RICHARD ELLMANN

JAMES JOYCE

Hayatı ve Eserleri

KABALCI

JAMES JOYCE

RICHARD ELLMANN

RICHARD ELLMANN

JAMES JOYCE

Kabalcı Yayınevi: 382
Yaşamöyküsü Dizisi: 10

Richard Ellmann
James Joyce - New and Revised Edition
Copyright © 1959, 1982 by Richard Ellmann
"James Joyce, Second Edition" was originally published in English in 1982.
This translation is published by arrangement with Oxford University Press

James Joyce - Yeni ve Gözden Geçirilmiş Baskı (1982 New York)
© Kabalcı Yayınevi, 2012

Birinci Baskı: Mayıs 2012

Yayın Yönetmeni: Murat Ceyişakar

Çeviren: Zafer Avşar

Kapak Tasarımı: Gökçen Yanlı

KABALCI YAYINEVİ
Gülbahar Mah. Cemal Sahir Sok. Çelik İş Merkezi No. 16 D Blok
Mecidiyeköy-İstanbul
Tel.: (0212) 347 5451 Faks: (0212) 347 5464
yayinevi@kabalci.com.tr www.kabalciyayinevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr
Sertifika No. 11245

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Ellmann, Richard
James Joyce - Yeni ve Gözden Geçirilmiş Baskı (1982 New York)
1. Biyografi 2. İrlanda Edebiyatı. 3. Amerikan Edebiyatı 4. Monografi

ISBN 978 975 997 203 5

Baskı: Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0212 567-8003)
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203 Topkapı-İstanbul
Sertifika No. 11931

RICHARD ELLMANN

JAMES JOYCE

Hayatı ve Eserleri

Çeviren: Zafer Avşar

KABALCI YAYINEVİ

George Yeats'e

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN BİRKAÇ SÖZÜ 9
1959 BASKISI'NA ÖNSÖZ VE EMEĞİ GEÇENLERE TEŞEKKÜR 12
1982 BASKISI'NA EMEĞİ GEÇENLERE TEŞEKKÜR 16
GİRİŞ 19

BİRİNCİ KISIM
DUBLIN

Joyce Doğmadan Önce Ailesi 27
1882-1894 41
AMDG 56
1894-1898 63
1898-1900 80
1900-1902 101
1902 127
1902-1903 141
1903-1904 161
1904 176

İKİNCİ KISIM
POLA, ROMA TRIESTE

1904-1905 219
1905 232
1905-1906 252
1906-1907 265
Ölüler'in Dayandığı Zemin 286
1907-1909 298
1909 322
Hayal Gücünün Gelişimi 340
1909-1911 348
1912 368
1913-1914 392
Ulysses'in Dayandığı Zemin 413
1914-1915 439

ÜÇÜNCÜ KISIM
ZÜRİH

1915-1916 449
1916-1918 469
1918 493
1918-1919 515
1919-1920 539

DÖRDÜNCÜ KISIM
PARİS

1920 557
1921-1922 573
1922-1923 604
1923-1926 633
1926-1929 657
1929-1932 696
1932-1935 738
1936-1939 784

BEŞİNCİ KISIM
ZÜRİH'E DÖNÜŞ

1939-1941 821
NOTLAR 847
DİZİN 933

ÇEVİRMENİN BİRKAÇ SÖZÜ

Bu kitabın daha iyi anlaşılmasının yolu, Joyce'un Türkçeye çevrilmiş eserlerinin de okunmasından geçer. Kılı kırk yaran araştırmaların sonucunda ortaya çıkan bu biyografide, bütün eserlerinden ayrıntılarıyla söz edilmektedir.

Göndermeleri, dipnotları, son notları çok fazla, ansiklopedik bir kitap olması nedeniyle, okurken karşılaşılan ve zor anlaşılabileceği düşünülen kısaltmalar için aşağıdaki tablo uygun görülmüştür.

Ed.	Editör
Eds.	Editörler
s.	Sayfa
s.lar	Sayfalar
Çev.	Çeviren, çeviri
Yen bas.	Yeni basım
Vol.	volume (cilt)
Via.	Yolu, yoluyla
Rue.	Cadde
Exiles	*Sürgünler*
AE:	George Russell'ın edebiyatta kullandığı takma adı

Sanatçının Portresi	*Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*
Nd. No date	Tarihsiz
N. E.	Nevzat Erkmen (*Ulysses*) Yapı Kredi Yayınları, 7.baskı 2004
M. B.	Murat Belge (*Dublinliler* ve *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*) İletişim Yayınları, 2.Baskı 1988
S. Y.	Selçuk Yönel (*Sürgünler*) İmge Yayınları, 2.Baskı 1990
K. E.	Kudret Emiroğlu (Sanatçının Mektupları) İmge Yayınları 1.Baskı 1991
O. Ç.	Osman Çakmakçı (James Joyce, bütün şiirler) Babil Yayınları, 1.baskı, 2000
Z. A.	Zeynep Avcı (*Giacomo Joyce*) Broy Yayınları, 1.Baskı, 1986

E. P.	Ezra Pound
Y.	Yeats
L. G.	Lady Gregory
T. H.	Thomas Hardy
A. L. P.	Anna Livia Plurabelle
A. M.	Adrienne Monnier
(FW)	*Finnegans Wake*
Karş.	*Karşılaştır*
O. G.	*Oliver Gogarty*
SF	*Sinn Féin*
S. G.	*Stuart Gilbert*
G. B. S.	*George Bernard Shaw*
M. P.	*Member of Parlement (Milletvekili)*
M.	*Mösyö*
Mme.	*Madam*
R. des D. M	*La Revue des Deux Mondes*
GPO	*General Post Office*
Mrs.	*Bayan*
Mr.	*Bay*
Miss.	*Evlenmemiş kadın*
Muhterem	*Reverend kelimesi karşılığı olduğundan bazı yerlerde (Muhterem Rahip) gibi düşünülmelidir.*
Limerick	*1, 2, 5. dizeleri kendi arasında 3 ve 4.dizeleri de kendi arasında uyaklı, nükteli şiir.*
St.	*Saint (Aziz)*
£	Sterlin
Or:	Orijinal
DÜK:	Dublin Üniversite Kolej
JJ:	*James Joyce*
S. J.	*Society of Jesus*
MD	*Doctor of Medicine*

Açıklamalar: Önceden çevrilmiş metinlere eklenen parantez içi yazılar, *Ulysses* alıntılarında ve diğer çevrilmiş eserlerde belirtilmemiş cümle veya bölümlerin çevirisi bana aittir. *Ulysses* italik yazılırsa Joyce'un eserini, diğer durumlarda mitolojik kahramanı gösterir.

Joyce'un diğer eserlerini çevirmiş olan ve bu anlamda işimi kolaylaştıran tüm çevirmenlere şükranlarımı sunarım. Finnegans Wake alıntıları başta olmak üzere sonu gelmez sorularıma bıkıp usanmadan yanıt veren, Fransızca çevirilerde yardımlarına başvurduğum Mehmet Moralı, Azade Aslan, Sebla Küçük'e, diğer dillerde bana yardımcı olan Çevbir ve KÇG'nun değerli üyelerine teşekkürü bir borç bilirim.

I am very grateful to my American friends Jimmie Aranda, Don Liston and Joel Sears, who all spent many precious hours helping me during the translation process.

Finnegans Wake Üzerine

(FW) çevirileri bu devasa kitapta boşluk kalmaması amacıyla, alıntılar üzerinden yapılmıştır. Verilen örneklerden kitabın çevrilemez veya yazılış tekniğine bakıldığında, yapılan çevirilerin hiçbir zaman tatmin edemez olduğu açıktır.

Kitapta okuyacağınız gibi, Richard Ellmann'ın *Finnegans Wake*'ten yaptığı alıntılar vardır. Bunları ilk kez Türkçeye çeviren insan olma talihsizliğimin kaynaklarını burada belirtmeden geçemeyeceğim. Joyce'un deyimiyle bu "monster" (canavar) kitabın çetin ceviz olduğunu kitabın adı bile bize veriyor. Fin and again wake kitap baştan sona kelime oyunlarıyla (cinas) dolu, birçok farklı dilden devşirilen kelimelerle süslenmiş. Rüya gibi bir dili yakalamaya çalıştığı için Joyce, üslup sanki bir ırmak gibi uğradığı yatağa göre şekil değiştirmiş. Sonuç: Bir sayıklama âdeta. Sadece şu yüz harften oluşan, çeşitli dillerdeki fahişe kelimelerini birleştiren kelimeye baksak bile, demek istediğimiz anında anlaşılır: "Bladyughfoulmoecklenburgwhurawhorascortast rumpapornanenny-kocksapastippatupperstrippu ckputtanach" ya da yıldırım sesine bakalım: "babababadalgharaghtakamminarronnk onnbronntonnerronntuonnthunntrovarrhounawnskawntoohoohoordenenthurnuk."

Joyce âdeta kelimeleri kulağından tutup onları vermek istediği görevin başına getirmiştir. Altmış farklı dilden yararlandığı söylenen, nehir isimlerinin fiillerle birleştirildiği, eyleme dönüştürüldüğü bu kitaptan yaptığımız çevirileri sadece bir yorum olarak ele almak gerekir. Alıntıların çevril-e-me-mesinde karşılaşılan zorluklardan bir diğeri, Joyce'un anlamdan çok kelimelerin tınısına verdiği önemden kaynaklanır. Onu müzik gibi düşündüğü için Joyce'a göre eserin yüksek sesle okunması, anlaşılmasının şartlarından biridir.

1959 BASKISI'NA ÖNSÖZ VE EMEĞİ GEÇENLERE TEŞEKKÜR

On iki yıl önce Dublin'de Mrs. W. B. Yeats bana, Yeats'in James Joyce'la ilk karşılaşmasını anlatan basılmamış bir önsöz gösterdi. 1952 yılı gelene kadar üzerinde kararlı bir şekilde durmasam da bu kitabı yazma düşüncesi işte o zaman yer etti aklımda. O yıl Evanston'da James F. Spoerri ile konuşup, onun Joyce koleksiyonunu gözden geçirdim, yeni bir biyografinin yazılabileceğini hissettim. Joyce'un akrabalarını görmek, bilgi toplamak için Frank O'Connor ve Carroll G. Bowen'ın yüreklendirmesiyle 1953'te (sonra 1954 ve 1956'da iki kez daha) Avrupa'ya gittim.

Joyce'un eserlerinin vasisi Harriet Shaw Weaver benden yardımlarını hiç esirgemedi, yoksa bu kitaba devam edemezdim. Weaver'ın, Joyce'la yapılmış olan basılmış basılmamış bütün yazışmalarından yararlandım; ayrıca bu kitabın müsvedde halini okudu. Mrs. Maria Jolas bana yardım edenlerin başında geldi, onun yardımı olmasaydı Joyce'un son yıllarında yaşadıklarını bilemeyecektim. Joyce'un Paris'teki yaşamını anlatan bölümleri okuyup, bana bazı öneriler getirerek kitabı geliştirdiği için de minnettarım. Joyce'un kaynakçasını hazırlayan John J. Slocum, kendi koleksiyonunu, birikimini derhal benim emrime sundu. Yine meslektaşı Herbert Cahoon başından sonuna kadar elinden gelen bütün yardımı yaptı, kitabımın müsveddesini okudu. Joyce bursunun kurucusu Harry Levin ve İrlanda sorununda en bilgili kişilerden Amerikalı John V. Kelleher, eserimin ortaya çıkma sürecinde büyük zahmetlere girdiler, basılmadan önce kitabı okuyarak gerekli değişiklikleri yapmamı sağladılar. Benim bütün eserlerimde olduğu gibi değerli önerileri için kardeşim Erwin B. Ellmann'a minnettarım. Colorado Koleji Kütüphanecisi Ellsworth G. Mason, *Ulysses'e* ilişkin bakış açımın şekillenmesine yardımcı oldu, Joyce'un yaşamının birçok boyutuna farklı gözlerle bakmamı sağladı. *Critical Writings of James Joyce*'u düzenlerken yaptığımız işbirliğinden de çok yararlandım.

Dr. Alfred Dutli'den çok önemli yardımlar aldım ve Dublin'de, Milli Kütüphane Basılı Kitaplar bölümü müdürü Patrick Henchy'den önemli destek aldım; yedi yıl boyunca benim için Joyce'un dostlarıyla görüşmek, kayıtların izlerini sürmek için çok büyük emek harcadı. Joyce'un Dublin'de nasıl bir ortamda yetiştiğini yeniden ortaya koyarken, altmış yıl önceki hayatı olağanüstü ayrıntılarıyla anımsayan, üstelik *Ulysses* hakkında da teferruatlı bilgisi olan T. W. Pugh'a çok şey borçluyum. Joyce'un

Zürih'teki yaşamına dair şimdi New York, Riverdale'de yaşayan Ottocaro Weiss'in âdeta bilirkişi kabilinden verdiği bilgileri kullandım, Trieste'ye yönelik de paha biçilmez bilgiler verdi. Birçok olasılık önerdiği gibi, kitabın nasıl bir kimliğe bürüneceği konusundaki sorunları başarıyla çözdü, bir sürü bölümü tekrar tekrar okuyarak beni yanlışlara düşmekten kurtardı.

Borcunu ödeyemeyeceklerim arasında Sean ve Eileen O'Faolain, Stuart Gilbert (son bölümlere dair bana epeyce bilgi verme nezaketini gösterip, gerekli düzeltmeleri yaptı), Joyce'un yaşamındaki birçok önemli anın tek tanığı Frank Budgen, Samuel Beckett, Myron C. Nutting, Mme. Lucie Léon, Alessandro Francini Bruni, J. F. Byrne, Niall Sheridan ve Robert N. Kastor da var. Mrs. Claire Gorman, Herbert Gorman'ın kendi biyografisi için topladığı belgelerden ve şimdi Southern Illinois Üniversitesi, Croessmann Koleksiyonu'nda olan önemli notlarından yararlanmama izin verdi. Zürih Üniversitesi'nden Profesör Heinrich Strauman, Joyce'un Zürih'teki arkadaşlarıyla beni tanıştırdı, yine yok olmaktan kurtardığı, Joyce'un Marthe Fleischmann'a gönderdiği mektupları gösterme inceliğinde bulundu. Saskatchewan Üniversitesi'nden Profesör Carlyle King, Joyce'un çocukluk arkadaşı Eileen Vance'in izini büyük zahmetlere katlanıp buldu ve onunla benim için görüştü.

Birkaç koleksiyoncu kendi materyallerini benim tasarrufuma sunmaktan kaçınmadı. Bunların arasında özellikle işime yarayacak belgeleri elde edebilmek için başı birçok derde giren, masraf yapmak zorunda kalan Dr. H. K. Croessmann'ın yanı sıra Charles E. Feinberg, T. E. Hanley, John H. Thompson ile Edward Naumburg Jr.ın adını anmalıyım.

Bana her defasında yardımlarını esirgemeyen Joyce'un akrabalarına şükranlarımı sunarım; Benimle 1953 ve 1954'te iki kez konuşma nezaketi gösteren Joyce'un Dublin ile Trieste'deki yaşamına ilişkin başka hiç kimseden elde edemeyeceğim bilgiyi veren müteveffa Profesör Stanislaus Joyce'a, dul eşi Mrs. Nelly Joyce'a; Joyce'un *kız kardeşleri* Mrs. Eileen Schaurek (ve kızı Mrs. Boezema Delimata'ya), Müteveffa Eva Joyce'a, Joyce'a sadece şefkatle değil zeki bir gözle de bakarak, onu bir oğul ve kardeş olarak görmemi sağlamış Mrs. May Monaghan'a teşekkürü bir borç bilirim. Şimdi Yeni Zelanda'da Convent of Mercy manastırında rahibe olmuş Margaret de ailesi hakkında bana yazma inceliğinde bulundu. Joyce'un son yıllarına ilişkin bilgi için George Joyce, karısı Asta ve James Joyce'un torunu Stephen James Joyce'a da teşekkür etmekten mutluluk duyuyorum. Mrs. Helen Fleischman Joyce ve oğlu David Fleischman bana yardım edenler arasındadır. Mrs. James Joyce'un akrabaları arasında ise Mrs. Kathleen Barnacle Griffin'den, Mrs. Mary Barnacle Blackmore'dan büyük yardımlar gördüm.

Bu kitabın yazılışında benimle işbirliği içinde, her yere müdahale ederek, hem kavramsal hem de ifade düzeyinde gelişimine katkı yapan karım Mary Ellmann'a da çok şey borçluyum.

Kütüphanelerden de çok yararlandım. Yale'da nezaketlerinden ötürü Marjorie Wynne'ye, ayrıca Donald Gallup'a çok teşekkür ederim. Cornell'da, Kütüphane Müdürü Dr. Stephen A. McCarthy'ye özellikle müteşekkirim. Bana büyük bir cömertlikle davranan Özel Koleksiyonlar Küratörü George Harris Healey'ye de. Cornell'dan Profesör Arthur Mizener de bana çok büyük yardımlar da bulundu. Buffalo Üniversitesi'nde, Üniversite Kütüphaneleri Müdürü, Charles D. Abbott da işimi muazzam ölçüde kolaylaştırdı. Ayrıca Gene Magner'i burada anmadan geçemeyeceğim. İrlanda Milli Kütüphanesi'nden Dr. R. J. Hayes ve personeli de beni büyük minnet altına soktu. Harvard Hougton Kütüphanesi, Stanford Üniversite Kütüphanesi, Illinois Üniversitesi Kütüphanesi, Pierpont Morgan Kütüphanesi, Princeton Üniversite Kütüphanesi, New York Halk Kütüphanesi ve British Museum'a da burada şükranlarımı sunuyorum. Northwestern Üniversitesi Kütüphane Müdürü Jens Nyholm, Danca bildiği için bana yardımcı oldu. Ayrıca personeli de yardımlarını benden esirgemedi.

Northwestern Üniversitesi'nden aldığım yardımı burada belirtmekten zevk duyuyorum; Üniversite yetkililerinin başından itibaren kitabıma verdikleri destek için takdirlerimi sunuyorum. Ayrıca John Crowe Ransom'a ve Kenyon Review Fellowship ödülü için *Kenyon Review*'a, Henry Allen Moe ve Guggenheim Fellowship ödülü için John Simon Guggenheim Vakfı'na teşekkür etmek istiyorum. Amerikan Felsefe Derneği ile Modern Dil Kurumu'na bağışlar için minnettarım.

Bu kitabın kimi bölümleri değişik biçimlerde *Kenyon Review*, *Sewanee Review*, *Reporter*, *Yale Review* ve *Commonweal*'de, Stanislaus Joyce'un *My Brother's Keeper* (Ağabeyimin Sırdaşı) isimli kitabına yazdığım önsözde ve *Critical Writings of James Joyce*'ta (James Joyce'un Eleştirel Yazıları) basıldı. Bir bölüm de küçük bir kitapçık halinde Cornell Üniversitesi Kütüphanesi tarafından basıldı.

Buradaki materyallerden alıntı yapma iznini bana verdikleri için, James Joyce Malikânesi'nin yöneticileri olarak Harriet Weaver ve Lionel Monro'ya ve Yazarlar Derneği'ne çok şey borçluyum. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nde de *The Portable James Joyce (ed. Harry Lavin)*, *Dublinliler*, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, *Sürgünler*, *Toplu Şiirler ve Finnegans Wake*, *James Joyce'un Mektupları* (ed. Stuart Gilbert), Stanislaus Joyce'un *My Brother's Keeper* ve *James Joyce'un Önemli Yazıları eserinden yapılan* alıntılar için Viking Press'e; *Ulysses* alıntıları için Random House'a; *Stephen Hero* alıntıları için New Directons'a; Herbert Gorman'ın *James Joyce* (isimli biyografisi

-ç.n.) için Holt, Rinehart& Winston'a teşekkürü bir borç biliyorum. İngiltere'de *The Essential James Joyce* alıntıları ve yine aynı içeriğe sahip yukarıda anılan *The Portable James Joyce*, *Stephen Hero* alıntıları için alıntıları için Jonathan Cape'e, *Finnegans Wake* alıntıları, *James Joyce'un Önemli Yazıları* ve Stanislaus Joyce'un *My Brother's Keeper alıntıları* için Faber & Faber'a; *Ulysses* alıntıları için John Lane The Bodley Head'e; Diğer materyalleri kullanmama izin verdikleri için Macmillan Co'ya (New York) ve Rupert Hart-Davis Ltd. (editörlüğünü Allan Wade'in yaptığı *W. B. Yeats'in Mektupları*'ndan alıntılar için), Ernest Hemingway'e (basılmamış bir mektup için), Oliver D. Gogarty'ye (babasının basılmamış mektupları için), Diarmuid Rusell'a (babası George Russell'ın basılmamış mektupları için), Signora Letizia Fonda Savio'ya babasının (Italo Svevo) basılmış ve basılmamış mektuplarından alıntılar için, Samuel Beckett'e (bir akrostiş için) Mrs. Maria Jolas'a (kendisi ve kocası Eugene Jolas'nın basılmamış mektupları için), Mrs. Cynthia Stephens'e (James Stephens'tan alıntılar için), Mrs. Nelly Joyce'a (Stanislaus Joyce'tan alıntılar için), Mrs. Anne Wyndham Lewis (Wyndham Lewis'ten alıntılar için), Frank Archer ve İngiliz Drama Birliği'ne (William Archer'dan mektuplar için), Mrs. Marjorie Wells (H. G. Wells'ten bir mektup için), Dr. C. G. Jung'a (basılmamış bir mektup için), Stuart Gilbert (basılmamış bir mektup için), Mme Lucie Léon'a (kocası Paul Léon'la mektupları için), T. S. Eliot'a (basılmamış mektuplardan seçilmiş bazı bölümler için), C. D. Medley'ye (George Moore'un basılmamış mektupları için), Mrs. W. B. Yeats'e (W. B. Yeats'in basılmamış mektupları için), J. F. Byrne'e (basılmamış bir mektup için) ve Harcourt Brace & World ve Ezra Pound'a (editörlüğünü D. D. Paige'in yaptığı 1950 copyright by Harcourt Brace & World Inc olarak çıkan *Ezra Pound'un Mektupları*'ndan alıntılar için)

R. E.

Evanston, Illinois
15 Mart 1959

1982 BASKISI'NA EMEĞİ GEÇENLERE TEŞEKKÜR

Bu yeni basımda Joyce'un eserlerinden yapılan alıntılar aşağıda belirtilen kitaplardan sayfa numaralarıyla belirtilmiştir: *Ulysses ve Finnegans Wake*, (ed. Harry Levin, Viking Press, 1949) *The Portable James Joyce* ve *The Essential James Joyce*'a (Jonathan Cape, 1948) kadar olan tüm kitaplar, *Ulysses* için, Random House ve Modern Library, 1961 ve John Lane The Bodley Head, 1969; *Finnegans Wake* için Viking Press ve Faber & Faber, 1968; editörlüğünü Stuart Gilbert'ın 1957'de yaptığı, sonra yeniden 1966'da basılan *James Joyce'un Mektupları* I. cilt, ed. Richard Ellmann'ın yaptığı 1966'da basılan II ve III. ciltler için Viking Press ve Faber & Faber; *Seçilmiş Mektuplar*, ed. Richard Ellmann, Viking Press ve Faber & Faber 1975. Amerika ve İngiltere baskıları birbirinin aynı olmadığı zaman, sayfa referansları önce Amerika sonra İngiltere baskısına göre verilmiştir.

Bu baskıda kullanılan yeni bilgilerin çoğu aşağıdaki koleksiyonlardan gelmiştir:

Sylvia Beach toplu yazılar, Poetry-Rare Books Collection, New York Üniversitesi, Buffalo.

C. P. Curran toplu yazılar, Dublin Üniversite Kolej Kütüphanesi'nde.

Stuart Gilbert toplu yazılar, özel koleksiyon.

Stanislaus Joyce toplu yazılar, özel koleksiyon.

Adrienne Monnier toplu yazılar, New York Halk Kütüphanesi, Berg Koleksiyonu.

Ezra Pound toplu yazılar, Yale Üniversitesi, Beinecke Kütüphanesi.

Francis Sheehy Skeffington toplu yazılar, İrlanda Milli Kütüphanesi, Dublin ve özel koleksiyon.

Harriet Shaw Weaver koleksiyonu, British Library'de.

Yukarıda sayılan koleksiyonların küratörlerine minnettarım. Ayrıca bana bu basımda yardım etmiş diğer kişileri de şükranlarımla buraya alıyorum:

Muhterem Godfrey Ainsworth, O. F. M.'ye Joyce'un kız kardeşi Margaret (Sonra rahibe Mary Gertrude) hakkında bana bilgi verdiği için, bazı kıymetli Joyce mektuplarına erişmemi sağlayan Dr. Melissa Banta'ya, *Murphy* üzerine Joyce'un yazdığı limerick ve "Home Olga" isimli gizemli şiir için Samuel Beckett'e, popüler bir şarkının

tespiti için Profesör Zack Bowen'a, Joyce'un kayıp Fransızca elyazmasını tekrar İngilizceye çevirmekte yardımcı olan André du Bouchet'ye, Ceza Kitabı ve Clongowes'ta bununla ilgili meselelerde bilgi verdiği için Muhterem Bruce Bradley S. J.'ye, Joyce'un Marthe Fleischmann ile ilişkisi üzerine ve Joyce'la niçin bozuştuklarına ilişkin ayrıntılı malumat veren müteveffa Frank Budgen'a, Joyce'un babasıyla ilişkisini anlatan, sonra Trieste'de Amerikan Konsolosu olan Ralph C. Busser'a, Joyce'un Zürih'te Henry Carr ile arasında geçen münakaşayı anımsadığı için Mrs. Noël Carr'a, 1904'te Joyce'la ilgili anılar anlatmaktan başka o zaman olanlara ilişkin tahminlerde de bulunan W. P. D'Arcy'ye, kocasının Joyce'la olan dostluğunu ayrıntıyla anlatan Mme Marie Dujardin'e, Fransızca filoloji üzerindeki iki mesele üzerindeki yardımından dolayı David DuVivier'e, T. S. Eliot'ın Joyce'a gönderdiği bir mektuptan alıntı yapmama izin veren Mrs. Valerie Eliot'a, ağabeyi Thomas McGreevy'nin toplu yazılarından alıntı yapmama izin veren Mrs. Vincent Farrington'a, Joyce'la geçirdiği fotoğraf çekme seanslarını anlatan Dr. Gisèle Freund'a, babasının mektupları ve Sandycove'daki Martello Tower hakkında bilgi veren diğer belgeler için Oliver D. Gogarty'ye, Lucia Joyce'la geçirdiği arkadaşlık dönemini anlatan Albert Hubbell'a, Joyce'un Yahudi dostları hakkında ayrıntılar sunan Louis Hyman'a, Stanislaus Joyce'un günlükleri ve Joyce'un ona göndermiş olduğu mektupları bana açan Mrs. Nelly Joyce ve oğlu James Joyce'a, Locarno'daki ilişkilerine dair anlattıkları için Dr. Gertrude Kaempffer'e, Harriet Shaw Weaver ve Nora Joyce'la ilgili verdiği bilgiler için Jane Lidderdale'e, Joyce'un otopsi raporunu veren Dr. J. B. Lyons'a, Dr. C. G. Jung'un Lucia üzerinde nasıl bir tedavi uyguladığı konusunda değerli fikir yürütmelerde bulunan William McGuire'ye, İrlanda politikasıyla ilgili Joyce'un yazmış olduğu yeni mektubu bana gönderen Profesör Giorgio Melchiori'ye, Joyce'un Pola'da (Pulj) sürdüğü yaşama ilişkin anılarını benimle paylaşan müteveffa Profesör Mijo Mirkoviç'e, Nora Joyce'un çocukluk arkadaşlarıyla ilgili bilgi veren Profesör Takao Nakabayashi'ye, Los Angeles Kaliforniya Ü.'de Oral History projesi çerçevesinde kaydedilmiş görüşme için Myron Nutting'e, Joyce hakkında anımsadıklarını benimle paylaşan Liam O'Flaherty'ye, Dublin ve başka yerlerde yeni bilgiler keşfeden Sean Ó Mórdha'ya, babası Ezra Pound'un Joyce'la yaptığı yazışmalara eriştiği için Mary de Rachewiltz'e, annesinin Joyce'la ilgili hatırladıklarını ve Lucia'nın Dr. Jung'la nasıl bir ilişki içinde olduğunu yeniden yazan Ximena de Angulo Roelli'ye, doğuma ilişkin Joyce'un düşüncelerini bana anlatan Mrs. Vera Russell'a, Valery Larbaud, Sylvia Beach ve Adrienne Monnier'nin Joyce'la ilişkilerine dair yeni bilgiler veren Maurice Saillet'ye, yaptığı birçok iyilik için Peter du Sautoy'ya, gerekli bazı düzeltmeler yaptığı için Fritz Senn'e, kayınpederi Francis Sheehy Skeffington'ın

günlüklerinden alıntı yapmama izin veren Mrs. Andrée Sheehy Skeffington'a, Bernard Shaw Malikânesi adına, Shaw'un Sylvia Beach'e yazdığı bir mektuba kullanmama izin veren Yazarlar Derneği'ne, Trieste'de Joyce'ların bir zamanlar hizmetçisi olan Mrs. Maria Eccel'le görüşmemi sağlayan Profesör Thomas Staley'ye, Patrick Tuohy ve Joyce'la ilgili hatıraları için Mrs. Phyllis Moss Stein'e, bir mektuptan alıntı yapmama izin veren Berg Koleksiyon küratörü Lola Szladits'e, Henry Carr'ın bir fotoğrafıyla birlikte epey bilgi veren Tom Stoppard'a, annesi Mrs. Josephine Murray'yle ilgili hatıratı için Mrs. Mabel Walls'a, Trieste hakkında verdiği bilgiler, çevirilerde yaptığı yardımlardan dolayı Dr. Piero Weiss'e, Yazarlar Derneği'nden bana yardımlarını esirgemeyen Mrs. Roma Woodnutt'a teşekkürlerimi bildirmeyi bir görev biliyorum.

Bunlara ek olarak, Profesör Robert Martin Adams, Dr. Ruth Baurle, Dr. Paul Cohen, Marc Dachy, Dr. Hans Walter Gabler, Brendan Gill, Michael Gill, Profesör J. Paul Hunter, Quentin Keynes, Wilhelm Krull ve Edward Malins'e de teşekkür etmek istiyorum. Gözünden bir şey kaçmayan, hünerli Catharine Carve'a yaptığı titiz redaksiyon için de minnettarım.

Bu kitabın yazılmasından bu yana yirmi üç yıl boyunca daha fazla malumat toplama çabalarım Northwestern, Yale, Oxford ve Emory Üniversiteleri'nden gelen finansal destekle kamçılanmıştır.

15 Mart 1982 R. E.

GİRİŞ

> Ne zaman şu kansız, kendisini hoşnut etmek için benim sözlerimi değiştiren Shem Skrivenitch'i düşünsem, yeminle, herkes duysun ki çene ağrısı çekiyorum! Eğer ben onun fikirlerine karşı çıksaydım, o kendi fikirlerini açık saçık küfürlerle, bağıra çağıra savunurdu.
>
> *Finnegans Wake* (432)

Öncümüzü anlamak için halen James Joyce'un çağdaşı olmaya çabalıyoruz. Bu kitap Joyce'un, gerçek olay ve kurgulamaların devamlı birbirinin içinde olduğu, anlaşılması zor eserlerini yansıtabilmek için onun yaşamına odaklanır. Bir sanatçının özellikle Joyce gibi bir sanatçının yaşamı diğer insanların yaşamlarından, yaşadığı ana hükmeden olaylar bile onun için sanat kaynağı haline geleceğinden farklılık gösterir. Gelen her yeni günü güvenilmez belleğe gömmek yerine, bir zamanlar onu biçimlendirip şekil vermiş deneyimler... Olayları o tekrar biçimlendirir. O hem tutsak hem kurtarıcıdır. Böylece sırasıyla, deneyimleri, yeniden biçimlendirme işlemi, uyuma kalkma gibi yeknesak olaylarla iç içe onun hayatının bir parçası haline gelir. Biyografi yazarı, sanatçının aynı anda sürüp giden bu katılımının her anını ölçüp biçmelidir.

Tek tek anlar çoğu zaman siliktir, bu anların yaşandığının kanıtını ancak bazı ayrıksı olayların etrafında görebiliriz. Küçük ayrıntılar çoğalmak için bir araya geldiğinde belirmeye başlar, izler yeniden derinleşir, işte o zaman güçlü bir enerji onları bir araya getirmekten çok çağrıştırmak için ortaya çıkar. Bu enerji içinde sanatçıyla insan birbirine egemenlik kurar. Joyce'un hemen uyandırdığı saygı giderek artan bir sevgiyle birleşir.

Joyce, kendini küçümsemekten hoşlanan bir adamdı, ondaki ironiyi anlamadıkları için sürüye katılmış olanlar belki affedilebilir. Hem deha olduğu onaylanmış hem de Joyce kadar eleştirilen, tepki çeken çok az yazar vardı. İrlandalı soydaşlarına göre o halen müstehcen, büyük ihtimalle delidir; *Ulysses* üzerindeki yasağı en son kaldıran millet olma şerefi İrlandalılara aitti. İngilizlere göre tuhaf ve "İrlandalıdır". Bu unvan son yetmiş yıldır İrlandalılar tarafından üretilen edebi çeşitlilik göz önüne alınırsa tehlikeli bir "İngilizceyi" kasteder. Onu (onların ülkesine katlanamadığı halde) en nazik karşılayan Amerikalılara göre, eşi bulunmaz yenilikçi, tam bir şehir adamı, belki de aşırı sert biri. Yirmi yıl aralarında yaşadığı Fransızlara göre, onu büyük bir ede-

biyatçı yapacak ince milliyetçilikten yoksundur. Bu kuşkuların sonucu olarak, Joyce şöhretini ateş altında yaşamıştır. Kendisinden yeteneksiz olduğu aşikâr yazarlardan daha çok ona saldırmışlardır. Joyce ismi modern şiir dendiğinde Eliot veya modern resimde Picasso gibi, modern edebiyatla iç içe geçmiş olduğu halde, muhtemeldir ki fikir akımı yolundan sapacak, bugün nasıl ki Picasso sevmemek modaya dönüşüyor yarın da Joyce sevmezlik moda olacaktır.

Ulysses ve *Finnegans Wake*'in dikkate alınmayacağını iddia edenler insanın geleceğini daha az felakete gebeymiş gibi görebilirler ama böyle düşünenler bu iyimserliklerine karşı uyarılmalıdır. Çağına teğet geçmekteki ününe karşı o, çağın merkezindedir aslında. Kendini hapsettiği gönüllü tecrit içinde, Âdem'le Havva'dan Daddy ve Peaches Browning'e (kadın 16, erkek 51 yaşındayken evlenen 1930'lı yılların Amerikan basınında popüler olmuş tuhaf Amerikalı çift -ç.n.) kadar her şey üzerine bir yorumu vardır. Savaş ve toplum seçtiği konular değildi ama sözü geçen temalar onu yakaladı, kendilerine doğru sürükledi. Edebi çalışması en sade şiir içinde başlayıp, en geniş ansiklopedide sonlandı. Joyce insanın sergilediği görüntüleri, bebeklikten bunaklığa, doğumdan ölüme kadar, kapıyı çalan genç adamdan onu kapatmaya çalışan ihtiyara kadar göz önüne serer. Sırayla neşeli, somurtkan, güvenen, kuşkucu, karısına tapan ve kadından nefret edendir. Joyce'un konusu, malzemesi öylesine çeşitlidir ki belki de o yüzden geçmişin bütün usta yazarlarıyla kıyaslanmıştır. Bu karşılaştırmalar kaçınılmazdır ki bazen adaletli bazen da epey haksızcadır. Joyce ne seçtiği konu açısından ne de kendi yaşamına dalmışlık açısından Homeros'a benzer; ama Homerosçu mit, ısrarla kitabın bağlamını sürekli değiştirerek *Ulysses*'te Bloom'un üzerinde süzülüp durur. Yalnızca kimi anlarda Rabelais kadar zindedir ama bu zindelik onun ayırt edici özelliği değildir. Daha köklü bir benzerlik J. M. Cohen'in[1] öne sürdüğü gibi, Joyce'un olaylardan sözlere değil sözlerden olaylara doğru gelmesidir. Dante belki de Joyce'un en çok sevdiği yazardı. Joyce kendi yaşadığı yerel evreni, titiz biçimde işliyordu ama Balzac gibi komedisini insanda yansıtmayı yeğlediğinden Dante'nin cennet, cehennem, günah ve cezalarını kaldırıp atmıştı. Dante'nin cezalandıracağı veya dikkate bile almayacağı dindışı düzensiz yaşamları işlemekten o büyük zevk aldı.

Sevenleri Tolstoy'la karşılaştırmaya çok hevesliyken karalayanlar onu aşılması güç büyük yazarla taban tabana zıt resmederler. Meşhur bir eleştirmen Tolstoy'un aksine Joyce'un bize hiçbir şey anlatmadığını söylemişti.[2] Joyce'ta tabii ki Tolstoy'un yansıttığı gibi eylemsel, dışadönük, kararlı bir yaşam yoktur. Savaş ve Barış'ın karakterleri içinde yalnızca Pierre hiçbir şey yapmadığı, etkisiz ve teslimiyetçi kaldığı sürece bir Joyce karakteri olabilirdi. Yine de eğer Pierre bize bir şey anlatıyorsa, Joyce da belki

anlatıyordur. İnsan davranışını değerlendirmeyi en çok sevdiği romancı Tolstoy'a bıraktığını, romancının yargılamaması fikrini de Flaubert'e bağışladığını varsaymadan önce, iskambil kartlarını kibirli, gösterişli bir tavırla dağıtsa bile, Joyce'un ne söylediğini dinlemeliyiz.

Farkında olalım olmayalım tıpkı Dante veya Tolstoy'unki gibi Joyce'un mahkemesi de hep açıktır. Eserlerindeki yargılamanın belirleyici yasası sıradanlığın haklı çıkarılmasıdır. Diğer yazarlar bıkkınlık veren bir tarzla anlatmaya çalışmışlardı ama Joyce bunu ele alana kadar aslında hiçbiri sıradanlığın ne olduğunu bilmiyordu. Joyce'un sıradanlık yorumuyla, karakterlerin hoşgörülü dramatik bir yaşam sürdüğü, birbirlerine bilgelik telkin edip, trajedi yaşattıkları Tolstoy'unki arasında hiçbir benzerlik yoktur. Joyce önemsiz bir şehir adamına kahramanlık yükleyen ilk yazardı. Çok uzun bir zaman yapmak istediği anlaşılamadı. Onun satir (taşlama, yergi -ç.n.) yazdığını sandılar. Başka türlü alt tabakaya böylesine tutkulu olmayı nasıl aklayabilirlerdi? Marksist eleştirmenler eleştiri oklarını ona yöneltmekte gecikmediler. Bunun üzerine Joyce arkadaşı Eugene Jolas'a hiç kızmadan şöyle dedi: "Bana niye saldırdıklarını anlamıyorum. Kitaplarımdaki kahramanlardan hiçbiri 1000 sterlini geçmez."[3] Zola'dan sonra bir şehrin enkazında gezmek yeteri kadar işlenmiş bir konuydu ama orada *Ulysses*'i bulmak kararlılık isteyen, tekinsiz bir işti. Bu, zamanının İrlandalı yazarları için de yabancı bir fikirdi. Yeats aristokrattı, insanlar arasında farkların olmasını istiyordu. Joyce bu farkların tamamının kaldırılması taraftarıydı. Shaw, hoş sözler söylediği sürece herhangi bir adamı kabul etmeye arzuluydu ama Joyce, Shaw'un duygudaş ya da inandırıcı olma arzusunu dikkate almayarak, bunun, sürekli olmayan, belirsiz anlarda ortaya çıkan bir şey olduğunu düşündüğünden kahramanını dıştan bakıldığında güzel sözler söylemeyenlerden seçti. Joyce kitaplarında Tristram and Iseult'ü (Tristan ile Isolde: Meşhur bir ortaçağ destanı -ç.n.) sadece konusu itibarıyla işlerken, Dublinli diğer yazar arkadaşları çelişkili biçimde Naisi ve Deirdre (İrlanda efsanelerindeki, en büyük kadın aşk kahramanı. Synge 1910'da *Acılı Deirdre* isimli bir oyun yazmıştır. -ç.n.) gibi daha eski İrlanda kahramanlarını yeniden canlandırıyorlardı. Başlı başına aşk öyküsü Joyce'u hemen hiç etkilemez onun asıl ilgisi sıradan koca üzerinde yoğunlaşır. Birçok yönden görülebileceği gibi Hemingway'in karakterleri gibi kılıç balığı yakalayamayacak, Faulkner'ınkiler gibi suça batmayacak, C. P. Snow'unkiler gibi bir komiteye seçilemeyecek kadar değersiz, hiç de etkileyici olmayan Bloom, aklın suçsuz, en iyi niteliklerini taşımak, bunları götürmek için seçilmiş mütevazı bir teknedir. Joyce'un keşfi, eğer bunu bağlam dışında ifşa etseydi utanacağı kadar insancıl, sıradanın aslında sıra dışı olduğudur.

Bu sonuca ulaşmak için Joyce diğerlerinin ayrı tuttuğu şeyi; hayatın ifade edilemez teşhir edilebilir ve kelimelerle anlatılmaz ancak damıtılabilir olduğu görüşünü sanatla iç içe geçmiş gördü. Doğanın kendisi korkunç bir belge veya gizli bir esin olabilir, bunların tümü hayvansı bedene, akıl veya zihinsel özelliklere dönüşebilirler. Joyce zıt kutuplar arasında, bunların üstünde yaşadı: Onun hayvansı insanları derin düşünmeye karşı muazzam bir yetenek sergilerler. Onun duru aklı, merhametsiz biçimde onlara yapışmış bedenleri keşfeder. Joyce okumak geleneksel fikir ayrılıklarının basitleştirilmediği bir gerçekliği anlamak demektir.

Onun, insanı çarpan kaynaştırmalarından biri güzel ile zıddı arasındadır. Livia Svevo, Joyce'un *Finnegans Wake*'te şahane nehir Liffey'nin sembolü olarak onun dalgalı saçlarını kullandığını duyduğunda koltukları kabardı ama iki kadının kirli çamaşırlarını nehirde yıkadıklarını duyunca tiksindi.[4] Joyce'a göre birbirinin sınırında olma, doğal basit bir şeydi. Nehir hem güzel hem de pistir; Dublin hoş ve kirlidir, tıpkı akıl ile beden gibi. Kuramda bu birliktelikleri kabul ederiz ama iş gerçek hayata gelince ayrı tutma eğilimi ağır basar. Joyce bunu hiç yapmaz. Başka hangi roman kahramanı Stephen Dedalus gibi bitlidir? Yine de bitler tenin olduğu kadar ruhun da zarlarına yapışmış Baudelaire'ci bitlerdir. Başka hangi kahraman Bloom gibi gözlerimizin önünde dışkılar veya mastürbasyon yapar? Joyce onu küçük görmemize veya tapmamıza izin vermez. Eğer ona, kardeşliğin havarilerinden biri olabileceğini düşünerek yaklaşırsak, bize kardeşleri kendi aralarında şiddetli bir kavgaya tutuşmuş olarak resmeder. Kutsal aileyi savunan biri gibi görmek istersek, gözümüzün önüne boynuzlu bir kahraman diker. Münzeviliğin temsilcisi olmasını istersek, bu kez de tecrit olmanın onu asık suratlı ve savunmasız yaptığını bize gösterir. Onda yaşamın sözcüsünü ararsak, bizi ölülerle tanıştırır. Joyce'ta aklın zıt uçlarını bir araya getiren, sözde farklılıklarımızı birdenbire hepimizin yapan hayal gücü nükteden beslenir.

O, yazarların oklukirpisidir. Joyce'un kahramanları kıskanç kahramanlardır: Çekilmez genç adam, her şeye eşit mesafeli yetişkin, viskici ihtiyar. Onları sevmek zordur, hayran olmak ise çok zor. Joyce böyle olmasını tercih eder. Su götürmez sevgi hissi romantik bir şey olurdu. Bizim saygı duymaya alıştığımız insanı çırılçıplak soyar, sonra sevgi duymamız için bize bırakır. Tıpkı Sokrates gibi, Joyce da anlama eyleminin en iyi küçümsenildiği zaman ortaya çıkan bir mücadele olduğuna inanır. Gösterişli tavırlarımızı aşarak ona yaklaşabiliriz ama bu yetmez, onun zor dilini aşma kahramanlığını da göstermemiz gerekir. İçerik ve biçimde yeni olan edebi görüşüne ayak uydurmamızı talep eder. Kahramanları çabuk sevilir, kitapları kolay okunur tür-

de değildirler. Bizi fethetmek istemez, onu fethetmemizi ister. Başka türlü söylersek, ille de bir davetiye yoktur ama kapı aralıktır.

Arkadaşlıktan vazgeçerek onun hayatına girmek de kolay değildir. (Ona yoldaş olmak kolay değildir.) C. G. Jung'a kendini "Bir parça meziyetli, savurganlığa ve alkole meyilli bir adam."[5] diye tanıtmıştı. Onu övmeyi isteyen Fransız Akademisyen Louis Gillet'ye de "Benden bir kahraman yaratmaya çalışma, orta sınıftan basit bir adamım" demişti. Çoğu zaman çevresinde hiç tanınmayan, garson, terzi, meyve satıcısı, hamal, kapıcı, banka memuru gibi kimseler olurdu. Markizler, markiz eşleri *Proust'a* ne ifade ediyorsa bu topluluk da Joyce'un mizacı için bir olmazsa olmazdı. Zamanını boşa harcadığı yolunda kendisini uyaranlara "sıkıcı bir kişiye bile rastlamadım"[6] şeklinde birçok yazarda duygusal duracak bir cevap verdi. Demek istediği şey, kitaplarını süsleyen binlerce cümlenin çoğu kez bu tanınmamış dostlardan devşirilmiş olduğuydu. Eugene Jolas'a, *Finnegans Wake*'e ilişkin olarak "Bu kitap benim bizzat karşılaştığım veya bildiğim insanlar tarafından yazılıyor."[7] demişti. Çağdaşı John Synge insanları döşemedeki budak deliğinden dinledi, Joyce alçakgönüllü bir tavırla, onlarla yüz yüze, hem de amaçlarından hiç ödün vermeden görüştü. Ona bir kahramanmış, aslanmış gibi yaklaşmalarına karşı o hiç kükremedi.

Joyce'tan iki bacağını ayırıp, devasa bir heykel gibi edebiyatın üzerine oturmasını istersek bizi hayal kırıklığına uğratır. Hiçbir generalden kahramanlık madalyası almadı, kimse ona Dublin'in azizi demedi. Bizzat kendisinin açıklığa kavuşturduğu gibi, tüm dünyanın gözleri önünde yaramaz bir çocuk olarak işe başladı, yaşlı bir moruk olarak bitirdi. Ona kızmak için epey neden vardır; paraya önem vermez, alkole düşkündür, adaba veya ihtişama dönüp bakmaz vb... Joyce'un da Parsifal (Kutsal Kâse'yi araştıran şövalyelerden biri -ç.n.) ile birlikte sorduğu şu soruyu sormak zorundayız o zaman: "İyi kimdir?"[8] Joyce biyografi yazarını peygamberce bir kehanetle biyografi dizeri [9]diye adlandırdığı halde, anlatmaya çalıştığı şeyi tüm hallerde gösterecek örneği de ortaya koydu. Tadı hoş olmasa da onun gerçeği arama aşkı okuyucuları ve hayranlarına bulaştıracağı bir şeydir.

Yarattığı kahramanlarının soyluluğu edepsizliklerini nasıl aşıyorsa, gözünü budaktan sakınmayan idealine yapışmış zanaatkâr, Joyce'un zarif üslubunu yarattığı borca batmış gezgine kurban gitmeyecektir. Onun eserinde yeni bir yücelik fikri vardır ama ihtişamla parlayan bir yücelik değildir. Zaman zaman eylem veya konuşmanın yüzeyine âdeta tünel açarak erişen bir yüceliktir. Böyle bir yücelik, bazı zaaflarla perdelenmiş olsa da onun yaşamında da hissedilebilir. Dar görüşlü, sorumsuz, kendine

özgü biriyken aynı zamanda, her şeyi kuşatıcı, amansız ve muhteşem olmak Joyce'un yücelik üslubudur. Zor bir üsluptur ama *Finnegans Wake*'te olduğu gibi sonunda da ödüllendiricidir.

BİRİNCİ KISIM
DUBLIN

JOYCE DOĞMADAN ÖNCE AİLESİ

> Şimdi nerede onun tüm çocukları, söyle. Giden Tanrı ülkesinde mi yoksa gelecek iktidarda mı yoksa babasıyla cennette mi? (İncil'deki bir duaya gönderme -ç.n.) Allalivial, allalluvial! (Kulağa Haleluyah gibi çarpıyor -ç.n.) Bazıları burada, bazıları ölmüş ve bazıları yabancı.
>
> *Finnegans Wake* (213)

Stephen Dedalus ailenin, içine düşmekten kaçtığı bir ağ olduğunu söylerken James Joyce aksine kendini ve eserlerini bu ağın içine dolamayı yeğledi. Akrabalar, eserlerinde bazı kılıklara bürünmüş halde karşımıza çıkarlar. Genel olarak Joyce ismini taşıyanlar annesinin ismi Murray'yi taşıyanlara göre daha kazançlı görünür. Sözkonusu tutumda Joyce, Murray isminin burnuna pis kokular getirdiğini ama Joyce'u her duyduğunda çakırkeyif olduğunu söyleyen babasının[1] tarafgirliğini paylaşır. Yakın ataları bu tercihi pek haklı çıkarıyormuş gibi gözükmese de tüm İrlandalı Joyce'lar gibi, aile oradaki Joyce ilçesine ismini veren meşhur Galway klanının soyundan geldiğini iddia eder. Bu iddiayı kanıtlamak olanaksızdı -en eski kayıtlar onların çoktandır Cork şehrinde olduklarını göstermekle birlikte- bu masum üstünlük duygusunu gütmeleri zararsızdır.

Joyce'un babası John Stanislaus Joyce'ta Galwayli Joyce'ların hanedan arması vardı. Zorunlu taşınmalarda çerçevelenmiş bu kabartmayı Donkişotvari bir edayla yanında taşır, ailenin servetini çarçur etmesinin kefaretine karşı bu sözde kalkanlı armayla gösteriş yapardı. Joyce onu *Ulysses*'te "Başlar yukarı! Bayrağı gönderde tut! Gümüş zeminde dalgalanan kızıl kartal."[2] diye bağırtarak resmeder. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nde de Stephen bundan kuşku duyan bir sınıf arkadaşına Dublin Kalesi'ndeki Ulster Ulak odasındaki aile armasını göstermeyi önerir[3]. Soylu ataların en güzel rüyaları saman yataklarda görülür. "Biz hepimiz kral çocuklarıyız." sözüne Stephen "Eyvah!"[4] der ama babası, hatta *Shakespeare* gibi James Joyce da hanedan armalarını son derece önemsiyordu. Babasının portresini William Roe[5]'nun çizdiği aile portrelerine eklemeyi de ihmal etmemiş, ileriki yaşamında taşındığı bütün evlere götürmüştü.* Şecereciler Joyce ismini Fransızca *joyeux* ile Latince *jocax*'tan türetir-

* Bu portreler şimdi Buffalo'daki New York Eyalet Üniversitesi'nde hantal çerçeveleri içinde durmaktadır. Tuohy'nin çapkın John Joyce yorumu dışında hepsi ikinci sınıf bir ressamın hayli zevksiz tonlarına kurban gitmiştir.

ler. Edebiyatın "joy'un (neşe -ç.n.) kutsal ruhunu" ifade etmesi gerektiğine inanan[6] James Joyce kendi ismini bir alamet olarak gördü. Daha sonraları Duc de Joyeux'un on yedinci yüzyıla ait bir resmini cüzdanında taşıyarak, bir benzerlik var mı diye arkadaşlarına sordu. Diğer yandan kendisine "James Joyless" (neşesiz), "Yalnız Joyce" "Günahkâr Joyce" gibi isimler vermekten hoşlandı, pek arzu edilen bir şey olmasa da Freud (Freud, Almancada neşe anlamına gelir -ç.n.) ile adaş olduğunu düşündü.

James adı ailede yeni değildi. On dokuzuncu yüzyılın başında Corklu mal-mülk sahibi bir adam olan George Joyce, oğluna James adını koydu. Yazarın büyük büyükbabası olan bu James tek çocuğuna James Augustine Joyce adını verdi. Bu erkek evlat da sırayı bozmayarak abartılı, güvenilmez aile hatıratına göre kendi tek çocuğuna yine aynı ismi vermeye niyetlendi ama sarhoş vaftiz memuru James yerine John yazınca gelenek bozuldu.

Büyük büyükbaba miras olarak milliyetçilik ateşi, papazlardan hoşlanmama ve sonraki iki kuşakta yaşayacak iş hayatında beceriksizlik bıraktı. Bunların tümü kendine özgü bir renge bürünse de yazarın yaşamında açıkça görülür. Genç bir adamken bu Ur (orijinal anlamında bir sözcük -ç.n.) Joyce "Beyaz Çocuklara" yani toprak sahiplerine karşı örgütlenen Katolik eylemcilere katıldı, idama mahkûm edildi ama karar uygulanmadı. Papazlık kurumuna karşıtlığını gösteren ve hep anımsanan bir sözü vardı: "Onlardan hiçbiri benimle aynı masaya oturamaz." İşadamı olarak neler başaramadığının izleri belki eski tapu senetlerinde sürülebilir. 1842 tarihli bir senet Jeremiah Joseph O'Connor ile birlikte 1835 yılında Cork yakınlarındaki Carrigeeny topraklarında tuz ve kireç fabrikası kiraladıklarını gösteriyor. 1842 yılında bu fabrikaları 500 sterline sattılar. Fermoy, Rose Cottage'ta 1827 yılında doğmuş olan oğlu James Augustine onun iş ortağı oldu ama onda da pek fazla yetenek olmadığı görülüyor. Çünkü 1852 yılına gelindiğinde, "James Joyce ve Oğlu, Tuz-Kireç Üreticileri Ve Tüccarları" ticari ismiyle faaliyet gösteren James Joyce (aynen yazıldığı gibi) ile genç James Joyce'un iflas ettiğini gösteren bir kayıt vardır.

Genç, yani yazarın dedesi olan James Joyce, varlıklı O'Connell ailesine mensup biriyle kazançlı bir evlilik yapabildi. Bu aile de Kurtarıcı Daniel O'Connell (1775-1847 ezilen Katolikleri kurtuluş yolunda birleştiren ünlü İrlandalı politikacı -ç.n.) gibi Iveragh Yarımadası'ndandı ve onunla akraba olduğunu iddia ediyordu. Kurtarıcı bu bağlantıyı doğrulamaktan memnundu, yılda iki kez mahkeme kararları için Cork'a geldiğinde daima "kuzeni" John O'Connell'ı ziyaret ederdi. Belediye meclisi üyesi John O'Connell'ın, St. Augustine Kilisesi'yle South Main Caddesinin birleştiği köşedeki St. George Street'te iyi iş yapan bir terzi dükkânı vardı. Şecereciler bunu

denediği halde bu yüzeysel ilişkiyi şimdi doğrulamak imkânsızdır. John O'Connell ve Ulsterli, evlenmeden önceki ismiyle Ellen McCann'in kalabalık bir aileleri vardı. Erkek oğullarından biri Charles, Cork Limanı'ndaki Carrignavar'da stajyer papaz oldu, kendine ait özel geliri olduğundan papazlığının sorumlu olduğu mahalleden kendine sunulan bağışları kabul etmedi. Piskoposu bundan vazgeçmesini öğütledi çünkü diğer rahiplere karşı haksızlık oluyordu. Bağışları alma konusunda suskun kalmaya razı oldu. Diğer oğulları William başarılı bir işadamı oldu ama *Sanatçının Portresi*'ne göre servetini çarçur etti.[7] Bir söylentiye göre o da iflastan kurtulamadı.[8] John Joyce'un ailesiyle yaşamak için Dublin'e gitti, Cork'a geri döndükten iki gün sonra da öldü. Yeğeni, amcası William'ı "sert yüz hatları olan, favorileri beyazlamış, bronz tenli, on beş yirmi kilometre yürüyüşe bana mısın demeyen" turp gibi bir ihtiyar diye betimledi. Arka bahçedeki kulübesinde her sabah, saçları briyantinli, kafasına uzun bir şapka kondurmuş vaziyette oturur kötü kokulu bir pipo içerdi.[9]

John O'Connell'ın diğer iki çocuğu Alicia ile Ellen, Cork'taki kızların gittiği Prensentation Convent'e aday öğrenci olarak 1847 dolaylarında girdiler. Alicia'nın dini kariyeri pek alışılmadık bir biçimde başladı. Bir gece rüyasında denize bakan bir uçurumun kenarında duruyor, çocuklara yardım ediyordu. Uyandığında bu yerin Cork Limanı'ndaki Crosshaven isimli küçük köy olduğuna karar verdi. Burada kardeşi William'ın deniz kıyısına nazır bir evi vardı. Çoğu kendi ailesinden olmak üzere 7 bin sterlin topladı. Crosshaven'de halen faal olan Prensentation Convent Yatılı Okulu'nu tasarladı. Manastırdaki ismiyle Rahibe Xavier (Zayvır -ç.n.) John Joyce'u ilk ayin (komünyon -ç.n.) için hazırladı. Daha sonraki yıllarda John, yani James Joyce'un babası, Xavier'ın halefi yetenekli Rahibe Teresa'yı boşu boşuna, indirimli ücretle kızlarını okula alması konusunda ikna etmeye çalışacaktı. Rahibe Teresa ondan hoşlanmamıştı.[10]

Alicia'nın kız kardeşi Ellen Tanrı'ya hürmet konusunda ablası kadar hevesli değildi, böyle bir iş girişimine de. Sekiz ay kadar rahibe adayı olarak kaldıktan sonra, sağlık sorunu gerekçesiyle manastırdan ayrıldı. Babası ona bir koca bulmak istiyordu. Bir papaz, o zaman yirmi bir yaşındaki, Ellen'den epey genç James Augustine Joyce'la evlendirmeyi önerdi. Ondan olgun, iradesi güçlü bir kadının arzularının peşinde koşan atılgan genci dizginleyeceği hesaplanmıştı. John Joyce'un tasviriyle babası "Cork'un en yakışıklı adamı"[11] hem de yaman bir avcıydı. 28 Şubat 1848'de Gerçekleşen evlilik James'e 1000 sterlinlik paydan başka[12] daha sonra Cork Belediye Başkanı olacak Ellen'ın birinci dereceden kuzenleri John Daly ve Dublin Belediye Başkanı olacak Peter Paul McSwiney gibi önemli kimselerle tanışma fırsatları getirdi.

Tek çocukları John Stanislaus Joyce 4 Temmuz 1849'da doğdu. Muhtemelen John O'Connell'dan birinci ismini almıştı. Stanislaus adı ise kutsal gençliğin üç hamisinden biri olan ve İrlanda'da, Polonya'nın hamisi Krakovlu Stanislaus'la (1030-1070) hep karıştırılan Aziz Stanislaus Kostka'dan (1550-1568) geliyor, ailenin Katolik Polonya'nın kurtuluş için verdiği mücadeleye duyduğu sevgiye işaret ediyordu. (Joyce'un sözleriyle anarsak: "Bohemian Girl'de (bir opera -ç.n.) *When the fair land of Poland* şarkısında o tenor melodi çok alkış alırdı.")[13] Ne evlilik ne de erkek evlat sahibi olması James Augustine'i durulttu. 1852'de iflas etmesinin ardından çok geçmeden bir iflas daha geldi ama Stanislaus Joyce'a göre "melek gibi bir adamdı"[14] Her iki aile yardım etti, Cork'taki gözde banliyö Sunday's Well'de karısıyla çocuğunu barındırmayı başardı. Kuşkusuz sahip olduğu nüfuzla önemli, pek yetenek gerektirmeyen Hackney'deki Fayton Kontrol Memuru görevini sürdürdü.[15]

Tek evladın tek evladı olan oğlu John'la iyi geçindi. Tıpkı kendisine de davranıldığı gibi hoşgörülü davranıp ona sürek avını öğretti. John bu işte babasını geride bıraktı. Çocuk on yaşına gelince, belki de Joyce'ların Fermoy bağlantıları nedeniyle, daha iki yıldır hizmet veren Fermoy'daki St. Colman's College'a gönderildi. Okuldaki en küçük çocuk oydu, daha sonra Cashel Başpiskoposu olacak rektör Dr. Croke'un gözdesiydi. Rektör yemekhanede John'u hep yanındaki masaya oturturdu.[16] John bu okulda uzun süre kalmadı, 17 Mart 1859'da girdiği okuldan 19 Şubat 1860'da ayrıldı. Kolej kayıtları piyano ve şan eğitimi aldığını gösteriyor.[17] Sonraları haklı olarak gurur duyacağı tenor sese daha o zamanlar sahip olduğunun işaretlerini de göstermiş olmalıydı. Fakat sağlığı pekiyi değildi. Ateşli romatizmadan mustaripti, sonra da tifoya yakalanınca, babası okuldan almaya karar verdi. Kolej kayıtları okul ücretinin 7 sterlinlik kısmının ödenmediğini[18] ortaya koyar ki John Joyce otuz yıl sonra kendi oğlu James'i Clongowes'tan aldığında aynı şeyi yapacaktı.

Sağlığına kavuşturmak için babası, çocuğu Queenstown'da duraklayan dev gemileri karşılayan aktarma teknelerine gönderdi. Bu terapi umulmadık ölçüde işe yaramasının yanında, oğlu Stanislaus'un dediğine göre onun küfür ve müstehcen söz dağarcığına hayli katkı yaptı.

Bu yıllar kendini iyi bir avcı, avlardan sonra yapılan "âlemlerde" ağzının tadını bilen bir adam (bon vivant) olarak ünlendirdiği yıllar oldu. Hızlı zekâsı, güçlü belleği, civarda olup bitenleri ayrıntılı öğrenme üstünlüğü sağladı kendisine. Bütün evlerin, evlerde yaşayanların tarihlerini bildiği için gururlanırdı: "Cork İli'nde benim bilmediğim bir karış toprak yoktur."[19] diye övünüyordu. Bu yerel ıvır-zıvırlardan oluşturduğu sözel "ansiklopedi" James Joyce'a geçecekti.

John Joyce'un hayatı babasının genç yaşta, 28 Ekim 1866'da otuz dokuz yaşında ölümüyle durgunlaşıverdi. Stanislaus Joyce'a göre ölüm yatağındayken oğlunu aynı gece Cork'ta bir operada şarkı söyleyen Mario'ya gidip dinleme konusunda ikna etmeye çalıştı.[20] *Sürgünler*'de John'un gerçekten gittiği ve döndüğünde babasını ölü bulduğu öne sürülür[21]. Oğul, ertesi sonbahar Cork'taki Quinn's Koleji'ne girdi, çalışmalarını kendi dediğine bakılırsa birkaç burs kazanacak kadar ciddi götürdü. Elli beş yıl sonra, ödül belgelerini nasıl yitirdiğini neredeyse anlattıklarını inanılır kılacak kadar ayrıntılı bir öyküde sızlanarak şöyle anlatıyordu: "Sırt çantamı on şilin karşılığında Marlborough Caddesi'nde Cunningham isimli bir rehinciye bırakmıştım birinde. Çok terbiyeli bir adamdı. Çantanın içinde takma diş takımı da vardı ama rehinci çantayı, içindeki belgeler ve dişlerle birlikte sattı."[22] Bursları kazansın kazanmasın yine de birinci sınıfın tıp dersinden geçmeyi başardı.

Sonraki iki yıl dersler açısından pekiyi geçmemesine karşın, epey göz kamaştırıcıydı. John Joyce kolejdeki sporlarda ve teatral olaylarda yıldız oldu. Oğlu Stanislaus'un kaydettiğine göre, kolejin dörtlü takımında kürek çekti, kros takımında koştu, gülle attı, üç adım atlamada rekor kırdı.[23] Aslına bakılırsa fazla yetenek başına bela oldu. Mükemmel bir mukallit ve şarkıcı olduğundan sonunda bütün çabalarını dramatik sanatlarda yoğunlaştırdı; 1869 yılının mart ayı geldiğinde tüm gösteri sanatlarında başoyuncuydu. 11 martta gazetelerde çıkan haberlerde "The Groves of Blackpool" ve "Paddy M'Fadden"i söylerken "aşırı komik" olduğundan söz ediliyordu[24] 16 nisanda "*The Mummy*" isimli bir oyunda İrlandalı oyuncu rolünü üstlendi. Yine mayıs ayında *The Irish Emigrant* oyununda en önemli bölümün başrolünü kaptı. Haziranda ikinci yılın derslerinden geçemedi, 1869-1870 döneminde bütün dersleri yeniden almak zorunda kaldı.[25]

Üçüncü akademik yılı da başarısızlıkla sonuçlandı ama John Joyce'un buna aldırdığını söylemek zordur. Babasının ölümü, yirmi birinci yaş gününde Cork'taki mal-mülkün ona miras geçmesi sonucunu doğurdu. Bu ona yıllık 315 sterlin gelir getirdi. 4 Temmuz 1870'te yirmi bir yaşına bastığı için dedesi John O'Connell da bin sterlin verdi.[26] Aynı ay Fransa-Prusya savaşının patlak vermesiyle içinde delişmen duygu alevlendi, macera yaşamaya karar verdi; üç arkadaşıyla birlikte Fransız ordusuna katılmaya gitti. Londra'ya kadar uzandılar ama bu işe çok kızan annesi orada onu enseleyip geri getirdi. Yelkenleri suya indirmemiş olacak ki Cork'taki Fenian davasına dalmakta gecikmedi. (Fenian: Adını milattan sonra ikinci ve üçüncü yüzyılda İrlanda'yı koruyan efsanevi çeteden alan Fenian hareketi, günümüzde Sinn Féin partisi. -ç.n.) Bunun üzerine annesi oğlunun yeteneklerini yönlendirebileceği daha

barışçıl, yasal çıkışlar bulma ümidiyle Dublin'e gitmeye karar verdi. Ona iyi kötü bir iş bulma konusunda ailevi ilişkilerine güveniyordu.

Muhtemelen 1874 veya 1875'te gerçekleşen Cork'tan Dublin'e taşınma John Joyce için hiç problem olmadı. Hemen yeni arkadaşlar edindi, gurbette yaşayan Corklu adam karakterinden de çok hoşlandı. Çalışmak zorunda değildi. Annesinin orada bir ev almış olduğu Dalkey'de gemiyle epey dolaştı. Kendi teknesi ve tekneye bakan bir de işçisi vardı. Dublin'e varışlarının üzerinden çok geçmeden bir müzik öğretmenine gitti. Öğretmen onun sesini birkaç dakika dinledikten sonra oğlunu çağırıp "Campanini'nin yerine geçecek kişiyi buldum."[27] dedi. Hemen hemen yirmi yedi yaşına girdiği zaman, 1875 yılına gelindiğinde Antient Concert Rooms'taki bir konserde şarkı söyledi. Carl Rose Opera Topluluğu'nun baş tenoru Barton McGuckin de seyirciler arasındaydı. John Joyce olayı ballandıra ballandıra sonradan şöyle anlatıyordu "Konser bittikten sonra McGuckin sokakta yanımdan geçince öyle arkamdan bakmıştı. Ben de merak etmiştim niye bana ters ters baktı diye, Tanrı şahit bunun nedenini kesinlikle çözememiştim. O öldükten birkaç yıl sonra meseleyi öğrendim. Bir gün John Phelan'la konuşurken bana dedi ki Sen İrlanda'daki en iyi tenor sestin. Hayda! Nereden yumurtladın bunu dedim. Bu işin en iyisinden, otoritesinden duymuştum deyince kimmiş o otorite diye sordum. Sen Barton Mc'Guckin diye bir beyefendi duydun mu hiç, işte benim otoritem oydu dedi. O zaman anladım bana niye öyle ters ters baktığını."[28] Bu anıyı çok iyi bilen James Joyce *Ölüler*'i yazarken unutmadı.

1877 yılı dolaylarında John Joyce, Dublin ve Chapelizod İçki Damıtma Şirketi'ni yöneten Henry Alleyn adında Corklu bir adamla iş görüşmeleri yaptı. Şirketin nakde ihtiyacı olduğundan John Joyce, yılda 300 sterlin gelirle, sekreter olarak atanması karşılığında 500 sterlinlik pay almayı önerdi. Müdürler teklifi kabul etti. Artık o, Liffey Irmağı kıyısında, bir zamanlar manastır, asker barakası ve William Dargan'ın işlettiği keten fabrikası olarak hizmet verdikten sonra, şimdi içki damıtma fabrikası* olmuş Chapelizod'taki bu eski binada çalışıyordu. Alleyn disipline düşkün biri olduğu halde John Joyce onunla iyi geçindi,[29] Chapelizod'ı da sevdi. Mullingar Oteli'nin (Şimdi Mullingar Evi) sahibi, Broadbent hakkında anlattığı hikâyelerden oğlu James, *Finnegans Wake*'i, Chapelizodlı bir hancı olan kahraman çevresinde kurarken yararlandı. Bir gün John Joyce, Alleyn'in şirketten para sızdırdığını fark edip, hissedarları toplantıya çağırdı. Alleyn ayrıldı,† şirket ortakları onları çok daha büyük bir zarardan

---

* Joyce Finnegans Wake'te burayı "bir zamanlar değirmen olan imbik" diye anar.(265) Daha sonraları Phonix Parkı İçki Damıtım Fabrikası ismiyle bilindi.

† Mr. Alleyne, "Suretler" isimli öyküdeki sevimsiz patronun ismidir. Joyce babasının yaşadığı maceralarından intikam süzmeyi seviyordu.

kurtardığı için John Joyce'a şükranlarını oy olarak sundular, şirketin mutemedi oldu ama kendi parası dahil bütün para gittiğinden, hiçbir şeyin mutemedi olmuş oldu. Parayı almasını engelleyecek karmaşık bazı yasal sorunların olduğunu söylüyordu ama İrlanda Bankası'nda kendi hesabında hâlâ bir miktar para olduğunu iddia etmek de hoşuna gidiyordu. Banka kayıtları ise bu tür kurumların soğuk üslubuyla John Joyce adına açılmış hesapta hiç para olmadığını bildiriyor.

Belki de o zaman 1875'te Dublin Belediye Başkanı akrabası Peter Paul McSwiney'nin nüfuzuyla kendini politikaya girmiş buldu. 1874 yılından beri iktidardaki Disraeli hükümetinin talebiyle 5 Nisan 1880'de genel seçim yapılacaktı. John Joyce, Home Rule (Özerklik veya Yurdu Yönet diye çevrilebilir -ç.n.) taraftarıydı ama tam anlamıyla benimsediği bir Dublin adayı yoktu. Yine de Dublin'deki Birleşik Liberal Kulübü sekreteri görevini üstlendi. Derneğin fikri yönelimi Home Rule akımına uygun olmakla birlikte seçim zamanında Home Rulecular ve Birlikçileri aynı anda memnun etme gibi muğlak bir tavra bürünmüşlerdi. Sonra milliyetçi Land League'i (Ülke Birliği) engellemeye çalıştı. John Joyce Liberal Parti'nin politikasını derinden derine araştırmış değildir. O bu siyasi eylemi içinde Dublin şehrinin son seçilmiş iki muhafazakâr üyesi Sir Arthur Guinness -kendinden daha başarılı bir bira üreticisi- ile James Stirling'in görevden alınması fırsatını görmüştü. Bu adamların karşısındaki liberal adaylar Maurice Brooks'la, hemşeri olması kendisine artı bir puan olan Corklu Dr. Robert Dyer Lyons'tı. John Joyce, mart ayından başlayarak, seçimin yapılacağı 5 nisan gününe kadar bu iki aday için durmaksızın çalıştı. Daha sonra oy pusulalarının sayımını ballandıra ballandıra anlatacaktı: "Oyların sayımı Sergi Sarayı'nda büyük bir odada oldu. Tüm masalar oradaydı, her masada dört adamım vardı. İki üye sokacağımız aklımın ucundan bile geçmemişti. Sadece Brooks'u soksaydım yetip artardı. Oyların sayılırken sonuçlar belirmeye başlamıştı, iki üç kez saydım, Tanrı aşkına sonuç öyleydi gerçekten; ikisi de sandıktan çıkmıştı.* Bu müthiş bir şeydi benim için."

"Benim yanımda kim otursa beğenirsin? Sir Arthur Guiness ile kuzeni Saygıdeğer Davit Plunkett, ikisi de takım elbiseler içinde. O zaman Stephen's Green'de otururdu, kuzeyde şimdi kardeşi Lort Iveagh'ın yaşadığı bir evi vardı. Sir Arthur Sayım bitti mi diye sordu. Evet, sonuçlar elimde diye cevap verdim. Nedir durum deyince İşte o zaman büyük bir zevkle Sir Arthur Guinness'in artık milletvekili olmadığını söyledim."

"Hemen ardından dışarı gittik, Rotunda Bar'da bir kutlama yaptık. O günün adamı bendim hiçbir zaman unutmayacağım bunu; herkes beni övüyordu, milletvekil-

* Seçim sonuçlarına göre Brooks 5763 oy, Lyons 5647, Guinness 5466 ve Stirling 5059 oy aldı.[30]

lerinin her birinden yüzer guinea (bir guiena: 21 şilin -ç.n.) aldım. Ey Tanrı'm saat sabahın üçü olmuştu, coşku sürüyordu. İşin kahramanı bendim çünkü herkes seçimi sen kazandın diyordu. Yüce Tanrı şahittir, hayatımda böyle şampanya içildiğini görmedim! Mantarları çekerek açma sabrını bile gösteremiyorduk, şişelerin başını mermer tezgâhlara vurup kırıyorduk. Üç saattir içiyorduk, sabahın kör ünde bu halde ne yapacağımız sorusu dillenmeye başlayınca, benim aklıma Türk Hamamı geldi, epey şampanya götürdükten sonra hamama gittim. Ey yüce rabbim ne güzel günlerdi o günler."[31]

Joyce ailesinin kutlaması *Finnegans Wake*'te devam etti. Burada John Joyce'un zaferi dışlananların revaçtakiler, parasızların paralılar üzerinde gerçekleştirdiği bir zaferdi: "O zamandan beridir ki sterlingler ve guinelar (isimlerin para birimleri sterlin-guinea ile benzerliğini metafor olarak kullanıyor Joyce -ç.n.) brookslar ve lyonslar tarafından alaşağı edildi ve cambaz ayaklar üzerinde ilerleme kaydedildi..."*

Freeman's Journal, 7 nisanda yayımladığı bir makalede, Birleşik Liberal Kulübü'nün seçim sonuçlarına önemli etkide bulunduğunu savunup derneği övünce, kendini borçlu hisseden hükümet üyeleri John Joyce'un böyle büyük bir şevkle çalışmasını ödüllendirmek istedi.

5 mayısta göreve başlamış Vekil Lort (1922'den önce İngilizler, İrlanda'yı atadıkları Lortlar aracılığıyla idare ediyorlardı -ç.n.) o zaman vekil lortların idaresi altındaki Dublin Belediyesi Vergi Dairesi'nde onu maaşı iyi, kolay görevlerden birine getirdi. Atama ömür boyu geçerli olduğu gibi yılda 500 sterlin gelir getiriyordu.

Bu konuma gelmesi çoktan beri niyetli olduğu evlenme işini gerçekleştirme fırsatını ona verdi. Birkaç ay öncesinde daha yirmi birine basmamış, tıpkı kendisi gibi Rathgar'daki Üç Azizler Kilisesi'nde[32] pazar korosunda şarkı söyleyen Mary Jane Murray isminde genç bir kızla tanışmıştı. Sarı saçlı güzel bir kız olan Jane, Longford'taki damıtım yerinden aldığı şarap ve diğer alkolsüz içkileri pazarlayan, acentelik yapan John Murray'nin kızıydı. John Joyce'un şansını epey zorlasa da bir türlü tüketemeyeceği kadar sabrı, sadakati vardı. Eğer John Joyce karmaşa demekse, kız dört elle sarılacağı düzendi. Babasının Ellen O'Connell'da bulduğu gibi o da Jane'de, şamatalı hayatını paylaşmasa bile buna izin veren bir kadın buldu. Kendisi coşsun veya öfkeden kudursun, o buna aldırmayıp kendi yaşamını sakince sürdürüyordu. Ne John Joyce'un

* (FW)'te s. 236.'dan alıntı: (FW) 272. sayfadaki şu alıntıyla karşılaştır: "Sırıtan devlet adamları, Brock and Leon karşıtları Starlin ve Ser Artur Ghinis'i kenara koyuverdiler." Ama Parnell 1885 Genel Seçimi'nde seçim bölgesindeki Lyons'ı avlayacaktı.

annesi ne de Mary Jane Murray'nin babası evliliğe taraftı. John Murray, çoktandır sünger gibi içen, kıskançlık nöbetleri yüzünden iki nişanı bozmuş olduğu bilinen John Joyce'un kızına iyi bir koca olamayacağını doğru biçimde önceden gördüğünden, onu bu evlilikten vazgeçirmek için elinden geleni yaptı. Bir gün Murray gezerken kızını Grafton Caddesi'nde John Joyce ile yakaladı, kızı güzelce haşladıktan sonra, fayton çağırıp eve yolladı. Kalabalık toplandı başlarına içlerinden biri ne olduğunu sorunca "Ciddi bir şey değil." dedi John Joyce, sanki hiçbir şey olmamış gibi, "şu bildik güzel kızla huysuz baba öyküsü"[33]. Ama Mary Jane ondaki atılganlık ve nüktedanlığı sevmişti. Annesi de evlenmeleri konusunda onu cesaretlendiriyordu. John Joyce bu kararı, Murray'lerin 7 numaralı* evlerinden birkaç kapı ilerideki Clanbrassil Sokak[34] 15 numaraya taşınarak önceden vermiş gibidir. Sonunda Murray evliliğe razı oldu ama John Joyce'un annesi, Murray'lerin onların seviyesinde olmadığını söyleyerek evliliğe karşı gelmeyi katı biçimde sürdürdü. Rathmines'ta Roma Katolik Kilisesi'nde evliliğin gerçekleştiği, 5 Mayıs 1880'de[35] Cork'a geri döndü, kısa bir süre sonra tek çocuğunu geri çağırmadan, onu affetmeden öldü.

Onun gururu ve inatçılığı torunu tarafından *Ölüler*'de (*Dublinliler* isimli kitabın meşhur öyküsü -ç.n.) doğrulanır. Öyküde Gabriel'ın annesi onun evliliğine "öfkeli bir suskunlukla karşı"dır. *Sürgünler*'de Richard Rowan'ın annesinin taş kalpliliği hiç azalmaz. Diğer yandan mayıs, ana-babasının evlendiği ay Joyce'a hep şanslı bir ay gibi geldi.

15 Mayıs 1859'da doğmuş Mary Jane ("May") Murray kocasından on yaş gençti. Müzikle haşır neşir anne tarafının yeteneğini almıştı, *Ölüler* öyküsünde Back Lane'de nişasta imalathanesi olan dedesi Flynn, tüm kızlarının müzik eğitimi almasını sağlamıştı. Beş yaşından on beşine kadar, Liffey'nin yanında uzanan Usher's Island caddesi üzerinde kurulmuş, 15 numaradaki "Misses Flynn Okulu'nda" dans, zarafet dersleri yanında May Murray, piyano ile şan dersleri de aldı. Okulu işletenler annesinin kız kardeşleri, Bayan Callanan, Bayan Lyons'tı. Daha sonra Bayan Callanan'ın kızı Mary Ellen† de onlara yardımcı oldu. Belki de en büyük oğluna ileride öğreteceği eski moda zarafet tarzını onlardan kapmıştı.

John Joyce, Flynnler'dan biraz şikâyetçiydi ama Murray'lere resmen mesafe koy-

---

* *Ulysses*'te Bloom'un babasının bir Yahudi mahallesi olan Clanbrassil Sokak'ta yaşamış olduğundan söz edilir.

† Okulun ünlü olduğu şair, romancı, ailesi de orada iyi bir yaşam süren Katharine Tynan'ın, Mary Jane Murray'nin okul arkadaşı olması gerçeğiyle doğrulanırmış gibidir. *Ölüler*'de Misses Flynn'nin nasıl kullanıldığı için bkz. s. 459.

muştu. En güzel "övgü sözlerini" onu hiçbir zaman onaylamamış bu aileye ayırmıştı. *Ulysses*'teki *Cyclops* bölümündeki Thersites'ın yakıcı sözleri kısmen onun belagatini kötüye kullanması üzerine oturtulmuştur. "Tanrı bile ağlıyor, şu içine düştüğüm aileye bak!"*[36] Evliliği ertelemiş olan kayınpederi "yaşlı zamparaydı" çünkü kendisi ikinci kez evlenmişti.[38] Mary Jane Murray'nin iki erkek kardeşi, William ile John "saygıdeğer gondolculardı"[39] William Murray, meşhur Collis ve Ward hukuk müşavirlik firması için çalışan bir dava harcı hesapçısıydı. John, Joyce'tan nefret etmişti. Bunu bir keresinde James'e söyledi. James vefalı bir evladın yapacağı tavrı gösterip evi terk etti.[40] "Kızıl" Murray diye bilinen, *Ulysses*'te de böyle tasvir edilen John, *Freeman's Journal*'ın muhasebe bölümünde çalışıyordu. Evliliği pek mutsuz, sinirli ve sert yaratılışlı John Murray (Yeğeni James'in kapısının eşiğine alay etmek için istiridyelerle dolu bir torba koyduğu söylenir. [istiridyeler afrodizyaktır, bu hareketle mutsuz evlilikle dalga geçilmiştir -ç.n.]) *Dublinliler* için epey edebi malzeme sağladı. Burada başka isimler altında çizilen onun karakteriydi. John Joyce'un kayınbiraderiyle ilgili anlatmayı en çok sevdiği hikâye şuydu: Bir gün ikisi Phoenix Park denilen açık arazide bir yere gidiyorlardı. Aniden karşılarına bir süvari birliği çıktı, onlara doğru dörtnala geliyorlardı. John Murray tabanları yağlayıp ağaçlara doğru seyirtmek üzereydi ki John Joyce onu kolundan yakalayıverdi. Kımıldamadan durdular, atlılar da onları ortalayacak şekilde ikiye ayrılıp yanlarından geçip gitti. Komutan subayın emriyle, askerler kılıçlarını çekip John Joyce'u selamladılar.[41] Hadisenin Murray'yi hiç de mutlu etmediğini söylemek bile gereksiz.

William Murray *Ulysses*'te de Richie Goulding ismiyle gizlenmiş olarak yer alır. Çocuklarından kendisine "efendim" demelerini istiyor, sarhoş olduğu zamanlarda da onları vahşice terbiye ediyordu ama opera aryalarında iyi bir şarkıcıydı. James dahil Joyce'ların tüm çocuklarının yardım-öğüt aldığı bir kadınla evliydi. Josephine Giltrap Murray zeki, becerikli, her zaman cömert bir kadındı. Böyle sıkıntılı yaşamlarda bol bulunmayan meziyetlere sahip biriydi. Kadın, yeğeni James'e bilge görünürdü. İnsanın aklını durduracak yaramazlıkları bile hoşgörüyle karşılardı. O da müzik eğitim almıştı, arada bir John Joyce ve May'le birlikte piyanoda trio (ses veya enstrümanla yapılan üçleme. -ç.n.) yaparlardı.

---

* Mary Jane Murray'nin amcası Patrick Murray mahalle papazıydı. 1878-1912 yılları arasında Cavan İli, Granard yakınındaki Carraig ve Ballinlough'da papazlık yaptı. Joyce onu aksanını anımsayacak kadar iyi tanıyordu, çok sonraları Padraic Colum'ın da ona benzer biçimde konuştuğunu tespit etti.[37]

William ile John, *Dublinliler*'deki "Toprak" isimli öyküde birbiriyle hiç geçinemeyen kardeşler olarak çizilmiş Joe ve Alphy'dir. Onları barıştırmaya çalışan küçük çamaşırcı kadın Maria da özellikle May Joyce'u çok seven Murray'lerin akrabalarından biriydi. Ailenin Flynn tarafından olan, "Kız Kardeşler" isimli öyküde zararsız bir deli haline gelmiş, parishini (Parish: Bir kilise ve/veya papazın sorumlu olduğu mahalle, semt -ç.n.) yitirmiş olarak tasvir edilmiş bir papaz vardı.[42] Murray'lerden kırıntılar döküntüler öykülerin şurasına burasına dağılmıştır. Örneğin, "Suretler" isimli öykünün sonunda "Eğer beni dövmezsen sana Ave Maria (Bakire Meryem'i anma-selamlama -ç.n.) okurum baba."[43] diye yalvaran William'ın çocuğuydu. Ama aile kavgalarını aşan sanatçı tarafsızlığıyla, Farrington'ın sözü edilen öyküdeki küstah arsız karakteri, William Murray ile John Joyce'un mizaçlarının kaynaşmasıyla ortaya çıkarılmıştır.

Murray'lerden katlanabildiği tek temsilci May ile birlikte John Stanislaus Joyce, 1880 yılı baharının sonlarına doğru balayını geçirmek üzere Londra'ya gitti. Dönünce Kingstown (şimdi Dun Laoghaire) Northhumberland Avenue 47 numaraya yerleştiler. O da Vergi Dairesi'ndeki işe girdi. Inns Quay ve Rotunda mıntıkaları tahsildarıydı, sonra North Dock bölgesini aldı. Kendinden eminliği ve nüktedanlığıyla dairede hemen meşhur oldu. Bir gün Baş tahsildar, elinde son ihbarname olan yaşlıca bir papazla aşağıya, onun çalıştığı yere indi. Sünger gibi içmesiyle ünlü bu papazın ismi Rynardt'ti. John Joyce bu vakayı çok sonraları oğluna şöyle bildirmişti: "Baş tahsildara beni, ismini Richard diye yanlış yazdığım için şikâyet etmiş. Hemen kâtibimin (Bob Cowall)* yaptığı hata için özür diledim, bir daha ismini yazarken çok dikkatli olacağımı D. T. (delirum tremens'in kısaltılmışı, yani alkoliklerde görülen titreme hastalığı -ç.n.) ile bittiğini unutmayacağımı söyledim. Baş tahsildar bir kahkaha patlatıp yukarı koştu."[44] Başka bir olayda adamın biri adında iki l değil bir l olması gerektiğini söyleyerek şikâyette bulundu. John Joyce gayet ciddi: "Hangi l'yi silmemizi istersiniz?"[45] dedi. Bir seferinde Eccles Street sakinlerinin borçlarını ödemeleri için gereken mutat vergi tebligatlarını göndermekte gecikti. Tebligatlar mükelleflere gönderilmeden mahkeme celbi çıkararak kendini kurtarmaya karar verdi. Mahkeme günü, paraları yani ödeme emrini almak için adliyeye gitti. Birden dehşetle fark etti ki Eccles Sokağı borç ödemeyenler listesinde Keyes isimli yargıcın kendisi de var. Davacıları çağırmadan önce yargıç, alelacele John Joyce'a kendi isminin de listede olduğunu çıtlatıp, vadesi geçmiş vergilerin hemen ödenmesi işiyle bizzat ilgileneceğini söyledi. John Joyce üzerinden büyük bir yük kalkmış olarak "Aman canım, ne zaman isterseniz, tamamen

* Cowall, *Ulysses*'te kendi ismiyle yer alır.

size bağlı sayın yargıcım..." dedi. Sonra davacıların müracaatları başladı. Bir vergi mükellefi elinde ödediğini gösteren makbuzla göründü. Yargıç yine John Joyce'un yardımına koştu: "Hepimiz biliriz ki Bay Joyce en yetenekli ve vicdanlı memurdur. Ödeme emri sabittir."[46]

John Joyce yaptığı şakalarla her zaman diğer insanlara zarar vermiyordu. Devlet memuru olarak Dublin Kalesi'ndeki kimi törenlere katılmak zorundaydı. Bu törenlerden birine giderken onu komik duruma düşüren bir olayı da zevkle anlatıyordu. Maskeli bir balo vardı, o da muziplik olsun diye İngiliz subayı gibi giyindi. Tek atlı bir arabayla onu kaleye götüren faytoncu, yolcunun rütbesine layık bir bahşiş umuyordu ama John Joyce en az bahşişi verdi. "Tanrı aşkına, ben de gerçek bir subay taşıdığımı sanıyordum." dedi faytoncu. "Zaten öyle ahbap" dedi onu korkutmaya çalışarak John Joyce. Avucundaki paraya bakıp "vallaha benim taşıdığım fasulyeden bir subay"*[47] deyiverdi.

John Joyce çocuk sahibi olmaya ve kendine miras kalan mülklere ipotek koydurmaya eşit çaba harcadı. İlk çocuğu 1881'de doğdu ama yaşamadı. "Hayatımı da onunla birlikte toprağa verdim."[48] diye dövündü ama çok geçmeden yeni bir çocukla avunacaktı. Karısı ikinci kez gebeyken, 2 Aralık 1881'de Cork'taki emlağa ilk ipoteği koydurdu.[49] İkinci çocuk James Augusta (doğum nüfusa yanlış kaydettirildiği için)† 2 Şubat 1882'de doğdu. Bu tarihte Joyce'lar, Kingstown'dan Rathgar'daki[50] Brighton Square West 41 numaraya taşındılar. Bunu, 9 mart, 18 ekim, 28 Kasım 1883 tarihinde üç ipotek izledi, sonra Margaret Alice (Popie) 18 Ocak 1884'de dünyaya geldi.[51] 5 Ağustos 1884'te başka bir mülk ipoteğe verildi, John Stanislaus (Stannie) 17 Aralık 1884'te, Charles Patrick 24 Temmuz 1887'de dünyaya gözlerini açtılar. 21 Nisan ve 6 Mayıs 1887'de iki ayrı ipotek gündeme geldi, George Alfred babasının doğum gününde 4 Temmuz 1887'de dünyaya merhaba dedi. Eileen Isabel Mary Xavier Brigid 22 Ocak 1889, Mary Kathleen 18 Ocak 1890 ve Eva Mary 26 Ekim 1891'de doğdular. 24 Aralık 1892 ve 13 Ocak 1893 tarihli iki ipotekten hemen önce 8 Kasım 1892'de Florence Elizabeth doğdu. Mabel Josephine Anne (Baby) 27 Kasım 1893'te dünyaya geldi bunu 8 ile 16 Şubat 1894 tarihli iki yeni ipotek izledi. Üç düşük hariç bilanço toplam dört erkek altı kızdı! On bir ipotekten sonra ne bir daha bebek oldu ne de

---

* *Ulysses*'in Eumaeus bölümünde (651[755]) birisi Parnell'in metresinin kocası Yüzbaşı W. H. O'Shea hakkında "Kocası yüzbaşı veya bir subaydı" deyince "Hay hay ne demezsin diye güldü Keçi Postu, fasulyeden bir kocaydı ama" karşılığı verilir.

† Joyce'un bu yanlışlık gözünden kaçmadı, Leopold Bloom'a bunun bir sonucu olarak Paula ikinci ismini verdi.

mülk kaldı. John Joyce evi hem çocuklarla hem de borçlarla doldurmuştu.

Bu pervasız, şartların kurbanı olduğunu düşünen, hazırcevaplıkta bir numara, hem aşırı duygusal hem akrep gibi sokan, içki içen parayı savuran, hep anlatacak öyküleri olan, şarkı söyleyebilen bu yetenekli adam oğlu James'in aklında bizzat yaşam gücüyle özdeşleşti. "Tanrı'nın ve birkaç polisin yardımıyla", "Bir kurşun fırlamış gibi" (Ok gibi fırlayan [N. E. s. 391] -ç.n.), "Seninle benim aramda Caddereesh" (İkimizin arasında evladıman eviyyem [N. E. s. 365] -ç.n.) gibi ona ait ifadeler James'in eserlerinde yankılanır. O bu eserlerde aslında yazarı hariç başka herkesten daha fazla merkezde yer aldı. *Dublinliler*'in baştaki öyküleri "Kız Kardeşler" ve "Araby"de örneğin bir amca olarak gizlenmişti. Daha sonraki öykülerde Farrington karakterine yaptığı katkılar dışında Henchy, Hynes* Kernan ve Gabriel Conroy'da yine o vardır. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nde oğlu Stephen tarafından "tıp öğrencisi, kürekçi, tenor, amatör tiyatrocu, haykıran bir politikacı, ev sahibi, küçük bir yatırımcı, alkolsever, iyi bir dost, hikâyeci, birinin sekreteri, şarap fabrikasında bir şey, vergi tahsildarı, müflis ve şimdi geçmişiyle övünen biri"†[52] diye tasvir edilen Simon Dedalus o dur. *Ulysses*'te o yine Simon'dır ve Bloom'a, *Cyclops* bölümünde de anlatıcıya karışarak yine boy gösterir. *Finnegans Wake*'te John Joyce, Earwicker için baş modeldir. Çocuklarının çoğu onu hiç sevmeden büyüdü ama en çok sevdiği en büyük oğlu onun sevgisine karşılık verdi, şakalarını hep hatırladı. John Joyce 1931'de öldüğünde Louis Gillet'ye "Benim kitaplarım hakkında asla bir şey demedi ama beni reddetmedi de. *Ulysses*'in mizahı onundur; orada geçen insanlar onun dostlarıdır, o kitap hık demiş burnundan düşmüştür."[54] *Sanatçının Portresi*'nde Stephen, Simon'ın gerçek anlamda babası olduğunu kabul etmez ama James'in kendisinin her bakımdan babasının oğlu olduğuna dair bir kuşkusu yoktu.

James, John Joyce'un kusurlarını da meziyetlerini de fark ederek ona sadık kalmıştı. *Finnegans Wake*'te, babasının iki huylu olduğunu fark ederek, sanatçı Shem: "Bir an pek meşhurcesur babası, tarih, iklim ve eğlencenin onun soyunun birincisi, borçlarının hevesli yaptığı Mr. Vızıltı için büyük hayranlık ifade eder (pöh)... başka bir an tam tersine, hergele, hayta, tüysıklet, kavgacı, boşboğaz, ahmak hırsızların en işe

---

* Hynes'ın Parnell'dan bahseden şiiri, muhtemelen John Joyce'un bestelediği ve Dolphin'deki Bohemyanlar toplantısında 17 Mart 1896'da bizzat kendisinin söylediği "Erin's Heroes" isimli şarkıdan esinlenmişti. Bu toplantı, Michael J. O'Neill'ın bana söylediği gibi Joseph Holloway'in günlüğünde yazılıdır.

† John Joyce öldükten sonra Louis Gillet babasının nasıl biri olduğunu Joyce'a sorunca, Joyce aynı biçimde cevapladı: "Bir müflisti..."[53] Müflis olmak hem baba hem oğulun damak tadına uygundu.

yaramazı, hep en kötü işçi bir babanın yozlaşmış küçük hayaletine üç kez yuh çeker! (Peh)"[55] şeklinde anlatılır. Bu Pandoravari kutudan tüm insanlık ortaya saçıldı. John Joyce İrlanda'daki en yetenekli sefillerden birisiydi ve bu dehasının sonucu kendisi gibi parlak zekâlı evlatlar oldu.

1882-1894

> Göremeyeyim diye gözlerimi kapatacağım ya da gençliğinde, bir dalı soyan masum bir oğlanı fidanken görebileyim diye, minicik beyaz bir küheylanın arkasındaki bir çocuğu.
>
> *Finnegans Wake* (621)

James Joyce doğduğu güne özel bir anlam vermekten hoşlanırdı. Daha sonraki yıllarda tesadüfleri sevdiğinden, Eamon De Valera, Wyndham Lewis ve Frank Budgen'le aynı yıl doğduğunu memnuniyetle keşfetti. James Stephens ile doğum yılı tuttuğu gibi aynı gün dünyaya gelmişlerdi. 2 şubatın Candlemas olması önemli bir günde doğduğu fikrini pekiştiriyor aynı zamanda Groundhog Day (Dağsıçanı Günü -ç.n.) olması gülümseten bir etki yapıyordu. Joyce, bu özel günü tamamen kendisinin yapabilmek için hem *Ulysses* hem de *Finnegans Wake*'in ilk baskılarını bu ak günde görmek için yoğun çaba harcadı.

Şimdi Terenure'deki Aziz Joseph Kilisesi olan, Roundtown, Ease Aziz Jose Şapel'de, 5 şubatta, Muhterem John O'Mulloy, C. C. tarafından vaftiz edildi.[1] Vaftiz babaları, büyük büyükannesi, John O'Connell'ın karısı vasıtasıyla akrabaları Ellen ve Philip McCann'di. Philip McCann'in Dublin'deki Burgh Rıhtımı'nda gemilere malzeme satan bir dükkânı vardı; Joyce, *Stephen Hero*'da vaftiz oğlunun Üniversite Kolej'de okurken 1898-1902 arasındaki masraflarını ödeyen kişinin McCann olduğunu iddia etti ama McCann 1898'de[2] öldü, böyle bir amaç için de para bırakmış değildi. Onunla Joyce arasında daha hakiki bir ilişki McCann'in John Joyce'a anlattığı bir hikâyeden kaynaklandı: Norveçli kambur bir kaptan Upper Sackville Street'te 34 numarada dükkânı olan, J. H. Kerse ismindeki Dublinli bir terziye bir elbise ısmarlar. Dikilen elbise ona uymaz, kaptan doğru dürüst dikemediği için terziyi haşlar, buna çok kızan terzi de asıl onun doğru dürüst olmadığını söyleyerek misilleme yapar. Öykünün özü önce pek dikkat çekmemişse bile John Joyce onu yeniden anlattığında mükemmel bir farsa dönüştü, yerli ve dışarıdan gelen arasında geçen, mizah dolu ama aynı zamanda mayhoş bir tadı olan hazırcevaplık örneği olarak *Finnegans Wake*'te yerini buldu. Eğer bu kitap öbür dünyada babasına ulaşsaydı yorumunun "Hımm, o öyküyü benim anlattığım gibi kesinlikle anlatamaz, buna kalıbımı basarım!"[3] olacağını söylemişti James Joyce.

Joyce'lar 1882 yılında Rathgar'da, Dublin'in güneyindeki banliyöde, Brighton Square West 41 numarada yaşıyorlardı. Halen duran ev gösterişsiz, rahat bir mekândı. 1884 yılına kadar, belki de Castlewood Aveneu 23 numaradaki daha geniş eve taşınana kadar orada kaldılar.[4] Ama John Joyce suya daha yakın, karısının akrabalarından daha uzakta yaşamayı diliyordu. 1887 yılı mayıs başlarında[5], Bray'de revaçta olan bir mahallede geniş bir eve taşıdı ailesini. Burada, Martello Terrace 1 numarada, denizden birkaç adım uzaktaydılar, öyle yakındılar ki bazen sokağa deniz dalgaları ulaşıyordu. John Joyce kürek sporuna yeniden başladı, bir yarış kazanan dörtlü kanoda kürek çekti.[6] Bray'e Dublin'den trenle rahatlıkla geliniyordu ama John Joyce yine -tekrar tekrar- tren ücretinin karısının ailesini uzak tutacağını söylüyordu.

Nitekim sözü edilen tren ücreti arkadaşlarını uzak tutmadı. Pazarları istasyona gelen trenleri karşılamak için gidiyor, eğer içinde dostları varsa günü birlikte geçirmek için eve davet ediyordu. Böyle ziyaretlerde öğle yemeğinin üzerine uzun bir yürüyüş yaparlardı. Akşam yemeği için geri eve dönerler, ikinci kattaki misafir odasında gece boyunca şarkı söyleyip içki içerlerdi. En çok gelen iki konuk daha sonra Dublin ikinci şerif yardımcısı olacak küçük Alfred Bergan ile Tom Devin'di. Bergan, James'in ileridеki yaşamında, İrlanda şakalarının çoğunun dışkı hakkında olduğu fikrini geliştirmesine yardım edecek kadar çok müstehcen hikâye bilen iyi bir arkadaştı. İyi piyano çalan, candan bir kişi olan Devin "O boys, keep away from the girls, I say" şarkısını çalıp söylerdi. May Joyce çalar, John Joyce, Balfe, Moore şarkıları veya (May Joyce'a bakarak) "My Pretty Jane"i söylerdi. Flotow'un *Martha*'sından "*M'appari*", yüzlerce "Come-all-ye's" (Bu sözcükle başlayan İrlanda halk türküleri -ç.n.) baladlar, aryalar da söylenirdi. Ev birbirinden güzel, kalitesine aldırılmasa da ustaca okunan yerel şarkılarla coşardı. Bu partilere ilişkin James Joyce 1934'te Bergan'a "Bizim evde çok keyifli anlar yaşamıştık, öyle değil mi?"[7] diye yazmıştı.

John Joyce'un dayısı William O'Connell'ı, belki de böyle sağlıklı bir mesire yerinde yaşama düşüncesi Cork'tan oraya getirdi. Yumuşak başlı, nazik, gösterişli bir adamdı. Cork'taki eski günleri yâd etmeye içi giden, "asla Corklu bir adamla evlenmeyin, anneniz bu hatayı yaptı!"[8] diye kızlarına şakayla takılan yeğeni John'la gül gibi geçinip gittiler. William ailenin yanında yaklaşık altı yıl kaldı. Çocuklar için daha heyecan verici diğer bir ziyaretçi *Sanatçının Portresi*'nde John Casey olarak boy gösteren Traleeli John Kelly'ydi. Kelly Yurt Birliği (Land League) propagandası yapmaktan birkaç kez hapse girmişti. John Joyce, o zaman şartları son derece kötü olan cezaevinden çıktığında sağlığına yeniden kavuşsun diye Bray'deki eve onu birkaç kez davet etti. Hapiste sol elinin üç parmağı üstüpü çekmekten dolayı kasılıp kalmıştı, çocuk-

lara Kraliçe Viktorya'ya bir doğum günü hediyesi yaparken ellerinin böyle kaldığını söylemişti. Kelly devamlı tutuklanma tehlikesine maruz bir "dağ adamıydı". Bir seferinde adaş olduğu için John Joyce'u seven, Joyce adındaki bir kral muhafızı gece geç vakit eve geldi, sabahleyin Kelly'yi tutuklama emrini yerine getirmek zorunda olduğunu bildirdi. Kelly at arabasıyla o gece kaçtı.[9] Bir kral düşmanıyla arkadaşlık etmek bir devlet memuru için çok riskliydi ama John Joyce milliyetçiliğini hiç gizlemedi. Parnell'a karşı giderek artan, her yerde göstermekten kaçınmadığı bağlılık duygusu uyanık oğlunun da düşüncelerini çoktan biçimlendirmeye başlamıştı.

Joyce'lar, Bray'e taşındıktan hemen sonra çocuklara mürebbiyelik edecek Bayan "Dante" Hearn Conway, Cork'tan gelip onlara katıldı. Bu şişman, akıllı kadın felaketle sonuçlanan bir evlilikten, hoşgörülü, şen ev halkıyla bütünleşemeyecek kadar ıstırap çekiyordu. Afrikalı köleleri satarak 30 bin sterlinlik bir servet yapmış kardeşi ölmeden evvel ona bu parayı bırakınca, o da Amerika'da rahibe olma düşüncesinden vazgeçip İrlanda'ya mirasını kullanmak için geri döndü. Amerika'ya gitmekten vazgeçtiği gibi manastıra girmekten de cayıp, koca bulmak için Dublin'e yerleşti. Sütunlu İrlanda Bankası'nda çalışan şık bir memura gönlünü kaptırdı. Evliliğin üzerinden çok geçmeden, terbiye ve naziklik şovunu tamamlamak için kadının paralarını da alan Conway, Güney Amerika'ya kaçtı. Geri döneceğini söyleyen mektupları yazmayı da fazla sürdürmedi.[10] Dante Conway artık terk edilmiş bir gelindi. Terk edilmiş olmanın derin acısı yetmiyormuş gibi onu dinde ve milliyetçilikte aşırı ateşli yapacak manastırdan caymanın vicdan azabı da buna eklenmişti. Kutsal Bakire Meryem, Mukabele ve Tespih duaları onun gözetiminde okunuyordu.[11] James Joyce'un yazdığı gibi, birisi kestane renkli diğeri yeşil kaplı iki adet fırçası vardı. Birincisi Davitt ve onun Yurt Birliği'ne duyduğu sevgiyi ifade ediyorken ikincisi Parnell içindi. Parnell'ın bir zinacı olduğu ortaya çıktığında sadakati tuz buz oldu ama bu kadıncağızın evliliğe ihanet eden bu adamdan niçin anında yüz çevirdiğini, ikinci fırçadan yeşil kabı neden hemen söküp attığını anlamak hiç de zor değildir.

Bayan Conway oldukça iyi bir eğitim almıştı,[12] usta bir öğretmen olduğu açıktı. Taht gibi düzenlenmiş bir sandalyede, kronik sırt ağrısı için arkasına aldığı yastıklarla, siyah deri bir şapka başında, kalın kadife etekler, mücevherli terliklerle oturur, küçük çıngırağını çalardı. O zaman James ders saatinin geldiğini anlar onun ayaklarının dibine oturur, okuma yazma, coğrafya, aritmetik öğrenir veya onun ezbere okuduğu şiirleri dinlerdi. Dindarlığından ziyade hurafe yönü onu daha çok etkilerdi. Sanki bir dakika sonra olacakmış gibi durmadan dünyanın sonundan söz ederdi. Gökyüzünde şimşek çaktığında James'e nasıl haç çıkaracağını "Nasıralı İsa, Yahudilerin Kralı

biz gafilleri apansız ölümlerden koru, Ey Rab"[13] demeyi öğretmişti. Kutsal gücün ve gazabın bir aracı olarak yıldırım, Joyce'un düş gücüne öylesine köklüce yerleşmişti ki ömrünün sonuna kadar bu sesi duyduğunda titredi. Bir arkadaşı niye bu kadar etkilendiğini sorduğunda "Sen Katolik İrlanda'da büyümedin." demişti.*

James Joyce, arkadaşları içinde terbiyeli, solgun yüzlü, zayıf, uslu bir çocuktu. Gülmediği zaman ona ötesine geçilmez bir soğukluk, garip bir kendine yeterlik duygusu katan gri-mavi gözleri vardı. Miyop olduğu için gözlük taktı bir süre ama budala bir doktor, on iki yaşındayken gözlükleri kaldırıp atmasını söyledi. Bu duru mizacı nedeniyle ev halkı ona "Neşeli Jim" diye hitap ederken, asık yüzlü kardeşi Stanislaus'a "Brother John"[14] diyorlardı. Onun küçük yaşlardaki memnuniyetsizliklerini, belki erken gelişmiş bir olgunlukla kendine sakladığından algılayamadılar.

Yaş ve kişilik gelişimiyle birlikte Joyce çocuk oyunlarında elebaşı oldu. Sokak boyunca uzanan Martello Terrace 4 numarada (*Sanatçının Portresi*'nde olduğu gibi 7 numarada değil) ailesiyle birlikte yaşayan James Vance adında bir kimyager vardı. Vanceler Protestan olmasına rağmen iki aile çabucak kaynaştı. Vance'in bas sesi balad söyledikleri zaman John Joyce'un tenor sesine tezat gümbür gümbür geliyordu. Vanceler'in en büyük çocuğu James'ten dört ay küçük Eileen† isimli hoş bir kızdı, babaları yarı şaka yarı ciddi ilk çocuklarını evlendirmekten söz ederlerdi. [16] Dante Conway, Joyce'a eğer Eileen'le oynarsa kesinlikle cehenneme gideceğini söyleyip korkuturdu. O da Eileen'i kendisinin nereye gideceği hakkında güzelce bilgilendir ama bunu hak etmemek için de hiçbir şey yapmaz, oynamayı sürdürürdü.

Cehennem ve şefi Joyce için kullanabileceği bir sahne malzemesi haline gelmişti bile. Teatral oyunlar uydurmaktan hoşlanıyordu. Stanislaus'un anımsadığı ilk oyun Margaret'in (Poppie) Havva, kendisinin Âdem, James'in de çevrelerinde sürünen yılan rolünde olduğuydu. [17] Şeytan, Eilveen Vance'in‡ anımsadığına göre başka bir açıdan

---

* *Sanatçının Portresi*'nde (514 [359]) Stephen Dedalus "köpeklerden, atlardan, ateşli silahlardan, denizden, yıldırımlardan, makinelerden ve geceleyin sapa yollardan" korktuğunu söyler. Onun köpek ve yıldırım korkusu *Ulysses*'te dillendirilir. Yıldırım korkusu (Vico'nun da katkısıyla) Finnegans Wake'e esaslı bir tema verir. Köpek korkusu çocukken oluştu, bunda Dante Conway'in yardımı olmadı! James ve Stanislaus bir gün suya taş atıyorlar, sahilde oynuyorlardı. Bir köpek James'in daha sonra söylediğine göre çenesinden ısırdı. Stanislaus'a göre köpek Joyce'u bacağından kapmıştı. O zamandan itibaren Joyce köpeklere karşı hep tetikte durdu. Eğer Shceveningen'de 1927'de bir kez daha ısırılmamış olsaydı bu saçma diye düşünülebilirdi.

† "Boodie" lakaplı başka bir çocuk Norah'tı. Bu ismi Joyce, Stephen Dedalus'un kız kardeşlerinden biri için ödünç almıştı.[15]

‡ Eileen Vance, şimdiki ismiyle bayan Harris, Profesör Carlyle King'in keşfettiği gibi (1959) şim-

da yararlıydı. Terbiyesizlik yapan kardeşlerini cezalandırmak için Joyce küskün çocuğu zorla yere yatırır, üzerine kırmızı bir el arabası koyar, kafasına kırmızı püsküllü bir bere giyer, günahkârı cehennem ateşinde yaktığını göstermek için de korkunç sesler çıkarırdı.[18] Joyce Zürih'te otuz yıl sonra, sivri sakalı ve dinç yürüyüşü nedeniyle bir ev sahibesi tarafından "Herr satan" (bay Şeytan -ç.n.) diye adlandırılacaktı. Ama o zaman *Sanatçının Portresi*'nin de açıklığa kavuşturduğu gibi kendisini asıl düşmanın, zavallı İblis değil zapt etmenin ruhu Nobodaddy* olduğu konusunda ikna etmişti. (Nobodaddy: Nobody ve daddy'nin birleşmiş hali gibi duran bu kelime Blake'in insan şeklindeki "Hıristiyan Tanrısı"na verdiği alaycı isimdir -ç.n.)

James ve Eileen, Bray'de Miss. Raynor'un işlettiği bir anaokuluna gönderildiler ve hep ikisi eşleştirildi. James'in ürpertici şeyler hayal etme konusunda büyük bir yeteneği vardı. Eileen'i etkileyen masallardan birisi çocukların kirli olduğu zaman annesinin onları baş aşağı klozete sokup, sifonu çektiğiydi. Bu hınzırlık birlikte gittikleri bir çocuk partisinde de ortaya çıktı; çocukların gazozlarına tuz koyma numaraları büyük alkış aldı. Ama Eileen Vance için en güzel hatıra, ona bir melek gibi görünen May Joyce'un -saçları öylesine sarıydı ki* - John'a eşlik ettiği, çocukların da şarkıya katılmasıyla birlikte evin müzikle çınlandığı o anlardı. Stanislaus "Finnegans Wake"e düşkünken, James'in o zaman için gözdesi "Houlihan's Cake"ti.[20] (Buradaki Finnegans Wake, Joyce'un eseri değil ileride de göreceğimiz meşhur Dublin baladıdır -ç.n.) James'in sesi, Bray Boat Clup'ta 26 Haziran 1888'de, altı yaşını biraz geçmişken amatör bir konserde anne-babasına eşlik edecek kadar iyiydi.

John Joyce en büyük oğlunun en yüksek fikirlere ulaşacak biçimde yetişmesi için hemen hareket geçti. İhtişamlı bir kararla, ona İrlanda'daki en iyi eğitimi vermeyi düşündü. Kendisi de St. Colman's College'da bir zamanlar en küçük öğrenci olduğundan, James'i geciktirmek için de bir neden görmedi. Gideceği en uygun okul, Kildare İli, Sallins'te Bray'den 45 kilometre uzaktaki Clongowes Wood Koleji olacaktı. Böylece 1 Eylül 1888 yılında, baba ve annesi James'i okula kayıt için götürdüler. Okulun yıllık 25 sterlinlik (1890'da zam geldi) ücretini John Joyce'un o andaki maddi durumuyla karşılayabiliyordu.† Okula varışında James'e yaşı soruldu. O da

---

di Saktchewan, Saskatoon yakınlarındaki bir Kızılderili arazisinde öğretmenlik yapmaktadır. Halen sağdır. (1983)

* Kısa zamanda beyazladı[19]

† Joyce'un yaşı küçük olduğundan 45 guineastan indirim yapıldı. Notlar bölümünün de işaret ettiği gibi, Joyce'un eğitimiyle ilgili bu gibi ayrıntılar için Kevin Sullivan'ın titiz araştırmalar sonucu yazdığı *Joyce Among the Jesuits* (Cizvitlerin Arasında Joyce) isimli kitaba (1958) çok şey borçluyum.[21]

"altı buçuk" deyince bu bir zaman için okuldaki lakabı oldu.[22] Ağlamaklı annesi kötü çocuklarla konuşmaması için ona yalvardı. Babası büyük büyük babasının elli yıl önce Clongowes'ta, Kurtarıcı'ya hitaben bir konuşma yapmış olduğunu anımsattı.[23] Ona iki tane beş şilin verdi, hiç kimseyi gammazlamamasını öğütledi. Ana-babasıyla vedalaştıktan sonra James, Clongowes günlerine başladı.

Eğer Joyce'a eğitiminden bir şey kaldıysa bu Cizvit ustaların çok hünerli olduklarına dair duyduğu inançtı. Cizvitlerin öğretisini reddettiği için bu daha da önem kazanmıştır. "Onlarla boy ölçüşecek birini öyle kolayca bulabileceğinizi hiç sanmam." demişti çok uzun yılar sonra besteci Philipp Jarnach'a.[24] Arkadaşı Frank Burden'in kendisi hakkında yazdığı kitaptaki bir sözü "Benim bir Katolik olduğumu ima ediyorsunuz. Gerçeklerin hatırına ve beni daha doğru yansıtmak adına benden Cizvit olarak söz etmeniz gerekir."[25] diyerek düzeltmişti. Cizvit eğitiminin kendisine ne kazandırdığını soran Heykeltıraş August Suter'e ise şöyle cevap vermişti: "Sorunları, en kolay araştırılacak ve karar verilecek biçimde belli bir sıraya koymayı onlardan öğrendim."[26]

Clongowes'a verdiği ilk tepki umulabileceğinden daha belirsizdi. Ağabeyine çoktan tapmaya başlamış kardeşi Stanislaus, Joyce'u mutsuz ve hasta anlatan *Sanatçının Portresi*'nin aksine onu orada mutlu ve iyi anımsar. Birdenbire ailesinden koparılmış daha o yaştaki bir çocuğun böylesine sorunsuz olabileceğine inanmak pek mümkün değildir. Okul yetkililerinin, ona Nanny Galvin adında bir hemşirenin bakabilmesi için* yatakhane yerine revirde kalmasına izin verdikleri söylenir. Hemşire ondaki ev özlemini gidermekte yeterli olamadığı gibi Clongowes'taki ilk birkaç ayda diğer çocukların onu kızdırarak işkence etmesini de önleyemedi. Küçük çocukların züppeliği onun için yeni bir şeydi, o da buna *Sanatçının Portresi*' ne bakılırsa, babasını bir beyefendi, amcalarından birini yargıç, diğerini de orduda general yaparak karşılık verdi.[27] İlk ayların en kötü hadisesi *Sanatçının Portresi*'nde anlatılan Joyce'un da Herbert Gorman'a gerçekten olduğunu söylediği, "Dolan Baba"nın, ders çalışmaktan kurtulmak için gözlükleri kendisinin bilerek kırdığı yanlış önermesine dayanarak kurbanı dövdüğü olaydı. Halbuki "Stephen"ın gözlüklerini kendisi değil başka bir çocuk kırmıştı. Dolan Baba aslında, *Clongowes'ta* otuz yıldır başöğretmenlik yapan, katı olduğu kadar işleri çekip çevirmesini de iyi bilen Peder James Daly'ydi. Joyce biyografisini yazan Gorman'a "kaba biri"[28] diye ondan söz edecekti. *Sanatçının Portresi*'nde betimlendiği gibi saçları kırlaşmış biri değil, kırk yaşlarında siyah saçlı, zorba bir adamdı.[29]

* Sullivan, Joyce among the Jesuits, s. 31

Gerçek olayda Joyce bu haksızlığı protesto ederek, cesur biçimde başına gelenleri rektör Peder Conmee'ye anlattı ve onun desteğini aldı. Muhtemelen olayın olduğu zamanda diğer çocuklar ona saygı duymaya başladılar. *Sanatçının Portresi*'nde bir parça muğlak ifade edilen böyle bir iddia Joyce'un çağdaşı olan öğrencilerin anlattıklarıyla da doğrulanır. Eğer gerçekten -ki öyle gözüküyor- daha büyük bir talebe tarafından hendeğe ya da fosseptik kuyusuna iteklendiği için 1891 yılı baharında hastalanıp ateşler içinde yattıysa bile, genel olarak sağlığı iyiydi. Ev hasretinin de öyle fazla uzun sürmediğini, Sağlıktan Sorumlu Papaz ve Öğretmen Muhterem T. P. Brown, S. J.nin Bayan Joyce'a yazdığı şu mektuptan anlıyoruz:

9 Mart 1890

Sevgili Bayan Joyce

Jim size adamakıllı bir mektup yazıyor -tabii size zaten bunu göndermediyse. Bunu sır olarak tuttuğu için, mektubu alayım diye üstüne vardım. Bana mektubu yazmış olduğunu *ama postaya vermediğini söyledi.*

O çok iyi. (Erişebildiği her kara nesneyle yüzünü boyama eğiliminde.) Düzenli olarak balık yağı içmekte.

Bay Joyce'a, en güzel dileklerim, en derin saygılarımı iletin.

Saygılarımla. T. P. Brown S. J.[30]

Mektuptaki rahat hava James Joyce'un artık yeteri kadar oraya alıştığını gösteriyor. Peder Conmee, James'in eve yazdığı mektupların hep iyi olduğunu söyleyerek başladığını, sonra acil ihtiyaçlarını belirterek, tıpkı bir bakkal listesi gibi devam ettiğini söylerdi.[31] John Joyce'a göre bu mektuplar başka bir şeyi ifade ediyordu; oğlu hakkında şöyle bir yorum yapmıştı: "Bu adam Sahra Çölü'nün ortasına düşseydi oraya oturur, kendini Tanrı'nın yerine koyar, yeni bir harita yapardı."[32] Ayrıntıya olan merakı Budgen'a söylediği şu cümlede kendini belli eder: "Bende bir bakkal çırağının aklı var."[33]

Başlangıçta biraz zorlandıktan sonra, Joyce Clongowes'ta sivrildi. Derslerde sınıfın birincisiydi, Peder Conmee'nin de gözüne girdi. Joyce, Conmee'nin kendisini nasıl cesaretlendirdiğini hiç unutmadı. Yıllar sonra biyografi yazarı Herbert Gorman, Conmee'yi "çok terbiyeli adamlardan biri" diye nitelediğinde bu sözcükleri çizip, yerine "mülayim ve nazik bir hümanist"[34] diye yazdı. James'in hafızası fotoğrafik değildi ama Stanislaus Joyce'un da söylediği gibi "emiciydi" hem düz metinleri hem de şiirleri

kolaylıkla ezberleyebiliyor, görsel sahneleri de kayıpsız aklında tutabiliyordu. İyi bir öğrenci olması yanında, yine Stanislaus'un şaşırtıcı açıklamasından öğreniyoruz ki iyi bir atletti.[35] Stephen Dedalus ve *Sürgünler*'deki Richard Rowan'ın fiziksel açıdan zayıflığı, gerçekte olduğu kadar aslında biraz da Joyce'un dövüşten ve rugby gibi sporlardan hiç hoşlanmaması üzerine yapılmış bir kurmacadır. Stanislaus'un tanıklığında, engelli koşu ve yürüme dallarında, diğer çocuklardan daha genç ve küçük olduğu halde Clongowes'tan birçok kupa eve getirdi, kriket de oynadı. Büyük kriketçilerin isimleri en son kitabının kapağında bile yazılıydı.

Geniş arazileri, karaağaçları ve çok katlı (yeniden yapılmışsa) ortaçağ kalesiyle Clongowes Wood, büyük eylem adamları, dayanılmaz acılara katlanan öğrenciler yetiştirmişti. Eskiden yaşamış birçok kurucusu, Katolik olmaları nedeniyle hakarete uğramışlar, cezalar çekmişlerdi. Örneğin General Monk'un askerlerinin 1641 yılında kalelerini yerle bir ettiğini kendi gözleriyle görmüş olan Eustacelar. Peder Peter Kenny, 1813'te Browne isimli bir aileden arazileri satın aldığında, burayı Cizvit tarikatı için değil bireysel kullanım için aldığını iddia ederek Katoliklik karşıtı yasaları ustaca boşa çıkardı. Ertesi yıl, hükümetin isteklerine karşı olarak okul törenle eğitime başlamış oldu. Özellikle iki geleneksel söylence vardı ki Joyce'un çok hoşuna gittiğinden ikisini de yazılarında kullandı. Browne ailesinin bir üyesi Avusturya ordusunda mareşaldi, 1757'de Prag Savaşı'na katıldı. Kanlı, beyaz bir üniforma giymiş hayaleti kalenin merdivenlerinden yukarı çıkıp, bir dehlize girdi. Sonra da dehliz boyunca yürüyüp en sondaki odaya geçti. Kız kardeşleri ve uşakları tam o anda Mareşal'in Prag'da öldürülmüş olduğunu anladılar. Diğer rivayet, 1794'te isyana teşvikten hakkında verilen mahkümiyet kararından kaleye kaçarak kurtulmuş bir yurtsever ve Wolfe Tone'un arkadaşı Archibald Hamilton Rowan'la ilgiliydi. Askerler tam ateş ederlerken kapıyı kapatmış, kurşunlar kapıya saplanmıştı, sonra çitten aşağı şapkasını yem olarak atmış, gizli burç odalarından birine süzülüvermişti. Peşindekiler, gittiğini sandıklarından aldanmışlar, o da daha sonra Fransa'ya kaçmıştı. Rowan'ın yaptığı bu kahramanca iş ve ismi Joyce'u öylesine memnun etti ki *Sürgünler* 'de kendi otobiyografik kahramanına (ve kahramanın oğluna "Archie")[36] onun isimlerini vererek, ona bir jest yaptı. Bunu yaparken de Richard Rowan'a meşhur yurtseverle hiçbir akrabalığı olmadığını söyletmeyi de ihmal etmedi. Titiz bir şekilde bundan feragat edilmiş gibi görünse de burada, hem John Joyce hem de oğlunun beyefendi olma arzularından söz edebiliriz. Joyce'un gittiği Clongowes'ta Peder Daly, müfredatı hükümetin istekleriyle de uyuşacak şekilde gözden geçirdi. Cizvitlerin Ratio Studiorum'u (Cizvitlerin eğitimi için hazırlanmış resmi çalışma planı -ç.n.) gevşek biçimde okula uyarlandı. Böylece devlet

tarafından daha büyük öğrencilere yönelik hazırlanan sınavlarda da öğrenciler başarılı olabilecekti. Dini eğitime kuşkusuz özel bir vurgu vardı.* James bunda da diğerlerine fark attı. İlk komünyonunu (Şarap ve ekmekle yapılan Hıristiyan olma töreni -ç.n.) yaptıktan sonra sunak görevlisi olarak seçilme şerefine erişti. O da Clongowes'ta gerçekleşen, kilise üyesi olma töreninde kendine sırf böyle çağrılmanın hatırına unvanlarını terk eden, gençliğin koruyucusu soylu Aloysius'un adını aziz ismi olarak seçti. Daha sonra bahsedeceği gibi Aloysius'un onu cezbeden özelliklerinden biri bu azizin kadınlarla temastan korktuğu için annesini bile kucaklamamasıydı.† Joyce onun kadar dini bütün olmasa bile, Bakire Meryem hakkında öğretmenlerinin alkışlarını alacak bir ilahi yazacak kadar candan inanıyordu. Tüm hayal gücüyle bu arınma törenini düşündü, kutsama tekniğini çalışarak papaz görevlerinin sırasını Stendhal'in *Agde Psikoposu kadar* kesin biçimde öğrendi. Ormanın içindeki küçük sunağa kadar giden yürüyüş alayına katıldı, üzerinde papazlık cüppeleri vardı, içinde tütsü olan kutsal kâseyi taşıdı. Görkemli Kilise duygusu heyecan verdiği gibi asla onu terk etmedi. Rektörün odasına giden koridor boyunca asılmış Cizvit tarikatının ermişleri ve azizlerinin portrelerinden de etkilendi. Ama artık babasının papazlarla alay etmesiyle içinde büyümeye başlayan sorular vardı. Bunlar, Joyce'un *Sanatçının Portresi*'nde mukaddes öğretmenleri adaletsiz olabilir mi veya hırs besleyebilir mi şeklinde ifade ettiği, bir bilmece gibi içini kemiren sorulardı.

Clongowes'taki kayıtlar pekiyi tutulmamıştı ama bir Ceza Kitabı vardır ki bu Stephen'in okul günlerini Joyce'un kendi yaşam öyküsüne dayandırdığı kadar, romana uygun olarak kurduğunu da gösterir. Örneğin roman (*Sanatçının Portresi*'ni kastediyor -ç.n.) 14 Mart 1889, Joyce'un yedinci yaş gününden hemen sonra ender görülen "edepsiz sözler"‡ kullanma suçundan dolayı avucuna dört sopa yediğinden

---

* Bu yüzden 1890 yılı aralık ayında, Joyce ve sınıf arkadaşları Maynooth Catechism'inin (Maynooth İlmihali -ç.n.) ilk on dört bölümü, İncil tarihinin 150 sayfası (Eski Ahit) ve Deharbe Catechism'inin 75 sayfasından sınav yapıldılar. Sullivan, s. 47

† Bkz. *Sanatçının Portresi* (512 [358] [M. B. s. 225])

‡ Joyce'un ismi Ceza Kitabı'nda başka iki olayda daha geçer, bazı sayfalar koparılmış olduğu için belki de başka suçları da olabilir. 7 Şubat 1889'da derse bir kitabını getirmeyi unuttuğu için avucuna iki sopa, aynı yılın mart ayında "evinde" yani "yatakhane bölümünde" muhtemelen çamurlu ayakkabılarla gezdiği için altı sopa cezası. Ceza Kitabı'na ilk bakan kişi olan Muhterem Bruce Bradley, S. J. Joyce'un *Sanatçının Portresi*'nde sınıftaki çocukların bazılarının gerçek adlarını kullandığına da dikkati çekti. Roche diye biri vardı, 22 Kasım 1888'de geçen bir olaydaki pisliğinden dolayı Joyce ona "Pis Roche" der. Başka bir çocuğu da "Stink (pis kokan -ç.n.) vulgar ismiyle" çağırmaktan dört sopa cezası aldı. Aynı zamanda Thunder, Saurin, Wells gerçekten öğrenciydiler ve Joyce'un romanında yazdığı gibi gerçekten revirde ölen Little

hiçbir yerde söz etmiyordu. Joyce Stephen'i kendinden daha masum çizmişti, bunu da ileride ortaya çıkacağı gibi kahramanının "çürümesini" daha dramatik yapacak bir anlayışla kaleme almıştı. Orada çizilen çocuğa ait başka anılar okul arkadaşlarının hatıratlarında yaşamaktadır. Ünlü bir İngiliz generalinin oğlu olan ve Joyce'la birlikte Clongowes'a gitmiş Yarbay P. R. Butler, her bir talebenin kendi karakterine gerçekten ya da hayali şekilde uyacak bir şiir yazması gerektiğini anımsar. Butler'ınki "Hafif Tugayın Hücumu" iken Joyce'un yazdığı şiir "Küçük Jim" adını taşıyor ve şöyle başlıyordu:

Sazdan bir kulübeydi
Dışı eski ve kirliydi
Ama içindeki her şey
Şaşılası düzgün ve temizdi.

Şiir, ölen Jim'in ana-babasının duasıyla bitiyordu.

Cennette bir kez daha
Zavallı küçük Jimlerine kavuşmak için.

Aşırı dokunaklı hava ne küçümseyen dinleyicilerin ne de mahcup ezbercinin gözünden kaçmadı.

Joyce'un ilgi alanı genişti. Spillikins (çöplerle oynanan, kımıldatmama oyunu -ç.n.) denilen bir oyunda sivrilmişti.[37] Paskalya Yortusu'nda "afacan çocuk" rolünde tiyatroda oynadı,[38] 1890'da Üçüncü Sınıf konserinde şarkı söyledi, 1891 yılı şubat ayından önce de piyano dersleri almaya başladı. Hemen hemen bu aynı dönemde, okuldaki ikinci en küçük çocuk Thomas Furlong'la birlikte, öğrencilere yasak olan okulun meyve bahçesine dalarken yakalandılar ve Joyce'un daima çok seveceği şu kelime oyunu ağızdan ağza yayıldı: "Joyce'la Furlong size artık neşe yok." Clongowes'ta onunla aynı zamanda okumuş biri, Joyce'un kendinden büyük çocuklara takılmasını anımsar. Joyce kendinden eminmiş gibi, çalımla gezerek Üçüncü Sınıf'taki en uzun çocuğun önünde durmuştu, bir sınıf arkadaşı ona "sınıfın en cevval çocuğu" demişti.*

Tatillerde eve yaptığı ziyaretleri hep güzel hatırladı. John Joyce onu görünce sevinçten coşardı, ailedeki herkes ona büyük saygı gösterirdi. Eileen Vance hâlâ sokağın karşısında oturuyordu, bir Valentine's Day'de (Sevgililer Günü -ç.n.) babası Joyce'a Eileen'in ağzından yazılmış bir Sevgili kartpostalı gönderene kadar da ayrılmadılar.

---

isminde biri vardı.

* Üçüncü Sınıf'ta on üç yaşın altındaki çocuklar, Dördüncü Sınıf'ta on üç-on beş yaşlarındaki çocuklar, Beşinci Sınıf'ta ise on beş-on sekiz yaşındaki çocuklar okuyordu.

Kartın üzerine Samuel Lover'ın (1797-1868, İrlandalı yazar, besteci, ressam. -ç.n.) uyaklı bir şiirini değiştirerek yazmıştı.

Ah Jimmie Joyce sen benim aşkımsın
Gece gündüz baktığım aynamsın
Meteliksiz olsan da seni ciğerim
Harry Newall'in eşeği ve bahçesine yeğlerim

Harry Newall eşek arabasıyla durmadan Bray'da dolaşan insanı huzursuz eden, yaşlı sakat bir adamdı. O yüzden bu gönül okşama ilk başta göründüğü kadar abartılı değildi. Bayan Joyce, Sevgililer Günü kartpostalını, Stanislaus'un söylediği gibi yoldayken yakalamış olabilir ama James bunu bir şekilde öğrendi. Duyguları kullanılarak kötü bir şaka yapıldığını öğrenen Eileen oyun arkadaşından utandı, yıllarca James'in ismini duyduğunda bile yüzü kızardı.[39] Dizeleri sadakatle aklında tutan Joyce bunları *Ulysses*'te kullandı.*

Clongowes'ta okuduğu yani 1888-1891 arasındaki yıllarda James tatillerde eve geldiği zamanlarda babasıyla John Kelly'nin Parnell'dan başka konuştuğu bir konu hatırlamıyordu. Bu yıllar, baş eğmez insan imgesiyle tüm İrlanda'yı etkilemiş Parnell yıllarıydı. Parnell'ın dostlarına bile soğuk durması Joyce'un gözlerini kamaştırmıştı. Joyce'un dile getirmekten zevk aldığı, meşhur bir olayda[40] ona 38 bin sterlinlik bir çek verdiler, teşekkür adına bir sözcük çıkmadı ağzından.[41] Genç erkeklerin çoğu kendilerini Hamlet gibi görmekten hoşlanırlardı. Joyce ise daha sonraki imaların da kesinleştirdiği gibi düşleminde Parnell'la özdeşleşiyordu. İrlanda'nın "taçsız kralı" artık trajik bir kahramana dönüşme yolundaydı. Oynanmadık son üç perde kalmıştı. İlk perdede London *Times* sahneye çıktı, sözde Parnell'ın el yazısıyla yazılmış, 1882'de Phoneix Parkında öldürülenleri önemsemeyen bir mektubu yayımlayarak, itibarını zedelemeye çalıştı.† Burada (haberle ilgili -ç.n.) kötü adam, iki oğlu Joyce'la Clongowes'ta okuyan Richard Pigott'tu. 1889 yılı şubatında Özel Komisyon'un önünde Pigott'un "duraksama"‡ kelimesinde tahrifat yapan bir sahtekâr olduğu ortaya çıkarıldı. Pigott intihar etti, Cizvit öğretmenler bütün sınıfları dolaşıp oğullarına bunu söylememelerini tembih ettiler ama öğütlere aldırmayan bir öğrenci, olanı biteni müthiş bir sahnede anlattı.[42]

Temize çıkan Parnell artık şöhretinin doruğuna ulaştı ve ülke onun çevresinde

* Bloom kızı Milly'ye Sevgililer Günü kartpostalı göndermiş olduğunu hatırlar. *Ulysses* (63 [75]).

† İngiliz Valisi'ni öldürmeyi amaçlayan katiller Phoenix Park'ta olayla ilgisi olmayan iki masum kişiyi öldürdüler.

‡ Joyce bu hatayı Finnegans Wake'te (35 ve diğer yerler) büyük bir zevkle kullanır.

birleşti. Ama 1889 Noel'inden bir gün önce, Yüzbaşı William Henry O'Shea, karısının Parnell'la zina yaptığı gerekçesiyle mahkemeye bir boşanma dilekçesi verdi. Bu ilişkiyi on yıldır hoş görmüş, sessiz kalmasına karşılık 1886'da Galway'den milletvekili olarak meclise girmişti. Boşanma kararı karşı oy olmadan 17 Kasım 1890'da kabul edildi. İlk başta Parnell partisini yekvücut tutmayı şaşırtıcı şekilde başardı. Teğmeni Tim Healy, "Vaat edilmiş ülke*[43] ufuktayken" liderin terk edilmemesi gerektiğini söyleyerek vefayla ona bağlı kaldığını açıkladı. Ama çok geçmeden, önce Davitt, Gladstone ve Katolik papazların, ardından Tim Healy ve diğer yakın siyasetçi arkadaşların baskısı amacına ulaştı, Yeats'in dediği gibi "av alaşağı edilip sürüklendi."[44] Avlanmış hayvan metaforu onun biyografisini yazan R. Barry O'Brien tarafından,[45] Parnell'ın son anlarını anlatan bölümde kullanıldığı gibi, Yeats bunu hem düzyazı hem şiirlerinde işledi. Joyce da sözü edilen metaforu daha sonra bizzat kendi için kullanacaktı. Boşanmadan üç hafta sonra, parti Encümen Odası 15 numarada bölündü ve bir yıl içinde de Parnell öldü.

Parnell'ın yenilgisini, yandaşları hep O'Shea'nin yaptığı ihanetle, Pigott'ın ardından kötü adamlar oldukları açığa çıkan piskoposlar ve Healy ile birlikte andılar. İhanet düşüncesi Joyce'taki hemşeri düşüncesinin merkezine oturdu.

Büyüdükçe kendi durumu ve Parnell'ınki arasında yakın bir benzeşim olduğunu görecekti. 1912'de "*Gas from a Burner*" (*Yakıcı Gaz*) de kendi durumunu doğrudan onun başına gelenlerle kıyasladı.

John Joyce'a göre Parnell'ın, kendi servetindeki tepetaklak oluşla eşzamanlı gerçekleşen düşüşü o eski güzel günlerle şimdinin yavan hayatı arasındaki ayrım çizgisiydi. "Şefi" kurtarmak için elinden yapmış, hatta ara seçimden önce ta Cork'a kadar giderek, kiracılarına (tabii hâlâ kiracısı olduğu günlerde) Parnell'cı adayları desteklemeleri için yalvarmıştı. Kilise nüfuzu karşıtlığı artık yeni, vahşi bir renge bürünmüştü. Aslında tüm papazları içine alıyor olsa da nefret ederken, Walsh ve Logue Başpiskoposları "Çenesi düşük Billy" ve "Armagh'taki bok tulumuna"[46] özel bir yer ayırmıştı. Ama Healy ve "Barıtry çetesi"ne karşı olan öfkesi öylesine büyük ve zapt edilemezdi ki Leinster Salonu'ndaki bir toplantıda Healy konuşurken "Sen düzenbazın tekisin! Ona ihanet edecek anı kolluyorsun sadece!" diye bağırdı ve zorla dışarı atıldı.[47]

6 Ekim 1891'de Parnell'ın ölümünün üzerinden çok geçmeden, babası kadar kızgın 9 yaşındaki James Joyce "Et Tu, Healy" başlıklı Healy'yi teşhir eden bir şiir yazdı.[48]

---

* Bu Musacı düşlenim (ütopya) çoğunlukla Parnell'a atfedildi. Joyce *Ulysses*'in Aeolus bölümünde bunu kullanmayı sürdürür.

John Joyce şiirden o kadar hoşlandı ki bunu bastırdı ve dostlarına dağıttı.* Ama ne yazık ki hiçbir nüsha günümüze kalmadı. Stainslaus şiirin, İrlandalı yaltakçı politik güruhuna tepeden bakan bir kartala benzetilmiş Parnell'ın ölümüyle bittiğini anımsıyordu:

> Zamanın sarp kayalarına konmuş acayip yuvasında
> Bu... yüzyılın iğrenç şamatasının olduğu yerde
> Artık hiçbir şey ona zarar veremeyecek.†[50]

John Joyce'un tavrını desteklemesi dışında, Healy ile Brutus'ü bir tutan bu şiirle Joyce, eski prototipi çağdaş bir şahsiyet için ilk kez kullanmış oluyordu. Burada Sezar olan Parnell, *İdarehane'de Ulusal Bayram Günü* adlı öyküde İsa olacaktı. Böyle eşleştirme yalnızca bir okul talebesinin benzetmesi diye küçümsenebilir ama bu Stephen'i Dedalus, Bloom'u *Ulysses* yaparak ısrarla devam eder. Parnell'ın, uçurumdaki mağrur kartal olarak düşlenmesi kendiliğinden görünse de "Kutsal Görev" (The Holy Office) şiirinde kendini en yüksek dağ sırtlarındaki erkek geyik olarak tasvir edişinin belli belirsiz izleri burada sürülebilir.

Gönlü kesinkes Parnell'ın liderliğine karşı olan Kilise'den yana Dante Conway Joyce'ların evinde kendini gittikçe daha kötü hissetmiş olmalıdır. Parnell'ın ölümü, trajik durumu şehitlik mertebesiyle ağırlaşınca meseleleri daha da içinden çıkılmaz hale getirdi. Joyce 1891 Noel yemeğinde, babası ve John Kelly'nin Parnell'a yapılan ihanet için nasıl öfkelendiklerini, onun ölümüne nasıl gözyaşı döktüklerini ve yüreği zehirlenmiş bağnazlıkla dolu Dante Conway'in ise masayı terk ettiğini anlattı. Tartışma öylesine şiddetliydi ki sokağın karşısındaki Vanceler bile bunu duymuştu.[51] Eğer *Ulysses*'in tanıklığına da güvenirsek Bayan Conway, dört gün sonra ayrılmıştı. Baba oğul Joyce'lar için bunun çok daha önemli bir ikincil etkisi olmuştu. Artık İrlanda'da her şey ayağa düşmüş, uğrunda çalışılacak ne bir politika ne de buna değer bir politikacı kalmıştı.

---

* "Şiiri hatırladın mı?" diye çok sonraları kitapçı Jacob Schwartz'a sormuştu. "Nasıl hatırlamam, baskı parasını ben ödemedim mi, Papa'ya da bir tane yollamadım mı?" cevabını vermişti kitapçı.[49]

† John J. Slocum ve Herbert Cahoon A Bibliography of James Joyce (1953) isimli kitabın 3. s. da şiirin diğer dört dizesini de vermişlerdir:

> Ah benim şirin evim işte bu kulübedir
> daima günümü gün ettiğim
> Senin körpe çimenli tarlalarında gün boyu
> bağrının gölgesine uzanırdım bir an.

Joyce, Harriet Weaver'a Finnegans Wake'te (231) bu dizeleri alaya aldığını söyledi.

Aile şimdi Dublin'e daha yakın bir yere taşınmak zorundaydı. Parasal sıkıntıları artan John Joyce oğlunu 1891 yılı haziran ayında okuldan aldı. Belediye yararına çalışan Vergi bürosu 1892 yılının sonunda Dublin Anonim Şirketi tarafından devralınacaktı,[52] hazırlıklar da şimdiden yapılıyordu. Birkaç memur bırakıldı, çoğu emekli edildi. John Joyce'un durumu umutsuz görünüyordu. Verimsiz olduğu biliniyordu, topladığı vergilerdeki açıkları biraz da baskı sonucu, Cork'taki mallardan bazılarını Baş tahsildar'a satarak kapatmaya çalışmıştı. Parnell adına Cork'a yaptığı ziyaret de kendisine karşı kullanılıyordu. Phoenix Park'ta tahsildarının çantasını alıp kaçmaya çalışan saldırgana karşı takındığı cesur tavır unutulmuştu hemen, bunu hatırlama görevi yalnızca *Finnegans Wake*'e[53] bırakılmıştı. Önce hiç emekli ücreti verilmedi kendisine ama Bayan Joyce yetkililere bizzat başvurunca[54] (Tıpkı Molly Bloom'un kocasının patronu Joe Cuffe'ye başvurması gibi), yıllık normal emekli ücreti olan 132/2/4 (sterlin 2 şilin 4 penilik) maaş bağlandı.[55] Emekli edildiğinde daha 42 yaşında olan John Joyce'un bundan sonraki yaşamı âdeta tuzağa düşmüş gibi, hareketsiz geçti. Düşük geliriyle geçinemeyeceği kadar lüks yaşamaya alışmıştı, kimi zaman bulduğu ücreti düşük işlerle Baş tahsildar'ın bürosunda canı istediği zaman vergi toplamaya çıktığı o güzelim görev kıyaslanabilir miydi?[56] Bu kötü talihi için hayali "düşmanları" suçluyordu, büyük bir kinle ailesine saldırdı çünkü onları geçindirmek için para harcamak -çok fazla öyle olmadığı halde- daha az alkol tüketmek demekti. Ona kalırsa hiçbir zaman fakir biri olmamıştı, kimi aksiliklere katlanmak zorunda kalan daima varsıl biriydi o. Aile de yoksulluk kelimesini kullanmadan yoksulluk halini kabul etmişti.

Cork mülklerinden kalanlar Dublin'de dibe vurmayı biraz olsun yavaşlattı. 1892 yılı başında[57] ailesini Blackrock, Carysfort Caddesi'nde 23 numaralı, kapısının önündeki taş aslan yüzünden "Leoville" denilen bir eve taşıdı.* Çocuklardan bazıları manastır okuluna gönderildiler, James'e kendi kendine çalışması için izin verildi o da kafasına göre çalıştığı derslerde onu sınav yapsın diye, her saat başı annesini işten alıkoydu. Tumturaklı şiirler yazdı, evlerine yakın 25 numarada oturan, Raynold isimli Protestan bir çocukla ortak bir romana başladı. Bunların hepsi kayboldu.

1892 yılı kasım ayında Joyce'lar halen Blackrock'taydılar[58] ama yıl sona erince 1893 yılının hemen başında Dublin'e taşındılar. Önce pansiyonda kaldılar[59] sonra, Mountjoy Meydanı'nın dışındaki Fitzgibbon Street'te sabit adreslerinin sonuncusu

* Stanislaus Joyce "Et Tu, Healy" şiirini bu evde yazdı diyor ama Joyce'un bunu daha önce, Parnell'ın öldüğü zamana yakın yazmış olması büyük ihtimaldir. Her halükârda kendisi 1891'de yani 9 yaşındayken bunu yazmış olduğunu söylemişti.

olacak 14 numaradaki büyük bir eve geçtiler. Çocuklar hemen okula gönderilmedi ama sonunda hiç istemeyerek de olsa John Joyce, North Richmond Street'teki Hıristiyan Kardeşler okuluna onları yolladı.[60] James Joyce, kahramanını iki yıl hayal âlemine dalmış olarak yansıtmak istediğinden eserlerinde Hıristiyan Kardeşler ara dönemini anımsamak istemedi ve yaşam öyküsünü yazan Gorman'a bundan hiç söz etmedi. Cizvitlerden aldığı eğitime Joyce böyle bir ara vermiş oldu ve Cizvitlerin Katolik eğitiminin beyefendileri, Hıristiyan Kardeşlerin ise (onları "Paddy Stink ve Micky Mud" diye adlandırıp) asalaklar olduğunu iddia eden babasının görüşünü paylaştı.

Tam da bu günlerde John Joyce Mountjoy Meydanı'nda yürürken, tesadüfen Peder John Conmee'yle karşılaştı. Peder Conmee de Belvedere Koleji'nde etüt başöğretmeni olmak üzere, Clongowes'taki rektörlük görevini bırakmıştı. İrlanda, Cizvit Tarikatı Provensiyali olmamıştı daha, 1906-1909'da oldu ama yine de çok etkili bir adamdı. Eski öğrencisinin Hıristiyan Kardeşlere gitmek zorunda kaldığını duyunca Conmee iyi niyetle, kaliteli gündüz okulu Belvedere Koleji'ne James'i hem de diğer erkek kardeşleriyle birlikte ücretsiz alabileceğini söyledi. Joyce'un yeteneklerini unutmamıştı. John hem Peder Conmee hem de kendinden çok hoşnut olarak eve döndü. Böylece James 6 Nisan 1893'te[61] III. Gramer Sınıfı'na yazılarak, burada okulun en meşhur büyük çocuğu olacağı Belvedere'ye girdi.

İkinci Belvedere Kontu George Rochfort için 1775'te kurulmuş Belvedere Koleji, Dublin'deki on sekizinci yüzyıl evlerinin en iyilerinden biridir. Michael Stapleton tarafından dekore edilmiş önemli odalarına, Venüs, Diana ve Apollo gibi antik Tanrıların isimleri verildi, odalardaki Tanrı resimleri yenilendi ama Cizvitler binayı 1841'de satın aldıklarında (Venüs hariç) üzerleri boyanmadı. Bu binaya 1884'te Lort Fingall'in bitişikteki evini de kattılar. Joyce bir kez daha kendini devasa, etkileyici binalar içinde buldu ve Belvedere ailesinin tarihini öylesine derinden araştırdı ki birkaç yıl sonra bunun hakkında bir kitapçık kaleme almayı düşündü. Clongowes'un Joyce üzerinde yıkıcı, isyanla ilişkili çağrışımları vardı, Belvedere'de bu bedensel bir şehvete evrildi. *Ulysses*'te Joyce, *Old Times in the Barony* isimli risalesinde Peder Conmee'yi karabulutların dolaştığı bir anı hatırlarken resmettiğinde, bu araştırmalarından yararlandı. Çünkü bu anılarda birinci kontun karısı Belvedere Kontesi Mary, kocasının kardeşiyle 1743'te bir aşk ilişkisi yaşamakla suçlanıyordu.* Kanıt olarak sunulan mektuplar muhtemelen sahteydi ama Lady Belvedere, şerefi lekelenmiş kocasından ayrılsın diye

* Bu öykü Stephen'ın, Shakespeare'in, kardeşleri Edmund ve Richard tarafından boynuzladığı teorisiyle koşutluk gösterir.

suçlu olduğunu söylemeye ikna edildi. Zalim Kont ise buna rağmen onu boşamak yerine, Westmeath İli, Gaulstown'da bir eve hapsetti, kadın ölene kadar otuz yıl boş yere masum olduğunu söyleyip durdu.[62]

Bunlar okulda öğrendiği şeyler değildi. Belvedere'deki Cizvit eğitimi Clongowes'takine yakındı ve Joyce uyum göstermekte hiç zorluk çekmedi. İngilizce kompozisyondaki ustalığıyla hemen dikkat çekti. "Make Hay while the Sun Shines" "A Walk in the Country" ve "Perseverance" (Su akarken küpünü doldur, Ülkemizi Tanıyalım, Sabır) gibi beylik konularda sınıf arkadaşlarını epey aşan, basmakalıp bir üslup yakalamayı başardı. İngilizce kompozisyon dersine gelen öğretmen, okulda kadrolu olmayan dışarıdan gelen sonraki yıllarda emekli bir İngiliz subayına benzeyecek, disiplinli-düzenli bir adam olan George Stanislaus Dempsey'ydi.[63] Çok güzel giyiniyordu, bıyıklıydı, yakasına iliştirilmiş bir çiçek göze çarpardı. Sözcük seçimi, tarzı eski modaydı, kendine özgü üslubuyla rektör Peder William Henry'ye, genç Joyce'un "beyni fikirlerle taşmış bir çocuk"[64] olduğunu söyledi. Âdeta ağzına yapışmış "anlıyorsunuz ya" sözünden dolayı öğrenciler arsızca ona bu adı taktılar ama saygı da duydular. Joyce, *Sanatçının Portresi*'nde "Bay Tate" ismi altında onu iyi bir figür olarak gösterir. Sonraki yıllarda Dempsey ile yazıştılar, eski öğretmen Joyce'un bazı şiirlerinin okul dergisinde yayımlanması gerektiğini uluorta söyledi.

Stainslaus'un günceleri arasında, James'in yaptığı haftalık ödevlerden biri günümüze kalmıştır. Makale uygun formüllerle başlayıp yine kalıp cümlelerle sona ererken, rektörün dikkati çektiği gibi "James A. Joyce" imzası tevazudan eser yok biçimde, kudretli bir havayla atılmıştı.

AMDG*

Görünüşe Aldanma

İyi bir yüzey kadar alımlı olduğu kadar da aldatıcı hiçbir şey yoktur. Bir yaz günü sıcak günışığı altında bakıldığında deniz, güz güneşinin solgun kehribar pırıltısındaki mavi gök, gözü okşar ama doğayı oluşturan elementlerin vahşi öfkesi kargaşanın uyumsuzluğunu uyandırdığında, manzara birden nasıl değişir, köpürüp taşan okyanus güneşte gülümseyen, neşeyle sıçrayan uysal denizden ne kadar farklıdır artık. Ama görünüşün kaypakça olduğuna en iyi örnekler: İnsan ve Talih'tir. Sinik, kölece bir bakış neyse, tepeden bakan kibirli bir çehre de karakterin beş para etmezliğini gizler. Şu parlayan paçavra, titrek ışıltısıyla hem mağrur hem de düşkünle oynaşan, onları cezbeden talih tıpkı nereye ese-

* Ad Majorem Dei Gloriam (Tanrı'nın Ulu ihtişamına).

ceğini bilmeyen bir rüzgâr gibidir. Ama hâlâ insanın karakterini bize belli eden "bir şey" vardır. Gözdür bu. Şeytani bir alçağın (aynen alınmıştır) bükülmez arzusunun bile yenemeyeceği tek hain. İnsanoğlunun suçlu mu masum mu olduğunu bize belli eden, ruhun kusur ve meziyetlerini ortaya seren gözdür. "Görünüşe aldanma" atasözünün tek istisnası budur. Diğer bütün durumlarda gerçek değer araştırılmak zorundadır. Krallık veya demokrasi giysisi bir "insanın" arkasında bıraktığı gölgesinden başka bir şey değildir. "Ah, yoksul birinin, prenslerin lütfuna bağlı olması ne kötü!" Durmaksızın değişen talihin kaypak gelgitleri, gelirken iki şey getirir: İyi ve kötü: İyinin müjdecisiyse ne kadar güzel, kötünün habercisi ise o zaman ne zalim gelir bize. Bir kralın öfkesine hizmet eden adam muazzam okyanusun ortasındaki minik bir teknedir. İşte bu yüzden görünüşün bir şey ifade etmediğini anlıyoruz. Riyakâr, en büyük kusurlarını görünüşüyle gizlese de en alçak kimsedir. Talihin mabedinden başka bir şey olmayan dost, servetin ayakları dibinde yaltaklanır, küçülür. Gelgelelim, hiçbir hırsı, serveti olmayan, lükse düşmemiş insan kendinden hoşnuttur, temiz bir vicdan, dingin bir akıldan akan neşesini gizleyemez.

LDS*

James A. Joyce[65]

Bu örnek, edebi ölümsüzlük kanıtı bulmak için kendi eserlerini arayan, bunu fazla bulamayan yetişkinleri cesaretlendirebilir.

James, Belvedere'deki konumunu gittikçe güçlendirmekteyken babası evde çürüyordu. Evleri bir yıldan fazla zamandır Fitzgibbon Caddesi 14 numaradaydı, çünkü John Joyce elinde kalan Cork mallarını da elinden çıkardığında 1894 yılı şubatında bu adresi veriyordu. James'i Cork'a götürdü, *Sanatçının Portresi*'nde Stephen (anılan kitabın Stephen Dedalus isimli kahramanı -ç.n.) babasına, babasının dostlarına, babasının gençliğine giderek yabancılaşmış bir halde tasvir edilir.[66] Gerçek hayatta bu gibi melankolik anlar vardı ama böyle su katılmadık değildi. Stanislaus Joyce ağabeyinin eve gönderdiği mektuplardan onun babasıyla epey neşeli bir yolculuk yaptığını anımsar.[67] Joyce, Corklular için daima bir hemşerilik duygusu besledi, ileriki yıllarda onlara kaldığı Imperial Oteli'ni, güzel gezinti yeri Mardyke'ı, ünlü Cork yemeği drisheens'i (koyunun kanı, sütü ve baharatla hazırlanan sosis-sucuk tarzı bir yemek -ç.n.) soracaktı.[68] Bunlardan başka, Stephen'a John Joyce'un başarısız doktor olma çabasını ölümsüzleştirerek, Cork'taki Queen's Kolej'deki sıralardan birini üzerine Foetus (Cenin veya Döllük -ç.n.) kelimesinin kazılı olduğunu hatırlatır. *Sanatçının Portresi* bu kelimeyi Stephen'ın, seksi dayanılmaz olduğu kadar, utanılacak bir şey

* Laus Deo Semper

olarak algılayan ergenlik duygusunda yoğunlaştırır.[69] Kızlar konusunda kendinden emin, fazla iffet taslayan Stephen, Corklu arkadaşlarının halen onu pohpohladıkları babasının yaman çapkınlığı üzerine derin düşüncelere dalar. (On bir yıl sonra James Joyce bir İtalyan arkadaşına babasının bir *conquistatore di dame* [kadın fatihi] olduğunu söyleyerek övünecekti.)[70] Şimdi John yanına oğlunu da alıp, kızlarından ikisini Prensentation Convent'a parasız yatılı olarak kaydettirmek için boşuna Crosshaven'e gitmişti. Orada sanki hiçbir şey olmamış gibi, O'Connell tarafından bir kuzeninin okuduğu "The Fisherman's Goodnight" şarkısını dinlediler, ikisi de şarkıyı uzman edasıyla eleştirip sesin, şarkının tonuna pes kaldığını söylediler.

Mülklerin satışı 1894 yılı, 8-14 şubat arasında bir haftada gerçekleşti. Bu Dublinli bir hukuk müşaviri olan, verdiği borç para karşılığında ipoteklere konan Reuben J. Dodd'a, John'un ödeyemediği yüklü borçlar nedeniyle zorunlu olarak yapıldı. Arsa ve binaların manevi değerleri vardı; birisi John Joyce'un babası James'e 1848'de evlendiği zaman verilmişti, diğeri James'e William Pennyfeather tarafından tahsis edilmişti. Şimdi kayıp olan ama *Sanatçının Portresi*'nde sözü edilen, bu ilk James Joyce'un, Pennyfather'ın kalbini nasıl kırdığını anlatan öyküyle ilintili olmalıydı.[71] Şimdi de John Joyce'un kalbi kırılmıştı ama Corklu kafadarların arasında, meyhanelerin canlandırıcı havasında neşesini bulmakta gecikmedi. Muhtemelen Dodd'a verilmek üzere, 1893 yılı aralık sonunda, South Terrace'ın arkasındaki arsa ve binaları, Stable Lane'deki faytonların durduğu bina ve bitişikteki ahırların açık artırmayla satılmasıyla 1400 £ topladı. Anglesea Street, 7 ve 8 numaraları arazilerle birlikte 475 £'e sattı, White Street'teki binaları da belirtilmemiş bir fiyatla elden çıkardı.

John Joyce ve oğlu, cepleri Dodd'un parasıyla dolu Dublin'e geri döndüler. Onları mallarından yoksun bıraktığından dolayı Dodd'a duydukları öfke, James için Dodd'un oğlunun da Belvedere'de okuyor olması nedeniyle iyice katlanılmaz oldu. Reuben Jr.'ı (Junior, küçük -ç.n.) okulda küçümsedi[72] ve *Ulysses*'te ise aslında 1911*

---

* Genç Dodd, aşk yüzünden intihara kalkışarak kendini Liffey'ye attı ama kurtarıldı. 2 Aralık 1911 tarihli The Irish Worker hadiseyle ilgili bir başmakale yayımladı:

Bir Can Kurtarmanın karşılığı Yarım Kron.

Bu yılın 26 ağustosunda Butt Köprüsü'nden Reuben Jas. Dodd isimli bir avukat Liffey'ye atladı. İntihar veya başka bir nedenden olmasıyla ilgilenmiyoruz. Rahatlayacak kadar yüzdükten sonra tükendi, kendisine bir can yeleği atıldı ama bunu tutamayacak kadar bitkindi. Gürültüpatırtıyı duyan bir tersane işçisi "Ne oluyor?" diye sordu. "Adamın biri boğuluyor!" deyince içlerinden biri, hiç tereddütsüz ırmağa atladı ve avukat Dodd'u, rıhtım iskelesine kadar getirdi. Başka bir rıhtım işçisi ve arabacının yardımıyla adamı yukarıya çekip, rıhtım duvarına yatırdılar. Sonra her zamanki gibi polis geldi ve Dodd, Jarvis Street Hastanesi'ne götürüldü,

de olmuş bir olayı 1904'e taşıyarak ona yine tepeden baktı. Kuşkusuz eğer Reuben J. Dodd parayı vermeseydi John Joyce bunu başka birinden borçlanacaktı. Üzerlerine şimdi çöken yoksulluğun temel nedeni o değilse bile, görünürde o vardı. Aylık 11 sterlin emekli maaşı haricinde, David Drimmie ve Oğulları'nda her ay gidip alması gerekli parayı aldı. Orada burada bekleyen küçük meblağları topluyordu. Güzel yazısı sayesinde, rıhtımda çalışan Aylward* isimli bir hukuk müşavirinin yanında ara sıra iş buluyordu. *Freemans's Journal* için reklam almaya çalıştığı geçici bir işe girdi.[74] Seçim zamanlarında da onu anlık zengin ve mutlaka sarhoş yapan ufak tefek işlerde çalıştı.

Para kıtlığı yüzünden ortaya çıkan değişim, bu kez Drumcondra'da Millbourne Lane'e taşınma oldu. Stanislaus Joyce bu evi Tokla nehri ve ormanlık araziden uzak

---

oradan da karakola. Bu avukat Dodd'un babası tüm hikâye olup biterken, iskelede bir aşağı bir yukarı yürüyordu, çünkü aslında çocuk suya atlamadan önce, Anna Liffey'nin sıhhi yararlarını deneyip denemeyeceğini onunla konuşmaktaydı. Peki ya Dodd'u kurtaran adam? Rıhtımda çalışan, son beş yılda yirmi cankurtaran basit bir işçi Moses Goldin. Goldin'in geçindirmekle yükümlü olduğu bir karısı ve dört çocuğu var. Sözü edilen canları kurtarırken ciğerlerini üşüttüğü için son yıllarda onu iyice rahatsız eden solunum problemi yaşıyor. Dodd otomobille hastaneye götürüldü. Canını kurtaran Moses ise dökük mahallesindeki evine gitti. Evin diğer kadın kahraman -Goldin'in karısı- birkaç şilin karşılığında bir çuval fabrikasında çalıştığından, Goldin'in çocuklara bakan yaşlı yoksul annesi, Goldin giysilerini değiştirebilsin diye en yakındaki meyhaneye koşup bir gömlek bulmaya çalıştı. Tedavi olması gerektiği için Goldin hastaneye yatmak zorunda kaldı, orada yatarken karısı da bir günlük iş ve bir şilin tutarındaki ücretinden oldu. Bunun üzerine Bay Dodd'u (büyüğü) görmeye gitti. Dodd, onu beklettikten sonra görüşme lütfunda bulundu ve çok nazik biçimde Bayan Goldin'e kocasının kendi işine bakması gerektiğini söyledi. Başka babacan öğütlerden sonra Bayan Goldin'e yardım etmek için 2 şilin 6 peni verdi. Goldin birkaç haftadır hastanede yatıyor. Sağlığını ve yevmiyesini kaybetti, avukat Dodd'u kurtardığı için 2 şilin 6 peni aldı. Buna değmedi, öyle değil mi? Goldin'e bir teşekkür bile edilmedi. Her şey olup bittikten sonra gelen polis memurunun teşekkür belgesi veya terfi alıp almadığını bilmiyorum, biz Krallık Yardım Derneği, fahri yerel sekreterliğine şu anda ne yaptığını sormak istiyoruz. Goldin de bunu soruyor, bu yazıyı okuyanların da soracağını umuyorum. Goldin'in kurtardığı bazı kişiler -J. M'Allister ve C. Rielly- kurtarıldıktan sonra öldüler. P. Ryan, W. Hanly, J. Gorman tüm bu kişiler Jervis Street ve Mercer's Hastanesi'ne götürüldüler, diğer kurtarılanlar, eve götürüldü. Bunlardan sonuncu ama daha az önemli olmayanı, Bayan Goldin'in, hayatını kurtarmaya karşılık 2 şilin 6 peni aldığı avukat Dodd'du.

Bay Dodd, oğlunun hayatının yarım kron ettiğini düşünüyor, biz bütün Dodd ailesi için o parayı vermezdik.

Şimdi hayatta olmayan Reuben J. Dodd Jr. Joyce'un *Ulysses*'te Hades bölümünde ona yaptığı göndermeleri radyoda yayımladığı için, BBC aleyhine şerefini lekeleyen yayım yaptığı gerekçesiyle dava açtı. Liffey'ye atladığını "şapkamın ardından atladım ben" diyerek ancak kabul etti.[73]

* Aylward'un yazıhanesi muhtemelen "Suretler"de tasvir edilendir, sözü geçen öyküde ismi 39. sayfada açıklanan nedenlerden dolayı Alleyne yapılmıştır.

olmayan "alçak bir tepenin eteğinde yarı müstakil küçük bir konak"[75] diye anlatır. Rençperlerden, demiryolu işçilerinden oluşan komşuları, çok daha parlak günler görmüş ailemizin buraya taşınmasından pek hoşlanmadı. Buradaki çocuklardan "Dallama Duffy" ile Stanislaus kavga etmişti ve birçok açıdan Stanislaus'tan yola çıkılarak yaratılmış "Üzücü bir Olay"ın kahramanına, affetmez ağabeyi Duffy adını verince çok eğlenmişti. Joyce da kavga etti ama mahalledeki çocuklardan biriyle değil. *Sanatçının Portresi*'ne göre "Bay Tate" Stephen'ın haftalık ödevinden bir cümleyi yüksek sesle okuduğunda olay patlak verdi: "Yaratıcı ve Kul hakkında olan hımm..hımm Hah işte bu, *daha yakınlaşma olasılığı hiç olmadığından* bu sapkınlık." Bu olayı kitabında kullanan Joyce, Stephen'ın "Ben hiç erişme olasılığı olmaksızın demek istedim."[76] diye (Bir aracı olarak kilisenin değeri korunabilsin diye) mırıldandığını söyler. Gerçek yaşamda Dempsey bir şekilde ikna edildi ama ödevlerde Joyce'u kıskanan öğrenci arkadaşları bu sözden tatmin olmadı. Birkaçı Joyce'un eve gittiği yoldan kendi evlerinin yolunu tuttular, aynı gün öğleden sonra Stanislaus'un saptamamıza yardımcı olduğu gibi, Dempsey'nin onlara sunduğu fırsatın üzerine atıldılar. Birlikte yürürlerken konuyu edebiyata getirdiler ve Marryat'in en büyük yazar olup olmadığını tartışmaya başladılar. Sonra da Joyce'a, ona göre en büyük yazarın kim olduğu soruldu. Düzyazının en büyük yazarı Newman dedi. Cici bici bir seçim gibi görünse de aslında üslupçu bir yazardı. "Pekiyi en iyi şair kim?" Mükemmel bir öğrenci olan Albrecht Connolly,[77] Joyce'un da bu isme katılması gerektiğini düşünerek Tennyson dedi. Ama Joyce, Byron* dedi. "Byron ahlaksız bir adamdı!" dedi birisi ve Connolly "tutun şu dinsizi" diye bağırdı. Onu yakaladılar ve Byron'ın kötü olduğunu kabul etmesini istediler, bu arada bir çubukla vuruyorlar, sırtını dikenli tele doğru itiyorlardı. Giysileri yırtıldı. Joyce tıpkı Parnell'da olduğu gibi Byron'ı da aşk ilişkilerinden dolayı yargılayamazdı. Boyun eğmedi ama Stanislaus'un hatırladığı gibi eve gidip annesine ağladı, annesi de oğlunu teselli edip giysilerini onardı. Böylece sanat için çekeceği eziyetler de başlamış oldu.†

Okuldaki yeterliliği, 1894 baharında düzenlenen Ara Sınavları sonuçlarıyla onay-

---

* Newman ve Byron hakkındaki düşüncelerini Joyce yetişkin olduğunda da korudu

† O baharın başka bir onur kırıcı olayı *Dublinliler*'deki öykülerden birinde de epey anlatılmıştır. Araby pazarı 14-18 Mayıs 1894'te Dublin'de kuruldu. Çocuğun aklı fikri pazara gitmekti ve gitmek için amcasından (babasından?) izin aldı. Ama amca cebinde parayla geldiğinde artık çok geçti, gelince de "Artık insanlar yatağında çoktan uykuya geçtiler." dedi. Çocuk yine de gitti, oraya vardığında pazarın gerçekten kalktığını, ışıkların söndürüldüğünü ve cümbüşün bittiğini gördü.[78] Belki *Sanatçının Portresi*'nde bir sınıf arkadaşı, Stephen'ı pazara gitmeyen o tür adamlardan biri olmakla suçladığında, garip bir ironi vardır. Çünkü Stephen gibi Joyce da bazen diğer insanları kendisini çok iffetli bir çocuk gibi saymaları için teşvik ediyor gibiydi.

landı. İrlanda'nın bütün okullarının Hazırlık Sınıfı'ndaki çocuklarla yarışan Joyce birinci olarak, 20 sterlinlik bir burs kazandı. Para devlet yetkilileri tarafından John Joyce'a verildi o da fiyakalı bir teoriye dayanıp, bu ona parayı nasıl kullanacağını öğretir, nasıl istiyorsa öyle harcasın diyerek oğluna verdi. Daha on iki yaşındayken bile James babasının tedbirsiz-kaygısız haline kapılmakta fazla zorluk çekmedi. Ancak yine de titiz bir muhasebeci görüntüsünde, erkek ve kız kardeşlerine, ana-babasına cömertçe borç veriyor, bir yandan da bunları deftere kaydediyordu. Babasını annesini hiçbir masraftan kaçınmadan, tiyatrolara, restoranlara götürdü. Aile başka türlü artık karşılamayacakları lükslerin tadına yeniden vardı. James'in burs kazandığı her yıl böyle yaptılar. Böylelikle Joyce çok fazla cömert olduğu gibi bir duyguya kapıldı. Birkaç yıl sonra aile bütçesine katkı yapması istendiğinde kendini üstün gören bir tarzla "yeterince yaptım"[79] deyiverdi.

Babasıyla doğru dürüst geçinen evin tek çocuğu oydu. İkisi birlikte seyahat etmeyi seviyordu. 1894 yılının yazında John Joyce, Glasgow'a giderken James'i de yanına aldı. Dublin ve Glasgow arasında yelken açan Duke gemilerinin birinin kaptanıyla dost olmuştu ve kaptanın birlikte yolculuk yapma davetini kabul etti. Yağan yağmur yüzünden gezi rezil oldu ama John Joyce'un deniz hikâyelerinin sayısını da bir artırdı: Geri dönerken kaptanla Parnell üzerine şiddetli bir kapışma yaşadılar. "Tanrı hakkı için yahu" diyecekti daha sonra John Joyce "eğer o anda kafayı çekiyor olsa, beni gemiden aşağı atardı."[80]

Evdeki parasal sıkıntı yüzünden sinirleri çok yıpranmıştı. Yaz sonbahara dönerken yeni bir erkek evlat Freddie doğdu ama birkaç hafta yaşayabildi. Stanislaus'un yine anımsadığı gibi, annesi, babasının boğma girişiminden sonra zar zor iyileşti. Zilzurna sarhoş olduğu günlerden birinde karısının boğazına sarılan John Joyce ve öfkeyle "Tanrı'nın izniyle şimdi senin işini bitirmenin zamanı!" diye kükredi. Çocuklar onların arasında oraya buraya koşuşup bağırıştılar, James babasının sırtına atladı ve ikisini de yere devirdi. Bayan Joyce hengâmenin ortasından en küçük çocuğu kapıp, bir komşunun evine kaçtı. Bir an için ailenin sefaleti Dostoyevskivari bir hal aldı. Stanislaus, birkaç gün sonra bir komiser yardımcısının çağrıldığını babası ve annesiyle uzun bir konuşma yaptığını söylüyor.[81] O zamandan sonra John Joyce her şeyin üzerine şiddetle gitmekten âdeta mutlu oldu. Stanislaus ondan nefret ediyordu, üstelik bunu belli etmekten de kaçınmadı. Babası da "Ne güzel bir evlat!" diyerek onunla alay ediyordu. Diğer çocuklara ya ha bire sövüp sayıldı ya da biraz daha şanslıysalar onlarla ilgilenilmedi. Çocuklardan istisna olanlar James ve hâlâ babasının şefkat beslediği en küçük "Bebek" (Mabel) oldu. Bu arada faturalar da birikiyor, ev sahibi kira için aileyi sıkıştırıyordu. Böylece 1894 sonları gibi Joyce'lar yine taşınmaya hazırlandılar.

Tefeci felaketiyle yolundan sapmış, iyi bir arkadaşa veya tesadüfen bulunan bir işe bağlı, sürekli bir kriz olarak yansıyan ev hayatı duygusu James Joyce'un aklına yerleşti kaldı. Bu gibi meselelere karşı ustaca davranıp kayıtsız kalabiliyordu. Daha on iki yaşındayken bile bu aile yıkıntıları arasında bir arkeolog sabrıyla kendi yolunu gün ışığına çıkarmayı öğreniyordu.

1894-1898

> Yeğen Stephen, asla bir eren olamayacaksın. Azizler adası. Sen son derece mübarek bir insandın, değil mi? Burnun kırmızılaşmasın diye yakarırdın Meryem Ana'ya. Serpentine Avenue'da şeytana dua ederdin, önünde yürüyen tombul dul sokaktaki su birikintisinden geçerken eteklerini daha da kaldırsın diye. O si, certo! Sat ruhunu, sat, bir karının sarındığı cafcaflı çaputları uğruna. Anlat daha, anlat anlat! Howth tramvayının üst katından bir başına yağmura karşı bağırışın: Çıplak kadınlar! Çıplak kadınlar! Buna ne dersin, ha.
>
> *Ulysses* (40 [49-50] [N. E. s. 71])

Joyce için Belvedere günleri, acemi gladyatörlerdeki gibi bedenin ve zihnin çarpışabileceği bir arena oldu. Ana-babasından, öğretmenlerinden farklı biri haline geldi. Erckmann-Chatrian'ın nostaljik romanlarını okuyordu önce, okul günlerinin sonlarına doğru Ibsen'in alaycı oyunlarına döndü. *Sanatçının Portresi*'nde dediği gibi ruhu onu kaplayan kefenden kurtuldu, çocukluğun mezarından mezar giysilerini silkeleyip attı.[1] Kefenlerinden biri, -Joyce'un içine girmekten zevk alacağı Hıristiyan imgelerinin tuhaf biçimde yeniden yorumlanmasıyla ortaya çıkan Kilise'ye sadakat, diğeri yeniden doğan bir Tanrıdan çok sanatçı İsa'nın esin verdiği yeniden dirilmeydi. Günahları ruhunu yakacak kadar ağırlaştı ve günah hissi "O kopma ve yitme duygusu"[2] onu öyle bir noktada bilinçlendirdi ki Hıristiyan suçluluğunun izleri dışında her şeyi üzerinden sıyırıp attı. Şiddetli bir değişim geçirdi. Neşesini, içtenliğini, fışkıran gençliğini paylaştığı birkaç arkadaşı dışında, ağırbaşlı ve soğuk biri oldu. Çok samimi olduklarıyla bile candan değildi, çünkü o ruhunu gizlemeden ortaya koyuyor daha büyük bir sadakat bekliyordu. Bu da dostlar için kaldıramayacakları ağır bir teslimiyet haline geliyordu.

Millbourne Aveneu'dan aile ayrılmak zorunda kalınca 1894 yılı sonlarında John Joyce onları yeniden kente götürdü. Yükümlüsü olduğu on bir kişi ve kendisi için North Richmond Sokak 17 numarada bir ev buldu. Bu kısa çıkmaz sokağı çocukları çok iyi biliyordu çünkü kısa süreliğine gittikleri Hıristiyan Kardeşler okulu, onlardan birkaç kapı uzaktaydı. Joyce ailesinin hayalet gibi hızla geçtikleri evler arasında diğerlerinden daha sağlam olan bu bina, kardeşlerinden daha çok James'in dikkatini çekmişti. Bu evi ve içindeki küflü kokuyu "Araby" öyküsünde tasvir etti, orada pek yakınlarda ölmüş bir papazın bıraktığı karton kapaklı kitaplardan söz etti. Evin arka-

sındaki bakımsız bahçenin ortasında bir elma ağacı ve kırpılmamış birkaç çalı demeti vardı. Stanislaus'un söylediği gibi çocuklar kırlık alanları ve Millbourne Aveneu'nun ağaçlarını özlüyorlardı.

North Richmond Sokağı'ndaki komşular da James Joyce'un sonraki romanlarının malzemesi oldu. 1 numarada yaşayan Boardman ailesi *Ulysses*'in *Nausicaa* bölümünde nedense takdir edilerek anılmıştır. Gerty MacDowell'ın arkadaşı Edy Boardman, Eily ve Eddie Boardman isimlerinin karışımıdır. Kurumla, "Onun penceresinin önünde aşağı yukarı durmadan bisiklete binen oğlanı" Gerty'nin kıskandığı söylendiğinde, Joyce'un aklında mahallelerindeki Eddie Boardman'ın şişirilebilen tekerli bisikleti olan ilk kişi olduğu, Dublin'in kuzeyinde oturanlar tarafından böyle tanındığı gerçeği vardı.[3] Dört bir yandan çocuklar bisikleti görmeye gelirdi. Ama Gerty bisikletteki çocuktan "şimdi babası yalnızca onu, Lisede bir burs kazansın diye geceleyin bile sıkı çalıştırıyor, o tıp okumak için Trinity Kolej'e gidecek"[4] diye söz ederken Joyce, North Richmond Sokağı'nda o da meşhur olan kendi çalışkanlığını düşünür.

Diğer bir komşu sokağın karşısında oturan, çay çeşnicisi Ned Thornton'dı; *Dublinliler*'deki öyküye adını veren Eveline'ın babası,[5] aynı zamanda "Arınma" isimli öykünün kahramanı Bay Kernan'dı. Ama gerçekte barda düşen Thornton değil John Joyce'tu. Joyce'un sadece bir kez karşılaştığı Thornton'ın kardeşi *Cyclops* anlatıcısı için (John Joyce'un belagatine sahip olsun diye) düşünülmüş baş modeldi.[6] Joyce, Eveline'in erkek kardeşlerinden birinin kilise süsleme işinde çalıştığını söyler, aslında Telford'da org ustasıydı. Eveline, öyküde olduğu gibi bir denizciye âşık oldu ama Güney Amerika'ya gideceklerken onu rıhtımda bırakmadı, onunla Dublin'e yerleşti ve ona bir sürü çocuk doğurdu.[7]

Sokağın daha aşağısında, 7 numarada Dublin şerifi, *Finnegans Wake*'te kendi adıyla, *Ulysses*'te de biraz değişip Long John Fanning diye anılan Long John Clancy yaşardı. John Joyce'un arkadaşı Alfred Bergan da Clancy'nin yardımcısıydı. Joyce'lara, İrlanda'da tek tük olan, bir suçlunun idam edilmesini gerektiren olayların birinde Clancy'nin midesi kaldırmadığından adam asma işini kendisinin aynı derecede isteksiz ellerine bırakıp, başını alıp Londra'ya gittiğini anlatmaktan garip bir zevk alırdı.[8] Bergan bir cellat bulmak için ilan vermiş olmalıydı çünkü Billington isimli, bu işi İrlanda'daki tatilinden dönüşte yapabileceğini söyleyen İngiliz bir berberden, ilmikleri nasıl çekip, sıklaştırdığını ballandıra ballandıra anlatan bir mektup almıştı. *Ulysses*'te James Joyce, *Cyclops* bölümünde, bizzat Bergan'ın kendisinin dolaştırdığı mektubun özünü anımsadı ama berberin ismini Billington yerine, İsviçre'de 1918

yılında konsolosluk yaptığı zaman şikâyette bulunduğu İngiliz Ortaelçi Sir Horace olarak değiştirdi.

Erkek Joyce'lar kendilerine özgü kişiliklere bürünüyorlardı. "Stannie" diye bilinen John Stanislaus Joyce, Jr. ciddi, James'ten birkaç santim kısa yuvarlak kafalı bir çocuktu, atletik olduğu halde tıknazdı. Yaşamına damgasını vuracak azim ve pervasızlığın işaretlerin çoktan veriyordu. Onun bir küçüğü Charles hiçbirine yeteneğinin olmadığı birçok işe atlayan, şık ve havai bir delikanlı oldu. En küçük kardeş George, en büyük ağabeyinin nükte ve zekâsının işaretlerini gösteriyordu ama ancak birkaç yıl yaşayabildi. Kızlara gelince, onların arasında karakterler daha az belirgindi: En büyük olan Margaret'ta annesindeki sebat ve nezaketin izleri görülüyordu, iyi piyano çalardı. Eileen hemen heyecanlanan, dağınık bir kızdı. Mary (May) sessiz sakin bir çocuktu, Eva ve Florence içine kapanıktı. En küçük Mabel umulmadık ölçüde neşeliyken, özellikle Florence hiç konuşmazdı. Aile giderek çürüse bile hepsinde sağduyu ve sezgi gelişmişti.

Ailede erkek egemen bir hava esiyordu; James Joyce'un "benim yirmi üç kız kardeşim" dediği kızların ikincil bir yeri vardı, babalarından korkmuş, kendilerini ifade edememişlerdi. Erkek çocukların içinde diğerlerinin zararına olsa da James'in üzerine düşülüyordu.[9] Onun için, John Joyce, arkadaşları ve bazı akrabalar henüz kararlaştırılmamış olsa da muazzam bir meslek hayatı düşlüyorlardı. Ondan üç yaş küçük, Joyce'un yaşına ve anlayışına en yakın Stanislaus âdeta taparak abisini izliyordu. Belvedere Kolej'inin müfredatı yerine James neye yöneliyorsa o da aynı şeyi yapıyordu, bu yüzden okuldaki notlarını düşürmek pahasına ağabeyi gibi Avrupa edebiyatına daldı.

Kimi zaman korkunç kimi zaman neşeli John Joyce, ailenin yaşamını bu ruh hallerine koşut, bazen huzurlu bazen usandırıcı hale getiriyordu. İyi zamanlarında onların komiğiydi. Örneğin bir sabah kahvaltı masasında *Freeman's Journal*'dan bir dostun, Bayan Cassidy'nin ölüm ilanını okudu. May Joyce hayrete düştü ve "Ne! Bayan Cassidy öldü mü diyorsun yani?" diye bağırdı. "Kesin bir şey diyemiyorum." dedi tek gözlüğün ardından karısını ciddi ciddi süzerek "ama birisi onu gömme terbiyesizliğinde bulunmuş".[10] James kahkahayı bastı ve espriyi önce okul arkadaşlarına, yıllar sonra da *Ulysses*'in okurlarına aktardı.[11]

Pazar sabahları John Joyce, kendisi evde kaldığı halde aileyi kilisedeki kudas törenine katılmaları için ha bire sıkıştırırdı. En büyük iki oğlu kiliseden dönünce onları yanına alıp yürüyüşe çıkardı. Böyle gezintilerde James için gizlemediği düşkünlüğü Stanislaus'un biraz keyfini kaçırırdı ama James babasının bu tavrını hoş görürdü, bu

hasır şapkalı, küçük adamdan büyülenirdi. John Joyce onlara Dublinli büyük kişileri anlatır, Swift'in nerede yaşadığından, Addison'ın nerede yürüdüğünden, Sir William Wilde'ın muayenehanesinin nerede olduğundan söz ederdi. Bütün hikâyeleri biliyordu, evlerin içinde olanları, dışarıda geçenleri, hepsini. Diğer kaynaklardan topladıkları haricinde, vergi tahsildarı olduğu günlerde sadece vergi değil Dublin'in özel yaşamının baş döndüren ayrıntılarını da toplamıştı.

James Joyce'un da -bunu sergilemek için bulduğu fırsatlar pek kayda değer olmasa da- kendine has bir usulü vardı. Gözleme Gecesi'nde tabakta bir tane gözleme kalmıştı, dört erkek çocuk: James, Stanislaus, Charles ve George kapmak için atıldılar. Ödülü James kapıp sıvıştı, merdivenlerden aşağı yukarı, peşindekilerle koşturmaya başladı, bir yandan da kendini izleyen kardeşlerine gözlemeyi yediğini söylüyordu. Sonunda yediğine inandılar ve James soğukkanlı bir tavırla cebinden gözlemeyi çıkardı, küçük bir Jack Horner edasıyla yiyip bitirdi.[12] Mizacındaki soğukluk ve bencillik, David Copperfield'ı okuyan ve tanıdığı kimselerle edebi kişilikleri eşleştirmekten hoşlanan Stanislaus'a James'in kibirli bir Steerforth olduğunu düşündürdü.[13] Philip Sayers, James'in kendini çok fazla önemsediğini düşünüyordu. [14]Yakında oturan ve aynı sokakta oynayan McGinty adlı bir adam harika Joyce'u şöyle anımsar: "Paçavradan yapılmış bir topla futbol oynayan çocukları seyrettikten sonra, oyunun seviyesini yükseltmeye karar verdi, çocukları çok daha şerefli ve tehlikeli bir oyun olan rugby'ye ikna etti. Sert kaldırıma bir iki kez düşünce, hevesini kırıldı. Oyunculuktan vazgeçip tepeden bakan seyirciliğe terfi etti.[15]

Joyce aşırıya kaçacak kadar uzun yürüyüşler yapmayı seviyordu. Bu gezilerdeki arkadaşı çoğu kez, Joyce'u bazen cana yakın bazen da suskun bulan küçük Alfred Bergan'dı. Bir seferinde Lort Ardilaun'un malikânesinin önünden geçip Fairview'dan Dollymount'a kadar yürüdüler, Strand Road'tan (Sahil Yolu -ç.n.) geriye Fairview'a döndüler. Joyce derin düşüncelere dalmıştı, yol boyunca çok az konuştu. Fairview'a denize karşı örülmüş duvara gediklerinde, beslenen martıları gösterip "Martılar çok güzel kuşlar ama açgözlüler. Bak lokmaları nasıl birbirlerinden kapıyorlar."[16] dedi sadece. Bu esaslı gözlemden sonra ayrıldılar.*

Başka bir zaman ikili güney kıyısındaki William Murray'nin evine gitti. Oradaki çocuklardan biri, beş altı yaşlarında bir kız bağırmaya başladı, bir türlü susmadı. Joyce eline kitap alıp okuyormuş gibi yaptı. Sonunda Murray içeri girdi ve çocuğu kucağına aldı. Yatıştırıcı, nazdan anlar bir sesle "Kim benim kızımın canını sıktı? Hep seni üzüyorlar. Babacığın küçük aşk topu. Evimin günışığı..." Bunun üzerine Joyce,

* *Ulysses*'te Bloom bunu yeniden dillendirir. (153 [193]).

Bergan'a baktı ve iç geçirdi.[17] Öykü John Joyce'a kadar gitti o da büyük bir memnuniyetle karısının ailesi hakkındaki öykü repertuvarına bunu ekledi, tabii "Babacığın küçük bok topu"[18] değişikliğiyle.

North Richmond Street'te, James Joyce'u hatırlayanların çoğu onda çocuksu bir çekicilik olduğunu söylerken bazıları dramaya karşı da yetenekli olduğunu anımsar. Onu bu zaman tanımış Brendan Gallaher, annesiyle birlikte Joyce'ları ziyaret etmişti bir gün. James onu mutfağa götürdü, kırmızı bir mukavva kutu çıkardı. Gizemli bir havayla, o zaman 6-7 yaşlarındaki Brendan'a kutunun menteşeli bir kapağı ve gizli tekerleri olduğunu gösterdi. Sonunda seyircisinin hazır olduğuna kanaat getirince, Brendan, sahneye sabitlenmiş gözlerle bakarken, Southampton Limanı, Mısır Piramitleri ve dünyanın diğer harikalarının rengârenk resimlerini, çevirmeli bir düzenekle birbiri ardına sergiledi. Sonra kutuyu Brendan'a verip azametle "Bu senin Brennie, eve götür onu." dedi. Bu gösterinin yapılışında hoş bir hava vardır. Sanki resim gösterisi James'in ve istemeden de olsa Brendan'ın yer aldığı daha büyük bir tiyatro oyunun parçasıydı.*[19]

---

* Gallaher ailesi Joyce'un çok iyi bildiği bir aileydi, o yüzden eserlerinde onları bu denli iyi tasvir edilmiş olarak bulmak şaşırtıcı değildir. Brendan'ın kardeşi Gerald, Peder Conmee'nin Wandering Rocks (Yürüyen Kayalar) bölümünde vaaz verdiği iki küçük çocuktan biridir. Annesi Bayan Joe Gallaher, Peneolpe bölümünde sahneye çıkar. Bayan Bloom, Crosstown yarışlarında, Friery adlı bir avukatla atlı arabayla geçip ona bakmayan, Bayan Gallaher'i anımsar. Burada Joyce gerçekleri bir parça değiştirmiştir, çünkü Friery, Bayan Gallaher'e değil onun kız kardeşi, Bayan Clinch'e eşlik etmişti. Bayan Clinch'ten de söz edilir, Bloom, bir gece onu bir fahişe sandığı için neredeyse gidip konuşacağını sıkıntıyla hatırlar.

Ulysses ailenin izini sürmeye devam eder. Bayan Gallaher ve Bayan Clinch, Powell isimli eski bir askerin iki güzel kızıydı. Sadece başçavuş olduğu halde kendine Binbaşı Powell diyordu. Binbaşı Powell'ı, Joyce, Molly Bloom'un babası Binbaşı Tweedy için örnek aldı. Orduda birçok yılı geçmişti, Kırım Savaşı'na katılmış Avustralya'daki Aldershot Birlikleri'nde görev yapmıştı. Emekli olunca, ikramiyeden vazgeçmesi karşılığında Cork'ta bir çiftlik aldı. Bütün malı-mülkü yiyip bitirdikten sonra Dublin'e gelerek zengin bir kadınla evlendi. Karısı ona dört kız bir erkek evlat doğurdu, sonra kaba-saba hareketlerinden sıkılınca ondan ayrıldı. Joyce, Powell'ın karakterini büyük ölçüde yumuşatmıştır. *Ulysses*'te sözü edilen diğer bir Powell (Jossie) gerçekte kan bağıyla olan Powell'dı.

Joyce'un eserlerinde görünen en ünlü Gallaher, Bayan Gallaher'in kayınbiraderi Fred'di. Joyce onu Ignatius Gallaher diye adlandırmıştı "Küçük Bir Bulut" isimli öyküde ve *Ulysses*'te onun hakkında anlattıklarının hepsi doğrudur. Dublin'de çalışan bir gazeteciydi ama bir skandal yüzünden Londra'ya gitmek zorunda kalmıştı. Orada T. P. O'Connor ona bir iş verdi, sonra Paris'te çalıştı ve orada öldü. Joyce, Fred Gallaher'in viskisine hiç su katmadığını doğru anımsar. Phoenix Park cinayetleri zamanında, ustaca düşünülmüş bir şifreyle New York World'e katillerin kaçış yolunu gösteren bir haritayı telgraf çektiğinde yaptığı sıçramayı da yeniden anlatır. Fred Gallaher, Joyce'un Buck Mulligan ve Blazes Boylan'ı da aynı yere eklediği bodur duygusuz adamlar galaksisine ait biriydi.

Belvedere'deki ilk iki yıl boyunca Joyce kendini mutlu bir şekilde derslerine verdi. İlk yılda, Latince ve Fransızcanın yanında üçüncü bir dil seçmek zorundaydı, annesi Almanca, babası Yunanca seç dedi ama o, "o zaman modern dillerin Külkedisi"[20] diye sonradan adlandıracağı İtalyancada karar kıldı. Yunancası olmadığı için bütün ömrünce sızlandı ama asıl İtalyancanın paha biçilmez olduğu ortaya çıktı. En iyi dersi hep İngilizce oldu; bu dilde ileride nasıl bir kimliğe bürüneceğinin işaretlerini verdi. "En Sevdiğiniz Kahraman" isimli bir ödevde örneğin, Hector, Achilles ve diğer iri kıyım kahramanlar yerine Lamb'in *The Adventures of Ulysses* (*Ulysses*'in *maceraları*) isimli kitabında okuduğu kurnaz *Ulysses*'i seçti.[21] Lucifer, (Iblis. -ç.n.) Parnell, *Ulysses* birbirlerinden çok farklı oldukları halde, yavaş yavaş belleğinde yer etmeye başladı. Onlar gibi olmayı öyle çok istediği yoktu aslında -bunun için aşırı gururluydu-ama onların kendisine dönüşmesini istiyordu ya da başka türlü söylersek onların imgeleriyle kendisininki arasında karşılıklı bir etkileşim peşindeydi.

Ara Sınavları her yıl haziranda düzenleniyordu, Joyce bu sınavlara büyük bir gayretle hazırlandı. Matematik onun için pek kolay bir ders değildi ama çalışarak bayağı geliştirdi, hırsından kurtulan tek ders kimyaydı. Evde yalnız başına çalışabileceği bir oda lüksü vardı, sınav zamanlarında aile ona karşı çok saygılı davranıyordu. Bir gece kafasını kitaplarına gömmüş çalışırken babası "Eğer bursu kazanırsan ne istersin Jim" diye içerdeki odadan bağırdı. Kafasını hiç kaldırmadan "iki pirzola" dedi sonra okumaya devam etti.[22] Bu çabasının sonucu 1894 ve 1895'teki bursları kazanması oldu. Birinci yıl kazanan 132 kişi arasından 103'üncü, ikincide kıl payıyla 164 kişilik bir grup içinde 164.olarak kazandı. İlk burs sadece bir yıllık, 20 sterlindi, yine 20 sterlin olan ikinci burs ise üç yıl boyunca ödenecekti. Notları resmi kayıtlarda vardır.[23] Bu ikinci zaferin sonucu olarak hemen iki Fransiskan rahibi John Joyce'u çağırdı ve James'i, Dublin yakınlarındaki okullarında, yatılı olarak tüm masrafları karşılayarak okutmayı önerdi. John teklifi oğluna getirdi kararı da ona bıraktı. James hiç tereddütsüz "Cizvitlerle başladım Cizvitlerle bitirmek istiyorum." dedi.

James bu dönemin sonlarına doğru, Belvedere'yi bir gün asmaya kardeşi Stanislaus'u da ikna ederek örnek davranışını biraz sulandırdı.[24] İki kardeş, Dublin'e enerji sağlayan elektrik santrali Pigeon House'a kadar, sahilden uzun bir gezinti yapmayı planladılar. Yolda Stanislaus'un anımsadığı gibi, konuşması ve tavrını daha sonra Joyce'un "Bir Karşılaşma" isimli öyküsünde betimlediği o eşcinsele rastladılar. Eşcinsel, Joyce'un da içine doğru süzülmekte olduğu tehlikeli biraz da utanç verici yetişkin dünyasını çağrıştırdı.

Joyce, daha sonra da varsaydığı gibi, çocukluktan delikanlılığa geçerken, bir erkeğin bedensel gelişiminden olduğu kadar ruhundan da anlaşılabilecek o ana gittikçe daha çok yaklaşıyordu. Öyle kalmaya karşı gizli bir isteksizlik olduğu halde, halen bir çocuktu. Okuldaki davranışları 7 Aralık 1895'te Kutsal Bakire Meryem Cemiyeti'ne kabul edilecek kadar kusursuzdu, 25 Eylül 1896'da başkan seçildi.[25] Cinsel hayatını, on dört yaşındayken (daha sonra Stanislaus'a söylediği gibi)[26] muhtemelen anılan bu iki olay arasında, vaktinden önce başlattı. *Sanatçının Portresi* bu "günahı" dramatik biçimde birdenbire ortaya çıkmış gibi yansıtmak zorunda kalmıştı ama gerçekte hiç değilse bir hadise bunun olacağını haber verdi. Bu genç bir hizmetçi kızla yaptığı kırıştırmaydı. Stanislaus Joyce, ikilinin arasında geçen bir sahneyi "fırsatını bulanın birbirine şaplağı yapıştırdığı" diye tarif eder ve Cizvitlerin de olaydan haberi olup kınadıkları için, olduğundan çok daha masum bir şeymiş gibi bunu yansıtır.*[27] Tabii bunu daha ciddi bir vaka izledi. *Sweet Briar*'ı tiyatroda izledikten sonra eve dönerken, Joyce kanalın kıyısında bir fahişeyle karşılaştı. Meraklı, gözü kara, mizacındaki değişimleri ölçüp biçerek deneyimi gerçekleştirdi. Bu ilk deneyim, derinlere bastırılmış olsa da onu hiçbir zaman terk etmemiş, seks ayıptır düşüncesini biraz olsun değiştirmesine yardım etti. Eve döndüğünde aynı oyuna gitmiş[28] Bergan ile babasını hararetli bir biçimde oyun hakkında tartışırlarken buldu, duygularını kendine sakladı.

Hal ve hareketleri arzuladığı kadar kusursuz değildi. Belvedere'nin rektörü Peder Henry, insanların kişiliğini bilme konusunda yetenekli olduğundan kendiyle gurur duyan bir adamdı, Joyce'tan kuşkulanıyordu. Henry'de bir dönmenin (dinden -ç.n.) haşinliği vardı, öğrenciler birdenbire sınıfın ortasında durup, ayartan bir düşünceye karşı onu dua ederken görünce çok şaşırırlardı. James'in huyundan, ondan bir şey çıkaramayacağını biliyordu. Bu yüzden kurnaz davranıp Stanislaus'u odasına çağırdı. Önce onun hakkında birkaç şey sorduktan sonra lafı dallandırıp budaklandırıp James'e getirdi. Kutsal Ruh'a yalan söyleyenlerin akıbetlerinin ne olacağı konusunda rektörün yaptığı hatırlatmalardan gözü korkan Stannie bildiği tek bir olaydan -hizmetçi kızla ağabeyi arasında geçen- ona söz etti. Kendi kuşkusunun böyle doğrulanmasının üzerine atlayan Peder Henry ertesi gün Bayan Joyce'a gelmesi için haber gönderdi. Ayrıntılara hiç girmeden ve onu daha da çok korkutarak "Oğlunuz kötü yollara heves ediyor" uyarısında bulundu. Bayan Joyce, son derece huzursuz, eve döndü. Bu kez de samimi olmamaya dayanamayan Stanislaus annesine ve kardeşine rektöre

* Hemen hemen aynı zaman gerçekleşmiş başka bir vaka için, 481-482. s.lara bkz.

söylediklerini itiraf etti. James, Stannie'ye saman kafa deyip gülerken, annesi hizmetçi kızı suçladı ve onu işten çıkardı. Brendan Gallaher'in annesine de bazı kadınların çocuğunu yoldan çıkarmaya çalıştığını söyledi.[29]

Annesi, babasını şüphelendirecek kadar telaşlı görünmüş olmalıydı ki John Joyce, oğluna ne olduğunu sordu. "Okulda bir bulut dolaşıyor başımın üstünde" diye yanıtladı Stanislaus'un anımsayışına göre. "Neyle ilgili?" diye sordu babası. "Bilmiyorum, rektöre sorsan daha iyi olur." John Joyce onun dediği gibi yaptı ama Peder Henry uyarıcı, muğlak bir tonda kalarak: "Bu çocuk sizin başınızı belaya sokacak." dedi. John Joyce istifini bozmadan yanıtladı onu: "Hayır yapamayacak, çünkü buna izin vermeyeceğim."[30]

Joyce rektörün uyarılarına kulak asmadı ve cemiyet başkanlığından da çıkarılmadı. Bu görev tam ona uygundu, Kutsal Meryem'e içinde ergenlik çağının getirdiği bir heyecanla taparken "dudaklarında şehvetli bir öpücüğün"[31] tadı vardı. Yüreği hem tapmak hem de kutsalı çiğnemek için yanıp tutuşuyordu. Tüm bunlara karşın bakirelik kavramı hâlâ zihnini meşgul ediyordu, böylece 30 Kasım 1896'da başlayan inzivaya her zamankinden daha çok hazırdı. İnzivanın başındaki kişi Peder James A. Cullen'dı.* Âdete uygun olarak, Aziz Ignatius Loyola'nın (Ignacio de Loyola: Cizvit tarikatının kurucusu -ç.n.) *Ruhsal Alıştırmalar* isimli kitabına göre verdiği vaazları cehennem ateşinin alışıldık gazaplarından çok daha etkili oldu. Joyce'un yaptığı iş yüzünden içinde bir dağ gibi büyüyen tereddütler korkunç bir şekilde haklı çıktı. Kendini bir hayvan olarak gördü, hayvan gibi yiyen, hayvan gibi kösnüyen ve hayvan gibi ölen. Bakire bir kalp için aşk diledi.†

---

* İnzivada baş vaiz olarak Peder Cullen'ın olduğunu doğrulayan Thomas Bodkin, onun hakkında şunları söyler: "Peder Cullen'ın kendine özgü bir tabiri vardı. Böyle durumlarda vaazlarına Sevgili oğullarım diyerek başlayan birçok vaizin aksine o cemaatine İsa Mesih içindeki küçük kardeşlerim diye hitap ederdi ki bu bana hep itici bir hitap gibi gelmiştir. Üstelik böyle durumlarda pek az Cizvit'in giydiği Joyce'un bahsettiği kalın pelerini cüppesinin üzerine örterdi. O zamanki Belvedere cemaati üyelerinin birçoğunda olduğu gibi, onun kişiliğinde de sadizmin apaçık izleri vardı. Örneğin, çocuklara tokalaşmak için elini uzatıp, onlar acıyla bağırana kadar sıkmayı eğlenceli bulurdu. Joyce ve benim orada öğrenci olduğum zamanlarda, Belvedere hiç de mutlu bir okul değildi. Çünkü yine ikimizin gittiği Clongowes'la ilgisi yoktu. Okulun rektörü sert, duygusuz bir adam olan Peder Henry'ydi. Onunla bir şekilde işi olmuş herkesin genellikle kabul edeceğini sandığım, onlara birçok şey borçlu, tarikatı sevgi ve saygıyla anan biri olarak benim de emin olduğum bir şey var ki; Cizvitler'in arasında Peder Henry gibi başka biri yoktu."[32]

† Joyce *Ulysses*'te bu envaiçeşit şehvani hissi alaya alır: Bloom, restoranda hayvan gibi yemeye katlanmaz, mezarlıkta ölüm düşüncesini reddeder, geneleve gittiği için üzülür. Joyce, Stephen'ın ruhunu *Sanatçının Portresi*'nde bir çiçekle, Bloom'un cinsel organını da *Ulysses*'te bir

Peder Henry'nin önünde kendini alçaltmak taşıyabileceği bir yük olmadığından Kolej şapelinde (chapel: küçük kilise -ç.n.) günah çıkarmadı. Bunun yerine, bir rahibenin dediğine göre, Kilise Caddesi'ndeki şapele gitti. Orada bir Fransiskan rahibi, bir erkeğin işleyebileceği günahı işlemiş bir çocuğun öyküsünü kızgınlıkla değil hoşgörüyle dinledi. Paskalya Yortusu'ndan beri Joyce'un ilk günah çıkarmasıydı bu ve o zamana kadar ikiyüzlülükle gizlenmiş, dindarlıktaki ününü daha da artıracak kuvvetli bir maneviyat duygusu ortaya çıkardı. Sonu gelmez dualara başladı, nefsin isteklerini kırdı, günahkârlığı ona daha önce nasıl aşırı bir şey görünüyorsa şimdi de öyle görüneceği bir meziyeti yakalamaya çalıştı. Daha sonra Joyce, *Sanatçının Portresi*'nde parlak cümlelerle süslenmiş ticari bir metaforla, kabaran dindarlığıyla bir parça alay etti: "Hayatı sonsuzluğa yaklaşmıştı sanki; her düşünce, kelime ve iş, her bilinçlilik anı, Cennette ışıldayarak yeniden titreşiyor gibiydi; ve kimi zaman bu dolaysız titreşimler duyusu öyle canlı oluyordu ki sofu ruhunun parmaklar gibi kocaman bir otomatik kasa makinesinin tuşlarına bastığını, sonra da alışverişinin toplamının Cennette hemen belli olduğunu görür gibi oluyordu, bir rakam gibi değil de narin bir günlük sütunu ya da incecik bir çiçek gibi.(M. B. s. 136, 1. par.)[33] Lütuftan yana cimri biriydi.

Bu ıslah olma birkaç ay, muhtemelen 1897 yılına kadar devam etti, kız kardeşi Eileen okula giderken, tespih çekip dua ederken onu görüyordu.[34] Bu arada dini inancı, giderek daha az pişmanlık duyduğu için zayıflayan Stanislaus şaşkınlıkla ağabeyini izliyordu. Sonra birden James kendini yeniden hatırladı. İnziva döneminde konuşma yapan papazların, kişiliğindeki zayıf tarafları kullandıkları duygusu ağır basmaya başladı, bu gibi yöntemlerle âdeta burguyla ondan sökülüp alınmış itiraflar samimi olamazdı. Daha önce ona Tanrı korkusu gibi gelen şey şimdi yalnızca dini terörün son çırpınışı olarak görünüyordu. *Sanatçının Portresi*'nde Stephen'a verdiği hayat görüşü, daha sonraki mektupların ve ifadelerin de doğruladığı gibi giderek kendi aklında kök salıyordu. Çok geçmeden bir arkadaşına düpedüz söylediği cinsellikte kendini tutmanın onun için imkânsız olduğu da doğruydu. Sürekli suçluluk ile bazı sapkın duyguların suçsuz çıkması arasında seçim yapmak zorundaydı. İçinden gelen bir inançla Joyce kendini Katolik öğretisi önünde küçük düşüremezdi, mizacından dolayı kendini diğer insanların önünde alçaltamazdı.

Katolik inancı sendelemeye başlarken, ona karşı gelişen bir başka süreç başladı:

çiçekle kıyaslar. Değişim sadece maskaralık için değildir *Ulysses*'te, bir zamanlar Joyce'un dini açıdan düşündüğü heyecanlar, artık maddeselleşmiş, günah olmaktan çok, tercih ve titizlik meseleleri haline dönüşmüştür.

İçinde, kusurlu insanlar hakkında ve onlar tarafından yazılan kendi sanatına duyduğu inanç giderek büyüdü. Bu değişimin belirtileri dıştan bakıldığında önce önemsiz göründü. Belvedere'de hem nesir hem manzume yazmaya başladı. Kardeşi sadece para kazanmak amacıyla, *Titbits* isimli dergiye göndermek için yazdığı bir öyküyü hatırlıyordu: Ünlü bir Rus diplomat gibi giyinerek maskeli baloya giden bir adam "gülen cadıyı" yani nişanlısını düşünerek eve geri dönerken Rus Elçiliği'nin önünden geçer. Tam bu sırada bir nihilist ona suikast düzenlemeye çalışır. Polis hem suikastçıyı hem onu tutuklar. Bunu duyan nişanlısı, olayın neden böyle geliştiğini hemen anlar ve karakola koşar. Her şeyi açıklayıp, onu kurtarır. Stanislaus, kızla ilgili "hülyayı betimleyen birkaç cümle zarafetten yoksun değildi"[35] der. Üç dört yıl sonra James öyküyü bu kez hicivli güldürü (vodvil) (bu önce ciddiyetle düşünmüş olduğu fikirleri yeniden ele aldığı bir dönüştürümdü) olarak yeniden yazdı, aynı öyküyü *Ulysses*'te "*Matcham's Masterstroke*" (*Matcham'ın En Büyük Başarısı*) diyerek şakayla anar.

Siluetler (*Silhouettes*) adını verdiği düzyazı denemelerine başladı. Birinci tekil şahısta yazılmıştı bunlar ve Stanislaus'un hatırladığı metinlerden biri, karanlık çöktükten sonra anlatıcının dolaştığı, kasvetli bir sokağı betimliyordu. "Oradan geçerken, içeriden aydınlatılmış, güneşliği çekilmiş bir pencereden gelen şiddetli bir kavga dikkatini çeker. Elini yumruk yapıp kaldırmış, sağa sola sendeleyen iri yarı bir adam figürüyle, keskin hatlı, durmadan dırdır eden ufak bir kadın. Bir darbe sesi gelir ve ışıklar söner. Anlatıcı sonra bir şey olacak mı diye bekler. Evet güneşlik yeniden loşça, belli ki bir mumla aydınlanır ve kadının keskin hatları profilden görünür, pencere pervazını ancak aşan, gürültüden uyanmış iki küçük çocuğun kafası da annesinin yanında belirir. Kadın işaret parmağı onlara dönük babayı uyandırmayın der."[36] Bu General Booth'un avangart yazı üslubudur.

Joyce'un şiirlerini topladığı ilk kitap *Moods'tu* (*Ruh Halleri*). Kitabın adında, başlangıçta yazdığı şiirlerde ruh hallerinin sanatçı tarafından belirlenebilecek metafizik gerçeklikler olduğunda ısrar eden W. B. Yeats'in etkisi görülür. *Siluetler* gibi *Ruh Halleri* de günümüze kalmamıştır. Bu dönemde onun şiirini gösteren tek örnek, Horace'ın "*O fons Bandusiae*" isimli bir manzumesinden yaptığı çeviridir.

> Bandusian pınarı bardaktan da parlak
> Şarap ve çiçekler buluşsun diye
> Yarın sana bir oğlak getirecek
> Başı boynuzlarla şişmiş, yeni doğmuş
> Aşk ve kavga vaat eder sana, boşuna
> Çünkü bu uğursuz döl lekeler senin kristal suyunu

Kıpkırmızı kanıyla
Parlayan kôpek yıldızının sert mevsiminde
Sen güvendesin yine sıcak günde
Sabandan dönen ökûzlere ve de otlayan kuzulara
Güler yüzlü bir serinlik sunarsın
Soylu pınarlardan ol!
Şarkı söyleyeceğim ben sularının şırıldadığı
Yankılanan uçurumdan biten meşeye.[37]

Uçurumlar yine yankılanır, akarsular berrak ve pınarlar yine yücedir.* Joyce'un o zamanki dile hâkimiyeti Horace'la rekabet etmekten çok sınıfta kendisine verilen yazılı ödevlere uygundu.

1896'da yaşı tutmadığı için Ara Sınavları'na giremedi.[38] 1897'de en yüksek derecesini yaptı, 49 kişi arasında 13.olarak iki yıl üst üste verilecek 30 sterlinlik bir burs kazandı. Ayrıca kendi yaşıtları arasında, İngilizcede kompozisyon birinciliği ödülü 3 sterlini de aldı. Bu başarı onu Belvedere'nin en iyi burslu öğrencisi yaptı, ertesi yıl Son Sınıfa geçtiğinde sınıf başkanı seçildi, artık diğer öğrenciler boş bir gün verilsin diye, rektörle onu muhatap ediyorlardı.†

Nighttown'a ara sıra yaptığı ziyaretler dışında okuldan sonraki sosyal hayatı M. P.(Member of Parlament yani milletvekili -ç.n.) David Sheehy'nin Belvedere Place 2 numaradaki evi civarında yoğunlaşmış gibidir. Sheehyler, her ayın ikinci pazarında akşamleyin herkese açık davet verir, parlak öğrencileri altı çocuklu bu aileyi ziyaret etmeleri konusunda cesaretlendirirlerdi. James ve Stanislaus aksatmadan oraya giderlerdi, Bayan Sheehy'nin davetiyle James birkaç kez geceyi de orada geçirmişti. Ailedeki en yakın arkadaşı, ona James Disgustin (Augustine isminden çağrışım yaptırıyor, Disgusting: iğrenç. -ç.n.) Joyce‡ diyen, tombul komik bir oğlan olan Richard Sheehy'ydi. Richard'ın iddiasına göre Joyce§ isminin İrlanda çeşitlemesi Sheehy'ydi. Belvedere'de ondan bir yıl gerideki Eugene ile Sheehyler'in dört kızı Margaret, Hanny, Kathleen ve en güzelleri Mary'yle de arası iyiydi. Mary'ye kızın farkına varmadığı, birkaç yıl süren bir tutkuyla bağlandı. Kendisini Joyce'un düşleminde, gerçekte olduğu gibi utangaç

* Bandusian pınarı şırıltıyla çalacak müziğini, sonra miskin diğer yüzünü (ya da miskin bayıltan kokusunu) Finnegans Wake (280).

† Joyce'un gayri resmi, teksir makinesiyle bastığı bir gazete çıkardığı söylenir ama bu doğru olmayabilir.[39]

‡ Öğretmeni Dempsey de ikinci ismine "Gussie" diyerek onu kızdırırdı.[40]

§ Joyce, Sheehy ismini daha sonra "çift cinsli" diye adlandırdı çünkü "hem eril hem dişil kişi zamirlerinden oluşmuştu. Bu kelimenin kendi ismiyle akraba olması kadınsı bir adam olduğuna (tıpkı Bloom gibi) ilişkin bir kuramla da uyuşuyordu. 344, 426-428. s. bkz.

ve gösterişsiz bir yere koymuş olduğundan, Joyce'un kraliçesi olduğuna inanmış olamazdı. Joyce, Mary'nin erkek kardeşleriyle daha rahattı, utangaçlığı nedeniyle kıza tavırları zamansız, bazı zaman da kaba görünüyordu.[41]

Sheehyler şarkı söylemeye, oyun oynamaya bayılırlardı. Joyce eğlence başlayana kadar pek bir şey söylemezdi. Şarkı söylenilmesi için kendisine rica edilmesi hoşuna gider, hatta bu amaçla önceden şarkılar hazırlardı. Bir keresinde Alfred Bergan'ı sokakta giderken durdurmuş, "McSorley's Twins" şarkısını söyletmişti, şarkıyı hemen oracıkta ezberledi ve aynı akşam Sheehyler'in evinde okudu. İrlandaca (Keltçe -ç.n.) Fransızca ve Elizabeth dönemi komik şarkıları sevdiği gibi, duygulu şarkılardan da hoşlanırdı. Kasıla kasıla veya iç çekerek söylediği İrlanda şarkıları arasında "The Man Who Played the Flute at Inniscorthy", "Dimetrius O'Flanagan McCarthy", "The Croppy Boy" ve "Blarney Castle" vardı. İngiliz şarkıları "Turpin Hero" gibi baladlardan, VIII. Henry'nin şarkılarından ("Pastime and good company") ve daha sonra Dowland şarkılarından ("Weep ye no more, sad fountains") ya da *The Gondoliers*'tan "Take a pair of sparkling eyes" gibi daha yenilerden oluşurdu. Fransızcalar arasında neşeli "Viens, poupoloe" vardı. "The Man Who Broke the Bank at Monte Carlo" isimli şarkının hareketli bir versiyonunu söylüyordu. Babasının en çok sevdiği "T is youth and folly/ Make young men marry" den Mangan'ın "Veil not thy mirror, sweet Amine'e veya *The Cenci* operasındaki Beatrice şarkısına kadar onlarca şarkı biliyordu.

> Ey sahte dost, ömrüm dalınca ebedi uykusuna
> Ağlayacak mı yoksa kapılacak mısın kahkahaya

Kendi şiirlerini de unutmamak lazım. Nota yazamıyordu ama kulaktan besteler yapabiliyordu.[42] Joyce bütün şarkıları güzel ama oldukça zayıf tenor bir sesle okuyordu.

James kalabalığı eğlendirirken kardeşi Stanislaus, onun gibi zekice espriler yapamadığını hissettiğinden, huzursuz otururdu. Mary Sheehy (sonra Bayan Kettle) James'in tatlı dilliliğiyle kardeşinin acemiliğini ortaya çıkaran bir oyun hatırlıyordu. Saba Kraliçesi isimli bir oyunda gözleri bağlı kurban kraliçeyi öpecekti. Stanislaus istemeye istemeye "Ay, tıpkı ıslak sünger gibi" diyerek bunu yaparken oyunda aynı yere gelen James, baştan savma bir gagalama hareketi yapmadan önce "başka seçenek var mı?" diye sordu. Arkadaş kümesi içindeki cesareti iş birebir ilişkiye gelince buharlaşıyordu. Mary Sheehy'yle dans ettiğinde onu o kadar iğreti, gevşek tutuyordu ki kız ona zorlukla ayak uydurabiliyordu. Çektiği eziyeti anlayınca "belimden tut" dedi. "Dilinden" dediğini zannettiğinden "Onu nasıl yapayım?" diye kızdı. Joyce "be-

limden" diye tekrarlayınca "ha" dedi Mary, "Ben dilimden dediğini zannettim". Joyce bir kahkaha patlattı bunun üzerine, çünkü öteden beri dil sürçmeleri, özellikle edebe aykırı gibi duranlar çok hoşuna giderdi. Sonra önceki gibi, utanma duygusuyla dansa devam etti. Başka bir zaman Sheehyler'in bir kuzeni Limerick'ten onları ziyarete geldi; bir taşralı aldırmazlığıyla kolunu Joyce'a doladı ve ne zaman o bir nükte yapsa ortalığı inleterek güldü.[43] Herkesin ondan uzak durduğu Joyce, bu taşra âdetleri sağanağında soğuk, kaskatı oturdu.*

Ev halkının en sevdiği oyun olan canlandırmada Joyce'tan hep usta işi sözler veya eylemler beklenirdi. Günbatımı sözünü canlandırması istendiğinde, yuvarlak bir koltuğa, başının sadece tepesi görünecek şekilde oturdu.[45] Canlandırmanın bir başka çeşidi olan "Kaskatı" oyununda, başına gelen tüm felaketleri yüzünde kıl kıpırdamadan dinledi; evi ateşe verildi, eşyaları yandı, karısı ve çocukları kül oldu. Neden sonra "ya köpeğime ne oldu"[46] derken yüzünde bir endişe beliriverdi. Bir seferinde bir arkadaşıyla aslancılık oynuyordu. Daha önce eve hiç gelmemiş ağırbaşlı, genç avukat Charles Murray odaya girdiğinde yem olsun diye bir Hıristiyan'ın da aslanlara atılması gerekiyordu. İkisi de üzerine sıçradılar, elbiselerini yırttılar, daha da aslansı olsun diye gözlüklerini ezdiler. Pek eğlenemeyen Murray dökülen parçalarını toplayıp, bir daha da eve gelmedi.†[47]

Bazen de opera veya tiyatro oyunlarını alay ederek oynarlardı: Joyce, Bayan Sheehy'nin eski elbiselerinden birini giyip Carmen olmuş, opera yıldızlarının sahne hareketleriyle ilerledikten sonra "*L'amour est l'enfant de Bohème*" şarkısını nefis bir şekilde söylemişti. Başka bir sefer Hamlet'i oynadı, Ophelia'nın trajik ölümü kendisine söylendiğinde Moore Street (Dublin'in alışveriş yapılan işlek caddesi) şivesiyle "Ah, zavvallı kızz" dedi. *James Joyce's World* kitabının yazarı Patricia Hutchins'in söz ettiği bir başka oyun yer isimleri üzerineydi. "What Chapel is it?" (Chapelizod) (Türkçesi hangi şapel o olan bu cümle vat çepilizid şeklinde telaffuz edildiğinde parantez içinde-

---

* Mary Colum, bundan bir veya iki yıl sonra olmuş ilginç bir olay anlatır. Üniversite yurdunda kalan bir kız kendisiyle buluşmayı talep eden bir tebrik kartı alır, bunun Joyce'tan geldiğini varsayarak tepeden bakan bir cevap yazar. Bunun üzerine Joyce, bir kere ona böyle bir daveti göndermiş olabileceğini düşünmenin bile gülünç olduğunu, onu hatırlamadığını üstelik de eğer aile dostları arasında değilse, kız öğrencilerle asla ilişki kurmadığını belirttiği daha tepeden bakan bir cevap yazar.[44]

† Francis Skeffington günlüğüne 8 Kasım 1903'te Joyce ve diğerlerinin kaleidescope'u (collide-escape) (kaleydeskop kelimesiyle kılaydeskeyp [çarpış-kaç] diye okunan kelimelere dikkatinizi çekerim. -ç.n.) canlandırdıklarını not düşmüştür. Bu Finnegans Wake'te ölümsüzleştirildi. (143).

ki kelimeyi çağrıştırır. -ç.n.) "I wasn't Lucan" veya "Harold's Cross because Terenure (Terry knew her)"[48]

Bu havailik hoşuna gittiği halde entelektüel konumlanış açısından giderek sınıf arkadaşlarından uzaklaşıyordu. Yararlandığı dindarlık döneminde, her türden birçok kitabı su gibi okumuştu. Stanislaus'un gözlemlediği gibi eğer bir yazarı severse, yazdığı bütün kitapları okurdu. Bu şevkin kimi izlerini şunlarda bulabiliriz: *The Ordeal of Richard Feverel* (*Richard Feverel'in Ateşten Gömleği*) ve *The Tragic Comedians* (*Trajik Komedyenler*) özellikle sevdikleri arasında olmak üzere, George Meredith çok ilgisini çekmişti.* Düşkün olduğu diğer yazar Hardy'ydi. Yakındaki Capel Street'teki semt kütüphanesine gidip Hardy'nin *Tess of the D'Urbervilles*'yi ödünç aldı. Kütüphaneci John Joyce'u oğlu tehlikeli kitaplar okuyor diye uyardı. James babasının kuşkularını kolayca giderdi, belki de misilleme olsun diye Stanislaus'u *Jude the Obscure* alsın diye kütüphaneye yolladı. Stanislaus kitabın adını tam hatırlamayınca kütüphaneciden *Jude the Obscene*'i (Obscure: Karmaşık. Obscene: Tiksinç, edepsiz Karmaşık Jude yerine Sırnaşık Jude gibi. -ç.n.) istedi.[49] Joyce bu dil sürçmesinden öylesine hoşlandı ki daha sonraki yıllarda bu olay sanki kendisine olmuş gibi herkese anlattı.[50] Birkaç yıl içinde Hardy'den sıkılmasına rağmen onu ilgiyle okumayı sürdürdü ve Hardy'nin avam zevke boyun eğmemesine hep saygı duydu.[51]

Üzerine binen asıl yük, küçük dindar bir halktan doğmuş başka bir dâhi Ibsen'in eserleriydi. Ibsen o zaman yetmiş yaşına gelmişti, İngiltere'de çok meşhurdu ama İrlanda'da pek bilinmiyordu. Onunla coşanlar olduğu gibi küçümseyenler de vardı. *Athenaeum* (edebi veya bilimsel kurum. -ç.n.) onun eserini ahlaksız olarak görmeyi sürdürdü, Yeats de başka bir açıdan değerlendirip, sonraki simgesel oyunları hariç olmak üzere onu burjuva sınıfına seslenen, bayat bir yazar diye niteledi. Diğer yandan onun eserleriyle coşanlar, geleneksel ahlak anlayışını sorguladığı için Ibsen'i övüyorlardı, bu Joyce'un da okuduğu Bernard Shaw'un *The Quintessence of Ibsenism* (1891) (*Ibsenizmin Özü*) isimli kitabında dile getirdiği görüştü. Joyce farklı düşünüyordu; Ibsen'den kaptığı "keskin bir rüzgâr gibi"[52] içinden geçip giden "dikbaşlı çocuksu güzellik ruhu"ydu. O zaman için Ibsen'i çevirisinden okuduğu halde ve hatta Yeats'in tabiriyle, William Archer'ın (William Archer (1856-1924) Ibsen'in İngilizce çevirilerini yapan kişi -ç.n.) mikroplardan arındırılmış şişesinden[53] onu içtiği halde, ustasındaki ince alayın idealizmle el ele gittiğini sezmişti. Sanatçı dürüstlüğü onu öyle bir noktaya getirdi ki nefsini kırma Joyce'ta kendi ruhuyla şiddetli bir hesaplaşmaya dönüştü. Ibsen'de olduğu gibi Joyce için de gerçek esin yoluyla açığa çıkan bir şey

* Bkz. s. 639

değil, maskenin indirilmesiydi. Ülkesini terk ettirip kendisini sürgün diye adlandırmasına neden olan Ibsen'deki uzak durma felsefesini de benimsedi. Hüküm ve açığa çıkarma boyutlarıyla gerçek, sanatçılığın koşulu olarak sürgün, işte bunlar Joyce'un akıl halinin artı ve eksi kutuplarıydılar. *Stephen Hero* 'da baş melek[54] kıvamında olduğunu söylediği Ibsen figürü sanat anlayışında Joyce'un zihnine yer etti, bu yeri milli davada Parnell almıştı.

Joyce, dramanın önemini ağırlıklı olarak Ibsen'le kavradı. Daha oyun yazmayı denemiyorduysa da para bulduğu sürece düzenli olarak tiyatro oyunlarına gidiyor, izliyor, gazete eleştirmenleriyle uyuşmayan, kendi gözlemlerini kaleme alıyordu. Stanislaus, Sudermann'ın *Magda* isimli oyununu görmek için yapılmış böyle bir kısa gezintiden sonra olanları anlatır. Onunla birlikte tiyatroya gitmiş olan ana-babasıyla ertesi gün oyunu tartışırken Joyce "Oyunun konusu evde patlayan ve eve karşı olan dâhi. Bunu görmek için oraya gitmenize gerek yoktu, kendi evinizde aynısı olacak zaten."[55*] Belvedere'deki son yılı boyunca Joyce, kendini düşmanın şerefli barış ayartmalarını durmadan reddettiği kuşatılmış bir kale gibi hissetti. İlk teklif samimi ve samimi olduğu kadar da ısrarlı olan, beden sağlığıydı. Belvedere nihayet bir jimnastik salonu açıyordu. Wright isminde kel kafalı bir başçavuş beden öğretmenleri oldu. İdman yapsınlar diye epey de dil döküldü. Joyce bedensel alıştırmalara katılmayı reddetmediği gibi jimnastik salonu sorumlusu seçildi. Bir gün üst üste öylesine çok barfiks çekti ki Wright "O kadar yeter Joyce"[56] demek zorunda kaldı. Sağlıklı biri olmaya çalışmıyordu. Bu çabalar, kuşkulu bile olsa diğer kendini geliştirme biçimlerini aklına getirdi. Bunların arasında bir gün iki büklüm gelerek Wright'a "tedavi olmak için geldim"[57] diye alay ettiği bedenle de bağıntılı *Ruhsal Alıştırmalar* vardı. Direndiği ikinci propaganda Gaelce Birliği (Gaelic: İrlandaca dili. -ç.n.) gibi çeşitli örgütler aracılığıyla okula sokulan ulusal uyanıştı. Ulusunu bütünüyle kabul etmeye hazır değildi, bir Parnellcı olarak eski yaraları unutma yerine onları bağrına gömmek istiyordu. Bu yüzden Parnell'ın öldüğü 6 Ekim Anmaları'nda, Belvedere'de yakasında bir sarmaşık yaprağı takarak dolaştı. Öğretmenlerden Peder Tierney okulun içinde bunu çıkarttı ama dışarıda takmasına izin verdi.[58] Ona yalvaran son ses etüt yönetmeninkiydi. Stanislaus'a göre[59] çocuk 16 yaşındayken onunla sözlerini tarttığı bir görüşme yaparak, papaz

* Magda'nın yaşam felsefesi Joyce'un kendi hayat felsefesini şekillendirmesinde etkili olmuş olabilir. "Bir şey daha var, dostum; günah! Eğer büyümek istiyorsak günah işlemeliyiz. Günahlarımızı aşmak senin vaaz ettiğin saflıktan çok daha değerlidir." Babası ona saf olup olmadığını sorunca "ben kendime saf kaldım" diye cevap verdi. Stephen da *Sanatçının Portresi* 4.bölümde (422 [303] [M. B. s. 158]) coşkuyla "yaşamak yanılmak, düşmek, kazanmak, hayattan hayatı yaratmak!" der.

olmayı düşünmesini salık verdi. Ama artık papazlık, ruhunun içine hapsolacağı bir karanlık anlamına geliyordu. Joyce üzerinde bela olsun olmasın kendini yaşam ve sanat yoluna adamıştı.

Sanatçının Portresi'nde Stephen Dedalus okulun son günlerinde, kuzey sahiline doğru bir yürüyüş yapar ve aniden eteğini yukarı çekmiş, suyun içinde oynayan bir kız görür. Güzelliği ona gerçeğin parlayışı gibi gelir. Hayat karmaşa, sanat ıstırap demek olsa bile, kız onun yaşam ve sanatı seçmesini haklı çıkarır. Bu olay hemen hemen o günlerde gerçekten de Joyce'un başına gelmişti.[60] Kuşkusuz o "insanlığın cismani mükemmelliğinin"[61] bir simgesini arıyordu ve bu simge dine çağıran papazın kemikli kasvetli yüzüne, onunla karşı koyduğu bir düş olarak belleğine kazıldı. Artık hiçbir vicdan azabı duymadan "hayatın şen saraylarına"[62] dalmıştı.

Joyce'un Katolik inancından ayrıldığı tabii ki bilinmedi. Kolejdeki itibarı sürdü, biyografisini yazan Gorman'a, Clongowes'taki Peder Daly'den çok farklı olduğunu söylediği Peder Henry ile sonunda ilişkilerinin düzeldiğini ısrarla vurguladı. Ama diğer tanıklar Joyce'un hafızasının yanıldığına dikkati çekerler. Son sınıf öğrencisi olarak dersleri yokuşa sürüyor, zamanında gelemiyordu. Dempsey bile buna çok kızıyordu onu Peder Henry'ye yaptığı işin kötü bir şey olduğunu söyletmeye gönderdi. Joyce içeri girdiğinde rektör de Latince dersindeydi. Joyce uslu bir şekilde içeri girip, Bay Dempsey'nin okula geciktiğini söylemesini istediğini bildirdi. Henry içinde öğütler olan uzun bir konuşma yaptı, o anda derste olan Eugene Sheehy'nin de hatırladığı gibi Joyce "yüzünde pişman olmuş gibi bir ifade olmadan sessizce" dinledi. Konuşma bitince sanki sonradan aklına gelmiş gibi aynı usanmış tonla "Bay Dempsey, size dün de yarım saat geciktiğimi söylememi istedi efendim." diye ekledi. Rektör bunun üzerine dostane öğütleri biraz daha uzattı. Bitirince neredeyse esneyerek "Bay Dempsey, bu ay hiçbir gün okulda zamanında olmadığımı size söylememi istedi."[63] dedi.

Sınıf dersi kaynatmak için Joyce'tan rektöre ilmihal (kateşizm) hakkında sorular sormasını isterdi, onun Henry'yi yemlemekteki ustalığı çok iyi bilindiğinden arkadaşları Albrecht ve Vincent Connolly okul piyesinden rektörü çıkarttırmaya çalışmasını istediler. Yoksa oyun[64] "beş para etmez bir şey" olacaktı. Oyun F. Anstey'nin *Vice Versa*'sıydı, 10-11 Ocak 1898'de iki temsil verildi. Oyun, Joyce'un sonraki kitaplarında başarıyla kullanacağı baba-oğul çatışmasını gülünç bir üslupla işliyordu. Oyunda, öğretmen olarak rektöre özgü tavırların hepsini alaya aldı.* Seyirciler çok eğlendiler, ilk sırada oturan Henry bile gösteriden hoşlandığını itiraf etti.

---

* "Bir Karşılaşma" isimli öykünün başlarında da böyle yapar.

Joyce'un Henry ile son tartışması beş ay sonra, Belvedere'den ayrılma arifesinde gerçekleşti. Okulun ilmihal sınavı 14 haziran olarak belirlenince Ara Sınavları'ndan bir gün önceye gelmiş oldu. Joyce, Albrecht Connolly ve sınıftaki diğer iki çocukla birlikte[65] bu sınava giremedi. Rektör bu aleni itaatsizliğe çok kızdı ve onların diğer sınavlara çalışmak için zaman ihtiyaçları olduğu özrünü kabul etmedi. İsyan suçu işlediklerini söyledi ve Ara Sınavları'na girmeyi hepsine yasakladı. Şans eseri Fransızca öğreten ve Joyce'un en iyi öğrenci olduğunu bilen genç yönetici MacErlaine, rektörü fikrinden caydırdı. Joyce sınavlara girdi ama fazladan bir günlük çalışma ona çok yararlı olmadı. İngilizce hariç, 1897 ve 1898'deki notların[66] karşılaştırılmasının da göstereceği gibi sınavları iyi geçmedi. 1897 yılında kazanmış olduğu bursu aldığı halde bu kez burs kazanamadı. Tek teselli 4 sterlinlik İngilizce kompozisyon ödülü oldu. Kâğıtları okuyan, Dublin Üniversite Kolej'inden Profesör William Magennis bu genç adamın yazdıklarının yayımlanabilir olduğunu söyledi.[67]

Belvedere Koleji İngilizce ve üç yabancı dilde Joyce'a mükemmel eğitim vererek çok faydalı oldu. Daha ötesi onu duygusal gelgitlerini sergileyebileceği süslü bir zemine getirdi, ona karşı kendi ahlaki değerlerini oluşturacağı bir ahlaki değerler sistemi sundu. Dini eğitimin özünü hiç önemsemeyebileceğinin artık farkındaydı, arada bir ortaya çıkan öfke nöbetleri hariç, Katolik inancına karşı saygısız değil kayıtsızdı. Oradan ayrılırken bıraktığı imaj hemen hemen tamamlanmıştı.

1898-1900

> Sen İrlanda'da, bu gülünç cennet ve şamatalı cehennemin ahlaki öğüdünü sana veren iki Paskalyalı adada doğdun beslendin, büyütüldün, besiye çekildin (Geceleri yağmalar, geri kalan zamanda saçmalar ve eğer gücün yeterse en zayıf yeteneklerini pazara çıkarırsın) Ama şimdi işin gerçeği, bu tabansız yüzyılın piçleri arasında tutunamamış birisin. Gizlenmiş ve keşfedilmiş Tanrılara karşı iki akıl haline geldin. Hayır, lanetli aptal, anarşist, bencil, inkârcı sen parçalanmış ülkeni, en kuşkulu kendi ruhunun bağrında şaha kaldırdın.
>
> *Finnegans Wake* (188)

Joyce gittiğinde Dublin Üniversite Kolej sivrilmeye çalışıyordu. 1853'te Katolik Üniversitesi olarak John Henry Newman tarafından kurulan kolej ilk yıllarda[1] atılım yapamayan, sallantılı bir havadaydı. Newman'ın kendisi de okulda çalışmayı sürdüremedi ve 1857'de İngiltere'ye dönüp bir yıl sonra rektörlükten istifa etti. Sonraki on beş yıl üniversitenin takati iyice kesildi, çünkü ne özel bir bağış ne de hükümet desteği alabildi. Stephen Green'deki bazı muhteşem evlerin küçük bir bölümünü içine alıyordu. Kolejin en büyük binası olan 88 numaradaki Buck Whaley Konağı'nın gittikçe solan görkemi okulun çökmekte olduğunun bir başka işaretiydi. Yeni rektör Dublin'in dışında Oxford veya Cambridge tarzında şatafatlı bir üniversite kurmayı tasarladı ama bundan bir şey çıkmadı.

Üniversitenin en büyük umudu Parlamento'daydı. Birçok kez ertelendikten sonra, ağırlıklı olarak İrlandalı vekillerin ısrarıyla, çok yetersiz bir üniversite kanun tasarısı 1879'da çıktı. Hükümet İrlanda'da daha iyi bir eğitim sağlamayı arzuluyordu, çünkü Trinity Kolej Protestan olmasının yanında birçok Katolik öğrenciye eğitim verecek kadar büyük değildi. Aynı zamanda bu düzeyi yüksek eğitimin mümkün olduğu kadar laik olmasını da istiyordu. Bu yüzden kanun tasarısı özerk bir birim olarak değil ama Royal (Krala ait -ç.n.) Üniversitesi'nin bir parçası olarak Üniversite Kolej'i (Katolik Üniversitesi yerine bu isimle) kurnazca destekledi. Royal Üniversitesi Dublin, Cork, Galway ve Belfast'taki yerleşke binalarını denetleyen ana birim olacaktı. Sınavlar dindışı konularda yapılacaktı. Böylece öğrenciler Katolik çalışmalar üzerinde fazla zaman harcamak zorunda kalırsa, notları aşağı düşebilecekti. Bu yasal işleyiş yüzyılın sonunda Joyce'un eğitiminin rengini de belirledi. Cizvitler 1883'te yönetimini ele aldıkları halde koleje çok fazla dini eğitim sokmadılar. İrlanda'daki Katolik eğitmenler içinde

en etkililerden biri, Peder William Delany başkandı, müfredatın ağırlıklı olarak din dersleriyle doldurulması konusunda ısrar eden diğer Katolik grupların çağrısına kulak asmadı.[2] Fakültenin hiç değilse yarısını beyaz cüppelere büründürmenin dışarıdakilerin düşündüğünden çok daha etkili olacağını haklı olarak hesaplamıştı.

Üniversite Kolej'in öğrencileri beş yüz metre ötedeki Trinity Kolej'in çok seçkin bir fakültesi olduğunu ancak mırıldanacak kadar biliyorlardı. Özellikle klasiklerde Mahaffy* ve Tyrell kibirli ve birbirine düşman doruklar olarak, Üniversite Kolej'deki taydaşlarından çok ilerdeydiler. DÜK'ün (Dublin Ü. Kol.) klasik dersler bölümünü 'seksenli yıllarda' acınacak bir yücelikle yönetmeye çalışmış Gerard Manley Hopkins'in ölümüyle bu tamamen açığa çıktı. Trinity'de İngilizce bölümü başkanı yetenekli bir bilimadamı olan Edward Dowden'dı. Joyce Üniversite Kolej'ine girdiğinde ise İngilizce bölüm başkanı, öğrenciyi sarsamayan, yaşlandığı için de verimi düşmüş, Thomas Arnold'tı.†[4] Arnold, Matthew Arnold'ın kardeşiydi. Ömrünü biraderinin başarılı bir şekilde üstesinden geldiği dini krizlerle boğuşarak geçirdi. Katolikliğe dönmek zorunda kaldı, hem de bir değil iki kez. İkinci dönüş, Oxford'da kendisine verilen Anglosakson kürsüsü başkan adaylığını reddetme pahasına gerçekleşti. Arnold, Joyce'un Macbeth'in dramatik yetersizliklerini konu alan ödevini onaylayacak kadar, eleştiri sınırını esnek tutan biriydi.[5]

Joyce, aynı zamanda dekan olan Peder Joseph Darlington'la da bir dönem İngilizce çalıştı. O da Arnold gibi Katolikliğe dönmüş bir İngiliz'di. Darlington, Joyce'un çok okuduğunu biliyordu, bir gün ilk derste Stephen Phillips'in *Paolo and Francesca* isimli oyunundan söz etti ve sonra sınıfa kitabı okuyan olup olmadığını sordu. Kimseden ses çıkmayınca Joyce'a döndü "Siz okudunuz mu Bay Joyce?" diye sordu. Joyce sıkılmış bir havayla "evet"[6] dedi. Her şeyi bildiğini gösterdiğinden de bir daha o derse girmedi. Darlington Joyce'un gözünde, tekin olmayan ama zararsız biriydi, hatta ona acıyordu. Joyce'un inancını terk etmiş olduğunu sanki anlamış gibiydi ama onun üzerine kesin bir çizgi çekemeyecek kadar yumuşaktı.‡ Joyce'u onaylamayan ama hoş gören gözleri

---

* J. P. Mahaffy daha sonra Gerald Griffin'e "James Joyce, bu adanın Aborjinleri -Liffey'ye tükürerı sokaklarda sürten çocuklar- için ayrı bir üniversite kurmanın hata olduğu tezimi destekleyen canlı bir örnektir." demişti.[3]

† Joyce onu tanıdığında, Arnold, Arthur Hugh Clough'ın (1819-1861 yıllarında yaşamış, İngiliz şairi, 1849'da Lond. Ü. Hall'un yöneticisi oldu. *The Bothie - Kulübe* önemli eseridir. -ç.n.) *The Bothie* isimli eserine gönderme yapılarak, kendisine verilen isimle Philip Hewson olarak ipin ucunu kaçırmıştı.

‡ Peder Darlington anlık olarak öylesine çabuk yumuşardı ki bir öğrenci gelip evleneceğini ona söyleyince efsaneye göre Darlington "Tam isabet Bay Coyne, tam isabet, ben de tam kendime böyle bir şey yapacaktım." demişti.[7]

dört yıl boyunca üzerinde oldu, Joyce'unki de *Stephen Hero* ve *Sanatçının Portresi*'nde ölümsüzleştirdiği etüt yönetmeni Darlington'ın.

Arnold'ın yerine İngilizce profesörü olarak geçen kişi Muhterem Peder George O'Neill'dı. Üniversite faaliyetlerinde yararlı olan Peder'in kusuru, *Shakespeare*'in oyunlarını Bacon yazdı görüşünü amansızca savunmasıydı. Bu Joyce'a üniversitede düzenlenen bir forumda arsızca gülecek[8], *Ulysses*'te de Stephen'ın ağzından alay edecek kadar ilginç bir görüş olarak geldi. Yargıç Eugene Sheehy'ye göre, O'Neill, edebiyat fakültesi diploması için sözlü sınavda Joyce'a "*Kral Lear* oyununda örneğini bulduğumuz şiirsel adalet nasıldır?" diye sormuştu. Joyce "bilmiyorum" diye cevap verdi bu soruya. Sınava çeken "Yapmayın Bay Joyce, kendinize haksızlık etmeyin, biliyorum ki bu oyunu mutlaka okudunuz." Tiksindirecek kadar tepeden bakan bir üslupla "Tabii ki okudum ama sorunuzu anlamıyorum. Şiirsel adalet diye anlamsız bir ifade yok bence."[9]

İtalyanca ve Fransızcada anadilden insanlarla çalışma fırsatı bulmuştu. Eğilip bükülmez bir eğitim sisteminden geçiyormuş gibi görünse de hem fakülte hem de üniversitede hiç değilse sıcakkanlı, özgürlüğe düşkün bir öğretmen bulacak kadar şanslıydı. İtalyanca okutmanı uzun zaman Hindistan'da kaldıktan sonra İrlanda'ya gelmiş bir Cizvit olan Peder Charles Ghezzi'ydi. Joyce'a, şimdi öyle görünmese bile o zaman bir bileşim olan Dante ve D'Annunzio gibi yazarlarda sağlam bir temel verdi. Öğrencisiyle edebiyat ve felsefe üzerine tartışarak geçirdikleri birçok saatte, sınıftaki diğer öğrenci Eugene Sheehy sessizce otururdu. Joyce Dante'yi yüceltir, Yeats, Pound ve Eliot'ın da şiddetle karşı olduğu Milton'ı yerin dibine batırırdı. Ghezzi, Joyce'un Dante'ye düşkün olmasına aldırmıyordu[10] ama Yeats hariç (Joyce daha sonra ona görüşünü açıkladı) bütün İrlandalı yazarlar buna büyük öfke duydular.

D'Annunzio'ya ilişkin Joyce, *Il Fuoco*'nun (*Alev*) Flaubert'ten bu yana[11] romandaki en önemli başarı olduğuna, Flaubert'e de yol gösterdiğine kanaat getirdi. Bu görüş, dönemi düşünüldüğünde daha kolaylıkla kabul edeceği bir şey olmalıydı çünkü D'Annunzio kendi ikonolastik (geleneksel inanç/kurumlara karşı çıkma -ç.n.) yaşamını romana dökmüş, eylemi çıkarmış, romanını düzyazı şeklinde yazılmış uzun manzumeden oluşturmuştu. Joyce, romanları çok farklı gitse de en azından bu yönelimler itibarıyla D'Annunzio'yu izledi. Örneğin "beyaz hava" gibi tekil sıfat kullanması ilgisini çekti. Üniversite Kolej'de son İtalyanca sınavında Joyce sekiz kız öğrenci arasında tek erkekti. Kendini Louis Gillet'ye "Dişi aslanlar arasında bir Daniel" diye tasvir etti. Gerçek olaylara dayanan sorularda başarılı olamadı ama D'Annunzio'yu

öylesine ayrıntılı çalışmıştı ki üslubunu taklit edebildi, öğretmenler kendi aralarında biraz tartıştıktan sonra geçtiğine kanaat getirdiler.[12]

Sadece dersleri için değil ilgi de duyduğundan Joyce, İtalyan şairler ve öykücüler arasında epey dolaştı. Cavalcanti'den söz etti, Guelphs ve Ghibellines (12. ve 13. yy. da sırasıyla Papalığı ve Kutsal Roma İmp. destekleyen taraflar -ç.n.) arasındaki çatışmalara giderek daha fazla ilgi duydu, filozoflar arasında beklenmedik bir üstat buldu: Giordano Bruno. Bruno'nun çoktan beri papazlığa ihanet etmiş biri olduğu düşünülmekteydi ama yavaş yavaş haklı çıktığı kabul görmeye başladı. 1889'da Roma'da 1600 yılında kazığa geçirilip yakıldığı yerde, Campo di Fiori'de bir heykeli dikildi. Ghezzi, bir gün Bruno'nun korkunç bir sapkın olduğunu, dindar bir havayla hatırlatınca Joyce alaylı "Evet, korkunç bir şekilde de yakıldı."[13] dedi. Bruno'nun mutlak birlik ve onun zıt kutuplarda yansıyan dünyeviliği Joyce'un ilgisini çekmişti çünkü o da sanatını, daha sonra Shem ve Shaun'da kişileştireceği kendi aklının bu iki karşıt uçlarının bir uzlaştırıcısı olarak görüyordu. *Finnegans Wake*'te Nolalı Bruno'yu Dublinli kitap satıcıları Browne ve Nolan'la karıştırarak İrlandalı yaptı.

Ghezzi öğrencisinin estetiğe karşı merakı olduğunu kolayca sezmişti, bunun sınırlarını çizmesi için onu yüreklendirmekten de geri durmadı. Joyce Akinalı Toma'yı, Toma'nın göründüğü zaman bizi mutlu eden şeyler güzeldir* doktrinini bilecek kadar araştırmış, bu özdeyişi, Toma'nın son nedenler teorisinden izole etme ve bunu sanatın amaçları arasından öğretiyi çıkarmak için temel yapma fikrini bulmuştu. Shelley gibi gerçek ve güzelden söz ediyordu, iyiden değil; sınıf arkadaşları, dersine giren profesörlerin çoğu tamamen yanlış biçimde, bunun bir rezalet olduğunu, Joyce'un ahlaksız bir sanata göz yumduğunu iddia ettiler. Halbuki onun yaptığı şey, dar anlayışa, ille de öğreten olmaya bir karşı duruştu. Ghezzi onun duygularına yakındı, bu iki adam birbirine sevgi beslediler. Ghezzi, Joyce'un kitaplarında kulağa hoş gelen Almidano Artifoni† ismiyle, yumuşak karakterli bir kişi olarak boy gösterir.

Joyce'un Fransızca dersine gelen profesör, palabıyıklı bir Breton (Bretagna halkından, dilinden olan kimse -ç.n.) olan Èdouard Cadic'ti. Cadic de öğrencilerin yeteneklerine karşı duyargaları açık bir kimseydi, Joyce'un "*Cloches*"[14] (cloch: Çan şeklinde muhafaza, -ç.n.) üzerine yazdığı, üslubun konuya uysun diye tınılı kelimelerden seçilmiş yazısını büyük bir zevkle okumuştu. Leitmotif kelimesinin karşılığı olarak Joyce idèe-mère'yi önerince "kızımı sana vereceğim bu buluş için"[15] diye neşeyle bağırdı.

---

* 'Pulchra enim dicuntur ea quae visa placent' Summa Theologica I, q. 5 art. 4: Bkz. William T. Noon, Joyce and Aquinas (1957)

† Joyce Trieste'deki Berlitz School'un müdürünün ismini ona vermişti.

Bu, Joyce'un yazılarındaki nehir isimleri ve yerlerinden oluşmuş hepsi akıcı bir metne yerleştirilmiş bütün bölümü ifade edecek *ırmak* gibi bir simgeyi tarif edecek yararlı bir terimdir.

Cadic'in dersini uçarı sersemlikler yapabileceği uygun bir ortam olarak düşünüyordu. Bir gün sınıfa yirmi dakika geç girdi, profesöre hiç aldırmadan arkadaki büyük pencerelerden birinin önüne gitti, pencereyi açtı ve dışarı bakmaya başladı. Bu tavra zekice bir misilleme yapmak için Cadic diğer pencereye gidip kafasını çıkardı ve sert sert Joyce'a baktı. "Bonjour monsieur" dedi Joyce ciddi bir havayla "Belediyeci Kernan'ın cenazesine kaç araba gelmiş onu sayıyordum."[16] Bir yandan küstahlık yaparken, sayısal merakını da tatmin eden bir kişilik sergiledi.

Joyce ve sınıf arkadaşı George Clancy, Cadic'i tuzağa düşürmekten çok hoşlanıyorlardı. Küçük bir dramada, Joyce, Clancy'nin bir bölümü İngilizceye çevirmesine onu tahrik ederek pis pis güldü. Clancy çok kızmış gibi yaparak özür dilemesini istedi tabii ki Joyce reddetti. Bunun üzerine Clancy'nin ağzından Phoenix Park'ta düello sözleri döküldü. Dehşete düşen Cadic, ateşli Keltleri yatıştırmak için hemen atıldı ve teatral nazlardan sonra onları barıştırıp, el sıkışmaya ikna etti.[17]

Üniversite Kolej'in öğrencileri profesörlerinden daha ilgi çekici kimselerdi. Joyce'un üç yakın arkadaşı, Clancy, Francis Skeffington ve Thomas Kettle, gençlik ateşlerinin saman alevi olmadığını, her biri farklı bir neden için hayatlarını savaşta vererek kanıtladılar. Clancy, Limerick belediye başkanıyken, Black and Tans'in (1919-1921 Sinn Féin isyanını bastırmak için İngiltere tarafından kurulan paramiliter bir örgüt -ç.n.) kurbanı olarak öldürüldü. Daha genç bir adamken bile ulusal harekete her açıdan kendini ateşlice vermiş Clancy'nin başka türlü ölmesi sanki ona haksızlık olurdu. Üniversite Kolej'de, Gaelic League şubesinin açılmasına yardım etmiş, hatta bir keresinde Joyce'un da içinde olduğu, tüm arkadaşlarını İrlandaca ders almaya razı etmişti. Joyce, öğretmen Patrick Pearse'ın İngilizceyi karalaması, özellikle de en sevdiği "Thunder" (gök gürlemesi) kelimesini yüklemsel yetersizliğin örneği olarak vermesi üzerine dersleri bıraktı.[18] Clancy, hurling (Topla sopayla oynanan, hokeye benzeyen bir oyun -ç.n.) gibi Kelt sporlarına aşırı düşkündü, bu yüzden de Gaelic Atletizim Federasyonu'nun kurucusu Michael Cusack'le yakın arkadaştı* Cusack'le

* Cusack orta boylu ama aşırı geniş omuzlu bir adamdı. Kafasında geniş kenarlı yumuşak bir şapka olur, pantolon yerine şort giyerdi. Bir seferinde kalın bir sopayla bir bara girmiş garsona "Ben Clare İli, Burren ilçesi, Carron Mahallesi'nden vatandaş Cusack'ım, seni Protestan köpek!" diye bağırmıştı. 1847 doğumluydu, Blackrock Kolej ve Clongowes Wood Kolej'inde eğitim almıştı sonra bir fikir kulübü açtı. 1884'te Gaelic Atletizm Federasyonu'nu kurdu, o

onu birkaç kez buluşturdu, Joyce onu ancak *Ulysses*'teki tumturaklı söylevler çeken, kıt anlayışlı Cyclops yapacak kadar sevdi. (*Ulysses* de Cyclops diye bir kahraman yoktur ama Citizen [Yurttaş] bu olabilir -ç.n.) Clancy, Joyce'un ilk eserinde (*Stephen Hero*'yu kastediyor -ç.n.) Madden olarak görünür, Stephen'a ilk ismiyle hitap eden tek arkadaştır. Joyce sonra Clancy'nin de sınıf arkadaşları arasında bunu yapan tek kişi olduğunu doğruladı.[19] Madden (*Sanatçının Portresi*'nde Davin'di.) Stephen'ı kaba bir içtenlikle daha fazla İrlandalı yapmaya gayret eder, Stephen'ın onunla ilişkisi daha dolaysız, diğer çocuklara göre daha rahattır. Bununla birlikte Joyce'un onu "George" diye çağırdığına dair bir bilgi yoktur.

Joyce, Stanislaus'a kendinden sonra Üniversite Kolej'deki en zeki adamın Francis Skeffington olduğunu söylemişti. Skeffington da Clancy gibi İngilizler tarafından öldürüldü ama birkaç yıl sonra; 1916 Paskalya İsyanı sırasında, Dublinli yoksulları yağmadan kahramanca bir edayla caydırmaya çalışırken.* Joyce'tan dört yaş büyük Skeffington kolejin tabu yıkanıydı. Tek tip giyinmeyi protesto etmek için golf pantolonu giyerdi ve "Knickerbockers" (New York'a gelen en eski Hollanda yerlilerinin soyundan olan kimse ve bunların giydiği kısa golf pantolonları -ç.n.) diye çağrılırdı. Tıraş olmayı protesto etmek için, sakal bıraktı. Sigara, içki içmedi, hayvanların deney için canlı canlı kesilip biçilmesine karşı geldi. Joyce onu "Kıllı İsa" diye çağırdı. Skeffington kadınlar için eşit haklar istedi. Barışı ve vejetaryenliği de ateşlice savundu. İyi bir dilekçe hazırlayıcısı ve imza toplayıcısı olarak Joyce'u evrensel barış sağlamada Çar'ı cesaretlendirecek bir dilekçeye imza atma konusunda ikna etmeye çalıştı. Ama *Sanatçının Portresi*'ne göre Joyce sert bir karşılık verdi buna: 'Eğer bir İsa'n olacaksa bırak bu meşru bir İsa olsun.'

Joyce Sokratçı sorularla, Skeffington'ın zırhını delmekten büyük zevk alıyordu. Eğer Skeffington bu kadar akılcı idiyse o zaman Katolik inancını korumayı nasıl başarmıştı? Birazcık sıkılsa da Skeffington buna dürüst bir şekilde yanıt verdi, önceden

---

zamanın bir makalesi onun meseleye yaklaşım tarzını göstermek açısından önemlidir: "Bir ulusu dıştan devşirilmiş tiranlık veya zorlama âdetlerden kurtaracak sosyal ve politik gelişme hedefi olan hiçbir hareket, eğer halkın eğlence zamanlarını geliştirecek olanağı sağlamamış, yeterli hazırlığı yapmamışsa mükemmel sayılamaz. Böyle boş zamanları bilerek aylak aylak geçirmek ulusal çürümenin, sefih yaşamın bir işaretidir... Şehir ve kasabalarımızın spor alanlarını birkaç yıldır mahveden yozlaştırıcı etkiler hızla, kırsal bölgelerimize doğru yayılıyor artık. Düşman güçler ve şimdiye kadar baskın olmuş nefret edilen o ırkın zehirli etkisiyle İrlanda halkı en merkezi yerlerdeki buluşma yerlerinden; hurling sahalarından kulübelere sürüldü, orada açlık ve hummanın kucağına düşmeleri için bir iki yıl yetti."

* Bu olay için bkz. s. 460.

dini sorunu halletmek için bir yılı gözden çıkarmaya çok niyetlenmişti. Gerçekten de daha sonra kiliseyi bıraktı. Eğer Skeffington feminizme inanıyorduysa, polis gücünün kadınlardan oluşmasını da savunur muydu? *Sanatçının Portresi*'nde Skeffington, tartışmayı seven, çok ciddi, cebinde hep bir parça çikolatayla gezen,* biraz gülünç, gerçekte olduğundan daha cılız bir tartışmacı olan MacCann'di. O da fırsatını bulduğunda dolaysız sorular sorup Joyce'u konuşturmaya çalışıyordu. Bir keresinde Stanislaus'a göre "Hiç âşık oldun mu?" diye sordu. Joyce bu soruya biraz kaçamaklı ve gergin bir havayla cevap verdi: "Eğer âşık olsaydım, zamanımızın en mükemmel aşk şarkılarını yazabilir miydim? Bir şair daima geçmiş veya gelecek bir duygu hakkında yazmalıdır. Eğer tam bu anda, Tanrı'ya karşı dürüst, ölüm ikisini ayırana dek o bildik ilişki olursa, iş çığırından çıkar ve o şiir beş paralık olur. Şiir uygunca ayarı yapılmış bir güvenlik sübabına sahip olmalıdır. Bir şairin işi trajedileri şiirleştirmektir onun içinde yer almak değil."[20] Tartışmayı soyuta çeviren bu tür cevap Skeffington'ın eğiliminden güzelce yararlandı.

Düşünsel farklılıklara rağmen Joyce'la Skeffington iyi geçindiler. Joyce, Skeffington'ın her türden haklar üzerindeki ısrarının derecesini ölçmek için güzel bir oyun buldu. Sackville Street'teki en pahalı meyve dükkânından yarım penilik üzüm alıp karşılığında bir altın lira verirse ona yarım kron vermeyi teklif etti. Skeffington kabul etti, Joyce dükkânın girişinden yüzü asılmış satıcı kızla, gözü korkmamış özgürlük taraftarını izledi, coşkulu bir kahkaha attı.[21] Skeffington'a genellikle Sheehyler'in evinde rastlıyordu, sonunda da zaten Skeffington, Hanny Sheehy'yle evlendi. Üstelik bu evliliği, cinslerin eşitliğinden kâğıt üzerinde bile taviz vermeyi reddettiğinden kızın soy ismini de alarak Sheehy Skeffington olarak gerçekleştirdi.

Yetenekli ama Joyce'un Skeffington'dan aşağıda gördüğü bir başka arkadaşı Thomas Kettle'dı, O da 1916'da İngiliz ordusu tarafından öldürüldü.† Kettle da evlenme işinde Skeffington'ı izleyerek Sheehyler'den Joyce'un üniversite yıllarında unutmadığı Mary'yle dünya evine girdi. Kettle aydın bir Katolik ve milliyetçiydi. Mezun olduktan hemen sonra Parlamento Üyesi olarak genç aydınların sözcüsü seçildi. Üniversitedeyken hep "Eğer İrlanda yeni bir İrlanda olacaksa önce Avrupalı olmalı." derdi. Bu fikir aslında Joyce'a da uyuyordu ama Kettle'ın ulusal soruna karşı takındığı tutkulu ve cesaretli (ya da Joyce'un dediği gibi 'aşırı coşkun') tavrı Joyce'un aslında kozmopolit bir tutumda olduğunu görmesini engelliyordu. Daha sonra *Dublinliler*'in milliyetçi hislere seslenmeyen tarafsız yaklaşımını kınadı. Kettle *Sanatçının Portresi*'nde görünmez ama

* Yargıç Eugene Sheehy 1953'teki bir görüşmede bu zaafı doğruladı.

† Kettle'ın ölümü için bkz. s. 460-461.

onun İrlanda'yı Avrupalı yapma gerekliliği gibi bazı huyları, *Sürgünler*'de kullanılmıştır. Joyce'un Akinalı Toma'yı tartıştığı tek öğrenciydi, onun Akinalı hakkındaki şu sözünden hoşlanırdı: "Akinalıda sıkıntı ne biliyor musun, söylediği şeyleri sokaktaki adam da aynen söylüyor."[22] Daha sonra Paris yıllarında Akinalı'yı tartışırken "söylediği hiçbir şey bizimle ilgili değil" diyen birine "söylediği her şey bizimle ilgili"[23] derken Joyce belki de Kettle'ı hatırlamıştı.

Üniversite Kolej'de Joyce'un iyi tanıdığı üç genç adam daha vardı: Curran, Cosgrave ve Byrne. İlk ikisi neredeyse tamamen zıt yaradılışlıydılar. Constantine P. Curran, iyi yürekli ölçülüydü, Joyce zekâsını kabul etmişti. *Sanatçının Portresi* onu yemeye düşkün (şişmanlığa meyilliydi) resmeder. Edebiyat ve mimaride de hünerliydi. Daha sonra Yargıtay Sicil Memuru oldu. Joyce'un Avrupa kıtasını dolaşma fikrini paylaşıyordu ama çok dindardı, hatta Kıta Avrupası'ndakilerden daha dindar olduğunu Synge'in *The Playboy of the Western World* (*Babayiğit*) isimli oyunun prömiyerinde olay çıkarıp, oyuna öfkeyle saldıranları hoş görerek belli etti. Joyce meseleleri eleştirel süzgeçten geçiren Curran'a saygı duymakla kalmadı, hayatı boyunca da Curran'ın yaptığı birçok iyilikten dolayı ona karşı gönül borcu duydu.

Vincent Cosgrave, Neronvari al yanakları olan, kayıtsız biriydi. Potansiyel olarak iyi bir zekâsı vardı ama onu işletmiyordu; daha ilk başlarda sezerek Byrne'e "Joyce şimdiye kadar karşılaştığımız en kayda değer kişi" demişti. Tembelliğe ve hınç dolu bir başarısızlığa kendini mahkûm etmişti. Yaşı büyüdükçe karakteri de iyice bozuldu, Thames nehrinde muhtemelen intihar ettiği için son bulan yaşamı beyhudeliğin donuk bir göstergesi oldu. Her zaman konuşmaya hazır biri olduğu için Cosgrave, Joyce'u memnun ederdi. Konuşacak arkadaş olmanın yanı sıra (paraları varsa) Tyrone Sokak'taki geneleve giderken de yanından ayrılmazdı. İster dinden ister kadınlardan söz etsin her zaman açık saçık, nükteli konuşurdu. Henüz içkiye başlamamış olan Joyce, maddi zevklere sırt çevirmiş gibi durup, tam erdemli bir insanmış gibi, bayağı konuşmayı, aleni yapılan terbiyesizlikleri küçümsüyormuş gibi yapıyordu. Kendini öyle göstermekten, Cosgrave'i haşlayan öğretmen rolü üstlenmekten bazen hoşlanıyordu.

Ama Joyce'un Kolej'de en yakın arkadaşı, John Francis Byrne'dü yani romanlarının "Cranly"si.[24] Byrne'ü önceden Belvedere'den tesadüfen tanıdığı halde onu uzun zaman görmemişti. Onun gençliğindeki gösterişçiliğinin anısına Joyce *Stephen Hero*'da "Stephen"ın suskunluk emrini bozmaya karar vermesi, bu genç adamın lehine oldu" der. Byrne yakışıklı, atletik ve zekiydi. Satranç ve hentbol'da çok iyiydi, Joyce'u da aşacak bir laubalilikle dersleri boşlamıştı. Ana babası erken ölünce onu büyütmek iki

ablasına düşmüştü. Yaz gelince ortadan kaybolur, Wicklow'a gider şehirli arkadaşını şaşırtacak kadar doğallıkla köy işlerine dalardı. Stanislaus Joyce ağabeyine Byrne'ün konuşmasında hiçbir özellik yok demiş, fikirlerini de sıradan olarak nitelemişti. Buna karşı James'in düşündüğü en iyi karşılık züppelikle dolu bir dünyada yiğitçe bir sıradanlıktı.[25] Byrne'de sade olma cesareti vardı. Ama onu çekici kılan ortalıkta bütün sırları bilen, bu vesileyle sahip olduğu gücü kullanmayı istemeyen insan havasıyla gezmesiydi. Milli Kütüphane'nin veya Üniversite Kolej'in basamaklarında diğer genç adamların arasında dikilirken, onların safsatalarını dinler ama onları düzeltmeye tenezzül etmezdi. Joyce'un üzerindeki gücü yorumdan kaçınma huyundan ileri gelirdi: Joyce'un aile, arkadaşlık ve kiliseye yönelik duyguları ya da kendi şevkleri hakkındaki itirafları Byrne'ün gizemli suskunluk duvarına dalgalar halinde çarpardı âdeta. Byrne, kendi sırlarını hiç açmadan Joyce'unkileri dinlerdi ve Joyce'un vurguladığı gibi, bir affetme duygusu da bağışlamazdı.*[26]

Joyce, Byrne'e duyduğu gereksinimi başka hiçbir arkadaşına duymuyordu. Genellikle kazandığı satranç maçlarını bitirsin diye bir saat bekler, dinleyen ama kayıtsızca dinleyen bir kulağa yeni sırlarını dökerdi. Ona kalırsa nasıl ki kendisi onun korkutucu sessizliğinden büyüleniyordu, Byrne de onun dobra dobra konuşmasından çok etkileniyordu. Bu dostluk Joyce için öylesine önemliydi ki, sallanmaya başlayınca, kendini İrlanda'da daha az vatanındaymış gibi hissetti.

Üniversite Kolej Giriş Sınavı'na 1898 eylül ayında girdiğinde, kayıtta ismini "James Agustine Joyce" olarak yanlış yazdı. (son yılına kadar tekrarladığı bir hata) On altı buçuk yaşındaydı. Gür kahverengi saçlarını, taramak istemediği zaman ortadan ayırırdı. Eğer inatçılığını vurgulayan çenesi olmasaydı, gri-mavi gözleri, zarif burnu ve hafifçe büzülü dudaklarıyla yüzü daha narin görünebilirdi. Yüzünde duygularını yansıtan bir ifade bulmak güçtü. Yakını görmemesi kişiliğinin bir parçası oluyordu, çünkü miyop olmak veya gözlük takmaktan çok olaylara kayıtsız bakmak olarak bunu algılıyordu. İnce ve uzundu, kilosu bütün ömrü boyunca hemen hemen aynı kaldı. Bir gün arkadaşı ona Bull'da uzanmış güneş banyosu yaparken rastladı. Joyce dikkatle kendine baktığını fark edince "Sana ne hatırlatıyorum?" diye sordu. "Bana ne hatırlattığını bilmiyorum." deyince arkadaşı, Joyce "Açlık olmasın?"[27] dedi kahkaha atarak. Güçlü kahkahası veya haykırır gibi gülmesi öylesine dikkat çekiciydi ki bunu

* Byrne bu huyunu hep sürdürdü, güya anahtarı olmaksızın açılamayacak bir gizem uydurdu; büyük ölçüde Joyce'u anlattığı bir günlük yazdı. Bildiğinden çok azını yazmış gibi gösterdiği bu hatırata şifreli bir ek iliştirdi ve çok yerinde olarak Silent Years (Suskun Yıllar, 1953) adını verdi. Joyce'un dostlarının yazdığı kitaplar arasında en tuhaf ve ilginç olanlardan biridir.

duyan yaşlı bir kadın bir seferinde bir sıkıntısı olup olmadığını sormuştu. Giysileri genellikle ütüsüzdü, nadiren yıkanırdı. Sheehyler'deki bir oyunda, en sevmediği şey sorulduğunda "sabun ve su"[28] diye cevaplamış ve yine Üniversite Kolej'deki Kütüphane Komitesi'ndeki bir toplantıda temiz olmanın hiçbir avantajı olmadığını dillendiren kişi de o olmuştu. Kız kardeşi Eva bitlerin onun vücudunda yaşamayacağını nasıl övünçle anlattığını hatırlıyordu. "Bu bitlerin eğlenemeyeceği tek şeydi."

Olgunlaştıkça sağlamlaştıracağı vasıfları şimdilik eşit olmayan biçimde tavırlarına katıyordu. Güçlü duygularını olduğundan farklı gibi gösterebiliyordu ama onlardan vazgeçme biçimi hâlâ toycaydı. Aşk şiirleri kardeşine lütfettiği gibi, çoğu hayali tutkuların ortaya dökülmesiydi, kadınlara 'yumuşak tenli hayvanlar'[29] demesi ise baş aşağı çevrilmiş hasret çığlıklarıydı. İleriki yıllarda olacağı kadar ateşli değilse de artık aile, kilise ve devlete yönelik duruşunu biçimlendirmeye başlıyordu. Sevdiği için ailesini reddetmiyordu ama onların yaşam tarzına uyarak, geçimleri için para kazanarak kendini kurban etmeye de niyeti yoktu. Üniversiteye girdiği zaman kendisine en yakın kişi kardeşi Stanislaus olsa da fazla şefkat göstermeden bu arkadaşlığı yürütüyordu. Giderek, Byrne ve Cosgrave'e yaklaşması Stanislaus'ta kıskançlık duyguları uyandırdı.

Kiliseye gelirsek, Joyce 1897 Paskalyası'ndaki o dini duygularındaki taşkınlığın ardından bir daha muhtemelen komünyona katılmadı. Yine de Üniversite Kolej Kardeşliği'ne ismini yazmalarına ses çıkarmadı,* hatta bir iki toplantıya da gitti. 1901 yılının sonlarında, Kevin Sullivan'ın da keşfettiği gibi,[30] isminin iki kez yazılmış, bir kez karalanmış olması ikircikli katılımı gösterse de Akinalı Toma Derneği'nin açılış törenine de katıldı. Dini davranışları kendini böyle açığa vuruyordu, aklı hâlâ Katoliklikten kurtulmaya çalışıyordu. Yıllar sonra Morris L. Ernst Joyce'a "Katolik Kilisesi'ni ne zaman bıraktın?" diye sorunca hiç de yardımcı olmayacak şekilde "bu soruya Kilise yanıt versin"[31] dedi. Artık ona bazı şeyler daha berrak görünüyordu, Kilise'yi terk etmesi için iki yol vardı, inkâr ve dönüştürme. İkincisini seçecekti. Diğerlerine aslında olmadıkları halde Hıristiyanmış gibi göründükleri için hâlâ kızıyordu. Bu tavrı, Munkácsy'nin (Macar ressam, 1844-1900 -ç.n.) yakın zamanlarda Dublin'de sergilenen "Ecce Homo" isimli resmi hakkında 1899 eylülünde yazdığı bir makalede açıktır:

Görkemli, soylu, trajik ama bu Hıristiyanlığın kurucusunu, büyük bir din ve toplum reformcusundan, ihtişam ve gücün kendisinde toplandığı bir kişilikten ve bir

* Kevin Sullivan, Joyce'un yerine Byrne'ün şakadan imza attığını iddia eder. Ama Joyce, Herbert Gorman'a derneğin hiçbir zaman üyesi olmadığını söylemiştir.

dünya dramasının önderinden öteye taşımıyor. Konudan hiçbir biçimde söz etmedikleri zaman ressamla, onunkinden daha az ihtişamlı ve daha az ilgili olmakla birlikte görüşü aynı olan halk tarafından buna bir itiraz gelmeyecektir.

Munkácsy'nin fikri onlarınkinden çok daha muazzamdır, çünkü ortalama bir sanatçı ortalama bir manavdan daha yücedir, ama aynı çeşittir bunlar, bu şehrin tavrı dediğim zaman Wagner'i yanlış yorumlamış oluyorum. İsa'nın Tanrı olduğuna inanmak seküler Hıristiyanlık âleminin göze çarpan belirtisi değildir. Ama hakikat ve hata, doğru ve yanlış arasındaki, sonsuz çarpışmaya Golgotha'daki (İsa'nın çarmıha gerildiği tepe -ç.n.) dramada örneklendiği gibi, ara sıra sevecen bakma onun kabul etmeyeceği bir şey değildir. [32]

Trieste'de yaşadığı yıllarda Papa'yı yeterince Hıristiyan olmadığı için eleştirecekti, itirazı Tanrı'ya karşı saygısızlığa değil, duyguların sulandırılmasınaydı. Hıristiyanlık aklında yavaş yavaş, onun öfkeli sadakatine sahip çıkacak bir metaforlar sistemine çevrilmişti. Kardeşi Stanislaus'un, Belvedere'deki öğretmenlerine karşı kabalık, aileyi hiçe sayış şeklinde yansıyan isyanı, bir haçlının taşıdığı haç gibi gösterdiği ateizmi, James'in hoşuna gitmiyordu. Çarpışmaya tenezzül etmemeyi seçmişti o. Artık bir Hıristiyan değildi ama tapınağı yıkmak yerine onu insan ahmaklığının üstün bir biçimi ve laik bir sanatçının tanımladığı gibi hakikatin döküntülerini barındıran bir şey olarak gördüğünden, yeni kullanımlara açtı. Bu yüzden de Stanislaus'a ailenin uyumu açısından isyanını bir parça yumuşatması gerektiğini söylerken, çelişmiyordu.[33]

Ülkesinin ulusal duygu istemlerini karşılamaya hazırdı ama kendi tarzında. Ibsen'i örnek alarak, ilkel milliyetçilikten nefret etti. Ama yine de Joyce'u çoktan Paris'e biletini almış olarak düşünmek hata olurdu, halen İrlanda'da yaşayabileceğini umuyordu. Kendini daha sonraki ifade biçimi, onu şimdiye kadar sahip olduğu ilkeleri *à cheval* (çelişerek) biçimde korumasını getirir. Şimdilik aldığı en basit karar sanatı insana ait diğer toplumsal faaliyetlerin en üstüne koymaktı. Ulusun onun deneyiminden yararlanıp yararlanmayacağı, kendilerine kalmış bir seçimdi. Kendi için yarattığı St. Peter'den daha yaşlı, ölümsüz ve inançsız kilisesinde hem inatçı hem de yürekli olabilirdi. Çok geçmeden her iki özelliğini de en güzel şekilde sergileyebileceği şatafatlı bir çekişme fırsatı doğdu.

Çekişme, geçmişe baktığımızda 1890'larda Dublin'in en önemli kültür olayı diyebileceğimiz, 1899'daki İrlanda Tiyatro Hareketi'nin açılışı sırasında meydana geldi. 8 mayısta Yeats'in *The Countess Cathleen* (*Kontes Cathleen*) oyununun prömiyeri vardı. Oyunla ilgili dedikodular birkaç hafta önceden beri ortalarda dolaşıyordu. Edward Martyn parasal desteğini neredeyse çekmişti çünkü Kardinal Logue oyunu okuma-

dan, dine küfür olduğunu ilan etmişti. Oyunu savunan diğer papazlar, Martyn'i yumuşatmak, karşı görüş oluşturmak için alelacele toplandılar. On yıl sonra hem Yeats hem de Moore durumun gülünç olduğunu söyleyeceklerdi ama o an için Joyce dahil hiçbirine komik gelmemişti. Joyce, büyük bir lütufla Yeats'e yaşayan en önemli İrlandalı yazar unvanını çoktan vermiş olduğundan, ilk gösteriyi izlemek için tiyatrodaki yerine oturdu. Şair Aileel rolünde Florence Farr'i kontes rolünde May Whitty'yi izledi. Bir grup genç öğrenci oyunda geçen İrlanda karşıtı varsaydıkları bölümler yüzünden yuhaladılar ama perde kapandığında Seumas O'Sullivan'ın yazdığı gibi "Bu muhteşem oyunu, coşmuş bir iki kişiyle birlikte ne kadar sevdiğimizi göstermek için alkışlamaya çalışırken birden ıslıklama ve yuhalamaların birbirine karıştığı bir fırtına koptu." Joyce var gücüyle alkışladı.[34] Ona göre oyundaki Hıristiyanlık vurgusu öğretisel değil simgeseldi. İrlanda köylüsünün cahil ve batıl inançlı olarak gösterilmesine de bir itirazı yoktu, öyleydiler. Oyundaki Faustvari, ırkına kendini kurban eden günah keçisi temasından da hoşlandı. Kontes'in "fedakâr olduğu için yüceltilmesi"[35] kontes veya Lucifer gibi, acı çekmeye sevdalı Stephen'ınkine benziyordu. Florence Farr'ın okuduğu "Who Goes with Fergus" (Fergus'la Kim Gidiyor) şiirinden de etkilendi, şiirdeki isyan ateşi, gönüllü sürgün olma umudu aklına girdi, çok geçmeden şiiri besteledi, ona göre dünyadaki en iyi şiir buydu.

Arkadaşları karşı cepheye geçtiler. Tiyatro biter bitmez, Skeffington diğerleriyle birlikte, *Freeman's Journal*'a gönderilecek bir protesto mektubu kaleme aldı. Arzu edenlerin mektubu imzalamaları için ertesi sabah bir imza masası açtılar. Joyce'tan imza istediler, imzasını koymayı reddetti. İmzalayanlar arasında, Kettle, Skeffington, Byrne ve Richard Sheehy de* vardı. Dublin sanat yaşamındaki entelektüel Katolikler rolüne oynadılar ama bunun için en kötü olayı seçtiler. 10 mayısta *Freeman's Journal*'da yayımlanan mektup,[36] yurtseverliği hedeflemişti ama ancak bağnazlıktan nasibini alabildi. Yeats'in şairlik yönüne saygıyla vurgu yapılıyor ama düşünür olarak küçümseniyordu. Konusu İrlanda'dan değildi, karakterleri İrlandalı Katolik Keltlerin gülünç karikatürleriydi. "Royal Üniversitesi, Dublinli Katolik öğrencilerinin şerefi ve adına, halkımızı dininden dönmüş iğrenç bir tür gibi gösteren duygusuz sanatı protesto etmeyi görev sayıyoruz." diye yazmışlardı. Mektup Joyce'a Ibsen'in oyunlarında yaptığı tarzda hicivleştirilmiş bir şey gibi gelmiş olmalıydı. İmzalamayı reddetmesi ona karşı kullanılıyordu, o da onların büyük şevkle imzalamalarına kızıyordu. Eğer

* Peder Noon mektubu herkesin imzalamadığına ama sadece Joyce'un imza vermediğini herkesin önünde aleni olarak belli ettiğine işaret eder. 118. s. bkz. Joyce B. W. Huebsch'e gönderdiği yaşam hikâyesi özetinde "Bu imzayı reddeden tek öğrenci bendim" dedi gururla.

İrlanda "Avrupa'nın kuyrukçusu olmayacaksa"[37] -o zaman bulduğu bir ifadeydi- sanatçısını özgür bırakmak, papazın yetkilerini kısmak zorundaydı.

Joyce'un bir ay sonra son bulacak üniversite giriş yılının tepe noktası buydu. Derslerine çok fazla zaman ayırmamıştı, yalnızca Latince sınavında sınıf ikincisi olabildi. Akademik yönden sivrilme artık ilgisini çekmiyordu. Başlarda İngilizce ödevleri hem baştan savma hem de yapmacıktı. "Güç" üzerine 27 Eylül 1898'te yazdığı makaleden, günümüze kalmış sıkıcı bir bölüme göz atarsak öz olarak insanlara güçle boyun eğdirmenin beyhude olduğunu işlediğini, sonra aydın bir tavra yaklaşamayan bir cümleyle devam ettiğini görürüz: "İnsanlık aileleri arasında fethetmeye önceden mukadder olan beyaz adamdır. Daha soylu itaatler güce karşı akılla yapılanlardır, tıpkı denizcinin rüzgârı akılla yenmesinde olduğu gibi: Aeolus (Rüzgâr Tanrısı ve antik çağda yaşamış bir komutan -ç.n.) *emrini* verdiğinde onun emrini geçersiz kılacak başka bir emir yoktur." Edebiyatta başıboş hayal tıpkı Shelley'ninki (İngiliz Şair, 1792-1822 -ç.n.) gibi belirsizlikten başka bir şey üretmez. Zorunlu olan insanın kendine boyun eğdirmesi yani disiplindir: "Görünüm konuşma ve duyguya sinmiş -muazzam ve harika- şiirsel yetenek hissi dikkatli ve özenli biçimde kullanılır, aşırıya kaçması engellenirse, hakiki üstün ruh, daha büyük korku, merak ve saygının arasından geçip onlardan beslenerek, daha soylu yerlere sızar, tevazu içinde şimdi aydınlanmış, bilinmez loş bölgeleri araştırır, insanların gözünden uzak, ağaç yapraklarına çiçeklere gizlenmiş muazzam şeyleri mistisizme kapılmadan, onlara danışsınlar, ibadetlerine eklesinler, huşuları artsın diye yorumlar." Sonra yazar gittikçe kehanetçi bir tona bürünür: "insanlar *casta, pacifica et desursum** olmalıdır. Bir gün, lütufkâr bir boyun eğişin gerçekleşeceğini kehanet eder.[38] Joyce on altı buçuk yaşındaydı ve öğretmenini heterodoksiyle (Kabul edilmiş dini öğretilere aykırılık -ç.n.) değil ritimle etkilemeye çalışıyordu. Bu ilk makalelerinde kendine örnek aldığı üslup 20 Ocak 1900 tarihinde ölümünün ardından bir övgü yazdığı Ruskin'inkiydi. Yazıya "Zeytin Dalından Bir Taç"[39] adını vermişti. "Güç" üzerine yazdığı bu makale taklit olsa da, Joyce'ta ömür boyu kalacak şiddetten nefret etme duygusunu yansıtıyordu.

Joyce Üniversite Kolej'e girdiğinden beri, ailesi de taşınma işlerini hızlandırmıştı. 1898'te Fairview'da Windswor Avenue, 29 numarada iki katlı oldukça hoş bir evdeydiler, burada 1899'un mayısına kadar kaldılar. Sonra Convent Aveneu'da Hughes Ailesi'yle birlikte geçici bir eve taşındılar, 1899'un sonunda Fairview'da, Richmond Aveneu'da 13 numaralı geniş evin bir bölümünü kiraladılar, 1900 nisanına kadar

---

* Joyce'un çevirisiyle iffetli, huzurlu ve yukarıdan.

burada kalmayı başardılar! Mayıs ayı gelince Fairview, Royal Terrace 8 numarada bitişik nizam bir eve geçtiler. Bu, Joyce'un *Sanatçının Portresi*'nde anlattığı manastırdan bir duvarla ayrılmış, deli rahibenin çığlıklarını duydukları o evdi. 1901 yılına kadar burada kaldıktan sonra North Circular Road* kenarındaki Glengariff Parade 32 numaraya yerleştiler. Belvedere'deyken William Fallon adında bir öğrenci niye bu kadar sık taşındıklarını sormuştu[40] ama Joyce şimdi olgunlaşarak şekil değiştirmiş bu züppeliğe karşı koyabilecek kadar küçümse duygusunu inceltmişti. Hayat şartları ev sahipleriyle nasıl başa çıkılacağını babasına öğretmişti. Ödemediği kira için evden tahliye edilmeyi önlemede bulduğu numaralardan biri, gönüllüce evi terk etmekti, böylece ev sahibi mahkeme masraflarından kurtulmuş olacaktı ama bunun bir şartı vardı: Kira ödememiş olsa bile ödenmiş gibi bir makbuz verecekti. Genellikle ev sahibi buna razı oluyor, John Joyce bu makbuzu yeni bir ev sahibine gösteriyor, önceki kiraların ödenmesine güvenen yeni ev sahibi de onları evine alıyordu.[41] Diğer bir yöntem, başka bir kiracıyla paylaştıkları Convent Aveneu'daki evi terk ettikleri zaman kullanılandı: İki kiracı sanki birbirinin ev sahipleri gibi karşılıklı sahte makbuzlar vermişlerdi. Bu taktikle tahliye olayı gizlenmiş, her iki aile de yeni evlerine yerleşebilmişlerdi. Bu hazırlıklar yapılırken, Joyce Ailesi yük çekme arabası kiralar, arabayı tepeleme doldururdu. Stanislaus önceleri iki araba kiraladıklarını ama sonra bir arabanın yettiğini hatırlar.[42] Bu taşınmalar sırasında aile büyüklerine ait portreler zarar görmesin diye elle taşınırdı. Ama onlar bile kraliçe gibi salına salına yürüyen rehinci kadın Bayan M'Guinness'e doğru akan evrensel mobilya selinden kurtulamazdı. Alfred Bergan, John Joyce'u bir gün "İşte bak, Joyce'ların soyu sopu tohumu hepsi gidiyor"[43] diye portrelere bakıp üzgünce başını sallarken görmüştü. Onları rehinden kurtarmaya yetecek parayı güç bela bir araya getirebildi.

Gıda harcamaları da aynı söylevlerle idare edildi. Aile, aptalca, artmasına seyirci kaldıkları borçların hiç değilse bir kısmının ödeneceği umuduna kapılmış, bakkallardan veresiye alışveriş yaparak geçiniyordu. Bir seferinde David Drimmie ve Oğlu'ndan maaşını aldı, kızı Mabel, bakkalın borcunu kapatmaya, içkiyi bırakmaya ve yeni bir başlangıç yapmaya babasını ikna etti. Bakkal paranın üzerine atladı sonra da hesabı kapattı. John Joyce bir daha bir faturayı tamamen ödememeye ant içti[44] ve kuşkusuz bu yeminini tuttu.

En büyük oğlu eğlenceli bir sahneyi, hiç kızmadan neşeli bir samimiyetle anmıştı. Eugene Sheehy'ye Üniversite Kolej'e kayıt olurken babanın mesleği bölümüne "Ya-

* *Dublinliler*'deki *Arınma* isimli öyküde sözü edilen Fogarty'nin bakkalı bu köşedeydi.

rışmaya Giren"[45] yazdığını söylemişti, çünkü John Joyce hep bir bulmaca yarışmasını kazanıp, voliyi vurmayı ummuştu. Oğlunun artık üniversitede bilimsel ödüller kazanamaması canını sıkıyordu. Ne gibi bir meslek düşündüğünü soruyordu durmadan; gazeteci mi olacak, avukatlık mı yapacak, yoksa tıp mı okuyacaktı? Bir cevap alamıyordu. Oğlunu bazen teşvik ediyor, bazen alayla takılıyor ama bir yere varamıyordu. İkisi de ailenin ekonomik durumu için bir şey düşünmüyordu, tedavisi olanaksız bir durumdu âdeta. Böyle bir şey yokmuş gibi davranıyorlardı. Oğlu durumu böyle götürmekte babasından daha başarılıydı. Aralarında fazla bir gerginlik olmuyordu, çünkü James Joyce babasını çoğunlukla akşam görüyordu, babası barlara takıldığı, Joyce da Stanislaus, Byrne ve Cosgrave'le dolaştığı için gece geç saatlere kadar dışarıdaydılar. Bu yüzden bazen de hiç görüşemiyorlardı.

Bir sonraki yani 1899-1900 akademik yılı Joyce'un hayatının akışında önemli bir yıl oldu. 9 Ekim 1899'da Tarih ve Ebebiyat Derneği'nde[46] "Drama ve Yaşam" (Drama and Life) üzerine hazırladığı bir ödevi okumak istedi. Bu dernek, tıpkı kolejin kendisi gibi Newman'ın yarattığı şeylerden biridir ve bugün de varlığını sürdürür. 1891-1897 yıllarında faaliyet göstermemişti, Skeffington derneği yeniden canlandırdı, dernek yazmanı ve hesap denetçisi olarak bizzat kendi ilk hizmet veren kişi oldu. 1898 yılında "mutsuz olduğumda gideceğim bir evim var"[47] diyen Kettle katıldı ona. Ama kolej yetkilileri açıktan açığa yapılacak politik konuşmaları hoş görmüyordu, konular genellikle edebi-toplumsaldı. Joyce derneğe üniversiteye girdiği 1899-1899'da faal olarak katılmıştı. 18 Şubat 1899'da derneğin yürütme kuruluna seçildi, 21 martta kasadar olarak aday gösterildi ama "hatip çocuk" L. J. Walsh ondan çok oy aldı. 14 ocak 1899'da "19.Yüzyıl'ın son on yılı içinde İngiliz edebiyatının dibe vurduğu" iddiasına Joyce ve Kettle katılmadılar. Bir ay sonra 11 şubatta, John Joyce'un tabiriyle "adamakıllı kırbaç yemiş bir çocuk kıçı gibi yüzü"[48] olan Hugh Boyle Kennedy adında çıtkırıldım bir genç (daha sonra Serbest İrlanda Devleti Danıştay Başkanı oldu) alakasız konuda bir yazı okudu: "Savaş Makinesi, Bir Devlet Gerekliliği". Joyce bu yazıyla, sekiz mutlak saadeti (Hz İsa'nın Matta 5:3-12 arasında geçen sözleri -ç.n.) savaş terimlerine dönüştürerek alay etti.[49] *Ulysses*'te "İngiliz Mutlak Saadetleri" diye maddeleştirdiği "Bira, biftek, borsacılık, betikler, buldoglar, buhar gemileri, beleşçilik ve başpiskoposlar"[50] (N. E. s. 473) muhtemelen onun sözlerinin yeniden işlenmesiydi.

11 şubatta Arthur Clery'nin okuduğu yazı onu heyecanlandırdı. Sonradan ateşli bir milliyetçi olan Clery çok nüktedan bir öğrenciydi. Konuşması da konuyla ilgiliydi üstelik. "Tiyatro ve Eğitsel Değeri". Aslına bakılırsa orta karar bir tartışmaydı bu ama Joyce'un canını sıkacak bir iki şeye değinilmişti: Clery "modern tiyatronun

yozlaşmasının kabul edildiğinden" söz etmekle kalmadı "Henrik Ibsen'in etkisinin de şer" olduğunu ilan etti. Yunan oyunlarını kutladı, örnek olarak *Macbeth*'i vererek *Shakespeare*'in oyunlarının yeniden canlandırılması gerektiğini iddia etti. "İster içimizi acıtmayı isterse bizi güldürmeyi hedeflesin bir oyuna finalinde yükselme yapacak şekilde son yazılmalıdır"[51] diyerek sözlerini bitirdi. Bu duruşların hepsi Joyce'un karşısındaydı. Söz alıp, yazıyla ilgili eleştirilerini sakınmadı. Onun Ibsen'i bu denli şiddetle savunması -belki de Clery dahil- Ibsen'in bir tane oyunun bile okumamış diğer öğrenciler arasında derin tartışmalar yarattı. Burada konuşulanların yankısı Joyce'un annesine kadar ulaştı. *Stephen Hero* kadının çekinerek Ibsen'in nasıl bir yazar olduğunu sorduğunu bize nakleder. O da derhal Ibsen'in bazı oyunlarını okusun diye annesine getirdi, kadın sokulduğu bu testten ondan beklenmeyecek kadar iyi bir sonuçla çıktı. Ibsen'in ahlaksız bir yazar olmadığı konusunda oğluyla hemfikir oldu. Hatta karısını evlendikleri zamandan beri ilk kez kitap okurken gördüğü için afallamış John Joyce, Ibsen'in *Gençliğin Birliği* isimli kitabını aldı, bir müddet sonra Ibsen'in zararsız ve tamamen sıkıcı olduğuna kanaat getirerek fırlatıp attı.[52]

Joyce bu düşüncelerini büyük özenle yazdığı "Drama ve Yaşam"da bir araya getirdi. Bu zaman içinde yazdığı makalelerin çoğu dramayla ilintiliydi, kendisine yararlı eleştiriler yapan Stanislaus'la adım adım bu fikirlerini tartışıyordu. Yazıyı bitirince dinleyici-denetçi Clery'ye verdi, o da başkana götürdü. Delany, Joyce'un yazısını okumasına izin vermedi. Bu, Dempsey'nin, ödevinde sapkınlık izleri bulduğu zamandan beri sansürle ilk kez karşılaşmasıydı. Hiç tereddüt etmeden, protesto etmek için Peder Delany'ye çıktı.[53] Böyle şiddetli bir hücum beklemeyen Delany, makalenin dramanın ahlaki içeriğini neredeyse yok ettiğini söyleyerek karşı çıktı. Ama Joyce Akinalı Toma'nın hoş gören, "güzel şeyler göründüğünde bizi mutlu edenlerdir" özdeyişiyle kendini bir kez daha savundu. Ibsen'in birkaç oyununu okuması için Delany'ye verdi. Başkan Joyce'un itirazlarını bastırmama kararı aldı ama bazı Ortodoks öğrenciler Joyce'a saldırmak için özellikle hazırlanmış gibiydiler.

Eserinin ne kadar yüksek fikir içerdiğini kanıtlamak için *Fortnightly Review*'un editörü W. L. Courtney'e bir mektup yazarak girişken bir şekilde, Ibsen'in eserleri üzerine genel bir makale ister misiniz diye sordu. Cevap yazının okunacağı gün geldi, genel bir makale istemiyordu ama Ibsen'in yeni oyunu *Biz Ölüler Uyanınca*'nın[54] değerlendirmesine bakılabilirdi. Bu cesaretlendirmeyle Joyce makalesini okumak için 20 Ocak 1900 tarihinde Physics Theatre'a gitti. Ara Sınavları'ndan onun yeteneklerini bilen Profesör Magennis de kürsüdeydi. Joyce hazırladığı makaleyi Stanislaus'un açıkladığı gibi "vurgulamadan" veya bizzat kendisinin *Stephen Hero* 'da daha güzel

biçimde ifade ettiği gibi "Arsız düşünce ve ifadeleri yumuşak sesiyle sarmalayarak, bağırmadan tane tane" okudu, final cümlelerini ise "çınlayan bir tonla"[55] bitirdi.

Görüşlerini mümkün olduğu kadar ikircikiz ve dolaysız belirtmeyi kafasına koymuştu. Önce Yunan dramasını ele aldı; Clery alışıldık övgüler dizerken Joyce bu tür dramanın, Atina sahnesiyle zorlanmış yeşil oda (Tiyatrocuların makyaj yapıp dinlendikleri oda -ç.n.) özellikleriyle öldürülmüş, bitmiş bir tiyatro olduğunu söyledi. Sıra *Shakespeare* dramasına gelince onun da öldüğünü çünkü yalnızca 'diyalog edebiyatı' yaptığını dile getirdi. Modern tiyatro yazarlarından Corneille (Fransız oyun yazarı 1606-1684 -ç.n.), Metastasio (İtalyan şair ve oyun yazarı 1689-1782 -ç.n.), Calderon (İspanyol şairi, tiyatro yazarı 1600-1681 -ç.n.)'dan öncekiler entrikaya dayanan çocuksu oyunlar sahneye koymuşlardı, ciddiye alınamazlardı. Verlaine'in (Fransız şairi, 1844-1896 -ç.n.) "*Et tout le reste est littèrature*" (Bunun dışındaki her şey edebiyattır -ç.n.) çıkarımını aklında tutan Joyce, dramanın edebiyatla karıştırılmaması gerektiğini ileri sürdü. Edebiyat geçici gelenekler içindeki ayrıksılıkları işlerken, drama insan doğasının değişmez yasalarıyla ilgileniyordu. Bu çelişkili olsa da inkâr edilemez bir şeydi ki ancak "yeni" oyun yazarları modası hiç geçmeyeni kavrayabiliyor, gerektiği gibi kendini buna katabiliyordu. "Aklımızı ikiyüzlülükten arındırmalıyız." dedi Joyce "gelin özgür insanların yaptığı gibi özgür bir ırk olarak eleştirelim" diyerek onları biraz kışkırttı. Bu Kraliçe Victoria'nın yakında Dublin'e yapacağı ziyareti örtülü ama ustaca ima eden bir sözdü. Eğer sadece bize söylenilenleri tekrar etmiyorsak o zaman hemen *Macbeth*'in (Clery'nin gözdesi) ve *Yapı Ustası*'nın (İbsen'in bir oyunu -ç.n.) aşamalarını bilmemiz gerekir. Bir dramadaki sanatçı, kendi benliğinin önüne geçip, Tanrı'nın örtülü yüzü önündeki korkunç gerçeğin bir aracısı olarak durmalıdır. Joyce, St. Augustine'nin *securus iudicat orbis terrarum** sözünü sanata uyguladı; sanatçı eserini, dini, ahlaki, nefis veya ideal olarak yapmaya çalışmaz, onun üzerinde durması gereken şey temel yasalara karşı dürüst olmaktır. İster bunlar Wagner'in operalarında olduğu gibi mitlerde ifade edilsin isterse gerçekçi kurgularda. Joyce'un sözü geçen sıkıcı hitabesi içtenlik ve süslü anlatımın tuhaf bir karışımıdır:

...Yaşamı -gerçek yaşamı- sahneye koyacak mıyız? Filistin korosu hayır der buna, çünkü ilgi çekmeyecektir. Güdükleştirilmiş manzara ve her şeye gücü yeten tüccarlığın harmanlanmasına ne buyrulur? Parnassus (Parnassus: Orta Yunanistan'da dokuz güzel sanat Tanrıçasının merkezi Parnas dağı -ç.n.) ve şehir bankası seyyar satıcıların ruhunu ikiye bölüyorlar. Gerçekten de yaşam şu günlerde, insana eza veren sıkıcı

* Dingin dünya hükmeder Augustine, *Contra Epistolam Parmeniani* III. s. 24 'Securest jubilends albas Temoram' (*FW*) (593) Newman'ın *Apologia* eseri Joyce'un bu ifadeye dikkatini çekmişti.

bir yük. Birçok insan tıpkı Fransızlar gibi çok yaşlı bir dünyada çok geç doğduğuna inanıyor. Solmuş bir umut taşıyan, cesareti kırılmış anti kahramanlıkları son bir hiçliğe, devasa bir boşluğa dönüşüyor. Destansı yabanıllık her an tetikteki polis gücüyle imkânsız hale getirilmiş durumda, şövalyelik bulvar falcılarıyla toprağa gömülmüş. Ne bir zırh şakırtısı işitiliyor artık ne yiğitliğin üstünde hale var, ne şapkayla selam, ne cümbüş kaldı artık! Romantik gelenekler artık yalnızca Bohemia'da saygı görüyor. Ben yine de var olmanın tekdüzeliğinden, bir parça dramatik yaşamın çekilebileceğini düşünüyorum. En sıradan yaşamların arasındaki en ölü kişi büyük bir dramda rol oynayabilir.* Eski güzel günlerin ha bire özlemini çekmek, açlığımızı bize sunduğu soğuk taşlarla gidermeye çalışmak, günahkâr bir budalalıktan başka bir şey değildir. Yaşamı gözlerimizin önünde nasıl görünüyorsa öyle kabul etmeliyiz, kadınları erkekleri periler dünyasında hayal ettiğimiz gibi değil gerçek dünyada gördüğümüz gibi ele almalıyız. İçinde her bireyin payı olan muazzam insani komedi, gerçek sanatçıya dün ve geçmiş yıllarda olduğu gibi bugün de sınırsız bir alan veriyor. Maddelerin şekilleri, yerin kabuğu gibi, değişir. Tarsis (Tartessos ülkesinin adlarından biri -ç.n.) gemilerinin kaburga tahtaları paramparça olur veya iffetsiz deniz bunları yiyip yutar, zaman kudretin en ücra köşelerine zorla girmiştir, *Armida* (Tasso'nun Kurtarılmış Kudüs adlı eserindeki kadın kahramanlardan biri -ç.n.)'nın bahçeleri ağaçsız çöllere dönüşür. Ama ölüm nedir bilmeyen tutkular, o zaman ifade bulan insan gerçeklikleri, epik devirlerde veya bilim çağında ölümsüzdür. Kendini loş ışıklar arasında inzivaya çekmiş drama *Lohengrin* (Üç perdelik bir romantik opera. -ç.n.) *Antwerp* efsanesi değil artık dünyaya mal olmuş bir oyundur. *Hortlaklar* alelade bir oturma odasında geçen drama, uluslararası öneme sahiptir.-ağacın derindeki kökü, Igdrasil (İskandinav mitolojisinde varoluş ağacı -ç.n.) toprağa saplanmıştır ama onun daha yüksekteki yaprakları aracılığıyla gökteki yıldızlar parıldar, kıpraşırlar. Belki birçok insan böyle masallarla ilgilenmezler, masallardaki bayatlamış iyilik duygusunun onlardan medet umanlara göre olduğunu düşünürler. Ama bugün dağların üzerinde dururken, önüne arkasına bakarken, mavi gökyüzünün yamalarını uzaktan seçemezken; geçitler sarplaşıp, yol çalılarla kaplanınca demirli baston niyetine elimize aldığımız kararmış bir sopanın bize ne yararı olur, sert esen dağ rüzgârına karşı üzerimizdeki ipek giysiler bir işe yarar mı? Gerçek konumumuzu ne kadar çabuk anlarsak bizim için o kadar iyi olur. Bu arada sanat ve ağırlıklı olarak drama, huzur bulacağımız yerleri daha büyük bir sezgi ve öngörüyle yapmamamıza yardımcı olabilir, belki bu huzur bulacağımız yerlerin taşları yüreklice yerleştirilebilir, pencereleri aydınlık ve hoş....."Derneğimizde

* Bloom'un gelişinin kehaneti.

ne yapacaksınız Miss Hessel?'" diye sordu Rörlund -"Biraz temiz havanın girmesini sağlayacağım, Pasto'"-diye cevap verdi Lona[56]

Bu makale Joyce'un yöntemini ve niyetini gösteren en güçlü ve ilk ifadedir. Çağdaş materyalleri savunması, Wagnerci ritme ilgisi, gelenekçilikten nefret, yaşamın yasalarının her yerde hep aynı olmasındaki ısrarı, gerçek insanlarla mitolojik olanları kaynaştırmaya hazır olduğunu, böylece tüm çağları *Sanatçının Portresi*, *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'te olduğu gibi bir yapacağının izlerini verir. Dramanın diğer türlerin üzerinde yüceltilmesi, kendi estetik sistemi içinde sonra yeniden formüle edilecekti, tek bir oyun bastırmış olsa da tüm romanlarını dramatik yaparak bu ilkesine sadık kaldı.*[57]

Makalesini Ibsen'in *Toplumun Direkleri* adlı oyunun ilk perde kapanış sözleriyle bitirdi ve içlerinde Clery, Kennedy'nin de olduğu dinleyiciler onu eleştirmek için yerinden fırlayınca sıkıntılı anlar yaşadı. Durumu kavrayan Magennis de biraz daha hoşgörülü olmasına karşı konuşmayı onaylamadı. Onların tüm eleştirileri *Stephen Hero*'da özetlenir: Birisi Aeschylus'un "ölümsüz bir isim olduğunu" söyledikten sonra "Yunan dramasının birçok uygarlıklardan uzun yaşadığını" söyler. Başka bir öğrenci Joyce'un yazısının dine düşman olduğunu, kilisenin sanatçı mizacını beslediği düşüncesini reddettiğini belirtir. Ibsen'in oyunları lağımdan başka bir şey değildi. Joyce'un "çok sevdiği tanınmamış yazarlar ölüp unutulduğunda bile *Macbeth* (Makbet) meşhur olurdu."[58] Son olarak, özgür İrlanda halkına gönderme yapmasına rağmen, Joyce milliyetçi değildi onun tüm övgüsü yurtseverliğe yakışmaz biçimde yabancı yazarlara gidiyordu.

Joyce *Stephen Hero*'da Stephen'ı eleştirilere cevap vermeye tenezzül etmez olarak resmeder ama kendisi ancak sandalyesinden, rıhtımın yargılamanın bittiğini bildiren sireni çaldığında saat on olduğunda kalkabilmişti. Yargıç Eugene Sheehy'nin hatırladığı gibi, en az otuz dakika hiçbir nota bakmadan, eleştirenlerin her birine cevap vererek konuşmuştu. Kendine fazla güvenli, güzel konuşması dinleyicinin saygısını kazanmış, büyük alkış almıştı. Tartışmadan sonra bir öğrenci Joyce'un sırtına vurmuş, "Joyce, konuşma muhteşemdi ama sen zırdelisin!"[59] Bunun üzerinden çok geçmeden Skeffington gelecek yıl onun ismini dernek denetçiliği için önerdi ama Hugh Kennedy 9 karşı 15 oy alarak onu yendi.[60]

Joyce bu yenilgiyi, sınıf arkadaşlarını, onlara bir şey danışmadığı veya onlarla rekabet etmediğini belli edip şaşırtarak telafi etti. Ibsen'in *Biz Ölüler Uyanınca* oyunu-

* 178-179, 344-345 ve 413-414. s.lara bkz.

nun Fransızcasını buldu, Courtney, *Fortnightly Review* kabul edebilir deyince oyun hakkında bir makale yazdı. Joyce, Ibsen'deki ketumluğa ve düşmanlarıyla savaşa girmeyi reddetmesine hayrandı. Bu özellikler Parnell olayında da onu etkilemişti, Ibsen hakkındaki kendi düşüncesini hayal gücünden yoksun, oyunu başka kelimelerle tekrar eden bir biçimde cesurca dile getirdi. (Yaşama dair uyanışın olduğu oyun sonu Joyce'u o kadar etkilemişti ki *Sanatçının Portresi* dördüncü bölümünün sonunda Stephen'a benzer bir görüş vermişti.) Bunun kötü bir makale olduğunu daha sonra Joyce da kabul etti ama basılacak kadar iyiydi. Courtney 3 Şubat 1900'de, makaleyi kabul edeceğini bildiren ama Pinero'ya ilişkin aşağılayıcı bir sözün çıkarılmasını, Fransızca yerine Archer'ın yeni yayımlanmış İngilizce versiyonundan alıntı yapılmasını isteyen bir mektup yazdı. Joyce bu değişiklikleri kabul etti.

1 Nisan 1900'de *Fortnightly Review*, altında James Joyce imzasıyla Ibsen'in Yeni Draması başlıklı yazıyla birlikte çıkınca, sınıf arkadaşları hayretler içinde kaldı. Bu yazı için 12 guinea alması şaşkınlıklarını ikiye katladığı gibi, içlerinden bazıları da boşu boşuna onu taklit etmeyi denediler. Artık Joyce *Fortnightly Review*'da makalesi yayımlanmış bir adamdı, fikirlerinin çok iyi olduğu işte onaylanmıştı. Kendini diğerlerinden uzak tutması belirginleşti. Aslında onu daha fazla yücelten, arkadaşlarının hayranlık duygusu değil, bizzat Ibsen'den gelen bir övgüydü. Usta Christiana'dan (Oslo -ç.n.) 16 nisanda Archer'a yazdı: "Jeg har ogsa laest-eller stavet mig igennem en anmeldelse af Mr. James Joyce i *Fortnightly Review* som er meget velvillig og som jeg vel skulde have lyst til at takke forfatteren for dersom jeg blot var sproget maegtig"[61] Archer bu iletiyi 23 nisanda Joyce'a nakletti: "Sanıyorum, bir iki gün önce Ibsen'den aldığım bir mektupta *Fortnightly Review*'da bay James Joyce'un iyi niyetle (velvillig) yazılmış bir görüşünü okudum, daha doğrusu heceledim, eğer dili yeterli derecede bilseydim yazara esaslı bir teşekkür etmeyi isterdim diye yazması senin ilgini çeker."[62]

Ibsen'in bu beklenmedik mesajı geldiğinde Joyce sokağın karşısında oturan bir kızla, Susie McKernan'la salıncakta sallanıyordu.[63] Kariyerinin daha başında, üzerine düşen bir takdis gibi oldu bu. Edebiyat dünyasına çok iyi bir himayeyle girmişti. Birkaç gün nasıl bir cevap vereceğini düşündükten sonra, Archer'a yazdı:

13 Richmound Avenue
Fairview, Dublin
28 Nisan 1900

Sevgili Beyefendi

Bana yazma nezaketi gösterdiğiniz için size teşekkürü borç bilirim. Ben on sekiz yaşında genç bir adamım, Ibsen'in sözlerini tüm ömrüm boyunca kalbimde taşıyacağım.

Saygılarımla,
Jas A. Joyce[64]

William Archer Esq.
Southampton Row,
London

1900-1902

> İrlanda'nın kuru bezelyesine karışmaktansa Avrupa'nın mercimek lapasından kurtulmayı tercih edeceğini söyleyerek kendini de alıp sıvıştı ve kefaretini ödedi.
>
> *Finnegans Wake* (171)

Ibsen'in mektubundan önce Joyce İrlandalıydı mektuptan sonra Avrupalı. Kendini dillerde, diğer ülkelerin edebiyatlarında uzman olmaya verdi ve öylesine geniş bir yelpazede okudu ki Joyce'un okumamış olduğu 19.yüzyılın sonlarında yayımlanmış önemli bir eserden söz etmek çok güçtür. Şimdilerde ailesi de onun edebi zevklerinden haberdardı. Oturma odasında Zola'nın kitabını görmüş bir misafir, Joyce'un ana-babasına niye böyle bir kitabı okumasına izin veriyorsunuz yollu şikâyette bulunduğunda "Jim ne isterse onu okur" diye cevaplamışlardı. Ailenin yiyecek parası olsun olmasın John Joyce yabancı eserleri alması için oğluna para veriyordu. Joyce'un imzası ve 1900-1901 tarihleri Hauptmann, *Hannelenin Göğe Yükselişi* ve Ibsen'in (Danimarka-Norveç dilinde *Yapı Ustası*) oyunları üzerinde, Verlaine'nin *Poétes Maudits*, Huysman'in *Lâbas*, (*Orada*) D'Annuzio'nun *Zevk'in Çocuğu* Tolstoy'un *Bilginin Meyveleri* Suderman'ın İtalyanca çevirileri *Kelebeklerin Savaşı* ve *Sodomun Yıkılışı*, Björnson'un *Gücümüzün Ötesinde* gibi eserlerde görünür. İtalyancaya olan merakı, "dildeki duruluğuna" hayran olduğu Ferdinando Paolieri'ye, 1902 yılında Fogazzaro'ya (*Piccolo Mondo Moderno ve Piccolo Mondo Antico*) (*Modern Küçük Dünya ve Antik Küçük Dünya*) yöneltti onu. Bu iki yazarla ilgilenmesi "Bir İtalyan dondurmacısı"[11] dediği Rosetti'den uzaklaştırdı onu. Dante'yle ilgili yaptığı çalışmayı sürdürdü. Bir süre sonra Oliver Gogarty onu Dublinli Dante diye adlandırıverdi. Castiglione'nin *Saray Adamı*'nı okudu. Stanislaus pek samimi bulmasa da onu[2], daha nazik hale geldi. Flaubert ile ilgilendi. Curran'a göre bu ilgi *Madam Bovary*'den ziyade Konuksever Aziz *Julien Söylencesi* ve *Ermiş Antonius ve Şeytan*'a yönelikti. Huysmans'ın eserlerini ilk başlarda beğenirken sonraki eserlerde "biçimsizleştiğine ve tam bir komedyene" dönüştüğüne[3] karar verdi. Okültizmle (Okültizm: Doğaüstü esrarlı ilimler -ç.n.) ilgilendiğinden Dublin entelektüel yaşamına katılmaktan da geri durmadı. H. S. Olcott'un *A Buddhist Catechism* (*Bir Budist İlmihali*) isimli kitabını almış, üzerine 1901 7 Mayıs tarihini atmıştı. Kardeşi Stanislaus, James'in yedek bir din

aradığını ve onun George Russell'ın aksine tıpkı Yeats gibi Teozofinin (Bireyle Tanrı veya melekler arasında doğrudan bağlantı kurmayı amaçlayan dini sistem, Budizme benzeyen bir çeşit tasavvuf -ç.n.) dini genellemelerinden çok sembollerin yorumlanmasına ilgi duyduğunu düşünüyordu.

Ibsen'i orijinalinden okumak için Joyce Danca-Norveççe çalışmaya başladı. Ibsen'in lirik şiiri *Brand*'tan arkadaşlarına o dilde alıntılar yapıyordu: "Agnes, benim güzel kelebeğim" Ibsen'in en iyi bilinen eserlerini övdüklerinde "Ibsen'in yazdığı bir kartpostal önemli olarak nitelenecekse, o zaman *Bir Bebek Evi* de önemlidir"[4] diyerek bu eserlere önem vermiyordu. Arkadaşları Ibsen'in düşüncesine yönelik bir ilgi gösterdiklerinde o, *Aşkın Komedisi* gibi daha az bilinen oyunlardaki tekniğin önemli olduğuna dair söylev çekiyordu.[5] Yine de anılan oyunun teması, sanatçının dağın doruklarındaki bir yaşamın hatırına aşk ve evliliği reddetmesi hoş bir şey olmuş olmalıydı. Avrupa tiyatrosunu iyi bilir hale geldiğinden Ibsen'in baş havarisinin Hauptmann (Alman yazarı, Silezya 1862-Agnetendorf 1946 -ç.n.) olduğuna karar vermişti. Hauptmann'ın son zamanlarda yazmış olduğu oyunların çevirisi olmadığından, Joyce o zamana kadar hoşlanmadığı, uzak durduğu Almancayı ona bir jest olsun diye çalışmaya başladı.

Okuma tarzında dikkati çeken şey seçtiği kitapların çeşitliliğiydi. Biraz passé (modası geçmiş -ç.n.) diye düşünse bile ayrıntılı doğal betimlemelerle de lirik imgelerle de ilgileniyordu. Bu yüzden 1901'de George Moore'un *Vain Fortune* (*Beyhude Talih*) ve Yeats'in önerdiği, Horton'un *A Book of Images* (*Hayaller Kitabı*) isimli küçük garip bir kitabını satın aldı. İkinci kitap, *Beyhude Talih*'in aksine gerçek dünyayı kararlıca gözden ırak tutuyordu. Birkaç ay önce aldığı Hauptmann'ın *Hannele'nin Göğe Yükselişi* isimli oyunda doğalcı anlayışla hazırlanmış sahneyle, *Ulysses*'in *Circe* bölümünü kabaca haber verecek biçimde Hannele'nin ebeveynlerinin hayaletleri yan yanaydı. Hannele'nin düşsel karakterleri yaşayan köylülerle aynı yetkilere sahiptirler.

1900'lerde edebiyatla ilgilenen herkes gibi Joyce da bir üslup yaratmak arzusundaydı. Belki Arthur Symons'ın bir yıl önce basılmış *Edebiyat'ta Simgeci Hareketi*'nin (*The Symbolist Movement in Literature*) de etkisiyle bunun için Fransızcaya döndü. 1896'da ölmüş olan Verlaine'den* çeviri denemeleri yaptı, Verlaine'nin bazı şiirlerini ezberledi ve daha sonra Paris'te Wyndham Lewis'le birlikte kafelerde öylesine tanıştığı kızlara, arkadaşını eğlendirmek için bu şiirleri okudu. Bazı dergilerde Fransızca bilen

* Les Sanglots longs çevirisinin de gösterdiği gibi Verlaine'i çevirmek Joyce için Horace'tan daha kolay olmuştu:

muhabir olarak çalışmayı da düşündü ve yeni bir derginin editörüne kendini tanıtan bir mektup yazdı. Belki de amacı Le Havre'deki* bir gazetecinin ona göndermiş olduğu yeni kitapları almaktı. Editör teklifini kabul edip "Anlaşılır ve parlak şeyler lütfen"[9] diye uyarmayı da ihmal etmedi. Ne yazık dergi yayın hayatına geçemedi.

Bundan hiç etkilenmemiş olarak Joyce, Ibsen üzerine yazdığı makale için *Fortnightly Review*'den aldığı parayı harcamaya başladı. Ev masrafları için annesine on iki altın liradan (12 guineadan. Bir guinea 21 şilin -ç.n.) cömertçe 1 sterlin verdikten sonra babasına birlikte Londra'ya gitme teklifi yaptı. 1900 yılı mayısında Kingstown'dan hareket ettiler. Boer Savaşı'yla ilgili olarak duygusuz İngilizlerle kavga çıkarmak için bahane arayan John Joyce yolculuğa biraz neşe kattı. Londra'da ucuz bir pansiyon buldular. John Joyce tek gözlü pansiyoncu kadına "Cyclopia"[10] (Eski Yunan efsanesinde tek gözlü dev. Tepegöz -ç.n.) adını taktı. James bunu daha sonra kullanmak için belleğine kaydetmişti. Birçok geceyi tiyatrolarda ve müzikhollerde geçirdiler. *La Gioconda* ve *La Cittá Morta*'da (*Ölü Şehir* -ç.n.) Eleanora Duse'yi (Eleanora Duse: İtalyan tiyatro oyuncusu. 1858-1924. D'Annunzio ile ilişki kurdu onun bazı oyunlarında oynadı -ç.n.) izlediler. Joyce belki D'Annunzio'nun, Duse'ye duyduğu aşkın varisi olmayı arzulayarak sanatçının haberinin olmadığı bir övgü şiiri yazdı. Evdeki masasının üzerine de kadının bir resmini koymuştu, ona olan hayranlığı böylece devam etti.[11] Bu gezi günleri sırasında bazı resmi ziyaretlerde de bulundular. Bunlardan birisi babasıyla birlikte gittikleri, *T. P's Weekly*'den T. P. O'Connor'ın gazetecilik işi var mı diye ağzını aradıkları bir ziyaretti. O'Connor, James'i çok genç bulunca ikisi de meseleyi fazla kurcalamadı.[12] *Fortnightly Review* 'in editörü Courtney'ye de uğradı, Courtney onu bu kadar genç ummadığından şaşırdı. Archer'la buluşmak için bir mektup yazdı, önce ne için geldiğini soran soğuk bir cevap aldı ondan. Ibsen'le ilgili yazıştıkları kendisine hatırlatılınca candan bir şekilde Joyce'u, Royal Service Club'ta

---

Şarkı söyler biri
Viyola telleri gibi
Solgun yılın
Tükenişinden
Sakinleştirdi beni
Kendi namesiyle
Ruhum baygın
Derinden inleyen
Çan feryadında
Hatırlar da
Ağlarım
Her giden güne
Gidiyor gidiyor!
Boyun eğmeliyim
Bu kasvetli rüzgâra
Amaçsız bir kederle
Sürüklenen kör gibi[6]

Stanislaus'a göre bu çeviri ve Sanatçının Portresi'ndeki Baştan Çıkaran Kadının Şiiri Joyce'un sakladığı ilk şiirlerdi.[7]

* Calvados, Vire'de öğrenci olan L. Lérouin'di bu. Joyce bu öğrencinin ismini bir iki yıl kadar önce kültürel değişim programı bürosundan almıştı, birbirinin dilinde yazışmışlardı.[8]

öğle yemeğine davet etti.[13] Yaban ördeği yediler burada.[14] Archer kararlı genç adamı önemsemek zorunda kalacak ilk edebiyatçıydı ve sonraki iki yıl Joyce'ye verdiği destek çok kıymetli oldu.

John Joyce ve oğlu ceplerinde iki peni kalmış[15] olsa da İrlanda'ya pek keyifli döndüler. Joyce kehanet edermiş gibi Stanislaus'a "Şiir değil, tiyatro yaşamın bir eleştirisidir"[16] dedi. Eski törenleri boşlamak, yenilerini yaratmak en çok sevdiği eğlenceydi. Banal ve vulgar olarak kınaması beklenen şeyde bir değer bulmaktan her zaman olduğu gibi çok memnundu.

1900 yılının yazında John Joyce, Mullingar'daki seçmen listelerini düzeltme işiyle görevlendirildi, James'i ve bazı çocuklarını da oraya götürdü.[17] İrlanda'nın merkezindeki Mullingar, James'in o zamana kadar bildiği ülkesinin iki ili Dublin ve Cork'a göre epey taşra kalıyordu. "Bütün ülke bir tarafa benim aklım bir tarafa"[18] gibi sözlerle ahali arasında dolaşırken veya İngiltere'ye karşı güttükleri Hıristiyanlığa yakışmayan savaşçılıkları (diye ciddi bir şekilde bunu adlandırarak) onları ayıplarken hayli eğlenmiş gibidir. Muhtemelen Mullingar'da yaşadıklarını sonra, uzun uzadıya geliştirmeyi tasarlamıştı. Efifanilerden (s. 171'e bak -ç.n.) ikisi orada başlamıştır. *Stephen Hero* isimli eserinde de Stephen'ı, Mullingar'da tasvir etti ama *Sanatçının Portresi*'nde Stephen'ın tartışmalarını üniversite çevresine hapsetmeyi tercih ettiğinden o bölümü çıkardı. Bununla birlikte orada fark ettiği bazı yerler, örneğin Phil Shaw'ın fotoğrafçı dükkânı aklında kaldı ve Milly Bloom'u *Ulysses*'te, orada çalışan biri olarak romana dahil etti.

Mullingar'dayken Joyce'un yapacak hiçbir işi yoktu, o da boş durmak yerine içinde giderek kabaran kendi oyununu yazma düşüncesini gerçekleştirdi. Oyuna *Parlak Bir Meslek* (*A Brilliant Career*) adını verdi, oyunun önemi ve kendisinin yazmış olması nedeniyle başına şöyle bir ithaf yazdı:

> Hayatımın ilk gerçek eserini,
> kendi ruhuma adıyorum.[19]

Bu birisine adayacağı tek eserdi. Oyunu birkaç düzeltmeyle, kolayca yazdı. Bitirip babasına götürdüğünde, yatağında oturmuş John Joyce kitabın adının bulunduğu sayfayı çevirip ithafı görünce "Aman Tanrı'm!"[20] diye bağırdı.

Ağustosun sonlarında John Joyce, maiyetini toplayıp Dublin'e Royal Terrace 8 numaraya geri döndü. James, *Parlak bir Meslek*'i oyun hakkında ne diyeceğinizi çok merak ediyorum"[21] diye yazdığı bir mektupla birlikte 30 ağustosta William Archer'a gönderdi. Oyunun nasıl bir şey olduğu Stanislaus Joyce'un oyun hakkındaki yazısından ve Arhcer'ın eleştiri mektubundan anlaşılabilir.[22] Dramanın kahramanı, *Bir Halk*

Düşmanı'ndaki (Ibsen'in oyunu -ç.n.) Stockmann gibi genç bir doktordu; Joyce bununla gelecek üç yıl boyunca da yapacağı gibi doktor olma fikriyle kendini eğlendiriyordu. Doktor sanatta başarılı olmak için insafsızdır ama bu başarı onu tatmin etmekten uzaktır. Angela isimli bir kadına karşı duyduğu aşka, mesleğinde onu yükseltebilecek daha iyi bir kadınla evlenip ihanet eder. Bu hamle belediye başkanı olmasını sağlar. Tıpkı Dr. Stockmann'ın lağım sorunuyla uğraşması gibi onun kasabasında da bir veba salgını baş gösterir, belediye başkanı bununla savaşmak zorundadır. Hastalar için canla başla çalışan, doktora yardım eden meçhul bir kadın vardır. Üçüncü perdede veba salgını durdurulur ve bir halk eğlencesi* düzenlenir. Belediye başkanına minnettarlık gösterisine dönüşür, Doktor eğlence sırasında o meçhul yabancının şimdi kıskanç bir kocayla evli, Angela olduğu gerçeğiyle yüz yüze gelir. Dördüncü ve son perde Angela ile belediye başkanı arasında geçen, geçmiş ve geleceğe ilişkin tartışmalara ayrılmıştır. Doktor parlak mesleğini şimdi cilası dökülmüş gibi görmektedir, Angela yürek burkan biçimde çekip gider, bir uşak gelip akşam yemeğinin hazır olduğunu bildirir. *Finnegans Wake*'teki gibi "Ibscenest Saçmalık!"[24] diye haykırmamak çok zordur. (Obscene ve Ibsen kelimelerini birleştiriyor Joyce -ç.n.)

William Archer oyunu sabırsızlıkla, özenle okudu, Joyce'a yol gösteren uzun bir mektup yazdı.

2, Vernon Chambers,
Southampton Row, W. C.
15 Eylül 1900

Sevgili Bay Joyce.

Sonunda oyununuzu okumak için vakit buldum. Oyununuz hem ilgimi çekti hem de epey beni şaşırttı -gerçekten, ne söyleyeceğimi pek bilemiyorum. Bana yeteneğiniz var gibi geliyor, hatta yetenekten fazla bir şeyler var sizde ama bu oyunun başarılı olduğunu söyleyemem. Kuşkusuz sahne için -en azından ticari açıdan- mümkün değil. Hiç kuşku yok bunu anlıyorsunuz. Yalnızca dramatik bir şiir olarak ele aldığımda, seçilen konu için çerçevenin aşırı büyük olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Son perdede bir çeşit aşk trajedisine doğru büzülüyor -neredeyse

* Oyundan elimize kalan tek bölüm eğlence sırasında söylenen bir çingene şarkısından dört dizedir.

Köyü terk edeceğiz
sen ve ben neşeyle
Avare gezip rüzgâra şarkı söyleyeceğiz
Roman Rye ile birlikte.[23]

iki kişilik bir oyuna dönüyor- ama siz bu noktaya ulaşmak için politika ve salgın hastalıklardan söz ettiğiniz uzun bir masal yaratıyorsunuz. Böylece okuyucu -hiç değilse bir okuyucu- dramanın merak duygusu olarak amaçladığınızı varsaydığım şeyi, bunun içinde yitiriyor. İkinci ve üçüncü perdede, tüm konu içinde niye bu kadar çok yer aldığını anlayabilmek adına bazı ayrıntılı simgecilik izleri sürmeye çalıştım ama eğer böyle bir simgecilik amacınız vardıysa bile itiraf ediyorum ki ben bulamadım. Belki de her şeye rağmen çok iyi bir simgecilik olabilir -hiyeroglifleri çözmede pek başarılı sayılmadığımı itiraf ederim.

Diğer yandan basit, doğal ve yine de etkili diyaloglarınız var, teatral sahne yaratma yeteneğiniz de hatırı sayılır derecede. Paul ve Angela arasındaki sahne şaşırtıcı derecede güçlü ve etkileyici, tabii eğer amaçlanan şey bu olsaydı ya da bu belirlenmiş bir şeyi hedefleseydi. Fakat bütün olarak bakarsak, okuyucunun ilgisini yakalayacak, onun düş gücünü tutuşturacak şekilde karakterleri yaratma gücü açısından bana yetersiz görünüyorsunuz. Onlara ancak *Shakespeare*'in kişilik kazandırabileceği birçok figürle sahnenizi kalabalıklaştırarak bu anlamda işinizi boş yere zorlaştırdığınız bir gerçek. Birinci perdenin sonunda karakterlerinizin birini diğerinden ayıramamaya başladım. Oyunun merak duygusunun Paul ve Angela arasındaki '*dépit amoureux*'ta (Aşk Acısı -ç.n.) yoğunlaşacağına dair bir tahmine gelirsek, bende böyle bir fal yeteneği olmadığından oluşmadı. Yeteri kadar dikkatle, titiz biçimde okumadığımı söyleyebilirsiniz. Belki de öyle gerçekten ama benim merakımı uyandırmak da sizin işiniz değil midir? Üçüncü perdede karakterler hepten silindiler. Ben içtenlikle ne hissettiğimi söylüyorum. Başka insanların daha kavrayışlı olabileceklerine kuşku yoktur ama tamamıyla iyi niyetli bir okuyucu üzerinde yarattığınız etkiyi bilmek her zaman yararlıdır.

Asıl niyetinizin gerçekten sahne için eserler yazmak olup olmadığını bilmiyorum. Eğer niyetiniz buysa, önceki deneyimlerimden size şunu tavsiye etmekte tereddüt görmüyorum: Daha dar bir çerçeve seçin ve özellikli düşünülmüş, canlı bir şekilde yaratılmış altı-yedi karakterin yer aldığı bir oyun yazın. Eğer bana böyle bir oyun gösterebilseydiniz, o zaman sizin gerçek yeteneğinize ilişkin adil bir değerlendirme oluşturabilirdim. Şu an için ilgilendim ve epeyce etkilendim ama şunu da itiraf edeyim ki epeyce de şaşırdım.

Eğer beni şevk kıran biri saymazsanız, bana göndermeyi isteyebileceğiniz dramatik tarzda yazılmış başka eserleri de okumaktan çok mutlu olacağım.

Derin saygılarımla.

William Archer.

Oyunu pazartesi size geri göndereceğim.

Kuşkusuz Archer oyunun sahneye koyma açısından olanaksız olduğu konusunda haklıydı ama oyundaki kimi noksanlıklar bir gün meziyet haline gelecekti. Büyük, çalkantılı bir sahneyi yalnızca bir erkekle kadının tecride alınmış ilişkisinin sonunu göstermek için elde tutmak *Ölüler, Ulysses* ve *Finnegans Wake*'in tekniğidir, trajediyle geçici olarak yükseltilmiş yaşamın kasvetli karmaşasına geri dönerek bitiriş *Dublinliler*'in tekniğidir. Archer'ın da "yetenekten çok daha fazla" diye hakkını teslim ettiği gibi oyun belki de bu noktalarda üstünlük sergiledi.

Joyce Archer'a eleştirisi için teşekkür eden bir mektup yazdı. En iğrenç tarzla, oyunu kendisinin de beğenmediğini ama bunun tamamen farklı nedenlerden dolayı olduğunu da eklemeyi unutmadı. Kuşkusuz nedenleri sıralama zahmetine katlanmadı, Stanislaus, Archer'ın çileden çıkacağını sandı. Talih eseri adamcağız küsmedi. Joyce oyunu bir süre sakladıktan sonra, 1902'de yırtıp attı.[25]

Şimdi birkaç iş üzerinde çalışıyordu. Oyun metinleri yazma dışında, *Dream Stuff* ismini verdiği ve içinde geçen şarkının yalnızca bir kıtasının tesadüfen kaldığı bir şiir yazdı:

Ilık ılık inen akşam vakti
Duy bak gelen sevgilinin sesi
Kulak ver çalan gitara
Güzel yavuklu, çağrı sana
Tut pelerini çarçabuk
Baksın aşığın
Saçlarının tadına...

Shine and Dark (*Aydınlık ve Karanlık*) başlığı altında kimisi günahlara kahreden, kimisi neşe saçan şiirlerden oluşan bir dizi manzume de yazdı. Kardeşinin sakladığı[26] şiirlerin çoğu aydınlıktan çok karanlığına aittiler. Byronvari bir duruşun sergilendiği şiirlerden birisi aşağıdadır:

Ve durdum kaynayan kalabalığın arasında
Ve şamatalı oyunlarına destek oldum
Kendimi bıraktım da haykırdım orada
Ve onlar gibi öyle kütük, duyarsız olmuştum

Düşüp kalkmıştım edepsizlikle
Günahkâr öpücüğü silinmez belli yüzümde
Alçakça yamandım hayırseverliğe
Hevesle içtiğim mutluluk süprüntüleriyle

Onu baştan çıkaran kadının güzelliği ve bedenin faniliği herkesin görebileceği gibi, onu çılgına çevirir:

Aşkım için evet
Neyim varsa verdim
Çünkü o perileşiyor
Ben delirdim

Bütün et diyorlar
Çimen gibi solacak
Fırına yakacak olsun diye
Eyvah tükenip yanacak

Bizzat kendi için, günahların en büyüğünün karşılığı olarak ölüm ve yıkımı önceden kehanet eder:

Karanlık yaşamından ne bir dost bir sevda
İşte hakikat sadece bir mevta
Zatılalinin iğrenç kalıntılarını öpecek bir dudak bulunmaz
Ah, iffetsiz ölü artık kıpırdamaz
Yalnızlığın laneti düşünür hâlâ tepene üşüşmüş de
Son vasiyetini yerine getirir hem de
Atacaklar seni daracık bir mezara
Acı ve kedere batmış bir sonsuza

Ama nedendir bilinmez, ölü bir düşman için içinde şu dizelerle sevgi besler:

'Requiem eternam dona ei, Domine';
Suskun ve kederli eğdim başımı öne
Ondan nefret etmiştim -topraktan zavallı yaratık:
Şimdi tüm kıskançlıklarım, zalim düşüncelerim
Geçmişten geldi de yattığı tabutun başına ilişip durdu
Karanlıklar içinden süzülen uzun ince parmaklarıyla
Onun İsmi'ni gösterdi,
Yitik, meleksel düzene göre alevden aleve* en yüce meleğe
Gururlu, feryatların ona gittiği O kutsal İsmi
Ben bu son için mi -bu acınası son için mi ondan nefret ettim?

Son diziler onun Yeats'in *Kontes Cathleen* ve *Various Legends and Lyrics* (*Çeşitli Efsaneler ve Lirikler*) kitaplarını dikkatle okumuş olduğu izlenimi verir. Çünkü sözü

* Günahkâr Serafim (en yüksek melek sınıfından biri -ç.n.), feryatlar ve alevler *Sanatçının Portresi* V. Bölüme de alınmış bir şiirde yine karşımıza çıkar.

geçen kitaplarda Tanrı ve meleksel varlıkların tarifi aynı dille ifade edilmiştir:

> Ateşe batmış
> Kim bilir kaç kanatlı, birbirini yutan alevlere binmiş,
> Yığından kalkan, bir fırtına gibi Kutsal İsmi haykıran[27]

Diğer bir şiirdeki cadıların sebti, Yeats'in "The Tables of the Law" isimli Joyce'un ezbere bildiği öyküdeki uçarı dansı akla getirir.[28]

> İlahi söylüyorum
> Onların törenine katılarak
> Sağa sola salınırken, gece karanlık
> Neşeyle dipdiri, büyülü saç
> Kıvılcım kıvılcım dalgalanarak
> Kendinden geçmiş gibi yaldız yaldız
> Oraya buraya sallanan acayip kollar
> Cadılar, yerde
> Senin ince dokunmuş büyülerini örüyor.
>
> Bazıları hırçın bazıları alımlı
> Bazıları soğuk bir kalıp gibi siyah
> Bazıları altın bir sağanak gibi sarı
> Bir akarsu gibi kaydırsınlar diye müziği
> Kıpırdıyorlar baş döndüren bir uyumla
> Göz kamaştıran organları
> Aydınlık-hızlı bir harmoniyle
> Karışıyor parıltıyla
> Başlarına taktıkları altın hilal
> Ay gibi kıvrık ve parlak...

Başka, yine saçma şu şiir,

> Dola kollarını boynuma, büyücü kadın
> Şehvetli müzik uzaktan mırıldanırken:
> Gözlerimi kapayacağım ve seninle salınırken düşleyeceğim
> Kederlerimin olduğu dünyadan öteye geçeceğim
> Hızlı daha hızlı çal salondaki arpı
> Ey kadın bu dans ölüm dansıdır diye korkarım
> Daha hızlı aman bayılıyorum, aman düşüyorum
> Uzaktaki müzik acıyla mırıldandı...

Sanatçının Portresi'nde Joyce'un gelişiminde sonraki bir evrede kullanılmış ama Stanislaus'a göre o döneme ait olduğu söylenen[29] "Baştan Çıkaran Kadının Şiiri"ndeki

aynı isteği paylaşır. *Pomes Penyeach*'teki (Joyce'un 1927'de basılan şiir kitabı -ç.n.) "Villanel" ve "Bir Dua" şiirleri, hem kışkırtan hem kendine mahkûm eden bir kadına yalvarma fikriyle oynaşan iki anlamlı şiirlerdir. Birçok açıdan kendi dizginlerini tutan Joyce yenilme imgesinden epey zevk almıştı.

Sanki diğer şiirlerin onun bütün karakterini ifade etmediğini hatırlatmak istermiş gibi, Joyce aydınlık tarafın tek bir şiirini bize bırakmıştı:

Gelin tüm acı ve çılgınlıkları rüzgâra savuralım
Mutlu bir ruhla bir dans havası çalalım
Gıcırtılı, eski bir kemanın ağlayan telleriyle

Dünyanın nedeni cevapsız bir bilmece
Şaşırtıcı, yorucu çözmesi zor bulmaca
Niye üzüldüğünü bilen on yedi şeytana göre
Tra la tra la..

Bu şiirler aslında, James Joyce'un veya kardeşi Stanislaus'un aslında ön sayfaya yazılı olanı korumak için sakladıkları, öylesine bulunmuş örneklerdir.[30] Şiirler olgunlaşmamış yetenekten daha fazlasını sergilemiyor olsalar da onları ikinci sınıf diye nitelemek başka bir açıdan önemlidir.

1901 yılı yazının sonlarında Joyce şiirlerini bir araya getirdi. "Solgunumut" "Son Barış", "Sıradan" "Tutkulu Şair" "Tenebrae" ve "Valkyrie"[31] gibi isimleri vardı bu şiirlerin. Archer modern şairler kitabı hazırladığından Joyce, tıpkı bir yıl önce *Parlak Bir Meslek*'i gönderdiği gibi şiirlerini yine ona gönderdi. Archer'a ayrıca liriklerinde kendine bir yakınlık* hissettiği başka bir İrlandalı olan Paul Gregan'ın şiirlerini de önerdi. Archer kitabı zaten hazırlamıştı ama önce yaptığı gibi yine Joyce'a bazı eleştiriler yaptı.[32] Lirikler içerik açısından yetersizdi, şimdilerde Yeats ve Arthur Symons ruhsal hallerin şiirlerini yazmayı savundukları halde zayıf bir içerik üstüne kurulan şiirlere Archer yüz vermiyordu. Joyce'a "eserinde içerikten ziyade kendi ruh hali olduğunu" söyledi.

Böyle yorumlar biraz moral bozucu olmalıydı, Joyce Archer'i bir eleştirmen olarak gözünde büyütmüyordu ama tamamen bağımsız olarak kendi başına şiirinden

---

* Gregan'ın kitabı Sunset Town Kilkenny'deki Standish O'Grady ve Dublin'deki Hermetic Society tarafından daha yeni yayımlanmıştı. Kitapta yoğun biçimde Yeats ve Russell etkisi hissediliyordu. Kitabın son şiiri "Recreant"teki bazı ifadeler Joyce'un Oda Müziği'nin en son şiirine esin vermiş olabilirdi. "Dağların oradan hücuma kalkan orduyu duyuyorum"(O. Ç. s. 52).

emin değildi. Bu emin olamayışın biricik kaynağı da hem Stanislaus'a hem de kendine samimice açıkladığı gibi hemşerisi Yeats'e rakip olamayışıydı. 1899'da liriklerden oluşan *The Wind among the Reeds* (*Sazlıklardan Esen Rüzgâr*) isimli kitabı çıktığında Joyce'ta büyük hayranlık uyandırmıştı. İş düzyazıya gelince hiç de alçak gönüllü değildi, Tolstoy'u olmasa bile George Moore, Hardy ve Turgenyev'i aştığını hissetmeye başlamıştı. Metinde manzumeye göre daha girift, ince düşünülmüş şeyler üretebileceğini düşünüyordu. Buna dayanarak 1900'de başlayıp 1903'e kadar süren, hiç kimseyi izlemediğinden, diğerlerinin yaptığı gibi nesir şiir adını vermediği bir dizi şey yazmaya başladı. Bu yazdıkları için zamanla yeni ve çok daha şaşırtıcı bir terim uydurdu: efifani (Epiphany: Görünüş, tezahür; bir Tanrı'nın tecelli etmesi. Türkçeye "anıklıklar" olarak da çevrilmiş "epiphanies", Joyce'un tesadüfen kulağına çalınan, onda iz bırakan o anki sözcüklerin-olayların kendisinde meydana getirdiği tezahürdür. Joyce en kısa, anlık yaşanan olayların ruhunda açtığı izdüşümler olarak belki tanımlanacak efifanilere dayanarak edebi eserler yazmayı düşünmüştür. -ç.n.) Efifani Joyce için Tanrı'nın tecelli etmesini, İsa'nın Mecusilere görünmesini anlatmıyordu ama yine de içinde beslediği fikir için çok yararlı bir metafordu. Efifani "bir şeyin öz niteliğinin ortaya" aniden "çıkması en sıradan nesnenin ruhunun... bize parlak bir şekilde göründuğü" andı. Joyce'a göre bu aniden ortaya dökülmeler sanatçılara özgüydü, o bunları Tanrıların arasında değil insanların arasında hem de en sıradan, gösterişsiz hatta en nahoş durumlarda tesadüfi anlarda aramalıydı. "Ani ruhsal bir ortaya çıkışı, son derece kaba bir konuşma veya harekette" veya "bizzat aklın anımsayabildiği bir anda" bulabilirdi. Bazen da efifaniler "eucharistic"ti.* (Eucharistic: Komünyon, şarap ve ekmek yeme ayini ile ilgili -ç.n.) Bu Joyce'un yine kibirli bir şekilde Hıristiyanlıktan aldığı ve içini dünyevi anlamlarla doldurduğu başka bir terimdi.[33] Bu anlar dolu olma, tutku anlarıdır. Kimi zaman efifaniler başka bir nedenden dolayı nahoş deneyimlerin tadını kesin biçimde yansıttıklarından dolayı da işe yarar. Joyce'un karakteristik biçimde inandığı gibi ruh her iki düzeyde de kendini gösteriyordu. Tarz bakımından da farklı olarak ortaya çıkıyordu: Bazen yabancı bir dildeki mesaj gibi okunuyorlar, parlaklıkları kendine has çıplaklıkları içinde, onları bir anda aşikâr kılacak usullerin tümünü ödünsüz reddetmekte yatıyordu. Diğer zamanlarda ise bunlar bile bile şifresiz bırakılmış şiirsel eğilim gösteren şeylerdi.

Nahoş efifaniler çoğu zaman kurtulunması gerekli şeyleri, karşılıklı edilen iki üç cümle arasında ustaca yakalanmış, ahmakça sözler veya hissedilemezliği içine alırdı.

---

* "Eucharist'in bana gelmesini beklemem lazım" der Stephen Dedalus ve sonra "kelimeyi maddi dünyaya uygun biçimde" çevirmeye girişir. Stephen Hero (30 [36])

Örneğin Joyce, Bayan Callanan'ın ölümünün ardından Usher's Island'taki muhtemelen büyük teyzesinin evinde geçen şu sahneyi göz önüne serer: (Anıklıklar'dan alınmıştır, çev. Levent Kavas)

> Yukarıda, eski, kuytu pencereli evin üst katında: dar odada yanan ateşin aydınlığı: dışarısı alacakaranlık. Yaşlı bir kadın ortalıkta dolaşıyor, çay yapıyor, değişiklikleri, kendi tuhaf huylarını, rahip ne demiş, hekim ne demiş onları anlatıyor... Uzaktan söylediklerini işitiyorum. Kömürlerin arasında dolaşıyorum, serüven yolları arasında... Ey İsa! Kapı aralığında ne var? Bir kafatası -bir maymun; ateşin, seslerin buraya çektiği bir yaratık: şaşkın bir yaratık.
>
> -Mary Ellen mı o?
> -Hayır Eliza, Jim
> -Ha... Hadi iyi geceler, Jim
> -Bir istediğin mi var Eliza?
> -Mary Ellen sandım... Seni Mary Ellen sandım, Jim.[34]

Dublinliler'deki "Kız Kardeşler" öyküsünde olduğu gibi Joyce asla ısrar etmez, etkinin giderek yok olmasını ister. Şimdi modern kurmacanın sıradanlığı haline dönüşmüş olan tekniğin tohumunu burada atar. Bu öyle bir tekniktir ki kibirli ama yine de alçak gönüllü olarak hiçbir şey iddia etmeyerek önemlilik iddiasında bulunur. Yazarın yorumunun ancak bir işe karışma sayılabileceği kadar keskin bir ifade peşindedir. Okuyucuyla samimiyeti, yazara güvenmeyi gerektirecek merak duygusunu çekip çıkarır, bunun yerine okuyucuyu huzursuz etmeyi koyar. Sanki okurun amacı eğlenmekten çok suçlu çıkmakmış gibi, niyetlenilmiş ama hep belirtilmemiş anlamı kaçırırsa onu kabahatli hissettirir. Sanatçı kendisini ve okurunu işlediği malzemeye bırakır.

Daha güzel ifade edilmiş efifaniler bazen aksidirler ama çoğu zaman neşeli bir ruh halini yansıtırlar. İlk yazdıklarından biri, diğerlerine benzemez, dini deneyimi tarif eder. Kendi başına düşünüldüğünde iyi değildir ama bağlam içine yerleştirilirse, öyle olabilecek gibidir: (*Anıklıklar*, 29. s. 7.Efifani.)

> Artık gitme vakti geldi -kahvaltı hazır. Bir dua daha okuyacağım... Acıktım; yine de burada, cemaatin sessizce gelip gittiği bu sessiz kilisecikte kalmak istiyorum... Ey kutsal Ece, Yargılayıcı Ana, yaşamımız, tadımız tuzumuz, umudumuz! Yarın, ondan sonra değme gün bir erdem getireceğimi umuyorum sana sunu olarak, bunu yaparsam benden hoşnut kalacaksın, biliyorum. Evet, şimdilik hoşça kal... Ey sokaktaki güzelim günışığı! Ey yüreğimin içindeki günışığı!

Bu muhtemelen dini bir duygunun ortaya çıkmasından çok bir anımsamaydı, tabii ki eğer Joyce'un kendi yaşadığı bir deneyim idiyse. Bu tamamlanmış bir tipe geçiş, *Sanatçının Portresi*'nin sonuna neredeyse hiç değiştirmeden koyduğu seküler bir andır; bu ruha bir çağrıdır ama Meryem'den gelen bir çağrı değildir:

(M. B. s. 235)

> Kollarla seslerin büyüsü: yolların ak kolları, verdikleri sıcak kucaklaşmalar sözü ve aya karşı dikilen boylu gemilerin kara kolları, uzak ülkeleri anlatan öyküleri. Şunu demek için uzanıyorlar: Biz yalnızız -gel. Ve sesler de konuşuyor onlarla birlikte: biz senin kandaşlarınız. Ve hava kalabalıklarıyla yoğun beni, kandaşlarını çağırırlarken, gitmeye hazırlanırlarken, coşkun ve korkunç gençliklerinin kanatlarını çırparak.

Ruhun gizli yaşamını ima eden bu efifani türü düşlerle bağlantılıdır. Bu zamanda Dublin'deki edebi eserlerde epeyce rüyalardan bahsediliyordu, hem Yeats hem AE kendi rüyalarını yazıyorlardı, Joyce'un ilham kaynağı psikologlar* değil şairlerdi. Rüya efifanileri içinde en tuhaflarından biri Ibsen'le ilgili diye yorumladığı şu aşağıdaki efifani idi:

> (*Anıklıklar*, s. 87)
> Evet, bunlar o iki kız kardeş. Gürbüz kollarıyla yayık yayanı (tereyağları ünlüdür) üzgün, mutsuz görünüyor: öbürü mutlu, çünkü kendince bir yol tutturmuş. Adı R...Rina. Onların dilinde 'olmak' eylemini biliyorum.
> -Sen Rina mısın?
> Oydu, biliyordum.
> Ama işte kendisi, üstünde kuyruklu bir ceket, başında eski moda bir silindir şapka. Görmezden geliyor onları: küçücük adımlarla geçip gidiyor, ceketinin kuyruklarını sallaya sallaya... Ulu Tanrı'm! Nasıl da küçük! Çok yaşlı, çok kendini beğenmiş olmalı... Belki de değildir benim... O iki koca kadının bu küçümen adama düşmesi amma da eğlenceli... Ama öyleyse dünyanın en büyük adamı o.

Joyce son derece sıradan sözleri, bir kişinin veya yerin tuhaf, düşsel belirsizlikleriyle muntazam biçimde karşı karşıya getiriyor, öyle ki toplam etki neredeye esrarengizleşiyor.

Bu müsvedde yazılara sinmiş zekâ damlalarını ne Joyce ne de onları gösterdiği insanlar unuttu. Efifaniler açıkça hazırlık olarak görünse de bir zaman için Joyce

* Freud'un Traumdeutung isimli eseri 1899'ların sonunda piyasadaydı ama Joyce'un rüyalara olan ilgisi Freud öncesiydi, rüyaların bilimsel açıklamalarıyla ilgili değildi, onların bir şeyleri açığa çıkardığını düşünüyordu.

bunları küçük bir kitap yapma düşüncesiyle oyalandı. 1904 yılında ise kitap yapmak yerine *Stephen Hero*'ya ekleyerek romanın etkisini, içeriğini zenginleştirebileceğini anladı. Efifaniler böyle kurtarılmadan önce, sanatsal görevinin ne olduğu konusunda onu emin kılacak gücü vermişlerdi zaten. Kendine güveni, 1901 yılı mart ayında Danca olarak Ibsen'e gönderdiği mektupta görebiliriz:

(*Sanatçının Mektupları* çev. K. E. s. 19)

Mart 1901
8 Royal Terrace, Fairfield, Dublin

Efendim, size 73. yaş gününüzde selamlarımı sunmak ve bütün ülkelerdeki iyi dilek sunucularınız arasına sesimi katmak için yazıyorum. Son oyununuzun (*Biz Ölüler Uyandığımızda*) yayımından kısa bir zaman sonra İngiliz dergilerinden birinde (*The Fortnightly Review*) bir değerlendirmemin çıktığının anımsayabilirsiniz. Yazımı gördüğünüzü biliyorum, çünkü kısa bir zaman sonra William Archer bana, sizden birkaç gün önce aldığı bir mektupta "James Joyce'un iyiliksever ve eğer dilbilgim yeterli olsaydı teşekkür etmek istediğim değerlendirmesini *The Fortnightly Review*'da okudum, daha doğrusu heceledim" diye yazdığınızı bildirdi. (sizin diliniz hakkında benim bilgim fazla değil fakat gördüğünüz gibi ne demek istediğimi görebileceğinize güvenim var) Size, mektubunuzla ne kadar coşkulandığımı anlatamam. Ben genç, çok genç biriyim ve belki duyguların böyle oyunlarından söz etmem sizi güldürecek. Fakat eminim kendi yaşınızdan geriye, benim gibi üniversite zamanlarınıza dönerseniz ve size, sizin benim için olduğunuz gibi, değer verdiğiniz birinden bir sözcük gelse, duygularımın ne olduğunu anlarsınız. Yalnızca bir şeye pişmanım, olgunlaşmamış ve aceleci makalemin sizin övgünüzde daha değerli ve iyisi olabilecekken karşınıza çıkması. Yazıda kasıtlı bir aptallık yok ama gerçekten daha fazlasını da söyleyemem. Çalışmalarınızın bir delikanlının insafına kalması sizi tedirgin edebilir ama eminim sıcak kafalılığı, (cüretkârlığı) duygusuzluk ve "kültürlü" paradokslara yeğlersiniz.

Daha ne diyeyim. Sizin bilinmeyen ya da az ve bulanık (şöyle böyle) bilinen adınızı kolejde cüretle andım. Dram tarihinde hak ettiğiniz yeri sizin için savundum. Bana göre, sizdeki büyük etkinliği, kişisel olmayan gücü, küçük id*dial*arınızı, alayınızı, tekniğinizi ve orkestra uyumunuzu gösterdim, bunlarda önderlik ettim. Beni bir kahraman kutsayıcısı sanmayın, öyle değilim. Ve sizin hakkınızda tartışılan toplantılarda konuştuğumda gereksiz ağız kalabalığıyla dikkatleri çekmedim.

Fakat biz en değerli şeyleri kendimize saklarız. Onlara, beni size neyin bu kadar bağladığını anlatmadım. Onlara, sizin bulanık yaşamınızı sezmenin benim

için nasıl övünç olduğunu, sizin savaşlarınızın bana nasıl ilham verdiğini (açık maddi savaşlar değil, fakat alnın gerisinde verilip kazanılar savaşlar) sizin, yaşamın gizleriyle güreşmekteki (boğuşmaktaki) kararlılığınızın bana yüreklilik verdiğini ve sizin halkın sanat anlayışına, çevreye ve törelere mutlak aldırmazlığınızla kendi kahramanlığınızın ışığında yürüdüğünüzü söylemedim. Şimdi size yazıyorum. Dünyada işiniz bitiyor ve sessizliğe yakınsınız. Sizin için karanlıklar geliyor* İnsanların çoğu birçok şey† hakkında bilmeden yazarlar. Siz (gidebileceğiniz kadar gitmekle birlikte, (diğerlerinden ayrı ve üstün olan) son oyununuz, ayakta dikilen John Gabriel Borkman'ın ruhsal gerçeğinin sonuna kadar ve onun yanındayım) yalnızca yolu açtınız, eminim daha yüksek ve kutsal aydınlık ileridedir.

Konuştuğunuz genç kuşaktan biri olarak size selam veriyorum, fakat alçakgönüllülükle değil, çünkü ben bulanığım siz parlaksınız; üzüntüyle değil, çünkü siz yaşlısınız ben gencim, küstahça değil, duygusallıkla değil fakat neşeyle, umutla ve sevgiyle, size selam veriyorum.

Saygılarımla.
James Joyce

Bay Henrik Ibsen
Arbens Gade, 2
Kristiania (Oslo)

Bu alıcının alelacele bir kenara atıldığı, mektup yazarının kayda geçtiği türden bir mektuptur; Joyce gerçekten de mektubun İngilizcesini saklamıştı.[35] "Daha yüksek ve kutsal aydınlık" kiminle daha ilerideydi? Galiba genç mektupçuyla ama Joyce'un aklında Gerhart Hauptmann da vardı. Babasıyla Mullingar'da geçirdiği 1901 yılı yazında Hauptmann'ın iki oyununu çevirmişti. Birisi on iki yıl önce Hauptmann'ı meşhur etmiş *Vor Sonnenaufgang* (*Güneş Doğmadan*)[36] diğeri en son oyunu (1900) *Michael Kramer*'di. Hauptmann'ın nasıl başladığı, şimdi nereye yöneldiği gibi konuları araştırmak istiyordu, bu oyunların keşfedicisinin de kendisi olduğunu düşünüyordu çünkü anılan iki kitap da Heinmann'ın, Hauptmann eserleri baskısına dahil edilmemişti henüz. *Vor Sonnenaufgang* ülküsüne bağlı bir sosyalistin, ona ihanet eden bir arkadaşının baldızıyla yaşadığı aşk hikâyesini anlatıyordu. Kahraman kızın ihanet eden arkadaşının soyuna çektiğini far keder, idealist biçimde onu terk eder. Bu konu şimdi bayat gibi görünebilir ama Joyce'u, Ibsen'in *Hortlaklar* isimli oyununu başka bölgesel (Silezya) atmosferde yansıttığı için ilgilendiriyordu. O dönemde bile duyduğu tiksinti, güce

* Joyce bu cümleyi, müsveddeyi bitirdikten sonra ekledi.

† Joyce aslında, "Birçokları böyle şeyler hakkında duygusal olarak yazarlar diye yazmıştı.

karşı bir panzehir olarak sosyalizme itiyordu onu. Bu yüzden de politik bir konunun dramatik malzeme olarak kullanılması onun amaçlarıyla örtüşmüş olabilirdi. Almancası Silezya şivesinde çok yetersiz kaldı, basit bölümleri, İrlanda taşrasında konuşulan dile çevirmeyi başardı ama zor olanları hiç çeviremedi, metinde atladığı yerleri işaretlemekle yetindi. Bu iki oyundan *Michael Kramer* onun zevkine daha çok sesleniyordu; oğlunun kendisini tamamen sanata vermesini isteyen baba da yetenekli olduğu halde bir garson kıza duyduğu aşk yüzünden delirip mahvolan oğul da onun çok hoşuna gitti. Joyce belki de birçok gençten çok daha fazla, kendi şehvani hayatında da benzer bir yıkılma tehlikesi hissetmiş, gözünü budaktan sakınmayan, kaçınılmaz bir boyun eğiş imgesi yıllarca aklına takılıp kalmıştı.

Hauptmann'ı daha iyi bilme ve Almancasını geliştirmekten başka Joyce'un bu oyunları çevirmekte başka bir güdüleyicisi daha vardı; İrlanda Edebiyat Tiyatrosu'nu oyunları sahneleme konusunda ikna etmeyi umuyordu.* Bu tiyatroyu 1899 mayısındaki ilk temsilinden beri yakından izliyordu. *Kontes Cathleen*'den başka oyuncular, Martyn'in, idealist İrlandalı bir kahramanı anlatan, tiyatronun Ibsen'i izlemesi gerektiğini öneren *The Heather Field* (*Karaçalı Tarlası*) isimli oyununu sahnelediler. 1900 şubatında Moore ve Martyn'in *The Bending of the Bough* (*Dalı Eğmek*) isimli yeni oyununu izlemeye de gitmişti, daha sonra yazdığı kendi oyunu *Parlak Bir Meslek*'te işlediği belediye teması buradan esinlenmişti. Yeats, İrlanda Edebiyat Tiyatrosu'nun hem Kıta Avrupası'ndan oyunlar oynayacağını hem de İrlandaca temsiller sahneleyeceğini söylemişti. Buna güvenen Joyce, Hauptmann çevirileri üzerinde çalışmaya devam ediyordu, 1901 ekim ayında düştüğü yıldız işaretleriyle oyunu tiyatroya sunduğunda, bundan sonraki oyunların, nispet yaparcasına İrlandaca olduğunu öğrenince büyük bir umutsuzluğa kapıldı. Sözü edilen oyunlar, Douglas Hyde'ın İrlanda dilinde yazdığı *Casadh-an-tSugáin* ile Yeats ve George Moore'un konusunu İrlanda kahramanlık efsanesinden ya da Joyce'un deyimiyle "İrlanda mitlerinin kesintili ışıklarından"[37] aldıkları *Diarmuid and Grania* idi. 1901 yılı ekim ayı sabahı öfkelenmiş biçimde, Joyce tiyatroyu cemaat tiyatrosu olduğu için kınayan bir yazı yazdı.

Makalesini onun *bête noire*'su (*bête noire*: Nefret edilen, korkulan şey veya kişi -ç.n.) olan, yeni bir kolej dergisinin editörü Hugh Kennedy'ye götürdü. Editör danışmanı Peder Henry Browne'ye danıştı. Peder o zaman herkesin dikkatine mazhar olan

---

* İçinde çevirilerin olduğu nüsha kitapları Dublin'de bıraktı, kitaplar bir Amerikalıya satıldı. Adam bunları yayımlamayı önerdi. Joyce onların hiçbir çeviri değeri olmadığını sadece çeviri çalışmaları olduğunu söyleyerek kabul etmedi. "Eğer basılsaydılar" demişti, "Hauptmann öfkeden küplere binerdi, tabii ben de" (Curran Toplu Yazılar).

D'Annunzio'nun *Alev*'ine yapılmış bir göndermeden dolayı reddetti.[38] Joyce bunu duyunca protesto etmek için hemen Başkan Delany'ye gitti, olan biten için hiçbir sorumluluk almayan Delany bu işe karışmadı. Bu arada Joyce'un arkadaşı Skeffington da Üniversite'de kadınlarla eşit haklar verilmesini isteyen bir makaleden dolayı benzer bir saldırıyla karşılaşmıştı.* Joyce masrafları kendileri karşılayarak makaleleri bastırmayı önerdi. Birbirlerinin konumlarını onaylamadıklarından, sadece her ikisi de sansüre içerlemiş olduklarından şöyle bir girizgâh yaptılar: "Bu *İki Makale* St. Stephen'in editörü tarafından dergiye konulmak üzere incelendi ama işin içine sansür† girmesi yüzünden reddedildi. Yazarlar şimdi bunu orijinal olarak basıyorlar, her bir yazar F. J. C. S. ve J. A. J. olarak kendi ismi altındaki yazıdan sorumludur." Kolej'in yakınındaki, St. Green'in karşısındaki, küçük baskı işleri yapan kırtasiyeye Gerard Kardeşler'e gittiler. 2 sterlin 5 şilin ödeyip, 85 nüsha olarak 21 Ekim 1901'de bunları çoğalttılar.[39] İki yazar, George Moore'un hizmetçisine bir adet teslim etme görevini de üstlenmiş Stanislaus'un yardımıyla bunları dağıttılar.

Joyce'un makalesi "Ayaktakımının Günü" başlığını taşıyordu.[40] Sert bir alıntıyla başlıyordu: "Hiç kimse, yığınlardan tiksinmediği sürece, hakikatin veya iyinin aşığı olamaz dedi Nolan. Sanatçı ise, kalabalıktan faydalansa bile kendini tecrit etmeye özen gösterir." Nolan'ı görmezden gelerek İrlanda Edebiyat Tiyatrosu, Ibsen'in öğrettiği gibi onlarla savaşmak yerine, devlere boyun eğmişti.‡ İrlanda ayaktakımına "Avrupa'nın en gecikmiş halkına" dalkavukluk yapılmamalı, eleştirilmelidir. Avrupa'yla boy ölçüşebilecek bir oyun yazarı tiyatrodan çıkmamıştı. Sanatçılar devler değil, ancak devcikti. Yeats, belki deha olabilirdi ama çok fazla estetiğe düşkündü, üstelik her yana kayan bir arzusu vardı.§ Moore bir zamanlar İngilizce yazan romancılar arasındaki onurlu yerini hak ediyordu ama artık Flaubert'in doğalcılığını, Jacobsen'den D'Annunzio'nun

---

* Joyce, kadınların üniversiteye alınmalarıyla ilgili şöyle bir "limerick" yazmıştı:

Delany merhametli bir papazdı
Dikkat diye kızlara bağırırdı
Başpiskoposu ayartırdınız
Eteklerinizi tutup kırıtırken/yeter ki yağmur yağsındı'

Curran Toplu Yazılar.

† 'Sansür' kelimesi biraz da alay etmek için seçilmişti çünkü Peder Browne yalnızca danışmandı. Kennedy bu iki yazının dergiye hitaben yazılmış olduğunu varsaymıştı.

‡ Ibsen "Et Vers" isimli oyununda "Yaşamak devlerle savaşmaktır" diye yazmıştı ve sanat düşmanlarını betimlerken hep bu kelimeyi kullandı.

§ * Joyce bu eleştirisini sürdürdü. *Sanatçının Portresi*'nde Stephen, Yeats'in kahramanı Michael Robartes'i dünyadan çekilip gitmiş bir güzelliği özlediği için paylar. Joyce, Djuna Barnes'a da 1921 yılında Yeats'in "estetiğe aşırı düşkün"[41] olduğunu söyleyecekti.

şiirselliğine kadar her şeyi önüne katan yeni roman dalgasıyla başa çıkamamışı. "Ama bizimle asıl ilgili şey hakikattir. Başka yerlerde, şu anda Christiana'da son günlerini yaşayan yaşlı ustanın geleneğini sürdürecek kadar değerli olanlar vardır." *Michael Kramer*'in yazarında onun halefini bulmuştu, saati geldiğinde üçüncü elçi de eksik olmayacaktı. Belki de o saat gelmiş kapıya gelip dayanmıştı bile.

İki Makale'nin yayımlanması bayağı gürültü kopardı. Hiç kimse Nolan'ın kim olduğunu bilmiyordu. Joyce daha sonra Herbert Gorman'a söylediği gibi "Üniversite Kolej, MacDermott veya O'Rahilly gibi İrlandalı eski kabile reislerinden biri zannettikleri bu kişiyi çok merak etti."[42] Bazı öğrenciler Joyce'un kendisi olduğunu iddia edip, *St. Stephen*'s sütunlarındaki "Nola'nın hayalcisi" sözüyle onu özdeşleştirdiler. Kimisi de Cecilia Sokağı'ndaki tıp okulunun kapıcısı Nolan olduğunu düşündüler. "Nolan dedi" bir slogana dönüştü.[43] Stanislaus bu sözün Nolalı Giordano Bruno'ya ait olduğunu açıklamasını istedi ama Joyce "Yığınlar düşünmeye teşvik edilmeliler" diye cevapladı onun bu isteğini. Öğrenciler Nolan'ın kim olduğunu anlayınca onun bazı eserlerini okuyabilirler diye hayal ediyordu. "*Michael Kramer*"in yazarı da okuyucuların çoğu için şaşırtıcı bir ifadeydi ama çok daha kolaylıkla aydınlatılabilirdi. Ibsen'in halefiyle ilgili, *Yapı Ustası*'nın ilk perdesinin kapanış konuşmasından uyarladığı Joyce'un son cümlesindeki imalar unutulmadı, ona bu sözlerle takıldılar. Sheehy'lerin evinde, Dublin'de geçmiş bazı olaylardan söz ederken Hanny Sheehy "Vay, büyük kalabalık olacak" dedi, Skeffington da araya girip "Gerçekte de olacak, dostumuz Jocax'ın dediği gibi ayaktakımının günü." Maggie Sheehy de korkmuş gibi yaparak "Kim bilir, belki de ayaktakımı kapıya gelip dayandı bile" diye eklemişti. Joyce, belki de İrlanda'da her şeyin nasıl ucuzladığını göstermeyi amaçlayarak bu diyalogu bir efifani[44] olarak yazdı.

St. Stephen's adlı dergideki makaleye çok sert eleştiriler yanında, hafif yollu tenkitler de oldu. "Chanel" diye imza atan, Devlet Raporu'ndan (*Aet. Eliz*) alıntı yapıyormuş gibi Arthur Clery, Joyce'un "çürüdüğünü" iddia ettikten sonra şöyle devam ediyordu: "İtalya ve diğer yabancı bölgeleri öğrenmiş bulunup, Kutsal Dine sırtını döndüğüne kesinkes inanmaktayız, üstelik oyuncularımızı da ayartmaya pek heveslidir."[45] Kennedy'nin yazmış olabileceği başmakale Joyce konusunu daha keskin bir tarzla ele aldı. O denli tiksindiği yığınlar Katolik'ti, bu yığınlar eğer sanat ruhla çatışıyorsa, sanattan vazgeçmeye dünden razıydılar. *Kontes Cathleen* isimli oyuna karşı düzenlenen protestoya katılmayı sadece Joyce reddetmişti, yazar bunu hatırlattıktan sonra kendinden memnun bir şekilde şu sonuca varıyordu: "Eğer Bay Joyce sanatçının yığınlardan ayrı durması gerektiğine inanıyorsa, o zaman İlahi rehberlik altında,

bu yığınların ruhsal karakterini kalıba dökeh ahlaki ve dini değerlerinden de kendini ayırmalıdır. Onunla aynı fikirde değiliz, İrlanda halk sanatını bu tür bir ilkeye dayandıran herhangi bir ekolün de başarıyı mumla arayacağını önceden söylüyoruz." Joyce hem İrlanda Edebiyat Tiyatrosu'nun hem de onun oyunlarını yanlış nedenlerden dolayı sevmeyen öğrencilerinin şimşeklerini üzerine çekmeyi başarmıştı. Kendi dağının zirvesine tırmanmıştı.

Hiç sevilmediği halde Joyce, Skeffington gibi ha bire isyan çıkarmaya çalışan biri değildi. Aradığı düşmanları bulmuştu ama onlarla fazla uğraşarak canını sıkmıyordu. Ayaktakımının çoğu onun istediğinden daha çok kendisini seviyordu. Clery'nin, *St. Stephen's* dergisinde çıkan bir sonraki yazısında ona eğlenceli bir üslupla renklendirilmiş bir saygı duyulduğu belliydi. O toplum dışı biri değildi ama Edebiyat ve Tarih Derneği'nin bir tartışmasını çağrıştıran bir parodide anıldığı gibi Zırdeliydi.

> "Tartışmayı açmak üzere Zırdeliyi çağırıyorum dedi Kızıl Kraliçe. Zırdeli her zamanki gibi enfes rüyalara dalmıştı ama batan bir iğnenin keskin acısı onu uyandırdı, hemen konuşmaya başladı"
> "İçlerindeki tek insan Alice, Ibsen, Hauptmann, Bjornson ve Giacosa gibi isimlerden çokça bahsedildiği halde bir şey anlayamadı ama haklı olduğunu varsaydı. Herkes konuşmanın ilahi bir şey olduğunda hemfikirdi fakat ne demek istediğini anlayan bir kişi bile yoktu."

Milliyetçi avukat John F. Taylor'ın konuşmasını konu eden bir başka makale Taylor'ın tarzını "şu bizim Joyce'la" diyerek kıyaslıyor, "en az onun kadar iyi olduğuna" hükmediyor "ikincinin henüz geliştiremediği kadar geniş bir duygudaşlık yarattığını" söylüyordu. Taylor söylevini çekerken "Hayalci Jimmy ve J. F. Byrne pencerenin eşiğine dayanmışlar, sanki söylenemez şeyleri söyleyebileceklermiş gibi bakıyorlar" diye devam ediyordu[46]

Bu övgü Joyce'un hoşuna gitmiş olmalıydı çünkü Taylor saygı duyduğu bir hatipti. Kolej dışındaki faaliyetleri arasında, Hukuk Öğrencileri Tartışma Derneği'nin 24 Ekim 1901'deki tartışmasına da katılmış gibidir. Çünkü burada Taylor, Joyce'un *Ulysses*'te geliştirdiği, İrlanda dili öğretiminin gerekliliği konusundaki muhteşem savunmayı yapmıştı.*

---

* Taylor'un konuşmasının gazetede geçen çeşitlemesi o kadar canlı değildi:
Şimdi gelelim dil meselesine, dedi Taylor. Farz edin ki insan ırkına büyük bir mesaj verilecek. Bunun hangi dilde olması uygun olurdu? Şimdiye kadar insana verilen en büyük mesaj neydi? Hıristiyan ve Hıristiyan olmayanlar bu konu üzerinde görüş birliğine vardılar. O mesaj Roma İmparatorluğu'nun veya entelektüel Yunan ülkesinin dilinde mi verilmişti peki? Hayır, uzaktaki 'oradan hiçbir hayrın çıkmayacağı' bir ülkenin yontulmamış dilinde verildi. Peki bu

Belagat peşinde olduğundan Joyce 1899 ekim ayında, Samuel Childs davasını dinlemeye gitti. Kendi kardeşini öldürmekle suçlanan Samuel Childs'ı, Tim Healy gibi, İrlanda'nın en güzel konuşan avukatlarından biri olan Seymour Bushe savunacaktı. Bushe, Mikelanj'ın Musa heykelini anlattı.[49] Bu aynı anlatıyı Joyce *Ulysses*'te yeniden parlatacaktı: "Ademoğlunun mukaddes suretinin o boynuzlu ve dehşetengiz, musikinin dondurulması gibi taşa hakkedilen, şayet bir heykeltıraşın muhayyilesiyle veya eliyle mermere işlenip de ruh ulviyeti kazanarak ve ruh ulviyeti neşrederek yaşamayı hak eden başka herhangi bir şey mevcut olmasa dahi yaşamayı hak eden o edebi irfan ve ilham timsali heykel" (N. E. s. 176)* Ama Joyce aynı şekilde suçlanan kişiyi gece karanlığında eve girerken gördüğünü söyleyen bir tanığın şahitliğinden de hoşlanmıştı. Üstelik de adam sadece sanığı arkadan görebilmişti. Bushe tarafından sıkıştırılınca onu yürüyüşünden tanıdığını söyleyiverdi: "*Bir terzi gibi* yürüyordu"[51] (İçe doğru basıyordu) Childs cinayetini Joyce *Ulysses*'te Stephen'ın ima ettiği gibi, *Shakespeare*'in erkek kardeşleri tarafından ihanete uğramasına benzer biçimde kullandı.

Aklına estiğinde yine Sheehy'lerin evine eğlenceye gidiyordu. En küçük oğlan Eugene'a karşı özel bir sevgisi vardı. 1899 güzünde Edebiyat ve Tarih Derneği'nde

---

gerçeğin oradakiler için bir anlamı olmuş muydu? Ya şimdi var mı?

Entelektüel bir Mısırlı Musa'ya şunları söylediğinde o bunları anlayabildi: "Mısır'daki kendi halkın yüzünden sen niye canını sıkıyorsun? Biliyorum, onlara hiç iyi davranmadık ama bütün bunlar şimdi bitti, sen şimdi Mısır'ı yönetecek kişi olarak seçilebilirsin ve devlet katındaki her görev senin halkına da açık artık. Sizinle tarihiniz ve edebiyatınız hakkında konuşmaya katlanamam. Niçin; geçen gün sizin bilge profesörlerinizden birine bunun nasıl bir şey olduğunu sordum o da bana edepsizlik ve hurafelerden oluştuğunu söyledi de ondan (uzun alkışlar ve kahkahalar)." Eğer Musa o bilgili profesörü dinleseydi, hiçbir zaman yıldız gibi ışık saçan yüzüyle, Kutsal Kanunlarla dağdan aşağı inemezdi. (Alkışlar)[47]

Joyce hitabeyi *Ulysses*'te şöyle değiştirdi. (143 [181]):

Lakin hanımlar ve beyler şayet, genç Musa bu tarzı nazarı dinleyip de onu kabul etmiş olsa idi, o azametfuruş talkınlar karşısında boynunu eğip, ruhunu satmış olsa idi, Yahudi kavmini kölelikten asla kurtaramaz, gündüz gözüyle bulut sütunlarını asla takip edemez idi. Turu Sina'nın şahikasını aydınlatan şimşeklerin ortasında Tanrı ile asla konuşamaz, çehresinden ilham ışıkları aksede aksede ve kucağında bir sürgünün lisanıyla kazılı On Emir tabletlerini taşıya taşıya asla inemezdi oradan aşağıya (N. E. s. 178)

Açıkça görünüyordu ki "Dışlanmışların Dili" başlığıyla 1904-5'te Dublin'de basılmış Taylor'ın "Eğer Musa bu fikirlere kapılmış olsaydı, nasıl bir son olurdu? Yüzünde Tanrı'nın parlayan ışığı elinde dışlanmışların diliyle yazılmış Kutsal Emirleri taşıyarak Sina Dağı'ndan gelir miydi?" kapanış sözlerini de içeren bir broşür eline geçmişti.[48]

* Pola defterinde Joyce, Bushe'nin sözlerini neredeyse aynen kaydetmişti: "Eğer insanın yaptığı ve mermerden yapsa bile ruhu değiştirme gücü olan bir şey yaşamaya layıksa, bu da yaşamaya layıktır."[50]

ilk konuşmasını yaparken talihsizlik eseri sesi kısılan Eugene salondan çıkarken, atıp tutmaktan ziyade meramını anlatmaya çalışan konuşmaları tercih eden Joyce onu kolundan tutup: "Tahminlerimin çok ötesine geçtin"[52] dedi. Bu tür zariflikler Joyce'ta nadir görünürdü ama onu sevgi göstermekten âciz sananlar, yaşamı boyunca ortaya çıkan bu gibi durumlarda şaşırdılar. Bir gün Eugene'la Parnell Caddesi'nde yürürlerken, iyi niyetini ortaya çıkaran komik bir olay oldu. Bir dilenci yanaşıp "Tanrı rızası için bir sadaka" diye yalvardı. Paraca darda olan Joyce "Niye istiyorsun bu sadakayı ne yapacaksın?" diye sordu. "Yalan olmasın, Tanrı şahit" dedi dilenci "canım öyle bir içki çekiyor, ölüyorum!" Joyce cebindeki son peniyi ona verdi ve Sheehy'ye dönüp "Eğer bir bardak çay içmek için deseydi, onu dövecektim"[53] dedi.

Sheehy'lere göre onda afacan bir çocukta bulunan, cin gibi bir mizah duygusu vardı. Richard ve Eugene'a Phibsborough Yolu'nda rastladı ve onlara, bir perde parçası gösterdi, bunun tel tel olmuş kumaşa yazılmış Sanskritçe elyazması olduğunu iddia ediyordu. Trinity Kolej Oryantal dilleri profesörüne satmaya gidiyordu. Tam o sırada bir dadı, boş, büyükçe bir bebek arabasını ona doğru sürerek geldi. Joyce birden arabaya atladı. Elyazması kumaş elinde, bebek konuşmasını taklit ederek "Uzağa mı gidiyorsunuz bayan"[54] dedi. Kız kardeşlerinin kendi aralarında yaptığı konuşmaları Sheehy'lere anlatmayı severdi. Örneğin bunlardan biri Merhamet (Misericordiae) Hastanesi ile ilgiliydi. Bir kız kardeşi "Niye Merhamet Hastanesi diyorlar ona?" diye sorardı, diğeri "çünkü sana merhamet gerekince oraya gidersin ondan" diye yanıt verirdi. Ya da Dublin'de dikilmiş heykellere yeni yazılar önerirdi: College Green'deki sağ işaret parmağını havaya kaldırmış Tom Moore için: "Aa, ben biliyorum" Kildare Sokağı'ndaki, parmağını kaşına dayamış şekilde düşünceli poz vermiş Piskopos Plunket heykeli için: "peki bu kol düğmesini hangi cehenneme koydum ben!"*[55]

Joyce ismi, 1910 Paris Fuarı'na ya da o düzenlenmezse Oberammergau'daki *Çile Oyunu*'na (İsa'nın çektiklerini temsili olarak anlatan dini tören -ç.n.) katılmaya söz veren, 30 Eylül 1900 tarihinde Sheehy'lerin oğulları ve kızları tarafından da matrak olsun diye imzalanmış bir anlaşmanın[56] şahitlerinden biri olarak görünür. Yine XIII. Leo'nun (1903'te ölen) yerine geçecek yeni papayı şakadan belirledikleri bir seçim yaptılar. O zamanın en büyük adayı Kardinal Rampolla'ydı. Joyce önce resmi

---

* *Sürgünler*'de (557 [390] [S. Y. s. 49]) Robert: Günün birinde heykelleri alaya alan bir özdeyiş yayımlamıştım: Tüm heykeller iki türe ayrılır. (Kollarını göğsünde kavuşturur.) "Aşağıya nasıl ineceğim?" diyen heykelle (Başını başka yana çevirir, kavuşmuş kollarını çözerek sağ kolunu ileriye doğru uzatır) öteki tür yani "Benim zamanımda çöp yığınları nah bu yükseklikteydi." diyen heykel, der.

seçim memuru rolüne büründü, kardinaller isimlerini yazdırırken titiz biçimde ismini "oylamada onlara yol göstersin" diye "Ram-pol-la" diye heceledi. "Eğer siz ikiniz yazamazsınız, kendi işaretinizi koyabilirsiniz" diye tavsiyede bulundu. Oyları saydıktan sonra "Rampolla sıfır" diye ilan etti. Bu arkadaşlarının yıllar boyu unutmayacağı bir söz oldu.[57] Joyce ona oy vermeleri için kardinallere rüşvet verdi, seçimi kazandı; dua yapması istenince, takımları bavulda unuttuğunu söyleyerek özür diledi. Bu gibi olaylar, çocuksu oyunlara karşı Joyce'un hiçbir zaman vazgeçmediği bir düşkünlüğü olduğunu gösteriyordu.

Sözü edilen eğlenceler Margaret Sheehy'ye *Cupid's Confidante* (*Cupid'in Sırdaşı*) isimli bir oyun yazması için esin kaynağı oldu. Oyun ilk kez 21 Mart 1900'de Grafton Caddesi'ndeki X. L. Cafe'de oynandı, sonra da 8 Ocak 1901'de Antient Concert Rooms'ta sahnelendi.[58] Joyce tatlı dilli çapkın Geoffrey Fortescue rolünü üstlendi. Oyuna kattığı güzel şeylerden biri, milliyetçiler İrlandalıları yalnızca İrlanda malları satın almak için teşvik ettiklerinde, aldığı kibrit yanmayınca "Tanrı kahretsin şu İrlanda kibritlerini"[59] diye *doğaçlama* söylediği söz oldu. Rolünü öylesine iyi oynadı ki *Evening Telegraph*'ın drama eleştirmeni J. B. Hall performansını "amatör oyunculuğun ortaya çıkması" diye niteledikten sonra "taklit edemeyecek, çalamayacak veya benzer bir şeyle yolunu kapatamayacak kadar genç olduğuna bakılırsa, Charles Matthews and meşhur "Hawtree" Robertson'ın tekniklerini ustaca birleştirmiş"[60] yorumunda bulundu. Bu gazete kupürünü Joyce, uzun yıllar cüzdanında sakladı.

Cupid'in Sırdaşı'nın kazandığı başarı bir yılbaşı gecesi Sheehy'leri, belki de Joyce'a, Yüzbaşı Hawtree'yi oynatma fırsatı sağlamak için Robertson'ın *Caste* (*Kast*) isimli oyununu sahneye koymaya yöneltti. Yıllar sonra Eugene Sheehy, James Joyce'un sakin sakin aynaya bakıp kravatını bağlarken "öyle çok iyi bir adammış gibi yapmıyorum özellikle, kötü biriymişim gibi de. Zannederim ki ben ortalama bir herifim."[61] dediğini anımsayacaktı.*

Üniversite Kolej'deki son ayların durgunluğu 1902 yılının başlarında kardeşi George'un tifoya yakalanmasıyla birden değişti. George daha on beşine bile girmemişti o zaman, ailede herkes onu çok severdi. Özellikle James'in ona göstermediği

---

* Joyce, Polly'nin, Londra'daki Astley's Amphitheatre'da 2. Perde'de, Waterloo Savaşı öncesinde at sırtındaki Napolyon tasvirini unutmadı, onu *Finnegans Wake*, Anna Livia Plurabelle bölümünde kullandı (214):
Şu iri kıyım atın üzerinde kimonosuna bürünmüş gelen muhteşem Finnleader (Napolyon) değil mi? Aynasızların Peppelerin hayaletbeyazı atına öpücükler koymaktan seni alıkoyduğu Astley'in At Sirki'ni düşlüyorsun.

sıcak arkadaşlığı bulan Stanislaus. Hastalıktan bitap düşmüş yatarken, John Joyce bile etkilendi ve akşamları başucunda hikâye okudu.[62] George, James'ten şarkı söylemesini istedi, Yeats'in şiiri "Fergusla Kim Gidiyor"u hüzünlü söyleyen ağabeyinin sesinde huzur buldu. Muayene eden doktor çocuğun iyileşmiş olduğunu zannettiğinden Bayan Joyce'a her türlü gıdayla onu besleyebileceğini söyledi. Ama çocukçağız aslında katı yiyeceğe hazır değildi henüz, belki de bu yiyecekler yüzünden aniden kötüleşti. İşte o zaman daha sonra *Stephen Hero*'ya dahil edilen Joyce'un efifanilerinden birindeki o dehşet sahne ortaya çıktı:

> Anıklıklar s. 53
> Bayan Joyce - (kıpkırmızı, titreyerek oturma odasının kapısında belirir)... Jim!
> Joyce -(piyanonun başında)... Evet?
> Bayan Joyce -Bedenle ilgili bir şey biliyor musun?... Ne yapmalıyım? Georgie'nin karnındaki delikten bir şey geliyor... Duydun mu hiç böyle bir şey?
> Joyce (şaşırmış)...Bilmiyorum...
> Bayan Joyce -Hekim çağırmak gerekir mi dersin?
> Joyce -Bilmem... Hangi delik?
> Bayan Joyce (sabırsız)... İşte hepimizde olan delik... şurada (gösterir)
> Joyce -(ayağa kalkar)*[63]

James hasta odasına koştu, çaresizce kardeşini canlandırmaya çalıştı.[64] George 9 Mart 1902'de sonra ağabeyi James'in de aynı hastalıktan öleceği, peritonitten öldü. İkisinin arasındaki ilişki bir diğer efifaniyle ima edilir:

> Anıklıklar. s. 55
> Hepsi uyuyor. Şimdi yukarı çıkacağım... Yatağımda, dün gece benim uzandığım yerde yatıyor: üstünde bir çarşaf örttüler, gözlerini parayla kapattılar..Zavallı çocukçağız! Birlikte ne gülerdik -nasıl da yeğniydi bedeni... Öldüğüne çok üzüldüm. Başkaları gibi dua edemiyorum onun için... Zavallı çocukçağız! Bunun dışında her şey nasıl da belirsiz!

Üç yıl sonra doğan ilk çocuğuna George adını verecekti.

Joyce üniversiteden haziranda mezun olacaktı. Ancak geçecek kadar çalışmış, notları mükemmel yapayım diye kendini sıkmamıştı.[65] Son yılda bütün çabasını 1 Şubat 1902 tarihinde Edebiyat ve Tarih Derneği'nde okuyacağı bir makaleye verdi. Bu sefer seçtiği kişi Avrupalı değildi, iki şiirini bestelediği İrlandalı Şair James Clarence

* Joyce Stephen Hero 'da, George'u Stephen'ın kız kardeşi Isabel yaptı.

Mangan'dı (1803-1849). Mangan'ı seçerek, Avrupa edebiyatına geniş bir şekilde açılmış olduğu halde, eğer varsa kendi hemşerilerinde de meziyeti keşfetmeye her zaman hazır olduğunu ima etmiş oluyordu. Konuşması, Mangan'ın milliyetçi bir şair olduğu halde görmezden gelinmiş, yine milliyetçiler tarafından kötülenmiş olmasına vurgu yapıyordu. Ona hak ettiği saygıyı vermek de Avrupa çapında düşünen bir İrlandalıya kalıyordu.

İki yıl önce hazırladığı "Drama ve Yaşam" saldırgan ve beyanvari bir üslupla kaleme alınmışsa bu yazı da insanın aklını çelen türden, şiirsel olarak düşünülmüştü.[66] Joyce'un Mangan'ı keşfeden kişiymiş havası birazcık yapmacıktı, çünkü (manzumede Davis ve Ferguson'la birlikte Mangan'ı edebi atası ilan etmiş olan) Yeats ve Lionel Johnson, Mangan'ın eserlerine hayran olmakta ondan çok önceydiler, Mangan'ın eserleri Joyce'un konuşmasından on yıl öncesine kadar ortalarda dolaşıyordu. Yine de Mangan öğrenciler arasında pek bilinmiyordu, Joyce edebi azizler arasında onun yerini alacağı konusunda ısrarcıydı. Beş yıl sonra daha kahramanca bir çabaya girişerek, Mangan'ı İtalyanlara tanıtmaya çalıştı, olgun yaşlara geldiğinde Svevo ve Dujardin gibi unutulmuş, gizemli yazarları aynı coşkuyla ünlendirmeye gayret etti.

Mangan'ın ne kadar yetenekli biri olduğunu kanıtlamak için Joyce epey süslü ritmik bir tarz kullanmaya karar verdi. Bununla, Vittoria Colonna, Laura, Beatrice -ve hatta yüzü üzerine birçok kişinin gölgemsi zarafet biçtiği, gizemli bir dehşet, sefih düşler kuran biri olarak gördüğü, aşkın önünde suskun kaldığı o tuhaf dinginlikle duran Mona Lisa'yı' bir araya getirerek Pater'i (İngiliz Yazar ve Eleştirmen, 1839-1894 -ç.n.) aşmaya çalışır. Yazıda ne gibi bir fikir sürdüğünü anlamak kolay değildir, bu kısmen kullandığı üslup yüzünden olsa da asıl neden Joyce'un İrlanda'nın sanatsal gereksinim kuramını geliştirmeye çalışırken, aynı zamanda Mangan'ın, sanat hayatındaki savrulmalarını, mutsuzluğunu savunması yüzündendir. Mangan'a esrar ve alkol kullandığı için yapılan eleştirileri konuyla ilgisiz görerek reddeder. Yoksulluk ve rezalet içinde geçen, bir sokağın dibinde biten yaşamı her sanatçının sürmesi beklenen bir yaşam tarzıdır. Kendi acıları yanında, hayatını İrlanda'nın çektiği *ıstıraplara* adaması muhteşem bir şeydi. Bu acılar "hazzın kutsal ruhunu" kavrayarak da tamamen dinmemişti. Geleceğin edebiyatı Mangan'ın romantik hayal gücüyle klasik kuvvet ve dinginliğin bir bileşimi olmalıydı. Joyce'un *o altitudo* söylev sonu anlaşılmaz ama eziciydi:

> Çoğunlukla lüksün babası olduğu o kötü canavar, insan korkusu ve zalimlik yaşamı soysuz ve suskun yapmak için el ele verir. Ölüme iftira atma zamanı, ürkek cesaretli bir adamın cehennem ve ölümün anahtarlarını kaptığı ve onları uçuruma fırlattığı, hakikatin sonsuz muhteşemliğinin kutsayacağı yaşamı ve

> yaşamın en güzel hali ölümü övgüyle ilan ettiği bir an gelir. Bizi kuşatan bu geniş akıntılarda, bizim anılarımızdan daha büyük daha muazzam olduğu o muazzam hafızada hiçbir yaşam veya coşkunluk anı kaybolmaz. Yüce bir şekilde yazan tüm insanlar umutsuz ve yorgun olanlar bilgenin gümüş kahkahasını hiç tatmasalar da boşuna yazmadılar. Yoksa ortaya koydukları kehanet yoluyla veya acıyla hatırladıkları o asıl peşinde oldukları amaç yüzünden bu gibi şeyler, ruhun ezeli kabullenişinde yer almayacaklar mı?

Bu konuşma biçimi "Drama ve Yaşam"dakinden çok daha fazla imalıydı. Birden fazla anlama gelebilecek "O muazzam hafıza" ifadesi bilinçli olarak seçilmişti, hiçbir Hıristiyan açıktan açığa buna karşı gelemezdi çünkü sözü edilen o hafıza Tanrı'nınki de olabilirdi. Metinde tuhaf duran bu ifadeyi aslında Yeats'ten ödünç alınmıştı.(o da bunu Henry More ve okülistlerden almıştı.) Yaşamın ölümün en güzel biçimi olduğu* Hıristiyan inancıyla uyuşan bir başka kavram olduğu halde, Joyce'u dinleyenleri çelişkili "ürkek cesaret" sözü kadar sinirlendirdi. Bu aynı zamanda dünyayı terk eden Tanrıların ayak izlerine yapılmış erken bir göndermeydi. Sonra bu sözle de *St. Stephen's* dergisinde, yokluğun varlığın en yüksek biçimi olduğunu söyleyerek alay ettiler. Joyce otuz üç yıl sonra kızına gönderdiği bir mektupta bu espriyi kullandı.[67] Ama dinleyicilerin bilmediği şey *Michael Kramer*'de kendi kendine boğulmuş oğlunun cesedine bakarken babanın yaptığı güzel konuşmadan yaptığı alıntılar oldu:

> "Korkan insanlar vardır, Bana sorarsan Lachmann insanın bu dünyada korku nedir bilmemesi gerekir... Aşk da ölüm kadar güçlüdür derler. Hiç durma bu sözü; ölüm aşk kadar zariftir yap Lachmann. Ölümün hep iftiraya kurban gittiğini söylüyorum sana. Dünyadaki en büyük sahtekârlık budur. Ölüm yaşamın en yumuşak biçimidir: Sonsuz Aşk'ın şaheseri...(*Gözleri Beethoven'in ölüm maskesine takılır. Aşağı indirir, ona bakıp düşünürken devam eder:*) Nereye gideceğiz? Şimdi nereye savrulduk? Niçin neşeli haykırışlarımızı katran gibi bir şüpheye haykırırız, sonsuzluğa terk edilmiş zerreler miyiz biz? Nereye gideceğimizi bilirmiş gibi! Senin haykırdığında buydu işte! Sen, sen bile biliyor muydun içinde ölüm şölenlerinin olmadığını? Ne de yaşamın papazların cenneti olmadığını? Bu da değil o da. Ne, peki (*ellerini gökyüzüne doğru uzatarak*) sonunda ne olacak?

Edebiyat ve Tarih Derneği'nin üyelerinin çoğu mest oldu. Kinahan, teşekkür oylaması önerdi, Kettle destekledi bunu. Ama iki konuşmacı yazıya saldırmak için söz aldılar. Birincisi iki yıl önce Joyce'a karşı, belagati sayesinde derneğin altın madalyasını kazanan Louis J. Walsh'ti.†[68] (Joyce onun tumturaklı üslubunu *Stephen Hero*'da

---

* Ölüm yaşamın en yüksek biçimidir, Pöh! *Ulysses* (504 [622]).

† Dernek kasadarı olarak Joyce'u geride bırakması bundan önceki yıl gerçekleşmişti.

yerer.) Walsh, Joyce'u yurtseverliğe uymaz biçimde, Mangan'ın 1848 kuşağından biri olduğunu atlamakla suçladı. Sonra John E. Kennedy, küstah bir tarzla Mangan'ın kendini esrarla mı viskiyle mi sarhoş ettiğini sordu. *St. Stephens*'ta yayımlanan rapora göre "Zırdeli'nin yazısının hayli ilginç olduğu besbelliydi" Ama Giacosa (İtalyan oyun yazarı 1897-1906 -ç.n.) ve Paracelsus'un (Alman hekim, filozof, 1493-1541 -ç.n.) sözü edildiğinde epey afallayan "ayaktakımı" Walsh'in etrafına "ürkek bir cesaretle" toplanmıştı. Dinleyicilerden biri genç adamın, Disraeli (İngiltere başbakanı 1801-1881 -ç.n.) gibi, bir gün ona kulak verecek dinleyicilerin geleceğinden emin olduğunu övünerek söylediğini hatırlıyordu.[69] Eğer öyle yapmış olsaydı, o zaman ertesi gün *Freeman's Journal* "Bay Joyce, Mangan'la ilgili yeterli güzel bir konuşma yaptı, şimdiye kadar dernekte okunan en iyi makale olduğu gelen alkışlardan belliydi" [70]diye yazmazdı. Yazı bu kez tartışmasız *St. Stephens*'ta 1 Mayıs 1902 tarihinde yayımlandı ve Joyce'un kötü sanatla, katı ahlakçılıkla savaştığını, bunlara göz yummadığı sürece kendi ulusuyla arasında bir çatışma olmadığını ortaya koydu. Böylece yaşamı boyunca güttüğü, edebiyat insan ruhunun onaylanmasıdır fikrini bir kez daha vurgulamış oldu.

Bu onaylanmalarla meşgulken insan ruhunun yaşamını nasıl sürdüreceği bir sonraki sorunuydu. İçki damıtma fabrikasında kendi yeteneğini anımsayan, yetenekli oğlu tarafından parasal anlamda desteklenmeye de can atan babası Guinness's Biracılık'ta bir kâtiplik aramasını istedi. James bu tuzağa düşmedi, babasının daha önceki deneyimlerinden birini gerçekleştirmeye karar verdi. Arkadaşı Byrne'le birlikte 1902 yılı nisanında Cecilia Sokak'taki Royal University Medical School'a (Kral Ü. Tıp Fak. -ç.n.) kaydoldu. Joyce'un elinde zaten muayene edilecek bir hastası vardı: İrlanda. O halde yazarın hekim olması çok akla yatkındı. Böyle bir bağlantı, Joyce'un aslında "*parlak bir meslek*" yaratamayacağı tıpta tuzağa düşmesinden başka bir işe yaramadı.

1902

> Eğer kırılmalara, kabarmalara, çarpıtmalara, insanın dayanabileceği tüm bu oda yapımı müziğin (*Finnegans Wake*'i kastediyor Joyce büyük ihtimalle -ç.n.) altüst oluşlarına dayanacak mide varsa, dönen dervişi, kendi öziradesiyle sürgüne çıkmış Yıldırım oğlu Tumult'u gerçekte daha adil olarak görme şansına kavuşur. (Yıldırım Oğlu Tumult, Markos 4-17'ye gönderme. -ç.n.)
>
> (*Finnegans Wake* 184)

1902'de Dublin'deki edebiyat yaşamı heyecanlı, yoğundu. Joyce, Yeats ve Moore'u sevse bile izledikleri sanat yoluna fazla güvenemiyordu. Üstelik artık hayran olduğu ister manzum ister düzyazı olsun İngilizce yazan tek bir yazar yoktu. Synge kendi oyunlarını yazmaya başlamıştı. Elli yaşına gelmiş Lady Gregory köy hayatını anlatan komedilerinde beklenmedik bir yetenek göstermişti. Yetenekli George Russell, içinde Padraic Colum, "Seumas O'Sullivan" ve önemsiz olsalar bile, gençlik ve hareketten paye kapan diğer yazarların da olduğu bir edebiyat çevresi oluşturmuştu. Standish O'Grady, John O'Leary, Yeats, Douglas Hyde ve diğerleri tarafından beslenen İrlanda edebiyat hareketi, Dublin'i entelektüel bir merkez yapmıştı. Yeni edebiyatın söylemlerinden kendini özellikle ayrı tutmaya dikkat ettiği halde Joyce da bu çekim kuvvetinden yararlandı.

1902 yazı boyunca Dublin edebiyat çevrelerine kendini tanıtmaya karar verdi. Bu amaçla ilk yaptığı iş, hoşgörülü, kendisine yaklaşılması kolay, Yeats'in aksine hep Dublin'de bulunan George Russell'a gitmek oldu. Yeats otuz yedi, Moore, Lady Gregory ile aynı yaşta olduğu için İrlanda uyanış hareketinin en genci otuz beş yaşındaki Russell'dı. Russell'ın mistisizmi, gizemli biçimde sözü ha bire uzatması, kuşkucu kimseler üzerinde onun bir ahmak olduğu izlenimini uyandırıyorsa da aslında akıllı bir adamdı. Manzumeleri birinci sınıf değilse de yetenek barındırmıyor değildi. Ondan beklenilmeyen bir eleştiri gücü yanında, karşısında insanın meziyetlerini anında anlayabilecek keskin bir gözlem gücü vardı. Joyce hiç haber vermeden ağustosun başlarında bir gece, on sularında Russell'a uğradı. Kapıyı çaldı. Kimse açmayınca Russell gelene kadar sokakta bir aşağı bir yukarı yürüdü. Artık vakit gece yarısını bulmuştu. Niyetinden vazgeçmeyen Joyce yine de kapıyı çaldı, eğer çok geç demezse onunla konuşmak istediğini söyledi. Russell, "Hiçbir zaman çok geç diye bir şey yoktur" dedi

ona cesaret vererek ve içeri aldı. Karşılıklı oturdular, Russell merakla Joyce'u incelemeye başladı. Joyce niçin geldiğini açıklamakta zorlanınca Russell biraz havadan sudan konuştuktan sonra "E neden geldin?" diye sordu. Nedeni söylemedi Joyce. Russell'ın hayatı, Gaul gibi üçe bölünmüştü: ekonomi, edebiyat ve mistisizm. Joyce'u ilgilendiren ekonomi miydi? Hayır değildi. Joyce sonunda, önceden hazırlanmış olduğu cesur-küstah saldırganlığına yakışmayacak biçimde utanarak, bir avataın (avatar: Hindu mitolojisinde Tanrı'nın insan veya hayvan biçimine girmesi -ç.n.) İrlanda'da doğabileceğine inandığını söyledi.* (Bogey: gulyabani, kötü ruh bogeyer buradan türetilen bir kelime olabilir -ç.n.) Kendinden söz ediyor da olabilirdi ama Russell'a göre koltukta bacak bacak üstüne atmış, rahat rahat pipo tüttüren bu konuk görüntüsünün yaptığı ima kesinlikle kendisini hedeflemiyordu. Yine de oturup saatlerce konuştu. Russell'ın bir iki güzel şiir yazmış olduğuna lütfetti ama Yeats ayaktakımına katılmıştı. Birkaç şairden daha küçümseyerek söz etti. Russell tarafından zorlanınca kendi şiirlerini okudu ama Russell'ın görüşlerine hiç aldırmadığını önceden üstüne basa basa söyledikten sonra[1]. Russell onda bir cevher olduğunu düşünmüştü. Geleneksel, klasik üsluplardan uzak durmasını da öğütleyip (daha sonra epey eğlenerek anımsayacağı gibi) "Yeni bir dünya yaratacak kadar içinde kaos yok senin"[2] dedi.

Teozofik konuları da ele aldılar ama Joyce dinlerinden soğumuş Protestanların başvurdukları bir çare olması nedeniyle Teozofi'ye kuşkuyla yaklaşıyordu. Dublin mistiklerinin ahir zaman azizi (mormonların resmi dini -ç.n.) olmak uğruna kiliseleri terk ettiklerini din kardeşine söyledi. "Bu tür insanlar tutarlılık, kutsallık veya merhamet açsından olsun, Katolik Kilisesi'nin beşinci sınıf bir aziziyle bile kıyaslanamazdı."[3] Buna karşın, devirsellik, bedene yeniden giriş (reenkarnasyon), Tanrıların yerine geçenler, tüm fani dinlerin temelini oluşturan ezeli anne inancı gibi teozofik konularla samimi biçimde ilgilendi. *Finnegans Wake* tüm bunları yarı "gizli bir öğreti" içinde toplar. Joyce'un "tuhaf bir yanlış kanı" demesini haklı çıkaracak kadar yanlış bir şekilde Russell onu Büyü Derneği'ne yazılmaya gelen bir acemi zannetmişti. Eğer *Ulysses*'in tanıklığına güvenebilirse "bir Yanki gazeteciye" Joyce'un "sabahın kömründe gelip bilinç evrelerini ona sorduğunu"[4] söylemişti. Ama eğer Russell Joyce'un ziyaretinin nedenini yanlış anladıysa, onu kendinden yaşlı bu adamla yalnızca dalga geçtiğini düşünen arkadaşları da yanılmıştı. Bilincin çeşitli evrelerinde Russell, Joyce'un planları içinde yerini buluyordu. Doğu felsefesi hakkında bir sürü yararlı şey biliyordu, üstelik diğer yazarlara ulaşması için de bir araçtı.

* Finnegans Wake'te (42) Earwicker "dünyanın şimdiye kadar açıklamak zorunda kaldığı en alçak bogeyer ama en çekici olabilir avatar"dır.

Sonunda konuşmaları bitince Joyce'un birkaç gün sonra gelmesine karar verildi. 15 ağustos tarihli Sarah Purser'a yazdığı bir mektup da itiraf ettiği gibi Russell'ı huzursuz etmeyi başarmıştı: Benim genç dâhimi pazartesi günü görmeyi umuyorum, onun hakkında daha çok şey öğreneceğim. Kalıbımı basarım ki onun Mesih'i olamazdım. Çünkü ha bire Tanrı'sının ne kadar zevksiz olduğunu söylerdi.'[5] Thomas Mosher'a "Bir şeyler yapabilecek, Joyce adında genç bir çocuk var. Lucifer kadar gururlu, teknik açısından mükemmel şiirler yazıyor, bazıları içerik bakımından da çok iyi"[6] diye yazdı. Russell, Moore'a Joyce'tan söz etti. "Ayaktakımının günü"nü okumuş olduğu anlaşılan Moore, yazıya saldırmamıştı. Bıkmak usanmak bilmeden Lady Gregory'ye yazdı, nihayet Joyce'un gelişini Yeats'e bildirdi: "Birazcık jest olsun diye Lady Gregory'ye de mektupta bahsettiğim, Joyce adında bir gençle mutlaka tanışmanı istiyorum. Benim klanımdan çok seninkine ait (aslında en fazla kendi klanına) çok zeki bir çocuk. Entelektüel birikim, eğitim kültür açısından buradaki bizim akıllı dostlarımızdan ileride. Bence düz yazıda harika, aynı zamanda şiir yazacağına da inanıyorum. Eğer böyle yavaş giderse beş-altı yılını alacak bir komedi üzerinde de çalışıyor. Bu çocuğun yazdığı bir makaleyi gören Moore akıl almaz derecede zekice olduğunu söylüyor. Her neyse, kendine aşırı güvenli bu yirmi bir yaşındaki delikanlıyı çok ilginç bulacaksın bence."[7] Böylece tıpkı Joyce'un umduğu gibi birkaç hafta içinde Russell tehlikeyi haber vermişti.

1902 yılı ekim ayında Yeats Dublin'e geldi. Bir yıl önce her ikisini de gelip bulacak yeni bir kuşağın doğmakta olduğunu söyleyen Russell "Yeni kuşağın ilk hayaleti göründü. İsmi Joyce. Ben ondan çok çektim, şimdi senin aynı ıstırabı çekmeni istiyorum"[8] diye ona bildirdi. Yeats görüşmeyi kabul edince Russell Joyce'a, Antient Concert Rooms'ta *Cathleen ni Houlihan* ve diğer bazı oyunların provalarına yardım eden şairi gidip görmesini bildiren bir mektup yazdı.[9] Ama Joyce Yeats'le herkesin içinde konuşmak istemiyordu, Milli Kütüphane'nin yanındaki sokakta tesadüfen karşılaştılar, oradan da bir kahveye gittiler.

Bu buluşmanın, tıpkı Heine ve Goethe buluşması gibi, modern edebiyatta sembolik bir anlamı vardı. Kusurlu Protestan kusurlu Katolik'le karşılaşmıştı, topraksız derebeyi biçare kiracıyla. Londra'dan yeni gelmiş olan Yeats, Joyce'un hiç bilmediği bir yazar grubu oluşturmuştu, Joyce ise Yeats'in sadece kafasını bildiği bir şehrin uzuvlarını, iç organlarını biliyordu. *Ulysses*'in içinde geçtiği Joyce'un da içinde yetiştiği küçük burjuva dünyası Yeats'e göre reddedilmesi gereken bir şeydi. Joyce'ta ise hem cahil köylülüğe hem de Yeats'in idealize ettiği züppe aristokrasiye karşı bir küçümseme duygusu vardı. Hem yetiştirilme, hem de tercih etme açısından ayrı düşünüyorlardı.

Otuz yedi yaşındaki Yeats, ileride şiirinde sergileyeceği bilinçli vahşeti veya dünyevi güzellikleri ortaya koymamıştı ama ilk eserlerinde şimdi keskin bir dönüş yapması gereken bir noktaya ulaşmıştı. *Sazlıklardan Esen Rüzgâr* (1899) ve *The Shadowy Waters* (*Bulanık Sular*) (1900) güzellikle aşırı ilgili kitaplar olmuştu ve Yeats artık kabalık, kendiliğindenlik gibi şeylere ihtiyaç duyuyordu. Bu amaçla sert bir dönüşle taşra şivelerini kullanarak, köy oyunları yazmaya başladı. Joyce'a göre İrlanda folkloruna yönelik bu ilgi, bir İngiliz İrlandalısı açısından tepeden bakma, seçkin bir sanatçı açısından olaya bakılırsa kendini tüketmeydi. Yeats'in kendini popüler olmayandan popüler sanata doğru savurduğu karmaşık diyalektiği anlamadığından o sadece dalgalanmayı gördü; Ayaktakımın Günü'nde söz ettiği Yeats'in "her yana kayan arzusu" işte buydu. O dalgalanma *Finnegans Wake*'te "düşsel arzu"ydu.[10] Hiç de övücü olmayan, insanı yoldan çıkaran görüşlerini gizlemiyordu ama şimdi yüzünde sevimli bir gülümsemeyle "gördüğünüz gibi size hürmetli davranmıyorum, her şeye karşın hem siz hem de ben unutulup gideceğiz"[11] diyerek özür diliyordu. Yeats alçakgönüllü bir kişi olduğundan, böyle bir özür onu ancak kızdırabilirdi. Arkadaşlarına "böylesine devasa bir kibirle güdük (Lilliputyen: Başka bir İrlandalı Swift'in Guliver adlı kahramanını esir alan cücelerin ülkesi -ç.n.) edebi dehanın bir insanda birleştiğine ilk defa tanık oldum"[12] dediği söylenir. Muhtemelen o an gücendiği için bu sözü söylemişti -*Dublinliler* genellikle onlara atfedilen sözleri söylerler- ama yine de Joyce'tan etkilenmişti. Genç adamın kendine güveni tamdı. Yeats tedbirsiz davranıp Balzac* ve Swinburne'ün isimlerini anınca, Joyce kahkalarla gülmeye başladı, kahvedeki herkes ne oluyor diye dönüp onlara baktı.[13] "Kim Balzac okur bugün?" diye yüksekten aldı. "Aşk, Ölüm ve Ruh" üzerine yazdığı efifanileri okudu. Yeats "çok güzel ama olgunlaşmamış" dedi. Ondaki "yaşama gücünü" William Morris'le kıyaslayınca Joyce "onun bünyesi daha kuvvetli"[14] yorumunu yaptı.

Yeats, kendisine ters cevaplar veren bu genç adamdan ne kadar zevk aldığını ima eden görüşmeyi kaleme aldı. Hatta bunu makale kitabı *Ideas of Good and Evil*'in (*İyilik ve Kötülük Fikirleri*) önsözü olarak kullanmaya niyetlendi ama fikrini değiştirdi, yazıların'ın arasına kattı:†

---

* 21 Mart 1903'te yayımlanan Ibsen'in *Catilina* isimli oyununun eleştirisinde Joyce yine bu konuşmaya gönderme yapar gibidir: "Bu arada inancı boşlamış, ardından da bulanıklaşmış genç kuşak için Balzac muazzam bir akıldır, kendi biçimsiz cehennem ve cennetleri arasında başıboş gezen her örnek, başına gelmiş talihsiz önyargılardan kurtulmuş bir Dante'dir ve bu kuşak... Ibsen'i düşündüğü zaman sıkılır, vicdanları yüzünden böyle sakin ve ironik ruh halini reddeder." Buradaki "Genç kuşak' Yeats ve bir parça da George Russell olarak görülüyor.

† Yeats'in anlatısının güvenilirliği tartışılmaktadır. Daha sonraki yaşamlarında hem o hem de

"Geçenlerde bir gün Dublin'de, değerlendirilsin diye gazetelere göndersem mi göndermesem mi diye düşünerek, yeni yazdığım bu kitabın müsveddelerini inceliyordum. Sonunda göndermemeye karar verdim çünkü içinde, aslında benim hiç niyetlenmediğim kötü bir ilahiyat bulacaklardı, tüm değerlendirmeyi tek bir cümle içine hapsedebilirlerdi. Daha ne kadar, amansız fikirlerin vaizi, elinde kibirli gençliğin sorumsuzluk meşalesini taşıyan, ortalığı karıştıran biri olarak görüneceğimi merak ediyordum. Sokağa çıktım, genç bir adam yanıma gelip kendini tanıttı. Makale veya şiir gibi şeylerden oluşan bir kitap yazdığını bana söyledi, çoktan beri tanıdığı biri gibi konuşuyordu benimle.

Evet, ismini hatırlıyordum, çünkü benimkinden daha keskin bir isyanı güden arkadaşımla tanışıyordu, sabahın ilk ışıklarına kadar onunla felsefe tartışıyordu. O'Connell Caddesi'ndeki restoran-kahvehaneye davet ettim kendisini. Henüz olgunlaşmamış olsa da üzerinde epey düşünülmüş düzyazı ve tasvirlerden oluşan, tuhaf bir ahengi olan bazı şeyler okudu bana. Vezinli yazmaktan vazgeçmişti, ruhun hareketlerini yansıtacak kadar akıcı bir üslup yakalayabileceğini söyledi. Yaptığı işi övünce, bana 'yaptığım şeyi sevip sevmemeni gerçekten pek önemsemiyorum' dedi. 'Bende en küçük bir değişiklik yapmayacak, aslında bunu sana niçin okuduğumu bilmiyorum.'

Sonra kitabını bir yana koyup, benim şimdiye kadar yaptığım her şeyi eleştirmeye başladı. Niçin politikayla ilgilenmiştim, folklorla, tarihteki olaylarla ve şununla ve bununla. Her şeyden öte niçin ülkülere bu kadar takmıştım, niçin genelleştirmelere tenezzül etmiştim? Bu gibi şeyler demirin soğumasının, ilha-

---

Joyce, Joyce'un "Sana yardım edemeyeceğim kadar yaşlısın" dediğini reddettiler. Ama Joyce Gorman'ın biyografisini incelerken ona şöyle söyletmek zorunda kalmıştı: "Basında durmadan yayılan bu öykü aslında Dublin meyhanelerinde dolaşan dedikodudan başka bir şey değildir. O zaman, J. J. bir şair olarak Yeats'e derin bir hayranlık beslemişti, ona atfedilen anlamda bazı sözler söylemişse de sözü edilen öyküde ima edilen tonda bir küçümseme duygusuyla asla söylenmemiştir." (Gorman toplu yazılar) Yeats de aynı şeyi L. A. G. Strong'a söyledi. Ayrıca kendi Autobiographies'inde Joyce'un ilk buluştukları zaman söylediği sözü kaydetti: "Mükemmel yazan ama terbiyesiz olan genç şair birkaç yıl sonra "Sen bir şair gibi konuşmuyorsun, edebiyat adamı gibi konuşuyorsun' diyecekti..." George Russell, "Some Characters of the Irish Literary Movement" İrlanda Edebiyat Hareketi'nden Bazı Simalar' isimli basılmamış elyazmalarında Joyce'la Yeats'in buluşmasını şöyle aktarır: "Yeats Dublin'e döndüğü zaman meşhur şair ile tanınmayan genç buluştular. Yeats Joyce'tan yazdığı şiirleri okumasını isteyince Joyce; Peki, madem sen öyle istiyorsun dedi. Ama sakın sokakta karşılaştığım herhangi birinden senin görüşlerine daha fazla değer vereceğimi zannetme. Yeats şiirleri beğendiğini, büyüleyici olduğunu söyledi. Joyce övgülere hiç kulak asmayarak, sen de ben de yakında unutulacağız dedi. Sonra Yeats'e daha sonraki şiirlerini sordu. Yeats, öz olarak gençliğinde her şeyin mükemmel olması gerektiğini ama şimdi insanın yaşayarak da birçok şey yapabileceğine inandığını söylediği, ince düşünülmüş bir açıklama yaptı. Ya dedi çocuk, işte bu ne kadar hızlı çürüdüğünüzü gösteriyor. Öldürücü bir darbeyle de Yeats'in yanından ayrıldı: Çok geç tanıştık. Sizin üzerinizde artık bir etkim olamayacak kadar yaşlısınız."

mın kesilmesinin işaretiydi. Çok şaşırmıştım ama şimdi bu yazıyı yazarken güvenim yerinde. Royal Üniversitesi'nden birisi, düşündüm ki Akinalı Toma'nın her şeyi hallettiğine, artık bizim bu konuda düşünmemize gerek kalmadığına inanmış. Böyle birçok insanla tanıştım. Eğer kitabımı gönderseydim gazetelere mutlaka eleştirecekti. Sonra, çılgın bir yaşamın ardından ölüm yatağında Katolikliğe dönen arkadaşımdan (Oscar Wilde) söz açtı. Onun dönüşünün samimi olmadığını umut ediyordu. Son an gelip çattığında o zamana kadar kendine yalan söylemiş olmayı aklına bile getirmek istemezdi. Hayır, daha onun ne demek istediğini anlamamıştım.

Bizim İrlanda tiyatromuz için bazı küçük oyunlar yazmaktaydım ve onları folklordan aldığım öyküler ve duygular üzerine kurmuştum. Özellikle bunlara karşıydı bana çürüdüğümü söyledi. Bu oyunları zorlanmadan yazdığımı söyleyince, kendi küçük kitabının, folklordan daha çok Tanrı'ya yakın olan aklının ürünü olduğunu, başka hiçbir şeye gereksinim duymadığını söyledi.

Kitabı masadan alıp içinden bir cümleyi işaret ederek 'Sen de bunu başka birinden, halktan bunu almış birinden aldın.' dedim. Şaşırmış, çileden çıkmış halde aşağı yukarı yürüyerek, bütün iyi sanatın halk geleneğine bağımlı olduğunu açıklamaya giriştim. 'Eğer bir sanatçı uzun zaman, kendi gibi ölçülü sanatçıları örnek alıp uzun süre öyle yaşarsa, saf ve basit fikirlerden oluşan bir dünyaya kendini kaptırır. Tamamen bireyselleşir, sonunda da mükemmelliğe ulaşayım derken, kısırlaşır kalır. Diğer yandan halkın hayal gücü içinde belli bir fikrin olmadığı sınırsız imgeler yaratır. Folklor içinde geçen öyküler ahlak ölçülerini veya diğer hukuk kurallarını takmaz, çocukların ateşli oldukları zaman gördükleri art arda oynaşan hayallere benzer. Bunlarda iki çeşit icat bulabilirsin, sanatçının icadı ve halkın icadı. Birincisi şehirlerden gelen uygarlık içinde, ikincisi insanın taşrada bulduğu yaşamın içinde şekillenmiştir. Şehirlerde örneğin Londra gibi büyük şehirlerde yaşlı yazarların halk dediği şeyi bulamazsın bunun yerine iyi eğitimli, mükemmele ulaşmış bireysel yaşamlar ve onları taklit edip ucuzlaştıran devasa yığınlar. Her türlü şeyi yapmaya kapasiten vardır ama yaratıcılığa giden itici güç giderek zayıflar. Diğer yandan taşrada, yani İrlanda'da daha havasını değiştirememiş olan yerlerde demek istiyorum öyle büyük ölçüde bireyleşmeyi tamamlamış insanları zor bulursun. Aynı görevlerden geçerler, babaları onlara nasıl söylemişse ölüm ve yaşamı öyle düşünürler ama konuşmalarında, hikâye anlatırken hayal gücüyle ilişkili tüm bu gibi şeylerde bitmez tükenmez bir kaynağa sahiptirler. Yüzlerce hikâye toplamışımdır veya kendim için toplatmışımdır, eğer birisi bu anlatıların kendine has özelliklerine boşverirse o zaman bütün hikâyeler birbirine benzer. Onlara her şey olası görünür, en şaşırtıcı şeyleri düşlediklerinden asla şaşırtılamazlar. Halkın yaşamı, taşra yaşamı onun bolluğundan gelen bir doğallıktır, ama sanat yaşamı, şehir yaşamı, doğayla evlenmediği sürece bereketsiz kalmış bir ruhtur.

> Modern dünyanın bütün çirkinliği şehirlerin ve şehir tarzı düşünme biçiminin yaygınlaşmasının sonucudur, eğer güzelliği geri getirmek istiyorsak ruh ve doğayı yeniden evlendirmeliyiz. Bireysel yaşamdan gelen fikir halktan doğan düş gücü ile evlenirse insan en muazzam sanatı, Homeros'un,* Shakespeare'in ve Charters Cathedral'in sanatına ulaşır.'
>
> Benim genç adama baktım sözlerimi bitirince, onu artık fethettiğimi düşünüyordum ama çok yanılmışım. 'Genelleştirmeler şairler tarafından yapılmaz, bilimadamları yapar bu işi. Bunların hiçbir yararı yoktur' dedi yalnızca. Sonra gitmek için ayağa kalktı. 'Ben yirmi yaşındayım, sen kaç yaşındasın?' diye sordu. Ben de söyledim, olduğumdan bir yaş gençleştirmiştim kendimi. İçini çekerek 'Ben daha çok zannetmiştim. Seninle çok genç tanıştım. Çok yaşlısın.' Bu kitabı değerlendirilsin diye İrlanda gazetelerine gönderme konusunda hâlâ kararsızım. Arkadan gelen genç kuşak, benim kapımı da diğerlerinin kapısını da zorluyor artık."[16]

Yeats'in Joyce'un sözlerini iyi olarak kabul ettiği genç adamı yeni tiyatroya oyun yazmak için davet etmesinden bellidir, Joyce beş yıl içinde bunu yapacağına söz verdi.† Yeats şiirleri ve efifanileri daha ayrıntılı okumak için aldı, sonra Archer'ın *Parlak Bir Meslek*'te yaptığı gibi Joyce'a uzun, eseri ve yarattığı karakterin onun üzerinde meydana getirdiği güçlü-ani etkiden söz eden, övgü dolu bir mektup yazdı. Mektubun bir parçası günümüze kalmıştır:

> Her kalıba dökülebilen bir yeteneğin var ama bunun düz yazı mı yoksak şiir için mi olduğunu söylemem... Bundan daha fazla bir şey söyleyemem. Dr. Johnson'ın 'bekleyelim bakalım, adam çeşme mi sarnıç mı?' sözünü hatırla. Yaptığın iş gerçekten senin yaşında, entelektüel merkezlerden uzak yaşamış biri için çok çarpıcı. Şiirdeki tekniğin Dublin'de şimdiye kadar karşıma çıkan gençlerin tekniğinden çok daha iyi. Oxford edebiyat çevresinde ömrünü geçirmiş bir gencin yazdığı bir eser ancak böyle olabilirdi. Ne var ki senin gibi iyi şeyler vaat ederek başlayıp başarısız olan gençler olduğu gibi, kötü başlamış ama sonra başarmış gençler de çıkmıştır. Bir insanı şiirde başarılı yapan nitelikler uzun süre görünmez. Bunlar yeteneğin derecesinden çok, karakter -inanç (bundan sende yeterince var muhtemelen) sabır, ayak uydurabilme yetisi (bu

---

* Bu dönemde Joyce'un Homeros'a yönelik bir ilgisi yoktu. Padraic Colum'a, Eski Yunan destanlarının Avrupa'dan önce geldiğini, Avrupa kültürünün dışında olduğunu söylemişti. İlahi Komedya'nın Avrupa destanı olduğunu da söylemişti. Eflatun'a güvenmedi, Herbert Gorman'ın dediğine göre. Helenizm'e ilk defterlerinin birinde "Avrupa'nın Apandisiti"15 diye not düşmüştü.

† Çok geçmeden bunu "beş"ten "on"a çıkardı. 20 Mart 1903 tarihli annesine gönderdiği bir mektupta 1902'de bir oyun yayımlayacağını tahmin etmişti. *Ulysses*'te (249 [321]) Mulligan, Stephen hakkında "On yıl... On yıl içinde bir şey yazacak" der.

yoksa insan bir şey öğrenemez) ve deneyimdir.
Senin için yapabileceğimi yapacağım ama bu da pek fazla sayılmaz. Sana en büyük yararım, buna pek inanmayacaksın ama tıpkı senin gibi başlayan diğer yazarlarla tanıştırılman olacaktır. İnsan onunla aynı işi yapan yaşıtından çok şey öğrenir.

Saygılarımla
W. B. Yeats[17]

Yeats ve Russell aracılığıyla Joyce'un bir sonra gittiği isim, onun şiir okuma tarzından büyülenen, Joyce'un kötü huylarına pek aldırış etmeyen Lady Gregory oldu. Lady Gregory, Yeats, Yeats'in babası ve Joyce'u 4 kasımda Nassau Oteli'nde yemeğe davet etti.[18] İrlanda edebiyat hareketinin üyeleri ellerinden geleni yapıyorlardı ama çok geçmeden onun ceza görmeden yardım edilemeyecek bir adam olduğunu keşfedeceklerdi.

Ekim ayı gelince, önceki bahar kayıt yaptırdığı tıp derslerine başladı.[19] Babası kendisinin başarısız olduğu yerde James'in devreye girmesini dört gözle bekliyordu ama James babasının oğlu olduğunu aynı tarihçeyle kanıtlamakta gecikmedi. Biyoloji, kimya ve fizik gibi birkaç derse devam etti. Ama Belvedere'de başını ağrıtan sevmediği bu derslere, Üniversite Kolej'de şimdi katlanmak daha zor geliyordu. Muhtemelen kimseye söylemese de tıp okulunu tamamlayabileceğinden kuşku duydu. Bu günlerde, 31 ekimde, Royal Üniversitesi'nden Edebiyat Fakültesi diplomasını almaya gittiğinde ortaya çıktığı gibi, aldırışsız, uçarı bir havadaydı. Öğrenci arkadaşlarıyla birlikte mümkün olduğu kadar yaygara koparıyorlardı, özellikle "Yaşasın Kralı" söylerken bu had safhaya çıktı. Salondan çıkarken, bir grup Joyce'un etrafına toplandı. Tam onlara bir konuşma yapacakken *St. Stephen's* dergisinin bildirdiğine göre polis onları "dışarıdaki at arabalarının birine doğru" sürdü. Kalabalık başka bir yerde yeniden toplanınca Joyce büyük, heyecanlı bir kalabalığa "marşın söylenmesine karşı olmayan ama öğrencilerin mümkün olduğu kadar gürültü etme hakları olduğunu belirten"[20] bir konuşma yaptı.

Tıp okulundayken Joyce o eski tanıdık belayla yeniden karşılaştı, babasının öncekinden de beter paraya ihtiyacı vardı. John Joyce, çocuklar artık bağımsızlaşıyor diye düşündüğünden, gelirinden ayırıp bir ev almaya karar vermişti. Aylığının yarısını keserek, 24 ekimde, Phibsborough (Cabra) daki St. Peter's Terrace, 7 numaradaki evi satın almak için yeterli parayı biriktirebildi.* Bunun sonucu olarak bir ay geçinmek

* Evi satın almasını kendini sarhoş ederek kutladı. Alfred Bergan olayı şöyle anımsıyordu: "Bir arkadaşımla Nelson's Pillar'a yakın bir yerde eve gidecek son tramvayı bekliyorduk.

için elinde kalan para 5 sterlin, 10 şilin, 1,5 peniye düştü. Bu her bakımdan yanlış yapılmış bir hamleydi. John Joyce'u öylesine ciddi parasal sıkıntıya soktu ki eve hemen bir 100 sterlinlik ipotek koydurmak zorunda kaldı, sonra 18 aralıkta 50, 24 Nisan 1903'te 50 ve aynı yılın kasım ayında son kez 65 sterlin daha. Aile 26 Mayıs 1905'e kadar St. Peter's Terrace'ta kaldı sonra ev üzerinde kalan diğer paylarını satıp buradan da taşındılar.

Bu yüzden James Joyce tıp okulundaki masraflarını karşılamakta büyük zorluk çekti. Byrne'ün yaptığı gibi özel ders vermeyi istedi ama okul yöneticileri böyle bir iş olmadığını söylediler. Bu kuşkulu ilke üzerine ve alelacele düşman keşfetme huyu yüzünden Joyce, artık okuldaki hocaların ona karşı olduklarına karar verdi. Ayrımcılık diye düşündüğü şeyden çok rahatsız olması, bilim derslerinden nefret etmesiyle birleşince, onu köklü bir değişime yöneltti.

Dublin'deki tıp okulunun ona uygun olmadığına karar vererek mantıksızca

---

Arkadaşım birden John Stanislaus'un evine yollandığını fark etti. Akıllıca değilse de eğlenceli şekilde vakit geçirmekte olduğu belliydi. Sağ salim evine ulaşamayacağından korkarak onu bir tramvaya bindirmeye karar verdik. 'Nerede oturuyor?' diye sordum. 'Bilmiyorum, Dollymount'ta zannederim' O kadar sık adres değiştiriyordu ki doğrusu tespit etmek olanaksızdı. Arkadaşım 'Tamam hallederiz, sen bana bırak, ben o hattaki bütün biletçileri tanırım, ne dersem yaparlar.' dedi. Zavallı Joyce'u tramvaya bindirirken gördüm, arkadaşım biletçiye Dollymount'a ulaşana kadar onu indirmemesi için kesin talimat verdi. Tramvay hareket etti, biz de iyilik yaptığımız için çok mutlu olduk. Joyce uyandığında tramvay yolu yarılamıştı, inmeye çalıştı ama talimatlara uyan biletçi onu aşağıya indirmedi, talihsiz adam Dollymount'a kadar gitti. Onunla son kez karşılaşmamızdan iki üç gün sonra Cabra, St. Peter's Terrace, 7 numaraya taşınmış besbelli. Dollymount'a dünya kadar mesafe. Birkaç gün sonra ona rastladım, topallıyordu. 'Bir iki gece önce iki rezil beni yanlış tramvaya bindirip Dollymount'a yolladı, biraz fazla kaçırmışım, Dollymount'a yaklaşana kadar nerede olduğumuzu fark edememişim. Orayı görünce hemen ayağa fırlayıp biletçiye yanlış tramvayda olduğumu, inmek istediğimi söyledim. Biletçi gülümseyip başını olmaz gibilerden salladı, beni tramvaya bindiren iki beyefendinin nerede salıverileceğimi benden daha iyi bildiklerini söylemez mi! Ne dersem boşunaydı, artık yolculuğun bitmesini beklemekten başka çarem kalmadı. Meğer Dublin'den gelen son tramvaydaymışım ben, geri dönecek başka bir tramvay yokmuş. Durumu anlayınca deniz duvarının üzerine oturup ağlamaktan başka bir şey gelmedi elimden. Eve gelemediğim için endişelenen karımın ve çocuklarımın hayali içimi acıtıyordu. Biraz duvarın üzerinde dinlendikten sonra bari yürüyeyim dedim.' Sonra eve yaptığı bu uzun yürüyüşü mesafeleri biraz abartarak anlattı. 'Dollymount'tan Fairview'a bana yedi mil gibi geldi, Clonliffe Yolu'na vardığımda dönüp baktım beş mil filandı. İki üç kez mola vererek Whitworth Yolu'na kadar geldim, bu da beş mil çekmiştir. Saatler süren mücadeleden sonra St. Peter's Terrace'a geldiğimde saat sabahın beşi olmuştu. Son bir gayretle gidip kapıyı çalabildim. Karım kapıyı açtı ve kucağına yığıldım, sanırım bayılmışım. Ertesi günü yatakta geçirdim, tabanlarımda güvercin yumurtası kadar şişkinlik olduğundan yürüyemedim çünkü.'[21]

Paris'te tıp okumayı kafasına koydu. Tabii ki aslında zaten Paris'e gitmeyi arzuluyordu ama hep kaprislerini tasarlanmış planlar gibi sundu. Paris'ten alacağı bir diploma İrlanda'da bir işine yarayacak mıydı bunu hiç araştırmadı, İngilizcede geçemediği kimyadan Fransızcada nasıl geçeceği gibi konularla kafasını hiç yormadı. Paris'e göç, duyanlara dudak ısırtacak bir şeydi, diğer yazarlar Shaw, Wilde ve Yeats Londra'ya gitmişti demek ki o farklı bir şey yapacaktı. Paris alışkın olduğu şeylerden onu Londra'ya göre daha fazla uzaklaştıracaktı, Kelt hemşerileri "ateşli Columbanus"lar* cin fikirli doktor John Scotus ve at arabacıların milli azizi Fiacre'nin (dindarca olmasa da) misyoner ateşiyle Avrupa'ya sefer yapacaktı.

Joyce 18 Kasım 1902'de Tıp Fakültesi'ne kayıt olmak istediğini bildiren bir mektup yazdı. Gelen cevapta her bir olayın kendi özelliklerine göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değerlendirildiği söyleniyordu.[22] Ders dönemi zaten başlamıştı ama böyle ayrıntıları kolaylıkla aşabileceğini düşündü. Kararını verdikten sonra yardım alabileceği herkese mektup yazmaya başladı. Lady Gregory'ye gönderdiği, bağımlılığın ve bağımsızmış gibi duruşun karışımı mektup, Dublin'den kaçışına çoktan simgesel bir anlam verdiğini göz önüne serer:

(*Sanatçının Mektupları* s. 19)

7 S. Peter's Terrace,
Cabra, Dublin

Sayın Lady Gregory; buradaki tıp öğrenimini bırakıyorum; sizi bir tarihçeyle biraz sıkacağım. Kraliyet Üniversitesi (Royal University) edebiyat bölümünden mezun olduktan sonra burada tıp okumayı planlamıştım. Ama okul yöneticileri beni öğrenimden yoksun bırakmaya kararlılar; neredeyse, kalbimden geçtiği gibi konuşabileceğim rahat bir konum sağlamamı engellemeyi istediklerini söyleyeceğim. İçtenlikle, okul harcını ödeyecek durumda değilim. Yeteneksizlik iddiasıyla, benim ineklememi (özel ders vermemi) öğrenimimi, sınavlara girmemi engelliyorlar, oysa benim geçtiğim sınavları veremeyenlere bunları sağladılar ve sağlıyorlar. Tıp diploması almak istiyorum çünkü çalışmalarımı bundan sonra güvenle geliştirebilirim. Kendimi ortaya koymak istiyorum -küçük veya büyük olabilirim- çünkü biliyorum ki insan olarak kilisemin nefret etmeyeceği hiçbir sapkınlık veya felsefe yoktur. Dolayısıyla Paris'e gidiyorum. Paris Üniversitesi'nde tıp öğrenimi görmek ve İngilizce öğreterek geçimini sağlamak niyetindeyim. Bir başka ülkeye tek başına ve arkadaşsız† gidiyorum. Montmartre yakınlarında bir yerde yaşayan birini biliyorum ama onu hiç gör-

* *Ulysses* (42 [52])

† Joyce'un bu ifadeyi sevdiği, birkaç yıl sonra yazdığı Kutsal Görev isimli şiirinde kendini "Tek başıma, arkadaşsız ve yalnız" diye nitelemesinden de bellidir.

> medim* ve size, bana herhangi biçimde yardım edip edemeyeceğinizi öğrenmek için yazıyorum. Paris'te başıma neler gelecek bilmiyorum ama durumum burada olduğundan daha kötü olamaz. Dublin'den 1 aralık pazartesi günü gece gemisiyle ayrılıyorum, aynı gece trenim Victoria istasyonundan Newhaven'e kalkıyor. Fakat umutsuz değilim çünkü yürüdüğüm yolda başarısız olsam da bu başarısızlığın pek anlamı yok. Kendimi dünya güçlerine karşı sınayacağım. Ruhtaki inanç dışında her şey değişkendir ve bu inanç her şeyi değiştirir, kararsızlığı ışıkla doldurur. Ve yurdumdan inançsız biri gibi sürülüyormuş görülsem de henüz benim gibi inancı olan birine rastlamadım.
>
> Saygılarımla.
> James Joyce[23]

Lady Gregory, planlarını tartışmak için onu Coole'ye davet etti. Sağduyulu bir şekilde Trinity Kolej tıp okuluna gitmeyi düşünmesini önerdi. Joyce'a hiç uymayan bir fikir oldu bu. Kararının kesin olduğunu görünce, anaç bir tavırla Paris'e kalın giysiler götürmesini salık verdi, ona mektuplar yazdı.† Joyce Coole'ye gitmedi ama kadının yaptığı önerilerinden, E. L. Longworth adındaki *Dublin Daily Express*'in editörünü görme tavsiyesini uygun buldu. Ona Joyce hakkında önceden yazmıştı. Longworth, Joyce'la gitmeden üç gün önce konuştu. Geçimine katkı olsun diye ona eleştiri yazması için kitap göndermeyi kabul etti. Lady Gregory, Londra'daki doktor bir arkadaşına mektup yazarak, Paris'teki arkadaşlarına Joyce'u tavsiye etmesini istedi. Londralı doktor da yardım duygusuyla dolu, Fransız arkadaşı doktor Joseph Rivière'ye genç dostu Joyce'a göz kulak olmasını isteyen bir mektup gönderdi.

Yine bu zamanda Lady Gregory'den Yeats'e gelen üçüncü bir mektup vardı: "Joyce'un sana yazıp yazmadığını bilmiyorum. Zavallı çocuk, tepetaklak gidecek diye korkuyorum ama metanetli. Sonunda başarır umarım. Ona yazarsan, geldiği zaman erken kalkabilirsen ve kahvaltıya davet edersen çok iyi olur. Onu besle gözet ve gitmeden önce Victoria'da akşam yemeği yedir, yardımcı ol. Okul ücretlerini ödeyebilecek kimselere yazıyorum, hiç değilse ucuz pansiyonların yerini ona söyleyebilecek Synge'e de yazdım.[25]" Yeats öyle telaşlandı ki hemen kaleme sarıldı:

---

* Muhtemelen Joseph Casey, bkz. 157-158. s.lar

† Lady Gregory *Ulysses*'te "biraz peşin" diye anılan şeyi verme haricinde her şeyi yaptı ve Joyce onu bir limerickte üzgün bir şekilde andı:

> Zarif bir bayandı Lady Gregory
> Bana gelin yoksul ozanlar dedi
> Ama binlerce öğrenci
> Onu buldular epey düşünceli
> Haykırınca "fakiriz" diye hepsi.[24]

Sevgili dostum Joyce,
Okumak için Paris'e gideceğini Lady Gregory'den yeni duydum. O zaman Dublin'den pazartesi gecesi ayrılıyorsun, Paris'e salı gecesi geçiyorsun. Eğer yanılmamışsam o zaman salı sabahı birlikte kahvaltı edebileceğimizi umuyorum. Çalar saatimi kuracağım tren perona varır varmaz orada seni karşılamak için hazır olacağım. Kahvaltının ardından yolculuğun yorgunluğunu atmak için benim yatağımda uyuyabilirsin. Akşam yemeğini de birlikte yeriz, sonra Paris trenine yetişirsin. Epey konuşmak istediğim şey olduğu için umarım bana uğrayacaksın. Zannederim, seni burada Londra'da birkaç edebiyatçıyla tanıştırmama izin verirsin, eğer buradaki gazeteler için yazı yazarsan, kitap eleştirileri, şiir vb. bunun Paris'te (İngilizce öğrenmek isteyen az insan olacak orada) geçinmene epey katkı sunacağını göreceksin. Bu çeşit işten zarar gelmez. Şiirlerin de sana derhal bir şeyler getirir diye umuyorum.

Saygılarımla
W. B. Yeats.

Not: "*The Speaker*"a gitmedim, senden şiir alacağına veya eleştiri yapman için sana şans vereceğine dair içimde kuşkular var. Bir süre önce onlara genç bir adam getirdim, ona en iyi yazarlarından biri gözüyle bakıyorlar ve hiç kuşkum yok ki senden de o kadar iyisini bekleyecekler. Ama bunları tartışabiliriz.[26]

Böylece cesaretlenerek, Joyce hazırlıklarını tamamladı. Babasının arkadaşı, Dublin Belediye Başkanı Timothy Harrington'dan kişiliğini öven bir mektup aldı.[27] Ne gibi planları olduğunu William Archer'a da yazdı, Archer o sahanın yeterince kalabalık olduğunu ileri sürerek Paris'te İngilizce öğretme işinden onu caydırmak için elinden geleni yaptı. "Bütün gün ders vererek Paris'te iki yakayı bir araya getirmek çok zor, nasıl böyle bir şeyi düşünebilirsin, üstelik bir yandan da doktor olmayı umuyorsun, benim kavrama sınırımı aşar. İçtenliğim yüzünden beni bağışla. Kuşkusuz ki bu benim işim değil ama hata yaptığından eminim."[28] Ama Joyce bilgece sözlerden etkilenme sınırı dışına çoktan çıkmıştı. Yazdıklarından bazılarını, daha sonra kardeşine çıtlattığı gibi gelecekte kullanmak için[29] diyerek, gururunu okşama düşüncesiyle George Russell'a emanet etti, çok şaşıran mistik Yeats'e şöyle yazdı: "Şimdiye kadar tanıştığım asi gençler içinde en isyankârı bu çocuktur, niye onunla buluşuyorum merak ediyorum, ruhum kör olsa da ben aklı başında bir adamım."[30] Birdenbire öldüğü takdirde Stanislaus'a şiirlerinin ve efifanilerinin dünyanın en büyük kütüphanelerine gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Vatikan da dışlanmamalıydı.*[31] Kingstown rıhtımından

* Bu aşırı duygusal tavrı *Ulysses*'te (40 [50] [N. E. s. 71]) Stephen'ı kendi kendine konuşturarak hicveder: "Ya evet, W. Yeşil değirmi yapraklara yazdığın, hani sen öldükten sonra İskenderiye kitaplığı dahil dünyanın tüm büyük kütüphanelerine gönderileceğini düşlediğin efifanileri

-daha sonra verdiği isimle hayal kırıklığı köprüsü- 1902 senesinin 1 Aralık akşamı ayrıldığında, birini memnun etmek içinmiş gibi yaptığı gönüllü gidişin ruhunda bıraktığı iz derinleşti.

Bu ayrılışı *Sanatçının Portresi*'nde 1904'teki gidişiyle birleştirecekti. "Sürgün" sözcüğünü henüz kullanmıyordu ama Lady Gregory'ye yazdığı mektupta bunun imaları göze çarpıyordu. Joyce sürgüne, diğerlerine sitem edebilmek, kendini haklı çıkarmak için gereksinim duyuyordu. Dublin'den dışlanmış olma duygusu, çok iyi farkında olduğu gibi kahramanı Dante'nin Floransa'dan sürülmesinde olduğu gibi ahlaki bir kesinlik içermiyordu, çünkü evin anahtarları Joyce'un cebindeydi. Ona ne git diye emretmişlerdi, ne de dönmesi yasaktı, gerçekten de ilk gidişinin ardından beş kez geri dönecekti. Diğer devrimciler gibi muhalefetle şişmanlayıp, hoşgörüyle zayıflıyor, sararıp soluyordu. Doğduğu toprakla ilişkisi ne zaman iyileşme tehlikesi gösterse o zaman uyuşmazlığını perçinleyecek bir olay bulacak, gönüllü bulunmayışının ne kadar haklı olduğunu yeniden kanıtlayacaktı. Gelecek yıllarda İrlanda bağımsızlığına karşı, şimdiye kadar büyük bir özenle ülkesiyle arasında kurduğu ilişkiyi değiştirecek diye bir parça içerlediği görüldü. Bir arkadaşına "Söylesene İrlanda'ya ve bana biçim veren, kaderimi yaratan şartların değişmesini niçin isteyeyim?"[32] dedi. Joyce'un bu kitapları İrlanda'da yazamayacağını düşünmesi yeterli bir nedendir ama ülkesiyle içli dışlı olması için, şimdi onu ilk kez ayrılmaya götüren kavganın sürekli tazelenmesi gerekiyordu.

Joyce'un kitapları ayrılığın çeşitli biçimlerini anlatacak, kendisi de onlara durmadan malzeme toplamakla meşgul olacaktı. Kahramanları özgürlük arayacak, bu istekle veya zorunlu yapılmış bir sürgün olacaktı. Yarattığı kahramanlar bir dereceye kadar aslında toplumun kurbanlarıydılar ama Joyce kendisini çaresiz avla özdeşleştirecek kadar mazoşist değildi. Tam o anda zulüm kaynağı olarak en keskin biçimde topluma saldırıyor, kendi umutsuzluğunun kaynağını da tamamen reddetmiyordu.* Yahudi'nin kızı baladındaki çocuk gibi *rızayla* kurban edildi.† Diğer yandan kendine

---

o derin mi derin kurguları anımsıyor musun? Birkaç bin yıl -bir mahamanvantara- sonra, oralarda birisi onları okuyacaktı. Pico della Mirandolavari. Vallahi, tıpkı bir balina gibi."
Joyce büyük olasılıkla Childs cinayeti davasında öldürülen kardeşin vasiyetinde, ölümü halinde altı ciltlik şiirleri eğer basılmamışsa, onun mirasıyla basılmasını ve bir nüshasının Trinity Kolej kütüphanesine bırakılmasını talimat verdiğini anımsamış olmalıydı.

* Stephen aynı çelişkileri Tanrı ve Shakespeare'de de bulur. Tanrı kendisini doğurur, kendisiyle diğerlerinin arasına kendisini yollar, kendi şeytanları tarafından da sömürülür. *Ulysses* (197 [253]). Shakespeare'e ilişkin "Direşken anlığı, içindeki mağribinin durmadan acı çekmesini isteyen o kıskançlık çılgını Iago'dur" der. (212 [273] [N. E. s. 253])

† *Ulysses* (692 [810])

düşkünlüğü, anarşist bireycilikle bütünleşecek kadar alevlenmiyordu da. Kendilerini üstün görme zaferine kapılmış kahramanları, sanki çok ileri gitmişler gibi mutsuzdurlar.

Joyce belli belirsiz farkında olsa bile, geleneklere karşı yaptığı hücumlarda, bilinçli teşvik ettiği direnişte başarılı oldu. Ülkesinden ayrılış bir çarpışma stratejisiydi. Onunla yakından ilişkili başka bir strateji yazma eylemiydi. Yaşamının sonraki evrelerinin birinde Arkadaşı Claud Sykes'a yazabildiği sürece her yerde, Diyojen[33] gibi bir fıçıda bile yaşayabileceğini söyledi. Yazma eyleminin kendisi onun için bir sürgündü, ayrı duruşun kaynağı. Zürih'te genç bir adam yanına gelip "*Ulysses*'i yazan o eli öpebilir miyim?" diye sorunca Joyce Kral Lear gibi "Hayır, o el başka şeyler de yaptı"[34] dedi. Yalnızca, kendisi de bir kopuş olan yazma eylemiyle, aklın sürekli vaftiz edilmesi yoluyla saflığa ulaşılabilirdi.

Joyce Dublin'den ayrılma isteğinin Cizvitlerle yaşadığı rahatsızlıklardan ve tıp eğitimi için duyduğu arzudan daha büyük olduğunu anlayacak kadar kendine dürüsttü. Yaşam deneyimini başka bir yerde tecrübe etmek gerektiğini Stanislaus'a söyledi.[35] Kendisini ve ülkesini ölçmek için daha yabancı bir dünyayı ölçmesi gerekiyordu.

Joyce iki yaşında, *Southern Illionis Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Üç kuşak Joyce'lar: Joyce, babası, annesi ve anne tarafından dedesi (John Murray) ile. Altı buçuk yaşında olan Joyce bu fotoğrafı çektirmeden yarım saat önce Clongowes Wood Kolej'ine girmişti. *Mrs. May Monaghan'ın izniyle.*

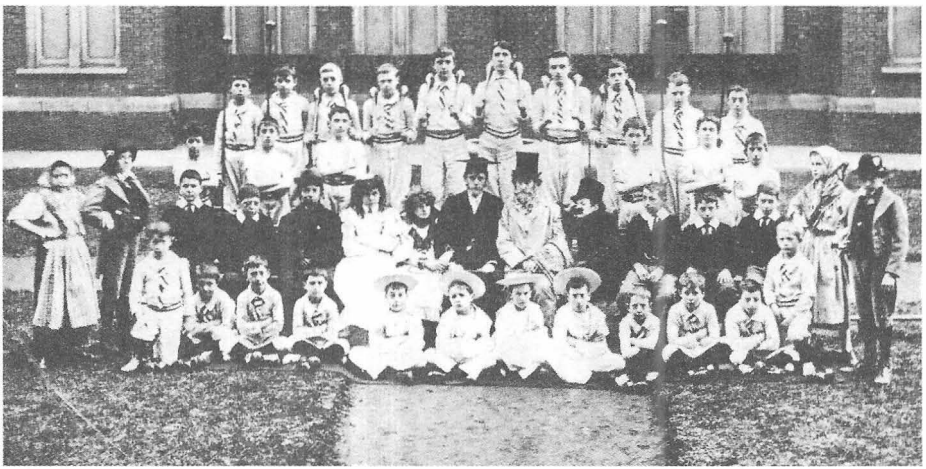
Clongowes'ta okul arkadaşlarıyla, önde otururken. *Bruce Bradley ve Michael Gill'in izniyle.*

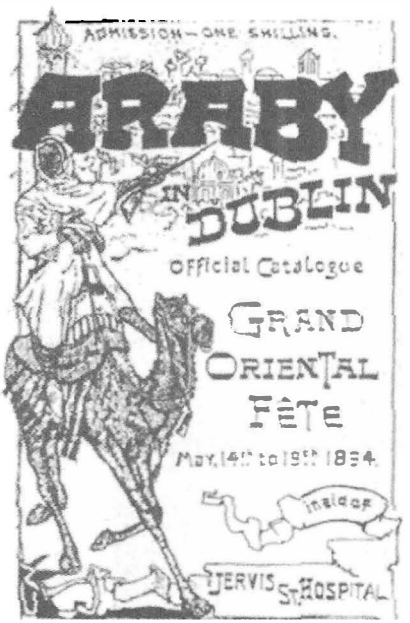
Mrs. William Murray (Josephine Teyze) kızlarıyla. *Cornell Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

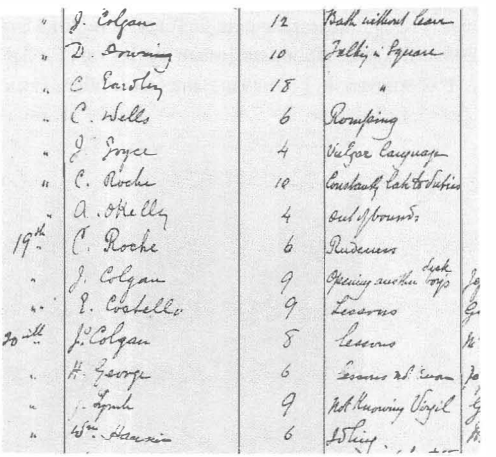
Rathgar, Brighton Square West, 41 numaradaki Joyce'un doğduğu ev. *Sean Ó Mórdha ve Radio Telefis Eireann izniyle.*

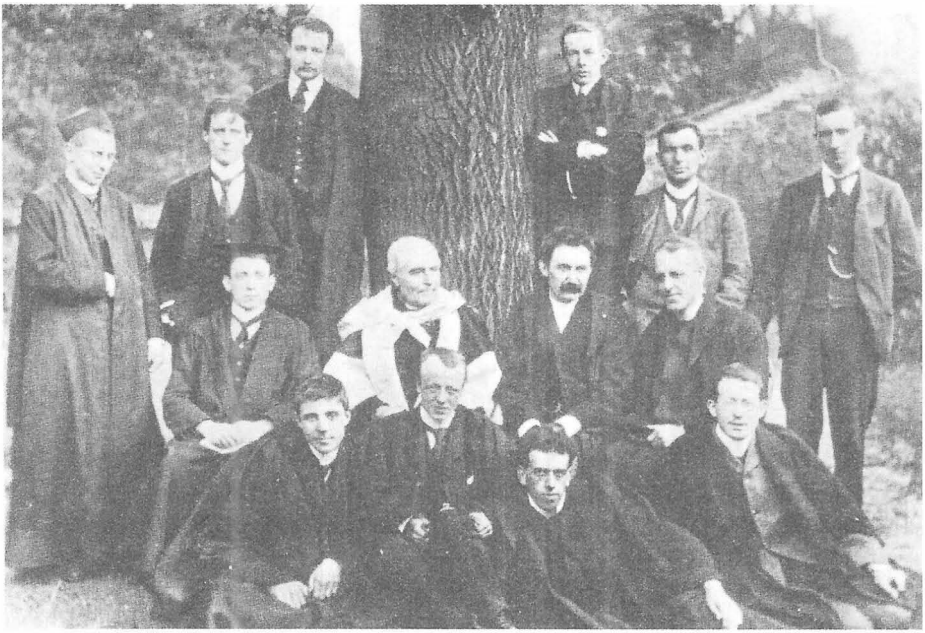
Muhtemelen 1898 Mayıs'ında, (kitabın içinde bu temsil ocak tarihinde iki kez oynandı diyor-ç.n.) Belvedere Kolej'inde F. Anstey'nin *Vice Versa* isimli oyununda okul müdürü olarak giyinmiş (kafasında keple ikinci sırada oturan) Joyce. Solunda oturan Albrecht Connolly; arka sıra (soldan ikinci) kardeşi Stanislaus, (soldan beşinci ve altıncılar sırasıyla) Eugene ve Richard Sheehy, *Albay John Burke-Gaffney'nin izniyle.*

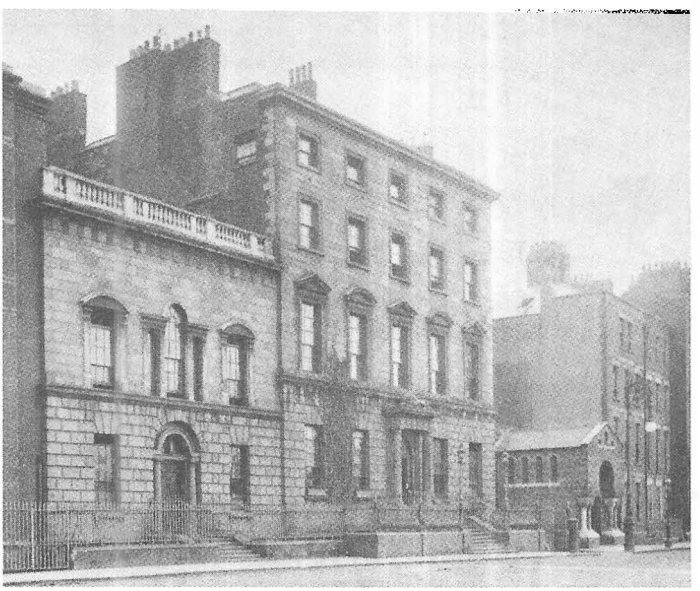
Joyce'un *Dublinliler'deki* bir öyküsünde sözünü ettiği, Araby fuarının afişi, Dublin 14-18 Mayıs 1894. *Patrick Henchy izniyle.*

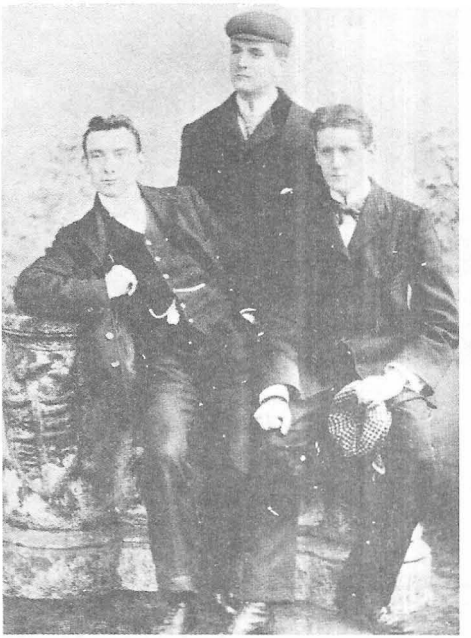
Joyce'un "kötü söz söylemekten" Pis Roach'un "kabalık yapmaktan" listeye alındığı Clongowes'taki Ceza Kitabı. *Sanatçının Portresi*'nde sözü edilen Kickham, Little ve McGlade gibi isimler de bu listede yer alır. *Bruce Bradley ve Michael Gill'in izniyle.*

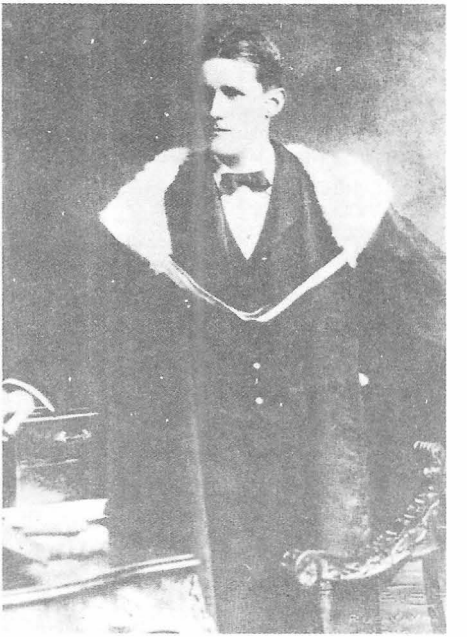
Dublin, Üniversite Kolej'de bir grup öğrenci ve öğretim görevlisi, 1900 gibi. Ön Sıra: Felix Hackett, Seumas O'Kelly, Micheal Lennon, C. P. Curran. İkinci Sıra: George Clancy, Muhterem E. Hogan, SJ. Profesör Édouard Cadic, Muhterem Joseph Darlington, SJ. Arka sıra Muhterem George O'Neill, S.J. James Joyce, J.M. O Sullivan, R. J. Kinahan, James Clandillon, Patrick Semple.

Joyce'un zamanında Üniversite Kolej, Dublin.

George Clancy, J.F. Byrne ve Joyce, Üniversite Kolej'deyken. (Croessmann Koleksiyonu) *Southern Illionis Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Mezuniyet cüppesiyle, 31 Ekim 1902. *Southern Illionis Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

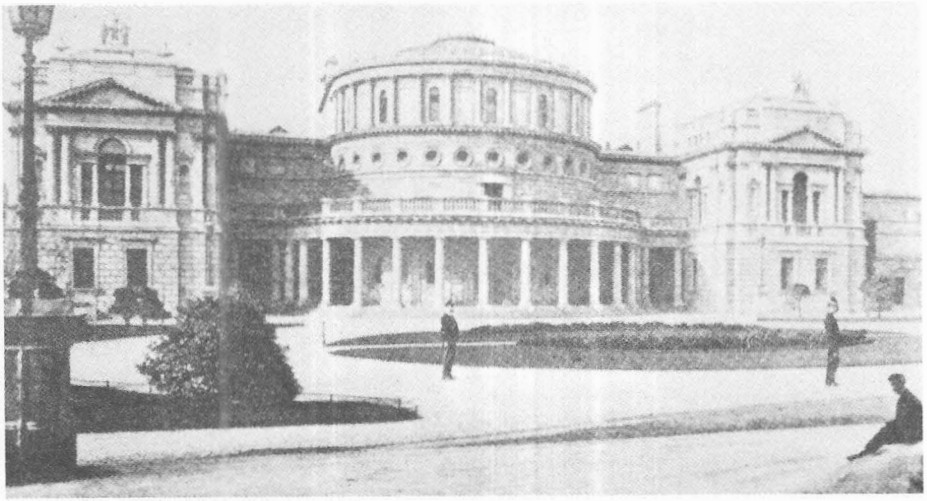
ANTIENT CONCERT ROOMS.
EXHIBITION OF IRISH
INDUSTRIES
AND
GRAND IRISH CONCERT,
THIS (SATURDAY) EVENING,
At 8 o'clock.

Artistes :—

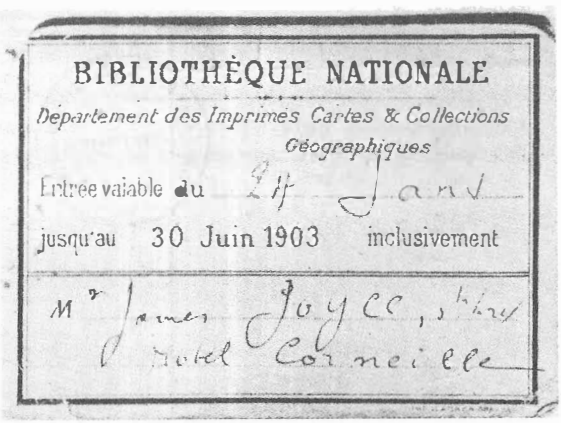
Miss AGNES TREACY,
Miss OLIVE BARRY,
Madame HALL.
Miss WALKER (Marie Nic Shiubhlaigh).
Mr. J. C. DOYLE,
Mr. JAMES A. JOYCE, and
Mr. J. F. M'CORMACK.

Orchestra conducted by
Miss EILEEN REIDY, A.L.C.M., R.I.A.M.
Prices—3s. 2s. and 1s. 80198

John McCormack ile aynı sahneyi paylaştığı 27 Ağustos 1904 tarihli konserin *Freeman's Journal*'daki haberi. *Patrick Henchy'nin izniyle.*

Irlanda Milli Kütüphanesi, *Patrick Henchy ve Irlanda Milli Kütüphanesi'nin izniyle.*

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE

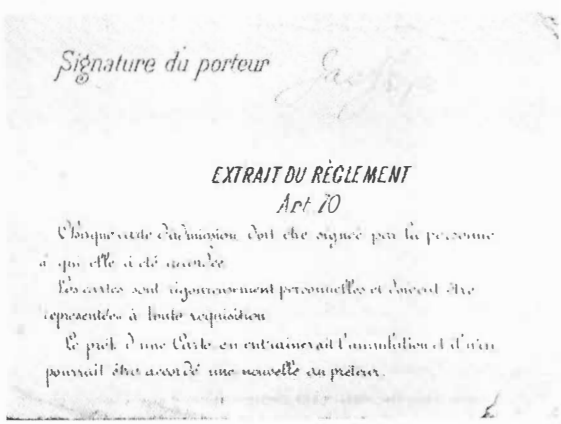
Département des Imprimés Cartes & Collections Géographiques

Entree valable du 24 Janv

jusqu'au 30 Juin 1903 inclusivement

Mr James Joyce, 5 bis rue Corneille

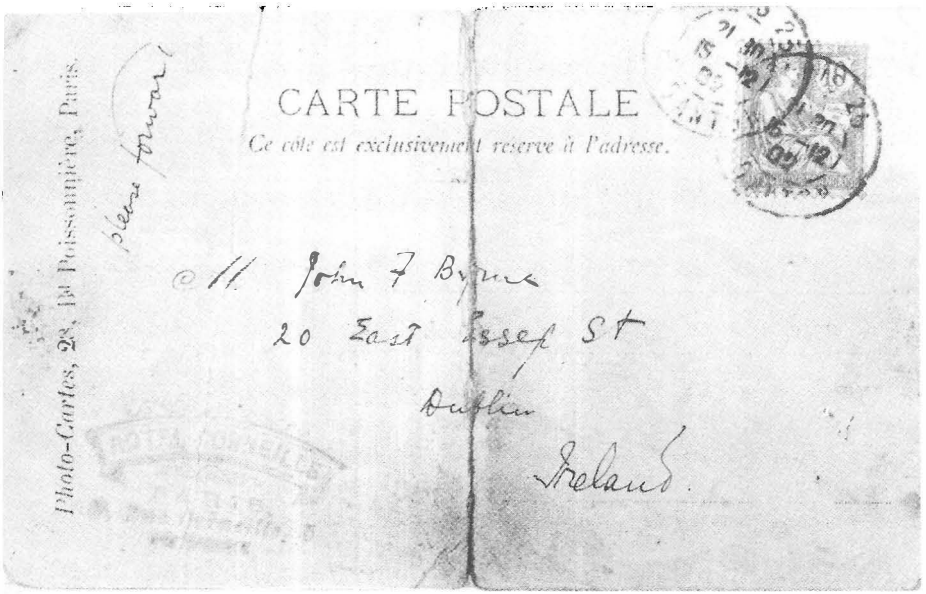
Joyce'un Bibliothéque *Nationale*'e giriş kartı. 24 Ocak 1903.

Signature du porteur

EXTRAIT DU RÈGLEMENT

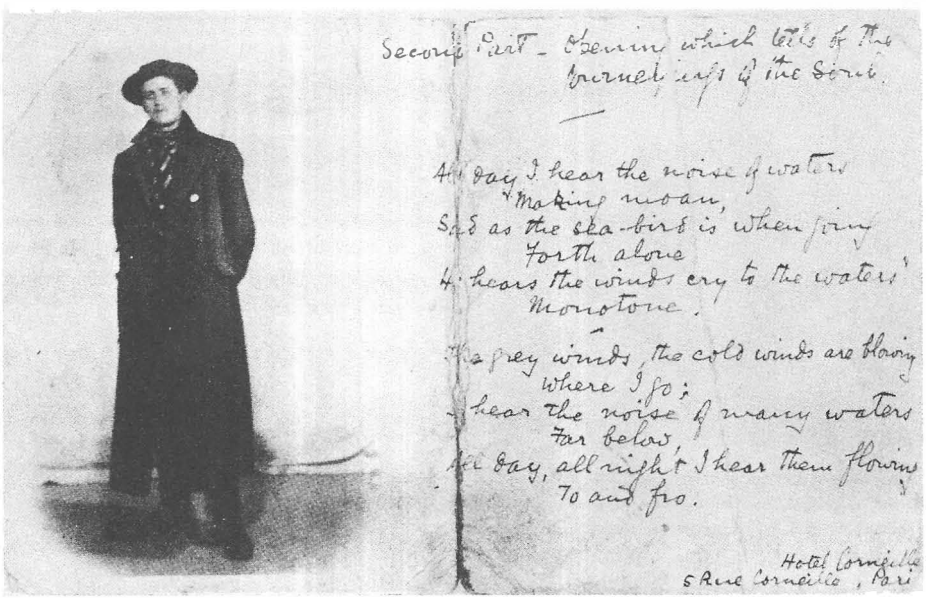
Art 10

Aynı kartın arka yüzü.

J.F. Byrne'e gönderdiği posta kartı , 15 Aralık 1902

Aynı kartın arka yüzü.

Joyce 22 yaşında. 1904. C.P. Curran, Joyce'un fotoğrafını çekerken o anda ne düşündüğü sorulunca "Bana beş şilin borç verip vermeyeceğini düşünüyordum" dedi. *C. P. Curran'ın izniyle.*

TUESDAY, MAY 17, 1904.

FEIS CEOIL.

SINGING AND PIANOFORTE COMPETITIONS.

Yesterday, the annual competitions in connection with the Feis Ceoil opened in the Antient Concert Rooms. There was a large attendance of the general public, and much interest was taken in the singing and pianoforte playing. It may be remarked that the entries this year show a slight falling off, but this did not take away from the general interest which the festival excites. The vocal competitions for soprano (solo), and tenor (solo), took place in the large hall, whilst the upper hall was set apart for the pianoforte competitors. In the first of these three classes there were 29 entries, in the second 22, and in the third no less than 40.

Soprano Solo—The judge of solo singing, was Signor Luigi Denza, Professor R.A.M. The test pieces were as follows:—(a) "Hear ye, Israel," from Mendelssohn's "Elijah"; (b) an Irish Air—"Lullaby," arranged by Stanford; and (c) a sight-reading test.

Signor Denza announced the result as follows:—1, Miss Margaret Moriarty, 98 Lower Leeson street; 2, Miss Katharyn Warwick, 71 University avenue, Belfast; 3, Miss Moll, Byrne, 6 Irishtown avenue, Sandymount; highly commended, Miss Fanny Vincent, Loreto Abbey, Rathfarnham; Miss Frances Walsh, 25 The Square, Tralee, and 105 Upper Rathmines.

In making the announcement Signor Denza said it gave him great pleasure to be back adjudicating at the Feis. The competition had been a very close one, there being but one mark of difference between the winners of the first and second prizes.

Junior Pianoforte—The test pieces were (a), Nocturne in G major (Field); (b), study No. 4 (Scarlatti); (c), an easy piece at sight. Prize-winners—1, Miss Annie Tracey, Charlotte street, Dublin, and Miss Elge Kennedy, Monkstown avenue. Both candidates being equal, got a silver medal. 2nd, Miss Charlotte Graham, Aylesbury road, Dublin, and Miss Gertrude E. Calobar, Rathmines road. Each of these candidates was awarded equal marks, and therefore each gets a second. Commended, Miss Norah Ireland, Eglinton avenue, Belfast.

Mr. Franklin Taylor, in announcing the result, said that the standard of merit of the performances had been so equal that a second trial was necessary. Even after the second test no point of difference was noticeable, and two of the youthful pianistes were bracketed for equal honours in connection with the first prize. The same state of things prevailed in connection with the second prize, so that two seconds were awarded.

Tenor solo—1, Joseph A. Walsh, 66 Dublin road, Belfast; 2, Winston R. Gage, 3 Brighton terrace, Rathgar; 3, James J. Joyce, 7 St. Peter's terrace, Cabra.

The adjudicator said he awarded second place to Mr. William Rathborne, of 154 Clonliffe road. He placed Mr. W. R. Gage second, and highly commended Mr. Joyce. Mr. Rathborne, however, was disqualified from winning the second prize, he having won it last year, and the awards were, therefore, made in the order given above.

The attendance at the Feis inaugural concert in the Great Hall of the Royal University Buildings last evening did not exactly betoken an overflow[illegible] Celtic song. The audience

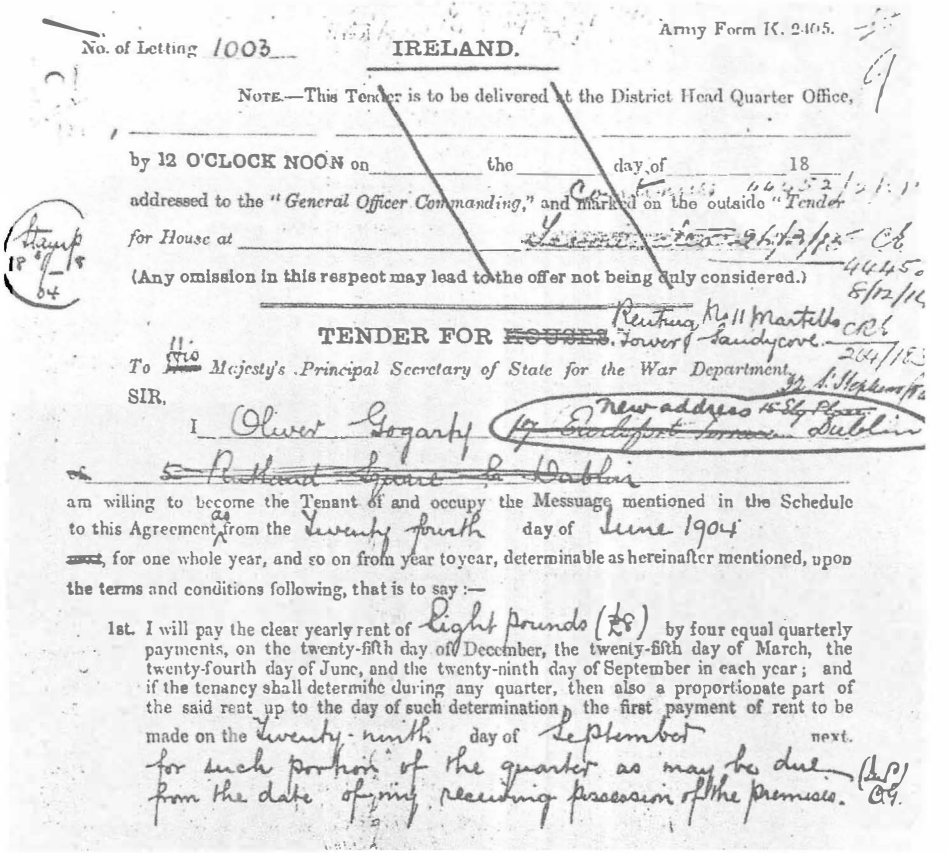
Katıldığı tenor yarışmasında üçüncülük ödülü olan bronz madalyayı aldığı, 14 Mayıs 1904'teki Feis Ceoil'in sonuçlarını gösteren gazete haberi.

Denize Giden Atılar'da Aran Adaları'ndan bir genç kadın gibi giyinmiş Nora Joyce (1918) *Jimmy Joyce'un izniyle.*

Oliver Gogarty, 21 yaşında. 1899. *Oliver D. Gogarty'nin izniyle.*

No. of Letting 1003 IRELAND. Army Form K. 2405.

NOTE.—This Tender is to be delivered at the District Head Quarter Office,

by 12 O'CLOCK NOON on _____ the _____ day of _____ 18__

addressed to the "*General Officer Commanding*," and marked on the outside "*Tender for House at* _____"

(Any omission in this respect may lead to the offer not being duly considered.)

Rentum Rs 11 Martello Tower Sandycove.

TENDER FOR ~~HOUSES~~.

To His Majesty's Principal Secretary of State for the War Department.

SIR,

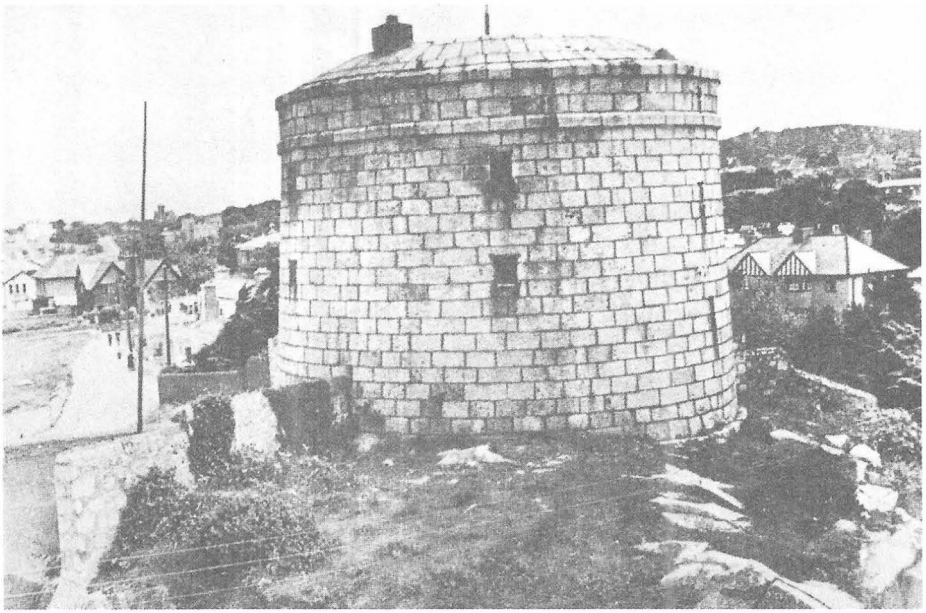
I Oliver Gogarty New address 15 St Stephens Green Dublin

~~of 5 Rathmines Square in Dublin~~

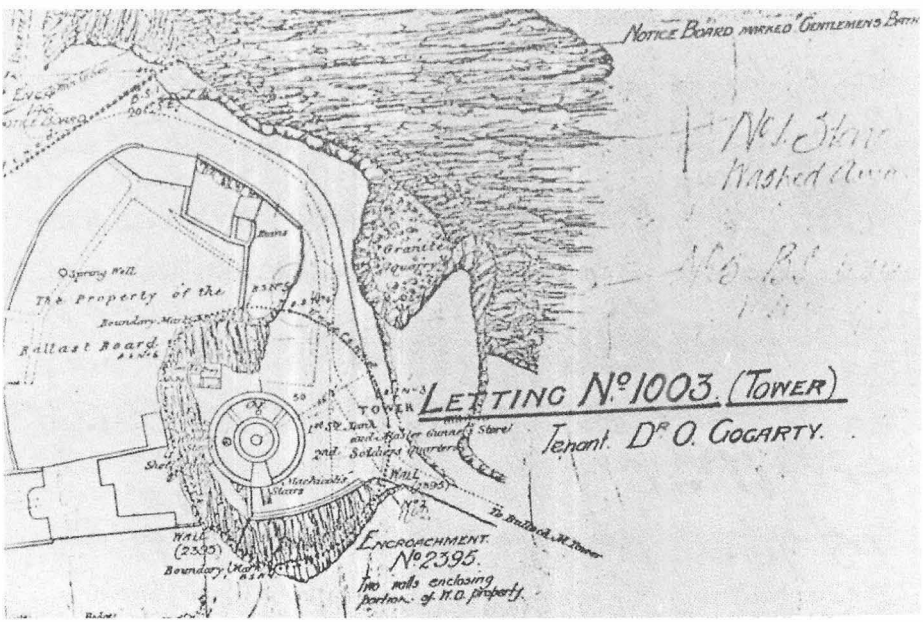
am willing to become the Tenant of and occupy the Messuage mentioned in the Schedule to this Agreement, from the twenty fourth day of June 1904 ~~next~~, for one whole year, and so on from year to year, determinable as hereinafter mentioned, upon the terms and conditions following, that is to say :—

1st. I will pay the clear yearly rent of Eight pounds (£8) by four equal quarterly payments, on the twenty-fifth day of December, the twenty-fifth day of March, the twenty-fourth day of June, and the twenty-ninth day of September in each year; and if the tenancy shall determine during any quarter, then also a proportionate part of the said rent up to the day of such determination, the first payment of rent to be made on the twenty-ninth day of September next. for such portion of the quarter as may be due from the date of my receiving possession of the premises.

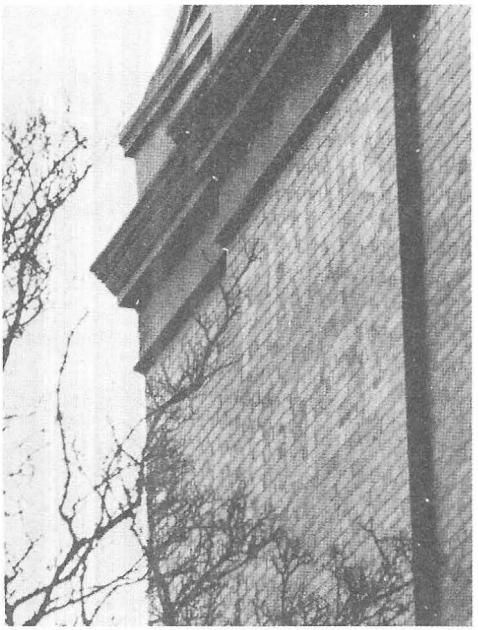
Oliver Gogarty'nin Sandycove'daki Martello Tower için sunduğu teklif. 18 Ağustos 1904. *Bayındırlık İşleri Bürosunun izniyle.*

Joyce'un 1904 yılı eylûlünde Gogarty ile kısa bir sûreliğine yaşadığı Martello Tower. *Irish Times'ın izniyle.*

Kulenin Planı. *Bayındırlık İşleri Bürosunun izniyle.*

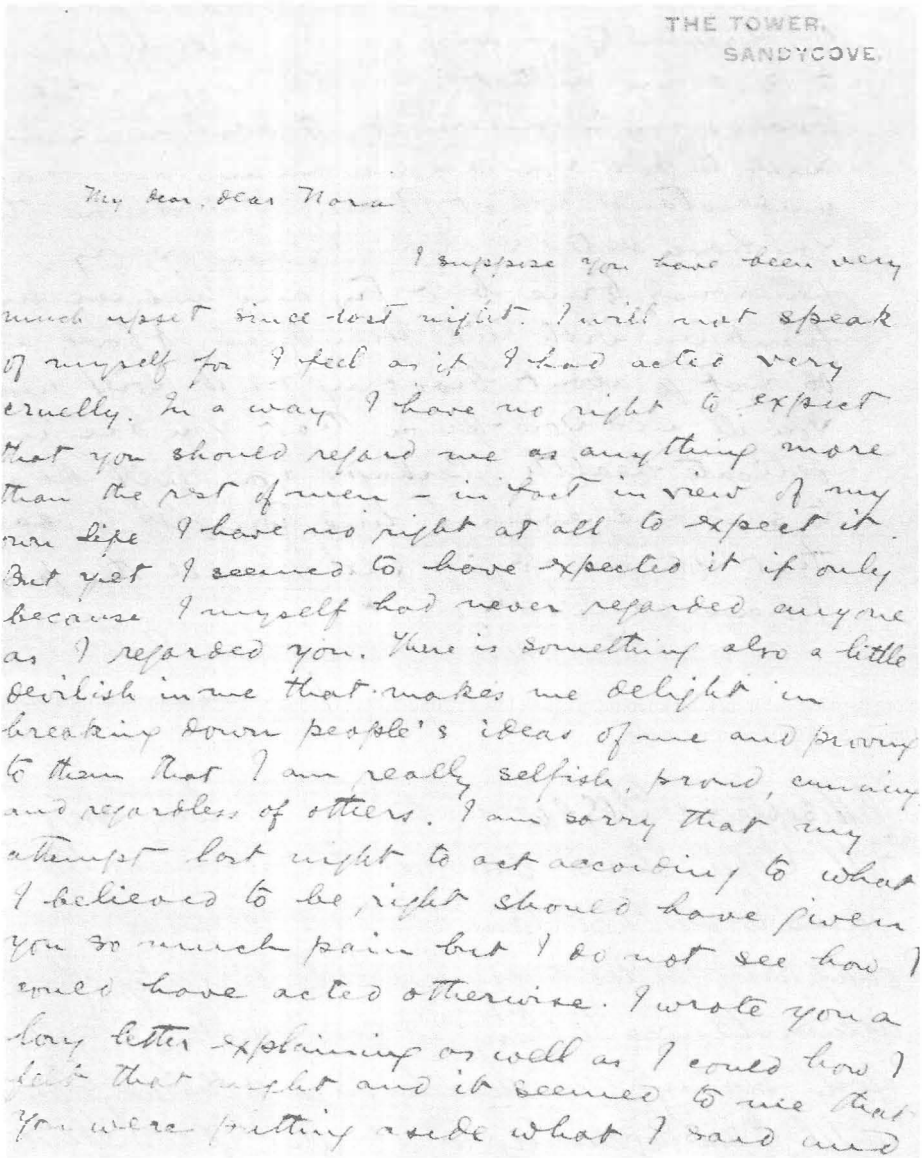
Joyce'la tanıştığı zaman Nora Barnacle'ın çalıştığı Leinster Street'teki Finn's Hotel. *Sean Ó Mórdha ve Radio Telefis Eireann izniyle.*

60 Shelbourne Road

I may be blind. I looked for a long time at a head of reddish-brown hair [illegible] decided it was not yours. I went home quite dejected. I would like to make an appointment but it might not suit you. I hope you will be kind enough to make one with me — if you have not forgotten me!

15 June 1904 James A Joyce

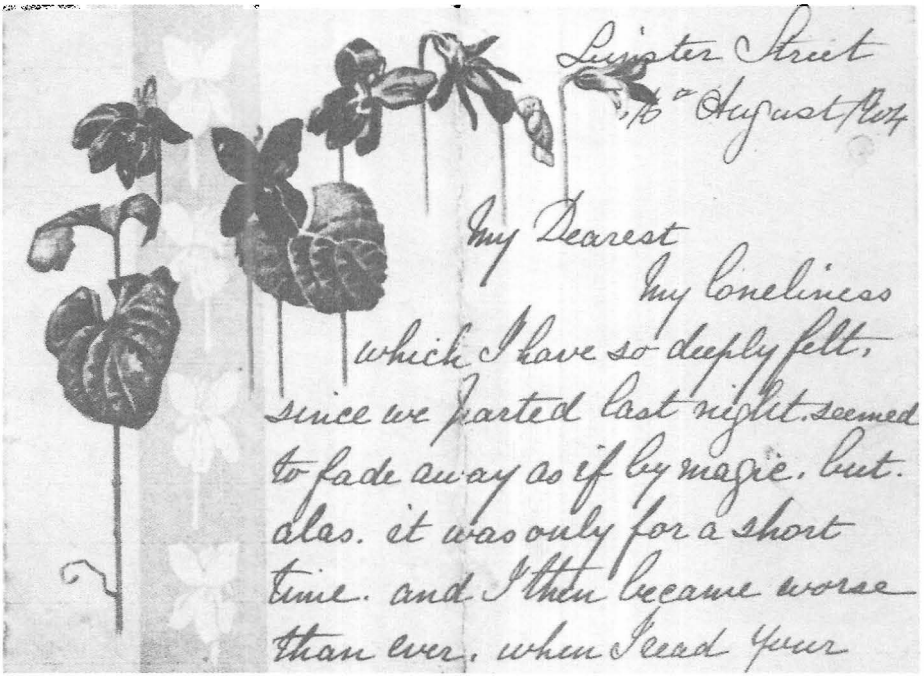
Joye'un Nora Barnacle'a yazdığı 15 Haziran 1904 tarihli ilk mektup. *Cornell Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

THE TOWER,
SANDYCOVE.

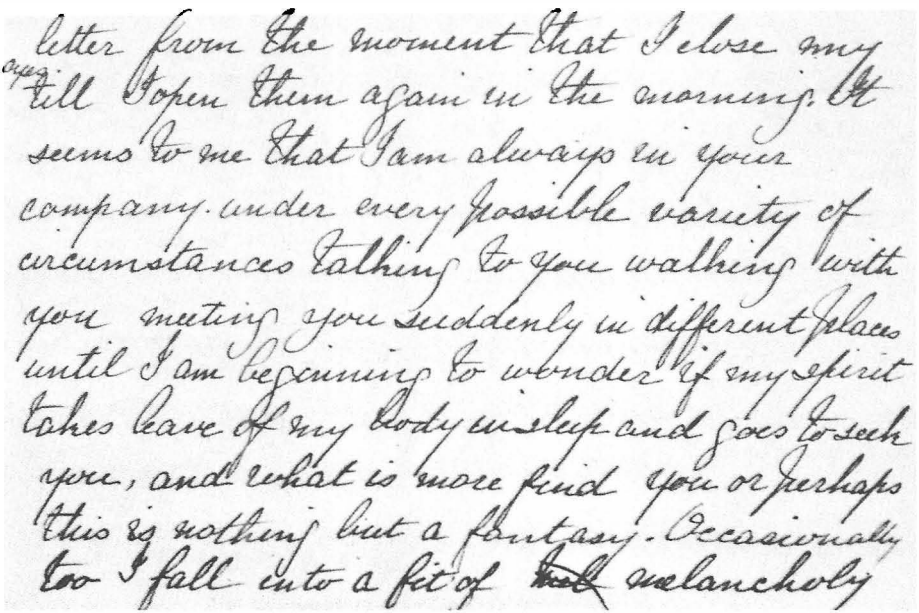
My dear, dear Nora

I suppose you have been very
much upset since last night. I will not speak
of myself for I feel as if I had acted very
cruelly. In a way I have no right to expect
that you should regard me as anything more
than the rest of men – in fact in view of my
own life I have no right at all to expect it.
But yet I seemed to have expected it if only
because I myself had never regarded anyone
as I regarded you. There is something also a little
devilish in me that makes me delight in
breaking down people's ideas of me and proving
to them that I am really selfish, proud, cunning
and regardless of others. I am sorry that my
attempt last night to act according to what
I believed to be right should have given
you so much pain but I do not see how I
could have acted otherwise. I wrote you a
long letter explaining as well as I could how I
felt that night and it seemed to me that
you were putting aside what I said and

Joyce'un Martello Tower belgesine ilişkin Nora Barnacle'a gön. 10 Eylûl 1904 tar.mektup *Cornell Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Nora Barnacle'ın bir mektup kitabından alarak Joyce'a gönderdiği 16 Ağustos 1904 tarihli mektup. *Cornell Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Mektubun ikinci sayfası.

that lasts for the day and which I find almost impossible to dispel it is about time now I think that I should finish this letter as the more I write the lonelier I feel in consequence of you being so far away and the thought of having to write write what I would wish to speak were you beside me makes me feel utterly miserable so with best wishes and love I now close

Believe me to be ever Yours

Norah Barnacle.

Mektubun üçüncü sayfası.

AVVISO.

La Berlitz School si permette avvisare quei signori ufficiali ed i. e r. Impiegati, che non poterono iscriversi quali alunni per la lingua inglese poichè le ore da loro desiderate erano già prese; che ieri sera arrivò il 2.o docente per l' inglese

James A. Joyce B. A.

Bachelor of Arts Mod. Lit.

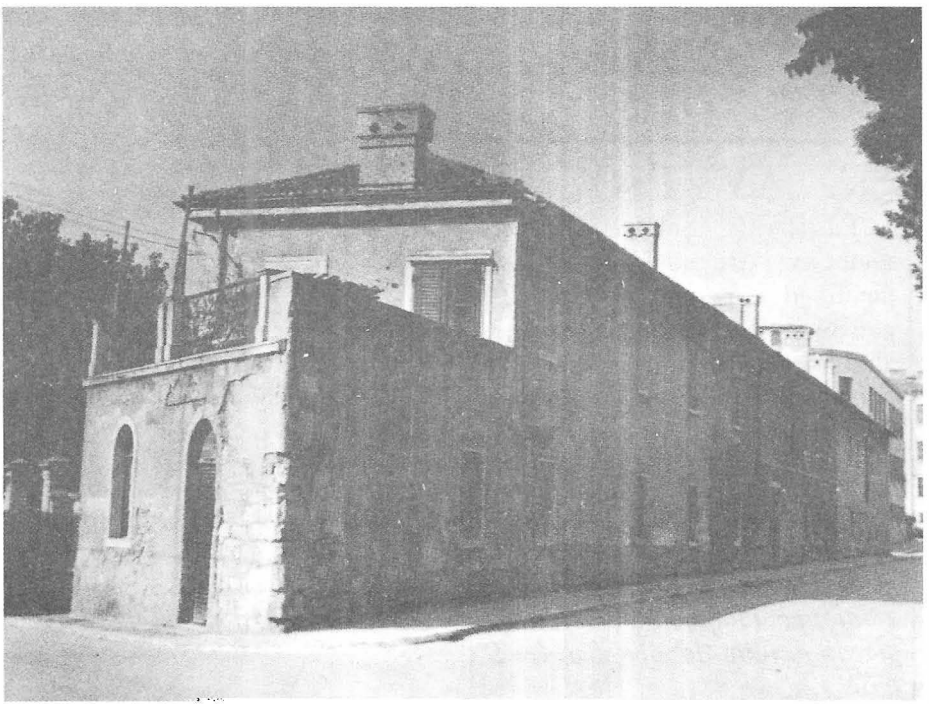
Si accettano dunque iscrizioni per l'inglese per tutti i giorni e tutte le ore fra le 9 e le 12.

La Direzione.

Joyce'un Pola'ya İngilizce öğretmek amacıyla geldiğini bildiren gazete haberi, 1904.

Berlitz School, Pola.

Medolino yolundaki blok evler. Joyce'lar 1905 Ocak-Mart arasında burada bir daire kiralamıştı. *Stanislas Simic'in izniyle.*

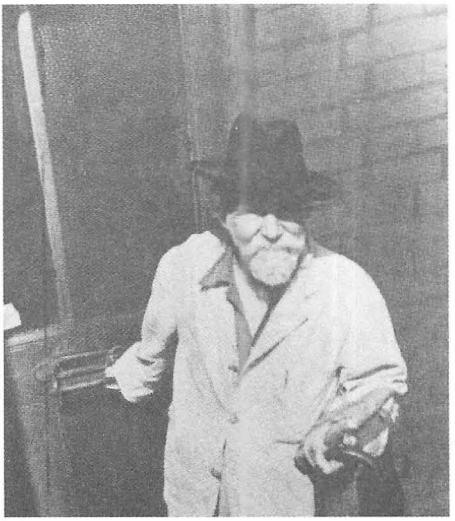
Tullio Silvestri'nin yaptığı Nora Joye resmi, Trieste 1914. *Bernard Gheerbrandt'in izniyle.*

Stanislaus Joyce 21 yaşındayken, 1905 gibi Trieste. *Mrs. Nelly Joyce'un izniyle.*

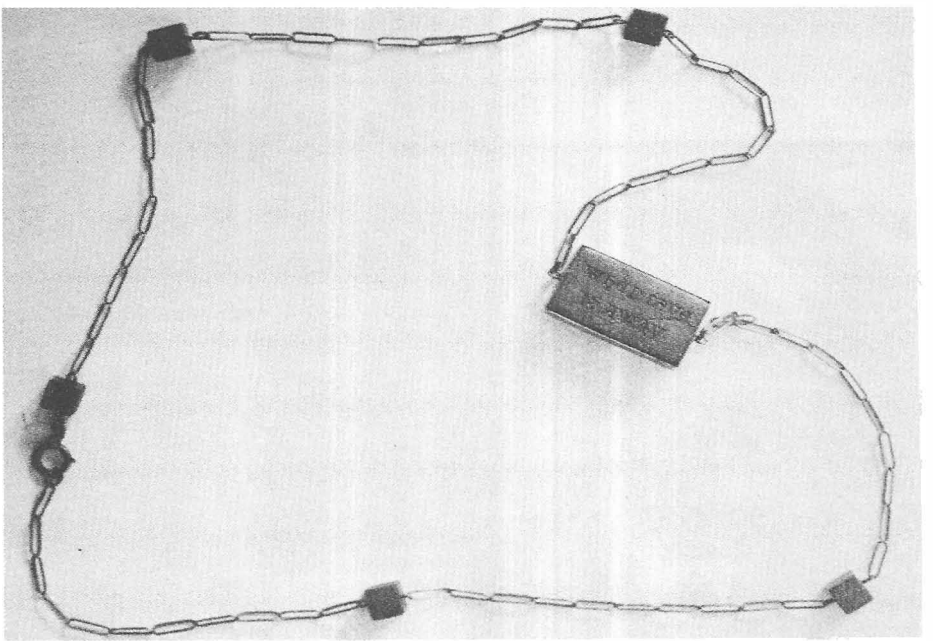
Joyce Trieste'de, otuz yaşlarındayken.

Dublinliler'i önce basacağına dair bir anlaşma imzalayıp sonra basmayı reddeden Maunsel & Company'den George Roberts, son zamanlarında. *Patricia Hutchins'in izniyle.*

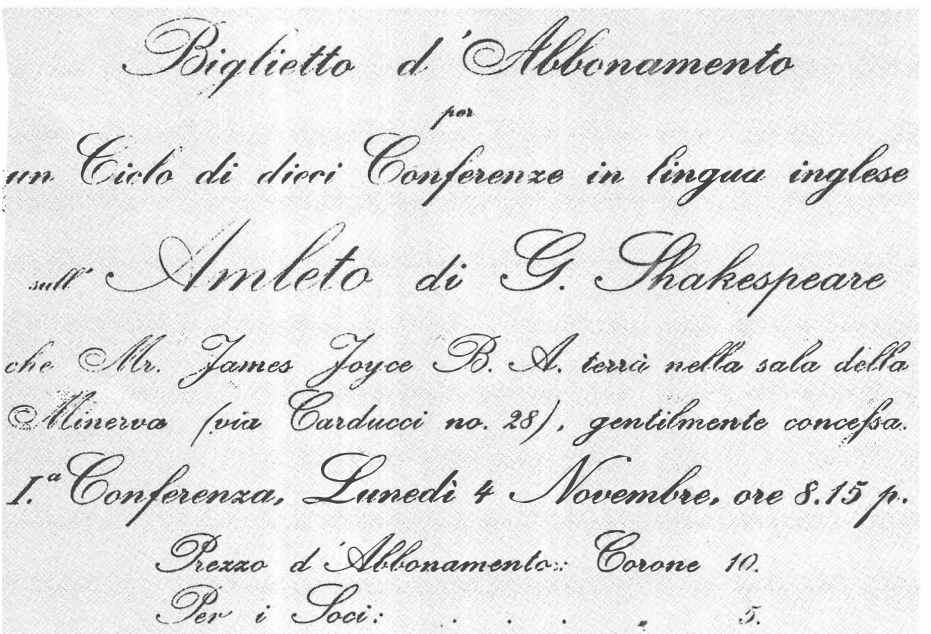
Dublinliler'i kabul eden, sonra reddeden, nihayet 1914 yılında basan yayıncı Grant Richards. Henry Lamb'in karakalem resmiyle, 1909.

Joyce'un 1909'da karısına gönderdiği üzerine "Aşk uzakta olduğunda mutsuzdur" yazdırdığı kolye. *Bernard Gheerbrandt'in izniyle.*

Mary Street'teki Volta Sineması. *Liam O'Leary'nin izniyle, Film Arşivleri.*

Biglietto d'Abbonamento

per

un Ciclo di dieci Conferenze in lingua inglese

sull' Amleto di G. Shakespeare

che Mr. James Joyce B. A. terrà nella sala della Minerva (via Carducci no. 28), gentilmente concessa.

I.ª Conferenza, Lunedì 4 Novembre, ore 8.15 p.

Prezzo d'Abbonamento: Corone 10.

Per i Soci: . . . . 5.

Joyce'un 4 Kasım 1912 ile 10 Şubat 1913 arasında, Trieste'de Hamlet üzerine verdiği on konferansa (aslında 12) abonelik bileti. Jack Oppenheim'ın çektiği bir fotoğraf.

George Joyce 3 yaşında. Trieste, 1908.

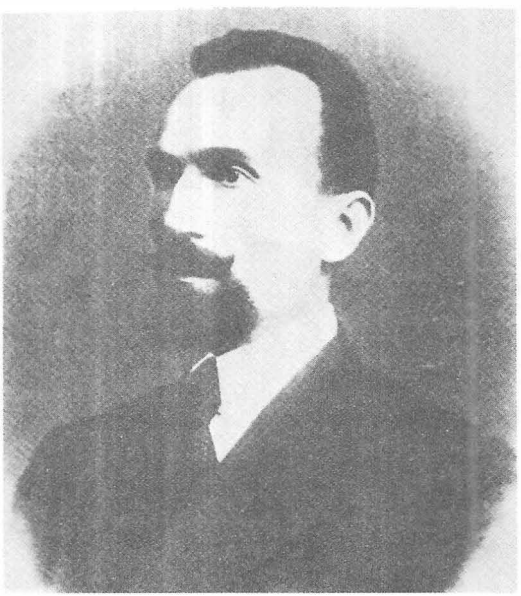
Joyce'un kız kardeşi Eva, 3 yaşındaki Lucia'yla. Trieste, 1910 *Cornell Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Joyce'un kız kardeşi Eileen ve Frantisek Schaurek evlenirken. 12 Nisan 1915. Joyce sağdıçtı.

Trieste'deki evlerinin penceresinde, George ve Lucia Joyce, 1913 gibi. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

Joyce'un Pola ve Trieste'den dostu, Alessandro Francini Bruni. *A. Francini Bruni'nin izniyle.*

Leopold Bloom'un esinlenildiği Ettore Schmitz (Italo Svevo), karısı Livia ve kızı Letizia'yla son dönemlerinde çekilmiş bir resimde. *Livia Schmitz'in izniyle.*

Romanı Senilità'nın elyazması koltuğunun altında Ettore Schmitz. *Livia Schmitz'in izniyle.*

I

Once upon a time and a very good time it was there was a moo-cow coming down along the road and this moo-cow that was coming down along the road met a nicens little boy named baby tuckoo .....

His father told him that story: his father looked at him through a glass: he had a hairy face.

He was baby tuckoo. The moo-cow came down the road where Betty Byrne lived: she sold lemon platt

O, the wild rose blossoms
On the little green place

He sang that song. That was his song.

O, the green wothe botheth

When you wet the bed first it is warm then it gets cold. His mother put on the oilsheet. That had the green smell.

His mother had a nicer

Joyce'un Harriet Weaver Shaw'a gönderdiği bir nüshadaki, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin birinci sayfası. *Sean Ó Mórdha ve İrlanda Milli Kütüphanesi'nin izniyle.*

Zürih'te James Joyce, 1915. Ottocaro Weiss'in çektiği fotoğraf. *Ottocaro Weiss'in izniyle.*

Zürih'te James Joyce, 1916. Bu fotoğraf o zamana kadar Joyce'u hiç görmemiş olan Harriet Shaw Weaver'a gönderilmişti. *Jane Lidderdale'in izniyle.*

Savaş zamanı, Avusturya Katzenau'daki gözaltı kampında Stanislaus Joyce, 1916 gibi. *Mrs. Nelly Joyce'un izniyle.*

Ottocaro Weiss. Joyce'un Zürih'teki hem dostu hem öğrencisi, 1922 yılına ait bir fotoğraf. *Dr. Piero Weiss'in izniyle.*

Zürih'te bir restoranda Joyce Ailesi. 1915. Ottocaro Weiss'in çektiği fotoğraf. *Ottocaro Weiss'in izniyle.*

Zürih'te James Joyce, 1917 gibi. (Croessmann Koleksiyonu) *Southern Illinois Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Zürih'te James Joyce, 1918 Aralık. *Paul Ruggiero'nun izniyle.*

Paul Ruggiero, Joyce'un Zürih'teki yakın arkadaşı. *Paul Ruggiero'nun izniyle.*

Nora, George ve Lucia'yla birlikte Zürih'teyken, 1918 gibi. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

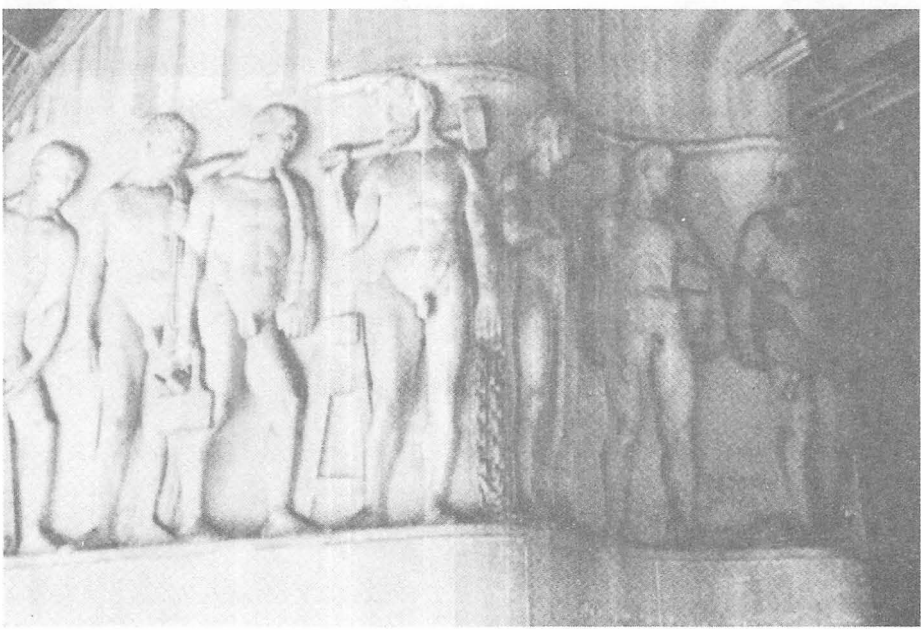
Dr. Gertrude Kaempffer. 1917. *Dr. Gertrude Kaempffer'ın izniyle.*

Frank Budgen, Zürih'te. *Frank Budgen'ın izniyle.*

İngiliz Oyuncuları'nın yönetmeni Claud W. Sykes, bir oyunda. *Claud W. Sykes'ın izniyle.*

August Suter'in yaptığı, emeğin alegorik heykeli. Ortadaki figür için Frank Budgen model oldu. *Fritz Senn'in izniyle.*

PFAUEN-THEATER

Schauspielbühne des Stadt-Theaters

Monday, 17 June 1918, at 8 pm.

The English Players

present

The Twelve-Pound Look

by J. M. BARRIE.

Cast:

Sir Harry Sims	Claud. W. Sykes
Lady Sims	Evelyn Colton
Kate	Daisy Race
Toombs, a butler	Charles Fleming

Scene: A room in Sir Harry Sims's house.

Riders to the Sea

by JOHN M. SYNGE.

Cast:

Maurya, an old woman	Daisy Race
Bartley, her son	Bernard Glenning
Catheleen, her daughter	Nora Joyce
Nora, a younger daughter	Mary Laney
Colum Shawn	Charles Fleming
A Woman	Ethel Turner

Scene: An island off the west of Ireland.

The Dark Lady of the Sonnets

by GEORGE BERNARD SHAW.

Cast:

The Dark Lady	Dorothy Bernton
Queen Elizabeth	Marguerite Matthews
Shakespeare	Tristan Rawson
A Beefeater	Claud. W. Sykes

Scene: The terrace of the palace at Whitehall.

*

The plays produced by Claud. W. Sykes.

An interval of 10 minutes after each piece.

Denize Giden Atılar'da oynayan Nora Joyce'un isminin de dahil olduğu, İngiliz Oyuncuları'nın afişi.

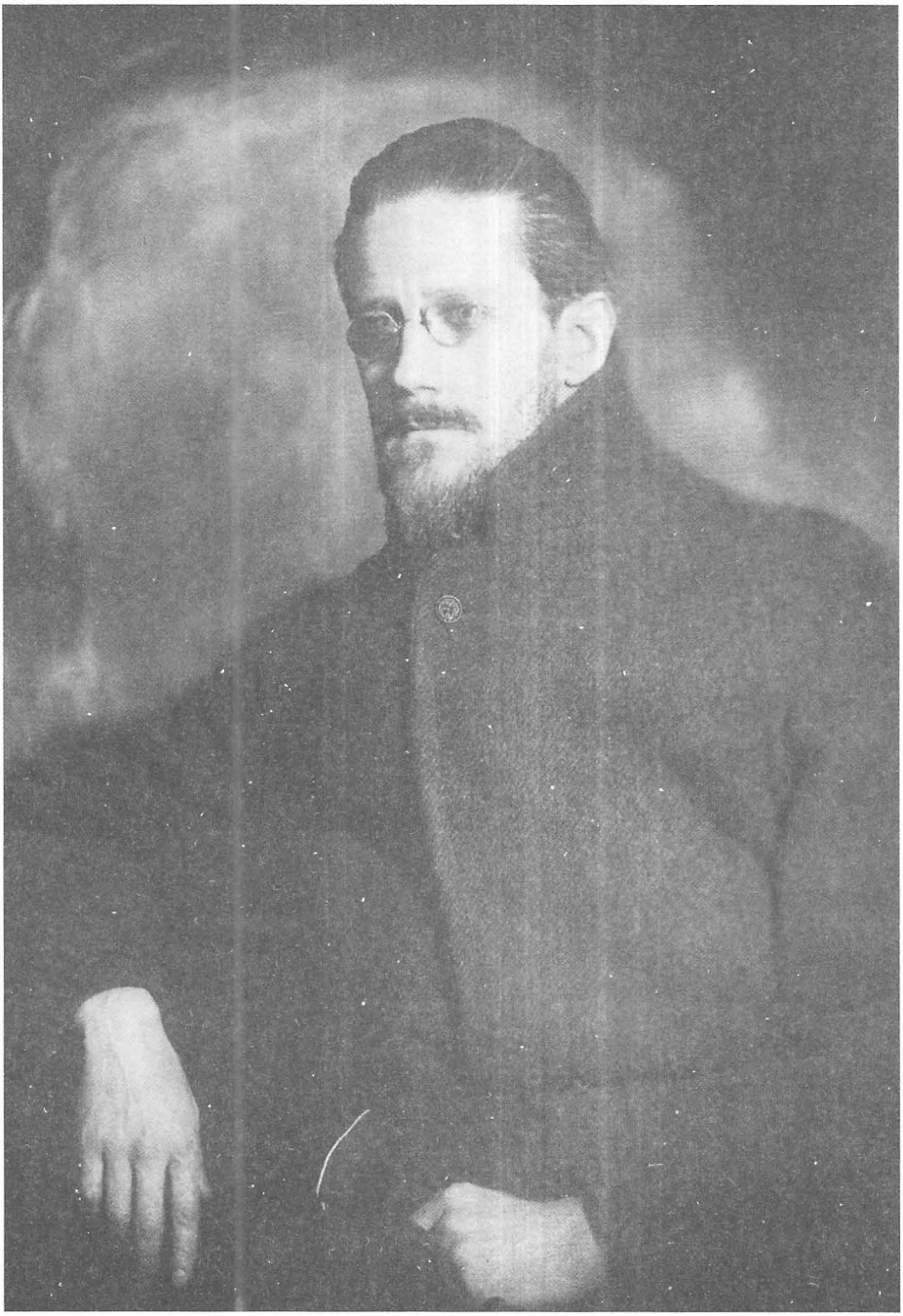

Marthe Fleischmann ve "muhafızı" Rudolf Hiltpold, Zürih, 1918 gibi. *Frau Walter Bollmann'ın izniyle.*

Joyce'la kavga etmesinden bir yıl kadar önce 1918'de, Black Watch üniforması içindeki Henry Carr. *Tom Stoppard ve Noël Carr'ın izniyle.*

Harriet Shaw Weaver, Joyce'un gördüğü ilk fotoğrafı. 1919. *Jane Lidderdale'in izniyle.*

Zürih'te James Joyce, 1919. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

1902-1903

> Paris sabah mahmurluğunda, limonsarısı sokaklarda hoyrat güneş ışığı. Dumanı üstünde ayçörekleri, kurbağayeşili pelinler, Paris'in sabah buhuru havayla cilveleşmekte. Belluomo, karısının aşığının karısının yatağından kalkıyor, başörtülü evkadını, elindeki fincan tabağında asetik asit fır dönüyor. Rodot'nun Yeri'nde Yvonne ile Madaleine, ağızları *flan bereton pusu*yla sararmış, altın dişleri *chausson* çöreklerini öğüterek sırra kadem basan güzelliklerini yeniden canlandırmaktalar. Parisli erkekyüzleri geçmekte, afsunlanmış füsünkârlar, kâküllü *conquistadores*.
>
> *Ulysses* (42 [52-53] [N. E. s.73])

Paris Dublin'in tam zıddıydı. Kendini, etrafında güzel kadınlarla Dr. Joyce, şair, efifanist, hekim olarak görme hayali, babasının ona gönderebileceği yol parası dışındaki azıcık parayla ve pek yakında yüzleşeceğini bildiği zorluklarla suya düşmemişti henüz. Londra'da karşılandığından morali hâlâ iyiydi. Geleceği kendisine önceden bildirilen Yeats, sabahleyin onu almak için altıda Euston İstasyonu'na geldi. Joyce buna minnettar olmuştu, Yeats de onu "beklenmedik kadar cana yakın" buldu. "Eski Ibsenci öfkeyle kapıyı çalmadı"[1] Daha yaşlı şair bütün günü, daha sonra Lady Gregory'ye pişmanlıkla bildirdiği gibi, epey zaman harcayarak Joyce ile geçirdi. Genç adama yardım etmeye çok hevesli olduğu belliydi. Kahvaltı, öğle ve akşam yemeklerini, araba paralarını ödedi, ona en çok yararlı olabileceğini düşündüğü insanlara götürdü: Joyce'un en iyi Fransız edebiyatı hakkında makaleler, kitap eleştirileri, kimi zaman da şiirler yazarak ilerleyebileceğini düşünüyordu, bu yüzden *Academy* ve *Speaker*'ın bürolarını da es geçmedi. Akşamleyin de Paris ve Londra arasında yaklaşık on yıldır baş acente olarak çalışan Arthur Symons'ın dairesine.

Symons, Joyce'un ilk eserini yayımlamasında daha sonra Ezra Pound'un üstleneceği önemli rolü oynayacaktı. İngiliz olmamakla övünen, Galler'de doğmuş bir Cornishman, (İngiltere, Cornwall sakini -ç.n.) olan Symons daha küçükken kendi başına Londra'ya gelmiş, kendisinin değil Londralıların taşralı olduklarına onları inandırmıştı. Bir çırpıda herkesten çok kozmopolit olup çıkmıştı. Methodist bir papazın oğluydu bu yüzden belki de "şeytanca işlere" (diabolism) düşkün olması, Yahuda, Kabil, afyonun zevkleri hakkında ve "bir gecelik Julietler" diye şiirler yazması kaçınılmazdı. Yeni heyecanlar arıyordu ki bunların erbabı olabilsin, yaratacağı şeylerde

örnek oluşturabilsin. Tüm sanatlar ilgisini çekiyordu. Müzikte Wagnerciydi, Joyce'a 1890'ların tarzı gibi görünen bir üslupla *Parsifal*'dan Kutsal Cuma'yı (Good Friday: Paskalya yortusundan önceki cuma -ç.n.) çaldı. "Wagner çaldığım zaman, başka bir dünyaya gidiyorum"[2] İlk kez gördüğünde Symons, Joyce'u "tehlikeli bir dehayla şüpheli yeteneğin karışımı"[3] diye nitelemişti. Joyce ise sanatsal heyecanlar peşinde koşan bu adamı kendine örnek aldığı için yalnız olduklarında Yeats'in kendisine söylediği şu sözden de hoşlandı. "Symons her zaman büyük günahlar işlemek istemiştir ama revü kızlarından öteye geçmeyi başaramadı."[4] Ama Symons'ın yüreğinde yanan ateş hakikiydi ve Joyce'un şiirlerini bastırmaya yardım edeceğine dair verdiği söz boş çıkmayacaktı.

Joyce o gece Newhaven'a giden bir trene bindi, oradan Dieppe'e giden bir gemiye atladı, sonra da Paris trenine geçti. Hiçbir yere sapmadan Latin Mahallesi'ndeki, parasız İngiliz turistlerin en çok sevdikleri uğrak yeri Corneille Oteli'ne gitti. Zaman yitirmeden Lady Gregory aracılığıyla Londralı Dr. MacLagan'dan aldığı tanıştırılma mektubunu fizik tedavi uzmanı Parisli Doktor Joseph Rivière'ye[5] sundu. Rivière ertesi gün onu öğle yemeğine davet etti. Yedi çeşit yemekten oluşan muhteşem bir ziyafet çekti, Joyce mutlu bir şekilde eve "epey tasarruf ettim"[6] diye yazdı. Doktor, MacLagan hakkında onu ayrıntılı sorularla sıkıştırmaya başlayınca, kendisini tavsiye edeni hiç görmemiş olduğundan elinden geldiği kadar durumu geçiştirmeye çalıştı.[7] Yeats'in onun adına yazmış olduğu Maud Gonne'yi de görmek için uğradı ama kadının yeğeni hastaydı, kendisi de karantinadaydı. Joyce'a birkaç hafta eziyet olacak bir öneri yaparak daha sonra uğramasını bildiren kibar bir mektup yazdı.[8]

Aralıkın dördünde Joyce, *Dublin Daily Express* için ilk eleştirilerini[9] kaleme aldı. Eleştirilerden biri William Rooney'nin milliyetçi şiirleri üzerine diğeri Douglas Jerrold'ın yazdığı *Meredith* isimli kitapla ilgiliydi. Eleştirilerin altına imza atılmamıştı, muhtemelen söz sakınılmadan yazılmıştı. Birincide Rooney'yi sanatını milliyetçilikle çürüttüğünden dolayı azarlamıştı. "Bizi çok mutsuz eden büyük sözler" diye yazmıştı Joyce. Şiirleri basan *United Irishman*'den Arthur Griffith öylesine kızdı ki bu cümleye, tutup kitabın reklamını yapmak için bu cümleyi alaylıca kullandı.*

---

* 20 Aralık 1902'de çıkan reklam ilanı çoğunlukla düşmanca fikirleri alıntı yaptı ve Joyce'un cümlesine paranteze alınmış tek kelimelik bir yorum katmayı da ihmal etmedi: "Bizi mutsuz eden o büyük sözlerden[10] yurtseverlik birinden acı çekmemiş olsaydı, iyi yazabilirdi" (Benzer bir sataşma cümlesi için *Ölüler*'de [The Dead] Gabriel Conroy'un sözü. Bkz. s. 464) *Ulysses*'te Stephen Dedalus Bay Deasy'ye "Bu büyük sözler ürkütüyor beni. Bizleri böyle mutsuz kıldıklarından" der. (31 [38] N. E. s. 60, 300 par.)

5 aralıkta Joyce tıp dersiyle ilgili araştırma yaptı. Öyle görünüyordu ki Fransız diplomasına (baccalauréat), bu olmazsa da Milli Eğitim Bakanlığı'ndan bir muafiyet belgesine ihtiyacı vardı. Ama bu belge normal olarak 1 aralıktan sonra verilmiyordu. Bakanlık bürosu yine de birkaç gün içinde bu muafiyet belgesini alabileceğine karar verdi. Bu arada Tıp Fakültesi (École de Médecine) dekanı Dr. Paul Brouardel'i kendisine, fizik, kimya ve biyoloji sertifikaları için geçici bir derslere giriş kartı vermeye ikna etti. 1903 yılı temmuzunda ilk sınavına girebilirdi.[11]

Bu ilk günlerde eve yazdığı mektuplarda yoğun bir gayretkeşlik ve ayrıntı vermek merakı göze çarpıyordu. Parasını çok tutumlu harcadığını anlatarak ailesini etkilemek istiyordu: *Sanatçının Mektupları* s. 21

> Çalar saat aldım. (4 frank.), sabah zamanında kalkmak için çünkü okul uzak. Şimdi yıkandım Sıcak. (7[1/2]): 30 peniye kahvaltı, 80-90 peniye dejeuner (çorba, et, tatlı ve kahve) ve 1 şiline (şilin 12 peniye bölünür, liranın yirmide biridir -ç.n.) akşam yemeği (çorba, balık, et-sebze, tatlı, kahve) alabiliyorum. Ama gün boyu sürekli kahve içmek zorundayım. Kahve burada gündüz, sütsüz ve şekerli içiliyor. Bu da benim zevkime uygun çünkü hava sert, bazen sıfırın altında 8-9 dereceye düşüyor. Rüzgâr da çok şiddetli ama ne sis ne yağmur var."

Aslında izlediği tutumluluk ekonomisi bir savurganın maskesiydi. 6 Aralık 1902 tarihli aynı mektupta mülayim bir tonla şunları yazıyordu: "Burada harika Norman mobilyası var (aynalı kapıları olan büyük ahşap pres), sizin dolabınızın iki katı büyüklüğünde olanların tanesi 5 sterline. Şu anda kaldığım oda için bunları alamıyorum ama dersler için Paris'e tam yerleşince (kesin olarak yerleşir yerleşmez) mutlaka alacağım." İlk kazandığı parayla ona yeni protez diş alacağını cömertçe vaat ederek annesinin gönlünü de aldı.[12]

Joyce 7 aralıkta ilk derslere muhtemelen katıldı. Daha sonra Gorman'a derslere gitmekten vazgeçtiğini çünkü ücretleri hemen ödemek zorunda olduğunu söyledi.[13] Ama daha doğu görünen şey, hayli teknik dersler için Fransızcasının yetersiz olduğunu anlayınca, cesaretinin kırılmış olmasıdır. "Burada tıp çalışmalarım pek parlak gitmiyor."[14] Daha sonraki mektupları soğuk havadan dem vuruyor, birdenbire bozulan sağlıktan bahsediyordu. Ondaki bu kırıklık Paris'in suyundan veya yemeklerinden olmuştu belki ama o böyle kolay bir açıklama yapmayınca annesi ona endişeli bir şekilde cevap yazdı. Saat on bire kadar onu uyutan, uyanınca da öğleden sonra ikiye kadar yine uyutmak isteyen "Garip bir halsizlik"[15] ten söz ettiği 15 aralık tarihli mektubu da annesini pek rahatlatamadı.

Hastalığından böyle ayrıntılı söz etse de boş durmamış, İngilizce öğretme olasılığını da araştırmıştı. Ayda 150 frank veya 7 sterlin 10 şiline École Berlitz'te tam zamanlı bir iş olanağı vardı. İşe girip girmeme konusunda kararsız kaldı; dersleri askıya almak başka bir şey tıp kariyerini tamamen terk etmek çok farklı bir şeydi. Bu arada gür sarı sakalları yüzünü kaplamış şarap tüccarı, genç sosyalist Joseph Douce ile ayda yaklaşık 1 sterline özel ders vermek için anlaştı[16]. Yeats'e de bir mektup yazdı o da 18 aralıkta kendisine cevap verdi.

> Sevgili dostum Joyce,
>
> Son kez "*Speaker*"a gittim ve sanırım yazdığımdan beri bu ikinci kez oluyor, içeride birisini bulabildim. Fakat ne için geldiğimden söz edince adam bu işlerde sadece Editör'ün karar verebileceğini o yüzden onu görmem gerektiğini söyledi. Editör de Noel bitene kadar şehre dönmeyecekmiş. Üzgünüm ama şimdilik eğer içinde yazma hevesi varsa "*Academy*"ye düz yazı gönderebilirsin. Editör'e ona söylediklerimi hatırlasın diye benim adımdan da söz etsen iyi olur. Senin küçük şiirini vermeyeceğim çünkü konuşmasından, çok önemli olarak görünmedikçe şiir basmayı istemediğini anlıyorum. Bana eğer iyiyse iki sütunda şiir yayımlamayı küçük bir liriğe tercih edeceğini söyledi çünkü. Tüm elyazmaların olsaydı bende o zaman liriklerden küçük bir demet yapabilirdim ama bence bunları kısa manzumeler basmaya hevesli "*Speaker*" için saklasan daha iyi edersin. Bana gönderdiğin liriğin ikinci kıtasında büyüleyici bir ritim var ama bütün olarak bakıldığında senin liriklerinin en iyisi değil bence. Kanımca işlenen düşünce biraz zayıf kalmış. Belki seni bu bir genç adamın, sadece notalarda dolaşmaktan zevk alan, henüz enstrümanını geliştiren bir genç adamın şiiri dersem kızdıracağım. Diğer şiirlerle birlikte yerinde çok hoş duruyordu, çünkü diğer şiirlerle birlikte verdiği genel izlenimden ve senin nefis okuyuşundan aldığı bir zenginlik vardı. Ama bu şiiri tek başına ele aldığımızda yalnızca senin eserini önceden bilen okuyucuyu memnun eder, şiirin kendisine yönelik bir ilgi uyandırmaz...[17]

"Yalnızlık ve arkadaşsızlık" hoş görülebilirdi ama şiirinin reddedilmesi katlanılması kolay bir şey değildi. "Korkarım ki kolayca buraya yerleşemeyeceğim" diye yazdı annesine. "Paris'te yaşamayı arzu etmiyorum ama varlığımı ikiye bölmek istiyorum."[18] Galiba bu Paris ve Dublin arasında olacaktı. Sonunda bu imaları bir çocuğun çaresizliğiyle birleştirerek "Eğer istersen bana yine yaz ve Noel için eve gelip gelmemem gerektiğini söyle" diye ekledi. On beş günlük bir sürgün başlangıç için iyi sayılırdı.

Bayan Joyce meseleyi kocasıyla konuştu. Babası da oğlunun eve dönmesini uygun

görünce bunu mümkün kılmak için 18 aralıkta eve ikinci ipoteği koydurdu. Annesi James'e şöyle yazmıştı: "Keşke sana bakmak, seni rahat ettirmek için yanında olsaydım ama Tanrı'ya şükür çok yakında yine birlikte olacağız bir hafta için de olsa eve dönmelisin."[19] Bir başka mektubu Joyce'un pek hoşuna gitmemişti. Annesinin buna ilişkin özrü çok dokunaklıdır:

> Benim sevgili Jim'im eğer benim mektubumdan dolayı hayal kırıklığına uğradıysan ve her zaman olduğu gibi senin açıklamak istediklerini anlamada başarısız olduysam, böyle yapmayı istediğim için değil bu, buna inan ve istediğin sözleri bana söyle. Ama senin de sıkça dediğin gibi aptalım ben ve senin muazzam düşüncelerini çok istediğim halde kavrayamıyorum. Tatlı canını üzme, her zamanki gibi cesur ol, geleceğe umutla bak. Bu mektubuma hemen cevap ver, Tanrı aşkı için sağlığına özen göster eğer o küçük sobayı aldıysan dikkatli kullan.[20]

Joyce rahatlamıştı ama sağlığıyla ilgili sızlanmayı sürdürdü. Dieppe yolundan gelmeye dayanabileceğinden emin olmadığını yazdı, ana-babası biraz daha pahalı ama daha kısa Calais-Dover geçidi için bilet alsalardı çok iyi ederlerdi.[21] Gemide deniz tutsa da eve dönme düşüncesi çok hoştu.

Giderayak kendine bir jest yaparak bir tiyatroya ve geneleve gitti, kötü kesim kalın bir paltoyla, sabırlı görünen bir yüz ifadesiyle resim çektirmeyi de ihmal etmedi. Yazdığı foto-kartpostalı üç nüsha olarak birini parasının azlığından söz ettiği ailesine, ikinciyi uydurma Latinceyle Paris'in fahişelerini (*scorta*) anlattığı Cosgrave'e, üçüncüyü de -bir başka şekilde zihnini oyalamak için- Byrne'e gönderdi. Bu sonuncu nüshada -ruhun yolculuklardan söz ederek başlayan- "İkinci Bölüm"[22] adında yeni bir şiir vardı.

Şiirin başlığı ve içeriği Joyce'un gezilerini sürdürmeye kararlı olduğuna işaret ediyordu:

(*James Joyce Şiirler*, s. 51)

> Bütün gün dinliyorum gürültüsünü suların
> Feryat eden,
> Uzaklara bir başına giden kederli
> Deniz kuşu misali,
> O kuş ki dinliyor rüzgârların haykırışını suların
> Tekdüze sesine.
>
> Külrengi rüzgârlar, soğuk rüzgârlar esiyor
> Gittiğim yere

Dinliyorum suların sesini,
Çok derinlerde.
Her gün, her gece, dinliyorum akışlarını
Bir aşağı bir yukarı

Paris hakkında daha söyleyecek çok şeyi olduğunu kanıtlarmış gibi Lady Gregory'ye aynı gün şunu yazdı:

> Paris beni çok eğlendiriyor ama şimdi Fransız edebiyatında niye şiirin olmadığını çok daha iyi anlıyorum: Fransız yaşamından şiir yaratmak olanaksız. "Gösterişli" Fransızlara düşkünlüğüm yok. Almanlar onları yendiği için çok memnunum ve yine yenmelerini umut ediyorum. Ama Tanrı Fransızları esirgesin, böyle aşçıları ve dans ustalarını dünyadan eksik etmesin. Fakat
>
> Es war ein König in Thule
> Gar treu bis an das Grab
> (Thule'de bir kral vardı/mezara bile sadıktı. Goethe'nin Faust'undan -ç.n.)
>
> küçük yuvarlak Mösyö Loubet (Fransa Cumhurbaşkanı) ile başlayan tüm hayvanat bahçesi bunu üretemezdi, Tanrı'nın krallığı gözlemle kurulmadı çünkü.*[23]

Joyce ayrılış gecesi yeniden kibarlığına kavuştu. Dublin'den para geldi, 22 aralık pazartesi gecesi ayrıldı Paris'ten. Tren saatine kadar Londra'da Yeats'e uğradı ve 23 aralık gecesi Dublin'e ulaştı.†

Dublin'de bir arkadaşını yitirdiğini anladı. Boş yerine bir şiir yazarak gönderdiği fotoğraf tebrik Byrne'ü çok memnun etmişti. Bu foto-kartı Cosgrave'e göstermiş ve Dublin'de Joyce'un ne yaptığını kendisinden iyi kimsenin bilmediğini gururla söylemişti. Cosgrave'de taşı gediğine koymanın zamanı diye düşünüp, sinsice cebinden benzer bir fotoğraf çıkarıp Byrne'e: "Belki de bilmediğin şeyler de kalmıştır" dedi. Byrne, ağzı bir karış açılmış vaziyette Joyce'un, Paris fuhuşunu kuşdiliyle anlattığı yazısını okudu. Joyce'u kesin bir dille Cosgrave'e güvenmemesi konusunda uyarmıştı buna rağmen böyle ayrıntılı döküm onu afallatmıştı. İki posta kartını da Cosgrave'e uzatıp "Bu da sen de kalabilir"[25] dedi.

Cosgrave büyük bir zevkle olanı biteni Stanislaus'a anlattı ve Byrne'ün kartını,

---

* (Joyce burada Emerson'ın "Doğa" üzerine yazdığı makaleden alıntı yapıyor: "İnsanın, gözlemle ortaya çıkmayacak olan doğa üzerindeki bu krallığı...")

† Yeats Lady Gregory'ye "Yılbaşı için Dublin'e dönerken sabah tüm günü Joyce'la geçirdim. Tıp fikrinden vazgeçti, edebiyata yönelecek. Saçma sapan şeyler söyledi, ben de epey haşladım ama iyi geçindik" diye yazdı.[24]

iki karta ihtiyacı olmadığını söyleyerek Stanislaus'a verdi. Joyce Dublin'e gelince olayı duydu, Byrne onu küçümsediğinden Stanislaus'a oldukça gösterişli bir şekilde "Byrne'de yanılmışım" dedi. Kardeşine onun daha yakın olmasını kıskanan Stanislaus şapkasını çıkardı ve vakur bir havayla *Te Deum*'u (Tanrı'ya şükran günü söylenen bir ilahi. -ç.n.) söylemeye başladı. James, Byrne'e "Sayın Keskingüç" ve "Sütliman Dürüstlük"[26] diyordu artık.

En yakın arkadaşlığın çöküşünü daha da ciddi bir hale koyan, Joyce'un kaba ve soğuk olmayan kadınlarla hiçbir ilişkisinin olmamasıydı. Yazıda Stephen'la Cranly'nin (Byrne) arkadaşlığında, Stephen'la Emma Clery'ninkinden daha çok tehlike sezilir. Arkadaşlık aslında bir odak merkezi haline gelir, çünkü eğer arkadaşlık varsa sürgün olmanın değerini düşürdüğü gibi, yalnız kahramanlığı da yalancı çıkarır. Eğer dünya tamamıyla düşman değilse, bize kötü davrandığı için onu affedebiliriz, böylece düşmanı olmayan savaşçıların konumuna düşmek zorunda kalabiliriz. Joyce'un kahramanı kusurlarını keşfetmeden önce dostluğunu kurtarır, sonra bozulan dostluk teması Stephen'ın İrlanda ve dünyayla kopmuş bağlarını temsil eder hale dönüşür.*

Gerçek yaşamda Joyce, Byrne'ün ona karşı tutumunda boşu boşuna bir ihanet izi aradı ama kitaplarında bunu açıklamak için birçok teori ileri sürdü. Birincisi Stephen'ın annesi Maurice'in ağzından "Cranly, gittikçe senin için vazgeçilmez olmak istiyor ta ki seni kendi avuçlarına alana kadar"[27] sözüyle. Stephen bu çözümlemeyi, dostluğun "romandaki" kavranışı olduğu gerekçesiyle reddeder. İkincisi estetik bir anlaşmazlık gibi görünen yüzeysel bir nedendir; Cranly'nin "Drama ve Yaşam" makalesini içtenlikle benimsememesi. Stephen şimdi "Cranly'nin kendisine karşı tavırlarında, içindeki onu taklit etmeye çalışan güdük bir duygudan kaynaklanan, kesin bir düşmanlık olduğunu"[28] tespit eder. Üçüncü neden ise Cranly'nin Emma Clery'ye giderek ilgisinin artmasıdır.† Egemen olma, ona öykünme ve kız arkadaşını ayartma ar-

---

* "Gitmeli öyleyse; gitme zamanı geldi... arkadaşlığı sona ermek üzereydi. Evet. Gidecekti. Bir başkasına karşı çarpışmayacaktı. Rolünü biliyordu." *Sanatçının Portresi*, (M. B. s. 228).

† Stephen Hero'da (215 [220]) Emma Clery, bu iki adamın yanından geçer, ikisi de başlarını eğerek onu selamlar ama kız Stephen'a aldırmaz, yalnızca Cranly'ye selam verir. Cranly'nin "Niçin böyle yaptı?" sorusuna Stephen gülerek "Belki de bunun bir davet olduğunu anlatmak istedi" diye yanıt verir. Stephen Hero'daki şüphe *Sanatçının Portresi*'nde bir gerçekliğe dönüşür. (501 [350]) Stephen, Cranly'ye kendisiyle gelmesini konuşmak istediğini söyler ama Cranly durmadan erteler bunu. Tam o sırada Emma Clery yanlarından geçer ve yine karşıdan gelirken onlara bakar sadece Cranly'nin selamını alır. Stephen küçük düşer ve bu kayırmalı, yanlış tavrın nedenini sorgular. "Cranly'nin yüzü kızarmamış mıydı?" diye sorar kendi kendine. "Acaba arkadaşının bu neşesiz, suskun hali, sert yorumları, Stephen'ın ateşli dikbaşlı itiraflarını paramparça ettiği o kaba sözlerle araya girmeleri bu yüzden miydi?" Kitabın

zularından oluşan bu üç nedenin dayandığı ortak payda, düşmanlığa ilk adımları atan kişinin Cranly olduğu gerçeğidir, tüm bu tavırlarının arkasındaki açıklama gibi görünen şeyler aslında Stephen'a bağımlı olmasının kanıtıdır. *Sanatçının Portresi*'nde Joyce kurmacasını Cranly'nin güdüsünün eşcinsel olduğuna kadar götürür.* Stanislaus'a göre James Joyce, Byrne'den kendisini *Ulysses*'in sözleriyle "Olduğum gibi, ya hep ya hiç"[29] olarak kabul etmesini istediği halde onun tavrından dolayı şaşırdığını itiraf etti. Fotoğraf-tebrik olayı yüzünden arkadaşların arasına soğukluk girdiği için Joyce'un Dublin tatili boyunca hiç görüşmediler.

Byrne'ün yokluğunu doldurmak için hemen hemen bu zamanda Joyce yeni ve daha muhteşem bir yoldaş keşfetti. Durmadan gittiği Milli Kütüphane'de bir akşam, tezgâhta kendisi gibi sipariş verdiği kitabı bekleyen genç bir adamla konuşmaya girişti. İşleri yolunda havası veren, şişmanlamaya meyilli ama kıvrak, yakışıklı, neşeli bir adamdı bu. Kendisini Oliver Gogarty olarak tanıttı, Oxford'dan mezun olmak üzereydi. Gogarty tıpkı Cosgrave gibi küfre ve müstehcenliğe düşkündü aynı zamanda yetenekli ve İrlanda'daki en nüktedan kişiydi. Bir gün meşhur bir cerrah ve şair olacaktı, yani okuyucularına göre meşhur bir cerrah, hastalarına göre meşhur bir şair. Biri Oxford'dan, dört yaş küçüğü Paris'ten gelmiş iki kâtip arkadaş oldular. Gogarty, Joyce'un şiirlerine hayran oldu, kendi şiirlerini okuyunca Joyce daha az beğendi. Bununla birlikte Gogarty'nin açık-saçık şarkıları hoşuna gitti. Bunlardan üçünü ("Landlord, landlord, bring us some wine, staboo, staboo" "Medical Dick and Medical Davy" ve "Shimbad the Sailor and Rosalie the Coal Quay Whore" *Ulysses*'te kullandı. Başlangıçtan itibaren bu iki genç adam birbirlerine hem rakip hem dost oldular, ikisi de meslek olarak tıbbı seçmek istiyor, ikisi de yazar olma arzusuyla yanıp tutuşuyordu. Gogarty İrlanda'yı Helenleştirmekten söz ederken (hiç Yunanca bilmeyen Joyce) Avrupalılaştırmaktan dem vuruyordu. Joyce Gogarty'yi sadakati mümkün kılacak derin duygudan yoksun İrlanda'nın "şen haini"† görürken, Gogarty Joyce'u ters yüz olmuş, Firbolg (Keltlerden daha önce İrlanda'da yaşadığı iddia edilen bir ırk -ç.n.) melanko-

---

son sayfalarındaki güncesine Cranly'nin Emma'yla daha çok samimi olduğunu ima eder. "Toplantının ışığı o mu şimdi? Neyse, yakaladım onu. İtiraz ederim ki kesinlikle yakaladım. Bir kile Wicklow kepeğinin ardında sessizce ışırken.' (M. B. s. 233).

* Cranly Stephen'a eğer ülkesini terk ederse yalnız olacağını hatırlatır: "Bu kelimenin ne demek olduğunu biliyor musun? Yalnızca başka herkesten ayrı olmak değil, bir arkadaşı bile olmamak... Bir arkadaştan daha fazla olacak, insanoğlunun (bir insanın şimdiye kadar sahip olduğu) en soylu ve en sadık arkadaşından bile fazla olacak hiç (bir) kimsesi bulunmamak..." Stephen bu söz üzerine ona bakıp acaba kendisinden mi söz ediyor diye merak eder. "Kimi anlatmak istiyorsun?" diye sorar sonunda ama Cranly cevap vermez. (M. B. s. 230).

† *Ulysses* (14 [15])

lisinden, Attic (Eski Atina'ya ait -ç.n.) neşesine savrulabilecek bir Cizvit olarak kabul etti.

Joyce'un tatili epey uzun sürdü, neredeyse bir ay kaldı. Stanislaus Joyce ağabeyinin Yılbaşı Gecesi, umut edilen bolluğu getirmeyen bir tören olarak geçse de gece on ikide ön kapıda ekmek attığını hatırlıyordu. James, Parisli öğrenci rolünü oynayarak Sheehy'leri ziyaret etti. ("sadece çok normal bir şeyden sez eder gibi ben Paris, boul'Mich'teyken şöyle yapardım de")* Fransızca şarkı söylemesini istediklerinde, şarkıların masum sözlerini bilerek sansür edince, kendini dinleyenler onların şehvetli sözler olduğunu zannettiğinden epey eğlendi.[30] Kendi vatanından ayrı yaşayan biri için iyi bir oyundu.

Kildare Caddesi'ndeki Milli Kütüphane personeliyle de tanış hale geldi. Kütüphane müdürü Lyster'ı önceden tanıyordu zaten. Çünkü Ibsen hakkında yazdığı makale *Fortnightly Review*'da yayımlandığında artık "edebiyatçı"[31] olduğu için onu kutlamıştı. Ama bu tatilde yanına uğradığı kişiler, Lyster'ın yerine geçecek olan Richard I. Best ve Matthew Arnold'ın tarzını kendine örnek alıp "John Eglinton" ahenkli ismini tercih ederek makaleler yazan W. K. Magee'ydi. Best ve Magee çok okumuş, entelektüel adamlardı. Best Paris'te epey vakit geçirmiş, H. d'Arbois de Jubainville'nin kitabı *Le Cycle mythologique Irlandais* (*İrlanda Mitololjisi Külliyatı* -ç.n.) İngilizceye çevirmişti. Kelimeleri cımbızla seçerek konuştuğundan, *Ulysses*'te alay edilmekten kurtulamadı. Magee'ye gelince, hiç içki içmeyen, inancı gereği de hiç evlenmemiş bir adamdı, hayal kurmaya da karşıydı. Çünkü bunun aklı çalıştırmayı engellediğini zannederdi, üstelik bu bir Kelt (Kelt, Matthew Arnold'a göre İrlandalının bir versiyonuydu) için kötü bir şeydi. Tüm bunlara karşı edebi konularda duyarlı ilginç makaleler yazdı. Joyce onun birçok cümlesini, ibaresini ezberledi.[32] Magee, Joyce ve Gogarty'nin baş alay konusu haline geldi. Gogarty, Magee'nin ifadesiz yüzüyle, onu bunu yememesiyle alay ediyordu; "Magee'nin asla akmayan burnu" diyordu. Joyce da hemen bir limerick uydurdu:

> Bir zamanlar Kelt bir kütüphaneci vardı
> Spenceryan makaleler yazardı
> Adını sorarsanız Magee
> Ama bu tatmin etmez beni
> Çünkü o çok Presbiteryen tadardı.[33]

Ama Joyce yararlanabileceği iyi bir vasıta olarak onu gördüğünden Magee'deki

* *Ulysses* (41 [51])

iyi fikirlere karşı kayıtsız kalmadı, bir gece ona sokakta rastladı, arkasından bağırdı ve entelektüel sorunlarla ilgili tumturaklı sözlerle dolu garip bir tartışmaya girişti birden. Diğer birçok şey yanında sanatçının terbiye edilmiş kayıtsızlığından söz etti ve bunu açıklamak için bir sokak lambasının direğini gösterip: "Şu direğe yetişmeden düşüp öleceğimi bilseydim bile, yanından geçip gitmekten çok daha anlamlı gelmezdi bana"*[34] Bu genç adamdan hem etkilenmiş hem de kafası karışmış Magee, birkaç hafta sonra Gogarty'ye "Joyce'un yalnız duruşunda yüce bir şey var"[36] demekten kendini alamadı. Joyce böyle bir methiye dizmedi ona.

17 Ocak 1903'te[37] Dublin'den ayrılmadan önce babası *Irish Times*'ta çalışan ve gazeteye Fransızca muhabiri olarak onu işe alabilecek O'Hara adında bir adamdan söz etti. Joyce hayalinde bu tür uzak olasılıkları kesinleştirdiğinden, *Irish Times* ona hemen düzenli bir gelir sağlayarak işe alacak kanaatiyle ayrıldı. Londra'ya varınca yine de Yeats'in önerilerini dikkate aldı. *Academy*'nin editörü C. Lewis Hind'i görmeye gitti. Kendisine bir kitap verilip işe uygun olup olmadığına bakılacaktı. Kitap hakkında kaleme aldığı aleyhte bir yazıyla Hind'in kapısını çaldı.

"Bu iş olmayacak galiba bay Joyce" dedi Hind.

"Üzgünüm o zaman" dedi Joyce ve kişiliği gereği meseleyi tartışmayı küçümsediğinden hemen odadan çıkmaya yeltendi.

"Durun canım" dedi Hind "size yardım etmeyi gönülden arzu ediyorum. Siz niye benim isteklerimi yerine getirmiyorsunuz?"

"Bana verdiğiniz kitabın bende uyandırdığı estetik değeri okuyuculara yansıtmam gerektiğini düşünüyordum" diye yanıtladı.

"Kesinlikle, benim istediğim şey de bu"

"Tamam o zaman, bunda ne bir estetik değer var ne başka bir şey, okuyucularınıza bunu yansıtmaya çalıştım."

Hind sıkıldı ve "Off Bay Joyce, eğer sizin tavrınız buysa, yapabileceğim bir şey yok. Şu pencereden dışarı kafamı uzatsam ve bağırsam yüzlerce eleştirmen onu değerlendirmek için koşar."

"Neyi değerlendirmek için, kafanızı mı?" diye sorarak görüşmeyi bitirdi.[38] (Yeats bu toy tavrı yüzünden daha sonra Joyce'a kızdı. Joyce belki de sersemce hareket ettiğini hissettiğinden bu azarlamayı "beklenmedik kadar iyi" karşıladı.) Eğer içinde *Irish Times*'ta çalışma umudu olmasaydı belki daha az cesur davranırdı. Yine bu umudu

* Başka birisinin "Hayat hakkında ne düşünüyorsun?" sorusuna Joyce "Onun hakkında düşünmüyorum" diye yanıt vermişti.[35]

besleyen başka bir olasılık da *Men and Women* (*Erkekler ve Kadınlar*) ismiyle martta yayın hayatına başlayacak başka bir dergiydi. Yeats, bu derginin müstakbel editörü D. N. Dunlop'la onu tanıştırmıştı. Editör de hemen ondan faydalanmak istemiş, eğer her şey iyi giderse, bin kelimeye iki guinea ödeme yapacağına söz vermişti. Ama ödeme mart ayına kadar başlayamazdı.[39] *Fortnightly Review*'dan Courtney'yi görmeye gitti, Liberal Kulüp'te William Archer'a uğradı, ayrıca o sırada Londra'da olan Lady Gregory'yle buluştu.[40] Joyce'la aynı nedenden dolayı Londra'da bulunan başka bir İrlandalı daha vardı; Synge. Buluşmamışlardı ama birbirlerinin varlığından haberdardılar. Synge 21 ocakta annesine şunları yazdı: "Önceden yazmış olduğum bazı denemeler için görmem gereken birkaç editör var, onlara geçen hafta gidemedim çünkü elimdeki adresten emin değildim. Bu hafta Joyce -Paris'e giderken- onlara uğrayacak o yüzden birkaç gün ortalarda dolaşmayacağım, çünkü aynı anda bir sürü İrlandalının bulunmaması daha iyi."[41] Synge'in bu nezaketi boşa gitti, onun da şansı Joyce'unkini gibi az olacaktı.

Joyce 23 Ocak 1903'te, harcamalarını denkleştirme, zamanını okuma yazmaya verme ve yaşam "deneyimine" devam etme kararları almış olarak Paris'e vardı. "Bibliothèque *Nationale*" (Fransız Milli Kütüphanesi -ç.n.) giriş kartındaki tarih 24 ocaktır.[42] Gündüzleri orada, geceleri Sainte-Geneviève Kütüphanesi'nde geçirdi. Okurken seçtiği yazarlar aynı biçimcilik özelliğinin sürdüğünü gösterdi; *Shakespeare*'in zayıf olduğuna karar verdikten sonra, Ben Jonson'ı ele aldı, kendi tekniğini geliştirmek için onun oyunlarını ve şiirlerini okudu, Jonson'ı okuduktan bir gün sonra Cousin'ın, Aristo'dan yaptığı *De Anima, Metaphysics* ve tabii ki *Poetics (Poetika)* çevirilerine yöneldi. Okuyarak "Paris'in günahından her gece kurtuldu"[43] Bir deftere kendi vecizelerini yazdı, sanki yazarın kimliği kadar bunun da önemli olduğunu garantiye almak istermiş gibi her birinin altına imzasını tarihle birlikte attı. Aristo'nun hem tarzı hem de konuları ilgisini çekti; "hançer tanımları"[44] işe koşarak trajedi ile komedi arasındaki farkı basmakalıp hale getirerek *Poetika*'yı genişletti.

Komedi neşe, trajedi keder ortaya çıkarttığı için, bir insandaki varlık duygusu yokluktan daha üstün olduğu için komedinin trajediden üstün olduğuna karar verdi. Sonra uzman bir edayla acıma ve dehşet duygusunu yeniden tarif etti:

> Arzu bizi bir şeye doğru dürten, tiksinme ise o şeyden uzaklaşmamız için iten bir duygudur: Komedi veya trajediyle, bu duyguları içimizde harekete geçirmeyi amaçlayarak ortaya konulan sanat yakışıksızdır. Komediden sonra bahsedeceğiz. Ama trajedi bizde acıma ve dehşet duyguları uyandırmayı amaçlar. O zaman dehşet, insanın kaderinde ciddi olan şey neyse orada bizi yakalayan,

> kendi gizemli nedeniyle bizi birleştiren bir duygudur, acıma ise insanın kaderinde ciddi olan şey neyse orada bizi yakalayan insanın çektikleriyle bizi birleştiren bir duygudur.[45]

Trajediyle bu duyguların, komediyle de neşenin peşinden giderek doğru sanata ulaşılamayacağını iddia eder. Yazıda devamla lirik, destansı, dramatik biçimler arasında en yüksek ödülü gizliden dramaya verir çünkü en az kişisel olduğu gibi en hakiki yaratıcılığı bağrında taşıyan odur. Nihayet sanatın ahlaki veya öyle olmazsa yararlı bir sona değil estetik bir sona doğru gittiğinde ısrar eder. Ulaşılan bu sonuç yeni değildi ama özlü bir kesinlikle belirtilmişti.

Bu özenli saptamalara girişirken Joyce aynı zamanda iki şiir yazdı; bunlardan biri ilk şiirlerin en iyilerinden, Yeats ve Gregan* etkisinde yazılmış "Dağların oradan hücuma kalkan orduyu duyuyorum" diğeri Ben Jonson'ın liriklerinden etkilendiği "Mahcup bir yıldız gökte kayınca" idi. İçine bu iki şiiri de koyduğu ve Stanislaus'a gönderdiği 8 şubat tarihli bir mektupta ayrıca on beş efifani daha yazmış olduğunu belirtmişti, bunlardan on ikisi daha önce yazılanlara eklenecek, iki tanesi en sona konacaktı, on beşincinin ne olacağı yazılmamıştı. George Russell bunları istemeyecekti ama fark etmez dedi Joyce: "O zaman yardım et bana şeytan, sadece kendimin onayladığı şeyleri yazacağım elimden geldiği kadar iyi yazacağım. Botlarla ilgili değişen bir şey yok. Buraya geldiğimden beri, bir sürü kravat, ceket, bot şapka aldım -hayali olarak tabii! Bu yüzden Russell'ın da, Yeats'in de Skeffington'ın, Darlington'ın da Tanrı cezasını versin, lanet olası editörlerin, dindar olmayanların da belasını versin, sebze şiirine† lanet olsun ve sebze felsefesine çifte lanet!"[46] Bir komedi üzerinde çalışıyordu, martın yirmisinde annesine yolladığı meydan okuyan bir mektupta şunları söyledi: "Şarkı kitabım 1907 yılının baharında yayımlanacak. İlk komedim de yaklaşık beş yıl sonra. "Estetik" isimli eserim yine beş yıl sonra (bu seni *ilgilendirmeli*!)"[47]

Geleceğiyle ilgili güzel tasarılara pusuya yatmış aksilikler set vurdu. Bir makale yazdığı *Men and Women* dergisi hiç çıkmadı. *Irish Times* onu bir muhabir olarak işe almadı. *Speaker* Ibsen'in ilk oyunu *Catilina*'nın Fransızca çevirisine yönelik bir eleştiri yazmasını istedi, başka bir şey teklif etmedi. *Daily Express*'e Sarah Bernhardt hakkında yazdığı denemeyi, *Irish Times*'a Paris'teki bir karnavalı anlattığı yazıyı yolladı, ikisi de kabul edilmedi. Eleştirel değer yargısının zarif bir sözle etkilenmeyeceğini göstermek için *Daily Express*'e Lady Gregory'nin *Poets and Dreamers* (*Şairler ve Hayalperestler*)

* Bkz. s. 111

† Birçok teosofist vejetaryendi ve şiir yazıyorlardı.

isimli kitabının aleyhinde bir yazı gönderdi, Longworth yazıyı basmayı erteledi sonra âdeti bozup, Joyce'un baş harflerinden oluşan imzasıyla yazıyı kullandı ama gelecek kitaplar hakkında lehte yazılar yazmasını istedi.

Paris'te sonraki iki yoğun hafta maddi açıdan rahat geçti. Joyce Corneille Oteli'ndeydi, İrlanda'dan getirdiği para daha bitmemişti. Doğum gününde de birazcık para gelir diye umuyordu ama ailesinden 'bir yığın tebrik kartı' Josephine Teyze'den bir sigaralık ve babasından gelen ondaki ruh değişimini gösteren aşağıdaki mektuptan başka bir şey gelmedi:

31 Ocak 1903
12.30

Sevgili Oğlum Jim,

Geleceğin için en güzel dilekleri sana sunmama izin ver. Bu geleceği bir zaman ben, sen ergin olduğun zaman kavuşacağın güllük gülistanlık (aynen alınmıştır) olarak hayal etmiştim ama şartlar olayları değiştirir. Benim şartlarım da sünnet edildiği için "olmuş olabilirdiler" için beni bağışlamanı diliyorum Jim. Şimdi *çok zor zamanlarda* olduğuma inanmanı umut ediyorum. elimden çok az şey geliyor *ama didiniyorum*. Jim sen benim en büyük oğlumsun. Seni hep babamın da gurur duyacağı *ailemizi* temsil edecek en uygun kişi olarak gördüm. Ömrün boyunca *onun* ideallerini uygulamanı diliyorum, eğer böyle yaparsan bir beyefendiye yakışmayan her şeyden uzak durmuş olursun. Şimdi pek zamanım olmadığı için sana yarın daha ayrıntılı yazmam gerekir, Jim, sana yine yazarım.

Seni Çok Seven Baban.[48]

Joyce mektubu sakladı.

Ama şubatın üçüncü haftası geldiğinde eve yazdığı mektuplarda en çok bahsettiği konu açlık olmuştu. Kıtlıktan sonra açlık geliyordu, açlığın ardından, yiyecek bir şey satın alma, sonra yeniden kıtlık ve açlık. Mide sancılarının diminuendosu (Müzikte sesin giderek yavaşlaması -ç.n.) açlığın krişendosuyla (Müzikte sesin son perdeye vurması -ç.n.) yer değiştiriyordu. Kendi sağlığı da giderek kötüleşmeye başlayan annesi oğlu için kendini bile unutmuştu; Paris'ten gönderilen her mektup onu gözyaşlarına boğuyordu.[49] Bu yüzden şimdiye kadar mucizevi biçimde saklanmış, en gerekli ev eşyalarının rehinciye verilmesi fedakarlığı yeniden gündeme geldi. Buradan gelen paradan üç dört şilinlik bir havale gönderebilecekti. Merhameti sadece kendine saklayan, çok aç bir adamın kendinden başka kimseyi görmeyen, donuklaşmış gözleriyle annesini izliyordu.

Grand Hotel Corneille
21 Şubat 1903 Paris.

Sevgili anne

Salı günü yolladığın 3 şilin 40 penilik havale ilaç gibi geldi, çünkü 42 saattir (kırk iki) bir şey yememiştim. Bugün yirmi saattir ağzıma bir şey koymadım. Ama bu oruç sürelerine burada alıştım, parayı aldığım zaman da lanet bir şekilde aç olduğum için sen daha bıçak diyemeden bir servet (1 şilin) yemiş oluyorum. Umarım bu yeni yaşama düzenim sindirim sistemime zarar vermez. Ne *"Speaker"* dan ne "Express"ten bir haber aldım. Eğer param olsaydı küçük bir gaz sobası alırdım (lambam var) çok acıktığımda kendime makarna pişirirdim. Stannie'yle ilgili dediğimi yapıyorsundur umarım ama yapmadığını söyleyeceğim neredeyse. Umut ediyorum ki beni beslemek adına satılan halı şu yeni aldıklarınızdan biri değildir. Eğer öyleyse başka satmayın yoksa postayla parayı size geri yollarım. Kendim için yapabileceğim her şeyi yapıyorum zannederim, kıt kanaat geçinmek işte bu. Her gün faturamı (gazla birlikte 1 sterlin 6 şilin) ödeyebilsem o zaman keyfim yerine gelecek. Durumum öylesine hassas ki sabahın dördüne kadar uyuyamıyorum, uyandığım zaman editörlerimden bir mektup var mı diye hemen kapının altına bakıyorum, yalnızca kahverengi döşemeyi görünce iç çekiyor, açlığımı unutmak için yeniden arkamı dönüp uyuyorum. Gönderdiğiniz son havale en idareli harcamayla pazartesi günü öğlene kadar yeter (posta ücreti yarım frank zannederim) sonra yeni bir oruca başlamam gerekir. Pazartesi ve salı karnaval günleri olduğu için buna biraz üzülüyorum çünkü muhtemelen Paris'te açlık çeken tek kişi ben olacağım."

Jim[50]

Ama mektubun arkasına sefil durumunu nitelikli hale getirmek istermiş gibi Pierre Loti'nin "Upa Upa" adlı şarkısından bir dizek nota yazmış ve şöyle bir not eklemişti: "Bu tek bir çalgıcının lavtayla çaldığı bir hava, kadın korosu eşlik ediyor. Birtakım Yerli adalarının kraliçesi önünde, tören esnasında çalınıyor, nedimeler koroyu oluşturuyor."

Bu mektup bir-iki sterlini bir araya getirmesi yönünde John Joyce'u kamçıladı ve topladığı parayı oğluna gönderdi. Karnaval akşamı para ulaştı James bu parayla "bir puro, konfeti, akşam yemeği" aldığını bildirdi. "Soba, tava, tabak, fincan, fincan tabağı, bıçak, çatal, küçük-büyük kaşık, kâse, tuz, şeker, incir, makarna, kakao ve kahve satın aldım, çamaşırlarımı da yıkattım. Şimdi yemeğimi pişirmeye çalışacağım."[51] Annesi 2 martta her zaman ısrarla beklediği analara özgü, cesaretlendirici bir mektup

yazdı. Yalnızca onun öğüdünü tutmak için değil, bulunduğu berbat koşullara annesinin de onunla beraber girmiş olduğunu hissetmek için bunu istiyordu:

> Paris'te bundan sonra süreceğin hayat zannederim yeni dergiye (*Erkekler ve Kadınlar*) bağlı olacak, kesin bir şey olmadan buna bel bağlayıp yaşamak, bu şekilde mücadeleye devam etmek büyük bir perişanlık getirecek, sağlığın da bozulacak. Ama yine de karamsarlığa kapılma, çünkü senin için büyük umut besliyorum yine de bu ay birçok şey getirecek, *arkadaşlarını unutma*, uygun bir zamanda seni iyi karşılayan Bayan McBride'a uğra. Şimdi evlendiği için, aşk meşk yüzünden daha ciddi işlerle bir süre normal olarak ilgilenemedi ama Babacığının söylediği gibi "onunla temasta" olmazsan büyük hata yaparsın. *Dostsuz işlerini yoluna koyamazsın.* Stannie durmadan çalışıyor ve sana gönderecek parası olmadığı için burnundan soluyor...[52]

Annesi çok endişeliydi, mektubun da kanıtladığı gibi, oğlunun yeteri kadar pratik düşünemeyeceği gibi gereksiz bir korku da taşıyordu.

Eski-püskü elbiselerini, yıpranmış botlarını, yıkama maliyetinden kurtulmak için büyük bir kravatla gizlediği kirli gömleğini göstermektense onu gücendirmeyi yeğledi ve Maud Gonne'yi görmeye gitmedi. Bunun yerine kendini daha rahat hissedeceği bir çevreye girmeye çalıştı. Carrefour de l'Odèon'daki bir kahvede başka ülkelerin gurbetçileriyle, İtalya'dan Riciotto Canudo, Trieste'de doğmuş bir Alman Teodor Däubler, Fransız Villona ve kökeni bilinmeyen Eugene Routh'la[53] ateşli tartışmalara girişti. Edebiyat hakkında Fransızca tartıştılar, Fransızcaları yetmeyince Latinceye döndüler. Gizemli bir mizacı olan Däubler, Joyce'u aşırı öfkeli buldu ve onu düelloya davet etmekle tehdit etti. Stanislaus eğer bu meydan okuma gerçekleşseydi ne yapardın diye sorunca Joyce tereddütsüz "Dublin'e giden ilk trene atlardım"[54] diye cevap verdi.

Paris'te onun asıl edebiyatçı arkadaşları bunlar değildi. Hotel Cornielle'ye 6 Mart 1903'te gelen, bu şehirde geçinemediği için elindekilerin hepsini satmak zorunda kalan yurttaşı-meslektaşı Synge idi. Synge de boşu boşuna hem de daha uzun bir süre editörlerle boğuşup durmuştu, çok uzun süre zorunlu oruç tutmasını hiç tavsiye etmiyordu çünkü hayli uzayan kendi oruçları yüzünden 30 sterlinlik[56] bir ameliyat geçirmek zorunda kalmıştı. Synge'nin Yeats'in onu tarif ettiği kadar sessiz bir adam olmadığını keşfetti; o güzel konuşan Yeats'in yanında suskundu sadece. Joyce'a kendisiyle hiçbir tartışmaya girişilmeyecek abullabut bir kimse olarak göründü[57] ama Joyce da epey kuramcı biri olduğu için tersine çok tartıştılar. Bazen tartıştıkları şey

---

* Buna rağmen, 1919'da Philipp Jarnach'tan, Däubler'in bir kitabını ödünç isteyecek kadar ona ilgisi devam etti.[55]

bir hiç üzerine oluyordu; örneğin Joyce St. Cloud'taki karnavala kendisiyle beraber gelmesini isteyince Synge sıkıldı ve "tıpkı tatilde parka giden orada burada dolaşan bir burjuva gibi hareket etmek istiyorsun"[58] dedi.

Synge o zamana dek kendini bir oyun yazarı olarak kanıtlamıştı. Yeats'in tavsiyesi üzerine Arthur Symons gibi Fransız edebiyatı eleştirmeni olma fikrinden caymış ve 1898'de Aran Adaları'na gitmişti. 1899-1902 yılları arasında Aran şivesini ayrıntılarına varana dek incelemiş, içinde *Riders to the Sea'nin* (*Denize Giden Atlılar*) de olduğu dört oyuna malzeme toplamıştı. Bu oyunu 1902'de Yeats'e göstermiş, Yeats, Joyce'u ocak ayında gördüğünde Synge'nin oyununu tam Yunan dramları gibi olduğunu söyleyerek övmüş, Joyce'un kıskançlık duygularını alevlendirmişti. Paris'te o kısa ziyareti sırasında, *Denize Giden Atlılar*'ın elyazmasını Joyce'a verdi. Hiçbir elyazması böylesine az bir duygudaşlıkla okunmamıştı. "Şunu memnuniyetle söyleyebilirim ki" diye yazdı Stanislaus'a "oyunu okuduğumdan beri tek bir sağlam yer bula-maya-na kadar bilmece çözmeye çalıştım. Bu adalarda boğulan insanları anlatan bir trajedi: Ama Tanrı'ya şükür ki Synge Aristocu değil."[59] Bu köşeyi kendisine ayırmıştı ve Aristocu açıdan oyunun kusurlarını saymaya başladı. Özellikle oyundaki felakete karşıydı, çünkü bu felaketi meydana getiren denizden çok bir hayvandı. (Midilli) Sonra oyunu çok kısaydı. Bunun bir drama değil, trajik bir şiir olduğunu söyledi. Synge'e ya etkisi uzun süren bir savaşa girişmesini ya da hiçbir şey iddia etmemesini söyledi. "Tek perdelik bir oyunun olabileceği kadar iyi bir oyun" diyerek Synge karşı çıktı. Joyce, "Tek perdelik oyun, güdük dramalar insanı yere seren bir sav ortaya koyamaz."*[60] diye cevap verdi.

Gerçekten bu oyunu o kadar mı az sevmişti? Hiç de öyle görünmüyor çünkü Maurya'nın finalde ettiği sözleri çoktan ezberlemişti bile ve birkaç yıl sonra Trieste'de oyunu çevirme zahmetine girişti. Ama Synge'e aman vermedi, kendi estetik kuramlarını açıklamaya başladı. Synge onu dinledikten sonra "Sende tıpkı Spinoza'nın aklı var" dedi bu sözü Joyce, Spinoza'nın kim olduğunu açıklayarak annesine iletti.[61] Böylece cesareti artan Joyce içinde, çağdaşlarının aykırı bir şey olarak gördüğü *Memorabilia* (hatırlanmaya değer şeyler -ç.n.) da olan bir defteri arkadaşına gösterdi:

> Artık onlar için yazmayacağım,
> şakıyan bir dili taşa çeviren uykuyu bölenlere
> bilgelikleri yarı sessizliğinden gelen
> -W. B. Yeats

---

* 1909 yılında Joyce, Joseph Holloway'e *The Playboy*'un (*Babayiğit*) son perdesinin Yapı Ustası'ndan alındığını söyleyerek aynı damardan devam etti eleştirilerine.

İleride rütbesi şimdikinden daha yüksek olacak.
Herbert Spencer

Herkes sadece kendisini düşünüyor.
Walter Sichel

Synge sıkıldı, defteri bir kenara itip "Ne çıkar bundan? Hiç de önemli bir şey değil"[62] dedi. Joyce'u kurallara takıntılı diye değerlendirdi. Martın on üçünde dostça ayrıldılar, birbirlerine hem saygı duyarak hem küçümseyerek*[63].

Diğer bir İrlandalı arkadaş Michael Davitt'ın "dinamite meyilli, absinthe'ye (Pelin otundan yapılan bir içki -ç.n.) düşkün"[65] diye tarif ettiği, Joyce'un da "sönmüş köz"[66] dediği Joseph Casey'di. Bir zamanlar önde gelen bir Fenian olan Casey, şimdi *New York Herald*'ın Paris şubesinde dizgici olarak çalışıyordu. Joyce'la, rue du Louvre'deki *Herald* binasının yanındaki des Deux-Ècus isimli küçük restoranda buluşup öğle yemeği yerlerdi. Orada Casey, "bir deri bir kemik yüzüyle" "barutlu sigaralarını" sarar, fitil gibi yaktığı kibritlerle onları tutuştururdu. Absinthesini susuz yudumlar, İrlanda için girişilmiş savaşları, patlamaları anlatırdı. Hapishaneden tüydükten sonra kuzeni Stephen'ın gelinlik giyerek nasıl uzaklara kaçtığını ballandıra ballandıra anlatırdı. Ama en sevdiği hikâye 1867'de Manchester baskınıydı, kendisi de bu baskında yer aldığından Albay Richard Burke ile Clerkenwell hapishanesinde yatmıştı. Daha sonra da Fenian dinamitçileri onları kurtarmayı çalışmıştı.† Casey daha sonra rotayı Joyce'un "benden başka hiç kimsenin yanına uğramadığı" dediği Paris'e çevirdi. Kendisi rue de la Goutte-d'Or da yaşadı, karısı da diğeri kadar güzel bir isme sahip rue Git-le Coeur'da nehrin karşısında oturuyordu. Çoktan ayrılmışlardı, şimdi Fransız ordusunda asker olan oğulları Patrice de annesinin yanında kalmış, babasıyla hiç gö-

* Synge, Lady Gregory'ye 26 martta şunları bildirdi: "Birkaç gün önce Paris ve Londra'daydım. Joyce'la ilgili aslında çok büyük haberlerim yok ama onu nasıl gördüysem sana söyleyeceğime dair söz verdiğimi anımsıyorum. Bana aylak gibi geldi, saçı başı dağınık, tembel tembel Paris'te dolaşıyor, çalıştığı zaman da Bibliothèque Nationale'de Ben Jonson okuyor. Fransız edebiyatını küçümsüyor bence. Buna karşın bana epey ilgi gösterdi, Fransız yaşam tarzının büyüsüne gittikçe daha fazla kapılıyor, Paris'te geçirdiği zaman boşa gitmiş değil. Yazın Dublin'e geri gelip bir yandan gazetecilikle geçinirken, istediği zaman da ciddi eserler yazmaktan söz ediyor. Önemli bir şair olacağını düşünemiyorum ama olağanüstü keskin bir zekâsı var, eğer bunu iyi kullanırsa mükemmel denemeler yazabilir."[64]

† Girişim başarıya ulaşmadı ama Casey davadan beraat etti. *Ulysses*'te Joyce gerçekleri abartır: "Âşık, aşkının (İrlanda'nın) uğruna kabilesinin soyunun veliahdı Albay Richard Burke ile Clerkenwell duvarlarının altına kadar sürünmüş, çöktükleri anda onları dumanların arasına savuran intikam ateşini görmüşler. Duvarlar camlar paramparça olmuş. Neşeli Paris'te Parisli Egan olarak saklanmış." (43 [54])

rüşmemişti. Joyce, kendisi gibi onun da bir Fenian olmasını hayal eden yaşlı adam için üzülüyordu. Casey'in Kevin Egan (başka bir Fenian'dan alınmış isim) olarak anıldığı *Ulysses*'te Stephen birlikte yedikleri öğle yemeklerini acıyarak hatırlar: "Zayıf bitkin eli benim elimin üzerinde. Onlar Kevin Egan'ı unutmuşlardı ama o onları unutmamıştı. Ey Siyon seni hatırlıyoruz."[67] Casey'le Paris'e izinli gelen tavşan yüzlü asker oğlunu taban tabana zıt buldu: Patrice'e göre sosyalizm, ateizm ve Fransız kazanımlarının sonuçları eşitti, babasına gelince yaşlı bir baş belasıydı.

Arkadaşlarla buluşmaktan başka Joyce, kabul etmese de hayatının önemli bir parçası olan, "dünya ormanında âşıklar için asılmış o lamba"[68] dediği Paris'in zevklerine daldı. Tiyatrolara parasının yetmediğini ailesine yazmıştı ama Opèra Comique'te, Debussy'nin *Pellèas et Mèlisande*'ın ilk temsiline gitmeyi başardı; Bernhardt ve Rèjane'ı, Thèâtre Antoine'da Heijermans'ın *La Bonne Espèrance*'sındaki Signoret oyununu izledi. 7 frank 50 sent gibi yüksek bir ücret ödeyip balkondan bilet alarak, Jean de Reszke'den *Pagliacci*'yi dinledi ve babasının sesinin de aynı kalitede olduğunu keşfedince hayret etti. (Dublin'de İtalyan müzisyen Michele Esposito, James Joyce'un sesini de Reszke'ninkine benzetince çok sevinmişti.)[69] Şan dersleri almayı yine gündeme getirdi ama ödeme peşin istenince vazgeçti. Paris'te şehvani zevkler tattı, Notre-Dame ve Saint Germain l'Auxerrois'de akşam dualarına katıldı.

Şehirden uzağa birkaç ziyaret de yapabildi. Bu ziyaretlerden biri, Seine ve Marne'nin birleştiği yeri izlediği Nogent'e oldu. Daha sonra Zürih'te sık sık Sihl ve Limmat'ın kesiştiği yeri görmeye gidecek, ormanın içinden geçip Sevr'e geri yürüyecek, oradan da ırmak üzerinde çalışan buharlı bir tekneyle şehre dönecekti. İkinci ziyaret İngiliz edebiyatını mahcup durumdan kurtarmakta kendisine hayli yardımcı olacak Tours'a oldu. Joyce, Sainte-Geneviève Kütüphanesi'nde okuyan bir Siyamlıyla arkadaşlık kurmuştu, onunla birlikte, bir katedralde şarkı söyleyecek meşhur bir tenoru dinlemek için Tours'a gittiler. Yolda bir gazete büfesinden, George Moore'un arkadaşı olduğunu bildiği, Èdouard Dujardin'in[70] bir kitabını satın aldı. Kitap *Les Lauriers sont coupès* idi, daha sonraki yıllarda eleştirmenler onun iç monoloğu Freud'dan aldığını ne kadar gayretle göstermeye çalıştıysalar da o bunu Dujardin'den* aldığını söylemeyi şeref meselesi yapmıştır.

* 596-597, 723. s.lara bkz. Dujardin'in romanı yazarın araya hiç girmediği bir kendi kendine konuşmadır. Kahraman dış şartları anlatmaya başladığı zaman bu teknik biraz hantal kalıyordu bu yüzden Joyce bunu değiştirmek zorunda kaldı. Ama vazgeçemediği şey Dujardin'in yarattığı kahraman açısından ortaya çıkan felsefi olarak kendini yaratma işiydi. Daha birinci sayfada Dujardin'in kahramanı kendisine "suret karmaşasından doğma" konusunda telkinde bulunur. Dujardin kendisine Fichte'nin "Ben kendini ortaya koyar, ben değile karşı durur."

Daha sonra Joyce'un başarısını öğrenen Siyamlı sahneye çıkıp, Joyce'un dikkat ettiği saygı sınırları içinde, 'Renè-Ulysse'nin kral soyundan geldiğini anlatarak ona bir kompliman olsun diye ismini Renè-Ulysse olarak değiştirdi.[72]

Bu faaliyetler parasal endişelerini yeniden gündeme getirdi. Joseph Casey ona birazcık borç vermişti. Patrice'le Chown isimli bir adam da birkaç şilin borç verdiler. Kendisine başvurulan Gogarty bir sterlin gönderdi. Tanıdıklarıyla öğle yemeği vakti buluşarak, yemeği beleşe getirmeyi öğrendi, bu hile Fransızlarda tuttu ama İngiliz ve Amerikalılarda işe yaramadı[73] A. Auvergniat isimli, Douce'ün evinde tanıştığı yeni bir öğrenci birkaç dersin parasını peşin ödedi. *Daily Express* için yazdığı baştan savma yazılardan damlayan gelir damlacıkları ve *Catilina* hakkındaki makale için *Speaker*'ın ödedikleri susuzluğunu gidermedi. Kara gözleri nedeniyle "Mee mee kara koyun" diye isim taktığı ev sahibesi bunlarla ilgilenmiyor, bir an önce kirasını almaya bakıyordu.[74] Yine annesine yazdığı bir mektupta, "berbat bir açlıktan"[75] şikâyet etti, altmış saatte iki kez yemesini gerektiren "perhizin" kendisini "epey bitkinleştirdiğinden"[76] dem vurdu. Giysileri giderek aşınıyordu, tıraş olmaktan vazgeçti, sakal bıraktı. Yiyecek bulamayan bir adam için böyle bir şey yok diye sızlanması gülünç olmakla birlikte, elbisesi olmadığı için St. Patrick Day'deki (Aziz Patrik Günü ç.n) İrlanda balosuna gidemedi.[77] Annesi onun için en azından bazı yeni giysiler diktirmeye karar verdi. James, Gordon Bennet otomobil yarışı için yarışan ünlü Henri Fournier ile röportaj yapma fikrini önerdi, yarışlar bir sonraki yaz Dublin'de düzenlenecekti. Matthew O'Hara aracılığıyla *Irish Times*'ı "Paris'ten sıcak haberler"* başlığıyla yazdığı sıkıcı, önemsiz yazıyı satın almaya ikna etti.

Bu tür çarelerle Joyce, Paris'e bu ikinci gelişinde emin oldu ki yurtdışında bir biçimde yaşayabilecek ve şarkı kitabının içinde de geçecek 'ruhun yolculuğu'na devam edebilecekti. Şimdi yazdığı şeyleri daha inançlı yazıyordu, artık bunları yok etme isteği duymuyordu. Amaçları gittikçe belirginleşiyordu. Yazdığı on beş yeni efifani, Dublin'inden ayrılmadan önce, içsel bakışın bu tecrit edilmiş kasılmalarını birbiriyle bağlantılı bir zincir haline getirmekle ne kadar doğru yaptığını gösteriyordu. Stephen'ın Davin'e sırrını açarken söylediği "ruhun doğuşu" böyle gerçekleşti. Üslup arayışı onu

cümlesini kendine başlangıç noktası olarak almıştı. Aynı zamanda "aklın ömrü şiirsellik ve düz yazının sürgit bir karışımıdır" yargısına da inandı. Bu yüzden de sözü edilen romanı "şiirsel yücelikle sıradan bir günün devamlı olarak dengelenmesidir".[71]

* Joyce'un otomobil yarışları hakkındaki düşüncesi merhum İran Şahı'nın at yarışları hakkındaki fikriyle aynıydı: Kral Yedinci Edward tarafından at yarışlarına davet edildiği zaman Şah "Biliyorum ki bir at diğerlerinden hızlı koşar ama içlerinde hangisidir bu hızlı koşan, beni pek ilgilendirmez." demişti.

yeniden Ben Jonson'ın kesinliği ve titizliğine geri getirdi. Bu, şiirsellik için kendi eğilimini de yokladığı yararlı bir denetim oldu. Sanatsal olabilirlikleri ölçüp biçerek en çok sevdiği tür drama ve eğilim gösterdiği komediyi haklı çıkaracak bir estetik sistemin temelini attı. O an için henüz bilmediği şuydu: Bu estetik üretim tek başına basılmayacak, eserin şekillenmesine yardım edip, kurmaca özyaşam öyküsünde bir olay haline gelerek işe yarayacaktı. Benzer biçimde efifaniler de bu "zaman noktaları"yla etkilenmiş olabilecek anlatının parçaları haline gelmek için bedensiz varlığını terk edecekti. Kısa eserlerin yazarı olmak yerine, onları harcamadan daha uzun olanların içinde eritecekti.

Eğer annesinin sağlığı kötü olmasaydı Joyce, geçinecek parayı bulmak için orayı burayı tırmalayarak veya ana-babasının başını ağrıtarak birkaç ay daha Fransa'da kalırdı. Önce dişlerinden sonra da gözlerinden yakınmaya başlayan annesinin giderek takati kesilmekteydi. Sonra meselenin daha ciddi olduğuna dair bir ima geldi. Joyce şaşırdı ve Kutsal Cuma'ya gelen 10 Nisan 1903 günü annesine yazdı:

> Sanatçının Mektupları, s. 26:
>
> Sevgili Anne,
> Lütfen yazabilirsen bir an önce bana yaz ve neyin yanlış olduğunu söyle.
>
> Jim[78]

O gün Notre-Dame'da kilisenin arka sıralarında oturup, İrlanda'dan getirdiği Katolik ayin kitabının da yardımıyla Fransız *Tenebrae* (Paskalya'dan evvelki haftanın son üç gününde okunan dualar -ç.n.) ayinini karşılaştırdı. Sonra Paris sokaklarında uzun süre dolandı, gece çökene kadar oteldeki küçük odasına gitmedi. Otele gittiğinde kendisini bekleyen bir telgraf vardı, ne yazdığını sezerek açtı "Annen Ölüyor, eve gel baban."[79]

Tabii ki yolculuğu karşılayacak parası yoktu, biraz düşündükten sonra öğrencisi Douce'un kendisine borç verebileceğine kanaat getirdi. Gece yarısı Douce'u uyandırdı, telgrafı gösterdi.[80] Douce hiç ikiletmeden 375 frank verdi ve ertesi sabah, 11 nisan cumartesi Joyce Paris'ten ayrıldı. Dieppe'den Newhaven'e geçti, rıhtımda çantasını taşıyan hamala bahşiş vermeyeyim diye, kötü bir İngilizce konuştu.[81]

1903-1904

> Efsanevi muhteri. Kartaladam. Uçtun sen. Nereye? Newhaven-Dieppe, güverte yolcusu. Paris'e gidiş dönüş. Yağmurkuşu. Ikaros, *Pater*, *ait*. Denizsinmiş, yıldızçarpmış, akıntıya kapılmış. Yağmurkuşusun sen. Yağmurkuşu ol.
>
> *Ulysses* (210 [270] [N. E. s. 250])

Cabra (Dublin'in kuzeyinde bir banliyö -ç.n.) için Montparnasse'den ayrılmak evlada yaraşır bir şeydi ama gölgede kaldı bu. Çünkü oğlu geldiğinde May Joyce çok hastaydı. Onu rahatlatmak için biraz iyileşmiş gibi yapmaya çalıştı. Hekimler siroz teşhisi koymuşlardı.(Ondan ziyade kocasına uygun bir illetti.) Ancak ölümüne ramak kala siroz değil kanserden çektiğini anlayabildiler. Ölüm korkusu aklına oğlunun Tanrı'ya karşı saygısızlığını düşürdü, onu günah çıkarmaya komünyona katılmaya ikna etmeye çalıştı. Ama Joyce bu konuda katıydı, daha sonra Stephen Dedalus'a söylettireceği gibi "ardında yirmi yüzyıllık (iki bin yıllık) otorite ve saygı birikmiş bir simgeye yalancıktan tapınmaktan dolayı" ruhuna yerleşecek "kimyasal eylemden (kimyevi etkiden)"[1] korkuyordu. Annesi ağladı, bir leğene yeşil yeşil kustu ama O boyun eğmedi. Josephine Teyze onunla tartıştı, "Yüce Bir Varlık'a inanıyorum."[2] sözünden başka bir taviz vermedi Joyce. Bir gün sokakta Yeats'e rastladı, annesinin yaşayıp yaşamayacağının belli olmadığını söyledi sonra da sanatçılara özgü tepeden bakışla "Ama aslında bu gibi şeylerin önemi yok"[3] deyiverdi.

Ne var ki çok önemi oldu onun için. Kendisini annesine hiç bu kadar yakın hissetmemişti ya da başka türlü söylersek, onun onayını almaya bu kadar susadığı bir an olmamıştı. Paris'te bulunduğu aylarda yalnızca para için değil, hevesini yitirmemek için de annesinin sevgisini bir anlamda dilenen mektuplar yazıp durmuştu. Babası ona karşı saygısız, boş komiklikler yapmış, özgürlüğe bir kapı aralayabilecek esaslı sabrı gösterememişti. Joyce bu meziyeti, çelişkili biçimde geleneksel, sevgi dolu annesinde bulmuştu. O yüzden eve yazdığı mektuplarda, annesinin, oğlundaki samimiyete hayran olmasına çalışmıştı. Öndan iki-üç bin kilometre uzağa gidip, öncekinden daha çok bağlandı. Reddetmek istediği güvenli dünyanın bir parçasıydı ama annesinin kendinden vazgeçmesini de istemiyordu. Eğer annesi ölmüş olsaydı, o zaman onu incitemez veya memnun edemezdi, ölüm ona verilen cevabın tükenmeseydi. Şimdi odasında çaresiz yatarken, çok daha derin bir ayrılığı hissetmekten, büyük bir ıssızlığı

sezmekten başka yapılacak hiçbir şey yoktu.

John Joyce da karısının hastalığıyla yola gelmişti. İçkiyi bırakıp dengesiz biçimde kendinin vefakâr bir koca olduğunu göstermeye çalıştı. Epey tutan sağlık masraflarını karşılamak için, 24 Nisan 1903'te, sondan bir önce, 50 sterlinlik bir ipotek koydurdu ve Paris'teki Douce'a olan borcu ödemek için, ev halkını zorla susturduktan sonra süslü bir el yazısıyla yazdığı o kibar mektuplardan biriyle 3 sterlin yolladı.

Yurdundan uzak oğlu, uzun saçları, küçük bir sakal, geniş bir kravat ve Latin Quarter (Paris'te ressam ve sanatçıların oturduğu mahalle -ç.n.) şapkasıyla (İskoç işi yün şapkalardan değil) Parisliyi oynuyordu ama rahat değildi. Sırdaş olarak Byrne'ün kaybedilmiş olmasını derinden hissediyordu bu yüzden aradaki kırgınlığı gidermek için onu aradı. Byrne ise hâlâ foto-kart olayına kızgındı. Kavganın nedenini önemsiz sayıyordu ama bunun arazi olduğunda ısrarcıydı. Joyce şimdiki kişiliğini koruduğu sürece onunla arkadaşlık edemezdi, eğer Joyce kişiliğini değiştirirse bu kez de onu merak etmeye değer bulmayacaktı. Joyce'un bu titiz tavrı aşacak bir şey yapması olanaksızdı. Byrne yargısını, Joyce'un insanoğlunu özellikle de kadınları çok hafife aldığını "Sen çok madenisin" diyerek noktaladı; Joyce buna "Sen de çok avamsın" diye cevap verdi. Byrne ondan duygularını çözümlemesini isteyince "Yanında duvara oturmuş çözümleyemeyeceğim şeyleri senden dinlerken saçma bir şekilde mutlu hissediyorum kendimi."[4] dedi. Sonunda ciddi bir şekilde arkadaş kalmaya ama görüşmemeye karar verdiler. Ama ertesi gün Joyce arkadaşına bir mektup gönderdi.

> Sevgili Byrne:
>
> Yarın (pazar) saat birde benimle Prince's St.'de buluşmak ister miydin? Belki de bunu posta kapalı olduğu için alamayacaksın.
>
> J. A. J.
> 7 St. Peter's Terrace, Cabra
> Cumartesi gecesi[5]

Byrne tabii ki tam zamanında bulundu randevu yerinde, Dublin'i dolaşıp, eski samimiyetlerini yeniden eşeleyerek akşama kadar konuştular. Joyce annesiyle pek yenilerde yapmış olduğu tartışmaları açtı, Bryrne "Onu çektiği azaptan kurtarsan ne olurdu?" diye sorarak yaptığını onaylamadı. "Şu bok kokan dünyada anne sevgisinden başka insanın emin olduğu bir şey var mı?" dedi. Ama Joyce alaycı bir şekilde Pascal, kendi hamisi aziz Aloysius Gonzaga ve İsa'nın bizzat uygulamalarını örnek alacağını, annesinin yakarışlarını[6] dinlemeyeceğini söyledi.

Byrne'ün bu işi hoş görmeyi ısrarla reddetmesi üzerine, Joyce başka bir yerden destek aramaya başladı. Gogarty, Cosgrave ve başka bir tıp öğrencisi John Elwood ondaki sanatçı görevini hoş görme konusunda Byrne kadar zorlanmadılar. Elwood (*Sanatçının Portresi*'ndeki Temple), sırasıyla önce Sinn Féinnci, sonra İngiliz emperyalizminin destekçisi ve nihayet faşist olacaktı. Kendi çalışmalarını savsaklamış bu iki tip Joyce'un asalaklarıydı. Gogarty ise daha eşit şartlarla onun karşısında duruyordu; daha sonra ona "tıp öğrencilerinin arkadaşı" diyecekti. Joyce hakkındaki izlenimini şu limerickte de yansıttı:

Joyce derler bir hortlaktır
Manastırdan canlanmıştır
Nedir derseniz işi gücü
Dostlarının işlerine itirazdır yürüyüşü
Herkes buna tanıktır [7]

(Manastırdan diye geçen dizenin aslı Monasterboice şeklindedir. Monasterboice İrlanda'da manastır kalıntılarıyla ünlü tarihi bir şehirdir. -ç.n.)

Gogarty onu daha çok Dante'ye benzetmek bahanesiyle sakallarını kestirip, sağlığıyla ilgilenerek, ona en iyi giysilerini borçlandırıp en kötülerini vererek, bir bıçağın keserken çıkardığı sesi andıran "Kinch"[8] lakabını ona takarak, Joyce'u değiştirme vazifesi üstlendi. Joyce bu alaycı komplimana karşı, açıklamadığı korkunç bir amaç için Gogarty'den, 22 kalibrelik tüfeğini ona vermesini istedi ciddi bir havayla, sonra rehine vereceğini açıkladı. Trinity Kolej, Vice-Chancellor's Prize (Rektör Yardımcısı Ödülü) için yarışan Gogarty'nin "The Death of Shelley" (Shelley'nin Ölümü) isimli şiirine son bir dize eklemeyi önerdi. Joyce'un dizesi "Shines on thee, soldier of song, Leonidas" (üzerine nur yağsın, şarkının askeri Leonidas) idi. Ödülü veren Profesör Dowden'ın bu satırın özellikle övgüye değer olduğunu söylemesi Gogarty'yi hiç memnun etmedi.[9]

Gogarty ile Joyce birçok konuda sürtüşüyorlardı. Joyce kendinin daha üstün olduğu kanısını gizlemiyor, Gogarty'nin neşesi ve zekâsı bunu ortadan kaldıramıyordu. "Düşün ki benim gibi bir dâhi senin gibilerden borç almak zorunda kalıyor" diyor veya bunu ima ediyordu. Ama Joyce'un büyük bir zaafı vardı. Belki de babasının taşkınlığına bir tepki koyarak, içkici biri olmamaya karar vermişti. Paris'in şarapları çoktan bu kararı silkelemeye başlamıştı. Bir kötülük nöbetine kapılmış gibi Gogarty, Elwood'a "Joyce'un ruhunu kırmak için sarhoş edeceğini" söyledi. Elwood bunu Joyce ve kardeşine söyleyince ikisi de bu isteği Gogarty'nin içinde hep var olan art niyetlerin

bir kanıtı olarak gördüler, belki de yalnızca kötü bir mizah anlayışı vardı. Öte yandan Gogarty alkolün verdiği zevkleri ballandıra ballandıra anlatıyordu. Joyce'un bir gün Autolycus'un "Bir şişe ale kralın bir yemeğidir" şarkısından alıntı yaptığını duyunca "Bir şişe ale! Hah, senin için bir şişe süt daha iyi durdu!" diye haykırdı. Orada bulunan Stanislaus'a göre ağabeyi kendini savunmaya çalışarak bu şarkıyı sevme hakkından bahsetti. Gogarty bu zayıf savunmayı hemen aşıp "Ah, hepsini biliyorum onların, Akinalı ve o türden şeyler"[10]

Kendini teslim ettiği Gogarty'nin vasiliği altında Joyce su gibi içmeye başladı. Önce kendisiyle neşeli Elizabethçiler arasında şaşılası bir benzerlik olduğunu iddia edip beyaz şarap istedi. "Düştüğünün" haberleri yayıldı ve zil zurna sarhoş olduğu geceden bir gün sonra, sokakta rastladığı bazı gençler ona takıldılar. "Kim bu insanlar" diyerek kibirlice geçip gitti yanlarından. Beyaz şaraptan daha gösterişsiz, daha ucuz "yurdun şarabı"[11] Guiness's siyah birasına döndü. Alkole dayanma gücü fazla değildi, sarhoş olup çökmenin hep eşiğindeydi. Bilincin açıklığından her türlü kaçış ilgisini çekiyordu. Zevkle, bilinçli halden kurtulmayı anlatan efifanilerinden birinde şöyle yazmıştı: "Sanki bir sel gibi, belin edepsiz ve tutkulu hareketleriyle ince karanlıktan üzerime ateş gibi süzülen ne? Yüreğimden sıçrayıp, gökyüzündeki kartallar gibi, bir cevap isteyen, bunun üstesinden gelmeye çalışan, böyle günahkâr bir terk ediş için yanıp tutuşan ne?"[12] Gururla beslenmiş, sevgiyi reddetmiş ruhu bayılmayı, dağılmayı arzu ediyordu ve bu mutlu sona şarabın yardımıyla kavuştu.*

Kendisini Protestan bir papaza benzeten Paris şapkasıyla meyhaneden çıkmış giderken, Joyce sokakta oynayan çocuklardan birinin arkadaşına "Jay, şu sarhoş rahibe bak"†[13] dediğini duydu. Böyle maceralar arkadaşları tarafından eve taşınarak son buluyordu. Ayık kardeş Stanislaus Joyce, tiksintiyle birer birer sendeleyerek St. Peter's Terrace 7 numaralı evden içeri giren, ağabeyi James, babası (geçici perhizi yumuşattıktan sonra) ve diğer kardeşi Charles'a (bir şarap tüccarının sekreteri olmak için papaz okulundan çıkan) tiksintiyle baktı. O an için üç sarhoşun hüsranı dağılıp gitmişti. Ağabeyinin kendi kendini mahvettiğini düşündü ama James onun dostça öğütlerine alaycı, saçma laflarla karşılık veriyordu "Neyin var senin?" diye sordu Stanislaus'a "Yaşamaktan mı korkuyorsun. Sen ve senin gibi insanlar. Bu şehir arzunun yarı felç halinden ıstırap çekiyor. Ben yaşamaktan korkmuyorum." Stanislaus sitemle karışık

---

* Bayılma Joyce'un çok sevdiği ve bir kelime ve eylemdi. *Sanatçının Portresi*, II. Bölüm'ün sonunda Stephen "günahtan bayılma"nın ne olduğunu tecrübe eder. *Ölüler*'de Gabriel'ın ruhu "yavaşça bayılır"

† *Ulysses*'teki alkolden söz eden sahnede de kullanıldı. (424 [556])

bir tavsiyede bulundu "Bir yazar olmak istemiyorsun o zaman." "Tek bir satır bile yazmasam umurumda bile değil, ben yaşamak istiyorum. Benim masraflarımı devletin karşılaması gerekir çünkü yaşamdan zevk alma yeteneğim var. Yazma işine gelince, ayık olduğum zamanları, haşin dâhiler arasındaki zırcahillerin imla hatalarını düzeltmeye ayırırım." Stanislaus "şu hayvan gibi yaşayan sarhoş tıp öğrencilerine" ne buyrulur diye sorunca Joyce "Hiç değilse, senin gibi benim canımı sıkmıyorlar"[14] diye cevap verdi.

Stanislaus, ağabeyinin onun görevden kaçmasına çok az izin verdiği uzun bir küçümsenme mecrasına girmişti. O da ağabeyi James gibi bir yazar olmak istemiş, felsefi bir makale yazmayı denemişti ama istediği heyecanı yaratacak yargılara ulaşamadığı için bunu yırtmıştı. Bu yöndeki asıl çabasını bir günlük tutmaya ayırdı ama James günceyi okuyunca, kendisiyle ilgili olmayan yerler dışında sıkıcı olduğunu söyledi. Stanislaus bir daha düzyazı yazmayacaktı. Yaktı günlüğünü ama sonra dikbaşlı bir şekilde yeniden yazmaya başladı. Kendinin ve ağabeyinin kişilik çözümlemelerinden başka "Her ilişki, üzülecek bir ilişkidir." veya "Cinsel ilişki olmaması gerektiği için iki erkek arasında aşk olanaksızdır, erkekle kadın arasında da dostluk olanaksızdır çünkü arada mutlaka cinsel ilişki olmalıdır." türünden özlü sözleri not etmekten de hoşlanıyordu. James bunları okuyunca "Beş para etmez" etiketini vurmakla kalmadı, bir iki yıl sonra *Üzücü Bir Olay** öyküsünü yazdığında bu sözleri alayla andı. Stanislaus'un günlüğünde, arkadaşları Matthew Kane, Charles Chance ve Boyd† ile birlikte inzivaya çekildiğinde John Joyce'un "mum istemiyorum" şartından da söz edilmişti. Bu söz aynı bu haliyle "Arınma"‡ öyküsüne gitti. Stanislaus günlüğünü edebi müsveddeler için de kullandı; Tolstoy'un *Sivastopol Öyküleri*'ni okuyunca, ölümün eşiğindeyken Praskukin'in aklına o an gelenleri anlatması, onda da herhangi birinin tam uykuya dalarken düşündüklerini yazmaya itti. Joyce bunları okuduktan sonra "genç bir Maupassant" işi diyerek bir kenara atmasına karşın, tıpkı Dujardin'den olduğu gibi ondan da iç monolog için bir şeyler çıkarmış olabilirdi. Stanislaus'u kendi deyimiyle

* Stanislaus günlüğünde bir konserde evli bir kadınla tanıştığından da söz ediyordu, Joyce bunu da sözü geçen öyküde kullandı.

† Matthew Kane, hem *Dublinliler* hem de *Ulysses*'teki karakter Martin Cunningham'dı. Uzun bir sakalı vardı, özellikle *Arınma* adlı öyküde olduğu gibi kehanetlere düşkündü ama genellikle bunların dayandığı olayları yanlış biliyordu. Charles Chance'in karısı da Molly Bloom için model olmuştu. (Bkz. 697-698. s.lar.)

‡ Arınma isimli öyküdeki Mr. Kernan Joyce'ların eski komşusu, Ned Thornton'du. Bkz. s. 93. Öyküde Peder Purdon, Peder Bernard Vaughan'a dayandırılmıştır ve Stanislaus'un not ettiği gibi, Purdon Sokağı genelev bölgesinde olduğu için bu isim iğneleyici bir tarzda ona verilmiştir.

"bileğitaşı"[15] olarak kullanmaktan memnundu ve Stanislaus'un birkaç ay önce Paris'e ona gönderdiği bir mektuba eklediği bir seçim komitesinde babasıyla birlikte çalıştıklarından söz eden, alaylı anlatıyı unutmadı. Bu anlatı, *İdarehanede Ulusal Bayram Günü* isimli öykünün özünü verdi James Joyce'a.

Böyle yararları bile Stanislaus'u neredeyse hep rahatsız edici olmaktan kurtaramadı. Yüzü öylesine ciddi, öylesine tetikte bir ifadedeydi ki bir şeyler anlatırken Joyce konuşmasını keser "Lütfen yüzünü başka tarafa çevir, beni çok sıkıyor" veya "Her sabah seninle uyanıp, bitişik yastıktaki suratını görmek zorunda kalan bir kadın olmak istemezdim"[16] derdi. Küçük kardeşin aklı tartışmalara yatkınken, büyük kardeşin aklı muziplikteydi. Stanislaus, James'ten bazı düşünceleri alır, üzerinde uğraşır, evirir çevirir, sonra da bunları gururla yeniden ağabeyine sunardı. Ağabey ise bunları kabul etmeye tenezzül etmiyordu. Hıristiyan karşıtı fikirler geliştiriyordu, İsa'nın iffetsiz veya aşai rabbani ayininin yamyamlık olduğunu iddia ederek, bunları James'e açıyordu. James "Güzelim Dublin şehrinde gezerken, bu düşüncelerle mi aklını yoruyorsun?" diyerek ya şakayla geçiştiriyor ya da yarım ağızla aşai rabbani ayininin güzel bir drama[17] olduğunu söylüyordu. En sıcak olduğu zaman Stanislaus'a sinirli bir şefkatle, soğuk olduğunda sabırsız bir küçümsemeyle davranıyordu.

Stanislaus diğerlerinden de benzer davranışlara maruz kalıyordu. James'in yaptığı gibi William Murray'nin kızı, kuzeni Katsy'ye ilgi duyarak aşk meselesinde de onun izinden gitti ama kız övünerek James'in ilgisini çekmiş olduğunu ve ona karşı kayıtsız olduğunu söyledi. John Joyce daha amiyane bir tabirle Stanislaus'tan söz ederken "bu herifin (James) köpeği" diyerek ona karşı duyduğu nefreti belli etti, Stanislaus'un bu nefreti bütün kalbiyle geri iade ettiğini söylemek gereksiz sanırım. Gogarty, Stanislaus'a "cani" lakabını takmıştı, Cosgrave James'in maymunu diyordu ona. Bu durumu bazen çok haksızca kötüye kullanılıyordu. Bir gün ağabeyiyle bir fotoğrafçı dükkânının önünden geçerlerken, pencereye resmi konulmuş kadınların tombulluklarını fark edince "Aynı kasap dükkânında asılmış döş etleri gibi"[18] dedi. James ertesi gün aynı sözü sanki kendisi bulmuş gibi Cosgrave'e söyledi. Stanislaus hiçbir şey demedi, acısını bağrına gömdü. Gündüzleri Apothecaries' Hall'de az bir ücret karşılığında çalışıyordu, hâlâ var olduğunu umduğu yeteneği üzerinde boşuna zaman harcıyordu. Geceleri, yarı bilinçli bir acındırma duygusuyla ağabeyiyle olan ilişkisini gösterme amaçlı yazılar yazıyordu. Eylül 1903 tarihli güncesi, sorunu en kesin biçimiyle ortaya koyar:

> Hayatım Jim'i örnek alarak geçti yine de sevimsiz John Dayım veya Gogarty tarafından Jim'i taklit etmekle suçlandığım zaman kesin biçimde bu suçlamayı

reddedebilirim. Bu onların ima ettikleri gibi, yalnızca maymunsu bir öykünme değildi, ben çok akıllı olduğuma ve böyle bir şey yapmayacak kadar da aklımın olgun olduğuna inanıyorum. Bu daha çok benim Jim'de hayran olduğum ve kendimde olmasını istediğim şeyleri takdir etmeydi. Ama kendinden daha zeki bir ağabeyi olmak çok feci bir şey. Orijinalite açısından bana çok az inanıyorlar. Fikir meselelerin hemen hepsinde Jim'e katılıyorum ama tümünde değil. Jim de sanırım ki benden birkaç fikir almıştı. Üstelik bazı konularda ona hiç uymadım. Örneğin, içki içme, fahişelerle yatma, küfürlü konuşma, başkalarıyla araya mesafe koymama, manzume, metin veya kurmaca yazma girişimi, terbiye, amaç ve her zaman olmasa da dostluk konularında. Beni son derece sıradan ve ilginç olmayan biri olarak gördüğünü seziyorum (ki zaten bunu gizleme gereği duymuyor) bu görüşüne tamamen katılmakla birlikte bundan hoşlanmam da beklenemez. Bu ikimizin de gücünü aşan, elimizi kolumuzu bağlayan bir mesele.

May Joyce'un durumu kötüleştikçe James şehirde öylesine, onun ölmesini bekleyerek dolaşıp durdu. Kitap eleştirisi yapmadı, çok az yazdı, kariyerini geliştirme girişiminde de bulunmadı. Şiirlerindeki "mükemmel sanatı" övmeyi sürdüren onları "Watteu resimleri gibi zarif, narin"*[19] bulan George Russell'a bazen rastlıyordu. Bu arada Russell çok daha emin bir geleceğin, Padraic Colum adında sevdiği başka bir genci beklediğini düşünüyordu: "Colum on yıl içinde edebiyattaki baş figürümüz olacak" şeklinde tahminlerde bulunmaktan kaçınmıyordu. Yeni bir ışık kaynağı söylentilerini duyan Joyce, bir gün Milli Kütüphane'den çıkarken onu gördü ve kendisine yetişmesi için yavaşladı. Önce Colum'ın da büyük hevesle katılmış olduğu İrlanda uyanış hareketini ele aldı, "hiçbir arzuya güvenmem" dedi küçümseyerek. Şiirden söz ettiler, içerikle ilgilenen Colum'ı "Şiir ritmin bir parça özgürleşmiş halidir" diye bilgilendirdi. Colum dostane bir şekilde isminin Columb'ın bir harf farklı bir çeşitlemesi olduğunu söyleyince Joyce "koroda söylerken, hangisini kullanıyorsun?" diye sorma cüretinde bulundu. Sonra Ibsen'e geldi söz ve Joyce yine tepeden bakan bir edayla, Dublin'de amatör bir grubun sahnelediği *Bir Bebek Evi*'ni küçümsedi† Ibsen'in *Hedda Gabler* ve *Yaban Kaz*ı gibi "harika oyunlarıyla" tezat oluşturduğunu iddia etti. Colum'ın daha önce yazmış olduğu oyunlardan birini okumak istediğini söyledi, alıp eve gitti. Birkaç gün sonra Colum'la yeniden buluştu, "baştan sona çürük!" deyip

* Joyce, Russell'a bir şiirden söz edip "sanki bu dize vezne göre birkaç hece kısa, değiştirseniz sakıncası olur mu?" diye sorunca Russell kızgınca "Ne Yeats ne de ben yazdığımız bir şeyi değiştiririz" diye cevap vermişti.[20]

† Yine de bu oyun öyküsü *Ölüler*'i etkiler; Gabriel bebeğinin (karısı kastediliyor -ç.n.) kendisinden ayrı bir aklı ve kalbi olduğunu keşfeder.

oyununu geri verdi. Kendisi gibi yazar arkadaşına bastonunu sallayarak "Bilmiyorum ki bunların hangisini -Ibsen mi yoksa Maeterlinck'i mi -yanlış anladın" dedi. Fakat ileriki, kendi üstünlüğünü iddia etmesine gerek olmayan, üzerindeki baskının kalktığı yıllarda Colum'ın yeteneksiz biri olmadığını kabul etti, 1909'da, "Across the Door" (Karşı Kapı) şiirini överek, ikili anlama geldiği pek belli olmayacak şekilde "Böyle bir şiiri ben yazamazdım[21]" dedi.

Diğer yazarlardan pek haberi yoktu. Lady Gregory oyunuyla ilgili yaptığı eleştiriden dolayı Joyce'a biraz içerlemiş olmakla birlikte, annesinin durumuna üzüldüğünden onu affetmiş gibiydi. Edebi iddiası olan genç adamları davet ettiği bir edebiyat partisi düzenledi, Joyce çağrılmamıştı. Joyce yine de John Eglinton'un hatırladığı gibi "yarı ürkek bir küstahlıkla onu istemeyen ev sahibesine doğru ilerleyerek, sonra kafasını çevirip davetlilere bakarak"[22] çıkıp geldi. Eglinton, Joyce'un gözlerinde "sessiz bir yalvarış" görmüştü. Gogarty'nin devamlı konuk olduğu evindeki toplantılara onu hiç çağırmayan George Moore da Joyce'u adam yerine koymadı. Moore, Joyce'un bazı şiirlerini okumuştu (Russell göstermişti bazılarını) şiirleri alaycı ama sert bir yorumla geri verdi: "Symons taklidi!" Joyce'un herkesten ufak tefek borçlar aldığını duyunca sabırsızca "Niçin? Çünkü o şeyden... bir dilenciden başka ne ki!"[23] Bu sözler Joyce'un kulağına kadar geldi, kuşkusuz hiç etkilenmedi.

Sitemkar, uyuşmuş, kızgın ve kayıtsız Joyce evlerin dışındaki kuklaları izledi ve onların içinde annesinin yavaş yavaş öldüğünü gördü. Nisanın başından beri yataktan çıkamamıştı, Josephine Murray bitmek tükenmek bilmez bir sadakatle, kendi ailesini ihmal ederek dünürüne bakmıştı. Bayan Joyce tasasızmış gibi görünmeye çalışmıştı, şık doktora "Sir, Peter Teazle" (Sheridan'ın *A school for Scandal* isimli oyunundaki kahraman -ç.n.) adını takmıştı ama hastalığı yüzünden giderek sinirli bir hal aldı, yazın kusmaları arttı. James, kardeşi George'a söylemiş olduğu Yeats'in şiiri "Fergus'la Kim Gidiyor"u, piyanoyla çalıp annesine de söyledi. Babasını idare etmek giderek güçleşiyordu çünkü içme hızı May Joyce'un çürüme hızıyla at başı gidiyordu. Umutların tükendiği bir gece vakti, sekiz çizerek eve geldi, karısının odasına daldı "Ben Bittim. Artık dayanacak gücüm kalmadı. Eğer iyileşemiyorsan öl. Öl Tanrı'nın cezası!" diye ağzından bu sözleri kaçırdı. "Sen domuzun tekisin!" diye bağıran Stanislaus babasının üzerine hışımla yürüdü ama annesinin onu durdurmak için yataktan kalkmaya çalıştığını, kendinden geçmiş bir halde çırpındığını görünce durdu. James babasını kolundan tutup başka bir odaya götürdü ve kapıyı kilitledi.[24] Kısa bir süre sonra trajedi, John Joyce ikinci katın penceresinden kaçmayı başarıp, sokağın köşesinde gözden kaybolunca acı bir komediye dönüştü.[25]

May Joyce 13 Ağustos 1903'te çok genç bir yaşta, 44 yaşında öldü.[26] Son saatlerinde komaya girdi, tüm aile yatağının başında diz çöktü, dua edip ağladı. Kardeşi John Murray, ne Stanislaus ne James'in diz çökmediğini görünce, öyle yapmalarını emretti. İkisi de bu emre uymadı.[27] Bayan Joyce'un cenazesi gömülmek üzere Glasnevin'e götürüldü, John Joyce iki göz iki çeşme karısı ve kendisi için ağlayıp durdu. "Yakında ben de yanında yatıyor olacağım" dedi. "Tanrı beni de istediği an alsın."[28] Stanislaus babasının ikiyüzlü sızlanmalarını, yaptığı kötü işleri sayıp dökerek onu tahrik ettiğinde "anlamıyorsun oğlum"[29] diyen John Joyce'un duyguları gerçekti. James ve Margaret annelerinin ruhunu görmek için gece yarısı kalktılar, Margaret onu gömüldüğü kahverengi giysisi içinde gördüğünü söyledi.[30] Tüm aile perişan olmuştu ama özellikle daha o zaman on yaşında bile olmayan en küçükleri Mabel. James merdivenlerde onun yanına oturdu, sarıldı ona. "Böyle ağlamamalısın çünkü ağlamak için bir neden yok. Annemiz Cennet'te şimdi, bu dünyada yaşadığından kat be kat mutlu, eğer seni ağlarken görürse mutluluğu bozulur. İçinden ağlamak gelince bunu hatırlamalısın. Eğer istiyorsan dua edebilirsin ona, Anne bunu isterdi. Ama artık ağlama."[31]

Birkaç gün sonra babasının annesine yazdığı aşk mektuplarından oluşan bir tomar buldu, onları bahçede okudu. "Onlar ne?" diye sordu Stanislaus. "Hiç" dedi James. O sırada oğulluktan çıkmış edebiyat eleştirmeni olmuştu. Böyle hızlı değişimlere ayak uydurma yeteneği olmayan Stanislaus okumadan yaktı hepsini.[32] Joyce duygularını açığa vuran biri değildi ama Margaret'le arife geceleri yaptıkları duaları unutmadı ve bunları *Ulysses*'e aktardı: "Sessizce bir rüyada gelmişti annesi ona ölümünden sonra, erimiş bedeni kahverengi bol kefeni içinde..." Annesinin sırlarından söz etti yine: "Gizleri: kilitli çekmecesinde misk kokuları yayan kuş teleğinden yapılmış eski yelpazeler, püsküllü dans kuponları, kehribar boncuklardan bir takı."* Duygularını 1927'e kadar basılmayan "*Tilly*"† adlı bir şiirde özetledi:

O. Ç. s.56

Güz güneşinin peşinden gidiyor,
Sürerek sığırları soğuk kızıl yol boyunca
Konuşarak onlarla, tanıdıkları bir sesle,
Güdüyor hayvanlarını Cabra üzerine.

Yuvanın sıcak olduğunu anlatıyor.
Böğürüyorlar, ritim tutuyorlar toynaklarıyla

---

* *Ulysses* s. 34 ve s. 38 N. E.

† Tilly kelimesi bir düzinedeki on üçüncü anlamına gelir, Joyce Pomes Penyeach'te (on iki değil) on üç şiiri bir şiline satmıştı.

Güdüyor onları elinde çiçeklenen bir dalla,
Toz toprak taçlandırıyor alınlarını

Köylü, kölesi sürünün
Akşamleyin yayıl boylu boyunca ateşin önüne!
Ben kanıyorum kara ırmak kenarında
Koparılan dalıma!

May Joyce'un ölümünden bir ay sonra Stanislaus günlüğüne, James'in, eleştirse de büyüsüne de kapıldığını gösteren bir portresini çizdi. Yazı, yanardöner ağabeyinin üstesinden gelme, ona gününü göstermeye çalışan umutsuz bir girişimdir.

"Jim dâhidir. *Dâhi* derken aslında bu dünyada inandığımdan çok azını söylüyorum, onun gençliğini hatırladığım için, onunla birlikte aynı odada uyuduğum için bunu söylüyorum. Görülmeyen yıldızların mesafelerini ölçtükleri için bilimadamları harika bilimadamları olarak adlandırılmışlardır, ancak mekanik yardımla sezilebilecek maddedeki hareketleri gözlemleyen bilimadamları ise çok daha muazzam insanlar olarak saygı görmüşlerdir, Jim'e gelirsek aklı çok analitik olmadığı halde dâhidir. Her şeyden önce onda öylesine zehirli dur durak bilmeyen gururlu bir bencillik vardır ki bu kimi zaman bir şiir, efifani olarak ortaya çıkar, kimi zaman önce her şeye itiraz eden benliğine karşı, geçici heves ve arzunun bayağılığı olarak. Belki de bir zamanlar umutsuzluk da vardı bunun içinde ama şimdi karakterinde iyice kök salan -yoksa gelişen mi?- şey Yggdrasil'dir. (Yggdrasil: İskandinav mitolojisinde dalları ve kökü yle dünya, cennet ve cehennemi bir arada tutan büyük dişbudak ağacı -ç.n.)
Olağanüstü ahlaki bir cesareti var, bu öylesine muazzam bir cesaret ki bir gün onun İrlanda'nın Rousseau'su haline geleceğini umut ediyorum. Rousseau onu onaylamayan okuyucuların öfkesini, onlara itirafta bulunarak defetme umudu beslediği için suçlanabilir, Jim'de böyle bir şeyde kuşkulanılamaz. *Ayaktakımı* dediği şeye karşı içinde hissettiği küçük görmedir, kaplan gibi doymak bilmez bir nefret duygusu. Kendine özgü bir görünüm, hareket tarzı ve çekiciliği vardır: melodik bir şiir okuyuşu, özellikle konuşma sesi (tenor) ve müziğe karşı işlenmemiş de olsa yetenek, nükteli konuşma. Tanıdığı kimselere, bunlar yalnızca insanı şok ettiği için değil aynı zamanda hakikat oldukları için kendisi ve diğerleri hakkında en şaşırtıcı şeyleri üstelik en olmadık zamanlarda, sakince hiçbir şey olmamış gibi söyleme alışkanlığı vardır. Bunlar öyle şeylerdir ki kendim kadar onu tanıdığım halde, açık saçık şiirlerle beni veya Gogarty'yi dehşete düşürmesi işten bile değildir. Yabancılara karşı tavrı genellikle çok sevimli ve naziktir, kaba olmaktan nefret eder, zannederim ruhunda biraz nezaket var. Ocağın önündeki halının üzerinde, ellerini dizlerine dolamış,

> başını birazcık geri atmış, saçları dümdüz yukarı taralı, ateşin önünde yüzü bir Kızılderili gibi kızarmış vaziyette otururken yüzünde bir zulmün izleri dolanır. Kibar olmadığı zamanlar da yok değildir çünkü insan ondaki kibarlığı keşfedince şaşırmaz.(Kendine karşı açık kalpli olanlarla o da daima gösterişsiz ve samimidir.) Ama pek az sayıda insan onu sevecektir sanırım. Çünkü meziyetlerine, dehasına karşı onunla karşılıklı nezaket gösterecek kişi bundan kesinkes zararlı çıkacaktır.[33]

Joyce, Stanislaus'un yazdığını okudu ve "ahlaki cesaretin" onu tarif etmediği yorumunu yaptı sadece. "Bard (Keltlerde arp eşliğinde, kendi yazdığı şarkıları okuyan ozan -ç.n.) yazdığı zaman" dedi, tarafsız ödün vermez halini anlatacak en güzel kelimeleri bulmaya çalışarak "kendini bilgece ifade eder."[34]

Bardın şimdi ne parası vardı ne bir amacı. Annesinin ölümüyle bir şey yapmak için neden de göremiyordu. Şeytan ruhlu amcası olmayan bir Hamlet olarak siyahlara büründü ve (Joyce'un da sevdiği bir dizede) Mallarmé'nin yazdığı gibi "*II se promène, pas plus, lisant au livre de luimême*" (Kendi kitabından okuyarak geziyor tek başına)* Kendisini zaman zaman enerjik hissediyordu, Kuzey Afrika'daki Fransız denizcilerin düştüğü duruma üzüldüğü böyle zamanlardan birinde, tahminen *Irish Times*'ın editörüne onlara yapılan haksızlığı eleştiren bir mektup yazdı.† Tuzağa düşürülen bireyler

---

* Bu hali, yüzü acı ve kine batmış olarak *Ulysses*'in başlangıcında Stephen Dedalus'ta da görünür.

† O zaman basılmamış ama The Critical Writings of James Joyce'a alınan Joyce'un mektubunun bir bölümü şöyledir:

"İmparatorluk kurma tıpkı Güney Afrika'da olduğu gibi Kuzey'de de başarılı olmuş gözükmemektedir. Kuzenleri, havada yaptıkları gezintilerle Paris halkını hayretler içinde bırakırlarken, Büyük Sahra'nın yeni İmparatoru M. Jacques Lebaudy, Palais'nin çok daha ağır ve tehlikeli ortamına doğru bir maceraya girmeye hazırlanıyor. Jean Marie Bourdiec ve Joseph Cambrai adlı, eski Frosquettalı iki denizcinin davasıyla ilgili olarak M. André'nin önüne çıkarıldı. M. Lebaudy'nin yaptığı iş yüzünden uğradıkları zarar ve hastalıklar için 100 bin frank istiyorlar. Yeni imparator, tebaasının bedensel sağlığını umursar gibi görünmüyor. Onları kendisi dönene kadar beklemelerini emrederek bir çölün ortasında tedariksiz bırakıyor. Yörenin yerlileri denizcileri tutsak alıyor, yerlilerin elinde kaldıkları sürece açlık-susuzluk işkencesi çekiyorlar. İki ay kadar esir kaldıktan sonra M. Jaurès komutası altındaki savaş gemisi onları kurtarıyor. Birisi Havre'daki bir hastaneye kaldırılıyor, bir aylık bir tedavinin ardından tam iyileştiği söylenemez. Kendilerine yapılan haksızlıkların düzeltilmesi için yaptıkları ricalar tamamen reddedilmiştir, o yüzden şimdi mahkemeye gidiyorlar... Böyle münferit meselelerin içinde olduğu bir dava yüzünden kuşkusuz Parislilerin ilgisi Réjane ve les petits oiseaux gibi önemsiz olaylar arasında ikiye bölünecektir."

James A. Joyce.
7 S. Peter's Trace
Cabra, Dublin)[35]

Ulysses'teki Cyclops bölümünde (329 [427]) Bu kez İngiliz denizciler için benzer bir duygudaşlık vardır.

her zaman ilgisini çekerdi. Sözkonusu olaydan benzer şekilde haberdar olan küçük bir çevreye yönelik iğneli sözlerle Fransızların durumunu ne kadar iyi anladığını göstermeye çalıştı

1903 yılının ağustosu biterken Joyce, daha fazla kitap eleştiri işi için Longworth'a geri gitti. 3 eylül 19 kasım arasında imzasız eleştirileri *Daily Express*'te boy gösterdi. Padraic Colum bunlardan birini övünce Joyce sadece "o yazı için otuz şilin aldım hemen Venüs Pandemos'a adadım*" dedi. Kitap değerlendirmelerinde yaygın olan, Joyce'un o bildik kendine güvenen bir kalemden çıkmış eleştirileridir; anlık ortaya çıkan yorum veya tercihlerde Joyce üslubu daha az hissedilir. Genellikle melodrama karşı dururken, Crabbe'ın gerçekçiliği, Zola'nın doğalcılığı ve Hollanda gerçekçi resminin "muhteşemliğinden" övgüyle söz eder. Gogarty'yi yeni edebiyatın istemlerinden haberdar etmek için "Doğru söyle, abartma, neyse onu tasvir et."[37] dedi. Trajedi yazan şairin karakterlerini ahlaki bir süzgeçten geçirmekten kaçınması bunun yerine "tarafsız duygudaşlıkla"[38] hatta patolojik bir hisle ona yaklaşması gerektiğinde ısrarcıdır. Bazen üslubu övmek için bir bölüm seçer, kimi zaman tuhaf bir şekilde klişelere karşı hoşgörülüdür; örneğin "kendi öpücükleriyle zehirlenen erkek ve kadından başka bu gökkubbe altında hiçbir şey yaşamadı."[39] cümlesinin de içinde olduğu bölüm gibi. Halen aşırı süslerin büyüsünden kurtulamamıştı.

İki kitap diğerlerine göre daha çok ilgisini çekmişti. Biri J. Lewis McIntyre'nin, gelenekleri takmayarak "kahramanca coşkudan Tanrı coşkusuna doğru" tabu kırarak ilerleyen eski filozofa karşı hayranlığını yeniden canlandıran *Giordano Bruno*, diğeri Jansenist (Roma Kilisesi'nin sapkın saydığı bir doktrin. -ç.n.) ilkelere göre yetiştirildikten sonra yavaşça ruhtan tene doğru kayan Augustine isimli bir gencin öyküsünü işleyen, Marcelle Tinarye'nin *The House of Sin* (*Günah Evi*). Joyce'un deyimiyle kahramanda "çift karakter" doğuştan vardı. "Azar azar" diye yazmıştı Joyce "ruhsal yaşamın duvarları aşınır ve insan aşkı ince sinsi bir ateş gibi içine sokulur". Augustine'i nihayetinde trajik bir son beklemesine karşı, yazar kahramanın tepesine çökmüş "Jansenit İsa'nın çirkin hayaliyle" duygudaş olmaz, "dünyanın güzel gösterileri"nin tarafını tutar. Joyce bu eserde "neşesiz" Cizvitlerin kendini yetiştirme biçimi ve onlardan "yaşama" kaçışıyla büyük benzerlikler görmüş olmalıydı. Ayrıca Tinayre'nin kahramanın patolojisiyle kesişen üslubuna da hayran olmuştu; hayat dolu genç adamın giderek sönükleşmesi zekice duraklamalarla verilmişti, en sonunda metin Augustine'nin ruhuyla birlikte yok oluyordu.[40] *Günah Evi*, Joyce'un içinde yararlı fikirler bulduğu tuhaf eserlerden biriydi.

---

* Joyce sonraları Colum'a şöyle söyledi: "Amerika'da bana borç vermemiş tek kişi olduğunu anlatıp durmaktaydın herhalde. Sana on şilin borcum olduğunu izninle söylemek isterim."[36]

Kitap eleştirmenliği bir kavgayla son buldu; Longworth büyük bir öfke içinde bir daha oraya giderse tekmeyi yapıştıracağını söyleyerek Joyce'u tehdit etti.[41] Muhtemelen Joyce editörün hoşgörüyle ele almasını istediği bir kitap hakkında küstahça yazı yazmıştı. Gelirden olduğuna pişman olsa da kitap eleştirmenliğini sevmiyordu ve daha sonra fırsatlar çıkmasına karşın bir daha bu işi yapmadı. Bu arada bütün borçları silmek için başka yollar da düşünüyordu. Bu amaçla ilk olarak, Milli Kütüphane'de bir görev alabilmek için Trinity Kolej'den Profesör Edward Dowden'ın desteğini almaya gitti. Dowden onu "sıradışı" ve "uygunsuz"[42] buldu. Sonra 29 Eylül 1903'te, Üniversite Kolej'de kayıt memuru olmuş Skeffington kolejde akşam sınıfları için Fransızca öğretebileceğini bildiren bir not gönderdi.[43] Joyce bunu kolej yetkililerinin onu kendilerine borçlandırma hilesi olarak yorumladı ve dekan Peder Darlington'ı görmeye gitti. Fransızcasının yeterince iyi olmadığı bahanesiyle teşekkür ederek teklifi reddetti. Darlington onun kuşkularını boşu boşuna gidermeye çalıştı. "Ne gibi bir meslek edinmeyi düşünüyorsunuz, Bay Joyce?" diye sordu. "Edebiyat mesleği" Dekan "Pekiyi bu arada açlıktan ölme tehlikesi yok mu?" diye ısrar etti. Joyce kardeşinin kaydettiğine göre, bunun tehlikelerden biri olduğunu ama ödüller de bulunduğunu söyledi. Dekan bir yandan gazetecilik yaparken üniversite ücretlerini karşılayan ünlü bir avukatı örnek almasını salık verdi. "Dublin'de genellikle ağızdan ağıza dolaştığı gibi" der Stanislaus "genç bir hukuk öğrencisi, politik görüşleri farklı iki gazeteye aynı anda baş makaleci olarak zekâsının kanıtlamıştı, ağabeyim buna kuru bir tonla "belki ben de o beyefendinin yetenekleri yoktur" diye cevap verdi. Yüreklendirici bir tonla "Denemeden bilemezsin"* dedi Darlington. [44]

Darlington'a tepeden bakmasına karşı, Joyce birkaç hukuk dersine devam etti. Ne yapacağını bilmez bir şekilde Royal Üniversitesi Tıp Okulu'na doğru da sürüklendi ama kimya dersi yüzünden yine vazgeçti.[45] Ardından Kettle'ın gelecek güz dönemine kadar bekleyip kimya dersinin galiba çok farklı olacağı Trinity Kolej Tıp Okulu'na gitme önerisi geldi. Bu disipline yönelik yaptığı üç girişimde (dördüncüyü denemedi artık) en çok tıp terimlerinden hoşlandı, böyle yoğun yaşama arzusunun "çok özel sinir sistemi"nden kaynaklandığını Stanislaus'a zevkle anlatmasının altında bu yatıyordu. Avrupa "frengi"[46] adını verdiği tedavi edilmez bulaşıcı bir hastalıktan mustarip olduğu için Dublin de "arzunun yarı felç" halinden ıstırap çekiyordu. Bu kuramını bir gün herkese duyuracaktı.

Bir sonraki planın hedefi çok büyüktü. Şimdilerde Dublin'in sorunu gazetelerin yozlaşmış olmasıydı. 19 Kasım 1903'te Joyce eski işbirlikçisi Francis Skeffington'a

* Joyce bu konuşmayı *Sanatçının Portresi*'nde yeniden işledi.

düşüncesini açtı: Avrupa tarzında yarım peniye satılan günlük bir gazete çıkarabilirlerdi. Ağırlıklı olarak edebi bir gazete olacak, kadınların özgürlüğü, pasifizm ve sosyalizm gibi genele hitap eden politik konulara yer ayırma işini Skeffington'a bırakacaktı. Gazetenin ismi, *Freeman's Journal*, *Irish Times* ve *Daily Express*'e alaylı, melun bir cevap olsun diye *The Goblin*[47] (Gulyabani -ç.n.) olacaktı. Derhal ismi kaydettirme hazırlıklarına giriştiler, Joyce girişim için 2000 sterlinlik bir sermayeye gereksinim olduğunu dikkatle hesapladı. Büyük kârlar düşlüyordu. *Irish Bee-Keeper*'ın editörü Gillies isimli bir adamın işletme müdürü olmasında karar kıldılar. Matbaacıyı Skeffington ayarladı.[48]

Bir zaman için sermayeyi nereden bulacakları konusunda emin olamadılar sonra Joyce, Thomas F. Kelly isminde Dublin yakınlarında yaşayan Amerikalı bir milyonerin Padraic Colum'la bir anlaşma yaptığını duydu. Anlaşmaya göre Colum eğer taşraya gidip burada yaşadıklarını yazarsa, kendi işinde kazandığından daha fazlasını üç yıl boyunca ondan alacaktı. Karşılığında Kelly, Colum'ın bu zaman zarfında ürettiği bütün eserlerin Amerika'daki telif haklarına sahip olacaktı. Colum taşraya sadece *Shakespeare*, Walt Whitman ve İncil götüreceğini bildirmişti.[49]

Plan Joyce'ta kıskançlık duygusu uyandırmıştı. 5 Aralık 1903'te Kelly'yle buluştu, Joyce'a göre bu işe hevesliydi. "Sanırım krallığım başlıyor" dedi Skeffington'a. [50] Kelly'yle birkaç gün sonra yeni bir buluşma için sözleşti. 14 mil (22 km) yürüyerek 10 Aralık 1903'te Kelly'nin Celbridge'teki* evine gitti. Oraya vardığında evin kapıcısı içeri girmesine izin vermedi ve Joyce gerisin geriye aynı yolu yürümek zorunda kaldı. Öfke kusan bir mektup yazdı Kelly'ye. Küçümseme niyeti olmayan Kelly iki ayrı telgrafla özür diledi ama o an için 2000 sterlin bulamayacağını da ekledi.[51] Bir şeyler kurtarmak için Gillies'ye gitti, Maeterlinck'in *La Vie des abeilles* (*Arıların Yaşamı*) isimli eserini *Irish Bee-Keeper* için çevirmeyi önerdi. Gillies kitaba şöyle bir baktıktan sonra "Maeterlinck'in ömründe tek bir arı yetiştirdiğini sanmıyorum"[52] diyerek öneriyi geri çevirdi. (Bee-Keeper: Arı yetiştiricisi. Maeterlinck'in eseri de arılarla ilgili olduğundan söz oyunu yapıyor. -ç.n.) Nazik bir teklif sunup, onu yardımcı editör olarak işe aldı ama Joyce daha sonra kendisinin de belirteceği gibi "yaklaşık olarak yirmi dört saat"[53] bu görevde kaldı.

2000 sterlin bulmakta ne kadar zorlanıyorsa iki şilin bulmakta da o kadar zorlanıyordu. Boşu boşuna yeni çareler bulmaya çalıştı. Stratejilerinden birini Padraic Colum'a anlattı. Bir tıp öğrencisi Joyce'a, Gray'in *Anatomy* kitabı gibi tahminen pahalı bazı teknik kitapların rehin senedini vermişti. Colum'a Fleet Sokağı'ndaki rehinci

* Swift bir zamanlar orada Esther Vanhomrigh ile flört etmişti.

Terence Kelly'ye senedi götürüp yedi şilin karşılığında kitapları almayı, daha sonra yüksek bir kârla, Crampton Rıhtımı'ndaki kitapçı George Webb'e satmayı önerdi. Rehinden kurtardıktan sonra, kitapların Scott'ın *Waverley Novels* (*Waverley Romanları*] isimli dizi romanları olduğunu gördüler. Bir cildi noksandı. Yine de Webb'e götürdüler, Joyce mağrur bir şekilde ne için geldiklerini anlatınca Webb, gözleri parlayarak "İtalyanca kitaplarınızdan birkaç tanesi mi Bay Joyce?" diye sordu. "Hayır Webb bunlar daha özel kitaplar." Webb Scott'ın romanlarını görüp, kitapların buraya nasıl geldiğini de dinleyince "Tek bir şey aklıma geliyor çocuklar, bu kitapları hemen Terence Kelly'ye geri götürün, belki sizden 6 şiline alması için onu ikna edebilirsiniz." dedi. Böylece iş bir şilinlik zararla kapanmış oldu.[54]

Böyle aksilikler Joyce'un iyimserliğini sarsamıyordu tersine işine geldiği zaman kullanacağı, aptalların, cimri kimselerin veya koşulların kurbanı olduğuna kanıt toplayacağı birikimi oluşturuyordu. Sosyalizmin gelmesi gerektiği duygusunu güçlendiren şeylerdi bu talihsizlikler, başka türlü nasıl beslenebilirdi? Eğer kendisi bir savurgan olacaksa o zaman servetin yeniden dağıtılmasına gereksinim duyuyordu. Henry Street'teki, zamanın Marks'tan daha ılımlı peygamberlerinin tartışıldığı sosyalist bir grubun toplantılarına ara sıra katıldı.[55] Amerikalı Benjamin Tucker'ın anarşist kuramları bir süre ilgisini çekti.* Sonunda, Yeats ve diğer *Dublinliler*'in de keşfettiği "O güçlü büyücü"[56] Nietzsche'nin yazılarıyla tanıştı. Belki de Joyce arkadaşlarına bencillik, şehvete düşkünlük ve merhametsizliği yücelten yeni paganizmi açıklamaya çalıştığında, minnettarlık ve diğer "ülkeye ait meziyetlerin"[57] işe yaramadığını bildirdiğinde, bu Nietzsche etkisindendi. Bir sosyalist olduğundan daha çok, yüreğinde Nietzsche'ci olması çok zayıf bir ihtimaldi, olağanüstülükten çok sıradanlığa ilgi duyuyordu ama o an için bütün bir yılın sıkıntıları, umutlarının her yerde boşa çıkmış olması nedeniyle kendisini üstün bir insan olarak düşünmesi merhemi oluyordu. Kilisesi olmayan kendi özgürlük incilini, yobaz ayaktakımına getirmek için bir dağdan iniş hayal ediyordu. Josephine Murray Teyze'ye "Ben yaşarken meşhur olmak istiyorum" [58] diyerek içini dökmüştü.

* Herbert Gorman'ın biyografisindeki bir notta Joyce şöyle yazdı: "Okumuş olduğu eserler arasında Most, Malatesta, Stirner, Bakunin, Kropotkin, Elisée Reclus, Spencer ve saldırgan olmayan bireyin özgürlüğünü ilan eden Instead of a Book isimli eseri olan Benjamin Tucker'dan söz edilebilir. Das Kapital'in birinci cümlesi dışında Karl Marx'ın yazdığı hiçbir şeyi okumadı, bunu da öylesine saçma buldu ki kitabı kütüphaneye geri verdi." (Gorman toplu yazılar).

1904

> Yastık ettiği ceketinin üzerine serilmiş saçları süpürgeotlarının üzerindeki kulağakaçanlar boynunun altındaki elimi dalıyorlar, depreşti gene yaram. O görkem! Merhemler sürünmüş serin yumuşak eli dokunuyordu bana, okşayarak: Gözleri üzerimde başka yana bakmadan. Kendimden geçerek onun üzerine uzanmışım, dolgun dudakları iyice aralanmış, öpmüştüm ağzını.
>
> *Ulysses* (176 [224] [N. E. s.213])

St. Peter's Terrace 7 numaradaki evin dengesini korumak, mümkün olan en büyük ustalığı gerektiriyordu. On iki yıl önce Blackrock'tan Dublin'e taşındıklarından bu yana Joyce ailesinin içinde bulunduğu düzensizlik May Joyce'un ölümünden sonra karmaşaya döndü. Ev harap olmuştu; merdiven tırabzanı kırıktı, mobilyanın çoğu rehine verilmiş veya satılmıştı, arka bahçede bir iki sıska tavuk eşeleniyordu. John Joyce 3 Kasım 1903'te eve 65 sterlinlik bir ipotek daha koydurdu, bunun son olduğunu da biliyordu, bir yıl önce emekli maaşından artırdığı 900 sterlinden geriye bir şey kalmadı. Ev 1905'te elinden alınacaktı. Yeni ipotek onun elinden Dublinli meyhanecilerin ellerine geçtiğinde piyanoyu sattı[1]. Bir müzisyen için umudun tükendiği, eve geldiğinde piyanonun satıldığını öğrenen James'in de çok öfkelendiği bir hareket oldu bu.

May Joyce'un ağustosta ölümünden bu yana yirmi yaşına gelmiş Margaret ("Poppie") evin yönetimini ele almıştı. Josephine Teyze bir anne gibi onlara kol kanat germiş, James dahil bütün çocuklara öğütler veriyordu. Ha bire evde bulunması, bundan rahatsız olan ve bir seferinde bunu dile getiren John Joyce'u rahatsız ediyordu. Akşam yemeğinden kalmış ekmek kırıntılarının olduğu masada oturmuş James bunu duyunca bir şey demedi, masadan ekmek kırıntılarını alıp duvardaki aile büyüklerinin resimlerine fırlatmaya başladı.[2] Böyle açıktan meydan okuma alışıldık bir şey değildi. Kız kardeşi Margaret, babasına yaltaklanıp birkaç şilini elinden almakta, üç oğul; James, Stanislaus ve Charles ile kendisi hariç beş kız: May, Florence, Eileen, Eva ve Mabel'den oluşan ailenin ihtiyaçlarında kullanmakta ustalaşmıştı. Ama bazen yiyecek bir şey olmuyordu. Bir gün Gogarty Joyce'a rastladı, "İki gündür neredeydin? Hasta mıydın?" diye sordu. "Evet" "Hastalığın neydi?" "yetersiz beslenme" dedi ikilemeden Joyce.[3] Açlık gururunu besliyordu.

Hâlâ karısının yasını tutan, darmadağın olan John Joyce hem oğullarına hem kızlarına çok kızıyordu. James'in tembelliği görmezden gelinebilirdi ama delişmen Charles, sünger gibi içiyordu, karakolda bile tanınıyordu. Stanislaus'a gelince ayık olduğunu herkesin gözüne sokması bir yana kavgacıydı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, 30 Ocak 1904'te[4] Apothecaries' Hall'deki kâtiplik işinden çıktı ve ne yapacağına karar vermek için James'in duyarlı eylemsizlik haline katıldı. John Joyce sömürüldüğünü hissediyordu. Ormonde barda küp gibi içtikten sonra eve gelip oğullarını haşlıyor, önüne hangisi çıkarsa küçük kızları da dövüyordu. "Zavallı anneniz öldüğünden beri, arsız küçük orospular sürüsü oldunuz" deyip, güya nankör oldukları için onları azarlıyordu. "Kaskatı düşseydim şuraya umursamazdınız" Onun ölümü üzerine ne diyeceklerini hayal ederdi: "Ölmüş, şu yukarıdaki adam ölmüş" Durmadan Cork'a geri gitmekle tehdit eder, "İsa'nın Yahudileri bıraktığı yerde ben de hepinizi terk edeceğim"* derdi. En büyük kız Margaret çoktan rahibe olmayı kafasına koymuştu ama ölen annesine, çocuklar birkaç yıl büyüyene kadar evde kalmaya söz vermişti. Gerçekten de 1909'da hayır işlerine bakan bir rahibe[5] oldu.

James Joyce da çekildi, ama kendi yoluna dönerek. Böyle bir ortamdaki amaç uyuşmazlığı, onu, içinde beslemesine yardım etti. Kasvetli, kin dolu evde büyük bir çıkış yapmaya hazırlandı. 1904 yılı başında Eglinton ve tanıdığı başka bir yazar Fred Ryan, İrlanda mitolojisindeki yer Tanrıçası *Dana'nın* ismini verdikleri yeni bir entelektüel gazete çıkarma hazırlığına giriştiler. 7 ocakta içinde pek ikircikli bir duygu olmadan, kendisinden alaycı bir hayranlıkla söz ettiği özyaşam öyküsünü bitirdi. Stanislaus'un önerisiyle *"A Portrait of Artist"* (*Sanatçının Portresi*) adını verdi ve editörlere gönderdi. Joyce'un olgun eseri işte böyle sıradışı biçimde başladı. Aynı öykü, oldukça uzun *Stephen Hero*'da yeniden yoğrulacak sonra *A Portrait of the Artist as a Young Man* (*Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*) ismiyle orta uzunlukta bir kitaba dönüşecekti. Bu on yıllık bir süreci kapsadı.

Parlak Bir Meslek'i yazdığından beri ilk kez Joyce *Sanatçının Portresi*'nde lirik ve efifanilerin duruluğundan vazgeçip uzun bir eser yazmaya niyetlendi. Birbirine bağlı bir kalıp içinde kendi ruhsal deneyimlerini aşama aşama göstermeye karar verdi. Makale mi öykü mü yazdığına karar vermek zordur çünkü her ikisinden de unsurlar vardır içinde; ansızın ortaya çıkan dramatik öğütlerle zorlanmış makale ve çoğu kez oradan oraya atlayan anlatı. Yirmi bir yaşındayken Joyce sanatçı olma süreci hakkında yazarak sanatçı olabileceğini keşfetmişti. Yaşamı, portreye konu olan kişiye malzeme

* Kızları John Joyce'un bunları söylediğini doğrulayarak *Ulysses*'i de (238 [306]) doğrularlar.

sağlayarak onu meşrulaştırırken, portre de kendisi için açık hayranlığı ortaya koydu. Bu hayranlık daha sonraki kitap *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nde bazı okuyucuları Joyce'un kendi kahramanına tahammül edemediği varsayımına götüren tutumla bir parça karıştı. Ama her iki portrede de hatta onların ortasında kaleme alınan *Stephen Hero*'da da yazar açısından sevgisizlikten söz edilemez. Kahramanın yaşamın ilk aşamalarında ister istemez toyca davrandığını kabul etmekle kalmaz, olgun adama doğru giden süreci kurabilmek için bu toyluğun altını özellikle çizer.

Bu ilk taslağın havası kavgacıdır. Joyce "bebeklikteki özellikler" tıpkı delikanlılıktaki özellikler gibi insanın portresine aittir psikolojik kuramında ısrarcı olmaya başlar. Geçmişin "anımsatıcı demir çivileri" yoktur "birbiri ardına akan şimdileri" önümüze getirir. Aramamız gereken şey değişmez bir karakter değil "bireyselleştirici ritim", "özdeşleştirici bir yazı" değil bir duygunun sapmaları"dır. Kişiliğin sabit bir heykelden ziyade nehir gibi kavranması Joyce'un daha sonra geliştirdiği bilinçlilik fikrinin de önsezisidir.

İsimsiz kahramanının gelişimi, aşamaları açısından en son *Portre*'de geldiği haline göre daha belirsizce çizilmişse de zaten bir üsluba kavuşturulmuştu. Kahraman önce dini coşku dönemine girer: "Ateşli sözlerle insanları şaşırtan, manastır havası estirip herkesi suçlayan savurgan bir aziz gibi kendini ölçüp biçti. Bir gün, bir işçi, Malahide yakınındaki bir ormanda on beş yaşında bir çocuğu doğuluların yaptığı gibi esrik bir halde dua ederken görünce hayran kalmıştı." Bu coşku giderek azalır ve üniversiteye girdikten sonra biter. "Daha sonra kurtarıcı diye adlandıracağı sökülemez bencilliğe" düşmekten onu kurtaran "gizemli bir tarz" yaratır. Yazı, hem içtenlik hem küstahlık hissettirse de küstahlıktan nasibini daha çok almıştır:

> Tuzakların hepsini içgüdüyle anlayan çocukların aklı, halen ortaçağda mı kalmıştır? Bu hayalci idealist için homurdayan çizmeli hayaletten sıçrayıp kurtulmak, bu av gibi şeyden paçayı sıyırmak onun işine gelmeyen bir yerde olduğundan gülünçtü. Ama dayanıklı kalkanın ardından duyarlı kişi hemen cevabını verdi. İstediği kadar avın ardından dağlara gelsinler iz sürüp, orayı burayı koklayıp. Orası onun yeriydi ve şimşekvari çatal boynuzlar küçümseme fırlattı onlara.

Bu yazıyla ilgili asıl şaşırtıcı olan başka bir şeydir aslında: Metne kahramanın aklı bulaşmıştır. Simgeci ağız sıkılığıyla avcı ve geyikten* söz edilmemiştir ama "homur-

* Kendini bir geyik olarak düşlemek Joyce'un öz portresinde gözde bir imge olarak kaldı. Sözkonusu imge birkaç ay sonra yazdığı "Kutsal Görev"de gösterişli bir şekilde karşımıza çıkar. *Ulysses*'teki Proteus bölümünde Stephen "Orada solmuş, sessiz, köpekler tarafından kıstırılmış olarak durdum." der. (45 [56]) ayrıca s. 594'e bkz.

dayan çizmeli hayalet" ve "şimşekvari çatal boynuzlar" gibi amaca hizmet eden metaforlar kahramanın bunları önemli gördüğünü belli eder. Aksi takdirde aşağılayıcı görünecek "bu hayalci idealist" ve "duyarlı kişi" gibi ifadeleri bilinçli bir tarafgirlik kapatır. Metin fikirden çok duygusal imgeyle yürür, kahraman için duygudaşlık kabul etmeksizin, sanki öyleymiş gibi kendini tasvir etmesine izin vererek bunu ima eder. Teknik kusursuz olmadığı halde -örneğin "şimşekvari boynuzlar" gibi kahramanlık içeren kolay ifadeler- Joyce'un bunu keşfi *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin yaratılmasını mümkün kıldı. *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'te bu keşfi daha da ileri götürdü; bu eserlerde dil yalnızca nehir gibi şırıldayan kelimelerle tasvir edildiğinde veya üslup Gerty MacDowell'ın şehvetiyle kabardığında olduğu gibi ana karakterleri yansıtmaz, aynı zamanda gündüz veya gece vakti, Eccles Street 7 numaraya gece çöktüğünde, İngilizce tıpkı solan gün gibi yıprandığı zaman sadece klişeler üretebilir veya Earwicker'ın rüyasının son bulduğu şafak vakti üslup geceye karışarak yok olup gider. Joyce, tıpkı kasap dükkânında Bloom'un bilinçsizce, tamamen ilgisiz şeyleri düşündüğü halde etlerden metafor kaptığında olduğu gibi ortam özelliklerini yansıtacak kelimeleri seçmeyi öğrendi. Üslubun ve kelime dağarcığının kişi, yer ve zaman bağlamında manyetize edilmesi, Joyce'un *Dana* için yazdığı birkaç sayfa içinde gösterişsiz biçimde bulunur.

Joyce kahramanı "işine gelmeyen" bir yer seçer kendine çünkü peşindeki avcılarına meydan okuyabilecek şekilde avlanılmayı diler; sadakat değil hıyanet arar. Yaşıtları olan o sersem öğrencilerden, dünyevi Cizvit ustalardan kesinkes farklıdır, her iki gruba karşı Joyce sanatçının kutsal görevini ortaya koyar. Bu görevi genç adam iki aşamada kabul eder. Birincide "çetin bir iyilik" arar ve aklı, Yeats'in simyacı kahramanları gibi "esrikliğe kavuşmak için titrer durur". Ruhun üzerine "güzellik imgesi bir örtü gibi" düşmüştür, maddi olmayan bir mutluluğa gebe sanatı bulmak için Assisi'nin kapılarından kiliseyi terk eder. (Assisi: İtalya'da Fransisken mezhebi kurucusunun doğduğu kent. -ç.n.)

Onay almak için St. Francis'i değil dine direnenleri, Joachim Abbas, Bruno ve Michael Sendivogius'u inceler. Onların yardımıyla "ezelden bölünmüş, kıskanç ruhun çocuklarını sahtekârlık ve kutsal prensliğe karşı yeniden birleştirmeyi ister. Bin sonsuzluk yeniden kurulacak, ilahi bilgi yeniden başlatılacaktı." Planın gerisinde Yeats, teosofistler ve Blake vardı ama Joyce biraz daha açılır: "Eyvahlar olsun budalalığa, rüzgârlardan oluşan bir alayı öyle kolay çağırabilir mi?" Heretiklerin ihanetleri çabuk "affolunurdu." Avutulamaz genç adam, adını ondan almış Stephen Dedalus gibi sahil-

de derin düşüncelere dalar, sonunda giderek "mutlak tatmin" duygusuna karşı ilgisini yitirir bunu yerine "fani güzelliğin bilinçlice" farkına varır.

Bu ikinci aşamadır: Cinsel özgürlüğe ve bununla birlikte gelen ruhsal özgürlüğe karşı içinde yoğun bir ilgi besler. Sonra ansızın kendisinin Bakire Meryem'le dünyevi bağı, kim olduğu belli olmayan lirik bir kadın figürü ortaya çıkar. Bu belki de 1898'de deniz kıyısında gördüğü, ruhunu pul pul döken kızdı. Sudermann'ın Magda'sı gibi, kadın eğer büyümek istiyorsa günah işlemesi gerektiğini öğretti, kendi benliğini günah yoluyla keşfetmesini de sağladı. Kıza "Sen aşikâr lütfun silinmez eserini nakşeden, kutsal bir törendin. Seni şereflendirmek için dua okunmalı. Elma Ağaçlarının Hanımefendisi, Merhametli Bilge, Alacakaranlık Çiçeği" der. Onunla hayalinde gerçek hayatta da fahişelerle ilişki kurarken "ölçülebilir dünyanın, eylemselliğin geniş alanının" ötesine geçmesi gerektiğine karar verir. İçi yaşam sevinci ve bir şeyler yapma gayretiyle dolar. Dünyayı şiddetle değil, incelikle "nezaketle" değiştirecektir. Ona kulak verecekler doğmuş olanlar olmayacaktır, çünkü Yeats gibi ona yardım edemeyecek kadar yaşlıdır onlar. Umut yeni doğacaklardır. Coşkulu bir çağrıyla biten makalesinin sonuç bölümü Zerdüşt, bir parça Marks ve Joyce'un kendi fikirlerinin karışımıdır: "Kadınlar ve erkekler yeni gelecek ulus sizden doğacaktır, kitleler aydınlığa gebedir. Rekabetçi düzen kendine karşıdır, aristokrasiler aşılmıştır, çıldırmış bir toplumun genel felç halinin ortasından, birleşik irade eyleme geçiyor.[6]"

Makale anlatı usulüne uygun biçimde Eglinton ve Ryan'a sunuldu, usulüne uygun biçimde onlar tarafından reddedildi. "Anlamadığım şeyi basamam"[7] dedi Eglinton Joyce'a ve kahramanın dualarında geçen düşsel kadınla veya gerçek fahişelerle cinsel ilişkilerine karşı çıktı. Joyce bu itirazı kendi yaşamının kurgusal tarihini, yeni bir edebiyat çağı için savaşma çağrısına dönüştürmesi için gereken bir meydan okuma gibi algıladı. Stanislaus 2 Şubat 1094 tarihinde günlüğünde James'in cevabını oldukça samimi biçimde ortaya koyar:

> 1904 2 Şubat: Salı. Jim'in doğum günü. Bu (gün) yirmi ki yaşına girdi. Geç kalktı, üşüttüğü için dışarıya çıkmadı. Makalesini, reddedildiğine memnun olduğunu söyledikten sonra bir romana çevirme kararı aldı. Makale... editörler; Fred Ryan ve W. Magee ("John Eglinton") tarafından içinde cinsel deneyimler anlatıldığı için reddedildi. Jim yazının tamamen kendisiyle ilgili olduğu için kabul edilmediği görüşünde, üstelik üslubuna hayranlıklarını ifade ettikleri halde. Üslubuna hep hayrandırlar zaten. Magee, Jim'in kişiliğinden pek hoşnut değil gibi. Magee gelinciğe benzer, kızıla çalan kahverengi gözleri, kahverengi

takım elbisesiyle elleri ceketinin cebinde, sanki dizleri saugunlarla* bağlıymış gibi gergin gergin yürüyen bodur biri. Kildare Street'teki kütüphanede yardımcı ve zannederim İrlanda'daki görevi büyük Protestan teyzelerine, inançsızların da gayet ahlaklı olabileceğini, İncil'e hayran olabileceklerini kanıtlamak. Büyük düşüncelere, ne zaman anlarsa o zaman Felsefeye meraklı biri. Jim şimdilerde romanına başlıyor; her zaman böyle şeylere başladığında olduğu gibi biraz öfkeyle çünkü onların boş tartışmalarındansa kendi hakkında yazmanın daha önemli olduğunu göstermeyi amaçlıyor. Yazının başlığını "Sanatçının Portresi" diye ben önerdim ve bu akşam mutfakta otururken Jim romana konu olan fikri bana anlattı. Hemen hemen tamamen özyaşam öyküsüne dayanacak, tabii ki Jim yazdığı için satir tarzında olacak. Tanıdığı birçok insanı da romana koyuyor, bildiği Cizvitleri de. Kendilerini kitapta pek seveceklerini zannetmiyorum. Kitabın adına karar vermedi, ben yine bir sürü öneri yaptım. Sonunda benimki kabul edildi. "*Stephen Hero*" "Stephen Dedalus" isimli kitabından Jim'in kendi ismi. Kitabın adı da kendisi gibi satir. Aramızda karakterlere, kendi huyuna-suyuna yakışan veya nereli olduklarını anımsatan yeni isimler verdik. Daha sonra isimlerin çoğunu alaya aldım ben. Jim: "Kibirli Stephen"; Pappie: "Hayıflanan Simon", kendim: "Asıkyüz Maurice"; kız kardeşim: "İşlemezkafa Isobel" Josephine Teyze: (Bridget Teyze) "Gafçı Biddy", Willie Amca: "Kıskanç Jim"

Pappie (çocuk dilinde baba -ç.n.) eve akşam çok sarhoş geldi ve -onun için alışılmadık bir şey- doğruca yatağa gitti. Bugün güzel bir akşam yemeği yedik, çay içtik. Karanlık çöktükten sonra epey yağmur yağdı. İskambil oynadık tüm gece, olayın şerefine- Jim ve Charlie sigara içti. Jim Pappie'yi de çağıralım dedi ama uyumasının daha iyi olacağına karar verdik.

Mesele önemli olduğunda hep çok hızlı hareket ettiğinden bir ay gibi kısa bir zamanda Joyce konuyu tam belirledi; kahraman olarak Katolik dininden dönmüş birinin portresini çizecekti. Bunun için okumuş olduğu iki çeşit kitabı kaynak yapabilirdi: Dini bütün olmayan kişi ve asi sanatçıdan söz edenler.† O, bu iki tipi birleştirdi. Kiliseyle kavgası, toy bir cinsellik, bireysellik adına, sonra da sanat, Parnell, Byron, Ibsen ve Flaubert için gösterdiği gururlu inatçılığı, Paris sürgünü, bunların tümü, genç adamın sanat için her şeyden vazgeçtiği asıl fikrin parçaları olarak birbiriyle kaynaşmaya başladı. Ama Stephen'ın estetik kavrayışları dünyadan el etek çeken birine ait değildir. O sanatçı olur çünkü sanat ona papaz ve kralın kilitli tutmaya çalıştığı "yaşamın güzel sarayları"nın kapısını açar.

---

* İrlandaca, hasır ip.

† Bildiği ilk tip Samuel Butler, Shaw, Gosse, Moore ve Tinayre'den, ikincisi Moore'un Beyhude Talih, Ibsen'in Aşkın Komedisi, Hauptmann'ın Michael Kramer, Sudermann'ın Magda Flaubert'in Mektupları'ndan geliyordu.

Joyce kitabın ilk bölümünü 10 Şubat 1904'te tamamladı. Yaz ortasında zaten oylumlu bir eser çıkmıştı ortaya. C. P. Curran'a göre, şimdi kayıp ilk bölümler lirikti, Joyce ilerledikçe üslup acı ve gerçekçi bir tona büründü. Onun içtenliğinde bile sınır vardı. Tıpkı Stanislaus'un günlüğünde zekice yazdığı gibi: "Jim'in kendi hakkında samimi olduğu düşünülür ama onun öyle bir üslubu vardır ki insan onun yabancı bir dilde itiraf ettiğini iddia edebilir -müstehcen bir dilde yapacağından kolay bir itiraf."[8] Aklındaki Hıristiyan ve Pagan unsurları ima etmek için, saçmalama noktasına gelse bile Joyce, Hıristiyanlığın ilk şehidinin ve paganizmin en muazzam icatçısının adlarına göndermek yaparak kendini Stephen Daedalus (sonra, onu daha inandırıcı yapmak için Stephen Dedalus) olarak isimlendirdi. Stephen, edebiyatın azizi olacak, Dedalus gibi onu kendi vatandaşlarından daha yükseklere uçuracak kanatları icat edecek, cin fikirlere dayanan esrarengiz, içinden çıkılmaz bir sanat yaratacaktı. Kahramanın isminin böyle seçilmesi, *Stephen Hero*'nun elimizdeki sayfalarında tamamıyla bunu geliştirmemiş olsa da kitabın kuş imgelemini de belirledi. Bu daha çok *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nde tematik hale geldi. Bu eserde Joyce sembollerini büyük bir kibirle sergileme arzusundaydı. Kitabın 1902'deki Avrupa'ya gitmek için ayrılışla sona ermesine daha karar vermemiş, sonraki bir tarihe götürmüştü. Hikâyenin konusunu yabancılaşma sorununa odaklaması, kendi yaşamını sanatın gereklerine göre ayarlarken, Dublin'i sonsuza kadar terk etmesi için onu yüreklendirdi.

Joyce arkadaşı Louis Gillet'ye otobiyografi romancısının karşılaştığı özel zorluklardan söz ederken "Yaşamın ve eserin bir olduğunda, aynı kumaştan dokunur..."[9] dedikten sonra sanki "oturarak yapılan ticaretin"* zorluğuyla yenilmiş gibi duraksadı. Yaşamını bir kurmacaya çevirirken aynı zamanda da onu yaşıyor olması gerçeği, kendini olan bitenden ayrı tutma konusunda ona cesaret verdi, çünkü kitabın amacına uyması açısından bunları yeniden düzenleyebileceğini, gözden geçirebileceğini biliyordu. Gerçek olaylara dayanan malzemelere bağımlı olduğundan, yaşadığı olayları mümkün olduğu kadar uç yapabilmek için sıcak tencereleri kaynayana kadar ısıtıyordu. Dramasında karakter oldukları duygusu bazı arkadaşlarının canını sıktı, özellikle de Gogarty'nin. Çünkü Joyce'un hem yargıç hem de savcı olduğu bir mahkemede ona bırakılan suçlu rolünden hiç hoşlanmamıştı. Joyce kitabını kendine saklamadı, seçtiği arkadaşlarına elyazması halini gösterdi, doğrudan söylemese bile, onların yüzünden çektiği acılara karşılık kitabında vereceği cezalandırmalarla bazılarını tehdit etti. Gogarty'nin tabiriyle "suç ortaklarına" dönüştüler. Sanatı yakın çevresi üzerinde

* Yeats'in yazarın mesleğine verdiği isim.

çok etkili bir silaha dönüştü, resmettiği yaşamı da böylece değiştirdi. Önce Stephen'a vefalı bir yandaş, Stanislaus'tan hareketle yaratılmış kardeş Maurice'i verdi ama sonra kahramanının tamamen yalnız olması gerektiğini hissederek onu da hemen hemen sildi. Korku içinde, kendi çizdiği cehennem çemberinde yerlerini alsınlar diye Cosgrave, Gogarty ve diğerlerinin, daha önce Byrne'ün yaptığını hayal ettiği gibi ona ihanet etmelerini bekledi. Onlar Intensities ve Bullockships'ken (Ciddi Sinn Féin'ciler, Öküzlükler: Köylü Hırbolar)* Kendisi bizzat, ünlü kurbanlar (İsa ve Parnell), ışık getiren suçlular (Lucifer ve Giordano Bruno) ve *Sürgünler*in (Dante ve Daedalus) bir karışımıydı.

Stephen Hero'yu yazması tıpkı "Araby" öyküsündeki küçük oğlan gibi bir sürü düşman arasında kendi ayin kadehini taşımasına yaradı. Manzumeye de geri döndü. Daha sonra "*Oda Müziği*'ni kendime karşı bir protesto olarak yazdım"[10] itirafını yaptı Gorman'a. Dağınık, renksiz geçen günlerin, boşa geçmiş gecelerin ardından dizelerini yazmaya başladı. 8 nisanda, muhtemelen "Silently she's combing" (Saçlarını tarıyor sessizce) şiirini bitirdi ve yardım etsin diye başvurduğu Arthur Symons bir ay sonra şiiri *Saturday Review*'a koydu. Hemen hemen aynı tarihlerde iki lirik, Mary Sheehy, Francis Skeffington ve diğer dostlarla Dublin tepelerine yapılan bir kır gezintisinden sonra yazıldı. Başındaki gemici şapkası, ayaklarındaki keten ayakkabılarla hafif kasıla kasıla yürüyen ve elindeki dişbudak bastonla çalım satan Joyce bütün gün Mary'yi izledi durdu. Güzelliğine hayran oldu ve kızın sessizliğini çevresindeki insanları tıpkı kendi gibi küçümsediğine yordu. Ne şimdi ne de başka bir zaman kendini ele vermedi, ama tepelerden aşağı gelirlerken birkaç kelime konuştular. Gözlerini mehtaba diken Mary, ayın ağlamaklı olduğunu düşünürken, Joyce gücendirme pahasına "Şişko, neşeli Fransiskan rahiplerin kukuletalı tombul yüzü gibi" dedi. Mary'nin "Zannederim çok kötü ruhlusun" sözüne "Hayır, ama elimden geleni yapıyorum"[11] diye cevap verdi. Ayrıldıktan sonra sigara paketinin kâğıdını yırtıp "Kukuletalı ayın içinde taşıdığı öğüt" diye yazdı ki bir parça kasvetli ifade edilmişse de onunla bedensel aşkın kederli değil neşeli olacağıydı. Aynı konuşmadan doğmuş, "Lightly come or lightly go" (Ya Neşeyle gel Ya Neşeyle git) isimli şiirde aşk ve kahkahadan dem vurdu. Yalnızca şarkıyı değil, Elizabeth döneminin neşesini canlandıracaktı. Bu hemen hemen yine aynı zamanda yazılmış ama basılmamış aşağıdaki şiirin de dile getirmek istediği şeydir:

* Bkz. s. 188.

Gel gençliğin buluştuğu yere
Mehtabın altına, deniz kıyısına
Silahını ağını terk eyle
Boşver tezgâhına kasnağına
O çağların zevkleri geri döndü
Berrak ay ışığı ışıldıyor denizde
Ayakların ne çok labirent ördü
Eski çağlarda bu fildişi sahilde

Silahlar ve tezgâhlar suskun
Dalgalar ayakların peşinde
Viyola ve flüt sesi geliyor sakin
Trombon ve santur eşliğinde [12]

Stanislaus tarafından sevilerek tutulmuş aile tarihinde, aniden gelen yaratıcılık anları dışında Joyce, sarhoş, aylak ve kavgacı rollerini de oynadı. Mayıs ayında her hafta ortalama 3.97 gün sarhoş olan babasının rekoruna yaklaşamadı. Gelişigüzel yaşıyorlardı, 22 şubatta örneğin, Stanislaus'la öğleden sonra dörde kadar uyudular, John Joyce onların bu tembelliğine öylesine kızdı ki onları tehdit edip, üzerlerine yürüdü, James dışarı gidip "olanı biteni polise" anlatma tehdidine kadar da yatışmadı. Sanat için beynini iyi çalıştırarak tembelce yaşamayı telafi etti. 4 martta bütün gün yazdı, Stanislaus'a elini böyle alıştırırsa üslubun şarkı söylemek kadar ona kolay geleceğini söylüyordu. 13 martta tüm gece dışarıdaydı, çok geçmeden Oxford'daki Gogarty'ye yazarak, Nightown'a yaptığı bir ziyarette kaptığı önemsiz bir hastalığı tedavi edebilecek bir doktor önermesini istedi.

Şarkıcılık mesleğinin ne peşine düştü, ne de tamamen vazgeçti. Birden, edebi açıdan verimli geçen günlerin ve yoksul şartların ortasında bunu yeniden değerlendirmeye aldı. Şırıl şırıl, tatlı bir sesi vardı. İlginçtir ki sesi hiç bozulmadı, teyzesi Bayan Callanan ona çocukken bile sesinin tiz değil, zayıf bir tenor olduğunu söylemişti.[13] Joyce yirmi yaşında olduğundan Sol veya La bemolden yükseğe çıkamıyordu oysa on üç-on dört yaşında natürel Si'ye erişebiliyordu. Belki de sesi eğitimle güçlendirilebilirdi. Yeteneğin işlenebildiğinin örneği olarak işte John McCormack ortadaydı. McCormack o zaman ünlü olalı daha iki yıl olmuştu. Mahalli konserlerde şarkı söyledikten sonra 1903'te Feis Ceoil (Müzik Festivali veya daha bilinen adıyla fish coil)'deki tenor yarışmasına girmişti ve burada kazandığı zaferle İtalya'da sesini geliştirmek için bir yıllık bir burs kazanmıştı. Şimdi Dublin'e geri dönmüştü, Joyce mart ayında birkaç

akşamı onunla ve Feislere büyük hevesi olan Richard Best'le geçirdi. Yarışmaya girmesi yönünde onu teşvik ettiler. Joyce bazı kitaplarını rehine verip tam zamanında giriş ücretini ödeyerek yirmi iki kişilik listenin yirminci adayı olabildi.

Dublin'deki en iyi ses öğretmeni Benedetto Palmieri'ydi. Joyce her biri yedi şilinlik birkaç dersin parasını ödemek için Byrne ve (martın 24'ünde Oxford'dan dönen) Gogarty'den borç aldı. Ders esnasında Joyce'un piyanoyla çalışması gerekiyordu ve evde artık piyano yoktu. Şehirde bir oda kiralamak için bu bahanenin üzerine atladı.* Arkadaşlarından daha çok borç aldığı için (Gogarty yazdığı bir manzumede, tüm dostlarına dokunmuş olduğundan şimdi lavtanın tellerine dokunmasını önerdi.) McKernan ailesinin yaşadığı Shelbourne Road 60 numaradaki evin birinci katını kaplayan geniş bir oda buldu.† Şimdi sıra bir piyano bulmaya gelmişti. Aslında, teosofist şair bozuntusu James Cousins'ın karısı Gretta Cousins'ın sabahları evlerine gelip piyanosunu kullanma teklifini kabul edebilirdi ama Joyce piyano kiralamayı tercih etti. C. P. Curran'ın sayesinde[15] Piggott's mağazasında peşin bir miktar ödemeyi ve taşıyanlara bahşiş vermekten kurtulacak şekilde kendisi evde olmadığı bir zaman piyanoyu teslim ettirmeyi başardı.[16] Sonunda Pigott's piyanoyu geri aldı ama Feis bitmişti o zaman. McKernanlar Joyce'u kirasını sonradan ödemesini kabul edecek kadar sevdiler ama haziranda birkaç gün, ödeme yapacak kadar para biriktirene kadar başka yerde kalmak daha politikti.[17] Sonra gelip ağustosun sonuna kadar McKernan'larla kaldı.

Palmieri'ye ödeyecek parası kalmayınca Joyce, McCormack'a da yardım eden, daha ucuza ders veren Vincent O'Brien'dan birkaç ders aldı. Kontes Fingall'ın 14 mayıs cumartesi gecesi ziyareti dolayısıyla, St. Brigid's Panoramik Korosu ve Fingall Kadınlar Orkestrası'nın verdiği bir konserde, Stanislaus'a göre berbat söyledi. Müzik Festivali bundan iki gün sonra gerçekleşti. Joyce, iki kompozisyonu: Sullivan'ın *The Prodigal Son*'dan "No Chastening" ile A. Moffat'ın düzenlemesini yaptığı İrlanda halk ezgisi "A Long Farewell"i büyüleyici bir tarzda söyledi. Kolay bir parçayı o anda görür görmez çalmasını isteyebileceklerini tahmin ediyordu belki ama çalması istenen parça önünü konunca eliyle itti ve sahneden indi. Ne o zaman ne de sonra notaları görür görmez okuyamadı. İkisi de bir sanatçıya önceden hazırlanmadığı bir şarkıyı

---

* Yeats'in kız kardeşi Lily, Joyce'u bu zaman, oldukça neşeli bir şekilde içkinin babasının sonunu getireceğinden, sonra altı küçük kız kardeşini Başpiskopos Walsh'e rahibe yapmak için vereceğinden, böylece özgür kalacağından bahsederken anımsıyordu.[14]

† Joyce bu odaya kız kardeşlerini çaya davet etti. Eva Joyce bunu esprili biçimde "abilik aşkını gösterme sancısı" diye tarif etti.

oku denmesine çok kızmış John Elwood ve Vincent Cosgrave onu teselli etti.[18] Şaşıran jüri başkanı Joyce'a altın madalyayı vermeye niyetlendi. Bu kişi, "Funiculi-Funicula" ve diğer parçaların bestecisi, Londra Müzik Akademisi'nden Profesör Luigi Denza'ydı. Kurallar Joyce'a, yarışmaya katıldığı için kıvançlandıran bir konuşmadan başka bir ödül verilmesini yasaklıyordu. İkinci diskalifiye edilince, Joyce bronz madalya aldı. Onu rehine koyamazdı, "Senin olsun, Josephine Teyze. Benim işime yaramaz"[19] diyerek Bayan Murray'nin kucağına tiksintiyle fırlattı. Ama gazete kupürlerini biriktirdi.*[20] Denza raporunda Joyce'u ciddi biçimde çalışması için yüreklendirdi, ondan Palmieri'ye öylesine övgüyle söz etti ki, McCormack'a yardımı reddetme hatası yapan beriki onu üç yıl para almadan eğitme karşılığında on yıllık konser gelirlerinden pay istedi. Şarkıcı olmak için Joyce'un içindeki ateş çoktan sönmeye başlamıştı, insanı bıktıracak kadar disiplinli olma ona göre değildi ve hepsinden önemlisi ikinci bir McCormack olmak birinci Joyce olmak kadar çekici gelmiyordu.

Daha sonraki macerası öğretmenlikti. Dalkey'deki Clifton Okulu'nda vekil öğretmenlik için geçici bir kadro vardı. Bu özel okul, önemsiz bir şair olan Denis Florence

---

* Muhtemelen şarkıcılık kariyerine geri dönebilmesi için reklamvari malzemelere gereksinimi olabileceğini sezmişti, o yüzden Seumas O'Sullivan'dan (James S. Starkey'in takma adı) onun için bu yazıları daktiloya çekmesini istedi. O'Sullivan'ın şiiri "Praise"ın (övgü) parodisini yaptı.

Orijinal Şiir:

Sevgili, onlar güzelliğini övüyor
mavi gök ve çimen;
Mavi gök meraklı ve suskun
Çimen rüzgârda inleyen

Joyce'un alaylı şiiri:

Sevgili, bana bir iyilik eder mi
Önemsiz bir şey
Zat-ı aliniz daktiloya çeker mi
Şu tozlu pohpohlamayı

Sıkıntın olsa da hiç insafım yok
En sevgili, hiç benim
Daktilom oldu mu ya da
Onu satın alacak param

Zatı âlin aklımda
Hep al yanaklı Kalacak
Daktiloya çekince bu şeyleri
Yüzün epey kızaracak

J. A. J.[21]

McCarthy'nin (ismi *Finnegans Wake*'e kadar gelir) bir zamanlar kaldığı Summerfield Lodge'da birkaç yıl önce kurulmuştu. Okulun kurucusu ve müdürü, Trinity Kolej mezunu, İngiliz yanlısı Francis Irwin isimli Ulsterli bir İskoç'tu. Joyce *Ulysses*'in ikinci bölümünü, Irwin'inkini örnek alınarak kurgulanmış bir okuldaki Stephen'ın faaliyetlerine adamıştır.

Her zamanki gibi anlatısı, unutulmamış gerçeklerin yeniden anımsanması üzerine kuruludur. Stephen'ın öğrencileri en azından kimi gerçek öğrencilerle kısmen benzeşirler. Vico Road'ta kardeşiyle birlikte oturan, incir lokumu yediği söylenerek tasvir edilen Armstrong örneğin: Joyce, burada incir lokumu yiyen Cecil Wright ile tasvirin gerisine uyan Clifford Ferguson'ı harmanlar.[22] Irwin, Ulsterli bir İskoç için tuhaf, uygun olmayan Deasy ismiyle sunulur. Onun kişiliği, Joyce'un Trieste'de tanıdığı, Deasy'nin soylu Ulsterli atalarından geldiği takıntısını ve aft humması hastalığına ilgi göstermesini paylaşan başka bir Ulsterli Henry Blackwood Price'ın kişiliğiyle birleştirilmiştir. Joyce, Deasy'yi dul bir erkek olarak sunar, Price mutlu bir evli, Irwin kız kardeşiyle yaşayan bekâr bir erkektir. Ama diğer açılardan Irwin'i tasvir ederken, içkiden sürekli kızaran burnundan veya alkolikliği yüzünden kapısına kilit vurulan okulundan hiç söz etmeyerek ona hoşgörülü davranır. Joyce orada sadece birkaç hafta ders vermiş olabilir.

Nisan sonlarında Gogarty'nin Oxford'u ziyaret etmesi yönünde yinelenen davetlerinden birini daha aldı.[23] Joyce 3 sterlin yol parasını doğrultabilirse, Gogarty kalan masrafları karşılayacaktı. Joyce'un gelmeyeceğinden korktuğundan akıllı davranıp parayı önceden göndermeyi reddetti. Joyce Oxford'u görmeyi çok istiyordu, sirk ustası Gogarty tarafından orada nadir bulunan evcilleşmemiş İrlandalı adam olarak sergilenme ihtimaline de pek aldırmadı. Ama 3 sterlini bulamadı. Davetler devam etti -Joyce'un da cevaplarıyla- bu yazışmalar sanki gizli bir derneğin mesajlaşmasına dönüştü. Gogarty gönderdiği mektupların yanlarındaki boşlukları, her yöne doğru giden notlarla doldurdu: Joyce'a "Aylak Aengus"* "Aleladenin Horgöreni ve Ayaktakımının Belalısı" diye hitap ediyordu. 3 mayıs tarihli bir mektupta Newdigate'te (her yıl Oxford'u bitiren öğrenciler için açılan birinciye 21 guinea verilen şiir yarışması -ç.n.) ikinci olduğunu bildiriyor, iki yeni takım elbisesi olduğunu, birini Joyce'a giymesi için ayırdığını ekleyip, yine gelmesini istiyordu. Joyce durumunun berbat olduğunu söyleyerek bunun yerine ondan borç istedi. Gogarty niçin yardım edemeyeceğinin

* Mulligan *Ulysses*'te (249 [320]) "ona Aylak Aengus derim" der.

nedenlerini ayrıntıyla anlattığı bir paket göndererek karşılık verdi. Joyce paketi geri yolladı, başka bir şey istemek için konuyu ustaca değiştirdi:

s. 26. SM. K. E.

60 Shelbourne Road
Dublin.
3 Haziran 1904

Sevgili Gogarty,

Çantayı geri yolluyorum. Hâlâ yaşıyorum. İşte daha mantıklı bir öneri. Cuma günü bir bahçede şarkı söylüyorum, eğer verebileceğin hoş bir elbisen veya kriket gömleğin varsa, onu veya onları gönder. Kingstow Pavilion'la anlaşmaya çalışıyorum. Oradan kimseyi tanıyor musun? Temmuz ve ağustos için düşüncem şu: -Dolmetsch'e (Arnold Dolmetsch 1858-1940, eski müzik ve müzik aletleri uzmanı -ç.n.) benim için bir lut (lavta) yaptırtmak ve Falmouth'dan Margate'e eski İngiliz şarkıları söyleyerek kıyı boyu güney İngiltere'yi dolaşmak. Oxford'tan ne zaman ayrılıyorsun? Keşke ayrıldığını görebilsem. Saplantını (kinayeni) anlamıyorum, "*Oda Müziği*" süitin başlığı. Umarım Jenny bir iki gün içinde ayrılıyordur. Elveda ve hoşça kal demek için arayacağım.* Mektubu beni kızdırmadı. Ötekiler kızdırdı.† Böbürlenebilesin diye birini gönderiyorum. Ellwood neredeyse iyileşti.‡ Annie Langton'la randevum var. Yoksa onu unuttun mu? Bildirecek bir haber yok. Sayın İfratlıklar ve Öküzlükler§ gelişmeye devam ediyor. Majestelerinin Müfridi şimdi engelle karşılaşmadan yürüyor. Mac Auliffe, Grenwood Pim'in yanına RDK'de¶ işe giriyor, selamlarımı iletmemi istedi. Sana saygılarımla yok. Haydi elveda. Tutarsız.

Stephen Daedalus.[24]

Oda Müziği'yle ilgili söz, yaklaşık bir ay önce olmuş daha sonraki anlatılarda çarpıtılmış bir olaya göndermedir. O zaman Dublin'de olan Gogarty, Joyce'u yumuşak başlı dul Jenny'nin evine götürdü. Hepsi epey içtiler Joyce, büyük bir parşömen kâğıdının ortasına en güzel yazısıyla yazdığı şiirlerinden oluşan büyük tomarı çıkarıp,

* Joyce; "Elveda ve hoşça kal size İspanyol hanımlar / Elveda ve hoşça kal size İspanya'nın hanımları" diye devam eden eski şarkıyı söylemeyi severdi.

† Mektuplar Müzik Festivali'ni kazanamadığı için onu avutmak için gönderilmiş olmalıydı.

‡ Nighttown'da (randevuevi kastediliyor -ç.n.) kapılan hastalık hakkında.

§ Stuart Gilbert *Letters* I, 54'de şöyle yazmıştır: İfratlıklar: Ciddi Sinn Féinn'ciler, Öküzlükler: Köylü Hırbolar

¶ Pim, Gilbert'ın işaret ettiği gibi, İrlanda, Royal Doktorlar Koleji, (RDK) Ortak (Tıp) Sınavları Bürosu yönetim komitesi sekreteriydi.

okudu. Dul kadın bu eğlenceden çok hoşnut kaldı ama lazımlığa oturmak için odadaki paravanın arkasına çekilerek bunu böldü. İki genç adam dinlerken, Gogarty "Sana bir eleştiri var!" diye bağırdı. (Chamber-pot lazımlık olduğundan Gogarty Chamber Music (*Oda Müziği*) ismiyle alay ediyor. -ç.n.) Joyce Stanislaus'un önerdiği *Oda Müziği* adını zaten kabul etmişti, Stanislaus hikâyeyi dinlediğinde "bunu hayırlı bir alamet olarak kabul edebilirsin dedi."*[25]

Mektupta bahsedilen lavta yaptırma planına Joyce uydu. Padraic Colum'a "Turne, İmparator Nero'nun Yunanistan turu gibi, kişisel olacak" dedi. Dublin tiyatrosu tarihçisi Joseph Holloway'e alçakgönüllü bir şekilde İngilizlerin zenci halk ozanlarını aşmasını beklemediğini söyledi. "Turne başarılı olmayacak" diye tahminde bulunduktan sonra "ama İngilizlerin yetersizliğini kanıtlayacak."dedi.[26] Haziranın on altısında Londra Müzik Akademisi'ne Arnold Dolmetsch'in[27] adresini sorduğu bir mektup gönderdi, tabii ki Dolmetsch'in, Yeats'e şiir teorilerinden söz ederken ona yardımcı olsun diye bir santur (lavtaya benzer bir çalgı) yaptığından haberdardı. Yeats konferans verirken, aktris Florence Farr santur çalmış ve şiirler okumuştu. Joyce pervasız bir şekilde, Dolmetsch'in kendisine de en az ona yaptığı kadar yardım edeceğini varsaydı. Müzisyen onu hiç yüreklendirmedi. Lavta sözkonusu bile değil dedi 17 temmuz tarihli mektupta. 30-60 sterlin arasında bir klavsen olabilirdi.[28] Her iki tutar da daha zengin bir tenor gerektiriyordu. Joyce plandan derhal vazgeçti ama *Ulysses*'te Stephen Dedalus bu geziden söz eder ve Bloom da Molly'nin İngiliz kaplıcalarına tur yapma planından bahseder.[29]

Joyce'un yaşamına etki etmiş birçok olay 16 Haziran 1904'e denk gelir.† Bu günü daha sonra *Ulysses*'in eylem günü olarak seçti. Yine Joyce, *Shakespeare*'in prens Hamlet değil, kraliçesi, kardeşiyle ilişkiye girerek ona ihanet etmiş Hamlet'in babası olduğu teorisine aynı gün veya haziran ayı içinde[30] başlamıştı. Joyce'un kuramına göre *Shakespeare*'i de karısı Anne Hathaway kayınbiraderiyle aldatmıştı. Joyce güzide kurbanlar aramaya (Parnell, İsa ve kendisi) devam ediyordu. Sanatçı *Shakespeare*'i ortalama bir kahraman olarak seçme yerine, onu boynuzlu olarak nitelemeyi uygun gördü. Joyce bu kuramı heyecanla geliştirdi ve Eglinton, Best ve Gogarty'ye anlattı.

Ulysses'in ileri sürdüğü gibi Sandycove'daki meşhur Martello Kulesi'nde henüz yaşamıyordu. 15 haziranda yanında kaldığı McKernanlar kirasını ödeyebilene kadar

---

* *Ulysses*'te Bloom şöyle düşünür: "Oda Müziği. Bir tür sözcük oyunu yapabilirim bundan. Hep bir tür müzik diye düşünmüşümdür Molly ne zaman öyle... Akustik nedeniyle. Çınlayan. En çok gürültüyü boş kaplar çıkarır. Akustikten dolayı, rezonans suyun ağırlığı düşen sıvılar kanununa eşit olması hasebiyle değişir.(282 [364] [N. E. 326]).

† 16 Haziran 1904, gecesi berrak, dört saati güneşli, rüzgârlı, masmavi bir gün olmuştu.

ayrılması yönünde laflar edince, o da arkadaşları James ve Gretta Cousins'lara gidip, kendisini evlerine almalarını istedi.[31] Konukseverlikle, Ballsbridge'teki deniz kıyısındaki küçük evlerindeki boş odayı ona ayırdılar.[32] 15 haziran gecesi yemekten sonra, Espositolar ziyarete geldiler. Michele Esposito, Vera ve Bianca isimli alımlı kızlarının da içinde olduğu ailesini birkaç yıl önce İrlanda'ya getirmiş tanınmış bir müzik öğretmeniydi. Vera günlüğünde Joyce'un piyano çalıp şarkı söylemiyorsa pek konuşmadığını kaydetti. VIII. Henry'nin "Pastime with good companee, I love and shall until I dee" şarkısıyla "Turpin Hero" baladını söyledi. Bunların ardından iki duygusal şarkı "Love, could I only tell thee" (Sözlerini Gus Heege'nin yazdığı Max Faetenhauer bestesi) ve "It is not mine to sing the stately grace" geldi. Esposito kızları da söylediler. Kızlar kadar babası da Joyce'tan etkilendi ve onu evlerine buyur etti. Ama iki nedenden ziyaret gerçekleşmedi.[33] Birincisi kızları gücendirmişti, ikincisi âşık oluyordu.

Joyce'a tılsımlı gelecek kadar önemli olmaya başlayan 16 haziranın başlangıcı işte buydu. Hayalinde bunu çok sık yaşamış olmasına karşın gerçekte ilk kez âşık oluyordu. Kuzeni Katsy Murray'ye duyduğu geçici ilginin ardından Mary Sheehy'ye beslediği daha güçlü ama karşılıksız duygu gelmişti. "Kadın günde bir kez işeyen haftada bir dışkılayan, ayda bir regl olan, yılda bir kez yavrulayan bir hayvandır"[34] Dublin esprisini onaylarmış gibi kullanınca Stanislaus şaşırmıştı. Aslında incelik kadar kabalık da ona doğal geliyordu. Bilmediği, birkaç kuşağın çiçeği zarif bir bayana âşık olmayı gizlice hayal etti ona *Oda Müziği*'nin[35] törensel üslubu içinde hitap etmeliydi.

10 Haziran 1904 günü Joyce Dublin'deki Nassau Street'ten aşağı iniyordu ki gözüne uzun boylu, kumral saçlı, gururla yürüyen hoş bir genç kadın ilişti. Bir şeyler söyleyince kız ona cesaret verecek kadar arsızca karşılık verdi. Kafasındaki kepten dolayı onu denizci zannetmişti. Mavi gözlerine bakılırsa da bir an için İsveçli olduğunu düşünmüştü.[36] Joyce kızın, pansiyon yerine bir parça yüceltilmiş haliyle söylenirse, Finn's Hotel'de çalıştığını öğrendi, aksanı Galway City'den olduğunu ele verdi. Oynak, canlı bir konuşma tarzı vardı. 21 Mart 1884'te orada doğmuştu, ana-babası Sullivan's Lane'de yaşıyordu. İsmi biraz gülünçtü, Nora Barnacle (Barnacle: sırnaşık adam, çamsakızı gibi anlamları vardır -ç.n.) Bu da mutlu bir bağlılığın güzel bir alameti olabilirdi. (Joyce'un babası kızın soy isminin Barnacle olduğunu duyunca "Onu asla bırakmayacak" diyecekti.)[37] Biraz konuştuktan sonra Marrion Square'in köşesindeki William Wilde'ın evinin önünde dört gün sonra buluşmaya karar verdiler. Ama Nora Barnacle gelmedi, Joyce keyfinin kaçtığını belli eden bir pusula gönderdi ona:

(K. E. [SM] s. 28)

15 Haziran 1904
60 Shelbourne Road

Kör olabilirim. Uzun bir zaman kızıl-kahverengi bir saça baktım ve sen olmadığına karar verdim. Eve oldukça mahzun gittim. Bir randevu vermek isterdim ama sana uygun olmayabilir. Umarım sen bana verecek kadar iyi olursun, (umarım bana bir randevu verme nezaketinde bulunursun) eğer beni unutmadıysan!

James Joyce [38]

Randevu 16 haziran akşamına ayarlandı, Ringsend'e yürüyüş yaptılar, sonra bir daha buluşmak üzere sözleştiler. *Ulysses*'i bu tarihte başlatmak Nora'ya dolaylı olsa bile en güzel övgüydü. Hayatının ona bağlanmış olmasının en önemli karar olduğunu kabul etmesi demekti. 16 haziranda çevresindeki dünyaya yeniden giriyor, annesinin ölümünden beri hissettiği yalnızlığı ardında bırakıyordu. Nora'ya "Sen beni bir erkek yaptın" diyecekti. 16 haziran, asi genç Stephen Dedalus'u uysal koca Leopold Bloom'dan ayıran kutsal gündü.

Zamanının başka bir yazarına Nora Barnacle sıradan görünürdü; sıradanlık içinde çarpıcılık arayan Joyce onun sıradan bir kız olmadığına karar verdi. İlkokul mezunuydu, edebiyattan anlamadığı gibi iç gözleme karşı ne niyeti ne kapasitesi vardı. Esprili ve neşeliydi, Stephen Dedalus gibi özlü sözleri algılayabiliyordu. Cilveli olduğu kadar korunmuş bir masumiyet de taşıyordu. Sadakati konusunda alaylı tavırlara girse bile sonuna kadar vefalıydı. Entelektüel bir arkadaş olamazdı, Joyce da buna aldırmıyordu zaten. Yeats, Lady Gregory gibi yurttaşları sanatçılarla köylü sınıfı arasında sembolik evlilikler hakkında konuşadursunlar, burada yaşayan canlı bir çift vardı. Kendisinden çok daha saf kız onun dualarını daha iyisi sırlarını kabul edebilirdi.

Nora Barnacle'ın basitliği ancak Dublin'den daha geri bir yerde gelişebilecek bir şey gibi görünüyordu. Galway City'den altı ay kadar önce gelmişti. Fırıncı babası hep kafayı çeken biri olduğundan aile yoksul kalmıştı. Nora beş yaşındayken, bir sürü küçük çocuğu olduğu yetmezmiş gibi birine daha hamile kalan annesi Nora'yı Nun's Island'taki büyükannesine göndermişti.[39] Doğurduktan sonra çocuğunu geri yanına alacaktı ama büyükanne ona bakmayı önerince aynı düzen sürüp gitti. Annesi sonunda babasından ayrıldı, böylece dayıları onun yetişmesi için gereken özen ve disiplin konusunda sorumluluk aldılar. On üç yaşına kadar Nora, Sisters of Mercy manastır okula devam etti sonra o da Galway City'deki Prensentation Convent'te kapıcı olarak çalışmaya başladı.[40] En yakın arkadaşı Nora'nın çocukluk-gençlik yaşamını söyleyip-

yazdıran Galway'deki Mary O'Holleran'dı:*

"Yıllardır arkadaştık, o zaman on altımızdaydık. Benim adım Mary O. Holleran. Dublin'e gidene kadar hep birlikteydik, Presentation Convent'te çalışıyordu, hayatımda karşıma çıkan en dürüst dostumdu. O günlerde pek nadir de olsa, tatlı için bir peni bulunca Bayan Francis diye birine giderdik. Neredeyse körduk. Prospect Hill'de bir tatlıcı dükkânı vardı. Yarım peniyle alabileceğimiz ağırlığı teraziye koymak için ararken, biz ona yardımcı olup bir sterlinlik ağırlığı teraziye koyardık, sonra Nora önlüğüne tatlıları doldurur, deliler gibi gülerek kaçardık. Önlüğümüz tatlıyla dolu başka yaşlı bir kadına gidip bir penilik pastil isterdik. Bize arkasını döndüğünde de kavanozun içinden daha çoğunu aşırırdık, yine basardık kahkahayı. Jim Connell diye genç bir adam vardı, hep bize gelirdi. Amerika'ya gitme gününün gelmesini bekleyip dururdu. Bir gece Jelly bebek kartları aldık. Bunlar tatlı zenci bebeklerdi onlara zenci bebek dememizin nedeni de buydu zaten. Bulabildiğimiz en büyük zarfı aldık ve zenci bebekleri postayla Jim'e yolladık. Okuma bilmediğinden, Amerika biletinin geldiğini düşünerek bizim evde aldı soluğu. Paket açılınca on iki zenci bebeği oldu. Kaçtık tabii, bir hafta ortalarda görünmedik. Adamcağız aynı ilden Sarah Kavanagh isimli sevgilisine bunları verdi ve bir daha onunla konuşmadı.

Holly arifesinde bir gece bizim evde parti düzenlemiştik, babam bize tavandan asılan çapraz çubuklara bir şeyler asma gibi oyunlar yapardı: Bu çubuklardan birine bir elma bağlı olur diğerinde sabun. Çubuklardan birinde de mum yanardı. Görmeyelim diye gözlerimizi kaparlardı, sonra babam çubukları döndürürdü, elmaları ısırmaya çalışırdık, babam Nora'nın ağzına sabun koyardı. Nora ağzına giren sabunları temizlemeye çalışırken ev kahkahadan yıkılırdı. Sonra ağzımıza buğday alır, evleri dolaşmaya çıkardık. Bir erkek çocuğun ismi duyulursa eğer, ileride onunla evleneceğimizi varsayarak, gülmekten kırılırdık. Çocuklar bizi yakalayacak diye ödümüz koparak tabanları yağlardık ama bizi hiç yakalayamazlardı. Başka bir eve giderdik, on tane toplu iğne alır, dokuzunu elmanın kırmızı tarafına saplar, birini atardık. Sol çorap tekinin içine elmayı koyar, sağ çorap lastiğimizle bağlar, yatağa gidince de ileride kocamız kim olacak rüyamızda görelim diye yastığımızın altına koyardık. Hallow arifesinde ay ışığının altında daha önce hiç gitmediğimiz bir bahçeden bir top lahana çalardık, elimize bir ayna alıp boş bir tarlaya giderdik, bir gübre yığının tepesine çıkar, lahanadan yerken, müstakbel kocamızın yüzünü görmek için aynaya bakardık. Hallow gecesi bizim yaptığımız eski büyüler bunlardı işte.

Nora'nın çok sevdiği Michael (Sonny) Bodkin diye bir çocuk vardı. Buradaki Üniversite Kolej'e gidiyordu, siyah, dalgalı saçları vardı, çok yakışıklıydı.

* Bunu O'Holleran'ın anlatımıyla yazılı hale getiren kişi Bayan John Griffin yani evlenmeden önceki adıyla Kathleen Barnacle (Nora'nın kız kardeşi) idi. Bayan Mary O'Holleran Morris iyi yazamıyordu çünkü.

Nora'ya hayrandı ama Nora çok gençti ve erkeklerle görülmekten korkuyordu. Babasının dükkânına gidip, üzerinde (seni seviyorum, bu gece seninle buluşacağım) gibi şiirimsi yazılar olan şekerli sakızlardan bir penilik alırdık. Sonny Bodkin çok genç öldü.

Bundan bir süre sonra Nora, Willy Mulvey'yle tanıştı, onunla köprüde karşılaşmıştı, çocuk onunla buluşmayı isteyince Nora ne yapayım diye bana sordu. Onunla git dedim, sonra ne yapacağım dedi. Abbey Kilisesi'nin önünde oturup sanki onunla dışarı çıkmışım gibi bekleyeceğimi söyledim. Saat ondan önce evde olmak zorundaydık, yoksa dayak yerdi. Bastonuyla şehirde gezip, ıslıkla hep aynı şarkıyı (My Mountain Maid Arise) söyleyen Nora'nın peşini bırakmayan Dayısı Tommy Healy'den korkuyordu.[41] Çok iyi bir ıslıkçı ve şarkıcıydı, Nora ondan çok korkardı. Nora gelene kadar ben ortalarda görünmezdim, Abbey Kilisesi'nde beklerdim, sonra gelirdi elinde büyük bir çikolata paketi olurdu, evde masanın üstüne boşaltırdı ve hepimizle paylaşırdı.* Nora, Abbey Kilisesi'nde Willie Mulvey'den ayrıldıktan sonra benim yanıma gelirdi, birlikte eve gider, bir kutu tatlıyı yerdik.

Bir gece zavallı Nora'yı dayısı Tommy yakaladı, eve götürüp iyi bir sopa çekti. Ertesi hafta Dublin'e gitti. Oraya varır varmaz bana, eski dostum ben burada Dublin'deyim, Tommy dayım artık beni takip edemeyecek, diye yazdı. Dublin'de altı ay kaldıktan sonra, bize ziyarete geldi. Sonra tekrar gitti, yedi yıl hiç yazmadı.

Ben 1906 kasımında evlendim ve Bayan Morris oldum, üçü kız üçü erkek altı çocuğum var. Oğullarımdan biri Galway'de öğretmen, şimdi 13 torunum var, kız kardeşim Annie ile birlikte Kathleen (Barnacle Griffin)'in karşısında oturuyorum. Akşamları yalnız kalınca gözlerimden aşağı yaşlar süzülüyor, hep Nora'yla geçirdiğimiz geceler aklıma geliyor. Erkek kıyafetleri giydiğimiz geceler. Saçlarımızı şapkamızın altına toplar, meydanda dolanırdık. Böyle hiç yakalanmadık. Bir gece Tommy Dayı'ya rastladık, Nora dayım işte bu adam dedi, ben de aman Nora, sakın kaçma dedim, erkek sesini taklit ederek iyi geceler dedim hiç anlamadı. Ben hâlâ buradayım ama benim Noram gitti!"†

İşte Galwayli bu güzel, cüretkâr, kaygısız ve eğitimsiz kız yüzyılın en rafine akıllarından biriyle birleşecekti. Maria Jolas'a "böyle bir adamın yaşamının içine savrulma-

---

* Nora'ya bir bilezik veren Bodkin, ona kremalı tatlı veren Mulvey'yle harmanlanmış gibidir. Çünkü *Sürgünler*'deki Bertha karakteriyle ilgili yazdığı bir notta Joyce şöyle der: "Rahoon üzerine de ağlar, aşkının öldürdüğü çocuğa, o kara çocuğa, toprak gibi ölümde ve yoklukta bağrına bastığı. Çocuk onun gömülmüş yaşamı, geçmişidir. Onun zihnini kurcalayan çocukla ilgili hayalleri, genç kızlığının oyuncakları biblolarıdır (bilezik, kremalı tatlı, vadinin yeşil inciçiçekleri, manastırın bahçesi"). Ayrıca bak s. 588.[42]

† *Ulysses*'teki Circe bölümündeki travesticilik Nora'nın genç kızlığında yaptığı bu kılık değişimlerine bir şeyler borçludur.

nın benim için nasıl bir şey olduğunu hayal edemezsin[43]" diyecekti. Joyce'a dönersek kızın kendisine çabucak cevap verişi onu sersemletmedi, yaşamına "aylakça" girmiş olduğunu düşünmekten hoşlandı, Nora'nın onu kaygısızca kabul edişi, kadın mizacının zorunlu bir bileşeni olmuş gözükmektedir. (*Finnegans Wake*'te hem Anna Livia hem de kızı aylak aylak dolaşırlar). Tanıştıklarının üzerinden çok geçmemişti ki ona "Kıymetli Sevgilim" diye yazmaya başlamıştı, 8 temmuz tarihli bir başka mektupta, "Küçük Asıksurat Nora" ve "sevgili kahverengi saç" diye hitap ediyordu. Ama hâlâ mektupları bizzat "Jim" diye imzalamaktan utanıyordu, bu yüzden çift bir süre birbirlerine "Nora" ve "Bay Joyce" diye hitap etmiş olmalıdır. Sadece 8 temmuz tarihli mektup J. A. J baş harfleriyle imzalıdır. İlk buluşmanın işareti olarak, eldivenlerinden birini aldıktan sonra, 21 temmuzda tıpkı Leopold Bloom gibi, bir çift yeni eldiveni "Aujey" diye imzalayarak gönderdi. İsminin baş harflerinin yerini değiştirerek yapılan bu kısmi anagram (harflerin yerini değiştirerek elde edilen yeni kelime -ç.n.) Bloom'un gizli *nom de plume*'ü (edebiyattaki takma isim -ç.n.) olarak Henry Flower'ı düşündüğünü ima eder. 2 ağustosta, ona okumuş olduğu "The Salley Gardens"ı yazıp "W. B Yeats" in ismiyle gönderdi. 15 ağustosta yine ismini yazmadığı başka bir mektup gönderdi:

(K. E. [SM] s. 29)

60 Shelbourne Road
Dublin.
15 Ağustos

Canım Nora,

Şimdi saat biri vurdu. On bir buçukta geldim, o zamandan beri aptal gibi rahat bir sandalyede oturuyorum. Hiçbir şey yapmadım. Senin sesinden başka hiçbir şey duymuyorum. Beni canım diye çağırmanı işiten bir aptal gibiyim. Bugün iki kişiyi soğukça terk ederek kırdım. Senin sesini duymak isterdim, onların değil. Sen yanımdayken kibirli, kuşkucu yanımı bir yana bırakıyorum. Şimdi başını omzumda duyumsamak istedim. Sanırım yatmaya gideceğim. Yarım saattir bu şeyi yazıyorum. Bana bir şeyler yazacak mısın? Umarım yazarsın. Nasıl imza atmalıyım? Kendime neyin imzasını atacağımı bilmiyorum.[44]

İsmini yazmakta bu kadar zorlanması, âşık olduğunu bir türlü itiraf edememesiydi aslında. Alışıldık içtenliğiyle, onu soruşturmaya başlayan arkadaşlarının yararına kendisindeki semptomları ayrıntılı olarak çözümlemeye başladı. Kardeşi Stanislaus âşık veya güya-âşık rolüne pek aldırmadı onun, ama, Nora'nın hâkimiyetini biraz kıskanarak, genellikle kestirilemeyen ağabeyinin diğer insanlar gibi hareket ettiğini

görünce de şaşırmadan edemedi. Böyle kötü bir çiftin mutluluk yakalayabileceğine pek ihtimal vermiyordu ama ağabeyinin onun öğüdüne ihtiyacı yoktu. Joyce'un en yakın arkadaşı Vincent Cosgrave çok farklı tepki verdi. Nora'yı Joyce'tan ayırmak için elinden geleni yaptı; kıza Joyce'un aşkının uzun soluklu olmayacağını her halükârda onun bir deli olduğunu söyledi. (*Sürgünler*'de Bertha kocasının bir çılgın olup olmadığını seslice düşünür.)* Nora buna aldırmayınca, Cosgrave başarısız rakip rolüyle küçük düştüğünü hissetti. (*Sanatçının Portresi*'nde Lynch ismiyle anılacaktı, çünkü Galway belediye başkanı Lynch kendi oğlunu asmıştı, *Ulysses*'te Lynch, Judas rolünü oynar.) Bu ikinci fetihten memnun olmakla birlikte, "zavallı Cosgrave" dedi Joyce'a. Bu pohpohlamadan sonra Joyce'un sevgisi çiçek açtı, kızın olağandışı bir ruhu olduğu böylece onaylanmış oluyordu çünkü.

Bunlar olup biterken, huyu ve karakteri öyle birdenbire değişivermedi. İçmekten vazgeçmedi. Sarhoşluğunun halka teşhir olduğu en büyük olay Nora'yla buluştuğu ilk geceden dört gün sonra 20 haziranda oldu. O gece Ulusal Tiyatro Derneği, Camden Street'te bir bakkal dükkânının arkasındaki depodan bozma bir sahnede provadayken Joyce çıkıp geldi. Kapanış saati gelince, daha sonra Camden Hall olarak şereflendirilecek arka kapıya, gaz lambasıyla loşça aydınlatılmış dar bir koridordan geçilerek ulaşılabiliyordu. Joyce'un ziyaretlerini aktörler çoğu zaman hoş görürdü, çünkü çalışma aralarında şarkılar söyleyip onları eğlendirirdi. Joyce, Holloway'in yazdığına göre, Synge'in tiyatroya *Well of the Saints* (*Azizler Çeşmesi*) isimli yeni bir oyun yazdığını bildirmesinden on gün önce oradaydı.[45] Synge'in verimliliği herhalde Joyce'un içinde hep taşıdığı İrlanda Tiyatrosu'nu küçümse duygusunu fitillemiş olmalıydı, çünkü 20 haziran gecesi öylesine sarhoş geldi ki odaya gelirken koridorda yere yığılıp kaldı. Aktrislerden biri olan Vera Esposito da tam o sırada annesiyle birlikte dışarı çıkıyordu birden ayağı bir şeye takıldı, yerdeki adamın dili sürçerek duygusal bir şeyler mırıldandığını hayretle fark etti. Hemen içeri koştu, tiyatro müdürleri Frank ve William Fay'e yerde yatan engeli haber verdi. Ellerine mum alıp hepsi oraya koştular ve boylu boyunca uzanmış şeklin kime ait olduğunu tanıdılar. Biraz itiş kakıştan sonra Joyce'u dışarı attılar ve kapıyı ardından sürgülediler. Dışarıdan kapıya deli gibi vurulan bastonun sesi ve naralar geliyordu. "Hemen açın kapıyı Fay, bu namussuz evden bizi uzak tutamazsınız. Sizi biliyoruz." İyice utanan Fayler, George Roberts ve Seumas O'Sullivan tarafından ikna edilip kapıyı açtılar ve Joyce'a, ona takılan kişinin nazik Bayan Esposito olduğunu söylediler. Joyce biraz yatıştı ve diğer aktör Dossie Wright'ın

* *Sürgünler* (548,[384])

yardımıyla Roberts onu eve götürdü.[46] Nükteyle beslenen aklını başına toplar toplamaz, bir şiir yazarak kendinden intikam aldı:

İkisi de kardeş adları Fay'di.
Herkes mükemmel oyuncular dedi
Tümü anlatmak bile gereksiz
Hepten geleneksiz
Dünyaya hayretler verirdi

Lakin kızmıştım bu kardeşlere isimleri Fay'di
Üslupları hep bildikti
Çünkü sidiğimin içinde yatarken rezilce
Bayanlar ölesiye temizce
Beyaz jüponlar öfkemin ırzına geçti

J. A. J.*[47]

İkinci nahoş olay o geceden hemen sonra meydana geldi. Joyce (daha Nora'ya veya tek eşliliğe bağlanmamıştı) St. Stephen's Green'de, yanında biri olduğunu fark etmediği genç bir kadınla konuştu. Yanındaki genç geldi ve Cosgrave elleri cebinde öyle dururken, bir münakaşanın ardından Joyce'u "morarmış bir göz, burkulmuş el ve ayak bileği, çene ve elde eziklerle"[48] bırakıp gitti. Ertesi gün Joyce Curran'a "En azından tek bir rol -şerefli adam rolü- için uygun değilim işte"[49] diye yakındı. Gogarty'ye kendi deyimiyle "ikinci kez" (ilki doğduğunda günahkâr olma) nasıl düşmüş olduğunu anlattı, "öfkeli bir aşığın" hediyesini böyle almıştı. (Yeats'in *The Folly of Being Comforted* [*Avutulmanın Sersemliği*]) ne alaylı göndermeyle "Gözlerimin etrafında mor halkalar oluştu" diye eklemişti. Cebinden kanlı mendilini çıkarırken, çok daha yüce bir kıyaslama bulmuştu kendine "Bu bana Veronica'yı anımsatıyor.'[50]

Eğer Dublin dedikodularına güvenilebilirse,[51] zamanla önemli hale gelecek başka arbedeler de olmuştu. Bir söylentiye bakılırsa Joyce'un haşatı çıkarıldıktan sonra, Alfred H. Hunter diye bir adam tarafından eve götürülmüştü. Bu tavır *Ulysses*'te "bir öksüzler babası tavrıyla"(N. E. s. 655) diye adlandırılacaktı. Hunter'ın bir Yahudi olduğu ve kendisine ihanet eden bir karısı olduğu dilden dile dolaşıyordu. Daha sonra

* Bu hadise *Ulysses*'te anımsanır. (217 [279]) Joyce burada olayı 16 hazirandan önceye getirtir. Buck Mulligan, Stephen'ı kızdırır: "Ey geceleyin Camden Hall'de İrlandamızın kızları, sen orda dut rengi, rengârenk, bol bulamaç kusmuğunun içinde yatarken üzerinden geçmek için eteklerini kaldırmak zorunda kaldılar!" "İrlandamızın en masum oğlanıydı, dedi Stephen, eteklerini kaldırdıkları kimseler arasında." (N. E. s. 258) Daha sonra Fayler'le barıştı ve 1926'da W. G. Fay, *Sürgünler*'i sahneye koydu.

önemli hale gelecek iki ayrı nokta. Joyce, Hunter'la (Stanislaus Joyce'a göre) bir iki kez görüştüğünden, ancak uzaktan tanışıyordu. Samimiyetin eksikliği anımsanmaya değer bir şeydir çünkü Joyce kendini düşmanlarla çevrili, kimsenin aldırmadığı bir kişi olarak görüyordu. Bu yüzden tanımadık, hem karakter hem yetişme tarzı bakımından kendinin zıddı birinin ona dostluk göstermesi çok şaşırtıcıydı. Burada, birdenbire ortaya çıkan, alçakgönüllü göründüğü için daha önemli olabilecek yaşamdaki "efifanilerden" biri gerçekleşmiş olabilirdi.

Bu talihsiz olaydan sonra Joyce, Cousinsların vejetaryen evinden, "tifo yapan bir turbun"[52] tetiklediği mide şikâyetini ileri sürerek ayrıldı. *Stephen Hero*'nun 102 sayfalık bir bölümünü bitirdi ve George Russell'a yolladı. 23 haziranda Curran'a "23. kız kardeşimin yazdığı"[53] dediği her şeyi gönderdi. Curran elyazmasını övdü, seçtiği modellerden birinin George Meredith olduğunu söyledi, bu sözle Joyce'un gözlerinde "öfkeli bir merak" olduğunu varsayıyordu. Curran'ın ondaki "Hakikate karşı dinmeyen açlığı"[54] sezmesinden daha çok hoşlandı.

Joyce'un şimdilerde gönderdiği mektuplarda, poz kesme ve usandıran ısrarlar birbirini kovalar. 3 haziran tarihli Curran'a gönderdiği bir pusulada, onun yazıhanesine uğrayacağına söz verir ve şöyle biter: "Suis dans un trou sanguinaire"[55] (Bir kan çukurundayım) Curran, hiç sızlanmadan cömertçe ona birkaç kez borç vermişti. Richard Best'e de başvuruldu ama John Eglinton'dan tüyo aldığı için Best af diledi[56]. George Roberts'a 13 temmuz günü gönderdiği "James Overman"[57] olarak imzaladığı posta kartı nda bir sterlin istedi. Bu *Ulysses*'teki Mulligan'ın söylediği "Dişsiz Kinch Süpermen" tarzında Nietzsche'ye yapılmış alaylı bir göndermedir. (Overman, üst, üstün insan gibi çevrilebilecek kelime, Almancada Süperman anlamına gelir. -ç.n.) Ağustosun ortasında, yaz tatilini Wicklow'da Rathdrum'da geçiren Byrne'e gönderilen "berbat bir Latinceyle yazımış mektupta" "çarmıha gerilmiş isa adına" borç istedi ama Byrne de bu merhameti gösteremeyeceğini aynı ağızla yanıtladı:

Carrigmore, Rathdrum
Co. Wicklow
19 Ağustos 1904

Non possum tibi dare libram, quia maxima in impecuniosa conditione sum. Miro cur habes satirizatum amicos vestros, num pecunia eorum defuit? aut habent illi tecum pugnatum quando in periculis fuistis, et tibi datum nigrum oculum aut nasum fractum. Fleo quod non habeo pecuniam, sed impossibile

est ex petro trahere lactam, aut ab ille qui summis in locis terrae nudus vivet, arripere quod non habet super crures eius.

Sum, sicut dicunt populi,
vester S. S. Joannes*[58]

Yoksul olduğu kadar da gururlu olan Joyce borçlarını lütufmuş gibi yansıtıyordu; dostları da görevlerini kabul etmeliydiler.

İhtiyaçlarıyla duygudaş bir kişi kalmıştı, Joyce'un ona karşı nazik kalmaya büyük özen gösterdiği George Russell. Daha yazılırken *Stephen Hero*'yu okumuş ve hayran kalmış Russell, temmuzda Joyce'tan *Irish Homestead*'e uygun bir hikâye yazıp yazamayacağını sordu. Okuyucuları şok etmeyecek "sade, günlük hayattan, taşrada geçen, acıma duygusu uyandıran (dokunaklı)" bir şey. Ödeme bir sterlin olacaktı. "Eğer akıcı yazarsan, yalnız bu seferlik bir biçimde ortalama anlayışa ve beğeniye seslenmeyi mazur görmezsen kolayca kazanılan bir para olacak. Başka bir isimle de yazabilirsin."[59] Russell'ın bu önerisi *Dublinliler*'in de başlangıcı oldu; Joyce derhal, anne tarafından onlara akraba, felç olmuş yaşlı kaçık papazın ölümünü konu alan "Kız Kardeşler" adını verdiği birinci öyküsünü yazdı. Curran'a "Bir gazete için bir dizi epicleti (on tane) yazıyorum. Birini yazdım. Birçoklarının şehir dediği kanama veya felcin ruhuna ihanet etmek için diziye *Dublinliler* adını verdim."[60] Epicleti Latince *epicleses* veya Yunanca *epicleseis* kelimesinin yanlış yazılmış halidir ve Doğu Kilisesi'nin ayinlerinde halen var olan ama Roma ritüelinde terk edelmiş bir duaya göndermedir: Kustal Ruh'a, kutsal ekmeği İsa'nın bedeni ve kanına çevirsin diye yakarılır. Joyce, tıpkı *efifani* ve *komünyon anı* gibi ritüelden alıp uyarladığı bu terimle ne demek istediğini kardeşi Stanislaus'a açıklar: "Komünyonun gizemiyle benim yapmaya çalıştığım şey arasında kesin bir benzerlik olduğunu düşünmüyor musun? Demek istediğim, her gün yedikleri ekmeği, zihni, ahlaki ve ruhi anlamda yücelmeleri için işlerine yarayacak, kendine özgü sanatsal bir yaşama sahip bir şeye çevirerek, insanlara bir çeşit entelektüel zevk veya ruhsal eğlence vermeye çalışıyorum."[61] Yine nasıl bir yöntem benimsediğini anlatırken şu örneği verdi kardeşine: "Tramvayın geçtiği yoldan şimdi yana zıplayan şu adamı görüyor musun? Düşün, eğer adam ezilseydi, onun her hareketi birden ne ka-

* Sana bir sterlin veremem çünkü tam anlamıyla züğürdüm ve acaba arkadaşlarını niye hicvettiğini çok merak ediyorum, paraları yok diye mi? Yoksa sen zor durumda olduğunda seninle dövüştükleri, burnunu kırıp gözünü morarttıkları için mi? Hiç param yok diye ağlıyorum, bir taştan süt çıkarmak olanaksızdır ya da dağlarda yaşayan baldırı çıplak birinden bir şey koparmak.

Ben, halkın deyimiyle Aziz John.

dar önemli hale gelecekti. Polis müfettişi açısından demiyorum, onu tanıyan herhangi biri için. Onlardan haberdar biri için de düşünceleri de önemli duruma gelecekti. İşte böyle sıradan görünen şeyleri, beni sonunda okuyabilecek bir iki talihsiz zavallıya göstermeye çalışmak, benim fikrimdir."[62]

"Kız Kardeşler" yöntem açısından tavizsiz yazılmıştı. Nasıl ki lirik efifaniler Joyce'u *Sanatçının Portresi*'ni yazmaya götürmüştü, çıplak, tamamlanmamış efifaniler de onu *Dublinliler*'in ilk öyküsüne taşıdı. Öykü boyunca bunu açıkça söylemese de papazın felçli olmasını tüm İrlanda'nın tutulduğu "çıldırmış bir toplumun genel felç hali"nin semptomu yapar. İrlandalılar oradan oraya hareket etmiyorlardı, yerlerinde çakılıp hızla çürüyorlardı. Joyce papazın kişiliğinin, değişik tanıkların anlatımları aracılığıyla kendiliğinden ortaya çıkmasını sağlar. Değişik tanıklar; çocukluğundan kalma olayları yeniden anımsayabilen anlatıcı, kuşkulu bir aile dostu, amca ve son olarak papazın birlikte yaşadığı iki kız kardeştir. Her biri papazın, kendini mahvetme duygusundan, hiçbir şey bilmeyen çocuğu kendine özgü belirsiz yöntemlerle yoldan çıkarmaya çalışmasından; başarısızlıklarından bir parça anımsayarak okuyucuya bilgi verir. Yine de bu sağlıksızlık, her şeyden haberi olan kız kardeşlerin zarar görmeyişiyle, sözleri yanlış kullanmayla keskin dem vurma arasında gidip gelmeleriyle uyuşmayan bir ima olarak kalır. Sözler sadedir ama cümlelerin tartımı iyi ayarlanmıştır, Joyce konuşmalara sinmiş ruhu yansıtmakta nasıl usta olduğunu gösterir.

Joyce basılmış bir eserinde ilk kez çocuk olarak kendisinden, amca tipi olarak da babasından yararlandı. Öykü şaşırtıcı biçimde kabul edildi. *Irish Homestead*'in editörü H. F. Norman 23 temmuzda bir altın lira yolladı ve Joyce'un talebine karşı parish'in ismi haricinde hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini söyledi.[63] Öykü "Stephen Daedalus" takma adıyla, 13 ağustosta -May Joyce'un ölümünün birinci yıldönümünde yayımlandı. James, Stanislaus'un dediğine göre, "domuzlar" gazetesinde* yayımlandığı için utandığından kendi ismini bir türlü koyamadı.

Bu başarı üzerine Joyce, T. G. Keller, isimli edebiyatçı bir arkadaşına gitti, sonra yazacağı 6 öykü için alacağı 6 sterlini, 5 sterlin peşin verirse ona devretmeyi önerdi. Keller'ın parası yoktu. Aklına gelen diğer bir taktik, pahalı bir kâğıda şiirlerini yazıp, Gogarty'ye olan borcu için onları piyasa potansiyeline uyacak bir fiyattan (Gogarty'nin kaydettiği gibi)[64] 5 sterline veya her bir şiiri 5 şiline satmaktı. Bu projeden bir şey çıkmadı. Joyce birçok dostuna (muhtemelen Colum'ın milyoner Kelly ile yaptığı anlaşmayı örnek alarak) kendini, eserleri piyasada görünmeye başladıkça değeri hızla

* *Ulysses* (193-[247])

artacak, kazandığından pay satacak bir anonim ortaklığa dönüştürmeyi teklif etti. Ne yazık ki bu ateş de diğerleri gibi büyük bir coşkunluk yaratamadan söndü gitti. *Irish Homestead* için yazdığı (10 Eylül 1904'te basılan) "Eveline" (17 aralıkta basılan) "Yarıştan Sonra" isimli sonraki iki öykü için konuştuğu parayı almakla yetindi.

Bu iki öykü de Joyce'un yurttaşlarının eserlerine meydan okudu. Yeats'in *Kontes Cathleen*'i kendini kurban etmeyi yüceltmişti, "Eveline" karşı meziyeti kendinin farkına varmayı çağrıştırır. Joyce'un karakterine bütün İrlanda inanırken, kız sanki onu insan yapan tam o özelliklere boyun eğerek kendisini "çaresiz bir hayvan" kertesine indirir. "Yarıştan Sonra" isimli öyküde Joyce, Yeats'in bir yıl önce çıkan iskambil oyunundan söz eden öyküsü "Red Hanrahan"ı (Kızıl Hanrahan) düşünüyor gibidir. Nereden bakılırsa bakılsın, öyküde hem göz boyama hem göz açma vardır. Ama Joyce yarı efsanevi kahraman yaratmak yerine ince zevkin açlığını çeken Jimmy Doyle'dan bize söz eder. Jimmy Doyle bu zevki yabancı otomobil yarışmacılarında bulabileceğini düşünür. Öykünün kapanış sözü "Şafak söktü beyler" daha ayrılmak için yeterli donanımı olmadığı Dublin I. O. U ("I Owe you" yani size borcum var -ç.n.) dünyasına onu geri getirir. Yeats'in öyküsü Keltlere özgüdür, Joyce'unki İrlanda'ya. Yeats melankolik ve sıcaktır, Joyce titizdir. Norman bu üçüncü öyküyü de kabul etti ama hem şehir içinden hem de ülke genelinden birçok şikâyet mektubu aldığını bu yüzden başka öykü göndermemesini rica etti.

Bir iki küçük fırsat da onu buldu. Nora Barnacle'dan ilham alarak yazdığı sanılan üç şiiri sattı. Edebi yazıları ve düşüncelerinde biraz bunaldığından şarkı söylemeyi çok istiyordu. Gençliğinin en büyük hayali bir kuş olmaktı, hem şarkısında hem de kaçışında. Küçümser gibi yaparken aslında üzerine de titrediği gösterişsiz lirikleri bu kayıp, kuş gibi olma arzusunun patlamalarıydı. Bu şiirlerden ikisi, "Ey sevgili seni duyuyorum" ve "O tatlı göğüse başımı dayardım", temmuz ve eylül 1904'te, *Speaker*'da yayımlandı. Diğer bir şiir "Aşkım ince bir tüle sarılı" *Dana*'nın ağustos sayısı için John Eglinton tarafından kabul edildi ve Joyce (diğer yazarların aksine) kendisine para verdirmeye onu ikna etti, cebine bir guinea[65] atarken mutluydu. Yeni bir kitap dergisi *The Venture*'ın editörü John Baillie, (Joyce'tan ona Symons söz etmişti) Joyce'tan bir şiir istedi. O da daha önce yazdığı "Şapkalı ayın içinde taşıdığı öğüt" ve "Gecenin kabuğuna dayarsın kulağını" şiirlerini Baillie'ye yolladı. Şiirler kabul edildi ama Joyce yayımlanacağı kasım ayı gelmeden para ödenmesi konusunda editörü razı edemedi.[66] Gogarty, Oxfordlu (daha sonra piskopos olan) arkadaşı G. K. A Bell'e gönderdiği mektubunda, Joyce'un çalışmadan geçinmek için bulduğu, kurnaz hilelerden söz etti. Bell de cevaben Joyce'a ağladığını söyledi. Gogarty'nin cevabı şöyleydi: "Senin onun

için ağladığını söylediğim sırada 3 sterlini 5 guineaya nasıl yükseltebileceğini benimle tartışıyordu. (Eyvah!) 'Guinea dışında hiçbir şeyi borç alamam şimdi', senin ona döktüğün gözyaşlarından söz edince gözleri parladı ve 'Ona altın gözyaşları döktüreceğiz!' dedi ve hemen bana dönüp 'benim ağzımdan şu aşağıdakini Bell'e yaz':

> 'Sayın bayım; Arkadaşım Gogarty, tavırlarımın sizin için bir eğlence kaynağı olduğunu bana bildirdi. Kendi bedensel mülkümü desteklemeden sizi eğlendirmeye uzun süre devam edemeyeceğimden, bana üç guineas veya ona yakın bir parayı göndermenizi isteme cüretinde bulunuyorum.'

Parayı her nasılsa bulduk."[67]

St. Stephen's adındaki Üniversite Kolej'in dergisini hazırlayan Constantine Curran, piyasada satamadığı şeyleri ona göndermesini istedi ama ondan el ilanı şeklinde yazılmış edepsiz bir şiir (Kutsal Görev) alınca çok şaşırdı. Bu kutsal olmayan şeyi, mizahi bir mektupla 8 ağustosta Joyce'a geri yolladı ama yaptığı küçük bir katkıyla gönlünü de aldı.[68]

"Kutsal Görev" çağdaşları güzelliğin peşinden giderken, kendisinin samimiyetin peşinden koşacağını belli eden, Joyce'un cepheden saldıran ilk öfkeli beyanı oluyordu. Sert yazılmış, lirik olduğunu inceden duyumsatan kısa öyküleri İrlanda edebiyat hareketinden kopmuştu ama gerçeği inkâr etse de o şiirleri buraya tam uyuyordu* Bu öykülerin yazarı olarak, İrlanda ve maneviyattan bahsetmek adına aslında kalitesiz sütle, su satan edebiyatçı yurttaşlarına saldırmakta özgürdü. O an için tüm edebiyat hareketi İrlanda'ya ait meziyetler gibi sahte göründü. Bu meziyetler arasında zalimlik, yüce gönüllülük, doyuma ermemiş cinsel ilişki saflık olarak kendini yutturuyordu. Birisi bu "yeniden canlanmanın" yazarlarıyla buluşabilir, onların eserlerini, yazarların etten kemikten insanlar olduğundan şüphe etmeksizin okuyabilirdi. Kendi deyimiyle Hıristiyan ritüelini Aristo'ya boyun eğdiren Joyce'un Kutsal Görev'i İkiyüzlü ve kendini aldatan soytarıların gizlediği "Katharsis"ti (Arıtma -ç.n.):

(O. Ç. s. 77)

> Kendim adlandıracağım kendimi
> Şu isimle, Arıtma Müshili.
> Bütün yolları birbirine karan ben
> Vazgeçtim şairlerin dilbilgisi kitabından
> Taşıdım meyhaneye, kerhaneye
> Aristo'nun keskin zekâsını.

---

* Joyce'un öykülerine en çok benzeyenler Çehov'unkilerdir ama Joyce onları yazdığında Çehov'u okumamış olduğunu söyledi (Gorman, notlar).

Hevesli ozanlar yanılmasın diye
Burada yorumlamalıyım kendimi

Zehir damlayan sözcüklerle, çağdaşlarının kimisini tamamen kimisini kısmen harcar. Yeats'i kadınlar yönetiyordu, Synge içmekten söz edip içmiyordu. Gogarty züppenin tekiydi, Bir bukalemun gibi olan Colum'ın ne yapacağı belli olmazdı, Roberts, Russell'ın putperestiydi, Starkey fare, Russell mistik bir eşek.

Ama bütün bu bahsettiğim adamlar
Beni kendi hiziplerinin lağımı yapıyorlar
Görebilsinler diye hülyalı rüyalarını
Taşırken ben onların pis akıntılarını
Çünkü bu işleri onlar için yapabilirim
Yitirerek kendi saltanatımı

Zamana köle olmuş çağdaşları Mammon'ın dalkavukları gibi bir araya toplanırlar, yalnızca Joyce, onlara göre temel içgüdülerin şeytanı, ona göre ise özgürlük ve kuvvetin yüce ruhu Leviathan'ın (Leviathan: Tevratta adı geçen büyük su canavarı -ç.n.) yanındadır:

Ama Mamnon yasaklar
Leviathan ayinini
Ve bu yüce ruh savaşır daima
Mamnon'un sayısız kölesiyle
Ama yine de kurtulamaz asla
Onun aşağılamasından
Bunun için uzaktan bakıyorum onlara
Yerlerde sürünen bu güruha
O ruhlar ki nefret eder ruhumun kuvvetinden
Eski Aquinas okulunda çelik gibi sertleşen.
Onların çömeldiği, süründüğü, yakardığı yerde ben
Ayakta dururum dimdik, öfkeyle korkusuz,
Tek başıma, arkadaşsız ve yalnız,
Ringa balığı kılçığı gibi aldırışsız,
Dağ yamaçları gibi sert, ki orda
Şimşek gibi çakarım boynuzlarımı havada.
Bırakırım, devam etsin, sanki
Uygunmuşlar gibi alınyazısına.
Ölene kadar uğraşsalar da
Ele geçiremeyecekler ruhumu asla

Kendi ruhlarına da benzetemeyecekler
Mahamanvantara'ya kadar,
Geri çevirseler de beni kapılarından
Ruhum sonsuza dek tiksinecek onlardan.*

Bu ilanda yer aldığını gören Gogarty arkadaşı Bell'e bildirdiği gibi[69] Joyce'la ilişkiyi kesmeye karar verdi. Çünkü o yaralanmaktan ziyade yaralamaya alışmıştı. Buna karşın ayrılmaları bir süre için gecikti. Joyce arkadaşlarının yüzüne aynasını tutmaya kararlıydı. Şiir böyle kalmamalıydı, masrafını kendi karşılayarak şiiri bastırmayı aklına koydu. Matbaacı ağustosun sonlarına doğru,[70] sayfaların parasını ödeyip almasını söyleyince, gereken parayı bulamadı. Sonsuza kadar nefretle reddettiği insanlardan para bulması öyle kolay değildi! Sonunda Dublin'i terk ettikten sonra şiiri yeniden bastırdı.[71]

Nora Barnacle'ın onu sevdiği yargısıyla güçlenen Joyce tüm dünyaya karşı ödünsüz olabilirdi. Kendisi de Nora'ya yönelik duygularındaki yumuşamadan dolayı arkadaşları gibi şaşkındı. Bu acil durum karşısında Paris'ten iki yıl önce döndüğü zamanki arkadaşlıkla kıyaslanırsa eski dostu J. F. Byrne'e çok yaklaştı. Nora'nın 16 ağustosta ona gönderdiği mektupta birdenbire ortaya çıkan güzel sözleri Byrne'le tartıştı. "Her koşul altında seninle birlikteymişim gibi bana geliyor, seninle konuşuyorum, yürüyorum, başka başka yerlerde sana rastlıyorum, acaba uyurken ruhum seni aramak için, dahası bulmak için bedenimi terk ediyor mu diye merak ediyorum artık, belki de bu fanteziden başka bir şey değil"[72] Byrne (şimdi bunu kabul etmese de) Nora'nın mektubu için "Bir mektup yazma kitabından alınmış gibi geliyor bana"[73] dedi. Âşık olduğu kadar, kompozisyon öğretmeni de olan Joyce, kelimelerin ona ait olmadığını itiraf ettirdi. Nora daha doğal bir üslupla, kendi sözcükleriyle yazmayı kabul etti. Joyce kendini içtenlikle ortaya dökmeye çalışırken kızın böylesine yapmacık bir şekilde dokunaklı olma çabası, kadınlarda (daha sonra yazacağı eserlerde başvuracağı) bir edepsizlik olduğunu ona hissettirdi. Ağustos ayında ne kadar güzel şarkı söyleyebildiğini ona gösterme fırsatı çıkınca çok sevindi. 22 ağustosta ilk kez "My love she

* Joyce muhtemelen bu imgeyi, sanatçıyı hem oyunlarında hem de şiirlerinde yükseklerde resmetmeyi seven Ibsen'den ödünç almıştı. Örneğin "On the Vidda" da Ibsen şöyle yazar. (M. C Bradbrook İngilizceye çevirmiştir.)

Şimdi çelik gibi dikildim: Çağrıya uyuyorum
Dağların aydınlık ve kızıllığından bakıyorum
Düzlüklerde sona erdi yaşamım; şimdi sıra yüksekte
Vidda'da Tanrı ve Özgürlük
Alçaklar aşağıda sürünürken izliyorum

was born in the north countree" ve "The Coulin"i söyledi. Ardından Antient Concert Rooms'ta sahneyi, John McCormack ve J. C. Doyle'la, Horse Show haftasının son gecesi 27 ağustosta paylaşmak üzere davet edildi.* Müzikal kariyerinin tepe noktasıydı bu. Piyano eşlikçisi Eileen Reidy'nin evinde, bir sabah prova yaptı. Çalım satan tavırlar içindeydi. Kızın annesi, çay veya kahve diyeceğini sanarak, ağzı tatlansın diye ne istediğini sorunca "viski"[74] dedi. Konser gecesi gelince, Nora'ya olabileceğini söylediği gibi sinirlendi. Yine de Joseph Holloway'in o geceyi anlatan günlüğüne bakılırsa, kendine güvenini yeniden kazandı:

Seyirci sayısı iyiydi ama eğlencenin idaresi bundan kötü olamazdı. İrlanda Yeniden Canlanma Taraftarları, ne yazık ki tuttuğunu koparan bir müdür arıyorlar. İlan edilen saatten epey geç başladıklarından, seyircinin sabrı tükendi. Böylece sanatçıları da haksız yere engellemiş oldular. Bu gece istisnasız, ilk parçadan itibaren gecikme öylesine uzadı ki dinleyiciler gürültü patırtı yapmaya başladılar, rahatsızlıklarını belli ettiler... Gece erkenden ayrılan Bayan Eileen Reidy yerine piyano eşlikçisi olarak görevlendirilen yedek öylesine kötüydü ki şarkıcının isminin yazılı olduğu parça "The Croppy Boy"u boşu boşuna birkaç kez çalmayı denedikten sonra, vokalistlerden biri Bay James A. Joyce piyanonun başına oturup, "In Her Simplicity" şarkısını hem çalıp hem söylemek zorunda kaldı. Bay Joyce'un yumuşak ama tiz notalara çıkmak için zorladığı bir tenor sesi var. Duygulu söylüyor. Seçtikleri içinde "Down by the Sally Gardens" tekniğine en uygun olandı. Bis parçası olarak (Sanatçının tekrar sahneye çağrıldığı şarkı -ç.n.) kısa, tatlı bir ezgi "My Love Was Born in the North Countree"yi okşayan bir tonla söyledi.[75]

Bayan Eileen Reidy'nin birden ayrılması epey sıkıntı vermiş olmalıydı ama M. J. O'Neill işaret ettiği gibi Joyce'a kısa öykülerinden "Bir Anne" için ipucu verdi. *Freeman's Journal* iyi şarkı söylediği için onu övdü† Nora Barnacle da mutluluğunu paylaştı. Sonraki yıllarda Joyce'un dostlarını dehşete düşüren şu yorumdan hiç vazgeçmedi. "Jim, yazıyla kendini yıpratmak yerine kendini müziğe adamalıydı." Birbir-

---

* Bloom *Ulysses*'te (93 [116]) karısının en iyi sanatçılarla turneye çıkacağını söyleyerek böbürlenir: "Bütün büyükbaşlarla, J. C. Doyle ve John McCormack'la umuyorum, aslında en iyileri..."

† Cumartesi akşamı, Antient Concert Rooms'ta bir konser yapıldı ve salon tamamen doldu. Program birinci sınıftı. Exhibition Spring Band, Irlanda melodileri ve İrlandalı bestecilerin opera müziklerinden seçtiği parçaları çaldı. Bay J. C. Doyle enfes tekniğiyle birkaç şarkı söyledi. Yumuşak bir tenor sesi olan Bay James A. Joyce "The Sally Gardens" şarkısını büyüleyici bir şekilde okudu, "The Croppy Boy" parçasını da dokunaklı bir tarzda yeniden yorumladı... Gecenin kahramanı, Bay J. F. M'Cormack oldu. Bu onun İrlanda'daki son halk konseri olarak anons edildi ve ayrılırken dinleyicinin gösterdiği tepki onun epey cesaretini kırdı.[76]

lerine daha çok yakınlaştılar ama Joyce her zamanki gibi, gönlü hoş olmayı endişe verici bulduğundan tetikteydi.

Nora Barnacle'a giderek bağlanırken, kendisini olduğu gibi tanımadığını düşünen Joyce esef duymaya başladı. Bir gece tanışmadan önceki seks hayatını ona anlattı, beklediği gibi Nora hayretler içinde kaldı, *Sürgünler*'deki Bertha gibi duydukları hiç de hoşuna gitmedi. Tepkisi Joyce'u daha da kuşkucu yaptı çünkü zorunlu masumluğuna Joyce'tan daha çok inanan biri yoktu. Kendisi hakkındaki imajını, dibe batmış biri gibi çalımla gezerek zedelemek istiyor, aynı zamanda Nora'nın bu ikinci imajı yarıp geçerek, daha içerideki saldırıya açık çocuğu keşfetmesini de arzuluyordu. Suçlarını görmezden gelmesine izin vermiyordu Joyce. Kızın yapması gereken, bunu aşktan, merhametten temizleyerek aslında onun gerçek doğasında bunlara yer olmadığının farkına varmaktı. *Sürgünler*'de söyleyeceği gibi, suçluluğuyla onun masumiyetinin alevini besliyordu ama bu yeterli değildi.* Joyce'un suçluluğu da bir çeşit masumiyetti. Nora'nın kiliseye gittiğini bilmesine rağmen 29 ağustosta ona gönderdiği bir mektupta ikirciksiz bir dille dine törenleriyle birlikte karşı olduğunu bildirdi.

(K. E. [SM] s. 30)

29 Ağustos 1904
60 Shelbourne Road

Canım Nora,

Hiç iştahım olmadan gece yarısı yemeğimi şimdi bitirdim. Yemeğin yarısındayken fark ettim ki parmaklarımla yiyorum. Geçen geceki gibi kendimi hasta hissettim. Çok sıkıntılıyım. Bu kötü kalemi ve berbat kâğıdı bağışla.

Söylediklerimle bu gece sana acı vermiş olabilirim fakat kafamdakileri bilmen iyidir. Zihnim mevcut toplumsal düzeni ve Hıristiyanlığı tamamen reddediyor; yuva, tanınmış değerler, yaşam biçimleri ve dini kurumlar. Ev fikrini nasıl sevebilirim? Evim basitçe benim de miras aldığım savurgan geleneklerle yıkılmış orta sınıf işiydi. Annem yavaşça öldürülmüştü, sanırım babamın yanlış davranışlarıyla, yıllar süren dertlerle ve benim alaycı, içten davranışlarımla. Tabutunda yatarken yüzüne baktığımı anladım ve onu kurban eden sisteme kahrettim. Ailede 17 kişiydik. Kız ve erkek kardeşlerim benim için hiçtir. Yalnız bir kardeşim beni anlayabilir.

Altı yıl önce Katolik kilisesini hınçlı bir nefretle terk ettim. Tabiatımın şevkiyle benim için orada kalmanın olanaksızlığını anladım. Öğrenciyken gizli bir savaş verdim ve onun bana sunduğu olanakları reddettim. Böyle yapmakla kendimi

* *Sürgünler* (584 [409]). Daha nesnel biçimde, bir deftere, farklı bir noktadan bakarak şunu yazmıştı; kendi suçluluğundan söz ettiği kadar sık, Nora da kendi masumiyetinden söz ediyordu.

dilenci yaptım fakat onurumu korudum. Şimdi yazdıklarım, söylediklerim ve yaptıklarımla açık savaş veriyorum. Serseri olmadıkça toplumsal düzene uyamam. Üç kez tıp öğrenimine başladım, bir kez hukuk, bir kez müzik. Bir hafta önce geçici aktör olarak uzaklara gitmeye hazırlanıyordum. Planı uygulamak için enerji bulamadım, çünkü sen beni dirseğimden çekiyordun. Yaşamımın zorlukları inanılmazdır ama ben onları küçümsüyorum.

Bu gece sen içeri girdikten sonra Crafton St.'e doğru dolaştım, uzun zaman sokak lambasına dayanıp sigara içtim. Sokak, gençliğimden akıntılar döktüğüm bir yaşamla doluydu. Orada dikilirken yıllar önce Paris'teyken yazdığım birkaç cümleyi anımsadım, şu cümleler: "Kendileri için yakılmış bir yerde, boş zamanları olan insanlar gibi, ikili, üçlü, bulvar yaşamının ortasından geçiyorlar. Hamur aşçısındalar, (Bir pasta dükkânındalar) gevezelik ediyorlar, küçük pasta parçalarını kırıyorlar ya da bir kahve kapısında sessizce oturmuşlar veya zanilerin sesi gibi yumuşak giysileriyle araçlardan iniyorlar. Parfüm içinde havadan (parfüm kokusuyla) geçiyorlar. Parfüm içinde gövdelerinin sıcak nemli kokusu var"

Bunları kendime tekrarlarken bu yaşamın eğer tercih edersem hâlâ beni beklediğini biliyorum. Belki bir kez bana verdiği zehri veremez fakat vardır (fakat hâlâ orada ama ben şimdi daha bilge ve kontrollü olduğum için zararsız) ve ben şimdi çok daha kurnaz ve kontrollüyüm. Güvenliydi, hiç soru sormazdı, benden yaşamın bazı anları dışında bir şey istemezdi, geri kalanı serbest bırakır ve karşılığında eğlence sözü verirdi. Bütün bunları düşündüm ve pişman olmadan reddettim. Benim için yararsızdı, istediklerimi bana veremezdi.

Sanırım, sana mektupta yazdığım bazı bölümleri yanlış anladın ve o gecenin anımsanması seni tedirgin ediyormuş gibi, davranışında belirli bir utangaçlık ayrımsadım. Oysa ben bunu bir çeşit ayin kabul ediyorum ve anımsamak beni şaşkın (şaşılası) bir neşe ile dolduruyor. Belki birden senden niye bu kadar onur duyduğumu kafamdakileri fazlasıyla bilmediğin için anlayamayacaksın. Fakat aynı zamanda beni sonuçta üzüntü ve alçaklık duygusuyla bırakan bir ayindi. Üzüntü, çünkü seni normal dışı, bu ayini bir uzlaşma olarak gören melankolik bir duygusallıkta gördüm; alçaklık, çünkü senin gözünde var olan toplumumuzun düzeninde aşağıda olduğumu anladım.

Bu gece seninle alaycı konuşuyorum ama senden değil dünyadan söz ediyorum. Ben, milletin alçaklığının köleliğinin düşmanıyım, senin değil. Bütün gizliliğimin altındaki basitliği görebiliyor musun? Hepimiz maske takarız. Birlikte olduğumuzu bilen bazı kimseler senden aşağılayıcı sözlerle konuşuyorlar (bahsediyorlar) Onları sakince dinliyorum. Cevap vermeyi küçüklük görüyorum, fakat en küçük sözleri yüreğimi, fırtınadaki kuş gibi örseliyor.

Şimdi gözlerindeki son bakışı, yorgun bir aldırmazlık, anımsayarak yatağa girmek benim için çok zor, senin önceki geceki eziyetini anımsayarak. Hiçbir

> insan senin durduğun gibi benim ruhuma yakın durmadı ve öyle anlaşılıyor, sen benim sözlerimi acı bir kabalıkla karşılayabildiğine göre ("şimdi neyin konuştuğunu biliyorum" dedin) Gençken kendimi serbestçe verdiğim (sırlarımı açtığım) bir arkadaşım vardı (Byrne) bir bakıma sana verdiğimden fazla bir bakıma az; İrlandalıydı, bu demektir ki benim için yanlıştı.
> Söylemek istediklerimin bir çeyreğini bile söyleyemedim, ama bu lanet kalemle yazmak çok büyük iş. Bu mektup hakkında ne düşüneceğini bilemiyorum. Lütfen bana yaz, olur mu? İnan bana, canım Nora, seninle onur duyuyorum, fakat okşanma bekliyorum. Beni gene acılı bir kuşku içinde bıraktın.
>
> J. A. J.[77]

Nora bu aşırılıklara, onu tanıdığı veya hayal edebildiği insanlar menziline sokarak direndi, Joyce ise insan olarak varsayılmaktan yarı mutlu yarı pişman, Nora'yı dehşete düşürmek ve denemek için daha çok suç itiraf etti. 10 eylül tarihli mektupta biraz pişmanlıkla şunları söyleyecekti: "Bende, insanların benim hakkımdaki düşüncelerini paramparça eden onları benim gerçekten bencil, gururlu, kurnaz ve diğerlerini takmayan biri olduğumu kanıtladığı için beni sevinçten delirten şeytansı bir şey var"[78] Nora ne demek istediğini anladı, kötü ruhlu olduğunu reddetti, onun pozlarını bazen öylesine merhametsizce yarıp geçiyordu ki bunlar yapmacık tavırlar olmadığında veya özellikle şirin pozlar olduğunda Joyce bozguna uğruyordu. İlişkileri her genç romancının isteyeceği gibi karmaşık, dolambaçlı bir hale geliyordu.

Aklından hep ayrılmayı geçiriyordu ama bu ayrılış kiminle birlikte olacaktı? Ona yük olabilecek Nora'yla bağını hâlâ kesebilirdi. Turne yapan gezici tiyatro grubuyla gitme fikrinden caydı.[79] Ne yapacağına karar vermeye çalışırken, ikametgâhını değiştirmek zorunda kaldı. McKernanlar tatile çıktılar ve o ev kapanmış oldu. Joyce, ailesinin yaşadığı eve, St. Peter's Terrace 7 numaraya dönmek istemedi. James Cousins'ın yalvarmasına dayanamayarak, onların Sandymount, Strand Road'taki, karısıyla birlikte yaşadıkları evlerinde iki gece kaldı ama bu işleri tıkırında evden hoşlanmadı. Onlar Joyce'u "virane bir cennetin yitik meleği"[80] diye görüyorlardı. Öncekilerle kıyaslanamayacak kadar, tam bir avare gibi Josephine Murray Teyze'nin evinde birkaç gece geçirdi. Belki de onun uygunsuz saatlerde eve girmesine sinirlenen, William Enişte bir gece kapıyı kilitledi. Bir geceyi de O'Callaghan ismindeki tıp öğrencisiyle paylaştıktan sonra, 9 eylülde Oliver St. John Gogarty'yle o zamana kadar kaldığı en garip ikametgâhta, Sandycove'daki Martello kulesinde sabahladı.*[81]

---

* Kule büyük ihtimalle Korsika'daki Cape Mortella'dan ismini almıştır. Mortella, Korsikacada myrtle diye anılan çevrede yetişen, yabani mersindir. 1794'te İngilizler bu burunda, büyük

Alçak ve sade olan bu kule, Napolyonvari istilalara karşı bir savunma önlemi olarak yüzyıl önce Dublin ve Bray arasına yapılmış on beş kuleden biriydi. Yüksekliği 12, kalınlığı 2,5 m. olan surlarıyla daha önce yapılmış bir tabyayı andırıyordu. Yerden 3 m. derinlikte olan girişe aslında ip bir merdivenle iniliyordu, zaman içinde basamaklar yapıldı. *Ulysses*'e bakılırsa, kule envanteri sadece bir tane giriş anahtarı olduğunu doğrular. Bu anahtar, kuledeki yaşam merkezine; Joyce'un "gözetleme kulesi" deyiverdiği meyilli iki delikle aydınlatılan, şömineli yuvarlak bir odaya giden iki ağır kapıdan birini açar. Denizi görmeyen surdaki iç merdiven şimdi bir depo olarak kullanılan aşağıdaki baruthaneye gider. Bu odaya da başka -yangından korumak amacıyla bakırdan yapılmış devasa- bir anahtarla girilir. Daha aşağıda tuvalet vardır. Merdiven kulenin en tepesine uzanır. Burada bir zamanlar yaklaşanları görecek şekilde konulmuş iki havan ve mitralyöz olduğu izlenimini veren ortası hafifçe yüksek, taşla örülü bir tabya vardır.*.

Kule İrlanda sahilindeki en güzel manzaralardan birine sahiptir. Güneyde kulenin bataryasıyla, kuzeyde Dun Laogharie (eski adı Kingstown) limanıyla sınır Scotsman' Bay'i görür. Bitişikte "Centilmenler Hamamı" veya "Kırk Ayak" denen, kayaların arasında bir göl vardır. Daha kuzeyden Joyce'un sonra ölü dev-kahraman Finnegans'ın "manzarayı koklar gibi uzanmış" başı diye tabir edeceği Howth burnu görülebilir. Güneyde Muglins ve Dalkey adaları vardır, onların hemen ötesinde de *Ulysses*'e göre kuleden gökyüzünde hiç bulut yoksa görülebilen Bray Head uzanır. Gogarty, Stephen Dedalus gibi, Savunma Bakanı Sekreteri'nden kuleyi kiralayan kişinin Joyce olduğunu söyleme inceliğinde bulundu ama kayıtlar bu işi yapanın ve yıllık kira tutarı 8 sterlini ödeyen kişinin kendisi olduğunu gösterir.

Kuledeki yaşam özgürdü ve çok da ilkel değildi. Kuleyi "Papaz boyunduruğunda Tanrı'dan yoksun"[82] İrlanda'daki saygısızlığın bir cenneti olarak düşünmek güzeldi. Gogarty hem göbeğe benzediği için hem de Delphi'deki göbek taşı kadar, tüm dünyaya "yeni pagancılığın tapınağı" olduğunu kanıtlayabilecek denli önemli olduğundan ona omphalos (anatomide göbek, merkez. -ç.n.) demekten hoşlanıyordu.[83] Yeni bir kültün rivayetleri tamamen alay olsun diye de değil dolaşmaya başladı. Baş peygamber Nietzsche, kulenin mümtaz şairi Swinburne olmuştu. Kuleye gelip gidenlerin sayısı artmıştı. Bunların arasında, yıldızı yeni parlamaya başlayan, hemen sonraki ismiyle *Sinn Fèin* (Yalnız Kendimiz) hareketinin kurucusu Arthur Griffith'ten başka Joseph

---

zayiat vererek, uzun süre topa tuttuktan sonra kuleyi ele geçirdiler, sonra da hayal güçlerini pek kullanamayarak, kendi kıyılarını korumak için benzerini buraya yaptılar.

* Kule Joyce müzesine çevrilmiştir

Hone ve Seumas O'Sullivan gibi genç yazarlar da vardı.

Joyce'tan başka ailesi İrlandalı İngilizlerden olan Samuel Chenevix Trench de kulenin konuğuydu. Gogarty'nin Oxford'dan tanıdığı Trench, İrlanda yeniden canlanma hareketine öylesine sarılmış ve Joyce'a öylesine saldırmıştı ki kendine Dermot Trench demeye başladı ve yeni ismini 1905'teki oy pusulasına böyle kaydettirdi.* Kanoyla yaptığı ülke turundan yeni dönmüştü, artık İrlanda'yı tanıdığını düşünüyordu. Gogarty, Joyce'u alçalıp yükselen bir ses tonuyla alaylıca tanıttı: "On beş yıl içinde bir roman yazmaya niyetli adamdır bu."†[85]

Trench insanın sinirlerini harap eden, katlanılmaz biriydi. Joyce, şimdi Gogarty'nin acımasız, daha hırslı esprileriyle birkaç ay öncesine göre kendini daha az vatanında hissetmeye başlamıştı. Gogarty'nin şehirde Joyce "delirdi" "düşündüğü şeyi ona söyleyerek annesini öldürdü" diye dolaştığının farkındaydı. (Bu konu *Ulysses*'te Buck Mulligan tarafından dile getirilir, Stephen buna "Kanser öldürdü ben değil" şeklinde yanıt verir.) Joyce, Gogarty'nin annesiyle konuşmayı reddetmişti çünkü kadın Joyce'un oğlunu agnostik (Bilinmezci -ç.n.) yapacağından korktuğunu ifade etmişti. *Ulysses*'in kendine özgü biçimde deyimleştirdiği gibi "Kötüçocuk Stephen İyiçocuk Malachi'yi yoldan çıkarıyor"[87] Bir buçuk ay önce Gogarty'yle kulede yaşama düşüncesi ikisine de hoş gelmişti. Gogarty bu plandan arkadaşı Bell'e söz etmişti: Joyce'a düşen ev işlerini

---

* Bunun üzerine hemen, Dublinli şakacı bir adam Eski Ahit diliyle "Samuel, Ey Samuel, zatıâlileriniz nerede, Samuel?" diye haykırdı.[84]

† 12 eylül pazar günü kuleye, Arjantin de yaşadıktan sonra İrlanda'ya dönmüş, bu yüzden daha ateşli bir İrlandalı olmuş William Bulfin geldi. Joyce'un "O Güney takımyıldızından, ahbap Senyor Bulfin" diye adlandırdığı Bulfin, seyahat kitabı Rambles in Eirinn'e malzeme topluyordu. Kitabında kulede kalan üç adamın portresini çizer:

> "Banliyöleri ardımızda bırakırken yoldaşım, civarda olay yaratan, solumuza doğru düşen aşağıdaki bir kulede üç adamın yaşadığını söyledi. Biz de bunun üzerine hemen ilerideki kavşaktan sola döndük, kulenin kapısına giden dik bir merdivene tırmanırken bulduk kendimizi. İçeri girdik ve kulenin sahibi İrlandalılarla tanıştık. Birisi (Trench) göllerden, ırmaklardan, İrlanda'nın kanallarından geçtiği yüzlerce kilometrelik bir kano turundan yeni dönmüştü, diğeri (Gogarty) Trinity Kolej'de okuyordu, yorulmak bilmeden ilham yakalamaya çalışıyordu, üçüncüsü (Joyce) yaşamın en derin akıntılarından fışkıran şarkılar söyleyen bir şarkıcıydı. Kano turundan dönmüş denizci Oxford öğrencisiydi, yakasında Gaelic League'inin bir rozeti vardı. Öylesine ateşli bir milliyetçiydi ki aşırı bir yurtseverlikle karşılaştığı her Gael'in üzerine, okulda öğrendiğiyle, Connacht kırması akıcı İrlandacasıyla saldırıyordu. Şair (Gogarty) insanı büyüleyici bir tarzda konuşan dikbaşlı bir dâhiydi. Swift'le kıyaslanmaya değer, şimşek gibi çakan esprilerle, keskin bir mizah duygusu göze çarpıyordu. Diğer şair konuşmadan dinliyordu, çatıya çıktığımızda bir kenara çekilip, huzurla sabahın görkemini içmeye adadı kendini."[86]

Bulfin'in neşeli tarihçesinde bile bariz olan Joyce'un sessizliği kininin arttığının bir işaretiydi.

görmek, Swinburne'nün Watts-Dunton'ı olmaktı.[88] (Watt-Dunton (Walter Theodore) 1832-1914 İngiliz şair ve eleştirmen, özellikle Swinburne'ün dostuydu. -ç.n.) Kuledeki yaşamın tıkırında gitmesi başlangıçta bile kuşkuluydu. Joyce'un Gogarty'ye nasıl düşman olduğunu gösteren "Kutsal Görev" epeydir ortalarda dolaşıyordu.

Yine de bazen parlayan dostluk gösterileri olmuyor değildi. Bir gün kumsalda yürürken Yeats'in babası, John Butler Yeats'e rastladılar. Joyce'un dolduruşuyla Gogarty "Günaydın Bay Yeats, bize 2 şilin verme lütfunda bulunur muydunuz?" diye sordu. Yaşlı adam bir ona bir öbürüne baktıktan sonra ters ters "Kesinlikle bulunmazdım. Bir kere param yok, olsaydı ve size verseydim bile içkiye harcardınız" diye homurdandı. Joyce ileri atıldı ve Gogarty'nin hatırladığı gibi "Olmayacağını söyleyemeyiz." dedi. Devamını Yeats uzaklaşmış olduğundan Gogarty'ye söylemek zorunda kaldı: "Bilirsin ki, Occam'ın (Ochamlı William'ın geliştirdiği, en basit açıklamayı en az nedenle tercih etmeye dayanan felsefeye gönderme -ç.n.) usturası gereksiz tartışmaları yasaklar. Param yok dediğinde bu yeterliydi, var olmayan bir şeyin kullanılma olasılığını tartışmaya hakkı yoktu."[89] Başka ilginç bir olay da Joyce'un kuledeki ilk günlerinde meydana geldi. Gogarty'yle birlikte, Dawson odalarında buluşan, George Russell'ın başkanı olduğu orta sınıftan üyeleri olan gizemci Hermetic Society'ye dip-köşe karıştıran bir akın düzenlediler. Üyeler daha gelmediğinden iki adam, Madam Blavatsky'nin *Isis Unveiled* (*Peçesiz Isis*) gibi okültizme referans kitaplarla, "hokus pokus kutusunu", Russell'ın "Tanrı'sıyla içi dolmuş olarak" ve "onun etrafında... çevrelenmiş inançlı hermetistlerle"[90] oturduğu masasını karıştırdılar. Bir köşede, kadın iç çamaşırları satma gezileriyle, astral ortamlarda dolaşmayı birleştirmiş George Roberts'a ait bir bavul vardı. Gogarty bir kadın külotu çıkardı, asıp ortasına süpürge sapı yerleştirdi ve kırmızı bir yazıyla "Kesinlikle ben yapmadım" yazıp, din yüzünden evlenmemiş John Eglinton'un imzasını attı. Sonra odadan ayrıldılar. Russell "bu iğrenç sahneyi"[91] yalnızca Joyce'un hazırladığını zannetti ama sonra içi soğudu.*

İşbirliği içinde yapılan bu seferler dışında Joyce ve Gogarty gergin günler geçirdiler. Günlüğünde Stanislaus bunu kaydetti:

> "Şimdi Sandycove'daki Kule'de Gogarty gözyumduğu için kalıyor. Gogarty Jim'i kovmak istiyor. Jim'i dışarı atmış Bohemyan bir arkadaş havası kesmeye çalışsa da eğer Jim bir gün isim yaparsa, ona karşı (Gogarty) bunun kullanılabileceğinden korkuyor. Üstelik üzerine doğrultulmuş bir spot ışıkla cezalandırılmak istemiyor. Jim'in Gogarty'ye hiç masrafı yok sayılır. Belki haftada birkaç

* Ama yine de o yıl Dublinli genç şairleri aldığı kitaba Joyce'u dahil etmedi. Buna hakaret olarak yeltenip yeltenmediği bir tarafa, Joyce olayı *Ulysses*'te andı: *Ulysses* (192 [245-246]).

şilin, bir de oda, ama para Gogarty'de. Eğer Gogarty onu dışarı atarsa bunu tüm halka duyurmakta kararlı Jim."[92]

Gogarty, Joyce'un muhtaç ama devamlı düşman birine dönüşebileceğinden açıkça korkuyordu. Joyce Gogarty'ye merasim yapamayacak kadar Nora'yla meşguldü. Bu zaman zarfında yazılmış iki şiir onunla ayrıldığını ima eder:

(O. Ç. s. 34)

Onurunu kaybetti, bulamadı da
Ruhuna bir can yoldaşı,
Hasımları arasında, hoşgörülü ve öfke içinde
Eski soyluluğuna bağlı kaldı
O yüce yalnız adam ki
Aşkıdır tek arkadaşı

Bunu gören Cosgrave, Nora Barnacle'ı Joyce'un "arkadaşı" diye çağırmaya başladı. Diğer şiir Gogarty'yi daha doğrudan ima eder:

(O. Ç. s. 29)

Benden yana olduğundan sesin,
Kırdım onun kalbini,
Elimin içinde tuttuğumdan

Yeniden ellerini.
Ne bir söz ne de başka bir şey
Onarabilir
Bir zamanlar dostum olan
Şimdi yabancı bana

Bu son şiir iyi değildi ama Joyce muhtemelen kitabın sonraki şiirlerinin değişik ruhu ortaya çıksın diye *Oda Müziği*'ne bunu da dahil etti.

Soğuk bir düzyazı üslubunda Joyce kendini kuleden kovulmuş gibi varsaydı. Aslında, 14 eylül gecesi olan şuydu: Trench rüyasında sayıklamaya başladı. Üzerine kara bir panterin atladığını zannetti. Yarı uyanmış vaziyette tabancasını kaptı, Joyce'un yanında uyuduğu şömineye ateş etti. Avını öldürdüğüne kanaat getirmiş olacak ki, yeniden uykuya daldı. Joyce titrerken, Gogarty silahı aldı. Gördüğü kâbusun etkisinden kurtulamayan Trench yeniden çığlıklar atmaya başladı, silahına uzandı.* Gogarty "onu bana bırak" diye haykırdı ve pantere değil ama Joyce'un yatağının üzerinde asılmış tava ve tencerelere ateş etti. Boylu boyunca yatan Joyce'un üzerine tavalar düştü.[93]

* Beş yıl sonra Trench, Gogarty'yle neredeyse Joyce'unkini patlatacakları aynı silahla kendi beynini dağıtacaktı.

Dehşete kapılan Joyce bu yaylım ateşinin onu çıkarmak için yapıldığını düşündü. Tek bir kelime söylemeden giyindi, Dublin'e kadar yürümeye karar verdiğinden o saatte kuleden ayrıldı. Milli Kütüphane açılınca orada çalışan Magee'ye başına gelenleri anlattı. Aynı gün, Murray'lerin gönülsüzce açılmış kollarına sığındı. James Starkey'ye bir not yollayıp, ertesi gün alınabilecek şekilde, kuledeki sandığını hazırlamasını rica etti. Belki de tüm azametli tavırları bitiren önemsiz işlerdir.

Joyce dürüstlüğünü tehdit eden güçleri çağırmayı sürdürürken bu hadise onun "tirollerden" (İskandinav mitolojisinde cüce veya dev şeklinde olabilen, çocuk kaçırmaya meyilli yaratıklar. -ç.n.) ayrılma niyetini pekiştirdi. Kutsal bir görevi vardı, bunu ilk öykülerinde ve *Stephen Hero*'nun giriş bölümünde açıklamıştı. Daha yazmayı düşündüğü, içinde yaltaklanma olmayan öyküler, metinler vardı. Tirollerin onun saldırısını hoş görme, eşyanın tabiatına aykırı olarak kendi ülkesinde işini yapabilme umudu çok azdı. O bir yazar olmak istiyordu günah keçisi değil. Bu yüzden Avrupa'da daha rahat yaşayabileceğine kanaat getirdi. Burada sorun Nora'nın onunla gelip gelmeyeceğiydi. J. F.Byrne'e para veya başarı şansı olmadan, kızla gitmesinin doğru olup olmadığını sordu. Eğer Nora'ya sorarsa, kabul eder miydi? Kâhin rolünden hiç hoşlanmayan Byrne "Nora'yı çok seviyor musun?" diye sordu. "Evet" "Nora'ya âşık mısın?" diye ısrar etti Byrne. Joyce ondan başka kimseye bu tür bir duyguyla bakamadığını söyleyerek cevapladı bu soruyu da. "O zaman hiç bekleme ve tereddüt etme. Nora'ya sor, eğer o da seninle uzaklara gitmeyi kabul ederse, onu da götür."[94] Böylece cesareti artan Joyce "Nora'nın onunla temasa geçerek, düşünüp anlayabildiği" aklı ve Nora'nın onunla temasa geçerek hissedebildiği" bedeni temsil eden sonraki tabiriyle "Parlayan kesinlik" dediği şeye ulaşmış oldu. Kuleden ayrıldıktan bir gece sonra, gidip planlarını anlattı ve "Beni anlayan birisi var mı?"*[95] diye sordu. Bu yalvarışı bir teklif olarak yorumlayan Nora "Evet" dedi. Bir an önce gitmeye karar verdiler. 16 eylülde niyeyse resmi bir söylemle yazdığı mektupta sanki daha yeni aldıkları değişmez kararın farkında olduğunu ima ediyordu: "Dün gece seni beklerken çok daha huzursuz oldum. Sanki bana öyle geldi ki senin için İrlanda'daki bütün dini ve toplumsal güçlerle savaşıyorum ve kendimden başka güvenecek hiçbir şeyim yok. Burada bir yaşam yok -doğallık veya dürüstlük de. İnsanlar bütün ömürlerini aynı evde geçiriyor sonunda da bakıyorlar ki yine sonsuza kadar ayrı kalmışlar. Senin bu biçimde benim tehlikeli yaşamımda benim yanımda durmayı seçmiş olan gerçeği bana büyük gurur ve neşe veriyor... İzin ver de sevgili Noram, bana düşecek mutluluğu

* Bkz. s. 811.

seninle paylaşmayı ne kadar istediğimi, layık olmayı ve karşılık vermeyi arzuladığım aşkına ne kadar büyük saygı duyduğumu sana söyleyeyim."[96] Nora'nın aşkı başına buyruk görünüyordu, Joyce'unki de ona bir cevap.

Birkaç gün sonra eve döndü. O yaz onu pek az görebilmiş babası candandı, epey sohbet ettiler. Babasının, ailesi olmayan bir Galwayli kızla ilişkiye girmesini düşüncesizce yapılmış hatta beyefendiye yakışmayan bir hareket olarak değerlendireceğini bildiğinden, Nora Barnacle'dan hiç söz etmedi. Ama İrlanda'da çektiği zorlukları tepeden tırnağa anlattı, kulede yaşadığı çöküşü de. Babası "Tezgâhtarın oğlu"*[97] dediği Gogarty'yi küçümsemekte ne kadar haklı olduğunu hissetti olayı dinleyince. James İrlanda'yı terk etmesi gerektiğini anlamıştı, babası da onu rahatlatarak aynı fikirde olduğunu söyledi.[98]

Kıtaya (Avrupa'ya -ç.n.) onun gelişi için hazırlık yapacak tüm güçleri seferber etti. Londra'daki Berlitz School'a Avrupa'da bir göreve talip olmak için mektup yazdı. Acentesinin başvuranlara öğretmenlik işi bulabildiğini iddia eden E. Gilford adında bir İngiliz kadının ilanına yanıt verdi.[99] Bayan Gilford 17 eylülde hemen bir mektup yazarak, Avrupa'daki Berlitz School'da onun için bir kadro ayırdığını, iki guinea ödemesi karşılığında hangi ülke olduğunu söyleyeceğini bildirdi. Joyce tedbiri elden bırakmayacak kadar akıllı davrandı ve hem Londra'daki Berlitz School'a hem de Bayan Gilford'ın kasabasındaki polise danıştı. Hiçbiri özel bir projeden haberdar değildi ama polis kadının iyi biri olduğunu söyledi. Joyce iki guineayı ödedi ve nerede yaşayacağını beklemeye başladı.

Şimdi sırada son dakika güçlüklerini aşmak vardı. Eğer Nora'nın Galwayli akrabaları kızın ne yaptığını anlarlarsa başvurulacak oyunları düşünüyorlar, biraz daha para bulmaya çalışıyorlardı.

Üstelik, 19 eylül tarihli mektubun ortaya koyduğu gibi aralarında yeni gerilimler de vardı:

(K. E. [SM] s. 35)

> Carissima,
>
> Senden ayrıldıktan sonra, seninkiler zengin mi sorumla rahatsızlığın arasındaki bağıntıyı fark ettim. Oysa amacım, benimle yaşamakla evde alışmış olduğun rahatlıktan ne kadar yoksun kalacağını anlamaktı... Seni niçin sevmediğimi soruyorsun ama senden çok hoşlandığımdan emin olabilirsin ve eğer bir kişiye

* Ulick O'Connor, Gogarty'nin babasının bir mağazada bir zamanlar tezgâhtarlık yaptığını yalanlar.

> bütünüyle sahip olmak isteği, bu kişiye derin bir hayranlık ve saygı beslemek, o kişinin mutluluğunu her bakımdan güven altına almaya çalışmak sevgiyse, o zaman benim sana karşı duygularım da bir tür sevgidir. Sana ruhunun benim için dünyanın en güzel ve basit ruhu olduğunu söylemeliyim. Belki bu konuda çok bilinçli olmam nedeniyle, sana baktığımda sana olan sevgim veya duygularım şiddetinin çoğunu yitiriyor...[100]

Joyce "aşk" sözcüğünü basit bir kelime gibi kolaylıkla kullanacak biri olmadığını düşünüyordu. *Sürgünler*'de bir karakter bunu şöyle ifade eder: "Sana söylemeye asla cesaret edemediğim bir söz var" Üstelenince "senden çok hoşlanıyorum"[101] diyebilir ancak. Nora için Joyce'un sevgi, şehvet ve cömertlikten oluşan karışımla aşk arasında yaptığı ince ayrımların bir anlamı yoktu. İnsan onu tıpkı Molly Bloom gibi "Daha neler, bize basit sözlerle söyle"[102] derken hayal edebilir. Ama Nora'nın söylediği de yeterince açıktı.*

29 eylülde yeni olasılıklar belirdi; Amsterdam'da kendisi için, Londra'da Nora için iş. Belki de bir müddet Londra'da duraklayıp Joyce'un asıl gitmek istediği yer Paris için para temin edebilirlerdi. "Bizim maceramız bazen bana eğlendirici geliyor" diye yazdı. "Benim çevremde haber yayıldığı zaman vereceği etkiyi düşünmek hoşuma gidiyor. Ama biz Latin mahallesine sağ salim bir yerleşelim, o zaman istedikleri kadar konuşabilirler."[103] Öte yandan bu ayrılışları karşısında Nora'nın takındığı kayıtsız tavır onu sinirlendiriyordu. Sanki yaz kampına giden bir okul öğrencisi gibiydi, ne kadar gözü kara ve pervasız bir adım attıklarını ona açıklamaya çalıştı. Ona yap dediği şeylerin hoş olmayan taraflarını araştırmasını, bunları tatmasını dört gözle bekliyordu. Ama Joyce'un hafife alma diye şüphelendiği şeyden Nora'da eser yoktu. Çoktan kararını vermişti, her şeyi göze alıyordu. Artık Joyce için de fazla kuşku kalmamıştı, Nora'ya şöyle yazdı: "Seni hep kalbimde çağırdığım gibi niye çağıramıyorum? Senin ismin olacak kadar yumuşak bir kelime olmadığı sürece, beni başka ne engelleyebilir?"†[104] Ama endişeleri üst üste gördüğü "kötüye alamet" rüyalarda ifade buldu.

Joyce'un şimdi üzerinde durduğu, edebiyatçı arkadaşlarından yardım görmekti. *Oda Müziği*'ni nereye yollaması gerektiğini Arthur Symons'a danıştı ve onun önerisiyle eylülde Grant Richards'a yolladı. Joyce Yeats'ten, eğer Abbey Tiyatrosu'nu kullanmayacaksa Hauptmann'ın *Michael Kramer* ve *Before Dawn* (*Şafak Sökmeden*) isimli çevirilerini geri yollamasını istedi, biraz da parasal yardım. Yeats derhal yanıtladı onu:

---

* 26 eylülde ona şöyle yazdı Nora: "Kendimi çok yalnız hissediyorum bu gece" Bu sözü Bloom Martha Clifford'a yazdığı mektupta "Bugün kendimi çok üzgün ve yalnız hissediyorum" diye tekrarlayacaktı. *Ulysses* (280 [361]).

† Bkz. s. 290

Coole Park, Gort. Co. Galway
2 Ekim

Sevgili Joyce

Oyunlarını sana bugün gönderemem çünkü pazar ve posta paket almıyor. Yarın göndereceğim fakat tam olarak bitiremedim. Onları okusun diye edebiyat araştırmacısı bir Alman arkadaşa verdim bir müddet önce. Senin de iyi bildiğin gibi, Alman edebiyatında iyi bir araştırmacı olmadığına kanaat getirdi. Oyunları incelemeye öteden beri niyetleydim ancak yeni ele alabildim. Onlardan tiyatro için bir şeyler yapma ihtimalini zayıf görüyorum. Sudermann'ın bir oyunu ben de zaten var; bu çeşit tiyatro yapmaya çok hevesli bir dostun çevirisi. Şu anda elimizde böyle bir şeyi desteklemekte kullanabileceğimiz hiç fon yok. Bize bir tiyatro verdiler ama döner sermayemizin her bir penisini kendi gösterilerimizle yaratmak zorundayız. Tabii ileride ödeyebilecek duruma gelmeyi ümit ediyoruz. Şimdi Alman bir yazarın eserini sahneye koymaya teşebbüs edebileceğimizi hiç sanmıyorum. Halkımıza İrlanda eserleriyle ulaşmalıyız. Sana para yardımı yapamadığıma çok üzgünüm. Bildiğin gibi sana iş vermek için elimden geleni yaptım, yapabileceğim tüm şey de budur.

Saygılarımla.
W. B. Yeats[105]

Bu ters cevaba ve diğer püskürtülmelere karşı, Joyce ara sıra geleceği hakkında hoş şeyler de düşünüyordu. Böyle güzel bir ruh halindeyken Nora'ya "Ne güzel bir sabah! Şu kafatası neyse ki geçen gece bana eziyet etmedi. Tanrı ve ölümden nasıl da nefret ediyorum! Nora'yı ne kadar seviyorum. Bu sözler seni elbette allak bullak etti, seni dindar yaratık seni!"[106] diye yazdı.

Son bir tahsilât girişimi yaptı. Avrupa'da bir başlangıç yapmak için Lady Gregory'den 5 sterlinlik bir bağış istedi, eğer somut bir plan sunabilirse bu parayı alacağını bildiren bir mektup aldı ondan. Bayan Miss. Gilford'ın, hafta sonunda İsviçre'ye geçmesini şart koşan telgrafı 4 ekimde ulaştı. Joyce bunu Lady Gregory'ye gönderdi ve ona "Kendi efsanemi yaratıp, ona yapışacağım"[107] diye yazdı. Hemen 5 sterlini "tüm iyi dileklerle" ona postaladı. Joyce aklına estiği gibi borçlandı bu yolculuk için. "Ben İsa Mesih gibi değilim" diye yazdı Padraic Colum'a "Suda yürüyemem." George Russell'a yazdı, Russell muhtemelen 1 sterlin gönderdi* (Yani A. E (daha önce de söylediğimiz gibi George Russell'ın edebiyattaki takma adı. I. O. U= I Owe you -ç.n.) Cousins'lardan 5 sterlin istedi ama alamadı. George Roberts ve Fred Ryan'dan

* *Ulysses*'te Stephen Dedalus "A. E. I. O. U dediğinde belki de Russell'a olan bu borcu anımsar. *Ulysses* (190-[243])

çok garip bir açıklamayla "zannederim son borcum olacağından o kadar fazla değil"[108] diyerek 1 sterlin talep etti. Skeffington'a (şimdi Sheehy Skeffington olmuştu) da başvurdu ama beriki Nora'yla gitme planının kıza haksızlık olduğunu düşündü önceki "borçları" Joyce geri ödemediği için de içerlemişti: "Mutluluğun için ve muhtemelen senden çok daha fazla kuşku dolu arkadaşın için en iyi dileklerimi alabilirsin"[109] diye yazdı 6 ekimde. Joyce çok sinirlendi bunu okuyunca. Son olarak James Starkie'ye başvurdu: "Bu gece gidiyorum. Yirmi dakika sonra geleceğim. Bana para veremediğine göre şunu yap:

1 Diş fırçası ve macun

1 Tırnak makası

1 Çift siyah bot ve nasıl olursa olsun palto ve verebileceğin bir yeleği paket yap.

Bunlar çok yararlı olacak. Eğer burada olmazsan beni 7'yi 10 geçe paketle Davy Byrne'da bul. Hiç ayakkabım yok.

J. A. J.[110]

Sonunda Nora Barnacle ve kendini Paris'e götürmeye yetecek parayı buldu ama daha ileri değil. Oraya vardığında bir şeyler düşünecekti. Josephine Teyze onu gitmekten vazgeçirmeye çalıştı, kız kardeşi Margaret de dil döktü ama kararı değişmezdi. Kız kardeşlerinden bir diğeri Nora'ya yolculuk için gerekli şeyleri satın almada yardımcı oldu. Josephine Teyze ve Stanislaus onları yolcu etmek için geldiler, John Joyce da geldi ama oğlunun bir kadınla gittiğini ona bildirmemek daha iyi diye düşünüldüğünden deniz yolcuları ayrıldılar. Gemiye önce Joyce bindi, son anda "Eveline" öyküsündeki kız gibi onun da fikrini değiştirebileceği ihtimali aklını kurcalamış olmalıydı ama Nora tereddüt etmedi. Gemiye bindiklerinde, tamamen gizlendiklerini sandılar ama John Joyce'un arkadaşı Tom Devin onları birlikte gördü.[111] Böylece çok geçmeden John Joyce da neler olup bittiğini öğrenmiş oldu. Çift Londra'ya doğru devam ettiler yolculuklarına. Aslında daha birbirlerine tam olarak güvenmiyorlardı. Şehre vardıklarında Arthur Symons'ı görmek için Joyce iki saatliğine Nora'yı bir parkta bıraktı. Kız dönmeyeceğini sandı.[112] Ama Joyce döndü, gelecekteki tutarlılığıyla dostlarını olduğu gibi belki de kendini de şaşırtacaktı. Nora'ya gelince ömrünün sonuna kadar sözüne bağlı kaldı.

İKİNCİ KISIM

POLA, ROMA TRIESTE

1904-1905

> Üçünde, tıpkı bir kuğu gibi yaşlıydı, cesareti artıp gözlük giymeye başlayınca, yedi yaşından sonra pişman oldu.
> Neden yitimi yaşında gülmeceden yatağa düştü, benden önce kaptı hastalığı. Size diyorum, ruhunun tüm gözeneklerine kadar tuhaftır o. Günahkâr numaralarına ve kızıl kara yüzüne aldırmayın onun. O yüzden eşlenmesi yasaktı ve Çaresiz Cesetler Yasası'na göre evlenmeme konusunda uyarılmıştı... Sonra yılancık oldu ve Bro Cahlls, Fran Czeschs ve Bruda Pszths (Budapeşte belki -ç.n.) ve Brat Slavos (Bratislava belki -ç.n.) ile Yahudiler Derneği'ne girdi.
>
> *Finnegans Wake* (423-424)

"Şairler, yolculukları severler" der Henri Michaux. Joyce hem zorunlu hem keyfi bir gezgindi. Yaşamı bir yerde yeterince karmaşa içine girince onu çözmek yerine başka bir yere gitmeyi tercih etti, böylece olay üzerine olay yaşamış oluyordu. Dublin'den böyle neşeyle ayrılmasının en büyük nedenlerinden biri, Joyce'un sevdiği şeyi yapmaya âdeta zorunlu olduğunu hissetmesiydi.

Doğru yolu seçmiş olduğundan emin olamayacağı kadar çok engel vardı önünde.* Joyce, Londra'da Arthur Symons'a uğradığında onu evde bulamadı. Şimdi *Oda Müziği* isimli şiir kitabını yayıncılara kabul ettirmekten veya biraz borç bulmaktan başka çare yoktu. Londra'da bir şey yapamadılar, Joyce ve Nora aynı gece, 9 ekimde Paris'e gittiler. Paraları neredeyse bitmişti, onları St. Lazare İstasyonu'ndan Gare de l'Est'e[1] bavulları ve eşyalarıyla birlikte götürüyor azıcık da artıyordu. Nora'yı mecburen bir parka bıraktıktan sonra, Joyce umudunu yitirmeyerek belki yardım edebilirler diye Parisli arkadaşlarına gitti. Annesi hastayken yol parasını vermiş eski öğrencisi Douce tatil için gittiği İspanya'daydı ama daha sonra başvurduğu başka bir kişi, iki yıl önce Paris'te ona esaslı bir ziyafet çekmiş Dr. Joseph Rivière sahneye yine çıktı. Yol parası olsun diye cömertçe 60 frank vermekten başka, Zürih'in en büyük bankalarının müdürüyle buluşması için onu dönüşte davet etti.[2] Ama Nora parkta yalnızdı "ayakkabısı vuruyordu".† bu yüzden teklifi reddetmek zorunda kaldı. Aynı gün, Paris'i ziyaret eden[3] Curran ve eski sınıf arkadaşı James Murnaghan'ı bulmayı başardı. Gereksiz

---

* "Baba evini niye terk ettin?" Bloom, Stephen'a sorar. Stephen "Rahat battı!" der. *Ulysses* (619 [713])

† Joyce'un âdet görmeyi tanımlayan ifadesi.

sorulardan kurtulmak için Nora'yı gizledi. O akşam, 11 ekim sabahı Zürih'e varacak bir trene atladılar.

Hoşsohbet bir otel görevlisi onları, 16 Reitergasse, Gasthaus Hoffnung'a (Umut Konukevi) gitmeleri konusunda ikna etti. Umut anlamına gelen isim iyi bir işaret olarak göründü onlara. Sonra 1915'te buraya geri döndüklerinde bu kez ismin "Gasthaus Dæblin" olarak değişmiş olmasını daha iyi bir alamet saydılar. Kaçtıklarından beri ilk kez bu otelde baş başa kaldılar, aşklarını ilk kez tamamına erdirdikleri bu dökün tü otel odası Joyce'un içinde yer etti.[4]

Yakında sıkıntıların biteceğine emin olarak Joyce varışını bildirmek için Berlitz School'un yolunu tuttu. Öğretmek sıkıcı ama kolay olacak, on öyküden oluşan kitabını ve 63 bölümlük romanını tamamlaması için ona zaman sağlayacaktı. Neşeyle bunları düşünerek okul müdürü Herr Malacrida'ya uğradı. Malacrida'nın onun geleceğinden haberi bile yoktu, okulda da boş yer olmadığını[5] duyunca başından aşağı soğuk sular döküldü. Bayan Gilford hakkındaki şüpheleri yeniden uyandı, onun verdiği belgeleri dikkatle kontrol etmesine karşın kadının onu aldattığına karar verdi. Kızgınlığını dile getiren bir mektup yazdı. Kadın bu mektuba, Avrupa merkezlerindeki Vienna Berlitz School'un müdüründen gelmiş gibi görünen, Zürih'te öğretmen açığından söz eden bir mektubu içine koyarak cevap verdi. Bunun üzerine Joyce Viyana'ya işin aslını öğrenmek için bir mektup gönderdi ama gelen cevapta müdür olan biten hakkında en ufak bir bilgisi olmadığını bildiriyordu. Artık Bayan Gilford'ın nasıl aldatılmış olduğunu anlamak imkânsız hale geledursun ekimin on birinde umutlu olan Joyce'un içini birdenbire karabulutlar kaplayıverdi.

Bu acil durum karşısında Malacrida anlayış ve nezaket göstermesini bildi. Berlitz School'un İsviçre veya İtalya'daki yerleşkelerinde ona iş bulmayı önerdi. Endişeli geçen bir haftanın ardından Joyce, *Stephen Hero*'nun Belvedere günlerini anlattığı 11.bölümünü yazmayı başardı.[6] Sonunda Malacrida Trieste'de boş bir görev olduğunu duydu, böylece Joyce'la Nora eşya sandıklarını Zürih'te tesadüfen tanıştıkları bir arkadaşlarına geçici olarak bırakıp, yanlarına bavullarını alıp yola düştüler. Trieste'ye 20 ekim günü vardılar.[7] Joyce'a hapse girerek balayını taçlandırmak için bir iki saat yetti de arttı bile. Büyük Piazza Grande'de sarhoş İngiliz denizcileriyle sohbete daldı, sağa sola sataştıkları gerekçesiyle polis bu üç denizciyi tutuklayınca, Joyce araya girdi. Polis dostça ricalarını dinledikten sonra kurnaz bir şekilde Joyce'a birlikte karakola kadar gelip, tercümanlık yapmasını istedi. Oraya gider gitmez Joyce'u da diğerleriyle birlikte hapse attı. Joyce hemen İngiliz konsolosunu görmek istedi. Konsolos böyle şeylere hiç karışmak istemediği için nazlanarak geldi. Gemiden atlamış mıydı? İrlanda

Royal Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi mezunu olduğunu söyledi kızgınca. Konsolos bu olasılık dışı hikâyeden etkilenmişe benzemiyordu. İngiltere de bir suç işlememiş miydi peki? Sonunda bırakılmasını sağladı ama en kötü lütufla. Buz gibi tavrı Joyce'ta, İngiliz memur sınıfına karşı olan tiksinti ve küçük görmeyi derinleştirmekten başka bir işe yaramadı. Konsolos, daha sonraki olaylarda aldığı tavırlarla bunu kanıtlayacaktı.

Başka bir talihsizlik de Berlitz School'da yolunu gözlüyordu. Oradaki yönetici Bertelli'nin Joyce'a hiç ihtiyacı yoktu. Birkaç gün Trieste'deki bir şirket için İngilizce muhabirlik işi ve özel ders kovaladı. Bir iki öğrenci buldu ama onların verdikleriyle geçinemiyordu.[8] Bu arada Stanislaus'a yazdığı gibi hiç kimseyi tanımadığı bir şehirde bütün marifetini kullanarak "sağ, sol ve ortadan"[9] borç aldı. Morslara saldıran istiridyeler gibi Triesteliler alacaklı sürüsü olarak Joyce'un başına üşüştüler. (Alis Harikalar Diyarında'daki bir şiire gönderme -ç.n.) Aile geleneğine en uygun biçimde, neredeyse her gün adresini değiştirdi. Böyle ayrıntılara karşı takındığı kibirli bir boşvermişlikle, romanın on birinci bölümünü yazdı ve dayısı William Murray'den söz ettiği "Christmas Eve"[10] (Yılbaşı Gecesi) isimli bir öyküye başladı. Sonraki yaşadığı günlerin de açığa çıkaracağı gibi destek gelmese bile, bu en zor durumda bile dört ayak üzerine düşebilecekti. Talih eseri yardım, Berlitz School'da Bertelli'nin amiri Almidano Artifoni kişiliğinde geldi.

Kulağa hoş gelen ismi *Ulysses*'te çınlayan, nazik bir adam olan Artifoni, Trieste'dekini işletmek ve Istrian yarımadasında Trieste'nin 240 kilometre güneyindeki Pola'da yeni bir okul kurmak talimatlarıyla Berlitz merkezden gönderileli daha çok olmamıştı. Orada bazı hazırlıklar yapmış ve Trieste'ye dönmüştü. Joyce derhal onu görmeye gitti. Artifoni de bir sosyalist olduğunu kanıtladı, Joyce'un tarzından ve siyasi görüşünden de hoşlandı. Pola'daki okul için Eyers isminde başka bir İngilizce öğretmeninin görevlendirilmiş olduğu doğruydu ama ikinci bir öğretmenden de yararlanmaya karar verdi. Kuşkusuz evli olmayan erkekler tercih ediliyordu, onun durumunu sordu merakla. Joyce evli olmadığını ama yanında genç bir hanım olduğunu söylemekten kaçınmadı. Artifoni, bir sosyalistten diğerine yapılan babacan bir öğütle, bir sorun çıkmasın diye bütün belgeleri karıkoca olarak imzalamalarını salık verdi.[11] İyilikbilir şekilde, onların işlerini kolaylaştırmak için ta Pola'ya kadar gitti, 31 ekim tarihli *Giornaletto di Pola*'ya Edebiyat Fakültesi mezunu Bay Joyce'un gelmek üzere olduğunu haber yaptırdı. Diplomasının İtalyanca eşdeğeri olduğunu keşfettiğinden "Dottore in filosofia" haberi onu daha da neşelendirdi. Sonra Artifoni onların da yolcusu olduğu gemiyi karşılamak için iskeleye gitti. Yolculuktan perişan olmuş

vaziyette, gemi tahtasından karaya doğru yürüyen, içinden taşmış kirli çamaşırların, öteberinin göründüğü eski püskü bir bavul taşıyan, tuhaf bir şapka giymiş şaşkın Nora'yı ve gururlu-aman vermez Joyce'u görünce gülümsedi.[12]

Pola Trieste gibi, taşra ile uluslararası merkez olmanın arasında kalmış bir kentti ama daha küçüktü.* Efsaneye göre şehir Altın Post'tun çalınmasının ardından, kötü âşıklar, Jason ve Medea'nın peşine düşen Kolkidhler (Eski, Gürcü kökenli bir kavimi -ç.n.) tarafından kurulmuştu. Romalıların yönetimi altında şehir hayli önemli bir yer haline geldi. Bu dönemden kalan güzel bir anfitiyatro ve iki küçük tapınak, Duomo için kurulan hariç hemen tümü on dokuzuncu yüzyıl sonlarına ait mimariye tezat oluşturuyordu. Mükemmel Pola limanı Avusturyalıları en büyük cephaneliklerini, tersanelerini 1863'te burada kurmaları için cezbetti. Böylece savaş gemileri, torpido gemileri rıhtımlar boyunca uzandı, kent deniz subayları ve denizcilerle dolup taştı. Üç dil, İtalyanca, Almanca ve Sırpça sokaklarda duyulabilirdi. Artifoni'nin yeni Berlitz School'u deniz subaylarının gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulmuştu.[13] Pola'daki en meşhur talebe o zaman deniz yüzbaşısı olan sonra Avrupa'nın küçük diktatörlerinden biri olacak Amiral Horthy idi.

Oraya vardıklarının birinci veya ikinci günü İmparatoriçe Elizabeth'e† adanmış bir anıtın açılışını kutlamak için şehir bayraklarla donatılmış olsa da Joyce'la Nora, bu festival havasının geçici olduğunu anlamakta gecikmediler. Nora'ya göre Pola "eski acayip bir yer" olduğundan Joyce'u bir an önce kitabını bitirip zengin olması için teşvik ediyordu. Böylece Paris'e gidip yaşayabilirlerdi, hatta bu zevki tadabilmek için Fransızca çalışmaya bile başlamıştı. Joyce'a gelirsek Pola "Tanrı'nın hızına yetişememiş bir yer"di aslında "denizi olan bir Sibirya'ydı." Tüm Istrian yarımadasını "küçük kızıl şapkalar, bol pantolonlar giyen cahil Slavlarla dolu Adriyatik içine sıkışmış uzun sıkıcı bir yer" diye nitelemişti. Avusturya'da nasibini alıyordu: "Hiçbir iş yapmadan en az bir hafta oturan bir parlamentoyla yönetilen, Avrupa'daki en çürük kral hanedanına sahip yüzlerce ırklı, binlerce dilli bu Katolik ülkeden nefret ediyorum."[14] Joyce'un öğretmenlik yapacağı koşullar gayet iyiydi. Berlitz School daha dramatik bir yere kurulmuş olamazdı: Hem Roma hem de ortaçağ boyunca hükmü geçmiş Sergii ailesi tarafından kurulmuş güzel bir Roma kemerinin yanındaydı. Deniz subaylarına vereceği haftada on altı saat İngilizce dersi karşılığında 2 sterlin alacağını öğrendi ki

---

* Şimdi Pulj diye adlandırılan Pola Yugoslavya içindedir. Yugoslavlar Joyce'un eserine Ruslardan daha çok ilgi göstermişlerdi, *Ulysses*'in bir çevirisi orada yayımlanmıştı.

† Francis Joseph'ın karısı 1837'de doğmuş olan Elizabeth, anarşist Luigi Luccheni tarafından sırtına saplanan bıçakla 10 Eylül 1898'de öldürüldü.

bu o an için iyiydi. Via Giulia 2 numaralı binanın üçüncü katında mobilyalı bir odası ve mutfağı olan bir ev buldular. Okuldan birkaç kapı uzakta, yaz havasının yaşamalarına olanak verdiği sivrisineklerin kurban aradığı eve "çömleklerin, tava-tepsilerin, çaydanlıkların"[15] arasına yerleştiler.

Artifoni'nin Pola'daki yardımcısı, kendini diğer Francini'lerden ayırmak için karısının ismi Bruni'yi de ismine ekleyen, dost canlısı ufak tefek bir adam olan Alessandro Francini idi. Francini de Joyce'u hemen kendine çeken, olayları ironik bir şekilde karikatürize ederek anlatma yeteneği vardı. Kendinden dört yaş küçük Joyce gibi, Francini de hemşerisi bir Floransalı kızla kaçmak için ailesini terk etmişti. Genç karısının güzel soprano bir sesi vardı, şarkıcılık kariyerine devam etmesine evlilikten sonra Francini izin vermemişti. Bir süre Trieste'de oturmuşlar, sonra bir çocukları olmuş Joyce'lardan bir iki hafta önce de Pola'ya gelmişlerdi.[16] Francini ve karısı orada kaldıkları sürece Joyce ve Nora Barnacle'ın yakın dostları olacaklardı. İki kadın, başlangıçta birbirlerinin dillerini anlamadan, nezaketle birbirlerine gidip geldiler.

Daha sonra yazdığına bakılırsa Francini'ye göre Joyce "kavranılamaz, değişmez ama yine de moleküler toplanma mucizesiyle bir bütün oluşturan doğa yasalarıyla bağdaşamamanın tuhaf bir bileşimiydi."[17] "İçinde debelendiği çamurla, çilekeşçiliğin sınırlarına vuran inceltilmiş bir zihinselliğin arasındaki doğal çekimle askıda kalmış, bünyesel olarak kırılgan ve çılgın birisiydi. Tavşanın, kartalın, güneşin ve çamur yığınının varlığını sorgulamadan kabul ediyordu."[18] Francini ve Joyce, temeline insanı koyarak geçtikleri Katolik eğitimde ortak noktaları olduğunu keşfettiler. Birisi Padri Scalopi diğeri Cizvitlerden bu eğitimi almıştı. Francini dininden dönmüş biri değildi ama Joyce'un saygısızca tavrına aldırmıyordu, kilise kurumları ve törenleri hakkında sık sık sohbet ettiler. Dostlarının evli olmadığı gerçeğini de hoş görüyordu. Joyce ona sırrı tut demediği halde, bunu kimseye söylemedi.[19]

Başlarda Francini Joyce'un İtalyancasıyla bayağı eğlendi. Çünkü kız kardeş kelimesi için modern *sorella* yerine Joyce *sirocchia*'yı kullanıyordu. Francini onu düzeltince Joyce cesaretle "Ben İtalyancamı Dante'den, Dino'dan (Compagni) öğrendim"[20] dedi. Francini'nin söylediği gibi aslında Joyce, Pola'nın bir köşesinde bu delikte konuşulan "canlı diller hengâmesine katılmak için dirilmiş ölü bir dil" konuşuyordu. Joyce Francini'nin en iyi İtalyanca olan Tuscan İtalyancası üzerinde, hem resmi kullanımı, hem de özel kelime ve anlamlar içeren yerel şivesel karakteri iyi bilen bir uzman olduğunu fark etti. Tuscan İtalyancası karşılığında Dublin İngilizcesi öğretmeyi teklif etti. Francini kabul etti, pazarlıkta kendine düşen görevi öylesine iyi yerine getirdi ki Joyce neredeyse hatasız bir duruma geldi dilde. Ne var ki öğretme sırası ona gelince

Joyce özür bulmakta usta olduğunu kanıtladı.[21] Aralık geldiğinde, birlikte Moore'un *Celibates* (*Bakirler*) isimli eserini Francini'nin Floransa'da tanıdığı bir yayıncı için çevirme planı yaptılar, ama başlardaki birkaç bölümden öteye geçemediler.[22]

Scuola Berlitz'in öğretmenleri sık sık bir araya geliyorlardı. Okulu yönetme işinde Francini'nin yardımcısı Fräulein Amalija Globocnik'ti.* Kadın Joyce'ları çok sevmişti, onları minik odalarında sık sık ziyaret ediyordu. Ne zaman gelse Joyce'u yatağın üzerinde oturmuş yazarken buluyordu. Genç çiftin yoksulluğu içini burkuyordu. Joyce hep aynı takımı giyiyordu, Nora da aynı giysisini. Lamba için gazyağını bile bir keresinde ondan borç almak zorunda kalmışlardı. Odada soba yoktu, ürperten hava aralık ayı boyunca giderek soğudu. Her şeye rağmen Nora yine de konukseverliğini gösterdi, eğer para varsa Joyce'un isteğiyle, dostlarla birlikte yenmek üzere İngiliz pudingleri yapıyordu.[23] Fräulein Globocnik, Joyce'u dostça ama mesafeli buldu, papazlardan söz ettiğinde veya İrlanda'yı tartıştığında "*L'isola di santi e savi*"† gibi sözlerle genellikle tepeden bakan bir duyguyla kendini ifade ediyordu.

Okuldaki diğer İngilizce öğretmeni önce soğuk gibi duran ama Joyce'un kardeşine kibirle yazdığı gibi "Daedalean büyüsü altına"[24] girme işaretleri gösteren Eyers idi. Eyers çok iyi piyano çalardı bu yüzden Dublin'deki gibi çalıp söyleme akşamları düzenlenir oldu. Okulda bir sürü dertle ilgileniyor, bunları Joyce'a anlatıyordu, beriki ciddiye almadığı gibi kahkahalarla gülüyordu. Eyers, Fräulein Globocnik'le kavga etti sonunda, İspanya'ya yerleşmek için Pola'yı terk etti.[25] İki Fransızca öğretmeni vardı; ayık gezmeyen dost canlısı Joseph Guye ile Soldat. Joyce'un, pedagojik yöntemini Francini'yi eğlendiren kısa bir şiire çevirdiği Marckwardt isimli bir de Almanca öğretmeni görevliydi.

Wer ist hier? Herr Professor. (Buradaki kim? Bay Profesör)
Wer ist dort? Herr Collessor. (Oradaki kim? Bay Collesör)
Her Professor. Herr Collessor.(Bay Profesör. Bay Collesör.[26])

Almancanın bir gün işine yarayabileceğini düşünerek,[27] çok geçmeden tıpkı Francini ile olduğu gibi Marckwardt'la da karşılıklı derse başladı.

Nora Barnacle uyum göstermede daha fazla sıkıntıdaydı. Paris'ten kuru bir mektup yazmaya cesaret etmiş olduğu ailesiyle de bağının kesilmiş olduğunu hissediyordu. Finn's Hotel'dekilerin onun hakkında ne söylediklerini çok merak ediyordu. Joy-

* Fräulein Globocnik halen Zagrep'te yaşıyor ve *Sanatçının Portresi*'ni Sırpça-Hırvatçaya çeviren Stanislav Šimić benim için onunla görüşme lütfunda bulundu.

† Azizler ve Ermişler Adası

ce, Stanislaus'u sorsun diye oraya yolladı ama Stanislaus'a söylenen "Bayan Barnacle ayrıldı" oldu sadece. Eve dönmek için yanıp tutuşmuyordu ama Pola'da ne yapacağını da bilemiyordu. Joyce'un yazdıkları kafasını karıştırıyordu; derece derece ustalıkla biçimlendirilmiş cümlelerden oluşan düşünce tarzı onun için yeniydi, bütün olarak da kabul edilemezdi. Joyce romanından bir bölüm okudu ve 3 aralıkta Stanislaus'a gönderdiği mektupta "Benim sanatım umurunda değil" diye yazdı. Efifanileri yeni bir deftere geçirirken sayfanın yarısını kullanınca, Nora tutumlu bir şekilde "Bu sayfanın hepsi harcanacak mı?" diye sormuştu. Moore'un *Bakirler*'inden ilk öykü "Mildred Lawson"ı ona okuttu. Öykü *Ulysses* veya *Dublinliler*'deki herhangi bir öykü gibi açık sonla bitiyordu. Nora "bu adam bir öyküyü nasıl bitireceğini bilmiyor"[28] diye sızlandı öyküyü bitirince.

Sekiz yıl sonra Joyce, William Blake'ten söz ederken onun kültürlü, eğitim almış kadınlardan hoşlanmadığını söylüyordu bunun muhtemel nedeni olarak da "bulutların içinde gizlenmiş şeytanı (söylediği gibi) gözlerinin önünde her an özgürleştirerek, arındırarak doymak bilmez bencilliği içinde aşığının ruhunu, tamamıyla yavaş ve acıyla kıvranan kendi ruhu yapmayı istiyordu."[29] *Sürgünler*'de "O senin, senin eserin... onda ne varsa hepsini sen yarattın" denilir Rowan'a.[30] Joyce ve Nora'da bu tamamıyla doğru değilse bile yanlış da değildi. Joyce'un kuşatıcı etkisine karşın, Nora'da onun hiçbir zaman giremediği yerler de kaldı. Zekâ ve deha bakımından Joyce'un olağanüstü olduğunu, Nora neredeyse son zamanlara kadar anlamamış gibiydi. Joyce ise onunla her bakımdan tutkuyla ilgileniyordu. Bazen cehaleti sorun olabiliyordu ama anında verdiği cevaplar hoşuna gidiyordu. Bir gün bioskopta (Bioskop: Yirminci yüzyıl başlarında sinema oynatma makinesi -ç.n.) kendine ihanet eden aşığını nehre yuvarlayan bir aşığı izlerken "Hey, polis tut şunu" diye haykırdı. Nora, Joyce'a çok iyi bir karakteri, bir aziz yüzü olduğunu söyledi birinde. Joyce ise aynaya baktığında bir sefih yüzü görüyor üstelik karakterinin de çok iyi olarak tanımlanmasını isteyip istemediğinden emin olamıyordu. Bir kavganın ardından barıştıklarında, çocuksu olduğunu söyleyip "safdil Jim"[31] deyiverdi. Onu kendinden daha güçlü, daha emin görmek istiyordu. En muazzam gerçek Nora'nın onun müttefiki olarak kalmasıydı. 1904 Noel Akşamı, Murray Teyzesi'ne gönderdiği, Nora'dan övgüyle söz eden mektupta bütün kuşkuları silip süpürdü: "Hakkımda anlatacağım pek bir şey yok, sadece çok sık hayal kırıklığı yaşamama karşın, bana güvenme cesaretini gösteren bu mizaçta yanlış bir şey keşfedemedim. Üç ay önce bu gece vakti, North Wall'ı terk ettik. Çok tuhaf ama birçok irfan sahibi kimsenin yapacağımı söylediği şeyi yapmadım, onu bir sokak köşesinde bırakmadım. Sonuç olarak, Onuncu Pius heykeline tükürüyorum."[32]

Onunla ilişkisi sanki bir biçimde Kiliseyi terk etmesini haklı çıkaran bir şeydi.

Nora şimdi hamileydi. Joyce, Stanislaus'tan ebelik ve embriyoloji hakkında kitaplar okuması veya Cosgrave'e okutmasını, sonuçları ona göndermesini[33] istedi. Genç beyefendileri hayli şaşırtmış olması gereken talimatlardı bunlar. Ama gebelik bu sonuçlar gelmeden ilerledi. Aralık ayı bittiğinde Nora artık soğuk odaya dayanamaz oldu; Francini nazik bir şekilde onları, via Medolino 7 numaradaki (şimdi 1 numara) görece yeni evinin ikinci katına davet etti. Burada soba ve hatta bir yazı masası bile vardı. 13 Ocak 1905 tarihinde oraya taşındılar, Pola'da kaldıkları süre boyunca da Francinilerden ayrılmadılar.

Roman ilerlemiyordu, hatta kasımdan beri aynı yere saplanıp kalmıştı, düşündüğü kadar iyi olmayacağından korkmaya başlamıştı. "Yine de" diye yazdı Stanislaus'a "Stephen'ın mizacı başka türlü nasıl ifade edilir ki?"[34] O an için "Yılbaşı Gecesi" isimli öyküye geri döndü sonra birden öyküyü "Kutsal Akşam"[35] (son başlık "Toprak") olarak yeniden biçimlendirme olasılıklarını gördü. Öykünün vurgusunu eniştesi Willim Murray'den, uzaktan akrabası olan "Dublin by Lamplight Çamaşırhanesi"nde*. çalışan Maria'ya kaydırdı. Öykünün havası alaysamadan yavaşça, ipleri gevşetilmeyen bir duygudaşlığa kaydı. Ocağın on dokuzuna kadar öyküyü ancak bitirdi ve *Irish Homestead*'e satması için Stanislaus'a gönderdi. Stanislaus denedi ama olmadı. Joyce burada en çok öykünün reddedilmesinden sorumlu tuttuğu George Russell'a kızdı.†

Kasımda Joyce estetik felsefesi için ikinci bir dizi özlü sözler yazdı. Paris'te trajedi ve komedi, lirik-epik ve drama arasındaki ayrımlarla uğraşmıştı, şimdi ise güzelliğin yaratımında ahlakçılığın rolünü araştırıyordu. Akinalı Toma'dan "İyi, bir şeyi kendine çeken sahip olma duygusunun yakınındadır"[37] cümlesini almış, madem arzu edilen şey iyidir, hakikat ve güzellik en fazla arzu edilen şeydir, o zaman hakikat ve güzel iyi olmalıdır sonucuna varmıştı. Bu onun ahlaki sanat özelliğine yüklediği tek ayrıcalıktır. Sanat ahlak dışı veya edepsiz değildir ama amaçları geleneksel ahlakçılığı kat be kat aştığından, iyiyi, hakikat ve güzelin peşinde koşmanın yan ürünü saymak en iyisidir.

---

* İsimdeki ima çamaşırcı kadınların caddelere sokulmamasını anlatır

† Stanislaus, Pola'ya kaçmalarına Russell'ın gösterdiği tepkileri abisine iletmeyi sürdürdü. Joyce'un Nora'yla kaçtığını ilk kez duyduğunda Russell "Senin ağabeyin küçük bir namussuzdan başka bir şey değil" ve "birazcık tahtaları kemirmek ona çok iyi gelecek" dedi Stanislaus'a. Kardeş, ağabeyin Pola'daki Berlitz School'da işe alındığını duyunca hemen gece vakti Russell'ı uyandırmak için evine koştu ama Russell ayaktaydı hâlâ. "Ağabeyim okulda öğretmenliğe başlamış bana telgraf çekti." "Bunu duyduğuma çok sevindim" dedi Russell. "Bundan eminim" dedi Stanislaus "zaten bende o yüzden sana söylemeye geldim. Senin havalara uçacağını biliyordum ama korkarım şu kemirilecek tahtalar biraz daha bekleyecek".[36]

Akinalı'nın "kavranışı bizi memnun eden şeyler güzeldir" diye çevirdiği, gözde cümlesine geri dönerek, güzelin herkesin çirkin dediği şeyi de sık sık içine alabileceğinde ısrar eder. Güzel bir eserin kavranışında ona göre üç aşama vardır, önce o şey algılanmalı, sonra kabul edilmeli ve nihayet ona bakan kişiye tatmin duygusu bağışlamalıdır. Bu kuram *Sanatçının Portresi*'nde geliştirdiği başka bir kuramı sezdirir. Sözü edilen kitapta kavranışın üç evresi, Akinalı Toma'nın buyurduğu güzelliğin üç evresine, integritas, consonantia ve claritas'a (bütünlük, uyum ve aydınlık) karşılık yapılmıştır.

Kendini canlandırmak için epey bir zaman estetikle oyalandıktan sonra Joyce aralık başında romana geri döndü. Aralıkın on ikisi geldiğinde 12. ve 13.bölümleri bitirmişti.[38] Yıl sonuna kadar da sonraki iki bölümün çoğunu halletti. 13 Ocak 1905'te tamamladığı kısımları Stanislaus'a gönderirken, bunları sadece Cosgrave ve Curran'a vermesini bir de Josephine Teyze'ye okumasını tembihlemeyi unutmadı. Onların fikirlerini bir an önce öğrenmeye can atıyordu, bu işi Stanislaus güzelce kıvırdı. Curran yeni kitabı övmüş ama kitabın üslubunun ilk bölümlerde nostalji estirirken sonlara doğru alaycı üniversite tasvirlerine kaydığını belirterek, ince eleştiriler de yapmıştı. Joyce zaten bunu hedeflediğinden, değişiklik yapmadı. Stanislaus kendi yorumlarını son derece ayrıntılı ele aldığı, kendini kanıtlamış usta yazarlarla ağabeyinin eserini hayranlıktan yüzü yanarak kıyasladığı bir mektup yolladı. Joyce bu mektuptan hoşlanmamış değildi ama ölçüyü de elden bırakmadı, 7 Şubat 1905 tarihli bir mektupla uzun uzadıya buna cevap verme şansı buldu.

7 via Medolino
Pola, Avusturya.

Sevgili Stannie

Öykümü aldığını bildiren posta kartın içime su serpti. Ona ilaveten ayrıntılı bir referans da bekliyorum. Ayrıca senden, Charlie ve J. Teyze'den doğum günümü kutlayan tebrikler aldım, teşekkürler. Ayın ikisinde Nora, Eyers, Fräulein Globocnik ve ben küçük bir buharlıyla Brioni adasına (peyniriyle meşhur) gittik. Her küçük yortu bu ülkede bayram olarak kutlanıyor. Paris'ten bu yana iki uzun yıl geçmiş gibi.

Romanıma yaptığın eleştiriler her zaman ilginçtir. " (ve falanca) karakterinde ısrar etmek" cümlesi eğer "ve böylece korumak için" ifadesi virgüllerle ayrılmışsa meşru değil ama parantez içinde olursa meşrudur. Yine de fiili değiştireceğim. Bray'de evi terk eden Bayan Riordan, unutmuşsun sen, Dublin'de Noel yemeğine geri döner. Isabel'in maneviyata düşkünlüğü bilinçlidir. *Kolların Büyüsü*[*] adlı

* Bkz. Stephen Hero (237) ve *Sanatçının Portresi* (M. B. s. 235.).

düzyazının etkisi çocukluk çağıyla (pueritia) delikanlılık (adulescentia) arasındaki kesin noktayı belirlemeyi amaçlar (17 yıl). Hiçbir değişiklik olmadığını görmen mümkün mü? Yaşlı, dişleri dökülmüş İrlandalı "Şiytan bir Fil" demez, "şiytan fil" der.* Nora "Şiytan şahit sen geri gelene kadar burada olacağım" der. Acayip bir sesleniş! Sözün iki kez birdenbire kesilmesi eleştirin yerinde ama resmi giyinmek her zaman zorunlu değildir. Stephen'ın fikrini değiştirmesi senin düşünmüş olduğun gibi o görüntüden etkilenmemiştir ama o önemsiz olay değişimi ifade etmiş gibi varsayılmıştır. İlk kabuğu düşer. Fulham yaşlı Sheehy değildir -o daha sonra ortaya çıkıyor. Benim belgelerim yolda mı?

Sondan üçüncü ve bir önceki soğuk eleştirilerin bir övgüdür. Ama özenli veya adil değilsin. Benim fikrime göre Curran bana cömert davrandı; İlk ve son kez uyuşuk bir hayvan dediğin Cosgrave hatırladığım kadarıyla bana hiç ikiyüzlü davranmadı. Söylediğimin doğru olduğunu düşünüyor musun? Nora'ya karşı çok sertsin çünkü eğitimsiz bir beyne sahip. Şimdilerde Fransızca öğreniyor (çok yavaş). Onun yaradılışı, bunu anlıyorum ki benimkinden çok daha soylu, benim ona duyduğumdan daha büyük bir aşk besliyor. Ona hayranım, seviyorum ve güveniyorum. -Ne kadar güvendiğimi anlatamam. Ona güveniyorum. Yeterince.

Finn's Hotel'e yaptığın imayı biraz daha ayrıntılandırabilirdin, çünkü Nora orada ne olup bittiğini öğrenmek istiyor. Harper's a "Bid adieu" diye bir şarkı gönderdim ama geri geldi. *Venture*'dan Baillie'ye iki kez yazdım ama hiç cevap alamadım. Grant Richards'a (ki Symons onun iflas ettiğini söyledi bana) yazdım bana şöyle bir cevap gönderdi: "Elyazması şiirlere ilişkin daha önce cevap veremediğim için özür dilemem gerekir senden. Üzülerek söylüyorum ki şu anda kitabın basımıyla ilgili bir hazırlık yapmam mümkün görünmüyor ama kitaba hayran olduğumu söyleyebilirim, birkaç hafta konuyu dinlendirmeye bırakabilseydin, sana bir teklif yapmam belki mümkün olurdu. Elyazmaların bunu da söylemeye utanıyorum ama benim depoya kaldırılan mobilyaların içine yanlışlıkla karışmış şu anda ona ulaşmak hiç kolay değil. Her halükârda eğer meseleyi kısa bir zaman için unutup, bana biraz zaman verirsen çok memnun olacağım." Hâlâ onun gerçekten yayıncılık işinde olup olmadığını araştırabilir, bir de English III. Magazine'in adresini bana gönderebilir miydin?

Skeffington hâlâ sicil memuru mu? Maggie Sheehy evli mi? May'e bir posta kartı attım, bana niye hiç cevap vermedi? "Kızlar" Nora'ya "tepeden" bakıyorlar mı? Eleştirilere bak bakalım "La Figlia di Jorio"† hakkında bir eleştiri var mı. Para kazanmak için bir makale yazmak istiyorum. Maddi olarak hazır olmayı iste-

* Duvarın üstündeki resimleri görmüştü ve filleri görmek için annesini sıkboğaz ederek dört peni isteyip durdu. İçeri girdiğinde sadece şiytan bir fil vardı içeride." Stephen Hero (242).

† D'Annunzio'nun eseri: Jorio'nun Kızı

diğim, aklımın köşesine saplanmış bir kaygı var.* Şiirlerimi lanet bir sersemin basmasını umuyorum. "*Dublinliler*"i sana adamaya niyetliyim izin verirsen çünkü hikâyeleri kendi tadına uygun bulmuş gibisin. Sence hikâyeler gerçekten iyi mi yoksa Fransızca günlük gazetelerde yayımlananlar kadar mı iyi? Bilmelisin ki bu tür sorulara yalnızca kendi zekâma dayanarak cevap veremem. Burada güzel bir bahar havası var. Keşke yazın İtalya'ya geçebilseydim. Bitişikteki odada Avusturyalı bir subayla metresi oturuyorlar. Güzel ve hayat dolu; geceleri gülüyorlar ve odada birbirlerini kovalıyorlar. Şu anda "Kıllı İsa"† üzerinde "çalışıyorum". Kahramanvarilik araştırmanın lanet derecede edepsizce olduğunu düşünmüyor musun, öyleyse Ibsen'i nasıl tanımlamamız gerekir? Bugünlerde bazı önemli güzel cümleler yazdım. Disraeli'nin bir romanını buldular.

Nora veya Henry James hakkında yazdığın zaman mektuplarını donuk buluyorum, kuşkusuz bu konular seni sıkıyor, çünkü onlardan hiçbiriyle özel bir bağın yok. İleride kısa anlamsız lanet mektuplar olmayacak. Kısa mektuplar yazıyorum çünkü yapacak çok işim var. İngilizce öğretmek, Almanca öğrenmek zorundayım. (bayağı da öğrendim) Çevirmem gereken bir roman, mektup ve hikâyelerden ayrı yazmam ve pazarlamam gereken bir roman -Ah Tanrı'm!- daha var. Son zamanlarda acayip çalışkan bir adam oldum. Ve sonra Nora! Bile beans (bir tür müshil -ç.n.) kullanma fazla, kardeş John, lütfen gül o tatlı gülüşünle.

XV ve XVI. Bölümü bitirdim şimdi XVII. bölümdeyim. Geçen hafta Naval Hospital'dan bir doktor beni muayene etti, şimdi okuduğum zaman kelebek gözlük takıyorum. Numaram çok büyük, Pappie'ninkinin kaç olduğunu öğrenebilir misin? Para bulur bulmaz, buradaki çok iyi bir dişçiye dişlerimi yaptıracağım. O zaman tehlikelere karşı kendimi daha iyi hissedeceğim. Edebi yazılarımda bir değişiklik oldu mu sence bunu bilmeye can atıyorum. Yaşamım düzenli ama eskisinden çok farklı değil. Kişiliksizliğin sonu gelmez derinliklerine ulaşıyorum (9^4 çarpı 17-haftanın sayıları) ama diğer yandan büyük tatmin düzeylerine de erişiyorum. Bütün yapıyı kahramanlık olarak kurmak lanet olası bir yalandır, önceden de yalandı, hiçbir şey -sanat ve felsefenin de içinde olduğu- her şeyin güdüleyici gücü olan bireysel tutkunun yedeği olamaz. Bu nedenden Kıllı İsa şimdiye kadar rastladığım insanlar içinde en uğursuz sahtekârdır. Rastlarsan ona, maden suyu dolu bir testiye altı saat oturarak, bir Habeş maymunu üretmek üzere olduğumu söyle, bir de sor bakalım onun için vaftiz babası olur muymuş!

Jim.[39]

7 Şubat 1905

---

* Galiba çocuğun doğumu.

† Skeffington (Joyce'un eserinde "MacCann").

Stanislaus ağabeyinin onun fikirlerine gösterdiği saygıdan memnun oldu ama James'ten okuyucularının onun eserini sevip sevmemesine kesinlikle aldırmamasını istedi. James akla uygun biçimde yanıtladı: "Utangaçlıktan ölecek değilim ama sanatımın mükemmel olduğunu göstermek için çarmıha gerilmeye de hazır değilim. Sinsice peşimde dolaşan kahramanları duymayı hiç istemiyorum."[40]

1905 yılının şubat ayı boyunca, kitabı için daha olumlu bir havada XVII ve XVIII. bölümlere kadar geldi. Bu bölümlerde, Stephen'ı üniversite arkadaşlarıyla ve kardeşiyle tartışmalar yapan biri olarak çizdi.* Romanın uzun olması gerektiğinde ısrarcıydı: "Eğer isteseydim, kısa romanlar yazardım, bu benim için daha kolay olurdu ama benim bu romanda yok etmeye çalıştığım şey, kitabı durmadan yere atıp yıpratmak hariç yok olamaz."[41] Kitabın adını *Stephen Hero* yerine *Sanatçının Portresi* veya *Genç Bir Adamın Yaşamından Kesitler* yapmayı düşündü. İlk ismin, seçtiği kahramanını niyetlendiğinden daha fazla alaycı göstereceğini hissetmişti.

Pola'da bulabildiği veya Stanislaus'tan istediği kitapları okuyordu bu arada. Sosyalizm kuramını pekiştirmek için Lassalle'in yazdığı kitapçıkları okudu ama siyaset biliminden pek az anladığını kabul etti.[42] İsa'nın yaşamı onu büyülemeye devam etti: Renan'ın *Souvenirs* (*Hatıralar*) eserini okudu, onun artık bir Hıristiyan olamayacağına ilişkin pişman tavrından hoşlanmadı, buna karşın *Vie de Jèsus*'ün sokulgan mizacını şaşırtıcı buldu.[43] İsa'nın da tıpkı Lucifer gibi Stephen'ın mitolojik prototiplerinden biri olarak malzeme olabileceğini sezerek Strauss'un *Life of Jesus* (*Isa'nın Hayatı*) isimli eserine yöneldi. "Şu yaşlı güzel Henry James" ilgisini çekmeye devam etti; "The Madonna of Future"[44] (Geleceğin Madonnası) isimli öyküsünü iyi bir eser olarak gördü, James'in Baudelaire hakkındaki görüşünü ise "feci komik"†[45] buldu. Alelacele Tolstoy, Conan Doyle, Marie Corelli'den *Sorrows of Satan* (*Şeytanın Acıları*), Elinor Glyn ve Jacobsen okudu. Özellikle İrlandalı yazarlara sakladığı öfkesi önce Moore'a yöneldi, çünkü *The Untilled Field* (*Ekilmemiş Tarla*) isimli kitaptaki kahramanı, trenler düzenli işlediği halde Bray'den Dublin'e gidecek tren için kalkış saatlerini gösteren çizelgeye bakıyordu.[47] Yeats'i "Tüm Kelt Noellerine sonsuza kadar lanet olsun"[48] dedirten George Russell etkisinde çıkan sıkıcı *The Celtic Christmas* (Kelt Noeli) için Joyce'un yorumu "Nesi var bu İrlandalı yazarların? Kahrolası burunlarını ne diye çekip, sızlanıyorlar?"[49] oldu.

---

* Stephen Hero'nun kalan parçaları bu noktadan hemen önce yani XV. bölümünün ortasından başlar.

† Daha sonraları Padraic Colum'la yaptığı bir konuşmada Joyce, Isabel Archer tiplemesinden dolayı Henry James'in Portrait of a Lady (Bir Kadının Portresi) eserini övdü.[46]

Dublin'den bir türlü uzaklaşamıyordu. Joyce başta Stanislaus'la olmak üzere mektuplaşmayı sürdürdü. Ara sıra babasına da yazıyordu, tabii bunu yaparken John Joyce halen onun varlığından habersizmiş gibi Nora'dan hiç söz etmiyordu. 1904'ün başlarında, Dublin'in Stanislaus'un kişiliğinde Trieste'ye hiç değilse Avrupa'ya gelebileceği kuramını ortaya attı. Dublin'deki boşta olan küçük kardeş öneriye sıcak baktı ama kararsızdı. James ona bıyık bırakmasını, her şeyi bilir gibi yapmasını, harikulade giyinmesini böylece Avrupa'da kendini iyi bir gelecek içinde görmesini öğütledi. Sonunda 28 şubatta kendi durumunu bir sürgün olarak ilan etti Stanislaus'a: "Şu anki durumumu gönüllü bir sürgün olarak kabul etme aşamasına geldim, öyle değil mi? Bu bana önemli gözüküyor çünkü gönüllü sürgünlük halinden Curran'ı tatmin edecek* geleceği üretecek gibiyim. Bunun dışında romanımı sona erdirmeyi düşündüğüm veriyi de burada buluyorum."[50] Dublin'den Nora'yla ayrılışı kitabın sonu olacaktı.

Joyce Pola'yı sevmedi ama orada maddi sıkıntıda değildi. Kilo aldı, bıyık bıraktı, Nora'nın yardımıyla saçlarını yukarı doğru kıvırıp, *en brosse* yaptı. Hanımevladı olmanın ilk heyecanlarını duyumsadı. Planladığı gibi dişçiye gitti, bir iki dişini tedavi ettirdi,† yeni bir takım elbise aldı.[51] Piyano kiralayıp, şarkılar söyledi. Ama bu zevkli hayat fazla uzun sürmeyecekti. Francini'nin hatırlayacağı gibi, Avusturyalılar birdenbire Pola'da bir İtalyan'ın da içinde olduğu casusluk ağı keşfettiler. Misilleme olarak tüm yabancıları şehirden kovma kararı aldılar. Nüfuzunu kullanarak kendisi, işlerini yoluna koymak adına iki hafta daha şehirde kalabildi ama Joyce derhal gitmek zorunda kaldı.[52] Bu bilgi biraz abartılmış gibidir çünkü resmi kayıtlar bunu desteklemez.[53] Joyce, yalnızca Berlitz School'un Trieste şubesine gönderildiğini söyledi. Mart başlarında bir pazar sabahı, Joyce ve Nora Barnacle sonraki on yıl yuvaları olacak, çocukların doğacağı şehir Trieste'ye doğru yola çıktılar.

* Curran Joyce'un özyaşam materyalinden mahrum kalacağından, ikinci kitap için konu bulamayacağından korkuyordu.

† Paris'teyken dişleri öylesine kötü durumdaydı ki çok sevdiği soğan çorbasını içerken, dişine dokunduğu an sıcak çorba onu acıyla kıvrandırıyordu.

1905

Ah Trieste, Ah Trieste ciğerimi yedim ben.

Finnegans Wake (301)

Joyce artık Trieste'ye değer biçebilirdi. Şehir Carso tepelerine doğru uzanan körfeze inen taraçalara meyleder. Dolambaçlı, dar yollarla dolu eski kısım Città Vecchia'daki önemli yerler, altıncı yüzyıldan da eskiye uzanan San Giusto Katedrali'yle (Aziz günü 2 kasım olduğundan Joyce asla unutmadı.) tepenin doruğunu paylaşan on yedinci yüzyıla ait bir kaledir. Joyce'un kaldığı ve çalıştığı yeni yerleşim yerini on sekizinci yüzyıl sonunda II. Joseph yaptırıp geliştirdi; geniş meydanlar ve caddeler için körfez dolduruldu. Joyce oraya vardığında, Avusturyalılar şehri daha da büyütmek için var güçleriyle çalışıyorlardı. Liman, rıhtımda bekleyenler haricinde sabırsızlıkla yanaşmayı bekleyen gemilerle doluydu. Yelkenli teknelerin pruvalarında özenle oyulmuş aziz heykelleri vardı, bu ortaçağ havası Joyce'un ilgisini çekti. Sokaklarda dolaşan insanların giydiği, Yunan, Türk ve Arnavut kıyafetlerindeki doğu etkisini de merak ediyordu. Sık sık Yunan Ortodoks Kilisesi'ne gidiyor, Roma'yla kıyaslayınca yavan bulduğu törenleri izliyordu.[1]

Bugün Batı Avrupa nezdinde Trieste uç noktası olduğu için önemliyken Joyce'un zamanında, Güney Avrupa'nın güzide bir geçmişe sahip önde gelen bir limanıydı. Dante'nin, yıkıntıları hâlâ duran yakındaki Duino kalesini ziyaret ettiğine dair bir efsane vardır; *Duineser Elegien* (*Duino Elejileri*) Rilke'nin (Rilke: Avusturyalı yazar, 1875-1926 -ç.n.) oradaki uzun kalışının ürünüdür ve kalenin bir kısmı eski harabelere bitişik modern kaledeki, Joyce'un ikametgâhıyla çağdaştır. Duino'dan daha yakın başka bir kale daha vardır; Arşidük Maximilian tarafından 1854-1856'da Norman tarzında yaptırılmış Miramare. Bu saçma sapan ama alımlı yapılmış binanın önündeki Maximilian'ın 1864'te Meksika'ya gitmek için ayrıldığı iskelede duran iki sfenks hâlâ kuşku dolu gözlerle denize bakar. Joyce, mermerden yapılmış bu kaleyi onları sahil boyunca yurtlarına götüren beyaz bir tren gibi gören yerli Triestelilerle duygudaş oldu. Ustası Ibsen de Alp dağlarından geçen karanlık tünellerinden çıktığı o anı hatırlamış, birdenbire Miramare'yle "Güney'in enfesliğiyle" karşılaşmış, "yapıt tamamıyla güzel olmasa da benim daha sonraki eserime damga vurmaya yazgılı, harika yumuşak beyazlık"[2] demişti. Güney Joyce'a da benzer etkiler yaptı. Birçok kez parlamasına kar-

şın öfkesi soğudu. Önce gayet iddialı olan politik fikirleri neredeyse yok oldu, edebi amacı belli belirsiz, yurttaşlarını teşhir etmekten ifşa etmeye doğru evrildi; kendini zeki, ince işlenmiş bir sanat yaratmaya adadı, bu sanat daha az suçlayıcı, *Stephen Hero*'nun kimi bölümlerinden veya *Dublinliler*'in ilk öykülerinden daha çok şehre ait olacaktı. Böylece *Ulysses*'in kişiliğinde, duygusal olmasa da parlak Akdeniz dünyasını yüzü gülmez Dublin'e taşıdı.

Joyce, Trieste'de bu yolda değişeceğinden kuşku duymadı. O an için şehri sevmemiş olduğu halde Dublin ile birçok benzerlikler görmüş ve anladığını hissetmişti. Tıpkı Dublin gibi Trieste'de büyük bir nüfusa sahip olduğu halde küçük bir şehir olarak kalmıştı. Herkes tanıdık görünüyordu; aynı insanlar aynı kahvelere, operalara, tiyatrolara gidiyorlardı. Joyce özellikle şiveden çok hoşlandı. Eğer Dublin ağzı kendini hemen belli ediyorsa, kendi fiil biçimleri, kendi sözcüklerine sahip, Slovence ve diğer dillerden gelen kelimelerle karışmış Triestine aksanı çok daha ayrıksıydı.* Triestino özel bir şive olmakla kalmıyordu. Trieste'de yaşayan, Yunanistan, Avusturya, Macaristan ve İtalya'dan toplanmış herkes kendi telaffuzlarını katarak bu şiveyi konuşuyordu. Böyle zengin bir atmosferde oluşan, ülkelerin birbiriyle dalga geçmek için anlattıkları fıkralar, söz oyunları Joyce'un çok hoşuna gidiyordu.

Trieste Dublin'e irredentist (kendi memleketinin kaybettiği toprakları geri isteyen kimse -ç.n.) hareket açısından da benziyordu; benzerlik öylesine çarpıcıydı ki Joyce, İtalyan dostlarını İrlanda politik meselelerine çekebileceğini gördü, her halükârda onları dinlemeye mecbur kılacaktı. Nüfusun dörtte üçü İtalyan, dili İtalyancanın bir şivesi olduğu halde şehir, 1382'den beri orayı sürekli ellerinde tutan Avusturyalıların yönetimi altındaydı. Akıllı davranan Avusturya yönetimi irredentistlere karşı hoşgörülü bir politika izledi. İtalyan krallığı altında ulaşamayacakları yararları imparatorluk kanatları altında elde edeceklerine onları ikna etmeye çalıştı. Ama bağımsızlık duygusu özellikle tüccar sınıfında yükselmeyi sürdürdü. Avusturya'da antisemitizm olduğundan, İtalya'da böyle bir şey olmadığından özellikle Yahudi tüccarların neredeyse istisnasız hepsi irredentist oldu. Bu hareketin liderlerinden biri akşam gazetesi *Il Piccolo della Sera*'nın yayıncısı Teodoro Mayer'di. Mayer, Trieste'ye yerleşmiş tebrik satıcılığıyla geçimini sağlamış bir Macar Yahudisi'nin oğluydu. *Piccolo*'yu 1881'de tek sayfalık bir gazete olarak (adı da buradan geliyordu [Picolo=küçük] -ç.n.) kurmuştu ama Joyce Trieste'ye geldiğinde en büyük gazete buydu. Mayer, sonra yaptığı iş için İtalyan senatörü yapılarak ödüllendirilecekti. Ne var ki Avusturya Trieste'deki İtalyan

* İşin daha ilginç tarafı bir zamanlar Triestino, Kelt kökenli Friulano diye bilinen dile çok yakındı.

milliyetçileri bir Macar Yahudisinin yönetmesindeki ironi Joyce'un gözünden kaçmadı. Kahramanı Leopold Bloom hem bir gazeteci hem de milliyetçilik adına kendine düşeni yapmasıyla ünlüdür.* Mayer için *Piccolo*'yu hem hazırlamak hem de basmak kolay değildi bu yüzden editör olarak, Roberto Prezioso adında, derhal Joyce'un öğrencisi olacak şık bir Venedikliyi işe aldı.

Joyce'un politik görüşleri irredentist değil sosyalistti. Trieste'de yığınla sosyalist vardı. Sık sık akşam içkisini yudumlamaya başladığı Città Vecchia'nın kahvelerinde işçiler arasından dostlar edindi.[3] Tam üç yıl önce, şubat 1902'de Trieste'deki sosyalistler, isyan gibi bir genel grev örgütlemişlerdi. Rusya'da 1905'te gerçekleşen devrimci kalkışma onlardaki heyecanı diri tutuyordu. Joyce'un sosyalizmi kendi ilkelerinin bir birleşimiydi, şimdilerde onu ilişkin fikirleri Stanislaus'a yazdığı mektuplardan da görüleceği gibi durmadan değişiyordu. Aslında Kilise'nin politikaya hükmetmesini engellemek için sosyalizmi istiyordu:

> Bendeki sosyalist eğilimlere çoğu zaman karşı çıktın. Ama bunun gibi gerçeklerden basitçe göremiyor musun ki proletaryanın özgürlüğünü erteleme papazlığa, aristokrasiye veya burjuvaziye karşı geliştirilen bir tepki her çeşidinden despotizme karşı bir tiksinti anlamına gelirdi. Gogarty boğulan bir adamı kurtarmak için Liffey'ye hemen atlardı ama kölelik yapan kuşakları lanetlemeye gelince biraz tereddütlü gibi görünüyor. Belki de flüt çalan şairlerin törenle kutlaması gereken olay budur. Benim açımdan Avrupa'da kiliseyi tam anlamıyla iktidara gelecek şekilde yeniden kurmak, Cizvitler bize Fransiskan rahiplerinin hiçbir zaman tekerlerin üzerinde insanları gerip kemiklerini kırmadığını, çarmıha gerip işkence yapmadıklarını söyleyedursun Engizisyon'u yeniden canlandırma anlamına gelirdi.[4]

Politik bilincin eserine farklı bir tat katacağını da düşündü, tıpkı Hauptmann ve Ibsen'in eserlerinde olduğu gibi. Daha önemlisi sosyalizmin geldiğinde kendisi gibi sanatçılara bir çeşit para yardımı yapılabilecek, böylece kapitalizmdeki parasal belirsizlikle edinilmesi imkânsız özgürlüğe kavuşmuş olacaktı. Stanislaus bu ince ayrımlara boşverdi ve bir zamanlar aşkı tezgâhtarlar için önemli saymış ağabeyini evrensel bir âşık olmakla suçladı. Joyce ona verdiği yanıtta, sosyalizmi kendi kişiliğini bütünleyen bir parça olarak göstermek için yoğun çaba sarf etti:

---

* "Ama düşünün bir kere" dediydi John Wyse "bir Yahudi de başka herkes gibi kendi vatanını niçin sevmesin ki?" "Sevsin elbet" dediydi J. J., "ama önce hangi vatanı seveceğinden iyice emin olsun!" *Ulysses* (337 [448] [N. E. .s382]) Buffalo'daki New York State University'deki bu bölümün elyazmasında Stephen Dedalus bu sözü söyler.

"Politik görüşlerimi kafanda evrensel bir aşığın görüşleri diye canlandırman bir hatadır; bu görüşler sosyalist bir sanatçının görüşleridir. Çağdaşlarımdan çok daha uygar bir yaşam sürmeye çalışmamı bazen ne kadar garip hissettiğimi anlatamam. Ben Nora'yı, yaşamını bana adaması için yemin ettirmek için niye bir papaza veya avukata götürmek zorundayım? Babamın-anamın benim üzerime yükledikleri epey zahmetli inanç yükünü ben niye kendi çocuğuma bindirmek zorunda kalayım ki? Bazı insanlar sosyalizm söylevleri çekerken para kazanmaya çalıştığımı söyleyebilirler ama bu tam doğru değil en azından onların kastettikleri manada. Eğer bir servet yapsaydım bunu koruyacağım kesin olarak belli değildir. Benim yapmayı arzuladığım şey güvenebileceğim bir yeterlik yaratabilmek. Buna niye sahip olmayı umuyorum? Çünkü hiçbir devletin şu anda benim giriştiğim işe harcadığım emeğe gereksinim duyacağına inanmıyorum. Geçmişe, dostlarla veya akrabalarla olan ilişkilerime bakarsan, bunun, kaçış bahanesi olarak, onların bana karşı davranışlarındaki hatanın üzerine beni atlatan, kötüye kullanılan ilişkilerden kaynaklı gençliğe özgü abartmalı bir duygu olduğunu göreceksin."[5]

Sosyalizm hiç böyle çetrefilli savunulmamıştı.

Ne dini ne de emperyal despotluk Trieste'de Joyce'a, Scuola Berlitz'teki Almidano Artifoni ve ikinci müdür Bertelli'nin küçük despotluğu kadar sıkıntı vermemişti. Joyce ödenen ve genellikle (Bertelli'nin işgüzar karısının öğüdüne karşı)[6] önceden ödenen maaş 45 krondu. Pola'ya ilk geldiğinde de çok görülen bu meblağ aslında Dublin'de yaşarken editörlerden veya dostlardan bin bir güçlükle dil dökerek alınan paradan fazlaydı. Ama Joyce şimdi borçla yaşamaya kendini şartlandırmıştı, çoğu kez öğleden sonra yeniden borç alacağı parayı sabahleyin ödüyordu. Hem Artifoni hem Bertelli evliydiler ama ikisinin de çocukları yoktu, Nora'nın hamileliği büyük bir şaşkınlık uyandırıyordu üzerlerinde. Scuola Berlitz çalışanlarından centilmence bir görünüm istediğinden verimsiz küçük Joyce'lara sahip olmayı hiç hesaba katmamıştı. Joyce'un Pola'dan aldığı yeni takım elbisesi Trieste'de saygıdeğer birinin giysisi gibi kabul edilmedi. Diğer İngilizce öğretmeni* bir gün yanına gelip Cockney aksanıyla "Tuhaf insanların pek zevki olmadığını hep fark etmişimdir, ne bulursalar üzerilerine giyiyorlar. Sana bir öğüt benden; Eğer bir zevkin yoksa griye başvur. Yapış griye. Ne çeşit hiç fark etmez, daima insanı beyefendi gösterir." Joyce bir şey demedi o an için ama kendisine bir hiçin patronluk taslamasından çok rahatsız oldu. "Bir gün" dedi sakin bir tehdit havasıyla "öğrencilerimin tepesine bir yumruk geçireceğim ve çıkıp

* Bu adamın ev sahibesi ve kendi kızı hakkındaki yorumları Stanislaus'a göre Joyce'a "Pansiyon" öyküsünü yazdırdı. Öyküdeki "Polly Mooney" ismi Nora'nın çocukluk arkadaşının adıydı.[7]

gideceğim."[8] Bu dehşet kararın gerçekleşmesine bir yıl vardı.

Joyce'un okulda hoşuna giden şeylerden biri, onun varlıklı talebelere başarıyla öğretmenlik yapmasıydı. Bunların arasında Yunan kökenli varlıklı bir tüccar olan Joyce'un daha sonra söz etmekten hoşlandığı, Trieste'nin ilk kılıç ustası dediği Kont Francesco Sordina da vardı. Sordina, bu zeki genç adamdan ders almaları için arkadaşlarını da teşvik etti. Almidano Artifoni okula soylu sınıftan gelen bu katkıdan öylesine hoşnut oldu ki Joyce'un kalmayabileceğinden endişe etmeye başladı. Bu yüzden bir gün Joyce'u çağırıp, rakip bir kuruma yerleşmeyi düşünürse hemen kovulacağını söyledi, alçakça bir tarzda sözleşmenin okul kopyasının yasal bir şekilde mühürlendiğini ama Joyce'a ait nüshanın mühürsüz olduğunu bildirdi. Joyce 12 temmuzda Stanislaus'a bu "terör saltanatı"ndan söz etti. Ama o doğuştan sıkıntılı bir işçiydi. Artifoni de her zaman sert değildi, ona borç verdiği gibi kullanmadığı mobilyaları da bağışladı.

Joyce zengin olmayı tamamen Scuola Berlitz'e bırakmadı. Trieste'de uzun yıllar ara sıra depreşecek delişmen planlara yeniden başladı. Dünyayı, kendisini yoksul bıraktığını düşündüğünden, hazinelerinden bazılarını ona akıtarak telafi ettirmeye kararlıydı. 1905'te böyle, muazzam ama kısa ömürlü dört planı vardı. Birincisi Nora'nın, büyükannesinin vasiyetnamesinde ona para bırakmış olması gerektiğini iddia eden boş niyetiydi ki asla böyle bir para gelmedi. İkincisi İrlanda Foxford tüvitlerini Trieste'de satmak için imtiyaz elde etmeydi; bu fikri oluruna bırakmıştı, buna yeniden sarılıp büyük önem atfetti. Üçüncüsü daha çok şan dersi alıp profesyonel tenor olmaktı.[9] Temmuzda besteci ve şan öğretmeni Giuseppe Sinico'ya* gitti. Giuseppe Sinico, Trieste'de meşhur "Inno di San Giusto" aryasının da içinde geçtiği *Marinella* operasının da bestecisiydi. Sinico Joyce'u profesyonel yapabileceğine ikna oldu ama kısa bir süre sonra, muhtemelen ücretler ödenmediğinden dersler kesildi. Daha çarpıcı olan, Joyce'un babasının da sevineceği bir diğeri, bulmaca yarışması kazanma planıydı. Londra dergisi *Ideas*'ta Joyce bir bulmaca gördü, mayısın başında Stanislaus'a kırk sekiz parçanın kırk ikisini çözmüş olduğunu, kalan altısı üzerinde uğraştığını yazdı. Kalleşlikten korktuğundan Stanislaus'a cevapların içinde olduğu mühürlü, kayıtlı bir mektup göndermeye söz verdi. Eğer dergi herhangi bir nedenden dolayı 250 sterlinlik ödülü ona vermezse mahkemeye bu sunulabilecekti.[10] Ne yazık ki uzaklıktan dolayı Joyce'un başvurusu bir gün geç kalınca o kadar emek boşa gitti.

Eve yazdığı mektuplar, onu birçok faaliyete dalmış gösterirken, sürgünlüğüne bir

* "Üzücü Bir Olay" öyküsündeki kadına Bayan Sinico adını verdi.

dayanak bulmaya çalıştığını da gözler önüne serer. Mektuplar ömrü boyunca ona hâkim olmuş üç değişik ruh hali içinde yazılmıştı: Emin, sızlanan ve kendini temize çıkaran. Byronvari romansın ateş yiyen kahramanı -henüz olgunlaşmamış- ezilmiş koca ve ardından, sadık baba rolleri arasında bocalıyordu. 27 mayısta Stanislaus'a öfkeli bir tonla yaşamının bir "şehidinki" gibi düşünüleceğini yazdı. Dostları onun gerçek düşmanı geleneklere sadık kalmak adına ona ihanet etmişlerdi. Joyce 19 temmuz tarihli mektupta kendisini sanık sandalyesinde, ona karşı yapılan suçlamalara, artık unutulmaya yüz tutmuş, ruhun prangasız yaşama hakkı olduğunu ileri sürerek cevap veren biri olarak hayal etti:

> Şimdilerde kendimi içinde bulduğum mücadeleye ben sırf bu geleneklere karşı olduğum için değil, ahlaki mizacımla uyum içinde yaşamayı istediğim için girdim. Irlanda'da kimi insanlar var ki benim ahlaki mizacımı çapraşık sayabilirler, bir adamın tüm görevinin borçlarını ödemekten ibaret olduğunu düşünen insanlar. Bu sözünü ettiğim durumda Irlanda'nın fikri herhangi bir Avrupa mahkemesinin fikrinin karikatürü olmaktan kurtulamıyor. Adamakıllı yargılanmam için gelişigüzel seçilmiş, (bir) polisin verdiği kanıta dayanan, dar görüşlü bir bürokratın emri altında yargılama yapan on iki köylü tarafından değil, tüm İngiliz yasal yöntemlerine törenle tövbe etmiş bir yargıcın başkanı olduğu kısmen kendi sınıfımdan ve çağımdan olanların oluşturduğu bir jüri tarafından yargılanmam gerekir benim. Niçin bu noktada ısrar ediyorum? Sırf şunun için, haline ağlanacak şartlarım bana karşı bir sitem oluşturuyor gibi de ondan.[11]

Diğer bir deyişle tıpkı kendisi gibi düşünenlerden oluşan bir jüriyle beraat edebilirdi. Bu sahne komik gibi görünse de belki Ibsen'in bir fikrinden, ("*At Digte*" şiirindeki) sanatçının sürekli kendi kıyamet gününü düşünmesi gerektiği ilkesinden türemiştir. (Hem Ibsen hem de Joyce oldukça dolaylı biçimde kendilerinin bu hesap sonunda kötüye mahkûm edilmemeleri gerektiği şeklinde bunu yorumladılar.) O an için Joyce bu mahkemeye karşı, küçük özel bir davaya karşı değildi ama *Ulysses*'i yazmaya başladığı zaman hem kendini hem de mahkemesini alaya aldı: Bloom hayali bir yargıca işlenmiş ve işlenmemiş suçları itiraf ederken *Finnegans Wake*'te Earwicker on iki günahı kabul etmek için sadece bir suçtan kendini arındırır. Seymour Bushe ve John F. Taylor belagatiyle kendini bir mahkemede savunma imajı Joyce'tan hiç ayrılmadı.

Kendine ihanet edenleri de tanık sandalyesini oturttu. 1905 haziran ayında Trieste'de "Kutsal Görev"in elli kopyasını bir matbaacıdan aldı ve onları şu kişilere dağıtma talimatıyla Stanislaus'a gönderdi: Byrne, Curran, Roberts, Ryan, Russell, Go-

garty, Magee, Best, Cousins, Starkey, Keller, George Moore, O'Leary Curtis,* G. A. McGinty† Elwood ve Cosgrave. Aslında tümü hedef olduğu halde, Yeats, Lady Gregory veya Annie Horniman'a göndermeyecek kadar sağduyuluydu. Şiiri yazdıktan sonra neredeyse bir yıl bastırmak için birçok sorunla boğuşması Joyce'a garip gelmedi; mesafenin kavgalarına hiçbir etkisi olmamıştı. Müstehcen sözlerin sadece gururu parlattığı bu muhteşem atak intikamın tadını şöyle bir alıştı, asıl hücum, Stanislaus'a sonbaharda yazdığı bir mektupta mizahi yüklü bir gaddarlıkla dile getirdiği gibi roman ve öykülerde geliyordu:

(K. E. [SM] s. 54)

> Allah için bende hâlâ var olan bu Yahudi bağırsaklarından kurtulmalıyım. Dün Trieste dışında, büyük bir ormana yürüyüşe gittim. Kahrolası tekdüze yaz geçti, yağmur ve yumuşak hava, bana güzel (ciddiyim) İrlanda iklimini düşündürttü. Bu kahrolası aptal güneşten nefret ediyorum. Herkesten millerce uzakta, uzun ağaçlarla çevrili bir peykeye oturdum. Bora (Trieste rüzgârı) ağaçların tepelerinde gürlüyordu. Toprağın her parçasını kokladım ve aşağıdaki duayı sundum. (Renan'ın Akrapolis'e sunduğuyla aynı değil) Hey her şeyin ardındaki bulanık şey!
>
> İsa aşkı için bendeki Allaha kahredici işleri değiştir. (Tanrı'm senden gelen lanetleri kaldırman için sana yalvarıyorum.) İsa adına bana bir kalem ve mürekkep şişesi ve biraz akıl ver ve haça gerilmiş İsa için, eğer o kalemi açmazsam ve mayalanmış mürekkebe batırmazsam ve beni cehenneme atan insanlar hakkında küçük cümleler yazmazsam (bana ihanet edenler hakkında küçük cümleler yazmazsam beni cehenneme at.) Hem insanlara ihanet etmenin birçok yolu var. Bunun cezasını çeken yalnız Galile değildi. Hangi cehennem olursan ol, (kim olursan ol) sana benden oynamamı beklediğinin zavallı bir komedi olduğunu bildireyim ve sizin (senin) için oynarsam cehennemlik olayım. Beni sabırlı olmaya zorlarken ne demek istiyorsun? Senin iyiliğin için, (Sırf senin hatırın için) Bristollu siyah küçük adamı, bana deposundaki zehrinin küçük bir kısmını tükürdüğü zaman, ensesinden tutup sokağa fırlatmaktan kaçındım. Benim kahraman doğam bunu engelledi, çünkü benden küçüktü. Senin için bir motosikletlinin bana karşı alçak ve korkak tavırlarına izin verdim, benim eşitimmiş gibi yaparak hiçbir şey görmüyormuş gibi yaptım. Üzüntüyle sana itiraf ediyorum, koca adam (moruk), koca bir aptalım. Fakat bana yalnız şunu bağışla, Paris'e gideceğim, sanıyorum, orada Anatole France adlı ve iyi bir daha iyi ve en iyi (İyidahaiyieniyi) adında bir Kelt dilbilimci tarafından takdir edilen biri var ve

* Curtis bir gazeteciydi, bkz. s. 625.

† Bu 27 Ağustos 1904 konserinde, Antient Concert Rooms'ta Joyce'u da şarkı söylemesi için davet etmiş, Irish Industries'ten McGinty'di.[12]

ona saygıdeğer usta, bu kalem yeterince açılmış mı diyeceğim. Âmin.[13]

Eski yaraları belleğinde taze tutarken Joyce bir yandan da aklının huzura ermesini istemiyordu. Buna hiçbir zaman erişemedi. Bunun yerine bir krizden başka birine, kötü durumdan daha kötüsüne gitti. Şimdi asıl ilgilenmesi gereken sorun Nora Barnacle'dı. 1905 martında varışlarından birkaç gün sonra Piazza Ponterosso 3 numaranın dördüncü katındaki bir odaya taşındılar. Orada yaklaşık bir ay, ev sahibesi apartmanında bebek istemediğini kehanetvari bir şekilde önceden söyleyene kadar kaldılar. Joyce bu fobinin tüm Triesteli pansiyoncu kadınları zehirlediğini anladığından, Scuola Berlitz'in hemen bitişiğinde, via San Nicolo 31 numaranın zemin katında oturan ve Nora'nın durumundan daha çok onun saygıdeğer öğretmenlik göreviyle ilgilenen Signora Moise Canarutto isimli bir kadın bulunca sevindi.

Nisanın başlarında kadının dairesindeki bir odaya taşındılar. Bu zaman zarfından Stanislaus ve Cosgrave'den ontogeny (organizmanın gelişimi bilimi -ç.n.) hakkında ne öğrenmiş olursa olsun hamilelik sıkıntısı konusunda tam bir cahildi. Ciddi ciddi Nora'nın Trieste'nin havası yüzünden sağlığının bozulduğunu düşündü, mektuplarda bunu tekrarladı. Soğuk, Pola'da onu yormuş şimdi de 38 derecelik Trieste'nin sıcağına maruz kalmıştı. Üstelik *borayla* içe işleyen bu sıcak onu gün boyu çaresizce yatağa mahkûm ediyordu. Pansiyoncu kadının mutfağında pişirmeyi sevmiyordu bu yüzden öğle ve akşam yemekleri için dışarı gidiyorlardı. Ama restoran yemekleri ona göre değildi, şaşılacak kadar da pahalıydı. "Durmadan borç alıyorum"[14] diyen Joyce bile endişelenmeye başlamıştı. Dışarı gitmek de ayrı bir dertti, Nora yaz geldiğinde ancak Trieste dilinden otuz kelime öğrenmişti bu yüzden kendi başına pek bir şey yapamıyordu. Joyce, Triesteli kadınların Nora'ya giysileri, şiş karnı yüzünden tepeden baktıklarını söylüyordu. Bu perişanlık içinde ha bire ağlıyor, bazı geceler ağzını bıçak açmıyordu. Konuştuğu zaman sözleri Galway damgası taşıyordu. *T. P's Weekly*'deki bir makaleye baktı bir gün ve "Bu senin tanıdığın Ibsen mi?" diye sordu. Birinde de salondan gelip çok önemli bir şey bildirirmiş gibi "Ev sahibesinin kuluçkaya yatmış tavuğu var şurada, güzel bir yumurtanın üzerinde yatıyor şu an."[15] (Nora tavuktan *she* demesi gerekirken *he* diye bahsediyor. -ç.n.) Joyce'un hoşuna gidiyordu bu sözler ama çektiği sıkıntıyı azaltamıyordu. "Bilmiyorum bu kadar gözyaşından sonra ne acayip, huysuz bir yaratık doğuracak" diye yazdı Stanislaus'a "Hatta seçtiğim adların (George ve Lucy)[16] uygun olup olmadığını tekrar düşünmeye başladım."

Sandığından daha fazla mutsuzdu Nora. Çünkü Joyce geceleri yeniden epey içmeye başlamıştı, Nora saatin kaçında çıkıp geleceğini bile bilmiyordu. Bir gece Francini

Bruni'ye ona gidip bakması için yalvardı. Francini onu Città Vecchia'daki bir hendekte yatarken buldu. Joyce yaşam tarzındaki bu değişimden Stanislaus'a hiç söz etmedi ama büyük ihtimalle, bebek doğmadan biraz önce, 7 temmuzda[17] önemli bir konuyu konuşmak için ondan Trieste'ye gelmesini istediğinde bu aklındaydı. İyice düşününce, Stanislaus'un böyle uzun bir yolculuğu yapmasının zor olduğunu anladığından, ona mektupla başka bir öneride bulundu. Nora ve henüz doğmamış çocuğun hatırı için sürgünün acı ekmeğini yeme zevkinden vazgeçmeye dünden hazırdı:

K. E. *SM*: s. 46

Mutlu olmak en iyisidir diye düşünüyorum ve onun yaşamı burada sürdürerek mutlu olması için bir umut görmüyorum. Onun hakkında nasıl saygılı, takdir eden düşüncelerim olduğunu elbette bilirsin ve ayrıca North Wall'a o gece bizimle geldiğinde dostlarımıza nasıl bir yanılgı içinde olduklarını gösterdiğini de hatırlarsın. Eğer huyuna daha uygun bir yaşam sürebilseydi daha mutlu ve sağlıklı olabilirdi diye düşünüyorum ve ters "aşk" fenomeni tedirginlik yaratsa da; benimki gibi çok bencilce yürütülen bir yaşamda şikâyet etmenin doğru olduğunu sanmıyorum. Çocuk, sorunun unutulmaz bir parçası. Sanırım Nora'nın geçerli ahlak hilelerinden hiçbirini yapamadığını bilirsin ve çok umarsız, en küçük zorlukla baş edemeyecek kadar beceriksiz olduğunu dikkate alırsan mutsuzluğunu açıklayabilirsin. Senin onun hakkındaki ve onunla benim olacak çocuk hakkındaki tutumunu tam bilmiyorum fakat önemli şeylerde benim düşüncelerimi paylaştığını düşünüyorum. Gerçekten kadınlar hakkında çok az şey biliyorum, sen benden de az biliyorsun. Bu konuyu ikimizden de iyi bilen Josephine Teyze'ye teslim etmeliyiz. İngilizce öğretmenlerinden biri onun bana layık olmadığın söyledi ve eminim birçoğunun yargısı böyle fakat böyle bir yargıya varırken ruh durumu çok fazla kendini aptallaştırmayı gerektirir, ben böyle bir zorluğa hazır değilim. (Böyle bir hükmü ortaya çıkaracak ruh haline girmek insanın kendini epey aptallaştırmasını gerektirir ki ben böyle bir külfete girmeye hazır değilim.) Nihayet, Skeffington ve onun gibiler kadının erkeğe eşit olduğunu düşünürler. Cosgrave de benim ondan bir şey yapamayacağımı söyledi; öyle görüyorum ki Cosgrave ile benim birçok noktalarda eksiğimiz var, o (Nora) kendisinden bir şey yapılmasını hiç de gereksinmiyor. Kesinlikle kendimi ona başka birine olduğundan fazla teslim ettim ve bu mektuba başlayabileceğime inanmıyordum, o bana cesaret verdi. Benim üstümdeki etkisi, şimdiye kadar, bendeki doğal neşeyi ve sorumsuzluğu mahvetti fakat bu etkinin başka koşullarda sürebileceğini düşünmüyorum. Benim yapımın belirgin bir yanına hiç yakınlık duymuyor ve asla duymayacak bir kez bile; ikimiz de berbat bir melankoli akşamı yaşarken benim "ah tatlım, sevgilinin öyküsünü dinle" diye başlayan şiirimi okudu. Bu dokuz aydır ilk kez bana gerçek bir şair olduğu-

mu düşündürttü. Bazen çok mutlu ve neşeli ve ben gittikçe daha az romantik olurken, aşkımın Serpentine'deki (Serpentine'de 1816'da intihar eden Harriet Shelley'i anıyor) şırınga gibi sona ermesini arzu etmiyorum. Aynı zamanda yaşamımda, Josephine Teyze'nin karşılıklı hoşgörü dediği her türlü insanca olası ayrılıklardan kaçmak istiyorum. Gerçekten şimdi mektubumda iyi olduğum gibi, yine büyük umutla doluyum ve eğer ikimiz de birbirimizin yaradılışına olanak tanırsak mutlu yaşayabileceğimizi düşünüyorum. Fakat şimdiki saçma sapan yaşam ikimiz için de olanaksız... Kendi kendime çok sık düşünüyorum ki yazılarım keskin görünmesine rağmen, çok açık yürekli olduğum için yaşamda başarısız olabilirim ve açıkça İrlandalı bir arkadaşın (Byrne) yardımıyla ada hakkında davamı ve araştırmamı başarıyla yürütebilirim diye düşünmekle yanlış yaptım. Sürgünümün alçaltıcı ve doyumsuz yanı beni kızdırıyor ve "bir gün" cebinde para ve edebiyatçılara sonunda yetenekli bir olduğunu kanıtlamış olarak dönme düşüncesiyle bunu sürüklemeye neden göremiyorum. Birçok arama ve incelemeden sonra geçici bir çözüm olarak uygulanabilecek bir plan düşündüm ve şimdi sana onu sunacağım."[18]

Önermek zorunda kaldığı şey, her zamanki gibi titizlikle ayrıntılandırılmıştı ve gülünç derecede uygulanamaz bir plandı: Gelecek nisanda, o, Nora, doğacak bebek ve Stanislaus Dublin banliyölerinde* küçük bir kulübe alacaklardı. Bu yılın ağustos ayında Stanislaus'a maaşının bir kısmını göndermeye başlayacaktı ve o da bunu biriktirecekti. Yaklaşık bir yıl deneyecekleri bu komünal yaşam boyunca James kendi masraflarını, şiirler öyküler satarak karşılayacaktı. Stanislaus'un tepkisinin ne olacağını kestiremeyeceğini söyledi ama "farazi kulübenin"[19] atmosferini baba evinden daha az sevebileceğini de varsayıyordu. Bu plan, hiçbir şey anlatmıyorsa bile Trieste'deki yaşamından hoşnut olmadığını ifade ediyordu. Ayrıca turp ve havuçla kaynamış bir kuzu budu parçasının burnunda tüttüğünü itiraf ediyor, Nora'nın da ocağın üstünde bir çaydanlık görmeyi istediğini söylüyordu.[20] Stanislaus kendisine yapılan bu önerinin niye gerçekleşmeyeceğini açıklamış olsa da ilk çocuğunun doğmasıyla James bunu unuttu.

27 temmuzda öğlenden sonra plaja gitmeyi düşünüyordu şans eseri oturduğu kahveden eve dönünce Nora'ya acı içinde kıvranırken buldu. Sancı uzun süredir devam ettiğinden Joyce ev sahibesini çağırdı; kadın bunun sindirimden kaynaklı bir ağrı değil, doğum sancısı olduğunu hemen anladı ve gidip bir ebe getirdi. Ebe de onu

* "En ucuzundan deniz kıyısında gülrenklice bir kulube." (FW): (179) Bloom da "özel bir anlaşmayla, güney bakan, çatısında pervane ve paratoner olan, bungalov tarzında iki katlı bir ev satın almak" ister. *Ulysses* (712 [837-838])

doğrulayınca Joyce hemen öğrencilerinden birini, Dr. Sinigaglia'yı çocuğu doğurtması için çağırdı. Ev sahibesi Joyce'u akşam yemeğini birlikte, ailesiyle yemesi için yardımsever bir şekilde ikna etti. Yemektelerken saat dokuz gibi içeri girdi, "başını sallayıp, gülümseyerek" "*Xe un bel maschio, Signore*" (Çok güzel bir erkek, bayım) dedi. Bebek prematüre değildi, Dr. Sinigaglia onu temin etti ki Joyce bir ay yanlış hesaplamıştı.[21] Joyce çocuğu bebeği kucağına aldı, ona bir şeyler mırıldandı, kendisini mutlu etmesine şaşırdı.[22] Sonra Stanislaus'a telgraf çekmek için dışarı çıktı; "Oğlum doğdu Jim."[23] Haber ailesi ve Dublin'deki arkadaşları arasında hızla yayıldı, Cosgrave telgrafı "Anne ve piç iyi" diye bitiyormuş diyerek uzattı. Joyce'un kişiliğine uymaması bir yana, oldukça yavan bu şakaya ayıracak parası da yoktu.

Buna rağmen onun hakkında Dublin'de oluşturulan mitolojiye girdi. Joyce da *Sürgünler*'deki kahramanına Dublin'de patlayan skandala sert bir gönderme yaptırarak "Tanrısız, isimsiz çocuk"tan[24] söz ettirdi.

Joyce doğumun ayrıntılarını Stanislaus'a yazdı ve ondan, masrafları karşılamaya yardım olsun diye Curran'dan bir sterlin borç istemesini rica etti.[25] Çocuğun adı Giorgio olacaktı. Vaftiz olmayacaktı; "İsa efendimize teşekkür olsun ki" diye konuştu birkaç hafta sonra "daha hiçbir rahip o pis yüzünü oğluma yanaştırmadı."*[26] Temmuzun yirmi dokuzunda neşeyle şu notu düştü "çocuğa güzel ses, dedesi ve babasından geçmiş gibi." Kendi çocukluk resimleriyle benzerlik buluyordu. Geleneksel tepkilere karşı kendini korumaya almış gibi eylülün sonunda gönderdiği mektupta "Bir çocuğun yaşı gelince babasının veya annesinin adını (kendi isteğiyle) almasına izin verilmeli diye düşünüyorum. Babalık hukuki bir uydurma"[28] diye yazdı. Bu Stephen Dedalus'un sesidir ama Joyce da "İsa'dan, oğlum düşünmeye başladığında beni hesaba katmak zorunda kalmayacağını ümit ediyorum" dedi. Olay onu hem şaşırttı hem de çok mutlu etti, birkaç yıl sonra kız kardeşi Eva'ya "bir insana olabilecek en önemli şey bir çocuğun doğmasıdır" dedi.†[29] Berlitz School'da kullanılması amacıyla üç sayfalık

---

* Giorgio, Dublin'de teyzesi Bayan Murray'nin evinde onu en sevdiği kızı Mabel tarafından, Joyce'un iki kız kardeşinin acil isteği üzerine Bayan Murray'nin onayıyla gizlice vaftiz edildi. Joyce'un bundan hiç haberi olmadı.[27]

† "Geleceğe fazla önem vermenin dünyada sevgi ve umut denen şeyleri ortadan kaldırmak olduğunu söylemişti" (*Sürgünler*, S. Y. s. 35) Paris Defteri'nde Joyce, Aristo'nun ünlü bir cümlesinden alıntı yapar: "Olgunlaşmış insan varlıklarının en doğal işi kendilerine benzeyen diğer varlıklar üretmek ve böylece sonsuzluğa ve kutsallığa erişmektir" Epey yıl geçtikten sonra Joyce, Louis Gillet'ye "Çocuksuz evleri aklım almıyor. Bazılarını köpeklerle, ıvır zıvır süslerle görüyorum. Niye hayattaki bunlar? Arkalarında hiçbir şey bırakmamak, kendilerini yaşatmamak için mi? Ne kadar üzücü!" (Gillet notlar).

İngiliz edebiyatı tarihini hazırlarken "Neredesin, benim sevgili oğlum?"[30] şiirinden alıntı yaparak ilk sırayı (*Shakespeare* ve Shelley'le birlikte) Wordsworth'a verdi.

Joyce'un Dublin'deki dostları bu babalığa aşırı düşkünlük halinden hiçbir şey anlamamışlardı ama gelen haberler Gogarty'nin barışma umutlarını yeşertti. Cosgrave'den gelen eşine az rastlanır, eğlendirici bir mektup Joyce'u şu haberleri getirdi:

Sevgili Joyce

Nora gönderdiğin son tebriki cevapsız bırakmakla ne kadar kabalık ettiğimi bana yeni anımsattı; ama ne kadar tembelimdir bilirsin. Senin romanını aldıktan sonra yazmaya başladığım ve yarısını bitirdiğim bir mektup vardı ama bitiremediğim için ben de ev içi kullanımına tahsis ettim onu. Haberler aşırı o yüzden kısa bir mektup umut et. Söylenti Byrne'ü bir Bayan Heyden'e nişanlıyor -Bayan Skeffington'ın sondan bir önceki çapı değişmedi.* (Şişmanlığını kastediyor -ç.n.) Nora'nın neşeli doğum haberini Skeffington'a ileten ilk kişi olmadığım için üzgünüm. Bu arada tebriklerimi al ve benim adıma onları Nora'ya ver. Umarım P. (Piç olabilir, çünkü metnin aslında B harfi var "Bastard" -ç.n.) iyidir. Romanın hakkında, sürekliliği kaybettiğim için bir şey söyleyemiyorum. Sen en iyisi Charlie'ye daha çok yolla, ben de eleştirerek elimden geleni yapayım senin için. Bu arada İsa aşkına niçin -Lynch? O hariç herhangi bir şey olsun. Gogarty sonunda M. B'sini (mastır belgesi tahminen -ç.n.) aldı ve şimdi Cerrahlar Derneği'ne girmeye çalışıyor. Gemicisi halen açılıyor. En son ona rastladığımda Kuzey Kutbu'na gelmişti neredeyse ama havadan şikâyetçiydi.

Gemici hissediyor
Havanın bozduğunu

Ey yüzen, horuldayan püskürten balinalar
Ey ön dişi sergileyen morslar
Ya sen ey fok buz arayan
Arzuyu söndürmek için
Bilmem nasıl gideceksin
Ateş olmadan

Tanrı'nın takdiri gemi kaptanının, Sinbad'ı insafsızca denize attığı için başına çöktü. Artık nihai felaketin eşiğindeydiler, Ölüm'ün üzerinde gidiyorlardı.

Gemiciler duyuyorlar
Siren sesleri

Atlantik'in gücünün tartıldığı yerde
Labrador'a tepeden gök gürledi
Hepsi ötede bir patırtı ve kükreme dinledi
Thor'un devasa tokmağı gibi

* Francis Skeffington, Hanna Sheehy'le 1903 haziranında evlenmişti.

Hiç kimseyi ayırt etmedi
Kömür Rıhtımı Fahişesi

Yılbaşında "senin için artık yabancı olmuş biri" (Gogarty) bana, İsa zamanının yılbaşında birkaç anla sınırlı olduğunu açıklayan aşağıdaki "küçük yılbaşı ilahisini" verdi. O, yüzyılların yanlış temsiliyle baş edemediği için, sırıtmak ve buna katlanmak zorunda kalmış. Ayrıca Haç'ın meziyetleri hakkında (öncüye manevi bir kuvvet yükleyen ve fetih işareti olarak haç kullanan) tumturaklı bir söylev ekledi. Kederlerin Adamı'nın şehri Trieste'deki ailenin başarısından büyük gurur duyuyor.

İsa'nın Neşeli (ama hafif alaylı) Şarkısı

En acayip kişiyim şimdiye dek duyulmuş
Anam bir Yahudi, babam da Kuşmuş
Marangoz Yusuf'la aynı fikirde değilim
"Havariler ve Çarmıh"tır işte heykelim

Tanrısal değilim diye düşünen varsa eğer
Şarap yaptığımda beleş içkiyi daha çok bekler
Yaptığımı anlamak keşke kolay olsaydı
Su içmek zorundasın Şarap suya dönseydi

Yöntemlerim yenidir, herkesleri şaşırtırım
Körleri gördürmek için göze kum fırlatırım
Sadece bir morina olmalı kanıtı
Halkın Tanrı'nın Krallığı'na gireceğinin yanıtı

Biliyorsun yüzmem paten de kaymam
Tekneye geldim bir gün, kaçmış erken saymam
Ben de suda yürüdüm ve herkes bağırdı iman!
Bir Yahudi için çok daha iyidir hamamdan

Nereye gitsem ve geçsem zafer edasıyla
Parlak başarım gelir eşeksırtında
(Ve halk desteği büyük nimet
Yeter ki halkı yoksula içerlet)

Ekmek istemek için kulübeni terk et
Sana taş bir ev verecekler elbet
Bahçesi var içinde, yağmurluğun olacak
Yalın ayak olma sen Koyun kırkılacak

İnsan ne kadar biçare sen o kadar hâkimsin

Her uğursuz serseme "Günahkâr" diye gürlersin
Tanrı'nın Krallığı (ki içindedir senin) işte o zaman yeşerir
Hele sen bir adama günahı kabullendir

İsyanı tam zamanında "Umut"la' sez
Yahuda, Peter Papa öyküleriyle gez
Emin ol ki yüzüstü hiç bırakılmayacaksın
Kederin, Annenin ve Kilisenin çocuklarıyla buluşturulacaksın

Sana şimdi hoşça kal, emin ol besleneceksin
Ben Ölü'den dirilince Mezarıma geleceksin
Kıyamım doğuştandır hiçbir şey engellemez
Olivet Dağı pek serin hoşça kalı dinlemez
(İsa'nın çarmıha gerildiği Olive Mountain'den yani Zeytin Dağı'ndan bozma bir sözcük olmalı. -ç.n.)

Ekteki J.'nin şarkısı kuşkusuz Gogarty'nin. Sana göndermemi önerdi. Senin yeniden Dublin'e gelmeni istiyor.
...Nora'ya yarın yazacağım. Tebrikteki onun soluk fotoğrafı mı? Eğer öyleyse benden ona bir kompliman. Kahverengi Dublin'de olduğundan çok daha sağlıklı görünüyor. Gogarty barışmak istiyor gibi, bu yüzden bana yazarsan, kesin ol. Bu arada çürüdüm ve susadım. Haydi hoşça kal.

Saygılar.
Vincent Cosgrave[31]

Gogarty, Joyce'un onunla arayı böyle kötü tutmaya ne kadar kararlı olduğunu tahmin edemezdi. Gogarty'ye göre o tavır bir süre eğlencenin ardından gelmişti. Geçmişteki bu kötü hareketi belki talihsiz bir şakaya çevirmeye can atıyordu. Ama Joyce'a göre kuledeki olay öylesine simgesel bir şeye dönüşmüştü ki Stephen'ı bu olay üzerine İrlanda'yı terk ettirmeye önce niyetlenmişti. Hatta bu niyetini Stanislaus'a ve Cosgrave'e de söylemişti. Stanislaus'la temmuzun sonunda yaptığı bir konuşmada Cosgrave "Ağabeyin Kule bölümüne geldiğinde Gogarty'nin yerinde olmak istemezdim. Tanrı'ya şükür ki onun kıçına tekme atıp filan kovmadım"[32] demişti Joyce edebiyatı bir savaş gibi sürdürüyordu; Stanislaus *Stephen Hero*'nun yeni bölümlerini okurken Joyce kendi kitabıyla Lermontov'unki arasındaki garip tesadüften söz ettiği bir mektup gönderdi:

(K. E. [SM] s. 56)

Ona benzeyen bildiğim tek kitap Lermontov'un Çağımızın Kahramanı'dır. Tabii benimki çok daha uzun ve Lermontov'un kahramanı aristokrat, yorgun bir adam ve cesur bir hayvan. Ama amaçta, başlıkta ve zaman zaman asitli işleyişte benzerlik var. Lermontov kitabın sonunda kahramanı ile G arasında bir dü-

> elloyu anlatıyor. G vuruluyor ve Kafkaslarda bir uçuruma devriliyor. Yazarın yergisiyle iğnelenmiş gerçek G, Lermontov'u düelloya davet etmişti. Düello, kitapta anlatıldığı gibi Kafkaslarda bir uçurumun kenarında yapıldı. Lermontov vuruldu ve uçuruma yuvarlandı. Aklıma gelen düşünceyi tahmin edersin."[33]

Gogarty'le Joyce, Sugarloaf Dağı'nda asla düello yapmadılar ama Gogarty'nin ciddi biçimde kötülediği ömür boyu süren bir savaşa tutuştular.

Kule bölümünden önce daha yazılacak çok şey vardı. Joyce şimdilik Stephen Dedalus'un üniversite kariyerinin sonuna geliyordu. 15 martta 18 bölüm bitirmişti, 4 nisanda yirminci mayısta yirmi birinci 7 haziranda da yirmi dördüncü bölümü tamamladı. Bu bölümlerin sonuncusunda Stephen, Emma Clery'den kendisiyle bir gece yatmasını istiyordu, Joyce haklı olarak bu sahnedeki ustalığından gurur duydu. Bitirdiği bölümleri, yalnızca Cosgrave ve Curran'a gösterme talimatıyla onları Stanislaus'a gönderdi. Curran da onları Kettle'a verdi. Ama Stanislaus bunu ağabeyine söyleyince Joyce hemen geri almasını söyledi. Kettle'a güvenmiyor değildi ama Kettle'ın arkadaşları sözkonusuydu.[35] Komploculara karşı komplo yapmaya bayılıyordu.

Stephen Hero'da yazacağı daha 39 bölüm varken *Dublinliler*'i daha hızlı tamamlayacaktı. *Üzücü Bir Olay*'ı 8 mayısta yeniden yazdı. 13 temmuzda *Pansiyon*, 16 temmuzda *Suretler*, 1 eylülde *Idarehanede Ulusal Bayram Günü*, 18 eylülde *Bir Karşılaşma*, eylülün sonunda *Bir Anne*, ekim ayı boyunca da *Araby* ve *Arınma* bitti. Temmuzda kitabı yakında bitireceğini tahmin ettiğinden, ardından ikinci kitap *Provincials*'ı (*Taşralılar*) getireceğini duyurdu.[36] Güz başlarında *Dublinliler* için bir plan düşündü. *Sanatçının Portresi* isimli denemede ve *Stephen Hero*'da benliği, çocuklukta ve kişiliğin olgunlaşması içinde göstermeye vurgu yapmıştı. *Dublinliler*'de şehrin kendisin ömrü dört aşamalı bir kişi olarak gördü. Birinci aşama çocuklarla sonuncusu yerleşik figürlerle temsil edilecekti:

> Öyküler in sırası şöyle: *Kız Kardeşler*, *Bir Karşılaşma* ve bir başka öykü (*Araby*) bunlar çocukluğumun öyküleri, *Pansiyon*, *Yarıştan Sonra* ve *Eveline* delikanlılık öyküleri, *Idarehanede Ulusal Bayram Günü*, *Bir Anne* ve kitabın son öyküsü (Arınma) (M. B. çevirisiyle yayımlanmış bizdeki *Dublinliler*'in son öyküsü *Ölüler*'dir.) Dublin'in günlük yaşamının öyküleri. Dublin'in binlerce yıl başkent

* Joyce şunları da eklemişti: "Kitap beni çok etkiledi. Turgenyev'in herhangi bir kitabından çok daha ilginç." Lermontov kendi sözleriyle "şekerleme" yerine "acı çareler, yakıcı gerçekler"[34] sunmuştu. Değişik hedeflere yönelmiş olsa da ondaki merhametsiz ironi Joyce'unkine benziyordu. Joyce bir temeli olmaksızın, kurmacada yer alanlarla gerçek düelloculari bir araya getirmişti, aslında iki olay birbirinden tamamen ayrıydı.

> olduğunu ve Britanya İmparatorluğu'nun "ikinci" büyük kenti (Venedik'in üç katı) olduğunu anımsarsan, hiçbir sanatçının onu dünyaya sunmaması garip görünüyor.*[37]

Kitabıyla ve şehirle ilgili tartışmaya tam tarif edemediği bir güdü karışıyordu. 1 eylül 1905'te Stanislaus'a "Kişilikli ve kültürlü birkaç insanın, daha önce Kristiana'nın olduğu gibi, Dublin'i başkent yapmaları mümkün değil mi?"[39] diye sordu. Daha önceki şehrin derisini yüzme niyeti şimdi onun gelişimi için yararlı bir kılavuz kitap yaratmayla karışmıştı. Öyküleri içindeki en sert iki öykü "Pansiyon" ve "Suretler" önce onu "olağanüstü derecede hoşnut bıraktı"[40] ama bir hafta sonra onlardaki acımasızlığın sebebi olarak Trieste'ye özgü sıcağı suçladı: "*Pansiyon*" ve "*Suretler*"deki soğuklukların çoğu, yakama taktığım mendile yüzümden aşağı terler akarken yazıldı." Goldsmith'i okumak da onu rahatsız etti, modern toplumu resmetmesini, olumsuz anlamda etkiledi:

> Dün Okuduğum (19 temmuzda Stanislaus'a yazmıştı) *The Vicar of Wakefield*'ın (*Wakefield Papazı*) önsözünden sonra, edebi tarzımın mükemmel olduğundan kuşkuluyum. Bana örneğin Hardy daha iki yüzyıl konuşulacakmış gibi geliyor. Anlatının ikinci sayfasına geldiğimde, Goldsmith'in çiçeğini beslediği sosyal sistemin son noktasına kadar çürüdüğünü gördüm.† Her şeye rağmen edebiyatçılar artık avutma işinden daha fazlasını yapabilirler mi? Bu cesaret kırıcı fikirlere sebep belki de bulunduğum ortamdır. *Dublinliler*'deki öyküler tartışılmaz derecede iyi yazılmışlar gibi görünüyorlar ama belki de birçok insan aynı şekilde iyi yazabilir onları. Güçlükleri aştığım duygusuna bir türlü kavuşamıyorum. Maupassant kuşkusuz iyi yazar ama korkarım ahlaki duygusu donup kalmış. Dublin gazeteleri öykülerime Dublin yaşamının bir karikatürü olduğu için karşı çıkacaklar. Bunda herhangi bir gerçeklik payı var mı sence? Ara sıra kalemime yön veren ruh öylesine yaramaz geliyor ki bana neredeyse Dublinli eleştirmenleri kendi hallerine bırakıyorum. Şimdilik bu aleyhte ve lehte yapılan tenkitleri bağrıma gömmeliyim. Kuşkusuz, İrlanda çağdaş yazınını, kötü yazılmış, ahlaki açıdan küt, biçimsiz bir karikatürden başka bir şey saydığımı düşünme.

---

* 15 Ekim 1905 tar. Grant Richards'a gönderdiği bir mektupta da yine aynı niyetini vurgular: Şimdiye kadar bir yazarın Dublin'i dünyaya tanıttığını sanmıyorum. Binlerce yıldır Avrupa'nın başkentlerinden biridir, Britanya İmp.'nun ikinci şehri olarak kabul edilir. Venedik'in neredeyse üç katı büyüklüktedir. Dahası burada ayrıntısını veremeyeceğim birçok nedenle, "Dublinliler" deyişi bana anlamlı geliyor; "Londralı" ve "Parisli" sözcükleri için, birçok yazar tarafından başlık olarak kullanılmış olmalarına karşın, aynı anlamlılığın sürülebileceğinden kuşkuluyum.[38]

† Gelin ve damadın kısmetine yönelik yapılmış keskin bir gözlemle evliliğe gönderme.

Stanislaus, öyküler hakkında en yüksek övgüleri dahil ettiği, kılı kırk yaran bir eleştiri yazdı Joyce'a. Ağabey hoşlandı bundan, kitabı Stanislaus'un övmesine katılıyordu ama 18 Eylül 1905 tarihli mektubunda katılmadığı yerlere de itiraz ediyordu:

Sanatçının mektupları, s. 50

Öykülerimin dikkatli eleştirisi için sana minnettarım. Başkalarıyla kıyaslaman ise ne de olsa şaşırtıcı. Sözünü ettiğin yazarların büyük adı var ve yazılmasından (yanılmandan) korkarım. Lermontov, Rousseau'nun *İtiraflar*'ından söz ederken Rousseau onları arkadaşlarına okuduğu için bozuldular diyor. Yazıldıkları koşulları tartışarak daha iyi olabileceklerini düşünemiyorum. Bu noktada daha birçok konuda olduğu gibi seninle enine boyuna konuşmak isterim. *Suretler*'in okuyucuyu kafatasının içinde bir yolculuğa çıkarmakta Rusların yeteneğini gösterdiği görüşün, beni, millet Rus deyince ne anlama geliyor diye düşündürttü. Herhalde yazarlarken vicdanın zorlu gücünün etkisi altında bulunduklarını söylemek istiyorsun, okuduğum birkaç Rus'tan bunun açıkça Rus niteliği olduğu sonucunu çıkarmıyorum. Bütün Ruslarda bulduğum temel şey dikkatli, kast için duydukları vicdani içgüdü. Tabii Turgenyev hakkında seninle uyuşmuyorum. Bana Korolenko'dan daha üstün görünmüyor. (ondan hiç okudun mu?) veya Lermontov'dan. Biraz ağır (sıkıcı) (zeki değil) ve zaman zaman tiyatrovari. Sanırım birçokları onu "kibar" olduğu için beğeniyor. Gorki'yi "kaba" olduğu için beğenmedikleri gibi. Gorki'den söz ederken onun için ne düşünüyorsun? İtalya'da büyük ünü var. Tolstoy hakkında seninle tamamen ayrı düşüncedeyim. Tolstoy büyük bir yazar. Hiçbir zaman kaba değil, aptal, yorgun, bilgiç, tiyatrovari değil! Ötekilerin üstünde baş ve omuzdur o. Onu cidden bir Hıristiyan azizi olarak almıyorum. Sanırım gerçek manevi bir doğası var ve St. Petersburg aksanı ile en iyi Rusçayı kullandığından şüpheliyim. Büyük büyükbabası Hıristiyan adını anımsatıyor (bunu Rusya'nın feodal sanatının derinliklerinde buldum.) Londra *The Times*'a hükümetlere saldıran 13 sütun mektup yazdığını gördüm. Liberal İngiliz gazeteleri bile kızgın. Sadece silahlara saldırmıyor, hatta çarı "zayıf akılı Hussar subayı, entelektüel konuların çoğunda düzeyin altında, (yönettiği insanların çoğundan entelektüel açıdan aşağı seviyede) fazlasıyla batıl ve tatları kaba (beğeni düzeyi düşük)" diye ima ediyor. İngiliz liberaller şoke oldular, ona kaba diyeceklerdi ama biliyorlar ki o bir prenstir. *Illustrated London News* SAVAŞ'ı (Savaş ve Barış'ı) anlamadığı için Tolstoy'u küçümsüyor, "sevgili zavallı adam" diyor. Şimdi, boşver, sinirlerime hâkimim, fakat bu kadarı da fazla. Hiç böyle küstahlık duydun mu? *Diriliş*'in ve *Anna Karenina*'nın yazarını aptal mı sanıyorlar? Bu küstah, onursuz gazeteci kendini, fiziki, entelektüel, sanatsal olarak ve ahlakça Tolstoy'la eşit mi sanıyor? Saçma. Fakat düşününce kahredici de. Belki de bu gazeteci Tolstoy'u, romanların, öykülerini, oyunlarını, hepsini gözden geçirip düzeltecek. Maupassant

hakkında ise sana katılıyorum. Mükemmel bir yazar. Masalları bazen sulu fakat yaşamın koşullarını anlatmak için bundan kaçınılamaz.

Kendi öykülerinin bir yayıncı bulup bulmayacağından kuşkuluydu, dokuz yıl daha bu kuşkudan kurtulamayacaktı. Kararını "İnsanları kızdırmadan yazamam"[41] diyerek verdi. Öykülerdeki en iyi özellik olarak doğalcılığa sarıldı. 3 aralıkta okusun diye Grant Richards'a göndermeden önce vicdanlı bir şekilde, her ayrıntıyı doğrulattırdı. Stanislaus'un araştırarak, bir papazın tıpkı "Kız Kardeşler"deki Peder Flynn gibi din kıyafetiyle gömülebileceğinden, Aungier ve Wicklow Caddeleri'nin Royal Exchange Ward'ta olduğundan ve bir belediye seçiminin ekimde yapılıp yapılamayacağından (*İdarehanede Ulusal Bayram Günü* için), Sydney Parade'teki polisin D. bölümünden olduğundan, şehir ambulansının bir kaza için Sydney Parade'ten çağrılıp çağrılamayacağından, orada yaralanan bir kimsenin tedavi için Vincent Hospital'a götürülüp götürülemeyeceğinden ("Üzücü Bir Olay" için)* ve polise ("Yarıştan Sonra" için) hükümet tarafından mı özel ihalelerle mi tedarik sağlandığından emin olmasını istedi.[42] Kitabı "büyük oranda vicdanlı bir anlayışla ve bu sonucu değiştirmeye çalışacak birinin, ne gördüyse ve ne duyduysa daha fazla bozabilmesi için çok cesur olması gerektiğine inanarak yazdım"[43] diyerek nasıl yazdığını Grant Richard's bildirdi. Öykülerinin karikatüre dönüşebileceğinden korktuğunu yayıncıya söylemesinin hiçbir yararı yoktu.†

Ayrıca Grant Richards'a kitabın "genellikle ortalama bir düzeyde, titizce yazılmış" olduğunu vurguladı ve "Öyküler-im-de gezindiğini umduğu-m- çürüyüşün özel kokusundan"[45] söz etti. Bu niteliklerin hepsi *Dublinliler*'de vardır ama sözkonusu özellikler tüm öykülere hâkim olmasa da acıma duygusunu veya çoğunda var olan mizah duygusunu açığa çıkarmaz. Yazarın olgun tavrı "Araby"deki çocuğun tavrıdır; Dublin'den bahsetmekten aldığı açık zevkle dengelenmiş "keder ve öfkenin" karışımı. "Üzücü Bir Olay"daki Bay Duffy gibi *Dublinliler*, "hayat ziyafetinin dışına" itilmişler-

* Basılmamış, 8 Ekim 1916 tarihli, Ezra Pound'a gön. bir mektupta Joyce, o zaman Avusturyalılar tarafından gözaltına alınan Stanislaus'un, kendisiyle birlikte tutuklanan Gray isimli bir adama *Dublinliler*'i gösterdiğini yazdı. Gray "Üzücü Bir Olay" dışında bütün öyküleri beğenmişti. Bu öyküyü sevmemesinin nedeni oradaki kadını tanıyordu, kadın Holyhead-Kingstown hattındaki ikinci yetkili subayın karısıydı. Sydney Parade İstasyonu'nda kadının ezildiğini anımsıyordu, mantosunun cebinde de bir şişe bulunmuştu. Stanislaus bunun ne zaman olduğunu sorunca Gray "1909"un sonbaharında diye yanıtlamıştı. "Abim bunu Avusturya, Pola'da 1905'te yazdı" dedi. Joyce bu varsayılan kehanet gücünün birçok örneğini daha sonra da gösterecekti.

† Trieste'de verdiği "İrlanda, Azizler ve Ermişler Adası" isimli derste bu özelliği 1907'de Joyce söylemişti: İrlanda asık yüzlü dünyanın sonsuza kadar karikatürü olmaya yazgılı bir ülkedir."[44]

dir. Joyce onların açlığını, pek nadiren açığa çıkarmaya tenezzül ettiği bir acıma duygusuyla böyle resmeder.

Şimdi *Oda Müziği* ve *Dublinliler*'i tamamlamıştı. Bu ikinci kitaba üç öykü daha ekledi.* *Stephen Hero* 'dan 500 sayfa kadar yazmış, Stanislaus'a "bunların yanında işimin -bana göre- dayanılmaz görevlerini yerine getirdiğimi ve iki terziyi dolandırdığımı düşünürsek"[46] dedikten sonra Almanca ve Dancayı epey öğrendiğini de bildirmişti. Babalığın sorumluluğu üzerine bindikçe, sorumsuzluğu daha çok arar olmuştu. Bir defterde kendisindeki değişimden bahsederken "O (Giorgio) doğmadan önce gelecekten hiç korkmazdım."[47] diye yazmıştı. Bir kadın ve çocuğun tek desteğinin kendisi olduğu düşüncesi onu yeniden içkinin kucağına itti. İçinden, bir denge tutturabilmek adına israftan kaçınmaya çalıştı. Bu noktada en sağlam kişi kardeşiydi. Can sıkıcı olmasına karşın kaya gibi sertti. Yaptığı eleştirileri bunu kanıtlamış olduğundan ağabeyini dinleyip anlayabilirdi. 1904'te Stanislaus'a Avrupa'ya gelmesini önermiş, 1905 yazı geldiğinde Dublin'de onunla yaşamayı teklif etmişti, şimdi ise ilk fikre geri dönmüştü. Stanislaus gelmeliydi, hem de Trieste'ye. Diğer İngilizce öğretmeni ayrıldığından, Scuola Berlitz'te boş yer vardı. Artifoni soğumaya başlayan hava yüzünden, okula daha çok öğrenci geldiğinden Stanislaus'u almaya dünden razıydı. Joyce kardeşine işinin hazır olduğunu, gelip gelemeyeceğini derhal kendisine bildirmesini yazdı.[48]

Daha yirmi birine basmamış Stanislaus için kolay bir karar değildi bu. Dublin'den tiksiniyordu ama tiksinti miktarından emin değildi! Orada geleceği karanlıktı; haftada on beş şilin aldığı, onu da Kız kardeşleriyle paylaştığı bir işten fazlasını umut edemiyordu. Beri yandan onları terk etmeye de gönlü razı değildi. Trieste'de başına ne geleceği en azından bilinmezlik taşıyordu. İngilizce öğretmek kâtiplik gibi utandıran bir iş değildi. Ağabeyinin parasına el koyacağını, yeteneklerinden yararlanacağını uzaktan sezmiyor değildi. Ama ağabeyinin yaşadığı yer onun için de kültür kaynağı olacaktı. John Joyce onun ayrılışına karşı çıkabilirdi[49] ama babası gitmesi yönünde fikrini belli etti. Belki de kendini genç kuzeni Katsy Murray'yle aşk yaşıyor olarak düşleyen Stanislaus da kızı ağabeyinin fiyakalı macerasıyla etkilemeyi düşündüğünden gitme yönüne kaymıştı. Daha sonraki yıllarda ülkeden ayrılışını, James'e yardım etme hevesiyle açıklamaya girişmişse de yurtdışında bir kariyer olasılığı onun için belirmişken, başka türlü yapamazdı. İçindeki korkuyla, kendini kurtarma ve kurtarılma duygusundan kurtaramadı.

---

* *İki Çapkın, Küçük Bir Bulut* ve *Ölüler*

Stanislaus buna rıza gösterir göstermez James, külyutmaz bir tavırla onun yolculuğunu planladı, varış zamanını mümkün olduğu kadar kısa kelimelerle telgrafla bildirmesini, güzel giyinmesini, yolda kazıklanmamasını, yoldayken parayı kesin noktalara göndermesini öğütledi. Bu yaylım ateşine dayanamayan Stanislaus, Dublin'i 20 Ekim 1905'te terk etti.

1905-1906

> Büyülü, sevgili tatlı Stainusless, (Stanislaus' isminin sonuna useless getirip onu yararsız gibi niteliyor olabilir -ç.n.) genç günah dökücü, daha sevgili ve en sevilen, ölmek üzere olanlar seni selamlıyor.
>
> *Finnegans Wake* (237)

Ağabeyi tarafından boyun eğmez bir ruh gibi çağrılan Stanislaus Joyce tüm kıtayı geçtiği, birkaç günlük bir yolculuktan sonra Trieste'ye vardı. Manş'taki deniz tutması, Avusturya'dan Almanya'ya geçerken ucuz olsun diye yapılan üçüncü mevki tren yolculukları hoş olmamıştı. Trieste'dekilerin tamtakır olacağını doğru olarak sezinlediğinden Stanislaus yol boyunca kendisine sadece iki akşam yemeği, iki kahve, iki yumurta ve bir bira hakkı verdi. Trieste istasyonunda Joyce kardeşini sıcak karşıladı ve Stanislaus'un daha sonra anlamı belirsiz diye yorumladığı bir şey söyledi: "Çok değişmişsin, sokakta görsem yanından geçip giderdim."[1] James kardeşini hâlâ bir çocuk olarak düşünüyordu ama -James'in reçetesine göre giydiği- onu ağırbaşlı gösteren yeni takım elbise içinde Stanislaus olgun bir adam olmuştu. Yirmi yaşındaydı ama kırk beş gibi davranıyordu. Asık siması, sağlam geniş bedeni ona daha uzun, kemikli ağabeyinde olmayan sağlam yapılı bir hava vermişti.* *Finnegans Wake*'in deyimiyle "Sağlar (James) tırnağını çatlatırken Solcu melekkekini alır: "[2] Daha sonraki yaşamında Stanislaus'un sözünü sakınmaz tavrı başını önce sömürgeci sonra faşist rejimlerle belaya sokacak, arkadaşları onu Cato'yla kıyaslayacaktı. (Cato: Eski Roma'da inatçılığı, rüşvet ve yozlaşmaya karşı verdiği mücadeleyle ünlü, hâkim. -ç.n.) Zaten kendisi de çoktan ağabeyinin fedaisi rolüne soyunmuştu. Ama biraz derine inildiğinde onun halen bir çocuk olduğu görülüyordu; tıpkı diğerleri gibi, beceriksizliğini sertlikle kapama pişkinliği yapan, ağabeyinin göstermediği sevecenlik ve fikri kabul için can atan sorunlu bir çocuk.

Stanislaus ağabeyinin kaldığı Signora Moise Canarruto'nun evinin bitişiğindeki odaya yerleşmişti ki Joyce, ellerinde yalnızca bir centesimo (liret'in yüzde biri, bir kuruş -ç.n.) kaldığını bildirdikten sonra, yolculuktan hiç para artıp artmadığını sordu. Beş yıl sonra Stanislaus babasına yazdığı ama sonradan göndermeme kararı aldığı mektupta "James, buraya geldiğimden beri benim nasıl olduğuma ilişkin ancak bir iki

---

* Stanislaus 24 Eylül 1907'de boylarını ölçmüştü, James neredeyse 1.80'ken, kendisi 1.75 çıkmıştı.

soru sordu" diye yazmıştı. Ertesi gün Scuola Berlitz'te göreve başladı, haftada 40 kron (8 dolar veya 33/4)* alacaktı. Maaşını James'in ev harcamalarını karşılamak için kullanmasını kabul etti, birkaç hafta birlikte daha okulun kapısından dışarı çıkar çıkmaz ücretini Joyce'a verdi. Meseleyi daha basitleştirmek için Stanislaus'un bordrosunu imzalayıp parayı kendisi almaya başladı. James'in kazandığı 42 kronla birlikte, ikisinin parası 17 dolardı. (3£/8/3) Eğer makul şekilde kullanılsaydı, o zaman için yeterli bir paraydı ama asla kullanılmadı. Her gece dışarıda hatta ucuz, sosyalist bir restorantta olsa bile yemek gibi "zorunluluklar" onları hiç değilse James'in yeğlediği açlık sınırında tutuyordu. James, Stanislaus'un pantolonunu ödünç aldı ve geri vermedi, bu çeşit önce Stanislaus'un candan razı olduğu, sonra biraz daha ağırdan aldığı ve nihayet hiç istemeden katlandığı önemsiz gibi duran istismarlar başlangıçtan itibaren ilişkilerine damgasını vurdu. James kardeşinin bir dâhiye yaptığı fedakârlıklarına sınır koyması için neden görmüyordu, hele bu dâhinin bakmakla yükümlü olduğu bir de ailesi varsa. Stanislaus, Joyce'a sevgi ve saygıyla bağlıydı ama bu bağın diğer ilmiği kızgınlık ve acıyla atılmıştı.

Birlikte yiyip içip çalıştıkları için, her an birlikte oldukları için birbirlerinin sinirine dokunmaya başladılar. Gerilimin en büyük nedeni Joyce'un içkisiydi. Nora ve Francini Bruni, Stanislaus göründüğünde rahatlıyorlardı çünkü o, kendini Città Vecchia'daki işçilerin takıldığı kahvelerden ağabeyini, gözünün yaşına bakmadan eve sürükleme işiyle görevlendirmişi.[3] James fiziksel bir direniş göstermiyordu ama kaçmayı düşünüyordu.†. Sorumluluğun azabı yetmiyormuş gibi Stanislaus'un sitem dolu bakışları katlanılmazdı. Kardeşinin gelişi hiçbir mucize yaratmamıştı üstelik Joyce istikrar gibi tehlikeli bir şeye doğru merhametsizce itildiğini hissediyordu. Sanki babasının ailesinin ağından, kendisininkine düşmek için kaçmış gibiydi. Şimdi Kristiana'da ölmek üzere olan Ibsen'le ilgili bir rivayet hatırladı. Karısını terk ederek evliliğini bitirmişti.[4] Bu örnek zaman zaman çok cazip görünüyordu.[5]

Memleketteki Joyce'ları düşünen Stanislaus huzursuzdu. Kuzeni Katsy'ye gönderdiği bir mektupta Güvercin Evi'nin hüzünlü sirenini yeniden duymayı ne kadar arzuladığını itiraf etti.[6] Daha da önemlisi kasım ayında Drumcondralı bilge kadın Josephine Teyze'ye gönderdiği mektuplarda, James ve Nora'nın hem birbirlerine hem de ona karşı olan tavırlarından şikâyette bulundu. Özellikle James'in onunla giderek daha az konuşmasından çok rahatsızdı. James, Josephine Teyze'ye, Nora'dan ayrılmayı düşündüğünden söz etti ama belki de Bayan Murray'nin onu ikna edebileceğini yarı

* Avusturya kronu 20 sent, İngiliz şilini yaklaşık 25 sentti.

† Stendhal 1831'de Trieste'de aynı sıkıntıyı hissetmişti.

bilinçlice düşünmüştü. Çünkü o zaman kendi sadakati daha soylu olacaktı. 3 aralıkta *Dublinliler*'i Grant Richards'a gönderdikten sonra ertesi gün, edebi işleri yanında özel işlerini de halletmeye çalıştı.

Via. S. Nicolo, 30[II]
Trieste, Avusturya
4 Aralık 1905

Sevgili Josephine Teyze

Mektuplarına cevap vermeyi bayağı geciktirdim ama çok meşguldüm. Dün, *Dublinliler*'i bir yayıncıya gönderdim. Üçüncü öykü *Araby* ve son öykü *Anma* dışında hepsini okumuş olduğun 12 öykü var içinde. Hacimli yazışmaların Stannie, birisi ve bilinmeyen kimseler arasında gerçekleştiği bilgisiyle yazmaktan da caydırıldım, beni dinleyeceğine emin olabileceğim birini bulana kadar bekliyordum. Üstelik sana verecek pek havadisim de yok. Şu anki yaşamımla ilgili açık-gizli şikâyetleri duymaktan bıkmış olduğunu sanıyorum o yüzden de bu mektupta canını sıkmayacağım. Bu yazdığımdan hareketle benim vazgeçtiğimi düşünmeyeceksin. Aslında yaptığım şey, hayatımı değiştirebilecek parasal bir artış beklemek. Hiç değilse iki yıl sonunda gerçekleşecek ama eğer gerçekleşmezse elimden geleni yapacağım yine de. Nora ile aramızdaki ilişkinin bazı değişikliklere gebe olduğunu zannettiğimi sana söylemeden önce tereddütlüydüm. Şimdi bunu yapıyorum çünkü senin meseleyi diğerleriyle tartışmayacak bir kişi olduğunu dile getirmiştim. Sezdiğim gibi eğer böyle bir değişim olursa, kısmen suçlanacak olan kişi ben olacağım ama bu yalnızca benim hatamdan olamaz. Kadınlar için katlanılması çok zor bir insan olduğumu söyleyebilirim herhalde ama diğer yandan değişmeye hiç niyetim yok. Nora benimle tanıdığı diğer erkekler arasında sanki hiç fark gözetmiyor gibi üstelik bunda haklı olduğuna benim inanmam çok zor. Evcil bir hayvan değilim ben, bir sanatçı olduğumu varsayıyorum ve bazen şimdi sahip olduğum (ya da önceden) yeteneklerle sürebileceğim özgür ve mutlu yaşamı düşündüğümde karamsarlıktan boğuluyorum. Aynı zamanda ortalama kocanın canavarlıklarıyla rekabet etmeye hiç niyetim yok, önümü daha açık görene kadar bekleyeceğim. Şimdi seni, belli bir mizaç ve aklın keskinliğine yakışmayan bir tabirle taş yürekli olduğum için başını sallarken hayal ediyorum. Ölü duyguların anılarıyla güç bela bir arada tutulabilen binlerce ev halkının bana acımasızca sitem etmeye hakları olduğundan da emin değilim. Gerçeği söylemek gerekirse, ayan beyan bencilliğime rağmen, sürekli insanları hesaba katmaktan azıcık yoruldum.
Belki bana içinde Peder O. Gogarty'nin olduğu Moore'un romanı (*The Lake*: [*Göl*]) hakkında bir Dublin gazetesinde çıkan eleştiriyi gönderebilirsin. Sağlığın da iyidir umarım.

Jim[7]

Joyce'un niyeti daha dillendirirken sönmeye başlamıştı ama bu yine de evlilik hayatındaki iki derin krizden birisiydi. Nora hakkındaki şikâyetlerine, önceki cahillik suçlamasının ardından şimdi kayıtsızlığını da eklemişti.

Artık kadını, Frank Budgen'a yazacağı gibi, erkeğin sadık, tutkulu kölesi görmek yerine farklı bir ruh halinde görmeye başlamıştı: 'Bana mükemmel, makul, tam ahlaksız, tohumlanabilir, güvenilmez, birleşme (çekici), akıllı (kurnaz), sınırlı, basiretli (tedbirli) farksız (kayıtsız) Weib (Almanca kadın.-ç.n.) gibi görünüyor. *Ich bin der* (aynen) *Fleisch der stets bejaht*[8] (Kadın. Ben her zaman onaylayan idim. Goethe'nin Faust'undan: "ben her zaman inkâr eden ruhum") En zor kabul edebileceği de kayıtsız sıfatıydı. Özgürlük ve aşkın, ruhu daha az kışkırtan ev ve aile hayatı biçimini aldığını kabul etmesi için daha zamana ihtiyacı vardı. Stanislaus ağabeyi ve Nora'ya yaşadıkları krizleri aşmaları için, onlara verdiği öğütlerden ziyade, istemeden de olsa ikisine -kendini- ortak bir hedef haline getirerek yardımcı oluyordu.

1906 yılı ocak ayında, Bruni hepsinin ortak bir daire tutup, masrafları paylaşmalarını önerdi. Biraz para biriktirme, hatta birkaç mobilya alma, Pola'da Francinilerle olduğu gibi yine yakın yaşama olasılığı kabul edilebilirdi. 24 şubatta Joyce'lar ve Franciniler, şehrin dış mahallesinde via Giovanni Boccaccio 1 numaradaki bir eve taşındılar. Bu hareket faydalı oldu. Joyce'lar genellikle, Bonavia Restoran'da olmak üzere dışarıda yemeye devam ettiler, bazen, yemeği karşılamaya gücü yetmeyen Francinileri de birlikte gitmeye razı edebiliyorlardı. Bazı geceler Joyce kardeşini atlatıyor, içmeye gidiyordu. Stanislaus tiksintiyle peşine düşüyor, sarhoş abisini bulup eve getiriyordu. Francini, Joyce'un şamatalı bir şekilde Bologne şarkısı "*Viva Noè, il gran Patriarca*"yı veya Tristine sarhoş şarkısı;

> No go la ciava del porton
> pe'ndar a casa....
> Ancora un litro di quel bon...*

söylediğini duyardı.

Bazen Stanislaus ağabeyinin kendini bilerek mahvetmesi yüzünden kapıldığı öfkeyle onu eve getirdiğinde birkaç tane vururdu, darbe seslerini, bağırtıları duyan Francini karısının gitme demesine aldırmadan yukarı çıkar, Stanislaus'a "faydasız boşver"[9] derdi.

---

* Ön kapımın anahtarları yok/ Sonra eve gidelim.... / Şu iyi şaraptan bir litre daha.... Ön kapı anahtarı *Ulysses*'in yazarı için ayrı bir öneme sahiptir. Adı geçen kitapta hem Bloom hem Stephen bu anahtarın yokluğunu çeker.

Böyle kâbus gibi çöken geceler Stanislaus'un hep tetikte olmasıyla azaldı. Bazı açılardan zaman güzel geçiyordu. Joyce, Francini'nin sayesinde Tuscan İtalyancasını mükemmelleştirmeye devam ediyordu, Floransalılara ait tüm ifadeleri öğrendi, bunları, kendisini dinleyenleri eğlendirerek yanlış zamanda kullanıyordu. İtalyanca konuşurken, kendisini İngilizcede olduğu gibi sınırlamıyordu. Başlangıçta Francini örneğin, Joyce'un korktuğu, Scuola Berlitz'te bir yere gizlenmiş köpekten *"Il cane ha pisciato nell" anticamera e ha lasciato uno stronzolo davanti alla tua aula'* *. diye söz ederek şok edebiliyordu. Joyce buna güldü, genç bir kız gibi kızardı. Nora çok geçmeden Joyce'a "Francini'yle tanıştığından beri seni artık tanıyamıyorum" dedi. Arkadaşına söylediği gibi, İtalyancayı James kadar iyi konuşmaya karar verdikten sonra, Francini'nin karısından bir İtalyan kadını gibi konuşmayı epey öğrendi. Stanislaus da dili kolayca kaptı ama aksanı hiçbir zaman ağabeyi kadar mükemmel olmadı.

Bu arada iki genç adam okuldaki işlerine güzelce devam ediyorlardı. Stanislaus'un yöntemi sistematik ve titizken, James'in gösterişliydi. Francini Joyce'un pedagojik gambitlerinden† (Gambit: Satrançta taş fedasıyla üstün duruma geçmek için yapılan bir nevi tuzak -ç.n.) bazılarını hatırladı:

> "Berlitz, Berlitz buna hak etmek için sana ne yaptım ben?
> Signor Berlitz ve Signor Joyce, budala ve dilenci
> Bir koca boynuzlu bir öküzdür genellikle. Karısı beyinsizdir. Birlikte dört ayaklı bir hayvan olurlar.
> Doldurulmuş çörek Bakire ve bebek İsa.
> Zina yapan kadın kocasını kindar yapar.
> Bir su aygırı nedir? Burnuna trompet takmış, şu koca göbekli herifi görüyor musunuz? -İşte o bir su aygırıdır."

Bunlar yeni öğrenciler için özlü sözlerdi, giderek onları daha derin tartışmalar içine sokardı:

"Signor Berlitz doymak bilmez bir süngerdir. Öğretmenleri beyinlerini emdirdiler. Ya bedenleri? Bir deri bir kemik kalana kadar direğin üzerinde çarmıha gerildik. Ben zooloji öğretmek için, nesnel olarak ustam Signor Berlitz'in inciline göre, kendimi zürafa türünün bir örneği olarak öğrencilerime sunuyorum."

"Şu kadının hoş, küçük göğsü var ama vicdanı lağım kanalı kadar geniş. Kocası mutlu çünkü kadının erkek arkadaşları onun iyi noktalarını geliştirmesine yardım

---

* Köpek öndeki büroya işedi ve senin sınıfına da kakasını yaptı

† Trieste'de 1922'de *Joyce intimo spogliato in piazza*, ismiyle küçük bir broşür olarak basılmış dersinde.

ediyorlar. Ben de kendimi geliştiriyorum. Git sen de aynısını yap. Boş bir mideye 14 tek absinthe at, o zaman göreceksin. Eğer bu tedavi seni geliştirmezse, niçin, çünkü sen umutsuzsun. Bu yönteme göre İngilizce öğrenmekten vazgeçersen iyi edersin."

"Karım İtalyanca öğrendi -borçları rahatça artırmasına yetecek kadar. Ben ödemeyeceğim. Berlitz ödeyecek mi acaba? Ben karışmam. Alacaklılarım bir karar için beni mahkemeye çıkaracaklarını söylüyorlar. Ama benim kararım yok. Eğer bu bir para tahsil meselesi olsaydı, yine de başka bir şey olurdu...ama ya ödeme? Sizin yaşamınızda değil. Ve bu yüzden onların faturalarını yırtıyorum."

"Vergi tahsildarı durmadan beni sıkıştıran bir geri zekâlı. Üzerinde "Uyarı, Uyarı, Uyarı" yazan tebligatlarla masamı doldurdu. Eğer bundan vazgeçmezse, onu kapkaççı patrona, kamçılansın diye göndereceğimi söyledim."

"Kapkaççı Viyana hükümetidir, belki de bu yarın Roma hükümeti olacak ama Viyana, Roma veya Londra benim için tüm hükümetler aynı, korsan hepsi."

"Şu küçük kâğıt parçalarına gelince, ona dedim ki istediği kadar bana gönderebilir. Karalama için güzel oluyor. Tabii eğer tüm annelerin küçük çocukları için sergiledikleri meşhur iş için kullanmazsa."

"İrlanda harika bir ülkedir. Zümrüt Adası diye adlandırılır. Metropolitan hükümet onu yüzyıllar boyu boğduktan sonra virane halde bıraktı. Şimdi sürülmemiş bir tarladır.* Hükümet açlık, frengi, hurafe ve alkoliklik ekti; püritenler, Cizvitler ve bağnazlar yetişti topraklarımızda."

"Hem atasözlerine geçmiş gibi hem de gerçekte köylülerimiz, üremeden feragat etmiş kurbağavari kısırlıkları içindeki fakirler (dervişler -ç.n.) gibi uyurgezerdirler. Zannederim, aç oldukları zaman sembolik olarak yiyen dünya üzerindeki tek halktır. Sembolik yemenin ne olduğunu biliyor musunuz? Ben size hemen açıklayayım. Köylü aile, bir oda dolusudur, sanki bir sunağın başına oturur gibi, kaba bir masanın çevresine oturur. Masanın ortasında, tavandan aşağı salınan bir tele asılmış ve onların çoğunu besleyebilecek bir ringa balığı vardır. Aile reisi eline bir patates alır. Sonra onunla, ikiyüzlü bir kimsenin yapacağı gibi onu sırf sürtmek yerine, ringa balığının yukarısına kaldırıp, haç işareti yapar. (Tuscanlı dostlarım "O, büyük haç yapar." der.) Bu bir işarettir, ondan sonra, hiyerarşiye göre ailenin her bir üyesi aynı hileyi yapar ki sonunda her üye yani yemekçiler kendilerini ellerinde bir patates varmış gibi hayal kurarken bulur, ringa balığı ise eğer kedi tarafından yenmez veya çürümezse, onlardan sonra gelen kuşaklar için mumyalanmaya yazgılıdır. Bu yemeğe gösterge ringası

* George Moore'un İrlanda öyküleri kitabının adı.

adı verilir. Köylüler ona çok düşkündür, karınlarını tamamen doyururlar onunla."

"Kurallara bakılırsa, *Dublinliler* benim vatandaşlarım ama ben onların yaptıkları gibi 'sevgili, kirli Dublin' edebiyatı yapmayı istemem. *Dublinliler* benim şimdiye kadar kendi adamızda veya tüm kıtada karşılaştığım, en umutsuz, en yararsız ve tutarsız şarlatan türüdür. İşte o yüzden İngiliz Parlamentosu dünyanın en boşboğazlarıyla doludur. Dublinli zamanını çene çalarak, barları, tavernaları, genelevleri, viski ve Home Rule'dan duble yuvarlamaktan bıkmamış bir halde turlayarak geçirir. Gece çöküp de dayanamayacağı zaman gelince ve kara kurbağa gibi zehirden şişmiş bir halde, yan kapıdan çıkar ve evlerin düz çizgisi boyunca dengeli kalma içgüdüsüyle sırtını duvarlara, köşelere vererek sürünerek yürür. Bizim İngilizcede "kıçlama yaparak" dediğimiz şekilde evine gider. İşte size Dublinli!

"Her şeye rağmen, İrlanda, Birleşik Krallığın beyni olarak kalmıştır. İngilizler, gereğini yapan bir tedbirlilikle hareket eden sıkıcı İngilizler, midesi tıka basa dolmuş insanlığa mükemmel bir zamazingo sağladılar: Tuvalet. Kendilerinin olmayan bir dilde kendilerini ifade etmeye mahkûm İrlandalılar ise kendi dehalarını işaretini bu dile vurdular, uygar uluslarla şan yarışına girdiler. İşte buna da İngiliz Edebiyatı denir..."*

"Bu sabah -garip bunu söylemek çünkü bana hiç olmaz böyle bir şey- bir sentim bile yoktu cebimde. Müdüre gittim, olanı anlattım. Maaşımdan avans istedim. Bu kez kasanın anahtarları paslanmamıştı (genellikle öyle olurlar) ama müdür bana dipsiz bir kuyusun diyerek avans vermeyi reddetti. Ben de ona o zaman gidip içinde boğulmasını söyledim bu kuyunun, sonra kendimi dışarı attım. Şimdi ne yapacağım? Zavallıyım ben. Karım bebek doğurmaktan, kabarcıklara üflemekten başka bir işte usta değil. İyi o zaman, açlıktan ölmeyeceğimiz kesin, ne diyor İtalyan atasözü "Çocuklar servet yaratır" Bu çok iyi ama Giorgio'nun ayakkabıları çocuğun ayaklarını şişirdi, karım kabarcıklara üflemeye devam ediyor. Eğer ben dikkat etmezsem, O hanedana I. George'dan sonra ikinci bir erkek halef getirecek. Hayır, hayır, hayır Nora, bu oyun bana uymaz. Trieste'de bu barcıklar olduğu sürece korkarım erkeğin, rüzgârda uçuşan bir paçavra gibi evden uzak geçirmek zorunda kalacak geceleri."

"İtalyan edebiyatı Dante'yle başlar, Dante'yle biter. Bu epey bir şeydir. Dante'de Rönesans'ın tüm ruhu yaşar. Dante'yi neredeyse İncil'i sevdiğim kadar severim. O benim ruhsal gıdamdır, gerisi boş laf. İtalyan edebiyatını sevmiyorum çünkü yozlaşmış İtalyan yazarlarının zihniyeti şu dört temel konunun egemenliği altına girmiştir: Sefil öksüzler ve aç insanlar (bu İtalyanlar aç olmaktan hiç vazgeçmeyecekler mi?), savaş

* *Ulysses*'teki yurttaş aynı görüşü dillendirir. (325[421])

meydanları, sığırlar ve yurtseverlik. İtalyanlar, bu yurtseverliğe çok garip biçimde ulaşmayı amaçlıyor. Diğer insanlara entelektüel üstünlüklerini yumruklarıyla kabul ettirmeyi arzuluyorlar. Hümanizm, Muhteşem Lorenzo, Leonardo, Titian, Michelangelo, Galileo: Tabii ki, hepsi çok meziyetli insanlar. Ama ben daha bana "Kes sesini ahmak! İtalyanların yaptığı en ölümsüz iş Roma kilisesinin kurulmasıdır" deyip beni susturabilecek bir İtalyan'a rastlamadım. Niçin, Roma kilisesi büyüklüğü içinde türlü türlüdür -bir kilise kadar büyük olduğu gibi... şey diyebiliriz... bir fahişe kadar da. Parfümler, şarkılar ve çiçekler arasında tahtına kurulmuş, kendini ipek elbiseler içinde matem havasında sunan bir aşüfteden farklı diyemezdiniz."[10]

Buradaki, Çaplinvari karikatürleştirme içindeki her şey Joyce'un zihnini hep kurcalayan takıntılardır: Para sıkıntısı, ailesi, ülkesi, dinsizliği edebiyat aşkı. Karılar boynuzlu yaparlar; kilisesi hariç İtalya sahtekârdır, üstelik kilise de yaşlı bir fahişedir; İrlanda berbattır ama unutulmazdır. Sözleri acıdır ama aynı zamanda komiktir. Sorunlarını anlattığı mektupların ortasında, kişiliğine Kelt melankolisinin ne kadar zıt olduğunu unutabilir insan. Birçok uzun geceyi Francinilerle geçirdiklerinde -cüssece küçük bir adam olan- Francini'nin Giorgio'nun bebek arabasına yatıp, çakırkeyif olan Joyce tarafından, eşlerinin ve Stanislaus'un sabırlı ve gülümser bakışları arasında evde dolaştırıldığı garip eğlenceler de olmuyor değildi.[11] Ya da bir ayağını kaldırıp, boynunu bükerek garip bir şekilde ayakta durduğu için, Joyce'un "Il Cicogna" (Leylek) adını taktığı Sicilyalının işlettiği tavernaya sıvıştığı da olurdu. Birbirlerini komik buluyorlardı. Barmen "Joyce, kabul Cicogna bir tiptir ama sen antika bir adamsın"[12] derdi. Joyce saf Leylek'e İrlanda'nın hayallerle süslü öykülerini anlatmaktan büyük zevk alırdı. Trieste, meşhur sözcük oyunuyla triste (keder) olmuştu, Joyce ise iki tek atmadan, şakalaşacak kadar rahatlayamazdı.

Nora'yla aralarındaki geriliminden daha önemlisi, Joyce'un bir türlü doğru dürüst basılmayan kitaplarıydı. Önce *Oda Müziği* birkaç aksiliğe uğradı. Grant Richards elyazmasını kaybetmeyi başardı, sonra ikinci bir kopya istedi, bunu da Joyce baskıya yardım edemezse (ki edemedi), basamayacağını söyleyerek 1905 mayısında geri yolladı.[13] Ardından haziranda John Lane, temmuzda Heinemann, ekimde de Constable aynı şeyi yaptı. *Dublinliler farklı* bir sorun ortaya çıkardı: Öykülerin piyasası şiirlerden biraz daha iyiydi bu yüzden Joyce umutla elyazmasını 3 Aralık 1905'te Grant Richards'a yolladı. Trieste'den *Dublinliler* isimli bir kitap aldığından başlangıçta birazcık irkilen Grant Richards, kitabı sevdi ve düzeltmeni Filson Young da olur deyince 17 Şubat 1906'da kitabı kabul edip, mart ayında sözleşme imzaladı. Bir ay kadar her şey yolunda gitti. Richards samimi bir dost havasıyla Joyce'un orada nasıl

yaşadığını sordu, Joyce da şimdiki yaşamının ayrıntılarını ona gönderdiği mektupta verecek kadar sabırlı davrandı:

> "Ben burada Berlitz School'da İngilizce öğretmeniyim. On altı aydan beri burada yaşıyorum ve yılda 80 sterlin karşılığında kendi geçimim dışında iki canı da besleme gibi zor bir işin üstesinden geldim. Bu şehrin genç adamlarına mümkün olduğu kadar çabuk, zarafet için oyalamadan İngilizce dilini öğretmekle yükümlüyüm. Bunun karşılığında, harcanan her altmış dakika için 10 peni alıyorum. Bir baronese de dil öğrettiğimi söylemeyi ihmal etmeyeyim.
> Benim buradaki amacım kitabım veya kitaplarımdan, bölük pörçük yaşamımı sürdürmeye yetecek kadar para kazanmaktır. Umarım beni sıktığı kadar bu ayrıntılar sizi sıkmıyordur. Her halükârda siz sordunuz diye bunları yazıyorum."[14]

22 şubatta, Grant Richards'a aceleden kaynaklı bir felakete kurban gidecek bir öykü daha yolladı: "İki Çapkın."* Richards öyküyü okuma zahmetine katlanmadan matbaacıya gönderdi. Matbaacı öyküyü basmayı reddetti ve kitabın diğer öykülerini de kafasına göre işaretledi. Bu arada olandan bitenden habersiz Joyce "Küçük Bir Bulut"u yazdı.† Küçük Bir Bulut'u da 26 nisanda yine Richards'a göndermeye hazırlandı.[16] Richards, matbaacının itirazlarını karşılayacak bazı değişiklikler yapılmasının zorunlu görüyordu.

Joyce; uygunsuz kitap basan matbaacıyı yasayı ihlal eden yayıncı kadar suçlu ilan eden bu yüzden ikisini de hukuki soruşturmaya tabii tutan İngiliz hukukunu anlamadığını özellikle belirtti. "Başka hiçbir uygar ülkede" diye yazdı Richards'a "matbaacıya ağzını açması için bile izin verilmez."[17] Ama Richards sorunu aşacak güçte değildi. Daha yeni iflastan çıkmış, şirketi karısının adına kurarak yayıncılık işine ancak dönebilmişti. Geri adım atmadı, bunun üzerine kitabı geri çekmekle tehdit eden Joyce

---

* Stanislaus, Joyce'tan gelen bir mektubun[15] sözkonusu öykünün Guglielmo Ferrero'nun Europa Giovane isimli eserinde Porthos'la *Üç Silahşörler*'deki esnafın karısı arasındaki ilişkiye gönderme yaptığı bir sözden esinlendiğini söyler. Lenehan ve Corley'nin ilk örnekleri Irlandalıydı. Bununla birlikte Lenehan, Michael Hart tipine (680-681. s.lar) dayanırken Corley aslında kurmaca olduğu kadar gerçekte de bir polisin oğluydu. Dublin'e yaptığı bir ziyarette Joyce, Corley'ye rastlayıp onu bir öyküsüne aldığını söyleyince oğlan çok mutlu olmuştu!

† Küçük Bir Bulut'taki Ignatius Gallaher daha önce yüzüncü sayfada açıklandığı gibi Fred Gallaher'di. Ama Joyce Gallaher ile Gogarty'nin kişiliklerini birleştirdi ve Gogarty'nin evliliği dolayısıyla Stanislaus'a "Ignatius Gallaher'e uzun ömürler!" diye yazdı. Joyce şimdi olduğu gibi daha sonra da ağzı laf yapan, palavracı kişiliklerden vazgeçmedi. Bu gibi adamlardan, Corley, Gogarty ve Fred Gallaher en iyi tanıdığı üç kişiydi. Bazılarının ileri sürdüğü gibi Joyce'un kendini Little Chandler veya Lenehan'la özdeşleştirdiğini ileri sürmek saçmadır, çünkü kendisi yüksekten atan, palavracı biri değildi.

yeni bir ikna yolu denedi. 5 Mayıs 1906'da yazdığı bir mektupta, "İki Çapkın"a ilişkin matbaacının hangi noktalarda itirazı olduğunu sordu:

(K. E. [SM] s. 58)

İlk öyküdeki küçük alın para mı yoksa iki çapkının ahlak anlayışı mı onu şoke etti? Bunlarda onu çarpacak bir şey göremiyorum. Ondaki delikanlılık (kibarlık) düşüncesi, muhtemelen yaşlı Dumas'nın romanlarını okurken ve ona şövalyeler ve uzun elbiseli hanımlar sunan romantik oyunları seyrederken oluşmuş.

"Suretler"de işaretlenmiş 1)- "iki ilişkiyi yürütecek bir adam" 2)-"bir kızı" olan ve 3) "bacaklarının durumunu sık sık değiştiren ve adamın sandalyesine sürtünen" sözlerini içeren üç bölümü ele aldı:

(K. E. [SM] s. 59)

Birinci paragrafı işaretlemesi bana onda rahipçe bir kan bulunduğunu düşündürtüyor, burada ahlakdışı imgelerin kokusu çok açık. Bana göre bu paragraf *The Standart*'taki boşanma haberleri kadar çocukça...
İkinci paragrafı niçin işaretlediğini anlamak daha kolay. Sonunda üçüncüyü de. Fakat gene ona şu saygıdeğer yayın organının habercilerinin böyle imalı şeyler söylemeye izinli olduklarını anımsatmak isterim, ama ben, zavallı sanatçı, hangi cesaretle bunu ağza alabilirim. Ah tek gözlü sanatçı! (matbaacı) Niçin o kutsal ruh ile dolu mavi kalemiyle bu paragraflara kadar düştü (neden yüreği Kutsal Ruhla dolu olarak, bu bölümlerin üzerine çullanıp sansürledi) ve uygunsuz bir biçimde üstelik halkın geniş bir kesimi okuyacakken arkadaşlarının boşanma davaları, şamata davaları, kriminal davaların haberlerini yazmaya izin verdi. (neden arkadaşlarına boşanma davaları, taciz ve fiziksel saldırı, üstelik halkın rahatsız edecek kadar geniş bir bölümünün okuyacağı diğer davaların dizgisini yapma izni verdi)[18]

Sonra daha yüksek bir yere geçerek, Richards'ı İngiliz zevkini değiştirme öncüsü olması yönünde teşvik etti. "İngiliz edebiyatının şimdiki durumu hakkında çok az şey biliyorum ve Avrupa'nın alay deposu olma onurunu hak edip etmediğini bilmiyorum. Fakat Chaucer'ın (Geoffrey Chaucer 1340-1400. *Canterburry Masalları* ile modern İngilizce çağını açan şair. -ç.n.) zamanında olduğu gibi, Avrupa'nın öteki ülkelerini izleyeceğinden korkarım. Ek olarak, George Moore, Thomas Hardy ve hatta *İkinci Bayan Tanqueray* gibi bir eserde Pinero, Viktorya döneminde reddedilirdi. 'Eğer bir değişim olacaksa niçin şimdi başlanmayacağını anlamıyorum."[19]

Richards boyun eğmedi bunu yerine "Arınma" isimli öyküdeki "uğursuz" keli-

mesine kancayı taktı. Joyce boş bulunup aynı sözcüğün diğer öykülerde de geçtiğini gösterdi.

> İki Çapkın: "Ve bir gece, kız bana esaslı iki uğursuz puro getirdi."
> *İdarehanede Ulusal Bayram Günü*: "Saçları ağarana kadar uğursuz baykuş annesinin tahtan uzak tuttuğu adam bu."
> Pansiyon: "Eğer biri bu tür oyunları onun kız kardeşiyle denerse, uğursuz dişlerini ona yuttururum diye bağırıyordu"

13 mayısta şunu yazdı:

> "Birinci bölümü değiştirebilirdim. İkinci işaretlenen kısmı (son derece pişman olarak) sadece kelimeyi çıkarıp değiştirebilirdim. Ama üçüncü kısmı kesinlikle değiştiremem... Kelime ve benim kullandığım kesin ifade, okuyucuda yaratmayı istediğim etkiyi İngilizcede verebilecek tek ifadedir. Siz de anlayabilirsiniz bunu. Eğer bu kelime kitapta bir kez geçiyorsa üç kez de geçebilir demek ki. Edepsiz veya küfür olmayan, sadece bu kelimeyi içeriyor diye kitabımın basılamayışı size komik gelmiyor mu?"[20]

Richards'a "Bir Karşılaşma"ya niye itiraz etmediğini sordu ve Richards hemen ona da karşı çıktı ve kitaptan çıkarmasını istedi. Joyce öfkesine yenilmemeye çalışarak mantık yürüttü. Çünkü bunlar Richards'ın ileri sürdüğü gibi sadece "ayrıntılar" değildi; kısa öykülerde çok önemliydi, onları silmek *Dublinliler*'i "tuzsuz yumurta" yapacaktı.

> Sanatçının Mektupları s. 62:
>
> "Vazgeçmediğim noktalar kitabı birbirine perçinleyen noktalardır. Eğer onları elersem ülkenin ahlak tarihine ait bölümler ne hale gelir? Onların kalması için mücadele ediyorum, çünkü inanıyorum ki tam da yaptığım gibi ülkemin ahlak tarihini yazmakla ülkemin ruhsal özgürlüğüne ilk adımı attım. İrlanda edebiyatının ahlak tarihine bir an göz atınız, halen İngilizce olduğuna göre; benim görüşlerimi mahkûm etmeden önce. Bana en azından bu kitabın yazım sırasında kandilin dibine oturma hizmetini vermiştir."[21]

Joyce ne kadar taviz verdiyse o kadar fazlası istendi ondan. Richards şimdi "İki Çapkın"ın tamamen çıkartılmak zorunda olduğunu söylüyordu. Joyce, yayıncının ileri sürdüğü gibi sanatıyla ilgili kahramanlık yapacak durumda değildi: "Eğer senin öykülerini ben yazmış olsaydım kuşkusuz senin tavrını yapacaktım ben de" Joyce tavrının kahramanlık olduğunu kabul etmedi, bu sadece mantıklıydı. Beri yandan sahip olduğu yetenek her neyse onu kötüye kullanmayacaktı. "Kitabımı büyük bir özenle yüzlerce zorluğa karşı, klasik sanat geleneğimden ne anlıyorsam ona göre yazdım."[22]

Richards'ın gönderdiği mektuplar Joyce'taki görev duygusunu pekiştirdi. Stanislaus'a önceki yıl öykülerdeki itici gücün "hınzırlık" olduğundan korktuğunu söylemişti ki bu duygu da yok oldu. 23 hazirandaki mektupta alaylı bir ifadeyle Richards'a "Öykülerimde çöp kokularının, çürümüş leşlerin ve sakatatın dolaşması benim suçum değil. Cidden, inanıyorum ki, benim güzelce cilalanmış dürbünümle İrlandalıların kendilerine bir iyice bakmalarını önlerseniz, İrlanda'da uygarlığın yolunu değiştirirsiniz" (İrlanda halkının cilalanmış aynama bakmasını engellerseniz, İrlanda'daki uygarlığı sekteye uğratacağınıza cidden inanıyorum)[23] dedi.

Haziran boyu yazışmalarda Richards eğer Joyce diğer şeyleri kabul ederse "İki Çapkın"ı kitaba dahil etmeyi onayladı. Böylece 9 temmuzda Joyce tüm elyazmasını, birazcık değişmiş biçimde ona geri gönderdi. "Kız Kardeşler"i yeniden yazmış, "Küçük Bir Bulut"u dahil etmişti. Ayrıca "uğursuz" sözcüğünü altı yerden silmiş, sadece bir yerde bırakmıştı.* "Suretler"deki bir olayı tekrar yazmıştı. "Senden bunu gizlemeyeceğim ki bu silmelerle, öyküleri zedelediğimi düşünüyorum ama tüm içtenliğimle, senin arzu ve tereddütlerini epey oranda gidermeye çalıştığımı artık kabul edeceğine de inanıyorum."[24] Yeni değişikliklerle gönderdiği elyazmalarına Richards'tan gelecek yorumu bekliyordu ama mesele öyle çabuk çözülecek gibi değildi.

Dublinliler'in üzerindeki belirsizlik bulutundan etkilenen Joyce, *Stephen Hero* üzerinde de iyi çalışamadı ve kitap XXV. bölümden sonra ilerleyemedi. Trieste'de sürekli denetleniyor olma duygusu derinleşti ve şehri katlanılamaz hale getirdi. Başka bir değişikliğe zorunlu kaldığında Joyce üzülmedi. Scuola Berlitz'te aniden bir gürültü koptu; Bertelli duruma bakılırsa sıvışmıştı, tabii birazcık okulun parasını da yanında götürerek. Bunun üzerine Artifoni, hep durgun geçen yaz yaklaşırken, Joyce kardeşlere okulun bu aylarda iki İngilizce öğretmenini kaldıramayacağını söyledi. Joyce'ta da kalma isteği kalmamıştı! *Roma Tribuna* gazetesi'ndeki ilanları taramaya başladı, bir bankada yazışma bölümünde çalışacak İngilizce ve İtalyancayı akıcı konuşabilen memur ilanına rastladı. Mayıs başlarında derhal bankaya, (Nast-Kolb ve Scumacher) yazarak, çalışmak istediğini söyledi. Richard Greenham adlı birişadamı için Trieste'de tercümanlık yaptığı için deneyimli olduğundan söz etti, *Il Piccolo della Sera* gazetesinin editörü, öğrencisi Prezioso'dan güzel bir tavsiye mektubu aldı. Ayrıca Dublin Belediye Başkanı Timothy Harrington'ın 1902'de kendisine verdiği mektubu da onlara gönderdi. Bir aylık görüşmelerin ardından, haziranın ortalarında, iki aylık denemeden sonra 1 ağustosta başlayacak iş için ayda 62,5 dolar (12£/10/0) almasına karar verdiler.[25]

---

* "Pansiyon"da

Ödenecek birkaç borç vardı, Francini'nin kirası, Scuola'dan alınmış 30 kronluk avansın da içinde olduğu bazı borçlar ödenmeden kaldı. Stanislaus onları üzerine aldı. Yerleşme planı gereği satın alınmış ama şimdi 120 kronluk zararla bırakılmış mobilyalar vardı. Tetikte bekleyen satıcı bunlara öylesine çabuk el koydu ki Stanislaus başka bir yatak almaya fırsat bulamadığından, birkaç gece yerde yatmak zorunda kaldı. Bunlar önemsiz şeylerdi. Kurtulma duygusu, Roma'nın Atilla ve diğer istilacı barbarlara verdiği parayla şöhreti onlara da sunacağı beklentisiyle Joyce'la Nora eşyalarını topladı, vaftiz olmamış oğulları Giorgio'yu kucaklarına alıp Ebedi Şehre doğru yola çıktılar.

1906-1907

> Ey, o öylesine alçaktı ki ondan düşük olanların da dibindeydi! Ateşsuyu onu sevmezdi veya ilkgelençorbasınıiçercinsi içkiler veya kötü cin hatta en dürüst bira. Ah sevgilim, hayır. Bunun yerine üzgün soytarı koruktan damıtılmış, sarı-yeşil pis mavi elma likörü ve barbarbirlikör içmekten bıktım diye sızlandı.
>
> *Finnegans Wake* (171)

Günlüğüne 1903 yılı giriş maddesinde Stanislaus, ağabeyinin "olayların heyecanıyla" yaşadığı notunu düşmüştü. Sıkıldığı için, içki içerek veya mekân değiştirerek, dengeli bir hayattan kaçmakta kimse onun kadar hızlı olamazdı. Joyce saman alevi heyecanlara düşkündü, en sıkışık zamanda en iyi eserlerini yazdı. Roma'da banka memuru olmanın onu tatmin edip etmeyeceğine aldırmıyordu, önemli olan şey değişimdi. Roma'nın ve kendisinin karşılıklı olarak birbirlerine ne yapabileceğini görmekti. Roma'da mutlu olmayı beklemiyordu ama Roma'dan hoşnutsuzluk Trieste'yle ölçülürse daha ihtişamlı bir yazgı olacaktı. Ibsen 42 yıl önce Norveç'i düşlerinde yaşattığı küçük bir zaman diliminde Roma'da sürgün kalmıştı. Ibsen örneğine Joyce yine dört elle yapışmıştı. Ama az da olsa kendisine bağlanmış emekli aylığıyla Ibsen, bir memur olmanın mı daha iyi olacağını yoksa, kapının anahtarını bile yutup açlıktan ölmenin mi daha iyi olacağını dostlarıyla tartışabilirdi.[1] Joyce kendisinden sonra aynı yolu izleyen T. S. Eliot gibi memur olmayı seçti.

Baba, anne ve oğul Trieste'den Fiume'ye trenle geldiler, burada geceleyin kalkan bir gemiye binip, güvertede uyuyarak Ancona'ya geçtiler. Fiume'yi temiz, hareketli bir yer olarak buldular ama bir saatte üç kez dolandırıldığı Ancona "çürümüş lahana gibi, pis bir delikti."[2] "Soğuk, sefil, dilenci çirkinliği içinde İrlanda'yı çağrıştıran"[3] bir yerdi. Rıhtımdan Anacona tren istasyonu arasındaki beş kilometrelik mesafeyi arabayla katettikten sonra trene binip 31 temmuzda Roma'ya vardılar. Joyce'lar geçici olarak Signora Dufour'a ait 52 via Frattina'daki evin üçüncü katındaki pansiyona yerleştiler.

Roma'dan hiç hoşlanmadı Joyce. Dostu Yeats'in gözdesi bir yapıyı alaya alarak daha sonra *Finnegans Wake*'te "birisinde edebi Roma'nın düşünceleri var"[4] diye yazdı. İlk gece Shelley'nin *The Cenci*'yi yazdığı evin görünüşünden etkilendiyse de yirminci yüzyıl ortamı içindeki Roma ihtişamının onda uyandırdığı huşu kesiliverdi, hiçbiri seyahat kitapçıklarına uygun olmayan başka duygular kapladı benliğini. "Tiber beni

korkutuyor"[5] diye yazdı. O daha küçük ırmaklara alışkındı. Modern şehir tüm çevresiyle tatsız-tuzsuz bir yerdi, eski şehir ise birkaç ay sonra Francini'ye yazacağı gibi mezarlık gibiydi. O "mükemmel manzara ölüm çiçeklerinden, harabelerden, kemik ve iskelet yığınlarından" oluşuyordu. Varışından bir hafta sonra 7 Ağustos 1906'da Stanislaus'a gönderdiği mektupta, Kolezyum civarındaki mahalleden "kırık dökük tapınak sütunları ve levhalarıyla eski bir mezarlık" diye söz etti. Gulyabani gibi gezen İngiliz turistler de bu etkiyi azaltamadı. Joyce, Nora ve Giorgio, Kolezyum'dayken "bir görev duygusuyla, dört bir yana ciddiyetle bakıyorlar"dı. Joyce kardeşine şunları yazdı:

> "En aşağıdaki galerilerden birinde Londralı birinin Kolezyum, dediğini duydum.
> Neredeyse aynı anda şayak bir takım elbise giymiş, kafalarında hasır şapkalı iki genç adam mazgal şevinde göründüler. Sipere dayandılar ve aynı şehirden ikinci bir ses gecenin huzurunu bozdu:
> -Kolezyum durursa Roma'da durur
> Düşerse Roma da düşer
> Roma düşünce dünya da düşer
> Sonra neşeyle şunu ekledi:
> -Kemlong, işte dışarıya giden yol!"[6]

Sezar Roması'nın o zamanlar güzel bir şehir olduğunu bahşetmeye çoktan hazırdı ama papalık Roması, Dublin'deki Coombe veya eski Trieste gibiydi. "Yeni Ludovisi mahallesi alımlı büyük bir şehrin ancak ikinci sınıf bir mahallesi gibi. Pembroke kenti kadar güzel değil örneğin, keşke Latin veya Roma Tarihi'nden bir şeyler bilseydim. Şimdi başlamaya değmez, o yüzden bırak çürüsün harabeler."[7] Roma'yı "demsiz çay'a benzettiği için Henry James'e öfkeliydi, şehrin ölümcül tarihi gerçekliğini dikkate almamıştı. Rüyaları bile etkilenmişti Joyce'un. 19 ağustosta yazdığı mektupta "korkunç, dehşete düşüren rüyalar: Ölüm, cesetler benim de nahoşça içinde yer aldığım katliamlar" diye anlattığı bir sürü rüyadan şikâyetçiydi. Forum'a yaptığı bir geziden sonra, 25 eylülde düşüncelerini "Roma bana anneannesinin cesedini gezginlere teşhir ederek geçimini sağlayan bir adamı anımsatıyor."[8] diye özetledi.

1 ağustosta Joyce, yapacağı önemli görüşmesi için Piazza Colonna yakınındaki, Via S. Claudio'nun köşesindeki bankaya gitti. Bankacı olmaktan başka ileride Avusturya-Macaristan konsolosu da olacak Schumacher onu gerektiği gibi kibar karşıladı. "Kocaman göbekli bir Ben Johnson'a"[9] benziyordu. Başına bir kep takıyor, yan yan yürüyordu. Joyce'a yaşını, babasını, ailesinin Dublin Belediye Başkanı'yla olan

(Harrington'ın mektubundan okumuştu) dostluğunu sordu.[10] Joyce'un yanıtlarından tatmin oldu, yol masrafları için 65 liret vermekten başka, ilk ay maaşı 250 liretten de 100 liret avans vermeyi kabul etti.

Joyce kendini 50-60 kişinin çalıştığı işleri tıkırında bir işletmede buldu. Bankanın dört sahibi vardı; Schumacher, kulağının arkasında daima kalem taşıyan beyaz saçlı küçük kardeşi ve iki Nast-Kolb. Nast-Kolblardan baba olanı; çarpık bacaklı, kalın beyaz kaşlı, yaşlı bir adamdı. Her sabah tıpış tıpış içeri geliyor, duruyor, Joyce'a bakıyor günaydın diyor ve tıpış tıpış gidiyordu. Oğlu hareketliydi, Joyce "hem huy hem de görünüş olarak Curran'a benziyor"[11] demişti. Onunla aynı işi yapan memur meslektaşlarına gelince, işe girdiği günden itibaren canını sıkmışlardı. Ya erbezlerinden sorunları vardı (kuvvetten düşüyor, şişiyor vb.)[12] ya da anüslerinden. Stanislaus'a hastalıklarını ayrıntılarıyla tasvir etmeyi çok seviyorlar diye yazdı. İrlandalı bir doğabilimci bile onlara katlanamazdı. İsimleri de iticiydi: "Burada (yuvarlak, kel, şişman ve sesini çıkaramayan) bir kâtip var ismi Bartoluzzi. İki yanağını şişirip, u'yu uzatarak bu ismi telaffuz ediyorsun. Her zaman onun yanından geçiyor, ismini kendi kendime tekrar ediyorum ve İyi günler Barto'nun küçük parçaları, diye çeviriyorum. Simonetti adında başka biri daha var: Hepsi de önemsiz adamlar bence. Bu benim memurlarla ilk deneyimim: Dolmakalem silgisinin nasıl durması gerektiği hakkında beş dakika konuşabilirler mi sence?"[13] Politik görüşlerine de katlanamıyordu. Onun çalıştığı bölmede üç memur daha vardı, Joyce geldikten yaklaşık iki hafta sonra onlardan Alman olanı Lombrosianizm ve anti militarizmden alaylıca, gülerek söz etti. "Çocuklar ağladığı zaman, bastonla yola getirilmelidir"[14] diye görüşünü ilan etti. Okullarda, askerlik hizmetinde ve dinde bedensel cezanın tarafında olduğunu açıkladı. Giorgio'ya bir fiske bile vurmamış olan Joyce, sosyalist bakış açısını hararetle savundu.

Birbuçuk ay kadar Joyce yazışma bölümünde kaldı. Bu insanın başını kaşımaya vakit bulamadığı türden, günde 200-250 mektup yazdığı, sabah 8.30'da işbaşı yapıp akşam 7.30'da bıraktığı, iki saat yemek tatili olan ağır ve sıkıcı bir işti. Bazen bankadan çıkması gece geç vakitleri buluyordu. Pantolonu da epeyce yıpranmıştı. İki koca yama yaptırmıştı, görünmesin diye ağustosun o feci sıcağında bile ceketini çıkarmıyordu. Pantolonu aşırdığı Stanislaus'a hep oturarak yapılan iş için çok ince olduğundan şikâyet ediyordu. Eylülde iyi çalıştığına kanaat getirmiş olacaklar ki (belki de kuyruklu ceketi sayesinde!) kabul masasına terfi etti.[15] Ama burada Joyce'un görevi yağlı müşterilerin çeklerini bozmak olduğundan, yeni bir pantolon alması şarttı.

Alışılmadık işçisini idare etmek için banka, Scuola Berlitz'in yaptığı gibi haftada bir hatta günlük ödeme yapma yerine, aylık ödeme gibi muazzam bir hata yaptı.

Joyce kendi parasını tutamadığı için, hemen Stanislaus'tan yardım istedi. 16 ağustosta bankanın kendisine peşin verdiği parayı bitirmişti. Sadece pantolonları aşınmakla kalmıyordu, Roma'nın havası -suyuyla birlikte onayladığı iki şeyden biri- ona dehşetli bir iştah vermişti[16] "Amiel, Thackeray, Byron, Ibsen ve Co'nun da sık sık ziyaret ettiği" Caffè Greco'nun müdavimi oldu. Burada yemek menüsü İngilizceydi ve İngilizce gazeteleri okuyabiliyordu. Çok pahalı bir yer olmamasına karşın, parası hiç kalmamıştı. "İnatçı sorgucu M. D. Berlitz'in birdenbire 'yemek arzusuna ne kadar direnebiliriz' dediğini anımsa"[17] diye yazdı. Stanislaus kızdı buna. Çünkü halen ağabeyinin Trieste'de kalan borçlarını ödüyor, diğer borçlar için de sıkıştırılıyordu. Bu gibi alacaklıları idare etmesi için James özenli talimatlar verdi: Dolandırdığı iki terziye şimdiki adresinin Edinburg veya Glasgow olduğu söylenmeliydi, doktorlar Roma'daki adresini ve övgülerini almalıydılar, Francini borcunu isteyene kadar Stanislaus beklemeliydi, istediği zaman da ağabeyinin borçlarından kendisinin sorumlu olamayacağını söyleyerek ödemeyi reddetmeliydi. Artifoni'nin 30 kronu geri ödenmeliydi. Ayrıca Signora Canarutto'nun kardeşini, mobilyalara verilmiş, alınmadığı içinde yanmış depozitonun bir kısmını geri ödemesi için ikna etmeye çalışmalıydı.[18]

İki hafta Stanislaus para göndermedi. James'in, ısrarları ustaca bir tona büründü; açlıktan ölen karısını ve çocuğunu iç sızlatan bir etkiyle tasvir etti, Stanislaus çocuğu çok sevdiğinden onu aç bırakmaya dayanamazdı. Stanislaus'un yardımıyla yaşamasının hoş görülmesini haklı çıkarmak için masraflarını en ince ayrıntılarına kadar yazdı. James pantolonunun eskidiğini söyleyince, O da Artifoni'nin, parayı ağabeyine gönderdiğini ima ettiğini, Stanislaus'un hırpani giysisine bakarak "eğer kötü alışkanlıkları olduğu izlenimi vermek istemiyorlarsa insanların kılıklarına dikkat etmeleri gerekiyor" dediğini abisine iletti. Mutlaka bir takım elbise almalıydı. James ona para göndermeyi önerdi. Üstelik Stanislaus'a ailece muazzam yemekler yediklerini bildirerek, bir günde yediklerinin listesini gönderdi.[19] Stanislaus buna, eve getirdiği ekmek ve pişmiş jambonla yaşamak zorunda olduğunu söyleyerek karşılık verdi. Sonunda boyun eğdi ve elindeki parayı gönderdi. Bu sefer Joyce, Artifoni'den bir haftalık peşin para koparmasını istedi. Artifoni, daha önce Stanislaus'un hiç dile getirmediği bu talebin arkasındaki kişiden şüphelendiği için kabul etmedi. Roma'dan, nasihat dolu, tatlı dilli mektuplardan gelen yaylım ateşine dayanamayan Stanislaus gittikçe umutsuzluğa kapıldı. Ekimin başında Dublin'e geri dönmeyi düşündüğünü yazdı. James bu delilikten vazgeçmesini hemen Artifoni'den avans almayı bir kez daha denemesini söyledi.

Stanislaus ikinci kez de avansı alamayınca Joyce, Wyndham isminde İngiliz İrlandalısı çalım satan bir arkadaşına boş yere başvurdu. Ardından Roma'daki İngiliz

konsolosuna gitti, ondan 50 liret borç alarak ikna gücünü gösterdi. Ama ne olursa olsun gelirini artırmak zorundaydı. *Tribuna*'da ingiliz öğretmeni arandığını söyleyen bir ilan dikkatini çekti. Bankadan çıktıktan sonra Terzini isimli bir adama dersler vermeye başladı. Nora Giorgio'yla bir sinematografa gidiyor, gece ona kadar Joyce'u bekliyordu, sonra da hep birlikte dışarıda akşam yemeği yiyorlardı. Kasımda Joyce uğurlu saydığı aynı gazetede çıkan başka bir ilana başvurdu. Bunun sonucunda 20 kasımda[20] Berlitz'teki okulun ikinci sınıf karşılığı École des Langues'te öğretmenliğe başladı. Ek gelir de pek fark etmedi, yeniden yardım etmesi için Stanislaus'a başvurdu. Karamsarlığının biteceğine ha bire söz veriyor, her geçen ay niye umutsuz olduğuna bir mazeret buluyordu. Yakında Stanislaus'u da Roma'ya getirebileceğini yazıyordu. Stanislaus, soğuk bir tavırla ağabeyinin içtiğini tahmin ettiğini söyledi, James yapacak çok şeyi olduğunu[21] "İşşşş, dağıtmaktan fazla dağıtıyor insanı"[22] diyerek bunu reddetti. Geliri üzerindeki zorunlu vergi kuşkusuz içkiydi.

Belki de içki içmesi ve dengesiz tavırları Signora Dufour'un via Frattina'daki odanın kirasını kasım ayında yükseltmesine neden oldu. Gönüllü olarak evi boşaltacağını umut etmişti, bunu yapmadığını görünce 12 kasımda ona aralık ayı gelince çıkmak zorunda olduğunu bildirdi. Joyce şaşırmış vaziyette kadının sözünü tuttuğunu gördü ve 3 aralık cuma kendini sokak ortasında buldu. Bunun nedenini soran Stanislaus'a kadının niye böyle yaptığını bilmediğini söyleyerek cevap verdi.[23] Önceden hiçbir hazırlığı olmadığı için, geceleyin saat on bir buçukta bir araba tuttu ve yağmurun altında ailesini önce bir otele götürmek zorunda kaldı. Otel dolu olduğundan başka bir otele gittiler. Orada dört gün kaldılar. Joyce hafta sonunu, "kucağında bebek gibi kendisi de inleyen bir kadınla" birlikte ev arayarak, merdivenleri tırmanıp zillere basarak geçirdi: "Chi c'e?" "Camera" "Chi c'e?" "Camera" (Kim o? Oda -ç.n.) Hayır gidin: Oda çok küçük veya pahalı: Çocuk istemiyoruz, bekâr adam sadece, mutfak yok. "Arriverderla"! Tekrar aşağı."[24] Sonunda 7 aralıkta via Monte Brianzo 51 numaralı evin beşinci katında iki küçük oda buldu ve bir gün sonra taşındılar. Nora'yla ayrı yataklarda uyumaya alaşıktılar ama şimdi sadece bir yatakları vardı. Sorunun çözümünü Stanislaus'a şöyle aktardı: "Karşıt yönlerde, benim başım onun ayakucuna gelecek tarzda uyuyoruz."[25] *Ulysses*'te Bloom ve Molly de aynı şeye alışmışlardı.

Ev içi durumunu tasvir eden bir efifani yazdı: "(Sahne: Rüzgârın estiği, küçük döşeme taşlı oda, solda üzerinde yemek artıkları olan bir konsol, ortada yazı materyalleri [Hiçbir zaman onları unutmadı] olan küçük bir masa ve bir tuzluk, arka planda küçük bir yatak. Masada burnunu çeken genç bir adam oturur: Yatağın üzerinde bir kadın ve ha bire mızırdayan bebeği. Ocakta soğuk bir gün.)

Bu efifaninin adı: *Anarşist*"[26]

Doğal olarak hıncını İtalyanlardan çıkardı. Her mektup yeni bir öfke nedenini bildirdi. Ağustosta, Trieste'nin aksine Roma'da bir tek temiz cafè olmadığını yazdı. Eylülde bir memur, yanında pasaportu olmadığı gerekçesiyle Stanislaus'tan gelen telgraf havalesini kendisine ödemedi. Joyce öfkeyle "Ey Tanrı'm, Rossini şapkasını çıkarıp Spainard'a (İspanyol -ç.n.) "Beni Avrupa'da sonuncu olmak utancından kurtardınız" derken çok haklıymış!"[27] diye haykırdı. Bu alıntı memur üzerinde hiçbir işe yaramadı. Bir seferinde de çok daha meşru bir öfke nöbetine kapıldı: Atını kamçılayan bir faytoncunun kamçısının ucu Giorgio'nun göz kemiğine geldi, morartının tamamen geçmesi birkaç günü buldu. Joyce aslında sabırsız olduğu için kızıyordu birçok şeye. 3 aralıkta "Henry James'in kurnaz Romalılarının en büyük eğlencesi rüzgâr ordusunu dağıtmak... bu öyle heyecanlı bir söz ki ben bunu, ebedi şehre elveda, adieu diyeceğim zamana saklıyorum."[28] Roma'da kalmayacağının ilk imasıydı bu söz, şehre saldırıları gittikçe arttı ve nefret yansıtmaya başladı. Dört gün sonra "Tiksinti verici biçimde, İtalya, İtalyanca ve İtalyanlardan bıktım, akla mantığa sığmaz biçimde usandım" diye yazdı. İstemeye istemeye "İtalyanların sanat uğruna bir şeyler yapmış olduğunu düşünmekten nefret ediyorum. Lakin yaptıklarını varsayıyorum" diyebildi. Sonra sanki fazla ileri gitmiş gibi "Yeni Ahit'in bir iki sayfasını resmetmekten başka ne yaptılar ki!"[29] dedi. Onların "*bello*" ve "*bellezza*" sından da bıkmıştı.†[30] Bu rahatsızlığı *Ulysses*'e de taşımaktan kaçınmadı. Birkaç faytoncunun İtalyanca konuştuğunu duyan Bloom onların "nefis dilleri" üzerine "Bella Poetria"‡[32] diye yorum yapar. Daha sonra Stephen da para sözkonusu olunca onların iğrenç derecede pazarlık yaptıklarını söyleyerek bunu destekler. Stanislaus, James'i İtalya'yı örtülü olarak suçladığı için eleştirdiği zaman "Sen indiferansiyel hesapla mı yazıştığını sanıyorsun ki Roma ve İtalya'ya sövüp saymama karşı çıkıyorsun? Başka ne halt edecektim?"[33] (Joyce burada matematikteki diferensiyal hesap terimi üzerinde kelime oyunu yapıyor. İndifferent kaygısız, vurdumduymaz. Yani benim sözlerimin hesap edilmeden sarf edildiğini mi sanıyorsun gibi -ç.n.)

Joyce Roma'yı sadece maddi güvensizlik açısından değil, hiçbir şey yazamadığı için de suçladı. Yine de *Dublinliler*'deki iki öyküyü, en zayıf olarak nitelediği "Yarıştan

---

* Aslında, bunu, *Sirens* bölümünün sonuna ayırmıştı; Emmet'in rıhtımdaki belagatli konuşmasının yurtseverce söylenmiş son sözleri Bloom'un sindirim sistemini düzeltir.

† Yine de bir sefer, laternayla bir adamın meşhur Napoli şarkısı "Guard'u mare com'è bello"yu çaldığını ilk duyduğunda, Joyce Roma sokaklarında saatlerce adamı takip etti.[31]

‡ "Poesia (şiir)"nın, belki "porcheria" (pis) ile karıştırılmasıyla bozulmuş komik biçimi.

Sonra" ile "Üzücü Bir Olay"ı ağustosta Roma'daki kalışının başlarında gözden geçirdi. Kasımda "Arınma" isimli öyküde değindiği 1870 Vatikan Konsülü meselesinde hata olmasın diye Biblioteca Vittorio Emanuele'ye (Vittorio Emanuele Kütüphanesi -ç.n.) gitti. Kendi araştırma sonuçlarından Stanislaus'a bahsetti. "Nihai ilandan önce birçok papaz bir protesto olarak Roma'yı terk etti. İlan zamanında, dogma (papalığın yanılmazlığı) yüksek sesle okunduğunda Papa 'Bunu kabul ediyor musunuz beyler?' diye sordu. Herkes 'kabul' dedi, iki adam 'kabul değil' dedi. Bunun üzerine Papa 'Size lanet olsun! Götümü yiyin! Ben yanılmazım!'dedi."[34]

"Arınma" isimli öykü *İlahi Komedya*'nın üçlemeli özelliğine gönderme yapar: İnferno kısmını temsilen Dublin barıyla öykü açılır, ayyaşın nekaheti, Purgatorio ile devam eder ve tamamen dünyevileşmiş bir Dublin kilisesi de Paradiso'ya karşılık kullanılır.[35]

Buradan hareketle, sahte kahramanı olan, mitolojik bir arka plana dayanan, Dublin'deki eski ev sahibesinin oğlu Joe McKernan'ı işleyecek "The Last Supper" (Son Yemek anlamına gelen öykü, İsa'nın çarmıha gerilmeden önce havarileriyle yediği son akşam yemeğine göndermedir. -ç.n.) isminde bir öykü tasarladı. "The Street" (Sokak) "Vengeance" (intikam), "At Bay" (Avköpekleri Arasında) ve "Catharsis" (Katarsis) başlıklarını düşündüğü dört öykü daha yazmayı planladı ama hiçbiri yazılmadı.[36] Bir kere yazamayacak kadar soğuktu ve Ibsen gibi bencil olamıyordu.[37] Bu daha önce ileri sürmediği bir bahaneydi. Muhtemelen, karısı ve oğluyla yaşamaktan vazgeçecek kadar bencil olmadığını kasteden bir imaydı.

Öykülerle ilgili iki önemli tasarısı daha vardı. 30 eylülde Stanislaus'a söz ettiği birincisinin adı *Ulysses*'ti.* (*Ulysses*'in okunuşu Yulizis'tir. -ç.n.) "Arınma" ve "Son Yemek" öykülerindeki gibi alaylı çizmek için, kahraman sözde Dublinli Yahudi Alfred H. Hunter olacaktı.[39] Belki de Dublin'in etrafını denizden dolaşan Hunter'ı anlatacak öykü sonunda tıpkı onun gibi dışlanmış, serseri gibi dolaşan Joyce'un can simidi olacaktı. Yahudi meselesi, Avrupa'daki kendi yerini tıpkı onlarınki gibi çift anlamlı görmeye başladığında Joyce'un dikkatini çekmişti. Dublin'deki† bir Yahudi çiftin bo-

---

* Joyce "Ulisiz"[38] diye telaffuz ediyordu.

† Bu dava 5-8 Kasım 1906'da Dublin'de görüldü. Kathleen Hynes Harris, kocası Morris Harris'ten şiddet ve zina gerekçesiyle boşanma dilekçesi verdi. Harris, 85 yaşında kilisede çalışan sakallı bir adamdı, karısı çok daha gençti. Belirtilmemiş "çok ciddi bir durum"dan dolayı izin aldıktan sonra Başpiskopos Walsh tarafından evlendirilmişlerdi. Ayrıca bir haham da nikâhlarını kıydı. Bayan Harris kocasının, o da seksen yaşında olan hizmetçisi Sarah White ile ilişkisi olduğunu, yemek odasında (belirtilmemiş) edepsiz şeyler yaptığını, bir seferinde onun geceliğine dışkı koyduğunu, küçük kızlarla da münasebetleri olduğunu iddia etmişti. Aslında *Ulysses*'teki Bloom ve Finnegans Wake'teki Earwicker'a karşı getirilen bütün

şanma davasıyla da ilgilenmişti. Georg Brandes* bir Yahudi olduğundan Ferrero'nun antisemitizim fikirlerini de incelemişti.[41] Bu yeni öykü aklındaydı ama 13 kasımda bile henüz yazmaya başlayamamıştı. Stanislaus'a başlık hakkında ne düşündüğünü sordu, sonra 3 aralıkta Hunter hakkında hatırladığı şeyleri kendisine yazmasını istedi. (Hunter'ın kendisini aldatan bir karısı olduğu söylentisinden haberdardı.) 6 Şubat 1907'de esef dolu, "*Ulysses*" başlığından başka bir milim ilerleyemedi" diye yazdı. Ama boynuzlu Yahudi imgesi aklından hiç çıkmadı.

İkinci öykü *Ölüler*'i yazmak için İrlanda'ya daha sıcak bir gözle bakmak zorunda kalmıştı ki mektuplarında da bunun izleri vardır.† Bir mektubunda aniden İrlanda'nın, en az bürokratik olduğundan dolayı, Avrupa'daki en uygar ulus olduğunu şaşırtıcı biçimde ilan etti. 25 eylülde *Dublinliler*'deki diğer öykülerdeki imaları sorguladı:

(K. E. [SM] s. 68)

25 Eylül 1906
via Frattina 52, Roma

...Sık sık sana yazımda olağandışı bir şey olması gerektiğini ve sadece tam da başkasının kitabını aşağı koyduğum zamanlarda bana hiç de böyle gelmemesinin şaşkınlığını itiraf etmişimdir. Bazen İrlanda'yı düşündüğümde gereksiz katı olmuşum gibi geliyor. Ben (en azından *Dublinliler*'de) şehrin iticiliğini türetmedim, çünkü Paris dışında, kenti terk ettikten sonra hiç huzur duymadım. Onun candan tecritliğini ve konukseverliğini türetmedim. Sonuncu "erdem"in (konukseverlik meziyetinin) Avrupa'da herhangi bir yerde varlığını şimdiye kadar görmedim. Onun güzelliğine adil olmadım: Fikrimce İngiltere, İsviçre, Fransa, Avusturya ya da İtalya'da gördüklerimden doğal olarak çok daha güzel ve üstelik bu tepkilerin ne kadar yararsız olduğunu biliyorum. Çünkü G. R.'ın‡ önerdiği gibi "bir yerde" kitabı yeniden yazmalıyım. Eminim, senin Ruhulkûdüs dediğin, mürekkep şişesinde ve kalemimin kamburunda oturan edebi bilincimin yansıyan şeytanını gene bulacağım. İki Çapkın nihayet pazar kalabalıkları, Kildare ve Lenehan sokaklarındaki arpla, İrlanda manzarası.[42]

---

suçlamalarla itham edilmişti. Yargıç davanın "tam mide bulandıran türden" olduğunu söyledi; jüri, Harris'i şiddet kullanmaktan suçlu buldu ama zinaya hükmetmedi ve masrafları dahil a mensa et thoro (karıkoca olarak kalınıp, aynı evde yaşamama -ç.n.) boşanma kararı verdi. Joyce, Harris'in (daha önceki bir evlilikten olan) torunlarıyla tanışıyordu ve elinden geldiği kadar bu davayı izlemeye çalışmıştı.

* Joyce ömrü boyunca Brandes'i takdir etti. 6 Ocak 1919'da ona, yayıncısına *Sanatçının Portresi*'nden, birinci kaybolduktan sonra ikinci bir nüsha göndertmiş olduğunu yazdı. Brandes'in yanıtı eğer vardıysa bile, bulunamamıştır.[40]

† Bkz. s. 288

‡ Grant Richards

Öykülerini kâh yerip kâh överek, ağustos ve eylül aylarını Grant Richards'ın son kararını bekleme tedirginliğiyle geçirdi. Eylül bittiğinde Richards *Dublinliler*'i şimdi basamayacağını yazdı ama Joyce'un otobiyografik romanını basmayı arzu ediyordu, hikâyeleri daha sonra kitap yapacaktı.[43] Joyce İngiliz konsolosuna gidip, uluslararası davalara bakan avukat, St. Lo Malet'in ismini aldı. Richards'ın sözleşmeyi ihlal ettiğini söyleyerek ona ne yapabileceğini sordu.[44] Malet, Richards'ı bir kez daha mektupla ikna etmeye çalışmasını öğütledi ama Richards, Joyce'un protestolarına rağmen kesin kararlı olduğunu bildirdi. Artık iyiden iyiye ümitsizliğe düştüğünden, "İki Çapkın" ve "Küçük Bir Bulut"u tamamen çıkarmaya, "Suretler" ve "Arınma"daki iki bölümü de değiştirmeye hazır olduğu halde, Richards kitabı istemedi. St. Lo Malet, 22 ekimde Yazarlar Derneği'ne yazarak, genç isimsiz bir yazara yardım talebinde bulundu. Dernek, üyelik için 1 guinea talep ettikten sonra, bir şey yapılamayacağını bildirdi. Bir sterlin daha aldıktan sonra, St. Lo Malet, Richards'a yönelik hukuki dille yazılmış mektuplar konusunda yardımcı olmasına karşın, yine de dava açmamasını söyledi. Joyce kitabı, 20 kasımda John Long'a önererek meseleyi kapadı. Kardeşi yazmayı bırakmaması konusunda kendisini cesaretlendirdiği zaman 18 eylülde kızgınca "Yeteri kadar yazdım, o şekilde daha fazla yazmadan önce niye yazdığımın mantıklı bir sebebini görmem gerekir. Ben edebiyatın İsa Mesih'i değilim." diye cevap verdi.

Hiçbir şeyden tatmin olamadığı bu ruh halinde, *Dublinliler*'i çok sert, *Oda Müziği*'ni aşırı yumuşak buldu. (1909'da Padraic Colum'a "Ben bir şair değilim" diyecekti.[45]) Yine de şairi olmadığı kitabı önce basılacaktı. Richards basamayınca, kendisini onunla ilk kez tanıştıran Arthur Symons'a yazdı. "Kutsal Görev"in bir nüshasını gönderdiğinden bu yana onunla hiçbir teması olmamıştı ve Symons'ın hemen gelen, nazik cevabı karşısında birazcık şaşırdı. *Dublinliler*'e ilişkin olarak mümkün olduğu kadar Richards'ın istemlerini yerine getirmesini öğütlüyordu. Bunun yanında Joyce'un şiirlerini Elkin Mathews'la (Elkin Mathews:1851-1921 20. yy. edebiyatının gelişiminde önemli rol oynamış yayıncı-basımcı -ç.n.) birlikte bir şilinlik Garland dizisi içinde basmayı düşündü. Joyce minnet duyarak kabul edince, Symons 9 ekimde Mathews'a gönderdiği mektupta "Senin Vigo Cabinet için hakiki şiir kalitesinde bir kitap ister miydin? J. A. Joyce isimli genç bir İrlandalıya ait. "Âşıklar İçin Otuz Şarkılık Kitap" adını veriyoruz, şiirler Elizabeth çağı özelliklerine sahip, farklı bir tadı var. Yıllardır okuduğum yeni eserler arasında en güzellerinden, Kelt Hareketi içinde değil, Yeats yeteneğini kabul ediyor ama Joyce harekete saldırdığı için ona karşı duruyor"[46] diye yazdı.

Mathews şiirleri değerlendirmeye çok hevesliydi, Joyce gönderilecek şekilde şiirleri hazırladı.[47] Stanislaus daha önceden şiirlerin farklı bir şekilde düzenlenmesini

önermişti, bunu anımsadığından sanki hiç aldırmıyormuş gibi yaparak nasıl bir şey istediğini sordu ve "formalite icabı" öneriyi kabul etti. Şiirlere pek güvenemiyordu, fazla ilgi de göstermedi ama içinde biraz erdem olduğunu varsayıyordu. "Tilly" isimli şiir çıkarılmalıydı çünkü ciddi tonu kitabın havasına uymuyordu. "My dancing days are over" dönemine aitti. Stanislaus eski ad "*Oda Müziği*" ne dönmeyi arzuluyordu ama Joyce bu isme "çok kendine sevdalı" diye karşı çıktı. "Ben, kitabı bir dereceye kadar reddeden ama tamamen de küçümsemeyen bir isim tercih ederdim."[48] Stanislaus'a nasıl istiyorsa öyle hareket etmesi için izin verdi, yalnızca aynı tonda 18 ekimde yazdığı mektubunda "Küçük Bir Bulut"un tek bir sayfası tüm şiirlerimden daha çok zevk veriyor" dedi.

Mathews karar vermekte işi ağırdan alıyordu, 17 ocakta bir sözleşme gönderdi. Sözleşmeye göre Joyce'un telif alması pek mümkün görünmüyordu, anlaşma şartlarını kabul etmeden önce St. Lo Malet'e bir daha başvurdu. Malet her zamanki akılcı tutumuyla kabul etmesini tavsiye etti. Müsveddeler şubatta yerlerine ulaştılar. Kitabın başındaki ön sayfada "kapağı açık bir piyano" resmi vardı. Joyce kardeşine gereken bilgiyi verdikten sonra şunları ekledi: (K. E. [SM] s. 84)

> "Kitabı sevmiyorum, fakat basılmasını arzu ettim ve lanet olsun, fakat öte yandan, genç bir adamın kitabı. Böyle duyumsadım. Asla bir aşk şiiri kitabı değil, anlıyorum. Fakat bazıları bestelenebilecek kadar iyi. Umarım, benim gibi eski İngiliz müziğini iyi bilen bir yapar. Öte yandan, kurumlu (yapmacık) değiller ve belki zarafetleri de var. Bir kopyasını saklayacağım ve (anımsadığım kadarıyla) her sayfanın üstüne adres, sokak adını yazacağım ki kitabı okuduğumda oraları tekrar ziyaret edeyim, değişik şarkıları yazdığım yerleri."[49]

Oda Müziği'nin onun bir parçası olduğunu idrak etmesi kitaba karşı beslediği duyguyu bir parça yumuşattı. Kitabın sonunda temize çıkması, gençliğini hatırlattığı gibi Dublin'in varlığını hoş görmesini de sağlıyordu, ne de olsa yaşadığı yer olmuştu. Roma'da yazı adına pek bir şey yapamadığı halde, evden erkenden çıkıp, bankaya gitme zamanı gelene kadar yanına aldığı kitabı bir kahvede okuma alışkanlığı edinmişti. İstekle, geniş bir yelpazede okudu. Bu zamanda Stanislaus'a gönderdiği mektuplarda, en sert eleştirilerini yazıyordu, bunu asıl olarak, dünya edebiyatında belki de kendi yerini tayin etmek için yapıyordu. Okuduğu her şeyi, doğalcı gerçekliği, amacın yüceliği ve üslup açısından özenle ölçüp biçti. 16 Ağustos 1906'da, Wilde'ın *The Picture of Dorian Gray* (*Dorian Gray'in Portresi*) isimli kitabının İtalyanca çevirisi eline geçti, Wilde'ın eşcinsel imalarını gizlemesinden hoşlanmadı. Kardeşine "Kitabı yazarken iyi niyetli olduğu açık -bazıları kendini dünyaya teşhir etmek istiyor- ama kitap yalan ve

nükteli sözlerle dolup taşmış. Kitaptaki imaları geliştirecek cesareti göstermiş olsaydı, daha iyi olabilirmiş. Zannederim bunu bazı özel basılan kitaplarda yaptı."[50] Şimdi okuduğu diğer birçoğu gibi Wilde da yeterince çetin değildi.

Thomas Hardy, George Gissing ve George Moore'un daha çok hoşuna gitmesi beklenebilirdi ama hepsini reddetti. Aralık başında Hardy'nin *Life's Little Ironies* (*Hayatın Küçük Cilveleri*) isimli kitabını okuduktan sonra durumun ve diyalogların saçmalığına işaret etti:

> "Görev gezisindeyken hizmetçi kızı ayartan avukatın öyküsü. Adam sonra enfes yazılmış mektuplar alınca onunla evlenmeye karar verir. Aslında mektupları hizmetçinin, avukata âşık olan hanımı yazmıştır. Evlendikten sonra (hanım da Londra'ya onlarla gider), koca 'Şimdi sevgilim, benim kız kardeşim filancaya küçük bir not yazıp, ona bir parça düğün pastası gönderir misin, şu yazmayı çok iyi bildiğin o güzel mektuplardan birini" der. Hizmetçi dışarı gider bir masaya oturur şöyle bir şey yazar sanırım: 'Sevgili Bayan X -Size bir parça düğün pastası yolluyorum'. Halinden memnun avukat koca gelir. Gülerek, 'Ee aşkım, nasıl yazdın' sonra her şey ortaya çıkar. Hizmetçi (karısı) ağlayarak mektubu yırtar. Avukat hanımla karşılaşır. Kadın her şeyi itiraf eder. Sonra bir iki sayfa, önemsiz şeylerden söz ederler. Kadın ağlar ama yumuşamaz. T. H'nin yaşamı görebildiği mesafe bu mu merak ediyorum. Ah zavallı acemi çaylaklar, zavallı Corley, zavallı Ignatius Gallaher!... Ne dertleri var bu İngiliz yazarlarının ki böyle devamlı bin dereden su getiriyorlar."[51]

Yirminci yüzyılın tüm kurmaca dilinin Joyce'un aklına 1906'da yer ettiği açıktır.

Gissing'in *Demos: İngiliz Sosyalizminin Bir Öyküsü* (Proletarya romanının ataların-dan biri) kötüydü. "Niçin İngiliz romanları bu kadar sıkıcı?" diye sorduktan sonra, kitabın içine savrulduğu klasik melodramla alay etti: Burada mirasa konduktan sonra zengin bir kadınla evlenerek büyük bir işveren olan, sonunda alkole düşen işçi klişesi kullanılmıştı. "Kül yutmaz bakışlı, boğuk sesiyle bütün Sosyalistleri titreten bir papaz var içinde."[52] Gissing'in ikinci kitabı *The Crown of Life* (*Yaşamın Tacı*) daha sertçe eleştirilmişti. Joyce kitapla ilgili iki örnek vermişti. "Arry, aslında kaba ama anlamlı bir ifade kullanmak için, umutsuz bir alçaktı." Ve "Ayrıldığı zaman, ki gün içinde (trene yetişmek için), sonra bunu yaptı; konuşma kaldığı yerden devam etti vb." Gissing'in kitapları ona (erişte ve fasulyeli) Trieste yemeği "*Pastefazoi*"yi anımsatıyordu.[53]

George Moore'un *The Lake* (Göl) eserini eğlendirici buldu, bunun başlıca sebebi kitaptaki önemli bir karakterin isminin Peder Oliver Gogarty olmasıydı. "Bu isim O. St. Jesus (Gogarty'yi kastediyor -ç.n.) tarafından gülerek, daha büyük zaferi için önerilmiştir ya da şahin bakışlı Moore, O. St. Jesus'ı utandırmak için bu ismi seçmiştir"

diye yazdı 18 eylülde Stanislaus'a. 31 ağustosta kitaptaki simgecilikle alay etti:

> Hikâyenin konusunu biliyorsun. Kız, Peder Oliver Gogarty'ye Wagner ve Ring ve Beyrut'la (gençliğimin anıları!) ilgili uzun mektuplar yazar, tabii herkesin çok mutlu olduğu (!) İtalya'dan söz etmeyi de unutmaz. Orada güzel şaraplar içmişlerdir, o kötü kara biradan değil. (Ah zavallı Lady Ardilaun onun zambak gibi elinin üzerinde, kaç yıl geriye gitti adamcağız) sonra Kız Ellis adında (kelimenin bütün anlamlarında) edebiyatçı bir adamla -Moore'un edebi adamlarından biri, sen de hayal edebilirsin, o müthiş açıkgöz Hadring'in sessiz ikinci kuzeniyle- gider. Bunun üzerine Peder Oliver Gogarty ay ışığında dalmak için göle doğru yola çıkar, tam o sırada "dik bedeni ve kurşuni kalçaların" üzerine ay ışığı düşer: Peder vapurda her insanın kalbinde bir göl olduğunu, bunu aşmak için kendini kısıtlayan şeylerden kurtulması, soyunması gerektiğini düşünür. İngilizce bilmeyen Fransız bir arkadaşına yazılmış (kuşkusuz, zeki bir sanatçı),* George Henry Moore'dan ve Ballyglasslı bir bayandan doğma Moore'un kendi ithafından sonraki önsözde; "*cher ami* (sevgili dostum) beni kendi dilimde okuyamayacağın için bunu yapıyorum" demiş nasıl?[54]

Kitabı göndermiş olduğu Stanislaus son bölümün iyi olduğuna kanaat getirince Joyce "Tanrı aşkına, nesi iyi? Hiçbir şey bulamadım ben *Göl*'ün sonunda"[55] diye sordu. Böyle reddetmesi kitaptan faydalanmaktan alıkoymadı onu. *Sanatçının Portresi*'nin dördüncü bölümünün sonundaki düşsel sahneyi yazmaya sıra gelince, *Göl*'ün sonunu hatırladı; orada Stephen, Peder Gogarty gibi seküler bir vaftiz töreni geçirir, Joyce'un su ve kuş betimlemesi, onu tamamıyla kendinin yaparken, Moore'un göl, kirli göl ve kanatlanan çulluk simgelerine bir şeyler borçlu gibidir. Joyce, Moore'u saçmalıklarından ayıkladı, üzerinde gelişilebilecek iyi bir adam olarak onu kenara ayırdı.

İngiliz gazetelerinde herhangi bir yazarın kendi eserine benzer bir kitap yazdığına ilişkin bir haber gördüğünde, hemen o kitabı sipariş ediyordu. Bu kitaplardan biri gibi duran Arthur Morrison'ın (1863-1945, İngiliz Romancı -ç.n.) *Tales of Mean Streets*'ini (*Mean Streets Öyküleri*) istedi ama beklediğini bulamadı. Üniversite'deki sınıf arkadaşı Seamus O'Kelly'nin *By the Stream of Killmeen* (*Killmen Çayı Kıyısında*) diye adlandırdığı bir öykü kitabı çıkardığını duydu, Josephine Teyze aracılığıyla kitaba ulaşıp şu yorumu yaptı:

> "Okuduğum öyküler, inancı yerinde, Connacht'lı (Connacht: Batı İrlanda'daki tarihi bir bölge -ç.n.) alımlı kızlar ve Connacht'lı, geniş omuzlu, temiz yüzlü kıvrak genç erkekleri anlatıyordu. Öyküleri gözümü bile kırpmadan, sabırla,

* Joyce, *Ulysses*'in Fransızca çevirisinden bir nüsha Moore'a sunarken bu önsözü anımsadı. Bkz. s. 705.

yazar anladığı bir şeyi ifade etmeye çalışıyor mu çalışmıyor mu diye okudum. Kendi kendime hiç kızmadan hep şunu söyledim: Tabii, kuşkusuz ki bunlar romantik genç insanlar; Önce avuntu veriyorlar biraz, sonra sıkıyorlar. Belki de yalnızca Killmeen Çayı yanında bulunabilecek bu insanlar Norveç'teki müteveffa centilmenin dediği gibi, benim gözlediğim yerlerde dolaşmıyorlardı!"[56]

Diğer yandan, Kipling'in (Rudyard Kipling: İngiliz-Hint yazar: 1865-1936 -ç.n.) *Plain Tales from the Hills* (*Dağlardan Basit Öyküler*) hiç değilse gerçeklere dayanan olayları konu almasıyla, içinde biraz hayranlık uyandırdı. 10 Ocak 1907 tarihli mektubunda Stanislaus'a "Eğer R. K'nin Hindistan'ı bildiği gibi ben de İrlanda'yı bilseydim, çok daha iyi yazabilirdim gibi hayal ediyorum kendimi. Ama şimdi beynimde giderek puslu bir hale geliyor" dedi.

Kardeşinin Turgenyev'e olan hayranlığını, Fransızca çevirilerinden *Duman* ve *Avcının Notları*'nı okuduktan sonra paylaşmadı. Buna karşı Octave Mirbeau'nün *Sebastian Roch* isimli kitabından, Cizvit kolejindeki yaşantısını aman vermez bir üslupla anlatmasından hayranlıkla söz ederek: "Fransa'da başarılı olmak zor olmalı neredeyse herkes iyi yazıyor" dedi. 7 aralıkta Anatole France'a biraz övgü daha çok kin dağıtarak "Crainquebille "Crainquebille Olayı"] hiç şüphe yok ki diğer kitaplarının bölümleri daha doğrusu ifadeleri kadar iyi."[57]

Belki de Ibsen öldüğü için, çevirisini Gosse'nin yaptığı *Hedda Gabler*'i alıp okudu ama Gosse'nin kitabı çok kötü çevirdiğini söyledi.[58] Şimdi Danca dersi aldığı, bunu yapmak hakkı mı diye kendini sıkmadan, Stanislaus'a bildirdiği bir lükstü. Pedersen diye bir adam da aynı şeyi söyleyince bu fikri onaylanmış oldu. Yine eski bir hayranlığın sonucu olarak, Hauptmann'ın bir oyununu aldı, 9 ekimde Stanislaus'a şu yorumları yaptı:

(K. E. [SM] s. 73)

Hauptmann'ın *Rosa Bernd*'ini pazar günü bitirdim. İyi oynuyor mu merak ediyorum. Oyunları okunduğu zaman okurda doyumsuzluk izlenimi bırakıyor. Gene de şimdiye kadar sahne mantığını iyice geliştirmiş olmalı. Asla, hiç olmazsa son oyunlarında, perde için uğraşmıyor ve sahnelerin (perdelerinin) sonları manzaranın (sahnenin kopmasına yol açıyor) kırılması gibi görünüyor. Karakterleri Ibsen'inkinden çok daha canlandırılmış görünüyor, aynı zamanda daha az kontrol altında. Onları dramın oynanışına yöneltmede zorluğu var. Yaşamı oldukça değişik ele alıyor, belli noktalarda daha içten (bu oyun Rosa'yla aşığının bir çalının arasından peşi sıra çıkmalarıyla açılıyor, önce birbirlerine bakıyorlar, sonra gülüyorlar) Aynı zamanda öyle geniş ki benim kişisel bilincim birçok yere pek az dokunmuş. (Benim vicdanıma pek az yerde dokundu) Ar-

nold Kramer ve Rosa Bernd gibi tiplere davranışı (tipleri işleyişi), öte yandan, tam benim anlayışıma (zevkime) göre. Duygusallığı biraz Rimbaud'ca. Onun gibi de başka biri onun geleceği olacak sanırım.* Fakat sonuçta iki-üç başyapıt yazmış. "Bir küçük ölümsüz şey" *Dokumacılar* örneğin. Onda halen hiç şarlatanlık bulamadım.

Bu son övgü Joyce'un mertebesinde en yüksekti.

Bu arada, Dublin'deki meşhur gazetecisi Josephine Teyze'nin başına bela olmaya da devam etti; başta gazeteler olmak üzere İrlanda ile ilgili dergi ve kitaplar için hep ona başvurdu. İrlanda tarihi onu büyülemeye devam etti. Konuya katkısı olsun diye Lady Belvedere ve aşığı hakkında bir şeyler yazma eski projesini Stanislaus'a hatırlattı.†[59] Dublin haritası, Gilbert'in tarihi‡ ve ülkeye ait bazı fotoğraflar istiyordu. İrlanda basınında Sheehy Skeffington'la Kettle'ın ne kadar meşhur olduğunu hatta Gogarty'nin de meşhur olmaya başladığını görünce afalladı. Gogarty, Joyce'a öneriler yapmaya, Joyce da bunları püskürtmeye devam etti. 1906 yılı başlarında Charles Dublin'den, Gogarty'nin kendisini, ağabeyi James'in yaşamıyla ve kendisine karşı olan tutumuyla ilgili sorguya çektiğini bildirdi. Gogarty hızını alamamış, ailenin diğer üyelerinin kendisi hakkında ne düşündüğünü de sormuştu. Bu konuşmanın ardından Gogarty, Joyce'tan geçmişi unutmasını istediği bir mektup yazdı "benim gücümü aşan bir yiğitlik o"[60] yanıtını aldı. Yakın zamanda evlenmiş olan Gogarty, bu kez Roma'ya yazdı. Joyce İtalya'da buluşabilme ihtimalleri olabileceğini söylediği resmi bir teklifle bunu geçiştirdi. Karısıyla balayı gezisi yaptıkları New York'tan yazan Gogarty, Joyce'un "nazik davetini" kabul edebileceğini umuyor şöyle diyordu: "Zannederim ben seni gördüğüme senin beni gördüğünden daha çok memnun olacağım ama çoktan dokunamadığım bir eli ve o suskun sesi özledim"[61] Stanislaus bu gösterişli mektuptan haberdar olunca ağabeyine, davanın çok önce bitmiş olması gerektiğini söyledi ama Joyce yaranın açık kalmasını istiyordu.

Joyce milletvekili olmuş Thomas Kettle'a daha nazik duygular besliyordu. Kettle'ın *Dialogues of the Day* (*Çağdaş Diyaloglar*) isimli bir kitap yayımladığını duyunca, kitabı getirtti ama kitaptaki, ulusal sorunun parlamenter çözümü için önerdiği akla yatkın

---

* Burada Joyce açıktır ki, Symons'ın The Symbolist Movement in Literature (1899) isimli eserinde Rimbaud üzerine yazdığı makaledeki meşhur ve yanlış yönlendiren sonuç cümlesini ima eder: "Edebiyatta bile geleceği vardı ama onun geleceği Verlaine'di.

† Bkz. 79-80. s.lar.

‡ J. T. Gilbert, Historic and Municipal Documents of Ireland Londra 1870. John V. Kelleher'ın yazdığı gibi Joyce, Thom's Directory of Dublin'in arkasındaki "Dublin Tarihi Olayları"nı yoğun biçimde çalışmıştı, İrlanda tarihi hakkında ilerleyen yıllarda daha çok okudu.

"uyanık" ricadan hiç hoşlanmadı.* Stanislaus Kettle'la dost kalmasını tavsiye etti ağabeyine ama Joyce uysal biri değildi, Kettle'ı sevmediğinden değildi bu, Stanislaus hariç diğer erkeklerle ilişkisinin bir ödülü olmayacağını hissettiğindendi.

> ...Bana öyle geliyor ki erkek arkadaşlarım üzerindeki etkim kışkırtıcıdır. Beni anlamayı zor buluyorlar ve bu tür işlere karşı iyi donanımlı gözükseler dahi benimle geçinmenin zor olduğunu düşünüyorlar. Diğer yandan, donanımları hiç de iyi olmayan iki kadın, yani Josephine Teyze'yle Nora beni anlayabiliyorlar, benimle iyi geçinemeseler bile insanı hoşnut eden, övgüye değer bir sadakat duygusunu korumayı başarabiliyorlar. Kuşkusuz kastettiğim sen değilsin, tüm konularda -sosyalizm (seni hiç ilgilendirmiyor) ve resim (hiç anlamadığım) hariç- aynı veya benzer fikirleri paylaşıyoruz.[62]

Stanislaus, Kettle'ın en azından politik teorisinin doğru olduğu konusunda ısrar edince James parlamentarizmi reddedip Arthur Griffith ve *Sinn Fèin*'i destekleyerek onu şaşırttı. Bu duruşunda tutarsız değildi; Parnell, parlamentoyla gidilebilecek kadar uzağa gitmişti, Kettle, Parnell'ın başaramadığını zor başarırdı. İrlanda'da bir erdem varsa eğer bu Griffith'in gazetesi *United Irishman'di*.[63] *Sinn Fèin*'in politikası İrlanda'ya çok faydalı olurdu. 25 eylülde Griffith hakkında şunları yazdı:

> (K. E. [SM] s. 69)
>
> Fakat bildiğim kadarıyla İrlanda sorununda ayrılıkçılık fikrini, son 9 yıl içinde, modern bir çizgide canlandıran tek kişidir. Yabancı ülkelerde İrlanda konsolosluk örgütü ve ülkede bir İrlanda bankası yaratmak istiyor. Benim anlamadığım o açıkça konuşurken ve düşünürken Martin ve Sweetman gibi 2-3 yağlıkafa (budala) (bu planlardan) hiçbirine başlamıyor. Makalelerden birinde bir Danimarkalı tüccara, Kristiania'ya ve denizle (deniz yoluyla) Londra'ya yağ (tereyağı) göndermenin maliyetinin bir İrlandalı tüccarın kendininkini Mullingar'dan Dublin'e göndermekten daha ucuza geldiğini yazıyor. Programının büyük bir bölümü belki saçma fakat en azından İrlanda'da ticari yaşamı resmen başlatmaya çalışıyor... Yazısında en çok karşı çıktığım şey, halkı yaşlı papaya karşı ırkçı bir nefretle eğitmesi (halkı ırkçı nefret lapasıyla besleyerek eğitmesi), halbuki İrlanda sorununun varlığını gören herhangi bir kimse onun temelde İrlanda proletaryası için var olduğunu görecektir.

Sinn Fèin siyasetini, ilk iş olarak, İngiliz sermayesi yerine İrlanda sermayesini geçireceğini bildiği halde destekledi. Kapitalizmin yalnızca Sosyalizme geçişte bir zorunluluk olacağını ileri sürecek kadar Marksist düşünceyi yutmuştu. "İrlanda proletarya-

* Kettle'ın, Nationist isimli dergisinde basılmış Diyaloglar aslında Sheehy Skeffington'ın fikirleriydiler.

sının henüz yaratılması gerekiyor. Toprağı tırtıklayan feodal köylülük mevcut fakat bu ulusal canlanma veya İngiltere'nin kesin çoğunluyla muhakkak yok olacaktır."[64] Stanislaus Griffith'in çok önemli şeyler yapamayacak kadar Kilise'den korktuğunu ileri sürmüştü, ağabeyi 6 kasımda buna şöyle yanıt verdi:

> Griffith'in papazlardan biraz korktuğu konusunda sana katılıyorum ve bunun için her türlü nedeni var. Fakat onların da ondan korkması olasıdır. Ne de olsa halkın laik özgürlüğünü temsil ediyor ve kilise bunu uygun bulmaz. Kilisenin Adrian IV zamanındaki gibi hâlâ İrlanda'nın düşmanı olduğunu görebiliyorum, fakat artık (kilisenin) zamanı geçti. İrlanda'yı ya *Sinn Fèin* ya emperyalizm işgal edecek (fethedecek=orjinal kelime Conquer) Eğer İrlanda programı İrlanda dili üstünde ısrar etmeseydi kendimi İrlanda milliyetçisi sayabilirdim. Kendimi bir sürgün, kehanetle ünlü bir sürgün olarak tanımaktan memnunum. Griffith'in Gogarty ve Co.'yu (Gogarty ve ortakları) kullanmasından şikâyet ediyorsun. Gazetesinini nasıl doldurmasını bekleyebilirsin ki, hepsini kendi yazamaz. En azından kendi yazdığı bölümde biraz doğruluk ve zekâ var. O. G.'nin S. F. siyasetine onur katması için öncülük etmesini bekliyorum, aklımda ne varsa, fakat şüphesiz eğer şansını kullanırsa ve o an gelirse Mac Nally ve Reynolds'un etkisini yaratacak.* Bunu işkembeden atmıyorum. Karakteri hakkındaki son görüşüm bu, çok yerli bir İrlandalı yetişme (doğma büyüme tam bir İrlandalı), eğer romanımı yeniden yazmaya başlasam onlara karşı tutumum böyle olacak. Eğer benim eylemim Ibsen vb. gibi adamların eylemi için onurlu bir aydın darbe (orijinali: intellectual strike: entelektüel bir grev) demek zorlama değilse, Gogarty, Yeats ve Colm gibileri edebiyatın grev kırıcılarıdır çünkü kimlere vekâlete kalktılar, bizim daha yüksek bedelle reddettiğimiz idollere düşük fiyatla hizmet ettiler.

Sinn Féin'deki "zührevi aşırılık" üzerine Gogarty'nin yazdığını okuyunca patladı ve terimi "zührevi kör talih" diye düzeltti.

> "Benim fikrim şudur ki, eğer ruhumun kuyusuna, şehvet bölümüne eğer bir kova sallarsam, Griffith, Ibsen, Skeffington, Bernard Vaughan ve St. Aloysius, Shelley ve Renan'nin sularını da kendiminkiyle yukarı çekerim. Ben bunu (inter alia: diğerlerinin yanında -ç.n.) romanımda yapacağım. Bakalım yukarıda sözü edilen gölgeler ve bedenlerin önünde kovayı paldır küldür boşaltınca hoşlarına gidecek mi; eğer hoşlanmazlarsa bundan, bir şey yapamam. Onların bu hakikati perdeleyen, saf erkekler, iffetli kadınlar, sonsuza kadar süren ma-

* Leonard MacNally: 1752-1820 ve Thomas Reynolds: 1771-1832 United Irishman'e ihanet ettikten sonra adı çıkan muhbirler. MacNally, Robert Emmet'e de ihanet etti. *Ulysses*'te Stephen, ağırlıklı olarak Gogarty'yi model almış Mullingan'dan "şen hain" diye söz eder *Ulysses* (14 [15]).

> nevi aşk saçmalıklarından midem bulandı...Bir sabah uyanıp kendini frengili bulma tehlikesi içinde olmayan birkaç fani olduğunu sanıyorum Avrupa'da. İrlandalılar, İngiltere'yi lağım olarak görür, meselede önemli olan şey temizlikse İrlanda nedir? Belki benim hayat görüşüm müstehzi olabilir ama aşk hakkında böylesine ahkâm kesmeler bana hep saçma gelmiştir. Bir kadının aşkı anaç ve bencilcedir. Buna karşılık, olağanüstü beyinsel seksüalizmi olan ve (kadınların normalde uzak oldukları) bedensel ateşe sahip erkek "sevdiğine" veya "bir zamanlar sevdiğine" hakiki bir şefkat fonu ayırabilir. Benim despotlukla uzaktan yakından ilişkim yoktur bildiğin gibi ama eğer hayvanlık yapan birçok koca varsa (bkz. Suretler) onların yaşadığı ortam da hayvancadır, ancak birkaç kadın ve yuva mutluluk arzusunu doyurabilirler. Aslına bakarsan bu konu hakkında fazla konuşmak bile anlamsız. Öğle yemeğimi yemeye gidiyorum ben.[65]

Griffith'in gazetesine böyle köpürmesine karşın Joyce gazetenin İngiltere'yi ekonomik olarak boykot etme çağrısına desteğini sundu.

Çok geçmeden "Sinn Féin İngiltere'yle çatal-bıçakla savaşma politikasına dönüyor" diyecek ve sonra şu övgüyü ekleyecekti: "Politik savaşın şimdiye kadar duyduğum en yüce biçimi."[66] Griffith'i alçakgönüllü ve mantıklı buluyordu.[67] Sinn Féin eğer politikasını taviz vermeden sürdürürse memlekete ekonomik ve politik bağımsızlık getirebilecekti, tıpkı yurtdışından Joyce'un vatandaşları için gereken sanatsal bağımsızlığı ithal edeceği gibi. Onun yüce işi Griffith'in ekonomik bağımsızlığından sonra olmak zorundaydı çünkü şimdi "insanların düşünmeye zamanı yoktu, mideleri de boştu."[68] Griffith'e duyduğu bu sıcak ilginin altında, Roma'da kaldığı süre zarfında düzenlenen kongrenin de sıcak tuttuğu sosyalizm sevgisi yatıyordu. Griffith'i, parlamento yoluyla mücadeleye karşı olduğu için takdir ettiği İtalyan Labriola'yla kıyaslıyordu, onun parlamentoların toplumsal düzeni asla değiştiremeyeceği görüşünü dillendirdi.[69] Stanislaus Labriola'yı entelektüel sosyalist diye adlandırınca, James tam aksine onun mümkün olduğu kadar, politik kişileri ve dindarları da içine alabilecek bir proleter sınıfın acilen ortaya çıkmasını isteyen bir kişi olduğunu söyledi (Böyle bir proletarya isimsiz, kızgın yabancı bir yazarı bile içine alabilirdi.) Stanislaus ağabeyinin sosyalizminin iğreti olduğunu söyleyerek görüşünde ısrar edince James "Öyledir, tutarsızdır, temeli iyi atılmamıştır"[70] diye yanıt verdi. Birkaç ay içinde, modern biçim olarak adlandırdığı için,[71] uygulamalı olmasa da tıpkı Ibsen gibi anarşist olduğunu söylemeyi tercih edecekti. Meseleyi büyük bir şevkle izlemeyi sürdürdü ama iş çare bulmaya gelince daha ürkek cümleler kurdu.

Griffith'e yönelik ilgisi ve kendisi dışındaki bütün İrlandalı yazarlara itirazları bir yerde birleşme fırsatı buldu. 1907 yılı başında Abbey Tiyatrosu'nda, Synge'in *Babayi-*

git oyunun sahnelenmesi üzerine bir vaveyla koptu. Buna neden olan cümle Joyce'un yanlış aktardığı "Eğer Mayo'nun tüm kızları önümde gecelikleriyle duruyor olsaydı" idi. Bunun üzerine kestirmeden bir ifadeyle "Ne güzel bir düş"[72] dedi. Ama onun özellikle ilgilendiği, halkın huzurunu bozmaktan dolayı mahkemeye çıkarılan ve "Hiçbir şey İrlanda'ya atılan bu iftiraya karşı çıkmaktan beni caydıramaz" diye bağıran Padraic Colum* oldu. 40 şilin ödemezse 14 gün hapis yatacaktı. Joyce *Daily Mail*'de okuduğu olayları zevkle Stanislaus'a, onu şaşırtarak, edebiyatçılara karşı milliyetçileri destekleyerek aktarmaya devam etti. "Columb ve İrlanda Tiyatrosu Y. L. G. ve Miss H.'yi tepeleyecek bu da beni çok memnun ediyor çünkü o zaman Yeats tiyatrosunu Londra'ya pazarlayamayacak... Synge muhtemelen kilise tarafından heretik olarak lanetlenecek; bu berbat olurdu çünkü o zaman Ütülüpantolon (Eglinton) ve Ryan'ın özgür düşünceyi savunmak için, bir iki hafta için yeni bir gazete çıkarmaları *gerekir*."[73] İrlanda Tanrıçası Morrigu gibi Joyce çatışmadan besleniyordu.

Yeats'e hiçbir sevgi yoktu içinde. "Can sıkıcıydı" ve hiçbir ilişkisi olmadığı bir halka *Kontes Cathleen*"in yazarı size yalvarıyor diyecek kadar budala biriydi. (Joyce'a yanlış bilgi verilmişti Yeats büyük bir öfke ve başarıyla Abbey Tiyatrosu'ndaki ayak takımına karşı koymuş "*Cathleen ni Houlihan*'ın [tamamen farklı bir oyun] yazarı size sesleniyor')[74] demişti. Synge Joyce'a da biraz kızdı, çünkü en azından "onları birbirine düşürüyordu"[75] Bu Joyce'un kaçırdığı için çok hayıflandığı bir İrlanda kavgasıydı. "Olup biten beni çok üzdü" diye yazdı 11 Şubat 1907 tarihli mektupta; "kendimi sokaktaki kavgayı, tanıdığı seslerin haykırışlarını duyan ama ne halt olduğunu görmek için dışarı çıkamayan bir adam gibi hissediyorum. Olay, 'Yazacağım' öyküyü, yani *Ölüler*'i yazmaktan bile beni alıkoydu." Colum'ın yaptığına hoşgörülü bakamayan Stanislaus, ağabeyinin tavrını da çekemiyordu. Günlüğüne Joyce'un tutumuna çok şaşırdığı notunu düştü ama Joyce'unki biraz alınganlığın duyurulmasıydı. Bu teatral tartışmayı ciddiye almak yerine onu ıvır-zıvır için çıkmış herkesin birbirine yumruk salladığı bir kavga gibi görmeyi tercih etti. Adı sanı duyulmuş yazarların yenildiğini, böylece kullandıkları sansür silahının işlemediğini görmek istiyordu. Synge'e olan sansüre kendisininkinden daha hoş görülü olabiliyordu.

Bu tartışma onu öylesine keyiflendirdi ki, aksine Roma'da ne kadar yavan günler geçirdiğini ona hatırlattı. Sosyalist kongredeki çekişmeler de çok heyecanlıydı ama Abbey Tiyatrosu isyanıyla kıyaslandığında solda sıfırdı. Eski gözdesi Giordano Bruno şerefine düzenlenen anma yürüyüşü yüreğinde bir yerleri oynatamadı, Wagner'in

* Daha sonra bu kişinin yazar Padraic Colum değil, yazarın babası olduğu ortaya çıktı.

Götterdâmmerung[76] (*Tanrıların Karanlığı*) operasına hiç dayanamadı. O kasvetli anları yalnızca henüz konuşmaya başlayan oğlu Giorgio'yla aşıp, neşelenebiliyordu.

Çöküntünün asıl nedeni gittikçe daha çok esiri olduğu içkiydi. Yaşadıkları mahalleden bu sefer Nora'nın da kesinkes ayrılmak istemesi bir diğer sorundu. Durmadan taşınma yollu onu iğneleyip duruyordu. Şubatın başında, ayın on beşinde çıkacaklarını ev sahibesine bildirdiler ve Corso'da bir odaya depozito verdiler. Joyce, ikinci bir özel öğrenci bağlama gibi belli belirsiz bir umuda güvenerek (sonradan fikrini değiştirdi talebe) École des Langues'te öğretmenliği bırakınca, karmaşaya doğru tam yol gitmeye başladılar. Sanki bu sonu hazırlamak istermiş gibi, 1 şubatta aldığı maaşı bol keseden harcadı. "Yeni şapka, botlar, fanila, çorap ve Danca bir kitap aldım, Georgie'ye de yeni bir palto ve şapka, akşam yemeğini dışarıda yedik. Bu mektup eline geçtiğinde bana 10 kron yollamak zorundasın." diye yazdı 11 şubat günü Stanislaus'a. İçinde bulunduğu anı ve geleceğini değerlendirdiğinde, hem bankadaki işin hem de Roma'nın katlanılamaz olduğuna karar verdi:

K. E. SM. s. 82

> "Şu sonuca vardım ki artık yazar mı, yoksa sabırlı bir yeğen mi olacağıma karar vermenin zamanıdır. Başka işler yapmak zorunda olduğumu, fakat şimdiki işimi sürdürmenin kesinlikle benim zihni yok olmam demek olduğunu görebiliyorum. Bir satır yazalı aylar oldu ve okumak bile beni yoruyor. Sosyalizme ve ötekilere duyduğum ilgi yok oldu. Yavaşça, hiçbir konuya ilgi duymaz bir duruma kadar kaydım. Allah'a ve onun tiyatrosuna, memur arkadaşların gözleriyle bakıyorum, öyle ki hiçbir şey şaşırtmıyor, etkilemiyor, heyecanlandırmıyor ya da tedirgin etmiyor. Eski kafamdan, kendini saatte 60 millik merhametli sinematografıyla veya ham İtalyan gazete fotoğraflarıyla tatmin eden yüksek duygusallık dışında hiçbir şey kalmamış görünüyor. Henüz şekil vermek istediğim bazı fikirlerim var: kuram olarak değil fakat kendimi ifadenin devamı olarak ki şimdi, *Oda Müziği*'nde başlamış olduğumu görüyorum. Bu fikirler veya içgüdüler veya sevgiler veya dürtüler tamamen kişisel olabilir. Kendimi anarşist, sosyalist veya reaksiyoner (gerici) olarak tanımlamak gibi bir isteğim yok. Nolalı (Giordano Bruno) onuruna yürüyüş olayı beni oldukça soğuttu. Dindışı tarihin büyük bir oranda yalanlar içerdiğini anlıyorum. Fakat bu beni, geri Tanrılarıma ulumaya götürmeye yeterli değil. Bu farksızlık (kayıtsızlık) durumu sanatçı eğilimler göstermeli, fakat öyle olmuyor."[77]

Krizlerdeki bildik terk etme huyuyla, Joyce bankaya şubatın sonunda ayrılacağını söyledi (martın beşine kadar kaldı). Kararından Stanislaus'u da haberdar ettikten son-

ra, İtalya ve Fransa'daki çeşitli acentelere mektuplar yazarak, ne gibi bir iş bulabileceğini yokladı. Roma gibi turistlerin kaynadığı bir şehir istemiyordu, önce yaşanacak bir yer olarak düşündüğü Marsilya'ya kancayı taktı. Bu şehri Trieste[78] gibi bir limanı olduğu için övmesi, eski şehrine karşı içinde bir eğilim olduğuna işaret ediyordu. Banka işi iğrençti, yükleme-boşaltma gemilerinde bir büro işi ona göre olabilirdi. Tabii eğer birisi onun hizmetinden faydalanmak istemiş olsaydı!

15 ocakta Joyce ev sahibesine bir az daha kalacağını söyledi, ertesi gün de Stanislaus'a her şeye rağmen Trieste'ye ve Scuola Berlitz'e dönmeye karar verdiğini bildirdi. Stanislaus bunu duyunca epey sıkıldı çünkü, müdürün, Roma'ya ikinci gidişinden önce, ne zaman isterse geri gelip işine dönebileceğine ilişkin Joyce'a verdiği sözü tutup tutmayacağını sormuş, Artifoni böyle dediğini kesinlikle reddetmişti. Bu yüzden ağabeyinin sağlam bir işi tepmesine hiç memnun olmamıştı. Roma'da kalması yönünde teşvik etti onu; Trieste'de iş bulamayacak daha kötü olacaktı. Ama Joyce artık üçüncü şahıslara çek bozmamaya kararlıydı. Okulda ona gerçekten de iş yoksa, hiç değilse dönüp özel derslere başlayabileceğini yazdı. Ders verilecek öğrenci olmadığını söylese de Stanislaus, Joyce fikrinden vazgeçmedi. Roma'ya yaptığı gezinin "*coglioneria*" olduğunu kabul ediyordu. Ama Trieste'de hiç değilse candan, bir insan bulabileceğinden emindi, üstelik *Dublinliler*'in yazılmasıyla şehirde anıları, tanıdıkları olmuştu[79]

Roma'nın kışı yüzünden akan burnuyla, John Long'un *Dublinliler*'i (21 şubatta) reddetmesiyle cesareti kırılmış, Nora'nın ha bire yaşamlarının giderek dayanılmaz hale geldiğini söylemesiyle delirmiş Joyce Marsilya'da iş bulmak için son bir hamle yaptı ama olmadı. "Ağzım çürümüş dişlerle, ruhum çürümüş arzularla dolu"[80] diye sızlandı. Felaketi taçlandırma görevi yeniden hamile kalan Nora'ya düştü. Kasımda cesurca, arkadaşlarının tahminlerini Roma'daki başarısıyla geride bıraktığını yazmıştı: "Eglinton Dublin'e geri dönüp dileneceğimden, J. F. B. (Byrne) ayyaş olacağımdan ve Cosgrave bir nemfomanyak*. (Nemfomani kadınlardaki cinsel taşkınlık anlamına geldiğinden, yazar yarı insan yarı keçi şehvetli Tanrı olan Satyr notunu düşmüş olmalı. -ç.n.) olacağımı kehanet etmişlerdi. Ne yazık ki beyefendiler, banka memuru oldum ve şimdi düşünüyorum da gerçekten kötü ama yine de benim bu üç peygamberin yapabileceğinden çok daha iyi"[81] Dört ay sonra Stanislaus'a bir süredir içmekte olduğunu zımnen itiraf etti. "Biraz daha böyle devam edersem J. F.B'nün kehaneti gerçekleşecek."[82]

Son bir iki tereddüdün ardından Joyce Roma ziyaretini içki âlemiyle kapattı. Bir

* Satyr demek istemişti.

gece iki postacıyla epeyce içtikten sonra Pincio'da onlarla dans etmeye gitti. Ayrılmadan önceki gece de bankadan aylığını aldığı için bir kafede kafayı güzelce çekti, sohbet ettiği iki beleşçiye boş bulunup cüzdanın içindeki paraları gösterdi. Onu izlediler, yere yıktılar ve 200 kronu alıp sıvıştılar.*[83] Kopan gürültü sonucunda eğer kalabalıktan birileri onu tanımamış ve eve götürmemiş olsaydı, az daha ilk kez 1904'te Trieste'de olduğu gibi tutuklanmış olacaktı. Bunu daha sonra *Ulysses*'in *Circe* bölümünün sonunda iyilik (Hunter'ın önceden yaptığı gibi) olarak hatırlayacaktı. Talih eseri birkaç kron kalmıştı evde. Joyce kardeşine geri dönme müjdesini telgrafla verdi. Sonra Nora ve Giorgio'yla bir trene atlayıp Roma'dan kaçtı.

* *Sürgünler*'de oğlan çocuğu Archie, babasına "Burada da Roma'daki gibi hırsızlar var mı?" diye sorar.

Ölüler'in Dayandığı Zemin

> Suskun horoz sonunda ötecek. Sarsacak batı uyanık doğuyu. Sabah yerine gece elindeyken yürü, hafifkahvaltıgetiren sen.
>
> *Finnegans Wake* (473)

Joyce Roma'ya boşu boşuna gitmiş gibi görünse de buradaki yaşadığı zaman diliminde İrlanda'ya karşı tutumundaki değişimi fark eder hale geldi, böylece dünyaya bakışı da değişmiş oldu. Bu yeni algılayış *Ölüler*'de kendini dışa vurdu. Uzun süre bekleyen bir tarihin tepe noktası olan öykü Roma'da şekil almaya başlamıştı ama şehirden ayrılana kadar yazılmadı. İmalar, iç gözlemler ve anılar kabardı; Midas'ın berberi gibi söylemezse patlayacağı bir noktaya geldi.

Öykü ağırlıklı olarak ailesinin Dublin'deki üç kuşağını işlediği halde Galway'deki bir hadiseyi konu aldı. Orada Michael ("Sonny") Bodkin, Nora Barnacle'la flört etmiş, sonra verem olduğu için yataklara düşmüştü. Sicim gibi inen yağmura aldırmadan, ona şarkı söylemek için hastanedeki odasından gizlice kaçmıştı. Çok geçmeden öldü. Nora, Joyce'la karşılaştığında, kız kardeşine söylediği gibi Sonny Bodkin'e benzediği için onu çekici bulmuştu.[1]

Joyce'un ayrıntıları arayıp bulma huyu, daha birlikte Dublin'den ayrılmadan önce bile Nora'yı en ince noktalara kadar sorguya çekmeye onu götürmüştü. Kendinden önce o genç adamın Nora'yı etkilediği gerçeği onu altüst etmişti. Bir zamanlar ona âşık olan çocuğu yeniden hatırladığında, halen içinde bir yerlerin kıpırdayıp kıpırdamadığını veya ona acıyıp acımadığını bilmek dahi istemiyordu. Rahoon'daki mezarda yatan ölmüş bir adamla rekabet, ne kadar çılgınca gelirse gelsin, Joyce gibi kıskanç birinin aklına gelmeyecek bir şey değildi. Josephine Murray Teyze'ye, Nora'nın onu daha önceden tanıdığı adamlara benzettiğine dair şikâyete bulunurken Joyce bunu düşünüyordu.*

Bu sıkıntıyı ifade ettikten birkaç ay sonra, 1905'te Nora'yla Trieste'de yaşarlarken Joyce'ta *Ölüler*'e yönelik başka bir itki daha oluştu. Mektuplarından birinde Stanislaus, İrlandalı bariton Plunket Greene'nin verdiği bir konsere gittiğinden öylesine bahsetti. Thomas Moore'un *İrlanda Melodileri*'nden olan O, Ye Dead! şarkısı da konserde söylenenlerden birisiydi.[2] Yaşayanla, ölünün diyalogunu içeren şarkı zaten ilginçti

---

* Bkz. s. 254.

ama Stanislaus'u daha fazla etkileyen şey Greene'nin, ölülerin yaşayanlara cevap verdiği ikinci kıtayı sanki artık onlar faydalanamadıkları bedensel var oluş için sızlanıyorlarmış gibi söylemesiydi:

> Hakikattir bu evet hakikat soğuk gölgeleriz benzimiz soluk
> Taptığımız dürüst ve cesur insanlar artık bu dünyada yok
> Lakin artık ölüysek de
> Gençken üzerinde gezdiğimiz çiçekler ve tarlaların
> Tadı hâlâ dilimizde
> Yaşarken ölmeye lanetli olsak da,
> Donduran Hecla'nın karlarında
> Sadece bir kez tatsaydık onu bir daha yaşar gibi olurduk
> (Hecla İzlanda'da bir dağ -ç.n.)

James ilgilendi, Stanislaus'tan sözleri göndermesini istedi, şarkıyı söyleyebilecek kadar kendi kendine öğrendi. Karısının ölü aşığına yönelik duyguları Moore'un şarkısındaki ölülerin yaşayanları kıskanmasında dramatik bir karşılık bulmuştu. Yaşayanlar ve ölüler birbirlerini kıskanıyor gibiydiler. Kıskançlığın başka bir yansıması *Ulysses*'te de ortaya çıkar. Stephen annesinin "annemin camlaşan gözlerindeki bakış, ölümün derinliklerinden, beni sarsmak... ve ruhumu imana getirmek için" dediği hayaletini aklından kovamaz bir türlü: "Bırak, anne. Karışma bana, bu hayat benim."[3] Ölülerin gömülü olarak kalmadıkları aslında Joyce'un yazmaya başladığı andan beri işlediği bir temadır. Yeniden canlanacak tek ceset yalnızca Finnegan değildir.

Roma'da mezarların ve dolayısıyla ölülerin bu kadar göze batması, benzer biçimde Katolik olan, görünür görünmez harabeleriyle insanı kuşatan Dublin diye düşündüğü şehri sanki ona göstermişti. Bu şehre baktığında ölülerin, yaşayanların hayatına nasıl olup da böyle başarılı bir şekilde tecavüz ettiklerine şaşırmıştı; burada arkasında gömülü bıraktığı Dublin'in, düşüncelerini hayalet gibi izlemesiyle sarsıcı bir benzerlik vardı. Aynı tema, Stephen'ın, canlıları neşeden mahkûm etmek için vampir gibi mezarlarından kalkan cesetleri gördüğü *Ulysses*'te çok daha korkunç biçimde yeniden ele alınacaktı. Gelinyatağı, çocukyatağı ve ölümün yatağı birlikte bağlıdır. Ölüm "gözleri öfke kusan, denizi kana boyayarak sökün eden soluk yüzlü bir vampirin kadını öpmesinden"[4] gelir. Yaşamda olduğumuz aynı anda ölü de olabiliriz.*

1907 yılının 11 şubatı geldiğinde yani Roma'da altı ay geçtikten sonra Joyce genel olarak nasıl bir öykü yazması gerektiğini biliyordu. Başlangıçta karşılaştığı zorluk-

* *Ulysses*'te yine aynı temadan söz edilir: (115 [146]) Glasnevin'de yürüyen Bloom "Bu kez ıskaladılar beni: Ipılık yataklar kanlıcanlı yaşam" diye düşünür.(N. E. s. 149).

lardan bazıları, kendi kendine de söylediği gibi Dublin'deki *Babayiğit* oyunu yüzünden kopan fırtınaydı.* Synge, İrlanda folklorundan esinlenmek için Yeats'in öğüdünü tutmuş, Aran Adaları'na gitmişti. (Joyce reddetmişti) Bu eski mesele öykünün kimi yerlerinde seslendirilir. Milliyetçi Bayan Ivors, Gabriel'i Aran'a (Synge'in *Denize Giden Atlılar* oyununun geçtiği yer) gitmesi için ikna etmeye çalışır, bunu reddedince de yurtsever olmadığı yollu ona takılır. Gabriel sanatın özerk kalmasını, politikayla ilgisi olmadığını savunmayı düşünür ama bu tür müdafaanın gösterişli kaçacağının da bilincindedir, ülkesinden bıkmış olduğunu geveler. Bu meseleyi kendine uzak görüyordu.

Ölüler Finnegan'ın ardından yapıldığı gibi "funferal" ile "funeral"ı (eğlence-töreniyle ölüm-töreninini -ç.n.) birbirine dolayarak bir partiyle başlar, mevtayla sona erer. Bir partiyle başlamasının nedeni, Joyce'un *Dublinliler*'deki diğer bütün öykülerin şehrin resmini tamamlayamadığını hissetmesi yüzündendi. 25 Eylül 1906 tarihinde Roma'dan kardeşine yazdığı bir mektupta† Dublin'e ait bazı özelliklerin hikâyelerin dışında kaldığını söylemişti: "Onun candan tecritliğini ve konukseverliğini türetmedim. Sonuncu 'erdem'in Avrupa'da herhangi bir yerde varlığının şimdiye kadar görmedim"[5] *Ölüler*'e ise bir parça sıcaklığın sızmasına izin verdi. *Ölüler*'deki yılbaşı partisinde yemek bitiminde, Gabriel'ın yaptığı konuşma açıkça İrlanda'yı konukseverlik meziyetinden dolayı öven bir konuşmadır: "Her geçen yıl daha kuvvetle hissediyorum ki yurdumuzun konukseverliği kadar saygı duyması ve kıskançlıkla koruması gereken bir başka geleneği yoktur. Kendi deneylerim çerçevesinde (yurtdışında birkaç yeri görmüşlüğüm vardır), başka hiçbir modern ülkede böyle bir gelenek bulunmadığını söyleyebilirim."(M. B. [SP] s. 228 -ç.n.) Bu Joyce'un kendisininkiyle alay ettiği bir dil içinde, dolambaçlı bir şekilde telafiye başlamasıydı.

Ölüler için seçtiği ayrıntılar, Joyce'un bu tercihleri, ustaca yapılmış olması yanında, kendisini ustalaştıran zihnindeki meşguliyetleri sergilesin diye yaptığını gösterir. İrlandadaki bir partiyi tasvir etmeye karar verince, geçtiği yer olarak Miss Morkanların evini seçmesi kolaydı. Daha önce *Stephen Hero*'ya kendi evlerinde geçirdikleri bir partiyi konu etmişti zaten: Bu partide de ölü bir adamın hakkında yapılan tartışma karamsar bir hava doğurmuştu. Kendi çocukluğunda iz bırakan diğer şölenler, "Misses Flynn Okulu"[6] diye de bilinen Usher Island'taki 15 numaralı evdeki konuksever büyük teyzeleri Mrs. Callanan, Mrs. Lyons ve Mrs. Callanan'ın kızı Mary Ellen'le birleşmişti. Oraya her yıl, yeteri kadar büyümüş Joyce'lar giderdi, John Joyce kızarmış

* Bkz. 281-282. s.lar.

† Bkz. s. 272.

kazı keser, konuşmayı yapardı. Stanislaus *Ölüler* öyküsünde Gabriel Conroy'un yaptığı konuşmanın babasının hatipliğinin iyi bir taklidi olduğunu söyler.*

Joyce'un öyküsünde Bayan Callanan, Bayan Lyons, Misses Flynn evlenmemiş yaşlı kadınlar olmuşlar, Misses Morkan ve Mary Ellen Callanan, Mary Jane kişiliğine dönüşmüştür. Partiye katılan konukların çoğu da Joyce'un hatırlayabildiğine göre yeniden kişilik verdikleriydi. Bayan Lyons'ın Grafton Street'te yılbaşı kartları satan bir dükkân işleten Freddy adında bir oğlu vardı†[7] Joyce onu Freddy Malins diye tanıştırır bizimle, belki de Gabriel'ın ona bir altın lira borç vermesini haklı çıkarmak için dükkânı daha az işlek bir yer olan Henry Street'e yerleştirir. Joyce'un annesinin akrabası, birinci dereceden kuzen, Mervyn Archdale Browne, adında evli bir Protestan'dı. Müzik öğretmenliği yanında soygunlara karşı sigorta yapan bir acentesi vardı. Joyce onu *Ölüler*'e kendi ismiyle almıştır. Öyküdeki boğuk sesli şarkıcı Bartell D'Arcy, Carl Rosa Opera Company'deki önde gelen tenor Barton M'Guckin'di.‡ Joyce'un öyküde kullanabileceği, John McCormack gibi başka tenorlar da vardı ama Joyce'un başarısız ve kendiyle sorunu olan birisine ihtiyacı vardı. Üstelik babasının durmadan anlattığı Mc'Guckin'in kendine güvensiz olduğu gerçeği,§ .onun Bartell D'Arcy kişiliğinde yaratmak istediği sanatçı fikrini ona verdi.

Kahramanını, Gabriel Conroy'u yaratmak biraz daha çaba istemişti. Karısının ölü aşığını kıskanma kök durumu kuşkusuz Joyce'undu. D. H. Lawrence'in karakterlerinden birisi, öldürülen adam öldürülmeyi arzular der:¶ Bazı mizaçlar, dostları ve sevgililerinin onları aldatacağı duygusuna ihtiyaç duyar. Joyce'un anlatımı durmadan "ihanet" kelimesine dönüp durmuştur[10] ve kahramanları yaptığı başı derde girmiş masumlar, Joyce'un kendisini şu ya da bu şekilde idrak etmesinden başka bir şey değildir. Stephen, Bloom, Richard Rowan veya Earwicker gibi diğer kahramanlarıyla, kıyaslandığında Gabriel silik bir kişidir ama onlar gibi seçkin ezikler sınıfından biridir.

Joyce'un kendi deneyimlerini Gabriel'a atfettiği birçok kesin nokta vardır. Gabriel'ın, yeni yeni flört ettikleri zamanda Gretta Conroy'a yazmış olduğunu ha-

---

* Browning'den alıntıyı bunun dışında tutar ama oğluna borç verdiği zaman Vergil'i alıntılayan bir adamın bilgi sınırları içinde bu da olabilir. Bkz. s. 568.

† Joyce Freddy Lyons ile alkolik olmaktan kurtulsun diye Mellaray Dağı'na gönderilen ama 1894'te ölen Edward Malins'i birleştirir.[8]

‡ Joyce'un babasının arkadaşı olan P. J. D'Archy, İngiliz Ulusal Posta Merkezi'nde yöneticiydi ve oğlunun dediğine bakılırsa bazen Bartholomew D'Arcy adıyla şarkı söylemişliği vardı, belki öyküdeki karaktere katkı sunmuş olabilir.[9]

§ Bkz. 31-32. s.lar

¶ *Women in Love* isimli eserdeki Birkin tipi.

tırladığı mektup bunlardan biridir. Mektuptan kendi kendine şu duyguyu alıntılar: "Niçin böyle kelimeler bana bu kadar sıkıcı ve soğuk görünüyor? Acaba senin adın kadar sevecen bir kelime olmadığı için mi?" Bu cümleler 1904'te Joyce'un Nora'ya yazdığı bir mektuptan aynen alınmıştır.[11] Gabriel Conroy gibi *Dublin Daily Express* için kitap eleştirileri yazan da tabii ki Joyce'un kendisiydi. *Daily Express* İngiliz yanlısı olduğu için, Muhtemelen M. P. David Sheehy'lerin evine yaptığı o sık ziyaretlerde gazeteye yazı yazdığı için kızdırılmıştı. Sheehy kızlarından biri, Kathleen, Miss Ivors'a model olmuş olabilirdi. Çünkü kız o sert korseden giyer, aynı milliyetçi rozeti gösterişle takardı.[12] Gretta'nın eski sevgilisinde, Gabriel'ın mektubunda, kitap eleştirileri ve tartışmalarda, ortadan ayrılmış saçları ve parlak çerçeveli gözlüğüyle Gabriel'ın dış görünüşünde bile Joyce kendi hayatını kaynak yapmıştı.

Babası da öyküye sızanlar arasındaydı. Stanislaus, Misses Flynn'lerin partisine onlarla gidecek kadar büyük olmadıkları zamanları, babasıyla-annesinin kendilerini bir bakıcıyla bırakıp gittiklerini ve Bray'deki evlerine dönmek yerine, partiden sonra geceyi Dublin'deki bir otelde geçirdiklerini anımsıyor.[13] Gabriel ve Gretta da bunu yapar. Gabriel'ın annesiyle münakaşası John Joyce'un oğlunun aşağı sınıftan bir kadınla evlenmesini asla kabul edemeyen annesiyle* kavgasını akla getirir. Ama John Joyce'un kişiliği Gabriel'inki gibi değildi, onca başarısızlığın içinde bile özsaygısı vardı. Tıpkı oğlu James gibi sarsılmaz bir güven duyuyordu kendine. Gabriel karakteri için Joyce'un arkadaşları arasından bir aday vardır.[14] Bu, ara sıra "Cautious Con" (Doğrucu Davut gibi alaylı bir lakap -ç.n.) adıyla çağrılan Constantine Curran'dı. Joyce'un çizdiğinden daha özellikli bir adamdı ama yazarımız onun gençliğini hatırladığına göre kuşkusuz bozarak karakterize ediyordu. Curran'ın kısmen aklında olduğu, Gabriel'ın kardeşini Curran'ın ilk ismi Constantine'le çağırmasıyla ve onu Curran'inki gibi papaz yapmasıyla belli gibidir.[15] Curran da aynı Gabriel gibi kırmızı yüzlü, tedirgin, huzursuz bir yapıya sahipti.† Yine Gabriel'da olduğu gibi, Avrupa'ya seyahat etmiş, büyük şehir alışkanlıkları edinmişti. Conroy gibi, ancak Limerick'in batısına kadar uzak bir yerden gelse de Dublinli olmayan bir kadınla evliydi. Diğer açılardan çok farklıdır. Gabriel kişiliği, Curran, Joyce'un babası ve kendisinden oluşuyordu. Joyce, Howth'ta Gabriel Conroy isimli bir meyhaneci olduğunu da biliyordu belki. Ya da Gerhard Friedrich'in[16] önerdiğine kulak verirsek, bu ismi Bret Harte'nin romanından

---

* Bkz. s. 35.

† 267. sayfadaki Joyce'un mektubuna bkz.

ödünç almış olabilirdi.* İsim değilse bile kişilik, kendi çevresindendi.† Joyce kendi yakınlarını konu etmiş, kendisinin yaşadığı partiyi kimi gelişmeleriyle örnek almıştı. W. Y. Tindall'ın[19] ortaya attığı gibi, kendisinin bizzat değiştiği aşamaya kadar, değişik bir duygu vermeye devam eden kâr fonundaki şölen ortamında Joyce, Gabriel'ın iç dünyasına ait ürpermeleri, yetersizlik duygusunu, gösterişli tavırlarının bile arkasında duramayışını geliştirir. Başlangıçtan beri savunmasızdır, İyi niyetli, hatta cömert teklifleri bile tutuktur. Herkesin mutlu olduğu, kilisede evlenmeye koştuğu varsayımını hizmetçi kız delip geçer. Çok uzun zaman önce uğradığı hakaretleri aklından kovacak kadar bile kendinden emin değildir, karısı Gretta'ya aşırı düşkün olmasına karşın, onun İrlanda'nın batısından olması yüzünden birazcık ondan utanır. Ölmüş annesinin Gretta'ya "taşra güzeli" demesini bile düşünmeye tahammül edemez, Miss Ivors, Gretta'dan söz ederken "Connachtlı değil mi?" diye sorduğunda Gabriel kısaca "ailesi oradan" diye yanıt verir. Kızı o bataklıktan kurtarmıştı. Miss Ivors'ın, hakiki bir Gaelic League taraftarının tatilini, İrlandaca konuşan Aran Adaları'nda (batıda) geçireceği iması onu altüst eder: Karısının geçmişindeki unutmayı istediği bir unsurdur burası. Hikâyenin satırları boyunca İrlanda'nın batısı, Gabriel'ın aklında karanlık, acı veren, Avrupa'ya kaçarak kurtulunabilecek bir ilkellikle birbirine bağlıdır. Batı vahşidir, doğu ve güneyde şarap içip lastik çizme giyen insanlar vardır.

Gabriel bu tavrından dolayı rahatsız edilmiştir ama sonuna kadar meydan okurcasına bundan vazgeçmez. Bundan haberi bile yokken, "The Lass of Aughrim" (Aughrimli Kız) şarkısıyla meydan okunuyordu ona. Aughrim, Galway'in batısında oraya yakın bir köydür. Şarkı ilgiye değerdi; Lort Gregory tarafından iğfal edildikten sonra terk edilmiş bir kadın, sağanak yağmurda adamın evine gelir ve bebeğiyle içeri girmek için yalvarır. Şarkı köylü hizmetçiyle uygar tecavüzcüyü bir araya getirir; ama Gabriel şarkının sözlerine dikkat etmez, o sadece şarkıyı dinleyen karısını izlemekle yetinir. Joyce bu baladı Nora'dan dinlemişti; belki Thomas Moore'un "O, Ye Dead!" şarkısını da öyküde kullanmayı düşünmüştü ama Aughrimli Kız şarkısının batıyla, Michael Furey'nin yağmurda Gretta'yı ziyaret edişini çok daha ince bir şekilde birleştireceğini görmüş olmalıydı. Ama bir şarkı kullanma fikri, Moore'un şarkısı yüreğini kıpırdattığı için oluşmamış da olabilir.

---

* Joyce daha sonra Bret Harte'yi üvey torunu David Fleischman'a okumasını önerdiği dört yazar arasında sayacaktı. Diğerleri, özellikle "Bir Adam Ne kadar Toprağa İhtiyaç Duyar", "Efendi ile Uşak" eserleriyle Tolstoy, Goncourt Kardeşler ve "üç ciltlik romanın katili" George Moor.[17]

† Conroy'un karısı Gretta'nın ismi başka bir arkadaştan alınmıştı. James H. Cousins'ın karısı Gretta (aslında Margaret) Cousins, Çünkü Joyce bir mektupta *Ölüler* öyküsünün "hasta bir Cousins"[18] haline gelmesi tehlikesinden korktuğunu yazıyordu. Bu aileyi unutmadığı belliydi.

Daha sonra Gabriel ve Gretta, Gresham Oteli'ne giderler, Gabriel hayat dolu karısıyla ateşlenir, ölü aşığının aklına düşmesiyle Gretta'nın içi çekilir. İsmini ustaca Sonny veya Michael Bodkin'den, Michael Furey'ye çevirdiği Galwayli genç adamı ilk kez duyar bu otel odasında. Bu yeni isim militan Michael ve dost canlısı Gabriel'ın aksine karısındaki şiddetli tutkunun şimdiki Dublin'inde değil onun Galway geçmişinde yattığını ima eder. Gabriel, Michael Furey'yi küçükleştirmeye çalışır "Ne iş yapıyordu?" diye sorar bunu yaparken İngilizce öğretmenliği mesleğinin (kuşkusuz Joyce'un kendisinden aktarılmış) üstün olduğundan emindir. Kadın sanki bu meslekle diğerleri arasında hiç fark yokmuş gibi "Gaz işindeydi" diye cevaplar. "Peki, o kadar genç nasıl öldü, Gretta? Verem miydi?" diye sorar Gabriel. Bildik acıma ifadeleri almayı umar ama Gretta önce suskunlaşır sonra da onu dehşete düşüren bir cevap verir: "Sanırım benim için öldü."* Joyce, Michael Furey'in verem olduğunu zaten açıklamış olduğu için Gretta'nın bu cevabı belirsizdir. Tutkunun bencilliğini ortaya koyduğu gibi, Gabriel'ın mantıklı sorusuna da bilinçsizce meydan okur.

Artık Gabriel karısının ölü aşığına yenildiğini hisseder, hiç yaşamadığı duygusal yoğunluklara giden bir gezgin haline gelir. Yaşamöyküsel bir bakışla, hikâyenin son sayfaları Nora'nın dürüstlüğüne Joyce'un yaptığı övgülerden birini gözler önüne serer. Eğitimsiz olmasına karşı Nora Barnacle, bağımsız, kendini ortaya koyan, içgüdüsel olarak doğruyu bulan biriydi. Gabriel de aynı tutarlılığı kendi karısında bulur ve İrlanda'nın batısında Michael Furey'de kendisinde hiçbir zaman hissetmediği tutkuyu görür Joyce. Gabriel'ı "Yiğitçe, bir tutkunun olanca görkemiyle o öteki dünyaya geçmek daha iyiydi, yaşlılıktan perişan bir halde sararıp kurumaktansa" (*Dublinliler* M. B. s. 249) diye düşündürür. Sonra son paragraftaki o garip cümle gelir: "Batıya doğru yola çıkmasının vakti gelmişti" Batıya doğru olan yolculukların ölüme gittiği bir klişedir ama batının bu öyküde özel bir anlamı vardır. Gretta Conroy'un batısı yaşamın basit ve tutkuyla yaşandığı bir yerdir. Cümlenin ifade edilmiş olduğu biçim ve bağlam Gabriel'ın uyumuş olduğunu, yarı bilinçlice de olsa şimdiye kadar küçümsemiş olduğu Connaught'a gerçek bir ziyaret olasılığını kabul ettiğini ima eder. Cümlenin en nihayet duygu düzeyinde doğruladığı şey, Gabriel'ın kendini yabancılaştırdığı, ilkel, eğitim görmemiş, içgüdüyle davranan ülkesinin batı olduğudur; öyküde çelişkili biçimde batı geçmiş ve ölülerle de ilişkilendirilir. Bu aynı öyküdeki, cildi kurşuni ol-

* Adaline Glasheen burada Yeats'in milliyetçiliğe vurgu yapan oyunu, Cathleen ni Houlihan'ın bir yankısını bulur. Burada İrlanda'yı simgeleyen yaşlı bir kadın "Galway'de asılan sarı saçlı Donough" diye bir şarkı söyler. "Onun ölüm sebebi neydi?" diye sorduklarında "Bana aşkı yüzünden öldü, epey adam var benim aşkımdan ölen." diye yanıtlar.[20]

muş, yaşlı, şaşkın üstelik cahil olduğu halde, Julia Morkan Teyze'nin partide söylediği şarkısına "hızlı ve güvenli bir heyecanla" sarılması gibiydi.

"Batıya doğru yola çıkmasının vakti gelmişti" cümlesi bir dereceye kadar boyun eğiştir. Bir kabulleniş ve teslimiyeti ima eder. Gabriel -epey bir şeyden- uzaklaşır. Uygar düşüncenin, Avrupai tatların, kendi kendine böbürlendiği tüm soğuk ama hoş farkların önemli olduğu duygusundan vazgeçer. Kendine hâkimlik balonu delinir, artık kendini tutamaz ve kendini tutamayış bir başka ölüm çeşididir. Furey'ninkinden pek de farklı olmayan kendinden vazgeçmedir bu, Gabriel, kendini Cavalry (Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer. -ç.n.) gibi bir yerde hayal eder. Oughterard'taki mezarlığın üzerine kar yağdığını düşler. "Küçük kapının sivri parmaklıklarında ve çıplak dikenlerde birikip bir kalın örtü oluşturmuş" karı hayal eder. Gretta'nın uğruna ölmüş Michael Furey gelir aklına, onun İsa'nın aşkının başka bir türevine kendini kurban etmesini kıskanır. Bir dereceye kadar Gabriel de kadın için ölmektedir, kendi benliğinde değerli diye düşündüğü ne varsa hepsinden vazgeçerek, partideki basit insanlardan onu ayrı tutan her şeyden vazgeçerek bunu yapar. Kendini Gretta'ya aşktan gelen değilse de duygudaş olmaktan gelen bir şeyle daha yakın hisseder, şimdi her ikisi de gençliklerini, güzelliklerini ve tutkularını geride bırakmışlardır, sunakta kurban edilmiş diğer kuzuya, kadının ölü aşığına da kendini yakın hisseder, aslında kadın da şimdi bir kurbandır. Gabriel küskünlük hissetmez, sadece acıma. Kendini kurban ederken yaşayanlarla ölüler arasındaki melankolik bir birliğin farkındadır.

Ülkesinden usanmış Gabriel, partiye yapılan sözel övgüden daha önemli sessiz bir övgüye kapılmıştır. İrlanda'nın dışında olması gereken dürüst bir yaşam yanılsaması yaşamıştır ama karısıyla geçirdiği bu deneyim sonucunda ülkenin bir bölümüne, bir çeşit esaret, kabul, hatta hayranlık ve daha çok İrlandalı olan bir yaşam biçimi bağışlar. İrlanda kendisinden çok daha güçlü ve yoğun bir şekilde gösterilir. *Sanatçının Portresi*'nde kararlı bir şekilde milliyetçiliğe karşı olan Stephen Dedalus da İrlanda'dan ayrılışını, ırkı için gereken vicdanı kalıba dökmek olarak yorumladığında benzer bir teslimiyete gömülür.

Joyce öykü içinde geçen olayları, berbat biten Gabriel'la Gretta'nın ikinci balayını uydurmadı. Olayları ve öyküyü düzenleme biçimi, T. S. Eliot'ın tesadüfi malzemenin düş süzgecinden geçirilme yöntemine çok benziyordu. Anılan yöntem Joyce'un çok hoşuna gitmemişti çünkü düş gücünü yeterince kamçılamıyordu ama çalışabileceği tek tarzdı. *Ölüler* öyküsünün finalini başka bir kitaptan aldı. Sözü edilen kitapta evlenmek için anlaşmış bir çift, düğün gecesi kocasının terk ettiği kadından bir mesaj alır. Terk edilen kadın az önce intihar etmiştir. Bu haber üzerine hemen ayrılırlar,

kadın adamdan kendisini öpmemesini ister, ikisi de vicdan azabı duyarlar. Evliliği tamamlanmamış kadın, sonunda uykuya yenik düşer, kocası pencereye gider ve "şafağın melankolik griliğine" bakar. O zamana kadar ilk kez, kendisine gelen esin gücüyle hayatının bir başarısızlık olduğunu, uğruna ölümü seçmiş kızdaki tutkudan karısında eser olmadığını idrak eder. Artık başka bir işe yaramayacağını düşündüğünden, hiç değilse onu mutlu etmeyi denemeye karar verir. Burada tabii ki Joyce'un hünerli bir şekilde yeniden yarattığı aynı durum sözkonusudur. Sevgililerin arasına giren ölü âşık, kocanın başarısızlık duygusu, aleladeliğin kabullenişi, tüm hadiselere karşı duygudaş olma kararı, tümü diğer kitaptan gelmiştir. Joyce bunları başka şeylere dönüştürür. Örneğin Gretta'yı kocasının kendisini öpmesine izin verdirtir, ama gönülsüzce. Durumu bir intihardan değil de genç bir aşığın anısından doğurtarak acısını hafifletir. Joyce'un bazı şeyleri ödünç aldığı kitap artık kimsenin okumadığı, George Moore'un *Beyhude Talih* isimli kitabıydı. Joyce okumakla kalmamış* gençliğinde yazdığı "Ayaktakımının Günü" isimli makalede de onu "kaliteli, orijinal eser"[21] diye epey övmüştü.

Moore kardan söz etmemişti. Joyce'un Gabriel'ı karla ilişkilendirmeye neyin yönelttiğini kimse bilemez. Ama bu çeşit bir arka plana karşı ondaki düşkünlük, "... Bayram Günü" öyküsündeki şöminenin, "İki Çapkın"da sokak lambalarının *Finnegans Wake*'te nehrin kullanımından da açığa çıkmaktadır. Birçoklarının iddia ettiği gibi kar ölüm anlamına gelemez çünkü ölülerin olduğu kadar yaşayanların üzerine de yağar ve ölülerin üzerine ölüm düşürmek Joyce'tan beklenmeyecek bir ağdalı anlatımdır. Karın "tüm İrlanda"ya' yağması alışıldık bir şey değildir. "Merkezdeki karanlık ovanın her yanına yağıyordu, ağaçsız tepelere, yağıyordu yavaşça Bog of Allen'a ve daha batıda, karanlık isyankâr Shannon dalgaları üstüne yavaşça yağıyordu." Güzel tasviri Thoreau'nun çevirdiği İlyada'nın on ikinci kitabındaki meşhur teşbihten alınmıştır.[22] "Kar taneleri, bir kış günü üzerine hızla, kalınca yağar. Rüzgârlar susmuş, kar hız kesmeden, dağların doruklarını, nilüfer-hünnapların bittiği ovaları ve tarlaları kaplar, körfezin, köpüren denizin kıyısına iner ama dalgalar sessizce yutar hepsini." Ama Homeros'un tasvir ettiği şey, Yunanlılarla Truvalılar arasındaki savaşta atılan okların kalınlığıydı; Joyce'un onun topoğrafik (yeryüzü şekilleriyle ilgili -ç.n.) ayrıntılarını taklit ederken aslında yapmak istediği şey, onun gibi kuşatan tam bir basınç duygusu vermekti. Homeros, karı sessizce yutan dalgalardan söz ederken, Joyce batının "Furey" özelliğini ima eden, "İsyankâr Shannon dalgaları"nın tasvirini ekler. Gabriel'ın, Gretta'nın, Michael Furey'nin üzerine, Misses Morkan'ın üzerine, ölü şarkıcıların ve

* *Ölüler*'i yazdığında belleğini tazelediği açıktı. Beyhude Talih'in ondaki nüshası Yale'dadır şimdi.

yaşayanların üzerine yağan kar, hiç kimsenin yalnız olmadığı duygusunu veren, insanları birbirine bağlayan müşterek bir şeydir. Partiye gelenler ölü şarkıcıları yaşayanlara Gabriel'ın karısı da ölü aşığını yaşayan kocasına tercih eder.

Kar öyküde yalnız bırakılmış değildir. Sıcak-soğuk hava, ateş, yağmur ve karı da içeren karmaşık bir hayal gücünün bir parçasıdır. Bu öğelerin birbiri arasındaki ilişkiler basit-tesadüfi değildir. Partide yaşayan insanlar, yaptıkları şölenler ve tüm insan toplumu dışarıdaki soğuk havayla zıtlık içinde görünürler tıpkı soğuk pencere camı üzerinde Gabriel'ın elinin içindeki sıcaklık gibi. Gabriel'a göre bu sıcaklık boğucu, hapsedicidir, dışarıdaki soğuk ise hep iç acıcılık, tazelikle ilişkilendirilir. İnsanın içine işleyen keskinlik anlamında bu soğuk, yağmurun altında ıslanan Michael Furey'nin hayaliyle Galway gecesinin karanlığında doruk noktasına ulaşır.

Ölüler öyküsünde insanın içini ısıtan bir şey daha vardır. Gabriel'ın Gretta'ya duyduğu aşkı anımsarken, kendi aşk geçmişini gökyüzünde parlayan, uzaktan yoğunluklarını belli eden yıldızlar gibi anımsar, onunla yaşadığı tutku dolu anları, sanki yıldızların ateşi onun olmuş gibi hatırlar. Bu hayaldeki ironi, bu geceye kadar bilmediği halde, içini titreten güzel deneyimin eksik olduğuydu. Çarpıcı bir metafor vardır burada: Gretta'yla soğukta durup, kor alevlerin yandığı bir ocağın başında şişe yapan bir adama baktıkları mutlu anlarından birini hatırlar, kızın aniden adama "Ateş sıcak mı" diye soruşunu. Soru ona toyca gelir, çünkü cam üfleyen adam eğer soruyu duymuş olsaydı, kaba bir cevap verebilirdi diye düşünür Gabriel. Bu yüzden bu gece ortaya çıkan şey Gabriel'ın tüm varlığına karşı bir kabalıktır. Bu gece aşkın hiçbir zaman tatmadığı bir duygu olduğu kafasına dank eder.

Gabriel her şeyden mahrum bırakılmamıştır. Akan öykü içinde keskin ve tutkulu sezgileri olmasa da cömert ve nazik bu adam için bir şefkat hissedilir. Keskin ve ılımlı insanlar bir yerde buluşabilir; yoğunlaşma patlar ve azalır, ılımlılık hayran olabilir, acıyabilir ve her iki tür insanı yaşlanmaya ve ölüme götüren kaderi paylaşabilir. Gabriel'ın yetişebileceği aşkın en yüksek noktası geçmişte kalmıştır. Furey'nin tutkusu da genç yaşta öldüğü için yoktur. Belki de en acınacak durumdaki, Furey'nin tutkusunu bilen ve onunla aynı türden olduğunun da farkında olan Gretta'dır: Ölmez ama Gabriel'ın isteği doğrultusunda gittikçe tükenerek yaşar. O meşhur gece Gretta bitkindir, güzel değildir, giysileri yanında buruşuk durur. Kar da bu çöküşü paylaşır gibidir, partinin içinden bakıldığında arzu edilir, tıpkı Michael Furey'den ilk haberi olduğunda Gabriel'ın onu kıskanması gibi erişilemez bir şeydir. Parti bitip de davetliler arabaya doğru yürürlerken kar erimeye başlamıştır, toprakta kümecikler halindedir, sonra otel odasında görüldüğü gibi, tüm insanlara ait, karşılıklı ortak bir

şeydir. Onun örtüsü altında tüm insan varlıkları, mizaçlarının keskinlik dereceleri ne olursa olsun birleşirler. Karşılıklılık tüm insanların duyguyu hissetmesi ve kaybetmesidir, herkesin birbirini etkilemesi, tümünün, Gabriel'ın Furey'ye, Gretta'ya kendine ve hatta Julia Teyze'ye kadar götürdüğü sevecenlik hissine katılmalarıdır.

Yaşam ve ölümün sunduğu şeyi melankolik, lirik kabullenişiyle *Ölüler* Joyce'un eserindeki dingil çivisidir. Burada daha sonra da hep bulunabilecek, gerçek veya sözde boynuzlanma durumu vardır. Burada Joycevari ritmik yoğunluğa eriştirilmiş özel ayrıntılar harmanlanmıştır. Öykünün finalindeki yaşayanlarla ölülerin birbirlerine karşı bağımlı olduğu iması gençliğinden beri üzerinde epey kafa yorduğu bir şeydir. Bunu ilk defa 1902 yılında Mangan üzerine yazdığı makalede ifade etmiş, ölümün yaşamla birleşmesinin büyük anısından söz etmişti.[23] Daha o zaman Gabriel gibi, hepimizin Roma gibi olduğunu, yeni yapılarımızın diğerlerinin arkasında yükseldiğini eski anıtlarla bitişik olduğunu öğrenmeye başlamıştı. *Dublinliler*'de bu fikri geliştirdi. Ölülerle yaşayanlar arasındaki karşılıklı ilişki kitabın ilk öyküsünün teması olduğu gibi sonuncunun da konusudur; "Üzücü Bir Olay"ın konusu da budur ama *Ölüler* öyküsüne daha yakınlaşan *İdarehanede Ulusal Bayram Günü*'dür. Bu bir anlamda onun ölüm yaşamın en nefis biçimidir sözüyle, yokluk varlığın en yüce biçimidir* diyerek alay eden üniversite arkadaşlarına verilmiş bir cevaptı, Joyce her iki fikri de saçma bulmuyordu. "...Bayram Günü"nü, *Ölüler*'e bağlayan her iki öyküde heyecan yaratan şeyin ortalarda görünmeyen, yok olan bir karakterden, bir ölüden gelmesidir. Joyce, Stanislaus'a bu iki öykünün fikrini Anatole France'ın ona vermiş olduğunu söylüyordu.[24] France'ın eserlerindeki başka kaynaklardan esinlenmiş olabilir sözü edilen öyküler ama muhtemelen bu "Filistinin Maliyecisi"dir. Pontius Pilate (Eski Roma'da merhametsizliğiyle tanınan Güney Filistin valisi. -ç.n.) bu kitapta Filistin'in güneyinde maliyeci olduğu zamanki günlerinde tanıdığı bir arkadaşını hatırlar, başından geçen olayları Romalı mantığı, sakinliği ve zarafetiyle anlatır. Ne kendisi ne de arkadaşı, ondan tartışmasını beklediğimiz kişiden, Hıristiyanlığın kurucusundan söz etmez. Sonunda arkadaşı Pontius Pilate'ye İsa, Nasıralı İsa diye birini hiç tanımış mı diye sorunca deneyimli yönetici "İsa? Nasıralı İsa mı? Onu bir türlü aklıma getiremiyorum" diye cevaplar. Öykü Pilate'nin anımsayamadığı kişinin gölgesi altında kalır, onsuz öykü var olmayacaktı. Joyce da "...Bayram Günü"nünde Parnell'la *Ölüler*'de Michael Furey'yi kullanarak benzer yöntemi izler.

Ulysses'te iklimsel bölüm *Circe*, yaşayan ve ölünün arasında çok ince bir çizgi ol-

* Bkz. s. 126.

duğunu, girdap gibi dönen bir kapanışla, Stephen'ın karşısına çıkan annesinin hayaleti ve Bloom'un karşısına dikilen oğlunun hayaletiyle anlatır. Joyce, yaşayanlar ve ölülerin iç içe olduğunu *Finnegans Wake*'in sonunda büyük bir başarıyla göz önüne serer. Burada yaşam nehri *Anna Livia Plurabelle*, ölüm olan denize akar; taze su tuza, acı bir sona dönüşür. Bu aslında, bulutları meydana getiren babasına, denize bir dönüştür. Bulut da nehri oluşturur yeniden. Babası aynı zamanda kendisini bir gelin olarak ona sunduğu kocasıdır. Anna Livia babasına geri gidiyordur tıpkı anayurduna, köklerine ulaşma duygusuyla Gabriel'ın batıya gittiği gibi. Gabriel gibi Anna Livia da üzgün ve usanmıştır. Gabriel'a göre Shannon dalgaları karanlık ve isyankâr, kıza göre deniz soğuk ve çılgındır. *Finnegans Wake*'te Anna Livia'nın birleşmesi yalnız aşkla değil ölümledir, Gabriel gibi kız da bayılacak gibidir.*

Joyce'un bu öyküyü 25-26 yaşlarında yazmış olması çok garip görünmemelidir. Genç yazarlar orta ve sonraki yaşların dehşetleri üzerinde durdukları zaman en muazzam belagat düzeyine erişirler. Diğerleriyle paylaştığı bu eğilim dışında Joyce'un *Ölüler* öyküsünü 1906-1907'de yazmış olmasının özel bir nedeni vardı. Kendi aklında İrlanda'dan kaçmasını haklı çıkarmıştı ama nereye kaçtığını daha netleştirememişti. Trieste ve Roma'da Dublin'deyken öğrenememiş olduğu bir şeyi öğrenmişti: Dublinli olduğunu. Kardeşine Roma'dan biraz da şaşırarak yazdığı gibi birisi "yoksul ülkesine" saldırdığı zaman küçümsendiğini hissetmişti.[25] *Ölüler* sürgününün ilk şarkısıdır.

* Ayrıca bkz. 811-813. s.lar.

1907-1909

Belki kafamda yeni şeyler tasarladığımı sanıyorsunuz...

Sürgünler, (533 [373]) (S. Y. s. 11)

Avrupa'daki ilk yılları boyunca, daracık bir basamaktan aşağı düşme, olabilecek her uçurumun kenarında sendeleme konusunda büyük yetenek gösterdi. Joyce'un Dublin'deki arkadaşları gibi Stanislaus da her çöküşün sonun başlangıcı olduğunu sandığı için affedilebilir. Joyce'un dışında meslektaşlarından bu kadar olumsuz kehanet almış birini bulmak zordur. İşin daha da ilginç yanı her defasında az bir gayretle, ayağının üzerinde durmayı başarmış olmasıydı.*.

Trieste'ye geri dönüşü birisinin himayesinde gerçekleşmedi. Bir yıl önce Roma'ya gelirken onu bekleyen iş şimdi Trieste'de yoktu. Kardeşi açık bir dille Scuola Berlitz'te ona ihtiyaç duyulmadığını, istenmediğini Artifoni'nin yardım etmeyeceğini, kendisinin de devamlı para istenmesinden dolayı artık patlama noktasına geldiğini söylemişti. Joyce bu zorlukları bir an bile düşünmemiş gibiydi. Artifoni ve Stanislaus'u kandırabileceğinden emindi. Üstelik hayatı büyülenmiş gibiydi, içine düştüğü yoksulluğa gerçekten inanmıyordu. Geleceğine ilişkin kehanetlerde Stanislaus kadar karamsar olabilirdi ama öylesine denediği bir şey onu kurtarmaya yetiyordu.

Bu mucizelerden biri Trieste'de oldu. Ağabeyinin Marsilya'ya gitmekten vazgeçip, akşam treniyle geri Trieste'ye döndüğünü son dakika telgrafıyla[1] öğrenen Stanislaus onu karşılamaya istasyona gitti.[2] Yüzü asık Stanislaus "hacılara" şöyle bir baktı. Cebinde bir liret olan James sıkıntılı görünmüyordu. Bir buçuk yıl önce Stanislaus Trieste'ye geldiğinde de James'te bir centesimo vardı. Shem gibi Joyce, "Eridik. Bir şeyler yap. Ateşsiz."[3] diyebilirdi. "Ne yapmayı düşünüyorsun?" diye sordu Stanislaus. "Ders vermeyi" diye cevapladı ağabeyi. Stanislaus mektuplarında ileri sürdüğü fikirleri tekrar etti ve yaz geldiği için kimsenin ders istemeyeceğini ekledi. Joyce güldü "İyi o zaman, sen varsın elimde."[4] Stanislaus olmasaydı bile Joyce bir başka Stanislaus icat ederdi kesinlikle.

Gelir gelmez, kardeşinin onun maharetine pek az inandığını göz önüne sermeye başladı. Francini'ye borcu olduğu doğruydu ama buna rağmen Francini nazik bir

---

* Bloom'un not ettiği gibi Stephen Dedalus'un baskın kişilik özelliği "Özgüveni buna eşit ve karşıt bir kayıtsızlık ve kendini toparlama gücü" idi. *Ulysses* (673 [786] [N. E. s. 719])

şekilde Joyce ailesini birkaç gün misafir etti evinde. Artifoni'nin ikinci bir İngilizce öğretmenine ihtiyacı yoktu bu da doğruydu, diğer yandan Joyce'un onunla rekabete girmesini istemiyordu, özellikle de Joyce'a çok düşkün olan Kont Sordina, Baron Ralli ve Roberto Prezioso gibi önemli talebeleri kaybetmeyi göze alamıyordu. Bu yüzden meseleyi yeniden ele aldı ve Joyce'a haftada altı saat karşılığında 15 kron önerdi.[5] Bankadaki işine göre damak tadına daha uygun bu işi Joyce düşünmeden kabul etti. Ders programı da güzeldi, Artifoni inatçı bir borçluya hiçbir zaman direnemiyordu. Ücreti düşük ve güvenilmez bir iş olmasına da aldırmadı.

Öğrencileri onu yeniden gördüklerinden mutlu oldular, özellikle Prezioso çok candan davrandı. Önceki haziran Francini'yi *Il Piccolo della Sera* gazetesine muhabir olarak işe almıştı[6] şimdi de Joyce'u İrlanda'daki imparatorluğun kötülükleri üzerine bir dizi makale yazdırmakla görevlendirmenin iyi olacağını düşündü. *Piccolo*'nun okuyucuları Trieste'de bulunan imparatorluğun yaptığı kötü işlerle bunun arasında benzeşim kurabileceklerdi. "Diğer yazarlardan sana daha fazla para ödeyeceğim" dedi Joyce'a. "Bunun iki nedeni var birincisi sen yabancı bir dilde yazıyorsun, ikincisi paraya ihtiyacın var."[7] Joyce derhal işe koyuldu, İtalyancasının ne kadar zarif olduğunu gösterme fırsatı çıkmasında da çok hoşnut olmuştu. İlk makalesini, 22 Mart 1907'de, ikinciyi 19 mayısta üçüncüyü 16 eylülde yazdı. Prezioso romancı Silvio Benco'dan makaleleri inceleyip muhtemel hataları düzeltmesini istedi; Benco, Joyce'un dilini biraz zor ve ihtiyatlı bulmakla birlikte ifadeleri yerinde, kesin diye niteledi. Yaptığı birkaç düzeltmeden birine Joyce itiraz etti, haklı olduğu ortaya çıkınca da Benco kabul etti.[8]

Joyce'un kendisi de sonuçtan hayli memnun oldu. Stanislaus'a "bir zamanlar şefkatle hayal ettiğim İsa Mesih olmayabilirim ama gazeteciliğe yeteneğim var herhalde"[9] dedi. Bu tuhaf makalelerin[10] metni, *Ulysses*'in ilk sayfalarında geçen, Stephen'ın, bir İrlandalı olarak İngiliz ve İtalyan iki efendiye hizmet ettiği iddiası olabilir.[11] Ne var ki İrlanda propagandası yapma anlamında yazıdaki kuvvet, Joyce'un kendi halkına duyduğu kuşkular yüzünden azalmıştır. İlk iki makale İngiliz İmparatorluk'una ve Vatikan'a karşı olduğu kadar onlara da karşıdır ancak üçüncüsünde sevecen bir üslup vardır, sanki Joyce sonunda kendi ulusuna direnememişti.

Birinci "*Il Fenianismo*" isimli makalede Dublin'deki St. Patrick Günü'nde, John O'Leary'nin (1830-1907 -ç.n.) ölümü üzerine odaklanmıştı. Yeats gibi Joyce'ta yaşlı adamın ölümünü, başarısız olsa da kahramanca bir çağın sonu olarak görür:

Romantik İrlanda öldü, yok artık
O'Leary ile mezarda şimdi[12]

Joyce'un asıl üzerinde durduğu Fenianların kahraman olması değil, daima birbirlerine ihanet ettikleriydi. Fenian hareketi tarihini araştırıp, James Stephens'ın bunu küçük hücreler şeklinde örgütlemesini onayladığını not ediyordu. Çünkü "bu ihanet ihtimalini en aza indirgediğinden İrlandalı karakterine tamamen uygun"[13] bir plandı. "İrlanda'da zamanı geldiğinde bir muhbir mutlaka ortaya çıkardı."[14] Joyce, O'Leary'nin cenazesinin büyük bir tantanayla yapılacağını kestirmişti; "Çünkü İrlandalılar canlarını yurtlarına feda eden insanların kalplerini kırsalar bile ölüye büyük bir saygı gösterirlerdi."[15] Birinci makalenin bu son cümlesi ikinci de yankılanır. Burada Joyce İrlandalı parlamenterlere ülkelerinden ziyade kendi çıkarlarının peşinden koştukları için saldırdıktan sonra şu sonuca varır: "Fedakarlıklarını sadece, 1891'de liderleri Parnell'ı İngiliz Nonkonformistleri'nin ikiyüzlü vicdanlarına otuz gümüş parçası (Matta 26:15 gönderme -ç.n.) almadan sattıklarında kanıtladılar."[16]

Maddi umutsuzluk veya özgür olamama fikri kitleler halinde göç olgusunu doğurmuştu. Bu düşünceyle Joyce, en keskin hançerlerini Kilise'ye sapladı. Roma'da kalışı Vatikan'dan daha fazla onu bu kiliseye karşı sertleştirmişti. Francini'nin bildirdiğine göre "Roma kilisesini seviyorum çünkü aklıma papa domuzu VI. Alexander'ın metresinin ve kızı Lucrezia Borgia'nın kucağında olduğunu düşündürüyor, ayrıca yaşadığı süre zarfında kendi türbesini yaptıran II. Julius ve Martin Luther'in de arkadaşları olan X. Leo ile VI. Clement rezillerini anımsatıyor. O şehirde Ibsen'in niye rahat edemediğini çok iyi anlıyorum"[17] diyerek öğrencilerini şok etmişti. Roma'daki kilisenin serveti onu sinirlendirmişti ama kendi memleketindeki kiliseye daha çok sitemkârdı:

> Nüfusun giderek azalmasına karşı avuntu gibi, Queenstown'dan New York'a yolculuk yapmaya parası veya cesareti olmayanların ruhsal ihtiyaçlarını gidermek için kilise, katedral, kadınlar manastırı, erkekler manastırı ve seminerlerden oluşan bir gösteriş alayı uzanır. Katmerli yüklerin altında ezilmiş İrlanda şimdiye kadar imkânsız bir iş diye düşünülmüş -hem Tanrı'ya hem Mammon'a (Matta 6-24: Siz Allah'a ve mammona [zenginlik] kulluk edemezsiniz -ç.n.) hizmet ederek İngiltere tarafından sömürülmeye kendini bırakıp yine de Peter's pence'ini (Ortaçağ İngilteresi'nde Papalık Kürsü'süne hane başına ödenen bir penilik vergi -ç.n.) artırma görevini- yerine getirdi.*[18]

* Joyce, Stanislaus'a *Sanatçının Portresi*'nin İrlanda'daki Katolikliğe bir saldırı olmayacağını açıkça söylemişti: "Eğer İrlanda gelecek iki bin yıl boyunca Katolik kalsa bile bana vız gelir."[19]

İrlanda'nın gerçek hâkimini, üçüncü makalede Papa olarak açıklar ve diğer bir papanın; VI. Adrian'ın İrlanda'yı ("cömertlik aşkına gelmiş olarak") İngiliz II. Henry'ye verdiğine işaret etmekten, modern papalık kurumunun tıpkı ortaçağdaki gibi İrlanda'nın yardım çığlıklarına karşı sağır olduğunu göstermekten zevk alır:

> "Uzun yolculuktan zaten bitap düşmüş olduklarından, tunç kapının önüne geldiklerinde çığlıklar kesilmiştir. Papalık'ı geçmişte hiçbir zaman reddetmemiş bir halkın ulakları; onlar için inancın anlamı bunun uygulanması demek olan tek Katolik halk, Roma Katolik Kilisesi'nin ayinlerinin 'hurafe ve putperestlik' olduğunu kendi soylularının ve sıradan insanların önünde taç giyerken vakarla söyleyip kendisi de dinden çıkmış, dinden çıkanlardan inme bir kralın ulaklarına kurban edilirler."[20]

Kendisi Kiliseyi terk etmiş olduğu halde, Katolik dinine vefasını kanıtlamış bir halka bakmak yerine yersiz biçimde Yedinci Edward'ın gönlünü almaya çalışan Papalık siyasetinin sinsiliğini ömür boyu teşhir etmeyi sürdürdü.

"Home Rule Comes of Age" (Olgunlaşan Özerklik) isimli ikinci makalesinde Joyce şaşırtacak kadar ayrıntılı home rule kanunları ve o zaman Lortlar Kamarası tarafından ele alınmış ve kuşa çevrilmiş kanun tasarısının tarihini ele aldı. Lortların, Avam Kamarası'nın kanun tasarısını reddedeceğini bildiğinden sorunla ilgileniyormuş gibi yapan Gladstone'u ikiyüzlü olarak adlandırdı. Ne Liberal Parti'ye ne de İngiliz Katoliklere bel bağlanabilirdi; onlar da İrlandalı Parlamenterler kadar güvenilmezdi. Daha önce Stanislaus'a söylediğini şimdi alenen açıklıyordu: Tek umut, İngiliz yönetimine karşı ekonomik direniş ve sivil itaatsizlik politikası güden Griffith'in *Sinn Féin* hareketinde yatıyordu. Boykot, özellikle İrlanda'nın üretim gücünden geldiği için Joyce'un tüm benliğiyle destek verdiği tek silahtı.

Üçüncü makale "Ireland at the Bar" (Sanık Sandalyesindeki İrlanda)'yı Joyce ilk makaleden dört ay sonra yazmıştı ve buradaki hava çok farklıydı.* Kendi kendine saldıran ülkesine hücum ettiği zamanki kadar İrlandalı hiç olmamıştı, İngiltere'nin zulmü karşısında ülkesine özgü acıma hissini yardıma çağırmadan edemiyordu. Yeni makale İngiliz gazetelerinin İrlanda'daki tarım işçilerinin terör eylemlerini kınayan yazılarından esinlenmişti. Joyce "birkaç yıl kadar önce" olmuş (aslında onun doğduğu yıl, 1882'de) Myles Joyce'un cinayet davasını yeniden anlatarak, halkının dilsiz mücadelesini gözler önüne serdi. Bu yaşlı adam İrlandacadan başka bir dil bilmiyordu, boşu boşuna kendini anlamayan bir yargıç ve jüri önünde suçsuz olduğunu anlatma-

---

* *Ölüler*'i aynı sevecen ruh hali içinde daha yeni kaleme almıştı. Bkz. 296-297 ve 310. s.lar.

ya çalıştı. Konuşulanları çevirsin diye tutulan tercüman olayı adil biçimde anlatmak için hiçbir şey yapmadı. "Bu hayretten donakalmış yaşlı adam, bizim olmayan uygarlığımızdan arta kalmış, kendini yargılayanın önünde sağır ve dilsiz duran bu kişi kamuoyu önünde sanık sandalyesine oturtulmuş İrlanda ulusunun bir simgesidir."[21] Rençper köylülerin nadiren işlediği suçlar umutsuzluğun sonuçları olarak anlaşılabilir; İrlanda, İngiliz gazeteciler ne söylerse söylesinler vahşilerin ve hırboların ülkesi değildi. Eğer gaddarlık aranıyorsa İrlanda terörizmine değil İngilizlerin İrlandalılara nasıl davrandıklarına bakılmalıydı ve (bu bağlamda garip bir suçlama) İngilizlerin sığırlara verdikleri zarara. Bu son noktada Joyce kesinlikle konuyla ilgisi olmayan o hayvan aşığı Mr. Bloom'a veya "Sığırsever Şair"[22] Stephen Dedalus'a layık olabilecek birkaç örnek veriyordu. Makaleler, *Ulysses*'te İrlandalıların zaferleri ve İngilizlerin yaptığı haksızlıklar bakımından sığırların durumuna ilişkin palavralar atan Yurttaş (Citizen) tipi, Joyce'un yergisinin uç noktası olmakla birlikte, zihninin de bir yansımasıdır. Joyce kendini ve ülkesini cezalandırarak, içi güvensizlik ve yurt özlemiyle dolu sürgün karakterine sıkı sıkıya yapışmıştı.

Yazdığı bu makaleler Trieste'de ona ciddi bir reklam oldu. İlk makale yayımlanmadan hemen önce, yıllar sonra Trieste hakkında milliyetçi bir öykü kaleme alacak öğrencisi Dr. Attilio Tamaro ona başka bir fırsat sundu. Università del Popolo'da (Halk Üniversitesi) İrlanda'yla ilgili üç konferans vermeyi arzular mıydı? Joyce hemen kabul etti.[23] Davetiye iki konferansla sınırlanınca, Joyce sadece bir konferans vermeye karar verdi. Bu kararı aldığında birincinin hazırlıklarını zaten bitirmiş, ikinciyi de neredeyse tamamlamıştı. 27 Nisan 1907'deki ilk ve son konferans "İrlanda, Ermişler ve Bilgelerin Adası"ydı. Kendisi de akşam üniversitesinde ders veren Francini ona doğaçlama konuşmasını öğütledi ama hata yapmak istemeyen Joyce anlatacağı her şeyi yazdı.[24]

Sala della Borsa doldu. Öğrencilerin çoğu, Almidano Artifoni'nin okulu erken kapatıp, katılmaları için teşvik ettiği Berlitz öğrencileriydi. Joyce, Artifoni'den ödünç aldığı siyah çuha ceketin üzerine giydiği Stanislaus'un paltosuyla çıkageldi. Bu ilk konferansta beklenildiğinden daha az alaycıydı Joyce. Konuşma İrlanda'nın bir zamanlar Azizler ve Bilgeler Adası ismine layık bir yer olduğuna (buna ilişkin bazıları yanlış olsa da kanıtlar sundu) ama İngiliz yönetimi altında korkunç derecede bozulduğuna vurgu yapıyordu. Zaman zaman tumturaklı bir dile bürünüyordu:

> "Hüküm süren ekonomik ve entelektüel koşullar bireyselliğin gelişimine izin vermez. Bireysel girişim ha bire kulak çeken kilisenin etkisiyle felç olmuştur. Ülkenin ruhu yüzyıllar süren beyhude çarpışmalar ve bozulan anlaşmalar yü-

> zünden silikleşirken, gövdesi polis, vergi dairesi ve garnizon tarafından zincire vurulmuştur. Kendine saygısı olan hiç kimse İrlanda'da kalmıyor, sanki kızgın bir Jüpiter'in gazabına uğramış bir ülkeden uzaklara kaçıyor."[25]

Papaz ve kraldan kurtulmak zorunluydu ama Joyce iyimser değildi. İlk olarak iğneli bir şekilde "Zamanla, belki de İrlanda vicdanının yavaş yavaş uyanışı gerçekleşecek, Diet of Worms'tan (Almanya'nın Worms kentinde 1521'de düzenlenen Luther'i sapkın ilan eden toplantı -ç.n.) beş yüzyıl sonra İrlandalı keşişin cüppesini fırlatıp, yanına bazı rahibeleri de alıp sıvıştığını, sonra da alçak bir sesle tutarlı saçmalığın yani Katolikliğin sonunun geldiğini ve tutarsız saçmalığın yani Protestanlığın başladığını ilan edecek."*[26] Kralın ayağını kaydıracak acil çare bulma konusunda da pek umudu yoktu: "İrlanda yanlış anlamalardan, sürüncemede bırakılmaktan artık bıktı. Epey zamandır istediği oyunu sahnelemek istiyorsa bu sefer bütün, katıksız, kesin olsun! Ama İrlandalı yapımcılara bizim tavsiyemiz, babalarımızın unutacak kadar üzerinden zaman geçmemiş olan öğütleriyle aynıdır: Acele edin! Hiç değilse şundan eminim ki, perdenin kalktığını asla göremeyeceğiz, çünkü ben son trenle çoktan eve gitmiş olacağım o zaman." Bu son cümlelerle milliyetçilikten ziyade kuşkuculuğun altını çizerek konferansı bitirdi. İtalyan standartlarına göre Joyce'un konuşması epey soğuk ve neşesiz olduğu halde dinleyiciler konuşmayı alkışladılar. Artifoni de konferansın okula getirdiği itibardan çok memnun oldu.

Joyce'a dörtbir yandan övgüler yağdı. Roberto Prezioso, Joyce'un İtalyanca hocasını tanımak istediğini söyledi. Buna benzer cümleler ve yirmi kronluk ücretle keyiflenen Joyce kardeşine kendisini ve İrlandalıları methetti. Onun aklı "şimdiye kadar rastladığı en uygar ve üstün" akıldı. İrlandalılar ise "Avrupa'daki en zeki, en canlı ve en uygar halktı." Bir şans verilseydi "Uygarlığa, şimdi Slavların yaptığını geride bırakacak yeni bir katkı" sunabileceklerdi.

Hep muhalif Stanislaus İrlanda'nın özgür olduğu takdirde katlanılamaz olacağını söyleyince "Ne zırva politikan var senin" diye çıkıştı. "Sen İrlanda'nın kendini yönetme hakkı olduğuna ve bunu da yapabileceğine inanmıyor musun?"[27]

Hiç verilmeyen ikinci konferans "James Clarence Mangan" olacaktı, hiç yazılmayan üçüncüsü "İrlanda Edebi Rönesansı." Joyce, Mangan hakkındaki özetlenmiş tezlerini beş yıl önce Üniversite Kolej'deki dersine dayandırmıştı, bu kez o zaman makul göstermiş olduğu Mangan'ın, yetersizliklerini ele aldı. Mangan'ın kendini, "içindeki

---

* Stephen Dedalus *Sanatçının Portresi*'nde "Mantıklı ve uyarlı bir saçmalıktan çıkıp mantıksız ve uyarsız bir saçmalığı kucaklamak özgürlük olur mu?" diye sorar.(514-359) (M. B. s. 227).

ve dışındaki idollerden"[28] yeterince kurtaramadığını kabul ediyordu. Mangan ona artık muazzam bir şair gibi görünmüyordu. Daha çok halkının kederlerini ve ülkülerini olduğu kadar, sınırlarını da dizeleriyle duyuran sembolik bir figürdü. Mangan, İrlanda'nın bugününe değil dününe aitti, Joyce kendi kişiliğini Mangan'ın donuk ritimlerinden ayırdı.

Konferanslarda ve makalelerde dile getirdiği İrlanda'ya karşı bir türlü avutulamaz olma hissi ülkesiyle olan bağlarını korumasını sağladı. Babasıyla arasındaki kırgınlığın yumuşama yoluna girmesine de seviniyordu. John Joyce, âşıkla kaçma olayından halen hoşnut değildi ama bağışlayacakmış gibiydi. Oğlu Roma'dayken ona Yılbaşı için bir sterlin göndermesini istemişti. James'te para yoktu ama Stanislaus'a söyleyip Roma'ya bir sterlin göndertti ki kendi hediyesiymiş gibi Dublin'e parayı yollayabilsin.[29] Bu jestin ardından babasına 9 şubatta banka memuru kişiliğinde yazılmış bir mektup gönderdi: "Şimdi kendime herhangi bir iş bulduğumu ve artık senin öğüdüne ihtiyacım olmadığını düşünürsün diye dehşete kapıldım... Aksine eğer bana ne yapabileceğimi veya diğerlerine ne yaptırtabileceğimi gösterirsen, topa bir tekme geçirmek için elimden geleni yapacağıma sana garanti veriyorum."[30] John Joyce bir süre (ki bu süre zarfında oğlu "herhangi bir işini" kaybetti) sessiz kaldı ama sonra 24 nisanda ilk kez Joyce'un kaçışının onda yarattığı üzüntüyü dile getiren bir mektup yolladı: "Yaptığın berbat hatanın zaten tuz buz olmuş duygularımı nasıl etkilediğini *sana* söylememe gerek yok, sonra daha olgun düşünceler, umut vaat eden bir hayatın tepildiğini, çok parlak olabilecek bir geleceğin bir nefeste harcandığını görünce öfkeden çok acımaya dönüştü."[31] Mektubun geri kalanı kestirilebileceği gibi parasal sıkıntılara ayrılmıştı, Joyce evlada yaraşır sevgisini kanıtlamak için bir sterlini zoraki bir araya getirdi. Babasını yatıştırmak onun için son derece önemliydi. Hatta Dublin Fuarı'nı, *Milan Corriere della sera*'ya haber yaparak eve bir ziyaret yapmaya çalıştı ama önerisi reddedildi.[32]

Bu arada Joyce, içi içini yemekle birlikte kitaplarından birini bastırdı. *Oda Müziği*'nin baskıya hazır halini Elkin Mathews ona, Roma'ya gönderdi, mart ayı sonunda Trieste'ye naklettiler. Joyce kendine göre düzeltmeleri yapıp geri gönderdi ve aniden şiirlerden midesi bulanmaya başladı. Nisan ayı geldiğinde kardeşine bir akşam postaneye giderken, kitabı basmasın diye Mathews'a telgraf çekeceğini bildirdi. Kitabı sevmiş olan Stanislaus ona kararını yeniden gözden geçirmesi için yalvardı. James'in son derece katı olduğunu görünce onunla Piazza della Poste'ye birlikte giderek yolda bu aptallığı yapmaması için onu ikna etmeye çalıştı. James "Bu türden her şey sahtedir."dedi. O aşkın "dürttüğü" biri değildi; Tanrı aşkı dışında bir aşk

tanımamıştı. Kendi samimiyetsizliğinin, sahtekârlığının arkasında durmak istemiyordu. Bazı şiirlerin "feodal terminoloji" içine onları modernize edecek tarzda bir ironi soktuğu doğruydu ama bunlar keskin olmadığı gibi kitap boyunca sürdürülmemişti. İşin aslı bu şiirlerin çoğu âşıklar içindi ve o âşık değildi. Stanislaus postanenin olduğu meydanda sabahın ilk ışıkları sökene kadar onunla yürüyüp dostça öğütlerini vermeyi sürdürdü.[33] Sonunda onu diğer kitaplarını dürüstlükle bastırabilmesi için *Oda Müziği*'ni sahtekârca bastırmaya ikna edebildi. Hemen hep olduğu gibi, Stanislaus mantıklı ve sonuç alıcıydı beri yandan James'in de *Oda Müziği*'nin diğer eseri yanında sönük kaldığını hissetmesinin haklı nedenleri vardı.

Sözüne sadık kalarak Arthur Symons mayıs başında kitap piyasaya çıkınca ilk eleştiriyi yazdı. *Nation*'da bunun hiçbir ekolün etkisinde olmayan, her bir şiiri "sonsuz yapılmış" anı anlatan duru bir şiir kitabı olduğunu söyledi. Şiirler kırılgan ve müzikal olduğu gibi ayrıca Rochester'da (Rochester: 1647-1680 İngiliz şair ve kral nedimi -ç.n.) hissedilen arada bir görülen ve duyguyu baltalayan "keskin düzyazı etkisi"[34] taşıyordu. Buna örnek olarak aşağıdaki şiiri verdi.

(O. Ç. s. 27)

Eski ve soylu bir söyleyiş için,
Sevgilim, aşırı bilgeydi dudaklarım;
Ne flütleriyle ozanların övgüler
Düzdüğü bir aşka rastladım,
Ne de bir aşk gördüm ki
İçinde sahtelik bulunmasın

Symons, Rhymers' Club'ın (Rhymers' Club: 1890 yılında Yeats ve Rhys'in kurduğu şair ağırlıklı grup. -ç.n.) ilkelerine sadıktı. Joyce onun ilgisi için minnettar olmakla birlikte aslında Dublinli meslektaşlarının kitap hakkındaki düşüncelerini daha çok merak ediyordu. Thomas Kettle, Arthur Clery ve "Mananan" diye imza atan birisi haricinde onlardan hiçbiri konuşmadı. Kettle kitabın eleştirisini *Freemans's Journal*'da yaptı, Clery çok sonra *Leader*'da. (Chanel takma ismiyle)[35] Joyce, Kettle ve Clery'ye teşekkür mektupları yazdığı halde, Gorman'a Kettle'ın makalesinin yirmi yıldan beri Dublin gazetesinde çıkmış ondan söz eden ilk ve tek yazı olduğunu söylerken, bu iki makaleyi unuttu.[36]

Kettle'ın değerlendirmesi, Joyce'un hemen fark ettiği bir şerh koyma durumu olsa da övgü ağırlıklıydı. Kitap çok hoştu ama Joyce'un İrlanda'da geçirdiği yaşamdan hiç söz etmemişti:

"Üniversite Kolej'in beş yıl önceki halini hatırlayanlar Bay Joyce'la ilgili birçok şeyi de anımsayacaklardır. Dediğim dedik, titiz, şeytansı çelişkilere âşık, onunla birlikte yaşayanlar için edebi ruhun bizzat kendisiydi o... Kitaba esin veren şeyin tamamı edebidir. Folklorun, şivenin ve hatta çağdaş İrlanda'daki hemen her yazarın eserine bir parça renk veren ulusal duygunun izine bile rastlanmaz onda. Sorunlar dilindeki tüm yaşamı tüketen modern bakıştan eser yoktur. *Oda Müziği* arplarla, orman kuşlarıyla, Paul Verlaine'le akraba, güzide, kırılgan bir icradır."[37]

Kettle onaylıyor ama bazı çekinceleri de belirtiyordu; tamamen orman kuşlarının yanında olmadığı gibi, sorunlara tamamen kayıtsız da kalamazdı. Joyce bu eleştiriyi aklında tuttu ve buradaki tavrın yedi yıl sonra *Sürgünler*'i yazdığı zaman amaçlarına çok uygun olduğunu gördü. Robert Hand (*Sürgünler*'deki karakterlerden biri -ç.n.) İrlanda gazetelerinden birine, Richard Rowan'ın İrlanda'ya dönüşüyle ilgili bir baş makale yazar. Hand, Joyce'un İtalyanca yazılarında İrlanda'yı ekonomik nedenler ve entelektüel nedenlerle terk edenler arasında yaptığı farkı ele alır. Buradaki tuhaf durumun ve ifade tarzının izleri aslında Kettle'ın eleştirisinden esinlenmiş gibidir:

(S. Y. s. 138)

"Yurdumuzun karşı karşıya bulunduğu sorunların en az önem taşıyanı bu yurdu kendilerine en çok gereksinim duyulduğu bir sırada bırakıp gittikten sonra yalnızlık ve sürgün günlerinde geç de olsa sevmeyi öğrendikleri yurtlarına -hem de bu yurdun uzun süredir özlemini çektiği bir utkunun arifesinde- geri çağrılmış olan yurttaşlarımıza karşı yurdumuzun takınacağı tutum konusu değildir. Sürgün günlerinde, dedik; ama burada bir ayrım yapmamız gerekiyor. Bir ekonomik sürgün vardır, bir de tinsel sürgün. İnsanların geçimini sağlayan ekmek parasını bulmak için yurdundan ayrılanlar olduğu gibi bireylerden oluşan bir ulusu ayakta tutan ruhun besinini aramak için başka ülkelere gitmeleri hoş karşılanan seçkin yurt çocukları da vardır. On yıl önceki Dublin'in kültür ve sanat çevresini anımsayanlar Bay Rowan'la ilgili pek çok anılarını tazeleyeceklerdir. Kişinin yüreğini parçalayan o haksızlığa karşı duyulan şiddetli öfkenin..."[38]

Joyce eleştiri yazısını, Verlaine'nin kibarlık ve müziğinden vazgeçip Swift'in öfkesini vurgulayarak *Oda Müziği*'nin yazarına değil, *Dublinliler* ve *Sanatçının Portresi*'nin yazarına uygun hale gelecek tarzda uyarladı. Kettle ve Hand'in çağrıştırdığı her iki yazarda da kendi karakterinin karşı kutuplarını görmüş olabilirdi.

Oda Müziği'nin yayımlanması parasal bir değişiklik yaratmadı. Kitaptan üç yüz adet satılana kadar telif hakkı ödenmeyecekti. 24 Temmuz 1908'de beş yüz yedi ki-

taptan yüz yirmi yedisi satılmış; 1913 yılı olduğunda halen iki yüze ulaşamamıştı.[39] İrlandalı müzisyen G. Molyneux Palmer, bazı şiirleri bestelemek için bir mektup yazdı. Joyce yavaş yavaş şiirlerden yeniden hoşlanmaya başladı. Palmer'ın yaptığı ilk besteleri beğendi, devam etmesini söyledi, pek görülmeyen bir açıklama ekledi: "Ana şarkı 14.dür, ondan sonra hareket aşağı doğru ta ki kitabın sonuna doğru 34.şarkıya kadar. 35 ve 36. şarkılar tıpkı 1.ve 3.nün prelüd (Giriş parçası -ç.n.) olduğu gibi son parçalardır."[40]

Ne var ki Trieste'deki yaşamından yine memnun değildi. *Corriere della sera*'yı onu Dublin'e göndermeye ikna edemeyince, aklına hiç de mantıklı olmayan bir fikir geldi: Temmuzun başında Güney Afrika Sömürgeleştirme Derneği'ne iş başvurusu yaptı.[41] Bereket boş kadro yoktu. İster Afganistan ister Timbuktu (Mali'nin merkezinde bir şehir. -ç.n.) olsun, eğer hareket yeteneği o anki koşullardan dolayı imkânsız hale gelmemiş olsa herhangi bir yere gitmiş olacaktı. Yeni felaket, Roma ve Trieste kaldırımlarında geçirdiği keyfe keder gecelerin sonucu diye düşündüğü ateşli romatizmaydı.[42] Hastaneye yatırılması gerekti, ağustosa kadar orada kaldı. Tamamen iyileşmesi eylül ayını buldu. Nora'nın iki yakayı bir araya getirmek için çamaşırı evde yıkadığını söylemişti ama Stanislaus'un kaydettiği daha doğru gibidir: Geçim yükünün tamamen üzerinde kalması yazı onun için "cehennem"e çevirmişti.[43] Artifoni de onunla ilgilendiğini göstermek için geldi, Scuola Berlitz'in hastane masraflarını ödeyeceği sözünü verdi. Stanislaus bu taahhüde dayanarak ve borçların erteleneceğine güvenerek okula epey borçlandı ama borçlar ertelenmedi.[44]

Joyce hastaneye kaldırıldıktan birkaç gün sonra Nora'nın sancısı başladı, o da hastaneye gitti. Bebek 26 temmuzda, fakir bir bölgede Nora'nın da kabul ettiği gibi "neredeyse sokakta"[45] doğdu. St. Anne's günüydü, Nora'nın annesinin ismi[46] Anne olduğundan Joyce'un seçtiği birinci isme, körlerin koruyucu azizi Lucia'ya, Anna ismini de eklediler. Nora hastaneden taburcu edildiğinde hayır derneğinden 20 kron verildi kendisine.[47] Bu çocuk Joyce'un hayatını tahminlerinin çok ötesinde derinden etkileyecekti. Ama hâlihazırdaki rahatsızlık da yeteri kadar ciddiydi: Joyce hasta, Stanislaus sinirli, Nora güçsüz ve loğusa, Giorgio patırtıcıydı, buna Lucia'nın durmadan ağlaması eklenince büyük bir karmaşa hüküm sürüyordu evde.

Joyce iyileştiği zaman Artifoni, birisi Fransızca diğeri İngilizce öğretmeni olan iki çalışanına okulu kiraya vermişti. Öfkesini kabartacak bir şey daha yaparak Stanislaus'un borçlarını da bu adamlara devretmişti. Joyce yeni yönetimle anlaşamayacağını düşündüğünden, haber vermeden okuldan ayrıldı.[48] Birkaç yıldan beri özel ders vermeyi düşünmüştü, bir dersi 10 kron olarak (2 dolar, 8/-) belirledi ki bu

Artifoni'nin ona vereceğinden yedi kron fazlaydı. Okul Stanislaus'a ona hiçbir şekilde yardım etmemesi yönünde yasak koymuştu. Bir kadın ağabeyinin adresini sormak için okula gelince Stanislaus Berlitz çalışanı olduğu için veremeyeceğini söyledi. Kadın "Pekâlâ, ben nasılsa bulurum" deyip gitti. O gece Stanislaus eve geldiğinde kadının ağabeyinden ders aldığını gördü. "Gördün mü, sana onu bulacağımı söylemiştim" deyince "Bulduğuna çok sevindim"[49] diye yanıtladı kadını. Eylül bittiğinde Joyce haftada iki-üç ders ancak verebiliyordu. Stanislaus deli gibi eski borcu kapatmaya çalışırken, aile yeni borçların altına girmeye devam ediyordu.

Neden sonra Joyce için bu kez Oliver Gogarty sayesinde yeni bir umut doğdu. New York'tan Dublin'e dönerken Gogarty, Joyce'un ateşli romatizmaya yakalandığını duymuş ona 1 sterlin yollamıştı. Ne var ki para, hep ihtiyaç içindeki bu ailenin Dublin'deki bir üyesi, muhtemelen Charles tarafından içedilmişti.[50] Gogarty 1907 güzü başlarında tıp çalışmalarını tamamlamak için Viyana'ya geldi. Ona yazdığı mektupta Dublinlileri "papazvari işleriyle/kendini kirletme* işlerinde bıraktığını söyledi. İyi bir karşılık alınca Joyce'u kendisiyle birlikte Atina ve Venedik'e gelmesi için davet etti ardından bir haftalığına Viyana'ya gelmesini istedi. Son teklifi de Joyce'u Viyana'ya yerleştirmek oldu. Orada üç öğrenci hazırdı.[51] Joyce hak ettiğinden fazla kıymet verdi bu öneriye ama sonunda Stanislaus'un itirazlarına boyun eğerek öneriyi geri çevirdi.[52] Yine de Gogarty'nin, *Ditties of No Tone ve Cockrows* (*Kulak Tırmalayan Şarkıcıklar* ve *Karga Bokunu Yemeden*) diye isimlendirdiği bazı şiirlerini bastırmasına yardım etmeyi kabul etti. Yazışmaları 1908 yılı ocak ayında Gogarty'nin imzasız bir mektubuyla son buldu.

Spitalgasse 1.
Viyana IX.

> "Senin Dişbudak bastonunun Cabra, Ulusal Joyce Müzesi'ndeki Koleksiyon'un merkezi yapılmaması gerektiğinin mantıklı bir nedeni var mı?
> Ben şimdi Dresden'e gidiyorum, geri döndüğümde *Karga Bokunu Yemeden*'in basılma meselesini seninle görüşeceğim. Sonuna kadar yardım sözün için teşekkürler."[53]

Gerçekte Gogarty pornografik şiirlerinden hiçbirini bastırmadığı gibi ister Joyce'tan ister diğerlerinden gelsin açık saçık şiirlerinin lirik manzumelerinden daha iyi olduğu imalarına hep içerledi. Joyce ise, "Şakacı İsa'nın Türküsü" şiirinden iki kıtayı *Ulysses*'te yayımlayarak onun hatırını saymadı.

---

* Keats'in Parlak Yıldız isimli şiirinde geçen "Baştan aşağı yıkanma" sözünün alaya alınması.

Eylül başında gücünü toplayınca işine geri döndü. Hastalık sürecinde -ki Stanislaus'a çok berbat görünmüştü- James gerçekten ne yapmak istediğine yoğunlaşa. Dört ay kadar süren nekahet döneminde önündeki yedi yıl için edebiyat yaşamının yol haritasını çizdi. Eylülün altısında *Ölüler*'i* neredeyse bitirmişti; belki de romatizma ateşi yüzünden öyküyü, bitkinlik, usanmışlık ve baygınlık içindeki bir atmosferde bitirdi. 8 eylülde, öyküyü bitirir bitirmez (ki 20 eylülde bitirdi) *Stephen Hero*'yu yeniden yazacağını haber verdi. Stanislaus günlüğünde "bana ilk bölümlerin tümünü çıkaracağını, okula giden bir kahramanla başlayacağını Stephen ismini Daly olarak değiştireceğini ve kitabı beş uzun bölüm olarak yazacağını söyledi" notunu düşmüştü. Dedalus ismi o an için çok garip gelmiş olmalıydı ama Joyce'un kahramanını Daly ismiyle tasavvur etmek de çok zordur. Beş bölümlük plan içinde, Joyce öykünün son yapısını tesadüfen keşfetti.† Stanislaus'a bu saçma görünüyordu, her zamanki tavrıyla bunu aynen söyledi. Joyce'un yüzü kızardı ve gülerek "bana söylesene, romanı sen mi kusuyorsun yoksa ben mi?" dedi.

29 kasım geldiğinde ilk bölümün gözden geçirilmesi tamamlanmıştı. 15 aralıkta, üzerinden geçilmiş haliyle bile onu tatmin etmediğinden şikâyette bulundu Stanislaus'a. Çünkü "kolej öykülerinin çoğunda olduğu gibi bir tren istasyonunda başlıyordu, içinde üç arkadaş ve acıma duygusu uyandırarak ölen bir kız vardı. Bunların bayatlamış numaralar olduğunu, iyi bir eleştirmenin, onun hâlâ öykülerinde eski yıl önce Avrupa'da vazgeçilmiş beylik figürlerle uğraştığını göstereceğini" söyledi. Stanislaus kuşkularını gidermeye çalıştı: Arkadaşlar üç değil beş kişiydi. Kitapta İsabel ölüyordu çünkü gerçek yaşamda kardeşleri Georgie de hayattan kopmuştu. Joyce "bilinçli olarak beylik figürleri kullanmadığını" kabul etti ama yazmaya başladığında "aklının daha önce okumuş olduğu kitapların açtığı yivde koştuğundan" korktuğunu söyledi. Sözkonusu bölüm değişikliklere uğradı, tren istasyonuyla başlamadı, birkaç sayfa ileriye atıldı bu. Stephen'ın ateşler içinde yanarken aklına gelen anılardan bir bölüm yapıldı. İsabel ise tamamen çıkarıldı. Joyce romanı yazmaya 7 Nisan 1908'e kadar devam etti, bu tarihe geldiğinde üçüncü bölümü bitirmişti. Kitapta daha önce olmayan bir yoğunluk, kesinlik olmuştu. Sonra Joyce birden olduğu yere saplanıp kaldı. Stanislaus'a bu kitabın hiçbir zaman basılmayacağı sırrını verdi. "Benim kederle yazdığım şey İngiltere'de muhtemelen pornografik diye yargılanacak."[54] Âdeta üzülmek için genelleme yapıyordu: 12 Mart'ta içini çekerek "Benim fikrimce Renan'nın 'Hiç istemediğim bu hayat için Tanrı'ya teşekkür ederim' cümlesi üzerine yorumun

* Öykünün sonunu birkaç gün sonra Stanislaus'a söyleyerek yazdırdı.

† Bunun açıklaması için 343-347. s.lara bakın.

'bu yaşam bana tekrar verilseydi, kabul etmemem gerekirdi' olurdu"[55] diyordu. "Kariyerim, muhteşem bir girişle başlayan bir operayı anımsatıyor" dedi kardeşine, "seyirciler daha perde açılmadan alkışlarken içeriye polis giriyor, borcundan dolayı kemancıları tutukluyor."[56]

1907 sonbaharı boyunca, *Ulysses*'le ilgili bir şeyler yazma fikri beynini yeniden kemirmeye başladı. Kasımın onunda Stanislaus günlüğüne şunları yazdı:

> "Jim bana *Ulysses* isimli öyküsünü ince bir kitap haline getireceğini, ondan Dublinli bir 'Peer Gynt' (Ibsen'in manzume şeklinde yazdığı, fantastik oyunu -ç.n.) yaratacağını söyledi. Zannederim benim yaptığım bazı öneriler onda önemli bir şey yaratma duygusu uyandırdı. Gerçekten bir gün olursa, mizah kitabına çevirmesini tavsiye ettim ama yapmayacak. İyi bir şey olması gerekir. Jim iyi yazdığını söylüyor. Yazı yazdığı zaman beyni mümkün olabileceği kadar normale yaklaşıyor, söylediği şey dinlemeye değer çünkü o zamanlarda pek az rastlanacak bir akıl oluyor kendisinde. Sanırım bunu daha önce de yazmıştım. Sık sık bunu tekrar ediyor ve kendisini böyle tanımlamaktan da çok hoşlanıyor gibi."

Joyce'un, yazarak saplantıdan kurtulduğu duygusunu koruduğu açıktır. *Peer Gynt*'le yeraltından bir ilişki olabilirdi: Bu oyunda amansız yaşlı Ibsen ortalığı velveleye veriyordu, kahramanı da ondan geri kalmıyordu. *Peer Gynt*'in uygunsuz ve bilinmeyenleri istilası, tiroller, deliler ve kendi içinden gelen duyguları arasında sanatını "yasak bölgeye lüzumsuz gezintiler" yapmak olarak değerlendiren bir yazarın ilgisini çekti.* Üstelik, gerçekten ziyade hatırlanan bir gençlik aşkına geri dönüşle taçlanan, *Peer Gynt*'in maceralarının sembolik olsa bile vecize kabilinden bir yararı oldu meseleye; bu Molly Bloom'un Howth'taki flörtünü anımsamasını çağrıştırmış olabilirdi. *Ulysses*'in Irlandalı bir Faust çizeceğine ilişkin Stanislaus'a söylenen başka bir söz daha kolay kanıtlanabilir. Goethe'nin Brocken'iyle ve Cohen'in genelevinin birçok ortak noktası vardır, (Brocken Kuzey Almanya'nın en yüksek dağıdır, Mefistofeles Faust'u bu dağa götürüp, cadılarla âlem yaptırır, *Ulysses*'te aynı şeyi Bloom, Stephen'ı Cohen'in genelevine götürerek yaptırır, Ellmann buradaki benzeşimlere işaret ediyor -ç.n.) Joyce'un, Stuart Gilbert'a daha sonra doğrulayacağı gibi gerçeküstü atmosfer, hal değişimleri, klasik *Walpurgisnacht*'taki pagan Helenle küfür içindeki Hıristiyan unsurların (*the Dies Irae*) karışımı da bu iki şeyi birbirine bağlar. Goethe'nin, *Mephistopheles*'i inkârın ruhu olarak tasvir etmesi, Joyce'a diğer önde gelen karakterlerin onayladığı her şeyi reddeden Buck Mulligan portresini çizdirdi.[57]

---

* Bkz. s. 502.

Olasıdır ki Joyce kitabının kısmen özyaşam öyküsü olmasını amaçlamıştı, çünkü bir süre sonra, 21 Şubat 1908'de Bourget'nin bir şeyleri psikolojiyle açıklama girişimine sert bir dille saldırdı: "Psikolog! Bir adam kendi kafası içinde geçenlerden başka ne bilebilir?"* Stanislaus "O zaman psikolojik roman aptallık diye mi düşünüyorsun? Tek roman, benmerkezci D'Annuzio'nun mu?" diye sordu. Joyce "ben kitapçığımda (Ayaktakımının Günü) daha çoğunu söyledim" diye cevapladı.

Joyce romandan çok drama üzerinde yoğunlaşıyordu. Halen bir oyun yazmayı düşünüyordu, roman ve öyküleri ancak bu oyunun hazırlığı sayıyordu. Stanislaus ustaca ağzından laf almıştı ama nasıl bir şey olacağını kaydetmemişti.[59] Erkeğin ve kadının kıskanması[60] arasındaki farklar konusunda Joyce'un o zamanlarda yaptığı diğer yorumlardan, *Sürgünler*'de işleyeceği temayı düşündüğü izlenimi doğmaktadır. Kendi oyununu yazmayı ertelediyse bile, Trieste'deki diğer oyunları büyük bir beğeniyle izlemeyi sürdürdü. *Piccolo della Sera* gazetesine yazdığı için biletleri parasız alan Francini sayesinde, bulabildiği her fırsatta tiyatroya gitti. "İtalyanların tiyatroya karşı büyük bir dehası var" diye konuştu. "Onlar *yaşam* sahnesinde de var olan en muazzam aktörler".[61] Eleanora Duse'yi, *Rosmersholm*'da (Ibsen'in başka bir oyunu -ç.n.) 28 Şubat 1908'de izledi ve 1900'de Londra'da seyrettiği *La Cittá Morta*'daki (*Ölü Şehir*) performansıyla kıyasladı. Zaman zaman insana heyecan veren bir oyunculuk sergiliyor olsa da kadının yaşlanıp, çöktüğünü düşündü.[62] Ibsen'in *Hortlaklar* oyununda Oswald tipini oynayan Ermete Zacconi'yi görmeye gitti bir gün, Oswald delirmeye başlayınca Joyce koltuğunda acıyla kıvrandı, vahşi hareketler yaptı. Francini'ye "Zacconi Ibsen'in oyununda olandan daha dramatik şeyler süzmüş. Acaba Ibsen bunu görse ne derdi?" diyecekti. Zacconi, Turgenyev'in *Il Pane Altrui* (*Başkasının Ekmeği* -ç.n.) isimli oyunundaki kontu "*verisimo*" (İtalya'dan başlayan günlük olayları mitolojik olanlara tercih ederek, sanatsal malzeme yapan bir akım. -ç.n.) tarzında yorumladığında Joyce, yaşlı kontun sefil duruma düştüğü sahnede "Di questi artisti nessuno se ne sogna da noi"†[63] diye haykırdı. Artık Triesteliler onun bu patlamalarına alışmıştı.

Stanislaus'a göre Shakespeare'i Ibsen'in hesabına küçümsemeye devam etti. Üniversite Kolej'de okurken nasıl ki *Macbeth*'e ihtimal dışılıkları yüzünden karşı çıkmışsa şimdi de Hamlet'e yöneldi. 6 Şubat 1908'de, Salvini'yi (İtalyan aktör, 1829-1915 -ç.n.)

---

* Joyce bu görüşünü değiştirmedi. Çok uzun bir zaman sonra Pierre Janet ve Georges Dumas'dan ders aldığını duyunca Mary Colum'a "Bu adamlardan öğrendiğin kadar psikolojiyi kendi kendinden de öğrenebilirdin." diyecekti.[58]

† Bizim ülkemizde böyle sanatçılar olacağına kimse inanmaz.

yeni izlemişti ve oyunda göze batan gaflardan söz etmeye başladı. "Salvini, Ophelia'nın çılgınlığının Hamlet'in numaracılığından tüm gücü çekip aldığını, kadının, seyircinin önemsiz bir budala diye gördüğü babasına karşı duyduğu aşkın Hamlet'in tutkusunun bir karikatürü olduğunu, Hamlet'in nefret nedeni olan Kral'daki şeytansı kötülüğün dramatik olarak açıklanmadığını bana söyledi" diye yazdı Stanislaus'a. Ibsen çeşitlilik açısından yavan olsa da daha iyiydi. 2 Mart 1908'de 'Ibsen aslında hep aynı dramayı yazıp durdu. Tüm oyunlarında kullandığı 4-5 karakterle yirmi beş yaşlarında karşılaştığından kuşkulanıyorum' dedi. Her büyük sanatçı gibi Joyce da başka yazarların eserlerinde kendi ruhsal gelişimini bulmaya çalışıyordu. 25 Şubat 1908'de Rosmer'in Rebecca'dan çok daha ilginç olduğunu Stanislaus'a söyledi.

Ibsen de daima Joyce'un istemlerini tam olarak karşılayamıyordu. "İşin gerçeği Ibsen çok basit kalıyor" diye yazdı 16 Mayıs 1907'de Stanislaus'a. "Yaşam, anlattığı kadar basit değil. Mrs. Alving (*Hortlaklar* oyunundaki kahramanlardan biri -ç.n.) örneğin annelik falan filan... bu iyi hoş kuşkusuz. Eğer oyun Musa zamanında yazılmış olsaydı harikulade olduğunu düşünebilirdik. Ama dünyamızın şu çağında önemi yok. Bu kahramanlar çağından bir kalıntı sadece. Synge'in oyunu (*Babayiğit*) da öyle! Bana göre, yaşlılık ve gençlik (yirmi yaşlarında sarhoş bir çocuğu -annesini trattoria'ya [basit İtalyan yemekleri yapan lokanta -ç.n.] getiren bir işçiyi- göstererek) bizim yanıbaşımızda olan iki şeydir. Ben aklın binbir karmaşasını kâğıda dökmek istiyorum... Mutlak gerçekçilik kuşkusuz ki olanaksız. Bunu hepimiz biliriz. Ama Ibsen'in on üç dramasında para kazanma sorunundan hiç söz etmemesi bardağı taşıran damladır." Stanislaus buna "Belki zihni senin kadar parayla meşgul olmayan kimseler de vardır." diyerek karşı çıkınca "Tanrı bilir, belki öyledir ama o arkadaşların birinden 25 ders almayı çok isterdim" dedi.

Abbey'de Synge'in oyunu yüzünden meydana gelen karmaşa aklındaydı hâlâ. Olayın başında Yeats ve diğerlerinin düştüğü sıkıntıdan aldığı zevkten sonra, Synge hakkında olumlu düşündüğünü söyledi. Hatta ondan beklenilmeyen bir alçakgönüllülükle 5 Mayıs 1907'de Synge'nin sanatının "kendisininkinden çok daha orijinal olduğunu" iddia etti. Bir yıl sonranın 6 martında *Denize Giden Atılar*'ı yeniden okudu. Arkadaşı ve öğrencisi avukat Nicolo Vidacovich'in yardımıyla kitabı İtalyancaya çevirdi*[64]. İtalyan Grand Guignol şirketinin, yetenekli -oyuncu- müdürü Alfredo Sainati'ye konuya ilgisini çekmek için bir mektup yazdı. Sainati olumlu cevap verince

* 1911'de Joyce ve Vidacovich, Yeats'in Kontes Cathleen oyununu İtalyancaya çevirdiler ama ellerindeki oyun gözden geçirilmemiş versiyon olduğu için Yeats bunu istemedi. Onlar da sahneye koyma veya bastırma planından vazgeçmek zorunda kaldılar.

de Synge'in 1909'da ölümünün hemen ardından Synge malikânesiyle temas kurdu. Ama Synge'in varisleri izin vermediler.

Diğer edebi anlaşmalar da benzer biçimde kötü gitti. *Oda Müziği*'nin yayımlanmasının *Dublinliler*'e bir faydası olmadı. Elkin Mathews, 1907 kasım ayında ikinci elyazmasını reddetti ama kitaptan Dublinli yayıncı Maunsel& Co.'dan (şirketinden -ç.n.) Joseph Hone'a bahsettiğini, Hone'un da okumak istediğini söyledi. Joyce, kendisine borç da vermiş eski tanıdığı George Roberts'ın bu şirketin işletme müdürü olduğunu biliyordu. Daha 1905'de yazdığını basmayı istemişti, eğer bir İngiliz yayınevi kitabı alırsa daha geniş ve taşralı olmayan bir okuyucu kitlesine ulaşma ihtimali vardı. Bu yüzden eseri Hutchinson & Co'ya teklif etti ama yayınevi kitabı göndermemesini söyledi. Alston Rivers 1908 şubatında, Edward Arnold, temmuzda öneriyi geri çevirdiler. Bu sırada Maunsel'e finansal destek* vermeye başlamış olan Hone elyazmasını resmen görmek istedi[65] ama Joyce buna yine yanaşmadı. Ertesi yıl gelene kadar elyazmasını Maunsel'a göndermedi.

Bir yıldan fazla bir zamandır halen kiralık daire bulmaya çalışıyordu. 1907'de Francinilerle ancak birkaç gün birlikte kalmışlar sonra bitişikteki, daireden çok odalardan oluşan bir yere geçmişlerdi. Via Santa 1 numaradaki bu yere, para biriktirebilmek için Stanislaus da geldi. Her zamanki gibi evin kullanım şekli kötüydü; James ve Nora kendi odalarına gitmek için Stanislaus'un odasından geçmek zorundaydı. James bu yerleşim düzenini hiç beğenmedi çünkü eve sarhoş döndüğünde Stanislaus uyanıyor, onu iyi bir haşlıyor hatta vuruyordu. "Kör olmak mı istiyorsun sen?" derdi ona, "Küçük bir köpekle dolaşmak istiyorsun herhalde!"[66] Bitişik odaya gittiğinde Nora da isteksiz karşılardı. Yoksulluk arasında müsrif olmayı başarıyordu.

Bazen Nora'nın sabrı taşıyordu, 28 Ocak 1908'de, bir salı günü kocasının cebinden, çizmecinin geciken borcunu ödemek için para aldı. Ne yazık ki bu övgüye değer hareket, James ve Stanislaus'un sürdürmekte usta oldukları, borç alma ve borçla yaşama dengesini bozuverdi. Stanislaus'un not ettiği gibi "Cumaya kadar beklemiş olsaydı, Jim için 60 kronu ödemek sorun olmayacaktı. Jim öğle yemeği yemedi, Nora'ya da öğle yemeği parası vermedi, ev sahibi kadını geçiştirmesini söyledi, bana da başımın çaresine bakmamı öğütledi. Okuldan avans almayı reddettim ama gelecek cumartesiye kadar idare etmeye söz verdim. Saat ondan sonra Cooperativa'da berbat bir şekilde akşam yemeğimizi yedik. Nora'da bir şekilde burada (evde) idare etti. Jim'e

* Yeats ve Moore'un güzide biyografi yazarı hakkında Dublin'de şu söyleniyordu: "Önce Hone'da para Roberts'da deneyim vardı, birkaç yıl sonra roller değişti."

sabahleyin niçin Nora'dan parayı almadığını sorunca "Çünkü yeterince güçlü değilim ben!" dedi."[67]

Nora, Galway'deki evine, kendisine bakmayan bir adamla yaşadığını yazmakla tehdit etti Joyce'u. 6 şubatta yine kafeteryaya gitmeye başlayınca Nora "Tamam git, git de sarhoş ol. Başka bir şey bilmiyorsun zaten. Cosgrave senin deli olduğunu söylemişti. İnan bana, yarın çocukları vaftiz ettireceğim."[68] Bu tuhaf ama etkili bir tehditti. Kardeşinin sürekli peşinde olması yetmiyormuş gibi, karısı da artık ona tepeden bakıyordu. Bunlara ateşli romatizmadan sonra rahatsızlık vermeye başlayan göz sorununu alkolün tetiklediğini fark etmesi eklenince 12 Şubat 1908'de içkiyi bıraktı.[69] Bu karar mükemmel uygulanamadı: Önemli olaylardan birinde, İngiliz filosu limana geldiğinde, Joyce zırhlıya davet edildi ve bilincini kaybedecek kadar içti.[70] Mayıs ayı biterken iritis (irisin iltihaplanması) oldu, o kadar kötüleşti ki gözlerine sülük konuldu.[71] Birkaç ay içmeyecek kadar korktu Joyce.

Haziran geldiğinde, bir "mahalle", sabit bir daire bulmaya karar verdi, via Scussa 8 numara, ikinci kat aradığı yer gibiydi. Öncelikle yapılması gereken 600 kron (120$,25£) depozitoyu bulmaktı. Ettore Schmitz isimli bir öğrenci 200 kadar verebiliyor daha fazlası çıkmıyordu ama Nicolas Santos isimli kabzımal ve etli-butlu karısı da yardım edebilirdi.* Stanislaus'un ona her zaman yardım etmeye gönüllü zengin bir öğrencisi vardı, James bu kez kardeşini bu uygun kaynaktan 400 kron borç almaya razı etti. Artık taşınmaya hazırlardı ama via S. Catarina'daki ev sahibesi geçmiş kiralarını ödeyene kadar onları bırakmıyor, mobilyaya el koymakla tehdit ediyordu. Eğer kirayı ödemezlerse mahalleye taşınamazlardı. Eğer mobilyaları kaybederlerse daha çoğunu almak zorunda kalacaklardı, hem evi tutup hem de buna paraları yetmeyecekti.

Bu küçük felaket geledursun, üç aylık hamile olan Nora 4 ağustosta düşük yaptı. Nora üçüncü çocuğunu kaybettiğine pek aldırmadı. Joyce dikkatlice cenini inceledi "onun budanmış varlığından üzüntü duyacak tek kişi muhtemelen benim" dedi Stanislaus'a.[72] *Ulysses*'te Bloom'un en çok üzüldüğü şey; doğumunun ardından ölen oğlu Rudy'dir. Joyce'un bu düşükten etkilendiği bellidir.†

---

* Bkz. s. 434.

† Joyce'un doğum olayına özel bir saygısı vardı. 1933'te Paul Léon'un yeğeni, Vera Russell (evlendikten sonra Vera Lindsay) amcasına Paris'te bir klinikte kürtaj olacağını söylemeye geldi. Bebeği aldırırsa Stratford'ta *The Taming of the Shrew* (Hırçın Kız) adlı oyunda Kate rolünü oynayabilecekti. Joyce ve Léon onu Lipp's kafeye götürdüler ve saatlerce konuştuktan sonra eve gidip bebeğini doğurmaya ikna ettiler. Burada güttükleri fikir, gebelik bir kez başladıktan sonra doğal ve yazgısal bir şey olarak görülmeliydi, bazı önemsiz isteklerle bunun önüne geçilemezdi.[73]

Neredeyse hiç kimsenin İngilizce ders almayı istemediği gevşek yaz döneminde, hayatta kalmak için öğretmenlikten çok daha tatmin edici çareler aradı, yöntemler düşündü. Bu hayaller önceki gibi birbiri üzerine hızla binmeye başlayınca Stanislaus ağabeyinin "çok fazla geleceği" olduğundan şikâyet etmeye başladı. 28 Haziran 1908'de, İrlanda tüvitlerinin acentesi olmak için iki mektup yazdı. 5 temmuzda sesini eğitmeyi bir kez daha gündeme getirdi. 14 temmuzda memurluğa girmeyi düşündü, dört gün sonra Stanislaus'un, Royal Üniversitesi modern edebiyat bölümünde üç yıllık burs alabilme önerisine olumlu baktı. 25 ağustosta, gelecek nisanda Floransa'da öğretmenliğe başlayacağını duyurdu.[74] Bu arada Stanislaus, günlüğüne hiç sakınmadan 12 eylül başlığı altına ağabeyi ve Nora'yı altı kez açlıktan ölmekten kurtardığı notunu düşmüştü. 5 ekimde James'in adımları biraz yavaşladı, Stanislaus onu divanda yatarken buldu, istifini bozmadan "kamu yaşamından emekli" olduğunu ilan etti. "Şimdilik bütün gücümü romatizmadan kurtulmaya, sesimi eğitmeye ve şişmanlamaya vereceğim."[75] Gerçekten de eski müzikte uzman olan Triesteli ikinci maestro Romeo Bartoli'den birkaç ders aldı. Ama bu dersler tıpkı üç yıl önce Sinico'dan aldıkları gibi bir yıl sonra nihayete erdi. Yine de Joyce "yapmacık şey"[76] diye adlandırdığı bir opera olan *Die Meistersinger*'den bir beşlide şarkı söyledi.

Gerçekleşecek bir planı daha vardı. Babasını razı etmek için oğlu Giorgio ile Stanislaus'u 1909 yazında Dublin'e göndermeye karar verdi. 8 Aralık 1908'de, halen Fontenoy Street 44 numaradaki evi çekip çeviren kız kardeşi Margaret'e (Poppie) bir mektup yazıp plandan söz etti:

Via S. Caterina 1.
Trieste (Avusturya)

Sevgili Poppie

Müziği önceden gönderdiğin için teşekkürler. Stannie'ye yazdığın mektubu da gördüm, onun cevabı da bu zarfın içinde. Bir fikrim var, eğer beğenirsen bana bildir. Georgie'yi Stannie'yle beraber altı-yedi hafta kadar sizin yanınıza yollamayı düşünüyorum önümüzdeki yaz. Tabii eğer böyle bir teklife siz de sıcak bakarsanız. Ne oğlumun ne de Stannie'nin size masrafı olmayacak, (her şeyi halledemezsek bile) yolculuk masraflarını, sizde kalma masraflarının hepsini biz karşılayacağız. Evinize neşe getirebilir belki oğlum, hepinizin onunla tanışmaktan mutlu olacağınızı biliyorum. Temmuzun sonuna doğru gelip, Trieste'ye ağustosun sonunda veya eylülün birinde geri dönebilir. Eğer öneriyi olumlu bulursanız, size de yapılabilecekmiş gibi gelirse Pappie'ye bizzat kendim yazacağım.
Zannederim, bunu da şimdiye kadar yaptığım diğer öneriler gibi kuşbeyinlice

sayacaksınız ama on beş dakika çevresinde gezinip, tüm açılardan bakarsanız doğru görünmeye başlayacaktır.
Eğer hepinizi mutlu edecekse, Giorgie'yi seve seve göndereceğim. Gideceğimi söyledim, o da hemen evdeki herkese gidip bavul istiyor, elbiselerini içine koyup 'Dubirino'ya gidecekmiş.
Romatizmam biraz geçti, teşekkürler. Şimdi kendimi büyük Z'den çok S gibi hissediyorum. Umarım mektubum elinize geçer, Tanrı'ya şükür, ben iyiyim, sevgili kardeşim.

Seni Çok Seven Ağabeyin
12 Ağustos 1908
Jim.[77]

James fikrini açınca Stanislaus sevecen bir şekilde dinledi ama küçük çocukla Dublin'e gidecek kişinin çocuğun amcası mı yoksa er geç babası mı olacağından kuşkulanmadan edemedi.

1908 yılı sonbaharı gelince via Vincenzo Scussa 8 numaraya taşınma planı suya düştü. Yeni ve eski ev sahibeleri arasında sıkışan Joyce'lar, via S. Catarina 1 numarada çakılı kaldılar. Üstelik bu yetmezmiş gibi Stanislaus'la berbat bir kavga yaptılar. Joyce öğrencisinden aldığı 400 kron borcu ödemeyi ertelemesini istedi Stanislaus'tan. Ama Stanislaus kendisine borç veren bu kişiye mazeret bularak, güvenini sarsmak istemiyordu. James'e göre o basit bir dikkafalılıktan başka bir şey değildi. Önce onu tatlı sözlerle kandırmaya çalıştı, sonra alaylı konuşmaya başladı ve nihayet evden ayrılmasını önerdi. Stanislaus hışımla evden gidip, via Nuova 27 numaranın 4.katında bir oda tuttu kendine. Çok geçmeden sakinleşen Joyce, ileri gittiğini anladı ve Nora'yla ikisinin ona yanlış yaptıklarını söylemek için peşinden gitti.[78] Barıştılar ama ayrı dairelerde kalmayı sürdürdüler. Via Vincenzo Scussa'ya taşınma 1909 mart ayı içinde gerçekleşti. Artifoni önceki müdür başarısız olduğu için kendisine Scuola Berlitz'in müdür yardımcılığını teklif edince Stanislaus ailevi sorunlardan biraz uzaklaştı. Ama iş yükü epey ağırdı, ücret haftada dört sterline çıksa da pek tatmin edici değildi. Stanislaus dinden çıkmaya çalışmış ancak şehit mertebesine erişmişti. Bütün şikâyetlerini ayrıntılı olarak yazsa da Trieste'yi seviyordu.

1908 nisanından beri Joyce bir türlü kendini yazma işine veremiyordu. *Sanatçının Portresi*'nin üç bölümü yazılmıştı: On beş yaşındayken içine düştüğü aşırı dindarlık krizini anlatan bu bölümler görevini yapmıştı ama ardından gelen yıllar karmaşıktı, devam etmek için yolu göremiyordu. Böyle cesareti kırılmış bir haldeyken, 1909 yılı başında talebelerinden biri onu kesin sonuca götürecek desteği verdi. Bu kişi gemi tekneleri için pas önleyici boya üreten bir şirketin orta yaşlı müdürü Ettore Schmitz'den

başkası değildi. Boyada kullandıkları formül çok başarılı olduğundan tüm Avrupa'da kullanılıyordu, şirketin de Trieste, Burano (Venedik), Riga ve Deptford'ta (Londra) fabrikaları vardı. Deptord fabrikasıyla yaptığı işleri kolaylaştırmak için Schmitz 1907'de, "*il mercante di gerundi*"[79] (*gerund tüccarı*) dediği Joyce'tan ders alarak İngilizcesini ilerletmeye karar verdi.* Trieste'nin varoşlarına düşen Servola'daki fabrikada verilecek dersler haftada üç gündü. Signora Schmitz de İngilizce öğrenmeye başladı. 1907 Yılı sonlarında bir gün Joyce yeni bitirmiş olduğu *Ölüler* öyküsünü de yanında getirdi ve öğrencilerine okudu. Signora Schmitz öylesine etkilendi ki fabrikaya yakın köşklerinin bahçesine kadar gidip bir demet çiçek toplayıp Joyce'a verdi.[81]

Joyce'un edebiyata olan ilgisiyle kıpırdayan Schmitz çekinerek kendisinin de bir şeyler çiziktirdiğini, hatta iki roman yazmaya kadar gittiğini söyledi. Kimse bu romanları fark etmemişti. "Herkesin sessizlikte birleşmesi kadar mükemmel başka bir oybirliği yoktur"[82] diyerek üzgünce sırrını açtı Joyce'a. "Bundan tek bir sonuç yazar olmadığım sonucunu çıkarabildim"[83] dedi. Romanlar önce "Ettore Samigli" sonra "Italo Svevo" *takma ismiyle* on yıl önce basılmışlardı. Bu son isim onun Swabia (Eskiden Almanya'nın güneyindeki bölge -ç.n.) ve İtalyan kökenini ima etmek için bir de kendi deyimiyle "Schmitz isminde bir sesli harfin altı sessiz tarafından kuşatılmasına acıdığı için"[84] seçilmişti. Joyce kitapların adlarına şöyle bir baktı, *Una Vita* (*Bir Hayat*) ve *Senilità* (*Yaşlılık*) sonra eve götürdü. "Schmitz bana yazdığı bu iki romanı verdi okuyayım diye, nasıl olduklarını çok merak ediyorum"[85] dedi Stanislaus'a.

Romanlar onu çok şaşırttı. Romanlardaki ilk bakışta göze çarpan alaylı dil giderek yükseleceğini hissettirmiyordu. *Bir Hayat* kararsız olduğu için, hiçbir şeyin peşinden gidemeyen, ne elindekini tutabilen ne de başka bir fırsat yakalayabilen bir banka memurunu anlatıyordu. Banka sahibinin kızını iğfal ettikten sonra, hem kızı hem işini kaybeder, sonunda da intihar eder. *Senilità* otuz beş yaşında, içindeki tereddütleri kendine Angiolina diye bir metres tutarak aşan Emilio isminde bir işadamını anlatıyordu. Kadını ayarttığı yetmiyormuş gibi Emilio, ahlaklı olmayı da ona öğretmeye çalıştığı garip bir rol daha üstlenir. Kendini iyi kalpli, dost canlısı, şefkatli biri olarak düşler ama roman ilerledikçe düşüncesiz, kibirli, zalim ve erken bunama belirtileri gösteren biri olduğu açığa çıkar. Angiolina, kayıtsız biçimde onu aldattığı halde hiç değilse hoş, kötülük düşünmeyen biridir. Bu yüzden son sahne çok çarpıcıdır: Gör-

* Bunların gerçekten yararlı olduğu kuşkuluydu. Çünkü Stanislaus; Schmitz "And brass eternal slave to mortal rage" (ölümün gazabına parıldayan tunç bile köledir) dizesinin anlamını sorduğunda Joyce "Bilmiyorum ne anlama geldiğini, ama zannederim Shakespeare Alman ordularını düşünüyordu bunu söylerken" diye cevaplamıştı.[80]

gülü insanların yapacağı gibi nazikçe veda etmeyi düşünen Emilo birden Angiolina'yı bir fahişe gibi kullandığını fark eder, kadını, çakıl taşları fırlatarak -büyük taş olmadığından (Svevo'ya özgü bir dokunaklılık) kovar. Zalimlik, hile ve kendini kandırmanın yok olmaz şeyler olduğunu gösterdikten sonra roman hoş bir sonla biter. Joyce, Schmitz'in uygun isimler kullanarak, gerektiğinde şiveli ifadelere başvurarak hakiki bir Triestine lezzeti vermeyi başardığını da kabul etti. Dilde duruluk hayranı İtalyan eleştirmenlerin reddettiği bu gibi şeyler onu çok memnun etmişti. Bir sonraki derste romanları Schmitz'e geri verirken "Sen gözden kaçmış bir yazarsın biliyor musun?" dedi ona özgü güven veren tarzıyla. "*Senilità*'da bazı bölümler var ki Anatole France bile bunları böyle yazamazdı."[86] Sonra çok şaşırmış Schmitz'e bu bölümlerden alıntılar yaptı, öğle yemeğini yemeyi bile unutan Schmitz ta Trieste'ye kadar Joyce'la yürüdü, bir yandan da ateşlice edebiyatta neler yapmak istediğini anlatıyordu. Şimdi daha bir ciddiyetle ve cesaretle yazmaya tekrar başladı.*

Joyce'tan on dokuz yaş büyük Schmitz dostluğunu sunduğundan, yeteneğini gizlemişti. Arkadaşlarına nasıl candan davranıyorsa işçileriyle de aynı şekilde sade içten bir ilişki kurardı. Partilerde hemen etrafı çevrilirdi, insanları eğlendirmek için kendi zekâsını kendine karşı kullanırdı. Birinde örneğin şöyle demişti: "Her zaman unuttuğum üç şey vardır: İsimler, yüzler ve hatırlayamadığım üçüncüsü."[88] Livia Veneziani isminde, alımlı zengin bir kadınla evliydi. Signora Schmitz Yahudi değildi. Schmitz'e gelince pek uzun zamandır Museviliğe ilgisini yitirmiş bir Yahudi'ydi. Birkaç yıl içinde şakadan yaptığı bir isteksizlikle,[89] Joyce'un, *Ulysses*'te kullandığı Yahudilik teması için başvuru kaynağı haline geldi.

Joyce'un ona verdiği kendini tasvir ödevi için yazdığı şu yazı, genç öğretmenini nasıl gördüğünü anlatan bir parça olarak günümüze kalmıştı. Schmitz İngilizce açı-

---

* Cyril Ducker adlı genç bir yazara 1927 eylülünde gönderdiği mektupta Schmitz mizahi bir dille amaçlarından söz ediyordu:... Bence (daha doğrusu umuyorum) genç insanlar talih ve talihsizliğe karşı daha iyi dayanabilirler. Çünkü talihsizlik o kadar şer bir şey değildir onlar için, talih de yaşlı insanlara verebileceği kadar onlara zarar veremez. Bu yüzden genç dostum, mümkün olduğu kadar çabuk amacına erişmelisin. Lütfen düzyazının üstüne düş. Hepsinin parasını ödemeye mecbur olduğun kâğıdın yarısına yazmak büyük savurganlık. Sen kendi yazdığın ifadelerde hiçbir değer görmüyorsun diye onlar sahiden değersiz olamaz. Çünkü henüz en zaruri niteliği kazanmadın: kendine âşık olmak. Sen bunu yaptıktan sonra diğerlerine de bunu yaptırt... bu aşkı bulmak için kadınlar aynaya bakarlar. Yazar da aynısını yapmalı, geçirdiği günü her akşam yazmalıdır. Muazzam bir içtenlik -kanımca en büyük özellik- kazanmanın yegâne yolu budur. Dünyanın yaratılışından bu yana yazan ilk yazarmış gibi yazmalısın.[87]

sından noksanlıklar olsa da büyük bir ustalıkla bunu yazmıştı:

> Sadık öğrencisi Ettore Schmitz'in tasvir ettiği Bay James Joyce.
>
> Onu sokakta yürürken gördüğüm zaman hep boş, tamamıyla serbest zamanın tadını çıkarıyor diye düşünürüm. Kimse onu beklemiyor, bir amacı yok kimseyle de buluşmayacak. Hayır! O yalnızca kendisiyle baş başa kalmak için yürür. Sağlık nedeniyle de yürümez. Yürür çünkü onu durduran bir engel yok. Şöyle düşünüyorum, eğer yürürken yüksek kalın bir duvar çıksaydı önüne en ufak bir şaşkınlık göstermezdi. Yönünü değiştirirdi, eğer yeni gittiği taraf da yürümek için elverişli değilse, yine yönünü değiştirirdi. Elleri doğal bir vücut hareketiyle sallanarak, bacakları adımlarını uzatmak veya hızlandırmak (çabuklaştırmak) için hiçbir çaba harcamadan yürümeye devam ederdi. Hayır! Onun adımı gerçekten onundur, başka birinin adımına benzemez, daha uzun veya çabuk olamaz. Vücudu tam bir sporcunun vücudu gibidir. Kımıldatılırsa (yani hareket ederse) ana-babasının şefkatiyle hafiflemiş bir çocuğunki gibidir. Yaşamın ona o türden bir ana-babalık yapmadığını biliyorum. En kötüsü de olabilirdi ama Bay Joyce her şeye rağmen, olayları onun eğlencesinin dönüm noktaları olarak gören adam kimliğinden vazgeçmezdi. Gözlük takar, gerçekten de gözlüklerini sabahın erken (?) saatlerinden gecenin geç saatlerine, yatma saati gelene kadar hiç çıkarmaz. Ona bakıldığında zannedilenden daha az görüyor olabilir ama görmek için hareket eden birisine benziyor. Kuşkusuz ki kavga edemez ve bunu istemez. Kötü insanlarla karşılaşmayacağını umarak yaşamını sürdürüyor. Bütün kalbimle onlarla karşılaşmamasını dilerim.'*[90]

Madem Joyce Schmitz'in eserini okumuştu o halde Schmitz'in de Joyce'unkini okuması kaçınılmaz bir şeydi. *Sanatçının Portresi*'nin tamamlanmış üç bölümünü arkadaşına verdi, o da bu bölümlerle ilgili şu eleştiriyi kaleme almak zorunda kaldı. 8 Şubat 1909'da Joyce'a gönderdiği mektup, öğretmenin silkinmesini, uzun zamandır içine düştüğü miskinlikten kurtulmasını sağladı:

> Sevgili Bay Joyce,
>
> Gerçekten, sadece bir kısmını bilebildiğim bir roman hakkında kesin bir fikri size, kitabın yazarına söylemeye yetkim olduğuna inanmıyorum. Ama burada yalnızca benim yetersizliğimi ima etmiyorum. özellikle yazma eylemini kesti-

* (FW) 174 "Söylemeye bile gerek yok ki, istenmeyenadam dobradobra kavganın hiçbir türünden hazzetmezdi, birbirlerinin gözünü oymaya çalışanlar arasında sekiz köşeli bir tartışmaya hakem ol diye çağrılsaydı, kavga etmekten bir güzel kaçınan istenmeyenadam en son konuşan kişinin omzunu tıpışlar, konuşmadan el sıkışır, daha kelimenin yarısı havaya karışmadan hemfikir olurdu..." Joyce burada kendi pasifliğiyle alay eder.

ğiniz zaman Stephen'ın aklındaki çok önemli bir gelişmeyle karşı karşıya kaldığınız gerçeğine de vurgu yapmak istiyorum. Kaleminizden çıkmış bu akılda ne gibi bir değişiklik gerçekleşebileceğini düşünüyordum. Stephen'ın çocuksu din sevgisinden daha güçlü ve ateşli hissedilen veya bütün gözeneklerine kadar (günah işledikten sonra) daha iyi yaşanan bir dine evrilmesi öylesine önemliydi ki başka hiçbir şey o kadar önemli olamaz. İkinci ve üçüncü bölümleri çok sevdim ve üçüncü bölümdeki vaazlardan zevk alabilecek tek bir okuyucu bulma şüphenize katılmıyorum ve büyük bir hata yaptığınızı düşünüyorum. Yoğun bir duyguyla okudum o bölümleri ve benim küçük kasabamda aynı duyguyla kesinlikle çarpılacak birçok insan olduğundan eminim. Bu vaazların her bir kelimesi sanatsal önemini zavallı Stephen'ın aklında yarattığı etkiden alıyor çünkü. Sonunda okuyucu Stephen'ın nasıl bir eğitimden geçirilmiş olduğunu tam olarak anlıyor, eğer önceki iki bölüm özellikle bunun üzerinde dursaydı o zaman aynı tesir yaratılamazdı. Ben birinci bölümü tutmadım açıkçası. İlk defa onu okuduğumda da aynı itirazlarım vardı, diğer iki bölümü okuduktan sonra kararım iyice pekişti. Zannederim, bu iki bölüm bana nefis geldiği halde niye, üslubunu değiştirmeyen aynı yazardan çıkmış aynı çerçeve içinde, aynı sanatsal amaçlarla yazılmış birinci bölümün beni etkilemeyi başaramadığının da nedenini sonunda buldum. Bence dediğim bölüm önemsiz olayları konu alıyor, sizin gözlem ve tasvir yönteminiz de kendi başına sade olan bir gerçeği zenginleştirmenize izin vermiyor. Güçlü duyguları yaratacak şeyleri yazmak zorundasınız. Bunlar sizin keskin kaleminizle çok daha güçlü hale gelebilirler. Kendileri zayıf, önemsiz kimi olayları çok etkiliymiş gibi verebileceğinize inanmıyorum. Şunu da söylemeliyim ki eğer düşünme gücünüzü etkilemeyecek, içinde tek bir sorunun olmadığı gündelik yaşamın tasvir edildiği bir roman yazmak zorunda olsaydınız (ki böyle bir roman yazmayı seçmezdiniz) o zaman bu yöntemi bırakmak zorunda kalır, olaylara arzu edildiği gibi şekil verecek yapay renkler hayal ederdiniz.

Lütfen beni, belki yalnızca kendimi beğenmişliğimi gösteren bu sözler için affedin ve saygılarımla,

Ettore Schmitz[91]

Mektupta haklı olarak dile getirilmiş çok şey vardı ve Joyce I. bölümdeki değişikliklerin bazılarını bu zaman yaptı. Üç vaazın cesur biçimde kitaba dahil edilmesine ve genel olarak Stephen kişiliğinin gelişimine Schmitz'in verdiği onay, değer biçtiği yeteneklerine önemli bir katkı oldu. Stanislaus'a romana devam edeceğini ve ayrıca bir yıldır fırlatıp bir kenara attığı *Dublinliler*'i Maunsel & Co.'ye göndereceğini haber verdi. Gerçekten de nisanda gönderdi. Aynı enerjiyle babasına yazarak Clongowes'taki ağaçların kayın ağacı mı olduklarını sordu.[92] Belki de

Gogarty'yi (*Stephen Hero*'da Goggins ismini vermişti) çıkarmayı şimdi düşünmüştü. Sonuç Stephen'ın narin omuzlarına, duyarlı inkârcı ile duyarsız olanı karşı karşıya getirmek adına, daha önce niyetlenildiğinden çok ağır bir sapkınlık yüklemek oldu.[93] Bu ikinci anılan etkiyi *Ulysses'e sakladı* ki artık onun malzemesi yavaş yavaş birikiyordu.

Daha da keskinleşmiş imajı, *Piccolo della Sera* için 24 Mart 1909'da yazdığı Oscar Wilde hakkındaki makalede belirgindir. Başrolünde Bellincioni'nin olduğu, Wilde'ın oyununu temel alan Strauss'un *Salomé*'sinin Trieste'deki birinci temsili bu makaleyi yazma fırsatını doğurdu.[94] Aslında Joyce, Wilde ile uzun zamandır ilgilenmekteydi hatta Robert Ross'a *The Soul of Man under Socialism* (*Sosyalist Sistemde İnsan Ruhu*) isimli eserini İtalyancaya çevirmek için izin isteyen bir mektup yazmıştı.*[95] Makaleyi, Wilde'ta kendi kişiliği olarak varsaymaya başladığı bir şeyi, neşeyle şakıyan sefil adamı görme fırsatı olarak kullandı. Bir Süryani ilahının Romalıların bütün Tanrılarından çok daha muazzam olduğunu söyleyen, tacına oyuncakmış gibi davranan Romalı imparator Heliogabalus maskesi altında madalyalarını rehine verecek kadar yoksul bir adam vardı. Ancak İngilizlere "saray soytarısı" olduğunda servete kavuştu Wilde ki bunu da güle oynaya çarçur etti. Düşüşü "neşeli püriten bir ulumayla" karşılandı. Daha da ayıp olan şey eşcinselliğinin† İngiliz eğitim sistemiyle beslenmiş olmasıydı. Dostları tarafından terk edilen, düşmanlarının peşine düştüğü Wilde "yüzkarası bir sürgün" ve "ihanete uğrayan sanatçı"[96] tipine daha doğrusu İsavari bir figüre dönüşmüştü. Sanatçı, Lucifer'miş gibi yapar ama aslında İsa'dır.

Artık Joyce'un Kudüs'e gitme zamanı gelmişti, onun Kudüs'ü Dublin'di. Ona ihanet edenlere ne olmuştu? Dönüşünün yaptıkları ihanetlere nasıl bir etkisi olacaktı? Bu düşünceler bahar boyunca hep aklındaydı. Stanislaus'u Georgie'yle gönderme planını unutmuştu kuşkusuz, kendi bizzat gitmeliydi. Bu durumda Stanislaus'tan para istenemezdi. Temmuzda öğrencilerinden birinden bir yılık ders parasını peşin almayı başardı ve Georgie'yle birlikte ayrıldılar. Geçirecekleri bir buçuk ay iki kitabı için gereken malzemeyi sağlayacaktı ama bunu elde etmenin böylesine acı olacağını ummamıştı. Dublin'in karanlık sularına, öncekinden çok daha derinlere indi.

---

* İzin 19 Haziran 1909'da bağışlandı ama o yaz olan bazı olaylar Joyce'a tasarıyı unutturdu.

† Joyce bu kelimeyi makalesinde kullanmaktan kaçınır. Şu cümleyle kıyaslayın: "Wilde'ın adını telaffuz dahi etmekten çekindiği aşkı" *Ulysses* (49 [69] [N. E. s. 80]).

1909

Müteakip düşüncelerini hangi hasımca duygular etkilemiştir?
Gıpta, kıskançlık, feragat, itidal?

Ulysses (732 [864] [N. E. s. 789])

Gabriel Conroy gibi Joyce da şimdi batıya doğru yolculuk yapıyordu ve bu suretle geçmişin etkisi altına giriyordu. Nora'ya Giorgio'yu Galway'deki ailesine götürmeye söz vermişti. Dublin'de yaşamı onunkiyle kesişenlerle karşılaşmayı umuyordu, kötü olarak çıkmak istemediği denemelerden geçeceğini de biliyordu. Ayrıca iki somut planı vardı, eğer mümkün olursa Maunsel & Co. ile *Dublinliler* için anlaşma imzalamak ve şimdilerde, Royal (Krallığa ait -ç.n.) Üniversite yerine *National* (Ulusal) Üniversite olarak yeniden kurulma sürecindeki eski okulunda profesörlük ihtimalini araştırmak. Heyecanlıydı ama iyimser değildi, İrlanda'yla ilgili içinde, dönüşünün zorunluluğu hariç, karmaşık duygular vardı.

Onları taşıyan posta şilebi, Holyhead'ten kalkıp İrlanda Denizi'ni aşarak 29 temmuzda Kingstown rıhtımına vardı. Artık bir cerrah olmuş Oliver Gogarty de tesadüfen ayrı gemide birisini bekliyordu. Joyce bakışlarını kaçırdı ama Gogarty'nin şişmanladığını fark etti.[1] Giorgio'yla birlikte Joyce'ların Fontenoy Street 44 numaradaki dökük evlerine gittiler, sıcak bir şekilde karşılandılar ama herkes şaşkınca "Stannie nerede?"[2] diye sormadan edemedi. John Joyce torununu görünce havalara uçtu, James'e Trieste'den daha yakın bir yere gelmesini öğütledi. Herkes onu melankolik buldu. Josephine Teyze'ye göre"tüm çocuksuluğunu" yitirmişken, kız kardeşi Eileen biraz pohpohlayarak "çok yabancı göründüğünü" söyledi. Hepsi tek bir noktada, çok zayıfladığında hemfikir oldular.[3]

Oğlunu ve torununu birlikte görünce John Joyce, aşığıyla kaçtığı için kızgın olduğu oğluna yeni bir gözle bakmaya başladı. Birlikte sayfiyede gezintiye çıktılar, bir şeyler içmek için köyün birindeki hana girdiler. Köşede bir piyano vardı; John Joyce hemen başına oturdu ve çalıp söylemeye başladı: "Tanıdın mı bu parçayı" diye sordu. James "Tabii tanıdım' dedi, "*Traviata*'da Alfredo'nun babasının söylediği arya şarkısı"* John Joyce bir şey söylemedi ve oğlu barıştıklarını anladı.[4]

---

* Bu arya Germont'un oğluna, oğlunun aşığı Violetta öldüğü zaman söylediği şarkıdır. "Artık daha fazla eziyet etme bana... Ruhum vicdan azabıyla kemirildi. Kızın sözleri şimşek gibi çaktı yüzüme... Ah aptal yaşlı adam! Ancak şimdi görüyorum verdiğim zararı."

Joyce (Stanislaus'a bildirdiği gibi) ona "muhteşem sağlıklı"[5] göründüğü Vincent Cosgrave'i aramaya hevesli değildi. Cosgrave, Gogarty'ye Joyce'un şehirde olduğunu hemen bildirdi ve 29 temmuzda Gogarty ona, öğle yemeğine davet eden ve neredeyse yalvaran bir not gönderdi: "Eğer gelebilirsen ve geleceksen mutlaka gel, seni dört gözle bekliyorum. Seninle tartışmak istediğim yığınla şey ve çok hoşuna gidecek bir-iki planım var. Henüz şiirin diplerine kadar inmedin. Ozan Broderick diye biri var. Hemen ondan söz etmemiz lazım"[6] Notu özel şoförüyle, Joyce'tan derhal buluşup konuşma talebiyle yolladı. Joyce dışarıdaydı ya da mazereti vardı çünkü onunla ilk buluşma Merrion Square'de kazara gerçekleşti. Gogarty, Joyce'un aklında hâlâ onu sarhoş ederek ruhunu kırmaya çalışan, zalimliği onu kuleden kovmasıyla açığa çıkan, düşmanlık etmekten suçlu biriydi. Araya giren yıllar boyunca karşılıklı gelip giden mektuplara rağmen, Gogarty'nin yanından konuşmadan geçti Joyce.[7]

Gogarty peşinden koştu, kolunu tutup, Joyce'un Stannie'ye uzun ve karışık diye nitelediği bir konuşma yaptı, hekim gözüyle bakıp "Yarabbim, sen veremsin" dedi. Ely Place'teki muhteşem evine Joyce'un gelmesi konusunda ısrarcı oldu. "Beni eve götürdü" diye yazdı kardeşine "sonra konuyu dağıttı"[8] Joyce cumba pencereye gidip dışarıdaki enfes bahçeye baktı. "Bu mu intikamın?" diye sordu. "Ne intikamı" diye şaşırdı Gogarty.

"Halktan tabii ki"[9] diye cevap verdi. Bu ima, bir zamanlar küçümseyerek çarpıştığı gelenekleri kucaklamış gibi yapmasınaydı.* Gogarty, Joyce'u kazanmaya çalıştı. "Karısıyla ve onunla yemek yememiz için beni arabasıyla Enniskerry'ye götürmek istedi. Kabul etmedim. Sessiz ve ağırbaşlıydım." Bu ağırbaşlılık Gogarty'ye Joyce'un ruhunun kırılmamış olduğunu göstermeyi amaçlıyordu. "Bana grog (bir tür likör -ç.n.) şarap, kahve, çay ikram etti ama hiçbirine el sürmedim." Teslim olmaz bir kişilik çizdi; "Söylediği her şeye senin kendi yaşamın var artık, benimkine karışma, dedim."[10]

Gogarty'nin bu iyi niyetinin altında Joyce'un onun hakkında yazacak olma endişesi yatıyordu. Daha sonra bir deftere "Sanatımın mızraklarından tıpkı benim onunkinden korktuğum gibi korkuyor."[11] diye yazdı ve bu ifadeyi *Ulysses*'te kullandı. İrlandalı *fili* (fili eski İrlanda'da *bard* denen halk ozanlarından daha yüksek mevkiye sahip başka bir şair sınıfı -ç.n.) onu gücendirmiş olanları dizelerinde rezil etmekle tehdit ederek dehşet saçıyordu. Kule bölümünden de kitapta söz edeceğini Joyce'un sakince dile getirmesi Gogarty'de aynı ürpertici etkiyi yaptı. Sonunda Gogarty (Joyce'un fark ettiği

* *Sürgünler*'de Richard bir zamanlar Robert'la ikisinin evlerini "yeni bir yaşamın yüreği" S. Y. s. 46 (555 [389]) haline getirmeyi planladıklarını anımsar.

gibi) "kızararak" "Gerçekten cehenneme gitmemi, kahrolmamı mı istiyorsun" deyince Joyce "Sana kötü niyet beslemiyorum. Mizacında iyi şeyler olduğuna inanıyorum. Altı yıl öncenin seni ve beni ikisi de öldüler artık. Ama hissettiğim gibi yazmak zorundayım." Gogarty bunun üzerine "Edebiyat nasıl olsa, benim hakkımda ne söylersen söyle umurumda değil" dedi. "Bunu mu demek istiyorsun" diye sordu bu kez Joyce. "İsa şahit ki bunu demek istiyorum. Hiç olmazsa bir el sıkışamaz mıyız?" Joyce "Tabii, o anlayışa göre." dedi ve gitti. Bu buluşmayı ayrıntılı olarak Stanislaus'a göndermesinden, bir hayalin; kibirli, sakin, dokunulamaz kahramanın kendisine yalvaran düşmanı bozguna uğratma hayalinin gerçekleşmesinden çok zevk aldığı açıktır.

Dublin'de dolaşırken dostlarla ve düşmanlarla karşılaşmak kaçınılmazdı.* Böylece Joyce da Francis ve Hanna Sheehy Skeffington'la karşılaştı. Skeffington yeniden dostluk kurmak istedi, 1904 ekimindeki dost olma teklifini reddetmesini unutmuş görünüyordu, Joyce unutmamıştı. Joyce "biraz usanmış" görünmüştü ona.[12] Ama Hanna "bir parça bile değişmemiş" buldu. Joyce onlara, eski bir borçlunun eski bir alacaklıya davrandığı gibi soğuk davrandı, akşam yemeği yeme önerilerini reddetti. Aynı kayıtsızlıkla gezerken George Russell ve W. K. Magee (Eglinton) ile karşılaştı. "Çok sıcaktılar". Russell "bir işadamı gibi" göründüğünü söylerken Eglinton "papazvari bir hava" buldu onda. Curran'a da uğradı ama eski dostu sanki biraz soğuk durmuştu.[13] Byrne, Wicklow'daydı, Joyce'un notunu alınca Dublin'e geri döndü; daha sonra *Ulysses*'te Bloom'un evi olacak, Giorgio'yu da götürüp gururla tanıttığı, Byrne'ün Eccles Street 7 numaralı evinde hep birlikte güzel bir gün geçirdiler.[14] Joyce arkadaşlarından biriyle hemen karşılaşmayı başaramadı: Bu kişi o anda şehirde olmayan Thomas Kettle'dı, ama geri gelip onu görmeye söz verdi. Joyce, Kettle'ın Mary Sheehy'yle 8 eylülde evleneceğini öğrenince, İrlandalı baş eleştirmeniyle gizli gençlik aşkının böyle buluşması çok ilgisini çekti.

Maunsel & Co.'den George Roberts'la bir anlaşma yaptı, ona bir içki ısmarlayıp, kendisi perhizde olduğundan, maden suyu içti. Joyce onu yakından tanıdığı halde, hiç tanımadığı Hone diye biri aracılığıyla şirketle ilişki kurmasından epey rahatsız oldu ama bir parça yumuşadı.[15] Hone'la birlikte ertesi hafta Joyce'la buluşmaya karar verdiler, *Dublinliler*'i ne yapacaklarını tartışacaklardı.

Böyle buluşmalarla Joyce İrlanda'daki ilk haftasını oldukça keyifli geçirdi. Hakkında çıkarılmış edepsizlik söylentisi yüzünden insanlar onu ara sıra görmezden geliyor-

* *Ulysses*'te Bloom, Boylan'la karşılaşmamaya çalışır ama kaçınılmaz (Joyce'un gözde kelimelerinden biri) biçimde gün boyu ha bire ona rastlar.

lardı, o da bu tür insanların yanlarından tiksintiyle geçiyordu. Daha çok Cosgrave'le birlikteydi çünkü Cosgrave yaşamını aylaklığa adamıştı, Joyce ne zaman boşsa o da mutlaka boştu. Her zamanki gibi akıllı, amaçsız bir var oluşun içine saplanmıştı. Joyce, 21 Haziran 1904'te Stephen's Green'deki o dövüşte kendisini yalnız bıraktığı için Cosgrave'e birazcık garezi olduğundan onun birkaç nedenden kendisine kin beslediğini fark edemedi. Her şeyden öte, Joyce onun başarısız olduğu Nora'yı kazanmıştı, sızlanmasına aldırmadan kitabına hiç hoş olmayan Lynch ismiyle onu dahil etmişti. Joyce, Trieste'de birkaç şeyin hakkından gelmeyi başarmış; (ya da öyle görünüyordu) evlenmiş, evlat sahibi olmuş ve iş edinmişti. Ama Cosgrave hayatta hiçbir yere gelememişti. Joyce'un eskisinden çok daha biçimsel tavrı, belki bir parça kendinden hoşnut hali de onu rahatsız etti ve içinde bu havayı söndürme isteği uyandırdı. 6 ağustosta ikindi vakti bunu gerçekten de yaptı.[16]

Konuşurken Nora'dan söz açtılar. Cosgrave, Joyce'a otelde çalışırken Nora'nın iki gecede bir dışarı ancak çıkabildiğini çünkü oteldeki işleri çıkmadığı gece yapmak zorunda olduğunu söylediğini anımsattı. Joyce kıza inanmıştı. Ama işin gerçeği, Cosgrave artık ona bildirebilirdi ki, o gecelerde de kız otelde kalmamıştı. Karanlık nehir kıyısına inip, başka biriyle -bizzat onunla- yürüyüşe çıkmıştı. Joyce donup kaldı bunu duyunca. Bu masalın özündeki olamazlık, Nora'nın masumluğunu ve sadakatini bilmesi ona ihanet etmiş olduğu dehşet olasılığının yanında vız geldi âdeta. Joyce'u iyi bildiği halde tahmin edemeyeceği kadar derinden vurmuştu Cosgrave. Dublin ziyareti Joyce'ta hep var olan eski hıyanet duygularını depreştirdi, bu ihaneti her taraftan bekliyordu. *Sürgünler*'deki kahramanı Richard'a sözde en iyi arkadaşına yönelik şu sözleri söylettirecekti: "Seninle onun tarafından, tinsel ve özdeksel bakımdan namusuma sonsuza dek silinmeyecek bir leke sürülmesini tutkuyla ve alçakça bekleyip durdum, bir de... alnındaki utanç damgasını sonsuza dek taşıyacak bir yaratık olmak ve ruhuma utancının kalıntılarıyla yeniden bir çekidüzen vermek istiyordum."[17] Joyce, Richard'ın gizli arzusundan bir şeyler paylaşıyor olsa da gerçekte Nora'nın sadakatsiz olma ihtimaliyle perişan oldu.

Bir saat içinde, Nora'ya suçlamalarla dolu, kederli bir mektup yazdı:

Fontenoy Street, no:44

Galway'e gitmiyorum, Georgie de öyle.

Onun için geldiğim, durumumu iyileştireceğini umduğum işi de bir kenara fırlatıp atıyorum. Kendimle ilgili sana anlattığım her şeyde ben hep samimi oldum ama sen olmadın.

Merrion Square'in köşesinde seninle buluştuğumuz zaman, karanlıkta elini

elimde hissettiğim zaman, sesini duyduğumda (Ah Nora! Bir daha o müziği duyamayacağım, çünkü asla inanamam bir daha) seninle buluştuğumuz zaman *her ikinci gece* sen Müze'nin dışında benim arkadaşlarımdan biriyle buluştun, onunla aynı sokaklardan yürüdün, kanaldan aşağı indin "iki katlı ev"in yanından geçtin Dodder kıyısına indin. Onunla yan yana durdun, kolunu sana doladı sen de başını kaldırdın ve onu öptün. Başka ne yaptınız beraber? Sonraki gece de *benimle* buluştun!

Bir saat önce onun ağzından duydum bunu. Gözlerim yaşlarla dolu, küçük düşmenin ve acının gözyaşlarıyla. Kalbime bir acı saplandı, umutsuzluk çöktü. Başka birini öpmek için kalkan yüzünden başka bir şey gelmiyor gözlerimin önüne. Ah Nora şimdi çektiğim ıstırap için acı bana. Günlerce ağlayacağım. O yüze baktığımda duyduğum inanç tuzla buz oldu. Ah Nora, Nora, zavallı perişan aşkıma acı. Bundan sonra sana sevgilim de diyemem çünkü bu gece inandığım tek varlığın bana sadık olmadığını öğrendim.

Ah Nora aramızda her şey bitecek mi?

Bana yaz Nora, ölü aşkımın hatırı için. Anılar işkence ediyor ruhuma.

Bana yaz Nora, ben sadece seni sevdim: Sen sana olan inancımı yıktın.

Ah Nora, mutsuzum ben. Mutsuz biçare aşkıma ağlıyorum.

Bana yaz Nora.

Jim[18]

6 Ağustos 1909

O geceyi zor sabah etti, şafak sökünce aynı umutsuzlukla bir mektup daha yazdı:

(K. E. [SM] s. 89)

Fontenoy Street, no:44

Sabahın altı buçuğu, soğukta yazıyorum. Bütün gece uyuyamadım.

Georgie benim oğlum mu? Zürih'te ekimin 11'inde ilk kez yattık. Temmuzun 27'sinde doğdu. Bu da dokuz ay on altı gün ediyor. O gece çok az kan olduğunu anımsıyorum. Bana gelmeden önce başkasıyla yattın mı? Bana, Holohan adında bir centilmenin (elbette paskalya ibadetini düzenli yerine getiren iyi bir Katolik) otelde kaldığın sırada, "Fransız mektubu" dediklerini kullanarak seni s..mek istediğini anlatmıştın. Bunu yaptı mı? Yoksa ona yalnızca okşama ve seni elleme izni mi verdin?

Bana söyle. Dodder yakınındaki çayırda (benim orda bulunmadığım gece benim bir "arkadaşım"la) öpüşürken yerde mi yatıyordun? Ellerini karanlıkta bana yaptığın gibi onun üstüne koyup, bana dediğin gibi "Ne oldun canım" mı dedin? Bir gün Dublin sokaklarında aşağı yukarı yürüyüp bir şey duymaksızın yalnızca bu sözcükleri kendi kendime yineleyerek dolaşıp durdum. Hareketsiz dikilerek aşkımın sesini daha iyi duymaya çalıştım.

Şimdi benim aşkım ne olacak? Artık dudaklarımızın arasına giren yüzü nasıl

sökûp atacağım? Her ikinci gece aynı sokaklarda!

Ben bir Aptalım. Her zaman kendini yalnız bana verdiğini düşündüm, oysa sen gövdeni benimle ve başkasıyla paylaşıyordun. Dublin'de benim başkalarının artığını aldığım dedikodusu yayılmış. Belki de "oğlum"'la sokaklardan geçtiğimi gördüklerinde bana gülüyorlardır.

Ah Nora! Nora! Nora! Şimdi benim sevdiğim kızla konuşuyorum, kızıl kahverengi saçları bana dolanmış beni kolayca kollarına almış ve beni erkek yapmış.*

Stannie para gönderir göndermez Trieste'ye döneceğim, sonra bizim için en iyisinin ne olduğunu kararlaştırabiliriz.

Ah Nora, mutluluğum için bir umut kaldı mı? Yoksa yaşamım sona mı erecek? Burada benim tükendiğimi (verem olduğumu)† söylüyorlar. Kitaplarımı ve çocuklarımı unutsam, sevdiğim kızın beni aldattığını unutsam ve onu yalnızca çocukça sevgimin gözleriyle görüp anımsasam, yaşamın gerçek anlamını da yitireceğim. Ne kadar yaşlı ve perişanım!

Jim.[19]

7 Ağustos 1909.

Aynı günü Dublin'de dehşet bir ruh hali içinde dolanarak geçirdi. Stanislaus'a yazdığı mektupta 8 ağustos sabahı Dublin'deki işinin sona erdiğini söyledi, hiçbir açıklama yapmadı. Daha az vakarla, sadece yolculuk parası gelir gelmez buradan ayrılacağını söyledi. Ama bu sırrı kendi başına tutamazdı. Öğleden sonra Eccles Street 7 numarada oturan, bir zamanlar iyi niyetine ve ketumluğuna tamamen güvendiği arkadaşı Byrne'e gitti. Byrne güvenini hiç sarsmamıştı, rahatsız olduğu meseleyi Joyce yine ona açıyordu. Joyce, Cosgrave'in hikâyesini anlatırken "ağladı, inledi güçsüzlüğün sergilendiği el kol hareketleri yaptı." Byrne bu sahneyi tasvir ederken "hayatımda böylesine yıkılmış bir insan görmedim"[20] diye yazdı. Joyce'un anlattıkları bitip susunca, fesatlıkların muazzam kâşifi Byrne ikirciksiz bir karara vardı. Cosgrave yüksekten uçuyordu, bu da "adi bir yalandı."[21] Joyce'un hayatını mahvetmek için, Cosgrave ve Gogarty'nin müşterek kurdukları tuzağın ikinci aşamasıydı; Byrne'e göre Gogarty tatlı sözlerle kandırmakta başarısız kalınca, ikili bu kez kara çalma yolunu seçmişti. Byrne'ün açıklaması daha iyi olamazdı hele ki bir yerde ihanet olduğu sürece ve özellikle de Gogarty buna bir şekilde dahilse, Joyce, Nora'nın masumiyetine anında inanabilirdi. Kendinden utanmaya başladı. Byrne'ün Nora'ya güvenen Cosgrave'i teşhir eden tavrı, Joyce'un kendine acıyan histerik tavrından daha münasipti, bu yüzden Byrne'e minnettardı.

---

* Bertha *Sürgünler*'de kocasından söz ederken (614 [430]) "Onu bir erkek yaptım" der.

† Gogarty'nin kafa bulması üzerine söylenen bir şey.

Pişman olma zamanı gelmişti şimdi. Joyce'un yazdığı mektuplar Nora'yı mahvetmiş, çaresiz bırakmıştı. Birkaç gün hiçbir şey yazmadı, sonunda dokunaklı ama oldukça da ağırbaşlı bir mektup gönderdi.* Arkadaşlık kurduğu bu cahil kıza aşırı nazik davranmıştı şimdi ondan ayrılması gerekirdi. Bu dağıldığı günlerde Nora, Joyce'tan aldığı mektupları Stanislaus'a göstermiş, ondan beklemediği bir destek görmüştü. Stanislaus, 1904 yılında bir gün birahanede, yüzü asık bir şekilde oturan Cosgrave'i görmüş, nedenini sormuştu. Cosgrave sırrını kimseye açmayacağına yemin ettirdikten sonra Joyce-Nora ilişkisinin "içine girmeye" çalıştığını ama reddedildiğini söylemişti. Birkaç yıldan bu yana Stanislaus, James'e Cosgrave'in de ona ihanet edenlerden biri olduğunu ima edip durmuş ama sözünü tuttuğu için bunu açıkça diyememişti. Artık şimdi doğruyu söylemekte özgür olduğunu düşünüyordu, bu yüzden de kendine has kusursuz tarzıyla dobra dobra konuşmuştu.[23] Nora'nın karşısında Cosgrave'in böyle ezildiğini duyunca James, kendine olan saygısını yeniden kazandı.†

Aslında daha bu mektuplar gelmeden önce bile, Byrne'ün öğüdü belirleyiciydi. Joyce, Dublin'deki işlerinin peşinden koşmayı sürdürdü. 17 ağustosta Stanislaus'a Hone ve Roberts'la yaptığı görüşmenin başarılı olduğunu iletti; Grant Richards'ın önce kabul edip sonra vazgeçtiği şartlardan daha iyi koşullarla *Dublinliler*'i basmayı kabul etmişlerdi. 19 ağustosta sözleşmeyi imzaladı.[25] İşinin diğer bir parçası Ulusal Üniversite'deki İtalyanca bölümü için profesörlük başvurusuydu. Bunun için İtalyancasının yeterli olduğunun onaylanması için *Piccolo della Sera* ve Università Popolare'den tavsiye mektuplarına ihtiyacı vardı. Nora'nın sadakat sorunu hâlâ karara bağlanmamış görünse de 10 ağustos gibi Stanislaus'a bu mektupları onun adına almasını söyledi. Arkadaşı Kettle, Parlamento Üyesi olarak bütün nüfuzunu kullanmaya söz verdi ama biraz araştırınca Joyce buradaki görevin akşam sınıfları için ticari İtalyanca okutmanlığından başka bir şey olmadığını, yılda 100 sterlinden çok kazanamayacağını gördü. Bunun üzerine, Trieste'den de yapılabilecek İtalyanca ayırtmanlık görevine talip oldu.[26] Ayrıca *Denize Giden Atlılar*'ın İtalyanca çevirisinin sahne haklarını elde etmeye çalıştı ama Synge malikânesiyle yaptığı görüşmelerde bir ilerleme kaydedemedi.

---

* Mektup kayıptır ama Joyce'un bundan söz eden başka bir mektubundan kısmen oluşturulabilir.[22]

† Bu olayın üzerinden çok geçmeden, Cosgrave'in karakterini, her zamankinden fazla düşmanlık kokan bir betimlemeyle defterine şöyle yazdı: "Kepinin altında duran, uzun ince yassılaşmış kafası, başlıklı bir sürüngen imajı veriyordu; dik dik parıltıyla bakan gözler de içindeki büzüşmüş, hayata küsmüş bir ruhun dışarıya açılan penceresi olabilecek minicik insani noktayı saymazsak eğer sürüngenindi."[24]

Nora'nın suskunluğuna, ona çok kötü davrandığı duygusu da eklenince, sevgisi ikiye katladı. 19 ağustosta şu mektubu yolladı:

Fontenoy Street, no:44

Sevgilim, bana yazmadığından berbat durumdayım. Hasta mısın? Bu olanları eski arkadaşım Byrne'e anlattım. Byrne görkemli şekilde senin tarafına geçti ve bunun "adi bir yalan" olduğunu söyledi.

Ben beş para etmez bir adamım! Ama bundan sonra senin aşkına değecek biri olacağım. Sana bugün üç büyük torba kakao yolladım.* Eline geçince bana bildir. Kız kardeşim Poppie yarın gidiyor. Bugün *Dublinliler*'in basılması için bir sözleşme imzaladım.

Stannie'ye yazmadığım için beni bağışlamasını söyle.

Benim tatlı asil Noram, yaptığım rezil iş için beni bağışlamanı rica ediyorum senden ama sevgilim, aralarında beni delirttiler. Onların korkakça hazırlanmış entrikalarının üstesinden geleceğiz, aşkım. Beni affet tatlım, affedecek misin?

Canım bana tek bir söz söyle, bir inkâr sözü, ah mutlulukla kendimden geçerim o zaman!

İyi misin sevgilim? Kızmıyorsun değil mi? Sana yazdığım o iğrenç mektupları bir daha okuma. O zaman öfkeden delirmiştim.

Şimdi, diğer mektuplar zaten gittiği için, bu mektubu göndermek için Ulusal Posta Merkezi'ne kadar gitmem lazım. Saat gece bir.

İyi geceler "benim değerli varlığım".

Hiçbir adam, bir kadının aşkına layık olamaz diye düşünüyorum.

Sevgilim, beni affet. Sana aşığım o yüzden seni ve o adi alçağı bir arada düşününce bile öyle delirdim.

Nora sevgilim, kibirsizce senden af diliyorum. Beni yine kollarına al.

İyi geceler "benim en tatlım", "benim en değerli varlığım." Şimdi bizim için yeni bir hayat başlıyor. Önceden beri acı bir deneyim olmuştu bizim için ama artık aşkımız tatlılaşacak.

Bana dudaklarını ver, aşkım.
"Öpücüğüm huzur verecek şimdi
Kalbine de dinginlik.
Şimdi huzurla uyu
Ah seni huzursuz yürek."

Jim.

19.viii.09

İki gün sonra, geçirdiği bu büyük deneyimin onda yarattığı değişimi ifade etme çabası içinde şunları söyledi:

---

* Joyce karısının kilo almak için kakao içmesi gerektiğini böylece "kakao hatlara" (FW) (538) sahip olacağını düşünüyordu.

(K. E. [SM] s. 91)

Bir incinin ve bir opalin ne olduğunu biliyor musun? Ruhum, sen başıboş gezerek geldiğin ilk tatlı yaz akşamları boyunca güzeldin, fakat bir incinin duygusuz solukluğuyla. Senin aşkın bana geçti ve şimdi ben zihnimi opal gibi duyumsuyorum, bu da sıcak ışıklar oynaşan gölgeler ve kırık müziğin garip belirsiz tonlar ve renkleriyle dolu... Bugün annene yazdım fakat gerçekte gitmek istemiyorum. Senin hakkında ve benim bilmediğim şeyleri konuşacaklar. Senin bir genç kızken çekilmiş fotoğrafının gösterilmesi bile bana dehşet verir, çünkü şöyle düşüneceğim: "Ben onu tanımıyordum o da beni. Sabah kalabalıkta gezinirken bazen yol boyunca delikanlılarla uzun bakışlarla bakıyordu. Başkalarına, bana değil" Senden sevgilim, benimle sabırlı olmanı isteyeceğim.[27]

Nora'nın *Oda Müziği*'ni okuduğunu bildiren mektubuyla sevinçten uçtu:

(K. E. [SM] s. 90)

Senin bana âşık olduğunu ***düşünüyorum***, değil misin? Seni benim şiirlerimi okurken düşünmekten hoşlanıyorum. (senin için bunları keşfetmek beş yılı aldıysa da) Onları yazdığımda, gece tek başına dolaşan ve bir gün bir kızın beni seveceğini düşünen yalnız bir çocuktum. Fakat rastladığım kızlarla hiçbir zaman konuşamazdım, yanlış davranışları bana hemen engel olurdu. Sonra sen bana geldin. Sen, benim hayal ettiğim ve şimdi senin böyle büyülü bulduğun şiirleri yazdığım bir kız değildin. O belki de (onu düşümde gördüğüm gibi) kendinden önceki kuşakların kültürüyle, meraklı, ciddi bir güzellikle biçimlenmişti; "Kibar kadın" ve "Gecenin kabuğuna yaslanıyorsun" gibi şiirleri yazdığım kadın. Fakat sonra benim şiirlerimi gölgede bırakan, senin ruhunun güzelliğini gördüm. Sende, benim onlara koyduğum her şeyden daha fazla bir şey vardı ve bu nedenle şiir kitabım senindir. Benim gençlik arzularımı kapsıyor ve sen, sevgilim, bu arzuların yerine getirilişiydin.[28]

Kuşkuları yatıştı, neşesi yerine geldi, Nora'ya yazılan öfkeden tövbekârlığa böylesine hızla geçen mektuplarda şimdi şehvet hissediliyordu. 22 ağustosta şunları yazdı:

(*Sanatçının Mektupları* s. 92)

Aramıza ne girebilir şimdi? Çok çektik ve sınavdan geçirildik. Her utanç perdesi ya da utanç bizden düştü. Birbirimizin gözlerinde bizi bekleyen, saatler ve saatler süren mutluluğu görmeyecek miyiz?
Gövdeni benim için donat sevgilim. Buluştuğumuzda güzel, mutlu, sevgili, tavlayıcı (ayartıcı) anılarla dolu, özlemle (arzuyla) dolu ol. *Ölüler*'de senin gövdenden söz ederken kullandığım üç sıfatı anımsıyor musun, şunlar: müzikal

ve garip ve parfümlü.
Kıskançlık hâlâ yüreğimde. Tamamen unutmam için aşkın şiddetli ve keskin olmalı.[29]

Geçirdikleri bu korkunç deneyimin ardından, Nora'nın da ilişkilerini özel, ayrı bir şey olarak gördüğüne kanaat getirdiğinden, yarasının iyileştiğini hissedebildi.

Olanı biteni uzun uzadıya muhakeme etmesi, onu daha karmaşık şeylere yöneltti. Bir zamanlar nasıl aşkı düşünmüşse şimdi de sadakati düşünmeye başladı, kendi terimiyle Cizvitçi bir analiz yöntemiyle konuyu inceledi. Nora'nın sadakatinden emin olur olmaz, bu sadakati kanıtlamaktan, denemekten, sorgulamaktan zevk almaya başladı, kendisini kuşkulara bırakarak onun tadını çıkardı. Bu yüzden *Sürgünler*'in sonunda şunları söyleyen bir Richard çıkar karşımıza: "Senin için yaraladım özümü -hiçbir zaman iyileşmeyecek derin bir kuşku yarası. Hiç öğrenemeyeceğim, bu dünyada hiçbir zaman. Öğrenmek ya da inanmak da istemiyorum. Umurumda bile değil. Seni canımın çektiği inanç karanlıklarına saklamış değilim. Ama hiç durmadan kıpırdayan, yüreğimi üzen bu etkin kuşku varken. Tam bir çıplaklık içinde seninle bedence ve ruhça birleşebilmek için hiçbir bağ olmadan, sevgi bağı bile olmaksızın seni koynuma alıp sarmak."[30] Burada Joyce aşkta ne olduğuna karar verme sorunsalına geri dönmüş gibi görünmektedir. Sorunu en azından Richard açısından çözer. Çünkü onun Bertha'ya duyduğu ve bir zamanlar aşkın altında diye korktuğu hissi, şimdi ruh ve bedenin çıplak birleşmesi olarak aşktan üstün bir yere koyar.

Kendi sorunlarından ayrı Joyce, Dublin'deki ailesinin sorunlarına da ortak oldu. Evi altı yıldır çekip çevirdikten sonra kız kardeşi Margaret, artık New Zealand manastırında rahibe olmak için (Sister of Mercy) Fontenoy Street 44 numaradan ayrılmak üzereydi. Ayrılışı ağabeyinin ziyaretiyle kesişti. Charles ne yazık ki mutsuz bir evlilik yapacağını bilmeden önceki yıl evden gitmişti. John Joyce hâlâ May, Eileen, Eva, Florence ve Mabel'le, beş kızıyla birlikte oturuyordu. Joyce onlara çok acıdı ve bir şeyler yapmak istedi. Sesi güzel ama eğitimsiz Eileen'e şan dersi aldırmaya[31] -Stanislaus'la ikisi ödeyecekti- ve bir kız kardeşini de Trieste'ye götürmeye karar verdi. Önce Mabel olsun dediler ama Margaret gidecek kişinin Eva olması gerektiğine karar verdi, çünkü o daha dindardı ve ağabeyinin Tanrı'ya saygısızlığı üzerinde hayırlı bir etkide bulunabilirdi.[32] Stanislaus plandan haberdar edildi, kendisinden beklenen mantıklı itirazlarını yaptı ama James bunları dikkate almadı. Evde yardıma ihtiyaçları olacaktı ve Eva o masraftan onları kurtaracaktı. İrlanda'dan ayrılmadan önce kızın ha bire şişip konuşmasını engelleyen bademciklerini aldırdılar.[33] Stanislaus ağabeyinin bu cömert isteğine gönülsüzce razı oldu ve onları eve getirecek parayı karşılamak için

fazladan çabalara girişti. Bunu yapabilmek için, Artifoni'den, bütün maaşını alması gerekiyordu ama okul sorumluluğunu yeniden üzerine almış olan Artifoni onu mutlu kılacak adımı bir türlü atmıyordu. Çünkü Stanislaus da okuldan ayrılacağını, özel ders vereceğini ona önceden bildirmişti.

Artifoni'nin bahaneleriyle oyalanan Joyce bitmek bilmez enerjisiyle Dublin'de dolaşmaya başladı. Caruso konser vermek için şehirdeydi, Joyce şarkıcıyla İtalyanca röportaj yapmayı gazetelere teklif etti ama üç Dublin gazetesi de bunu istemedi. Shaw'un *The Shewing-Up of Blanco Posnet* (*Blanco Posnet'in Sırrı*) isimli oyunun Abbey Tiyatrosu'ndaki prömiyeri üzerine, *Piccolo della Sera*'ya makale yazmak daha iyi bir fikirdi. Oyun İngiltere'de yasaklanmıştı ama Yeats ve Lady Gregory, Lort Chamberlain'in tiyatrolar üzerindeki otoritesinin İrlanda'ya kadar ulaşamamasından yararlanmışlardı. Genel valinin oyunu engelleme girişimine meydan okudular. Joyce, kardeşinden makale için Prezioso ile görüşmesini istedi. Prezioso'nun izniyle donanmış olarak, Abbey'nin müdürüne gazeteci geçişi olması gerektiğini söyledi ve bu rızayı aldı. Bu başarılarla kendine güveni artmış olarak üzerinde kendi ismi ve "*Piccolo della Sera*, Trieste" yazan kartvizitler bastırdı. Bu kartla Midland Railway'in müdürünü Galway'e giden trenler için, yine basına verilen parasız biletlerden kendisine de verme konusunda ikna edebildi. Demiryolları müdürünün de şöyle bir şartı vardı: İtalyan basını için kaleme aldığı İrlanda yazı dizisinde Galway'den de söz edecekti.*[34]

Blanco Posnet'in prömiyeri Horse Show haftasının son gecesi olan 25 ağustosta gerçekleşti. Joyce, İngiliz sansürüne karşı çıkmayı onayladı ama oyundan hoşlanmadı *Piccolo*'ya yazdığı makalede Shaw'u "çağdaş oyun yazarlığına uygun yüce ve sade tarzdan" yoksun "doğuştan vaiz" diye niteledi. Oyunun Shaw'un kendisinin ateizmden kaçan bir sığınmacı olduğu "sırrını" açığa çıkardığını ileri sürdü.[35] Ama oyunculuğu beğendi, gazetecilik deneyiminden de hoşlandı. Oyunun perde arasında Eugene Sheehy'yi gördü bastonuyla omzuna yavaşça vurdu ve sakince selamlaştı.† Sonra gizemli biçimde Sheehy'ye "birkaç hafta içinde benim hakkımda ilginç haberler çıkacak"[37] dedi. Oyundan sonra başka gazetecilerle buluştu, kendini Shaw'un oyununu izlemek için *Piccolo* tarafından gönderilen gazeteci diye tanıttı. Sonra çabucak yazısını yazdı ve aynı gece Stanislaus'a gönderdi, Prezioso'ya vermeden önce kontrol etmesini öğütlemeyi de unutmadı.

Ertesi gün Giorgio'yu da yanına alıp Galway'e giden trene bindi. Nasıl karşılana-

* *Ulysses*'te (80 [98]) Bloom, aynı uyanık tavırla Mullingar'a "bedava gitme" planı yapar.

† Bu görüşmede Sheehy'ye George Meredith'in The Tragic Comedians eserine hayranlık duyduğunu belirtti.[36]

caklarından emin olmadığından eve gelince önce Giorgio'yu eve gönderdi.[38] Ama Barnaclelar ikisini gördüklerine de çok mutlu oldular. Galway limanında memur olarak çalışan Nora'nın dayısı Michael Healy, Dominick Street'teki evinde onları misafir etti. İnce bıyıklı, terbiyeli damatlarını sevdiler, Giorgio da yoldaki ördeklerin peşinden inatla koşarak akrabaları epey eğlendirdi.[39] Joyce, Nora'nın büyükannesiyle yaşadığı Augustine Street'teki eve gitti, uyuduğu odayı görebilmek için evi satın alıyor da inceliyormuş gibi yaptı. Kendi oğlunu asan belediye başkanını hatırlatmakla kalmayan şimdi Joyce'un aklında her zamankinden daha çok "Lynch" olan Cosgrave'i de anımsatan Lynch Memorial'i (Lynch Anıtı) de mutlaka görmek istedi. Bazen Nora'nın kardeşi Kathleen'le, kızın naklettiği gibi, "denizden ders alarak" kumsalda yürüyüşe çıktılar.[40]

Hafta sonunu daha çok Bayan Barnacle'la Bowling Green 4 numaradaki evin mutfağında oturup, Nora hakkında konuşarak geçirdi. Ona, Nora'nın bazı dizelerini hatırlamadığı "The Lass of Aughrim" şarkısını söyletti. Lort Gregory'nin, kızcağızdan kim olduğunu kanıtlamasını istediği son dörtlükleri şarkıdaki trajediden etkilenen Bayan Barnacle söylemekte isteksizdi:

Şayet Aughrimli kızsan sen
Öyle olduğunu düşünürsem
Söyle ilk hatırayı
Aramızda geçen

Ah hatırlamıyor musun
O gece şu yumru tepede
Birlikte buluştuğumuz zaman
Üzgünüm şimdi söylediğime

Sarı saçlarım sırılsıklam yağmurda
Şebnem ıslatmış tenimi
Bebeğim buz gibi düşmüş kollarımda
Lort Gregory içeri al beni*

Joyce kaynanasının tıpkı Nora'ya benzediğini düşündü ve Nora'ya bir mektup yazıp belki gelecek yıl hep birlikte Galway'e dönebileceklerini söyledi: "Beni oradan oraya götüreceksin, senin genç kızlık hayalin benim hayatımı yeniden arındıracak."[41] Nora'dan öylesine ayrı kaldığını düşündü ki bu hasreti dağıtmak için durmadan içini

* Lort Gregory kızı içeri almaz ve kız kendini suya atar. Donagh MacDonagh, "The Lass of Aughrim"in "The Lass of Rock Royal"in bir varyantı olduğunu keşfetti. F. J. Child'in English and Scottish Popular Ballads (1888-1898) II, 224. No:76.

çekiyordu, Bayan Barnacle buna hayran oldu ama böyle yaparsa Joyce'un "daha çok üzüleceğini"[42] söyledi. Mektupları şehvetle aşırı bir maneviyat duygusu arasında gidip geliyordu. 2 eylül tarihli mektubu nasıl bocaladığını göz önüne serer:

(K. E. [SM] s. 94)

> Bu gece her zamankinden daha çılgın bir düşüncem var. Senin tarafından kırbaçlanmak hoşuma gidecek, duyumsuyorum, gözlerini kızgınlıkla parlarken görmekten hoşlanacağım. Bende çılgınlık var mı merak ediyorum. Yoksa aşk mı çılgınlık? Bir an seni bakir, madonna olarak görüyor, bir an sonra utanmaz, küstah, yarı çıplak ve karanlık görüyorum. Benim için ne düşünüyorsun? Benden iğreniyor musun?
>
> Pola'daki ilk geceyi anımsıyorum, sarılmanın coşkusuyla bir sözcük kullanmıştın, provokasyon, davet sözcüğü idi ve mırıldanırken yüzünü üstümde (o gece sen üstümdeydin) görebiliyordum. Gözlerinde senin de çılgınlık vardı ve cehennem bekliyor olsaydı senden ayrılamazdım.
>
> Sen de benim gibi misin, bir an yıldızlar kadar yüksek, bir an sonra en düşük yaratıktan küçük?
>
> Basit onurlu ruha büyük gereksinmem var. Sen busun, öyle değil mi Nora?
>
> Senin kendine, "Jim, sevdiğim zavallı adam, geri geliyor, zavallı zayıf düşüncesiz adam ve bana kendisini korumam ve güçlü yapmam için dua ediyor" demeni istiyorum.
>
> Başkalarına onur ve neşemi veriyorum. Sana günahlarımı, ahmaklık, zayıflık ve üzüntümü.
>
> Jim.

Kendinin zayıf onun güçlü olduğu duygusu aklından gitmedi, büyüdü. (*Circe* bölümünde Bloom kadın kılığına girip Bella-Bello tarafından kırbaçlandığında bu düşüncenin parodisi yapılır.) 5 eylül günü Dublin'de, Gresham Hotel'de muhtemelen Kettle'ın evliliği şerefine bir resepsiyona katıldı, gelecekte ülkenin en büyük yazarı diye herkese tanıtıldı. "Ülkemin beni çağırdığını duydum" diye yazdı Nora'ya "gözlerini bana çevirmiş umutla beni bekliyor gibi geldi. Ama aşkım, bir şey daha var. Beni avucunda bir çakıl taşı gibi tutan başka birini de düşündüm, aşkından ve arkadaşlığından halen yaşamın gizlerini öğrendiğim biri."* Nora, memleketinden aldığı kuvvetle onun için İrlanda demekti, tıpkı tek bir amaç güden aristokrat Maud Gonne'nin (Maud Gonne; İrlandalı milliyetçi tiyatro oyuncusu. Sinn Féin'in kurucularından biri, Yeats'in *Cathleen ni Houlihan* oyununda yaşamını temel aldığı kişi. -ç.n.) Yeats için

* *Sürgünler*'de Richard, Bertha'ya "Senin yüreğinde bilgelikten de fazla bir şey var" der.(589 [413])

İrlanda olması gibi. Ona duyduğu aşk bir yurtseverin vatanına duyduğu sevgi gibiydi, Tanrı aşkıyla yanan kimsenin rabbine duyduğu şefkat gibi, hatta bunu da aşan bir şeydi:

> Bana yol göster, azizim, meleğim. Benim rehberim ol. Yazdığım soylu, yüce, derin, gerçek ve dokunaklı her şey senden geliyor biliyorum. Ah canların canı olan ruhuna sar beni ancak o zaman ırkımın gerçek ozanı olacağım.* Bunu hissediyorum, tıpkı şimdi bunu yazdığım gibi Nora. Bedenim pek yakında senin bedeninde eriyecek, ah ruhum da! Senin etinden, kanından doğmuş bir çocuk gibi rahmine yerleşebilirdim, senin kanından beslenip, bedeninin gizemli sıcağında uyuyabilirdim!
> Kutsal aşkım, sevgilim Nora, ah şimdi yaşam cennetimize girebilir miydik?"[43]

Cennete girmeden önce araftan ayrılmak gerekiyordu. Joyce sabırsızca Trieste'den gelecek parayı bekledi ama Stanislaus eylül gelene kadar Artifoni'den parayı alamadı. Ancak o zaman 7 sterlin 5 şilin gönderebildi. Bu miktar yeterli değildi çünkü Joyce Nora'ya aldığı bir hediyeye epey harcamıştı bile. Üzerinde, on dördüncü yüzyıl harfleriyle Joyce'un şiirinden "Aşk uzakta olduğunda mutsuzdur" dizesinin yazılı olduğu küçük bir tabletle, yüzyıllık fildişinden yapılmış beş zarı birleştiren bir zincirdi bu.† Joyce 3 eylül tarihli mektubunda hediyenin ne anlama geldiğini üzgünce açıklıyordu: "Beş zar beş yıllık deneyim ve yanlış anlamaları anlatır, zinciri birleştiren tablet ise bizim duyumsadığımız garip hüznü ve ayrıldığımız zaman katlandıklarımızı ifade eder." Nora suçlulukta değilse bile acı da onun ortağıydı. "Beni koru, gerçek aşkım!" diye ekledi. "Dünyanın kötülüğünden ve kendi yüreğimden beni kurtar."[45] Zincir hazırlanıp bittiği zaman Cosgrave'i bulup bu kalleşçe öykü hakkında bir çift laf etmek istedi ama beriki ortadan kaybolmuştu.

Dublin'deki son günlerinde Joyce birkaç kez *Evening Telegraph*'ın yazıhanelerini ziyaret etti.[46] Editör Patrick J. Mead onu çalışanlarla tanıştırdı. *Evening Telegraph*, *Freemans's Journal*'la sıkı ilişkileri olan Dublin'in en eski gazetelerinen biriydi, 1763 yılına kadar giden bir mazisi vardı. 1916'da çıkan bir yangından kurtuldu, 1926'ya kadar yaşadı. Bu iki gazetenin paylaştığı yazı odaları da eski, çok büyük ve dağınıktı. Prince's Street'ten, Middle Abbey Street'e uzanıyordu. Gazetenin yönetici kadrosu

---

* Joyce Trieste'de 1907-1908'de kadınları sürekli alaya almaktaydı. O zaman kardeşine "kadında bir ruh olduğuna beni ikna eden tek yazar Ibsen'di" diyordu. (17 Nisan 1907) Nora Helmer"in, Bir Bebek Evi"nde yaptığını yapabilecek bir kadınla asla karşılaşmamıştı. (19 Nisan 1907) Ama kendisi ani dönüşler yapabilecek birisiydi.

† Joyce bu zinciri Galway Claddagh altınından yaptırtmak istedi ama bulunamadı.[44] Molly, Şans getirsin diye ona verilmiş "kaba Claddagh yüzüğünü"anımsar. *Ulysses* (762 [904])

Abbey Street'teki çıkışı kullanıyordu. Yaptığı bu ziyaretleri *Ulysses*'in *Aeolus* bölümünde kullanan Joyce kitaptaki gazeteci çocuklara, sevk odası Prince's Street tarafında olduğu halde aynı çıkışı kullandırır. Bu değiştirme kasıtsız bir şey olabilir ama daha olası görünen Aeolian (Aeolus: Eski Yunan mit. Rüzgâr Tanrısı ve bir ırkın adı -ç.n.) havaya telaş ve karmaşa katmak için bilinçlice yapılmıştır. *Freemans's Journal*'ın editörü Thomas Sexton, Başpiskopos Walsh'le arasında derin husumet olan bir Parnell taraftarıydı. Bu yüzden gazete Başpiskopos'un yaptığı her şeye çok az yer ayırıyor, Kardinal Logue'ın yaptıklarını ayrıntılı, uzun uzadıya anlatıyordu. Walsh de buna durmadan itiraz ediyordu ki Joyce bunu *Ulysses*'te örtülü biçimde şöyle ifade eder: "Başpiskopos hazretleri bu sabah iki kez aradı."

Rüzgâr Tanrısı Aeolus'un karakterini anımsadıklarıyla ve sanatla harmanladı. Joyce, *Ulysses*'te onu Myles Crawford diye çağırır, bu isim *Evening Telegraph*'ın 1904'teki editörü Morris Cosgrave'in ismini ima eder. Buna rağmen Crawford'un kişiliği Cosgrave'in değil 1904'te editör yardımcısıyken şimdi editör olmuş Mead'in kişiliğidir. Pat Mead, 1909'daki personelin çoğu gibi 50 yaşlarındaydı. Kızıl saçlı, iri yarı tombul bir adamdı, züppe gibi giyinirdi, önceki geceyi kafayı çekerek geçirmiş olsa da kesinlikle sinekkaydı tıraş olur, yakasına bir çiçek takardı.* Bir kızı iki oğlu olan dul bir erkekti. Mead çok öfkeli biriydi ama *Ulysses*'te esasen kibar ve "kolay lokma" olarak tarif edilir. Avukat O'Molloy yine de "ondan para sızdırmayı" başaramaz. Crawford ismiyle Mead'in *Ulysses*'teki tasviri gerçektekine yakınken, Joyce onu haber rüzgârlarının Tanrısı olarak şişirdi. Mead, küfürbaz, kutsal şeylere saygısız biri değildi ama Joyce *Ulysses*'te onu, hemen parlamasından dolayı sık sık küfür ettirir, "İrlanda krallığı gibi hürmetli götümü öpsün" (N. E. s. 183) dedirtir. Mead bunu hiç söylememişti, ama Joyce da bunu uydurmuş değildi. Asıl kahraman, *Evening Telegraph*'ta bu küfrüyle meşhur John Wyse Power'dı.

Joyce, *Evening Telegraph* bürolarında gördüğü her şeye çok dikkat etti.† Gazetenin kasadarı Ruttledge, gıcırdar gibi konuşan, tiz sesli bir adamdı. Maaş günü Ruttledge para kutusunu yanına alır, eski binanın o yazıhanesinden öbürüne maaşları ödeyerek dolanırdı. Onun gelişi *Ulysses*'te "Hayalet yürüyor" (not: N. E. "Maaşlar ödeniyor" diye çevirmiş s. 159 -ç.n.) diyen Profesör MacHugh'ün sözüyle bildirilirdi. MacHugh'ün kendisi isminden de anlaşılacağı gibi klasik modern diller araştırmacısı,

* Editörlerini kendilerine örnek aldıklarından diğer çalışanlar da genellikle iyi içicilerdi; içme kapasiteleri yerindeyse işe alındıkları söylenirdi.

† Daha sonra İrlandalı ünlü bir yazar olacak gazetenin muhabiri Piaras Béaslai ile arkadaştı Joyce.

zeki ama tembel Hugh MacNeill'di. Genellikle giyimine özen göstermeyen biri olduğu halde, Maynooth'ta roman dilleri öğretmeni olduğu için şapka ve frak giymek zorundaydı. Giydiği bu kıyafetleri ne ütüler, ne fırçalardı. Gogarty'nin, bu giysiyi düşünürken "Sallust'un yasını tutarken" dediği Stephen'ın aklından geçer. *Evening Telegraph*'a sabahın erken vakti çıkıp gelirdi Mac Neill, gazeteyi okur bütün gün orada kalırdı. Gazete çalışanları gelince onları geç kaldıkları için azarlardı. Profesör unvanı alay kokan bir nezaketle uygun görülmüştü ona, çünkü gerçekte profesör olamamıştı.

Gazetecilerle zamanını geçirirken Joyce belki bilinçli şekilde malzeme toplamıyordu. Bu hoş bir şey olmasının yanı sıra onlarla iyi ilişki kurmak kimi yararlar getirebileceğinden politik bir tavırdı. Bu ilişkilerin sonucu olarak 8 eylül tarihli *Evening Telegraph*, Shaw'un oyunu hakkında Joyce'un *Piccolo*'ya yazdığı eleştiri yazısını konu alan bir makale yayımladı. Joyce bundan yararlanmayı çok istiyordu. Bu yüzden yazının kopyalarını, *National* University'deki ayırtmanlık görevinde etkisi olabilir diye Dublinli arkadaşlarına gönderdi.*

Muhtemelen Joyce'un dolduruşuna gelmiş Roberts bu yazıdan bir nüshayı, yazarın *Dublinliler* isiyle çıkacak kitabının şansını artırmak için yardım ricasıyla Shaw'a yolladı. Joyce, *Evening Telegraph*'taki yazının nüshalarını da Prezioso, Vidacovich ve Schmitz'e göstermesi talimatıyla Stanislaus'a gönderdi.

8 eylül aynı zamanda Kettle'ın nikâh günüydü; Joyce katılmadı ama gelinle damada *Oda Müziği*'nden bir adet gönderdi,† onları balayını geçirmek üzere Trieste'ye davet etti. Nora'ya haber verdi. Kettle'ın Dublin'deki en iyi arkadaşı olduğunu belirtti ve yeni evliler gelmeden önce evi temizlemesini ısrarla söyledi. [48] Şimdi biraz para

---

* Joseph Holloway günlüğünde (A Dublin Playgoer's Impressions, [Dublinli Bir Tiyatroseverin İzlenimleri] başlığıyla) eylül 1909'da, Joyce ve başka bir tiyatro sever W. A. Henderson'la yaptığı konuşmadan söz etti:
James Joyce'un (O'Donoghue, geçtiğimiz salı İtalya'ya geri dönmüş olduğunu söyledi) geleceği bana söylendi ve Blanco, *Posnetin Sırrı*'nın eleştirisinin basılı olduğu bir İtalyan gazetesiyle büroma geldi. İtalyanları İrlanda Tiyatro hareketiyle ilgilendirmeyi umuyor. Gazetenin bir nüshasını Henderson'a vermedi ama bir tane de ona göndereceğini söyledi. Yarın Dublin'den ayrılıyor, burada kaldığı her gün ona ek maliyet demek. Synge'in Denize Giden Atlılar oyununu sırf sevdiği için İtalyancaya çevirmiş ve oyunun el yazısıyla yazılmış halini tiyatro müdürüne vermiş. Kendisi daha fazla uğraşmak istemediği için sahneye koyma konusunda H.ye doğrudan müdürle görüşmesini belirtti. Tiyatrodaki oyunculuğu nasıl bulduğunu ona sordum. "İyi" dedi. İçinde, *Denize Giden Atlılar*'dan birkaç sahne olan tebrik kartları aldı, adresini yazıp gitti. Maunsel & Son [Maunsel ve Oğlu]) aracılığıyla çıkarmaya niyetlendiği kısa öykülerden oluşan bir kitabıyla ilgili olarak Dublin'de kaldığını bize söyledi.[47]

† Garip bir hediye oldu bu çünkü Kettle'da zaten kitap vardı, üstelik kitaba, (kızın haberi olmaksızın) müstakbel Bayan Kettle'a çok önce yazılmış iki aşk şiiri de alınmıştı.

toplamıştı, aşırı gerilmiş Stanislaus başka para yollamayı reddetti ama Roberts, *Dublinliler*'in telif hakkı olarak 3 sterlin avansı bir şey demeden verdi. Bu da gelince Eva'nın bademcik operasyonunu yaptıracak para tamamlanmış oldu. Cosgrave'in neden olduğu bunalımı aşmasına yardımcı olan arkadaşı Byrne'ün evine de uğradı. Akşam yemeğine kaldı sonra da yürüyüşe çıkıp Dublin'deki bildik yerleri ziyaret ettiler. Sabah üçe kadar süren yürüyüşteki önemsiz olaylar *Ulysses*'te önemli hale geldi. Bir tartının önünde durdular ve tartıldılar, sonra Eccles Street 7 numaraya geri gittiler ki burada Byrne anahtarı içeride unutmuş olduğunu fark etti. Kaygısızca, çevik bir şekilde ön avluya atlayıp kilitli olmayan yan kapıdan içeri girdi, sonra yeniden öne dolanıp arkadaşını içeri aldı.[49] *Ulysses*'te, aynı saatte aynı adrese Stephen Dedalus'la birlikte gelen Bloom benzer bir sorunla kendini karşı karşıya bulur ve aynı şekilde sorunu çözer. Bloom'un 5 ft 9 buçuk inçlik (1.75 -ç.n.) boyu Byrne'ün, 14 libre dört poundluk (71 kg -ç.n.) kilosu tam Byrne'ün o zamanki kilosuydu.

North Wall'dan ayrılışının üzerinden neredeyse beş yıl geçtikten sonra, 9 eylül akşamı bu kez Eva ve Giorgio'yla bir kez daha Dublin'den ayrıldı. Her zamanki gibi yüksekten atarak, Londra'ya birinci sınıf bileti, basın kartının yardımıyla parasız almayı başarmıştı.[50] Üçü Londra'dan Paris'e gittiler. Paris'te kız kardeşiyle oğlunu bir parka bırakıp, Nora'nın vermiş olduğu ve onun kaybettiği yüzüğü aramaya tuvalete gitti. Sonunda içerideki birinin de yardımıyla tuvaletteki ızgaranın içine düşmüş yüzüğü bulmayı başardı.[51] Eva da Nora'nın beş yıl önce Paris ve Londra parklarında hissetmiş olduğu terk edilmiş olma korkusunu tattı. Sonunda Joyce çıkageldi ve Milan'a gittiler. Milan'a varınca Joyce, Stanislaus'a seyrek kullandığı İtalyancayla "Domattina otto. Pennilesse" diye telgraf çekti. James'in ayrı tutmayı sürdürdüğü yakaları bir araya getirmeye deli gibi kendini adamış Stanislaus Milan istasyonu amiri eliyle bir miktar para havalesi yaptı. En ufak fırsatları kapmakta usta James iyi kalpli memuru, teminat olarak valizini bırakarak bir bilet vermeye ikna etmişti bile. Ailenin resmi karşılama memuru Stanislaus, Trieste tren istasyonunda yüzü pek gülmese de onları karşıladı.

Dublin'e yaptığı seyahat hem çok sarsıcı hem de yararlı olmuştu. Joyce, oradaki kısa kalışı sırasında yaşadıkları olaylardan hareket ederek, *Sürgünler* ve *Ulysses*'i hayal meyal görmeye başladı. *Ulysses*'te Gogarty, Boylan ve Mulligan karakterleri içinde, Cosgrave Lynch'in, Nora Molly'nin, Joyce Bloom'un içinde kaybolur. Kitaba başka katkılar da vardı* ama kaydadeğer olanlar Joyce'un Dublin'e yaptığı bu gezidendi. *Sürgünler*'de Richard Rowan'ın en iyi arkadaşı Robert Hand, üniversitede İtalyanca

* 364-367 ve 381. s.lara bkz.

profesörü olsun diye canla başla çalışır ama aynı zamanda onu boynuzlu yapmaya uğraşır. Candanlık Gogarty'nin, öğretmenlik ve gazetede çıkan makaleyle yapılan yardım Kettle'ın, onu boynuzlama çabası da Cosgrave'indir. Çok sonra Londra'da *Sürgünler*'i seyrettikten sonra Ettore Schmitz "*Sürgünler* mi? Kendi ülkesine dönen insanlar mı sürgün oldu yani?" diye sormuştu. Joyce "Ama savurgan evladın babasının evinde kendi kardeşi tarafından nasıl karşılandığını hatırlamıyor musun?" dedikten sonra şöyle devam etti: "İnsanın ülkesini terk etmesi çok tehlikeli bir şeydir ama bundan daha tehlikeli olan oraya geri dönmektir, çünkü o zaman yurttaşların, eğer ellerinden gelirse kalbine bir bıçak sokarlar."[52]

Sonunda Joyce tuzak, karşı tuzak, gerilim, karşı gerilimlerden, kendi ana yurdunda bulabileceği veya izini sürebileceği tüm çelişkilerden faydalandı. Entrika on dördüncü yüzyıldaki ortaçağ prensliklerinde olduğu kadar karmaşıktı ve labirentler mucidi Dedalus'un aklına uygundu.

Hayal Gücünün Gelişimi

....bezgin düşmüş çocukadam rahimde bir adamçocuk.

Ulysses (737 [870] [N. E. s. 794])

Dublin'e 1909'da yaptığı ziyaret sırasında Joyce'un duygularındaki çalkantılar, tıpkı Yeats gibi, hiçbir zaman vazgeçmediği kendi kendisiyle konuşmasından açığa çıkan konuları gündeme getirdi. Bunlardan biri, kitaplarının onu tamamen anladığını gösterdiği Dublin'le kopmaz ilişkisiydi. Hem *Stephen Hero* hem de *Portre*'de Stephen Dedalus, tecrit olduğunu varsayıyor olsa da her zaman sırrını açabileceği dostları ve ailesi vardır çevresinde. İsyan ettiğinde bir an önce bu isyandan haberdar olmalarına izin verir ki buna nasıl tepki verdiklerini ölçebilsin. Kendi güdülerini paylaşmasını istediği müritler arar. Giderek artan bir sadakat talep ederken onları adım adım, daha fazla gidemeyecekleri bir noktaya taşır, yarı sezgiyle buldukları ret duygusu hem kendinden vazgeçilmiş olma duygusunu ona verir, hem de onlardan vazgeçme duygusunu. Holyhead'e gitmek için biletini kendisi alır ama sınır dışı edilmiş olduğunu iddia eder. Yolculuk için annesi giysilerini hazırlar ama hiçbir biçimde onunla arasındaki ilişkiyi koparmaz. Bu genç adamdan kesinlikle eve mektup yazacağı beklenebilir.

Joyce'un yaşamı da tıpkı Stephen'ınki gibidir. Ayaklarını yere kızgınca vurup evden çıktıktan sonra, gerisin geri pencereye dolanıp evin içini gözetliyordu. Yakın ilişkileri olmaksızın, Avrupa'nın neresinde kalırsa kalsın yaşayamazdı. Bunların yok olduğu acı gerçeğini kabul ettiği zamansa İrlanda anılarında, karısının, kardeşinin, kız kardeşinin kişiliğinde onunla birlikteydi. İşte bu yüzden daha sonra İrlanda'ya geri dönüp dönmeyeceği sorulduğunda "Ondan hiç ayrıldım mı ki?" diyecekti. Geçmiş onda çocukluğun anılarıyla en sıkı bağlarını kuruyordu. Bu çocukluğu gösterişçi baba belirlemiş görünüyorsa da aslında her zaman pratik, aşırı hoşgörülü, kararlı ve hatta müzmin gebeliğinde bile bu özelliklerinden vazgeçmeyen anne duygulara hâkimdi. Daha küçük bir çocukken annesine gitmiş, okul ödevlerinden onu sınava çekmesini istemişti, genç bir adamken, 1902 ve 1903'te Paris'ten ona gönderdiği mektuplar da kendi heves ve ülküleri için annesinden destek istediğini gösterir. Sırlarını da (kız kardeşi May'in anımsadığı gibi) asla sır söylenmeyecek bir adam olan babasına değil annesine açtı.

Annesine yönelik tavrı asıl ifadesini Nora Barnacle'da bulur. 1909 yılının o berbat yazında Nora'ya gönderdiği mektuplarda, onunla yaşadığı ilişkide, annesinin ölümüyle kopmuş olan, evlada yaraşır ilişkiyi yeniden kurma çabalarının birçok kanıtı vardır. Âşıkların ilişkisi çok uzakmış gibi, kendi ilişkilerini anne ve çocuğun ilişkisine dönüştürmeye çalıştırdığı açıktır. Hatta kopmaz bir bağımlılık arzular: "Senin etinden, kanından doğmuş bir çocuk gibi rahmine yerleşebilirdim, senin kanından beslenip, bedeninin gizemli sıcağında uyuyabilirdim!"*

Joyce anne ve çocuk arasında olan sevgiye de eşit değer biçmiş gibidir. Bir keresinde Stanislaus'a bu ilişkiden söz etmiş "Dünyada iki çeşit aşk vardır, annenin çocuğa duyduğu aşk ve bir adamın yalanlara aşkı" demişti. Maria Jolas da "Joyce, babalıktan sanki o annelikmiş gibi söz etti"[1] der. Anne ve çocuk arasındaki aşkı tümüyle kendinde bulmayı arzulamıştır. Özellikle, kendini güçlü bir kadının bağrına bastığı zayıf bir çocuk gibi düşünmekten çok hoşlanıyordu. Bu aynı düşlem, avcıların kovaladığı bir geyik, güçlü adamların kuşattığı Parnell veya hainler arasında kalmış bir İsa gibi kendini kurban olarak görmeyle yakından ilişkiliydi. Onun gözde karakterleri şu ya da bu şekilde erkeklik önünde geri çekilen ve anaç kadınlar tarafından ne olursa olsun sevilenlerdir.

İlk yıllarından itibaren Joyce'un aklında sıcak ve sakin olarak çizilen aile yaşamı babasının sorumsuzluğuyla bozulmuştu. John Joyce'un bazı açılardan oğluna örnek olduğu doğruydu. Çünkü o, bir ayyaş olarak günlerini tüketme dahil yaptığı her rezilliğe göğüs geren karısının muhteşem sabrını sürekli zorlamış biriydi. Annesinin aşkı için çarpışan James aynı silahı küçük bir farkla kullanmayı öğrenmişti. İyi bir çocuk, babasının anne şefkati üzerindeki aşırı talepleriyle rekabet edemeyeceğinden gölgede kalırdı ama savruk bir çocuğun şansı daha çok olabilirdi.† Annesi, babasından çok onu sevmeye teşvik edilmeliydi. O hem maceracı hem daha yetenekliydi bu yüzden acınmayı ve sevilmeyi daha fazla hak ediyordu. Ondaki sorumsuzluk duygusu babası gibi başarısızlıktan kaynaklanmıyordu, cesaretle yoğunlaşan dehanın denetlenemez oluşuydu.‡ Bu evvela yaptığı işi annesine sorgulatma şeklinde ortaya çıktı. Annesine verdiği cevaplar şaşırtıcı derecede ikna edici, kapsayıcıydı. Sonra onu daha fazla denedi: John Joyce papazlık kurumuna karşıydı, James dinsiz olarak onu geride bıraktı.

---

* Joyce'un 2 Eylül 1909 tar. mektup bkz. s. 537.

† Joyce annesinin ölümünü "babasının kötü tavırları" ve kendi "alaycı içten davranışlarıyla" ilintilendiriyordu. 29 Ağustos 1904 tar. mektup bkz. s. 329.

‡ Joyce Stephen Hero 'da (110-115) Mr. Dedalus hakkında şunu söyler: "Oğlundaki cesaret onda yoktu ama onun gibi sorumluluktan yüzü ekşirdi."

Geçirmesi hiç de kolay olmayan bu değişim, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirdi. Bir kere, Hz. Meryem figüründe üzerine titrediği bir ana hayali bulmuştu. Diğer yandan fahişelere gitmiş, tıpkı sonra Nora'nın affetmesi talebiyle eski günahlarını itiraf etmesi gibi Hz. Meryem'e dua etmişti. Annesi ve sonra karısına duyduğu gibi Meryem aşkı da özellikle büyük günahkârlara yaraşan bir aşktı. Yanı sıra İrlanda Katolikliğinin terk ettiğine çok memnun olduğu bir boyutu daha vardı. Bu boyut ana değil, sert, baskıcı ve erkeksi olan baba kiliseydi. Bundan vazgeçmek bilinçli veya bilinçsizce annesine duyduğu aşkı en büyük teste sokmak demekti çünkü annesi çok dindardı. Anne bundan hiç hoşlanmasa da onu yüzüstü bırakmadı. İnancına açıkça meydan okuduğu bir sürecin hemen ardından annesinin ölmesi sanki bir cezalandırma gibiydi; Joyce, çok üstüne gittiği için onu öldürmüş olduğunu hissediyordu. Bu sırrını açtığında Nora da ona sitemle "kadın katili"[2] demişti.

Nora'yla 1904'te tanıştığında onun sadece karısı olması yeterli bir şey değildi, kraliçesi ve hatta Tanrıçası olmalıydı. Joyce ona dua edebilmeliydi. Aşkını tümüyle kazanarak mükemmel kılmak için Nora'nın önce onu en kötü haliyle kabul etmesi şarttı. Sözcüğü kullanmadan onu karısı yaparak, aralarındaki ilişkinin yasal zorunluluğunu reddederek Nora'yı denemeliydi. Tıpkı birçok açıdan hayırlı evlat olmasa bile annesinden, kendisini oğlu olarak kabul etmesini istemesine benziyordu bu. Nora Barnacle bu sınavdan, aralarındaki ilişkinin Joyce için vazgeçilmez olduğunun farkında olarak zorlanmadan geçti. Sonra daha ileri noktalarda denedi; dinine saygısızlık yaparak değil çünkü Nora'nın dini duyguları derin değildi, sadakatinden kuşkulandı. Suçlamanın yersiz çıkma olasılığı onu caydıramaz, hatta bir biçimde cesaretlendirirdi çünkü eğer haksız yere suçladıysa, Nora'nın masumluğundan yeniden emin olduğunda öncekinden daha alçakgönüllü ve çocuksu hale gelebilirdi. Bu sınama da aşıldığı zaman Joyce son bir şey yaptı: Nora ondaki en aşırı dürtüleri kabul etmeli, aklından geçen her şeyi özellikle en utandırıcı şeyi bile ona açarak tıpkı Joyce gibi içten olmalıydı. İç dünyasına sızmasına izin vermeli, kadının ne olduğunu eksiksiz öğrenmesine müsaade etmeliydi. Bu sonuncu testten de Nora 1909 yılında başarıyla geçti. Böyle yaparak suç ortağı oldu; Joyce'un, kendisindeki anne saflığını azaltmasını tıpkı daha önce aynı saflık üzerinde ısrar etmesine ses çıkarmadığı gibi hoş gördü. Joyce'un Trieste'den art arda iki ayrılışı sırasında yazdığı mektuplar, Nora'yı "hayranlık" ve "saygısızlık" ifadeleriyle düşlediğini gösterdiği gibi bizzat kullandığı abartılı terimlerle doludur.

Bu tutumda ilginç olan, karısını annesi olarak görmesi veya ondan bu iki role ilişkin tavırlar beklemesi değildi. Tuhaflık iki imgeyi birbirine karıştırmayı reddetmesin-

de bunun yerine onları pişmanlık duyarak ayrı tutmasında, aklının iki zıt kutbu haline gelsinler diye birbirlerinin karşılarına koymasında yatar. Böyle yaparak Nora'yla, tıpkı annesiyle olduğu gibi kendisinin savurgan, âşık ve yaramaz bir oğul olduğunu hissedebildi. Kendi deyimiyle "onun kim olduğunu anladığından" ve adamın içindeki çocuğu bulmasından hoşnuttu. Kendiyle ilgili bu görüşü daha sonraki eserlerinde geliştirdi. *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'te kadınlığı, içinde taşıdığı cinsellik yüzünü Molly Bloom'a anaç yüzünü *Anna Livia Plurabelle*'ye vererek ifade etti. Nora'da, kendi zihnini meşgul eden bu ikiye bölünmenin olmadığını anladığında hayran oldu. Molly çoğu kez şehvetli olduğu halde, Stephen Dedalus'u hem çocuk hem sevgili olarak çelişkisiz düşündüğünde ve Anna Livia, aslen anne olduğu halde bir zamanlar kocasına nasıl tutkuyla bağlı olduğunu hatırladığında, Joyce genellikle kadınsı olarak ele aldığı Nora'nın karakterini sergiliyordu.

Joyce hayal gücünü çalıştırdı ve kitaplarında bundan çok faydalandı. *Dublinliler* İrlanda'nın kendine bakamayan "kendi yavrularını yemiş yaşlı bir dişi domuz" olduğu varsayımı üzerine yazılmıştır. Kendisini de çiğnenip, öğütülen çocuklarla özdeşleştirir. George Goyert'e yazdığı gibi kitap "Dublin"de "onlar" nasılı değil Dublin'de "biz" nasılızı anlatıyordu.[3] Biz budalayız, gülüncüz, hareketsiz ve yozlaşmışız; ama yine de sevgiye layığız bu öyle bir sevgi ki İrlanda bizi inkâr etse bile uluslararası okuyucu bunu bize verebilir. Ama okuyucu da tıpkı maceracı çocuğu tarafından sınanan anne gibi denenmeli; öfke, şefkat, mizah ve hoşgörüyle harmanlanmış bir merhamete düşmeden önce çirkin, katı gerçeği görmeye zorlanmalıdır.

Joyce'un endişeleri *Dublinliler* maskesi altında, topluma ait şeyler olarak ortaya çıkar. "Bir Anne" ve "Pansiyon" öyküleri göz korkutma yıldırma rollerinde başarısız olan (Joyce'un katlanamadığı bir tiptir bu) anneleri anlatır. *Ölüler*, Gretta karakterinde, kendisini sevmiş olan ölü çocuğa ve yetersiz kocasına hakiki anaç bir sevgi verebilen kadını gözler önüne serer. Kocasının tensel tutkusunu oğlanı düşünerek yenmesi bir yana, sonunda Gabriel de ölü âşıkla kendini özdeşleştirir. Diğer öyküler, özellikle *Araby*, *İdarehanede Ulusal Bayram Günü* mazideki sıcaklığın artık olmadığını anlatır: Pazar kapanmıştır, parıldayan Parnell resmi güdük duygularla donuklaşmıştır. Tüm kitap boyunca erkek ne kadar dağıtıcıysa kadın o kadar toparlayıcıdır, "Kız Kardeşler"de papaz ağabeylerine iyi dayanırlar, *Küçük Bir Bulut*'ta, Chandler'ın karısı çocuğunu korumak adına kocasından yüz çevirir. Yine de onlar için acıma duygusu da vardır; özellikle *İki Çapkın*'daki Corley'nin kızı, *Eveline* veya *Toprak*'taki Maria gibi tamamıyla anne olmayı başaramayanlar için, *Ölüler*'deki Gretta için, bir daha asla geri gelmeyecek genç kızlığı için. Kitapta kadınlar annelik yapar (veya yapmayı başara-

mazlar) erkekler içer, çocuklar acı çekerler.

Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi'ni yazmak için Joyce kendi geçmişine daldı, haklı çıkarmak için olsa bile bunu teşhir etmek de istiyordu. Stanislaus'a açıkladığı gibi kitabın kalıbı eskiden neysek şimdi de oyuzdu; olgunluk dediğimiz, çocukluğumuzun bir uzantısıdır ve yürekli çocuk, kibirli genç adamın babasıdır. Bağımsız bölümler halinde yazılmış *Stephen Hero*'yu *Sanatçının Portresi*'ne dönüştürmek için, alışkanlıklarını, düşünme biçimini arzu edebileceği kadar uçlarda yansıtan bir üslup keşfetti. Sanat işi tıpkı bir annenin aşkı gibi büyük engelleri aşarak başarılmalıydı. Daha öneki eserden kolay yazılmış olduğu gerekçesiyle tatmin olamayan Joyce şimdi, istediği engelleri daha karmaşık bir kalıp içinde bulmuştu.

Yaratım sürecini nasıl düşlediğinde bunun ipuçları vardır. Mangan üzerine yazdığı makaleye geri gittiğimizde Joyce, şairin, kendi hayatının merkezine "onu çevreleyen hayatı, gezegensel müzikle sarmalanmış olarak" aldığını söylüyordu. Bu imgeyi *Stephen Hero* 'da tekrarladı, *Sanatçının Portresi*'nde daha ayrıntılı olarak geliştirdi. Stephen, edebiyat yapmayı "sanatsal döllenme, gebelik ve doğurma fenomeni olarak" adlandırır, lirikten epiğe oradan da dramatik sanata evrilmeyi şöyle açıklar:

> (M. B. s. 199)
>
> "Sanatçı kendini bir epik olayının merkezinde olarak uzun süre düşündüğü zaman bu biçim, duygusal çekim merkezi sanatçıdan ve başkalarından eşit derecede bir uzaklığa varıncaya kadar ilerler ve böylece en basit epik biçimin lirik edebiyattan geliştiği görülür. Artık anlatı katıksızca kişisel değildir. Sanatçının kişiliği anlatının içine geçer, kişilerle eylemin çevresinde dirimsel bir deniz gibi akar durur.. Kişilerin çevresinde akıp kabaran dirimsellik her kişiyi ona gerekli ve elle tutulmaz bir estetik hayat kazandıracak dirimsel bir güçle doldurunca dramatik biçime erişilir... maddenin yaratılması gibi başarılır estetik yaratılmanın gizemi... [4]

Bu yaratıcı erkek değil kadındır; Joyce "Tanrı"* dediği ama aslında Tanrıça da olan imgeyi Flaubert'ten ödünç alarak devam eder. Onun dölyatağında yaratıklar dünyaya gelir. Baş meleklerden Cebrail, Meryem'in odasına gelir ve Stephen'ın söylediği gibi "hayalin bakir dölyatağında eser meydana gelir".†

---

* Stephen sanatçının "yaratan Tanrı gibi" eserinin içinde ya da arkasında ya da ötesinde kalıp "göze görünmez, var oluşun dışına arınmış, ilgisiz, bir kenarda tırnaklarını kesmekte" olduğunu söyler ama Lynch alayla "onları da (tırnakları) var oluşun dışına arındırmaya çalışır herhalde" der. Stephen cevap vermez. (*Sanatçının Portresi*) (481 [336-337] [M. B. s. 198-199])

† *Ulysses*'te Joyce bu metaforu ve estetik yaratılmanın gizemini daha ince işleyerek geliştirir. Scylla and Charybdis bölümlerinde Stephen sanatçının beyninin dölyatağının yaşam dene-

Bu metaforları basite almıyordu. Kardeşi *Sanatçının Portresi*'nin daha ilk taslağında Joyce'un bir insanın karakterini sabit izleriyle "daha dölütten" geliştirmeyi düşündüğünü kaydeder. Joyce kendine özgü titizliğiyle bu teoriyle yola çıktı. Stanislaus'a Nora'nın ilk hamileliği zamanında bildirdiği gibi gebelik süreciyle ilgilenmesi, onda edebi olduğu kadar anatomik de olan bir merakı uyandırmış oldu. *Stephen Hero*'yu, *Sanatçının Portresi* ismiyle beş bölüm olarak yeniden yazma kararı muhtemelen Lucia'nın doğumundan hemen sonra ortaya çıktı. Çünkü *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* aslında ruhun gebeliğidir, bu metaforda Joyce kendi sıralama ilkesini buldu. Kitap, Stephen'ın babasıyla başlar, kahramanın annesinden kopuşuyla sona erer. Başlangıçtan itibaren ruh sıvılarla; sidik, balçık, deniz suyu, rahim suyu gelgitleri ve (Joyce'un birinci bölümün bitiminde söylediği gibi) "bir çeşmenin taşan yalağına düşen su damlaları" ile kuşatılmıştır. Biyolojik mücadele ortamı, yaşam ışığı göz kırpana değin mutlaka karanlık ve melankoliktir. Birinci bölümde, ceninin ruhu sadece birkaç sayfa belli belirsiz kişiselleştirilmiştir. Organizma yalnızca en ilkel, duyusal izlenimlere cevap verir. Sonra kalp oluşur ve sevgisini toplar. Varlık belirsiz, anlaşılmaz bir zirveye doğru mücadelesine başlar, denetleyemediği veya kavrayamadığı yollar içinde sel olup akar, seksüel farklılaşmaya doğru konuşmadan el yordamıyla ilerler. Kitabın üçüncü bölümünde, bilinç geliştikçe utanç Stephen'ın varlığından sel gibi akar, daha aşağılardaki hayvansı doğa sonraya bırakılır. Dördüncü bölümde ruh, gizemli bir şekilde ona doğru gittiği amacı, hayatın amacını keşfeder. Artık yüzmemeli, yeni metafor uçuş olduğundan ruh havaya karışmalıdır. Son bölüm gelişmesini tamamlayan, sonunda ayrılma zamanı gelene kadar yapacağı yolculuk için kendini semirten ruhu gözler önüne serer. Kitabın bitime yakın birkaç sayfasındaki Stephen'ın günlüğünde, ruh hapsedilmişlikten kurtulur, bireyselliğini tamamlar ve üslup kabakesik bir şekle bürünür.

Ruhun gelişiminin bir ceninin gelişimi gibi olduğu duygusu Joyce'a yalnızca kitabın tasviri konusunda yardımcı olmakla kalmadı aynı zamanda doğum sürecindeki asıl unsurlar üzerinde çalışıp, yeniden gözden geçirmesi adına onu yüreklendirdi. Stephen'ın gelişimi, uzuvların büyümesiyle ortaya çıkan ihtiyaç ve arzu dalgası içinde hep bir şeylerin çevresinde ama eninde sonunda ileriye doğru gerçekleşir. *Stephen Hero*'nun bağımsız bölümlerden oluşturulan iskeletinden, geriye-ileriye ışık tutan bir dizi sahne adına vazgeçilmiştir.* Bu yeni kitabın birinci bölümünde Joyce

---

yimiyle bozulduğunu, bunun bazı açılardan aradığı bir bozulma olduğunu, daha iç ve daha dışın, sperma ve yumurtacık gibi ana-babasından bağımsız yeni bir yaratım için birleştiğini iddia eder.[5]

* Ses ve Öfke'nin giriş bölümünde William Faulkner'ın daha da ileriye götüreceği bir tekniktir

üç duygu kümesini ele alır; bebekliğinin ilk anıları, Clongowes'taki hastalığı (muhtemelen *Ölüler*'in sonu gibi bunu da Trieste'deki ateşli romatizmaya borçluydu) Peder Daly'den dayak yiyişi. Bu kümeleme altında, olayların düzlemsel bir çizgide birbirini izlemesinden ziyade, zaman içindeki üç ayrı bedenleştirmenin etkisiyle birbirine bağlı anları sınıflandırdı. O yüzden bu sahnelerden oluşan daha büyük resim yıllardan çok duygu, olay ve kendi benliğini bulma katmanlarından oluşan bir sekans oldu.

Bu süreçte diğer insan varlıklarına sözkonusu ruhun gelişimine etkileri yoksa, fazla yaşam şansı verilmez. Aynı figürler tekrar tekrar görünürler, Örneğin öğrenci Heron, ruhun, onların hakkındaki görüşünün evrimini anlatmak için değişik biçimlerde ortaya çıkar. E. C. (Emma Clery -ç.n.) çocuk oyunundaki bir arkadaş, Stephen'ın delikanlılık döneminde yazdığı aşk şiirlerinin nesnesi haline gelir, Clongowes'taki başöğretmen, Belvedere'deki vaazların vaizi olarak yeniden ortaya çıkar.* Özür, kabul, kestane rengi, yeşil, soğuk, sıcak, ıslak gibi hep aynı kelimeler yeni imalarla birlikte gezinmeye devam ederler. Kitap temel anlamlardan, çağrı ve günah kavramlarında olduğu gibi daha karmaşık olanlara doğru yol alır. Birinci bölümde şekilsiz imgelerin etkisine kapılmış Stephen bir sonraki bölümde önce etin sonra kilisenin emrine girer, ikinci bölüm bir fahişenin öpücüğüyle biter, üçüncü bölüm Kutsal Ekmeği dili üzerinde kabul etmesiyle. İkinci bölümde beden tarafından ele geçirilmiş, üçüncü bölümde coşkunun esiri olmuş ruh (her ikisi de duyusal imgelerle tasvir edilmiş), her ikisini de önünde eğilmeden, onları kuşatan yaşam ve sanatın çağrısını duyar, dördüncü bölümde bu süreç hemen hemen tamamlanır. Benzer şekilde günah işleme

---

bu; kitaptaki, aşırı kopmaların nedeni Joyce'ta olduğu gibi çocukluk anılarının pusunda değil, aptalca ve anlamsız konuşan bir akılda yatar. Bu kitabı yazdığında Faulkner, *Dublinliler*'i ve *Sanatçının Portresi*'ni okumuştu. *Ulysses*'i 1930'a dek okumamıştı ama alıntılardan ve dostlarıyla yaptıkları konuşmalardan haberdardı. Ses ve Öfke'de kullandığı yöntemlerde Joyce'un varisi olduğunu söyledi.[6] Efsaneler arasında, *Sanatçının Portresi*'nin son bölümündekiyle Quentin bölümündeki durmuş saatten de söz edilebilir.

* Bu her iki örnekte de Joyce gerçek olayları değiştirdi. *Sanatçının Portresi*'nde (453 [319]) geçen bir fizik dersinde yeniden kazandığı özgürlük duygusu belli olur; burada Joyce, elektrik ve mekanik derslerini birleştirip tek bir ders yapar. Profesör Felix Hackett bunların farklı aylarda olduğunu hatırlar çünkü. Öğretmenin elipsoit topları anlatmasından esinlenen Moynihan'ın, kulağına fısıldadığı "Benim de en pahalısından elipsoit toplarım var. Kovalayın beni kadınlar, Süvari Alayı'nda subayım ben" (M. B. 177. s.) sözünü yine böyle derslerin birinde Kinahan adlı genç bir adam söylemişti. Benzer biçimde, J. F. Byrne'ün Silent Years'ta[7] işaret ettiği gibi, *Sanatçının Portresi*'nde etüt yönetmeniyle geçen uzun sahne Joyce'a değil ona aitti. (446-451 [313-317]) Joyce'a Peder Darlington'ın nasıl ateş yaktığından söz etmişti. Kitapta böyle masumca anlattığı pederin, Stephen'ın kiliseyle zoraki birlikteliğinin yansımasına dönüştüğünü keşfedince canı sıkılmıştı.

önce dehşet yaratsa da benliği ve yaşamı keşfetmenin zorunlu bileşeni haline gelir.

Şimdi aynı özellikleri karakterinde yeniden yorumlayan Stephen, "günlük ekmeği sonsuz yaşamın parlak bedenine çevirerek, sonsuz hayal gücünün bir papazı" olmak için Katolik papazlıktan yüz çevirir. Çirkinlik üzerine yapılan vaazları, üçüncü bölümde dinledikten sonra son bölümde güzelden ne anladığına dair kendi vaazını verir. Bakire Meryem daha somut bir gerçekliğe deniz kenarında suyla oynaşan kıza dönüşür. Yeni yapıya uygun son iki bölümde Joyce, fiziksel şeyleri kabul etmiş ama önemsememiş aklının üstünlüğünü göstermek için Stephen'ın eylemlerini en aza indirir. Ruh artık hazırdır, mahkümiyet duygusunu, melankolikliği, daha aşağı bir varlık olarak doğmuş olmanın katlanılmaz hissini silkeleyip atar.

Joyce, yönteminin onu götürdüğü çelişkiden zevk alıyordu. O kurgulanmış bir dölyatağı içinde kendi gelişimini şekillendiren bir sanatçı olarak kendisinin annesiydi. Bu halin ne kadar karmaşık olduğu Stephen'ın kendisini, ana babasının gerçek oğlu olmadığını, evlatlıkları olduğunu düşünmesinde de gizlidir.[8] *Ulysses*'te Joyce yöntemi daha ileriye taşıyacaktı; *Oxen of the Sun* (*Güneşin Öküzleri*) bölümünün tek organı rahim olduğundan kitabı tüm insan bedeninin destanı haline getirir. Sözü edilen bölümde Joyce'un da daha sonra söylediği gibi* Stephen yeniden cenindir. Ama *Sanatçının Portresi*'nde kullanılan yöntemle alay etmek için, Stephen dünyaya değil, Burke'ün barına gelir. *Ulysses*'in teması Joyce'un da samimice itiraf ettiği gibi babayla uzlaşmadır. Kuşkusuz ki Bloom karakterinde Joyce'un tasvir ettiği baba tipi kendi babasının hemen hemen her açıdan zıddıdır, kendisine çok daha yakın bir babadır bu† Kitabın akışına, Stephen'ı (genç Joyce) Bloom'la (olgun Joyce) uyumlu hale getirmek diye bakılırsa o zaman yazar da kendi babasına dönüşebilir denebilir. Stephen, kendi oğlu Trinity'de olan babanın ve hem Kral Hamlet hem Prens Hamlet olan Shakespeare'in çelişkilileri üzerine kafa yoracak kadar, bu süreçle nasıl alay edildiğinin farkındadır. Kitap güçlü kadın imgesinden yoksun değildir. Uysal biçimde karısına itaat eden, onun etkisi altında olduğu halde, (bir dereceye kadar bilerek) onu tatmin edemeyen Bloom, Stephen'ı da onun etkisi altında görmeyi arzular.

Bu her iki kitapta Joyce bir çocuk olarak kendisine çelişkili bakmaktan kurtulmak, annesinin gelenekçiliğini, babasının garezini aşmak, James Joyce'tan başka hiç kimsenin yaratamayacağı üstün insan çabasıyla kendisinin annesi ve babası olmak için bütün aile ilişkilerini yeniden kurmuş gibidir.

---

* Frank Budgen'a yazdığı mektuba bkz. s. 562 ve Finnegans Wake'in tartışıldığı 817-818. s.lara bkz.

† 432-433. s.lara bkz.

1909-1911

> Alacakaranlıkta her akşam Feenicht's Playhouse (Bar ve tuvaletler dahil her şey açık, Diddlem Club alt katta.) ilanına kadar: Giriş ücreti: Halk 1 şilin, yüksek tabaka bir altın lira. Her haftanın gösterisi için yeni programlar. Pazar matineleri. Düzenlemeyle, çogocuk saatleri çıkarıldı.
>
> *Finnegans Wake* (219)

Stanislaus içinden tiksinse de Joyce Triste'ye 1909 yılı eylülünde geri döndüğünde Nora'yla gelin ve damat gibi birbirlerini karşıladılar. James gerdanlık olarak tasarlanmış "küçük hediyeyi" ona verdi ve Stanislaus kolyenin üzerindeki oyma yazıyı "Aşk uzakta olduğunda âşık mutsuzdur"u okuyunca "aşkın kardeşi de öyle"[1] dedi ters ters. Kardeşinin homurtusunu bağışlayacak sabrı yoktu Joyce'un. Stanislaus'un Dublin'le ilgili ondan edinebildiği bütün bilgi orada rütbe sahibi bir adamın karşılanmasından başka bir şey değildi. Stanislaus sonunda biraz çekinerek de olsa "Hiç kimse beni sormadı mı?" dedi ağabeyine. "Aa herkes" diye cevapladı Joyce "yığınla şey söylediler senin için ama ben unuttum hepsini."[2] Stanislaus evdeki Nora ve Lucia'ya ya bakmış, Dublin'deki James ve Giorgio'nun masraflarını karşılamış, geri dönüş parasını ödemişti, Nora'yla arasında meydana gelen ciddi gerginliği aşmalarına da yardımcı olmuştu. Ama gönlü bile alınmamıştı.

Eğer Joyce yeniden uzaklara gitmemiş olsaydı iki kardeş arasında muhtemelen şiddetli bir kavga olacaktı. Bu seferki ayrılışı tesadüfen oldu: Yeni geldiği bu ülkede ürkek olan küçük Eva, Dublin'in gözünde tüttüğünü hissediyordu, çok geçmeden geri dönmekten söz etmeye başladı. Bununla birlikte Trieste'nin hoşlandığı bir şeyi de vardı, sineması. Gözlem yapabilen Eva, bir gün Trieste'den daha büyük olduğu halde Dublin'de hiç sinema olmamasının ne kadar garip olduğunu söyledi.[3] Bu öylesine edilmiş söz James'in fitilini ateşledi. Kendisini destekleyecek bir şirket bulmalıydı. Trieste'de ne şans ki şehirde iki sinema kurmakla kalmamış (Edison ve Americano) ayrıca Cinematograph Volta'yı da Bükreş'te işletmeye başlamış küçük işadamlarından oluşan bir grup vardı. Grubun önde gelen kişisi, yeni bir kanepe tasarlamış döşemeci Antonio Machnich'ti; deri tüccarı Giovanni Rebez, perdeci Giusseppe Caris ve bisiklet mağazası sahibi Francesco Novak grubun diğer üyeleriydiler. Bu sonuncu kişi, teknik konularda uzmandı. Joyce doğrudan kendisi gitmek yerine daha akıllıca bir şey yaptı,

onları tanıyan arkadaşı Nicolo Vidacovich'in yardımıyla bir toplantı ayarladı.

Joyce cesaretli ama dikkatli işadamlarını iyi idare etti. "İçinde 500 bin kişinin yaşadığı ama tek bir sineması bile olmayan bir şehir biliyorum." diye söze başladı. "Neresiymiş?" sorusuna, sır çarçur edilmeyecek kadar önemli olduğundan hemen yanıt vermedi. Sonunda bu şehrin İrlanda'da olduğunu bildirdi. Bir harita getirdiler o da önce Dublin'i sonra Belfast ve Cork'u gösterdi; bunların hiçbirinde sinema yoktu.[4] Eğer çabuk hareket ederlerse tüm ülkeyi ele geçirebilirlerdi. Projeye ısındılar ama nasıl olacaktı? Joyce, Trieste'deki işi bir kenara bırakıp, onların acentesi olarak Dublin'e gitmeyi istiyordu, gerekli ön hazırlıklarla birlikte bir salon kiralamaya çalışacaktı. Bu ilk maliyet sözünü etmeye değmeyecek kadar küçük olurdu: Onu Dublin'e götürecek birkaç sterlin orada geçimini sağlaması için de günde on kron (2 $ veya 8/-). Eğer her şey yolunda giderse onlar da gelip işi başlatırlardı. Karşılarına ummadıkları engeller çıksa bile bir şey kaybetmemiş olacaklardı.

Ortaklar ikna edildi. Şimdiki sorun Joyce'un kârdan alacağı paydı. Madem hiçbir sermaye risk etmiyordu o zaman onlarla eşit payı düşünmemeliydi. Diğer yandan fikir onun olduğu, sinema açmak için Trieste'deki işini bıraktığı için kârdan yüzde on hakkı vardı. Anlaşmayı kendisi avukat olan Vidacovich hazırladı beş ortak bunu imzaladı ve Joyce yola çıktı.

Ayrıldıktan bir ay kadar sonra tekrar Dublin'e gitmek için 18 ekimde trene bindi. Yolculuğu neşeli geçti, Paris'te kısa bir mola verdi, operalara gitmek için biraz daha kalmak istiyordu ama görev bilinciyle Londra'ya doğru yolculuğuna devam etti. *Piccolo della Sera*'nın kartından faydalanarak London and North Western Demiryolları müdürünü birinci mevkii bileti vermeye razı etti.[5] 21 ekimde Dublin'e vardı ve uygun binanın neresi olabileceğini araştırmak için hevesle işe koyuldu. Bir hafta sonra Dublin'in en işlek caddesi Sackville Street'in dışındaki Mary Street[6] 45 numaraya yerleşmiş, sinema denetçisine de danışarak burası için bir ruhsat alabileceğinden emin olmuştu. Machnich'e haber yolladı bir an önce gelmesi için bu arada binaya elektrik tesisatı döşetmek için de fiyat almıştı.[7] Machnich işi ağırdan alınca Mary Street'teki binanın sahibi eğer teminat akçesini yatırmazlarsa binayı başka birine kiralamakla tehdit etti Joyce'u. Bunun üzerine ortaklar binayı tutması için 50 sterlin yolladılar.[8] Sonunda 19 kasımda Machnich ve Rebez, Dublin'e ulaştılar,[9] ironik durumlara hep düşkün olan Joyce onları Nora'nın bir zamanlar çalıştığı Finn's Hotel'e yerleştirdi.

Bu yabancıların, leylek gibi uzun İrlandalı dostlarıyla oluşturduğu tezat evdeki Joyce'ları eğlendirdi ve John Joyce, Rebez'e "aslan terbiyecisi ceketli kıllı tamirci"[10] adını taktı. Joyce'un planlarını titizce incelediler ve Belfast'ın nasıl olduğuna bakmaya

karar verdiler. 27 kasımda orada yaşayan ahaliyle görüşerek bu şehirde sinemanın gitmeyeceğine karar verdiler,[11] Joyce da Belfast'ın fabrikalarına (fabrikaları sevdi)[12] ve keten kumaşlarına hayran olma fırsatı buldu. Ayrıca şiirlerinden bazılarını bestelemiş *Belfast Telgraph*'ın müzik eleştirmeni W. B. Reynolds'a uğradı. Machnich ve Rebez ortakları Novak'ı sinemayı işletsin diye, ışıldağı çalıştıracak bir İtalyanla birlikte Dublin'e çağırdılar. Bu ahbaplar da 2 aralıkta geldiler, tiyatro bir hafta sonra açılacaktı. Ama beklenmedik bir gecikme meydana geldi, ruhsat verme yetkisine sahip Recorder isimli görevli yerinde yoktu. Bu gecikmeden dolayı ortaklar geçici ruhsat aldılar, bu arada boş durmayıp 12 aralık günü oradaki olasılıkları araştırmak amacıyla Cork'a geçtiler. Bu sefer ışık hızıyla yapıldı neredeyse ve Joyce çok üzüldü. 15 aralıkta Stanislaus'a yazdığı mektupta, sabahın dört buçuğuna kadar uyumadığını, Trieste, Londra ve Bükreş'teki ortaklara acele mektuplar gönderdiğini yıldırım telgraflar çektiğini sonra saat 7'de "bir topla" uyandırıldığını yazıyordu: "Bardaktan boşanırcasına yağan bir yağmur ve sisli bir havada, Kingsbridge'e (istasyon) gittim arabayla. Sabah 8'de Cork için yola çıktık, öğleden sonra 1'de vardık. Beş saat kadar, yağmurlu sıkıcı bir havada Cork'ta gezindik. Akşam üzeri 6'da Dublin'e gitmek için yola düştük ve gece 11.30 gibi vardık. Gece yarısı evdeydim, yemeğimi yedim ve elde ettiğim sonuçları yazmak için sallanan karyolama oturdum, gece üçte soyunup yatağa girdim. Bu iş başladığından beri gece 3 veya 3.30'dan önce yatağa girmedim." [13]

"Gece gündüz" çalışıyor olmaktan şikâyetçiydi. Tahta sıralar satın aldı, seçkin konuklar için de 200 Windsor koltuk.[14] Duvarlar beje boyandı, orta koridor için bir halı ayarlandı, orkestra çukurunun çevresine saksıya dikilmiş palmiyeler kondu. Bu zarafetler İrlandalı elektrikçiyi habersiz ayrılmaktan alıkoyamadı; ortaklar o adamı tuttuğu için Joyce'u suçladılar. İkinci bir adam almak zorunda kaldı ama o da son anda ayrıldı. Üçüncüsü bulundu. Joyce açılış afişlerini bizzat kendisi tasarladı, Volta projesinin başarısını kanıtlayarak alacaklıları defetmekte kullansın diye birkaç afiş de Stanislaus'a yolladı. Çalışacak işçi ilanı verdi, 200 kadar aday başvuruda bulundu, seçmeden önce 50 kişiyle mülakat yaptı.[15]

20 aralık pazartesi günü nihayet sinema açılışı yapıldı. *Evening Telegraph* girişimi "Volta" başlığıyla yazdığı bir makaleyle candan karşıladı:

> Dün, Mary Street, 45 numarada, davet edilen birçok seyircinin önünde çok ilginç bir sinema gösterisi yapıldı. Gösterinin yapıldığı salon, amaca uygun şekilde tasarlanmış, takdir edilecek kadar güzel donatılmış. Gerçekten de halkın sahip çıkmasını hak edecek bir eğlence mekânı yaratmak için hiçbir masraftan kaçınılmamış. Sinema İtalyan tarzında yapılmış gibi geldi bana o yüzden

sıradan, geleneksel tarzda olanlara benzemiyor.* Başlangıç için iyiydi hatta yeni bir çevrede yeni yerleştikleri bir binada kusursuz bir film gösteriminin ne kadar zor olduğunu hatırlarsak özellikle başarılı olmuş bir performanstan söz edilebilir. Gösterilen filmler *Paris'in Ilk Öksüzler Yurdu* (La pouponnière) ve *Beatrice Cenci'nin Trajik Öyküsü*. Bu en sonuncusu, mükemmel olduğu halde festival dönemi arifesinde insanın görmeye arzu edeceği, neşelendiren bir film olmaktan uzaktı. Ama çok takdir edildi ve alkışlandı. Yaylılardan oluşan küçük bir orkestra, akşama kadar insanı alıp götüren şarkılar çaldı. Gösterimin sorumluluğunu almış olan, bunu yerine getirmek için canla başla çalışan James Joyce, açılış töreninin böyle başarılı geçmesinden dolayı kutlanmayı hak ediyor.[16]

Bu yazının kopyaları, Prezioso'ya gösterilerek *Piccolo*'don bir "par" (paragraf) elde etmek için Stanislaus'a gönderildi: "I nostri Triestini in Irlanda" (İrlanda'da Triestelilerimiz) veya böyle bir şey, benimle ilgili küçük bir ima olsun. Edison ve Americano'nun sahiplerinin girişimlerinden de (isimlerini *vermeden*) buradaki açılıştan biraz bahset."[17] Kendi kendinin reklamını yapmak için sarf edilen bu ufak ölçekli çabaların ustaca yapıldığı da göz önüne serilmeliydi.

Duyuruların hepsi zamanında yapıldı ama kötü hava yüzünden sinemaya ilgi yoğun olmadı. Yine de ortaklar sinemanın tutacağı konusunda tatmin olduklarından ayrılmaya karar verdiler. Machnich ve Rebez, Bükreş'e gitmek üzere yılbaşından bir gün önce ayrıldılar. Joyce, Recorder'dan 29 aralıkta asıl ruhsatı almak için bekledi yalnızca. Ruhsat çıkınca o da sinemanın yönetimini Novak'a bıraktı, çünkü kendisi Dublin'de kalmayı istemiyordu.

İki küçük iş ayrıca zamanını aldı. Birisi Trieste'ye havai fişek ihraç etmesini önerdi ama bu ticaretin çok tehlikeli olacağını düşündü.[18] İrlanda tüvitlerinin (Tüvit: bir çeşit yün kumaş -ç.n.) acentesi olma planının da üzerine gitti. Triste'de onlar adına hareket edecek şekilde Dublin Yün Şirketi'yle sözleşme imzaladı. Gorman'a söylediği gibi Trieste'deki bazı erkek öğrencilerini, İrlanda evişi-yün örgülerle giydirdi.[19]

Bu seyahatinde arkadaşlarından çoğunu görmedi yine de birkaç karşılaşma oldu. Grafton Street'teki Bewley's Café'de Richard Best'le karşılaştı, ondan para isteyeceğini sanmasın diye gösterişli bir şekilde cebinden çıkardığı para destesini baş parmağıyla sayar gibi yaptı. (Bunun Volta'nın parası olduğunu tabii ki söylemedi.) Ona edebiyatta yapmak istediklerinden söz etti. D'Annuzio gibi önemli bir şey yazmayı umut

* Dublin'de normal sinema olmadığından zaman zaman kiralanan salonlarda film gösterimi yapılırdı.

ediyordu.[20] O zaman halen bir çocuk olan Charles Duff'ı* gördüğüne çok sevindi. Duff, Almanca ve İtalyancayla ilgileniyordu, tesadüfen rastlayan Joyce, Volta'da bedava film izlemesi için onu sinemaya davet etti, filmlerden sonra da çörek ve kahve ısmarladı.[21] George Roberts'ı da değişik zamanlarda gördü, Roberts, *Dublinliler*'in ilk tashihini Joyce hazır Dublin'deyken onun göreceği hale getirmeyi umuyordu ama yetişmedi.

Volta sinema projesinden başka Joyce'u üzen küçük dramalar yine Nora'yla ilgiliydi. Barışmalarının ardından gelen bu ikinci ayrılık onda daha büyük sarsıntılar yarattı. Ekimde ayrılmalarının üzerinden geçen birkaç günde Joyce hâlâ, bir gece eve geç döndüğü için kendisine ahmak diyen Nora'ya kırgındı ve onu cezalandırarak soğuk, iki cümlelik bir tebrik gönderdi sadece. Sonra 27 ekimde, İrlandalılara ve kendi yalnızlığına duyduğu nefreti yansıtan bir mektup yolladı: "Etrafımda dolaşan zinacı papazlardan, onların uşaklarından ve sinsi kadınların hayalinden başka kimseyi görmüyorum. Benim için buraya gelmek veya burada olmak hiç iyi bir şey değil. Belki de yanımda olsaydın bu kadar fazla acı çekmezdim." Yine de geçmişte yaşadıkları, onu gücendiren üç olaydan bahsetmekten kendini alamamıştı mektupta:

> Trieste'den ayrılmadan birkaç gün önce seninle Via Stadion'da (konserve için cam kavanoz aldığımız gün) yürüyorduk. Yanımızdan bir papaz geçti ve sana "Bu adamlardan birini gördüğünde, bıkkınlık veya tiksinti duyuyor musun?"† diye sordum. Bana kısa ve soğuk bir cevap verdin. "Hayır, duymuyorum". Görüyorsun, ben böyle küçük şeyleri hatırlıyorum. Verdiğin bu cevap beni incitti ve konuşmadım. Bana söylediğin bu ve buna benzer diğer küçük şeyler uzun bir zaman aklımda kalıyor. Sen benim yanımda mısın Nora, yoksa gizliden gizliye bana karşı mısın?
>
> Ben kıskanç, yalnız, halinden memnun olmayan gururlu bir adamım. Niye daha sabırlı ve nazik olmuyorsun bana karşı? Birlikte *Madame Butterfly*'a gittiğimiz gece bana çok kaba davrandın. Ben sadece seninle birlikte o nefis insanı alıp götüren müziği dinlemek istedim. Kadın ikinci perdedeki *Un bel dì*: "Bir gün, elbet bir gün, denizin en ücra köşesinden külah gibi yükselen dumanı göreceğiz ve sonra gemi görünecek" umudunun şarkısını söylerken ruhunun erimiş bir vaziyette benim ruhumla birlikte salınmasını, onu arzulamasını hayal ettim. Ama beni hayal kırıklığına uğrattın. Sonra kahveden eve geldiğim bir gece yatağına gelip yapmayı umduğum her şeyden, gelecekte neler yazacağımdan, hayatımı gerçekten sürükleyen sonu gelmez heveslerden söz etmeye baş-

* Duff, James Joyce and the Plain Reader'ı (Londra 1932) yazacaktı.

† Joyce'un ömür boyu taşıdığı bir görüştü bu. Harriet Weaver'e İrlandalı papazları, İsalı haçları silah olarak kuşanmış barbarlar.[22]

> ladım. Beni dinlemedin. Biliyordum ki çok geçti, üstelik bütün günün yorgunluğu üzerine çökmüştü. Ama beyni umut ateşiyle tutuşmuş, kendine güvenen bir adam ne hissettiğini başka birine söylemek zorunadır. Bunu senden başka kime söyleseydim?[23]

O ne hissediyorsa Nora da onu hissetmeliydi; yoksa düşmandı. Ruh hali değişir: "Sana duyduğum aşk, bir çeşit tapınmadır". Nora mektubun havasındaki böylesine hızlı değişimleri anlayamıyordu; kendini çok mutsuz hissettiğini, kendisinden bıkmış olduğundan korktuğunu söylediği bir mektup yolladı. Joyce onu avuttu, kendisinden hiçbir biçimde kuşku duymamasını istedi: "Biliyorum ve hissediyorum ki; eğer gelecekte güzel, soylu herhangi bir şey yazacaksam, buna ancak senin kalbinin kapısını dinleyerek yapabileceğim." Onun için şapka, etol, manşonlu takım olarak bir samur kürk baktığını bildirdi[24] Muhtemelen fiyatları henüz araştırmamıştı çünkü bir iki gün sonra, 1 kasımda samur kürk sincaba düştü: "Kenarları menekşe renginde sincap kürkünden şapka, sincap derisinden gri uzun geniş bir etol ve çelik zincir üzerine yapılmış, yumuşak dokuma bej manşon, her ikisinin de kenarları mor atlastan şeritlerle bezeli." Bu güzel alışverişi henüz yapamıyordu ama eğer Volta başarılı olursa mutlaka yapacaktı. Bu arada bir aşk işareti olarak birkaç çift eldiven ve Trieste'de İrlanda tüvitleri acentesi olma yolunda elde edilmiş birkaç metre Donegal tüvidi göndermişti. Ayrıca hazırlaması biraz zaman alacak özel bir hediyeden dem vurdu: Bu *Oda Müziği*'nin çini mürekkebiyle, özel kesilmiş parşömenlere yazılmış elyazması bir kopyası olacaktı: Kapağa onun isminin baş harfleri ve Joyce'unki dolanarak yazılacaktı. Sevgisini belli eden bu kanıtlarla Joyce, Nora'yı neşelendirmeye çalıştı: "Sen üzgün küçük birisin ben de şeytanca düşünen melankolik bir adamım, o yüzden bizimkisi benim hayalini kurduğum epey kederli bir aşk. Fotoğraftaki sıkıcı genç adam için (Joyce'un kendisi) gözyaşı dökme. Buna değmez kendisi, sevgilim."[25]

Eğer Trieste'de, alacaklıları Joyce orada yokken defetmekle ve evi idare etmekle uğraşmıyor olsaydı, Nora avunmuş olabilirdi. Scholz isimli ev sahibi, Joyce'ların orada barınmalarına, yaygara çıkarmadan izin vermeyerek eşsiz biri olduğunu kanıtladı! Kasımın ortasında, Stanislaus adına bir mahkeme celbi çıkartıp, ekim ve kasım ayının iki sterlini bulan kirasını hemen ödemesini yoksa tahliye edileceklerini söyledi. Ağabeyinin Dublin'e yaptığı bu ikinci geziye soğuk bakmış ve ona hiç yazmamış Stanislaus hemen, para isteyen bir telgraf çekti.

Joyce kardeşinin bu pek görülmeyen talebini karşılamayı çok istedi ama hep yaptığı gibi cebindeki paranın kanat çırpmasına sessiz kaldı. Bunun bir nedeni, bolluk haberleri Dublin'de yayılmıştı ve eğer eski alacaklılar peşinde değilse bu kez de borç

almak isteyenlerin hedefi olmuştu. "Devin benden iki kez borç aldı ve benden M ve R'ye gidip (Machnich ve Rebez) borç alabilmek için teminat vermelerini söylememi istedi! MacDonnel diye bir tıp öğrencisi ne zaman görsem benden borç alıyor, kaçmaya çalışıp tramvayda rastladığım "Corley"* de öyle. Onları tersleyemem çünkü kitabımı düşünüyorum." Çok az sayıda yazar okuyucu çekmek için bu kadar fazla şey yapmıştı. Başka bir planı da şuydu: "Eileen için yeni elbiseler satın aldım, onu buradan kurtarıp, şan dersleri aldıracağım."[26] Sonra alınacak eldivenler ve tüvidler vardı. Daha da kötüsü, John Joyce, konjonktivit olmuş, Jervis Street Hospital'a kaldırılmıştı, bu yüzden Fontenoy Street 44 numaranın oynak dengesi ve geçimi de Joyce'un üzerine kalmıştı. Sanki Trieste'deki ev sahibi Scholz'la yarışırmış gibi ev sahibinin Dublin şubesi 1 aralıkta tahliye talebiyle protesto çekti. "Noel geldiğinde sokakta olacağız" diye Stanislaus'u uyardı Joyce, aynı zamanda Volta projesinden üçte bir pay önermeyi de ihmal etmedi. Birkaç şilini bir araya getirdi ve Trieste'ye telgraf havalesi yaptı. Yılbaşı akşamı John Joyce, Vergil'den (Vergil: Eski Roma'nın ünlü şairi. En önemli eseri *Aeneid* -ç.n.) neredeyse tam doğru bir alıntı yaparak Nora'ya göndermek için birkaç şilin daha topladı: "*Non ignara malorum miseris succurrere disco*"† James iki yerine bir aylık kira vererek Scholz'u defetme, diğer alacaklıları da Volta posterlerini göstererek püskürtme talimatları verdi.

Bu talimatlar işe yaradı gerçekten ama doğaldır ki Nora'nın sinirleri de yıpranmıştı. Joyce'a her an kapı dışarı edilme tehdidiyle, böyle ayrı yaşamaya artık dayanamayacağını söyledi. Joyce, orada olup destek olamayışının verdiği aşırı duygusal bir yaranmayla, "Bir kraliçe gibi yazıyorsun. Yaşadığım sürece o mektubun ruhumda meydana getirdiği üzüntüyü, küçüklük duygusunu, sessiz vakarını hep hatırlayacağım" diye yazdı. Kendine yüklenerek onu kendisini terk etmeye çağırdı, çünkü daha fazlasını hak ediyordu: "Eğer beni terk edersen sonsuza kadar senin Tanrıdan bile kutsal anınla yaşayacağım. Senin ismine dua edeceğim."[27]

Nora, duaları gereksiz kıldı. Kendi öfke nöbetinden çoktan pişman olmuştu, hemen iki sevgi dolu mektup yazarak o kötü mektubu telafi etti. Joyce 19 kasımda çılgına dönmüş olarak, romantik bir üslupla, sanki kız ona halen uzak, muhteşem biriymiş ve bu yüzden doğrudan hitap etmek tehlikeliymiş gibi üçüncü tekil şahısta betimledi. Triesteli ortaklarına Finn's Hotel'de kalacak yeri nasıl bulduğunu anlatıyordu:

---

* *İki Çapkın* öyküsündeki arkadaşlardan isim ve fizik olarak birinin prototipi.

† "Kendim de çektiğimden, sıkıntı çekenlere nasıl yardım edileceğini bilirim." Aeneid'te Dido mali, not malorum der. Joyce, Vergil'in bu sözünü *Ulysses*'te daha ileri götürür. (617[710]): "Haud ignarus malorum.."

> Yer tamamen İrlanda kokuyor. Yurtdışında ve birçok ülkede öylesine uzun zaman kaldım ki bir şeydeki İrlanda tadını hemen hissedebilirim. Karmakarışık masa İrlanda'ya aitti, yüzlerdeki merak, kadının ve hizmetçisinin acayip bakışları da. İçinde doğduğum; onun eski isimlerinden birini taşıdığım halde garip bir ülke burası benim için... Tanrı'm, gözyaşlarımı tutamıyorum! Niçin ağlıyorum? Çünkü onun (Nora -ç.n.) şu odadan bu odaya dolaştığını, bir şeyler yiyişini, rahat giysilerle, alımlı ve dikkatlice, erkeklerin ruhlarını ve bedenlerini yakan o küçük ateşi gizli kalbinde devamlı taşıyarak dolaşmasını düşünmek çok üzücü... Ben dünyadaki güzelliği, yaşamın bağrındaki gizemi, bir çocuğu olduğum ırkın kaderini ve güzelliğini, daha bir çocukken inandığım merhamet ve manevi saflığı onun aşkında buldum.
>
> Ruhu! İsmi! Gözleri! Bana tuhaf, karmakarışık, yağmur içmiş çitlerde büyümüş mavi yaban çiçekleri gibi, enfes görünüyorlar. Benim yanı başımda titreyen ruhunu duyumsadım ve geceye fısıldadım ismini, gözlerinin ardından bir rüya gibi akıp giden dünyanın güzelliğini görünce ağladım.[28]

Bu mektup Joyce'un, *Sanatçının Portresi*'nin son iki bölümündeki "ışınlar yeryüzünü kavurdu, insanlarla meleklerin yüreklerini tüketti: Onun başına buyruk gönlü olan gülden yayılan ışınlar"[29] cümlelerindeki lirik hayal gücüne eriştiğini gösterir. Orada da bir kız dünyanın güzellik hayali haline gelir. Tuhaf bir kaydırmayla, Joyce, *Sürgünler*'deki bir mektuptan aldığı benzer bir ifadeyi, orada Richard olarak kendine değil, Bertha'ya "Sizin yüzünüz de bir çiçek zaten ama çok daha güzel. Dikenli çit ardında açan bir kır çiçeği" diyen rakibi Robert Hand'e atfederek kullanır. *Ulysses*'te Bloom, Molly'ye "dağ çiçeği"[30] der.

Bir kez daha barıştığı için mutlu olan Joyce önceki ziyaretinde olduğu gibi yine, Nora'nın bedeni için duyduğu şehvetle, onun manevi hayaline ateşli tapınma arasında gidip geliyordu. "Kamışım halen sıcak, sert, kalbimin loş manastırlarında zavallıca sana tapınırken zayıf bir ilahi yükseldiğinde, sana yaptığı hayvansı dürtmeden dolayı titriyor hâlâ."[31] Bir kez daha kendisine âşık olunacak ve yine de cezalandırılacak dikbaşlı çocuk rolüne bürünüyordu. Üslup Verlaine'in Ama ses Masoch'undur.* (Leopold von Sacher-Masoch (1836-1895) Avusturyalı romancı -ç.n.) Sonra da *Sürgünler*'deki Richard gibi, Nora'ya daha önce tanıştığı genç adamlarla yaptığı gezintileri tüm ayrıntılarıyla anlatsın diye yalvarıyordu. Kendinden biraz tiksinmiş, hem tövbekâr hem de memnun "Bu dünyada benim gibi birini sevmen nasıl mümkün olabilir ki?"[32] diye soruyordu. Nora'yla Joyce birbirlerine Bloom'la Martha Clifford'ınkilerden çok daha açık-saçık mektuplar yolladılar.

---

* Joyce benliğinin bu yansımasıyla *Ulysses*'teki Circe bölümünde alay eder.

Triesteliler, para artırmak amacıyla Finn's Hotel'den çıkıp, Mary Street'teki tiyatronun üst katındaki pansiyona taşınmaya karar verdikten ve Joyce oda paralarını ödedikten sonra, 10 aralıkta yeni bir sevgi patlaması yaşadı. Hizmetçi kıza Nora'nın odasını göstertme fırsatını bulmuştu çünkü. "Nasıl heyecanlandığımı, halimi gözünün önüne getirebilirsin" diye yazdı. Kendi sadakatini anlatmak için Hıristiyanlık düşleminden faydalandı:

> Bu gece daha önce yazdığım gibi yazmayacağım sana. Erkeklerin hepsi, sevgilim hayvandır ama hiç değilse bende zaman zaman bundan daha yüksek bir şey de var. Evet kimi zaman aşk yüreğimin sunağında sonsuza kadar yanan kutsal ve saf ateşin kendi ruhumu da yaktığını hissetmişimdir. O küçük yatağın yanında diz çöküp kendimi gözyaşı seline bırakabilirdim. Ben yatağa bakarken gözlerime yaşlar sökün ediyordu. İsa'nın içinde yattığı yemlik önünde diz çökmüş ve ona dua etmiş Doğulu üç kral gibi oraya diz çöküp dua edebilirdim. Onlar çölleri, denizleri aşmışlar, yeni doğmuş küçük bir çocuğun önünde diz çökmek için yeteneklerini, bilgeliklerini, krallık kafilelerini getirmişlerdi ben de hatalarımı, ahmaklıklarımı, günahlarımı getirmiş, beni düşlemiş küçük bir kızın yatağının dibine bırakmayı arzulamıştım.[33]

Yılbaşı hediyesi olarak, şiirlerinin yazılı olduğu elyazması parşömeni "sadakatli aşkına karşılık olarak" ona gönderdi ve yirmili yaşlarının kurumlu havasıyla, sondaki düşü tekrar ederek âdeta şunları ekledi:

> "Belki sana şimdi gönderdiğim bu kitap ikimizden de uzun yaşayacak.* Belki kim bilir bazı genç erkeklerin, kızların (ya da çocuklarımızın çocuklarının) parmakları, isimlerinin baş harfleri kapakta birbirine dolanmış iki âşık bu dünyadan çoktan göçüp gittiğinde parşömen yapraklarını çevirecek. O zaman aşkım, insan tutkusuyla çıldırmış zavallı bedenlerimizden hiçbir şey kalmayacak, birbirlerinin gözleriyle birbirini gören ruhların nerede olabileceğini kim söyleyebilir o zaman. Eğer Tanrı sonsuza değin, Aughrim veya Oranmore kırında açmış, yağmur içmiş, kara-mavi yalnız bir çiçek için sonsuza kadar beni estirseydi, ruhumun rüzgârda toz gibi dağılması için dua ederdim."[34]

Dublin'deki ikibuçuk aylık kalışında Joyce önce siyatik sonra, kız kardeşlerinin ima ettiği gibi Dublin onu kabul etmediği için tekrarlayan iritisle boğuştu.[35] "Medeniyete geri dönüyorum" dedi John Eglinton'a. Recorder'dan Volta sineması için ruhsatı alır almaz, Eileen'le ayrılmak için hemen hazırlığını yaptı.[36] Stanislaus bir kız kardeşin yeterli olacağını söyleyerek karşı çıktı ama Joyce onu getirmekte kararlıydı.

---

* Nora Joyce bu kitabın üzerine titredi, onun ölümünden sonra George Joyce sakladı. Şimdi (1981) kitap Stephen Joyce'tadır.

Fontenoy Street 44 numaradaki "dehşet ev" ona uygun bir yer değildi, hep birlikte idare etmeliydiler.[37] Eileen'e eldiven ve kaban aldı,[38] 2 ocakta Trieste'ye gitmek için Dublin'den ayrıldılar.

Bu kez gözlerindeki iltihaplanma daha kötüydü ve Akdeniz iklimi iyi gelmedi. Stanislaus evi geçindirmeyi sürdürürken, Joyce gözlerini bir ay dinlendirmek zorunda kaldı. Şubata kadar yerinden kımıldayamadı hatta o zaman bile hayat tarzı kardeşine hiç uymuyordu. Scuola Berlitz'ten ayrıldığından beri Joyce beyefendilere yakışan bir sabaha alışmıştı, (Budgen'a söylediği gibi "aklın en iyi haline geldiği")[39] öğleden sonra yoğun çalışıyor, akşam kafasına göre takılıyordu. Stanislaus kahvaltısını yapıp evden çıktıktan bir-iki saat sonra, on gibi uyanıyordu, Nora kahvesini, kahvaltısını yatağına getiriyordu. Eileen'in tasvir ettiği gibi "kendi düşünceleriyle boğulmuş vaziyette"[40] saat on bire kadar öylece uzanıyordu. Arada bir Polonyalı terzisi uğrar, yatağın kenarına oturur ciddi ciddi bir şeyler anlatır, Joyce da kafa sallayarak dinlerdi. Saat on bire doğru yataktan kalkar, tıraş olur ve piyanonun (diken üstünde bir ödeme planıyla taksitle alınmış) başına geçerdi. Çoğu zaman şarkısı bir senet sahibinin gelişiyle kesilirdi. Joyce'a gelenler bildirilir, ne yapılacağı sorulurdu. Uysalca "hepsini içeri alın" derdi sanki gelen bir orduymuş gibi. Alacaklı içeri girer, önce parasını isteyerek biraz kafa şişirir, sonra bir de bakardı ki müzikal veya politik bir tartışmanın içine giriverrmiş. Ziyaret bitince Joyce piyanoya geri dönerdi ta ki Nora "ders olduğunun farkındasın herhalde" ya da "yine kirli gömleği giymişsin" diye araya girene kadar. Joyce buna sakince "Çıkarmayacağım"[41] diye cevap verirdi. Artık bu işte biraz ustalaşmış Nora'nın pişirdiği yemeklerle, saat bir gibi öğle yemeği yerlerdi.

Öğle yemeğinin ardından oldukça düzenli biçimde dersler 2'den 7-8 ve hatta akşam 9'a kadar devam ederdi. Joyce dersleri genellikle evde verirdi, ara sıra Scuola Municipale'de bazen de öğrencilerin evinde ders verdiği de olurdu.* Herbert Gorman'a, öğrencilerinden birine, iki haftada bir Bari'den Trieste'ye gelen geminin kaptanı Dehan'a verdiği dersin ne kadar zahmetli olduğunu şöyle anlatmıştı: "O günlerde" diyor Gorman "Joyce evden çıktıktan sonra Piazza Giambattista Vico'yu yürüyerek geçer, Montuzza tüneline girerdi, buradan Free Port'un kapısına giden elektrikli bir tramvaya atlardı, sonra Punto Franco'ya kadar atlı tramvayla devam ederdi, limana gelince gemidekilere işaret eder, oradan gönderilen küçük bir kayıkla gemiye götürülür, güverteye tırmanır, denizcinin birine kaptanı buldurur, sonra ders veri-

* Talebelerinden biri, ateşli genç bir Siyonist olan Moses Dlugasz'ti. *Ulysses*'te ülkeye ait olmayan Dlugasz isimli bir Dublinli domuz kasabıdır, murdar etleri Siyonist bildirilere sarar.[42]

lecek sessiz bir yer arar ve dersi verirdi (kaptan da su katılmamış bir aptaldı), ders bittikten sonra onu Punto Franco'ya götürecek bir denizci bulur, oradan atlı tramvaya binip Free Port'a gider, onu Montuzza tünelinin ağzına kadar götürecek elektrikli tramvaya atlar, sonra Piazza Giambattista Vico'yu yürüyerek geri gelir ve evine ulaşırdı. Bu olağanüstü çaba için otuz peni alırdı". (62 sent.)[43]

Derslerde, Avusturya'da üretilen uzun Virjinya purolarından içerdi, ders aralarında şekersiz kahve, öğleden sonra çay. Akşamleyin ya yine derslere devam ederdi ya da Nora'yla karar vermişlerse -ki haftada iki kez böyle olurdu- opera veya tiyatroya gitmek için dışarı çıkar, öğrencilerini gönderirdi. Eva ve Eileen de çoğu kez çocukları alıp bir filme götürürlerdi, böylece tüm kafile gece 11 olana kadar eve dönmezdi. Çocukların karnı doyurulduktan sonra Joyce, Giorgio'yla oynar, Lucia'yı söylediği bir ninninin eşliğinde sallayarak uyuturdu. Sanatsal değerinden çok şefkatiyle ünlü olan ninni şöyleydi:

> C'era una volta, una bella bambina
> Che si chiamava Lucia
> Dormiva durante il giorno
> Dormiva durante la notte
> Perché non sapeva camminare
> Perché non sapeva camminare
> Dormiva durante il giorno
> Dormiva durante la notte.[44]
> (özetle, Lucia adında minik bir bebek vardı, yürümeyi bilmediğinden, gece gündüz uyurdu -ç.n.)

Pazarları Joyce'lar evde kalırken Eva ve Eileen aksatmadan kiliseye giderlerdi. Nora, sık sık Eva'dan onun adına bir dua okumasını isterdi ama kiliseye gidip kendi duasını kendisi etmek için hiçbir hamle yapmadı.[45] James ve Nora'nın evli olmadıklarını öğrenince Eva çok şaşırdı ve onları nikâh yapsınlar diye ikna etmeye çalıştı. Nora buna hevesliydi ama Joyce'un bundan haberi olmayınca mesele unutuldu.[46] Yunan Ortodoks Kilisesi'ne ara sıra, Trieste'ye geldiğinden beri yaptığı gibi Joyce da gidiyordu. Papazın zamanın çoğunu kapılarının ardında geçirip, ayin sırasında ancak birkaç kez ortaya çıkması hoşuna gidiyordu. Ayinin sonunda çok eğlendi: "Elinde, içinde ekmek parçaları olan büyük bir tepsiyle kilisenin yan kapısından koşarak gelen bir çocuk görünüyor, sonra peşinden gelen papaz ekmek parçalarını kapışan inançsızlara dağıtıyor. Dehşet komik!"[47] Kutsal Hafta (Paskalya'dan önceki hafta -ç.n.) boyunca kız kardeşlerine tuhaf gelecek şekilde davrandı. Ekmek-şarap ayinini ve müziği

vazgeçemeyecek kadar çok seviyordu ama dini açıdan kıymet vermediğinden Eileen veya Eva'yla birlikte kiliseye gitmedi, onların yanına oturmadı. Kendi başına gelip bir köşeye çekildi ve tören bitince beklemeden ayrıldı. Kız kardeşlerini kiliseye gitmekten alıkoymaya çalışmadı ama kendisinin oraya gitme nedeninin dini değil estetik olduğunun altını çizdi.*

Dublin'den uzak oluşu oradaki iki girişiminin, *Dublinliler* ve Volta'nın raydan çıkmasına neden oldu, her ikisi de kötü gitti. Dublin'deki George Roberts'ın müsveddeleri gönderme sözü halen yerine gelmemişti. Üstelik kitabın ona zarar verebileceğini düşünmeye başlamıştı. Her şeyden önemlisi kurumsallaşmış bir yayınevi değildi. Yakında evli mazbut bir adam durumuna dönüşme ihtimali de vardı. Kitabın nasıl bir şey olduğu dışarı sızdıkça bugüne kadar Dublin'de var olan örtülü baskılara açıktan karşı koymak gerekecekti. Roberts'ın endişeleri, *İdarehanede Ulusal Bayram Günü* isimli öykünün, Grant Richards'a gönderildiği zamana göre şimdi daha güzel yazılmış şu kuvvetli bölümünde toplanmıştı:

> -İyi ama baksana, John, dedi Mr. O'Connor. İngiltere kralına neden hoş geldin diyelim? Parnell kendisi de...
> -Parnell öldü, dedi Mr. Henchy. Bakın ben olaylara şöyle bakıyorum. Bu adam tahta oturuncaya kadar anasını bekleye bekleye saçları ağırdı. Keyfine düşkün bir adam, bizim hakkımızda da kötü bir niyeti yok. Bayağı doğru dürüst bir adam, bana sorarsanız, hiç öyle bozuk bir tarafı yok. Şunu diyor kendi kendine: "İhtiyar bu yabani İrlandalıları görmeye gitmedi hiç. İsa hakkı için, ben kendim gidip göreceğim, ne menem şeylermiş" Yani şimdi dostça bir ziyarete gelen bir adama hakaret mi edeceğiz? Ha? Doğru mu böyle yapmak, Crofton?-
> Mr. Crofton başını salladı.
> -Bunlar iyi hoş da -dedi. -Mr. Lyons, tartışmaya hazırlanan bir tavırla -Kral Edward'ın hayatı, hani...
> -Geçmişi unutalım, dedi Mr. Henchy. Ben adama kişi olarak hayranım. Senin benim gibi zevkine düşkün bir adam. İçkisine biraz düşkün, biraz da serseri, belki, hem de iyi sporcu. Ne yani, İrlanda milleti adamın hakkını veremez mi?-
> (M. B. s. 148)

---

* İki kız kardeşinden Eileen'in kendine güveni daha fazlaydı, uyumluydu ama Eva, Dublinli Joyce'larla içinde bulunduğu karmaşaya alışkın olduğu halde Trieste'deki Joyce'larla başa çıkamadı ve 9 Temmuz 1911'de Dublin'e geri döndü. Eva'nın dönüşünden hemen sonra kız kardeşlerden biri Mabel (Baby) Dublin'de tifodan öldü. Joyce babasına bir mektup yazdı, mektup günümüze kalmasa da içinde diğer yazışmaların ortaya çıkardığı bir pişmanlıktan, ölen kızı İrlanda'da yaşamaya zorlayan şartlara duyduğu kızgınlıkla birleşen derin bir üzüntüden söz ediyordu.[48]

Joyce gerekli değişiklikleri yapmayı 23 Mart 1910'da kabul etti, Roberts şirketin müsveddeleri ona nisan başı yollayacağını, kitabın da mayısta yayımlanacağını umduğunu bildiren bir mektup yazdı. Ama "... Bayram Günü"nün müsveddesini göndermediği gibi 10 haziranda Joyce'un "uğursuz yaşlı kancık anası" yerine "yaşlı anası" demesinin yetmeyeceğinden sızlandı ve tüm bölümü yeniden yazmasını istedi. Joyce bunu reddetti, Yedinci Edward yaşarken bile Grant Richards'ın (İngilizdi. ç.n) bu bölüme hiçbir itirazının olmadığını belirterek, İrlandalı bir yayıncının Yedinci Edward'ın artık öldüğü şu zamanda bu bölüme karşı çıkmaya hiç hakkının olmadığını söyledi. Roberts cevap vermedi. Yayımlamadan vazgeçilmese de aydan aya ertelenip durdu.

Dublinliler böyle engellenirken, Volta önce sendeledi sonra düştü. Novak'ın yönetimi altında sinema başabaş noktasına bile gelemedi. Stanislaus belki de ağabeyinin işletmeyi ihmal etmesi yüzünden bu sonun kaçınılmaz olduğunu düşünmekte haklıydı. James'in, Triesteli bir bisiklet satıcısından Dublin halkının acayip dönüşlerine anlam vermede çok daha başarılı olacağına kuşku yoktu. Diğer yandan ünü ters tepiyordu: Bilet almak için bekleyen birine "Sen Katolik misin? Oraya gidemezsin"[49] deniyordu. Hep İtalyan filmi gösterilmesi de iyi olmadı. Ortaklar, şimdiye kadar yatırmış oldukları 1600 sterlinden daha fazla kaybetmemek için sinemayı bu gidişattan kurtarmaya karar verdiler. Bu payın çoğunu da Novak'ın kendisi yatırmıştı. Joyce, babasından Volta'yı İngiliz şirketi; Provincial Theatre Company'ye önermesini istedi. John Joyce kıpırdayana kadar, Novak bin sterline neredeyse yüzde kırk kayıpla onlara ciro etti.[50] Kendi payı olan 40 sterlini de alacağı izlenimiyle, Joyce kısa bir zaman için uğraştı ama ortakları kayıplarına işaret ederek, onun gözünü açtılar. Ya hiçbir şey ya da hemen hemen hiçbir şey alamadı, Schmitz'e yolladığı mektupta dolandırılmış olduğundan -ki pek haklı bir suçlama sayılmazdı- şikâyetçiydi. Schmitz de avutucu bir cevap yazdı: "Tüm seyahat boyunca (yani Schmitz'in çıktığı gezi) bu sinema işinden öylesine heyecanlandın ki, bu şeytanlıktan nasıl irkileceğini anlayabiliyorum. Daha önce sarf ettiğim sözlere şunu da eklemeliyim ki, dolandırılmış olmana şaşırman senin temiz bir edebiyat adamı olduğunu kanıtlıyor. Sadece dolandırılmak değil aslında, dolandırılmak ve buna şaşırmak, bunu âdetten görmemek tamamen edebidir."[51]

Temmuzda Volta'nın satışından hemen sonraki günlerde Stanislaus ve James'in durumu öncekiyle kıyaslanmayacak kadar sarpasardı. Eften püften atışmalar ciddi bir ayrılığın habercisiydi aslında. Bu önemsiz olaylardan biri James'in ödünç istediği kütüphane kartı yüzünden meydana geldi. Stanislaus "sana ödünç verdiğim hiçbir şeyi geri vermiyorsun" diye kükredi ve sanki gidecekmiş gibi yaptı. James kapının

arasına bir ayağını sokup, kapanmasını önledi ve Stanislaus kartı verene kadar onunla tartıştı.[52] Kız kardeş Joyce'ların James ve Nora etrafında kümelenmesi Stanislaus'un küskünlüğünü daha da artırdı. Eileen ve Eva da onun ceplerini boş tutma komplosuna katılmış gibiydiler. Bir keresinde Eileen yeni bir bluz almak için ondan para istedi. Stanislaus parayı verdi ama bunun aslında Joyce tarafından ev masraflarını karşılamak üzere istendiğini fark etti. Kendi midesi de çoğu kez boştu. Akşam yemeği taleplerini (parasını ödüyordu) kızlar bazen "Biz Triste'ye evde oturup sana yemek yapalım diye gelmedik"[53] şeklinde lafı ağzına tıkarak karşılıyorlardı. Olay gecesi saat tam 9.30'da dakik bir şekilde akşam yemeği için eve geldi ama ev halkı opera ve sinemaya dağıldığı için ışıklar yanmıyordu. Sürekli olarak uygulatmaya çalıştığı plan durmadan bozuluyordu. Ağabeyinin, kendisinin de çok çekici bulduğu Nora üzerindeki hâkimiyetini kıskanıyor, onun kendisine hiç ilgi göstermemesi ağırına gidiyordu.

Bu düşüncelerden çoğunu Stanislaus dikkatli bir şekilde günlüğüne yazıyordu. James okumayı istediğinde Stanislaus kabul etmedi; kuşkusuz daha önce yaptığı gibi gizlice günlüğü okusun okumasın, bunların içinde ne çeşit bir şey olduğunu Joyce biliyordu. Ama Stanislaus'un içindeki gerilimler onu perişan ederken tıpkı dünyanın yuvarlaklığı hakkında bazı kuşkular besledikten sonra mükemmel kanıtlar bulan bir adam gibi, Joyce'u rahatlatıyordu. Erkekler arasındaki ilişkinin, kaçınılmaz biçimde emin olmayış, kıskançlık, düşmanlık ve şefkatin renkli bir karışımı olduğunu hissediyordu; bu hercümerç için bilinen en iyi isim dostluktu. Kardeşlere özgü olan ilişkiler genel kuraldan güç bela muaf olabilirdi. Stanislaus'a gelince ondaki öfke ancak ve ancak bağımlılıktan başka bir şey ifade etmiyordu.

Stanislaus bu durumu kavramayacak kadar aptal değildi ama kendi iç dünyasında onu bu durumdan kurtaracak irade ve güvenden yoksundu. Kendisi sadece eleştirebiliyor ama ağabeyi üretiyordu. Bir gün yine kendi başına yemek yemek zorunda kalınca, öncekilerden daha ateşlice itiraz ederek; bundan sonra akşam yemeklerini bir restoranda yemekle tehdit etti hepsini. Bir iki gün yemekler, zamanında yapılıp yendi ama çok geçmeden çeşitli bahanelerle Nora ve Joyce yine gecikmeye başladılar. 1910 yılı temmuzunda bir pazar gecesi tam Stanislaus evden çıkmak için hazırlanırken eve geldiler. Öfke nöbetine kapılan genç kardeş bir daha evin yakınına bile gelmeyeceğine dair yemin etti. James hep yaptığı gibi tartışılmayacak kadar geç bir saat olduğunu söylüyordu ki Nora sözünü sakınmadan "bırak ne hali varsa görsün"[54] dedi. Ertesi gün Volta'nın satışından 40 sterlin almayı umuyorlardı, o yüzden Nora alttan alma havasında değildi.

Para gelecek gibi değildi, üç gün sonra Eva, Stanislaus'a "Jim ona biraz para bırak-

mak zorunda olduğunu söylüyor" diyen bir not gönderdi. James de "Eğer bize para vermezsen açlıktan ölürüz." diye bir not yolladı. Hatta sokakta Stanislaus'a rastlayan Giorgio, İtalyanca "Bugün akşam yemeği yemedik. Bunu aklında tut." dedi. Genç adamın üzerindeki baskı muazzamdı, Stanislaus tek desteği esef edilecek gelişmeleri dinledikten sonra onu haklı bulan Francinilerden gördü. Franciniler her zaman ona evde kötü davranıldığını düşünmüşlerdi.[55]

Eğer Stanislaus mutsuzsa geride bıraktığı ağabeyinin evi açlıktan mustaripti. Eileen bu dönemde cereyan eden, birbirine benzeyen acil durumlardan birini şöyle anımsıyordu: James yine özel ders verip parasını almıştı bir gün. Onu yiyecek bir şeyler almaya gönderdiler, tüm ev halkı bekliyordu. Joyce yiyecek yerine Nora'ya satın aldığı elle boyanmış ipek bir eşarpla çıkıp geldi. O anda süse-püse hiç hevesi olmayan Nora[56], kocasını Galway'e gitmekle, annesinin evine dönmekle tehdit etti. Hatta annesine bu anlamda bir mektup yazacak kadar ileri gitti. Joyce, mektubu yazarken omzundan kâğıda baktı ve "Eğer eve gidiyorsan hiç değilse 'Ben' derken büyük harfle başla" dedi. "Ne fark eder ki"[57] oldu Nora'nın cevabı. Bir iki saat sonra öfkesi dilbilgisi düzeyine indi ve daha öncekiler gibi yazdığı bu mektubu da yırttı attı.

Kıt tayınlı birkaç günden sonra Nora da diğerleri gibi Stanislaus'a teslim olmaya hazır hale geldi. James, via Nuova 7 numarada kalan kardeşine bakmaya, onu geri getirmeye gitti. Hata yapmış olduklarını, evdeki herkesin, eskiden olduğu gibi Stanislaus'un da onlarla yemek yemesini istediklerini söyledi. Aradaki soğukluğa onlardan pek de iyi dayanamayan Stanislaus, bu tatlı sözlere kandı ve babasına hitaben kaleme aldığı ama göndermediği mektuba "hata yeniden başladı"[58] diye yazdı. Nora için alınan yeni elbiselerin, cici-bicilerin parasını protesto ederek öderken kendi giysileri eprimiş, havları dökülmüştü. Ne yaparsa yapsın kamçılayarak seli durduramazdı. James'e 1910 ve 1911 yılları hepsi için zor geçmiş olsa da, yılda 200 sterlin kazanmış olduklarını hatırlatacaktı. Eğer James sürekli olarak "burnunun dikine gitmemiş"[59] olsaydı bu yetecek bir tutardı. Doğuştan tutumlu bankada hep parası olan Stanislaus, geri kalan aile üyelerinin budalalıklarına, James'e egemen olan, rahat ve tedbirli yaşamaya karşı küçümseme duygusuna katılmadığı halde, uymak zorunda kalmıştı. 1910 yılı ağustosunda via Barriera Vecchia 32 numaraya taşınmalarına yardım etme konusunda ikna edildi, burada birbuçuk yıl kaldılar. Kendisi via Nuova'daki odasında kalmayı sürdürdü. İki kardeşin arasındaki gerilim sonraki yılda da devam etti, 12 ocakta James soğuk bir şekilde "Trieste'den ayrılmak üzere olduğumu (kuşkusuz duymuşsundur) sana bildirme fırsatı buluyorum." diye yazdı. Öğrencilerinin de karıştığı bazı tartışmalar olmuştu, Stanislaus'un suçlu olduğunu düşündüğü tartışmalarda Joy-

ce: "Benzer bir durumda Parnell'ın önerdiği şeyi yapmaya niyetleyim: Benim gururuma yakışmayan kavgadan kaçıyorum; seni ve cattolicissime'yi (Eva ve Eileen) açlığın vurduğu cahil ve hain ülkenizden benim çağrıma uyarak gelmiş olduğunuz, yedi yıl önce sadece kendi cesaretimle (ve Nora'nın) bulduğum şehirde, burada bırakıyorum. Bakalım ne yapacaksınız? Benim hatalarımın nedeni senin tavrın diye kolayca bahane bulunabilir. Dürüstlük adına son bir girişim eşyalarım satıldığında yapılacak. Paranın yarısı oradan çekilebileceği veya vicdanın sesine göre çürümeye bırakılacağı Trieste'deki bankaya yatırılacak. Umarım ki ben alanı boşalttığım zaman sen ve *kız kardeşler*in elinizdeki kıt olanaklarla arkamda bıraktığım geleneği, benim ve ülkemin şerefi adına taşıyabilirsiniz."[60] Bu acı sözlerin ardından bir uzlaşma yine geldi.

Volta çökünce Joyce, bütün enerjisini *Dublinliler*'e verdi. Roberts'ı istenilen noktaya çekmek imkânsızdı, ama *Dublinliler*'den asla da vazgeçmiyordu. 1910 aralıkta Joyce'a, bazı değişikliklerden dolayı gecikmiş olan "*İdarehanede Ulusal Bayram Günü*'nün müsveddesini gönderdiğini ve 20 ocakta yayımlanacağını umduğunu söylediği bir mektup yazdı.[61] Müsveddeler gelmedi ama yazarını ve tatil mevsimini düşünen Roberts, Joyce ve Giorgio'ya iki kitap gönderdi.

Joyce ona teşekkür edip gerçekten 20 ocakta yayımlanıp yayımlanmayacağını sakınarak sorduğunda,[62] Roberts kaba bir şekilde bir erteleme daha olduğunu söyledi. Şimdilerde dargın olduğu kardeşi Stanislaus'a, 22 Ocak 1911'de şunları yazdı: (K. E. s. 96) "Ülkemin adını ve geleneğini, sanatım için beş yıl sürekli hizmet etme ve sürekli bekleyiş karşılığında çiziktirilmiş üç satır almakla ve beni konuksever bataklıklarından altı yıl önce sürene kadar İrlanda'nın aç erkek ve kadınlarının ceplerine akıttığım 150.000 frank kıta parası karşılığında umursamazlık ve vefasızlık görmekle şaşırmayacak kadar iyi biliyorum."[63] (İrlanda tüvitleri için acentelik yaptığına dair bir gönderme) Roberts 9 Şubat 1911'de halen "... Bayram Günü" öyküsü hakkında endişeleri olduğunu yazdı ve krala ilişkin tüm sözleri çıkarmasını istedi. Bu noktada Joyce, muhtemelen babasının arkadaşı olan Dublinli bir avukata danıştı. Avukat, Joyce'un resmi olarak Birleşik Krallık'ta ikamet etmediği için Roberts'ın isteklerine rıza göstermesi gerektiğini, aksi takdirde sözleşmeyi bozduğu için de Maunsel & Co.'ye 100 sterlin ödemek zorunda kalabileceğini söyledi. Üstelik de sözkonusu bölümü "ölü krala herhangi bir biçimde saldırı" olarak yorumlarsa Dublinli jüriden hiçbir şekilde olumlu karar alamayacağını bildirdi.[64]

Eli kolu bağlı kalmak Joyce'u iyice biledi, onun böyle keskinleşmesi de Nora'nın sinirlerini bozdu. Bir sabah hizmetçi geldikten sonra bile Joyce, Nora'yla yatakta kalmak

isteyince tatsız bir atışma geçti aralarında. Nora bunu reddetti.[65] *Joyce, Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin daha bitirmediği müsveddesini alıp ateşe attı. Tam o anda tesadüfen içeri giren Eileen hemen ocağın başına koştu ve parmaklarının yanması pahasına kitabı kurtarmayı başardı. Ertesi gün ağabeyi üç kalıp renkli sabun ve bir çift eldivenin içinde olduğu bir hediye paketiyle geldi ve minnettar bir tavırla "Bu sayfalar kesinlikle bir daha tekrar yazamayacağım sayfalardır"[66] dedi. *Dublinliler* basılmadıkça o da *Sanatçının Portresi*'ni bitiremiyordu, böylece üzerinde is lekeleri olan, paha biçilmez sayfalar eski bir beze sarılıp kenara kondu.[67]

Roberts uzun süreli insanı delirten sessizliklerinden birine gömülmüştü. 10 Temmuz 1911'de Joyce kızgınca şunları yazdı: "Eğer bu mektubuma hiçbir cevap gönderilmezse o zaman kitabı yayımlamaya hiç niyetiniz yok diye düşüneceğim ve tartışmalı meseleyi, açık mektup olarak İrlanda basınına aksettireceğim. Aynı zamanda Dublin'deki avukatım aracılığıyla anlaşmayı bozduğunuz için size karşı dava açacağım."[68] Aynı zamanda Joseph Hone'a olaya karışmasını istediği bir mektup gönderdi. O sırada Avrupa gezisinde olan Hone'a mektup epey gecikmiş olarak ulaştı, zaten Roberts'ın fikrini değiştirecek bir konumda da değildi. 1 ağustosta Joyce'un aklına garip bir çare geldi; tartışmalı bölüm için Beşinci George'a yazarak yardım istemek. Herbert Gorman'ın işaret ettiği gibi plan garip görünse de Joyce'taki, başvuruların her zaman "en baştakine" yapılması gerektiği düşüncesiyle uyum içindeydi.[69] Clongowes'ta başöğretmene Üniversite Kolej'de rektöre başvurmuştu. Şimdi de bizzat Majesteleri'ne başvurdu. Kuşkulu yerlerin çizilmiş olduğu "... Bayram Günü" isimli öykünün bir kopyasını zarfın içine koydu ve ona "Onun görüşüne göre (içinde toplumsal sınıfına göre öyküde konuşan bir kişi tarafından yapılmış belli imaları barındıran) bölümün, babasının anısına saygısızlık olarak kitaptan çıkarılması gerekip gerekmediğini" sordu. Beşinci George'un etliye sütlüye karışmadığını sekreterinin ağzından belli eden 11 ağustos tarihli "Böyle durumlarda Majesteleri'nin kendi fikrini açıklaması usule uygun değildir"[70] şeklinde bir cevap göndermesi pek şaşırtıcı olmadı. Hiç değilse cevap almış olan Joyce, Grant Richards'la başlayarak *Dublinliler*'in tüm öyküsünü ayrıntılı biçimde yazdı ve dediği gibi İrlanda basınına açık mektup olarak gönderdi.* Mektubun yayımlanması diyordu Joyce "İngiltere ve İrlanda'da yazarın durumunun ne olduğunu biraz aydınlatacak".

Yaptığı sözleşmelerin öyküsünü epey taraflı olarak anlattıktan sonra Joyce tartış-

* Mektubun birer nüshasını Roberts ve Richards'a da göndermeyi ihmal etmedi. Richards 28 Ağustos 1911'de "bir yayıncının karşılaştığı zorlukları tam anlamıyla kavramış olduğunu sanmıyorum... Ama yine de..." şeklinde yanıt yazarak mektup için teşekkür etti.[71]

malı bölümü sunuyordu. Burada zekice hesaplanmış bir şey vardı: Eğer herhangi bir editör içindekiyle birlikte mektubu yayımlamaya cesaret edebilirse bu aslında hiçbir tehlike olmadığının kanıtı olabilecekti. Mektup sanki Roberts'a boyun eğmiş gibi görünen, aynı zamanda bu zaferi Roberts'ın kabul etmekte utanacağı bir biçime sokan bir paragrafla sonlanıyordu:

(K. E. [SM] s. 99)

Bu kitabı yedi yıl önce yazdım ve iki sözleşme imzaladım. Bir öndeyişle durumumu açıklamama bile izin verilmediğimden dolayı ve haklarımı korumak konusunda hiç şans görmediğim için neyi değiştirmek veya uyarlamak onları memnun edecekse yapmaları için Messrs Maunsel'e bu öyküyü yayımlama izni veriyorum ve yayımlayacakları şeyin düşüncemi ve zamanımı verdiğim yazılarımın eserime benzeyeceğini umut ediyorum yayımlanacağını umuyorum. İrlandalı yayınevi olarak onları İrlanda halkı yargılayacaktır. Ben bir yazar olarak beni bu noktaya getiren (hukuki, toplumsal ve törensel) düzenleri protesto ediyorum, bana bu geçmişi yaşattı. İlginiz için teşekkür ederim, sizin hizmetinizdeyim.

James Joyce.

17 Ağustos 1911

Joyce'un bu uzun tartışmadaki en garip hamlelerinden biri olan mektup 2 eylülde *Sinn Fèin* tarafından tam olarak yayımlandı. Editör Arthur Griffith arkadaşı William Rooney'nin şiirlerine karşı olumsuz bir eleştiri kaleme almış olan Joyce'u affetmişti. Mektup tartışmalı kısım dışarıda bırakılmak üzere, Belfast, *Northern Whig* tarafından da 26 ağustosta yayımlandı. Ama Roberts üzerinde hiçbir etkisi olmadı. Anlaşmayı bozması yönünde onu zorlayamadı bile.

Nora ve James'in ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştı. Sadakatinden emin olarak, Nora'nın, kendisini olduğu kadar diğer erkekleri de cezp etmesinden bir süre için hoşlandı. Nora zamanla daha da güzelleşmişti, vücudu diyet yapmasına karşı dolgunlaşmış, Joyce'un, karısına taparcasına iddia ettiği o kraliçelere yaraşır görünüme gelmişti. Eski dostlarla konuştuğunda diğer erkeklerin karısına duyduğu ilgiden böbürlenirdi, tıpkı Bloom'a yaptıracağı gibi. Ama ilgilenmek başka ileri gitmek başka bir şeydi. Joyce'un *Sürgünler'i kaleme almadan önce tuttuğu* notlarda acayip bir başlık vardır. 12 Kasım 1913 tarihli bu notta "N (B)" yani Nora Barnacle'la ilgili bir dizi çağrışım vardır: "Jartiyer: kıymetli, Prezioso, Bodkin, Müzik, açık yeşil, bilezik, kremalı tatlı, inci çiçeği, manastır bahçesi (Galway) deniz" Bodkin ona bir bilezik getirmiş

olan Nora'nın Galwayli genç terzisiydi. Bu çağrışımlar arasında yeni olan Trieste'deyken Joyce'un en iyi dostlarından biri olan, gösterişli, şık gezen Venedikli Prezioso'ydu. Çeşitli görevler için Joyce'a referans olmuş, *Piccolo della Sera* gazetesi için yazdığı makalelere iyi para ödemişti. Buna karşın 22 Aralık 1910'da İngiliz parlamentosunun yurdu yönet politikasına yaptığı ihanet üzerine yazdığı sıkıcı bir metinden başka 5 Eylül 1912'ye kadar Joyce'un yazdığı hiçbir makale çıkmamıştı. Belki de bu o dönemde Prezioso'yla araya giren kırgınlık yüzündendi.

Prezioso entelektüel ayrıcalığı olan bir gazeteciydi. Önde gelen, hali vakti yerinde bir ailenin kızıyla evliydi, Joyce gibi onun da iki çocuğu vardı. Çok zarif giyinişi, kadınları hemen etkilemesiyle ünlüydü.[72] Birkaç aydır akşama doğru damlayıp Nora'yı görme gibi bir huy edinmişti, çoğu kez de akşam yemeğine kalıyordu.[73] Joyce bu ziyaretlere karşı çıkmak şöyle dursun, teşvik ediyordu. Nora, Prezioso'nun kendine duyduğu hayranlıktan hoşnuttu, saçını yaptırtacak kadar da ileri gitti. Bu yeni saç biçimiyle çekiciliği arttı, 1913'te onun yağlı boya resmini yapacak Triestineli ressam Tullio Silvestri, Nora'ya şimdiye kadar gördüğü en güzel kadın olduğunu söyledi.[74]

Prezioso'nun Nora'ya duyduğu hayranlık müzikal ve edebi yeteneğini soğurmaya çalıştığı Joyce'a duyduğu takdirle karışıktı. Belki de Stephen'ın arkadaşının, eşcinsel imalarla, hem Stephen'la hem de kız arkadaşıyla ilgilendiği *Sanatçının Portresi*'nin son bölümlerinde Joyce, Prezioso'yla olan bu tuhaf ilişkiden yararlanmıştı. Önce Joyce, Nora'nın kendisini hep bilgilendirdiği, Prezioso'nun hareketlerini tarafsızca izledi. İnsan ruhunun gizlerini ortaya koymak için bunların üzerinde çalıştı. Ama 1911 veya 1912 yıllarına gelince Prezioso artık Nora'nın hayranı gibi değildi aşığı olmaya çalışıyordu. Ona "*Il sole s'è levato per Lei*"[75] dedi. Nora bunu daha sonra Bloom'a Howth Head'te Molly'ye "güneş senin için parlıyor"[76] dedirtecek Joyce'a söyledi. Ama Joyce gerçek hayatta çok rahatsız oldu.

Bloom'un yaptığı gibi zina olasılığına uysalca boyun eğmedi. Prezioso'yu buldu, arkadaşlık ve sarsılan güven bağlamında dostça öğütler verdi ona. Ressam Silvestri tesadüfen Piazza Dante'de bu önemli konuşmaya girişmiş adamları gördü; Prezioso'nun küçük düşmüş yüzünden boşanan gözyaşlarını da.[77] Ağlayan Prezioso'nun hayali Joyce'un da aklından gitmedi ve birkaç yıl sonra Nora halen onu rüyasında görüyor, Joyce da rüyayı yorumluyordu.†

Ortaya çıkmasına yardımcı olduğu bu manzarayla, (çabucak sakinleşebilen) Joy-

* *Sürgünler*'de hizmetçi Bertha'ya "yüzünüz güneş gibi ışık saçıyor diye düşündüğünden eminim, hanımcım" der. (*Sürgünler* s. 123)

† Bkz. s. 502

ce, Prezioso'nun ifşaatlarının hatırı sayılır bir bölümünü oluşturduğu, *Sürgünler*'in entrikasının tamamını kurdu. Prezioso ise Joyce'a verdiği sıkıntıya karşılık, oyunda Richard'ın alçak arkadaşı Robert Hand'e ilk ismi Roberto'yu vererek onurlandırıldı. Joyce Prezioso'nun yaptığı işten, eserinin olduğu kadar yaşamının da yazarı olma deneyimi içinde yarı yarıya sorumluydu. Kuşkusuz bu sorumluluğun çoğunu üzerine aldı ve sadece kendini incitmekten alınan zevki saymazsak bunu öylesine keyif almak için yapmadı.

1912

> En büyük kibarlıkla, söylememe izin ver ki senin doğuştangelenhakkın tüm halkımızın yapması tüm milliyetçilerimizin belli Kutsal Bir Ofiste (nerede olduğunu söylemeyeceğim) belli bir görevi, (ne olduğunu söylemeyeceğim) acı veren kimi saatler süresince, her yıl her hafta bir miktar aynı saatte yapması nasıl icap ediyorsa öyle Plan'a uyacak... ve senin o küçük üç penilik parçanı yap ve böylece ulusundan samimi teşekkürler kazan... ama sen kader çizginden yavaşça yan çizerek, Galwayli Boulanger gibi geriye püskürtüyorsun onu... bize mazeret şarkısı söylemek için... lambaışığında leyla olmuş göçebe, tıpkı vezinci gibi, öbekleşerekçiftleşmesini gizlemek için evlenerek, herkesin bastırdığı gülme krizinin arasında utanan Antinous, aynı sayısal büyüklüğün maskulin tekhecelileri, senin altı penilik çitinin üzerinde oturmuş, yanlış yola giden bir İrlandalı göçmen, cüppesiz şarlatan papaz, sen (*Shakespeare*'in gülmesi hatırına şu lakap bulmada bana yardım eder miydin?) yarıyahudi umulmayanıbulan, sen (teşekkürler, galiba seni tarif eder bu) Avrupalılaşmış Afrikalı!
>
> *Finnegans Wake* (190-191)

Talihsizliğinde hiçbir değişiklik olmayan Joyce otuz yaşına girmek üzereydi ve öfkesinin katmerlendiği 1912 yılı hayatının en umut kırıcı yılı oldu. 2 şubatta doğum gününü kirayı ödeyemeyerek, ayın ortası geldiğinde yeni ev sahibi Picciola'nın onları evden çıkaracağı haberini alarak kutladı. Üç aylık kirayı ödemek için gereken parayı oradan buradan bulduğu zaman Picciola, kalmalarına izin verdi ama önceki hükümlülüğü yerine getirmediği için istediği an onu tahliye etme yasal hakkından da vazgeçmedi.[1]

Martın başlarında Joyce bu kez Università Popolare'de iki konferans verip biraz para kazandı. Dört yıl önce İrlanda politikası hakkında konuşmuştu bu kez "*Verisimo ed idealismo nella latteratura inglese*" (İngiliz Edebiyatında Gerçekçilik ve İdealizm) (*Daniele De Foe-William Blake*) konusunu ele alacağını duyurdu. Bu buluşturma ilk başta göründüğü kadar ilginç olmayabilir. Sanatını tıpkı Defoe gibi gerçekler üzerinde temellendirmiş olmakla övünürken, araştırdığı her şeyin üzerinde olan akıl konusunda Blake'le hemfikir olmayı sürdürdü. Konferansları iki benzeşmeyi de ima eder. Kendi farklı üslupları içinde Defoe ve Blake tıpkı Joyce gibi ideal insan modelini düşünmüşlerdi. Joyce dinleyicilerine İngiltere'nin aslında John Bull tarafından temsil

edilmediğini söyledi.* İngiliz aklı zirveyi, Robinson Cruseo'nun -"yiğitçe bir bağımsızlık, bilinçdışı zalimlik, sebat, ağır ama etkili zekâ, cinsel kayıtsızlık, işe yarar-dengeli dindarlık, hesaplı sessizlik" özelliklerinde bulur. Böylece "parçalanan gemiden cebinde piposu elinde bıçağıyla ıssız bir adaya düşen" Cruseo "mimar, marangoz, bıçak bileyicisi, gökbilimci, fırıncı, gemi yapıcısı, çömlekçi, semerci, çiftçi, terzi, şemsiye imalatçısı ve papaz"[2] oldu. Joyce konferansta Defoe'nun, o zamana kadar İngiliz edebiyatının kurtulmak için didinip durduğu İtalyan etkisini kıran ilk yazar olduğunu, Cruseo karakterinin de adım adım geliştirilmiş olması gerektiğini dinleyenlere aktardı.[3]

Blake'teki ilk insan modeli Albion'dı, Crusoe'dan (ve kendini onunla kıyaslayan Bloom'dan) daha geniş bir algılayıştı daha çok *Finnegans Wake*'teki insanlığın babası, herkesin simgesi olan Humphrey Chimpden Earwicker gibiydi. Blake bu sembole Swedenborg (1688-1772 yılları arasında yaşamış İsveçli, mistik, din adamı. Ölümünden sonra onun yazılarından ilham alan taraftaları New Jerusalem kilisesini kurmuştur. -ç.n.) aracılığıyla ulaştı. Joyce bu konuda "En gözde havari (John) ve St. Augustine'e kutsal bir şehir olarak, Alighieri'ye (Dante -ç.n.) kutsal bir gül gibi görünen ebediyet, mistik İsveçliye tüm organlarında aşk ve bilgeliğin gelgitlerini sonsuza kadar durmaksızın pompalayan akışkan, meleksel bir yaşamda vücut bulmuş kutsal bir adam kisvesinde görünür"[4] der.

İnsanlığa yakıştırdığı ilk tipte olduğu gibi yaşamında da Blake, Trieste'de yaşayan Dublinliyle garip bir benzerliği paylaşıyordu. On dokuzuncu Yüzyıl'da Blake üzerine yazan yazarların çoğu, onun hayali üzerinde kendilerini gördüler. Rosetti'yi göre ilk Pre-Raphaelite'tı (Pre-Raphaelite: İtalyan Raphael'den önce 1848'de İngiltere'de kurulmuş bir dernek -ç.n.) Yeats'e göre büyük bir ihtimalle İrlandalı ve Yeats'in de içinde olduğu okült derneğinin bir üyesiydi. Joyce kendi evliliğine, benzer bir şekilde eğitimsiz bir kadınla evliliği üzerinde durdu, Blake'in yoksullara duyduğu sevgiyi kendi sosyalizm sevgisine benzetti. Blake'in çocuklara yönelik duygularıyla, *Sanatçının Portresi* ile *Ulysses*'te[5] çok önemli bir süreç yaptığı gebeliğe Blake'in, "*Billur Oda*" eserindeki bakış açısıyla ortak noktalar buldu. Joyce, Blake'i kesin biçimde, cinnet ve aşırı gizemcilik suçlamalarından beraat ettirir: Birinci olarak "Onun sanata özgü meziyetini bir yandan kabul ederken bir yandan da büyük bir dehanın çılgın olduğunu söylemek onun romatizmalı veya diyabet hastası olduğunu söylemek gibidir" der. İkinci olarak, o insan olabileceği sanatçı kalabileceği sürece bir gizemciydi. Onun

* Roma'dan yazdığı bir mektupta kardeşine İngilizlerle kıyaslandığında diğer tüm milletlerin kukla olduğunu söylemişti.

gizemciliği kendinden geçip bayılan St. John of the Cross'unki gibi (St. John of the Cross: 1542-91, İspanyol mistiği şair -ç.n.) değildi. "Doğuştan gelen biçim duygusu ve bir araya getiren zekânın gücüyle dolu bir Batı mistisizmiydi."[6]

Joyce'un ilgi duyduğu bu üçlemeye bir makale de eklendi. *Il Piccolo della Sera*'da 16 Mayıs 1912'de "*L'Ombra di Parnell*" (*Parnell'ın Gölgesi*) üzerine bir makale yazdı. Avam Kamarası, İrlanda'nın kendi kendini yönetmesi hakkını bağışlayan bir kanun tasarısını iki kez geçirmiş, kavga kazanılmış görünüyordu. (Gerçekte ise Lortlar Kamarası bunu reddetmişti.) Joyce, İngilizlerin vefasızlıkları İrlandalıların ihanetleri arasından çıkan bir hayaletin yeni devleti* gölge gibi izleyeceğini ilan etti. Ülkesini parlamenter zafere gidiş yönünde ilk kez ateşlemiş Parnell, karşılığında acı çekeceği iftiralardan başka bir şey görmemişti. Joyce Parnell'daki Joycevari özelliklere hayrandır, kendisine karşı yapılan yaltaklanma veya düşmanlıklara karşı kılı kıpırdamaz soğukluğuna "hükümran havasına, ılımlı, gururlu, sessiz ve avutulamaz" haline.† "Düştükten sonra Parnell ilçe ilçe, şehir şehir 'yaralı bir geyik gibi'[7] dolaştı". "Castlecomer yurttaşları gözlerine kireç attılar" diyen Joyce birkaç ay sonra yazdığı "*Yakıcı Gaz*" isimli şiirde bu ayrıntıyı bir kez daha anımsadı. Ama onunla paylaştığı asıl şey Parnell'ın aklına takılmış olan "tam ihtiyacı olduğu anda, onunla aynı çorbaya ekmek banmış en yakın arkadaşlarından birinin ihanet edeceği" duygusuydu. "Aklının bir yerine çökmüş bu ıssızlık duygusuyla sonuna kadar savaşması ondaki soyluluğun en açık kanıtıdır."‡[8] *Sürgünler*'de Richard Rowan, Robert'a "Ustasında çömezinde olduğundan çok daha garip bir inanç vardır... ona ihanet edecek çömeze inanan bir ustanın inancı." der. Defoe'nun gerçeklere hâkimiyeti, Blake'in hayal gücü ve Parnell'ın kendine ihanet edenlere üstünlüğü içinde Joyce, aslında kendinde olan güçleri ima ediyordu.

Bu kibirli karşılaştırmalardan geçim derdine düştü. 1911 yılı biterken aklına İtalya'daki bir devlet okulunda öğretmen olma düşüncesi gelmişti. Biraz sorup soruşturduktan sonra Padua Üniversitesi'nde İtalyan devleti tarafından hazırlanan bazı sınavlardan geçmesi gerektiğini anladı. Kasım 1911'de okulun yetkilileriyle birkaç yazışmadan sonra, bu düşüncenin gerçekleşebileceğine, İngiliz vatandaşı olmasının veya Avusturya hükümetinden aldığı oturma izninin İtalya'da bir öğretmenlik kariyeri almasına engel olmayacağına kanaat getirdi. Böylece cesareti artmış olarak Padua'ya

* Yeats'in "To a Shade" isminde birbuçuk yıl sonra yazılan şiirinde de Parnell aynı onaylamayan hayalet imgesiyle kullanır.

† Parnell'daki konuşma bozukluğuna vurgu yapar. Bu özelliği Finnegans Wake'te Earwicker'a atfetti.

‡ 1920'lerin başında Joyce, Parnell'ın kişiliğini daha kesin bir şekilde tarif etti; Djuna Barnes'a "İrlandalılar bir iskelet -Parnell- yarattılar, bir adam asla!" dedi.[9]

gitti, kalabalık Albergo Toretta' şehrinde bir oda bulmayı başardı. 24-26 nisan arası yapılan bir dizi sınava girdi. 25 nisanda Stanislaus'a "Bugün İngilizcedeki konumu yazmak zorundaydım (*Dickens)* ve pinti küçük adadan (İskoçya -ç.n.) -en korkunç fRump (frump: kılıksız rüküş kadın. İskoçların İngilizceyi R'leri bastırarak telaffuz etmelerine gönderme olabilir -ç.n.) olan yaşlı, evde kalmış kız kurusu İngilizce ayırtmanımı gördüm."[10] Joyce'tan birisi Dickens diğeri "Rönesans'ın Edebiyattaki Evrensel Etkisi" üzerine İtalyanca iki makale yazması istendi. O yıl Dickens'ın yüzüncü doğum yıldönümüydü ama Joyce'un bir parça benzerlik hissettiği bu yazara karşı yapacağı kutlama ölçüsüz değildi. Konuşma diline getirilen etki açısından Sheakspeare'in ardından ikinciliği Dickens'a vermekten kaçınmadı. Diğer yandan "yaratıcı öfkeyi" kabul ederken sanattaki yetersizlikten dolayı üzüldü. Dickens'ta "muazzam bir ruh olduğu" abartısına ilişkin olarak, övgünün tıpkı "yağcılık" suçlaması gibi yanlış yönlendirici olduğunu söyledi. Bir şehir insanı olarak Joyce'ta gerçek coşku yaratan şey Dickens'ın Londra şehri ve yaşamına eşi benzeri olmayan hâkimiyetiydi. Dickens'ın karakterlerine gelince, abartılı fantastik kahramanlardı ama yine de akılda kalan, sevilebilir yaratıklardı. Kısa makale, birden ortaya atılan ama üzerinde durulmayan, Thackeray'nin bazı eserlerde Dickens'tan daha üstün olduğu, iddiasıyla sona eriyordu.

Rönesans'la ilgili makale de tıpkı diğeri gibi kendine güvenle yazılmış, orijinal fikirlerden oluşuyordu. Joyce, Rönesans'a modern sürecin başlatıcısı olma unvanını bağışlamaya pek hevesli değildi. Ruskin gibi, Aristocu ortaçağlara duyulan nostaljiyi kabul etti. O zamandan bu yana olan şeyin çoğunu "gazeteciler keşiş sandalyesine oturuyor" diyerek küçümsedi. Resmi bakış açısı şartların getirdiği fikirler veya çeşitli yazılarla yer değiştirmiş, Dante'nin yerini Wagner almıştı. Yine de Rönesans "Yaşayan, umut eden ölen ve kendisini aldatan her bir canlı için merhamet duygusu" yaratmıştı. Hiç değilse bunda eskileri geçeriz..."[11]

Bu ikili anlama çekilebilecek mağrur sözlerle Joyce Rönesans'ı hem kabul hem de reddetmeyi başardı.

İlk üç gün için üniversite kayıtları aşağıdaki sonuçları gösterir:

I. İtalyanca kompozisyon: 50 üzerinden 30 puan.

II. İngilizce kompozisyon: 50 üzerinden 50 puan.

III. İngilizce imla: 50 üzerinden 50 puan.

IV. İtalyan bir yazardan İngilizceye çeviri: 50 üzerinden 50 puan.

İtalyanca kompozisyondan düşük alması Joyce'un gururuna dokundu. Trieste'ye

gitti. Sonra sözel ve ek bir yazılı sınav için 30 nisanda geri geldi. Sonuçlar bu kez şöyleydi:

I. İngiliz bir yazardan İtalyancaya çeviri: 50 üzerinden 46 puan.

II. İtalyanca bir parçanın İngilizceye imla yorumlarıyla birlikte çevirisi: 50 üzerinden 50 puan.

III. İngilizce sorulara ve dilbilgisi sorularına cevaplar: 50 üzerinden 50 puan.

IV. İngiliz edebiyatının tarihi hakkında İtalyanca sorulara cevaplar 50 üzerinden 45 puan.

Son yazılı sınav "The Rise of the Drama" (Dramanın Yükselişi) ve The Good Parson of Chaucer' (Chacuer'ın Dindar Papazı) üzerineydi ki Joyce bundan da 50 üzerinden 50 puan aldı. Böylece en yüksek 450 olan not baremine 421 yaparak çok yaklaştı ve sınav komitesi geçmiş olduğuna karar verdi.[12] Bu, yüzyılının nesirdeki en büyük üslupçusu için hiç de şaşırtıcı bir başarı değildi.

Sonra dertler başladı. Floransa Eğitim Bakanlığı, mayıs ayında onun Dublin diplomasının geçerliliğinin, öğretmenliğe başlamadan evvel tanınmak zorunda olduğunu bildirdi. Hemen ardından Roma'daki yetkililerden talimat alan Padua Üniversitesi diplomasının gerekli şartları taşımadığını bildirdi. Bunun üzerine Joyce İngiltere Eğitim Bakanlığı'na bir mektup yazarak diplomaların tanınması için bir denklik olup olmadığını sordu, gelen cevapta hiçbir şekilde böyle bir denkliğin olmadığı söylendi. Artık karar sadece İtalyanların iki dudağının arasındaydı.[13] Bunun üzerine nüfuzlu arkadaşlarına, Senatör Guido Mazzoni ve Carlo Galli'ye başvurdu ama hiçbiri ona yardımcı olamadılar.

İtalyan bürokratların Joyce'a yönelik bu kötü tavırları Trieste'de duyuldu ve içlerinde Schmitz, Veneziani ile Vidacovich'in de olduğu birkaç arkadaşını ticaret lisesi Scuola Revoltella Superiore di Commercio'da ona bir yer bulma konusunda harekete geçirdi.* Şimdilerde okulda İngilizce öğreten yaşlı öğretmen pek yakında emekliye ayrılacaktı. Stanislaus hemen başvurması için ağabeyini zorladı ama Joyce selefi ayrılana kadar beklemesi gerektiğini söyledi, bu arada bir florin borç istedi.[14]

Roberts'ı *Dublinliler*'i yayımlatmaya ikna edecek yollar düşünmekten vazgeçmedi. Evden ayrılışının üzerinden sekiz yıl geçtikten sonra Nora artık ailesiyle yazışmaya başlamıştı ve onları görmeye can atıyordu. Joyce onu Lucia'yla birlikte İrlanda'ya

* Bu okul uzun yıllar önce Pasquale Revoltella tarafından kurulmuştu. *Ulysses*'teki (319 [414]) Blazes Boylan'ın babası gibi bu milyoner adam servet yapmak için bir eti iki kez satmış ama daha sonra bu kazandıklarını cömertçe harcayarak kötü ününü silmişti.

göndermeye karar verdi. Sıradan bir gezi olmaktan çıkarmak için, Dublin'de mola verecekler Nora, Roberts'la onun adına görüşecekti.* Sonra Galway'e devam edecek, Joyce da gelip onlara katılabilsin diye oradaki dayısı Michael Healy'den biraz para sızdırmaya çalışacaktı. Nora bunu duyunca havalara uçtu ama yüzüksüz parmağına oklaklanacak sıkıntılı bakışları da hayalinde canlandırmadan edemedi. Ailesiyle beraberken yüzük takabilir mi diye Joyce'a sordu. Joyce bunu kesinkes yasaklamış olmasına karşı[15] Nora, annesinin gerçeği bilmesini bir şekilde engellemenin yolunu bulmuş gibidir. Joyce ondan açık açık her şeyi söylemesini istediği halde kendisi de 1909 yılında yaptığı ziyarette Bayan Barnacle'la bu konuyu konuşmamıştı.

Joyce, Nora ve Lucia'yı istasyonda yolcu ettikten sonra Ettore Schmitz'in evine uğradı. Signora Schmitz ve Ettore Schmitz'e evde sadece erkeklerin kalmasının ne kadar rahatlatıcı olacağını söyledi. Ama Nora Dublin'e varır varmaz ona yazmayı aksatınca bu havanın yerinde yeller esmeye başladı. Bir hafta geçmeden Schmitzlerin evine tekrar geldi bu kez, on iki dersin parasını peşin olarak alıp alamayacağını sormak için. Böylece Giorgio'ya birlikte onlar da İrlanda'ya gidebileceklerdi. Ayrıca şekli bozuk, Fido isimli küçük bir süs köpeğini de baksınlar diye onlara bıraktı. Dışarıda pislemeye alıştırılmadığından bir gün dışarıya bırakıldıktan sonra geri dönmedi. Schmitz hemen uşağını arkasından yolladı çünkü Joyce, eğer uşak döndüğünde köpek onunla değilse epey üzülecekti. Bir saat sonra uşak gelip "onun" bir batında on iki enik yavruladığını bildirdi. Joyce Fido'nun erkek mi dişi mi olduğunu bilmiyordu.[16] Diğer yandan kurnazca Schmitz'in sabrını ölçmüştü.

Dublin'e gitmek için şehirden ayrılmadan önce Nora'ya öfkeli bir mektup gönderdi.

Via della Barriera Vecchia 32III
Trieste (Avusturya)

Sevgili Nora,

Tek kelime haber vermeden beni bıraktığın beş günün ardından, diğerlerinin isimlerinin de olduğu bir posta kartı na ismini karalıyorsun. Üstelik Dublin'de sana rastladığım, ikimizin de birçok anısı olan yerler hakkında tek bir sözcük yok! Beni terk ettiğinden beri kasvetli bir öfkenin içindeyim. Tüm bu işin yanlış ve haksız olduğunu düşünüyorum.
Ne uyuyabiliyor, ne de yemek yiyebiliyorum. Yanımdaki ağrıyı yine çekeceğim.†

* Molly Bloom da *Ulysses*'te (752 [891]) Joe Cuffe'le kocası arasında aracı olur.

† Joyce ömrü boyunca garip ağrılardan yakınmıştı, ne zaman Nora'ya kızsa bunlardan mutlaka söz ederdi.

Dün gece sırt üstü yatmaya korktum. Uykuda öleceğimi düşündüm. Yalnız olmaktan korktuğum için üç kez Georgie'yi uyandırdım.
Beş gün içinde beni ve aşkımızın enfes günlerini unutmuş olduğunu söylemek korkunç bir şey.
Burada kalmaktan, kendimden korktuğum için... Bu gece Trieste'den ayrılıyorum. Pazartesi günü Dublin'e varacağım. Eğer sen unuttuysan, ben unutmadım. Anımsadığım onun hayaliyle buluşmaya ve yürümeye yalnız gideceğim. Dublin'de bana kız kardeşimin adresine mektup yazabilir veya telgraf çekebilirsin.
Anılarımızla kıyasladığımızda Dublin ve Galway nedir ki?

Jim[17]

Bu mektup Nora'ya allak bullak etti ama bir parça da pohpohladı. O da bu arada Westland Row Station'a 8 temmuz pazartesi günü varmıştı. İstasyonda onları John Joyce, Charles, Eva ve Florence karşıladı. John Joyce küçük Lucia'ya ne zaman baksa gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Nora'yı Finn's Hotel'e getirdi, kocasının gözü yaşlı türbe ziyareti aksine artık burada hizmetçi değil konuk olmanın küçük bir zaferini tattı. Roberts'ı görmeye gitti ama talihsizlik eseri John ve Charles Joyce'u da götürdü. Roberts üçlünün dostça telkinlerini bir süre dinledikten sonra resmi bir tona büründü, tekrar uğramalarını, çok meşgul olduğunu söyledi.[18] Ertesi gün de bir şekilde onlardan kurtuldu. Böylece Nora meseleyi pek becerikli olmayan Charles'a bırakıp Galway'e doğru yolculuğuna devam etti. Galway'den Joyce'e sevgi dolu bir mektup attı: "Sevgilim Jim, Trieste'den ayrıldığımdan beri hep seni düşünüyorum, bensiz nasıl idare ettiğini, beni özleyip özlemediğini. Senden başka hiç kimsem yok. Çoktan bıktım İrlanda'dan..."[19] Ama o çoktan peşine düşmüştü bile.

Joyce ve Giorgio 14 veya 15 temmuzda Londra'ya vardılar. Yeats'e uğradılar; Stanislaus'a "Hayret! Bize nazik davrandı, bana çay Georgie'ye meyve ikram etti. *Kontes Cathleen*'i yeniden yazmış ve bu yeni versiyonu senin elinle Vidacovich'e gönderiyor."[20] diye yazdı. Ayrıca Maunsel & Co.'nin Londra'daki yazıhanesine gidip Joseph Hone'u gördü; durumu kullanarak tumturaklı biçimde "Seni görmek için tüm Avrupa kıtasını baştan aşağı geçtim"[21] dedi. Ama Hone ancak onu Roberts'a gönderebilirdi. Joyce Dublin'e gitti. Charles Joyce'un anımsadığı gibi "bıyık için özür dileyen" Joyce'u gören ailesi çok şaşırdı.[22] Charles için bir iş bulma kararı aldı ama önceliği asıl işine, Roberts'a uğramaya verdi. Yayıncı ona "Seninle kıyaslandığında Giant's Causeway* güllük gülistanlık kalır." dedi. (Giant's Causeway: Dev Köprüsü diye çevrilebilecek bu yer Kuzey İrlanda'da volkanik taşların oluşturduğu binlerce sütunluk bir geçittir.

Efsaneye göre İrlanda'dan İskoçya'ya geçen devlerin kullandığı bir köprüydü burası. -ç.n.) Joyce birkaç değişik seçenek sundu; birincisi çıkarılmasını istediği cümlelerin hepsine bunların niçin olduğunu açıklayan notlar düşmek, ikincisi de kitabı kendi adıyla çıkarmak. Stanislaus ağabeyini hep *Dublinliler*'i kendi adına bastırması için teşvik ettiğinden, parayı bir biçimde bulacağına söz vermiş olduğundan, Joyce ona yazıp hangi yolu izlemesi gerektiğini sordu.[23] Sonra Galway'e, Nora'ya koştu.

Sonraki üç haftayı Roberts'ın niyetinin ne olduğu konusundaki endişeleri düşünmeden, kırda geçirdi. Joyce'a çocukluk arkadaşlarını gösterdiği için mutlu olan Nora biraz da övünerek Eileen'e gönderdiği 14 ağustos tarihli mektupta "Ne dersin şimdi Jim'e o küçük hırgürlerimizden sonra bir ay bile bensiz yaşayamadı" diyordu. Joyce kendini doğa sporlarına verdi. Kürek çekti, bir pazar günü de bisikletle 60 kilometre kadar yol katetti. Böğründeki ağrı ona sorun çıkarmadı. Galway At Yarışları'na gittiler, ardından daha hüzünlü bir ziyaret geldi. Bisikletle 30 kilometre kadar uzaktaki Oughterard mezarlığını *Ölüler*'de Michael Furey'nin gömülmüş olduğunu hayal ettiği yere gitti.[24] Nora'nın ilk sevgilisi Michael Bodkin'in gömüldüğü gerçek yer Galway City'deki Rahoon mezarlığındaydı.[25] Joyce bir yıl sonra, bu mezarla Roma'daki Shelley'nin mezarı arasında ilişki kurdu ve *Sürgünler*'e ilişkin olarak karısının baş harfleriyle yazdığı notlarda bundan söz etti:

Ay: Shelley'nin Roma'daki mezarı. Mezardan kalkıyor: Sarı saçlı kadın ona ağlıyor. Bir ideal uğruna boşuna savaştı ve öldü, dünya öldürdü onu. Ama yine de kalkıyor. Bodkin'in mezarının olduğu, ay ışığı altındaki Rahoon mezarlığı. Mezarda yatıyor. Kız onun mezarını (aile kabristanı) görüyor ve gözyaşı dökülüyor. İsmi ülkeye yakışır tarzda. Shelley'ninki tuhaf ve yabani. O karanlık, doğmamış, aşk ve yaşam kurbanı, genç. Toprak sarıyor onu.

Bodkin öldü. Kearns öldü. Manastırda erkek katili derlerdi ona: (Kadın katili bana verdiği isimlerden biriydi) Ruh ve bedende yaşıyorum. O, toprak, karanlık, biçimsiz, mehtaplı gecede çok güzel görünen anne, içgüdülerinin tam farkında değil... Roma, Richard'ın onu getirdiği garip bir yaşam, garip bir dünya. Onun halkı Rahoon. Rahoon'a ağlıyor o da, aşkıyla öldürdüğü adama, tıpkı toprak gibi ölüm ve ayrılıkta kucakladığı kara çocuğa. Çocuk onun mezardaki yaşamı, toprağa gömülü geçmişidir... Onu temsil eden müzik ve denizdir, boğulmuş ruhunun ve bedeninin gömüldüğü sıvı, biçimsiz toprak. Paylaşılan acının gözyaşları var. Karşılık veremediği aşkları hatırlayarak gözyaşı döken Magdelen o.[26]

Ruhuna daha derin girebilmek için 20 ağustosta kadının ölmüş ve yaşayan âşıklarını düşündüğünde neler hissettiğini ifade edebilmek için bir şiir yazdı:

O. Ç. (s.59)

Ağlıyor Rahoon Üstünde
Sessizce yağıyor yağmur Rahoon üstünde, sessizce,
Yattığı yere kara sevdalımın.
Beni çağıran sesi kederli, çağırıyor kederle,
Kurşuni doğuşunda ay'ın

Sevgili, sen de kulak ver
Nasıl da tatlı, nasıl da kederli beni sürekli çağıran sesi,
Yağıyor hiç karşılık görmemiş karanlık yağmur,
Daima, şimdiki gibi.

Yüreklerimiz de karanlık, ah sevgili, yatacak, soğuk
Kederli yüreği yattığında
Ayrengi ısırgan otlarının, kara toprağın
Ve homurdanan yağmurun altında.

Ölü âşık yaşayan ikisiyle ölümcül bir üçgen oluşturuyordu böylece.

Kutsal bir tesadüf duygusuyla Joyce üzerinde J. Joyce yazan bir mezar taşı buldu Oughterard'ta.[27] *Ölüler*'de Gabriel'ın batıya doğru yolculuğunun esrarlı bir doğrulaması oluyordu bu. Ayrıca Nora'yla birlikte Aran Adaları'na gittiler. Joyce, *Piccolo della Sera*'ya iki yazı yazdı adalarla ilgili. Makaleler 1902-1903 yıllarında Yeats ve Lady Gregory'yle konuştuğunda açığa vurduğu İrlanda kırsal yaşamı ve folklorunu küçümsemeden eser taşımıyordu bu kez. *Ölüler*'de kehanet ettiği gibi Joyce İrlanda'nın ilkelliğini paylaşan bir kıvama gelmişti. Aran'ı Synge okumuş bir turistin sevgisiyle tasvir etti, adalıların şivelerindeki özgünlükleri kayda geçirdi, tuhaf âdetleri ve tarihi anlattı. Ringa sezonunun başladığı her yıl denizi kutsayan bir Fransiskan rahibinden söz etti, yüzyıllarca önce Aran'dan başlattığı yolculukla asıl keşfi İrlandalı St. Brendan'ın yaptığından söz ederek "Christopher Columbus... Amerika'ya keşfeden son kişi"[28] diye yurtsever bir bildirimde bulundu.

Galway'de geçirilen diğer günler de kır merakını tatmin eder. Joyce Trieste'den ayrılmadan önce orada Eastern Telegraph Company Müdür Yardımcısı olan, Ulsterli arkadaşı, Henry N. Blackwood Price ondan İrlanda Sığır Tüccarları Derneği'nin başkanlığını yapan parlamento üyesi, Blackrock celebi William Field'in adresini bulmasını rica etti. Avusturya'daki Price, İrlanda'da o zaman pek yaygın olan, hatta bu yüzden İngilizlerin İrlanda sığırı üzerine ambargo koymasına yol açan aft humması hastalığının tedavisi olduğunu duymuştu. Joyce'u Trieste'den sıkıştırmaya devam ediyordu: "Enerjik ol. Bırak şu tembelliği. Ulster için Leinster'ı unut. Sir John Blackwo-

od, Union'a (İngiltere -ç.n.) karşı oy kullanayım diye Dublin'e gitmek için, çizmesini giyerken öldü bunu aklından çıkarma. Eğer bunu yazarsan,[29] şöhretin artacak." Joyce, Price'ın mektubunu Field'a iletti. Field de mektubu.*

---

* Joyce bu mektubun parodisini yaptığı için, buraya kısmen almak gerekir diye düşündüm:

Sevgili beyefendi: Bu sabah dostum, Profesör Joyce'tan içinde sizin adresiniz olan bir mektup aldım. Bu yüzden Avusturya'nın bu ilinde aft humması hastalığının tedavisine ilişkin ne biliyorsam ayrıntılarıyla bunu size bildirmek için zaman yitirmemeyi düşündüm. Ama öncelikle şunu belirtmek isterim ki ben, yapabileceğim kadar işe yarar bir şekilde elindeki bütün olanaklarla ülkesine hizmet etmek isteyen, bunu politikaya bulaştırmayan bir İrlandalıyım. Uzun yıllar önce County Meath'te yaşarken aft humması salgını patlak verdi. Tıpkı şimdi olduğu gibi o zaman da hasta hayvanların hepsi telef oldu. Geçen sonbahar aynı hastalığa tutulmuş bir hayvanın, 8-9 gün içinde tedavi edildiğini hem de oturduğum evden 500 metre uzaklıkta bu işin yapıldığın öğrenince çok şaşırdım. İşte bu yüzden Britanya Adaları'ndaki salgının böyle büyük bir orana ulaştığını duyunca, Styria'da kullanılan tedavi yöntemini vatandaşlarımın bilgisine sunmak için elimden geleni yapmaya karar verdim. Ne kadar çok tren yolculuğu yaptığımı ya da konuyla ilgili kaç tane mektup yazdığımı sıralayarak zaman yitirmeyeceğim ama ne kadar kısaysa o kadar anlaşılır olarak, buradaki tedavi yöntemine ilişkin bildiğim tüm şeyi size sunacağım. Avusturya'da benimsenmiş olan yöntem, buraya da Berlin'den getirilen bir serum aşıdır. Bu çarenin ne kadar etkili olduğuna dair veterinerler arasında çeşitli fikirler var. Ama her halükârda İrlanda'da denemeye değer. Benim yaşadığım Alpine köyündeki vaka tedavi edildi, ben bunun tanik asitten sonra bir dezenfektan olarak uygulanan Pyoktanin'den olduğunu düşünüyorum. Ayın 9'unda County Down'daki (doğduğum yer) İlçe Veterinerliği'ne, tüm ayrıntıları yazdığım taahhütlü bir mektup yolladım... Tarım Bakanı, Mr. Runciman'a da ayın yedisinde aynı mektubu gönderdim... Ayın 10'unda Dublin'deki Tarım Bakanlığı'na onların isteği üzerine aft hummasının Styria tarzı tedavisine ilişkin bilgi vermek üzere bir cevap yazdım. Benim herhangi bir yanıt veya bilgi almamı sağlamaya yetecek bir zaman henüz geçmedi... Beni bu hastalığa tedavi bulmuş coşkun biri gibi düşünmeyeceğinizi umut ederim. O kadar ileri gitmiyorum ama deneyimli baytarların elinde Pyoktaninin, vakaların büyük bir bölümünde kesinlikle başarılı olduğunu, bu yüzden sığır yetiştiricilerin maddi kayıplarını önlediğini söylüyorum... Bu sorunda gözden kaçırılmaması gereken iki nokta var. Birincisi; tedavi Murzthaler veya Murthaler türlerinde çok başarılı olabilir, burada en iyi bilinen iki tür bunlardır. Ama kısa boynuzlu olanlarla daha yüksek cinslerde daha az başarılı olur. Ne olursa olsun İrlanda'da bir kez denenmelidir... İkinci nokta; tedavi büyük oranda tecrübeli veterinerlik uygulamalarına bağlıdır. Ben burada çok başarılı olmuş üç beyefendiyle her gün görüşmekteyim... Üçü de Britanya Adaları'na derhal, hiçbir ücret almadan gitmeye hazırdırlar... Herr E. Boehme... Murzsteg'deki İmparator'un av kulübesi yakınında baş gösteren aft humması vakalarına bakıyor. Bu meseleden hiçbir şekilde kişisel çıkar beklemiyorum. Dostum, Jas. (James -ç.n.) Joyce size o türden bir kimse olmadığını söyleyecektir...

Saygılarımı sunarım efendim,
Henry N. Blackwood Price, M. I. E. E.

Joyce *Ulysses*'in *Nestor* bölümünde şunları yazdı:(32-33 [40] [N. E. s. 62])

"Meseleyi hulasaten yazdım, dedi Mr. Deasy. Şap (aft humması -ç.n.) hastalığı hakkın-

Evening Telegraph'ta[31] yayımladı. Eylül başlarında da Joyce kendini bu hastalık hakkında *Freeman's Journal*'da başyazı ayarında bir makale yazarken bulunca şaşırdı.[32] Ama özelde Stanislaus'a yazdığı bir mektupta: "Bence Price'ın Anna Blackwood Price'ın aft hummasını için de bir tedavi araması gerekir."[33] Dedi.

Batının kırlık arazisinde bile Joyce Triesteli alacaklıların saldırısına uğramayı başardı. 15 ağustosta ev sahibi, evde bırakılmış Eileen'e, üç ayın sonunda yani dokuz gün sonra çıkmak zorunda olduklarını bildirince kız hemen Stanislaus'a koştu. Stanislaus da Joyce'a yazıp bu rezaletin nasıl meydana geldiğini öğrenmek istedi. Joyce kesinlikle haklı olduğunu iddia eden bir cevap yolladı ona:

"Bu daire hakkındaki hikâye şudur. Şubatın 24'ünde tahliye ilanını aldım. Hoş bir şey değil ama yasaldı. Sonra Nora'yla bir başka eve bakmaya gittik, otuz tane ev gezdik. Emlakçı *bizzat* via Bellini'de beni durdurup ev bulup bulmadığımı sordu. Ben de hayır dedim. Eğer ona bırakırsam meselenin sorunsuz halledileceğini söyledi, ne

---

da... Değerli sütunlarınızı ihlal edebilir miyim? Tarihimizde sık sık tekerrür eden şu laissez faire doktrini. Büyükbaş hayvan ticaretimiz. Tüm eski endüstrimizin ahvali. Galway limanı projesini akamete uğratan Liverpool çetesi. Avrupa'daki kızılca kıyamet. Boğazın dar sularında sevk edilen tahıl ikmali. Tarım bakanlığının mişli geçmiş vurdumduymazlığı. Klasik bir kinayenin bağışlanışı. Cassandra. Şöhreti şaibeli bir kadın tarafından. Gelelim bahis konusu meseleye.

-Bir muğlaklık yok yazdıklarımda değil mi? diye sordu Mr. Deasy, Stephen okumasını sürdürürken.

Şap hastalığı. Koch preparatı diye anılır. Serum ve virüs. Aşılanan atların yüzdesi. Sığır vebası. Aşağı Avusturya'daki Mürzsteg'de imparatorun atları. Veteriner cerrahlar. Mr. Henry Blackwood Price. Adil bir yargılama için âlicenap bir teklif. Aklıselimin icapları. Pek mühim bir mesele. Kelimenin tam manasıyla boğayı kuyruğundan yakalamak. Sütunlarınızı açtığınızdan dolayı teşekkürler.

-Bunun basılmasını ve okunmasını istiyorum, dedi Mr. Deasy. Bir daha patlak verirse göreceksin, İrlanda sığırlarına ambargo koyacaklar. Halbuki tedavisi mümkün. Tedavisi bulunmuş. Yeğenim Blackwood Price, Avusturya'da hayvan doktorlarının bu hastalığı artık kolayca tedavi ettiklerini yazıyor. Buraya gelmeyi teklif etmişler. Bakanlığın bu meseleyle ilgilenmesine çalışıyorum. Şimdi de meselenin umuma açıklanmasına çalışacağım. Her yanım engellerle çevrili, falancanın entrikalarıyla, filancanın dalavereleriyle, efendime söyleyim filancanın...

... Dün gece milletvekili Mr. Field'e yazdım..."

Joyce sadece Blackwood Price'ı değil kendisini de alaya alır. Galway limanı projesini Piccolo'ya 1912 yılında yazdığı makalelerden ikincisinde "The Mirage of the Fisherman of Aran"da anlattı. "mişli geçmiş" kelimesini daha önceki "L'ombra di Parnell" makalesinden ödünç almıştı. Burada İtalyancası "piuccheperfetto" (geçmişe ait zamanlardan biri -ç.n.) idi. "Boğazın dar sularında sevk edilen tahıl ikmali" ifadesi Aran makalesindeki "Birleşik Krallığın Kanada'dan gelen muazzam tahıl yükleri, İrlanda limanına girecek böylece St. George Kanalı'nda gemilerin ve düşman filolarının dolaşma tehlikesini önleyecek" cümlesinin yankısı gibidir.[30]

çeşit insanların kiralık daireye geleceğini bilmediği için bana bırakmak istemiyormuş. Picciola'nın (ev sahibi) beni çok sevdiğini, kış ayı boyunca benden İngilizce dersi almak niyetinde olduğunu, eğer evde bir tamir işi çıkarsa Picciola'nın ödeyeceğini söyledi!!! Benzer konuşmalar dört kez geçti. Hamala ve eve bakmaya gelen herkese kalacağımı söyledim. Son üç aylığı ödediğimde Picciola'yla konuşmuş mu diye sordum emlakçıya. O da bana birkaç gün içinde onu göreceğini söyledi ve İngilizce ders alma hikâyesini tekrarladı. Ben bunun tahliye ilanın şifahen geri alınması olduğunu varsayıyorum (hukuken de zor kullanarak da çarpışacağım) Buna güvenerek Trieste'den ayrıldım. Olan bitenin hepsini Picciola'ya bizzat yazdım ve eğer beni evinde tutmayacaksa daireyi 24 şubat veya 24 kasımda boşaltacağımı ama 24 ağustosta bunu yapamayacağımı söyledim... Picciola'nın beni ve ailemi sokağa atmaktaki ısrarına karşı, sana söz veriyorum, evde biraz eğlence olacak. Eğer öyle yaparsa insanlık dışı biridir, ben de ona öyle davranacağım. Bununla birlikte benim teklifimi de kabul edeceğinden hemen hemen emin gibiyim... Ben gelene kadar evin idaresini al. Benim borçlarımla canını sıkma. Onlara uzakta olduğumu eylül ayında geleceğimi söyle. Economo'nun kapısından da aynı cevapla geri dönerler, selamlayıp giderlerdi."[34]

Galway'den kavga çok kolaydı ama kararlı bir ev sahibiyle burun buruna gelmiş Stanislaus, James'in dava açma talimatlarına uymak yerine daha sağlam çareler düşündü. Herbert Gorman'a "ağabeyimin hâlâ hukuksal illüzyonları vardı"[35] diye yazmıştı. Trieste'nin en varlıklı adamlarından biri olan Baron Economo'yla, James'in kendini kıyaslamasından da etkilenmedi. Bu yüzden, Duomo of San Giusto'ya yakın, via Donato Bramente 4 numarayı kiraladı. Daha küçük, daha yeni ve daha temiz bir evdi. James ve Nora'nın eşyalarını da 1 ekimde buraya taşıdı.[36] Ağabeyi Trieste'deki ömrünü bu evde geçirecekti.*

Trieste'deki Joyce'un mobilyaları yine yollara düşmüştü ama *Dublinliler* Maunsel & Co.'nin çekmecesinde öylece kalakalmıştı. Galway'den Joseph Hone'a yazarak araya girmesini istedi ama mektubu soğuk bir üslupla Roberts yanıtladı. Kitabın aslında İrlanda karşıtı olduğunu bu yüzden de İrlandalı bir yayıncı olarak amaçlarıyla çeliştiğini yeni yeni anlarmış gibi bir havaya bürünmüştü. Edepsizlik suçlamasından korkmuyordu, Synge'in oyunu *Babayiğit*'i içinde geçen "gecelikler" ve bunun gibi kelimeleri çıkarmadan yayımlamıştı. Ama iftiralı eylemlere zaafı olma açısından adı çıkmış bir ülkede para kaybını ve mahkemelerde ona iyi gözle bakmayacaklarını da hesaba katması gerekiyordu.[37] Özel bir nedeni de olabilirdi ayrıca: Zamanında Dublin'de do-

* Bu güzel bir taşınma oldu onun için, çünkü yakın komşusu Triesteli kör besteci Antonio Smareglia idi, Joyce'la hemen dost oldular.

laşan bir dedikoduya göre, nişanlısının şerefine duyduğu saygıdan dolayı üzerinde tartışılan bir kitabı yayımlamayacağına dair ona söz vermişti. Roberts bunu inkâr etse de Joseph Hone'un sonra ortaya attığı iddiaya göre, Maunsel'in en başta gelen müşterilerinden olan Kraliyet Temsilcisi'nin karısı Lady Aberdeen* faal olduğu, Vigilance Committee (İzleme Komitesi) aracılığıyla firmaya çok baskı yapmıştı.[38] Roberts, bir yıl önce *Sinn Fèin*'e ve *Northern Whig*'e gönderdiği ve Roberts'ın tavrından duyduğu memnuniyetsizliği halka yansıtan mektuptan dolayı Joyce'a içerlemiş olmalıydı. Yayıncı çok daha zekice hazırlanmış, zamana yayılmış bir kötülükle karşılık vermekte ustaydı. O zaman karakteri gereği yazarlarıyla apaçık konuşmaktan âcizdi. Birinci kabul edildikten sonra yeni şartlar eklemekte üstüne yoktu. Tıpkı George Russell'ın bir arkadaşına gönderdiği 12 Mayıs 1913 tarihli mektupta belirttiği gibi herkesin canını yakmıştı. Roberts'a karşı kendi şikâyetlerini sıraladıktan sonra şöyle diyordu: "Onunla kavgalı olan İrlandalı yazarların listesinde kimler yok ki? Yeats, Lady Gregory, Stephens, Alice Milligan, Seumas O'Sullivan, Joyce ve daha birçoklarının da olduğunu sanıyorum."† Roberts'ın Liam O'Flaherty hakkında söylediği şu söz onun yayıncılık tarihinin de özeti gibidir: "Her şey bir yana O'Flaherty niye beni kötülüyor anlamıyorum, onun hiçbir kitabını basmadım ki!"[39]

Roberts mektubunda Grant Richards'ı baskı müsveddelerini devralsın diye ikna etmeyi önerdi. Öyküleri dizmeye gönüllü bir matbaacı bulmakta önceden Richards zorlandığı için bu şekilde "ahlaki değerlere düşkün İngiliz matbaacıdan" kurtulabilirdi. Bu mektup ağustos ortalarında Joyce'u Nora ve çocukları masraftan kaçınmak için Galway'de bırakıp Dublin'e hareket ettirdi. Hemen bir avukat tuttu ama babasının arkadaşı George Lidwell, zayıf bir seçim olarak görünüyordu çünkü girdiği davalar sadece polisi ilgilendiren halkın huzurunu bozmaya yönelik suçlarla sınırlıydı. 18 ağustosta iki saat süren bir tartışmaya giriştiler, tartışma öylesine şiddetliydi ki Roberts iki kez kızgınca odayı terk etti. Artık Roberts'ın şartları kemikleşmişti: "Bir Karşılaşma"nın tamamen çıkarılmasını, "...Bayram Günü"nde Kral Yedinci Edward ile ilgili bölümden başka çıkarmalar yapılmasını, "Suretler"de meyhanelerin ve gerçek isimleriyle öyküde geçen diğer dört yerin isimlerinin değiştirilmesini istiyordu. Bu noktada Joyce'a yardımcı olmak üzere işe karışan Padraic Colum müsveddelere

---

* Lady Aberdeen, Roberts'a kendisinin de içinde olduğu veremle savaş kampanyasının kitapçıklarını bastırtmıştı.

† Alan Denson'un bana vermek lütfunda bulunduğu mektup, Roberts'ın, Katharine Tynan ile de tıpkı Joyce'unkine benzer şekilde pazarlığa giriştiğini ortaya koyuyor. Joyce, Roberts'ın düzenbaz olduğunu bildiği halde bunu mazeret sayacak durumda değildi.

şöyle bir göz attıktan sonra, yarı masum-yarı alaylı kitabın hepsi meyhaneler hakkında mı diye sordu. Hemen oracıkta okuduğu ve "berbat bir öykü" diye ilan ettiği "Bir Karşılaşma"ya sıcak bakmadı. Joyce kitabın 6 Ekim 1912'den önce basılması şartıyla istenilen değişiklikleri yapmaya razı oldu ama Roberts bu sefer de anlaşmayı kesin olarak onaylamadan önce avukatına kulak vermek zorunda olduğunu söyledi.[40]

Bu krizler sürerken Joyce eski iki arkadaşına yardım için başvurdu. Thomas Kettle çağrısını cevapsız bıraktı çünkü kitabın İrlanda'ya zarar vereceğini düşünüyordu: "Bu kitabı kınayacağım" diye konuştu. Joyce, "Bir Karşılaşma" öyküsünde anlatılanların gerçekte kendisinin başından geçtiğine işaret edince Kettle öyküde anlatılan eşcinsel tipe gönderme yaparak "Evet, hepimiz onunla karşılaştık"[41] deme lütfunda bulundu. Ama "Bir Karşılaşma" "şimdiye kadar okuduğu şeyleri açık sözlülükte çok geride"[42] bırakıyordu bu yüzden yardımcı olamayacaktı. Maunsel'in bir sürü manevi tahkir davasına maruz kalabileceği uyarısında bulundu. Sonra destek verip vermeyeceğini bilmediği C. P. Curran'ı denedi, Curran dost olduğunu kanıtlayıp onun adına Roberts'la konuşacağını söyleyince çok sevindi. 19 ağustosta iyimser bir havaya girdi. Avukatı George Lidwell'den kitabın şeref kırıcı olmadığına dair bir belge istedi. Ertesi gün ondan aldığı mektup meseleyi oldukça farklı bir yöne kaydırdı:

> *İdarehanede Ulusal Bayram Günü* isimli öyküyü... okudum ve bu krallığın son iki hükümdarının anısına ilişkin tartışmalı üslup (ki tamamen yazarın tasarrufundadır) dışında diyaloglarda öykü karakterleri vasıtasıyla ortaya konulan kaba ifadeleri Kralın Danışmanları'nın ciddiye alma ihtimali zayıftır.
>
> "Bir Karşılaşma" isimli bölümdeki son paragraflarda ise durum farklıdır... burada meseleden ne kadar tiksinildiğini göstermek için Gibbon'ın "*Decline and Fall*" isimli (*Düşüş ve Çöküş*) eserinden alıntısı yapabilirdim: "Hiç istemeden ve büyük bir sabırla iffetin adını anmayı reddettiği, doğanın fikrinden bile tiksindiği bu en iğrenç alışkanlığı ele alıyorum."
>
> Kitabınızdaki bu paragraflar fark edilmemiş olduğu halde, bu şehirde amacı, ahlaksız eğilimlerle yazılmış şeyleri bulmak ve bunları baskı altına almak olan "İzleme Komitesi"nin olduğunu unutmasanız iyi olur. Eğer yetkililerin dikkatleri kitaptaki bu paragraflara çekilirse, anılan bölümlerin bu birimin baskısı sonucu soruşturmaya uğrayacağını düşünüyorum. Bundan bir mahkûmiyet çıkar mı bu tamamen ayrı bir mesele. Ama ben riske girmemenizi, bu şartlar altında sorunlu bölümleri çıkarmanızı ya da tamamıyla değiştirmenizi öneririm.

Curran bu mektubu okudu ve Joyce'un davası için hiç de iyi şeyler yazmadığını

söyledi. Joyce, Lidwell'i görmek için Ormond* bara gitti ama ertesi güne kadar özel olarak konuşma fırsatı bulamadı. Bir saat süren bir tartışmadan sonra Lidwell'i daha uygun bir mektup yazmaya ikna etti: *İdarehanede Ulusal Bayram Günü* ve "Bir Karşılaşma" öykülerine yönelik yazışmalara ilişkin bana gösterdiğin bölümlerin Kralın Danışmanları tarafından ciddiye alınma ihtimallerinin zayıf olması nedeniyle, yayımlamaya müdahale etmeleri düşünülemez, bu yüzden hukuki bir yükümlülük çıkacağını sanmıyorum."[43] İçinde taşıdığı çift anlamlı ifadeye rağmen Joyce bu beyanı hemen Roberts'a götürdü ama Roberts sinsi bir şekilde bunun bir önem taşıması için Joyce'a değil kendisine hitaben yazılmış olması gerektiğini söyledi. Joyce yorgun argın yeniden aynı mektubu Roberts'a yazsın diye Lidwell'in yolunu tuttu. Ama -cesaretini yazıhanesinde olduğundan çok barlarda gösterebilen -Lidwell, Roberts'ın kendi müvekkili olmadığını söyleyerek bunu reddetti. Joyce, Roberts'a geri gidip bunu da söyledi. Roberts'ın şimdi istediği şey Lidwell'in Joyce'a hitaben herhangi bir soruşturma durumunda firmasının zararını ödemeye hazır olduğunu söyleyen bir mektup yazmasıydı. Joyce buna karşı, birinci basımın tüm maliyetini (sadece 60 sterlin) eğer kitap toplatılırsa ödemek üzere bir anlaşma imzalamayı önerdi. Roberts her biri 1000 sterlinlik iki teminat istedi. "Hiç kimse bana bu kadar hayran olmaz"[44] dedi Joyce böyle bir kaybın ihtimal dahilinde bile olmayacağında ısrar etti. O zaman Roberts kısa kesip kitabı yayımlamayacağını söyledi.

Joyce arka odaya geçti ve ne yapacağını düşünmeye başladı. Nora'ya yazdığı gibi orada "masada oturup, yazdığım kitabı, tıpkı senin canını verecek kadar sevdiğin çocuklarını rahminde taşıdığın gibi yıllar yılı düş gücümün dölyatağında taşıdığım çocuğumu, beynimden ve anılarımdan onu nasıl gün be gün besleyip büyüttüğümü düşündüm. Sonra şu mektubu ona yazdım"[45] Bu mektup, hiç istemediği halde, "Bir Karşılaşma"yı kitaptan çıkarmayı şu dört şart olursa kabul ediyordu:

> I. Aşağıdaki not ilk öykümden önce konulacak: *Bu kitap bu biçimiyle tam değildir. Benim tarafımdan çerçevesi çizilen kitapta bu baskıdaki birinci ve ikinci öykü arasında yer alan Bir Karşılaşma isimli bir öykü vardır. JJ.*
> II. Benden başka değişiklik istenmeyecektir.
> III. Sizin şirketinizin kitabı basmasından önce veya sonra öyküyü herhangi bir yerde yayımlama hakkım saklıdır.
> IV. Kitabın sizin tarafınızdan yapılacak baskısı 6 Ekim 1912 tarihini geçmeyecektir.[46]

Roberts hiçbir şey demeden bu mektubu Londra'daki avukatına gönderdi. Bu

* *Ulysses*'te de oradadır.

tavizleri duyunca babası, Roberts'ın kitabı basmamak için başka bahaneler ileri süreceğini söylemişti ama Joyce umudunu yitirmedi.

John Joyce haklı çıktı. Roberts, biri bir zamanlar Londra'daki George Russell'ın ekolünden şair Charles Weekes ile diğeri Dublin'de yaşayan Collins isimli avukatlarından, çıkarılması önerilen bölümlerin yetersiz olduğunu söyleyen bir mektup aldı. 23 ağustos tarihli mektubunda Roberts, meyhane, tren istasyonu veya gerçek ismiyle geçen herhangi bir ticari kuruluştan söz edildiği her örnekte haysiyet kırıcı suçlamaların gündeme getirilebileceğinin kendisine söylendiğini belirtti. Joyce her biri 500 sterlinlik iki teminat göstermek zorundaydı. Avukatlar hızlarını alamamışlar, Joyce'un, şeref kırıcı olarak bildiği bir kitabı yayıma sunarak anlaşmayı bozmuş olduğunu söylemişlerdi. Roberts'ın zararını karşılamak üzere Joyce'un mahkemeye verilmesini öğütlemişlerdi. Roberts hiç sıkılmadan Joyce'tan "kayıplarını karşılamaya yönelik tatmin edici bir para" talebinde bulundu.

Joyce ona bırakılmış bu mektubu Roberts'ın yazıhanesinde buldu. "Okudum mektubu" diye yazdı Nora'ya, "tüm geleceğimin avuçlarımın arasından kayıp gittiğin düşünerek caddeden aşağı indim."[47] Ne parası, ne umudu vardı ne de artık gençliği kalmıştı. Lidwell'in bürosunda yarım saat oturdu ve "yayıncının kafasına bir delik açmak için"[48] bir tabanca almayı düşündü. Bir kez daha başvurulan Lidwell şimdi Roberts'ın tarafındaydı. Charles'a aslında *Dublinliler*'in "edepsiz bir ürün" olduğunu söyleyen John Joyce, James'i gidip başka bir yayınevi bulması için cesaretlendirdi. Ama saatini ve zincirini rehine verdiği için biraz daha kalabilirdi, nihai bir deneme için Roberts'a geri gitti. Son derece inatçı, alaylı ve akılcı bir şekilde Roberts'ın avukatının ileri sürdüğü bütün noktaları bir bir ele aldı:

i) Bir istasyon şirketinden bir kez söz ediliyor sonra iki tanık, jüri ve savcının tanıklığıyla isnat edilen tüm suçlardan beraat ettiriliyor.
ii) On beş öyküden dördünde meyhanelerden bahsediliyor. Bu öykülerin üçünde isimler uydurmadır. Sadece dördüncü öyküdeki isimler gerçek çünkü kişiler oradan kalkıp öbür yere gidiyorlar. (*Suretler*)
iii) Meyhanelerde hiçbir şey olmuyor. İnsanlar içki içiyor.
iv) Roberts'a müsveddeleri de alıp sahiplerinin gerçek ismiyle anıldığı üç dört bara ve demiryolu şirketine birlikte gitmeyi önerdim, kabul etmedi.
v) Meyhane sahiplerinin reklamdan memnun olacaklarını söyledim.
vi) Gerçek isimler yerine uydurma isimleri koyabileceğimi söyledim ama böyle yaparsak, kitabın Dublin'deki satış seyrinin aşağı doğru gideceğini de ekledim.
vii) Maunsel'e karşı haysiyet kırıcı yayım iddiasıyla dava açmak için harekete

geçseler bile, böyle bir durumda jüri zararın tazmini hükmünü verene kadar çok zaman geçeceğini de söyledim.

viii) Avukatının beni dava etmesini ona önerecek kadar aptal olduğunu söyledim. Eğer beni dava etseydi (hatta Dublin'de yaşasaydım bile) jüri müsveddelerin on aydır onda olduğunu, onun yaptığı hatadan benim sorumlu olmadığımı söylerdi. Beni Trieste'de dava etseydi, bütün mahkeme ona gülerdi.

ix) Avukatının bu yönde yazışmayı ve dava açmayı fitilleme nedeninin kendi çıkarı gereği olduğunu ortaya attım.[49]

Bu ısrarlardan kurtulmak için Roberts (Joyce'un ix. maddede söylediğini de hiç sayarak) yine avukatlarına danışacağına söz verdi.

Orada olmayan ağabeyini desteklemek için parayı iki kez sıkan Stanislaus, Trieste'den 25 ağustosta ona bir telgraf çekti: "Acele gel." Joyce buna aldırış etmedi. Dublin'de havanın değiştiğini sezdi. Hukuki meselelerini tartıştığı Dixon isminde bir avukat ona "Ne kadar yazık ki kuşku duyulmaz yeteneklerini *Dublinliler* diye bir kitap yazmaktan başka bir şeye harcamıyorsun. Niye yeteneklerini ülken ve halkının ıslahı için kullanmayı düşünmüyorsun?" deyince Joyce garip bir yanıt verdi: "Ben büyük olasılıkla İtalya basını için baş makaleler yazan tek İrlandalıyım. Üstelik *Piccolo della Sera*'da çıkan tüm yazılarım İrlanda ve İrlanda halkı üzerine olmuştur."* Sonra da artık bayatlamış o safsata cümleyle "benim mesleğimle uzaktan yakından ilişkisi olmadığı halde, İrlanda tüvitlerini Avusturya'ya sokmuş ilk kişiyim"[51] dedi. Ülkesine karşı ihanet töhmetinden kurtulmaya yönelik daha kibirli bir cevap Galway'deki Nora'ya gönderdiği bir mektupta da vardır: "Abbey Tiyatrosu açılacak, Yeats ve Synge'in oyunlarını sahneleyecekler. Orada bulunmak senin de hakkın çünkü benim karımsın ve ben enkaz olmuş bu ırkın ruhunda sonunda bir vicdan yaratan bu kuşağın yazarlarından biriyim." Aynı mektupta: "Eğer kitabım basılırsa ancak o zaman romanıma dalıp, bitireceğim."[52] diye ahdediyordu. Kettle ve Dixon'ın küçümseyici sözleriyle bilenerek, romanına bir son bulmaya muktedir hissetti kendini. Aynı ifadelendirme biçimlerinin bazılarını kullandı: (M. B. s. 236) 'Milyonuncu keredir yola çıkıyorum yaşantının gerçekliğiyle karşılaşmak ve ruhumun nalbandında soyumun

* Joyce bu iddiayı yaparken tamamen ciddiydi. 25 Mart 1914'te Cenova'daki Angelo Fortunato Formiggini isimli yayıncıya, *Piccolo della Sera*'da yazdığı 9 makaleyi muhtemelen Sanık Sandalyesindeki İrlanda, ismiyle kitap yapmayı önerdiğinde şöyle yazmıştı: Bu yıl İrlanda sorunu keskin bir dönemece girdi, gerçekten de en son haberlere göre, İngiltere Home Rule sorunu yüzünden iç savaşın eşiğinde... Ben bir İrlandalıyım. (Dublinliyim.) Bu makalelerin edebi bir değeri olmasa da inanıyorum ki sorunu içten ve tarafsızca ortaya koyuyor.[50]

yaratılmamış vicdanını dövmek için'*[53] Dublin, *Dublinliler*'i reddetse bile Joyce, yine de İrlanda'yı, onunla yargılayabilecekleri bir ölçüt oluşturarak sanatçının geleneksel tarzı içinde fethedebilecekti.

Kardeşine "rakibim, en son İrlanda dehası" diye tarif ettiği James Stephen, sözleşme görüşmeleri sırasında Joyce'la ilk kez Dawson Street'te karşılaştı ve onu birazcık rahatsız etti. Joyce'un bir arkadaşı onları tanıştırmış ve ikisini yalnız bırakıp gitmişti. Stephens o sahneyi şöyle hatırlar: "Joyce tek bir kelime söylemeden bana baktı ben de o anda aklıma gelen bir iki şey söyleyip sustum. Karşı karşıya durduk. Görünüşlerimiz çok farklıydı. Joyce uzundu ben değildim, o zayıftı ben değildim; gözlük takıyordu ben takmıyordum, çok önemli bir şey düşünüyor gibi bana bakıp çenesini ovuşturdu. Birden aklıma, asil bir adamın ne konuşacağını bilmediği bir köylüye söylediği güzel bir söz geldi, bunu Joyce'a söyledikten sonra "Gel gidip içelim" dedim. Geriye döndü ve Grafton Street'e doğru yürümeye başladık. Yolda giderken havadan sudan konuşup, aklıma gelebilecek en neşeli şeyleri anlatarak onu eğlendirmeye çalıştım. "Bir Amerikalı İrlanda'da sağanaklar arasında hariç hiç yağmur yağmadığını düşünür" dedim. "Hım" dedi Joyce. "Ama bir Fransız hanım" diye devam ettim "sağanak olsun olmasın İrlanda'da yağmurun yağdığını söyledi." "Hım" dedi Joyce. Geldiğimiz ilk barın önünde durduğumuz zaman "Burası Pat Kinsella'nın barı" dedim, Joyce yine "Hım" dedi ve içeri girdik. Barmen ısmarladığım içkileri getirdi. Bu içkiye "tailors of malt" deniyordu. Tekten büyük, tramvay biletinin eni kadar, dubleden azdı, bana üç peniye mal olmuştu. Joyce, tailorın üçte birini mideye yuvarladığı zaman daha insani oldu. Bana mavi gözlerini bir ineğin gözleri gibi büyük gösteren -gerçekten o kadar büyüyorlardı- gözlüklerinin ardından baktı. "Bir adamı yaratmak için yedi talior gerekir, ama bu tailorlardan iki tanesi ikiz yapar." "Yedisi" diye devam ettim "bir soy yapar". Burada Joyce uyandı, hararetle konuşmaya daldı. Yüzünü bana çevirdi uzaklarda bir yere bakıyormuş gibi, bana kitaplarımdan ikisini okumuş olduğunu çıtlattı. Dilbilgisi açısından noktalı virgülle iki nokta üst üste arasındaki farkı bilmediğimi, İrlanda yaşamı üzerine bildiklerimin Katolik olmadığını bu yüzden de beceremediğimi, yazmayı bırakmamı, ayakkabı boyamak gibi daha garanti bir mesleğe yönelmemi söyledi. Ben de ona yazdıklarından tek bir kelime okumadığımı itiraf ettim ve eğer Tanrı aklımı korumama izin verirse, onu mahvetmek üzere eleştirmek için benden istenmediği sürece tek bir kelime okumayacağımı söyledim.†

---

* Montaigne'nin "aklı donatmalı ve kalıba dökmeliyim" sözünü hatırlamış olabilirdi.

† 1917'de W. T. H. Howe'a gönderdiği bir mektupta Stephens *Dublinliler*'i "kopuk, sevimsiz bir metin", Joyce'u da "hayal kırıklığına uğramış, kıskanç bir adam" -a succés de scandale- olarak

"Pat Kinsella barından çıktık, yürüdük. Daha doğrusu o yürüdü ben tırısa kalktım. Joyce şapkasını garip bir biçimde bana doğru kaldırdı ben de: Sancağına ve defterine "Neşeden uç ve aşırı kötü ol" (Matta 5-12 Sevinin ve Kıvanç Bulun' dizesine gönderme -ç.n.) sloganını kazıtman gerekir" dedim. "Hım" dedi Joyce ve orada ayrılıp kendi yolumuza gittik."*[55]

Joyce'la oynadığı oyunda Roberts'ın son iki hamlesi kalmıştı. 30 ağustosta *Arınma* adlı öykünün ilk paragrafını, "... *Bayram Günü*'nün ilk üç paragrafını, *Pansiyon*'un bir bölümünü ve bütün gerçek isimleri değiştirmesini istedi.[59] Gerçek isimler haricinde bir değişiklik yapmayı reddetti Joyce. Kederli bir halde, açık mektubunu 1911'de *Sinn*

---

nitelemişti. Ama aynı mektup on iki yıl sonra eline bir daha geçtiğinde bu sözlerin hepsini geri aldı.[54]

* Joyce çok sevdiği "The Yellow Ale" şarkısını ilk kez Stephen'a bu buluşmada söyledi. Roger McHugh, Joyce'un bu şarkıyı ilk olarak Irish Homestead'in 1901 yılı Noel sayısında gördüğünü ileri sürer.[56] Ama İrlandaca aslından Lady Gregory tarafından, dergideki metin olarak yapılmış çevirisi, Joyce'un söylediğiyle tamamen aynı değildir. Joyce'un söylediği şöyleydi:

Güzel bir günde giderken yolda
(Ey kahverengi sarı bira)
Karşılaştım tekinsiz bir adamla
(Ey yüreğimin aşkı)

Kızın mı dedi yanımdaki kadına
(Ey kahverengi... nakarat.)
Ben de dedim nikâhlı karım
(Ey yüreğimin... nakarat)

Onu bir gün bir saat ödünç verir misin dedi
Her şey olur yeter ki hak yerini bulsun dedim
O zaman sen şu üstteki ben de aşağıdaki yoldan
Tekrar buluşuruz ırmağın sığ yatağından

İki saate çeyrek kalmış yürürken yolumda
Karım çıkıp geldi arsızca dikildi karşımda

Anlattıklarını dinleyince oraya düşüp öldüm
Ormana yolladılar keresteye iki adamı

Bir tahtası hatmiden bir tahtası kızılağaç
Boyumca uzanan kefen de var

Benim küçük annem de bir kadındı
Kadınlarla ilgili başka güzel bir öykü dilimde.[57]

1928 yılında Joyce, Ada (Mrs. Archibald) Macleish'e bu şarkıyı bir konserde söylesin diye öğrettiği zaman bu ona çok şey ifade etmişti.[58] Çünkü şarkının boynuzlanmış koca temasının başka bir çağrışımı olduğu açıktı.

Fèin'de yayımlamış Arthur Griffith'e danıştı. Griffith, Joyce'un içinde bulunduğu ruh haline anlayışla karşılık vererek, Roberts'ın yıllardır bu oyunu oynadığını söyledi.* 5 eylülde Roberts *Dublinliler*'in baskı provalarını 30 sterline devretmeyi önerdi Joyce'a. Joyce on gün vadeli bir senet verip Trieste'ye dönünce ödeyeceğini söyleyerek bunu kabul etti. "Jervis Press" adıyla bunu basacağını söyledi. Roberts, Maunsel & Co.'nin, Jervis Lane ile işleri olduğunu söyleyerek buna karşı çıktı. Joyce da ismi "Liffey Press" olarak değiştirdi. Hileyle, baskı provalarının tamamını elde etmeyi başarmıştı ki matbaacı John Falconer işe karıştı. Falconer, Roberts'ın onunla yaşadığı sorunları dinledikten sonra yurtseverlik karşıtı öykülerin hiçbir sayfasını vermeyeceğini, ücret de kabul etmeyeceğini bildirdi.[61] Joyce fikrini değiştirtmek için ona ricada bulunmaya gitti ama bir işe yaramadı bu. Sokaklarda öylesine dolaştı sonra Nora'yla birlikte kaldıkları Mrs. Murray'nin evine gitti, avutulamayacak kadar üzgündü. Teyzesi özenerek güzel bir akşam yemeği hazırlamıştı ama Joyce doğruca yukarıya piyanoya gitti. Hem çaldı hem de Donizetti'nin *L'Elisir d'amore* isimli eserinden "Una furtiva lagrima"yı söyledi. Bu tavırdan epey sıkılan Nora yukarı çıkmayınca Mrs. Murray "Off! Onun yanına çık! Senin için bu şarkı anlamıyor musun?" diye bağırdı. "Bense senin ona ayırdığın pirzolayı yemek için aşağı gelmesini tercih ederdim"[62] Şarkı hem onun için hem de *Dublinliler* içindi.

11 eylülde baskı provaları yok edildi.[63] Joyce bunun yangınla olduğunu söylerken, daha sonraki beyanlarında da tutarlı olmaya çok dikkat eden Roberts matbaadaki kâğıt bıçağıyla kesilip doğranmış olduğunda ısrar etti.[64]

Yakılmış veya protesto için doğranarak yok edilmiş olsun fark etmiyordu, Joyce'un Dublin'de işi kalmamıştı artık, aynı gece Nora ve çocukları alıp oradan ayrıldı.

Kitabını, *English Review*'a ve Colum'ın yayıncısı Mills & Boon'a önermek için biraz Londra'da kaldı. İkisinden de sonuç çıkmayınca Flushing'e, Hollanda'ya geçti. İstasyonda tren beklerken, içinden yeni bir bildiri-şiir yazmak geldi. *Yakıcı Gaz* adını verdiği bu şiirde görünüşte bizzat Roberts konuşuyordu ama aslında matbaacı Falconer'la harmanlanmış dizelerdi bunlar. Tren Münih'e giderken yolda tamamladı. "Kutsal Görev"in aksine bu tamamen kişisel sövgüydü:

---

* Joyce, Griffith'in sevecenliğine, *Ulysses*'te (zamanının İrlandalı politikacıları arasında yalnız) ondan çok sık söz ederek karşılık verdi. Kitabı bitirdiği zaman Griffith, Serbest İrlanda Cumhuriyeti'nin ilk başkanı olarak seçilmişti, Joyce bu tesadüften çok hoşlandı.[60]

O. Ç. (s. 83)

Yakıcı Gaz

Bayanlar baylar, burada toplanmamızın nedeni
Yerlerin göklerin neden titrediğini öğrenmektir
Ki nedeni, yabancı diyarlarda yaşayan İrlandalı
Bir yazarın karanlık ve şeytansı sanatıdır.
On yıl önce bir kitap göndermişti bana:
Yüz kere okudum, belki de daha fazla,
Arkadan, önden, aşağıdan ve yukarıdan,
Bir teleskopun her iki ucundan.
Bastım onu en son satırına varıncaya
Ama şükürler olsun ki Tanrı'ya
Yarıldı da zihnimin karanlığı
Gördüm yazarın bozuk niyetini.
Ama İrlanda'ya bir borcum vardı:
Şerefi ellerimin arasındaydı*
Her zaman bu sevimli ülke
Göndermişti yazarlarını sürgüne
Ve İrlandalı mizah anlayışıyla
İhanet etmişti, bir bir, önderlerine
Bu İrlandalı mizahıydı, ayık veya sarhoş,
Fırlatan sönmemiş kireci Parnell'ın gözlerine...

Roberts'ın yayıncı olarak cesaretini savunuşuyla alay eder:

Göstermek için eleştirileri hiç umursamadığımı
Bastım Dağlı Koyun'un şiirlerini (Joseph Campbell)
Piçlerin, kulamparaların ve orospuların konuştuğu
(Okumuşsunuzdur, eminim) bir de oyununu,
Moore'dan da adını hatırlayamadığım bir oyun bastım,
Word and Holy Paul ile bazı kadın bacakları üzerine,
O kusursuz beyefendiden, mallarının
Yüzde onuyla geçinen:
Esrarlı kitaplar bastım düzinelerce:
Cousins'ın kitabını bir de
Gerçi tabirim için beni affedin ama
Kalpyangını yakacak kıçlarınızda:
Masallar basım Kuzey'den ve Güney'den
Altın Ağızlı Gregory'den:

* Joyce, Falconer'a kimliği belirsiz bir kişinin kitabı yakması için 70 sterlin ödediğini iddia ediyordu.[65]

Şiirler bastım, kederli, ahmak ve vakur:
Patrick Nasıldı ama Colm bastım
Muhteşem John Millicent Synge de bastım
O ki süzülür havada bir meleğin kanadında
Çapkın kadın iç çamaşırları içinde, aşırılan
Maunsel'in idarecisinin seyahat bavulundan.*
Ama bu kanlı adamla son verdim her şeye
Avusturya sarısı elbiseler giyinen
O'Leary Curtis ve John Wyse Power ile
Nutuk atar gibi İtalyanca konuşan iyi saatinde,
Sonra da sevgili ve kirli Dublin'imiz üzerine yazan
Hiçbir basımcının kabullenemeyeceği bir tarzda.
Sizi gidi boklar, cücükler! Wellington Anıtının
Sydney Meydanının, Sandymount tramvayının,
Downes'in pastahanesinin yahut Williams peltelerinin
İsimlerini mi basacağımı sandınız?
Allan belamı versin basarsam Cehennemlik olayım!
Yerlerin İrlandaca isimleri üzerine konuşalım†
Curly'nin Deliği'nden bahsetmeyi unutmuş.
Şerefim üzerine yemin ederim, çok şaşırdım.
Yoo, bayanlar, basımevim asla üstlenmeyecek
Üvey ana Erin ile ilgili iğrenç yayımları‡
Acırım zavallılara onun için kızıl saçlı
Bir İskoçyalı tuttum tutması için kayıtlarımı§
Zavallı bacım İskoçya! Sonu fena;
Bir Stuart bile bulamıyor artık satmaya.
Bilincim Çin ipeklileri kadar iyidir, iyi:
Yüreğimse yumuşacıktır yayık ayran misali.¶
Colm anlatabilir size *Irish Review* adlı
Kitabının basımı için çıkardığım hesaptan
Nasıl yüz Pound'luk indirim yaptığımı.
Ülkemi seviyorum ringalar üzerine seviyorum!

---

* Roberts'ın Synge bastığı için cesaretli olduğu iddiasına hem de eski mesleğine, iç çamaşırı satıcısı olduğuna dair bir gönderme.

† P. W. Joyce'tan, Joyce ile akrabalık yoktur.

‡ Roberts İskoç asıllı bir Ulsterliydi.

§ Roberts kendi muhasebe kayıtlarını kendisi tutuyordu.

¶ Yayıncının "seninle kıyaslandığında Giant's Causeway güllük gülistanlık kalır" sözüyle çağrışım.

Kim söylemişti: Kötülüğe karşı direnme diye?
Yakacağım o kitabı, yardım et bana şeytan.
İlahiler söyleyeceğim yanışını seyrederken
Ve dolduracağım külleri tek kulplu bir kaba
Kefaretimi ödeyeceğim osuruklar ve feryatlarla
Kapaklanıp dizlerimin üstüne.
Açacağım önümüzdeki Oruç'ta
Tövbekâr kıçımı havaya.
Ve hıçkırıklara boğularak matbaamın yanında
Korkunç günahımı itiraf edeceğim.
Bannockburn'lü ustabaşım da
Daldıracak sağ elini doğruca kaba
Ve çizecek Haç'ı hürmetkâr başparmağıyla
Memento homo kaba etime.

Joyce bu bildiri şiiri 15 eylülde vardığı Trieste'de bastırmıştı ve bunu Dublin'de dağıtsın diye kardeşi Charles'a yolladı. Charles tereddütlüydü çünkü James'e yazdığı gibi, şiiri okuyan ve "küplere binen" babasının "onu düşünen beyefendiye zerre önem vermeyen bir kabadayı oluyor gittikçe" demesi üzerine ikilemde kalmıştı. John Joyce kendisinin bir beyefendi olduğu düşüncesine son hücrelerine kadar inanmıştı.[66] Ama Joyce, Charles'ın şiiri dağıtması için bastırıyordu, Charles da yaptı bunu sonunda.

Bu Joyce'un İrlanda'yı son ziyareti olacaktı. Bu son gelişinde yaşadıklarıyla ilgili şunu yazacaktı: "Bundan başka bir sonuca varamıyorum: Burada niyet beni yıpratmak eğer mümkünse ilk ve son kez boğmaktı. Ama başarılı olamadılar."[67] 1909'da Cosgrave'den çektiklerine 1912'de Roberts'ın yaptıkları eklendi; hep potansiyel olarak var olduğunu düşündüğü düşmanlığı, Dixon ve Falconer'da olduğu gibi Gogarty hatta Kettle'da da bulması onu mantıksız biçimde, bir daha buraya gelirse çoktan beri zihinsel olarak çektiği ıstırapların fiziksel acılara dönüşeceği korkusuna düşürdü. Curran gibi eski dostları bunun paranoyakça olduğunu varsaydılar ama o, Blake gibi özel kavgalarını sembolik devasa bir ekranda büyük harflerle yazılı olarak görüyordu. Öfkeliydi, bağışlamıyordu ve ona işkence edenler kadar kötü şeyler düşünüyordu. 1939'da Joyce, Herbert Gorman'ın biyografi müsveddelerine bu tavrı özetleyen şu notu eklemişti:

> O zaman ölmüş William Butler Yeats tarafından, Tailteann Games ve İrlanda Edebiyat Akademisi'nin kuruluşu* vesilesiyle iki kez İrlanda'ya davet edildi. Bu davetleri (ilki özeldi) ve akademi üyeliğini reddetti. Avrupa'da hüküm süren

* Bkz. 753-754. s.lar

> feci olaylar sırasında bile orada barınmaya çalışmamıştı. Castlecomer'da ölmek üzere olan liderleri Parnell'ın gözlerine, İrlandalı "cesur bir güruh" tarafından sönmemiş kireç fırlatılması olayını hiç unutmadığından, yazmaya çalıştığı kitabın hazırlıklarına böyle talihsiz bir olayın karışmasını istemedi.[68]

Joyce'un sürgün hayatının bu en sert aşaması Roma'da *Ölüler*'i yumuşak bir ruh halinde içinde yazmayı planlarken sona erdi. Sürgünün ardından memlekete üç ziyaret yapmıştı. Şimdi İrlanda artık yalnızca hayalde vardı. Joyce geri dönmedi ama oraya karakterlerini yolladı, onların Dublin sahnesindeki rollerine katıldı, hem de yaşadıkları yabancılaşmayı paylaştı. Dublin'den Trieste'ye dönüşünde en garip yorumlarından birini Ettore Schmitz'e yaptı: "Kesin olan şu ki ben o güruhun hepsinden daha faziletliyim. Ben gerçek bir tekeşliyim ve hayatımda sadece bir kez âşık oldum."[69]

1913-1914

> Paltosuz, ayakkabısız, geldiği gibi geçen üç yolculuğundan sonra, bataklıktaki düğünçiceğinin üzerinde o imkânsız ağustosböceğinin çok dokunaklı (veripatetic: Gezgin anlamına gelen peripathetic'ten bozulmuş gibidir -ç.n.) hayali, kronik umutsuzluğu kesinkes ve gerçekten gösterdikten sonra, yeterlice ve olasılıkla çiçeklerin korosuna can atıyordu.
>
> *Finnegans Wake* (418)

Finnegans Wake'te Shem'in sanatsal mucizesi ölüleri konuşturmaktır; Trieste'de Joyce bu diriltmeyi sanatla yapmaktan başka, alacaklılarıyla olan ilişkisinde bunu tersine çevirip velveleciyi dut yemiş bülbüle çevirerek de gerçekleştirdi. Bazı borçları, Charles'a yazdığı bir mektupta ne kadar yardım ederse etsin "kıymetinin bilinmediğinden"[1] yakınan Stanislaus'un yardımıyla ödedi. Diğer borçlar ustalıkla geçiştirildi. Böylece Joyce, güzel bir havada yelken açmış bir adamın yaptığı gibi, fırtınayı atlattı daha doğrusu fırtınayı arkasına aldı. Zorunlu ihtiyaçları karşıladığı gibi aile portrelerini restore ettirip Dublin'den Trieste'ye getirterek lükse yelken açmayı da başardı. Değerini en iyi onun anlayacağını bildiğinden, John Joyce onları en büyük oğluna emanet etmeyi candan istiyordu. 1913 yılı baharında portreler geldi. Via Donato Bramante'deki 4 numaralı evde öğrencilere ve eve gelen konuklara sergilendiler. Ruhsuz bir saygınlık yansıtan tablolar yeni sahibinin kaprislerine yeni bir tat kattı.

Joyce'un yaşamı birkaç ay önce duymuş olduğu Scuola Revoltella Superiore di Commercio'daki görevin ona verilmesiyle daha az belirsiz bir hale geldi. Yabancı vatandaş olmaktan kaynaklanan bürokratik engeller bu kez aşıldı.* Sabahları orada öğretmenlik yapıyor öğlenden sonra özel ders veriyordu. Okuldaki resmi konumu onu öncekinden çok daha fazla aranan bir öğretmen yaptı, dakik olmadığı halde özgün ders işleme yöntemiyle hoşgörülü öğrencileri tarafından benimsendi. Öğrenciler arasında, onu Ettore Schmitz'den duymuş olan Triesteli meşhur avukat Paolo Cuzzi de vardı, Joyce'tan 1911-1913 yılları arasında ders aldı. Joyce öğretme sürecinin ilk aşamalarında sabırsızdı. Cuzzi'yi önce, Berlitz'te kullanılan basit metinlerle çalıştırdıktan sonra, Boswell'in *Life of Johnson* isimli kitabını verdi. Ama dersin çoğu konuşmaya ayrılmıştı. Öğretmen ve öğrenci Joyce'un çok tuhaf biçimde döşenmiş içinde

---

* İş başvuru formundaki din hanesine Joyce kısa ve öz "Senza" (...siz) yazmıştı.

sadece sandalyeler olan evinin bir odasında oturuyorlardı. Sandalyeler Joyce'un bir fotoğrafta gördüğü, belki de post Ibsenvari bir duygu patlaması içinde Triesteli bir marangoza aynılarını yaptırdığı Danimarka tarzı antika şeylerdi. Joyce sandalyelerden birinde bacak bacak üstüne atmış, sararmış parmaklarının arasındaki Virjinya purosunu tüttürüyordu. Hemen sonra Cuzzi'nin dediği gibi herhangi bir yerde bitecek bir tartışma konusu açıyorlardı. En sevdikleri konu, Joyce büyük bir kesinlik ve hünerle kuramsallaştırdığı Thomistic (Akinalı Thomas'ın kurduğu felsefi sistem -ç.n.) ahlakçılıktı. Ama bazen bu tartışmalar aniden ortaya çıkıyordu; örneğin okulda Vico üzerine araştırma yapan Cuzzi'nin Joyce'un tutkuyla bu Napolili filozofla ilgilendiğini keşfettiği zaman olduğu gibi.* Freud da konuşma konularından biri haline geldi. Cuzzi, Freud'un *Psikanaliz Üzerine Beş Ders* kitabını okuyordu. Joyce'a dil sürçmelerinden, bunların ne kadar önemli olduğundan söz etti. Joyce ilgiyle dinledi ama Freud'un kuramlarının daha önceden Vico tarafından sezildiğini ifade etti.†[3]

Cuzzi'nin kız kardeşi Emma ve Emma'nın iki kız arkadaşı da Joyce'un talebesi oldular.[5] Dersler artık Cuzzilerin evinde yapılıyordu. On dört yaşındaki üç kız, genellikle babasının 1912'de ona verdiği avcı yeleğiyle çıkıp gelen öğretmenlerini sevdiler. Kızların ders metni olarak, bir Shakespeare şarkısı veya bir gün olduğu gibi, bir dilenciden alınan kader-kısmet yazısı, her şey iş görebilirdi. Bir kadın için niyetlenilmiş yazı onu alanın, kendisi için çok kıymetli olan bir şeyden ıstırap çekeceğini ama sonra bu ıstıraptan kurtulacağını kehanet ediyordu. Öğretmen saf, öğrenciler kuşkucuydu. Ders bitiminde Emma, Joyce'a kapıya kadar eşlik edince, kıza birdenbire onun için çok kıymetli olan bir şeyi kaybedip kaybetmediğini sordu. Sonra da kısmetin doğru olduğunu kanıtlamak için iç cebinden, onun sırasında hep izlediği bir kapağı camdan

---

* Joyce ayrıca Croce'nin Vico üzerine bir bölümü de olan eseri Estetica'dan da haberdardı.[2] Croce'nin Vico'dan alıp yorumladığı "İnsan, beşeri dünyayı, kendisini toplumun gerçeği haline dönüştürerek yaratır: Onu düşünerek kendi yaratımlarını yeniden yaratır ve daha önce geçmiş olduğu yolları böyle aşar, bütünü en ideal biçimde kurar böylece, dünyayı artık tam ve gerçek bilgiyle tanır." *Ulysses*'te Stephen'ın sözü olarak şöyle yankılanır: "İnsan dünyanın bir ucuna kaçsa da kendisini aşmaktan kurtulamaz. Tanrı, güneş, Shakespeare, gezgin bir satıcı gerçekte kendisini aşarak kendisi olur... Öz, kendisi olmak amacıyla kaçınılmaz biçimde önceden koşullanmıştır. Ecco!" *Ulysses* (505 [623] [N. E. s. 551])

† Joyce'un Trieste'de üç kitapçığı vardı: Freud'un Leonardo da Vinci'den *Bir Çocukluk Anısı*, Ernest Jones'un *Hamlet Sorunu* ve *Odipus Kompleksi* ve Jung'ın *Bireyin Kaderinde Babanın Önemi*. Bunların tümü 1909-1911 arasında Almanca yayımlanmıştı ve anılan dönemde büyük ihtimalle Joyce bu kitapları alıp okumuştur. Ayrıca İtalya'ya 1904'te psikanalizi sokmuş Dr. Edoardo adında bir yeğeni olan Ettore Schmitz'den psikanalizi duymuş olmalıydı.[4]

yapılmış bir randevu defteri çıkardı. "Bu sana batıl inançlarla alay etmemeyi öğretecek" dedi.

Batıl inançlar arasında önde gelen nesnelerden biri, körlükten korusun diye parmağına taktığı bir alaşım yüzüktü. Alyansa benziyordu ama nikâh yüzüklerini hiçbir özgür erkeğin boyun eğmeyeceği köleliğin sembolü olarak ilan etmişti. "O zaman niye bu yüzüğü takmak istiyorsunuz?' diye sordu öğrencileri. "Çünkü ben göz problemimin zaten kölesiyim." diye cevap verdi Joyce.

O andaki gramer konularını göstermek için hikâyeler uydururdu. Bir gün Emma "generally" kelimesini yanlış heceye vurgu yaparak telaffuz etti. Joyce kıza meşhur Çinli General Li dermiş gibi telaffuz etmesi gerektiğini söyledi. Sonra generalin bir ağaçta asılarak son bulan kariyerini, Emma'nın defterine çizdiği bir sahneyle tasvir etti. Başka bir derste de her bir öğrencisini yansıtan resimler çizdi. Birini çiçeklerle bezeli, içinde nadir bulunan rengârenk kuşların olduğu süslü püslü bir bahçe olarak resmetti ama güzelliğe daha fazla hayran olmak için yaklaştığınızda bunun sadece bir kömür yığını olduğunu görüyordunuz. İkincisi ferah geniş bir caddeydi: Aman dikkat! Sizin ayağınızı kaydıracak bir şey var! Emma'ya gelince, tüm nesnelerin kendilerine ait yerlerinde durduğu, her bir nesnenin iç karartıcı şekilde üzerinde kendi etiketini taşıdığı, muntazam düzenli bir sahneydi. Bu kuvvetli nüktelerden sonra piyanonun başına oturur "Mr. Dooley"i o söylerken öğrencileri de koro olup ona eşlik ederlerdi. Ya da Covent Garden'daki başbalerinin tekmesini kim daha iyi yapabilecek diye eşleşirlerdi; zayıf ve esnek vücut yapısıyla bunu başaran kişi hep Joyce olurdu.

Joyce'un disipline önem vermeyen bir kimse oluşu kızların hoşuna gittiği için, anne babalarına söylemedikleri sırları ona açmakta sakınca görmediler. Sigara alması yasaklanmış olduğundan Emma bir gün bahçeden topladığı gül yapraklarını kurutmaya çalıştığını onları sigara gibi sarıp gizlice içtiğini itiraf etti. Tütünün göz sağlığına zararlı bir etki yapabileceğinden korkan Joyce da bu sigaralardan birini denemeyi çok istedi. Bir iki nefes çektikten sonra, biraz övüyormuş gibi yaparak bunun kendisine çiftliği hatırlattığını söyledi. Çünkü bu gülden sigaranın içinde samanın, çiftlik hayvanlarının, çiçeklerin ve -gübrenin kokusunu tadabiliyordu.*

Dersler çoğu kez Joyce'un tırabzandan kaymasıyla sona ererdi, tabii ki talebeler de peşinden. Bir gün Signora Cuzzi tesadüfen bu "alıştırmayı" görünce dersler birdenbire sona erdi.

---

* *Ulysses*'te de bunun yankısı vardır. (71 [86]): "Sigara içerse gelişmeyeceğini söyle ona. Amaan bırak içsin, yaşamı sanki pek de güllük gülistanlıktı da..." (N. E. s. 102)

Öğrencileri arasında yirmi yaşında Boris Furlan[6] adında genç biri de vardı ki bu adam daha sonra Yugoslavya siyasetinde çok önemli bir rol alacak, Kant, Croce ve Masaryk hakkında incelemeler kaleme alacaktı. Furlan, Schopenhauer ve Nietzsche için coşkun duygularla doluydu o zaman, Joyce ise en büyük filozofun uslama yöntemi "keskin bir kılıç gibi" olan Akinalı Toma olduğunda ısrar ederek onu yönlendirmeye çalışıyordu. Onu, günde bir sayfa Latincesinden okuduğunu söyledi Furlan'a. Joyce genç öğrencisine ahlakçılığın kahramanca kararlarla sınırlı olmadığını göstermekten zevk alıyordu. "Sende" diye sordu bir gün, on yıl önce Skeffington'la arasında geçen hadiseyi anımsayarak "köşedeki dükkâna gidip beş centesimilik akide şekeri alacak medeni cesareti var mı?" Furlan bu tarz tartışmalardan hoşlanıyordu ama kandilin tasvir edilmesi kendisinden istenince daha az mutlu oldu. Teknik bir dil kullanıp biraz geveleyince Joyce devreye girdi kandilin görünen ve ayrıntıda gizli özelliklerini açıklayarak Furlan'a "betimleyici bir şehvet" olarak görünen şeyi yarım saat açıkladı.*

Öğretmenin öğrencileriyle kurduğu ilişki öylesine sade ve içtendi ki kız öğrencilerinden birisiyle Joyce'un daha yakın bir ilişki hayal etmesi şaşırtıcı değildir. Bu kız, kimliği kesin olarak tespit edilemese de[7] pekâlâ ilk ismi Leopoldo olan Yahudi bir işadamının kızı Amalia Popper olabilirdi. Molly Bloom'un Güney Avrupalı siması ve karakteri için onu da modellerden biri yaparak faydalanacaktı. Aynı zamanda kitaba verdiği ironik *Giacomo Joyce* adıyla bu ilişkiyi en güzel yazılarından birisiyle yazdı.† Uzun uzadıya düşünülmüş ve 1911-1914 arasında geçen olayları yansıtıyormuş gibi görünse de Joyce bunu 1914 temmuz veya ağustosta yazmış gibidir.[8] Bu eserde bir zamanların bol ve verimsiz buluşmalarında ortaya çıkan alaylı eğlenceleri ve erotik çalkantıları yansıtır. Bu signorayı karanlık Doğu'dan onun batılı kanını tutsak etmek için gelmiş dişi bir Yahudi olarak düşler.

Defter ansızın "Kim" diye sorarak başlar ve "Mis kokulu kürklere bürünmüş solgun bir çehre. Kımıltıları utangaç ve sinirli. Tek saplı gözlükler kullanıyor. Evet: kısa bir hece.‡ Kısa bir gülüş. Kirpiklerin kısaca kırpıştırılışı." Kendi arzusunu hem över hem de alay eder:

---

* *Ulysses*'te Bloom'un Stephen'ı evinden nasıl gönderdiğini anlatan şu bölümle kıyaslayın: "Pürtüklü bir erkek anahtarın sapını kaypak bir dişi kilidin deliğine sokup, anahtarın başını kanırtarak ve çıkıntılarını sağdan sola çevirerek, dilini yuvasından çekti, hazreti Nuh'tan kalma bir menteşesiz kapıyı sarsıla sarsıla içeriye doğru sürerek serbestçe giriş ve serbestçe çıkış için bir menfez husule getirdi" (703[826] [N. E. s. 755]).

† İsmi kimin yazdığı bilinmez. Joyce'un bir aşk incelemesini süslemek için ismi kabul edişi, Triesteli bir Dublinli olarak her iki dilde de gurbetlik acısını çektiğini ifade etmek için olmalıdır. Bu adla yazmış olduğu her şeyi saklamaktan hoşnuttu.

‡ *Ulysses*'in sonuna bir ima.

(Z. A. s. 27)

Örümcek ağımsı bir el yazısı, suskun bir gurur ve baş eğmeyle, uzun ve ince hatlarla yazılmış: nitelikli bir genç kişi.

Yumuşak söylevin kolay bir dalgasına atılıyorum. Swedenborg, yalancı Aeropagus'lular, Molinos'lu Miquel, Joachim Abbas. O dalga harcandı. Sınıf arkadaşı kıvrımlı gövdesini bir kez daha kıvırarak kemiksiz Viyana İtalyancasıyla mırlıyor. Che Coltura uzun kirpikler kırpıştırılıyor ve kalkıyor: yalımlı bir iğne ucu kadife gözbebeğine batıyor, titreşiyor.

Yüksek topukların, yansımalı taş basamaklarda kof çınlamaları. Şatoda kış havası, askıya alınmış zırhlar, kıvrıla kıvrıla giden burç merdivenlerinin kıvrımlarında demirden kaba saba şamdan dirsekleri. Topukların tıkır tıkır vuruşları, yüksek ve kof, gürültülü bir ses. Hanımefendileriyle görüşmek isteyen biri var aşağıda.

O asla sümkürmez. Bir anlatımı biçimi bu: az ve öz.

Yuvarlatılmış ve olgunlaştırılmış: aile içi evliliklerin tornasında yuvarlatılmış, ırkının yalıtılmışlığının zorlamalar çemberinde olgunlaştırılmış.

Vercelli yakınlarında, ağdalı yaz pusunun altında bir pirinç tarlası. Düşük kenarlı şapkasının kanatları, yapay gülüşünü gölgeliyor. Ağdalı ışığın vurduğu, iğreti gülümseyen çehresini gölgeler yol yol çiziyor; elmacık kemiklerinin altında grimsi süt kesiği gölgeler, nemli alnında yumurta sarısı gölgecikler, gözlerinin yumuşacık bebeğinde gizlenen küf sarısı bir hınzırlık.

(Z. A. s. 29)

Alacakaranlık. Piazza'yı geçiş. Gri akşamüstü geniş, acı yeşil otlakların üstüne akşam alacası ve çiğ saçarak iniyor. Annesini o iğreti zarafetiyle izliyor; küçük kısrakçığına yol gösteren ana kısrak. Gri akşam alacası ince ve biçimli kalçaları, alçakgönüllü, kıvrak, gergin boynu, ince kemikli kafatasını yumuşak çizgilerle biçimlendiriyor. Akşamüstü, barış, bir olağanüstülük akşamı... Hey bre! İspir! Hayde bre!

(Z. A. s. 30)

Baba ve kızları bayır aşağı kayar gibi iniyorlar, bir kızağın binicileri: Koca Türk ve haremi. Başları sıkıca örülmüş, sıkıca giyinmişler, potinleri tenle ılınan diller üstünde ustaca çapraz bağlanmış; yuvarlacık dizkapakları üstünde kısa etek daracık. Apak bir ışık patlaması; bir kıvılcım, bir kar tanesi.

Ve bir daha atla çıktığı zaman
Oralarda olsam da görsem.

Tütüncüden dışarı fırlayıp adıyla sesleniyorum. Dönüyor ve benden dersler, saatler, dersler, saatler boyu dinlediği karmakarışık sözcükleri duymak için

duruyor: solgun yanakları yalımlı opal bir ışıkla yavaşça pembeleşiyor. Yo, yo, korkma!

(Z. A. s. 32)

Gecenin ve çamurun içinden yukarı baktığımda tepenin üstünde devinen sisler. Nemli ağaçları aşarken asılıvermiş sisler. Üst kattaki odada bir ışık. Oyuna gitmek için giyiniyor. Aynada *hortlaklar* var. Mumlar! Mumları getirin!
"İncecik bir yaratık!" Gece yarısı, müzikten sonra San Michele'den tırmanırken yol boyu bu sözcükler alçak sesle yinelendi. Yavaş ol Jamesy! Geceleri Dublin sokaklarında başka bir adı inleyerek dolaşmadın mı hiç?

.....

Sonra yine onu düşlediği bir bölüm gelir:

Büyük, kara bir peçeye benzeyen giysisini ensesinde iliklemeye çalışarak kolların kaldırıyor. Yapamıyor; hayır yapamıyor. Bana doğru, geri geri, ses çıkarmadan geliyor. Yardım etmek için kollarımı kaldırıyorum: kolları düşüyor. Giysiyi örümcek ağı inceliğindeki uçlarından tutup arkasında iliklemek için kaldırdığımda kara kumaşın açıklığından portakal rengi iç gömleğin sardığı kıvrak gövdeyi görüyorum. Omuz başlarına takılı askılar kurtuluyor, yavaşça düşüyor: kıvrak, yumuşak, çıplak bir gövde gümüş pullarla titreşiyor. Gümüş gibi parlayan zarif kalçaların üstünden ve aralarındaki oyuktan giysi usulca kayıyor, kararmış gümüş rengi bir gölge...Parmaklar soğuk, soğukkanlı ve devingen. Bir kerecik değmek, bir kerecik.
Küçücük, düşüncesiz, umarsız bir incecik soluk. Ama eğil ve işit: bir ses. Juggernaut'un (Hindu Tanrısı Vişnu'nun göründüğü biçimlerden biri. Z. Avcı) tekerlekleri altında bir serçe, yeryüzünü sarsalayanı sarsıyor. Lütfen bay Tanrı! Koca bay Tanrı! Hoşça kal koca dünya!.. Aber das ist eine Scheweinerei! (Ama bu bir domuz pisliği: Almancada ortalığın ne denli tiksinti verici olduğunu anlatmak için kullanılan bir ifade. Zeynep Avcı)

(Z. A. s. 34)

Bronz rengi incecik iskarpinlerin üstünde kocaman fiyonklar: şımarık evcil kuşun mahmuzları.
Hanımefendi gidiyor, bir telaş bir telaş, bir telaş... Yukarı yolda temiz hava. Trieste kaba bir pusla uyanıyor: dip dibe dizilmiş kara kirişli damlarında çiğ gün ışığı, bitişik düzen, bitkin düşmüş bir böcek kitlesi ulusal kurtuluşu bekliyor. Belluomo karısının aşığının karısının yatağında doğruluyor: o pek meşgul ev hanımı çoktan ayaklanmış; çakal eriği gözlü elinde asetik asit çanağı...* Yukarı yolda temiz hava ve sessizlik: ve toynaklar.

---

* *Ulysses*'ta Paris'i tasvir ederken kullanılmıştır.

At sırtında bir kız. Hedda! Hedda Gabler!

(Z. A. s. 37)

Koridor boyunca önümden yürüyor ve yürürken saçının kara bir büklümü usulca çözülüp düşüyor. Usulca çözülen, düşen, büklüm büklüm saçlar. Farkında değil, önüm sıra yürüyor, yalın ve onurlu. Dante'nin yanı sıra da böyle yalın ve dimdik yürümüştü; Cenci'nın kızı Beatrice'in kansız ve lekesiz yürüyüşü gibi ölümüne:

...bağla
Şu ilmeği benim için ve topla şu saçı yukarı
Sıradan bir düğüm atıver.

Bu âşık, kızdaki tuhaflıkları öğrenemeyecek kadar itaatkârdır, bunlardan biri ondaki irredentizmdir. (s. 35 Z. A.): "O, İtalyan beyefendilerin *Secolo*'nun eleştirmeni Ettore Albini'yi salondan dışarı atmakta sonuna dek haklı olduklarına inanıyor; çünkü adam Kraliyet Marşı çalarken ayağa kalkmamış. Akşam yemeğinde duymuş bunu. Yaa. Aslında severler ülkelerini, yeter ki hangi ülke olduğunu iyice bilsinler."* Diğer kişiler bu sessiz, tepeden bakan, düzyazıya kaçan şiirden onun arzusuna göre çıkıp gelmişti. Bu kişilerden biri bir dersin ardından via Alice'teki evden via San Michele'ye inerlerken Joyce'a "*mia figlia ha una grandissima ammirazione per il suo maestro inglese*"† diyen kızın babasıydı. Joyce aynı eserde (Z. A. s. 31) "Hımmm. Tam oturdu: kibarlık, iyilikseverlik, merak, güven, kuşku, doğallık, yaşın güçsüzlüğü, sırdaşlık, açıklık, kentlilik, içtenlik, uyarma, acındırma, sevecenlik: kusursuz bir karışım. Ignatius Loyola, bana yardım edeceksen çabuk yetiş!" diye yorumlar durumu. Düzgün yüz hatlarını övüp, ağarmış favorilerinden saygıyla söz ederken Joyce yarı mizahi biçimde baba-kız ilişkisinden dolayı içerler. 11 Kasım 1912'de, on iki konferanstan oluşan pazartesi gecesi derslerinin ilkini verdi. Hamlet üzerine İngilizce hazırlanmış ders Università del Popolo'da gerçekleşti.‡ Orada olduğunu söylediği çok sevdiği öğrencisi bir bölümü anlattığında aklındaydı: (Z. A. s. 36): "Shakespeare'i yumuşak başlı Trieste'ye açımlıyorum: Aldı ben: O iyi yürekli ve sıradan insanları hoş tutan Hamlet, salt Polonius'a karşı kabadır. Belki de buruklaşmış bir ülkü adamı olarak, sevdalısının ana babasında, doğanın o güzel imgesini kızlarında oluşturmak yolunda grotesk çaba-

* Bu olay 17 Aralık 1911'de İtalyan Kızılhaçı ve savaşta çarpışıp ölen veya yaralanan askerlerin aileleri için düzenlenen bir yardım konserinde meydana geldi. O zaman İtalyanlar, Libya'da Türklerle savaşıyordu.

† Kızım İngilizce öğretmenine hayran.

‡ Bu konferanslar günümüze kalmamıştır. Hatırlandığı kadarıyla dersler hakkında bir anlatı için bkz. 885-886.[9]

lardan başka bir şey göremediğinden... Yazdın mı bunu bir yana?"

Günlük faaliyetleri sırasında da onun hayali aklını esir almıştı. Bir gün Meissel -"Sivilceli Meissel" intihar etmiş karısının mezarını ziyaret için onu Yahudi mezarlığına götürür.* Bu deneyim sevgilisinin ölümünü aklına getirdi ve *Giacomo Joyce*'a şöyle yazdı: (Z. A. s. 32)" O'nun insanlarının ve onun gömütü, kara taş, umut vermeyen sessizlik: ve her şey hazır. Ölme sakın!"

Başka bir gün kıza ders vermek için gittiğinde, sevgilisinin ameliyat için hastaneye kaldırıldığını öğrendi. Kendi deyimiyle neredeyse ağlayacakmış gibi uzaklaştı: (Z. A. s. 37) "Ameliyat edilmiş. Cerrahın bıçağı bağırsaklarını yarmış ve göbeğinden geçişinin taptaze derin yarasını bırakıp çıkmış. O ceylansı güzellikte, dipsiz kara gözlerinin acılı bakışlarını görebiliyorum. Ah acımasız yara! Kösnük Tanrı!" *Ulysses*'te Stephen Dedalus Tanrı'ya annesinin ölümü nedeniyle benzer bir şiddetle "Leş Yiyicisi" diye saldırır. Ama Signorina Popper apandisinin alınmasından sonra yaşadı ve İngilizce derslere devam etti.

(Z. A. s. 37)

> Yine oturmuş pencere kıyısındaki koltuğuna, dilinde şakrak gülüşler. Fırtına geçince cıvıl cıvıl cıvıldaşan bir kuş; o küçük aptal ömrü, yaşam veren saralı bir Tanrı'nın kıskaç gibi parmaklarından sıyrılıp kurtuldu diye pek mutlu; coşku içinde cıvıldaşıyor, cikcikliyor.

Joyce'un 1912-1916 arasında yazdığı şiirler gerçek veya uydurulmuş bu signorina ile olan ilişkisini yansıtır. *Giacomo Joyce* defterine de yazdığı gibi, "Kızıma verdiği bir çiçek. Narin bir hediye, narin verici, narin mavi damarlı çocuk" diye yazdığı gibi Lucia'ya çiçek veren de oydu. Şiirde de şöyle ifade etti:

(O. Ç. s. 58)

> Kızıma Sunulan Çiçek
>
> Nazenindir beyaz gül ve nazenindir
> Sunan elleri
> Ki daha çorak ve solgundur ruhu
> Zamanın cansız akışından
>
> Gülnazeninliği ve zarifliğinazenin ama
> Yine de şaşılası bir yabanıllık
> Gizliyorsun şefkatli gözlerinde,
> Güzel çocuğum benim

* Filippo Meissel'in karısı Ada, 20 Ekim 1911'de intihar etti. *Ulysses*'te Bloom, Ennis'te intihar eden babasının mezarına bir ziyaret yapmayı düşünür. (92[115])

Joyce hâlâ şiirde, kuru, solgun ruhlar ve zamanın cansız akışı gibi Swinburnvari cazibelerin etkisinden kurtulamamıştı. Şaşırtıcı son dize hariç olmak üzere anılan şairin eski dile gönderme yaptığı ifadelendirme romantik arzusunu ve babalık şefkatini tuhaf biçimde birleştirdi. "Gece Duası" isimli (1915 tarihli) şiirinde, yine belli belirsiz olmak üzere Paris, Notre-Dame'da kendi yanında duran kız hayalini tekrar işler:

(Z. A. s. 36)

"Kaba bir pusla örtük bu bahar sabahı baygın kokular sabahın Paris'inde yüzüyor: anason, nemli talaş tozu, sıcak ekmek hamuru; Saint Michel köprüsünü geçerken çelik mavisi uyanan sular yüreğimi ürpertiyor. Taş devrinden bu yana üstünde insanoğlunun yaşadığı adanın çevresinde sular girintilere sokulup kucaklaşıyor... Hayvan başlı taştan oluklarıyla koca kilisede esmer bir kasvet. O sabahki gibi soğuk yine: *Quia frigus erat.* Şu uzaktaki yüksek sunağın basamaklarında Tanrı'nın gövdesi kadar çıplak papazlar yarım ağız bir dua için bitkin düşmüş yatıyorlar. Görünmeyen bir vaizin sesi yükseliyor; Hosea'nın öğretisini makamına uydurup okuyor. *Haec dicit Dominus: in tribulatione sua mane consurgent ad me, Venite et revertamur ad Dominum...* Tam yanımda duruyor o, solgun ve ürpertili, kilisenin sahanlığında günah karanlığının gölgelerini giyinmiş, ince dirseğini koluma yaslamış. Eti o çiğ, pus-peçeli sabahın koşuşturulan meşalelerin, acımasız gözlerin coşkusunu anımsıyor. Ruhu üzüntü dolu, titriyor, ağlamak üzere. Benim için ağlama. Ey Kudüs'ün kızı!"[10]

Signorina Popper ve Paris hayalleri soluyordu ve sadece hiçliğe dua edenlerin sesleri geride kalıyordu.

(O. Ç. s. 65)

Gece Duası

Zifiri karanlıkta belli belirsiz,
Solgun yıldızlar yakıyor meşalelerini,
Kefenlenmiş, hareli.
Hayaletışıkları göklerin uzak sınırlarından solgun parlıyor
Kemerler yükselen kemerler üstünde,
Gecenin günahkarası sahını

Melekler,
Yitik ordular uyanıyor
İbadete
Aysız karanlıkta her biri düşünceye kadar, dilsiz, cansız
Dirilen yeniden ve sallayan
Buhurluğunu

Ve uzun uzun yankılanarak
Gecenin yükselen sahınına,
Çalıyor yasçanı
Yükselirken sönük tütsü, bulutlar halinde,
Hiçliğe doğru, adanmış
Ruhların çölünden

7 Eylül 1913'te yazılmış bu andan başka bir şiir* gençliğin kayıp gitmiş gücü üzerine bir ağıttır. Bu şiir Trieste yakınlarındaki San Sabba'da kano yarışlarına katılmayı isteyen Stanislaus'u izlerken aklına düşmüştü.[11] Kürekçiler kıyıya doğru kürekleri asılırken, Puccini'nin *La Fanciulla del West* şarkısını söylemeye başlamışlardı. Joyce'un şiiri son kasvetli son dizedeki ("*e non ritornero piu*") anlama vurgu yapıyordu:

(O. Ç. s. 57)

San Sabba'da kayıkları seyrederken
Duydum körpe yüreklerinin ağlayışını
Aşkadoğru seken kürekler üzerinde
Duydum vadideki otların iç çekişini:
Bir daha, geri dönmeyecek bir daha!

Ah yürekler, ah iç çeken otlar,
Beyhude ah ediyor aşkvurgunu sancaklarınız!
Geçip giden bu deli rüzgâr
Dönmeyecek, bir daha dönmeyecek geri!†

---

* "Tutto é Sciolto" diye isimlendirdiği, 13 Temmuz 1914 tar. Şiir ise muhtemelen bu başarısızlığa hitaben yazılmış süslü bir anıydı:

(O. Ç. s. 61)

Kuşsuz sema, denizde akşam karanlığı yalnız bir yıldız
Delip geçiyor batıyı,
Sen, seven yürek, aşk zamanı, öyle uzak, öyle belirsiz,
Hatırlandığında.

Berrak genç gözlerin yumuşak bakışlarının, masum yüzün
Mis kokulu saçların,
Başlıyor zamanı, sessizlikle birlikte şimdi
Çökünce akşam karanlığı.

Öyleyse niye, hatırlayınca o utangaç
Tatlı cilveleri, üzülmeli
İç çekerek sana teslim ettiği o sevgili aşkı,
En az senin olanı?

† Bu şiiri Stanislaus'a "romatizmalı oda şairinin (veya oturağının) (poet: şair pot: oturak arasın-

Bu kendi başarısızlığını sezen aşığın melankolisidir. Joyce, Signorina Popper'a yönelik yaptığı bu gizli, sessiz kuru daima başka bir kadın kişiliğinde, 1914'e kadar sürdürdü. Ona okusun diye *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ni verdi. Kızın tepkisini *Giacomo Joyce*'ta şöyle kaydeder: (Z. A. s. 38)"Diyor ki, *Sanatçının Portresi* salt açıksözlü olsun diye açıksözlü yazılmışsa, neden okuması için ona verdiğimi sorabilir miymiş" Alaylı biçimde "Ama yine de verirdin değil mi? Verir miydin? İlim irfan sahibi küçük hanım"* diye ekledi. Tenlerden ziyade gözlerle yapılan bu ilişki 1914 yazında sonlandı. *Giacomo Joyce* defterinin kapanış ifadeleriyle özetlediği gibi:

(Z. A. s. 40)

> Sesim, kendi sözcüklerimin yankılarında ölüyor, yankılı tepeler arasından İbrahim'e ulaşan ebediyet çağrısının akıl yorgunu sesi gibi ölüyor. Yastıklarla bezeli duvara yaslanıyor: o görkemli belirsizlik içinde cariye görünümü. Gözleri düşüncelerimi içti: ve kadınlığının nemli, ılık, teslimiyetçi, kollarını açmış bekleyen karanlığına ruhum, kendi kendinde eriyerek boşaldı, bereketli tohumunu saçtı, seller gibi taşırdı... kim alacaksa onu, haydi alsın şimdi!

Ralli'nin evinin dışında onunla karşılaştığında kız gözlerini başka tarafa çevirir sonra da onu "buz gibi bir bakışla" selamlar.

(Z. A. s. 43)

> Jan Pieters Sweelink. Hollandalı eski müzikçinin o tuhaf adını anımsayınca tüm güzellikler tuhaflaşmış, uzaklaşmış gibi geliyor. Onun eski bir ezgi üstüne klavikord için bestelediği çeşitlemelerini dinliyorum: Gençliğin de sonu vardır. Eski seslerin belli belirsiz pusu içinden cılız bir ışık parıldıyor: ruhun söylevi duyulacaktır neredeyse. Gençliğin de sonu vardır: son işte geldi. Asla olmayacak. İyi biliyorsun bunu. Eeee, o zaman? Yaz Allah'ın belası, yaz şunları! Başka ne işe yararsın?

Bir sonraki başlık onun ilgisine karşı kızın ters cevabı üzerinedir:

> Niçin?
> Çünkü başka türlü sizi göremezdim†
>
> Kayarak-boşluk-çağlar-yıldızların bitki örtüsü-ve soluklaşan cennet-kıpırtısızlık- ve daha koyu kıpırtısızlık-hiçleştirilmenin kıpırtısızlığı-ve onun sesi.

---

da sözcük oyunu -ç.n.) şikâyetleri" ve Horace'den "Quid si prisca redit Venus?" ("Ya eski aşk geri dönerse?") alıntısıyla yolladı.[12]

* *Ulysses* (48 [61])

† Yoksa sizi göremezdim. *Sürgünler* s. 11 S. Y.

Non hunc sed Barabbam!

Pilate öncesi ataları gibi kız da Barabbas'ı İsa'ya tercih eder. Ona bir sonraki ziyaretinde kız artık zapt edilemez.

(Z. A. s. 43)

Hazırlıksızlık. Çıplak bir apartman dairesi. Ölgün gün ışığı. Uzun, kara bir piyano: müziğin kefeni. Ucuna bir kadın şapkası konuvermiş, kızıl çiçekli; ve bir şemsiye, kılıfında. O'nun silahları: bir miğfer, soyluluk armalarının kırmızısı, savaş alanında kör bir mızrak, yas karası.
Sonsöz: Sev beni, sev şemsiyemi.

Ve böylece Signorina Popper, kadife renkli gözlerindeki iğneleyici-teşvik edici bakışlarla onun yaşamından, şemsiyesini de alıp çıktı. Artık evlenip Floransa'da yaşayacaktı.*

Giacomo Joyce'taki ironiye karşın ilişki Joyce'u çok etkiledi. Bu ilişkinin de kendi düşüncelerinin de saçma sapan bir şey olduğunun farkındaydı ama birkaç yıldır içi böylesine kıpırdamamıştı. Dublin'den döndüğünden beri tüm varlığında meydana gelen dirilmenin bir parçasıydı bu olay. Signorina Popper'la olan bu başarısız ilişki onu yeniden şiir yazmaya itti. 1909 tarihli G. Molyneux Palmer'e yazdığı mektupta belli belirsiz bunu önceden sezmiş gibi "Beynimde bir yıldız çakmadığı sürece artık şiir yazma olasılığım yok"[14] demişti. George Roberts'la geçirdiği acı deneyime rağmen büyük bir şevkle başka yayıncılar aramaya başladı. 1912 yılı aralık ayında *Dublinliler*'i Martin Secker'a gönderdi ve yeniden yazışmaya başladığı Yeats'ten *Kontes Cathleen*† çevirisi konusunda onun adına aracılık etmesini istedi: "Bana büyük bir hizmet yapmış olurdunuz... ve sanırım ülkemizin edebiyatına da."[15] Secker kitabı reddetti, bu kez Joyce onu Elkin Mathews'a gönderip baskı masraflarını eskisi gibi gamsız bir edayla "eğer gerekirse peşin olarak[16]" karşılamayı önerdi. Mathews 1913 nisanında kitabı geri çevirdi. Joyce'un zihni yeni bir reddedici aramayacak kadar Signorina Popper, *Sürgünler* ve *Ulysses* için malzeme, fikir toplamayla meşgul olduğundan kitabı başka birine göndermedi. Ama kano yarışlarıyla ilgili yazdığı şiiri *Saturday Review*'da yayımlatmayı başardı. Şiirlerinden bazılarını bestelemiş olan G. Molyneux Palmer'e bu yeni şiirden de bahseden mektubunda *Dublinliler* için umudunu koruduğunu söylüyordu.[17]

* 1933'te artık Signora Risolo olmuş Signorina Popper, *Dublinliler*'i[13] çevirmek için izin aldı. Bu Joyce'a bağışladığı tek lütuftu.

† Bkz. s. 375. Vidacovich, Yeats'in son versiyonunu çevirmeyi istemedi, çünkü Yeats kendi oyunun daha önceki versiyonunun İtalyancaya çevrilmesine kesin olarak karşı durmuş, projeden vazgeçilmek zorunda kalınmıştı.

1913 yılı kasım ve aralık ayında Joyce'un ruh durumu değişti. Trieste'ye hiç umulmadık iki mektup geldi. 25 kasım tarihli mektuplardan biri, Joyce'un kendisine umutsuzca yazdığı Grant Richards'tandı. Joyce'a karşı vicdan azabı hisseden Richards[18] *Dublinliler*'e tekrar bir göz atmak istiyordu. 15 aralık tarihli ikinci mektup Ezra Pound diye, görünüşe bakılırsa Yeats'in Amerikalı bir arkadaşından geliyordu. Onca samimiyetsiz yayıncının mektuplarının ardından gelen ve hiçbir şey vaat etmeyen bu mektupta Pound'un "yapıcı kişilik" diye adlandırdığı bir hava vardı.

Church Walk, Kensington, W. 10 numara

Bay James Joyce'a

Sevgili beyefendi

Mr. Yeats sizin yazılarınızdan bana bahsetmektedir. Ben gayri resmi olarak iki yeni ve zügürt dergiyle ilişki içindeyim. ("The *Egoist*" ki daha önce hiç uygun olmayan ve Mercure'nin "guere que d'hommes y collaborent" (erkeklerin işbirliğine pek zor yanaşacağı) diye ondan söz ettiği "The *New Freewoman*" dan sonraki ismidir. Ve ne anlama geldiğini ancak Tanrı'nın bileceği "Cerebrilist" Her neyse ki her ikisi de İngiltere'deki özgür ifadeye kucak açan bunu destekleyen ve edebiyat isteyen (ulaşan demiyorum) tek yayın organları. İkinci dergi çok az ödeyebilir birincisi ise gerçekte hiçbir şey ödeyemez. Biz bu ikinciyi ayağı yerden kesikler için çıkarıyoruz modern şey diye adlandırılanlar için bir yerimiz olsun diye.

Aynı zamanda en yüksek ücretleri ödeyen iki Amerikan dergisine de bir şeyler topluyorum ama bu dergilerde yayımlama sözü veremem çünkü elyazmalarını kabul etme gibi bir yetkim yok.

Kendi tanıdığım çevre dışında (Fransız yazarları bunun dışında tutarsak) ilk kez dışarıdan birine yazıyorum. Bu meseleler aslında karşılıklı konuşulsa daha iyi halledilebilir ama bu mümkün olmadığından yazıyorum.

"The Smart Set" zirve öyküler, "Poetry" de zirve şiirler istiyor. "Zirve öykülerle" ne kastettiklerinin hesabını ben veremem ama mısrasına iki şilin ödüyorlar ve en iyilerin çoğunu (kıyamet kadar pisliği de) topluyorlar. Sizde şu anda nasıl bir mal olduğunu hiç bilmediğimden ancak bana ne gönderirseniz onu okumayı önerebilirim, makaleler vb. Ancak "C" veya "E"ye gidebilir. The Spectator'ın reddettiği bir şey üzerinde fikrinizi açıklamak isterseniz her ikisi de çok iyi yer bence. *Egoist*'te çıkmak eğer isminizin tanınmasını istiyorsanız, reklam değeri açısından küçük bir katkı olabilir.

Her neyse işte gerçekler bunlar işinize ne derece yarar bilemiyorum. Lütfen eğer bir şey gönderirseniz, istediğiniz ücretle birlikte en az ne kadar istediğinizi de kesin belirtin.

> Ben bonae voluntatisim (iyi niyetliyim -ç.n.) -size yararlı olup olmadığımı -ya da sizin bana- hiç bilmiyorum. W. B. Y'in söylediğinden ortak bir iki nefrete sahip olabileceğimizi hayal ediyorum ki bu da tanışma açısından çok sorunlu bir ilişkidir.
>
> Saygılarımla
> Ezra Pound [19]

Joyce mektubu cevaplamadan Pound tekrar yazdı, bu kez Yeats'in "Bir Ordu Duyuyorum" şiirini alıp geldiğini haber vermek için. Her ikisi de şiirden çok etkilenmişti, Pound, *Des Imagistes* adındaki antolojisinde bunu kullanmayı istedi, ödeme de yapacaktı. Böylece yüreklenen Joyce "akordiyon başlıklı romanım"[20] dediği *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin birinci bölümüne son şeklini verdi ve *Dublinliler* ile beraber ocak ayı ortasında Pound'a gönderdi. Pound derhal 19 Ocak 1914'te ona gönderdiği cevabi mektubunda düz yazı hakkında değerlendirme yapması beklenmediği halde Joyce'un romanının James'in, W. H. Hudson'ın ve Conrad'ın bazı ilginç kitapları dışındaki yeni moda İngiliz metinlerine benzemediğini kaliteli bir iş olduğunu belirtti. Hemen *Egoist*'e yolluyordu. Joyce'un diliyle ilgili bazı bahaneler olabilirdi ama Pound editörü ikna edebileceğini varsayıyordu. Birkaç gün sonra da *Dublinliler* ile ilgili yorumu geldi, öyküler iyiydi ona göre. *Smart Set* için Mencken bunlardan birini ister miydi, bundan emin değildi ama "Bir Karşılaşma" "Pansiyon" ve "Küçük Bir Bulut"u ona yine de gönderecekti. Eğer Joyce'un daha çok, özellikle de "Bir Ordu Duyuyorum" gibi nesnellikten ödün vermeyen tarzda şiiri olsaydı Pound bunları iyi ödeme yapacak *Poetry*'ye gönderebilirdi. Joyce nasıl ki keşfedilmeye can atıyordu Ezra Pound'ta da keşfetmeye karşı büyük heves vardı, James'in yazıları misyonerini bulmuştu.

Pound o zamanın Londra'sında en faâl adamdı. Çağdaş yazın dünyasına tepeden baktığından kendisini onun titiz reformcusu yapmıştı. Amerikan *Smart Set* ve *Poetry*'de H. L. Mencken ve Harriet Monroe onun talimatlarından çoğunu yerine getiriyordu. İngiltere'de *English Review*'den Ford Madox Ford ve *Egoist*'in çalışanlarının çoğu onun dostlarıydı. Paris'te Henry Davray ve *Mercure de France* 'taki diğerleriyle de ilişkileri vardı. Kendini daha ziyade Bertrand de Born okulundan bir şair olarak hayal ettiğinden Venedik'te küçük romantik bir şiir kitabı bastırdıktan sonra, 1908'de Londra'ya gelmişti. O zamanki yargısıyla İngilizcedeki en iyi yazan şairin Yeats olduğuna kanaat getirmişti. Çok geçmeden kurnazlığı ve canlı tavırlarıyla yaşlı adamı çok hoşnut edecekti. Dostlukları 1913-1914 yazları sırasında Sussex'te bir kulübede kaldıklarında ve birbirlerini yeniden yaratmaya çalıştıkları zaman doruk nokta-

sına ulaştı. Pound, T. E. Hulme'ün etkisiyle İmgeci hareketle derinden ilgiliydi ama Vortisizim (futurizmin bir yan ürünü olarak 1920'li yıllarda gelişen, sanat eserleriyle makineleşen-modern dünya arasında ilişki kuran hareket -ç.n.) adı verilen içinde heykeltıraş Gaudier-Brzeska ve Wyndham Lewis'inde onunla birlikte oldukları daha kaba bir nesnellik adına onu terk etmeye de hazırdı. Pound altı yedi dil öğrenmişti hatta hiç bilmediği Japonca, Çince gibi dillerden çeviriler yapmaya kalkmıştı. Zamanının çoğunu sanat ayrımı yapmaksızın, iyi ve değerli olanı bulmaya adıyordu; yeni tablolar, heykeller satın alıyor veya zengin arkadaşlarını onları almaya ikna ediyordu. Her zaman dostlarını neyi okuyup, düşüneceklerine neye bakacaklarına kadar her konuda eğitiyordu. 1913'te ilkönce Robert Frost'ın yeteneğini keşfetmişti. Eğer Frost isyan edip Londra'dan kaçmamış olsaydı, büyük bir coşku içinde, ona ve şiirine yeni bir şekil vermiş olacaktı.[21] Şimdi de 1914 başında Joyce'u bulmuştu, nisanda evlendi ve Eyül sonunda Oxford, Merton Kolej'de felsefe okuyan Amerikalı T. S. Elliot'ı keşfetti. Eliot'ın şiiri "çağdaşlaşma işini *kendi başına* başardığını"[22] gösteriyordu. Bu, Pound'un özellikle hayran olduğu kahramanca bir işti çünkü Pound kendi çağdaşlaşma kuramında kötülük aşılayan epey kimseye ihtiyaç duymuştu. Edebiyat anlayışında Pound, Hulme ve Lewis'in etkisiyle şimdi biraz utanmaya başladığını hissettiği içgüdüsel romantizm ile sanatta nesnellik arasında bir yerde kalmıştı. Bu iki teoriyle de ortak yanları olan, yazarın, kahramandan kendini ona daha sıkı sarılmak için arada bir geri çektiği *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ni okuyacak kadar olgundu. Pound'un birkaç yıl sonra yazdığı *Hugh Selwyn Mauberley*'de kendini- tarif etme girişiminde karşılaştığı güçlüklerden çoğu Joyce'un üslubundaki gidiş gelişleri başarmaya çalışma arzusundan kaynaklandı. Ama ondaki ironi, Eliot'ınki gibi Joyce'tan çok daha serttir. Stephen Dedalus'un toy olduğu yerlerde Mauberley tuhaf-komiktir.

Pound, Joyce'u yayımlayacak yerin *Egoist* olduğunu hemen gördü. Bu derginin editörü, ufak tefek, alımlı, pek fazla gülmeyen entelektüel bir kadın olan Dora Marsden'di. Annie Besant gibi Miss Marsden de bir feminist olarak başlayıp gittikçe Teozofi'ye kaymıştı. Manchester Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra öğretmen oldu sonra Women's Social and Polical Union (Kadınların Toplumsal Politik Birliği) üyesi olarak 1911'de *Freewoman*'ı kurdu. Buradan *New Freewoman*'ın ismini türetti* ve kendisinin editör Rebecca West'in de editör yardımcısı olduğu bu dergiyi 1913 yılı haziran ayında kurdu. Dergide çıkan makaleler giderek feminizmden uzaklaştı ve

* "İçindeki romanla birlikte şu New Free Woman'a müptelayım." Finnegans Wake (145). İçindeki roman *Sanatçının Portresi*'ydi.

hangi cinsiyetten olursa olsun insan ruhunun özgürleşmesini konu almaya başladı. Çıkan bir tartışma sonrasında ikinci sayıdan sonra Rebecca West görevinden ayrıldı. Bu noktada, yönetici çevreye Rebecca'nın sayesinde gelen Ezra Pound derginin edebiyat bölümün sorumluluğunu üstlendi. Ama derginin adını haklı olarak hiç beğenmedi. Aralık ayında Allen Upward, Huntley Carter, Reginald W. Kauffman ve Richard Aldington'la birlikte editöre bir mektup yazıp ondan derginin adını "her iki cinsiyetten bireycilerin ve yaşamın tüm katmanlarındaki bireyci ilkenin bir organı olarak dergiyi karakterize edecek"[23] bir isimle değiştirmesini önerdiler. Miss Marsden uysal bir tavırla, onunla Berkeleyan öznelciliğini ima ettiği *Egoist* ismine karar verdi. "İnsan doğasının ulaşabildiği derinliği ölçme"[24] niyetini giderek yoğunlaştırdığı ve doyurduğu başmakaleleri yazmayı da sürdürdü ama bunları, yerin anne zamanın baba olduğu böylece cinsiyet sorununun evrene dağıtıldığı bir felsefeyle kaleme alıyordu. 1914'ün ocak ayında Richard Aldington, Rebecca West'in yerine editör yardımcısı oldu. Sonra Hilda Doolittle ve daha sonra da T. S. Eliot editör yardımcıları oldular. Pound dergide etkili olmayı sürdürdü ama asıl sorumluluk aynı yılın haziran ayında o zamana kadar derginin müdürü olan Harriet Weaver'ın omuzlarına bindi. Miss Marsden bütün zamanını yazmaya adamaya karar verdiğinden ve katkı yapan editör unvanını kabul ettiğinden asıl editörlüğü Miss Weaver'a bıraktı.[25]

Harriet Shaw Weaver, Pound'un Joyce için başladığı işi tamamlayacaktı. Daha sonra Joyce'a anlattığı gibi, Cheshire'daki Frodsham diye adlandırılan aşırı gelişmiş bir köyden geliyordu. Babası o civarın tanınmış doktoruydu, on beş yaşına kadar orada yaşayan Weaver daha sonra Hampstead'e taşındı. Joyce umutla hiç İrlandalı kanı taşıyıp taşımadığını sorunca kadın üzgün bir şekilde "Ne yazık ki ben umutsuz bir vakayım, safkan İngiliz'im."[26] diye yanıt vermişti. Miss Weaver, 1913'te otuz yedi yaşında açık tenli güzel bir kadındı. Katı, dindar bir şekilde yetiştirilmişti. Virginia Woolf'un, ondaki avangard inançlarıyla bağdaşmaz bulduğu eski tarz âdet ve giyim tarzının kimi işaretlerini üzerinde taşıyordu.* Ailesine duyduğu sadakate sırt çevirmeden, önce feminist daha sonra da komünist olarak onların fikir çemberini kırmıştı. Utangaç, zeki, anlayışlı ve zamanını esirgemeyen biri olarak bir dergi çıkarmanın gerektirdiği ayrıntıların ve halka karşı yerine getirilmesi gereken

* Joyce gibi aile üyeleri dışında herhangi birinin onu ilk ismiyle çağırmasını kabul edemezdi. Sylvia Beach, Dora Marsden ve politik arkadaşlarıyla olduğu zaman "Miss Weaver" sözkonusu olmazdı, kendisini "Josephine" diye çağırabilirlerdi. Son hastalığı sırasında muayene edilirken, narin bedenini görmesinler diye yattığı odanın duvarında asılı olan Joyce, Pound, Eliot ve Wyndham Lewis'in fotoğraflarının ters çevrilmesini istemişti.[27]

sorumlulukların altına girmişti. Ondan bu rolü üstlenmesini beklemeyen biri bile iyi yapmadı diye onu şikâyet edemezdi.

New Freewoman'ın, kişiliğin ayrıntılı bir çözümlemesinden söz eden 1913 aralık sayısının başmakalesi, farkına varmadan *Sanatçının Portresi*'ni müjdeledi: "Eğer bir insanı, kendisini bazı şartlar altında bize sunduğu fiziksel görünümü yerine, onu hissettiği gibi tarif etmeye alışmış olsaydık cılızlaşmış birlik kavramını yarıp geçmemiz gerekirdi."[28] Pound, *Sanatçının Portresi*'ni ona gösterince Miss Marsden hemen 2 şubattan başlamak üzere -ki doğum günü olduğundan Joyce çok hoşnut olarak onaylamıştı[29]-dizi halinde basmayı kabul etti. Bu arada daha fazla merak uyandırsın diye 15 ocak sayısında Pound "Tuhaf Bir Tarihçe" başlıklı bir makale yayımladı. Makalede Joyce'un 1911 ağustosunda İrlanda basınına duyurmuş olduğu *Dublinliler*'in reddediliş öyküsünü konu alıyordu.*

Egoist'in onunla ilgilenmesi Grant Richards'la olan ilişkisi açısından Joyce'un elini kuvvetlendirdi. Böylece 19 Ocak 1914'te bir hafta önce göndermiş olduğu, *Dublinliler* hakkında kesin bir karar talep eden mektubuna hemen cevap istediğini bildiren bir mektup yolladı ona. Bu *annus mirabilis*'in (harika yıl -ç.n.) 29 ocağında Richards kitabı basmayı kabul etti. Sözleşme kazanç getirmiyordu çünkü Joyce ilk beş yüz adetten telif hakkı almayacaktı, üstelik yüz yirmi adet almayı taahhüt etmek zorunda kaldı. Her şeye karşın bu önemsiz konular üzerinde durmadı. Elyazmasının tipografik film kopyasından bir tane saklamayı çok arzuluyordu, yine "kötü göründüğü, gerçek değilmiş gibi bir izlenim verdiği için" kısaca "göze battığı" için tırnak işareti yerine tire kullanmayı arzuluyordu ama 4 Mart 1914'te eğer Richards çok ısrarcıysa bunlardan vazgeçeceğini söyledi.

Soru işareti üzerinde kalmış olan ilk provalar nisan ayı sonunda ona ulaştı, Joyce reklam olarak kullanılsın diye *Oda Müziği*'nin asıl notlarıyla birlikte provaları çabucak geri yolladı. Bu sonraki sekiz yıl boyunca sürekli başvuracağı bir manevraydı aslında. Şimdi bir fotoğraf için de en uygun zamandı. On iki yıldan beri ilk kez bir fotoğraf çektirdi.[30] Richards Filson Young'ın yazacağı bir önsözden umutluydu ama alamadı bunu. 16 mayısta Joyce "Mayıs benim için uğurlu bir aydır."[31] diyerek o ay için ısrarcı oldu, bin iki yüz elli adetlik ilk basım 15 Haziran 1914'te ancak yapılabildi.

Dublinliler'in George Roberts'ın ürkek yüreğinde meydana getirdiği tüm korkular hesaba katılırsa, kitap şaşırtıcı bir şekilde fazla gürültü koparmadı. Eleştiriler de iyiy-

* *Dublinliler'in* başına önsöz olarak koymak için Joyce bu malzemeyi güncelleştirdi ama Grant Richards bu fikre sıcak bakmadı.

di. Çoğu eleştirmen öyküleri önemsiz veya kinik (insanların davranışlarında mutlaka bir çıkar olduğuna inanma eğilimi -ç.n.) diye nitelemişti. Ama *Egoist*'te (15 Temmuz 1914 sayısı) Pound bu öykülerin, İngilizce düzyazıda kendini belli eden bir üslubun geri dönüşüne işaret ettiğini vurguluyor, İrlanda edebiyatına da yeni bir temanın girdiğini söylüyordu.[32] New *Statesman*'den (27 Haziran 1914) Gerald Gould, öykülerde bir dehanın ortaya çıktığını ama belki verimsizliğe kendini kurban ettiğini söyledi. Joyce kendi ismini onların hafızalarına daha derinden kazımayı da isteyerek eleştirmenlere teşekkür notları yazdı ve haylaz çocuklarını durmadan izleyen anne gibi hepsini göz hapsinde tutmaya devam etti. Richards kitabın "fazla sansasyon yaratmamış olmasından"[33] dolayı hoşnuttu.*

Sanatçının Portresi, *Egoist*'e bölümler halinde yerleştirildiği için teslim tarihleri yaklaşıyordu bu da kitabı bitirmesi için Joyce'u teşvik etti. Elyazmalarını peyderpey bitirip Ezra Pound'a yolladı o da *Egoist*'e iletti bunları. Her biri on beş sayfalık bölümler halinde yayımlandı. Pound coşkusunu kaybetmedi ve Joyce'un en azından Wyndham Lewis, Ford Madox Ford ve diğerlerinden '*glorie de cénacle*" (yakın çevrenin tanıdığı zafer) elde ettiğini söyledi. Lewis *Dublinler*'i sevmemiş ama "iyi mal"demişti. (daha sonra fikrini değiştirdi.) Pound artık kendini tamamen Joyce'un davasına adamıştı, şimdi "*les jeunes*"e (gençlere) Joyce'u övüyor, müstehcenlikle ilgili davalar açılarsa yardımcı olsun diye Frank Harris'in yardımını elde etmeye çalışıyordu. 21 temmuzda kendisine ulaşan üçüncü bölüm hakkında "Bence hayran olunacak şekilde vaaz ederek cehennem ateşini sarmalamışsın. Tumturaklı din sözcüklerinin seçimi vb."[34] diye yazdı.

Üçüncü bölümünün yayımlanmasından sonra, savaş yüzünden İtalya'da bir aracı posta hizmeti bulma ihtiyacı çıktığı için, boşluk oldu. Ama Joyce eskiden verdiği sözü on yıl içinde bir roman yazma sözünü tutmaya kararlıydı ki kitabın sonuna şu tarihi atabilsin.

Dublin 1904,
Trieste, 1914

Joyce'un, vaktiyle Nora Barnacle'la 7 Ekim 1904'teki kaçışından hemen önce kitabı bitirmeyi düşündüğünü gösteren, dört sayfalık elyazması günümüze kalmıştır. Bu sayfalar, bir kulede iki genç adam arasındaki kavgayı haber verir. Ama sonunda Joyce

* 1 Mayıs 1915'te Richards Joyce'un satın aldığı yüz yirmi kopya içinde olmak üzere sadece üç yüz yetmiş dokuz adet satabilmişti. Joyce durumun "felaket" olduğunu söyleyerek sızlanınca Richards savaş zamanı çok az kitabın iyi satış yapacağını söyleyerek onu teselli etti.

kitabı daha evvelki 1902 aralık ayında Paris'e tek başına gidişiyle bitirmeye karar verdi. Hem içselleştirmiş hem de mesleki anlamda ayrı tutmuş olduğu 1903 nisanında sona eren Paris macerasını; Dublin'de yetenekli ve engellenmiş olduğunu düşünerek aylak aylak gezdiği günleri, annesinin ağustostaki ölümünden önceki ve sonraki aylarda yaşadıklarını ileride kullanmak için belleğine kaydetti. Bu hırçınlık *Ulysses*'in başlangıcında Stephen'ın bilincini de keskinleştirir.

Kitabını yazarken, kendine özgü bir ortam yaratan ve *Köy Doktoru*'nda kahramanına Carthusian vecize "Fuge....Late....Tace"yi (Kaç saklan sus -ç.n.) veren Balzac'tan umulmadık biçimde yararlandı.*[35] Stephen bunları kendi düsturuna "Sessizlik, sürgün ve hinlik" diye çeviririr. Joyce ayrıca kısmen 1912'deki deneyimlerinin sonucu olarak, ırkının vicdanını şekillendirmek ve hayal gücünü etkilemek için Stephen'ın yurtseverlik çabasına vurgu yaptı. Stephen Dedalus'a kendi başına Pola'da geliştirmiş olduğu teoriye çok benzeyen estetik kuramından başka, estetik uygulama örnekleri de bağışlamalıydı. Örneğin 6 Nisan 1907'de bir gün sonra kardeşine söylediği gibi tam uykuya dalarken aklına saçma bir şiir gelmişti:

Sarmaşık sızlanır duvarda
Çamlar döker sarı hurmalarını
Yumuşacık, kadife salonlardan
Menekşe kemanlar yankılanır

Sanatçının Portresi için şimdi bunu yeniden yazmıştı:

(M. B. s. 164)
Sarmaşık sızlanır duvarda
Sızlanır ve sarmaşır duvarda
Sarı sarmaşık duvarda
Sarmaşık, sarmaşık duvarda

Stephen'ın hemen adlandırdığı gibi bunlar "çocukça saçmalamalardı ama yine de şiiriyle oynaşan hayal gücünü gösterirler. Tamamlanmış bir örnek için Joyce ilk şiiri "Villanelle of the Temptress"ten (Baştan Çıkaran Kadının Şiiri) yararlandı. Bu şiir Stephen'ın (II. ve III. bölümlerden) birbiriyle çelişen önce fahişe sonra da Bakire Meryem'e yönelik güdülerini ilintilendirdiği gibi, konu, kelime, uyak ve duyguların yaratıcı bir sanat içinde nasıl harmanlanabileceğini gösterdi. Son olarak Joyce yirmi yaşına gelmiş Stephen'ın, romanın bu aşamasına kadar neredeyse tamamen gizli kal-

* Bu, Stanislaus'a Balzac'ın okumuş olduğu on romanının da "aynı biçimsiz macun yığınlar" olduğunu söylemekten onu alıkoyamadı.[36]

mış mizah duygusunu sergilemesine izin verdi. O genç bir adam olarak kalır ama Joyce daha sonra kitabının adı böyle olsa da bunun dehanın gençliği olduğuna vurgu yapacaktı.

Kasım ayı geldiğinde Joyce, *Sanatçının Portresi*'nin ileriki bölümlerini (İngiltere ve Avusturya arasındaki posta hizmetleri kesildiğinden) Schmitz'in kayınpederi Bruno Veneziani'nin Murano'daki boya fabrikasını ara adres kullanmak suretiyle *Egoist*'e gönderiyordu. Son birkaç sayfa 1915 yılı temmuz veya ağustosunda ancak ulaştı ve Pound hemen Joyce'a "muhteşem" finali daha yeni okuduğunu ve "çılgın abartmalar" kullanma eğilimine girdiğini yazdı. Kitap, zor, mükemmel, tutarlı ve son zamanların övgüye değer diğer değerli iki yazarı Hardy ve James'inkiyle kıyaslanabilir niteliktedi.[37]

Joyce için okunduğunu bilmek kabul ettiğinden çok daha önemliydi. Yalnızca övgü değil yergi de istiyordu, aslında hepsi ilgi çekmekti. Yalnızca Triestine'deki kazanı değil uluslararası kazanları da karıştırmak istiyordu, iki ayağı bir pabuçta sürdüğü yaşam İngilizce konuşan tüm dünyaya yayılmalı, dost düşman herkes onun hakkında endişe duymalıydı. Övülmek, azarlanmak, avutulmak hepsinden öte, dikkat çekmek istiyordu. Pound tarafından keşfedilip, üstüne titrenilerek, Miss Weaver tarafından anne gibi kollanarak yalnızca *Sanatçının Portresi*'ni bitirmekle kalmayıp, *Sürgünler* ve *Ulysses*'i de yazmaya başladı.

Sürgünler için aldığı notlar 1913 kasım tarihlidir ve oyunun kafasında zaten biçimlenmiş olduğunu gösterir. Geri dönüş, dostluk ve boynuzlanma temaları *Ulysses*'inkilere de çok yakındır. Joyce bu iki kitapta âşıktan çok koca üzerine odaklanır, notlarda aşığın çekiciliğinden çok kocanın açmazını işleyen düşünce akımını *Madame Bovary*'nin (Flaubert'in ıskartaya çıkardığı) yeni basılmış sayfalarına atfeder.[38] Ama genellikle koca-kahraman ondan hareketle kendisinin daha olgun *persona*'sını merkez olarak koruyabileceği bir figürdü. *Sürgünler*'de izdüşümü Richard Rowan'a kin duyan biri olarak Robert Hand'i, Gogarty, Cosgrave, Kettle ve Prezioso'dan yarattı.* Onlarla yaşadığı deneyimlerden Joyce, oyunda işlenen dostluğun resmini çıkardı: Arkadaş dediğimiz şey, (bedene sahiplik toplum tarafından yasaklanmış olduğu için)† senin aklını, karının bedenini ele geçirmek isteyen bir kişidir ve sana ihanet ederek senin havarin olduğunu kanıtlamaya çalışır.

Kahramanın içindeki güdü iki anlamlıdır. Richard esasen karısının da kendi gibi

---

* Bkz. 366-367, 390-391. s.lar.

† *Ulysses*'te (202 [259]) Stephen, Shakespeare'in sonelerinin esmer kadınının, "benimsevgiliaşkımla" kendisini aldattığını iddia eder; yani Mr. W. H.

özgür olmasını, özgürlüğünün de sadakatle sonuçlanmasını ister ama bunu mutlaka talep edemez. Aynı zamanda boynuzlanmanın dehşeti ve heyecanını da hissetmeyi arzular. Onun sadakatsizliği ve Roberts'ın arzusu insanlar arasında hakiki bir ilişkinin olanaksız olduğu görüşünü doğrular, yine de bu doğrulamaya kısmen katılmayı istemesiyle sadakatsizlikteki suç ortaklarından biridir o. Ruhunu kendinin iki farklı algılayışı arasında kıstırılmış bulur. Özgürlük arayan biri olarak diğerini kontrol edemez, zorunlu bir kurban olarak da kendi kendine direnemez. Ayrıca onu harekete geçmekten alıkoyan başka bir unsur daha vardır; karısına duyduğu aşk. Ama karısına göre aşk, Richard'ın aşk dediği şey değildir, özgürlük bağışlanmasından daha farklı bir şeydir. İlişkiler üzerinde ısrardır. Kadın, onun hiçbir zaman vermeyeceği işareti bekler durur ve Robert'ı da (kendi kocasını aşkını ifade etsin diye harekete geçirmek umuduyla) daha az teşvik eder. Richard bir durum yaratmış ve bunun acısını çekmektedir.

Richard ve Robert, Joyce'un "üçlü kedi fare oyunu"[39] dediği durum içinde birbirlerini izlerler. Kimin kazandığı belli değildir, ama kuşku yok ki Robert kaybetmiş olduğunu duyumsar ve Richard daha güçlü hisseder kendini. Onların yaptıkları her ne olursa olsun Robert ve Bertha'nın eylemlerini aklı yönetir. Richard metafizik bir sürgün ve metafizik bir galiptir.

Ulysses'in Dayandığı Zemin

(Bu bölümde *Ulysses* şeklinde italik yazılmış kelime Joyce'un ünlü eserini, Ulysses şeklinde düz olarak yazılmış kelime ise eski Yunan mitolojisinde dev ırkından gelen kahramanı temsil eder. Circe, Cyclops gibi diğer kahramanlar için de aynı durum geçerlidir. -ç.n.)

> Sonra, titreyen topraklarda yasak koyan o gümbürdeyen fermana uyan dindar Eneas, çağrı geldiği zaman günahkâr bedeninden yirmi dört saatliğine, Asya Birleşik Yıldızları'ndaki telif hakkı tarafından korunmayan, bir parça müstehcen madde üretecek, bu vücut ısısına getirilmiş katmerli boyayla demir cevheri üzerinde galik asit, perişanlığının barsakları aracılığıyla, şimşekleşerek, inançla, iğrenç biçimde, uygunca, bu Esuan Menschavik ve birincisi son simyacı, bulabildiği tek kâğıt parçasına; kendi bedenine yazana kadar, çürütücü yüceleştirmeyle devameden şimdiki zaman dışkabuğu yavaşça tüm neşeliseslendirilmiş kiplikalıbadökülmüş devirtekerleştirilmiş tarihi ortaya serdi (ki bundan hareketle, tehlikeli ve nüfuzlu, bölünmüş karmaşaya düşmüş bilincin dingin ateşleriyle, tesadüfileştirilmiş kendi yaşanılmaz bireysel kişiliğinden kalkarak, tüm fanilere, yalnızca insanlara, ölümlü dedi) Ama ait olduğu ölü deri içinde (ya da tılsım içinde -ç.n.) soluk kederli, karagri (doriangrayer: burada, kahramanı ayıplanacak işler yaptıkça, portresi bozulan, Oscar Wilde'in Dorian Gray'in Portresine bir gönderme var biz böyle karşılamayı uygun gördük -ç.n.) billur dünyadan püskürtegeçirttiği mürekkebi öldürmeyecek her bir kelimeyle. Söylenildikten sonra biz bu şeytanların var olduğunu biliyoruz.
>
> *Finnegans Wake* (185-186)

Joyce 1907'den beri *Ulysses*'i yazmak için kendini hazırlamaktaydı. Yazılma süreci boyunca yayıldığı alan ve yöntemde daha kararlı bir hale geldi ve 1914'e kadar yazar olarak öğrenmiş olduğu her şeyi kuşatan ani bir dönüş sergiledi. Kitaptaki birçok değişik üslubun kullanımı, önce yumuşak başlayan sonra romantizme dönen ve en sonunda Stephen'ın biyolojik gelişimine uygun düşsün diye dramatik yapılan *Sanatçının Portresi*'ndeki yöntemin genişletilmiş haliydi. Joyce şimdi ona uygun bir üslupla konuşan daha radikal daha güvenilmez bir anlatıcı bulmuştu. Bunu *Ulysses*'in birkaç bölümünde kullandı. Örneğin *Cyclops*, burada anlatıcı Bloom'a, okuyucuda ona karşı sempati uyandırmak için açıkça düşman bir hava sergiler, *Nausicaa*'da anlatıcının taşkınlığı Bloom'un gerçekten sapmaz anlatısıyla kesilir, dengelenir. *Eumaeus*'ta anlatıcı

polis teşkilatının kullandığı dilde yazar. Üslupların böylesine çeşitli olması T. S. Eliot'ı *Ulysses*'in üslup karşıtı olduğu sonucuna götürdü ama Joyce onu daha derinlerde bir yerlere indirmek için bile, üsluba karşı gibi durmaz. Onun kıvrak eli kuytudan çıkarır bunu.

Ulysses'in en meşhur üslup araçlarından biri, iç monolog da önceki deneyimlerin bir sonucuydu.* Joyce şimdilerde romana yeni bir kişilik fikriyle yaklaşmaktaydı. Ahlaki yaşamdaki belirleyici eğilimleri çözümleyen Henry James'in aksine *Dublinliler* ve *Sanatçının Portresi*'nde karakterleri ıvır zıvır ayrıntılarla kurduğu yapay bir yöntemi yavaş yavaş geliştirmeye başlamıştı. Henry James'in kitaplarındaki insanları peşine takıp götürdüğü aniden ortaya çıkan gergin havaya girmelerine izin vermez. O, kahramanlarından dramalarına boyun eğmelerini ister. Onun baş kahramanları dünyada yaşadılar ona tepki gösterdiler ama sanki en temel endişeleri veya coşkuları yaşadıkları çevreden bağımsızmış gibiydi. Öylesine izole olmuşlardı ki aslında, yazar eşlik etmeden, okuyucunun bir karakterin beynine girmesini sağlayan iç monolog yöntemini geliştirmesi de Joyce'un yapması beklenen bir keşif gibidir.†

Dujardin, George Moore, Tolstoy'daki hatta kardeşinin günlüğündeki iç monologları incelemişti. Freud'un sözel çağrışım kuramıyla bir müddet oyalanmıştı: *Sürgünler*'e yazdığı notlar bölümünde önce bir dizi kelimeyi gruplandırır: "Kabarcık-kehribar-gümüş-portakallar-elmalar-dilimşeker-saç-pandispanya-sarmaşık-güller-kurdele." Sonra onları açıklayarak devam eder: "Kabarcık çocukken elinin yandığını ona anımsatır. Kendi kehribar saçlarıyla annesinin gümüş renkli saçlarını görür..."[2] Açıklamadan vazgeçerek kimi anahtar sözcükler seçerek ayrıntılama fikri, sanki küçük çanlardan oluşmuş bir yığın kafasında sürekli uğulduyormuş gibi, hep el altındaydı. Joyce'un ilk iç monoloğu *Sanatçının Portresi*'nin sonuna yerleştirilmişti ki burada Stephen'ı bir günlük yazarken göstererek iç monoloğu sıradışı olmaktan çıkarıyordu. Aslında orada, Stephen İrlanda'da kendinden başka hiç kimseyle iletişim kuramadığından çok dramatik bir haklı çıkarış sözkonusuydu. Akla geldikçe yazılmış cümle parçacıkları, anlatının büyük bir bölümüne egemen olan daha resmi üslubun katılığını ister istemez yumuşatmış oluyordu.

---

* Stuart Gilbert ikna edici bir şekilde "sessiz monolog" deyiminin "monologue intérieur"dan daha iyi durduğunu öne sürer.[1]

† Dorothy Richardson gibi kimi yazarlar da farklı nedenlerden dolayı farklı bir monolog yaratmayı başarmışlardı.

(M. B. s. 231)

21 mart, sabah: Bunu dün gece yatakta düşündüm ama ekleme yapamayacak kadar tembel ve özgürdüm. Özgür, evet. Tükenmiş kasıklar Elizabeth ve Zekeriya'nın. Demek ilk haberci o. Madde: çoğunlukla domuz pastırması ve kuru incir yiyor. Çekirgelerle yaban balını oku. Ayrıca onu ne zaman düşünsem gri bir perde ya da İsa resimli bez üstünde çizgileri belirli haşin kopuk bir kafa ya da ölüm maskesi geldi gözümün önüne. Başını vurma diyorlar buna kilisede. Latince kapısında aziz Yahya ile şaşkınım şimdilik. Ne görüyorum? Kilidi kaldırmaya çalışan başı vurulmuş bir haberci.

22 Mart: Lynch'le birlikte yapılı bir hastabakıcının arkasına düştük. Fikir Lynch'den. Sevmedim. İki sıska aç tazı bir ineğin ardından yürüyor.

23 Mart: O geceden beri görmedim onu. Hasta? Belki ateşin yanında oturuyor omzunda anasının şalıyla. Ama sinirleri bozuk değildir. Bir çanak güzel lapa? Hadi yemez misin?

Zaten bu kadar ileriye gittiği için, Joyce *Ulysses*'te yüreklice davranıp günlüğü yok etti. Niçin öyle ateşli olduğunu mantıklı hale getirmek için günlüğün kendine özgü çekingenliği olmaksızın düşüncelerin havalanıp, uçmasına ve süzülmesine izin verdi.

Ulysses'in yapısını oluşturan unsurlardan biri olan mit ve gerçek kutbu, ilk kez Joyce, Stephen Dedalus karakterinin ismini oluşturmaya başladığı zaman, Calvary'yi (Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer ve bunu tasvir eden heykeller -ç.n.) *Ölüler*'in son sahnesinde şöyle bir sezdirdiğinde, Dante'nin meşhur kitabını, "Arınma" isimli öyküsünde üçe bölerek parodileştirdiğinde başladı. *Sürgünler*'e yazdığı notlarda Joyce karakterlerini durmadan Kitab-ı Mukaddes'tekilerle karşılaştırır: Robert Hand, Müsrif Oğul meselindeki ağabeydir; bir noktada Bertha'nın durumu "zeytinlikteki İsa'nın durumu" gibidir, ayrıca "aşık kız kardeşi" Isolde'ye (Tristram ve Isolde: isimli ortaçağ destanında Sir Tristram amcası Kral Mark'ın karısını geri getirmek üzere İrlanda'ya gönderilir, ama bir iksir içince birbirlerine âşık olurlar. -ç.n.) de benzer. Richard ve Robert, Sacher-Masoch ve Sade'dirler.[3] *Ulysses*'te Joyce sadece yalnızca Homerosçu veya Homeros sonrası miti kullanmaz diğer eşleştirmelerden de yararlanır: Stephen yalnızca Daedalus değil aynı zamanda Ikarus, Hamlet, Shakespeare ve Lucifer'dir. Kitabına niye *Ulysses* adını koyduğu sorulduğu zaman Joyce "Benim çalışma sistemim bu"[4] diye yanıtladı. Kitaptaki asıl çaba *Ulysses*'i Dublinli yapmak için Katolik şehirde özgür bırakabileceği bir pagan kahraman bulmaktı. Stephen Dedalus bu rolü üstlenemezdi çünkü o Joyce'un olgunlaşmamış *persona*'sı idi. Daha olgun *persona* için Joyce, Leopold Bloom'u seçti. Stephen ve Bloom sürdüğü hayatın ve aklının iki karşıt kutbundan geliyordu ama Joyce'un Bloom'u Stephen'ın babası gibi yaparak vurguladığı

ve mazur gösterdiği kaçınılmaz benzerlikler de vardı.

Joyce'un baştan itibaren niyetlendiği bu karşı kutupluk, *Sanatçının Portresi*'nde elde etmiş olduğu yinelemeleri değişik çeşitlemelerle *Ulysses*'te de yapmasına olanak verdi. Daha önceki kitapta tüm eseri Stephen'ın varlık unsurlarının oluşup yeniden biçimlenebileceği bir dölyatağı olarak kafasında kurmuştu. *Ulysses*'te onları sık sık aynı yerlerde karşılaştırıp aynı fikirlere yönelik Stephen'ın delikanlı bakış açısını Bloom'un olgun bakış açısı karşısına koyar. Böylece ikisi Dublin'in aynı yerlerini değişik zamanlarda dolaşırlar veya aynı anda benzer şeyleri düşünürler. Birbirlerini tekrar ederler, sonra olaylar daha derin bir düzeyde *Circe* bölümünde ve bir kez daha geniş bir bağlamda son iki bölüm olan *Ithaca* ve *Penelope*'de özetlenirler.* *Ulysses*'te kuşatıcı çerçeve kısmen, bölümlerin her birine damgasını vuran bir organ sağlayan bedendir ama aynı zamanda da karakterlerin akıllarıyla kesişen gündür; belli ruh hallerini ortaya çıkaran belli saatler. Sonunda tüm gün, Molly Bloom'un gecevari aklında sona erer gibidir. Yaşam, kaynağına geri döner.

Bu kitabın tamamı Joyce'un aklında başlangıçta yoktu. Bir dostuna "Yazarken daha güzel şeyler akla gelir"[5] diyerek her şeyi önceden planlamamasını söylemişti. Kendi çağdaş *Ulysses*'inin, Odyssey'ninkiler gibi maceralara bölünmüş öykülerle Dublin'den geçmesi gerektiğinin farkındaydı. 16 Haziran 1915'te[6] kardeşine bildirilmiş bir taslağa göre bunu yirmi iki bölüm olarak kurmuştu kafasında; daha sonraki, Miss Weaver'a 18 Mayıs 1918'de yazdığı planda sayı on yediye düştü. Gerçek bölüm sayısı on sekiz oldu ve anlatı heyecan verici biçimde yekvücutlaştı. Bir milliyetçi olan *Cyclops*, bir genelevinin madamı olarak *Circe*, Homeros'la en temel bağlantılardı, kitap boyunca daha ince düşünülmüş ilişkilendirmeler de vardı. Örneğin Truva atından Homeros'ta hemen hemen hiç söz edilmez ama Joyce, Dante'nin, bunu *Ulysses*'in cehennemde bulunmasının nedeni yaptığını hatırlıyordu. O bu Odyssean (Odesusvari) macerayı Bloom'un at yarışlarında bir Arap atının ne kadar şanslı olduğuna dair farkında olmadan tüyo verdiği talihsizliğe çevirir. (Bloom'un kendisi de *Circe* bölümünde bir ata dönüştürülür.) Joyce'un neşesi ona bu türden birçok paralellikler gösterdi: *Cylops* bölümünde Stuart Gilbert'ın fark ettiği gibi, vatandaşın önünde Bloom'un salladığı puro Ulysses'in Cylops'ı kör etmek için kullandığı mızrak gibidir. Homeros sonrası

* *Sanatçının Portresi*'nde geçen olayların, çoğu kez alaylı olarak işlendiği tekrarları da vardır. Stephen'ın deniz kenarındaki kızı düşlediği zaman kapıldığı özenle tasvir edilmiş heyecan, *Nausicaa*'da Bloom'un orgazma giden ama duygusuzca anlatılan Gerty MacDowell'ı hayal etmesiyle parodileştirilir. Aynı biçimde *Sanatçının Portresi*'nde Stephen'ın Cranly'yle yürürken sanat lehine kiliseyi terk etme ilanı, Bloom'un Mastiansky ve Citron isimli arkadaşlarına Darwinizm için dini bıraktığını söylemesiyle alaya alınır. Ayrıca 71. sayfadaki nota bkz.

efsane Ulysses'in, Pallas Athena heykelini nasıl çaldığını anlatır, Joyce'un kitabında Bloom, Milli Kütüphane'deki Tanrıçayı erotik, bayağı bir bakışla süzer. Bu çeşit uçarı göndermelerin çok olması *Ulysses*'in, Homeros'u alaya alan bir kitap olduğu yargısını destekler niteliktedir. Ama bu makaraya sarmalar basit şakalar değildir, bunların hep ikili anlamları vardır. Birincisi kudretli bir mızrağın iki penilik bir puroyla yan yana konması örneğinde olduğu gibi destansı taşlamadır. İkinci ve daha süzülmüş olanı destansı taşlamanın soylulaştırılması olarak adlandırılabilir. *Ulysses*'in mızrağının yalnızca ucu sivriltilmiş, basit bir sopa olduğunu anlamayanlar için purolar dünyası (yaşadığımız modern dünyayı kastediyor yazar -ç.n.) kahramanlıktan yoksundur, onlar ayrıca *Ulysses* mızrağıyla insanın yeteneklerini nasıl anlatıyorsa, Bloom'un da sözlerle bunu yapabileceğine de inanmazlar.

Bu epik öyküyü Joyce edilgen bir biçimle yeniden ele alır. Homeros'un pek de üzerinde durmadığı, Ulysses'in Yunan savaşçılar içinde en akıllı adam olduğu düşüncesini geliştirdi. Kaslı adamlar, Achilles, Ajax ve diğer güçlü adamlar fiziksel kuvvetlerine güveniyorlarken Ulysses daha parlak bir zekâya sahip, hiçbir zaman kaybetmeyen bir adamdı. Hiç kuşku yok ki Homeros, Ulysses'i de iyi bir savaşçı olarak tasvir eder. Joyce kendi modern *Ulysses*'ini ise bedeni güçlü bir savaşçı değil, alt edilemeyen aklı olan bir adam yapar. Bloom'un kazandığı zaferler, Joyce'un kitabının fiziksel hacmine rağmen hep fikridir. Bu çeşit zafer, Homeros ona doğru meyletse de Homerosvari değildir, Hıristiyanlıkla uyum içindedir ama Bloom seküler bir dünyanın üyesi olduğundan Hıristiyan da değildir. Homeros'un *Ulysses*'i daha az atletik olarak yaratılmıştı ama tedbir, zekâ, duyarlılık ve iyi niyet gibi en başta gelen özelliklere de sahipti. Sonuç olarak Joyce, beklenileceği gibi Odyssey'nin sonundaki taliplerin katledilmesini görkemli olduğu kadar çok kanlı bulmuştu. Çünkü kendi *Ulysses*'inin sonundaki tek kan dökme âdet kanamasıyla ilgilidir. Joyce, Molly Bloom uykuya dalarken Bloom'u ilk ve son düşündüğü kişi yaparak rakibi Blazes Boylan'a üstün tutar. Aynı biçimde Joyce *Sürgünler*'de de Richard Rowan'ın Robert Hand'i Bertha'nın aklında yenmesine olanak veriyordu.

Kahramana özellik katmada Joyce, Homeros'tan olduğu kadar Dante'den de yararlanmıştı. Dante'de Ulysses, Homeros'un söz etmediği bir yolculuk yapar, bu öylesine bir yolculuktur ki bilgi için âdeta bir şehvet duyar. *Inferno* Canto XXVI:

Ulysses şöyle konuşur: "Ne oğluma duyduğum şefkat, ne ihtiyar babama hürmet ne de *Penelope*'yi hoş tutacak kutsal aşk hiçbiri içimdeki dünyadan, insanın edepsizliği ve kıymetinden almak zorunda olduğum ateşe üstün gelemez." Bu deneyim, yaşamın bütünü için duyulan büyük arzu *Sanatçının Portresi*'nde Stephen'ın "Ey Hayat, hoş

geldin" haykırışını bize hatırlatır. Ama Bloom, *Ulysses*'in şehvetinin ondaki orta sınıf eşdeğeri olan, ısrarlı garip, derin düşünme huyuyla, Stephen'dan çok daha geniş olarak dünyayı ve yaşamı algılayabilir. Joyce da öyle yapar ama bir farkla: Homeros'un daha az telaşlı kahraman resmini değiştirip onu eleştiren Dante'nin merhametsizliği onda yoktur. Bu, *Sanatçının Portresi*'nde Stephen'da göze çarpar.

Bloom ve Ulysses arasındaki ilişkinin yüzeysel olduğu da kimi zaman düşünülmüştür: Örneğin Ezra Pound, Odyssey'nin tam olarak tasarlandığı söylenemeyecek bir eseri birleştirmek için kullanıldığında ısrarcıdır. Ama Joyce için karşıt kutupluluk Bloom, Homeros ve varoluş hakkında bir şeyler açığa çıkardığı için önemliydi. Bloom için de *Ulysses* kavranılması gereken bir duygudur. Çünkü o hiçbir biçimde bir Babbitt değildir. (Babbitt: dar kafalı, sanatsal ve entelektüel çabaları anlama yetisi olmayan paragöz işadamı anlamına da gelen Babbitt, aynı zamanda Sinclair Lewis'in bir romanıdır. -ç.n.) Çağımızdaki ortalama adam *l'homme moyen sensuel* (zevkine düşkün sıradan adam -ç.n.) algımız Joyce tarafından değil Sinclair Lewis tarafından oluşturuldu. Aslında bu tanımlama İrlanda'ya hiç uygun değildi. İrlandalılar, Amerikalılar veya İngilizlerden çok daha ilginç, yetenekli insanlardır. İrlanda'da ortalama olmak tuhaftır. Joyce bunu bilmekten başka aslında her bir insanoğlunun eşsiz olduğuna da inanıyordu. Bloom damak zevki, seks anlayışı ve diğer merakları açısından alışıldık biri değildi. Bir eleştirmen Bloom'un hiç normal beğenisinin olmadığı yönünde bir eleştiri yapmıştı, Joyce buna hiç kimsenin normal beğenisinin olmadığı şekliyle cevap verecekti kuşkusuz. Bloom'un gariplikler menzili diğer insanlarınkinden çok da uzak değildir.

Aynı zamanda Bloom kendine özgü bireyselliğini de sürdürür. Yaşanılanlara verdiği tepkiler diğer insanlarınki gibidir ama daha uzun mesafeye açılabilen, akıllı tepkilerdir bunlar. Ulysses gibi ünlü olmasa da onun gibi değerli bir adamdır. Joyce onu yüceltmez ama özel biri yapar. Aldous Huxley, Ulysses isminin Yunanca biçimi Odysseus için "on üçüncü yüzyıl" etimolojisi üzerinde Joyce'un ısrar ettiğini söyler. Joyce ismin, *Outis*-hiç kimse ve *Zeus*-Tanrı kelimelerinin bileşkesi olduğunu söylüyordu.[7] Bu etimoloji yalnızca hayalidir ama bu Joyce'un modern *Ulysses*'ini pekiştirmeye yardım eden üzerinde düşünülmüş bir hayaldir. Çünkü Bloom hiç kimsedir. Ailesinden başka çevresindeki yaşam üzerinde gerçek bir etkisi olmayan, gazete reklamı toplamaya çalışan sıradan bir adamdır ama yine de onda bir Tanrı vardır. Tanrı sözcüğüyle Joyce Hıristiyanlığı kastetmez. Bloom bol keseden hem Protestan hem de Katolik Kiliseleri'nde vaftiz edilmiş olsa da onun bir Hıristiyan olmadığı açıktır. Kişisel bir Tanrı kavramıyla da ilgilenmez. Bloom'daki kutsal yan, basit biçimde ondaki

insanlıktır; kendisiyle diğer yaratılmış varlıklar arasında varsaydığı ilişkidir. *Ölüler*'in sonunda Gabriel Conroy'un acı bir şekilde kabul etmek zorunda kaldığı hepimizin -ölüler ve yaşayanlar olarak- aynı topluma ait olduğu gerçeğini Bloom en baştan kolayca kabul etmiştir. Bloom, ondaki ikili kişiliği desteklemek için seçilmiş çok uygun bir addır. Bloom, tıpkı Wallace Stevens'ın Rosenbloom'unda olduğu gibi basit bir Yahudi ismidir ama aynı zamanda çiçek anlamına gelir ve Bloom tıpkı bir çiçekte olduğu gibi bir bütünün ayrılmaz parçasıdır. Kitaptaki Lenehan onun hakkında şu yorumu yapar: "Kültürlü, şeytanın deliğini bilir bir adamdır Bloom... Hani o orta malı, sarı çizmeli Mehmet ağalardan... bilirsin işte... değildir..."[8] O bu seçkinliğe, dar bir anlama sıkışmayarak ulusallığın sınırlarını kaldırıp atarak ulaşır. Bir insan olduğundan daha çok bir İrlandalı değildir çünkü.

Joyce, Bloom'a saygı duyulmasını istediğinden, kendisinde bulunan olağan şeyleri olağanüstülerle kaynaştırma kudretini ona da vermek ister.* Bloom'un monoloğu olağanüstü yoğun ifadelerle yüklü, bitmez bir şiirdir. Göründüğü ilk bölümde aklı Doğu'ya gider; kendini camilerin, çarşıların içinde gezerken hayal eder, kendi kendine "Bir anne kapı aralığından bana bakmakta. Bilinmedik dillerinde çocuklarını eve çağırıyor" Larry O'Rourke'ün meyhanesinden geçerken de "işte orada vallahi bizim kaltaban Larry, ceketini fora etmiş şeker kasasına yaslanarak önlüklü kominin paspas ve kovayla yerleri silmesini izliyor"[10] der. Ya da bir zamanlar çalıştığı hayvan pazarını düşünüp kendi kendine "Hayvan pazarındaki o sabahlar, ağıllarında böğüren hayvanlar, dağlanan koyunlar, lap diye yere düşen hayvan tersleri, kabaralı çizmelerini saman döküntüleri üzerinde sürüye sürüye dolaşan bakıcılar, ellerinde kabuğu soyulmamış değnekler, bir dananın dolgun etli buduna bir tokat şaklatıyor, işte kalite et bu"[11] Modern Filistin'i düşünür: "Çorak bir arazi, dımdızlak bir çöl. Volkanik göl, ölü deniz: Balıksız, yosunsuz, yerin dibine batık. O dalgaları, kurşunu metal, zehirli pus yüklü suları hangi rüzgâr karıştırabilir? Kükürt yağmuru yağarmış orada: Ova kentler: Sodom, Gomore, Edom. Ölü adlar hepsi. Ölü bir toprakta ölü bir deniz, kurşuni ve kadim. Şimdi Kadim. En eski, ilk ırkın beşiği. Cassidy'den çıkan iki büklüm bir

---

* Bloom'un Eumaeus bölümündeki oldukça budala konuşmaları günün saati ve bedensel yorgunluk açısından anlaşılmalıdır. Stuart Gilbert'ın kaydettiği gibi "Eumaeus bölümü (bu noktada Joyce'un ısrar ettiğini anımsıyorum) iki bitkin adam arasındaki zihni durumu ve ilişkiyi temsil etmeyi amaçlıyordu. Stephen hafif bir baş ağrısı çektiğinden hırçın gibidir, yarı uykulu Bloom ise aklına geldiği gibi konuşur -belki de hamiliğini üstlendiği genç üzerinde yatıştırıcı bir etki umarak böyle bir konuşmaya girişmiştir. Bloom böyle bir çabaya giriştiği anda zekice düşünüp konuşabilir ama bu çabayı göğüsleyemeyecek kadar yorgundur. Şahsen ben bu bölümde onu oldukça sevimli buluyorum, zannederim bu Joyce için de geçerliydi."[9]

kocakarı, boynundan kavradığı bir içki şişesiyle karşı kaldırıma geçmekte. En eski insanlar. Dünyanın dört bir köşesine dağılmışlar, esaretten esarete, çoğalarak, ölerek, doğa doğa her yerde."[12]

Bloom adına Joyce'un bu konuşmayı yaptığı, Bloom'un düşünme biçiminin böyle olmadığı, Shakespeare'deki bulaşıkçıların şairler gibi konuşmasında olduğu gibi Joyce'un kitabında da herkesin böyle konuşabileceği ileri sürülebilir. Ama bu doğru değildir. Molly'ninki kapsam bakımından sığ, Stephen'ınki aşırı bilinçli olsa da ikisinin de kendilerine has bir belagata sahip oldukları doğrudur ama Bloom'unki onları aşar. *Ulysses*'te konuşma ve iç düşünce arasında hiçbir çelişki sergilemeyen diğer iç monolog örnekleri de vardır. Peder Conmee, *Wandering Rocks* (*Yürüyen Kayalar*) bölümünde, Diagnam'ın çocuklarından birini oraya kabul ettirmeye çalıştığı Artane yetimhanesine giderken Joyce şunu yazar: "Pek Muhterem Başrahip John Conmee S. J. Kilisedeki kapalı bölmesinden aşağı inerken ışıltılı saatini gene iç cebine yerleştirdi. Üçe beş var. Artane'e kadar yürümek için iyi bir zaman. O çocuğun adı neydi bakayım? Dignam. Evet. *Vere dignum et iustum est.* Peder Swan'ın gitmesi lazımdı. Mr. Cunnungham'ın mektubu. Evet. Mümkünse, memnun kalacakmış. Evet mümkünse ona şu iyiliği yap. İyi kıymetli bir Katolik: Misyon zamanlarında işe yarar."[13]

Bizzat Diagnam isimli çocuktan söz eden başka bir örnek daha: "Genç Dignam Nassau Street boyunca yürüdü, domuz pirzolalarını öbür eline aktardı. Yeniden dikiliveren yakasını aşağıya doru çekti. Kör olası düğme, düğme deliğine göre pek ufak kalıyor, aksi şeytan. Ellerinde çantalarla öğrenci oğlanlara rastladı. Yarın da gitmiyorum, pazartesiye kadar tatilim. Başka öğrenci oğlanlara daha rastladı. Benim matemli olduğumu fark ediyorlar mı ki? Barney amca bu akşam gazeteye vereceğini söylemişti. O zaman gazetede görürler ve benim adımla babamın basılmış adını okurlar."[14] Bloom içinde hep yaşattığı hiç beklenmedik anlarda bile var olan şiirsellikle diğer önemsiz *Dublinliler*'den ayrılır. Bu Joyce'un ona verdiği değerin baş göstergelerinden biridir.*

Ulysses'in gerçeğe yakınlığı öylesine zorlayıcıdır ki Joyce yaratıcı olmaktan daha çok taklit ettiği için alaya alınmıştır. Aslında doğru olmayan bu suçlama en büyük övgüdür. British Broadcasting Corporation ölümünden sonra onun hakkında uzun bir program yapmak istediğinde temsilcileri Dublin'e gidip Dr. Richard Best'i buldular

* Jacques Mercanton, Bloom'un sanatçı özünü fark ederek Joyce'u memnun etti. "Bunu ilk söyleyenlerden birisin sen" dedi Joyce. "Birçok insan Bloom'u küçük gördü. Tıpkı bana Marian Bloom hakkında "Evet gerçekten de o kadınlar öyle" diyen kadınlar gibi, tavanın bir köşesine bakmıştım bu sözden sonra."[15]

ve onunla bir röportaj yapmak istediler. "Niye bana geldiniz?" diye sordu kavgacı bir tonla. "Ama inkâr edemezsiniz ki ilişkinizi" dedi BBC'den birisi "Her şeyden öte siz *Ulysses*'te bir karaktersiniz" Best atılıp, cevabı yapıştırdı: "Ben gerçek bir insanım, roman kişisi değil!"[16] *Ulysses*'in büyük oranda öyle olduğu *à clef* bir romanla (Clef: müzikte ahahtar, roman à clef, gerçek kişilerden söz eden, ama kimliklerin saklandığı roman türü için kullanılan bir deyim -ç.n.) bile hiçbir anahtar tam uymaz. Sanat, bireysel kimliği insanı afallatma pahasına hiçe sayarak birisine diğerinin saçını, sesini veya tavrını verir. *Circe* bölümündeki Stephen gibi sanat aynı anda hem yok edip hem yaratarak dünyayı yakıcı bir ışık gibi *paramparça* eder. Bu yüzden kitap piyasaya çıkınca, *Dublinliler*'in korkuyla birbirilerine "Sen var mısın?" veya "ben var mıyım içinde" diye sormaları anlaşılır bir şeydi ama buna cevap vermek kolay değildi. Tanıdık duran sözler veya bir dostunmuş gibi çınlayan bir isim aniden yeni bir karakterin içine çekiliyordu. Örneğin doğum sancısı, *Güneşin Öküzleri*'nin sonunda erkek bir çocuk doğurarak biten Mrs. Purefoy'un ismi 1904'te Dublin'in başta gelen doğum uzmanı Dr. R. Doman Purefoy'dan gelir. *Finnegans Wake*'in vurguladığı gibi "Işık-gölgeyi belirten bu izler yok olmuş karşıtlıkları somut tek bir varlıkta yeniden birleştirir"[17] Dr. Best gibi bizzat kendi isimleriyle yer alan kişilikler bile çoğu kez değişime uğramıştır. Best örneğin, durmadan "Bilmiyor musun?" diyen biri olarak çizilmiştir. Joyce, bunu Best'in özelliklerinden bir olduğu için değil -ki değildi zaten- kurmaca Best'in kullanması gerektiğini düşündüğü için ona vermiştir.

Joyce, *Ulysses*'te, Stephen'ı sanatçının ve yaşamının ayrı olmadığına vurgu yaptırtmıştır. Stephen, eserini kanıt göstererek Shakespeare'in kişisel gelişimini yeniden üretir. *Venüs and Adonis* ona göre Shakespeare'in Venüs gibi yaşlı bir kadın olan Anna Hathaway tarafından ayartıldığını işaret eden bir eserdir. Hüzünlü III. Richard ve Kral Lear, Anne'in kocasına kayın biraderleri Richard ve Edmund'la ihanet ettiğine delalettir. Shakespeare onların isimlerini o oyundaki alçak kimselere vermiştir. Son zamanlarındaki daha neşeli oyunları, doğmuş olan kız torunuyla Shakespeare'in payına biraz avuntu düştüğünü gösterir.

Dostlarına bakılırsa Joyce'un Stephen'dan daha ciddiye aldığı* bu kurama göre *Ulysses*, Dublin'in tarafsız, kişiye özel olmayan halini fazlasıyla ortaya serer. Kitap aslında gerçek olan şeylere dokunur: Bir biçimde ilişkili, kişisel olmayan hiçbir şey kitaba girmemiştir. *Finnegans Wake*'te Joyce, Kalemadamı Shem'le ilgili olarak, bir örümcek gibi "Berbat bedeninden epey terbiyesizlik kustu, işte bu katmerli boyayla

* Stephen kendi kuramına inanmadığını söyler ama bu doğrulaması kuşkulu bir biyografiden daha çok yaşamın sanatla ilişkisi olduğunu gösteren alegorik bir hikâye anlamına gelir.[18]

bulduğu tek kâğıt parçasına; bedenine yazdı."[19] diyecek kadar ileri gitmişti. Yaradılışın çift cinsiyetli Tanrı'sı olmak yerine sanatçı onun mürekkep balığıdır, diyen Joyce kuşkusuz her ikisiydi.

William Black'in kapıdan kovaladığı belleğin kızları (esin perileri -ç.n.) onlardan saygısızca söz etse de Joyce'ta kabul gördü. Joyce'un eseri sadece *Sanatçının Portresi*'nde değil *Ulysses*'te de 'masallaştırılmış tarih'tir.[20] O asla bir *ex nihilo* (hiçten -ç.n.) bir yaratıcı değildi. O sadece ne anımsıyorsa onu yeniden kurgulamıştı; gördüğü veya diğer insanlardan duyduğu çoğu şeyi de hatırlıyordu. Bu ikinci kategori fıkralara teslim edilen şehirdeki büyük parçaydı. Eserinin ana gövdesi için Joyce, Dublin'de geçirdiği çocukluk-gençlik yıllarına ve oraya yapmış olduğu sonraki ziyaretlere dayanıyordu.* Bazı komik olaylar çantada keklikti zaten; kendi doğduğu şehri düşündüğünde şehrin antika kimselerinden oluşan büyük meclisini hazırladı. North Great George's Street'in dans ustası, orta yaşlı, esmer Profesör Maginni'si de vardı bu mecliste. Herkes füme pantolon, frak, ipek şapka, lekesiz dik yakalı gömleğinin cebinde hep gardenya olan bu kostümü bilirdi. Kısa çoraplı adımlarla vakarla yürüyen, sivri ucu gümüş gibi parlayan ipek şemsiyeyi taşıyan sahibini de. Kraliçe edasıyla yürüyen tefeci Mrs. M'Guinness ve her biri ismin baş harflerinden birini taşıyan Hely'nin (Hely's -ç.n.) dükkânındaki beş sandiviçci vardı. İki kılıç, bir olta, bir şemsiyeyle gezen, yakasına kırmızı bir gül takan, hava alsın diye açtığı deliklerle tuhaf bir melon şapka giyen "Endymion" Farrell da kahramanlardan biriydi. Dundalklı biracı bir aileden olan bu zat söylentiye göre bir fıçının içine düşmüş o günden sonra da toparlanamamıştı. "The Blackbird" (Karatavuk) ismiyle anılan, tek bacaklı bir dilenci de meşhurdu, şarkı söyler, eğer önünden geçerken para vermezsen şarkıyı mırıldanarak bedduaya çevirirdi.

Bunlardan daha az tanınan ama Joyce ve ailesinin yakından bildiği diğer karakterler de vardı.[21] Molly Bloom, Kathleen Kearney'nin şarkı söyleyişini beğenmez, isim Joyce'la 1902'de aynı konserde sahneyi paylaşan Olive Kennedy'nin değiştirilmiş halidir. Molly Bloom'un ağzından duyulan diğer isimlerin de aslında benzer bir öyküsü vardı: Tom Devin'in iki oğlu Joyce'ların arkadaşlarıydı. Connie Connolly onun Belvedere'den sınıf arkadaşları olan Albrecht ve Vincent Connolly'nin kız kardeşiydi. Hatta köpek Garryowen'in havlama veya ısırmaları bile öylesine uydurulmuş değildi, Josephine Murray Teyze'nin babasının köpeğiydi. Gerty MacDowell bu kişiyi doğru

* Bloom'un da desteklediği Poulaphouca baraj planı ki bunu Joyce biliyordu önceden, daha sonra kabul edilip yapıldı, Nannetti'nin Dublin Belediye Başkanı olacağı kehaneti de 1906'da gerçekleşti.

biçimde "Büyükbaba Giltrap" diye teşhis eder. Joyce bazı karakterlerini bulmak için de ölülerin arasına gitti. Buna en iyi örnek Dallama Burk olarak ismi nazikçe değiştirilen ama asıl ismi Dallama Duff olan kişiydi. Duff orada burada dolaşan zararsız biri gibiydi ama, sahipleri birahanelerde içki içerken dışarıda bırakılan atların tüylerini temizleyen, inatçı bir adamdı. Gardiner Street'te 1892 dolaylarında polis onu döverek öldürmüştü ama Joyce *Cyclops* bölümündeki saldırgan anlatıcının arkadaşı olarak onu yeniden akıllara getirdi. Yarattığı bileşimlerden en garibi Fransızca konuşan asalak Lenehan'dı. İsmi, *Irish Times*'ta çalışan gazeteci Matt Lenehan'dan, kişiliği Joyce'un 1900'lü yıllarda ölmüş olan, babasının arkadaşı Michael Hart'tan almıştı. Fransızca konuşma huyu yüzünden Monsart (yani Monseiur Hart) deniyordu kendisine. Joyce'un da ima ettiği gibi *Sport* adında bir yarış gazetesi için çalışmıştı. En güzel giysilerini giyip yarışlara öyle giderdi. "Lenehan" Joyce'un eserlerinde ilk kez *İki Çapkın* isimli hikâyede boy gösterir. Burada zengin bir kadınla evlenmeye can atan biri olarak doğru biçimde tasvir edilmiştir. Bu muradını gerçekleştirmek için Hart, Earl Street'te büyük bir meyhanenin sahibi üç kardeşten biri olan Joseph Nagle'ın kızına uzun zaman asıldı ama bundan bir şey çıkmadı. Yarışlar hakkında epey şey bilirdi, şiirvari komik şeyler yazmaya bayılırdı. *Dublinlilerin* hâlâ anımsadıkları gibi, manzume şeklinde "iki tüyo" vermişti; Hem Lincolnshire Handicap hem de Grand *National* Steeplechase'i kimin kazanacağını bilmişti.

Bu zaferin üzerinden çok geçmeden baş aşağı gitti ve son günlerini "meteliğe kurşun atarak" geçirdi. Manzumeler yazmayı sürdürdü. Joyce onun bu başarılı ürünlerinden birini *Aeolus* bölümünde bir limerick olarak verir.* Yine de sanki onun

---

* Hart'ın şiirlerinin çoğu para veya borç bulmayla ilgiliydi; birisine şöyle bir başlık atmıştı: "Altı penilik Borç Ararken." Aşağıdaki diğer şiir ise Darden Meyhanesi'nde bir bardak siyah bira içebilme çabasını anlatır:

Bir gün veresiye istedim bir bardak
Meyhaneci Mr. Darden'den
Lortlar gibi kasılarak
Yapamam dedi bunu isteme benden

Fanning'in meyhanesinden üç peni
Bergin'inkin de bir ve dört
McGuire'de sadece altı peni
Daha çoğunu hemen unut

Yarımpeniler de çekti suyunu
Rehinciye vereyim diye
Stephen's Green'de aldım soluğu
Gözlerimi Ardilaun'a diktim.(*)

Ulysses'te yeniden hayata dönmesinin üzerini örtmek istermiş gibi Joyce, Michael Hart'ı Bloom'un ölmüş olan dostları listesine dahil eder.

Ulysses'te izlenilen yüzeysel doğalcılığı kitapta girift olarak destekleyen pek çok şey vardır; hangi konunun daha önemli olduğunun bulanık bırakılması bunlardan birisidir. Açıklamaya hiç niyetinin olmadığı birçok olayın önüne götürüp bizi bırakır, bu yüzden kitap aynı yaşam gibi insanın izlemekte çok zorlanacağı birbiriyle kesişen iplerden örülmüş izlenimi verir. Örneğin cenaze törenine giderlerken yolda, Reuben J. Dodd'u görürler ve Mr. Dedalus "Boyu devrilesice namert herif" der. Bu tepki Joyce'un babasına Dodd'un borç vermiş olduğunu öğrenene kadar bize aşırı gelebilir, sonra oradaki herkesten zorla aldıkları da Mr. Dedalus'un bu rahatsızlığını haklı çıkarır. *Circe* bölümündeki Mulligan "Mulligan felekzede anayla karşılaşıyor" der. (N. E. s. 624) Bu söz o zaman Dublin'deki herkesin diline dolanmış bir olaya dayanır: Bir gece Rutland Square'deki evine tıp dersinden geç vakit dönen Gogarty merdivenleri sendeleye sendeleye çıkmış, her bir adımda haç çıkararak kapıya kadar gelince, endişeyle kapıyı açan annesine "Gogarty felekzede anayla karşılaşıyor" demişti. Stephen'ın "On iki Tinahelyli" ve "Cranly'nin baba yurdunu kurtaracak on bir babayiğidi" imaları da J. F. Byrne'ün George Clancy'ye söylediği bir sözü anıştırıyordu. İkisi on iki kararlı adamın İrlanda'yı kurtarabileceği konusunda hemfikir olmuşlardı ve Byrne Wicklow'da böyle on iki adam bulabilirdi. Budanmış böylesi onca sözle Joyce kitabını süsledi.

Circe bölümü Joyce'un farklı zamanlarda yaptığı gözlemleri birleştirip, yeni bir biçimde yorumladığı kapsamlı bir örnek sunar bize. Burada öncelikle zorunlu olan şey uygun ortamı yaratmaktı. Circe'nin mağarasını, insanın en hayvani görünümlerinin ortaya çıktığı ayartılma yeri olarak kabul eden bir dizi Homeros yorumcusunun ardından Joyce kendi sahnesi için Dublin'deki kırmızı ışıklı bölgeyi seçti. Burayı anlatmak için seçmiş olduğu "geceşehri" kelimesini geç saatlerdeki mesaiden söz ederlerken "geceşehri' diyen Dublinli gazetecilerden almıştı. Joyce adını Montgomery Street'in kısaltılmışından alan genelev bölgesi Monto yerine bunu kullandı. Monto, Britanika Ansiklopedisi'nde 1885 dolaylarında Avrupa'daki en düşkün mahalle olarak yer alıyordu. Bu mahallenin ağırlıklı bölümü daha sonra adı değişip Tyrone Street olan Mecklenburg Street'teydi. Şimdi daha düz bir isimle Railway Street (Demiryolu Sokak -ç.n.) diye anılıyordu. Sokağın ismini değiştirmek karakterini de değiştirecekmiş gibi iki kez bunu yapmışlardı. On sekizinci yüzyıl mimarisi ile yapılmış evlerden

(*) Ardilaun; bira yapımcısı Guinness ailesinden bir üyenin heykeli.

oluşuyordu. Bu evlerin bazıları 1900'lü yıllar gelince çürüdüğü için terk edilmişti ama diğerleri seçtikleri müşterilerin önüne geceliklerle çıkan kadınlar tarafından muntazam tutulan "cafcaflı evler"di.

Ağustos ayında yapılan Horse Show, Monto'da özel bir önem taşırdı. Çok sayıda İngiliz subayı da gösteriyi izlemeye gelirlerdi, Montolu kadınlar hemen kartvizitlerini onların yemekhanelerine gönderirlerdi. Kadınlar süslenmiş midillilerin çektiği arabalarla yarışlara gelirlerdi, yarışlardan sonra sayısız araba arkalarından Monto'ya gelirdi. Boer Savaşı da işlerine esaslı bir katkı yaptı. 1902'de İrlanda Atlı Birlikleri Güney Afrika'dan döndüler, alık bir dernek gazetesi kahramanların dönüşünü kutlayan isimsiz bir şiir yayımladı. Akrostiş oluşturan şiirin yukarıdan aşağı ilk harfleri okunduğunda "Fahişeler gece mesaisi yapacak" çıkıyordu. Şiirde yapılan muzurluk hemen sezildi ve gazete kapandı. Bu iş hemen o zaman bir tıp öğrencisi olan Gogarty'ye atfedildi.

Joyce'un Monto'yu *Aeolus* bölümünde kullandığı *Evening Telegraph* kadar iyi biliyordu. O yüzden Stephen ve Bloom'u, Mabbot Lane yakınındaki Mecklenburg Street'in numarası küçük evlerinin müşterisi olarak göstermez çünkü buralara tamamen İngiliz Tomiler (İng. Ordusundaki erler -ç.n.) akın ederdi. Sözkonusu evler dini resimlerle doluydu. Resimlerin arkasında kadınlar eğer sorun çıkarsa diye "coplar" (kurşundan yapılmış kısa borular) saklardı. Joyce kendisini ziyaret eden birinden Mecklenburg Street'te yaşayanların isim ve adres listesini istedi. Bunlara verdiği önemi de unutmamış görünür. Kendine uygun Mrs. Lawless (Yasadışı serkeş, gibi çevrilebilir -ç.n.) ismiyle bir kadın 4 numarada oturuyordu. 5 Numarada oturan komşusu Bayan Hayes ise mama tipliydi. Sokağın en yukarısında esas evler vardı. Bayan Cohen'in (no:82) evinde Stephen'ı arayan Bloom önce yanlışlıkla 85 numaranın kapısını çalar, ona bu evin Mrs. Mack'in evi olduğu söylenir. Gerçekte Mack iki ev işletiyordu, 85 ve 90 numaralı evler ve tüm bölgenin kimi zaman "Macktown" olarak adlandırıldığını bilmeyen yoktu.*

Mrs. Cohen'a gelince Mrs. Mack'ten daha yaşlıydı. 1904'te emekli olmuş veya ölmüştü. Joyce, ismi kitaptaki Yahudi temalarına uyduğu için onu da iş yaparken gösterdi. Çalıştırdığı kızlar muhtemelen çağdaş fahişeleri örnek alarak oluşturulmuştu.

---

* Tıp öğrencilerinin şu şekilde bir dörtlükle başlayan müstehcen bir şarkıları vardı:

İşte karşınızda Mrs. Mack
Evinin kapısı herkese açık
İstisnası arka oda
Tahsislidir biz frengili tıpçılara

Florry Talbot büyük olasılıkla Fleury Crawford'tı.* Diğer kızın, Kitty Ricketts'in tasviri akla o yüzyılın başlarından "yirmili yıllara" kadar Dublin'de bilinen en meşhur fahişelerden biri olan Becky Cooper'ı akla getirir.† Joyce ayrıca Lady Betty ve May Oblong'u (Mrs. Roberts) da tanımış olmalıydı ki ikinci ismi tüm Dublin'in *d'Oblong*[22] (Oblong'un randevu evine müptela -ç.n.) olduğu *Finnegans Wake*'e ayırdı.

Ama *Circe* bölümündeki daha derin sorun bilinçaltı düzeyde Bloom ve Stephen arasındaki ilişkiyi, Joyce'un kitabın merkezi yaptığı baba-oğul ilişkisini haklı çıkarmak için anlatmaktı. Joyce bunu iki adamın paylaştığı bir karakter özelliğinden dolayı, edilgen rolleri dolayısıyla asıl olarak yapar. Joyce son derece ciddidir bu konuda. Bloom'u baştan sona kadar nazik, kendi edilgen tarzıyla korku ve zalimliğin ürünü olan ve Stephen'ın *Sanatçının Portresi*'nde çarpışmış olduğu ve halen çarpıştığı dar görüşlülükle savaşan bir adam olarak sergiler. Joyce'un, Bloom ve Stephen'ın bedensel olmayan zihni direnmelerine karşı sevimli baktığı bir kez anlaşılınca kütüphane bölümü daha az şaşırtıcı hale gelir. Stephen Dedalus orada Shakespeare'in Hamlet değil, Hamlet'in babasıyla aynı kişi olduğunu ileri sürer. Stephen birçok açıdan Hamlet'e benzediğinden ve açıkça kendisini Shakespeare diye düşündüğünden bu özdeşleştirme bir parça kaprisliymiş gibi gelebilir. Ama yine de Joyce'un hem sanata özgü mizaç hem de aranılan adam eğiliminin ikisine de uygundur. Stephen ve Bloom eylemde pasif, düşüncede enerjik, hükümde kararlılık felsefesini paylaşırlar. Öte yandan Hamlet bir intikam oyunu kahramanıdır; buna karşın farkında olmadan, beceriksizce epey kan döker. Joyce sözkonusu sanatçının bu görüşüne vurgu yapmaz bu yüzden Shakespeare'i, intikamcı oğulla değil acı çeken babayla; yani kurbanla anar. Sanatçı kötülüğe katlanır -ona ceza kesmez. Eğer kendinden intikam alırsa, bu fiziksel olarak ya bir oyunla ya da romanla olur. Stephen askerlere "şiddetten tiksinirim" der.[23]

---

* Bu genç kadının babası Eğitim Bakanlığı'nda kâtip olarak çalışıyordu. Bir gün bir papaz onu görmeye gitti. Kızının yaptıklarıyla ilgili ne düşündüğünü, harekete geçip geçmeyeceğini sordu ama Mr. "Crawford" pis bıyıklarını burup "kız halinden memnun görünüyor, üstelik benim gelir kaynağım" dedi.

† Becky Cooper, yaptığı iyiliklerin yanında hayır kurumlarına yaptığı bol bağışlarla meşhurdu; cazibesine kapılan genç adamlar bazen bir bakarlardı ki ondan para veya giysi gibi hediyeler alan şaşkın-sıkıntılı kimselere dönüşmüşler. Cömertliğiyle ilgili olmasa bile ona kolay ulaşılabildiğini anlatan bir şarkı şöyle diyordu:

> İtalyan kadınları görmeye değer
> Fransız kadınları ateşlidir
> Cebimde varsa bir şilin eğer
> Becky'ninki çok ucuza gelir

Bu konumu aldığı için o, tüm *Ulysses*'in temelini oluşturan geniş anlamda bir metafor içinde, Yurttaş'a "Erkeklerin kadınların hayatı hakaretle, nefretle solar gider"[24] diyen Bloom ailesine aittir.*

Stephen ve Bloom arasındaki yüzeyden bakıldığında hiç benzemeyen akrabamsı yakınlık büyük bir hünerle kurulmuştur. Joyce kendisine yardımcı olacak iki kaynak kullanılır, ikisi de edebi olan bu kaynaklardın biri Leopold von Sacher-Masoch diğeri de William Blake'tir. En kötü ışık altında, Boylan'in, Molly'yi elde etmeye yönelik tavırlarında Bloom'un eylemsizliği ve *Cyclops* bölümünde güç kullanmayı reddedişi Sacher-Masoch'unkiyle kıyaslanabilecek gönüllü boyuneğişin bir parçasıdır. Daha net bir ışık altında bunlar Blake'in cismaniliği reddedişidir.

Circe bölümünü yazarken Joyce daha çok Sacher-Masoch'un *Venus im Pelz*† kitabından faydalandı. Kırbaçlamayla ilgili malzemenin çoğu o kitaptan alınmıştır. *Kürklü Venüs* kendini Wanda isimli varlıklı sahibesinin önünde alçaltan Severin isimli bir adamı anlatır. Adam önce kadının kendine karşı yaptığı zalimlikleri teşvik eder. Kadın gittikçe despot bir hale gelip önce adamı onun aşk mesajlarını taşıyan bir köleye, sonra vecd halindeki finalde ise onu kamçılanmaya can atan en son aşığına çevirir. *Circe*'yle epey benzerlik vardır. Bloom'un karşısına çıkan sosyete kadınlar Mrs. Yelverton Barry (şüpheli bir travestinin isminden değiştirilmiş) ve Mrs. Bellingham (gerçek bir isim) Wanda gibi kürk giymeye düşkündür. Mrs. Bellingham, Bloom'dan suçlayarak "El yazısıyla‡ yazdığı birçok mektubunda bana kürkler içindeki Venüs diye hitap ederek müfrit iltifatlarda bulunmuş ve ayazkesen arabacım Balmer'e güya derin merhamet hislerini ifade ederken aynı anda onun kulaklıklı kasketiyle muflonlu gocuğunu ve sandalyemin arkasında benim Bellingham hanedanının erkek geyik başı şeklinde altın perdahlı amblemiyle donatılmış samur kürklü ve armamı taşıyan üniforması içinde dururken benim yakınımda bulunma bahtiyarlığını kıskandığını da tebarüz ettirmiştir."[25] şeklinde söz eder. *Kürklü Venüs*'teki kahraman kadın kıyafetleri giyer, onu on adım arkadan izlemek zorunda kalır ve Balmer'ınkiyle kıyaslanabilecek şehvet uyandıran hakaretlere boyun eğer. Tıpkı Severin gibi Bloom da bunu bir ayrıcalık olarak istemekle kalmayıp huş dalıyla dövülmekten de hoşlanan biri olarak çizilir. Aşığının garip ısrarlarına boyun eğmeye önce gönülsüz olan Wanda giderek

---

* Benzer davranış örneklerini çoğaltmak suretiyle temayı pekiştirme yöntemi Finnegans Wake'te çok daha belirgin hale gelir.

† W. Y. Tindall bu kitaba gönderme yapan ilk kişiydi. Joyce'un kütüphanesinde Sacher-Masoch'un birkaç kitabı vardı.

‡ Joyce'un özel el yazısı için 516. s.ya bkz.

bunların cazibesine kapılır: "Benim hayal gücümü çürüttün, kanıma girdin" Ona: "Tehlikeli içgüdüler içimde uykudaydı, onları uyandıran ilk kişi sen oldun" der. Mrs. Mervyn Talboys bunu *Ulysses*'te çok daha komik biçimde dillendirir: "İçimde uyuyan dişi kaplanı yaman öfkelendirdin."[26] Severin sahibesinin ayakkabılarını giyme izni ister, bunu yavaş yapınca da tekmelenir. Bloom da Bella Cohen'in ayakkabılarını bağlamakla görevlendirilir ve beceriksizliği yüzünden kadının onu tekmeleyeceğinden korkar. Bella ne kadar korkunç ve nefret edilecek bir kadınsa, Bloom da o denli ona hayran olur; bu yüzden Bella, Wanda gibi Bloom'un boynuna ayağıyla basar. Kadının ona imzalattırdığı bir anlaşmayla mühürlenmiş olan Severin'in Wanda'ya gönüllü köleliği, Bloom'un ona itaat etmekten asla vazgeçmeyeceğine dair verdiği sözde ve kadının ona "Hasretini çektiğin şey gerçekleşti işte. Bundan böyle erkek sayılmazsın essahtan benim oldun, bir kürt memet boyunduruk altında bir nesnesin"[27] ilanında yankısını bulur.

Bloom'un küçük düşmesi devam eder. Severin gibi Bella'nın yeni aşığı Blazes Boylan'i içeri almak zorunda kalır. *Kürklü Venüs*'teki Severin'in Wanda'ya hizmet ettiği banyo sahnesi *Ulysses*'te benzer bir sahnede yansıtılır. Sacher-Masoch'un kitabındaki Wanda'nın şefkatliymiş gibi yaparak Severin'i direğe bağlamaya ikna ettikten sonra, onu aman vermez kırbacının yeni aşığı yaptığında ortaya çıkan zirve *Ulysses*'te Bella'nın Bloom'un saçını daha kolay çekebilmek için onu seviyormuş gibi yapmasında aksini bulur. Bloom'un yağmurda eve getirdiği mermer heykelciğe ve "klasik kıvrımları" yatağının üstünde resmedilmiş[28] "ölümsüz güzel" periye ilişkin sözler *Kürklü Venüs*'teki Severin'in "taş gibi soğuk ve saf" Venüs'ün alçıdan kalıbına ettiği dualara benzer.

Kaynağını böyle yakından izlerken Joyce iki ana değişiklik yaptı. Birincisi onun Sacher-Masoch versiyonu bir vodvil versiyonudur; ikincisi Bloom'un mazoşist fantezileri bilincinin kapalı olduğu bir anda ortaya çıkar: Kendini azarlar, olduğundan çok daha kötü yapar çünkü gerçekte daha fazlasına izin verildiğinin bilincindedir. Sonra bu mazoşizm Blakeizm'e döner. En önemlisi bölümün sonunda Blake'e birçok göndermeler vardır *Circe*'de. Orada Stephen yazdığı bildiride "ama bunun içinde rahip ve kralı öldürmem gerektiği yazılı"[29] dediği için kendisini krala saldırmakla suçlayan iki askerle kavgaya tutuşur. Joyce'un aklında burada Felpham'da kaldığı sırada Blake'in başından geçmiş bir olay vardı; Blake, kralın askerleri olduklarından kendilerine böyle davranılmaması gerektiğini söylemelerine aldırmadan iki askeri bahçesinden dışarı atmıştı. O da askerlere şöyle cevap vermiş veya verdiği ileri sürülmüştü: "Tanrı Kralı Kahretsin!" Bu yüzden hain olarak ilan edilmiş, paçayı zor kurtarmıştı. (*Finnegans*

Wake'te iki asker üç oldu, benzer şekilde nahoş bir olay üstlendiler.) Stephen askerlerin kaçmasına izin vermez hatta Blake'i alaya almak için, dini ve laik yetkililerin bedensel savaştan ziyade ruhsal bir savaşla yenilmesi gerektiği savını ileri sürdükten hemen sonra, *onlardan* yumruk yer ve yere düşer. Bu Blake'in eserlerinde merkeze oturan tiranlığı hayal gücüyle fethetme algılayışıdır.*

Böylece hem gülünç hem de soylu olarak bedenin mağlubiyetini, ruhun zaferini sergilemesinin ardından Joyce, bölümün sonunda Bloom ve Stephen'ın zihni arınmasını ortaya koyar. Böyle kendine direnen (ketum) bir kitap için, çok şaşırtıcı bir biçimde, yani aşkla arınırlar. Aile sevgisi, ana-babanın çocuklara olan şefkati, çocuğun ana-babasına karşı duyduğu sevgi tüm *Ulysses* boyunca giden gizli temadır. Molly Bloom'un başka şeyler düşünürken aklına on bir günlükken ölen oğlu Rudy için ördüğü yün hırka gelir. Ailesini reddettiğini iddia eden buz kalıbı Stephen, kız kardeşinin Chardenal'ın Fransızcaya giriş kitabını okuduğunu görünce neredeyse şefkate yenik düşer hatta *Circe*'nin sonunda annesine karşı olan tavrını açıklayan rüyasında vicdan azabı duyar. Ama Bloom bu *Circe*yen (Sörsiyen veya Kirkevari -ç.n.) domuz ahırından (*Circe*: Eski Yun. Mit.'de Odyyseus'un adamlarını geçici olarak domuza çeviren Tanrıça. -ç.n.) Rudy'yi gördüğü rüyayla çok daha kararlıca çıkar:

> Karanlık duvarın önünde ağır ağır on bir yaşında, çalınmış bir çocuğun yerine bırakılmış, Eton kıyafetli camdan pabuçlu, küçük bronz miğferli, elinde bir kitap tutan bir peri oğlanın hayaleti belirir. Gülümseyerek ve sayfayı öperek sağdan sola doğru işitilmeyecek şekilde okur.
>
> BLOOM
>
> (Hayretten donakalmış işitilmeyecek şekilde seslenir.) Rudy!
>
> RUDY
>
> (Bloom'un gözlerine görmeksizin bakar ve gülümseyerek ve sayfayı öperek okumasını sürdürür. Nahif ve morumsu bir yüzü vardır. Giysisinin düğmeleri elmas ve yakuttandır. Serbest kalan sol eliyle ucunda menekşe renkli fiyonk bağlanmış ince bir fildişi baston tutmaktadır. Yeleğinin cebinden beyaz bir kuzucuk bakmaktadır.)[30]

Yumuşaklık Joyce'un mizacıyla çelişen bir şey değildir. Bu tür rüyalarla renklendirilmiş, şefkatli bir babanın rüyasıdır bu; duygusal renk çocuğun tuhaf giysisi ve babasına aldırış etmemesiyle dengelenir. Her ikisi de Bloom'dan bir uzaklaşma ve yabancılaşma duygusu ortaya çıkarır. Bloom ve Rudy arasındaki ilişki Molly ve Rudy ilişkisinde olduğu gibi son derece dokunaklıdır; Bu tıpkı kaplanboğan zehriyle intihar

* Joyce daha 1 Ekim 1901'de Stanislaus'a "Zulüm zayıflıktır" demişti.

eden Bloom'un kendi babasıyla olan ilişkisine benzer.* Joyce bilerek intiharın duygusal niteliğine ilişkin bir şey söylemez ama Bloom'a bir noktada babasının yanında bulunmuş olan mektuptan birkaç kesik cümleyi hatırlattırır: "Sevgili oğlum Leopold'a. Alalı bir hafta olacak... Leopold sen adam olamazsın... sevgili annen ilen... artık tahammülfersa... annene... bırak canım sen de... Athos'a müşfik davran, Leopold... sevgili oğlum... her daim... benden... das Herz..Got... dein..."[31] Babalık kitapta seks yaşamından çok daha güçlü bir motiftir.

"Athos'a nazik davran" sözü Bloom'un babasının köpeği'ne bir göndermedir ve çocuklara çok benzeyen, şefkati ancak şefkatle ödeyebilen hayvanlara karşı naziklik Joyce'un altını çizdiği insan doğasının son derece sıradan, herkeste rastlanan görünümlerinden biridir. Tıpkı Homeros'un Cyclops'ı gibi Yurttaş bile Garryowen'a (*Ulysses* 'te geçen köpek -ç.n.) iyi davranır. Bloom'un nazikliği 16 Haziran 1904'te hayvanlarla başlar insanlarla sona erer. Sabahleyin kedi besler, sonra martıları ve *Circe* bölümünde bir köpeği. Ölmüş babasını ve oğlunu anımsar, yaşayan kızını da düşünür, karısı ise bir an bile aklından çıkmaz. Kör bir adamın karşıdan karşıya geçmesine yardım eder. Cömert biçimde -kendi gelir düzeyini aşan miktarlarda- yeni ölmüş arkadaşı Dignam'ın çocukları için oluşturulan yardım fonuna büyük bağışlar yapar; Stephen'ı bir bakıma oğlu gibi düşünmeye başladığı zaman da onu izler, içkiden alıkoymaya çalışır, soyulmasını önler, polisten kurtarmak için kendini tehlikeye atar, onu da beslediği gibi Joyce'un yarı alaylı "öksüzler babası tavrıyla" dediği biçimde eve götürür.[32] Stephen geceyi Bloom'la geçirmeyecektir. Erkek ve erkek arasındaki engel yalnızca duruma bağlı olarak ortadan kalkar, sonra engel hemen yeniden dikilir karşılarına. İkisinin bu geçici birlikteliğinde Joyce sosyal olmayı desteklediğini ortaya koyar.

Bloom ve Stephen arasındaki ilişki Joyce'un görüşünü bir başka biçimde de onaylar: Bloom'un sağduyusu Stephen'ın keskin zekâsıyla birleşir; Yunan-Hıristiyan-İrlandalı Stephen, Dedalus ile, Yunan-Yahudi-İrlandalı Bloom, *Ulysses* ile birleşir. Kültürler beyin gücü ve ılımlılık safında yer alarak, beygirgücü ve vahşete karşı birleşirler. İki adam kitapta güçlü olanlarla karşı karşıya konulur. Stephen yüzemez, Mulligan çok iyi yüzer. Bloom sadece bir yürüyüşçüyken, Yurttaş İrlanda gülle atma rekorunun sahibidir. Bloom boynuzluyken Blazes Boylan ağzı laf yapan zinacıdır. Kitabın çoğunu Bloom'un bilinci içinde geçiririz. Asla, sanki kabalığın bilinci olmazmış gibi Boylan'inkine giremeyiz. Mulligan'ın güçlü olduğu kadar akıllı da olduğu doğrudur ama bu hep vahşilikle ortaya çıkan bir zekâdır. Zekâya önem veren Stephen ve Bloom

* Onun ölümünü Joyce, Ennis'de Queen's Hotel'de gerçekleştirir, çünkü o yüzyılın başında aynı yerde olan bir intiharı anımsıyordu.

iri kıyım Mulligan ve Boylan'e karşıdırlar. Joyce'un tarafgirliği çok açıktır.

Ulysses'in kurmaca değeri başka herhangi bir yerde olduğundan çok *Circe* bölümünde billurlaşır. *Ithaca'da* geçen bir bölümle de bu desteklenir. Bloom ve Stephen arabacının kulübesinden, Eccles Street 7 numaralı eve doğru yürürlerken birçok konuyu tartışırlar ve Joyce, sanki önemsemiyormuşçasına onların görüşlerinin belli başlı konularda birbirine zıt olduğu notunu düşer. "Stephen perhiz yapmanın ve sorumlu yurttaşlığın önemi konusunda Bloom'un görüşlerine açıkça karşı çıkmaktaydı; Bloom ise Stephen'ın yazınsal insan tininin sonsuza dek onanmasına ilişkin görüşlerine içten içe karşı çıkmaktaydı"[33] Stephen'ın ifadelerindeki kurumla alay edilirken kullanılan "yazınsal insan tininin sonsuza dek onanmasına" sözü Stephen'ın vecd halinde söylediği bir şey değil Joyce'un tüm kitaplarında varlığını hissettirmiş ilkelerinden biridir. *Ulysses*'in bütününün kudretli bir "evet"* ile bitmesi gerektiği de hiç tesadüfi bir şey değildir.

Kahramanı Leopold Bloom'u yaratırken, sık sık doğrudan sözünü ettiği, zulme uğramış, göçebe toplum olarak duygudaş olduğu Yahudileri bu kez dolaylı olarak tanıdı. "Bazen" diyecekti Frank Budgen'a, "Hıristiyan dinini reddettikleri zaman onların açısından bunun kahramanca bir fedakarlık olduğunu düşünürüm. Bak onlara, bizden daha iyi koca, daha iyi baba ve evlat olduklarını görürsün."†[34] Hiç kuşku yok ki elindeki Dublinli'yi, bir Yahudi ve (kabul etmeksizin) hem Protestanlık hem Katoliklikte örneklenmiş olduğu gibi diğer dinlerin hiçbirine aldırmayan biri yapmasında çelişki vardı ama bu çelişki onu metne katacağı hicivsel renklerle cezp etmişti. 1892'den 1906'ya kadar süren Paris'teki Dreyfus isyanından da etkilenmiş olmalıydı; çünkü isyanın neden olduğu krizlerden biri o varmadan hemen evvel 1902 eylülüne denk gelmişti; *J'accuse* (*Suçluyorum*) isimli makalesi Avrupa'da o zaman hâlâ heyecan yaratan Zola'nın, cenazesinde saygı duyduğu bir yazar olan Anatole France güzel bir konuşma yaptığında ortaya çıkmıştı. Dublin'e 1903'te geri döndüğünde İrlanda'da pek nadir görülen antisemitizim hareketlerinin içinde buldu kendini, Limerick'teki Yahudi tüccarlar içine biraz şiddetin de karıştığı olaylarla boykot edilmişti.‡[36].

---

* Joyce'un bu sonlandırıcı sözcüğü nasıl kullandığına ilişkin, s. 395, 592-593, 598 ve 599'a bakın.

† "Bir Yahudi kendi ailesinde hem kral hem de papazdır" deyişinde olduğu gibi bundan da etkilenmişti.[35]

‡ Bir Redemptorist olan Peder John Creagh, Yahudileri Hıristiyan kanı dökmekle suçladı. Boykot bir yıl sürdü. Yahudi cemaatinden seksen hane sürüldü sadece kırk hane kaldı. Sonra Creagh, Limerick'ten çekip gitti

Joyce azınlıkların daha iyi şartlarda yaşaması için propaganda yapan biri değildi. Sevilen Yahudi fikri aklını başından almasa da ona çekici geldi. Bloom'u cana yakın, biraz sıkıcı tarzda olsa da soylu yapmaya karar verdi ama aşırı duygusal kılmayı önlemek için, onu dininden dönmüş biri, serkeş ve boynuzlu yaparak bir anlamda tuhaf bir kişilik haline getirdi. Sözleri Yahudilerin özellikle iki yönüne ilgi duyduğunu gözler önüne serer; gönüllü tecritlikleri ve belki de bu tecridin sonucu olan yakın aile bağları.

Bu karakteristikleri kendinde de görüyor, bunlar ona bir çeşit yakınlık duygusu veriyordu. Kendi geçirdiği deneyimleri Bloom'unkine dönüştürdü. Dublin'e 1909'da yaptığı geziden yalnızca Eccles Street 7 numara adresiyle, zina konusunu almakla kalmadı, kahramanını Joycevari bir atmosferle kuşattı. Örneğin Dublin'deki Joyce ailesi bir süreliğine hizmetçi kadın tutmuştu; Mrs. Fleming.[37] *Ulysses*'te kadın benzer bir amaçla Bloomlar için çalışır. Joyce'ların ebesinin adı Mrs. Thornton'dı; Bloomların çocuklarını doğurtmak için görevlendirilmiş kadın aynı isimle anılır. Joyce Brighton Square'de doğmuştu, Bloomlar evlenmelerinin ardından kısa bir süre orada yaşadılar. Belvedere'de öğrenciyken Joyce, Anstey'nin *Vice Versa* (*Karşılıklı*) eserinin dramatize edilmiş bir çeşitlemesinde rol almıştı; Bloom da aynı rolde olmasa bile erkek çocuk olarak yer alır. Hem Joyce hem de Bloom, Capel Street Library'den kitap alırlar.

Her ikisi de Byron'ın şiirini beğeniyorlardı ve Bloom, flört ederlerken onun şiir kitaplarından birini Molly'e vermişti. Bu tüm ayrıntılar eşsiz değillerdir ama bunların hepsinin bir arada olması önemlidir. Kimi zaman Joyce *Nausicaa* bölümünde olduğu gibi kendini alaya alır; burada Bloom'un Gerty MacDowell'i hayal etmesi Stephen'ın (aynı zamanda Joyce'un kendisinin de) *Sanatçının Portresi*'nde kızı düşleme aşamalarını parodileştirir. *Sanatçının Portresi*'ndeki inziva sürecinde Stephen'ın kendi vücuduna karşı duyduğu tiksinti *Ulysses*'te Bloom'un birçok şeyi zor beğenmesiyle benzeştirilir. Molly'nin İngiliz kaplıcalarına konser düzenleme niyeti Joyce'un bir lavta satın alıp Downland'in şarkılarını aynı bölgede söyleme planının bir parodisidir. Kendini olduğundan değersiz gösterme yöntemi özellikle *Cyclops*, *Nausicaa* ve *Güneşin Öküzleri* bölümlerinin şişirilmesi, gülünçleştirilmesi için kullanılmıştır. Bununla birlikte kitabın bütününe bakıldığında daha az dikkat çekici tarzda işlevini sürdürür. *Finnegans Wake*'teki Shem gibi Joyce "daima kendi canını acıtan nükteler peşindedir"[38]

Ama Bloom, Joyce'tan (kişilik özelliklerine sahip olma açısından -ç.n.) daha ağır basar (veya hafif kalır). Hiç değilse Triesteli bir prototip vardı. Dr. Daniel Brody "Stephen Dedalus'unuzun taydaşının niçin bir Yahudi olması gerektiğini anlayabilirim ama o niye bir Macarın oğlu olsun ki?" diye sorduğunda Joyce, gözlüklerini çıkarıp ona

öylesine baktıktan sonra, bir şeyi yeni açıklıyormuş gibi "Çünkü öyleydi"[39] diyecekti. Bu prototip, hemen hemen kesin şekilde, büyükbabası Macaristan'dan gelmiş,* Joyce'un Bloom'a verdiği şekilde bıyık bırakan, tıpkı Bloom gibi evli ve bir kızı olan Ettore Schmitz'di.† Bir keresinde Stanislaus'a "İrlandalılar hakkında bana bazı sırlar söyle. Biliyorsun ağabeyin Yahudilerle ilgili bir sürü soru soruyor bana, ben de öcümü almak istiyorum"[40] demişti. Schmitz ile Joyce arasındaki yaş farkı, Harry Levin'in işaret ettiği gibi Bloom ve Stephen arasındaki yaş farkıyla kabaca aynıdır ve Stanislaus, Signora Schmitz inkâr etse de benzerlik olduğunu düşünüyordu.[41] Schmitz birçok açıdan Bloom'dan çok farklıydı. Yahudi olmayan biriyle evlenmiş, ismini değiştirmişti. (Gerçi bu sadece edebi amaçlıydı.) Yahudi gelenekleri hakkında biraz bilgisi vardı. Bloom'un yaşama sıcak, alaylı bakan görüşünü paylaşıyordu. Joyce, kümes hayvanlarının veya diğer büyük hayvanların iç organlarını hiç sevmezdi ama Schmitz, tıpkı Bloom gibi onlara bayılırdı.‡ Bunlardan bazıları küçük benzerliklerdir ama Joyce da örümcek gözleri vardı.

Kahramanının kişiliğini tamamlamada birkaç Dublinli Joyce'a yardımcı oldu. Bunlardan birincisi, Stanislaus'a da sorduğu ve sonra Josephine Murray Teyze'nin onunla ilgili anımsayabildiği tüm ayrıntıları gönderdiği Hunter'dı. Ama Bloom'u ilan toplayıcısı yaparken Joyce'un aklında başka biri daha vardı. Bu ilk kez "Arınma" isimli öyküde C. P. M'Coy adıyla geçen kişidir[42] ve öyküde Midland Railway'de kâtip, *Irish Times* ile *Freeman's Journal*'da ilan toplayıcısı, bir kömür firmasında komisyoncu, özel dedektif, şerif yardımcısının yazıhanesinde memur ve Şüpheli Ölümler Dairesi'nde savcı yardımcısı olarak anlatılır. Karısı bir sopranoydu ve hâlâ düşük ücret karşılığında çocuklara piyano çalmayı öğretiyordu. Bu gerçeklerin tümü, M'Coy'a asıl örneklik eden kişinin karısı soprano olarak Madame Marie Tallon ismiyle 1890'larda konserlerde şarkı söyleyen Charles Chance olduğuna işaret eder. Yaptığı işlerin çeşitliliğinde ve karısının mesleğinde Chance, Bloom tasvirine tam uyuyordu. *Finnegans Wake*'te "Charley Chance" ile "Mr. Hunker art arda geçtiği için Joyce'un onu Hunter'la birleştirmeye niyetlendiği ileri sürülür.[43]

"Leopold Bloom" üzerinde düşünülerek bulunmuş bir isimdi. Leopold, Trieste'deki Signorina Popper'ın babasının ismiydi: Bloom ise Joyce daha çocukken Dublin'de

---

* Bloom'un babası gibi Szombathely'den değil Kopcen'dendi. Joyce muhtemelen bu birinci şehri seçti çünkü Marino de Szombately diye bir Triesteli tanıyordu.

† Bu şeref için başka bir rakip, *Piccolo della Sera*'nın yayıncısı babası Avusturyalı bir seyyar satıcı olan Teodoro Mayer'di. Ama onunla Joyce'un yakından tanıştıklarını gösteren bir kanıt yoktur.

‡ John Joyce da sakatata düşkündü.

yaşamış iki üç farklı ailenin soy ismiydi. Diş doktoru bir Bloom Katolik bir kadınla evlenmek için Katolik olmuştu, biri erkek beş çocuğu vardı. Oğlu Joseph diş hekimi olmuş 1903-1904'te babası gibi Clare Street'te çalışmıştı. Oğlan espri yeteneğiyle meşhurdu. Joyce bile bile bir bölümde diş doktoru Joseph Bloom ile Leopold'u karıştırır, diğerinde Leopold'un eski adreslerinden birini Lombard Street 38 numara diye verir ki bu aslında Joseph Bloom'un adresiydi.[44] Joyce şüphesiz başka bir Bloom daha tanıyordu. Bu Bloom kendisiyle bir fotoğrafçı dükkânında çalışmış bir kızın 1910'da Wexford'ta öldürülmesi olayına karışmıştı. Onu öldürdükten sonra kendini de öldürmeyi düşünerek sanki ikisi de intihar etmiş süsü vermek istemiş, arkasındaki duvara kendi kanıyla AŞK yazmaya çalışmış, yanlışlıkla bir harf fazla yazmıştı. Daha sonra akli nedenlerle serbest bırakılmış, hastanede bir süre tedavi gördükten sonra ülkeyi terk etmişti.[45] Bu hadise tahminen Joyce'a, Bloom'un kızı Milly'yi bir fotoğrafçı dükkânında çırak yapma fikrini vermişti. Dükkânı Mullingar'a koydu çünkü babasıyla 1900-1901'de şehri ziyaret ettiğinde orada böyle bir dükkân olduğunu hatırlıyordu.[46]

Mrs. Charles Chance'in konser ismi "Madame Marie Tallon" Mrs. Bloom'un konser ismi "Madame Marion Tweedy"ye bilerek benzetilmiştir.[47] Chanceleri kullandığı zaman Joyce onların kimliğini kesinlikle gizledi bununla birlikte onları kimse Bloomlar sanmasın diye kitabına M'coylar olarak dahil etti ve Bayan M'Coy ile Bayan Bloom arasında mesleki bir rekabet uydurdu. Mrs. Bloom'a atfettiği karakter, Mrs. Chance'inkine de benzemez (ki zaten onu büyük olasılıkla tanımıyordu Joyce) daha çok Trieste ve Zürih'te tanış olduğu manav Nicolas Santos'un etli butlu karısına uyar. Signora Santos tüm günü, kremlerle bezediği yüzünü korumak için evde geçirirdi. Mrs. Santos'un Mrs. Bloom'da bir payı olduğu daha sonra Joyce ailesinde herkesin bildiği bir sır oldu.*[48] Ama Molly'nin baştan çıkartıcı özelliği Signorina Popper'dan gelmiş gibiydi. Ondaki İspanyol özellikleri için, *Ulysses*'te ondan da söz edilen eski aile dostları Matt Dillon'ın kızlarından birini temel almıştı. Bu kız İspanya'da bulunmuştu, sigara içiyordu ve İspanyollara benziyor deniyordu.[49]

Eğer Mrs. Chance, Signora Santos, Signorina Popper ve Matt Dillon'ın kızlarının şurası burası Molly Bloom'un dış hatlarını çizmeye yardım ettiyse bile Molly'nin aklı için kendi evinde bir modeli zaten vardı. Nora Joyce az sözle çok yaralayan doğal bir yetenekti ve Joyce tıpkı Bloom gibi bu özelliğe bayılıyordu. Molly gibi o da entelektüel faaliyetlere karşı soğuk duruyordu. Molly gibi o da kocasına bir huşu içinde olmaksızın bağlıydı. Büyük harf kullanmadaki kıtlık ve Molly'nin monologlarındaki

* Santos ailesi Marsilya'ya taşındı. Sylvia Beach'e gön. 13 Ekim 1922 tar. basılmamış mektupta Joyce "Penelope burada ve iyi görünüyor. Onu sekiz yıldır görmemiştim." diye yazmıştı.

gelişigüzel, nerede bittiği belli olmayan uzun cümleler onun aklının (genel olarak da kadının), Bloom'un yaptığı kısa atlamalar ve Stephen'ın uzun sıçramalarıyla meydana getirdikleri konuşmanın aksine; akışkan bir şey olduğu kuramıyla ilişkilidir. Ama bu gibi meselelere Nora'nın hiç aldırmadığı da aklındaydı.

Joyce, Nora'yla ilk tanıştığı yıllarda canını çok sıkmış olan o konuyu, Nora'nın tanıdığı diğer genç erkeklerle onun arasındaki farkı görmeyişini de hatırlar. Bloom bu özelliği Molly'de gözlemler, belki gereksizdir bu gözlem çünkü Molly zaten kendiliğinden bunu açığa vurur. Konuşması boyunca Molly'ye Joyce sadece "o" diye tanıdığı çeşitli erkeklerden söz ettirir, sadece olaya karışan kişilerin değiştiği belli edilir. Kocası ve aralarından Galwayli Mulvey'nin umulmadık biçimde çıktığı eski sevgilileri aklında birbirlerinin yerini kapar. Monoloğunun sonunda Bloom'un onunla çıkarken yaşadığı en üstün anı anımsar:

> (N. E. s. 840)
>
> "O benden evet dememi isteyinceye dek ilkin cevap vermediydim sadece gözlerim tepeden denizin üzerine ve ufka doğru çevrili neler neler geçiyordu aklımdan Mulveyi de Mr. Stanhopeu da Hesteri de babamı da yaşlı Yüzbaşı Grovesu da... Cebelitarık'ı da evet Endülüslü kızlar gibi gülü saçıma taktığım zaman yoksa kırmızı mı taksam evet Magribi duvarının altında beni nasıl öptüğünü de ve düşündüm ki bir başkası olacağına o olsun ve gözlerimle sorduydum ona gene sorsun diye..."

Mağribi duvarının altında kadını öpen "O" Bloom değil Mulvey'ydi. Molly'nin "başkası olacağına o olsun' dediği kişi Bloom'dur. Nora gibi, Molly de çelişkili olarak Bloom'un oldukça özel biri olduğunun farkında olmasına karşın,* başkalarından ayrı tutmada başarısızdır. Joyce kadın kahramanına romancıların çoğu zaman yeltendiği sorumsuz, tutkulu romantik bir yaratığın karakterini değil Nora'nın ona göstermiş olduğu karakteri atfeder. Frank Budgen'a söylediği gibi Molly "mükemmel makul tam ahlaksız tohumlanabilir güvenilmez çekici kurnaz sınırlı tedbirli kayıtsız Weib"[51] (Almanca kadın. -ç.n.) temsil etmek için yaratılmaya çalışılmıştı. Son sıfat son derece uygun biçimde *kayıtsızdır*. Eğer Joyce bu çözümlemede hata yapmış olsaydı bile bu hata gözlem eksikliğinden olmuş olamazdı.

İlk örneklerinden başka, Molly hep yanlış anlaşılmış bir kadın karakterdir. "Et kelimeye dönüşür"†ünde içinde olduğu ünlü monolog uçkuru gevşekliğin zirvesi diye

---

* Nora Joyce da benzer biçimde Carola Giedion-Welcker'a "Kocamın bir dâhi olup olmadığını bilmiyorum ama bir şeyden eminim onun gibi başka kimse yok." dedi.[50]

† Finnegans Wake, s. 267.

boş yere meşhur edildiği gibi, bazı yazarlar tarafından ileri sürülen vahşi, haksız, kadın karşıtı ayrımlandırmanın uç noktası tanımına da uymaz. Eğer Molly gerçekten ilişkilerinde önünle gelenle yatmış olsaydı, Joyce onu kadın kahraman olarak kullanmazdı; çünkü Bloom'un tuhaflıklarını dengeleyecek sıradan bir kadın arıyordu. Bloom'un ve ondan sonraki eleştirmenlerin Molly'nin en az yirmi beş aşığını saydıkları doğrudur. Ama bu listeyi incelediğimiz zaman görürüz ki içinde iki papaz, bir belediye başkanı, bir belediye meclis üyesi, bir jinekolog, bir ayakkabı boyacısı ve bir profesör vardır. Kitaptan da açıktır ki kadın papazlara günah çıkartır, jinekoloğa danışır kalanıyla da cilveleşir. Ancak sadakatsizliğin en katı yorumu (Richard Rowan'ın *Sürgünler*'de oynadığı rolün veya İsa'nın gülünç bir taklidi) bu bölümlerin hepsini aynı paranteze alabilirdi.

Evlendiğinden beri Molly'nin iki sevgilisi Bartell D'Arcy ve Boylan'di. Yalnızca Boylan cinsel ilişkiye girmişti onunla. 16 haziran perşembe, ilişkinin ilk kez gerçekleştiği tarih gibidir. Zina az yapıldığı için mazur gösterilemez ama onun tavrı yirmi iki yaşında evlendiğinden beri yani on bir yıldır, kocasının onunla yeteri kadar cinsel ilişkide bulunmaması gerçeği göz önüne alındığında kestirilemez değildir. İç monoloğunun çoğu evlenmeden önce nasıl aşk yaptığını anımsamaya adanmıştır ama bunlar bile, yakından incelendiğinde romantik çekiciliği olmayan, genellikle kabul edildiğinden de sayıca az olan şeylerdi. Evlendiği zaman onun yarı bakire olduğu ileri sürülür. Şehvetlilik izlenimi kalır ama bu faaliyetten çok içinde yatan arzulardadır. Joyce, Molly'yi onu olmadığı biri yaparak abarttı ve sonra ona tekrar Eccles Street 7 numaraya geri çekerek büyük keyif aldı.

Onu yüceltmek için bir neden yoktur çünkü o topraksıdır, toprak Tanrıçasına bir şeyler borçludur. Bir kız bir oğlan iki çocuğu vardı ama oğlan çocuk doğduktan kısa bir süre sonra öldü. Anneliği yalnızca, Joyce'un anlatmaya çalıştığı dişiliğin bir görünümüydü. Eğer her şeye neden olmadıysa bile, kabul eder diye itiraz edilebilir. Ama aslında kabul de etmez. Blazes Boylan'in kabalığından hiç hoşnut değildir mesela. Bunun da ötesinde erkek bedeni ve fiziksel aşkın sonucundan da memnun değilmiş gibidir. Uysal bir Tanrıçadan ziyade, Bloom'la evli bir kadın olarak kalacaktır, ondan da memnun değilse de yine onunla evli kalacaktır. Çünkü Molly ayrıca epey isteksiz ve kadına özgü dolaylı tavırla olsa bile bedene karşılık aklın önemini, edebin önemini, aile bağlarını kabul eder. Erkeksi Boylan kabuktan başka bir şey değildir ama daha az güçlü, daha az erkeksi olan Bloom, tüm noksanlarıyla hem zekâsı ve bedeniyle bir adamdır.

Boylan karakterini yaratırken Joyce kötü adamı, kahramanının negatifinden üretti. *Sürgünler*'e yazdığı notlar iyi adamla kötü adam arasındaki ilişkiyi birbirine

hayranlık ve kinle karışmış olarak varsaydığını gösterir. Boylan'in kaygısız çalımla yürüyüşünde böyle bir hava vardır. Joyce'un tercihi açık olarak aklını kullanan adamlardan, Shemlerden yanayken, Boylan'in de içine dahil olduğu iri kıyım adamlara yani Shaunlara (Shem ve Shaun, (FW)'teki karakterler, -ç.n.) karşı içinde gizli bir merak olmuş olabilirdi.

Boylan için düşünülen modeller giyim, konuşma biçimi ve yaşam tarzı açısından Bloom'un tam karşıtı olmak zorundaydı. *Ulysses* ona özgü birkaç özelliği; Boylan'in babasının Island Bridge'te, Boer Savaşı sırasında İngilizlere at satan bir tüccar olduğunu, Boylen'in iki dirhem bir çekirdek giyindiğini, özellikle kafasına giydiği hasır şapkayla meşhur olduğunu, ödüllü bir yarış düzenlediğini bize söyler. Island Bridge'ın dışında evi olan at tüccarı, James Daly'ydi, diğer ayrıntılar tutmasa da Dublin'deki diğer atçılar gibi Boer Savaşı sırasında İngilizlere at satmıştı. Bununla birlikte 1890'larda Boylan adında, hatta lakabı da Blazes veya Blazer olan başka bir at tüccarı daha vardı. Joyce onun ismini aldı, belki de karakterin görünümü ve mesleğini Ted Keogh adlı başka biriyle tamamladı. Ted Keogh'ün, Bloom'un, *Günahın Zevkleri*'ni Molly için satın aldığı kitapçının olduğu yerde işlettiği ikinci el dükkânı vardı. Joyce'u şahsen tanımıyordu ve iddiasına bakılırsa aileyle olan ilişkisi çocukken plastik mermi atan tabancasıyla John Joyce'u şapkasından vurmasından ibaretti.[52] 1909'da Keogh kendi babası gibi at tüccarıydı; şık giyinirdi ve alışıldığı gibi hasır şapka takardı. Joyce, Dublin'i ziyaret ettiğinde Keogh ünlü bir yarış düzenliyordu. Ama Keogh'ün karakteri Joyce'un Boylan için gereksindiğini karşılamıyordu. Boylan'in gösterişli, lakayt tavırları Prezioso'dan gelmiş olabilirdi.

Boylan'in ilk ismi, hep öyle çağrılsa da Blazes değil Hugh'tü; bu ismin kaynağı da dikkatleri başka yöne kaydırır. Herhalde Joyce Dublin Üniversite Kolej'den sınıf arkadaşı olan, ciddi-titiz Hugh Boyle Kennnedy'yi unutmamıştı. Kennedy, Yargıtay Başyargıcı olacaktı bu yüzden Joyce yaptığı bu küçük şakadan çok hoşlanmış olmalıdır.

Joyce *Ulysses*'in tarihi olarak 16 Haziran 1904'te karar kılmıştı, çünkü bu Nora Barnacle'la ilk kez konuştuğu günün yıldönümüydü. Belki de Dublin'e yaptığı son ziyarette, o günün gazetelerinden birkaç tane almıştı.

Bloom'un en mutlu anısı Howth'taki açelyalar arasında evlenme sözü aldığı andır, Mrs. Bloom'un da öyledir; kitap onun da bu anı hatırlamasıyla sonlanır. Bu anlamda *Ulysses* bir düğün kasidesidir; aşk onu harekete geçiren şeydir. Ruh kendini tutan bağlardan takdisvari bir törenle kurtulur, bu durumun özü neşeyle karakterize edilmiştir. Daha gençliğindeyken bile Joyce, ona trajediden daha üst bir paye veren komedideki duyguyu övmüştü. Böyle durumlar mucizeler gibi nadir olmakla birlikte,

sürekli bir cesaret kaynağıdır. Mucizelerin aksine onların ilahi kudrete ihtiyacı yoktur. Günlük yaşamın karmaşasından tam bir saflığa süzülürler.

Ulysses'in konusu basittir, Joyce bunu Bloom, Molly ve Stephen karakterleriyle verir. Karşılıksız iyilik vicdansız kötülüğü alt eder. Stephen'ın Mulligan'a karşı yaptığı suçlama Mulligan'ın hayvani ve zalim olduğudur.* Molly, Boylan'den, vahşi olduğu için, duygusuz bir hayvan gibi tensel zevklere düşkün olduğu için şikâyetçiydi. Kitabın bu temasını formüle etmek bazen Cyclops'a karşı, aşkı uysal ama "nefretin karşıtı"[54] diyerek ustaca savunduğu komik durumlarda olsa da Bloom'a düşmüştür. Şovenizme ve kaba güce de karşıdır. Bu yüzden Molly, *Penelope* bölümünde olduğu gibi günü, benliğine rağmen vefalı, kocasına bir kez daha boyun eğerek ve Boylan'in önemsiz olduğuna karar vererek bitirir. Joyce'un eserinde ruh -hiçbir zaman vazgeçmediği bir kelime- zaferi kucaklar.

Kitabın nasıl bir seyir izleyeceği 1914'te Joyce için de bilinmezdi. Uzun süreceğini bildiği bu eser için işe koyulduğunda emin olduğu tek şey ruhun zafere kavuşacağıydı. Dublin ve Trieste'nin önemsiz, sıradan kişileri kitaba hizmet etsin diye kayda geçirilmeliydi. Joyce, ürettiği sanatta hayatın baskın notaları dediği talihsizlik ve öfkeyi aştı: İnsanlık adına, komedi üslubundan faydalanıp, kendi saygısını ortaya koydu, zulüm ve korkuyu reddetti.

---

* Joyce, Gogarty çözümlemesini de yaparak bu karakteri tamamladı. Bunu aslında daha önce *Sanatçının Portresi* için yazmış bir kenara koymuştu. Önceki çeşitleme daha bir deneme üslubundaydı:
"Doherty'nin hor gören sözleri donmuş aklından şimşek gibi akıp geçti, içi sıkılarak, arkadaşının beygirimsi, solgun yüzünü düşündü. Solmuş, damar damar meşe renkli saçlarını. Arkadaşının bu şamatalı mizahını, konuşmasındaki bu kabalığın, ruhun küfrü olmadığını bir korkağın maskesi olduğunu hissettiğinden soğuk biçimde karşılamaya çalışmıştı. Ama sonunda hoyrat imgelerden oluşan bir güruh zihni barikatını yıkmış, ona kahkahalar attırarak belleğini çiğneyip gitmişti..."[53]

1914-1915

> İsteklere karşı arzuların çarpışması burada, balıksıtanrılara karşı istiridyetanrılar (oystrygods fishygods: Ostrogot, Vizigot -ç.n.) Vırakrak rakrak rakrak rakrak! Kuvak Kuvak Kuvak! Kilikili kili çanlar çalıyor (orijinali: Kilykilkilly: a toll, a toll: okunduğunda a toll, at all [hiç] olabilir ya da çan çalma sesi anlamında ise çevirdiğimiz gibi olabilir. -ç.n.)
>
> *Finnegans Wake* (4)

Joyce tam *Sanatçının Portresi*'ni bitirmeye sonra da *Ulysses* ve *Sürgünler*'e başlamaya niyetlenmişti ki sürgün yazarlara hiç aldırış etmeyen bir şey oldu; savaş çıktı. Avusturya 28 Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş ilan ettiğinde yanına Giorgio'yu da alıp hemen İngiliz konsolosluğunun yolunu tuttu; orada Britanya vatandaşı olanlar için korkulacak bir şey olmadığı söylendi kendisine. Ne olabileceğini öğrenmek niyetiyle İtalyan Elçiliği'nin yanında evi olan Boris Furlan'a uğradılar. Furlan, savaşın yayılacağını sezdiğinden kötümserdi. Joyce konsoloslukta duyduklarını ona anlatıp bir bakıma kendini de avutuyordu ki kalabalık bir grup toplanıp İtalyan konsolosluğunun etrafını sardı ve İtalyan bayrağını indirmeye çalıştı. Bir iki dakika içinde koruma müfrezesi saf haline geçip binanın önüne doğru ateş etmeye başladı. Joyce çok korktu, Giorgio'nun elinden tutmasıyla Furlan'ın evinden fırlaması bir oldu.[1]

Ne var ki başı belaya giren o değil kardeşi oldu. Stanislaus birkaç yıldır, sözünü sakınmayan Garibaldi'nin ona İtalya'da bıraktığı ruhban karşıtı liberalizmin güneşinde tatlı tatlı ısınan bir irredentist olmuştu. Kendini hiç tutmadan samimi bir şekilde, Kutsal Roma İmp. ve Vatikan "imparatorluğu" aleyhine görüşlerini bildiriyordu. Savaş başlayınca da bundan vazgeçmedi ve ok gibi giden sözleri yetkililerin dikkatini üzerine çekti. Stanislaus aldırış etmedi, hatta Trieste'deki tahkimatları gezmek üzere Petz isimli bir arkadaşıyla tura çıktı.[2] Bu çabaları meyvesini verdi 9 Ocak 1915'te tutuklanıp, savaşın geri kalan süresini geçirmek üzere Avusturya gözaltı merkezine yollandı. Karınca enselendi ama çekirge dansa devam etti.

James Joyce'un yaşamı pek de dansa benzemiyordu. Scuola di Commercio'da öğretmenliğe devam etmesine izin verildi. Bunun dışında yarım gün, 1914 yılı ocağından beri yaptığı, Gioacchino Veneziani'nin boya fabrikasında, gelen mektuplara cevap yazdığı ve ayda 100 kron aldığı ikinci işi de sürdürdü. Stanislaus'un öğrencileri de

ona geldiler, aralarında savaştan tıpkı Joyce gibi kuşku duyan Oscar Schwarz adında bir genç de vardı. Schwarz ilk ders için Joyce'un Via Donato Bramante'deki dairesine gitti. Ondan önceki Paolo Cuzzi gibi ortamı biraz tuhaf buldu. İçinde birçok sandalye olan uzun bir oda vardı; bir dik piyanonun durduğu odada, koni biçimli bir tütsüden kokular yükseliyordu. Papazlarınkine benzeyen çalışma masasında Joyce'un parşömen kâğıda yazıp Nora'ya göndermiş olduğu *Oda Müziği*'nin tirşe kapaklı, dua kitabına benzeyen bir cildi en üstte tahta kurulmuş gibi duruyordu. Ortamdaki ritüel havasını artırmak için ikonların yerine Meštrović'in yaptığı heykellerin üç fotoğrafı konmuştu. Schwarz bunların Venedik'te önceki yıl Expositione Biennale'de sergilenen heykellerin arasında olduğunu hatırlamıştı. Joyce onları bir dergiden kesmiş, çerçeveletmiş sonra da her birinin altına kendi başlıklarını atmıştı. Biri çektiği doğum sancısıyla yüzü buruşmuş, seyrek saçlarının yarısı pis bir perukla kaplı gebe bir köylü kadını temsil ediyordu. Joyce'un resme verdiği isim "Dura Mater" (Beyni örten sert zar -ç.n.) idi. İkincisi bir anneyle çocuğunu gösteriyordu; büzüşmüş bir memeye yapışmış bir çocuk, bunun altına "Pia Mater" (ince zar -ç.n.) yazmıştı. Üçüncüsü yaşlı, çıplak çirkin bir kadına aitti onun altına da Cehennem 5.Koşuk'tan şu dizeleri yazmıştı:

> Elena vidi, per cui tanto reo
> *Tempo si volse...*[*]

"Niye Helen?" diye sordu kızgınca Schwarz. Joyce cevaba geçmeden Helen'in Paris'le karşılaşmadan evvel Menelaus ile kaç yıl yaşadığını, Truva'da geçirdiği seneleri ve son olarak Telemachus ona Sparta'da rastladığında ne kadar zamandır oraya dönmüş olduğunu hesapladı. Sonra da Dante Inferno'da onu gördüğünde kaç yaşında olması gerektiğini.[†] Schwarz "Ama Helen sonsuza kadar kapıda yaşlı adamların hayranlığını çekmiş nefis bir kadın olarak kalır! Heleni öldürdün sen!" diyerek Joyce'a çıkıştı. Beklenmedik bir tepki verdi buna Joyce; sanki onaylıyormuş gibi birkaç kez "Heleni öldürdün!"[4] diyerek kahkaha attı. Daha sonra *Ulysses* ve *Penelope*'yi de öldürmekle suçlanacaktı.

Schwarz, İngilizce çalışma kitabı olarak Stanislaus'un ona *Dublinliler*'i verdiği-

---

* Helen'e bak öyle uzun/kötü bir zaman geçti ki adına.

† Joyce, Dialogues of the Dead isimli eserinde Lucian'ın, Hades'te Menippus'un Helen'in beyazlaşmış kafatasını gördüğü zaman bir zamanlar yüreklerde nasıl olup da bu kadının tutkular yarattığına hayret edişini hatırlar. Aynı ruh hali içinde 1922 nisan ayında bir gece Paris'teki Ritz'de, Sydney ve Violet Schiff ile Joyce akşam yemeği yerken yanlarından geçen meşhur bir güzelin yalnızca varlıklı ve meslekli insanlarla düşüp kalktığı kendisine söylenince "Sabahın beşinde makyajsız ve giysisiz hiç de böyle görünmüyordur bence..." dedi.[3]

ni söyleyince Joyce güldü. Hemen talebesine Hamlet'i verdi. Pedagojik yöntemde Schwarz'ın fark ettiği tek fark bu değildi. Stanislaus Tanrı'yla dalga geçen sorular sormaktan hoşlanıyordu: "Mr. Berlitz'in kurtarıcısının (benim değil) doğumundan sonraki ilk yüzyıllarda İngiliz Adaları'na kimler yerleşti?" James bu tür kabalıklara hiç düşmedi ama kendi kuşkuculuğunu açıklamaktan da geri durmadı.[5]

Joyce, Schwarz'a ders verdiği sırada veya birlikte Antica Trattoria Bonavia'da beyaz şarap içtikleri zamanlarda çeşitli konularda iddialı konuşmalar yapıyordu. O zamanlar göklere çıkarılan Wagner'e de "*Wagner puzza di sesso*" (şehvet kokuyor) diyerek katlanamıyor, Bellini'yi daha iyi buluyordu. İtalyancanın lirik şiirler için en uygun dil olduğu beylik yargısına da karşı çıkıyordu. İtalyanca çok ağırdı çünkü içindeki (2 E ve 2 O dahil) yedi ünlü harfi durmadan kullanıyordu. İngilizce, sesli harflerinin çokluğuyla daha ince bir şiirsel araçtı. "Dünyadaki en güzel dildi." Bir gün Lucia'ya adanmış "Simples" diye bir şiir getirdi ve Schwarz'a anlamını açıklamaya girişti. Ama Croce'nin dışavurumculuğuyla aşılanmış genç talebesi bu açıklamanın tamamen yanlış olduğunu, o şiirin saf bir müzik olduğunu söyledi. Joyce dikkatle dinledi ve şaşırtıcı biçimde "benim şiirimi anladın" dedi. (Daha sonraki yıllarda *Finnegans Wake*'i müzik olarak savundu.) Schwarz konuyu psikanalize getirince o kadar yumuşak başlı olmadı, kullandığı simgeciliğin mekanik olduğunu; bir evin rahim, ateşin penis olabildiğini söyleyerek saçma diye niteledi.

Ulusların kendilerine özgü nitelikleriyle yakından ilgiliydi. Trattoria Bonovia'da bir gün Joyce, Avrupa ulusları arasında yedi ölümcül günahı dağıttı. Açgözlülük İngilizlere dedi, kibir Fransızlara, kin İspanyollara, Şşehvet Almanlara, tembellik Slavlara gitti. İtalyanların günahı nedir? Dükkân sahipleri tarafından kaç kere aldatıldığını ve Roma'da nasıl berbat bir şekilde soyulduğunu anımsadığından "para hırsı" dedi. Kendi halkı için, İrlanda için ayırdığı ölümcül günaha gelince Kıskançlık oldu. *Tristan und Isolde*'deki Brangäne şarkısını Kelt kıskançlığının mükemmel bir örneği olarak alıntıladı. Schwarz "Peki o zaman Yahudilerin ölümcül günahı nedir?" diye sordu. Joyce uzun uzun düşündü, birkaç tane beğenmedikten sonra "Hiçbiri kuşkusuz en ölümcül olan hariç..." "Hangisi?" "İsa'yı çarmıha germek."[6]

Bu zaman zarfında Joyce'un başka bir arkadaşı, Città Vecchia'da stüdyosu olan Venedik doğumlu ressam Tullio Silvestri'ydi. 1913'te Nora'nın yağlı boya resmini, ertesi yıl'da Joyce'un resmini yaptı. Silvestri canlı, şamatacı ve kaçınılmaz olarak yoksul biriydi. Ön hazırlık yapmayı küçümseyerek, empresyonist tarzda tuvale fırçasıyla saldırır, kimi zaman iyi sonuçlar alırdı. Silvestri ve Joyce birlikte içer, şarkı söylerlerdi. Joyce, Silvestri'nin onunkini bile geride bırakan, en büyük parasal krizlerden

kıl payı geçme yeteneği karşısında afallıyordu, birkaç kez kendi cebini boşaltarak, Silvestri'nin kaydettiği gibi ona yardımcı olmuştu.[7] Silvestri'nin resimlerini satma tekniği çok ilginçti: Gizemli bir paket elinde Ettore Schmitz'i görmeye gider "Bu pakette kızımın paltosu ve ayakkabısı var, dur göstereyim sana" derdi. Paket açılıp, son yaptığı tablo içinden çıkınca Schmitz kızın hatırı için bunu satın olmak zorunda kalırdı.[8] Joyce bir seferinde armatör, Kont Diodato Tripcovich'e karşı yapılmış benzer bir seferde Silvestri'yle birlikte gitti. Silvestri'nin ona bırakmış olduğu resmi alıp almamayı düşündü adam bir süre. Irredentist duygunun kendini "*Tripoli sarà Italiana, sarà Italiana al rombo del cannon*" şarkısında ifade ettiği bir zamandı bu. Dışarıda Joyce'la birlikte bekleyen ve iyimser olan Silvestri, neşeyle, aynı şarkıyı Tripoli yerine Slavi ismi Tripcovich'le söylemeye başladı: "*Tripocovich sarà Italianska, sarà Italianska...*"[9] Kont resmi satın aldı. Her zaman yerel esprilerin büyüsüne kapılan Joyce bu olayı eğlenerek hatırlayacaktı.* 1914 yılı ağustosunda Silvestri'nin ailesiyle birlikte İtalya'ya taşınmak için, dehşetle paraya ihtiyacı vardı. Joyce 100 kron verdi ona.[11]

1915 yılı mayıs ayında İtalya'nın savaşa girmesi Joyce'u etkilemedi. Schwarz'a kuşkulu bir şekilde dedi ki "İtalyanlar Viyana'ya ellerini kollarını sallayarak gireceklerini düşünüyorsa bile..." Victor Emmanuel'in boyunun kısa olduğunu (İtalya'nın o zamanki kralı -ç.n.) ve Kayzer'in de sesini kaybettiğini hatırlayarak: "bu yirmi adımdan görülmeyen bir adamla ve aynı mesafeden duyulamayan iki adamın düellosu gibi"[12] dedi. Francini'ye "Benim politik görüşüm kısaca şudur: Monarşiler anayasal veya anayasaya aykırı olsun beni tiksindiriyor. Krallar şarlatandır. Cumhuriyetler herkesin ayağına göre terliktir. Dünyevi kudret gider, beladan kurtuluştur bu. Ne kalır pekiyi geriye? Kralın Tanrı tarafından seçildiğini düşünebilir miyiz? Geleceğin Güneşi'ne inanıyor musun sen?"†[13] Silah sesleri duyulmadığı sürece savaşın sonucuyla aslında hiç ilgilenmiyordu. Ama şehir her gün top atışına tutuluyordu ve dört kez uçak saldırısına uğramıştı.[14] Olduğu yerde uzun süre kalamayacağı ortaya çıkıyordu. Öğretmenlerinin çoğu askere alındıktan sonra Scuola Superiore di Commercio kapanmak zorunda kalmıştı, Joyce'un özel öğrencileri de ya orduya katılmış ya da İtalya'ya kaçmıştı. Joyce Silvio Benco'ya meseleyi komik biçimde "Trieste'deki herkes artık İngilizce bildiğinden benim için gitmek kaçınılmaz oldu" diye özetledi.[15]

---

* İtalyan savaş narası "Avanti Savoia 'nın Trieste versiyonunu da seviyordu. "Avanti, cagoia (salyangozlar). Avusturya marşı "Salvi Dio l'austriaco regno" yu "Salvi Dio la panza per i fighi"ye çevirmekten de hoşlanıyordu. Çevrilen hali Triestine lehçesinde: "Tanrı göbeğini incir için esirgesin" anlamına geliyordu.[10]

† Yani sosyalizme inanıyor musun sen? Geleceğin Güneşi İtalyan sosyalist marşının bir sözüdür.

Buna rağmen hemen ayrılma girişi yapmadı, 1915 yılı nisanı geldiğinde neredeyse son şeklini verdiği *Sürgünler* ve haziranda üçüncü bölümün ilk sayfalarına kadar geldiği *Ulysses* üzerinde çalışmaya devam etti.[16] "Bu, *Dublinliler*'in birçok karakteriyle harmanlanmış, üç yıllık aradan sonra yazılmış, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin bir devamıdır." diye yazdı Ezra Pound'a.[17] Londra'da Pound ve *Egoist*'in onun için attığı maya savaşa rağmen tutmuştu; Grant Richards 18 mayısta *Sanatçının Portresi*'ni basmayı reddetse bile* Joyce'un olaylara kötümser bakmasına gerek yoktu. 10 Şubat 1915'te Londra edebiyat acentesi olan J. B. Pinker'dan beklenmedik bir mektup aldı; H. G. Wells'in önerisiyle Joyce adına aracılık öneriyordu.[19] Wells'in bizzat kendisi de nisanda bir mektup gönderip; Joyce'un *Egoist*'te çıkan eserini okuduğunu ve "sınırsız hayranlık"[20] duyduğunu söyledi. Daha sonra ifade ettiği gibi Joyce'un bu eseriyle Katolik eğitiminin ne gibi sonuçlar doğurduğunu "sonraki kuşakları hayrete düşürecek"[21] şekilde anlatmayı başardığını düşünüyordu. Joyce, Wells'in öğüdüne uyarak nisanda Pinker'la bir anlaşma imzaladı. Acente böyle özel malları pazarlamakta şansı olmayan bir firma olduğundan bundan pek iş çıkmadı ama Joyce'un pek yakında titizce, aksamadan göndereceği, bazı önemsiz meselelerden söz eden mektuplarla dostça ilgilenerek çok işe yaradı.

Amerika'da B. W. Huebsch *Dublinliler*'i okumuş ve öykülerin değerli olduğuna karar vermişti. Aslında hemen basmayı çok arzulardı ama o anda bunun altına giremeyeceğini Joyce'a iletti. Keskin zekâsı ölümüne kadar Joyce'la sürdüreceği bir ilişkiyi beraberinde getirdi. Huebsch, Roberts'ta hiç olmayan içtenlik ve dürüstlük duygusundan oluşan İngiliz tarzını benimsemişti. O an için, Pound'un zaten yaptığı gibi H. L. Mencken'i öykülerden bazılarını *Smart Set*'te yayımlamaya teşvik etti. Mencken "Pansiyon" ve "Küçük Bir Bulut"u mayıs sayısında cesur biçimde yayımladı.

Başka bir değişiklik Joyce'ların ev halkı içinde gerçekleşti. Eileen 1914'te, bankada veznedar olarak çalışan Çek uyruklu Frantisek Schaurek ile Trieste'de nişanlandı. Kız, John Joyce'a bunu yazınca Dublin'den acele şu mektup geldi.

Beaumont,
Upper Drumcondra,
5.5.1914

Sevgili Jim,
Yukarıda da gördüğün gibi buraya yerleştim. İki aydan beri hastanedeyim ve bu nekahet evinde iyi olmaya çalışıyorum, şimdi biraz daha iyi hissediyorum

* Nisanda kitabı düzeltmene "umutsuz vaka" sözüyle göndermişti.[18]

kendimi. Söylediğin her şeye dikkat ediyorum, sana yazabilecek hale gelir gelmez bunları daha ayrıntılı yapacağım. Benim şimdi asıl merak ettiğim Eileen'in durumu, her şeyi bilmek istiyorum yani bu beyefendi kimdir, neyin nesidir? Onun geleceğiyle ilgili gösterdiğiniz özenden kardeşinle ikinize minnettarım, geleceğini mahvedecek bir adımı ona attırmayacağınızı da biliyorum. Ben Eileen'i hep çok sevmişimdir. Kızlarımın arasında (şimdi yaşayan) bana asla küstahlık etmemiş, bana tepeden bakmamış olan sadece o dur, o yüzden benim yerimi alıp onun tüm çıkarlarını gözeteceğine inanıyorum. Bu genç adamı çok sevdiğini söylediği bir mektup aldım ondan, kuşkusuz bu çok şey ifade eder ama her şey demek değildir. Bildiğin gibi bu anlamda deneyimim oldu. Benden istediği mektubu da buna iliştiriyorum.

Portremi yaptırtma meselesine gelince (bunu çok istediğini gördüğüm için de çok memnunum), biraz etim budum yerine gelir gelmez kesinlikle senin için bunu yaptırtacağım. Sana yapmamı istediğin ziyarete gelince, burada olaylar açığa çıktığı ve buradaki kızlarım bana zalimce davrandığı için bir aylık ziyaret yapabilirim sana belki. Tabii ki sana ve Nora'ya yük olmamak, masraflarımı kendim karşılamak şartıyla, tıpkı burada yaptığım gibi.

Yıllardır Stannie'den haber almadığım için bunu, benim anımın onun evlada yaraşır aklından tamamen silinmiş olduğuna yoruyorum. Şunu deme cesareti buluyorum. "Tempora mutantur vb." (zaman değişti -ç.n.). En azından iki hafta daha burada olacağım, o yüzden buraya yazabilirsin, çünkü benim bir sonraki adresim, hiç değilse kuşkulu. Tam olarak ne zaman gelmem gerektiğini bildir bana çünkü biraz hazırlık yapmam lazım. Ölmeden önce seni görmenin, beni ne kadar mutlu edeceğini söylememe bile gerek yok. Sevdiğim insanların portrelerine bir kez daha bakmayı çok isterdim.

Hoşça kal Jim şimdilik, belki de Au Revoir desem daha iyi. Eileen'le ilgili her şeyi bana yaz. Unutma. Hepiniz şefkatle ve sevgiyle kalın.

Bana inan (babandan kalmış olan şey neyse).[22]

James, Eileen'e savaş bitine kadar evliliği ertelemeyi önerdi ama kız beklememeye kararlıydı. Sağdıcın James olduğu düğün töreni 12 Nisan 1915'te gerçekleşti. Scuola Berlitz'teki Almanca öğretmeni Marckwardt'tan bir takım elbise ödünç aldı, giydiğinde de epey büyük geldi. Nikâhta kardeşine küçük bir öğüt verme lütfunda bulundu, kesinlikle ismini değiştirmiyordu çünkü Schaurek İrcede Joyce demekti.[23] (Bu anlama gelmez!)* Ayrıca Yoyce -Triestelilerin ismi yanlış telaffuz ettikleri haliyle- Çekçede "yumurtalar" anlamına geliyordu.[25] Onu fazlasıyla eğlendirdiği gibi, bereketi de artıran bir işaretti. Eileen ve kocası evlendikten sonra çok kalmayıp savaş yıllarını geçirecekleri Prag'a gittiler. İlk çocuklarına *Sürgünler*'deki iki kadın kahramandan

* Joyce isminin birkaç versiyonundan biri olan Seoghach'ı düşünmüştü o anda.[24]

hareketle Beatrice Bertha adını verdiler.

İtalya savaşa girdikten sonra, Trieste'nin daha çok İtalyan olan ahalisi şehri hep sorunlara gebe bir merkez haline getirdiler. Bunun üzerine yetkililer kısmi bir tahliye istediler. Joyce'un da hazırlık yapmaktan başka seçeneği kalmadı. Atmak zorunda kaldığı ilk adım pek hoş olmadı: Pasaport almak için, İngiliz çıkarlarını temsil etmeyi de üstlenmiş Trieste'deki ABD konsolosluğuna başvurdu. Joyce'un ters cevaplarıyla birden sinirlenen konsolos "İngiltere Kralı'nı temsil eden Britanya konsolosu adına hareket etmekten onur duyuyorum ben" diye bağırdı. Joyce buz gibi bir tavırla "Britanya konsolosu İngiltere Kralı'nın temsilcisi değildir. O sadece benim şahsımı korusun diye babamın ücretini ödediği bir memurdur."[26] dedi. (John Joyce'un herhangi bir şey için vergi ödeme düşüncesi onu gizliden gizliye eğlendirmiş olmalıdır.)* Bu atışmaya karşı konsolos vizeyi verdi† ama onu gözaltına almayı tercih edebilecek, Avusturyalı yetkililerden, ayrılma izninin nasıl temin edileceği sorunu ortadan kalkmadı. Joyce bu noktada en nüfuzlu iki öğrencisini, Baron Ambrogio Ralli ve Kont Francesco Sordina'yı devreye soktu. Avusturyalı yetkililere, imparatora karşı girişilecek hiçbir çatışmada onun yer almayacağına dair söz verildi, böylece Ralli ve Sordina'nın istediği çıkış iznini vermeye bir itirazları kalmadı. Daha sonraki yıllarda Joyce, Herbert Gorman'ın biyografisine şu dipnotu düştü:

Sordina Avrupa'nın en usta kılıç kullananlarından biriydi, Trieste'nin Avusturya'dan ayrılışındaki o geçici süre zarfında da bir zamanların Immediate City'sinin ilk ve son Sulh Hâkimi'ydi. Sordina ve Ralli artık yoklar, geçtiğimiz yıllarda gerçekleşen ölümlerine kadar her yıl, Noellerde, muhtemelen yaşamını kurtardıkları yazardan onları minnetle anan Yeni Yıl mesajları aldılar (ve cevapladılar).[29]

Joyce mobilyalarını ve kitaplarını evde bırakıp,[30] haziranın sonlarında ailesiyle birlikte İsviçre'ye doğru yola çıktı. Yolculuk gerçekleşen bir dizi hayırlı tesadüfler sonucu umulandan daha kolay oldu. Trende rastladıkları ilk kişi Yunanlı öğrencisi,

---

* Vergi tahsildarı onun bir hayranı olduğu için, Trieste'de kaldığı süre zarfında Joyce hemen hiç gelir vergisi ödememişti. Sonra yeni bir tahsildar çıkıp geldi ve vergi istedi. Joyce öylesine sıkıldı ki sigarayı bıraktı ta ki tütün vergisine karşılık gelen parayı da hükümete vermeyerek durumu eşitleyene kadar.[27]

† Amerikan konsolosu, Ralph C. Busser, Joyce'un gözaltına alınmaması için çok uğraş verdi. Joyce da *Dublinliler*'in imzalanmış bir nüshasını 18 Şubat 1915'te ona göndererek bu jesti karşılıksız bırakmadı. 1917'de Busser ailesi de Trieste'den Zürih'e tahliye edilenler arasına katıldı. Joyce onların da geldiğini gazetede okumuştu. İstasyona gidip onları trenden inerken karşıladı, bavullarını taşımalarına yardım etti. Busser'ın yardımı için bir kez daha şükranlarını sundu.[28]

Mario Megavis[31] oldu bu karşılaşma her şeyin yolunda gideceğinin bir alametiydi. Tesadüfen birinci kontrol memuru da başka bir talebesi çıktı ve bavullarını Joyce'un sözüne güvenip aramadı, İsviçre sınırına kadar böyle gittiler. Innsbruck'ta tren alıkoyuldu, Joyce ailesi endişelendi ama bu yalnızca imparatorun treni geçecek diye yapılmıştı. Birkaç saat sonra vardıkları İsviçre bir sığınmacı yurdundan daha fazla anlama geliyordu, sanatsal tarafsızlığın, *au-dessus de la mêlée* sembolüydü ve Joyce muazzam kitaplarından en hacimlisini burada yazmakla kalmayacak, ölmek için de buraya geri dönecekti.

ÜÇÜNCÜ KISIM
ZÜRİH

1915-1916

> O şaşılası kanlı Birlik Pazarı'nda (1920 yılının 21 Kasım Pazar'ında Black and Tans örgütü Croke Park'ta sivilleri katletmişti -ç.n.) o muhteşem mikropya-bancı ulster bizim olağanüstü Wellingtonlılarımızla dokunaklı Marsilyalılar birbirine girdiklerinde, hoşgören İrlandalı gözler, onların sırtlarında gülümseyen hançerlere dönüştüğünde, kırmızı, beyaz ve mavi, (Fransa'nın renkleri -ç.n.) siyah beyaz ve kırmızıyla (1918 öncesi Almanya'nın renkleri -ç.n.) karşılaştığında ve yeşil, beyaz ve altın sarısı (İrlanda bayrağındaki renkler -ç.n.) kara savaşçı tanlarla buluştuğunda çarpık çurpuk dikilmiş pijamalar içindeki sersemin (büyük ihtimalle Shem -ç.n.) canını kurtarmak için bir tavşan gibi Winterland'a, eve nasıl kaçtığı çok meşhurdur... tek bir darbe almaksızın kendini içeyim diye can atarak sıkı sıkıya mürekkepsavaşı (inkbottle inkbattle yapılmıştır -ç.n.) evine kilitledi.
>
> *Finnegans Wake* (176)

Zürih'e vardığında iki kez gurbetçi durumuna düştü. "Benim ikinci vatanım"[1] dediği Trieste kolay elde edilemeyen Joyce'un sevgisini sonunda kazanmıştı, aslında bütün aile hoşlanmıştı oradan. Neredeyse Dublin'de geçirdiği yılların yarısı kadar, tam 11 yıl yaşamıştı. Bu süre zarfında *Oda Müziği*'ni yayımlatmış, *Dublinliler*'i bitirmiş, *Stephen Hero*'yu *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ne çevirmiş, *Sürgünler*'i yazmış, *Ulysses*'e başlamıştı. Sonraları, demokratik ütopyalardan söz açıldığında Trieste'deki Avusturya-Macaristan imparatorluğunun gevşek yönetimi altındaki kadar hiçbir yerde mutlu yaşamadığını söyleyerek bunu boşlayacaktı. "Üflesen düşecek imparatorluk diyorlardı ona" demişti Mary Colum'a "keşke böyle daha çok imparatorluk olsaydı."[2] İsviçre'de tüm aile Trieste'ye sadakatlerini *en famille* (ailece) İtalyanca konuşarak, bir zaman için çoğunlukla Triesteliler veya Triestelilerin arkadaşlarıyla bir araya gelerek sürdürdüler. Paris'te de nostaljik bir şekilde İtalyanca konuşmayı sürdürdüler, Joyce İtalyancanın telaffuz bakımından en kolay dil olduğunu iddia ediyordu.[3]

Joyce'lar Prag'a gidip Eileen Schaurek ve kocasına katılabilirlerdi; bu hamle Avusturyalı yetkililer tarafından önerilmişti. Ama Joyce, Dublin'den Nora Barnacle'la on bir yıl önce ayrıldığı zaman hedefi olan Zürih'e gitmeyi yeğledi. Önce kalacağından emin değildi. "Sınırdan sonra karşımıza çıkan ilk büyük şehir olduğu için burada durdum." diye yazdı 30 Haziran 1915'te Miss Weaver'a. "İsviçre'de nerede yaşayacağımı bilmiyorum. Muhtemelen burası."[4] H. G. Wells ve Ford Madox Ford, Pound'un aracı-

lığıyla öğrendiği gibi[5] İngiltere'ye gitmesini önermişlerdi, o bu öneriye karşı çıktı. Zürih içindeki sanat aşkını uyandırmadı. Çevreyi kuşatmış "o büyük şeker topları"[6] diye adlandırdığı dağlar, klostrofobi yaratmazsa can sıkıntısı veriyordu. Nora da başka bir dil öğrenme olasılığı yüzünden hiç mutlu değildi. Giorgio ve Lucia, hiç Almanca bilmediklerinden iki yıl geriden başladılar okulda. Ama hepsi, Trieste'nin kendinden hoşnut halinden çok farklı olan bu şehrin temizliği karşısında hayrete düştüler. Yeni geldikleri sırada Nora yere düşürdüğü bir kâğıt parçasını alması için polis tarafından uyarılmıştı. Trieste'den gelen dostları Bliznakoffları ağustos ayında, Zürih'te istasyonda karşıladığında Joyce'un ilk söylediği şey "Bahnhofstrasse'ye çorbanızı dökseniz kaşıksız bile yiyebilirsiniz"[7] olmuştu.

Joyce'un hiç parası yoktu, ilkin pek kıt gelen para sonra yavaş yavaş artmaya başladı. Şöhreti de aynı yolu izledi. Zürih'e varışından kısa bir süre sonra *Kim Kimdir* (1916) giriş formu aldı ve kendini alçakgönüllüce "Trieste, Scuola Revoltella Superiore di Commercio'nun öğretmeni ve yazar" diye kaydetti. Londra'da Wells, Miss Weaver ve "*les jeunes*" tarafından desteklenen Ezra Pound, Joyce'un ününü yayma işine devam etti, *Egoist*'e Joyce'un parça parça gönderdiği eserleri bazı dostlarına veriyor, hiç umulmadık kaynaklardan ilgi çekmeye çalışıyordu. Joyce'un Trieste'de geçirdiği uzun sürgün hayatı Londra'da ona romantik bir hava vermeye başlamıştı. *Sanatçının Portresi*'nde geçen ve onunkine çok benzeyen vatanından gönüllü ayrılışı kutlama da bunu pekiştirdi. Zürih'te tutunma çabaları da uzaktan, romantik görünüyordu.

Ne var ki Zürih'e varışlarında onları kurtaran şey, Nora'nın hiç romantik olmayan dayısı Michael Healy'nin ikisine gönderdiği 15 sterlin oldu. Orada kaldıkları süre para göndermeye de devam etti. Ardından daha azametli bir hediye geldi. Pound, Kraliyet Edebiyat Fonu'ndan bağış elde etmesi için her zaman Joyce'a yardım eğiliminde olan Yeats'i gayrete getirdi. Bu, yüzyıldan beri yazarlara yardım amacıyla kullanılan bir bağış sandığıydı. Başvurunun, Amerikalı veya İrlandalı birinden ziyade, Fon'un resmi üyesi olan İngiliz Edmund Gosse tarafından yapılmasının daha uygun olacağına karar verdiler. Yeats, Gosse'ye "Yeteneğine gözüm kapalı imza atabileceğim, İrlandalı şair ve romancı James Joyce'un savaş yüzünden darda olduğunu duydum. Trieste'de İngilizce öğretmenliği yapıyordu ve şimdi Zürih'e geldi. Çocukları ve karısı da var. Eğer her şey benim öngördüğüm gibiyse, Kraliyet Edebiyat Fonu'ndan ona yardım etmek mümkün olabilir mi?"[8] Joyce'un bizzat kendisinden durumu öğrendikten sonra Yeats, ikna edebilmek için 8 ve 24 temmuzda daha ayrıntılı ve kesin biçimde "Onun bir dâhi olduğuna inanıyorum." diye yazdı. Gosse de bunun üzerine Kraliyet Edebiyat Fonu sekreterliğine, Joyce'un eserlerinin Fon'un istediği standartlarda olup olmadığı-

nı belirlenmesi için yazı yazdı. Aynı zamanda Yeats'e ne onun ne de Joyce'un savaşta Müttefikler'e bağlılık ifadesi vermiş olduklarını söyleyerek tutumlarını eleştirdi. Yeats "Ben onların zafere kavuşmalarını kesinlikle arzu ediyorum ve Joyce'un komşularıyla aynı fikirde olduğunu hiç duymadım, ben (bir satır kayıptır)... Avusturya'da sizin dileyeceğiniz kadar samimi bir şekilde duygusunu muhtemelen belirtmiştir. Ona gönderdiğim birkaç kısa notta hiç bunu sormadım. İrlanda politikasıyla hiçbir ilgisi yoktu, ne uç ne başka bir şekilde politikadan hoşlanmıyordu. Bu tür adamlar için İrlanda atmosferi tecrit getirir, İngiliz karşıtlığı değil. Bana hep edebi ve felsefi duygudaşlığa sahipmiş gibi göründü. Zannederim şu anda bu kötü zamanlar geçene kadar, edebi çalışmaları içinde kaybolmaya çalışıyordur. Bu dâhi adam için yaptığınız için de size bir kez daha teşekkür ederim."[9] diyerek onu yatıştırdı.

Fon sekreterliğine de şunları bildiren bir mektup yazmayı ihmal etmedi Yeats:

> Kanımca Mr. Joyce'un Tanrı vergisi bir yeteneği var. *Oda Müziği*'nin son sayfasında hep yaşayacağına inandığım bir şiir vardır. Teknik ve duygu bakımından bir şaheserdir. Kısa öykülerden oluşan kitabı *Dublinliler* de bize büyük, yeni bir romancıyı vaat ediyor. Yeterli derecede malzeme yok, belki sadece oluşturulmuş bir atmosfer var ama ben bunu yaşamın özgün bir yorumu diye görüyorum. The *Egoist* isimli gazetede onun yazdığı, yeni romanından bazı bölümler okudum, gizlenmiş bir otobiyografi olan kitap bugün İrlanda'daki en büyük yeteneğin o olduğu yargımı pekiştirdi.

Sekreterlik Joyce'tan durumunu anlatan bir yazı isteyince Joyce aşağıdaki mektubu gönderdi:

> (K. E. [SM] s. 102)
>
> Sayın Beyefendi,
>
> ...Savaş çıktığında 11 yıldır yaşadığım Trieste'deydim. İki gelir kaynağım vardı: 1) Yüksek Ticaret Okulu'ndaki (Ticaret Lisesi) görevim. 2) Özel dersler. Savaş çıktıktan sonra Avusturya Eğitim Bakanlığı'ndan (Viyana) aldığım görevim teyit edildi, fakat baharda bütün profesörler yedek subay olarak askere alınınca okul kapatıldı. Normal zamanlardaki ikinci gelir kaynağım olan özel dersler, ilk aylarda pek fazla ve sonraki aylarda, kendi kritik koşulları nedeniyle hiç gelir sağlamadı. Bu koşullarda çok zorlukla yaşadım ve aşağıda değinildiği gibi, arkadaşların anımsayıp yaptıkları yardımlara bağlı kaldım.
> İtalya'nın savaş ilanından birkaç ay sonra, askeri yetkililer kentin kısmen boşaltılmasına karar verdiler, İsviçre sınırına geçiş için güvenlik belgesi istedim ve kendim, karım ve çocuklarım için bunu elde ettim. Şimdi bir aydır buradayım, karımın bir akrabasından birazı kalan, az bir miktar 15 sterlin para

aldım. Trieste'yi terk etmek için eşyamı ödünç vermiştim ve bu para tren ücreti (Trieste'den [Trentino'dan] Güney Tirol'e giden demiryolları savaş bölgesi içindeydi ve dolaylı yoldan gelmek zorundaydık) ve elbiseye gitti.

Telif ücreti olarak hiçbir şey kazanmadım. Dergilere katkım (makale türü yazdığım yazılar) 12 yıl önceydi. Birinci ve ikinci yayıncıdan, satış gerekli sayının altında olduğu için telif ücreti alamadım. İkinci yayım durumunda (ikinci yayıncımla olan durumda) yayım koşulları gereği kitabımın 120 tanesini satın alıp ödedim. Geçen (bu) yılki dergilere katkım (gönderdiklerim) için, *The Smart Set* ve *The Egoist*, ödeme yapmadı.

Sağlık durumumu açıklayan bir tıbbi belge ekliyorum. İnceledikten sonra ayrı zarf ile geri gönderirseniz minnettar olurum. Şimdiki koşullarda bir zaman kalmak zorunda olduğum bu ülkede yapabileceğim bir iş bulmak zor görünüyor. Son 11 yılın edebi çalışmaları hiçbir şey sağlamadı. Tersine, ikinci kitabım *Dublinliler*, yayımını izleyen 8 yıllık davasıyla bana önemli bir gidere neden oldu Birkaç okulla iş için ilişki kurdum, fakat başarılı olmadı.

Durumu size açıkça anlattığıma güveniyorum (inanıyorum). Arkadaşlarım Bay W. B. Yeats ve Bay Ezra Pound eminim beni açıklamaları ile destekleyecekler, Sayın Roberts, saygılarımla.

James Joyce

Savaş nedeni ile borçlarım:

1) Baron Ambrogio Ralli ve Palazzo Ralli'ye 300 Avusturya kronu, Trieste Avusturya.
2) (Bay) Gioacchino Veneziani'ye, İtalya Venedik, Murano'da 250 ve 550 Avusturya kronu.

30 Temmuz 1915[10]

En açık sözlü mektup kendi fikrinin komiteye en ufak bir etkisinin olmadığını söyleyerek onlarla tartışmaya başlayan Ezra Pound'tan geldi. Yine de Joyce'un iyi bir şair ve genç metin yazarları içinde en iyisi olduğunu söyleyerek bir şeyler elde etti. *Dublinliler*'i inişli çıkışlı görüyordu ama *Sanatçının Portresi*'ni tartışmasız çok değerli buluyordu. Joyce ticari talepler ve standartlarla çürümekten kendini tamamen alıkoymayı başarmıştı, eserleri bir Stendhal veya Flaubert'inkiler gibi berrak bir duruluğa sahip, derin bilgiden gelen bir zenginliğe sahipti. Komitenin bu tür çalımlı laflarla etkilenmeyeceğini seziyordu ama Joyce'un bunlara layık olduğunu düşünüyordu.[11]

Joyce'un dostlarının kiminin ağırbaşlı kiminin uçarı müdahaleleri meyvesini verdi ve Kraliyet Edebiyat Fonu, dokuz ay boyunca dilimler halinde ödenecek 75 sterlinlik bağış yapma kararı aldı. Eserinin resmi olarak da tanınmış olduğu duygusuyla, önemi arttı Joyce için. Üstelik gelecekte de korunacakmış gibi bir manzara açıldı önünde.

Artık ayaklarını sağlam bir yere basıyormuş duygusu, aklını bütünüyle verdiği *Ulysses*'teki Bloom'un olduğu bölümlerdeki rahat havayı da dengelemesine yardım etti. Trieste'deki, karısı ve çocuklarıyla daha bir zorlaşmış, Stanislaus'la eski hesapların sürekli karıştırıldığı fırtınalı günlerde gençliğini, sembolü Dedalus'un mağrur kaçışı olan gençliğini yazacak ortamı bulmuştu. Şimdi ona çekici gelen hayal, içinde o kadar isyan barındırmıyordu. Prometheus, Lucifer ve Faust, boyun eğmez, tutunamamış bekâr erkekler yerine, ister gezgin ister sürgün veya evcimen olsun *Ulysses*, Dante ve Shakespeare gibi günlük yaşamı da önemseyen adamları düşünmeye başladı. *Bürgerlich (burjuva)* özelliği mülteci ve savaş zenginleri akınıyla tehdit altına giren Zürih şehri, *Ulysses*'i yazmak için iyi bir yerdi, Calypso'da *Ulysses*'in kendini bulduğu kadar emin ve daha gürültülü bir sığınaktı. Joyce'un yaşı 34 olmuştu, "karanlık bir ormanda" yolun yarısında *İlahi Komedya*'yı yazmaya başladığında Dante'nin ve Sonelerin Esmer Hanımefendisi'yle amansız mücadeleye giriştiği zamanki Shakespeare'in yaşıydı bu hemen hemen. Eğer Joyce bunları hem konuşmaları hem de yazışmalarında ileri sürmemiş, Zürih'te geçireceği hayat onaylamamış olsaydı bu benzerlikler tumturaklı sözler olmaktan öteye gidemeyecekti.

İsviçre'de Joyce'un çevresi birçok arkadaşla genişledi, önce İtalyanlar ve Avusturyalılar sonra da Yunanlılar. Trieste'deki öğrencisi Oscar Schwarz ona Ottocaro Weiss isimli genç bir adamla tanışması için bir mektup vermişti, "Siyah" (Schwarz) isimli birinin onu "Beyaz" (Weiss) isimli biriyle tanıştırma fikri Joyce'u çok eğlendirdi ve *Ulysses*'te yerini aldı.[12] Ottocaro Weiss o zaman İsviçre'nin en önde gelen üniversitesi olan Zürih Üniversitesi'nde ekonomi politik okumak için Trieste'den gelmişti. Uzun boylu, yakışıklı, sıcak kalpli genç adam müzik konusunda uzman gibi tartışabilirdi, edebiyat bilgisi de iyiydi. Kardeşlerinden birisi, Freud'un ilk öğrencilerinden ve İtalya'ya psikanalizi ilk defa getiren Dr. Edoardo Weiss'ti. Kardeşinden ve kendisinin de tanımış olduğu Dr. C. G. Jung'dan edinmiş olduğu psikanaliz bilgisini Joyce küçümsedi ama yine de yararlı buldu.

Birbirine çok yakın yerlerde oturan Weiss ve Joyce, opera ve konserlere birlikte gitmeye başladılar, Weiss, Joyce'u Tonhalle'ye öğrenci biletiyle sokabiliyordu. Evde Joyce, Weiss'i güzel sesiyle etkiledi ama önce gitarla, daha sonra eski, akortsuz bir piyanoyla yaptığı eşliklerde de sinirlendirdi. En çok sevdiği opera bestecisi Verdi'nin *La Traviata*'sından "*Addio! Del passato bei sogni ridenti*" gibi tek bir cümlesiyle bile mest olabiliyor, bunu tekrar tekrar söylüyordu. Sonra oğlu Giorgio'yu çağırıyor, taze çocuk sesiyle kendisine katılmasını istiyordu. Özellikle bir kelimeyi çok hoşuna giderek "ri-i-i-ide-e-enti" diye yineliyordu. Bazen de Bakire Meryem duasını (*Sanatçının Port-*

resi'ndeki Stephen Dedalus'un sevdiği dua) "Rosa mystica, ora pro nobis; Turris Davidica, ora pro nobis; Turris eburnea, ora pro nobis..." yarı alaylı bir ifadeyle okurdu. Ya da Massenet'nin *Werther*'inden sevdiği bir şarkıyı "*Pourquoi me réveiller, O souffle du printemps*'. Ona sanki vakar eklemek içinmiş gibi Weiss'e birçok kez "Biliyorsun ki sözler Ossian'dan alınmıştır" demişti. Konuşmaları sık sık idari bilimler ve edebiyata gelirdi. Weiss, Montesquieu'nün politik kurumlar kaçınılmaz şekilde yerel koşulların ürünüdür kuramını da Joyce'a söyledi. Joyce her zamanki gibi kuşkucuydu, böyle teorilerin hepsine alaylı bakmasına karşı *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'te bu kuramlardan bazıları şöyle bir görünüverdi. Weiss, Gotfried Keller'i okuduktan sonra Zürihlilerin ona daha az duygusuz geleceğini iddia ederek Joyce'un ilgisini boşuna bu yazara çekmeye çalıştı. Joyce bir şey demedi belki de Keller'i teknik açıdan geleneksel bulmuştu. Ama bir eleştirmen Keller'in *Der Grüne Heinrich*'i *Sanatçının Portresi*'yle kıyaslayınca daha fazla ilgi gösterdi sonra da Keller'in bazı şiirlerini İngilizceye çevirdi. O an için yine de Alman edebiyatı onun pek ilgisini çekmedi hatta Goethe'yi "*un noioso funzionario*" (sıkıcı bir devlet memuru) diye küçümsedi.

Karşılıklı görüş alışverişleri ilerledikçe Weiss tembel olan, her odada bir yatak olması gerektiğini söyleyen Joyce'u Uitliberg ve Zurichberg'e kadar uzun yürüyüşler yapmaya, Küsnacht gölü boyunca gezintiye çıkmaya ikna edebildi. Bir seferinde Uitliberg'e inerlerken çok ağır bir yük arabasını itmeye çalışan iki gençle karşılaştılar. Weiss onlara yardım etti, geride kalmayan Joyce "Ben de size yardım edeceğim" dedi. Bastonunu arabanın üstüne koydu ve onların yanında işbirliği yapıyormuş havasıyla yürüdü.*

Bazen bu yürüyüşler sırasında fırtına çıkardı, böyle anlarda Joyce'un aşırı endişeli hali gülünç olurdu. Bir arkadaşı "Zannederim gök gürültüsü sinirlerinizi bozuyor Mr. Joyce" dediğinde "Hayır dehşete düşürüyor" diye cevap verdi Joyce. Weiss onu sakinleştirmek, ilgisini başka yönlere çekmek için gök gürültüsü hakkında komik şeyler anlattı ama Joyce'un neşesi yerine gelmedi, gök gürültüsü şakası yapılacak bir şey

---

* Joyce bu uzun yürüyüşlere nasıl baktığını başka bir arkadaşını konu alarak bir limerick'te özetlemişti:

> Yaman bir dağcı Sykes derler
> Ne kuyu ne hendek dinler
> Tırmanır zorlukla bir yamacı
> Kaymak için kafasıyla aşağı
> Bu çeşit eğlenceyi sever[13]

değildi. Her evde mutlaka yıldırımsavar olması gerektiğini arkadaşlarına ciddi ciddi söylüyordu. Bu konu açılınca dilinden süslü kelimeler dökülüveriyordu.

Onların uçarılıklarına ters düşmeyecek kadar genç gibi davrandığından Weiss'in öğrenci arkadaşlarıyla iyi geçindi. Hiç kimse bu kadar içten, başkasına bulaşacak şekilde gülemezdi. Bir keresinde Weissler'in evine çay içmeye gediğinde onun iki arkadaşıyla tanıştı. Fransızca, neşeyle bir şeyden söz ediyorlardı. Joyce da Brüksel'deki iki diplomatın o zaman Belçika'daki papalık elçisi olan sonra Papa 13.Leo unvanına yükselen, kültürlü Başpiskopos Pecci'yi bozguna uğratma girişimlerini anlattı. Ellerine üzerine fildişi içine kakılmış çıplak kadın olan abanozdan yapılmış bir tabatiére (enfiye kutusu) alıp yanına giderler. Birisi "*Vous aimez les objets d'art, monseigneur. Regardez cela!*" (Siz sanat eserlerini seversiniz bayım, şuna bakın isterseniz -ç.n.) deyince Pecci kutuyu şöyle bir inceler ve sakince onlara geri verip "*O, c'est trés beau. C'est Madame, sans doute*" (O ağaç nefis, eşiniz herhalde -ç.n.) diye cevap verir.

Weiss ve konukları hazırcevaplık içeren öyküler, komik olaylar anlatmaya başladılar birbirlerine. Joyce'un tercihi özellikle *Ulysses*'te Stephen Dedalus'a verdiği özellikte olduğu gibi güç koşullarda kendini tutmayı anlatan örneklerdi. Anlattığı ikinci olay, metresi meşhur dansçı Cléo de Merode olan, Belçika Kralı İkinci Léopold (1835-1909. Kongo'yu sömürgeleştiren Belçikalı kral. -ç.n.) hakkındaydı. Léopold'un kızla ilişkisi öylesine dillere düştü ki Clépold demeye başladılar ona. Bir gün Brüksel Başpiskoposu bu ilişki yüzünden onu paylamak üzere krala gider. Kral onu dinledikten sonra "*Votre Éminence, on m'a raconté la même chose de vous, mais moi, je ne l'ai pas crue*" (Kardinal hazretleri, birisi de sizin hakkınızda bana aynı şeyi söyledi ama ben inanmadım -ç.n.) der. Joyce bu kez Galler Prensi'ni yücelten bir olay anlattı. Edward, arkadaşları arasında kendisine törenle davranılmasını istemezdi ama yine de kim olduğu akıllarda tutulması gereken bir şeydi. Karlsbad'ta içkilerin su gibi aktığı bir eğlence sırasında bir genç kendini kaybetmiş "O zili çal benim için Eddie, çalacak mısın?" diye bağırmıştı. Prens zili çaldı, başgarson gelip önünde saygıyla eğilince "*La voiture pour monsieur*" (Beyefendinin arabasını çağır -ç.n.) dedi.

Onunla arkadaşlık ettiği için mutlu olduğu Weiss'e akşama doğru kalkarken neşeyle "*Merci de votre bonté et de votre bon thé*" (Nezaketiniz ve bu güzel çay için size teşekkür ederim -ç.n.) dedi ve gitti.

Artık *Ulysses*'e kendini adayacak zamanı olduğundan kitaba ilişkin konuları sık sık başkalarıyla tartışıyordu. Joyce'un ısrarla üzerinde durduğu konulardan birisi Yahudilerle İrlandalıların benzerliğiydi. İçgüdüleriyle hareket etme, düşe dalma ve

çağrışıma bağımlı ve ussal disiplinden yoksun olmakta iki ırkın aynı olduğunu iddia ediyordu.* Belki de Arnold'ın, Yunan ve Yahudi† olmak üzere iki temel düşünce biçimi olduğunu, Yunanlıların mantıklı ve ussal düşündüğünü savunan Hebraism and Hellenism (İbranicilik ve Helenizm) isimli eseri aklında kalmıştı. Bir gün Weiss'le yürürlerken bir Yunanlıya rastladılar ve epey sohbet ettiler. Sonra Joyce "Çok garip -Sen bir Yunanlı gibi konuştun o bir Yahudi gibi" dedi. Belki de *Ulysses*'teki genelev sahnesini o anda yazmayı tasarlamıştı; Bloom ve Stephen bir araya geldiklerinde Joyce şöyle yazar: "Uçlar buluşur. Yahudirumu Rumyahudisiyle" bunun ardından Bloom son derece ussal ve kendine yeter hale gelirken Stephen içgüdüseldir. Joyce kendinde bu iki grupla da yakın bağlar hissetti. Fishberg diye bir adamın yazdığı, Yahudileri anlatan küçük bir kitabı vardı. Çin Yahudileri atkuyruk saçlı olarak, Moğol Yahudileri Moğol karakteristikleriyle vb. çizilmişti.[15] Irklara özgü tuhaflıklar Joyce'u özellikle ilgilendiriyordu. Avrupalı Yahudiler arasında çoktan tutmaya başlamış, Siyonizm hakkında pek az bilgisi vardı. Bir gün Weiss bir Yahudi devleti olasılığından söz edince Joyce yüzünü ekşitip şunu söyledi "Çok iyi olur ama inan bana Kanalgitter adında bir kaptanı, Kaptan Afterduft adında da bir yardımcısı olan bir savaş gemisi şu yaşlı Akdeniz'de görülmüş en komik şey olurdu."‡

Weiss aracılığıyla Joyce, Rudolf Goldschmidt adında hububat tüccarı bir adamla tanıştı. Goldschmit de onu kendi çevresiyle tanıştırdı. Bu adamlar hali vakti yerinde varsıl kimselerdi, Joyce'tan İngilizce ders almayı hemen kabul ettiler. Bazıları dili öğrenmek istedikleri için değil çaktırmadan ona yardım etmek istedikleri için bu dersleri alıyorlardı. (Çaktırmadan yapılan yardıma her zaman evet demişti.) 1915 kasımıda Joyce, *Dublinliler*'den "minnettarlıkla"[16] diye imzalayıp bir adet Goldschmit'e verdi, bunun için çok iyi nedenleri vardı. Çünkü onu seven öğrencileri çoğu kez almadıkları derslerin parasını ödüyorlardı ve Claud W. Sykes'ın daha sonra ifade ettiği gibi; eğer bir öğrenci ödemiş olduğu dersleri alma konusunda ısrar ederse Joyce bazen şakayla karışık kızardı. Öğretmen-öğrenci ilişkisi, Victor Sax, Edmund Brauchbar ve Georges Borach'la olduğu gibi dostluğa dönüşüyordu. Bu üçüyle Joyce ders menzilini aştı. Bir keresinde Sax'la yaptığı derste o günkü dersi limerick halinde

---

* Joyce bu özellikleri Bloom'un aklına atfetmiştir.

† Yahudilerin karakterlerinin nasıl değişmez olduğunu vurgulamak için anlattığı bir hikâyesi vardı Joyce'un: Bir Yahudi'yle İskoçyalı bir gemiyle yolculuk ederler, gemi su almaya başlar ve batar. İkisi filikada üç gün geçirirler. Üçüncü günün sonunda Yahudi "Ben bir Yahudi'yim", İskoçyalı "Ben bir kamburum." der.[14]

‡ Siyonizm'le ilgili olarak Bloom "Vazgeç. Ama fena fikir değil hani!" der. *Ulysses* (60-[72] [N. E. s. 91])

yazmayı önerdi, bu türde Sax'ın ne kadar başarılı olduğunu inceledikten sonra iki tane de kendisi yazdı:

Genç bir beyefendi Sax pürneşe
Bahar gelince tutulur ateşe
Saman nezlesinden mustarip
Ve iş düşer sevgili Cupid'e
İki seksen uzatır, erkeği kadını yerlere
(Cupid: Elinde ok ve kanatla resmedilen Aşk Tanrısı -ç.n.)

İkincisi çift başlı Avusturya-Macaristan krallığının bir parodisiydi:

Huzur bilmez bir kraldır
Sımsıkı bir tumandadır
Eğer ki bir kaşıntı tutarsa
Nasıl dayanır ince yerlerini yakarsa
Bunu bilen ancak Tanrı'dır.[17]

Ömrünün sonuna kadar bu adamlarla dostluğunu sürdürdü ve yirmi beş yıl sonra İkinci Dünya Savaşı'nda işgal edilmiş Fransa'dan Zürih'e dönebilmek için Joyce ve ailesinin ödemesi gereken kefalet parasının yarısını ödeyecek olan Brauchbar'dı.

Joyce'un diğer iki öğrencisi, Trieste'den onun ardından kısa bir süre sonra Zürih'e gelen Bliznakoff kız kardeşler, Olga ve Vela'ydı. Baba Bliznakoff, Trieste'de Bulgaristan konsolosu olduğundan Avusturya bölgesinde kalamamıştı. Karısı, Signora Schmitz'in kardeşiydi bu yüzden Joyce onları daha önce çok görmüştü. Konsolos'un yaptığı bir şey çok hoşuna gitmiş, bunu Weiss'e de anlatmıştı. Marco on yaşındaki oğlu Boris'i pikniğe götürmüş, öylesine çok bira içirmişti ki çocuk hasta olmuştu. Sonra eve döndüklerinde öfkeden kuduran ailesine çocuğa verdiği bu somut dersle ileride ayyaş olmasını önlediğini söylemişti. Ailenin asıl reisi, kaynanası Signora Veneziani, özel Trieste küfürleriyle onu iyi bir haşlamıştı. *Ulysses*'te bu bölüm Bloom'a atfedilir: "Bi defasında oğlanla Dublin'i turlamışlar, Allahıma, meyhanelere uğramışlar da çocuk gık bile demeden tam turşu olup hurdahaş vaziyette eve döndüklerinde bizimki bunu seninkine alkolün kötülüklerini öğretmek için yaptığını ve vay anam, karıların üçü de bizimkinin diri diri pastırmasını çıkarayazlarmış..."[18]

Vela ve Olga Bliznakoff her ikisi de güzel genç kadınlardı, yeni öğretmenleriyle de iyi vakit geçiriyorlardı. Joyce'un vücudu gevşek, el sıkışı neredeyse kemiksiz gibiydi. Çoğunlukla derslere şık olmasa bile muntazam giyinmiş olarak gelirdi. Asla takım elbise giymezdi, ceket başka bir renk, pantolon başka bir renk olurdu. Hasta olduğu zaman Nora yıkanması veya tıraş olması için onu bir türlü ikna edemezdi, bir gün

Vela Bliznakoff ziyaretlerine geldi, Nora onun güzel yüzünün belki bir etkisi olur diye Joyce'a bunu söylemesini istedi. Kız da denileni yaptı, Joyce da ertesi gün erkenden tıraş olacağına dair kıza söz verdi; Vela'ya bakılırsa öğretmeninde bazı gelişmeler tespit etti daha sonra.[19]

Joyce, Bliznakoff kardeşlerle derslerde İngilizce ve İtalyan edebiyatı hakkında konuşuyordu, sonra politikaya geçiyordu özellikle İrlanda politikasına. İrlanda'nın kendi yavrusunu yediğini onlara söyledi. Bazen de *Ulysses*'in elyazması halini getirip birkaç bölüm okuyordu. Kuşkusuz kızlara göre olmadığını düşündüğü bölümleri atlayarak yapıyordu bunu. Bu kitabın uzun süren sansür tarihini bizzat Joyce'un başlattığı söylenebilir. Kimi zaman *Ulysses*'i dillerin en iyisi olan İngilizcenin bile yetersiz olduğunu göstermek için malzeme yapardı. "İngilizcede yeterli kelime yok mu?" diye sordular bir seferinde ona. "Var" diye cevapladı "ama doğru kelimeler değiller." Yeni sözcükler yaratmak zorunda kalıyordu. "Örneğin savaş meydanı (battlefield) kelimesini ele alalım. Bir savaş meydanı savaşın kasıp kavurduğu bir meydandır. Savaş bitip de meydan kanla kaplandığı zaman artık burası savaş meydanı değil, kan meydanıdır.[20] *Finnegans Wake*'i* (blood ve battle'dan bluddle, field'tan filth çağrışımı yaparak oluşturulmuştur büyük ihtimalle. -ç.n.) sezdiren bu düşünce hep aklındaydı. Bunun üzerinden çok geçmeden bir dostuna "Tüm dillerin üzerinde yeni bir dil istiyorum, bütün dillerin ona hizmet edeceği bir dil. Bir gelenek içine hapsetmeden İngilizcede kendimi ifade edemem"[21] diyecekti. Diğerleri İngilizceyle elde ettiği özgürlükleri sorgularken Joyce dilin kendisine attığı kementlerin farkındaydı.†

Özel derslerden sağladığı gelir hâlâ yetersizdi bu yüzden başka bir iş aramayı sürdürdü. Château de Lancy'ye başvurdu öğretmen olmak için ama müdür boş yer olmadığını bildiren bir mektup gönderdi. 1915'in sonunda, Mesihçi görüşleri olan, sakallı, Viyanalı profesör Siegmund Feilbogen'den biraz iş alabildi. Feilbogen insanlıkla *Menschlichkeit*'le ilgiliydi, tarafsız Zürih'e Amerikan fonuyla *International Review* isimli dergisini basmak için gelmişti. Dergi hem İngilizce hem Almanca çıkıyordu ve aslen her iki taraf açısından anlatılan canavarlık hikâyelerinin temelsiz olduğunu kanıtlamaya adanmıştı. Feilbogen, Joyce'u çevirmen olarak işe aldı, ustalığını fark ederek onunla konuşmaya başladı. Birkaç dakikalığına zayıf, keskin sözlü, söylediği şeylerin çoğu içedönük neşesiz adam karşısında hayal kırıklığına uğradı. Neden sonra Ibsen'den söz açılınca, Joyce Ibsen'in Shakespeare'den üstün olduğunu öylesine güzel

* Finnegans Wake'te bu kelimeyi "bluddle filth" yaparak daha da ileri gider.

† Daha 1907 yılı başlarında, 6 nisanda düşülen nota göre; İngilizceyi unutmakla, Fransızca veya İtalyanca yazmakla tehdit etmişti. (Stanislaus Joyce, günlük)

anlattı ki Feilbogen'in gözüne girmeyi başardı. Dergiye yaptığı iş birkaç ay devam etti, dalgınlıkla atladığı birkaç cümle veya paragraf dışında hatasız çalıştı. Ne var ki dergi uzun ömürlü olmadı, Almanlar serbestçe dağıtımına izin verdikleri halde, İngiliz ve Amerikalı yetkililer bunu düşman propagandası olarak gördüler ve yazılanları kabul etmediler, böylece bir yılı bile tamamlayamadan 1916 başlarında yayın hayatı sona erdi. O buna hiç aldırış etmese de Joyce'un Britanya vatandaşı olması işine biraz sekte vurdu. İnsan olarak sevdiği Feilbogen ve editörlük yapan şair Felix Béran'la görüşmeye devam etti.[22]

İsviçre'de Joyce politikanın dışında kaldı, belki de Yeats'in "Bu gibi zamanlarda çok daha iyidir/Bir şair ağzını kapalı tutarsa[23]" sözünü dikkate alarak savaş hakkında pek konuşmadı. En çok sevdiği savaş öyküsü de vodvile benzer bir şeydi. Ottocaro Weiss'le bir akşam Freud'un mizah, aklın bastırılmış duygular için bulduğu çatlaktan sızarak, kendini rahatlatma yoludur kuramını tartışıyorlarken Joyce neşeyle "o zaman şimdi benim anlatacağım olayda bu geçerli değil" dedi. Babasından duyduğu, *Ulysses*'te bahsedilecek olan, *Finnegans Wake*'te birkaç yerde kendini hissettirecek Buckley ve Rus generali öyküsünü anlattı. Kırım savaşına katılmış İrlandalı asker Buckley bir Rus generaline nişan alır, ama birden muhteşem apoletleri ve süslü üniformayı görünce ateş edemez. Bir süre sonra niye savaşta olduğunu anımsayınca tekrar tüfeğini doğrultur, tam o sırada general boşaltmak için pantolonu çözüp çöker. Düşmanının böylesine çaresiz ve insani görünüşü, Buckley'nin dayanamayacağı bir şeydir, tüfeği indirir. Kıçını kesekle silmeye hazırlanınca general, Buckley ona olan tüm saygısını yitirir ve ateş eder. Fıkrayı dinleyen Weiss "Bu komik değil" dedi Joyce bunun bir biçimde orijinal bir örnek olduğuna inanmış olduğundan diğer dostlarına da anlattı.*

Yine de I. Dünya Savaşı'ndan kendini tamamen soyutlayamadı. 1915'in sonunda

---

* Joyce Finnegans Wake'teki öykünün gidişatına dair zorluklarla boğuşuyordu, Paris'te Samuel Beckett'e "eğer biri ne yapmam gerektiğini söyleseydi yapardım" dedi. Sonra da Buckley'nin öyküsünü anlattı. Kesek bölümüne gelince Beckett "İrlanda'ya başka bir hakaret"[24] dedi. Joyce'un ihtiyacı olan ima buydu işte, ona öyküyü tamamen ulusallaştırma imkânı verdi bu söz ve Finnegans Wake'te (353) Beckett'in sözlerini kullandı: "Onu gördüğüm, katedralin çanlarının on ikiyi ağır ağır vurduğu zaman tüm İrlanda ülkesinde, İrlanda'nın ancak kendini o da bir parça temizleyebileceğini iddia ediyordu, hay hay Mısır'dan çıkan İsrail hakkındaki bir şarkıyı kısa pantolonları içinde tekdüze söylüyor. İrlanda'ya yapılan şu hakarete bak, ezilmiş bir ülkeye! Hazır ol! İyi bir gece verdim ve piskoposumun asasını yukarı kaldırdım. Bok! Yay ve okumla Cock Robin'i öldürdüm dedi Serçe." (Çocuklara yazılmış şiirlerden -ç.n.) Daha 1920'nin başında sömürgeci yetkeyle çarpışan sıradan İrlandalı olarak kendi rolünü Buckley'de görmüştü.

dostu Weiss orduya çağrıldı, Ateşkes olana kadar da Joyce'u göremedi. İki olay daha; eski dostların ansızın gelen ölüm haberleri Joyce'un kayıtsız halini tuz buz etti. 1916 Paskalya'sında Dublin Ayaklanması oldu. Kurşuna dizilen liderler arasında Joyce'un ne insan olarak ne de ilk İrlandaca öğretmeni olarak bir türlü ısınabildiği Patrick Pearse da vardı; pisipisine bir ölüm haberi daha geldi nisanda; birlikte 1901'de Ayaktakımının Günü'nü yayımlamış olduğu Francis Sheehy Skeffington'ın ölüm haberi. Pasifist görüşlerine amansızca bağlı Skeffington, Dublinli yoksulların yağma yapmasını engellemeye çalışırken tutuklanmıştı. Daha sonra katletmekten suçlu bulunacak deli bir İngiliz subay mahkemeye çıkarmadan Skeffington'ı kurşuna dizdirdi.* Joyce kendini olup bitenlerin dışında hissedip, ayaklanmayı yararsız diye değerlendirse de olayları üzülerek izledi. İrlanda'ya ilişkin tutumu giderek çetrefilli bir hale dönüştü, İngilizler, İrlanda'da asker kaydetme planlarından vazgeçmek zorunda kaldıklarında arkadaşlarına "*Erin go bragh*!" (Yaşasın İrlanda) dedi ve bir gün Giorgio'yla birlikte gidip bağımsız İrlanda'da yonca (Yonca İrlanda'nın ulusal sembolüdür.) giyme kehaneti yaptı. İçindeki ateş sönünce bağımsız bir ülkenin kurulmasına dört gözle bakıp bakmadığını soran birine "Kendimi onun ilk düşmanı ilan etmek için mi?"[26] diye cevap verdi. İrlanda için ölmez miydi? "İrlanda benim için ölsün derim ben". Kin ve vatan hasreti arasında sıkışmış vaziyette, *Journal de Genéve*'den İrlanda olaylarıyla ilgili bir analiz yapmasını isteyen Fanny Guillermet'ye pek de doğru olmayan bir ifadeyle "*je n'écris jamais d'articles*"[27] (ben asla makale yazmam) cevap verdi.

Sheehy ailesi 1916 yılı eylül ayında ikinci büyük bir kayıp daha yaşadı; Mary Sheehy'nin kocası Thomas Kettle Britanya ordusunda Fransa'da savaşırken bir çıkarma sırasında öldü. (Kettle savaştaki İrlanda yardımının bağımsızlıkla ödüllendireceği fikriyle gönüllü olarak askere yazılmıştı.) Joyce, Mrs. Kettle'a üzüntülerini bildiren ciddi ama uzun zamandır tanıştıkları göz önüne alınırsa tuhaf biçimde birazcık resmi bir mektup gönderdi:

(K. E. s. 106)
25 Eylül 1916
Seefeldstrasse 54, rechts, Zürih, İsviçre

Sevgili Bayan Kettle, bu sabah Times'ta eski okul ve öğrencilik arkadaşım Yüzbaşı Kettle'ın çatışmada öldüğünü derin bir üzüntüyle okudum. İçten taziyelerimi sunmamı, bir yabancının acınıza davetsizce ortak olması biçiminde değerlendirmeyeceğinizi umuyorum. Yedi yıl önce İrlanda'dayken bana gösterdiği

* İngilizler dul eşine tazminat önerdiler, ama o reddetti. Onu tanıyan Bernard Shaw mantıklı düşünüp parayı alması için ikna etmeye çalıştı ama kadın kararından dönmedi.[25]

iyiliksever ve ince arkadaşlığı şükranla anımsıyorum.
Adreslerini bilmediğim kız kardeşlerinize kayıplarından dolayı çektikleri acıyı paylaştığımı lütfen bildirebilir misiniz? Bu kötü günlerde ailenizin başına geldiğini duyduğum talihsizliklerden dolayı çok üzgünüm.
Sevgili Bayan Kettle içtenliğime inanın. Saygılarımla.

James Joyce [28]

Bu arada Joyce'un iş yazışmaları üç soruna odaklanmıştı. Birincisi *Dublinliler*'e el atmaktı; 1914 yılı boyunca Richards dört yüz doksan dokuz adet satabilmişti, Joyce'un telif hakkı alma sayısından bir eksik! Joyce'un bu kitapla gelirini artıracağına dair büyük umutları vardı, Pinker'dan satışları gösteren hesap pusulasını istedi. Hesap geldiğinde durum iç karartıcıydı. 1915 yılının ilk altı ayında yirmi altı adet satılmıştı, ikinci altı ayda daha da az yedi adet. Joyce o an için *succés d'estime* (itibar başarısı) ile yetinmek zorunda kaldı.

İkinci amacı, dizi olarak yayımlanan *Sanatçının Portresi*'ni kitap halinde de yayımlamaktı. Bitirdiği en son bölüm *Egoist*'in 1915 yılı eylül sayısına alındı ama bir yere bir şey ulaştırma giderek zorlaşıyordu. Temmuzda Joyce, savaş nedeniyle postadaki karışıklıklardan dolayı 1915 ocak sayısını almıştı, matbaacının kılı kıpırdamadan birçok cümleyi atladığına tanık olmak da çok usandırıcıydı. Miss Weaver onun hatalarını düzeltti ama, bu atlamalar dikkatsizlikten değil, iffetlilik taslamaktan kaynaklanıyordu. Matbaacı ağustosta çıkacak bölümü yeniden incelerken Weaver da yeni bir matbaacı araştırmaya başladı. Joyce hem bu hizmetinden hem de diğerlerinden ötürü ona minnettardı, 28 ağustosta şunları yazdı: "Bu, dergide çıkacak romanımın son bölümü olacağından yazılarıma gösterdiğiniz ilgiden, yazdığım metni korumak için gösterdiğiniz zahmetten ötürü size içten teşekkürlerimi sunmayı borç biliyorum. Derginize ve çalışanlara, şükranlarımı iletmek isterim, bu kötü günler geride kaldığında mesleğinizde parlak başarılara ulaşmanızı diliyorum."[29]

Sanatçının Portresi'nin dizi halinde dergide yayımlanması kitap halinde basımını kolaylaştırmalıydı ama hiç böyle olmadı. Grant Richards 18 Mayıs 1915'te savaş zamanı entelektüel okuyucuyu eline geçiremeyeceği gerekçesiyle kitabı basmadı. Joyce'un sıkıştırdığı Pinker kitabı *Egoist*'teki sakıncalı bölümlerin çıkarıldığı haliyle değil, orijinal olarak basılmasını şart koşarak temmuz ayında, Martin Secker'a önerdi. Secker geri çevirince Pinker kitabı bu kez Duckworth'e önerdi, o da birkaç ay elyazmalarını öylece elinde tuttu. İngiliz yayıncılarının pek coşkulu olmadıkları açığa çıktığı için Joyce Pinker'a, yıllar sonra *Ulysses*'te de öyle yapacağı gibi Paris'te bir yayıncı aramasını önerdi. Kasımda kesinleşen hiçbir şey olmadığından Arthur Symons'a yazdı

ama bu kez hiçbir yardım göremedi ondan. Bu olumsuzlukların ardından alışıldık cömertliğiyle Miss Weaver yeniden sahneye çıktı ve 30 Kasım 1915'te beklenmedik bir teklif yaptı. Eğer yayım kurulu dergiyi, tarihinde örneği olmayan bir şey yapmaya ikna edebilirse ve normal bir yayınevi bulunamazsa *Sanatçının Portresi*'ni *Egoist*, kitap haline getirecekti. Öneri Joyce'u rahatlattı 6 aralıkta biraz da kızgınlık havası taşıyan bir teşekkür yolladı: "Diğer iki yayıncımdan şimdiye kadar hiç para almadım, aynı sonuç için bir dokuz yıl daha bekleme olasılığı tiksindiriyor beni. *Ulysses* diye bir kitap yazıyorum ve diğerinin de ilk ve son kez alışılmışın dışında yayımlanmasını istiyorum. Yayımlama ne zaman olacak diye durmadan yazışmak ise benim (çok tembel) mizacım için epey usandırıcı."[30] (Gerçekte yayımlama meselesine ilişkin yazışmaları dur durak bilmiyordu.) Ama nedense Duckworth'ün ne diyeceğini beklemeye karar verdiler, eğer olumsuz bir sonuç çıkarsa Violet Hunt'ın bu romana ilgisini uyandırdığı T. Werner Laurie'yi o da olmazsa Pound'un dürttüğü John Lane'i deneyeceklerdi. 1915 yılı da tarih şeridinde yerini alırken mesele hâlâ ortada duruyordu ama Miss Weaver, Joyce'a 14 Ocak 1916'da önceki iki yıl boyunca "mükemmel kitabını" *Egoist*'te kullanmanın karşılığı olarak 50 sterlin gönderdi.

Joyce aynı çabaları, *Sürgünler*'in yayımlanması ve sahneye koyulması için de boşu boşuna gösterdi. Basıma hazır müsveddeyi Zürih'e getirmişti. 17 Temmuz 1915'te Pinker'a kitabı henüz daktilo ettirmiş olduğunu, postada kaybolacağından korktuğu için üç perdeyi üç defada yollamayı düşündüğünü yazdı.[31] İngiltere'deki Pound oyunu okudu "heyecan verici ama *Sanatçının Portresi* kadar kuvvetli olmadığını" söyledi. Sahneye uygun olacağını da düşünmüyordu ama ekim başında,[32] incelik gösterip, Chicago (Şikago)'da çıkan *Drama* dergisine oyunu anlatan bir makale yazdı. Dergi 1916 yılı şubat sayısına bu eleştiri yazısını aldı ama oyunun kendisini birkaç ay sonra kabul etmedi. Pound ayrıca bir Amerikan tiyatrosunun müdürü olan Cecil Dorrian'ı da yoklamıştı, müdür *Sürgünler*'i takdir ettiğini bildirmiş ama prodüksiyona uygun olmadığını söylemişti. Bunun üzerine Pound Joyce'tan tanıdık tiyatroları denemesini istedi. Joyce oyunu önerdiği bir mektubu Yeats'e ve Abbey Tiyatrosu'na gönderdi. Yeats aslında oyuna sıcak baktığı halde* o an için buna karşı çıktı, sonra tekrar dü-

---

* 11 Şubat 1917'de Pound'a şöyle yazmıştı:
Sevgili Dostum Ezra,
Sanatçının Portresi'ni neredeyse bitirdim. Çok muazzam bir kitap olduğunu düşünüyorum -içinde kaybolup gittim. Eğer oyun yanındaysa yarın gece getir. Mümkün olsa bile, Abbey'nin bunun için bir isyanı göze alması gerekir.
Saygılarımla,
W. B. Yeats

şündü yine reddetti: "Oyununu İrlanda Tiyatrosu'na tavsiye etmiyorum çünkü bu asla iyi oynayabileceğimiz bir tür değil. Halk dramasıyla da ilgisi yok, üstelik biz şu anda halk dramalarını da pek iyi oynayamıyoruz... Üzerinden biraz zaman geçti ve iyi hatırlamıyorum -oyunu samimi ve ilginç buldum ama eleştiriye değer, ayrıntılı bir oyun yapısı çözümlemesi veremem. Okuduğum zaman olsaydı kuşkusuz yapabilirdim. Oyununun büyük coşkuyla okuduğum ve herkese tavsiye ettiğim *Sanatçının Portresi* kadar iyi olduğunu kesinlikle sanmıyorum. *Sanatçının Portresi* çok yeni ve çok güçlü. Ezra, yine benzer bir üslupla yazılmış yeni bir eserin olduğunu söylüyor, bu kitabı da sabırsızlıkla bekliyorum."[33]

1915 kasım ayı başlarında Joyce, William Archer'dan yardım istedi. Archer, Londra'dan ayrılıyordu o sırada oyunu ancak dönüşte okuyabilecekti. Daha sonra gelen *Sanatçının Portresi*'ne ilişkin bir mektup Joyce'un gerçekçi üslubunu hiç benimsemediğini ortaya koydu. Aynı yılın sonbaharında Joyce, Michael Healy'ye kasvetini yansıtan bir mektup gönderdi. Healy 9 sterlin göndermekle yetinmeyip cesaret de verdi. Joyce 2 kasımda bir teşekkür mektubu kaleme aldı.

Kreuzstrasse 19[III]
Zürih VIII (İsviçre)

Sevgili dostum Healy:
Dün değil evvelsi gün nazik mektubunu, bu sabah da para havaleni (9 sterlin) aldım, her ikisi için de en samimi duygularımla teşekkür ederim. Nora bir sürü yün fanila ve çocukların bu iklimde giymesi gereken giyecekler, kendisine de önüne serilen birkaç yüz çeşit arasından sonunda seçebildiği bir şapka aldı. Şimdi soğuğa karşı çok iyi korunaklıyız. Bana gelince, unutkan bir Alman'ın bıraktığı ve yedi franka aldığım kahverengi bir paltoyla dolaşıyorum artık. Huyu suyu nasıldır hiç bilmiyorum ama görülmemiş ölçüde kısa kolları varmış (ya da vardı) besbelli. Şimdi bu paltonun benim olduğunu varsayıyorum çünkü çünkü eski ev sahibesine bunun için para ödedim. Yine de Mr. R. G. Knowles'in şarkısında söylediği gibi kendimi hissediyorum:

Ben sadece onu havalandırıyorum:
O bana ait değil

Sana birkaç gün önce yazdığım o milyonerle tanıştırıldım. Bana kızının çok hasta olduğunu söyledi. Duymuş olduğu oyunumla ilgili benimle konuşmak istediğini söyledi, adresimi bırakmamı rica etti. Buradaki Russian Club'ın başkanıyla da tanıştım, onlar da oyunu Rusça'ya çevirmek ve sahneye koymak istiyorlar. Ayrıca Cenova'ya da bir mektup yazıp orada Fransızca versiyonu olup olamayacağını soruşturdum. Kendisini bana Zurich Stadttheater'in müdürü olarak tanıtan başoyuncuyu da görme fırsatım oldu. Babası Bern'deki

Stadttheater'in müdürü olan bir avukatla da görüştüm. Zavallı ayakkabılarım neredeyse parça parça oldu tahmin edeceğin gibi ama yine de ondan bir şeyler çıkacak sanırım. İyi haberlerim olur olmaz hemen sana bildireceğim. *The New Age*'i orada bulduğunu umut ediyorum. Bu arada adı *Sürgünler* olan oyunum ve benim hakkımda *Drama* isimli bir Şikago dergisinde uzun bir yazı çıktığını duydum ama daha okuyamadım.

Kardeşimi sorduğun için de teşekkür ederim. Bana geçen hafta bir fotoğrafını yolladı. Uzun sakal bırakmış, tıpkı eski Devonshire Dükü'ne benzemiş. Tenis oynarken bileğini burktuğunu yazmış bana ama şimdi iyiymiş. Eğer Galway'den selamlar söyleyen bir posta kartı gönderirsen ona eminim sana cevap verecektir. İşte adresi:

Stanislaus Joyce
(Internierter britischer Staatsangehöriger)
Schloss Grossau bei Raabs, Nieder Österreich

Kız kardeşim, en son ondan aldığım habere göre, Prag'da ve iyi. Zannederim kocası askerlik hizmetinden kız kardeşime (ve kendisine de olduğunu hayal ediyorum) derin bir nefes aldırarak kurtuldu. Sana mükemmel arkadaşımız Bombados'la ilgili alıntıyı doğruladığın için teşekkür edip etmediğimi unuttum. Eğer unuttuysam şimdi ediyorum. Onu baskı provasında -eğer böyle bir şey elime geçerse- düzelteceğim. Yapacak onca şeyin olduğunu duyduğum için üzgünüm. Ne var ki senin dediğin gibi böyle zamanlarda hayatta olmak çok iyi bir şey. Cumartesi günü Trieste'den mektuplar aldım. Benim kaldığım daireye gelince bıraktığım gibi duruyor ama yaşam burada şu an daha güzel. Bugün Trieste'nin koruyucusu S. Justin Martyr'in yortusu ve ben de bir yerlerde bu şehirde yaşadığım uzun yılların şerefine ucuz bir puding yiyeceğim. Gelecekte ne olacağına ilişkin varsayımların yararı yok. Bu arada edebiyatçıların koruyucusunun kim olduğunu bulabilseydim ona var olduğumu anımsatmam gerekirdi: Ama bu görevi yürüten son azizin de umutsuzca istifa ettiğini ve görevi kimsenin devralmadığını anlıyorum artık.

Mektubumu bitirirken bu zarafetin için içtenliğimle teşekkür ediyorum, ayrıca bana cesaret veren nazik sözlerin için de. Elimden gelen her şeyi yaptığımdan ve yapmayı sürdüreceğimden emin olabilirsin. Nora, Giorgio ve Lucia hepsi de benimkini de içlerine kattığım en derin hürmetlerini gönderiyorlar.

Bir kez daha teşekkürler,
Saygılarımla,
James Joyce[34]

1915 pek bir şey vermeden tarihteki yerini aldı ama 1916 gelişmelere gebeydi. Pinker, Miss Weaver ve Pound'la yazışmalar aksamadan sürdü, ilk başta Pound'a aşağıdaki limericki yazdıran hayal kırıklıkları da aksamadan geldi:

Joyce derler bir genç yazardı
Kelimeleri kudurarak saçardı
Yazdığı kimsenin kesesini dolduramazdı
Yine de dökerdi dostlarının ıstıraplarını[35]

Sanatçının Portresi Duckworth'ün düzeltmeni (sonra açığa çıkacağı gibi Edward Garnett'ti bu.) tarafından, reddedildi. Pinker, bunun nedenini sorunca da firma Garnett'in yazdığı şu raporu ona gönderdi:

> James Joyce'un *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* baştan sonuna kadar iyi bir inceleme istiyor. Çok uzatılmış yerler var içinde. Yayınevindeki düzeltmeninin eğlenceli bulabileceği bölümler sıradan insana sıkıcı gelecektir. Bu kesim kitabı, şimdi çok olası göründüğü gibi, gerçekçi, insanı içine çekmeyen, sevimsiz olarak adlandıracaktır. Biz ona ustaca yazılmış deriz. Kitapta kullanılan betimleme "tuhaf", merak ve ilgi uyandırıyor. Ama yazar bunu tekrar gözden geçirmeli, biz de yeniden değerlendirmeliyiz. Aşırı dağınık, biçimsiz, ipleri gevşek, çirkin olaylar, çirkin sözler çok göze batıyor, kimi zaman hiç gerek olmadığı halde göze sokulmak için yazılmış gibi. Bakış açısı "biraz menfur" denilebilir. Yaşam tasviri iyi; dönemi okuyucu gözünün önünde iyi canlandırabilir, tipler ve karakterler iyi çizilmişler ama "geleneklerin" çok dışında. Normal zamanlarda bu, kitabın aleyhine olabilirdi ama şimdi, eski gelenekler arka planda olduğu halde, kitap eğer bir şekle sokulur, daha kesin çizilirse o zaman bir şans verebiliriz.
>
> Elyazmasının daha önceki kısmında, bize sunulduğu gibi epey budama yapılabilir. Yazar kendini dizginlemez, orantılara dikkat etmezse okuyucu kazanamaz. Kalemi ve düşünceleri onunla birlikte kaçıp gidiyormuş gibi.
>
> Kitabın sonunda tam bir dağılma sözkonusu. Yazı ve düşünce parçaları, hepsi paramparça, ıslak, etkisiz fişekler gibi düşüyorlar.
>
> Yazar kendinde, kuvvet, özgünlük ve sanat olduğunu bize gösteriyor ama bu elyazması, eseri parlatmak, bir sanatçının aklı ve hayal gücünün, hünerinin eseri olarak şekillendirmek için epey zaman ve emek istiyor.[36]

Pinker raporu Pound'a gönderince karşılığında özür dileyen bir mektup aldı.[37] Elyazmasını T. Werner Laurie'ye sundu. Laurie, eğer değiştirilmezse kesinlikle basmayacağını söyleyince eseri *Egoist*'e devretmek yerine, Jonathan Cape'in bir daha gözden geçir telkinlerinin sonucu gündemine alan Duckworth'e gönderdi. Joyce bu arada Miss Weaver'dan 25 sterlinlik avans almış ve Pinker'a kitabı ona devretmesini, koşulsuz şartsız kadının yapacağı anlaşmayı kabul etmesini öğütlemişti. Duckworth elyazmasını hemen geri gönderirken başka bir pürüz ortaya çıktı. Lawrence'ın *The Rainbow* (*Gökkuşağı*) isimli kitabının yakın zamanlarda soruşturmaya uğraması üzeri-

ne korkmuş olduklarından üst üste yedi matbaacı metni o haliyle basmayı reddettiler. Pound'un aklına gözü dönmüş bir insanın bulabileceği bir çözüm geldi: "Eğer bütün matbaacılar reddederse... metinden çıkarılmış bölümler yerine büyücek boşlukların konmasını öneriyorum. O zaman kesilmiş bölümler (karbon kâğıdıyla değil başka bir işlemle) daktiloyla güzel bir kâğıda yazılarak çoğaltılabilir ve gerekirse onları ben kendim bizzat yapıştırırım. Halk isterse boşluklu olanları isterse bizim müdahale ettiğimiz, eklemeli olanları satın alabilir, Kitabın (üzerindeki) telif hakkı basıldığı gibi korunabilir. Yani, müdahaleliler özel olarak basılacak, ama kitap -onlar olmadan- 'yayımlanacak'. Ve sansürcüleri Tanrı kahretsin."[38] Joyce bu iyi niyetli, gerçekleşmez gibi görünen planı kabul etti[39] ama Miss Weaver, deneyeceği bir sonraki matbaacının kitabı tam olarak basacağı umudunu korudu. Hiçbiri olmadı.

Pound bu sefer kitabı New York'ta bastırmayı denedi. Orada, Alfred Kreymborg basmış olan yeni yayıncı John Marshall, Pound'un *This Generation* (*Bu Kuşak*) isimli bir kitabını yayımlamak üzereydi. Pound ona Joyce'un kitabını basmasını tavsiye etti, hem de kendi kitabı yerine. Sonra Miss Weaver kitabın nüshalarını Amerika'dan İngiltere'ye ithal edebilirdi. Marshall önce hararetle cevap verdi buna[40] ama sonunda ne Joyce'un ne de Pound'un kitabını bastı. 1 Temmuz 1916'da Joyce, Miss Weaver'a *Sürgünler*'in *Sanatçının Portresi* kadar az bir ilerleme kaydettiğini yazdı: "Oyunun (*Sürgünler*) Londra'da Stage Society tarafından sahneye konulacağına ilişkin umutlar olduğu kulağıma geliyor. Daktilo edilmiş hali New York'ta -veya Şikago- Roma veya Turin'de de İtalyanca versiyonu var. Burada ve Bern'de de oyunu önerdim ama oyunun aşırı cüretkâr (gewagt) olduğunu söylüyorlar. Elyazmalarım Little Bo Peep'in (koyunlarını kaybeden çoban kızı anlatan bir çocuk şarkısı -ç.n.) koyunları gibi dağılmışlar, umarım onun koyunları gibi sağ salim eve dönerler."[41] Nihayet 19 temmuzda Miss Weaver endişeli çobana kitabın basılacağını bildirebildi ama Marshall'la değil. Miss Weaver'ın yedi yüz elli adet İngiliz okurlar için alacağına dair verdiği sözle cesaretlenen B. W. Huebsch, New York'ta kitabı basmaya karar verdi.[42] Hatırlanmaya değer bir andı bu. Anlaşmalar karşılıklı olarak ekimin sonunda imzalandı.

Joyce için yardım sayılabilecek başka bir şey daha geliyordu. Yeats'in Kraliyet Bütçesi'nden emekli aylığı aldığını bilen Pound, Joyce için de böyle bir aylık bağlanabilir mi diye sordu. Yeats bu emekli aylığın bağışlanması için parlamento kararı gerektiğini ama Başbakanın da böyle bir aylığı kendi takdir yetkisiyle verme hakkı olduğunu söyledi. Pound, Lady Cunard'a[43] başvurdu ve Joyce'un kitaplarını Asquith'ın (Herbert Henry Asquith, 1908-1916 arasında başbakanlık yapan, işsizlik sigortası ve emekli aylığını kanunlaştıran liberal politikacı. -ç.n.) sekreteri Edward Marsh'a onun

aracılığıyla ulaştırdı. Çok etkilenen Marsh da, Yeats'e ve George Moore'a yazıp onların görüşlerini sordu. Joyce'a mektup yazmakta epey inatçı olan ve onun methiye biçimini değiştirmeyi bile başaran Yeats, Joyce'un eserinin "derin derin üzerinde düşünülmüş garip bir yoğunluğu" olduğunu söyleyerek onun "tam yardım edilmesi gereken bir adam" olduğunu ekledi. George Moore içinde neredeyse Joyce'un unutulduğu İrlanda karşıtı sert bir tirat gönderdi cevap olarak.

> Joyce'un şimdiye kadar okuduğum tek kitabı, içinde kısa öyküler olanı *Dublinliler*. Öykülerin bazıları önemsiz ve yavan ama hepsi zeki bir adam tarafından kaleme alınmış. Kitapta bir öykü var; en uzun olanı, okurken bana mükemmeliyet olarak görünen son öykü. Yazarı olmadığıma öylesine üzüldüm ki.* Ama sizin de benim kadar takdir edeceğinize emin olduğum bu öykü Joyce'un yazmaya devam edeceğini, bu tür bir şaheserle de bitireceğini kanıtlamaz. Müzikal, edebi veya resme ait olsun yetenek bir nefeste söndürebilecek titrek, solgun bir ışıktır. "*Dublinliler*'i ödünç verdiğim Heinemann'dan alacağım o zaman bizzat kendiniz kanaat sahibi olacaksınız. Roman hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Joyce Dublin'de pek hoş olmayan bir ün bıraktı ama yıllar sonra farklı bir insan olarak geri geldi, şimdi ondan hep saygıyla söz ediyorlar. Politik görüşlerini hiç bilmiyorum. Sinn Féin tohumlarını ektiği sırada İrlanda'da değildi onun home ruler (yurdu yönet taraftarı -ç.n.) olduğunu bile sanmıyorum. Demokratik ilkeler İrlanda'ya uygun değildir. Halk çoktan başlarındaki toprak sahiplerinin yitip gittiğine üzülmeye, onların yerine geçen kalabalık District Board (Mıntıka Yönetimi) tan nefret etmeye başladı. İrlandalılar papazları severler, onların günahlarını bağışlamaya ve Tanrı'yı bir bisküviye çevirmeye yetecek kadar kudretli olduklarına inanırlar. (Komünyon ayiniyle alay ediyor -ç.n.) Kadınlı erkekli manastırlarda mutlu olabilirler ancak. İrlandalılar tek bir şartla yurdu yönet fikrine hoşgörüyle bakabilirlerdi; başka birine zulmetme özgürlüğü onlara verilirse eğer. Katolik Roma özgürlük fikri işte budur. Bu hep böyle olmuştur ve bundan sonra da böyle olacaktır.
>
> Mr. Asquith'ın bir hayranıyım ben ve hiçbir anlaşma olamayacağına, tüm barış girişimlerinin başarısız olacağına bir türlü inanamamasına da esef duyuyorum. İrlandalılar disiplini sever, eğer Mr. Asquith İrlandalılara Papa'nın davrandığı gibi davransa İrlanda'daki en tanınan kişi olurdu.
>
> Saygılarımla
> George Moore,
>
> Not: Edebi açıdan bakarsak, Joyce'un yardımı hak ettiğine inancım tamdır.[44]

---

* *Ölüler*'i yazmış olmayı istemesi Moore'a pek uygun görünüyordu çünkü bir anlamda yazmıştı veya hiç değilse finali için Joyce'a bir fikir vermişti. Bkz. 294-295. s.lar.

1916 ağustos ayında, Başbakan Joyce'a Kraliyet Bütçesi'nden 100 sterlin bağışladı. Joyce Yeats'e ve "harika işçi" Pound'a teşekkür mektubu yollayıp birinciye şunları söyledi: "Sonunda işlerin benim için biraz kolaylaştığını umuyorum çünkü gerçeği söylemek gerekirse, yıllar boyunca ummak ve beklemek çok yorucu."[45] "Kraliyet bağışı"nın kayıtsız şartsız olması yanında, daha sonra kendi tarzıyla ödeyeceği bir yükümlülük anlamına geldiğini hissetmeye başlamıştı. Diğer yerlerden de bir miktar para aldı; haziran ve temmuz ayında Pound vasıtasıyla, ismi açıklanmayan birinden 25 sterlin, yine Pound'un ısrarıyla Yazarlar Derneği'nden on üç hafta boyunca haftada 2 sterlin geldi. Dernek sonra bu desteği üç ay uzattı.

Ancak bu kitap bastırma girişimleri sırasında bazı üzücü olaylar olmuyor değildi, ekim ayının sonunda, muhtemelen bir depresyon yüzünden Joyce'un sinirleri harap oldu[46] ama yıl biterken Pound'u bir mektubunda ona "Sevgili Eyüp" (Eyüp Peygamber sabrıyla ünlüydü -ç.n.) diye hitap ettiren kararlılığı ödülünü aldı. Grant Richards'tan temin ettiği provalarla[47] aralıkta Huebsch *Dublinliler*'in Amerika baskısını, 29 aralıkta da *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'nin tüm dünyadaki ilk baskını gerçekleştirdi.* Joyce'un karşılaştığı zorluklar bitmemişti; içinde yaşadığı koşullar kadar kendi mizacı da bunu hep önlüyordu. Önündeki birkaç yılda başına gelecekler tamamen kendi eseri olacaktı.

* Joyce 1916 yılının şanslı bir yıl olduğuna karar vermişti o yüzden kitabın yıl bitmeden basılmasını, yetişmese bile baskı tarihi olarak 1916 olması gerektiği konusunda ısrarcı oldu. Huebsch onu kırmadı.

1916-1918

(Bak, bak gece çöküyor! Dallarım, mağrur ve kök salıyor. Soğuk iskemlem küle döndü. Yuh! Alçak! Saat kaç? Yakında geç olacak. Waterhouse'un saatini birisi veya ben gördüğümden beri çok uzun zaman oldu. Onu uzağa götürdüler, söylerlerken duydum. Ne zaman geri getirecekler? Ah belim, belim, dereyatağım! Aix-les-Bains'e gitmek istiyorum. Ding Dong! Zürih'e gitme zili duyuldu! Kutsal Ruh fikri Ding! Elbiseleri sık! Şebnemler içinde.

Finnegans Wake (213)

Odesavari bir çabukluğu da aşacak şekilde Joyce ailesi Zürih'e taşınmıştı. 1915 haziranında oraya vardıklarında, Dublin'den Nora ile kaçmalarının ardından 1904'te kalmış oldukları Gasthaus Hoffnung'da nostalji yaşamak için mola verdiler. Bir-iki hafta sonra içinde pek az mobilya olan, Reinhardstrasse 7 numarada, iki odalı bir daire buldular. Savaş bitince Trieste'ye dönmeyi düşündüklerinden ve orada halen ev eşyaları olduğundan Zürih'te mobilyalı bir oda tutmak zorundaydılar. 15 Ekim 1915'te taşındıkları bir sonraki yer Kreuzstrasse 10 numaralı evin üçüncü katıydı. 1916 yılı martında yine taşındılar, bu sefer gittikleri yer Seefeldstrasse 54 numaraydı. Mutfak, oturma odası biri minicik iki yatak odası vardı. Kirası ayda 40 İsviçre Frangı'ydı. Daire rutubetliydi. Hiç hoşlarına gitmese de 1917 yılı başına kadar burada oturdular.

Artık zamanı kendinin olduğundan Joyce kafasına göre yaşamaya başladı. Geç saatlere kadar kahvelerde, restoranlarda oturuyor, sabahları geç uyanıyordu. Gündüzleri ara sıra ders veriyor, ders vermezse *Ulysses* üzerinde çalışıyordu. *Sürgünler*'i yayımlatma çabaları ve neşeli akşamlar sayesinde çok geçmeden Zürih'teki insanların çoğunu, Trieste'de neredeyse herkesi tanımış olduğu gibi tanır hale geldi. Onun müdavimi olduğu yerlerin başında Seefeldstrasse'nin hemen yukarısındaki Restaurant zum Weisses Kreuz geliyordu. Orada kendine Club des Étrangers adını veren bir grup haftada bir kez toplanıyordu. Joyce kulüp üyeleriyle dostluk kurdu; özellikle de eserini tartışabileceği bir Yunan arkadaş ihtiyacını karşılayan Paul Phokas'la.* Ayrıca üyeler arasında; tütün dükkânı olan Czernovic adında bir Polonyalı, şarap tüccarı Paul Wiederkehr ve bir koroda şarkı söyleyen Alman Marquis de vardı. Club des Étrangers aracılığıyla Joyce bazen özel öğrenci buluyordu, bunlardan biri olan Paul Ruggiero onun yakın dostu

* Phokas, Joyce'un "Şimdi Uyu" isimli şiirini 14 Mart 1917'de Modern Yunancaya çevirdi.

haline geldi. Bir bankada çalışan Ruggiero, basit alçakgönüllü bir adamdı, Joyce'u da sade ve mütevazı bulmuştu. İtalyanca konuşuyorlardı, ara sıra da Joyce'un Trieste'deyken birazcık kapabildiği Yunanca. Ruggiero Yunanistan'da birkaç yıl geçirdiği için bu dili iyi biliyordu.[1] Klasik Yunanca hakkında hiçbir şey bilmediğini hissetti Joyce; daha sonra Zürih'te geçirdiği yıllarda, o da dili bilmediği için sızlanan Frank Budgen'a "Düşünsene, bu tam benim girmek için uygun olduğum bir dünya değil mi"[2] diyecekti. Ne var ki dili çok iyi bilmeyişi Ruggiero ve Phokas ile tartışırken en sevdiği şey olan etimolojik tahminlerde onu hayli cüretkâr, cesur yaparak yararlı bir şeye dönüştü. Yine bu zamanlarda, 20.yüzyılın başlarında ilk kez Victor Bérard'ın (1864-1931, Fransız politikacı, yazar -ç.n.) ileri sürdüğü; *Odysseia*'da Sami kökeni olduğu, kitapta geçen tüm coğrafik yerlerin gerçek olduğu ve hatta bunun, Yunancaya çok benzeyen bir İbrani kelime bulunmasıyla sezilebileceği teorisinden haberdar oldu.* Bu kuram kendisinin Bloom'u *Ulysses* olarak benimsemiş olmasına da uyuyordu.

Club des Étrangers de Joyce'u iyi tanıdı. Bazen hüzünlenir Ruggerio'ya kitaplarını ne zorluklarla yayımladığını anlatır, Ruggerio da "Cesaret" derdi. Ama gönlü daha çok eğlenmekten yanaydı, Restaurant zum Weisses Kreuz veya Café Terrase'deki en iyi masa arkadaşı Ruggerio idi. Başını geriye atıp, ağzını alabildiğine açarak, halen kendini hiç tutmadan attığı kahkahası çınlardı. Bazen I am going to New York City/ But I will come back to you şarkısına kendini kaptırır, eğer ortamda kadın yoksa hayli açık saçık olan bir Fransızca şanson söylerdi:

Connaissez-vous l'histoire
D'un vieux curé de Paris,
D'un vieux cu -, d'un vieux cu-
D'un vieux curé de Paris?

Il aimait la botanique,
Il en cultivait les fleurs
Il en cul -, il en cul -,
Il en cultivait les fleurs...[3]

1917 ocak ayında Joyce, Ruggiero'ya Seefeldstrasse 54'teki evinden bıktığını söyledi. Çok boğucu ve küçüktü. Ruggiero "tamam hallettik, babamın eski oturduğu yere geç"[4] dedi. Babası Seefeldstrasse 73 numaralı, üçüncü kattaki büyük evden yeni taşınmıştı, böylece Joyce eski kirasının üç katı kadar, ayda 120 frank ödeyeceği yeni yere hemen taşındı. Caddeye bakan iki büyük odasıyla, Joyce ailesi biraz daha rahat

* Joyce 1918-1919'da şimdi Cincinnati'deki Hebrew Union Kolej'de olan Dr. Isaiah Sonne'den, Yunanca-İbranice akrabalığı konusunda birçok kez görüş almıştı.

edecekti ama evin bir kusuru vardı. İki oda, tek girişi olan beş odalık dairenin bir parçasıydı, diğer üç odaya da başka kiracı taşınacaktı. Bu kişi ünlü besteci, piyanist ve koro şefi Ferruccio Busoni'nin yardımcı Kapellmeister'i Philipp Jarnach'tı.

Genellikle sabahları nota yazan Jarnach, Joyce taşındıktan kısa bir süre birkaç metre yandan gelen hep doğru notada gezinemeyen, tenor sesi duyunca çok şaşırdı. Joyce da sabahları şarkı söylüyordu çünkü. Zoraki dinleyicinin sert yargısıyla Joyce'un sesini "olağanüstü güçlü ama eğitimsiz" buldu. (Sesi dinleyen diğer kimseler, hoş ama zayıf olduğunu kabul ederler.) Akortsuz piyanodan gelen eşlik de onu hiç memnun etmedi. Yapabildiği kadar gürültüye katlandıktan sonra, sıkıntıyla kapıyı çalıp kendini tanıttı. Acaba beyefendi hep belli saatlerde şarkı söylemeyi kabul edebilir miydi? Joyce ziyadesiyle makul karşıladı bunu ve Jarnach'ı içeri davet etti.[5] Karşılıklı konuşmaları genç besteciyi o kadar yatıştırdı ki, bu görüşmeden sonra Joyce'a, böyle şartlarda karşılaşmaktan dolayı özür dilediği, onda bulduğu zekâ pırıltılarına hayranlığını bildirdiği bir not gönderdi.[6] Dost olacaklarını umuyordu, gerçekten de oldular ve ertesi yıl ayrı dairelere taşındıktan sonra samimiyetleri de arttı. Jarnach, onu biraz şaşırtsa da Joyce'un nükteli kuşkuculuğunu sevdi. Müzik zevki açısından tamamen ayrıydılar; Joyce kuramsal açıdan modern müzikle ilgileniyordu; Jarnach'ın modası geçmiş bulduğu Donizetti ve Bellini'yi özellikle tartışmak istiyordu. Busoni'nin konserlerine gitti Joyce ve "Orchesterbetriebe" (Orkestrasyon uydurmaları) dediği şeyle alay edip durdu.[7] Bir gün Jarnach, Busoni'yle Joyce'u, Bellevue-Platz'taki Kronenhalle'de bir araya getirdi ama ikisi de birbirlerini sevmediler. Joyce Shakespeare'i bir dramaturg olarak değil, iyi bir şair olarak resmettiği eski tuzağına başvurdu. Busoni kızgınlıkla "Ondaki asıl şeyi inkâr ediyor, en önemsizini ona bağışlıyorsun"*[8] dedi.

Joyce'la Nora boğucu ikliminden hoşlanmadıkları halde Zürih'i ilginç buldular. Para spekülatörleri, emlakçılar, politik *sürgünler* ve sanatçılardan oluşan sığınmacıların kalabalıklaştırdığı bir şehirdi burası. Edebi deneyim havası Joyce'u *Ulysses*'i yazmak konusunda güdüledi. Eski şehirdeki, Café Voltaire'de 1915'te Tristan Tzara, Hans Arp ve diğer birkaç yazar gerçeküstü akımını oluşturmuştu ve bazen yanlış bir şekilde özdeş tutulduğu bu grup da savaştan sonra tıpkı onun gibi Paris'e gidecekti. Burada politik heyecan da vardı. Joyce'un sık sık gittiği Café Odéon'da Lenin de devamlı müşteriydi ve bir keresinde karşılaştıkları söylenir.[10] Martta Lenin'i Moskova'ya, kilitli bir vagonda geri götürecek Ressenzug, Zürih istasyonundan ayrıldı. İnsanlar o zaman buna kimsenin dikkat etmediğini hatırlayacaklardı. Nisan ayı gelince Joyce

* Yine de Joyce'u, daha sonra Jarnach'a ifade ettiği gibi "büyük bir kişilik" diye tarif etmişti.[9]

ilk kez bereket töreni, *sächselüte*'yi (saat 6 zili) gördü. Bu kışın gömülüşünü kutlayan bir Zürih töreniydi. *Sächselüte*'den sonra kilise çanları yedi yerine saat altıda angelus'u duyururlar. Atlı muazzam birlikler ve birbirinden güzel giysiler giymeye çalışan esnaf loncaları iki saat boyunca şehirde geçit alayı yaparlardı. Saat tam altıyı vurunca Bellevue-Platz'ta toplanırlardı, bu meydanın ortasında kış şeytanı *Bögg* dururdu. Bu, yaklaşık 20 metre uzunluğunda, kafasında büyük beyaz bir şapka olan, pipo içen pamuktan yapılmış, her bir organına bir kestane fişeği konmuş, yığılmış odunların üzerinde duran dev bir kuklaydı. Ateş yakıldığı zaman *Bögg* parça parça, her bir kestanefişeği bir uzvunu koparark patlardı. Joyce yıllar sonra Zürih'e gelişini, bu töreni izleyebilecek şekilde ayarlamaya çalıştı. *Finnegans Wake*'te muhtemelen yine nisan ayında geçen bir bereket ayininde, çamaşırcı kadınlar *Bögg*'ün ölümünü bildiren çanları duyarlar.

1917 baharı geldiğinde Joyce, siyah saçlı ufak tefek bir adamı kabul etti. Çelimsiz görünüşüne tezat cafcaflı işler peşindeydi. Kendini Jules Martin diye tanıtmıştı. Holbeinstrasse'de bir müzikhol kurmaya çalışıyordu. Ayrıca film işine geçmek istiyordu ve "New York Film Studio"[11] isminde sabit bir mekâna ulaşacak kadar bu işte ilerlemişti. Joyce, Dublin'deki Volta sinema projesiyle yitirmiş olduğu kârları geri almayı istediğinden Martin'in tekliflerini ilgiyle dinledi. Martin'in hiç kimsenin aklına gelmeyecek bir isim verdiği bir senaryosu vardı: *Şarap, Kadın ve Şarkı*. Joyce'un yapması gereken, senaryoyu bir elden geçirmekti, ondan sonra Martin başrol oyuncusunu bulacaktı.

Senaryoyu okuyunca, Martin'in kimi hilelerle onu bir paravan kimse olarak kullanmak istediğini hemen anladı. Gerçek plan yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. "Zengin kadınları bu işin içine sokacağız." Martin heyecanla "kürklü kadınlar" diye devam etti "onlara yürümeyi öğreteceğiz, sonra filmde oynama bedelini tahsil edeceğiz."*[12] Stüdyoya bitişik olarak bir *Kino Schule* (sinema okulu) olacaktı. Ama bu olay için, ne dediği belli olmaz bir şekilde açıkladığı gibi, filme gerek yoktu. Parasal desteği bulma yöntemi daha da arsızdı. Ruggiero'ya danışıp, bankadan nasıl borç alınabileceğini sordu. Ruggiero "Önce bir itibar sağlaman lazım" deyince "itibar benim umurumda değil, ben sadece peşin para istiyorum" dedi. Ruggiero da Joyce'a gelip, Martin için bir

* Joyce Finnegans Wake'te Shem'in planlarından birini bu aynı plan yapıp onunla alay eder: ([FW] [179-180]) "Neşelipandomim tiyatrolarında, birbiri ardına onun proscenium'una, (proboscis, burun ve penis aynı zamanda ve Proscenium; sahnenin önündeki kemerli alan -ç.n.) giysilerini kaybede kaybede tehditvari hareketlerle fırlatan coşkulu soylu kadının opera salonu (sadece suflör odasında bir bekleme odası olacaktı ve daima penisi kalkık duracaktı)."

şey yapılması gerektiğini düşünüyor mu diye ağzını yokladı. Borçlanmanın eski ustası "Sakın ona borç verme"[13] dedi.

Martin gazeteye oyuncu kadrosu için ilan verecek kadar planı ilerletti, bunların arasında profesyonel bir aktör olan Claud W. Sykes da vardı. Sykes geçimini İngilizce ders vererek sürdürüyordu ama asıl istediği şey sahneye dönmekti. Martin'in önemsiyormuş gibi yaptığı deneme çekimine o alınmadı, dolayısıyla başarıyla geçenlere yapılan tebrik numaralarından da haberdar olmadı. Filmin ayrıntılarını öğrenmek için Martin'i sıkıştırınca, kendisine henüz senaryonun çekim aşamasında olmadığı söylendi. James Joyce adında parlak ama işi ağırdan alan bir yazar son oynamaları yapıyordu üzerinde. Martin, Sykes'a Joyce'a uğrayıp senaryoyu bitirmesi yönünde gayrete getirmesini önerdi.

Sykes sık sık Joyce'u *Museumgesellschaft*'ta oturmuş İngilizce gazeteler okurken görüyordu, çok zeki bir adam olduğunu duymuştu. Onu görmeye gitti. Dostça karşılandı. Joyce senaryoyu gösterdi, iflah olmaz bir melodramdı. İkisi de bundan bir şey çıkmayacağı konusunda hemfikir oldular. Ancak dostlukları devam etti. Sahne ismi Daisy Race olan Mrs. Sykes'ın Joyce adında kadın kahramanı olan bir oyun yazdığını duyunca hoşuna gitti.[14] Joyce için bu dostluklarının peşinen başladığını gösteren bir işaretti. Nora Joyce da yeniden birisiyle İngilizce konuşabileceği için havalara uçtu. Minyon bir kadın olan Daisy Race azıcık şımarık, cıvıl cıvıl bir kadındı.

Joyce, Sykes'la eseriyle ilgili konuları çok tartışıyordu. Sykes'ın bir zamanlar Mrs. Bandman Palmer'in tiyatro grubunda oyuncu olduğunu öğrenince 1904'te Bayan Palmer'ın, Dublin'de *Leah* (Leah: Tevratta, Yakup'un ilk karısı -ç.n.) oyununu sahnelemiş olup olmadığını sordu. Sykes kumpanyaya o tarihten birkaç yıl sonra katılmıştı, daha önceki repertuvarda hiç bilmiyordu ama *Ulysses*'te hem oyundan hem de Mrs. Bandman Palmer'ın diğer rollerinden bahsetmek isteyen Joyce'un sorularının ardı arkası kesilmedi. Odyssey'nin Yunan değil Sami kökenli olduğunu Sykes'a da anlattı, Ascona'da aynı teoriyi onunla paylaşan Butler isimli bir adama rastlamıştı.[15] Sykes'ın de kendine özgü köken kuramları vardı ama bunlar Odyssey ile değil Shakespeare'in oyunlarıyla ilgiliydi. 1908 Yılı'nda yayımlanan Karl Bleibtreu'un kitabında ileri sürülen iddiayı ilk kez okuduğunda oyunların gerçek yazarının "Straford soytarısı" değil Rutland Kontu olduğuna gönülden inanmıştı. Fikre Joyce'un da ilgisini çekebilmek için kitabı ona verdi. Joyce birkaç gün sonra hiçbir şey demeden kitabı geri getirdi. Sykes aracılığıyla o da Zürih'te yaşayan Bleibtreu'uyla arkadaşlık kurdu ondan *Ulysses*'te söz etti.[16] Kutsal tesadüfler aradığından, Bleibtreu'nun teorisini -kendi Hamlet kuramının şekil almaya başladığı-. 1904 haziranından daha önce oluşturup

oluşturmadığını sordu. Oluşturmamıştı ama Joyce kitabının içine dahil edebilmek amacıyla bunu biraz öne getirdi. Bleibtreu'nun Dowden hakkında ne düşündüğünü de merak ediyordu, Sidney Lee'nin önceki adının Simon Lazarus olduğunu öğrenince de şaşırdı.[17]

1917'de Zürih, kaderin daha doğrusu savaşın cilvesiyle dünyadaki en önemli tiyatro merkezi haline geldi. Ünlü tiyatroların hepsi donkişotvari bir rekabet içinde kumpanyalarını kültürel üstünlük için oraya gönderiyorlardı.* Bu amaçla Max Reinhardt Tiyatrosu, *Bir Yazgecesi Rüyası*, Aeschylus'un *Agamemnon*, Büchner'in *Danton'un Ölümü*, Strindberg'in *Ölüm Dansı ve Hayaletler Sonatı*† isimli oyunlarını sahnelemek için Zürih'e geldi. O zaman Strindberg Ibsen kadar iyi kabul ediliyordu. Joyce öyle düşünmüyordu: "Yaldız pul pul dökülüyor"[18] dedi "gülünç hezeyanlardan başka bir şey yok drama adına."[19] Buna karşın tüm Strindberg oyunlarını görmeye gitti.[20] René Schickele isimli Alsatialı (Alsace diye de bilinen Fransa'nın doğusunda, eski bir eyalet -ç.n.) bir yazarla tanıştı. *Hans im Schnakenloch* isimli oyununu Joyce'un çevirmesini istedi ama Joyce kabul etmedi. Frank Wedekind ile daha çok ilgilendi, sözkonusu oyun yazarının bizzat kendisinin sahneye koyduğu *Francesca* ve diğer oyunları izlemeye gitti. Samimi olmasalar da iki yazar tanıştılar. Joyce'un dramaturujiye karşı tutumu bir Ibsen öğrencisi olarak şaşırtıcı derecede tesadüfi kaldı. "Olaylar sıkıcı olursa, sahneye bir kadın sok"[21] dedi. Bazen seyrettiği olaylardan ihtiyacı olan şeyi de almıyor değildi; bir gece Pfauen Theater'da oynanan *Troilus and Cressida*'da Claud Sykes'a oyundaki bütün Yunan kahramanların, tüm oyun boyunca vakarını koruyan *Ulysses* hariç gülünç ahmaklar olduğuna işaret etti.

Joyce *Sürgünler*'in sahneye konulmasını çok istiyordu ama bunun için Martin'den başka kimseden destek bulamadı. Martin, Richard rolünü kendisi üstlenmek istiyor, Zürih'teki en zengin kadın ününü taşıyan, Hotel Baur au Lac'ta yaşayan Mrs. Harold McCormick'i de Bertha rolüne ikna etmeyi öneriyordu. Balıketi vücudu, elbiseleri, kürkleri ve mücevherleriyle öteden beri Martin'in ilgisini çeken bu kadın rol için biçilmiş kaftandı. Bunu Joyce da çok istiyordu ama Martin'in hiç şansı yoktu. Joyce'un oynanmasını istediği kadar bu oyunda oynamayı isteyen Claud ve Daisy Sykes da yazarın kızgınlığını paylaşıyorlardı. Yapılacak en iyi şey hep birlikte, küçük Joyce'ları rahatsız etmek pahasına tiyatroya düzenli olarak gitmekti. Giorgio ve Lucia ana-baba-

---

* Joyce Èdouard Dujardin'in oyunlarından birini (Marthe et Marie) sahnelemek için Cenevre'de olduğunu duyunca ona Les Lauriers sont coupés'nin yazarı olup olmadığını sorduğu bir mektup yolladı ama ne yazık ki mektup ona ulaşmadı.

† Joyce, Strindberg'in Uşağın Oğlu isimli oyununu Trieste'de okumuştu.

larının evden gidişlerini arkalarından bağırarak ateşlice proteste ediyorlardı. İtalyanca olarak: "Biz de yine ahırdaki domuzlar gibi kapalı kalalım!"[22] diyorlardı.

1917 yılı boyunca, Joyce'un Trieste'de başlamış göz sorunu fazla rahatsız edici değildi. Daha sonra kendi tabiriyle "uluslararası göz ağrısı"nın tarihi Seefeldstrasse 74 numaralı yeni eve taşınmasından hemen sonra başladı.[23] Caddede yürürken birden gözüne saplanan bir ağrı yirmi dakika kımıldamasına bile izin vermedi. "Bir tramvaya kadar sürüklenip eve dönmeyi"[24] başardı. Bu eğer tedavi edilmezse körlüğe yol açacak retina hastalıkları, glokom* ve synecchia (irisin korneaya yapışması -ç.n.) idi. İlk atak dört hafta, marta kadar sürdü, nisanda halen doktor kontrolü altındaydı ve "muhtemelen berbat hava nedeniyle"[26] şimdiye kadar olduğundan uzun süren atak onu karamsarlaştı. Nisanın sonu geldiğinde glokom yeniden acı veriyordu. Doktoru ameliyattan söz etmeye başladı, Joyce haklı olarak iris tabakasından bazı parçaların bir dizi ameliyatla kaldırılması fikrine razı olmadı. Pound'a danıştı. Amerikalı uzmanların görüşlerini alan Pound da bunları Joyce'a iletti. 1917 haziranında Miss Weaver'a gönderdiği iyi ama doktor denetiminde olduğunu belirttiği mektupta "Şimdi daha kolay okuyup, yazabiliyorum dün siyah gözlükleri takmadan sokağa çıkabildim. Bir uzmana görünmekteyim, benim doktorun dediklerine katılıyor ama ameliyatın daha sonra yapılmasını düşünüyor. Taşraya gitmemem gerektiğini, glokom çok tehlikeli ve benim gözlerim de -sahibi gibi- "launisch" (huysuz) olduğundan mutlaka doktora yakın olmamı söylüyor. Bu şartlar altında kitabım *Ulysses*'le fazla ilgilenemedim, ancak yapabildiğim kadar"[27] dedi. Sonraki ay bademcik iltihabıyla yatağa düştü, doktorlar iklimin daha ılıman olduğu "İtalyan İsviçresi"nde kışı geçirmesini önerdiler.

Joyce bu hastalıklar sırasından dışarıdan gelen takdir ve yardımlarla moral buldu. Yine böyle göz sancısından mustarip olduğu bir gün karanlıklaştırılmış odada, şair Felix Béran'la konuşurlarken, zil çaldı ve postacı bir mektup getirdi. Joyce Bergan'dan açıp okumasını istedi.[28] Mektup bir avukatlık şirketinden geliyordu:

22 Şubat 1917

Sevgili Beyefendi

İsmini vermek istemeyen bir hayranınız adına bu mektubu yazmakla görevlendirildik. Size mayıs, ağustos, kasım ve bir dahaki şubatın 1'inde olmak üzere dört kez 50 sterlinlik (yani toplam olarak 200) çeki iletiyor ve hediyenin kaynağını sormadan bunu kabul edeceğinizi umuyoruz. Adresiniz 1917 yılında müvekkilimiz tarafından doldurulan "Kim

* Gönderdiği bir mektupta Sylvia Beach'e glokomun yeşilimsiliğini epey yüksekten uçan, klasiklerden verdiği bir örnekle açıkladı: "Athena'nın gri gözleri gibi işte."[25]

Kimdir"den alındığından bu mektubun size ulaşmasını da umut ediyoruz.

Saygılarımızla.
Slack Monro Saw & Co.

Joyce tabii ki bu iyilikseverin kimliğini çok merak etti ama tahmin edemedi. Avukatlara imzalı kitaplarını teşekkür mektuplarıyla birlikte gönderdi. Karşılığında bu yardımın savaş boyunca, kendisi de yeniden çalışmaya dönebilene kadar devam edeceğini bildiren başka bir mektup aldı.

Diğer iyi bir haber New Yorklu avukat, Pound'un, Joyce'un eserlerine ilgisini çekmeyi başardığı sanat hamisi, John Quinn'den geldi. Quinn, *Sürgünler*'in elyazmalarına karşılık* 1917'de biraz para gönderdi ve *Sanatçının Portresi* üzerine, *Vanity Fair*'in mayıs sayısına övgü dolu bir yazı yazdı. Pound, kitabı Yeats'in "muazzam"† diye nitelediğini, Lady Gregory'nin "otobiyografi modeli" olarak bulduğunu, Eliot'ın "onayladığını" yazdı. Bu arada Harriet Weaver, *Sanatçının Portresi*'nin provalarını New York'taki B. W. Huebsch'ten istemiş, 12 Şubat 1917'de yedi yüz elli adetlik İngiltere baskısını gerçekleştirmişti. H. G. Wells'e kitap hakkında bir yazı yazmasını rica etti, önce zamanı olmadığını söyleyerek karşı çıkan Wells, daha sonra Rebecca West'in de ısrarıyla, *Nation*'da 24 şubatta kadirşinas bir not yazdı. Stephen Dedalus ona göre, modern değil, "İrlandalıların büyük çoğunluğunun sınırlarını" bize yüreğimizi burkarak hatırlatan bir gerçek kahramandı. Sterne'ün (*Tristram Shandy*'nin İrlanda doğumlu İngiliz yazarı 1713-1768 -ç.n.) bizzat kendisinin Noel yemeğini daha iyi anlatamayacağını ilan etti ve bu "sade ve gerçekçilikten taviz vermezliği" nedeniyle "hep anımsanacak olan romanı" övdü. Kitaba bir-iki küçük itirazı da vardı; Swift gibi onda da "dışkısal saplantı" vardı. Joyce Frank Budgen'a şunu dedi: "Niye, çünkü nereye giderlerse oraya tuvalet yapanlar Wells'in vatandaşlarıdır."‡[30]

---

* Joyce Quinn'i, birkaç ay sona Claud Sykes'a gönderdiği bir limerick'te ima ettiği gibi tabansız buldu:

Öyle bir bağış bol kepçeden yapılmış
Bir zamanlar müsveddeyi oyun diye almış
Ne demektir bu anladı
Alınca en son parçayı
Ama zavallı Kâtip berbat kalakalmış.[29]

† Bkz. s. 462.

‡ Wells, kahramanın seslere katlanamadığını ama kokulara düşkün olduğunu söyleyerek bunu eleştirmişti. Joyce üç satırı kalan bir limerick yazdı:

Wells derler bir yazar vardı

demişti. Bu *Ulysses*'te de yenilenen bir suçlama olacaktı. (Ama bir arkadaşıyla konuşurken Joyce "Wells ne kadar haklıydı!"[32] demekten kendini alamadı.) Birkaç gün sonra yine Miss Weaver'la ulaşılan Arthur Clutton-Brock, *Times Literary Supplement*'te imzasız bir eleştiri kaleme aldı: "Hamlet gibi çılgın bir eser, harika bir müzik."[33] Bununla birlikte, daha seçkin bir meseleyi ele almasını arzulardı. Joyce bunu daha önemli insanları kullanmış olması gerektiğine yordu. "İngilizlerin ihtişamlı şeyleri tercih ettiğinden dem vuruyor" dedi Joyce. "En iyi İngilizler bile edebiyatta bir lort görmeye bayılırlar."[34] Dora Marsden, *Egoist*'in 1917 Mart sayısında kitabı Miss Weaver'ın ona verdiği yayın serüveni ayrıntılarıyla birlikte ele aldı. 750 kitabın hepsi yazın başında satıldı. Joyce bu coşkulu cevapla duygulandı, kendiyle alay ederek limerick yazma aşamasında kitabını Ezra Pound için şöyle şiirleştirdi:

> Bir zamanlar Stephen derler bir tembel vardı
> Kimseye benzemez tuhaf bir delikanlıydı
> Cehennemin kokusuyla
> Nasıl bir yol aldıysa
> Bir yamyam bile buna inanamazdı.

Satışların artması, yeni ortaya çıkan kimliği belirsiz patroniçenin yardımına karşı ekonomik durumunu içler acısı olarak görmeye devam etti. Pound dergiye yazı yazıp yazmayacağını sorunca basit çeviriler veya eleştiriler yazmaktan memnun kalacağını söyledi. Bununla birlikte kötü bir eleştirmen olduğunu ekledi; kanıt olarak da kendisine geçenlerde okuması için verilen *Joseph Vance* isimli iki ciltlik bir romanın, ikinci cildinden okumaya başladığını fark ettiğini söyledi.[35]

Sürgünler'e ilişkin gidip gelen mektuplar canını sıkmaya devam ediyordu. Grant Richards, (Pinker onunla yapacağı anlaşmada *Dublinliler*'in anlaşma şartlarıyla *Sürgünler*'in de ele alınmasına mecbur bırakılmıştı.) bunu sonu gelmez diye niteledi. Beş ay sonra temmuz ortasında kitabı basmaya karar verdi ve 31 ağustosta anlaşma imzaladı.[36] Pinker, Joyce'a müstakbel eserini 1914'te *Dublinliler*'in sözleşmesiyle kabul ettiği için çıkışınca Joyce 8 Temmuz 1917 tarihli mektubunda aynı kızgınlıkla şunları söyledi:

> Defalarca bana Mr. Richards'la yaptığım anlaşmanın "felaket" ve "dehşete düşüren" karakterinden söz ettiniz ve niye bunu imzaladığımı sordunuz. Ben onu -1905'te yazılmış- eserimin yayımlanması için verilen dokuz yıllık bir mücadelenin ardından 1914'te imzaladım. Bunun öyküsünü, *Egoist*'te Pound'un ağzın-

---

Kokuları değil bilimi yazdı
Sonuç hücre dizileri oldu[31]

dan yayımlanmış yazıda bulabilirsiniz. (14 Ocak 1914) New Yorklu yayıncım da küçük bir kitapçık bastırdı bu konuyla ilgili. Kitap bana, dava açma, tren yolculukları ve posta masraflarıyla tam 3000 franka mal oldu, ayrıca yaşamımın dokuz yılını da götürdü. Yedi avukatla, yüz yirmi gazete ve bir sürü edebiyatçıyla bu konuyla ilgili yazışıp durdum. Mr. Pound hariç hiçbiri bana yardımcı olmadı. İngiltere'deki birinci baskı, provalar kaybolduğu için gerçekleşmedi.(1906) İkinci baskı (Dublin, 1910) neredeyse benim yanımda yakıldı. Üçüncü baskı (Londra 1914) yazdığım gibi olan ve dokuz yıl sonra yayıncıma yazma izni verdiğim metindir. Belki anlaşma şartları adil olmayabilir. Bunu ne biliyorum ne de matbaacısının da yardımıyla benim için yapmaya giriştiği işi yaptığı sürece aldırış ediyorum. *Dublinliler* yukarıda anlatılan olaylar olurken, aralıklarla kırk ayrı yayınevi tarafından reddedildi. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* romanımı sizin sunduğunuz bütün yayıncılar reddetti, *Egoist* basmaya karar verdiği zaman da İngiltere ve İskoçya'daki yirmiye yakın matbaacı basmayı kabul etmedi. Zannederim ki sizin de bildiğiniz gibi Amerika'da basıldı ve New York'ta 1916 aralık ayında, Londra'da 1917 şubatında yayımlandı. *Egoist* eylülde ikinci baskıyı yapmaya niyetli, son yapılan yasal düzenlemeler New York'tan basılmış sayfaları getirmeyi engellediği için, eleştirilerden sonra onu basacak bir matbaacı buldu Miss Weaver. En azından böyle yazıyor bana.[37]

Stage Society *Sürgünler* üzerinde düşünmek için bile epey uzun bir zaman aldı. Pinker oyunu 27 Ocak 1916'da derneğe göndermişti onlar da oyunu 11 temmuzda reddettiler. 1917 yılı 1 Nisan'ında yeniden kendilerine oyun sunuldu ama Joyce 2 temmuzda Pinker'a oyunu çekme talimatı verdiğinde bile karar verememişlerdi.[38] Derneğin üyeleri arasında Joyce'un lehinde oy kullanan Sturge Moore vardı ama muhalefet, içlerinden birinin tabiriyle "Pislik ve hastalığa" direnme kararlığındaydı.* Yeats yardım edemedi, Joyce'un bir kez daha başvurduğu William Archer da bir şey yapabilmiş gözükmez. Joyce oyunu heyecanlı bir dille anlatmaya devam etti. Moore, 1917 kasımında bir daha düşünmek için oyunu tekrar ele aldı ama bu çabaların sonuç vermesi için biraz zaman geçmesi gerekiyordu.

Yazışmalarına bakarak Joyce'un eski kitaplarından başka bir şey düşünmediği sanılabilir ama aslında zihninde yeni bir kitap vardı. "Hep, *Ulysses*'i düşünüyor yazıyorum, düşünüyor yazıyorum, onunla yatıp onunla kalkıyorum. Bu beş altı yıldır devam ettiği gibi sürüp gidiyor. Ama içindekiler belli bir sıcaklığa erişene kadar kay-

* 1919'da yazdığı bir mektupta *Sürgünler*'in, The way of the World ve La Cittá Morta ile birlikte Stage Society tarafından programa alındığını ama onu müstehcen bulan Bernard Shaw'un itirazı nedeniyle daha sonra tekrar çıkarıldığını yazdı.

naşmayacak."[39] Bulduğu yönteme göre önce bazı ifadeleri yazıyor sonra bölüm ortaya çıkmaya başlayınca, her birinin nereye gidebileceğini belirleyecek şekilde farklı renkli bir kalemle işaretliyordu. Şaşırtıcı şekilde pek az şey dışarıda kalmıştı ama müsveddelere bakan birisi bu parçaların nasıl bir araya getirileceğini kestiremezdi. Haziranın beşi olduğunda *Lotus-Eaters* ve *Hades* bölümlerini bitirmiş, "*Eolian* bölümü için aldığı notları bir araya getiriyordu"[40] Kitabı yazmak belki çok zahmetliydi ama bir o kadar da keyifliydi. Bu anlamda yazdığı bazı dizeleri 24 Temmuz 1917'de Ezra Pound'a gönderdi:

> Masa arkadaşlarımı hadi bu kez ben seçeyim
> İşte Hantal Penelopem benim
> Dublin'de doğmuş bir Yahudi'm.
> İrlandalı yeni *Ulysses*'im
> Onlarla oturup onlarla içerim
> Gazete ve gazetecilere zerre aldırmam
> Terk etmem onların yüce sevgilerini
> Hiçbir şey tutmaz Helen'le kaypak Truva'nın yerini.

Bu ruh hali içinde ders verdiği öğrencisi Georges Borach'a da kitabından söz etti. Borach, Joyce'un önceki akşam Pfauen Café'de ona söylemiş oldukları şeyi 1 Ağustos 1917'de günlüğüne şöyle kaydetti:

J. J. şunu düşünüyor:

> "En güzel, her şeyi kucaklayan en güzel tema Odyssey'de geçendir. Bu *Hamlet*, *Don Kişot*, Dante ve Faust'un sözünü ettiği konulardan daha muazzamdır. Yaşlı Faust'un yeniden canlandırılması benim üzerimde olumsuz bir etki yapıyor. Dante insanı çabuk yorar, güneşe bakmaya benzer tıpkı. En enfes, en insani özellikler Odyssey'de mevcuttur. Truva Savaşı'nı okulda işlediğimizde on iki yaşındaydım; aklımda kalan tek şey Odyssey oldu. Samimi olmak istiyorum ki Ulysses'teki doğaüstü şeyi sevmiştim. *Dublinliler*'i yazdığım zaman önce *Dublin'deki Ulysses* başlığını seçmeyi düşündüm isim olarak ama sonra vazgeçtim bu fikirden. Roma'da, *Sanatçının Portresi*'nin yarısını bitirdiğimde Odyssey'nin devam etmek zorunda olduğunu keşfettim ve *Ulysses*'i yazmaya başladım.
> "Niçin hep bu konuya dönüyordum? Şimdi *in mezzo del cammin* (ömrümün yarısında -ç.n.) *Ulysses*'in konusunu dünya edebiyatındaki en insani konu olarak görüyorum. *Ulysses* Truva'ya gitmek istemiyordu, savaşın gerçek nedeninden haberdardı, Yunan kültürünün yayılması yeni pazarlar arayan Yunan tacirlerin yalnızca bir bahanesiydi. Asker toplayan görevliler geldiği zaman tesadüfen tarlada sabanını sürüyordu. Deliymiş gibi yaptı. Bunun üzerine onun iki yaşındaki oğlunu sabana koştular. Motiflerin güzelliğine bak;

> Hellas'ta savaşa karşı olan tek adam ve baba. Truva önünde kahramanlar boş yere kan dökûyorlar. Kuşatmayı kaldırmak istiyorlar. Ulysses bu fikre karşı çıkıyor. Tahtadan at hilesini Truva'dan sonra Achilles, Menelaus, Agamemnon hiçbirinden sõz edilmez. Tek bir adama bu yapılmaz, kahramanca kariyeri daha yeni başlayan Ulysses.
> "Sonra gezginlik motifi. Scylla ve Charybdis -ne kadar muhtemeşem bir mesel. Ulysses ayrıca muazzam bir müzisyendir. Arzu eder, kafasına koyduğunu mutlaka yapmalıdır. Kendisini gemi direğine bizzat bağlar. Sanata duyduğu ilgiden değil yaşamdan vazgeçen sanatçı motifi. Sonra Polyphemus'un tadı damakta kalan mizahı: "Benim adım Outis'tir." Naxos'ta ellilik, belki de kel kafalı yaşlı adamla ile ancak on yedi yaşındaki kız Nausicaa. Ne kadar güzel bir konu! Ya dönüş, ne kadar insancıl! Õbür dünyadaki Ajax'la yapılan görüşmedeki cõmertlik özelliğini ve diğer dokunaklı şeyleri de unutma. Böyle bir konuyu işlemeye korkuyorum neredeyse, ezici bir şey."[41]

Heyecanlı ifadeler, kardeş Stanislaus'un kaydettiği gibi, aklındaki bazı şeyleri gün yüzüne çıkarırken Joyce'un başvurduğu "durağan, düşünceye dalma" tarzını yansıtmasa bile, Borach'ın tuttuğu not öz olarak doğru gibidir. Joyce'un, Ulysses'i eylemci olmayan, gezgin, müzisyen, baba ve sanatçı biri olarak tanımlayarak kahramanın yaşamını kendisininkine bağlaması şaşırtıcı değildir.

1917 ağustos ayında Joyce doktorların öğüdüne uyup kışı, hem kendi sağlık sorunu nedeniyle hem de Zürih'in iklimini çok sağlıksız bulan Nora yüzünden Locarna'da geçirmeye karar verdi. Önce çocukları alıp o gitti, Joyce telgraf çekip kendini nasıl hissettiğini sorunca "Benissimo"[42] (çok iyi -ç.n.) diye cevapladı neşeyle. Eserlerini şakayla karışık sevdikleri Sacher-Masoch'un bir kitabını yolladı Nora'ya. Onun yokluğunda gözleri aniden kötüledi. 18 ağustos akşamı, daha sonra ısrar ettiği gibi Franz Josef'in doğum gününde Bahnhofstrasse'de yürürken öylesine şiddetli bir glokom ağrısı geldi ki yirmi dakika boyunca neredeyse kendinden geçti. Göz doktoru Profesör Ernst Sidler, ameliyattan başka çare olmadığına karar verdi; altı gün sonra Augenklinik'te Joyce'un sağ gözüne iridektomi (irisin bir bölümünün alınması -ç.n.) uyguladı. Ameliyat iyi geçti ama sinirlerini öylesine bozdu ki Joyce âdeta çöktü; o kadar ki üç günlüğüne Locarno'dan gelen Nora'ya bile onu görme izni verilmedi.[43] Çoğu kez olduğu gibi, gözden akan sızıntı kesiğin içine doldu ve görüşü devamlı biçimde azalttı.

Joyce Locarno'ya gitme projesini, ilerideki telif haklarına mahsuben B. W. Huebsch cõmert davranıp 54 sterlinlik bir peşin ödeme yapınca, Londra'daki kimliği belirsiz bağışçısından da 50 sterlin gelince gerçekleştirebildi. 12 ekimde Joyce ailesi istasyona

gitti, kendilerine eşlik eden Paul Ruggiero, her zamanki gibi tren istasyondan tam kalkarken ona yetişmek için koştuklarını görünce de epey eğlendi.[44]

Locarno'da her şey, kedi-köpek tarzı kavgalar sayılmazsa birkaç gün iyi gitti. Ilıman iklim çok güzel bir değişiklikti ve Joyce, Locarno'ya devamlı olarak yerleşmeyi bile düşündü. Sonra şehir tat vermemeye başladı. Sykes'a söylediği gibi yazacak bir mekânı olduğu sürece her yerde yaşayabilirdi. Ama Joyce sandığından daha fazla kalabalıklarla yaşamayı seven bir adamdı, Locarno da kımıltısız bir yer olduğunu kanıtlamıştı. İlk geldiğinde Pension Villa Rosa'da kalmış, daha sonra kasımın ortalarına doğru Pension Daheim'e geçmişti. Burada Gertrude Kaempffer adında Alman, genç bir kadın doktorla tanışması onu canlandırdı. Yirmi altı yaşındaydı, (boyu neredeyse 1.70'i aşıyordu) güzel hatları olan çekici bir kızdı, sanki bastırılmış duygular taşıyordu. Doğu Prusyalı avukat bir babanın kızıydı, üç yıl önce tüberkülozun son evresi teşhisiyle İsviçre'ye getirilmişti. Ama şükür ki neredeyse inanılmaz bir yöntemle, pneumotharacic tedaviyle (plevra boşluğundaki havanın alınması -ç.n.) iyileşiyordu. Joyce kızla tanıştığında neredeyse sağlığına kavuşmuştu. Zayıf, entelektüel, çok dilli İrlandalıyla tanıştırıldığında pansiyondaki arkadaşlarını ziyaret etmek için kaldığı yer olan Orselina'dan fünikülerle (engebeli yerlerde kullanılan, tren gibi raylarda işleyen bir araç -ç.n.) aşağı inmişti. Joyce daha sonra onu evde de görmeyi teklif etmiş ama kızın arkadaşları Mrs. Joyce'un kıskanç olduğunu bundan hiç hoşlanmayacağını kulağına fısıldamışlardı.

Joyce yine de kumarhane yakınındaki kaplıca otelinin önünde onunla buluşmayı başardı. Konuştular ve yolun bir bölümünü eve kadar birlikte yürüdüler. Veda etmek için elini uzatınca kızın elini bırakmadı, avuçları arasında tuttu ve böyle güzel narin elleri çok sevdiğini söyledi. (O ise ellerini zayıf ve hasta diye düşünürdü). Okuması için *Oda Müziği* ve *Sanatçının Portresi*'ni verdi. Kız etkilendi. Doktor olduğu için kızın görmüş geçirmiş bir kimse olduğunu varsayıyordu oysa Almanya'daki ilk kadın tıp öğrencilerinden biri olarak kız şımartılmıştı sonra da hastalanmıştı o yüzden ne deneyimi ne de Joyce'un pek yakında yapacağı cinsel tekliflere karşı isteği vardı. Gertrude onun aklıyla ilgileniyordu, Joyce onunkine aldırmıyordu. Kız razı olmayınca Zürih'teki poste restanteyi (posta kutusu gibi bir hizmet -ç.n.) kullanarak (Bloom gibi) onunla yazışmasını istedi.

Kaempffer buna da hayır dedi ama tereddütlüydü, yine de gizli gizli yazışma fikriyle oyalandı. Bu garip adamın büyüsüne kapılmıştı, Joyce'un ona gönderdiği iki mektubu merakla açtı. Onu sevdiğini söylüyor, kızın bu duygulara karşılık vermesini umuyordu. Tamamen açık sözlü olmayı istediğini yazmıştı, ne kadar yakınlaşılacağı-

nın kararını da kıza bırakıyordu. En titiz el yazısıyla ilk cinsel deneyimini anlatarak kızı heyecanlandırmaya çalıştı. On dört yaşındayken olmuştu. Bir korunun kenarındaki boş arazide Joyce'lara dadılık yapan kızla yürüyordu, kız birden özür diledi ve diğer tarafa bakmasını rica etti. Joyce başka yöne bakarken toprağa çarpan bir sıvının şırıltısını duydu. (Joyce kızın bilmediği "piss" (işemek -ç.n.) kelimesini kullanmıştı.) Ses onu tahrik etmişti: "Öfkeyle titredim" diye yazmıştı. (Earwicker aynı şeyle suçlandı.) Kız bu ifadeyi de anlayamadı. Mektuplarından birinde bir sır daha verdi; bir kadınla birlikte olduğunda keşfedilmekten korkmayı çok tahrik edici buluyordu.

Gertrude Kaempffer bu deneyimleri hiç çekici bulmadı. Mektupları da birisi okur diye yırttı, cevap vermedi. Bir yıl kadar karşılaşmadılar ta ki kız Zürih'teki arkadaşlarını ziyaret edene kadar. Meyhanelerden birinde, bir deri bir kemik, zayıf bir adam gördü, Joyce olup olmadığını anlayacak kadar yaklaşma cesareti gösterdi. Joyce aniden dönünce kızı tanıdı ve sıcak bir şekilde bir kahveye davet etti. Gelemezdi. Daha sonra konuşmak için otele gelebilir miydi? Utanacağını bildiğinden bunu da reddetti. Joyce üzgünce baktı, el sıkıştılar, elveda dediler birbirlerine.[45] Ona bu ilişkiden tek kalan, Gertrude isimli bir kadının kendisini uyandırdığını anımsamak oldu. Bu, *Nausicaa* bölümünde Bloom'un onu düşünüp heyecanlandığı genç solgun yüzlü kadına Gerty ismini vermesine yetti de arttı. *Giacomo Joyce*'ta yazmış olduğu gibi "Yaz Allahın belası, yaz şunları! Başka ne işe yararsın?"

Pansiyonda kalırken Joyce Zürih'e kısa süreli geziler yaptı, bunlardan biri hatır için yapılmış ayak işiydi. Jules Martin'de dolandırıcılık huyu vardı ama yeteneği yoktu, bazı planlarda şansı yaver gitmeyince Lozan'da hapsi boylamıştı. Oğullarının ne haltlar karıştırdığını anlayamasınlar diye, Joyce onun yazdığı mektupları kararlaştırılmış tarihlerde ailesine postaladı. Başına gelenlerden etkilenmiş görünmeyen Martin neşeyle hapishanede yaşadıklarından iyi bir komedi yazacağını, malzeme topladığını söylüyordu. 1917 yılı sona yaklaşırken Joyce, Martin adına konuşmak için Hollanda konsolosuna gidip genç adamın hapishaneden bir hastaneye nakledilmesi için yapılması gerekenlere yardımcı oldu. Çok geçmeden Amsterdamlı jinekolog de Vres'ten, Jules Martin'in aslında oğlu Juda olduğunu açıklayan bir şükran mektubu aldı. "Ailemin kara koyunu" diye bunu ifade etmişti. Martin hapishanede yatarken Joyce için bir hediye yapmıştı: Kalın bir İncil gibi yapılmış ağaç kutunun sırtında "İlk Başarım. Yazan James Joyce" yazıyordu. "Para biriktirdiğin zaman bunun içinde saklayabilirsin" dedi Martin. "Herkes onu kitap zanneder."[46]

Locarno'daki ilk üç haftada Joyce *Ulysses*'in üç başlangıç bölümünü, *Telemachiad*'ı bitirdi. Onları, eğer Joyce bir daktilo bulabilirse peyderpey daktilo edebileceğini

söyleyen Claud Sykes'a gönderdi. Joyce onu, hububat tüccarı olmaktan başka İsviçre'deki Avusturya-Macaristan vatandaşlarına yardım eden bir dernekte resmi görevli Rudolf Goldschmidt'e yolladı. Sykes, Goldschmidt'i büroda öylece otururken buldu, Joyce'tan elçi olarak geldiğini öğrenince nezaketle karşıladı ve daktiloyu hemen verdi. Herbert Gorman kitabında, olayı Sykes'dan dinlediği zaman Joyce'un yazdığı bir şiiri basmıştır. Şiir, Sidney Jones'un *The Geisha*'sındaki (*Geyşa* 1841-1946 arasında yaşamış Sidney Jones isimli İngiliz bestecinin iki perdelik müzikal komedisi -ç.n.) "Amorous Goldfish"in havasını andırıyordu. Daktiloyu borç veren adama karşı oldukça sert gibidir:

Kriegsverein'da bir Goldschimdts içini dışını bilirdi her yerin
Küçük Goldschimdtler kadar bilgeydi
Habsburg soyundan gelsin yeter her çocuğa düşkündü
İster gururlu arşidük ister sıradan biri
Onların da kendisini sevdiğinden emindi
Bay Rosenbaum, Rosenfeld
Veya herhangi bir Feld, hariç Shlachtfeld
Köle gibi çalıştılar deli gibi insan toplayarak
Kayzer Karl ve Goldschmidt'i kurtaralım diye.

Koro:
Dedi ki ço-ço-çok daha iyidir
bu lanet mektupları damgalamak
Bir hendekte zıbarmaktan
Çürümüş cesetlerin, boş kovanların arasında
Allah kahretsin bu yeri*[47]
(Kriegsverein: Savaş Derneği -ç.n.)

Sykes ilk bölümü 1917 yılında 20 kasım gibi aldı, ikinci bölüm 16 aralıkta, üçüncü de bundan kısa bir süre sonra kendisine ulaştı. Joyce'ta alışıldık olan son saniye değişiklikler ve eklemeler yine vardı: "Mr. Deasy bir an burnunu iki parmağı arasında esir etti vb. ifadesinde 'esir etti' ifadesini 'kıstırdı' yap lütfen" diye yazdı 22 aralıkta Sykes'a. "Seni böyle sık sık zahmete sokmamın nedeni şu: Elime tesadüfen geçen sonra kitapların arasında, süslerin altında, cebimde ve ilanların arkasında yani hiç olmayacak yerlerde unutacağım kâğıt parçalarına notları yazıyorum."[48] Zaman zaman yazdığı posta kartlarında limerickler olurdu:

* Goldschimdt aslında bir İsviçre vatandaşıydı, bu yüzden de bu güzel maaşlı işiyle askerlikten kaçamadı.

George'lardan bir George vardı David isimli
Meşhurdu gece gündüz beslendiğimiz sözleri
O "ufak tayınlar vereceğim" diye haykırır
Tüm ufak uluslara müjdeyle bağırır
Külhanbeyi Tanrı yarattı dünyayı ama benim onu kurtaracak kişi[49]

Aralarında sürüp giden şakalardan birisi Nora Joyce'un bir türlü mektup yazamayışıydı. Ekimde kocası Sykes'a "Karım her sabah: Mrs. Sykes'a yazmalıyım diyor. Bu yüzden -Noel gelmeden- yazacak. Aralıkta "Karım Mrs. Sykes'a mektup yazma amacıyla harekete geçiyor."[50] Aynı ay içinde daha ciddi bir tona bürünür: "Lütfen hem Mrs. Sykes'a hem de bugün ondan bir kart aldığı Mrs. Bleibtreu'ya karşı suskunluğu için karımın özürlerini iletiniz. Hep hastaydı hatta nevrastani (Sinir zayıflığı -ç.n.) geçirdi burada bu yüzden, az bir olasılık olsa da bir daire bulmak için Z(ürih)'e mi gitsem yoksa pansiyondan ayrılıp bir daire mi bulsam ne yapacağımı bilmiyorum. Buradaki kalışı süresince iyileşmek bir yana kötüledi. Orada hava bozulsaydı geri dönerdik belki ama benim sağlığımın da hesaba katılması gerekiyor."[51] Locarno'da kış ılıman olmayınca Joyce giderek suskunluğa gömüldü. Mektuplarında bir tipiden sonra da depremden söz eder, bu ikincisi ona karar verdirmiş gibidir: "Geçen gece burada bir deprem" diye 12 aralıkta Sykes'a yazar. "Noel'den sonra Zürih'e dönüyoruz"[52]

Ailesini gittiklerinin üzerinden sadece üç ay geçtikten sonra 1918 yılı ocak ayı başlarında Zürih'e geri getirdi. Hemen Claud ve Daisy Sykes'lara bir ziyaret yaptılar hep birlikte. Nora daha önce hiç kimseyle konuşmaktan böyle zevk almadığını itiraf etti: "Daheim' Pansiyon'da Jim benimle tek kelime konuşmadı, ailenin diğer üyeleri de tüberküloz oldu." Kocasının ona yönelik "nevrastani" imasında olduğu gibi "tüberküloz"[53] kelimesi de abartıydı. Universitätstrasse 38 numaralı daireye taşındılar. Joyce eseri *Ulysses*'e daldı yeniden.

İlk bölümler basılabilecek hale getirilmişti. *Sanatçının Portresi*'nde yapmış olduğu gibi bu kitabı da dizi halinde bastırabilme olasılıklarını tartışmak için Miss Weaver ve Pound'la yazışmalara başladı. Miss Weaver sadece istemekle kalmadı, telif hakları için 50 sterlin önerdi. Aralık ve ocak aylarında Joyce girişi meydana getiren üç bölümü Pound'a yolladı, Pound çok sevdi bunları. Birinciyi okuduktan hemen sonra 18 aralıkta Joyce'a yabancıların İngilizcesini taklit ettiği bayatlamış bir mizah duygusuyla şöyle yazdı: "Aa, Bay Joyce sizi lanet kalite bir yazar sayıyorum, benim saydığım budur. Bunu, sizin eserinizi ilgi duyulan bir edebiyat diye sayıyorum. Benden alabilirsiniz, çünkü ben bir yargıcım."[54] Pound o sırada Harriet Monroe'nün,

Poetry'sine verdiği Amerikan desteğini, daha avangard konulara yönelen, asıl olarak nesir basmayı hedeflemiş Margaret Anderson ve Jane Heap'in *Little Review* isimli dergisine çevirmişti. Bu iki kadın da Joyce'la ilgileniyorlardı ama doğrudan onunla ilişki kurmalarına izin verilmiyordu, aracı olarak hareket eden Pound bu tür bir davranış önünde engeldi, daha sonra onların da şikâyetçi olduğu gibi Joyce özel malıymış gibi davranıyordu.[55] Yine de Pound, *Telemachiad* bölümünü şubat ayında onlara gönderince çok sevindiler. Margaret Anderson'ın "Görülebilenin kaçınılmaz kipliği: En azından bu gözlerimin düşüncesi. Burada okuyadurduğum her şeyin, yaklaşan meddin getirdiği deniz canlılarının ve denizkızının..." (N. E. s. 67) diye başlayan *Proteus* bölümünün ilk cümlelerini okumasıyla "Bu bizim elimize geçecek en nefis parça" diye haykırması bir oldu. "Yaşamımızın son çabası olma pahasına bunu basacağız."[56]

Little Review'un 1918 mart sayısında gerçekten de kitabı yayımlamaya başladılar ve dergiyi onun yüzünden geçici olarak karaya oturttukları sansür kayaları arasından soylu biçimde geçirdiler. John Quinn birinci bölümde kullanılan dil karşısında biraz şaşırınca Pound 3 nisanda hararetli bir savunma yazdı: "Birinci bölümle ilgili düşüncelerine katılmıyorum. Annesinin ölümü ve deniz hakkındaki o parçalar eğer, ahlaksızlık ve tiksinti içine gömülmemiş olsalardı böyle güçlü ortaya çıkmayacaklardı. Dördüncü bölümü birkaç gün önce aldığımı ve N. Y'a göndermeden önce yirmi satırı sildiğimi söyleyebilirim. Ayrıca belirtilen satırların aşırı olduğunu düşündüğümden bunları niye sildiğimi de Joyce'a yazdım. Wells'in yaptığı gibi beni tiksindirmiyor o."[57] *Ulysses* kitap halinde yayımlandığında böyle keyfe keder budamaların olmayacağı konusunu karara bağlama dışında yapılan çekişmelere hiç aldırmadı. Yazdıklarının basılıyor olması sonrakileri hazırlamak için ona şevk verdiğinden Joyce hızlı ilerledi. İnsanların kitap hakkında ne düşündüğünü de çok merak ediyordu, örneğin Daisy Sykes sevmiş miydi?[58] Nora'ya bazı bölümler okumuştu ama o dili nahoş bulmuş, onu yüreklendirmemişti.

Çalışmasını bölen güzel bir şey oldu; Zürih opera salonunda çalışan soprano Charlotte Sauermann, şubatın sonuna doğru Joyce'u ziyaret etti. Frolayn Sauermann önceki yıl Jarnach'ın yerine Seefeldstrasse dairesinde kiracı olmuştu. Bir akşam Joyce şarkı söylerken kapıyı çalıp kendini tanıttı ama Jarnach gibi sesten rahatsız olmamış, beğenmişti. "*Ein wunderschöne Stimme*" (Harika bir ses) demişti Nora'ya.[59] Bazen birlikte şarkı söylediler, Charlotte, operada ona iş bulmayı önerdi ama Joyce "Hayır, ben profesyonel olarak şarkı söylemek istemiyorum, bir seferinde denedim, hoşlanmadım." dedi. Bir seferinde de gizemli bir havayla gelip "Mr. Joyce

siyah takım elbiseniz var mı?" diye sordu. "Yok, niçin?" dedi Joyce. "Belki yakında bir tane ihtiyacınız olacak da ondan" dedi, ketumca. "İyi, eğer olursa" kızın neyi kastettiğini anlamayarak "birinden ödünç alırım". Bir iki gün sonra 27 Şubat 1918'de Zürih Eidgenössische Bank müdüründen, bir para meselesiyle ilgili olarak bankaya uğramasını bildiren bir mektup aldı. Zürihli bankacılarla görüşmeye gidildiğinde giyilmesi zorunlu olduğu için Joyce birinden siyah takım elbiseyi ödünç aldı ve gitti. Müdür onu sıcak bir şekilde karşıladıktan sonra "Eserlerinizi çok beğenen ve maddi olarak darboğazda olduğunuzu bilen bankamızın müşterilerinden biri, size bir nevi bağış yapmayı istiyor. Adınıza açılmış 12000 franklık bir krediniz var. Mart'ın birinde başlamak üzere her ay 1000 frank alacaksınız." Joyce'un, kimliğini saklı tutan diğer iyilikseverin verdiğiyle birlikte aylık geliri 1500 franka* ulaşınca gözleri kamaştı.

Müdürü bu haminin kim olduğunu söyletme konusunda ablukaya aldı ama müdür kimliği gizli tutma konusunda kesin emirler almıştı. Joyce bankadan çıkarken Charlotte Sauermann'ın o gizemli sorusunu hatırladı ve onun bilmesi gerektiğini düşündü. Hemen gidip sordu, kız önce reddetti ama Joyce ısrarcı olunca, bu esrarengiz kimsenin 1913'ten beri Zürih'te yaşayan, psikolog Jung'a yüklü bağışlar yapmaktan başka, birçok yazar ve müzisyeni koruyucu kanatları altına almış Mrs. Harold McCormick[60] olduğunu açıkladı. Joyce ziyaret edip, teşekkür etti. McCormick, nezaketle "Senin muazzam bir sanatçı olduğunu biliyorum"[61] dedi.

Başına konan talih kuşunu arkadaşlarından gizlemedi. Ruggiero "Sana söylemiştim" dedi. Artık çıkmayan *International Review*'dan profesör Feilbogen çok mutlu oldu bunu duyunca ve bir zamanlar derginin İngilizce çevirisinden sorumlu Palmer'a "Nasıl iyi bir şey oldu tahmin et: Joyce'a zengin bir kadın ayda 1000 frank bağış yaptı." Palmer çok geçmeden Joyce'la karşılaştı ve bin bir sözle onu kutladı ama bu kez ihtiyatlı davranan Joyce "İyi bir zaman"[62] dedi sadece. Para geldiği zaman hep yaptığı gibi özel dersleri bıraktı ve eskisinden çok daha sık Pfauen Café'de görülmeye başladı.

Joyce'un bahtının açıldığını duyan Claud Sykes, bunu ikiye katlamak için yeni bir planla çıkageldi. İngilizce oyunlar sahneye koyan bir tiyatro grubu kurmaya ne derdi? Başkonsolos böyle bir girişim için yarı resmi bir destek göreceği konusunda onu umutlandırmıştı çünkü Zürih'te İngilizce hariç bütün dillerde oyunlar vardı. Joyce'un yapacak işi çoktu ama böyle sapmaların, disiplinini ciddi anlamda etkileyemeyeceğinden emin olduğundan ayartılmaya hep hazırdı. "Niye olmasın" dedi aklına yatmış gibi. Sykes'ın yapımcı, yönetmen olduğu Joyce'un ise eski bankacı,

* 300$ veya 60£.

eski sinema patronu, eski İrlanda tüvitleri acentesi olarak, onun önerisiyle İngiliz Oyuncuları[63] diye adlandırılan yeni şirketin müdürü olduğu bir ortaklık kurdular. Girişimin başlangıcından itibaren vatansever bir havası vardı; Joyce 1916 ve 1917 yıllarında konsolosluktan orduya hizmet etmek isteyip istemediğini soran, böyle bir durumda sağlık muayenesi yaptırıp bildirmesi gerektiğini söyleyen mektuplar almıştı. Ayrıca Edmund Gosse'nin imasından, Hazine'nin kendisinden bir yükümlülük beklediğine dair bir şeyler sezmişti. Şimdi bunu bu şekilde ödeyeceğini umuyordu. İçinde onu güdüleyen çok daha belirgin niyetler de vardı: Tiyatronun repertuvar listesine girmiş *Sürgünler*'in sahneye konulması gibi. Sykes'ın da içten bir şekilde paylaştığı bir diğer amaç heyecanlı bir yolla para kazanmaktı. Eğer İsviçre'de İngiliz taraftarı kazanma propagandası tutmuş olsaydı bile (ki gerçekte tutmadı) bu çabucak dağılmıştı. Sonunda o bunun yerine İngiliz karşıtı propagandayı harekete geçirdi.

Sykes, ilk oyunun Wilde'ın *Ciddi Olmanın Önemi* olmasını önerdi. Joyce bir İrlandalının oyunuyla başlama planını destekledi. "Bana göre, bir İrlanda çengelli iğnesi bir İngiliz destanından daha önemlidir"[64] dedi. Volta Theatre için 1909'da nasıl ateşlice işe başladıysa aynı coşkuyla bu projeye atıldı. 1930 yılında John Sullivan'ın operada ilerlemesi için de aynı çabayı sergileyecekti. Birkaç profesyonel aktörü küçük ücretlerle işe başlamaya, eğer tiyatro tutarsa bu ücretlerin artacağı şartıyla oynamaya ikna etti. Ondan yeterli derecede İngilizce öğrenmeyi başarsın başarmasın öğrencilerini ve arkadaşlarını da bilet almaya razı etti. Bu çalışmalar sırasında başkonsolos A. Percy Bennett'i de ziyaret etti. Bennett savaş sırasında İngiltere'nin hizmetinde çalışacağını resmi olarak bildirmemiş olduğu için Joyce'tan pek hoşnut değildi. Belki de Joyce'un Feilbogen'in *International Review* isimli tarafsız dergisi için çalışmış olduğundan ve savaşın sonucuna hiç aldırmadığından haberdardı. Joyce'un bu zamanlarda yazmış olduğu "Mr. Dooley"in (1890'ların sonunda Finley Peter Dunne isimli Şikagolu bir gazetecinin yarattığı İrlandalı barmen tipi, aynı zamanda bir mizahçı olan Dunne, bu tiple İngiliz emperyalizmini eleştirir. -ç.n.) Joycevari çeşitlemesini de duymuş olabilirdi.

Dooley'nin Tedbiri

Kimdir o adam tüm centilmen uluslar koştuğunda savaşa
İlk teleferiğe binip akşam yemeğine eve giden koşa koşa
Ve kavununu yerken, gülmekten katılan
Dünyayı yönetenlerin patırtılı bültenlerini okuyan

O Mr. Dooley'dir.
Mr. Dooley,
Ülkemizin görüp göreceği en kıyak adam

"Tasma peşindeler
mangır ve banknota giderler"
Diyor Mr. Dooley oley oley oo.

Kimdir şu komik adam kiliseye gitmeyen
Papa- papaz- rahip yoksulu yüzüstü bıraktı diyen
Öğretti diye sürülerine tüm insan ruhlarını kurtarmanın tek yolunu
Domdom kurşunu deliklerinden olduğunu

O Mr. Dooley'dir.
Mr. Dooley,
Ülkemizin görüp göreceği en uysal adam
"Kim bizi kurtaracak
Şoven İsa'dan"
diye dua eder Mr. Dooley oley oley oo.

Kimdir şu alçakgönüllü filozof kılını bile kıpırdatmayan
Sarı tehlike veya Siyam sorununa kulak tıkayan
İngiliz Gemici'nin yaşam çeşmesinden su olduğuna hiç inanmayan
O meşhur Dağdaki (Sina -ç.n.) Almanların incilini yutmayan

O Mr. Dooley'dir.
Mr. Dooley,
Ülkemizin görüp göreceği en beyinli adam
"Musa'nın laneti
Her ikinizin evine de inşallah"
diye haykırıyor Mr. Dooley oley oley oo.

Kimdir şu uzun çubuğunu yakan neşeli ahmak
En büyük merakı Domesday Book ve ceza kitabına bakmak
Neden acaba kel yargıçlar bağlı yasayla
Beyaz çarşaflara bürünüp o peruğu takmaya

O Mr. Dooley'dir.
Mr. Dooley,
Ülkemizin görüp gereceği en kalite çatlak
"Onlar o tuvaleti
Pontius Pilate'den aldı"
diye düşünüyor Mr. Dooley oley oley oo.

Kimdir şu işi mükemmel yapacağını söyleyen
Gelir vergisi veya köpek besleme ruhsatını önce ödemeden*

* Joyce, Dublin'de 1904'te 3 şilin 6 penilik vergiyi ödemeyi reddetmişti, bunu gururla hatırlardı.[65]

Bir posta pulunu yalarken küçümser gözlerini diken
Kralın imparatorun yüzünü yoksa tekboynuzun burnunu süzen?

O Mr. Dooley'dir.
Mr. Dooley,
Ülkemizin görüp göreceği en şaklaban
"Ah garibim Tomi (İngiliz askeri -ç.n.)
Kıçı nasıl zorda"
diye inler Mr. Dooley oley oley oo.

Kimdir şu sükûnete gömülmüş beyefendi ne Devlete
Ne Nebukadnezar'a ne de proletaryaya köle
Düşünür her bir âdemoğlunun yapacak ne çok şeyi var kendince
Başının çaresine bakmak için yaşam nehrinde

O Mr. Dooley'dir.
Mr. Dooley,
Ülkemizin görüp göreceği en arif yaratık
"Zavallı Avrupa salınarak gidiyor
Mezbahaya giden koyunlar gibi"
diye içini çekiyor Mr. Dooley oley oley oo.[66]

Domesday Book (1086'da Kral William'ın emriyle zenginlerin mülklerini kayda geçiren kitap -ç.n.)

Mr. Dooley'nin anarşizmi Joyce'a özgü olsa bile, savaşın sonucuna karşı kayıtsız tutumu, bazıları İngilizlere karşı kendi savaşını yürüten İrlandalıların ortak tavrıydı. Ama onu İngiliz memurlar arasında popüler yapmak için yazıldığını söylemek zordu. Bu yüzden meslektaşları arasında "Azametli Percy"[67] diye bilinen Bennett her zamanki kibriyle Joyce'a öylesine biriymiş gibi davrandı. Ta ki onun tarafından iğnelenip, çöp sepetine yanlışlıkla atılmış bir şeyi arıyormuş gibi yaparak, sessizliğe gömülüne kadar. Joyce, *Ulysses*'te tamamlayacağı Bennett'i ölümsüzleştirme işlemine başlamakta gecikmedi, onu ve çöp sepetini bir limerick'e şöyle koydu.

Bennett diye bir konsolos insancık
Eşek çeneli ya da katırcık
Ya ağızlık takacak
Ya çöpe başını sokacak
Kalkınca ayağa görevi Senato'da anırmak

Oyuncular için resmi onayı almak için de Bennett'le epey cebelleşti.[68]

Bu arada Sykes oyuncu kadrosunu toparlamaya çalışıyordu. Zürih'te profesyonel aktör sayılıydı, Evelyn Cotton ve bir iki oyuncu dışında kimseyi bulamadı. Önemli buluş Cologne Opera House'ta dört yıl bariton rollerde şarkı söylemiş ama bir oyunda hiç oynamamış, yakışıklı Tristan Rawson oldu. Epey tatlı dil dökülünce sonunda Rawson *Ciddi Olmanın Önemi*'ndeki John Worthing rolünü almayı kabul etti. Kumpanyanın en önde gelen aktörü oldu birden. Sykes, Cecil Palmer'ı da uşak rolü için yazdı, Miss Prism'i oynasın diye de Ethel Turner diye bir kadın buldu. Mrs. Turner üç kez evlenmişti, Joyce aşağıdaki şekilde başlayan bir kafiye yazdı ona:

> İşte bu Turner'dır evirip çeviren
> Altı kocayı ters yüz eden[69]

Henüz başrolü, Algernon Moncrieff'ü üstlenecek biri yoktu ortalıkta. Talihsiz bir anda Joyce, uzun boylu, hatları düzgün Henry Carr adında konsoloslukta gördüğü genç bir adamı aday gösterdi. İskoç Piyade Alayı'ndan çürüğe çıkmış Carr orada küçük bir iş bulmuştu. Sykes Kanada'da bazı amatör oyunlarda oynadığını öğrenince onu denemeye karar verdi.

Provalar nisanda başladı iki hafta kadar sürdü. Artık de Vries olarak maskesi düşmüş olan Jules Martin, Joyce'tan yüz bulduğundan provalardan birine gelip suflör olmayı önerdi ama Sykes akıllı davranıp onu uzaklaştırdı. Joyce Oyuncular'ın nereye doğru gittiklerini yakından takip ediyordu, Zürih'te Joyce'un yaptığı işin pek doğru olmadığını, yani konsolosluğun resmi görüşünü açıkça kabul etmiş olan Carr hariç, tüm oyuncu kadrosuyla arası iyiydi. Özellikle Rawson'la dost oldular. Bir gece eve giderken Rawson da onunla geldi. Yolda sohbet ederek yürürlerken Joyce "Rider Haggard'ın Odyssey hakkındaki kuramını biliyor musun?" diye sorarak konuyu Odyssey'ye getirdi. Rawson bilmiyordu. "Odyssey'nin iki kitabının kayıp olduğunu, bunların Tiresias'ın (*Ulysses*'in başka bir oğul istediğini ve tuzsuz bir ülke ile ilgili olan) iki kehanetini yerine getirmediğini iddia ediyor. Ama ben buna katılmıyorum. Ben bu iki kehanetin yerine geldiğine inanıyorum ama Odyssey'nin yanlış çevrildiğini düşünüyorum. Bir gün bir Joyce teorisi yaratacağım."[70] Belki de içinden Bloom'un başka bir erkek çocuğa sahip olma arzusunu geçiriyor, tuzsuz ülkenin, kendi kitabında İrlanda olacağı düşüncesiyle içi kıpırdıyordu.

Oyun hazırlıkları devam etti. Joyce Pelikanstrasse'deki Theater zu den Kaufleuten'i 29 nisan gecesi için kiraladı. Arkadaşı Ruggiero'ya teşrifatçı olmaya ikna etmek gibi başka işler de yaptı. Profesyonel aktörler 30 frank alırken, amatörler hiçbir şey almayacaktı ama Sykes provalara gelirken en azından tramvay biletlerine harcadıkları

paraları karşılasınlar diye 10 frank verilmesini önerdi ve bu kabul edildi. Carr kendini rolüne verdi hatta yeni bir pantolon, bir şapka ve eldiven de aldı. Rolünü de iyi oynadı, çıkarılan iş bütün olarak bakıldığında küçük çaplı bir zaferdi. Oyunun perde arasında Bennett, Joyce'u kutladı. oyun bitimindeki alkış sırasında Joyce seyirciler arasındaki Broach'a doğru bağırdı: "Hurra İrlanda! Yoksul Wilde İrlandalıydı ben de öyle." Ağırlıklı olarak Joyce'un çabaları sonucu salon doldu ve ortaklar kâr ettiler.

Oyundan hemen sonra bir münakaşa oldu. Joyce oyuncuların amatör-profesyonel oluşlarına göre 10 ve 30 franklık*. zarfları dağıttı. Carr zarfını açtığında önceden kabul etmiş olmasına karşı içinde on frank görünce gücendi, mantıken başarılı performansı için ek bir ücret bekliyordu. Oyuncular için verilen akşam yemeğine katılmadı ve ertesi gün de Sykes'a bu durumu şikâyet etti. Joyce'un zarfı kendisine sanki bir bahşişmiş gibi verdiğini söyledi. Bundan başka yeni giysisine verdiği 150 franklık masrafının da karşılanması gerektiğini iddia etti. Sykes onu sakinleştirdi ama bunları duyan Joyce çok öfkelendi. Sykes tiyatronun "Fransız İsviçresi"nde bir tur için afişe edildiğine dikkati çekerek, meseleleri birkaç gün kendi haline bırakmasını istedi Joyce'tan.

Ama Joyce'un Carr ile olan sıkıntısı aynı gece yeniden depreşti. Sabırlı olacağına dair verdiği sözü unutarak, 1 mayıs sabahı 11.30'da konsolosluğa gitti. Smith ve Gann isimli diğer memurların yanında bilinçli yapılmış bir patavatsızlıkla biletlerin parasını istedi Carr'dan. Carr'a satması için yirmi bilet verilmişti, o zamana kadar 12 biletin parasını teslim etmişti. Joyce'un bu tavrı karşısında sinirlenen Carr, Joyce'a 15 frank verdi ve diğerlerinin parasını henüz alamadığını söyledi. Ardından kostüm parası 150 frankı istedi Joyce'tan. Bunun üzerine Joyce, Carr'ın tabii ki giysiyi sadece bu oyun için yaptırmamış olduğunu, onun oyunda rol almasının bir İngiliz vatandaşı için şeref meselesi olduğunu söyledi. Bu sert cevap artık çok fazlaydı, bağırarak (Joyce'un yasal amaçlarla bu konuşmayı daha sonra tekrar oluşturmasından öğrendiğimiz gibi) "Sen aşağılık birisin. Beni aldattın ve paraları cebine attın. Dolandırıcı herif. Eğer defolup gitmezsen ben seni merdivenlerden aşağı yuvarlarım. Sonra da boynunu koparırım" dedi. Joyce'un avukatının tabiriyle "şerefini incitmiş bu canavarca hakaretler" karşısında bir an dili tutuldu. Sonra kendini toparlayıp "bunun devlet dairesine uygun bir üslup olduğunu sanmıyorum"[71] diyebildi. Bu hadise 1904 haziran ayında, gerçekten yere yıkılmış olduğu diğer olaya götürdü onu.

Olaydan hemen sonra Cecil Palmer'la karşılaştığında öfkeden hâlâ titriyordu.

* 2-6 $, 8 şilin veya 1/4/0 sterlin.

İki mektup yazdı hemen; Palmer'a da gösterdiği mektuplardan biri başkonsolos Bennett'e, diğeri Zürih polisineydi. Birinci mektupta Carr'ın konsolosluktaki görevinden alınmasını istiyordu, ikinci mektup ise Carr'ın tehditlerine karşı polisten koruma talep ediyordu. Ne var ki Cecil Palmer Joyce'un duygudaşı değildi.*[72] Joyce Sykes'a gitti sonra. Anlatılanları dinleyen Sykes hayretlere düştü. Rawson'dan Carr ile meseleyi halletmesini istedi. Onunla görüşmeye giden Rawson, Carr'ın da Joyce'un incitici tavrından dolayı köpürmüş olduğunu söyledi. Başkonsolos, Joyce'un alaylı tabiriyle "o devlet memuru" Bennett, Carr'ın tarafını tutuyordu, Sykes'a açık bir dille eğer Joyce'la işbirliğini sürdürürse Oyuncular için verdiği resmi desteği çekeceğini bildirdi. Arada kalan Sykes, Joyce'la olmayı seçti. Joyce ise Goldschmidt'in avukatı Konrad Bloch'a başvurdu ve Carr'a karşı 3 mayısta iki dava açtırttı. Birinci dava beş biletin parası 25 Frank içindi ki buna Carr 2600-3000 frank† arasında olduğunu iddia ettiği, kumpanyanın net kârından 450 frank alması gerektiğini ileri sürdüğü karşı bir dava açtı. Bu reddedilirse oyunculuk hakkı ve kostüm gideri olarak 300 frank istiyordu. Joyce'un ikinci davası Carr'ın konsolosluk binasındaki hakaretleriyle zedelenen şerefini mahkemeye taşıdı.

Joyce her zaman davacı olmuştu ve bu hadiseyi otoriteyle savaşının başka bir örneği olarak görüyordu. Bu kez otorite onun karşısına İngiliz konsolosluğunda çalışan bir memur olarak çıkmıştı. Bazı zamanlar bu durumu saçma olarak gördüğü de oldu ama iki davayı da sonuna kadar tavizsiz götürdü. Bu mesele Zürih'teki kalışına ayrı bir renk kattı.

---

* Joyce da Palmer'a karşı çoğu kez nazik değildi. Palmer'ın alnı biraz açılmıştı. Joyce Palmer'ın biriyle konuştuğu zaman gözlerinin sessizce "Senin benim saçımla alıp veremediğin ne" diyormuş gibi baktığını söylemişti. Palmer, Mrs. Sykes'ın bir resmini yaptığı zaman Joyce "Aynı Mr. Palmer'a benzemiş" demişti. Resimde kadının alnı olduğundan geniş çizilmiş gibiydi.

† 520-600 dolar, 104-120 sterlin.

1918

> Yine de Boyayan Gün'ün loşluk, koyuluk, alacakaranlık ve karanlıkta nasıl çalıştığını biliyoruz.
>
> *Finnegans Wake* (226)

Joyce'un İngiliz emperyal gücüyle kavgası eğer yeni bir dost araya girmeseydi canını çok daha sıkabilirdi. Bu kimse Byrne sayılmazsa hayatındaki en samimi olduğu arkadaşı haline gelen Frank Budgen'dı. Budgen'la, İngiliz tarzındaki tablolarını Zürih'e sergilemek için getirmiş, Joyce'u bir iki kez görmüş olan Budgen'ın arkadaşı Horace Taylor'ın verdiği bir partide tanışmışlardı. Parti pek iyi başlamamıştı çünkü konsolosluğa yakın bir binada; Danışma Bakanlığında çalışan Budgen'ın başkonsolos tarafından onu gözetleme işiyle gönderildiğini düşünen Joyce ona soğuk davranmıştı. Yemeğin ortalarında rahatlamış, daha sıcak konuşmaya başlamıştı çünkü iyice birbirlerini tanıdıklarında Budgen'a söylediği gibi aniden onun ünlü kriketçi Arthur Shrewsbury'ye ne kadar benzediğini fark etmişti.[1]

Budgen'ın geçmişi de yaklaşımı gibi güven veriyordu. İngiltere'de biraz okula gitmiş sonra denize açılmıştı ama orada kendini, bir sürü felsefe ve edebiyat kitabı okuyarak eğitmişti. Duyarlı, güçlü bir belleği vardı, ilginçtir ki edebiyatta önyargısı yoktu bu yüzden Joyce'un buluşlarını kabul etmekte hiç zorlanmadı. Denizciliği bıraktıktan sonra Paris'te yaşamış, resim yapmayı öğrenirken bir yandan da heykeltıraş August Suter'e modellik yaparak geçimini sağlamıştı. Savaş başlayınca İsviçre vatandaşı olan Suter, Budgen'ı kendisiyle birlikte Zürih'e gelmeye, şansını orada denemeye ikna etmişti.[2] Şansı yeterince yaver gitmiş, Bakanlıkta küçük bir iş bulmuş böylece resim yapmaya devam edebilmişti. En yakın dostu, heykeltıraşın küçük kardeşi Paul'dü, Joyce her ikisini arkadaşları arasına katmada tereddüt etmedi.

Birlikte neşe içinde, kafalarına estikleri gibi davranıyorlardı. Keyfi yerinde olduğunda revaçta olan Bahnhofstrasse'deki akşam çökerken yaptıkları cumartesi yürüyüşünü, örümcek dansı yapıyormuş gibi ellerini kollarını sallayarak bozardı,* bacaklarına oturmuş sıkı pantolon, geniş bir pelerin, küçük bir şapka ve ince baston bir araya gelince etki daha da artıyordu. Ya da kalabalık caddede yürürken birden ortalarında durup, gözlerini kısar Palestrina'nın, Kilise'ye müziği kazandırdığını iddia ettiği Papa

* Gelini Helen Joyce'un ifadesiyle "Likör başına değil ayağına gidiyordu".

Marcellus'a yazdığı ilahiyi mırıldanırdı. (Genç Otto Luening'e besteciler arasında sadece Palestrina ve Schoenberg'le ilgilendiğini söylemişti) Kimi zaman da incillerin birbirine karıştırıldığı gerekçesiyle Matta üzerine yazılmış bir Bach oratoryosuna karşı çıkabilirdi: "Bu Sheakspeare'le Dostoyevski'yi karıştırmak gibi bir şey"[3]

Gerçi bir seferinde Budgen'a *Cyclops* bölümünün ona fütürist gibi görünüp görünmediğini sorsa da dostlarının resim gibi diğer sanatlara olan ilgisini paylaşıyormuş gibi yapmadı.*[4] İçinde söz ve sesin kullanılmadığı bu sanatı aklı pek almadığından Suterlerin arkadaşı ressam Rudolf Maglin'e resimlerinde ne demek istediğini sorunca, tam bir Crocea (İtalyan felsefeci ve liberal, 1866-1952 -ç.n.) taraftarı olan Maglin "Kendi yaşam deneyimimi ifade etmek istiyorum ben" diye yanıtlamıştı. "*Dann werden Sie den Kopf verlieren*" (O zaman kellen gidecek) dedi Joyce hemen.[5] Bir gün de resmi küçümseyişiyle kadınlara karşı saygısızlığını şöyle bir araya getirdi. Paul Suter'e "Bir kadının iyi veya kötü olduğunu neye göre söyleyebilirsin?" diye sordu. Cevap gelmeyince "onu bir resim galerisine götür, resimleri açıkla eğer yellenirse o kadın iyidir"[6] dedi. Heykel sanatında da yaptığı tercihlerle arkadaşlarını eğlendirdi; onları durmadan bir antika dükkânındaki Trinity'nin (Üçleme: Baba oğul kutsal ruh -ç.n.) ağaçtan yapılmış küçük bir heykeline bakmaya götürüyordu; hem Tanrı hem de İsa çok genç görünüyordu bu üçlemede, biraz sakalları vardı, her ikisi de Joyce'u andırıyordu. "Kardeş gibiler" diye işaret edecekti, bu düşünceye biraz şaşırmıştı sanki.[7] Tunç rengine boyanmış, en iğrenç tarzda† boyun ve omuzlarına dolanmış bir kediyle, koltuğa boylu boyunca uzanmış bir kadını temsil eden alçıdan bir heykel satın aldı. İtirazlara aldırmadan, Bloom için model saymak dışında özdeşleştirmeyeceği Trieste-li birinin (tahminen Ettore Schmitz) büyük bir fotoğrafının altına, masanın üzerine koydu. Duvarda ayrıca oturmuş, işaret parmağına bakarken yapılmış Yunan Penelope heykeli vardı. "Ne düşünüyor?" diye sordu Joyce arkadaşlarına. "Kendisine kur yapanları ölçüp biçiyor" dedi Budgen "onlardan hangisini daha kolay yönetilen koca yapacağına karar vermeye çalışıyor." Paul: "Bana göre, şey diyormuş gibi, ona sadece bir hafta daha vereceğim." Joyce: "Bence *Ulysses*'in tipini anımsamaya çalışıyor. Bildiğiniz gibi kaç yıldır uzaktaydı ve o günlerde fotoğraf yoktu."[8] Joyce'un Zürihte en sevdiği heykel Budgen'ın Suter'e modellik yaptığı Uraniabrücke'deki devasa heykeldi. İçinde Budgen'ın de olduğu arkadaş grubuna sık sık geceleyin "Haydi gidip Budgen'ı" görelim deyip hiç de o kadar çalışkan olmayan arkadaşını anadan doğma, elinde çe-

* Muhtemelen 1908'lerde Trieste'de düzenlenen önemli bir fütürizm sergisini görmüştü.

† Paris'teki bir arkadaş, Madam Yasushi Tanaka onun hakkında; "Zevki yoktu sadece dehası vardı." dedi.

kiç uzun sakallı, işçi sınıfının alegorisi olarak tasvir eden heykele götürürdü. Bazen örümcek dansıyla bu heykeli şereflendirirdi.

Budgen'la dostluğu Joyce'un eski neşesini geri getirdi. Birinde, Budgen ve Paul Suter'i, Mrs. McCormick'ten gelen aylık ödemeyi ıslatmak için, Zimmerleuten'e, nehrin sağ kıyısındaki ünlü restorana götürdü. Kapanış saati gelince gitmek istemediler ama üstteki odalar özel bir parti yüzünden doluydu. Restoran sahibi kadına Joyce merdiven sahanlığında bir parti verebilir miyiz diye sordu. Kadın şampanya içmeleri şartıyla bunu kabul etti ve her biri için getirilen şampanyaların parasını hemencecik aldı. Budgen sonunda bu tavra isyan etti ve Joyce en iyi çözümün kadınının da onlara katılması olacağını söyledi. Restoran sahibesi öyle yapınca, çok geçmeden garsonlar, aşçılar, kat görevlileri de katıldılar, hepsi şafak sökene kadar içtiler.

Bir cümbüş de nefret edilen konsolosluğun bürolarından birinin içinde gerçekleşti. Restoranlar kapanmış olduğundan Budgen Joyce ve Suter'i ticaret bölümünün odalarına davet etti, halının üzerine daire şeklinde oturdular. Joyce, Verlaine'nin "*La lune blanchit sur les toits*" ve içinde insanın yağmurun sesini duyabileceğini söylediği "*Il pleut dans mon coeur*"(Yüregime yağmur yağıyor) isimli şiirlerini ezbere okudu. O da kabına sığmaz biri olan Paul Suter okudu:

Les roses étaient toutes rouges
Et les lierres étaient tout noirs

Chére, pour peu que tu te bouges,
Renaissent tous mes désespoirs.

"Bu mükemmel" dedi Joyce. "Bundan daha güzel bir şiir yazılmadı. Yine de merak ediyorum acaba sabah veya akşam hangi saatte, güller koyu kırmızı ve sarmaşıklar simsiyahtır?"[9] Alman şiiri üzerinde pek durmuyordu, sadece tek bir şiir ilgisini çekmişti. Felix Béran'ın yazdığı, bildiği en iyi savaş şiiri:

Des Weibes Klage
Und nun ist kommen er Krieg der Krieg
Und nun ist kommen er Krieg der Krieg
Und nun ist kommen er Krieg der Krieg
Krieg

Nun sind sie alle Soldaten
Nun sind sie alle Soldaten
Nun sind sie alle Soldaten
Soldaten

Soldaten müssen sterben
Soldaten müssen sterben
Soldaten müssen sterben
Sterben müssen sie

Wer wird nun küssen
Wer wird nun küssen
Wer wird nun küssen
Meinen weissen Leib

"Leib" sözcüğü Budgen'ın yazmış olduğu gibi "onu coşturdu. Kırılmamış yekpare kütle içindeki bir vücudun imgesini yaratan bir sesti... Bir heykel nasıl ki bir taş hakkında konuşur onun gibi plastik tek heceden söz ediyordu"*[10] Joyce romantizmin altını oymaktan zevk alırdı. Budgen öylesine "kalpten" söz ettiği bir zaman Joyce "sevginin oturduğu yer daha aşağılardadır bence" yorumunu yaptı. Partinin neşesi arttıkça, denizcilik günlerinden birçok heyamola şarkısı bilen Budgen "The Raughty Tinker"ı söyledi Joyce bu şarkıyı çok sevdi.

Pespaye bir hurdacı vardı
Londra'da otururdu
Yapacak iş bulamazsa
Et baltasını satardı

---

* Joyce şiiri, "Askere Ağıt" başlığıyla İngilizceye çevirdi:

Şimdi savaş çıktı, savaş
Şimdi savaş çıktı, savaş
Şimdi savaş çıktı, savaş
Savaş Savaş

Çünkü askerler de şimdi gidiyor
Çünkü tüm askerler
Askerler hep askerler!
Hepsi Hepsi

Askerlerin ölmesi gerek
Tüm askerlerin
Askerler ve Askerler ve Askerler
Hepsinin ölmesi

Adam kaldı mı şimdi öpmeye
Öpmeye de öpmeye
Ey şu yumuşak bedeni
Senin tatlı yumuşak beyazlığını?[11]

Havya ve lehimle
Balyoz ve testereyle bir de
Cesur yaşlı Donald hepimiz Castlepool'dayız.

Şen bir kocakarı geldi bir gün
Yaşı yüzden üç daha büyüktü
"Sen ki pespaye hurdacısın
Bana da azıcık dokunur musun
Havya ve lehimle
Balyoz ve testereyle bir de
Cesur yaşlı Donald hepimiz Castlepool'dayız.

Suter'in ilginç yorumuyla, bu tür şarkılar bir çeşit ilkel seks eğitimi veriyor olsa da Joyce, şeker yermiş gibi gibi müstehcen kelimelerden zevk alıyordu.[12] Partinin zirvesinde Budgen bir kasanın üzerine çıktı, Joyce halının üzerinde örümcek dansını yaparken o da Hint dansına başladı. Hiçbiri eve nasıl ve saat kaçta gittiklerini hatırlamıyordu. Sabahleyin akşamki rezalet yüzünden Budgen iyi bir haşlama yiyeceğini bekliyordu ama işe gittiğinde partiden en ufak bir iz bile göremedi. Kapıcı onları duymuş, hepsi gittikten sonra da ortalığı temizlemişti. Yalnızca gazeteden makale kesmek için kullanılan iki büyük makas kayıptı. Joyce sorgusuz sualsiz hepsini cebine doldurmuş alıp gitmişti. Kuşkusuz çakırkeyif vaziyette yakında kesmek zorunda kalacağı yazı için kendini hazırlıyordu. Ama konsolosluk daha ne olup bittiğini anlayamadan, Giorgio kayıp eşyaları geri vermek için orada bitti.[13]

Joyce'un Budgen ve Suter'le yaptığı cümbüşler öyle sıklaşmaya başladı ki söylediğine bakılırsa bir gün onların yüzünden Nora'yla kavga etti. Nora kocasını çok içme yönünde ayarttıklarını söylüyordu. Onu çok takdir eden Budgen derhal sorunu tartışmak, Nora'nın da kendilerine katılmasını rica etmek için Joyce'ların evine gitti. O da bunun üzerine Kraliçe Viktorya gibi oturdukları kahveye girdi ve hepsini payladı. Kendilerini savunurlarken, bir de fahişe içeri girince Nora'nın yüzünden düşen bin parça oldu. Derhal ayrılmak istedi oradan ama kafadarlar tatlı tatlı konuşup onu kalmaya ikna ettiler. Bu konferanstan sonra Nora, Budgen ve Suter'e daha sıcak bakmaya başladı onlarla arkadaş olduğunu kabul etti.[14] Bir gece orada olmayan Budgen'a yönelik Joyce'un yazdığı bir şiirin altında Nora'nın ismi de görünür.

Budgen'a, Pespaye Hurdacı
Ah Budgen, ayyaş, ozan ve tuval boyacısı
Eğer bu satırlar bir gün zatı âlinin gözlerine görünürse
Eski Mısır'ın âlem yerlerini düşün kendin
Eğer güzelin kalbi çarpacaksa hiçbir şey fayda etmez

Sen gel tereyağı bulaşmış Ravioli'ye (Bir tür pasta -ç.n.) tövbe et
Zatı âlinin yeteneğinin ana ırmaklarını tıkayan
Çavdar ekmeği, yoğurt ve soğuk suya talim
Boya ve lanetlen. Biz bekleriz. Başla ve bitir.

James Joyce
Ethel Turner
Nora Joyce
W. H. Kerridge[15]

Arkadaşlarını hoş gördüyse bile Nora kocasını hoş görmedi. Bir gün yine içtiğini görünce yüreği kararmış şekilde elyazmalarını yırttığını söyledi. Joyce'un beti benzi attı, elyazmalarını dokunulmamış olarak bulana kadar da tek kelime etmedi.

Genellikle, Budgen ve Suter'in de gözlemlediği gibi Nora, James Joyce'a sanki bir çocukmuş gibi, kitabı da iğrenç bir çocuk oyunuymuş gibi davranıyordu. Bir gün ziyaret için geldiklerinde "Kocam bir roman yazıyor, size diyorum (onun Almancası gibi İngilizcesi zayıf olan Suter'in yararına Almanca devam ederek) *das Buch ist ein Schwein*" dedi. (Bu kitap bir domuzdur)[16] Bunu duyan Joyce hoşgörülü bir şekilde gülerek, *Perl-Romane* isimli duygulara hitap eden, demiryolu büfelerinde satılan bir dergiyi gösterip "Benim karımın okuduğu budur işte" dedi. Başka bir sefer Budgen'a şunu anlattı: "Dün gece misafir geldi bizim eve, İrlanda zekâsı ve mizahı hakkında sohbet ettik. Bu sabah karım bana dedi ki: Bu İrlanda zekâsı ve mizahı denen şey nedir? Bundan bahseden bir kitap var mı evde? Bir iki sayfa okumak isterdim." [17] Yazılarına karşı ondaki bu inanılmaz kayıtsızlık hatta hoşlanmayış karşısında Joyce hep çok şaşırmıştı. Nora'ya has özelliği arkadaşı Budgen'a şu sözlerle açıkladı: "Sen benim kendime özgü bir kişiliğim olduğunu anlamışsındır. Benim yanıma gelen, beni bilen herkesin üzerinde bir etkim vardır, onlar benim arkadaşlarımdır. Ama karımın kişiliği benim etkimi geçirmez."[18]

Nora, belki de tam bu nedenden Joyce'a uygundu. Mümkün olduğu kadar nazik bir şekilde kocasının istikrarsız yaşamına katlanmış, yalnızca onun zayıflıklarını azaltmaya çaba harcamıştı. Joyce ona ve çocuklarına son derece bağlıydı. Özellikle, şımartmaya eğilimli olduğu Lucia'yı çok seviyordu. Nora onu daha sert yetiştirmeye çalıştı, gerekli olduğunda Lucia veya Giorgio'nun kıçına şaplak indirmekte tereddüt etmedi. Ama Clongowes'ta Peder Daly'nin eline vurduğu cetvelleri hiç unutmamış olan Joyce iki çocuğunu da hiç cezalandırmadı. "Çocuklar cezayla değil, sevgiyle eğitilmeliler"[19] dedi.

Giorgio uzun boylu yakışıklı bir delikanlı oluyordu artık. İki mil yüzme yarışında

da birinci olmuş bir şampiyondu. Şarkı söylemek konusunda da yetenekli olduğunu göstermişti. Eve konuk çağırdığında Joyce "Erken gelirsen, Giorgio'dan şarkı dinleyebilirsin"[20] derdi. Babasının Verdi'yi sevmesinden etkilenen Giorgio *Il Travatore* ve *Rigoletto*'dan şarkılar söylerdi. Bir gün Joyce Sykes'a "Sen içeri girdiğinde oğlum ne yapıyordu?" diye sordu. "Okuyordu" dedi Sykes "Benim oğlum kitapla hayret!" dedi Joyce. Giorgio Vahşi Batı hikâyeleri kadar iyi olacak bir şey yazamayacağını söyledi babasına.

Okul arkadaşları Giorgio'yla iyi geçindiler. Bazıları (ki içlerinde Walter Ackermann[21] isimli daha sonra ünlü bir pilot olacak biri de vardı.) onu "İngiliz" diye çağırıyor, öfkelenen Giorgio da kesin bir dille İngiliz değil İrlandalı olduğunu söylüyordu. Onlara babasının bir yazar olduğunu söylemişti. Hangi kitapları yazdıklarını sorduklarında, babasının beş yıldır bir kitap üzerinde çalıştığını, bitirmek için de daha on yıla ihtiyacı olduğunu anlatmıştı. Babasının nasıl para kazandığını merak ettiler. Giorgio hiç para kalmadığında babasının İngiltere'ye yazdığını bir lorttan birkaç yüz sterlin geldiğini söyleyerek bunu cevapladı.

Bir gün Ackermann'la bir başka çocuğu evlerine davet etti. Gerçek bir yazarın nasıl bir yerde yaşadıklarını görmeye can atıyorlardı. Ne yazık ki hayal kırıklığına uğradılar çünkü tıpatıp kendi dairelerine benziyordu, duvarda ne tüfekler ne de kılıçlar asılıydı. Bu yetmezmiş gibi kendi evlerindeki gibi pişen yemeklerin kokusu geliyordu. Nora Joyce, kibar bir şekilde onları içeri buyur etti, Giorgio da piyano çalıp şarkı söyledi. Tam dışarı çıkıyorlardı ki onların gözüne "tamamen kara" görünen bir adam gördüler koridorda. Siyah bir ceket giymiş, siyah keçi sakal bırakmıştı, dik taranmış saçları da siyahtı. Tokalaşırken, kapkalın gözlük camlarının ardından koyu gözleriyle onlara baktı. Bu sabit bakışlara daha fazla katlanamadıklarından, yapabildikleri kadar terbiyeli-hızlı bir kalkış yaptılar, merdivenlerden inerlerken Giorgio'nun babasının aynı şeytana benzediğine kanaat getirdiler. Resmin ayrıntıları doğru olmamakla birlikte, izlenim oldukça gerçeğe yakın olmalıydı çünkü Joyce'ların bir ev sahibesi ona "Herr Şeytan" demişti.

Budgen ve Suter'le birçok şey hakkında konuşmasına karşın Joyce dönüp dolaşıp sözü yazdığı kitaba getirirdi. Nora onların canını sıktığı için Joyce'a çıkıştı ama sıkılmadıklarını görünce bu eserin içinde bir şey olduğunu hissetmeye başladı. Özellikle Budgen, Joyce'un sırdaşı oldu, Joyce hiçbir şey unutmayan arkadaşının belleğinden çok yararlandı. İkinci buluşmalarında, Budgen'ın söylediği gibi Joyce ona Odyssey'i temel alan ama modern bir insanın yaşamdaki on sekiz saatini anlatan bir kitap yazdığından söz etti. Ayrıntılı bir şekilde Borach'a da anlatmak zorunda kaldığı gibi kah-

ramanının kat be kat özelliklerini Budgen'a da anlatacaktı. "Çok okumuş gibisiniz Mr. Budgen" dedi. "Şimdiye kadar okuduğunuz yazarlar içinde, dört dörtlük tam bir karakter var mı anlatılan?" Budgen'ın İsa'yı aday göstermesine karşılık "O bekârdı, hiçbir kadınla yaşamamıştı. Bir kadınla yaşamak erkeğin yapmak zorunda olduğu en zor şeylerden biridir. O bu deneyimden hiç geçmedi" dedi.

"Faust'a ne dersin" diye sordu Budgen. "Ya da Hamlet?"

"Faust" dedi Joyce "tam bir insan olmaktan çok uzak, hatta insan bile değil. O yaşlı mı genç mi? Evi, ailesi nerede? Bilmiyoruz. O tam olamaz çünkü hiç yalnız değil. Mephistopheles durmadan peşinde, sağında solundadır. Durmadan onu görürüz, hepsi o."

"Senin edebiyattaki eksiksiz insanın zannederim, *Ulysses*."

"Evet" dedi Joyce. "Yaşsız Faust bir insan değildir. Hamlet'ten bahsettin. Hamlet bir insanoğlu ama sadece bir evlat. Ulysses Laertes'in oğlu ama Telemachus'un babasıdır, Penelope'nin kocası, Clypso'nun sevgilisi, Truva savaşında Yunan savaşçıların ordusunda bir nefer ve Ithaca Kralı'dır. Birçok denemeye tabi tutulur ama hepsinden bilgeliği ve cesaretiyle kurtulur. Onun hizmetten kaçmak için deli taklidi yapan bir asker kaçağı olduğunu da unutma. Hiç silaha sarılmayıp Truva'ya gitmeyebilirdi ama asker toplayan Yunan çavuş da çok zekiydi o toprağı sabanıyla sürerken küçük Telemachus'u sabanın önüne koydu. Ama iş savaşa gelince, vicdani retçi bu kez *jusqu'au-boutist* (aşırı uç) haline gelir. Diğerleri kuşatmayı bırakıp geri dönmeyi istediklerinde o Truva düşene kadar kalma konusunda ısrarcı olur." Joyce sonra şöyle devam etti: "Başka bir şey daha var, Ulysses'in tarihi Truva savaşı bitince sona ermez. Diğer Yunan kahramanlar huzur içinde yaşamak için vatanlarına geri döndüklerinde o yeni başlar." Joyce gülerek devam etti burada "Sonra, Avrupa'nın ilk beyefendisi odur. Genç prensesle buluşmak için çıplak yürürken vücudunda kabuk bağlamış yaralar vardı, cinsel organını ona göstermedi. O bir mucittir aynı zamanda. Tank onun icadıdır. Ağaç veya demir kutu, hiç fark etmez. Hepsi silahlı savaşçıları taşıyan kabuklardır."

"Tam bir adamla ne demek istiyorsun?" diye sordu Budgen. "Örneğin bir heykeltıraş üç boyutlu bir insan figürü yapıyor o zaman o insan dört dörtlük, ama ideallik anlamında eksiksiz olması zorunlu değil. İnsan vücutlarının hiçbiri kusursuz değildir, bir biçimde sınırlıdır, insan varlıkları da öyle. Şimdi senin Ulysses'ine dönersek..."

"Her ikisi o" dedi Joyce. "Ben onu her taraftan görüyorum bu yüzden o senin

heykeltıraşının figürü anlamında dört dörtlüktür. Ama aynı zamanda tam bir insan-iyi bir insandır."[22]

Suter ve Bugden'la yaptığı daha sonraki konuşmalarda sıradan insanın tüm kusurları onda da olduğundan *Ulysses*'in bir Tanrı olmadığını ama merhametli olduğunu vurguladı. Suter daha iyi anlasın diye Almanca olarak "*Ulysses* 'gut' değil 'gutmütig'dir. (Tanrı değil, nazik -ç.n.) Bloom da aynıdır. Eğer bayağı rezilce bir şey yaparsa bunu bilir ve der ki 'Ah tıpkı bir eşek gibi davrandım'"[23]

Kahramanının tipini ilan ettikten sonra Joyce kitapta nasıl bir teknik ve uslama yöntemi kullanacağını Budgen'a öğretmeye devam eti. Bir roman yazmak, içinde geçmesi gereken tüm unsurları kullanarak beste yapmak gibiydi. Ama insan akorları veya motifleri yazı içine nasıl yerleştirebilir? Joyce kendi sorusuna kendi cevap verdi: "Bir adam bir bölümde böbrek yiyebilir, diğerinde böbrek hastalığından acı çekebilir, bir başka bölümde arkadaşlarından biri böbreğine tekme yiyebilir."[24] Diğer şeylerin yanında kitabını insan vücudunun bir epiği olarak ilan etti. Her bir bölümü bir organ yönetecekti. Beden ruh ayrımını önlemek onların, köklü birlikteliğini gözler önüne sermek için, aklın betimleme gücünü bazı özel bedensel işlevlerin etkisi altında sergiliyordu. Örneğin Bloom'un öğlen yemeğine giderken "Molly'nin bacakları balıketi" düşüncesini aktarır. "Günün başka bir zamanında" dedi Bloom "aynı düşünceyi yiyecek düşünmeksizin ifade etmiş olabilirdi." Joyce birçok noktada, ilgilenmeyi hep reddettiği yeni psikanalize yaklaşıyordu. "Nedir bu bilinçdışıyla ilgili koparılan yaygara?" diye sordu Pfauen'de bir akşam Budgen'a. "Ya bilincin gizemi? Bunun hakkında ne biliyorlar?"[25] Ama Budgen'ın rüyalarını tuttuğu deftere derin ilgi göstererek kısmen kendini yalanladı; Joyce'un yorumları Freud etkisi taşıyordu. Budgen'a 1916'da saklamış olduğu, içinde Nora'nın rüyalarına yaptığı yorumların olduğu rüya kitabından söz etmedi.

1) Tiyatroda bir gösteride
   Shakespeare'in yeni bulunmuş bir oyunu.
   Shakespeare de orada.
   Oyunda iki hayalet var.
   Lucia'nın korkabileceğinden korkuyorum.

Yorum: Ben belki bu rüyanın arkasındayım. Şu "yeni keşif" benim Hamlet'teki hayalet teorimle ilişkili, aleni heyecan o teorinin veya benim kendi oyunumun basılmasıyla ilişkili.*

* Joyce'un teorisine göre iki hayalet bizzat Shakespeare'in kendisinin oynadığı bir karakter olan

Elizabeth çağı giysileri içindeki Shakespeare'in orada var olması figürü, şöhret iması (ölümünün üç yüzüncü yıldönümü) onunki kesin, benimki o kadar kesin değil. Lucia adına korku (kendisinin de biraz) ya aklımın, sanatımın gelecekteki gelişme seyrinin veya sanatımın sınır tanımaz gezintilerinin yasak bölgeye girişinin hayatına rahatsızlık getirebileceğinden duyulan korkudur.

2) Bir tepenin üzerinde yalnız başına uzanmış yatarken
gümüş renkli inek sürüsü
Aşk yapmaktan söz eden bir inek.
Bir dağ suyu
Eileen görünüyor
İnek aşkından ölür.

Yorum: Gümüşün ona kaliteli bir metal gibi gelmesi (ayarı düşük bir altın gibi değil) geleneksel fikirlerden kurtuluşu gösterir, onun (Nora'nın -ç.n.) dişi bir hayvanla aşk yapma düşüncesinden tiksinmeme gerçeğiyle bu kurtuluş daha güçlü bir hal alır. İnek sıcak vücutlu, yumuşak derili ve parlaktır çünkü kendi kadın anlayışındaki kıymetli (Prezioso?) (kıymetlilik anlamına gelen Preciousness'la çağrışımı düşünüyor olabilir Joyce. -ç.n.) unsurların bunlar olmasını bekliyor. İtalyanca vacca (inek -ç.n.) kelimesinin uysal huylarla çağrışım içinde olduğu iması yakın veya muhtemelen daha uzak, İrlanda'nın şiirde kullanılan eski ismi "Silk of the Kine" (İneklerin İpeği -ç.n.) ile ilişkilidir. Burada boynuzla yaralanma veya hamilelik korkusu yoktur. Her bir tecrübe yaşamın bir parçası, böylece kabul edilmeli. Eileen yalnızca kadınların kadınlara taşıyabileceği o haberleri götüren bir ulak olarak görünür rüyada. Pırıl pırıl akan gümüş dağ kaynağı, kıymetli ve yabani bir unsur olarak getirdiği, gizemli haberin romantik müziğidir. İneğin aşktan ölmesi eski bir hikâyedir. Onun tüm âşıkları ölmekle görevlidir, vücudun ölümü, gençliğin ölümü, mesafenin ölümü, sürgünün veya sadece belleğinin aydınlattığı bir umutsuzluğun ölümü.

3) Prezioso ağlıyor.
Sokakta onun yanından geçip gidiyorum.
"*Dublinliler*" kitabım onun elinde.

Yorum: *Tutto é sciolto* [Bellini'nin *La Sonnambula*'sından] motifi yine sahnede. Yaralamak istediği konu -onun tarafından kendisine çevrildi: Sanatta kendimi öz-

ölü kralınki ve Shakespeare'in oğlu Hamnet'in hayaletvari temsili Prens Hamlet olabilirdi. Daha ayrıntılı bir açıklama için bkz: Ellmann, The Consciousness of Joyce s. 52-59, 70-71.

gürleştirdiğim motiften o hayatta kendini kurtaramıyor. Yine acı çeken, yaşlanan bir âşık. Yanından geçip gitmemden şikâyet etmesi (tam ters okunması gerekir) birincide mümkün, ikincide ise neredeyse imkânsız görünen her iki duruma göre farklı. Kendisini hediye etme suretiyle iki adamın dostluğunu birleştirmesinin imkânsız olmasına yönelik gizli bir hayal kırıklığıdır.

4) Tamamen giyinmiş vaziyette büyükannesinin bahçesinde boşaltımda.
Kız kardeşi Mary, sevgilisine bekle diyor.
Âşığın yüzü mosmor.
Saçı bigudiler içinde
Kafası kel.
Garip bir evin önünde oturuyor.
Artık yaşlanmaya başlamış bir kadın da var
Kadın bacaklarını açıyor
Vajinası kılsız
Georgie sigara içerek geçiyor.
Öfke.
Kadın onun peşinden eve giriyor.
Eileen ve Stannie sigara içme yüzünden tartışıyorlar
Kadın öfkeli tiz bir çığlık atıyor.
Aşığı akşam yemeğine çıkmayı umuyor onunla."[26]

Joyce'un yaptığı veya düşündüğü her şey bir biçimde kitabına girmiş görünüyordu. Heykeltıraş August Suter, aralarında geçen konuşmaları, Joyce'un dostlarını sanki denek taşlarıymış gibi yönettiğini görünce çok rahatsız olmuştu. Budgen ve Paul Suter bunu fark etmediler veya fark etmişseler bile aldırmadılar. Bazen minyatür bir don (külot kelimesini hiç benimsedi) gösterip arkadaşlarını eğlendirirdi. Bu iç çamaşırının tıpkı Bloom'da olduğu gibi onun üzerinde de büyüleyici bir etkisi vardı.† Arkadaşları eğlensin diye eşcinsel bir şairi (Siegfried Lang) iki parmağını o minyatür dona sokup şanssız şaire doğru yürüterek utandırdı. Başka bir arkadaş Daniel Hummel'a bir se-

---

* Joyce buna bir yorum getirmez, ama travestilik, koprofili (pis şeylerden cinsel haz duyma -ç.n.) ve boynuzlanma gibi o anda Bloom ve yaratıcısının aklını meşgul eden şeyleri çağrıştırır.

† Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses* kitabını yazarken Joyce ondan "Le Manteau de Tanit"ye yani kadın donlarına "Yoğun ciddiyet, saygı, dikkat, tarihi duygu, feraset, belgesel doğruluk, alıntılanacak âlimlik, tatlı bir insafla" yaklaşmasını istedi.[27]

ferinde "İnsanlar bazen bana bir hayvana benzermiş gibi gelirler. Budgen Kunduz'a benziyor mesela" dedi. "Peki, ben?" diye sordu Hummel. "Ben seni hep buzağı olarak görmüşümdür" diye merhametsizce yanıtladı Joyce. "Çok teşekkürler kendin için hazırladığın bir hayvan da var mı?" "Evet, geyik"[28] Kendisini bir kez daha, *Cyclops* bölümünün sonunda komik bir şekilde Bloom'un peşinde gösterilen, izlenilen av gibi düşünüyordu.

Neredeyse her gün bir sorunu veya çözümünü bulması gereken bir konusu vardı. Suter'e Çarpışan Kayalar arasında güvenle uçan, Argonaut (*Yunan mit. Argo gemisinde "Altın Pöstekiyi" elde etmek için Argo gemisinde Yason'un idaresi altında seyahat eden kahramanlardan biri. -ç.n.) güvercini için bir benzeşim bulmuş olduğunu bildirdi; Kuzey ve Güney duvarları arasında başarıyla yüzecek şekilde Liffey'ye Bloom tarafından fırlatılan el ilanıydı. Denizkızlarının balık gibi kuyruklarını, bu giysi parçaları tezgâhın altında kalıp görünmediğinden kadın sakilerin giydikleri kirli gömlek ve ayakkabılarıyla eşdeğer tuttu. Budgen'a müzikte kesin ses belirlemeye karşılık diğer duyulardan hangisini kullanabileceğini sordu. Budgen resimdeki değer duyusunu önerdi ama Joyce bunun edilgen olmadığını söyleyerek reddetti. O zaman Budgen çay tadıcılığını önerdi, Joyce hoşlandı "Muhtemelen bunu kullanacağım"[29] dedi. Ama *Sirens* bölümünde Budgen'ın işaret ettiği gibi, dilinden tek bir kelime anlamadığı halde Molly Bloom'un laternacı çocuğu idrak etmesini kullandı. Bloom bunu "Doğal yetenek" diyerek yorumlar. *Sirens* bölümü için Joyce Philipp Jarnach'ı bir gün sirenlerle (mitolojide denizkızı anlamına gelen bu kelime aynı zamanda çok güzel kadınları ve canavar düdüğünü anlatmakta da kullanılır -ç.n.) ilgili olarak Akdeniz kayalarında yaşayanlardan, fabrikalarda bulunanlara kadar sorguya çekti.[30] Budgen'a sorduğu "Senin aklına gelen bir fikirden ne kadar yararlanabildiğimi fark ettin mi?"[31] sorusunun da gösterdiği gibi genellikle arkadaşından, kendi hayal gücünü tahrik edecek kadar doğru yanıtlar beklemiyordu. *Ulysses*'in malzemesi tamamen insan yaşamı olduğundan karşılaştığı her insan bir otoriteydi, Joyce küçük notlar almak için cüzdanında kâğıt parçaları, ceplerinde küçük defterler taşıyordu. Bunların önünü arkasını doldurduğu zaman, çapraz yazmaya başlıyordu. Evde bir büyüteçle yazdığı bu küçük notları, genellikle ne yazmış olduğunun bir iması yeterli olduğundan temize çekebiliyordu.

Hiçbir zaman vazgeçemediği takıntısı gerçeğe sadakatti. Bunun onun için ne kadar önemli olduğunu bir gün Budgen'a* ve Suter'e şu hikâyeyle anlattı: "Bir gün bir

* Budgen bu olayı son derece ilginç kitabı *James Joyce and the Making of Ulysses*'te anlatıyor. (1934, 1960 tekrar basım, 1972 yeni basım)

Alman kadın beni görmeye geldi. Kadın bir yazar, kitabı hakkında benim fikrimi almak istiyordu ama bana kaldığı otelin kapıcısına bunu göstermiş olduğunu söyledi. Ne dedi diye sordum. Bir yere itiraz etti kitabımda, kahramanım ormana gidiyor âşık olduğu kızın bir madalyasını buluyor, onu yerden alıp sevgiyle öpüyor, bu sahneye dedi. Ama bu çok hoş ve dokunaklı bir motif gibi geldi bana, acaba kapıcı niye itiraz etti diye sordum. Kahramanın madalyonu bulup öpmesinde sorun yok ona göre de ama yeniyle toprağını temizlemesi gerekiyormuş öpmeden önce, bana öyle söyledi"

"Sen ne dedin kadına peki "diye sordu arkadaşları Joyce'a.

"Ben de ona şunu dedim, demek istedim, o otel görevlisine geri git, onun bütün tavsiyelerine uy. O adam dedim muhteşem bir eleştirmen. Onun sana söyleyemeyeceği bir şeyi ben de sana söyleyemem." [32]

Joyce akşamdan kalmış olmasına aldırmadan her gün yorulmak bilmeden kitabı üzerinde çalışıyordu, aynı zamanda İngiliz Oyuncuları'nın başarılarını da aklında tutmaya devam ediyordu. Konsolosluğun düşmanlığı arttıkça onların var olmasını, dağılmadan kalmalarını çok arzuluyordu. Mayısta Sykes ilk başarılarını, Chesterton'ın *Magic* (*Büyü*) isimli oyununu da sahneye koyarak ikiye katlamaya hazırlandı. Biri İngiliz biri Amerikalı iki yeni aktör buldu ama provalar başladıktan sonra ikisi de bıraktılar. Konsolosluk bu girişimin İngiliz ve Amerikan çıkarlarına aşırı zararlı olduğunu açıkça ilan etmişti. Sykes boyun eğmedi, küçük bir tiyatro şirketi için yeterli olabilecek üçlü bir ilan bastırdı. Oyunlar Barrie'nin *The Twelve Pound Look*, (*On İki Sterlinlik Bakış*) Synge'in *Denize Giden Atlılar* ve Shaw'un *The Dark Lady of the Sonnets* (*Sonelerin Esmer Kadını*) olacaktı. Joyce, Barrie'yle hiç ilgilenmemişti, Shaw'u bir şarlatan olarak görüyordu.[33] Synge'nin oyununa gelince, trajedinin özüne yönelik Paris'teyken on altı yıl önce yapmış olduğu itiraz performans için yazmış olduğu program notuna bile girmişti: "Böyle kısa bir trajedi olur mu şüphelerim var ama (Aristo'nun da bazı kuşkular beslemiş olduğu bir konu) eğer zavallı Aran'dan gelen bu kısa sahne trajik bir şairin eseri olmasa, kulak ve yürek insanı ciddi şekilde yanıltabilirdi." Synge'nin oyunuyla özellikle ilgileniyordu çünkü Nora'yı da küçük bir rol oynamaya ikna edebilmişti. Daha önce hiç tiyatro yapmamış olduğundan başlangıçta çok ürkekti ama güçlü Galway aksanı, gür kontralto sesiyle gittikçe kendine güveni arttı. Joyce diğer aktörleri de onun şivesini taklit ettirerek, Aran konuşmasının vurgularıyla çalıştırdı. Oyunun reklamını da üzerine aldı. Başkalarına olduğu gibi Borach'a da oyuna gelmesi için şunları yazdı: "Je vous envoie un autre programme, que j'ai arrangé j'ai un peu d'énergie n'estce pas? Malheureusement la caisse est basse comme les valeurs des

empires (pardon!) républiques centrales TOUT POUR L'ART!"*[34]

Üç oyun için hazırlıklar ilerlerken Joyce'un iritisi yeniden nüksetti bu kez her iki gözde olduğundan neredeyse hiçbir şey yapamaz hale geldi. Önceki yıl geçirdiği glokom ameliyatı bunun nüksetmesini önleyememişti. Aslında hasta olmak için çok kötü bir zamandı, çektiği acı yüzünden 25 Mayıs 1918'de İngiltere'de Richards ve ABD'de Huebsch tarafından yayımlanan *Sürgünler*'e sevinemedi bile. 8 haziranda ön duruşması istenir hale gelen Carr mevzusuna daha çok sinirlendi. Carr'ın avukatı Zürih'teki Norveçli konsolos yardımcısı Dr. Gerogre Wettstein'i Joyce tanıyordu çünkü 1918 şubatında ona çevirmenlik yapmıştı. Wettstein müvekkilinin, eğer Joyce giysinin parasını karşılarsa davadan vazgeçme niyetinde olduğunu söyledi. Carr Joyce'a "aşağılık" veya "dolandırıcı" dememişti. Joyce davadan vazgeçmedi. Başkonsolos Bennett bu arada boş durmayıp, taciz eder bir halde Sykes'a 11 ve 22 haziranda orduya yazılmaya hazır olup olmadığını sordu. Joyce'un avukatı Konrad Bloch 14 haziranda mahkemeye içinde Bennett, Smith ve Gann gibi isimlerin olduğu şahitliğe çağrılabilecek tanıkların listesini yolladı. Bir sonraki hamleyi konsolosluk yaptı: Eğer reddederse kara listeye alınacağını ima eden bir tonla yazılmış, askerlik görevine gönüllü olmasını çok kati bir şekilde söyleyen bir mektup aldı. Joyce aynı mektubu tersçe yazılmış bir notla gerisin geri yolladı: "James Joyce B. M.(British Majesty -ç.n.) Baş Konsolos'a şikâyetlerini sunar ve kendisine yanlışlıkla gönderilmiş belgeyi geri gönderir."[35] Bu hareketi daha sonra şöyle anlatacaktı: "1918 yılı temmuz ayında çok hasta bir halde, kör olma tehlikesi içinde yatarken Bay Konsolos Bennett, onunla birlikte cinayet işlemem† için bana taahhütlü bir davetiye mektubu gönderdi. Eğer bunu reddedersem beni cezalandırmakla tehdit ediyordu. Saygılı sözcükler kullanarak bu belgenin hizmetine girmeyi reddettim."[36] İngilizlere karşı öfkesi sınır tanımaz hale geldi. Alman hücumunu övdü, okuduğu *Neue Zürcher Zeitung* isimli Müttefikleri destekleyen gazeteyi almayı bırakıp Alman Yanlısı *Zürcher Post* almaya başladı, İngilizlerin İrlanda'da zorluklarla karşılaşmasından zevk aldığını yüksek sesle ifade ediyordu.[37]

Üçlü afiş Pfauen Theater'da 17 haziranda,[38] Nora'nın parlak oyunuyla sunulduğu zaman meseleler unutuldu, oyuncular bir puan daha kazandı. Konsolosluk memurları oyunu boykot etmişlerdi, bundan bir şey çıkaramadıkları için de yeni bir şey yapa-

---

* Ben sana hazırladığım diğer programı yolluyorum. Biraz enerjim var, değil mi? Ne yazık ki para kasası, orta Avrupa imparatorluklarının (pardon) cumhuriyetlerinin bonoları gibi düşük değerde. Her şey sanat için!

† Trieste'de savaş süresince tarafsız kalacağına ilişkin Avusturyalı memurlara vermiş olduğu sözü bozma zorunluluğuna bir gönderme.

rak varlıklarını hissettirdiler. Bennett, Wettstein aracılığıyla mahkemeye, 1 temmuzda, Joyce'un kendi ismini sırf kişisel garez yüzünden tanıklar arasında gösterdiğini, çünkü kendisinin o olay esnasında orada olmadığını bildirdi. Bu iddia tabii ki doğru değildi. Dört gün sonra Bennett, Smith ve Gann konsolosluk memurlarının sorguya çekilmekten muaf olduklarını iddia ederek mahkemeye çıkmayı reddettiler. Diplomatik dokunulmazlık açısından değil (ki böyle bir şey yoktu) biletlerin satışı yardım ve propaganda amaçlı olduğundan bu konsolosluk tasarrufunda olan bir şeydi. İddia dayanaksızdı ama mahkeme karar vermeyerek meseleyi incelenmesi amacıyla Bern'deki bakanlığa gönderdi. Sonunda Bennet'e karşı bir karar çıktı. Bu arada Carr'ın ödünç aldığı biletlerle ilgili olan birinci duruşmanın tarihi 8 temmuz olarak belirlendi ama doktor raporuyla da belgelenen şiddetli iritis nöbeti yüzünden Joyce erteleme istedi. Yine de hastalık, bir hafta sonra Charles Pusey adında yeni buldukları bir Algernon'la Lozan, Cenova, Montreux ve Interlaken'de turneye çıkmış olan İngiliz Oyuncuları'yla Lozan'a gidebilecek kadar geriledi. Göz sorunu 29 temmuzda geçici olarak ortadan kalktı ama ekim ve kasımda tekrarladı.

Iritis ağrıları izin verdiği müddetçe *Little Review*'a bölüm bölüm göndermeye uğraşarak *Ulysses* üzerinde çalışmayı sürdürdü. Sürdürebildiği düzenlilik aşağıdaki tablodan da görülebilir:

Bölüm		Tamamlanma Tarihi	Yayım Tarihi
I	*Telemachus*	Sykes'a 1917 Kasım'da	1918 Mart
II	*Nestor*	Sykes'a 1917 Aralık'ta	1918 Nisan
III	*Proteus*	Sykes'a 1917 Aralık'ta*	1918 Mayıs
IV	*Calypso*	1918 Mart ayında Pound'a	1918 Haziran
V	*Lotus-Eaters*	1918 Nisan (?)	1918 Temmuz
VI	*Hades*	1918 Mayıs ayında Pound'a	1918 Eylül
VII	*Aeolus*	1918 Ağustos ayında Pound'a	1918 Ekim
VIII	*Lestrygonians*	1918 25 Ekim'de Pound'a	1919 Ocak-Şubat-Mart
IX	*Scylla and Charybdis*	1918 Ekim -1919 Şubat†	1919 Nisan-Mayıs
X	*Wandering Rocks*	1919 Şubat ayında Pound'a	1919 Haziran-Temmuz
XI	*Sirens*	1919 Haziran	1919 Ağustos-Eylül

* Herbert Gorman, Trieste'den ayrılmadan önce Joyce'un "buğdayın âlâsı" (40 [49]) ifadesine kadar ilerlemiş olduğunu söyler.[39]

† John Quinn'e sattığı Joyce'un elyazmasındaki Scylla and Charybdis'in sonuna düşülmüş bir notta "*Ulysses*'in birinci bölümünün sonu, Yılbaşı Gecesi, 1918" yazar.

XII	*Cyclops*		1919 Kasım, 1920 Mart
XIII	*Nausicaa*	1919 sonbahar, Zürih'te başladı Budgen'a 1920 Şubat veya Mart'ta gön.	1920, Nisan-Ağustos
XIV	*Oxen of the Sun*	1919 Ekim ayında Pound'a, sonra 18 Mayıs 1921'de yeniden yazıldı	1920 Eylül-Aralık
XV	*Circe*	1921 Nisan ayında Pound'a gön. 1920 Haziran-1920 Aralık aras. yazıldı	
XVI	Eumaeus	1921 Şubat	
XVII	*Ithaca*	1921 Şubat-Ekim	
XVIII	*Penelope*	1921 Ocak veya Şubat -Ekim (Ithaca'dan önce)*	

Little Review postanenin açabileceği soruşturma tehdidi yaklaştığı halde *Ulysses*'i yayımlamayı sürdürdü. Kitap ses getiriyordu ve kimi zaman bundan dergilerde söz ediliyordu. *Athenaeum*'un 4 Temmuz 1919 sayısına Yeats'in yeni bir kitabı hakkında yazan T. S. Eliot "Edepsizlik ve bencillik muazzam bir şekilde haklı gösteriliyor Mr. James Joyce'un son eserinde" diye söz etti. Edepsizliği fark edenlerden biri de Pound olduğundan Joyce'u, kitapta geçen Bloom'un yellenmesi gibi diğer tartışılır unsurları çıkarmaya ikna etmeye çalıştı. 1918 Hayırlı Cuma tarihli bir mektupta yasa adamlarına yönelik bazı uydurmalar yapılması gerektiğinden söz edip "Belki hiçbir şeyin çıkarılmadığı bir metin daha sonra Yunanca veya Bulgarca çeviride basılabilir" umudunu da eklemeyi ihmal etmedi. Joyce'un kendi deyimiyle "arsthetic" (aesthetic üzerine arse ile yapılan bir kelime oyunu -ç.n.) takıntısından endişe ediyordu ama yine de Bloom önu coşturuyordu. 22 Kasım 1918'de "Bloom harika bir adam, sen böylece az çok otobiyografik olarak Stephen'ı yarattıktan sonra devam edebilip ikinci bir karakter yaratabilir mi diye bana soran eleştirmenlere de müthiş bir cevap verdin..."[40] diye yazdı.

Londra'da Miss Weaver *Egoist*'te dizi şeklinde yayımlanabilsin diye bölümleri dizgiye koyacak bir matbaacı aramayı sürdürdü ama şansı pek yaver gitmedi; yalnızca birkaç bölümü (II, III, VI ve X. bölümler) dizmeye ikna olan bir matbaacıyı 1919 yılı başında bulabildi. Pinker üzerinden Joyce'a 1918 mart ayında *Ulysses*'i kitap olarak basmayı arzu ettiğini bildirmişti, Joyce 20 Mart'ta yazdığı cevapta "birden fazla anlamda bunun bir Yunan hediyesi (kötü amaçla verilen hediye, Truva atı gibi

* Bu tablo aslen incelik gösterip burada kullanmama izin veren A. Walton Litz'e aittir.

-ç.n.) olduğundan emin olduğum halde" demesine karşın mutlu oldu. Daha alışıldık bir yöntemle kitabı bastırma olasılığı 1918 haziranında bir daha belirdi. Roger Fry, Miss Weaver'a Leonard ve Virginia Woolf'a uğrayıp, onları yeni kurdukları yayınevi Hogart Press adıyla kitabı basmaya ikna etmesini önerdi. Virginia Woolf günlüğüne, "tamamen edepsiz" bir kitap için gelmiş Miss Weaver'ın "yün eldivenli" misyonerlere benzeyen ciddi görüntüsüyle hiç uyuşmadığını not etmişti.* Woolflar, okudukları ilk dört bölüm bayağı ilgilerini çekmiş olduğu halde, elle işleyen baskı makineleriyle iki yılı alacağını bu yüzden kitabı basamayacaklarını söylediler. Gerçekte kitap onlara, ziyaretlerine gelen Katherine Mansfield elyazmasına göz atıp, oradan buradan alayla bahsederken birden "ama bu kitapta bir şey var, sanırım edebiyat tarihinde önemli bir rol oynaması gereken bir sahne" dese de "edepsiz"[42] gelmiş gibidir.

Joyce basında hakkında iyi şeyler çıkan *Sürgünler*'in sahneye konulacağına dair umudunu yitirmemişti. Arthur Clutton-Brock, 25 Temmuz 1918'de *Times Literary Supplement*'te uzun övgü dolu bir yazı yazarak, Stage Society'nin oyunu sahneye koymasını önerdi ama dernek bir türlü bunu yapmayı beceremedi. Joyce daha sonra oyunun kabul edilmesini önlediği için[43] Bernard Shaw'u suçladı ama görünüşe göre doğrudan bir kanıt yoktu elinde.† Desmond McCarthy *New Statesman*'da 21 eylülde oyun hakkında iyi şeyler yazdı, Joyce'un arkadaşı Silvio Benco, Triste'deki *Umana* gazetesinde 6 temmuzda lehinde bir yazı kaleme aldı. Yeni bir yandaş ortaya çıktı. *Sürgünler*'e büyük ilgi gösteren Stefan Zweig'dı bu.‡ Alman çevirmen Hannah von

---

* Bu bölüm ona okunduğunda Miss Weaver "yün eldivenin nesi varmış?" dedi ters ters.[41]

† Bernard Shaw, Sylvia Beach'e gönderdiği (şimdi Teksas'ta) 22 Ocak 1950 tarihli bir notta bunun sorumluluğunu almayı kesin bir dille reddetti:

Joyce ilk oyunu *Sürgünler*'le ilgili olarak yanlış bilgilendirilmiş. Oyun hiçbir zaman Stage Society (Tiyatro Derneği -ç.n.) tarafından sahneye konulmayacaktı. Oyunu Dernek'e yollamış onlar da okuyayım diye bana gönderdiler. Bakar bakmaz genç bir yeteneğin kaleminden çıktığını saptadım ama o zaman tabu olarak söz edilemez, halen de öyle birkaç sözcük içerdiğinden ve geçerli olan Stage Society'nin edepsiz oyunları gerçekleştirmek için var olduğu inancıyla çarpışmayı zorunlu kıldığından ağza alınamaz sözcüklerin kalemle çizilmesi gerektiğini rapor ettim. Ben hiçbir zaman bütün oyunun müstehcen olduğunu söylemedim. Zannederim o eserinden ahlakça aykırı olabilecek şeylerin çıkarılmasına izin vermedi. Her neyse *Sürgünler* sahneye konulmadı.

Joyce'la hiç yüz yüze gelmedim. Finnegan's (aynen) Wake'i deşifre edecek zamanım da hiç olmadı.

G. Bernard Shaw.

‡ Rüschlikon bei Zürih
Hotel Belvoir 12 Eylül 1918

Sevgili Beyefendi, kitabınız elime çok iyi bir anda geçti, bu günlerde yeni bir kitabımı bitir-

Mettal'i bulup, oyunu Münih'te sahneye koymada da yardımcı olabilecek Zweig, Joyce'a şöyle yazdı:

Dublin'de bir tiyatro grubu 1918'in sonunda oyunu sahneleyecek gibiydi ama plan boşa gitti. İngiliz Oyuncuları'na gelirsek, Richard Rowan rolünü oynayacak adamları yoktu. Joyce Sykes'a önerdi ama Sykes hem başrol oynayıp hem, yönetemeyeceğini söyledi. Sykes da ona önerdi aynı rolü ama Joyce da reddetti.[45] Kendini, oyunda halkının önünde göstermeyi istemeyecek kadar kahramanla çok yakın bulmuş olmalıdır. Bir gün Paul Suter'e oyundaki Bertha karakterini sadakatsiz bulup bulmadığını sordu, Joyce'un, vereceği cevapla yakından ilgilendiğini sezdiğinden Su-

---

miştim ve aklım yeni izlenimler için boştu, tam bu sırada gelen eseriniz (iki gecede bitirdim) benim için muazzam bir sanatsal vahiy oldu. Eğer ne kadar minnettar olduğumu size tam anlatamıyorsam beni bağışlayın: İngilizcede hemen hemen sizin Almancadaki durumunuzla aynıyım, mükemmel okuyorum hatta dildeki incelikleri fark edecek kadar gelişmiş bir zevkim var ama birkaç yıldır hiç pratik yapamadım. Duygularımı fikirlerimi, ona sahip olmadan öğrenmiş bir bilimadamı gibi anlattığım için birazcık mahcubum. Bu yüzden sizinle şahsen tanışmayı çok isterdim ve eğer mümkünse diğer kitaplarınızdan da haberdar olmak. Ne yazık ki şu an için posta servisini kullanamıyorum, İngilizceye çevrilen benim iki kitabım da (Verharen üzerine yazdığım, Constoble&Comp, Londra 1914 ve Verlaine üzerine olan, New York 1912) ne yazık ki elimde değil hatta bu savaş sırasında onları buraya getirme olasılığı olup olmadığını bile bilmiyorum. Tüm kış boyunca burada, Rüschlikon'da kalmaya niyetliyim ama salı günü Cenevre gölüne on beş günlük bir gezi yapacağım, zamanım daha da kıt bir hale gelmeden önce, mümkün olduğu kadar çabuk sizi görmekten çok mutlu olacağım ama sanırım tam ayrılırken alelacele bir görüşmeyi siz de istemezsiniz. Kitabınız beni çok etkiledi Alman sahnelerinde yapabileceğim her şeyi yapacağım: Savaştan sonra birinci sınıf bir tiyatroda hemen bir çevirinin yapılacağından eminim. Yolculuğumdan sonra hepsini konuşuruz. Kitabınızı size geri (isteyerek değil çok üzülerek) yolluyorum ve sizinle tanışma şansını bulacağımı umuyorum. Arzu ederseniz ben Zürih'e gelirim veya dilerseniz daha uzak ve sessiz olan benim yerime gelebilirsiniz. Çok teşekkürler ve selamlar.

Saygılarımla.
Stefan Zweig[44]

The World of Yesterday (New York, 1943) isimli yaşam öyküsünün 276.sayfasında Zweig, Joyce hakkında duyarlı biçimde şu tespitleri yapmıştı: Hırçın olma eğilimindeydi ve zannederim ki o rahat olmama duygusu iç fırtınaları ve verimliliği ortaya çıkaracak gücü meydana getiriyordu. Dublin'e, İngiltere'ye ve kimi insanlara karşı küskünlüğü dinamik bir enerji haline dönüştü, yalnızca edebi üretim şeklinde ortaya çıktı. Ama kendi haşinliğinden hoşlanıyor görünüyordu, onu neşeli veya gülerken hiç görmedim. Bana hep yoğun, kasvetli bir güce sahipmiş gibi geldi, sokakta gördüğüm zaman ince dudakları hep sıkıca kapalı, sanki kesin bir hedefe yönelmiş gibi hızlı hızlı yürüyordu. Varlığındaki savunmacı iç tecridin, bizim konuşmalarımızdan çok daha olumlu olduğunu duyumsadım. Tam da bu adamın biricik, çağımızın dünyasına göktaşı gibi düşmüş, hiçbir şeye benzemeyen kitabı yazdığını duyduğumda hiç şaşırmadım."

ter cevap vermekten kaçındı.[46] Nora Joyce da bu belirsizlikten acı çekiyordu. Frank Budgen'a bir gün gözyaşları içinde gizlice "Jim bunun hakkında yazacak malzemesi olsun diye benim başka erkeklerle gitmemi istiyor"[47] diyecekti. Karılığa yakışır bu görevde onun ümidini boşa çıkarmış gibiydi. Ancak yine de Locarno'dan yazdığı bir mektupta "sevgili boynuzlu kocam"[48] diyecek kadar onu hoş görmüştü. Bu da bir zamanlar ifade edilemeyecek kadar hassas olduğu bir konuda artık onu kızdırmak için kullanılan evlilik şakası haline geldiğini gösteriyordu.

Oyuncular, halen İngiltere'de yasak olan Shaw'un *Mrs. Warren's Profession* (*Bayan Warren'ın Mesleği*) isimli ikinci oyunu sunarak sonbahar sezonunu başlattılar. 30 eylülde olan bu gösterinin ardından, Joyce'un Carr'a karşı açtığı yasal savaşın ilk duruşması geldi ve 15 ekimde dava kolayca kazanıldı. Biletlere karşılık Joyce'un ileri sürdüğü 25 frankın ödenmesini mahkeme de uygun görürken, Carr'ın maaş ve masraflarının ödenmesi karşı talebini, hiçbir şey almasa bile oynamayı kabul ettiği ve giysilerinin sahne kostümleri olmadığını daha sonra da giyilebilecek sıradan elbiseler olduğu gerekçesiyle reddetti. Carr yaklaşık 40 franklık mahkeme masraflarını ödemek zorunda kaldığı gibi, Joyce'a çıkardığı sorunlar ve açtığı masraflar nedeniyle 60 frank ödemek zorunda kaldı.[49] Joyce bu zaferi "Tipperary" ezgisiyle söylenmiş bir şarkıyla kutladı.

*BK Edebi Değildir**

Bir gün Yaşlı Zürih'e geldi bir İrlandalı
Pek sıkıcıydı şehir düşündü piyes oynasam mı
Böylece Almancılar epey kızdırılırdı
Ama kabadayı İngiliz öne sürdü Oscar Wilde'ı.

Koro:
Ah, BK edebi değil
İşçileri de düzenbaz
BK'nun edebi diye bildiği
Ayakkabı sepeti
Tüm masrafları ödedik
Tanıktır Alicenap İsviçre Halkı
Ama lanetleneceğiz iyice ödemezsek
Nefer Carr'ın cakalı tumanını†

* BK: Başkonsolos

† Carr aslında bir asker olduğu halde subay sanılmasına ses çıkarmıyordu, bu yergi buna bir göndermedir.

Oyun bittiği zaman Carr kuduruş dansına başladı
Yirmi papel isterim onlara, işte şu çıtkırıldım pantolonlara
Hemen mangizimizi verin yoksa yoldaş Bennett ve ben ikimiz
Özgürlük aşığıyız, pis boyunlarınızı acımadan bükeriz

Koro: Önceki gibi
Beyazın kara olduğunu kanıtlayalım diye Kuzeyli bir avukat tuttular
İngiliz bayrağına sarılmışken İsviçre'de patronluk arar
Mahkemeye gittiler, edi ile büdü gibi döndüler
Peşlerinden pantolon da yuvarlandı, Yargıçlar gülmekten öldüler

Koro:
Ah, BK edebi değil
İşçileri de düzenbaz
BK'nun edebi diye bildiği
Bir ayakkabı sepeti
O halde elveda boksör Bennett
Sana da hoşça kal Kanısıcak Carr,
Eğer atının terkisine bir dilenci koyarsan
Nerede olduğunu bile bilemez

Joyce ne durumda olduğunu birinci duruşmadan altı gün sonra Georges Borach'a daha ciddi biçimde şöyle açıkladı. 21 Ekim 1918'de ona "Bir sanatçı olarak, politik uyuma hiç önem vermiyorum. Şunu düşün: "Rönesans İtalyası" bize en muazzam sanatçıları verdi. Talmud bir konu üzerinde şunu söyler: Biz Yahudiler zeytin gibiyizdir, ezildiğimiz zaman, yeşilliğimizin yükü altında çöktüğümüzde en iyi şeyimizi veririz. Maddi zafer ruhsal üstünlüğün ölümüdür. Bugün biz Eski Yunanlılarda en kültürlü ulusu buluruz. Yunan devleti ortadan kalkmasaydı Yunanlılar ne olurdu? Sömürgeciler ve tüccarlar." şeklinde yazarak açıklamaya şöyle devam etti: "Bir sanatçı olarak bütün devletlere karşıyım. Kuşkusuz onu tanımam da gerekir çünkü yaptığım her işte onun kurumlarıyla temasa geçiyorum. Devlet içmerkezcil insan dışmerkezcildir. O nedenden aralarında sonsuz bir mücadele doğar. Tabii ki kralı ve çocuklarını öldürmek için bir tiyatroya rastgele bomba atan bir devrimcinin yaptığı eylemi onaylayamam. Diğer yandan bu devletler dünyayı kana boğmaktan daha iyi bir şey yaptılar mı?"[50]

Carr'a karşı verilen kararla cesaretleri artmış, Joyce'un zafer şarkısıyla da neşesini bulmuş İngiliz Oyuncuları daha önemsiz bir düzeyde Sykes'ın seçtiği Joyce'un ticari olduğunu düşündüğü Stanley Houghton'ın *Hindle Wakes* adlı oyunun provalarına başladı. Ama davetsiz bir misafir gibi gelen savaş Zürih'in sahne yaşamına bile zorla

girdi. 11 kasımdaki Ateşkes imzalanmadan önce Alman devrimi İsviçre'ye yayıldı ve genel greve neden oldu. Kantonal hükümet Zürih'i bazı bölgelere ayırıp, Zürihlileri sevmeyen, düzeni güç kullanarak sağlayacak dağ birliklerini buralara yerleştirdi. Mrs. Turner'in evinde genellikle provalarını yapan İngiliz Oyuncuları her gece şüpheli nöbetçilerin önünden geçmek zorunda kalıyorlardı. Şehirdeki düzensizlik, oyuncu kadrosundan bir kişinin ölümüne neden olan grip salgını piyesin gösteri tarihini 3 aralığa kadar erteledi ve para kaybına neden oldu. Joyce'un aklına sadece İngilizce bilen seyirciler yerine, çok dilli izleyicinin ilgisini çekecek yeni bir çare geldi; İtalyanca, Fransızca ve İngilizce olmak üzere üç kısa oyun sahneye koymayı önerdi. Felice Cavallotti'nin *Il Cantico dei Cantici* isimli oyununda bazı amatör İtalyan oyuncuları çalıştırdı, Théâtre-Français of Zürih'ten iki aktör, Banville'in *Le Baiser* isimli oyununu, İngiliz Oyuncuları da Browning'in *Bir Balkonda*'sını seçti. Gösteri 11 Aralık 1918'de gerçekleşti, Browning'in oyunu için perde kalktıktan hemen sonra Joyce, Giovanni Stefano'nun şarkısı "*Amente Tradito*"yu söyledi, arkadaşı Ruggiero Joyce'un kendisine önce ödünç sonra temelli verdiği gitarla ona eşlik etti.[51]

Bu arada Joyce, Başbakan Lloyd George'a Başkonsolos Bennett'le arasındaki anlaşmazlıkta yardım etmesi için bir mektup göndermişti. Başbakanlık sekreteri 10 Ekim 1918 tarihli kibar ama ne dediği pek belli olmayan cevapta Oyuncular'a başarılar dilediğini bildirdi. Bunun üzerine Joyce 30 kasımda Bern'deki İngiliz Bakanı Sir Horace Rumbold'a yazarak Oyuncular'ın 1 mayıstan beri Bennett tarafından boykot edildiği şikâyetinde bulundu. Kibar bir dille "Majestelerinin vatandaşlarından en küçüğünün bile hakkı ve ayrıcalığı olan koruma ve şiddet tehdidinden doğan tazminat"[52] talep etti ama bundan da bir şey çıkmadı. Carr'a karşı açılan ikinci dava kötü başladı, Carr İsviçre'den ayrılmıştı, Joyce'un gösterdiği kanıtlar havada kaldı. 6 aralıkta Joyce'un avukatı ertesi gün başlayacak olan ön duruşmanın mahkemeden olası bir çözüm sağlamak için ertelenmesini istedi ama Wettstein davanın görülmesinde ısrarcı oldu. Smith, Carr'ın sözü geçen kelimelerden herhangi birini sarf ettiğini duymadığını söyledi. Sykes kavganın Joyce'un anlattığı gibi olduğuna şahitlik etti ama kendisinin bizzat orada olmadığını da kabul etmek zorunda kaldı. Rawson, Carr'ın kendisine Joyce'u konsolosluktan çıkarma emri verdiğini söyledi ama bunu yaparken özellikle hangi sözleri kullandığını belirtmedi. Dava Joyce açısından bu duruşmada oldukça zayıf göründüğünden avukat ümidini yitirdi, davayı düşürmek istedi, Joyce bunu kabul etmedi.[53]

Öte yandan konsoloslukla yaptığı at üzerindeki mızrak savaşının İngiliz Oyuncuları'na zararlı olduğunu kabul etti ve kendileri konsoloslukla bir şekilde uzla-

şabilsin diye onların arasından ayrıldı. Ama şansları dönmüştü bir kere. Yeni müdür tiyatroyu iyi yönetemedi, konsoloslukla barışma da gerçekleşmedi. Parasal sıkıntılar da artmaya başladı. Belki Joyce'un ilgisi de tamamen ayrı bir yöne bu anda kaymıştı.

1918-1919

MARTHA

(Kalınpeçeli, boynunda kırmızı bir yular, elinde bir *Irish Times* nüshası parmağını uzatarak serzenişte bulunur) Henry! Leopold! Leopold! Linonel, yitirdiğim sen! namusumu temizle...(peçesinin ardında hüngür hüngür ağlayarak) Sözünden döndün. Benim asıl adım Peggy Griffin. Pek mutsuz olduğunu yazmıştı mektubunda. Seni, Bective Rugbi Takımı'nda bek oynayan ağabeyime şikâyet edeceğim, kalpsiz hercai.

Ulysses (456 [583] [N. E. s. 504])

1918 aralık ayı başlarında Joyce Universitätstrasse 29 numaralı evinin* penceresinden dışarı bakarken, bitişikteki dairede sifonu çeken bir kadın gördü.[1] Bu onda hep erotik uyarılmalara yol açan bir sahneydi.† Bir iki gün sonra eve giderken aynı genç kadının önünde yürüdüğünü fark etti. Başını dik tutmuş, azıcık aksayarak yürüyordu. Binaya girmek için dönünce kadının yüzünü gördü, kendi yüzü de -kadının daha sonra dikkatlice fark ettiği gibi- "*mit grösstem Erstaunen*"‡[2] aydınlandı. Çünkü Joyce, tanıştıklarında kadına da anlattığı gibi 1898'de İrlanda Denizi sahilinde eteklerini yukarı toplamış kızı gördüğünü sanmıştı bir an için. Onun için dünyevi güzellik hayali olan, beden ve ruh arasında hiçbir ayrım gözetmeyen yaşam sanatına onu çağıran bir pagan Meryem olan o kızı. Kadının o kıza benzemesi -kuşkusuz ki değildi- Joyce'un üzerinde tılsımlı bir etkide bulunmuş olabilirdi. Tesadüflere olan tutkusu şimdi de bu kadın için bir tutkuyu körüklemişti. Duyguları ne kadar bu romanın gereklerinden çıkmış, romanı aşka ne kadar özlem duymuştu, bunları cevaplamasa da olurdu.

Zamanını onu izleyerek geçiriyordu -Kadın, Universitätstrasse'nin çaprazına düşen Culmannstrasse 6 numarada oturuyordu. Onun varlığından haberdardı ama farkında değilmiş gibi yapıyordu. Joyce artık bunu bildirmenin zamanının geldiğini düşünüyordu. Bir gün Fransızca (Almancasından daha iyi olduğundan) ondan haberi yokmuş gibi yapmamasını isteyen ateşli bir mektup gönderdi. Mektupta adını bile bilmediğini ama on altı yıl önce İrlanda'da gördüğü kıza şaşırtıcı derecede benzediğini

---

* Ekim 1918'de bu eve taşınmıştı.

† Earwicker'ın Phoenix Park'taki suçu "su döken" kızları gözetlemek olarak işaret edilir.

‡ Büyük bir şaşkınlıkla.

ona söyledi. Olmayabileceği halde onu bir Yahudi gibi sayarsa kızmayacağını umut ediyordu çünkü her şeyden öte İsa, Yahudi bir annenin rahmine düşmüştü. Kendisine gelince bir yazardı, yaşamının en esaslı anındaydı: Dante'nin *İlahi Komedya*'ya başladığı, Shakespeare'in *Sonelerin Esmer Kadını*'yla sevdaya düştüğü aynı yaştaydı. Mutsuzdu, onu görmeliydi.[3] Böylece Joyce'un hayatında duygusal bir ağızla ifade edilmiş olsa da komik bir ruh haline oturan bir dönem başladı.

Gördüğü genç kadın hayatında karşısına çıkacak iki Fleischmann'dan biri olan Marthe Fleischmann adında bir İsviçreliydi. Marthe anne tarafından Bernli aristokrat bir sülaleden geliyor, bu soylu yanla övünüyordu. Babası sıradan, orta sınıf bir ailedendi. Babası yüzünden soyluluk bağlarının kesildiğini anımsadığında rahatsız olurdu. Joyce'la karşılaşmalarından birkaç yıl önce bir dizi romantik olay sonucu, Rudolf Hiltpold isimli bir mühendisin metresi olmuştu. İlişki bir *sächselüte* günü filizlenmişti. Kız, revaçta olan *Kämbelzunft*'un (Deve Loncası) başında ata binmiş vaziyette gelen Hiltpold'u tanımadan Bahnhofstrasse'deki azametli töreni izliyordu. Hiltpold kırmızı güllerden derlenmiş bir buket taşıyordu, Marthe'yi gördüğü zaman, güzel bir kıza bir veya iki gül fırlatma âdetini bozup, iltifat olsun diye bütün buketi fırlattı. Kız ertesi yılın festivaline kadar onu bir daha görmedi. Bu kez balkondan töreni seyreden Marthe önünden geçen adamı yalnız başına loncasına yetişmeye çalışırken gördü. O da kızı fark edince atından indi onunla konuştu, birbirlerine mektuplar gönderdiler, daha yakınlarda başka adamla nişanını bozmuştu ve Hiltpold'un bitişiğindeki dairede oturuyordu. Daha sonra aynı daireye taşındı.[4]

Marthe çalışmıyordu. Zamanını sigara içerek, romantik romanlar okuyarak ve tabii ki süslenip püslenerek geçiriyordu. Kibirli, kibarlık taslayan bir hali vardı. Joyce'un da aykırı bir yaşamı olduğunu fark edince ona bir mektup gönderdi ve böylece Nora ve Hiltpold'tan gizlenen bir yazışma başladı. Joyce'un kıza karşı tavrı garip ve sır dolu bir istisna dışında en romantik geleneği ifade ediyordu: Mektuplarını imzalarken James Joyce isminde Latin e'ler yerine Yunan e'leri kullanıyordu. Mahkemede olası bir el yazısı testinde yararlı olabileceğini düşündüğü için bu harf değişikliğini yapmış olamazdı, yazışmaya kendisini tamamen vermediğini gösteren küçük bir işaretten çok daha fazla bir şey olmalıydı, aynı zamanda kendi sersemliğiyle eğleniyordu belki. *Ulysses*'te Marthe Fleischmann, Bloom'un uzaktan göz süzdüğü aksak Gerty MacDowell'ın kısmen de Bloom'un mektup arkadaşı, -(Joyce'un vurguladığı gibi Bloom'un ona yazarken mutlaka Yunan e'si kullandığı) Martha Clifford'ın prototiplerinden biridir. Joyce bu heyecan dalgasına kapılmayı biraz saçma bulmakla birlikte yine de kendini tutmadı.

Joyce'un bu ilişkideki -eğer adı konulmamış bir bağa bu isim verilebilirse- ruh hali, nostalji, kendine acıma ve hınzırlık karışımı bir şeydi. Burada anılan ilk iki duygusunu Bahnhofstrasse (1917'de glokom yüzünden acı çektiği cadde) isimli şiirinde kısa bir süre önce dile getirmişti. Şiir yaşlanma sürecini; gözlerindeki rahatsızlık, gençliğin ve körpe aşkın bir daha yerine gelmesinin olanaksızlığını âlicenap bir tarzda dışa vuruyordu:

Bahnhofstrasse

(O. Ç. s. 69)
Benimle alay eden gözler göstermede
Gitmem gereken yolu gün dönümünde

Külrengi yolun mor işaretleri
Buluşan ve ikizleşen yıldızları

Ah günah yıldızı! Istırap yıldızı!
Delidolu gençlik dönmez artık geri

Edinilmedi henüz ihtiyar yürek bilgeliği de
Tanımak için alay eden işaretleri benimle

Fräulein Fleischmann, Trieste'deki Signorina Popper'ın görevini üstlenen kadın değildi ama selefinde olmayan bir özelliğe yaklaşılabilme meziyetine sahip görünüyordu.

Joyce yapabildiği kadar kadını izlemeye devam ediyordu. Kumsaldaki Gerty'yi izleyen Bloom gibi, kadın evde gezdikçe onu süzüp duruyordu. Onu görmek için yalvaran ikinci mektubun ardından, kendisine yakışan bir cilveyle kadın bunu kabul etti. Marthe seyredilmeyi seviyor, öncelikleri sonuçlara tercih ediyordu bu yüzden Hiltpold kadını kendi dairesinde tutarken aynı zamanda başka kadınları da metres tutuyordu. Marthe, Joyce'la yaşadığı gizli aşk macerasını "*eine Platonische Liebe*"[5] (Platonik bir aşk) diye hep yumuşattı. Bloom ve Martha Clifford arasındaki benzer ilişki de bu Nausicaa'nın arzuyu elde etmeyi değil onu tahrik etmeyi tercih ettiğini ima eder. Joyce konuşmayı kadın iç çamaşırlarının ne kadar iç gıcıklayıcı olduğuna getirdi, Marthe daha sonra yine buluşmayı isteyecek kadar ilgili göründü ona. Pek uzağa gidecek gibi görünmüyorlardı: Hiltpold uyanık, Marthe çok nazlı, Joyce tutuk ve hastaydı. Marthe'yle olan ilişki 9 Aralık 1918'den 28 Mart 1919'a (*Sürgünler*'in Almanca çevirisini ona verdiği tarih)[6] kadar aklını kurcaladı ama bir âşıktan çok seyirciydi hem de pek sağlıklı göremeyen bir seyirci.* Esrarengiz, tut-

* Giacomo Joyce'ta yazdığı gibi seyretmeden zevk almıyor değildi Joyce: "Gözleri düşüncelerimi

kulu onu kollarına alacak tercihen Sami kökenli esmer bir kadına duyduğu arzu yeniden filizleniyordu.

Doğum günü 2 Şubat 1919'da Joyce, o güne denk düşen Candlemas'ı kutlamak için garip bir tören hazırladı. Marthe Fleischmann'a *Oda Müziği*'nin bir nüshasını zaten göndermiş ve pencereden kadının sıkılarak mektup zarfını aldığını, okumak için yukarı çıktığını görmüştü. Etkilendi. Ona başka bir mektup daha yazıp sanki cinsel yaklaşımı içine bir parça mariolatry katmak ister gibi (mariolatry: Bakire Meryem'e aşırı tapınma -ç.n.) tarih olarak *Marias Lichtmesse*'yi yazdı. (Marias Lichtmesse şubat ayı boyunca Meryem adına yapılan dini etkinlikler -ç.n.) 2 şubat öğleden sonra onunla buluşabileceğini yazdı kadın. O gün erkenden Joyce, Rudolf Goldschmidt'e uğradı ve Yahudilerin Hanukah festivalinde yaktıkları, Marthe'nin soyuna tam uygun olduğunu düşündüğü güzel tören şamdanını ondan ödünç istedi. Frank Budgen'ın resim atölyesine getirdi şamdanı ve aynı gün Marthe'nin geleceğini haber verdi.

Arkadaşının, sadakatsizliğine yardım etmeye vicdanının el vermediğini görünce Joyce sert bir tonda: "Bu konuda kendimi sınırlasaydım ruhsal bir ölüm olurdu benim için"[7] dedi. Ruh katili olmaktansa Budgen razı olmayı yeğledi. Başka hazırlıklar da yapılması gerekiyordu. Budgen'ın resimleri güzel bir dekordu ama eksik olan şey geniş kalçalı çıplak bir resimdi. Ressam oracıkta bir karakalem yapıverdi. Joyce bu durum için küçük isimleri kullanmaktan korkma huyunu da yeneceğini söyledi, onlar senli benli "Jim" ve "Frank" olmalıydılar aksi takdirde arkadaşı hakkında Joyce'tan çok şey duyan Marthe onların resmiyeti karşısında şaşırabilirdi.

Marthe geldi. Joyce mumları görünüşe bakılırsa kadın resimleri daha iyi görebilsin diye yakmıştı ama asıl niyeti birleştirici töreniyle kadını izlemekti. Gördüğü şeylere hayran olmuştu ve Budgen'ın hatırladığı gibi Joyce çıplak resme dikkatini çekince sitemlice güldü. Sonunda eve götürdü onu. Sonraki gece Budgen'la buluştular ona ne yaptığını "Bir kadın vücudunun en soğuk ve en sıcak yerlerini araştırdım" sözleriyle anlattı. (Böyle bilimsel bir zamparalıkla *Circe* bölümünde alay edilecekti) Marthe ile cinsel ilişkiye girdiğini iddia etmiyordu, Budgen'ın tahmini, Bloom'un Gerty MacDowell hakkında söylediği gibi, kadın sadece "ellenmişti"[8]

Ertesi gün, Goldschmidt'ten Joyce'un bu tuhaf şeyi ödünç aldığını duyan Weiss bunun nedenini sordu. Joyce biraz mahcup "*Per una serata nera*" (Kara bir ayin için)[9]

---

içti: ve kadınlığının nemli, ılık, teslimiyetçi, kollarını açmış bekleyen karanlığına ruhum, kendi kendinde eriyerek boşaldı, bereketli tohumunu saçtı, seller gibi taşırdı...Kim alacaksa onu, haydi alsın şimdi!" (Z. A. s. 40)

dedi. Marthe'nin böyle aydınlatılmasından sonra uzun bir süre buluşmadılar ama mektuplaştılar.

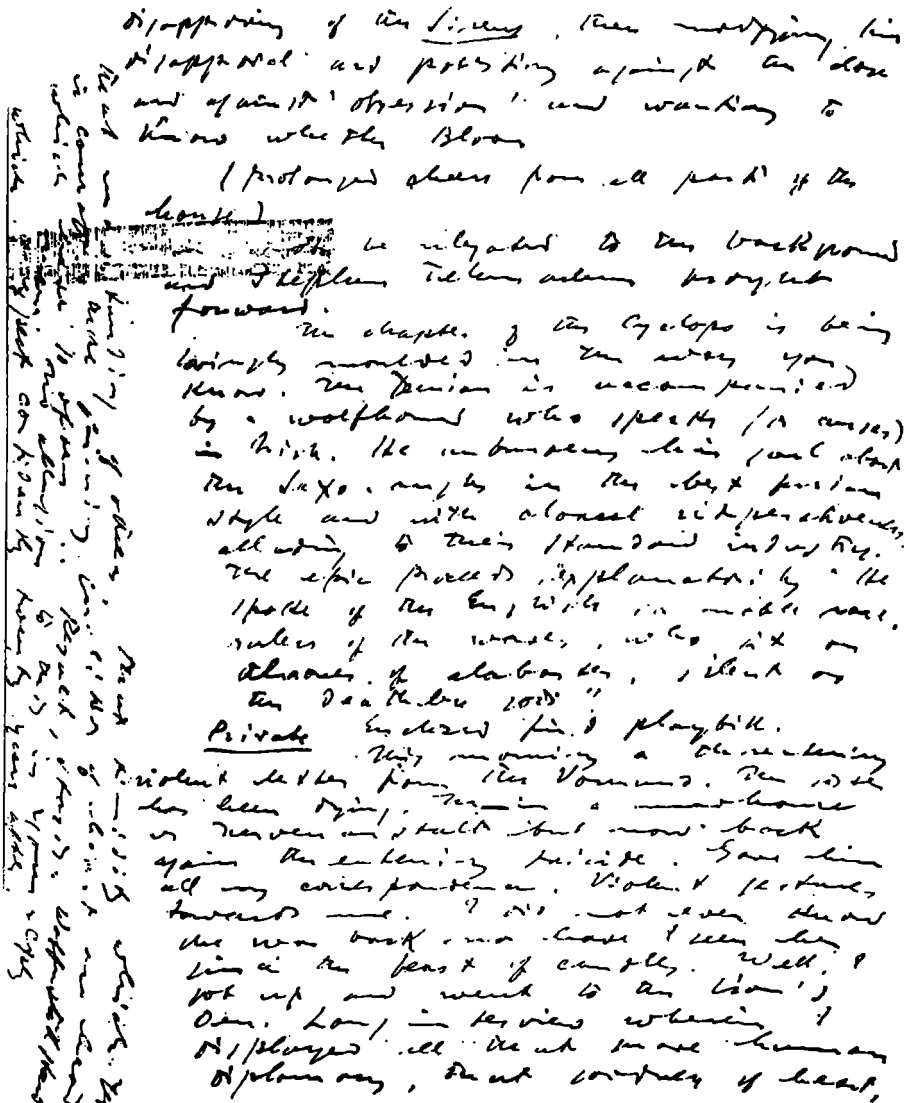
Birkaç ay sonra yazışmalar gülünç bir evreye geldi. Joyce, Marthe Fleischmann'ın aşığından veya kadının tabiriyle muhafızı (*vormund*) Rudolf Hiltpold'tan beklenmedik bir pusula aldı. Sinir krizi geçiren Marthe uzaktaki bir sağlık yurdundaydı bir süredir, eve dönünce gizli mektuplardan Hiltpold'a söz etmiş isterik bir şekilde Joyce'u suçlamıştı. Joyce tatildeki Budgen'a son gelişmeleri 19 temmuzda yazdığı bir mektupla bildirdi:

> *Özel*... Bu sabah Vormund'dan tehdit eden bir mektup aldım. Kız kardeş ölmekteymiş. M- Tımarhane yani Nervenanstalt'taymış ama şimdi geri gelmiş ve yine intihar edeceğini söylüyormuş. Tüm mektupları adama verdim. Bana yapılan şiddetvari hareketler. Ne onun geri geldiğinden haberim vardı ne de kandil töreninden beri onu gördüm. Neyse, kalktım sabah ve Aslan'ın İni'ne gittim. Benim tatlı dilli insani diplomasiyi, iyi kalpliliği karşıdakini anlayabilmeyi, yine de cesaret sayılabilecek çekingenliğin tümünü, yürek ve başın çoğu kez*... parlayan özelliklerini sergilediğim uzun bir görüşme. Sonuç: stasis: Waffenstillstand (ateşkes -ç.n.)
> Not: Yirmi yıldır ağzım kapalı beklediğim cevabınızda buna ilişkin hiçbir ima yok.
>
> J. J.[10]

Mektubundaki bu görmüş geçirmiş adam havalarına karşın Joyce güçlü duygular hissettiği kadınları unutacak olanlardan değildi, Marthe daha sonraki yaşamı içinde de belli belirsiz süzülüp durdu. Onun kendini beğenmişliği, şımarıklıkla örtülü cazibesi *Nausicaa* bölümünü kurarken Joyce'un çok işine yaradı. Bunu Odyseus'tan Nausicaa'ya selamlar diye yazdığı bir posta kartı göndererek doğruladı.

37 Yaşına girdikten hemen sonra Joyce dramatik bir oyunda yine rol aldı ama bu kez âşık değil davacı olarak. Carr'a karşı, kişiliğine hakaret dolayısıyla açtığı ikinci davanın duruşması, 11 Şubat 1919 tarihinde görüldü. Joyce'un avukatı Dr. Bloch, davadan vazgeçmesi konusunda ısrar etti çünkü kendisi dışında lehte bir karar çıkabileceğini uman ikinci bir tanık yoktu. Önce Joyce inatla direndi ama sonunda Bloch'a davadan çekilmesi için izin verdi. Daha sonra bu hadiseleri kendine göre anlattığında Joyce, Bloch'un uğursuz İngiliz yetkesi kanalıyla etkilenmiş olduğunu ima etti ama bu iddianın bir temeli yoktu. Bloch mahkemeden, bu tür davalarda davalıya genellikle ödenen tazminatı, kavgaya Carr'ın neden olduğunu ve gereksiz yere diplomatik ay-

* Üç noktalar Joyce'a aittir.

Marthe Fleischmann hakkında Joyce'un Budgen'a gönderdiği 19 Haziran 1919 tarihli mektup.

rıcalıkları konu edip mahkemeyi boş yere oyaladığı gerekçesiyle iptal etmesini talep etti. Carr'ın avukatı Wettstein zararların karşılanmasında ısrar etti ve yargıç 59 franklık mahkeme masraflarıyla 120 franklık zararı Joyce'un ödemesi gerektiğine hükmetti.[11] Joyce o anda ödemediği gibi sonra da bunları ödemeyi reddetti böylece dava tam olarak kapanmamış oldu.

Şubat ayında bir tarafta cezbeden gülüşüyle Marthe diğer yandan öfkeyle kudurmuş Carr'la Joyce'un *Scylla and Charybdis* bölümünü yazmış olması iyi bir tesadüf olurdu. (*Ulysses*'in bölümlerinden birine de adını veren Scylla and Charybdis Yunan mitolojisinde bir su kanalının iki yanını bekleyen iki deniz canavarın adıdır. Yağmurdan kaçarken doluya tutulma deyimi buradan çıkmıştır. -ç.n.) Bu bölüm için Triste'de verdiği *Hamlet* konferanslarından faydalandı, biraz daha okuyarak eksiklerini tamamladı. Sonra Homeros'ta olmayan Argonautların deniz yolculuğunu temel alan *Yürüyen Kayalar* isimli bir bölüm eklemeye karar verdi. Amacı Bloom veya Stephen yerine ona odaklanarak Dublin şehrini tamamen kitabın içine sokmaktı. Sonra *Sirens* bölümüne geçti. 25 Şubat 1919'da Miss Weaver'a edebi açıdan ilerleyişini ve önündeki engelleri anlattığı bir mektup gönderdi.

> 25 Şubat 1919
> Sevgili Miss Weaver:
>
> Beni nezaketsiz biri sanmanıza yola açan ve hep bozulan sağlığım için sizden özür dilemem gerekir. Hakkında iyi şeyler yazma lütfunda bulunduğunuz *Sürgünler*'le ilgili bazı notları bu mektupla birlikte gönderiyorum. *Ulysses* kitabımın *Syclla-Charybdis* bölümü hakkında ettiğiniz dostça sözler için çok memnun oldum ama sizi uykunuzdan ettiği için de üzgünüm.* Diğer okuyucular üzerinde tam tersi bir etki yapacağını söyleme cüretinde bulunuyorum. Birkaç gün önce o da hasta olan Mr. Pound'a *Yürüyen Kayalar* bölümünü yolladım. Eğer size göndermediyse ona yazabilirsiniz. Tekrar çalışmaya başlar başlamaz *Sirens*'i bitirip göndereceğim. Bu akşam çok daha iyiyim ama gözlerim o kadar kaprisli ki yarın kesin hasta olacağım. Bu kez kriz benim "iyi" gözüme geldi o yüzden iritisin kesin semptomları başlamadı. Nöbeti hafif atlatıyorum ama kesik kesik ağrı geldiğinden, beş haftadan beri gittikçe daha çok benzediğim bir şempanze gibi sobanın yanında kıvrılıp yatmaktan başka bir şey yapamadım. İkinci bölümün yayımlandığı *Egoist*'in bir nüshası geçti elime. Kitabı bu veya önümüzdeki yıl bitirebilmeyi umut ediyorum. Nasıl ki okuyucularımonu okumakta zorlanıyorlar ben de yazmakta zorlanıyorum. Mr. Chalas'a†

* Ezra Pound da bu bölümün çok iyi olduğunu düşünüyordu.

† Zürihli bir arkadaşı.

Mr. (Richard) Aldington'a teşekkürlerimi iletmesini rica ettim. Sizden de Mr. (Wyndham) Lewis'a özürlerimi iletmenizi isteyebilir miyim? Kitabı *Tarr* hakkında iki eleştiri yazısı göndereceğine dair bana söz vermişti ikisi de gelmedi. Dışarı ilk çıkabildiğim zaman olayı hızlandırmaya çalışacağım. Biri on sekiz ay önce bir Hollanda dergisine gönderildi ve geçen hafta yayımlandı! Mr. (Carlo) Linati, ben hasta yatarken bana yazdı ben de eğer İtalya-İsviçre sınırı şimdi açıksa ona yazacağım. Aralık ayı telif ücretlerini hemen gönderdiğiniz için de size teşekkür ediyorum, çok makbule geçti. Bu sefil kitabın bir gün size bunların karşılığını vereceğini hiç değilse size çektirdiği eziyetleri kısmen karşılayacağını umut ediyorum.

Candan teşekkürler
Saygılarımla
James Joyce[12]

Gözündeki sorunlar devam ediyordu ama bir iki yeni projeye koşturmasını tamamen engellemedi. Municipial Theatre'ın yetkililerini Purcell'in operası *Dido and Aeneas*'ı sahneleme konusunda ikna etti ama Konsolosluk Joyce'un içinde yer alacağı hiçbir projeye katılmadığından plan gerçekleşmedi. Kendini çabuk toplayan Joyce, İngiliz Oyuncuları'nın yeni piyesi olarak Sykes'a, Edward Martyn'in *The Heather Field* (*Karaçalı Tarlası*) isimli oyununu sahneye koymayı önerdi. Bu oyun ki Joyce 1899'da Dublin'de sahneye konulduğu için biliyordu *Sürgünler*'in müjdecisiydi. Joyce program tanıtım broşürüne şunları yazdı: "Edward Martyn...usta bir müzisyen ve edebiyat adamıdır. Drama yazarı olarak Ibsen ekolünü benimser bu yüzden, *National* Thetare için yazan diğer oyun yazarları enerjilerini tamamen köy dramalarına adadıklarından o İrlanda'da eşsiz bir yere sahiptir.." Ama Trieste'de Defoe ve Blake üzerine konferans vermeye onu götüren tarafsızlıkla Sykes'ı aynı zamanda diğer gelenekten bir oyunu sahneye koymaya da teşvik etmekten geri durmadı. Oyun Yeats'in *The Land of Heart's Desire* (*Yüreğin Dilediği Ülke*) olacaktı ama Sykes ona uygun bir kadro kuramadı. Nisanda Oyuncular Joyce'un bayağı bulup onaylamadığı bir oyunu,[13] Hubert Henry Davies'in *The Mollusc*'unu (*Midye*) sahneye koydu. Sıkıcı ikinci perde boyunca, Budgen'la erkekler tuvaletine sıvışıp eski, Nora'nın ruhu duymadan içkileri yukarı getirtme numarasını başarıyla uyguladı.[14]

Bununla birlikte çok sevdiği absinthe'yi bırakıp şarap içmesini telkin eden karısının şikâyetlerine kulak asmıyor değildi. "Biftek" dediği kırmızı şarapla arası pek yoktu "elektrik" olan beyaz şarabı ziyadesiyle tercih ederdi.* Birkaç gece çeşitli *cru*'ların

* Carola Giedion-Welckler bir seferinde ona Burgonya şarabını sevdiğini söylediğinde Joyce "Biftek mi içiyorsun?" demişti.

(Cru:Fransa'da aynı adlı bölgenin şarabı -ç.n.) tadına bakarak geçirdikten sonra bir gece 1919 ocak ayında ordudan dönmüş olan Ottocaro Weiss'le içerlerken, Fendant de Sion marka beyaz İsviçre şarabının tadına baktı. Aradığı şey buymuş gibi, lezzetini alarak içtikten sonra yarısı boşalmış bardağı deney tüpü gibi pencereye tutup Weiss'e sordu: "Bu sana neyi hatırlatıyor?" Weiss önce Joyce'a sonra da sarımsı sıvıya bakıp "Orina"(Sidik) dedi. "Si" dedi Joyce gülerek "*ma di un'arcduchessa*" (Evet ama bir arşidüşes'in) O andan itibaren şarap arşidüşesti, *Finnegans Wake*'te de böyle ünlü oldu* Joyce hiçbir zaman kendini düşlediği gibi şarap erbabı olmadı ama tatmaktan zevk alıyordu: "Yedi tane dilim olmasını, hepsini bir seferinde ağzıma almayı isterdim."[16]

Nisan ayın gelince Joyce, Carr davasındaki masraf ve zararları ödemeyi reddettiği için mahkemenin ona karşı icraya başvurabileceğini öğrendi. Bu haber, hadiseyi sanatın otorite tarafından takip edilmesinin bir örneği olarak düşündüğünden kuşkusunun tam üzerine oturdu. Düştüğü durumu tüm dünyaya duyurmaya karar verdi. Nisan sonu mayıs başı gibi Londra'da, James Pinker ve İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na, Dublin'de Curran'a, Paris'te (bunu politik bir mesele yapabilecek) İrlanda Amerikan heyetinin önde gelen iki delegesine, New York'ta da B. W. Huebsch ile Padraic Colum'a olayı uzun uzadıya anlatan bir beyanat gönderdi. Doğrudan parasal yardım istemeden 10000 frankın tehlikede olduğunu söyleyerek bunun zorunlu olduğunu belli etti. Diğer durumlarda gerçekten sözkonusu olan büyük para duruma ciddiyet katmıştı. Pinker şikâyet dilekçesini dolaştırmayı reddetti[17] ama Colum ve karısı derhal parayı toplamaya çalıştılar.

---

* "Bunun yerine üzgün soytarı koruktan damıtılmış, sarı-yeşil pis mavi elma likörü ve barbarbirlikör içmekten hasta düştüğünden sızlandı ve çooook fazla, maşrapayla yuvarlayıp kafa dumanlandığında, duygusal ve rastlantısal hatalarını işitmek için... bu onun soylu beyaz kıçından geliyordu ha ha (ya da evet evet -ç.n.) bacaklarını iki yana geniş açıp oturmuştu ha ha niçin yaymış onları böyle ha ha ha onun en sakin majestesi arşidüşesin şarapfıçısıdır bu. Matmazel beyaz şarap içiyorsa bu onun hatası değildir, şimdi öyle değil mi? Komik asillere pis pis sırıtıyorsun, kendini yine de onda hayal ediyorsun. Fanny Urina" (FW) (171) Joyce konuyu şarap yapma faaliyetleri açısından olduğu gibi mitolojik olarak da araştırmıştı. 1921'de Djuna Barnes'a, Ovid'in, Fasti'sine göre Orion'un ismini nasıl aldığını anlattı. Tanrılar, Jüpiter, Plüton ve Merkür kılık değiştirip Hyrieus adında yaşlı bir çiftçiyi ziyaret ederler. O da insanlarla birlikte onları da ağırlar, hatta Tanrı olduklarını duyunca ikramda kusur etmez. Bir şey dilemesi istenince, dul olduğunu ikinci bir karı istemediğini söyler ama baba olmayı arzulamaktadır. Tanrılar kabul ederler, biraz önce yedikleri öküzün yanında pozisyon alırlar ve Ovid'in anlatmaya yüzünün kızardığı şeyi yaparlar. Sonra buharı tüten deriyi toprağa gömerler ve on ay sonra bir oğlan doğacak diye bildirirler. Bu yüzden çocuğun adı, doğrulma biçiminden dolayı Orion (Urine) adını alır.[15] *Ulysses*'te de iftira eden posta kartı U. P. şifreli mesajını taşır aynı zamanda, "pissproud" ta olduğu gibi sidik ve meniyi birbirine karıştırmakla ilgisi vardır.

Dostlarından bir haber veya icra memurunun zili çalmasını beklerken Joyce 8-14 mayıs arasında bir haftalığına Frank Budgen'la birlikte Locarno'ya gitti. Bu ziyaret hukuki meselelerini ertelemekten fazla bir yarar getirmedi ama üzerinde çalıştığı *Sirens*, hatta *Circe* bölümü için mükemmel malzeme sağladı. Barones St. Leger diye bir kadının Lago Maggiore'deki Isola da Brissago'da (Brissago Adası) yaşadığını ve kukla yaptığını duymuştu. Yedi kocasını "bir damla gözyaşı dökmeden" oraya gömdüğü rivayet ediliyordu, kadın üç kocası olduğunu kabul ediyordu. Bu yüksek ölüm oranı ve çılgın partiler yüzünden ona Siren veya *Circe* diyorlardı. Nereden geldiği bilinmeyen kadın da sanki bu özdeşleştirmeyi doğru kılmak istermiş gibi duvarlarını, üzerlerinde Odyssey'den dizi-sahneler olan boyalı kuklalarla süslemişti. Duvara üzerinde "İyi düşman ve iyi dost" sloganı olan bir duvar örtüsü asmıştı. Joyce ona yazıp, *Ulysses* hakkında bir şeyler yazdığı için Homeros'un destanına ait resimleri görüp göremeyeceğini sordu. Cevap, gösterişli hasır şapkası başında, köpeği yanında küçük bir sandala binmiş olarak gelen baronesin kendisi oldu. Seslenme mesafesine yaklaştığında kadın onun bir İngiliz olmadığından emin olduğunu haykırdı. "Hayır İrlandalı" diye bağırdı pek memnun olan Joyce. Joyce ve Budgen'ı adadaki evine davet etti. Budgen okaliptus ağaçlarının olduğu koruyu yağlıboya çalışırken, Joyce onunla resimlere bakmaya gitti. Resimler hayal kırıklığı yaratacak kadar inandırıcılıktan uzaktı. "Sirenler" dedi Joyce daha sonra "hiçbir zaman bir rüzgârın içinde olmamışlardır çünkü onların saçları Alman perukası gibi sabitti, deniz de kötü tasvir edilmişti." Tüm grup içinde hayran olduğu doğal bir ayrıntı yok değildi: Takatsiz kaldığından yayımı çekmek için oturmuş olarak sanatçının tasvir ettiği *Ulysses*. Ona karşılık Joyce'un yarattığı bölümde de Bloom çok yorgundur.

Artık yaşlı bir kadın olan barones Joyce'u içinde erotik sapmalar üzerine bir yığın kitabın ve müstehcen mektuplarla dolu bir sandığın olduğu bir odaya götürdü. Orta Avrupa aksanıyla "Bunları sana vermek istiyorum" dedi sanki büyük bir rol oynuyormuş gibi: "Tatmin olunmamış, derbeder geçen birçok yılların ürünü bunlar, benim bir aşığımın hayatının, bir Yunan" diye de ekledi. Bu *Ulysses*'in fotoğrafı kadının yatağının başucunda duruyordu. Uçları kırpılmış kara bıyığıyla yakışıklı bir adamdı ve Joyce'un söylediği gibi "gözleri vahşice parlıyordu." Kitapları ve mektupları hemen aldığı, maceraları büyük bir ilgiyle dinlediği halde öyküyü kullanılmayacak kadar sıradışı buldu. Olaydan Djuna Barnes'a bir daha söz ederken, "Bir yazar sıradışı şeyler hakkında hiçbir zaman yazmamalıdır. O gazetecinin işidir."[18] dedi.

Joyce ve Budgen Locarno'ya geri döndüler. Ertesi gün Budgen geç vakit uyandığında Joyce'tan Zürih'e geri döndüğünü bildiren kısa bir not aldı. Biraz sinirlenmiş

olarak eşyalarını topladı, Zürih'e doğru yola çıktı. Ama arkadaşını bulduğunda bu ani ayrılışın nedenini öğrendi. Joyce 14 mayıs sabahı bir telgrafla erkenden uyandırılmıştı: "Umarım iyisin, Monro müvekkilinin mektubu 5000 sterlinlik (artı %5 faiziyle) savaş bonosunu sana bağışlıyor, candan tebrikler, Nora Joyce." Nihayet Joyce "Monro müvekkilinin" ona önce vermiş olduğu aylıkları saymasa bile, şimdi kendini varlıklı bir adam olarak görebildi. Bilinmez bağışçısına "Sayın beyefendi" (veya hanımefendi) olarak 20 Mayıs 1919'da hitap ettiği mektubundan böyle bir iyilik karşısında düştüğü mahcubiyeti anlattı:

> Yazdığımın, (zorlukla, tereddütle ve daha çok umutsuzlukla) onu yazan elden daha uzun yaşayacağı benim umudum ve görünüşe bakılırsa sizin de inancınız, o yüzden sanıyorum ki beni tanımak için en değersiz yanımı seçtiniz. Ama eğer zorunlu şartları bozmadan yazdığım birkaç tane zayıf mektuptan fazlasını okumuş olsaydınız o zaman bunun herkese duyurulmasını şeref meselesi sayardım.
>
> Zannederim böyle bir teklifi kaba bulmazsınız. Ben bunu, böylesine özgürce ve soylu bir şekilde yapılmış, eğer şimdiye kadar buna layık değildiysem bile hiç değilse şimdi layık olabilirim diye kendimi kandırdığım cömertliği kimin yaptığını bilmememin acısını çektiğim için yapıyorum.[19]

Bu destekle Joyce, Carr davasından gelebilecek hacizden artık korkmuyordu. İcra işlemleri de korkulanın aksine gevşek bir şekilde uygulandı zaten. Mahkemeden gelen bir icra memuru Joyce'un dairesini yokladı, bütün mobilyaların kiralık olduğunu öğrendi. Kitapları almayı önerdi ama Joyce yazarlık mesleği gereği bunlara ihtiyacı olduğunu söyleyerek yerinde bir çıkış yaptı. İcra memuru daktiloyu gözüne kestirdi ama Joyce göz sorunu olduğu için onun olmazsa olmaz olduğunu ileri sürerek yine itiraz etti. "O zaman Bay Doktor" dedi memur kibarca "üzerinizde ne kadar para olduğunuzu bana göstermeniz gerekiyor" Joyce'un cüzdanında 100 Frank vardı, memur ellisini aldı ve işlemi tamamladı.[20] Birkaç gün sonra Padraic ve Mary Colum'ın gönderdiği 30 Mayıs 1919 tarihli mektupta da güzel bir haber vardı: *Dial*'ı finanse eden milyoner arkadaşları Schofield Thayer, Joyce'ların durumunu onlardan duyunca 700 dolarlık bir havale yapmıştı.* 12 haziranda Thayer'in arkadaşı J. S. Watson 300 dolar daha gönderdi. Joyce İngiliz Oyuncuları'na anlık sıkıntılarını hemen gidersinler diye 200 dolar verdi, temmuzda da onları destekleyeceğini söyledi.

---

* İngiliz Oyuncuları'yla birlikte olan Joyce'a iyi haberi vermek için Nora belki de bunun için koşturmuştu. Joyce kutlamaları kabul ederken aktörlerden birinin karısı Nora'ya dönmüş ve iğneleyici bir tonla "Ama siz kocanızın mektubunu açıyorsunuz!" demişti.[21]

"Uzun müzakerelerden sonra" diye yazdı tatilde olan Bugden'a "benim eski tavrım ve lekesiz kişiliğimi göz önüne alarak kirli 10000 frankımı kabul etmeye nazik bir şekilde razı oldular."[22]

Parasal açıdan mesele başarıyla sona ermiş olsa da Joyce'un üzerinde memur sınıfının dehşeti onaylanmış olarak kaldı. Otoriteye yaltaklanmayı dikbaşlı bir şekilde reddetmiş olmasının Dışişleri Bakanlığı üzerinde bir etkisi olduğuna da inanıyordu. Bennett gerçekten de daha yüksek bir görevle "şapkaların geldiği yere"; Panama'ya tayin edildi (Joyce "anında ortadan kaldırıldı" demişti) Joyce'un bunda pek etkisi olmamakla birlikte Henry Carr da ayrıldı. "Onları ortalıktan sepetledim" diyordu şeytani bir zevk alarak.[23] Bir süre sonra, Bugden uygunca haberdar edildiği gibi "Sir Whorearse Rumphole, (Horace Rumbold ismiyle whore: fahişe, arse: büzük rump;kıç yine gibi kelimelerle türettiği bu isimle alay ediyor Joyce -ç.n.) Bern'deki görevinden 'kibarca alındı'"[24] Rumbold hemen akabinde Polonya'ya elçi oldu ve Joyce "*Pippa Passes* ismli bir sonraki oyunun için" diye not düştüğü bir şiir gönderdi Sykes'a.

Yanlış Yerde Doğru Adam
Domuz arpanın
Yağ ateşin içine düşmüş
Yaşlı Avrupa ancak bulur
İki kuruş onu satın almak için
Jack Spratt yazıhanesinde
Pudralamış kendini kıvırmış saçını
Rumbold Varşova'da
Dünyada her şey huzur içinde[25]

Uzun yıllar sonra Joyce bir öğrenci grubu tarafından Oxford'ta konferans vermesi için davet edildiğinde davetiyenin Richard Rumbold adıyla, tahminen Sir Horace'ın oğlu tarafından imzalandığını görünce gülümsedi ve kabul etmedi.

Ama asıl misillemeyi, cezaları Dante gibi vicdanlı ve amansız uyguladığı *Ulysses*'e saklamıştı. Orada, İsviçre'de görevli İngiliz Bakan Sir Horace Rumbold kendini Dublin şerifinin emrine bir cellat olarak sunar:

(N. E. s. 348)

Muhterem efendimiz size hizmetlerimi sunarken yukarıda bahsettiğim müessif hadisede 12 Şubat 1900 tarihinde Bootle hapishanesinde Joe Gann'ı asmıştım... Billington meşhur katil Toad Smith'i idam ederken ona yardımcılık etmiştim... İlmeği adamın boynuna bir kerede geçirebilmek gibi özel bir kabiliyetim

vardır ki artık onu hiç çıkaramaz inşallah takdirlerinize mazhar olurum pek muhterem efendim, hürmetlerimle, mağış talebim beş ginedir.

H. Rumbold
Usta Berber

Korkunç suçlular, "Joe Gann" ve "Toad Smith" Zürih'te Joyce'un lehine şahitlik etmeyen konsolosluk memurlarıdır. (Joyce bodur ve çirkin olan Smith'e "toad" [kurbağa -ç.n.] derdi hep.) Aslında Joyce Başkonsolos Bennett ile Henry Carr'ı, *Circe* bölümünde Stephen Dedalus'u yere yıkan sarhoş, küfürbaz terbiyesiz askerler yapmayı istiyordu ama sonunda Bennnett'in Er Carr üzerinde otoritesi olan ama berikinin ona son derece saygısızca davrandığı başçavuş olması gerektiğine karar verdi.* Diğer erin İngiliz Oyuncuları'nın işlerini berbat eden Compton olması gerektiğine karar verdi Joyce.

Şu sıralarda çalıştığı *Cyclops* bölümünde de Joyce sonu gelmez kızgınlığını hafifletme fırsatları buldu. Frank Budgen'a yazdığı gibi "*Cyclops* bölümü senin bildiğin yöntemle güzelce kalıba dökülüyor† Fenian... Sakso-İngilizler hakkında ruhunu en iyi, onların çalışkanlıklarından dışkılı küfürlerle söz eden Fenian üslubuyla ortaya döküyor.‡ Destan açıklayarak şöyle devam ediyor: 'O İngilizlerden Soylu, kaymaktaşından yapılmış tahtlarda, ölümsüz Tanrılar gibi suskun oturan soylu bir ırk diye söz ediyordu'"[28]

Londra'daki arkadaşları *Sirens*'in daha önceki halini okuduklarında biraz endişelenmişlerdi. Joyce bu bölümü bitirince çok mutlu olmuştu ama 18 haziranda Pound'tan, (Budgen'a bildirdiği gibi) "*Sirens*"i onaylamayan sonra bunu bölümün finaline ve "saplantıya" karşı yaptığı protestoyla değiştiren bir mektup aldı. Pound, Bloom'un (tiyatronun dört bir yanından uzun alkışlar) geri plana itilip Stephen-Telemachus'un (Bloom nasıl ki *Ulysses* ise Stephen da destandaki Telemachus'un rolünü üstlenmiştir -ç.n.) ön plana çıkarılıp çıkarılamayacağını soruyordu[29]. Joyce bu mektupla ilgili Budgen'e şu yorumu yaptı: "Stephen beni artık ilgilendirmiyor. Onun artık değiştirilemeyecek bir şekli var."[30] Pounds hoşuna gitmeyen şeylerden birini de

---

* Sonraları Joyce'u görmekten bile tiksinen Carr, karısına pek de aldırmadan Joyce'un onu *Ulysses*'te kabadayılık yapan bir sefil olarak tasvir ettiğini söylemişti.[26]

† Stanislaus'a göre bu bölümün temel anlatıcısı olarak Thersites'ı kullanma fikri ağabeyinin aklına Shakespeare'in Troilus and Cressida'sının Zürih'teki Almanca gösterimini izlerken gelmişti.[27]

‡ Yurttaş şöyle konuşur: "Bi cabinet d'aisance hariç lisanlarının izine rastlayamazsınız onların." *Ulysses* (N. E. s. 370) Bu "kaymaktaşından tahta" bir göndermeydi.

"Her bir bölümün kendine ait bir üslubu olması zorunlu değil" diye belirtmişti. Ama Joyce'un yelkenleri indirmeye hiç niyeti yoktu. 18 haziranda Zürih civarında Georges Borach'la dolaşırken kendini şu sözlerle haklı çıkarıyordu: "Ben *Sirens*'i bitireli daha birkaç gün oldu. Büyük bir iş. Bunu müziğin sağladığı teknik olanaklardan faydalanarak yazdım. O içinde *piano*, *forte*, *rallentando* vb. tüm müzikal tonlamaların olduğu bir fügtür. (Piano: yavaş: forte: en hızlı: rallentando: gittikçe yavaşlama -ç.n.) En sevdiğim Wagneryan opera olan *Die Meistersinger*'deki gibi içinde bir de kuintet (beşli -ç.n.) vardır... Bu olanakları, hünerleri araştırdığım onları bu bölümde kullandığım için artık müziğe dikkat etmiyorum. Ben, müziğin en büyük dostu artık onu dinleyemiyorum. Tüm numaraları anlıyorum, hoşlanmıyorum ondan."*[31]

Mesele bir süre daha aklına takıldı. Birlikte Wagner'in *Die Walküre*'sine gitmeden hemen önce *Sirens*'in bazı yerlerini Ottocaro Weiss'e okudu. Siegmund'un meşhur aşk şarkısı "*Winterstürme wichen dem Wonnemond*"u söylediği birinci perdede Joyce şarkının ahenklilik açısından kulağı tırmaladığını söyleyerek Weiss'e "Bu yaşlı Alman kahramanın kızına bir kutu çikolata verdiğini hayal edebilir misin?" dedi. Arada Weiss genç bir Wagnerci'nin coşkusuyla müziği övüp durdu. Joyce ciddi ciddi dinledi "Benim *Sirens*'imdeki müzikal etkiyi ondan daha iyi bulmuyor musun?" diye sordu. "Hayır" dedi Weiss. Joyce kırıldı sanki tercih edilmemeye dayanamazmış gibi ikinci perdeyi seyretmeden gitti.[33]

Circe bölümünde Joyce'un *Die Walküre*'den saygısız biçimde söz etmesi bu sinirli anın sonucu olabilir. Joyce operadaki Wotan'ın dişbudak ağacına sapladığı kılıcı çekip çıkardığı ve muzaffer bir edayla havaya kaldırdığı sahneyle alay eder. Stephen Dedalus kerhanenin lambasının ışığını yere çalmak için gösterişli bir kıyaslamayla bastonunu havada sallar. Benzer biçimde, Siegmund'un, Sieglinde'ye niçin Wehwald ismini seçtiğini açıklarken ona "Fragende Frau" diye hitap ettiği dokunaklı sahneyle de uğraşır. Joyce metni şu hale çevirir.

> Hangende Hunger
> Fragende Frau
> Macht uns alle Kaput[34]

Birkaç gün sonra müzikten o günlerde hoşlanmadığını göstermesi için bir fırsat daha doğdu. Weiss ile Tonhalle Orchestra'sının bir konserine gittiler. Orkestra seyirciler arasında kendisi de oturan Ferruccio Busoni'nin *Indianisches Tagebuch*'unu

---

* Daha 1912'lerde Joyce, Wagner'i "müziğin büyülü hilelerine meydan okuyup onu aşan" gerçekçiliği için övmüştü. Özellikle Tristan und Isolde ile ilgili olarak.[32]

çalıyordu. Weiss'in Busoni'nin müziğine kendisini kaptırmasıyla alay etmek için Joyce sırayla bütün enstrümanları bir cinsel organa benzetmeye başladı.* Weiss kendini tutamayıp kahkaha attı ve Busoni onlara dik dik baktığı için de çok sıkıldı.†[35]

Arkadaşları arasından, *Sirens*'e çıkmasını beklediği hayran Budgen oldu. Hatta (şimdi editörden daha fazla bir şeyi olduğu ortaya çıkmış olan) Miss Weaver bile 6 Temmuz 1919'da yazdığı mektupta soğuktu: "Mr. Pound *Sirens* bölümünü kısa bir süre önce bana gönderdi. Bunu yazarken bazı endişelerin etkisi altında kalmış olduğunuzu söyleyebilirim. Demek istediğim bölüm sizde alıştığım o yoğunluk derecesine tam olarak erişmiş gelmedi bana." Joyce buna aynı ay içinde hayal kırıklığını olduğu kadar inatçılığını da yansıtan şu mektupla karşılık verdi:

> *Sanatçının Mektupları* s. 112.
> 20 Temmuz 1919
> Universitätstrasse 29, Zürih
>
> ...Bu son bekleme günlerinde, bana yardım edenin ve böyle cömertçe yardım edenin siz olduğunu öğrenmenin büyük zevki ile artan bir şaşkınlık duyumsadım.‡ Bana, gönderilen son bölümün (*Sirens*) size biraz zayıflık veya bir cins dağınıklık gösterdiğini yazıyorsunuz. Mektubunuzu aldığımdan beri bu bölümü birkaç kez okudum. Onu yazmak beş ayımı aldı ve her zaman bir bölümü bitirdiğim de zihnim bir boş duyusuzluk durumuna geçiyor, öyle oluyor ki ne ben, ne de sefil kitap daha fazla çıkmayacak. Bay Pound bana oldukça telaşla hoşnutsuzluğunu yazdı, fakat ben onun hoşnutsuzluğunun meşru olmayan bir temele dayandığını düşünüyorum, daha fazla onun hayran olunacak ve enerjik sanat yaşamının geniş ilgililerine (değişik ilgi alanlarına) bağlı. Bay Brock da bana yazdı, benden çılgınlık metodunu (veya metotlarını) açıklamamı diliyor, fakat bu metotlar türlü türlüdür, günün bir saatinin öbüründen farklı oluşu, gövdenin bir organdan öbürüne değişmesi gibi, bölümden bölüme ki, onun eleştiri sabrını takdir ettiğim için cevap vermeye girişemem. Sizden bana yaptığınız büyük iyiliklere aynı zamanda büyük cefalar eklemenizi istemeliyim. Eğer *Sirenler* böyle yetersiz bulundu ise *Cyclops* veya daha sonra *Circe* bölümünün beğenileceğine dair ümidim kalmaz ve dahası bu bölümleri çabuk yazmam olanaksız. Gerekli unsurlar ancak uzun zaman bir arada bulunarak kaynaşır. Son derece yoran bir kitap olduğunu itiraf etmeliyim, fakat halen

---

* Bloom da *Sirens*'te müzik aletleriyle alay edecekti.

† Joyce'un müziği küçümsemesi temmuzda yeni bir projeyle ilgilenmesine engel olmadı. Municipal Theatre'ın baş baritonu Augustus Milner Irlanda doğumluydu. Joyce, Tonhall'da Irlanda müziği konseri vermesi için düzenlemeler yaptı.[36] Ama bu gerçekleşmeden önce o Zürih'ten ayrıldı.

‡ 551-552. s.lar.

yazabildiğim tek kitap.
Son iki yıl sûresince, sizden armağan aldıkça, hep uğursuzluk seziyordum, (şimdi yanlış olduğu ortaya çıktı) ki, kitabın her bölümü yazıldıkça bana yardım eden kişi yavaş yavaş yakınlığını yitirecektir. Danışmanlarınızla bana ulaştırılan kavurmak sözcüğü, benim deneme türünden araştırmalarıma yanıt olarak batıl inançlı zihnim için özel bir anlam kazandı, çünkü yazmakta herhangi bir nitelik veya hüner kitabı geliştiren bir gerçek değil, fakat gerçekten kum püskürterek temizlemek gibi. Benim inatçı soruşturmama karşı avukatlarınız tarafından bana nakledilen kavurmak sözcüğünün benim batıl inançlı aklımda özel bir önemi var ama bu önem yazdığım bir şeyde yetenek veya meziyet var diye değil, aslında bu kum püskürterek temizleme gibi bir şeydir. Bir kişiden söz ettiğimde veya dahil ettiğimde onun ölüm veya ayrılık veya talihsizlik haberini duyuyorum: ve sanatsal kültürün bir alanını (retorik, müzik veya diyalektik) konu eden her ardıl bölüm arkasında yanmış bir alan bırakıyor. *Sirenleri* yazalı beri her tür müziği dinlemem olanaksız oldu.
....Kitabım *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ne kamu dikkatini çekmiş biri olarak, siz, bu kitabın elyazmalarını kabul ederseniz, hep şükran duyacağım. Şimdi Trieste'de, koşullar daha elverişli olur olmaz alıp size sunacağım.[37]

Macera arayan çömezlerin dediklerine çok fazla kulak asmadı, iki hafta sonra 6 ağustosta aynı konuya daha kesin bir şekilde tekrar döndü:

Belki *Sirens* hakkında daha fazla konuşmamalıyım ama ima ettiğin parçaları ben şarkı gibi okunacak şeyler olarak kurmadım. Anılan bölümde yalnızda şarkının önsözünde, 12.sayfada tek bir örnek var buna. Orada da *fuga per canonem*'in olması gereken 8 düzenli bölümü var ki *Ulysses*'in müzikle ayartılıp seyahat etmesini tasvir etmek için başka nasıl bir yol bulunur bilemedim. Bölümlerin her birinin başka bir üslupla olmasını dehşetle karşıladığını ve Ithaca kayasını özleyen gezginin en baştaki üslubunu tercih ettiğini anlıyorum. Ama bir günlük zaman içine bu gezintilerin hepsini sıkıştırmak ve anılan güne göre bunları bezemek benim için, kaprisle yazılmadığına inanmanızı rica edeceğim, bu tarzla ancak mümkündür.
Son mektubumda dediğimin doğrulaması için elime yeni geçen ve bölümde anılan ünlü insanlardan birinin (J. G. Lidwell) ölümünü bildiren bir Dublin gazetesinden kestiğim parçayı yolluyorum.[38]

Ağustosta pek başarılı sonuçlar vermese de teatral bir arzu gerçekleşti. Muhtemelen Zweig'ın etkisiyle, Bertha rolünü Elisabeth Koerner isimli ünlü bir Alman aktrisin üstlendiği *Sürgünler*, 7 ağustosta Münih'te sahneye kondu. Prömiyeri uygun biçimde haber verdiği Mrs. McCormick masraflarını karşılamayı önerdi ama Joyce vize alamadı ve o geceyi Pfauen Theatre'da o zaman konuk oyuncu olarak oynayan Arnold

Korff'un evinde geçirdi. Korff, karısı, Joyce, Nora ve Ottocaro Weiss umut içinde Münih'ten bir telefon beklediler. Oyun hakkında konuştular biraz, Weiss, Bertha'nın oğlunun yüzünü temizlemeden önce niye mendilini tükürükle ıslattığını sordu. "Sen hiç yavrularını temizleyen bir anne kedi gördün mü?" diye sordu cevap olarak Joyce. Ana oğul arasındaki ilişki ona hep hayvani ve doğal görünüyordu. Münih'teki haber geciktikçe tansiyon yükseldi. Sonunda oyunun başarısız olduğunu bildiren bir telgraf geldi. Joyce "Fiyasko!"[39] dedi.

Ertesi gün oyun hakkında yayımladığı yazıyı şu kaba sözle bitiren *Münchner Neuste Nachrichten*'i okudu: "*So viel Lärm um ein Irisch Stew?*"* *München-Augsburger Abendzeitung* daha saygılıydı, oyunun şivesel inceliklerine, psikolojik gözlem yapıldığına işaret ediyor ama halka uygun olmadığının altını çiziyordu. Joyce olanı biteni Budgen'a anlattı, onlar konuşurken yanlarından geçen bir tanıdıkları *Sürgünler*'in nasıl karşılandığını sorunca Joyce derhal "Balon söndü" dedi Budgen'a. Böyle hakaretamiz sözleri, insanın kendisinin sarf ederek beklemesi daha iyiydi. Ama ay biterken Miss Weaver'a gönderdiği mektupta oyuna yeniden güven duyduğunu belli eden bir hava vardı: "*Verbannte*'ye (*Sürgünler*) gelince ne olduğunu öğrenemedim. Çekişmeli bir gece geçmiş gibi. Oyun hemen çekildi. Tiyatronun müdürü 'muazzam bir başarı' olduğunu 'onu sahneye koyan ilk tiyatro olmaktan mutlu olduklarını' söylediği bir not gönderdi bana. *Berliner Tageblatt*, *Vossiche Zeitung* ve *Neue Freie Presse* -birbiriyle çelişen- eleştiriler yayımladılar oyunla ilgili. Şimdi de başrol oyuncusu hastalandığı için (benim yazılarımın bir sonucu belki) oyunun çekildiğini ve sonbahar programına alınacağını duyuyorum. Mr. Linati'ye İtalyanca çeviri olabilir mi diye yazdım."[40] Schmitz'e Alman seyircisi hakkında "Engelli koşu istediler mi?" dedi. (Joyce bu sözüyle Alman seyircisinin belki heyecanlı şeylere daha çok tepki vereceğini kastediyordu. -ç.n.)

Joyce, gelişi güzel eleştirilerle sıkılsa bile, kendinde bir güç olduğu duygusunda çok ileri gitmişti. *Cyclops* bölümü üzerine çalışmaya başladı. Weiss farkında olmadan ona yardım eden arkadaşlarından biriydi. Hep politik kuramlar hakkında tartışırlardı, Joyce, Weiss'in fikirlerini *ad absurdum* (anlamsız olana kadar -ç.n.) üstelemekten hoşlanırdı. Bir gün devletin özü hakkında konuşuyorlarken Weiss bir devleti oluşturmak için üç unsur olması gerektiğini söyleyen meşhur bir kuramdan alıntı yaptı: Halk, bir bölge ve yönetim. Joyce gittikçe daha küçük devletlerden örnekler verdi ta ki Weiss bir devletin tek bir kişiden oluşabileceğini kabul edene kadar. Kendi böl-

* Tüm bu tantana bir İrlanda yahnisi için mi?

gesi olduğunu söylediği bir sandalyenin üzerine çıktı ve ilan etti: "O zaman ber bir devletim."* Bu konuşmayı *Cyclops* bölümünde yeniden işledi:

- Sen bir millet nedir bilir misin? Dediydi John Wyse

- Elbet bilirim, dediydi Bloom.

- Nedir peki? Dediydi John Wyse

- Millet mi? Dediydi Bloom. Aynı yerde yaşayan aynı kimseler bir millettir.

- O halde, iyi yahu, dediydi Ned, gülerek, şayet öyleyse demek ki ben bir milletim zira son on beş yıldır aynı yerde yaşıyorum.

Tabii herkes Bloom'a bakarak güldüydü; o da, dümen kırmaya çalışıp dediydi kin:

- Veya farklı yerlerde yaşayan.

- Bu tarif bana tıpatıp uyuyor, dediydi Joe.[41]

Trieste'deyken Schmitz ile epey üzerinde çalıştığı Yahudi karakterine olan merakı şimdi de Weiss'le depreşmişti. *Eumaeus* bölümünde Yahudiler tarafından yapılan sözde cinayet ayinleri hakkındaki bilgi, iki adamının 1919 yılında katıldıkları, cinayet ayiniyle ilgili haksız suçlamaya karşı yapılmış bir toplantıdan geliyordu. Otto Weininger'in *Cinsiyet ve Karakter* isimli kitabından ödünç alınmış gözde teori Yahudilerin karakter olarak kadınsı adamlar olduklarıydı ki yeri gelmişken bu *Ulysses*'te Bloom'a uygulanmıştır.[42] Weininger kadını (kadınsı adamları da) yokluk, hiçlik, var olmayış, mantıksızlık ve edilgenlik olarak görüyordu. Kadındaki "Kararsızlık ve yalancılık" var olmayış önermesinin negatif sonuçlarıdır" "O erkeğin günahıdır" diye ısrar ediyordu. Joyce bu görüşe büyük ölçüde katılıyordu ve her zaman kadınsı özellikleri felsefe yapabilmekte yetersiz olmaktan çorba sevmemeye kadar tecrit etmeye uğraşıyordu.[43] Weininger'i, kitaplığa kitapları baş aşağı koymanın bir kadın özelliği olduğunu ileri sürdüğü kendi savıyla tamamladı, kendi kitaplarını ters çevrili olarak bulduğu zaman, Nora ve Lucia'ya hangisinin yapmış olduğunu sorar ikisinden biri itiraf edince de muzaffer bir edeyla gülümserdi. Weiss'in odasındaki kitaplıkta da bir kitabı baş aşağı bulunca, Weininger'in Yahudilerin kadınsı adamlar olduğu iddiasının böylece kanıtlanmış olduğunu söyleyerek arkadaşına takılırdı. *Ulysses*'te Joyce bu huyu kitaplarından bazıları bu şekilde duran Bloom'a verir.[44]

Aynı iddiayı sürdürerek Bloom'un isimlerinden birini kadın ismi Paula yaptı: İsim

* Bertrand Russell Portraits from Memory (1956) isimli kitabında "Petrograd'ta Kerensky zamanında tek bir ev kendisinin bir devlet olduğunu ilan etti, özgürlük için uğraştı ve Başkan Wilson'a ayrı bir Parlamento kurmalarına izin vermesi için başvurdu. Ama bunun çizmeyi aşan bir talep olduğu düşünüldü." der.

Weiss, Weiss'in kız kardeşi Paula, Joyce ve Nora'nın 1919 yazında Schaffhausen'deki Ren şelalelerine yaptıkları kısa gezintiden Joyce'un aklında kalmış olabilir. Açık havada bir restoranın bahçesindeki masaya oturmuşlar, güzel manzaraya hayran kalmışlardı. Weiss otel sahibine Ren nehrini botla geçebilir miyiz diye sormuştu, otel sahibi iki usta kürekçinin, çağlayanı ikiye bölen derin kayanın tam altına kadar onu götürebileceklerini söylemişti. Weiss hemen bunu kabul etti, Paula ve Nora'da onunla gittiler. Joyce gitmeyip, masada oturdu. İki kürekçi altı düz bir sandalla, hep ayakta durur vaziyette birkaç kez sandalı çeviren güçlü akıntıların üstesinden gelerek onları karşıya götürdü. Kadınlar korkuyla Weiss'e yapıştılar. Joyce ağzında uzun bir Brissago, onların bıraktığı yerde kalıp seyretti sadece. Uzaklara doğru açılıp gözden yittiler, sonra geri geldiler, kadınlar rahatladılar. Joyce hâlâ orada oturuyordu ondaki tek değişiklik sigarası bitmiş, bir sokak satıcısından aldığı domatesleri yiyor olmasıydı. Bota binmenin ne kadar heyecanlı bir şey olduğunu anlattıklarında "Benim de çok hoşuma gitti sizi izlemek. Sandalınız aynı ölülerin ruhlarını öteki dünyaya götüren *İlahi Komedya*'daki Charon'ın botuna benziyordu." dedi.

Circe'yle bağlantı zayıf olsa da bu olayın yankıları orada görünür. Şelale hatırlanır, porsukağaçları birkaç kez "kız kardeş" kelimesini tekrarlar ve Leopold Paula Bloom sudan aşağıya bakar. Kitabın başka bir yerinde de Bloom bir parça beceriksiz, belki de Paula Weiss'inkiyle kıyaslanabilecek bir yürüyüşle resmedilir.*

---

* Joyce ve Weiss'in aralarında geçen konuşmalardaki çeşitli söz ve ifadeler Joyce'un kitaplarında ansızın ortaya çıkar. Bir seferinde Weiss çocuğu ölen tanıdığı genç bir annenin acısından söz etmişti ona. Mezarın içinde çocuğun başını koyduğu yastığının yeterince yumuşak olmayabileceğinden endişe ediyordu kadıncağız. Joyce hemen bunu defterine not aldı 'bunu kullanacağım' dedi. Kullandı da ama epey değiştirilmiş biçimiyle; kuzu yününden kazağı giyince Molly Bloom onu ölü oğlu için örmüş olduğunu hatırlar. Yine başka bir zaman içerlerken Joyce keçi gibi memesi olan kadınlardan hoşlandığını söyledi. *Ulysses*'te (63[76]) (N. E. s. 94) Bloom karısının "dişi bir keçinin memeleri gibi sallanan dolgun yumuşak göğüslerine bakar. Ve ilk kucaklaştıkları Ben Howth'ta a dişi bir keçinin yanlarından geçtiğini anımsar. Finnegans Wake'te (215) "Erkek keçi memecikleri vardı, yumuşak, yetimler için olanlardan" cümlesi de aynı bağlamın bir parçasıdır.

Joyce, Finnegans Wake'in Anna Livia Plurabelle bölümünde bir arada görünen iki öyküyü de Weiss'ten dinlemişti. Trieste, Istria ve Trento'dan Viyana Üniversitesi'nde okumaya gelmiş öğrenciler yeni gelenler için çaylaklar partisi düzenlerdi. Bu "Feste delle Matricole" partilerin birinde çocuklardan biri papaz gibi giyinmiş, İtalyanca vaaz veren Slovenyalı bir papazı taklit etmişti. Doğru dürüst bir Italyancayla

"Il Signore disse: Si faccia l'uomo e l'uomo fu. Il Signore disse: Si faccia Adamo! E Adamo fu"
(Tanrı dedi: İnsan olsun ve insan oldu. Tanrı dedi Âdem olsun ve Âdem oldu)

veya güzel bir Triestinoyla

"El signor ga dito: Se fazi l'omo e'lomo se ga fato. El signor ga dito: Se fazi Adamo! E Adamo

3 Eylül 1919'da Joyce *Cyclops*'ı bitirip Pound'a yolladı. Yaz boyunca düşünmüş, o şehirden ayrıldığı zaman planlamış olduğu gibi Trieste'ye dönmenin en iyi şey olacağına karar vermişti. Savaş sığınmacıları ayrılmaya başladıkları için Zürih gittikçe daha sıkıcı bir hale geliyordu; iklim gözleri için kötüydü, hayat çok pahalıydı, bir yerde dört yıl Joyce'un için yeterince uzun bir süreydi. Eşyalarını toplamaya başladı. Kitaplarını J. J. diye damgalayıp bavullara yerleştirirken Giorgio "Böyle yapma. Sen öldüğün zaman kitapların benim olacak, senin isminin baş harfleri olur o zaman üzerlerinde."[45] Joyce bu söze biraz üzüldü ama hoşuna da gitti.

Ne var ki ayrılmadan önce hiç beklemediği bazı pürüzler de çıkmadı değil; Yazarlar Derneği sekreteri G. Herbert Thring, İngiliz Oyuncuları'na bir mektup gönderip yazarının izni olmaksızın, telif hakkı da ödemeden bir oyunu sahneye koydukları için onları protesto etti. Joyce masum olduğunu söylediği bir karşı mektupla buna cevap verdi 21 eylülde.

> 21 Eylül 1919
> Sayın Beyefendi,
>
> Derneğiniz tarafından Zürihli avukat Mr. Curti'ye geçenlerde yazılmış bir mektup dikkatimi çekti. Mr. Sykes'ın ortağı olduğumdan birkaç gerçeği dikkatinize sunmak isterim.
> Mr. Sykes'la ben İngiliz Oyuncuları'nı İngilizce oyunları sahneye koymak amacıyla 1918 yılı nisan ayında Zürih'te kurduk. Şirket zorluklar, boykot ve maddi kayıplara rağmen İngilizce oyunlar oynadı, savaş sırasında bu anlamda İsviçre'deki tek girişimdi. Postadaki gecikmeler, sansür, sık sık ortaya çıkan ve uzun süren sınır kapamalar gibi nedenlerden dolayı, edebi nezakete tecavüz olarak görülebilecek her şeyi yapmaktan özenle kaçındığımız halde bazı durumlarda Mr. Sykes'ın oyun yazarının iznini alması mümkün olmadı. Mr. Sykes, *Karaçalı Tarlası*'nı sahneye koyma izni veren Mr. Edward Martyn ile temas halindeydi ve *Hindle Wakes*'i oynama iznini veren, müteveffa Stanley Houghton'ın acentesi

---

se ga fato"

diyeceğine ağır bir Sloven aksanıyla, Slavların belirlilik tanımlılığını önemsediklerinden kulağa çok kaba gelen şiveleriyle şöyle verdi vaazı:

"Senior ga dito: Faciasi Omo! E omo fu fó. Senior ga dito: Faciasi Hidamo! Hidamo se ga facessà." Bu sözler kelimesi kelimesine Finnegans Wake'te geçer. Birkaç dilin karışımını anlatan J. I. Hebel'e ait başka bir hikâyeyi de Weiss, Joyce'a anlatmıştı. Bu öykü de Anna Livia Plurabelle'nin yarım sayfasını işgal eder. (213) Bir Fransız, Ren nehrinin karşısındaki bir Alman'a "Filou! Filou!" (Hergele!) diye bağırır, Alman "Wieviel Uhr? Wieviel Uhr?" (saat kaç? -ç.n.) Dediğini sanar. Saatine bakıp, iyiliksever bir tonla "Halber sechse" der. Bu iki öykü, Liffey'nin iki yakasında birbiriyle bağırarak anlaşmaya çalışan iki çamaşırcı kadına tekabül ediyordu.

Mr. Meyer ile, Wilde'in *Ciddi Olmanın Önemi* isimli oyunuyla ilgili olarak da Mr. Robert Ross (öldü) ve Mr. Samuel French ile yazışıyordu. Bu yüzden Mr. Curti'den ücret isteyebilecek yazarların isimlerini kendisine bildirmesini istedi. Üstelik Avrupa Kıtası'nda İngilizce oyunların sahneye konması sorunu Bern anlaşmasının şartlarında öngörülmemiş bir istisna olarak görünüyor. Başlangıçta Mr. Sykes'a oyunları böyle sahneye koymanın yasal açıdan serbest olduğu söylendi.

Kumpanyanın amaçları ve başarıları, zannederim derneğinizin üyeleri tarafından da onaylanacağı gibi işte böyledir ve geleceği, Mr. Sykes'ın çabaları ve inatçılığı sayesinde hem sanatsal hem de maddi açıdan çok daha parlak olacaktır.

Bir yazar olarak belki adımı duymamış olabilirsiniz ama ben derneğinize geçmişte tam zamanında yapılmış cömert yardımı için minnettarım. Mr. Curti'nin bizim adımıza size ulaştıracağı teklifin onayınızı alacağına ve ortaya çıkabilecek herhangi bir yanlış anlamayı ortadan kaldıracağına güvenim tamdır.

21.09.1919

Sevgili Beyefendi'ye tüm saygılarımla

James Joyce[46]

Hakları hiçe sayıldığı iddia edilen yazarın Bernard Shaw olduğu ortaya çıktı. Oyuncular *Bayan Warren'ın Mesleği*'ni oynamışlardı ve Joyce akabinde yaptıkları yazışmada Thring'e İngiltere'de sahnelenmesi suç olan bir oyun için herhangi bir hak olamayacağını söylemişti. Thring Shaw'a danıştı, ondan Lort Chamberlain'in oyunun değiştirilmiş bir versiyonuna sahneye koyma izni vermiş olduğu bilgisini aldı. Bu haliyle Londra'da oynanmıştı o halde İrlanda'da veya Lort Chamberlain'in denetimi altında olmayan Britanya'nın diğer bölgelerinde de oynanabilirdi. Thring bu bilgiyi biraz öfkelenmiş olarak Joyce'a iletti.

Bu yazışma Joyce'u Zürih'te alıkoyacak güçte değildi. İşlerini halletti, Mrs. McCormick ve Miss Weaver'dan gelen katlanmış ikramiyeleriyle Trieste'de kolay yaşayacağını umuyordu. Ama Mrs. McCormick'in kaprislerini hesaba katmayı unutmuştu. McCormick ücreti de ödeyeceğini söylemesine rağmen Jung'a psikanaliz yaptırmayı şiddetle reddettiği için kadını kızdırmıştı. "Aklımın köşesinden bile geçmezdi" demişti Sykes'a.*

* Finnegans Wake'te (522) Joyce Zürih'te geçen olayı şu bölümde anar:

-Sen tipik, işkenceyle ifadesi alınmış bir tanıksın, yeminle. Ama bu gülünecek bir mesele değil. Sen bizim burnumuzla mı duyduğumuzu sanıyorsun nedir? Sen anırmayla, duayı birbirinden ayıramıyor musun? Sen üstatlaşmış birinin kendine sevdalanmasıyla, çıkıntılaşmış götselliğin arasında kalmış birisin. Git psikanalizlettir kendini!

-Tanrı şahit olsun ki, sizin ne idüğü belirsiz hemşirelerinizin şefkatine ihtiyacım yok benim, ne zaman istersem o zaman kendi kendimi pisikanalizleyebilirim (şeytan götürsün hepinizi),

Nora hikâyeyi daha doğrusu Mrs. McCormick ile kocası arasındaki tüm ilişkiyi sadece komik buluyordu, birinde bu zengin Amerikalı kadının hangi pahalı iç çamaşırı giydiğini merak ettiğini söyledi.[47] Joyce yorum yapmadı, sadece ona bakmakla yetindi gözlüklerinin üzerinden. Patronla sanatçı arasındaki ilişki can sıkan bir tarzda nihayete erdi, üstelik Joyce'la Weiss'in arkadaşlığını da alıp götürdü.

Joyce ayrılış hazırlıklarına girdiğinden iki adam her zamankinden daha sık akşam yemeklerini birlikte yemekteydiler. Yine böyle akşamlardan birinde, Joyce yemeğin üstüne son bir şişe Fendant de Sion içmeyi önerdi. Weiss parası olmadığı için bazen bunu reddetmek zorunda kalırdı. Joyce bu son şişenin parasını ödeyeceğini söyledi. Ne kadar harcarsa not edecekti ki sonra Weiss ona bunu geri ödeyebilsin. Weiss kabul etti ve birkaç sefer bu anlaşmaya göre sohbet ederek şişelerin dibini buldular. Birlikte geçirdikleri o gecelerden sonra bir sabah Weiss, Joyce'un kendisine gönderdiği bir posta kartıyla uyandırıldı. Acil paraya ihtiyacı vardı, kendisine verdiği -ki 50 frankı buluyordu- borcu acaba bir an önce Weiss ona geri ödeyebilecek miydi? Geceleyin birlikte içerlerken böyle bir acil ihtiyaçtan hiç söz etmemiş olduğundan Weiss'in canı fena sıkıldı. Hemen giyinip Züricher Kantonalbank'ın rehin bölümüne gitti (İsviçre'deki rehin dükkânları devlet kontrolündeydi), altın saatini rehine koydu. Parayı Joyce'un evine getirdi ve fazla konuşmadan ayrıldı.

Joyce'tan ayrı geçirilmiş birkaç günün ardından gidip barışmaya karar verdi. Pfauen Café'ye gidip Joyce'u buldu. Joyce, Nora, Budgen ve Mario Lenassi isimli bir İtalyan'ı da yanına almış bir masada oturuyordu. Joyce'u selamladı ama beriki duyulur duyulmaz bir karşılık verdi, diğerleri suskun ve sıkıntılıydılar. Weiss oturduğu zaman kimse ona içki de söylemedi. "Ne oldu?" dedi Weiss ama cevap vermediler. Kendine bir içki istedi, sessizlik sürünce de içkisinin parasını ödeyip gitti. Tam dışarı çıkarken Lenassi de ayağa kalktı ve "Ben de seninle geliyorum" dedi. Uzaklaştıklarında "Joyce'la aranızda bir şey mi geçti?" diye sordu. "Niye bir şey geçsin ki, hiçbir şey geçmedi" dedi Weiss "bir para meselesi yüzünden biraz soğukluk oldu ama önemli değil. O ne diyor bu konuda?" Lenassi bir açıklama yapmadı, her ikisi de kendi yoluna gitti.

Weiss'ten borcunu hemen ödemesini istemesi ve bu benzeri olmayan karşılama töreni, Mrs. McCormick'ten gelen aylığı 1 ekimde almak için bankaya uğradığı günden sonra gerçekleşti. Banka memuru sinir bozucu bir tonla "Der Kredit is erschöpft"*[48] dedi. Suçlayacak birini dört gözle aradığından Joyce, Weiss'in, Mrs. McCormick'in psikanalizcisi Jung'u tanıdığını hatırladı hatta Mrs. McCormick'in kendisiyle de bir-

---

ne senin işe karışman gerekir ne de öteki at hırsızının.

* Krediniz kesildi.

kaç kez görüşmüştü. Weiss'in kadını maaşı kesmesi için ikna ettiği sonucuna vardı hemen Joyce. Nora bu görüşe katılmadı, Weiss masum olduğunu söyledi ama Joyce hükmünden caymadı. Bir yerde bir ihanet olmuştu ve o bunu en yakın arkadaşları arasında aramayı âdet edinmişti. 1939'da bu olayı biyografik olarak inceleyen Herbert Gorman'ın kitabı için Weiss'in ihanete nasıl uygun bir kişi olduğunu özetleyen bir dipnot yazmıştı:

> Joyce'un meslek hayatı boyunca bazı hayranlarının kaba ve anlaşılmaz tavır değişimi birkaç kez meydana gelmiştir. Bunun en azından iki örneği Dublin'dedir -biri ayrılmadan önce (Gogarty) diğeri oraya yaptığı son ziyareti sırasında ortaya çıkmıştır (Cosgrave). Bir diğer örnek Trieste'de meşhur olduktan sonra (Dostu Francini daha önce size zaten açıklanmış olduğu gibi ve kitabınızın başka bir yerinde de yer alabilecek onun hakkında bir konferans verdi.) başına geldi ve aynı şey Paris'te de oldu. Farklı hayranlar olduğu için tüm bu vakaların hepsini aydınlatacak tek bir açıklama mümkün değildir ama şu gerçek kesinlikle baki kalmaktadır ki tüm hayatı boyunca ona sunulmuş maddi ve manevi anlamdaki hayranlıklar sonradan birdenbire edilgen veya açık bir düşmanlığa dönüşmüşlerdir.[49]

Farazi hıyanete kolayca boyun eğecek değildi: Mrs. McCormick'e yazarak Triste'den ayrılmak üzere olduğunu kitabı için sonunda bir İngiliz yayıncı (tahminen *Egoist*) bulduğunu söyleyip onu görmeyi rica etti. 10 ekimde kadın önerilen saatte boş olmadığını bu yüzden ona mektupla veda edeceğini kibarca bildirdi. Onu halen kazanma ümidiyle son bir jest olarak *Ulysses*'in elyazmasından bir bölüm gönderdi. Bunun üzerine 13 ekim tarihli kadından son bir not aldı.

> Sevgili Mr. Joyce
>
> Gönderdiğiniz güzel elyazması için teşekkürler, bunu herhangi bir nedenden dolayı istediğiniz zaman, sadece bana yazmanız şartıyla kabul etmekten mutluluk duyuyorum. Bankanın da size söylediği gibi, size parasal olarak yardımda bulunamayacağım ama şu zor savaş yılları geçince kendiniz yayıncı bulup ilerleyeceksiniz, biliyorum.
> İyi yolculuklar dilerim.
>
> Saygılarımla
> Edith McCormick. [50]

Sonraki yıllarda Joyce nereyi suçlayacağından hiç emin olamadı. Ettore Schmitz 1920'lerin başlarında Weiss ile yeniden buluşma konusunda onu ikna etti ama eski dostluğun tadını bir daha bulamadılar. Joyce'un kuşkuları Bayan McCormick'in yoğun bir şekilde etkisinde kaldığı Jung'un üzerinde yoğunlaştı. Jung 1919 yılında Joyce'la

tanışmıyordu, *Ulysses* hakkında duyduğu şeyler de onu etkilememişti. Joyce'un epey içtiğini muhtemelen bildiğinden iyi şeyler yazacağını pek beklemiyordu. Joyce'un ona psikanaliz yaptırmayı reddetmesine de gücenmiş olabilirdi. Jung, Mrs. McCormick'in himayesindeki diğer bir sanatçı, Ermanno Wolf-Ferrari'yi tedavi ederken, kadının ona yaptığı parasal desteği kesmesi yönünde uyararak ona kalırsa başarılı olmuştu. Wolf-Ferrari sefahat ve tembellikten kurtulmuş, yeniden beste yapmaya başlamıştı. Kesin hatırlamamakla birlikte Mrs. McCormick'e Joyce'la da ilgili benzer bir öğüdü vermiş olması muhtemeldi.[51] Joyce'u cümbüş yaptığını görecek kadar yakından tanımıyordu. Jung'un, Mrs. McCormick'in kararında pay sahibi olması muhtemel olsa bile işe karışması şart değildi. Çünkü kadının kaprisli olduğunu herkes biliyordu, özel olarak kışkırtmaya gerek yoktu. Philipp Jarnach'tan da ani bir şekilde yardımını çekmişti. Daha sonraki yıllarda Mrs. McCormick benzer bir tutarsızlıkla muazzam servetini bitirmeyi başardı.

Joyce'un sanatsal cezalandırmadan onu muaf tutması mümkün olamazdı ve *Ulysses*'in *Circe* bölümündeki elinde kamçıyla, sadist bir eşcinsel olarak çizilmiş sosyete kadın, ünlü kadın binici Edith Rockfeller McCormick'e bir şeyler borçlu olabilir. Ama Joyce 1932'de öldüğünü duyunca ölçülü bir övgü gönderdi: "Mrs. McCormick'in öldüğünü üzüntüyle öğrenmiş bulunuyorum. En büyük zorluklar içinde bulunduğum bir sırada bana çok iyi davranan, seçkin bir kadındı. İçimde bazı kuşkular olmakla birlikte daha sonra ne olduğunu bilmiyorum ama bu bile onun insanlık ve cömertlikle yapılmış eylemini yok etmez."[52] Gerçekten de kadın, *Ulysses*'in önemli bir kısmının yazıldığı göreceli olarak rahat bir yılı geçirmesine büyük katkı yapmıştı.

Hamisiyle arasının açılması nedeniyle, olanakları da kıtlaşan Joyce hiç de hoş şeyler hissetmeyerek ailesini 1919 ekim ortasında Trieste'ye götürdü.

1919-1920

Bu köhne çiftlikte, burada her şey aynı gidiyor veya bize öyle görünüyor. Mabedi kaplayan öksürükler, Florenza Teyzem'e beddua.

Finnegans Wake (26)

"*Ulysses* (Bloom) hakkında bir şey" diye yazdı 1920'de Budgen'a: "Ithaca'ya gitmeyi düşler (Mawl Enn Road'a kadar gitmek istiyorum, bana yardım et!) gittiği zaman da çok canı sıkılır."[1] Geçmişte birçok mutlu olaya sahne olmuş Trieste değişmişti, kuşkusuz Joyce da. Avusturya yönetimi altında gemilerle dolu olan şehrin limanı şimdi neredeyse bomboştu. Savaşta bedensel veya zihinsel olarak sakatlanmış şehrin eski sakinleri, tek tük geriye dönmüşler, Trieste'de Trieste'yi boşuna arıyorlardı. Joyce'a gelirsek via Donato Bramente'deki eski dairesine yerleşmesi mümkün değildi. Önceki yıl barınacak yer kıtlığı nedeniyle askeriye el koymuştu.[2] Talih eseri, mobilyaları kitapları, yazıları depodaydı. Enişte Frantisek ve kız kardeşi Eileen Schaurek, iki küçük çocuklarıyla birlikte 1918'in sonunda Trieste'ye dönmüşlerdi. 1919'da Via Sanità'da dördüncü katta, alışmadık derecede büyük bir eve yerleşmişlerdi. Sonra Stanislaus, Katzenau'da gözaltında tutulduğu kamptan (Linz'e yakın) serbest bırakıldı ve onlarla birlikte oturmaya başladı. Schaurek, Zivnostensanka Bankası'nda Prokurist (müteselsil imzacı ve müdür yardımcısı) olarak görevine yeniden başlarken Stanislaus da hemen İngilizce öğreteceği talebeler buldu.

James, Zürih'ten her an oraya gelebileceğini bildirdiğinde Stanislaus bundan hiç hoşlanmadı ve eğer kaldığı daireye Joyce gelirse ayrılmakla tehdit etti. Bağımsızlığının yine tehlike altına gireceğinden korkuyordu. Savaş süresince ara sıra mektuplaşmışlardı ve bu mektuplardan birinde Stanislaus, gözaltında olmak zahmetli bir şey olsa da savaş bittiğinde kendine daha iyi bakabileceğini umduğunu yazmıştı.[3] Şimdi bunu yapıyordu işte. Hapiste geçirdiği dört yıl eski dertleri daha bir bilemişti. Maddi desteklerine karşı yapılan nankörlüklerden başka, *Dublinliler*'i ona adayacağına dair verilen sözün tutulmadığını da unutmamıştı. *Stephen Hero* 'nun *Sanatçının Portresi*'ne dönüştürülmesi de vardı ki burada Maurice- Stephen'ın kardeşi (dolayısıyla Joyce'un da -ç.n.) çapraşık bir şekilde tasvir edilmişti. Değişiklik sanatsal nedenlerden dolayı uygundu ama muhtemelen sevmemişti.

Schaurek de kayınbiraderinin dönüşünden rahatsız olmuştu ama Eileen, James'in

tarafını tuttu, biraz tartıştıktan sonra kazandı. Stanislaus çalışma odasından çıktı, daha küçük bir odaya geçti. James depodan mobilyalarını aldı, bütün odalara dağıttı. Giorgio ve Lucia sert kanepelerde uyumak zorunda kaldılar, diğer şeyler fazla sıkıntı yaratmadı. Çocukların İtalyancaları gerilemişti bu yüzden Lucia bir sınıf geriden başladı, Giorgio özel bir öğretmenle çalıştı.[4] Joyce Zürih'ten ayrılmadan önce altın saatini rehin vermek zorunda kaldığı halde maddi durumuna ilişkin bir yorum yapmamıştı ama Eileen'le baş başa kalır kalmaz Nora "Teşekkürler Eileen, bir penimiz bile kalmamıştı"[5] dedi. Eileen onu avuttu: "Bir süre için Stannie veya Frank'e söyleme" dedi. Açlıktan kurtulmaları bu kez kolay oldu; Joyce hemen Pinker'e, Huebsch'ten avans istemesi için bir mektup gönderdi, çabucak gelen bu parayla o anki sıkıntı atlatıldı. Böylece Miss Weaver'in hediyesinin diğer taksitini rahat rahat bekleyebilirdi. Mrs. McCormick'e hamiliğini yenilemesini rica eden uzun bir mektup daha yazdı ama faydasızdı. Yaşadıkları daire çok kalabalıktı, şehir de öyleydi; oturacak başka bir yer bulmak olanaksızdı. Fiyatlar çok yükselmişti, Joyce'un 7 kasımda Budgen'a ağlamaklı yazdığı gibi: "Burada Arşidüşes gibi şarap ne gezer...*Ulysses*'e gelince -benim gibi- harap."[6]

Bağlantıları tekrar kurmanın da kolay olmadığı ortaya çıktı -aynı ırmakta iki kez yüzemezsin- Stanislaus ağabeyine soğuk davranıyor, onu eskisi gibi can kulağıyla dinleyemiyordu. Yine de *Ulysses*'in entrikalarına, özellikle de Joyce'un teknik açıdan karşılaştığı zorlukları anlatmasına katlandı.[7] Eskisinden de beter görünen ağabeyinin ölçüsüzlüğünü kaldıramıyordu James "Ben bilge bir kitabın ahmak yazarıyım"[8] diyerek karşılık verdi. Başlangıçtan itibaren, kendi parasıyla Joyce'un, kendinden küçük kardeşi tarafından, sürekli gözlenmeye tahammül edemeyeceği açıktı; bu geçmişte en sinirlendirici değilse en güçlü bağlarından biri olmuştu. Stanislaus'a gelince artık ağabeyinden ayrı onu seven, takdir eden kendi arkadaş grubu vardı, yeni bir hayat kurmuştu.

Eski dostları da Joyce'un değiştiğini hissettiler. Francini'ye yapmacık geldi, Signora Francini "*Joyce non é piu quello*" ("Joyce artık başka biri") şeklinde yaptı yorumunu. Eski günlerin neşesi tek tük durumlarda da olsa ortaya çıkabiliyordu tıpkı karılarıyla birlikte Joyce, Arigo Orell (Triesteli şair), Silvio Benco (şimdi *Piccolo della Sera*'nın editörü) ve Francini şarap içmek, sohbet etmek için Francinilerin evlerinde toplandıklarında olduğu gibi. Joyce çoğu kez arkadaşlarının ilgisini çeken konuları yavan bulduğunu ciddiye almadığını söyleyerek konuşmasına başlıyordu. Francini'ye "Fikirler, sınıflandırmalar politik terminolojiler bana farksız geliyor; insanın geride bıraktığı şeyler bunlar. Entelektüel anarşi, materyalizm, rasyonalizm -sanki ağının

ortasından bir örümceği kurtarabileceklermiş gibi!-"[9] Ama yine de giderek keyfi yerine geldi; Francini'yle İtalyancayı yarıda kesip Latince konuşmaya başladılar. Ekmek şarap ayininden bazı bölümleri ezbere okurken araya Triestino, Fransızca, Almanca, Yunanca ve hatta şimdilerde ilgi duymaya başladığı Rusça dillerinden ilgisiz komik cümleler, kelimeler katıyordu. İtalya'nın minik kralı III. Vittorio Emmanuele'ye uydurduğu komik şarkıyı söyleyerek onları güldürdü. Şarkı "*El xe picio ma 'l xe talian*'[10] ("O küçük ama hiç değilse bir İtalyan") sözleriyle bitiyordu. Bir gün sonra Joyce *Piccolo*'ya gidip Benco'ya uğradı, onu içmeye davet etti ama vicdanlı bir editör olan Benco hiçbir zaman işini bırakmayı düşünemezdi. Buna karşı, gazetesinde Joyce'un eseriyle ilgili iki paragraflık bir yer ayırma iyiliğini esirgemedi. Ara sıra Joyce eski dostu Ettore Schmitz'le de buluşuyordu. Birinde, arkadaşının psikanalize olan ilgisini "Hım, eğer ona ihtiyacımız olursa, günah çıkarmaya devam etsek kafi'[11] sözleriyle küçümseyerek biraz şaşırttı.*

Joyce eski öğrencisi Oscar Schwarz ve ressam Silvestri ile epey zaman geçirdi. Schwarz onunla sokakta ilk karşılaştığında Joyce her zamanki bildik giysi içinde; üzerine palaska geçirmiş olduğu, ona kısa gelen bol paltosuyla yürüyordu. Schwarz ona "savaş yıllarını nasıl geçirdiniz profesör" diye sordu. "Ha evet, birisi bana Avrupa'da bir savaş olduğunu söylemişti"[12] dedi. Piazza della Borsa'daki Dreher Restoranı'nda akşam yemeğinden sonra buluştukları bir gece Silvestri'ye bir sır açıkladı "Silvestri, artık ben zenginim." "O zaman portreni yapayım senin" dedi büyük bir hevesle ressam. Her şey ayarlandığında Joyce'un hareketsiz durmayı beceremediği ortaya çıktı. O zaman Silvestri'nin aklına parlak bir fikir geldi: Joyce'un fırça darbelerini, vuruşlarını görebileceği şekilde bir ayna yerleştirdi. Bu aynayla ipnotize olmuş gibi oturdu Joyce.[13] Portre teslim edildi ama "zenginliğine" rağmen ücret neredeyse bir yıl geçene kadar ödenmedi.

Artık özel ders vermek istemiyordu. Şimdilerde Università di Trieste veya Joyce'un tabiriyle "revolver üniversitesi"[14] olma sürecine girmiş, Scuola Revoltella Superiore di Commercio'daki eski görevini talep etti. İş, günde sadece bir saat[15] haftada altı gündü ama Joyce'un midesi bunu bile kaldırmıyordu. Öğrencileri onu zihni hep meşgul buldular, Lojce Berce isimli bir öğrencisi Joyce'un sınıfın ortasında dikilip neredeyse bir dakika dalgın dalgın gülümsediğini hatırlıyordu. Onlara boş boş bakıyor bazen da başka bir yere uçup gitmiş gibi hareketler yapıyordu. Öğretme tekniği her zamanki gibi sistematik değildi; alıştırmaları usandırıcı buluyordu bu yüzden öğrencilerine

* Finnegans Wake'te de (115. s. ve başka yerlerde) benzer biçimde psikanalizle alay eder.

"Bu sözcükler çok önemlidir" diyerek yemek isimlerini kafasına estiği gibi öğretmeye epey zaman harcadı. Gladstone bag'i (Gladstone bag: bir tür valiz -ç.n.) açıklamak için Gladstone üzerine iyi bir nutuk çekmeye hazırlandı bir seferinde ama öğrencileri Gladstone'un (*William Ewart Gladstone, 1809-1898. dört kez başbakanlık yapan liberal İngiliz politikacı. -ç.n.) kim olduğunu bilmedikleri için hevesi kursağında kaldı. Bir dilde ustalaşmak için ne kadar çalışılması gerektiğini ürkekçe soran bir öğrenciye "On beş yıldır İtalyanca çalışıyorum sonunda onu tanımaya başladım" diye kötümser bir cevap verdi. Üniversite, maaşını ilk kez mart ayında ödeyince, zaten iki aydır çalışmış olduğunu düşündüğü için hiç memnun olmadı. Hoşgörü havasında da hiç olmadığından akademik yılın sonunda (onları sınava çekme zahmetine de girmeden) bir iki tanesi hariç hepsine 18 (geçme notu 30 üzerinden 18'di) verdi.[16]

1920 yılı içinde *Ulysses*'i bitirmeye hevesli olduğundan kasımda *Nausicaa* üzerinde çalışmaya verdi kendini. Her ne kadar en küçük ayrıntılarına kadar ona yazsa da birebir Frank Budgen'la bunu tartışamıyor olmanın "sıkıntısını" çekiyordu. Kasımın 9'u geldiğinde "özellikle baş döndürücü bir üslup (Patent numarası: 7728 S.P. E.P. B.P. L.P) içeren bir genel plan" üzerinde odaklandı. Bu üslubu 3 ocakta Budgen'a yazdığı bir mektupta daha ayrıntılı açıkladı: "Tütsü, Meryem'i putlaştırma, mastürbasyon, haşlanmış midye, ressamın paleti, dedikodu ve laf salatası vb. şeylerle zenginleştirilmiş (alto là) ıvır zıvırlı reçelli marmelatlı bir üslup"[17] şeklinde tasvir etti. Gerty MacDowell'ın kullandığı üsluba yardımcı olur diye, Josephine Murray Teyze'ye yazmış, bir penilik ucuz dua kitabı ve kısa romanlar istemişti. Gerty'nin tumturaklı yaratıcı şuur haline karşı Bloom'un gerçekçi gözlemini koymayı istediği için teyzesinden "Kıyıdan bakıldığında görülen Sandymount'taki Deniz'in Yıldızı kilisesinin arkasında ağaç olup olmadığını (varsa ne cins) ve Leahy'nin taraçasından bakıldığında, kenarında aşağı doğru inen merdiven olup olmadığını"[18] kontrol etmesini istedi. Çalışırken Budgen'ın yokluğu onu gittikçe daha çok rahatsız etti, kendi durumunu 3 Ocak 1920 tarihli mektubunda olduğu gibi, alaylı bir acıma duygusuyla resmederek arkadaşını Trieste'ye bir gezi yapması için dürtüp durdu.

3 Ocak 1920
via Sanità 2[III]
Trieste (İtalya)

Sevgili Budgen: Umarım hayattasın, iyisin ve Basel'de bir şeyler sattın. Resimlerin sapasağlam geldiler, duvardalar şu an. Makine (daktilo) kırık olarak geldi, kitaplar sağlam: toplam maliyet 400 frank! Burada durum hiç hoş değil. Ne bir daire ne kiralık tabelası. Şimdiye kadar dersleri reddettim ama okulda tekrar

görevlendirildim -şimdi ticari bir üniversite. Günde bir saat. Geldiğimden bu yana altı haftadır ne okudum, ne yazdım ne de konuştum. Ama böyle devam edemeyeceği için *Nausikaa'ya* başladım ve yarısına kadar ancak geldim. Belki 2 şubatta bitirebilirim.

Mrs. M(cCormick)'ten hiçbir cevap yok. Asalet tek bir kuşakta elde edilemez gibi görünüyor. Quinn bir ay sonra cevap verip, *Ulysses* elyazması için 700 frank avans önerdi. Bir cevap vermedim. Şimdi bütün paradan söz etmeyip, 1500 Frank avans öneriyor. Mrs. M'ye yazıp isteyip istemediğini soracağım. Miss Weaver yaşından söz ettiği -43- melankolik bir mektuba iliştirdiği bir fotoğrafını yolladı. Sykes'tan veya -Tanrı'ya şükür- İngiliz Berbatoyuncuları'ndan hiçbir haber alamadım ama bana halen oynadıklarını söylüyorlar. Lenassi iki kez gelip orayı burayı kokladı (ne için olduğunu Tanrı bilir) Weiss'le yılbaşı günü sokakta karşılaştık. Bana gülümseyerek (zannederim meşhur kılıksız halime) yaklaştı, selam verdi. Ben de ona selam verdim. Artık evde yemek pişiriyoruz. Dün kadar kayınbiraderime günde 35 liret ödüyordum. Şimdi kiranın yarısını, gazı, kömürü ödüyorum, kıt kanaat geçinip gidiyoruz. Keyifli! Lanet edilecek sıkıcılık sayılmazsa tabii. Bloom hakkında konuşacak tek bir kul yok. Bitirdiğim bölümü bir iki kişiye verdim ama kıçımın parlamento kenarı kadar bundan anlıyorlar. Kardeşim bir şeyler (biliyor) ama bir şaka zannediyor bunu, üstelik dört yıldır hapishanedeydi [?] (Richard Ellmann, buraya soru işaretini Stanislaus, hapishanede değil 4 yıl bir kampta tutulduğu için koymuş olabilir -ç.n.) şimdi kıyamet kadar yapacak şeyi var, kendi ortamında neşeli bir hayatın peşinde. Her şey boktan! Bu uğursuz işler ne zaman sona erecek? *Verbannte*'nin* kopyaları var mı sende? Eğer iyi satarlarsa (eğer birisi onları alırsa) para sende kalsın. Zannederim P. S. (Paul Suter) evli şimdi. Ona en iyi dileklerimi ilet. Sen Zürih'te mi kalıyorsun? Bir haftalığına bile buraya gelme şansın hiç mi yok? Tüm masrafları karşılayabilir miyim bilmiyorum. Dediğim süre zarfında seni konuk edebilir, yemek masraflarını karşılayabilirdim ama yol parası adamakıllı tutar. Ama yarısını karşılayabilirim. Belki gelecek ay? *Nausikaa* bitmiş olacak, öyle ümit ediyorum. Kitaptan vazgeçmek şimdi delilik olur. *Cyclops*'un ilk yarısı ereksiyon iması olan yer çıkmış olarak kasımda piyasada göründü.† Siegfried Lang'i hiç görüyor musun? Keşke bana *taahhütlü* romanımı geri gönderseydi. O nüsha benim değil ama adanmıştır. Bunu aldığın zaman eline bir mürekkep şişesi al. Biliyorum sıkıcı ama senin görüşlerini ve planlarını duymak isterim. Bu arada St. Ives'te hiç Weaver tanıdın mı? Bunu soruyorum çünkü W bana orada çekilmiş bir fotoğraf gönderdi. *Verbannte*, Almanya'da batmış görünüyor. *Ulysses*'i yazmak bu sorunlar olmasa bile zaten çok zor bir iş. Gelecek ay derslere başlama olasılığı çok hoş. Burada kışlar ılık geçiyor ve

* *Sürgünler*'in Almanca çevirisi.

† *Ulysses* (304 [393]).

yakında bitecek. Bir sürü iyi opera var ama hiç gitmiyorum. (Gidemem çünkü "birisi" takım elbisemi sattı veya rehine verdi, yeni bir tane almak 600 frankı buluyor.) Belki kendime ait bir dairem olsaydı bu kadar kötü olmayabilirdi. (Buradaki mobilyaların büyük bir kısmının bana ait olduğunu söylemeliyim.) Ne iş yaparsam yapayım beni üzüyor. Schlie (Mrs. Piazza'nın kocası) burada. Terbiyeli bir adam -psikanalist değil. Ruggieoro'dan bir kart aldım. Görürsen teşekkür et. Sana mutlu bir Yılbaşı diliyorum yakında görüşmeyi umuyorum. Seyahate gelince eskiden İngiliz konsolosluğunda olduğundan herhangi bir zorlukla karşılaşmaman gerekir, böyle farz ediyorum ve her zamanki gibi böyle yorucu ve (sana) hiçbir faydası olmayan bir şeyi isteyecek kadar bencil olduğumu da söyleme cüretinde bulunuyorum. Her halükârda bana cevap yaz..

Arrivederci ben presto:
James Joyce[19]

Budgen, önerdiği gibi Joyce ücretin yarısını verse bile Trieste'ye gitme masrafını karşılayamıyordu ama Joyce'un mektubundan bir cümleyi öne çıkarıp, neşeyle "*Ulysses*'i yazmaktan vazgeçmek de ne demek" diye 13 Ocak 1920'de cevap yazdı. "Sanki böyle bir şey mümkünmüş gibi! Zürih göklerinin yağmurdan vazgeçmesi gibi bir şey olur bu. Belki de Tanrılar, kaderler veya bu konulara her kim veya ne karar veriyorsa, yorgun, bitik *Ulysses*'in kalbinin kendi kendine saydığın bakir atışlarına karşılık verdiği o büyülü akşamın öyküsünü ben duyayım diye kibarlıkla insancıllıkla bunu mümkün kılacak. *Speriamo*" (Umut ediyoruz. -ç.n.)

Joyce, *Nausicaa*'yı doğum gününde bitirmeyi başardı, Ezra Pound'a gönderdi o da hemen Miss Weaver'a. Bu bölümde beğenmediği bir şey çıkmadı. Joyce'a; "Ruhtan çok iyi anlıyorsunuz hem de onu iyileştirecek biçimde, insan doğasına karşı hiç de dalkavukluk yapmıyorsunuz, tıp doktoru ve papaz olmadığınız halde zannederim bu ikisinden de bir şeyler var sizde. Muhterem James Joyce S. J., M. D."[20] şeklinde yazarak duygularını bildirdi. Okudukları hoşuna giden Joyce da şaka dolu bir cevap yazdı. "Bana son mektubunuzda söylediğiniz şeyi merakla okudum çünkü bizzat kendim biri Dublin, ikincisi Paris ve üçüncüsü yine Dublin olmak üzere üç kez tıp okumaya kalktım. Eğer devam etseydim şu anda bulunduğumdan çok daha fazla topluma felaket saçmış olurdum."[21] Ona "bir yol macerasının, yapması ve yorumlaması en zor bölümü"[22] diye tarif ettiği *Güneşin Öküzleri* bölümüne kadar hızlı gitmişti. Yazarken önüne embriyonun dokuz ay boyunca gelişimini gösteren bir diyagram koymuş[23] ayrıca Saintsbury'nin *A History of English Prose Rhythm* (*İngilizce Metinlerdeki Ritmin Tarihi*) isimli kitabını da incelemişti.[24] Sözkonusu bölüm için ayrıntılı planının nasıl olduğunu 20 martta Budgen'a yazdığı bir mektupta şöyle açıkladı:

Cinsel ilişkiyi kısırlaştırmak suretiyle doğurganlığa karşı işlenen suçu konu olan *Güneşin Öküzleri* üzerinde sıkı çalışıyorum. Doğumevinde yatış sahnesi. Teknik: Sallustian-Tacitian tarzında girişi olan (döllenmemiş yumurta) kendi iç bölümlenmeleri olmayan dokuz parçalı bir kısım, sonra ilk İngilizce ses tekrarları ve tek heceli, Anglosakson ("Doğumdan önce bebek mutluydu. (Türkçesinden belli olmasa da, Before born the babe had bliss olan asıl cümleden görüldüğü gibi, be sesine vurgu yapılan kelimeler seçilmiş -ç.n.) Rahim içinde tapmayı öğrendi' "Bloom elinde şapkası, taş gibi dikilmiş, hülyalara dalmışken, duydu" sonra Mandeville'den ("insanların filanca dedikleri bir tıp öğrencisi ortaya çıktı" sonra Malory'nin *Morte d'Arthur* ("ama o ağa kılıklı Lenehan cümbüş eksik olmasın diye içkileri dökmeye dünden razıydı" sonra Elizabeth çağı "tarih üslubu" ("hemen tam o sırada genç Stephen tüm fincanları doldurdu") sonra Milton, Taylor, Hookervari ciddi bir parça, hemen ardından Burton-Browne tarzında, oraya buraya vuran Latin dedikodu kırıntısı, Bunyanvari bir hava ("Ama asıl neden yolda giderken isminin Eldeki Kuş olduğunu söyleyen kaşarlanmış bir orospuya gönlünü kaptırmasıydı") akabinde günlükvari Pepys-Evelyn ("Orada Bloom, aralarında Dixon Jun, ja. Lynch, Dr. Madden ve Stephen D.'nin olduğu bir grup neşeli adamla oturuyordu, önce dermanı yoktu ama şimdi daha iyiydi, bu gece çok garip bir rüya görmüştü, doğum vakti gelip, iki gün de geçmiş olan Mistress Purefoy, ebeler de onu doğurtamamış, zavallı bedeniyle orada oturuyor, Tanrı ona kolay doğum nasip etsin.") ve tıpkı böyle Defoe-Swift, Steele-Addison-Sterne ve Landor-Pater-Newman diyerek devam ediyor ta ki Pidgin İngilizcesi, (Genellikle, Çin limanlarında konuşulan İngilizce -ç.n.) Nigger İngilizcesi, Cockney, İrlanda, Bowery argosu ve komik şiirvari kırmalardan oluşan korkutucu bir karmaşayla sonlanana kadar. Bu ilerleyiş günün ileri giden bazı kısmıyla zeki bir şekilde her bir bölüme geri bağlanıyor, ayrıca embriyodaki doğal gelişim aşamaları ve genel olarak faunal evrim süreçleriyle de bağlanıyor. Tumturaklı Anglosakson motifi, öküzlerin tırnaklarını anımsatacak şekilde yer yer ortaya çıkar. ("Horne'un evinden ayrılmaya çekinerek") Bloom sperma, hastane rahim, hemşire yumurta, Stephen da cenindir. Erişilmez bir üslup için bu nasıl?[25]

Bu şemanın karmaşıklığı Joyce'un tüm eserleriyle ilgili olan bir gerçeğin üzerini örtmemelidir. Budgen'a söylediği gibi karmaşıklık yalnızca kullandığı araçlardaydı. "Benim kafamdaki düşünce her zaman basittir."[26] Anılan bölümü okuyan T. S. Elliot "Tüm İngiliz üsluplarının beyhudeliğinin"[27] açığa çıkışı diye niteledi. Ama muhtemelen Joyce, bölüme yayılmış ve içinde açıkça kınanmış olan saygısızlık haline tam uysun diye üslupları bozarak kullanmaya niyet etmişti. Kendi hesabına göre bu bölüm üzerinde bin saat harcamıştı; aklı temayla o kadar meşguldü ki sanki onlar her yerde-

lermiş gibi kendisini öküzleri yiyormuş gibi hissediyordu. Midesi bulanmadan oturup yemek yemesi çok zordu. 18 mayısta Budgen'a şunu yazabildiği için rahatlamıştı: "Kan damlayan *Güneşin Öküzleri* bitti"[28] Miss Weaver'ın yorumu: "Bunu okumak cehennemin katlarına götürülmek gibi olduğundan, bölüm Hades diye de adlandırılabilirdi sanırım"[29] şeklinde oldu. Joyce cehennem düşüncesi çağrıştırmak istemediği için "*Güneşin Öküzleri* bölümü dokuz halkadan oluşan (birbirine karşıt kaosların en baş ve en sonu arasına alınmış) her biri farklı insanlarla doldurulmuş olan geliştirme tekniği yüzünden mi Hades'e benziyor sana göre"[30] diye sordu. Hayır diye yanıtladı bunu Miss Weaver çünkü onun demek istediği bu değildi: "Benim dilimden dökülen herhangi ahmak bir söze -ki eğer yapabilirsem dilimi tutmalıyım-en ufak bir önem vermemenizi tekrar rica ediyorum sizden."[31]

Budgen'ı sıkıştırmaya devam etti. Silvestri'nin, kendi dairesindeki stüdyo odasını ona teklif etti, saatte 6-7 (sonra 10'a çıktı) lirete özel ders vereceği öğrencileri de olacaktı. İkna etme nedenleri arasına "BENİ göreceksin" diyerek kendisini de kattı: "Kan damlayan *Güneşin Öküzleri*'ni (bıkana kadar) dinleyeceksin." "ENERJİK OL" büyük harflerle onu kandırmaya çalıştı.[32] Yoldan çıkmaya hazır olduğu halde Budgen, Trieste'nin onun ressamlık kariyeri için geriye kürek çekme olacağını sezdiğinden Londra'ya, hatta yetişmiş olduğu Cornwall'a gitmeyi tercih ediyordu. Bu haber, üniversite dönemi biter bitmez[33] İngiltere, Galler, İrlanda hatta Cornwall'da bir tatil yapmayı Joyce'a düşündürttü. Babasını yeniden görmeyi de çok arzuluyordu, John Joyce'un bir arkadaşı Trieste'deki Joyce'a "Baban sadece senin onu isteyeceğini, ona inanacağını düşünüyor. Ölmeden önce seni görebilsin diye oraya gitmeni arzuluyor"[34] diye yazmıştı. Ama İrlanda'daki yurtseverler ile Black and Tans arasındaki silahlı çatışma bu planın gerçekleşmesini önledi. Yine de Joyce yazı Trieste'de geçirmeyi istemedi. İşte Ezra Pound'un onun mesleğinde ikinci kez önemli etki yaptığı zaman bu ana denk geldi.

Mayısın başlarında Pound, Venedik'teydi ve Joyce'a yazarak orada veya Trieste'de buluşmayı teklif etmişti. Joyce çok istiyordu ama Mrs. Pound'un aniden rahatsızlanması üzerine kocası onu Lago di Garda'nın daha yumuşak iklimine taşımak zorunda kaldı. Pound bu kez de oraya gelmesini istedi. Birkaç kez yazıştıktan sonra Joyce 31 mayısta Sirmione'ye gelmeyi kabul etti. Bir tren kazası olunca yola çıkışı gecikti, önce bizzat görüşme yerine, sorunları mektupla iletmeyi düşündü:

via Sanità 2[111]
Trieste (İtalya)

Sevgili Pound: Bu sabah saat 7.30'da yola çıkmak için istasyona gittim. Oraya

vardığımda birkaç saat önce ayrılmış bir yolcu treninin, başka bir trenle kafa kafaya çarpıştığını söylediler, gönderdiğim gazete kupürüne bak. Şans eseri ben o trende değildim. Ayrıca 7.30 Trieste-Paris express treninin grev yüzünden çalışmadığını söylediler. T(rieste) ile Desenzano arasında iki tren var. Yani: birisi büyüleyici gece yarısı saatinde hemen hemen oraya varan sabah 11.30 treni, diğeri tüm gece boyunca giden (veya emekleyen) ertesi sabah 6'da oraya varan 5 treni. Bu tren bana kesinlikle uymaz.

Şimdi benim niyetim İngiltere veya İrlanda yoluyla mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde o hattan geçerek seyahat etmek ama bence şimdi gitmek faydasız. Sanırım 12 haziran dan sonra Londra'ya gideceksin. Öyle olursa o zaman buluşabileceğimizi umut ediyorum. Sirmione'ye nazik davetini kabul etmemin tek nedeni seninle buluşmaktı. İkinci sınıf kompartımanda seyahat etseydim bile bu yine de senin için büyük masraf demektir. İkinci kapanış nedeniyle buradaki tren yolunun durumunu tahmin edebilirsin.

Kuzeye seyahat etme nedenlerim şunlardır. Buradan uzakta uzun bir tatile ihtiyacım var (bununla *Ulysses*'i terk etmeyi değil, onu bitirebileceğim sükûneti kastediyorum). Bu şehir hakkında hiçbir şey söylemeksizin (*de mortuis nil nisi bonum*) geçtiğimiz yedi ay boyunca benim durumum berbattı. On bir kişiyle tek bir dairede oturuyorum* bu yüzden bu iki bölümü yazacak kadar huzur ve zaman bulmakta epey güçlük çektim. İkinci neden ise giysidir. Hiç giysim yok, satın da alamıyorum. Ailemin diğer üyelerinin İsviçre'de alınmış güzel giysileri var hâlâ. Oğlumun (bana iki numara büyük) botlarını ve ıskartaya çıkmış, omuzlardan dar takım elbisesini, kardeşime veya kayınbiraderime bir zamanlar (veya şimdi de) ait diğer şeyleri giyiyorum. Burada herhangi bir şey alamayacağım. Bir takım elbisenin 600-800 frank arasında olduğunu söylüyorlar. Bir gömlek 45 frank. Elimde olanla ancak yaşayabilirim ama artık bu da olmuyor. Buraya geldiğimden beri birisiyle 100 kelime konuşmadım zannederim. Zamanımın büyük bir bölümünü not dağlarıyla çevrilmiş iki yatak arasında yayılarak geçiriyorum. Saat 12.22'de evden çıkıyorum aynı sokaklardan geçip hep aynı mesafeyi yürüyorum, kardeşimle karımın okuduğu *Daily Mail*'i alıp geri dönüyorum. Akşam daha önce bahsedilenle aynı. Bir keresinde tiyatroya gitmeye kandırıldım. Birinde de buradaki Scuola Superiore'nin profesörü olarak resmi bir yemeğe davet edildim, ertesi gün de oradan 20, 10 hatta 5000 İtalyan lireti tutarındaki savaş bonosuna abone olmam istendi. Giysi satın almam gerekiyor o yüzden Dublin'e gidip almak istiyorum.

Üçüncü nedenim, iki çocuğum buraya geldiğimizden beri bir yatakta uyumadılar. Sert kanepelerin üzerinde yatıyorlar, üstelik temmuz-eylül arası hava çok bunaltıcı burada.

Dördüncü nedenim döviz kuru kendi kendine ayarlanıyor. Pound (İngiliz ola-

* On bir diye hissedilen belki sekizdi; karısı çocukları, Schaureklerden dört kişi ve kardeşi.

nı kastediyorum Amerikan değil.) 100 veya 90'da dururken buradaki fiyatlarla başa çıkabiliyordum çünkü benim param İngiliz sterliniydi. Bugün pound 62'de ve kayınbiraderim (burada bir bankada veznedar), bazı ticari manevralar nedeniyle veya böyle yüksek fiyatlardan hiç kimse satın alamayacağından daha da aşağı gitme eğiliminde olduğunu söylüyor. Eğer 50'ye gelirse artık yüzemem ve yüzeyde göremezsiniz battığım için. İsviçre'ye gitseydim orada da ailemi ve kendimi geçindiremezdim. Üstelik ayrıldığım yere geri dönmeyi sevmem. Burada fiyatlar 1914'e göre 8-10 kat yükselmiş.

Ders verebilirdim (birçok insan da benden bekliyordu.) ama vermeyeceğim. Şimdi hükümetin üniversite düzeyine yükselttiği bir okulda görevliyim. Ücretim haftada altı saat için, saat ücreti 3/- Sinirlerimi ve zamanımım mahvettiği için istifa edeceğim.

Bir daire de bulamıyorum: Çünkü elinde 20-30 bin liretlik bir çekin, ayakbastı parasının olması lazım.

Bu yüzden, *Circe*'yi ve kitabın sonunu yazabilmek için İrlanda'da üç ay geçirmeye niyetleyim. Ailemle birlikte ekimde (bu sürede birisi bizim için bir daire ayarlayabilirse tabii) geri dönmek gerekir. Eğer daireyi bulamazlarsa onları İrlanda'da bırakıp kitabın sonunu yazmak için ben dönerim.

Para durumuma gelince, haziranın 25'inde 62 sterlin 10 şilin alacağım, eğer New Yorklu yayıncım da avans verirse 25 sterlin daha. Bu 87 sterlin bittiği zaman hemen hemen 25 eylül gelmiş olacak ve o zaman alacağım 62 sterlin 10 şilinle idare edebileceğim. Karım ve çocuklarım Galway'de kalabilirdi. Ben de orada veya Dublin'de. Ama İrlanda'nın şu anki kötü durumu gitmemek için bir nedendir. Başka nedenler de olabilir. İngilizlerin sahil kentlerinden birine gidemedim ki çok iyi olurdu aslında. Eğer bunu başarabilirsem sen de haziranın sonuna kadar Londra'daysan, zannederim acentemi görmek gibi yapacağım birçok şey olur. Sen ne dersin bu plana? Buradaki ev eşyalarımın hepsini satsam bile kitabımı sessizlik içinde bitirmeliyim.

Güneşin Öküzleri'ni eksiksiz bir şekilde alıp, Londra ve New York'a gönderdiğini umuyorum. Sana bu sabah başka bir kopya daha getiriyordum. Daha da kötüsü Linati'nin de senin başına kalacak olmasından korkuyorum. Ona dün yıldırım telgraf çektim ve bu gece Sirmione'de olmam gerektiğinden, senin bizim buluşmamızı istediğinden söz ettim!

Poesia'yı gördün mü yoksa göndereyim mi?

Bayan Pound'un iyi olduğunu ümit ediyorum. Giderken seni göremeyecek olmam ne kadar yazık ama belki de daha iyi bu, eğer diğerini ayarlayabilirsem çok daha rahat buluşabileceğiz.

Bölüm eline sağlam olarak geçer geçmez bana bildir.

Saygı ve özlem dileklerimi sunarım.

James Joyce

Joyce'un tarihsel olarak umutsuz durumlarını sunduğu birçok durumda olduğu gibi bu da saçmalıklarla doludur. Trieste'de kalamıyor, öyle görünüyor ama yine de orayı sadece üç aylığına terk etmeyi düşünüyor. Oradan ucuz elbise almak için bütün aile üyeleriyle İngiltere ve İrlanda'ya pahalı bir yolculuk yapma fikri, kendi eğilimlerini zorunlu ihtiyaçlar gibi yorumlama gücünü gösteren tipik bir örnektir. Bu fikre aslında nasıl baktığını mektubun sonuna eklediği şu utangaç dipnotla da anlayabiliriz:

> Bu çok şiirsel bir epistle'dır. (epistle: İncil'de yer alan mektup -ç.n.) Bunu ikinci el giysi almak için inceden düşünülmüş ve yazılmış bir talep gibi sakın düşünme. Bu mektup akşam çöktüğünde; göl suyu, salınıp şırıldadığı zaman okunmalı.[35]

Pound mektubu her zamanki sevecenliğiyle okudu. Sirmione'den yazdığı mektubunda akşam yemeğine oturmadan önce saat sekize kadar beklediğini, Joyce'a yemek veya hemen yolun yukarısında oturan alımlı bir çamaşırcı kadın arasında seçme yaptırtacak nefis bir açılış konuşması hazırladığını bildirdi. O gece öylesine şiddetli bir fırtına hüküm sürmekteydi ki yine de bunun Vulcan-Dedalus'un varışını haber vereceğini umut etmişti.[36] Aynı gün yazılan ikinci mektup Joyce'a Sirmione'de yaşamayı düşünmesini, Londra'ya göre çok daha ucuz olacağından Verono'da elbise satın almasını öneriyordu. Aslında fırtına var haberi Joyce'u geçici olarak bile Sirmione'de konaklamaktan alıkoyardı ama Pound'la buluşmasının zorunlu olduğuna birdenbire karar vermişti "Gökgürültüsünden çok korkmama, seyahat etmekten de nefret etmeme karşın" diye yazdı Miss Weaver'a "oğlumu da yanıma yıldırımsavar gibi alıp oraya gittim."[37]

8 haziran günü oraya vardığında[38] Pound onu sıcak bir şekilde karşıladı ve hemen gizemli hamisinin kim olduğunu sordu: "Peki kim, John Quinn miymiş?"[39] Joyce olmadığından emindi çünkü Quinn'in böyle cömert olduğunu düşünmüyordu. Pound evirdi çevirdi, sonunda Lady Cunard'ta karar kıldı, başka bir aday da olmadığından Joyce'a da uygun geldi. Joyce'un durumunu uzun uzadıya tartıştılar, sonunda Paris'e birkaç günlüğüne gidip şehri araştırmasının, mümkünse *Sanatçının Portresi*'nin hatta *Sürgünler*'in Fransızca çevirisi için işe girişmesinin yerinde olacağına karar verdiler. Pound gidecek onun için yolu hazırlayacaktı. Ayrıca Joyce'un bir limerick'le anıtlaştırdığı elbise değişimi de olacaktı:

> Gölşırıltılı Sirmione'de bir ozan vardı
> Çekirge bal yer, kendince yaşardı

Ne zamanki bir orospu çocuğu
Sahilde dımdızlak bırakınca onu
Esvapsız, ayakkabısız, zamansız, huzursuz parasız kaldı[40]

(Giysiler, ayakkabılar küçüktü ama Paris'te Joyce bunları giydi.) Pound, John Quinn'e yazdığı bir mektupta olayı şöyle özetledi:

> Joyce: Sevimli. Yeter ki İrlandalının geçimsizlik kabuğunu kır, *Oda Müziği*'nin yazarı duyarlı gerçek bir adam izlenimi verdi bana. Gerisi deha, gerçeklerin huy üzerine, ilk şiirleri oluşturan hassas mizacın üzerine kayıt edilmesi. Yeats'i geride bırakan bir yoğunlaşma ve içselleştirme. Yeats *Ulysses*'in yoğunluğunu gerektiren bir şeye hiç girişmedi.
> Aynı zamanda büyük bir tükeniş, benim umduğumun üstünde bir bünye ve görünüşe göre bir göz ameliyatını başarıyla atlatış.
> Bugün buraya geliyor, nedenleri uzun, ama Trieste'den uzaklaşmakta haklı.
> Tabii ki bir katır veya İrlandalı kadar inatçı ama *makul** olmadığını söyleyemem.* Tanrı'ya şükür ki işini bilecek kadar ve ona sıkı sıkıya yapışacak kadar inatçı olmuş hep.
> Kişisel ayarlamaları vb. şeyler konuşmamıza göre yolunda görünüyor.
> İşini yarım bırakmak uğruna peşin para için makale yazmayı reddetmesi de akıllıca. Hatta pratik açıdan bakılsa bile sonunda daha iyi olacak. Trieste'de yaşama hiç değilse şimdilik oradan ayrılmama kararında da haklı. Hem iklim hem diğer şeyleri göz önüne alırsak.
> Dublin'deki tuhaflıkları konu ettiği ilk öykülerinde, insanların hep dokunaklı şeyleri görmezden geldiklerini düşünmüşümdür. Yani onun "gazaplı" ifadelerinin genellikle öyle olduğunu.[41]

Eve dönünce Joyce farazi velinimeti Lady Cunard üzerinde düşündü taşındı. Şimdiye kadar Joyce'un mesleki gidişatına öyle fazla bir ilgi göstermemişti kadın. Bu yüzden Pound'un bu kadar uzun zamandır böylesine bir cömertliği bu kadının yaptığı görüşünü kabul etmekte ikircikliydi. Yanlış tahmin gibi bir riske girmektense bir kez daha avukatlarına, bu kez süslü bir üslupla 14 haziranda şunları yazdı:

> Bunu, beni olası bir sonuca götürmeyecek kadar kıt, birkaç veriyi ileri sürmeyi bile beceremeyecek kadar hantal zekâmı savunmak için yazmıyorum. Messrs Monro Saw'ın ilk mektubu, müvekkillerinin adresimi o zaman dolaşan *Kim Kimdir*'den aldığı konusunda beni bilgilendirmişti. Bunun ima ettiği şey bana olan ilginizin beni tanıyan bir insanın araya girmesiyle değil, benim kıt (ki o

* Bununla birlikte New Review'un 1931 yılı ilk sayısında Pound: "Hiç hafife almadığı yazarlık işinde Mr. Joyce'un dürüstlüğüne saygı duyarım. Yazar olarak yetenekleri bir yana onun sağduyusuna veya zekâsına hiç saygı duymam." demişti.

zaman gerçekten de daha azdı) yazılarımla aklınıza düşmüş olabileceğiydi. Öte yandan hastalığımın nüksettiği bazı durumlarda avukatlarınızdan gelen havaleye, benim gelişmelerimden şu ya da bu ölçüde haberdar olunduğunuzu gösteren dostça bir teselli notunun da eklenmiş olduğunu, birkaç kez gözlemledim. Kendi kendime özellikle son birkaç haftadan beri, bağışçım veya bağışçılarımın kim olabileceğini, bu ince düşünülmüş nazik iyiliğe ne borçlu olduğumu, yazılarımdaki neyin bunu hak ettiğini sorup durduğumu söylemem bile gereksiz. İlk soruya kesin bir cevap, gerçek olmasaydı inanılması zor olan bir meselede insanın yanılmaz bir rehber bulması imkânsız olduğundan, bulamadım. Bu yüzden, ismin saklanmasının sonsuza kadar sürmemesi gerektiğini siz de istediğiniz için ve olayın kendine özgü şartları da böyle emrettiğinden sizden sırrı açıklamanızı ve ancak bu suretle kendini ortaya koyabilecek bir bilgi içinde kendimi onaylamama izni vermenizi isteyebilir miyim? Benim sizi sorguya çekmem, bilemezsem eğer, çok yakışıksız olurdu.[42]

Hukuk müşavirleri sorularından birine 24 haziranda cevap verdiler: "Kısaca söylersek, yazılarınızda onun en çok sevdiği meziyetler, ruhu böylesine derinden araştırmanız, insanın içini yakacak kadar doğrudan ayrılmamanız, hayal gücünün yoğun anlarına, insanı şaşırtacak kadar derinlemesine dalabilen kudretiniz" Artık bunun bir kadın olduğundan emindi. Avukatlara, meçhul bağışçının isminin açıklanmasını istememesine saygı duymak zorunda olup olmadığını sordu. Avukatlar zorunlu olmadığını söylediler.

Sonunda 9 temmuzda Joyce, Lady Cunard ismini telaffuz etti. Mektubu 6 temmuz tarihli Harriet Weaver'dan gelen bir mektupla kesişti. İtibar elde etmek için değil ama mahcubiyeti önlemek için "Belki, Messrs Monro, Saw&Co. Aracılığıyla mesajı gönderen kişinin ben olduğumu söylesem ve bunu yapma biçimimden dolayı da özür dilesem iyi olacak. Avukatlar aracılığıyla iletişim kurmak felç edici bir şey. Şimdi korkarım, nezaket ve kendini geri planda tutmayla ilgili söylediğiniz bütün sözleri geri almak zorunda kalacaksınız. Bende bunlar olmadığı için bağışlayın demekten başka elimden bir şey gelemez." Böylece bu olağanüstü kadın, yarı özür dileyerek, olağanüstü hediyesini açıklamış oldu. Cömertliği Joyce yaşadığı sürece, hatta o öldükten sonra da cenaze masraflarını karşılayarak devam etti. Ondan hiçbir şey talep etmedi, o zamana kadar dünyanın esirgediği ödülü dâhisine sunmaya kararlı olarak, kendi planlarından o planlarını gerçekleştirsin diye vazgeçti. Kadınsı zekâ ve sevecenliğin Jamesvari (buradaki James Henry James olabilir -ç.n.) örneği gibi davrandı. Yaptığı bağış, hiçbir para miktarı bunu yapamayacağından Joyce'u zenginleştirmedi ama yalnızca kararlı bir müsriflikle fakir olabileceği bir düzeyde tuttu onu.

Miss Weaver'ın sırrı açıklamasıyla hem küçük düşen hem de rahatlayan Joyce, Pound'un huzur veren öğüdünü artık ölçüp biçebilirdi. Trieste'den belki de bir daha geri dönmemecesine ayrılmak zorunlu gibi geldi ona. Bayan Murray'ye, Paris'te bir iki hafta kaldıktan sonra Londra'ya seyahat edeceğini yazdı.[43] Hatırı sayılır bir öfke ve zahmetle aile yine öteberisini topladı. Kitaplarının çoğunu bıraktı.* Joyce *Ulysses* elyazmasını Mrs. McCormick'ten geri almıştı ve satışı konusunda John Quinn'le bir anlaşmaya varabilmişti. Università di Trieste'den istifa ederek, aynı görevin kardeşi Stanislaus'a verilmesini rica etti. Yetkililer bir yıl için başka birini denediler ama sonra Joyce'un önerisini kabul ettiler. Schmitz, Benco, Silvestri ve Francini'yle vedalaştılar. Joyce, Francini iki yıl sonra Trieste'de "*Joyce intimo spogliato in piazza*" (Joyce Alenen Soyundu) ismiyle verdiği bir konferansla onun canını biraz sıkmasına karşın hepsiyle iletişim içinde olmayı sürdürdü. Joyce'a çarpıtılmış gibi gelen konferansı canlı bir şekilde vermiş, Joyce'un ruhunun yine de kurtarılabileceğini konu alan saygılı bir duayla da bitirmişti.† Sırf, konferansı gösterişli bir havayla sonlandırmak adına böyle yapmıştı ki Stanislaus'un da kışkırtmasıyla Joyce buna kızmayı seçti. Joyce'ları yolcu etmek için Schaurekler istasyona geldiler ama ağabeyinden Burberry paltosu almasını isteyen Stanislaus uğurlama ekibine katılmayı reddetti. Sonra "burada kaldığın zaman boyunca sokulgan bir ruh halimde olmadığım için"[45] diye yazarak özür diledi. Joyce da buna kardeşliğe yakışan bir cevap verdi: "Barometrik çöküntüyü gördüğüme çok üzüldüm. Yatırılan parayı geri getiren, yanılsamaları yok eden, benim masum sayfalarımın dikkatli okunmasıdır."[46] Kardeşler bir daha yakınlaşmadılar.‡ James'in zor bir ağabey olduğu zaten bellidir ama Stanislaus da çetin ceviz bir küçük kardeştir. Eğer James ihmalci ve kaprisli idiyse Stanislaus da aşırı titiz ve ezici tavırları olan biriydi. James gevşek tavrının, aniden kaldırıp atılamayacak bir özellik olduğunun bilincinde, Stanislaus şaşmaz kuralcılığının geniş ölçüde ağabeyinin hatalarına karşı bir isyan olduğunun farkındaydı. Sanatçı ve reformcusu ev arkadaşlığında kötü bir ikili oluşturabilmişlerdi. Stanislaus, Trieste'de iyi niyetinin hep kötüye kullanıldığı olayları unutamıyordu. Ama yine de ağabeyi sayesinde Dublin'deki rezil yaşamdan kurtulup meslek sahibi olmuş, entelektüel bir yaşama kavuşmuştu. Vadesi dolan borçları her iki taraf ödemişti.

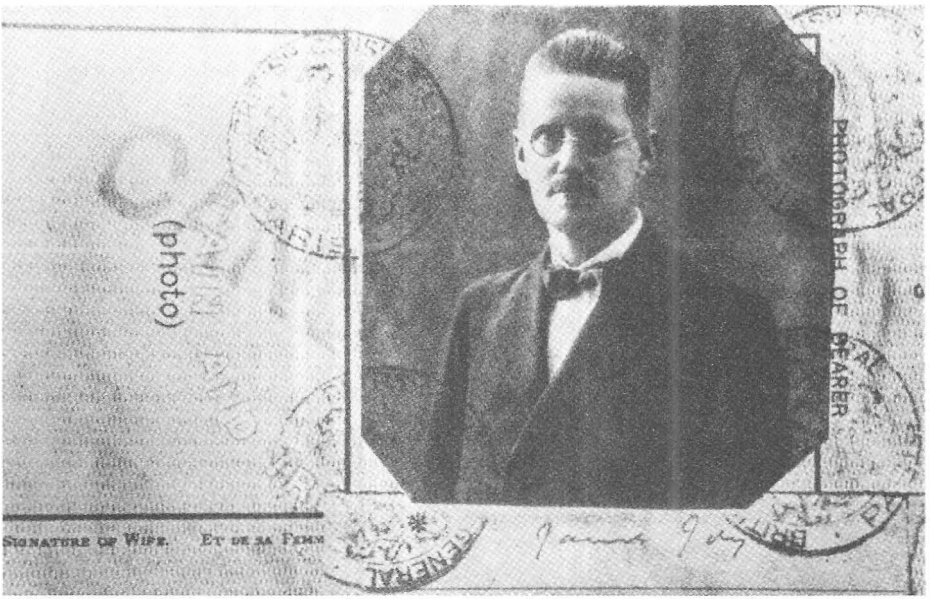
---

* Joyce'un kitaplarını gösteren bir envanter parçası kalmıştır. Bkz. s. 890, 898-899.[44]

† Bkz. s. 537.

‡ James, Gorman'ın biyografisine kendi ayrılışıyla ilgili şu dipnotu yazdı: "Kardeşler arasındaki ilişki faydalı olma anlamında burada sona erer." (Stanislaus'un daha sonraki eserini sürekli eleştirmesinden rahatsız olmuştu.) Gerçekte ise yazışmayı sürdürdüler, iki üç kez daha buluştular. Ayrıca bkz. s. 842.

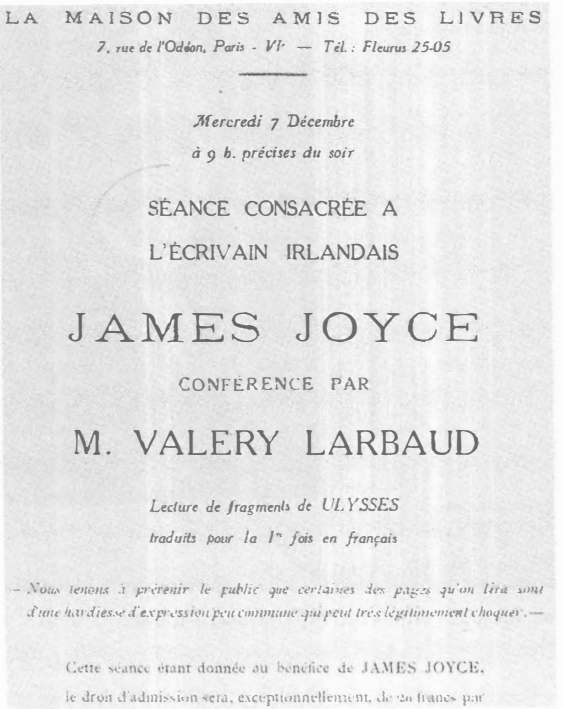
Yolcular iki günlüğüne Venedik'te konakladılar, sonra *Sürgünler*'i çevireduran Carlo Linati'yi görmek için Milan'da durdular. Ardından İsviçre üzerinden bir gece kaldıkları Dijon'a geçtiler.[47] Bu yüzden 8 temmuza kadar Paris'e ulaşamadılar. Paris'te, Rue de Beaune 9 numaradaki Hôtel Elysée'de kalan Ezra Pound emirlerindeydi. Onlara, l'Université rue de 9 numaraya yakın, Dublin'i hatırlattığından Joyce'un hoşuna giden bir otelde, kalacakları geçici odalar buldu.[48] Paris'e kısa bir ziyaret için bir haftalığına geldi, yirmi yıl kaldı.

Joyce'un pasaportundaki fotoğraf, Paris. *Bernard Gheerbrandt'in izniyle.*

Sylvia Beach

LA MAISON DES AMIS DES LIVRES

7, rue de l'Odéon, Paris - VIe — Tél. : Fleurus 25-05

Mercredi 7 Décembre

à 9 h. précises du soir

SÉANCE CONSACRÉE A

L'ÉCRIVAIN IRLANDAIS

JAMES JOYCE

CONFÉRENCE PAR

M. VALERY LARBAUD

Lecture de fragments de ULYSSES

traduits pour la 1re fois en français

— Nous tenons à prévenir le public que certaines des pages qu'on lira sont d'une hardiesse d'expression peu commune qui peut très légitimement choquer. —

Cette séance étant donnée au bénéfice de JAMES JOYCE,

le droit d'admission sera, exceptionnellement, de 20 francs par

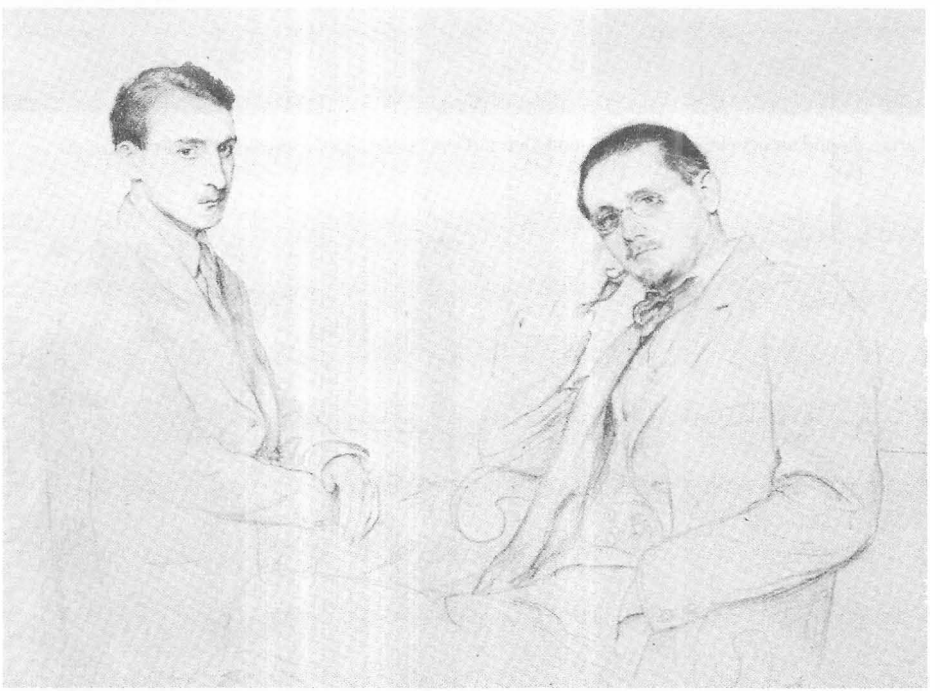
Valery Larbaud'nun Joyce üzerine verdiği konferansın afişi. 7 Aralık, 1921.

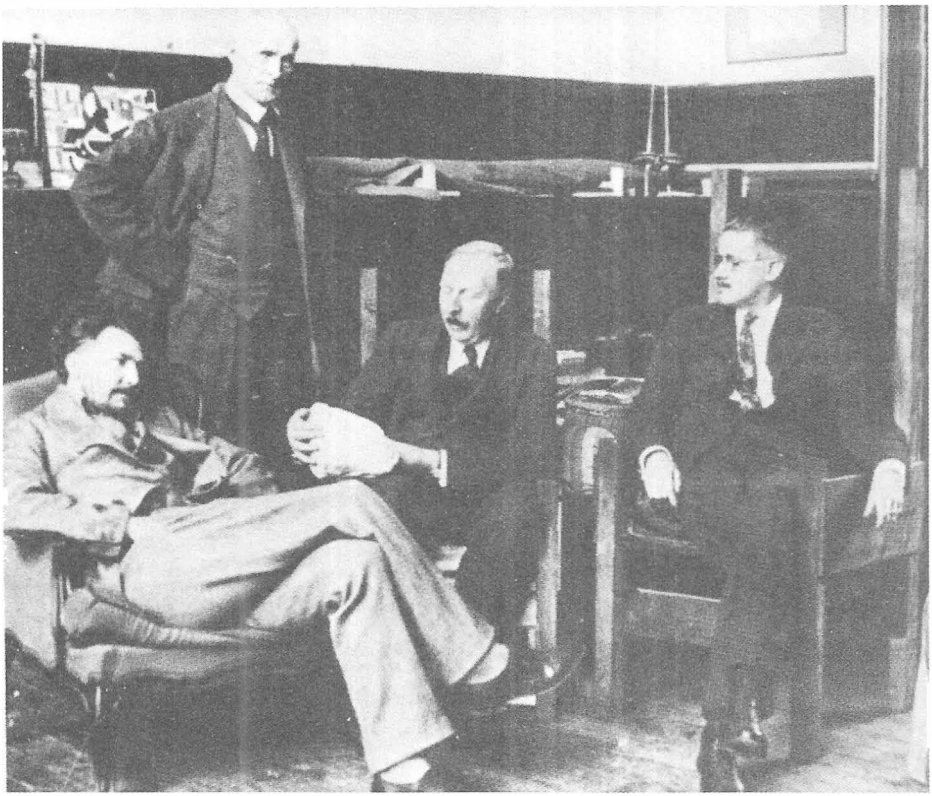
Valery Larbaud.

Joyce ve ailesi Paris'te 1924. *Wide World Photos.*

Joyce ve Robert McAlmon. Émile Bécat'in çizdiği karakalem, 1924. *Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

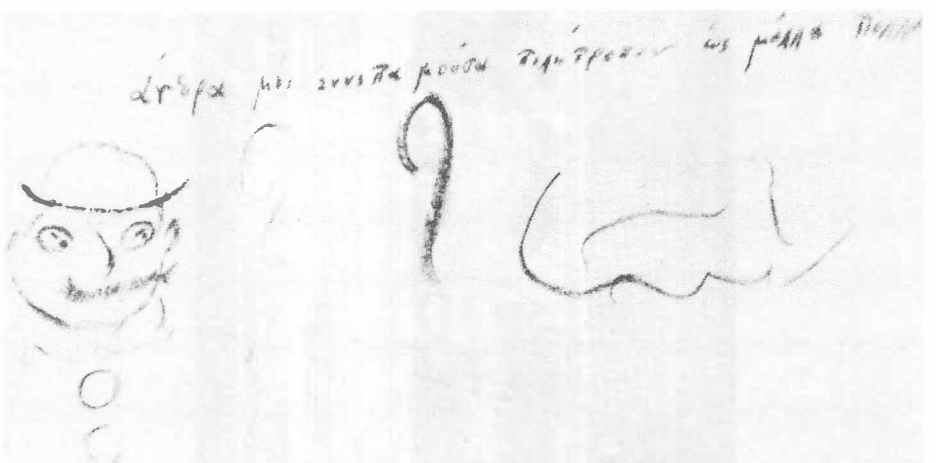
Paris'te Pound'un evinde, Ezra pound, John Quinn, Ford Madox Ford ve James Joyce, 1923.

Lucia ve Nora Joyce, Galway'de iki arkadaşıyla birlikte, 1922. *Mrs. Kathleen Griffin'in izniyle.*

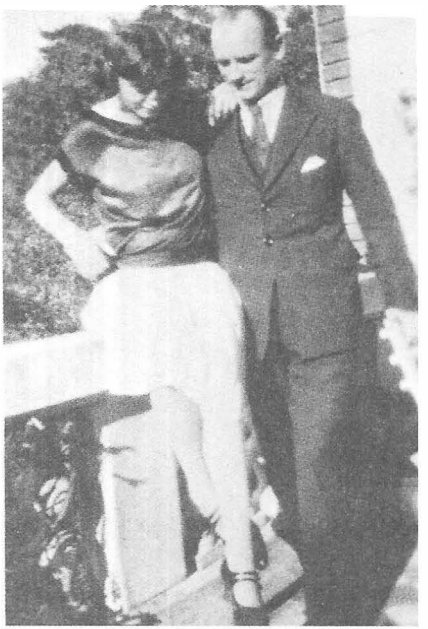
Myron C. Nutting'in yaptığı Nora Joyce tablosu. Paris, 1924 gibi. *Ressamın izniyle.*

Joyce'un çizdiği Bloom karikatürü, Odyssey'in ilk satırıyla "anlat bana Muse, birçok hilenin üstadından söz et bana..." Paris, 1923 gibi. *Northwestern Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

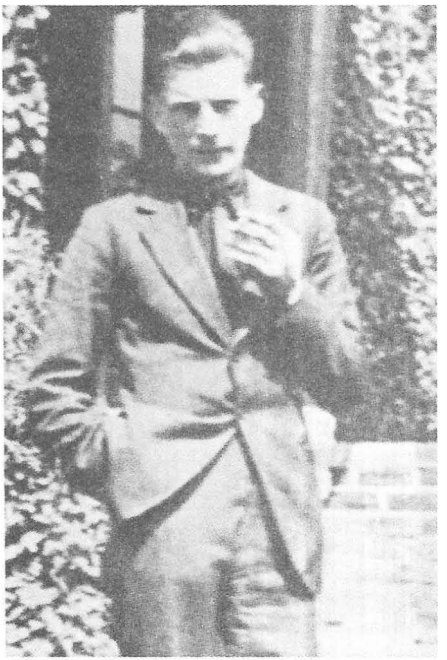
Scheveningen'de sahilde Joyce, 1927. *Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'nin izniyle.*

Stanislaus ve Nelly Joyce, 1926. *Nelly Joyce'un izniyle.*

Diğer iki dansçıyla birlikte Lucia Joyce (soldaki)1928 veya 1929.

Samuel Beckett, Paris'te. 1928. *Samuel Beckett'in izniyle.*

Wyndham Lewis'in karakalemiyle Joyce. 1921. *Harriet Shaw Weaver'ın izniyle.*

"Duc de Joyeux Şarkı Söylüyor" Wyndham Lewis'in çizdiği (ona benzediğini iddia eden) Joyce'un bir karikatürü.

Les Vaux-de-Cernay köyündeki Hotel Léopold'te düzenleyen *Déjeuner Ulysse*, 27 Haziran 1929. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

Lucia, Nora ve James Joyce, Moune ve Stuart Gilbert'le caddede yürürlerken, Strasbourg, 1928. *Stuart Gilbert'ın izniyle.*

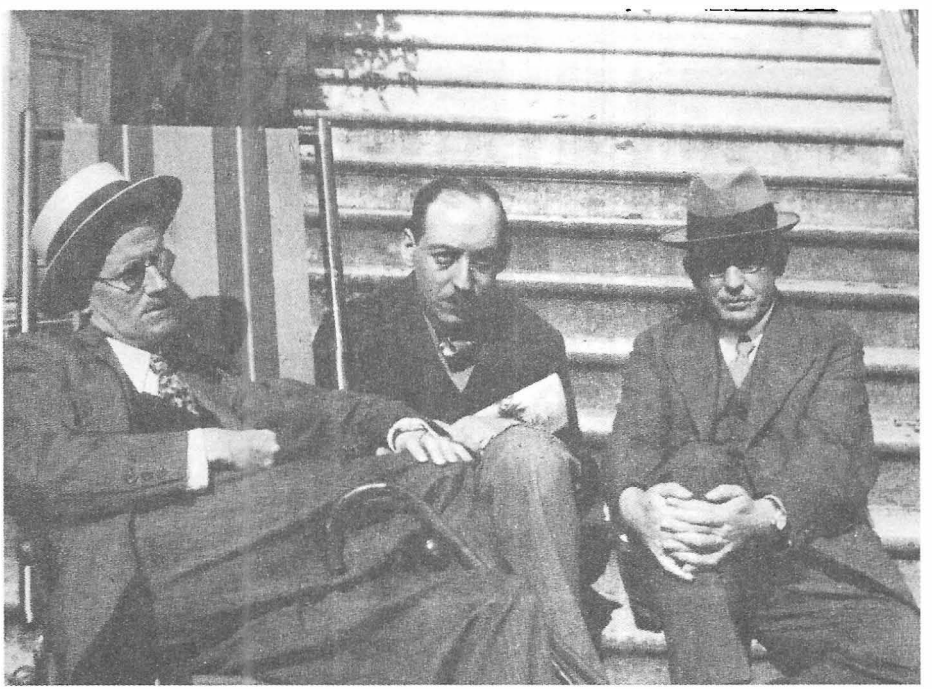
Nora Joyce, 1920'lerin sonu.

Son zamanlarında çekilmiş bir fotoğrafta Maria Jolas. (1961) *Maria Jolas'nın izniyle.*

Eugene Jolas, Neuilly, 1938. *Maria Jolas'nın izniyle.*

Joyce, Paul Léon, C.P. Curran, Paris'te. *Lucie Léon'un izniyle.*

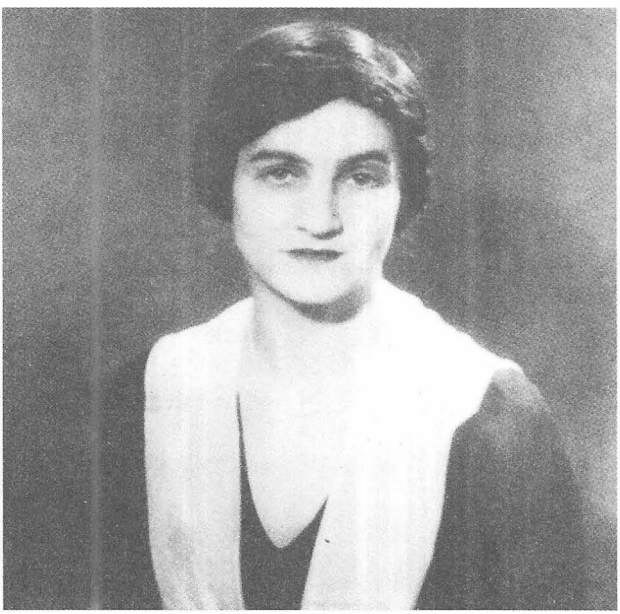
Joyce, *Anna Livia Plurabelle*'nin çevirmenlerinden Philippe Soupault ile.

Helen Fleischman, George, Nora ve James Joyce, Paul Ruggiero ve George Borach'ın annesiyle Zürih'te. 1930 Mayıs. *Paul Ruggiero'nun izniyle.*

Joyce, Herbert Gorman ve karısıyla, 1930'lu yıllar.

Helen (Fleischman) Joyce. *Helen Joyce'un izniyle.*

Joyce, Michael Healy'yle (Nora'nın Dayısı) İrlanda Milli Kütüphanesi'nin izniyle.

James Joyce, 1930 Aralık. *Adaline Glasheen'in izniyle.*

Evlendikleri gün, yanlarında avukatlarıyla, Kensington'daki Nüfus Müdürlüğü'ne yürürlerken. 4 Temmuz 1931. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

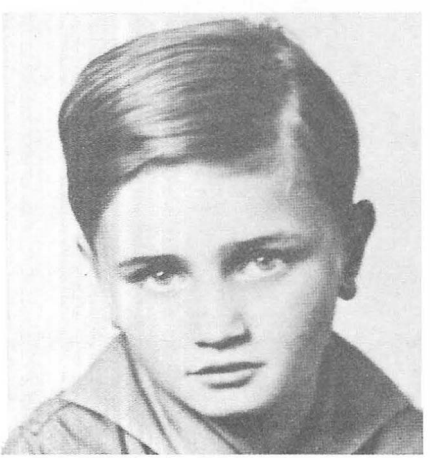

John Sullivan, Joyce ve James Stephens.

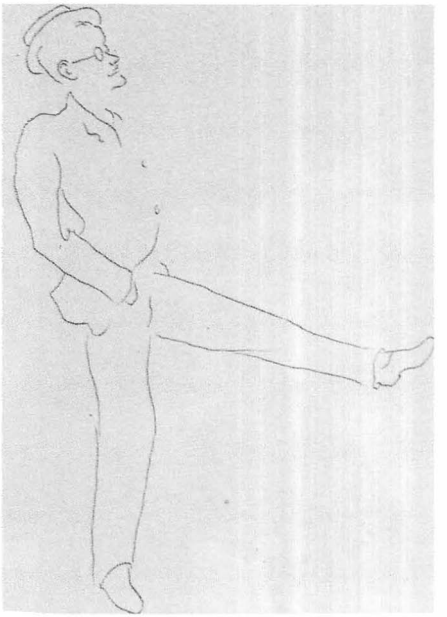

Joyce, Augustus John'la, 1930. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

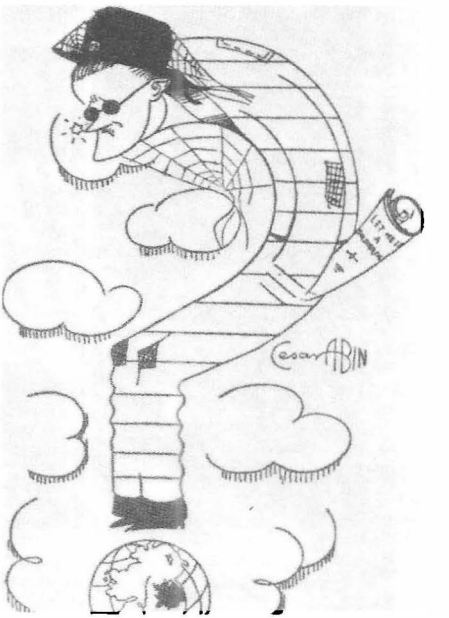
John Joyce, Patrick Tuohy'nin tablosu.

Stephen Joyce

"Gece yarısında Joyce" Desmond Harmsworth'un çizimi.

César Abin'in soru işareti şeklinde yaptığı Joyce çizimi, 1932.

Joyce'lar ve Sullivanlar. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

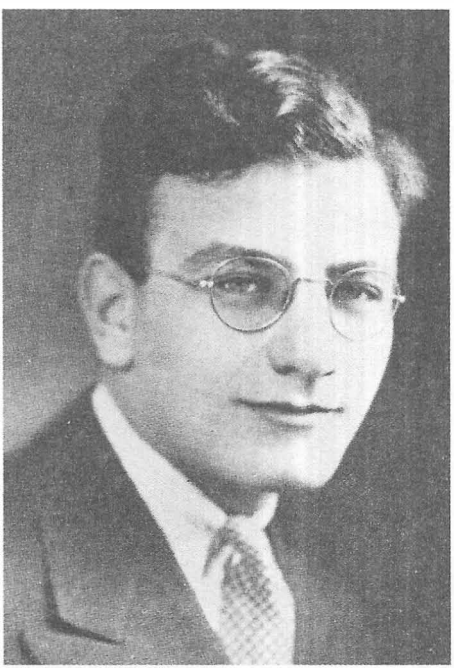
1930'ların sonu, Joyce. David Fleischman'ın çektiği fotoğraf. *David Fleischman'ın izniyle.*

Aynı günün ikindi vakti, Nora Joyce. David Fleischman'ın çektiği fotoğraf. *David Fleischman'ın izniyle.*

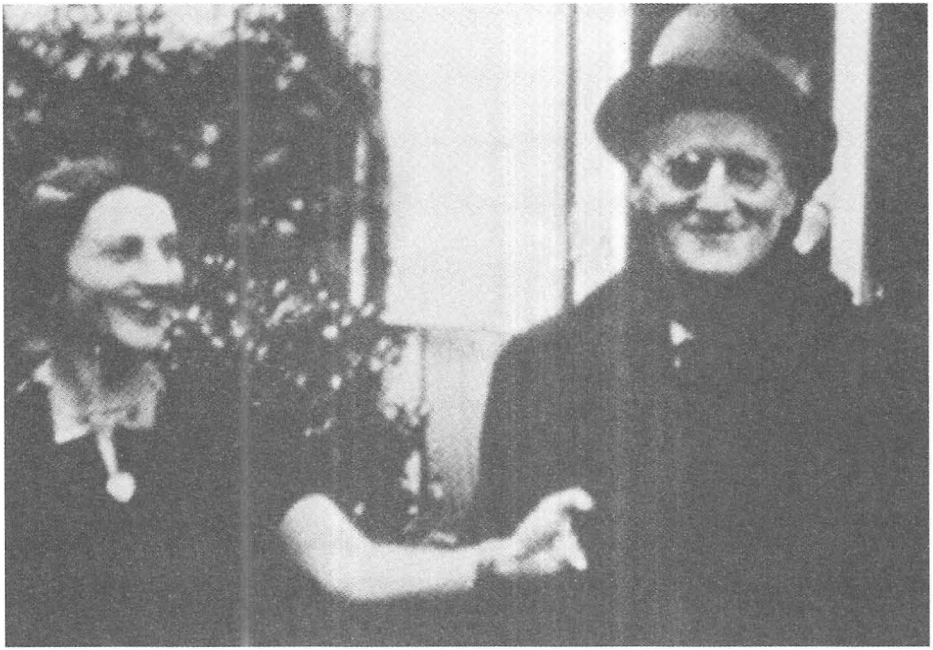
Joyce Carola Giedion-Welcker'la, Lucerne, 1935. S. Giedion'un çektiği fotoğraf. *Carola Giedion-Welcker'ın izniyle.*

David Fleischman, (George Joyce'un üvey oğlu) *David Fleischman'ın izniyle.*

Brancusi'nin çizimiyle Joyce. *Poetry-Rare Books Collection'ın izniyle (New York Üniversitesi, Buffalo).*

Robert Kastor'un çektiği amatör kameradan alınmış haliyle, Joyce, Helen Joyce'la. *Robert Kastor'ın izniyle.*

Joyce, Margaret Kastor ve George Joyce ile. Aynı kameradan.

Dört kuşak Joyce'lar. Tuohy'nin çizdiği Joyce'un babasının portresinin altında, James oğlu George ve torunu Stephen. Monkmeyer'den, Giséle Freund'un çektiği fotoğraf.

James Joyce ve ailesi.

Nora Joyce

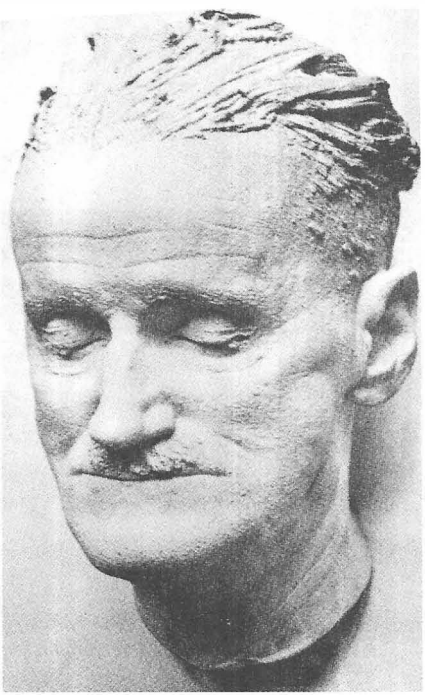

James Joyce ve Sylvia Beach

Joyce'un Zürih'teki cenazesi. *Ferry Radax'in izniyle.*

Joyce'un ölüm maskesi.

DÖRDÜNCÜ KISIM
PARİS

1920

> Paris, *biliyorsun*, Crux de Cruce, (crucycrooks) kendini öven (parisleştiren) ona ait. (Orijinal metinde Parysis ve Praise (övmek) kelimeleri arasında oyun yapılıyor. -ç.n.)
>
> *Finnegans Wake* (155)

"Signor Yoyce" "Monşer Joyce" haline geldi. Paris'e varışıyla birlikte Joyce'un özel yaşamı aniden toplum meselesi haline geldi. Trieste ve Zürih'teki sıçrama-zıplamalar bitti, eskisinden daha katı ifade edilen ciddi, ılımlı bir tarz benimsendi. Diğer yazarlar sözcükleriyle coşarken o sessizliğini masaya yatırdı. Tıpkı eski göçler gibi bu yeni taşınma da çocuklar için hiç kolay olmadı. Anne babalarından başka, hayatlarındaki tek süreklilik, bir araya geldiklerinde İtalyanca konuşmaktı. Boyu bir sekseni aşmış olan Giorgio artık on beş yaşındaydı, okulu bitirmişti, şimdi ne yapacağı net değildi. Tıp okumayı düşünüyordu ama Fransızca bilmiyordu.[1] Bir dostu oğlunun durumuyla ilgili bir şeyler düşünüp düşünmediğini sorunca "Kendi durumumla öylesine zihnim meşgul ki onu düşünmeye zamanım yok"[2] dedi Joyce. Aslında Giorgio'yu düşünüyordu tabii ama aklına estiği zamanlarda, Daha sonra Paris'te bir bankada ona bir iş bulmayı başardı ama tıpkı kendisine olduğu gibi, Giorgio'nun da bu işten hoşlanmamasını anlayışla karşıladı. Lucia on üç yaşındaydı, uzun güzel yüzünü, şaşı gözleri bir parça bozuyordu ki buna aşırı derecede kafayı takmıştı zaten. "Kızımla ne yapacağımı bilmiyorum"[3] diye John Quinn'e itirafta bulunmuştu Joyce. Ailenin ha bire yer değiştirmesinden çok çekmiş olsa da henüz ciddi bir tavır bozukluğu göstermiyordu. Çocukların ikisi de babalarından çok etkilenmişlerdi ama ikisi de düşüncelerini ifade etme konusunda cesurdular. Lucia, babasının onlara yumuşak ikazlarla seslenmesi yüzünden ona "L'Esclamadore"[4] diyerek onu kızdırırken, Giorgio en büyük romancının Dostoyevski en muazzam romanın da *Suç ve Ceza* olduğunu söyleyerek babasınınkiyle aynı dokudan olan inatçılığını tartışmalarda sergilemeyi severdi.* (Jane Austen'in Sense and Sensibility romanına atıf yapıyor Joyce -ç.n.) Babası bunun üzerine içinde ne suç ne de ceza olan bir kitap için bu adın çok tuhaf olduğunu söyledi sadece.[5]

Joyce Paris'te tıpkı Clongowes'taki ilk gününde olduğu gibi kendisini hercümerç

---

* Jane Austen çocuklarımı "Duyu ve Duyarlılık" diye isimlendirmiş zaten, dedi Joyce.

içinde hissetti.* Birkaç gün içinde onlarca insanla tanışmıştı, birkaç hafta içinde kimi saygı duyduğu kimi sadece merak ettiği için New York, Londra ve Dublin'den gelmiş ziyaretçileri kabul etti. Yeni dostlar, düşmanlar edindi, perişanı ve beyefendiyi; her ikisinde de inandırıcı olacak şekilde oynadı. Para geldi o da harcadı. Rilke'nin tüm yanlış anlamalar yeni bir ismin çevresinde birleşir örneğinde olduğu gibi, ün göründü o da kimi zaman oyalandı bununla. Üstelik tam da şimdi sanatçı Joyce otuz sekiz yaşındaydı, *Circe*'yi ve *Ulysses*'in son üç bölümünü tamamlamıştı.

Giorgio ve Lucia'nın "Signor Sterlina" dedikleri Pound, onlar gelmeden önce iş bağlayan olarak epey yol katetmişti zaten. Kayda aldıkları arasında edebiyat ajansı olan Jenny Serruys da vardı.[7] Pound onunla Natalie Clifford Barney'nin (Remy de Gourmont ve Paul Valéry'nin arkadaşı) insanı kendine çeken barında buluşmuş onu *Sanatçının Portresi*'ni Fransızcaya çevirmesi için ikna etmişti. Birkaç gün düşündükten sonra böyle devasa bir iş için zaman bulamayacağına kanaat getirince Pound kitabı, daha sonra İngiliz şair, John Rodker'ın kaynanası olacak Madam Ludmila Bloch-Savitsky'ye götürdü. Madam Ludmila Bloch-Savitsky başka bir şey çevirmek üzereydi ama Pound diğer kitaptan ustaca onu soğutup "Joyce'un kitabını çevirmelisin, hem de derhal. Bugünün edebiyat dünyasında bir şey yok, geçmişinkinde de fazla bir şey yok, bu kitapta var."[8] diyerek *Sanatçının Portresi*'ni verdi. Ludmila razı olmak zorunda kaldı. İlk düşündükleri kitabı dizi şeklinde *L'Action*'da yayımlatmaktı. Ama bunun gerçekleşmeyeceği ortaya çıkınca *Mercure de France*'i denediler, o da olmadı. Sonunda Éditions de la Siréne ile 11 Ağustos 1921'de bir anlaşma imzalandı ama kitap 1924 yılı mart ayına kadar basılmadı. Madam Bloch-Savitsky çeviri üzerinde büyük bir özenle çalışıyordu, sabırsızlanan Joyce'un daha çabuk ol dürtmelerine karşı koydu. İstediği başka birine çeviriyi devretmeyi önerdi[9] ama bu noktada Joyce kadının kendi hızıyla çeviriye devam etmesinin akıllıca olduğuna kanaat getirdi. Zaman zaman bazı önerilerde bulundu; karakterlerin isimlerini Fransızca eşdeğer olanlarla değiştirse miydi? Étienne Dedalus, Jean Lawton. "*Et Jacques Joyce, alors*?" "*Mais bien sur, pourpuoi pas*?" ("Ve Jack Joyce o zaman" 'Evet iyi olur niye olmasın ki?") dedi ama fazla ısrarcı olmadı. Joyce'un rızasını da alarak Fransızca çeviriye *Portrait de l'Artiste Jeune*' yerine daha göze çarpan *Dedalus* ismini veren kişi oydu.[10]

Sanatçının Portresi'ni Pound başka önemli ellere de teslim etti, Joyce kitabıyla ilgili

---

* On dört yıl önce Roma'da olduğu gibi anıtlara hiç tahammül edemiyordu. Sonsuz ateşiyle yanan Arc de Triomph'un yanından taksiyle geçerlerken Valeri Larbaud ona "Sence o daha ne kadar yanacak" diye sorunca "Meçhul Asker tiksintiyle kalkıp söndürene kadar" diye cevap verdi.[6]

basında çıkan yazıları da bunlara ekledi. Böylece çifte yaylım ateşiyle Paris ünlü bir yazarın şimdi orada olduğunu kabul edecekti. Bu plan hayli etkili olmakla birlikte, Joyce'u neşesiz biri yaptı, tanıştığı insanlara karşı, utangaçlık ve rahatsızlık nedeniyle dediğim dedik, soğuk bir tavır sergiliyordu. Yine de yardımcı olacak kadar etkileniyorlardı ondan.

Joyce'a maddi yardım yapacak ilk kişi Madam Bloch-Savitsky olacaktı. Temmuz ortasında, Kocasıyla birlikte, Bois de Boulogne yakınında, Passy'deki rue de l'Assomption 5 numaralı daireyi ona verdiler. Kira ödemeyecekti[11] Caddeye bakan iki yatak odası, bir kileri ve minik bir mutfağı olan üç odalı küçük bir daireydi. Bu Joyce'un tabiriyle bu "kibrit kutusunda" aile 15 temmuzdan 1 kasıma kadar kaldı. Lucia "Bu evdeki mobilyalara üflesen yıkılır"[12] diye sızlandı. Giorgio için yatak yoktu, Joyce, Pound'un "Joyce'a yardım etmelisin"[13] fikriyle aşılanmış Jenny Serruys'ye bir ziyaret yaptı. Yazıhanesine gelip Jenny'ye miyopların yaptığı gibi gözlerini kısarak baktı. Bir yatağa ihtiyacı vardı, kadın bulacağına söz verdi ama sonra unuttu. Joyce Pound'a Pound da ona hatırlattı ve sök-tak bir yatak gönderdi.[14] Wyndham Lewis'ın "ağırbaşlı, alıştırma kitabı Fransızca'sıyla" dediği türden bir mektup ona teşekkür için yazıldı: "*je vous remercie de votre intérêt bienveillant et vous prie d'agréer l'assurance de ma parfaite considération*"[15] (Değerli hayırseverliğiniz için teşekkür ederim ve sizden buna mükemmel karşılık beklemenizi garanti ederim -ç.n.) Mükemmel karşılık bir hamiden ziyade notere daha uygun gidiyordu.

Joyce'la Matmazel Serruys'un böyle birçok karşılaşması oldu. Eğer kadının o sırada yapacak çok işi varsa sabırla beklerdi sonra en kötü saat olan öğlen birde gelmeyi keşfetti. "Sizi rahatsız etmiyorum ya" diye başlardı. "Hayır hiç" derdi bir yandan da son hazırlıklarını yaparken "ben şimdi çıkıyorum. Gelin takside konuşalım." Joyce'un her zaman indiği Palais Royal'e kadar kısa mesafede, sıkıntıyla sorunlarından söz ederdi. Aşırı vakar, borç istemeyi karmaşık çok ciddi bir mesele haline getirirdi. Yazmak için bir masa lazımdı; Jenny halletti. (mobilyalı bir daireye taşınınca, Joyce bu masayı titiz davranıp geri gönderdi.) Çarşaf ve battaniyeleri nereden bulabilirdi? Trieste'den gönderilmiş ve anlaşılmaz bir şekilde gecikmiş kitap kolisini nasıl alabilirdi? Bazı önemsiz takı vs. için borç verebilir miydi? Joyce daha sonra ona "Küçük meseleleri hiç dert etmedin (bir kadında pek bulunmayan bir özellik)."[16] diyerek teşekkür edecekti.

Jenny'nin nişanlısı William Aspenwall Bradley* ile tanıştırılınca ona hemen kanı ısınan Joyce daha çok açıldı. *Circe*'yi yazıp duruyordu kafasında, onlara bu bölümü

* Bradley, Old Christmas dahil birçok kitap yazmış, masallar derlemiş, Remy de Gourmont'u çevirmişti. Harcourt, Brace and Co'nun Paris acentesiydi.

açıklıyormuş gibi konuşuyordu ama aslında kendisi içindi bu. Bazı öneriler, ipuçları istiyordu onlardan. Bradley birden Genaral Grant'in ilk isminin *Ulysses* olduğunu söyleyiverdi, Joyce gömleğinin koluna yazdı bunu.* Bradley "Büyük puro içerdi" diye ekledi bu da aynı yere kaydedilen bir özellik oldu. Joyce son bölümün elyazmasını Bradley'ye verdi, dört gözle ne diyeceğini bekledi. Pek sık olmamakla birlikte diğer yazarlarla da tartışıyordu. André Gide, Joyce'un gözden ırak tutmadığı birkaç isimden biriydi: Zürih'te okumuş olduğu *Pastoral Senfoni* isimli eserine ilişkin mükemmel bir sanat eseri değil ama mükemmel sanatsal dokunuşlar içeren bir parça demişti.[17] *Vatikan Zindanları*'nı sevdi ama *Corydon*'dan hoşlanmadı: "Expliquez-moi comment un homme intelligent a pu écrire ça!"[18] (Zeki bir adamın bunu nasıl yazabileceğini bana açıkla -ç.n.) dedi. Gide'ın duru bir Fransızcayla yazdığını kabul etti. "Dirgenden kalemi ayırmasını biliyor gibi"[19] dedi. Proust adı duyuluverince, birkaç sayfa okuduktan sonra "özel bir yetenek göremiyorum ama ben kötü bir eleştirmenim"[20] yorumunu yaptı. Jenny Serruys T. S. Eliot'ın ikinci şiir kitabı *Ara Vos Prec*'i verdi ama Joyce bununla ilgili bir yorum yapmadı. Hava soğuyunca Bradley eski asker paltosunu Joyce'a verdi, Joyce alçakgönüllüce "Bundan daha iyi bir paltom hiç olmamıştı"[21] dedi.

Jenny Serruys, *Sürgünler*'i çevirmeyi önerdi. Joyce ümidi olmasa da oyunu Paris'te sahneletmeye çalışıyordu: "Oynanmamış bir oyun (*Sürgünler* -ç.n.) gerçekte gurbeti bilmeyen ölü bir sürgündür"[22] Dedi. Jenny'nin, Lugné-Poë'yi, oyunu Théâtre de l'Œuvre'de sahneye koyması için ikna etme teklifinden memnun oldu. Lugné-Poë (1869-1940. Fransız oyuncu ve anılan tiyatronun kurucusu -ç.n.) kendi kurduğu bu tiyatroda deneysel oyunları sahnelemedeki başarısıyla biliniyordu. Eğer bu girişim başarısız olursa Vieux Columbier'den (1920'lerde Paris'te açılan aktör yetiştirme okulu -ç.n.) Jacques Copeau'nun ilgisini çekme olasılığı vardı. Joyce tanıdığı diğer insanları da Lugné-Poë'ye ve Copeau'ya bir şeyler çıtlatmaları için teşvik etti. Bu amaçla Paul Valéry ve diğer yazarların katıldığı Natalie Clifford Barney'nin bir soirée'sine (adına düzenlenen geceye, -ç.n.) gitti. İçi huzursuzdu, her zaman olduğu gibi rastgele nutuk atmaktan da hoşlanmazdı. Yine de Fransız edebiyatı hakkında onlarla konuşmak için biraz çaba gösterdi. Racine ve Corneille'e tahammül edemediğini söyleyecek kadar ileri gidince, buna çok sıkılan Miss Barney "Sizce bu çeşit bir söz onu söyleyeni de teşhir etmiyor mu"[23] diyerek şiddetli bir şekilde müdahale etti. Joyce sustu, geceyi başka bir şey söylemeden misafir odasındaki sütuna sırtını verip oturarak geçirdi.

* Molly Bloom "General Ulysses Grant mı yoksa başka biri mi önemli bir şeyler yapmış olan büyük bir adam gemiden inip karaya ayak bastığında" diye hatırlar. Ulysses (757 [897]) (N. E. s. 815)

Yine de ayrılmadan önce oyunuyla ilgili yardım talep etme fırsatını bulabildi. Bu çeşit hadiselerden sonra kendini ince zevkli Paris karşısında ezilen bir taşralı gibi hissetmeye başladı. Edebiyat hayatını evinde yaşıyordu, sadece yatak, kitap, para vb. gibi şeyler ödünç almak veya birinin himayesini sağlamak için dışarı çıkıyordu.

Edebiyatçılar topluluğundan yalnızca bir karşılaşma çok önemli oldu. Ludmila Bloch-Savitsky şair arkadaşı André Spire'ye yazarak, Pound'un sözünü ettiği Joyce'ların gelmiş olduğunu bildirdi. Hangi gün onları kabul edebilirdi? Bir Joyce mu iki mi üç mü dört mü yoksa hiç mi istemezdi? Spire iki Joyce'ta ve 11 temmuz pazar günü öğleden sonrada karar kıldı. Madam Bloch-Savitsky, kocası, şair André Fontanas, karısı ve iki Joyce arabayla Neuilly'ye gittiler. Spire aynı zamanda Pound ve rue de l'Odéon 7 numaradaki, La Maison des Amis des Livres (kimilerinin tabiriyle "Monnier chapel") isimli kitapçı dükkânı, modern Fransız edebiyatının yaratıcıları yanında okurlarını da çeken, Adrienne Monnier'yi de davet etmişti. Tombul ve kendi tasarladığı köylü entarisi içinde Adrienne, William Carlos Williams'ın tasviriyle "dizlerine kadar çamurun içinde gibi"[24] görünüyordu. Monnier, Princeton'da bir Presbiteryan papazın kızı olan ve anılan şeyle hiç ilgisi olmayan Amerikalı arkadaşı Syliva Beach'i getirmişti. Syliva Beach kasım 1919'da Shakespeare and Company adıyla rue Dupuytren 8 numarada bir dükkân açmıştı. Daha sonra bunu Adrienne Monnier'in karşısındaki sokaktaki rue de l'Odéon 12 numaraya taşıdı. Dostça sohbet ederek akşamı buldular. Joyce akşama kadar içki içmedi, konuğu tarafından sunulan çeşitli şarapları da reddettikten sonra bardağını ters çevirdi. Ezra Pound boşalmış bütün şarap şişelerini topladı, içki içmeyen Yeşilaycının önüne dizdi, herkes buna gülerken Joyce'un tabii ki canı sıkıldı.

Davetlilerin çoğu, Adrienne Monnier'ye dostları Valéry, Claudel ve Gide'ın aslında pek işe yaramaz kimseler olduğunu anlatmaya başlayan başka bir konuğun, Julien Benda'nın çevresinde toplandılar. Monnier de arkadaşlarını ateşlice savunmaya başladı. Joyce başka bir odaya gitti, bir kitaba bakarken, yarı çekingen yarı cüretkâr yanına yaklaşan Syliva Beach "Büyük James Joyce bu mu?" diye sordu. Joyce, tokalaşmak için elini uzatarak "James Joyce" dedi. Beach, kitaplarına duyduğu hayranlığı ifade etti. Joyce, Paris'te ne yaptığını sordu bunun üzerine. Kitapçı dükkânının ismini duyunca, kibarca gülümsedi ve neredeyse gözlerinin içine soktuğu küçük bir cep defterine ismi not etti. Onu görmeye geleceğine söz verdi ve gerçekten de ertesi gün kitapçıya uğradı. Yünlü kumaştan dikilmiş lacivert bir takım elbise giymişti, arkaya doğru yatırdığı fötr şapka vardı başında, ayağında da toza çamura bulanmış tenis ayakkabıları. Elinde çevirdiği baston kostümüne yakışmayacak kadar şık kaçıyordu kadının gözlemleri-

ne göre. Paris'e niye geldiğini, amacını anlattı, acilen bir eve ihtiyacı olduğunu da söyleyince bulmasına yardım sözü verdi. Parası tükenmişti, İngilizce dersi vermenin akıllıca olacağını düşünüyordu; eğer ilgilenen birisi olursa ona haber verebilir miydi? Tabii ki verecekti. Kitapçıdan ayrılmadan önce özel kütüphanesinden *Denize Giden Atlılar*'ı ödünç aldı.[25] Syliva Beach ziyaretçisinden çok memnun kaldı, Joyce da onun tüm enerjisiyle yardım etme hevesinden, sevecenliğinden ve zekâsından hoşlandı. Syliva Beach, Adrienne Monnier ile birlikte 1920'li yılların Fransız edebiyatında Joyce'un başvurduğu ana kaynak olacaktı. "Ona ne dedilerse, tek kelime söylemeden hepsini dinledi"[26] demişti Jean Paulhan. Syliva Beach, bu uzun boylu, miyop, zayıf ve birçok endişeye batmış tembel adama yardım etmek için bitmek tükenmek bilmez bir gayretle işe koyuldu. Adrienne ile o kendi aralarında Joyce'tan söz ederken, bizzat Joyce'un kendine verdiği "Kasvetli İsa" "Üçkâğıtçı İsa"[27] tabirlerini kullanıyorlardı. O, Shakespeare and Company'nin (sadece Paris'te değil tüm dünyada) İngilizce okuyan müşterilerinin durmadan haberdar edildiği bir şöhret haline geldi.

Joyce sabırsızlıkla Pinker'dan para bekliyordu. Pinker'ın da bu parayı Huebsch'ten ve *Ulysses*'in bölümlerini aldıkça ödeme yapan Quinn'den alması gerekiyordu. Umutsuzluk içinde vermeye çalıştığı İngilizce dersleri için de hiç alıcı çıkmadı.[28] Pound'un "Mrs. M.(Cormick)'ten boşalan yere Marlborough Düşesi'ni atama" planı vardı. Joyce ara sıra yazıştığı Stanislaus'a planın "suya düştüğünü" bildirdi. Çünkü "onun yaşlı gaddar babası W. K. Vanderbilt burada, bizim hemen bitişik sokağımızda dün değil evvelsi gün, bence hiç düşünmeden öldü."[29] Güvence olarak ayırdığı ne kadar para varsa Pound cömert bir şekilde Joyce'un bir türlü dolmayan cebine aktardı, şöyle ya da böyle Joyce'lar açlıktan kurtuldular. Parasal sıkıntısına, huyu olduğu üzere hep sızlanmasına karşı, Joyce Paris'ten hiç hoşlanmıyor değildi. Bir kere, bir hareketin lideri olduğunu keşfetmek, yeni ve baş döndüren bir duyguydu. 25 Temmuz 1920'de Stanislaus'a şöyle yazdı: "Odyssey burada epey dolaşıyor. Anatole France *Le Cyclope* yazıyor, müzisyen G. Fauré, *Penelope* isminde bir opera. Giraudoux, *Elpenor*'u (Paddy Dignam) yazdı. Guillaume *Apollinaire Les Mamelles de Tirésias*... Madam Circe tamamlanmaya doğru (ki ondan sonra bir tenis kulübüne katılmayı umuyorum)* azametle yürüyor."

Bu mektubu yazdığının ertesi günü, Pound'un önerisiyle Joyce, *Le Petit Parisien*'den sakallı, neşeli *Marsden Stantan à Paris* romanı son zamanlarda kurmaca dalındaki en ilginç denemelerden biri olan Belçikalı sanat eleştirmeni Fritz Vanderpyl'e uğramaya

* Ayakkabılarına bir gönderme.

karar verdi. Tenis ayakkabıları hesaba katılmazsa bir profesöre benzeyen beyefendiyi Vanderpyl her zamanki yerinde duramaz cana yakın tavrıyla karşıladı. Bir saat sohbet ettikten sonra, Vanderpyl'nin rue Gay-Lussac'taki evine çok yakın olan Jardin du Luxembourg'a gezintiye çıktılar. Orada Vanderpyl'nin bir arkadaşına rastlayıp, edebiyat hakkında biraz konuştular. Sonra Joyce aniden Vanderpyl'yi bir kenara çekip "arkadaşın İngilizce biliyor mu?" diye sordu. "Hayır." "İyi, bana yüz frank borç verebilir misin? Yarın oğlumun doğum günü ona bir şey almak istiyorum." dedi. O zaman yüz frank (20$,4£) az bir meblağ değildi ama yanında o kadar para olmayan Vanderpyl dostundan parayı borç aldı ve Joyce'a verdi.[30]

Ertesi gün akşama doğru para suyunu çekmişti, Joyce evde oturmuş hüzünle bu yoksulluktan nasıl kurtulacağını düşünüyordu, tam o sırada zil çaldı. Gelenler *Egoist* dergisine düzenli biçimde yazılar gönderen Rodker ve karısıydı. Rodker el gücüyle işleyen bir baskı makinesiyle kitap basmaya başlamıştı. Mrs. Rodker'in üzerinde Joyce'a İrlanda claddagh'ını (şalını) anımsatan kırmızı bir pelerin olduğundan Joyce bunu uğurlu saydı. Gerçekten de böyle oldu. Rodker tüm aileyi yemeğe davet ederek açlıktan kurtardı,[31] yemek boyunca *Ulysses*'i basmayı nasıl başarabileceğine kafa yordu; *Egoist*'in finansal desteğiyle bu Fransa'da yapılacaktı sonra da İngiltere'de kendi yayınevinin adıyla basacaktı. İş konusu kapanınca, Joyce konuşmayı başka konulara getirdi. Rodker'i ciddi ciddi 1904'te (Rodker on yaşındayken) derbiyi hangi atın kazandığı konusunda sorguya çekti, kitaplar hakkında konuştu, Joyce isminin Almancada Freud ne demekse İngilizcede de o demek olduğundan söz etti ki bunu hep arkadaşlarına bırakırdı. Asla söz etmediği bir konudan, sanatta kendi misyonunu nasıl algıladığından dem vurup Rodkerleri mest etti.[32]

Pinker sonunda 10 sterlin gönderdi ama Joyce, Pound'a 31 temmuzda yazdığı mektupta basında çıkmasını önerdiği haberleri şöyle sıralamaktan geri durmadı: "Joyce'un Ağı Doldu Taştı. Paralı Pinker Dertli Dedalus'u Kurtardı. Muhtaç Şaire Mangır Yağdı." Birçok kez hafifleyen ama hemen harcamayla yeniden depreşen maddi sıkıntıları Miss Weaver'dan gelen ve kadının sözleriyle onun "en iyi en güçlü ve verimli yıllarını"[33] maddi endişelerden kurtarmayı hedefleyen 2000 sterlinlik yeni bir hayırla çok daha etkili olarak karşılandı. Joyce nasıl itibar gördüğünün bu yeni kanıtından Stanislaus'a gururla söz etti ama su geçirmez Burberry paltoyu göndermeyi unuttu.

Paris'teki arkadaşlıkları sayıca artarken içinden çıkılmaz bir hal almaya başladı, o bu yeni insanlara kendini alıştırmaya çalışırken, bazen cana yakın olabiliyordu ama çoğu kez aksiydi. Japon bir ressamın Amerikalı karısı Mrs. Yasushi Tanaka (Louise Gebhart Cann), Pound'tan Joyce'un Paris'teki herkesten çok daha önemli bir kişi

olduğunu duymuştu, kendisine uğramasını rica etti. Ne var ki karşılaştıkları zaman Joyce keskin fikirleriyle onu biraz afallattı. Portre dışında resmin ilgisini çekmediğini (Tanaka'ya sert bir darbeydi) söyledi. Yeats'ten büyük bir saygıyla söz etti, o anda diğerlerine hayran olma havasında hiç olmayan Joyce, Lady Gregory'nin aşığı diye dudak bükerek kadının onu finanse ettiğini söyledi. (Yine yakın zamanlarda "Çağımızda, İngilizcedeki en büyük yazar kim sizce?" diye soran başka bir kadına "Kendimi ayrı tutarsak, bilmiyorum."[34] diye cevap vermişti.) Tanakaları sık sık kendi gittiği restoranlara, meyhanelere davet etti ama sanatla ilgisi olmayan insanları da davet etme gibi bir huyu vardı. Madame Tanaka, bir işadamının karısı Joyce'u öve öve göklere çıkarıp bir yandan da kolunu davetkâr bir şekilde sıkarken, berikinin put gibi durduğunu görünce çok eğlenmişti. Nora da oradaydı, kuşkusuz ona kalsa hiç orada olmayı istemezdi çünkü Madam Tanaka "Dâhi bir adam uğruna şehit olmuş birisiniz siz" dediğinde gülerek onayladı. Joyce Amerikan gazetelerinden birine, hakkındaki bu gözlemi derinleştireceği bir makale yazması için Tanaka'yı cesaretlendirdi, ama Tanakalardan bizzat kendisi vazgeçmek zorunda kaldı, çünkü geç saatlerde dışarıda olmayı sevmiyorlardı.[35]

Yeni türbeye birçok hacı geliyordu. Joyce'un Zürih'ten az-çok tanıdığı şair Ivan Goll, Rhein-Verlag (Zürih) adına temmuzda gelip, *Sanatçının Portresi*'nin Almanca basımı konusunda onunla görüştü. Blake'i o sıralarda çevirmekte olan Phillippe Soupault, *Jerusalem*'i tartıştı Joyce'la.[36] Clive Bell, Joyce'la tanıştı ama sevmedi onu.[37] "Pound burada beni bir yığın insanla tanıştırdı, iyi bir izlenim dışında her şey bıraktım üzerlerinde."[38] diye yazdı Miss Weaver'a 16 ağustosta. Budgen'a yazdığı bir mektupta da şundan söz etti: "Burada Mr. Marcel Proust'ün bu mektubun yazarına karşı sinsi bir girişim başlattığını gözlüyorum... Benim bir hatam bazı hayranları o kadar da hayal kırıklığına uğratmaz diye düşünüyorum. Burada kötü bir izlenim yarattım gibi geliyor bana. Onu telafi edemeyecek kadar (Bloomvari söylersek) zihnimmeşgul"[39] Pirinçyaldızlı Çamurtepesi diye adlandırdığı şeye bu arada geri dönmüş Pound'a faal bir şekilde sosyalleşme oyununda çaktığını bildirdi. "Beni burada tanımış olan şanslı fanilerden hiçbirini görmüyorum. Ruhlarını coşturan arkadaşlığımın onlara verdiği zevkin, doğal varlıklarını yaşattıkları sürece onlarla birlikte kalacağından kuşkuluyum. Vanderpyl hariç."[40]

Vanderpyl ile arkadaşlık etmek imkânsız değildi. Joyce ondaki yerinde duramayan, şakacı ruhu seviyorken beriki, aslında halen ilahiyatçı bir papaz gibi davranan ve çok şey bilen bu yazara korkuyla karışık bir saygı duyuyordu. Joyce pedagog rolünü de oynamayı ihmal etmiyordu. Bir gün Vanderpyl ve Edmond Jaloux isminde başka

bir yazarla rue St. Honoré'daki bir restoranda yemek yiyorlardı. Şampanya ve Fendant de Sion içerlerken, tesadüfen yanında Flaubert'in *Trois Contes*'ini (*Üç Hikâye*) getirmiş olan Jaloux onun dilini ve üslubunu övmeye başladı, dilinde hiçbir hata yoktu. Kendisi de Flaubert'i takdir eden Joyce'un tüyleri diken diken oldu birden. "*Pas si bien que ça. Il commence avec une faute*" (O kadar iyi değil, hemen bir hatayla başlıyor -ç.n.) dedi. Kitabı alarak "*Un Cœur Simple*" (Basit Bir Yürek'in) ilk cümlesini onlara gösterdi: "*Pendant un demi-siécle, les bourgeoises de Pont-l'Évéque enviérent à Mme Aubain sa servante Félicité*" cümlesindeki *enviérent* kelimesinin *enviaient* olması gerektiğini çünkü eylemin tamamlanmadığını devam ettiğini söyledi. Kitabın sayfalarını birçok hata olduğunu düşündüğünden karıştırıp üçüncü öykünün (*Hérodias*) en son cümlesine geldi. "*Comme elle étrait trés lourde, ils la portaient alternativement.*" "*Alternativement* yanlış" diye ilan etti. Çünkü "taşıyan üç kişi vardı."*[41]

Ağustosun ortasında, yedi yıldır edebi şeklini Pound'un çizdiği T. S. Eliot'tan bir haber aldı. Eliot, Londra'dan yazdığı mektupta Pound'un Joyce için hazırladığı paketi kendisine emanet ettiğini bildirdi. 15 ağustosta gelecek paketi de Hotel de l'Éysée'ye kendisi getirecekti. "Aynı akşam benimle yemek yersiniz sanırım" dedi kibar bir şekilde ve şunu ekledi "Cevap verecek zamanınız olmayacak ama lütfen gelin."[42] Eliot bu seyahatinde yalnız değildi, Wyndham Lewis da ona eşlik ediyordu; *Egoist Press*'in tıpkı *Sanatçının Portresi* gibi basmış olduğu *Tarr* isimli kitabını Joyce Zürih'teyken okumuştu. *Cantleman's Spring Mate* isimli öyküsü *Little Review*'a Joyce'un *Ulysses*'inin bile başaramadığı baskı ve yasaklanmayı kazandırmıştı! Lewis'in eseri Joyce'u etkilemişti ama Eliot'ın şairliğinden hâlâ tam emin değildi.

Pound'un beceriksizce bağladığı paketi kan ter içinde önce trene, sonra gemiye oradan da yine trene taşıyarak Eliot ve Lewis dedikleri zamanda otellerine ulaştılar. Yanına Giorgio'yu da alan Joyce onları karşılamaya geldi, Lewis'i görünce hem şaşırdı hem de sevindi. Her zamanki gibi gevşek biçimde tokalaştı.[43] Lewis'in takdire değer tasviri Joyce'un en azından tenis ayakkabılarını değiştirdiğini gözler önüne serer: "Bu rugan ayakkabılı, fiyakalı sakal bırakmış, karşısındakini etkileyecek kadar büyük gözlükler takmış, kaşlarını çatmış bir okul çocuğuna, takır takır İtalyanca bir şeyler söyleyen adamda tuhaf bir şey hissettim: Belki İrlandalıyı abartarak oynuyordu ama

---

* Joyce'un dilbilgisi açısından yaptığı itirazlar makul görünse de yanlıştı. Hem Gustav Lanson hem de Maurice Grévisse, geçmiş eylem, bitmemiş olsa da, ("un demi-siecle" gibi) özel bir zaman dilim içinde hapsolmuşsa ve şimdiden bakılarak yorumlanırsa, imperfect uygun değildir fikrinde birleşirler. Benzer biçimde Fransızca sözlükçüler alternativement kelimesine basitçe "sırayla" veya "diğer tarafa" anlamlarını vermekte sakınca görmezler.

zevkini çıkardığı bir teknikle bunu yapıyordu."[44] O an için Joyce daha bir parça rol kesiyor gibiydi. Buluşma Titanların karşılaşmasına yakışan bir vakarla devam edecekti eğer Pound'un bunun altını oyan hediyesi olmasaydı. Lewis'ten dinleyelim:

> Hepimiz oturduk. Ama sadece bir an. Joyce arkasına çektiği dik bir sandalyeye yaslanarak oturdu, bacak bacak üstüne attı, sanki yapay bir organı destek alıyormuşçasına bir bacağını diğerinin üzerine yatay olarak koydu, bir kolunu, cafcaflı sandalyenin sırtlığından arkaya attı. Hasır şapkasını çıkarıp elinde oynamaya başladı. Biz üzerinde esrarengiz paketin olduğu masanın diğer tarafındaydık.
>
> Eliot ayağa kalktı. Masaya yaklaştı, kaşının biri havaya kalkmış vaziyette, parmağıyla işaret ederek, telgrafta bahsettiği kendisine teslim edilmiş paketin bu olduğunu bildirdi. Resmi olarak onu teslim etmiş, alnının akıyla üzerine düşeni yapmıştı.
>
> Karşıdan bakılır bakılmaz belli olan bitkinliğini zarifçe gizleyerek "Ha, söz ettiğin paket bu mu?" diye sordu tekrar Joyce. Eliot onaylayarak tekrar yerine oturdu...
>
> Joyce çok geçmeden yaşlı kurt Ezra'nın ev kadınlarının ustalığıyla attığı düğümleri açmaya çalıştı. Bir müddet geçince oğlundan İtalyanca sert bir tonla çakı istedi. Oğlu daha da aksi bir tonla çakısı olmadığını bildirdi. Eliot "Bıçak mı istiyorsun?" deyip ayağa kalktı. "Bende de yok sanırım." Sonunda bir tırnak makası bulabildik.
>
> İpleri kestik, Joyce ciddiyetle, iyi kalpli Amerikalının içine koyduğu şeyi görmek için nemli, İngiliz saman kâğıdıyla gelişigüzel sarılmış paketi açtı. Sandığın içine konulmuş ne idüğü belirsiz giysilerle birlikte -zannederim pantolon yoktu- Fransız burjuva masasının tam ortasına, oldukça iyi görünen eski kahverengi bir çift ayakkabı çıkıverdi...*
>
> Belli belisiz bir "Aa" çıktı Joyce ağzından, hepimiz bir an bu eski ayakkabılara baktık. Ben de "aa" deyip güldüm. Joyce paketin alt üst olmuş yaprakları içinde kalıp gibi oturmuş ayakkabıları olduğu yere baraktı. Geri gidip yerine oturdu, sol ayak bileğini sağ dizine dayadı, eliyle ayak bileğini sıkıyordu.
>
> Bostonlu konuşmasından çok daha belirsiz hafif (size bir fikir vermek için, genç yakışıklı ABD başkanının, makamına daha bir anlam katmak için yüzüne verdiği bir Gioconda [Mona Lisa -ç.n.] gülüşü düşünün.) bir gülümsemeyle Eliot, ziyaretçimize bizimle yemeğe kalıp kalamayacağını sordu. Joyce oğluna döndü yine aile üyeleri arasında hep başvurulan bir dil olduğu hissedilen İtalyancayla bu kez çok hızlı konuşarak eve gitmesini söyledi: Annesine babasının bu

* Pound aslında bir takım elbise göndermişti: Çok dar omuzlar haricinde tam uyar' diye yazmıştı "Kışın çok memnun kalacağım ondan çünkü yüne benziyor. Soğuktan nefret ediyorum" demişti.[45]

gece yemeğe gelemeyeceğini söyleyecekti. Evet babası yemek davetini kabul etmişti ve akşam yemeği için de geri dönmeyecekti. Anlamış mıydı? Annesine diyecekti ki -ama oğlu çok kızgın bir şekilde buna karşılık verdi... Herkesin önünde olunması nedeniyle bir anlık tereddütten sonra açıkça kendisinin aracı olmaktan hiç zevk almadığını belli etti. Sonra soğukkanlı görünen Jimmie kötü şöhretli ayakkabıvari şeyler paketini ona verince çocuk daha da sinirlendi, çınlayan bir İtalyancayla isyan ifadeleri belirdi yüzünde. Bardağı taşıran son damla işte bu ucube paket oldu. Karşılıklı, tutkulu bir aktörün sözleri gibi, Napolili iki çığırtkanın kavgasını taklit ederlermişçesine birkaç sert şey söyledikten sonra, Joyce *père et fils* (Baba Joyce ve oğul -ç.n.) ayrıldı. Kavganın diğer tarafı, hakiki bir güney öfkesiyle parlayan gözleri, kıpkırmızı yüzüyle ayakkabı paketini alıp seyirtmeden önce, dudaklarıyla beni selamlayacak, kahramanca bir edayla el sıkışacak kadar kendini toplamayı başardı. Küçük otelimizden ayrılmak üzereyken gerçekleşen sahne buydu işte.[46]

Joyce, Lewis ve Eliot'a bildiği, yakındaki bir restoranda yemek yemeyi önerdi ve o andan itibaren onların ev sahibi oldu. Yine Joyce'un seçtiği masaya oturduklarında "grubun en yaşlısı olmanın melankolik üstünlüğünü taşıyorum gibi" dedi. Mükemmel yemekler ve şaraplar ısmarladı, cömert bahşişler vererek hesabı da ödedi. Ev sahipliği onlar gidene kadar sürdü. Lewis'in dediği gibi "Eğer James Joyce'la taksideysek, dışarı ikimizden önce fırlardı, daha biz kaldırıma değmeden ücret ödenmiş, taksici mesafeyle orantısız büyük lokma bahşişi cebine indiriyor olurdu; tıpkı bu şekilde bir kafeteryaya gittiğimizde kim sipariş etmiş olursa olsun, bira veya kahve eski ayakkabı paketinin ünlü alıcısından başka hiç kimse tarafından ödenemezdi"[47]

Eliot'a "kılı kırk yaran bir kuşkuculukla" davrandı.* Lewis'le konuşurken Joyce "Arkadaşınız Mr. Eliot" diyordu. Eliot da Joyce'la ilgili olarak şakayla karışık "Beni fazla umursamıyor"[48] diyordu Lewis'e. Joyce'un gösterişli konuşması Eliot'ın hoşuna gitmişti ama o da Joyce'tan emin olamadı. Yalnız kaldıklarında Lewis şunları söyledi.

"Dostumuzu ben çok sokulgan ve uysal buldum, bir parça resmi ama, sence de öyle mi? Ama Eliot onu kesinlikle sıkıcı ve *kibirli* buldu... "Bence kibirli değil" dedim... "Öyle görünmeyebilir" diye konuştu, korkunç Bostonlu hırlamasıyla Eliot. "Hayır, kibirli görünmüyor."

"Lucifer kadar gururlu mu o zaman?"

"Lucifer demezdim ben!" Kötülük İlkesi'nin lakabının böyle rastgele kullanıl-

* "Mutfak masasının üstüne oturuşunu hatırlıyorum, bacaklarını sallandırışını; ondan sonra da uzun uzadıya konuşur da konuşurdu artık: Sizden, kendisinden, İrlanda'dan ve her türlü çılgınlıklardan söz eder dururdu, hem de benim gibi okuması yazması olmayan yaşlı bir kadına. Onun da huyu hep böyleydi işte. Ama bazen de yüksek mevkilerden büyük biriyle görüşecek oldu mu kendisi de büyürdü artık iki kat" *Sürgünler* (604[423] [S. Y. s. 124])

masına karşı tetikteydi Eliot.
"Lucifer demezdin, iyi. Ama ben Lucifer kadar gururlu olduğu izlenimine kapıldığını söyleme cüretinde bulunabilirim ya da o cins bataklıklarda sürten bir sahtekâr. Ne kadar taşralı oldukları aksanlarından belli!"
"Taşralılar evet!" Eliot küçümseyerek yağ çekmeyi kabul etti. "Taşralılar"
"Yine de çok kibar"
"Kibar"
"Kapıdan çıkarken onun arkasından çıkmayı hiç başaramadım, sen başardın mı? Hep Siz Önce diyor, Sizden sonra diyor!"
"Hım evet. Kibar, yeteri kadar kibar. Ama son derece kibirli. Altında yatan. İşte o yüzden o kadar kibar. Eğer daha az kibar olsa çok daha mutlu olurdum."[49]

Bu kadar İrlandalı olmak Lewis'in kaldıramayacağı bir şeydi. Ama Eliot, Stanislaus'un 1903 yılında onu samimiyetsizlikle suçladığı zaman Joyce'a yaptığı eleştirinin aynını 1920'de yapıyordu. Joyce için nezaket Paris'teyken de sürekli başvurduğu, topluma karşı savunmasının ilkesi haline gelmişti. Buna karşı üç adam kendi tarzlarına göre arkadaş oldular. Joyce ondan neredeyse tek bir dize bile okumamış olduğu havasını verdiğinden Eliot daha aşağı bir rolü sürdürmek zorunda kaldı. Yalnızca bir seferinde "Bugün Jardin des Plantes'deydim ve arkadaşın hipopotama saygılarımı sundum"[50] dedi. (Bir defterinde Joyce, Eliot'ı "Hippo Piskoposu" diye adlandırdı.) Ama *The Waste Land*'i (*Çorak Ülke*) okuduktan sonra bir arkadaşına "Eliot'ın bir şair olduğunu hiç fark etmemiştim " dedi. Kadın da "Ben de sevdim o kitabı ama anlayamadım" deyince Joyce, bizzat Eliot'ın sorabileceği bir soruyla ona yanıt verdi: "Anlamak zorunda mısın?"[51] Aynı nedenden şiire not düşmeye de karşıydı.* Daha sonra *Çorak Ülke*'yi bir mektupta parodileştirdi† sonra da *Finnegans Wake*'te:‡ Yine bir defterinde

---

* Max Eastman niçin okuyucuya açıklama notları vermediğini sorduğunda Joyce'un yanıtı "İnsanlar çalmadıkları hiçbir şeye değer vermezler. Hatta bir sokak kedisi bile çöpten çıkmış eski bir kemiği sinsi sinsi yaklaşıp yemeyi, tabağınızda güzelce hazırlanmış bir pirzolayı yemekten daha çok sever." olmuştu.[52]

† Bkz. s. 654-655.

‡ Duaları, Osman'ın (Osman Bey büyük ihtimalle -ç.n.) şanı kadar dumansıbeyaz (veya sütbeyaz çünkü miquewhite, milk veya mist diye yorumlanıyor, ayrıca mosque olarak da -ç.n.) yükseliyor, batıya çekilerek, ışığın ruhunu, giderek yok olan sessizliğe terk ediyor. (allahlah lahlah lah!)... Xanthos! (Esmer, kutsa, dua gibi anlamları var, ayrıca Kurbağalar da XANTHIAS, dionysus'un uşağıdır, -ç.n.) Xanthos! Xanthos!... at la Roserai'da bir bankacı müdür oluyor... Fyat- Fyat numaramız olacak (Pişen Bir Yumurta)... T (Tristram) will be waiting for uns as I sold U (Tristam bizim için bekliyor olacak sana söylediğim gibi as I sold U: burada I told u'yu I sold you yapıyor Joyce, Isolde olduğu gibi, Tristam ve Isolde'ye gönderme -ç.n.)...wealthy gentrymen wibfrufrocksfull of fun! (Varlıklı beyefendiler, neşeli evlenmemiş kadınlar! (235-326) (FW) ...'washes his fleet in annacrawatter; whou missed a porter (FW) (135) filoların

"T. S. Eliot kadınlar için şiir fikrine son veriyor"[53] diye yazdı. Bu cümle onunla algıladığından daha çok yakınlık duyduğunu ima ediyordu. Lewis'e gelince 1920'li yılların sonuna kadar Joyce'la sıcak ilişkileri devam etti, Eliot gibi birkaç yıl boyunca Paris'te Joyce'u hep aradı. Joyce, Joyce üzerine yoğunlaştığından, kendisi dahil çağdaş yazarların eserlerine tenezzül etmiyormuş gibi görünmesinin acısını o da birazcık çekti.[54]

Birbirlerine yaptıkları ziyaretlerin arasında Joyce *Circe*'yi yazmaktan vazgeçmedi. Homeros öyküsü ona çok keyif verdi, özellikle de Circevari dönüşüm. "Düşünsene domuz olduğu halde, insan anıları da var" dedi. Bloom ve Stephen'ın bastırılmış arzularını vodvil biçiminde resmetmekte çözülmesi gereken bazı sorunlar vardı, psikanaliz bir komedi aracına dönüştü. Joyce, Budgen'la eseri tartışmayı çok istedi. Ama Budgen halen işi yokuşa sürüp erteliyordu, Joyce temmuzun sonuna doğru yazdığı bir mektupta onunla alay etti:

> Seyahat ettiğin zaman lokomotifin arkasında dizili olan vagon denilen şeylere biniyorsun. Bu bir kapı açılarak, kendini ve bavulunu içeriye nazikçe atarak yapılır. Bir yazıhanede oturan bir adam biraz para karşılığı, küçük bir mukava parçası verir sana. Dikkatle bakarsan üzerinde bu durağın ismi olan Paris yazdığını göreceksin. Pulmanın içinde koltuklar olur oturman için ama tren hareket ederken inmemen lazım yoksa kaçırabilirsin. Artık umarım Kadir-i Mutlak Tanrı seni kutsar ve akşamüzeri sana gönderdiğim tüm bu talimatları gerçekleştirmene yardımcı olur. Ben de seni bu vesileyle burada tutabilirim, sevgili beyefendi.
>
> Seni dört gözle bekleyen
> J. J.[55]

Budgen yine gelmeyince Joyce 5 eylülde kitapla ilgili fikirleri sormak için bir mektup yazdı. "Bir kıvılcım söz başlamama yeter."[56] dedi, fikirlerinin göndermeye değer olmadığını söyleyen Budgen'a. O anda üzerinde durduğu şey, Circe'nin hilelerinden onu korumak için Hermes'in Ulysses'e verdiği büyülü çiçek *Moly* idi. "şu sembolizme bak" yorumunu yaptı Joyce bununla ilgili ve şöyle devam etti: "Siyah kökü olan beyaz bir çiçek. Diğer çiçeklerin hepsi kendi renkleriyle boyalıyken, sadece bu, kökü siyah olan beyaz bir çiçek."[57] Budgen gibi danıştığı bir diğer isim olan William Bradley'ye, Circe'nin yerinin bir genelev olup olmadığını sordu, eğer öyleyse Moly, syphilis'e (frengiye -ç.n.) karşı bağışıklık sağlayan bir şey olmalıydı. *Syphilis*'i "sevmeyle ilişkili, onunla bağıntılı" anlamına gelen *syn phileis*'ten türediğini hayal ediyordu ama Brad-

---

bataklıkta yıkarlar (Eliot'un Çorak Ülkesi'ndeki "onlar ayaklarını sodalı suda yıkarlara" gönderme -ç.n.) siyah bira çekti canı...

ley *su philos*'tan "domuz aşkından"[58] geldiği görüşünü kabul etti. Joyce (etimologların aksine) ikna oldu ama Moly için doğalcı bir eşitlik bulmak adına çabasını sürdürdü. Mektupla eski dostu Barones St. Leger'e danıştı, Kadın Moly'nin *allium niger* -sarımsak[59] olduğunu ileri sürdü. Bu yorum onu ilgilendirecek kadar sadeydi.* Defterine çiçeğin olası bütün yorumlarını kaydetti: "absinthe (ki başka bir yerde bu sıvıyı "beyni iktidarsızlaştırma veya saflaştırma içkisi" diye tarif etmişti), civa, saflık, şans (dar ayakkabılar), deneyimsizlik, güzellik, kahkaha, hiciv, vicdan, panzehir, Met-tuz"†[60] eylülün sonlarında problemin çözüldüğünü Budgen'a şöyle bildirdi:

> En son bulduğum şu: Moly Yollar Tanrısı Hermes'in hediyesi ve bir kaza anında insanı kurtaran görünmezlik (dua, şans, çeviklik, *aklın varoluşu*, nekahet gücü) etkisi veriyor. Syphilis'ten de bu korurdu... Hermes, Yönler Tanrısı'dır yani; özellikle *Ulysses* gibi bir gezgin için, yolların birbirine paralel olduğu veya kesiştiği bir noktadır. Takdir-i İlahi'dir. Bu özel vakada bitkisinin, mastürbasyon, doğuştan kötümserlik, gülünçlük duygusu, bazı ayrıntılarda meydana çıkan ani titizlik ve deneyimin hepsine eşit mesafede birçok yaprağı olduğu söylenebilir.[62]

Noel'den önce "son macera"[63] *Circe*'yi bitirmeyi umuyordu ve nihayet, baştan sona altı, yedi, sekiz, dokuz (sayı değişiyordu) kez yazdıktan sonra 20 aralıkta bitirdiğini ilan etti.[64] Nadir ortaya çıkan kıymet biçme anlarından birinde Francini Bruni'ye "Yazdığım en güçlü şey sanırım"[65] yorumunu yaptı.

Ulysses'i kimin basacağını bilmek çok hoş olabilirdi ama o an için kesin bir plan yoktu. 25 ağustosta Miss Weaver, birkaç matbaacı riske girmeme kararı alınca, İngiltere'de kitabı bastırma umudundan vazgeçmek zorunda kaldı. Rodker'in Paris'te basma fikri de halen mümkündü ama en çok başarı vaat eden Amerika baskısıydı. B. W. Huebsch 1916'da *Sanatçının Portresi* ve *Dublinliler*, 1918'de *Sürgünler* ve *Oda Müziği*'ni basmıştı zaten ve *Ulysses*'le de ilgilendiğini ifade etmişti. Ama içinde *Ulysses*'ten parçalar olduğu için Birleşik Devletler Posta Müdürlüğü'nün, *Little*

---

* Victor Bérard de bunun basit bir karşılığını buldu. Did Homer Live (New York, 1931) isimli kitabının 120.sayfasında şunları yazdı:
Moly, Yunanca bir kelime değildir. Eski edebiyatta başka bir yerde rastlanmaz; insanların diline ait bir şey de değildir, sadece Tanrıların dilinde vardır. Kitab-ı Mukaddes m. l. ou. h. ismini yoksulların kimi zaman yemek olarak -salata- yediği bir kum bitkisine verir. İbranice m. l. h. aslında tuz demektir. Yunancadaki tam karşılık halimos'tur ve işaret edilen bitki daha yaygın adıyla semizotu dediğimiz salata olarak yenen ve turşusu yapılan bizim atriplex halimus'tur. Bu, sadece yaprakları körpe filizleri yenen küçük bir ağaçtır. Çiçekleri beyaza kaçan bir sarı veya şairin (Homeros -ç.n.) dediği gibi sütbeyazdır.

† Met-tuz A. Walton Litz'in öne sürdüğü gibi muhtemelen "tuzun metamorfozu" dur.[61]

Review'un dört sayısına el koyup yaktığı gerçeğini de hesaba katmak gerekiyordu. Bu yüzden hükümet müstehcenlik suçlamasıyla yayıncıya dava açacak gibi görünüyordu. John Quinn, yarısı Avrupa'da satılabilecek bin beş yüz adetle sınırlı özel bir basım olmasını önerdi. Kitabın fiyatı 12,5 dolar olacaktı, Joyce 1000 sterlin veya Ettore Schimitz'e 5 Ocak 1921'de yazdığı gibi daha fazla alacaktı. (Quinn'in önerdiği para 2000-3000 dolar arasındaydı.) Yayıncı Huebsch veya Boni and Liveright olacaktı. İkinci yayınevinin Paris'teki acentesi Leon Fleischman Joyce'la yakın zamanlarda tanışmış *Ulysses*'in[66] yayın haklarını temin etmek istemişti. Bu şirket Huneker'in *Painted Veils* kitabını basmış olduğundan, soruşturma açılması riskini göğüsleyebilirdi. İlk tercih Huebsch'e bırakılsa da hapis veya para cezası yeme ile kitabı başka bir yayıncıya kaptırma arasında sıkıştığından, kararı vermekte zorlandı. Joyce kitabın onda neşe uyandırmadığını hissettiğinden birazcık sıkıldı ama 1921'in sansürcü ortamında Huebsch'in ikilemi anlaşılabilirdi. Joyce boş bulunduğu bir anda şakayla Ezra Pound'a "Afrika'nın dışında hiçbir ülke onu basmayacak" dedi. O an için haklıydı.

Sürgünler'in sahneye konması da şimdilik engellenmişti. Lugné Poë, ağustosu ikircikli geçirdikten sonra ekimde Suzanne Després ile birlikte oyunu aralık veya ocakta sahneleyeceğini bildirdi. Bundan para kazanmayacaktı ama yine de yapacaktı. Joyce peşinen "*la révision scénique du texte*"[67] (sahne uyarlaması) kabul etmeliydi. *Sürgünler*'i görmeye can atan Joyce, pek anlaşılmayan bu şartı kabul etmeye razı oldu. Jacques Natanson buna göre oyunu uyarladı ama yapımcıyı bu tatmin etmedi, sonra Lugné Poë'nün, Crommelynck'in *Le Cocu magnifique*'deki (*Muhteşem Boynuzlu*) başarısı *Sürgünler*'in bahara kadar ertelenmesini zorunlu kıldı. Anılan oyun aynı boynuzlama temasını daha cafcaflı bir dille anlattığı için, Joyce'un oyununun başarılı olma şansını da düşürmüştü çünkü.* 1921 Haziranında Lugné Poë birdenbire *Sürgünler* yüzünden 15000 frank kaybetmeye hiç niyetinin olmadığını bildirdi.[69]

Joyce bu arada yaşadığı yeri iki kez değiştirmişti. 1920 yılının ekim ayını, gönderdiği bir mektupta "edebi eserine hayranlık duyduğu meslektaşı"[70] şeklinde pohpohladığı ve yaşayacak bir yer bulmak için yardımına gereksinim duyduğu André Suarès gibi tanıdıklarla, birlikte ev arayarak geçirdi. Uygun bir ev bulamayınca Bloch-Savitsky'nin dairesinden, l'Université rue de 9 numaraya, Quinn'e bildirdiği gibi *Ulysses*'i yazmış olduğu "yirminci adresine"[71] geri taşındı. Sonra Boulevard Raspail 5 numarada pahalı bir daire olduğunu duydu; çeşitli kaynakların yardımıyla ayda 2000

* "Kıskançlık güdüsü aynı..." diye yazdı Budgen'a. "Tek fark benim oyunumda insanlar altı çizili bir ihtiyatlılıkla hareket ederlerken, Le Cocu'daki kahraman, birinden söz etmek gerekirse, deli gibi davranıyor."[68]

liret veya yılda 300 dolara, aralığın başında daireye geçti. Ayın onunda Budgen'a gönderdiği mektupta buna nasıl şaştığını şöyle ifade ediyordu: "Bu arada şehre böyle yalınayak gelip en lüks daireye çıkmış olmam olağanüstü değil mi?"[72] Ama bu şansı gözleri için yaver gitmedi. Kasım ve aralık başında irisi etkilemediği halde acı veren bir nöbet geldi. " Galiba onun efsanesiyle ilgili yazdığım nahoş şeyler için *Circe* bizzat intikam alıyor"[73] dedi 9 aralıkta Miss Weaver'a gönderdiği mektupta ve 30 Aralık 1920'de de Şeytan'ın bir an önce eski yılı alıp götürmesini talep etti.[74]

1921-1922

> Eğer, bu yarıçılgın maskaranın tepeden tırnağa toza batmış ininde oturup, hiçbir işe yaramayan okunamaz Blue book of Eccles'ini, *karanlık baskı* (En Farklı, Dr. Poindejenk, yetkili sansürcü, iç çekse de tekrar edilemez!) zilzurna sarhoş olarak bir seferde üç sayfa çevirerek okuyormuş gibi yaparkenki manzarası görülmüş olabilseydi çok eğlenceli olurdu
>
> *Finnegans Wake* (179)

1920'li yılların önde gelen Fransız yazarları arasında, diğerlerinin başarılarını hemen kabul eden Valery Larbaud'nun (Valery Larbaud:1881-1957. Fransız, romancı, şair, eleştirmen ve çevirmen -ç.n.) ayrı bir yeri vardı. Şiir ve romanda mükemmel eserler vermesi meslektaşlarının yeteneklerini de cömert bir şekilde kabul eden bir otorite olmasını sağlamıştı. Kendi dilinde yaratıcı olmak bir yana, İtalyan ve İngiliz edebiyatında da çok bilgiliydi. Coleridge ve Landor gibi yazarları Fransız okurların beğenisine sunacaktı. Daha yakınlarda Samuel Butler'ı çevirmişti. İnce kibar bir adam olduğu halde, insanların hoşuna giden bir basitliği, dolaysız tavrı vardı.

Joyce'un bir yazar olarak değer verebileceği, ondan da doğal olarak karşılık göreceği isim olduğundan Sylvia Beach, Larbaud'ya* çevirdi yönünü. Onları ilk kez kutlama günü yaklaşırken dostluk duyguları artabileceğinden 1920 Noel'inden hemen önce buluşturdu. Larbaud ve Joyce iyi anlaştılar. Larbaud, Joyce'un kendisine söz ettiği *Ulysses*'e kuru nezaketten daha fazla bir ilgi gösterdi. Sonraki hamle daha ağır yapıldı. Şubat ortasında Sylvia Beach gripten yatağa düşmüş Larbaud'ya *Little Review*'un bazı sayılarını verdi. Bir hafta ses soluk çıkmadı Larbaud'dan. Sonra aniden Sylvia Beach 22 Şubat 1921 tarihli "*Ulysses* aklımı başımdan aldı"[2] diye başlayan bir mektup aldı. Kitap "Rabelais kadar insani, engin ve büyük"[3] diyordu. "Mr. Bloom, Falstaff kadar ölümsüz".† Onu okuduğundan beri ne yazabilip ne de doğru dürüst uyuyabildiği için, Joyce üzerine yazılmış bir makaleyle birlikte kitaptan birkaç sayfa çevirip, çağdaş edebiyata adanmış dergilerden en iyisi *Nouvelle Revue Française*'e vermeyi önerdi. Yazar bir fotoğraf gönderebilir miydi? Shakespeare and Company coşmuştu; Joyce fazla taşkın olmamaya çalışarak, hemen kaleme sarılıp "*paroles encourageantes et ami-*

---

* Sylvia Beach'in kitapçı dükkânının "vaftiz babası" demişti kendisi için.[1]

† Bu ifadeyi Budgen'a aktarırken Joyce bu cümleden sonra şu parantezi etkiledi. "Birkaç yıl fazla yaşayacak olması hariç"-Editör[4]

cales" (cesaret verici, dostça sözler -ç.n.) için teşekkür etti ama hemen Miss Weaver, Budgen, Francini ve diğer dostlarına bu yeni ve meşhur neferden söz etti. *Güneşin Öküzleri*'nin daktilo edilmiş halini de Larbaud'ya yolladı. Matmazel Monnier, coşkunluğunu başka bir yazara kullanmasını istemeyecek kadar Larbaud'nun eserlerine hayrandı ama Larbaud, onu ve Sylvia Beach'i, Joyce'u halka duyurma planıyla ikna etti. Basımdan önce Matmazel Monnier'nin kitapevinde Joyce üzerine bir konferans verecekti. Samuel Butler'da bu yöntemle büyük başarı kazanmıştı, şimdi ünlenmek için araya girebilecek yeni bir yazara hazırdı.

Ulysses üzerine verilecek konferans gerçekleşmeden önce kitabını bitirmek yazarın boynunun borcuydu. Joyce 1921 nisan veya mayısında kitabı bitirmeyi umut ediyordu. Bu hedefe erişmek için elinden geldiği kadar hızlı çalıştı; son bölümlerin derindeki mizahını geliştirirken, bir yandan melankoliyle inliyordu. *Eumaeus* çabuk ilerledi; bölümde geçen kurnaz denizciyi Budgen'ın anlattığından bir parça, fayton sürücülerinden biri için de şimdi Paris'te yaşayan Zürihli arkadaşı Daniel Hummel'ın anlattıklarından bir parça aldığından bu hoşuna gitmişti. Şubat ayı yarılanınca *Eumaeus*'un sonunu daktilografa gönderdi, ardından "benim son (ve en fırtınalı) burnum"[5] "kitabın çirkin ördek yavrusu bu yüzden sanırım en çok sevdiğim"[6] diye tanımladığı *Ithaca*'ya geçti. Nihayet yazması ona kolay gelen *Penelope*'yi de tamamladı. Bu iki bölüm için Trieste'de bırakılmış notlar vardı, kitapta kullanmak için dört ay bunları bekledikten sonra postaya güvenemedi. Bu yüzden, sık sık Paris'e, Londra'ya seyahat eden Ettore Schmitz'e -Triestino şivesiyle yazılmış- bir mektup gönderdi:

> Enistemin, Via Sanità 2 numara diye politik ve resmi olarak kayıtlı evinde, bahsedilen binanın üçüncü katında şimdilerde kardeşimin oturduğu yatak odasında, sağlam pabuç olmayan genelevlerin karşısında sözkonusu binanın arkasında, tahminen 95x70 ebadında rahibe göbeği renkli* Triestine deyimi kauçuk bir lastikle bağlanmış, bir muşamba çanta var. O çantanın içine, hiç beklenmedik zamanlarda içimde şimşek çaktıran donuk kıvılcım sembolleri yerleştirmiştim.
>
> Darayı çıkarınca 4.78 kg. gelir. *Ulysses* veya "Bir Annenin Erkek Fahişesi"* Triestine deyimi isimli edebi eserimin son hadisesi için bu notlara hemen ihtiyacım olduğundan, en şerefli meslektaşım olan sizden bu ricayı diliyor, yakın gelecekte ailenizden herhangi biri Paris'e gelecek mi diye bana bildirmenizi istirham ediyorum. Eğer böyle bir şey olsaydı, yukarıda söz edilen kişi bu sayfanın arkasında belirtilmiş çantayı bana getirme nezaketinde bulunsaydı çok minnettar olurdum.
>
> Böylece, sevgili Signor Schmitz, eğer bu taraflara gelecek biri varsa ailenizde,

> bu tomarla bana büyük iyilik yapardı, o kadar da ağır değildir çünkü bildiğiniz gibi bir dolmakalemle yazdığım, kalem bulamadığımda da bazen bleistiff (Almancada kurşun kalem anlamına gelen bleistift olması lazım -ç.n.) lle yazdığım kâğıtlarla dolu. Kauçuk lastiği koparmamaya dikkat edin çünkü o zaman kâğıtların düzeni bozulur. En iyisi kilitli, hiç kimsenin açamayacağı bir bavul almak. *Piccolo*'nun bitişiğindeki Greinitz Neffen'de satılan böyle kilitli bavullardan var, Berlitz Cul'daki profesör kardeşim parasını öder.[7]

Schmitz mart ayı içinde paketi bizzat kendi teslim etti ve Joyce eskiyle yeni notları harmanladı. *Ithaca* ve *Penolpe*'yi zıt-karşıtlar (taydaşlar -ç.n.) olarak düşünmüştü. Birinci, Robert McAlmon'a söylediği gibi "yatıştıran hayaletsilik"[8] temsil edecekti. Mayısta Claud Sykes'a "*Ithaca*'nın asiditesiyle -nihai inişli çıkışlı eğrilerden oluşan *Penelope*'yi hazırlayacak şekilde Bloom ve Stephen'ın (ikisinin de şeytan canını alsın) matematiksel-astronomik, fiziksel, mekanik, geometrik, kimyevi süblimesi"[9] ile uğraştığını bildirdi. Buradaki amacını Budgen'a gönderdiği bir mektupta daha ayrıntılı açıkladı:

> *Ithaca*'yı matematiksel kateşizm şeklinde yazıyorum. Tüm olaylar kendi kozmik fiziksel, bedensel, ruhsal vb. denklikleri içinde çözülüyorlar. Örneğin sahneye çıkan Bloom, musluktan su çekiş, bahçede işeme, tütsü konisi, yanan mum ve heykel okuyucu her şeyi bilecek, en çıplak soğuk biçimde onu bilmekle kalmayacak, Bloom ve Stephen bu vesileyle gözlerini dikip baktıkları yıldızlar gibi, göksel varlıklar, gezegenler haline gelecek. Son söz (insani, hepsi de insani) Penelope'ye bırakılmıştır. Bu Bloom'un sonsuzluğa geçişinin vazgeçilmez parolasıdır.[10]

İlk başta bu anılan bölümü, Molly Bloom tarafından yazılmış bir dizi mektuptan kurmayı düşündü ama daha sonra Stephen'ın kitabın başındaki erkek monoloğunu dengelemek için bunun bir kadın konuşması olması gerektiğine karar verdi. Kızın Cebelitarık'ta geçirdiği çocukluğunu veya genç kızlık evresini adamakıllı anlatabilmek için ada hakkında bulabildiği her şeyi okudu. Bir gün Cebelitarıklı bir adamla tanıştığında konuşmalarda öylesine bilgili çıktı ki Joyce, adam oraya hiç gitmediğine inanmadı.[11]

16 ağustosta *Penelope* bölümü tamamen tasarlanmıştı. Arkadaşlarına hep yazarak söz etme alışkanlığı gereği Joyce teknik yapısını ve entrikalarını ilan etti, kibirli, aynı zamanda ironik, sade bir çerçeve çizdi. Budgen'a anlattığı gibi, bilimsel bir kesinlikle *Penelope*'yi suya indirdi:

> *Penelope* kitabın clou'sudur (ana direği). İlk tümce 2500 sözcüktür. Bu bölüm-

> de 8 tümce var. Dişi sözcük evetle başlar ve biter. Koca dünya top gibi yavaşça, emniyetle döner ve yansızca dönerken, göğüsler, popo, rahim ve dişilik organı, dört ana dişi konusu vardır, *çünkü dip* (her anlamda dip, düğme, aşağı sınıf, denizin dibi, yüreğin derinliği) *kadın evet* sözcükleriyle anlatılmış, muhtemelen herhangi izleyen bölümden daha açık saçık olmakla birlikte, bana mükemmel, makul, tam ahlaksız, tohumlanabilir, güvenilmez, birleşme (çekici), akıllı (kurnaz), sınırlı, basiretli (tedbirli) farksız (kayıtsız) Weib (Almanca kadın) gibi görünüyor. Ich bin der (aynen) Fleisch der stets bejaht Kadın. (Ben her zaman onaylayan idim. Goethe'nin Faust'undan: "ben her zaman inkâr eden ruhum")[12]

Bu iki bölümünün yazılmasının ardından birkaç ufak kriz geldi. şubatta *Little Review*'dan gözü pek, uygunsuz tavrından dolayı hesap soruldu. Yıllardan beri Margaret Anderson ve Jane Heap otoritenin aklına estiği zaman yaptığı hücumlara karşı dergilerini savunmuşlardı. Bu kez ister İngilizce yazılsın ister Sırpça-Hırvatça buradaki açık saçık kelimelere aldırmayan, Posta Müdürlüğü taciz etmeye başladıktan sonra bile hiç istifini bozmadan dergiyi çıkarmaya devam eden bir Sırp matbaacı onlara yardım etmişti.[13] *Ulysses*'in dizi şeklinde başlatıldığı 1918 nisanından o zaman kadar hiçbir sorun çıkmamış, John Quinn'in boş yere soruşturulma açılacağından korktuğu sanılmıştı. Ama *Lestrygonians* bölümünü içeren 1919 yılı ocak sayısı, *Scylla and Charybdis* bölümlerini yazan mayıs sayısına el konuldu. Quinn'in Posta Müdürlüğü'nün Avukatı'na, yaptığı protestolara aldırılmadı. *Cyclops* olan 1920 ocak sayısına da el konuldu. El konulma yakma anlamına geliyordu ve bu yöntem Joyce'a acıyla karışık bir zevk verdi. 25 Şubat 1920 tarihli mektubunda Miss Weaver'a yazdığı gibi "Dünyadayken bu ikinci kez yakılmanın zevkini aldığım zamandır. Böylece hamim S. Aloysius kadar çabucak, Araf ateşlerinden geçmeyi ümit ediyorum."[14] Dava açmaya düşkünlüğüyle Madam Bovary'ninki gibi başarılı olabilecek bir *Ulysses* davası hayal etti, sonunda bu oldu ama *Little Review* davası o kadar kötü bir şöhrete ulaşamadı.

Tartışmalı sayı, *Nausicaa*'dan bir bölüm yayımlamış olan 1920 temmuz-ağustos sayısıydı. New York Ahlaksızlık Önleme Derneği'nin yumuşak tabiatlı sekreteri John S. Sumner'ın dikkatini çekti ve aynı yılın eylül ayında resmi bir şikâyet sundu. Pound ve John Quinn birkaç aydır Joyce'u yasal tehlikenin pusuda olduğu konusunda uyarmış, kitabı *Little Review*'dan çekmesinde ısrar etmişlerdi.[15] Kitabın savunmasının tüm kitap üzerinden olacağını, kopuk kopuk bölümlerin kesinlikle müstehcen bulunacağını hissediyorlardı. Margaret Anderson ile Jane Heap mahkemeye çağrıldıklarında önceden onun tavsiyesini küçük görmüş olmalarına karşı, Quinn ücretsiz avukatlık yapmayı kabul etti. Yine de *Little Review*'u hiç sevmiyordu, keşke geldiği yere Şikago hayvan barınaklarına geri dönmüş olsaydı diyordu. Margaret Anderson ile

Jane Heap'i de fazla sevmiyordu, onların da avukatlarına düşkünlüğü yoktu zaten. Üçünün de göstermekte pek istekli olduğu gerçekti bu. Ezra Pound, Avrupa'nın uzak şehirlerinden avukatla müvekkillerini barıştırmaya çalışan mektuplar göndermeyi sürdürdü.[16]

22 ekimdeki polis mahkemesindeki ön duruşmada, yargıç sanıkları mali kefaletle bağlayıp, davayı Özel Oturumlar Mahkemesi'ne gönderdi. Quinn, karar çıkmadan önce bir yıllık ertelemenin Joyce'a kitabı yayımlatma fırsatı verebileceğini umduğundan davayı boşu boşuna başka bir mahkemeye aldırtmaya çalıştı. Birkaç kez ertelemeden sonra dava 14 Şubat 1921'de başladı. Quinn davada ileri sürülecek iddiayı kendisine bırakıp sessiz kalmaları sözünü müvekkillerinden aldı, zaten bir hüküm çıkacağının kesin olduğu konusunda onları uyarmıştı. Dava üç yargıcın huzuruna getirildi, Greenwich Villageli (yazar, sanatçı ve eşcinsellerin yoğun olarak oturduğu Manhattan'da bir semt -ç.n.) yüzlerce kişi mahkeme salonu doldurdu. Quinn mahkemenin bu tarz bir davaya karar verme yetkisinin olmadığı konusunda meydan okumaya başladı, bu tuzağa düşen olmayınca tanıklarını çağırdı. Bunlar, *Dial*'ın editörü Schofield Thayer, Theatre Guild'ten Philip Moeller ve John Cowper Powys'ti. Powys, kaçamaklı olmayan bir ifadeyle *Ulysses*'in "hiçbir biçimde genç kızların ahlaklarını bozmayacak, nefis bir eser olduğunu" söyledi. Moeller ise daha dolambaçlı bir yolla, meseleyi Freud açısından haklı çıkarmaya çalıştı ki bu ismi hâkimler yeni duyduğu için, Joyce'unki gibi kuşkuyla karşıladılar. Thayer kitabı övdü ama *Nausicaa* bölümünü *Dial*'da yayımlama ihtimalinin az olacağını kabul etti.

Şimdi, Sumner'ın titizce seçtiği müstehcen parçaların okunmasına sıra gelmişti. Bir yargıç Miss Anderson'ın huzurunda bunların okunmaması gerektiği konusunda ısrarcı oldu. "Ama o bir yayıncı" dedi gülümseyerek John Quinn. Yargıç, "bastığı şeyin ne kadar önemli olduğunu da bilmiyor olduğundan eminim ben" dedi saygılı bir şekilde.[17] Sözkonusu tümceler okununca yargıçlardan ikisi bunları anlaşılmaz buldu. Quinn buna dünden razıydı, çünkü madem bu tümceler anlaşılamıyordu insanların niyetini de bozamazlardı. Quinn, tuttu bu anlaşılmazlığı yanlış bir şekilde imla hatalarına bağladı, imla hatalarını da yine yanlış bir şekilde Joyce'un miyopluğuna. Yargıçların tüm *Nausicaa* bölümünü okumalarına yetecek bir süre için, bir haftalığına davanın ertelenmesine karar verildi.

21 şubatta dava yeniden başlayınca Quinn son bir sav ortaya attı; Joyce'un eseriyle kübist resim arasında kıyaslama yaptı sonra, yargıçların zihniyeti olarak düşündüğü şeye daha uygun hale getirmek için bölümün edepsiz olmaktan ziyade iğrenç olduğunun altını çizdi. Kitapta Gerty MacDowell'ın donunu teşhir ettiği yerle ilgili olarak

da Fifth Aveneu'nün mankenlerinin çok daha fazla teşhirci olduğunu söyledi. Savcı araya girerek, yüzü çarpılarak bağırıp çağırarak bu id*dial*ara itiraz etti. Quinn onun yüzünü gösterip rakibinin öfkesinden faydalanmasını bildi: "İşte sunacağım en büyük şey. Alın size *Ulysses*'in insanları bozmayacağının onları şehvetli duygulara gark etmeyeceğinin en büyük kanıtı. Bakın ona! Kudurdu öfkeden. Birisine vurmak istiyor, kimseyle aşk yapmayı istemiyor... *Ulysses*'in yaptığı işte bu. İnsanları kızdırıyor... Sirenlerin kollarına onları itmeyi amaçlamıyor" Yargıçlar güldü, Quinn de kazandığını düşündü.[18] Sonra yeniden ciddileştiler iki yayıncıyı da müstehcen yayımdan suçlu buldular ve her birine 50 dolar ceza verdiler. *Ulysses*'in yayımının sürdürülemeyeceği anlaşıldı ve Quinn, *Nausicaa*'nın kitaptaki en kötü bölüm olduğunu, müvekkillerini hapse gönderilmekten kurtarmak için onaylamak zorunda kaldı. Mahkemeden çıktıklarında Quinn "Tanrı aşkına bir daha müstehcen kitap basmayın" deyince Margaret Anderson "Müstehcen olduğunu nasıl bileceğim pekiyi?" diye sordu. "Ben nereden bileyim. Ama yapmayın işte"[19] diye cevapladı.

Hapis cezası almamak hem editörler hem de arkadaşları için küçük bir hayal kırıklığı oldu.[20] Quinn'in savunmayı iki anlama gelebilecek şekilde yaptığını, böylece sözkonusu meselenin iyi bir şekilde ortaya konulmasını önlediği şeklinde bir duygu da vardı. Quinn Joyce'a hitaben yazdığı bir mektupta daha kibirli bir savunmanın bu yargıçlarla hiçbir işe yaramayacağını bildirdi.[21] Davanın tek yararı *New York Times* ve *New York Tribune*'de başmakalecilerin yorumlarını tetiklemesi oldu.*

Little Review ile ilgili verilen kararın başka bir etkisi de Quinn'in önceden uyarmış olduğu gibi *Ulysses*'i kitap olarak basma işinin yapılabilirliğini daha fazla engellemek oldu. B. W. Huebsch hiç istemeden, 24 martta metinde bazı değişiklikler yapılmadan *Ulysses*'i basamayacağını yazdı. Joyce adına hareket eden Quinn bütün değişiklikleri reddetti ve 5 nisanda Huebsch resmi olarak elyazmasını geri çevirdi. Joyce kitabı hemen geri çekmek için öfkeli bir telgraf çekti. Quinn, Boni and Liveright'ı denedi ama onların ilgisi de uzun süreli olmadı. Haberler Joyce'u karamsarlığa düşürecek kadar kuşkulandırdı. Bu kötü gelişmeden Sylvia Beach'i haberdar etmek amacıyla Shakespeare and Company'ye uğradı. "Kitabım şimdi hiç yayımlanmayacak." Birden Beach'in

* New York Times'a göre kitap, bazı "gerçekçi" kelimeler talihsizce kullanılmış ve cezayı hak etmiş olsa da anlaşılmaz ve sıkıcıydı ama ahlakdışı değildi. "Mr. Sumner'ın Muhteşem Zaferi" başlığıyla meseleye sütunlarında yer açan New York Tribune ise Quinn'in görüşünü paylaşıyor, kitabın açık saçık olmaktan çok iğrenç olduğuna hükmediyordu. İtiraz edilen cümlelerin o zaman Broadway'de sahnelenen Macbeth'teki Kapıcı'nın konuşmaları kadar bile kaba olmadığına dikkati çekiyordu.[22] Daha önceki eserlerine yapılmış abartılı imalarla birlikte bu fikir Joyce'u memnun etti ve o da bu yazıyı kesip sakladı.

aklına bir şey geldi: "*Ulysses*'inizi yayımlama şerefini bize verir miydiniz?" diye sordu. Joyce bu teklifi duyduğuna kadının bunu yapmasına olduğu kadar şaşırdı. Kederli bir şekilde kimsenin kitabı satın almayacağını söyleyerek onu uyardı[23] öte yandan tereddütsüz kabul etti.[24]

Ertesi gün şartları konuşmak üzere anlaştılar, Sylvia Beach Adrienne Monnier'ye danıştı. Monnier, onu cesaretlendirdiği gibi kendisine yakın zamanda *Cahiers des Amis des Livres*'i basmış olan Dijon'daki entelektüel matbaacı Maurice Darantiére'yi çalıştırmayı önerdi. Nisan 10 gibi, Sylvia Beach mümkün olduğu kadar önceden sipariş alma koşuluyla 1000 sayılık bir basım önerdi. Hollanda kâğıdına basılmış yüz adet yazar tarafından imzalanacak ve 350 franka, *vergé d'arches* (kemerlerle bölünmüş) yüz elli adet 250 franktan, kalan yedi yüz adet maliyeti biraz daha düşük saman kâğıtlara basılacak ve 150 franktan gidecekti. Joyce insanı hayrete düşüren bir telif alacaktı, net karın %66'sı. Bu plan kabul edildi ve Bal Bullier isimli dans salonunda kutlama yapılmasına karar verildi. Joyce evden çıkarken merdivenlerde oynayan kapıcının oğlunu göstererek Miss Beach'e "Bir gün bu çocuk *Ulysses*'in okuru olacak"[25] dedi.

Bu kutlama töreni, başını kaşıyacak zaman bulamadığı günlerde nadiren kendine tanıdığı sıradan bir amca olma fırsatını verdi ona. Arthur Power isimli genç bir İrlandalıyı masasına getirtti ve ona "edebiyatçı mısın" diye sordu. Power bu unvandan utandığı için ilgilendiğini söyledi sadece. "Ne yazmak istiyorsun" diye sordu bu kez Joyce. "Fransız yergicileri tarzında bir şey." "Bunu hiçbir zaman yapamazsın" dedi kesin bir dille. "Sen bir İrlandalısın, kendi geleneğinde yazmalısın. Ödünç üsluplar iyi değildir. Kanında ne varsa onu yazmalısın, beyninde olmayan şeyi değil." Power tıpkı bir zamanlar Joyce'un yaptığı gibi itiraz etti; milliyetçilikten usanmış olduğunu, tüm büyük yazarlar gibi evrensel olmak istediğini söyledi. "Onlar önce yereldi" diye karşı çıktı Joyce "onları sonunda evrensel yapan şey koyu milliyetçilikleriydi tıpkı Turgenyev'de olduğu gibi. *Avcının Notları*'nı hatırlarsın, ne kadar yereldir ama yine de o tohumdan, Turgenyev uluslararası büyük bir yazar oldu. Kendime gelince ben hep Dublin'i yazarım, çünkü eğer Dublin'in kalbine girebilirsem, dünyadaki bütün şehirlerin kalplerine girebilirim.* Özelde evrensel gizlidir."[27] "İrlandalı olmak nasıl bir

---

* Desmond Harmsworth birkaç yıl sonra Joyce'un onu da İrlanda'yla bağlama çabalarını yazar. "Dublin'i senin de şehrin -senin nasıl desem, ruhsal vatanın gibi hissetmiyor musun?" diye sordu Joyce. "Hım, hayır" dedi Harmsworth, "benim atalarım önceden İrlanda'da olduysa bile ben Cockney'im." (Londra'nın doğusundan olan yerli -ç.n.) "Tamam ama Dublin sana sanki..." Nora Joyce araya girdi "Off, bırak onu Jim, görmüyor musun Dublinli olduğunu düşünmüyor". Ama Joyce gece boyu ısrarından vazgeçmedi.[26]

şey sence?" diye sordu bu kez Power. Joyce "Bana verdiği mizaçtan dolayı üzgünüm"[28] diye cevap verdi.

Sonra dans salonundan çıktılar ve Closerie des Lilas'ya gittiler, bu günlerde hep aklında olan bir konuyu açtı; kelimelerin özellikle İngilizce kelimelerin gücü. Power Fransızcanın daha güçlü olduğunu söyleyip karşı çıkınca her iki dildeki İncil'den alıntılar yaparak, İngilizcenin kulağı daha iyi doldurduğu ve daha derin bir dil olduğu iddiasını kanıtlamaya girişti. "Jeune homme, je te dis, léve-toi" nın güçsüzlüğünü "Young man, I say unto thee, arise"[29] (Genç adam, sana sesleniyorum, ayağa kalk -ç.n.)'ın kuvvetiyle karşılaştırdı. *Ulysses*'te mümkün olan en iyi kelimelerle (İngilizce) en iyi konuyu (İrlandalılık) birleştirmiş olduğundan emindi.

Eğer kitabın hazırlıklarıyla meşgul olmamış olsaydı, Sylvia Beach kendi gözü pekliğinden hayrete düşerdi. Harriet Weaver'dan destek hemen geldi. 13 Nisan 1921'de, İngiltere'de, *Ulysses*'i merak eden, soruşturan kişilerin, kitapçıların hepsinin ismini göndereceğine söz verdi.[30] Miss Weaver ayrıca sınırlı Fransızca baskı satılıp bittikten sonra, *Egoist* Press ismiyle Fransızca provalarını kullanıp basacağı, İngilizce basımın avansı olarak 200 sterlin gönderdi.* Onun telif ücreti şartları Mis Beach'inkini bile ge-

* Bu basımın nasıl gerçekleştiğini Miss Weaver, John J. Slocum'a şöyle yazdı: Miss Sylvia Beach'in *Ulysses* birinci baskısı 1922 yazında tükenince, Egoist Press Fransız matbaacıların yaptığı klişeleri ondan satın aldı ve oldukça garip bir baskı işi uyduruverdi. Dijon'da o matbaacılar (Darantiére) tarafından basılmıştı, ilk sayfada ilan edildiği gibi şöyle bir ibare vardı. "Egoist Pres, Londra için John Dorker tarafında Paris'te basılmıştır" Bu Miss Beach'in iki bin adetten oluşan baskısı gibi özel basım oldu. John Rodker, Paris'te büro olarak kullanabilecek bir oda kiraladı. Matbaacılar bastıkları kitapları ona teslim etti. O da doğrudan, ABD ve yurtdışındaki diğer yerler dahil kitap için bize sipariş vermiş tüm kişilere postayla bunları dağıttı. Herhalde, onları bizden sipariş etmiş Londra'daki kitapçı dükkânlarına da bir miktar gönderdi. Bir mektup acentesi aracılığıyla içi kitap dolu sandıkları da Londra'ya gönderdi ve bunlar istenene kadar acentenin deposunda kaldı. Kitaplardan benim küçük yazıhanemde (Egoist) depoladığım gibi eve de koydum çünkü devlet tarafından yapılacak bir baskından korkuyorduk. Kitapçılar müşterilerinin siparişlerini karşılamak için yaygara yapmadan kitabı sessizce gönderirlerdi, ben de bizden isteyen kitapçıların siparişlerini bizzat götürürdüm. Genellikle kitaplar bir anda tezgâhın altına girerdi! ABD'ne normal posta yoluyla gönderilen epey kitap hedefine ulaştı ama 1922 ekim (Egoist baskısı yayımlandığında) aralık ayında ABD sansür yetkililerinin kuşkuları arttı, kitapların dağıtımı durduruldu ve 400-500 olana kadar ABD posta ofislerinde birikti, sonunda bunlara el konulup yakıldı. 1923 ocak ayında beş yüz adetlik yeni bir baskı yapıldı bu yakılanların yerine. Bunlardan bir adeti Londra'ya postalandı, kalan 499, kuşkusuz bileceğiniz gibi, Folkestone'daki İngiliz gümrük yetkilileri tarafından ele geçirildi ve alıp götürüldü -veya kendi zevkleri için özel olarak saklandı! El konulması dışında bunlara ne olduğunu asla öğrenemedik. Sonra kitap İngiltere'de yasaklandı." John Rodker'in tabii araya zaman girişiyle biraz dumanlanmış hatırasına bakılırsa, 150 adeti Paris'te Galignani'ye, 800'ü Jackson adında bir İngiliz kitapçıya sattı. O da bunları bölüm bölüm ayırıp, gazetelere sardı

ride bırakıyordu. Miss Weaver'ın kitap isteyenler listesinden ayrı olarak, Sylvia Beach ilgili Fransızların isimlerini Léon-Paul Fargue, Larbaud ve Adrienne Monnier'den, Amerikalıların isimlerini Ezra Pound ve Robert McAlmon'dan aldı. André Gide kendisini, Pound Yeats'i listeye yazdırdı, Hemingway de coşkuyla ismini dahil ettirdi. Larbaud'nun "*Ulysses* ile İrlanda Avrupa edebiyatının en iyileri arasına sarsıcı bir dönüş yapıyor" methiyesini de içeren dört sayfalık bir tanıtma yazısı yüzlerce insana postalandı. Cevap verenler arasında Bela Kun'un oglu veya yeğeni, (Bela Kun:1886-1939. Macaristan Komünist Partisi'nin kurucusu olan Macar siyasetçi. -ç.n.) bir Anglikan piskoposu, İrlanda devrimci hareketinin liderlerinden biri ve Winston Churchill de vardı. Trieste'de yalnızca Baron Ralli ismini yazdırdı. Joyce Francini'ye "Zois'in bir kitabı için 300 liret ödeyecek bir Triesteli bulursan, Mucizeler İşçisi, Saint Anthony'ye bir mum yak"[32] şeklinde sitemde bulundu. En güzel red cevabını 11 haziranda Miss Beach'e yazan Bernard Shaw verdi.

> Sevgili Madam,
>
> *Ulysses*'in dizi halinde basılmış bölümlerinden bazı parçaları okudum. Uygarlığın tiksinç evresinin isyan ettirici ama hakiki bir kaydı. Şimdi tüm Dublin'in çevresine bir ip dolayıp yaşları 15 ve 30 arasındaki bütün erkekleri toplayıp onlara zorla bunu okutmayı istiyor, sonra iyice düşündükten sonra bu küfürbaz, hınzır ve müstehcen şeyde eğlendirici bir şey bulabildiler mi diye sormak istiyorum. Size göre, muhtemelen bu sanat olarak güzel gelebilir; Siz büyük ihtimalle (yani sizi tanımıyorum) tutkulu bedeni tutuşturan sanatın heyecan ve coşkularıyla ayartılmış genç bir barbarsınız; ama bana göre bu tamamen eciş bücüş bir gerçek: O sokaklardan yürüdüm, o dükkânları tanıdım, o konuşmaları duydum ve katıldım. Tüm bunlardan kurtulmak için ben yirmi yaşında İngiltere'ye kaçtım. Şimdi kırk yıl sonra Mr. Joyce'un kitabından öğrendim ki Dublin eskiden nasılsa şimdi de öyle: Genç erkekler, ağızları iki karış açılmış salyalarını akıtarak sövüp sayıyorlar tıpkı 1870'te olduğu gibi.* Yine de sonunda birisinin çıkıp, her şeyi yazıp kaydetmenin dehşetiyle yüzleşmeyi, edebi dehasını insanları da bununla yüzleştirmek için kullanmayı göze alacak kadar

---

ve orada yeniden ciltlenmesi amacıyla Amerika'ya gönderdi. Amerikan ticari şilebinin ikinci kaptanı yüzlerce kitabı eve götürüp sakladı. O 1923'te Folkestone'da yalnızca 400 adetin ele geçirildiğini düşünüyordu.[31]

* 1921 yılının yazında, Shaw Immaturity eserinin önsözüne şunları yazdı: "1876'da Dublin'den bıkmıştım. James Joyce *Ulysses*'inde, Dublin'in genç oğullarına verdiği ya da şöyle de söyleyebiliriz, gençlerinin Dublin'e sunduğu yaşamı, kitabı katlanılmaz yapan merhametsiz bir sadakatle tasvir etmiş. Kuşku yok ki modern uygar şehir yaşamında, her yerde genç erkeklerin yaşamı böyledir. Ama küstah, işe yaramaz, alaylı bir üslupla; soyluyla adiyi birbirine karıştıran bir küçültmeden doğan saçmalık bence tamamen Dublin'e özgüdür.

bunu derinden hissetmesi biraz avutuyor insanı. İrlanda'da bir kediyi kendi pisliğine burnunu sokarak temizlemeye çalışlar. Mr. Joyce aynı tedaviyi insan üzerinde denedi. Umarım başarılı olur.

Ulysses'te başka nitelikler, parçalar olduğunun farkındayım; ama bunlar için özel yorum istemez.

Tanıtım yazısı satın alma daveti yapadursun şunu da eklemeliyim; Ben İrlandalı yaşlı bir beyefendiyim. Siz herhangi bir İrlandalının, (yaşlı olanı konuşmaya gerek yok) bir kitaba 150 frank vereceğini düşünüyorsanız, benim vatandaşlarımı pek tanımıyorsunuz demektir.

Saygılarımla
G. Bernard Shaw[33]

Joyce mektubu bir zaman sonra gördü ve özellikle bunun sayesinde Sylvia Bench'ten bir kutu Voltigeurs kazandığı için son derece hoşuna gitti mektup. Miss Weaver'a Shaw'un adını vermeden ismini yazdıracağından emin olduğunu yazmıştı.[34] Shaw ise İngiliz Oyuncuları'nın ona telif ödemekte nazlanmalarını unutmayı istemesine karşı, Joyce'un eserini William Arhcher veya yaşlı kuşağın daha önemsiz üyeleriyle kıyaslandığında, çok fazla sevmemişti. Ama bunu öyle kolayca reddedemezdi, Pound sitem dolu, sert mektuplar gönderdi ona. Shaw onların fikirleriyle çarpıştı ve kendi açısından yazışmayı "Ben peni'ye önem veriyorum, Poundları da kendilerine bırakıyorum"[35] diyerek sonlandırdı.*

Sylvia Beach *Circe*'yi dizecek birkaç daktilograf buldu ama şu ya da bu nedenden artarda işi bıraktılar. "Circe onu yazdığım için bizzat beni cezalandırıyor" diye yazdı Miss Beach'e.[36] Daktilograflardan birisi babasına inme indiği için işi bırakmak zorunda kaldı. Joyce tesadüfen bunun bölümde bir hadise olduğunu not etti.[37] Sonunda kocası İngiliz Elçiliği'nde çalışan Mrs. Harrison diye bir kadın buldu. Kadın 8 nisana kadar iyi ilerleme kaydetti ama bu tarihte elyazmasına bir göz atan kocası, rezalet çıkarıp yazdıklarını ateşe attı. Kadın hemen Joyce'a gidip yazıların çoğunu ondan saklamış olduğunu söyledi[38] ve birkaç gün sonra elyazmasını yine gizlice ona geri verdi. Kayıp sayfalar Quinn'in New York'tan gönderdiği daha önceki bir taslak metnin fotosatının (negatifsiz çekilen fotoğraf -ç.n.) yardımıyla yeniden yazılmak zorunda kaldı. Sonra başka bir daktilograf ayarlandı, sözkonusu bölüm tamamlandı. Joyce, yazdığı bölümler okunabilir hale geldikçe, Miss Weaver, Pound, Larbaud, Eliot ve Budgen'ın yeni bölümleri gördüklerinden emin oldu. Eliot ve Richard Aldington kita-

* Pound da Shaw'a 1922 de Dial'da yayımlanan Paris mektubunda bir darbe vurdu. Mektupta şöyle diyordu: "Joyce'un çizdiği Dublin resmi öylesine gerçek ki Shaw gibi dokuzuncu sınıf bir korkak bakmaya bile cesaret edemedi."

bı tam zıt açılardan ele almayı kabul ettiler ve Aldington'ın eleştirisi *English Review*'un 1921 nisan sayısında okurlarla buluştu. Hata bulmaya adanmış bir yazıydı ama Joyce kurnazca davranıp, kitaptan sōz edilmesinin avantajını gördü. Shaw'la olan çekişmesine karşı orta bölümlere geldiğinde *Ulysses*'e beslediği coşku azalmaya başlamış gibi görünen Pound, *Circe*'yi okuyunca eski ateşine kavuştu: "Muhteşem, yelkenler fora yeni bir Inferno"[39] diye yazdı babasına.

Joyce artık kendini Wyndham Lewis'e sōylediği tabirle, büyüklüğüne karşı içtenliğini korumuş "insani şehirlerin sonuncusu"[40] olan Paris'te daha çok evde hissediyordu. 18 Mayıs 1922'de[41], birkaç kez görüştüğü İngiliz romancı Sydney Schiff ("Stephen Hudson") Stranivsky ve Diaghilev onuruna ilk bale gösterilerinin ardından verilen yemekli toplantıya onu da davet etti. Joyce yemeğe geç geldi ve uygun bir şekilde giyinmediği için özür diledi: O anda takım elbisesi yoktu. Mahcubiyetini gizlemek için kadehleri birbiri peşi sıra deviriyordu ki kapı açıldı ve Joyce'un sonraki tabiriyle "Şeytanın Acıları[42] kitabının kahramanı gibi" kürklü bir paltoya bürünmüş olarak Proust gōründü. Schiff partiden Proust'ü de haberdar etmiş ama evinden çıkmaktaki isteksizliğiyle ünlü olduğundan onu davet etme cüreti gōstememişti. Mr. ve Mrs. Schiff, Joyce'u Proust'le tanıştırdılar, Joyce onun yanındaki sandalyeye oturdu. Aralarında geçen konuşmalar çeşitli şekillerde anlatılır. William Carlos Williams'ın duyup kaydettiği[43] bir anlatıya gōre Joyce "Hergün başım ağrıyor. Gōzlerim de berbat" dedi. Proust "Ah şu midem. Ne yapacağım? Beni öldürüyor. Aslında hemen gitmem lazım" şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Joyce "Ben de aynı durumdayım, beni kolumdan tutup gōtürecek birini bulabilirsem. Hoşça kal" dedi. "*Charmé*, ah midem" dedi Proust.* Margaret Anderson, Prost'ün "Ne yazık ki Mr. Joyce'un eserini bilmiyorum" dediğini buna karşılık Joyce'un da "Mr. Prost hiç okumadım" karşılığını verdiğini, konuşmanın orada bittiğini yazar.†[44] Joyce Arthur

---

* Mrs. Schiff konuşmanın bu şekle büründüğüne karşı çıkar, daha sonra bire bin katılıp bōyle yapılmış gibidir.

† 1922 ekiminin sonunda Joyce, Sylvia Beach'e Nice'ten şunları bildirdi: "Üçüncü baskı için *Ulysses*'in ilk yarısını düzeltmeyi bitirdim ve Mr. Schiff tavsiyesi üzerine "A la Recherche des Omberelles Perdues par Plusieurs Jeunes Filles en Fleurs du Côté de chez Swann et Gomorrhée et Co. Par Marcelle Proyce et James Joust'ün ilk iki cildini okuyabildim."[45] (Joyce burada Prost'ün Yitik Zaman Peşinde, Çiçek Açmış Genç Kızların Gōlgesinde ve Swanların semtinden bölümünü, Sodom ve Gomore'nin Gomore'siyle birleştirip sanki hepsi bir esermiş gibi, alaylı bir karmaşa yaratıyor ve kendi adının "yce" kısmıyla Proust'ün "pro" kısmını birleştirip buna yazanların da Marcelle Proyce ve James Joust olduğu havasını veriyor. -ç.n.) Bu karışıklık gizli bir saygıdan nasip almamış değildir. Howth'ta açelyaların arasında Molly ve Bloom'un paylaştığı aromalı kek Fransızcaya "madeleine" olarak çevrilince Joyce, Prostvari "kimyonlu

Power'a, Proust'ün kendisine mantar sevip sevmediğini sorduğunu söylemişti. Joyce'ta "evet severim" demişti. O da bunun üzerine şu yorumu yapar: "İşte size zamanımızın en büyük iki edebi figürü bir araya geliyorlar ve birbirlerinin mantar sevip sevmediğini soruyorlar."[46] Joyce, Jacques Mercanton'a "Proust sadece düşeslerden söz eder oysa ben hep onların odalıklarıyla ilgilenirim"[47] dedi. Budgen'a göre, Joyce biraz daha değişik ve uzun nakletmişti olayı: "Konuşmamız yalnızca tek bir sözcükten 'Hayır' dan oluştu. Proust bana bilmem ne dükünü tanıyıp tanımadığımı sordu 'Hayır' dedim. Ev sahibemiz Proust'a *Ulysses*'ten filanca bölümü okuyup okumadığını sordu. Proust 'Hayır' dedi. Böyle gitti. Kuşkusuz durum katlanılır gibi değildi. Proust'*ün* günü yeni başlıyordu. Benimki sona ermişti."[48]

Mrs. Schiff'in anımsadığı gibi parti Proust, bir taksi çağırıp Schifflerden kendisiyle dairelerine kadar eşlik etmelerini önerince dağıldı. Joyce da niyeyse taksiye bindi onlarla birlikte. Ne yazık ki ilk hareketi küt diye camı açmak oldu. Proust soğuk havaya karşı hassas olduğundan Schiff hemen camı kapadı. Vardıklarında Proust, Joyce'a taksinin onu da kendi evine bırakması için ısrar etti. Azıcık çakırkeyif olan ve çene çalmak isteyen Joyce halen dikiliyordu; dışarıda olmaktan korkan Proust, Joyce'u ikna etme görevini Schiff'e bırakıp aceleyle içeri koştu.[49] Daha sonra, "Eğer başka bir yerde buluşmuş olsak ve konuşmamıza izin verilseydi..."[50] dedi hevesle Joyce. Ama her ikisi açısından da buluşabilecekleri temeli görmek zordu. Joyce, Proust'un eserinin kendisininkine, eleştirmenler benzerlik bulduklarını iddia etseler de benzemediğinde ısrarcıydı. Proust'un üslubu Joyce'u etkilemedi. Bir arkadaşı onu iyi bulup bulmadığın sorunca şöyle cevap verdi: "Fransızlar yapar, bir kere standartları var. Chateaubriand ve Rousseau'ları var. Ama onlar kısa, akmayan cümlelere alışkınlar, o çeşit yazıya alışkın değiller."[51] Defterlerden birinde kendini daha açık ifade etti: "Proust, analitik durgun yaşam. Okuyucu ondan önce cümleyi sonlandırıyor."[52] Özendiği şey Proust'un maddi olanaklarıydı: "Proust yazabilir; duvarları ve zemini ses geçirmesin diye mantarla kaplanmış, rahat bir yeri var Etoilé'de. Ben ha bire insanların girip çıktığı bu yerde yazıyorum. *Ulysses*'i nasıl bitireceğimi merak ediyorum."[53] Proust 18 Kasım 1922'de öldü ve Joyce cenazesine katıldı.[54]

Proust'le buluşması hemen bir efsane haline geldi. Joyce aslında birçok efsanenin aniden merkezine oturdu. *Finnegans Wake*'te Earwicker'i tutup geçmişinde önce şişirip sonra yere çalarak büyük zevk aldı. *Ulysses*'te de Bloom'un kabahatleri *Circe*'de tümü onaylandığı için olduğundan daha büyük görünür. Daha 1920 yılında Joyce,

---

kek" üzerinde ısrar etti.

Stanislaus'a Avusturyalılar hesabına Dublin'de, İngilizler veya Sinn Féin'ciler adına Zürih'te casusluk yaptığı, *Ulysses*'in önceden hazırlanmış bir Alman şifresi olduğu, kendisinin kokain bağımlısı, Dadaizmin kurucusu, bolşevik propagandacısı olduğu ve "M— Düşesi filancanın ve Mme M– R–'nin aşığı, X'in, Mrs. T-n-t A–'nın ve Ch-na'nın Dul İmparatoriçesi'nin prensi"[55] olduğu söylentilerini yazmıştı. Wyndham Lewis ve Robert McAlmon tarafından uyarılan Miss Weaver birkaç ay sonra aşırı içki içiyor mu diye sordu. Onun huzurunun kaçmasından kendisi de rahatsız olan Joyce 24 Haziran 1921'de uzun ve dolambaçlı yoldan derdini anlatan bir mektup gönderdi ona:

Rue due du Cardinal Lemoine 71
Paris V.

Sevgili Miss Weaver:

Görünüşe bakılırsa farklı nedenlerden önce ikimiz de korkuya kapıldık sonra rahatladık. Öncelikle sizin iyi olduğunuza sevindiğimi söyleyeyim. Bana gelirsek, niçin bana ölüm fermanı verilmemesi gerektiği sorulursa o zaman birkaç yanlışı düzeltmek istiyorum.
Hakkımdaki efsanelerden iyi bir koleksiyon olurdu. İşte bazıları. Dublin'deki ailem çarpışan taraflardan biri veya ikisi adına casusluk yaparak İsviçre'de zengin olduğuma inandı.* İçinde benim eşyalarımın döşeli olduğu akrabalarımın evinden beni her gün yirmi dakikalığına çıkıp aynı yere; G. P. O.'ya (Genaral Post Office muhtemelen yani Postane Müdürlüğü -ç.n.) gidip geri geldiğimi gören (Berbat bir ortamda *Nausicaa* ve *Güneşin Öküzleri* bölümlerini yazıyordum) Triesteliler benim bir kokain bağımlısı olduğum rivayetini, şimdi kesin inanılıyor, yaydılar. Dublin'deki genel dedikodu, benim artık (*Ulysses*'in tanıtımı durdurulana kadar) yazamadığım, çöktüğüm ve New York'ta ölmek üzere olduğumdu. Liverpoollu bir adam benim tüm İsviçre'ye yayılmış birkaç sinemanın sahibi olduğumu duyduğunu söyledi bana. Amerika'da ise bunun iki versiyonu olmuş veya olduğu görülüyor: Birisi neredeyse kör olduğum, veremden bir deri bir kemik kaldığım diğeri ise Dalay Lama ile Sir Rabindranath Tagore karışımı münzevi yaşam sürdüğüm. Mr. Pound beni asık yüzlü bir Aberdeen papazı diye tarif etmişti. Mr. Lewis'e benim her zaman dört saatle dolaşan, komşusuna saatin kaç olduğunu sormak dışında hiç konuşmayan bir deli olduğum söylenmiş. Mr. Yeats'in Pound'a yaptığı tarife göre ben bir çeşit Dick Swivellerim. (Charles Dickens'ın Antikacı Dükkânı isimli romanında bir kahraman

* Bu hikâyenin aslı Joyce'un nazik bir şekilde, Triesteli arkadaşı Mario Tripcovich ile onun savaş yüzünden ayrı düşmüş nişanlısı için posta işlerinde Zürih'te aracılık yapmış olmasıydı. Ezra Pound da İngiliz sansür kurumunun *Ulysses*'in bir şifre olduğundan kuşkulandığını duymuştu.

-ç.n.) Burada tanıştırıldığım birçok (ve yararsız) insanların ne düşündüğünü bilmiyorum. İlk kez tanıştığım insanlara "monşer" diye hitap etmem *tout petit bouregois* (pek küçük burjuva) unvanını bana kazandırdı. Kimileri de kibarlığı çoğu kez benim, hakaret amaçlı kullandığım bir şey olarak görüyorlar. Zannederim şimdi de iflah olmaz alkolik ününe kavuştum. Burada bir kadın benim son derece tembel olduğumu asla bir şey yapamayacağım veya bitiremeyeceğim dedikodusunu uydurdu. (*Ulysses*'i yazarken kendi hesabıma göre 20000 saat harcamış olmalıyım.) Zürih'te aynı kefede bir grup insan kendilerini, benim gittikçe delirdiğim, kafası sorunlu hanımefendi ve beyefendilerin hesabından (kelimenin her anlamıyla) kendini eğlendiren Jung diye bir doktorun (Viyanalı Doktor Freud Hıkdemiş ile karıştırılmaması gereken İsviçreli Burnundandüşmüş) kliniğine düşmeye çalıştığıma inandırmışlar.

Bunları kendimden söz etmek için değil ama ne kadar uyuşmaz olduğunu göstermek için anlatıyorum. Gerçek şudur ki ben son derece sıradan, böyle yaratıcı fırça darbelerine değmeyecek kadar basit bir kişiyim. Daha başka bir fikir de benim *Ulysses*vari bir tipi, bencil ve kinik bir "jejune jesuit"i (Genç Cizvit) hem taklit edip hem gerçeği gizlediğimdir. Bunda bir parça gerçek var işte; ama bu ne tamamen benimle (ne de *Ulysses*'le) ilgilidir, bu sözde özelliği diğer taraftaki zavallı ürünlerimi korumak için kullanmak benim hep huyum olmuştur doğru ama, önceki mektubumda da belirttiğim gibi eğer sizin sezgisel yardımınız olmasaydı mahrum kalacağım bu doğal zekânın çoğunu çıkarıp attım.

Mektubunuzun buradaki yeni arkadaş çevresiyle ilgili kısmını anlayamıyorum. Buraya gelince Mr. Pound'un benimle tanıştırdığı insanların çoğu, yaşlı Mr. Dedalus'un onu adlandıracağı gibi "Güzel bir mayıs sabahı avare gezerken" karşıma çıkmış gibiydiler. *L'Ouvre* tiyatrosunun beni telgraf bombardımanına tutan, *Sürgünler* ile yatıp kalkan heyecanlı müdürü, piyesi sahneye koyup 15000 frank kaybedecek kadar aptal olmadığını söyleyen küstah bir mektup gönderdi bana geçenlerde. Tek avuntum bir kutu kuru kayısı oldu (üstünkörü bir inceleme sonucunda bahsedilen müdürden umutlu olan Mr. Pound'la giriştiğim bahis sonucu). Oyunu uyarlama, sahneye koyma, kısaltma, dolaba kilitleme veya ne yapmak istiyorsa yapma yetkisi veren bir *carte blanche* (açık çek -ç.n.) ile birlikte bir mektup imzaladım. Eğer bir hafta içinde imzalamayı reddetseydim benim çalışılması imkânsız bir adam olduğum, büyük aktör Lugne-Poe ile tanıştırıldığım, böyle bir fırsatın bana verildiği halde bunu istemediğim söylenecekti çünkü. Bir yıldır Paris'te bulunmaktayım ve bu süre zarfında Fransız dergilerinin hiçbirinde benimle ilgili tek bir sözcük çıkmadı. Fransa'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan güya *Dublinliler*'i Fransızcaya çevirecek altı yedi kişi var. Roman çevrildi ve sunuldu ama yayıncılardan (?) hiçbir cevap alamıyorum üstelik de sadece elyazmasını geri isteyen beş altı mektup yazdığım

halde. Haftalık düzenlenen toplantılara benim için, orada olmayan sanatçılarla ilgili dedikoduları hıncahınç odalara tıkılıp dinlemek ve benim (okunmayan) şaheserimle ilgili coşkulu sözlere, nazik ama düşünceli bir gülümsemeyle cevap vermek zaman kaybı olduğu için hiç gitmiyorum. Kitap hakkında bahsetmeye değer bir şeyler bilen bir şeyler yapan veya yapmaya çalışan tek kişi Mr. Valery Larbaud'dur. Şimdi İngiltere'de. Dönmeden evvel sizi ziyaret etmesini ister miydiniz?

Suçlamaya dönersek şimdi: Mr. Lewis ve Mr. McAlmon'un size söylediği şey her neyse eminim ki doğrudur ama aynı zamanda onların söylediklerini yanlış anlamış olabilirsiniz. Bahsedilen "aşırı" kelimesine ben Mr. Lewis ve sizin yaptığınız gibi çok önem vermiyorum galiba. Ama yine de belki haklısınız. Bu da mektubunuzun beni niye rahatlattığının başka bir nedeni. Belki beni hiçbir şeyi umursamayan duygusuz bir alçak zannedeceksiniz. Belki de öyleyim. Mr. Lewis çok iyi kalpliydi, onun sanatı hakkında acınacak kadar bilgisiz olduğum halde, aydaki insan kadar bildiğim Çin sanatını bana öğretmeyi teklif edecek kadar iyiydi. Londra'daki hayatı çökertici bulduğunu bana söyledi. İnsanlar arasında garip, onları birbirine yardım etmeye zorlayan, özgürce hareketlerini kısıtlamayan, gerçi pek sık olarak ertesi sabah aynı hendeğin içinde uyanmakla sonuçlansa da karşılıklı yardım edecek şekilde onların kalmasını sağlayan garip bir ahlak kuralı vardır.

Bu mektup bana Mr. George Bernard Shaw'un yazdığı bir önsözü anımsatıyor. Sizin mektubunuza cevap gibi görünmez kesinlikle. Her çeşit yapmacık tavırdan nefret ederim bu yüzden size yüksekten uçan, sinir gerginliği, rahatlama* çilecilik, aşırı içmenin etkisi nedeni vb. şeyler hakkında bir mektup yazamazdım. Zaten benim ne kadar aptal olduğumun bir kanıtına sahipsiniz. Şimdi de buyurun benim ne kadar boş olduğumun bir örneği size. Birkaç yıldır tek bir satır edebiyat okumadım. Aklım, orada burada toplanmış, çakıl taşları, süprüntüler, kırık kibritler ve cam parçalarıyla dolu. Teknik olarak on sekiz farklı bakış açısından ve birçok farklı üslupla kitap yazma şeklinde girişti̇ğim iş, bunların tümü, meslektaş-tüccarlarım tarafından bilinmiyor veya keşfedilmemiş ki seçilen efsanenin doğası bile bir insanın zihni dengesini altüst etmeye yeterli olurdu. Kitabı bitirmek ve sonra karman çorman maddi işlerimi kesinlikle şu ya da bu yöne çevirmek istiyorum. (Burada birisi benim hakkımda şunu söyle-

* "Uyarıcılar" değil "gevşeticiler"di Joyce'un Ezra Pound'a 1920 ekiminde yazdığı gibi. Miss Weaver'ın kınamasından korktuğu için Joyce, Robert McAlmon'dan kadına; Joyce'un içtiğini ama bu içme biçiminin "makul ölçüler içinde olduğunu, yalnızca içkiyle rahatlayacak kadar" olduğunu söylemesini, "bir beyefendide olması gerektiği gibi, içkiyi taşıyamadığı bir duruma hiç düşmediğinden" onu emin kılmasını istedi. Yine de Miss Weaver Joyce'un alışkanlıklarıyla tamamen barışamadı.[56]

di: "Ona şair diyorlar. Daha çok şiltelerle ilgileniyor gibi geliyor bana". Gerçekten de öyleydim. Daha sonra *Ulysses*'i tamamen unutacağım uzun bir dinlenme yapmak arzusundayım.

Başka bir şeyi söylemeyi unuttum size. Âlim olarak benden söz edilse de daha Yunanca bile bilmiyorum. Babam üçüncü dil olarak Yunanca almamı istemişti, annem Almanca, dostlarım İrlandaca. Sonuç, İtalyanca oldu. Modern Yunanca'yı konuşmam fena değildi daha doğrusu konuşurdum, (Dört beş dili yeterince akıcı şekilde konuşuyorum.) soylulardan soğan satıcılarına kadar (daha çok bu sonuncularıyla) her çeşit Yunanlıyla düşüp kalktım, epey vakit geçirdim. Onlara ilişkin batıl inançlarım var. Bana şans getiriyorlar.

Şimdi bu uzun işe yaramaz, tiksinilecek karakterimin karanlık yüzleri hakkında hiçbir ipucu vermeyen konuşmayı sonlandırıyorum. Zannederim hukuk benimle ilgili kararı verecektir, çünkü görünür derecede alçaklaşmış, insansız bir cüppe kadar bile "ayakta dikilebilirliği" olmayan bir insanın işini bitirmek için bir parça ipe gereksinim var sadece.

Şükranlarımı, en derin saygılarımla
James Joyce[57]

Hem her şeyi inkâr eden hem bütün suçlamaları kabul eden, gerçeği efsaneyle, efsaneyi gerçekle karşılayan böyle bir mektuptan sonra Miss Weaver söyleyecek şeyi zor bulurdu. Yaşamı dıştan bakıldığında eve bağımlı hale geldikçe Joyce'un hakkındaki hikâyeler de olağanüstüleşti. Gazeteciler hayallerine boyun eğip, onun Sen'de her gün yüzmesinden, çalışırken dört bir yanını aynalarla çevirmesinden, yatmaya gittiği zaman siyah eldivenler taktığından söz etmeye başladılar. Bu söylentilere hem içerliyor, hem de bunlardan hoşlanıyordu. Çok uzun zaman önce Lady Gregory'ye kendi efsanesini yaratıp ona yapışacağından söz etmemiş miydi? Akşamcılık konunun dışındaydı.

Mayısın sonlarında hafif bir iritis atağı oldu ama fazla acı çekmeden bunu atlattı. Kira kontratı hemen hemen bitmek üzereydi. Bir kez daha ev bulmanın acısı yüreğine çöküyordu ki İtalya'ya gidiyor olan Valery Larbaud, Jardin du Luxembourg'dan yürüyerek on dakika mesafede olan, rue du Cardinal Lemoine 7 numaradaki küçük ama hoş evini kira almadan Joyce'a vermeyi teklif etti. Ketum bir şekilde eve kapalı yaşayan ve kimseyi evine almayan Larbaud için bu alışılmadık bir iyilikti.[58] 3 haziranda Joyce'lar eve taşındılar, yeni muhitlerinden çok hoşlandılar.[59] 7 haziranda Francini'ye şöyle yazdı: "Benim için bir şey yapmaya değer mi? Trieste'de başıma gelen son olaydan sonra kim bunun olacağını söyleyebilirdi?" Francini'ye Larbaud'nun övgüsünden alıntı yaptı: "Yalnızca *Circe* bölümü ömrünün sonuna kadar bir Fransız yazarını ünlü yapmaya yeterdi". Kitabı isteyen bazı meşhur kimselerin isimlerini verdikten sonra

ince bir alayla "Bir anıt oldum ben, hayır bir vespasian"*[60] (Aynı zamanda Vespasian: MS. 9-79 arasında yaşamış sanat hamisi Roma imp. -ç.n.) yargısına vardı.

Ithaca ve *Penelope* bölümlerinde kayda değer bir ilerleme yapacak kadar kendini iyi hissetti. Yeni evde, 10 haziranda Darantiére'den ilk tashihi aldı, 7 eylül geldiğinde *Scylla and Charybdis*'in sonuna kadar okumuştu. Baskıya girecek provaları okurken bile Joyce yaratıcıydı, beş bölüm üzerinde durdu, almış olduğu notlardan yola çıkıp sayısız değişiklikler yaptı,[61] bunlar metne giren ve iç monoloğu, birbiriyle örülmüş ayrıntılarla zenginleştiren neredeyse yeni eklemelerdi. Kitap baskı taslağının üçte biri kadar büyüdü. Darantiére'nin umutsuzlukla ellerini yukarı doğru savurma hareketi, baskı harfleri tekrar tekrar hazırlandıkça durmadan tekrarlanır oldu, Syliva Beach de çok yoruldu ama Joyce amacına ulaştı.

1921 süresince ekseriyetle İrlandalı ve Amerikalı birçok ziyaretçi ve dostlar için zaman bulabildi. Bunlardan çoğu, belli belirsiz de olsa Joyce'un bir dâhi olduğunu sezmişlerdi. Onu ilk görmeye gelen İrlandalılar arasında Trinity Kolej'den mezun ve orada okutmanlık yapan genç A. J. Leventhal'da vardı. *Ulysses*'te isimleri geçen bazı Yahudi ailelerinden söz ettiler; Joyce'un Bloom'la akraba yaptığı Yahudi ismine uymayan Higgins'ten, Citron'dan, Abromovitz ve Avusturya Macaristan konsolos yardımcısı, okülist Morris Solomons'tan bahsettiler. Joyce özellikle Bloomları sordu, Leventhal'dan hepsinin şehirden ayrıldıklarını duyunca rahatladı. *Ulysses*'teki bazı İbranice kelimeleri gösterdi, Leventhal'ın, İspanyolca ve Almanca alfabelerine göre yazılışlarda karışıklıklar olduğu iddiasına itibar etmedi -basılı metinde sürüp giden bir hataydı. Ziyaretçi gitmeden önce Joyce piyanonun başına oturdu ve İbranice *Hatikvah* şarkısını söyledi.[62] Leventhal Dublin'e döndü ve *Ulysses* hakkındaki en çok kıymet veren ilk yazılardan birini "L. K. Emery" takma ismiyle kaleme aldı.

Bu aylarda Joyce'un İrlandalı en yakın arkadaşı Arthur Power oldu. Sık sık buluştular ve Joyce kaçınılmaz şekilde *Ulysses*'in bazı bölümlerini okumasını rica etti. Power *Nausicaa*'yı okumaya gayret etti, tekniğe alışkın olmadığından, bazı bölümleri gerçek olaylar gibi algıladı. Joyce rahatsız oldu bundan ve "Bunlar hiç olmadı, sadece Bloom'un zihninde" dedi. Power kitabın edebi bir devrime yol açacağını söyleyerek onu yatıştırdı. Joyce onun arkadaşlığından hoşnuttu, her şeyi anlamıyor olmasına da aldırmadı ama Power kendisine niçin bu kadar nazik davrandığını sorup Joyce'tan, "Ben birisiyle hep bir amaç için arkadaşlık ederim" cevabını alınca hevesi kursağında kaldı. Her şeyi açıkça söyleyecek kadar dostluğu iyi bildiğini düşünüyordu. Is-

* Fransızca günlük konuşmada "pisuar".

lah edilmiş Power "Sen duygusuz bir adamsın" diyerek intikam almaya çalıştı. Joyce şaşkınlıkla "Aman Tanrı'm-ben? Duygusuz bir adamım ha!"[63] dedi. Power, pazarları çoğu kez Joyce ve Nora'yla birlikte geçiriyordu. Araba kiralayıp Robinson veya Saint Germain'e gidiyorlardı. Yolda eğer bir fırtına çıkarsa Joyce hemen sürücüye geri dönmesini, onları eve götürmesini söylüyordu. Power "gökgürültüsünden niye böyle çok korkuyorsun?" diye sordu. "Çocukların aldırmıyor bile" Joyce küçümser bir edayla "Ama onlar dinsiz"[64] dedi. Joyce'un korkuları onun kimliğini oluşturan şeylerdi, eğer gücü olmuş olsaydı bile, onları silkeleyip atmaya hiç niyeti yoktu.

Yine aynı yıl, yakın arkadaşlık kurduğu bir diğer kişi Amerikalı şair ve kısa öykücü Robert McAlmon'dı. McAlmon, İngiltere'nin en zenginlerinden Sir John'ın kızı Winifred Ellerman ("Bryher") ile evliydi, kayınpederinin parasını harcamaktan da pek hoşnuttu. Joyce'a cömertçe, *Ulysses* çıkana kadar idare etsin diye 1921 yılı boyunca ayda yaklaşık 150 dolar verdi, geri ödeme olmuş olmamış buna da hiç aldırmadı. McAlmon'un yazıları arasında kalmış Joyce'un ayrıntılı notları onun da benzer bir kayıtsızlık takındığını gösterir. [65] Joyce ilk başta bu ufak tefek, yakışıklı kavgacı, bağımsız adamın Zürih'teki Budgen'ın yerini doldurabileceğini düşünmüş olabilirdi. Bu yüzden en son yazdığı şeylerde hep onun fikrini almak istedi. Ne var ki McAlmon'ın yazılacak kendi kitapları vardı, gözü kapalı bir bağlılık göstermedi Joyce'a. Katolik düşünce ve İrlanda politikasındaki ince ayrımlarla da fazlasıyla ilgili değildi. Yine de çoğu kez birlikteydiler; Joyce bir akşam ayrılırken "yarın buralarda olacak mısın?"[66] diye ısrarla sormuştu. McAlmon'ı bir meslektaş olarak düşünüyor, kısa öykülerinde benzerlikler bulması hoşuna gidiyordu. Başka bir dostuna hoşgörüyle "Belki de McAlmon'da karmaşık bir yetenek var"[67] demişti. Sonra bıyık altından gülerek McAlmon'un öykü kitabına verdiği "*A Hasty Bunch*"ı (Acele Öyküler Demeti) ismini kastetmişti.[68] Joyce diğer yazarlara hoşgörülüymüş gibi yapamazdı, McAlmon'u başka şeyler söylemesini bekler gibi sıkıştırtırdı bazen: "Sence Eliot veya Pound gerçekten yetenekli mi?" McAlmon buna şöyle yanıt verdi: "Şimdi, Joyce bu senin her şeyden hatta kendisinden bile kuşkulanabilen birinin soracağı bir soru mu?" Joyce güldü ama canı da sıkıldı.[69]

Penelope için bir daktilograf bulunamayınca Robert McAlmon yardım önerdi ve istemeden de olsa kitabın yazarlığında küçük bir yer edindi. Elyazması çok karışık, Joyce'un sonradan dahil ettikleri çok fazla olduğundan McAlmon, Molly'nin düşüncelerinin bazılarını çıkardı. Kendi kendine, Molly'nin kopuk düşünce sisteminde onları yerleştirdiği sıranın fazla önemli olmadığına karar vermişti. Daha sonra Joyce'un kendisinin yaptığı çıkarmalara bağlı kaldığını görünce, Joyce'un onları fark edip et-

mediğini sordu.* Joyce "Fark ettim ama seninle aynı fikirde oldum."[70] diye cevapladı. Yine de bunların çoğunu benimsemiş olamazdı çünkü Miss Weaver'a gönderdiği 13 Haziran 1925 tarihli mektupta matbacının *Finnegans Wake*'te değişiklik yapma önerisiyle, McAlmon'ın, *Penelope*'ye karşı kibirli tutumuyla alay eder:

> Fossett o sözcükleri değiştirdi mi? İki tanelerdi. Fark etmez. "Gromwelling" dedim ben bir de ne? Hah, Bisexcyle. (bisexsual ile bicycle kelimelerini birleştiriyor Joyce -ç.n.) Deste oydu. Umarım o gene de şey yapar. Zırva! Bu aptalca bir şey, üslup. Ben ifadeyi şöyle savuruveriyorum: eğer o yapmazlarsa mazsa, ne yararı var, bu desteden yıldım ben. (Mr. Robert McAlmon'dan özür dileyerek)... (Hamlet girer tekrar)†[71]

1921 baharında Valery Larbaud ara sıra Joyce'la demlenen dostlardan biriydi. Önceki yıl bir iki kez Joyce'la karşılaşmış olan Sherwood Anderson'dan aldığı bir tavsiye mektubuyla Ernest Hemingway çıkageldi. Samuel Roth, *Ulysses*'in gelecekteki korsan yayıncısı en dürüst hayranlık duygularını bildiren bir mektup gönderdi. Sisley Huddleston da sık gelenlerden biriydi ama McAlmon'a Joyce'un konuşmasının sıkıcı, şakalarının sulu olduğundan şikâyette bulundu.[72] Yine de içi geçmiş Huddleston'un bile hoşnut kaldığı birkaç durum olmadı değil. Bir gece onun evinde, bir şantöz şarkı söylerken bir pervane sineği bağıran kadının ağzından içeri daldı; kadın durdu birden ve Joyce sıkıntılı durumdan herkesi "Sineğin yıldıza kavuşma arzusu!"[73] diye mırıldanarak kurtardı.

Wyndham Lewis hep Paris'teydi ve Panthéon yakınlarındaki Gipsy Bar'da sık sık Joyce'la bir araya gelirdi. Aslında pek anlaşamadıkları halde, daha sıkı fıkı olmalarına alkol yardım ederdi. Mesela, Lewis Rouen'deki katedrale, "Nicelik meziyetine inancı simgeleyen, kılı kırk yaran bir vurgulama" diye tanımladığı aşırı yüklenilmiş dış cephesine ve "taşın içindeki, katı kabuğu çürüten kuruluk" diyerek Gotik döneme karşı çıkınca Joyce ayrıntıların çok olmasını sevdiğini söyleyerek şunu ekledi: "Aslında ben de ona benzer bir şeyi kelimelerle yapıyorum."[74] Ya da bazen kaçınılmaz biçimde uluslara özgü huylara gelirdi konuşma. Joyce İrlandalılar ve Yahudilerin kaderlerinin birbirine çok benzediğinde ısrarcıydı. Lewis buna İrlandalıların kavgacı olduklarını söyleyip karşı çıktı. "Onlara kavgacı diyebilir misin?" diye sordu çok şaşırmış biçimde Joyce. "Hiç bilmem o özelliklerini de" Lewis yüzsüzce "Evet" dedi. Bunun üzerine Joyce, düşüncelere dalarak "Ben hiç karşılaşmadım. Çok kibar bir ırk"[75] diye ekledi.

---

* Elyazmalarını karşılaştırdıktan sonra Hans Walter Gabler, değişikliklerin ihmal edilebilir olduğu noktasında beni rahatlattı.

† Yani Joyce'un kendisi.

Kafeteryada otururlarken Lewis, hep oranın müdavimi iki fahişeyi yanlarına davet ederdi. Lewis onlardan biriyle teamülü bozunca bir seferinde Joyce "*The Ideal Giant*'ın yazarı olduğunu hatırlatırım" sana dedi. Kafeteryada çalan küçük orkestranın şefi Joyce'un ilgisini çekti. Yaşı daha büyük olan fahişeye adamı sordu Joyce. Kadın ters ters "*Il a quarante ans. Il est vieux*" (40 yaşında o, yaşlı) Kendisi de kırka yaklaşmış olan Joyce "*Est-ce que qurante ans est vieux*?" (40 yaşında yaşlı mı olunuyor) diye sordu. Sonra bilgiçlikle Romalılar için bir insanın 50'ye gelene kadar genç sayıldığını söyledi. Yavaş yavaş kafası dumanlanmaya başladıkça Joyce, Verlaine ve Dante'den alıntılar yapmaya başladı, kızlar da gözlerini açarak dinlemeye. "*Qu'est-ce qu'il dit, le Poéte*"(şair ne söylüyor?) diye sordular Lewis'a. Bir gece Lewis ve Joyce kapanış saatinden sonra kafeteryanın kapısına dayandılar, kendilerini tanıtmaları istendi. Joyce da bunu Verlaine'den şiir okuyarak yaptı, bunun üzerine kapı *le poéte* için ardına kadar hemen açıldı.[76]

Aynı yılın bahar ve yaz aylarında Joyce arkadaş listesine bazı Amerikalıları da ekledi. Bunlardan ilki ve en tuhafı daha sonra (Joyce'un deyimiyle)[77] "o yapmacık kitabı" *The Doctor Looks at Literature* (*Doktor Edebiyata Bakıyor*) yazacak olan Dr. Joseph Collins'ti. Collins *Sanatçının Portresi*'ne hayran olmuş, savaş sırasında Kızıl Haç'ta onun emri altında çalışmış, şimdi Paris'te yaşayan iki Amerikalıya, Joyce'un kör olduğunu yoksul bir şekilde yaşadığını söylemişti. Onlardan gidip Joyce'a bakmalarını, acil ihtiyacını hemen gidermelerini ve kendisiyle bir buluşma ayarlamalarını istemişti. Böylece kitaplara resim yapan Richard Wallace ile ressam Myron Nutting, Joyce'un yaşamına girmiş oldu. Çok geçmeden hep birlikte öğle yemeği yediler, Joyce içinde *Ulysses*'ten bölümler olan *Little Review* dergisini Collins'e ödünç olarak verdi. Collins ertesi gün Nutting'e "Benim dosyalarımda delilerin yazdığı, bunun kadar iyi yazılar var" şeklinde şikâyet yorum karışımı bir şey söyledikten sonra sanatçının beyninin bozulmasının tıbbi açıklamasını yaptı.[78] Daha sonra niyeyse, kitapla ilgili daha olumlu şeyler düşünmeye başladı. *Ulysses*'te Molly Bloom, Collins'in ona nasıl davrandığını hatırlar: "Floey beni Pemboroke Roaddaki kadın hastalıkları mütehassısı o yaşlı teneşir kargası Dr Collins'e yolladığı zamanki gibi olacak vajinan dediydi orama bütün o yaldızlı aynalarla halıları Stephens Greenli o zengin karılardan bu şekilde toparlıyordu herhal" Aynı zamanda Molly'nin yorumlarının Collins'i gücendirmeyeceğini umdu ve yorumların bir övgüyle bittiğine işaret etti: "İtimat edip de bana kloroform ya da artık Allah bilir hangi ilacı vermesine razı gelmezdim lakin oturup da kaşlarını öyle çatarak burnu öyle akıllı akıllı yazmasına bayılırdım..."[79]

İki Amerikalı ve karılarının mizaçları Collins'e göre Joyce'un eserini anlamaya

daha uygundu. Joyce, Molly Bloom'un restoranda yan bir masada oturduğunu söyleyerek onalara takılırdı, onlar da hangi kadının Molly olduğunu tahmin etmeye çalışırlardı boşu boşuna. Bu oyun yıllarca sürdü. Başka bir soru, *Ulysses*'te "makintoşlu adam kimdi"*[80] Wallacelar sayesinde Joyce, *Ulysses* için önemli bir ipucu elde etti. Temmuzda bir gün onların Châtillon'daki küçük sayfiye evlerine bir ziyaret yaptı ve Mrs. Wallace ile genç bir ressam arasındaki konuşmaya kulak misafiri oldu. Konuşma sürüp gitti ve Mrs. Wallace değişik tonlamalarla "yes" deyip durdu. Joyce birdenbire *Ulysses*'in son bölümü *Penelope*'yi başlatıp bitirmek için gereksinim duyduğu kelimeyi bulduğunu fark etti. Yıllar sonra aynı heyecanla *Finnegans Wake*'in final kelimesinin the olması gerektiğini keşfetmesinde olduğu gibi. Derhal Larbaud'ya *"Vous m'avez demandé une fois quelle serait la derniére parole d'Ulysse. La voilà*:yes"†[81]

Yaz tamamıyla sorunsuz geçmedi. Temmuzun başında Joyce, Brasserie Lutétia'da McAlmon'laydı. Kitabının yakında yayımlanacak olması nedeniyle alametlere karşı tetikteydi; eğer gökler ona görünecekse bu mutlaka şimdi olmalıydı. Matbaa yanıp kül olabilirdi, bir diş ağrısı ona yapılmış bir büyü demekti. 1921 yılının rakamları toplandığı zaman 13 oluyordu,[82] bunu şanslı addetti ama annesinin ölüm günü olduğu için tam anlamıyla bundan emin olamadı. (Sonunda kendisinin de ölüm günü olacaktı.)‡ Umutlu bir işaret *Penelope*'nin, İngiliz hayırseveri gibi dokumacı (weaver, dokumacı demektir, hayırsever kişi bilindiği üzere Miss Weaver'dır -ç.n.) olmasıydı. Paris'te bulunması zor olan Fendand de Sion'un, Fransız yedeği en çok sevdiği içki *vin mousseux* ısmarladıktan sonra, masaya bıçak ve çatalın yerleştirilme şeklinden çok huylandı. Şarap gelince de McAlmon'ın döküş biçimden rahatsız oldu. Tam birer bardak içmişlerdi ki McAlmon üst katın merdivenlerinden aşağı doğru bir fareyi koşarken gördüğünü söyledi *pur sang* (safkan -ç.n.) doğabilimci bunu Joyce'a tuhaf bir şey gibi işaret etti. "Nerede? Nerede? Uğursuzdur fare!" deyip bir dakika sonra bilincini yitirdi. McAlmon onu taksiye bindirdi ve şoförün de yardımıyla evine götürdü. Nora tam gözünü yumup ağzını açıyordu ki onun alkolden değil korkudan acı çektiğini görünce yumuşadı.[83]

Ertesi gece Joyce'lar Café d'Harcourt'ta Robert McAlmon'la birlikte kahve içiyorlardı ama bu kez Nora taksi çağırmak zorunda kaldı. Çünkü iritis sancısı çekiyordu

---

* Stuart Gilbert bu kişinin John Joyce'un adı kötüye çıkmış arkadaşı Wetherup olduğunu söyler.

† "Bir seferinde bana *Ulysses*'in son sözünün ne olacağını sormuştun. İşte: "yes" Belki Monteverdi'nin Il Ritorno d'Ulisse isimli kitabının da "Si" (İtalyanca evet -ç.n.) ile bitmesi belki sadece bir tesadüftür.

‡ Joyce Avrupa'nın birçok ülkesinin batıl inançlarını biliyordu, hepsini benimsedi.

Joyce. Sonraki beş haftayı sıhhatini kazanmak için, acıyı dindirecek şekilde ayarlanmış kokain dozlarıyla geçirdi.[84] Gündüzleri onu neşelendirmek için Arthur Power, gözü pansumanlı bir şekilde, sırt üstü karanlık odasında yatan Joyce'un yanına uğruyordu, bazen da akşamları göz doktoruna giderken ona eşlik ediyordu.[85] Joyce yolda önceden bildiği, Place de la Concorde'un ışıklarını sayarak gözünü deniyordu. Ağustos başında çok daha iyiydi ve ayın 7'sinde Miss Weaver'a yazdı:

71 rue du Cardinal Lemoine, Paris V

Sevgili Miss Weaver

Gözlerim sebebiyle beş haftalık çok güzel bir tatil geçirdim: En garip ama üç haftada tepe noktasına ulaşmak yerine üç saatte olduğundan hiç de kötü olmayan bir ataktı. Bir ayağı çukurda genç adam olarak beni görmekte ısrarlı insanların beni halının üzerine yuvarlanırken görmek için ahlaken temiz olmaları gerekirdi. İyi ki iyileşme aşamasında kısa sürdü bu atak. Aix-les-Bains'e gitmem tavsiye edildi ama ben bunun yerine *Ithaca*'dayım. (*Ulysses*' teki Ithaca bölümünü kastediyor. -ç.n.) Günde on iki saat, sadece beş dakikalık aralar için veya hiç göremiyorsam durarak, bir veya iki gözle yazıyor, gözden geçiriyor ve düzeltiyorum. Sonra beynim dönmeye başlıyor ama okuyucularımın beyniyle kıyaslarsak solda sıfır kalır bu. Daha tamamıyla iyileşmedim ve yapılabilecek en kötü şeyi yapıyorum fakat bundan alıkoyamıyorum kendimi. Üstelik, böyle bir emeğin yüzde onunu bile geri karşılamayacağı için budalaca bir şey. Kitabı almak için ismini yazdıranlar az sayıdaydı ve yavaş ilerliyordu. Şimdi bu sayı sona ermiş veya eriyor gibi. Kaybettiğim zamanı telafi etmeye çalışıyorum. Trieste'den, Avusturya'da 1915 yılındaki özgürlüğümü kendisine borçlu olduğum Yunanlı Baron Ralli'den başka ismini yazdıran çıkmadı.

Yaklaşık üç ay önce Mr. Pinker'dan dört satırlık bir not aldım ben de satır bile olmayan -daha kısa- bir notla cevap yazdım. Eğer *Ulysses* ismimi duyurursa çok iyi olur bence, bütün yayıncılar üzerimde hemfikir olurlar o zaman.

İki günlüğüne tatile çıkacaktım ama böyle yapmamaya karar verdim. Ülkenin uzak bir köşesinde eğer yatıp kalırsam bir daha kalkmak için gereken enerjiyi bulamam.

Ithaca'nın büyük bir bölümü elimde ama tamamlanması, gözden geçirilmesi ve özellikle entrikaları açısından yeniden düzenlenmesi şart. *Penelope*'nin ilk cümlesini de yazdım ama bu 2500 kelimeden oluştuğu için, iş göründüğünden çok daha fazla. Bölüm uzun kelimeler barındıran, teksesli bir heceyle biten sekiz dokuz cümleden oluşuyor. Tanrı'ya şükürler olsun ki Bloom ve diğer tüm Bloomlar yakında ölecek. Herkes onun daha önce ölmüş olması gerektiğini söylüyor...

Bu gayretler, 23 ağustosta, McAlmon'ı Londra'ya yolcu ederken başka bir fare

görmeyle birleşince 26 ağustosta bir kez daha bayıldı. Bu defa Alhambra konser salonunda Giorgio'yla birlikteydi ve programın ortasında beyne kan gitmeme nöbeti dediği şey yüzünden olduğu yere yığıldı.[86] Bir polis tiyatrodan çıkmasına yardım etti, onu taksiye bindirdi, Giorgio da babasını nöbetçi eczaneye götürdü, orada eter koklatılarak kendisine getirildi. Onu nefessiz bırakıp solgun ve bitkin düşüren nöbet yaklaşık bir saat sürdü. Champs-Élysées (Şanzelize -ç.n.) boyunca Étoile'ye kadar uzun yürüyüşlere başladı, bu idmanlar bir çeşit cezalandırma gibi geliyordu ona. Miss Weaver'a yolladığı 30 Ağustos 1921 tarihli mektupta bundan şöyle yakındı: "Her gün 12-14 kilometre yürüyerek bir maraton yarışına hazırlanmaktayım. Bu arada ayağına 25 kilo bağlayıp Bloom'u atabileceğim bir yer var mı diye Seine'e dikkatlice bakmaktayım."

Ekimin başında Larbaud'nun dönecek olması oturulacak başka bir yer aramayı yine zorunlu kıldı. Eylülün sonunda Joyce, terk etmeden önce daireyi görebilsin diye Wyndham Lewis'i eve davet etti. Ziyaret durumun gülünçlüğünü ortaya çıkardı: Boş yemek odasından geçtikten sonra Giorgio'nun odasına geldiler. Giorgio ayaklarını sobanın üstüne koymuştu, Lewis sıkıldı bundan. Sonra bitişik odaya geçtiler, orada da ortalığa çeki düzen vermesi gereken Nora ayaklarını masaya uzatmış oturuyordu. Balkona bakarken kitap okuyan Lucia'ya rastladılar o da balkon demirlerine dayamıştı ayaklarını.[87] Sevimli bir şekilde yan gelip yatma politikası yeni daire ortaya çıkarmayınca Joyce'lar, l'Université rue de 9 numaraya "bu lanet geneleve" geri taşınmak zorunda kaldılar. Üçü bir odada, biri diğer odada uyuyordu. Daha büyük odada Joyce birkaç tane phoenix palmiyesi (Saksıda yetişen bir tür palmiye -ç.n.) bulunduruyordu, biri ölürse yenisini koyuyordu yerine. Bitkinin ona Phoenix Park'ı anımsattığını söylüyordu, buna çok önem veriyordu. O evde ziyarete gelen bir Fransız arkadaşı, Joyce'un üzerinde bıraktığı "*éclatant dans la banalité totale*" (baştanbaşa sıradanlığıyla parıldayan) etkisinden söz etti.[88]

Joyce çalışmaya devam etti. 7 ekim geldiğinde *Penelope* matbaacıların elindeydi; *Aeolus*'a yeniden biçim vermiş, *Hades* ile *Lotus-Eaters*'ı zenginleştirmiş, neredeyse hiç ellemeden bıraktığı *Telemachia* dışındaki diğer bölümlere tekrar gözatmıştı. "Belki de çok fazla şey yapmaya çalıştım bu kitapta" diye endişelendi.[89] "Yedi yıllık cezasının bitmesini" dört gözle bekliyordu.[90] Ama metne ilişkin başka nasıl düzeltmeler olabileceğini düşünmeyi sürdürdü ve 12 ekimde *Penelope*'ye birkaç ayrıntı daha eklemeyi arzu ettiğinden Mrs. Josephine Murray'ye bir mektup göndererek, yaşlı Binbaşı Powell, (Molly Bloom'un babasının modeli) onun kızları, Matt Dillon ve kızları hakkında bazı şeyler sordu. "Bir dosya kâğıdı ve kalem al eline, bu insanlarla ilgili saçma

sapan da olsa ne hatırlıyorsan yaz."[91] Bunları yapınca, 22 kasımda yine yazarak bu kez şunu sordu "Sıradan bir adamın, Eccles sokağı 7 numaranın bahçe parmaklıklarına yoldan veya merdivenlerden tırmanıp, yere yarım metre veya bir metre kalana kadar kendisini en alçak yerinden sarkıtması ve yere incinmeden düşmesi mümkün mü? Ben kendim bunun bizzat yapıldığını gördüm ama oldukça atletik yapılı biri tarafından. (J. F. Byrne) Bu bilgiyi böylesine ayrıntılı isteme nedenim bir paragrafı buna göre biçimlendirecek olmamdır."[92] Myron tiyatroda onun yanına geldi ve "kütle sıhhatiniz nasıllar?" diye sordu. Joyce nadir bir sırıtışla ödüllendirdi onu ve sonraki gün *Güneşin Öküzleri* bölümüne ifadeyi yerleştirdi. "Mike'ın hatırı için çık oradan" der Molly, *Penelope*'de Bloom'a. Nutting bu ifadenin İrlanda'da kullanıp kullanılmadığını sordu. "Hayır" dedi Joyce. "O zaman nereden aldın bunu?" "Senden aldım" dedi Joyce.[93] Böylece *Ulysses*'in oluşturulması neredeyse yayımlandığı güne kadar sürdü.

Larbaud'nun konferans tarihi 7 aralık olarak belirlendi, son tarihin bu olacağını öğrenen Joyce, kabul etmese de kendisine daha uygun olan bu apar topar yetişme temposuyla, çalışmaya devam etti. 20 ekimde neredeyse tamamıyla bitmiş *Penelope*'yi Larbaud'ya gönderebildi.[94] 29 ekimde *Ithaca*'yı bitirdi ve McAlmon'a kitabın tamamlandığını bildirdi.[95] Şimdi yapması gereken son dört bölümü gözden geçirmekti. Kasımın başlarında Joyce, bir önceki yıl Linati'ye vermiş olduğu gibi, *Ulysses*'in Odesusvari benzeşimlerini, özel teknikleri gösteren entrika şemasını verdi. Bu "ona dinleyicilerin kafasını karıştırma işinde bir parça daha yardımcı olmak içindi. Böyle yapmamam gerekirdi"[96] Larbaud'yla onun Paul Bourget'nin *Cosmopolis*'inden (1893) ödünç aldığı ve "*monologue intérieur*" adını verdiği yöntemi zaten tartışmıştı. Joyce bu biçimin, başından sonuna kadar tutarlı bir üslup içinde, Édouard Dujardin tarafından *Les Lauries sont coupés* isimli eserde kullanıldığını ifade etti. "O kitapta okuyucu ilk satırlardan itibaren kahramanın düşüncesi içinde kendini bulur, alışıldık biçimin yerine geçen düşüncenin kesintisiz ortaya serilişi (*déroulement ininterrompu*) bu şahsiyetin ne yaptığını veya ona ne olduğunu bize yansıtır."[97] Larbaud o an için kitaba ulaşamadı, çünkü uzun zamandır baskısı yapılmıyordu, 1921'in sonunda *Amants, heureux amants* isimli, yöntemi kullandığı kitabı Joyce'a adadı.* Ama Joyce Dujardin'in eserini tanıtmaya

* 1922 yılının şubat ve mart ayında Dostoyevski üzerine verdiği konferanslarda André Gide, yeni yöntemin Joyce'un değil Poe, Browning ve Dostoyevski'nin ortak malı olduğunda ısrar etti. Sonraları Dujardin'in rolü sorgulandı ama şimdi bu genel olarak kabul edilmektedir. Larbaud da Joyce gibi Dujardin'i yeniden canlandırmadan zevk alıyordu. Kendi kitaplardan birini şu sözlerle 1923 yılında yaşlı adama adadı: "A Édouard Dujardin, auteur de de Les Lauriers sont coupés a quo... Daha sonra 1924'te herkesin ondan söz etmesi üzerine gündem

kararlıydı. 1923'te Adreinne Monnier'nin sayesinde bu nadir kitabı buldu ve dostuna getirdi. Larbaud ikna oldu ve hemen Dujardin'i yalnızca simgeci hareketin yadigârı olarak düşünen kuşkulu vatandaşlarını, onun aslında en yeni edebiyatın başlatıcısı olduğuna inandırma çalışmalarına başladı.

Sylvia Beach ve Adrienne Monnier, Larbaud'nun séance'sının (toplantı -ç.n.) Joyce'a maddi açıdan da katkı sağlaması gerektiğine karar verdiler. Keşfinin yeniden keşfedilmesine epey canı sıkılan Pound dışında herkesi bu toplantıya gelmek konusunda ikna ettiler. Larbaud, *Ulysses*'in bazı bölümlerinin çevrilmesini ve yüksek sesle okunmasını onlara önerdi ama bu külfetli işi bizzat yapacak zamanı yoktu. Ekimde Adrienne Monnier bu işi yapar diye düşündüğü, daha yirmi yaşında olmasına karşın zekâsıyla dikkat çeken, çoktan Joyce'un hayranlarından biri olmuş Jacques Benoist-Méchin'i gündeme aldı.*[102] Büyük bir gayretle kendini işe verdi

---

gelen Les Lauriers'nin yeni basımına bir önsöz yazdı. William Carlos William da 1923'te, The Great American Novel isimli kitabında, kendisi ve Joyce'un kullandığı yöntemi ilk bulan kişinin Dujardin olduğunu söylemişti. 1931'de Dujardin yöntemin tarihini belirlemek adına Le Monologue intérieure üzerine bir kitap yayımladı.

Dujardin ve Joyce karşılıklı ince övgüler yolladılar birbirlerine. Dujardin bir kitabını şöyle imzaladı: "A James Joyce, maitre glorieux, au créateur illustre, et aussi à celui qui a dit au mort et enseveli: Reléve-toi Lazare"[98] Joyce da *Ulysses*'in bir nüshasına "A Édouard Dujardin, annonciateur de la parole intérieure, / le larron impénitent, / J. J."[99] yazarak cevap verdi. Stuart Gilbert'i Les Lauriers sont coupés'yi çevirmesi konusunda yüreklendirdi ve yardım etti. Dujardin aslında sözkonusu kitabı Racine'e adamıştı ama daha sonraki bir baskıya yeni bir ithaf ekledi:

Dédicace

Ma jeunesse qui cherchait un signe dans le passé
a dedié son espérance à Racine
Un grand nombre d'années ont traversé l'horizon
Et j'ai vu le signe apparaitre aux portes de l'avenir
Mon espérance je la dédie aujourd'hui
à JAMES JOYCE
Au glorieux nouveau-venu
Au supréme romancier d'âmes

E. D.
1930

Joyce mektuplarda Dujardin'e "Maitre" (üstat -ç.n.) diye hitap ederek ve onun Lauriers'inden "yaprakdökmez"[100] diye bahsetti. İçinden, Dujardin'e "hak ettiğinden çok"[101] değer verdiğine inanıyordu. Monologue intérieur' yöntemi, onunla ne yapabileceğini Joyce gördüğü için semeresini vermişti.

* O zaman Jacques Benoist-Méchin besteci olmak istiyordu. Önceki yıl Larbaud'nun toplantısında Samuel Butler'ın bestelerini çalmıştı. Joyce ona *Ulysses*'te (690-691 [809-810]) geçen bazı notaları yazdırttı ve eserinin daha sonraki baskılar için fotoğrafı çekildi.

Méchin ve Joyce'la bu vesileyle görüşebildiği için çok hoşuna gitti. Daha sonraki yıllarda, ömründe birçok dâhi gördüğü halde, insan dehasının onu en çok etkileyen örneği olarak hep Joyce'u birinci sırada tuttu.[103] Hiçbir şeyden söz etmese bile yine dâhi gibi gelirdi ona. Olağanüstü vakar dışında onda uç olan aşırı bir şey vardı. Jacques Benoist-Méchin'e *Shakespeare*yen bir prens örneğin bir Prospero gibi görünüyordu.

Penelope'yi tam olarak çevirebilmek için Benoist-Méchin kitabın şemasını görmek istedi. Joyce bir iki ipucu verdi bu planla ilgili ve şakayla karışık "Eğer her şeyi hemen sana teslim edersem ölümsüzlüğümü kaybederim. Ben onun içine birçok muamma, esrarengiz bulmacalar koydum ki üzerinde yüzyıllarca profesörler ne demek istediğimi anlamak için tartışsınlar. Bu bir kişinin ölümsüzlüğe kavuşabilmesinin tek yoludur."[104] Ama genç adamın defalarca yalvarması üzerine Joyce tüm şemayı ona verdi. Sylvia Beach görmek istedi, Benoist-Méchin onu kıramadı ve paha biçilmez sayfa en ciddi gizlilik içinde, daktiloya geçmiş olarak söylememe şartıyla dolaşmaya başladı ta ki 1931 yılında Stuart Gilbert, *James Joyce's Ulysses* isimli kitabında bu planını çoğunu yayımlayana kadar.*

Benoist-Méchin'e verilen *Penelope* çeşitlemesinde Joyce esrarlı bir şekilde son evet kelimesini göz ardı ettiğinden bölüm şöyle bitti:

İlkin kollarımla ona sarıldım evet kamilen parfümlediğim memelerimi hissedebileceği şekilde onu ta kendime çektim evet ve onun yüreği çılgınlar gibi vurmaktaydı ve evet dediydim evet isterim. (N. E. s. 841)

Benoist-Méchin en sondaki "I will" (N. E.'nin metinde isterim diye çevirdiği -ç.n.) ifadesini Fransızcalaştırmayı zor buldu çünkü o dilde kadın "je veux bien" diyordu ki bu da "je veux"den zayıf duruyordu. Bu yüzden sona bir "oui" (evet -ç.n.) iliştirdi.

---

* O zaman kadar eleştirmenlerin çoğu Foster Damon'ın planı istediğini ama alamadığını biliyorlardı. Aslında Joyce bu planı daha 1920'lerin başlarında sadece kendisi kullanmak şartıyla Carlo Linati'ye göndermişti zaten. Planı da içine koyduğu eylül tarihli mektubunda (K. E. (SM) s. 115) "Şemada sadece 'Schlagworte' yi (anahtar kelime) verdim ama yine de anlayacağını düşünüyorum. İki ırkın (İsrail ve İrlanda) epiği, aynı zamanda insan gövdesinin devinimi, aynı zamanda bir gün(lük yaşam)ün küçük öyküsü. Ulysses'in karakteri beni çocukluktan beri etkilemiştir. On beş yıl önce *Dublinliler* için bir kısa öykü yazmaya başladım, fakat vazgeçtim. Yedi yıl bu kitaba çalıştım. Patlat! (Yedi yıldır bu kitap üzerinde (Ulysses'i kastediyor -ç.n.) çalışmaktayım. Kahretsin!) Aynı zamanda bir tür ansiklopedi. Amacım yalnızca bir miti sub specie temporis nostri, göstermek değil, fakat bütün maceraları bütününün şematik (gövdesel) şeması anlamında (her saat, organ, sanat iç içe geçirilmiş ve bağlanmış) kendi koşulu hatta kendi tekniğini yaratmasını sağlamak. Her macera, kişilerden oluştuğu halde âdeta bir kişi -tıpkı Akinalının göklerin ordusunu anlatması gibi.[105]

Son sözlerle hep çok uğraşmak zorunda kalan Joyce, Benoist-Méchin'in bu müdahalesini görünce şaşırdı. "Ben yazmadım onu ama" dedi. "Öyle daha güzel duruyor" dedi buna karşı Benoist-Méchin. "Bu büyük bir sorun. Bir kitabın son sözü çok önemlidir" diyerek karşı çıkışı sürdürdü Joyce. Benoist-Méchin evrenin kabullenişinin buyurgan "isterim" den ziyade iyimser "evet"le bitmesi gerektiğini iddia etti, saatlerce tartıştılar. Sonunda Joyce zaten kabul etmiş olduğu şeye ikna olmuş gibi yaptı; "İsterim" aşırı Lucifervari, "evet" kendi dışındaki dünyaya bir boyun eğişti. "Tamam sen haklısın. Kitap evetle bitmeli. İnsan dilindeki en olumlu sözle."*[106]

Benoist-Méchin'in çevirilerini, (kadınların huzurunda anlattığı hikâyelerle Joyce'u afallattığı halde) Joyce grubunun bir üyesi haline gelen Léon-Paul Fargue gözden geçirdi. Kendi eseri parlak kelime oyunlarıyla dolu Fargue üzerinde düşünülmesi gereken birçok olasılık önerdiğinden çeviri 5 aralığa kadar bitmedi. Diğer bir yardımcı, eserin müzikalitesini ortaya çıkarmak için *Sirens*'i yüksek sesle okuyacak olan Amerikalı aktör Jimmy Light oldu. Seanstan bir gün önce Sylvia Beach genç adamı doğru ritmi yakalamak için Joyce'la "Bald Pat was a waiter hard of hearing..." cümlesini okurken duymuştu.[108] 6 aralıkta, bir gün sonra yapacağı konuşmasını kâğıda döktükten sonra Larbaud, çevirinin biraz daha incelenmesi gerektiği sonucuna vardı. Böylece o gece pek az uyudu.

Kitapçı dükkânı 7 aralık çarşamba günü gelen 250 kişiyle hıncahınç doldu. Konuşma masasına giderken Joyce'a *Penelope*'den birkaç satırı çıkardığını söyledi. Joyce buna itiraz etmediği halde sonra bu çıkarılanların güneş sistemini bozmayacağını söyledi.[109] Larbaud'nun konuşması ister istemez tanıştırma içerikliydi. Joyce'un şöhretinden söz ederek başladı; nasıl ki bilimle ilgilenen insanlar Freud veya Einstein'ı duymaya alışmışlardı, Edebiyatla ilgilenen herkes de onun ismini duymuştu. Joyce'un İrlanda ve Avrupa'da geçirdiği yaşamını kısaca anlattı ve bunu yaparken, Joyce'un daha sonra Miss Weaver'a pek kızmadan şikâyette bulunduğu gibi, bazı hatalar yaptı† ("Beni dünyaya sade, sıkıcılığım içinde sunacak kimse yok gibi" demişti Joyce.)[110] Bu açılıştan sonra Larbaud, sırayla Joyce'un kitaplarını ele aldı ve bunlardan her birinin, *Ulysses*'i tamamlayacak bir unsur barındırdığını ileri sürdü. *Oda Müziği* şiirselliği, *Dublinliler* özel bir şehrin bütünüyle gerçek havasını, *Sanatçının Portresi* imge yığınlarını, örneklemeler ve sembolleri yaratmıştı. *Ulysses* de belli başlı şahsiyetlerin, aslında önemsiz gibi görünen bir günün içinden çıkan devler gibi dolaştığından dem

---

* Joyce Dante'nin İtalya'ya ilişkin "la dolce paese dove il si suona' sözüne la dolce pagina dove il si suona" ile oyun yapabilmekten söz etti.[107]

† Larbaud Joyce'un Dublin Üniversitesi'ne gittiğini söylemişti.

vuruyordu. Kitaba giden anahtar, *Ulysses* gibi bir kahraman olan, Homeros tarafından anlatılan maceraları benzeşik olan Odyssey'di. Joyce, Miss Weaver'a yine söylediği gibi bu noktada yaptığı anıştırmalardan birinde Larbaud, iki bölümü birleştirmişti.* (Joyce, Miss Weaver'a "Bence, bu kitabı çok iyi anlamaktan ve yazarına karşı dostluktan ileri gelen bir tutum" diyecekti.)[111] Larbaud her bir bölümün, saat, organ ve benzer şeyler bakımından olağanüstü kurulduğunu ima etti ama anlaşılır biçimde, üzerinde fazla durmadı. Kitabın bir mozaik gibi olduğunu söyledikten sonra, Joyce'un, hangi bölüme yerleştirmeleri gerektiğini gösteren farklı renklerle altı çizili kısaltılmış ifadeler içeren alıştırma defterlerinden söz etti. Konuşmasını bitirirken iki yanlış anlamayı önlemeye çalıştı: Birincisi, Joyce'un modern *Ulysses*'i Yahudi karşıtı olduğu için Yahudi olarak resmedilmemişti, ikincisi insanın biyolojik, düşük işlevlerini edebiyata taşımanın getireceği yavanlık, tüm insanlığa adanmış bir kitaptan bunları çıkarmayı haklı gösteremezdi.

Onun konuşması bitince Adrienne Monnier, şimdi okunacak olan bazı bölümlerin "cüretkâr" gelebileceği uyarısıyla, Jimmy Light'ı takdim etti.[112] *Cyclops*'tan idam sahnesi, *Sirens*'teki romans, *Ithaca*'dan (ki Joyce ısrar etmişti) birkaç sayfa ve *Penelope*'nin son altı sayfası.[113] (*Cyclops* okunurken Joyce Miss Weaver'a yazdığı gibi "ışık epey azaldı, tıpkı *Cyclops*'un kendisine yaptığı gibi ama dinleyici çok sabırlıydı"[114] şeklinde bilgi verdi.) Joyce bir perdenin arkasında gizlenmişti, coşkulu alkışlara cevap vermek için hiç istemediği halde seyircilerin önüne çıkmak zorunda kaldı. Larbaud hararetle kucakladı onu, Joyce şaşırıp kızardı.[115] Bütün olarak bakıldığında toplantının iyi geçtiğini düşündü.[116] Kitap siparişleri Shakespeare and Company'ye aktı.

Kitabın basım tarihi Joyce'un batıl inançlı aklında tılsımlı hale geliyordu. 1 Kasım 1921'de Miss Weaver'a şunu yazdı:

> Kitaplarımla doğum günleri arasında ilginç bir tesadüf var: İlk kez sizin derginizde 2 Şubat'ta (Joyce'un doğum günü) dizi halinde çıkan *Sanatçının Portresi* 1 eylülde tamamlandı. (Weaver'ın doğum günü) *Ulysses* 1 martta başladı (benim Cornish olan ressam arkadaşımın [yarı Cornish olan Budgen] doğum günü) ve dediğine göre Mr. Pound'un doğum gününde (30 Ekim) bitti. Bu kiminkinde basılacak acaba?[117]

Şans, ipleri serbest bırakılmayacak kadar önemliydi Joyce için; kitabın kırkıncı yaş gününde, 2 şubatta çıkmasını sağlamaya kararlı olduğundan aralıktan ocağa kadar, Miss Beach ve Darantiére'ye, en son düzeltme ve eklemelerini cisimleştirdiği mektuplar

* Elpenor'dan Aeolus (Hades yerine) bölümünde söz etmişti.

göndermeye, telgraflar çekmeye, telefon konuşmaları yapmaya devam etti. Bu zaman zarfında onunla oldukça sık görüşen Djuna Barnes'a göre Joyce "Üzgün ve yorgun" görünüyordu. Ama bu "zamandan ve yerden bağımsız bir şekilde ortaçağa özgü keder çekme izni almış bir adamın üzüntüsü" ve "sınırlılık içinde aşırı bolluk yaratmaya maruz kalmış bir adamın yorgunluğu"[118] idi. Onunla ilgili kurduğu başka bir imge "Kendi kendini yargılamaya gelen Büyük Engizisyoncu"[119] idi. Les Deux Magots'ta (Paris'teki meşhur kahvelerden biri -ç.n.) "Yazık ki halk kitabımda ahlaki bir şey talep edecek, bunu bulacak veya daha kötüsü onu tamamen ciddi bir şeymiş gibi ele alacak, bir beyefendinin şerefine yemin ederim ki içinde tek bir ciddi satır yok" dedi. Büyük hatipleri kitabına koymuştu. Şöyle devam etti: "Hepsi oradalar; unuttukları olaylarla o büyük hatipler. *Ulysses*'te ben, bir adamın söylediği, gördüğü, düşündüğüyle, bu üç eylemin siz Freudçuların bilinçaltı dediği şeye nasıl bir etkide bulunduğunu aynı anda kaydettim." Ama iş psikanalize gelince, eski önyargısına sarılıp "şantaj desem değil"[120] diyerek kısa kesti. *Ulysses*'in çıkmak üzere olduğu günlerde Joyce ile Nora, Bois de Boulogne'de Miss Barnes ile yürüyorlardı. Birden âdeta Joyce'a sürünerek geçen bir adam kadınların anlamadığı bir şeyler mırıldanarak uzaklaştı. Joyce titredi ve bembeyaz kesildi. Miss Barnes ne olduğunu sorunca "Hayatımda hiç görmediğim o adam geçerken Latince; sen iğrenç bir yazarsın! dedi bana. Romanımın basılmasından bir gün önce bu korkunç bir alamettir."[121]

Dijon'da Darantiére zoru başarabileceğini gösterdi ve 1 şubatta Sylvia Beach'e üç nüshanın o gün postaya verileceğini ve ertesi gün öğlen üzeri mutlaka yetişeceğini vaat eden bir mektup gönderdi. Kendini "faal bir yatış durumunda"[122] tasvir eden Joyce'un dürtmesiyle Miss Beach telefon edip bu teslimatın o kadar kesin olmadığını söyledi. Darantiére o zaman, sabahın yedisinde Paris'e varacak olan Dijon-Paris expresinin kondüktörüyle bunları göndermeyi düşündü. Miss Beach hemen treni karşıladı, kondüktörü buldu ve açıldığı zaman içinde yalnızca iki nüsha olduğu görülen bir paketi teslim aldı. Taksiden inip Joyce'un evine gittiğinde on dakika bile geçmemişti, birini ona verdi diğerini de dükkânında teşhir etmek için kendisine ayırdı. İnsanlar sabah dokuzdan kitapçı kapanana kadar *Ulysses*'i görmek için dükkâna akın ettiler.[123]

Joyce'un arkadaşları da sevinci paylaştılar. Ressamın karısı Helen Nutting *Ulysses mazzo dei fiori* (mazzo dei fiori: bir demet çiçek -ç.n.) olduğundan peygamberçiçeği ve beyaz karanfiller gönderdi. O gece Nuttingler, Wallacelar ve Helen Kieffer (Quinn'in avukat ortağının kızı) Joyce'larla birlikte Ferrari's İtalyan restoranında akşam yemeği yediler. Masanın başköşesinde, bacak bacak üstüne atmış, üstteki ayağını alttakinin alt baldırından geçirmiş, yan oturuyordu Joyce. Yıllar önce kendine ödül olarak söz

verdiği yeni bir yüzük takmıştı. Yemek siparişi verip, hiçbir şey yemezken çoktan melankolik bir havaya bürünmüştü, ara sıra içini çekiyordu. İçinde *Ulysses*'in olduğu paketi de getirmiş, sandalyesinin altına koymuştu. Nora, on altı yıldan beri kitabı düşündüğünü, yazmak için de tam yedi yılını harcadığını söyledi. Herkes paketi açmasını istiyordu ama o sanki bunu yapmaktan korkuyordu. Tatlı faslı da bitince nihayet paketi açtı ve kitabı masanın üzerine koydu. Kitabın kapağı, Yunanistan ve Homeros mitini, denizden çıkan beyaz ada olarak varsaydığından uğurlu saydığı Yunan renkleriyle ciltlenmişti: Mavi zemine beyaz harfler.* Kitaba ve yazarına, Joyce'u derinden etkileyen bir şerefe yapıldı. İki İtalyan garson gelip bu "şiiri" onun yazıp yazmadığını sordular ve padrone'ye (restoran sahibine -ç.n.) gösterme izni istediler. Daha sonra gittikleri Café Weber'de Joyce, Helen Nutting'e isminin kitapta Lillian Wallace ve Dorothy Pound ile birlikte geçtiğini gösterdi.† Ayrıca bir tesadüfe (ki kalan ömründe gittikçe daha çok bunu yapacaktı) de işaret etti, Kitapta Tetuan Dükü'nden söz etmişti,‡ şimdiki Dük o anda Paris'teki İrlanda kongresindeydi.[124] Kitabın kehanetçi, tılsımlı olduğu duygusunu her fırsatta besliyordu.

Kahvehane kapanınca Joyce geceyi uzatmayı çok istedi ama Nora kararlı bir şekilde Joyce'u arabaya doğru sürükledi. Joyce, Wallace'a "bu sahnelerden kurtarılmam şart" dedi. Rue Royal'in ıslak kaldırımında Joyce'a veda eden Helen Nutting, ona hem kitabın hem de yazarın bu çifte doğum gününü paylaşmasına izin verdiği için teşekkür etti. Joyce öpecek gibi onun elini tuttu sonra yapmasa daha iyi olurmuş gibi bundan vazgeçti.[125]

Ulysses'in kapağındaki küçük bir hata Darantiére'yi daha fazla kitap göndermekten bir süreliğine alıkoydu, Joyce da gittikçe sabırsızlandı. Basılmasından bir hafta sonra ancak elli kadar nüsha gelebilmişti, bunun üzerine 17 martta Miss Beach zorlukları aşmak için Dijon'a gitti.[126] Joyce, Miss Weaver'a lüks baskının birinci nüshasını gönderme sözü vermişti. Bininci baskıyı karısına imzalayıp, Arthur Power'ın yanında verdi. Burada Nora, *Ithaca*'daki Penelope idi. Nora hemen kitabı Power'a satmayı önerdi.[127] Joyce gülümsedi ama hoşuna gitmedi bu. Kitabı okuması için teşvik etti ama Nora okumayacaktı. Birkaç ay sonra yazar Gilbert Seldes, Joyce ve karısını 16 haziranı kutlamak için baleye davet etti.§ Joyce tarihini birkaç kez vurgulayarak

---

* Matbaacılar rengi tam kavrayamayıp bir örnek istediklerinden Nutting Joyce'un tam istediği mavi tonu ancak birkaç denemeyle bulmuştu.

† "Dorothy Canebrake" "Mrs. Helen Vinegadding" "the Misses Lilian and Viola Lilac" *Ulysses* (327 [424])

‡ *Ulysses* (330 [428])

§ Seldes Nation'da *Ulysses*'i görmüştü ve Sylvia Beach'ten, Joyce'un, birçok eleştirmenin sevme-

daveti Nora'ya söyleyince "Niye ille de o tarih" diye sordu karısı. "Çünkü" dedi Joyce bu tür anlayışsızlıkların çok olmasından gelen bir öfkeyle "o gün, bu kitabın geçtiği varsayılan gün de ondan."[129] Bir zaman sonra Nora bu inadından vazgeçmeye başlamış olmalıydı çünkü hata sayfasının da dahil edildiği yeni bir baskı yapılınca, Joyce, Nora'nın kitaba karşı gösterdiği bu umursamaz tavrın, aslında göründüğünden daha fazla kendisini incittiğini gösteren şu notu bıraktı.

> Sevgili Nora: Sendeki nüsha yayıncı (baskı) hatalarıyla dolu. Lütfen buradan oku. Ben sayfaları kestim. Sonda yanlış listesi var.
>
> Jim[130]

Joyce bu olayların üzerinden çok geçmeden, Karl Spittelerin heykelini yapan arkadaşı August Suter'i ziyaret etti. Spittelerin "Prometheus und Epimetheus" şiirindeki Prometheus'u da model olarak kullanıyordu. Joyce onu biraz izledikten sonra "Bana nasıl bir anıt yapardın?" diye sordu "Zannederim -Mr. Bloom" dedi heykeltıraş. Joyce derhal ciddileşti. "*Mais non! Mais non*!"[131] (Hayır değil! Hayır değil!) dedi.

---

diği Güneşin Ökúzleri'ni övdüğü için ona teşekkür ettiğini bildiren bir not almıştı. Daha sonra Paris'e gelince John Peale Bishop ile birlikte Joyce'u ziyarete gitti. Karşılıklı nazik sözlerden ve "Gasoline Alley" adındaki komik dergi üzerine bir iki yorumdan sonra, uzun süren bir sessizlik oldu. Karamsarlığa kapılan Seldes birden üç ay önce, Joyce'un sınıf arkadaşı olduğunu söyleyen bir adamın Dial'ın bürosuna gelip "Kutsal Görev"i satmayı teklif ettiğini anımsadı. Bunu duyan Joyce soru yağmuruna başladı: Adamın ismi neydi? Nasıl bir adamdı? Ne giymişti? Seldes de hatırlayabildiği kadarıyla bunlara cevap verdi. Ertesi gün Joyce'tan onu görmesini isteyen bir telgraf aldı. Bu kez Joyce'un içi rahat değildi ve bastırmaya çalıştığı bir heyecanla bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Sonunda durup dedi ki "Mr. Seldes Dial'ın bir hayır kurumu olmadığını biliyorum". Sonra sevecen bir şekilde gülümseyip "Ah azizim, bu daha çok bir Henry James cümlesiydi öyle değil mi? Hadi bir daha deneyelim"... İstediği şey Seldes'in, izini sürüp adamı bulması ve o bildiri şiiri parasını Joyce vermek şartıyla satın almasıydı. Seldes adamı bulmayı başaramadı ama bu olaydan sonra Joyce'la araları hep iyi oldu.[128]

1922-1923

...şöhret sana bir uyku* ve uyanış† arasında gelirdi

Finnegans Wake (192)

Joyce'un şöhretindeki ironi, onu tanıyan zümre genişlese dahi ancak *Gloire de cénacle* (zümrenin iftiharı) olarak kalmasında yatıyordu. *Ulysses*'i, hiç değilse bazı bölümlerini okumuş olmak bilgili sürgün olmanın göstergesi haline gelmişti. Asık yüzlü *Sanatçının Portresi*, eleştirmenleri Joyce'un modern toplumu *Ulysses*'te, Swiftvari bir sertlikle kınadığı yargısına götürdü. Bloom; ahlakı inceden tavsamış önemsiz birine dönüşmüş, karısı hepten yoldan çıkmış bir fahişe olmuştu. Joyce'un onunla yapılan konuşmalarda edebi araçları üzerine yaptığı vurgu kitabın insanlığa sırtını dönmüş olduğu haksız yargısına yol açtı. Başka bir görüş Joyce'un toplum eleştirisinin özünde Katolik olduğu ve *Hound of Heaven*'ın (*Göklerin Takibi*: Franchis Thompson'ın yazdığı, Tanrı'nın inayetinin insanın peşini bırakmayacağı düşüncesi üzerine kurulmuş, 182 mısralık dini şiir -ç.n.) onu yine taciz edip, sürüye (kilise cemaatine -ç.n.) katmaya çalıştığıydı. Larbaud'nun Joyce'u Rabelais'yle kıyasladıktan sonra *Ulysses*'in *comédie humaine* (insanlık komedyası) olduğu gerçeğine pek kulak asan olmadı.

Yeats, Eliot gibi diğer modern yazarlarda olduğu üzere bile bile bu yorumlardan hiçbirine karşı çıkmadı; kitap ne kadar tartışma yaratırsa o kadar memnun oluyordu. *Ulysses*'in Odeyssey ile ilişkili olduğuna yönelik Larbaud'nun ısrarına hiçbir eleştirmenin kulak asmadığını üstüne basa basa söylemekteydi.[1] Bunu ele alması için Miss Weaver aracılığıyla Eliot'ı teşvik etti. Hatta kitap hakkında yazdığı mükemmel tanıtım yazılarında Pound bile *Odisusvari* benzeşimleri inceltmişti. Eliot durumu kavradı ve *Dial*'da "çağdaşlık ve eskilik arasında süregiden bir koşutluğu yürütebilmek, bilimsel bir icat kadar önemli"[2] diye yazdı. Joyce çok hoşnut oldu ve ona yazdığı teşekkür notunda bu sefer de Eliot'ın konuşma sırasında bulduğu "iki düzlem"[3] gibi kısa ifadeler türetmesini istedi. Larbaud'nun "*iç monolog*" deyimi altı ay sonra bayatlamış demişti Joyce (eleştiri âdetini küçümseyerek), okuyan halka yeni bir ifade gerekiyordu.

Eliot'ın kitap hakkında yazacağından çok söyleyeceği vardı. Kitap onu kuşkusuz

---

* Molly Bloom'un.

† Finnegan'ın.

derinden etkilemiş, ("Keşke kendi hatırım için onu okumamış olsaydım" diye yazmıştı Joyce'a 21 Mayıs 1921'de) 1921'in sonlarında bitirmiş olduğu *Çorak Ülke*'de kendi yenilikleri açısından da yüreklendirmişti. *Ulysses* basıldıktan sonra, Hogarth House'a Virgina Woolf ile çay içmeye geldi. Woolf, izlenimlerine göre onu ilk kez *Ulysses*'i tartışırken böyle "kendinden geçmiş, coşkun" buldu. En son bölümde ortaya konmuş deha ölçüsündeki başarıdan sonra insan bir şey yazabir mi bundan sonra?"[4] diye sordu. Woolf'a göre "terbiyesiz", "kendini eğitmiş bir işçinin kitabı" sivilcelerini kaşıyan mide bulandırıcı bir üniversite öğrencisinin"[5] kitabıydı.* Ama Eliot, Joyce'un on dokuzuncu yüzyılı öldürmüş olduğunda ısrarcıydı, üslupların bir işe yaramadığını ortaya koymuş, kendi geleceğini de yok etmişti. Başka bir kitap yazmak için kendine bir şey kalmamıştı artık. Üstelik *Savaş ve Barış*'ın yaptığı gibi insan doğasına yeni bir iç bakış da getirmiyordu kitap, Eliot "Bloom insana hiçbir şey söylemiyor. Bu yeni, psikolojiyi verme yöntemi, bunun hiçbir işe yaramadığını bana kanıtladı. Dışarıdan gelişigüzel bir bakışla kavranılacak kadar bile bir şey vermiyor."[7] Joyce'un kendisi de zamanla iç monoloğun bilincin yüzde yüz teşhirinden çok, bir üsluplaştırma olduğunu kabul eder oldu. Stuart Gilbert'a söylediği gibi: "Benim bakış açıma göre

---

* Kısaca To the Lighthouse'taki Tansley'nin. (Woolf'un Deniz Feneri isimli kitabındaki kahraman -ç.n.) Virginia Woolf'unkinden daha düşmanca olan bir görüş savaş sırasında Joyce'a yaptığı yardımdan bile pişman olan Edmund Gosse'den geldi. Gosse, Louis Gillet'ye 7 Temmuz 1924 tarihli mektubunda şunları yazdı:

Azizim Mr. Gillet,

La Revue des Deux-Mondes'te yayımlanan makalenizde Mr. Joyce'a ilişkin yaptığınız övgülere ne kadar hayıflansam azdır. Keşke onun yazdıklarının ne kadar arsız ve beş para etmez olduğunu teşhir etseydiniz. Mr. Joyce'un ayyuka çıkmış karakterini yazarak nasıl anlatabileceğimi bilmiyorum. Bu kötü şöhret kısmen politik, kısmen alayla örtülü katıksız bir edepsizliğe düşkünlükten ileri gelir. Kuşkusuz onda hiç yetenek yok değil, ama o âlâ bir edebiyat şarlatanı. En esaslı kitabı "*Ulysses*"in benim bildiğim, Fransızcada benzeri yok. Bu dilde, üslupta her şeyde rezil anarşist bir ürün.

Mr. Joyce, müstehcen oldukları için kitaplarını İngiltere'de bastırıp, satamaz. O yüzden Paris'te "özel" bir basım yapıyor, yüksek fiyat koyuyor. Bir çeşit Marquis de Sade ama o kadar güzel yazamıyor. İrlandalı fumiste'nin (fumiste: palavracı vb. -ç.n.) mükemmel bir örneği; savaştan önce yaşadığı Almanya (Joyce uzun süreli olarak Almanya'da değil İsviçre'de yaşadı -ç.n.) ile ortaklık (savaş sırasında da Zürih'te) casusluk yaptığından kuşkulanılan biri olmanın ötesinde İngiltere'den nefret eden biri.

Mr. Joyce'u önemli bir yazar olarak düşünen kayda değer bir eleştirmen de yok. Eğer bana söylediğin gibi "on fait grand bruit du nommé J. J...à Paris" ise bu İngilizcesi kıt İngiliz Edebiyatı'ndan anlamayan kişilerin arasında olmalı. Dediğim gibi yeteneksiz değil ama bu yeteneği en rezil biçimde ayağa düşürmüş biri.

Saygılarımla.
Edmund Gosse[6]

romanda kullanılan tekniğin gerçekçi olup olmaması fark etmez; benim için on sekiz bölümü üzerinden geçireceğim bir köprü vazifesi gördü. Birliklerimi karşıya geçirir geçirmez, düşündüğüm her şey adına, direnen güçler köprüyü havaya uçurabilir."[8]

Shakespeare and Company'den birkaç bina ötede, rue de Fleurus'da Gertrude Stein, baş deneyselci konumuna birinin meydan okumasından dolayı huzursuzdu. "Joyce, iyi" diye başlıyor, şöyle devam ediyordu: "O iyi bir yazar. İnsanlar onu, kavranılmaz bulduğu için seviyor, hiç kimse onu anlayamıyor. Ama kim önce Gertrude Stein mi James Joyce mu? Benim ilk büyük kitabım *Three Lives* 1908'de yayımlandı, yani *Ulysses* ortada yokken. Ama Joyce *bir şey* yarattı. Buna karşın etkisi yerel düzeydedir. Diğer İrlandalı yazar Synge gibi, o da tarihe karıştı."[9] Joyce'un onu görme avantajından hiç faydalanmadığı gerçeğini uzun uzadıya düşündü.* Ama Mary Colum'a "Entelektüel kadınlardan nefret ederim" demesi manidardı. Gertrude Stein'in himayesi altındaki, Ernest Hemingway'le arkadaşlığını sürdürdü. Hemingway hiçbir pişmanlık göstermeden *Ulysses*'i övdü ve Sherwood Anderson'a 9 Mart 1922 tarihli mektubunda şunları söyledi:

> Joyce'un felaket derecede güzel bir kitabı var. Muhtemelen sana zamanında gelir. Bu arada söylentiye bakılırsa kendisi ve ailesi açlık çekiyorlar ama onların tüm Kelt tayfasını her gece, Binney ile benim ancak haftada bir kere gitmeye gücümüzün yettiği Michaud'nun yerinde görebilirsin.
> Gertrude Stein, Joyce'un ona San Francisco'daki yaşlı bir kadını hatırlattığını söylüyor. Kadının oğlu Klondyke'ta birdenbire çok zengin olmuş, kadında ellerini umutsuzca ovuşturarak "Ah benim zavallı Joey'im! Ah benim zavallı Joey'im! Ne kadar çok parası var!" diyerek dolaşırmış. Melun İrlandalılar hep sızlanırlar ama açlıktan ölen bir tek İrlandalı duymamışsındır.[11]

Voltaire Restorant'ta 25 nisanda George Moore genç vatandaşının eserini beğenmez sözlerle şöyle değerlendirdi: "Şu İrlandalı Joyce'u ele al" dedi Barret Clark'e. "Tohuma kaçmış bir tür Zola. Birisi geçenlerde bana *Ulysses*'ten gönderdi bir tane, okumam gerekirmiş. İnsan böyle bir şeyi nasıl bitirebilir? Oradan buradan biraz okudum, ne kadar sıkıldım aman Tanrı'm! Belki Joyce nerede pislik kelimeler varsa hepsini yazdığı için, büyük romancı olduğunu sanıyor. Kuşkusuz sen de bilirsin ki fikirlerini Dujardin'den almıştır.† Ne düşünüyorsun *Ulysses* hakkında?" Ama daha Clark

---

* Eugene Jolas'nın verdiği bir partide bir kez karşılaşmışlardı ve Joyce "Aynı mahalleyi paylaşmamıza rağmen hiç karşılaşmamız ne kadar garip değil mi?" diye sormuş kadın da kuşkuyla "evet" demişti.[10]

† Moore dostu Dujardin'in kitabı "Les Lauriers sont coupès" piyasaya çıktığında eserin özgünlüğünü övmüştü ama sonra iç monoloğu modası geçmiş diye hafife aldı.

ağzını açamadan o devam etti "Joyce Joyce, niye yani, o kim ki?-Dublin rıhtımlarından gelmiş biri; ne aile ne terbiye. Bir zamanlar biri onun *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* kitabını bana göndermişti, üslupsuz alelade bir kitap; niye, aynı şeyi ben yaptım *The Confessions of a Young Man* (*Genç Bir Adamın İtirafları*) hem de çok daha iyi bir şekilde. Eğer daha iyi bir şey ortaya çıkaramayacaksan, aynı şeyi yapmaya niye çalışıyorsun?" *Ölüler*'de yetenek olduğunu kabul etti. "Ama *Ulysses* umutsuz vaka. Herhangi bir insanın bütün düşünce ve duygularını kaydetmeye çalışarak iyi bir sonuç elde edilebileceğini düşünmek bile saçma. Bu sanat değil, Londra Rehberi'ni kaydetmeye benzer bu. Joyce'u tanıyor musun? Tamam kabul, Paris'te yaşıyor. Nasıl geçiniyor orada peki? Kitapları satmıyor. Belki de parası var? Bilmiyor musun? Merak ettim. Başka birine sor şu soruyu."[12]

Fransız yazarlardan bazıları hemen Joyce'tan ayrıldılar. Larbaud, *La Nouvelle Revue Française*'in müdürü Jacques Rivière'yi Joyce'un kampına çekmek için elinden geleni yaptı ama elde ettiği sadece, *Ulysses*'ten alıntı yapılan parçalar dışında Larbaud'nun Joyce üzerine verdiği konferansı dergide yayımlatmak oldu.[13] Paul Claudel imzalı bir *Ulysses*'i "pervasız" diye geri gönderdi, André Gide kendi çevresinde eserden "sahte bir şaheser"[14] diye söz etti. Ama Gide huzursuzdu ve 1931'de Joyce'tan gelen küçük bir talebe şu tumturaklı cümleyle başlayan bir yanıt* verdi: "*Quelle émotion de recevoir une lettre du grand Joyce*"[15] (Büyük Joyce'tan bir mektup alma duygusuyla) Ama aynı zamanda Jean Paulhan, Fransızca *Ulysses*'in *Éditions de la Pléiade*'ya dahil edilmesini önerdiğinde Gide buna izin vermeyecekti.[16] Joyce'un ölümünden sonra Gide onun hakkında konuştuğunda daha bolkepçeden dağıttı.†

Dublin'de Mrs. Murray ve John Stanislaus Joyce'un eline geçti kitap. İkisi de sev-

---

* 24 Nisan 1931'de Adrienne Monnier'e şunu yazdı: "Oui, Joyce vient de m'écrire-une lettre exquise. Ma considération pour lui est si grande que j'ose à peine lui répondre" (Evet Joyce bana daha yeni çok zarif bir mektup yazdı, ben onu öyle büyük düşünüyorum ki daha cevap vermeye cesaret edemedim.)

† Le Figaro'nun 30-31 Mayıs 1942 tarihli "Interview Imaginaire"sinde hâlâ sözünü sakınır[17] ama 1949 yılındaki La Hume'de Joyce'un eserleri sergisinin kataloğuna yazdığı övgüde ihtiyatlı konuşmadan çok uzaktır: Il n'est pas malaisé d'être hardi quand on est jeune. L'audace la plus belle est celle de la fin de la vie. Je l'admire dans Joyce comme je l'admirais dahs Mallarmé, dans Beethoven et dans quelques trés rarers artistes, dont l'æuvre s'achéve en falaise et qui présentent au futur la plus abrupte face de leur génie, sans plus laisser connaître, l'insensible pente par où ils ont atteint patiemment cette déconcertante altitude. 27 julliet 1949 ("Gençken cesur olmak zor değildir. En büyük cüret ömrün sonunda gösterilendir. Ben Mallermé ve Beethoven'da; eserleri bir uçurumun tepesinde sonlanan, dehalarının en keskin yüzünü bize armağan ederken, bu şaşırtıcı yüksekliğe nasıl sabırla eriştiklerinin bilinmesine asla izin vermeyen nadir sanatçılarda olduğu gibi Joyce'taki cesarete de hayranım."

medi. Mrs. Murray utandı ve bir dolaba tıkıştırdı kitabı. Sonra evde bulunmasın diye birine verecekti. John Joyce, tek camlı gözlüğüyle kitabın birkaç bölümüne göz attıktan sonra, garez tutmadan kızı Eva'ya "Hoş bir rezil bu ağabeyin" dedi. Joyce boşu boşuna övgü bekleyip durdu. İrlandalılar arasında garip, acaba Joyce'un onları da kitabın bir bölümüne dahil edip etmediği kuşkusundan doğan bir ürperti dolanmaya başladı. Kitabı alan kimseler "Sen var mısın içinde?" "Ben de var mıyım?" sorularına muhatap oluyordu.[18] Lady Gregory, İrlanda edebiyat hareketi üzerinde yazdığı bir kitapta, Joyce'un kendisine gönderdiği bir mektubu kullanma izni için ona bir mektup yazdı. Joyce bunu kabul etmediği gibi kitapta kendisinden söz edilmemesini istediğini sert bir tonla "Tıpkı yirmi yıl önceki mektubumdan beri, kimse ne beni, ne uğraşılarımı ne de eserlerimi bu hareketle açıktan ilişkilendirmemiştir"[19] diyerek belirtti. Joyce'un eski dostu Yeats *Little Review*'da bir iki bölüm okumuş, ilk başta düşüncesini "Çıldırmış birinin kitabı!" diyerek belirtmişti. Daha sonra L. A. G. Strong'a "Müthiş bir hata yaptım, bu belki de bir dâhinin eseri. Nasıl bir mantıkla yazıldığını şimdi kavrıyorum."[20] dedi. İlk yazılı yorumu da şu oldu: "Tamamıyla yeni -kimsenin görüp duymadığı- ama oradan oraya atlayan aklın, zaman zaman düşündüğü bir şey. Yaşadığımız çağdaki bütün romancıları derin düşüncede geride bıraktı kesinlikle."[21] Yeats, karısı, Poundlar ve Joyce'lar 1922'nin sonunda konuşmaların çoğunu Yeatslerin yaptığı yemekte bir araya geldiler. Joyce'ta daha çok gençken taşıdığı "kavgacı huyundan bir parça" kalmış gibi geldi Yeats'e.[22] İrlanda'ya geri döndüğünde kitabı daha ciddi bir biçimde ele aldı ve Martello kulesi bölümünü okuyup şu yorumu yaptı: "Bu bölümde bizim İrlanda zulmümüz ve aynı zamanda kuvvetimiz var. Martello Kulesi'nden söz eden sayfalar güzelliklerle dolu. Zalim, şen bir akıl tıpkı muazzam, yumuşak bir kaplan-kedi gibi." Kitaptaki sanatın "oradan oraya atlayan akıl" sözüyle ima edildiği gibi ona yabancı olduğu gittikçe daha fazla açığa çıktı ve Trollope ile *Ulysses*'i dönüşümlü okumaya başladı. Sonunda 1923 haziranı geldiğinde kitabı bitirememiş olduğunu itiraf etti.[23] Ne var ki bu kitabı övmesine engel değildi ve ay içinde Joyce'tan İrlanda'ya bir ziyaret yapmasını istedi. Joyce gözlerini mazeret göstererek, af diledi.[24]

Trieste'de Stanislaus kitabı değer biçen bir takdir duygusuyla okudu. "Dublin okuyucunun gözü önüne seriliyor" diye yazdı James'e ama bazı bölümlerin teknik açıdan ucubeler olduğunu ve bütün olarak bakıldığında kitabın, huzur duygusu vermekten, sıcaklık yaratmaktan uzak olduğunu ekledi. *Circe* bölümünden hoşlanmamıştı, *Penelope*'den çok sıkılmış hatta tiksinmişti.[25] Kitaptaki bazı fikirlerin de ısrarla sahibi olduğunu söyledi ama ağabeyi bunu doğrulamadı.

Kitap hakkındaki yazılar Joyce'a göre çok geç çıktı. O da postaya verilecek kitapların paketlenmesinde Sylvia Beach'e yardım etti, ismi olanlar listesini okşadı, Trieste'deki dostlarına kitap almak isteyenler listesinde olmadıkları için lanet etti, yapabileceği ne varsa canla başla yaptı. Eleştiri yazılarının çıkması gecikince önce bunu kitabın hacimli olmasına yordu sonra bir boykot olduğuna kanaat getirdi.[26] Sisley Huddleston'un kitabın edepsiz ve duygudan yoksun olduğu eleştirileri yanında Joyce'un dehasını teslim eden ve 5 martta *Observer*'da çıkan eleştirisi ilk olduğu gibi, bir günde 136 sipariş getirmeyi de başardı. Joyce diğer arkadaşlarını da kitap hakkında yazı yazsınlar diye dürtmeye başladı. McAlmon örneğinde olduğu gibi önce bir kitap gönderip fikrini soruyor, sonra da bir eleştiri yazmasını istiyordu. Ardından bazı ifadeler bulmasını talep ediyor ve nihayet eleştirinin nereye gönderilmesi gerektiğini belirtiyordu.[27] McAlmon kitabı bitirme zahmetine bile katlanmadan küstah bir yazı yazdı ve Joyce'a kitabı pencereden kaldırıp atmayı düşündüğünü bildirdi. Joyce kızmadan "Tehdit ettiğin şeyi; kitabı pencereden atmayı, sakın yapma. Pyrrhus, Argos'ta aynen o şekilde öldürüldü. Ayrıca Sokrates tam o sırada caddeden geçiyor olabilir... Bloomitis'ten iyileşince yeniden yaz."[28] Joyce, Serbest İrlanda Devleti'nin bakanı Desmond Fitzgerald'ın kendisini ziyaret etmesinden çok memnun oldu çünkü İrlanda'ya döner dönmez Nobel Ödülü için İrlanda'nın Joyce'u aday göstermesini önerecekti. Joyce, böyle bir hamlenin ona ödülü kazandırmayacağı gibi Fitzgarald'a görevini kaybettireceğini yazdı Stanislaus'a.[29] Miss Weaver'dan British Museum'da *Ulysses* var mı diye araştırmasını ısrarla istedi.[30] Ateşli bir ruh halindeyken Middleton Murry, *Nation*'da kitabı şu cümlelerle andı: "Yarı deli bir dâhi adamın, bastırılmışlıkları ve sınırları kendisinden yırtıp ayırmak suretiyle ulaştığı aşırı bir kendini yaralama"*[31] *Sanatçının Portresi*'nden sıkılmış olan Arnold Bennett, *Outlook*'ta kitabın en iyi bölümlerinin *Circe* ve *Penelope* olduğunu söyledi, onun fikrine göre bu iki bö-

* Joyce 1922 yılı mart ayı sonunda Murry ve Katherine Mansfield'ı ziyaret etmişti. Kadın Violet Schiff'e "... Joyce oldukça... zordu. Onun *Ulysses*'i nasıl gördüğüne ilişkin hiçbir fikrim yoktu. Yunan öyküsünü kendi kitabına nasıl model aldığını, birini başlan sona bilmenin diğerini tartışmak için ne kadar gerekli olduğunu hiçbir şey bilmiyordum. Odysses'i okudum ve şimdi az çok kitapla tanışığım ama Murry ve Joyce benim boyumu çok aşan yerlere yelken açtılar. Sersemledim neredeyse. Joyce'un anladığı gibi başka insanların *Ulysses*'i anlamasını beklemek imkânsız bir şey. Kitabın ne kadar zor olduğunu duymaya bile tahammül edemiyor. Kitap boyunca her bir paragrafta fark edilmesi gereken şifre sözcükler var. Soru ve Cevap bölümü astronomik olarak veya jeolojik açıdan okunabilirmiş, bilmiyorum işte! Tüm bunların arasında bize en son hayranının Jack Dempsey olduğunu söyledi."[32] Ama Katherine Mansfield kendini hafife almıştı. Joyce Schifflere 3 nisanda "Mrs. Murry kitabı kocasından daha iyi anladı" dedi.[33]

lüm enfes hatta büyüleyiciydi.[34] Her ikisi de yarı deli dâhi adamdan uygun biçimde teşekkür mektupları aldılar.[35] A. Bennett ayrıca Pound'tan 'Master's Voice'u (ustanın sesini -ç.n.) duydun'[36] diyen bir posta kartı aldı. Miss Weaver'dan, Eliot'a *Times Literary Supplement*'e kitap hakkında bir eleştiri yazmasını söylemesini istedi ama Eliot o dergiden ümit olmadığını üzgünce bildirdi.[37] Miss Weaver'a gittikçe daha ince düşünülmüş reklam tasarılarından söz etmeye başladı "Bunun size ikiyüzlü geleceğinden eminim ama bir İsviçreliye Helvetian konuşmalısınız, bu *voyageur malgré lui* (Zoraki gezgin -ç.n.) deneyimidir."[38]

Bir gezi yapma fikri şimdi pek kötü sayılmazdı. Sık sık gitme alışkanlığı olan restoranları terk etmek zorundaydı çünkü onu görmek için insanlar buraya yığılıyorlardı.[39] Eğer Darantiére ile yeni sorunlar çıkmamış ve kiralık daire bulmak gibi, (ne yazık ki gerçekleşmemiş bile olsa) bazı olasılıklar belirmemiş olsaydı martta başka bir yere gitmiş olacaktı. Kaldığı Riviera'ya gelmesi için onu yüreklendiren McAlmon'a, Joyce hayır demek zorunda kaldı ama ondan teselli için kendisine bir kravat* ayırabilir mi diye sordu.[41] McAlmon kalkıp Cannes'a gitti, birkaç tane kravat ve bir yüzük satın alıp Joyce'a postaladı. Joyce bu hareketten hoşlanmış olsa da utanarak şunu yazdı: Ben Cannes'a gidip bana kravat al demek istemedim. Tanrı esirgesin. Ben senin bir valiz dolusu kravatla seyahat ettiğini her hafta birkaç düzine attığını sanıyordum, demek ki söylentilere aldanmamak lazım.

> Basın ve halk aldattı beni
> İftira ve yalanla damgaladıkları gibi
> Saatli adam diye beni†
> Kravatlı ahbap diye seni.
>
> Yüzük çok hoş ve piskoposların taktığından.[42]
> (Bkz. s. 585 saat takıntılı olduğu vb. söz eden mektup. -ç.n.)

Martta Joyce, Miss Weaver'dan bu sefer 1500 sterlinlik yeni bir bağış aldı. Şimdi Stanislaus'a yazdığı gibi toplam 8500 sterlin almış oluyordu. Parasal bir engel olmadığından Nora İrlanda'ya gitmeyi, çocukların büyükbaba ve büyükannelerini görmelerini önerdi. Joyce, İrlanda'yla hâlâ başka tellerden çaldıkları için bu fikre sıcak bakmadı.

Ülkesinden son gelen haberler bir anlamda, Roma ve Trieste'deyken ateşlice des-

---

* Joyce'un Paris'te bir kravat yığını olmuştu ve giysilerine çıtkırıldım bir edayla yaklaşıyordu neredeyse.[40]

† Bkz. s. 585.

teklemiş olduğu Sinn Féin ilkelerinin zafere ulaştığını gösterse de onu hiç memnun etmedi. İrlanda'nın bağımsızlık için verdiği savaşın son iki yılında, hayal gücünü tutuşturan tek hadise -muhtemelen uzak bir akraba olan- Cork Belediye Başkanı, Lort Terence MacSwiney'nin 1920'de yaptığı açlık greviydi. Bir an için hiç değilse MacSwiney'nin savaşını, Zürih'teki İngiliz memur sınıfına karşı verdiği kendi mücadelesiyle yakın bulmuştu, o anlama gelecek bu sert şiiri gönderdi Stanislaus'a.

Yanlış Yerde Doğru Yürek

Ispanak ve domuz bifteğinden
John sağrısına kadar ziftlenmiş
Beyaz bit kara kıtlık
Cork belediye başkanına olmuş katık
Yaşlı İrlanda'nın gururu
O zaman alçalır işte
Eğer bir Joyce temizlerse
Bir Rumbold'un çizmelerini[43]
(Rumbold Kitapta bahsi geçen Horace Rumbold -ç.n.)
(John: Orijinalde Bull yani John Bull, İngiltere veya İngiliz vatandaşı -ç.n.)

Bağımsız İrlanda olasılığı güçlendikçe özgürlüğün gerçekliği ona arzu duymayla yarışamayacağından Joyce, babası ve eski Parnellcılar gibi oldu. Özgür İrlanda Devleti'nin kuruluşu onda kısa süren bir zindelik yarattı. Tam da *Ulysses*'i bitirip ülkesine yeni bir vicdan verdiği zamanda, eski meslektaşı (ömrü boyunca bağımsızlık sevdalısı) Arthur Griffith bağımsız ülkenin ilk başkanı seçilince bu onu ziyadesiyle tatmin etti.[44] Bir an için iki olayın birbiriyle ilişkisi varmış gibi göründü, böylece İrlanda bir kez daha ruhsal ve politik kurtuluşuna kavuşabiliyordu. Ama Griffith iktidara geçtikten birkaç ay sonra öldü ve Joyce'un aklına başka düşünceler geldi: Peder Matthew'nun "Ayık İrlanda özgür İrlanda' sloganını "Ayık İrlanda boğan İrlanda"ya çevirecekti.[45] Yeni ulusun ağırbaşlılığı kısmen tadını bulamamış olmasındandı, çünkü Dail (Dàil Éireann, İrlanda meclisi temsilci birimi -ç.n.)'in 7 ocakta onayladığı anlaşmayı De Valera (Eamon De Valera:1882-1975: Amerika doğumlu, İrlandalı siyasetçi. Sinn Féin başkanlığı, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı görevlerinde bulundu. -ç.n.) reddedince iç savaş çıkmıştı. Kaba kuvvetten hiç hoşlanmayan bir adamda arada bir çıkan kavganın yarattığı endişeden başka Joyce, Yüzbaşı O'Shea'nin boşanmasından sonra adı çıkan Parnell gibi kötü şöhretle, üç kitabı yayımlandıktan sonra Dublin'e dönmekten ve tıpkı onun gibi gözlerine sönmemiş kireç atılma dehşetini -gözleri sorunlu bir adam için çok haklı bir korkuydu- yaşamaktan korkuyordu. Bu yüzden

İrlanda İstihbarat Bakanı, Desmond Fitzgerald artık hükümet değiştiği için ona İrlanda'ya dönüp dönmeyeceğini neşeyle sorduğunda Joyce alaylı bir ifadeyle "daha değil" [46] diye cevap verdi.

Nora'yı bu geziden caydırmaya çalıştı ama o bir kere kararını vermişti. *Ulysses*'le hiç ilgilenmediği için Joyce zaten içerlemişti. Buna başka rahatsızlıklar da eklenince esaslı bir kavga oldu aralarında. Sonunda 1 nisanda çocukları alıp ayrılmasıyla bu kavga bitti. Bir daha dönmeme tehdidine gelince Joyce da eşit şiddetle buna karşılık vermiş görünmektedir. Yola çıkmalarının üzerinden çok az bir zaman geçmişti ki Joyce aklıselim davranırsa daha iyi olacağını düşündü. Telgraflar çekip, mektuplar gönderip Nora'yı yatıştırmaya, onları Londra'da durdurmaya çalıştı. Ama on günlük gecikmenin ardından, Nora inatla Dublin'e doğru yola devam etti. Michael Healy yolcuları karşıladı ve John Joyce'un da onlara katıldığı geceyi birlikte geçirdiler. Ertesi gün önce her şeyin dingin olduğu Galway'e gitmek üzere yola çıktılar. Nora çocukları genç kızken çalıştığı Presentation Convent'e getirdi, onlara Mother Superior'ı (Başrahibe -ç.n.) gururla gösterdi. Paris'te kalan Joyce'un sıkıntısı büyüdükçe büyüdü. Durmadan McAlmon'a: "Sence onlar gerçekten güvendeler mi?' diye sorup duruyordu. "Bunun beni nasıl etkilediğini anlamıyorsun. Bütün gün endişeliyim ve bu gözüme hiç de iyi gelmiyor."[47] Nora'ya da "Karanlık bir havuza bakan bir adam gibiyim"[48] diye yazdı ve dönmesi için yalvardı. Nora'dan iş mektubuna benzeyen bir mektup alınca aşağıdaki karamsar cevabı yazdı:

Perşembe
Sabah 8.30

> Sevgilim, aşkım, kraliçem: Yataktan bunu sana göndermek için fırladım şimdi. Senin telgrafın, biraz önce aldığım mektubundan 18 saat sonra damgalanmış. Kürk almak için istediğin çek ve kendin için istediğin para birkaç saat içinde gelecek. Eğer orada yaşamayı arzu ediyorsan (Haftada iki sterlin göndermemi istediğine göre) ben o miktarı (8 sterlin ve 4 sterlin de kira) her ayın birinde yollayacağım. Seninle Londra'ya gelip gelmeyeceğimi de soruyorsun ayrıca. Seninle dünyanın her yerine giderdim yeter ki ailesiz* ve arkadaşsız, sadece senin tatlı bedeninle olabileceğimden emin olsaydım. Ya bu olmalı ya da kalbimi parçaladığı halde sonsuza kadar ayrılmalıyız. Sen gittiğinden beri nasıl bir karamsarlığıma düştüğümü sana anlatabilmem imkânsız görünüyor. Dün Miss Beach'in dükkânında bayılma nöbeti geldi, kadın koşup bana ilaç getirmek zorunda kaldı. Gözümün önündesin hep. Daha genç göründüğünü duyduğuma

* İrlanda ve Londra'daki akrabalara bir gönderme muhtemelen.

nasıl sevindim anlatamam. Ah benim tatlım, şimdi sadece bana dönseydin ve göğsümdeki kalbimi örselemiş olan o berbat kitabı okusaydın ve yapacağın şeyi benimle yapmak için sadece kendini bana verseydin. Bunu yazmak için sadece on dakikam var, o yüzden bağışla. Öğlen yine yazacağım, ayrıca telgraf çekeceğim. Şimdilik bu birkaç söz ve ölümsüz mutsuz aşkım.

Jim[49]

Tam o anda Galway'de Özgür Devlet birlikleriyle İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA -ç.n.) arasında savaş çıktı. Nora askerlerin ateş etmek için yattıkları odaya apar topar doluşmaları karşısında dehşete düştü ve hemen ayrılmaya karar verdi. Bu acil durum kocasıyla arasındaki huzursuzluğu yok etti; Joyce olanları Nora'dan duyunca hemen Galway'e uçakla gitme hazırlıklarına başladı ama Nora bunu beklemedi. Çocuklarla birlikte Dublin'e giden bir trene kendilerini attılar ama birbirine ateşe eden iki grubun mermileri başlarının üzerinde vızıldarken hiç de avunamadılar. Nora ve Lucia yere kapandı hemen, daha gururlu ama mantıksız olan Giorgio koltuğunda oturmaya devam etti. Pipo içen yaşlı bir İrlandalı da aynı onun gibi yaptı, çocuğa bakıp "sen aşağı eğilmeyecek misin?" diye sordu. "Hayır" "Haklısın" dedi yaşlı adam. "Asla hedefi tutturamaz bunlar. Havayı vuruyorlar büyük ihtimalle"[50] Kimse yaralanmadı, Dublin'e vardıklarında yaşadıkları macerayı dinleyen Michael Healy eğlenceli buldu anlatılanları.[51] Her zamanki yardımseverliğiyle onları o gece Holyhead'e giden gemiye bindirdi ve hemen Paris'e geri döndüler. Nora'nın Paris'teki yaşamından duyduğu tatminsizlik silindi gitti. Joyce onları görünce sevinçten havalara uçtu. Saldırıya gülmedi.* Bu saldırının kendisini hedeflemiş olduğu yorumunu yaptı. Onu Paris'te ziyaret eden C.P Curran gibi eski dostları bu konuda onun saçmaladığını düşündüler. Ama Dublin'deki bazı insanlarda kötü niyet olduğuna ilişkin inanç, Joyce'un kendi durumunu sanki bunun karşısına koyması için mutlaka gereken zorunlu bir şeymiş gibi kaldı. William Blake'in, Hayley'nin zararsız görünen önerilerine karşı çıkışı kadar gayretli biçimde bu olaya tepki gösterdi.

"Bir deniz zırhlısının suya inmesinin hemen ardından suların durgunlaştığını"[52] fark edince seyahat etmeye karar verdi. 1922 mayısında Londra'ya bir gezi yapmayı düşündü ama iritis nüksetti. Öylesine acılı oldu ki 23 mayısta ünlü Fransız göz doktoru Victor Morax'a danışmaya karar verdi.[53] Bu güne ilişkin düştüğü notlarda Doktor, Joyce'un bu rahatsızlığının kaynağı olarak 1910'da Pirano'da içtiği ve sabaha kadar yerde uyuduğu geceyi gösterdiğini yazmıştı. Bu da sağ omuzda mafsal ağrılarını

* İrlanda İç savaşında onu eğlendiren tek hadise Gogarty'nin IRA birliklerinden kaçmak için Liffey'ye atlaması ve yüzerek kurtulmasıydı.

başlatmış, sağ koldaki üçgen kası zayıf bırakmıştı. Siedlerin 1917'de sağ gözde yaptığı ameliyat görüşü zayıflatmışsa da oldukça başarılı olmuştu. Ama şimdi iritis sol göze de yayılmıştı. Morax'ın, tedavisiyle bir parça iyileşme sağlandı ama gözün içinde daima kan vardı, glokom da başlıyordu. Mayıs sonunda Joyce yeni bir sancıyla sarsıldı, Morax'a telefon etti, kendisi gelemediği için doktor acıyı dindirmesi için öğrencisi Dr. Pierre Mérigot de Treigny'yi gönderdi. l'Université rue de 9 numaralı odanın kapısı genç doktora açıldığında, içeride gördüğü karman çorman manzara onu çok şaşırttı; Yarısı boş sandıklar, her yere savrulmuş elbiseler, sandalye, masa ve şöminenin üzerinde tuvalet aksesuarları. Bir battaniyeye sarılmış, yere çökmüş, siyah gözlüklü Joyce olduğu anlaşılan bir adam, karşısında aynı konumlanışla Nora. İkisinin arasında, içinde bir tavuğun kemikleri görünen tencere duruyor, hemen yanında yarısı boş bir şarap şişesi karmaşaya son noktayı koyuyordu. Mobilyalı bir odanın nimetleri işte bunlardı. Boş bir sandalye olmadığı için Mérigot de Treigny hastanın gözlerine muayene etmek için çömeldi. Acıyı birkaç gün dindirecek geçici bir tedavi yaptı ama ikinci acil ziyarette Joyce'u ameliyat gerekeceğini söyleyerek uyarmayı ihmal etmedi. Bu öneri, 1917'de bir göz ameliyatının vücudu nasıl rahatsız ettiğini öğrenmiş olan hastaya öylesine nahoş geldi ki Morax'tan bir daha Mérigot de Treigny'yi göndermemesini rica etti. "Garip bir adam" dedi Morax öğrencisine "ama yine de *büyük patron*"*[54]

Temmuzda Ezra Pound'un ısrarıyla, o zaman Paris'te bulunan New Yorklu dahiliyeci Dr. Louis Berman Joyce'u muayene etti. Sırttaki mafsal iltihapları için hormon tedavisi önerdi, Joyce'un dişlerine bir göz attıktan sonra derhal röntgenin çekilmesini istedi.[55] Röntgende dişlerin çok kötü durumda olduğu anlaşılınca tamamının çekilmesini tavsiye etti. Joyce endokrin tedavisini kabul etti ama başka ünlü bir göz doktoruna, Dr. Louis Borsch'e umutla danışırken, dişlerine bir şey yaptırtmayı erteledi. Borsch gözlere veya dişlere bir şey yapılmadan önce Londra'ya bir seyahat yapabileceğine kanaat getirince, Joyce ağustosta gitti.

Karısıyla birlikte Euston Hotel'de kaldı. Euston İstasyonu'ndan Holyhead'e, sabah kalkan gemi ve trenlerle gelen insanların müdavimi olduğu bu otele "İrlanda'ya Giden Kapı" deniyordu. "On üçüncü perona -İrlanda Zırhlısı'na (*absit omen*! [Tanrı esirgesin gibi bir ifade -ç.n.]) yakın hissediyorum kendimi"[56] dedi bir dostuna. Müdüriyetin özel izniyle, aslında sadece transit yolucuların konaklaması için yapılmış bu otelde istediği kadar kalabildi.† Hemen Miss Weaver'la temasa geçti, ilk kez karşılaştığı kadı-

* Amerikan deyimi kullandı.

† Otelin avantajlarını Miss Weaver'a şöyle anlattı: "732 (*Ulysses*'in sayfa sayısı) oda, iki kanat, üniformalı kapıcılar, asansörde konuşkan bir meteorolog, fısıldayan fuaye, İngiliz kahvaltısı

nın dürüstlüğüne ve paylaşımcı kişiliğine hayran kaldı. Ona karşı nasıl davranacağına önceden karar vermiş gibiydi Joyce gururla, davranışlarından hiç taviz vermedi. Bir taksiyle otobüse binme arasında seçim yapma durumu ortaya çıkınca Joyce tereddütsüz taksiye atladı ve şoföre Miss Weaver'ın eski parasından bol bahşiş vermekte sakınca görmedi. Miss Weaver, onun doğasındaki iç tepilerin, kendisininkiler ne kadar tutumluysa o kadar savruk olduğunu kabul ediyordu. Kimi zaman biraz yüzünü buruştursa da, hiçbir zaman onun kulağını çekmeyi düşünmedi. Joyce birkaç hafta içinde 200 sterlinden fazla harcadı. Miss Weaver şimdi ne yazacağını sorunca Joyce "Zannederim, dünyanın tarihini"[58] diye yanıt verdi.

Diğer güzel bir buluşma, o zamanlar Londra'da bir hastanede çalışan Josephine Teyze'sinin kızı Kathleen'le gerçekleşti. Joyce onu, kız kardeşi Alice ile birlikte yemeğe davet etti. Patricia Huchins'in yazdığı gibi, o gece arabayla Soho'ya giderlerken Joyce yolda, yeni bir çift çorap almak istediğini söyleyince şoför bunu lütfedebilecek bir arkadaşı olduğunu bildirdi. Biraz gittikten sonra bir restoranın önünde durdu. İçeri girip orada biraz kaldıktan sonra Joyce'u çağırdı. Joyce geri döndüğünde yeni bir çift çorabıyla pek memnun görünüyordu. Bu güzel çoraplı, mutlu akşamın tek olumsuz olayı, annesinin *Ulysses*'i nasıl bulduğuna ilişkin kıza sorduğu sorunun ardından geldi. Kathleen sıkıldı "Şey, Jim, Annem bunun okunmaya uygun olmadığını söyledi" "Eğer *Ulysses* okunmaya uygun değilse, yaşam da yaşamaya uygun değildir"[59] diye cevap verdi Joyce.

Seyahat iyi geleceği yerde, gözlerindeki rahatsızlığı iyice artırdı. İçlerinde, James isimli birinin de olduğu Londralı üç göz doktoruna, bir de Henry isimli dişçiye gitmek zorunda kaldı. Bu isimler, pek üzerinde durmadan kaydettiği gibi meslektaş bir yazardan başka, Dublin'deki bir elbise mağazasının da adıydı.[60] Doktorlar sol gözdeki sıvının "yığışmaya" başladığını, kımıldamaz hale geldiğini, bu belirtilerin glokomun habercisi olduğunu söyleyip hemen ameliyat edilmesi gerektiğine karar verdiler. Bu tavsiye Joyce'u Manş denizinden gerisin geri döndürmeye yetti.[61] Eylül ortalarında

---

yani, Danimarka beykını, İrlanda yumurtası, Amerikan şekeri, Fransız sütü, Kanada marmeladı, İskoç lapası, Yeni Zelanda tereyağı, Hollanda tostu. Mr. E. H. Knight, otel müdürü. Her sabah ona rastladım ve ona iyi günler diledim, Mr. Knight çok hoşk bir adamk"[57] Ya da Finnegans Wake'te (s. 245) dillendirdiği gibi "işte alacagöbekli bardakları ve üçyataklı odaları ve beklentilasyon içinde dağılmış talaşlar ve bilginizin şartnamesiyle onaylanmak için, Mr. Knight, meyhaneci, baş kahyalık yapar, kalçasına kadar gelen karısıyla. Euston Hotel'deki gece görevlisini Joyce sevdi ve 1930'da Herbert Gorman aracılığıyla ona imzalı bir *Ulysses* gönderdi.

Paris'e geldi, Fransız ve İngiliz teşhislerinin birbiriyle çelişmesini umut ederek, Dr. Borsch'a danıştı. Borsch tatilde olduğundan, l'Université rue de 9 numarada inanılmayacak kadar insanı rahatsız eden bir yer olduğundan Joyce Charles Floquet caddesi 26 numarada mobilyalı bir ev buldu. Kiracılığı umduğundan çok daha kısa bir zaman sonra, 1 kasımda başlayacaktı. Eğer Borsch izin verirse, Paris'in kışından kurtulmak için Nice'e gitmeyi düşünüyordu. Bu arada gözleri hep kırmızı görünüyordu; çok fazla ışık ve kalabalık gözlerini daha fazla kötüleştiriyor gibiydi. "Sanki hep akşammış gibi"[62] dedi Philippe Soupault'a. Buna karşın işitme duygusu keskinleşmiş gibiydi, insanları seslerinden tanıyabiliyordu.

Ekim başında Borsch tatilden döndü ve Joyce'a, daha yumuşak bir göz ameliyatı (iridektomi değil; spinchter gözkapağını çevreleyen oval kas olduğu için sfinkterektomi yapılacaktı.) döndüğünde yapabilsin diye Nice'teyken dişlerini çektirmesini salık verdi. İngiliz doktorların glokom tehlikesini abarttığını düşünüyordu, çünkü gözün üzerindeki nebula, yani zar en üstte çatlamış, merkeze doğru incelmişti. Her halükârda Dr. Berman'ın, Homeros'un körlüğünün nedeni olduğunu ileri sürdüğü hastalık olan glokom *foudroyant* tehlikesini görmedi.[63] Ekimin on üçünde Joyce'lar Marsilya'daydı, ayın on yedisinde Nice'teki Hotel de Suisse'ye yerleştiler. Ama Joyce'un kışı Cote d'Azur'da geçirme girişimi 1917-1918'de kışı Locarno'da geçirmesinden pek farklı olmadı. Hava aniden sertleşti, yağmur ve fırtınaların gözüne zararlı etkileri oldu. Dr. Louis Colin'e muayene olmak zorunda kaldı. Doktor gözdeki kanı boşaltmak için beş sülük yapıştırdı gözüne,[64] sonra da nebulayı (dumansılığı) dağıtmak için güçlü ve biraz canı acıtan etilmorfin solüsyonu (sodyum bikarbonat salsilatı) uyguladı. Bu tedaviyle, nebula kısmen dağıldı, durum biraz daha katlanılabilir hale geldi. Dr. Colin, Joyce'a beyaz değil kırmızı şarap içmeyi önerdi ama bu fedakârlık hastanın kaldırabileceğinden çok fazlaydı.

Tatil de bir fiyaskoydu. Joyce'un öfkesi, 1922 ekimi sonunda teyzesi Mrs. Murray'ye yazdığı mektupta ortaya çıktı:

(K. E. (SM) s. 121)

Hotel Suisse
Quai des États-Unis
Nice (Fransa)
23 Ekim 1922

Sevgili Josephine Teyze, birkaç gün önce Paris'ten geldim. Sizden çok gazaplı bir mektup aldım. Gerçek şudur: *Ulysses* 2 şubatta basıldı. Kitap satılıp bittik-

ten sonra Nora İrlanda'ya, annesini görmeye (görmek için) (İrlanda'ya) gitmek istediğini söyledi. Onu vazgeçirmek için her şeyi söyledim, fakat buradaki ve İrlanda'daki arkadaşları bunun herhangi bir iş kadar basit olduğunu söylediler. Sonuçta babam da çocukları görmek istediği için bıraktım gitsinler, fakat bir hafta filan Londra'da kalıp durumu gözlemeleri için söz aldım. On gün onları mektuplarla, telgraflarla Londra'da tutmayı becerdim. Sonra birden İrlanda'ya gittiler. Bir gece Dublin'de kaldılar ve Lucia, kibarca onlara, adresini anımsadığı babamı ziyaret etmelerini önerdi. Bunu yaptılar ve Galway'e gittiler. Galway'de oğlum sokaklarda izlendi ve bana söylediğine göre, geceleri kendisinin Zulular dediği kimselerin onu yatağından kaldırıp öldüreceklerinden korktuğu için uyuyamadı. Sarhoş bir subay kabadayılık edip önünün keserek bir centilmenin oğlu olduğu için neler duyumsadığını sordu. Bu sırada, 8 yıl sürekli çalışma ve manyaklığın sınırında olan ben, sonunda bitmiştim. Korktuklarımın olduğunu söylememe gerek yok. Londra'dan Paris'e gelmek istediklerini bildiren bir telgraf aldım. Galway'de kaldıkları yerin karşısını isyancılar ele geçirmiş, yatak odaları hür devlet birliklerince işgal edilmiş, pencereye makineli tüfek yerleştirilmiş. Kentten istasyona koşmuşlar ve karınlarının üstüne yatarak (onlar, iki kadın) bir trene kaçmışlar, yol boyunca sağdan soldan bir saat süren iki ateş ortasında. Karanlıkta Dublin'e ve böylece Paris'e geldiler. Lucia'yı 4 ay için Normandiya kıyısında bir kampa, Giorgio'yu Avusturya Tirollerine gönderdim. Birkaç hafta önce biten şiddetli göz ağrısından sonra -fakat, açıkça bu ilgilendirmiyor) şimdi görüşümü ve sağlığımı tekrar kazanma umuduyla buradayım. Gazabının ikinci nedeni benim kitabımmış gibi görünüyor. Ben bunda da birincisi kadar masumum. 7 Ay önce size onu gönderdim, fakat alındığına değgin bilgiden ve son mektubunuzdaki imadan başka tek sözcük duymadım. Kitabın Londra'da piyasa fiyatı 40£ ve imzalılar daha çok ediyor. Bunu söylüyorum, çünkü Alice dedi ki onu ödünç (veya hepten) vermişsiniz ve Dublin'de halk kitapları geri vermemenin yolunu bulur. Birkaç yıl içinde ilk basımın kopyaları muhtemelen 100£ edecek,* kitap uzmanları diyor, tabii, bunların okunmamış olduğu anlaşılan içeriğiyle ilgisi yok. Bütün öteki kitaplarım gibi ve bir veya daha önceki mektubunuzdaki isteğiniz üzerine size gönderdim, birkaç poundluk bir pirzola armağanı ile *Ulysses* gibi bir kitabın armağan edilmesi arasında bir fark vardır. Başınızı hafifçe teşekkürle sallayarak pirzolayı aldığınızı bildirirsiniz bu da ağzınızın alabildiğine dolu olması demektir, fakat büyük bir kitabın ağza sığmakta zorluğu karşısında aynısını yapamazsınız.

Üçüncü gazap nedeni Mabel'in† evlilik pastası göndererek evlendiğini ilan etmesine karşın yanıt verilmemesi: Londra'dan bir mektup yazdırılana kadar. Bu dolgun parça ben karartılmış bir odada sürekli acı ve görmeyi yitirme tehlikesi

* Middleton Murry'nin kendi elindeki nüshaya 26 Kasım 1957 yılındaki Sotheby's açık artırmasında biçtiği fiyat 140 sterlindi.

† Mrs. Murray'nin bir diğer kızı.

içinde, sürekli ameliyat olasılığıyla yatarken geldi. Mektubun yanıtlandırılması ve tebriklerin gönderilmesi için talimat verdim. Bu yapılmadı. Aylarca süren şiddetli, tehlikeli hastalıkla, Paris'in merkezinde bir otelde *Ulysses*'in yayımından doğan çoşku arasında (mektuplar, telgraflar, makaleler) bu küçük karışıklık nasıl oldu, kestiremiyorum.

Bu uzun mektubu yazmamalıydım, fakat Nora'nın yazacağı mektup size MS 1931 bahar başından önce ulaşamayacağından yazmak daha iyi. Bu arada bana ulaştırmak istediğiniz herhangi bir konuda bir görüş veya bilginiz varsa, dikkatle ilgileneceğim, fakat gazaplı risaleler Nora'ya yazılmalı veya buradaki ve oradaki öğütçülerine veya hürriyet savaşının başkanına veya isyancıların liderine veya Fairview mahalle papazına veya İrlanda'nın adandığı kutsal yüreğe, fakat bana değil. Kuşkusuz, bir zaman Lucia ve Giorgio için kuşkulu da olsa, memleketi Gübretepesini tekrar ziyarete gittiğinde Nora'yı göreceksiniz. Galway'de hava halen çok güzel fakat biraz pahalı. Gezilerinin tek canlı anısı, kendilerini, ülkesi ve içindekileri için zehirli, çeşitli, akkorlu sövgüleriyle (sövgüler bağışlayarak) çokça eğlendiren babamla görüşmeleri, ki müraatı, (münacatı) en büyük oğlu yüreğinin en derindeki, en düşük yerinden aminle karşılıyor. Nora ve Lucia burada, benimleler. Giorgio Paris'te. Muhtemelen o da gelecek, burada bu kış bir yer tutmayı düşünüyorum. Herkes iyi, umarım siz de iyisinizdir.

12 ekimde *Ulysses*'in ikinci basımı yapıldı. Bütün baskı 2000 nüsha ve 4.günde her biri 2.2.0 £'e satıldı.

Hepimizden iyi dilekler ve selamlar.

Jim

Not: Bu bana, mektubunuzdaki Nora ve Çocuklar ("çocuk" Giorgio babasından uzun ve Lucia kamptan sonra sirk trapezinde çalışabilir) İrlanda'ya Bay Devan ve Bayan Devan'ı ziyaret amacıyla gitmişlerdir diye kabul ettiğinizi anımsattı. Beni, siz sözünü edene kadar uyandırmadı, fakat siz haklı olabilirsiniz, çay içmeye, meydan kahvesinde hanımların müziğini dinlemeye gittiler. Fakat dönünce onlara soracağım. İnkar etmelerini bekliyorum ama gerçeği söylemeyeceklerini kim bilebilir. Sorun burada.

J.[65]

Mrs. Murray ona yüreğinin sertleştiğini bildiren sıkıntılı bir mektup yazınca Joyce, bahar geldiğinde Londra'da buluşabileceklerini söylediği 10 kasım tarihli daha sıcak bir mektup gönderdi. İki gün sonra, 12 Kasım 1922'de Joyce'lar bavullarını topladılar ve Paris'te, Charles Floquet caddesindeki dairelerine döndüler.

Babası, Paris'te her şeyin Dublin'de hiç olmadığı kadar yolunda olduğunu ima eden, gıpta dolu bir mektup göndermişti Joyce'a. Babasına yazdığı, günümüze kalan mektuplardan birinde Joyce bunun doğru olmadığına onu inandırmaya çalışır:

26 Avenue Charles Floquet
Paris VII

Sevgili baba

...Böyle sıkıntılı günler geçirmene ve havaların da bozuk olmasına çok üzüldüm. Ben kendim ancak orada bir parça okuyabildiğim pencerenin kenarındaki koltuğumdan hiç kalkmıyorum. Dört aydır güneş görmedim. Ancak yine de İncil'de; tıpkı *Ulysses* gibi hiçbir iyi Katolik'in okumaması gerekli olan o kitapta güneşin var olduğuna inanıyorum. Bu senin ilgilendirebilir ki ilk baskının (sende de olan) bir nüshası New York'ta 135 sterline (yüz otuz beş sterlin) satıldı. Nora'nın dayısının (çok düşünceli ve güvenilir bir insan) bana her gün getirdiği gazetelerden, Fleet Street 43 numaradaki eski çalıştığın yeri havaya uçurduklarını öğreniyorum; iyi ki otuz yıl önce emekli olmuşsun. Paris'teki yaşamımın çok iyi olduğuna dair imalarda yanılıyorsun. Durum şudur: Benim hayatıma, karakterime ve yazılarıma hayran cömert bir İngiliz hanım yaklaşık 9000 sterlin bağış yaptı bana. Ben de tıpkı senin gibi bu konularla ilgilenmediğimden, senin deyiminle madensuyu kâğıtlarına hiç önem vermediğim için, tam miktarı bilmiyorum. Her neyse bu benim olan miktar -sermaye ve faiziyle- İngiliz devlet tahviline yatırıldı bana yılda 450 sterlin getiriyor. Çok pahalı bir şehirde kendim hariç üç yetişkinden oluşan bir ailem olduğu hesaba katılırsa, senin yılda 150 sterlinlik gelirinle durumun benden daha iyi. Bunun dışında önceki kitaplarımın teliflerinden dolayı ara sıra gelen çekler var (çok fazla değil), *Ulysses*'in "patlamasından" gelen para var ama bu sonsuza dek veya öyle çok fazla sürmez. Gelecekte yazacağım şeyler (ki çok yüksek bir fiyat alabilirim) gözlerime ve yazdığım şeyi önce benim beğenmeme bağlı iki zor mesele. Birinci tedavinin ardından havalar berbat olmasına karşı, görme kabiliyetim biraz düzeldi. Sınıra ulaşıldığında sana bahsettiğim iki ameliyata razı olacağım. Bu daire bana yılda 300 dolara patlıyor. Öndeki iki oda, içinden sıcak su geçen on beş adet boruyla, gayretle sobaya atılan (bunu ben yapıyorum) odun ve kömürlerin beslediği ateşle sıcak tutulabiliyor. Diğer odalar öyle karanlık ki bu sabah, içindekiler için yirmi kat küçük bir elbise dolabında bir giysiyi aramak için yirmi dakikam gitti. Kaldığımız ev, Eyfel Kulesi'nin yakınında, Paris'in batı kıyısında çevresindeki şık evlerin ortasında o havayı üzerinde taşıyan bir ev. Benim elimde olsaydı Akdeniz kıyısındaki Nice'e yakın bir yerde yaşardım ama Nora sevmiyor orayı, Giorgio ve Lucia gibi onun da burada dostları var. Üstelik ünümü büyük ölçüde buradaki Fransız yazarların cömertçe dillendirilmiş hayranlığına borçlu olduğum inkâr edilemez. Göz doktorum da burada yaşıyor, ona arabayla gidip gelme dışında nadiren dışarı çıkıyorum. Sesim, bütün hastalığımı ve aldığım onca hapı (kötü anlamda haptan söz etmiyorum, ilaç) göz önüne alırsak kötü değil. Sağlığım genel olarak daha iyi. Charlie (Joyce) Mary'nin tehlikeli bir zatürre geçirmiş olduğunu bana yazdı. Başka bir oğlu

olup olmadığını bana söyledi mi hatırlamıyorum. Bu günlerde böylesine geniş bir aileyi geçindirmek onu çok zorluyordur. Gazetede eski iş arkadaşın Hugh McIntyre'nin öldüğünü okudum. Aşırı üzülmemişsindir herhalde. Charlie'nin seni görmeye hiç gelmediğini yazıyorsun. Adresi, North Great Georges St. No: 30. Niye ona yazmıyorsun? O eski borçları sökküldüler umarım. Hepimizden en sıcak selamlar, en iyi dilekler.

Jim.

3 Kasım 1923

Not: Sanki beni yalancı çıkarmak istermiş gibi güneş birkaç saniye göründü ardından çekildi yerine. Benim parasal durumuma ilişkin kavranılması güç hesaplar yaparken günde üç saatliğine gelen "*femme de ménage*"(temizlikçi kadına) ödediğim yıllık 36£ de dahil etmelisin. Alışverişi ve yemeği Nora yapıyor. *Femme de ménage* iki yatağı yapıyor. Ben de diğer ikisini. Bundan daha adil bir şey olamaz. Ayda 600 frank, yani yılda 100 dolar ilaçlara gidiyor. Au revoir et ora pro nobis.

Jim[66]

Nice'ten döndükten kısa bir süre sonra Joyce önce Sylvia Beach, sonra da Frank Budgen'la ciddi tatsızlıklar yaşadı. Miss Beach'le olan münakaşa evvelki yıl boyunca Joyce'un yaptığı ısrarların sonucuydu ama asıl neden, Beach'ten, *Ulysses*'in üçüncü basımını yapmasını ve bir grup eleştirmeni (Pound, Eliot, Colum, Kate Buss, Hemingway, Linati, Benco, Jaloux, George Slocombe, J. C. Squire, S. P. B. Mais, Aldington, Ford Madox Ford, Charles du Bos ve Muriel Ciolkowska) kitabı şimdiye kadar bir yerlerde değerlendirmişler mi diye kontrol etmesini istemesiydi. Joyce'a göre alelacele bir cevap yazarak "kitabı patlatma telaşında" olmadığını, ikinci baskının birinciye çok benzediğini bu yüzden, kendisine, sahte birinci baskı yapmaktan mahkemeye verilebileceği söylendiğini bildirdi. "Benim makaleyle ilgili önerime de Paris'te *Ulysses* ve yazarıyla ilgili çok söylenti olduğundan benimle veya kitapla alakalı gazete veya dergilerde bir süreliğine bir şey çıkmamasının daha makul olduğunu söyleyerek karşılık verdi" Miss Beach'in kızgın mektubunu dikkatle okuduktan sonra, başına gelen talihsizliklerdeki komik anları da onunla hep paylaştığından "İsviçreli kapıcının üniforma düğmelerine takıldı gözlerim" diye yazdı Joyce Miss Weaver'a. "Ta ki çeşitli soruların cevaplarını keşfedene kadar, sonra derince iç geçirdim ve ayağa kalktım rengârenk bavul yığınlarımın ortasında, bir kez daha geniş yollu dünyada yolculuğa çıktım."[67] İkinci baskının iki yerde uygun bir şekilde seçilebildiğine işaret etti ve hiçbir yasanın ihlal edilmediğine dair kendisine teminat veren Darantiére'den gelen mektubu Sylvia Beach'e gösterdi. Miss Beach sakinleşti ama kavganın yolu bir kez

açılmıştı. Joyce Miss Weaver'a "Belki kısmen ben de hatalıyım. Ben, gözüm, bitmez tükenmez ihtiyaçlarım, baş belası kitabım hepsi sorun. Ne bir şölen ne bir ziyafet ne de toplantı var hissedarlar için ama en ölümcül saatte elimde bavul ve bir şeyler umut eden sessiz bir aileyle kapıda dikilip, bir gözümün üzerindeki yamayla, yardım için sızlanıyorum."[68] diye yazdı.

Budgen ile olan tartışmaya Joyce'un kendisi sebep oldu. Son iki yıldır Budgen, Paris'e geldiğinde ara sıra Joyce'a uğruyordu. Joyce'un yeni arkadaşlarını biraz yadırgasa da Joyce'un aralarındaki dostluğa sıkıca yapışmasından hoşnuttu. Joyce eski içtenlikle ona yazmayı sürdürmüştü ve gönderdiği mektuplardan birinin içine, onu sarhoşluk yüzünden paylayan 1921 haziran tarihli Harriet Weaver'ın mektubunun bir nüshasını veya aslını da koymuştu. Budgen'a ne yapması gerektiğini sormuş, kadının bu tavrından biraz küçümseyerek söz etmişti.[69] Mektubu gönderdikten hemen sonra, taviz olarak düşünüp gönderdiğine pişman olmuştu. Budgen'a güvensizliğinin gereksiz yere doruğa çıktığı bir anda, mektubu geri almaya karar verdi. Bu yüzden gelirken mektubu da getirmesini, ne yazmış olduğunu görmek istediğini söyledi. Budgen da getirdi ve Joyce'la gelip giden içkilerin hızına birkaç kez Budgen'ın itiraz ettiği, esaslı bir içme töreninin yaşandığı güzel bir akşam geçirdiler. Gece olduğunda epey sarhoş olmuştu, bir otobüs durağına Joyce onu bıraktı, oteline güç bela kendini atabildi Budgen. Sabah olunca cüzdanını ve Joyce'tan getirdiği pusulayı elinde tutan bir ulak onu uyandırdı. Pusulada, Budgen'ın durumu açısından arkadaşının eşyalarını onun için saklamanın güvenli olduğunu yazmıştı Joyce. Budgen cüzdanın içine baktı: parası duruyordu, görünce sıkıldığı birkaç fatura da oradaydı ama taviz veren o mektup yoktu. Oyun iyi oynanmıştı, Budgen'ın zevk sınırlarını zorlayacak kadar iyi. Çok incindi ve üç yıl Joyce'la görüşmedi.[70] Joyce'a gelince, Cosgrave ve diğerlerinin yaptıklarını unutmadığından, Budgen'a bile taviz veren bir mektuba sahip olma hakkı tanıyacak inancı kalmamıştı artık.*

1923 ocak ayına yazılan diş ameliyatları Joyce'un huzurunu kaçırdı, neyse ki bu randevuları Dr. Borsch'ün rızasıyla erteleyebildi.

Martta konjonktiv iltihabının neden olduğu nöbet ancak bir hafta kadar sürdü ve 4 nisanda altı-yedi çürük dişi çekildi, kalanı da birkaç gün sonra.[71] Joyce *maison de santé*'de (sağlık yurdu, akıl hastanesi -ç.n.) iki hafta nekahet dönemi geçirdi. Dişlerini yitirmesi çok fazla canını sıkmadı. "Zaten hiç iyi değillerdi" dedi oğluna.[72] Ama çeki-

* Joyce daha sonra Paris'te olduğunu duyduğu Budgen'a kendisini aramasını söyleyerek kırgınlığı giderdi. Birlikte geçirilen güzel bir akşamın ardından, ayrılmadan önce Joyce "Benim iyi bir dost olduğuma umarım daima inanırsın Budgen." dedi.

len on yedinci diş acı verdiği gibi konuşmayı ve yemeyi güçleştirmişti. Sonra aşamalar halinde, enfeksiyonun bitmiş olması nedeniyle nisanın 3, 15 ve 26'sında Borsch sfinkterektomiyi yaptı. Ameliyatın üzerinden bir ay geçmiş olmasına karşın Joyce, Borsch'ün olacağını söylediği iyileşmeyi hissedemedi. Ama haziranın onu geldiğinde biraz okuyabiliyordu. Borsch gözünün birkaç ay içinde tamamen sağlığına kavuşacağı garantisini verdi. Bu arada dişçi yeni protezleri bitirmişti, bunlar da 10 temmuzda Joyce'un ağzına yerleştirilince[73] aile İngiltere'ye tatile gitti. Son birkaç aydır geçirdiği kötü günlerin ardından şimdi kendini çok daha iyi hissediyordu, o yılın sonuna kadar ciddi bir göz sorunu yaşamadı.

Yeni kitabı için kullanacağı malzemeler yavaş yavaş aklında birikiyordu.* Kitabın nasıl bir kurgusu olacağı onun için de halen bir soru işaretiydi, bu yüzden heykeltıraş August Suter ne yazdığını sorduğunda gerçeğe uygun bir biçimde "Ne olduğunu söylemek zor" dedi. "Peki adı ne o zaman" diye sordu Suter. Bu kez Joyce'un dürüstlüğünde biraz azalma oldu. "Bilmiyorum. Sanki bir dağ gibi, her bir yamacından içeri doğru tünel açabileceğim bir dağ ama ne bulacağımı bilmiyorum."[75] Aslında hiç değilse, kitabın adını biliyordu, Nora'ya hiç kimseye söylememe şartıyla sırrı vermişti: *Finnegans Wake* olacaktı. İsim hem Finnegan'ın ölümünü hem de tüm Finneganların uyanışını (dirilişini) kastettiğinden kesme işareti konmuyordu (Finnegan's Wake şeklinde -ç.n.) Kitabın adı bir merdivenden düşmüş, harç teknesi taşıyan bir duvarcıya yakılmış bir baladtan geliyordu. Amele merdivenden düşünce öldü sanılmış ama geceleyin ölüyü beklerlerken (at his wake: wake uyanmak ve ölüyü beklemek anlamlarına gelir -ç.n.) viski kokusuyla uyanmıştı.†

---

* Joyce *Ulysses*'e ilişkin Jacques Mercanton'a "Onu neredeyse hiçbir şeyden yarattım. Work in Progress'i (Bitmemiş Eser) ise hiçbir şeyden yaratıyorum. Ama içinde yıldırımlar var." diyecekti.[74]

† *Finnegan's Wake*
Walkin sokağında Tim Finnegan yaşardı
Yüzyıl gezsen bulunmaz Irlandalı beyefendi
Konuştu mu şaşırtır dilinden bal damlardı
Yükseleyim diye hayatta silahı harç teknesiydi

Akşamcıydı bizim Tim
Sorardı likör aşkıyla doğduğundan
Her günkü işe yardımcı olsun kim
Her sabah bir yudumcuk craythur (viski -ç.n.) çekiverirdi

Koro
Whack folthe dah, eşinle dans et
Zemini kamçıla, paçalarını salla

Bu İrlandalı duvar ustasının arkasında çok daha eski İrlandalı prototip, bilge ve efsanevi kahraman Finn Maccumhal vardı. Bir arkadaşına anlattığı gibi kitabı, Liffey ırmağının kenarında, ölmüş yatarken, yaşam nehrindeki enkaz gibi aklından akıp geçen irlanda'nın ve dünyanın (geçmiş ve gelecek) tarihini izleyen yaşlı Finn'in rüyası olarak düşünmüştü. Ama belki de bu, kitaptaki daha seçik karakterlerden herhangi birinin rüyası olmadığını göstermek için söylenmişti. Joyce'un Harriet Weaver'a ver-

---

Sana söylediğim doğru degil miymiş?
Yok mu çok eğlence Finnegan's Wake'te

Bir sabah Tim külçe gibiydi
Dolanan baş sarsıyordu bedeni
Merdivenden düştü de kafasını kırdı
Napsınlar onlar ölü evine taşıdılar cesedi

Temizinden güzel beyaz bir çarşafa sardılar onu
Yatağın üzerine yatırdılar
Başında bir galon viski
Bir fıçı da likör de ayağına

Dostları toplandılar ölünün başına
Finnegan hanım öğle yemeğine çağırdı
Önce getirdiler çayla kek
Sonra pipo, tütün, viski punçu

Miss Biddy O'Brien ağlamaya başladı
Böyle muntazam temiz bir ceset gördünüz mü
Hayret Tim canparem, niye öldün?
Kapa çeneni dedi Paddy McGee

Sonra Bayan Kocakarı O'Connor işe karıştı
"Bayan Kocakarı" dedi "yanlışsın işte adım gibi eminim"
Ama Biddy cevap olarak ağzının üstüne bir çaktı
İki seksen cinsinden onu yere uzattı
Aha savaş kızıştı
Kırılmaz yasası herkesi içine aldı
Bir bardak viski fırlatılınca suratına
Sonra Mick Maloney başını eğdi
Uçup giden viski yatağa
Bizim Tim'in yüzüne saçıldı

Bak nasıl kalkıyor ölü
Yataktan kalkarken Timothy
Böyle mi harcıyorsunuz bu güzelim içkiyi
Thanam o'n dhoul, siz beni ölümü sandınız
(Thanam o'n dhoul: Lanet herifler. -ç.n.)
(Orijinal kelime: Shillelagh law: İrlanda'da sopalarla dövüş sanatı. -ç.n.)

diği izlenim, nasıl ki bir zamanlar "iç monoloğu" kullanmışsa şimdi de "...değiştirme, değişme ve olasılıklar" nedeniyle "istediği malzemeyi sokmak için en özgür alanı ona açtığı için elverişli bir aygıt" ve "bir gece eserine en uygun"[76] olan rüya biçimini kullandığıydı. Bu Joyce'un Miss Weaver'a sözünü ettiği "evrensel tarih"ti; tarihi ve masalı mizahtan yararlanıp aynı düzlemde harmanlayacaktı. Karakterler sonsuz, şeytani ailenin rüyavari şekilleriydiler; Everyman, karısı ve onların çocukları, onlardan gelenler nehirde batıp çıkıp duracaklardı. Yirminci yüzyılda Everyman'in avatarı (Hindi mit. Bir Tanrı'nın insan veya hayvan gibi yeryüzüne inmesi -ç.n.) Humphery Chimpden Earwicker isminde Chapelizod'ta bir meyhaneci olacaktı. Karısı Anna Livia, çocukları da ikizler Shem and Shaun ve çatlak kişilikli *kız kardeşler*i İsabel. Atıp tutan, neşeli Earwicker karakteri içinde ve gerisinde tüm sergüzeşt, zayıf veya güçlü adamlar vardı; onun ikiz oğulları her ailede olacak kardeşler veya rakiplerdi, karısı tüm ev kadınlarını temsil ediyordu, kızı, İrlandalı İseult'ten Swift'in Vanessa'sına* kadar her kalbin arzusuydu. Bu tezahürlerden başka, Earwicker başlangıçta var olan bir dev, bir dağ, oğullarının iddiasına göre çift görünümlü bir Tanrı'ydı, Anna bir nehir, doğanın ilkesi, kızı ise bir buluttu. Bu gökkubbenin altında yeni bir şey yok önermesine dayanan tamamıyla yeni bir kitaptı.

Birçok açıdan kitap *Ulysses*'in devamıydı; örneğin *Ulysses*'in son sayfaları günaha düştükleri zaman, (Joyce'un tabiriyle) "tohummeyvesi"[78] yiyen Âdem ile Havva gibi Molly ve Bloom'un aynı aromalı keki paylaştığını yazar, *Finnegans Wake* de insanın günahıyla başlar. Joyce'un 1920'de vazgeçtiği[79]; *Ulysses*'i bir *matutine* (tan vakti -ç.n.) ile başlatma ve *nocturne* (gece -ç.n.) ile bitirme, ortasına da *entr'acte* (perde arası -ç.n.) yerleştirme planı belki de nehir gibi akış temasını aklına getirtmiş olabilirdi. Bir nehirle başlayan ve biten, merkezine ise *Anna Livia Plurabelle* bölümünü alan *Finnegans Wake* belki bu kullanılmamış fikrin mirasçısıydı. Babasının Phoenix Park'taki hırsızla karşılaşması, (*Ulysses*'te üstü kapalı ima edilen) Norveçli kaptan ve denizci, Buckley ile Rus general gibi üzerinde iyice düşünülmüş öyküler, sonraki eserlere malzeme yapılırken, kırkıldı veya değiştirildi. Myron Nutting, Joyce'un 1923 şubatında *Ulysses* için toplanmış eski notları ayıkladığını görünce, özellikle Joyce kullanılmayan bu notların 12 kilo geldiğini gururla söyleyince çok şaşırmıştı.[80]

Yazışmalarında da bu yeni kitaba ilişkin bazı imalar kimi zaman görülmez

* Joyce kitabında Swift'ten epey yararlandıysa da onun karakterini sevmezdi. "İki kadının hayatını mahvetti" dedi Padraic Colum'a. Colum Swift'in eserlerindeki yoğunluğu övünce Joyce "Mangan'ın tek bir sayfasında Swift'in bütün yazdıklarından daha çok yoğunluk vardır." diyerek buna itiraz etti.[77]

değildir. Joyce, Miss Weaver'a Sir Edward O'Sullivan'ın *The Book of Kells* isimli kitabını (bazı sayfaların yorumlu nüshalarını) 1922 aralık ayında Noel hediyesi olarak gönderdi. Bu *Finnegans Wake*'te söz edilen önemli bir kitap olarak kalmadı, esinlendiği bir model oldu aynı zamanda.* Arthur Power yazmak istediğini ama bir türlü nasıl başlayacağını bilemediğini kendisine itiraf ettiğinde Joyce "Gittiğim her yere, Roma, Zürih, Trieste bu kitabı da götürdüm. Saatlerce işçiliği üzerinde kafa patlattım. İrlanda'ya ait sahip olduğumuz en katkısız şey, sağa doğru yatmış büyük baş harfler, *Ulysses*'in bir bölümündeki kaliteye eşittir. Eserimin çoğunu ondaki kılı kırk yaran resimlerle kıyaslayabilirsin. Kitabımın herhangi bir sayfasından, hangi kitap olduğunun anlaşılmasını çok isterdim"[81] diyerek ona *The Book of Kells*'i çalışmasını salık verdi.(*Book of Kells*: İrlanda milliyetçiliğini de besleyen, Kells Kitabı resimli-süslü yazı sanatının eşsiz örneklerini veren, MS 6.yüzyıla kadar giden, içinde dört incili bulunduran bir ulusal hazinedir, otuz sayfası kayıp olan kitapta kullanılan sembollerden hiçbiri tekrar edilmemiştir, Trinity Kolej kütüphanesinde saklanır. -ç.n.) Miss Weaver'a gönderdiği mektuplarda, Earwicker ile iki oğlunun ilişkilendirildiği kahramanlar, Tristram ve Napolyon'a göndermeler de vardır ama sanki Everyman'in bu kadar kozmopolit olmasını önlemek için, Mrs. Murray'ye gönderdiği 21 Aralık 1922 tarihli mektupta, Joyce'un çocukken tanıdığı "garip tipler" den hatırlayabildiği ne kadar kişi varsa küçük bir deftere kaydetmesini istedi.[82]

Ulysses'in gündüz kitabı olması gibi *Finnegans Wake*'in de bir gece kitabı olması gerektiğine önceden karar vermişti. Gecenin kendine ait bir dili olmalıydı, bu zorunluydu. Joyce August Suter'e "*Je suis au bout de l'anglais*"†[83] dedi, başka bir arkadaşına da "Dili uyuttum"[84] dedi. Daha sonra Max Eastman'e, yöntemine birini daha kazandırmak adına yapılmış yiğit ama başarısız bir girişimde bunu şöyle açıklamaya çalıştı: "Geceyi yazarken, kelimeleri alışagelmiş bağlantıları içinde kullanamadım, kullanamayacağımı hissettim. Öyle yapsaydım kelimeler geceleyin, bilinç, yarı bilinç ve bilinçsizlik gibi farklı aşamalarda geçen olayları ifade edemezlerdi. Kelimeleri alışıldık bağlamları ve ilişkileri içinde kullanarak bunun yapılamayacağını keşfettim. Sabah olunca şüphesiz her şey yeniden berrak görünecek... O zaman İngilizce diline geri vereceğim o kelimeleri. Sonsuza kadar yok etmiyorum.'[85] Joyce, her zamanki inançlı tutumuyla, kitabındaki kelimelerin çoğunu çokdilli sözcük oyunlarıyla değiştirmeye dayanan radikal tekniğine sarıldı. Buna "katmanlarla çalışma" diyordu.

---

* Finnegans Wake'te (s. 122) Joyce, The Book of Kells'i Wake'ten türetir.

† "İngilizcenin sonuna geldim."

Frank Budgen'a "Kutsal Roma Katolik Apostolik Kilisesi bir kelime oyunu üzerine kuruldu. Bana da yetmesi gerekir."* Saçmalık itirazına şöyle yanıt verdi: "Evet doğru, kullandığım bazı yöntemler saçma bazıları da dört yönlü"†[86]

Joyce rüyalar dünyasını da istila etmeyi diliyordu. Freud'u sevmemesine karşın, Dublin'deki gençlik yıllarından beri hem kendi rüyalarına, hem diğer insanlarınkine ilgi göstermiş, bunları yorumlamaya çalışmıştı. Zürih'teyken Budgen'la, Paris'teyken de başka dostlarıyla sık sık rüyalardan söz etmişti. Edmond Jaloux'ya "romanının, biçimlerin uzayıp kendi kendilerini çoğaltabileceği, görüntülerin önemsizliklerden vahiysel şeylere dönüştüğü rüyanın estetiğine uygun olarak"[88] yazılacağını söyledi. Rüyada beyin kelime köklerini kullanarak başka kelimeler yaratıyor böylece, kelimenin hayalini, alegorisini, imasını meydana getirmiş oluyordu. Rüyadaki görüntülere ilişkin titizliğiyle arkadaşlarını şaşırttı kimi zaman. "Söylesene Bird" dedi o zaman sık görüştüğü bir dostu olan William Bird'e "rüyanda hiç okuyor musun?" "Çok" dedi Bird. "Peki rüyalarında hangi hızda okuyorsun?" Çok yavaş ve zor okuyordu Bird; ya ışık az oluyordu ya da okuduğu şeyin baskısı kötü. Joyce hemen atıldı bunu duyunca "Rüyamızda okuduğumuz zaman, aslında uykumuzda konuşuyoruz. Okuduğumuz kadar hızlı konuşamayız bu yüzden rüya o yavaşlık için bir neden bulur kendine." Rüyalardaki seslere de getirdiği bir yorum vardı. "Uyurken duyularımız işlemez, sadece işitme duygusu hariç, bu hep uyanıktır çünkü kulaklarını kapatamazsın uyurken. Bu yüzden uyku sırasında kulağımıza gelen herhangi bir ses rüyaya dönüşür."[89] O günlerdeki başka bir dost Myron Nutting, psikanalizle çok ilgileniyordu, Joyce'a rüyalarını anlatmış ve onun önerdiği cin fikirli yorumlar karşısında çok şaşırmıştı. Mrs. Nutting, Joyce'un kendi rüyalarından birine yaptığı yorumu yazılı olarak saklamıştı:

> Rus balesinden sonra garip bir rüya gördüm. Her bir katta dört olmak üzere, on altı odalı bir İran pavyonu vardı rüyamda. Birisi suç işlemişti ve en alt kata konmuştu. Kapı çiçekli bir bahçeye açılıyordu. Oradan çıkmayı umuyordu ama eşiğe varınca, kan damladı. Ne kadar karamsar olduğunu anlayabiliyordum çünkü her bir eşikte yarasından kan damlamamasını ümit ederek birinci kattan ta dördüncü kata kadar gelmişti. Ama hepsinde de damladı, bir yetkili keşfetti onu, on altı odanın eşiğinde de kan saniye şaşmaz şekilde damladı. Kabartmalı ipek elbise giymiş iki yetkili ve elinde pala tutan bir adam onu izliyordu.

* Samuel Beckett'in Murphy'de yazdığı gibi "İlk başta, bu bir kelime oyunuydu".

† Sonraki bir buluşmada John Eglinton'a âdeta meydan okuyarak "Ben bu şekilde basitçe yazıyorum çünkü bana böyle yapmak doğal geliyor, ben işimi bitirdiğim zaman ortaya çıkan şey, un ufak oluyormuş hiç umursamıyorum" dedi.[87]

Bunun psikanalizini yapabilir misin? Ben yapayım. Odalar zodyakın on iki burcunu temsil eder. Üç kapı Trinity'dir. Suçu işleyen kişi açık ki benim. Her bir eşikte damlayan kandamlaları benim Wyndham Lewis'ten aldığım beş franktır (Joyce onunla bir önceki geceyi birlikte geçirmişti) Palalı adam, ertesi günkü karımı temsil eder. Açık mavi kafesli pavyon bir kutu gibiydi.[90]

Yorum, Freud ile Binbirgece Masalları'nın esaslı bir karışımıydı. Bir kısmı *Ulysses* basılmadan önce bir kısmı daha sonra yazılmış Joyce'a ait birkaç rüya günümüze kalmıştır.* Bu rüyalarda İngiliz Kanalı, (Manş denizi -ç.n.) Dublin, Paris, Zürih ve cehennem turu yapar:

Kazan dairesinin karşısında, güvertedeyim, oradan ılık yağ kokusu geliyor. Fransız kayalıklarının altından ilerleyen devasa sisler, o burundan diğerine uzanıyorlar. Deniz kabuk sesleriyle salınıyor... Sis duvarlarının ötesinde karanlıkta Meryem Ana katedralinde, oradaki sunağın önünde ilahi söyleyen çocukların çınlayan sesini duyuyorum.

Matem tutan iki kişi kalabalığı yarıp geliyor. Bir eliyle kadının eteğini tutan kız önden koşuyor. Kızın yüzü, bir balığın yüzü, soluk-çekik gözlü: kadının yüzü daha küçük ve kare şeklinde, pazarlıkçı bir yüz. Ağzı çarpılmış kız, ağlamanın zamanı geldi mi diye kadına bakıyor, kadın, kafasına bağcıklı bir şapka geçirip, mezarlık kilisesine seyirtiyor.

Avluda, yarı erimiş karların içinde, insan kaynıyor. Şişman bir kadın geçiyor, elbiselerini cesurca yukarı kaldırmış, yüzü portakaldan bir buruna dönüşmüş. Cockney aksanlı soluk benizli bir genç adam gömleğinin yeninden bir numara yapıp, şişeden içiyor. Yaşlı bir adamın şemsiyesinin üzerinde fareler var; ayağında postal olan bir polis memuru onu durduruyor, şemsiyeyi alıyor elinden; küçük yaşlı adam ortadan kayboluyor. Ganyancılar isimleri ve paraları haykırıyorlar; onlardan biri çocuk sesiyle bağırıyor: "Bonny Boy! Bonny Boy!"... İnsan yaratıkları sulu çamurun içinde, avluda ileri geri gidiyorlar. Bazıları yarışların devam edip etmediğini soruyor; "Evet" veya "hayır" diye yanıt veriyorlar. Bir bando çalmaya başlıyor... Nefis bir doru at, üzerindeki sarı biniciyle hızla günışığına karışıp gidiyor.

1904

Dublin. Dame Street. Çin giysisi içindeki bir İskoç asker benim önümde yürüyor. Tiyatroya gittiğini biliyorum. Arkasından "Liebmann, Schott" diye mırıldanarak yürüyorum. Bisikletin üzerinde bir yetkili yanıma geliyor, tam karşımda duruyor. Dallanıp budaklandırmadan hemen "hangi oyun?" diye so-

* André du Bouchet'nin bir Fransızca çevirisinde.[91] Aslının nerede olduğu bilinmiyor. İlk üçü Joyce'un ilk efifanileriyle özdeş gibidir, kalanları daha sonraki bir tarihe aittir, tamamlamayı ben Joyce'un diline uyabilecek şekilde yaptım.

ruyor. Onun bir Şato casusu olduğunu anlamaya başlıyorum. Bir tiyatro adı düşünmeye çalışıyorum. "Kaufleuten" demem imkânsız çünkü bu bir Almanca kelime. Sonunda "Les Droits du Roi" diyebiliyorum. Tekrar soruyor: "Peki bu az önce konuştuğun, Liebmann, Schott kim?" Ben de şöyle cevaplıyorum: "Ben mi? Dünyada olmaz!" O zaman paltosunun düğmesini açıp, bir rozet gösteriyor, Almanca konuştuğum için komiserliğe kadar gelmemi söylüyor. Onu yatıştırmak, şüphelerini dağıtmak için Adriyatik'i bilip bilmediğini soruyorum. Hayır. Liebmann'ın İtalyan Kraliçesi'nin şu anki doktoru, Schott'un da Milanlı bir Yahudi ailesinden, Milanlı Weil-Schott'lardan olduğunu söylüyorum. Sonra İtalyan yurtseverleri olduklarını, benim de çok iyi arkadaşım olduklarını söylüyorum. Etkileniyor. Avusturyalı ailelerin tarihini ona hemencecik anlatıyorum. İsimleri tamamen uydurma! Tallavicini, Avusturyalı bir büyükelçi, Vescovo, bir Slav lider, Berger, Oberdank, İtalyan yurtseverler. Gittikçe daha çok etkime giriyor. "Bizzat kralımız ismini Wettin'den Windsor'a çevirdi." Ha, tabii kuşku yok. Kabul ediyor ama bana yine de güvenmeden bakıyor. Şimdi ne yapacağını o da bilemiyor.

Genç bir kadın öfkesi gittikçe azalarak ona taviz veren bir mektup yazdığımı söylüyor. Mektubun içindekiler onu şaşırtmıyor ama niye bunu "*Ulysses*" diye imzaladığımı soruyor. Böyle bir şey yapmadığımı kanıtlıyorum; daha yemin etmeden uzaklaşıyor. Siyah elbise giymişti...

Kurtların kemirdiği eski bir evin çevresinde merak içinde yürüyorum. Örümcek ağlarıyla kaplı bir odada, zeminde siyah bir kitap duruyor. Baş keşiş Peter Salanka'nın sekizinci ve dokuzuncu kitapları gibi görünüyor. Yere eğiliyorum. Yağmurdan ıslanmış, çamur içinde. William Pitt'in konuşması, 1796 tarihi var üzerinde. Küçük bir sinek sayfaların üzerinde kendini sürüklüyor, arasına giriyor. Bu küçük hayvan zararsız, biliyorum. Büyüyecek. Büyüyor. Beni yaralamadan önce onu öldürmeliyim. Tutuyorum onu. Elimde bir karınca aslana (Doodlebug da denen bir böcek -ç.n.) dönüşüyor. Isırıyor, gittikçe büyüyor, sağa sola büküyor kendini. Boynuzları çenesi çıkıyor. Bağıracak veya konuşacak. Ateş. Yakmalıyım onu. Ateş her şeyi temizler. Masanın altında üzerinde tencere kaynayan bir mangal ateşi var. Oraya yöneliyorum, ısırıyor beni ve mangalkömürü cehennemine yolluyorum onu. "Geber!" Diyorum.

Yürüyen Kayalar'da Stephen Dedalus Baş keşiş Peter Salanka'nın "Musa'nın sekizinci ve dokuzuncu kitabını" okurken yakalandığı için utanırken, taviz veren mektuplar Joyce'un Zürih'te Marthe Fleischmann'a ve Locarno'da Gertrude Kaempffer'e yazdıklarını hatırlatır.

Gorman için yazıya döktüğü bir başka rüya *Ulysses*'i akla getiriyordu.

Başının üzerinden geçen, kurşuni bulutlarla kaplı bir gökyüzünde, bir tepe-

ceğin altında duran Molly Bloom'u gördüm. Otların üzerinden bir çocuğun tabutunu alıp, durduğu tarlanın hemen yanındaki yoldan aşağı inen bir adam figürünün arkasından fırlattı onu. Omuzlarına çarptı tabut "Ben seninle yaptım" dedi. Adamı arkadan Bloom olarak gördüm. Karşıdaki yoldan başını Ezra Pound'un çektiği Amerikalı gazetecilerden bazıları yüksek sesle bağırarak güldüler. Ben çok kızdım ve bir kapının üzerinden atlayıp, tarlaya girdim, azametle ona yürüdüm ve hayatımın konuşmasını yaptım. Uzun, belagati yerinde, ona *Ulysses*'in son bölümünü açıklayan tutkulu bir konuşma. Siyah bir opera pelerini; *sortie de bal* giymişti, sonra grileşti ve *la Duse*'ye benzedi. Konuşmamın zirvesine ulaşınca gülümsedi, sonra yere eğilip, küçük siyah bir tabut şeklindeki enfiye kutusunu aldı yerden bana doğru sallayıp "Sizinle de yaptım, Mr. Joyce" dedi. Clongowes Wood Kolej'indeyken tıpkı onun bana doğru salladığı gibi bir enfiye kutum vardı. Vaftiz babam, Philip McCann, ondan doldurulacak daha büyük bir kutuyla birlikte bana vermişti."*[92]

Bu rüya Molly'nin, *Finnegans Wake*'in kadın kahramanı *Anna Livia Plurabelle* içinde nasıl eridiğini ima eden bir parodiyle sonuçlandı.

("Molly Brannigan"ın Müziğiyle)

Sevgili dostum, etli butlu Molly Bloom'u hiç duymadın sen
Annie Levy Blumenthal gibi, İrlandalı balıketi yavrulardan
Eğer valinin locasına otursaydı, Tim Healy'ye yer kalmazdı
Ancak kadının bakınca göreceği bir yere kıvrılırdı
Hayatta başına gelenlerin hikâyeleri rahatlıkla bir elkitabı doldururdu
Cebelitarık'tan Sandy Hook'a tüm dünyayı içine alırdı
Ama şimdi o hikâye anlatıldı cüretkâr züppe bakışımı kaybettim
Çünkü Molly Bloom gitti ve beni öleyim diye burada bıraktı
Sevgili dostum, göçebe geçirdiğim zamanlar canımı sıkarken
Hatırlıyorum da, ne fırtına dinledik, ne güneş iyi piknik yaptık, Fransa, İspanya ve Macaristan'da.
Döktüğüm şarap kabarıp boşa giderken, onun ilk ve son sevgilisi olacağımı söyledi.
Şimdi tanıştığı her erkeğin pastasında parmağı var
Sevgili dostum, tüm kalbimle ve beynimle nasıldı hatırlıyorum
Ben gelinlik için hazırladım onu, ah o başıma bela oldu
Penelope'nin taliplerinden fazla peşinde dolanan enciklerle
Kapının önüne koydu bir köpek gibi gebereyim diye

* John Sullivan'a anlatılmış biraz farklı versiyonda Joyce "Molly Bloom bağırarak yanıma geldi 'benim eski davama ne karışıyorsun' dedi. Elinde bir tabut vardı ve 'eğer vazgeçmezsen bu senin için' " der.[93]

Sol gözüm ıslak benim, diğeri yaşlarla dolu
İrlanda'nın en arzulu kızı diye tasvir ettiğim genç kızı göremem, arkadaş
Ona kur yapmak için binlerce kişinin içeriye girdiğini duyunca
Görülmeyeceğimden emin olsam, oturur ağlardım
Umarım sen yaşarsın, şu neşeyle dönen dünyamız gibi âşık olursun
Her şafak vakti, sefilin biri seni uyandırır, altından talihini tazele diye
Ama ben senin iç etekliğin olan bulutlara yapışıyorum bir çocuk gibi
Ah Molly, güzelim Molly, ölmeme izin vermeyeceksin değil mi?[94]

Böylece Cennet Bahçesi'ndeki Tevrat'ın meşhur suçu önce Joyce'un düşünde gördüğü bahçedeki suç haline, sonra da Phoenix Park'ta Earwicker'ın sözde işlediği suç haline dönüştü. Bir zamanlar Marie Tallon, Amalia Popper ve Nora Joyce olmuş Molly Bloom, Liffey ırmağı oldu. Joyce tüm kitaplarında karakterlerini yaşayan gerçek insanlar ve mitolojik prototiplerden oluşturur ama diğer yerlere kıyasla bu *Finnegans Wake*'te çok daha aşikârdır. Earwicker'ın iki oğlu, Shem ve Shaun Dublin'de, North Strand'te yaşayan geri zekâlı, beleşçi James ve John Ford'u temel alarak yaratılmıştı. Onlar "Shem ve Shaun" olarak tanınırlardı; anlaşılmaz konuşmaları, ayaklarını sürüyerek yürümeleriyle meşhurdular. Yaptıkları tek iş hurley (Ucu yassı özel bir sopayla karşı takımın kalesine gol atmayı amaçlayan, on beş kişilik takımlarla oynanan Çim hokeyine benzer İrlanda'ya özgü bir oyun -ç.n.) çubuklarını veya toplarını hurley takımlarına getirmek, Hely'nin sandöviç tabelalarını taşımaktı. Kuşkusuz bu modelleri oluştururken kendisi ve kardeşi John Stanislaus Joyce Jr. da aklındaydı. Ama Adaline Glasheen'in işaret ettiği gibi[95] aklında Sir Charles Young'ın bir sahtekârı anlattığı oyunu *Jim the Penman* ve Boucicault'ın *Arrah-na-Pogue* isimli kitabındaki kahraman Sean the Post (Postacı Sean -ç.n.) da beyninin bir köşesine yazılmıştı. Bunlardan, Shem ve Shaun kolaylıkla Old Nick (Şeytan -ç.n.) ve Saint Mick'e (Michael) ile vicdansız, sansürcü ve çoğu zaman ikiyüzlü eleştirmen biçimlerine genişler. Kimliklerin birikmesi amaçlanmıştır. Joyce için diğer birey ve durumları yankılamayacak kadar hiçbir insan o kadar alışılmadık, hiçbir durum öylesine ayrıksı değildir. Stephen Dedalus gerçekle *milyonuncu kez* karşılaşmak için hayata dalar. *Ulysses*, Victor Bérard'ın Joyce adına teyit ettiği gibi, efsanevi gezilerinde kurulu ticari yollarını izledi. Joyce masalı gerçeğe bağlamakla yetinmez, gerçeği de masala iliştirir. Sonsuza kadar yaşamını büyülemeye çalışıyordu; batıl inançları, doğayla gelen ayrıntılara kutsallık bindirme girişimleriydi. İşte bu yüzden kitaplarının sadece kitap olarak alınmaması gerekir, aynı zamanda bunlar kehanet gizleyen işlerdi. Joyce kendinde peygamber kudreti olduğu iddiasıyla alay edebilecek kadar zekiydi (*Finnegans Wake*'in bir bölümünde böyle yapar)[96]ama

yine de bu id*dial*arı yapmıştır. Joyce'a göre yaşam tılsımlıydı; hem donuk hem büyülü bir şeydi. Sıradanmış gibi görünen ayrıntılar harikalarla bezeliydi, olağanüstü görünümlerini sıradanlık nakşetmişti.

Joyce'un kurmaca yöntemi sanatçının doğaüstü güce sahip olması gerektiğini içermez ama onda evrenin yasalarına ve yöntemlerine nüfuz etme becerisi vardı. Samuel Beckett, Joyce'taki gerçekçiliğin bir paradigma, ifade edilemeyen kuralın resmedilmesi olduğunu söylemiştir.[97] Yine de kural tahmin edilebilir. Bu aşkın veya düzenin kavranılması değildir, onlardan çok daha alçak gönüllü, tesadüfün keşfedilme işidir. Bu kurala göre gerçeklik, biz ona ne kadar müdahale etmeye çalışırsak çalışalım, bürünmesi gereken biçimlerden kaçamaz; rulet tekerleği hep aynı sayıları getirir; herkes ve her şey sürekli bir harekete bağımlı olarak değişir ve hareket kendi olasılık sınırını aşamaz. Joyce'un ilgilendiği şey zamandaki aynılık ve çeşitlemeydi: Bloom her ihanetin sonsuz sayıdaki ihanetten sadece biri olduğu düşüncesiyle kendini avutur;[98] Eğer birisi ona yeni bir canavarlıktan söz ettiyse o da hemen aynı derecede dehşetengiz eski bir canavarlıktan bahsederdi; Hollanda'daki Engizisyon'un yaptığı iş gibi.[99] "*Rien ne se crée, rien ne se perd*"* diye açıkladı bunu Mercanton'a.[100] Uzaydaki çeşitleme ve aynılıkla, kübizmdeki tek bir şeyin farklı görünümleri arasındaki farklı ilişkileri saptama yöntemiyle de ilgileniyordu, Samuel Beckett'ten bir nesnenin muhtemel permutasyonlarını onun için araştırmasını isteyecekti. Paris'teki dairesine asmış olduğu Cork resminin, Frank O'Connor'a vurguladığı gibi, bir Cork çerçevesine sahip olması gerektiği,[101] biraz mizahi olsa da, bazı umulmadık şeylerin dünyada aynı anda olduğu fikrini gösteren kasıtlı bir şeydi. Karakterler; yaşayan, ölmüş, hayali veya mitolojik diğer insanların, düşünce ve durumlarıyla tesadüfen bağlanmış durum ve düşünce silsilelerinden geçerler. Bloom ve Stephen aynı zamanda aynı şeyleri tesadüfen mi düşünürler? Tıpkı *Ulysses* ve Daedalus gibi (mitolojik kahramanlar -ç.n.) seyahate çıkıp uçarlar? Onlar evrensel bir gidişatın misalleridir.

Finnegans Wake'e kadar tüm kitaplarında Joyce şimdi ile geçmiş arasındaki tesadüfleri açığa çıkarmaya çalıştı. Yalnızca *Finnegans Wake*'te bu yargısını daha uzak erimlere götürecekti; şimdinin, geçmişin, hiçbir tarihin olmadığını, zamanın ve zamanın ifadesi olan dilin tüm insanlığı tekrar tekrar sarmalayan tesadüfler dizisi olduğunu ima ediyordu. Kelimeler başka kelimelere açılır, insanlar başka insanlara, olaylar sanki bir kelime oyununda veya bir rüyadaki iki anlamlı iç olaylara evrilir. Tanıdık ama karanlık yollardan geçeriz.

---

* Hiçbir şey yaratılamaz, hiçbir şey yok olmaz.

Joyce *Finnegans Wake*'i yeni bir zar gibi örmeye başladı.* 11 Mart 1923'te Miss Weaver'a "Dün iki sayfa yazdım -birinciyi *Ulysses*'in o son *Evet*'inden beri- bir kalem bulduktan sonra, resim kâğıdı gibi büyük bir kâğıda iri bir el yazısıyla onu tekrar yazdım ki rahat okuyabileyim. *Il lupo perde il pelo ma non il vizio der* İtalyanlar. Kurt postunu kaybedebilir ama huyu kalır veya leopar beneklerinden kurtulamaz."†[102] O da böylece yaşamından on altı yıl alacak bu işe girişti.[104]

* On yıl süresince kitabın nasıl yazıldığına ilişkin tablo için, 104. dipnota bkz.

† Yeni kitabı ilk duyan kişi Valery Larbaud oldu. 6 Haziran 1923'te, Larbaud, Adrienne Monnier'e "Paris'ten ayrılmadan önce... önceden kararlaştırdığımız randevu gereği Joyce'la buluştum. Bana yeni kitabından acayip bir altmış sayfa okudu. Kitap Joyce'a yarışır bir mükemmellikte, gerçi hiçbir şey anlamadım ama. Yine de *Ulysses* gibi değerli bir eser."[103]

1923-1926

> ... Şu önadıllı, oyulmuş, yenidenyeniden yazılmış, genişuçlu fırçalarla dokunulmuş, şişirilmiş, pemikanla (aslında Amerikan yerlilerine ait olan, ama burada yoğun düşünce ve konuyu sembolize eden konsverve gibi bir yiyecek -ç.n.) farslandırılmış balina yumurtası gibi olan şeye bak sanki tam bir milyon kez sonsuza kadar kafası ideal uykusuzluktan çeken o ideal okur tarafından içine batıp çıkana onu anlayana kadar ölümüne okunacak....
>
> *Finnegans Wake* (120)

Giorgio hariç Joyce'lar 1923 yılı haziranı ortalarında Londra'ya vardılar. Nora'nın en küçük kız kardeşi Kathleen'i de davet etmişlerdi. Yolculuğu ayarlayan Bayan Barnacle ve Michael Healy, Kathleen'i tek başına yollamaktan korktukları için, bir sürü uyarı yapmışlardı. Euston Station'a sabahın beşinde, iyice korkutulmuş olarak indiğinde ve onu karşılamaya gelen olmadığını zannedince "sicim gibi yaşlar döktü." Birden gözleri kızarmış bir adamı fark etti "Sen Jim misin?" diye sordu. "Tanrı aşkına, Kathleen" dedi Joyce "Şu bana verdikleri tarife bak, kaşları nereden aldın sen?" "Asma yaprağından" dedi kız ve Joyce ilk kez gülümsedi o sabah. İstasyondan ayrılmadan önce Kathleen asansörde kaybolmayı başardı ve bu aksilik ikinci kez Joyce'u gülümsetti. En güzel giysilerini giyip, masada umulmayacak kadar nazik davranınca Joyce, Nora'ya onaylayarak "başaracak"[1] dedi. Kathleen, yazı geçirmeye karar verdikleri Sussex'teki Bognor'a gitti onlarla birlikte.

Clarence Road üzerindeki, rokoko tarzı yapılmış pansiyon Alexandra House'ta Joyce işini bırakıp, baldızıyla yürüyüşe çıkmayı çok sevdi. Galway'deyken makyaj yapmasına izin verilmemişti, kokulu sabunları, kremleri, pudraları bir antropologun işine dalmasındaki ciddiyetiyle keşfeden kızı inceledi. "Eğer bunu yapmazsam evde ne diyeceklerini biliyorsun" diyerek pazar günü ayine bile götürdü onu. Woolworth mağazasına, Galway'deki arkadaşlarına hediye almaya gittiklerinde fincanları gösterip neşeyle "Ne kadar hoşlar değil mi Jim?" diye bağırdığında Joyce hoşgörüye gülümsedi. Satın alınan ve o zaman nadir bulunan süet çizmeler, iyi çıkmadı; ertesi gün biri yanlardan açıldı. Nora değiştirmek için yanına Kathleen'i de alıp mağazaya gitti. Müdür isteksiz davranınca Nora "Benim kocam bir yazar, eğer bunu değiştirmezseniz, gazeteye yazdıracağım haber olarak". Nora adına belki de kocasının mesleğini onayladığı, kayıtlı tek olay buydu. Müdür hemen yelkenleri suya indirdi. Yine alışverişlerin

birinde, alma demesine karşın, Joyce, ona beyaz bir pantolon almıştı. Pantolonun şeffaf olduğunu evde görünce "Tanrı aşkına, götür şunları" diyerek Nora tepki gösterdi. Daha sonra kardeşine dert yandı: "Zayıf birisi o, Kathleen. Mutlaka peşinden gitmem gerekiyor. Keşke babam gibi biriyle evlenseydim. Bir yazarla evli olmak çok zor bir şey." Kathleen ne kadar farklı olduklarına tanık olunca çok şaşırdı: "Nora hep hareketli, Jim hep durgun."[2]

Bognor'da Nora boyuneğmiş bir edayla kız kardeşine "Yeni bir kitap üzerinde çalışıyor" dedi. Joyce tutkuyla *Finnegans Wake*'i yazıyordu. Yapısal güçlükler, *Ulysses*'in çıkardıklarından daha karmaşıktı. Miss Weaver'a yazdığı gibi *Ulysses*'te hiç değilse uğranılacak limanlar baştan biliniyordu.[3] "Storiella as she is syung" isimli bölümü oluşturmak için (yalnızca yazılı olarak kayıtlı değil) Giambattista Vico'yu yeniden inceledi. Özellikle "yuvarlakkafa Napolili"nin olayların önemini, bunlar altta yatan enerjilerin sadece yüzeye çıkmış halleriymiş gibi ortaya çıkarmak için etimoloji ve mitoloji kullanmasıyla ilgilendi. Vico'nun insanlık tarihini her biri gök gürültüsüyle başlayan, sonra sırasıyla teokratik, aristokratik ve demokratik çağlarla devam eden ve *ricorso* (geriye dönüş) ile sonuçlanan aynı şekilde tekrar eden devirlere ayırmasını takdir ediyordu. Vico'nun harfi harfine "sonsuz ideal tarihi" kronolojik olarak ayırması onu çok fazla ilgilendirmiyordu. Üzerinde asıl durduğu *déja vus* gibi gelen olayları birleştiren psikolojik malzemeydi. "Ben Vico'nun devranlarını bir kafes olarak kullanıyorum"[4] dedi Padraic Colum'a. Miss Weaver'a da şöyle yazdı: "Bu kuramlara, kıymetli oldukları için yararlanmak dışında fazla önem vermezdim ama bunlar içinden geçtiğim şartlarda kullanmam için beni zorladılar âdeta. Vico'nun yıldırım korkusunu nereden aldığını merak ediyorum. Karşılaştığım İtalyan erkeklerinin hiçbirinde böyle bir şey yoktu."[5] Başka bir dostuna da bu durumu şöyle yorumladı: "Bu öyküyü geleneksel anlamda çok kolayca yazabilirdim. Her romancı reçeteyi bilir. Eleştirmenlerin anlayacağı, tarihsel bir şemayı izlemek çok güç olmaz. Ama ben her şeye rağmen, bu Chapelizod ailesinin tarihini farklı bir biçimde anlatmaya çalışıyorum. Zaman, nehir ve dağ benim kitabımın asıl kahramanlarıdır. Buna karşın unsurlar her romancının kullanabileceği aynı malzemelerdir; erkek, kadın, doğum, çocukluk, gece, uyku, evlilik, dua, ölüm. Bunlarda mantığa aykırı bir yan yok. Ben sadece tek bir estetik amaca hizmet eden birkaç anlatı düzlemi yaratmaya çalışıyorum. Hiç Laurence Sterne okudun mu?"[6]

Bognor'da King Mark ile önceki martta Larbaud'ya bir taslağını okumuş olduğu Tristram ve Iseult'la ilgili bir bölümü yeniden yazdı. Bu, en çok sevdiği boynuzlanma temasını yeniden canlandırdı ve Bognor kumsalında ciyaklayan martıları, sanki onlar

King Mark'ı ziyaret ediyorlarmış gibi, konuşturdu Joyce.

> Canavar Mark için üç kez gak gak gak
> Havlamaya mecali yok, bak
> Hedefi hiç tutturamaz
> Ha ha ha ha kûflû Mark![*]

Yazdığı başka bir metin, kurucu olarak kahramanının bir özelliğini cisimleştiren St Kevin'le[†] bir diğeri zahiri dünyaya saldırıları, İrlanda kıyısına İskandinav işgalcilerin (Earwicker'ın ataları) yaptıkları kadar şiddetli olan filozof Berkeley ile ilgiliydi.

Yıl bitmeden kitabın -sekiz metinden oluşan- birinci bölümü müsvedde olarak yazılmıştı. Bu *dramatis personae*: (Bir drama veya oyundaki aktörler. -ç.n.) Earwicker, karısı *Anna Livia Plurabelle* ve üç çocuklarını tanıtan bir girişti. Earwicker'ın, kitapta kesin biçimde hiç tanımlanmamış asıl günahı, teşhircilik veya röntgencilik, suç ortağı olarak iki dadıyla Phoenix Park'ta vuku bulur. Tanık olarak (belki de *Ulysses*'in *Circe* bölümünden buraya taşınan) üç asker muhtemelen kızlarla cinsel hatta birbirleriyle eşcinsel ilişkiye girme suçuna ortak olurlar.[‡] Koro için Joyce, isimlerini Mamalujo (Matthew, Mark, Luke and John) olarak kodladığı, kendilerini bazen şiir-şarkı okuyan altı ozan veya Earwicker'ın meyhanesindeki on iki müşteri olarak gösteren dört evangelisti temsil eden dört yaşlı adamı, İrlanda tarihini yazan dört ustayı[§] yavaş yavaş geliştirdi. Mamalujo metnini[¶] Miss Weaver'a söylediği gibi "bir eskiçağ çalışması" taslağı olarak hazırladı, 1923 ekiminde ilk versiyonunu bitirdi. Yazılacak ilk metinler kitabın farklı bölümlerinden olduğu için[**] kendisi bunu tekzip etmesine rağmen, daha sonraki bölümlerde nasıl devam edeceği fikri kafasında vardı ama onları ayrıntılı olarak nasıl işleyeceğine karar vermemişti henüz. Kitaptan alaylı bir küçümsemeyle "Mah Jongg puzzle"[7] (Mah Jongg puzzle Çinlilere özgü 144 taşla oynanan bir tür domino. -ç.n.) diye söz etti.

---

* Finnegans Wake (383)

† Kevin (498?-618) Glendalough'ta bir manastır kurdu. Bir dişinin ayartmasından ısırgan dolu bir yatağa düşerek kurtuldu. Başka bir rivayete göre onu attığı tekmeyle mağarasından göle düşürdü ve kadın boğuldu. Joyce her iki çeşitlemeyi biliyordu.

‡ Earwicker'ın kendisi de bu eğilime düşmekten tamamen masum görünmez. Pipo içen rezil adam, kendisine saati sorunca öğlen on iki der. (FW) (s. 35) Soru ve cevap eşcinsel jargonudur (Jean Genet'nin Journal du voleur'da [Hırsızın Günlüğü] böyle kullanılmıştı), soru teklifi ima ederken (ereksiyonu işaret eden) cevap kabul demektir.

§ 1636'da tamamladıkları The Annals of the Four Masters.

¶ Finnegans Wake (383-399)

** age. (604-605, 611-612, 383-399 ve 3-218)

Bognor'daki kalış tamamen sakin geçmedi. T. S. Eliot ziyaretine geldi ve ardından bu sefer 12000 sterlinlik yeni bir bağışla Harriet Weaver sahneye çıktı. Böylece şimdiye kadar Joyce'a verdiği para 21000 sterline ulaşmış oldu. 5 temmuzda Joyce ona şunu yazdı:

> Bana gösterdiğiniz olağanüstü cömertliğinizin ve özellikle bunun sunuluş şeklinin edebiyat tarihinde eşinin olabileceğini hayal edemiyorum. Böylesine büyük meblağ tutan bu hediye beni baygınlık durumuna getirir. Bu aynı zamanda başımın fırıl fırıl dönmesinden de kaynaklanıyor. Kuşkusuz oradan ben yolumu bulup çıkacağım ama eğer sizin bu cömertliğiniz olmasaydı, bu iş ne kadar zor olurdu! Apar topar ilerleyeceğim, sendeleyerek. Amansız engellerle karşılaşacağım, bir sonraki noktada, halen bir insan görüntüsü içinde duracağımı umuyorum.[8]

Joyce'lar Paris'e döndüler ağustosta. Bu kez rue Blaise Desgoffes 6 numarada, daha iyi bir yerde, Victoria Palace Hotel'de kalabildiler. 17 eylülde, halen kiralık ev aramayı sürdüren Joyce "Av kaçışan otobüsler, taksi fillerin borazanları vb. arasında halen Paris ormanında devam ediyor. Amerikan hoparlörleriyle dolu bu kervansarayda, Bognor'da satın aldığım yeşil bavulun üzerinde gülünç bir metin yazıyorum."[9] Yazışmalarında nadiren yer alan çocuklar altüst olmuşlardı. Lucia daha sonra o meslekten bu mesleğe geçeceği gibi şimdi okul okul geziyordu.* Giorgio, Rue Lafitte ve Grands Boulevards'ın bitiştiği köşedeki Banque Nationale du Crédit'de çalışıyordu ama uzun yorucu saatlerden hiç hoşlanmadı. Sonunda, babasının da yaptığı gibi meslek olarak bankacılığı seçmedi. (Joyce, bu kısa süren deneyimine karşın, Giorgio'dan parasal konularda akıl aldı.) Bunun yerine, bas sesine hayran dostlarının da hep önerdiği şarkıcılık mesleğine ciddi biçimde eğilmeye karar verdi. Birkaç yıl çalışacağı Schola Cantorum'a girdi. Joyce'un da hoşuna gitti bu ve yakında *Villon* isimli operası sahneye konulacak olan Ezra Pound'a Giorgio'nun şarkı söylemesini önerdi ama plan suya düştü.

Schola Cantorum'da Giorgio veya (şimdi çağrılmayı tercih ettiği adla) George, Arthur Laubenstein isimli önce Joyce ismini tanımayarak canına sıkan genç bir orgcuyla tanıştı. Laubenstein ona özel ders vermeye başladı ve sonunda aileyle de tanıştırıldı. Joyce, genç adamı sevdi; o an için en çok sevdiği konular haline gelmiş astrono-

* 1923 yılı yazında Lucia, John Quinn'in ortağının kızı, arkadaşı Helen Kieffer ile birlikte Paris'in kuzeyinde bir yaz kampına gitti. İspanya Kralı Alfonso kampı ziyarete geldi, tüm kızlar onunla tanıştırıldılar. Joyce şakayla bu kısa süreli karşılaşmanın Lucia'nın başını döndürdüğünü söyledi ve Finnegans Wake'te yerini aldı (304): "majesteye verdirilmiş kadın olmanın yüceateşleri."

mi ve Cizvitlerle ilgili onunla sohbet etmeye başladı. Ne yazık ki bu iki konu da Laubenstein'in fazla bilgili olduğu alana girmiyordu. Psikoposluk ayinlerindeki kimi unsurları da ona sordu, "Hell's Bell", "Sufferin bald-headed Moses" (Şaka ediyorsun herhalde, Acı çeken dazlak Musa) veya "Adem ile Havva bir salda" (kızarmış ekmeğin üzerine konulmuş, yarı pişmiş yumurta için) gibi yararlanacağını bildirdiği bazı Amerikan deyimlerini not etti. Haftada üç kez buluşuyorlardı, takip eden gecelerde bir araya gelince Joyce "nerede kalmıştık" diyerek önceki gece bıraktığı yerden konuşmayı tekrar başlatırdı. Kimi zaman amcavari bir havaya bürünürdü: "Eğer bir idealin varsa genç adam, yapış ona." Kimi zaman da daldan dala atlardı: "Bugün gazetede Icicle (Aysıkıl -ç.n.) isimli bir adamın evlendiğini okudum. Evlilik onu bicycle (Bi:iki ikili, -ç.n.) yapmış olmalı. Hatta tricycle bile olabilir." Düşünceli olduğu zamanlarda da "İnsanları bir arada tutan en büyük güç sence, inanç mı kuşku mu?" diye sorardı. Laubenstein inanç dedi büyük bir şevkle ama Joyce kesin bir şekilde "Hayır, kuşkudur asıl mesele. Yaşam boşlukta duran dünya gibi kuşkunun üzerinde yükselir. Bir anlamda *Sürgünler*'de de işlenmiş olarak bunu bulabilirsin" (*Ulysses*'te Stephen aynı fikirle ilgilenir.) Laubenstein'a kitabını okutmaya çalıştı ve bu amaçla ona kitap verdi. "Nasıl buldun onu?" diye sordu birkaç gün sonra. Laubenstein "Yitirdim onu" dedi. Joyce güldü, bir *Ulysses* daha verdi. Her gördüğünde okuduğu yerlere kadar nasıl bulduğunu soruyordu. Sonunda Laubenstein "Mr. Joyce, samimice söyleyeyim ki anlamıyorum" dedi. Joyce hiç sıkılmadı bu cevaba. "Sadece birkaç yazar ve öğretmen anlıyor onu. Kitabın değeri getirdiği yeni üslupta." Her zaman böyle sakin değildi, sefil bir hüzne batacak kadar içtikten sonra başına gelen talihsizlikleri öyle bir hızla anlatmaya başlardı ki Nora aldırışsız "Tamam Jim, hepsini duyduk bunların daha önce" der veya daha ilerleyen bir aşamada sarhoş olduğu için ona bağırıp, "Çocukları alıp, İrlanda'ya geri dönüyorum" diyerek tehdit ederdi. Yine böyle bir akşam Joyce evin kapısına gelen taksiden indi ve "Aldırttım onlara" diye bağırarak sokağa daldı. Muhtemelen *Ulysses*'i halka yutturduğunu ima eden, öfke kusan bir naraydı bu. Nora Laubenstein'a baktı "Boşver, ben hakkından gelirim onun." dedi. Kaçağı ustaca geri getirdi."[10]

Müzikle uğraşan bir başka arkadaş, Sylvia Beach'in kitapçı dükkânın tam karşısındaki küçük dairede oturan, Ezra Pound'un yine gözdelerinden biri "müziğin beter çocuğu" George Antheil'di.† Joyce, Antheil'in *Ballet Méchanique* isimli operasının

---

* Myron Nutting benzer bir durumda, kollarını protesto ederek iki yana açıp "Hayır. Ben özgürüm, özgürüm" diye bağırarak caddede sıçrayan bir Joyce anımsar.[11]

† Pound küçük bir kitapçık kaleme aldı: George Antheil and the Treatise on Harmony. Kitapta,

özel bir gösterimine katıldı ve bir bölümünün Mozart gibi olduğunu söyledi.[12] Bestecinin *Sonata Sauvage*, *Airplane Sonata* ve *Mechanisms* çaldığı 4 Ekim 1923 tarihli, Ballets Suédois'ya de gitti. Müzik hiç değilse bir fenomen olarak ilgisini çekti, meşhur besteciler Erik Satie ve Darius Milhaud'nun, müziğin de edebiyat gibi büyülü, girift olduğu düşüncelerine katıldı.* Sonunda kendisi de sözkonusu giriftliklere dalacaktı. Joyce pazar sabahları varlıklı bir kadının özel Henry Purcell konserleri düzenlediğini fark etti ve Antheil'i de onunla birlikte davetsiz girmeye ikna etti. Joyce'un yazdığı senaryo gereği kapıdaki görevliye bir şey söyleyip içeri süzüldüler. Üçüncü konserde, Antheil yüksekten uçunca, evsahibesi fark etti ve ikisine hemen gitmelerini söyledi.

Atheil, *Ulysses*'in *Cyclops* bölümünü liberetto olarak kullanacak, elektrikle işleyecek bir opera tasarlardı. Paris, *New York Herald*'tan Al Laney'nin tasvir ettiği gibi[14] elektrikli on iki piyano olacak bu piyanolar ana nağmeyi gümbür gümbür çalacak on üçüncüye kancayla iliştirilecekti, bunun üzerine davullar, selefonlar ve çeşitli üflemeli çalgılar kayıt edilecekti. Partisyon son hızda akıp gidecek, kreşendolar ve diminuendolar, piyanoların susup çalmasıyla sağlanacaktı. Seyircilerin baktığı yerden görünmeyen bir bölmedeki şarkıcılar, sahne üzerindeki hoparlörlere bağlı mikrofonlara şarkı söyleyecek, bir *corps de ballet* pandomimle eseri anlatacaktı. Fikir Joyce'u büyüledi ama Antheil başka bir işe girişerek Joyce'u hayal kırıklığına uğrattı.

1923 ekim ayında Joyce ve John Quinn ilk kez buluştular. Buluşmayı, ilerideki hamiliği de düşünen aynı zamanda Ford Madox Ford'a da bir davetiye göndermiş olan Ezra Pound dikkatle ayarlamıştı. Quinn gelmeden birkaç dakika önce Natalie Barney ziyaret için uğramıştı ama aceleyle gönderildi.[15] Sonunda dört adam toplanınca, Quinn'i sert, Ford'u şaşkın, Pound'u hınzır, Joyce'u serbest-donuk gösteren bir fotoğraf çekildi. Joyce New Yorklu avukata kuşkuyla bakıyordu: *Little Review* davasında Quinn'in ne koparırsak kârdır mantığını hiçbir zaman tam anlamıyla benimsememişti, kitabının adamakıllı parlak bir savunma fırsatını kaçırdığını hissetmişti. Üstelik *Ulysses* elyazmasını Quinn'e sattığı fiyata da pişman olmaya başlamıştı. Quinn gelecek kış, açık artırmayla tüm koleksiyonunu satacağını bildirdiğinde bile bu duygularında değişim olmadı. Beklediği satış fiyatının yarısını Joyce'a vermeyi önerdi. 2000 dolar olarak tahmin ettiği bu parayı yazar çok az buldu. "Şevksiz bir sessizliği" sürdürdü. Kötü niyeti olmadığını göstermek için de yeni kitabından bazı bölümleri okumayı önerdi Quinn'e. Quinn zaman açısından darda olduğunu ama gelecek yaz sözkonusu

---

kobayın da şikâyet ettiği gibi, kendi müzik kuramlarını Antheil'e empoze ediyordu.

* Antheil de edebiyat aşkıyla Fransız mı İngiliz romancılarını mı okuması gerektiğini sorunca Joyce Stendhal'ın Kızıl ile Kara ve Parma Manastırı'nı okuyarak başlamasını tavsiye etti.[13]

bölümleri dinlemek için bir daha geleceğine söz verdi.[16]

Poundlar aynı gün başka konukları da davet ettiler, Hemingway de bunların arasındaydı. Hemingway başka bir odada gölge boksu yaparken Ford, Joyce'u bir kenara çekti, ilk sayısı 1924 ocakta çıkacak ve editörlüğünü de kendisinin yaptığı yeni *transatlantic review* isimli aylık dergiye bir şeyler yazmasını rica etti. Dergiyi destekleyenlerin önce Joyce'tan hiçbir şey yayımlanmayacağı şartını koştuklarını ama bu şartla editörlüğü üstlenmeyi reddedince kendisi, bundan vazgeçtiklerini söyledi.[17] Joyce ironik bir şekilde zamanında Proust'tan niye dergiye katkı istenmediğini sordu. "*Proust'un* tek bir cümlesinin tüm dergiyi dolduracağını söylediler. Gerçi ben hiç okumadım ama. Çünkü gözlerim başka yazarların eserlerini okumama izin vermiyor, kendi baskı provalarımı bile zorlukla düzeltiyorum."[18] Önce dergiye yazı gönderme konusunda, *Finnegans Wake*'in (*Ulysses*'in *Little Review*'da yapıldığı gibi) parçalanırsa bir yarar sağlamayacağını düşündüğünden, pek hevesli değildi. Üstelik *Criterion*'da kitaptan bir bölüm kullanmak isteyen Eliot'a vermeyi de reddetmişti. Dergiye katkı yapanlar listesine adının konmasına yine de razı oldu, Ford'un aciliyet ısrarına da boyun eğerek, provaları iki kez gözden geçirmesine izin verilmesi şartıyla, Earwicker'ın tanıtıldığı Rabelaisvari bölümü ona söz verdi.

Birkaç gün sonra Quinn'le yaptığı görüşmeyi Wyndham Lewis'e aktaracak bir durum ortaya çıktı ve dostuna öğüt verdi. "Quinn gibi birisini biraz gözlemleyebildiysem, eserinde zayıflık olduğunu ona ima bile etmemelisin; anlamaz çünkü." Ona göre Joyce insanlara söyleyeceği şeyleri kalıplaştırmış, Lewis'in "yeterli ikiyüzlülük"[19] dediği dereceye erişen tavırlar sergileyen birisiydi. Ama bu Quinn'in, *Ulysses* elyazmasını 16 Ocak 1924'te Anderson Galleries'de gerçekleşen açık artırmada satmasını vazgeçirecek yeterlikte değildi. 1975 dolar ödeyerek bunu alan kişi, Amerikalı meşhur koleksiyoncu ve antikacı A. S. W. Rosenbach'tı. Bu fiyat Joyce'un canını sıktı. Önce felsefi anlamda olaya yaklaştı; o ruh hali içinde McAlmon'a: "belki de haklılar. Gelecek kuşağın benim hakkında ne düşüneceğini kim bilebilir? Biz geçmiş kuşağın büyük insanları hakkında ne düşünüyoruz?"[20] Satıştan birkaç gün sonra Quinn'in elyazması iki Meredith şiirini (s. 76) 1400 dolardan sattığını duyunca çok öfkelendi. Quinn'in satıştan ona önerdiği payı kabul etmedi,[21] Rosenbach'ın kitabı ona kaç paradan geri teslim edeceğini araştırmasını istedi. Rosenbach kitabı satmayı reddetti üstelik *Ulysses*'in düzeltilmiş müsvedde sayfalarını almayı teklif etti. Miss Weaver'a gönderdiği 24 Mayıs 1924 tarihli mektubunda "Benden bir cevap aldığında o, tüm neşeli dereler kuruyacak" dedikten sonra kafiyeli küçük bir şiir yazdı: (Rosenbach'ın İngilizcedeki anlamı Rosy Brook: Neşeli Dere -ç.n.)

Rosy Brook'tu adı bir kitap aldı
Nasıl okunacağını bilmes"e de
Onu alıp da satan delikanlı
Edebiyatın cazibesine daldı*[22]

1924 yılı ocak ayı başında Ettore Schmitz'i tıpkı iki yıl önce Èdouard Dujardin'i kurtardığı kadar etkili biçimde unutulmaktan kurtardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Schmitz yazmayı sürdürmüştü, ama her şeyini 1923'te *La Coscienza di Zeno* (*Zeno'nun Bilinci*) isimli kitabına vermişti. Sigarayı bırakmaya çalışan bir adamla başlayan roman giderek daha uç sorunlara açılıyordu. 1924'ün başında yeni basılan kitabından ona da yolladı, Joyce kitaptaki ironiden ve gaddarlıktan etkilendi. Ocakta Schmitz, kitabın piyasadaki karşılanma biçimi yüzünden cesaretinin kırıldığını, yine, hem de insanın poz kesmekten nefret ettiği böyle bir yaşta (altmış) aptalca bir şey yapmış gibi hissettiğini yazınca Joyce onun endişelerini şunları söyleyerek giderdi: "Niçin cesaretinizi kırıyorsunuz? Önce şunu bilin ki bu sizin en iyi kitabınız." Kitabı okumak "büyük zevk" vermişti ona. "Şu an iki şey ilgimi çekiyor: Birincisi kitabın konusu: Sigaranın bir insanı böylesine pençesi altına alabileceğini hiç düşünmemiştim. İkincisi: Romanda zamanın işlenme biçimi. Kitap nükteden de yoksun değil, *Senilità*'nın son satırı "Evet, Angiolina düşünür, ağlar vb." Etkileyici bir şekilde, gizlice geliştirilmiş"†[25] *Zeno*'yu dünyanın dikkatine sunmak için özenli düşünülmüş teklifler yaptı. Schmitz, Joyce'un ismini vererek Larbaud, Benjamin Crémieux, Eliot, Ford ve (O zaman *Dial*'ın editörü olan) Gilbert Seldes'e kitabından göndermeliydi. Joyce bu ilk iki isimle bizzat konuşup, modern İtalyan yazarlar arasında sadece "Italo Svevo"yla ilgilendiğini söyledi. 1 Nisan 1924'te, Schmitz'e, iyi haberler olduğunu, Larbaud'nun kitaptan çok hoşlandığını bildirdi. Larbaud'nun kendisi de Schmitz'in birkaç kitabını okuduktan sonra, ona coşkulu iki mektup yolladı. Schmitz minnettarlık duygularıyla dolu cevabi mektubunda: "Gönderdiğiniz iki mektubun hayatımda nasıl bir devrim yarattığını bir bilseydiniz. *Senilità*'yı yeniden okudum. Şimdi değersiz olarak bir kenara attığım bu kitabı yargınızın üzerine saçtığı ışık içinde bir başka görüyorum. *Una Vita*'yı da yeniden okudum. James Joyce hep, bir insanın kalbinde sadece bir roman için yer vardır derdi (O zaman *Ulysses*'e başlamamıştı), diğerleri başka kelimelerle yüzeysel olarak

* Ama 1924 ağustosunda avukat ölünce ona karşı duyduğu rahatsızlık uçup gitti. Joyce "onun büyük dostluğu ve iyilikseverliğinin anısına"[23] telgraf çekti ve Miss Weaver'a onun "birçok meziyetinden" söz etti.[24]

† Evet, Angiolina düşünür ve kimi zaman ağlar, sanki evrenin sırrı kendisine açıklanmış gibi düşünür ya da kendi varlığının sırrı ve sanki tüm dünyada tek bir deo gratias (Tanrı'ya Şükredecek biri -ç.n.) bulamamış gibi kederlidir.

gizlenmiş o aynı romandır aslında derdi. Eğer bu gerçekten öyleyse benim tek romanım *Una Vita*'dır."[26] dedi. Larbaud, *Nouvelle Revue Française*'te sonra da *Commerce*'te Schmitz üzerine bir makale yazmayı tasarladı ama yazılar gecikince Joyce'tan 6 Haziran 1924 tarihli şu mektubu aldı: "Bu sabah Italo Svevo' dan bir mektup aldım. Kitabından ümitsiz. Eğer bir yerlerde kitap hakkında kısa bir not çıkarttırabilirsen ya da önerdiğin gibi kitaptan birkaç sayfayı *Commerce*'in ikinci sayısında yayımlatabilirsen, benim Dujardin'in kitabı *Les Lauriers sont coupés*'den söz ederek yaptığımdan çok daha iyisini yapmış olacaksın."[27]

Joyce, Larbaud ve Crémieux'nün tarafgirliği sayesinde Schmitz, Eugenio Montale'in de ilgisini çekmeyi başardı. Bu Silvio Benco'nun onun hayranlarından biri olduğu Trieste'nin dışında 1925'te ilk kez kitap hakkında çıkan saygıdeğer bir inceleme oldu. 1926 şubatında Adrienne Monnier *Le Navire d'Argent*'in bir sayısını ona adadı ve Larbaud, Svevo'nun eserlerinden iri alıntılarla süslediği bir makaleyi *Commerce*'de yayımladı. Schmitz, *Senilità*'nın ikinci baskısını yaptığında onu Lazarus gibi diriltti-ği için tıpkı Dujardin'in yaptığı gibi Joyce'a teşekkür etti. "Benim atlı bir heykelimi yapacaklar" dedi karısına. 1924-1928 arasındaki, Schmitz'in son yılları olacak bu dört yıl boyunca iki adam sık sık Paris'te buluştular. İlişki dostçaydı ama resmiyet de seziliyordu; Kimi zaman Nora, "Jim'den hep yazıyı bırakıp, şarkı söylemesini istedim. Düşünsene bir zamanlar McCormack ile aynı sahnedeydi"[28] diye joyce'tan söz ederek konuğu şaşırtmak pahasına bu resmiyeti bozardı. Schmitz, Parisli yazarların kendisi onuruna verdikleri yemeklerde, sigara içmek için hep bir bahane bularak onları eğlendirdi.* Tıpkı *"la sua ultima sigaretta"* (son sigara -ç.n.) diyen kahramanı Zeno gibi.†

Joyce ve Schmitz, Joyce 20 Şubat 1924'te yeni kitabının kadın kahramanı için (*Anna Livia Plurabelle*) Signora Livia Schmitz'in isminden ve saçlarından faydalandığını yazınca tekrar yakınlaştılar. "Silaha sarılmasın sakın, ne kılıç alsın eline ne tüfek çünkü sözkonusu kişi İrlanda'nın (daha doğrusu Dublin) Pyrrha'sıdır. Saçları nehirdir, (adı Anna Liffey) hemen yanında Hıristiyan âlemi'nin yedinci şehri serpilip gelişmiştir, diğer altı şehir Basovizza, Clapham Junction, Rena Vecia, Limehouse, Gözyaşları Vadisi'ndeki S. Odrico ve Monte di Pietà'daki San Giacomo. G‡[30] Signora Schmitz

---

* 1927'de Schmitz için verilen yemekte Joyce'tan başka Isaak babel, Jules Romains, Ivan Goll, Jean Paulhan ve Benjamin Crémieux de vardı.

† 13 Eylül 1928'de bir otomobil kazasında Schmitz ağır yaralandığında çok endişelenen Hıristiyan karısı "Papaz çağırayım mı?" diye sordu. Aslen Yahudi ama inançsız olan Schmitz, kibarca gülümsedi "Çok geç artık" dedi ve bir sigara istedi. "Bunun son olacağı kesin artık" demeyi de ihmal etmedi.[29]

‡ Harry Levin Basovizza ve S. Odorico'nun Trieste'nin yakınındaki iki köy olduğuna işaret eder;

yine de biraz rahatsız oldu; onun şerefine leke sürülmediği konusunda kendisine garanti verilmesi gerekti. Sonra Schmitz karısının Veruda tarafından çizilmiş (saçları açık) bir portresini, Joyce'un ona verdiği "altın günbatımı"[31] için resmi teşekkürlerini de eklediği bir mektupla Joyce'a gönderdi. Joyce'un bir İtalyan gazeteciye söz ettiği gibi "Benim Svevo'yu ölümsüzleştirdiğimi söylüyorlar, ama Signora Svevo'nun zülüflerini de ölümsüzleştirdim. Uzun, kızıl sarıydılar. Saçlarını açıkken gören kız kardeşim bana söylemişti. Dublin'deki nehir boya-imalathanelerinden geçer ve kızıl bir suyu vardır. Bu yüzden ben yazdığım kitapta neşeyle, bu iki şeyi kıyasladım. Kitaptaki kadın gerçekten de Signora Svevo'nun saçlarını alacak."[32]

Mart ayında Ludmila Savitsky'nin *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* çevirisi (*Dedalus*) yayımlandı. Kitap Fransız eleştirmenler tarafından coşkuyla olmasa da saygıyla karşılandı. Joyce'un şimdi aklı *Ulysses*'in Fransızcaya çevrilmesindeydi. İlk başta, Daniel Hummel'a da söylediği gibi kitabın başka dile çevrilmesinin olanaksız olduğunu düşünmüştü ama başka bir türe, örneğin bir filme dönüştürülebilirdi.[33] Ama Larbaud'nun toplantısında okunan çevirilerin başarısı kitabın Fransız diline çevrilebileceğine ikna etti onu, Larbaud'nun bu işi de üzerine almasını çok istedi. *The Way of All Flesh*'i (*Her Faninin Tuttuğu Yol*) (Samuel Butler'ın yarı otobiyografik, Viktorya çağındaki riyakârlığa saldıran romanı -ç.n.) daha yen bitirmiş olan Larbaud, bunun çok yorucu olacağını düşündü ama 1923 başında ondan bazı bölümleri çevirmeye razı oldu. Joyce bunun *Ulysses*'i, *mutilé de guerre* (Sakat asker -ç.n.) yapacağını söyleyerek itiraz etti. O zaman Larbaud "kitabın bir iskeletini" ya da daha doğrusu Joyce'un Miss Weaver'a yazdığı gibi "bazı bölgelerin tamamen dolu, diğerlerinin taslağının çizildiği, kimilerinin yalnızca işaret edildiği ve tümünün temsili olduğu bir denizci haritası"[34] ortaya çıkaracak şekilde özetler yaparak, boşlukları doldurmayı kabul etti. Ancak Larbaud fazla ilerleyemedi. Bunun üzerine kitabın sözleşmesini yapmış Adrienne Monnier, büyük bir ustalıkla Thompson'ın *"Göklerin Takibi"* ile diğer İngilizce şiirleri büyük bir ustalıkla Fransızcaya çevirmiş olan genç Breton, Auguste Morel'e başvurdu. Morel işe başlamak üzere Breton sahilindeki Quiberon yakınlarındaki Belle-Isle-en-Mer'e çekildi. Ara sıra Adrienne Monnier, Larbaud ve Joyce'a danışmak için Paris'e geliyordu. Hayal gücü kuvvetli, yetenekli biriydi ama İngilizceyi Larbaud kadar iyi bilmiyordu, Larbaud'da var olan Joyce'un kullandığı yerel ağızlardaki ustalık onda yoktu. Çev-

S. Giacomo ve rena Vecia o şehrin eski iki mahallesidir; Clapham Junction ve Limehouse Londra'da bir banliyö ve bölge; (Gözyaşları Vadisi ve Monde di Pietà (rehinci dükkânı) Joyce'un eklemeleridir.

rilmiş ilk parçalar Larbaud, Fargue* ve Sylvia Beach'in yardımlarıyla hazır hale geldi sonunda. Kitap olarak basılmadan önce bu çevrilen parçalar *Commerce* isimli dergide yayımlanacaktı. Joyce bunların yetersiz olduğunda ısrar etti, birkaç tane daha eklendi. Bu noktada, *Commerce*'i parasal olarak destekleyen Prenses Caetani bazı bölümlere itiraz etti ama son söz Joyce'a bırakıldı. Sonra Fransız matbaacı Molly Bloom'un, monoloğundaki bazı kelimelerdeki şiveleri değiştirdi.[36] Joyce 5 Temmuz 1924 tarihli Adrienne Monnier'e yazdığı havalı bir mektupta bunların kaldırılması gerektiğinde ısrar etti: "*Selon mon plus secret conseil je lui ai enlevé toutes les épines-les graves et les aiguës. Je ne lui ai laissé que la derniére-son accent irlandais. Il ne cédait pas*"† Matmazel Monnier kabul etmeyince sonunda Larbaud, İtalya'da anlaşmayı çözmesini isteyen bir telgraf aldı. 6 temmuzda bunu "*Joyce a raison Joyce ha ragione* "‡[37] diyerek hemen yanıtladı. Joyce mektupta "ona ait aksanı demek istiyorum"[38] diyerek Molly'nin tokalarıyla ilgili Larbaud'nun kendisini onaylamasına teşekkür etti. Çünkü yatmaya giden bir kadın en son tokalarını çıkarırdı.

Telemachus ve *Ithaca* ve *Penelope*'den bölümler içeren ilk parçalar *Commerce*'in 1924 yılı Yaz sayısında, çevirmen olarak Larbaud ve Morel isimleriyle çıktı. Ama aynı yıl, genellikle Maison des Amis des Livres'de yüksek olan Larbaud'nun payı, Prenses Caetani ile arasında geçen, Adrienne Monnier ile Sylvia Beach'in de prensesi tuttuğu bir kavgadan dolayı epey düşünce bazı sorunlar çıktı. Joyce çok eğlendi bu duruma ve Miss Weaver'a "Larbaud rue de l'Odéon'dan§[39] yürümemek, koşmamak ve hatta sürünmemek konusunda uyarıldı" diye yazdı. Larbaud ile çeviriye el atanlardan biri olan Leon-Paul Fargue arasında bir anlaşmazlık çıktı. Joyce 30 Aralık 1924'te "Editörler toplantısı vardı. V. L., L. P. F.'ye yardım teklif etti. Herkesin huzurunda John Henry Fargue (Fargue'ın adına John Henry isimli gücüyle ünlü zenci kahramanın adını ekliyor Joyce -ç.n.) sırtını döndü ve çirişotu tarlasına doğru gitti. Prenses, L. P. F.'nin yeni paltosunun üzerine ağladı, V. L.'ya üç kez, *comme ça* yazdı: Odysseus bana kötü davrandın. V. L. şöyle cevap verdi: Benim sevgili Achilles'im vb. Şimdi böyle buluşuyorlar"[41] Adrienne Monnier'nin de anımsadığı gibi, Larbaud ve Joyce arasında da bir gerginlik oldu: Larbaud, Joyce'un onu romancı ve şair olduğunu sanki hiç fark etmiyormuş gibi sadece bir edebiyat acentesi gibi görmesinden rahatsızdı. Joyce'un

* Larbaud, Fargue'ın Molly'yi aşırı alt tabaka yaptığını düşündü.[35]

† İçimdeki en gizli fikre uyarak, ondaki tüm dikenleri (ciddi ve keskin) çıkardım. Onda yalnızca en son İrlanda aksanını bıraktım. Ondan vazgeçemezdi.

‡ Fransızca ve İtalyanca "Joyce haklı".

§ Adrienne Monnier'nin yakın arkadaşlarından biri olan Maurice Saillet, Joyce'un Fargue yerine Larbaud'nun rue de l'Odéon'dan çıkarıldığı konusunda yanlış yönlendirildiğini düşünür.[40]

edebiyatçı arkadaşlarının çoğu şu ya da bu zamanda mutlaka bu aynı duyguyu hissettiler, Larbaud çok duyarlıydı ve bunu kaldıramayacak kadar sinirleri gergindi. Joyce'la olan yazışmaları gösteriyor ki, sonunda hep tamir edilse de ciddi çatlaklar Joyce'la değil Adrienne Monnier ve onun arkadaşlarıyla oluyordu. Tüm bu hadiseler sürerken, çeviri yavaş ilerliyordu.

Ulysses üzerindeki çekişmelerinin kendisini *Finnegans Wake*'ten uzaklaştırmasına meydan vermedi. 1924 şubat ayında, *transatlantic review* provaları ona gönderdi ama bunlar, kuşkusuz Joyce'un elyazmasında satır aralarına da yazma huyu yüzünden, öylesine bozulmuştu ki[42] metin nisan sayısına kadar hazırlanamadı. Ford Madox Ford birden bazı bölümlerin dergiyi zor duruma sokabileceği olasılığından kuşkulandı. Bir uzman görüşü almak için Sisley Huddleston'a danıştı. Huddleston müstehcenlik bulamadığı gibi ne İngiliz ne de Amerikalı polisin böyle bir şey bulabileceğini söyleyerek Ford'u rahatlattı.[43] Sözkonusu metin nisanda, sürrealist yazar Tristan Tzara ve Hemingway'in de bazı yazılarını içeren "*Bitmemiş Eser*'in Edebiyat Eki"nde yayımlandı. Joyce "Bitmemiş Eser" adından hoşlandı ve 1939'da kitap basılana kadar eser bu isimle anıldı. Neşeyle, Ford'un bu teklif sayesinde[44] kitabın vaftiz babası olduğunu söyledi ve (vaftiz kurnasının önünde durmayı istemediği halde) Ford'un kızlarından birine vaftiz babası* olarak misilleme yaptı.

Yeni eserinin beğenilmediğini gösteren zayıf işaretler Joyce'a yavaş yavaş ulaşmaya başlamıştı, şubatta Miss Weaver'in tepkisi üzerine duyduğu endişeleri McAlmon'a yazdı: "Benim en son iç dökmelerimi (*Mamalujo*) sevdiğini sanmıyorum, üstelik onu okuduğum Larbaud bunların yazmış olduğum en güçlü sayfalar olduğunu düşündüğü halde. Kendimi vurduğum iş ölümüne zor ama ben bunun yapılabileceğine inanıyorum. Olur şey değil! En son dünyaya gelişimde bu delikte olmak için ne gibi bir günah işledim?"[45] Martın yedisi geldiğinde *Anna Livia Plurabelle*'nin† bir taslağını ona göndermişti: "Nehrin kıyısında karşılıklı konuşan iki çamaşırcı kadının gevezeliği. Gece çökerken ağaç ve taş oluyorlar. Nehrin adı Anna Liffey. Başlangıçtaki sözcüklerden bazıları Danca ve İngilizce karışımı. Dublin, Vikinglerin kurduğu bir şehir. İrcedeki ismi Baile atha Cliaath yani Sığ Bentlerin Kenti, Pandora'nın kutusu ona miras bırakılan uğursuz eti saklıyor. Nehir çamur renginde, som balığı çok içinde, dolambaçlı ve sığ. Nehrin yukarısında sona doğru, ayrıldığı yerde (yedi bent) şehir kurulmuş. Izzy sonra Isolde oluyor (Chapelizod ile kıyasla)"[47] Yazdığı bu metnin Weaver'ı

* 18 Nisan 1928.

† Bu bölümü yazmayı ilk kez, Chartres'te bir gezi yaptığında, Eure ırmağının her iki kıyısında çamaşır yıkayan kadınları görünce düşündüğünü söyledi Joyce.[46]

hoşnut edeceğini umuyordu ve ona da davet olsun gibilerden Larbaud'nun "metni okuyunca kendinden geçtiğini"[48] not etti. Yazdığının sadece bir *dada* olduğundan şikâyet eden bir arkadaşına "Sözcükleri suyun ritmine verme çabası sadece"[49] dedi.* Bir sonraki engeli, yazıldığı zaman neredeyse V-VIII. Bölümlerin hepsinin hiç değilse o an için tamamlanması anlamına gelecek Shaun the Post (VI. Bölüm, 126-168. s.lar) olacaktı. Miss Weaver'a gönderdiği başka bir mektupta kısaca "Parçayı sevip sevmediğinizi söylemediniz" hatırlatmasında bulundu,[51] Weaver, sevdiğini söyleyince de rahatladı. Shaun the Post (III. Kitapta) "zaten anlatılmış olaylar aracılığıyla geceleyin geçmişe doğru seyahat eden bir postacının tasviri" olacaktı. On dört istasyonlu *via crucis* (Isa'nın başına gelenleri 14 tasvirle gösteren resim veya heykel -ç.n.) biçiminde yazıldı ama aslında bu Liffey nehrine atılmış aşağı doğru giden bir fıçıdan başka bir şey değil."[52] Nasıl ki *Ulysses* ile ilgili Odyssey'i tavsiye etmişti şimdi de Vico'nun *Scienza Nuova* (*Yeni Bilim*) isimli kitabını okumasını öneriyordu.

Bu hızlı ilerleyişi nisan ayında yaptığı muayenede Joyce'un sol gözündeki konjonktivada salgı bulan Dr. Brosch yavaşlattı ve hemen çalışmayı bırakmasını söyledi. Yoksa bir ameliyat gerekecekti. 1924 mayısında Joyce her şeye rağmen Shaun the Post'u bitirmeyi başardı. Gözlerini dinlendirmenin tek yolunun elyazmalarını toplamaktan geçtiğini bildiğinden, hepsini paketleyip Sylvia Beach'in kitapçı dükkânına bıraktı. Tam bu zamanlarda, 20 mayıs gibi altı yıldan beri, ilk şiirini yazdı ve 22 mayısta Larbaud'ya gönderdi.

O. Ç. s. 70 Bütün Şiirler

Dua

Bir daha!
Gel, ver, teslim et bana bütün kuvvetini!
Uzaktan kısık bir söz fısıldıyor çatlayan başımda
Zalim dinginliğini, acıklı boyun eğişi,
Dindiriyor korkusunu, önceden yazgılı bir ruh gibi,
Dur, suskun Aşk! Alınyazım!
Karanlık yakınlığınla kör et beni ah merhamet et,
arzumun aziz düşmanı!
Ölesiye korktuğum o soğuk dokunuşa direnmeye
kalkışamam,
Çek al benden yine
Bıktıran yaşamımı! Daha eğil üzerime, tehditkar başınla,

* Yazıp bitirdiği gece bazı kuşkular uyandı içinde, Seine (Sen) nehrine indi, suya uzanan köprülerden birinde durup dinledi. Memnun geri döndü.[50]

Yıkılışımdan gururlu, hatırlayarak, acıyarak
Ona, bir zamanlar o olana.
Bir daha!
Birlikte, geceyle iç içe, yatıyorlar toprağa. Duyuyorum
Uzaklardan kısık sözlerini, fısıldayan çatlayan başımda.
Gel! Teslim oluyorum. Daha da eğil üzerime! Buradayım.
Boyun eğdiren, bırakma beni! Tek sevincim, tek kederim,
Gaspet beni, koru beni, teselli et beni, ah esirge beni!

Şiir, 1909 ve 1912 de karısına yazdığı mektuplar gibi zahidin merhamet duasıyla, aşığın kendinden coşkuyla vazgeçişini birleştirir. Şiiri dillendiren kişi, arzuyla acıyı birbirine karıştırır. Çünkü içinde, aşığına teslimiyetle diğer boyun eğişlerini (göz problemi ve ölüm) aynı yere koyar. Bir an için teslimiyetten vazgeçer, kendisini ve aşığını "onlar" olarak görür sonra sınırsızca boyun eğer.* Kitapları üzerinde tam denetim kurmaya uğraşırken kendini, kadın gücüne boyun eğmenin ıstırabını yaşarken hayal ediyordu.

Hemen hemen bu şiiri yazdığı zamanlarda mayısta 28 yaşında, bıyıklı, ufak tefek biri olan İrlandalı Ressam Patrick Tuohy, Joyce'a onun bir portresini yapma teklifiyle çıkageldi.†[54] Memnun olmamış gibi yaptı Joyce üstelik onun yanında gelen Phyllis Moss isimli, çeşitli konularda konuşmaya cüret eden zeki genç kadından da bir an için rahatsız oldu. Kadın konuşurken Joyce, "Ne gibi mesela" diyerek veya "genellemelerden nefret ederim" gibi sözlerle konuşmasını kesti.‡[55]

---

* Burada yükselen duygular, çok uzun zamandan beri bu fikri boşlamış olduğu halde, bir erkek çocuk olarak günaha atfettiklerinden kalanlardır. Sözkonusu duyguların gerçekliğinden kurtulamamıştı. 1924 yılı ocak ayında McAlmon, Dr. William Carlos Williams ve Mrs. Williams'la içiyorlardı. Bar bar dolaşırlarken kendisiyle Nora'yı alayla karışık "beati innocenti" (kutsal masumluk -ç.n.) diye tarif ediyordu. Arkadaşı "Günaha" deyip şerefe yaptığında Joyce kafasını aniden kaldırıp "ben ona içmem" dedi.[53]

† Joyce bir yıl önce babasının portresini yapması için görevlendirdiği zaman onunla karşılaşmamıştı. Arthur Power, ressam Paul Henry'yi önermişti ama Patrick Tuohy'nin ismi kulağına gelince "ona yaptıracağım, babasını tanırdım" dedi Joyce. (Tuohy'nin babası Dublin'de tanınmış bir doktordu. John Stanislaus Joyce'un portresi, nükteli, şık ve melun bir adam ifadesini hayran olunacak şekilde yansıttı. Joyce evin duvarına asmak istedi ama resim çok büyüktü, sonunda o resmi de içine asabileceği büyük bir daire bulabildi.)

‡ Ama yine de onun dediğine önem verdi. Bir gece Joyce'larla yemekteyken Nora'ya çocukluğunda Aulus Plautius isimli bir eşeği olduğunu söyledi. Joyce bu esnada sandalyesine uzanmış, dalıp gitmiş gibiydi ama birkaç gün sonra kızı görünce "Eşeğini kitabıma koydum" dedi. Finnegans Wake'te (581) "awlus plawshus" şeklinde geçer. Joyce 1927'deki bir Valentine Day'de bir limerickle onu yine andı.

Uzun bir süre "kendi suretinin gereksiz yere tablolarda kullanılmasına veya heykel olarak tekrarlanmasına kesinlikle karşı olduğundan" Tuohy ile tartıştı. "Sen benim resmimi mi yapmak istiyorsun yoksa adımın mı?"[57] diye sordu. Tuohy doğru cevabı verdi, karşı konulamaz bir Dublin şivesiyle, böylece Joyce istemeyerek razı oldu. Portreyi yapmak için, birçok kez oturarak poz vermenin kaçınılmaz olduğu anlaşılınca Tuohy, bir ressam için çizdiği şey her neyse onun ruhunu yakalamanın çok önemli olduğu konusunda felsefe yapmaya başladı. "Boşver ruhu" dedi Joyce "kravatımı doğru çiz yeter."*[58] Bu oturuşlar sırasında Joyce'un yüzündeki kasvetli ifadeyi gören Tuohy modelini eğlendirmek veya uyandırmak için bir sürü oyun oynuyordu. Genellikle bunlar işe yarıyordu ama birinde Joyce'a bir çoksatar kitap yazmayı önerecek kadar ileri gitti. Sonunda poz veren şahıs en çok kravatı ve ceketinin kıvrımlarından memnun kaldı.[59]

Böylece gözlerini dinlendirme fırsatı bulan Joyce 10 haziranda beşinci ameliyata razı oldu. Sonuncudan daha tatsız olan bu arıza sol gözdeki ikinci iridektomiydi.† Borsch bu ameliyatı, yakında kaçınılmaz görünen başka bir glokom atağına karşı tedbir olarak düşündü. Yapılan cerrahi işlemde Joyce'un canını en çok sıkan ameliyat sonrasıydı; karanlık bir odada gözü bandajlı yatarken geçmişin kötü olaylarını bir film şeridi gibi gözünde canlandırıyordu çünkü.[60] *Finnegans Wake*'le ilgili düşünceleri de bunlara karışıyordu. Myron Nutting onu görmeye Joyce'un alaylı tabiriyle "Rue Cherche-Midi'de Madame de la Valliére'nin şatosu"[61] dediği kliniğe gitti. Joyce'u gözleri yastık gibi pansuman bezleriyle kaplı, karanlık bir odada yatarken buldu. "Merhaba Joyce" dedi neşeyle. Joyce birkaç saniye hareketsiz, hiçbir şey demeden durdu. Sonra yastığının altına uzandı oradan bir not defteri ve kalem çıkardı. Dokunarak, yavaşça eliyle yoklayarak oraya bir başlık yazdı sonra defteri yerine koydu, elini uzatıp "Merhaba Nutting" dedi. Arkadaşının şaşırdığını anladığından defteri tekrar çıkarıp yazdığını gösterdi: "araba süngeri" Nutting ne diyeceğini bilemedi.[62] 16 haziranda, çoktan *Ulysses* günü olarak adlandırılmış "Bloomsday"de kliniğin insanı boğan hava-

---

P. J. T. (Patrick J. Tuohy)

Tuohy derler komik bir yüzboyacısı
Soğuktur gülgonca mavisi bakışı
Hissederse güçlü kendini
Hiç beğenmez resmini
Hissetmezse olur dünyanın çapkını

J. J.[56]

* Portre 1927 ocak ayına kadar bitmedi.

† Birinci 1917'de Zürih'te olmuştu.

sı, Joyce'un arkadaşlarının gönderdiği mavi-beyaz ortancalarla dağıldı. Deftere Joyce "Bugün 16 Haziran 1924 yirmi yıl sonra. Bu tarihi kimse hatırlayacak mı"[63] diye karalayıverdi.

İrisin gözün içindeki birikintileri emecek kadar güçlü olup olmadığından kuşkulu olduğu halde, sargıları açıldığı zaman gidebilecek kadar iyi gördüğünü fark etti. Bu yüzden Paris'ten ayrılıp Brittany'ye gitmeye karar verdi. Paris'in, McAlmon'a "bir metodist papazın araf düşü" diye tasvir ettiği iklimini çok sert bulduğundan, gelecek ekim ayı için Nice'te bir daire tuttu ama talih başka yöne savurdu onu. 7 temmuz gibi Saint Malo'ya vardı Joyce, orada ağustosa kadar Hotel de France et Chateaubriand'da kaldı. Hava kötüydü, Yeats'in gönderdiği nüshasını çıkarıp Miss Weaver ve Stanislaus'a da yolladığı candan mektup,* katıldığı, kalabalık ve rengârenk Breton fuarı da neşesini yerine getiremedi.[65] Temmuzun sonunda Breton dili (Fransa'nın Brittany bölgesindeki Bretonların dili, Keltçenin bir kolu. -ç.n.) ve İrlandaca arasındaki farkları biraz canlı bir üslupla Larbaud'ya yazdı. Breton dilinde daha çok Latince kelime varken İrlandaca daha saf kalmıştı: "Breton (turistler tarafından giydirilip, ziyaret edildiği, Roma tarafından kutsandığı ve Yandaşları A. Ş. tarafından câliné olduğu (benimsendiği) için daha pitoresk olsa da İrlandaca bir dil olarak ÇOK DAHA ÜSTÜNÜR."[66] Breton dili de kitabı üzerinde izini bırakacaktı.

Saint Malo'daki tatili boyunca Joyce *Bitmemiş Eser*'in farklı bölümlerini bir araya getirme gayretine girişti. Gözü yuvarlak bir bezle kapalı, Miss Weaver'a şunları yazdı: "Kamaşmış tek gözümle Kabil-Shem-Tristan-Patrick gibi Boulogne'deki fener kulesinden denizi araştırdım. Zannederim çözüm yakında ortaya çıkacak. Hiç değilse ağzım açık poz vererek oturmaktan başka bir şey bulamadım."[67] Ama, inançtan büyülenmiş bir başka inançsız, olan Renan'nın doğum yeri Tréquier'yi ziyaret edecek kadar iyi bir turistti. Nora'yla birlikte ayrıca Amerikalı yazar Lloyd Morris ve Morris'in annesiyle Carnac'taki iri taşları görmek için bir gezi düzenlediler. Oraya gitmeden önce Joyce, Morris'i can sıkacak bir tembih için kenara çekti: "Eğer hanımlar taşların şekillerinden söz edecek olurlarsa onların önemi hakkında hiçbir şey söylenmeyecekti;

* Yeats Joyce'u onlarla kalması için Dublin'e davet etti; aynı zamanda Tailteann kutlamalarında milli konuk olarak da onu davet etmeye çalıştı. İki kez reddedildi, bunun üzerine Tailteann ödülleri dağıtımı sırasında Yeats "Bizim, Mr. Padraic Colum'ın Castle Conquer, Mr. James Joyce'un *Ulysses* ve Mr. George Moore'un Conversations in Ebury Street'ini değerlendirmememiz gerekir, çünkü Mr. Bernard Shaw gibi onlar da İrlanda'da ikamet etmediler. Mr. James Joyce'un kitabının Rabelais kadar müstehcen olduğu, bu yüzden de İngiltere ve Amerika'da mahkeme kararıyla yasaklandığı halde Synge'nin ölümünden beri, bir İrlandalı tarafından yazılmış en dâhiyane eser olduğunu söylemek görevimizdir." dedi.[64]

Morris'in yazdığı gibi Joyce'un bakış açısına göre "penisi temsil eden herhangi bir simgenin tartışılması kadınların huzurunda bir tabuydu."[68]

Ağustos biterken Joyce'lar, Quimper'ye gittiler, eylül başlarında Victoria Palace Hotel'e döndüler. Joyce birkaç gün sonra Charles Floquet caddesi 8 numarada bir ev buldu. Sonra ay sonunda üç haftalığına Londra'ya geçti ve yine Euston Hotel'de kaldı. Joyce oradayken, Miss Weaver, Bryher (Winifred Ellerman McAlmon), Robert McAlmon ve H. D. tarafından Paris'e gitmeye ikna edildi, Joyce'lar döndükleri zaman Paris'te buluşacak şekilde İngiltere'den ayrıldı. Ekim ayında ilk kez Joyce'u sarhoş görünce çok sarsıldı. Joyce'un yaşamı böyle götürmesini hoş görmüyordu ama ona karşı tavrını da değiştirmedi Miss Weaver.

Kasım ayı, pek hoş bir haber getirmedi. Paris'te onu ziyarete gelen kardeşi Charles, Josephine Murray teyzenin ölmek üzere olduğunu söyledi. Joyce ona en son yazdığı sert mektuplardan dolayı pişman oldu, hemen bir telgraf çekti[69] sonra da onun için pek alışıldık olmayan, duygularını hiç belli etmediği bu zaman zarfında hisli bir mektup gönderdi:

Charles Floquet caddesi 8 numara
Paris VII
2 Kasım, 1924

Sevgili Josephine Teyze,

Dün gece Charlie'den aldığım mektubun ardından sana, sağlığınla ilgili kötü haberleri duyan bizlerin ne kadar şaşırdığını anlatan bir telgraf çektim. Umarım ki senin hakkında yanılmış olsun. Hatta birkaç hafta (önce) Londra'da seninle buluşmayı da düşünmüştüm. Alice'e yazdım ve bir iki kez de oradan ayrılmadan önce telefon ettim ama o halen Dublin'deydi. Bana hastanede (S. George's) ciddi olan hastalığının Alice'in yokluğu yüzünden olduğunu söylemediler. Ben onu öylesine tatilde zannediyordum. Hasta olduğunu bile hatırlamıyorum ve hastalığın ne olursa olsun -Charlie söylemedi- kuvvetin bu ciddi sorunun üstesinden gelmeye yetecek diye ümit ediyorum. Daha dün sana yazacaktım ben de çocukluğumla ilgili bazı konularda çünkü bu hususlarda bilgi verebilecek İrlanda'daki iki kişiden biri sensin. Charlie son derece nazik bir mesaj getirdi senden. Böylesine ciddi bir anda beni hatırlamaya değer bulman, çok derinden etkiledi beni. Sen beni birçok iyilikle, yardım ve sevgiyle gençliğimde kendinize bağladın, özellikle annemin ölümünün ardından, oysa şimdi beni biraz sitemle düşünüyormuşsun gibi. Hiçbir şey bana çeşitli konular hakkında sele tartışmaktan daha büyük bir zevk veremezdi. Her zamanki gibi yazıp yardım talep edemem, eğer bunda yabancılaşmışsam bile, sana halen saygıdan başka sevgi ve minnettarlık duygusuyla bağlıyım. Umarım bu alelacele bir araya getirdiğim

sözleri hor görmezsin. Eğer kabul olunursa sözlerim her zaman memnun kalıp, şeref duyarım.
Nora, Giorgio ve Lucia iyileşmen için en iyi dileklerini gönderiyorlar. Onları, görmek istediğini de bildiğim için umarım görürsün.
Charlie'ye senin nasıl olduğunu bana bildirsin diye telgraf çekeceğim.
Charlie'nin mektubu öylesine ciddiydi ki hemen benim elimin bir türlü gitmediği o sözü* yazmamı ima ediyordu. Eğer bunu yapmaya gönlüm yoksa beni affet. Bu değersiz teşekkür sözlerini yolluyorum ve kötü haberlere karşı umudumu koruyorum.

Çok büyük sevgi ve minnetle
Yeğenin.
Jim[70]

Mrs. Murray eski Dublin'den sadece John Joyce'u bırakıp öldü. Önceki yıl Joyce'un okul arkadaşı Richard Sheehy ölmüştü, 1924 ağustos ayında Quinn'in ölüm haberi geldi. Aralıkta William Archer ölecekti, Joyce, Miss Weaver'a "Bana bir keresinde çok nazik davranmıştı. Zannederim hem o olayı hem beni unuttu"[71] diye yazdı. Archer, Ibsen'i seve seve kabul etmiş ama Joyce'un onun halefi olduğu konusunda tereddüt göstermişti.

Belki de teyzesinin ölümüne çok üzülmesinin sonucu olarak görüşü bir kez daha bulandı. Borsch yine ameliyatlar gerektiğini söyleyerek uyarılarda bulundu. Joyce'un sol gözünde oluşmuş kataraktı almak için 29 kasımda 6. ameliyatını gerçekleştirdi. 23 aralıkta Miss Weaver'a yazdığı mektupta, "Bir dakika kadar muhteşem bir görüşe kavuştum. Dr. Borsch görüşün çabucak değilse bile zamanla yerine geleceğini söyledi. Hazırlık her şeydir. Ruhumun kırılmış penceresi artık daha fazla şok kaldırmayacağı zaman elektrikli tedavi gerçekleştirilecek. Olumlu sonuç alacağını düşünüyor."[72] 1925 yılı ocak ayı geldiğinde görüşte büyük bir düzelme olmamıştı. Joyce doktoruyla aralarında geçen konuşmayı, Borsch'ün karşılıklı ilişkilerdeki hünerini alayla abartarak şöyle bildirdi:

Dr. Borsch -Nasılsın?
JJ. -Hafiften kötümserliğe kaymış.
Dr. Borsch -Yani şey sanmıyorsun...
JJ. -Eh...
Dr. Borsch -Neyine bahse girersin?
JJ -Bir tarih söyle
Dr.Borsch -Bir ay. Sen ne kadar dersin?

* Elveda.

JJ. -Ben şey...
(sonra)*
JJ -Kapsül ve göz merceklerinin ön zarını aldınız değil mi?
Dr. Borsch -Evet.
JJ -Peki arka zarda bir katarakt oluşabilir mi?
Dr. Borsch -Tabii.
JJ. -Benim vakada da muhtemel mi?
Dr. Borsch -Hayır. Eğer öyle olsaydı bahsi daha çabuk kazanırdım.
JJ. (uzayan gülümseme)
"Beni hep kolaylıkla alt ediyor. *Ulysses*'i onun yazması gerekirdi."[73]

Dr. Borsch, 2 şubat cumayı yani Joyce'un 43.yaş gününü, bir doğum gününde hiç verilmemesi gereken sol göze müdahale yapılması gerektiği haberini vererek kutladı. Derhal bunu yapmayı önerdi ama ameliyat, Joyce böyle bir günde olmasını istemediğinden ertelendi. Ardından sağ gözünde konjonktiv iltihabı olunca bir kez daha ertelendi. Onu, rue du Cherce-Midi 38 numaradaki kliniğe geri döndürecek kadar ciddiydi. 15-25 şubat arasında Joyce orada kaldı. Konjonktiv iltihabı, episklerit (skleranın reaksiyonel iltihabı -ç.n.) adı verilen tehlikeli olmaktan çok, acı veren bir hastalığa çevirdi. Göze altı sülük uygulandı, özellikle geceleyin acı arttı. "Cuma gecesi, en kötü eleştirmenimin dediği kadar mantıksız oluyordum neredeyse ama biraz morfin verdiler ve rahatladım."[74] 19 şubatta New York'taki Neighborhood Playhouse'ta *Sürgünler*'in sahneye koyulmasıyla ılık bir rüzgâr esti.† Joyce hemen kadın başrol oyuncusunun ilk isminin de Joyce olduğunu fark etti,[75] beklediği sansasyonu yaratamamış olsa da oyunun 41 kez sahnelenmesinden mutlu oldu.

Göz kliniğinden kurtulduktan sonra Joyce, Charles Floquet caddesi 8 numaradaki evine döndü ve bir sonraki ameliyat için dinlemeye çekildi. Kira sözleşmesini 15 marttan 15 mayısa kadar uzatmak zorunda kaldı, baharı da Paris'te geçirmekle avundu. Borsch, yeni apseler olabilir endişesiyle Joyce'tan diş kontrolü yaptırmasını istedi. Çekilen röntgen gömülü diş parçası olduğunu gösterdi. Sağ gözde yeni bir sorun çıkmamış olsaydı 24 martta bir diş doktoru bunu almış olacaktı. Borsch hastasına sıkı bir perhiz verdi, günde sekiz on kilometre yürümesini öğütledi. "Tek gözüm görmeyerek diğeri iltihaplanmış vaziyette, boş mideyle Paris trafiğinin içinde, nemli koyu puslu bir havada ben bunu yapabilirsem, şeref nişanına başvuracağım."[76]

Nisanın başında diş parçası çıkarıldı, dişçi ve gözcü muayeneleri arasında buldu-

* Altıncı ameliyat sol gözün kapsül ve göz merceklerinin oluşturduğu ön zarı kaldırmak için yapılan bir kapsültomi idi. Kapsül gözyuvarını kaplayan tabakanın arka bölümüdür.

† Bunu heykeltıraş Jo Davidson gerçekleştirdi.

ğu zamanda Joyce, oğlunun ve üç büyütecin yardımıyla V. Kısım'ı (104-125) gözden geçirebildi. Bu bölüm daha sonra temmuzda *Criterion*'da yayımlandı. Nisan ayı yarılandığında sol gözündeki 7.ameliyat için bıçak altına yatmaya razı oldu, on gün klinikte kaldı. Fazla ziyaretçi yoktu. Bir gün Wyndham Lewis geldiğinde Nora ona, Joyce'un hayranları tarafından etrafının çevrili olduğu zannedildiği halde, kocamış bir tavukla kart bir horoz gibi tek bir ziyaretçisiz sadece ikisinin saatlerce orada oturup durduğundan yakındı. Başka bir gün Mrs. Nutting geldi, Joyce, Dublin şehri üzerine almış olduğu bir kitabın dip notlarını, eklerini ona okumasını rica etti, dikkatle dinlerken, kendisine gerekli olan yerleri, konuları büyük bir hevesle aklının bir köşesine yazdı. Viking istilalılarının bütün boyutlarını düşünüyordu aklında, "som balığının peşinden" gidebildikleri kadar ülkenin içine sızdıklarını söyleyen kayıt gibi. Mrs. Nutting ile kahramanı Earwicker'la ilişkilendirdiği earwig (kulağakaçan -ç.n.) hakkında konuştular. Kadın bu böceğe Yorkshire'da "twitchbell" dendiğini hatırlayınca Joyce "bana verir misin bu kelimeyi" dedi ve çok memnun oldu.* Joyce, Kabil'in öldürdüğü kardeşi Habil'i onun yanındaki bir kulağakaçanı izleyerek gömmeyi akıl ettiğinden bahseden bir efsaneyi anlattı.† Joyce'un "(Karınca ve Çekirge) fabli için için okumuş olduğu beyaz karınca hakkında da konuştular. Fabl harikaydı Joyce'a göre; bu karınca, yumurta civciv olmadan önce başına gelenleri, ağır çalışan insan beyni bilmeden belki de 20 yıl beklemek zorunda olduğu halde bize anlatıyordu aslında.[77]

Başka bir ziyaretçi, Helen Kastor Fleischman isimli, George Joyce'un da ilgisini çeken genç bir hanımdı. Varlıklı, güzel, kıpır kıpır bir kadın olan Helen yirmi bir yaşındayken, 1916'da evlenmiş olduğu kocası Leon Fleischman'dan yakında ayrılacaktı. Joyce'un çok sevdiği, böğürtlen reçelinden getirmişti gelirken. Joyce teşekkür ettikten sonra "Fransa'da bu reçeli hiç yemezler, niye biliyor musun" dedi bilgilendirici bir tarzda. "Çünkü İsa'nın tacı böğürtlen dikenlerinden yapılmıştı."[78] Rusya komünizmi ve İrlanda mistisizmine aynı biçimde hayran, Fransız gazeteci Simone Téry de Joyce'u ziyaret etti. "İrlanda özerk hükümetinin iyi bir şey olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sordu. "Hiçbir şey düşünmüyorum" oldu Joyce'un cevabı. "İrlanda'daki ulusal harekete yönelik tavrınız nedir?" diye sıkıştırdı gazeteci kız. "Ülkenizden bir tabir kul-

* Finnegans Wake (222, 72, 463)

† Joyce kulağakaçanı dikkatle, hatta Museum National d'Histoire Naturelle entomoloji (böcek bilim -ç.n.) laboratuvarına forficula (kulağakaçanın Latince adı -ç.n.) ile ilgili raporlar için yazı yazmaya varacak kadar araştırdı. Kulağakaçanın Fransızcasını perce-oreille sevdi ve hemen, West Meath'ten 1905'te, All Ireland Polo Club'taki ünlü oyuncu Percy O'Reilly ile ilişkilendirdi. Sonra "Persse O'Reillly Baladı" nı yazdı. (Finnegans Wake (44-46)

lanırsak *J'en ai marre* (Bıktım)". "Bence ondan yirmi yıl önce zaten bıkmıştınız." Başını salladı Joyce "Gel şunu kırk yapalım"[79] dedi. 1920 ve 30'lu yıllarda birçok gazeteci ona ulaşamazken, bunlardan birisi "Körlüğe doğru giderken, insan ne hisseder ne yapar?" konusunda bir dergiye makale yazdığını söyleyerek görüşmeyi başardı. Joyce bu vakayı, daha sonra bu merhametsiz meslekten yapılan tüm görüşme taleplerini acımasız bir şekilde reddetmekte kullandı.

Yedinci ameliyatın başarılı olup olmadığı bilinmedi. Joyce sol gözde "görüş yetisinin bir parça geri geldiğini" fark etti ama halen konjoktiv iltihabından çeken sağ göz yazıları ancak büyüteçle okuyabiliyordu. Miss Weaver'a 25 Nisan 1925'te bu durumu şöyle aktardı:

> Tendürdiyot, asprin ve skopolaminden* bıktım. Mektubunda sıcak güneş ışığı diye bir şeyden söz ediyorsun? Nasıl bir şey bu? Büyük yazarların eserlerinde ondan bahsederler... Her sabah kliniğe, her akşam ru de Paix'e. (Borsch'ün yazıhanesi) gidiyorum. *Little Jim* (Küçük Jim) şiirini bilirsin "Sazlı Kulübe" ben uyaklı yaptım onu.
>
> Klinik bohça gibi yamalıydı
> Dışı köhnemiş kızıla çalmış
> O çatının altındaki her direk
> Bir metre toz altında kalmış[80]

Çok az gördüğü için ona aralık kadar karanlık gelse de 1 Mayıs'ta biraz daha iyi hissetti kendini. 1925 yılının haziran ayı geldiğinde, sonunda Square Robiac'ta, rue de Grenelle 192 numaraya kadar giden çıkmaz sokakta, bir daire bulabildi. Joyce'un 30 Nisan 1931 tarihine kadar kaldığı bu adresi en uzun ikametgâhı oldu. Her zamanki gibi, taşınmanın zorlukları onun dengesini bozdu:

> Burada öylesine çok çalışmak ve taşınmak zorunda kalıyor ki insan kendi düşüncelerini bile takip edemiyor. Üstelik bir göz sancısından yeni kurtuldum. Aslında size en son mektubu yazarken acı başladı ve hemen kliniğe gittim, hemşire beni Dr. Borsch'a yolladı. Doktor muhtemelen yorgunluktan kaynaklanan henüz başlamakta olan konjoktiv iltihaplanması teşhisi koydu. Bir gün sonra kötüleşti ama doktor tiyatroya gidişimi ertelememem konusunda ısrarcı oldu. Ben de kabul edip gittim ama operanın (Chaliapine) yarısında çıkmak zorunda kaldım. O zaman bana gidip kendimi eğlendirseydim, hiçbir şey olmayacağını söyledi. Düzeldi ama sancılarla boğuştuğum üç dört gün geçirdim. Buraya yavaşça yerleşiyoruz, yapılacak o kadar çok şey var ki.[81]

* Skopolamin gözbebeğini genişletmek böylece yapışmasını önlemek için ağızdan alınan bir ilaçtır.

Nora'yla biraz mobilya aldılar, ahım şahım olmasa da rahat şeylerdi. Duvarlara, Tuohy'nin çizdiği yeni baba portresi de dahil aile portrelerini yine dizdi Joyce. Arkasından Liffey geçen Dublin, Custom House'ın (Dublin Gümrük Dairesi -ç.n.) bir fotoğrafını da dahil etti bu gruba.

8 temmuzda sol gözü halen iyileşememişti, 21 temmuzda hep cerrahi müdahale taraftarı olan Dr. Borsch, eylülde bir ameliyatın daha zorunlu olacağı konusunda Joyce'u uyardı. Bu arada istediği yerde tatil yapabilirdi. Joyce'lar da bunu dikkate alıp Normandy'deki Fécamp'a gittiler. Grand Hotel des Bains et de Londres'de kaldıkları süre boyunca Joyce Shaun'un son gözleyişi (555-590) üzerinde çalıştı. Bir tiyatro oyununa gitti ama dokuzuncu sıradan bile oyuncularının yüzünü göremediğini fark etti. Kötü hava 28 temmuzda Rouen'deki Hotel de la Poste'ye onları sevk etti.[82] Havanın orada daha kötü olduğu anlaşılınca, Arcachon'daki Regina Palace Hotel'e gittiler, bir gece Niort'ta dönüşte bir gece de Bordeax'da kaldılar. *Çorak Ülke*'yi (Blake'in *Fransız Devrimi* ile sulandırılmış olsa da) betimlemek Joyce'un ruh haline en uygun olan şeydi, Miss Weaver'a bunun bir parodisini gönderdi.

Rouen en yağmurlu yerdir varılacak
İçinde su geçirmez ne varsa ıslanacak
İliklerine kadar sırılsıklam
Karakış Le Mans'a gelirken sicim gibi geçti üzerimizden
Niort'taki hanımız Grape of Burgundy idi.

Ama gürledi Tanrı'nın üzümcenderesi Burgundy bağında
Biz kaldık cehennem kucağında
(Tez davran, Joyce zaman geldi)

Yaşlı Bordeaux'da sivrisinek kaynarmış diye duydum
Epey çok!
Aklıma mı gelirdi dünyada bu kadar çok olduğu
(Tez davran, Joyce zaman geldi)

Mr. Anthologos oradaki bahçıvan
Bozşapkalı nezaketli, gözleri dört dönüyor
Bunlardan şarap yapmış elli yıldır
Güney Fransa şivesiyle dedi bana
İçmek için hiç durma al *Le petit vin*
Kötüyse eğer
Vous ne l'avez pas payé
(Tez davran, tez davran, şimdi şimdi şimdi!)

Ama ne zamanlar geçireceğiz kim bilir

Kliniğe dönünce, o *Çorak Ülkeye*,
Ey Esculapios!
(Değil mi? Değil mi? Değil mi?)[83]

Arcachon'da Joyce sahil boyunca yürümeye çalıştı. Görüşü çok zayıftı. Yeni bir nöbet pusudaydı ama 5 eylül'e Paris'e dönerek Arcachon'da bu süreyi geçirmeyi başardı. Borsch ona biraz daha skopolamin uyguladı. İlaçla tedavilerinin olmazsa olmazı haline geldiğinden, Joyce bu ilaca gönderme yapan bir limerick kaleme aldı:

Bir öksürük şurubu skopolamin derlerdi
Ne eşi var ne benzeri
Bir yudum içseydi Tutankhamun
Olurdu gülüp zıplayan bir somon
Mumyası çimende sek sek oynardı[84]

27 eylül gelince, gözleri daha iyi olmuştu, bu yüzden sekizinci ameliyatı, Shaun'un son gözleyişini bitirebilmek için erteledi. Nasıl ki *Anna Livia Plurabelle* ırmaklarla örülmüş, düzenlenmişti, bu bölüm de yollarla ilgiliydi. 10 ekimde Miss Weaver'a: "İlahi güce sunulmuş, benim sıkıcı kahramanım ve onun önemsiz eşliği için yollarımıza şekil veren ateşli bir duayla aydınlanmış, gürültü ve gayretle yaratılmış üç koca sayfa ürettim"[85] diye yazdı. Eski bir öğrencisi olan Nelly Lichtensteiger'le henüz nişanlanmış kardeşi Stanislaus'a da "Berlitz Biarritz sezonu açmadan" onlara bir ziyaret yapmaları için sıcak bir davet gönderdi: "Tanrı biliyor ki sabahın kömüründen öğlene kadar boğazını patlatarak İngilizce dersi vermek zorunda değilsin!"[86] Stanislaus hemen gelemezdi ama sonra geleceğine dair söz verdi.

Borsch sol göz ameliyatı için 23 Kasım 1925 tarihini kararlaştırdı ama sağ gözde kanlanma olunca cerrahi müdahale 8 aralığa kadar yapılmadı. Ertesi salı, Joyce'un sekizinci ve dokuzuncu ameliyatı yapıldı.[87] Aralık ortalarında eve döndüğünde, sersemlemişti, acı çekiyordu ve sol göz kör olmuştu. Nuttingler Noel gecesi görmeye geldiler, onu hepten umutsuz buldular. "Gözlerimin önüne bir ışık tutuyorlar günde iki kez: Bir şey görüyor musun? Hiçbir şey mi? diye soruyorlar. Bıktım artık. Ne zamandır böyle gidiyor."[88]

1926 başında Joyce ancak çok büyük harflerle yazabiliyordu. Myron Nutting'den siyah resim kalemi almıştı belki bir işe yarar diye. Homeros'un Odyssey'sinin ilk dizesini de üzerine yazdığı, Bloom'un bir eskizini yapmıştı. Söyleyerek yazdırmayı da hiç istemiyordu, kendisi yazmalı, ne yazdığına da bakmalıydı. William Bird, daktilo kullanmasını önerdi bu küstahlığa bir süre sessiz kalan Joyce böyle bir makineye

hiç ilgi duymadığını söyledi. (Daha sonra bir parça yazmayı öğrendi bu aletle) Acısı dinmiyordu, sağ gözü ameliyattan sonra ortaya çıkan sıvıları ememedi. Kanepede kendi deyimiyle "onun görevini yapmak için İrlanda'nın gözünü* bekleyerek"[89] yattı. Bahar geldiğinde biraz daha iyi hissetti kendini ve birkaç ay içinde gözleriyle ciddi sorunu kalmadı.

1925 yılında Joyce dört bölüm veya gözleyiş halinde yazılan Shaun bölümüyle (III. Kısım, 403-590) haşır neşir oldu. I. Kısım'ı da gözden geçirdi. Shaun'un ilk iki bölümü ve üçüncü bölümün birkaç parçası 27 ocakta bitti, nüshaları Miss Weaver ile Larbaud'ya gönderdi. Şubat ayında, *Criterion*'da yayımlanacak I. Kısmın beşinci bölümüne geri dönüp gözden geçirdi. McAlmon *Contact Collection of Contemporary Writers*'ta birkaç sayfayı (30-34. s.lar) yayımladı sonra yine baskıyla ilgili problemler ortaya çıktı. Haziranda Joyce mutlulukla bu parçaya iki bilmece daha eklediğini bildirdi. Üstelik I. Kısmın iki bölümü üzerinde sıkı çalışıyordu. Bunlar, Ernest Walsh'in *This Quarter* (Ağustos-Kış, 1925-1926) sayısında basacağı Shem ile *The Calendar* isimli İngiliz dergisinde yayımlanacak *Anna Livia Plurabelle* idi. İngiliz matbaacılar ürkek davranıp *Anna Livia*'yı dizmeyi reddettiler, Joyce hemen onlardan işi aldı ve baskı için *Navire d'Argent* (1 Ekim 1925) ile anlaştı.

Böylece, ara sıra ortaya çıkan körlük ve çektiği acıya karşı Joyce, karşı konulmaz şekilde aklına düşen en azametli fikrin peşinden gitmeyi sürdürdü. Hiçbir göz doktoru onu engelleyemezdi. Kâğıda ne yazmış olduğuna kıpkırmızı gözleriyle bakarak, büyük bir tutkuyla, inatla satır aralarına, kenar boşluklarına yazdı yazdı. Dehası kendisini kurtarmayı hiç arzulamadığı bir tuzaktı, hayattan öylesine uzaklaşıyordu ki o zaman onunla karşılaşmış Henri Michaux gibi arkadaşları, onun, insanlıkla bağını kesmiş en *fermé* (kapalı -ç.n.) halinde olduğunu düşündüler.[90] İnsandan başka hiçbir şey hakkında yazmadığından emin olan Joyce bu yanlış izlenimi düzeltmeye girişemeyecek kadar rahatsızdı.

* Howth dışında küçük bir adanın ismi.

1926-1929

> Cırr Cırr! Onların Yanlışlaşmış Anlamaları için! Ballad of Persse Oreille cırcırlıyor.
>
> *Finnegans Wake* (175)

Sonraki üç yıl da Joyce'un sabrını taşırmayı deneyecek büyük bir olaya gebeydi ama Londra'daki Regent Theatre'da *Sürgünler*'in sahneye konmasıyla uğurlu başladı bu yıllar. 1917-1918 Yıllarında oyunla ilgili öfkeli bir tedirginlik yaşamış olan Stage Soicety 14-15 şubatta oyunu sahneye, W. G. Fay'in yönetmenliğinde koydu. Joyce başrolü canlandıran aktrise çiçek göndermekle kalmadı,[1] Londra'daki arkadaşlarına da oyuna gitmeleri yönünde talimat verdi. Paris'te Benoist-Méchin'dan oyunu okumasını istedi, büyük hevesle "Hauptmann kadar iyi mi?" Bu soruya kendini sakınmayan genç adam "Bazı sahneleri kötü bile buldum"[2] diye yanıt verdi. En son ameliyatın etkilerini hâlâ üzerinde taşıyan Joyce, Londra'ya kendi başına gidemedi ama Miss Weaver, Claud Sykes ve Ettore Schmitz'den oyunla ilgili bütün malumatı aldı. Salon hemen hemen ağzına kadar doluydu, seyirciler ilk iki perdeyi övmüş, ikili anlamı olan üçüncü ve son perdeye ise şaşırmıştı. Miss Weaver'ın arkasında oturan bir kadın birinci perdenin sonunda Richard ile Bertha'nın konuşması sürerken dışarı gitmiş, "Ben buna danışıklı dövüş derim" diye homurdanmıştı. Başrol oyuncusu Rupert Harvey ve başroldeki kadın oyuncu Gwaldys Black-Roberts genellikle başarılı bulundu, buna tek itiraz Miss Weaver'ın yanında oyunu izlemeye gelmiş, rolde Miss Roberts'ı aşırı duygusal bulan Wyndham Lewis'ten geldi.[3] Schmitz oyundan sonra yanındaki birinin kendisine "Bize İtalyan usullerini zorla kabul ettirmeye çalışıyorlar" dedikten sonra "Kuşkusuz İtalyanlar âşık olmasalar bile kıskançlıklarıyla bilinirler" diyerek sözünü parlattığını Joyce'a bildirdi.[4] Bernard Shaw 15 şubat öğleden sonra oyuna gitti. İki gün sonra Stage Society'nin düzenlediği halka açık tartışmada, eleştirmenlerin küçümsediği oyunun lehinde konuştu. Joyce'a bakış açısı berraklaşmıştı; yeteneğini kabul ediyordu ama seçtiği konulara ve diline güvenemiyordu.*

---

* Shaw daha sonra Archibald Henderson'a şunları söyledi: "*Ulysses* için 3 guinea ödemem istendiğinde 7 şilin 6 pensten bir kuruş fazla vermeyeceğimi söylemiştim. The Little Review'da ondan birkaç sayfa, hepsinin Dublin'deki bir tek günü anlattığını bilmeden okumuştum. Hem kendim de bir zamanlar Dublin'de genç bir adam olduğumdan hem de Joyce'un klasik sayılacak edebi gücünden dolayı cezp edilmiştim. Cinsel ilişkileri anlatmada içtenliğin niçin bir

sınırı olsun anlamıyorum ama Joyce bunu sormuyor. O rezilce kullanılmış bir dille yaratılan edebiyatta bunu kullanmanın bir sınırı olup olmayacağıyla ilgileniyor. Bu ne tür insanların ona katlanacağına bağlı. Eğer Dickens veya Thackeray'e zatıâlim gibi saygıdeğer bir yazarın bir oyunda "kanlı" gibi küfür sözcüğü kullanacağı, her rolde oynamayan, en güzel rolleri seçmiş seçkin bir aktrisin sahnede kılı kıpırdamadan bu sözü telaffuz edeceği söylenseydi buna inanamazdı. Ben öylesine eski kafalı ve ahlakçıyım ki bir hanımefendinin bir erkeği çürük diye tarif ettiğini ilk kez duyunca dehşete kapıldım. Mr. Joyce'un seçtiği kelimeleri ben yazamazdım: Benim ahlakçı elim bu harflere kalem oynatmamı reddederdi; kliniklerin ilgi alanına giren çocuksu, çiş tutamamalar veya onun bahsetmeye değer bulduğu yellenmelerde hiçbir fayda görmüyorum ben. Eğer onlar bahsedilmeye değer olsaydı, bu yazıda da gördüğünüz gibi bir parça Latincelerini kullanıp bunları süslesem de onun tabirlerine karşı olmazdım... *Ulysses* bir belge, sanatsal tutku kadar aslolan belgeleme için gereken bir sonuçtur. Daha da fazlası, belge için aslında sanatsal elişinin çiçekleri olduğu gövde ve köktür. Joyce bu belgesel iblis tarafından, Dublin içinde geçen bir günü hayal eden genç bir adamın çalışmasını kaydetmek için ayartılmıştır. Burada sorulacak soru, "peki belge otantik mi" olmalıdır. Eğer ben, birkaç sayfa okuduktan sonra, korkarım öyle diye buna cevap veriyorsam o zaman siz kalkıp, Dublin'in yerle bir olmasını isteyebilirsiniz, dibine darı ekilmesini de isteyebilirsiniz. Elbette ben de böyle yapın diyebilirim. Ama bu belgeyi geçersiz kılmaz. Benim zamanımdaki Dublin "çakalları", tıp öğrencileri, kasabalı delikanlılar aynen öyleydiler. Konuşmaları küfürlüydü, onlara şairane ve hayati olarak sunulmuş olabilecek bu konuşma cinsiyetlerini de kirletirdi. Dublinli genç adamları barlarda toplayıp *Ulysses* okutmaları yapmak isterdim ki "Biz böyle miyiz?" diye bir tartışma başlatsınlar. Eğer oylama sonucu evet böyleyiz çıkarsa o zaman "Öyle kalacak mıyız peki" diye başka bir soru sorabilsinler. Bu son sorunun tabii ki olumsuz yanıtlanmasını umut ederdim. Edepsiz teşhirler olmadan, ahlaki sıhhati, fiziki sıhhatten daha fazla gerçekleştiremezsin. Joyce'un betimlediği, dramatize ettiği ağzı bozuk anlatımdan kurtul, o zaman Dublin'den de kurtulursun; O zaman şimdi on ikinci yüzyıldan kalan bir haritaya ne kadar ilgi gösterilerse, kitaba da o kadar bir ilgi olurdu. Kitabın üzerine gidip, açık saçık dili engellersen o zaman ahlakı değil kirliliği korumuş olursun. Eğer bir insan sizin ruhunuza bir ayna tutup, bunun yıkanmaya -badanaya değil- ihtiyacı olduğunu kanıtlıyorsa, aynayı kırmanın bir yararı yoktur. Su ve sabuna başvur."[5]

Shaw daha sonra Picture Post'un editörüne yazdığı 3 Haziran 1939 tarihli bir mektupta Joyce'a beslediği iyi niyeti daha güzel cümlelerle ifade edecekti: 13.Sayınızda, Mr. James Joyce üzerine ilginç bir makale yazan Mr. Geoffrey Grigson "*Ulysses*'in midesiz gerçekçiliğinden tiksindiğim ve kitabımı şöminede yaktığımı" ifade ediyor. Birisi ona martaval okumuş. Bu doğru değildir. Ben *Ulysses*'in bazı bölümlerini Amerika'da çıkan Little Review'de okudum, yıllardır onun Dublin'de geçen tek bir günün tarihçesi olduğundan haberim de yoktu. Ama Dublin'de 7-8 bin adet tek gün geçirdikten sonra doğaldır ki ne kitabın gerçekçiliğini özledim ne de şiirselliği hoşuma gitti. Onu yakmadım, tiksinmedim de. Eğer Mr. Joyce, bir edebiyat şaheserinin yazarı olarak benden tanıklık istese mümkün olan tüm vurgularla ve içten bir coşkuyla bu verilecektir.

G. Bernard Shaw,
Ayot St. Lawrence, Welwyn, Herts

Bu açıklamaların en komik tarafı da tıpkı Yeats gibi Shaw'un da romanı bitirmemiş olduğunu doğrulamasıdır.

Paskalya zamanı diğer bir sürgün, Joyce'un kardeşi Stanislaus uzun zamandır beklenen ziyareti gerçekleştirdi. Kardeşler arasındaki ilişki 1919'dan beri gergindi. Stanislaus'un *Ulysses* ve *Finnegans Wake*'e yönelik bakışı Joyce'a göre aşırı tenkitçiydi. 7 Ağustos 1924'te Stanislaus ona şunları yazmıştı:

> Henüz adı konmamış olan romanından birinci parçayı *transatlantic review*'da okudum. Bir balo şapkası ve kadınların modern tuvalet odalarından (Bu karabasanda hemen hemen anladığım tek şey bunlardır) söz eden bu deli saçması sayıklamanın, okuyucuyla bilerek dalga geçmek için yazılıp yazılmadığını bilmiyorum. Boş şeylerden söz etmeye *Ulysses*'teki Holles Street bölümünde başladın ve Wyndham Lewis'in (Diğer *The Portrait of Englishwoman* denen arsız aylaklığın tasarımcısı) "*Daily Mail*"in sütunlarında seni oldukça sıkıcı bir tarzda, aşırarak taklit ettiğini anlıyorum. Ya da belki -daha üzücü bir varsayım- beynin sulanmaya başlaması. İlk parça belli belirsiz, *Book of the Four Masters*'ı (Dört Üstadın Kitabı) anıştırıyor, bir çeşit *Biddy in Blunderland* gibi veya varsayılan anaerkil sistem üzerine bir satir. Bir şeyin başlangıcında var olan unsurları içeriyor, dumanlı, kaotik ama bazı kesin unsurları. Okuduğumdan tüm anladığım kesinkes bu kadar. Ama! Anlatılmayacak derecede sıkıcı. Gorman'ın senin üzerine yazdığı kitapta* senin eserinin modern edebiyattaki son söz olduğunu ilan ediyor. Bu başka bir anlamda da son söz olabilir, edebiyatın son tükenişinden önceki aptalca gezintisi olabilir mesela. İnsanlar konuşup yazdığı sürece edebiyatın hiçbir zaman ölmeyeceğini hayal ettiğimden değil bu. Ama İnsanlar okumayı kesebilirler, en azında böyle şeyleri okumayı. Örneğin beni ele al, eğer seni tanımasaydım bir paragraftan fazla okumazdım.
>
> Ben ne söylersem söyleyeyim boş. Senin mutlaka bir planın vardır, *Ulysses*'te olduğu gibi büyük bir şeydir muhtemelen. Hiç kuşku yok ki senin çevrendeki birçok ehil insan farklı bir telden çalacaklar sana. Düşündüğümü söylemenin tek özrü ne düşünüyorsam onu söylememdir. Bir türlü sana yazamamamın asıl nedeninin de bu olduğunu söylemek bana hiç zevk vermiyor. Niçin hâlâ anlaşılmazsın ve samimi değilsin şiirde? Eğer edebiyat senin en son eserinin mısraları boyunca ilerleyecekse Shakespeare'in yüzyıllar önce ima ettiği gibi bu, kuru gürültü (Shakespeare'in Türkçeye Kuru Gürültü olarak çevrilen *Much Ado About Nothing*'e gönderme yapıyor Stanislaus -ç.n.) yaratacaktır. Bana gönderdiğin makalede Ford, kitaptaki her şeyin anlamsız bir ritim olarak algılanması gerektiğini, okuyucunun onun salınımına kendisini bırakmasını öneriyor. Ben, bu makale senin onayını almış gibi görünse de onun bol keseden attığından eminim. Her halûkârda bir edebiyat dervişinin estirdiği zikir içinde dönmeyi kesinkes reddediyorum.

---

* Biyografiyi değil, Herbert Gorman'ın eleştirel çalışması: James Joyce: The First Forty Years (James Joyce: İlk Kırk Yıl -ç.n.) New York, B. W. Huebsch 1924

Bana *Ulysses*'i gönderdiğin zaman da yine aynı havayla sana yazmıştım ama bu kitaptan bir bölümü, büyük bir bölümü sevmiştim. Bilerek gülünçleştirilmiş; *Sirens*, *Güneşin Öküzleri* gibi bölümlerden keyif almadım; bölümler giderek uzadıkça, kitapta görünen her insan veya olan her olayla ilgili bildiğin en lanet şeyleri bile söylemeye çalışıyorsun, benim de sabrım taşıyor. Beri yandan yetenek öylesine aşikâr ki neredeyse her şeyi doğru gibi kabul ediyor insan. Dublin okuyucunun gözleri önünde uzanıp gidiyor. Yaşanmış eften püften olaylar sayfalarda yeniden başlıyor. Okuyan herhangi biri insanların konuştuğunu duyabilir, kendisini onların arasındaymış gibi hisseder. Kaydedilmiş bu en uzun günde, her bir sayfa çevrildiğinde okuyucuyu durduracak şeyler vardır. Gülünç birçok şey de ama mutlu bir izlenim neredeyse hiç yoktur. Her şey inkâr edilemeyecek, olduğu gibi sunulmuştur ama Grant Richards'ın diyeceği gibi "birikimli etki" hakikatin yalan olduğu konusunda insanı kuşkuya düşürür. Senin yapmaya çalıştığın şey, kendinin kurtulamamış olduğu, kasvet yükünü okuyucunun omuzlarına atmaya çalışmaktan başka bir şey değil. Benim fikrime göre sen papaz ve kralın zahmetinden bizzat yaşamın insanı boğan hayalinin eziyeti altına girmek için kaçmış gibisin. Çok şey kaydedildiği yerde ben ihmal edilenlere itiraz ediyorum. Tüm bir kitapta ne dinginlik ne bir mutluluk var. Dublin yaşamının bu sevindirici anlarını yazma fırsatının sana düştüğünü, bunun senin eserin olduğunu ironik biçimde bana söyleyeceksin belki. Bu beni ilgilendirmez. Ama tasvir ettiğin aynı çevrelerde keskin bir mutluluk duygusu benim yanıma az uğrayan bir şey değildi. Ben ne metinde ne şiirde bunları istismar edemem ama gerçek, öteden beri var olduğu gibi kalır.

Örneğin Tyrone Street bölümündeki ilişki en azından zekâdaki hayal gücüyle, vücuttaki cinsel içgüdü (Benim sabit fikrim, aklıma gelmişken, yaşlı delikanlı, sana ilk kez Dublin'de Yeats'in yerinde kullandığı "dünyaya bela olan denizciler" tabiriyle açıklanmıştı ki ben onu "dünyaya bela olan meniciler" diye düzeltmiştim. Sonra Trieste'de ben, Francini ile sana Ibsen'in *Hortlaklar* ile Öripides'in *Bakhalar*'ı arasındaki benzerliği gösterdiğim zaman) arasında yapılmış örnekleme, benim edebiyat, resim veya müzikte hiç bilmediğim kadar fantastik bir dehşetle işlenmiş ama uğraştığı içgüdünün akıl durduracak şekilde ortaya çıkan tezahürlerinden daha dehşetli değil. Bu mizaç olarak kuşkusuz Katolik'tir. Doğal gerçeklerin aşağı türünde böylesine derin düşünme, bu yeniden çağrışım, ayrıntı üstüne ayrıntıyla abartma ve onlara eşlik eden manevi hüzün, tamamıyla günah çıkartmanın ruh hali içinde kalır. Senin mizacında, tıpkı Katolik ahlakçılıkta olduğu gibi cinsellik ağır basıyor. Vaftiz sende kötüye inanma yönünde güçlü bir eğilim bırakmış. Binlerce yıldır her çeşit şaire (*Oda Müziği*'nin şairi de dahil) esin veregelmiş, en yumuşak, *Circe*'nin tüm göstergeleri, Yeats'in birkaç dizesiyle açıklanır, sızan bir öğrenci mırıldanır bunları. Bu bir önyargıdır. Bununla birlikte Bloom'un genç oğlunun hayali figürü ve ço-

> cukların bu dünyanın günahlarını alıp götüren gerçek kuzular olduğu imasıyla bölüm öylesine umulmadık ve öylesine yumuşak sonlanıyor ki hiç değilse bir okuyucu içi sızlamadan okuyamazdı.[6]

Stanislaus 1926 yılında çıkıp geldiğinde her zamanki uzlaşmaz tavrından bir şey yitirmiş görünmüyordu. Hem kızmış, hem de yeni can sıkıntılarına kendini hazırlamış olarak, onları Square Robiac 2 numarada buldu. Ağabeyi, davranışları Stanislaus'a dalkavukça görünen hayranlarla çevrilmişti. James epey paralanmış ve şımartılmıştı, içiyor, kelimelerle çok fazla oynuyordu. Stanislaus'un davranışlarının izleri Shaun'un, *Finnegans Wake*'te* "kötüyıldızlı kelimecambazı" üzerine yaptığı yorumlarda görünür: "Çiftlemeyi terk edip, akşamcılığı bırakabilse kendi türünün tekboynuzu olurdu."† Stanislaus yeni kitapla ilgili görüşünü şu cümlede özetledi: "Edebiyatın en uzun gününü yazdın, şimdi de en derin gecesine dalıyorsun". Bu en yakın birinin *Finnegans Wake*'e yaptığı kararlı ilk hücumdu. Joyce hiçbir yorum yapmaksızın bunu Miss Weaver'a bildirdi.[7] Stanislaus'un *Ulysses*'in bazı bölümlerine yaptığı itirazlardan dolayı, kardeşinin yargısını seve seve hesaptan düşebilirdi.

Stanislaus Trieste'ye döndükten sonra, Joyce'ları, çocuklarını Trieste'den İrlanda'ya gezi için götüren Eileen Schaurek, Nora'nın dayısı Michael Healy,‡ Mrs. Sheehy Skeffington ve Harry Sinclair gibi Dublinli eski dostlar ziyaret ettiler. Joyce İrlandalı ziyaretçileri hep candan karşıladı, kendi hafızasını, konuklarınkiyle birlikte denemekten çok büyük haz alıyordu; O'Connell Street boyunca sıralanan dükkânların ismini sayıyor, tanıyıp bildiği insanlar, yerler hakkında sorular soruyordu. Bir dükkân el değiştirmişse, sanki bir resim ait olduğu müzeden koparılmış gibi yüzünü ekşitiyordu. Şimdi Mrs. Murray öldüğünden aile tarihi veya Dublin'de yaygın dedikodularla ilgili kimi küçük gerçeklerin unutulmasını önlemek için, arkadaşlarını babasına gönderiyordu Joyce. John Joyce, belleği de izin verdiği ölçüde işbirliğine yanaşıyordu ama bazen önemsiz bir kişiye yönelik mahrem bir soru karşısında duraklayıp kendisiyle görüşen kişiye "Jim kafayı mı üşüttü?" diye soruyordu.[8]

Mayıs ayı geldiğinde Joyce kendini *Finnegans Wake*'in üçüncü kitabına gömülmüş buldu; Shaun'u işleyen bölümlerdi bunlar. Tüm olumsuzluklara rağmen bitirme noktasına getirdi, 7 Haziran 1926'da hemen fikrini almak için Miss Weaver'a yolladı. Ar-

---

* s. 467.

† (FW) (s. 462)

‡ Healy komünyoncu olduğu için, Joyce Thomas McGreevy'yi onun yanına katıp kiliseye yakın bir otel buldurdu. Böylece her gün kiliseye giderken Healy ıslanmadan, aç karnına fazla yol yürümeden ibadetini gerçekleştirebilecekti.

dından sol gözünde keskin bir sancı meydana geldi, o kadar ciddiydi ki ay içinde bir onuncu ameliyatı zorunlu kıldı. Ameliyat olmuş gözüyle 15 temmuza kadar nesneleri seçemediğinden daha yavaş bir ilerleme kaydetti ama artık meşhur olmuş siyah göz-yamasıyla dostlar arasında görünmeye başladı. 11 ağustosta Nora'yla Ostend'e başka bir kaplıcaya gittiler. Kaldıkları yerde, Hotel de l'Océan'ın kapıcısı çalan telefonlara hep "*Ici le portier de l'Océan*"[9] (Buyurun, Océan'ın kapıcısı) diyerek cevap verince Joyce çok eğlendi. Joyce'un özendiği bir meslekti. Ostend hoşuna gitti, özellikle de kumsalı. Her gün bu yıllardaki dermansızlığına hiç uymayan bir enerji patlaması içinde, altı yedi kilometre sahilde koşuyordu. Başka bir enerji dalgasını arkasına alarak yine, 64 saat Flamanca ders aldı, bazı Flamanca kelimeleri *Finnegans Wake*'teki* s. 370 erkek uşak Sockerson'u tasvir ederken kullandı.[10]

Joyce, Ostend'de, şimdi dişçi olmuş, Sykes'a yazdığı gibi "ulaşabildiği tüm dişleri ve paraları çeken" Zürihli eski arkadaşı Juda de Vries'le tanışıklık tazeledi. Umulmadık bir karşılaşma da yirmi beş yıldır görmediği, babasının arkadaşı Pat Hoey ile gerçekleşti. "Hoey ve Joyce aynı isim" diye Sylvia Beach'e yazdı.[11] Joyce dört gününü daha profesyonel bir şekilde, İsviçreli (Alman) yayıncısı Rhein-Verlag'ın, *Ulysses*'e çevirmen seçmek için düzenlediği yarışmayı kazanan Georg Goyert ile geçirdi. Goyert daktiloya çekilmiş bütün metni Münih'ten getirdi, Joyce 88 sayfanın gözden geçirilmesinde ona yardımcı oldu.[12] Halen bazı değişiklikler yapılması gerekiyordu bu yüzden Paris'te tekrar buluşmaya karar verdiler. 26 ağustosta Joyce'un anne tarafından akrabası James Lyons, Ostend'e uçtu, Joyce'la birkaç saat geçirdikten sonra yeniden uçakla gitti. Onun cesareti karşısında Joyce'un dili tutuldu, kloroformla uyutulmadan kesinlikle uçağa binemezdi.[13]

Joyce tatildeyken, sinir bozucu bir haber geldi; *Ulysses*'i, Samuel Roth korsan basıyordu. Roth ilk kez, 1922'de *Ulysses* Amerika'da bulunamıyor diye üzüldüğünü bildiren bir mektup yazmıştı ona, şimdi de bu eksiği kapatmak için izin almadan kendi başına harekete geçmişti. Joyce, onunla karşılaşmamış olduğu halde 1925 eylül ayında, Roth, *Two Worlds* isimli bir dergide o zaman Avrupa'da bulunabilen *Finnegans Wake*'ten bazı bölümleri yeniden basmaya başladığında bir ilişki kurulmuştu aralarında. Yazarın da buna karşı çıkmasını önlemek için Roth 200 dolar göndermiş, daha fazla göndermeye de söz vermişti. Söz verilen kısım hiç gelmedi. Sonuncusu 1926 eylül olmak üzere beş parça basıldı. Bu girişim *Ulysses* üzerinde aynı şeyi yapmak için Roth'a cesaret verdi; (aynı anda çıkan) *Two Worlds Monthly* isimli ikinci bir dergide 1927 temmuzunda, metinden bazı çıkarılmaların yapıldığı *Telemachiad* (ilk

üç epizot) bölümünün tamamını yayımladı.* Amerika Birleşik Devletleri'nin Bern telif anlaşmasını imzalayan bir devlet olmamasının avantajını kullandı. Joyce, Quinn'in avukat ortağından, Roth'a karşı yargı yoluna başvurmasını istedi ama o davayı almayı reddetti. Roth'u tanıyan Pound'a başvuruldu, Pound da babasına gitti ama büyük Pound bunun çok pahalıya patlayacağını söyledi. Joyce Paris'e dönene kadar, yeni bir savunma eylemini ertelemek zorunda kaldı.

Ailesini de yanına alıp, sivrisinekleri yüzünden Gnantwerp dediği Antwerp'e, (Joyce, Antwerp kelimesindeki ant yani karıncadan yararlanıp, gnat (tatarcık) çağrışımıyla bunu Gnantwerp yapıyor -ç.n.) Ghent ve Brüksel'e gitti.[14] Oradan da kitabının birinci bölümündeki savaş meydanının ve Napolyon-Wellington çarpışmasının tasvirini iyi yapabilmek için, Waterloo'ya geçtiler.† Eylülde Paris'e dönünce,

---

* Finnegans Wake (422) de Joyce kardeşi Shem hakkında Shaun'a şunu söyletir: "İğrenç kötümser! O eşsiz boynuzlukitabı (*Ulysses*) ve iki dünyayı da baştanbaşa gafa boğan (veya talan eden -ç.n.) apauper'in (pauper: yoksul) gururuna sahip prensiyle" (Fiziksel olarak birbirine benzeyen biri yoksul diğeri prens olan iki gencin öyküsünü anlatan Mark Twain'in *The Prince and the Pauper* isimli kitabına gönderme var gibi. -ç.n.)

† Thomas Wolfe, Waterloo'ya giden aynı otobüste bulunan bir İrlandalıydı. Joyce'la konuşmaya cesaret edemediği halde onu dikkatle gözlemlediği için Aline Bernstein'e 22 Eylül 1926'da şunları yazdı: "Yanında, kırk yaşlarında bir kadın, genç bir adam ve genç bir kız vardı... Bir gözünün üzerine siyah bir bez takmıştı. Çok basit hatta -kılıksızca- giyinmişti... kenarı kıvrık gözlükler giymiş genç adamın (George) spor bir palto vardı üzerinde, Amerikalı kolej çocuklarına benziyordu. Kadın (Nora) tanıdığım bir sürü orta sınıf Fransız kadınlarından biriydi.- Kaba, çenesi düşük bir kadındı. Zeki görünüşlü biri değildi... Kız (Lucia) oldukça hoştu, önce onu son moda giyinen bir Amerikalı zannettim.

Joyce çok sade, çok hoştu. Bize etrafı gösteren yaşlı rehberin yanına kadar gitti, onun bozuk İngilizcesiyle verdiği tumturaklı söylevi büyük bir ilgiyle dinledi, ona sorular sordu. Kilometrelerce süren muhteşem bir ormandan geçip, Brüksel'e geldik. Joyce önde şoförün yanında oturdu, yığınla sorular sordu ona. Ben arka koltukta yalnız oturdum. En büyük koltuk buydu; kadın benim önümde kız onun önünde, genç adam bir kenarda. Tuhaf bir düzenleme değil mi?

Eve dönerken Joyce paltosunu omuzlarına atarak bir parça teatral oldu. Bakışlarını sevdim, ilk bakışta olağanüstü gelmiyor insana ama giderek insanı etkiliyor. Hafif uzunca yüzü kırmızıydı, ağzı inceydi, muntazam değildi ama olağanüstü muzip duruyordu. Üzerinde yara, çıban izleri olan düz, büyük bir burnu vardı yüzünden daha kırmızı duruyordu.[15]

Wolfe Frankfurt'ta yine otobüsle yapılan bir şehir turunda Joyce'la karşılaştı ama yine tanışamayacak kadar çekingen davrandı.[16]

Başka bir Amerikalı yazar, F. Scott Fitzgerald, 1928'de Joyce'la tanıştı. Saygısını çok daha göze çarpan bir şekilde pencereden atlayarak sunmaya çalıştı. Joyce "Bu genç adam çıldırmış herhalde, kendini yaralayacak!" dedi. Fitzgerald'a gönderilen 11 Temmuz 1928 tarihli bir mektupta bu olaya işaret eder: "Sayın Bay Fitzgerald: İlişikte bana vermiş olduğunuz kitap imzalı ve bir zamanlar genç olan sanatçının bir portresini de ekliyorum, minnettar ama tabansız

Finnegans Wake'i tartışmalı duruma getiren bir dizi olayla karşılaştı. Evvela, Joyce'un Shaun bölümlerini önermiş olduğu *Dial* (New York) önce onları kabul etti, sonra kısaltmaya çalıştı sonunda da reddetti. Joyce sinirlendi bu duruma, kitabıyla ilgili içinde giderek büyüyen bir küskünlükle daha çok rahatsız oldu. Dostlarının çoğu, daha fazla sayfa ellerine geçene kadar ilk bölümler üzerine yorum yapmadılar ama neredeyse kitabın tamamının böyle *cinas* şeklinde yazıldığını anladıklarında, önce şaşırdılar sonra rahatsız oldular nihayet öfkeli, üzgün veya alaylı bir havaya büründüler. Joyce Miss Weaver'a dostlarının yaralayan ifadelerini, bazı editörlerin şu tür yorumlarını nakletti: "Hiçbir şey anlamadık" "Ne yazık ki okuyamıyorum" "Bir bilmece mi bu?" "Joyce'a kitapta ne kadar çok baskı hatası olduğunu söylemeye cesaret edebilen biri oldu mu?" "Şu Fransız matbaacılar!" "Görüş kabiliyetiniz nasıl?"[19] Ama Joyce'a bunların hiçbir etkisi olmadı. "Kitabı bitirdiğim zaman dil neye benzeyecek bilmiyorum. Ama savaş açtığımı ilan ettiğime göre *jusqu'au bout* (sonuna kadar -ç.n.) gideceğim."[20]

Miss Weaver'ın mektuplarında kitaba ilişkin sözleri, sevecen olmakla birlikte ihtiyatlıydı. Joyce bu taraftarı kaybetmek istemiyordu ve çeşitli yollarla onu sadece bir okur değil *Finnegans Wake*'in suç ortağı yapmaya da çalışıyordu. Bu yollardan en garibini 24 Eylül 1926 tarihli mektubuna dahil etti:

> Aklıma oldukça komik bir fikir geldi birden, siz bir parça "sipariş" edebilir ben onu yazabilirim. Fırça çekiç beyefendileri (ressamlar, heykeltıraşlar -ç.n.) şu şekilde çalışırlar: Sevgili Beyefendi, ben Cornishli hemşerileri için domuz parçalayan Mr. Tristan'ın yağlı boya resmini istiyorum veya kendi soğuk kürek etini düşünen Bay Domuz'un buzdan bir büstünü.

Finnegans Wake'in evrensel tarihine tamamıyla yabancı olabilecek pek az şey olduğundan, teklif göründüğü kadar abartılı değildi. Oyun Miss Weaver'ın da hoşuna gitti ve Penrith yakınlarında olduğu için o anda Joyce'un planına uygun olabilecek yerel bir efsane derledi. 1 ekimde ona şöyle cevap verdi:

> Gerçekten çok tuhaf bir teklif yaptınız! O zaman işte benim siparişim: Messrs Jacques le Joyeux, Giacomo Jakob, Skeumas Sheehy ve bütün arkadaşlara: Beyefendiler: Her biri ilişikteki fotoğrafta gösterilen, Ekselansları Saygıdeğer

---

konuğunuzun teşekkürleriyle. Saygılarımla. James Joyce."[17]

Sherwood Anderson 1927'de Paris'e döndü ama Joyce'la bu seferki karşılaşması 1921'deki gibi iyi gitmedi. Joyce onu yemeğe davet etti, istiridye ısmarlamasını önerdi; Anderson istiridyeden tiksindiği halde, çok utandığından reddedemedi, akşamı berbat eden istiridyeleri değil, Joyce'un nezdinde iyi bir izlenim bırakmayı düşündü.[18]

> Rhaggrick O'Hoggnor's Hogg Mezarı hakkında her şeyi anlatan bir mezar yazısı, gönderebilir miydiniz?
>
> Saygılarımla
> Henriette Véavére

> Bana öyle geliyor ki bu, senin şimdi yazdığın kitabın içine girebilir. Kilisenin içinde, bu mezarın, adını yanlış anımsadığım ama oyla başlayan (Ossian veya öyle bir şey... İskoçya veya Northumbria'nın) kahraman kralının olduğunu söyleyen bir monografi var. Benim bu kitap için "siparişim" işte böyle. Ama aslında benim istediğim, başka bir kitap tasavvur edildiğinde, çok önceden bir sipariş vermektir! Ama o zaman uzaklarda.

Son cümlelerdeki arzu vurgusu Joyce'un dikkatinden kaçmadı ama; Muhterem James Cropper'ın küçük kitapçığının da belirttiği gibi aslında bir devin mezarı olmayan, devin mezarı üzerinde çalışmaya başladığında bunu ciddi biçimde ele almadı. 16 ekimde "İşin gerçeğine bakarsak, bunun oyundan başka bir şey olmadığını biliyorum" diye yazdı. "Ama kendimce nasıl oynamam gerektiğini öğrendiğim bir oyun. Çocuklar her şeyden çok oyun isterler. İnsan yiyen dev her halükârda gelecek."[21]

Devin mezarının düzenlenişi, başına ve ayakucuna konulan dikey taşlar, baş ve ayak arasında dizilen dört yatay taş Joyce'u kahramanı Earwicker'ı şu topoğrafik görünümde düşünmeye yöneltti: başı Howth'ta, ayakları Phoenix Park'taki Castle Knock'ta. Aynı zamanda, viski fıçısını, modern enkarnasyonu Earwicker olacak *Finnegans Wake*'in başında, Guinness fıçısını ayaklarında düşündü. Bu parçayı, yarı mitolojik yarı gerçekçi bir ortam yaratmak için, kitabın başındaki "şeref yerine" koymaya karar verdi. Anita Loos'un *Gentlemen Prefer Blondes*[22] (Beyler Sarışın Sever) isimli kitabını da okurken hazırladığı ilk taslak 15 Kasım 1926 tarihinde bitti ve tıpkı kitabın aynı cümlenin ortasında sona ereceği cümlenin ortasında başladı:

> bring us back to Howth Castle&Environs. Sir Tristram, violer d'amores, had passencore rearrved on the scraggy isthmus from North Armorica to wielderfight his penisolate war; nor had stream rocks by the Oconee exaggerated themselse to Laurens County, Ga, doublin all the time* nor avouce from afire bellowsed mishe to tauftauf thuartpeatrick; not yet though venisoon after, had a Kidscad buttended a bland old isaac; not yet, though all's fair in vanessy, were sosie sesthers wroth with twne jonathan. Rot a pack of pa's malt had Shem or Shen

* Joyce Amerikalı ziyaretçi Julien Levy'dan Dublin, Georgia'yı araştırmasını istedi. Levy ABD'de üç Dublin olduğunu keşfetti, bunlardan biri demet haline getirmek veya çift kat yapmaktan isimlendirilmişti. (Dublin ile double arasındaki benzeşim -ç.n.) Joyce bunun da bir nehir üzerinde kurulup kurulmadığını çok merak etti.[23]

brewed by arclight and rory end to the regginbrow was to be seen ringsome on the waterface:

Bu metne bir da anahtar gönderdi Joyce:

Howth (Hoyet diye telaffuz)= Dan Hoved (baş)
Sir Amory Tristram, Howth'un birinci lordu ismini Saint Lawrence diye değiştirdi Brittany b.(doğumlu belki borne ise -ç.n.) (North Armorica)
Tristan et Iseult, kitap boyunca, her ruh hali ve duygusu içinde hercaimenekşe
Dublin, Laurens Co, Georgia, r.Oconee'de Peter Sawyer isimli bir Dublinli tarafından kuruldu. Düsturu; Her zaman Doubling
Hristiyanlığın ateşini Kutsal Cumartesi'nde krallık tarikatlarına meydan okuyarak S. Patrick yaktı.
Mishe: Ben ... im (İrlandaca) yani Hıristiyan.
Tauf= Vaftiz. (Almanca)
Thou art Peter and upon this rock etc..(Zatıalin Peter'sin ve bu kayanın üzerine.. vb) (Orijinal Aramcaya bir kelime oyunu)
Lat: Tu es Petrus et super hanc petram
Parnell, Isaac Butt'ı liderlikten indirdi.
Karaca eti getiren Jacob (Yakub'un) Esau (Esav, kitabı Mukaddes'te İshak'ın oğlu -ç.n.) kutsallağını çaldı.
Miss Vanhomrigh ve Miss Johnson'ın isimleri Hıristiyan isimleriydi.
Sosie=çift
Willy çeyrek kile bira mayaladı
Nuh asma dikti ve sarhoş oldu
John Jameson Dublinli en büyük bira damıtıcısıdır
Arthur Guinness Dublinli en büyük bira üreticisidir
Rory=İrlandaca=kırmızı
Rory=Latince, roridus=nemli,
Gökkuşağının ucunda çiy ve kırmızı renk vardır; İrlanda İngilizcesinde yalanın kanlı ucu
=yalan yok
regginbrow= Almanca regenbogen+rainbow (gökkuşağı)
ringsome= Almanca ringsum, etrafında
Sel bütün tarlaları kapladığında Waterworld'un yüzünde artık kaş kalmaz.
exaggerare=tepeleştirmek, yığıştırmak
themselse= 5000 nüfuslu başka bir dublin
Isthmus of Sutton, Howth'la ova arasında uzanan bir kıstak.
Howth: Eski coğrafyacılar için bir ada
Passencore=pas encore ve Vico'nun *ricorsi storici* (henüz değil ve tarihi iddialar -ç.n.)

Rearrived: Daha önce söz edilen
Wielderfight=wiederfechten: yenidensavaş
Bellowed=havarinin boş sözlerine inancın söndürülemez ateşiyle verilen cevap.[24]

Miss Weaver, içtenlikle bu mektubu yanıtladı ama ilk kez ortalama okur sorununu ele aldı:

Ama, değerli beyefendi (Bende her zaman bir 'ama' vardır), en kötüsü de bana gönderme lütfunda bulunduğunuz açıklayıcı anahtar veya özet olmaksızın, bahtsız biçare okur sizin niyetinizin büyük bir kısmını anlayamaz; bahsettiğiniz kötü kaderli tarlalar gibi, her an gözden kaybolma tehlikesi içinde debelenip durur. Belki siz onu veya onları- ve özellikle tüm resmi kişileri- bu şekilde ufuktan kaybetmek istiyorsunuz. Böylece hiç değilse kitabın kendisi "her zaman Doublin'in" uzak kıyısına kadar batmadan yüzebilsin. Aksi takdirde, normal baskı yanında bir de açıklamalı (diyelim, iki üç katı fiyatla) bir baskı (günü geldiğinde) yapmak bunu yalnızca bir varsayım olarak söylüyorum, sizin kanaat ve ilkelerinize, uymayan eşyanın tabiatına aykırı bir şey olmaz mıydı?[25]

Yukarıdaki mektuptan birkaç gün önce, fikrini almak arzusuyla Shaun kitabının daktilo edilmiş halini yolladığı Ezra Pound'tan da bir mektup geldi:

15 Kasım 1926

Sevgili Jim,

Sabahleyin gönderdiğin taslak metni aldım. Şu aşamada yapabileceğim sana başarı dilemek. Metne bir saldırı daha yapacağım ama şimdiye kadar hiçbir şey anlamadım. Anlayabildiğim kadarıyla hiçbir şey, vahiy veya belsoğukluğu için yeni bir tedavi dışında hiçbir şey, böylesine çevresinden dolanmaya değmez.
Kuşkusuz var olduğu muhtemel şakanın hatırına bu bataklıktan çıkma sabrı gösterecek kullar vardır... ama yazarın amacı hakkında hiçbir şey bilmeden, eğlendirmek mi, öğretmek mi... kraterin kıyısında...
Şimdiye kadar bana yıllarca önce okuduğun Tristan and Iseult paragrafında eğlendirici şeyler buldum... mais apart ça... Her halükârda neyin, hangisinin neresiyle ilgili olduğunu anlamıyorum...

Undsoweiter
Saygılarımla
E. P.[26]

Miss Weaver'ın yakından geçen darbesi, Pound'un tam isabeti Joyce'u o an için sendeletti. Bitmiş bir halde kanepeye uzandı. Ama ertesi gün yeniden canlandı ve kendisini savunma adına nadir konuşmalarından birini sergiledi. "Her beşeri varlığın

en büyük parçası gün ışığı dili, yeknesak gramer ve herkesi içine çeken bir öykü kullanılarak anlaşılamayacak bir düzlemde geçer."[27] Pound'u tartışmaya çekmek için bir iki girişim daha yaptı ama Pound "Vahiy hariç, bunun gibi hiçbir kitabı zorla okuyup bitirmeye değmez.- Eserin böyle olmadığını anlıyorum" diyerek kesin tavrını koydu. Onun görüşüne göre *Bitmemiş Eser*'in sahibi "gerileme içindeydi"[28] Joyce diğerlerinden gelen üç kuruşluk cesareti, dolaylı bir sitemle anlattığı bir mektup gönderdi, düştüğü notta da Pound'un adıyla oynadığı bir dörtlük kaleme aldı:

> Son kitabım hakkındaki konuşmamızdan sonra yazdığım epigramı (nükteli kısa şiir -ç.n.) sana göndermeyi unuttum... İşte buyur.
>
> Coşar Ezra bayram eder
> Bulduğu her santimde
> Ama J. J. değildi orospu çocuğu
> Hak edecek fazla poundu
>
> Ona (epigram) verdiğim isim: Troppa Gossa, San Giacomone![29]

Pound'un yenilik kabul etmesinin, şimdi anladığı gibi bir sınırı vardı.

Trieste'den de haberler vardı; önce iyi sonra kötüydü. 1926 kasımı başında Stanislaus'tan, 42 yıl süren bekârlık perhizini, ertesi yıl Nelly Lichtensteiger ile evlenerek bitireceği haberini aldı. Joyce hemen onlara biraz para gönderdi ve "Buona fortuna"[30] (iyi talih -ç.n.) diledi. Bunun hemen ardından, yine Dublin'de olan kardeşi Eileen acilen para istedi ağabeyinden. Asıl faciayı yine Stanislaus bildirecekti: Schaurek intihar etmişti. Paris yoluyla gideceği için, Joyce'ların evine geldi Eileen, Joyce bir türlü bu korkunç şeyi ona söyleyemedi. Trieste'ye gidene kadar da bilemedi zaten. Oraya gittiğinde buna bir türlü inanamadı ta ki kocasının cesedi mezardan çıkarılıp ona gösterilene kadar. Mezardan çıkarılma işleminden sonra Eileen, üç ay süren bir depresyona girdi[31] böylece ara sıra James'ten gelen yardımlarla, Stanislaus, talihsiz ailenin bakımını yine üstlenmek zorunda kaldı.

Bu ailevi sorunlarla kaygıları artarken Joyce bir yandan da *Two Worlds Monthly* isimli dergisi 50 bin tiraj yaptığı, kuşkusuz yanlış yere, rivayet edilen Roth'u durdurma işine verdi kendini. Paris'te yaşayan, tanınmış Amerikalı avukatlardan birini, Benjamin Corner'ı buldu. Corner ilişkide bulunduğu New Yorklu Chadbourne, Stanchfield and Levy firması aracılığıyla yasal işlemi başlattı. Yasal sürecin hızlı işlemeyeceği anlaşılınca Joyce boş durmayarak, Roth'un yaptığı korsan kitap işine karşı bir Uluslararası Protesto düzenleme kararı aldı. Yakın çevresindeki avukatlar sadece Ludwig Lewisohn ve Archibald MacLeish'ti. Protesto çektiler ve dünyanın belli

başlı yazarlarına imzalasın diye bunu gönderdiler:

> Mr. James Joyce'un *Ulysses*'inin ABD'nde, Samuel Roth'un, editörlüğünü yaptığı bir dergide yeniden yayımlanmakta olduğu, bunun Mr. Joyce'un rızası olmadan, hiçbir telif hakkı ödemeden üstelik de metni ciddi derecede bozacak değişiklerle yapıldığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Mr. Joyce'un eserini kendine maletme ve sakatlama işi *Ulysses*'in Fransa'da basılmış olması ve eserin gelen mektuplarla alınmasının Amerika'daki telif hakları yasasıyla korunamamasından kaynaklı olarak yasal bir kılıf altında yapılmaktadır. Bu muafiyetin ne kadar haklı olduğu burada konumuz değildir; bundan önce de hükümet yetkilileri tarafından sanat eserlerine karşı benzer kararlar alınmıştır. Burada sözkonusu olan mesele (içinde editörler ve ilanların kendilerine sunulduğu yayınevlerinin de içinde olduğu) kamuoyunun, yazarın karşı karşıya bulunduğu yasal engelden yararlanan Mr. Samuel Roth'u yazarı eserinden mahrum etme, yarattığı sanat eserini değiştirip bozma konusunda cesaretlendirip cesaretlendirmeyeceğidir. Aşağıda imzası bulunanlar Mr. Roth'un *Ulysses*'i yeniden basma işine karşı çıkıyor, sanatın onlar olmazsa var olamayacağı zekâ ve hayal gücünün ürünlerini koruma adına, şerefli ve adil düşünceyle Roth'un girişimine karşı Amerikan kamuoyuna başvuruyoruz.

167 İmzacının olduğu girişimcilerin arasında şu isimler vardı: Robert Bridges, Croce, Duhamel, Einstein, Eliot, Havelock Ellis, E. M. Forster, Galsworthy, Giovanni Gentile, Gide, Ramon Gomez de la Serna, Lady Gregory, Hemingway, Hofmannsthal, D. H. Lawrence, Wyndham Lewis, Maeterlinck, Masefield, Merejkowsky, Sean O'Casey, Jean Paulhan, Pirandello, George Russell, James Stephens, Symons, Unamuno, Valéry, Hugh Walpole, H. G. Wels, Rebecca West, Thornton Wilder, Virginia Woolf ve Yeats. Einstein, Croce ve Gentile'nin imzaları Joyce'a daha başka bir zevk verdi.[32] Bernard Shaw belki de kendi eserinin Zürih'te benzer bir korsanlığa kurban gitmesini hatırladığından imza vermedi. Ezra Pound da Joyce'u "bir sivrisineği vurmak için topçu bataryası"[33] kullandığı, kendini reklamını yapmayı telif hakkı ve pornografi yasalarının zararlarından önde tuttuğu gerekçesiyle imzalamayı reddetti. Ona göre kavga aslen "hukukun bu haline onay veren Amerikan halkıyla"[34] idi. 25 aralıkta Joyce'a "Bunun asıl hedeften şaşmış, ilgisiz bir yere giden karavana atış olduğunu düşünüyorum."[35] şeklinde yazdı. Joyce yazdığı kibar cevapta; Pound'un, kendi imzasının işe yaramayan o tür imzalardan biri olduğunu hissetmiş olabileceğine vurgu yaptı ve bir münakaşa çıkmadı aralarında. Birkaç ay sonra Pound, Roth'a karşı yazılı beyan vermeyi kabul etti[36] ama Joyce'a "Avrupa edebiyatının lideri olarak" Roth'u bahane ederek, Amerikalı her şeyi teşhir etmeyi önerdi. Hemingway "kuru gürültü"[37]

dedi bu fikre, kuşkusuz Joyce da itibar etmedi. Protesto, Joyce'un her geçen yıl saygısının giderek arttığı bir güne; doğum gününe denk getirilerek 2 Şubat 1927'de basına duyuruldu. O gece içlerinde, Larbaud, Sylvia Beach, Adrienne Monnier, MacLeishler, Sisley Huddleston ve İrlanda'dan iki ziyaretçinin de bulunduğu arkadaş grubuyla "Langer's"te (Restoran -ç.n.) ziyafet yemeğinde buluştu.[38]

Protesto'nun Roth üzerinde hiçbir etkisi olmadı, basılan son korsan bölüm *Güneşin Öküzleri*'nin sonundaki kaliteli küfür olmak üzere 1927 ekimine kadar bu işe devam etti. Bu zaman geldiğinde, Joyce'un avukatlarının oluşturduğu yasal ağ Roth'un çevresini kuşatmaya başlamıştı, bunun üzerine Roth yayımı durdurdu ve 27 Aralık 1928 tarihinde New York Eyaleti Yargıtayı'ndan, Yargıç Richard H. Mitchell tarafından verilen bir kararla Joyce'un ismini herhangi bir biçimde kullanması yasaklandı. Bu karar tazminat olmaksızın, oy birliğiyle alındı. Joyce önce buna memnun oldu daha sonra avukatlarına sinirlenip ücretlerinin üçte birini ödedi, sert mektuplar gidip geldi.*

1926 yılı biterken *dramatis personae* (Bir drama veya oyundaki aktörler. -ç.n.) Joyce'un yaşamının son dilimi için toplanmaya başladı. Bunlardan ilki Eugene Jolas ve karısı Maria'ydı. Jolas, Lorraineli (Fransa'nın kuzeydoğusunda eski bir idari bölge -ç.n.) bir ana babadan geliyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuştu, çocukluğunu Lorraine'de geçirdikten sonra 15 yaşında yeniden Amerika'ya dönmüştü. Uzun boylu, alımlı karısı Kentuckyli'ydi. Jolas İngilizce, Fransızca ve Almancayı akıcı şekilde konuşabiliyordu, Joyce gibi o da kelimelerin büyüsüne kapılmıştı. Duyarlı bir adam olarak, aynı zamanda yaşam felsefesi de olabilecek bir sanat kuramı peşinde koşuyordu. Bu aradığı şeyi, ayinini "fantastik" "mantic" (kehanet veya peygamberliğe ait -ç.n.) gibi, neolojisini (özellikle Tanrı bilimde kelimeler türetme -ç.n.) "paramyth"

---

* Bitmemiş Eser'in korsanını engellemek için Joyce, birkaç nüsha olacak şekilde, kitabın bazı bölümlerini sadece telif amaçlı yayımlatmayı planladı. Bunlardan ilki, daha çok Elliot Paul'ün önerisiyle, 1927'de Donald Friede tarafından üstlenildi. Telif, Joyce'un adına değil Friede'nin ismine yapıldı. Joyce bir oyun olabileceğinden şüphelendi. Telif devrinin yalnızca bir formalite olduğu konusunda Friede tarafından güç bela ikna edilebildi. "O durumda" dedi Joyce "bu telifin devrine ilişkin benimle yapmayı planladığın konuşmanın konusunu bir mektup şekline getirebilir misin? Bunu dikkatle okumaktan memnun kalırım ve kararımı bildiririm. Bu arada af dileyebilir miyim, çünkü çok yoğun bir adamım." Telif hakkı 17 Şubat 1928'de ona devredilince Joyce New York'taki avukatlarına 1928, 1929 ve 1930 yıllarındaki 4 ek bölümün telif haklarını alma talimatı gönderdi. Bunların hiçbirinde basımcının adı, tarihi ve telif hakkının kime ait olduğu yazılmadı, böylece telifi geçersiz kıldı. Joyce talimatlarının gerçekleştirilmediğini ileri sürdü; New Yorklu hukuk firması baskı masraflarının ve onun adına yapılacak diğer hizmetlerin maliyetinin yüksekliğine dikkati çekti.

gibi terimlerle oluşturduğu "kelime dininde" bulmuş olduğunu düşünüyordu. Yalnızca sanata güvenilebilirdi, o da hayal gücü hatırına dış görünüşten vazgeçilirse ancak. Devrimci olmanın zamanıydı artık, Jolas devrimin merkezine dili aldı. *Mots Déluge* (Kelime Tufanı) adını verdiği küçük bir kitap yazdı. Tufan onun devrimi olduğundan, Joyce zamanla Jolas'ı daha iyi tanıyınca ona takıldığı şu limerick'i yazdı.

> Eugen derler güler yüzlü genç şairata
> Devasa yürekle haykırır
> Bırak ağlasın avunmak için hasta ruhlar
> *Gençler* gülsün Jolas'yla
> Gemideki yerleri ayırtın! *Kelime Tufanı'ndan Sonra*[39]
> (metnin orijinalinde poetriach kelimesi var, Joyce patriarchal kelimesin üzerinde yine bir oyun yapıyor -ç.n.)

Jolas dostlarının çoğunun onunla birlikte altına imza attıkları bir manifesto kaleme aldı.* Karısıyla birlikte dergi çıkarmaya karar verdiler. New Orleans'da yaşarlarken

---

* Jolas'nın belgesi aşağıdaki gibidir:
Manifesto: Kelime Devrimi
Halen bayağı kelime, yeknesak sözdizimi, durağan ruh hali, doğa tasvirlerinin boyunduruğu altında olan kısa öyküler, romanlar, şiirler ve oyunların oluşturduğu gülünç manzaradan artık bıktığımızdan ve bir bakış açısı berraklaştırmak istediğimizden, bu vesileyle şunları beyan ediyoruz:

1. İngiliz dilindeki devrim tamamlanmış bir gerçektir.
2. Masalsı bir dünyanın araştırılmasında hayal gücü kendiliğinden gelen, sınırsız bir şeydir. (İhtiyat, yeteneksizlikle düşüp kalkan zengin, yaşlı, çirkin ve evde kalmış bir kadındır... Blake)
3. Duru şiir yalnızca kendi içimizde var olan öncel bir gerçekliğe ihtiyaç duyan lirik bir mutlaklıktır.
(Sayı, ağırlık ve ölçüyü kıtlık yılında gündeme getir... Blake)
4. Anlatı yalnızca olanın hikâyesi değil, metamorfoza uğramış bir gerçekliğin yansımasıdır. (Yeter! Ya da Çok Fazla!... Blake)
5. Bu ifade edilen düşünceler yalnızca belli bir ritme sokulmuş "kelimenin sanrısıyla" gerçekleştirilebilir. (Rimbaud)
6. Edebi yaratıcı ona ders kitapları ve sözlüklerle empoze edilen kelimelerin asıl halini parçalama hakkına sahiptir.
(Aşırılık yolu Bilgelik sarayına götürür... Blake)
7. Kendi tarzına göre kelimeleri kullanma, yerleşik dilbilgisi kuralları ve söz dizimi yasalarını ihmal etme hakkı vardır onun.
(gazabın kaplanları okulun atlarından bilgedir.)
8. "Kelime duası" bağımsız bir birim olarak kabul edilir.
9. Hâkim olan ideolojiye yaratıcı unsurları ezdirmemek dışında, sosyolojik fikirlerin propagandasıyla ilgilenmeyiz.
10. Zaman yok edilmesi gereken bir zalimdir.

eskiden, *Double Dealer*'ı devralmayı düşünmüşlerdi ama bunun yerine Avrupa'da *transition* isminde yeni bir dergi kurdular. Uluslararası Deneysel Yaratıcılık Dergisi alt başlığını verdikleri, üç ayda bir çıkacak dergide, eğer alabilirlerse (yaptıkları kadar hızlı) Joyce, Stein ve genç yazarların en son, en deneysel eserlerini basmayı istiyorlardı.

Jolas, Joyce'la öylesine tanışıyordu o yüzden Sylvia Beach aracılığıyla ona yaklaştı. Böylece, 12 Aralık 1926 Pazar günü öğlenden sonra Joyce, Jolasları, Elliot Paul (*transition*'ın yardımcı editörü) ve kuşkusuz Sylvia Beach ve Adrienne Monnier'yi *Finnegans Wake*'in birinci bölümünü dinlemeye davet etti. Okurken, ara sıra yüzünde bir gülümseme beliriyordu. Bitirince "Ne düşünüyorsunuz, beğendiniz mi?" diye sordu. Buna cevap vermek kolay değildi. Joyce çok vakit yitirmeden, bütün kitabın taslağını içerdiğini söylediği 120 sayfayı Jolas'a verdi. Kendini alçak gönüllükle korumaya çalışırmış gibi "On bir okuyucum olacağını hayal ediyorum" dedi. Jolas, *Finnegans Wake*'te kendi kelime devriminin ana metnini buldu. Çocuksu saçmalama ve bilgevari laflar Dadacılar ve sürrealistler tarafından zaten sarf edilmişti ama üslup üstüne titreme özelliği Joyce'u onlardan ayrı bir yere koyuyordu. Jolasların kitabı dizi halinde *transition*'da yayımlamalarına karar verildi. Kitabın giriş sayfalarıyla başlanacak, geçen birkaç yıl içinde ara sıra yayımlanmış, düzeltilmiş metinler ardından gelecekti. 1927 nisanından kasıma kadar düzenli biçimde dergide yayımlandı sonra gelişi güzel çıkmaya başladı. 1929 kasımından sonra, görülecek nedenlerden dolayı uzun bir ara verildi. Joyce eseri için böyle bir çıkış yeri bulmuş olmaktan çok memnundu, üstelik *transition* onunla ilgili makaleler de basıyordu, böylece onu sürekli desteklemiş oluyordu.

Ama Miss Weaver'ın, *Finnegans Wake*'e yönelik huzursuzluğu artık bunu içinde tutamayacağı bir noktaya ulaştı. 1927 yılı ocağında itirazlarını yüksek sesle yapmak için kendini hazırladı, 29 ocakta biraz ürkekçe de olsa bunları dillendirmeye başladı. Joyce onun daha az çalışması yolundaki öğüdünü dinlemişti. Miss Weaver ondaki bu yumuşak başlılıktan faydalanmak istedi:

> İş bırakma siparişim böylesine çabuk yerine getirilince başka bir sipariş (bu da göz ve sağlık hatırı için) vermek için cesaretimin arttı. Bu yeni önerinin konu-

---

11. Yazar ifade eder, iletişime geçmez.
12. Sıradan okur kahrolsun.
(Lanet boğar, Lütuf kurtarır...Blake)
(İmzalayanlar) Kay Boyle, Whit Burnett, Hart Crane, Caresse Crosby, Harry Crosby, Martha Foley, Stuart Gilbert, A. L. Gillespie, Leigh Hoffman, Eugene Jolas, Elliot Paul, Douglas Rigby, Theo Rutra, Robert Sage, Harold J. Salemson, Laurence Vail.

su, ısrarlı bir rica değil (çizginin eksi tarafında olmadığı sürece) tam tersine, okuduğumuz gibi, "nankör" bir şey, bundan söz etmek için acele sizden izin bekliyorum... Ve belki üzerinde çalıştığınız kitap bittiğinde, (E. P.'un da içinde olduğu) eski dostlarınıza kulak vermenin uygun olduğunu göreceksiniz; ama bu meseleden konuşmak için henüz vakit gelmedi.

Joyce çok rahatsız oldu ve 1 şubat tarihli mektubunda buna şöyle cevap verdi:

Mektubunuzu okuyunca, hafif, hoş bir beyin ağrısı saplandı. Yazdığım metni sevmediğiniz sonucuna vardım, öyle mi? Bunun üzerinde düşünmekteydim. Pekâlâ, düşünüyorum, yapabildiğim en iyi şey. Başka bir metin daha seve seve yazacağım ama bu ikinci veya dördüncü bölüme olur ancak o da martın ilk haftasından önce olmaz... Yazdığım hiçbir şeyi mi beğenmiyorsunuz? Ya I. Kısım Δ'nın (*Anna Livia Plurabelle*) sonu kayda değerdir ya da ben dili değerlendiremeyen bir budalayım. Cesarete gereksinim duyduğum böylesine büyük ve zor bir girişimde cesaretim çok kırıldı.
Pound'un haklı olması olasıdır ama geri dönemem. Onun *Ulysses*'e yönelik itirazlarını hiç dinlemedim, ona gönderirken bunları ben zaten kararımı vermiştim, yapabildiğim kadar geçiştirmeye çalıştım. Kitabın bazı özelliklerini hemen anladı, o zaman için beklenilenin üstündeydi. Çok parlak keşiflerin yanında, insanı yerlere yıkan gaflar da yapar. Zürih'teki ilk bağışın kaynağı (Bu Miss Weaver'dı Pound Lady Cunard'ı yanlış tahmin etmişti.) konusunda da beni yanlış yönlendirdi. O zamandan beri onda keskin bir kavrama yeteneği olduğuna hiç inanmıyorum. Onunla Desanzano'da tanıştıktan bir dakika sonra, gece arabada giderken bana "O, John Quinn miymiş o zaman?" diye sordu, "Kim" diye incelerek giden tenor sesim Milan'dan duyulmuş olmalıydı.[40]

Miss Weaver onu endişelendirdiği için özür diledi ama kararından geri adım atmadı. 4 Şubat 1927 tarihli mektup şunları söylüyordu:

Eserinizin bazı yerlerini çok seviyorum -bunu bildiğinizden de eminim- özellikle daha dolaysız çözümlenmiş karakter bölümlerini, nefis (bana göre) ifade edilmiş hayalet bölümleri (örneğin Shaun'daki tarihle ilgili cümle ve hayalet işareti ve siz onu, bence, bozmadan önce -şimdi olduğu yere başka türlü yerleştirilemeyeceğini de itiraf etmekle birlikte- su dünyasının yüzü hakkındaki o söz.) Ama ben öyle bir haldeyim ki ne gecenin ne de bilerek içinden çıkılmaz hale getirdiğiniz dil hatırına Güvenli Toptansatış Cinas Fabrikası'nın ürünleriyle ilgilenmiyorum. Dehanızı boşa harcıyormuşsunuz gibi geliyor bana. Ama herhalde yanılıyorum, her durumda siz şu anda yaptığınız şekliyle buna devam edeceksiniz, öyleyse bu aptalca söylenmiş sözler niçin sizin cesaretinizi kırsın? Umarım bir daha bunu yapmayacağım.

Joyce şimdi altüst olmuştu, yatmaya gitti. Nora da duygudaş değildi: "Niçin insanların anlayabileceği makul kitaplar yazmıyorsun?" diye sordu. Eugene ve Maria Jolas'a gidip kocasının bir sonraki sayı için elyazmasını hazırlayamayacak kadar rahatsız olduğunu söyledi.[41] Bir iki gün sonra Joyce kalkıp, samimi bir adam olan McAlmon'a akıl danışmaya gitti. "*Bitmemiş Eser*'le ilgili sence ben yanlış bir yolda mıyım?" diye sordu ona. "Miss Weaver benim delirdiğimi düşünüyor. Doğruyu söyle bana McAlmon. Hiç kimse kendine yakıştıramaz bunu." McAlmon onun kesinlikle delirmediğini "dehaya James Jesus Joyce tarzında dokunmuş olduğunu"[42] söyledi.* William Bird'e dalgın dalgın "Biliyor musun Bird, bu yeni eserimle ilgili, eleştirmenleri anlamıyorum, mesela Pound ve Miss Weaver'a ele alalım. *Karmaşık* olduğunu söylüyorlar. Tabii ki *Ulysses* ile kıyaslıyorlar.† Ama *Ulysses*'in eylem zamanı gündüzdü oysa yeni kitabımda geçen olaylar gece vuku buluyor. Geceleyin hiçbir şey o kadar açık olmazlar, şimdi öyle mi?"[43] Ernst Robert Curtius'a "Gece dünyası gündüzün diliyle gösterilemez."[44] dedi. Claud Sykes'a "Aslında her şey çok basit. Eğer birisi okuduğunu anlamıyorsa, tüm yapacağı şey yüksek sesle aynı bölümü okumak."[45] Başka bir dosta daha kibirlice "Belki bu bir cinnet. İnsanoğlu yüzyıl içinde bunu yargılayabilecek."‡[46] Kendine geliyormuş gibi görünse de bir sonraki mektubunda "Sevgili Miss. Weaver" yerine "Sevgili Miss Marsden"[48] diyecek kadar zihni karışıktı. Joyce'un çektiği acıdan epey korktuğu için Miss Weaver, ondan kendisini savunma zahmetine girmemesini rica etti.[49]

Joyce önce *Oda Müziği*'nden bu yana yazmış olduğu 13 şiirin elyazmasını göstererek *Bitmemiş Eser*'le ilgili Pound'un "tümü işe yaramaz bir hüner gösterisi"[50] şeklindeki eleştirisini durdurmak istedi. Mrs. Arthur (Rhoda) Symons'ın, önerisiyle onları yayımlatmayı düşünüyordu.§ Ama bu öneri işe yaramadı. Pound hiçbir şey demeden geri verdi şiirleri. Joyce onu ne düşündüğüne dair sıkıştırınca Pound, "Bunlar Kitabı Mukaddes'e ait veya portrelerin de içinde olduğu aile albümüne" dedi. "Hiçbir zaman

---

* Shem, Finnegans Wake'te (421) "kaçık tembel"diye tarif edilir.

† Hemen hemen bu zamanlarda *Ulysses*'e ilgisini yitirmişti. Konuşma sırasında kitabın adı geçince Maria Jolas'a dönüp: "*Ulysses*! Kim yazmıştı? Unutmuşum" demişti.

‡ Jacques Mercanton'la sohbet ederken Joyce tek bir meziyetin üzerinde durdu; direnme. "Benim bir şey başarmamı sağlayan şey Blake'in şu sözüdür: Eğer aptal aptallığında direnseydi, bilge olurdu."[47]

§ Paris'te 1926'da onu ziyaret eden Rhoda Symons kocasına şöyle yazdı: "Sylvia Beach'in kitapçısına gidiyorum -belki Joyce da orada olacak- yeni yazmış olduğu şiirleri sana getirmemi istiyor, okuyup tavsiyede bulunman için, onları sana gösterecek cesareti bulamadığını bana söyledi..."[51] Symons Pomes Penyeach'in de içinde notaya alındığı The Joyce Book (1933) için "sonsöz" yazdı.

mı yayımlanmaya değmez sence?" diye üsteledi Joyce. "Değmez" dedi Pound ve Ralph Cheever Dunning isminde yeni keşfettiği gencin bir kitabını övmeye başladı. Joyce, Dunning'i okudu sonra Miss Weaver'a da okuttu aynı kitabı. Kadın da eserin zayıf olduğuna katıldı.[52] Joyce bunun üzerine mart ayı başında, yeni yazdığı şiirleri okuması için Archibald MacLeish'e gönderdi. MacLeish ona öylesine coşkulu iki mektup gönderdi ki Joyce yalnızca özsaygısını yeniden kazanmakla kalmadı, Pound'un kapris yaptığı fikrini de biriyle paylaşarak iyice rahatladı. MacLeish şiirleri *Pomes Penyeach* (Birkuruşluk Elmalar) ismiyle alçakgönüllü bir isim altında yayımlatması için onu yüreklendirdi.[53]

Finnegans Wake'e gelen eleştirileri beyninden atamıyordu, özellikle bu eleştiriler dostlardan veya Sydney Schiff gibi yandaşlardan açık bir şekilde geldiği zaman. Belki de bu düşmanlıklara karşı koymak için, İngiliz PEN Club'ın 5 Nisan 1927'de verdiği yemekte onur konuğu olma davetini kabul etti.* Daveti kabul ettiği için çok mutlu olmasa da 3-9 nisan arasında Londra'ya bir gezi yapmaya karar verdi. John Drinkwater başkanlık etti, Galsworthy ona yardımcı oldu. Joyce takdim edildiği zaman alışıldık olan konuşmayı yapmayarak seyirciyi hayal kırıklığına uğrattı. Daha sonra İrlanda'ya gitme düşüncesiyle oyalandı ama tabii ki gitmedi. Paris'e geri dönünce Miss Weaver'a 12 mayıs tarihli, kitabı bitirebilecek birine seve seve devredeceğini söylediği bir mektup gönderdi. "Bu kişi kimdir"[54] Aklına bir isim geldi, 20 mayısta edebiyat tarihindeki en garip fikirlerden birini ona açtı:

> Kitaba ve ileride nasıl tamamlanacağına dair Miss Beach'ten James Stephens'la yakın ilişkiye geçmesini rica ettim. Onun son çıkan kitaplarından birini *Deirdre*'yi dün okumaya başladım. Zannederim *The Return of the Hero* (*Kahramanın Dönüşü*) onun, sevmiştim o kitabı.† *Charwoman's Daughter* (*Hizmetçinin Kızı*) şimdi Fransızca olarak çıktı. O bir şair ve Dublin'de doğmuş. Kuşkusuz benim çekeceğim zahmetin veya vereceğim zamanın küçük bir bölümünü bile vermeyecektir ama bu hem onun hem benim, muhtemelen de kitap için daha iyi. Eğer benim zorunlu gördüğüm üç dört noktaya sadık kalmayı kabul etseydi, iplikleri de ona verebilseydim nakışı tamamlayabilirdi. Kitabın adının altına JJ ve S (John Jameson and Son's Dublin viskisinin İrlanda'daki bilinen kısaltması)‡ yazmak çok hoş olurdu. Büyük bir yükten de beni kurtarırdı. Önce

* Paris PEN Club'ın 21-23 Mayıs 1926'da düzenlediği toplantıdaki masalardan her birine başkan seçilen sekiz yazardan biri de Joyce'tu. Diğer yazarlar arasında Galsworthy, Heinrich Mann, Pirandello ve Unamuno da vardı.

† Joyce The Crock of Gold'u sevmemişti. Elliot Paul'e bu kitapla ilgili olarak "Tamam ama bu yazılmamış. Niçin hiç kimsenin bunu yapamadığını anlamıyorum." dedi.[55]

‡ Bu Joyce'un en çok sevdiği viskiydi: Bunun nedenini Gilbert Seldes'e şöyle açıkladı: İrlanda'nın

bunun üzerinde düşüneceğim sonra itiraz aşina olana kadar bekleyeceğim.[57]

Bir gün sonra Hollanda'ya giderek başlattığı tatilde de hep aynı düşünceyle kendini eğlendirdi. Birkaç gün Hague'de kaldı, Shceveningen yakınındaki plajda uzanarak geçirdi bu günleri. Bu güzel manzarayı bozan ise, çocukluk korkusunun doğru olduğunu onaylarcasına ona defalarca saldıran ve gözlüklerini kıran bir köpek oldu. "Köpeğin sahibi ve ben, gözlüklerimin parçalarını (şimdi tamir oldu) kumlarda emekleyerek aradıktan sonra biraz hoşça sohbet ettik. Muhteşem bir sahil gerçekten. Çok huzurlu bir ülkeye benziyor."[58] Sonra Nora'yla birlikte Amsterdam'da bir otele gittiler. Bir çocukluk kâbusu daha üzerine çöktü; gök gürlemesi! Otelin karşısındaki çan kulesi şimşeklerle aydınlandı, Joyce bir ay dolmadan kaçtı oradan. Hollandalılara karşı kötü şeyler hissetmedi, hatta durmadan gülmelerinden hoşlandı. "Gerçi ben oradayım diye neşeleniyorlar (Kendisinin alay konusu olduğunu hissediyordu) ama yine de ay ışığı altında gümüş gibi parlayan çiğ ringaları Meydan'da toplanıp yemelerini izlemek tam Rembrandt'e (İnsanın gizli duygularını portrelerine yansıtmayı başaran Hollandalı ünlü ressam.1606-1699 -ç.n.) göre bir sahne."[59] Resim sanatına nadiren tanıdığı hoşgörü nöbetinde Vermeer'in *View of Delft* isimli tablosunu satın aldı ve dönünce bunu Paris'teki evinini duvarına astı.[60]

31 mayısta bir tesadüften, birkaç yıldır cebinde Tuohy'nin yaptığı babasının ve kendisinin fotoğraflarının yanında James Stephens'ınkini de taşıdığından söz etti. Başka bir tesadüf hepsini solda sıfır bıraktı: "Onun ismiyle benim ve A.P.O.T.A.A.Y.M. (A Portrait of the Artist as a Young Man baş harflerinin kısaltması -ç.n.) kitabımdaki kahramanımın isminin birleşimi çok tuhaf. (James Stephen Joyce -ç.n.) Paris'te yapılmış araştırmalardan sonra onun da Dublin'de 2 Şubat 1882'de doğduğunu keşfettim."*[61] Joyce'a göre bu yeni gerçek olayı perçinliyordu. Kendini sanki kitabı Stephens'a teslim etmeyecekmiş, en azından Stephens'a teslimden söz edecekmiş gibi hazırladı. Her şeye karşın, ona yaklaşımı öylesine tedbirliydi ki yedi ay sırrı açmadı. Bu arada bir buluşma ayarladı. Stephens, *Ulysses*'i ahlaki açıdan beğenmemişti ama gönlünün alınması fazla sürmedi. Kendi kelimeleriyle de bunu şöyle ifade ediyordu:

---

tüm viskileri Liffey ırmağının suyundan yapılır. Bir tanesi hariç hepsi süzerler onu ama John Jameson'ın viskisi olduğu gibi çamuruyla kullanır. İşte bu yüzden özel bir kaliteye sahiptir. Ertesi gün tesadüfen Paskalya olduğundan bir şişe James Jameson üzerinde şöyle bir yazıyla geldi Gilbert'a: "James Joyce Anna Livia'nın ateşkafalı oğlunu takdim eder"[56]

* Joyce onun ve Stephens'ın bir kız bir oğlan olmak üzere iki çocuğu olmasının da çok önemli bir benzerlik olduğunu ısrarla vurguladı. Bu pek inandırıcı değildi çünkü Stephens'ın kızı karısının önceki evliliğindendi.

Bir akşam uşağım, ben içeri girince uzun, yakışıklı kör bir beyefendinin uğradığını ve bana bir not bıraktığını söyledi. Joyce'tandı ve ertesi gün buluşmamızı rica ediyordu. Bu nottan sonra, uzun bir süre haftada bir buluştuk. Beni her açıdan, şaşırtıcı bir şekilde benimsiyordu ama nedenini anlamam biraz zaman aldı. Sonra, Dublinli gazeteci çocukların müşteri çekmek için bağırdığı gibi "Her şey açığa çıktı".

Joyce bu keşfi nasıl yapmıştı bilmiyorum, ama bana kendi isminin James benimkinin James olduğunu, benim soy ismimin Stephens, en çok sevdiği kitapta kendisine seçtiği ismin Stephen olduğunu; onunla benim aynı ülkede, aynı şehirde aynı yıl, aynı ay, aynı gün aynı saatte, şubatın ikisinde sabah altıda doğmuş olduğumuzu söyledi. Kesin bir tutkuyla, şubatın ikisini yani onun ve benim günümü, Porsuk ayı ve yabandomuzu günü sayıyordu. 2 şubatta sincap burnunu kıvrılmış kuyruğundan çıkarır, büyük bir aşkla cevizleri düşünür, arı titreşir Uyuyan Güzel'i; kraliçesini düşünür, eşekarısı vızıldar, hışırdar, Napolyon Bonapart olduğunu düşünür, kızılgerdan cıvıldar, aşkı ve kurtçukları düşünür. Günlerin günü o günde Joyce, ben, Âdem'le Havva, Dublin ve Şeytan'ın hepimizin hoplaya sıçraya gelip işte yine karşınızdayız, dediğini öğrendim; biz, dünya ve ay hepimiz yeniyiz; şairlere, tavşanlara, örümceklere, sıçanlara kadar. Ee şaşırmıştım. Sonunda hayran olunmuştum. Joyce bana hayran olmuştu. Sonunda sevilmiştim. Joyce sevmişti beni. Ya da sevmiş miydi? Yoksa sadece kendi doğum gününe mi âşıktı, ben sadece buna mı tesadüf etmiştim? Zamanımın her uyanık dakikası şiirimden söz edince Joyce candan bir şekilde dinledi ve "Ah" dedi. Onu da 2 şubatın şiiri olarak onayladı ama gerçekten de Shakespeare, Racine ve Dante'nin şiirinden daha iyi bulup bulmadığından emin değildim. Kuşkusuz o bu üçünün şiirini de ayrıntılı olarak biliyordu.

Şimdi, bu doğum gününü sonlandırmak için bunu en uygun biçimde yapalım. Eğer ben, Joyce'un inandığı gibi ikizi olsaydım, o zaman bu şaşırtıcı gerçeği kendimce kutlamak zorunda kalırdım. Bu yüzden bir sonraki doğum günümüze ona küçük bir şiir gönderdim... Joyce çok minnettar kaldığını bildirdi. Şiirimi ("*Sarasvata*") okuyunca yine bir "Ah" çekmişti, onun çenesinin şiire dokunduğunu görebiliyordum.[62]

Paris, Stephens gibi coşkun bir arkadaşla bile sıcak ve boğucuydu; Joyce, Torquay'ye gitmekten söz ediyordu ama tüm yazı bulunduğu aynı şehirde geçirdi. 7 Temmuz 1927'de, *Pomes Penyeach* (*Birkuruşluk Elmalar*), Joyce'un en çok sevdiği elma olan Calville yeşili kapaklı ince bir kitap olarak, Sheakspeare and Company tarafından basıldı. Adının çağrıştırdığı gibi kitabın fiyatı bir şilin veya on iki franktı. Kitap fazla ses getirmedi; George Slocombe, *Daily Herald*'ta kitaptan bahsetti, Joyce onun "melankoliden anlayan"[63] tek eleştirmen olduğunu söyledi. Birkaç uyarı daha vardı

ama kitap Joyce'un üzerine koymaya çalıştığı yükü; *Finnegans Wake*'in eleştirmenlerini susturma yükünü taşıyamadı. Onun *libromaccione*'si (*Finnegans Wake*) kötülenmenin acısını çekti ve kendi tabiriyle *libricciatoluccio*'su görünüşe bakılırsa unutulmakla yüz yüzeydi. Stanislaus da kardeşlerin yapabileceği tarzda kitaba Trieste'den saldırmıştı. Joyce'un *Dublinliler*'in (Maunsel basımı) baskı provasının kopyasını Rosenbach'a satsın diye teslim ettiği MacLeish onu satamadığını bildirdi. Ağustos başında gönderdiği mektupta Harriet Weaver yeni kitabın "laf kalabalığı içinde debelenme"[64] olduğunu söyleme cüretinde bulundu. Joyce'un bütün keyfi kaçtı, bunun üzerindeki en boğucu etkilerden biri olduğu gerekçesiyle kadını azarladı.*

14 Ağustos 1927 tarihli mektubunda her şeye verip veriştirdi:

> Benim durumum tam bir fars. Picasso benden meşhur değil zannederim, ama birkaç saatlik çalışması karşılığında 20-30 bin frank kazanabiliyor. Benim satırım bir peniye bile gelmiyor hatta *Dublinliler* (Dublin) gibi nadir bir kitabı bile satamayacakmışım gibi görünüyor. Tabii ki Amerika'daki dizi konferansları geri çevirdim, röportajları reddettim.
>
> Bahara kadar burada beklemem gerekiyor, Almanca ve Fransızca çevirilerin (*Ulysses*) çıkıp çıkmayacağını görmek, eğer çıkarsa nasıl gideceğini görmek için. Ama bu gittikçe zor bir mesele haline geliyor. Eğer gidersem çökeceğini biliyorum... "Ruhun karanlık gecesini" yorumlama girişimime gösterilen öfkeli

---

* Joyce, 26 Temmuz 1927 tarihinde ona gönderdiği Finnegans Wake'teki (104) dokuz kelimenin yedi açıklamasını gösteren tabloyla onu kazanamamıştı. Dokuz kelime Anna Livia Plurabelle'nin kocasına verilen unvanlardan birini oluşturuyordu; "mamafesta"

L'Arcs en His Ceiling Flee Chinx on the Flur.

1. Tanrı kendi cennetinde Her şey Dünya'yla Uyumlu
2. Gökkuşağı gökyüzünde (arc-en-ciel) Çinliler (Chinks) Çin ovalarında huzurluca yaşarlar. (Eski kıtalardan yalnızca Çin'de bir Tufan olduğunu gösteren bir kayda rastlanmaz. Flur bu anlamda Almancadır. Aynı zamanda Flut (flood) ve Fluss (ırmak) anlamına gelir, şiirsel anlamda su taşkınları için de kullanılabilir. Flee=free
3. Onun evinin (**m**) tavanı harap olmuştur, çünkü uçan kuşları görebilirsiniz ve zemin sakınılması gereken çataklarla doludur.
4. Üstte (tarlakuşu [veya eğlence cümbüş -ç.n.]) bir eğlence vardır niçin yıldızların altında cümbüş olmasın?
5. Cin Sarayı'nın elektrikli lambaları yanar ve patron Roderick Rex "evin zeminindeki" herkese içki ısmarlar.
6. Üst katta biraz kendinden geçti, kötü şaka. Bırak olduğu gibi kalsın (Shem, Ham ve Japhet) (Nuh'un Sam Ham Yafet ismindeki oğulları şarap içen babalarını üzerini örtüp yatırırlar -ç.n.)
7. Onun (büyük ihtimalle Nuh peygamberin -ç.n.) kurtardığı kuşlar (kumrular ve kuzgunlar) (cinler saçlarında bir güvercin, cinler saçlarında bir kuzgundan alınmış) hayvansız ihtiyarı yalnız bırakıp, su evinden kaçarlar.[65]

> düşmanlığı giderek daha çok fark ediyorum. Yeteneklerini hatta belki dehalarını boşa harcayan* hayal kırıklığına uğramış sanatçıların garezleri, ben daha zayıf yetenekle, korkunç bir fiziksel emekle, zihnimi tarumar ederek bir şey yaratırken veya yaratmış görünürken, sizin durumunuza uymazdı... AE'nin P. P. (*Pomes Penyeach*) hakkında bir yazısını gördüm. Düşmanca değildi ama bir fikir peşinde koşmayan şiirden çok hoşlanıp hoşlanmadığı konusunda kararsızım. Eleştirilerin her zaman çok şey ifade ettiğine katılmıyorum. İngiliz basınında tek bir satır yazı çıkmadı ama yine de Londralı bir kitapçı birkaç gün önce 850 adet sipariş verdi, Dublin de 250 adet aldı. Naples, Hague, Budapeşte vb. Yerlerden de siparişler gördüm. Belli bazı tipler üzerinde kitap, yazarının yemekli toplantıda yaptığı aynı etkiyi yapacak zannederim. Dua etmeye gelmiş bir kadın, alay etmekle yetindi "Sanki boğulmuş gibi görünüyordu" dedi. *Et ça m'est parfaitment égal* (Benim için hiç fark etmez.) [66]

Miss Weaver 17 Eylül 1927'de yaptığı eleştiriyi kesinlikle dikkate almaması için yalvardı ama eski bir arkadaş, eserine acımadan saldırdı. Wyndham Lewis, *Time and Western Man*'de Paris'te içtikleri akşamlar sanki hiç olmamış gibi, Joyce'un kişiliğine yönelik iğneli sözleri de dahil ettiği ipini koparmış bir saldırı yaptı.† Joyce, Robert Louis Stevenson'a benzediği haricinde onun hakkında özel bir yorum yapmaktan kaçındı.[68] Joyce'un insanları "Mister"‡ diye çağırmasıyla alay etti, genelde ona İrlandalı sonradan görme gibi davranıyordu. Joyce'a "Dublin'in efendilik taslayan, yoksul entelektüalizmin kılıksız şairidir. Onun dünyası küçük orta sınıf dünyasıdır."[70] diyordu.§ Bu iğneli sözle vuruldu ve[72] giydiği küçük düşme ve yıkım elbiselerinin üzerine, Arthur Power ve Louis Gillet'nin ondan duydukları "Ben sadece basit orta sınıftan bir adamım" sözünü de ekledi. Gücense de Lewis'le arkadaşlığını kesmedi. Lewis "Dikkatli olmam gerekirdi: Kurbanıma ısındım" dedi sonraları. Virginia Woolf gibi, edebi

---

* Miss Weaver'ın 4 Şub. 1927 tar. mektubuna bir gönderme. (s. 673)

† Joyce Lewis'ın yakında başlayacak düşmanlığını, önceki yıl, The Art of Being Ruled (Londra: Chatto and Windus, 1926) Joyce'un "Benim zararsız eserimin üzerine kararlı çullanma"[67] dediği şeyi yapınca fark etmişti aslında. Lewis *Ulysses*'i bir dereceye kadar başarılı bulmuştu ama Joyce'u Gertrude Stein ve "onun peşinden giden kekeleyen, yarım gören, kelime oyuncularıyla" (s. 397) ilişkilendirmekten de geri durmamıştı. Bloom'un monoloğunu "mantıklı işlevsel amaçlara odaklanamadığı zaman aklın, yarattığı bağıntısız kelime rüyasının bir fotoğrafı" olarak değerlendirmişti. (s. 400) Ayrıca Pickwick Papers'taki kasılıyormuş gibi konuşan Mr. Jingle'ınkiyle kıyaslar. (Finnegans Wake [466] bundan dolayı "Mr. Jinglejoys"tan söz eder.) Lewis'in asıl eleştirisi "Great God Flux"ın (Muazzam Tanrı Seli) her şeyi bastırdığıydı. (s. 397)

‡ 1920'nin sonunda Joyce, Ezra Pound'a "Kibar toplumlardaki kullanışlarına uymayacak şekilde, (Paris'te) erkeklere Monşer, kadınlara madam diyerek keyflendiğini" söylemişti.[69]

§ Onu dar görüşlülükten kurtarmak için yüzsüzce önerdiği kocakarı ilacı Joyce'un Güney Amerika'ya bir seyahat yapmasıydı. Joyce, çok darıldı.[71]

eleştiriyle toplumsal sınıfı karıştırma zaafına düşüyordu. Joyce'a gönderdiği "Daima sadık bir arkadaş"[73] diye imzaladığı bir mektupla hatasını telafi etmeye çalıştı ama Joyce ödünsüzdü, *Finnegans Wake*'teki yorumu "Daima sadık bir düşman"dı.

Yaşamının sonlarına doğru Lewis *Ulysses*'ten "muhteşem bir kitap"[74] diye bahsetti ama *Time and Western Man*'de, saygılı olmakla birlikte daha az övgücüydü. Katı cisimler yerine sıvı kullanan, Einstein ve Bergson'dan alınmış bir zaman kitabı diyordu. *Ulysses* tümü cansız nesnelerin, boğucu akıl faaliyetlerini içeriyordu.'[75] Bu söz de *Finnegans Wake*'te (292) yankısını bulmakta gecikmez, Joyce kitabı şu sözlerle anar: "Yitik veya yolunu şaşırmış zamanlardan, sahipsiz ülkelerden ve oynaşan dillerden gelen işe yaramaz beyin süprüntüsü"* Stephen Dedalus'u klişe olarak niteledi, Bloom ise tanınmasın diye üzerine giydirilmiş kılıktan arındırılınca, insanın olgun Joyce'u rahatlıkla seçebileceği, teatral bir Yahudi'ydi. Joyce'u derinden üzen bir başka eleştiri Lewis'ın *Sanatçının Portresi*' ndeki sözcük seçimine ilişkin yaptığı saptamaydı. Lewis, "Bu yüzden her sabah, Charles Amca bahçedeki kulübesine iltica etmeye başladı ama daha önce başının arkasındaki saçları titizce yağlıyor, tarıyordu" (M. B. s. 53) cümlesini ele almış "İnsanlar en bayağı cinsten romanlarda bir yerlere '*iltica ederler*'. '*Titizce tarıyordu*' zor beğenen bir gözün hemen reddedeceği bir birleştirmedir."[77] demişti.

Joyce bir müddet sonra Miss Weaver'a, o zamana kadar çıkan düşmanca eleştiriler içinde en iyisinin Lewis'inki olduğunu bildirdi. Budgen'a "Lewis'in kitabım hakkında söylediği her şeyin doğru olduğunu varsaysak bile bu hakikatin yüzde onundan fazla mıdır?"[78] dedi. *Finnegans Wake*'in 1928 şubat ve mart ayları için (aralık ve ocak sayıları için Joyce bir şey yazmamış olduğundan) *transition*'da yayımlanan bölümleri Joyce'un derin bir nefes aldığını, şaka yollu bir dilde ifade edilmiş gibi olsa da aslında ciddi bir cevaba başladığını gösteriyordu. Shaun'un şubat sayısında çıkan dersi kısmen "her şeyi kökünden bilen etkileyici rolü içinde"[79] Lewis'in bir paradosiydi.† Ama

---

* Lewis'ın iddiası Joyce'a neredeyse Katolik olacak bir adamın iddiası gibi geldi. "Patırtılı bir dönme hazırlığı içinde" dedi Joyce Padraic Colum'a.[76]

† Joyce muhtemelen 1926'nın başında sınırlı olarak basılan A Vision'da çok daha inceltilmiş bir saldırıyı; Yeats'in saldırısını görmemişti. Joyce'un okuduğu, 1937 yılındaki ikinci baskıda yazı çıkarılmıştı. Yeats, Joyce'u da Eliot, Pound ve Pirandello ile birlikte önceki sanatçıların ortak bilincini parçalayan örnekler arasına koymuştu. "Onlarda" diyordu "soyuta karşı bir nefret vardır... Zekâ sadece kendine yönelir." Joyce'un 1902 yılında ona söylediği, genellemelerden nefret etme fikri aklında kalmıştı. Sonra şöyle devam ediyordu: "Onlar ya şairin hayalini metafordan çıkarıp yerine tarihi veya çağdaş araştırmayla gelen garipliği koyarlar, mantıklı düşünme biçimini, akla tesadüfen gelmiş gibi görünen fikirler veya IV. Henry, Çorak Tarla, *Ulysses*'te olduğu gibi onunla yan yana duran fikir ve kelimelerin girdabında yok ederler... sırdaşları arasında bir çılgın, çalıştığı gaz şirketinin arkasında balık tutan bir adam, 700 sayfaya

asıl karşı saldırı mart sayısında çıkan "The Ondt and the Gracehoper" isimli fabldaydı. Biriktiren karınca olarak Stanislaus ve diğerleri de "ondt"ta roller alırken, ondan "başkan görünümlü" diye söz etmesi Lewis'in Prusyalı özelliğini ima eder, uzaylı diye karıncayla alay eden ağustosböceği, fablda şu ironik soruyu sorarak kapanışı yapar:

> Senin türünü bilmeyen yok ey ulu zat ey mekâncı
> Ey Holy Saltmartin, neden aşamıyorsun zamanı?[82]

Lewis romanda hatları çizilmiş anlatı ve mekâna sıkı sıkıya yapışmış, klasik ekolü savunan biri olabilirdi ama Joyce'un yapmış olduğu gibi kendi ritmi içinde yaşayacak zamanı aşacak bir kitap yazamazdı.

Wyndham Lewis'le ilan edilmemiş kavga, Miss Weaver'ın yapamadığı şeyi, Joyce'un kanını ateşleme işini gerçekleştirdi, yine de Miss Weaver'la olan ilişkileri de ruhsuz değildi. PEN Club'ın davetlisi olarak nisan 1927'de Londra'dayken kitabın adını tahmin etmesini istemişti ondan. Bu *Finnegans Wake*'in yakın çevresine onu yine dahil etme girişimden başka bir şey değildi. Daha sonraki birkaç aylık yazışmaları, yanlış yönlendiren birçok ipucu, iyi olsa da doğru çıkmayan tahminlerle geçti. 16 nisanda Joyce kadına, hiç değilse biraz aydınlatma niyetiyle şunu yazdı:

> Sadece bir tekerleği olan bir lokomotif yapıyorum. Kuşkusuz hiç tekerlek parmağı yok. Tekerlek tam karedir. Ne demek istediğimi anlıyorsun, değil mi? Çok ciddiyim, aslında sadece mooks ve grapes hakkında saçma sapan bir şey yazdığımı düşünmemelisin. Hayır, bu bir tekerlek, dünyayı diyorum. *Ve* bu tam bir *kare*.*[83]

---

kadar çıkan Dublin'de geçen bir günün bayağılığı ve... sayıklama... Fisher King, *Ulysses*'in gezisi. Sanki Rönesans'ın sona erişinden bu yana birleşmiş olan mit ve gerçek şimdi tekrar ikiye ayrılmıştır ki böylece insan ilk kez gerçeğin ne kadar katı olduğunu anlasın, mitolojinin ne olduğunu tam olarak hatırlasın."80 Joyce'un da A Vision üzerine yaptığı yorumun, Eugene Jolas'nın kaydettiği gibi Yeats'ın kendisini resmetme biçimini doğrulaması, eski tartışmalarını hatırlatması gariptir. Jolas şunu söyler: Joyce bu muazzam kitaptan çok etkilenmiş, "Bunların hepsini Yeats, bir sanat eseri içine koyamadı ne yazık" demişti.[81] Joyce'a göre Yeats, yaratıcı olması gerektiğini kuramsallaştırsa da yine de bir edebiyat adamıydı. Yeats'e göre Joyce sıradanlıkla gereğinden çok ilgiliydi ve yeni malzemeyle, kahramanı temel alan mitolojik bir arka planı birleştirememişti.

John V. Kelleher'in dikkati çektiği gibi Shaun'un Finnegans Wake'te (293) kullandığı şema Joyce'un Yeats'in eseri A Vision'ı parodileştirdiği yerlerden biridir.

* Şimdi hafızası ilham verdi duvarın deliğine doğru çevir tekrar dümeni; "Nunsbelly Square'in etrafında devir" (FW) (69, 95. s.lar.) (Burada Joyce kahramanına Nunsbelly Square'deki bir bara eskiden nasıl gittiğini anımsatıyor büyük ihtimalle. Çünkü The Hole in the Wall, Phoenix park yakınlarında bir meyhanenin adı. -ç.n.)

Kitabın tıpkı bir tekerlek gibi başladığı yerde bittiğini, tıpkı bir karenin kenarları gibi dört kitabı veya bölümü olduğunu, *Finnegans Wake*'in wake (cenaze, ölüm, ölünün başında bekleme) ve wake (uyanma veya canlanma) ile Fin (son) and again (tekrar vuku bulma) gibi iki tarafa çekilebilecek *ikili anlamlar* içerdiğini kastediyordu. Oyundan vazgeçmesine izin verilmeyen Miss Weaver "dönen bir kare" veya "kareleştirilmiş bir tekerlek"[84] tahminlerinde bulundu, doğru çıkmasa bile Joyce bunları yararlı buldu. 12 Mayıs 1927 tarihli mektubunda onun aklını çelmeye çalışarak şunları yazdı:

> Kitabın adı çok basit ve olabileceği kadar sıradan. Başlık da iki kelimeden oluştuğu halde bazılarının ileri sürdüğü gibi Kitty O'Shea değil, onunla ilgili bazı deneyler yaparken, üzerinde daha fazla düşünmek istiyorum... lokomotif hakkındaki sözlerim, kitabın adına ilişkin bir ima yapmak için değildi. Diğer birkaç sanat ve el sanatlarını ele almayı istediğimi, herkese, her şeyi modaya uygun olacağı şekilde öğretmeyi kastettim.[85]

19 Mayıs 1927 tarihinde Weaver'ın yaptığı bir diğer tahmin "Kareleşmiş Biri" idi, Joyce bunu da sevdi ama "Üzerinde düşündüğüm ad çok daha sıradan ve JJ ve S ile AGS & Co ile uyum içinde, ш'den itibaren çok basit bir şekilde okunması gerekir. Bu biçimdeki işaret, manzara içinde gömülü HCE'yi ifade eder"(Finnegan'ın gömülmesini ima ediyordu.) Miss Weaver'in Bir sonraki denemesi 13 haziranda, Dublin "doubling" üzerinde bir oyuna elverdiğinden "Dublin Ale" oldu, sonra 28 haziranda gelişigüzel tahminlerin arasına "Ireland's Eye" "Phoenix Park" da girdi. Joyce Phoenix Park'la yaklaştığını söyledi. "Finn MacCool" ile daha da yaklaştı, sonra daha fazla ipucuyla kışkırtılıp "Finn's Town" veya "Finn's City" tahminlerini yaptı 17 eylülde. Aslında kitabın adını gerçekten tahmin etmesini istemediği, sadece çevresinde dönüp durmasını isteyen Joyce için bu kadarı yeterdi, onu daha fazla yüreklendirmedi. Finnegan bilinmez kaldı.

Eleştirmenlere en iyi cevap olarak Joyce, üçüncü kez bu kez *transition*'da çıkacak olan *Anna Livia Plurabelle*'yi kusursuzlaştırmayla meşguldü. Kitabın bu bölümüne "her şeyi yatırmaya"[86] hazırlandığını söyledi. Hesaplamaya ilişkin hiç kesilmeyen iştahıyla, Valery Larbaud'ya bunun 1200 saatlik bir çalışmaya mal olduğunu söyledi; Sisley Huddleston'a "*Ulysses*'i en çok beğenen eleştirmenler yeni kitabımdan yakınıyorlar. Anlayamazlar onu. O yüzden anlamsız diyorlar. Eğer anlamsız olsaydı, çabucak, hiç düşünmeden, acı çekmeden onca kitap taranmaksızın yazılabilirdi; ama ben seni temin ederim ki şu önümüzde duran yirmi sayfa 1200 saatte, büyük bir şevkle yazıldı."[87] 27 Ekim 1927 yılında, bölüm büyük bir başarıyla tamamlanmış,[88] üç yüz elli nehir ismi metne sokulmuştu. Birkaç gün sonra 20-25 kişilik bir arkadaş grubuna

bitirdiği parçayı okudu, gelen tepkiler onu sevindirdi.* MacLeish'in mektubu bunların arasında en güzeliydi:

> Sevgili Mr. Joyce
>
> Dün -aslında aynı konuda bugün de- bize okuduğunuz sayfaların beni nasıl duygulandırıp heyecanlandırdığını anlatacak kelime bulamadım. Kullandığınız kelimelerin gücünün de ötesine geçen bu saf üretim benim üzerinde konuşamayacağım bir şey. Ama sessiz de kalamam. Eminim ki bu yaptığınız şey sadece yazmış olmaktan bile gurur duyabileceğiniz bir şeydir.
>
> Sadakatle
> Archibald MacLeish†[90]

Çalışmanın gerginliği kendi tabiriyle "kelimesi kelimesine, kasılmalar ve yorgunluktan dolayı ikiye katlandı."[92] Ertesi ay, 1909'dan beri görmediği John Francis Byrne'ün ziyareti onu sevindirdi. Byrne'ün gelişi ayrı bir şeydi, Joyce eski dostuyla çok mutlu oldu. Ayrıca Cosgrave'in yani Lynch'in prototipinin Thames'te boğulduğunu öğrenince Stephen Dedalus'un *Circe* bölümündeki 'Exit Judas. Et laqueo se suspendit' kehanetinin gerçekleştiği duygusuna kapılarak çok heyecanlandı.[93] Nora'nın bir şeyler çıtlatması üzerine Byrne, Joyce'a evliliğini artık yasal hale getirmesi konusunda aracılık etti, artık buna fazla aldırmayan Joyce şaşırtıcı şekilde bu teklife direnmedi. Ne var ki Byrne gittikten sonra bundan söz edilmedi.

1928 ocağında Miss Weaver, Joyce'u ziyaret etti. 1927'nin sonlarında yazmış ol-

---

* Max Eastman, Anna Livia Plurabelle basıldığında ona saldırmakla birlikte birçok yerinde mizah bulduğunu da itiraf etti. Sonra Joyce'la karşılaştı, Joyce ona hiç değilse mizahını anladığı için mutlu olduğunu söyledi: "Tüm bu kitabı yazıp da size hiçbir eğlence vermediğini düşünmek çok berbat bir şey olurdu... Bir sanatçının, tüm sanatçıların en kesin güdüsü -farkında olsun veya olmasınlar- diğer insanlara zevk vermektir." Eastman bunun üzerine "Bunu sizden duymak beni çok şaşırttı" dedi. "Doğru ama öyle değil mi?" dedi bu kez Joyce. Sonra niye o kadar çok nehir ismi kullandığını anlatmaya başladı. Ta uzaklarda Tibet veya Somali toprağında bir gün bu küçük kitabı okuyan bir kız veya oğlanın kendi vatanındaki nehrin ismiyle karşılaştığında ne kadar mutlu olacağını düşünmek çok hoşuna gidiyordu.[89]

† MacLeish Joyce hakkında şunları yazdı: Ama o zaman Joyce'u hiç sıcak bulmadım. Onu sevdim. Küçük bir sakal. Kalın camlar. Çok profesyonel, icraatta bulunmayan hastanede dolaşan nadiren görülen bir doktor gibi. Ondaki soğukluk ve çekingenlik hoşuma gitti aynı zamanda içten içe kendini hissettiren canlı, belki de tehlikeli bir şey de sezdim. Bir insanın eserinde olduğunu bildiğim ama insanda onu tanıyamadığım bir şey var, "büyüklük." Bir büyük adam hariç! Öyle sayılan epey kişinin yakınında bulunmuşluğum var ama bunu hep, yaptıkları işlerde veya eserlerinde hissettim, o adamın kendisinde bunu hiç hissetmedim. Joyce'ta ise sert, güçlü bir gerçeklik hissettirir kendini eğer bu büyüklük değilse bile, her zaman farkında olacağınız bir şeydir en azından.[91]

duğu bir mektupta Weaver onun "sadece edebi merak adına zamanının boşa harcamayı" sürdürdüğünü ileri sürmüştü. Joyce ise cevaben, şimdi çalışmayı tamamen bıraktığını, onun saldırısıyla tetiklenen kolitten mustarip olduğunu, meseleyi tartışmak için Londra'ya gelmeyi düşündüğünü yazmıştı.[94] Miss Weaver, kuşkularını gidermek için Manş'ı geçip Paris'e gitmeye karar verdi. Joyce'un edebi yaşamına karışmasının sakıncalı olduğunu düşünmeye başlamıştı. Yapabileceği kadar hatasını tamir etmeye, ona tam destek verdiğinden emin olmasına çalışacaktı. Yanlış ya da doğru kitabına devam etmekten başka bir şey yapamazdı. Joyce kitabı ona açıklamak için epey dil döktü, Weaver düşündüğünden çok daha sıcak bakar hale geldi kitaba.[95] 2 şubat'a Joyce'un evinde bildik doğum günü partisi vardı. Bunun nasıl geçtiğine ilişkin Helen Nutting şunu kaydeder:

> Yanında Bob MacAlmon'la kanepede oturan Miss Weaver... Joyce'un ona epey okuduğunun ve eseri hakkında bir şeyler anlattığının farkındayım.
> Adrienne Monnier onun yanındaki bir sandalyede, daha beyaz, daha mavileşmiş, derin ama biçimsiz gözleriyle oturuyor. Ağzının tadını bilen biri, ona bakıyor. Canlı ve konuşkan, sohbeti devam ettirmeye çalışıyor.
> Cebinden ucu çıkmış bordo ipek bir mendil, İngiliz ipeğinden menekşe bir kravat ve al yanaklarla, iyi bir uyum yakalamış Power içeri girdi. Sakar tavırları ve yüzündeki ifadeden hoş biri olduğunu düşünemiyor insan ama ağırbaşlı, görgülü bir havası var.
> Lucia, Mrs. Antheil ve Kitten* kanepede oturuyorlardı. Lucia'nın yüzü güzel ve hep düşünceli bu kış. Kitten balıketinde, eli yüzü düzgün. Mrs. Antheil'e gelince, *robe de style* (beli büzgülü uzun elbise -ç.n.) giymiş esmer, ufak tefek, zarif. Özenle konuşuyor. Joyce arkada oturuyordu, Nora da öyle, ta ki Adrienne masaya tıklatma hadiselerinden arkadaşlarıyla birlikte ruhlardan aldıkları mesajlardan söz etmeye başlayana kadar. Joyce inandığı *'le seul esprit* (Tek ruh) *un 'l'esprit de l'escalier* (Merdivenin ruhu veya aklı: Bu, tam merdivenden inerken akla gelmiş, gecikmiş cevapları anlatmakta kullanılan Fransızca bir deyimdir. -ç.n.) olduğunu söyledi.†
> Antheil'den eski İngilizce şarkılar çalması istendi, Joyce ve McAlmon anında uydurdukları ritmik hareketlerle sessizce dans ettiler salonda. McAlmon zenci figürleriyle, Joyce Yunan. Bunun üzerine Adrienne şöyle bağırdı: "*Mais regardez donc ce Joyce; il est tout à fait Grecque. C'est le satyre sur un vase Grecque*!" (Şu Joyce'a bak, bu yaptığın safi Yunan. Yunan vazosu üzerinde bir satir bu.) gerçekten de öyleydi, sıçrayarak, figürlerin birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı nazik bir dans.

* Kitten Nuttinglerin arkadaşı Kitty Connell'dı.

† "Doblingangerlara" da inanıyordu. (Finnegans Wake, 490)

> Sonra McAlmon, "Küfürleri atlayacağım" diye uyararak Titanik'in batışını konu alan bir blues söyledi. Çeşitli şarkılarla kulağımızın pasını sildikten sonra ben Joyce'a şarkı söyler mi diye sordum. Benim hiç duymadığım bir iki tane baladın ardından "*Oh, the brown and the yellow ale*!" yi istedim ondan. Daha önce hiç bu kadar güzel söylediğini duymamıştım, sesi duygu yüklüydü. Duraklar, uzatılan notalar, yuvarlanan r'ler, hüzün ve doğru bir telaffuz.
>
> Benim yanımda oturan Power'a "Şimdiye kadar dinlediğim, bir halka ait en harika şey" dedim. Power "Bir sürü şarkı dinleyebilirsin ama asla o kadar İrlandalı bir şey duyamazsın. Tamamen İrlanda'ya ait bir şey bu." şeklinde cevap verdi. Yumuşaklık, melankoli ve acı.
>
> Üçüncü şarkıdan sonra durdu, şampanya içtik, dans ettik, şarkı söyledik, herkes neşeye büründü, soğukluk eriyip gitti. Yalnızca Miss Weaver sakin kalıp, sessizliğini bozmadı. Şampanyayla İrlanda viskisini karıştıran McAlmon çok neşelendi. Joyce'un suskunluğu zannederim ruhunun yorulmuş olmasından ileri geliyordu ama ağır bir taş gibi duran Miss Weaver'ın kişiliğindeki bir vasıftı bu.
>
> Miss Weaver'ın ziyareti, bazı bulutları dağıtmış ve JJ'u hayat endişelerinden azıcık da olsa uzaklaştırmış gibi. Weaver gider gitmez Joyce'lar da gidecekler, iki haftalığına Liége'e gitmeyi düşünüyorlar.[96]

Bu ziyaret Joyce'un kendine güvenini yeniden getirdi, 15 şubatta kadının Londra'ya dönmesinin ardından Joyce "Hiç değilse şimdi nerede durduğumu biliyorum" diye yazdı. 8 nisan tarihli mektubunda ise "Ziyaretinizden bu yana zihniyetimde büyük bir değişiklik var"[97] dedi. Emin olmamanın ıstırabını hâlâ çekiyor olsa da şimdi konumunun güçlendiğini hissediyordu, ölene kadar ona güvenebileceğini biliyordu.

Almancaya çevrilen *Ulysses*, 1927 yılı boyunca yayımlandı yayımlanmasına ama Joyce'un hoşuna gitmedi çeviri, yeni baskının mutlaka gözden geçirilmesine karar verildi. Georg Goyert nisan ayında bu iş için Paris'e geldi, Joyce yapabildiği kadar çok zaman verdi ona. Bununla birlikte aklı daha çok Fransızca çevirideydi. Bu Joyce'un askerleri arasına yeni birinin katılmasını fitilini ateşledi, Stuart Gilbert. Gilbert Oxford mezunuydu, genç bir adamken Birmanya'ya gitmiş orada on dokuz yıl devlet memuru olarak yargıç mevkiinde görev yapmıştı.* Sonra emekli aylığına bağlanma fırsatı çıkınca, hemen buna sarılmış, 1927'nin başlarında Fransız karısıyla Paris'e gelmişti. Gilbert hem vicdanlı hem de şaka yapmayı da seven kuşkucu bir adamdı.†

---

* Joyce, ödünç alıp geri vermediği Gilbert'ın Birmanya dilini anlatan gramer kitabından Birmanyaca kelimeler almıştı.

† Birmanya'da oranın ahalisinden birisine soygun ve adam öldürmeden kılı kıpırdamadan ölüm cezası vermişti ama adam arkadaşları vasıtasıyla kurtulmayı bir şekilde başardı. Adamla daha

Paris'e 1927 yılı başlarında geldikten sonra Sylvia Beach'ın kitapçısını keşfetti. Kadın ona, Morel'in çevirdiği *900:Cahiers d'Italie et d'Europe* (*900:Avrupa ve İtalya'nın kitapları*, 1926 Sonbahar sayısı) isimli dergide yayımlanmış *Ulysses*'ten bir bölüm gösterdi. Birmanya'da kitabı okumuş olduğundan, Gilbert bazı önemli hatalara dikkat çekti, Beach'in isteği üzerine bunları onunla hiç karşılaşmamış olan Joyce'a gönderdi, 9 Mayıs 1927'de "Eğer arzu ederseniz, Fransızca versiyonu gözden geçirmeye, bazı önerilere cüret edebilirim. Çevirmeninizin yaptığı devasa işi, ustalığını takdir ediyorum beri yandan, işgüzarlık etmeden, nezaketle yardım edebileceğimi de belirtiyorum." Hiçbir karşılık veya onaylanma beklemiyordu. Bu cömert teklif tam Joyce'a göreydi ama Morel için aynı şeyi söyleyemiyoruz. Bir dizi aldım verdimler gerçekleşti. Gilbert daha sonra Joyce'un büyük güçlerin arasında görüşme yapan bir diplomat gibi kendisini düşünmekten hoşlandığını ama çevirmenlerin birbiriyle yeterince iyi geçindiğini söyledi. Yine de yazışmalardan Morel'in, Gilbert gibi ılımlı bile olsa onun üzerinde yargıda bulunacak bir kişiden hoşnut olmadığı açıktır, üstelik Morel adada olduğundan her gün Joyce'la görüşemiyor, çeviriye ilişkin pürüzleri Gilbert gibi ortaya seremiyordu.* Denetmen Gilbert'ı denetlemeyi kabul eden Larbaud'nun birkaç kez diğerleriyle arası açıldı. Adrienne Monnier kendi işine devam etmesini, çeviriyi bırakmasını isterken, Sylvia Beach Joyce'un isteği doğrultusunda çalışmasında ısrarcı oldu. 1928 yılı geldiğinde Larbaud Joyce'a umutsuzluk içinde André Maurois'nin onun yerine geçmesini önerdi ama Joyce buna izin veremezdi. Bütün çevirmenlerini ve yayıncılarını Les Trianons'ta toplayıp, daha sonra "Trianons Anlaşması" adını verdiği şey üzerinde mutabık kıldı.[99] Bu sonsözcü olarak Larbaud'yu yetkili kılıyordu.†

---

sonra tesadüfen karşılaşan Gilbert hiçbir şey olmamış gibi dostça muhabbet etti.

* Gilbert, bu toplantılardan sonra kitabı öyle iyi bildiğine kanaat getirdi ki Joyce'un da yüreklendirmesiyle kitap hakkında, aldığı notlara dayanan bir inceleme yazmaya karar verdi. Kitap çıktığından beri Joyce, başka biri aracılığıyla niçin *Ulysses*'i yazdığını açıklamaya kararlıydı. Aslında bu işte Larbaud'nun yardımını almayı planlamıştı, 22 Aralık 1922'de Miss Weaver'a şöyle yazdı: "Onun teknik ve şemaya ilişkin önemli yorumlar, kesin öneriler yaptığı o bölümleri ben yeniden okuma zevkine varacağım, bunlar kulaktan kulağa yayılınca da dünyaya bir kez daha sunmuş olacağım."[98] Gilbert daha kesin bir tercih haline geldi. Joyce bazen onu doğrudan belirtilmesini istediği noktalara yönlendiriyordu ama çoğu zaman "filanca kitabı" okudun mu diye sorup, Gilbert'ın kendi yargılarını biçimlendirmesine izin veriyordu. Bunlar eğer Joyce tamamıyla karşı değilse, kitapta olduğu gibi kalıyordu. Bundan dolayı Gilbert'ın kitabı Joyce'un görüşlerinin tam yansıması değil, ne demek istenildiğinin sezildiği bir yorumudur.

† Her bir çevirmenin kendine özgü meziyetleri vardı; Morel'in hayal gücü kuvvetliydi, Gilbert titiz ve zeki, Larbaud üslubu yansıtmaya çok önem veriyordu. Larbaud, Morel-Gilbert metnini nasıl düzelttiğinin bir örneğini, 14 Haziran 1928'de Joyce'a gönderdi:

Ulysses (Fransızca versiyon -ç.n.) 1929 şubatında Adrienne Monnier tarafından yayımlandığında kitabın kapağında özenle yapılmış hiyerarşi yer alıyordu: "*Traduit de l'anglais par M. Auguste Morel assisté par M. Stuart Gilbert. Traduction entiérement revue par M. Valery Larbaud avec la collaboration de l'auteur*" (Mr. Stuart Gilbert'ın yardımcılığında M. Augusto Morel tarafından, İngilizceden çevrilmiştir. Çeviri yazarla işbirliği içinde, Mr. Valery Larboud tarafından gözden geçirilmiştir. -ç.n.)

Çeviri tamamlanırken Joyce Paris'ten uzakta bir iki yerde tatil yapabildi ama bu işe ara vermesi anlamına gelmedi çünkü zamanın çoğunu çalışarak geçirdi. 1928 martında Dieppe'ye gitti,[102] burada *transition* için "The Ondt and the Gracehoper" fablını bitirdi. Liman şehri rutubetli olduğundan[103] 27 martta Rouen'e gitmek için

---

Çeviri için yaptığım iki örnek sana. Bunlar aşırı uçlar tabii. (Gösterilmemesi, faydasız acı verirdi. Metin:...he liked grilled mutton kidneys / which gave to his palate a fine tang of scented urine [damağını belli belirsiz yakan, hafif idrar kokulu koyun böbreği ızgarasını çok severdi]) (N. E. s. 85)

A. Morel: ...il aimait.../qui gratifiaient ses papilles gustatives d'un fumet de chaix mâtiné d'un rien d'urine.

Bu tamamen gazetecilik dili sanki "Moeurs des Diurnales" için yazılmış "comme dit l'ature" tarzında bir şey.

"A fine tang" değilken "fumet de chaix" klişe. "Mâtiné de" yine başka bir klişe. "d'un rien de" hem çok aranmış hem de kolay. Fransızca cümledeki zoraki mizah bayağı duruyor, kapı kapı dolaşan satıcıların birbiriyle "iyi" konuşmaya çalıştıkları zaman yaptıkları tarza benziyor. "Gratifiaient"i bırakıyorum çünkü etimolojik açıdan doğru bir kelime, papilles gustatives'i de birazcık prétentieuse (yapmacık -ç.n.), dursa, metnin "damak zevkine" uymayan "alimce" (ucuz bilim) bir hava katsa da kabul ediyorum çünkü Fransızca cümleye bir denge veriyor ve okuyucunun ilgisini Mr. Bloom'un yaşam alışkanlıklarından birine çekmeyi başarıyor. Gerisini reddediyorum ve ben daha kelimesi kelimesine bir çeviriyi şöyle yapıyorum: "d'une belle saveur (= fine tang)"un léger parfum d'urine (='of faintly scented urine') Böylece benim yorumumda ifade şuna gelir: ...il aimait.../qui gratifiaient ses papilles gustatives d'une bell saveur au léger parfum d'urine

—

Metin: Kidneys were in his mind as he...

A. Morel: Il songeait à des rognons tant en...

Kuşkusuz anlam budur ama bu edebi bir cümlenin edebi bir çevirisi değil. Metindeki ifadenin mizah tadı kaybolmuş. Ben şöyle çeviriyorum:

Il avait des rognons en tête tandis qu'il...[100]

Larbaud, Adrienne Monnier'ye Morel'in çevirisinden bazı bölümlerdeki bayağı dili niçin çıkardığını açıklayan bir mektup gönderdi: "*Ulysses*"teki komedi, karakterlerin aşağı tabakadan olmalarından dolayı çıkmaz. Joyce; Bloom 'Monşer' Molly de 'hanımefendi' olmadığı için onlarla alay etmez çünkü...Bloom da Bouvard ve Pécuchet gibi hatta daha da fazla bir Monşer'dir, Molly de en az Madam Bovary kadar. Onların eğitim, âdetleri, bizimkilerden farklı değildir."[101]

yola devam ettiler, birkaç gün sonra da Paris'e döndüler. Çevirmenleri arasındaki başka bir münakaşaya hakemlik yaptıktan sonra, Ford Madox Ford'un Toulon'daki evine geçme teklifini kabul etti.[104] Joyce'lar 26 nisan geldiğinde halen Toulon'daydılar, şehri çok sevdiler. Ne köpekler, ne gök gürlemeleri geziyi mahvetti bu kez. Joyce, Clos S. Patrice'in -değiştirilen ismiyle Châteaunef-du-Pape, Provence'un en eski şarabı olduğunu öğrenince çok keyiflendi.[105] Arkadaşlarına zorla kabul ettirdi bunu ve eğer kırmızı değil beyaz şarap olsaydı, kendisi de içerdi.* "Saint Patrick, azizlerin arasında insanın onun şerefine içebileceği tek azizdir" diye Padraic Colum'a anımsattıktan sonra şunu ekledi: "Ama kendi *Sanatçının Portresi*'ni† yazamayacak kadar çok bekledi."[106] mayısın 24'ü gibi Paris'e geri döndüler, *Anna Livia Plurabelle*'nin baskı provaları, Shaun'un ikinci ve üçüncü gözleyişleri Joyce'u bekliyordu. Joyce'un, en melodik bölüm dediği ALP, Padraic Colum'ın önsözüyle, New York'ta Carsoy Gaige tarafından 29 Ekim 1928'de, 850 adet lüks baskı olarak, Shaun'un gözleyişleri de 1928 ve 1929'da *transition*'da yayımlanacaktı.‡ Provaları okuduktan sonra, kız kardeşi Eileen Schaurek ve çocukları Joyce'u ziyarete geldiler. Onu zarif ve hürmetkâr buldular. O zaman on iki yaşında olan Bertha Schaurek et yemedi, dayısı eğer eti yerse, inci bir gerdanlık alacağına söz verdi ve sözünü tuttu. Akrabaları gidince, Joyce Dancasını Şimdi Kopenhag, Bredgade'de iç dekorasyon dükkânı olan, Mr. Max isimli genç bir Danimarkalıyla tazelemeye çalıştığından Danimarka'ya bir gezi düşündü. Joyce onunla Paris'teki Danimarka Kilisesi'nde karşılaşmıştı. Sonunda 8 Temmuz 1928'de Stuart ve Moune Gilbert'la birlikte Salzburg'a gitti. Orada Stanislaus ve yeni evlendiği karısıyla bir araya geldiler. Çift 13 Ağustos'ta evlenmişti, evlilik gezilerini onunla karşılaşacak şekilde ayarlamıştı.

Stanislaus geceyi anlatan anlaşılmaz bir kitap yazdığı için onu paylayınca James bir sonuç olacağını yeniden uyanış gerçekleşeceğini söyledi.§ Stanislaus yazdığına devam etmesi için teşvik etti onu. Salzburg'da Joyce, savaş yıllarından beri görmediği Stefan Zweig'la ikince kez buluştu. Önceki gibi davrandılar birbirlerine.[108] John Drinkwater'la da yararlı bir görüşme gerçekleştirdi ve Stanislaus'un kökten reddettiği bir konuma, sempatizanlığa onu kaydetmeyi de başardı. Joyce kitabını düşündüğünde eskisi kadar hüzünlenemiyordu çünkü Amerikalı iki yayıncı ona avans olarak 11 bin dolar, *Finnegans Wake*'in telif hakları için de yüzde yirmi pay önermişti.[109]

---

* Aynı adlı şarabın beyazı da vardı ama Joyce sevmedi.

† The Confessions.

‡ Kitap kapağı, Liffey çay renginde olduğundan dolayı çay renginde olmak zorundaydı.[107]

§ Bu Joyce'un ne yazdığına ilişkin imalardan biridir.

Salzburg'dayken göz sancıları başlamış, orada Dr. A. Toldt isimli bir göz hekimine danışmıştı. Daha sonra Frankfurt'a, Münih'e geçmiş, yine okyanus kıyısında kalmak için Le Havre'a gitmişti.

1928 eylülünde Paris'te gözleri yüzünden bir kez daha çöktü Joyce, artık yazıları göremiyordu. Bir deri bir kemik olduğundan, elli kiloyu ancak geçiyordu.[110] Borsch ve bu kez organik bir şeyden çok sinirsel ağrılardan mustarip olduğuna onu ikna eden yardımcısı Collinson arsenik ve fosfor iğneleri yaptılar. Harriet Weaver'a hitaben 20 eylül tarihli tüm faaliyetlerini özetlediği bir mektup yazdı daha doğrusu yazdırdı:

> Sevgili Miss Weaver, birkaç gün önce döndük buraya... (*Ulysses*'in) (Fransızca) Çeviri(si) şimdi bitti. V. L. (Valery Larbaud) benim onun için çözdüğüm bir sorunlar listesi yolladı, ayrıca Ağustos'un 29'unda yaş günü olduğunu bildirdi; her iki olayı da kutlamak için süt-gevrek perhizini ülkenin meşhur şarabı lehine benim şerefime bozacağını söylüyor. Onun işi sona erdi.
> A. M.(orel) çevirmen. Şurada burada aşırı serbest davranmış, bazen da tamamen kendi cümlelerini kitaba sokmuştu. Bunlar çıkartıldı. Çeviri gerçekten onundur, çok büyük özen ve sadakatle yapılmıştır ama diğer birçokları gibi, üzerinde uzun uzadıya düşünmenin de verdiği güçle, bir boyutu görmek için diğerini feda ediyor. Çevirisinde diğer boyutları savsaklayan bir kabalık göze çarpıyor... Veya şiddet demeliyim belki. A. M.(onnier)'ye (yayıncı) bu parçalarla ilgili "burada fazla Madagaskar kaçmış" dedim. Dediğim çevirmen Fransız sömürgesinde doğmuş, belki bu yüzden. Zannederim üçü iş bittiği zaman farkları halletmiş olacaklar. S. G.'ın (Stuart Gilbert) çalışması çok faydalı oldu ama V. L.'ya son bir kez gözden geçirme yaptırtmak şart; çünkü o hata kaldırmayan, ağır çalışan, titiz ve oldukça ürkek biri. Tanıtım yazısını gördüm, daha doğrusu bana gösterdiler. A. M. (Adrienne Monnier), çözmeme çok sevindiği sorunlar listesiyle birlikte bana getirmişti dün. Tanıtım yazısı bu hafta çıkacak ve neredeyse bin sayfa olan asıl kitap aralık veya ocakta -ki bu Fransa'da genellikle haziran demektir- ama eğer böyle olursa bu şubatın 2'sine yetiştirilecek gibi hızlandırılacak anlamına gelir. Kitabı, Chartres'teki Cathedral'in neredeyse dibindeki işinin ehli eski bir matbaaya, bastırıyor (1500 veya o civarda). Şehirdeki kendi dükkânından birkaç kilometre uzaktaki yere beni de götürdü, Cathedral'de iyi şans getirsin diye mutlaka mum yakmamı istedi. Gittikçe hurafelere daha çok inanır hale geliyor. V. L.'nin L. P. F. (Fargue) tarafından büyülendiğini düşünüyor, keşke kimin beni büyülemiş olduğunu da bulabilse, çünkü şu anda episklerit, konjoktivit, blefarit dışında sağ omzumda büyük bir çıban çıktı, ne kadar kandil yaksam yetmez. Bunun dışında, hiç olmadığım kadar yorgunum. *T.*14 (*transition* 14) için yazdığım parçayı gözden geçirmek fiziksel olarak imkânsız benim için, bu yüzden o sayı bensiz çıkmak zorunda

kalacak, geri döndüğümden beri beni arayıp duruyorlar.
Roth'a karşı açtığımız dava gelecek ay başlıyor. Neredeyse son anda N. Y.'taki Conner'ın ortakları davayı tazminat için geri çekmem gerektiğini söyleyen bir telgraf çektiler; telif hakkı olmadığından, ancak ismin kullanımını önleme kararı elde edebilecekmişiz. Telif hakkı üzerine hiçbir dava olmadı. Ben zaten bunun eşya hukukuna dayandırılacağını anlamıştım ama Amerikalı avukatların görüşlerine hemen karşı çıkmak aptalca bir şey olacağı için, onlara güvenme durumunda kaldım bir süreliğine, talimatlar verdim. Eğer onlar Roth'un Amerika'da benim ismimi kötüye kullanıp, telif veya eşya hukukuna göre, büyük bir bölümü kurtarılamayacak kadar, eserimi bozma suretiyle elde ettiği tüm parayı harcadığını, tatmin edecek şekilde; bir dolarlık veya İngiliz çeyrek penisine karşılık gelen Amerikan parası her neyse o kadarlık sembolik bir tazminat kararı çıkarmak için bastırabilecek kadar bilmiş olsalardı, o zaman kayda geçecek böyle bir emir, bu meselede benimle aynı durumdaki Avrupalı yazarların lehinde hukukta bir emsal karar oluşturabilecekti. Şimdi ben biliyorum ki maliyetler, Atlantik okyanusunu aşıp gelecek. BE'nin (*Bitmemiş Eser*) yayımlanması için benim tarafımdan geçenlerde yapılan önerilerin sayısından etkilendiler galiba. Ama ben bu önerileri onlara yaptırttım. Bu teklifler aracılığıyla, dava mahkemeye geldiğinde ileri sürecekleri zarar iddiasını kanıtlamak amacıyla gündeme getirdim. Tüm durumlarda, D. F. (Donald Friede) benim eserimin telif hakkını (ondan hiç beklenilmeyen naziklikle) bana devretti, bu birinci bölüm, hesabımı eksilterek benim hesabıma çalışan Conner'ın avukat ortakları Washington'da *t*'deki (*transition* -ç.n.) 10-12 ve 13.sayıdaki bölümler için benim adıma sahte telif basıp bıraktılar.
ALP henüz geçmedi elime ama her an gelebilir. Drinkwater'a böyle bir baskıyla bunu yapmak kolay olmasa da onun için bir nüsha ayıracağıma dair söz verdim. Onun çektiği resimlerin çoğaltılmışlarını Miss Beach sana yolladı mı? Bir de beni okuduğu için etkilenen karısının hasta olduğunu bildirdiği mektubu. Başka bir parça için yine önsöz yazmaya razı olması imkânsız zannederim bunu Gage'e (aynen) bile teklif etmeyi düşündüm ki Edgar Wallace'tan bir önsöz rica etsin, kaplumbağa ile tavşan.
İsviçre'de bir dizi konferans vermemi isteyen üç teklif aldım, İki acil mektupta olağanüstü kişi Willingtonlu Mr. Wilson, karımla benim oraya kadar gidiş geliş ve otel masraflarını ödemeyi arzu ettiğini bildiriyor, madencilerin bizi krallar gibi karşılayacaklarını da söylüyor, benim de aklıma birkaç ton kömür hediyesi geliyor. Bana bir çeşit hediye gönderdi ama bunun hartuç sandığı mı yoksa sigara, puro kutusu mu olduğundan emin olamadım. Buna cevap vermek çok büyük sıkıntı. Buradaki Rusya Sefareti'nden de bir ziyaret kabul ettim. Büyük takdirler, bana *là bas* getirme sözü. Ama hepsinden o ülkenin durumunu, benim çeyreklik kişiliğimin yakıcı etkisini üzerine koymasam bile,

kuşkulu olduğunu anlayabiliyorum.

Kötü haberlerim de var. Zavallı Italo Svevo bir otomobil kazasında perşembe günü öldü. Ayrıntıları bilmiyorum çünkü kardeşimden sadece öldüğünü bildiren bir satırlık bir telgraf aldım ve dul eşine yazmak için bekliyorum. Yahudilerin durumunda hep bir intihardan kuşkulanırım ama eğer sağlığı çok bozulmamışsa hem de biraz şöhrete kavuştuğu sırada onun durumunda böyle bir şeyi düşünmeye neden yok. Çok üzüldüm duyunca ama en azından son beş altı yılı mutlu geçti.

Rebecca West'in kitabının elli sayfasını dün bana okudular ama tüm denemeyi okumadan bir yargıda bulunamam.* Zannederim P. P. (*Pomes Penyeach*) onun durumunda bazı sahte kişiliği havaya uçurma etkisi yaptı ve hanımefendi patlamadan dolayı çok memnun. W. L'in (Wyndham Lewis) de kitabın yayımlanmasını beklememesi çok üzücü çünkü belki bu, bana karşı yaptığı saldırıyı dizginleyecekti. Aklıma gelmişken, yakınlarda çıkan kitabıyla ilgili basından yazı geçti mi eline, ben Paris'ten ayrıldığımdan bu yana, son iki üç aydan beri kaç kitap yayımladığını söyleyebilir misin? *New Statesman*'de her hafta benden söz ediliyor. Senin eline geçmeyen Irish Statesman *t.*13 le ilgili bir makale ve bazı yazışmalar yayımladı. Buck Mulligan, (Oliver Gogarty -ç.n.) Lady Martin'den önce, sonra veya aynı anda bir uçaktan düştü. İnsan bunun hakkında şaka yapabilir çünkü talih eseri ne havacı adam ne de kadın hiç kötü görünmüyorlar. Aslında sığ bir denize düşmüşler ve zannederim şimdi deniz oğlanı ve denizkızı olmuşlar. Öykü çok komik görünüyor üstelik Galway'deki bir gazetede olayı anlatan komik bir de şiir var, bu bilgi üslubu çoğu kez benim gibi gizemli olan kayınvalidemin gönderdiği mektuptaki bir sözden. Uçak çok alçaktan uçmuş olmalı, her ikisinin de yaralanmadığına çok memnunum.

Söylemek istediğim bazı şeyleri unuttum belki de. Gözlerimde iritis yok ama sana söylediğim, dıştaki enfeksiyondan kaynaklanan şey çok sıkıntı verici, her sabah kliniğe gitmek zorundayım. Mrs. Bécat (Adrienne Monnier'nın kız kardeşi) Dublin'in ortasından akıp geçen ve İrlanda Denizi'ne dökülen (Liffey)'yi temsilen, Norveç, Dublin İrlanda kollarıyla, benim bütün her şeyimin de sahneye dahil edildiği harika bir halı dokuyor benim için. Almanya ve İsviçre'de Zürihli Rascher ile (keşke birisi ondan tütsülenmiş domuz pastırması yapsaydı, çünkü iflah olmaz bir dolandırıcı) Rhein-Verlag arasında muallakta kalmış bir dava var ama ne bunu ne de tatilimi anlatarak sana sıkıntı vermeye hakkım yok.

Sonbahar ve Kış için planınız ne? Eğer çalışabileceğim kadar gözlerim iyileşmezse (eğer iyileşmezse bazı çevreler neşelenecek) Paris'te hiçbir şey yapmadan

---

* The Strange Necessity. Miss West, tamamen kişisel ve kurgusal bir çerçevede olan denemesini "ona hazır olmayan bir akla zorla giren James Joyce'un gücünü göstermek"[111] niyetiyle kaleme aldığını yazar. Ama bu farklı bir şekilde anlaşıldı. Joyce bu makaleyle (FW)'te alay eder.

durmanın benim için yararsız olduğunu, Torquay'ye gidebileceğimi düşündüm ama her zaman hayali yolculuklar yapıyorum. A. M.' nin Oxford'lu genç dostu, Banquet'nin hayaleti tarafından nazik bir şekilde bilinen görüş yetilerimdeki tam tutulmayı, âmâlığın birbiri peşi sıra gelen üç renkli aşamasına göre giyinerek atlatıyorum; Almanlar onları: yeşil *Starr*; yani yeşil körlük veya glokom, gri *Starr*, yani katarakt ve kara yıldız yani retinanın erimesi diye ayırıyorlar. Bu geceye özgü, Shaun'un bezelye, pirinç ve yumurta sarısından ulusal bayrağıyla, ortak bir renkle; yeşille bağlı geceye özgü bir üçlü renk oluşturur. Sabahın altın rengini dengeleyen gecenin grisi, başka bir şeyin, muhtemelen yumurtanın beyazını dengeleyen bir şeyin siyahı. Bu yüzden Salzburg'da aldığım yeşil kumaştan Münih'te bir ceket diktirdim, Paris'e geri döner dönmez siyah-gri bot ve gri gömlek aldım; gri pantolonlarım vardı zaten, siyah kravat buldum, bir çift yeşil pantolon askısı için gazeteye ilan verdim, Lucia gri, ipek bir mendil verdi, bir de siyah sombrero (Meksikalıların giydiği geniş kenarlı şapka.-ç.n.) bulunca, resim tamamlandı.

Çok uzun zaman önce yazmam gereken mektubu bitiriyorum. Bunu yazdırmak çok eğlenceliydi çünkü aklım haftalardır aptalca bir boşluk içinde, beynimde buharlar var sanki; o duyguyu insana veren garip bir dermansızlık içinde. Umarım mektup, ateş alması zor nemli mizah fişeklerinden tahmin edebileceğin gibi pek neşeli bir ruh halinde olmasam da seni de eğlendirir.

Bir paragraf daha: Miss Marsden'in kitabı ne oldu? Bu yıl çıkabilecek mi? Orada havanın iyi olmasına sevindim, burada biz şimdiye kadar böylesine sıkıcı bir yaz geçirmemiştik; Orta Avrupa'dan birbiri peşi sıra sıcak hava dalgası geliyor. Pound'un *Cantos* kitabı çıktı, fiyatı 5-50 sterlin arasında değişen altın sarısı, al renklerde muhteşem bir şey. Antheil, Otto Kahn'ı (Aklıma gelmişken bu adam zamanının çoğunu, hep aynı amaçla onu görmeye gelenleri atlatmaya çalışarak geçiriyordur.) (Otto Kahn: Amerikalı bir bankacı ve sanat hamisiydi. -ç.n.) görmek için Salzburg'a geleceğini yazdı ama gelmedi.

Royal Box tarafından yardım edilmeyi beklediğimiz Cologne operası işinin kesin olduğunu ve Avrupa'nın en büyük üç yayıncılık kartelinin birisinden muhteşem teklifler aldığını yazıyor.

Saygılarla
James Joyce[112]

Çok geçmeden kaygıları katlandı. *Anna Livia Plurabelle* hakkında Sean O'Faolain'in, Eliot'ın *Criterion* isimli dergisinde yazdığı yazı Joyce'u epey sıktı. Yazının, Pound ve Lewis'in yaptığı gibi Eliot'ın da yeni eserine karşı dönüşünün başlangıcı olabileceğini düşünmüş olabilirdi. Gözleri yine iltihaplanınca yatarak dinlenme yolunu seçti. Çalışmasının yasak olduğu saatleri, özel bir öğretmenden İspanyolca dersi alarak geçirdi. Yıllardır tık demeyen sağlıyla güzel güzel yaşayan Nora'ya birden kanser olduğu

şüphesiyle ameliyat önerildi. Hastaneye yatırıldı, ondan ayrı kalmayı reddeden Joyce, karısının odasına bir yatak koydurdu ve yanında kaldı. 8 Kasım 1928'de yapılan ameliyatın ardından ışın tedavisi uygulandı, bunların sonuçsuz olduğu görülünce de Nora 1929 şubatında bu kez histerektomi için (rahmin alınması -ç.n.) yeniden hastaneye yatırıldı.

Yardımcı olmak için Miss Weaver Paris'e geldi. Açıkça iyileştiği görülene kadar, şubatı ve martın çoğunu Joyce hastanede, Nora'nın yanı başındaki yatakta geçirdi. Yaşamının dizginlerini tutacak güçte olmadığı için küçümsese de ona hep sadık kalan Nora'ya ihtiyacı vardı. İçten gelerek konuştuğu başka hiç kimse yoktu.

American Hospital'a yaptığı iki ziyaret arasında Joyce gözlerine de baktı ve Dr. Borsch'u haftada birkaç kez, pilokarpin tedavisi için ziyaret etti. Nora'yla hastaneye gitmeden hemen önce H. G. Wells ile bir araya geldikleri öğle yemeğinde maya tutmuş, yeni bir fikri takip etmeye başladı. Bu ilk buluşma, umulmadık ölçüde iyi geçti. "Friz bir palto giymiş, elinde ağır bir baston taşıyan, uzun boylu, vahşi ve saldırgan bir adam" görmeyi uman Wells'in karşısına narin, kırılgan ve neredeyse yalvaran biri gibi çıkınca çok etkiledi. Wells, hasta karısıyla birlikte bu çaresiz yaratığa yapabileceği ne varsa, yapmayı istiyordu, Joyce hastaneden Sylvia Beach'e içinde *Bitmemiş Eser*'in olduğu bütün *transitionları* Wells'e gönderme talimatı verdi büyük bir enerjiyle. Biraz zaman geçirdikten sonra Wells'ten yeni kitabını kabul etmesi için kamuoyunu ikna etmesini rica etti. Wells güzel cümleler seçtiği red mektubunu şöyle kaleme aldı:

Lou Pidou, Saint Mathieu,
Grasse, A. M.
23 Kasım, 1928

Sevgili dostum Joyce

Ne zamandır senin üzerinde düşünmekte, incelemelerde bulunmaktayım. Ama sonucun, eserin için propaganda tarzında bir şey yapamayacağım olarak çıktığını söylemeliyim. İlk kitaplarından beri dehana muazzam saygım vardır, kişisel bir sevgi de hissediyorum içimde şimdi ama sen ve ben tamamen farklı yönlere gitmişiz. Sen, Katolik, İrlandalı ve isyankâr bir eğitimden geçmişsin benimki ise, var dersek tabii, bilimsel, uysal ve zannederim İngiliz tornasında şekillenmiş. Benim hayal gücüm her şeyi birleştiren ve merkeze toplayan büyük bir işlemin mümkün olduğu bir dünyadır, (tasarruf ve emek yoğunlaşmasıyla gücün ve alanın artırılması) bu kaçınılmaz bir işlem değilse de ilginç ve olasıdır. Oyun ilgimi çekti, beni hâkimiyeti altına aldı. Bunun için ben dil ve ifadenin olabildiği kadar sade ve anlaşılır olmasını istiyorum. Sen Katolik olarak hayata başladın, yani gerçeğe taban tabana zıt olan değerler sistemiyle

yetiştin. Zihni varlığın tezat heyulasının boyunduruğuna girmiş. Sen gerçekten saflığa, arınmaya ve özel bir Tanrı'ya inanıyorsun işte o yüzden birden, am, bok, cehennem diye bağırmaya başlıyorsun. Ben, yetiştiğim yere özgü değerler haricinde böyle şeylere inanmadığımdan, helalar, aybaşı bağcıkları -hak edilmemiş talihsizlikler- var diye koparılan çığlıklarından hiç etkilenmedim. Sen politik baskının karabasanı altında yetiştirilirken ben politik sorumluluk hayali içinde büyüdüm. Senin buna karşı çıkıp, parçalaman çok iyi bir şey. Ama benim için bu bir hiç.

Şimdi gelelim şu edebi denemene. Üzerinde konuşulmaya değer bir şey, çünkü sen de öylesin, bu kalabalık düzenleme içinde, zincire vurulmamış sözlerle kendini ifade edebilen fevkalade bir dehan var. Ama bunun bir yere gittiğine inanmıyorum. Sıradan insana sırtını verdin, onların en temel gereksinimlerine, kısıtlı zamanlarına ve zekâlarına, bunları oya gibi işledin. Peki sonuç ne? İçine girmeye cesaret isteyen bilmeceler. Son iki eserinin, okumalarından ziyade yazması daha çok zevk ve heyecan vermiştir. Beni tipik ortalama bir okur olarak ele al. Bu eserden büyük bir zevk alır mıyım? Hayır. Tıpkı Pavlov'un *Koşullu Refleksler* isimli kötü kitabının, Anrep tarafından yapılmış berbat çevirisini okuduğum zaman olduğu gibi, yeni, aydınlatıcı bir şey aldığım duygusunu kapılabilir miyim? Hayır. O zaman sorarım: Kim bu Allahın cezası Joyce ki ortaya serdiği tuhaflıkların, hayallerin ne menem bir şey olduğunu değerlendirmem için benden binlerce saat istiyor?

Bunların hepsi benim bakış açımdan tabii. Belki de sen haklısın ben tamamen yanılgı içindeyim. Kitabın olağanüstü bir deneyim ve ben onu yok etmeye, sınırlamaya yönelik çabalardan korumak zahmetine girerdim. Kitaba inananlar ve taraftarları var. Onlar bundan zevk alsınlar. Ama bana göre çıkmaz bir sokak.

En içten duygularımı yolluyorum sana Joyce. Ben senin bayrağını senin benimkini salladığından daha az sallayabiliyorum. Ama dünya, ikimizin de yanılabileceği kadar geniş bir yer.

Saygılarımla
H. G. Wells[113]

Joyce hiç gücenmedi ve Wells'i sonraki konuşmalarda dönüştürme umudundan da vazgeçmedi. Bir kere uyku halinin ne olduğunu açıklamaya çalışan *Finnegans Wake*'in dili Wells'in uyanık halin ne olduğunu anlatmaya çalışan herhangi bir romanı kadar bilimsel bir denemeydi. "Kelimelere ve dile ilişkin tavrı, olmasını arzuladığı kadar bilimsel mi bundan kuşkuluyum" diye yazdı Miss Weaver'a. Wells'in dilin değişmez veya tamamıyla akılcıymış gibi tavırlanması aslında saçmaydı. Joyce, İrlandalı Katoliklerin deneysel edebiyata bağımlı, İngilizlerin bağımlı olmadığı görüşüne de katılmadı. Bunun, adalet duygusuyla yine belirttiği zıddı doğruydu. "Onun kalan

bütün sözlerine, içtenlikle imzamı atarım ve Pound'un büyük bando takımının göz alıcı üyelerinin politik, felsefi, ahlaki gayret ve emeklerini duydukça, 'sihirli flütümle' benim bu koroya katılmama nasıl izin verdiklerini sorup duruyorum."*[114] Vaizler ve bilimadamlarının etrafını kuşattığı bir müzisyendi o, çaldığı müziği beğensinler diye onlara yalvarmak zorundaydı. Miss Weaver, Pound, Stanislaus ve diğer kuşkucularla kavgası onu, bir türlü özgürce çalışamadığı bir savunma konumuna itmişti.

* Arthur Power'a bir sanat eserini denenmesi için bir sayfasının kopyalanması gerektiğini söylemişti böyle bir deneyimin ancak sağlayabileceği feci vahyin bir örneği olarak Wells'ten bir örnek vermişti.[115]

1929-1932

> Atreox'un evi tozabulandı (Ilyam, Ilyum Yasçı Şarlatanlar) Fennyana'nın ağzı ve kıyılarında kırpışma sınırında, ama bu kemikler yeniden ete-kemiğe bürünecek. (Yunan mitolojisindeki beş kuşak lanetlenen Atreus'un başına gelen felaketlere gönderme olabilir -ç.n.)
>
> *Finnegans Wake* (55)

Earwickerlar ailesinin betimlendiği geride kalan yıllar, oğul ve baba olarak kendi rolünün ne olduğunu düşünmesi için çok az zaman bırakmıştı Joyce'a. 1929 yılı gelip çattığında nispeten yavaşlayarak, sorumluluklarını yeniden düşünmeye başladı. John Stanislaus Joyce neredeyse seksen yaşına gelmişti artık ve ölmeden önce onu ziyaret etmesi için oğluna yalvarmayı sürdürüyordu. Ama Joyce biraz para gönderip, mektup yazarak, McAlmon, Tuohy gibi dostlarından babasını ziyaret etmelerini rica ederek tutturduğu yoldan memnundu. Kendilerine nasıl davrandığını bir türlü unutamayan diğer çocukların epey ihmal ettiği John Joyce, her geçen yıl James'i daha çok sevdi ve tek vefalı çocuk olduğunu düşündüğü için, her şeyi (tabii bir şey kaldıysa) ona bırakan bir vasiyetname hazırladı.* James babasının yakıcı-komik sözlerini arkadaşlarından duydukça neşeleniyordu eskisi gibi. İrlanda'daki yeni hükümet hakkında ne düşündüğünü sorduklarında John Joyce: "O edepsiz Lloyd George, boşuna mı onlara Özgür Devlet verdi, İrlandalıların onun içine edeceğinden emindi adam."[1] Tanrı'sı halen Parnell'dı. Oğlunun eseriyle ilgili olarak (yeni kitabın gündüzü anlatan *Ulysses*'in aksine geceyi işlediği söylendiği zaman) "Umarım onun gece düşünceleri, gündüz düşüncelerinden daha iyidir" demişti. Nora gibi o da Joyce'un bir şarkıcı olması gerektiğini düşünüyordu. "Müzikte yeterince iyiydi"[2]

Baba olarak Joyce, çocuklarına mümkün olduğu kadar az karışma taraftarıydı. Bu, çocuklardan ziyade bir türlü başa çıkılamaz kendi kişiliğine uygun bir ilkeydi aslında.

---

* Babalık duygularını ele veren 5 Temmuz 1926 tarihli tipik bir mektubu şöyledir:
Sevgili oğlum Jim,
Nazik ve güzel mektubuna ve içindekilere çok teşekkür ederim. Hayatımın bu son deminde hiç değilse bir oğlumun, benim de çok sevdiğim oğlumun, belki de son doğum günümde beni hatırlaması şükran duyulası bir şey. Tanrı seni kutsasın ve çocuklarına bağışlasın. Onlara en içten sevgilerimi ilet. Gözlerinin iyileşmesine çok sevindim, ölmeden önce bir kez seni görmeyi çok istiyorum. En büyük sevgiyle.
Seni hep çok seven Baban.

Onlara çok az emir verdiği, nadiren yasak koyduğu, hep müşfik ve cömert davrandığı için özgür olduklarını varsayıyordu. Ama kibarca söylenmiş istekler, iç çekmeler ve önerilerle onları yönlendiriyordu. Çocuklar da meslek seçiminde ağır davrandılar. Birkaç yıldır şan dersleri almakta olan George'un hoş tınılı ama güçsüz bir bas sesi vardı. (Daha sonra geçirdiği ses telleri ameliyatının neticesinde, bariton oldu.) Sahneye ilk kez 25 Nisan 1929'da Handel'in iki şarkısını söylediği, Profesör Gegorges Cunelli'nin Studio Scientifique de la Voix isimli salonundaki konserde çıktı.[3] Ayrıca aralıkta American Pro-Cathedral'de bas ses olarak koroya girdi. Sıkı çalışmayla Cunelli, George'un konser verecek düzeyde bir şarkıcı olabileceğini hissediyordu. Ama George şevkli biri değildi; ne müzik ona göreydi ne de o müziğe.[4] Üstelik o zaman ilerlemeye yönelik içinde pek az heves vardı. Helen Kastor Fleischman ile yaşadığı aşk seyircileri ve mesleğini düşünmesine izin vermiyordu. Babasına çok düşkün olması artık yavaş yavaş kendi hayatına doğru yelken açmasını engellemiyordu. Babasına daha da bağlı olan kız kardeşi Lucia kendisini tehlikede hissediyordu. Sonra çok daha kötü bir şeye savrulacak, tuhaf davranışlar sergilemeye başladı. Joyce'un, Valery Larbaud gibi kimi dostları Lucia'nın hep garip olduğunu düşünmüş, diğerleri ondaki anormal davranışları olağandışı bir babanın kızı olmasına bağlamışlardı. 1923'te Joyce onun için Paris dışında bir okul bulmuştu ama haftası dolunca geri getirip bir liseye kaydettirmek zorunda kaldı.[5] Partilerde neşeli, konuşkandı, çuval gibi pantolon giyip, eline de bir baston alıp bazen Charlie Chaplin'i taklit ederdi. En sevdiği kahraman olan Napolyon da Chaplin'le yer değişirdi. 1924'te Belçika dergisi *Le Disque Vert*'e Napolyon hakkında, Larbaud'nun önsözünü yazıp bir iki düzeltme yaptığı bir makale yazmıştı. Kahramanları birleştirmesi, babasının Dedalus ile Bloom'u birleştirmesini hatırlatıyordu ve eğlendirici bir zaaf olarak görülebilirdi.

1929'da Lucia fiziksel görünüşüne takar hale geldi; çenesindeki küçük bir yara ve şaşılığın (strabismus) yüzünü mahvettiğini düşünüyordu. William Bird birkaç yıl önce bu şaşılığın bir ameliyatla düzeltilebileceğini ima etmiş ama Joyce kaşlarını çatarak "Bazı insanlara çekici geliyor o"[6] demişti. Ama şimdi Lucia'nın kendisi ameliyattan söz etmeye başlamıştı, nitekim çok başarılı sonuç vermese de bunu yaptırdı. Joyce bundan hep kaygı duysa da onu da içine kattığı bu garip göçebe yaşamın, Lucia'nın giderek karışan aklına ne kadar etkide bulunduğunu kestirmek güçtür. Trieste'de ilkokul ikinci sınıfı bitirmiş, sonra Zürih'e taşınmışlardı, burada Almanca öğrenirken bir yıl kaybetmişti. Oradaki Volksschule'de (İlkokul -ç.n.) dört buçuk yıl geçirdikten sonra 1919'da on iki yaşındayken Trieste'ye geri dönmüştü ve kalan bir yıl için Scuola Evangelica'ya kaydolmuştu. 1920'de Paris'e vardıklarında Duruy Lisesi'ne bir yıllığı-

na gitmeden evvel, bu kez özel bir okula altı ay devam edip yeni bir dil öğrenmek zorunda kaldı.

Okul dışındaki faaliyetleri de bir diğer yanlış başlangıçlar tarihiydi. Zürih ve Trieste'de üç yıl piyano dersi almıştı. Paris'te ve Salzburg'da şan dersleri, Académie Julian'da resim. Paris'te aslen kendini dansa vermişti; babasının yoğunlaşmasına benzer biçimde 1926-1929 yılları arasında, 3 aydan bir yıla kadar giden, birbirini takip eden hızlandırılmış kurslar alarak günde altı saat çalıştı. Kurs aldığı ünlü kişiler arasında Jaques Dalcroze (İsviçreli), Jean Borlin (İsveçli) Madika (Macar) Raymond Duncan (Amerikalı), Egorova (Rus), Lois Hutton ve Héléne Vanel (Ritim ve renk) ve Margaret Morris (modern) sayılabilir. Bir dansçı olarak Lucia, uzun, hatları düzgün ve zarifti, kendine özgü bir tarz geliştirmişti. Birçok resitalde boy gösterdi: 20 Kasım 1926'da Comédie des Champs-Élysées'te, Lois Hutton'nun 'Ballet Faunesque'sinde oynadı, sonra 19 Şubat 1927'de "*les vignes sauvages*" (*yaban asmalarınlardan*) biri oldu. 9 Nisan 1928'de, Théâtre du Vieux-Colombier'deki "*Prétresse Primitive*"de dans etti, 18 Şubat 1928'de Comédie des Champs-Élysées'te, başka bir Lois Hutton resitalinde, müziğini kısa süreli bir aşk yaşadığı Émile Fernandez isimli gencin yaptığı *Le Pont d'or* da (Bir *operette-bouffe)* göründü. Son gösterisi 28 Mayıs 1929'da Bal Bullier'deki uluslararası bir yarışmada oldu; kendisi için tasarladığı, kurşuni ışık vurdukça parlayan pullu kostümüyle ödülü kazanamadı ama "*Nous réclamons l'irlandaise*" (Biz İrlandalıyı istiyoruz -ç.n.) diye bağırarak, babasını da çok mutlu eden seyircilerin gönlünü kazanmayı bildi.[7] Ama yeniden bir değişime gitti. Babasının da onayıyla, dansçı olmak için gereken fiziksel sağlamlığa sahip olmadığına karar verdi; ekim kasım arasında "bir ay gözyaşı dökerek"[8] mesleği bıraktı. Eugene ve Maria Jolas, Lucia'nın annesi ve babasıyla hemen yakındaki bir masada oturduğu aynı restoranda, genç bir kadın doktorla yemek yerlerken doktorun kıza bakarak "Ben Lucia'nın annesi olsaydım ve onun öyle dalıp gittiğini görseydim, bunu çok ciddiye alırdım" deyince şaşırdıkları zaman bu günlere rastlıyordu.[9]

Joyce kızının girdiği ruh halini fazla önemsemedi, onu yeniden resme yönelme konusunda yüreklendirdi. Bazı ressamlarla tanıştı, 1930'da bir süreliğine Alexander Calder'le arkadaşlık etti. Aynı yılın sonbaharı geldiğinde Ivy Trautman'ın (Mrs. Waldo Peirce) verdiği bir partiye gitti onunla ve orada sanat öğrencisi, daha sonra *New Yorker*'a geçen Albert Hubbell isimli genç bir eleştirmenle tanıştı. Birlikte dans ettiler, birkaç gün sonra Calder New York'a gittiğinden Ivy Trautman aracılığıyla Hubbell'ı, *Boris Godunov* resitaline davet etti Lucia. Birbirlerini daha sık görmeye başladılar ve

sonunda söylediği gibi ilk ilişkisi olduğu için başlangıçta acemi bir cinsellik yaşadılar. Hubell onu bazen ateşli bazen kayıtsız, hatta derin bir hoşnutsuzluğa gömülmüş buluyordu. Ciddiyken birden "maymunsu bir sırıtmaya bürünen" ifade değiştirebilme huyunu seviyordu. Eğer Hubbell'ın ayrı yaşayan karısı bir barışma projesiyle Paris'e çıkıp gelmeseydi aralarındaki ilişki daha ciddi bir boyuta gelebilecekti. Hiçbir vicdan azabı duymadan, Lucia'nın yaşamından çıkıp gitti.[10] Genç adam gerçeği pek fark etmese de Lucia paniklemeye doğru gidiyordu. Kızının yaşadığı zorlukları belli belirsiz fark eden Joyce onu mutlu edecek her şey ve herkesi hoş gördü.

1929 başlarında gözleri hâlâ sıkıntı yaratıyordu; bir ameliyatın daha kaçınılmaz olduğu görülüyordu ama görüş azalana kadar bir şey yapılmayacaktı. Bitkin olmasına, ara sıra çektiği acıya karşın, nisan boyunca onu meşgul eden Shaun'un üçüncü gözleyişinin yeni çeşitlemesini bitirmeye çalıştı. Mayıs'ta *Finnegans Wake* için ilk savunma çıktı, Joyce'un önerisiyle alaylı bir azameti barındıran bir başlık seçildi: *Our Exagmination round His Factification for Incamination of Work in Progress.* (Burada yapılan Examination ile exaggeration kelimelerinin birleştirilerek *mübalaubalileştirme* gibi uydurma bir kelime türetilmesidir -ç.n.) Exagm*ination* kelimesi, etimolojik olarak ex agmine den türemiş gibiydi; keçilerinin koyunlarından ayrıldığını işaret eden bir imaydı. (Joyce'un Larbaud'ya yazdığı gibi: "Artık çaresizce keçilerle birlikteyim yalnızca keyfi düşünüp yazabilirim. Akademisyenler ve onların sıtmalı halleri için hazırlanmış sonsuz uykuya dalmak için benden ayrılın siz meleyenler!"[11].) Kitabın (savunmanın -ç.n.) tıpkı Earwicker'ın meyhanesinin on iki müşterisi gibi on iki yazarı vardı ya da İsa'nın on iki havarisi gibi* Samuel Beckett, Marcel Brion, Frank Budgen, Stuart Gilbert, Eugene Jolas, Victor Llona, Robert McAlmon† Thomas McGreevy, Elliot Paul, John Rodker, Robert Sage ve William Carlos Williams; Bunları, G. V. L. Slingsby ve Vladimir Dixon imzalı, ikisi de mizahi bir tarzda zırcahilane ve düşmanca yazılmış "protesto mektubu" izledi. Kitabı oluşturan makalelerin çoğu zaten *transition*'da yayımlanmıştı, Joyce Larbaud'ya, "nasıl bir hat izlemesi gerektiğini az çok onlara söyleyerek bu on iki generali"[13] yönlendirmiş olduğunu itiraf etti. Makalelerden bazıları cidden değerlendirme amaçlı yazılmıştı, bunların arasında en iyisi, o zaman Dublin'den yeni gelmiş, École Normale Supérieure'da ders veren Samuel Beckett'inkiydi. Joyce kitaptaki on

---

* Joyce *Bitmemiş Eser* üzerine yazılan bu kitaptan *Bitmemiş Eser*'de söz etti: "Bitmemiş sözün söylenişinin yeniden üretilmesi aracılığıyla sıfıravuran on iki alıkzilin sürekli kılındığını düşünebiliyor musun?" (FW) 284.

† McAlmon Joyce'un üslubunu ve yöntemini glokoma bağladı: Joyce "Belki haklısın ama peki bu aklımı da bozdu mu?" dedi.[12]

iki kişiden biri veya diğerinin o zaman Sean O'Faolain, Wyndham Lewis ve Rebecca West gibi eleştirmenlere cevap verdiğini gördü.

Kitap pek satmadı, ama Joyce, O ve X ile sembolleriyle işaret ettiği, bu çalışmanın arkasını gecenin nasıl bir şey olduğunu işleyen, dört uzun makalenin (*Wake*'in dört piri için) içinde olacağı; mekanik, kimya, mizah ve 28 mayıs geldiğinde henüz karar vermediği[14] dördüncü bir konuyu işleyen bir kitapla getirmeye karar verdi. Birincisi, zengin, güneş gibi parlayan, karısıyla (kızlık soy ismiyle Polly, yeniden vaftiz edilmiş ismiyle Caresse) kitap basan Harry Crosby isimli genç bir adam tarafından yazılacaktı. Black Sun Press (Carresse Crosby'nin tabiriyle) "Zorunluluk ve Arzunun Tayı" 1927'de Paris'te kurulmuştu. Amcalarından birinden Harry Crosby, *Egyptian Book of the Dead*'in (*Eski Mısır Ölüler Kitabı*) resimli büyük bir cildini almıştı. Joyce bu kitabı, Crosby'nin güneşe tapan biri olduğu iddiasından ziyade, Finnegan'ın gecesini anlatmakta karşılaştığı güçlükleri Amerikalı arkadaşına havale etme amacıyla değerlendirmeye aldı. Crosbyler şimdi büyük bir hevesle, tüm özel basının amacı olan bir projeye kendilerini vermişlerdi; *Bitmemiş Eser*'den seçilmiş bir metni basmak. Eugene ve Maria Jolas'a Joyce'tan bir bölüm istemeleri için yalvardılar. Joyce dünden razıydı bu işe; "The Mookse and the Gripes" "The Muddest Thick That Was Ever Heard Dump" "The Ondt and the Gracehoper" isimli fabların da içinde olduğu *Tales Told of Shem and Shaun* (*Shem ve Shaun'u Anlatan Masallar*) bölümü üzerinde onlarla anlaştı. Birisinin önsöz yazmasını önerdiler Joyce'a. O da Julian Huxley ile J. W. N. Sullivan'a teklif etti; bilimadamı ve müzisyen aflarını isteyince bu kez, *The Meaning of Meaning*'in iki yazarından biri ve Basic English'in mucidi olan, bu dilbilimsel deneyi tartışma davetine direnemeyeceğini doğru tahmin ederek C. K.Odgen'a bunu önerdi. Odgen'dan ayrıca bir matematikçi olarak, matematiksel olduğunda ısrarcı olduğu *Finnegans Wake*'in yapısı üzerine yorum yapmasını da istedi.[15] Eğer Ogden reddetmiş olsaydı, Ford Madox Ford'tan rica edilecekti ama Odgen kabul etti. Daha sonra da Odgen, *Anna Livia Plurabelle*'yi Basic'e çevirecek, Orthological Institute için Joyce'un bu parçayı seslendirmesini de sağlayacaktı.

Harry ve Caresse Crosby basacakları kitabın kapağına Joyce'un bir portresini de koymak istiyorlardı. Önce Picasso düşünüldü bu iş için, belki Joyce Gertrude Stein'in çevresinden olmadığı için ona pek aldırmayan Picasso, *sur commande* (siparişle -ç.n.) resim yapmadığını söyledi.[16] Bir sonraki seçim Brancusi idi, kabul etti ve Joyce'un birkaç karakalem resmini çizdi. Her iki adam Joyce'un Miss Weaver'a yazdığı gibi "modern kadınsı modalar, modern trenlerin hızı vb."[17] konularda hayıflanarak iyi geçindiler. Resim bittiğinde Mrs. Crosby, bunun Joyce'a benzediğini ama Brancusi'ye

hiç benzemediğini söyleyerek şikâyetçi oldu. Daha soyut bir şey çizip çizemeyeceğini sordu. Elinde onun istediği olabilecek "Joyce'un bir timsali" olduğunu söyledi. Brancusi'nin sonradan söylediği gibi bu aslında Joyce'ta bulduğu "*sense du pousser*"yi (ilerleme duygusu) ifade edebilecek yönelimdi; muammalı söylemini de yansıtıyordu.[18] Joyce'un hoşuna gitti ve Miss Weaver'a resmin biraz müşteri çekeceğinden söz eden bir mektup yazdı: "Ama keşke o veya Antheil diyelim, insanlar bana, buradaki kim, Guvnor mı dedikleri zaman benim olmaya çalıştığım kadar, açık olabilselerdi"[19] dedi. Brancusi'nin karakalem resmi Dublin'de John Joyce'a gösterildiğinde büyük bir ciddiyetle "Oğlan bayağı değişmiş"[20] dedi.

Joyce'un fabl kahramanlar mookse, ondt ve gracehoper üzerine bir sürü sözler yığarak, baskıya verilecek provaları sayısız kez gözden geçirmesi Crosbylerde ifade edilmemiş bir öfke yarattı. Sonunda kitap baskıya hazır olduğunda, matbaacı kötü bir haberle çıkıp geldi. Mrs. Crosby'ye son sayfada yalnızca iki satır olduğunu güzel görünmesi için en az on satır olması gerektiğini söyledi. Acaba Joyce'a sekiz satır daha eklemesini söyleyebilir miydi? Kadın bu saçma sapan öneriye kızdı, matbaacı da bozularak çekip gitti. Ertesi gün nedense neşesini bulmuştu, Mrs. Crosby'ye son sayfayı gösterdi; on satır vardı. "Nasıl oldu bu, nereden buldun bunu?" dedi suçlayarak. "Mr. Joyce'u görmeye gittim, bu sorunu söylemek için" dedi matbaacı. "Çok nazik karşıladı- bana hemen verdi metni. Daha çok şey eklemeyi kendisinin de zaten istediğini ama sizden korktuğu için yapamadığını söyledi Madam."[21] Kitap 1929 ağustosunda yayımlandı.

Bu yıl İtalyan yazar Nino Frank, Joyce'ta görülmedik bir şeye onu ikna etmeyi başardı; G. Ribermont-Dessaignes'nin çıkarmak üzere olduğu *Bifur* adlı derginin yönetim ekibi içinde isminin sayılmasına izin verdi.* Dergi için Joyce'un çevrilmesini önerdiği yazarlar Frank'e biraz garip geliyordu; İrlandalı Dunsany, İskoç Hamish Miles veya çeşitli Avusturyalı ve Afrikalıları öneriyor ama İngiliz yazarlardan hiç söz etmiyordu. Frank, Eliot'tan dem vurunca Joyce yüzünü ekşitti, D. H. Lawrence'ın Paris'te olduğunu söyleyince Joyce şöyle cevap verdi: "*Cet homme écrit vraiment trés mal. Demandez plutôt quelque chose à son ami Aldous Huxley, qui s'habille au moins convenablement*"†[22] 27 haziranda Joyce'un arkadaşlarının onu memnun etmek için

* Auguste Morel'in yaptığı Pomes Penyeach çevirilerinin bazıları bu derginin 1929 eylül sayısında çıktı.

† "O adam gerçekten kötü yazıyor. Onun yerine, hiç olmazsa doğru dürüst giyinebilen arkadaşı Aldoux Huxley'den bir şeyler iste." Bayan Chatterley'nin Aşığı (D. H. Lawrence'in, kocası felç olan bir kadının orman bekçisiyle yaşadığı cinsel ilişkileri anlatan, zamanında müstehcenlikten hakkında dava açılan bir romanı -ç.n.) Paris'te turistlerin aldığı *Ulysses*'le rekabet etmeye

düzenlediği sayısız kutlamalardan birinde bu kez Adrienne Monnier ev sahibesiydi. Kitabın 29 şubatta çıkan Fransızca baskısının ve 16 haziran Bloomsday'in yirmi beşinci yıldönümünün biraz gecikmiş de olsa öğle yemeğiyle kutlandığı bir *Déjeuner Ulysse* (Ulysse Yemeği -ç.n.) gerçekleştirildi. Kiralanan bir otobüs, içinde Dujardin, Paul Valéry, Soupault, Jules Romains, Fargue, Sylvia Beach, Samuel Beckett, Thomas McGreevy, George Joyce ve Helen Fleischman gibi isimlerin de olduğu konukları, rue de l'Odéon'dan alıp Les Vaux-de-Cernay isimli, Hotel Léopold orada olduğu için seçilmiş, Versailles'ın arkasındaki küçük köye kadar götürdü. *Paté Léopold* ile başlayan yemeğin ardından, Valéry ve Fargue'dan konuşma yapmaları istendi, her zamanki gibi Joyce reddetti. Geri dönüşte Beckett otobüsü durdurup, yol kenarındaki kahvelerden birinde bir şeyler içmeleri için Joyce'a yalvarıp durdu. Joyce, Paul Valéry ve Adrienne Monnier'i kızdırma pahasına birkaç kez bu kibarlığı gösterdi. Sonunda Beckett, Joyce'un anlatımıyla "İmparator Vespasian'ın anısıyla birleşmiş o geçici saraylardan birinde Wagonette tarafından yüz kızartıcı şekilde"[25] bırakılmak zorunda kaldı.

Ertesi ay, James ve Nora uzun zamandır çok istedikleri Torquay'ye gittiler, Stuart ve Moune Gilbert de onlara eşlik etti bu gezide. Bir ay Imperial Hotel'de kaldılar, zaman zaman dostları da oraya uğradı. Miss Weaver 7-14 ağustosta bir haftalığına Joyce'ların yanına geldi. Hep birlikte, orada tarih öncesi kalıntıları görmeyi çok isteyen Joyce'un isteğiyle Kent's Cavern'e gittiler. Rastgeleymiş gibi görünse de aslında nasıl işine yarayacağını bilerek yığınla gazete ve dergi okudu: *The Baker and Confectioner, Boy's Cinema, The Furniture Record, Poppy's Paper, The Schoolgirls' Own, Woman, Woman's Friend, Justice of the Peace, The Hairdressers' Weekly*. Bunların çoğu çocukların sattığı ikinci el kitaplardı. Güneşin batmasına yakın, sahilde uzanıp, yapmayı çok sevdiği gibi, çakıl taşlarını ellerine alıp, dokusunu ağırlığını inceliyordu. Bazen enerjiyle dolduğu da oluyordu, bunlardan birinde bir duvarın üzerinden atladı ama

---

başlayınca Joyce, Gilbert'tan birkaç sayfa okumasını istedi. Dikkatle dinledi sonra tek bir sözcük çıktı ağzından: "Sulu!" Miss Weaver'a 17 Kasım 1931'de Bayan Chatterley'nin Aşığı hakkında şunu yazdı: "O bilinen çalakalem İngilizceyle yazılmış ilk iki sayfayı okudum, S. G. de bir ormanda geçen çıplaklığı anlatan lirik bir bölüm ve sonunu okudu; bu bir şeyin, her halükârda D. H. L.'ın ülkesinin propagandasından başka, tamamıyla Lawrence'ın kendi propagandasını yapan bir şey."[23] Lawrence'ın da *Ulysses*'e ilişkin düşünceleri pek farklı değildi. Frieda Lawrence'a şu yorumda bulundu: "Kitabın son bölümü şimdiye kadar yazılmış en iğrenç, en edepsiz en müstehcen şey. Evet, Frieda. iğrenç" Kitabın ayrıntılar açısından zenginliği de onu sıktı. "Surgery for the Novel or A Bomb"da (Lawrence'ın yazdığı eleştirel bir makale -ç.n.) "Mr. Joyce'un her bir karakteri 'Şu minik parmağımda bir acı hissettim mi yoksa hissetmedim mi'diye sorar" yorumunu yaptı.[24]

iyi göremediği için yere düşüp, kolunu incitti. Akşamları Gilbert'la (pek sevmediği) elma şarabından yudumladığı yerel meyhanelere gittiler: orada asıl olarak yaptığı, konuşmaları dinlemek, Gilbert'ın şaşkın bakışları arasında hepsine katılmaktı. Gilbert'ın *James Joyce's Ulysses* isimli kitabını bitirmesine de yardım etti; bölüm bölüm kendisine okuduğu metni hem dizi halinde, hem de kitap olarak yayımlanmasına da önayak oldu.*

İngiltere'deki tatilden aldığı zevk bazı ziyaretçilerinden gelen övgülerle ikiye katlandı.† Elliot, Gilbert'ın kitabını Faber & Faber ile çıkarma planları yaptı hatta daha minnettar olunacak bir şey yaparak *Anna Livia Plurabelle*'nin İki şilinlik bir basımını yapmayı da gündeme getirdi.‡ John Drinkwater *Anna Livia*'nın son sayfalarını "İngiliz

---

* Joyce'un kitaba karşı tutumu giderek değişti. Vladimir Nabokov, 1937 gibi, Léonların dairesinde onunla yaptığı bir konuşmaya anımsar. Joyce modern edebiyatta mitoloji kullanımını küçümseyen bir şey söyler. Nabokov hayretle "Ama siz de Homeros'u kullandınız!" der. "Aklıma öyle esti" olur Joyce'un yorumu. "Ama Gilbert'la işbirliği yaptınız" diye üsteler Nabokov. "Kitabın reklamı için yapılmış feci bir hata, onun için çok pişmanım" olur Joyce'un yanıtı.[26]

† Birkaç ay sonra Robert Bridges'ten gelen övgüye de memnun olmakla birlikte şaşırdı. Bridges, The Testament of Beauty isimli kitabını yollayıp şöyle bir not düşmüştü: "Tefsiri duygudaşlık içindeki yazardan James Joyce'a R. B. 1929 Ekim."[27]

‡ Joyce Anna Livia Plurabelle'nin ve diğer kitapçık Haveth Childers Everywhere'in şömizindeki "satış artırıcı yazı" ya uyaklar yazdı. Birinciyi şu şekilde reklam etti:

Al şu paket kâğıda sarılı kitabı
Faber & Faber yayıncısı
Annie Liffey'i görmek için hopla zıpla
Yedi günah şırıltılı Plurabelle
Kendi metninde
Akıştığı yere şırıldayarak şarkılar

(Son dizenin aslı Seashell ebb music wayriver she flows'dur ama Joyce burada anlamdan çok sesle hem romanındaki bir karakter hem de nehir adı olan Anna Livia Plurabelle'yi deniz sesine çağrışım yaptırarak âdeta tasvir etmek ister, bu yüzden böyle bir çeviriyi uygun gördük. -ç.n.)

ve İkincisi için de şunu yazdı

Çakaralmaz Dublin burnundan gıcırdar
Berbat bir sesle çağıldar
Yetmezse kral İngilizcesi
İrlanda aksanı cabası
Ceddi Dublin'e bakar tüm düzenbazlar

Faber & Faber halkla ilişkiler bölümü bu iki küçük reklam şiiri sadece teksirle çoğaltılmış bir ilanda kullanınca biraz bozuldu. Yayınevi şu notu iliştirmişti üzerine: "Satış bölümlerimiz, böyle bölümlerden bekleneceği gibi şaşırmış bir halde, James Joyce'un Criterion Miscellany'ye yaptığı iki katkı üzerinde bir ışık aramışlardır. Aşağıdaki açıklamalar, belki benzer bir ışığı siz bulabilirsiniz diye sunulmuştur."

Edebiyatı'ndaki en muazzam şeylerden biri" diyerek övdü. Şimdi Joyce eğer göremez hale gelir veya yazma hevesini kaybederse, *Finnegans Wake*'i bitirmesi için resmen teklifte bulunulmuş olan James Stephens tam destek sözü verdi ama şunu eklemeyi ihmal etmedi: "Sen yapacaksın, *Anna Livia Plurabelle* bir insan tarafından yazılmış en büyük metindir"[28]

1929 ağustosunda Joyce'lar, belki de II. Henry, Dublin'i Bristollülere* koloni olarak sunduğu için Bristol'a gittiler, sonra Londra'ya geri döndüler. Letchworth'e gidip Claud Sykes'ı ziyaret ettiler. Joyce orada oturan ve Earwicker'a benzeyen Gale isimli biri sakin olduğunu duyunca sevindi, onun bir fotoğrafını almayı başardı. Drinkwater'ın önerisine uyup, Londralı göz doktoru, Dr. Euston'a muayene oldu. Ayrıca bir buçuk santimetre büyüklüğünde onun için özel olarak hazırlanmış harflerle yazılmış, *Anna Livia*'nın son sayfalarını Ogden'in Orthological Institute (Odgen'in, Basic English kuramını geliştirmek için kurduğu kurum -ç.n.) için kaydetmek izin zaman da buldu ama stüdyodaki ışık çok zayıf olduğundan Joyce yine okuyamadı. O yüzden birisinin ona fısıldaması gerekti ama Ogden'in dediği gibi başarısı daha bir anlamlı oldu.

Joyce, garip bir zevk aldığı kibarlık yarışmalarından birisini kendisiyle yaptığı George Moore'la da buluşma fırsatı buldu. Moore'un John Eglinton'a yazdıklarından bunu anlıyoruz: "O (Joyce) seçkin, nazik, saygılıydı, ben de aynıydım. Birincilik yerini bana vermeye pek istekli göründü. Ben bunu reddettim ve Avrupa'da onun birinci olduğunu ilan ettim. Kariyerlerimizin tamamen benzemez olmadığında anlaştık..." Moore "Ben yalnızca bir devrimciyken sen kahramanlık göstermiş bir devrimci olageldin çünkü senin paran yoktu." dedi. Joyce "Paris'in hayatlarımızda oynadığı rol aynıydı"[29] dedikten sonra ikisinin de arkadaşı olan ve Moore'un *Genç Bir Adamın İtirafları* kitabında önemli bir rol oynamış Dujardin'den söz etti. Moore, Bloom'un önemsiz işleriyle *Ulysses*'in eylemlerini birleştirerek *Ulysses*'in düşüncesi veya eyleminin nasıl ilerletilebildiğini sordu. Joyce "Kendimi savunur duruma düşüyorum herhalde" dedi. Moore özür diledi, bunun üzerine Joyce *Ulysses*'in Fransızca çevirisini kabul ederse memnun olacağını bildirdi. Moore, "Benim için seçtiğiniz her kitabı kabul etmekten kıvanç duyacağım ama, zannederim İngilizce okuyabildiğimi size hatırlatırsam kabalık etmiş olmam.' Joyce gülümsedi bunun üzerine ama Louis Gillet'ye söylediği gibi "bu bana La Gioconda'yı bana anımsatan, tereddütlü bir gülümsemeydi."[30] Joyce yine de kitabı ona gönderdi. Moore teşekkür cevabını Fransızca yazdı. "Tüm kış

* Finnegans Wake (545)

bunu okumayı arzuluyorum."[31] Birkaç sayfa okuduktan sonra Janet Flanner'a "Bu bir roman olamaz çünkü içinde tek bir ağaç yok"[32] yorumunu yaptı.* Joyce'lar Londra'dan Dover'e gittiler; burada karşıya geçme konusunda tereddütleri vardı. Nora, fırtınanın pusuda yatmadığından emin olana dek beklediler çünkü Manş Denizi'nde kocasının dayanamayacağı kadar çok şimşek çakıyordu. 1929 ekimi boyunca Joyce Paris'te, Shaun'un son gözleyişini *transition*'ın kasım sayısına yetiştirdi. Bu dergide 1933 yılı şubatına kadar bir şey yayımlayamayacaktı. Dergi maddi nedenlerden iki yıl ara verince, Joyce yayınevlerine yöneldi. Birinci ve üçüncü kitap (*Finnegans Wake*'in dört bölümünden ikisi kastediliyor -ç.n.) neredeyse bitmişti, ikinci kitabın çoğunu ve sadece tek bir bölümden oluşacak dördüncüyü sonraya bırakmıştı. O an için ikinci kitabın ortaya çıkardığı sorunlarla uğraşma gücünün olmadığını biliyordu. Bunun yerine Fargue ile *Anna Livia Plurabelle*'yi Fransızcaya çevirmeyi tartıştı. Herbert

---

* Moore bu görüşünü Louis Gillet'ye gönderdiği 20 Ağustos 1931 tarihli mektubunda daha ayrıntılı bir biçimde açıkladı:

Sevgili dostum Mr. Gillet,

La Revue des Deux Mondes'nin, Joyce üzerine yazdığın makaleyi içeren sayısını bana göndermen büyük incelik gerçekten, edebi bir konu hakkında yazılmış Sainte-Beuve (Fransız eleştirmen ve tarihçi -ç.n.) kadar iyi düşünülmüş bir makale yazmayı başardığını görmek benim için zevktir. Bu makaleye kattığın düşünce içinde kendimi kaybettim ve Joyce'un metafizik şeylerini çözmek için düşünce, değerlendirme, okuma ve yeniden okuma şart oldu. Metafizik diyorum çünkü Joyce'un kitabının sanatla hiçbir ilgisi yok, bilimle de ben de bunun metafizik olarak varsaydım. Sanat gözün görebildiğiyle ilgilenir, düşünen akılla değil. Akla göre yaşam bir gölgeyi hayal etmekten başka bir şey değildir ama bizim eylemlerimiz, onun bir gölgeden çok fazla bir şey olduğu inancından doğar ve tarih Mr. Joyce'un itirazına karşın yazılmaya devam edecektir. Ben mizaç gereği bir sanatçıyım, yani demek istediğim mizacen görünüşle ilgilenen biriyim; bir metafizikçi görünüşün yalnızca ahlaki bir kavramla aydınlanabileceğine inanan biridir ama bu da pek zayıf! Joyce'ta ise bu tam zıddı; görünüş diye bir şey de yok, tamamen kıyas, ama umarım bu bana hizmet edecek. Bir süre önce İngiltere'deydi. Gözleri biraz iyileşti ama konuşmasını yitirdi. Dublin'de onu en çenebaz insanlardan biri diye duymuşumdur. Şimdi bir mumya gibi sessiz. İki gece birlikte yemek yedik, hep ben konuşmak zorunda kaldım, sıkıcıydı... Bir sonraki postadan *Ulysses*'e ilişkin tüm gizemleri açıklayan bir rehber kitabı geldi bana. Şunu öğrendim: Bloom etli bir puro içtiğinde okuyucu, Polyphemus'u ateşte dövülmüş mızrakla kör eden Yunan gezginini düşünmeliymiş. Ben de ona şimdiye kadar kendimi sanat eserleri üzerinde hüküm verebilecek bir kişi olarak düşündüğümü ama Bloom, purosu ve gezginin ateşte dövülmüş mızrağını benzeştirerek amaçlanmış edebi etkiyi keşfetmekte yetersiz kaldığımı söyleyen bir cevap yazdım, ikimizden birinin aklında bir kör yaması var diyerek bitirdim. Bunun hangimiz olduğuna karar vermek yapmacık bir şey olurdu...[33]

Moore'un ölümüne kadar bu abartılmış nazik ilişkilerini sürdürdüler, Joyce "James Joyce'tan George Moore"a diye yazdığı bir çelenk gönderdi cenazesine ama gazeteler bundan hiç söz etmediler. Joyce, birbiri ardına gönderdiği mektuplarda bu kızgınlığını belli etti. Moore'un yasal temsilcileri ihmal için özür dilediler.

Hughes'un Joyce'un şiirlerinin müzik tınılarını işleyen ve 1933'e kadar basılmayan *The Joyce Book*'u tamamlamasına yardım etti.* Kasımın bir haftasını da *Finnegans Wake* planının nasıl yürüyeceğini James Stephens'a anlatarak geçirdi. Stephens ona söz verdi: "Eğer, o anki durumumda buna devam etmenin çılgınlık olduğunu düşünür, başka bir yol bulamazsam, o (Stephens) kitabın -yani ikinci bölüm, sonsöz veya dördüncünün- tamamlanmasına tüm kalbi ve ruhuyla kendini adayacak."[35] Stephens şimdilerde, yazarlığını devretme hülyasıyla kendini eğlendirebileceği kadar Joyce'un hayal dünyasının önemli bir parçası haline gelmişti.

Kasım ayının bu günlerinde, artık *transition* için acele edilecek bir son tarih kalmadığını anlamak kendi tabiriyle "ani bir düşme"[36] duygusuna yol açınca Zürih'teki İngiliz Oyuncuları'ndan bile daha fazla zihnini meşgul eden bir şeye daldı. Stanislaus ağabeyine, Trieste'de şarkı söyleyen, ona rastladığında *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*'ni okumaya girişmiş John Sullivan† adında İrlandalı bir tenoru haber vermek için bir mektup gönderdi.[38] Stanislaus, Sullivan'a Paris Opera'sında söylemek için 1929'un sonlarında Fransa'ya döndüğü zaman mutlaka Joyce'a uğraması konusunda telkinde bulunmuştu. James onunla tanışınca çok mutlu oldu. On iki yaşında Rouen'e gelmiş‡ birçok badireyi atlattıktan sonra Fransız opera grubunun aranan bir tenoru olmuş, Kerry ailesinden gelen bu Corklu hemşerisi yurtseverlik duygularını uyandırmıştı. Ama bu sevgi, sesini ilk kez duyduğu zaman koyu bir tarafgirliğe dönüştü. Opera, *Tanhhäuser* idi, konusu Joyce'a komik gelmişti ("Bu Tanhhäuser ne biçim bir adamdır ki, Saint Elizabeth'le birlikte olduğunda Venusberg'in genelevinin

---

* Joyce kitabın basılmasını, şu övgü manzumeyi yazarak kutlayacaktı:

Tanesi İkiliraya Küçükelmalar

Söyle şilinlerin şarkısını
Bir altınlira satın alamaz
Pastaya karışmış
On üç küçük elmayı

Matbacının kitabı çıktı
Elmalar şakımaya başladı
Şu Herbert Hughesius değil mi
Bir kral kadar mutlu
J. J.

(Joyce bu manzumeyi, meşhur bir çocuk ninnisine gönderme yaparak yazdı. -ç.n.)
Kendini bir kral gibi mutlu hissediyordu. "E. P.'un bana aile incili arasına koymamı söylediği bir kitap hiç hiç fena değil" diye yazdı Joyce zafer kazanmış bir edeyla Harriet Weaver'a.[34]

† O kendine bazen John O'Sullivan diyordu ama Joyce "müzik aşkı için" O'yu atmasını istedi.[37]

‡ Sullivan ilk kez 1911'de Toulouse'da sahneye çıkmıştı.

özlemini çekiyor, genelevde olduğunda Saint Elizabeth'le birlikte olmak istiyor"[39]) ama Sullivan'ın sesi çok etkiledi onu. "Geçmişte ondan daha büyük bir tenor olabileceğine inanmıyorum, gelecekte ise insan kulaklarının (bugünlerde ürettikleri tür) Baş melek Mikail son perdedeki muhteşem aryasını söyleyene kadar böyle bir ses duyabileceği konusunda kuşkuluyum" diye yazdı Herbert Hughes'a.[40] Bütün operalara bilet ayırttırdı; Dan O'Connell'ın ilinden olan, Dan toprağından bir İbraniyi canlandıran bir İrlandalıyı görmek için *Samson*'a gitti neşeyle. Sonra *Les Huguenots* ve ardından Sullivan'ın Joyce'la ilgili olarak, Mephistopheles'in hâkimiyeti kadar, Faust'un mahkûmiyetine aldırmadığından şikâyet ettiği Berlioz'ün *La Damnation de Faust*'ünü görmeye gitti.[41] Nihayet Joyce 1930 ekiminde Sullivan'ın Arnold rolünde şarkı söyleyip, onu kendinden geçirdiği *Guillaume Tell*'in yüzüncü yıl gösterisine gitti.* Sullivan, zamanındaki hiçbir tenorun ulaşamayacağı ince Do'ya zorlanmadan erişebiliyordu; Joyce onun söylediği şarkıyı, arkadaşının tiz notalarını coşkuyla sayarak takip ediyordu. "*Guillaume Tell*'in skorunu tutmaktaydım" diye başlayarak şöyle devam etti: "Sullivan'ın 456 Sol, 93 La-bemol, 54 Si-bemol, 15 Si, 19 Do, 2 Do diyez çıktığını keşfettim. Başka hiç kimse bunu yapamaz."[43] Sullivan'a şakayla şunu yazdı "*La bénédiction des poignards n'est rien à côté de vous*"[44] (hançerlerin kutsanması senin yanında soldı sıfır kalır. -ç.n.)† Samuel Beckett'e ciddi bir şekilde "Sullivan'ın sesinde üç boyut var"[46] dedi. "Bir tenordaki en önemli özellik tizlere çıkabilme olması gerekmez mi sence" diye sordu Victor Gollancz'e.[47] Frank Budgen Sullivan'ın sesinin kendisine Forth Bridge'i hatırlattığını söyleyince (İskoçya'nın başkenti Edinburgh'u Fife'e bağlayan iki buçuk kilometre uzunluğundaki çelik köprü -ç.n.) Joyce uzun uzun düşündü ve "Çok iyi benzetme, Budgen ama doğru değil. Bu demirden bir ses değil, taştan bir ses. Bence Stonehenge (İngiltere'nin güneyinde MÖ 2000'e kadar giden, dev taş kümelerinden oluşan tarihi bir yer. -ç.n.) daha iyi bir kıyaslama, Forth Bridge'ten."[48]

Sullivan'la sık sık buluştular, bir keresinde de James Stephens'ı da yanlarına alıp üçü fotoğraf çektirdi, Joyce resmin üzerine "Üç İrlanda Güzeli"[49] yazılmasını önerdi. Sullivan, Joyce'un not düştüğü gibi, Dublin Metropolitan Police örgütünden biri kalıbındaydı, "kırk dokuz yaşında yatılı okuldan kaçmış"[50] birine benziyordu. Aile yaşamı karısı ve bir metres arasında birbirine dolaşmıştı; on bir insana bakıyordu, bu yüzden içmek için Joyce'un kendisini ikna etmesine fazla gerek duymuyordu. Miss

---

* Joyce, Arnold olmadığı için bu operanın üçüncü perdesini izlemeden ayrıldı. Ama Rossini'nin baba ve babayurdu temasını akla getirmesini takdir etti.[42]

† Hançerlerin kutsanması Sullivan'ın söylediği gibi, Les Huguenots'un dördüncü perdesindeki büyük şamataydı.[45]

Weaver'a yazın gönderdiği mektupta söylediklerinden anladığımız gibi Sullivan'ın karmaşık kişiliği Joyce'un arkadaşlık duygularını harekete geçirmiş gibiydi: "Mizaç olarak boyun eğmeyen, kavgacı, bağımsız, diğer insanları küçük gören, kabadayılığa meyilli, geçimsiz ama aynı zamanda, iyi, girişken, doğal, komik ve bilgili."[51] Sullivan Joyce'a, Caruso, Martinelli ve Lauri-Volpi'den yana tavır alan İtalyan Mafyası'nın Covent Garden, Metropolitan Opera ve Chicago Opera'sında onun şarkı söylemesini engellediğini bildirdi. Joyce'un kıvrak zekâsı ırkdaşı sanatçının zulme uğradığının bir öyküsünü kurguladığı için, Sullivan, dost olmanın ötesine geçip bir dava haline geldi onun için. Bir yıl sonra Sullivan'a gönderdiği halden anlayan övgü sözü "Yasaklı bir yazardan, yasaklı bir şarkıcıya"[52] ikisinin durumunun ne kadar birbirine benzediği konusundaki bir ısrara işaret eder. Joyce'un kendisiyle diğer insanlar arasında devamlı benzerlik aramaya çalışmasını anlamayan dostları bu kez neyin peşinde olduğunu merak ettiler. Merak etmek yerine mizahı kullanan Wyndham Lewis, Augustus John'a Sullivan'ın Joyce için yalnızca bir *idée fixe* (sabit fikir) gerçekte var olmayan bir çeşit "Mrs. Harris" olduğu yorumunu yaptı. İşin gerçeği Sullivan aslında Joyce'un bir alter ego'suydu, onun reddetmiş olduğu mesleği yerine getirmiş, onun edebiyatta karşılaştığı zorluğa müzikte rastlamış bir alt benlik. Şimdi başka bir sanatta başka birinin adına olsa bile, değişik bir meslek yapma aşkıyla tutuşarak, Joyce, Sullivan'ı anaç bir koruma duygusuyla neredeyse benimsedi.

Sullivan için giriştiği çabalar 1929 kasımında başladı. Önce Sullivan'ın George'a yardımcı olacağı gibi belli belirsiz bir duygu buna önayak oldu. Gerçekten de müzisyen buna hevesliydi ama kendisi Joyce'un yardımlarını kabul etme işiyle öylesine meşguldü ki bu önemsiz görev gözden yitip gitti. Joyce'un yöntemi basitti; tüm dostlarını operaya gelmeleri için teşvik etmek; genellikle onlar için ayırdığı koltuklarda Sullivan'ın için tezahürat yaptırtmak, (Bizzat kendisi "Bravo Cork!" diye bağırdı.)[53] gösteriden sonra da dostlarını Café de la Paix veya, Place de Rennes'deki daha samimi bir ortam olan Café Versailles'da buluşturmaktı. Eğer gelmeyen olursa, darılıyor hatta kızıyordu. Sözkonusu dostları sanatın hamisi olan insanlara yazmalıydılar; bu biçimde Aldington ve Richard LeGallienne, Otto Kahn'a ulaşmayla görevlendirildiler. Joyce, Otto Kahn'a imzalı bir *Ulysses* gönderip vekillerinin elini güçlendirdi. Kahn, 1930 yılı Kasım ayında Joyce'la birlikte gidip *Tell* operetini gördü ama bir şey yapmadı. Joyce, Antheil'e ilgilenmesi için baskı yaptı, *Morning Post*'tan John Pollock'a iki tane makale yazdırttı. Müzikle ilgilenen birkaç kodomanı tanıyan Philippe Sopault'a dinletti onu. Gilbert, Jolas, Sylvia Beach ve Adrienne Monnier'yi de propagandaya katılma konusunda ikna etti. William Bird'ü *New York Sun*'da, Boston Opera House'ın Sullivan'a

uyguladığı boykotu konu alan bir yazı yazmaya ikna etti; muhtemelen Sullivan'ı kıskanan John McCormack'e İrlandalı başka bir tenorun orada şarkı söylemeyeceğine dair söz verilmişti. Boston opera yetkilileri böyle bir söz verildiğini kesinkes reddetti. Bird kendini gülünç duruma düşmüş gibi hissetti ama Joyce bunun yine de Sullivan'ın iyi bir reklamı olduğu konusunda onu temin etti.[54] Tarih 18 Mart 1930'u gösterdiğinde, Joyce, *Daily Telegraph, Daily News, Manchester Guardian, Irish Independent, Irish Statesman, Chicago Daily Tribune, New York World, New York Sun* (İki kez), *Daily Mail, New York Times* (fotoğraflı), Paris'te de *l'Intransigeant ve La rampe*'ta Sullivan'la ilgili haberler sokmayı başardığını bildirdi. Bunun ardından Sullivan, artık biraz huzur bulma zamanı geldiğini düşünen Nora Joyce'a da derin bir nefes aldırarak, Algiers'te şarkı söyleme anlaşması yaptı.

Joyce'un Sullivan namına yaptığı faaliyetler, iyice zayıflayan görme yetisi yüzünden güç bela yapılabiliyordu. Bu zamanlarda o da gözünden ıstırabı çeken Aldous Huxley ile acıklı konuşmalar yaptılar.*[55] Thomas W. Pugh adında *Ulysses*'i ve Dublin'i neredeyse onun kadar yakından bilen Dublinli bir dostla görüşmek onu mutlu etti. Pugh'ün bir gözü kördü, Joyce büyük bir hevesle hangi yıl doğduğunu sordu, 1883 olduğunu öğrenince; doğru olmasından ziyade arkadaşça bir duyguyla "Ne kadar birbirimize benziyoruz, ikimizin de bir gözü kör ve aynı yıl doğmuşuz."[57] dedi. Eamon De Valera'nın da gözlerinin sorunlu ve 1882 yılında doğmuş olduğunu öğrenmek onu heyecanlandırdı. Pugh ve De Valera, *Finnegans Wake*'te boy gösterirler, anılan ikincisi Shaun'un modellerinden de biridir. Böyle kader birlikleri üzerinde düşünürken Joyce, Dr. Borsch ölene kadar ona gitmeyi de sürdürdü. Göz doktorlarına karşı hep içinde bir sevgi hisseden Joyce cenazeye de katıldı. Borsch öldükten sonra, asistanı Collinson'a muayene olmayı sürdürdü, sonra da Lucia'nın strabismusuna yardımcı olmaya çalışan Dr. Edward Hartmann'a. İkisi de acil derman olamadı. Diğer doktorlara danıştı. Kendisinden *Neue Zürcher Zeitung*'da söz eden bir yazıyı okuyan iki İsviçreli arkadaşından mektup aldı. Bu mektuplardan birinde Georges Borach,

---

* Joyce ve Paul Morand, 1929 aralık ayında Ford Madox Ford ve Aldous Huxley onuruna verilen bir PEN yemeğine başkanlık ettiler. Bundan sonra Joyce ve Huxley karşılıklı birkaç ziyaret yaptılar. Huxley'nin bunlardan birini anlatan kısa yazısı neden bu ziyaretlerin çok olmadığını da açıklar: Talihsizlik eseri, o beyazını sevdiği halde bizim kırmızı şarap ikram ettiğimiz bir akşam yemeği hatırlıyorum, masanın bir ucundaki karım ve diğer edebiyatçı konuğumuz, şimdi ölmüş Pierre Drieu la Rochelelle onu konuşturmak için büyük sıkıntı çekiyordu. Sonunda umutsuzca bir çırpınış içindeki karım masanın üzerinde çiçeklerle ilgili bir şeyler söyledi. Joyce "Çiçeklerden nefret ederim" diye özlü bir yanıt verip yeniden sessizliğe gömüldü.[56]

İsviçre'de çok riskli ameliyatları yapmış ve çoğu kez kayda değer sonuçlar almış, İsviçreli cerrah Profesör Alfred Vogt'u görmesini ısrarla istiyordu.[58] İkinci mektubun sahibi esrarengiz biriydi: Marthe Fleischmann: Bir zamanlar Zürih'teyken "komşu" olduklarını hatırlatan, resmi bir havayla yazılmış bir mektuptu; Vogt'un mucizevi sonuçlarından örneklerle doluydu. Mektubu "*Mit den freundlichen Grüssen*"[59] (Dostça selamlarla) diye imzalamıştı kadın. Joyce Zürihli iki yeni arkadaşından, *Yer Zaman ve Mimari*'nin yazarı Sigfried Giedion ile sanat eleştirmeni olan karısından da Vogt hakkında övgüler dinledi. Sonunda Borach aracılığıyla 1930 nisanında Vogt'a muayene olmak için gerekli hazırlıklara başladı. Square Robiac'taki birkaç yıldır süren, istikrarlı hayatını değiştirmenin de vakti gelmişti artık. Ev çok gürültülü oldu diye şikâyet ediyordu. Zürih'te daha çok vakit geçirmek zorunda kalabilirdi, daha az sabit bir yerleşim daha çok işine gelirdi. Aynı zamanda, vasiyet meseleleri yüzünden, çocuklar güçlük çıkmadan mülklerinin mirasçısı olabilsinler diye, İngiltere'ye daimi olarak yerleşmeyi de düşünüyordu. Bu yüzden yasal olarak evlenmek tedbirli bir şey olacaktı; Trieste'de hayali nedenlerden dolayı kanuni açıdan bağlayıcı olmayan bir sözde evlilik uydurdu. Miss Weaver nisan başında gelip, Joyce'la ne yapmak istediği üzerinde konuştu. Bunun hemen ardından, görme meselesini tam yerinde evlilikten önceye alarak, Zürih'e gitti.

Zürih'i tekrar görmek ummadığı kadar iyi geldi ona: "Ne şehir ama!" diye haykırdı Joyce, Giedionlara. "Bir göl, bir dağ ve iki nehir!"[60] Onu muayene Vogt şaşırtıcı derecede iyimserdi, en azından bir gözünün göreceğine dair söz verdi. Joyce olanı biteni kendisini dogmatik biçimde "Bir göz yeter de artar, insan iki gözle nasıl idare ediyorsa bir gözle de eder"[61] diye yanıtlayan George Moore'a da yazdı. Zürih'in ona devamlı şans getirdiğini söylese de Joyce birazcık korktu ve on birinci operasyona razı olmadan önce Paris'te Dr. Collinson'la bu durumu konuştu. 15 Mayıs 1930'da Vogt üçüncü derece katarakt olmuş sol gözü ameliyat etti; kataraktı yatay olarak kesti ama operasyonu tamamlayamadı çünkü son iki ameliyatta çoğu kaybolmuş camsı dokunun (göz merceklerinin arkasındaki göz küresini dolduran peltemsi madde) tamamen çökme tehlikesi vardı. On gün sonra Joyce'a kan toplanması yüzünden ortaya çıkan mekanik iritis nöbeti geldi ama bu on saatte geçti. Bir hafta sonra gözün ön yuvasına birikmiş kanı toplamak için sülük uygulandı. 3 haziranda Vogt, mikroskobik aletlerle gözü inceledi ve kesinin açık kaldığını, tıkanmadığına kanaat getirdi. Ne var ki camsı dokuya kan dolmuştu, birçok ameliyat yüzünden zayıf düşen göz, kanı emmek için dinlenmeliydi. Vogt aynı zamanda, kapsültomi adı verilen, göz merceğinin dayandığı kapsülün arka zarını kaldırarak gerçekleştirilen bir onuncu ameliyat (Joyce'un he-

sabına göre on ikinci) yapmak zorunda olduğunu da seziyordu. Çünkü sözkonusu kapsül, Borsch'ün son ameliyatından beri aşırı dumansı hale gelmiş, görüşü tıkayan, neredeyse ikinci dereceden bir katarakt oluşturmuştu. Sağ gözde on birinci ameliyatta ele alınması gereken ciddi bir katarakt ortaya çıkmıştı. Haziranda tetkikler sonucunda Vogt şu genel gözlemlerde bulundu.

> Onuncu ameliyatın 1930 eylülüne ertelenmesine karar verildi. Yeni yapılmış olan ameliyat, ameliyattan önce görme gücü 1/800'den 1/1000 kadar olan sol gözde az da olsa bir ilerleme sağlayacaktır muhtemelen. Diğer yandan birkaç ay önce 1/30 olarak tahmin edilen sağ gözün görme gücü devamlı olarak azaldı ama kataraktın gelişmesine bağımlı olarak bu yavaş yavaş oldu. Bu vakada, tüm tıbbi fikirlere göre, en hoşa giden unsur, her iki gözde de optik sinir ve periferik retina tam anlamıyla görevlerini yapıyorlar. Makula'nın normal olduğu da Profesör Vogt'un görüşüdür ve eğer yine de zorunlu olan iki ameliyat özel aletlerle, gözlerde glokom olmadığı bir zamanda yapılırsa, sonunda temiz bir görüş elde etme umudunu taşımaktadır.*[62]

Ameliyattan sonra Joyce'un gördüğü ilk şey Helen Fleischmann'ın elbisesindeki kırmızı bir güldü. Haziranın ortası geldiğinde rahatlıkla bir tren yolculuğu yapabilirdi. Nora'ya yazdırdığı bir mektupta; Miss Weaver'a sonunda Covent Garden'da 20 Haziran 1930'da çıkmayı başaran Sullivan'ı dinlemek için Londra'ya gelemediği için ne kadar üzgün olduğunu bildirdi. Gözleri daha iyiydi ama kimseye söz etmemesini özellikle rica etti ondan.[63] Paris'e döndü ve Sullivan'dan, Lauri-Volpi'nin *William Tell* operasında oynadığını, muhteşem performansıyla eleştirmenlerden büyük alkış aldığını duydu. Şimdi Sullivan'ın basına gönderdiği aslı Fransızca olan aşağıdaki mektupta Joyce'un parmağı olduğunu anlamak hiç de zor değildir.

39 rue de Clichy, Paris

Meydanokuma

Hak eden kazansın!

New York Herald'ın Paris bürosundan, müzik eleştirmeni M. Louis Schneider, madem ki Rossini'nin *Guillaume Tell* operetinde Arnold rolünde oynayan, M. Lauri-Volpi'yi övgüye değer muhteşem bir sanatçı olarak birçok okuyucusuna duyurdu o zaman bu rolü yıllardır, Académie Nationale de Musique'de oynadığım için kendimi, M. Volpi'nin reçitatifleri (konuşur gibi okunan güfteler -ç.n.) bastırmak, trioyu eksiltmek, en son koroyla yapılması gereken riskli düeti yapmamak suretiyle kendi rolünün yarısını budadığını açıklamaya yetkili

* Vogt, Joyce'un tedavi ücretlerini ödemesine asla izin vermedi. Eamon de Valera da onun hastalarından biriydi ama aynı lütfu göremedi doktordan.

biri olarak sunabilirim. Üstelik M. Lauri-Volpi'ye, yurttaşı Rossini'nin yazdığı benim de Fransa, Belçika ve meşhur tenor Tamagno (Son olarak 1889'da bunu söylemiştir.) öldüğünden beri, onu okuyabilecek bir tenor olmadığı için operanın gömülmüş olduğu, benim M. Tullio Serafin'in yönetiminde, Napoli'deki San Carlo tiyatrosunda 1922'de yeniden hayat verdiğim İtalya'nın en büyük şehirlerinde bu operayı yüzlerce kez seslendirdiğim gibi okuma konusunda meydan okuyorum. Bu yüzden M. Volpi'ye bu rolü, transpozesiz, kesmeden, benim de söyleyebileceğim Paris'teki herhangi bir konser salonunda söylemesini öneriyorum. Yapacağımız iki gösterinin hakemi olarak bizzat M. L. Schneider'ın olmasına razı olacağımı bildiriyorum. Ayrıca ona gösterinin yapılacağı gün bu operanın hoş bir ciltle kaplanmış orijinal baskısını hediye edeceğim. Onun gibi müzikte amatör bir kişinin, büyük ihtimalle unutmuş olduğu görülen bir şaheserle yeniden tanışmaktan özellikle keyif alacağından eminim.

İmza
John Sullivan[64]

Paris
18 Haziran 1930

Sullivan'ın Covent Garden'deki işi gizemli biçimde iptal edildi ama Joyce bu kez, yeniden görmeye başladığından beri aklında olan bir planı uygulamaya soktu. 30 Haziran 1930 günü, Paris Opéra'da yine Sullivan'ın yer aldığı *Guillaume Tell*'e gitti. Operanın yarısında bir gazeteye de haber olan şu garip şeyi yaptı: Seyirciler, sahnede oynanan dramayı solda sıfır bırakan daha dramatik bir sahneye tanık oldular... Ani bir hışırtı duyuldu salonda, locada oturan adamlardan biri, birçok kişinin James Joyce diye tanıdığı İrlandalı romancı ve şair yavaşça ileri doğru uzandı, gözlerinden kalın siyah gözlükleri çıkardı ve "*Merci, mon Dieu, pour ce miracle. Aprés vingt ans, je revois la lumiére*"*[65] diye haykırdı. Bu Joyce'un tasarladığı reklamların en kayde değer parçası oldu. Gazetelerde devamlı olarak Sullivan'dan ve Vogt'tan söz ettirmeyi başardı. Joyce Parisli doktorlarının, yalnızca opera izlerken kara gözlüklerini çıkarmasına izin verdiklerini söylemişti.(Ve gazeteciler hemen kaydettiler bunu) Böyle coşkulu anların dışavurumunda doğaldır ki Adrienne Monnier ve Sylvia Beach bu kadar az tanınan bir tenor için niye böylesine uğraştığını sordular. Joyce'un yanıtı merhametsizdi: "Paris'e geldiğimden beri edebiyat, müzik, resim ve heykelde bir sürü tanınmış dehalarla tanıştırılıp durdum; bu insanların hepsi sevecen dost insanlardı ama tümü benim için belkilerdir; Sullivan'ın sesini düşündüğümde belki kelimesi aklıma bile gelmiyor."[66]

Loncada yaptığı bu ince manevrayı hemen başka bir hamleyle destekledi. Sullivan

* Bu mucize için Tanrı'ya şükürler olsun. Yirmi yıldır bir kez daha ışığı görüyorum.

dördüncü perdedeki* Joyce'un gözde aryası '*Asile héréditaire*' söyledikten sonra Joyce heyecanla bağırdı: "*Bravo Sullivan! Merde pour Lauri-Volpi*!" (Sullivan Bravo Sana da Bok Lauri-Volpi! -ç.n.) Bitişikteki locadaki biri "*Il va un peu fort celui-là*!"[68] (Artık bu da fazla -ç.n.) dese de hem alkış hem kahkaha tufanı koptu. Sonra hiç buluşmadığı Nancy Cunard aracılığıyla Sir Thomas Beecham'a baskı yapmaya karar verdi. Hiç tereddütsüz, bademcikleri şiş olduğundan yatakta yatan Cunard'a bir ziyaret gerçekleştirdi, el yordamıyla bir sandalye bulup oturdu "Ben James Joyce'um" dedi. Nancy Cunard'ın hadiseyi nakledişi onun ne kadar diretgen bir ruha sahip olduğunu gözler önüne serer:

> Sonra uzatmadan meseleyi açtı: Sullivan, İrlandalı çok büyük bir şarkıcıydı. Layık olduğu üne yavaş yavaş kavuşuyordu ama bu hemen olmalıydı. Lady Cunard -benim annem- orkestra şefi Sir Thomas Beecham'la çok iyi arkadaştı, Sullivan'la hemen anlaşma yapılması gerektiğini idrak etmeliydi bu şef. Beecham hiç dinlemiş miydi onu? Buna cevap veremedim. Beecham niye ilgilenmesindi? Yani Joyce'un benden yapmamı istediği şey Lady Cunard üzerindeki tüm etkimi kullanmamdı. Böylece Beecham Sullivan'ı dinler, onunla bir anlaşma yapardı. Joyce'un her şeyi çok basite aldığını tahmin ediyorum. Bilmediği bir şey vardı annemle ilişkim iyi değildi, her halükârda onun üzerinde, şimdi açıklamaya çalıştığım gibi, hiçbir konuda "etkim" yoktu. Joyce buna inanamazdı, hiç aldırmadı bu dediğime. Bu konuyla ilgili olarak beni görmeye geldiğini anneme ileteceğim konusunda güvence verdim ona, bu yapabileceğimden bile fazlaydı. Canı sıkılmıştı, bana inanmıyor gibiydi. Sullivan *alınmalıydı*. Lady Cunard'ı kendisinin de bizzat tanıdığını, onu mutlaka dinleyecek olduğunu hatırlattığım zaman da bir yorumda bulunmadı, ben de 1917 veya o yıllarda, bir yazar olarak tanınmasında Lady Cunard'ın çok etkili olduğunu ona anımsatmayı istemedim niyeyse. Bu daha resmi olarak yapılamayacak bir tanınmaydı hem de maddi boyutu vardı. Joyce devam etti: Lady Cunard şimdi Paris'te, Thomas Beecham da öyle veya yakında geliyor, Sullivan da Paris'te, o yüzden bir araya gelmeliler. Bu söylediğinin beni aştığını ama kendisinin eğer Lady Cunard'la temasa geçerse yapabileceği bir şey olduğunu söyledim. Hatta neden doğrudan Sir Thomas'la konuşmuyordu? Önerilerden hiçbirini Joyce'un sevdiğini sanmam. Açıkça görülüyordu ki kararını vermişti, Lady Cunard'a yaklaşması gereken tek kişi bendim. "Yanlış bir konumda görülmek ne kadar rahatsız edici, belki de gücenmişti." diye düşündüm yataktan fırlayıp, yarım saatlik konuşmanın arkasından kapıya doğru onu götürürken. Onun el yordamıyla gittiğini görmek

* Joyce daha sonra Gidionlara William Tell için yeni bir dördüncü perde önerdi, İsviçre'yi yüceltmek için yazılacak bu yeni versiyonda, sayısız otel görevlisi toplanacak, son bir zafer aryası söyleyecekti.[67]

> çok dehşet verici, merdivenlerden, katedral kulesi gibi uzun bu adamın ustaca inişini görmek ise çok şaşırtıcıydı. Lady Cunard'a dönersek, çağrıya kulak verir miydi? Pek ilgilenmedi.[69]

İki hafta sonra bu kez Nancy Cunard'ın Hours Press'inde boy gösterdi; Sullivan *alınmalıydı*. Miss Cunard aciliyeti anlayamıyor muydu? Eğer Sullivan alınırsa ünlü bir yazarın yazdığı bazı metinleri bastırmak için yolunun Hours Press'e düşebileceği imasını da verdi. Kız annesiyle yeniden konuştu.[70]

Bu olup bitenlerden sonra Joyce ve Nora Londra'ya gittiler, orada da Joyce, Sullivanlaştırma faaliyetinde ısrarcılığını sürdürdü. Wyndham Lewis vasıtasıyla Lady Ottoline Morrell'le temasa geçti: Londra'daki İrlanda Yüksek Komiseri John Dulanty'yi ve Guinness ailesinden birkaç kişiyi gördü. Oradan Oxford'a geçti birkaç günlüğüne, son olarak Llandundo'da (Galler) yerinde duramayan ruhunu kumsalda geçici olarak zapt etmeyi başardı. Tıpkı yıllar önce, çeşitli Kelt dilleri arasındaki farklarda ustalaşmak için Bretonca dinlediği gibi, Galce dinledi. Galler'den Nora'yla Fransa'ya geldiler, eylül ayı başlarında Étretat'ta birkaç gün geçirdiler. Sonra, opera sezonunun açılışıyla birlikte Sullivan kampanyasını tazelemek için tam zamanında Paris'e geri döndüler. Joyce'un hafif yaralandığı bir araba kazası da çabalarını sekteye uğratamadı.

Joyce'un akla yatmayan planlarından çoğu gibi Sir Thomas'ı karıştırdığı da işe yaradı. Yakasına çok yapışılan Beecham, Lady Cunard'la birlikte 1930 eylül sonunda *Guillaume Tell*'i görmeye razı oldu. Onlarla birlikte gelen Joyce, şefinin kararını sabırsızlıkla bekledi. "Kesinlikle hayret uyandıran bir ses"*[71] diyerek yeteneği kabul etti Beecham ve onu Londra'ya götürmeye çalışacağına söz verdi. Buradan aldığı cesaretle Joyce, Byron'ın *Cain*[72] isimli oyununu temel alan bir opera yazma fikri açtı George Antheil'e. Bu dramada Byron, sanki Joyce'un Cain ve Abel (Kabil ile Habil -ç.n.) kişiliklerini ışık getiren Shem ve buna uyan Shaun olarak yorumlayacağını sezmiş gibidir. Joyce librettoda (opera metni -ç.n.) bazı kısaltmalar önermeye istekliydi. Onu yeniden yazmayı arzu eder miydi, diye sordu Antheil "Büyük bir İngiliz şairin metnini yeniden yazma diye kötü bir huyum hiç olmadı" diye cevap verdi Joyce. "Birisinin, birinci ve üçüncü perdenin metinlerini kısaltması gerekir, eğer genel planının avantajına olacaksa, benim ismim kullanılabilir. Bana vahşice gelse de adaletsiz gelmeyen bu tavırdan dolayı sonraki kuşaklar tarafından kesip biçen adam olarak adlandırılmaya razıyım. İkinci perde çok daha zor. Benim fikrime göre bu koreografik olarak yaptı-

* Mrs. Herbert Gorman'a gönderdiği 5 Ekim 1930 tarihli mektupta Joyce Beecham'ın yorumunu "Şimdiye kadar dinlediğim en şaşırtıcı tenor ses" şeklinde biraz şişirdi.

rılmak zorunda" Antheil'in bir opera salonuna tenor seçimini dikte ettirmesinin zor olacağı yargısına ilişkin olarak Joyce onu rolü "saf tenor geleneğinde"[73] yazmaya teşvik ederek, Sullivan dışında diğer tenorları kendiliğinden saf dışı bırakmayı önerdi. Ama Antheil öylesine rahatsız bir durumda kaldı ki Joyce, istemeden de olsa plandan uzak durmasını sineye çekti. Bunu, son dakikaya kadar geri çekme umudundan hiç vazgeçmeyerek yaptı:

> 3 Ocak 1931
>
> Benim açımdan senin geleceğe ilişkin planların üzerinde herhangi biçimde bir etkide bulunmak haksızlık olacağından, beni kesinlikle dikkate alma. Bir öneride bulunmamı istediğin için bunu sana teklif ettim, çünkü müziğinin bazı bölümleri, bu gereksiz yazışmaya neden olan sese benziyormuş gibi geldi bana. Eğer bu operayı hemen, coşkuyla, kendi açından manevi bir zevk duymadan yazamayacağını hissediyorsan, impersarioların (opera sponsorları veya yapımcıları -ç.n.) zevklerini değiştirmek için bir neden göremiyorsan o zaman lütfen tereddüt etmeden böyle olduğunu söyle ben de biçare Byron ve daha zavallı Sullivan'ı başka bir yere önereyim.
>
> Mektubun içinde sana bir Cenova gazetesinde geçen hafta çıkan; müzikal ıssızlıkta yedi yıl aradan sonra şarkı ülkesinde Sullivan'ın yeniden boy gösterişinden bahseden bir haber yolluyorum - lütfen bana geri gönder. Covent Garden veya Metropolitandan, bedenini kullanarak ilgi çekmeye çalışan bir sanatçı bozuntusunun sesten iyi anlayan dünyadaki tek dinleyiciyi etkileyip, yüzde onu tarafından tanınması için bile daha köprünün altından çok sular geçecek.
>
> Sabahın üçünde kalktım bunu daktiloya çekmek için, şimdi bu gecenin perdesini indireceğim, sana veda ederken gelecek yıl için en iyi dileklerimi sunuyor, mektuba cevap vermeni de rica ediyorum.
>
> Bir mesele daha: Eğer benim Londra, New York'ta bu şehirlerdeki operanın kaderini elinde tutan varlıklı müzikseverler üzerinde gerçekten bir etkim olduğuna inanıyorsan hata edersin. Şimdiye kadar benim onlarla olan tecrübelerim şudur: benim edebi eserlerimin lüks imzalı baskılarını almaktan fevkalade memnun olurlar ve kendilerine verilen fırsatta bir şarkıcının aslında hangi notaları çıkardığı kendilerine söylenildiği zaman, yüzleri en sevecen ifadeye bürünür.
>
> Saygılarımla
> James Joyce[74]

Cain'i kısaltma ve Antheil'i kazanma dışında Sullivan için yapabileceği bir şey kalmamıştı Joyce'un. Bu arada şarkıcı 1930 kasımında, gelecek bahara kadar sürecek bir

turneye çıkmıştı. Kasımın ortasında, Augustus John'a* poz verme ile gözlerini Zürih'te Vogt'a kontrol ettirme† arasında bulduğu zamanda Joyce, bir yılı aşkın bir süredir hiçbir şey eklemediği *Finnegans Wake*'e dönme fırsatı buldu, ikinci kitabın birinci bölümünü yazıp bitirdi. Bu, kendi deyimiyle "kan damlaları" gibi ortaya çıkarken ona pahalıya mal oldu. Ama yine de "yazdığım en neşeli, canlı şey"[76] dediği bölüm onu memnun etti. Sözkonusu bölümü çocuk oyunlarına dayandırmıştı, özellikle kendisi de çocukken oynadığı "Melekler ve Şeytanlar" ve "Renkler" isimli oyunlara. Yüzeyin altına inildiğinde, Shem ve Shaun'un şiddetli cinsel çarpışmasını görüyordu. Stuart Gilbert'dan kendisine, teolojik imalar hatırına melekler ve şeytanlarla ilgili ortaçağ vaazlarını okumasını istedi.[77]

1930 yılı boyunca Joyce, Henry Babou ve Jack Kahane'nin yayıneviyle anlaşıp sadece bir metin basmıştı; *Haveth Childers Everywhere*. Sonraki yıl aynı metnin Faber and Faber baskısı çıktı.‡ *Ulysses*'in Almanca çevirisi ikinci, üçüncü baskıları yaptı ve Rhein-Verlag'ı Zürih'te yöneten aynı zamanda da sahibi olan Dr. Daniel Brody, Gilbert'ın *Ulysses* üzerine yazdığı kitabın Almancası için Jung'dan bir önsöz yazmasını istedi. Jung bu isteği kırmadı. Ama yazdığı önsöz Joyce'u küçük düşürüyordu bu yüzden Brody onayını almak için, eylül ayı biterken önsözü Joyce'a

---

* John, Joyce'un "çok resmi" durduğunu poz verme işi bitince ona sarılarak şaşırttığını söyler. Joyce, yüzünün alt bölümünü iyi yapamadığını düşündüğü John'un resmini tamamen beğenmedi. Ama çizim The Joyce Book'ta kullanılınca övgü dolu sözler söyledi: "Tamamen kör bir şairden övgü çok komik bir şey olurdu ama kitapta tartışılmaz tek şey senin çizimin. Keşke hatları kendim daha iyi görebilseydim..."[75] İçlerinde, Ivan Opffer, Émile Bécat, Myrnon Nutting, Frank Budgen, Jo Davidson, Sean O'Sullivan ve Jacques Émile Blanche gibi sanatçıların da olduğu birçok ressam-heykeltıraş için poz verdi. Blanche'a "Resimleri çok seviyordum ama duvardaki çiviler yeter artık" dedi.

† T. S. Eliot ona yazdığı 29 Ekim 1930 tarihli mektupta "Eğer münasebetsizlik olarak görmezsen, senin için dua edeceğim bu arada." dedi. Joyce öyle görmedi.

‡ Stuart Gilbert ve Helen Fleischman, Earwicker'ın Dublin'i kurmasını anlatan bu bölümde Joyce'a yardım edenler arasına yazılanlardandı. Joyce bu amaçla içlerinde, New York, Viyana, Budapeşte, Rio de Jenaryo, Amsterdam ve Kopenhag'ın da olduğu otuz kadar şehir belirledi. Sonra elindeki Britannica Ansiklopedisi ciltlerinden, Gilbert ve Mrs. Fleischman'a sırayla işine yarayabilecek madde başlıkları okuttu. Sokak, bina, park adları, şehir kurucularının isimlerini okurken duruyorlar, Joyce eserine bir cinasla bunları sokup sokamayacağını düşünüyordu. Böylece Amsterdam, evrensel insan Adam'a (Âdem -ç.n.) gönderme olacak şekilde Amtsadam oluyor, Oslo'daki Slottsgarten, Earwicker tarafından parkta dikizlenen jartiyerli kızlara uygun bir yer olsun diye Slutsgartern (slotts kelimesini sürtükler anlamına gelen Sluts'a çeviriyor Joyce -ç.n.) oluyordu. Yine elinde tuttuğu 1904 Dublin Posta Rehberi'nin yardımıyla, Joyce "işlenebilir" altmış kadar belediye başkanı ismi tespit etti. Gilbert bu işten kuşkulandı ama sadakatle okumayı sürdürdü.

göndermeye zorunlu hissetti kendini. Yazı Jungcu kuramın yararlı bir özetiydi ama metni anladığını gösteren pek az belirti seziliyordu, üstelik kitabın ileri doğru nasıl okunuyorsa aynı şekilde, kolaylıkla geriye doğru da okunabileceğine dair gereksiz hakaretler barındırıyordu. Joyce'un eseri şizofrene meyilli bir akıldan çıkmış bir kitap örneğiydi. Joyce önsözü okudu ve Brody'ye kısa ve öz, yazıyı halka duyurarak gülünç duruma düşürmek anlamına gelen bir deyimle karşılık verdiği bir telgraf çekti: "*Niedrigerhängen*"[78] (Daha aşağıya indir.-ç.n.) Ivan Goll ve Valery Larbaud gibi dostları Brody'ye özellikle yazarak bu konuda Joyce'un talimatını dinlememesini söylediler, o da bu öğüde uydu. Joyce, Georg Goyert'a Jung'dan şu sözlerle bahsetti: "*Ulysses*'i başından sonuna yüzünde tek bir gülümseme olmadan okumuş. Böyle bir durumda yapılacak tek şey insanın içkisini değiştirmesidir."[79] Brody ile karşılaşınca da Joyce şunları sordu: "Jung niçin bana karşı bu kadar kaba? Beni tanımıyor bile. İnsanlar beni ait olmadığım bir kiliseden dışarı atmaya çalışıyorlar. Benim psikanalistlerle hiçbir ilgim yok." Brody'nin cevabı şu oldu: "Bunun tek bir açıklaması olabilir. İsmini Almanca yap."*[80]

Jung makalesini epey geliştirdi ve 1932'de ayrı olarak yayımladı. Değiştirilmiş olan çeşitlemede Joyce'a saygıdan da kaçınılmamıştı. Jung bu yazıyı, pohpohlayan bir dil kullanılmış olsa da, Joyce'un -yazarına katlanamadığı için- "ahmakça"[81] bulduğu bir mektupla Joyce'a da gönderdi.

Küsnacht-Zürih
Seestrasse 228

Bay James Joyce
Hôtel Élite

Sevgili beyefendi,

Ulysses'iniz dünyaya öylesine karmaşık bir psikolojik problem çıkardı ki, bu meselelerde otorite olarak varsayılan biri olarak durmadan ben yardıma çağrılıyorum.

Ulysses'in çetin bir ceviz olduğu ortaya çıktı, beni alışılmadık derecede yoğun düşündürtmekle kalmadı aynı zamanda (bir bilimadamı açısından bakarsak) hiç aklıma gelmeyecek gezintilere çıkardı. Kitabınız uçsuz bucaksız bir deniz gibi uzanıyordu önümde, içine dalma cesareti bulana kadar üç yıl geçti. Ama size şunu söylemeliyim ki hem zatıâlinize hem de devasa yapıtınıza derinden minnettarım, çünkü çok şey öğrendim ondan. Eserinizden hoşlandım mı tam olarak emin değilim çünkü sinirlerim harap oldu beynim yıprandı. *Ulysses* hakkında yazdıklarımı sevip sevmeyeceğinizi de bilmiyorum çünkü dünyaya,

* Freud.

ne kadar sıkıldığımı, ne kadar çok homurdandığımı, lanet ettiğimi ve hayran olduğumu söylemekten kaçınamadım. Hiç kesilmeden devam eden sondaki kırk sayfa hakiki psikolojik şeftalilerden oluşmuş bir kolye. Şeytanın büyük annesi bir kadının gerçek psikolojisi hakkında çok daha fazla şeyler bilir, ben bilmiyordum.

Neyse, benim küçük makalemi, *Ulysses*'inizin labirentinde yitmiş sonra tamamen şansla tesadüfen oradan kurtulabilmiş bir yabancının eğlendirici girişimi olarak size sunuyorum. Her halükârda benim makalemden, *Ulysses*'in sözde dengeli bir psikanaliste ne yaptığını çıkarabilirsiniz.

En derin takdir duygularımla, sevgili beyefendi

Saygılar
C. G. Jung[82]

Joyce bu övgüyü, gururla, ruhsal alana ne kadar derinden sızdığının bir kanıtı olarak sergiledi ama Nora kocası hakkında "O kadınlar hakkında hiçbir şey bilmiyor"[83] dedi.

1930 yılı boyunca ortaya çıkan işlerde ve neredeyse ömrünün sonuna kadar Joyce, yeni bir dostun yardımını elde etti; Paul Léopold Léon.* Bu Bloom'un iki ismi Leopold Paula'yı içeren bir ad olduğundan, Joyce'a tılsım olarak göründü. Léon ve karısı Lucie† Rusya'dan 1918'in sonunda göç etmişler önce Londra'ya oradan da 1921'de Paris'e gelmişlerdi. Léon hem hukuk hem edebiyat eğitimi almıştı. Bir hukuk dergisi için editoryal iş yapmış, *Lettres de Nicolas II et da sa mére* (1928) ve *Benjamin Constant* (1930) isminde iki kitap basmıştı. Bu emek isteyen girişimlere karşın aslında Léon gevşek, havai birisiydi. Joyce'la, George'un arkadaşı, Léon'un eniştesi, Joyce'a da Rusça dersleri veren Alex Ponisovsky vasıtasıyla tanışmışlardı. Dostlukları ikisine de iyi geldi. Joyce'a son derece sadık Léon, ona saygıyla davranıyor ama gerektiğinde takılmayı da ihmal etmiyordu. Léon, Joyce'un yazışmalarına da cevap veriyordu. Mektuplar bazen Joyce olarak imzalanıyordu ama giderek bunlar, Joyce'un kendini ortaya sermeme siyaseti gereği dolambaçlı bir strateji sonucunda Léon diye imzalanmaya başladı.‡

---

* Aslında oğlu anlamında Leopoldoviç'ten.

† Madame Léon, Paris New York Herald Tribune'de Lucie Noël adıyla yazıyordu.

‡ Onların işbirliğinin tipik bir örneği, Moskova'daki Uluslararası Devrimci Yazarlar Birliği'nden H. Romanova'nın 17 Eylül 1932'de soru-cevap bir görüşme için geldiği zaman ortaya çıkar: "Ekim Devrimi'nin bir yazar olarak üzerinizde nasıl bir etkisi oldu? Bir edebiyatçı olarak sizin için nasıl bir önem arz eder?" Léon cevap vermek için yetkiliydi:

Sevgili Beyefendiler, Mr. Joyce bu ayın 17'sindeki olay için size teşekkür etmemi arzu ediyor çünkü sayenizde Rusya'da Ekim 1917'de bir devrimin olmuş olduğunu öğrendi. Daha ya-

Joyce, Léon'un yaptıkları için, 1930 nisanında ona teşekkür eden bir mektup gönderdiğinde Léon samimiyetle şöyle cevapladı "Asıl ben hem etkileyici, hem anlamlı düşüncelerinin nasıl oluştuğunu gözleme fırsatını bana verdiğin için sana teşekkür ederim. Eğer Browning'i bilmiş olsaydım, seni dinleme zevkiyle kıyaslarsak, başka bir şeyden pek az zevk alırdım."[84] Léon *Ulysses*'i hiç okumamış olduğunu ve *Finnegans Wake*'ten hiçbir şey anlamadığı gerçeğine karşı; her ikisinin de şaheser olduğundan hiç kuşkulanmayarak, büyük bir jest yaptı ve kardeşine 3 Haziran 1930'da şunları yazdı:

> Son zamanlarda hep edebiyatla geçirmekteyim zamanımı. Joyce'la çalışmaktayım. Bu isim zannederim ki bir şey ifade etmiyor senin için: büyük, zamanımızın en büyük yazarının ismidir. Ancak öyle bir tarzda yazıyor ki hiç kimse anlamıyor, anlayamıyor. Bir çeşit "petit négre" yani sanırım mükemmel. Basit fikirlerin anlaşılmaz formüllere çevrildiğini, sonra da bunun bir şaheser olabileceğini hissetmek çok eğlenceli benim için.[85]

"Yeni İncil" önünde yapılan bu saygılı saygısızlık Joyce'la onu daha çok yakınlaştırdı; Léon, yaşamını Joyce'unkiyle sarmalanmış buluyordu: "*Il y a une ambiance qui vous enveloppe*" (Seni kuşatan bir çevre var) dedi karısına ve bunun ne olduğunu "*c'est comme du cotton*[86]" (Sanki pamuk ipliği gibi) diyerek açıklamaya çalıştı karısına.* Yazılı ifade ettiği zaman aynı duyguyu daha resmi biçimde şöyle ortaya koydu: "İnsan onu (Joyce) tanıdıkça, yarı ifade edilmiş düşünce ve duygulardan oluşan güzel bir ağla kuşatıldığın hissediyordu, bu öyle tatlı bir atmosfer yaratıyordu ki sakınılacak bir unsur içermediğinden buna karşı direnmek çok zordu."[88] Hiç pişmanlık duymadan buna daldı. Philippe Sopault, uzun boylu kör Joyce ve kambur Léon birlikte yürürken onları "*l'aveugle et le paralytique*" [89] (kör adam ve felçli adam -ç.n.) diye adlandırdı.

Dostluk Léonlar, Helen Fleischman ve George Joyce'la da arkadaş olduklarından daha bir pekişmişti, 10 Aralık 1930'da bu ikisi evlenince Léonlar da nikâh töreninde hazır bulundular. Evlilik, umulmadık bir şey olmadığı halde, önceleri Nora ve Lucia'yı memnun etmedi, çünkü George ve karısı arasında on yaş fark vardı. (Kadın büyüktü -ç.n.) Joyce'un da başka çekinceleri vardı ama George'un fikrini değiştirmeye

---

kından araştırınca, Ekim Devrimi'nin o yılın kasım ayında gerçekleşmiş olduğunu keşfetti kendisi. Şimdiye kadar topladığı bilgilerden bu olayın önemine dair bir yargıda bulunması zordur, sadece sekreterinizin imzasından yola çıkarsa, değişikliklerin çok fazla olmadığı kanısındadır.

Saygılarımla.
Paul Léon

* Helen Nutting "O bir anemon çiçeği gibi yoklama çekiyor" dedi.[87]

çalışmadı. Evlendikten sonra Helen ve kaynanası iyi arkadaş oldular: Çok şık giyinen Helen, giysiler hakkında epey şey öğretti Nora'ya. Nora şapkalarını, revaçta olan kadın şapkacısı Agnès'den, elbiselerini de Helen'in usta terzisinden almaya başladı. Joyce bu yeni meraka sesini çıkarmadı, ama yaşlandıkça kadınlar ona mümkün olduğu kadar hoş görünebilmek için süslenen, ne yazık ki akılsız olmayan, kuklalar gibi görünmeye başladı. Stuart Gilbert'a bir gün kendini tutamayıp "*La femme c'est rien*"[90] (kadın hiçbir şeydir -ç.n.) dedi. Joyce'un yenilerde ortaya çıkan, kadınlara karşı acımasız eleştirilerinden birinde, Frank Budgen araya girip eski günlerde hiç değilse onların vücutlarını çekici, kışkırtıcı bulduğunu anımsatınca Joyce ters ters "Macché! Belki öyle buluyordum. Ama şimdi vücutları umrumda bile değil.* Ben sadece giysileriyle ilgileniyorum."[95] Agnès ve diğer pahalı mağazalardan âdeta bu ilgisini memnun etmek için gelen faturalar onu hiç dehşete düşürmedi.

Hem kendisini hem de gelecek kuşakları göz önüne alarak, Joyce kendi yaşamı hakkındaki bir kitabın, Gilbert'ın *Ulysses* üzerine yazdığı kitabı izlemesi gerektiğine karar verdi. Bu yolla başka bir adamın gözlerinde yansımış kendi imgesinin, dünyaya mümkün olduğu kadar çarpıtılmadan verilebileceğinden emin olabilirdi. 1927'de Salzburg'dayken bu düşünceyi Gilbert'a açtı ama o, Joyce'u kendi yorumundan ziyade Joyce'unkiyle yapmaya çağrıldığını hissettiğinden reddetti. Ne kadar berbat bir durumda olunduğundan bahsedildiği bir sırada, Joyce'u kibarca iğnelemekten zevk alıyordu Gilbert. "Sen şanslı bir insansın. Paran, şöhretin ve bir ailen var."[96] Joyce gülümsedi, ona karşı çıkmadı ve başka bir biyografi yazarı aramaya koyuldu. Şans eseri Joyce hakkında zaten bir kitap yazmış, kolaylıkla bir tane daha yazabilecek birisi vardı Paris'te: Herbert Gorman. Gorman'ın çalışması tarihsel bir roman olmuştu ama Joyce bu alıştırmanın ona yardımcı olabileceğine kanaat getirdi. Gorman'a doğrudan böyle demeden, kendisine, çektiği acıların görülmemiş derecede uzadığı âdeta bir şehitlik mertebesine eriştiği bir aziz gibi davranılmasını istediğini belli etti.

Gorman 1930 yılı aralık ayının sonunda coşkuyla işe sarıldı. Joyce'la konuşarak işe başladı. Ona ve dostlarına cevaplamasını istediği bir sürü soru verdi, yardım etmesi için Stanislaus'a başvurdu. İlerledikçe kahramanını bazen işbirlikçi bazen tuhaf derecede ketum buldu. Joyce bazı olaylarla ilgili Gorman'a ayrıntılı bilgiler veriyor, kimi olaylarda başka şehirlerdeki insanlara gidip sormasını öneriyordu. Bu,

---

* Güzel kadınlar hakkında konuşurlarken Helen Nutting'e "Hiç göremiyorum ve olduğunu da sanmıyorum"[91] Arthur Power İtalyan kadınlarının nasıl olduğunu sorunca "Tüm kadınlar gibi soğuk."[92] dedi. Aşkı "insanın gençliğindeki doğal ayartılma"[93] diye tanımladıktan sonra Jolas'ya "Aşk kelimesini duyunca kusuyormuşum gibi oluyor" diyecek kadar ileri gitti.[94]

o zaman paraya sıkışmış Gorman'ın yapabileceği bir iş değildi. Gorman, Joyce'un geçmişi düşünüp canını sıkmak istemeyen Ezra Pound gibi dostlarıyla da pürüzler yaşıyordu, kimi arkadaşları da kendi hatırladıklarını kendilerinin kitaplaştıracağını söyleyip yardımı reddettiler. Harriet Weaver ve Sylvia Beach gibi işbirliğine yanaşanlar bile Gorman'ın arzu ettiği samimi tartışmalara hemen katılır gözükmediler.[97] Joyce biyografinin onaylanmış bir kitap olacağını duyurmuştu ama kimi zaman ilgisini kaybettiği anlar da olmuyor değildi. Biyografi̇cisi olarak Gorman'ı seçmesini beğenmeyen Byrne'e "Ne yazdıklarına aldırmıyorum"[98] dedi. Diğer yandan Stanislaus'u ona gönderdiği mektupların kopyalarını göndermeye çağırdı, beriki bunları pek istemeden geciktirerek yaptı. Gorman kitabını bir yıl içinde bitirmeyi planlıyordu ama bu zaman gelince, Joyce'un da bu işe canı sıkılsa da bitmedi, uzun yıllar da tamamlanamadı.*

Gorman'ın işe başlamasından hemen önceki ayda, 1930 aralık ayında onunla görüşmelerinin ilk günlerinde Joyce, içindeki, tıpkı İngilizcede yayılmış olduğu gibi, başka dillerde de yayılma tutkusuyla *Anna Livia Plurabelle*'nin Fransızca çevirisini yaptırırken zorlandı. İşe, Samuel Beckett ve Dublin Trinity College'de bir yıl geçirmiş onun genç arkadaşı Alfred Péron tarafından başlanmıştı. Asıl çevirmen olarak düşünülen Beckett giriş sayfalarını çevirdikten sonra İrlanda'ya dönmek zorunda kaldı.[100] Bunun üzerine iş Joyce'un denetiminde, Paul Léon, Eugene Jolas ve Ivan Goll tarafından derhal gözden geçirildi. "Çevrilemeyecek hiçbir şey yok"[101] dedi Joyce. Fransızca çevirinin üzerinden bir kez geçilmesi gerektiğine karar verildi. Kasımın sonunda Phillippe Soupault, her perşembe 14.30'da Leon ve Joyce'la birlikte çalışmayı kabul ederek, Léon'un rue Casimir Périer'deki evine gelmeye başladı. Léon eğer Joyce üzerine ismini kazırsa satacağını söyleyerek onu tehdit ettiği[102] yuvarlak bir masada üç saat oturdular. Joyce bir koltukta oturup sigara içerken, Léon İngilizce metni okudu, Soupault Fransızca metni. Joyce veya okuyanlardan biri bu karşılıklı okuma arasına girerek, herhangi bir ifadenin yeniden düşünülmesini istedi. O zaman Joyce kastettiği çift anlamları açıkladı, o veya yardımcılardan biri eşdeğer kelimeyi buldu. Joyce'un en

---

* Joyce'un Gormanlarla olan ilişkisi hep arkadaşça olmuştur. Birinde, Mrs. (Jean) Gorman, yanına Peggy Guggenheim'ı de alıp durmadan onlara gelen ve hiç gitmek istemeyen John Holms'tan şikâyet edince Joyce şu şiiri yazdı:

> Geç saatlere kadar gitmeyen ziyaretçilerine kızan Mrs. Herbert Gorman'a:
> Konyakla demlen şaraptan uzak dur
> Ayırma gözünü saatten kadehin dibine vur
> Konukseverliğin fazlası zamanın azalması
> Seninleyken öyle çok Holms'talar ki, Guggenheim akıllara gelmez hiç.[99]

büyük vurgusu satır akışkanlığının bozulmaması yönündeydi ve bazen onları (daha sonra İtalyanca çeviriye yardım ederken Nino Frank'i şaşırttığı gibi), anlamdan çok sese önem vererek şaşırtıyordu. Ama yardımcılar anlamın da önemli olduğu üzerinde de ısrarcı oldular. On beş buluşmanın sonucunda martta ortaya çıkan son taslak Jolas ve Adrienne Monnier'ye gönderildi.* İkisi de savsaklanmayacak ciddi öneriler yaptıklarından iki buluşma daha gerçekleştirdiler. Tamamlanmış, 1 Mayıs 1931'de *Nouvelle Revue Française*'te yayımlanmış versiyon, görünüşe bakılırsa aşılması olanaksız engeller üzerinde kazanılmış, belki *Ulysses*'in Fransızca çevirisinden bile büyük bir zaferdir. 1930 yılı biterken Joyce, Monro Saw & Co.'den, Miss Weaver'ın ve şimdi kendisinin de avukatlarından, kendi geliriyle yaşaması yönünde hoşgörüsüz bir teklif aldı.[103] Baş kaynağa durmadan yaptığı hücumlar bunu azaltmış olsa da gelir doyurucu bir meblağdı; ayda 9000 frank (350$ 70£). *Ulysses*'in aylık telif geliri 12000 frank (470$ 94£) buna dahil değildi. Ama Joyce şimdi hiç olmadığı kadar özensizce harcıyordu parasını, kimi zaman kendini fakir durumuna düşürüyordu. Böylece 2 şubat her zamanki gibi önce doğum gününü kutladı ve Almanya'da geçirdikleri balayından yeni dönen George ve Helen'in gelişiyle, geceyi evde geçirme rezaletinden kurtuldu. Onu Les Trianons'a akşam yemeğine götürdüler. Her zamankinden fazla bir hüzün içinde, para biriktirmeyi hiç beceremediğini çıtlatarak, Square Robiac'taki dairesinden ayrıldı, eşyayı taşıyanlara nasıl para vereceğini de saklama gereği duymadan yüksek sesle dillendirdi.

Aslında bu kadar keyifsiz olmasına bir neden yoktu. 1931'in ocak başında birisine muazzam bir dönüş gerçekleştirtti: Louis Gillet. Sylvia Beach uzun bir zamandır karmaşık bir diplomasiyle onun eleştirel de olsa sevgisini kazanmaya çalışmaktaydı. Joyce'u Edith Sitwell'in bir okuma gösterisine gelmeye razı etti, bunun ardından da Gillet'yi ona tanıttı. Gillet, Joyce'un eseri üzerine 1924'te yazdığı nahoş makaleden dolayı özür diledi ve şimdi onu yeniden değerlendirmiş olduğunu söyledi.† Joyce ona karşı düşmanlık beslemediğini kesin bir dille söyledi, Gillet ona methiye düzen bir mektup yazdı,[105] çok geçmeden verilen karşılıklı yemek davetlerinde, Gillet sadece *Ulysses*'i değil *Finne-*

---

* Joyce ona bir kart attı: "Pour Adrienne Monnier, prêtresse d'Anna Livia de la part de Homerculinus, Civis Eblanensis. Parigi le 26 mars 1931."

† O zaman bile Joyce Gillet'nin saldırısına aldırmamıştı. Miss Weaver'a 29 Ağustos 1925'te şöyle yazmıştı: "R. de D. M.'deki makaleye gelince, üç yıldır onu tasarlamaktayım. Önce Revue de Paris sonra Revue de France'ı denedim. R. de D. M. daha iyi olduğu için fark etmez. Makalenin havası da çok önemli değil. M. Gillet, M. René Doumic'in (editör) damadı. M. Dujardin'i tekrar benim canlandırdığımı göz ardı ediyor, ama haksız bu, herkes biliyor. Saldırıların daha sık ve şiddetli olmaması da çarpıcı bir şey bence."[104]

gans Wake'i de nasıl beğendiğini söyleme fırsatına kavuştu. Joyce bu başarıyı Adrienne Monnier'ye açınca, kadın peş peşe "*Extraordinaires*!" (Olağanüstü) diye haykırdı.[106] Çünkü *La Revue des Deux Mondes*'nin Joyce'un son yazdığı iki eseri kendi edebiyat seçkisinin kutsal kitapları arasına sokmaya razı olmasına inanamıyordu.

Bu günlerde Joyce'un diğer ziyaretçileri arasında Padraic ve Mary Colum da vardı. Mary Colum arada bir canını sıksa da öncekine göre daha dostça davrandı onlara Joyce. Bir ikindi vakti hep birlikte gidip, Pére Marcel Jousse adında, dilbilim kuramında kimi denemeler yapmış olan bilimadamını dinledikten sonra, Joyce tesadüfen genç bir Amerikalıya *monologue intérieur* ve onun Dujardin'in *Les Lauriers sont coupès*'deki kökeni hakkında bir ders verdi. Mary Colum, genç adam gidene kadar kendini tuttu ve gider gitmez Joyce'a sert biçimde çıkıştı. "Bununla yeteri kadar eğlenmedin mi? İnsanları işlettiğin yetmedi mi? Freud veya Jung'a borçlu olduğunu niye inkâr ediyorsun? Bilmem kimden ziyade, bu tekniğin asıl icatçılarına minnettarlığı bildirmen daha iyi olmaz mıydı?" Yıllardır kimse Joyce'la bu şekilde konuşmamıştı, hiç hoşuna gitmedi bu. Dudakları gerildi, sıkıntıyla sandalyesinde kıpırdadı ve "Her şeyi bilen kadınlardan nefret ederim" dedi. Ama Mary Colum, kendisinin böyle küçük düşürülmesine izin vermeyerek "Hayır Joyce, etmezsin. Onları seversin sen, şans bulduğum zaman bu konu hakkında tam aksini düşündüğümü yazılı olarak göstereceğim sana." Birkaç saniye süren öfkeli bir sessizliğin ardından, gülümseme belirdi yüzünde. Mrs. Colum onu değiştirmiş olduğunu düşündü, ama Joyce'un birkaç gün sonra kadın arkadaşları* hakkında ezberinden okuduğu şiirin onu doğrulayan bir kanıt olması az bir ihtimaldi:

> Joyce Saint Jameslere gidiyordum
> Yedi müsrif kadına rastladım
> Hepsi kafayı bir şeye takmıştı
> Bir tahtaları noksandı
> Bu berbat kadınlarla ne yapılır
> Zavallı Saint James Joyce[109]

Diğer bir buluşmada *Bitmemiş Eser*'den içinde Mrs. Colum'ın da olduğu bir gruba

---

* Joyce Budgen'a kadınların erkeklerin biyolojik olarak önce gelen hak hariç tüm işlevlerini zorla ele geçirmeye çalıştıklarını söyleyerek karşı çıkmıştı; bu hakka bile kıskanç, tehditkâr bakışlar olduğunu eklemişti. "Kadınlar kitap yazar, resim yapar, müzik besteler, şarkı söyler, bilimsel alanda da başarı kazanmış birkaç kadın vardır... Ama hiçbir zaman tam bir felsefik sistemin yazarı olmuş bir kadın duymamışsındır, duyacağını da sanmıyorum."[107] Ama daha sonra Carola Giedion-Welcker'a "Yaşamının her anında kadınlar en faal yardımcılarım olmuşlardır" itirafını da yaptı.[108]

okudu ve bitince ona "Nasıl buldun?" diye sordu. Her zamanki açık sözlülüğüyle Joyce, bunun edebiyat dışı olduğunu düşünüyorum" diye cevap verdi Mary. O zaman bir yorum yapmadı ama daha sonra Padraic Colum'a bir kenara çekip "Karın okuduğum şeyin edebiyat dışı olduğunu söyledi. Ona söyle ki belki şimdi edebiyat dışında olabilir ama kitabımın geleceği edebiyatın içindedir"[110] dedi.

Padraic Colum'la ilişkileri daha sorunsuzdu. Colum'dan, daktiloya çekip, öneriler yaparak *Bitmemiş Eser*'de Joyce'a yardım etmesi rica edilmişti. Daha sonra tesadüfen *Haveth Childers Everywhere* bölümüne yaptığı iki küçük katkıyı keşfetti. Joyce ona annenin İrlandacasını sordu. "*Mauher*. Ama bunu bilmen lazım çünkü John MacCormack içinde *maureen machree* geçen bir şey söylüyor." dedi Padraic. "Onu kullanacağım" dedi Joyce ve "the Maugher machrees" (Sevgili Anne -ç.n.) diye bir ifade geliştirdi. "Arkadaki yüksek yere binmiş bir kişi tarafından sürülen arabaya ne denir?" diye sordu. Colum bilmiyordu ama sürücünün "very lawdy-daw" (İrlanda İngilizcesindeki argo kullanımlardan biri; havalı bir aksanla konuşmayı veya iyi lügat paralamayı anlatan bir ifade. -ç.n.) göründüğünü söyledi. "Bunu da kitaba koyacağım" dedi ve bir bölümü şu ifadeyle sonlandırdı. "my damsells softsidesaddled, covertly, covertly, and Lawdy Dawe". Bunlar için küçük bir telafi veya ipucu olsun diye, Joyce Colum'ın adını kitaba şöyle bir ifadeyle dahil etti. "The S. S. Paudraic's in the harbour"[111]

Mart ayında Joyce eski bir arkadaşının ona yüklediği bir ricayla uğraşmak zorunda kaldı. Livia Schmitz, Putnam's (yayınevi -ç.n.) İngiltere'de yayımlamak üzere olduğu *Senilita*'nın İngilizce çevirisi için Joyce'tan bir önsöz yazmasını istedi.* Schmitz'in ölümünün ardından Joyce, Mrs. Svevo'ya "her zaman sevgi ve saygı beslediğim bu eski dostumun anısını canlı tutmaya yardımım eğer katkı sunacaksa"[113] onu hatırlamasını söylediği bir not göndermişti. Trieste'de 1931 yılında Schmitz'in anısına yapılan heykelin açılışında, ona bir kutlama telgrafı çekmişti Joyce. Ama iş önsöz yazmaya gelince umulmadık derecede çekingen davrandı. Diğer yazarların eseri üzerine resmi bir yorum yapmayı ilke olarak reddediyordu, o yüzden bunu değiştirmek istemiyordu. Önsözü Ford Madox Ford'un yazmasını önerdi ama yayınevi bunu kabul etmedi.†[114]

---

* Joyce Signora Schmitz'e İngilizce senility kelimesinin farklı bir anlamı olduğunu söylemiş, İngilizcesi için As a Man Grows Older (-İnsan Yaşlandıkça- ismini önermişti.[112]

† Ford Paris'te yeni evlendiği karısıyla, Joyce'un 16 Şubat 1931 tarihli mektubunda Miss Weaver'a yazdığı gibi "sekizinci veya on sekizinci" hanımıyla Paris'te yakın zamanlarda boy göstermişti. Joyce'a beyaz şarabı bırakıp sağlığa daha yararlı olan kırmızıya dönmesini salık vermişti.[115] Joyce alışıldığı üzere yorum yapmadı, Miss Weaver'a yazdığı gibi, "Father O'Flynn müziğine iki mısra uydurdu:

Ey Father O'Ford, çok mahir bir yol var sende

Bunun üzerine Signora Schmitz, Larbaud'dan aracı olmasını istedi, Larbaud, Joyce'u teşvik etti yaz diye fakat bundan da bir sonuç çıkmadı.[118] Stanislaus'a bir mektup gönderip hiçbir zaman önsöz yazmaya söz vermediğini belirtti, bu hiç değilse bu kelimeleri kullanmadığı için doğruydu, Schmitz'le ilişkisi de her zaman çok resmi olmuştu. Hep bir öğretmen olarak onu ziyaret etmişti konuk olarak değil. Nora, Signora Schmitz'in onu hep küçümsemiş olduğunu düşünmüştü, Schmitz de parasına çok titiz biri olmuştu.[119] Sonunda bir uzlaşma sağlandı ve Stanislaus Joyce, ağabeyinin Schmitz'in kitaplarına ilişkin ne düşündüğünü ayrıntıyla ele alan bir giriş yazdı. Bu giriş Putnam yayınevi tarafından, ondan bazı yorumlar elde etme, son umuduyla Joyce'a gönderildi, Joyce da bunu severek yanıtladı:

Saint Philibert Aven. No: 2
Passy, Paris

22 Mayıs 1932
Sevgili Mr. Huntington

Trieste Üniversitesi'nde İngilizce profesörü (ilk sayfaya bakın) olan bilgili dostumun *Senilita'ya - (As) a Man Grows Older* - yazdığı önsöze yararlı bir şey ekleyebileceğimi sanmıyorum.
Senilita'nın yazarının diğer kitabına ilişkin olarak, İngiliz okuyucunun ilgisini çekebileceğini düşündüğüm için, önerebileceğim tek şey *My Lady Nicotine*'in yazarı Sir James M. Barrie'nin bir önsöz yazmasıdır, ayrıca Stiffkey rektörü ve Galler Prensesi gibi, günün popüler kişiliklerinden alınmış kitabı okuyanların (kitap kapağının arkasına basılacak) düşünceleri, biri sarışın biri esmer ama ikisi de çok güzel, üzerinde kitabın dik durduğu bir masada, zarifçe ama aykırı olmayan bir pozla oturmuş İki genç kadını gösteren Royal Academy'den mezun bir ressamdan bir renkli resim; kitabın adı görünür vaziyette, örneğin resmin altında da şöyle üç satırlık bir diyalog:
Ethel: Sigaraya çok para harcar mı Cyril
Doris: Hem de çok

Hizmetçi, Karı ve Dul düşüp kalkmaya can atar senle
Sarışını Esmeri yerinde döner de kaçıverir anında senle
İşte sen de böyle bir şey var, Father O'Ford

O anda gözündeki ışığı görür görmez
Yürekleri kanatlanıp çırpınır, iç çekerken derler ki:
Senin önünde yeri öperiz, çılgınca taparız sana
Yalvarıp can atarız zatıâlinize bizi götür diye, Ey Lort[116]

Başka bir mektupta, Ford'un altı karısının Earwicker'ınkilerden yalnızca bir eksik olduğunu da söylemişti.[117]

Ethel: Ona (gösterir) *Zeno*'yu verene kadar Percy de harcıyordu.

Saygılarımla
James Joyce[120]

Schmitz'i halka tanıtma planları böyle tartışmayla sürerken, Adrienne Monnier *Bitmemiş Eser*'le yeniden ilgilendi. 26 Mart 1931'de *Anna Livia Plurabelle*'nin Fransızca okuma seansı gerçekleşecekti. Joyce, bunun için gelip uğrama kararı alan Miss Weaver'a bu okuma seansının "Paris kariyerini, tıpkı 7 Aralık 1921'de başlattığı gibi, bitiriş kutlaması olabileceğini"[121] yazdı. Adrienne Monnier geceyi, Joyce'u ilk kez 1920'de André Spire'nin evinde nasıl tanıdığını anlatarak başlattı, Fransa'daki Joyce etkisinin izini sürdü kısaca. Soupault, *Anna Livia*'nın ne kadar zor çevrildiğinden dem vurdu.[122] Joyce'un İngilizce okuduğu kaydı dinlendi, sonra Adrienne Monnier, Fransızca çevirisini okudu aynı metnin. Joyce ağırbaşlı bir şekilde, hareketsiz oturdu bütün bunlar olurken, bu okuma seansına bir arkadaşının ısrarıyla gelmiş Robert McAlmon sıkılmakla kalmadı, bu sessizliğe gömülü abartılı saygıdan rahatsız oldu. Tuttu sanki dua ediyormuş gibi ellerini birleştirdi, yaşlı bir adam odanın bir ucundan koşarak geldi bunu görünce, yüzüne bir şamar indirdi. McAlmon'ın hareketini yanlış yorumlayan bu kişi Dujardin'di. Madam Dujardin'in kalın ayak bilekleri vardı, kocası, McAlmon'ın onlara bakıp sonra da onlarla alay etmek için ellerini yukarı kaldırdığını sanmıştı.[123] Joyce bu komik müdahaleye aldırmadı, Dujardin de sonunda sakinleştirildi.

Joyce altı aylığına Londra'ya gidebilecek kadar özgürdü şimdi. Nora, ne İngiliz ikliminin ne de Londra'yla olan ahbaplığının Joyce'a iyi gelmeyeceğini bildiğinden huzursuzdu. 11 Nisan 1931'de Square Robiac'taki dairelerinden çıktılar, önce kısa süreliğine François Premier yolundaki 52 numarada, Hotel Powers'a taşındılar, birkaç gün sonra Joyce'un "Beşinci Hicret"[124] diye adlandırdığı büyük yolculuğa çıktılar. Londra'da, Grosvenor Gardens, S. W. 1'deki Hotel Belgravia'da bir aydan biraz fazla kaldılar, sonra mayısın başında Kensignton, Campden Grove'da 28b numaralı daireye geçtiler. Burada temelli kalmayı düşünüyorlardı. Joyce İngiltere'de daimi ikamet elde etmek için yapılması gereken formaliteleri tamamladı, ayrıca evliliğini yasal statüye kavuşturmak için ne yapması gerektiğini Monro Saw & Co.'ye danıştı. Miss Weaver'a şunları yazdı: "Kadının yasal durumu üzerine bir kitap okurken, İskoç yasalarına göre yasal olarak evli olduğumu keşfettim, gelinim aynı şeyin Amerika Birleşik Devletleri'nde de geçerli olduğunu söylüyor. İrlanda'da yaşadığım günlerde kendi aranda yaptığın evliliğin İngiltere'de de tanındığına inanırdım... Bu konudaki İrlanda yasası nedir acaba, bu konuda nereden bir fikir edinebilirdim? Aynı zamanda gayri-

meşru doğmuş bir çocuğun annesinin milliyetine geçeceğine inanır-(d)-ım, dünyanın birçok ülkesinde böyle olduğu için, ama bunda da yanılmışım besbelli. Eğer yirmi altı yıl önce, evliliğime karışmak üzere kulağının arkasına dolma kalem atmış bir nikâh memurunu veya entarili bir papazı istemediysem, ellerinde kurşun kalemleri, istemedikleri yerlere burunlarını sokan bir sürü gazeteciyi şimdi kesinkes istemiyorum, çünkü ne de olsa halk beni tanıyor, keşke bu işlemi mümkün olduğu kadar çabuk nasıl bitireceğimi bilseydim."[125]

Evlenme günü olarak, Nora'yla kaçtığı için belki de buna üzüldüğünü anımsayarak babasının doğum gününü, 4 temmuzu seçti. Nikâh dairesinde Joyce'lar gazetecilerden kurtulmayı umut ediyorlardı. Joyce, Nora'yla zaten evli olduklarını ama onun evlilik töreninde başka bir isim vermiş olduğunu bildirince biraz gecikme meydana geldi. Nikâh memuru ikinci kez evlenmeden önce onların boşanmaları gerektiğini söyleyerek duruma itiraz etti. Joyce'un avukatı, yasalarda böyle bir törenin yasal olduğunu gösterdi.[126] Nikâh dairesindeki kayıt defterine onların "önceki" evliliğine ilişkin hiçbir resmi söz geçirilmedi:

> James Augustine Aloysius Joyce, yaş 49, Bekâr, Kendi gelirine sahip, Hiç Evlenmemiş Nora Joseph Barnacle ile evlenmek istediğini beyan eder, ikisi de Campden Grove, 28B, Londra, W.8'de ikamet ediyor, 4 Temmuz 1931. Erkeğin babası, John Stanislaus Joyce, Devlet Memuru (Emekli), Kadının Babası, Thomas Barnacle, vefat etmiş. (Fırıncı)

"Ben nikâh kayıt defterini imzalarken" diye yazdı Columlara Joyce "Kral, İngilizlerin Marry-Your-Aunt Bill (Teyzenle Evlen) dedikleri yeni yasa teklifini imzalıyordu. Şimdi Marry-Your-Wife-Bill (Karınla Evlen) diye bir yasa imzalaması gerekir."[127] Nikâh dairesinden çıkarlarken gazeteciler, fotoğrafçılar hücum etti, iki gün Campden Grove'daki evlerini kuşatma altına aldılar.[128] Nora "Tüm Londra senin burada olduğunu biliyor" dedi, ertesi gün *Evening Standard* birinci sayfaya manşetle yeni evlilerin bir fotoğrafını bastı. Joyce gülünç duruma düşürüldüğü için sinirlendi. Arthur Power evlilik töreninden sonra yanına gelip şakayla bunu ima edince Joyce ters bir şekilde "Bunun hakkında bilgi istiyorsan, avukatlarıma git" dedi ve çekip gitti. Bir daha asla eskisi gibi dost olamadılar.[129] Sadece Stanislaus'a gönderdiği 18 temmuz tarihli bir mektupta, bu meseleyle gizliden nasıl eğlendiğini açıkladı:

> (K. E. [SM] s. 136)
>
> Halen karım olan bayanla 1904'te evden kaçtıktan sonra benim tam suç

ortaklığımla, Bayan Gretta Greene* adını kullandı ki bizi evlendiren İl Cav. Fabbri için ve evliliğin ürünleri için yasal belgeleri sağlayan Avrupa'daki son centilmen il conte Dandino için yeteri kadar iyiydi. Fakat bu suç ortaklığı İngiliz hukukunun gözünde evliliği hükümsüz kıldı. Hargreave'in İngiliz Hukuku 471-2'ye bak ve ikinci tören kalıt durumunu güvene almak için örgütlendi.†
Bu sabah hafif öksürüğüm var, lütfen şimdi bırakırsam beni afet.
Bay ve Bayan Joyce'tan Bay ve Bayan Ditto Mac Anaspey'den en iyi yılbaşı dilekleriyle ve Tinker'in çingenesine dediği gibi, sevgili profesör, işte sıçrayan kova, evlenerek, sevgilerle.
Monico Colesser‡[130]

Avukatı Lionel Munro'ya Joyce daha alaylı ve kesin bir dil kullandı: "Oğlumun ve torunumun niçin benim ismimi taşımasını istediğimi tam olarak açıklayamam. Ancak yine de böyle olmasını istiyorum." Onların nesebiyeti sorgulanırsa diye onun soy ismini taşıdıkları sürece, varis olabilecekleri şartını getiren bir ek vasiyetname hazırlamıştı.

Evliliklerinden hemen sonra Joyce'ları bu kez Nora'nın kız kardeşi Kathleen ziyaret etti. Joyce bu güzel genç kadının, şimdi kelimenin tam anlamıyla baldızının ona Bognor'da verdiği saati takmadığını fark etti. "Saatin yok mu Kathleen?" dedi şaşırmış vaziyette. Kız sıkılarak "Rehine verdim" dedi. Joyce kahkahayı bastı "Tam benim yapacağım şey"[131] dedi. Nora'nın gelmek istemediği Stonehedge gezisinde, Kathleen'in ona eşlik etmesi Joyce'u neşelendirdi. Londra Kulesi, Windsor Forest'e ve Shakespeare'le ilgili diğer yerleri de gezdiler. Birlikte yürürlerken görmekte zorlandığı ağaçların isimlerini sordu. Sonra Madam Tussaud'nun Balmumu Mumyalarını bile ziyaret ettiler. Kathleen "Seni de orda görmek isterim" deyince Joyce sert bir sesle "Asla görmeyeceksin" dedi. Sonra ölümsüzlüğünün o kadar kolay gitmesine izin vermeyi istemiyormuş gibi "Sana bazı kitaplar alacağım. Liffey'yle ilgili" dedi.

Nora Paris'teki yaşamdan kız kardeşine yakınıp duruyordu. "Nefret ettiğim bir

---

* Gretna Green'den. İskoçya'da birbiriyle kaçan âşıklar, belgesiz ve papaz tanıklığı olmadan evlenebiliyorlardı.

† Joyce'un notları arasında jactitation; yani başka bir insanla evli olduğunu haksız ve kötü niyetle iddia etme statüsü üzerine yazılmış bir not vardı. Finnegans Wake'te (243) Bu kelimeyi kitapta Earwicker ile Anna Livia'nın evlilik statüsünden söz etmekte kullanır:
"Halen onunla evli olduğunu iddia ederek, herkesle canciğer olması ve rezil alışkanlıklarından dolayı yoksul olsa da arkadaşlarına ve genel boktan duruma karşı, ona ilgi gösterdi, onunla evlendi ki eğer ölürse, cenaze masraflarını Hetman MacCumhal karşılasın" (yasada erkeğin karısının cenaze masrafını ödemekten sorumlu, kadının ise bundan muaf olduğunu bildiren maddeye gönderme. -ç.n.)

‡ Berlitz School'daki komik Almanca öğretmene bir gönderme. Bkz. s. 224

şey var: sanatçılarla akşam yemeğine gidip gecenin birine kadar oturmak. Sen olsan sıkıntıdan patlatırdın Kathleen." Birlikte yaşadıkları için, gözleri sorunlu olduğu için kocasına bağlı olmakla birlikte, *Finnegans Wake*'teki bir cümlenin ifade ettiklerini de duyumsuyordu: "kazan beni, tavla beni, evlen, off usandır beni! "[132] Evliliğin bedensel boyutu onun için çekiciliğini yitirmişti, belki Joyce için de böyleydi.* "Nefret ediyorum o işten, Kathleen" dedi kız kardeşine.[133] Joyce'un savurganlığı da günlük başka bir sıkıntı kaynağıydı. Kathleen restoranda garsona 5 sterlinlik banknotlardan bir yerine iki tane verdiğini fark etti. Nora boyun eğmiş bir tonda "Ha o mu, her zaman öyle yapar." dedi. Joyce diğer beş sterlini garsona değil Kathleen'e verdi. Ertesi gün tiyatroya gittiler. Nora "İçeri girerken, teşrifatçıya bahşiş verme" uyarısını yaptı. Kocası 10 şilinlik kâğıt parayı yer gösteren çocuğun eline sıkıştırıverdi. Nora çok kızdı ve tiyatrodan ayrıldı; Joyce eve geldiğinde kederli bir ifade vardı yüzünde.[134]

Campden Grove'da geçirilen günler, Joyce'u hep heyecanlandıran o dava açma olasılıklarından birinin belirmesiyle birden hareketlendi. Olay 19 Temmuz 1931'de *Frankfurter Zeitung.*† *"Vielleicht ein Traum"* (Belki bir rüya) başlıklı bir öykü basınca patlak verdi; öykünün altında yazar olarak James Joyce imzası vardı. Joyce'un İsviçreli yayıncısı Rhein-Verlag'dan Daniel Brody bunu ilk duyan kişiydi ve hemen Joyce' a isminin "sahtekârlıkla kullanıldığını"[135] haber verdi. Joyce *"Vielleicht ein Traum aber gewiss eine Schweinerei"*‡ şeklinde yanıt verdi.[136] Hiç zaman geçirmeden, Miss Beach, Miss Weaver, Profesör Curtius, Harold Nicolson, T. S. Eliot, Georg Goyert, kardeşi Stanislaus, oğlu George ve Londra'daki avukatlarıyla temasa geçerek, yasal işlemleri başlatmayı istedi.[137] Nicolson, Joyce'a dava tehdidiyle iyi bir özür talep etmesini salık verdi ama bu arada *Frankfurter Zeitung* "*Michael und James*" başlıklı, meseleyi hata diye geçiştiren bir yazı yayımladı. Çevirmen Irene Kafka kazara isimleri değiştirmişti. Joyce önce Michael Joyce'u gazetecilerin uydurduğu bir isim diye düşündü[138] ama böyle bir adamın gerçekten olduğu ortaya çıktı hatta hata için çok üzüldüğünü belirten bir mektup gönderdi Joyce'a.[139] Kendisine başvurulan Irene Kafka da yanlışı sekreterinin yaptığında ısrarcı oldu, o da özür mektubu gönderdi.

Joyce'un diretmesiyle Monro, *Frankfurter Zeitung*'un editörlerinden daha ayrıntılı

---

* Bkz. 612. sayfa. Edmund Wilson Finnegans Wake'in sonunun Earwicker'ın karısıyla cinsel ilişkisinin de sonunu belirttiğine işaret eder.

† Bir Hızlıkara (Anakara veya Avrupa. Danca -ç.n.) dergisi, Frankfurto Siding (Frankfurter Zeitung -ç.n.) için Âdem'in günahı üzerine röportaj yaptıktan, bozuk Irlanda aksanıyla bir parça Almancayı değiş tokuş ettikten sonra, sonu gelmez fırtınalı kavgaların ardından, 500 sterlinlik zararı ödeyecekti. (FW) (s. 70)

‡ "Belki bir rüya" ama kesinlikle iğrenç bir haksızlık.

bir özür yazmalarını talep etti. Özürlerinin yeterli olduğunu düşündüklerinden, buna yanaşmaya pek hevesli değillerdi.[140] Bunun üzerine Monro, Frankfurt'taki Alman avukat Willi Rothschild'e durumu olduğu gibi yazıp ne yapması gerektiğini sordu. 19 eylül tarihli mantıklı yazılmış mektubunda; tazminat için dava açmanın hiçbir yararının olmadığını, çünkü elde edilebilecek tutarın en fazla 25 sterlin olacağını belirtti avukat. Üstelik Frankfurt kamuoyunun, hatayı önemsiz bir şey sayacağı, Joyce'u "intikamcı, müşkülpesent, önde gelen ünlü bir yazara yakışmayan, bir *infra dig*" (şana yakışmayan -ç.n.) tavır içinde düşünecekleri konusunda da uyardı.[141] Bu mektuba da dayanan Monro, 6 ekimde davayı kapatma olasılığını değerlendirmeyi önerdi.[142] Joyce uluslararası güzel bir ağız dalaşı yapma umudundan istemeye istemeye vazgeçti ve çoktan belirli bir yol almış yasal masrafları ödedi.

Frankfurter Zeitung tarafından yoldan çıkarılamayınca Joyce yeniden Sullivan'ın Covent Garden'a getirilmesi işine koyuldu. Ona gönderilecek 19 temmuz tarihli mektubu Miss Weaver'a yazdırttı:

> Mr. Joyce bir kez daha 28b Campden Grove, Kensington, London, W.8- şeklinde olan adresini vermek üzere size yazmamı istedi. Son iki aydır çok işi olduğu için, şimdilik size yazmayı tercih etmiyor. Aksi takdirde ailesi, Joyce'un, onu şimdi göründüğünden bile daha fazla lime lime gösterecek, sizin adınıza girişilmiş bir haçlı seferine çıktığını düşünecekti.[143]

Covent Garden'ın imkânsız olduğu ortaya çıkmış gibiydi ama Joyce, bir tanığa göre yönetimi bilgilendirmeden bu işten vazgeçmedi: "Siz buna opera salonu mu diyorsunuz, Bir WC burası."[144] Başlarında, Londra'daki İrlanda Yüksek Komiseri John Dulanty olan ve Sullivan'ı destekleyen bir grup İrlandalı ve Fransız, Londra'daki salonlardan birine Sullivan'ı aldırmayı düşündüler. O *William Tell*'i söylerken Beecham'ı da orkestrayı yönetmesi için ikna etmeye çalıştılar. Joyce hemen iki müzik eleştirmeninden yazı yazma sözü aldı. Ne yazık ki bu plan başarısız oldu ve belki de tam bu zamanda Joyce, orada yalnızca İrlandalı bir arkadaşı dışında kimse olmadığından emin olduğu bir sırada tuvalette, elleriyle yüzünü kapadı ve kan donduran tiz bir çığlık kopardı. Yarım dakika bekleyen arkadaşı "Bak, sence de sakıncası yoksa bu yetsin artık"[145] dedi. Joyce yeterince rahatladıktan sonra aniden sustu ve hiçbir şey demeden eski haline döndü.

İngiltere'deki ikameti sonlanıyordu. Mumyaların ikamet ettiği ve Joyce'un pek yerinde olarak Campden Grave (Koru anlamına gelen grove'u grave yani mezara dönüştürüyor -ç.n.) dediği Campden Grove'u ikisi de sevmediler.[146] Kışı geçirmek için

Paris'e geri dönmeye, bir dahaki bahara yeniden İngiltere'ye gelmeye karar verdiler. Temmuzun sonlarında, Joyce, Nora ve Lucia, Dover'a gittiler. Lort Warden Hotel'de kaldılar çünkü buranın sahipleri İrlandalı misafirperver insanlardı. Ağustos ayında Lucia'da tuhaf davranışlar görüldü; ana-babasının evliliğinden çok utanmış, Kathleen'i bu kadar sıcak karşılamalarını da mantıksız biçimde kıskanmıştı. Şimdi de Dover'dan bir türlü dönmeyen ana-babasından bıkmış, onları otelde beklemeden Manş Denizi'ni geçip, George ve Helen'in yanına gitmişti. Hoşgörülü ana-babası onun bu davranışını genç kızlara özgü bir şey saydığından, eylül sonuna kadar onu rahat bıraktılar. Önce 4 avenue Pirre Premier de Serbie'deki o zamanlar revaçta olan La Résidence'ta kaldılar sonra 2 avenue St. Philibert'te mobilyalı bir daire tuttular. Kendi mobilyalarını da buraya yerleştirdiler. Joyce, kızını dergi ve kitaplar için grafik eskizler tasarlaması için cesaretlendirerek, neşelendirmeye çalıştı. Herbert Hughes'ün yazdığı, Oxford University Press'in basacağı *The Joyce Book*'ta yer alacak şiirler için süslü harfler (*lettrines*) yaratarak işe başlayabilirdi. 1931 kasımında bunları tamamladı ama Hughes kitabın çoktan basıma hazır hale getirildiğini söyledi.*[147] Joyce onları kullanmak için başka bir yol bulmayı denedi, gerekirse masraflarını kendi karşılayacaktı ama bunu yaparken Lucia'nın ana-baba desteğini hissetmemesi için hileli davranmak zorundaydı.

Son birkaç aydır hem *Finnegans Wake* hem de *Ulysses* için istikrarlı teklifler almaktaydı. Bir dereceye kadar bu iki kitap da ona minnettar olmak için yeterince nedeni olan Sylvia Beach'e söz verilmişti. Beach önce kendi satışlarını sıfıra indirir diye özellikle *Ulysses*'in Amerika basımına karşı çıktı. Nihayetinde, haklarından vazgeçme karşılığında Avrupa baskısından bir miktar telif almaya devam etme şartıyla ikna edildi. Joyce şimdi ona gelen çeşitli yayınevlerinin tekliflerini değerlendirmekte serbestti. Kitap bir mahkeme testini de geçmek zorunda kalacaktı ama geçen on yılda Amerika'daki yasal iklim öylesine değişmişti ki bir zafer ufukta görünüyor gibiydi. *Ulysses* teklifleri içindeki en dişe dokunur parçayı Helen Joyce'un kardeşi, Robert Kastor 1932 şubatında New York'tan getirdi. Teklif Random House'tan Bennett Cerf'tendi, Joyce martta sözleşme imzaladı. Bu arada Joyce'un Amerika'daki ilk eserlerini basmış B. W. Huebsch, *Finnegans Wake*'in haklarını da elde etmeye çok hevesliydi ve 1931'de Joyce, Syliva Beach'in önerisiyle, Huebsch'in çabalarına ne kadar değer verdiğini de belirttiği, şu özel maddeyi eklediği bir anlaşma imzaladı: "Bu anlaşmanın geçerli oldu-

* Kitapta, on üç farklı besteci tarafından bestelenmiş Pomes Penyeach'in bütün besteleri yer alıyordu: E. J. Moeran, Arnold Bax, Albert Roussel, Herbert Hughes, John Ireland, Roger Sessions, Arthur Bliss, Herbert Howells, George Antheil, Edgardo Carducci, Eugene Goossens, C. W. Orr ve Bernard Van Dieren.

ğu süre zarfından eğer, Mr. W. Huebsch adı geçen Viking Press ile olan bağını koparır veya kendi hesabına yayınevi kurar ya da Viking Press'ten başka yayıncılarla birlikte hareket ederek menfaat sağlarsa o zaman adı geçen Yazar bu anlaşmayla doğan haklarını yeni bir firmaya devretme seçeneğini kullanmaya muktedir olur."[148]

Joyce'un artık herhangi bir ülkeden methiye beklediğini varsaymak doğru bir şey olmazdı. Harold Nicolson 1931 kasımında British Broadcasting Company'de Joyce üzerine konuşacaktı ama son anda konuşma iptal edildi. Nicolson bunu gerçekleştirmek için 6 aralığa kadar sıkı bir mücadele vermek zorunda kaldı. Amerika'da *Catholic World* Michael Lennon isimli İrlandalı bir yargıç tarafından Joyce'a karşı başlatılan bir saldırıyı yürüttü. Birkaç yıldır onunla dostça ilişkileri olmasına karşın ailesine ve yazara dil uzatıp, lekeleyince, bu da Joyce'a o açıklanamaz ihanetlerden biri gibi göründü.[149] Jung'u teşhir ettiği zamanki aynı yöntemi izledi, "*Niedrigerhängen*".(Eugene Jolas, *transition*'ın bir sayısını, saygı anlamında (o yıl Goethe'nin de yüzüncü ölüm yıl dönümüne denk geldiği için, herkes onu aşırı methediyordu) şamaroğlanı olarak Goethe ile birlikte Joyce'a adamayı düşündüğünü bildirince Joyce, alıntıların Lennon'ınkinden, İngiliz basınında çıkmış adı belirtilmemiş ama "onu tanıyan birinin" ve Oliver Gogarty'nin kötü niyetli makalesinden olmaları şartıyla kabul etti.[150] Joyce hakkındaki çekişmeleri ha bire teşvik ederken, bunun sonuçlarına da boyun eğiyordu.

1931 aralık ayı biterken, babasının ölümcül hasta olduğu haberiyle birlikte aile ilişkilerini yeniden hatırladı. Babasının isteğine karşı gelerek 1904'te İrlanda'dan kaçmış olmasının, son on bir yıldır Paris'ten çıkıp yaşlı adamı ziyarete gitmeyişinin vicdan azabı içini dağlıyordu. Dr. Terry Reddin isimli bir arkadaşına 27 kasımda şu telgrafı çekti:

> Babam çok hasta Drumcondra Hastanesi, teşhis kesin değil en iyi doktorların ona bakmasını lütfen sağlayabilir misiniz, tüm masraflar benim hesabıma, şimdiden teşekkürler James Joyce 2 aveneu St. Philibert Paris.[151]

Her gün hastaneyi aradı, telgraf çekti ama John Joyce için artık yapılacak bir şey yoktu. Yaşlı adam hayat tarzını sonuna kadar sürdürdü. Kızı May'e "Herhangi bir beyaz adama göre daha çok şey aldım hayattan"[152] dedi. Ölüm döşeğinde "Jime sabah altıda doğmuş olduğunu söyle"[153] dedi. Sayıkladığını sandılar ama James bir süre önce ona yazıp bunu sormuştu, çünkü bir astrolog burcunu yapıyordu. 29 Aralık 1931'de babası öldü.

Joyce çöktü âdeta. Cenazeye gönderdiği çelengin üzerinde "Kederle ve Sevgiyle" yazıyordu. Cenazeye katılan arkadaşları Curran ve Michael Healy'ye ölmeden önce yaşlı adamın kendisi hakkında bir şey söyleyip söylemediğini sordu, ikisi de babasının daima "Jim asla beni unutmaz."[154] Dediğini dile getirdiler. Joyce'un beklediği şey yazdıkları için övgü sözleriydi aslında ama babası ya anlamadığı için ya da onaylamadığı için hiçbir zaman bunu dillendirmedi. 1 Ocak 1932'de Ezra Pound'a şöyle yazdı Joyce: "Beni yaşlandıkça daha da çok sevdi, ona duyduğum derin sevgiye rağmen düşmanlarımın eline kendimi teslim etmeye cesaret edemedim."[155] Aynı gün T. S. Eliot'a da yazdı:

> (K. E. [SM] s. 137)
>
> 2 aveneu St. Philibert, Passy, Paris
>
> 1 Ocak 1932
>
> .....
>
> Sayın Eliot, eğer işimde ve yazışmada geri kaldıysam beni bağışlayın. Dublin'e babam için telefon ederek ve telgraf çekerek kötü bir zaman geçirdim. Büyük acımla salı günü öldü. Benim için çok yoğun bir sevgisi vardı ve onu görmeye Dublin'e yıllarca gitmediğim için acıma pişmanlık ekleniyor. Onu hep geleceğim hayaliyle avuttum ve sürekli yazıştım, fakat istememe karşın inandığım bir içgüdü beni gitmekten alıkoydu.* *Dublinliler* orada, 1912'de, zamanında bana büyük arkadaşlığıyla güven veren birinin† öğüdüyle yasaklandı. 1922'de karım ve çocuklarım, benim isteğime karşı çıkıp gittiklerinde, canlarını kurtarmak için, rakip partiler başları üstünden ateş ettiklerinden bir vagona yatarak kaçmak zorunda kaldılar. Ve çok olmadı, arkadaşça davranmaktan başka hiçbir şey yapmadığım kimselerin‡ habislik ve ihanetini yaşadım. Kendimi güvende duymuyorum, karım ile oğlum da gitmeme karşı çıktılar.[157]

7 Ocak 1932'de Miss Weaver'a babasının ölümünden beri onulmaz bir "zihin yorgunluğuna" düştüğünü, *Bitmemiş Eseri* bir kez daha bırakmayı düşündüğünü bildirdi. Kendini şimdi daha iyi tanıyormuş gibi, yeteneğinin John Joyce'la paylaştığı bir mizaçtan doğmuş olduğu fikrini ortaya attı:

> Böyle bir anda bile gitmeye cesaret edemediğim bir yer hakkında yazmaya niçin devam ediyorum? Üç kişinin bile beni tanıyıp anlamadığı (ölüm ilanında

---

* Phillippe Soupault "Niçin Dublin'e geri gitmedin?" diye sorunca "O zaman Dublin hakkında yazamazdım." oldu cevabı.[156]

† Kettle.

‡ Lennon.

Independent'ın editörü benden söz edilmesine karşı çıktı) bir yere* Babamın bana olağanüstü bir sevgisi vardı. Tanıdığım en sersem adam aynı zamanda da en cin fikirli insandı. Son nefesine kadar beni düşünüp benden söz etti. Ben de onu daima çok sevdim, kendim de bir günahkâr olduğumdan kusurlarını bile sevdim. Kitabıma konu olan onlarca karakter bana anlattığı şeylerdendir, sayfaları hep ondan aldıklarımla doldurdum. Keskin (daha doğrusu sulu) esprilerini duyduğumda, yüzündeki ifadeyi gördüğümde gülmekten katılırdım... Ondan portrelerini, yeleğini aldım, o güzel tenor sesi de bana geçti, bir de aşırı şehvete düşkünlük eğilimi (ki ondan eğer bende bir yetenek varsa bundan serpilmiştir). Bunlardan ayrı olarak da asla ne olduğunu tarif edemeyeceğim bir şey. Eğer birisi babamı, beni ve oğlumu fiziksel olarak, hepimiz çok farklı olduğumuz halde, düşünseydi belki bunu tarif edebilirdi. Böyle iyi bir oğla sahip olmak benim için muazzam bir tesellidir. Büyükbabası onu çok seviyordu, şömine rafının üzerindeki fotoğrafı benimkinin yanında dururdu hep.
Onun yaşlandığını biliyordum. Ama daha uzun yaşayacağını sanıyordum. Beni böyle ezen onun ölümü değil kendimi suçlu görmem.[159]

"Aşırı şehvete düşkünlük eğilimi" Joyce'un hep üzerine titrediği bir şeydi, böylesine mantıksız olarak harcaması ve içmesi aslında yeteneğini bozmadan tutmanın bir yolu olarak temize çıkmış oluyordu.

Joyce, Alfred Bergan'ı, babasının en eski dostunu babası için bir mezar taşı yapma konusunda görevlendirdi. Bergan, John Joyce'un ("dışından ettiği bütün inceltilmiş küfürlere karşın içinde taşıdığı garip dolambaçlı, nazik ve imalı tarzla ifade edilen" şeklinde Joyce'un yorumladığı)[160] isteğini; karısının isminin de mezar taşına kazınması gerektiğini Joyce'a bildirdi. Böylece oğlu şu basit yazıyı yazdı:

4 Temmuz 1849 Cork'ta doğan
29 Aralık 1931'de ölen
John Stanislaus Joyce
ve

* Joyce 1932'de St. Patrick Day partisinde onur konuğu olmayı, orada İrlandalı Büyükelçi Count O'Kelly'nin de bulunması kendisinin de yeni devleti onaylayacağı anlamına geleceğinden korktuğu için reddetmişti. "Londra'da Dulanty ile muziplik yapmanın sakıncası yok benim için ama politikayla hiç ilgilenmiyorum" diye yazdı. "İçinde Ulster'i de barındıran İrlanda, büyük olasılıkla on-on beş yıl içinde bağımsız bir cumhuriyet olacak ama İngiltere'de hiç kimsenin, bu iki komik şeyin gerçekten bir mi ayrı mı olduğuna aldıracağını sanmıyorum. Bana eski rejimde mümkün olduğundan çok daha etkili birçok şey yaptıklarını söylüyorlar ama İngiltere'nin yönetimi altında sahip oldukları özgürlüğü çağrıştıran şey gitmiş gibi görünüyor. Tanrı biliyor ya o da çok değildi."[158]

15 Mayıs 1859'da Dublin'de doğan
13 Ağustos 1903'te ölen
karısı Mary Jane'in değerli anısına.*

John Joyce sözünü tuttu ve James'i tek mirasçısı yaptı. Çok şaşırtıcı olsa da birazcık mülk bırakmıştı, her halükârda jest boş değildi.†

"Zavallı ahmak adam!" diye yazdı Joyce Miss Weaver'a "Sanki sesi bir şekilde bedenime, içime girdi. Son zamanlarda her zamankinden çok, özellikle iç çekince hissediyorum bunu."[161] Kendi çektiği acıdan dehşete düşmüş vaziyette Louis Gillet'ye bulduğu gün isimlerinden yeni bir takvim önerecek kadar ileri gitti: "Moansday (Yasgünü), Tearsday (Gözyaşıgünü), Wailsday (Figangünü), Thumpsday (Çarpıntıgünü), Frightday (Dehşetgünü), Shatterday"(Dağılmagünü)‡[162] (Joyce İngilizce üzerinde hep hissedilen hakimiyetini burada bir kez daha konuşturarak, asılları Monday, Tuesday, Wednesday...olan günler üzerinde amaca yönelik oynamalar yapıyor. -ç.n.) Bütün arkadaşları onu teselli etmeye çalıştılar. Davranışı neredeyse aşırı duygusaldı; Eugene Jolas'a birden "Babamın benimle konuştuğunu duyuyorum. Nerede olduğunu merak ediyorum"[164] dedi. Maria Jolas bir gün onu Maeterlinck'in ölümden sonra yaşam üzerine yazdığı bir kitabı okurken buldu. Yapabileceği bir şey olup olmadığını sorunca kadın, Joyce yüz frank verip babası için yoksul bir adama bunu vermesini rica etti. Öyle kolay bulamadı bu yoksul kimseyi, biraz aradıktan sonra, yaşlı terk edilmiş birine yaklaşıp "*J'ai un ami qui en mémoire de son père veut vous donner cet argent*" (Benim bir arkadaşım var, babasının anısına bu parayı size vermemi istiyor -ç.n.) dedi. Yaşlı

---

* Daha değişik bir mezar taşı araştırırken Joyce, Whitworth Road'ta gezerken tesadüfen Claude Road'un sonuna konmuş bir anıt görmüştü: bir bank şeklinde yapılmış anıtı 22 Ocak 1934 tarihinde kardeşine yazdığı mektupta dediğine bakılırsa şu yazıyla isimsiz olarak diktirtmek istediğini söylemişti. "John Citizen'ın sokağın ortasında koltuğuna para vermeden ara sıra oturmak istediğini sadece Paris anlamıştı." Bu aynı zamanda babasının yıllarca yaşadığı aylaklığa bir övgüydü. Ama yaptırmadı bunu.

† Dublin'deki Nüfus Müdürlüğü'ndeki vasiyetnamesinin açıklığa kavuşturduğu gibi, John Joyce'un malları 665 sterlin/9 şilin tutuyordu.

‡ Joyce, Gillet'ye yaşlı bir Blasket Island sakininin karaya çıkıp oradaki bir pazarda küçük bir ayna bulduğu masalını anlatmıştı uzun uzadıya. Masalın kahramanı daha önce böyle bir şey hiç görmemiştir ve satın alır. Aynayı almak ona yettiğinden küreklere asılıp kayığıyla adasına geri dönerken, ara sıra aynaya bakıp, "Baba Baba" diye mırıldanır. Karısına göstermez aynayı ama kadın çok geçmeden onun bir sırrı olduğunu keşfeder. Sıcak bir günde ikisi de tarlada çalışırken, ceketini çalıya asar adam. Kadın bunun bir fırsat olduğunu düşünür, cekete koşar. Kocasının üstüne titrediği şeyi bulur. Ama aynaya bakınca "Pöf bu ne, bir kocakarından başka bir şey yok" diye bağırır ve öfkeyle aynayı bir taşa vurup kırar.[163] Öykü Joyce'a göreydi çünkü o evlada yarışır sevgiyi erkeklere, kibri kadınlara has görüyordu.

adam kafasını kaldırıp "*sans blague*!"[165] (şaka yapmıyorsun ya -ç.n.) dedi. Sylvia Beach, bir parça ondan uzaklaşmış olsa da telefon edip Joyce'a 2 şubatın ellinci doğum günü olacağını hatırlattı, bir ellinci yıl kutlaması talep etti. Joyce bunu kabul edemeyecek kadar keyifsizdi ama niyeyse karşı çıkmadı. Louis Gillet'ye söylediği gibi: "Yaşam çok trajik -doğum, ölüm, gidiş (ayrılış), hastalık, öyle ki, bir parça unutup, dikkatimizi başka şeylere çevirmemize izin veriliyor."[166]

Jolaslar *transition*'da Joyce'un yaş günü şerefine onun bir portresini basmayı istediler. İspanyol ressam César Abin'in kendisini çizmesine razı oldu. Yapacağı tablonun robdöşambr giymiş kitaplarla çevrili klasik bir sanatçı figürü olduğu ortaya çıkınca, Joyce bundan tatmin olmadı. On beş gün boyunca birbiri ardına öneriler ortaya attı. "Paul Léon bir sokağın köşesinden, kamburum çıkmış gibi dönerken, soru işaretine benzediğimi söyler" dedi. Birisi ona "Mor burunlu komedyen" (aşırı kibirli veya sofu -ç.n.) demişti, bu yüzden bunu açıklamak için burnunun ucuna bir yıldız koymasını ısrar etti ondan. Babasına yas tuttuğunu belli etmek, bir türlü kurtulamadığı kasveti vurgulamak için, siyah melon bir şapka giymek istiyordu, üzerinde 13 yazacak, örümcek ağları çevresini sarmış olacaktı. Pantolon cebinden "Let me like a soldier fall" şarkısının üzerinde yazılı olduğu yuvarlakça sarılmış bir kâğıt görülecekti. Yoksulluğunun dizlerindeki yamalarla belli edilmesi gerekirdi. Soru işaretinin noktası, üzerinde ülke olarak İrlanda'nın şehir olarak da yalnızca siyaha boyanmış Dublin'in göründüğü bir dünya gibi olmalıydı. Ve böyle de yapıldı.*[167]

Bu yılın 2 şubatı şanslı gelmedi. Öğleden sonra dengesizlik belirtileri gittikçe açık hale gelen Lucia, öfkesini annesine yöneltti ve ona bir sandalye fırlattı. Nora dehşete kapıldı ama halen kız kardeşi üzerinde biraz hükmü geçen George bir taksi çağırdı ve onu bir *maison de santé*'ye gönderdi. Burada birkaç gün geçiren Lucia toparlanmış gibi göründü. Ellinci doğum yıldönümünü kutlamak için, Joyce bis rue de Sevigné 40 numaralı daireye geldiğinde yüzünden düşen bin parçaydı, elli mumluk bir pasta üzerinde, on mum koyulmuş *Ulysses*'in şekerden bir maketi bile neşesini yerine getiremedi.

Bu hüznü 15 Şubat 1932'de, Helen Joyce, zor bir gebeliğin ardından bir oğul dünyaya getirince aniden dağılıverdi. Büyükbabasının şerefine çocuğa Stephen James Joyce adını verdiler. Bir anlamda bu doğum John Joyce'un ölümünü telafi ediyormuş gibiydi. James aynı gün en dokunaklı şiirini yazdı:[169]

---

* Trieste'de Joyce çok önceleri "zürafalar familyasına" ait olduğunu söylemişti.[168]

(O. Ç. [BŞ] s. 88)

Ecce Puer

Karanlık maziden
Bir çocuk doğuyor;
Neşe ve kederle
Kalbim parçalanıyor

Sükun içinde beşikte
Yaşayan yatıyor
Sevgi ve merhamet
Açsın gözlerini!

Genç yaşam buğulandı
Camın üzerinde;
Hiç olmayan dünya
Geliyor geçmeye.

Bir çocuk uyuyor;
Yaşlı adam göçtü.
An, terk edilen baba,
Bağışla oğlunu!
(15 Şubat 1932)

1932-1935

> Tüyler ürperten biz eski Psikolar randevu odasının loş ışığında, genç (genç diye çevirdiğimiz kelime yung: Jung'a gönderme -ç.n.) olduklarında ve korkutulmaya (korku diye çevirdiğimiz kelime freudened, Freud'a gönderme -ç.n.) en açık olduğu zamanlarda kızların üzerinde elimizden geleni, çirkin bir suratla yaptığımız zaman hangi vajinal baskıyı onlara uygulamıştık? Burun deliği en ıslak olanımız (ücretialınmış *gizli* sessizliğimizi satmaya özen gösterdik mi) böyle dal budak salmış bağlamlarda *babanın*, her zaman için duygularını göstermeyen (bizi sık sık isyana sürükleyen) sadece faturalarımızı ödeyen o akraba olmadığını ve Michaelly benziyor gibi bilinen bir zarfın ancak pudendescop (Pudenda edep yerleri veya kadınların cinsel organları -ç.n.) altında açığa çıkabileceğini ve son olarak, geçmişini hep meşgul eden, içsalgı kaynaklı hiperseksüellik, annesinin akrabalarından önce babasınınkilerle toplanması için penissel bir dürtünün de içinde oduğu ters çevrilmiş anababalıktan kaynaklı nevrotik çılgınlık kesinlikle yüzünü hayal ettiği bazı adamlardan sevgiyle söz ettiği zaman, onun cinsel organlarının şehvetli kısmı altındaki bir duygudur, diyebilirmiydik Ve Mm. Evet söyleyebilirdik. Evet başka ne söylememiz gerekir? Herhangi birisinin kâğıda dökebileceği kadar önemsiz bir insan öyküsüdür bu.
>
> *Finnegans Wake* (115)

Joyce'un, Mr. Best ve Victor Hugo'nün tabiriyle, bir büyük baba olma sanatını, rahatsız edilmeden uygulamasına izin verilmedi.[1] Stephen'ın vaftiz sorunu ortaya çıktı ve Joyce ödün vermeyecek biçimde buna karşı çıktı.* George ve Helen bunu kabul etmiş gibi yaptılar ama gizlice bebeği, Padraic ve Mary Colum ile Eugene Jolas'nın suç ortaklığıyla bir kiliseye götürdüler. Bu son sayılan isim onun için vaftiz kurnasında durdu. Bir zaman sonra J. F. Byrne Paris'e geldiği günlerde, Jolas'yla birlikte üçü bir yerde içerlerken, epey demlenmiş Joyce "Bilirsin bu işleri, torunum doğduğunda onu vaftiz mi yoksa sünnet mi ettireceklerine karar veremediler." "Ve vaftiz ettiler" diye güldü Jolas, neşeli konuşmayla coşup. Joyce "Vaftiz mi ettiler onu" diye sıçradı. Jolas sadece şaka yaptığını söyleyecek kadar soğukkanlıydı tabii.[3] Birkaç yıl geçmeden Joy-

* Budgen'a çocuklarını dindar yetiştirmediği için kendisine sitem edildiğini söylemişti Joyce. "Benim ne yapmamı umuyorlar? Dünyada yüz yirmi tane din var. Kendi seçimlerini yapabilirler. Onları ne engellemeye çalıştım, ne de fikirlerinden caydırmaya."[2] Ama aileden birinin vaftiz edilmesi olasılığının yakınlaşması onu daha az hoşgörülü yaptı.

ce gerçeği öğrenmişti ama beyni bu kez de Lucia'nın sorunlarıyla öylesine meşguldü ki torununkine kızacak yer kalmamıştı.

Lucia'nın son zamanlardaki problemleri bir aşk meselesiyle zirve yaptı. İki üç yıldır, ne zaman Paris'e gelse Joyce'ları hep ziyaret eden, tuhaf, hoş bir genç adamla Samuel Beckett'le ilgilenmekteydi. Peggy Guggenheim daha sonra yazdığı anılarında Beckett'i Gonçarov'un, yataktan kalkmaya bile mecali olmayan kahramanı Oblomov ile kıyasladı.[4] Daha o gençlik günlerinde bile Beckett öğleni geçene kadar uyurdu, *En attendant Godot* (*Godo'yu Beklerken*) isimli oyunda Paris şivesiyle dile getirdiği kayıtsızlıkla kendisi boğuşuyordu zaten. Beckett sessizliğe bağımlıydı, Joyce da öyleydi; sık sık birbirine yönlendirilmiş sessizliklerin içinde olduğu konuşmalara girişiyorlardı, bu konuşmalar karamsar renkleri yansıtıyordu; Beckett'inki dünyadan, Joyce'unki kendisindendi. Joyce o bildik oturuşuyla, bacak bacak üstüne atmış, üstteki ayağını alttakine dolamış, üstteki bacağın başparmağı alttakinin tabanına gelecek şekilde otururdu. O da uzun ve narin olan Beckett de aynı konuma geçerdi. Joyce bir gün "İdealist Hume nasıl bir tarih yazabilirdi" diye sordu. Beckett "Temsili bir tarih"[5] diye cevapladı. Joyce bir şey demedi ama daha sonra genç adamı "Değeri olduğunu sandığım tek amatör felsefeci Carducci'dir" diye bilgilendirdi.* Sonra "Benim için skolastiğin† tek bir alternatifi vardır, kuşkuculuk"‡[7]

Joyce, Beckett'in yanında olmasından hoşlansa bile, ona biraz mesafe koyuyordu. Bir keresinde doğrudan "Ailem haricinde kimseyi çok sevmem"[9] dedi, bunu "Ailem dışında kimseyi sevmem de" tonunda söylemişti.§ Sonra genç dostunu "Mr. Beckett"

---

* Şairin (Giosué Carducci büyük olasılıkla -ç.n.) torun-yeğeni, Joyce'un "Alone" isimli şiirini besteleyen ve birkaç ay günde iki saat ona İtalyanca okuyan Edgardo Carducci.

† Joyce, Katolik Kilisesi'ne çoğu kez hayret etmiştir. "Baksana Budgen" dedi bir seferinde, "rasyonel olguculuk ve herkes için eşik demokratik hakların kabaran dalga olarak geldiği on dokuzuncu yüzyılda bile kilise, kilisenin başının asla yanılmaz olduğu dogmasını ve Lekesiz Gebelik'i savunmaya devam ediyor."[6]

‡ Joyce, konukların yıldızlara bakması için balkona çıkarıldığı, Zürih'te bir partiye katılmıştı. Orada gök cisimlerinin karmaşık sistemini ileri sürerek Tanrı'nın varlığını kozmolojik olarak ispatlamaya girişmiş bir papaz vardı. O bunları anlatırken Joyce araya girip "Schade dass alles von der gegenseitigen Zerstörung abhängt"[8] (Tüm bu sistemin karşılıklı bir yıkıma bağlı olması ne kadar acı. -ç.n.) dedi. "Öteki hayat hakkında ne düşünüyorsun?" diye soran bir dostunu "Bundan çok şey düşünmüyorum." diye yanıtladı.

§ Thomas McGreevy'ye rüyadaymış gibi "Karıma, kızıma ve oğluma aşığım. Dünyanın geri kalanına gelince, dedikten sonra ellerini yukarı kaldırdı. Ama McGrevy'nin orada olduğunu hatırlayıp, onun, bu sözle çizilen sınırlar içinde dostluğu arzu etmesinin yanında, koyduğu mesafenin anlamını da anlayacağını varsayarak "Senin dürüst olduğunu sanıyorum" diye ekledi.[10]

diye çağırmaktan vazgeçtiği bir gün geldi ona sadece "Beckett" diyordu artık, Joyce'un Paris'te kalışı boyunca neredeyse emsali görülmemiş bu imtiyaz buna muhatap olanı son derece memnun etti.[11] Beckett'in başka bir biçimde kızının ilgisini çekerken, Joyce'u da cezbeden tuhaf olduğu kadar rafine bir zekâsı vardı. Joyce'un arıyormuş göründüğü dilin nominalist görüşünü içinde barındıran, Mauthner'in *Beiträge zu einer Kritik der Sprache*'sini (Dilin Eleştirisine Katkılar) genç adamdan kendisine okumasını, anlatmasını istedi. Bir iki kez, bu dikte ettirme onun adına pekiyi gitmese de *Finnegans Wake*'ten bir parçayı Beckett'e söyleyerek yazdırttı. Bu buluşmaların birinde, Beckett kendisine söylenenleri yazarken kapı çalındı, Beckett duymadı. Joyce "İçeri gel" dedi ve Beckett bunu da yazdı. Daha sonra yazdıklarını geri ona okurken Joyce "Bu içeri gel de neyin nesi?" diye sordu. "Evet, siz dediniz onu" dedi Beckett. Joyce düşündü bir an sonra "bırak kalsın"[12] dedi. Tesadüfleri işbirlikçi olarak kabul etmeye dünden hazırdı. Beckett Joyce'un bu eşsiz tekniğiyle hem büyülendi, hem engellendi.

Beckett ara sıra Lucia'yı restorana, tiyatroya götürüyordu; belki bu kötürüm, işkence edilmiş deha nüshasında tesadüfi ilgiyi aşan bir şey hissetmesi gerekiyordu. Lucia, kendine koyduğu denetim geminden boşalmaya başlayınca ona duyduğu aşkı gizlemek için yaptığı şeylere boşverdi. Ana-babası evde olmadığı bir gün akşam yemeği için onu davet etti, yemeği de kendisi pişirdi. Stuart Gilbert'ın kuşkucu yorumuyla bu "aşk kanıtından çok bir denemeydi." Sonunda duyguları öylesine aşikâr hale geldi ki. 1931 mayısında Beckett, Joyce'un evine aslında babasını görmek için geldiğini duygusuz bir şekilde söyledi.[13] Çok zalimce davranmış olduğunu hisseden Beckett daha sonra Peggy Guggenheim'a ölü olduğunu, insani duygulardan uzak olduğunu, bu yüzden Lucia'ya âşık olamadığını söyleyecekti. Beckett'in acısı, Nora tarafından kışkırtılan Joyce'un artık eve gelmesinin istenmediğini kendisine bildirmesiyle iki kat arttı.[14] Yasak bir yıl kadar sürecekti.

Lucia çok incinmişti. Mantıksız olarak bu kopuştan dolayı annesini suçladı. Nora onun duygularını anlamaya çalışıp kendince yardım etmeye çalışıyordu. "Lucia'nın arzu ettiği şey, genç yakışıklı bir koca" dedi. Lucia'nın kendisi meseleyi çok daha cesurca William Bird'ün önüne serdi. "Mr. Bird benim sorunum seksten yoksun olmam." "Boş laf bu Lucia, Sen ne okuyordun?" diye sordu Bird ve Nora konuyu değiştirdi.[15] Mary Colum, Joyce'a kızına bir çeyiz hazırlaması, Fransız usulünce bir evlilik ayarlaması yönünde telkinlerde bulununca Joyce bu yönde birkaç adım attı.[16]

Joyce'larla herkesten daha çok bir arada bulunan Paul ve Lucie Léon, Lucia'yı çok seviyorlardı. Léon, kayınbiraderi genç Alex Ponisovsky'yi kızla ilgilenmesi için ikna etti. Başka bir ilişkinin yaralarını yeni sarmış, boşta olan Ponisovsky, bu işe istekliydi.

Ama Lucia'yı birkaç kez gördükten sonra Léon ona "Bu kıza Amerikalı kızlara davrandığın gibi davranamazsın. Doğru dürüst yetiştirilmiş bir kızdır, onunla böyle sık sık buluşmanın ailesi için tek bir anlamı olabilir" dedi. Ponisovsky, biraz isteksizce, Lucia'dan çok aşırı ısrarcı Léon'u memnun etmek için 1932 yılı mart başında Lucia'ya evlilik teklif etti, kabul edildi.[17]

Joyce, bir telgraf çekip o zaman Fransa'nın güneyinde olan George ile Helen'e nişanı bildirdi. George şaşkınlıkla okudu bunu, Helen tebrik telgrafları çekmeyi önerince reddetti. Alelacele Paris'e döndüler "Ne demek istiyorsun bana o telgrafı çekerek?" diye sordu babasına George. Joyce biraz tereddütlü, "Ee, madem nişanlanmak istiyorlar" derken George araya girip "Lucia'nın durumundaki bir kız için nişanlanmaktan söz edemezsin."[18] dedi.

Léon'a gelince, Ponisovsky üzerinde tam ters bir baskı kurmuştu. Sık sık öğlen olunca telefon ediyor, "Aklıma gelmişken, nişanlına bugün biraz çiçek göndermen gerekir. Bunu hatırladığını sanmıyorum"[19] diyordu. Ponisovsky kendini bu durumdan nasıl kurtaracağını bilemiyordu. Lucia ise müstakbel nişanlısından çok Beckett'i düşünüyordu hâlâ. Nedense tutumu şaşırtacak kadar sakindi.[20]

Buket ve ziyaretlerin ardından Joyce, Place Gaillon'daki Restaurant Drouand'ta resmi bir nişan partisi yapılmasını istedi. Sahne romantik olacağı yerde, sanki cenazeye gelinmiş gibiydi. Parti sona erince Lucia, Léonların evine gitti ve kanepeye uzandı. Onları dehşete düşürerek, orada hareketsiz, dış ortama kendini kapatmış olarak kaldı.[21] Kız bilinçsiz yatarken, (Nora sözden cayıldığı için dava açılmasından bahsedip, Léon'u yadırgatsa da) nişan unutuldu. Şizofreninin nedenleri bilinmez ama daha düzenli bir aile yaşamının onu hastalıktan koruyabileceği, Joyce'un aklını istila etti ve bir daha da buradan çıkmadı. Suçu reddetmedi, buna arzuyla sarıldı aksine. "Sahip olduğum ne çeşit bir yetenek kıvılcımı varsa Lucia'ya geçmişti" dedi acı acı "ve onun beyninde bir ateş tutuşturmuştu."[22] Kendini tamamen kızıyla özdeşleştirdi. Şimdi ha bire doktorlara danışılan bir dönem başlamıştı; kliniklerde geçirilen uzun günler, başını kaldıramayacağı kadar, dostlarını da dehşete düşürecek kadar yoğun iğneler, ameliyatlarla dolu, hayatının sonuna kadar sürecek kasvetli günler. Üzerine çullanan sıkıntı artık trajik boyutlardaydı.

Danıştığı doktorlar, kızındaki en büyük tehlikenin kayıtsızlık olduğu konusunda uyarılarda bulundular ve değişik dozlarda iğnelere başvurdular. Lucia kendine geldi ama vahşi bir şekilde hareket ediyordu. Joyce Miss Weaver'a 20 Nisan 1932'de "burada ona bir ev kurmaya çalışacağım, aşırı zor bir kız olsa da, aslında bir çocuk, yaptığı süslü ilk harflerin (*lettrine*) ender cinsten olduklarını düşünüyorum."[23] Lucia şimdi

yirmi beş yaşındaydı. Joyce, Lucia'daki diğer insanları afallatan, düşünce sıçramalarını izlemekte oldukça ustaydı. Nerede yaşamaları gerektiği içinden çıkılmaz bir sorun olarak orta yerde durmaya devam etti; Lucia İngiltere'ye gitmekten söz ediyordu, oysa orada yaşama fikrinden vazgeçmiş olana babası avenue st. 2 numaralı evlerinin kira sözleşmesi bittiğinden Paris'te başka bir daire bulmayı amaçlıyordu.

Yine de Londra'ya bir ziyaret yapmaya karar verdiler 17 nisanda Gare du Nord'a gittiler, valizlerini trene yerleştirttiler, tam koltuklarına oturacaklardı ki Lucia bir *crise des nerfs* (sinir krizi -ç.n.) geçirdi ve İngiltere'den nefret ettiğini, gitmek istemediğini söyleyerek çığlık çığlığa bağırmaya başladı. Yalnızca Joyce'un sakin kalabildiği berbat bir kırk beş dakikanın ardından, bavulları trenden almak dışında yapılacak bir şey kalmadı.[24] Lucia, Léonlara gitmek istiyordu, orada nazikçe yatağa yatırdılar onu. Dokuz gün kaldıktan sonra bu kez o sırada Paris'te yaşayan, Padraic ve May Columlara gitmek istediğini söyledi. Mary Colum bir sağlık sorunu nedeniyle ameliyat olmak üzereydi ama yine de onu bir hafta misafir ettiler Mayıs ayında. Joyce kızını bir psikiyatriste göndermek istiyordu, Lucia bunu kesinkes reddedince Columların dairesine her sabah bir doktorun uğramasını istedi Joyce. Lucia onun Mrs. Colum'ın doktoru olduğu konusunda kandırılmıştı, iki kadın birbirlerine hastalıklarının ne olduğunu açıklarken, psikiyatr nazikçe kulak misafiri oldu. Mary Colum bazı bahaneler uydurarak, Lucia ve doktoru yalnız bırakıyordu ara sıra. Kabul edildiğinden çok fazla aklını yitirmiş sonucuna varmak dışında doktor da bir şey yapamadı.[25] 29 mayısta George Joyce geldi. Mrs. Colum'la birlikte kız kardeşini Dr. G. Maillard'ın l'Hay-les-Roses'taki kliniğine götürdüler. Maillard "büyük olasılıkla hebefrenik* psikoz"[26] teşhisini koydu. Babası ne yapacağını düşünürken birkaç hafta orada kaldı.

1932'in ilk aylarına Joyce ile Miss Weaver ve Miss Beach arasındaki gerilimler de damgasını vurdu. Miss Weaver, Monro'nun Joyce'un sermayesini çarçur ettiği, kendi geliriyle yaşamaya çalışması gerektiği şeklindeki yorumunu ona iletmeye cesaret etmişti.[27] Joyce alışıldık bir şey yapıp, çok sıkıldığını belli ederek, kaçınılmaz masraflar listesi gönderdi, ellinci doğum gününü mahvettiğini de söyleyerek sitem etti. Miss Weaver alttan alıp, özür diledi hatta onu temin etmek için Paris'e geldi. Sylvia Beach'e gelince, arada bir eski yoldaşlığı tazeleme gayretlerine karşı ilişkileri 1929-1930'dan bu yana kötüye gitmekteydi.† Bununla birlikte asıl darbe, Sylvia Beach'ten değil, onun

* Hebephrenia halüsinasyon, sayıklama, aptalca davranış ve diğer davranış bozukluklarıyla kendini belli eden bir Şizofreni çeşididir.

† Sylvia Beach'in epey dertli olduğu, Joyce'un ona gönderdiği mektuplarla ortadadır. 17 Mart

da ağzı Joyce'tan yanmaya devam eden, 17 Mayıs 1931 tarihli yine ısrarcı bir mektuba cevap veren Adrienne Monnier'den geldi. Joyce telif parasından bahsetmişti bu mektupta ve onun bir eserini basarken Kahane ile birleşme ihtimali hakkında bazı kuşkuları vardı: "benim durumuda insan her zaman sınıra kadar gitmelidir" diye yazmıştı. Buna Adrienne Monnier iki gün sonra cevap verdi. Hiç satış olmamış diye bildirdi kadın. André Gide ona, Joyce'un edebi denemelerini sonuna kadar götürürken, para veya başarıya hiç önem vermemesinden söz etmişti, bunda azizlere özgü bir şey vardı. Şöyle devam ediyordu mektup:

> Gide'ın bilmediği (Nuh oğulları gibi onun üzerine bir örtü serdiğimiz) (Nuh'un oğulları Sam ve Yafet sarhoş olan Nuh'un çıplaklıklarından utanıp geri geri giderek ona bir örtü örtmüşlerdi -ç.n.) sizin tam aksine başarı ve parayla çok ilgili olduğunuzdur. Başkalarının son sınıra kadar gitmesini de istiyorsunuz, kaba oyunlarla onları Dublingrad'a veya onların ilgilenmediği bir yere götürüyorsunuz, daha doğrusu onları götürmeye çalışıyorsunuz.
>
> Paris'te sizin yozlaştığın dedikodusu yayılmış durumda, aşırı övgüyle sizi harab ettiğimiz, artık ne yaptığını bilmediğinizi söylüyor herkes.
>
> Benim kişisel görüşüm, sizin *edebiyatta* ne yaptığını çok iyi bildiğiniz yönünde ve bunu yapmaya da kesinlikle hakkınız var. Özellikle sizi eğlendiriyorsa, yaşam bu gözyaşı vadisinde, Mrs. Bloom'un tabiriyle, o kadar komik değil ama yeni eserinizle ne pahasına olursa olsun para kazanmayı arzulamak budalalıktır. Hiç kazanamayacağınızı söylemiyorum, her şey mümkündür ama büyük olasılıkla diyorum. Üç kitapçık üçte ikiden biraz fazla sattı (yüzde altmış), en çok dörtte üçü...(yüzde yetmiş beşi)
>
> Bizim, (Syliva ve benim) Kahane ile birleşme konusunda en ufak bir isteğimiz yok. Şartlar zor, en kötü şey de bitmedi. Biz üçüncü mevkide yolculuk ediyoruz, yakında çalı süpürgesine bineriz.
>
> Mrs. Joyce ve Lucia'ya en derin saygılarımı bildirin ve Sevgili Joyce benim büyük ve vefalı hayranlığımdan daima emin olun.
>
> Adrienne Monnier[28]

Joyce arkadaşlarına çok yaralandığını bildirse de zorlama bir nezaketle karşıladı bu saldırıyı. Her iki kadına da minnettardı. Birisi onun rolünü küçümsemeye

---

1927 tarihli mektubuna bakalım:

Bana söylenildiği gibi, "dâhi" olmak çok harika bir şey ama gece gündüz, para para para diye senin başını ağrıtma hakkımı kendimde görmüyorum. Sen, ben kapıyı çalmadan önce de aşırı çalışıyordun. Neredeyse içeri icra memurlarını sokup, gemideki mobilya ve hayvanlarla birlikte onları giderken izlemeye meyilliyim. (Nuhun gemisine gönderme -ç.n.)

Beach, kendi sorunları yetmiyormuş gibi Joyce'un, sonu gelmez para çekişleri yaptığı özel bankası haline gelmişti âdeta.

çalıştığında, Miss Beach için Joyce "Hayatının en iyi on yılını bana hediye etti."[29] diyecekti. Paris'te geçirdiği yıllarda, temeli Joyce olan bu kırılgan yapıyı Adrienne Monnier de desteklemişti. Joyce da dosta ilişkileri korumayı seçmiş, mümkün olduğu kadar önceki gibi devam etmişti. Miss Beach'in sıkıntıda olduğunu biliyordu, 1929 ekonomik krizi satışları düşürmüştü, sağlığı tekliyordu ve başka sorunları da vardı. Birisinde kazara Joyce'un yazılarından bazılarını yere düşürmüştü, bunlara karşı nasıl tutkuyla bağlı olduğunu bildiğinden ona diz çöküp alması için sanki (veya Joyce öyle hayal etmişti) meydan okumuştu. Kuşkusuz Joyce gururla, dönüp bakmadı bile bunlara.[30]

Miss Beach'le yapılmış hangi anlaşmanın *Ulysses*'in ABD ve İngiltere'deki basımını tehdit ettiğini anlamak zordur. Kitabın on birinci baskısının neredeyse tamamını satmıştı ve şimdi on ikinci baskıyı yapmak istemiyor gibiydi. Joyce'un, daha fazla korsan basımı önceden engellemek için, ona tüm dünya haklarını bağışlayan bir anlaşmayı yakın tarihte imzalamasından bu yana, O kitap adına yapılacak anlaşmalarda bir taraf olmuştu. Bu yüzden önce Random House'tan yüklü bir pay talep etti. Sonunda bu iddiadan vazgeçti. Eğer başka bir yayınevi kitabı çıkarırsa, Avrupa baskısı için telif haklarından pay alması gerektiği makul göründü. Joyce ayrıca *Finnegans Wake*'i basma iznini de ona verdi ama o böyle bir işin altına girebilecek gibi hissetmedi kendini. Merkezi, Hamburg'daki Albatross Press'in Paris temsilcileri J. Holroyd-Reece ve M. C. Wegner, *Ulysses*'in yayın hakkını devralmayı istediler. Joyce telif hakkının % 25'ini sonraki beş yıl için, %7,5'uğunu ömür boyu Sylvia Beach'e tahsis ettiği bir anlaşma imzaladı. Ayrıca ona *Stephen Hero*'nun elyazmasını vermiş "ve ne zırva şey."[31] demişti. 1932 aralık ayında Odyssey Press adı altında çıkan *Ulysses*'in yeni baskısı, Stuart Gilbert tarafından düzeltilince dördüncü baskısında kitap en doğru metnine kavuşmuş oldu.[32]

Joyce, *Ulysses*'in İngiltere'de yayımlanmasını ayarlamaya çalışıyordu. Bunu mümkünse Faber & Faber ile çıkarma planları kurarken, tüm kitabın yayımlanmasının soruşturma açtıracağını düşünen T. S. Eliot (Joyce alışıldığı gibi şirketin müdürü olarak onunla muhataptı.) *Criterion Miscellany*'de dizi şeklinde yayımlamayı istiyordu.[33] Joyce parça parça yayımlama işinden hoşlanmıyordu. "Bu bana Bull adalarındaki iki yetkilinin ne yazacağımı nasıl yazacağımı onlara teslim etme hakkı gibi geliyor. Bunu hiç yapmadım ve hiçbir zaman yapmayacağım"[34] diye yazdı T. S. Eliot'a. Paul Léon'a nasıl olduğunu şu sözlerle bildirdiği bir şekilde ilerliyordu: "Un anglais'yi (bir İngiliz'i) beslediğin zaman, bütün lapayı kaşığın üzerine koyup, midesine inme sesini duyana

kadar beklemen gerekir."[35] 20 Nisan 1932'de Eliot vazgeçmek zorunda olduğunu hissetti. Joyce budanmış basımdan da hazzetmiyordu. "*Ulysses*'in budanmış bir baskısı yok" dedi Alfred Kerr'e "ve hiç olmayacak."[36] Budamayı önlemek için "Benim kitabımın bir başı, ortası ve sonu var. Hangisini kesip atmak isterdiniz?"[37] diye ters ters sordu. Başka birine, Gerald Griffin'e " Griffin, ben Pilate gibiyim. *Quod scripsi, scripsi*".[38] (Ne yazdıysam onu yazdım. Yuhanna 19-22'ye gönderme -ç.n.) Sisley Huddleston'a "Razı olmak budanmış parçaların vazgeçilmez olmadığına da onay vermek olurdu. Tüm mesele bunların gözden çıkarılamayacak oluşlarıdır. Ya benim genel amacıma hiçbir gönderme yapılmadan gereksiz yere konulmuştur ya da kitabımın bütünleyici bir parçasıdır. Eğer bunlar sadece metne yapılmış ilaveler ise kitabım sanatsal değildir; eğer tam yerinde olması gerektiği gibi duruyorsa, o zaman da çıkarılamaz." diye durumu açıkladı. *Bitmemiş Eser*'i parça parça yayımladığı doğruydu: "Bu parçalar ne yaptığımı göstermeme hizmet ediyor ama şu anda yaptığım şey tamamlanana kadar yargılanmamalıdır. Bunlar, sizce de uygunsa, sonunda, bütünde yerini alacak dizi haline getirilmiş yazı parçalardır. Aynı zamanda kendi başlarına kesinlikle bağımsız bir hayatı vardır onların."[39] Harold Laski'den yasal mevzuatı iyi bilen uzman Sir Frederick Pollock'in kitabı okuduğunu duyan Paul Léon ondan resmi olmayan bir görüş almaya çalıştı ama sonuç çıkmadı. 1932 kasımında Joyce, başbakan ve başsavcının kitabı konuştuklarını ve soruşturmaya gerek olmadığına karar verdiklerini öğrendi. Şimdi Paul Léon, büyük bir özenle bir yayıncı bulmak için görüşmelere başladı. Yaptığı teklifleri Jonathan Cape ve Werner Laurie'nin reddetmesinden sonra 1934 ocak ayında John Lane'i kitabı basma işine razı etmeyi başardı. Joyce'un da bir önsöz yazmasını bekliyorlardı ama kabul etmedi. 1934 temmuzunda yine matbaacılar bazı bölümlere karşı çıktılar, kitap 1936 yılına kadar çıkmadı.

Başka bir olasılık da *Ulysses*'in filmini çekmekti. Warner Brothers, film haklarını satın almak için Joyce'la iletişime geçti. Resmi olarak Joyce (önceden imzalamış olduğu halde) kitabın sanatsal özelliğiyle filme çevrilemeyeceği gerekçesiyle fikre pek yüz vermedi. Yine de Paul Léon'a işi sürdürmesi yönünde izin verdi. Eisenstein'le (Ayzenştayn; Potemkin Zırhlısı'nı çeken ünlü Rus yönetmen -ç.n.) bu konu hakkında konuştular* Stuart Gilbert'ı *Ulysses* ve *Anna Livia Plurabelle*'nin senaryolarını yaz-

* Eisenstein Joyce'a yaptığı ziyareti "hayaletler görüşmesi" olarak tanımladı. Çünkü buluştukları oda öylesine karanlıktı ki her ikisi de gölgeler olarak görünüyorlardı. Oturup, *Ulysses* hakkında konuştular, daha sonra Eisenstein bir dostuna "Harika bir insan! Bu adam sizin hepinizin yapmayı istediği şeyi gerçekten yapıyor; çünkü sen hissediyorsun onu, o biliyor."dedi.[40]

mayı denemekten de alıkoymadı.* Bloom rolü için Charles Laughton'ı önerdi birisi ama Joyce onun "aşırı Aryan" olduğunu düşündüğünden Disraeli'yi oynamış George Arliss'i tercih etti.[42]

Ulysses'in yabancı dillere çevrilmesi Joyce'un ağız tadına daha uygundu ama 1932 yılı şubatında Japonların kitabı çevirip, korsan bir baskısını yaptıkları haberini aldı. Yorulmak bilmez Léon'u, Tokyo'daki İngiliz Elçiliği'ne mektup yazıp, davayı alacak bir avukat bulması konusunda görevlendirdi. Ama çok geçmeden Joyce, Avrupa'daki telif haklarının Japonya'da yalnızca on yıl geçerli olduğu keşfedilince, (*Ulysses*'in 1922 şubatında basıldığını anımsayın -ç.n.) ve *Ulysses*'in telifinin şubatta sona ermiş olduğu anlaşılınca dava açmaktan vazgeçti. Yine de küçük bir meblağ ödendi Joyce'a o da halen içinde bulunduğu kızgın ruh haliyle bunu geri verdi.

Bu olayları, o yıl yazdığı bir şiirin konusu yaparak, kendini eğlendirebildi:

Sanatçının Eski bir Denizci Olarak Portresi
1- Rastladım antika bir çalakaleme
Korsanlar denizinde dolanırken
Yelkenleri kaskatıydı
Bir damla rüzgâr bulamamıştı

2-Bull'un bayrağı Sam'in işareti†
Suratını morartmıştı öfkeden
Sallandım üflesen yıkılacak gemisinde
On birinci rauntta nakavt yazan‡ küpeştesinde

3-Shakefears &Coy(*) neşeyle dans etti
Toplarken hayali çiller gibi yanan altıncıkları
Enfesti döktürdükleri bazı figürler
Domuzlara attığı zehirli inciler(**)

4-Yeraltı cücesi Norbert menüyü okudu
Bir zamanların kösnül anıları
Ama tek bir ayyaş yoktu ki gelecek
Şu yazarcığa bir kibrit parası verecek

5-Herkes haykırdı ey Alçak! Gücünü kaybetti;
U§ gemisini yaratan yazarcık
Arzuyla şehvet yarışır
Fersiz gözü üzüntüyle kırpışır

---

* Louis Zukofsky de *Ulysses*'in bir senaryosunu yazmayı denedi.[41]

† John Bull ve Uncle Sam: (İngiltere ve Amerika -ç.n.)

‡ On birinci raundta nakavt, yani *Ulysses* yayımlandığından bu yana on birinci yıl.

§ U Boat: aslında Alman denizaltılarına verilen isim ama burada *Ulysses* kastediliyor.

6-Altından kumsal tepecikleri hayal etti
Gözünün gözenekleri patlayana kadar
Tüm kumsallar kumsalının en gümüşünden
Azalışını izleyince Kugelkopfschwindel oldu birden*

7-Sünger gibi çekti suyu tıpkı bir sarhoş gibi
Ağırlaştıkça ağırlaştı gövdesi
Çılgın denizci halen sallarken bayrağını
Mavi beyaz renkli†

8-Dili çıktı dışarı, kavrulan bir ejderha gibi
Ya bir tonik ya konyaktı isteği
Morarmış burnunu saymazsak eğer
Keçini koy bahse ki o Gandhi'ydi

9- Pılısını pırtısını çalıp kaçmışlardı Yankiler ve Japonlar‡
Yalnızca donunu bağışlamışlar
Şimdi haç yerine uğursuz bir kuş,
Boynuna asılı, Albatross§

J. J.[43]

(*) (Shakefears & Coy: Shakespeare and Co[mpany]'ye gönderme. -ç.n.)
(**)(Matta 7-6'ya gönderme: Mukaddes olanı köpeklere vermeyin ve incilerinizi domuzların önüne atmayın ki onları ayakları altında çiğnemesinler ve dönüp sizi parçalamasınlar -ç.n.)

Aynı ruh hali içinde, Mayıs ayında James Stephens'ın "Stephen's Green" isimli bir şiirini Fransızca, Almanca, Latince, Norveçce ve İtalyancaya çevirebildi; ikisinin ellinci yılı münasebetiyle (sonunda kendini gayrete getirdiği) kutlamalar için de fırsat bulabildi. Stephens'ın bu şiiri İrlandacaya çevirmesini umut ediyordu ama Stephens bu dili o kadar iyi bilmiyordu.¶

---

* Kugelkopfschwindel: Yuvarlakbaşdönmesi: Bu belki (içlerinde Keltlerin de olduğu) kimi brakifesal (kısa kafalı) halkların, dolikosefal (uzun kafalı) halklardan aşağı olduğunu savunana Nazi kuramına bir gönderme veya çok fazla kek yemekten kaynaklanan bir baş dönmesi olabilir.

† Mavi beyaz renkli: Yunan renkleri olan mavi beyaz aynı zamanda *Ulysses*'in renkleriydi.

‡ *Ulysses* Japonlar ve Amerikalılar tarafından korsan basılmıştı.

§ Avrupa'da *Ulysses*'in basımını Sylvia Beach'ten alan yayınevi.

¶ Stephens'ın sade şiiri o kadar büyük bir dil hüneri gerektirmiyordu.

Kaldırdı Rüzgâr başını ve haykırdı
Parmaklarına doğru üfleyip

Şartların baskısını daha az hissetmek için başvurduğu bu ayartıcılardan, Joyce

Solmuş yapraklara savurdu tekmeyi
Çatırdıyor vurduğu dallar

Öldüreceğim, öldüreceğim kesin öldüreceğim dedi
Ve gerçekten yapacak, yapacak dediğini

Joyce'un Fransızca, Almanca, Latince, Norveççe ve İtalyanca çevirileri aşağıdadır:

Les Verts de Jacques

Le vent d'un saut lance son cri,
Se siffle sur les doigts et puis

Trépigne les feuilles d'automne,
Craque les brances qu'il assomme

Je tuerai, crie-t-il, holà!
Et vous verrez s'il le fera!

(Şiirin bu çevirisi hakkında Joyce Stephens'a 19 Aralık 1931'de şunu yazdı: "Bu sadece bir şaka, umarım seni eğlendirir. Kurallara bakılırsa, craquer (çatlatmak) nötr bir fiil ama kullanımda revaçta ve ifade açısından daha etkili olduğundan croquer (çatır çatır ezmek) şeklinde geçişli fiil şeklinde kullanılabilir. Şiirinin adının çağrıştırdığı cinastan kendimi alamadım.")

Jakobsgrâsslicher

Der Wind stand auf, liess los einen Schrei,
Pfiff mit den Fingern schrill dabei.

Wirbelte duerres Laub durch den Wald
Und haemmerte Aeste mit Riesengewalt

Zum tod, heult, zum Tod und Mord!
Und meint es ernst: ein Wind, ein Wort.

—

Jacobi Jucundi Viridiversificatio

Surgit Boreas digitorum
Fistulam, faciens et clamorem

Pes Pugno certat par (oremus!)
Foliis quatit omne nemus.

Caedam, ait, caedam, caedam!
Nos ne habeat ille praedam.

—

Vinden staar op med en vild Huru,
Han piber paa fingerne og nu

Sparker bladenes flyvende flok.
Traerne troer han er Ragnarok

kızının geleceğini düşünme işine daldı tekrar. Lucia'nın hem Joyce hem de Nora'yla olan ilişkisi kendi durumuyla iç içe geçmişti. Anneye düşmanlık, babaya aşırı düşkünlük tipik kalıbına uyuyordu durumu. Doktorlar her ikisinden de onun uzak tutulmasını artık tavsiye etmeye başlamışlardı. Dr. Maillard, genç kadını l'Hay-les-Roses'taki kliniğine bırakmaları konusunda ısrarcı oldu ama Joyce'un çabucak olacağını sandığı tedavi konusundaki ümitler tükenince, Joyce, akıl hastanelerinin kişileri ayrı ayrı dikkate almayan özelliğinden kurtarabileceğini düşündüğü, kendi tedavisini yapmaya karar verdi. Yalnız katarakt oluşturmaya başlayan sağ gözü için Zürih'e gidip doktor Vogt'a muayene olmak zorundaydı. Jolas ailesi Feldkirch yakınlarında olacaktı, Joyce, yanına klinikten bir hemşire alıp Lucia'yı, Maria Jolas'nın ona bakmayı kabul ettiği Feldkirch'e götürmeye karar verdi.

Léon, Lucia'nın tedavisini kendi üzerine almamasını, onu bir nörologa göstermesini söyledi ısrarla ama Joyce'un kararı kesindi. Zürih'e yolculuktan bir önceki gece, Joyce ve Nora'ya, Trianon Restoran'da William Bird katıldı. Onları otomobiliyle Bois de Boulogne'den geçireceği bir araba gezintisine davet etti. Bois'ya vardıklarında Joyce şuradan sağa, buradan sola diyerek onu yönlendirmeye başladı, Trianon ile sahibi aynı olan başka bir restoranın önünde durdular. Nora itiraz etti ama Joyce sadece bir şişe içeceklerini söyledi. Ayrılmaları konusunda Nora ayak diredi, kocası ağırdan aldı. Sonra Joyce, Bird'ten karanlıkta tökezlemekten korktuğu için, erkekler tuvaletine onu götürmesini istedi. Nora'nın göremeyeceği bir yere gelir gelmez Joyce Bird'e döndü "Bird, bir daha hiç görmeyebilirim. Bana esaslı bir iyilik yapar mısın?" dedi. Bird "Yapabileceğim bir şeyse tabii ki ama daha seninle buluşacak çok fırsatımız olacak" dedi. "Buluşmaya evet ama yarın başka bir ameliyat için Zürih'e gidiyorum, bu sefer eminim ki bu ameliyat beni kör edecek." Bird beceriksiz bir şekilde onu yatıştırmak, sonucun iyi olacağına dair güvence vermeye çalıştı. Sonra ne gibi bir iyilik istediğini

---

Skovens liv og blod vil han draebe og drikke.
Hvad der bliver at goere, det ved jeg ikke.

—

I Verdi dia Giacomo[44]

Balza in pié Fra Vento e grida
Tre dita in bocca fischia la sfida.

Tira calci, pesta botte:
Ridda di foglie e frasche rotte.

Ammazzerò, ei urla, O gente!
E domeneddio costui non mente[45]

sordu. Joyce onun kolundan yakaladı ve neşeyle "Gel gidip bir şişe daha içelim." Eğer bir şampanya daha ısmarlanırsa, orada kalmayacağı konusunda Nora kararlıydı. Joyce da kendi kararında diretince, gerçekten de bir taksi çağırdı ve ayrıldı oradan. Bird onu taksiye bindirdi ve Joyce'u yarım saat içinde eve göndereceğine söz verdi. Ama aştılar süreyi.*[46]

Ertesi gün, 3 Temmuz 1932'de, Joyce Lucia ve hemşiresini klinikten "kaçırdı" ve trenle Feldkirch'e gittiler.[47] Orada Jolasların gizli himayesine onu bırakırken, süslü yazılara mutlaka devam etmesini öğütlemeyi ihmal etmedi. Sonra da en çok ertelenen muayenesini gerçekleştirmek üzere Nora'yla birlikte Zürih'e gitti. Haberler bu sefer kötüydü; Vogt belli aralıklarla sık sık bildirmek yerine iki yıl uzak kalmış olduğu için Joyce'a sitem etti; Joyce "Bir lanet olası belanın ardından başka bir şey çıktı hep"[48] dedi. İhmal sonucunda sağ gözün, körlüğün kaçınılmaz olduğu bir noktaya kadar geldiğini söyledi Vogt. Tahminleri kuşkulu olduğu halde gözde iki ameliyat yapabileceğini düşünüyordu, sonra da sol gözü ameliyat edecekti.[49] Joyce'a iki gözünün de "*psychische Ruhe*" (ruhsal huzur -ç.n.) dan faydalanacağı konusunda uyarıda bulundu ama çıldırmış bir kızı olan bir adam için bunu elde etmek hiç kolay değildi. Vogt'un önerdiği tedavi öylesine amansızdı ki Joyce Paris'teki doktorlar Hartmann ve Collinson'a yazıp durumu onlara da bir danışmak istedi, iki doktor Vogt'un görüşüne katılmadılar, gözün ameliyat için uygun olmadığını düşünüyorlardı.[50] George Joyce ve hatta Lucia bile mektup yazıp bu ameliyatı olmaması konusunda babalarını uyardılar.†

---

* Myron Nutting de 1920'lerin sonunda benzer bir olayı hatırlıyordu. Nora Joyce büyük zorluklarla yalpalayan kocasını bir kahveden dışarı çıkarmayı başarır. Dışarıda ona nasihat eder. Joyce aniden kendini sokağın ortasına atıp, ipleri gevşetilmiş bir kukla gibi "Ben özgürüm! Ben Özgürüm!" diye bağırır.

† Vogt'un almayı kabul etmediği tedavi masraflarına karşılık Joyce, Paul Léon'dan Joyce'un Vogt'un hastası olduğunu bir şekilde reklam etmesinin yolunu bulmasını istedi. Joyce 31 Temmuz 1932'de şöyle yazdı:

Sen fine mouche beni teşhir etmeden bir çıkış yolu bulabilir misin. Basın bundan iyisini bulamaz... Yasaklı kitap U(lysses)in yazarı J. J. ile ilgili şeyleri okumaya razı olacağım. Metropolitan Opera'dan, Rossini'nin La Juive'sindeki başrolü oynayabilen yaşayan tek bas, dostu Sullivan'ı daima dinleyebilmek için Paris'te Eyfel Kulesi'nde yaşayan yazar Portekiz'in güneyindeki meşhur uğrak yeri Zürih'e gitti. Yanında olağanüstü nedenlerden onunla üçüncü kez evlenen karısıyla, onu en az elli kez ameliyat etmiş muhteşem göz doktoru Vogt'a danışmak için. Mr. J bu berbat hastalığı ilk kez ana yurdu Dublin'de, gözleri aniden yaşamının ve at une autre chose encore que je n'ose pas dire (ve halen söylemeye cesaret edemediğim başka bir şeyin -ç.n.) görünüşüyle kamaştığında kaptı. Mr. J. asla Yunan ve Romalı dadısı Miss Pavel Leopoldovitch'in sürdüğü bebek arabası olmadan Paris dışına çıkmaz, o uyurken Adolphe

Joyce Zürih'teki beş haftayı, "dünyadaki en iyi göz doktoru"nun olduğu "en kötü göz ikliminde" yaşadığı için kızgın geçirdi.[52] Jolaslardan gelen haberler Lucia'nın iyi olduğu yönündeydi ama Joyce "uydurma" diye düşünüyordu haberleri çünkü Lucia'nın kendi yazdığı mektuplar, Joyce bazı ifadeleri "çok iyi" bulsa bile "tesadüfi bağlantılardan bile yoksundular."[53] Zürih'e gelme konusunda ısrar ediyordu, tren istasyonlarında yeni rezaletler çıkmasını önlemek için Joyce ve Nora, Feldkirch'e gidip Hotel Löwen'de, 10 ağustostan 6 eylüle kadar kaldılar. Bir zaman için Lucia sessiz sedasız, süslü harf tasarımlarına devam etti, *O* harfine kadar geldi. Bu arada babası, içlerinde Léon ve Pinker'ın olduğu birçok kişiye yazıp, alfabetik sıralanmış bazı çocuk şiir kitaplarında bu ilk harflerin kullanılmasını sağlamalarını istedi. Sonunda *A Chaucer A B C* isminde, Louis Gillet'in bir önsözüyle 1936'da basılan bir kitapta bunları kullanma fikri aklına geldi.* Lucia'nın çizdiği süslü harflerden bazıları, Joyce'un isteğiyle Bibliothéque *Nation*ale ve British Museum'a bırakılmış Desmond Harmsworth'un 1932 basımı *Pomes Penyeach*'in, elyazması kopyasında kullanıldı.[54] Daha sonra da 1934 haziranında *Mime of Mick, Nick and the Maggies* ve 1937 ekiminde *Storiella as She is Syung*'da. ((FW)'e ait bölümler -ç.n.)

Kızı süslü harfler üzerinde çalışırken Joyce *Finnegans Wake*'in ikinci kısmının başlangıcına bir şeyler ekleyebileceğini düşündü. 7 eylülde Vogt'a gitti başka bir muayene için. Kendini tamamıyla bir ameliyat için hazırlamıştı ve arkadaşlarına basına ameliyat olmak üzere olduğunu sızdırmalarını istedi; ama sağ gözün tansiyonunu ölçen Vogt, ameliyatın şu aşamada çok tehlikeli olduğuna karar verip erteledi. Sağ gözün iç çeperinde hiç yer kalmamıştı, bu yüzden çalışmak için mercekleri keserek içeri girmek zorunda kalabilecekti; bu cerrahi müdahale travmatik bir iritis meydana getirebilirdi. Bu da iyi göze (daha çok ameliyat geçiren sol göze böyle diyorlardı) sıçrayıp ona da zarar verebilirdi. Bir iki yıl içinde kapsül büzüşecek, ona biraz yer açacaktı.[55] Doktor, Joyce'un gözlüklerini değiştirdi ve ciddiyetle üç ayda bir kontrole gelmesini söyledi.

Ameliyat biraz daha ertelendiği için Joyce rahatladı. Feldkirch yakınlarındaki

---

Benjamenin'in evlilik hakkındaki Constancy adındaki o garip şiirinden bazı bölümler okur.[51] Leon, Vogt'un ismini gazetelere sokmayı başardı.

* Joyce 23 Ekim 1932'de Sylvia Beach'e şunu yazdı: "Sizin merdivenin üzerinde, sallantılı, İngiliz edebiyatının babasını aradığım bir yarım saat geçirdim ama onu bulamadım. Bana birkaç gün için tam bir Chaucer verebilir misiniz, benimki kilitli. Lucia A'dan Z'ye 26 harfini bitirdiği için onun ABC şiirini okumak istiyorum. (Her kıta alfabenin bir harfiyle başlıyor) Bu eski bir Fransızca şiirden çeviridir. Ben, Clough, Colum, Chesterton, Coleridge gibi hepsini kendi yerlerine geri koyuyorum.

dağdan doğan Ill ırmağı boyunca Jolas'yla uzun yürüyüşler yapıyorlardı, tepelere tırmandılar birlikte. Dağlardan ve nehirlerden törensi bir edayla "Tüm insanlar ve kurdukları devletler yeryüzünden silinip gittiklerinde kalacak olan olağanüstü şeyler" diye söz etti. Öğleyi şekerleme yaparak geçiriyor sonra yine yürüyüşe çıkıyordu. İlk içkisini akşam sekizde aldığından bu saatten hemen önce garip bir ritüel düzenliyordu. "Yedi otuzda tren istasyonuna koşardı" diye anlatıyor Jolas "çünkü Paris-Viyana ekspresi, her gün on dakika mola verirdi bu istasyonda. Joyce, sessizce istasyonda bir aşağı bir yukarı dolaşırdı. 1915'te bu yolların üzerinde, *Ulysses*'in kaderi çizildi dedi bir akşam bana. İsviçre'ye yolculuğu tam bu noktada ertelenmişti. Sonunda tren geldiğinde, Fransızca, Almanca, Sırpça yazılara bakmak için en yakın vagona koşar, görmediği için daha duyarlı hale gelmiş parmaklarıyla mektupları yoklardı." Trenden inen insanlar hakkında bazı sorular sorar, konuşmalarını dinlerdi. Tren yoluna devam etmek için hareket edince, yollardan birinde durup, sanki çok sevdiği bir arkadaşına elveda demek için, şapkasını sallardı... Saat sekiz olmak üzeredir ve Tischwein'in -ya da Nora'nın küçümser tabiriyle Dishwine'ın[56] (Bulaşıkşarabı gibi bir kelime oyunu -ç.n.)- ilk bardağını yuvarlamak için otele geri koşardı."

Feldkirch'te Joyce, Maria Jolas'yla Lucia için yapılabilecek en iyi şeyi tartıştı. Maria Jolas, Lucia'nın ciddi bir sağlık problemi olduğunu, Dr. Jung, yakında olduğundan ona danışılması gerektiği fikrindeydi. Joyce, Jung'u sevmiyor, kızının da deli olduğunu kabul etmeye yanaşmıyordu. Bunun üzerine Lucia'yı bakıcısıyla birlikte Vence'e gönderdi, kendisi de acil durumlar olursa hemen müdahale edebileceği kadar yakın, Lucia'nın aile baskısını hissetmeyeceği kadar da uzak Nice'te kalmayı planlıyordu. eylülün sonundaki hareketinden önce Yeats'ten bir mektup aldı:

Riversdale, Willbrook,
Rathfarnham Dublin,
2 Eylül 1932

Sevgili Dostum Joyce,

Bernard Shaw ve ben İrlanda Edebiyat Akademisi kurmakla meşgulüz. İlk üyeleri, İrlanda'yla özne olarak yaratıcı eser yapmış yirmi beş kişi olarak belirliyoruz, ardından da seçilmeleri için yeterli sebep olan ama demin söylediğim tanıma girmeyen 10 kişi. Yaratıcı Akademisyenler ve diğer Yardımcılar. Üyelerin kimler olacağına ilişkin tartışmaya başlayınca böyle bir bölümleme yapmak zorunda olduğumuzu anladık. Aksi takdirde İngiltere ve İskoçya'dan birazcık İrlanda kanı taşıyan, ulusal bir karakter elde etmek için can atan yığınla insanla karşı karşıya gelecektik.

Hem Shaw hem de bana zorunlu gelen ilk isim kuşkusuz sizinki oldu, çünkü

gerçekten Dante'nin dediği gibi "Ben kalırsam, kim gider, ben gidersem kim kalır" diyebilirdiniz. Yani eğer bu listeye sizi almasaydık içi bomboş bir çuval olurdu. Bir hafta sonra imzalı aday gösterme formu bana gelmiş olacak, ben de kurallarla birlikte size yollayacağım. Bu mektup size erişince onayınızı verecek kadar bize güvenmeniz çok harika bir şey olurdu. Bu, bizim kendisine gönderdiğimiz Londra'daki avukatınız tarafından size gönderilecek o yüzden sizin isminiz zamanında yetişmez diye ben tetikteyim. Abonelik ücreti olmayacak, Shaw'un verdiği 50 sterlin haricindeki para konferanslarla temin edilecek. Akademi, bizim çıkarlarımızı savunmaya yetkili, Hükümet'le pazarlık kabiliyeti olan ateşli bir birlik olacak. Her türlü sansürü de önleyeceğini umuyorum. Buradaki, danışma kurulumuzu oluşturacak olası yazarların tümü sizin eserinizin öğrencisidirler.

Saygılarımla
W. B. Yeats[57]

Columlar, James Stephens ve diğerleri Joyce'u kabul etmesi için dürtüp durdular ama 5 ekimde bu sembolik teklifi o da sembolik bir red ile cevaplandırmayı kaçınılmaz buldu:

(K. E. (SM) s. 139)

Hotel Metropale,
Nis (Nice)

5 Ekim 1932

Sevgili Yeats, mektubunuz ve kullandığınız iyi sözleriniz için çok teşekkürler. Şimdi bana ilk yardım elinizi uzattığınızdan bu yana otuz yıl oluyor.* Lütfen hiç

* Yeats 28 Ocak 1939'da öldüğünde Joyce'a çok dokundu bu. Cenazeye bir çelenk gönderdi, bir arkadaşına Yeats'in ondan daha büyük bir yazar olduğunu itiraf etti, bu hiçbir çağdaşına bağışlamadığı bir övgüydü. Yeats'in hayal gücü onun gözlerini kamaştıran bir şey olmuştu hep: "Hiçbir gerçeküstü şair buna ulaşamaz" dedi. Bir gün Wuthering Heights'i okurken içeri Jolas girdi: "Bu kadında (Wuthering Heights'in yazarı Emily Brontë'den söz ediyor -ç.n.) saf bir hayal gücü vardı, Kipling'de de vardı aynısından ve tabii ki Yeats'te" dedi.[58]
Kipling'in hayal gücünden David Fleischman'a (Helen Joyce'un birinci evliliğinden olan oğlu) söz etti: "Plain Tales from the Hills, şimdiki çağdaş yazarların yeni eserlerinden çok daha fazlasını vaat ediyor. Ama o bu vaadi yerine getirmedi. Bence on dokuzuncu yüzyılın doğuştan yetenekli üç yazarı D'Annunzio, Kipling ve Tolstoy'du. Bu üçünün de din veya yurtseverlik hakkında yarı fanatik görüşleri olması da çok tuhaftır."[59]
Joyce, Yeats'in şiirlerini çoğu kez ezberinden okur, kendi eserlerinin de onun kadar hayalleri kamçılayıp kamçılamadığını merak ederdi. *Ulysses*'in ortalarına geldiği bir zaman Ezra Pound'a şunları itiraf etti: "Bende, ilham veya hayal gücünden eser yok veya çok az var, önemsiz şeylerle uğraşıp kendimi tüketerek, çok emek vererek çalışıyorum."[60] Sonra Jacques Mercanton'a "Yeteneğime niçin üzüleyim? Yeteneğim yok. Öyle acıyla, öyle yavaş yazıyorum ki. İhtiyacım olan şeyi şans karşıma çıkarıyor. Ben tökezleyen bir adama benziyorum: tökez-

görmediğim Bay Shaw'a da teşekkürlerimi iletin.
İkinizin kurduğu İrlanda Edebiyat Akademisi'nin (adı buysa) amaçlarına ulaşmada başarılı olacağını umuyorum. Benim durumum ise, eskiden olduğu gibi ve muhtemelen ileride de göründüğü kadarıyla ve olacağı gibi böyle bir akademiyle adımın bir ilişkisi olması için neden bulunmadığını gösteriyor. Oldukça açık bir biçimde, onun üyesi olma hakkını kendimde görmüyorum.
Ayrı bir zarfla gönderme iyiliğinde bulunduğunuz koşulları geri gönderiyorum.
Umarım sağlığınız iyidir. Ben her üç ayda bir gözlerim için Zürih'e gidiyorum.
Hâlâ yapabildiğimin en iyisini yapmaya çalışıyorum.[63]
Minnettar selamlarımla, sevgilerimle.

James Joyce

Ford Madox Ford'tan gelen, *Cantos*'un Amerika basımının reklamı olsun diye, Ezra Pound hakkında birkaç kelimelik bir övgü yazma isteğini de daha bir gayretle yanıtladı. Joyce, Pound'un sonraki eserleriyle pek ilgilenmemişti, muhtemelen sözkonusu bu kitabı da okumamıştı.* 15 Eylül 1932 tarihli mektubu, eserini övmeden, usta bir şekilde Pound'u övmeyi kurnazca başarır:

...Sonunda kendi ülkesinde, gerektiği bir biçimde Pound'un basılacağını duyduğuma çok sevindim. Geçen yıl Londra'da onun düz yazı seçkisini, abone usulüyle bastırmaya çalıştım. Bazı nedenlerle bu plan başarısız oldu. Ama şimdi sizin yazdığınız şeyin çok daha iyi olduğu açık.
Hepimizin ona epey borçlu olduğunu söylemekten daha doğru bir şey olamaz. Tabii en çok ben borçluyum. Benim adıma o canhıraş seferberliklere giriştiğinin üzerinden şimdi neredeyse yirmi yıl geçti ve muhtemeldir ki ben, onun tarafından keşfedilmemiş olsaydım -bu bir keşif idiyse- tanınmayan, angarya biri olarak kalırdım.

Joyce 20 Ekim 1932'ye kadar, diş sorunu ve Lucia endişesi onu Paris'e getirene kadar Nice'ten dönmedi. Nora ve Lucia'yla birlikte kısa süreliğine, Şanzelize'de kötü

---

leyince ayağım bir şeye çarpıyor, bakıyorum, tam ihtiyacım olan şey orada duruyor."[61] Diğer yandan, "Hayal gücü hatırlanan şeyin üzerinde çalışmaktan başka bir şey değildir" diyen Vico'ya katıldı, Budgen'a da "Hayal gücü bellektir" dedi.[62]

* Dostluklarının ilk günlerinde Pound'un yazılarını kibarca övmüştü Cathay hakkında 19 Nisan 1915 tarihli mektubunda "Kitabınızı büyük bir zevkle okudum, sizinle konuşmayı çok isterdim" demişti. Lustra ona "muazzam keyif" vermişti. 14 Ekim 1916'da "Böyle neşe veren, nefis şiirler yazmış olduğunuz için çok mutlu olmanız gerektiğinden eminim" diye belirtmişti duygularını. Daha altta yatan tutumu, Poetry'deki ilk üç Cantos'un yayımlanmasına ilişkin, 9 Temmuz 1917 tarihli mektupta kendini belli eder: "Şiirinizi okumayı dört gözle bekliyorum. Eminim ki bu Scintillante di giovinezza olacak ve bir iki tatlı dizeyi benim eski tatlara alışkın kulağıma okuyacağınızı umut ederim."

bir otelde kaldılar; burada Nora sabahları genç bir kadının yardımıyla Lucia'ya baktı, bir kişinin yetersiz olduğu anlaşılınca öğleden sonra başka bir genç kadın devreye girdi. Daha önce de çok sık olduğu gibi imkânsız şartlarda Joyce eserine devam etti. Şimdi, kasımın ilk günleri boyunca dokuzuncu bölümde, *çocukların oyunlarında*, uğraşıyordu. Miss Weaver'dan gökkuşağı, melek, mavi, turuncu, yeşil, menekşe, çivitmavi, budala, perde, denizci, Rab, barış, uyku, oyun, çocuklar kelimelerinin İrlandacalarını araştırmasını rica etti.[64] Léon onun için tüm yazışmaları yaptı. Joyce iki taraftaki kargaşayla, zoraki bir sakinlikle uğraşmaya çalıştı. Lucia'yla konuşması bilinçli olarak, neşeli en azından umursamazdı, böyle de kaldı. Öyleymiş gibi yaptığını söylese de mektupları Lucia'nın rahatsızlığını birazcık giderme umudunu gerçekten taşıdığını gösteriyordu. Bu minvalde Miss Weaver'a "Aslında, epey yalan söyleyip, gülünçlük yapıyor, şu ya da bu biçimde birçok kızın yaptığı gibi" diye yazdı. Bulduğu en son terapi ona kürk manto alması için 4000 frank vermekti. "Bence bir psikanaliste gitmektense, bu onun aşağılık kompleksine daha iyi gelecektir."[65] Şimdilik, doktorlara danışmak yerine böyle saçma çözümlere aptalca bir güven besliyordu.

Kürk manto büyük bir başarı getirmedi. Kasımın ortasında Lucia birden, *Pomes Penyeach*'teki tasarımları için parası ödenmediği gerekçesiyle çizim işini bıraktı. Joyce, kimin parası olduğundan söz etmemek şartıyla parayı Lucia'ya vermesi için yayıncıya 1000 frank gönderdi. Lucia, kitap ciltleme ve resim işine geçti yine de. Joyce, sekizinci arrondissement'te (Fransa'nın büyük şehirlerindeki, semt gibi idari bir bölümlenme -ç.n.) rue Galilée 42 numarada mobilyalı bir daire tuttu. Lucia ağlayıp, bakıcısına yumruk atınca Miss Weaver'a "Bir kez daha deneyeceğim"[66] diye bildirdi. Yeni bir doktor deniz suyu içme "tedavisine" razı etti onu, bir ay kadar düzelmiş göründü sonra rahatsızlık yeniden nüksetti. Eğer Lucia'nın hastalığı tedavi edilebilir olmuş olsaydı, o zaman Joyce'un kızı üzerindeki, iyice gerilmiş sahiplenme duygusu ayıplanabilirdi; ama mademki hastalık tedavi edilemezdi, doktor doktor gezmedeki inadı hiç değilse onun şefkatinin bir kanıtıydı. Paul Léon'un kurnaz bir şekilde saptadığı bir başka neden daha vardı; Joyce 1931'den bu yana *Finnegans Wake*'in son haline şekil vermede birçok engelle karşılaşmıştı, aynı süre içindeki Lucia'nın alt üst oluşlarını da kendisininkiyle atbaşı görüyordu. Léon Joyce'a, bazen kızının trajedisine aşırı üzüldüğü bazen de "beyinselleştirdiği için"[67] çıkışıyordu. Joyce böyle anlarda, aldırmaz kalabilme yeteneğine sahipti ama şimdi bunu pek başaramıyordu. Daha önce diğer bütün telaşlarından üstün bir yere koymuştu yazı sanatını ama şimdi, suçluluk duygusunun ifadesi olarak, kızının hastalığını sanatının da üzerine koyuyor, geçmişteki duygusuzluğu için kendini cezalandırıyor, hemen

hiç yazmıyor, bütün aklını, çılgınca ve âcizce kızına vermeye çalışıyordu.

Şizofreni giderek daha belirgin hale geldikçe, o da kızına daha çok düşkün oldu. "Ne yazık ki" diye yazdı Miss Weaver'a; "İçinde en yakın akrabalarının da olduğu birçok insanı kendine düşman görüyor gibi, ağzına geleni söylediği dobra dobra yaptığı konuşmalarda haklı olup olmadığı, benim şaşkaloz olmuş aklımın cevabını verebileceği bir soru değil. Ben her zamanki gibi yağmurun ortasında iki elini uzatmış adamım." Lucia'nın en yeni fikirlerini, oraya gelip Miss Weaver'la kalma düşüncesini ünlem işaretiyle nakletti.[68] Bu Lucia için, babasıyla hamisinin eski yakın ilişkisini kurmalarını sağlayacağını umduğu kurtarıcı bir evrenin başlangıcıydı.

Ellerini yağmurda uzatmış adamın, çok sürmeden kendisine özgü rahatsızlık duygusuyla ayartılması gerektiği kaçınılmazdı. Joyce bu yeni merakını, Rouen'da, 1933 ocak ayı ortasında Sullivan'ı; Jolaslar, ismini René-Ulysse olarak on yıl önce değiştirmiş Kamboçya Kralı'nın genç yeğeni Endonezya-Çin prensiyle birlikte dinlemek için gittiği zaman dışavurdu. Rouen şehri gripten kırılıyordu, operaya giden herkes de grip oldu, yalnızca Reyer'in kahramanı *Sigurd*'un altın zırhı içinde parlayan Sullivan sağlam görünüyordu. Joyce da hastaymış gibi bir kuruntuya kapıldı, eve zar zor gitti. Kendini kötü hissetmeye başladı. Sabahın köründe yardım istemek için Léon'un evine gitti. Doktorlar karaciğeri ve midesinde bir şey bulamadılar, gözündeki ufak tefek sorunlardan başka önemli bir şeyi yoktu. Bu yüzden şikâyetin sinirsel olduğu teşhisini koydular. Kendisi menenjit ve alkol zehirlenmesinden kuşkulanıyordu. Durumunun "o nazik ve barbar kişide"-kızım(n)da yarattığı vesveseden memnun oldu.[69] Mis Weaver da çok duygudaştı, onu ziyaret etmek için Paris'e geldi ama bu ziyaret her zamanki gibi güzel geçmedi. Kısmen bu Joyce'un aşırı içki içmesi üzerine titizlenmesindendi, kısmen de Joyce'un kendisini savunmaya istekli olmamasından. Paul Léon, Harriet Weaver'e yazdığı mektupta, hastanın "büyük rahatsızlık ve çaresizlikten kaynaklanan öfkelerden ani ağlama nöbetlerine savrulan haller"[70] sergilediğini söyledi. Zürih'e gidip doktor Vogt'u görmesi için Joyce'a yazıp ısrar etmesini istedi ondan. Nisanda, daha sonra ortaya çıkacak mide sorunun göstergesi olan kolitten rahatsız olduğunu düşündü Joyce. Kendisinde uykusuzluk olduğunu da biliyordu. Léon'un dostu hakkında yazdığı mektuplar hüznü neredeyse hiç dindirmemişti. *Bitmemiş Eser*'e ilişkin olarak Joyce'un yalnızca "elini umutsuzluk ve küskünlükle boşver der gibi salladığını"[71] bildiriyordu.

Giedionlar gezi için Paris'e geldiler ve Joyce'u onlarla birlikte Zürih'e dönmeye ikna ettiler. 22 Mayıs 1933'te, bahtsız Lucia'yı da yanlarına alıp hep birlikte gittiler. Frau Giedion-Welcker genç mimarları kızla tanışmaları için davet etti ama hiçbir ev-

lilik teklifi gelmedi. Joyce oraya varınca iki kez Vogt'a muayene oldu. Sol göz biraz iyiydi; sağ gözü de biraz kötü; veya Vogt'un nazik bir şekilde raporunda belirttiği gibi söylersek "iyiye gitmemişti." Kataraktı neredeyse tamamen taşlaşmıştı; bu yüzden göz ışığa hiçbir tepki vermiyordu. Retina hiç yoksa kısmen büzüşmüştü. Eğer sağ gözde tamamen bir körlük oluşması istenmiyorsa, bir ameliyat zorunluydu. Vogt bunun istenmeyen sonuçlara yol açabileceğini kabul etti bir kez daha. Stanislaus'a "Bir şey önermeyi reddetti ama eğer benim yerimde olsaydı ve kendisi gibi cerrahtan emin olabilseydi, riske gireceğini söyledi"[72] diye yazdı. Ameliyat ya hemen ya da eylülde olabilirdi. O an için Joyce karar veremedi ama Louis Gillet'ye kör olma olasılığından söz etti: *"Ce qu'apportent les yeux n'est rien. J'ai cent mondes à créer, je n'en perds qu'un"**[73]

Şimdi onuncu bölüme, Dublin'in tarihini evrensel bir şey yapacak olan çocukların ev ödevi dersine, kendini verebildi. Temmuzda Paul Léon'dan Paris'te kalmış defterlerin birinde önemli bir bölümü bulmasını istedi; bu Joyce'un bir seferinde, Edgar Quinet Bulvarı'ndaki mezarlıkta birlikte yürürlerken, Joyce'un ezbere okuyup John Sullivan'ı afallattığı, Edgar Quinet'nin nefis bir cümlesiydi.[74] Vico unsuru olmadan Joyce'un tarih görüşünün bir özetini yeniden sunuyordu:

> Aujourd'hui comme aux temps de Pline et de Columelle la jacinthe se plaît dans les Gaules, la pervenche en Illyrie, la marguérite sur les runis de Numance et pendant qu'autour d'elles les villes ont changé de maîtres et de noms, que plusieurs sont entrées dans le néant, que les civilisations se sont choquées et brisées, leurs paisibles générations ont traversé les âges et sont arrivées jusqu'à nous, fraiches et riantes comme aux jours des batailles.†

---

* Gözlerin getirdiği hiçbir şeydir. Yüzlerce dünyam var yaratılacak, onlardan sadece birini kaybediyorum.

† "Pliny ve Columella'nın zamanında olduğu gibi bugün de sümbül Galler'de (İngilizce metindeki kelime Gaules, değil Wales -ç.n.) Cezayir menekşesi Illyria'da, papatya Numantia kalıntılarında, onların civarındaki şehirler sahiplerini ve isimlerini değiştirseler, bazılarının varlıkları son bulsa, uygarlıklar birbiriyle çarpışıp, çökseler de eğleşirler, onlardan sonra gelen barışçıl kuşaklar çağları aşıp, bize tıpkı savaş günlerindeki gibi taze ve gülümseyerek ulaşmışlardır."

İrlanda yapımı olarak, Finnegans Wake'te (14-15) bu bölüm aşağıdaki hale gelir:

"Şu peygamberçiçekleri; Heber ve Heremon'un kıçları Ballymun'da semirdiğinden bu yana, yabanigül Goatstown çitlerini seçti, laleler (twolips, tulip'le kelime oyunu var yine -ç.n.) alacakaranlık topraklarında, tatlı Rush'la birbirine geçti, ak ve aldikenler Knockmaroon'un (Phonix Park'ın batı kapısı -ç.n.) düzlükyollarını rengârenge büründürdüler, onların çevresinde periheli (18. yüzyılın, biraz da haksız yere, oportinist, satılık diye görülmüş, İrlandalı Parlementerler; Sexton Pery ve John Hely'yi kastediyor büyük ihtimalle -ç.n.) çetesinin bin yıllık saltanatı süresince, Formoronlar (İrlanda efsanesinde "devler" -ç.n.) Danları tepelediler,

Bu Joyce'un *Finnegans Wake*'te, belli bir mantığa göre bozulmuş biçimde olsa da orijinale gönderme yapan, çok az sayıda yazardan kıvanç duyarak yaptığı alıntılardan biridir.

1933 temmuzunda kısa süreliğine Joyce'lar Évian-les-Bains'te kaldılar. 17 Temmuzda bir haftalığına Zürih'e geri döndüler. Burada yeni bir tren istasyonu histeri sahnesi yaşandı. Joyce bir kez daha kızının durumunu uzmanlara danışmak zorunda kıldı. Lucia'yı muayene eden Zürih Üniversitesi psikiyatri kürsüsü başkanı Profesör Hans W. Maier aynı zamanda Zürih'teki Burghölzli Akıl Hastanesi Başhekimi'ydi. Kızın çıldırmış olmadığını ama nevrotik olduğunu söyledi. Dr. Oscar Forel'in başhekim olduğu Nyon'daki Les Rives de Prangis'teki sanatoryuma yatırılsa iyi olurdu. 30 temmuzda eskisi gibi şiddet eğilimleri göstermeyen Lucia hastaneye yatırıldı, şimdi daha çok bir rüyadaymış gibiydi: onların yanında çok samimi ve konuşkan olsa bile, o an için ana-babası arasında büyük kavgalar çıkacağı saplantısı vardı kafasında. Altı gün sonra kızcağız öylesine telaşa kapılmış durumdaydı ki Joyce 4 ağustosta onu oradan hemen aldı; üstelik de Forel'in ekibinin yapmış olduğu pitiyatrik* şizofreni teşhisine karşı.†[75]

Nora'nın durumu kocasından daha zordu çünkü Lucia'ya bakan kendisi olduğu halde düşmanlık duygusunun hedefi olmaktan kurtulamıyordu. Metanetle, Joyce fark edemeyecek kadar zihni meşgul olduğunda bakıcı rolünü üstlendi; Joyce ondaki sakinliğe ve ustalığa hayran oluyordu. Kocasının, kızının ruhsal yönlendiricisi olması hakkını sorgulamış görünmez Nora. Joyce'u aslında kızını hiç tanımamış olmakla suçladığında Joyce "dünyaya gelişinde benim de payım var diyebilirim en azından"[76] diye cevapladı.

Aile 1933 eylül başlarında yeniden Paris'e döndü, yine rue Galilée'deki mobilyalı daireyi mesken tuttu. Lucia, yanında bir refakatçiyle evde yaşıyordu. Oraya varışlarının ilk haftasını Joyce, afyon tentürü ile ancak rahatlayabildiği mide ağrılarıyla geçirdi; sinirsel diye düşünülüyordu. Frank Budgen'ın yeni çıkan kitabı "*James Joyce and*

Viginleri kundakçılar taciz etti, Devler, Kevanlara bıraktı kötükulübe yapmayı, tüm kahkahayaşlarından yapılmış, bu barışmühürleyen çiçekler, yüzyıllardır dans ederler, tıpkı Killallwho (Brian Boru'nun da sarayının olduğu İrlanda'nın Kilaloe kasabasını Joyce yine yapanların hepsini öldür gibi bir anlama gelen Kill all who'ya çeviriyor. -ç.n.) arifesindeki gibi, enfes kokarlar."

* İkna ve öneriyle tedavi edilebilme.

† Ayrıca kendisi de Forel'in içkiyi tamamen bırakması yönündeki tavsiyesinden de sıkılmış olabilirdi.

the Making of Ulysses"i büyük bir ilgiyle okuyacak kadar toparlandı.*

Budgen ve Stuart Gilbert'tan kendisine yardım etmelerini istedi; ilk tashih nüshası dizlerinden hep kayınca Joyce "Bu tashihler bana Trinity (Tanrı, İsa, Kutsal Ruh -ç.n.) kişilerini hatırlatıyor. Birine sıkıca yapışırsan, diğerini kaybedersin." Bazı ayrıntıları kendisinin sağladığı Budgen'ın kitabı çok hoşuna gitti: "Böyle iyi yazabildiğini hiç bilmezdim. Benimle arkadaşlığından olmalı"[78] dedi dostuna. Ayrıca Dujardin'in *Les Lauriers sont coupés*'yi çevirirken Gilbert'a yardım etti. Maiyetinden yalnızca Herbert Gorman onu hayal kırıklığına uğrattı; aylardır biyografisiyle ilgili hiçbir şey yapmamıştı. 27 ekimde Joyce bundan rahatsız olarak kitaba verdiği izni geri aldı.†

Ara sıra neşeli geçse de Joyce'un günlerinde hüzün ağır basıyordu. Güz boyunca New York'taki Birleşik Devletler Bölge Mahkemesi'nde görülen, *Ulysses*'in müstehcenlik davasının sonucunu büyük bir hevesle bekledi. Dava özenli bir şekilde, yardımcısı Alexander Lindley ile birlikte yüzlerce eğitimci, yazar, papaz, işadamı ve kütüphaneciden fikirler toplamış, mektuplar derlemiş olan Morris L. Ernst tarafından hazırlanmış, savunulmuştu.‡ Ernst'ün hazırladığı dava özetinde Stuart Gilbert, Rebecca West,

---

* Joyce'un Budgen'ın kitabına yönelik bazı önerileri günümüze kadar gelmiştir:
Postacı Shawn: Eserinde postanedeki işine dair yaptığın ima, özellikle herhangi bir gece işi yaptıysan bu bağlamda yanlış durmayacaktır. Senin, ressam mı, heykeltıraş mı devlet memuru mu, denizci mi, postacı mı vb. olduğuna ilişkin bir okuyucu ne kadar şaşırırsa o kadar iyi olacaktır, aynı şey *Ulysses*'e de uygulanabilir.
Onlar (diğer kızlar) altmışına gelmişken Isolde... on beş yaşın baharındadır.
W i P bölüm 1 neredeyse "and the stellas were shining" diye başlayan sonra O dulcid dreamings languidous: Tabacco (Finnegans Wake, 427) versiyonuyla birden dokunaklı bir romans ölçüye kayan, pipo içen Cavaradossi (Tosca'da) tarafından söylenen meşhur reçitatif E lucevan le stelle'nin ah çekilmiş haliyle kapanır.
(Joyce Adrienne Monnier'nin kendisi hakkında yazmış olduğu bir şiiri alıntı yapar) homme de colére, homme de péché, homme de patience.
PEARSE: Bu imaya ihtiyatla yaklaşılmalıdır, çünkü kendini idealleri için kurban ederken, sınıfta baş belası biriydi.
SWIFT: W i P Bölüm I'de "The just defunct Mrs. Saunders who (the Loyd insure her!) I was shift and shuft to.." (Finnegans Wake, 413) diye başlayan, Esther Johnson'ın ölümü üzerine onun yazdığı sıkıcı açıklamanın son derece sınır tanımaz bir kopyası vardır.
Bloom'un banyosu: Okuyucun, benim 1904'lerde bildiğim, Dublin'deki bu olayın ne kadar eşsiz bir şey olduğunun farkında mı?
(Juda de Vries hakkında) Şarap Kadınlar ve Şarkı'sıyla ilgili: Bu üçlemenin bir zaman onda neden olduğu coşku halinin nasıl bir şey olduğunu okuyucuna vermen senin için belki imkânsız bir şey.[77]

† Sonunda geri verdi, çünkü gecikme Gorman'ın boşanıp yeniden evlenmesi yüzünden olmuştu.

‡ Bennett Cerf kazanma şansına neredeyse hiç ihtimal vermediğinden, her zamanki yasal

Shane Leslie, Arnold Bennett, Ernest Boyd, Gilbert Seldes ve Edmund Wilson'ın fikirlerinden alıntılar vardı. Yaptığı iddia; müstehcenliğin standartlarının değiştiğini *Ulysses*'in 1933'ün şartları ve değerleri göz önüne alındığında müstehcen olmadığı üzerine kuruluydu. Kitap tam tersine, şehvetin gizemine meydan okumayacak kadar karmaşık bir klasikti. Tamamıyla "ahlaki gelişim ve neşe"[80] için yazılmıştı. Keskin zekâlı yargıç John M. Woolsey 25 kasımda karşı savları dikkatle dinledi. Yazın büyük bir bölümünü kitabı okumaya adamıştı zaten. 6 aralık geldiğinde, kararını öylesine güzel ve altı çizili biçimde ifade etti ki Joyce sonunda meşhur bir mahkeme kararı elde etme hevesini doyurdu. Woolsey'nin kararı içinde olması gerekenden fazlasını söylüyordu; ona göre Joyce berrak bir ön plan ve kimi zaman değişik derecelerde bulanıklaşan, bir arka plan vasıtasıyla bilinçli olma halini bir ekrana yansıtmaya çalışmıştı. Niyet ve yöntem samimiyet gerektiriyordu, bunlar olmaksızın bu kitap onursuz bir şey olurdu. Hiçbir yerde "uçkuru gevşek birinin baygın bakışlarını" görememiş ancak "şerefli" "içten" "bazen trajik olsa da, erkek ve kadınların içedönük yaşamları üzerine çok güçlü yorumlar" bulmuştu. Son sözleri görüşlerini muntazam olduğu kadar iğneleyici tarzda şöyle yansıtıyordu:

> Bazı sahnelerinden dolayı "*Ulysses*"in bazı normal olsa da, duyarlı insanlara alıp yutun denmeyecek kadar güçlü bir doz olduğunun tamamen farkındayım. Uzun saatler üzerinde düşündükten sonra benim fikrim, kimi yerlerde "*Ulysses*"in okuyucu üzerindeki etkisi kusturucudur ama hiçbir yerde afrodizyak olma eğilimi yoktur.
> Onun için "*Ulysses*"in ABD'ne girmesine izin verilebilir.[81]

Karar derhal Random House'a yani Bennet Cerf'e telefonla bildirildi. O da on dakika içinde kitap üzerinde çalışan dizgicilere işbaşı yaptırdı. Yine korsan basılma korkusu vardı, bu yüzden ilk yüz nüsha 1934 ocağındaki telif hakkını güvenceye almak için yayımlandı,[82] gerisi Joyce'un en sevdiği ay olan şubata bırakıldı. Morris L. Ernst'ün dikkatimize sunduğu gibi,[83] tesadüfen, yasaklama yasası *Ulysses* kararının verildiği aynı hafta içinde yürürlükten kaldırıldı; böylece ahlaki değerlerde genel bir değişim bu iki olayla onaylanmış göründü.

Woolsey'nin kararı Joyce'a telgrafla ulaştı ve hemen Paris'e yayıldı. Joyce'u kutlayan arkadaşlarının çaldırdığı telefon susmak bilmedi. Babasının ününün kopardığı gürültüye kızan Lucia birden telefonun kablolarını kesti. Teller tamir edildi, kız bir daha kesti. Gazeteciler Joyce'tan bir beyan elde etmeye çalıştılar, Paul Léon'u şu cüm-

---

ücretler yerine eğer davayı kazanırsa, Ernst'e telif hakkı tahsis etmişti.[79]

leyi söylemesi konusunda yetkili kıldı Joyce: "Mr. Joyce, yargıcın mizah duygusundan yoksun olmadığını düşünüyor." 20 aralıkta dostu Curran'a on iki şişe, Clos S. Patrice 1920, kırmızı şarap gönderip Woolsey'nin kararı üzerine muzaffer bir edayla şu yorumu yaptı: "Böylece İngilizce konuşan dünyanın yarısı boyun eğiyor. Kalan yarısı da takip edecek."*[84]

Lucia şimdi psikiyatrik tedavi görüyordu ama bu bir işe yaramıyordu. Ailesini ve dostlarını kafa göz kıran patavatsız sözlerle mahvetmeye devam ediyordu, kimi zaman bunlar ancak bir delinin içgüdüsüyle ortaya çıkan, evi dehşete düşüren şeyler oluyordu. Babası onu her zaman saygıyla dinledi, Joyce'u ziyaret eden tüm genç erkeklerin kendisini baştan çıkardığı şeklinde bir hikâye uydurduğu zaman bile, hepsini evden gönderdi. Hatta bunların içinde neredeyse iffetli olduğu için adı çıkmış, hiç evlenmemiş dindar bir erkek örneği Dublinli Thomas McGreevy de vardı. Çok gücendi bu yüzden. Bu ana-babavari kandırmaca gösteri Lucia'yı yatıştırmaya yetmedi, 1934 ocak ayında evden kaçtı ancak polis tehdidiyle eve dönmeye ikna edilebildi. Bu çeşit hadiselerin sayısı artmaya başlamıştı. Yine de Joyce onların ima ettiği şeye kapalı kalmayı sürdürdü. Kızını, azıcık kafası karışmış görse de bütün olarak bakıldığında ona normal bir genç kadınmış gibi davranmaya umutsuzca devam etti. Çevre değişikliğinin onu tedavi edebileceği sanrısına kapılıp Stanislaus'a, kızının Trieste'ye gelip gelemeyeceğini sordu. Kardeşi daha cevap vermeden Lucia, 2 Şubat 1934'te Nora'ya vurarak Joyce'un doğum gününü berbat etti, artık bir akıl hastanesine yatırılması ertelenemezdi.

Joyce yanına bir hemşire verip, Nyon'daki Forel'in sanatoryumuna yolladı. Oraya ilk gittiğinde, duygusuz, dikkat toplamada başarısız, zıt arzulara sahipti ama birkaç gün sonra garip bir şekilde, yeni yerinden hoşnutmuş gibi oldu. Mart ayı geldi. Joyce'un dindirilemez mucizevi tedavi umudu, Lucia'nın "sahte-sanrısal akıl yitimleri" ve birkaç kez Paris'e kaçma girişimiyle suya düştü. Bu kaçış girişimlerinden birinde, ertesi gün sınırı geçmek üzere bir köylü barakasında saklanmaya çalışırken bulundu ve geri getirildi. Durumu iyileşeceği yerde daha kötüye gidecekti. Joyce umudunu kesmedi; 25 nisanda Frank Budgen'a "Düzelecek diyorlar. Burada insana lazım olan, Eyüp sabrı ve içinde Saba Kraliçesi'nin cep harçlığının da olduğu Süleyman'ın bilgeliği"[86] diye yazdı.

Lucia'nın gidişiyle Paris'te en azından olağan görünen bir yaşama başlayabildi. Joyce, davetsiz misafirlerden hoşnut değil gibi görünmüyor olsa da, Léon onu bu

* Bu kararı sezmiş gibi Joyce, Harriet Weaver'a iki yıl önce "Ingiltere, ondan beklenildiği gibi birkaç yıl sonra aynı şeyi yapacağını sanıyorum, İrlanda ondan bin yıl sonra." diye yazmıştı.[85]

hücumlardan korudu. Bu yüzden, sosyetede edebiyata düşkünmüş gibi ünlenmiş Saygıdeğer Mrs. Reginald (Daisy) Fellowes, *Les Amis de 1914* isimli grubuna Joyce'un onuruna bir kutlama düzenletmek istediğini bildirdiğinde, meyilli göründü. Önce Léon aracılığıyla ona ulaşmayı yani beylik yaklaşımı denedi, sonra aniden Joyce'un kapısında peşinde bir gazeteciyle bitti. Bu anlamsız töreni delip içeri daldı. Niyeti sadece Joyce'la fotoğraf çektirmekti ama Joyce çekilecek fotoğrafta, orada bulunan Léon'un ve hazırlık yapılırken gelen Eugene Jolas'nın da olmasında ısrarcı oldu. Hatta Mrs. Fellowes'un itirazlarına aldırmadan etli butlu kapıcı kadını da kolundan çekip kareye soktu. "Bu harika oldu işte, bir aile grubumuz olabilir artık."[87] dedi. Ama fotoğraf çıktığında diğerleri, kesildiği için sadece Joyce ve Mrs. Fellowes görülebiliyordu. Nora çok kızdı.

Toplantı 23 Şubat 1934 tarihinde yapıldı. Joyce, bu buluşmanın basım ertelendiği için ona eskisi gibi cazip gelmeyen *Finnegans Wake*'e olan ilgisini uyandıracağını umut ediyordu. Saygıdeğer Mrs. Fellowes, Joyce'un eseri için nasıl bir coşku duyduğunu dile getirerek, toplantıya başkanlık etti. Ege denizinde yatıyla dolaştığı zaman "şezlonguma hiçbir zaman yanıma *Ulysses*'i almadan uzanmadım" dedi. Sonra Dujardin, "*Monologue intérieur*" yöntemini geliştirdiği için Joyce'u selamladı. Louis Gillet ve Léon-Paul Fargue da konuşmalar yaptılar, İngilizce bilen ve Joyce tarafından çalıştırılan aktris Rachel Behrendt *Bitmemiş Eser*'den bazı bölümler okudu. Toplantı boyunca Joyce, uzun narin ellerini dizlerinde kenetlemiş, utangaç bir çocuk gibi yere bakarak, vurdumduymaz bir ruh halinde oturdu. Tabii ki sessizdi. Saygıdeğer Mrs. Fellowes'un bir şeyler söyleme davetini "İnsanın kendi hakkında konuşması hoş kaçmaz"[88] gerekçesiyle reddetti. Daha sonra Rachel Behrendt'in okumasını British Broadcasting Corporation'a kaydettirmeye çalıştı ve Maria Jolas onun isteğiyle, Harley Granville-Barker'la bu konuyu konuştu.[89] Ama BBC ilgilenmedi.

Miss Weaver, Joyce'un yaşamının daha bir düzene girmesi gerektiği konusunda kendisini sorumlu hisseder olmuştu. Muayene için Vogt'a gitmemiş, böylece gözünü iyice tehlikeye atmıştı. Oturduğu daire onun ihtiyaçlarını karşılamıyor, kitabı bitiremiyordu. Martın başlarında kısa bir ziyaret yapıp, Joyce'u hiç incitmeden işlerini toparlamasını önerdi. Aynı zamanda vefasına nasıl güveniyorsa, maddi yardımına da öyle güvenebileceğini açık bir dille ortaya koydu. Gözlerine baktırarak başlaması gerekiyordu. Joyce başkalarının sözlerine kulak verecek bir havadaydı, 1934 nisanının başında, Nora'yla arkadaş olmuş Galwayli bir kadınla evli Fransız sanayici dostu René Bailly, onları bir otomobil gezintisine davet etti. Monte Carlo ve Neuchâtel yoluyla Zürih'e gideceklerdi. Joyce bunu kabul etti. Yolculukları eski dostu Georges Borach'ın

aynı güzergâhtaki bir otomobil kazasında öldüğü haberiyle başladı ne yazık ki. Joyce Zürih'e varana dek Nora'ya bu ölüm haberini vermedi ama duyduğunda bu dostu kaybetmenin acısını o da çok derinden hissetti. Annesini ziyaret ettiler, onu oğlunun fotoğrafı önünde gözyaşları içinde "*a pietà*" (Dizlerine yatırdığı oğlu İsa'ya ağlayan Meryem tasviri -ç.n.) gibi gördüler. "Niçin böyle tehlikeli bir yolculuğa çıksın ki Borach?" diye sordu Joyce, daha sonra Carolo Giedion-Welcker'a. Sonra kendisi cevapladı "Bu onun bedensel engellerini telafi edecekti. Ama niçin bir Hayırlı Cuma'da hem de ayın on üçünde?"[90]

Profesör Vogt sağ göze halen iki ameliyat gerektiğini, bunlar yapıldığında görüşün biraz daha düzeleceğini söyledi.[91] Bu iki ameliyat ("Dünya amatör şampiyonası" Joyce'un McAlmon'a yazdığı tabirle)[92] eylül ayı gelene kadar ertelenebilirdi. Joyce birkaç gün daha Zürih'te kaldı. Zürih Üniversitesi'nde İngilizce profesörü olan Bernard Fehr onu bir konsere götürdü. Gottfried Keller'in erkek sesi ve orkestra için yazdığı on dört şarkılık bir süit olan Othmar Schoeck'in Lied Zyklus *Lebendig-Begraben*'i (opus 40) birlikte dinlediler. Joyce çok şaşırdı bu dinlediklerine, sonra tercüme etti bunları.[93] Birazcık ilgi duyduğu Antheil dışında tek modern besteci olarak gördüğü Schoeck ile özellikle görüştü. Eserlerini "bir kanaryanın bile söyleyemeyeceği" Stravinsky'nin aksine bunları sesle söylenebilir hale getirerek bestelediği için Schoeck'i tebrik etti. Her zamanki vazgeçmez iknacı tutumuyla, Antheil'in bıraktığı, Byron'ın *Cain* isimli oyununu temel alan bir opera yazmasını istedi. Zürih'teki sahafları dolaşıp ancak Almanca çevirisini buldu kitabın ama Schoeck'in ilgisini çekmedi.[94]

Joyce'lar Paris'e trenle döndüler. Yolda bir ay önce Théâtre des Champs-Élysées'de başrolünde Ginette Faccone'nin oynadığı *Hortlaklar* oyununu görmüş olduğunu hatırlayarak belki de dostu Borach'ın çarpık vücudu aklına sinmiş olduğundan yarı şaka yarı ciddi bir şiir yazdı. 'An Epilogue to Ibsen's "Ghosts"'[95] (Ibsen'in *Hortlaklar*'ına bir Sonsöz) Daha sonra bu kendi yaşamına ait bir şey sanılır diye korktu ve Gorman'dan bunu yazacağı biyografide sonlara değil başlara yakın bir yere koymasını istedi.* Şiirde konuşan Kaptan Alving, biri evlilik dışı doğmuş, iki çocuğun babası olması gerektiğine işaret eder. Birinci çocuk (Regina) sağlıklı, İkinci çocuk (Oswald) doğuştan hastadır. *Hamlet*'teki hayaletin ateşiyle suçun izini süren ve *Hortlaklar*'daki Papaz

* Şiir Ibsen'in Suç'u ve Çirkin İma'yı yayma oyunlarını alaya aldığı için Joyce, Norveçli ustasına halen saygı duyduğunu özenle vurgulamıştı. Gorman'a şu ifadeyi yazdırmıştı: "Bu (yani aslında Oswald'ın oyunda kendi babasını savunma girişiminin ayrıntıyla işlenmiş karikatürü) Joyce'un, Ibsen'in en büyük oyun yazarı olduğunu düşünmediği şeklinde yorumlanmayacaktır, Yaban Ördeği'nden başlayarak sonraki dramaları üzerine ne düşündüğüne baktığımızda kuşkusuz, Hortlaklar büyük bir trajediden başka bir şey değildir."[96]

Manders ve Mrs. Alving'in bir zamanlar âşık oldukları imalarından yararlanan kaptan, Manders'in Oswald'ın babası olduğu sonucunu çıkarır. Benzeme bir parça daha ötelenebilir, Lucia'nın hastalığını ne kadar inkâr ederse etsin, Joyce'un da biri sağlıklı biri hasta çocuğu vardı. Ama sadece, farklı bir yorumda, yazdığı şiirin dramatik duruşunda çocuklarını böyle düşünebilirdi. Joyce, Kaptan Alving'de birazcık varsa bile, Kaptan Alving başka birisiydi:

Ibsen'in Hortlaklarına bir Sonsöz

Sevgili, vicdanı derinlere gömülü adam
Amansız yaşlı dırdırcı biriyim
Bir hortlak daha baksın berdevam
Ben Kaptan Alving'in hayaletiyim

Geçmişiyle sessizleşip boğulan
Kirli çarşaftaki kösnül şövalye gibi
Oyuncu kadrosunu yaymaya çalışan
Ve canlandıran herkesin unutmaya çalıştığı bir fikri

Düğünleri ölümlere çevirme debelenişinde
Suyu Papaz Manders'in eline kimse dökemez
Dişi ve erkek ördeklerde uzmanım desem de
İster kazları kes, ister eşlerini sosla fark etmez

Zevcem hasta bir çocuk doğurdu
Hizmetçim yavruladı gürbüz bir kancık
Babalık, sırf ismin neşe olurdu
Bilge-baba bilseydi kim iyidir azıcık

Her ikisi üzerine ant içerim aynı adamım
Bebekleri dünyaya katan babayım
Ey kader umurundaysa açıkla bakalım,
Biri niçin sakat biri sağlam bunların

Olaf(*) dikenli yolları aşabilir
Yelken açar Susanna kadar iffetli yaşama
Ama yine de Türk hamamından kapabilir
Bir miktar Pox Romana(**)

Haakon sefahat yoluna tırmanırken
Güle oynaya neşeyle
Son gününde sırıtırken
Sivilcesiz yüzüyle

Caydım ben bu işten hiç sorma
Eğlenceli deyip seçseydim kaytarmayı
Cilveli hizmetçi nasıl hatırla
Bilir birinden hırsını çıkarmayı

Ne kadar çok heyecanlanıp içersem
Gece yarısı kuvvet içkimi
O kadar çok hisseder ve düşünürüm
Dostum Manders'in öğle yemeğine sık sık gelişini

Battığından beri gemi benim gibi
Vikingler kim suçlansın bilemezler
GHD, ZH, T.(***) mi
Yoksa Port-Said Rıhtım şefi mi derler

Herkesi suçla veya hiç kimseyi sen giriş işe
Köylü gencin aşkı orospunun cazibesi,
Tüm çarelerle başvur tedaviye
Asla sorma adam mı işledi günahı babahazreti mi

Kulübeyi yuttu alevler
Yaramaz marangoz halletti papazı
Benim gibi barutu saklasalardı ıslak eğer
Kundak diye bir şey olmazdı

Eğer olmasaydım olduğum gibi
Zayıf, israfçı ve alçak
Kimse dünyada tanımazdı beni
Ne kalırdı uğrunda yazacak

(*) (Olaf, Ibsen'in Olaf Liljekrans isimli oyunundaki erkek kahraman. -ç.n.)

(**) (Pox Romana:bel soğukluğu kastediliyor büyük olasılıkla -ç.n.)

(***) (Genç Hıristiyanlar Derneği, Zührevi Hastalık, Tüberküloz. Port Said: Mısır'ın ünlü limanı -ç.n.)

1934 haziranında Paris'e geri döndüğünde Joyce, Hague'deki Servire Press tarafından basılacak *Mime of Mick, Nick and the Maggies*'i (IX. Bölüm) hazırladı. Bu bölüm yazarın hayat görüşünü güzel bir şekilde özetleyen bir duayla son buluyordu: "Loud, heap miseries upon us yet entwine our arts with laughter's low!"[97] (Tanrı, üzerimize gizem yağdır sanatlarımızı kahkahanın böğürtüsüyle birbirine dola) Bitirmekte yardım etmesi için, Madam France Raphael'e başvurdu, onun neredeyse okunamayan notlarını, büyük harflerle yeniden yazıyordu kadın. Birçok dilden alınmış deyimlerle

kafası karıştığından "Umarım yaptığım şey anlamlı bir şeydir ama bazen sanki bir bataklıkta debeleniyormuşum gibi geliyor bana" dedi. "Pekâlâ" dedi Joyce onu rahatlatıp "bittikten sonra sen çoğu insandan iyi anlamış olacaksın."*[98] Paris'e dönüşünün hemen ardından kızcağız bir otomobilden atıldı ve kafatası çatladı. Joyce onun için çalışırken ciddi biçimde yaralanan üçüncü sekreteri olduğunu söyleyerek bu işe çok şaşırdı. 24 Nisan 1934 tarihli mektubu, dostluklarının talihsizliğine kadar götürdüğü bir nezaketi yansıtır:

> Sevgili Mrs. Raphael
>
> O korkunç kazaya çok üzüldüm. Yeğeniniz şimdi tehlikeyi atlattığınızı söyledi ama ne dehşetli bir sarsıntı yaşamışsınızdır! İyi ki sakatlık kalmamış ve zannederim ciddi bir iz de kalmayacak.
>
> Tanık olmasa da yine de bir tazminat alacağınızı, acınızın da çok büyük olmamasını umut ediyorum.
>
> Hızlı ve hatasız temize çekme işiniz için bir kez daha size teşekkür ederim. Bana çok büyük bir hizmet yaptınız.
>
> En kısa zamanda, tamamen sağlığınıza kavuşmanız dilekleriyle.
>
> Saygılar
> James Joyce[100]

Mektuptan sonra ona bir ziyarette bulundu, omzuna elini koyup "Şimdi sana başka hiçbir şey olmayacağından emin olabilirsin"[101] dedi.

Robert McAlmon hepsi hoş karşılanmayan, bir yığın havadisle çıkıp geldi yine Paris'e. Kendi yaşam öyküsünü anlattığı *Being Geniuses Together* (Dâhilerle Birlikte Olmak) müsvedde halini bitirmişti. Joyce elyazmasını okumasını istedi ve McAlmon birkaç ayda kitabın hepsini ona okudu. Bu yeni kitap, 1934 yılında birkaç ay sonra piyasaya çıkacak Frank Budgen'ın kitabından çok farklı bir havada yazılmıştı. Budgen, Joyce'un bir yazar olduğunu hiçbir zaman unutmazken McAlmon onun, içki müptelası Bohem bir ortamın üyesi olmasına vurgu yapmıştı. Ortaya McAlmon'ın niyetlendiğinden daha az sıcak bir arkadaşlık portresi çıkmıştı. Joyce, Miss Weaver'a bu kitabın ona "dava edilebilir"[102] gibi geldiği sırrını açarken, McAlmon'a sadece gülüp "Kitabın adını *Advocatus Diaboli* (Şeytanın Avukatı) koysan daha iyi olurdu" dedi. McAlmon dobra bir şekilde "Yani sen başlığın ne anlama geldiğini iddia ediyorsun, dehaya teslim mi olsaydım?"[103] Ama daha sonra Joyce'un

---

* Kitabın bir bölümünü Fransızcaya çeviren Armand Petitjean'e de benzer bir övgü yaptı: "Niçin?" dedi Joyce tuhafça bakarak "Beni neredeyse anladın" dedi. Sonra da Anna Livia Plurabelle'nin hepsini ezberden okudu. Petitjean bu sahneyi hatırlayıp "O Orpheus'tu" şeklinde yorum yaptı.[99]

kitabı "getir-götürcü çocuğun intikamı" diye nitelediği McAlmon'ın kulağına gidince bu sefer bozulma sırası ona geldi. Miss Weaver'a ilişkin bölümlerde de bulduğunu düşündüğü McAlmon'ın "kötü niyetinin" nedenlerini Miss Weaver'la tartıştı. McAlmon'ın kötü niyeti yoktu, sadece samimi olmaya çalışmıştı. Joyce onunla ilişkiyi kesmedi ama geçen birkaç yılda eski sıcaklığını yitiren dostlukları âdet yerini bulsun arkadaşlığına dönüştü.

Aileden başka bir kopuş gerçekleşecekti şimdi. Helen, hem ailesiyle tanışsın hem de şarkıcılık kariyerini orada sürdürüp sürdüremeyeceğini görsün diye öteden beri George Joyce'un Amerika'ya gelmesi için ısrarlarda bulunmaktaydı. Nora, temelli uzak kalabilirler diye kuşkulandığından şiddetle gidişlerine karşı çıktı ama Joyce onları caydırmaya çalışmadı. 19 Mayıs 1934'te gemiye bindiler ve bir yılı aşkın bir süre geri dönmediler. Joyce düzenli yazışmaktan ödün vermedi, tıpkı Lucia'yla konuşurken yaptığı gibi, bilinçli bir hafife alma duygusuyla kaleme sarıldı. 1 haziranda onlara şunları yazdı:

> Her gün yalnız başıma benim büyük uzun geniş yüksek derin yoğun metnim üzerinde çalışıyorum. Gigli'yi dinlemeye gittik (*Palais des Sports* adında bir spor salonunda şarkı söyledi ama çok güzel bir sesi var. McCormack'ı taklit ediyor -öyle içten olmasa da- daha geniş bir hançeresi var. S. (Sullivan) (bu kez oyunculuğuyla bizi şaşırttı) *La Favorite*'de. *La Machine Infernale* çok iyi sahnelendi. Mrs. E. J. ve Mrs. Nora J. *Folies Bergéres*'e giderlerken E. J. (Jolas) ve ben Filistinli bir tiyatro grubunun oynadığı ama İbranice olarak Yahudi Almancasıyla değil, *Jacob and Rachel*'i izlemeye gittik. Çok çarpıcı ve barbarcaydı...
> Onlar Nyon'daki bir Alman uzmana danıştılar, o da onlara Lucia'ya herhangi bir şeyi varmış gibi, bundan hiçbir iz olmasa da davranmalarını öğütledi. Bu ona kesinlikle iyi geliyor...
> Her ikinize de en iyi dilekler. Ev sahibinize saygılar ve parlak mesleğine üç dilde tebrikler. Birleşmiş ellerinizi, peş peşe hızla her zaman sahip olmakla ünlü olduğum büyüleyici zarafetle sıkıyor, mektuba veda ederken, Seine aşağısındaki bu küçük kütüklerden yapılmış kulübeden benim babalık ve yasal haklarımdan doğan hayır dualarımı gönderiyorum.
>
> Babbo[104] (İtalyanca Baba -ç.n.)

Bir ay sonra 1 temmuzda, ev arama sorunlarını uzun uzadıya anlattıktan sonra şöyle devam etti:

> Çoğu kez, neredeyse her zaman Fouquet's (Restoran'da -ç.n.) yemek yiyoruz. Burası şimdi gösterişli bir boks ringine dönüştü. Dün değil evvelsi gece, yaşı ilerlemiş bir hanımefendi, başka mükemmel bir hanımefendi onunla birlikte

diye, mükemmel bir beyefendinin yüzüne bir tokat attı. Görgülü davetliler sandalye ve masaların üzerine sıçradılar. Çıngar devam etti. Ben dikkat kesilmiş olduğum işten, yani bir sürahi beyaz şampanyadan başımı kaldırmak istemedim ama epey duyabiliyordum. Yine birkaç gece önce aniden, itişme, darbe sesleri, tabak şangırtıları, kadın çığlıkları filan oldu. Léon da bizimleydi. Karım biraz korktu ama ben önceki gibi yaptım şimdi o da alışıyor buna. Bazı insanlar çok eğlenceli.

Deniz yolculuğunun sonucu olarak Giorgio'nun ayrıldığından bu yana yarım foot (yaklaşık on beş santimetre -ç.n.) kısalmış olduğunu belirtmekten üzüntü duyuyorum, çünkü gazeteci onu orta boylu olarak niteledi. Ama Tanrı'ya şükür ki siz bu... Frinch başkentine döndüğünüzde eski altı footluk (1.82 m. -ç.n.) boyuna yeniden ulaşacak.[105]

Kendini yazma işine verdiği zaman Nora da ev halkının keyifli bir tasvirini yaptı. Bir parti için yeni bir gece elbisesi almıştı:

Jim sırtının birazcık fazla dekolte olduğunu düşündü ve elbisenin arkasını dikmeye karar verdi, sonucu tahmin edebilir misin? Çarpık çurpuk dikti. Dikişlerin hepsini sökmek zorunda kaldı yeniden. Çıplak bir sırt çok daha iyiydi diye karar verdim. Keşke benim derimi (ve) kemiğimi birbirine dikerken onu görseydiniz.[106]

Lucia'ya yazdığı mektuplar daha yumuşak bir tondadır ve İtalyancadır:

42, Rue Galilée Paris

15 Haziran 1934

Sevgili Lucia

Anne bugün sana birkaç parça giysi yolladı. İstediklerinin listesi gelir gelmez, onları da sana hemen yollayacağız. Ult.(İtalyanca en son anlamında ultimo olabilir -ç.n.)29 tarihli mektupta hiçbir liste yoktu. Daktiloya gelirsek, çok pahalı neredeyse 4000 franklık bir masraf olurdu. Burada, evde bir tane var. Dr. Forel'in son mektubu -ki beni çok sevindirdi- Cenevre gölünün nefis kıyısındaki kalışın artık fazla sürmeyecekmiş. (Şu yazı şeytan götürsün! Sıcak gözlüklerimde buğu yapıyor yazdığımı zar zor görüyorum!) Ama sen bir yazı makinesi kiralayabilirsin. Cenevre'de mutlaka bulabilirsin.

Benim sarayımda mutlaka bir şey eksik olur. Bugün mürekkep de sıra. Sana Hintli dansçı Uday Shankar'ın programını yolluyorum. Eğer Cenevre'de sahneye çıkarsa, sakın kaçırma. Rusların en iyi dansçısını bile solda sıfır bırakıyor. Daha önce böyle bir şey görmedim. Sahnede yarı kutsal bir varlık gibi süzülüyor. Bana inan mutlaka ki şu zavallı yaşlı dünyamızda halen bazı nefis şeyler var.

Hollandalı doktorla iyi anlaştığına memnun oldum ama ben Forel ve Humbert adlı doktorlarla yazıştığım için aynı anda ona yazmam kabalık olmaz mı? Ama önce o bana yazarsa ben de ona cevap verebilirim. (Yazarların koruyucusu, Saint (Aziz -ç.n.) Francis de Sales, hokkaya biraz mürekkep damlat!)

Anne telefonda, yukarı kattaki, tek adım dansı çok iyi yapan ve asansörde kalan bin liramı geri getiren kadınla telefonda konuşuyor. Konuştukları konu, beşinci katta köpek besleyen kadın. Bu "insan dostları" dördüncü kattaki kadını Buda gibi meditasyon yapmaktan alıkoyuyor. Şimdi köpek konusunu kapadılar, benim hakkımda konuşuyorlar.

Son mektubunda büyük gelişme görüyorum aynı zamanda sevmediğim üzücü bir not. Niçin hep camın kenarında oturuyorsun? Kuşkusuz iyi bir tablo olurdu bu ama tarlalarda dolaşan bir kız da hoş bir resim konusudur.

Bize daha sık yaz. Parasal sorunları ve kötü düşüncüleri unutalım hep beraber.

Ti abbraccio (seni kucaklıyorum. -ç.n.)

Babbo[107]

Birçok eve baktıktan, birkaç kez hayal kırıklığına uğradıktan sonra -Örneğin kendilerine gösterilen bir eve Nora Joyce "Burada bir fare bile yıkanamaz"[108] şeklinde yorum yapmıştı. Joyce, nehre yakın, Eyfel Kulesi'nden de fazla uzak olmayan rue Edmond Valentin 7 numarayı tuttu. "Çölde geçirdiğim kırk ay artık bir son bulmalı" diyerek Miss Weaver'la aynı görüşü paylaşıyordu.[109] Beş odası vardı, kaloriferle ısıtılıyordu, içinde telefon vardı, asansörle çıkılıyordu.[110] 12 Temmuz 1934'te Joyce kontrat imzaladığında, oturmaya hemen elverişli değildi; dekore etmek için gerekli düzenlemeler için Paul Léon'u görevlendirdi; Nora'yı da Belçika'daki Spa şehrindeki Hotel Brittanique'ya götürme fırsatı buldu. Tatillerinde hep alışılageldiği gibi hava kötüydü; Avusturya'da Nazi Putsch (darbe -ç.n.) zamanı olduğu için, başka bir huzursuzluk kaynağı da buydu. Joyce Alman milliyetçiliğinin yükselişini, ona sıcak bakmadan izliyordu. Boyuneğmiş bir dünya, Yahudi karşıtlığı, ulusal taşkınlık onun kişiliğine uyan şeyler değildi. Miss Weaver'a "Korkarım pek yakında Mr. Hitler-Miss'lerin senin kız yeğenlerin, benim erkek yeğenlerim, W. Lewis ve E. Pound isimli küçük beylerden başka hayranı kalmayacak"[111] diye yazmıştı.*

Diğer endişeler devam ediyordu. Albatross Press'ten Holroyd-Reece, Lucia'nın süslü harf tasarımlarını kaybetmişti. Birkaç ay kaçamaklı konuşmadan sonra beklenen ortaya çıktı. Joyce bu kaybın "netameli" olduğunu düşündü ve onu dava aç-

* Lewis, Nazilerin tarafını tutan Hitler isimli bir kitap yayımladı 1931'de sonra 1939'da The Jews, Are They Human ve The Hitler Cult isimli iki kitapla bunu telafi etmeye çalıştı. Joyce'un diğer "yeğeni" Ezra Pound son yıllarına kadar geri dönmedi sözünden, sonra sadece karşılıklı konuşmada pişman olduğunu söyledi.

makla tehdit etti; sonunda harfler bulundu. Ayrıca Limited Editions Club'ın basmayı üstlendiği *Ulysses*'in özel bir Amerika baskısı resimlemeyi kabul etmiş olan, Henri Matisse'in, İrlanda'daki yaşamının ayrıntılarını iyi bilmesini de istiyordu. Bu amaçla, bilgili bir Dublinli olan T. W. Pugh'a yazarak, Dublin'de 1904 yıllarında basılan haftalık, resimli dergileri bulmasını rica etti. Matisse'in "Fransızca çeviriyi çok iyi bildiğini ama hiç İrlanda'da bulunmadığını"[112] bildirdi Pugh'a. Ama Pugh'un araştırmaları boşunaydı; Matisse, Eugene Jolas'a kısaca danıştıktan sonra kendi bildiğini yaptı; 1934 yazı sonlarında, güz başında niçin çizimlerinin kitapla çok az ilişkisi olduğun sorulunca içtenlikle "*je ne l'ai pas lu*"[113] (okumadım) dedi. O eskizlerini Odyssey'ye dayandırmıştı.

Ağustos ortasına kadar Belçika'da dinlendikten sonra Joyce ve Nora Lüksemburg, Metz ve Nancy'yi dolaşıp yavaş yavaş Lucia'ya yaklaşarak gezilerini sürdürdüler. 28 Ağustos 1934'te Montreux'ye ulaşmışlardı ve içlerinde kötü bir önseziyle, Les Rives de Prangins'e, Dr. Forel'i görmeye gittiler. Korktukları başlarına geldi, haber hiç iyi değildi: Lucia daha kötüydü, denedikleri çeşitli tedaviler işe yaramamıştı. Zihinsel sorunları dışında, lökositozdan yani akyuvar fazlalığından muzdaripti.[114] Onu görmeye gittiler, Lucia onları görünce heyecanlandı ve şimşek gibi geçen sağduyu anlarından, doktor ve hemşirelere saldırdığı şiddet sahnelerine savruluverdi. Bunlardan bazılarında Joyce gaipten haber verme gücü buldu: Pipoya başlamasında ısrar etmişti, ertesi gün Cenevre'de bir bankta yalnız başına otururken arkasında sert bir cismin ona battığını hissetti bunun bir pipo olduğunu keşfetti ya da onun inanmayı tercih ettiği gibi o pipo. "Onda bazen yılanın âlimliği ve güvercininin masumluğu var'[115] diye bildirdi George"a.

Lucia'yı bir kez daha başka bir yere götürmeye niyeti yoktu ama farklı bir şey denemeliydi. Forel, Lucia'nın Cenevre'de Dr. Loy'un "cure libre" (özgür tedavi) altına alınmasını kabul etti ama Lucia 15 eylülde, gitmesi planlanan tarihten bir gün önce, odasında dört yerde birden yangın çıkardı, neredeyse tamamen yakmayı başarıyordu. Forel, sürekli bir klinik gözetiminin şart olduğunu söyleyince Joyce kızını Burghölzli isminde Zürih'teki akıl hastanesine götürmeye karar verdi. Burada ünlü kan hastalıkları uzmanı Profesör Naegeli, kandaki dengesizliğe çare bulur hatta belki, zihni problemle ilgili de fiziksel bir tedavi gerçekleştirebilirdi. Lucia, eylülün yirmisinde oraya vardı, kendine hâkimmiş gibi görünüyordu ama onu muayene eden Profesör Maier Lucia'yla anlamlı bir ilişki kurmanın olanaksız olduğuna kanaat getirdi, durumunu katatonik (katatonik şizofreni -ç.n.) olarak niteledi. Prangins'teki odasını niçin yakmaya çalıştığı konusunda onu sıkıştırdı ama Lucia cevap vermedi. Daha sonra

bir hemşireye babasının yüzünün çok kırmızı olduğunu, ateşin de kırmızı olduğunu söyledi.[116]

Lucia çocukken Burghölzli hakkında birçok hikâye dinlemişti, babasının ona karşı duyduğu sevgi artarken, Lucia oradaki bir haftalık kalışında iyiden iyiye tedirgin oldu. Nora'yla her gün çay vakti geliyorlar şehir içinde onu yürüyüşe çıkarıyorlardı. "Biçare çocuk kendi kendine konuşan bir çılgın değil" diye yazdı doktorların hükmüne meydan okuyarak "sadece çok şey yapmaya, çok fazla şey anlamaya çalışmış zavallı bir çocuk. Şimdi bana kesinkes bağımlı ve yıllardır bastırdığı tüm sevgisi her ikimizin de üstüne yağıyor. Minerva beni yönetiyor."[117] Lucia'yı şimdi nereye göndereceğine karar vermek zorundaydı, Mrs. Jolas'nın onu Jung'un kanatları altına bırakması önerisini hatırladı, *Ulysses*'in eleştirmeni olarak belki kusurları vardı ama, bir psikiyatrik mucize yaratabilirdi. "Kızım ben değil" dedi Giedionlara, "ona gitmezdim ama belki Lucia'ya yardım edebilir."[118] 28 eylülde Joyce Lucia'yı Küsnacht'taki Dr. Brunner'in özel akıl hastanesine geçirdi. Lucia için danışılan yirminci doktor olan Jung, bu hastanenin personeli arasındaydı.

Lucia, doktorlara karşı suskun olduğu halde, Jung'a açıldı. Mutlu göründü, hatta biraz kilo aldı.[119] Jung hemen, ilk başta pes etmedi, ağzından çıkan birkaç umutlu kelimenin, onu tedavi edilebilir olduğuna kesinkes inanmış olsa da, umutsuzca onaylanma bekleyen Joyce'un üzerinde olağanüstü etkisi oldu. 1934 ekiminde Lucia babasına, dili bilmeyen Jung'un Joyce'tan çevirmesini istediği İtalyanca bir mektup yazdı:

> Sevgili baba,
>
> Seni çok seviyorum. O güzel dolmakalem için teşekkürler. Zürih dünyadaki en kötü yer değil, değil mi? Belki bir gün, benimle müzeye gelirsin baba. Herhalde bana çok para harcıyorsun. Baba, eğer Paris'e geri dönmek istiyorsan, böyle yapmakla çok iyi ederdin. Sevgili baba, çok güzel bir yaşamım vardı. Mahvoldum. Beni ikiniz de affedin. Umarım bir daha gelirsin buraya. Baba, eğer başka birinden hoşlanırsam, İsa'nın üstüne yemin ederim ki bu seni sevmediğim için olmayacak. Bunu unutma. Aslında ne yazdığımı şimdi tam bilmiyorum baba. Prangins'te birçok sanatçı, özellikle bana çok histerik görünen kadın sanatçılar gördüm. Ben de onlar gibi mi olacağım? Hayır, eğer sade ve doğru bir şekilde yapılabilirse ayakkabı satmak çok daha iyi olurdu. Üstelik şu an yazdıklarımın sana bir şey ifade edip etmediğini de bilmiyorum.
>
> Tıpkı şimdiki kadar huzurlu sessiz, bahçeli belki de köpekli bir evim olsun isterdim ama hiç kimse bunun için uğraşmıyor, öyle değil mi? Birçok insan bana ve anneme imreniyordu, çünkü sen çok iyisin. Ne yazık ki sen İrlanda'yı

> hiç sevmiyorsun, harika bir ülke eğer gördüğüm resimlerden, duyduğum hikâyelerden yargılarsam. Bizi nasıl bir kaderin beklediğini kim bilir? Yaşam bana bu akşam burada ışıklar içinde görünüyor olsa bile, eğer uzaklara gitmem gerekirse, bu bir bakıma sana da ait olan bir ülke olurdu.* Bu doğru değil mi baba? Gördüğün gibi hâlâ ahmakça yazıyorum.
> Sevgi dolu selamlar yolluyorum ikinize de ve umarım geçen gün treni kaçırmamışsındır.
>
> Lucia
>
> Not: Yıllarca önce gittiğimiz, Hotel Habis Royal'ın yakınındaki o küçük restorana niye gidip yemek yemiyorsunuz?

Nottaki bu masum ima babası ve annesinin balayını geçirmiş oldukları (yeni bir isimle anılan) otele göndermeydi.[120] Lucia'nın dünyası da babasınınki gibi aile ekseni etrafında dönüyordu.

Lucia delirdikçe, Joyce'un onun gaipten haber verdiğine dair inancı da arttı.† 21 Ekim 1934'te, belki de kundaklama girişiminin kendine yöneldiği imasından acı çektiğinden Miss Weaver'a şöyle yazdı:

> Bana karşı onun aklını zehirlemek için birçok kişinin yaptığı girişimler zannederim başarısız oldu ama şimdi gitsem de kalsam da öyle bir konumdayım ki suçlu ben olacağım. Belki ben aptalım ama kendisiyle ilgili konuştuğu zaman Lucia'nın söylediklerine çok önem veriyorum. Sezgileri insanı afallatıyor. Onun nazik kırılgan mizacını eğip büken insanların kendileri başarısızlık örneğidir ve yozlaşmış bir burjuva çocuğun saçmalamaları diye onun sözlerine gülüyorlarsa eğer bu kendileri yetersiz aptallar oldukları içindir. Karımla ben onun yüzlerce kez gelecekten haber verdiğine tanık olmuşuzdur. Kuşkusuz uydurma hikâyelerinden söz etmiyorum.[122]

Lucia'nın kehanetleri olduğunun kanıtlarını araması dokunaklıydı. Lucia'nın birdenbire Halası Eileen Schaurek'in Bray'e taşınmış olduğunu söylediğine işaret etti; halbuki bu olayın olduğunu bildiren mektubu görmemişti kız.[123] Doktorunun ona bunu söylemiş olabileceği olasılığını araştırmaya zahmet etmedi. Yine, Lucia 25 ekimde sabahtan akşama kadar John McCormack'ı düşündüğünü, başarısını kıskandığını söyledi. "Papa'ya yazmayı düşünüyorum" dedi babasına. "Dilbilgisi kurallarına dikkat

---

* Hem Joyce hem de onun yarattığı Stephen Dedalus'un başka kelimelerle anlatılmış sözleri.

† Gelecekten haber verme örneklerini, Trieste'de çok uzun zaman önce, Wilde'ın dediğini tekrarlayarak, Oscar Schwarz'a "Benim sanatım doğaya tutulan bir ayna değildir, doğa benim sanatımı yansıtır"[121] dediği gibi bazen kendi eserinde de bulmuştu. *Ulysses*'te Stephen'ın "Lynch"le ilgili önsezisine uygun biçimde gerçek hayatta arkadaşı Cosgrave'in Thames'teki intihar etmesi gibi birçok örneği vardı.

et" dedi babası takılarak "çünkü bilgili bir adamdır." "O yaşlı bir bunak" dedi Lucia "Ama bu haksızlık. Senin ülken yaptığın şeyi tanımamaya daha ne kadar direnecek?" "Gerçekten ne kadar?" dedi babası da. Lucia devam etti: "Ben seni barıştırmak istiyorum. Senin ülkenden muazzam bir kişinin ortaya çıkıp, sana ve bize yardım elini uzatmasının zamanıdır artık." Buna "Duyuyorum, duyuyorum" dedi Joyce. Ertesi gün McCormack'tan George'a yardım etme sözü veren bir telgraf aldı, bir gün sonra da *Irish Times* uzun ve pek düşmanca olmayan bir makale yayımladı *Bitmemiş Eser*'le ilgili."[124] Joyce, kendisi *Finnegans Wake*'in karanlık gecesinden kurtulduğunda kızının da kendi karanlığından sıyrılıp çıkacağına dair içindeki gizli bir umuttan beslenmeye devam etti.[126] Lucia'nın babası Curran'a şunu yazdı: Seçilmiş birinin (Joyce burada *vessel of election* tabirini kullanmış, İncil *Resullerin İşleri* 9.Bap 13-16'ya gönderme olabilir. Seçilmiş kişi, alet vasıta -ç.n.) denetleyemediği güdülerin, iradesini aşan etkilerin altında olduğunu düşünmek dehşet verici, onun tedavi olup iyileşmesini şevkle isterken, kendi kendime eğer, şimşekle aydınlanmış gaipten haber verme hülyasından ilgisini keserse ve bakışlarını lime lime olmuş arabacının yüzüne, yani gerçek dünyaya çevirirse ne olacak diye soruyorum.[127]

George'tan gelen haberler bir zaman için oldukça iyiydi. McCormack ona yardım elini uzatmıştı, birkaç anlaşma yapmıştı bu sayede. Kasım ve aralıkta Mozart ve Çaykovski aryaları ve İrlanda şarkılarından yaptığı bir seçkiyle, National Broadcasting Company programlarında şarkı söyledi. Şarkılardan birisi babasının sevdiği "The Brown and the Yellow Ale" diğeri "The Salley Gardens"tı. George'un bu tür şarkılar söylerken asıl sorunu aksanının İrlandalılara değil Avrupalılara benzemesiydi. Gergindi ama o anda bu kıvanca dönüştü.[128] Sahnedeki her icraatından önce babası onu yüreklendiren bir telgraf çekti, ikinciden sonra Paris'ten iki tesadüften söz ettiği bir mektup yazdı: O da ilk halk konserinde "The Salley Gardens"ı söylemiş iki guinea almıştı, bu da George'un aldığı on dolarlık ücrete denkti. Üstelik oğluna Banque *Nationale* de Crédit'den (George'un bir zamanlar çalışmış olduğu) *National* Broadcasting Company'ye değişimin yalnızca baş harflerin sırasının değişiminden ibaret olduğunu da hatırlattı.[129] *New Yorker* 12 Ocak 1935'te George ile bir röportaj yaptı ama yazıda babasından pek söz edilmedi.

Oğluna sık sık yazdığı halde, onu da manevi yük altına sokmak istemediğinden

---

* Lucia'nın Cassandra olduğunu kanıtlayacak, Joyce'un dostlarının şahit olduğu başka olaylarda vardı. Lucia, Lucie Léon'a kırmızı yazılı bir tabut resmi gösterip "Bu Jim" deyince Léon onun bu sözü söylemesinden bir müddet sonra ölen kardeşi James olduğuna yordu bu sözü.[125] Ama Lucia'nın aklındaki diğer Jim (James'in kısaltılmışı yani Joyce -ç.n.) olmalıydı.

hem de George, kız kardeşinin tedavi edilemeyeceğine kesin inandığından Lucia'nın durumundan pek söz etmiyordu. Doktor daha rahat hareket etsin diye, Joyce kızına bir aylığına Zürih'ten ayrıldığını bildirdi ama Lucia bunu sakince karşılamadı. Aslında Zürih'te, oldukça pahalı olan Carlton Élite Hôtel'de kalıyordu. Yine (kendi teşhisiyle) "kolitten" rahatsızlandı, Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen, Başsavcının, Wooley'nin verdiği kararı temyiz etme girişiminin reddedildiği haberine rağmen, koyu bir hüzne kapıldı.* Hep bu sorunlarla uğraşan Paul Léon, Paris'ten ona yazıp hatta telefon edip kendine hâkim olmasını söyledi[130] Joyce kitabı üzerinde ara sıra çalışıyordu ama 18 Aralık 1934'te Frank Budgen'a yazdığı mektupta söylediği "Felaket dışında bir şey bekliyorsa bizi, keşke birisi bunu gösterseydi"[131] sözünün de açığa çıkardığı gibi aslında çökmüştü.†

Jung başlangıçtaki başarısından sonra, Lucia üzerindeki hükmünü sürdüremedi. "Şu yağlı göbek materyalist İsviçrelinin benim ruhumu ele geçirmeye çalışmasını bir düşünsene"[133] diye yorumda bulundu Lucia daha sonra. Sadece babasına güveniyordu, babasının olmama ihtimali sakinleştirmek şöyle dursun onu iyice mahvetti. Birbirini sıfırlayan garip istekler arasında savrulmaya başladı. Çenesindeki yara izinden kurtulmak için estetik ameliyat olmak istediğini duyurdu, bir cerrah yollandı bu iş için ama son anda doktora karşı çıktı ve ameliyat masasından fırladı.[134] Yılbaşı günü, Joyce, Lucia'ya şehre tekrar geldiğini söyledikten sonra, Boxing Day'da (Yılbaşından sonraki ilk hafta -ç.n.) öğle yemeğine çıktılar. Bu durumlarda histerik davranmadı Lucia ama ona iyi denemezdi. Babasına başına gelenlerden onun sorumlu olduğunu çünkü kendisine hiç moral vermediğini söyledi. "Kendimde olmayan şeyi sana nasıl verebilirdim ki?"[135] oldu buna Joyce'un cevabı. Jung'la birkaç kez durumu tartışmıştı. Psikolog Lucia'nın yazmış olduğu şiirlerdeki şizoit unsurları gösterdiği zaman, Joyce, Jung'un *Ulysses*'le ilgili yorumlarını hatırlayarak, bu unsurların yeni bir edebiyatın sezileri olduğunda ısrar etti, kızının henüz anlaşılmamış bir yenilikçi olduğunu düşünüyordu. Jung kızın kullandığı bazı melez veya yeni üretilmiş sözcüklerin dikkate değer olduğunu ama bunların tesadüften öteye gitmediğini belirtti. Jung, Lucia ve ba-

---

* Amerika Birleşik Devletleri Gezici Temyiz Mahkemesi 8 Ağustos 1934'te *Ulysses*'in şehvet uyandıran veya anlaksız bir kitap olmadığı kararını verdi. Learned Hand ve Augustus N. Hand "sanatın geleneksel biçimlere mahkûm edilerek gelişemeyeceğini" çoğunluk fikri olarak açıkladılar. Martin T. Manton (daha sonra görevde rüşvet almak suçundan hapsedildi) karara katılmadı. Hükümet davayı daha fazla uzatmama karara aldı.

† 19 Kasım 1934'te önceki üç yıl süresince Lucia'nın 44 doktor, 12 hemşire 8 refakatçi gördüğünü, üç ayrı hastanede bulunmuş olduğunu söyledi. Avukatlarına göre yine aynı süre zarfında 4000£ harcadı.[132]

basını nehrin dibine doğru, biri yavaşça diğeri balıklama giden iki kişiye benzetecekti.*[136] Denetlenmemiş bir biçimde babasının bilinçlice kullandığı dili, fikirleri, bağımlılıkları taklit ettiği doğrudur. Baba ve kız arasındaki bu ilişkiyi Jung bir çeşit gizemli bir kimlik veya katılım diye düşünüyordu; Lucia'yı babasının "*anima inspiratrix*"i diye adlandırdı.† Ama Jung, bir zamanlar *Ulysses*'i okumuş olduğunu söylediği gibi, sondan başa doğru bu kez de Joyce'u okuyordu.‡ Melez kelimeleri bulan aklını yitirmiş Lucia değil, dilin kendisine verdiği olanakları yirmi beş yıl incelemiş olan babasıydı. Joyce'un Nora'da olduğu gibi Lucia'ya da daha üst bir rol biçmiş olduğu doğruydu; onun hastalığı için hissettiği hayali suçu, Lucia'nın arzularına, ne kadar kaprisli olursa olsun boyun eğerek cezalandırıyordu. Ama o Joyce'un kızıydı, ilham perisi değil.

Benzer biçimde, Joyce'un şizofrenik eğilimlerini denetlemek için içki içen, potansiyel bir şizofren olduğunu ısrarla söylerken de yanılıyordu. "Alkol karşıtlığını bağnazlıkla savunan bir gelenekte"[138] yetişmiş Jung'un, yetişme tarzı baştan sona

---

* 1935 yılı başlarında Lucia İngiltere Kralı'na "Majesteleri" selamıyla başlayan bir mektup yazmıştı, bu aynı unvanı Finnegans Wake'te Anna Livia Plurabelle kocasına hitap ederken kullanır.

† Patricia Hutchins'e gönderdiği bir mektupta yorumunu şu şekilde özetler:
Eğer benim Anima teorim hakkında bir şey biliyorsan, Joyce ve kızı bunun klasik bir örneğidir. Kız kesinlikle babasının "femme inspiratrice"dir, bu niçin onun deli olduğunu onaylatmaya bir türlü yanaşmadığının kanıtıdır. Kendi Animası yani, şuursuz ruhu öylesine yekpare biçimde kızınınkiyle özdeş ki onun deli olduğunu onaylatması kendisinin de gizli bir akıl hastası olmasını kabul etmesi olurdu. İşte bu yüzden bir türlü teslim olmaması anlaşılabilir bir şeydir. "Psikolojik tarzı" kesinlikle şizofrene meyillidir, ne var ki şöyle bir farkla: Sıradan hasta kendini öyle konuşmaktan düşünmekten alıkoyamazken Joyce bunu iradesiyle istemekle kalmayıp tüm yaratıcı güçleriyle geliştirdi, işte bu niçin onun hastalığın sınırına kadar gitmediğini de açıklıyor. Kızı oraya kadar gitti çünkü babası gibi dâhi değildi o yalnızca hastalığının kurbanıydı. Eskiden olsa Joyce'un eseri matbaacıya kadar ulaşamazdı ama bizim kutsanmış yirminci yüzyılda bu, ne kadar anlaşılmamış olursa olsun henüz, bir mesajdır.[137]

‡ Joyce, Jung'un *Ulysses*'in sondan başa veya ileriye doğru okunabileceği yorumuna Finnegans Wake'te gönderme yapar. (121): "Akabinde gelen şu sözler arzu edilen sırayla alınabilir..." Öğrencilerin makaleleri arasına "Is the Co-Education of Animus and Anima Wholly Desirable" (s. 307) isimli olanı da alır. Ki bu Jung'un neyi kastettiğini Joyce'un tamamen anladığına işaret eder. Başka bir yerde Jung'la alay eder: "We grisly old Sykos who have done our unsmiling bit on'alices, when they were yung and easily freudened" Tüyler ürperten biz eski Psikolar, genç (genç diye çevirdiğimiz kelime yung: Jung'a gönderme -ç.n.) olduklarında ve korkutulmaya (korku diye çevirdiğimiz kelime freudened, Freud'a gönderme -ç.n.) en açık olduğu zamanlarda kızların üzerinde elimizden geleni, çirkin bir suratla yaptığımız zaman (s. 115) "anama anamaba anamabapa" (Anama ruh anlamına geldiği gibi, anamaba irlandaca ineklerin ruhu demek ama aynı zamanda bu kelimeler, bebeklerin çıkardığı anlaşılmaz sesler de olabilir yorumlara göre -ç.n.) (s. 267) "Jungerl kanunu" (s. 268). (Jung ile jungle [orman] sözcüğü arasında bir cinas olabilir -ç.n.)

farklı olan Joyce'u anlaması kolay değildi. Joyce gündüz içmez geceleyin içerdi.* Hem rahatlamak için hem de bazı amaçlar için içerdi: Keyifle geçirdiği akşamlarda yazmak için ihtiyacı olan şeyleri depolayarak, insanların konuşma biçimlerine, tavırlarına dikkat ederdi. Yakın arkadaşlarına hayatta duyduğu endişeleri de açardı. Gece sabaha doğru ilerlerken, sorunları unutmak, sır vermemek için şarkı söyler, oynardı. Çok içse bile ağzından laf çıkmazdı.

Jung, Lucia hakkındaki bildirimlerinde bulunurken Joyce sessizce dinledi: Öylesine aldırmaz göründü ki Jung'un söylediklerine; Jung bu tutumu Joyce'un diğerleriyle *uyumu* olmadığının bir göstergesi saydı. Aslında Joyce'un (sonra adlandırdığı tabirle) "Saygıdeğer Papaz Doktor Jung"la duygusal bir *uyumu* yoktu. *Ulysses*'i bu kadar yanlış anlayan bir adamın Lucia'yı doğru analiz etmesini Joyce nasıl umabilirdi?

Joyce artık Lucia'nın Küsnacht'ta kalmasının bir yararı olmadığına karar verdi. Dr. Brunner Joyce'u, Lucia'yı Zürih'te yeni bir pansiyona yanında bir hizmetçiyle yerleştirme planından vazgeçirmeye çalıştı. Ama Jung bu kez Joyce'u onaylayarak mutlu etti. Joyce'un yazdığı bir mektuba bakılırsa Jung bu konu hakkında şunu ifade etmişti: "Bana, Lucia çok istisna bir vaka olduğu için benden başka hiç kimsenin ondan bir şey anlamayacağını, asla kurtulamayacağı bir felaketi tetikleyebilecek psikanalitik tedaviye göre kesinlikle olmadığını söyledi."[140] Joyce, 14 Ocak 1935'te bir hemşire refakatinde Lucia'yı kendi kaldığı Zürih'teki otelin ek binasındaki, Villa Élite'e yerleştirdi. Lucia hoşgörülü babasına kendisine bakması için Eileen Schaurek'i göndermesini istedi, babası bunu da yaptı.

Eileen el altında olduğu, Lucia'yla da iyi anlaştığı için, Joyce beraberindekileri ocak biterken geri Paris'e getirdi. Miss Weaver, Lucia'yı Londra'ya davet etti. Lucia umulmadık bir hevesle teklifin üzerine atladı. Paris onun için kötü anılarla dolu bir yerdi dedi Joyce, üstelik Beckett Londra'daydı ve Lucia onu görmek istiyordu.[141] İçinde sadece babasına söylediği, onun da birkaç ay sonra Miss Weaver'a naklettiği, kendi sözleriyle "bu satırları yazan sefihle senin şerefli benliğin arasında son bir bağ kurmaya"[142] dair bir güdü vardı. Sonra Dublin'e gidecek Joyce'un İrlanda'yla olan bozuk ilişkilerini düzeltecekti.

Mrs. Schaurek onun İrlanda'ya dönmesi gerektiğini düşündüğünden, 14 şubatta Lucia'yı Londra'ya götürdü. Orada, her şeyin yolunda olduğundan emin olmak üzere

---

* Joyce bir keresinde Padraic Colum'a "Gün bitiminde oturup dostlarla veya dostumsularla şarap içmekten daha güzel ne olabilir? Günün bitiminde diyorum çünkü güneş batana kadar şarap içmem ben. Şarap günışığıdır; Evrenin Yaratıcısı kendisini şarap figürüyle belli edebildi. Başka bir figürle kendini ortaya koyma düşünebilir misin?" dedi.[139]

birkaç gün kaldı. Miss Weaver, Lucia'ya karşı hoşgörülüydü. "Her zaman olmasa da kesinlikle çöküntü içinde, kendisinin de söylediği gibi dikkatini toplayamıyor, yine de ona şu an için deli demek bana hiç doğru gelmiyor." Yine de bir sonraki cümlede örtülü bir uyarı vardı: "Halasına bir tabanca satın almaktan söz etti halası, iki tane al belki biri tutukluk yapar deyince, gülüp sırtını okşadı."[143] Joyce'un umudu arttı yine, Lucia'ya anlamlı bir hediye olarak Dante'nin *Yeni Hayat* kitabını gönderdi. Bir hafta kadar öylesine uysal göründü ki Eileen, Dublin'e dönmekte bir sakınca görmedi ama halasının ayrıldığı haberi Lucia'ya rahatsız etti. 24 Şubat 1935'de halasını yolcu ettikten sonra her zaman vicdanlı ve cesur olan Miss Weaver'ı da kendinden geçiren, delice oyunlara başladı. Bir gün sokakta uyduğu için eve gelmedi. Sonra çenesini ameliyat ettirmeye karar kıldı, doktorlarla görüşmek istediğini söyledi.[144] Eileen, alelacele martta geri geldi ama Lucia giderek daha zor idare edilebiliyordu. Dokunaklı ama yine de insanı güldüren olaylardan biri şöyle gerçekleşti: Lucia, Windsor'a gitmekten söz etmişti, birden üzerinde Windsor yazan bir otobüse atladı. Eileen onun arkasından atlamayı akıl etti; Windsor'da bir otelden Miss Weaver'a biraz elbise getirmesini rica etti. Aradan biraz zaman geçmişti ki bu kez Lucia, Miss Weaver'e telefon açıp Londra'ya geleceğini haber verdi ama otele geri döndü. Sonra yine ortadan kayboldu.[145] Joyce bu olup bitenleri, Nora yüzünden çektiği dört yılla kıyaslanırsa hiçbir şey olduğunu söyleyerek hafife alıyordu. Lucia'yı Eileen'le birlikte Bray'e göndermeye karar verdi; 16 martta yola çıktılar.

Miss Weaver'ın Joyce'u memnun edecek bir şey söylemesi şimdi imkânsızdı. Eileen için üzüldüğünden dem vurunca Joyce'un 7 nisanda sabırsızlıkla yazılmış şu mektubu geldi:

> Mektubunuzdan kız kardeşim için çok güzel duygular beslediğiniz anlaşılıyor. Ne var ki Lucia, bir köle olarak büyütülmediği için, Ne Bolşevik ne Hitlerci eğilimler taşıdığı için sizin üzerinizde muhtemelen çok kötü bir izlenim bıraktı. O, rue de l'Odéon'da gezen kadınlar gibi kimseyi pohpohlamaz... Benim fikrimce kızım ve kız kardeşim arasındaki fark, herhangi zeki bir insanın yüzlerine bir bakışta görebileceği, bıçak ile tirbuşon arasındaki farka benzer.[146]

Onu kızının aklı başında olup olmadığı konusunda kendisiyle tartışmaya zorladı. "Bir dahaki mektubunuzda yazın lütfen, Lucia'yı sevip sevmediğinizi bilmek isterim... Ondan kuzenimle, kız kardeşimle veya başka biriyle aynı anda söz etmenizi istemem. Eğer ondan öyle söz edilmesi gerekirse o zaman deli olan benim." "Onun çoğu kez bir aptal gibi davrandığı" doğruydu ama "zekâsı şimşek gibi merhametsiz ve berraktı"[147]

Paul Léon 4 nisanda daha ayrıntılı bir açıklama yapmak için Miss Weaver'a bir mektup gönderdi:

> Mr. Joyce'un içinde kızını şizofreniden kurtardığına dair bir yargı vardır. Doğal olarak tamamen normal ve tedavi edilmiş olduğunu söyleyemese de onun zihinsel halinde tam bi dışa kapalılık olmadığından, bu kuramını doğrularmış gibidir. Diğer yandan burada Lucia'dan gelen mektuplar anlaşılır, mizah duygusundan yoksun da değiller. Bu yüzden ben de tüm karamsar görüşümü terk etmeye başlıyorum yavaş yavaş. Bu tuhaf bir hava yarattı burada. Mr. Joyce yalnızca bir kişiye güveniyor: Lucia. Onun söylediği veya yazdığı her neyse ona göre hareket ediyor. Kuşkusuz kendi mantığını onunkiyle değiştirmeye, kızının düşünce ve cümlelerini kendi tarzına dahil etmeye eğilimli olduğu halde, sağlık açısından bunun bir zarar vereceğini sanmıyorum. Bu bizi muazzam, özellikle hiç kimsenin en değme doktorların bile hiçbir şey yapamadığı bir vakada, vazgeçmeden dayanmamızı gerektiren bir sabır göstermeye itiyor. Diğer yandan doğaldır ki Mr. Joyce'un tavrı hep devam eden bir gerginlik ve endişenin yalnızca üzerini örtüyor...

Joyce, Lucia'nın süslü harflerinin, Matisse'in *Ulysses*'in özel sınırlı basımı için yapmış olduklarını kat be kat geride bıraktığında ısrarcı oldu. 21 Mart'ta 51 yaşına giren annesinin doğum gününü kutlamak için kart veya mektup göndermemesinden rahatsız oldu ama Lucia bir sonraki para havalesinin intihar ettikten sonra cenaze masraflarını karşılamaya yarayacağını yazınca Joyce çok üzüldü. Lucia sorunu, Joyce'un aklında, kolay kabul görmeyen kendisi, Sullivan ve hatta bir biçimde Kardinal Newman gibi diğer popüler kurbanlarınkiyle birbirine bağlıydı:

> Her zamanki gibi ben bir azınlığın içindeyim. Eğer ben elli yıldan bu yana dünyada Sullivan'ınki gibi tenor bir ses duyulmadığını veya Rus bas Zaporoyetz'in, Chaliapin'i (Rus Asıllı Fransız opera sanatçısı -ç.n.) düdük sesine çevirdiğini ya da şimdiye kadar, tek doğru kilisenin daha sonra prensi olmuş o ahmak küçük, insanı bezdiren Anglikan papazınkiyle kıyaslanabilecek hiçbir metin yazılmadığını söylesem insanlara, hiçbir şey demeden yüzüme bakarlar. Bu isimler onlara hiçbir şey ifade etmez. Ben tökezleyerek odadan çıktığım zaman da kuşkusuz alınlarını ovuşturup iç geçirirler.[148]

Joyce neredeyse öfkesini zor zapt ediyordu. Lucia'yı Londra'da karşısına çıkacak üçüncü şahısların bir alçak olduğu konusunda uyardı; aslında oraya gittiğinde, İrlanda'da ona ne gözle bakılacağından korkuyordu. Hiçbir şey yolunda gitmiyordu. *Ulysses*'in İngiliz yayıncısı John Lane çok yavaş ilerliyordu; Sylvia Beach, Joyce'un kendisine verdiği *Stephen Hero*'nun elyazmasını satmak üzereydi. Ona izin vermiş

olduğu halde, yazının iyi olmadığını düşündüğünden Joyce bu işten hoşlanmadı. George umduğu iş anlaşmalarını yapamayıp, üstüne bir de sağlığı bozulunca, Helen'le birlikte ikisinin de cesaretleri kırıldı. Babasını dehşete düşürüyor olsa da seçenekler arasında ABD'de kalmayı tutuyordu. Amerika'yı sevmemiş olan Joyce, Lucia'ya iğneleyici bir tonda "Oğlumun böyle sağlam bir midesi olduğunu bilmezdim"[149] diye yazdı. Çok kızmış olsa da doğrudan bir şekilde George'u vazgeçirmeye çalışmadı 17 Haziran 1935'te ona şöyle yazdı:

> Sevgili Giorgio: Mektubun bana haklılıkla yazılmış, mantıklı bir mektup gibi geldi. Ruhunun bağımsızlığını korumayı sürdür. Örneğin benim oraya gitmen veya kalman konusunda pek az arzumun olması gerçeğinden etkilenme. Birçok insana nefis görünen o ülke hakkında ben hiçbir şey bilmiyorum. Ben öyle hissettiğim için öyle hissediyorum. Ama yirmi milyon kadar yurttaşımız benim tam aksimi düşünüyorlar. Herkes kendi hesabına, Tanrı herkese![*150]

Ama mesele sona ermemişti yine de. Philippe Soupault yazı Amerika'da geçiriyordu o yıl. George'la Helen'e bir ziyaret yaptığında, çok önemli bir haber getirdi onlara. Joyce yoğun mide ağrıları çekiyor, hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Nora endişeleniyordu, tüm dostları da. Eğer Helen ve George geri dönmezlerse Joyce'un hastalığı daha ciddi bir boyuta gelecekti.[151] Kuşkuluydular ama Jolaslar ve Thomas McGreevy de aynı nedenden onlara yazdı. Kampanyaya direnemediler ve Joyce'un içini rahatlatarak eylül sonunda dönmeye razı oldular. 1935'in baharında Miss Weaver'a gönderilen diğer mektuplarda büyük bir gerginlik hissedilir: "Belki de sağ kalacağım ve belki de yazdığım deli saçması da yaşayacak ve belki bu çok komik. Bir şey kesin ama yine de: *Je suis bien triste*"[152] (Çok üzgünüm. -ç.n.) Sonra yine şöyle yazar: "Kendimi tepesine gümbürdeyerek inen tahta bir balyozla dört kez vurulmuş bir hayvan gibi hissediyorum. Yine de hem çocuklarıma hem de gelinime yazdığım mektuplarda neredeyse neşeli bir sorumluluk duygusunu koruyorum."[153] Lucia'nın yokluğu varlığından daha büyük bir eziyetti çünkü kız yakınında olduğunda kendini ve onu denetleyebildiğini hissediyordu:

> "Ama şimdi karımın sadakatten ayrılmayan desteği, Léon ve diğer dostların bağlılıklarına rağmen, senin sabrın ve sevecenliğini saymıyorum bile, kalbimde öfke ve umutsuzluktan başka hiçbir şeyin olmadığı anlar oluyor, kör bir adamın öfke ve umutsuzluğu.
> Bunların hepsini uyduracak kadar aptal biri olamam. Ama artık olayları kontrol edemiyorum. Her taraftan çocuklarım üzerinde çok kötü etkide bulunmuş

* "Chacun pour soi et Dieu pour tous" Sullivan'ın Les Huguenots'taki bir aryada söylediği gibi.

> olduğumu, halen de bunu yaptığımı duyuyorum. Ama bu kötü etkiden uzakta onlar ne yapıyor peki? Diğer yandan, onlardan Paris'e gelmelerini dürüstlükle nasıl isteyebilirim? Paris tıpkı benim gibi mağrur bir harabe ya da arzu ederseniz, çürümüş bir âlemci. Ne zaman radyoyu açsam anlamsız lakırdılar mırıldanan İngiliz politikacısını veya onun deli gibi bağırıp çağıran Alman kuzenini duyuyorum. Belki de İrlanda ve ABD emin yerler. Belki gerçekten burası gazın açılacağı yerdir. Tamam, öyle olsun. Benim armamın altındaki slogan *Mors aut honorabilis vita*"[154] (Ya şerefli bir yaşam ya ölüm)

Joyce 1909'da Nora'nın sadakatinden şüphelendiğinden beri bir mektupta ağlamamıştı. Homeros kadar kör olmadığı, Dante kadar sürgün olmadığı halde hayatının en aşağı noktasına düşmüştü. "İnsanlar, kızımın üzerindeki etkimden söz ediyorlar, ya onun benim üzerimdeki etkisi?" demişti Mrs. Jolas'a.[155] Kızgınlığı ve umutsuzluğu kara bir çiçek gibi pul pul dökülüyordu.

Bazen neşe kıvılcımları da çakmıyor değildi. İki eli uzun Bray'deki kız kardeşinin kulübesine girmiş ama almaya değer bir şey bulamamışlardı. Joyce kız kardeşine bir mektup gönderip, hırsızların epey salak olduklarını söyledi; Joyce'lardan birinin evine girip ne bulmayı umut ediyorlardı.[156] Kızına yazdığı mektupta da neşeyle yağmacıların "kulübede dolu olduklarından emin oldukları sanat hazineleri, altınlarla dolu kutular ve kıymetli şeylerin peşinde olmuş olduklarına" dair tahminde bulunup şu cümleyi ekledi: "Görünüşe bakılırsa halen idealist kimseler var..."[157] Lucia, Eileen'in kızlarıyla, yani kuzenleri Boschenka ve Nora'yla iyi geçiniyordu ama onların hastabakıcı olma gibi bir niyetleri yoktu, üstelik kendine zarar vermesini önlemede güçlük çekiyorlardı. Bir seferinde bir sürü aspirin içti, diğerinde kulübenin içinde yer tezeklerinden bir ateş yakıp, kokusunu duymak istediğini söyledi. Lucia'nın baba takıntısı çok açıktı; ona bir telgraf çekip "Sen Bray Head'e (Dublin'de üzerinde haç olan 241 m yüksekliğinde bir tepe -ç.n.) benziyorsun"[158] dedi. Joyce bu yorumu hafife almayı tercih edip şöyle yanıt verdi: "Ben senin İrlanda'da olduğuna inanıyorum ama aynı zamanda Norveç'tesin. Norveçliler, Wick: küçük liman ve low, fener kulesi demek olan Wicklow şehrini kurdular."[159] Lucia, Eileen'in denetimindeki paraya ihtiyacı olduğunu söyleyerek babasına başvurdu ama gördüğü ilgiden pek memnun olmadı. Joyce kendisi de İrlandalı olan ve memleketini ziyaret eden Mrs. Bailly'den neler olup bittiğine bir bakmasını rica etti, aynı zamanda C. P. Curran ve Michael Healy'den de Lucia'ya gözkulak olmalarını istedi. Gelen mektuplar onu korkuttu: Lucia kendi başına Bray'den ayrılmaya karar vermişti ve Galway'e gidip orada Kathleen Barnacle'la kalacaktı: Dublin'e geldi, tesadüfen bir ameliyat için, Dublin'de olan Kathleen'le

postanede karşılaştı.[160] Sıcak bir şekilde selamladılar birbirlerini ama Kathleen'in hastaneye gitmesi gerekiyordu. Lucia'nın bundan sonraki icraatı Healy'yi* Dublin civarında altı gün süren bir kaçma-kovalama macerasına sürüklemek oldu. Bu takip polislerin merhamet gösterip onu içeride tuttukları bir karakolda son buldu. Eva ve Florence halası onu kurtarmaya gittiklerinde, saçı başı birbirine karışmış kızcağızı görünce hayrete düştüler. Lucia bir huzurevine yatmayı istedi ve Joyce gerekli düzenlemeleri yapsın diye Curran'a telefon etti.[161] 13 temmuzda Finglas'ta bir bakımevine yerleştirildi.

Lucia'nın bu yeni sorunları babasını derinden etkiledi. Altı yedi gece, kâbus nöbetlerini saymazsak, hiç uyuyamadı; kendini yolun sonuna gelmiş, sonra aniden sudan çıkarılan bir balık gibi hissediyordu. Gündüzleri sesler işitiyordu, Doktor Debray'ye gitti. Doktor, sorunun her zamanki gibi bozulmuş sinirleri olduğuna kanaat getirip, eseri üzerinde çalışması talimatını verdi. Joyce, Léon'a "On kuruş bile yok eserimde. Önümde sıhhat, moral ve maddi açıdan karanlık bir duvardan veya uçurum diyelim, başka hiçbir şey görmüyorum."[162] Lucia'nın durumunu Maria Jolas'yla tartıştı. En kötüsü de kızının hakkında söylenenleri değerlendiremiyordu. Acaba onun için İrlanda'ya gidip, ne yapılabileceğine bakabilir miydi? Mrs. Jolas buna olur deyip hemen gitti.

Mrs. Jolas Dublin'de Lucia'nın durumunun çok tehlikeli olduğunu gördü. Joyce kızının İrlanda'dan ayrılması gerektiğini kabul etti. Curran ve karısı onu Holyhead'e giden bir gemiye bindirme nezaketi gösterdiler.[163] Miss Weaver bir kez daha ona bakmaya gönüllü oldu. Joyce'un yeni planı, Lucia'ya, zihni hastalıklar için glandüler tedavi uygulamaları içinde olan, Dr. W. G. Macdonald'a, bazı hastalarında başarıyla kullandığı, bovin serumu enjekte ettirmekti. Lucia'nın probleminin fiziki temeli olduğunu varsayan tedavi Joyce'un ona biçtiği hastalık kuramıyla da uyuşuyordu. Bu iğneler, beş haftayı aşan bir süre zarfında, Miss Weaver'ın Londra'daki dairesinde yapıldı. Macdonald nekahet döneminin daha sessiz bir ortamda geçmesini önerince, Miss Weaver, Londra'dan 23 mil (37 km) uzaktaki, Surrey, Reigate yakınlarında, Kingswood'ta bir kulübe kiraladı. Yardımcı olsun diye tuttuğu bir hemşireyle birlikte Lucia'yı buraya getirdi. Aralık ortalarına kadar Lucia yeni ikametgâhındayken, dinlemek için can atan ana-babası ağustosun bir kısmıyla eylülü Herbert Gorman ve onun ikinci karısı Claire'le, Fontainebleau'da geçirdiler, sonra George ve Helen'i karşılamak için Paris'e geri döndüler.

* O zaman birkaç aylık ömrü kalmış olan çok yaşlı bir adamdı. 7 Kasım 1935'te öldü.

Miss Weaver'ın havadisleri iyimserdi. Lucia daha iyi gibiydi; babasına umutlarını yeşerten bir mektup yazdı. O da hemen yeni kürk manto almasını (kadınsı şikâyetler için öteden beri başvurduğu beylik çare) önerdi.*[164] Ama Miss Weaver, Lucia'nın ihtiyaçlarının günlük olarak değiştiğini söyleyerek beklemesini önerdi.[165] Joyce kızının durumu ve davranışlarına ilişkin ayrıntılı raporları koparıyordu âdeta ve eğer bir şey atlanırsa canı sıkılıyordu; diğer yandan Lucia'nın tedavi edilemez imasına katlanamıyordu, dostlarından hiçbiri de buna cesaret edemiyordu. Yalnızca George bunu dillendirdi ama onu kararından döndüremedi.

1935 kasımında Joyce Maria Jolas'dan Manş Denizi'ni geçip ona tarafsız bir rapor vermesini istedi, çünkü Miss Weaver'ın kendisi için endişe duyduğu için gerçekleri kararttığından şüphe ediyordu. İşin gerçeği, Miss Weaver ve hemşire daima yeni bir isteri nöbetinin geleceği korkusunu taşıyorlardı. Ancak gözlerini dört açarak görevlerini yapabildiler. Kır evindeki kalışın pek bir işe yaramadığı açıktı. Aralık ortasında Dr. Macdonald'ın baskısıyla Lucia, kan testleri için Northampton'taki St. Andrew's Hospital'a nakledildi. Hastanedeki genç bir doktor Lucia'nın kanser olabileceğini ima etti. Çok üzülen Miss Weaver, meseleyi Joyce'a doğrudan söylemesi gerektiğini hisseden Maria Jolas'ya bildirdi bu durumu. Mrs. Jolas'dan bunu duyunca Joyce öylesine perişan oldu ki Macdonald, Paris'e geçip onun kuşkularını gidermek zorunda kaldı. Aslında masum olsa da, Harriet Weaver kolayca bağışlanmadı. Ertesi ay MacDonald, Joyce'a Lucia'nın Northampton'dan ayrılmak istediğini bildirdi, eğer ana-babası kızlarının akli dengesi yerinde değil diye onaylamazlarsa orada tutamıyorlardı. Joyce kızının deli olduğunu onaylamayı reddetti ve onunla ilgili izni bir İngiliz (veya İskoç'a) vermeyeceğini söyledi. Bu yüzden Mrs. Jolas şubat sonunda İngiltere'ye gitmek zorunda kaldı ve Lucia'yı Paris'e getirdi. Neuilly'deki büyük evinde ona bakmayı önerdi ama çok geçmeden, İngiltere'deki durumundan bile kötüye gittiği anlaşıldı. 1936 martında, Paris'te üç hafta geçirdikten sonra, Lucia'yı evden deli gömleğiyle götürmek zorunda kaldılar. Le Vésinet'de bir kliniğe yatırıldı, buradaki doktor onun tehlikeli olduğu konusunda taviz vermeyerek, özel bir kuruma götürülmesi gerektiğini söyledi. Nisanda Joyce Dr. Achille Delmas'nın, Ivry'deki rahat *maison de santé*'sine onu geçirebildi. Oradaki doktorlar bir süre dementia praecox'tan (erken bunama -ç.n.) ziyade onda tedavi edilebilen siklotimi (Hastanın saldırganlık ve çöküntü nöbetlerine kapıldığı bir çift kutuplu bir hastalık -ç.n.) olduğunu düşündüler. Joyce, Lucia'nın bir gün iyi olacağına hep inanarak ziyaret etmeyi, ona

* İçinde kürkten bir pelerin ve en iyi giysilerinin olduğu iki valizi Dublin'de kaybolmuştu.

mektup yazmayı sürdürdü. Bir türlü dindirilemeyen savunma güdüsüne göre Lucia babasından daha deli değildi. Joyce'un aklı onu yakacak kadar başındaydı, Lear gibi ahmaklık derecesinde şefkatliydi.

1936-1939

> Hayır, öyleyse yardım et, Petault, bu kusur, bulanıklık, çubuk, top, çember, kıvrılışlar ve hız teşvikiyle birbirine bağlanmış bitiştirilmiş yazıcıklardan gelen etkisiz, sümbülvari bir isyan değil; sadece ona benziyor, kahretsin.
>
> *Finnegans Wake* (118)

Joyce'un masrafları son iki yılda şaşırtacak derecede hızla artmıştı. Kızının gereksinimleri ve kaprisleri, Léon'a göre, içinde *Ulysses*'in Amerika'daki telif haklarının da olduğu gelirinin dörtte üçünü eritmişti. Hissesinin çoğunu, avukatlarını üzecek kadar, fiyatının düşük olduğu bir zamanda satmıştı. Léon'a "Satmaya devam edeceğim, hisselerin fiyatının düşmesi benim suçum değil. Bitince de ders vereceğim."[1] Dedi.

Kızına endişelendiği için öncekinden çok daha fazla içme dürtüsüne kapılınca ilkin Nora'yı korkuttu, daha sonra kızdırdı. Onu terk etmekle tehdit eden karısı bir iki olayda kısa süreliğine bir otele kaçmayı başardı.* Ertesi gün, Léon, Jolas veya her ikisinden oluşan bir temsilciler heyeti, onu bekleyip tövbekâr kocasına dönmesi için yalvardı. "Keşke James Joyce diye biriyle hiç tanışmasaydım" dedi. Onun yokluğuyla

---

* Stuart Gilbert, daha 1932 yılının mayısında Joyce haber vermeden kendisine uğrayıp onu Comédie Française'te bir matineye davet ettiğinde benzer bir olayı anlatır. Bu kez çok ciddi olan Nora Joyce'un, onu terk etmek üzere olduğu sırrını verir. "Her gece yerlere yuvarlanmasına" artık katlanamamaktadır. Yine de tam da o gün için seçilmiş Le Châtiment isimli oyuna gittiler, Joyce sıkıntılarını o an için unutarak coşkuyla sanatçılara bravo diye bağırdı. Dışarıda yine kaygıları başladığından, Gilbert'tan kendisiyle gelip bir bardan Nora'ya telefon etmesini istedi. Gilbert'a Joyce'ların ikamet ettiği Hotel Belmont bağlanınca karşılarına çıkan kişi, "Mrs. Joyce'un beş dakika önce gittiğini" haber verdi. Telaşla oraya gittiler ve Mrs. Joyce'un terlikleri bile yatağın kenarında olmak üzere her şeyi bırakıldığı gibi buldular.
Gilbert, Joyce'u Berry's (Berry'nin yerine -ç.n.) çaya götürdü, 6 çeyrek gibi geri otele geldiler. Otel görevlisi Mrs. Joyce'un az önce odaya girdiğini bildirdi. Joyce, Gilbert'ı fuayede bırakıp kendisi yukarı çıktı. On beş dakika sonra Gilbert da yukarı çağrıldı. Odaya girdiğinde Mrs. Joyce'u yalnız buldu. "Her şey bitti" dedi. "Artık onunla yaşamayacağım." Gilbert'ın da yardımıyla eşyalarını toplamaya başladı. Sonra Joyce geldi. Keyifsiz, bir sandalyeye ilişti, sonra kendi başına yapamayacağını onu yanında istediğini söyledi. Belki bir geziye çıkabilirler miydi? Nora Joyce'un cevabı "Keşke kendi kendine boğulsaydın" oldu. Kızına ve kendisine katlanılmaz bir hayat yaşattığını, Sullivan'a, bahşişlere bir sürü para harcadığını, doğru dürüst yerleşik bir evleri olmadığını söyledi. Joyce bir daire tutmayı ve bir yıllığını peşin ödemeyi önerdi. Hayır, o gidecekti, arkadaşları arasında şapka açacak, bir şekilde yolunu bulacaktı. Bu noktada Gilbert başka bir yere yetişmesi gerektiğinden, ayrıldı. Ama 7.45 gibi telefon etti. Karşısına Mrs. Joyce çıktı: "Yine teslim oldum" dedi üzüntüyle.

ve verilen sözlerle yatıştığından sonunda geri dönmeye razı oldu, birkaç gün kocası da daha az içti. Ama çok geçmeden onun bu uyanıklığını delecek bir bahane bulmayı başardı. Ne yaparsa yapsın Joyce, gecenin sorumsuzluğunu, eseri üzerinde gündüz dehşetli çalışarak eşitlemeyi biliyordu.

George ve Helen'in geri dönmesiyle biraz teselli buldu Joyce ama George'un sağlığı Amerika'da, ses telleri ameliyat gerektirecek kadar kötüye gitmişti.[2] Helen de iyi değildi. Joyce peş peşe gelen talihsizlikler altında, şimdi Eyüp gibi kederli, Stephen Dedalus gibi kayıtsız, ruhsuz bir şekilde oturuyordu. Onu hep böyle hüzünlü bulmayı umanlar, şaka yaparken görünce şaşırıyorlardı. Çoğunlukla, bu hafife alan ruh halini eserine saklıyordu.

Ibsen'in ilk Avrupalı hayranlarından olmuş Alman eleştirmen, Alfred Kerr 1936 yılı başında Joyce'u görmeye geldi. Joyce'un konuşmalarını birden ortaya çıkan öfke bulutları kaplıyor, ardından nispeten daha sakin bir ruh haline kayıyordu. Yarattığı üsluba karşı nasıl kötü bir kampanya başlatıldığını hatırladığı bir anda "*Ulysses* ilk çıktığında garip bir şekilde düşmanca karşılandı" dedi. Kerr "Biliyorum ama aynı zamanda büyük bir hayranlıkla..." diyerek araya girdi ama Joyce sanki Kerr hiçbir şey dememiş gibi konuşmasını sürdürdü: "Bu düşmanlığın nedenini bir türlü anlayamadım. Bir yazarın yapacağı en doğal şey, doğruları olduğu gibi dobra dobra söylemektir. Bazı ahlakçıların, hatta bugün bile yaptıkları en büyük hata şudur: Onlar, olgunun kendisinden daha çok sözkonusu fenomeni kaydedenlerden nefret ediyorlar. Bu hep aynıdır. İnsanlar her halükârda var olan bir şey hakkında suskun kalmayı reddeden bir yazarı ahlaksız diye yargılamaya devam ederler. Ahlaksız! Bir insanın doğru düşündüğünü söylemesi değildir yalnızca ahlak emaresi -aynı zamanda sonsuz bir özveriyle bir sanat eseri yaratmaktır da; bu da ahlaklı bir şeydir. Ben bu iki neden için Ibsen'i takdir ediyorum; onun erdemlilik ilkesi yalnızca ahlak değerlerini ilan etmede değil, eserini mükemmel hale getirmek için verdiği amansız mücadele gizliydi." Burada bir saniye düşündükten sonra şöyle devam etti: "Özellikle geçenlerde Paris'te yeniden gündeme gelen *Yaban Kazı*'nı düşünüyorum. Aklıma gelmişken, sen Ibsen'in cenazesine gittin Oslo'ya. Merak ediyorum; evinin en iyi odasında onun cesedini gördüğünü söyledin bana. Evi nasıldı, sokağı nereye benziyordu bunu çok bilmek isterdim. Biliyorsun, ilk makalemi -Ibsen üzerineydi- *Fortnightly Review*'a gönderdiğimde daha on sekiz yaşına yeni girmiştim. Editör bastığında neredeyse afallamıştım. Ibsen bana bir teşekkür mektubu yollamıştı; -o yaşta- düşünsene ne kadar mutlu olduğumu!"

Kerr ona, Norveçlilerin Ibsen'e karşı tutumlarıyla İrlandalıların Joyce'a karşı ta-

vırları arasında benzerlik buluyor mu diye sordu. Bu kıyaslamadan hoşlandı Joyce. "Ben ülkemdeki insanları ve koşulları tarif ettim. Belli bir toplumsal sınıfın yaşadığı bazı şehirleri yeniden yarattım. Bunu yaptığım için beni affetmediler. Bazıları görmüş olduğumu gizlemediğim için kin tuttu, kimisi hiç anlamadıkları, kendimi ifade ediş biçimimden sıkıldı. Kısaca söylersek, bazıları ortaya konulan gerçekçi resimden, diğerleri de üsluptan dolayı öfkelendiler. Hepsi intikam aldılar."*[3]

Lucia'nın Ivry'de oluşu Joyce'a yeni bir aksilik yaşama fırsatı verdi! Bu kez kötü olay Stanislaus'un gönderdiği 12 Nisan 1936 tarihli mektuptaydı:

Trieste
Via Cesare Batttisti 6
12 Nisan 1936

Sevgili Jim,

Sonunda beni İtalya'dan atmak için bir emir çıkarıldı. Bu bana, Vice Questore (Yardımcı Komiser rütbesinde bir mevki -ç.n.) vasıtasıyla, önceden bildirmeden, uyarılmadan hiçbir açıklama olmadan dün iletildi. Anlayamıyorum nedenini. Üniversite veya başka bir yerde verdiğim derslerde politik bir ima olarak algılanabilecek bir şey söylememeye çok dikkat ediyorum. Kahve, bar, restoran gibi hiçbir yere gitmiyorum. Senin savaştan önce burada sürdüğünden bile münzevi bir hayat sürüyorum. Hepsi buraya gelen, özel öğrencilerimi görüyorum sadece kötülüğün tohumu burada olmalı. Oldukça iyi döşenmiş -otuz yıl durup dinlenmeden çalışmanın karşılığı- bir evim var, gerçi Schaurek'in ölümünün ardından halen borçluyum ama oldukça iyi bir yaşam sürdüm, bazen tatile bile çıktım. Şimdi bacaklarım kesilmiş gibi geliyor. Bu emri lağvetmek için elimden geleni yapıyorum. Öğrencim olan Suvich'e yazdım, buradaki politik yetkililerden bazıları da aynını yapacaklarına söz verdiler. Bu duruma çok şaşıran, benimle ilgili ne düşündüğünü yetkililer sormadıkları halde rahatsızlık duyan üniversite rektörü, Ministero dell' Educazione Natinole'ye (Milli Eğitim Bakanlığı) telgraf çekti. Daha çok, kardeşi savaştan önce benim arkadaşım olan (öldürüldü) Suvich üzerinde etkili olabilecek kimseleri harekete geçirmeye çalışacağım. Ama ne derece başarılı olur bu bilmiyorum. Eğer hepsi bir işe yaramazsa, haftaya cumartesi Fransa sınırına refakat edilerek götürüleceğim.

Joyce'un ilk izlenimi Stanislaus'un boş yere korktuğuydu ve cevap vermedi. Stanislaus durumunu açıklamak için Roma'ya gitti[4] ve orada İngilizlerin Malta'dan bir İtalyan profesörü sınır dışı ettiklerini öğrendi. Buna rağmen ağabeyinin bir hayranı-

* Kerr, Joyce'un isteklerine aldırmadan görüşmeyi yayımlayarak Joyce'un gazeteciler hakkındaki düzeysizlik izlenimini doğrulamış oldu.

nın* araya girmesiyle sınır dışı kararını sonsuza kadar uzattırmayı başardı. İtalya'da kalmasına kalabilirdi ama bu hiçbir işe yaramayan bir imtiyaza dönüşmüştü çünkü öğretmenlik yapamazdı. "Koyun mu keçi miyim anlamak için" diye yazdı ağabeyine "borsa'daki bir spekülatör gibi her gün politik konjonktürü incelemeliyim" Ağabeyinin, kendisinin şehitlik mertebesi gibi bir şey elde etmeye çalıştığını düşünmemesi için kesin bir dille şunları yazdı: "1 Numaralı Halk Düşmanı rolünü oynamaya hiç hevesim yok. Doğruyu söylemem gerekirse, İtalyan ülküsüne beslediğim iyi niyet yüzünden dört yılı dikenli teller arkasında geçirilmiş, dünyanın bu köşesindeki otuz yıllık tuhaf angaryanın sonucundan usandım."[5] Haziranın başında Paris'e gelmeye karar verdi ama bu ziyareti sonraki bir zamana bıraktı.[6]

Joyce kızıyla ilgili işlere döndü yeniden. Miss Weaver hiçbir zaman Lucia'nın tedavi edilemez olduğu kanısını dillendirmemiş olduğu halde Joyce bunu yazışmalarda hissettiği için, ona neredeyse hiç yazmadı.† Yazdığında da hep bir meydanokuma vardı. Lucia'nın tasarımlarını *A Chaucer A B C* için, onun doğum günü olan 26 temmuza yetişecek şekilde basmaya karar verdi ve bu amaçla para biriktirmek için bir kumbara aldı, anahtarını da Léon'a teslim etti. Bu babalıktan gelen savunmacı, aşırı projeden, genellikle kitaplarında kullandığı süslü bir üslupla bahsetti:

> Kızımın yaptığı alfabenin baskı masrafının çoğunu karşılayabileceğimi sanıyorum. Onu, bir Cézanne olduğuna ikna etmek değil buradaki amacım ama yirmi dokuzuncu yaş gününde, geride bıraktığı tüm geçmişin bir başarısızlık olmadığına ikna olabilecek bir şeyler görebilir belki. Elimden gelen her şeyi yaparak, onun için (ki benim gözlerimde olduğu gibi her an gelebilecek) bir çözüm aramayı sürdürüyorum. Çünkü böylelikle kapkara bir geleceğe terk edilmiş olduğunu düşünmeyebilecek. Herkesin beni, hayatının sonuna kadar sessizce kalabileceği ucuz bir akıl hastanesine onu kapatmak varken, bu kıymetli madeni parayı bu derece harcadığım için suçladığının farkındayım.
> İyileşme umudu için en ufak bir şans gördüğüm sürece böyle yapmaya devam edeceğim, insanların bildiği ama tıbbın bilmediği bu akıl sır ermez hastalığın kurbanlarından biri olma büyük günahını işlediği için onu ne suçlayacağım ne de cezalandıracağım. Onun yerinde siz olsaydınız, hissettiğini hissetseydiniz, ancak terk edilmediğinizi ve unutulmadığınızı duyumsadığınız noktada içinizde biraz umut beslerdiniz.[7]

---

* Pietro Gerbore. Stanislaus'un dostu, Fulvio Suvich de yardımcı olmuştu.

† Ama vasiyetnamesinde edebi işler müdürü olarak onu tayin etti. T. S. Elliot da Selected Essays isimli kitabına yazdığı ithaf yazısında "İngiliz Edebiyatı'na yaptığı büyük hizmet" diye belirttiği bu görevde kalmayı sürdürür. 14 Ekim 1961'de öldü.

Miss Weaver hemen kitabın masrafını onunla paylaşmayı teklif etti. Joyce muhtemel bir liste hazırladı ve bu kitabı almak için ismini yazdırmayanların artık dostu olamayacağına karar verdi. Tanıdıklarından bazıları bu fırsattan faydalanamadılar ve bittiler.

Lucia'nın *A Chaucer A B C* kitabı 1936 temmuzunda çıktığında Joyce o an için yapabileceği her şeyi yapmış olduğunu düşündü. Şiddetli tepki verecek Lucia'ya bunu bildirmeden bir yere gitmeye karar verdi. O yıl hep Ibsen ve İskandinavya'yı düşünmekteydi, tüm parası bitmeden Kopenhag'a bir ziyaret yapmak ona iyi gelecekti. Earwicker'ın İskandinav soyundan gelmesi, belki oradan kitapta işine yarayacak ufak-tefek malzemeyle dönebileceğini ona düşündürttü. Ayrıca kitaplarını sadece İsveçliler çevirmeye başlamış olduğundan, *Ulysses*'i Danca'ya çevirme niyetlerini ifade eden Danimarkalı Martins Forlag ile bir anlaşma imzalayabilirdi. Calvados, Villers-sur-Mer'de Baillylerle birkaç gün geçirdikten sonra Joyce'lar 18 ağustosta, Liége ve Hamburg'da mola verip, buradan Kopenhag'a geçtiler.* Pek fazla ince eleyip

---

* Joyce, Calvados'ta torunu Stephen'a bir öykü yazacak zaman buldu:

(K. E. s. 145)

Villers s/Mer
10 Ağustos 1936

Sevgili Stevie; sana birkaç gün önce tatlılarla doldurulmuş bir küçük kedi gönderdim, sen belki Beaugencyli kedinin öyküsünü bilmiyorsun.

Beaugency, Loire kıyısında bir küçük, eski kent, Loure Fransa'nın en uzun nehridir. Aynı zamanda çok geniş bir nehirdir, en azından Fransa için.

Beaugency'de o kadar geniştir ki eğer bir kıyıdan öbürüne geçmek istersen en azından bin adım atman gerekir.

Çok eskiden Beaugency halkı onu geçmek istediklerinde, kayıkla gitmek zorundaydılar, çünkü köprü yoktu. Ve kendileri köprü yapamadıkları gibi birine de yaptırmak için para veremiyorlardı. Öyleyse ne yapmalıydılar?

Gazeteleri sürekli okuyan bir cin, onların bu üzücü haberini de okudu. Giyinip kuşanıp, Beaugency belediye başkanı Mösyö Alfred Byren'e geldi. Bu başkan da giyim kuşamdan çok hoşlanıyordu. Bir kırmızı giysi giyiyordu ve boynunda her zaman büyük, altın bir zincir vardı, yatağında, dizleri ağzında uyuduğunda bile.

Cin başkana gazeteyi okuduğunu ve Beaugency halkı için köprüyü yapabileceğini söyledi, öyle ki istedikleri her zaman köprüyü geçebileceklerdi. Şimdiye dek yapılmış en güzel köprüyü bir gecede yapacağını söylüyordu. Başkan ona böyle bir köprüyü yapmak için ne kadar para istediğini sordu. Hiç istemem dedi cin, bütün istediğim köprüden geçecek ilk kişinin benim olması. İyi dedi başkan.

Gece oldu ve bütün Beaugency halkı yatıp uyudu. Sabah oldu ve başlarını pencerelerinden çıkardıklarında bağırdılar: "A Loire! Ne güzel köprü!" Çünkü geniş nehrin üstüne kurulmuş güzel, sağlam bir taş köprü gördüler.

Herkes köprünün başına koştu ve karşı kıyıya baktılar. Orada cin vardı, köprünün öbür başı-

sık dokumadan, Turist Hotel'e (şimdi Alexandra Hotel) yerleştiler ve Joyce Danca pratik yapmaya başladı.

Uzun zaman bilinmeden kalmak imkânsızdı. Joyce *Politiken* binasında bir kitapçıya girdi ve otele gönderilmesi için bir kitap sipariş etti. Kitap satıcısı derhal ismini tanıdı ve ona satışa sunulmuş *Ulysses*'i gösterdi. Bu haber onu memnun ettiyse de Bayan *Chatterley'nin Aşığı*'nın onun kitabından daha çok satması canını sıktı. Tesadüfen Danimarkalı ünlü yazar Tom Kristensen de kitapçıdaydı. Dükkân sahibi onu Joyce'la tanıştırdı. Joyce 1931'de *Ulysses* üzerine yazılmış Kristensen imzalı iki makale görmüş olduğunu söyledi. Kristensen'i içmeye davet etti. Hem çalışmak hem içmek için Kopenhag'da bulunduğunu söyleyerek Danca "çalışmak" ve "bir bardak şarap sipariş etmek" (*at bestille noget* ve *at bestille en flaske vin*) sözleri üzerine kelime oyunu yaptı. Bir yabancı için bayağı akıcı konuştuğu dil yazarın çok ilgisini çekti. Kristensen'e

---

na oturmuş, köprüyü ilk geçecek kişiyi bekliyordu. Fakat cinin korkusundan kimse köprüyü geçmeye yüreklenemiyordu.

Derken boru sesleri duyuldu. Bu halka sessiz olmaları için bir işaretti ve Başkan M. Alfred Byrne büyük kırmızı giysisiyle göründü, boynunda ağır altın zincir. Bir elinde bir kova ve koltuğunun altında (öbüründe) bir kedi taşıyordu.

Cin köprünün başında onu görünce dans etmeyi bıraktı ve uzun dürbününü çıkardı. Herkes birbirine fısıldadı ve kedi Başkan'a baktı. Çünkü Beaugency kentinde kedilere Başkan'a bakmaları için izin verilmiştir. Başkan'a bakmaktan yorulunca (çünkü bir kedi bile Başkan'a bakmaktan yorulabilir) başkanın ağır altın zinciriyle oynamaya başladı.

Başkan köprünün başına gelince bütün erkekler soluklarını kesti, bütün kadınlar dilini tuttu. Başkan kediyi köprünün üstüne koydu ve bir düşünce kadar çabuk, foşş diye bütün kovayı kedinin üstüne boşalttı. Cin ve su dolu kovanın arasıda kalan kedi hemen kararı verdi ve kulakları arkasında köprüden koşup cinin kollarına atladı.

Cin bir cin kadar kızmıştı.

Messieurs les Balgentiens, diye bağırdı köprünün karşısından, vous n'êtes pas de belles gens du tout! Vous n'êtes que des chats! Ve kediye dedi ki: Viens ici, mon petit chat! Tu as peur, mon petit chou-chat? Tu as froid, mon pau petit chou-chat? Viens ici, de diable t'emporte! On vase chauffer tous les deux. (Balgentinensli baylar diye bağırdı cin köprünün karşısından, hiç de iyi kişiler değilsiniz. Hiçbir şey değil, kedisiniz ve kediye dedi ki gel buraya benim küçük kedim. Korkuyorsun, benim küçük lahana kedim. Üşüyorsun, benim küçük zavallı lahana kedim. Gel buraya, şeytan götüresi. Ikimiz de ısınalım.)

Ve kediyle birlikte gitti. Ve o günden sonra bu kentin insanları 'les chats de Beaugency' (Beaugency Kedileri -ç.n.) diye anıldılar.

Fakat köprü hâlâ orada ve çocuklar üstünde yürüyor, koşuyor, oynuyorlar. Bu öyküyü seversin umarım.

Nonno (Büyükbaba -ç.n.)

Not: Cin en çok, yürüdükçe uydurduğu Bellsybabble dilini konuşur, fakat çok kızgın olduğu zaman kötü bir Fransızca konuşabilir, bazıları onun güçlü bir Dublin aksanı olduğunu duyduklarını söyleseler de...[8]

sekiz öğretmenle çalışmış olduğunu ama Norveçli olan ilk yedisinin kendisini yanlış yönlendirdiğini söyledi; Danca'nın sızlayan bir dil, Danimarkalıların yumuşak sesli vahşi insanlardan oluşan, ağlayan bir ulus olduğunu kavrayamadığını söyledi. Danimarkalı olan sekizinci yalnızca gerektiği gibi hıçkırmıştı.[9] (Joyce'un belki de Triestino etkisindeki konuşma tonu onu bu yöne kaydırmıştı.) Ertesi gün yine buluşma kararı aldıktan sonra Joyce, Martins Forlag'a gitti. Orada yaptığı görüşmeler sonucunda Mrs. Kastor Hansen'in *Ulysses*'i çevirmesi önerildi, Joyce hiç habersiz çıkıp "Ben James Joyce'um. Zannederim ki *Ulysses*'i çevireceksiniz ve Paris'ten buraya tek bir kelimeyi bile değiştirmemenizi söylemeye geldim"[10] dedi.*

Ertesi gün Joyce, Kristensen ve Eliot'un şiirini Danca'ya çevirmiş Danimarkalı ozan-eleştirmen Kai Friis-Møller ile buluştu. Kristensen'e *Ulysses*'i çevirmeyi ister miydi diye sorunca, "Evet ama bana on yıl verirsen" dedi. Joyce, Martins Forlag'ın bir saatin yeterli olacağını düşündüğünü söyleyerek güldü. Kristensen ile Kai Friis-Møller'in işbirliği yapmasını önerdiyse de bir şey çıkmadı bu plandan.

Kopenhag'da Joyce, John Lane'nin sonunda 3 Ekim 1936'ya yetiştirebildiği İngiltere baskısının provalarını okuyordu.† Friis-Møller'e "Yirmi yıldır bunun mücadelesini vermekteydim"[11] dedi. Kristensen'e daha bir azametle "İngiltere'yle aramdaki savaş şimdi bitti işte, fatih benim."[12] Kendi vatandaşlarından halen hoşnut değildi, "Bakalım İrlandalılar nasıl karşılayacak" dedi. Friis-Møller 1924 yılında Yeats, Nobel ödülünü alırken onunla Joyce hakkında konuşmuştu. Yeats'in "Joyce'un gençliğinden bu yana Dublin'de olmadığı halde hep Dublin'le ilgili yazması olağanüstü değil mi" dediğini söyleyince Joyce güldü ve "Dublin'e gitmeyeceğim."dedi.‡

Kristensen'den *Ulysses*'i ve Stuart Gilbert'ın *Ulysses* incelemesini bir aşk ilişkisinden kurtulmak için gittiği Riga'da okumuş olduğunu duyunca hoşuna gitti bu. "Beni anlamak için sürgünde olmak zorundasın" dedi. "Stuart Gilbert kitabımı okurken Burma'da yaşıyordu." Kristensen Bloom'un Tanrı, Stephen'ın İsa, Molly'nin de Dünya olduğu fikrinin doğru olup olmadığını sorunca, Joyce ne onaylayıp ne reddetti sadece "belki" diye cevap verdi. Kendisini ortaya sermek istemiyordu besbelli ki. Kristensen *Bitmemiş Eser*'le ilgili yardım isteyince Joyce Vico'dan söz etti. Kristensen "*Scienza Nuova*"ya (*Yeni Bilim*) inanıyor musun?' diye sorunca Joyce "Hiçbir bilime inanmam

---

* Mrs. Kastor Hansen başka bir işle meşgul olduğundan böyle zorlu bir işin altına giremedi. Mükemmel olan çeviriyi ise Albay Mogens Boisen Joyce'un ölümünün ardından gerçekleştirdi.

† Ilk baskı yalnızca 1000 adet yapıldı; bir yıl sonra normal ticari baskı bunu izledi.

‡ Yeats, Joyce hakkında 1923'de şöyle yazmıştı; "James Joyce, kendi çapında bir Parnell taraftarının oğlu, henüz basılamamış olsa da (1902'de) yazmaya başlamıştı; Bir sürgündü, Önce Zürih, sonra da Paris'te. Nefret ettiği şeylerden kaçarken, dükkânların isimlerine kadar en ufak ayrıntıları bile hatırlayarak, Dublin'den nefret etti ama onu hiç unutmadı.

ama Vico okuduğum zaman, Freud veya Jung okuduğumda olmayan bir şey oluyor, hayal gücüm gelişiyor" diye yanıt verdi buna. Kristensen, çok dilli kelime oyunlarını çözmeye çalışarak Joyce'un yeni eserinden bazı parçalar okumaya çalışmaktaydı: "Böyle mi yapmam gerekir?" diye sordu Joyce'a. Joyce gizemli bir gülüşle "belki bir faydası olur" dedi. Çocuksu bir gururla, kitaba bazı Danca sözcükler koyduğundan söz etti. Sonra büyük bir eğlenceyle anlattığı Norveçli kaptanla terzinin öyküsünü örnek verdi. Kitaptaki mizaha vurgu yaparak "Şimdi İspanya'yı bombalıyorlar. Bunun yerine, benim yaptığım gibi muazzam bir şaka yapmak daha iyi değil mi?" Dostlarının kitaplarına hatırı sayılır bir ilgi gösteriyordu. Kristensen'den özellikle, Kopenhag'da geçirilen çocukluk ve gençlik tasvirinde *Sanatçının Portresi*'nden esinlenmiş olduğu *Haervaerk en anden* (1923) isimli romanını istedi.[13] Friis-Møller, 1800'den önce yazılmış aşk şiirlerinin Fransızcaya yaptığı çevirilerini gönderdi Joyce'a. Joyce vakit geçirmeksizin okuduğu şiirler üzerine şu yorumu yaptı: "Délie'ye Maurice Scéve'nin şiirlerini de dahil etmen gerekirdi."[14]

Joyce kendisine röportaj için kimsenin gönderilmemesini istedi, kısmen bu ricayı zarif biçimde yaptığı için buna riayet edildi. Yine de Ole Vinding adında bir gazeteci Joyce'un korumasını kendisine sanatçı süsü vererek atlatmayı başardı. Böylece herkesten daha çok onunla zaman geçirebildi. Ona da gönderdiği uzun bir görüşme yazdı ancak Joyce bunu incelediğinde yayımlanmasına kesinlikle izin vermedi. Yine de Joyce'un ölümünün ardından yayımlanan[15] bu görüşme konuşulanları oldukça ayrıntılı olarak verir. Vinding, Joyce ona iyi bir Danca'yla hitap edince çok şaşırdığı için heyecanla bağırınca Joyce Danimarkalıların Dublin'i istila etmiş olduğunu söyleyerek mutlaka damarlarında biraz bu kandan olması gerektiğine işaret etti. Eski İrlandacadaki esmer ve açık tenli İskandinavyalılar, yani *dubhghalls* ve *fionnghalls* arasındaki farkla ilgileniyor, yanından geçtikleri insanların hangisinden olduğunu anlamaya çalışıyordu. Ibsen'den başka Gunnar Heiberg'i de okumuştu. Vinding beklenen "Ibsen mi daha üstte sence?" sorusunu sorunca Joyce "Benim bildiklerim içinde en büyük oyun yazarıdır o. Hiç kimse onunki gibi bir piyes kuramaz. Oyunlarında tek bir gereksiz sözcük yoktur. Lugné Poë'nün, *Yaban Ördeği*'nde yaşlı Ekdal rolünü ne kadar başarıyla oynadığını görmek harika bir şeydi. *Küçük Eyolf*'ü (Ibsen'in az bilinen oyunlarından biri -ç.n.) görmemiş olduğum için üzgünüm. Birinci perdesi hayrete şayan." dedi. "Peki Ibsen'i Shakespeare'den de mi üstte koyuyorsun?" diye sordu Vinding. "Eğer dramaysa sözkonusu olan ondan kat kat iyidir. Orada yanına kimse yaklaşamaz. Ibsen'in bayatlayacağına inanmak çok zordur. Her kuşakta tazelenecektir o. Zaman geçtikçe onun sahneye taşıdığı sorunlar başka bir açıdan görülecektir. *Hed-*

Yanlarına hem rehber hem de arkadaş olarak Vinding'i alan Joyce ve Nora, Hamlet'in Elsinore'deki şatosu da dahil olmak üzere Kopenhag çevresindeki çeşitli yerleri ziyaret ettiler.* Fredericksburg'daki bahçeleri gezerlerken "Çiçekleri sever misiniz?" diye sordu Vinding. "Hayır, bitkileri severim, büyüyen yeşil şeyleri, ağaçları çimenleri. Çiçekler benim canımı sıkar." dedi. Molly Bloom'un çiçek sevgisi kesinlikle kadınsı bir özellikti. Yağmur yağmaya başladı Joyce karısına dönüp paylayan bir tonla "Nora niye bir şemsiye getirmedin?" diye sordu. "Şemsiyelerden nefret ederim" dedi, ondan önce Molly'nin de söylemiş olduğu gibi.† Vinding şemsiyenin komik kaçan bir şey olduğunu söyleyerek Nora'ya destek çıkınca Joyce gülümseyerek "Bence öyle değil. Şemsiye krallık emaresidir. Paris'te yaşayan Kamboçyalı genç bir lort tanıyorum; yüksek rütbeli olduğu için babasının yedi şemsiye taşıma hakkı vardır ve benim soylu arkadaşımın kendisi de birbiri üzerine asılmış altı şemsiyeyle dolaşır. Evet şemsiye seçkinliğin bir işaretidir."

Vinding diğer yazarlar hakkında ne düşündüğünü öğrenmek için sıkıştırdı onu. "D'Annunzio'yu sever misiniz?" diye sordu. "Bir zamanlar muhteşem bir şairdi" diye cevapladı. "Şimdi Musolini'nin de orada olduğu İtalya'yı seviyor musunuz?" "Kuşkusuz, her zaman olduğu gibi şimdi. İtalya İtalya'dır. Mussolini orada diye orayı sevmemek 8.Henry yüzünden İngiltere'den nefret etmek kadar saçma olurdu." Konuşma Hemingway'e geldi Joyce "Afrika'ya gitmeden hemen önce birlikteydik onunla. Canlı bir aslan getirmeye söz verdi bize. Bereket versin kurtulduk ondan. Ama yazmış olduğu kitabı almayı çok isterdik. Hemingway iyi bir yazar. Olduğu gibi yazıyor. Onu seviyoruz. Bizon gibi güçlü İri kıyım, güçlü bir köylü. Bir sporcu. Eserinde yazdığı hayatı yaşamaya da hazır. Eğer bünyesi onu yaşamasına izin vermemiş olsaydı asla onu yazamazdı. Ama böyle devasa türler gerçekten ılımlı olurlar; İnsanların bildiğinden çok daha fazlası var Hemingway'in üslubunda."‡ Eugene O'Neill hakkında, oyun

---

* Joyce bu şatodan, John Sullivan'a 26 ağustos tarihli "Ambroise Thomas'ı esinleyen yerden selamlar"[16] yazan bir kartpostal yolladı. Hamlet operasının Shakespeare oyunundan önde geldiğini ima eden, aralarında hep yaptıkları bir şakaydı bu.

† Earwicker'ın bir şemsiyesi vardır

‡ Hemingway Joyce hakkında şunu söylemişti: İçtiğin zaman yapılan tesadüfi konuşmalardan birinde Joyce bana yazdıklarının aşırı varoş olduğunu belki dünyayı görmesi, birazcık dolaşması gerektiğini söyledi. Nora Joyce "Jim'e o aslan avının bir parçası yeterdi" dedi. Joyce "Size şunu hatırlatırım ki aslanı göremezdim" Karısı susmadı: "Hemingway sana tarif ederdi, sonra sen kalkıp gider, dokunur ve koklardın. Başka bir şeye ihtiyacın olmazdı."[17]

yazarının katıksız İrlandalı olduğu dışında başka bir yorum yapmadı. Andre Gide'tan daha hoşgörüyle söz etti: "Gide'ın iki kitabını çok severim; *Pastoral Senfoni* ve gerçekten çok keyifli olan *Vatikan Zindanları*." Sonra onunla ilgili bir anıya geçti heyecanla. "Gide bildiğin gibi bir Komünisttir. Bir zaman önce Armand Petitjean isimli genç bir adam onu ziyaret etti. Petitjean on altı yaşındayken benim, *Bitmemiş Eser*'imle ilgili devasa bir kitap yazmaya başlamıştı. *Benim* eserim bitmeden o kendi kitabını tamamladı. Şimdi yirmi yaşında. Hakkımda kitap yazması benim koyu destekçilerimden biri yaptı onu. Gide'e gidip şu soruyu sormuş: Maitre (üstat -ç.n.) Fransa'ya komünizm getirdiğimizde Joyce'u ne yapacağız? Gide epey düşündükten sonra onu kendi haline bırakacağız demiş"

Konu bir kez daha *Finnegans Wake*'e geldi. Joyce böyle bir kitap yazmanın kendisine ne ifade ettiğinden bahsetti. "Böyle bir kitapla yaşamak harikulade bir deneyim" diyerek başladı: "1922'den beri, *Bitmemiş Eser*'e başladığımdan bu yana yani, aslında normal bir hayat sürmedim. Sınırsız bir enerji istedi benden. *Ulysses*'i gündüzde geçirdiğim için bu kitabı gecenin gözüyle yazmak istedim. Başka türlü bir bağlantı yoktur *Ulysses* ile arasında, üstelik *Ulysses* benden böylesine bir güç tüketmemi istememişti. 1922'den beri yaşadığım gerçeklikten daha muazzam bir gerçekliğe dönüştü benim için. Her şey ondan sonra gelir. Kitabın dışındaki her şey, en küçük gerçeklikler üstesinden gelinemez bir zorluğa dönüştü; örneğin sabahleyin tıraş olmam gibi." Bu sözleri, olayları nasıl değerlendirdiğini daha içten bir şekilde ortaya serdi. Diğerlerinin kitap hakkındaki eleştirilerinin kendisinde yarattığı keder duygusu veya kitabı savunmak için gösterdiği yetersiz çaba burada ikinci derecede önemli, hatta onu yazma deneyiminden bağımsız bir şeydi.

"*Ulysses*'teki insanlarla *Bitmemiş Eser*'deki insanlar arasında bir ilgi yoktur" diyerek devam etti. "Bir bakıma karakter de yoktur. Bir rüya gibidir. Üslup da değişir, tıpkı rüyalar dünyasında olduğu gibi gerçekçi değildir. İlle bir karakteri isimlendirmek zorunda kalsaydık sadece yaşlı bir adamdan söz edebilirdik.* Ama onun gerçeklikle bağlantısı da kuşkuludur." "Daha ne kadar yazacağın kaldı?" diye sordu Vinding. "Çok değil. Şimdi eserimin sonuna yaklaştım. Dörtte üçü yazıldı diyebilirim. Artık eser daha hızlı devam edecek."

Yine Hemingway'a göre "İçmeye giderdik, Joyce bir kavgaya tutuşurdu. Kavgaya tutuştuğu adamı göremezdi bile sonra, bak şunun icabına Hemingway! Bak şunun icabına derdi."[18] Joyce, Hemingway'in hareketli yaşamına her zaman gıpta ediyor değildi. "Bach hadisesiz bir yaşam sürdü" hatırlatmasında bulundu Kay Boyle'a.[19]

* Finn MacCumhal, Earwicker veya çift cinsiyetli ataları.

Joyce'un Kopenhag'daki kalışı "Büyüleyici bir tatil"[20] dedirtecek kadar onu memnun etti. Kırmızı üniformalı postacıları, posta kutularını, kürkten miğfer giymiş muhafızları sevdi. Hermitage Villa onun ilgisini çekemedi ama bir Danimarka çiftliği bu boşluğu doldurdu. Operadaki Délibes'in *Coppélia*'sından Joyce'la Nora çok hoşlandı, görmüş oldukları en güzel tören olduğuna karar verdiler. O sırada şehri ziyaret eden felsefeci Lucien Lévy-Bruhl'le tanışmak *Ulysses*'in hayranı olduğu da ortaya çıkınca büyük bir zevk oldu Joyce için. Yoğun geçen üç haftanın ardından, gelecek bahar gerçekleşmeyecek, Kopenhag'da bir ev kiralamak niyetiyle şehirden ayrıldı. Yolculuğun dönüşünde Bonn'da, *Bitmemiş Eser*'le ilgili Profesör Curtius'la konuşmak için mola verdi. "Sana beyin sulanmasından mustarip olmadığımı kanıtlamak istiyorum"[21] dedi. Bir eleştirmen bu kitapta kırmızı burunlu (sarhoş -ç.n.) palyaçoyu oynadığını söylemişti. "Eğer birisini seçmek zorunda olsaydım, maviçeneli (veya kirli sakallı -ç.n.) tragedyacıdansa bunu tercih ederdim."[22] dedi Joyce.

13 eylülde Paris'e döndüğünde Joyce'un aklında hâlâ Ibsen'le ilgili düşünceler vardı. 18 eylülde James Stephens'tan ona bir nüshasını verdiği, *Küçük Eyolf*'u okumasını istedi. "Ne düşündüğünü bilmek istiyorum. Eğer okursan perdeler arasında ara vermeden okumalısın."[23] Stephens kazanılamadı ama iki gün sonra şöyle bir mektup yazdı Joyce'a.

20 Eylül 1936
Campagne 1re 11 Paris.

Sevgili dostum Joyce. Seninle ilgili değiştirilemez iki şey var: Sen benim şimdiye kadar tanıdığım en esrarengiz ve nezaketi hiç elden bırakmayan en kibar yaratıksın. Tümü yalnızca *apropos des bottes*. (Eften püften bir nedenle -ç.n.) Kapıcıma bıraktığın Ibsen kitabını aldım. Zayıf gözlerinle, Paris'in karmaşasında yalnızca bana bir kitap vermek için dolaştığını düşünmek yüzümü kızartıyor ama aynı zamanda gururlandırıyor. Karşılığında sana sevgimi yolluyorum. Postacıyla gönderilecek kadar kolay, diğer uçta makbuz imzalama zahmetine değmeyecek bir şey.

Öyle zannederim ki sana Ibsen'le ilgili söylediklerimden bu kitabı bana yolladın. Uzlaşmaya özen gösteren herkesle, Ibsen'in işinin ehli bir sahne amirinden çok daha iyi olduğunda hemfikir olurum. Onun yazdığı oyunun birinci perdesinde yarattığı bir karakter eğer hapşırırsa, ikinci perdede soğuk alır, üçüncü de zatürreeden ölür. Benim eleştirim (kusur bulma), onun seçilmiş bir konuyu birinci, ikinci ve üçüncü perdede işlemesinden çok daha derinlere uzanır. Bu da şudur: Drama veya daha genel söylersek edebiyatta şöhrete ulaşmış (hak etmiş) tüm insanlar içinde en yalancısı ya da doğruyu çarpıtanı, böyle bir üne

ulaşmış olan Ibsen'dir. Onun *Yaban Kaz*ı'ndaki (öyle miydi?) idealisti hiç idealist değil yalnızca, ilk bakışta fark edilen sıradan bir dolandırıcıydı. *Yapı Usta*sı'ndaki adamı benzer biçimde, alelade son derece önemsiz bir ahmaktı.
Şimdi senin emrinle, onun *Küçük Eyolf*'ünü yeniden okudum ve yine son derece ustaca hazırlanmış sunum karşısında şapka çıkarıyorum ve yine onun öykûsünden, gerçekliğinden ruhumun otuz ikilik her bir notasını çekiyorum. Öylesine ikna edici hazırlayıp kurguladığı felaket hiçbir yerde hakkını teslim edemiyor, bu felaketi haklı çıkaracak, hak edecek, kazanacak veya onun için işlenmiş bir karakter bile yok. Bu adam sıkıcı bir oyun yazarı; tüm eserleri borcu olmayanı ödetmek onu hak etmeyene ıstırap çektirmek arzusuyla şekillenmiş. Eğer edebiyatta böyle bir sadist varsa bu Ibsen'dir. Eleştirel veya ahlaki açıdan onun dümenine gelmiş olanlar benim için muamma olarak kalır. Bu oyun beni hiç etkilemedi (gülünç); benzer biçimde kötü temellendirilmiş, diğer zaferleri gibi gülünç. Gel şu, kara kuzeyin karamsar adamına, geldiği yere ve ancak bir burjuvanın yaratacağı berbat eserlerine boşver.

Mise agat-sa do chara go deó
James Stephens[24]

Joyce 25 Eylül 1936'da ikna edici olmaktan çok usanmış görünen bir karşılık verdi: "Dediğin doğru ama hiçbir biçimde benim fikrime göre değil."[25] Stephens'ı yemeğe davet etti. Manevi açıdan ikizinin manevi babası hakkında onunla aynı şeyi düşünmemesi olur şey değildi.

Joyce, Stanislaus'la görüşmek için birkaç günlüğüne Zürih'e gitti. Kardeşinin hâlâ bir işi yoktu, İsviçre'de bir işe girmeyi düşünüyordu. Joyce, Profesör Bernhard Fehr ve diğerlerine başvurdu. Zugerberg'in tepesindeki bir okulda boş bir kadro ayarlandı. Ücreti iyiydi ama Joyce, Paul Ruggiero ve Stanislaus'un da oraya vardıklarında keşfettikleri gibi okul dağın tepesinde kuş uçmaz kervan geçmez bir yerdeydi. Yakındaki Zug kenti kulağa olduğu gibi göze de hitap etmiyordu.[26] Stanislaus böyle bir riske girmeme kararı aldı, James ona katıldı bu konuda. Genç kardeş İtalya ve Trieste'deki politik durum hakkında konuşmak isteyince James "Tanrı aşkına politikadan bahsetme. Politikayla ilgilenmiyorum. Benim ilgimi sadece üslup çekiyor."[27] Bu ters cevaba karşı, kardeşler dostça ayrıldılar. Stanislaus Trieste'ye geri döndü, birkaç ertelemenin ardından Üniversite'deki görevine yeniden başladı. Savaş patlak verene dek orada kaldı.

Joyce'un Paris'teki sosyal hayatı son birkaç yıldır gözle görülebilir derecede daralmıştı. *Ulysses*'in yayım tarihinin yıldönümünde Sylvia Beach'e hep tebrik kartları yolladığı halde, onu pek az görüyor, gördüğü zaman da mutlaka yanında başka dostları oluyordu. Onun kitapçı dükkânı artık Joyce'a giden bir yol değildi. Harriet Weaver

27 Kasım 12 Aralık 1936 tarihleri arasında on beş günlüğüne bir ziyaret yaptı. İşte Joyce ona şimdi veya bu tarihlerden biraz sonra, on yıldır kendisine iki yıldır da kızına karşı zehirlenmiş olduğunu söyledi. Suçlama haksız olduğu kadar cevap verilebilir de değildi. Bir daha buluşmayacaklardı. Joyce bir zaman için, John Sullivan'a yararlı olur diye kendi başına yeni dostluklar edinmişti; ama 1936 geldiğinde, bu tür ahbaplıklar Joyce hiçbir zaman öyle olduğunu söylemese de bitmişti. Sullivan'ın kendisi Joyce bunu reddetse de çok geç; sesindeki tınının artık bozulmaya başladığı bir zamanda tanıştıklarını biliyordu.*[28] Bazen aklına estiğinde yeni kişilerle tanışmayı istemeyecek kadar huzursuz olduğu halde, genellikle "bin dokuz yüz yirmilerden" beri tanıdığı küçük bir arkadaş çevresine bel bağlamıştı.

Bunların arasında Paul Léon başyardımcı olarak kaldı. Sekreter unvanını kesinlikle reddetti, bu sonu gelmez mektup yazma çabaları için de para almayı. Bazen doğrudan Joyce için yazdı, kimi zaman Joyce, rüzgârın nasıl eseceğini anlamak istediğinde yaptığı imalarla kaleme sarıldı, bazen de sonuç itibarıyla Joyce'un da hemfikir olabileceğini düşündüğü kendi planlarını uyguladı. Léon'un, Joyce'a karşı tavrı şefkatli takılmaydı. Buna Joyce da aynen karşılık veriyordu. Joyce, bir gün Léon güzel bir kadınla restoranda yemek yerken onlara katıldı, hemen ardından Mozart'ın *Don Giovanni*'sine özenerek Byron'ın *Don Juan*'ının şuna çevirdi:

> Don Leone, a pranzar teco
> Non m'invitasti, ma son venuto†
> Il Commendatore
> 21 Nisan Chez Chauland

Bir sepet meyve astım nöbeti sırasında şu mesajla Léon'a teslim edildi: "Umut ederim bu meyveyi rahatsızken kabul edebilirsiniz. J. J.' Joyce, *Finnegans Wake* çıktığı zaman şöyle bir ithafla ona hediye etti:

> En hüzünlü yazar James Joyce'tan Avrasya Şövalyesi, Paul Léon'a, binbir teşekkürle.
>
> Paris, 4 Mayıs 1939[30]

Daha ciddi bir havada Gorman'ın biyografisi için birkaç övgü cümlesi yazdırttı: "Son on iki yıldan bu yana, hastalıkta, sağlıkta, gece gündüz, o (Léon) menfaat gö-

---

* Ses eğitmeni Georges Cunelli'nin farklı bir görüşü vardı, Sullivan beşinci tiz perdeye nefes borusunun altındaki daralma yüzünden çıkamıyordu.[29]

† Don Leone, zatıaliniz beni davet etmedi yemeğe, ama işte ben buradayım.

zetmeyen, her zaman sadık bir arkadaş olmuştur, onun yardımı olmaksızın yaptığımın hiçbirini yapamazdım."[31]

Léon ve Sullivan'a ek olarak Joyce, Gilbertler, Jolaslar ve Samuel Beckett'le devamlı temas halindeydi. Ara sıra da René Bailly ve onun İrlandalı karısıyla görüşüyor Soupault ve Nino Frank ile de buluşuyordu.* Bunlardan başka saman alevi gibi parlayıp sönen arkadaşlıklar da olmuyor değildi. Pratik açıdan faydasız Jolas haricinde, hepsinin yardımına, dostluğuna ihtiyaç vardı. Joyce onlara büyük bir kibarlıkla, özenle yaklaşır; "filanca şey için zamanınız olur muydu" diyerek başlardı. Soppualt'nun sözleriyle "Her şeye rağmen, *zorlu* biridir. Onu görmeye gidersiniz. Giderken hangi yoldan gideceğinizi sorar. Siz de Étoile dersiniz, siz ne olduğunu bilmeseniz bile o Bastille'de bir ayak işini size yaptırıyordur o anda aklında."[32] Dostları hep ona bir kitap buluyor, birisine telefon ediyor, prova okuyor veya bir şey araştırıyorlardı. Nora'nın dediği gibiydi: "Eğer Yüce Rab dünyaya inse, senin ona vereceğin bir işin de vardır."†[33] Yine de sanki bunları telafi etmek istermiş gibi kılı kırk yaracak kadar

---

* Bu dostluğun, hatta en yakın olunduğunda bile seyri pürüzsüz değildi; çoğu kez önemsiz şeyler, bazen de Nora yüzünden soğuk günler araya giriyordu.

† Joyce yaptırdığı görev dağılımlarına iyi bir örnek, Helen Joyce'un ilk evliliğinden olan oğlu David Fleischman'a yazdığı 8 ağustos tarihli mektuptur. Joyce o zaman on sekiz yaşında olan, Fleischman'a Huckleberry Finn kitabını göndermiş ve şöyle yazmıştı:

7 rue Edmond Valentin
Paris 7e

Sevgili David: Eğer annen şimdi New York'tan daha sakinleştirici haberler getirdiyse ve imber serotinus (son yağmur -ç.n.) ile serinlemiş olan bu şıpır şıpır terleten sıcakta bir saat bulup, bana bir iyilik yapabilseydin çok memnun olurdum.

Sana taahhütlü bir kitap yolladım, çocukken belki birkaç kez okumuşsundur. Bu kitapla ilgili bir şey sormak istiyorum. Hiç okumadım. Bana okuyacak kimseyi de bulamadım, yaptığım işlerle birlikte çok zaman alıyor çünkü. Sen belki şöyle çabucak bir göz atarak hafızanı tazeleyebilirsin ve sonra (bana onun daktilosunu, canlandıracak birkaç şerit alacağını umut ettiğim) annene, sanki bu kitap dergisinde senin öyküsünü anlatmak zorunda olduğun yeni bir kitapmış gibi, konusunu genel hatlarıyla yazdırabilirsin. Senden kitabın akışındaki en önemli yerleri kenarlara mavi kalemle, bir Avrupalı açısından özel dikkat gerektirecek gibi gelen söz veya diyalogları da kırmızı kalemle işaretlemeni istiyorum. Kitabımı mahvederim diye korkma. Ucuz bir baskı. Kitabı bana geri gönderince ben de işime yarar görünen ne varsa onları seçer, kullanırım.

Şimdiden teşekkürler ama herhangi bir nedenden dolayı bunu yapamazsan büyük bir kayıp değil.

Sıcak korkunç. Umarım hepiniz, özellikle Stevie (Stephen Joyce) o tekdüze gazmetrenin, güneşin gözüne görünmezsiniz.

Saygılarımla
James Joyce[34]

düşünceli davranırdı.* Onların kendi doğum gününü hatırlamasını nasıl istiyorsa, o da arkadaşlarının doğum günlerini, yıldönümlerini unutmazdı. Hastalanırlarsa, her gün meraklı bir şekilde uğrar, nasıl olduklarını sorar, ateşleri var mı yok mu bakardı. Küçük Tina Jolas İsviçre'de hasta düştüğünde, annesinin en erken giden trenle gideceğini duyan Joyce, Léon'la onu ziyaret edip küçük kıza versin diye bir bebek getirmişti. Jolasların üçüncü çocuğu, daha sonra ortaya çıkacağı gibi, ölümcül hastaydı, Joyce, tıpkı Mr. Bloom gibi sevecen bir şekilde günde iki kez telefon etti çocuğa.[36]

Kendisiyle tiyatroya gelmeleri konusunda özellikle, Soupault ve Gilbert'a güveniyordu. Ciddi dramalardan artık hoşlanmıyordu, görebilsin diye ilk sıralarda oturup, kahkaha çınlattığı *piéces du Palais-Royal*'e gidiyordu.† Arada bir Nino Frank'le sinemaya, opera veya operetlere gidiyordu. Dublin'de bir zamanlar görmüş olduğu Mascagni'nin *L'Ami Fritz* en sevdiği operetlerden biriydi. Maurice Chevalier'nin "*Quand un vicom-te rencontre un autre vicom-te*" isimli şarkısı kelime oyunlarıyla dolu olduğu için onun hoşuna gidiyordu. Yine daha basit sözleri olan Yvonne Printemps'in "*Je ne suis pas ce que l'on pense*" dinlemekten zevk aldığı şarkılar arasındaydı.

Onu uzun zamandır görmeyen arkadaşları böyle basit şeylerden hoşlandığına tanık olunca şaşırıyorlardı. Frau Giedion, *Ulysses*'ten "*une grande découverte de la vie*" (Hayatın büyük keşfi -ç.n.) diye söz eden mimar Le Corbusier ile tanıştırdı onu. Frau'nun korktuğu gibi, konuşma; Joyce'un o günlerde bulduğu Pirre ve Pipi isimli muhabbetkuşlarına dönüverdi.‡ Buluşmanın ardından Le Corbusier, Joyce'un harika olduğunu söyledi. "Ama hiçbir şey konuşmadınız ki" diye çıkıştı Frau Giedion. "*C'est admirable comme il parle d'oiseaux*" (Kuşlar hakkında konuşurken de takdire değer -ç.n.) dedi Le Corbusier, halen başı dönmüş vaziyette.[37]

1937 yılında Joyce'la çoğu kez birlikte olanlardan biri de Nino Frank'ti çünkü Joyce ona *Anna Livia Plurabelle*'yi İtalyancaya çevirmesini önermişti. "Bu işi artık çok geç olmadan önce, yani şimdi yapmalıyız" dedi ona. "Hiç değilse şu an için, ne yazdığımı anlayabilen biri var, kendim. Yine de iki üç yıl içinde bunu hâlâ yapabileceğime dair

---

8.8.1937

* Vladimir Nabokov'un Puşkin üzerine konferans vereceğini duyduğunda muhtemelen boş bir salonla karşılaşacağından, genç dostunu bu sıkıntılı durumdan kurtarmak için Joyce özellikle oraya gitmeye özen gösterdi.[35]

† Bir otelin yemek salonunda çorba içen bir adamla başlayan bir oyundan Beckett'e söz etmişti. Kılıksız garson camdan dışarı bakarken "Yağmura benziyor, efendim" der. Çorbacı "Evet öyle tadıyor" diye yanıt verir.

‡ Bu kuş toplama, Joyce'un evinin penceresine gelip konan ve yakalanmaya hiç itiraz etmeyen bir kuş geldiğinde başladı. Bu Sean O'Faolain'den son romanı Yalnız Kuş'u almasından hemen sonra gerçekleştiği için, tesadüf Joyce'u çok etkilemişti.

bir garanti veremem." Frank, İtalyancanın kelime oyunlarına uygun olmadığını, bölümün çevrilemeyeceğini söyleyerek karşı çıktı ama çok geçti. Üç ay boyunca, haftada iki kez bir araya geldiler. Joyce yine, kelimelerin birbirine nasıl çarptığı, ritmi üzerinde duruyor, kelime oyunlarına önem veriyordu. Anlam onun için ikinci planda geliyordu. Bazen Frank ona bunu hatırlatmak zorunda kalıyordu. Gözü kara bir tavırla Joyce birçok nehir ismi kattı çeviriye. Frank, Petrarch'ın "*Non Tesin, Po, Varo, Adige e Tebro*" gibi birçok nehirden söz eden *Sonetto*'sundan söz edince Joyce hemen onu görmek istedi. Bir seferinde, ustasının keskinliğini törpülemek için Frank, Joyce'un sevdiği "*con un fare da gradasso da Gran Sasso*" ifadesine karşı çıktı çünkü bu asıl ritmi feda ediyordu. Joyce'un buna cevabı yalnızca "yeni ritmi sevdim"[38] oldu.

Başka bir çeviri işine, Jean Poulhan'ın ondan *Birkuruşluk Elmalar*'ı *Mesures* için Fransızcaya çevirmesini istediği yeni dostu George Pelorson girişti. Pelorson, Mrs. Jolas'nın Neuilly'deki dil kurumu, École Bilingue'te öğretmendi, dinlenmesi zor opera müziğine o da düşkün olduğu için Joyce'u tanımıştı. Pelorson coşkuyla işe başladı ama çok geçmeden Joyce tatlı sözlerle onu kandırmaya çalışıp (Frank'le yaptığının aksine) ritmleri İngilizcede olduğu gibi aynen Fransızcada bırakmasını istedi. Pelorson'a göre bunlar banal duruyordu. Pelorson itiraz edince Joyce iç geçirdi; Pelorson üzerinde "büyük bir iç çeken" izlenimi bıraktı. Çeviri ve iç çekiş katlanılmaz olduğunda bazen Joyce yürüyüşe çıkmayı öneriyordu. Bir seferinde Lent (Paskalya'dan önceki büyük perhiz -ç.n.) sırasında, Notre-Dame'da vaaz veren Peder Pinard de la Boulaye'yi gidip dinlemeyi önerdi. Ama aslında ilgisini çeken papazın ismi Pinard'tı. Çünkü I. Dünya Savaşı Sırası'nda bu argoda şarap anlamına geliyordu. Bununla alay etmeye başladı, Fransızca bir limerick yazdı. Aslında bu dört beş kıta uzunluğunda eski Fransızcayla argo karışımı, kulağı dolduran hızlı bir ezgiydi: Güle oynaya bunu söylemeye başladı. Pinard'ı, katedral yerine küçük bir barda bitirdiler.[39]

Joyce ara sıra "zannederim yetenekli" diye oğluna sözünü ettiği Samuel Beckett ile dışarı çıkıyordu. Bu nadiren bağışladığı bir övgüydü Joyce'un. Beckett, *Murphy* isimli kitabını hediye ettiği zaman Joyce, şu kötü limerick'i yazdı:

Murphy derler berbat bir şair vardı
Kendini sporcu sanardı
İki dirhem bir çekirdek çıkınca
Serinleyim diye kumsala
Giyer dikyakalıyı çalım satardı

J. J.

Paris,
S. Catherine 39

Ama daha sonra *Murphy*'nin cesedinin yok edilişini Beckett'in nasıl tasvir ettiğini ezbere okuyarak onu memnun etti.[40] Beckett buna "Home Olga"* başlıklı, akrostiş şeklinde yazılmış çimdikleyen bir şiirle misilleme yaparak yanıt verdi:

> Joyce umudun (ve sürgünün, bilmiyor musun) yeşiminin peşinde belki
> Adayı; hemoroitten mustarip İrlanda'yı İsa ve Cizvitler ezdiler
> Modo et forma, (Usul ve biçim -ç.n.) korse içinde kıkırdayarak ölen anal bakire
> E gerekir aşkın ve sessizliğin eritritine (kırmızı kobalt sülfat, yani kırmızıyı temsil eder -ç.n.) ve tadından yenmez yeni üslup
> Süzülüp, büzülmesi aşkın, sessizliğin güneşin gözü önünde, bir de martının
> Juvante jah ve bir jain veya ikisi ve dost canlısı bir Yahudi'nin yardımıyla
> O gelir opal taşına, inancın ve kurnazlığın beyazına, çarçabuk bir adyö adyö adyö
> Yad edilen günler yarın olacak, bilmeceyi anlıyor musun benim başıbozuk askerim
> Che sarà sarà che fu, Homeros'un dili bile yetmez o kadar şeye
> Exempli gratia: kendine dikkat et ve de yaltakçına-e.o.o.e.†[41]

Joyce yalnızca "kıkırdayarak" değil "gıdıklanarak" olması gerektiği yorumunu yaptı.

Beckett'e edebi konuşmalardan hoşlanmadığını açık seçik belli etti. Bir seferinde birlikte katıldıkları bir partide bir grup entelektüeli sessizce dinledikten sonra şöyle

---

* "Home Olga" "Homo Logos" yani kelimeci adamı ima ediyor gibiydi. Ama Beckett, Lawrence Harvey'ye bundan söz ederken aklında pohpohlamaya yönelik bir şey olmadığını çok daha basit, eğlenceli bir şey düşünmüş olduğunu açıkladı. İrlanda'da bir partide artık çok sıkılan bir koca karısına "Home Olga!" der ve onu ev sahiplerine teşekkür bile etmeden eve götürür. Bu ifade kaçmak için gizli bir çağrı, durumu çakma sözü haline gelir.

† Şiirin anlamı şöyle bir şeydir belki: Joyce (sürgünde olsa da) bereketsiz İrlanda'da Katolikliğin devrilmesinde umudun yeşim rengini temsil ediyor görülebilir, İrlanda'da bekâret, basur dahil ne pahasına olursa olsun korunur, değerli ne varsa mutlaka bir taş atılır. Ayrıca aşk, sessizlik, dolce stil nuovo'su ve Yehova, bazı Jain (Hindu dininin bir kolu -ç.n.) hünerleri ve bir parça da İsa'nın yardım ettiği Daedalusvari uçma tekniği (Süzülüp büzülme) biçiminde karşımıza çıkan merhametin kırmızısını temsil eder. Son olarak da inancın, kurnazlığın beyaz opalini temsil eder, göz kırparak elveda diyerek (Joyce'un Bid Adieu şiirindeki gibi) çünkü işin içyüzünü bilenler dünün yarın olacağını, geleceğin de geçmişte olduğu gibi olacağını bilirler. Bu zavallı Homeros'un bilmediği bir noktadır, ama kendisi de bir çeşit dünyaya gelmiş İsa (bir diğer kelimeci adam) olan Joyce tarafından ortaya serilir, hatta (erreurs et omissions exceptées) akrostişin yazarının kendisi de sürüden kaçmaya çalışan, kimsenin takdirini kazanamamış bir kuzudur. (Lamb şeklinde yazılınca Hz. İsa ama burada lamb -ç.n.) Stephen'ın "sessizliği, sürgün olması ve kurnazlığı" dini meziyetlerle eşlenmiştir, onlara adanan renkler de umut, merhamet ve inançla. Bu şiirin ayrıntılarına ilişkin kendisine danışılan Beckett üçüncü dizeye ilişkin olarak "artık bana (eğer vardıysa) anlamı açık gelmiyor" şeklinde yorumda bulundu.[42]

bir şey söyledi: "Keşke turplardan bahsetseydiler!"* Ama kimi zaman konu hakkındaki görüşü tesadüfen bir iki kelimede ortaya çıkıyordu. Valéry'nin *Èbauches d'un serpent* (Bir Yılanın Eskizleri -ç.n.) sevdi özellikle "*Parmi l'arbre*" diye başlayan, ağacın çokluk gibi düşünüldüğü ilk ifadesini takdir etti. Ama onun isteği üzerine Valéry bu bölümü yüksek sesle okuyunca Joyce icranın zayıf olduğunu düşündü. Çağdaşlarından olup ilgisini çeken bir başka dize Soupault'nun "*La dame a perdu son sourire dans le bois* (Kadın gülümsemesini ormanda kaybetti -ç.n.)"[44] idi. Ama genellikle modern yazarlar hakkında şöyle düşünüyordu: "Bu insanlardan birinin yazdığını; tipik karmaşık bir bölümü alıp, ona burada ne demek istediğini sorsanız, size söyleyemez. Halbuki ben kitabımın her satırının hesabını verebilirim." Başka bir gün "Dille istediğim her şeyi yapabildiğimi keşfettim" dedi. Aynı zamanda bunlara karşı çıkmak ister gibi insanı etkileyecek bir alçak gönüllükle Beckett'e "*Ulysses*'i aşırı sistematik hale getirmiş olabilirim"[45] diyen de oydu.

Finnegans Wake onun yerine geçtiğinden genellikle ilk kitabına olan ilgisini kaybetmişti ama bir gün Beckett'e "*Ulysses*'i okuyan kimse var mı Dublin'de?" diye sordu. "Evet" dedi Beckett. "Kim?" Beckett bazı isimler sayınca "Ama onların hepsi Yahudi" dedi. Beckett birçok entelektüelin artık Kafka'yı keşfetmekte olduğundan söz etti. Joyce'un bu isimle bildiği tek kişi *Frankfurter Zeitung*'un uğursuz çevirmeni Irene Kafka'ydı. Edebi şöhretin bu yeni adayı canını sıkmakla kalmayıp onu çok şaşırttı. Sonra yeniden kendini *Finnegans Wake*'e verdi. Aklında kitabını hep savunmuştu, bu savunma kimi zaman konuşmasına da yansıyordu. Bir gün onun ziyaretine gelmiş ve Joyce okurken kitaptan bir bölüm dinleyen bir İngiliz kadın "Bu edebiyat değil" diye çıkıştı. Joyce "Edebiyattı" dedi, yani onu dinlediği sürece bunun edebiyat olduğunu ima ediyordu.[46] Kitabın müzikal tadı onu haklı çıkarma araçlarından biriydi. "Benim metnimin ne anlama geldiğin Tanrı bilir" diye yazmıştı kızına. "Sözün kısası, kulağa hoş gelen bir şey. Senin çizimlerin de göze hoş geliyorlar. Bence bu yeterlidir."[47] Terence White Gervais adındaki bir başka ziyaretçi kitabın edebiyatla müziğin bir harmanlaması olup olmadığını sordu. Joyce "Hayır, saf müzik" diye kestirip attı. "Ama daha derinlerde yatan, araştırılması gereken anlamlar yok mu?" "Hayır, hayır" dedi Joyce. "Kitap sizi güldürmek amacıyla yazılmıştır."[48] Jacques Mercanton'a "Ben sadece evrendeki en büyük şakacıyım, İrlandalı bir palyaçoyum"[49] dedi. Kuşkusuz, kahkaha ve anlam katmanları birbirleriyle bağdaşmayan şeyler değildi. Başka birine,

* Satın aldığı Jack Yeats'in yağlı boya resmi hakkında "şöyledir böyledir" diye dil döken bir eleştirmene Joyce ters ters "O resimde muazzam suskunluklar var Mr. M—" dedikten sonra şunu ekledi: "Jack Yeats ve benim yöntemim aynıdır."[43]

kadeh arkadaşlarından birine, "*in vino veritas*" (Gerçek şarapta) sözünü "*in risu veritas*" (gerçek kahkahada) diye düzelttirdi. "Niye kitabı böyle yazdın" bir başka soruydu. "Eleştirmenleri üç yüzyıl meşgul etmek için."[50] "Okurdan tüm istediğim" dedi tatlı bir gülümsemeyle Max Eastman'e "bütün ömrünü benim kitaplarımı okumaya adamasıdır."[51] Bu mizahi onayı *Finnegans Wake*'te "ideal uykusuzluktan çeken o ideal okura"[52] verdi. Joyce eleştiri kurumu açısından yeni olmayan terimlerle, kitabını savunmaya yönelik sözler sarf ediyordu. İçeriğini, insan yaşamının üçte biri (gece bölümü) olarak haklı çıkarıyordu. Onun yöntemine karşı çıkanlar rüyada geçen yaşamın değişimlerini tasvir edecek daha iyi yollar düşünmeliydiler. Kitabın konusuyla yaşam felsefesini beylik karakterler ve durumların yeniden canlanışı olarak savundu; bu açıdan çağının psikolojisi ve antropolojisi Joyce'un kuramıyla çelişmiyordu. Temayı anlatabilmek için kitabın böyle çetrefilli olması gerekiyordu. Bu modern şiir için kabul edile gelmişti. Tekniğini veya biçimini, bunu ima ediyor olsa da sanatların birleşmesi üzerinde durarak değil, ses ve ritmin üzerine dikkati çekerek ve biçimle içeriğin ayrılamayacağı ilkesine vurgu yaparak müzik açısından savundu. Bu ilke Eliot'ın sonraki dönem şiirindeki eleştirel değerlendirmede basmakalıp bir söz haline geldi. Son olarak kullandığı dili, kelimelerin bölünüp yenileriyle birleştirilerek yapılmış, aslında duyusal bir araç olduğunu söyleyerek dilbilim açsından savundu; üstelik rüyaların nasıl birdenbire değiştiğinin izini süren ve tarihin bize aslında aynı olayları değişik isimle sunan bir döngü olduğunu iddia eden bir kitaba uygun düşecek şekilde bu dili bozmuştu.*.

Kitabı bitirmek için çalışırken gittikçe daha sessiz bir yaşama gömüldü. Lucia'yı her hafta ziyaret ediyordu. 30 Haziran 1937'de Myron Nutting ve karısına "sonunda tedavi yoluna girmiş gibi"[54] diye yazdı. Ne var ki iyileşme işaretlerinin kaybolması uzun sürmedi. İnsanların içine sadece bir kez, aynı ay içinde Paris'te düzenlenen PEN Club toplantısında çıktı. *Ulysses*'in korsan basımının hep uluslararası bir edebiyat meselesi olduğu konusunda ısrarcı olmuştu. Bu toplantıda da Bern telif anlaşmasından çok farklı olarak, Amerika'da kabul edilen önemli hukuki kararı; bir yazarın kendi eserindeki haklarından mahrum bırakılamayacağını bildirdiği kısa bir konuşma yaptı. Konuşmaya herkes saygıyla kulak verdi, başkan nazik bir şekilde Joyce'un sözlerinin tutanaklara geçirilmesi talimatını verdi ama mesele, Joyce'un canını sıkarak, gündeme alınmadı.

---

* Joyce, Mercanton'a gençliğinde sahip olduğu tenor sesi hatırlayabildiği kadar, koruyabildiğini söylemişti. "Çünkü ben gelişmedim. Eğer olgunlaşsaydım, Bitmemiş Eser'i yazma işine böylesine folie (çılgın -ç.n.) şekilde bağlanmazdım"[53] Kitapta çocuk oyunlarına önem verilmiş olması başka bir örnekti buna.

Huebsch ve Franz Werfel ile gittiği akşam yemeğinde bile küskünlüğü sürüyordu ama Werfel'in Verdi'nin bazı operalarını çevirmiş olduğunu keşfedince acısı dindi. Birkaç gün sonra Nancy Cunard İspanya İç savaşı hakkında onun görüşlerini almak üzere hazırlanmış bir form gönderdi, öfkesi yeniden kabardı. Telefon edip "Ben James Joyce'um. Anketinizi aldım." dedi. "Cevaplayacak mısınız" diye sordu kadın. "Hayır, cevaplamayacağım çünkü bu politika. Politika artık her şeye hâkim oluyor. Geçen gece PEN Club'ın verdiği yemeklerden birine katılayım bari dedim. PEN tüzüğü orada asla politika tartışılamayacağına vurgu yapıyor. Ama ne oldu? Biri çıkıp, politikaya gönderme yapan bir konuşma yaptı, başka biri bir çatışma meselesinden söz etti, bir diğeri daha siyasi bir konuda bir bildiri okudu. Ben PEN'in *Ulysses*'in Amerika'daki korsan basımıyla ilgilenmesini istedim ama kulak veren çıkmadı. Toplantı sonuna kadar politikti." PEN toplantısında yaptığı konuşmanın notlarını gönderdiğini söyleyen mektubu bitirirken "Basın onu Miss Cunard!"[55] dedi.

O eski olanaksızlığın olasılığı; İrlanda'ya ziyaret bir kez daha belirdi. Hiç değilse Nora ciddi biçimde düşünüyordu bunu. Constantine Curran da Joyce'u gelmesi için dürtüp duruyordu.* İrlanda'ya Man Adası'na yaklaşacak kadar gitmeyi düşünmüştü, daha ilerisine değil:

> (BE)'imi (*Bitmemiş Eser*) bitirmeye çalışıyorum. (Sanki günde on altı saat çalışıyormuşum gibi geliyor) ve bu bitene kadar hiç değilse kendi vatandaşlarımla karşılaşmak riskine girmiyorum. Üstelik onların haritasında şimdi pek okunaklı olarak işaretlenmiş Hic Sunt Lennones var.† Ama her gün, her tarafta Dublin'in sokaklarında, kumsalında yürüyorum. "Sesler duyuyorum" *Non dico giammai ma non ancora*[57]

Mrs. Sheehy Skeffington niçin oraya dönmediğini sorunca "Hiç ayrıldım mı ki oradan" diye yanıtladı. Alfred Bergan'ın mayısta gönderdiği mektuptan Tom Devin'in öldüğünü öğrendiğinden beri şehir hakkında eskiden düşündükleri yavaş yavaş aklına süzülmeye başlamıştı. O da 25 Mayıs 1937'de Bergan'a cevap yazdı.

> 7 rue Edmond Valentin
> Paris 7e
>
> Sevgili Mr. Bergan: Eski arkadaşınız Mr. Devin'in öldüğünü üzülerek öğrenmiş bulunmaktayım. Daha geçen çarşamba, biyografimi yazan ve Dublin'e gitmiş

---

* Nora'nın kız kardeşi Kathleen, John Griffin ile yeni evlenmişti ve onlara evleniyoruz demek yerine, Joyce'un tabiriyle "içinde karım için bayat ama halen yenebilir bir evlilik pastası, bana da gümüş bir ayakkabının olduğu bir paket" göndermişti.[56]

† Yargıç Michael Lennon bkz. s. 732

olan Mr. Herbert Gorman isimli genç bir Amerikalıya onun ismini verdim. Size ve Mr. Devin'e uğramasını söyledim çünkü sizler, şarkı söylediğimiz o güzelim geceleri hatırlayabilecek (umduğum gibi) kalmış tek insanlardınız. "O boys, keep away from the girls, I say" Mr. Devin'in en çok sevdiği şarkıydı. Şarkının ahlakçı temasına ben boşverirdim, ona da çok şey ifade ettiğini sanmıyorum bunun. *Cavalleria Rusticana*'dan *Intermezzo* çalardı: Kendi yorumuyla çalardı bunu üstelik. Tuşların üzerinde parmakları çok iyi gezdiğinden, çalışmış olsaydı iyi bir piyanist olabilirdi. Babamın her zamanki gülünç sözlerinin başlattığı tiz bir çığlığın ardından kahkahalar atarak piyanoya kapanırdı. Gençliğinde yakışıklı, çok terbiyeli bir kimse olmalıydı. Hem *Ulysses* hem de *Dublinliler*'e "Mr. Power" ismiyle girdi. Arkadaşımın (aklıma gelmişken, size çok yakın bir yerde Royal Hebernian Hotel'de kalıyor) onunla buluşup konuşamamış olmasına da çok üzülüyorum. Dublin'de birçok edebiyatçıya yazdığı ve onlardan aldığı bir sürü mektubu vardı. Çoğu oldukça iyi yazılmıştır, bir iki tanesi daha da iyidir ama bana kişisel olarak fazla bir şey ifade etmemişti, şimdi de pek etmiyor.
Benim kaçık hikâyemden, Kersse-McCann (Norveçli kambur kaptan ve İrlandalı terzi -ç.n.) öyküsünü seçip seçemeyeceğinizi Tanrı bilir. Bu benim babamın anlattığı muazzam bir öyküydü ve eğer onlar, öbür dünyada *transition*'ın bir nüshasını alabilseler babam "Hımm, o öyküyü benim anlattığım gibi kesinlikle anlatamaz buna kalıbımı basarım!" derdi mutlaka.
Umarım siz iyisiniz, dostça selamlar gönderiyorum size.

Saygılarımla
James Joyce[58]

Curran'a yazdığı mektupta ortaya koyduğu çekince, yurt özlemine set çekti. Joyce, Nora'yla İrlanda'ya değil İsviçre'ye gitti. Zürih yolunda Rheinfelden'de durdular. Joyce burayı Rhine (Ren -ç.n.) nehrine Anna Rhenana diyerek[59] "Erin on-the Rhine" olarak yeniden isimlendirdi. Sonra eylülde Fransa'ya geri döndü, ay ortasında birkaç günlüğüne Dieppe'deki Grand Hôtel'de kaldı. Birisinin ona gönderdiği, Dun Laoghaire'den yelken açan, *John Joyce* isimli bir buharlıda yapılacak üç saatlik sahil gezintisinin reklam bildirisini okumak onu heyecanlandırdı. Lloyd Register'da onu bulamayınca kendisi eski bir denizci olan Budgen'a başvurarak gerçekten John Joyce'un "Yaşam sonrası saatlerini, *Dublinliler*i koyu gezdirmek için harcayıp harcamadığından"[60] emin olmak istedi. Ama bu "hayalet geminin" hiçbir şekilde izine rastlanmadı.*[61]

Joyce kitabını 2 Şubat 1938'de yayımlamak umudunu hâlâ taşıyor, gece geç

* John V. Kelleher John Joyce'un, Cobh limanında yolcu gemilerini karşılayan bir aktarma gemisi olduğu bilgisini verdi. Aslında bu River Mersey feribotuydu.

saatlere kadar kitap üzerinde çalışıyordu.*

* Yine de kasımda Jolasların evinde verilen Thanksgiving partisi için neşeli bir manzume yazmaya vakit ayırdı. Çarşıdan gelirken hindinin yere düşürülmesi ve ciğerini her nasılsa yitirmesi Joyce'u öylesine eğlendirdi ki hemen bir "Come-all-ye" yazdı.

Toplanın başıma İskoç lortları ve hanımlar dinleyin başıma geleni
Maceralarımı anlatacağım son Şükrangünü'ndeki
Izgarayı süsleyeyim diye seçildim Madam Jolas tarafından
Taze görünene kadar yamadı beni tavukboğan

Yola katranlı tüylü Grand plais Potin'den çıktım
Felaketle Place Saint Augustin'de karşılaştım
Savaşarabacım çarpıştı, patladım ben de şokla
Duygu kuvvetim saçtı ciğerimi yola

Yanımıza çıkan şık çavuş elinde kitabı bir de kurşun kalemi
İsimlerimizi, inançlarımızı Leber şifresiyle kaydetti
Çağırdım başka bir sürücü, yoluma devam ettim
Karaciğerimi bulmadılar, duracak zamanım yoktu benim

Paris'in kapısına gelince Octroi'daki patron birden haykırdı
Nedir bu gördüğüm Büyükanne Loye mu diye şaşırdı
Kaptığında kuşu Sezar o sürünün en alımlısıydı
Bazı baba hindilerle iki raunt kapışmış olmalı

Tüylerimi kabarttım kartal gibi gururlu: Ey karga
Yer mantarı bunlar büzüğümdeki maviler sanma!
Aslında dedi o bir kestane. İşte faturam teşekkür ederim
Şimdi lütfen bir el at orana elli frank bayılırsan epey müteşekkirim

Nihayet ulaştım şölen salonuna, off ne manzara!
Osmanlıların(*) arasına döndüğümü hissettim kazara
Şampanyayla yıkandım altın boynuz kaldırdım(**)
Şu eski güzel Türkiye'ye doğduğum tüneğin şerefine üç kez bayıldım

Herkesle tokalaştım, başımla selamladım sarışını esmeri
Ev sahibesi işareti çaktı mujike ele aldı idareyi
Eyaletinden Büyük Gürültü'nün mesajını Madamina okuyor
Mesajın ardından hep birlikte öttük ki: Şu Türk dobra konuşuyor!

Beslenmeye oturduk, sorarsanız fikrimi
Atıştıracaktım hızla, solda sıfır bıraktılar beni
Feci tıkındılar horoz ötene kadar, koştular devekuşu misali
Place Saint Augustin civarında bulmak için yitirdiğim ciğeri

(*) (Haliç'in İngilizcedeki adına gönderme de olabilir -ç.n.)
(**) (Joyce orijinal dizede Ottoman değil bizzat Osmanlı kelimesini kullanmış. -ç.n.)

J. J. 62

Şükrangünü, 1937

Şimdi o da biyografisini bitirmek için iyice heveslenmiş Herbert Gorman'dan basımı 1938 martına kadar ertelemesini istedi. Gorman istemeyerek de olsa kabul etti ve yayıncısına (Farrar and Rinehart) "Bir daha yaşayan bir adamın biyografisini kesinlikle yazmayacağım. Hem çok zor hem de takdir edilmeyen bir iş"[63] diye sızlandı. Her iki kitabın çıkması biraz daha gecikecekti. Joyce'un yakın çevresinde bulduğu huzuru, ailesindeki hastalık nedeniyle Helen'in George'la birlikte ABD'ne gitmek zorunda kalmalarıyla yine bozuldu. 7 ocakta ayrılmalarından bir gün önce Samuel Beckett, para vermeyi reddettiği bir kadın satıcısı tarafından Paris'te, sokak köşesinde bıçaklandı. Joyce'ların hepsi çok üzüldüler buna; Joyce, bütün masrafları karşılamak üzere, Beckett'i hastanedeki özel bir odaya geçirtti. En sevdiği masa lambasını ona gönderdi, Nora da kremalı puding. Joyce, George ve Helen'e Beckett'in sağlık durumuyla ilgili bütün gelişmelerden onları haberdar edeceğine söz verdi, hastanın 23 ocakta taburcu edileceği konusunda güvence vermeyi de ihmal etmedi.[64] Bu endişe bitince, oğlunu ne zaman dönecekleri konusunda sıkıştırdı. Gemi 26 nisanda Cherbourg'da limanına yanaştığında onların *Queen Mary*'de olacağını duyunca karşılamayı önerdi. Vazgeçirdiler ama şakayla onları tehdit edip Azor Adaları'na uçacağını, onları alıp Fransa'ya getireceğini söyledi.[65] George ve Helen uzaktayken, zamanını Zürih'e gidip Doktor Vogt'a (önceki martta da yapmış olduğu gibi) kısa bir ziyaret gerçekleştirerek değerlendirdi. Sol gözdeki kan toplanması hakkında bilgi aldı. Vogt görmesinde zayıflama olsa bile göreceği konusunda kuşkularını giderdi.

Joyce'un yeni umudu, *Finnegans Wake*'i babasının doğum günü olan 4 temmuzda gerçekleştirmekti. Yayıncı yaz olduğu için herkesin tatile çıkmış olacağını, bunun da satışları çok düşüreceğini söyleyerek karşı çıktı. Joyce kısa kesip adının bu işe kafi

---

Neuilly, Paris

> Yine de kadehimi Galya'ya kaldırıyor, kehanet ediyorum
> Bir dahaki Şükrangününe kadar, onun lütfuna mazhar olalım
> O zaman her Galyalı erkek sos kabını versin dişisine
> Ciğerimiz olmasa da kutlayıp coşalım neşeyle

(Birinci dörtlükteki "İskoç lortları" Maria McDonald Jolas'nın İskoç soyuna bir övgüydü. İkinci dörtlükteki, Grand Palais Potin, savaştan önceki marketler zinciri Félix Potin'i kasteder. (Dördüncü dörtlükteki Octroi: Oktruva, eskiden belediyelerin sınırlarından içeri giren yiyeceklerden aldığı vergi ve bu verginin toplandığı binadır ç. Galya: Eski Fransa ç..n.) Altıncı dörtlükteki "Mujik" sadık bir Rus garsondu: "Madamina" Don Giovanni aryasının ilk sözü olduğu gibi aynı zamanda "Madamme" (Jolas) ve (kadının söylediği bir güney şarkısı) "Balamina" nın birleştirilmesinden oluşmuş melez kelimeydi. "Big Noise" Büyük Gürültü'den gelen mesaj Başkan Franklin D. Roosevelt'in Şükrangünü mesajıydı.

geleceğini söyledi. Ama son teslim tarihi "hala bitmemiş eserle" geçti. Açıklanmamış olan kitabın adı için yayıncı yalvarınca Joyce, kitap ciltçiye gittiği zaman ismi vereceğini, kesinlikle daha önce olmayacağını, söyledi.

Yazın başlarında, müze müdürü ve sanat eleştirmeni James Johnson Sweeney'den yardım aldı. Elyazmasını yüksek sesle okudu, Joyce'un dikte ettirdiği ifadeleri gereken yerlere yerleştirdi. Sonra "Clontarf one love one fear" (*Finnegans Wake* 324) diye bir yere geldiler. "Anlıyor musun bunu Sweeney?" diye sordu Joyce. "Ah tabi" dedi: "Clontarf Savaşı'nın (Vikinglerin İrlandalı ünlü kral Brian Boru tarafından bozguna uğratıldığı savaş. -ç.n.) tarihinin son iki rakamı" (1014) Joyce itiraz etmedi buna. (1014'ün okunuşu van ov van for one love one fear'ın okunuşuna benziyor, aynı zamanda love teniste sıfır sayısı. -ç.n.) Sonra Sweeney, teniste "one love" un tarihin ilk iki rakamını temsil ettiğini anladı ve ertesi günün akşamı "Mr. Joyce, o Clontarf sözünden anladığımdan daha fazlasını anlıyormuş gibi yaptım" dedi. Joyce "Ah tabii, o meyhanenin telefon numarası" diye cevap verdi buna. Sweeney yine ifadenin ancak bir bölümünü anlamış olduğunu fark etti. Joyce, Clontarf'tan aynı zamanda Chapelizod'taki telefon santrali olarak söz ediyordu. Sonra "Tak tak kim o" sözüne geldiler. Joyce onu "Tak tak. Savaş nerede!"ye (s. 330) çevirmiş ve "The Twwinns" diye cevaplamıştı. Kabil ile Habil'in savaşın kaynağı olduğunu Sweeney'ye açıkladı; gülerek "Twwinns"teki ikinci w'nin Havva için olduğunu ve bir sonraki ifadenin gösterdiği gibi "elmasız" anlamına geldiğini çünkü onun âdemelmasız doğmuş olduğunu söyledi.[66]

Joyce tanıdığı insanlar için ifadeleri hatta sayfaları açıklığa kavuşturmaya dünden hazırdı. İsviçreli yazar Jacques Mercanton'a bir bölümün planını açıklarken bir gün durup abartılı bir soru sordu: "*N'cest-ce pas? C'est bien ainsi que doit pratiquer le démiurge pour fabriquer notre beau monde?*"* Mercanton aslında aşikâr görünen şeye katılmadan önce tereddüt etti. Joyce sigarasını üfledi elini alnına koydu ve sonra epey dalmış bir şekilde "*Peut-être, en somme, qu'il réfléchit moins que nous*"†[67]

1938'in yazında Joyce, Faber & Faber veya Viking Press gibi yayınevleri olmasa

---

* Güzel dünyamızı yaratırken Demiurgos'un da bu yöntemle hesaplaması gerekmez miydi?

† "Belki de o bizden daha az düşünüyor." Joyce kıyaslamayı daha ileri götürdü: "Je reconstruis la vie nocturne...comme le Démiurge poursuit sa création, à partir d'un squelette mental qui ne varie pas. La seule différence, c'est que i'obéis à des lois que je n'ai pas choisies. Lui?"[68] ("Ben gece yaşamını Demiurgos'un yaratırken başladığı, temelinde asla değişmeyen zihni bir senaryo olan yönteme göre yeniden kurguluyorum. Tek fark ben seçmediğim yasalara uyuyorum. Ya o?")

da biraz daha saklamak istediği sırrı yani kitabın adını bazı Parisli dostlarına açmak zorunda kaldı. Yakın çevresindekilere kitabın adını bilmeleri için meydan okumuştu; bilene bin frank ödül verecekti. Gilbert, Gorman, Beckett, Léon ve Jolas'nın hepsi tahmin etmeye çalıştı ama başarılı olamadılar, tıpkı kendilerinden önce bunu denemiş Miss Weaver gibi. Fouquet Restoran'ın terasında bir temmuz gecesi, hep birlikte birkaç şişe Riesling devirdikten sonra aynı teklifi yineledi. Mrs. Joyce, Mr. Flannigan ve Mr. Shannigan'dan bahseden bir İrlanda şarkısı okumaya başladı. İrkilen Joyce susmasını söyledi. Bu şarkının bir şeyleri çağrıştırmadığını görünce, bir şarkıcının yaptığı gibi, dudaklarını F ve W harflerini söylermiş gibi oynattı. Maria Jolas "Fairy"s Wake' diye bağırdı. Joyce şaşırmış vaziyette "Bravo! Ama bir şey eksik." dedi. Jolaslar birkaç gün düşündüler, 2 ağustos sabahı Eugene Jolas'nın aklına kitabının adının *Finnegans Wake* olması gerektiği geldi. Akşam yemeğinde kelimeleri savurdu havaya ve Joyce'un beti benzi attı. Elindeki şarap kadehini yavaşça masaya koyup "Ah Jolas, içimden bir şey kopardın" dedi üzülmüş gibi sonra çok neşelendi. O gece ayrılırken olanları Jolas şöyle nakleder: "Bana sarıldı, birbirine dolanan ayaklarıyla biraz dans etti ve paranı nasıl istersin diye bana sordu. *In sous* (bozuk olarak -ç.n.) dedim ben de. Ertesi gün on franklık banknotlarla dolu bir çantayla Joyce geldi." Jolas'nın kızlarına babalarına öğle yemeği hazırlamaları talimatını verdi.[69] Tüm Jolas ailesine "hiç böyle bir şey olmasa da son noktayı" koyana kadar sırrı açıklamama konusunda yemin ettirdi.

Bu zaman zarfında I. Kitap dizilmişti, II. Kitap, yarısından fazlası daktiloyla yazılmış olan 40-50 sayfası haricinde ilk tashih aşamasındaydı, III. Kitap yine ilk tashihte, IV. Kitap'ın yarısı dizilmiş ve baskıya hazırdı. Kitabı tamamlamak dışında bir şey düşünmek istemiyordu ama bu kez politika onu buldu. *Anna Livia Plurabelle*'nin Almanca ve İtalyanca çevirileri "ipleri elinde tutanların baskısı"yla ertelendi, Ruslar da Joyce'tan kuşkulanıyorlardı. Çünkü hiçbir zaman ne düşündüğünü alenen söylememişti. Birkaç yıldır Almanya'dan alayla "Hitlerland"(Hinterland üzerinden yaratılmış gibidir, Hitleristan diye çevrilebilir. -ç.n.) diye bahsediyordu. Führer'in çılgın kişiliğini onun kadar sevimsiz bulan biri olamazdı. Ama tarafsız bir tutum geliştirmişti bir gün Paul Léon'un evinde akşam yemeği yerlerken "Bu Hitler bir fenomen değil mi? Tüm bir halkı arkana almayı düşünsene." Nora masadan bir bıçak alıp "Kes şunu Jim"[70] dedi. Almanlarla ilgili olumlu söylenen her şeye düşman olan dostlarına, Almanların tutarlılığından övgüyle söz etti. Samuel Beckett, Nazilerin Yahudilere yaptığı zulümlerden bahsetti ama Joyce daha önce de benzer zulümlerin olduğuna

işaret etti.*[71] Bu onlara göz yumduğundan değildi, başka bir açıdan bakmak istiyordu. Jacques Mercanton, *Mass und Werk*'e bazı yazılarıyla katkı sunmasını isteyince joyce önce kabul etti ama sonra Thomas Mann'ın orada 1937 yılında Nazi karşıtı duruşunu açıkça ortaya koymuş olduğuna hatırladığından "Hayır, o dergi politik olarak yönlendiriliyor."[73] dedi. Yazarının sözde politik bir kutba yakınlığı nedeniyle *Finnegans Wake*'in herhangi bir ülke tarafından yasaklanmasını istemiyordu.

Diğer yandan, ne olup bittiğini görmeyecek kadar gerçeğe gözlerini kapamamıştı Joyce. Antisemitizm ile ilgili Maria Jolas'a: "Bu kanıtlanması en kolay ve en eski önyargılardan biridir"[74] dedi. Harvard'ta okuyan genç bir öğrenci *Ulysses*'i öven ama Joyce'un ırkına tavrı yüzünden de şikâyetlerini sıraladığı bir mektup göndermişti. Joyce "Ben Yahudiler hakkında en büyük sevecenlikle yazdım"[75] dedi. *Ulysses* aslında, eğer onu inceleme zahmetine katlanan biri olduysa o kadar anti totaliter bir kitaptı ki başka söylenecek bir şey yoktu. Joyce'un görüşleri eylemleriyle de onaylandı; 1938 Yılı'nda Nazilerin denetimi altındaki bölgelerden İrlanda ve Amerika'ya kaçan insanlara yardım etmeye başladı. Bunlardan ilki, Joyce'un kendisini "*James Joyce und die Gegenwart*" isimli bir makaleden tanıdığı Hermann Broch'tu. Broch 1938 mart *Anschluss*'uyla (Avusturya'nın Almanya'ya ilhakıyla -ç.n.) Viyana'yı terk etmeye zorlandı ve Joyce İngiltere'ye gitmesine yardımcı oldu. Diğer ikisi eski dostlarının akrabalarıydı; birisi Charlotte Sauermann'ın oğlu, diğeri Edmund Brauchbar'ın erkek yeğeni.† Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda ve diğer önemli yerlerde Joyce'un dostları vardı. Kimisi kaçan, kimisi yerleşmeye çalışan on altı mülteci adına, yardımına başvurabileceği kimselerle hemen temasa geçti.[76] Padraic Colum'a, İrlanda Adalet Bakanı'na hitaben bir mektup yazdırtarak, bunlardan birine oturma izni verebilirler mi diye sordurttu. Cevap hayırdı. Ama Joyce reddedilmeyi kabul etmeyecekti. Colum'a "Meseleyi etraflıca koymadın ortaya. Bir daha yaz şu adama" dedi. Bu kez bakan razı oldu.[77]

Joyce yapabildiği kadar Paris'in yaz sıcağından kurtulma işini ağırdan aldı. Nora ona sinirleniyordu. Bir gece David Fleischman'a söylediği şu sözler bunun kanıtıydı: "Biliyorsun David, artık gücüm kalmadı. Onu daha fazla sıkmak da istemiyorum.

---

* Daha sonraki yıllarda Beckett, uzağı görerek düşünme yeteneğinin Joyce'un en etkileyici özelliği olduğunu belirtti ve bunu ortaya sermek için Papa'nın Essay on Man'den dört satır alıntı yaptı:

> Hepimizin Tanrı'sı gibi kim herkesi eşit görür
> Bir kahraman ölür veya bir serçe düşer
> Atom sistemleri paramparça olur
> Şimdi bir kabarcık patlar ve bir dünya doğar[72]

† Charlotte Sauermann Richard Ofner'la evlenmişti.

Ne istiyorsa yapsın. Ama yaz sıcağında berbat bir şey bu. Buradan uzaklaşmayı hiç istemiyor. Tanrı'ya dua ediyorum, her akşam yağmur yağsın diye Tanrı'ya dua ediyorum." Bu sözü duyan Joyce bembeyaz kesildi. "Hayır, gök gürültülü sağanaktan söz etmiyorum Jim. Korkunç bir sıcak var. Baş belası yazdan nefret ediyorum. Ah ekim ekim! Keşke ekimde olsaydım şimdi. Eğer böyle canımdan bezmiş gibi durursam ben, asla buradan kurtulamayız biz. İllallah deyip, sövüp saymaya başlarsam başka bir yere gideriz; o zaman da, nöbetleri başlayacak. Aynı geçen yılki gibi olacak: Ben onu başka bir yere sürükleyeceğim, bu sefer midesinde müthiş ağrılar duyacak sinirsel gevşeme (aynen yazılmıştır, gerilim), kesinlikle." Joyce yorum yapmadı, karısı devam etti: "Bu günlerde, o yazdığı Çin yemeğiyle uğraşırken ([FW]'i kastediyor -ç.n.) ondan üç kelimeden fazla bir şey duyamıyorum. Sabahleyin, 'gazeteler' Öğlen yemeğinde, 'ne yiyoruz' ve üçüncüsü -Jim, üçüncüsü neydi? Hatırlayamıyorum. Ha tamam, yere koyduğu su şişesi, 'dokunma ona!' Tanrı'm."[78] Sonunda 19 Ağustos 1938'de onu Paris'ten uzaklaştırmayı başardı. Léon da Lozan yolculuğunda onlara eşlik etti. Orada, Rus arkadaşları Alexander Troubnikoff'un katıldığı bir akşam yemeği yediler, şarap seçmekte kararsız kalınca, restoranın duvarına resmi çizilmiş olan her biri 20'lik 3 desimal eski *cru* (bir tür şarap -ç.n.) sipariş ettiler.[79] Kafası daha ayıkken Joyce, ona biçimsiz ve çocuksu gelen Ortodoks kilisenin ayinlerini estetik bulduğu için çok beğenen Léon'a takıldı. Madam Léon'a da esprili bir kart göndermeyi ihmal etmedi: "Léon dördüncü banyosunda ve nefis bir Nubian (Kuzey Sudan veya Güney Mısır halkından olan kimse -ç.n.) olma yolunda."[80] Lozan'da *Finnegans Wake* üzerine kitap yazmaya çalışan, genç hayranı Mercanton'ı bu işi yapmaya yüreklendirmek istediği için arayıp buldu. Bu kitabın asıl açıklayıcısı olarak sonunda Mercanton'ın seçileceğine dair kimi imalar vardı. Kendisindeki *Ulysses* kitabını imzalamasını istedi. Joyce, Nora'nın aklını karmakarışık eden küfre kaçan bir gösterişle bunu yaptı.

Bir Jacques Mercanton

James Joyce

Lozan

Veille de la Fête de Madone Bloom (Madonna Bloom Festivali Arifesi) 1938[81]

Eylülün yedisi, sadece Molly Bloom'un doğuşunun değil Bakire Meryem'in doğumunun arife gecesiydi.

Neşeli görünüyor olsa da Joyce, oğlu ve gelini arasındaki ilişkinin kötüleşmesiyle sıkıntılı anlar yaşıyordu. Helen Joyce kısa bir süre önce sinir krizi geçirmiş, Montreux'de özel bir hastaneye yatması gerekmişti. Joyce ve Nora onu ziyaret etti-

ler. Baktılar ki durumunda gözle görülür bir düzelme var, bundan cesaretlenip biraz kalma düşüncesiyle Zürih'e geçtiler. Orada karısının tahmin ettiği gibi, Joyce'un şiddetli mide sancıları oldu, bir uzmana göründü. Doktor hemen röntgen çektirmesini salık verdi. Bu iyi tavsiyeye ve Çekoslovakya Sudentenland şehrindeki krizlere de aldırmayan Joyce Paris'e döndü. Sonra da çakıl taşlarına uzanıp denizin sesini dinlediği Dieppe'ye geçti.[82] Savaş yaklaşıyordu. Lucia'yı görmek için aceleyle Paris'e geri döndüler. Dr. Delmas savaş durumunda, *maison de santé*'yi La Baule'e taşımak üzere planlama yapıldığı konusunda Joyce'u bilgilendirdi. Joyce'la Nora tahliye edilenlerle görüşmek üzere oraya gittiler. 30 eylülde Münih anlaşması imzalandığında oradaydılar. Anlaşmanın ardından Paris'e geri döndüler, Chamberlain (Hitler'e, Münih anlaşmasıyla taviz veren İngiliz politikacı Neville Chamberlain -ç.n.) ve onun Hitler'le yönettiği diplomasiyi kızgınlıkla küçümseyen Joyce ("Ona Avrupa'yı ver!" demişti Colum'a), sonradan anlık da olsa azalan gerginlikten faydalanıp kitabı bitirecek kadar rahat hissetti kendini.[83]

Finnegans Wake'in IV. Kitabı'nın yalnızca son sayfaları, *Anna Livia Plurabelle*'nin "Okşayan sabah, şehir! Lsp! Konuşan ben Liffey" diye başlayan monolog kalmıştı.* Bu bitiriş bir bakıma önceki kitaplarının bütün sonlarının bir özetiydi. Frank Budgen'ın işaret ettiği gibi bu *Dublinliler*'in sonunda (yani *Ölüler* öyküsünün -ç.n.) Gabriel'ın ölümü tahayyül etmesine benzer bir şeydir.[84] Bu aynı zamanda bir kadının, bir erkeğin elbiselerini hazırladığı ve İrlanda Denizi'ne vuku bulacak bir yolculuğun olduğu *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* gibidir. Stephen manevi babasına, tıpkı Anna Livia'nın kocasına-babasına duyduğu kadar çok ihtiyaç duyar. *Sürgünler*'in sonunda Bertha "Unut bunları da, ilk kez olduğu gibi yeniden sev beni. Sevgilimi arıyorum ben. Ona kavuşmak için, onun buyruğuna girmek için, ona vermek için kendimi. Seni arıyorum, Dick! Ah, benim eşi görülmemiş, huysuz sevgilim; gene gel, dön yine bana, n'olur!" (S. Y. s. 159 -ç.n.) *Ulysses*'in sonundaki bir diğer kadın monoloğundaki Molly Bloom'un geçmişte yaşadıklarına tutkuyla boyun eğdiği o ana geri gitmesi, burada da Anna Livia tarafından kelime oyunuyla "Finn, again!" şeklinde yapılmış bir yalvarışla yankılanır. Kitabın son sayfası, eski anıların yeni bir amaçla kullanılmak üzere özümsenmesidir:

> Elimden geleni yaptım rahat bırakıldığımda. Hep gidip gitmemeyi düşündüğümden her şey gidiyor. Yüzlerce endişe, onlarca sorun ve beni anlayan biri var mı? Binlerce yıllık gecelerinde bir kişi. Bütün hayatımı onların arasında yaşa-

* (FW) (619).

dım ama şimdi nefret ediyorlar benden. Ve onların içtenlik oyunlarından tiksiniyorum. Ve kaba sıcak dönüşlerinden. Ve tüm tamahkarlık o cüce ruhlarından fışkırıyor. Ve tüm tembellik atılgan bedenlerinden aşağı sızıyor. Ne kadar da küçük hepsi. Sırlarımı kendime açıyorum hep. Hep aldatıldım. En soylu arabayla parıl parıl yandığını düşünüyordum hep. Ama sen sadece bir ahmaksın. Harika biri sanıyordum seni; suçlulukta, ihtişamda, her şeyde. Tıfıldan başka bir şey değilsin. Anayurdum! Benim halkım, görebildiğim kadarıyla onlar gibi değildi. Tüm gözü karalık, kötülük ve sarhoşluk için hep deniz şeytanlarını suçlarlar. Hayır! Onların vahşi patırtılarına karışan vahşi danslarımız için de değil. Ben onların arasında, allaniuvia pulchrabelled (Burada anna livia pulurabelle üzerinde kelime oyunu var, alla-niuvia pulcra-belle, Anthony Burgess gibi bazı araştırmacılara göre, Anna Livia denizden yükselen bir bulut olacağını seziyor -ç.n.) görünebilirim. Ne kadar alımlıydı, vahşi Amazia, (Amazon nehri -ç.n.) benim diğer göğsüme yapıştığı zaman! Peki ya o acayip, beni tam saçımdan yakalayacak olan mağrur Niluna (Nil nehri ç.n). Onun için hepsi kavgalılar. Ha hang! Hang ho! Özgürlüğe sıçrayana kadar çarpışan haykırışlarımız. Auravoles, onlar asla ismine aldırma diyorlar! Ama ben buradaki herkesten ve diğerlerinden nefret ediyorum. Yalnızlığım içinde yalnızım. Onların tüm günahları adına. Ben göçüyorum. O acı son! Onlar kalkmadan ben sıvışmış olacağım. Asla görmeyecekler. Bilmeyecekler. Özlemeyecekler beni. Yaşlı ve yaşlı üzgün ve yaşlı üzgün ve yorgun olarak sana geri dönüyorum, soğuk babama, benim soğuk deli babama, benim soğuk deli ateşengiz babama, onu yakından görmek bile, kilemetrelerce, inildeyişşşleyişşş beni denizmili tuzhastası yapıyor ve bağrına koşuyorum biriciğim senin. Yükseldiklerini görüyorum. Beni kurtar bu üçlümüthiş dikenlerden. (therreble prongs: Yorumculara göre therreble: three ve terrible'ın bileşimi ayrıcı treble denen Deniz Tanrısı ve poseidon'un dirgeni. Joyce burada Anna Livia'nın babasına yani denize kavuşmasıyla, ruhun ölürken gittiği cehennem arasında bir benzeşim kuruyor gibi. Bu dikenler denizde yükselen dalgalar anlamına da gelebilir. -ç.n.) İki tane daha. Biriki dahadalga daha. Böyle. Avelaval (Şunların bileşimi olabilir: Fransızca bir nehrin aşağı aktığını gösteren l'aval ile latince elveda anlamına gelen Ave et vale -ç.n.) Yapraklarım süzülüp gittiler benden. Hepsi. Ama biri halen üzerimde. Onu taşıyacağım. Bana hatırlatsın diye. Lff! (Liffey ve Life yani yaşam veya Leaf yaprak -ç.n.) Ne kadar okşayıcı bu sabah, bizimki. Evet. Taşı beni babbi (babacağım -ç.n.) oyuncak fuarından geçerken yaptığın gibi! Arkangels'tan gelirmiş gibi akaçıkkanatlarını şimdi üzerimde görmüş olsaydım, batıp ayaklarına kapanırdım, alçak gönüllükle çıt çıkarmadan, sadece arınayım diye. Evet, zamanı geldi. Orası işte burası. İlk. Çimenlerden, sessizlikten geçiverdik çalılara. Fışşş. Bir martı. Martılar. Uzaklarda çağrılar. Geliyorum, uzaktan! Son burası. Hepimize

o zaman. Finn, again! (Finn hem son hem Finn MacCumhal -ç.n.) Al. Ilıştıranõpũcũkle, õlũmũmũhatırla. Binincikez olana kadar. (till thousendsthee: Burada thou send thee ve thousandsth arasında kelime oyunu yapılmış o yüzden sen yeniden gönderilene kadar diye çevirmek de mümkün olabilir -ç.n.) Lps! (Lips belki, yani Hollanda'daki ünlü kilit fabrikası -ç.n.)...nin anahtarları. Verilmiş! Irak bir ıssız yol en çok sevilen şu. (A way a lone a last a loved a long the: (bu son cümlede a way aynı zamanda away diye okunduğundan, yine a lone alone diye okunabildiğinden anlamı çıkarmak güçtür üstüne üstlük *Finnegans Wake* Türkçe'de olmayan the tanımlılığıyla bitmektedir. Kitabın bu son the'sı *Finnegans Wake*'i başlatan riverrun kelimesine dönüşü zorunlu kılarak hayatın hep tekerrür eden devirsel bir şey olduğu görüşünü desteklemektedir. -ç.n.)

Anna'nın "beni anlayan biri var mı?" sorusu Joyce'un Dublin'de 34 yıl önce Nora'ya sorduğu kendi sorusuydu. "Beni kucağında taşı, oyuncak fuarında yaptığın gibi babbi" ifadesi Joyce'un Trieste'deki bir oyuncak fuarında oğlu George'a sallanan atı almamasını telafi etmek için oğlunu kucağında taşıdığı kendi anısından esinlenmeydi. Ama Anna Livia kadın kahraman olduğu gibi aynı zamanda Liffey'dir ve Joyce, John Kelleher'in işaret ettiği gibi, Dublin Rıhtımı'nın topoğrafyasını unutmamıştı çünkü Anna, acı tuzlu denize doğru ilerlerken, o müthiş çatalların' Dublin'in Kuzey ve Güney Duvarları arasından geçmek zorundaydı. Bu anılan bölümün son kelimesi için Joyce epey kafa patlattı. Ne bulmuş olduğunu Gillet'ye şu sözlerle bildirdi: "*Dans Ulysse, pour peindre le balbutiement d'une femme qui s'endort, j'avais cherché à finir par le mot le moins fort qu'il m'était possible de découvrir. j'avais trouvé le mot 'Yes' qui se prononce à peine qui signifie l'acquiescement, l'abondon, la détente, la fin de toute résistance. Dans le Work in Progress, j'ai cherché mieux, si je pouvais. Cette fois j'ai trouvé le mot le plus glissant, le moins accentué, le plus faible de la langue anglaise, un mot qui n'est même pas un mot, qui sonne à peine entre les dents, un souffle, un rien, l'article* the."*[85]

Anna Livia'nın karakteri Molly Bloom'unki gibiydi ama eğer sadakat değilse en son noktaya kadar sevmeye vurgu yapılmıştı. Joyce'un daha önce kadına ilişkin olarak başvurduğu "güvenilmez" ve "kayıtsız" kelimeleri, 34 yıl boyunca Nora'da gözlemlemiş olduğu gibi, kadın mizacının tümünü yansıtmakta yetersizdi. Anna kocasının içini okumuştu, yine de eğer tam olarak ona değilse bile, hiç değilse erkek ilkesine

* *Ulysses*'te Uykuya dalmak üzere olan bir kadının anlaşılmaz mırıldanmalarını tasvir etmek için bulabileceğim en güçsüz kelimeyle bunu bitirmeye çalışmıştım. Uysallık, kendini bırakma, rahatlamayı, direnişin bitişini anlatan, telaffuz edildiği bile zor belli olan "yes" kelimesini buldum. Bitmemiş Eser'de eğer yapabildiysem, daha iyisini yapmayı denedim. Bu kez, en kaypak, en az vurgulu, İngilizcedeki en zayıf kelimeyi, hatta kelime olmayan bir kelimeyi, dişler, bir nefes ve bir hiç arasında güç bela seslendirilen the'yı kullandım.

sonuna kadar boyun eğmiştir. Ona Baş melek'ten (Metindeki Arkangels -ç.n.) gönderilen erkek kocası mı, babası mı veya her ikisi mi onun çok fazla fark etmez* dilbilgisini de önemsemez. Tutarsızlığına karşı, kendi erkek imgesine ezeli ve kopmaz şekilde bağlı doğal bir güce dönüşür.

Liffey'nin tatlı suyuyla, İrlanda Denizi'nin tuzlu suyunun Dublin Körfezi'nde karıştığı son bölümü ana hatlarıyla bir ikindi vakti kaleme aldı. İlk taslak sadece ikibuçuk sayfaydı.† Bitirdikten sonra Jolas'a "Öylesine bitmiş hissediyorum ki kendimi sanki beynimdeki tüm kan boşaldı. Sokakta bir banka oturdum uzun süre kımıldayamadım."[86] dedi. Yazdığı parçayı, evvela akşam yemeğinden önce genellikle Léon'la buluştukları, Grenelle ve Bourgogne caddelerinin kesiştiği köşedeki Madame Lapeyre'nin küçük barına götürdü, sonra da Fouquet Restoran'a. Orada Helen Joyce'tan bunu yüksek sesle okumasını rica etti, yaratmış olduğu şeyi dinlenmekten zevk aldığı gözlerinden okunuyordu. Léon, sevgiyle ona baktı; dostlukları boyunca kendinden hoşnut ve gurur duyduğu nadir anlardan birinde yakalamıştı onu.[87] Sonraki birkaç günde Joyce, iki buçuk sayfayı on sayfaya çıkarıp Beckett'e verdi. Metni tren istasyonuna giderken okuyan Beckett, ne kadar etkilendiğini söylemek için Joyce'u aradı.[88] Joyce

---

* Molly de benzer biçimde kocasını ve eski aşığını karıştırır ama yine de Bloom'un üstünlüklerini fark eder.

† Bu ilk çeşitleme şöyleydi:
Okşayan sabah, şehir! Konuşan benim, Liffey nehri. Uzun saçlı tüm geceler benim uzun zülüflerimin üzerine düşmekte. Tek bir ses yok. Ağaçlar hep sevecendir. Bu benim altından düğünüm için. Kalk artık, Howthlu adam, çok fazla uyudun. Benim, Liffey, senin altının, o yüzden bana palavracı demiştin. İşte gömleğin, o gün geri dön. Fuların, yakan. Pabuçlarını da hazırladım. Bana güzel görünmeni istiyorum. Çocuklar uyuyorlar hâlâ. Bugün okul yok. Phoenix (Anka -ç.n.) bu, sevgilim. Kendimi sonsuza kadar anımsayabildiğim en yumuşak sabah bu. Alabalık kahvaltıda çok güzel olacak. Sen benim sadık sevgilim değil misin? Sadece senin bana yeni bir korse alman gerekir. Gel. O muazzam büyük elini benim minicik elime ver. Onlar çanları çalmadan, gezintimizi yapacağız. Öyle büyük adımlar atma. Ancak on kilometre çeker. Sağlık için birebir sabahleyin. O zamandan beri öylesine uzun geliyor ki. Sanki çok uzun zamandır uzaktaymışsın gibi. Tümüne inanıp inanmayacağımı bir gün bana anlatırsın. Seni nereye getirdiğimi biliyorsun. Anımsıyor musun? Bizden başka tek bir kul yoktu. Old Lort'tan dileyebilirdik, ne dersin. İyi bir adamdır. Beyaz şapkanı çıkarmayı unutma, tamam mı? Böyle bir güzel elbisem olduğu için nasıl mutluyum anlatamam. Bana hep Liffey diyeceksin, değil mi? Pek azametli yaşlı Finn, kim olduğunu bir bilseydim! Her türlü hikâye anlatacağım sana, garip bir hikâye. Geçtiğimiz her yeri. Her şey hep olduğu gibi aynı geliyor bana. Bak. Karatavukların senin. Sana şans getirir. Seni uyandırdığımda ne kadar memnun olacaksın. Benim! Ne kadar iyi hissedeceksin. Sonsuza kadar sonra. Önce bir parça buraya döneriz, sonra kolay. Umarım Tanrı bizi görür. Bir parça fundalıkların yanında (Burada beat beside the bush belki de ağızda gevelemek anlamında olan beat about the bush'a gönderme -ç.n.) sonra da bir yürüyüş (şey boyunca) (the)

çok memnun oldu, George Pelorson'a da okudu ve "Beğendin mi?" diye sordu. "Evet ama sen açıklarsan." Joyce güldü, şu açıklamayı yaptı. "Bunun kaçıkça olduğunu söyleyen insanlar var" dedi. "Acaba ben..." sonra tereddüt etti. "Sen acı mesajını en sona koydun" ama Joyce demek istediğinin bu olmadığını söyledi.[89] Anna Livia, suçlar, dövünür, tiksintisini belli eder ama sonunda boyun eğer.

13 Kasım 1938'de Zürihli arkadaşı Paul Ruggiero'ya yazdığı deyimle "maledetto"[90] (Melun -ç.n.) kitap bitti. Ertesi hafta Maria Jolas başka bir Şükrangünü yemeği verdi. Joyce Zürih'teki Ruggiero'ya yazıp, çok önce dinlediği aşkı anlatan modern bir Yunan şarkısının sözlerini istedi. Yitip giden aşka figan eden bu şarkı *Anna Livia Plurabelle*'nin ruh durumuyla uyuşuyordu. Diğer taraftan, en sıra dışı metin yazma arzusuyla bir biçimde örtüşen, en basit şiire duyduğu garip zevke işaret ediyordu:

Yapayalnız yürüdüm kumsalda
Nasıl ağlamıştık diye anımsayarak
Seni öptüğüm zaman, sen de onu hatırlarsın
Seni öptüğüm zaman, sen de onu hatırlarsın
Şimdi başka birine aşığım, bir sarışına
Senden daha güzel ama
Kalbin bir köşesinde
İlk aşk derinden sızlar.

Sonraki bir buçuk ayı, burnundan soluyarak baskı provaları okuyarak geçirdi. Matbaacının ne pahasına olursa olsun, Joyce'un doğum gününe bir kitabı yetiştirmesi gerektiğine karar verdi dostları. Neuilly'deki Mrs. Jolas, bazı profesyonel düzeltmenlerin yardımıyla, Stuart Gilbert, Jean-du-Bellay ve Léon, Casimir-Périer sokaklarındaki evlerinde tam gün çalışıyorlardı. Joyce neredeyse hiç uyumadı ve Bois de Boulogne'de bir yürüyüşe çıkmışken bayıldı. Léon gözden geçirilmiş kısmı takside unutarak dramayı doruğa ulaştırdı. Unuttuğunu anlar anlamaz geri koşup taksiyi durdurmak istedi ama taksi gitmişti. Son derece mahcup olanı Joyce'a haber vermek için eve gitti; joyce kızmadı ona, her zamanki gibi uğursuzluğun bir belirtisi saydı bunu.* Léon Londra'ya telefon ederek, düzeltilmemiş bölümlerden istedi ama iki saat sonra, mucize oldu ve taksi şoförü elindeki kayıp paketle görünüverdi.[91] Yılbaşı Günü, birkaç son dakika telgrafları haricinde iş bitmişti ve Joyce Livia Schmitz'e şu mesajı yolladı:

(K. E. [SM] s. 149)

Sevgili Bayan, sonunda kitabımı bitirmeyi bitirdim. On beş yıldır Anna Livia'nın

* Önceki örnekleri; 1921'de bir daktilografın kocasının *Ulysses*'in elyazmasının bir kısmını yaktığını, 1912'de *Dublinliler*'in basılmış sayfalarının doğrandığını hatırlamıştı.

> zülüflerini taramakla ve tekrar taramakla uğraşıyordum. Şimdi sahneye çıkma zamanı geldi. Brence'in, küçük kız kardeşi için, şu koca dünyada, Tanrılara şükür, hiç olmazsa Tanrı'nın lütfunu bulmasına aracılık edeceğini umuyorum. (Bkz. s. 1030. Svevo'nun kitabındaki bir cümleye gönderme -ç.n.) Sana ve ailene mutlu yıllar.
>
> James Joyce[92]

Kitabın bir nüshası 30 ocakta geldi ve Joyce Faber & Faber'a şu telgrafı çekti: "Her zaman takdir ettiğim, ivedi tavrınızdan dolayı hepinize en sıcak teşekkürlerimi yolluyorum."[93] Kitabı Léon'a verip, göz atsın diye Gillet'ye gönderdi. Fransız bunun tıpkı "Desaix'in Marengo'ya girişi gibi" (Desaix 1768-1800 yılları arasında yaşamış general. -ç.n.) olduğunu söyleyerek çığlık attı.[94] Frank Budgen, kutlamalarda Joyce'a yardım etmek için Londra'dan çıkıp geldi. Yeniden herkesin mutlu olduğu buluşma sona erip, Budgen ayrılırken Joyce "Çok eğlence" diye bağırdı, yeni parolanın farkına varan Budgen "*Finnegans Wake*'te" (Bkz. s. 999 *FW* Baladı -ç.n.) diye karşılık verdi.*[95]

2 şubat doğum günü partisi için, George ve Stephen'la yılbaşı tatilini† uzakta geçirmiş Helen yokluklarını telafi edecek özel bir şey yapmaya karar verdi. Joyce'un yedi kitabını koltuğunun altına alıp şehrin en iyi pastanesine gitti, rafta duruyormuş gibi yedi kitabı yaş pasta şeklinde yapması talimatını verdi. En ince kitapla başlanacak tüm kitaplara kendi cilt renklerine göre krema sürülecekti, en kalın ve geç yazılmış olarak sona *Finnegans Wake* gelecekti.‡ Masa, Manş Denizi'ni temsilen ortada yuvarlak aynalı tepsi, bir uçta Dublin diğer uçta Paris'i belli edecek şekilde hazırlandı. Eyfel kulesi şeklinde camdan bir sürahi ve gece lambası olarak tasarlanmış bir yel değirme-

---

* Joyce yeni kitabının reklamını yapmak için, Gisèle Freund'la (Gisèle Freund. 1912-2000. Alman kökenli Fransız fotoğrafçı. Belgesel ve ünlü kişilerin fotoğraflarını çekmesiyle ünlüdür. -ç.n.) iki kez fotoğraf çektirme sürecine girdi. 1938 mayısına rastlayan birincisinde, Shakespeare and Company'ye beklenmedik bir ziyaret yapıp, Sylvia Beach'le *Ulysses*'in yayıncısı, Adrienne Monnier ile de Fransızca çevirinin basımcısı sıfatıyla bir resim çektirdi. Oğlu, gelini ve torunuyla da birkaç fotoğraf çektirmeyi ısrarla istedi. Fotoğrafların birinde "Dört Kuşak Joyce'lar" olsun diye George ve Stephen'la birlikte Tuohy'nin çizdiği babasının portresi önünde poz verdi. Fotoğraf çektirmeyi istediği diğer dostu Eugene Jolas'ydı. 1939 martında Dr. Freund'tan Time dergisi Joyce'u renkli resim çektirmeye razı etmesini istemişti. Gözüne parlak ışıkların gelmesini istemediğini biliyordu ama danıştığı Sylvia Beach isteğini yazılı yapmasını ve evlilik soy ismini kullanmasını söyledi. İsim Blum (Bloom) du ve Joyce razı oldu.[96]

† Megève'de, Laurence Vail ve karısı Kay Boyle'u ziyaret ediyorlardı.

‡ Bir kuyumcuya da kapağında "Finnegans Wake, James Joyce" yazan içinde "Giorgio, Stephen ve Helen'den sevgiler" mesajı bulunan küçük altın bir kitap sipariş etti. Bu kitap bir dolmakaleme iliştirilecekti.

ni Fransız tarafında, kilise şeklinde başka bir gece lambası ve Nelson Pillar şeklindeki bir cam şişe İrlanda tarafında duruyordu. Liffey ve Seine nehirleri folyo kâğıtla temsil edilmişler, gemilerle ve Liffey için kuğularla tamamlanmıştı.

Kutlamada Nora ilk kez kocasının ona verdiği Liffey'yi (manzaradaki taydaşı) sembolize eden, zümrüt taşlı yüzüğü taktı. Stuart ve Moune Gilbert, Paul and Lucie Léon, Eugene ve Maria Jolas, Philippe Soupault ve bu çevreye yeni girmiş Dr. Daniel P. O'Brien hepsi katıldılar.* Joyce bilinenin aksine kendini kapatmadı bu kez, bu kitabı yazmak aklına Nice'teyken 1922'de gelmişti. Yemekten sonra Maria Jolas piyano çaldı, George Joyce ve babası düet yaptılar. Sonra Helen, *Finnegans Wake*'in son sayfalarını okudu. Joyce İsviçre şarabı içti, neredeyse her şey yirmi beş yıldan beri Paris'in şen saraylarında olduğu gibi güzel göründü ona.

Geçmişe bakıldığında, bu günlerde *Finnegans Wake*'e verdiği adla "canavar" yazılmış, Joyce kitabın birkaç kez üzerinden geçmek zorunda kalmıştı. Okuyucular hâlâ onlara doğrudan yanaşmadı diye hayıflanabilirler ama bu seçenek Joyce'a uygun görünmüyordu. *Dublinliler*'de dıştan gelen bilincin uyanışını araştırmıştı, *Portre* ve *Ulysses*'te ise içten. Büyük bir dikkatle, uykuda olan akla sokulmaya başlamıştı. Daha 1922'de çok iyi farkında olduğu gibi, orada önünde, neredeyse hiç araştırılmamış bir enginlik uzanıyordu. Yaşadığı yüzyılın en muazzam psikolojik keşfinin gece dünyası olduğunun farkındaydı ama o dünyayı bir terapi aracı olarak kullanmayı uygun görmedi. Joyce'un amacı didaktik değildi; büyük bir alçak gönüllükle insanları eğlendirmeye çalışmıştı.

Gece başka bir nedenden dolayı da ilgisini çekiyordu.† Diğer erkeklerden farklı olduğu iddiasıyla yazmaya başlamıştı, şimdi giderek onlara benzediğini görüyordu. Bu görüş uyanık halden çok uyku dünyasında kanıtlanabilirdi. Uyku en büyük demokratikleştiricidir: Rüyalarında insanlar aynılaşır, onlarla ilgili her şey birdir artık. Şu veya bu ırktan olmak önemsizdir. Ülkeler sınırlarını yitirirler. Tumturaklı söylevler ve toplum artık birbirinden ayrılamaz hale gelir, zaman ve yer kendi sınırlarına boyun eğerler. Tüm insan faaliyetleri birbirinin içinde erimeye başlar, bir kitap basmak bebek taşımaya, savaşmak bir kadına kur yapmaya dönüşür. Gündüz kendimiz olmaya çalışırız, geceleyin aşırma hali üstümüze çöker. *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak*

---

* Rockefeller Vakfı'ndan Dr. O'Brien, Joyce'u William Bird aracılığıyla tanımıştı.

† Joyce'un bu kitabı göremediği için kulağa hitaben yazdığı teorisi yalnızca onun yaratıcı hayal gücüne bir hakaret değil aynı zamanda gerçeğin çarpıtılmasıdır. Joyce görebiliyordu; bazı dönemler için yarı kör olmak tamamen kör olmakla hiç de aynı şey değildir. Finnegans Wake'te gözler kapalıdır çünkü onları açmak kitabın önermesini değiştirirdi.

Portresi'nde Joyce bir insan yaşamının ilk yirmi beş yılındaki karakter özelliklerinin yinelenişini gözler önüne sermişti. Bu yinelenmeyi *Ulysses*'te iki kişinin gününde, *Finnegans Wake*'te ise herkesin yaşamında göstermişti.

Yeni kitabının dili, önceki eserlerinin yüklemcil düzenlemesi nasıl onlara gerekiyorsa aynı şekilde elzemdi. İngilizceyi aklın hallerine, hatta günün saatlerine göre uyarlamayı zaten başarmıştı ama bunu farklı bölümlerde değişik kelime çeşitleri ve düzenlemeleriyle yapabilmişti. Şimdi ise *Finnegans Wake* için çoklu bir dil, daha büyük bir cüretle kendi yapımevine getirilmeliydi.* Bilinçsiz akılda kelime ve imge oluşumunu sofistike olarak (çünkü Joyce aklın temel hareketlerinin ilkel olduğu fikrine inanmıyordu) taklit etmek için Joyce, kalıp kelimeleri ve imgeleri aldı onları parçalayıp yeniden oluşturdu.

İlk kitaplarında Joyce modern edebiyatı, yeni üslupları, içeriği, olay örgüsünü dokuma biçimini ve karakteri yeni bir şekilde yaratmayı kabul etmeye zorlamıştı. Son kitabında varlığın yeni bir alanını ve yeni bir dili kabul etmeye zorladı. Burada insanı en çok etkileyen şey, böyle teknik bir başarının ortasında, bağlılık-tarafsızlık-neşe-kasvetten oluşan kendi özel anlayışını yansıttığı bir eminlik duygusudur. Dolap çeviren asık yüzlü biri değildi Joyce; en zor şartlarda şaka yapabilen, kendi can sıkıntılarını, içine düştüğü perişanlıklarını bu yolla dağıtabilen bir hayat adamıydı.

* Joyce, Jacques Mercanton'a fonetik yasalarına kesinkes uyarak çalıştığında ısrar etti. "Tek Fark, benim rüya hali taklidimde, ortaya çıkması yüzyıllar alabilecek olan şeyi ben birkaç dakikada gerçekleştiriyorum."[97]

BEŞİNCİ KISIM
ZÜRİH'E DÖNÜŞ

1939-1941

Sessizlik onun sürülmüş tarlalarını geri alıyor. Teskineden teşekkürler. Adyö.

Finnegans Wake (244)

Anna Livia'nın kitabın sonunda, ölüm düşüncelerinden bahsettiği o monolog Joyce'un yaşamının son iki yılını bize sezdiriyordu. Dışındaki olayların ve kendi vücudu içindeki denetleyemediği şeylerin kurbanıydı. *Finnegans Wake*'in onu güldürecek bir kompozisyonu yoktu. Yeni bir kitaba bir türlü başlayamadığından, eski endişelerine döndü. Artık bir şeyi deneme veya keşfetmek istemediğini belli eder bir tonda bir arkadaşına "Her şeyi denedim"[1] dedi. Bitkinlik duygusu, eyleme geçmekten bir şeylere anlam vermekten onu mahrum edecekti.

Finnegans Wake için kutlamalar yapıyorlardı ama kitap henüz basılmamıştı. 2 Şubat ile onun resmi yayımlanma tarihi 4 mayıs arasında Joyce'un sabırsızlığı giderek arttı. Huebsch, Amerika basımını sonbahara kadar ertelemeyi halen umut ediyordu ama Joyce buna öylesine despotça karşı çıktı ki Huebsch vazgeçmek zorunda kaldı. "Acele etseler iyi ederler. Savaş çıkacak ve o zaman kimse bir daha benim kitapları okumayacak"[2] dedi. 15 martta Hitler Çekoslovakya'dan kalan ne varsa orayı aldı. Çok geçmeden Litvanya'dan Memel'i topraklarına kattı. Romanya'dan zorla imtiyazlar kopardı. Polonya'dan Danzig'i istemekle kalmayıp Polonya Koridoru'undan geçmeyi talep etti. Joyce, Lucia da olmadığı için onlara çok büyük gelen rue Edmond Valentin 7 numaradaki daireden çıkıp rue des Vignes'deki 34 numaraya taşındı. 29 Mart 1939'da Mary Colum'a "Taşınmak zorunda kalmak çok sıkıcı bir şey ama çok daha uzağa ve alelacele taşınmak zorunda değilsek bu şanslıyız anlamına gelir"[3] diye yazdı. Pek yakında bir felaket olacak duygusuyla Nora, rue des Vignes'deki 34 numaraya gelmelerinden hemen önce, bazı kâğıtları ayıklamaya karar verdi. Maria Jolas'a "Jim'in bana yazdığı mektupları yırtarak, en berbat günümü geçirdim" dedi. "Niye bunu yaptın?" diye sordu Mrs. Jolas. "Off kimsenin bir işine yaramıyordu, hem de çok değildi zaten -biz hiç ayrılmadık." Joyce bir şey demedi.[4]

4 mayısta *Finnegans Wake* aynı anda Londra ve New York'ta piyasaya çıktı. Joyce Miss Weaver'a, on üç yıl önce onun kendisine göndermiş olduğu siparişi anımsatan bir mektupla bir tane yolladı:*

* Bkz. s. 665.

Madam
Bir süre önce iyi niyetinizle bana vermiş olduğunuz göreve ilişkin olarak sözkonusu siparişin, sizin adınıza şimdi ölmüş olan, İngiltere, Penrithli Muhterem James Cropper, M. A. tarafından her bir talimatı layıkıyla yerine getirmiş olduğunu zevkle bildiriyorum. Ben de bugün malı (kitabı -ç.n.) teslim ettim, umarım tatmin edici bulunur.
Saygıdeğer hamim olduğunuzu, şükranla andığımı hep bilmenizi isterim.

Sizin hizmetkârınız
James Joyce[5]

4 Mayıs 1939

Joyce ve Jolaslar küçük bir partide bir araya geldiler. Nora "Pekâlâ Jim, senin kitaplarından hiçbirini okumadım ama böylesine sattığına bakılırsa iyi olmalılar, bir gün okumak zorunda kalacağım" dedi.[6] Joyce bu sefer fiyatın çok yüksek olduğundan yakındı ve Georg Goyert'a sert bir şekilde "Belki halen bir sokak şarkıcısı olma ihtimalim var, eskisi gibi"[7] diye yazdı. Beckett'e de belki yeniden öğretmenlik yapmasına yol açacak kadar parasal durumunun kötü olduğundan bahsetti. Beckett, Capetown Üniversitesi'nde İtalyanca okutmanlığı için boş bir kadro olduğunu keşfetti. Joyce birkaç gün düşündükten sonra, orada gök gürültülü yağmurların çok yağdığını duyunca vazgeçti.[8]

Finnegans Wake hakkında çıkan bütün eleştirileri okudu. Hayal kırıklığı gecikmedi hatta yüzü gülmez oldu. Her bir yazı okunurken, dikkatle dinledi sonra iç çekti. Bazıları bunun belki harika bir kitap olduğunu ama biraz üzerinde inceleme gerektirdiğini söyleyen ikircikli yazılardı. Diğerleri daha kibirliydi; bunun bir çılgınlık olduğunu dikkate alınmaması gerektiğini söylüyorlardı. Ama bazıları da vardı ki; sonu gelmez kötü bir şaka olduğunu iddia edecek kadar küstahtılar. Joyce kitabı Sean O'Casey'in yazdığı kitaplar arasına koyan *Irish Times*'a çok kızdı. İrlanda'ya Joyce kadar öfkeli olan O'Casey, Joyce'a "Dublin Edebiyat Klik'inden beni sevmeyen birçok insan tanıyorum, senden de nefret ediyorlar. (Niçin bunu bir tek Tanrı bilir) İşte o yüzden *baskı hatası* küçük bir şaka"[9] diye yazdı. Böyle "şaşırtıcı bir kitap" yazabilecek gücü olmasını çok arzu ederdi. Gerçekten de otobiyografisi, demek istediği Joyvevari etkinin güçlü etkilerini taşır. Joyce'u memnun eden eleştiri hiç ummadığı bir kişiden Oliver Gogarty'den geldi ve *Observer*'ın 7 Mayıs 1939 sayısında çıktı. Gogarty "Macpherson'ın *Ossian*'ından (Ossian; İskoçyalı şair James Macpherson'ın, İrlanda mitlerinde sözü geçen Ossian adlı kahramandan yola çıkarak yazdığı şiir -ç.n.) sonra edebiyattaki en devasa şaka" diye adlandırdıktan sonra Joyce'un "boyuneğmez ruhunu" ve kitabının "kadrini" onaylamıştı. Joyce, Budgen'e

Gogarty'nin atlet olduğu için "sebatkar olmanın" değerini iyi bildiğini söyledi.[10] Kitabın yararlı taraflarını gören birkaç eleştiri de çıkmamış değildi.* Bu yazılar arasında Harry Levin'inki Joyce'un en çok sevdiği oldu. Edmun Wilson'ın *New Republic*'te çıkan makalesinin, bazı ışıltılar saçtığını ama Johnny MacDougal'i (Connaught) yerine Ulsterli saymak gibi kimi yanlışlar da içerdiğini düşündü. Joyce Fransızların eleştirilerini de dört gözle bekliyordu. George Pelorson bir makale kaleme alıyordu, Jacques Mercanton da başka bir yazı. Mercanton, Jean Paulhan ile Paris'te sokakta karşılaştı. Koltuğunun altında *Finnegans Wake*'i görünce hiç tanınmamış yeni bir yazarı soruyormuş gibi "*Qu'est-ce que ça vaut?*" (Nasıl değerli bir şey mi?) diye sordu. Daha sonra Mercanton'dan duyduğunda bu soru Joyce'un çok hoşuna gitti.[11] Kendisinden her zaman lehte bir yazı beklenen Louis Gillet ABD'ndeydi ama 18 Haziran 1939'da Joyce'a yazarak "*Finnegans Wake*'le birkaç günlük tatil geçirmek için Hemen Chalais'ye dönüyorum" dedi. "Canavar büyük patırtı koparıyor mu? Bana hepsini anlatacaksın. Elimde halen bir konu üzerine galiba o İskandinavya mitolojisi üzerine yazılmış senin yazın var. Dönünce sana veririm." Joyce'un cevabı Gillet'nin İskandinavya mitolojisinden öylesine bahsetmesine biraz bozulduğunun belirtilerini gösteriyordu: "Bahsettiğin yazı, Heinrich Zimmer'in, Finn MacCool ile birinci İrlanda destanında geçen Arthur ve King Mark efsanesinin iskandinavya kökeni üzerine, oğlu tarafından benim için yapılmış kuramlarının bir özetidir..." Bu bir anlamda da Joyce'un kitapta, Finn ve onun modern avatarı Earwicker'a İskandinav kökeni verdiğinin bir onaylanması oluyordu. Eleştirilere gelince bunların epey çok olduğunu kabul ediyordu: "Evet, İngiltere'den Amerika'dan kitabımla ilgili yüzlerce eleştiri aldım çoktan. Uyuşma halinin ötesinde, daha nesnel bir bakışla durmayı başarabilmiş gibi duran İngiltere'deki tek makale *Times*'ın başmakalesidir. Amerika'da çıkan eleştirilerden on kadarında pırıltı hatta biraz ışık vardır. Evine uğrayıp, tüm çöp tenekesini sana getirebilirdim. Tabii ki Giorgio'nun arabasını alacağım, çünkü eleştiri taşınamayacak kadar ağır." Alfred Péron'un haziranın sonunda Paris radyosunda *Finnegans Wake* hakkında konuşacağını memnuniyetle bildirdi. "Bu taraflarda sessizliği yırtacak ilk ses olacak"[12] dedi.

Haziranda Herbert Gorman da kitabının hazır olduğunu, yayıncısı Farrar and Rinehart'ın temmuzda basmayı umut ettiğini bildirdi. Joyce içeriğini adamakıllı incelemeden böyle bir kitaba izin verme niyetinde değildi. Bu amaçla biyograficisine iletmek üzere, Léon'a kesin bir dille yazılmış bir mektup kaleme aldırdı.

---

* Joyce bunların yazarlarına samimi bir şekilde teşekkür mektupları gönderdi.

6 Haziran 1939
Paris

Sevgili Mr. Gorman

Mr. Joyce, bu mektubu, size yazdığı ve daktilo edilmiş sayfaların hepsinin baskı provalarını karşılaştırmalı olarak iyice okumadan veremeyeceğini söylediği telgrafı onaylamak adına bunları yazmamı istedi. Son birkaç yıldır araya giren kesiklikler yüzünden birbirini izlemeyen sırayla ele alındığını duyduğu bölümlerin ve hiç haberinin olmadığı bölümlerin hemen kendisine gönderilmesini istiyor. Kendisinin de vurguladığı gibi size telgraf çekmesinin nedeni, II ve IV. bölümlerdeki iki meselenin yanlış biçimde aksettirilmiş olması, iki hayati nokta üzerinde sizi yanlış yönlendirmesi. Yine belirttiği gibi son anılan bölüm sanki birkaç yıl önce "*Catholic World*"te çıkan Mr. Michael Lennon'ın makalesinden esinlenmiş gibi kaleme alınmış. Mr. Joyce çıktığı zaman bu makaleye dikkatini çekmeyerek arkadaşlarının kesinlikle ona büyük zarar verdiğini düşünüyor. Hem babasına hem kendisine kara çalan, iftira kabilinden bir yazıydı ve daha da önemlisi dava açılma tehdidine bile uğramadan yayımlandığı için oğlunun ABD'ndeki sanat kariyerinde çok olumsuz bir etkide bulundu.

Sözkonusu iki mesele Mr. Joyce'un ölmüş babasıyla olan ilişkisi ve daha sonra miras meseleleri yüzünden, 1931'de İngiltere hukukuna göre geçmişi de kapsayan resmi evlilikle eksikleri giderilen, 1904'teki evliliğiydi. Olayları halka arz etme biçiminiz, yukarıda da belirtildiği gibi doğru değildir, yanlış anlamalara yol açabilecektir. Birinci meselede verdiğiniz bilgi hedefini o kadar ıskalıyor ki (aynen yazıldığı gibi) bu son derece gecikmiş yazışmayla onu düzeltmeyi umut bile edemediğinden, o bölümde babasıyla ilgili olan bütün sayfaları çıkarmanızı öneriyor. İkinci mesele şimdiye kadar, üç farklı ülkenin evlilik hukukunda olduğu gibi yasal açıdan danışma işinde Mr. Joyce'a büyük masraflar çıkarmış çok karmaşık bir meseledir. Ayrıntıyla açıklamak için kitabınızın bir bölümünü buna tamamen adamanız gerekebilirdi. Londra'daki avukatları konuyla ilgili evrak dosyasını sizin emrinize sunmayı önerdiler mi bilmiyorum. Kitabınızın amacına ulaşması için bu bölümle birlikte resmi bir beyana kendini hasrettiğiniz aynı anlama gelen sözleri tamamen çıkarmanız gerekiyor.

Şimdi bunun ne anlama geldiğini doğru dürüst anlayamadığı sınırlı sayıda lüks baskı diye bildirdiğiniz şeyin arifesinde, birkaç yıldır Paris'te yaşadığınız halde, 9-10 aydır ona hiçbir şey yazmadıktan üstelik bu işe başladığınızın üzerinden on yıl geçtikten sonra, en son yazdığınız mektuba karşılık bunu yazmak zorunda kalmayı da tuhaf buluyor. Bu bağlamada kitabınızın sayfasında yayılmış başka bir dedikodu hakkında G. B. S. tarafından kaleme alınmış vurgulu bir tekzip gönderiyorum. Eserinizin geri kalanı öylesine vicdanla ve sanatsal an-

> layışla yazılmış ki bu gibi bölümler yüzünden çirkinleşmesine insanın gönlü kesinlikle razı olmuyor.
>
> Elinden geldiği bütün yardımı size yapmaya her zaman can atan Mr. Joyce kendi elindeki daktilo edilmiş sayfalarda bir sürü düzeltmeler yaptı ve bunlar sizdeki sayfalar alınır alınmaz size geri gönderilecek. Aklıma gelmişken, bu işi kolaylaştıracak şekilde sayfalarınıza numara koymanızı rica edebilir miyim? Mr. Joyce yayıncınızla kitabın sonuna koyacağınız fotoğraflar meselesinde de size yardımcı olmak ister, onun fikrine göre kapağa Dublin'in bazı bölgelerinin veya Joyce ailesinin resimlerini koymak fikrinden hemen vazgeçilse çok iyi olacak. Cilt rengine ilişkin kafasında bir düşünce yok.
>
> Mrs. Gorman ve zatıâlinize
> Saygılarımla Paul Léon[13]

Gorman'ın yazdığı biyografi baskıya girecek provalar halinde yaz boyu peyderpey ona ulaştıkça genellikle umduğu gibi buldu ama vantirolog olma fırsatını Joyce gibi biri kaçıramazdı. Gorman'ın ağzından yazdığı bazı değişiklikler, düzeltme veya ayrıntılar ekleme şeklinde oldu: Gorman Nora'ya sarışın dediğinde Joyce "kızıla kaçan kumral" diye yazdı. Trieste'de bir ders için on peni aldığını söylediğinde Joyce ücretinin 2 şiline, 2 şilin altı peniye bazı özel derslerde dört şilin beş peniye yükseldiğini titizce kaydetti. Babasının dostları, eski şarkıcılar ve kendi repertuvarına eklemeler yaptı. Ama Léon'un mektubunun bildirdiği gibi, 1931'de Nora ile ikinci kez evlendiği iddiasını çürütmesine izin veremezdi. Aynı öfkeli hal içinde, 1904'te günah içinde Dublin'de yaşamanın imkânsızlığını işleyen bir bölümün de çıkarılması gerekti. Léon'un mektubunun da açıkladığı gibi, Gorman'ın çizdiği John Stanislaus Joyce portresi Joyce'a, bir evladın uygun göremeyeceği kadar yakışıksız geldi. Dublin'deki sık sık taşınmalarının nedenini açıklarken Gorman'ın "Ya John Stanislaus huzursuzdu ya da kira makbuzunun, diğer faturalarının niçin gönderildiğini anlamak istemiyordu" cümlesini Joyce zararsızca şu hale getirecekti: "Ya John Stanislaus huzursuzdu ya da büyüyen aile daha geniş yer istiyordu." Aynı zamanda John Joyce'un öğüdünü dinlemiş olduğunu onaylamak için birkaç cümle ekledi. Birisi: "Mr. Joyce'un babası (bu uygun bir yere yerleştirilmelidir) oğlunun edebi açıdan gerici Dublin'de aşılmaz bir engelle karşı karşıya geldiği kanısına varıyordu ve gerçekten de sonra kendi fikirlerine göre çalışıp yaşayabileceği daha özgür bir ortam araması gerektiğini öğütledi." Gorman "O kimin manevi oğluydu ve Gizemli Babası'nı nerede aramalıydı" diye tumturaklı bir soru sormuştu. Joyce hiç düşünmeden bu soruya "Onun manevi babası, gerçek babasının ha bire gitmesi için kendisini dürttüğü Avrupa'dır." diyerek yanıt verdi kendi cümlesinde. Trieste'den ayrılma nedenlerinin tartışıldığı bölüme ilişkin

Gorman'ın metnine "Babası Trieste'den ayrılması gerektiğini söylemekten hiç vazgeçmemişti" cümlesini soktu.

Joyce, Gorman'ın kitabını eski hesapları yeniden açmak için de kullanmaktan kaçınmadı. Kitapta umudunu boşa çıkardıkları için bazı arkadaşları üstü kapalı sitemlerden nasibini alıyordu: Stanislaus'a Gorman'ın metni aracılığıyla 1920'den beri ilişkilerinin soğuk olduğunu anımsatıyor, *Joyce intimo spogliato in piazza* konferansından dolayı Francini Bruni'yi haşlıyordu. *Catholic World*'te Joyce'a yazılmış o acayip saldırının yazarı Michael Lennon'un kendisinden ve ailesinden iyilikler gördüğünü ileri sürüyordu.* Gorman'a, Zürih'teki Başkonsolos Bennett'e karşı yazdığı limericklerden birini, bu konuda yeterince şeyin zaten söylendiği gerekçesiyle dışarda bırakması talimatını verdi. Bu değişikliklerden sonra Gorman'ın kitabında ara sıra ortaya çıkan gülümsemeler kayboldu, çizdiği zulüm gören sanatçı resmi de alaylı ve ağırbaşlı bir havaya büründü.† Joyce'un 1922'den sonraki yaşamına Gorman dokunmaya cesaret edemedi. George ve Helen kendilerine ilişkin sözlerden hoşlanmadılar, onlar da çıkarılmak zorunda kaldı. Lucia'nın hastalığından da söz edemedi. Kitabı geciktirmesi ve sırları açıklaması karşısında Joyce'un duyduğu rahatsızlığı o da Joyce'un engellemeleri veya ısrarlarından duydu.

Gorman'ın kitabının baskı provalarını okuduktan sonra 21 temmuz gibi, o sıralar Étretat'da yaz kampında olan Stephen'ı görmek için Nora'yla Paris'ten ayrıldı. Lucia'yla doğum gününde birlikte olabilecek şekilde George'un otomobiliyle 26 temmuzda Paris'e geri döndü. Ağustosta, Montreux'ye gidip, birkaç kez gelen depresyon nöbetlerini atlattıktan sonra iyileşmeye başlayan Helen'i ziyaret ettiler. Karısının hastalığıyla altüst olmuş George Paris'te kaldı. Nora'yla birlikte, Montreux'den, *Finnegans Wake* üzerine bir makalesi çıkacak olan Mercanton ile konuşmak için Lozan'a geçtiler.‡ Burada ağustosun ikinci haftasında birkaç gün geçirdiler. Bern ve Zürih'e gittiler

---

* Joyce, Lennon'ın makalesi konusunda şunları özellikle belirtti: Eğer senin tarafından basılmasına onay verirse Amerika'daki İrlandalı ve Katolik unsurlar tarafından, yasağın kaldırılmasına karşı geliştirilen kampanyanın nerelere uzandığı konusunda Mr. Ernest'ten çok daha fazla bilgi toplayabilirsin. İngiltere hükümetinin İrlanda'daki milliyetçi güçlere karşı Paskalya Haftası'nda isyanla zirveleşen bir savaşa giriştiği sırada *Ulysses*'in yazarının onu ve ailesini serbest bırakan Avusturya hükümetine verdiği şeref sözünü çiğneyip İtalya'da İngiliz propaganda servisinin hizmetine girerek "epey servet" biriktirdiğini iddia eden, zaten mektubumda bahsettiğim böylesine geniş bir alanda dağıtılan Catholic World gibi bir dergi tarafından yayımlanan Dublinli (şimdi Dublin'de sulh hâkimi olan) Mr. Michael Lennon tarafından yazılmış iftira atan makalenin bu zehirleme kampanyasına etkisinin az olmadığı ortadadır.

† Finnegans Wake'te (338) Joyce "Gorman'ın Martirolojisi"nden alayla bahseder.

‡ Bu makale çıkmadı.

ama özellikle 1939 ağustosunun ikinci yarısında savaş tehdidi artık herkesin anladığı bir hale geldi. Paris'e geri döndüler.

Joyce'un asıl derdi Lucia'ydı. Dr. Delmas'nın *maison de santé*'nin La Baule'deki Edelweiss Hôtel'e taşınacağını kendisine bir kez daha söylemesinin ardından Nora'yla 28 ağustos pazartesi günü Lucia'yı karşılamak için Brittany'ye gittiler. Delmas, hükümet yetkililerinden oteli talep etmek için gerekli görüşmeleri yaptığı gün yani Joyce gelmeden bir gün önce oradaydı. Joyce sonraki birkaç günü, şehrin iki mil (3 km -ç.n.) dışındaki Mme. Delmas'nın villasına yürüyüşler yapıp ona durumu danışarak geçirdi. Yine her şeyin hazırlandığı yolunda güvence verildi kendisine. Ama 2 eylülde kapalı olan otelde kimi faaliyet belirtileri görünce, oradaki görevliye Delmas'nın grubunun ne zaman geleceğini sordu. Görevli buna yönelik hiçbir hazırlığın olmadığını söyledi. Bunun üzerine Joyce hemen Paul Léon'dan, rica minnet dolu bir mektup yazarak, otelin gerçekten bu iş için ayrılıp ayrılmadığını soruşturmasını istedi: "Senin sorunun sana yeter" dedi özür dileyen bir tonda "ama bunu telefon ederek öğrenirsen çok daha iyi olur. Şu an için daha önemli başka bir şey yok. Paris'te kalmak fikrinin senin içindeki ateşi ve isteği gösterdiğini sanıyorum. Belki şimdi orada değilsin."[14] Oteli yine kolaçan ettikten sonra Paris'e; George'a bir telgraf çekti: "*Absolument acucune provision faite ici pour recevoir maison sante stop Delmas pense pouvoir arrenger eventuellement d'ici huit a Quinze jours stop en attendant Lucia abondonnee seule ivry malgre tous mes preparatifs stop essaye te mettre en rapport avec personnel maison nous sommes hotel saint cristophe ici telephone* 21-30 *courage bonne chance babbo*"*[15]

Delmas otel için yaptığı anlaşmanın bozulduğunu ama çok yakında başka bir yer bulacağını söyledi. Joyce beklemeden La Baule ve Le Croisic arasında bir sanatoryumu olan Doktor'u arayıp Lucia'yı kabul edip edemeyeceğini sordu. Doktor, Delmas'nın iznine tabi olarak kabul etti ama Delmas bu sanatoryumun Lucia gibi saldırgan hastaları zapt edebilecek donanımı olmadığına işaret etti. 3 eylülde Joyce, Lucia'yı iki bakıcının yardımıyla, bizzat kendisinin arabayla bulundukları bölgeye götürmeyi önerdi ama Delmas otomobil bulunamayacağını, savaş o gün ilan edildiği için, yolların askeri barikatlarla, yoğun trafikle kapalı olacağını söyledi. Joyce eve gelip George ve Helen'e umut kırıcı bir mektup yazdı: "Lucia, işte bu yüzden Delmas bir şeyler yapana kadar, her an bombalanabilecek Paris'te yalnız başına kaldı."[16] Hiç değilse Paris'in dışındaki

---

* Burada maison de santé'yi kabul edecek kesinlikle bir hazırlık yapılmamış. Delmas bir iki hafta içinde başka bir yer bulmayı düşünüyor gerçi. Bu arada Lucia benim bütün çabalarıma karşın Ivry'de tek başına, terk edilmiş. Oranın personeliyle temasa geçmeye çalış. Biz buradaki Hotel Saint Chritophe'tayız. Numara 21-30. Cesaret. İyi Şanslar. Babbo.

villalarında Stephen'ın güvencede olduğunu duymak onu biraz rahatlattı ama 5 eylülde ısrarla şunları yazdı: "Lucia'yla ilgili iki şey var. Paris'in bombalanması durumunda herkes tarafından terk edilmiş olduğunu düşünüp, dehşet içinde yalnız başına bırakılmamalı. Birisi onunla telefonda konuşmalı veya ziyaret etmeli eğer tehlikedeyse götürülmeli oradan."[17]

Bu paramparça geçen günlerde, La Baule, Birinci Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi yine mültecilerle dolarken Joyce bir zaman için orada konaklayan Dr. Daniel O'Brien ile dostluğunu tazeledi. Psikiyatri eğitimi almış O'Brien, Lucia'ya ilgili yapabileceği bütün yardımı Joyce'a sunuyordu ama genellikle ona perişanlığında eşlik ediyordu. Bir gün, La Baule'de, içinde dans da edilebilen büyük bir restorana gittiler. Fransız ve İngiliz askerlerinin kışlalarına yakın bir yerdi, iki yüz üç yüz kadar asker doluştular ve "Marseillaise"i (Fransa Ulusal Marşı -ç.n.) söylemeye başladılar. Joyce da onlara katıldı, çok geçmeden sesi askerlerin dikkatini çekti. Hepsi dönüp ona baktılar, sonra bir grup marşı baştan bir daha söylesin diye onu bir masanın üzerine çektiler. O'Brien daha sonra şöyle hatırlıyordu: "Tüm bir seyirciyi etkisi altına alan, böylesine tüyler ürperten bir gösteriye tanık olmamışsınızdır. Orada durdu "Marseillaise"i söyledi, ardından tüm askerler bir daha söylediler, eğer o anda bir Alman alayı saldırmış olsaydı orayı geçemezdi. Duygu buydu. Ah Joyce, hepsine hükmetti sesiyle."[18]

Lucia nihayet eylülün ortasında diğer hastalarla birlikte, güneyde La Baule'e komşu Pornichet'ye yerleştirildi. Joyce ve Nora da orada kalıp ciddi biçimde hissettiği bombardıman dehşetini ona unutturmaya çalıştılar. "Evlilik" yıldönümleri 8 ekim geldiğinde bile halen oradaydılar. O'Brien bir tepenin her yeri gören zirvesindeki bir restoranda sürpriz bir parti verdi. Fırtınalı bir geceydi, Joyce yolda aşırı huzursuzlandı, neredeyse taksiden iniyordu. Ama tatlı sözlerle kandırıldı, restorana varıp partinin neredeyse başladığını görünce bir çocuk gibi güldü, tüm geceyi şakalar yaparak, oynayarak geçirdi.[19]

Paris'te Helen Joyce yine bunalıma girmek üzereydi. Giderek daha dengesizleşen halleriyle artık başa çıkamayan George şimdi ondan ayrı yaşıyordu. İçlerinde Léonların da olduğu Helen'in yakın arkadaşları, hatanın eşine yeterli sevgiyi göstermeyen George'ta olduğunu düşünüyorlardı; kendilerince evliliği kurtarmaya çalıştılar. 11 ekimde Léon, Joyce'a gönderdiği bir mektupta, George'u az önce ziyaret etmiş olduğunu, tavrına "akıl sır erdiremediğini" söylüyordu. George, Helen'i New York'a göndermek istiyordu. Léon'dan Helen'in kardeşi Robert Kastor'a mektup yazıp gerekli hazırlıkları yaptırtmasını istiyordu. Lucie Léon kocasının böyle bir mektup yazmasına karşı çıkmıştı. Paul Léon Joyce bunu kabul ederse yazacaktı. Üstelik Helen'in

hasta değil sadece isteri nöbetlerine kapıldığında ısrarcıydı. Joyce ruhsal hastalıklara ayırdığı rezervi çoktan tüketmişti. La Baule'den telefon edip Helen ve George'un ayrı yaşamaları gerektiğini söyledi; kendisi Kastor'a bizzat yazacaktı. Helen'e yazdığı mektuplar, her ikisini de tanıyan bir kadın doktora göre onu yatıştıracak bir havada değildi.[20] Yeni buhranların yükü altında Joyce ve Nora 15 Ekim 1939'da Paris'e döndüler.

Paris artık katlanabilir bir şehir değildi. Çalınan alarmlarla gözleri doğru dürüst görmeyen Joyce için oraya buraya koşturmak çok zordu. Dostları gitmiş veya gidiyordu. Eugene Jolas geçici bir süreliğine New York'taydı Maria, École Bilingue'sini Vichy yakınlarındaki Saint-Gérand-le-Puy köyüne taşımaya hazırlanıyordu. Nora, rue des Vignes'deki dairede artık daha fazla yapamayacağına karar verdi çünkü acil durumda bir de evin idaresiyle uğraşmak artı bir yüktü. Böylece Joyce'lar Hôtel Lutétia'ya taşındılar. Joyce, bazı kitapları gidip almak için Samuel Beckett ile birlikte, boşalttıkları eve gitti. Son derece sinirli bir tavırla piyanonun başına oturdu ve yarım saat son perdeden bağırarak şarkı söyledi. "Bu savaşın yararı ne?" diye sordu bir yararı ve nedeni olduğunu düşünen Beckett'e. Joyce hiçbir yararının olmadığından emindi.[21] Daha da kötüsü bu savaş dünyayı, insan faaliyetinin döngüsü içinde, savaşların ne kadar gereksiz olduğunu mükemmel biçimde açıklayan *Finnegans Wake*'i okumaktan alıkoyuyordu.

Joyce'un, Paul Léon ile arasının açılmasıyla birlikte artık Paris kederli bir şehirdi; Léon, Helen'i Joyce da oğlunu savunurken aynı derecede inatçıydılar. Seçme yapmak zorundaysa o kayınbaba değil babaydı. Léon ile giderek derinleşen çatlak, Joyce'un, Léon'un kayınbiraderi Ponisovsky aracılığıyla Léon'a kitap anlaşmalarını geri istediğini bildirmesiyle onarılmaz hale geldi. Léon 19 kasımda duyduğu şeyin doğru olup olmadığını onaylatmak için Joyce'u aradı. Joyce aynen öyle olduğunu söyleyince Léon, Ponisovsky ile anlaşmaları göndereceğini belirten Joyce'tan da belgelerin alındığını onaylamasını isteyen soğuk bir mektup gönderdi. On yıllık bir dostluk görünüşe bakılırsa kopmuştu.

Helen'in durumu daha kötüye gidince Suresnes'de hastaneye yatırılmak zorunda kaldı. Stephen'ı büyük babaannesi Hôtel Lutétia'ya götürdü. Kasımda Joyce, Maria Jolas'ya telefon edip Stephen'ı onun yanına Saint-Gérand-le-Puy köyüne göndereceğini söyledi. Mrs. Jolas, Noel'i geçirmek için George ve Nora'yla birlikte hepsinin gelmesini teklif etti. Joyce önce tereddüt etti sonra razı oldu. Onu ayrılmadan önce görmüş Beckett'e göre çok fazla içiyor, har vurup harman savuruyordu. Sanki bu durumdan çok memnunmuş gibi bir tonla "Tepetaklak gidiyoruz"[22] dedi. Babasına şekil

vermiş olan kendini bırakmanın izlerini o da taşıyordu.

24 aralıkta köye en yakın istasyona; Saint Garmain-des-Fossés'e vardılar. Mrs. Jolas onları, bulundukları bölgedeki tek taksiyle, Saint-Gérand'taki Hôtel de la Paix'deki odalarına getirdi. Joyce'un gelişiyle, kendini yatağa düşürecek kadar şiddetli mide ağrılarına yakalanması bir oldu. Herkes bunun, Paris'teki doktorunun çok uzun zaman ileri sürdüğü gibi yine "sinirsel" olduğunu düşündü, Joyce bu teşhisi kabul etmeye dünden razıydı. La Baule'deki Dr. O'Brien karaciğerde bir sorun olabileceğini ima etmiş, Joyce bunu aklının bir köşesine yazmış ama kimseye söz etmemişti. Geçmişte bu ağrının nedeni ne olursa olsun şimdi ölümcül olduğu ortaya çıkacak düodenal ülserle ilgiliydi. Joyce yine bir doktora muayene olmadı.

Yılbaşı yemeği epey üzücü başladı; Joyce neredeyse hiçbir şey yemedi, Maria Jolas'nın onu böyle görünce düşündüğü biçimle söylersek, başını sanki bedensel ve ruhsal acılardan ezilmiş gibi önüne eğip, sadece beyaz şarap içti. Kendi acısı, Pornichet'deki kızı, Suresnes'de gelini ve savaş onu sıkıştırıyordu. Eğer doğrudan kendisine bir şey sorulursa mümkün olduğu kadar kısa cevap veriyor, sessizliğe gömülüyor, sadece kendisinin ne anlama geldiğini bildiği bir noktaya bakıyordu. Akşam yemeğinden sonra Mrs. Jolas piyano çaldı, solo veya koro halinde herkes İngilizce, Fransızca ve Almanca Noel ilahileri söyledi. Birden Joyce ayağa kalktı. Mrs. Jolas derhal piyanoyu ona bırakıp "bize bir şeyler çalar mısın?" diye sordu. Joyce "Ye Banks and Braes" şarkısını onunla birlikte söyledi sonra İrlandaca, İngilizce şarkılara başladı, herkesi de söylemek için teşvik ediyordu. Akşam biterken birden neşelendi, eski bir vals havası eşliğinde dar merdivenlerde dans etmeye başladı. Maria Jolas'ya yaklaşıp "Haydi biraz dans edelim" dedi. Oda öylesine küçük ve Joyce'un görüşü öylesine zayıftı ki kadın tereddüt etti. "Haydi gel" dedi kolunu ona dolayarak "bunun son Yılbaşı olduğunu çok iyi biliyorsun" Danstan sonra, konukların gitmesi için âdeta zorla susturulması gerekti. Ertesi gün partinin mutluluğu halen üzerindeydi. New York'taki Eugene Jolas'ya yılbaşı eğlencesinde kaçırdığı güzelliklerden bahsettiği sekiz sayfalık bir mektup gönderdi.[23]

George Joyce, Saint-Gérand'ta kalmak istemediği için Paris'e döndü. Nora, köy yaşamını sevmemekte oğluna katıldığı halde orada kalmak konusunda kocasını ikna etti. Onu derin kasvetlere sürükleyen kitabını düşünüyordu hâlâ; beklediği gibi kabul görmemişti ama ara sıra onu mutlu eden kehanetvari imalar da yok değildi içinde. Finlandiya'nın Ruslar tarafından 1939 kasımında işgal edilmesi onun Finn MacCumhal mit yorumunu doğruluyor gibiydi, Finlilerin mert biçimde direnişiyle "Finn again wakes"[24] (Fin yeniden uyanıyor, Finnagans Wake'e gönderme -ç.n.) oluyor gibiydi.

Daha sonra Fritz Vanderpyl'e yazdığı gibi:

> *Et à propos il est bien singulier comment aprés la publication de mon livre (dont le titre signifie à la fois la veille mortuaire et le reveil du Finn, c-à-d notre héros légendaire celto-nordique) la Finlande, jusqu'à alors terra icognita occupe tout-à-coup le centre de la scéne d'abord par le fait que le prix Nobel de littérature a été décerné à un écrivain finnois et aprés à la suite du conflit russo-finnois. J'ai reçu, juste avant l'ouverture des hostilités, un commentaire bizzade de Helsinki à ce sujet*[*25]

Konuştuğu veya mektup yazdığı bütün dostlarına da bunun gizemli bir tesadüf olduğu yargısıyla kendini avutarak aynı gözlemde bulundu. *Prospettive* isimli dergide, *Anna Livia Plurabelle*'nin İtalyanca çevirisini görünce de cesareti arttı. Ettore Settani imzasıyla çıkmıştı çeviri ama daha çok Nino Frank ve Joyce'un kendi çalışmasıydı bu. Joyce adının bile savaş zamanında bir şey ifade etmediği çok açıktı. Maria Jolas'ya "Niye başka bir kitap yazayım ki? Hiç kimse bu kitabı okumaz"[26] dedi.

Günler köy hayatının sıkıcılığında geçip gidiyordu. Joyce (Erken kalmak için bir sebep var mıydı?) geç kalkıyor, her zamanda yanında taşıdığı bastonuyla, nereye bastığını hissederek köyün sokağından yavaşça aşağı iniyordu. Uzun siyah paltosu ve iri siyah gözlükleri onu göze çarpan bir figür yapmaya yetiyordu, köylüler ondan "şu zavallı yaşlı adam" diye söz ediyorlardı, bütün dünyanın tanıdığı bir şöhret olduğuna kimse onları inandıramazdı. Saint-Gérand'taki yaşam Joyce'a diğerlerinden daha az sakin geliyordu, çünkü onu bizzat savaşmak zorunda bırakan köpekler boldu köyde. Bastonu kendini savunmak üzere hep hazır tutuyordu. Cebi "cephanem" dediği taşlarla doluydu. Niye onları sevmediği sorulunca "Çünkü ruhları yok" diye cevap verdi. Çoğu kez bir lahit gibi sessizdi. Bir gün çocuğu Mrs. Jolas'nın okulunda okuyan, Mrs. Muriel Elliott adında başka bir mültecinin minik dairesine çaya gittiler. İçeri geçip otururlarken Nora "Benimle bütün gün tek kelime konuşmayan işte şu karşındaki adamdır" dedi. "Otuz yıldır evli kaldığın zaman konuşacak ne vardır ki?" "Hiç değilse günaydın diyebilirsiniz" dedi yardımcı olmaya çalışan Mrs. Elliott. Joyce homurdandı. Yine karamsar bir ikindi vaktinde Nora, Mrs. Elliott'ın yanına geldi; "Tanrı aşkına gel bize akşam yemeğini birlikte yiyelim. Bir dakika bile dayanamıyorum o adama artık. Seni seviyor eğer sen yemeğe gelirsen, mutlaka konuşacaktır ben de rahatlarım o za-

* Bu münasebetle, ismi hem Finn'in (yani bizim Kelt-Norveç kahramanızımın), ölmeden önceki son gecesi hem de uyanışı anlamına gelen kitabımın yayımlanmasından sonra şimdiye kadar terra incognita (bilinmez bölge -ç.n.) olan Finlandiya'nın, birdenbire önce Finlandiyalı bir yazara giden Nobel Ödülü, sonra da Rus-Fin çatışmasıyla sahnenin merkezine oturması çok garip. Savaş ilan edilmesinden hemen önce, bunun hakkında Helsinki'den bir yorum geldi bana.

man." Mrs. Elliott geldi ve operayla ilgili bir konuşmaya girişti Joyce'la, Joyce birden canlandı ta gece yarısına kadar konuştu.[27]

Bazen Maria Jolas ile eğitim hakkında konuşurdu. Katolik yöntemlere öylesine hiddetle saldırıyordu ki kadın "beni üzüyorsun, çünkü ben çocuklarımı Katolik olarak yetiştiriyorum" demek zorunda kaldı. Joyce "Oo, ama Fransa'da farklıdır. İrlanda'da Katoliklik kara büyüdür."[28] Bir seferinde epey bir süre savaştan söz ettiler. Joyce zaten, birçok insandan önce, bunun "*un drôle de guerre*" (sahte bir savaş -ç.n.) olduğunu söylüyordu. Ama çoğu kez yorumda bulunmadı. Goethe'nin *Eckermannla Konuşmalar* kitabını okuyordu. Pazarları Stephen Joyce okuldan geliyor, büyükbabasının yatağına oturuyor, sabahlık giymiş, Parisiene içen Joyce öğle yemeğine kadar torununa *Ulysses*'in (Homeros'un Odysseia'sından -ç.n.) maceralarını anlatıyordu. Her geldiğinde bir önceki hafta dedesinin nerede kaldığını anımsıyordu.[29]

Nisanda Mrs. Jolas, Joyce'ları okul olarak hizmet veren ancak şimdi Paskalya tatili için çocuklar eve gittiğinden boşalmış olan şatosuna davet etti. Bununla ilgili bir şey söylemese de Joyce yeni bir kitap için kendini topluyormuş gibi geldi ona. Ne var ki Paris'ten gelen haberler iyi değildi. Helen'in durumunda bir düzelme olmamıştı, George tuhaf bir şekilde ser verip sır vermiyordu. Karların kalkmadığı baharı ısıtacak kimi konuklar ziyaret ediyorlardı onları. Beckett geldi, Joyce onunla birlikte Moulins'e gidip Paskalya ayinlerini izlemekten söz etti ama gitmediler. 14 nisanda birliğine katılmadan önce, Pelorson uğradı. Gece geç vakitte bir akşam yemeği verildi, herkes uykuya çekildikten sonra Joyce'la Pelorson sohbet ettiler. Joyce, onun hakkında Pelorson'un uzun bir şiir yazdığı Gracchi'den söz açtı, sonra konuyu değiştirip komünyon ayininin ne kadar güzel olduğundan dem vurdu. Belvedere'den hocaları olan Dominikan rahipleriyle ilgili şakalar yaptı. Sonunda Pelorson "Şimdi ne yapacaksın? Yazıyor musun?" diye sordu. "Hayır" dedi Joyce "*Finnegans Wake*"i yeniden okuyup gözden geçiriyorum." "Niçin?" "Gerekli yerlere virgüller ekliyorum." "Yeni bir kitap için planların var mı?" Joyce "Hım, yok" dedi. Sonra biraz düşünüp, oturduğu yerde kıpırdandı "Evet, herhalde çok basit ve kısa bir şey yazacağım."[30]

Okuldaki dersler nisan ortasında yeniden başlayınca Joyce'lar Vichy'ye gitmekte karar kıldılar, orada Hôtel Beaujolais'de kaldılar.* Maria Jolas kocasına yazdığı mektupta, Joyce'ların nasıl sıkıntılar içinde olduklarından söz etti:

---

* Oradayken Joyce 1935'ten beri felç geçirdiği için konuşamayan Valery Larbaud'ya üzücü bir ziyaret gerçekleştirdi. Duygudaşlık ve minnettarlıktan dolayı Herbert Gorman'a biyografide Larbaud'nun tam sayfa resmini koyması konusunda baskı yaptı.

"Joyce'lar on beş gündür, ısınma sorunu yüzünden Vichy'de kalıyorlar. 1 mayıs civarında buraya dönüp küçük bir daire tutmayı planlıyorlar. Durumları birçok açıdan ümitsiz. Her şeyden önce Léon'la arasındaki kırgınlık hâlâ tamir edilmedi. Bu onu iş meselelerinde gördüğü tüm yardımdan alıkoydu. Giorgio'nun yaşamı gizeme gömüldü, tek satır yazmadan, ne yaptığını bildirmeden günlerini geçiriyor, hatta buraya geldiğinde bile Paris'te sürdüğü yaşama dair hiçbir imada bulunmadı... Bu, tahmin edebileceğin gibi anasının da babasının da hep zihnini meşgul ediyor. Sonra gerçekten ciddi olan parasal sıkıntı geliyor... Sadece bana bağımlılar. Şu an için başvurabilecekleri başka hiç kimse de yok gibi."

Lucia'nın Pornichet'de olduğunu düşünmek ona ıstırap veriyordu. Kızını Saint-Gérand'a yakın bir yere getirmenin olası çarelerini aklında evirip çeviriyordu. Moulins'de bir akıl hastanesi olduğunu duyunca, oraya hastane yöneticisini görmeye gitti. Doktor bu işe sıcak bakıyordu, gerekli işlemler yapıldığı anda savaşın da gidişatı değişiverdi birden. Almanya 9 nisanda Damimarka ve Norveç'i işgal etti. Sonra Belçika ve Hollanda'ya girdi, nihayet mayısta da Fransa'ya. 28 mayısta Belçika teslim oldu. 10 haziranda İtalya savaşa girdi. Bir gün sonra Maria Jolas, şehri Saint-Gérand'a tercih ettiği için Vichy'de umduğundan daha uzun kalmış olan Joyce'u aradı; sırf güvenlik hatırına onun yakınındaki küçük dairede kalması konusunda ısrarcı oldu. Joyce buna aldırmadığı gibi, ona kendisine Conrad Aiken'in *The Coming Forth by Day of Osiris Jones (Osiris Jones'un Gündüz Ortaya Çıkışı)* isimli kitabını Gotham Book Mart'tan (Frances Steloff isminde genç bir kadının 1920'de New York'ta kurduğu, sansürlü kitapları temin etmeye çalışan bir kitap pazarı. -ç.n.) getirtme sözü vermiş olduğunu hatırlattı. O bunu yapmamıştı. "İyi, posta kutusuna bir tebrik kartı atmanın bir zararı olmaz" dedi Joyce. Aiken'in kitabının adı *Finnegans Wake*'te işlenen konuya öylesine yakın duruyordu ki Joyce'a bir yerlere gitmekten ziyade oturup bunu okumak çok daha acil geliyordu. İki gün sonra Jolas, Joyce'u arayıp Paris'teki Gare de Lyon'un kapalı olduğunu bildirdi. Joyce bunun muhtemelen doğru olamayacağını çünkü daha iki gün önce Beckett'in Paris'ten dönmüş olduğunu söyledi. Yalvarışlardan etkilenmez şekilde "Benim için Gotham Book Mart'tan getirtmeni istediğim kitaptan bir haber var mı?"[31] diye ekledi.

Beckett meteliksizdi ve elindeki İrlanda bankasının çekini bozduramıyordu. Joyce, "*Viens, poupoule*" isimli eski bir şarkıdan alıntıladığı "*Samedi soir aprés le turbin* (Bir cumartesi akşamından sonra angarya -ç.n.) cümlesini başlık yaptığı bir mektup gönderdi Larbaud'ya. Larbaud derhal Beckett'in çekini bozdu. Joyce'ların üzerine yeni kara bulutlar geliyordu yavaş yavaş. Paris'e 14 haziranda saldırı başlayınca, Hôtel

Beaujolais'ye hükümet elkoydu. Böylece 16 haziranda, yani Bloomsday'in sabahında Joyce, yanında Lucie Léon, onun babası ve Beaugency'den gelmiş yengesiyle La Chappelle'e vardı. George tam zamanında Paris'ten kaçmış olarak aynı anda geldi.* Onun da gelmiş olması hepsini rahatlatıyordu ama askerlik çağında olduğu için endişe de duyuyorlardı. Çünkü Fransızlar tarafından orduya yazılabilir veya Almanlar tarafından göz altına alınabilirdi. Saint-Gérand'taki evinden Joyce, şatodaki Maria Jolas'ya yırtmasını istediği "18 Haziran, Waterloo, 1940" uğursuz tarihini taşıyan bir not gönderdi. Her an varmaları beklenen Almanlara, George'un onun okulunda çalışmak için gelmiş, İtalyanca veya müzik öğretmeni ya da ona makul gelen bir şey olduğunu söylemesini istiyordu.

Aynı gün Paul Léon, üstü başı toz içinde, cılız bir eşeğin çektiği küçük bir arabada oturmuş, bitmiş vaziyette çıkageldi. Kendi durumunu "İsa Mesih de Kudüs'e bir eşeğin üzerinde girmişti"[33] diyerek espriyle kurtarmaya çalıştı. Joyce'un böyle durumlarda buz gibi durması imkânsızdı. Birkaç saat sonra Maria Jolas bu iki adama birlikte yürürlerken rastladı, tam o sırada Léon "*Expliquons-nous entre soldats*" (Biz askerler arasında anlatıyoruz -ç.n.) diyordu, Joyce da buna aynı ironiyle "*Et dans l'honneur*"[34] (şerefle -ç.n.) diyerek karşılık verdi. Bu yürüyüşten barışmış olarak döndüler, tabii Joyce için barışma ne kadar mümkün olabilirse.

Almanlar Saint-Gérand-le-Puy köyünü altı gün işgal ettikten sonra birkaç kilometre daha kuzeydeki sınır çizgisine çekildiler. Bu geçici işgalin ilk iki gününde George içeride kaldıktan sonra "Ben gidiyorum" dedi. "Çıkmasan iyi edersin, sorun yaratmanın bir yarar yok"[35] dedi babası. Bu uyarıya kulak asmayan George dışarı gidip, kendisine bakan Almanlara ne olacaksa olsun der gibi bakmaya başladı. Ama hiçbir şey olmadı, muhtemelen Mairie'de önsezili davranıp kendini kaydettirmemiş olması nedeniyle, civardaki yetkililerin ondan resmi anlamda haberi olmamıştı.

George'un ana-babası kendisi hastanede olan bir kadının evinde kısa bir süre kaldılar, kadın ölümcül hasta olarak evine dönünce, Mrs. Jolas'ya bir süreliğine okul olmuş, Hôtel du Commerce'in pek rahat olmayan bir odasına geçtiler. Léonların da öğrencilerin çoğunun ayrıldığı bu aynı otelde odaları vardı. Çocukları olduğu kadar büyükleri gözeten, soğukkanlılığını koruyan kişi Mrs. Jolas'ydı. Hastaneden gelen yaşlı kadına da o bakıyordu. 10 temmuz günü Joyce onun yerine yaşlı kadına bakmaya gönüllü oldu. Joyce'un nöbeti sırasında yaşlı kadının durumu iyice kötüleşti, Joyce'un bütün çabalarına rağmen kadın öldü.[36]

* Karısı Helen'i, kardeşi Robert Kastor 2 mayısta ABD'ne götürdü.[32] Helen Joyce Amerika'da sağlığına kavuştu, bir daha Avrupa'ya dönmedi. 9 Ocak 1963'te öldü.

Temmuz ve ağustos ayı boyunca erzak kadar elzem olan bir diğer şey haberdi. Herkesin kulağı radyodaydı; onları Paris'teki yaşamlarına geri döndürecek kadar kesin bir Müttefik zaferi duymaya can atıyorlardı. Joyce, boyuneğmez şekilde her gün birkaç saatini şimdi Paul Léon'un da yardımıyla *Finnegans Wake*'in baskı hatalarını düzeltmeye ayırıyordu. Öğleden sonra üçte buluşuyorlardı; çalışma saatlerinin gereksiz yere böyle kesin olmasından büyük zevk alıyorlardı.[37] Akşam yemeğinden önce ayrılıyorlardı. Joyce dostlarına haber vermeden, arka kapıdan oradaki bir kahveye giriyor, iki üç Pernod yuvarlıyordu.* Sonra süzgün, hiçbir şey yiyip içemez bir havayla yemekte bitiyordu. Numarayı yemiş olan Nora "Şuna bak, bir bardak şaraba bile dayanamıyor"[39] diyordu. Fiziksel durumu giderek kötüleşiyordu, kendini artık hiç iyi hissetmiyordu.

Şehre alışmış insanlara Saint-Gérand-le-Puy'de kalmak olanaksız geliyordu. Lucie Léon ilk ayrılacak olandı. Paris *New York Herald Tribune*'de halen işi vardı; evinin ne halde olduğuna bakmak istiyordu. Joyce onunla otobüs durağına kadar gitti, elveda derken kendinden beklenilmeyeni yapıp onu öptü. "Mr. Joyce sizce bu sona erecek mi?' diye sordu. Joyce aklı başka bir şeydeymiş gibi "Ah Mrs. Léon bilmiyorum."[40] dedi. Léon'un durumu daha tehlikeliydi. Joyce ona kendini Nazilerin kucağına atmamasını defalarca söyledi ama kısa süreli bir risk almaya kararlı Léon eylülde köyden ayrıldı.†

Bu arada Fransa'da makul olabilecek süreyi aşmış Maria Jolas kocasından acil bir telgraf aldı. Ağustosun başında, Marsilya'ya gidip kendisinin ve iki kızının pasaportunu Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmek için onaylattı. Joyce ondan, Marsilya'daki Yunan konsolosundan, Marsilya'ya yerleşmiş olmaları gereken Trieste'den tanıdığı Yunan dostları, Nicolas Santos'la karısının akıbetini sormasını istedi. Döndüğü zaman ne yapılacağına ilişkin onun görüşlerini aldı. Mrs. Jolas onu da Amerika'ya gelme konusunda teşvik ediyordu. Vichy'deki Amerikalı *chargé-d'affaires* (geçici diplomat gibi bir unvan -ç.n.) Robert Murphy, Lucia dahil bütün ailenin eğer uçakla giderlerse,

---

* Şimdiye kadar hep sert içkilerden kaçmış, şarap tercih etmişti.[38]

† Léon Nazi işgali sırasında Paris'te kalmak konusunda diretti. Ru des Vignes'deki evden, Joyce'un bazı kitaplarını, yazılarını kurtardı, ev sahibi tarafından yasadışı düzenlenmiş bir mezattan bazılarını geri satın aldı. Dostlarının eserlerini olduğu kadar sırlarını da korumak istediğinden, yazı ve mektuplarını işgal edilmiş Fransa'da o zaman Büyükelçi olan İrlandalı Kont O'Kelly'ye teslim etti. Bunların tümünün İrlanda Milli Kütüphanesi'ne teslim edilmesi talimatına, elli yıl orada mühürlü olarak saklanmasını da ekledi. Léon 1941 yılına kadar Paris'te saklanarak yaşadı. Bir gün Samuel Beckett onu gördü ve kaygıyla "Hemen buradan ayrılmalısın" dedi. "Oğlum bachot'yu alana kadar yarına kadar beklemek zorundayım"41 dedi Léon, Joyce kadar iyi bir baba olduğu için. Ertesi gün Almanlar tarafından tutuklandı, Paris yakınlarında gözaltında tutuldu. Sonra Naziler tarafından Yahudi diye öldürüldü.[42]

bunun mümkün olabileceğini düşünüyordu. Amerika ve uçaklar aynı derecede uzak şeylerdi Joyce için. O, Birinci Dünya Savaşı sırasında yapmış olduğu gibi İsviçre'ye gitme şansı üzerinde duruyordu. Giedionlar Zürih'e gelmesi için ısrar ediyorlardı. Burada sorun, askerlik çağındaki George'tu; sınırda durdurabilirlerdi. Joyce ne yapacağını şaşırmıştı. Mrs. Jolas kocasına "Onu (Joyce) şimdi olduğu gibi çaresiz, acınacak durumda hiç görmemiştim. Seni temin ederim ki, onlardan ayrılırken çok üzülüyorum. Çok inatçılar. Hiçbir konuda ortak kararları yok, sonunda ne yapacaklarını ancak Tanrı bilir" diyerek o andaki durumu özetlemişti. Yerlerini ayırttı ve 28 ağustosta gitti. Joyce daha sonra kitaba eklenecek *Finnegans Wake*'te yapılmış baskı hatalarının düzeltilmiş halini ona emanet etmiş, Aiken'in *Osiris Jones*'unu da ona göndermesi konusunda bir kez daha hatırlatmada bulunmuştu. İstasyonda ille de valizlere yardım etmek istedi. Elindeki kör bastonunu sallayarak elveda dedi. Sonra Banylus'a "*soupé de Saint-Tempion-le-Machin* (kendi tabiriyle Saint-Gérand-le-Puy'den bıktım)" diyen ve iyi olmasını dileyen bir telgraf çekti.* 7 eylülde gönderdiği mektup, cesaretinin kırıldığı anda bile onda nükte ve enerjinin hâlâ olduğunu gösteriyordu:

(K. E. [SM] s. 151)

7 Eylül 1940
Saint-Gérand-le-Puy

Sevgili Bayan Jolas: dördünde gönderdiğiniz mektup için teşekkürler, yeni elime geçti; altısındaki telinize göre halen Fransa'dasınız. Banyuls'a çektiğim teli herhalde almışsınızdır. Nerede olabileceğinizi bilmediğimden yazmak yararsız görünüyordu. Bu mektup sizi Lizbon'da sağ ve esen bulur umarım. Léon ve oğlu Paris'e gittiler. Hepimizin ev sahibi buranın tadilat gerekçesiyle boşaltılmasını istediğinden yirmisine kadar çıkmamız gerektiğini duydum. Dublin'den yanıt yok. Cerf ve Huebsch'den de. Pasaportla nasibimizi aldık, bir bölümünü, (işsizlik yardımı aldık yani kısmen) Mme. Astafiev'e† ağustos ödemesini yaptım. Kastor'un Giorgio için size yolladığını yazdığı para havalesi de gelmedi. Güzel geminiz hareket ettiğinde herhalde sevineceksiniz. Aile İsviçre için pek istekli değil; hava alarmları, (bombardıman alarmları) vb. nedeniyle. Gene de Vallorbe yakınındaki kliniğe yazdım. Mektubunuzdaki nazik öneriye teşekkür ederim. İstasyonda sandık ve bavullardan dolayı iki büklüm olduğumdan söylemek istediklerimi söyleyecek soluğum kalmamıştı. Bana kederlenmiş gibi göründünüz. Hiçbir şey yapamadıysanız en azından birçok çocuğu yılarca mutlu ettiniz. Büyüyüp Jakobin, kontes, aziz ve kâşif olduklarında bunu daima anım-

* Joyce posta müdiresinin duygularını incitmek istemiyordu. Saint-Tempion-le-Machin "St. Zamazingo" anlamına gelir.

† Okul sekreteri.

sayacaklardır. Kendilerini bildiklerinde -ama çok şey yaptığınıza Tanrı tanıktır. Size sakin bir deniz ve uygun bir rüzgâr diliyorum. Jolas'ya beni anımsayabilecek başka kimselere selamlarımı söyleyin.
Bay Hober hâlâ lobide sandığıyla uğraşıyor. (bugün gölgede tam 148°) Sizin gittiğiniz gün Bayan Huber benden *Finnegans Wake*'i ödünç istedi. Verdim. Daha daha sonra. Eğer Prens Makinsky'i görürseniz kitabın adı *G. B. Vico'nun Yaşamı ve Eserleri*; Troy Sokak, 12 veya 14, W. 1.'de 5 sterline satılıyor. *Osiris Jones* henüz gündüz veya gece ortaya çıkmadı, (kitabın adına gönderme yapıyor -ç.n.) ben de Gorman veya yayıncının bu yaşam öyküsünü göndermesini bekliyorum. İrlanda Elçiliği Dublin'e tel çekti ama yanıt alamadı. Eğer Lizbon'da yer sıkıntısı olursa Makinsky herhalde sizin için yer bulabilir. Arkadaşım Byrne'ün C. G.'deki kızı Phyllis de sanırım yardımcı olabilir. Bir yıldır orada.

Diyalog, 1980. Lilac Doorway ABD Zaman: bahar.
Kadın: (Parazitlerden Nasıl Kurtulmalı kitabını okuyarak) Şu Avrupa'da başı her zaman sıkıntıda olan ailenin adı *neydi* diye düşünüyordum.
Erkek: (testiyi kavrar) Bana mı soruyorsun?
Kadın: Adam şaşıydı sanırım. Wallenstein mıydı?
Erkek: (testiyi yerine koyar) Jucious!
Kadın: Jucious! Adı buydu. İskoçya'yla ilgili olduğunu biliyordum.
Fait rien. Bon voyage! Merci Au revoir! Vous avez oublié Je pourboire, Madame. Pour le porteur. Fait rien! İçtenlikle sizin...

James Joyce[43]

Zürih'e gitme konusunda Joyce'u asıl Lucia kaygılandırıyordu. İsviçreli yetkililerin ona sınırı geçmesi için izin verip vermeyeceklerini öncelikle sağlama almalıydı. Giedionlardan bir keresinde ziyaret ettiği Zürih yakınlarındaki özel hastane Kilchberg'i soruşturmalarını söyledi. Sonra 4 ağustosta, Vichy'deki İsviçre Temsilciği'ne yazarak, Lucia dahil bütün ailesi için geçme izni istedi. İsviçre'ye geçmek, şimdi bu savaş zamanında geçmişte olduğu kadar kolay değildi. Joyce elindeki hafif ağır tüm silahları kullanmalıydı. Ağustosun başında, Zürih'te bir bankada çalıştığı için parasal meseleleri onunla aşabileceği eski dostu Paul Ruggiero'yu seferber etti. Joyce kendi durumunu ana hatlarıyla, şimdi Amerika'da ihracatçı olmuş ama Zürih ve Lyons'taki şubelerin sorumluluğu kendisinde olan, eski arkadaşı Brauchbar'a da yazmıştı. Brauchbar da oğlu Rudolph ile onun iş ortağı Gustav Zumsteg'e ellerinden gelen yardımı yapmaları talimatı vermişti.[44] joyce, "Birçoklarının unutmuş olduğu beni hatırladığınız için size çok teşekkür ederim"[45] diye yazdı Brauchbar'a.

Zumsteg Cenevre'deki bir avukatın, Zürih'e değil de Bern'e gitmeleri şartıyla çok kısa sürede giriş izinlerini sağlayabileceğini iddia etti. Joyce kabul ettiğini yazdı

avukata ve Lucia'yı Chavorny yakınlarındaki Corcelles'ye yerleştirme planları yaptı. Delmas yolculuğun ikinci kısmında onlara refakat edecek birilerini sağlayacaktı; Swiss Maison de Santé Pré Carré de gerisini ayarlayacaktı. 4 ağustosta Alman yetkililer patırtı çıkarmadan Lucia için *permis de sortie* (çıkış izni -ç.n.) verdiler; şimdi Vichy'dekiler ile İsviçreli yetkilileri aşmaya sıra gelmişti.

Bern'e gitme planı yattı. Ailenin amacı artık İsviçre'deki herhangi bir yere dönüşmüştü. Joyce bir akşam kahvede otururken radyoyu açtığında birden, arkadaşı Schoeck'in *Lebendig Begraben* adlı şarkısını bir İsviçre'yle ilgili bir programda, Felix Lifford'ın söylediğini duyunca bunu hayırlı bir alamet saydı. 13 Eylül 1940'ta Joyce Zürih'e gitme planına geri döndü. Lyons'taki İsviçre konsolosluğuna vize ve savaş süresince Zürih'te kalma izni için başvurdu. Başvurusu Eidgenössische Fremdenpolizei'ye (Federal Yabancılar Polisi) gönderildi, onlar da başvuruyu 23 eylülde Zürih Kantonal Fremdenpolizei'ye yolladı.[46] Bu yetkililerin, İngilizlerin Sigmund Freud'u kabul ederken göstermiş oldukları dehaya saygının aynısını sergileme fırsatları vardı ama onlar Joyce ismini duymamışlardı yalnızca 30 eylülde başvurusunun reddedildiği bilgisini verdiler. Joyce'un arkadaşlarından biri büroya nedenini sorunca kendisine Joyce'un bir Yahudi olduğu söylendi. *"C'est le bouquet, vraiment"*[47] (Bu bir buket gerçekten -ç.n.) diye bağırdı Joyce bunu duyunca.

Bu arada gerekli belgeler gelmişti ve Federal Yabancılar Polisi başvuruyu bir kez daha düşünülsün diye 18 ekimde Zürih'e gönderdi. İsviçreli bir grup sözü geçer kimse Joyce'a destek çıktılar: Lozan'da Jacques Mercanton, Joyce'un bir Yahudi olmadığına dair yeminli ifade verdi: Joyce'un Armand Petitjean ve Louis Gillet'ye yazdığı gibi: *"que je ne suis pas juif de Judée mais aryen d'Erin"*[48] (Benim Yahuda Yahudisi olmadığımı, İrlandalı Aryan olduğumu -ç.n.). Zürih'te Giedion, Vogt, Othmar Schoeck, Robert Faesi, Theodor Spörri, şehrin belediye başkanı Dr. Emil Klöti, Profesör Löffler (Üniversite Clinic Müdürü) o zaman Zürih Üniversitesi rektörü olan Ernst Howald onun davasına isimleriyle destek oldular. Yine Zürih Üniversitesi'nden Profesör Heinrich Straumann Joyce'un eserlerinin, İngilizce konuşan tüm ülkeler hesaba katılsa bile, tartışmasız en iyi eserler olduğunu onayladı. İsviçre Yazarlar Derneği de Joyce'a kefil oldu. Bu hücumdan önce zaten kantonal yetkililer de yavaş yavaş yumuşamaya başlamıştı ama parasal teminat istiyorlardı. Önce 50 bin İsviçre Frangı gibi makul olmayan bir tutar talep ettiler sonra Paul Ruggiero'nun iknasıyla 20 bin'e indiler.

Joyce Amerika'dan para gelir diye umut ediyordu ama bu hemen olamıyordu. Bu arada Sigfried Giedion ve Edmund Brauchbar (Oğlu Rudolph aracılığıyla) cömertçe bu parayı Ruggiero'nun bankasına yatırdılar.[49] Ama doyınak bilmez Fremdenpolizei

(Yabancılar Polisi -ç.n.) şimdi başka bir şart koşmuştu; mal beyanı istiyordu. Gereken kanıtlar ekli ve yasal mercilerden onaylı olmak zorundaydı. Joyce'un böyle kayıtlı bir belgesi yoktu, bir tane düzenledi ama gerekli yerlere sunumu gecikti. O da bir daha düzenlemek zorunda kaldı, nihayet yetkililer bunu kabul ettiler. 28 kasımda Kantonal Yabancılar Polisi, Federal Yabancılar Polisi'ne Joyce Ailesi'nin başvurusunun kabul edilmesini önerdi. 29 kasımda İsviçre Elçiliği'ne buna uygun olarak vizelerin verilmesi talimatı verildi.

Ne var ki işgal edilmemiş Fransa'yı terk etmek için de Fransızlardan izin almak zorunlu olmuştu. Joyce, şimdi Vichy hükümetinde bir memur olmuş Armand Petitjean ile Jean Giraudoux'nun yardımına başvurdu, ekimde de Louis Gillet nüfuzunu Joyce adına kullanmaya geldi. Saint-Gérand-le-Puy köylüleri Fransız Akademisi üyelerinden birinin Joyce'u görmeye gelmesi karşısında afalladılar. Joyce hem bu ziyaretten hem de Gillet'nin ona getirdiği (İngilizce çıkan *Babel*'de basılmış) *À Propos de Finnegans Wake*' isimli makaleden çok hoşnut oldu. Makale yakında *La Revue des Deux Mondes*'te de yayımlanacaktı. Ama her şey ayrılıştan sonra geliyordu. Joyce kaçınılmaz yolculuktan başka bir şey düşünemiyordu.

Petitjean, Gillet ve diğer dostlar sayesinde Joyce, kendisi, Nora ve Lucia için izin elde edebildi ama aynı şeyi George için alamadı. İsviçre George'u kabul etmekte tereddüt ederken, bir yandan da hepsinin giriş yapması için verilmiş süre tükeniyordu. Jandarmalar iki kere oturdukları pansiyona gelip onları Fransa'da ikamet eden İngiliz yurttaşlar listesine eklemeye kalktılar. İkinci kez geldiklerinde "Mutlaka gitme arzusunda olan, bunun için gerekli izni hükümetten alan bizler hâlâ buradayız"[50] diyen aile karşısında şaşırdılar. Köyde herhangi bir neden için bulunan İngilizlerin ve diğer milletlerden yabancıların özel bir izin olmadan köyden çıkması yeni bir yasayla yasaklanmıştı; Vichy'ye gitmek bile tutuklanmayla sonuçlanabilirdi. Öfkesi, Nora'yla ona Galway'den Mrs. Barnacle'ın öldüğü haberi gelince doruğa çıktı ve Joyce bir çocuk gibi ağladı.[51]

George bu arada yasaklara, Saint-Gérand'tan Vichy'ye bisikletle durmadan gidip gelerek uymuyordu. *Permis de sortie* elde edemediğinden, bir arkadaşının tavsiyesiyle İrlandalı Bakan'a gitti. Bakan İrlanda pasaportu almasını, Fransa'dan kolaylıkla tarafsız biri olarak çıkmasını önerdi. Eve gitti, babasına durumu anlattı. "Ne düşünüyorsun?" diye sordu babası. "Düşünecek fazla bir şey yok" dedi George. "Bence de öyle" dedi babası. Çünkü kendisi de barış zamanı istemediği bir şeyi savaş zamanı da kabul etmemesi gerektiğini düşünmüş, aynı ayartılmaya karşı direnmişti. "Ne yapacaksın?" diye sordu oğluna. "Hiçbir şey yapmayacağım" diye cevap verdi oğlu. "O halde he-

pimiz burada kalıyoruz" dedi Joyce. Ama yine nüfuzlu birkaç kişiyi araya koyunca öğrendi ki Lapalisse'deki Müttefikler adına görev yapan *Sous-préfet*'(*Vali* yardımcısı -ç.n.) nin rızasıyla, George da gidebilirdi. George da bunun üzerine bisiklete atlayıp Lapalisse'ye gitti. Oradaki yetkiliye epey korkarak 4 pasaport ve 3 *permis de sortie*'yi uzattı. Yetkili dikkatle saydı. George'a baktı kaşını kaldırıp ve göz kırptı; pasaportları yalnız başına *Sous-préfet*'ye götürdü. Çok geçmeden dört damgalı pasaportla döndü. "Neyse, Hepimiz gidiyoruz" haberiyle dönüşünde babasını şaşırttı George.[52] Ama yeni bir engel çıktı bu kez. Joyce ve karısının pasaportlarının süreleri dolmuştu ve yardım edebilecek tek yetkili Vichy'deki Amerikalı *chargé-d'affaires* (maslahatgüzar -ç.n.) idi. George yine bisiklete atladı ve ona gitti. "Ama ben İngiliz pasaportlarının süresini uzatamam" dedi Amerikalı. "Eğer siz de uzatamazsanız, başka kim uzatabilir ki?" diye sordu George. Bu mantığa teslim oldu Amerikalı *chargé-d'affaires*. Küçük bir mesele daha vardı; İsviçre vizeleri de aralığın 15'ine kadar geçerliydi, uzatılmaları gerekiyordu. Lucia'nın *permis de sortie*'sinin de süresinin bitmiş olması bu noktada çok önemli değildi çünkü Joyce, İsviçre'den onun naklini daha kolay yapabileceğini düşünüyordu.

Saint-Germain-des-Fossés'den en çabuk giden tren sabahın üçünde hareket ediyordu. Joyce'lar 14 aralıkta bu trene binme hazırlıkları yaptılar ama Saint-Gérand-le-Puy'den istasyona kadar eşyalarıyla birlikte onları taşıyacak bir otomobile ihtiyaç duyuyorlardı. George bir araba ve şoför bulabildi. Ne var ki benzin yoktu. Bisikleti ödünç alıp yine Amerikan Elçiliği'nin yolunu tuttu; ne yazık ki onlarda da yoktu. Sonunda Vichy'de birkaç saat dil döktükten sonra, bir banka memurundan akıl almaz bir fiyat bir galon (yaklaşık 4 litre -ç.n.) benzin satın alabildi ve bisikletin arkasında getirdi.[53] Tren zamanında kalktı onları Aix-les-Bains'e getirdi, beş saat gecikmeli olarak da sınıra. Stephen heyecenlı heyecanlı İngilizce konuşuyordu, aile bu yüzden suçlanma korkusuyla onu susturmak zorunda kaldı. Sınırda İsviçreliler Stephen'ın bisikletinden gümrük vergisi talep ettiler, bunun için ayrılmış para olmadığından orada bırakmak zorunda kaldılar. George çocuğa yeni bir bisiklet alma sözü verdi.[54] Sabah onda Cenevre'ye vardılar, geceyi de Hôtel Richmond'ta geçirdiler.

Ertesi gün, yani 15 aralıkta Lozan'a devam ettiler. İlk kez orada Hôtel de la Paix'de bavullarını açtılar ve Nora gördüğü manzara karşısında kendini tutamayıp "Jim, şu rezalete bak. Her şey mürekkep olmuş" diye bağırdı. Joyce mürekkep şişesini doğru dürüst kapatmayı unutmuştu. Şimdi sabahlığıyla yatağa uzanmış, şikâyetleri duymayarak sigarasından bir nefes alıp tavana bakıyordu. Sonra Stephen'la dışarı çıkıp, çocuğa Fransa'daki kıtlığı telafi edecek kadar marzipan (bir çeşit acıbadem kurabiyesi

-ç.n.) ve İsviçre çikolatası almak için kalkıp giyindi.[55] Bir gün öğleden sonra Lucia'nın işini halletmek için Chavornet yakınındaki *maison de santé*'ye gitti. Aynı günün akşamı sözleştiği Mercanton ile buluşmak için istasyona uğradı. Joyce hasta ve dağılmış görünüyordu. Geleceğe ilişkin hiçbir planı olmadığı gibi bunu tartışmak bile istemiyordu arkadaşıyla ve birkaç dakika görebildiği Edmond Jaloux'yla biraz neşesi yerine gelir gibi oldu. *Osservatore Romano*'da *Finnegans Wake*'le ilgili, kitabın maneviyata seslendiğini ve on dokuzuncu yüzyılın gerçekçi ruhuna karşı olduğunu iddia eden zekice yazılmış bir eleştiri çıkmıştı. Mercanton'un okuduğu bu yargı Joyce'un çok hoşuna gitti.[56]

17 aralıkta Joye Ailesi Zürih'e gitmek için ayrıldı ve akşam sekiz gibi Hauptbahnhof'a vardılar. Ruggiero ve Giedionlar da karşılamak için oradaydılar. Joyce, Giedionlara defalarca teşekkür etti, yetkililerle görüşüp gerekli şeylerin yapılmasını sağlayan Ruggiero'ya "onun için girdiği zahmetlerin karşılığının *ödenemez*"[57] olduğunu söyledi. Hep birlikte istasyondaki restoranda akşam yemeği yediler, sonra da Hôtel Pension Delphin'e geçtiler. Joyce'lar daha sonra bir daire bakma düşüncesiyle, otelin iki odasına yerleştiler.

Joyce 36 yıl önce, Nora'yla birlikte gelip Birinci Dünya Savaşı yıllarını geçirdiği, bir zamanlar kendi dehasından sarhoş vaziyette kibirle yaşadığı şehre geri gelmişti. Şimdi kibirli olmayacak kadar çok şey biliyordu; parasız ve hastaydı. Geçmişte güçlü olduğu günlere tezat erkenden çökmüştü.

Birkaç gün, sağını solunu öğrenme, eski tanıdıkları bulma çabasıyla olaysız geçti. Zürih Belediye başkanına en güzel Almancasıyla ona yardımcı olmaya çalıştığı için teşekkür etti: "Benimle konuksever şehriniz arasındaki ilişki neredeyse kırk yıl öncesine uzanıyor ve ben bu kötü zamanlarda şimdi burada oluşumu, Zürih'in birinci yurttaşının bizzat bana verdiği garantiye borçlu olmaktan onur duyuyorum."[58] Bazı eski dostları gördü. Profesör Heinrich Straumann gibi yeni dostları sıcak şekilde kabul etti ama Paris'te yaşadığı güçlüklerden sonra dar bir çevreyi tercih ediyor gibiydi.[59] Paul Ruggiero bankadaki işinden çıktıktan sonra sık sık uğrar, odaya girer girmez duraksamadan şapkasını yatağın üzerine atardı. Joyce her seferinde "*Ruggiero, levi quel cappello dal letto; sono superstizioso e dicono che qualcuno dovrebbe morire*"* diyerek onu paylardı. İsviçre'ye vardıklarında George'a yaşadığı hastalığın semptomlarını söyleyeceğine söz vermişti ama şimdi bu gibi meseleler aklından uçup gitmişe benziyordu. Akşamüzeri sık sık Stephen'le Zürichsee boyunca karlarda geziyorlar veya Sihl ve

* Ruggiero, kaldır şu şapkayı yatağın üzerinden. Ben batıl inançlı bir adamım, bu birinin öleceği anlamına gelir.

Limmat'ın kesiştiği yere gidiyorlardı.[60] Düşüncelerin altında kaybolmuş gibi sessiz yürürdü. Ara sıra kulağına çalınan savaş tabirlerini küçük adres defterine kaydederdi. Torununa Zürih'teki bir kitapçıdan Yunan mitolojisiyle ilgili üç kitap almıştı. Karakteristik zihni bir sıçramayla Modern Yunanlıların İtalyanlara karşı verdiği direnişi takip etti. Yunanistan'ın Alman orduları tarafından bozguna uğratıldığını görecek kadar yaşayamadı.

Yılbaşı yaklaşıyordu, dallarının üzerinde yapma karlar olan küçük saksıya konmuş yapay bir Noel çamı aldı Stephen'a.[61] Bu yakın zamanlarda yaşadığı sorunlarda ona yardımını esirgemeyen, New York'ta yaşayan James Johnson Sweeney'e minnettardı. İsviçre'ye gitmek için yaptığı tüm yazışmaları iki deste halinde ona gönderdi. Birincisi "Noel ateşi için bir paket" diye etiketlenmiş, ikincisi "Yeni Yıl Aleviniz için"di.[62] Joyce Ailesi yılbaşını onların Doldertal 7 numaradaki evlerinde, Giedionlarla birlikte kutladı. Yemekler ve güvende olma duygusu Joyce'u keyiflendirmişti. "Burada bastığın yeri biliyorsun, yaşam düzenli" diyordu. Bir gün oturdukları bu eski evden yakındaki, Marcel Breuer tarafından tasarlanmış evlerden birine taşınmaktan söz açılınca Joyce buna kesinlikle, taşınmamaları yönünde karşı çıkarak "Şu güzelim duvarlara, pencerelere bak" dedi. Duvarların kalınlığına pencerelerin küçüklüğüne hayrandı. Sağlamlık açısından kıyasladığında Breur evleri kötü ve sıradan geliyordu ona. İsviçrelilerin temiz ve düzenli olmasını da alaya alıyordu: "Kirin ne kadar güzel bir şey olduğunu bilmiyorsunuz" diyordu. Bu hoş yemek uzun sürdü. Yemekten sonra Joyce oğluyla İrlandaca ve Latince şarkılar söyledi. McCormack'ın söylediği "O moon of my delight" şarkısını plaktan çaldılar. Giedion konuklarından geceyi de onlarla geçirmelerini istedi ama Joyce bu teklifi kalın duvarlarına rağmen evin bir "dağın" tepesinde durduğunu bu yüzden özellikle şimşekli fırtınaların hedefi olduğunu söyleyerek reddetti. "Ayrıca" dedi yumuşak bir tonla "Papa Vatikan'ı terk etmez..."[63]

7 Ocak 1941'de Stanislaus'un önceki ay İtalyanlar tarafından Trieste'den Floransa'ya gitmeye zorlandığını öğrenince, kardeşine bir posta kartı gönderip böyle bir şey olursa, ona yardımcı olabileceğini düşündüğü insanların isimlerini yazdı.[64] Bu onun son posta kartıydı. O akşam çoğu kez yaptığı gibi Zumsteglerin ona hep nazik davrandığı Kronenhalle'de akşam yemeğini yedi. Bir şişe Mont Benet devirdikten sonra Frau Zumsteg'e birden "Belki artık burada olmayacağım"[65] dedi. O anda bu sözü niye söylediği açıklanabilir bir şey değildi. İki gün sonra yani 9 ocak perşembe günü on dokuzuncu yüzyıl Fransız resimleri sergisini gezdikten sonra yine restorana geldi. İnsanın içini karartan sulu sepken bir hava vardı. Restorana Paul Ruggiero'yu da davet ettiler.[66] Joyce sessizdi. Frau Zumsteg en leziz yemeklerle onu cezp etmek için

seferber olduğu halde iştahı da yoktu. Saat on bir buçukta ayrılırlarken Nora Joyce merdivenlerde kaydı neredeyse düşüyordu. "Niçin böyle bir havada dışarı çıktık ki zorunlu muyduk?" diye sordu kocasına. Daha sonra eve gittiklerinde Joyce birden mide sancılarıyla iki büklüm oldu. Geçmeyip kötüye gidince George sabahın ikisinde, o civardan bir doktor çağırdı. Acıyı gece boyu dindirmek için morfin uyguladı doktor. Ne yazık ki morfin de bir işe yaramadı. Joyce o gününün sabahı cankurtaranla Schwesterhaus vom Roten Kreuz'a kaldırıldı. Stephen, sedyeye yatırılmış, çökük gözleri sonuna kadar açılmış, kayışlara rağmen "vücudu acıyla kıvrılan"[67] dedesinin görüntüsünü hiç unutmadı.

Cumartesi sabahı çekilen röntgen sonucu Joyce'ta peptik ülser olduğu gözlendi. Doktorlar arası yapılan bir konsültasyon sonucunda hemen ameliyata karar verildi. Önce, umutsuzca yaşamak isteyen ve bilincini yitirmekten eskiden beri korkan Joyce bunu reddetti; başka hiçbir çare olmadığı konusunda babasını ikna etmek için George içeri gönderildi. "Kanser mi?" diye sordu babası. "Hayır" Joyce inanmadı: "Bana hiç yalan söylemedin. Şimdi de doğruyu söyle" diye yalvardı. George "Kanser değil" dedi bir kez daha. "İyi o zaman" dedi Joyce sonra "nasıl ödeyeceksin bunu?" diye soracak kadar kendine geldi. "Sen onu hiç düşünme, bir şekilde hallederiz"[68] dedi George. Ruggiero hastaneye geldi. Joyce'un iyice kuvvetten düşmüş olduğunu görünce birden aklına eğer Joyce ölürse, ailesinin onun hesabına erişemeyeceği geldi. Bankaya gitti; George'un parayı çekebilmesine olanak veren bir form hazırlayıp imzalaması için Joyce'a getirdi. Joyce okumadan imzaladı ve "*Ruggiero, facci tutto per bene*"* Dostu içi sızlayarak çekildi.

Frau Giedion-Welcker'in önerdiği uzman Dr. H. Freysz sabah onda ameliyatı yaptı. Öğlen üzeri Joyce'un bilinci yerine geldi; ameliyat başarılıymış gibi göründü. "Masadan kalkamayacağımı sanıyordum" dedi Nora'ya, sonra yine ameliyatın kaça patladığını sordu. Bir zaman kuvvetini toparlarmış gibiydi ama pazar sabahı güçsüz düştü yine. Kan gerekli oldu, Neuchâtelli iki asker kan bağışında bulundu. Nora "Jim dayanaklıdır" diyordu umutla ama artık onda dayanıklılık kalmamıştı. Öğleden sonra komaya girdi, geçici olarak bilinci bir kez yerine geldiğinde Nora'nın yatağını onun yanına yerleştirmelerini istedi. Doktorlar George'la Nora'ya eve gitmelerini söylediler, en küçük bir değişiklik olunca telefon edeceklerine dair söz verdiler. Sabahın birinde Joyce uyandı ve hemşireden karısıyla oğlunu çağırmalarını istedi, sonra yine komaya girdi. Nora'yla George iki gibi hastaneye çağrıldı ama daha onlar varmadan 13 Ocak

* Ruggiero, en iyisi için gereken neyse yap.

1941'de saat ikiyi çeyrek geçe Joyce öldü.*

George ve Nora tam bombardıman alarmı verildiği sırada, saat 3.30'da Pension Delphin'e döndüler. Stephen'ı uyandırdılar ve sığınak olarak kullanılan mahzene gittiler. Çocuğun Nonno'ya ilişkin sorularını iyi diye yanıtladılar. Sabahleyin onu annesinin bir akrabasının yanına gönderdiler ve cenaze hazırlıklarına başladılar. Joyce'un masasında iki kitap buldular; Yunanca Sözlük ve Oliver Gogarty'nin *I Follow Saint Patrick.* Frau Giedion-Welcker, Nora'nın rızasıyla heykeltıraş Paul Speck'e Joyce'un bir maskesini yaptırdı. Bir katolik papaz Nora'nın yanına gelip dini tören teklif etti ama Nora "Bunu ona yapamam"[69] dedi.

Cenaze 15 ocakta, soğuk karlı bir günde tepedeki Fluntern mezarlığına taşındı. Friedhofkapelle'de defin konuşmaları yapıldı. Bern'deki İngiliz Bakan Lort Derwent İngilizce bir konuşma yaptı; ardından İsviçre Yazarlar Derneği'ni temsilen şair Max Geilinger'in ve Profesör Heinrich Straumann'ın konuşması geldi. Tenor Max Meili, Motreverdi'nin *Addio terra, addio cileo*'sunu söyledi. Tahta tabut mezara indirilirken Nora hem veda edermiş, hem de sanki onu geri getirmek istermiş gibi elini uzattı. Pension Delphin'de pansiyoner olarak kalan, sağır, ufak tefek yaşlı bir adam, tabutun iplerinden tutup aşağı indirenlerden birine "gömülen kim?" diye sordu. Cenaze levazımatçısı "Herr Joyce" dedi. Yaşlı adam anlamadı "Kim?" diye yeniden sordu. "Herr Joyce" diye bağırdı bu kez levazımatçı tam o anda tabut çukurun dibine gelmişti.[70] Mezar sade, orta sınıftan insanların mezarı gibi bırakıldı. Joyce çiçek sevmediği için, yeşil bir bitki vardı. Cenazede, içinde İrlanda'nın simgesi olarak örülmüş lir olan yeşil çelenkten başka ülkesine ait bir şey yoktu.

Babasının öldüğü Lucia'ya da haber verildi ama o buna inanamıyordu. Onu ziyaret ettiği zaman Nino Frank'e "Ne yapıyor yerin altında o, o aptal? Ne zaman dışarı çıkacak? Hep bizi izliyor."[71] dedi. Nora Joyce "Her şey çok sıkıcı artık. O yaşarken, hep yapacak bir şey olurdu" diye sürekli şikâyet ederek Zürih'te yaşamaya devam etti. Birisi onun Molly Bloom olup olmadığını sorunca "Değilim. O daha şişmandı"[72] dedi. Joyce'un son kitabını kimsenin dikkate almaması onu sonunda rahatsız etti. "Bu *Ulysses* hakkında koparılan gürültü ne böyle?" diye sordu Maria Jolas'ya. "*Finnegans*

---

* Dr. J. B. Lyons'un izniyle çevrilen Otopsi Raporu özetle şöyledir:

Otopsi numarası 55/12 F. Obd: Dr. Zollinger Klinik: Red Cross
Name: Joyce James
Yaş: 58 Meslek: Yazar, Şair
Ölüm tarihi: 13 Ocak 1941 saat 2. Otopsi: 13 Ocak 1941 16.30
Klinik teşhis: Peptik ülser.

Wake asıl önemli olan kitap. Sen ve Eugene ne zaman onun hakkında yazacaksınız?"[73] Bazen gazeteciler tanıdığı büyük yazarların kim olduğu konusunda sorular sorarlardı. O diğer yazarlarla hiç ilgilenmemişti; şimdi daha da az anımsıyordu onları. Vefa bu açığı kapatıyordu. André Gide'ı nasıl bulduğu kendisine sorulunca "Tabii ki dünyanın en büyük yazarıyla evliyseniz, bütün küçük meslektaşları hatırlamazsınız" dedi. Bir rahibeye "Ah zavallı Jim- öyle büyük bir insandı ki" diye yazmıştı. En çok, kocasının seslere olan derin tutkusunu ve çalkantılı yaşamını anımsıyordu. Joyce'un hayattayken Phoenix Park'takiyle karşılaştırdığı hayvanat bahçesine bitişik mezarlığa ziyaretçileri götürüp "Kocamın mezarı burası. Aslanları çok severdi. Burada yatarken onların kükremesini duyduğunu hayal etmek hoşuma gidiyor."[74] demişti.

Nora 10 Nisan 1951'de üre zehirlenmesinden öldü. Kocası kadar kesin biçimde Katolik dinini reddetmemişti. Son yıllarında zaman zaman kiliseye gidip dua etti. Kadınlar manastırı hastanesinde son nefesini verirken bir papazın getirilmesini ve töreni kabul etti. Cenazesinde papaz İsviçre âdetine göre mezarında bir konuşma yaptı; onu "*eine grosse Sünderin*" (Büyük bir günahkâr) diye tarif etti.[75] Bundan daha yakışıksız bir unvan olamazdı. Joyce'la aynı mezarlığa gömüldü ama Joyce'un yanındaki yer dolu olduğu için yan yana değil. Barındıkları yerin şurası ya da burası olmuş olması ölümden sonra da aynı şekilde devam etti.*

Joyce ailesinden hayatta kalan pek yoktur. Kardeşi Charles, James'ten beş gün sonra 18 ocakta Londra'da öldü; diğer kardeşi Stanislaus 16 Haziran (Bloomsday) 1955'te Trieste'de öldü.† Eva Joyce 25 Kasım 1957'de, Mrs. Eileen Schaurek 27 Ocak 1963'te, Yeni Zelenda'da Convent of Mercy'de bir rahibe olarak hayatını sürdürmüş Margaret Joyce 1964 martında öldü. Diğer iki kız kardeşi Florence Joyce ve Mrs. May Monaghan Dublin'de yaşıyorlar. Joyce'un kendi ailesine gelirsek, George Joyce boşandı ve 24 Mayıs 1954'te Dr. Asta Jahnke-Osterwalder ile ikinci evliliğini yaptı, şimdi yeni karısıyla Münih'te yaşıyor.‡ Stephen Joyce 15 Nisan 1955'te Solange

---

* James Joyce ve Nora Joyce'un kalıntıları bu geçici mezarlardan alınıp, 1966'da daimi bir yere nakledildi. Zürih Üniversitesi Great Hall'de 16 haziranda düzenlenen merasimde, Belediye Başkanı Dr. Emil Dandolt, Profesör Heinrich Straumann ve Richard Ellmann birer konuşma yaptılar, aktris Maria Becker ve bir koro da törene katılanlar arasındaydı. Joyce'un oğlu, torunu ve dostlar da hazır bulundular. Kabre yakın bir noktaya, Joyce'u sigara içerken, bacak bacak üstüne atmış şekilde gösteren Milton Hebald'ın yaptığı bir heykel kondu. (1981)

† Karısı Nelly'yi ve 14 Şubat 1943'te doğan oğlu James'i bırakıp gitti.

‡ George 12 Haziran 1976'da Konstanz'da öldü, Lucia Joyce 12 Aralık 1982'de St. Lucia Day'in arifesinde hayata gözlerini yumdu. Joyce'un kız kardeşlerinden ikisi de öldüler; May Monaghan 8 Aralık 1966, Florence 3 Eylül 1973'te. (1982)

Raytchine ile evlendi, Paris'te yaşıyor.

Joyce'un yaşadığı hayata dıştan bakarsak iğreti ve dengesiz gelebilir. Ama özünde o bu hayatı eseri gibi bilinçli yaşamıştır. Kitaplarını yarattığı aynı hünerle dünyayı o eserleri okumaya zorladı. Bloom'a ve diğer başkarakterlerine verdiği sevecen gülüş, ailesine gösterdiği şefkatle aynıydı. O, sözcükler dahil her şeyi sakınarak kullanan burjuva geleneğine sırtını dönmüş, edebiyatın en ıssız yolundan gitme cesareti göstererek cafcaflı bir üslup yaratmayı başarmıştır.

Yaptığı her şeyde derinden hissettiği iki şey -ailesi ve edebiyat- yerlerini hep korudu. İçinde yanan bu iki ateş asla sönmedi. Birincisinin yoğunluğu, eserine duygudaşlık ve insancıllık verdi; ikincisinin yoğunluğu, yüksek fikirlere adanmış vakur bir ömür.

NOTLAR

GİRİŞ

1 J. M. Cohen'in François Rebelais, *Gargantua and Pantagruel* (Penguin bas. 1955) kitabına yazdığı Giriş, 17-19. s.lar.

2 Bu bir sohbette (Bkz. s. 605) konuşan T. S. Eliot'tı.

3 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.

4 Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1953.

5 Lucia Joyce'a ait sağlık raporları.

6 Sylvia Beach, *Ulysses in Paris* (1956) s. 16.

7 Eugene Jolas, 'Homage to the Mythmaker' *transition* 27 (1938), 174.

8 'James Clarence Mangan' *Critical Writings*, s. 76.

9 *Finnegans Wake*, 55.

BÖLÜM I

1 *Stephen Hero* 110 (115) Bu kitap, *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi* gibi hem özyaşam öyküsü hem kurmacadır. Joyce'nun yaşamının kimi ayrıntıları edebi çeşniye uygun hale getirilmiş veya başka türlü değiştirilmiş olsa bile birçoğuna dokunulmamıştır. Babasının, anne tarafına yönelik bu tavrına ilişkin doğrulama için Stanislaus Joyce'un *My Brother's Keeper* 35 (55) ile kıyaslayın.

2 *Ulysses*, 572 (674).

3 *Sanatçının Portresi*, 466 (230) (M. B. s. 466).

4 *Ulysses*, 31(38).

5 Stanislaus Joyce portrelerin Roe'ya ait olduğunu düşünüyordu ama Arthur Power'e göre James Joyce bunları John Comerford'un yaptığını söylemişti. Power'la görüşme, 1953.

6 'James Clarence Mangan' *Critical Writings*, s. 83.

7 *Sanatçının Portresi*, 307(69).

8 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

9 *Sanatçının Portresi*, 305-6 (67) (M. B. s. 53).

10 Bu bilginin bir kısmı, bu tür konularda müthiş malumatı olan Eoin O'Mahony, K. M.den bana ulaştı, diğer bazı bilgiler de ismini açıklamak istemeyen birinden geldi.

11 *My Brother's Keeper* 21 (43).

12 Evlilik gelir tahsis belgesi John O'Connell'ın kızı için 1000 sterlin vermiş olduğunu gösteriyordu. James Augustine Joyce'a da eskiden Cork South Liberties'de olan, Skahard'taki bir parsel arazinin yarısı (1 Nisan 1817 tarihinde icar yoluyla) St. Finn Barry mahallesi, Skahard'taki arazinin bir bölümü ve taş ocağı olarak kullanılan bir parsel, sözü edilen mahallede Ballintemple'daki araziler Keçi Adası denen bir adanın bir bölümü ve sözü edilen icar

anlaşmasıyla emlakların Jas. A. Joyce'a geçecek şekilde Ronans Court arazilerinin bölümü tahsis edildi. Tümü St. Nicholas mahallesinde olan, Anglesea ve Stable Sokağı'nın batı kıyısında, Anglesea Yolu'nun üzerindeki South Terrace'nin arkasında White Sokağı'nda kalan bina ve arazilere bahsedilen Jas. A. Joyce mütevelli olarak atandı.

13 Gorman, notlar. Ayrıca bak Herbert Gorman, *James Joyces*. 41. Gorman'ın kitabının birçok bölümü Joyce'un ona verdiği bilgiye dayanarak yazılmıştır. Aynı zamanda Joyce tarafından düzeltilmiş olma özelliği de taşır. Bu yüzden kitabın tanıklığını hafife almamak gerekir. Joyce'un kitapta yaptığı değişiklikler için bu kitabın bkz. s. 823-826.

14 *My Brother's Keeper* 23(45).

15 Ölüm kâğıdında yazılmış meslek budur.

16 Gorman, s. 9.

17 Bu kayıtları bana gönderme nezaketinde bulunan kişi St. Colman's College Başkanı, Muhterem D. F. Duggan'dır.

18 Ailenin tam bu zaman parasal sıkıntıda olduğu, evlilik gelir belgesiyle almış olduğu malın bir kısmı üzerine 30 Mart 1861 tarihinde James A. Joyce tarafından ipotek koydurulmasıyla belli gibidir. Bir de sigorta poliçesini yenilemek zorunda kaldı aynı tarihte.

19 Maria Jolas'nın editörlüğünü yaptığı, *A James Joyce Yearbook*'ta (Paris 1949) 'Bay John Stanislaus'la Görüşme'169. Brian O'Nolan (Flann O'Brien) böyle bir görüşmeyi şaka olsun diye kendisi uydurduğunu iddia etti. Bu iddianın kendisi şakaydı. Üniversite Kolejinde ikisi de birinci sınıftayken 1930'un sonu veya 1931 yılı başında O'Nolan ve Niall Sheridan gerçekten John Joyce'a bir ziyaret yaptıkları zaman böyle bir şey ortaya çıktı. Sheridan bu görüşmeye ilişkin hiçbir şeyi ne o zaman ne de sonra kâğıda dökmediğini doğrular. (Sheridan'la görüşme, 23 Nisan 1983) Joyce 1929'ta yazdığı *Finnegans Wake*'in bir bölümünde o görüşmeyi ayrıntılarıyla kullandığından, görüşmeye o yıl veya bir yıl öncesinin tarihi verilir.

20 *My Brother's Keeper* 24 (45).

21 "Karmeni izlemek için tiyatroya gitmek istediğimi biliyordu. Bana bir şilin vermesini söyledi anneme. Kendisini öptüm ve gittim. Eve döndüğümde ölmüştü." *Sürgünler* 538. (S. Y. s. 20).

22 "Bay John Stanislaus'la Görüşme" *A James Joyce Yearbook* 169.

23 *My Brother's Keeper*, 24 (45).

24 "Queen's Koleji Drama Topluluğu" *Constitution or Cork Advertiser*, 12 Mart 1869 "Theatre Royal" a.g.e. 17 Nisan 1869.

25 John Joyce'un akademik kariyerini kabaca gösteren bu özet bilgiler Cork Üniversite Kolej arşiv kayıtlarındadır ve Sekreter J. Hurley kopyasını çıkarmıştır.

26 *My Brother's Keeper*, 27 (48).

27 a.g.e. (26)(47).

28 'Bay John Stanislaus'la Görüşme' *A James Joyce Yearbook* 164-165.

29 a.g.e. 159-160.

30 *Freeman's Journal* 7 Nisan 1880.

[31] Bay John Stnaislaus Joyce'la görüşme, *A James Joyce Yearbook*, 166-168.

[32] Eva Joyle'la görüşme, 1953.

[33] *My Brother's Keeper*, 31 (51).

[34] Bu adres evlilik cüzdanında yazılıdır.

[35] Evlilik cüzdanında John Joyce'un mesleği hanesinde yalnızca 'beyefendi' diye yazar. Vergi Dairesi'ndeki görevine henüz başlamamıştı. Evlilik törenini gerçekleştiren papaz Patrick Gorman'dı, şahitler John George Lee ve Mrs. Joyce'un akrabası Margaretta Lyons'tı.

[36] *Ulysses*, 38 (47) Joyce'un kız kardeşleri babalarının bu ifadeleri kullandığını doğruladılar.

[37] Padraic Colum, *The Road Round Ireland* (1926) s. 327.

[38] *My Brother's Keeper*, 31 (51).

[39] *Ulysses*, 38 (47).

[40] Stanislaus Joyce, *The Dublin Diary* ed. George Harris Healey (Ithaca, 1962) 106-107. s.lar.

[41] *My Brother's Keeper*, 37 (56-57).

[42] Mrs. May Joyce Monaghan ile görüşme, 1953.

[43] Stanislaus Joyce, *The Dublin Diary*, 38-39. s.lar.

[44] John Stanislaus Joyce'tan James Joyce tarihsiz bir mektup.

[45] Stanislaus'la Görüşme, 1953.

[46] Curran'ın notları, University College Dublin. Kütüphane. Olay C. P. Curran'ın, *James Joyce Remembered* (1968) isimli kitabının 68-69. s.da da anlatılır.

[47] Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1953.

[48] Eva Joyce'la görüşme, 1953.

[49] Bu mülkler Cotter Sokağı, White Sokağı, Stable Lane, Joyce Court, Anglesea Sokağı ve South Terrace arkasındadır. 1893 yılında yapılmış bir ipotekte, mülklerin ödeme planı yıllık tutarın 315,14£'e ulaştığını göz önüne serer. 1881-1893 yılları arasında bu mülk üzerine yapılan bir dizi ipotek sonucu, John Joyce, White Sokağı'ndaki mülkleri 1894'te kaydedilmemiş bir fiyatla sattı. Anglesea Sokak 7-8 numaralı evler 475£, South Terrace arkasındaki ve Stable Lane'deki mülkler de 400 sterline elden çıkarıldı.

[50] Bu adres James Joyce'un doğum kâğıdında yazılıdır.

[51] Margaret görünüşe bakılırsa Denzille Sokağı 19 A numaralı evde oturan ebe Mrs. Thorton'un doğurttuğu ilk Joyce bebeğiydi. Mrs. Thorton'u, Bloom *Ulysses*'te kızı Milly'yi doğurtması için çağırdığını hatırlar. Mrs. Thornton Charles, Eileen ve Florence Joyce'u da doğurtmuştu.

[52] *Sanatçının Portresi*, 511 (357).

[53] Gillet'nin basılmamış notları.

[54] a.g.e.

[55] *Finnegans Wake*, 173.

BÖLÜM II

[1] Terenure Aziz Joseph Kilisesi vaftiz kayıtlarından.

[2] Nüfus Genel Müdürlüğü Philip McCann'in 12 Ocak 1898'de 52 yaşında veremden öldüğünü kaydeder.

[3] Alfred Bergan'a gönderdiği 25 Mayıs 1937 tarihli mektup. *Letters* III, 399.

[4] Aile, John Stanislaus Joyce Jr. doğduğunda 17 Aralık 1884 tarihinde bu adreste oturuyordu.

[5] 21 Nisan 1887 tarihli bir ipotek John Joyce'un adresini Castlewood Avenue olarak verirken, 6 Mayıs 1887 tarihli başka bir ipotek yeni adresi Bray, Martello Terrace 1 numara olarak kaydediyor.

[6] *My Brother's Keeper*, 35 (55).

[7] Alfred Bergan'a gönderdiği 20 Aralık 1934 tarihli mektup. *Letters* III, 333.

[8] Niall Sheridan'ın Eva Joyce'la yaptığı görüşme, 20 Mart 1949.

[9] *My Brother's Keeper*, 13 (36), 12 (35).

[10] Bu öykü *Sanatçının Portresi*'nde 278 (199) (M. B. s. 31) ve *My Brother's Keeper*, 8-9 (31-32) de anlatılmıştır.

[11] *My Brother's Keeper*, 47 (66).

[12] Hatta Molly Bloom bile 'Mrs. Riordan'daki (yani Mrs. Conway) meziyetleri överek bunu onaylar. *Ulysses* 738 (871) ama yine de kocasının "onu terk ettiği için mutlu olduğunu" varsayar.

[13] *My Brother's Keeper*, 18 (40).

[14] a.g.e. 135 (144).

[15] Profesör Carlyle King'in Mrs. Eileen Vance Harris ile yaptığı görüşme, 28 Aralık 1953.

[16] Profesör Carlyle King'in Mrs. Harris ile yaptığı görüşme, ayrıca *Sanatçının Portresi*, 246 (177).

[17] *My Brother's Keeper*, (27).

[18] Profesör King'in Mrs. Harris ile yaptığı görüşme.

[19] Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

[20] *My Brother's Keeper*, 1 (36).

[21] Kevin Sullivan, *Joyce among the Jesuits* (195) s. 29.

[22] Gorman, 27; *My Brother's Keeper*, 4 (60).

[23] *Sanatçının Portresi*'nde 267 (191).

[25] Frank Budgen ile görüşme, 1954.

[26] August Suter ile görüşme, 1956. Frank Budgen, "*Further Recollections of James Joyce*" Partisan review, XXIII (Fall, 1956, 533.

[27] *Sanatçının Portresi*, 247 (178), *Ulysses*.

[28] Gorman, 33-34. Gorman toplu yazılar.

[29] Bunu bana Belvedere Koleji'nde öğretmen olan Muhterem Bruce Bradley, S. J. açıkladı.

[30] Bu mektup Yale'daki Slocum Koleksiyonu'nadır.

[31] C. P. Curran'a 14 Temmuz 1937'de gönderilmiş mektup, *Letters* I, 393.

[32] Mrs. Eileen Schaurek ile görüşme, 1953.

[33] Frank Budgen'e gönderilen 2 Mayıs 1934 tarihli mektup, *Letters* III, 304.

[34] Gorman toplu yazılar.

[35] S. Joyce'la görüşme, 1953. *My Brother'seeper*, 41 (61).

[36] Sylvia Beac'e 19 Aralık 1931, basılmamış mektup. Mektup, SUNY (New York Üniversitesi -ç.n.) Buffalo'dadır.

[37] John J. O'Horgan'ın Clongownian dergisi, XXI, Sayı 2. (Haziran 1955) 'Clongowes 1893-1897, s. 11.12 yazısı, daha önceki dönem hakkında Dom O'Connor'dan alıntı. O Connor da Joyce'un okulda mutsuz olmadığı konusunda ısrarıydı.

[38] Yrb. P. R. Butler'den bana gelen mektup, S. O.

[39] Mrs. Eileen Vance'in Joyce'a gönderdiği 7 Şubat 1935 tarihli mektup ve Profesör King'in Mrs. Eileen Vance Harris ile yaptığı görüşme, 1953.

[40] Arthur Power'la görüşme, 1953.

[41] Bkz. T. P. O'Connor, *Memoirs of and Old Parliamentarian* (Londra 1929), c. I, 377-78. s.lar.

[42] Eoin O'Mahony, K. M.den gelen bir ilgi.

[43] Conor Cruise O'Brien, *Parnell and His Party* (Oxford, 1957), 290.

[44] Yeats, 'Parnell's Funeral.

[45] R. Barry O'Brien, *The Life of Charles Stewart Parnell* (Londra, 1910). Kitabın son bölümlerinin birinin başlığı 'İçinden Çıkılmaz Bir Çukurda'dır.

[46] *Sanatçının Portresi*, 275, (197).

[47] Thomas McGreevy'nin 29 Mart 1934'te Joyce'la yaptığı konuşmada not edilmiştir. Niall Sheridan'ın derlediği yaşam öyküsü notları.

[48] Joyce 8 Kasım 1916'da Harriet Weaver aracılığıyla B. W. Huebsch'e gönderdiği bir biyografi notunda, şiiri dokuz yaşında yazdığını doğrular.

[49] Jacob Schwartz'tan gelen bilgi.

[50] *My Brother's Keeper* 4 (65).

[51] Profesör King'in Mrs. Eileen Vance Harris ile yaptığı görüşme, 1953.

[52] İrlanda Yerel Yönetim Bölümü Sekreteri, John Garvin'den bana gönderilen mektup. Bazı hükümet daireleri Dublin Anonim Şirketi tarafından 1898'de devralınırken, Vergi dairesi daha önce el değiştirdi. Ayrıca Mrs. Eileen Joyce Schaurek de babasına emekli maaşı bağlandığında 42 yaşında olduğunu doğrular.

[53] *Finnegans Wake*, 35-47.

[54] *My Brother's Keeper* 49-5 (68).

[55] John Garvin (52. nota bkz.) bu emekli ücreti miktarını doğrular.

[56] Bu işlerin çoğu belediye sicil memuru olan, *Ulysses*'te de bahsedilen arkadaşı Henry Campbell'ın ona verdiği seçimle ilgili görevlerdi.

[57] Kızı Eva 26 Ekim 1891'de doğduğunda halen Bray'deki Martello Terrace 1 numaraydı.

[58] 8 Kasım 1892'de doğan Florence Joyce'un doğum kâğıdında ailenin adresi Carysyfort Street, 23 numara, Blackrock diye geçer.

[59] John Joyce 13 Ocak 1893 tarihli bir ipotekte olduğu gibi, 8 Şubat 1894 tarihli bir başka ipotekte de Carysyfort Caddesi, 23 numara adresini kullanmaya devam etti. Büyük olasılıkla bu zaman zarfında pansiyonda kalıyorlardı. Fitzgibbon Caddesi 14 numara ilk kez 16

Şubat 1894 tarihli bir emlak temliknamesi üzerinde görülür.

60 S. Joyce'la görüşme, 1954. *My Brother's Keeper*, 52 (70) Hıristiyan Kardeşler'e ait kayıtlarda bu yıllar kayıtır.

61 Belvedere Rektörü'nden gelen ilgi.

62 1921'in sonunda Joyce Belvedere Hanedanı'nın Birinci Belvedere Kontu'yla bir ilişkisi olup olmadığını öğrenmek için Peder Charles Doyle'a bir mektup yazdı. S. J. Doyle sözü geçen kontesin hiçbir zaman Belvedere Hanedanı'nda yaşamadığını açığa kavuşturdu. Şimdi Buffalo'da olan, 3 Ekim 1921 tarihli Doyle'dan Joyce gönderilen mektup. Birinci Kont'un öyküsü için bak James Woods, *Annals of Westmeath* (Dublin, 1907).

63 Mervyn Wall'dan bana gönderilen 16 Eylül 1953 tarihli mektup.

64 *My Brother's Keeper* 5 (76).

65 *Critical Writings*, s. 15-16

66 *Sanatçının Portresi*, 346 (225).

67 *My Brother's Keeper* 6 (77).

68 Mrs. Eileen O'Faolain ve Nancy MacCarthy'den gelen bilgi.

69 *Sanatçının Portresi*, 339 (241).

70 Alessandro Francini Bruni'yle görüşme, 1954.

71 *Sanatçının Portresi* 522 (365).

72 Reuben J. Dodd Jr.la görüşme 1956.

73 *My Brother's Keeper* 5 (72).

74 Reuben J. Dodd Jr.la görüşme 1956.

75 *My Brother's Keeper* 6 (80).

76 *Sanatçının Portresi*, 327 (233) Joyce'un, ayrıntıları değiştirmiş olması muhtemeldir ama özü itibarıyla olay *My Brother's Keeper'da* 55 (73-74) doğrulanır.

77 Albrecht Connolly Belvedere Koleji'nin birincisiydi. Çizgi yancepleri olan, Norfolk tarzı bir ceket giyerdi ve Joyce baston taşıdığını söyler. Ama *Sanatçının Portresi*'nde Joyce, hayali Heron tipini yaratmak için Albrecht'in kılığıyla kardeşi Vincent Connolly'nin yüzünü birleştirir. Albrecht ve Vincent'in kız kardeşi Connie Connolly ve Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1953.

78 *Dublinliler*, Araby öyküsü.

79 S. Joyce, diary (günlük).

80 *My Brother's Keeper* 6 (78).

81 a.g.e. 5 (74).

BÖLÜM III

1 *Sanatçının Portresi*, 430 (302).

2 Oscar Wilde: *Critical Writings*, "Salome" şiirinde 205.

3 T. W. Pugh ile görüşme 1953.

4 *Ulysses*, 349 (454).

[5] Mrs. Monaghan ile görüşme, 1953.

[6] Stanislaus'la görüşme 1954.

[7] Mrs. Monaghan ile görüşme, 1953. Eveline Thornton'ın annesi gerçekte Eveline'den uzun yaşamıştı.

[8] David H. Charles ile görüşme, 1953.

[9] Stanislaus'la Görüşme, 1953, Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile 1953 ve Brendan Gallaher ile 1956.

[10] Eugene Sheehy, *May It Please the Court* (Dublin, 1951) s. 24.

[11] *Ulysses* 301, (388).

[12] Eva Joyce'la görüşme 1953.

[13] *My Brother's Keeper* 61 (78).

[14] Philip Sayers'ın bana gönderdiği mektup, 1953. Sayers James Joyce'un bir büroda getir götür işlerine bakmak için işe girdiğini hatırlıyordu. Bir sabah çok yoğun olan patronu, ona yarım gümüş lira verdi "Git öğle yemeği için bir şeyler al" dedi. James hemen köşeyi dönüp, Hynes's Restorant'a gitti ve öğle yemeği siparişi verdi, artan parayla da bir paket sigara aldı. Büroya geri gittiğinde patronunu köpürmüştü. "Tanrı aşkına nerede benim öğle yemeğim?" diye haykırdı adam. "Demin yedim" dedi Joyce. Yaşlı avukat eğer öykü doğruysa, borcu ödeyene kadar haftada altı peniyi maaşından kestirdi.

[15] Mr. McGinty ile görüşme, 1953.

[16] Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.

[17] Aynı gör.

[18] *Ulysses*'te de böyle geçer. 88 (109).

[19] Brendan Gallaher ile görüşme, 1956.

[20] Gorman toplu yazılar.

[21] Gorman, s. 45.

[22] Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.

[23] Parantez içindeki sayılar alınabilecek en yüksek notu gösterir.

	1894		1895	
Latince	700	(1200)	636	(1200)
İngilizce	455	(1200)	540	(1200)
Fransızca	400	(700)	410	(700)
İtalyanca	211	(500)	223	(500)
Aritmetik	430	(600)	250	(500)
Öklid	230	(600)	175	(600)
Cebir	130	(600)	175	(600)
Tabiat Bilgisi	-		190	(500)
Kimya	-		100	(500)
	2556		2699	

[24] *My Brother's Keeper* 66 (83) ve 62 (79).

[25] Belvedere rektöründen gelen bilgi.
[26] S. Joyce, günlük.
[27] *My Brother's Keeper* 66 (83) ve 62 (79).
[28] S. Joyce, günlük.
[29] Brendan Gallaher ile görüşme, 1956.
[30] *My Brother's Keeper* 70 (86).
[31] *Sanatçının Portresi* 356 (252).
[32] Thomas Bodkin'den bana gön. 26 Temmuz 1958 tar. mektup.
[33] *Sanatçının Portresi*, 405 (285).
[34] Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
[35] *My Brother's Keeper* 91 (106).
[36] a.g.e. 90 (104).
[37] Gorman, 45-46. s.lar.
[38] Sullivan, *Joyce among the Jesuits*, s. 168.
[39] Albrecht ve Vincent Connolly'nin kız kardeşi Connie Connolly bu gazeteyi kardeşlerinden duymuştu ama bulamadı.
[40] *My Brother's Keeper*, 58 (76).
[41] Yargıç Eugene Sheehy'yle ve Mrs. Sheehy Kettle'la görüşme 1953.
[42] Mary ve Padraic Colum, *Our Friend James Joyce* (1958), 24, 51, 83. s.
[43] Mrs. Kettle'la görüşme 1953.
[44] Colum, *Our Friend James Joyce* 12-13. s.
[45] Mrs. Kettle'la görüşme 1953.
[46] Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1953.
[47] Mrs. Kettle'la görüşme 1953.
[48] Patricia Hutchins, *James Joyce's World* (Londra,1957) s. 49.
[49] *My Brother's Keeper* 74 (90).
[50] Sisley Huddleston, *Paris Salons, Cafès, Studios* (Philadelphia, 1928), s. 217.
[51] *Critical writings*, Hardy hakkındaki daha sonraki görüşü için s. 255'e bkz.
[52] *Sanatçının Portresi* s. 436 (306).
[53] Yeats, *A Vision* (1938), s. 35.
[54] *Stephen Hero*, 93 (98).
[55] *My Brother's Keeper* 87 (102).
[56] Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1954.
[57] Aynı gör.
[58] Aynı gör.
[59] S. Joyce, 'Dr. Oliver Gogarty'ye Açık Mektup' *Interim*, IV.1 ve 2. sayılar (1954), 51, Gorman s. 7.
[60] Olayın gerçekten olduğu Marthe Fleischmann'ın, Profesör Heinrich Straumann'a anlattığıyla doğrulanır. Bkz. *Letters* II 428.
[61] Yeats, 'Under Ben Bulben'.

62 *Sanatçının Portresi*, 432 (304) (M. B. s. 158).

63 Eugene Sheehy, *May It Please the Court* s. 8.

64 Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1954.

65 Aynı gör. Connie Connolly de bu itaatsizlik eyleminin olduğunu 1953'teki görüşmede onayladı.

66 Parantez içindeki sayılar alınabilecek en yüksek notu gösterir.

	1897		1898	
Latince	642	(1200)	560	(1200)
İngilizce	457	(1200)	650	(1200)
Fransızca	528	(700)	345	(700)
İş Fransızcası	33	(200)	102	(200)
İtalyanca	342	(500)	205	(500)
Aritmetik	340	(500)		
Cebir ve Arit.			145	(900)
Öklid	180	(600)	40	(600)
Cebir	230	(600)		
Düzlem Trigonometri			20	(700)
Tabiat Bilgisi	175	(500)	10	(500)
	2927		2077	

67 Profesör Felix Hackett'la görüşme, 1953.

BÖLÜM IV

1 *A Page of Irish History*, 1883-1909 İsa-Mesih Derneği Pederleri derlemiştir. (Dublin ve Cork, 1930), 29-44. s.lar.

2 Micheal Tierney ed. *Struggle with Fortune* (Dublin, 1954) 1-50 s.lar.

3 Gerald Griffin, *The Wild Geese: Pen Portraits of Famous Irish Exiles* (Londra, 1938) s. 24.

4 *A Page of Irish History*, 88-95.

5 *My Brother's Keeper* 100 (113).

6 Tierney'in *Struggle with Fortune* isimli kitabı, 227-228. s.da C. P. Curran, "Üniversite Kolejinden Anılar."

7 a.g.e. 226 ve Cornell'de Ghezzi'nin mektupları.

8 Eugene Sheehy, ed. James Meenan,*Centenary History of the Literary and Historical Society of University College Dublin* 1855-1955 (Tralee, 1955) s. 86.

9 *Sheehy May It Please the Court* 3-14 s.lar.

10 Joyce'un Üniversite Kolej'inden mezun olması üzerine, Ghezzi'den gelen ve onu kutlayan 15 Kasım 1902 tarihli zarif bir mektup Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

[11] *Critical writings* s.71 'The Day of the Rabblement' bölümüne bak ve *My Brother's Keeper* 147 (154) ile kıyasla.

[12] Louis Gillet, Notlar.

[13] *Sanatçının Portresi*, 520 (364).

[14] Constantin P. Curran, 'When James Joyce Lived in Dublin' *Vogue*, 1 Mayıs 1947, 199.

[15] Mrs. Mary Sheehy Kettle'la görüşme 953.

[16] Eugene Sheehy, *May It Please the Court*, s. 15.

[17] a.g.e.

[18] Frank Budgen, *Further Recollections of James Joyce* (Londra, özel basım,1955, s. 10.

[19] George ve Helen Joyce'a gön. mektup. 5 Şubat 1935, *Letters* I, 356.

[20] *My Brother's Keeper* 148-149, (155).

[21] Sheehy, *May It Please the Court* s. 26.

[22] S. Joyce'la görüşme, 1954.

[23] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.

[24] Stanislaus bu ismin Joyce'lara Bray'de hizmet veren bir dadının ismi olduğunu düşünüyordu. Bray'de 26 Ekim 1891'de doğmuş Eva Joyce'un doğum kâğıdında 'Mary Cranly' yazar. Ama daha ayrıntılı olarak bunu yazmış olan J. F. Byrne, ismin Başpiskopos Cranly'den geldiğini söyler. Byrne, *Silent Years* (1953), 43,44. s.lar.

[25] *Stephen Hero*, 124 (129).

[26] Cornell'daki alfabetik defter.

[27] William Fallon'la görüşme, 1953.

[28] Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1954.

[29] S. Joyce, diary.

[30] Kevin Sullivan, *Joyce among the Jesuits*, s. 168.

[31] Morris L. Ernst, *The Best Is Yet* (1945) s. 118.

[32] *Critical writings* s. 37.

[33] S. Joyce'la görüşme, 1954.

[34] Seumas O'Sullivan, *The Rose and Bottle* (Dublin, 1946) 119-120. s.lar O'Sullivan, tiyatroda Joyce'un hemen yanında oturuyordu.

[35] Henry James, (Amerikan asıllı İngiliz yazar. doğ: NY 1843-ölüm: 1916 Londra) *The Spoils of Poynton* (*Poynton'un Ganimetleri*) isimli kitabında Fleda Vetch'in tavrını böyle anar.

[36] 8 Mayıs 1899 tarihli mektupta kısmen şunlar yazılıydı: Sir William Butler Yeats, İrlanda Edebiyat Tiyatrosu'nun kurucuları arasındaki en önemli kişi en sonunda, birkaç ay önce İrlanda halkıyla akdedilmiş sözleşmeyi arzu ettiği gibi uygulama şansı buldu. Sözleşme şartlarına göre Yeats, eğer yeterli biçimde desteklenirse, 'İrlanda'daki konuları işleyen veya İrlanda'nın fikirlerini, duygularını yansıtan oyunları sahneye koymayı vaat etti. Bu seçeneklerden hiç değilse birini tatmin edici bir şekilde işlediğini iddia ettiği '*Countess Cahthleen*' isimli oyun şimdi epey ünlendi! Ortalıkta, alıntılarla desteklenmiş iki eleştiri dolanmakta. Bunlardan birisi Bay O'Donnell diğeri '*Irish Daily Nation*'a aittir. Bu eleştirilere karşı cumartesi günü yazdığı yazıda Bay Yeats bilge bir tutumla, soyut basmakalıp laflara başvurdu ve

genel olarak doğru olan bir itiraza -bir eserin oyunun karakterlerinin söylediği sözlerden yapılmış alıntılarla doğru bir şekilde değerlendirilemeyeceğine- sığındı.

Şimdi kendi gözlemlerimizi kısaca özetleyelim. Oyunun konusu İrlanda'dan değil. Oyunun entrikasının bir Alman efsanesine dayandığı açıktır. Karakterler, İrlandalı Katolik Keltlerin komik karikatürleridir. Bay Yeats'ın draması kendini fedanın ne kadar yüce bir şey olduğunu göstermeyi amaçlamış görünmektedir. Bu kendini feda etme işinin ne menem bir şey olduğunun bilinmeyişi, bunun ortaya nasıl çıkacağı gibi daha zorlu bir soruyu beraberinde getirdiğinden, Bay Yeats'i daha çok tartışılır araçlar bulmaya zorlamış. İrlanda köylüsünü, batıl inançlarla aklını yitirmiş, Katolik inancını hurafe deposuna attıktan sonra, inancını altın veya kıtlık olduğunda ekmeğe satan, homurdanan barbarlar olarak resmediyor.

Acaba Bay Yeats ulusal karakterimizin böyle olduğunu savunmaya hazır mı...? İrlanda köylüsünü iftira denebilecek ölçüde bu şekilde karikatürize etmenin ne gibi sonuçları olabileceğini adamakıllı düşündü mü?

Bizim Bay Yeats'le kişisel bir davamız yok, onu sadece eserlerinden tanıyoruz. Onu iyi bir edebiyatçı olarak kabul ediyoruz. Hatta biz onu, zerre kadar altın alıp, bundan tınılı soyut, sonsuz sayıda parlak şeritler çıkarabilen ender bulunan, yetenekli bir şair olarak görüyoruz... Royal Üniversitesi, Dublinli Katolik öğrencilerinin şerefi ve adına, halkımızı dininden dönmüş iğrenç bir tür gibi gösteren duygusuz sanatı protesto etmeyi görev sayıyoruz. (*Freeman's Journal*, 10 Mayıs 1899).

37 Gorman 135.

38 *Critical writings*, s. 17-24.

39 *My Brother's Keeper* 89 (104).

40 Joyce bu soruyu soran çocuğu bizzat kendi adıyla anarak 'salak salak gülerek' ifadesiyle ödüllendirdi. *Sanatçının Portresi* 422 (297) (M. B. s. 150).

41 *My Brother's Keeper* 122 (132).

42 a.g.e.

43 Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.

44 Niall Sheridan'ın Eva Joyce'la yaptığı görüşme, 20 Mart 1949.

45 Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1953.

46 Dublin, Üniversite Kolej Kütüphanesi'ndeki Dernek Tutanak Defteri.

47 *Centenary History of the Literary and Historical Society* s. 47.

48 S. Joyce, Diary.

49 *My Brother's Keeper* 113 (124).

50 *Ulysses* 424 (556).

51 Clery'nin *Dublin Essays (Dublin Makaleleri)* içinde basılmıştır.

52 *Stephen Hero*, 86-88 (91-93).

53 a.g.e. 88-98 (93-103) *My Brother's Keeper* 144 (15-152).

54 Courtney'in mektupları Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'nadır.

55 *Stephen Hero* 100-101 (105).

56 *Critical writings*, 45-6. s.lar.

[57] Ellsworth Mason, 'Joyce's Categories' *Sewanee Review*, LXI (Yaz 1953) 427-432. s.lar.
[58] *Stephen Hero*, 103 (107).
[59] Eugene Sheehy *Centenary History of the Literary and Historical Society* s. 85.
[60] a.g.e. 61 327.
[61] British Library'deki, Ibsen'in Archer'a gönderdiği 16 Nisan 1900 tarihli mektup.
[62] Archer'dan Joyce'a gönderilen mektup Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.
[63] Gorman s. 69.
[64] *Letters* II, 7.

BÖLÜM V

[1] S. Joyce ile görüşme. 1954.
[2] S. Joyce'un günlüğü.
[3] *Critical writings*, 'A French Religious Novel'123.
[4] *Our Friend James Joyce* Padraic Colum, s. 47. ayrıca aşağıdaki nota bkz.
[5] Curran, 'When James Joyce Lived in Dublin', *Vogue*, 1 Mayıs 194,199.
[6] Gorman, s. 59.
[7] S. Joyce, John Slocum'a gönderilmiş basılmamış bir mektup, 4 Şubat 1951, Yale).
[8] Ona biraz İngilizce yazmasını rica eden Lérouin'in bir mektubu Cornell Ü.deki Joyce Koleksiyonu içindedir.
[9] S. Joyce'la görüşme, 1954.
[10] Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.
[11] *My Brother's Keeper* 186-187 (188-9).
[12] Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.
[13] Archer'ın Joyce'a gönderdiği şimdi Yale ve Cornell'da olan mektuplar.
[14] *My Brother's Keeper* 186 (188).
[15] Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.
[16] Gorman, s. 137 ve *My Brother's Keeper* 96 (110).
[17] S. Joyce'la görüşme 1954.
[18] *Stephen Hero*, 246 (249).
[19] Şimdi British Library'de olan Joyce'un Archer'e yazdığı 30 Ağustos 1900 tarihli mektubun arka sayfasında Archer, Joyce'un bu sıradışı ithafının nüshasını almıştı.
[20] S. Joyce'la görüşme 1954.
[21] *Letters* II, 7.
[22] *My Brother's Keeper* 115-116 (126-127) ve Archer'ın Joyce'a gönderdiği Yale'daki Slocum Koleksiyonu'nda olan 15 Eylül 1900 tarihli mektup.
[23] Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndaki bir defterde.
[24] *Finnegans Wake* 535.
[25] S. Joyce ağabeyinin o yıl bu ilk eserlerinin çoğunu yok ettiğini söyler.

[26] S. Joyce'un günlüğü James Joyce'un bir kenara attığı yazılarının arkasına kısmen yazılıydı.

[27] Yeats, 'To Some I Have Talked with by the Fire'

[28] *Stephen Hero*, 178 (183-184) S. Joyce, *Recollections of James Joyce* çev. Elssworth Mason (1950) s. 9 ile kıyasla.

[29] *My Brother's Keeper* 85-86 (100).

[31] Bu şiirlerden biri hariç hepsinden William Archer'dan Joyce'a gönderilen tarihsiz bir mektupta söz edilmiştir, *My Brother's Keeper*'da alıntılanmıştır. 142 (150).

[32] a.g.e.

[33] *Stephen Hero*, 211-213 (216-218).

[34] Bu efifaninin S. Joyce'ta olan nüshası Cornell'dadır. Aynı zamanda bkz. James Joyce, *Epiphanies*, ed. O. A. Silverman (Buffalo, 1956)

[35] Joyce'un yazdığı bu mektubun İngilizcesi Cornell'dadır. Bak *Letters* I, 51.

[36] Joyce bu kitabın üzerine, 23 Temmuz 1091 tarihi atmıştır, ayrıca kitabın üzerinde 'Mullingar Westmeath' yazar.

[37] *Sanatçının Portresi*, 442 (310) (M. B. s. 166).

[38] *A Page of Irish History*, 586, Curran *James Joyce Remembered*, s. 20.

[39] Francis Sheehy Skeffington'ın Günlüğü, 21 Ekim 1901. (Mrs. Andrèe Sheehy Skeffington).

[40] *Critical Writings*, 68-72. s.lar.

[41] Djuna Barnes 'Vagaries Malicieux', *Double Dealer* III. (Mayıs 1922) 252.

[42] Gorman toplu yazılar.

[43] Profesör Felix Hackett'la görüşme,1953. *My Brother's Keeper* 146 (153)

[44] Joyce, *Epiphanies*, ed. Silverman, 11.

[45] *St. Stephen's* Aralık, 1901.

[46] *St. Stephen's* Şubat 1902.

[47] "The Irish Revival" *Freeman's Journal* 25 Ekim 1901. Bu makaleyi bana bulan Yargıç Michael Lennon'a çok minnettarım. Joyce'un Taylor'ın konuşmasını değiştirerek fonografla 1924'te kaydettiği kendi çeşitlemesi hiçbir yerde ortaya çıkmadı.

[48] Bu broşürün bir nüshası New York Public Library'deki Berg Koleksiyonu'ndadır. Üzerinde tarih yoktur ama üzerine 1902'de ölen 'müteveffa John F. Taylor'a yazılmıştır. Sözü geçen metin için bak, Ellmann, *The Consciousness of Joyce* 35-36. s.lar.

[49] Davayı haber yapan (21 Ekim 1899) *Evening Telegraph* bu sözleri bildirmez ama Bushe'nin ispat hukukundan söz ettiğini gösterir: 'Size soruyorum, duyarlı, sağduyu sahibi, dünyadaki işlerin nasıl döndüğünü bilen şerefli beyefendiler, eğer sizin veya benim kardeşimiz o sanık sandalyesinde otursaydı, jüri onu böyle bir kanıt üzerinden suçlasaydı, hükmünüz ne olurdu? Bu tam da yanlış silah türünden bir kanıt olmamış mıdır, birçok durumda keşke kullanmasaydık diye hayıflanılan türden?' Samuel Childs'in kardeşi Thomas'ı öldürdüğünün kanıtı olarak sunulan şey, evin anahtarının sadece Samuel'de olduğuydu. Katilin eve girerken güç kullanmadığı da açıktı. Cesedi bulan Samuel'di. Bushe, Samuel'in böylesine vahşi bir cinayeti önce tasarlayıp sonra gerçekleştirip daha sonra da hiçbir şey olmamış gibi soğukkanlı bir şekilde, polise masumu oynamasının çok güç bir ihtimal olduğunu söyledi.

Jüri mantıklı buldu. Childs cinayetini anlatan ayrıntılı bir yazı için bak *Evening Herald* (Dublin) 12 Kasım 1957, 6.

[50] Robert Scholes ve Richard M. Kain. Eds. *The Workshop of Daedalus* (Evanston, 1965) s. 90.

[51] Yargıç Sheehy'yle görüşme 1954.

[52] *Centenary History of the Literary and Historical Society*, s. 89 Sheehy.

[53] Yargıç Sheehy'yle görüşme 1953.

[54] Eugene Sheehy, *May It Please the Court* s. 25.

[55] Mrs. Mary Sheehy Kettle'la görüşme 1953. Sheehy, *May It Please the Court* s. 24.

[56] Bu anlaşma, sahipliğinin Jacob Schwartz'ın yaptığı Londra'daki *Ulysses* Bookshop'un tarihsiz bir katoloğunda basılmıştır.

[57] Mrs. Kettle'la görüşme, 1953.

[58] Joseph Holloway'in günlüğü 8 Ocak 1901 tarihi için bu bilgiyi düşer.

[59] Hutchins, *James Joyce's World* s. 50.

[60] İmzasız olduğu halde 9 Ocak 1901'de *Freeman's Journal*'da yayımlanan makale görünüşe göre Hall tarafından yazılmıştı.

[61] Yargıç Sheehy'yle görüşme 1953.

[62] *My Brother's Keeper* 135 (143).

[63] Joyce, *Epiphanies*, ed. Silverman, 17.

[64] Mrs. May Joyce Monaghan ile görüşme, 1953.

[65] Joyce'un Üniversite Kolej'deki notları yıldan yıla, dersten derse büyük değişiklikler gösteriyordu:

	1898-1899		1899-1900		1900-1901		1901-1902	
	Not -	Üst sınır	Not -	Üst sınır	Not -	Üst sınır	Not -	Üst sınır
Latince	725	1200	756	1200	353	1200	-	
Fransızca	416	800	-		489	900	465	800
İngilizce	490	800	358	800	313	900	344	800
Matematik	220	1000	715	1200	-		-	
Tabiat Bilgisi	183	500	373	800	-		-	
İtalyanca	-		373	800	295	900	417	800
Mantık	-		-		240	900	-	

(İrlanda Ulusal Üniversitesi Kayıtlarından).

[66] *Critical Writings*, 73-83 s.lar.

[67] *Letters* III, 357.

[68] Profesör Felix Hackett ile Yargıç Eugene Sheehy 'hatip çocuğun' Walsh olduğunda hemfikirdir.

[69] Profesör Hackett'e göre, Hugh Kennedy'nin kardeşi John Kennedy konuşmayı 'aşırı süslü' olduğu gerekçesiyle eleştirdi. Bak, Felix E. Hackett, *Centenary History of the Literary and*

Historical Society. s. 66.

70 *Freeman's Journal* 3 Şubat 1902.

BÖLÜM VI

1 George Russell'ın 'Some Characters of the Irish Literary Movement' isimli yazısına dayanan bu bilgiyi bana Alan Denson gösterme zahmetinde bulundu.

2 Monk Gibbon'la görüşme, 1953.

3 Stanislaus Joyce, *The Dublin Diary*, s. 108.

4 *Ulysses*, 185 (237).

5 AE'den mektuplar, ed. Alan Denson (1961), 42-43. s.lar.

6 Alan Denson'un bana gönderme lütfunda bulunduğu bu mektubun üzerinde mart 1903 tarihi vardır.

7 AE'den mektuplar, 43; Alan Denson tarihi ağustos 1902 olarak tahmini atmıştır.

8 Russell 'Some Characters of the Irish Literary Movement'.

9 Russell'dan Joyce'a gön. mektup (ekim başları, 1902), AE'den Mektuplar'da s. 44.

10 *Finnegans Wake*, 211.

11 Yeats'in Joyce'la yaptığı konuşma notları Ellman'ın *The Identity of Yeats* isimli kitabının 86-89. s.larında alıntılanmıştır, *Ideas of Good and Evil*'e yazıp kitaba dahil etmediği önsözle birlikte. (Bkz. 106-108. s.lar).

12 Francis Sheehy Skeffington'ın Günlüğü, 30 Ekim 1903.

13 20 Mart 1903 tarihli annesine gön.mektup. *Letters* II, 37.

14 S. Joyce'la görüşme, 1954. Karşılaştır; *My Brother's Keeper*, 195 (196).

15 Padraic Colum'dan gelen bilgi, Gorman, 95, 138.

16 Ellman'ın *The Identity of Yeats* isimli kitabının 86-89.sayf. alıntı.

17 *My Brother's Keeper* 208-209 (207-209) da verilen bu mektup, muhtemelen iki yarım mektubun birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bunlar şimdi Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

18 Yeats'in bu daveti bildiren 3 Kasım 1902 tarihli notu Yala'deki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

19 J. F. Byrne, *Silent Years* s. 76'da Joyce, Cosgrave ve başka bir arkadaşını 1902 nisanında, Tıp Okulu kayıt bölümüne getirdiğini anımsar. Joyce ve Cosgrave okula aynı anda giriş başvurusu yaptılar. Tıp Kayıt Bürosu 2 Ekim 1902'de Joyce'u resmi olarak Tıp Okulu Kütük defterine geçirdi.

20 Hutchins, *James Joyce's World* 44-45. s.lar.

21 Niall Sheridan'ın Alfred Bergan'la yaptığı görüşme.

22 20 Kasım 1902 tarihli cevap Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.

23 *Letters* I, 53.

24 Oliver St. John Gogarty, *Mourning Became Mrs. Spendlove* (1948) s. 50.

25 Yeats'ten Lady Gregory'ye tarihsiz mektup Berg Koleksiyonu'ndadır. (bu mektup Lady Gregory'den Yeats'e olmalı -ç.n.).

[26] Cornell'da.

[27] Mektup şöyleydi: Bay Joyce adını taşıyan bu kişiyi çocukluğundan beri tanıyorum, üstelik ailesini de çok iyi biliyorum. Mükemmel karakteri olan bir genç adamdır ve öğrenci olarak başlayan kariyeri çalışkanlık ve yetenekle sivrilmiştir. Çalışmalarını daha ileri götürme fırsatı için yurtdışına gidiyor, kendi vatanında kazandığı parlak başarılara yine kavuşmasını dört gözle bekliyorum.

T. C. Harrington, 29 Kasım 1902
Belediye Başkanı

[28] Archer'ın 25 Kasım 1902 tarihli mektubu *My Brother's Keeper* 192-3(194) s.da tam olarak verilmiştir.

[29] 8 Şubat 1903 tar. S. Joyce'a gön. mektup, *Letters* II. 27.

[30] Alan Denson'un bana gön. 22 Aralık 1902 tar. yayımlanmamış mektup.

[31] S. Joyce'la görüşme 1954.

[32] Frank Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* (Londra, 1934, yeni bas. 1972), s. 155.

[33] Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

[34] Carola Giedion-Welcker'la görüşme, 1956.

[35] S. Joyce'un günlüğü.

BÖLÜM VII

[1] W. B. Yeats'in mektupları. Ed. Allan Wade (1954) 386. Mektup 4 Aralık 1902 tarihlidir.

[2] *My Brother's Keeper*, 197 (198) ve Gorman 85. s.lar.

[3] *The Joyce Book*, ed. Herbert Hughes (Londra 1932) s. 79.

[4] *My Brother's Keeper*, 197 (198). s.lar.

[5] 1926'da Joyce ve Riviére'nin bir araya gelip, önceki buluşmayı hatırladıklarını şimdi Cornell'de olan 4 Mayıs 1926 tarihli Riviére'nin yazdığı mektuptan anlıyoruz.

[6] Babasına gönderdiği 3 Aralık 1902 tarihli posta kartı. Bkz. *Letters* II. 18.

[7] Gorman, 88-89. s.lar.

[8] Sözkonusu mektup *My Brother's Keeper*'a alınmıştır. 198-199.(199) s.lar.

[9] Bu eleştirilerin tümü *Critical Writings*'te yeniden yayımlanmıştır.

[10] Richard M. Kain bu cümleye dayanarak imzasız da olsa bu değerlendirmenin Joyce'ye ait olduğunu zekice tespit etti.

[11] 6 Aralık 1902 tarihli mektup'Herkese sevgiler' diye başlıyordu. Bkz. *Letters* II. Cilt. 19.

[12] Annesine yazdığı 15 Aralık 1902 tarihli mektup. Bkz. *Letters II.* 21.

[13] Gorman, s. 90.

[14] Lady Gregory'ye yazdığı 21 Aralık 1902 tarihli mektup. Bkz. *Selected Letters*, 11.

[15] Annesine yazdığı 15 Aralık 1902 tarihli mektup.

[16] Aynı mek.

[17] *My Brother's Keeper*, alıntı 208 (207-208) s.lar.

[18] Annesine yazdığı 15 Aralık 1902 tarihli mektup.

[19] Mrs. John Stanislaus Joyce'tan tarihsiz bir mektup, Cornel Ü.de.

[20] Mrs. John Stanislaus Joyce'un Cornell'de olan başka bir mektubu.

[21] Annesine gönderdiği Aralık 1902 tarihli posta kartı. Bkz. *Letters* II. 22.

[22] *Letters* II. 20.

[23] Lady Gregory'ye gön. 21 Aralık 1902 tar. mektup.

[24] Berg Koleksiyonu'nda olan, Yeats'ten Lady Gregory'ye gön. 23 Aralık 1902 tar. mektup.

[25] *My Brother's Keeper* 211-212 (210-211). S. Joyce'tan John J. Slocum'a gön. 4 Eylül 1950 tar.mektup olaydan aynı sözlerle bahseder. Şimdi New York'ta yaşayan Byrne, kendi foto kartını da Cosgrave'e verdiğini reddetti.

[26] *My Brother's Keeper* 212 -(211) (210-211). *Letters* I, 54 ve Gorman, s. 137.

[27] *Stephen Hero* 145 (150).

[28] a.g.e.

[29] *Ulysses*, 49 (62).

[30] *My Brother's Keeper* 213 (212).

[31] a.g.e. 205 (205).

[32] 936'da John Eglinton'a gönderilmiş basılmamış bir mektup, Richard M. Kain'e aittir.

[33] John Eglinton, BBC'de 'James Joyce'un Portresi' programında da.

[34] Eglinton, "The Beginnings of Joyce' *Irish Literary Portraits*, (Londra 1935) s. 132.

[35] Joseph Hone bunu Eglinton'dan duyduğunu hatırlıyordu. Hone'la görüşme, 1953.

[36] 20 Mart 1903 tar. annesine gön. mektup *Letters* II. 37.

[37] 17 Mart 1903 tar. annesine gön. mektup *Letters* II. 35.

[38] Sheehy, *May It Please the Court* s. 25-26 S. Joyce *My Brother's Keeper* 195 (196) s.da James Joyce'un bu cevabı vermediğini yalnızca vermeyi düşündüğünü söyler. Ama her iki durumda da Joyce'un tavrı Yeats'e kulağını çektirtecek kadar küstahçaydı.

[39] Yeats'ten onu Dunlop'a götüreceğini vaat eden tarihsiz mektup Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır. Joyce'un ailesine gön. 21 ve 25 Ocak 1903 tar. mektupları da bu yeni dergiden söz eder. *Letters* II 24, 25.

[40] 25 Ocak 1903 tar. Annesine gön. mektup *Letters* II. 25.

[41] Profesör David Greene, Synge'in mektubunun bir nüshasını bana vermek lütfunda bulundu.

[42] Bu kart bendedir.

[43] *Ulysses* 25 (30).

[44] a.g.e. 186 (238).

[45] 13 Şubat 1903 tarihli, estetik üzerine notlar, Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır. Tam metin için *Critical writings* 141-146. s.lara bkz.

[46] S. Joyce'a gönderdiği 8 Şubat 1903 tarihli mektup *Letters* II 27.

[47] 20 Mart 1903 tar. annesine gön. mektup *Letters* II. 37.

[48] Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'nda.

[49] Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

[50] *Letters* II 29.

[51] Babasına gönderdiği 26 Şubat 1903 tarihli mektup *Letters* II 30.

[52] Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'nda.
[53] Gorman, 100.
[54] *My Brother's Keeper* 200 (200).
[55] Jarnach'ın cevabı, Cornell'dadır.
[56] 17 Mart 1903 tar. Annesine gön. tebrik *Letters* II. 35.
[57] Gorman toplu yazılar; Djuna Barnes, 'Vagaries Malicieux' *Double Dealer*, III. (Mayıs, 1922).
[58] Arthur Power'la görüşme, 1953.
[59] S. Joyce'a gönderdiği 9 Mart 1903 tar. mektup *Letters* II 35.
[60] Gorman toplu yazılar.
[61] 20 Mart 1903 tar. Annesine gön. mektup *Letters* II. 37.
[62] Gorman, 101-102. s.lar.
[63] Synge'nın Joyce'a ilişkin notları Cornell'dadır.
[64] Bu anıştırmayı 1981'de yeniden basılan Synge'nın mektupları kitabının yazarı Ann Saddlemyer'e borçluyum.
[65] *Devoy's Post Bag*, ed. William O'Brien ve Desmond Ryan (Dublin 1953) c.II, 161.
[66] *The Workshop of Daedalus*, s. 94.
[67] *Ulysses*, 44 (85).
[68] Gorman, s. 138.
[69] Esposito'nun sözünü Samuel Beckett, Joyce'a söylemişti. Beckett ile görüşme, 1953.
[70] Joyce bu olayı Stuart Gilbert'ın çevirdiği Dujardin kitabını yayımlayan James Laughlin'e anlattı. Laughlin'le görüşme,1955.
[71] Dul eş Marie Dujardin, kocasının İtalyan gazeteci Vittorio Pica'ya gön. 21 Nisan 1888 tar. mektupta bu anlama gelecek düşünceler tespit etti. Ayrıca bak; R. Ellmann, *The Consciousness of Joyce* (1977), 63-66. s.lar.
[72] Gorman, 326.
[73] 8 Şubat 1903 tar. Annesine gön. mektup *Letters* II. 26.
[74] 4 Mart 1903 tar. Babasına gön. posta kartı *Letters* II. 34.
[75] 20 Mart 1903 tar. Annesine gön. mektup
[76] 8 Mart 1903 tar. Annesine gön. mektup *Letters* II. 34.
[77] 17 Mart 1903 tar. Annesine gön. posta kartı.
[78] *Letters* II. 41.
[79] Gorman, s. 108 *Ulysses* 42 (52).
[80] Gorman, s. 108 *My Brother's Keeper* 229 (226).
[81] *Ulysses* 42 (52) *My Brother's Keeper* 230 (227).

BÖLÜM VIII

[1] *Sanatçının Portresi*, 514 (359) (M. B. s. 226).
[2] Hutchins, *James Joyce's World*, s. 68.
[3] Yeats'in Lady Gregory'ye gön. mektup nisan sonları, 1903. *The Letters of W. B. Yeats*, 398.
[4] Temmuz 1903, Cornall'daki. S. Joyce günlüğü.

[5] Byrne, *Silent Years* s. 84 *Letters* II. 41.

[6] Byrne, *Silent Years* 86-87. s.lar. S. Joyce *Recollections of James Joyce* s. 10 *Sanatçının Portresi*, 508-512 (M. B. 222-226. s.lar.) *Stephen Hero*, 138-143 (143-148) Ayrıca Padraic Colum önsözlü, (1951) *Sürgünler*, s. 118'e bakın.

[7] Curran'ın, *James Joyce Remembered* 75-76. s.lar.

[8] Gogarty, Sean O'Faolain'ne lakabı böyle açıkladı.

[9] *My Brother's Keeper* 174-175 (178).

[10] a.g.e. 245-246 (240-241) ve S. Joyce 'Dr.Oliver Gogarty'ye Açık Mektup',*Interim* IV 1954(49-56).

[11] *Ulysses*, 295 (381).

[12] *My Brother's Keeper* 253 (247) s.ya alınan efifani.

[13] *My Brother's Keeper* 249 (244)

[14] a.g.e. 248(243).

[15] *Ulysses*, 211 (243)

[16] S. Joyce *The Dublin Diary*, s. 26 ve *My Brother's Keeper* 139 (147).

[17] *My Brother's Keeper* 138 (146) s. 104 (117).

[18] a.g.e. 177-178 (181).

[19] Russell'dan Thomas Bird Mosher'a gön. 3 Kasım1903 tar. mektup *Letters From* AE. 50.

[20] Francis Sheehy Skeffington'ın Günlüğü, 12 Ağustos 1903.

[21] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 39, 80.

[22] Eglinton, *Irish Literary Portraits*, s. 138.

[23] Dr. Richard Best'le görüşme, 1953.

[24] *My Brother's Keeper* 233 (229) s.

[25] Niall Sheridan'ın Eva Joyce'la yaptığı görüşme, 1949.

[26] Ölüm kâğıdında ölüm nedeni '4 ay 5 gün sürekli kusma nöbetli siroz' olarak kaydedilmiştir. Josephine Murray'nin ismi ölüm anında orada bulunan kişi olarak yazılmıştır.

[27] Mrs. May Joyce Monagham'la görüşme, 1953 *My Brother's Keeper* 233 (231) s.

[28] *Ulysses* 105 (132) Kızları da aynen böyle konuştuğunu doğrular.

[29] *My Brother's Keeper* 236 (232) s.

[30] Margaret bunu, Muhterem Godfrey Ainsworth'le yaptığı bir görüşmede söyledi. 21 Temmuz 1980'de bana gön. mektup.

[31] *My Brother's Keeper* 237 (233) s.

[32] a.g.e. 239 (235).

[33] S. Joyce günlük, *My Brother's Keeper*'ın önsözünde alıntılanmıştır. xiii-xiv (18-19).

[34] S. Joyce günlük.

[35] 'A French Religious Novel' *Critical Writings*, 113-115. s.lar.

[36] Dr. Richard Best, BBC'de yayımlanan Joyce programından, Humanities Research Center (Texas).

[37] Gogarty, *Mourning Became Mrs. Spendlove*, s. 48.

[38] 'Mr. Arnold Graves' New York Novel' *Critical Writings*, s. 127.

39 'A French Religious Novel' a.g.e. 122. s.
40 a.g.e.
41 Niall Sheridan'ın derlediği bazı notlar.
42 John Eglington'dan gelen bilgi.
43 Skeffington'ın 29 Eylül 1903 tarihli notu Yale'dadır. Joyce'tan haftada üç-dört gün Fransızca sınıflarını almasını ister. Joyce'un tepkisi *My Brother's Keeper* 187-188 (190). s.larda anlatılmıştır.
44 *My Brother's Keeper* 188 (190). s.
45 Harriet Weaver'a gön. 25 Şubat1920 tarih.mekt. *Selected Letters*, 248.
46 S. Joyce, günlük.
47 Gorman, s. 114 ismin kaydedildiğini söyler ama İngiltere Posta Bürosu ve İngiliz Ticaret Kurumu Şirket Sicili böyle bir kayıdı bildirmiyor. Ayrıca bak, Colum, *The Road Round Ireland* 318-319 s.lar.
48 Francis Sheehy Skeffington'ın Günlüğü, 19 Kasım-16 Aralık 1902.
49 Joseph Holloway'in günlüğü.
50 Francis Sheehy Skeffington'ın Günlüğü, 19 Kasım-16 Aralık 1902.
52 S. Joyce'la görüşme, 1954.
53 Gorman, s. 114.
54 Colum, *The Road Round Ireland* 318-319. s.lar.
55 'Kendini sosyalist olarak adlandırır ama sosyalizmin hiçbir ekolüne bağlı değildir' diye Stanislaus şikâyet ediyordu. *The Dublin Diary*, s. 49.
56 Lady Gregory'ye gön. ağustos 1902 tarihli mektubundaki Yeats'in bu ifadesi Ellmann'ın, *The Identity of Yeats* isimli kitabının 92. s.na alınmıştır.
57 S. Joyce, günlük.
58 Kathleen Murray'le görüşme, 1953.

BÖLÜM IX

1 S. Joyce, günlük.
2 Mabel (Murray) Walls'in bana gön. 17 Kasım 1976 tar. mektup.
3 Gogarty, BBC yayını Portrait of James Joyce'.
4 S. Joyce, günlük.
5 Muhterem Godfrey Ainsworth, Rahibe Mary Gertrude ile görüşme.
6 Bu makalenin bir nüshası Cornell'dadır.
7 Eglinton, *Irish Literary Portraits*, s. 136.
8 S. Joyce, günlük. Herbert Cahoon toplu yazılarındaki kopya.
9 Louis Gillet, *Claybook for James Joyce* çev. Ve önsöz Georges Markow-Totévy (1958) 133. s.
10 Gorman toplu yazılar.
11 S. Joyce'la görüşme,1953. *My Brother's Keeper* 150 (157).
12 Bu şiirin elyazması John H. Thompson'dadır.
13 Gorman toplu yazılar.

[14] 11 Mart 1918 tar. Lily Yeats'in John Quinn'e gön. mektup Quinn Koleksiyonu'ndadır. New York Public Library (Elyazması Odası).

[15] 11 Temmuz 1094 tar. C. P. Curran'dan Joyce gön. basılmamış mektup Cornell'dadır.

[16] Oliver St. John Gogarty, *Intimations* (1950) 58-59. s.lar.

[17] S. Joyce, günlük.

[18] Yargıç Eugene Sheehy, o gece Milli Kütüphane'nin merdivenlerinde, üç genç adamı yarışmadaki jüri üyelerinin yaptıkları haksızlığı konuşurken hatırlar.

[19] Mabel (Murray) Walls'in bana gön. 17 Kasım1976 tar. mektup.

[20] *Irish Daily Independent* 17 Mayıs 1904'te şöyle bildirdi: 'Bay Joyce yarışanlar içinde en güzel sesi olduğunu gösterdi ama görür görmez parçayı okumadığı için epey puan kaybetti'

[21] Bu şiir,New York Public Library'deki Berg Koleksiyonu'ndadır. Ayrıca Gogarty'nin *Intimations* s. 61.

[22] E. P. Porter'dan bana gön.mektup1953. Cecil Wright Joyce'u anımsamıyor.

[23] Gogarty'nin mektupları Cornell'dadır.

[24] *Letters* I, 54.

[25] S. Joyce'la görüşme, 1953.

[26] Joseph Holloway'in günlüğü.

[27] Bu mektup Cornell'dadır.

[28] Aynı mek.

[29] *Ulysses* 627 (723)

[30] Birinci Dünya Savaşı sırasında yazılmış ve gön. mektupta Joyce, '*Sheakespeare* oyunlarının yazarı kim' kuramını geliştirip geliştirmediğini acele kendisine bildirmesini söylemişti. Haziran 1904. Charles Skinner, 'Two Joyce *Letters* Concerning *Ulysses* and a Reply' *James Joyce Quarterly*, XV 4.Sayı. (Yaz, 1975), 376-378.

[31] S. Joyce, günlük.

[32] James H. Cousins ve karısı Margaret kendi biyografileri *We Two Together*'da (Madras, 1950) Joyce'tan bahsederler. 61, 106, 216. s.lar.

[33] Mrs. Vera Esposito Dockrell'ın günlüğü.

[34] S. Joyce, günlük.

[35] Nora Joyce'a gön. 21 Ağustos 1909 tar. mektup *Letters* II, 236.

[36] Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.

[37] Eva Joyle'la görüşme, 1953.

[38] *Letters* II, 42.

[39] Mrs. Mary Barnacle Blackmore'dan bana gön. mektup 1953.

[40] Manastırda çalışmaya gittiği zaman, on dört yaşındaydı. Prensentation Convent'ten Rahibe M. Magdalen'in bana gön. mektup 1955.

[41] Joyce'un Stanislaus'a gön. 3 Aralık 1904 tar. mektupta söz edilir. *Letters* II, 71.

[42] *Sürgünler* (1951), 118.

[43] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1956.

[44] *Letters* II, 46.

[45] Joseph Holloway'in günlüğü.

[46] Mrs. Vera Esposito Dockrell'le yazışma, 1955.

[47] W. G. Fay ve Catherine Carswell, *The Fays of the Abbey Theatre* (Londra, 1935) s. 148 isimli kitapta bu olaydan söz etmezler ama 'Joyce öylesine utangaçtı ki George Russell'ın evine gelsin diye ikna edilmesi epey bir zaman aldı' derler. Joyce'un limerickleri Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

[48] Joyce'un Trieste Defteri, *The Workshop of Daedalus* s. 93.

[49] C. P. Curran'a 23 Haziran 1904'de gönderilmiş mektup, *Letters* I, 55.

[50] Oliver St. John Gogarty, *Many Lines to Thee: Letters to G.K.A. Bell,* ed. James F. Carens (Dublin, 1971) 11-12. s.lar.

[51] Joyce'un babasının arkadaşı W. P. D'Arcy bunu John Joyce'tan duymuştu. D'Arcy'den bana gön. mektup Bunu doğrulayan başka bir şey yok.

[52] S. Joyce'un günlüğü.

[53] 23 Haziran'da 1904'te Curran'a gön. mektup *Letters* I, 55.

[54] BBC yayını, 'Portrait of James Joyce'.

[55] *Letters* I, 55.

[56] Dr. Richard Best'le görüşme, 1953.

[57] *Letters* I, 56.

[58] Bu mektup Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

[59] Yale'daki mektup.

[60] Temmuz 1904 Curran'a gön. mektup *Letters* I, 55.

[61] *My Brother's Keeper*, 103-104 (116).

[62] S. Joyce, notlar.

[63] Cornell'daki mektup.

[64] Gogarty, *Many Lines to Thee:* s. 11.

[65] BBC yayını, 'Portrait of James Joyce' kesilmemiş versiyon.

[66] Baillie'den gelen mektuplar, Cornell'dadır.

[67] Gogarty, *Many Lines to Thee:* 15-16. s.lar.

[68] Curran'ın mektubu, Cornell'dadır.

[69] Gogarty, *Many Lines to Thee:* 33 (27 Ağustos 1904 tar. mektup).

[70] Şimdi Yale'da olan 14 Ağustos1904 tar. mektupta, kitapçığı basan Dublin Basım Şti. Joyce'tan düzeltmeleri yapıp, düzeltilmiş sayfaları yeniden göndermesini istedi.

[71] 19 Kasım 1904'te Joyce Dublinli, matbacıya olan 10 şilin 6 peni borcu ödeyebileceğini sanmıştı ama bunu başaramadı. Nüshalar ıskartaya çıkarıldı. Joyce'tan S. Joyce'a gön. 19 Kasım ve 3 Aralık 1904 tar. mektuplar *Letters* II. 70, 71.

[72] Cornell'dadır.

[73] S. Joyce'un günlüğü.

[74] Eileen Reidy'le görüşme 1953.

[75] Joseph Holloway'in günlüğü.

[76] *Freeman's Journal*, 29 Ağustos 1904.

77 *Letters* II, 48.

78 *Letters* II, 51.

79 S. Joyce, günlük.

80 Colum, *Our Friend James Joyce* s. 42, Cousinslerden alıntı.

81 S. Joyce, günlük.

82 *Sanatçının Portresi*, 278 (199) (M. B. s. 33).

83 *The Workshop of Daedalus*, s. 97.

84 Joseph Hone'la görüşme, 1953.

85 S. Joyce' la görüşme, 1954.

86 William Bulfin *Rambles in Eirinn* (Dublin, 1907) 322-324. s.lar. Joyce'un Bulfin'e ilişkin sözleri için bkz. *Letters* II, 209.

87 Francis Sheehy Skeffington'ın Günlüğü, 30 Ekim 1902. *Ulysses*, 580 (681) 425 (557).

88 Gogarty, *Many Lines to Thee:* 20-21. s.lar.

89 Gogarty, *It Isn't This Time of Year at All* (Londra, 1954) 69-70.slar.

90 *Ulysses* 191 (245) or.

91 *My Brother's Keeper* 255 (249) Gogarty, *Mourning Became Mrs. Spendlove* s. 54

92 S. Joyce, *The Dublin Diary* s. 69.

93 Gogarty, *Mourning Became Mrs. Spendlove* 56-57. s.lar.

94 Byrne, *Silent Years* s. 148.

95 Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.

97 *Ulysses* 88 (110).

98 S. Joyce, günlük.

99 .Gilford'tan gelen mektupların büyük bir kısmı Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

100 *Letters* II, 55.

101 *Sürgünler* 545 (381).

102 *Ulysses*, 64 (77).

103 *Letters* II, 57.

104 *Letters* II, 56.

105 Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

106 *Letters* II, 50.

107 Lady Gregory Joyce'un bu sözünü mektubuna almış gibi görünüyor.

108 4 Ekim 1904 tar.mektup *Letters* I, 56. Ayrıca bkz. I, 57. Roberts paranın 10 şilinini verirken çok isteksiz davranmış olmalıydı.

109 Cornell'dadır.

110 *Letters* II, 59.

111 11 Ekim 1904 tar. S. Joyce'a gön.mektup *Letters* II, 66.

112 Eva Joyle'la görüşme, 1953.

BÖLÜM X

1 S. Joyce'a gön. mektup (16 Ekim 1905), *Letters* II, 123.
2 a.g.e.
3 S. Joyce'a gön. mektup (11 Ekim 1904), *Letters* II, 66.
4 1909 yılında Nora Joyce'a gön. mektuplarla açıklık kazanmıştır.
5 S. Joyce'a gön. mektup (12 Ekim 1904), *Letters* II, 67.
6 S. Joyce'a gön. mektup (19 Kasım 1904), *Letters* II, 70.
7 S. Joyce'a gön. mektup (12 Ekim 1904).
8 S. Joyce'a gön. mektup (10 Kasım 1904), *Letters* II, 69.
9 S. Joyce'a gön. mektup (31 Ekim 1904), *Letters* II, 68.
10 Bu tamamlanmamış öykünün bir parçası Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.
11 S. Joyce'a gön. mektup (31 Ekim 1904).
12 Alessandro Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza* (Trieste, 1922).
13 A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.
14 Mrs. William Murray'e gön. mektup New Year's Eve, 1904, *Letters* I, 57.
15 S. Joyce'la görüşme, 1953.
16 A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.
17 Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza.*
18 a.g.e.
19 A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.
20 Aynı gör.
21 A. Francini Bruni, 'Ricordi personali su James Joyce' *Nuova Antologia*, LXXXII (Eylül, 1947) 71-79. s.lar.
22 S. Joyce'a gön. mektup (15 Aralık 1904) *Letters* II, 74.
23 Stanislav Šimič'in Fräulein Globocnik'le yaptığı görüşme.
24 S. Joyce'a gön. mektup (3 Aralık 1904) *Letters* II, 71.
25 A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.
26 Aynı gör.
27 S. Joyce'a gön. mektup (15 Aralık 1904).
28 S. Joyce'a gön. mektup (19 Ocak 1905) *Letters* II, 77.
29 *Critical Writings*, s. 217.
30 *Sürgünler*, 576, 581 (404-407).
31 S. Joyce'a gön. mektup (28 Aralık 1904) *Letters* II, 74.
32 *Letters* I, 57-58.
33 S. Joyce'a gön. mektup (3 Aralık 1904).
34 S. Joyce'a gön. mektup (19 Kasım 1904).
35 Öykü yü S. Joyce'a 19 Ocak 1905'te gönderdi.
36 S. Joyce, 'Early Memories of James Joyce' *Listener* XLI (26 Mayıs 1949), 896.
37 *Critical Writings*, 146-148. s.lar. S. Joyce'a gön. mektup (19 Kasım 1904).
38 S. Joyce'a gön. 12 Aralık 1904 tar. mektup *Letters* II, 74.

[39] *Letters* II, 78.
[40] S. Joyce'a gön. 28 Şubat 1905 tar. mektup *Letters* II, 82.
[41] a.g.e.
[42] S. Joyce'a gön. 19 Kasım 1904 tar. mektup.
[43] Stanislaus'a gön. 3 Aralık 1904 ve 28 Şubat 1905 tar. mektuplar.
[44] S. Joyce'a gön. 19 Kasım 1904 ve 3 Aralık 1904 mektuplar.
[45] S. Joyce'a gön. 13 Ocak 1905 tar. mektup *Letters* II, 76.
[46] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 150.
[47] S. Joyce'a gön. 19 Kasım 1904 tar. mektup.
[48] R. Ellmann'ın, *Yeats: The Man and the Masks* (1948) s. 179 alıntılanmıştır.
[49] S. Joyce'a gön. 19 Ocak 1905 tar. mektup.
[50] Stanislaus'a gön. 28 Şubat 1905 tar. mektup.
[51] Stanislaus'a gön. 15 Aralık 1904 tar. mektup.
[52] Francini Bruni'yle görüşme, 1954.
[53] Bak, Iro Vidan, 'Joyce and South Slavs', *Studia romanica et anglica zagrabiensis* (1972-1973) 265-277. s.lar.

BÖLÜM XI

[1] Stanislaus'a gön. 4 Nisan 1905 tar. mektup *Letters* II, 86.
[2] Halvdan Koht, *The Life of Ibsen* (1931) c. I. s. 247.
[3] A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.
[4] Stanislaus'a gön. 12 Ağustos 1906 tar. mektup *Letters* II, 147.
[5] Stanislaus'a gön.? 2 veya 3 Mayıs 1905 tar. mektup *Letters* II, 88.
[6] Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza*.
[7] Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.
[8] Stanislaus'a gön. 4 Nisan 1905 tar. mektup.
[9] Stanislaus'a gön. 11 Haziran 1905 tar. mektup *Letters* II, 91.
[10] Stanislaus'a gön.? 2 veya 3 Mayıs 1905 tar. mektup.
[11] *Letters* II, 98.
[12] McGinty'den Joyce'a gön. bir mektup Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
[13] Stanislaus'a gön. 24 Eylül 1905 tar. mektup *Letters* II, 109.
[14] Stanislaus'a gön. 12 Temmuz 1905 tar. mektup *Letters* II, 92.
[15] Stanislaus'a gön. 15 Mart 1905 tar. mektup *Letters* II, 84.
[16] Stanislaus'a gön. 12 Temmuz 1905 tar. mektup.
[17] Stanislaus'a gön. 8 Temmuz 1905 tar. posta kartı. *Letters* II, 92.
[18] Stanislaus'a gön. 12 Temmuz 1905 tar. mektup.
[19] Aynı mek.
[20] Stanislaus'a gön. 19 Temmuz 1905 tar. mektup *Letters* II, 98.
[21] Stanislaus'a gön. 29 Temmuz 1905 tar. mektup *Letters* II, 100.
[22] Joyce'un Trieste'de tuttuğu şimdi Cornell'da olan alfabetik defter.

23 Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndaki telgraf.
24 *Sürgünler* 538 (377) (S. Y. s. 19).
25 Stanislaus'a gön. 29 Temmuz 1905 tar. mektup.
26 Stanislaus'a gön. 16 Ekim 1905 tar. mektup *Letters* II, 123.
27 Mabel (Murray) Walls'ın bana gön. 2 Aralık 1976 tar. mektup.
28 Stanislaus'a gön. 18 Eylül 1905 tar. mektup *Letters* II, 106.
29 Eva Joyle'la görüşme, 1953.
30 Stanislaus'a gön.? 2 veya 3 May. 1905 tar. mektup ve 11 Haziran 1905 tar. mektup kartı.
31 Cornell'dadır.
32 Charles Joyce'tan Stanislaus'a gön. 12 Nisan 1906 tar. mektup.
33 Stanislaus'a gön. 24 Eylül 1905 tar. mektup (K. E. [SM] s. 56).
34 M. Lermontov, *A Hero of Our Time* çev. Martin Parker (Moskova, 1947) s. 9.
35 Joyce 3 Ekim 1905'te Stanislaus'a Kettle hakkında şunu yazdı: 'Hainlikten kuşku edilemeyecek kadar nazik biri' Bak, *Letters* II, 113.
36 Stanislaus'a gön. 12 Temmuz 1905 tar. mektup.
37 Stanislaus'a gön. 24 Eylül 1905 tar. mektup.
38 *Letters* II, 122 (K. E. s. 57).
39 *Letters* II, 105.
40 Stanislaus'a gön. 12 Temmuz 1905 tar. mektup.
41 Grant Richards'a gön. 5 Mayıs 1906 tar. mektup, Gorman'da, bkz. s. 150, *Letters* II, 132.
42 Stanislaus'a gön. 24 Eylül 1905 tar. mektup.
43 Grant Richards'a gön. 5 Mayıs 1906 tar. mektup (SM) s. 60.
44 *Critical Writings*, s. 168.
45 Grant Richards'a gön. 5 Mayıs 1906 tar. ve 15 Ekim 1905 tar. mektuplar. *Letters* II, 122.
46 Stanislaus'a gön. 12 Temmuz 1905 tar. mektup.
47 Cornell'daki alfabetik defter.
48 Stanislaus'a gön. 30 Eylül 1905 tar. mektup *Letters* II, 112.
49 S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup 1910.

BÖLÜM XII

1 Josephine Murray'nin S. Joyce'a gön. 22 Ocak 1906 tar. mektup bu sözden bahseder.
2 *Finnegans Wake*, 175.
3 A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.
4 Bu olasılıktan ilk kez Stanislaus'a gön. 11 Haziran 1905 tar. tebrikte söz etti. *Letters* II, 91.
5 Stanislaus'a gön. 18 Eylül 1905 tar. mektup *Letters* II, 106.
6 S. Joyce'tan Kathleen Murray'e gön. 11 Nisan 1906 tar. tebrik kartı, Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.
7 *Letters* II, 128.
8 Frank Budgen'a gön. 16 Ağustos 1921 tar. mektup *Letters* I, 169 (K. E. [SM] s. 118).
9 A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.

[10] Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza*, Franci'nin tamamen konuşma diline dayanan Tuscan İtalyancasının çevirisinde bana yardımcı olan Mrs. Vera Esposito Docrell ve Profesör Louis Rossi'ye minnettarım. Ayrıca Constance Barbentini'den de epey yardım aldığımı belirtmek isterim.

[11] Gorman, s. 159.

[12] A. Francini Bruni ile görüşme, 1954.

[13] Grant Richards'a gön. 23 Eylül 1905 tar. mektup, *Letters* I, 59. Joyce hiç parası olmadığını söyler: 'İşte bu yüzden müziğim kesinlikle ismine yakışmalıdır.'

[14] Grant Richards'a gön. 28 Şubat 1906 tar. mektup, Gorman'da, s. 147. Bkz. *Letters* II, 130.

[15] Grant Richards'a gön. 5 Mayıs 1906 tar. mektup, Gorman'da, s. 149. Bkz. *Letters* II, 132.

[16] Grant Richards'a gön. 23 Nisan 1906 tar. mektup Nüshası Illinois Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.

[17] Grant Richards'a gön. 16 Haziran 1906 tar. mektup Gorman'da, s. 156. Bkz. *Letters* II, 141.

[18] Grant Richards'a gön. 5 Mayıs 1906 tar. mektup (K. E. 59-60. s.lar).

[19] Aynı mek.

[20] Gorman 152 *Letters* II, 135.

[21] Grant Richards'a gön. 20 Mayıs 1906 tar. mektup *Letters* I, 61.

[22] Grant Richards'a gön. 26 Nisan 1906 tar. mektup *Letters* I, 60.

[23] *Letters* I, 63 (SM) s. 65.

[24] Grant Richards'a gön. 9 Temmuz 1906 tar. mektup Gorman'da, s. 157. Bkz. *Letters* II, 143.

[25] Roma bankasından gelen cevap Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.

BÖLÜM XIII

[1] Koht, *The Life of Ibsen*, c. I. s. 258.

[2] S. Joyce'a gön. 31 Temmuz 1906 tar. tebrik kartı, *Letters* II, 144.

[3] Stanislaus'a gön. 7 Ağustos 1906 tar. mektup *Letters* II, 145.

[4] *Finnegans Wake*, s. 298.

[5] Stanislaus'a gön. 31 Temmuz 1906 tar. posta kartı.

[6] Stanislaus'a gön. 7 Ağustos 1906 tar. mektup.

[7] Stanislaus'a gön. 4 Ekim 1906 tar. mektup *Letters* II, 168.

[8] Stanislaus'a gön. 19 Ağustos ve 25 Eylül 1906 tar. mektuplar *Letters* II, 150, 164.

[9] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup *Letters* II, 200.

[10] Stanislaus'a gön. 7 Ağustos 1906 tar. mektup.

[11] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup.

[12] Stanislaus'a gön. 3 Aralık 1906 tar. mektup *Letters* II, 197.

[13] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup.

[14] Stanislaus'a gön. 19 Ağustos 1906 tar. mektup.

[15] Stanislaus'a gön. ? 12 Eylül 1906 tar. mektup *Letters* II, 158.

[16] Stanislaus'a gön. 6 Eylül 1906 tar. mektup *Letters* II, 156.

[17] Stanislaus'a gön. 9 Ekim 1906 tar. mektup *Letters* II, 171.

[18] Stanislaus'a gön. 7 Ağustos 1906 tar. mektup Stanislaus'a ? James'in borçlarını ödemesin diye talimat veren 12 Eylül 1906 tar. başka bir mektup.
[19] Stanislaus'a gön. 9 Ekim 1906 tar. mektup.
[20] Stanislaus'a gön. 20 Kasım 1906 tar. mektup *Letters* II, 195.
[21] Stanislaus'a gön. 18-20 Eylül 1906 tar. mektup *Letters* II, 162.
[22] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup.
[23] Aynı mek.
[24] Aynı mek.
[25] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup daha sonra yazılmış bölüm.
[26] Stanislaus'a gön. 10 Ocak 1907 tar. mektup *Letters* II, 205.
[27] Stanislaus'a gön. 22 Eylül 1906 tar. mektup *Letters* II, 163.
[28] Stanislaus'a gön. 3 Aralık 1906 tar. mektup.
[29] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup.
[30] Aynı mek.
[31] Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954.
[32] *Ulysses*, 622 (716).
[33] Stanislaus'a gön. 7 Aralık 1906 tar. mektup.
[34] Stanislaus'a gön. 13 Kasım 1906 tar. mektup *Letters* II, 189.
[35] S. Joyce 'The Backround to "*Dubliners*"' *Listener* LI (25 Mart 1954),526.
[36] Gorman, s. 176; Stanislaus'a gön. 6 Şubat 1907 tar. mektup *Letters* II, 209.
[37] S. Joyce'la görüşme, 1954.
[38] Harold Nicolson, *Diaries and Letters* ed. Nigel Nicolson (1966), s. 164.
[39] Stanislaus'a gön. 30 Eylül 1906 tar. posta kartı. *Letters* II, 168.
[40] Joyce'un posta kartı Kopenhag'daki Royal Library'dedir.
[41] Stanislaus'a gön. 13 Kasım 1906 tar. mektup.
[42] Stanislaus'a gön. 25 Eylül 1906 tar. mektup *Letters* II, 164 (K. E. [SM] s. 66).
[43] Richards'ın mektubunun nüshası Illinois Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.
[44] Stanislaus'a gön. 4 Ekim 1906 tar. mektup.
[45] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 82.
[46] Mektup *Dublin Magazine*'de alıntı yapılmıştır. I (Nisan, 1924).
[47] Elkin Mathews'a gön. 17 Ekim 1906 tar. mekup *Letters* II, 180.
[48] Stanislaus'a gön. 18 Ekim 1906 tar. mektup *Letters* II, 180.
[49] Stanislaus'a gön. 1 Mart 1907 tar. mektup *Letters* II, 217 (K. E. [SM] s. 84).
[50] Stanislaus'a gön. 19 Ağustos 1906 tar. mektup.
[51] Stanislaus'a gön. 3 Aralık 1906 tar. mektup.
[52] Stanislaus'a gön. 6 Kasım 1906 tar. mektup *Letters* II, 185.
[53] Stanislaus'a gön. 13 Kasım 1906 tar. mektup.
[54] Stanislaus'a gön. 31 Ağustos 1906 tar. mektup *Letters* II, 153.
[55] Stanislaus'a gön. 18-20 Eylül 1906 tar. mektup.
[56] Stanislaus'a gön. 20 Kasım 1906 tar. mektup.

[57] Stanislaus'a gön. 11 Şubat 1907 tar. mektup *Letters* II, 211.
[58] Stanislaus'a gön. 18 Ekim 1906 tar. mektup
[59] S. Joyce, günlük.
[60] Charles Joyce'tan Stanislaus'a gön. 12 Nisan 1906 tar. mektup ve Stanislaus'a gön. 18 Ekim 1906 tar. mektup .
[61] Gogarty'nin Joyce'a gön. 14 Haziran 1906 tar. mektup ve Stanislaus'a gön. 4 Ekim 1906 tar. mektup.
[62] Stanislaus'a gön. 6 Eylül. 1906 tar. mektup.
[63] Aynı mek.
[64] Stanislaus'a gön. 6 Kasım 1906 tar. mektup (K. E. s. 78.).
[65] Stanislaus'a gön. 13 Kasım 1906 tar. mektup.
[66] S. Joyce, günlük, 16 Mayıs 1907.
[67] a.g.e. 24 Nisan 1907.
[68] a.g.e. 20 Nisan 1907.
[69] Stanislaus'a gön. 9 Ekim 1906 tar. mektup.
[70] Stanislaus'a gön. 6 Kasım 1906 tar. mektup.
[71] Stanislaus'a gön. 11 Nisan 1907 tar. mektup.
[72] Stanislaus'a gön. 11 Şubat 1907 tar. mektup.
[73] Stanislaus'a gön.? 1 Şubat 1907 tar. mektup.
[74] Ellmann, *Yeats: The Man and the Masks* s. 176.
[75] Stanislaus'a gön. 11 Şubat 1907 tar. mektup.
[76] Stanislaus'a gön. 1 Mart 1907 tar. mektup.
[77] Ayru mek.
[78] Aynı mek.
[79] Stanislaus'a gön. 16 Şubat 1907 tar. mektup *Letters* II, 215.
[80] Stanislaus'a gön. 20 Şubat 1907 tar. posta kartı *Letters* II, 216.
[81] Stanislaus'a gön. 13 Kasım 1906 tar. mektup.
[82] Stanislaus'a gön. 16 Şubat 1907 tar. posta kartı *Letters* II, 214.
[83] A. Francini Bruni, kocası asla bundan bahsetmese de daha sonra Nora Joyce'tan bu olayı duymuştu.

BÖLÜM XIV

[1] Mrs. Kathleen Barnacle Griffin'den bana gön. mektup.
[2] S. Joyce 'The Backround to "Dubliners"' Listener LI (25 Mart 1954) 526-527.
[3] *Ulysses* 10 (11) (N. E. s. 38-310 ve s. 39).
[4] a.g.e. 48 (60).
[5] *Letters* II, 164 K. E. (SM): s. 68.
[6] Mrs. May Joyce Monaghan ile görüşme, 1953.
[7] Aynı gör.
[8] Onun da ismi Edward Malins olan bir akrabasından gelen bilgi, Oxford Peter's Kolej'de.

9 Oğlu, W. P. D'Arcy'den bana gelen mektup.
10 Profesör Joseph Prescott'tan gelen bilgi.
11 Nora Barnacle'a gön. 26 Eylül 1904 tar. mektup *Letters* II, 56.
12 Mrs. Mary Sheehy Kettle'la görüşme 1953.
13 *My Brother's Keeper* 38 (58).
14 S. Joyce'la görüşme, 1953.
15 Profesör Vivian Mercier bunu bana önerdi.
16 Gerhard Friedrich, 'James Joyce'un "The Dead" öyküsüne kaynak olarak Bret Harte' *Philological Quarterly*, xxxiii. (Ekim, 1954) 442-444.
17 David Fleischman'dan bana gön. 24 Ekim 1965 tar. mektup.
18 Stanislaus'a gön. ? 1 Mart 1907 tar. mektup.
19 W. Y. Tindall, *The Literary Symbol* (1955), 227
20 Bana bunu gösterdiği için Mrs. Glasheen'e minnetarım.
21 *Critical Writings*, s. 71.
22 Bölümlerdeki benzerliğe benim dikkatimi çeken kişi değerli bilimadamı Profesör Walter B. Rideout olmuştu.
23 *Critical Writings*, s. 83.
24 S. Joyce'a gön. 11 Şubat 1907 tar. mektup *Letters* II. 211.
25 Stanislaus'a gön. 25 Eylül 1906 tar. *Letters* II mektup164.

BÖLÜM XV

1 *Letters* II, 220.
2 S. Joyce'tan babasına yazılan ama gönderilmeyen 1910 tar. mektup.
3 *Finnegans Wake* 172.
4 S. Joyce'tan babasına yazılan ama gönderilmeyen 1910 tar. mektup.
5 Aynı mek.
6 Francini Bruni'yle görüşme, 1954.
7 Aynı gör.
8 Silvio Benco, 'James Joyce in Trieste', *Bookman* (New York) LXXII (Aralık, 1930)375-380.
9 S. Joyce, günlük.
10 Ellsworth Mason'ın çev. makaleler *Critical Writings*'tedir.
11 *My Brother's Keeper* 28 (49).
12 Yeats, 'September 1913'.
13 *Critical Writings*, 189.
14 a.g.e. 190.
15 a.g.e. 192.
16 a.g.e. 196.
17 Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza.*
18 *Critical Writings*, 190.
19 S. Joyce, günlük, 5 Nisan 1908.

[20] *Critical Writings*, 191, 198-199.
[21] a.g.e. 198.
[22] *Ulysses*'te birkaç kez tekrarlanan ifade.
[23] 21 Mart 1907 tar. *Elkin Mathews*'a gön. Posta kartında (*Letters* II, 220) konferansların 'Kelt Uyanışı' üzerine olacağını söyler.
[24] A. Francini Bruni'yle görüşme, 1954.
[25] *Critical Writings*, 171.
[26] a.g.e. 169.
[27] S. Joyce, günlük, 27-28 Nisan 1907.
[28] *Critical Writings*, 185.
[29] S. Joyce'a gön. 15 Aralık 1906 tar. mektup *Letters* II, 204.
[30] John Joyce'un oğluna gön. 24 Nisan 1907 tar. mektup alıntı.
[31] Aynı mek.
[32] *Corriere*'den gelen yanıt Cornell'dadır.
[33] S. Joyce, *Recollections of James Joyce*, s. 26.
[34] Arthur Symons, *Nation* (Londra) LXXIII (22 Haziran 1907).
[35] 'Mananan' *Hermes* dergisine yazdı; Clery'nin eleştirisi *Oda Müziği*'nin basımından çok sonra 1909'da çıktı.
[36] Gorman, toplu yazılar.
[37] *Freemans's Journal* 1 Haziran 1907.
[38] *Sürgünler* 613 (430) (S. Y. s. 138).
[39] Telif ücretini gösteren hesap pusulaları Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
[40] *Letters* I, 67.
[41] Gelen ceveap Cornell'dadır.
[42] Paris'teki bir göz doktoruna bunun toprakta oturup zom olana kadar içmenin sonucu olduğunu söylemişti.
[43] S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup 1910.
[44] Aynı mek.
[45] A. Francini Bruni'yle görüşme, 1954.
[46] George Joyce ile görüşme, 1953.
[47] S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup 1910.
[48] Aynı mek.
[49] S. Joyce ile görüşme, 1954.
[50] Bu olaydan söz eden mektup Cornell'dadır.
[51] Mektup Cornell'dadır.
[52] S. Joyce, 'Dr. Oliver Gogarty'ye Açık Mektup' *Interim*, IV (1954) 55.
[53] Mektup Cornell'dadır.
[54] S. Joyce, günlük, 21 Şubat 1908.
[55] a.g.e. 12 Mart 1908.
[56] a.g.e. 2 Aralık 1907.

[57] *Peer Gynt* ve *Faust*'un *Ulysses*'e olan etkilerinin daha ayrıntılı işlendiği eser için bak, Ellmann, *The Consciousness of Joyce*. 19-22. s.lar.

[58] Colum, *Our Friend James Joyce*, s. 134.

[59] S. Joyce günlük, 17 Temmuz 1907.

[60] a.g.e.

[61] Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza.*

[62] S. Joyce günlük, 1 Mart 1908.

[63] Francini Bruni'yle görüşme, 1954.

[64] Bu çeviriyi ilişkin olarak yapılan yazışmalar Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır. Gorman, s. 196.

[65] Hone'un mektupu Cornell'dadır.

[66] S. Joyce'la görüşme 1954.

[67] S. Joyce günlük, 28 Ocak ve 29 Haziran 1908.

[68] a.g.e. 6 Şubat 1908.

[69] a.g.e. 12 Şubat 1908.

[70] Francini Bruni'yle görüşme, 1954.

[71] S. Joyce günlük, 29 Mayıs 1908.

[72] a.g.e. 4 Ağustos 1909.

[73] Vera Russell'la görüşme, 9 Mayıs 1981.

[74] S. Joyce günlük, 25 Ağustos 1908.

[75] a.g.e. 5 Ekim 1908.

[76] S. Joyce'la görüşme 1954.

[77] *Letters* II. 225.

[78] S. Joyce'tan babasına yazılan ama gönderilmeyen 1910 tar. mektup.

[79] Signora Livia Svevo ile görüşme, 1956.

[80] S. Joyce'un Italo Svevo'nun *As a Man Grows Older* (N.Y.n.d.) isimli kitabına yazdığı önsöz.

[81] Signora Svevo ile görüşme, 1956.

[82] S. Joyce'un Italo Svevo'nun *As a Man Grows Older* (N.Y.n.d.) isimli kitabına yazdığı önsöz.

[83] S. Joyce'la görüşme 1953.

[84] Signora Svevo ile görüşme, 1953.

[85] S. Joyce'un BBC'de yaptığı basılmamış konuşma:'The Younger Generation Knocks at the Door'

[86] S. Joyce'tan, Joyce'a gön. 5 Mayıs 1931 tar. mektup ve *As a Man Grows Older* (N.Y.n.d.) isimli kitabına yazdığı önsöz.

[87] Karl Ludwig Selig, 'Some Unpublished *Letters* of Itala Svevo' *Italica*, Haziran 1954, 83-92. s.lar.

[88] Schmitz'in karısının akrabası, Ottocaro Weiss'le görüşme.

[89] S. Joyce'un *As a Man Grows Older* isimli kitaba yazdığı önsöz.

[90] Yale'dadır.

[91] Yale'dadır.

92 John S. Joyce'tan James Joyce'a gön. 27 Mart 1909 tar. mektup kısmen bu soruya verilmiş bir cevaptır.

93 *Sanatçının Portresi*'nin iptal edilen ve Miss Weaver'da olan bazı sayfaları Joyce'un niyetinin bu olduğunu gösterir. Ayrıca bkz. A. Walton Litz, 'Early Vestiges of Joyce's *Ulysses*' PMLA, LXXI (Mart, 1956), 51-60. s.lar.

94 S. Joyce'tan Ellsworth Mason'a gön. mektup.

95 Ross'un cevabı Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.

96 'Oscar Wilde...' *Critical Writings*, 201-205. s.lar.

BÖLÜM XVI

1 Nora Joyce'a gön. 29 Temmuz 1909 tar. damgalı posta kartı, *Selected Letters*, 156.

2 S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup1910.

3 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

4 Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 103.

5 S. Joyce'a gönderdiği 4 Ağustos 1909 tarihli mektup *Letters* II 230.

6 Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.

7 S. Joyce'a gönderdiği 4 Ağustos 1909 tarihli mektup.

8 Aynı mek.

9 Gogarty, "They Think They know Joyce' *Saturday Review*,18 Mart 1950, 9.

10 S. Joyce'a gönderdiği 4 Ağustos 1909 tarihli mektup.

11 Joyce'un Trieste'de tuttuğu şimdi Cornell'da olan alfabetik defter.

12 S. Joyce'a gönderdiği 4 Ağustos 1909 tarihli mektup.

13 Aynı mek.

14 Byrne, *Silent Years* 156-160 s.lar.

15 S. Joyce'a gönderdiği 4 Ağustos 1909 tarihli mektup

16 Cosgrave'le konuştuktan birkaç saat sonra Nora Joyce'a yazılmış mektubun tarihi.

17 *Sürgünler*, 583-584: (S. Y. s. 91-92).

18 Selected *Letters* 157.

19 a.g.e. 158.

20 Byrne, *Silent Years* s. 156.

21 Nora Joyce'a gön. 19 Ağustos 1909 tar. mektup *Selected Letters* II, 159.

22 Nora Joyce'a gön. 31 Ağustos 1909 tar. mektup*Selected Letters* II, 165.

23 S. Joyce ile görüşme 1953.

24 Trieste'de tutulan alfabetik defter.

25 Postanede 20 Ağustos 1909 diye damgalanmıştı, S. Joyce'a gön. 21 Ağustos 1909 tar. mektup *Letters* II, 238.

26 Stanislaus'a gön. 16 Ağustos 1909 tar. Posta kartı. *Letters* II, 234.

27 Nora Joyce'a gön. 21 Ağustos 1909 tar. mektup *Selected Letters* II, 160.

28 Aynı mek.

29 *Selected Letters*, 163.

30 *Sürgünler*, 626 (439) (S. Y. s. 158).
31 Stanislaus'a gön. 7 Eylül 1909 tar. mektup *Letters* II, 250.
32 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
33 Stanislaus'a gön. 4 Eylül 1909 tar. *Letters* II, 246.
34 Stanislaus'a gön. 25 Ağustos 1909 tar. posta kartı, *Letters* II, 240.
35 'Bernard Shaw' un Sansürle Savaşı, *Critical Writings*, 206-208. s.lar.
36 Sheehy, *May It Please the Court*, s. 28.
37 Yargıç Eugene Sheehy'yle görüşme 1954.
38 Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.
39 George Joyce ile görüşme, 1954.
40 Mrs. Griffin ile görüşme, 1953.
41 Nora Joyce'a gön. 26 Ağustos 1909 tar. posta kartı *Selected Letters* II, 164.
42 Nora Joyce'a gön. 2 Eylül 1909 tar. mektup *Selected Letters* II, 166.
43 Nora Joyce'a gön. 5 Eylül 1909 tar. mektup *Selected Letters* II, 168.
44 Kathleen Murray'le görüşme, 1953.
45 *Selected Letters* II, 167.
46 *Evening Telegraph*'la ilgili ayrıntıların çoğunu Piaras Béaslai'ye borçluyum.
47 Joseph Holloway'in günlüğü, İrlanda Milli Kütüphane.
48 Nora Joyce'a gön. 5 Eylül 1909 tar. mektup.
49 Byrne, *Silent Years*, s. 157.
50 S. Joyce'a gönderdiği 9 Eylül 1909 tarihli posta kartı. *Letters* II, 252.
51 Eva Joyle'la görüşme, 1953.
52 Italo Svevo, *James Joyce* çev. S. Joyce. (Norfolk, Conn, 1950).

BÖLÜM XVII

1 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.
2 Joyce, *Sürgünler* (1951) (Oyuna ilişkin Joyce'un notları) Bu ifade oyunda bizzat Bertha tarafından da kullanılır. (Viking Portable), 617 (432).
3 Georg Goyert'e gön. 19 Ekim 1927 tar. mektup *Letters* III, 164.
4 *Sanatçının Portresi* 481 (336-337) (M. B. s. 198-199).
5 Daha ayrıntılı bir açıklama için bkz. R. Ellmann, *Ulysses on the Liffey* (1972) özellikle *Scylla and Charybdis* bölümleri (81-89. s.lar), *Oxen of the Sun* 133-140 ve *Eumaeus* s. 151-155. s.lar.
6 William Faulkner'la görüşme, 1958.
7 Byrne, *Silent Years* 33-35. s.lar.
8 *Sanatçının Portresi*, 349 (248) (M. B. s. 88).

BÖLÜM XVIII

1 S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup 1910.

[2] Aynı mek.
[3] Eva Joyle'la görüşme, 1953.
[4] S. Joyce'la Görüşme, 1954.
[5] Stanislaus'a gön. 21 Ekim 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 253.
[6] Stanislaus'a gön. 28 Ekim 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 257.
[7] Stanislaus'a gön. 4 Kasım 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 260.
[8] Stanislaus'a gön. 17 Kasım 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 262.
[9] Stanislaus'a gön. 19 Kasım 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 267.
[10] Kathleen Murray'le görüşme, 1953.
[11] Nora Joyce'a gön. 27 Kasım 1909 tar. posta kartı. *Selected Letters*, 180.
[12] Y. Y. 'On Meeting Authors' *New Statesman* XXI (25 Ocak 1941), 80-81.
[13] Stanislaus'a gön. 15 Aralık 1909 tar. mektup *Letters* II, 274.
[14] Charles Duff, *Ireland and Irish*, (1953) 169-170. s.lar. W. P. D'Arcy ile yazışma.
[15] Stanislaus'a gön. 15 Aralık 1909 tar. mektup.
[16] *Evening Telegraph* 21 Aralık 1909.
[17] Stanislaus'a gön. 22 Aralık 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 277.
[18] Stanislaus'a gön. 8 Kasım 1909 tar. posta kartı. *Letters* II, 260.
[19] Joyce Trieste'de İrlanda tüvitleri acentası işinden hiçbir şey çıkmadığına ilişkin bir sözü Gorman'ın müsvedde kitabında düzeltti; 200. s.da bir dipnot yazdı.
[20] Dr. Richard Best ile görüşme 1953, BBC'de yayımlanan pyrogramın ilk hali, 'Portrait of James Joyce'.
[21] Charles Duff, *Ireland and Irish* 169-170. s.lar.
[22] Jane Lidderdale ve Mary Nicholson, Dear Miss Weaver: Harriet Shaw Weaver 1876-1961 (Londra 1970) s. 412] diye tarif etmişti.
[23] *Selected Letters*, 173.
[24] Nora Joyce'a gön. 25 Ekim 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 172.
[25] Nora Joyce'a gön. 1 Kasım 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 176.
[26] S. Joyce'a gön. 15 Aralık 1909 tar. mektup.
[27] Nora Joyce'a gön. 18 Kasım 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 177.
[28] *Selected Letters*, 178.
[29] *Sanatçının Portresi* 484-485 (339) (M. B. s. 201).
[30] *Sürgünler*, 546 (582) (S. Y. s. 31) *Ulysses*, 782 (931).
[31] Nora Joyce'a gön. 2 Aralık 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 180.
[32] Nora Joyce'a gön. 6 Aralık 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 183.
[33] Nora Joyce'a gön. 11 Aralık 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 187.
[34] Nora Joyce'a gön. 22 Aralık 1909 tar. mektup *Selected Letters*, 192.
[35] Eva Joyle'la görüşme, 1953.
[36] Dublin şehri için tutulan The Excise Licenses Book ruhsatın 19 Aralık 1910 tarihinde 'Sinematograf müdürü' olarak James Joyce adına verildiğini '(dans olmadan) sadece müzik olabileceği ve pazarları hiçbir şey sergilenemeyeceği' şartıyla bağışlandığını bildirir. Hukuk

müşaviri C. J. Murray'di.

37 S. Joyce'a gön. 23 Aralık 1909 tar. mektup *Letters* II, 279.

38 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1954, S. Joyce'a gön. 17 Kasım 1909 tar. mektup.

39 Frank Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 109.

40 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

41 Aynı gör.

42 Louis Hyman, *The Jews of Ireland* (Shannon, 1972) 184-185. s.lar.

43 Gorman, 191.

44 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

45 Eva Joyle'la görüşme, 1953.

46 Aynı gör.: Eva Joyce bana bu konu üzerinde bir çekişme olmadığını bildirdi.

47 Stanislaus'a gön. 4 Nisan 1904 tar. mektup *Letters* II, 86.

48 S. Joyce'a gön. 25 Temmuz 1911 tar. Mektupta May Joyce: "Papie Jim'den çok hoş bir mektup aldı, kuşkusuz biraz garip ve sert bir mektup ama kızcağızın ölümünden çok etkilendiği yine de belli" der.

49 W. P. D'Arcy'den bana gön. mektup Haziran 1981.

50 Stanislaus'a gön. 13 Haziran 1910 tar. posta kartı, *Letters* II, 285.

51 Schmitz'in Joyce'a gön. 15 Haziran 1910 tar. mektup (Bkz. *Letters* II, 286).

52 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

53 S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup 1910.

54 Aynı mek.

55 Aynı mek.

56 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.

57 Eva Joyle'la görüşme, 1953.

58 S. Joyce'un babasına yazdığı ama göndermediği mektup 1910.

59 S. Joyce'un James Joyce'a gön. mektup ? 1933.

60 *Letters* II, 288.

61 Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'nda.

62 George Roberts'a gön. 3 Ocak 1911 tar. mektup *Letters* II, 287.

63 *Letters* II, 289 (K. E. [SM] s. 96).

64 Cornell'da.

65 Thomas Staley, hizmetçi kadın Mrs. Maria Eccel'le o zaman yaşadığı Pittsburgh'ta 1960 yılı Haziran'ında görüştü.

66 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953. BBC'de program, Portrait of James Joyce'.

67 Harriet Weaver'a gön. 6 Ocak 1920 tar. mektup *Letters* I, 136.

68 Maunsel&Co'ya gön. 10 Temmuz 1911 tar. (Joyce'un yanlışlıkla 1910 tarihini attığı) mek. *Letters* II, 289.

69 Gorman, s. 255 ve Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 202.

70 Editörlere (çeşitli gazetelerin) gön. mektup 17 Ağustos 1911, *Letters* II, 291.

71 Bu mektubun bir kopyası Illinois Ü. Kütüphanesindedir.

72 Francini Bruni'yle görüşme, 1953.
73 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
74 Tullio Silvestri ile görüşme, 1953.
75 Stanislav Šimič'in Fràulein Globocnik'le yaptığı görüşme.
76 *Ulysses* 782 (933).
77 Silvestri'yle görüşme, 1953.

BÖLÜM XIX

1 S. Joyce'a gön. 7 Ağustos 1912 tar. mektup *Letters* II, 298.
2 Şimdi Cornell'da olan yazının bir bölümünden.
3 Oscar Schwarz ile görüşme, 1956. Schwarz konferansa katılmıştı.
4 *Critical Writings*, s. 221-222.
5 a.g.e. s. 218.
6 a.g.e. s. 220-221.
7 The Shade of Parnell a.g.e. s. 227. W. B. Yeats'in *Autobiography* (1958) s. 211'deki: 'Parnell'ın mezarı üzerinde yapılan tartışma sırasında Goethe'den yapılan, bizim İrlandalı kıskançlığımızı tarif eden bir alıntı gazetelerde boy gösterdi: 'İrlandalılar hep soylu bir geyiği sürükleyen bir grup tazı gibi görünür bana.'" ile kıyasla.
8 a.g.e. s. 228.
9 Djuna Barnes, 'James Joyce', *Vanity Fair*, XVIII. (Nisan 1922), 65, 104.
10 *Letters* II, 294.
11 *James Joyce in Padua*, ed. Louis Berrone (1977) Ben, editörün çevirilerinden alıntı yaptım.
12 Padua Ü. kayıtları.
13 Bu yazışma Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
14 S. Joyce' a gön. ? Ocak 1913 tar. mektup *Letters* II, 322.
15 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
16 Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1954.
17 Nora Joyce'a gön. 12 Temmuz 1912 tar. mektup*Selected Letters* II, 199.
18 Nora'dan James Joyce'a gön. 17 Temmuz 1912 tar. mektup.
19 Aynı mek.
20 Stanislaus'a gön. 17 Temmuz 1912 tar. posta kartı. *Letters* II, 298.
21 Joseph Hone, 'A Recollection of James Joyce' *Envoy* v. (Nisan, 1951), 45.
22 Charles Joyce'tan Stanislaus'a gön. mektup 1912.
23 Stanislaus'a gön. 17 Temmuz 1912 tar. posta kartı.
24 S. Joyce'a gön. 7 Ağustos 1912 tar. mektup.
25 Mezar yeri için bkz. Nathan Halper, "The Grave of Michael Bodkin" *James Joyce Quarterly*, XII. (Bahar, 1975), 273-280. Sözü edilen bilgi için, araştırmalarını somutlaştıran bir mektubu 9 Nisan 1975'te bana gönderen Takao Nakabayashi'ye minnetarım. Galway, Eyre Square 1 numarada oturan Michael Maria Bodkin 1896'da Galway Üniversite Koleje resmi kayıtlı olmayan bir öğrenci olarak görünüyordu. O zaman on yedi yaşındaydı. 11 Şubat 1900'de öldü.

[26] *Sürgünler* (1951), s. 118.
[27] S. Joyce'a gön. 7 Ağustos 1912 tar. mektup.
[28] "The Mirage of the Fisherman of Aran" *Critical Writings*, s. 234.
[29] Henry N. Blackwood Price'ın Joyce'a gön. mektup James'in S. Joyce'a gön. 7 Ağustos 1912 tar. mektuptan alıntılanmıştır.
[30] 'The Mirage of the Fisherman of Aran' *Critical Writings*, s. 235.
[31] *Evening Telegraph*, 19 Ağustos 1912.
[32] 'Politics and Cattle Disease,'*Critical Writings*, 238-241. s.lar.
[33] S. Joyce'a gön. 7 Ağustos 1912 tar. mektup.
[34] Aynı mek.
[35] S. Joyce'un Herbert Gorman'a gön. mektup 1953 gibi.
[36] Aynı mek.
[37] Bu yazışmalar Cornell'dadır.
[38] Joseph Hone, 'A Recollection of James Joyce' *Envoy* v. (Nisan, 1951), 44; George Robers'la görüşme, 1953.
[39] A. J. Leventhal ile görüşme, 1953.
[40] S. Joyce'a gön. 18 Ağustos 1912 tar. posta kartı. Bak *Letters* II, 314 (burada posta kartı yanlışlıkla 26 Ağustos olarak tarihlendirilmiştir).
[41] *My Brother's Keeper* 63 (80).
[42] Joseph Holloway'in günlüğü, İrlanda Milli Kütüphanesi'nde.
[43] Bu tarihsiz mektubun bir kopyası Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
[44] Nora Joyce'a gön. 21 Ağustos 1912 tar. mektup *Selected Letters* II, 202.
[45] Aynı mek.
[46] George Roberts'a gön. 21 Ağustos 1912 tar. mektup *Letters* II, 309.
[47] Nora Joyce'a gön. 23 Ağustos 1912 tar. mektup *Letters* II, 311.
[48] S. Joyce'a gön. 23 Ağustos 1912 tar. mektup *Letters* II, 312.
[49] Aynı mek.
[50] Giorgo Melchiori, 'The Language of Politics and the Politics of Language', *James Joyce Broadsheet*, II (Şubat, 1981) Profesör Mechiori, Formiggini'nin gözü kara bir sosyalist yayıncı olduğunu ve böyle bir kitap düşünebilecek tek kişi olduğuna işaret eder. Cevabı eğer yazdıysa günümüze gelmemiştir. Formiggini ırkçı yasalar İtalya'da 1938 yılında kabul edildiğinde intihar edecek bir Yahudi idi.
[51] Charles Joyce'tan Stanislaus'a gön. 5 Eylül 1912 tar. mektup bkz. *Letters* II, 315.
[52] Nora Joyce'a gön. 22 Ağustos 1912 tar. mektup *Selected Letters* II, 204.
[53] *Sanatçının Portresi*, 525 (367) (M. B. s. 236).
[54] James Stephens'ın notu.
[55] James Stephens, 'The James Joyce I Knew' *Listener*, xxxvi (24 Ekim 1946), 565.
[56] Roger McHugh James Joyce's Synge-Song, *Envoy* III (Kasım 1950) 12-16.
[57] Joyce bu şarkıyı kendi oğluna 1935 yılında aynen böyle yazdı.
[58] Mrs. Ada Macleish ile görüşme, 1958.

[59] Stanislaus'a gön. 30 Ağustos 1912 tar. posta kartı. *Letters* II, 315.

[60] Joyce ve Arthur Griffith için benim *The Consciousness of Joyce* kitabımın 55, 86-90. s.larına bakın.

[61] W. B. Yeats'e gön. 19 Eylül 1912 tar. mektup *Letters* I, 71-72; Gorman, 216.

[62] Hutchins, *James Joyce's World* 88. Mrs. Murray'nin yaşayan son kızı Mabel (Murray) Walls'tan bana gön. 2 Aralık 1976 tar. mektup.

[63] Charles Joyce'tan Stanislaus'a gön. Joyce'un da notunun ekli olduğu 11 Eylül 1912 tar. mektup bkz. *Letters* II, 318.

[64] George Roberts'la görüşme, 1953.

[65] Ezra Pound'a gön. Basılmamış 10 Mart 1916 tar. bir mektup.

[66] Charles Joyce'tan Stanislaus'a gön. mektup 1912 sonları.

[67] Grant Richards'a gön. 4 Mart 1912 tar. mektup *Letters* I, 75.

[68] Gorman toplu yazılar ve Gorman, 216-217. s.lar.

[69] Svevo, *James Joyce.*

BÖLÜM XX

[1] Bu 1912 sonlarında Charles Joyce'un gön. cevaptan ortaya çıkar.

[2] Kitabı bana 1953'de Dario'nun bildirdiği gibi Dario de Tuoni'den ödünç almıştı.

[3] Paolo Cuzzi ile görüşme, 1953.

[4] Bu konu *Consciousness of Joyce* isimli kitabımın 53-66. s.larında ele alınmışır.

[5] Signora Emma Cuzzi Brocchi ve Signora Olivia Ferreri'den bana gön. mektup.

[6] Dr. Boris Furlan'dan bana gön. mektuplar.

[7] Bu kızın kim olduğu *New York Review of Books* 20 Kasım 1969 48-51. s.larda ve Joyce'un *Giacomo Joyce* isimli eserine benim yazdığım önsözde araştırılmıştır. Ed. R. Ellmann (1968) Amalia Popper sonra Michele Risolo'yla evlendi. Risolo karısının bu kitapta anılan kıza model olduğunu inkâr etti ama ileri sürdüğü kanıtlar, olabilirliğin altını oymaktan çok destekleyici nitelikteydi. Çünkü içinde anlatılan ve tarihi kesin olarak belirlenebilen olaylar birkaç yıla yayıldığından Signora Popper'in birden fazla kişiliğin birleşimi Yahudi öğrenci figürünün sadece bir parçası olduğunu kabul etmesi olasıdır. Joyce böyle yapmasa bile, ona bir isim vermek yararlı gibidir.

[8] Daha ayrıntılı bir tarihlendirme için bak *Giacomo Joyce* xi-xxvi.

[9] Joyce'un *Hamlet* konferansına ilişkin aşağıdaki notlar (burada İngilizceye çevrilmiştir) Trieste, *Piccolo della Sera*'da (9 Kasım 1912'de s. 3) çıkmıştı: Minerva derneği yönetimi, Profesör James Joyce'un üniversite salonunda vereceği Shakespeare konferanslarını üyelerine giriş ücretinin yarı fiyatına izleme fırsatı sundu. 11 Kasım'da başlayacak ve her pazartesi akşamı sekizi çeyrek geçe on hafta boyunca devam edecek bir kurs biçiminde İngilizce olarak Hamlet'i yorumlamayı öneriyor kendisi. Via Giosué Carducci 28 numaradaki üniversite bürosunda önceden yer ayırtılabilir. 12 Kasım 1912 (s. 3): *Joyce'un birinci konferansı*: Tıklım tıklım dolu olan Minerva salonunda, toplumumuzdaki aydın kitlenin düşünür, kültür adamı ve bağımsız yazar olarak tanıdığı ve saygı duyduğu Profesör James Joyce on bölümlük

Shakespeare konferanslarına, yoğun olduğu kadar anlaşılır kavramlarla ele aldığı, basit olduğu kadar soylu, nükteli ve canlı bir üslupla işlediği giriş dersiyle dün başladı ve mükemmel bir iş çıkardı. Bu ilk dersinde, Prof. Joyce dramanın kökenlerine kısaca değindikten sonra, Elizabeth çağı yazarlarının çok yönlü renkli bir panoramasını gözler önüne sererek devam etti. Son olarak da özellikle *Hamlet*'i yazdığı sırada Shakespeare'in nasıl bir ruh halinde olduğuna dikkati çekerek, yazarın yaşamı ve karakteri hakkında konuştu. Bu zarif ve bilgilendirici konuşmanın sonunda, konuşmacıyı uzun süren, sıcak alkışlar selamladı. İkinci konferans gelecek pazartesi gerçekleşecek ve Joyce *Hamlet'i okumaya başlayıp* üzerine yorumlar yapacak.

I Aralık 1912 (s. 4): *Joyce konferansı*. Yarın akşam 20.15'te Minerva salonunda, Prof. James Joyce, Shakespeare'in *Hamlet*'i üzerine üçüncü konferansı verecek.

II Şubat 1913 (s. 2):

Dr. James Joyce'un konferansları. Dün akşam Dr. James Joyce *Hamlet* üzerine İngilizce verdiği konferansları tamamladı. Salon on iki konferans süresince tamamen doldu. İngiliz kolonisinden olanlar salonda çok az bir yer işgal etti bazen de hiç gelmedi. Bu yüzden devamlı katılım gösteren seyirciler hem konuşmacının hem de böyle kolay olmayan bir metni takip edebilen İtalyan dinleyicilerin itibarını artırdı.

Dün bir kez daha işaret etmiş olduğu gibi Joyce okuduğu veya yorumladığı oyun hakkında felsefik veya çok önemli nutuklar çekmekten bile bile kaçındı. Yaptığı ilk şey sözcükleri açıklamak oldu. Kendisine özgü azıcık da tuhaf olan yeteneğiyle, aksi takdirde yavan olacak yorumlarını çekici bir "sohbete" dönüştürdü. Elizabeth çağı insanlarının giyimleri adetleri ve dili konferansçıyı, epey saat onu dinlemiş seyircinin de çok merak ettiği, tarihi ve edebi olayları anlatmaya yöneltti.

Dün akşam böyle bir işi önemli bir analiz yaparak kapatma görevini benimsediğinden Voltaire'in *Hamlet*'e yaptığı saldırıyı (İngilizce çevirisinden) okudu ve sonra aynı eser üzerine Georg Brandes'in methiyesini. Bu dersleri izleme potansiyeli olan bir dinleyici topluluğu içinde birçoğumuz, Joyce'un da amaçladığı gibi bu muazzam İngilizin kendi orijinal dilindeki diğer eserlerini okuma konusunda cesaretlenmiş olduk.

Joyce konferansı bitirirken uzun süre dinmeyen, bu yeni ve hayli başarılı olan, İtalyan dinleyiciye İngilizce konferans verme deneyimini tekrar etmesi için davet anlamına gelen içten alkışlarla uğurlandı.

10 *Giacomo Joyce* defteri.

11 S. Joyce'la görüşme, 1953.

12 S. Joyce'a gön. 9 Eylül 1913 tar. mektup *Letters* II, 323.

13 Ondan bana gelen, 19 Şubat 1933 tar. mektup Joyce külliyatı içindedir.

14 G. Molyneux Palmer'a gön. 19 Temmuz 1909 tar. mektup *Letters* I, 67.

15 W. B. Yeats'e gön. 25 Aralık 1912 tar. mektup *Letters* II, 322.

16 Elkin Mathews'a gön. mektup Easter Day, 1913 *Letters* I, 73.

17 Palmer'a gön. 6 Ocak 1913 tar. mektup *Letters* I, 73.

18 Sözkonusu yayınevi şirketinden bana gön. mektup Illionois Üniversitesi Kütüphanesi'nde-

dir. Vicdanının Richards'ı rahat bırakmadığı James H. Cousins'a gön. 19 Ağustos 1914 tarihli (kopyası Illionois Üniversitesi Kütüphanesi'nde olan) mektubundan da bellidir. Mektupta Joyce'un kendisine karşı kin tutmakta haklı olabileceğini kabul eder.

19 *Pound/Joyce: The Letters of Ezra Pound to James Joyce, with Pound's Essays on Joyce,* ed. Forrest Read (1967) 17-18.

20 Ezra Pound'a gön. 5 Haziran 1917 tar. Basılmamış mektup.

21 Robert Frost'la görüşme, 1947.

22 *Letters of Ezra Pound*, ed. D. D. Paige (1950) 40.

23 *New Freewoman*, I (Aralık 1913).

24 a.g.e. 245.

25 Harriet Weaver'la görüşme, 1956.

26 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. mektup 1920 gibi.

28 *New Freewoman*, I (15 Aralık 1915) 245.

29 Harriet Weaver'a gön. 12 Temmuz 1915 tar. mektup *Letters* I, 83.

30 Ezra Pound'a gön. 19 Nisan 1915 tar. Basılmamış mektup.

31 Grant Richards'a gön. 16 Mayıs 1914 tar. mektup *Letters* II, 334.

33 12 Nisan 1915 tar. Richards'ın mektubunun nüshası Illinois Ü. Kütüphanesi'ndedir.

34 Cornell'da.

35 Stuart Gilbert iyi niyetli bir şekilde bu bölümü dikkatime sundu. Bkz. B. Guyon, *La Création littéraire chez Balzac* (Paris, 1951) 66-76. s.lar.

36 S. Joyce, günlük 11 Nisan 1908.

37 Cornell'da.

38 *Sürgünler*, (1951), 115.

39 a.g.e. 123.

BÖLÜM XXI

1 Bana gönderdiği bir mektupta, 1958.

2 *Sürgünler*, (1951), 119.

3 a.g.e. 115, 124.

4 Italo Svevo, *Saggi e pagine sparse,* ed. Umbro Apollonion (Milan, 1954) s. 243.

5 Arthur Power'la görüşme, 1953.

6 S. Joyce'a gön. 16 Haziran 1915 tar. posta kartı, Selected *Letters*, 209.

7 Aldous Huxley'den bana gön. mektup 1957. Stuart Gilbert onun bu etimolojiyi bir de Joyce'tan duymuş olduğunu söyledi. Bkz. Gilbert, James Joyce's *Ulysses* (1952) s. 263.

8 *Ulysses* (235) (301-302) (N. E. s. 276).

9 Bana gön. mektup. 1958.

10 *Ulysses* (57) (68)(N. E. s. 88) (58) (69) (N. E. s. 88)

11 *a.g.e.* (59)(71) (N. E. s. 88).

12 *a.g.e.* (61) (73) (N. E. s. 91).

13 *a.g.e.* (219) (280) (N. E. s. 260).

[14] *a.g.e.* (251) (323) (N. E. s. 293).

[15] Jacques Mercanton, *Les Heures de James Joyce* (Lozan, 1967) s. 13.

[16] John Garvin ile görüşme, 1953. Dr. Best bana alıntının tam öyle olmadığını söyledikten sonra "fark etmez" diye ekledi.

[17] *Finnegans Wake*, s. 107.

[18] Bkz. R. Ellmann, *The Consciousness of Joyce* 45-72. ve *Ulysses on the Liffey* 63, 83-89. s.lar.

[19] *Finnegans Wake*, 185-186.

[20] *Ulysses* 24 (28) (N. E. s. 53).

[21] Dublin'e ilişkin bu bilgiyi bana veren T. W. Pugh'a minnettarım.

[22] May Oblong'a ilişkin bu referansı Mrs. Adaline Glasheen benim dikkatime sunma nezaketi gösterdi.

[23] *Ulysses*, 589 (687) (N. E. s. 632).

[24] a.g.e. 333 (432) (N. E. s. 378).

[25] a.g.e. 466 (592) (N. E. s. 514).

[26] a.g.e. 468 (594) (N. E. s. 516).

[27] a.g.e. 535 (647) (N. E. s. 580).

[28] a.g.e. 546 (656).

[29] a.g.e. 559 (688) (N. E. s. 633).

[30] a.g.e. 609 (702-703) (N. E. s. 652).

[31] a.g.e. 723-(853) (N. E. s. 778).

[32] a.g.e. 613 (704).

[33] a.g.e. 666 (777) (N. E. s. 711).

[34] Frank Budgen, 'James Joyce,' *Horizon*, III (Şubat, 1941), 107.

[35] Frank Budgen ile görüşme, 1953.

[36] Marvin Magalaner, 'The Anti-Semitic Limeric Incidents and Joyce's "Bloomsday", *PMLA*, LXVIII (1953), 1219-1223.

[37] S. Joyce ile görüşme, 1954.

[38] *Finnegans Wake*, 463.

[39] Dr. Daniel Brody ile görüşme, 1954.

[40] S. Joyce'la görüşme, 1953 ile S. Joyce'un Italo *Svevo'nun As a Man Grows Older*'a yazdığı önsözle karşılaştır. Viii.

[41] Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1954.

[42] Marvin Magalener yalnızca kitaptan elde edilebilen iç-kanıtlara dayanarak bu zeki tahmini 'Leopold Bloom before *"Ulysses"*' *Modern Language Notes,* LXVIII (Şubat 1953) 110-112. isimli makalesinde yaptı. Kitap dışından gelen kanıtlar da bunu doğrular.

[43] *Finnegans Wake*, 65.

[44] Mrs. Vera Esposito Dockrell'dan gelen mek. 1903 yılı için *Thom's Directory*.

[45] Bu hadisenin tarihini Hyman'in *The Jews of Ireland* kitabından aldım s. 173.

[46] Brinsley Macnamara ile görüşme, 1954.

[47] T. W. Pugh ile görüşme, 1953.

[48] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.
[49] Mrs. Josephine Murray'e gön. 12 Ekim (14 Ekim değil) 1921 tar. mekup. *Letters* I, 174.
[50] Dr. Carolo Giedion-Welcker ile görüşme, 1956.
[51] Frank Budgen'a gön. 16 Ağustos 1921 tar. mektup *Letters* I, 170.
[52] Ted Keogh'le görüşme, 1954.
[53] A. Walton Litz'in hakkında yazdığı bu notlar British Library'dedir.
[54] *Ulysses*, 333 (432) (N. E. s. 378).

BÖLÜM XXII

[1] Dr. Boris Furlan'dan bana gön. mektup, 1955.
[2] S. Joyce'la görüşme, 1953.
[3] Violet Schiff'ten Wyndham Lewis'a gön. 4 Nisan 1922 tar. basılmamış, Cornell'daki mektup.
[4] Oscar Schwarz'tan bana gön. mektup 1955 ve onunla görüşme, 1956.
[5] Aynı mek ve gör.
[6] Aynı mek ve gör.
[7] Tullio Silvestri Joyce'la olan dostluğu hakkında bir yazı kaleme aldı ve bunun bir nüshası bendedir.
[8] Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1954.
[9] Ottocaro Weiss ile görüşme, 1956.
[10] Gorman, s. 229 ve Ottocaro Weiss ile görüşme, 1956.
[11] Silvestri'nin Joyce'la olan dostluğunu anlattığı yazı.
[12] Ottocaro Weiss ile görüşme, 1956 ve Gorman toplu yazılar.
[13] Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza.*
[14] Ezra Pound'a gön. basılmamış 30 Haziran 1915 tar. bir mektup.
[15] Silvio Benco, "*James Joyce in Trieste*", *Bookman* (New York) LXXII (Aralık, 1930) 375-380. s.lar.
[16] Gorman, 230. s. Bu Ezra Pound'a gön. basılmamış 30 Haziran 1915 tar. bir mektupta da doğrulanır mektupta *Ulysses*'in "ilk iki bölümünü yazmış olduğunu" söyler.
[17] Ezra Pound'a gön. basılmamış 30 Haziran 1915 tar. bir mektup.
[18] Mektubun nüshası Illionois Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir.
[19] Pinker'ın mektubu Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
[20] Joyce, Grant Richards'a gön. 15 Nisan 1915 tar. mektupta bu alıntıyı yapmıştır *Letters* I, 78.
[21] H. G. Wells, "James Joyce" *Nation* (Londra) xx (24 Şubat 1917) 710-711.
[22] Cornell'dadır.
[23] Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
[24] Bu bilgiyi bana John V. Kelleher verme lütfunda bulundu.
[25] Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
[26] Gorman, 234. s.
[27] Signora Vela Bliznakoff Pulitzer'le görüşme.

[28] Ralph V. Busser, Jr.den bana gönderilen 20 Eylül 1965 tar. mektup.

[29] Gorman, s. 229.

[30] Joyce yaşamının sonunu kadar kitap aldı. F. H. Schimpff isimli bir kitapçının kestiği fatura Joyce'un 1 Ekim 1913-9 Mayıs 1914 arasında aşağıdaki kitapları satın aldığını gösterir:

Oriani, Gelosia	*The Egoist*, 16 Şubat1914
Ibsen, *Collected Works*, (vol. Vii.)	Sauer, *Engl. Grammatik*
Lecky, *History of European Morals*	Schlüssel, *Engl. Grammatik*
Rickeby, *Of God and His Creatures*	Dostoyevesky, *The Idiot* (Budala)
Berlitz, *I*	Bergson, *L'Évolution créatrice*
Ibsen, *Peer Gynt* (vol. IV.)	Flaubert, *Premiérs Æuvres* 2 vol.
Chenneviére, *Claude Debussy*	Turgenev, *Smoke* (Duman)
Shaw, *Major Barbara*	Shaw, *The Devil's Disicple*
Flaubert, *Saint Antoine*	Eltzbacher, *Anarchism* (Tr. Byington)
Mériméee, *Carmen*	Collodi, *Pinokyo*

Kitapların hepsi 222.90 kron tutmuştu Joyce 172.90 ödemişti.

[31] Gorman, notlar.

BÖLÜM XXIII

[1] Nino Frank ile görüşme, 1953.

[2] Mary Colum, *Life and the Dream* (1947) s. 383.

[3] Elliot Paul, *'Farthest North' Bookman* (New York), LXXV. (Mayıs, 1932) 158.

[4] *Letters* I, 82.

[5] Ezra Pound'a gön. basılmamış 14 Temmuz 1915 tar. bir mektup.

[6] Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

[7] Signora Vela Bliznakoff Pulitzer'le görüşme 1956.

[8] Yeats'ten Gosse'eye gön. 6 Temmuz 1915 tar. mektup *Letters of W. B. Yeats*, 596.

[9] Yeats'ten Gosse'eye gön. 28 Ağustos 1915 tar. mektup a.g.e. 600-601.

[10] Kraliyet Edebiyat Fonu arşivleri (ayrıca bkz: *Letters* II, 356).

[11] Aynı yer. Joyce' a ilişkin bu yazışmaları inceleme iznini bana veren John Broadbent'e minnetarım.

[12] *Ulysses* 495 (615).

[13] Claud W. Sykes'a gön. 5 Eylül 1917 tar. posta kartı. *Letters* II. 406.

[14] Robert Mayo'nun Dr. Robert Collinson'la yaptığı görüşme.

[15] Bu kitap büyük olasılıkla Maurice Fishberg'in *The Jews: A Study of Race and Environment* (1911) idi. Bu belirlemeyi Daniel Mark Fogel'in *James Joyce Quarterly*, XIV. Sayı 4. (Yaz, 1979), 498'deki *'James Joyce, the Jews and Ulysses*,' yazısına borçluyum.

[16] Rudolf Goldschmidt ile görüşme 1954, kitap Goldschmidt'tedir.

[17] Victor A. Sax ile görüşme. Limerickler kendisindedir.

[18] Ottocaro Weiss ile görüşme, 1956 ve bak *Ulysses*, 306 (395) (N. E. s. 351).

[19] Signora Vela Bliznakoff Pulitzer'le görüşme, 1954.

[20] Aynı gör.

[21] Stefan Zweig, *The World of Yesterday* (1943), s. 275.

[22] Béran'ın dul karısı Frau Lisa Béran ile Dr. Alfred Dutli'nin yaptığı görüşme, 1956.

[23] Daha sonra Yeats bu dizeyi daha yumuşattı 'Bir şair suskun olmalı'.

[24] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.

[25] Hanna Sheehy Skeffington, *British Militarism as I Have Known It* (Tralee, 1946).

[26] Joyce sarf ettiği bu sözü Gorman'a söyledi. Gorman toplu yazılar ve Gorman, 234.

[27] Joyce bu sözü İrlanda'yla ilişkili olarak *Ulysses*'te de kullandı, *Ulysses* 591 (689), F. Guillermet'ye gön. 5 Ağustos 1918 tar. mektup, *Letters* I, 118.

[28] *Letters* I, 96.

[29] *Letters* II, 361.

[30] *Letters* I, 87.

[31] *Letters* II, 353.

[32] Pound'tan Pinker'a gön. ve Gordon N. Ray'de olan 5 Ekim 1915 tar. mektup.

[33] Basılmamış mektup Cornell'dadır.

[34] *Letters* I, 84.

[35] Pound'un Joyce'a gön. 16 Ağustos 1916 tar. mektup *Pound/Joyce*, 83.

[36] Duckworth&Co'dan gelen 26 Ocak 1916 tarih mektubun da ekli olduğu bu raporun bir nüshası, Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.

[37] 30 Ocak 1916 tar. mektup Yale'dadır.

[38] *The Letters of Ezra Pound* 74-75.

[39] J. B. Pinker'a gön. 31 Mart 1916 tar. mektup *Letters* I, 91.

[40] Pinker'a gön. 17 Mayıs 1916 tar. posta kartı. *Letters* II, 377.

[41] *Letters* I, 92.

[42] 16 Haziran 1916'da Harriet Weaver'a gön. mektupta B. W. Huebsch, *Sanatçının Portresi*'ni basma arzusunu ifade etti: 'Kitabın kazanma ihtimali olan böyle bir başarının, popüler olmasından çok sanatsal olacağına inanıyorum'

[43] Nancy Cunard'tan bana gön. mektup 1958

[44] George Moore'un Edward Marsh'a gön. 3 Ağustos 1917 tar. mektup Bu mektubun bir nüshasını, sahibi Christopher Hassall'in rızasıyla bana yollayan Bertram Rota'ya teşekkür borçluyum.

[45] W. B. Yeats'e gön. 14 Eylül 1916 tar. mektup *Letters* I, 94.

[46] Joyce Harriet Weaver'a gön. 30 Ekim 1916 tar. mektupta doktorunun sinir argınlığına yorduğu üç veya dört kriz geçirdiğini söyler. *Letters* I, 97.

[47] Grant Richards'ın Huebsch'e gönd, 6 Kasım 1914, 28 Ocak 1915, 12 Nisan 1915 tar. mektuplar. Mektupların nüshaları Illinois Ü. Kütüphanesi'ndedir.

BÖLÜM XXIV

1 Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
2 Budgen, "*Further Recollections of James Joyce*" s. 10.
3 Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
4 Aynı gör.
5 Dr. Alfred Dutli'nin Phillip Jarnach ile yaptığı görüşme 1953, sonra da aynı kişiyle 1956'de bu kez Dr. Hans Joachim Lang'ın yaptığı görüşme.
6 Bu mektup, Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
7 Dr. Alfred Dutli'nin Phillip Jarnach ile yaptığı görüşme 1953.
8 Aynı gör.
9 Dr. Lang'ın Phillip Jarnach ile yaptığı görüşme 1956. Busoni'nin Joyce'a gön. 5 Temmuz 1917 tarihli bir mektubu vardır, Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
10 Lucy von Hibler'in Signora Vela Bliznakoff Pulitzer'le yaptığı görüşme.
11 Bu stüdyoda yazılmış bir mektup Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
12 Gorman, 243-244. s.lar.
13 Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
14 Claud W. Sykes ve Mrs. Sykes ile görüşme, 1954.
15 Aynı gör.
16 *Ulysses*, 214 (274) (N. E. 255).
17 Bleibtreu'ya gön. 27 Kasım 1918 tar. mektup Charles Skinner'ın 'Two Joyce *Letters* Concerning *Ulysses* and a Reply' isimli yazısında, *James Joyce Quarterly*, XV. No:4 (Summer 1978) 376-378. Bleibtreu'nun Joyce'a gön. 28 Kasım 1918 tar. mektup Cornell'da.
18 Claud W. Sykes ile görüşme, 1954.
19 Djuna Barnes, 'James Joyce', *Vanity Fair*, XVIII. (Nisan 1922) 63, 104.
20 Claud W. Sykes ile görüşme, 1954.
21 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954.
22 Claud W. Sykes ile görüşme, 1954.
23 Joyce kendiyle ilgili bu tarifi, Clongowes üzerine yazılmış bir romandan söz eden, Irish Statesman'den kesilmiş bir kupür üzerine yazmıştı, bu kupürü Harriet Weaver'a göndermişti.
24 Ezra Pound'a gön. 20 Ağustos 1917 tar. mektup *Selected Letters*, 226.
25 Beach, *Ulysses in Paris* s. 14.
26 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 22 Nisan 1917 tar. mektup *Letters* I, 102.
27 Harriet Weaver'a gön. 13 Haziran 1917 tar. mektup *Letters* II, 397.
28 Felix Béran'un Joyce'la dostluğunu anlatan yazısı Gorman toplu yazılar içindedir ve şimdi Southern Illionois Ü. Croessmann Koleksiyonu'ndadır.
29 Claud W. Sykes'a gön. 5 Eylül 1917 tar. posta kartı *Letters* II. 406.
30 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 108.
31 Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.
32 *Ulysses* 133 (169) (N. E. s. 167) Frank Budgen, *Myselves When Young* (Londra, 1970) s. 189.

[33] 'Wild Youth' *Times Literary Supplement*, XVI (1 Mart 1917), 103-104. Clutton-Brock ve Joyce daha sonra tanıştılar.

[34] Frank Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 76.

[35] Ezra Pound'a gön. 9 Nisan 1917 tar. *Letters* I, 101.

[36] Sözleşme şimdi Yale'dadır.

[37] *Letters* II, 398.

[38] Pinker'a gön. 2 Temmuz 1917 tar. posta kartı Feinberg Koleksiyonu'ndadır.

[39] Ezra Pound'a gön. 24 Temmuz 1917 tar. basılmamış bir mektup.

[40] Ezra Pound'a gön. 5 Haziran 1917 tar. basılmamış mektup.

[41] Georges Borach, "Conversations with Joyce" Çev. Joseph Prescott *College English xv (Mart 1954) 325-327.*

[42] Nora'dan Joyce gön. telgraf, Cornell'da.

[43] Nora'dan Ezra Pound'a gön. 28 Ağustos 1917 tar. posta kartı, British Library'dedir.

[44] Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.

[45] Gertrude Kaempffer'in bana gön. 6 Ocak ve 2 Mart 1963 tar. mektuplar.

[46] Gorman, s. 245.

[47] a.g.e. 248-249. s.lar.

[48] Sykes'a gön. 22 Aralık 1917 ? posta kartı *Letters* II. 415.

[49] Sykes'a gön. Kasım 1917 tar. posta kartı *Letters* II. 410.

[50] Sykes'a gön. 27 Ekim 1917 ? posta kartı (*Letters* II. 419) ve Aralık 1917 (*Letters* I, 109).

[51] Sykes'a gön. 23 Aralık 1917 ? posta kartı *Letters* II. 415.

[52] *Letters* II. 412.

[53] Claud W. Sykes ve Mrs. Sykes ile görüşme, 1954.

[54] Pound'tan Joyce'a gön. 18 Aralık 1917 tar. mektup *Hutchins, James Joyce's World,* s. 118.

[55] Joyce gön. tarihi kesin olarak belirsiz ama 1920'lerin başlarındaki bir mektuptan.

[56] Margaret Anderson *My Thirty Years' War* (1930) 174-175. s.lar.

[57] *Letters of Ezra Pound* 133.

[58] Claud W. Sykes ve Mrs. Sykes ile görüşme, 1954.

[59] Ezra Pound'a gön. basılmamış 9 Temmuz 1917 tar. bir mektup.

[60] Joyce olayı bana daha sonra 1954'te yeniden anlatan Dr. Daniel Brody'ye böyle anlatmış.

[61] Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.

[62] Cecil Palmer'la görüşme, 1954.

[63] Claud W. Sykes ile görüşme, 1954.

[64] Aynı gör.

[65] Harriet Weaver'a gön. 20 Nisan 1932 tar. bir mektuptan basılmayan bir bölüm.

[66] *Critical Writings*, 246-248.

[67] Philip Howard, 'Sir John French Disclosed Battle Plans in Love *Letters*' *The Times* (Londra) 29 Kasım 1975. s. 3 French'in Mrs. Bennett ile bir ilişkisi vardı.

[68] Claud W. Sykes ile görüşme, 1954.

[69] Aynı gör.

70 Tristan Rawson ile görüşme, 1954.
71 Joyce çeşitli biçimlerde anlattığı hadiseyi böyle bildirdi.
72 Cecil Palmer'la görüşme, 1954.

BÖLÜM XXV

1 Budgen, *James Joyce and the Making of "Ulysses"* s. 15.
2 August ve Paul Suter ile görüşme, 1956.
3 August Suter ile görüşme, 1956. Joyce'un hatalı olduğunu bana söyledi: Bach bazı koro parçalarını araya almakla birlikte iki incili birbiriyle karıştırmamıştı.
4 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 156.
5 Daniel Hummel'la görüşme, 1956.
6 Alfred Dutli'nin Paul Suter ile yaptığı görüşme 1956.
7 Daniel Hummel'la görüşme, 1956.
8 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 188.
9 a.g.e. s. 181.
10 a.g.e. s. 13.
11 Frau Lisa Béran'ın elindeki nüshadan.
12 Dr. Dutli'nin Paul Suter ile yaptığı görüşme 1956.
13 Aynı gör.
14 Aynı gör.
15 Bu şiir Yale'daki Slocum Koleksiyonu'ndadır.
16 Dr. Dutli'nin Paul Suter ile yaptığı görüşme 1956.
17 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 38. Joyce aynı olayı Paris'te Sisley Huddleston'a da anlattı.
18 Frank Budgen ile görüşme, 1953.
19 Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.
20 Aynı gör.
21 Ackermann kendi özyaşam öyküsünde bu olayı anlatır. Joyce'un öldüğü zamanki kitapları arasında Ackermann'ın yazar tarafından imzalanmış kitabı *Bordbuch eines Verkehrsfliegers* de vardı. Thomas E. Connolly, *The Personal Library of James Joyce* New York State Üniversitesi, Buffalo Studies, xx. No: 1 (Nisan 1955), 7.
22 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 15-17, 191.
23 *'Ulysses'* 551 (660) (N. E. s. 596).
24 Şimdi New York'ta olan Dr. Hans Kraus'un bana gönderdiği mektup, 1958: Dr. Kraus Zürih'teyken Joyce'un öğrencisiydi.
25 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 21, 8 ve Frank Budgen'la görüşme, 1956.
26 Cornell'da.
27 Budgen, *Further Recollections of James Joyce* s. 8.
28 Daniel Hummel ile görüşme, 1956.
29 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 138.

30 Dr. Dutli'nin Phillip Jarnach ile yaptığı görüşme 1953.

31 *Further Recollections of James Joyce* s. 14.

32 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 194 ve Alfred Dutli'nin Paul Suter ile yaptığı görüşme 1956.

33 Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

34 Özel bir koleksiyonda.

35 Gorman, s. 254.

36 Sir Horace Rumbold'a gön. 30 Kasım 1918 tar. mektup *Letters* II. 424.

37 Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

38 Bu program notları için bkz. *Critical Writings*, 249-252. s.lar.

39 Gorman, s. 230.

40 *Pound/Joyce* 145.

41 Lidderdale and Nicholson, *Dear Miss Weaver*, s. 149.

42 Virginia Woolf, *A Writer's Diary (Bir Yazarın Güncesi)* ed. Leonard Woolf (Londra, 1954) s. 363. Katherine Mansfield Sydney Schiff'e 15 Ocak 1922'de şöyle yazdı: "Joyce'a karşı iki kat adil olmam gerekir, çünkü haksızca ve kaprisli davrandım. Ah, hiç unutamıyorum; aklına yer etmiş ıslak muşambaları, dolu kovaları, daha feci düşünceleri..Öylesine kaba ki olay bu noktaya geldi. Beni şaşırtmasın diye ona yalavarmak isterdim!" *The Letters of Katherine Mansfield*, ed. Middleton Murry (Londra, 1928) c. II, s. 173.

43 John Quinn'e gön. 11 Mart 1920 tar. mektupta Joyce *Sürgünler*'in "bana bildirildiği gibi Mr. Shaw'un vetosu yüzünden" reddedilmiş olduğunu yazar.

44 Mektup, SUNY (New York Üniversitesi -ç.n.) Buffalo'dadır.

45 Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

46 Alfred Dutli'nin Paul Suter ile yaptığı görüşme 1956.

47 Budgen, *Myselves When Young* s. 188.

48 Cornell'dadır.

49 Yargıç Billeter tarafından 16 Kasım1918'de imzalanmış olan Bezirksgericht kayıtları.

50 Borach, 'Conversations with Joyce' *College English* xv (1954 Mart) 325-327.

51 Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.

52 *Letters* II, 425.

53 Zürih'teki mahkeme kayıtları.

BÖLÜM XXVI

1 Budgen, *Myselves When Young* s. 191.

2 Profesör Heinrich Straumann ile görüşme, 1953.

3 Burada gönderme yapılan mektuplar onları bana gösterme inceliğini gösteren Profesör Heinrich Straumann'a aittirler. (*Letters* II, 426-436).

4 Marthe Fleischmann'ın kız yeğeni, Frau Walter Bollmann ile görüşme, 1954.

5 Aynı gör.

6 Şimdi Zürih'teki Belediye Kütüphanesi'ndedir.

7 Budgen, *Myselves When Young* s. 190.

8 Budgen bu sözü J. S. Atherton'a söyledi. Bak Atherton, "Facts, Fictions and Fadographs" *Times Literary Supplement* 12 Aralık 1975, 1483.

9 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1956.

10 *Selected Letters* II, 238.

11 Zürih'teki mahkeme kayıtları.

12 *Letters* II, 436.

13 Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

14 Frank Budgen ile görüşme, 1953.

15 Djuna Barnes "Vagaries Malicieux" *Double Dealer* III. (Mayıs, 1922) 253 Ovid'in anlatısı *Fasti* V. 510-538.

16 Desmond Harmsworth, *Harper's Bazzar* sayı LXXXII (Nisan, 1949).

17 Bu Joyce'un J. B. Pinker'a gön. 17 Mayıs 1919 tarihli mektuptan bellidir. *Letters* II, 441.

18 Djuna Barnes, 'Vagaries Malicieux' *Double Dealer*, III. (Mayıs, 1922). Bazı ayrıntılar Frank Budgen, Paul ve August Suter ile yapılan görüşmelerden. Ayrıca bkz. Budgen *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 247-248.

19 Harriet Weaver'a gön. 20 Mayıs 1919 tar. basılmamış bir mektup.

20 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 204.

21 Colum, *Our Friend James Joyce* s. 114.

22 Frank Budgen'a gön. 11 Temmuz 1919 tar. mektup *Selected Letters* I, 239. Ayrıca bkz. Mary Colum, *Life and the Dream* (1947) s. 383-384.

23 Ezra Pound'a gön. basılmamış 1 Nisan 1918 tar. bir mektup.

24 Frank Budgen'a gön. 11 Temmuz 1919 tar. mektup.

25 Claud W. Sykes'a gön. 27 Ağustos 1920 tar. posta kartı *Letters* III. 16.

26 Bana Henry Carr'in ikinci karısı Noël Carr tarafından gön. 20 Ocak 1975 tar. mektup.

27 S. Joyce'tan W. B. Stanford'a gön. 9 Ekim 1950 tar. mektup.

28 Frank Budgen'a gön. 19 Haziran 1919 tar. mektup *Letters* I. 126.

29 Aynı mek.

30 Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 107.

31 Borach, 'Conversations with Joyce' *College English* xv (1954 Mart) 325-327.

32 'Daniel Defoe' *Buffalo Studies* (Buffalo 1964) ed. Joseph Prescott.

33 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954.

34 *Ulysses* 560 (667).

35 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954.

36 G. Molyneux Palmer'a gön. 7 Temmuz 1919 tar. mektup *Letters* I, 217 bu planın olduğunu gösterir.

37 Harriet Weaver'a gön. 20 Temmuz 1919 tar. mektup *Selected Letters*, 240.

38 *Selected Letters*, 241.

39 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954.

40 Harriet Weaver'a gön. 26 Ağustos 1919 tar. mektup *Letters*, 449.

41 *Ulysses*, 331 (430) (N. E. s. 376-377).

42 a.g.e. 493 (614).
43 Mrs. Eileen Joyce Schaurek (1953) ve Frank Budgen ile görüşme, 1956.
44 *Ulysses* 708 (832).
45 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954.
46 *Letters* II. 452.
47 Ottocaro Weiss ile görüşme, 1954 ve Frank Budgen ile görüşme, 1956.
48 Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
49 Gorman toplu yazılar, Gorman ile kıyasla s. 265.
50 McCormick'ten gelen iki mektup SUNY Buffalo'dadır.
51 Dr. Carl G. Jung ile görüşme, 1953.
52 Dr. Daniel Brody'ye gön. 29 Ağustos 1932 tar. mektup *Letters* I. 324.

BÖLÜM XXVII

1 Frank Budgen'a gön. 10 Aralık 1920 tar. mektup *Letters* I, 152.
2 Harriet Weaver'a gön. 28 Ekim 1919 tar. mektup *Letters*, II 455.
3 S. Joyce'la görüşme, 1954.
4 John Quinn'e gön. 17 Kasım 1940 tar. basılmamış mektup New York Public Library (Elyazması Odası).
5 Mrs. Eileen Joyce Schaurek ile görüşme, 1953.
6 Frank Budgen'a gön. 7 Kasım 1919 tar. posta kartı *Letters* I, 130.
7 Frank Budgen'a gön. 3 Ocak 1920 tar. mektup *Letters* I, 134.
8 S. Joyce'un Gorman'a gön. mektup, 1933 gibi.
9 Francini Bruni'yle görüşme, 1954. Francini Bruni, *Joyce intimo spogliato in piazza.*
10 Oscar Schwarz ile görüşme, 1956.
11 Svevo, *James Joyce.*
12 Oscar Schwarz ile görüşme, 1956.
13 Tullio Silvestri *Recollections of James Joyce* 1956.
14 S. Joyce'a gön. 25 Temmuz 1920 tar. mektup *Letters* III, 10.
15 Frank Budgen'a gön. 3 Ocak 1920 tar. mektup.
16 Lojce Berje ile görüşme, 1954.
17 *Letters* I, 130, 134.
18 Mrs. Josephine Murray'e gön. 5 Ocak 1920 tar. mektup *Letters* I, 135. Bir veya iki ay önce başka bir posta kartında da aynı bilgiyi istemişti.
19 *Selected Letters*, 245.
20 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 16 Mart 1920 tar. mektup.
21 Harriet Weaver'a gön. 25 Şubat 1920 tar. mektup *Selected Letters*, 248.
22 Aynı mek.
23 Bu diyagram Cornell'daki Joyce Koleksiyonu'ndadır.
24 S. Joyce ile görüşme, 1954]
25 *Selected Letters*, 251.

[26] Frank Budgen ile görüşme, 1954.

[27] Woolf, *Bir Yazarın Güncesi* s. 50 26 Eylül 1922 tarihli başlık.

[28] Frank Budgen'e gönderilen 18 Mayıs 1920 tarihli mektup, *Letters* II, 264.

[29] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 30 Haziran 1920 tar. mektup.

[30] Harriet Weaver'a gön. 16 Ağustos 1920 tar. mektup *Letters* III, 15.

[31] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 25 Ağustos 1920 tar. mektup.

[32] *Letters* I, 140.

[33] Frank Budgen'ın Joyce'a gön. 30 Mayıs 1920 tar. mektup Joyce'un Cornwall'a gitmeyi bile düşündüğüne işaret eder.

[34] John Joyce'un bir arkadaşından Joyce'a gön. 1 Temmuz 1920 tar. mektup.

[35] Ezra Pound'a gön. tarihsiz bir mektup *Letters* II, 467. *Pound/Joyce* kitabında Forrest Read sayfa 167'de 31 Mayıs olarak bunun tarihini verir.

[36] Mektup Cornell'dadır.

[37] Harriet Weaver'a gön. 12 Temmuz 1920 tar. mektup *Letters* I, 142.

[38] Pound'un Carlo Linati'ye gön. 9 Haziran 1920 tar. mektup (Yale) Joyce'un bir gece önce geldiğini söyler.

[39] Harriet Weaver'a gön. 1 Şubat 1927 tar. mektup *Selected Letters* 318.

[40] Pound'un gön. 2 Haziran 1920 tar. mektubun arkasındadır. Bak *Pound/Joyce*, 179.

[41] *The Letters of Ezra Pound* 153.

[42] British Library'deki basılmamış mektup.

[43] Mrs. Josephine Murray'e gön. 17 Haziran 1920 tar. posta kartı. *Letters* II, 471.

[44] Joyce Trieste'deki evinden ayrılmadan önce kitaplarının bir envanterini çıkardı. Günümüze kalan bir bölümü aşağıdadır: 3.Raf, Ön: 1 Tolstoy, *Saggi*: *Agli Uomini politici, La Guerra Russo-Giapponese (Rus Japon Savaşı)* 2- Tolstoy, *Scritti* 3-13 Turgenyev, *Romanlar* (11 Cilt) 14-Paul de Kock, *Le Cocu* 15- Jacob Behmen, *The Signature of All Things* 16-Lennox Robinson, *Two Plays: Harvest; The Clancy Name* (1911) 17- Yeats, *The Land of Heart's Desire* 18-St. John Ervine, *Mixed Marriage* 19- Lennox Robinson, *Patriots* (üç perdelik oyun) 20- T. C. Murray, *Maurice Harte* (iki perdelik oyun) 21 Oliver Wendell Holmes, *Ralph Waldo Emerson* 22- Moliére, *Works* (2 Cilt) 23-Joseph Campbell, *Judgment* (İki perdelik oyun) 24-Mikhail Bakunin, *Tanrı ve Devlet* 25-Balzac, *Petites Miséres de la vie conjugale* 26-Luigi Molinari, *Il Tramanto del Diritto Penale* 27-John Eglinton, *Bards and Saints* (1906) 28- Ugo Foscolo, *Ultime lettere di Jacapo Ortis* 29-30 Pierre Kropotkin, *Büyük Devrim* 31-Jonas Lie, *Østenfor sol* 32-Tolstoy, *Der Roman der Ehe* (Berlin, 1891) 33 Silvio Benco, *La Fiamma Fredda* 34-Marco Praga, *La Biondina* (roman) 35-Praga, *Le Vergini* (dört perdelik oyun) 36-Praga, *Alleluja* (üç perdelik oyun) 37-Praga, *La Moglie ideale* (üç perdelik oyun) 38-Frank Wedekind, *Die Zensur* 39- *Lustful Acts* 40-Comte de Mirabeau, *The Curtain Drawn Up* 41-Leopold von Sacher-Masoch, *Catherine II* 42- Sacher-Masoch,, *Liebesgeschichten* 43-46 Sacher-Masoch, *Grausame Fraun* (4 cilt) 47 Sacher-Masoch, *Scecne del Ghetto*, 48-Knut Hamsun, *Aftenröde* 49-Hamsun, *Ved rikets port* 50-Hamsun, *Livets Spil* 51-Ricard, *Der Zorn* 3.Raf Arka: 1-Ferdinando Bracciforti, *Grammatica della lingua inglese* 2-Bracciforti, *Chiave dei temi sceneggiati*

3-*The tabernacle and the Church*, açıklamalı ilmihal (Londra, 1859) 4-John Lingard, *School History of England* 5-William Balantyne Hodgson, *Errors in the Use of English* 6-William Andrews Holdsworth, *The Law of Wills* 7-8 Melani, *Lettara Italiana* (2 cilt) 9-George Eliot, *The Mill on the Foss* 10-*Nouveau Scandale de Londres* 11-Thomas Robert Macquoid, *Pictures and Legends from Normandy and Brittany* 12- *History of Excess* 13-Aldo Palazzeschi *Il Codice di Perelà* 14-Mercredy, *Map of Ireland* 15-Guglielmo Ferrero, *L'Europa giovane* 16-Giovanni Boine, *Il Peccato* 17-George Payne, Rainsford James, *The Smuggler* 18-21 Alain René Lesage, *Gil Blas* (4 cilt) 22 Smaul Johnson, *Rasselas* 23-Francis Hueffer, *The Troubadours* 24-*Guide to Continent'*26 Lady Gregory, *The White Cockade* (Üç perdelik oyun) 27-Colette, *Claudine à l'École* 28-*Dana* (Dublin) 29- Giorgio Ohnet, *Eva* 30-Ohnet, *La Via della gloria* 31-Brunetto Lantini *Il Libro delle bestie* 32-Shakespeare *Hamlet*

Joyce'un Trieste'deki kitaplarını gösteren daha uzun bir liste Ellmann'ın *Consciousness of Joyce* 97-134. s.larında verilmiştir. Ayrıca bak; Richard Brown'un "Addenda and Corrigenda *To Consciousness of Joyce*" isimli yazısı, *James Joyce Quarterly*, XVII. Sayı 3 (Bahar, 1980), 313-317. Brown'un varsayımlarının çoğu kitabımın (1981) baskısına alınmıştır.

45 S. Joyce'un James Joyce'a gön. 6 Temmuz 1920 tar. mektup.

46 S. Joyce'a gönderdiği 25 Temmuz 1920 tar. mektup.

47 S. Joyce'a gönderdiği 12 Temmuz 1920 tar. posta kartı . *Letters* III, 8.

48 Phillippe Souppault ile görüşme, 1954.

BÖLÜM XXVIII

1 John Quinn'e gön. 17 Kasım 1920 tar. basılmamış mektup New York Public Library (Elyazması Odası).

2 August Suter ile görüşme, 1956.

3 John Quinn'e gön. 17 Kasım 1920 tar. mektup.

4 Beach, *Ulysses in Paris* s. 17.

5 Samuel Beckett'le görüşme 1956.

6 Gorman toplu yazılar.

7 Mme. Jenny Serruys Bradley ile görüşme, 1953.

8 Ludmila Savitsky, Joyce, *Dedalus* (Paris 1943) isimli kitabın 7. s."Dedalus in France"

9 Mme Ludmila-Bloch Savitsky'den Joyce'a gön. 29 Ağustos 1920 tar. mektup.

10 Mme Ludmila-Bloch Savitsky ile görüşme, 1953 ve onun Joyce'a gön. 21 Aralık 1920 tar. mektup ayrıca bak, Joyce, *Dedalus*, 11. s.

11 M. Bloch'dan Joyce'a gön. 9 Temmuz 1920 tar. mektup.

12 Myron Nutting ile görüşme, Oral History project, University of California at Los Angeles Library.

13 Mme. Jenny Bradley ile görüşme, 1953.

14 Jenny Serruys'tan Joyce'a gön. 3 Ağustos 1920 tar. mektup Joyce'tan ona gön. 5 Kasım 1920 tar. mektup (*Letters* III, 28) yatağı ona geri verdiğinden söz eder.

[15] Jenny Serruys'a gön. 22 Temmuz 1920 tar. mektup *Letters* III, 9.
[16] Mme. Jenny Bradley ile görüşme, 1953.
[17] W. A. Bradley'den Joyce'a gön. 16 Eylül 1920 tar. mektup Joyce'un konumunu doğrular ve tekrar eder.
[18] Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 39.
[19] Ezra Pound'a gön. basılmamış 28 Eylül 1920 tar. bir mektup.
[20] Frank Budgen'e gönderilen 24 Ekim 1920 tarihli mektup, *Letters* I, 148.
[21] Mme. Jenny Bradley ile görüşme, 1953.
[22] Carlo Linati'ye gön. 10 Aralık 1919 tar. mektup *Letters* II, 456.
[23] Natalie Clifford Barney ile görüşme, 1954.
[24] William Carlos Williams, *Autobiography* (1951), s. 193.
[25] Sylvia Beach, *Ulysses in Paris* (1956) 7-15. s.lar. "*Ulysses*" à Paris' *Mercure de France* CCCIX (Mayıs, 1950) 11-18. s.lar.
[26] Jean Paulhan ile görüşme, 1954.
[27] Beach, *Ulysses in Paris* s. 16.
[28] John Quinn'e gön. 1 Mart 1921 tar. basılmamış mektup New York Public Library (Elyazması Odası).
[29] S. Joyce'a gön. 25 Temmuz 1920 tar. mektup *Letters* III, 10.
[30] Fritz Vanderpyl ile görüşme 1954.
[31] Ezra Pound'a gön. 31 Temmuz 1920 tar. mektup *Letters* III, 12.
[32] John Rodker ve Mrs. Rodker ile görüşme, 1954.
[33] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 25 Ağustos 1920 tar. mektup.
[34] Mrs. Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.
[35] Mme. Yasushi Tanaka ile görüşme, 1954.
[36] Phillippe Soupault ile görüşme, 1954.
[37] Harriet Weaver'a gön. 6 Kasım 1921 tar. mektup *Letters* I 176.
[38] *Letters* III, 15.
[39] Frank Budgen'e gönderilen 24 Ekim 1920 tarihli mektup.
[40] Ezra Pound'a gön. 31 Temmuz 1920 tar. mekup.
[41] Fritz Vanderpyl ile görüşme 1954.
[42] T. S. Eliot'tan Joyce'a gön. 11 Ağustos 1920 tar. mektup SUNY Buffalo'dadır.
[43] Myrno Nutting, tokalaştığı insanlar içerisinde Joyce kadar hafif el sıkana rastlamadığını söyler. Myron Nutting ile görüşme, Oral History project, University of California at Los Angeles Library (UCLA).
[44] Wyndham Lewis, *Blasting and Bombardiering* (London, 1937), s. 272.
[45] Ezra Pound'a gön. 18 Ağustos 1920 tar. basılmamış bir mektup.
[46] Lewis, *Blasting and Bombardiering* 274-276. s.lar.
[47] a.g.e. 287, 289. s.lar.
[48] a.g.e. 287- 291. s.lar.
[49] a.g.e. 293-294. s.lar.

[50] T. S. Elliot'la görüşme, 1954: "T. S. Elliot Şiiri Hakkında Konuşuyor", *Columbia University Forum*, II (Sonbahar, 1958) s. 14.

[51] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

[52] Max Eastman, The Literary Mind (1931) s. 103-104]

[53] Defter, Buffalo'daki SUNY'dedir.

[54] Violet Schiff'ten Lewis'e gön. 15 Nisan 1922 tar. (Cornell) basılmamış bir mektup, onun Joyce hakkındaki şikâyetlerini içerir.

[55] Frank Budgen'e gönderilen 27 Temmuz 1920 tarihli mektup, *Letters* I, 143.

[56] Frank Budgen'e gönderilen mektup Michaelmas 1920, *Letters* I, 147.

[57] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

[58] Frank Budgen'e gönderilen 24 Ekim 1920 tarihli mektup.

[59] Barones St. Leger'den Joyce'a gön. mektup 1920.

[60] Frank Budgen'e gönderilen 24 Ekim 1920 tarihli mektup ve Buffalo SUNY'deki bir defter.

[61] A. Walton Litz, "Joyce's Notes for the Last Episodes of *Ulysses*" *Modern Fiction Studies* IV. (Bahar, 1958) 19-20. s.lar.

[62] Frank Budgen'e gönderilen mektup Michaelmas 1920,

[63] Harriet Weaver'a gön. 16 Ağustos 1920 tarih. mektupta böyle adlandırdı onu. *Letters* III, 15.

[64] Frank Budgen'a ? yolladığı posta kartı 20 Aralık 1920 *Letters* III, 35.

[65] Francini Burini'ye gön. ? 8 Eylûl 1920 tar. mektup *Letters* III, 19.

[66] Fleischman'ın kitaba ilgisini çeken ilk kişi, ona gönderdiği 11 Ekim 1919 tar. mektubun da işaret ettiği gibi Ezra Pound oldu. (Mektup Gordon N. Ray'dedir.).

[67] Jenny Serruys'a gön. 20 Ekim 1920 tar. mektup (*Letters* III, 24) Jacques Natanson'dan ona gön. 2 Şubat 1921 tar. bir mektup, *Sürgünler*'in sezon bitmeden önce sahneye konacağını söyler.

[68] Budgen, "*Further Recollections of James Joyce*" s. 4.

[69] Harriet Weaver'a gön. 24 Haziran 1921 tar. mektup *Letters* I, 166.

[70] André Suarès'e gön. 20 Ekim 1920 tar. mektup *Letters* III, 24.

[71] John Quinn'e gön. mektup 1920.

[72] *Letters* I, 151.

[73] *Letters* I, 150.

[74] Michael Healy'ye gön. 30 Aralık 1920 tar. mektup *Letters* I, 152.

BÖLÜM XXIX

[1] Jacques Benoist-Méchin ile görüşme, 1954.

[2] Sylvia Beach "*Ulysses* à Paris" *Mercure de France* CCCIX (Mayıs, 1950) s. 19.

[3] Harriet Weaver'a gön. 1 Mart 1921 tar. mektup Joyce'un yaptığı alıntı. *Letters* III 39.

[4] Frank Budgen'a gön. Şubat sonu 1921 tar. mektup *Letters* I, 159.

[5] Harriet Weaver'a gön. 10 Nisan 1921 tar. mektup *Letters* I, 161.

[6] Harriet Weaver'a gön. 25 Kasım 1921 tar. basılmamış mektup.

7 Ettore Schmitz'e gön. 5 Ocak 1921 tar. mektup *Selected Letters*, 275.
8 Robert McAlmon'a gön. 2 Kasım 1921 tar. mektup *Letters* I, 175.
9 Claud W. Sykes'a gön. Bahar, 1921 tar. mektup *Letters* I, 164.
10 Frank Budgen'a gön. Şubat sonu. 1921 tar. mektup.
11 Myron Nutting ile görüşme, Oral History project, UCLA Library.
12 Frank Budgen'a gön. 16 Ağustos 1921 tar. mektup *Letters* I, 169, (K. E. [SM] s. 118) (parantez içleri Zafer Avşar'a ait.).
13 Anderson, *'My Thirty Years' War* s. 157.
14 *Letters* I, 136.
15 Frank Budgen'a gön. ? Kasım 1920 tar. mektup *Letters* III, 30.
16 Anderson, *'My Thirty Years' War* s. 217.
17 a.g.e. 220-221. s.lar.
18 John Quinn'den Joyce'a gön. Ekim 1920 tar. mektup.
19 Anderson, *My Thirty Years' War* s. 222.
20 a.g.e. s. 226.
21 John Quinn'den Joyce'a gön. Ekim 1920 tar. mektup.
22 *New York Tribune* 28 Şubat 1921.
23 Huddlestone, *Paris Salons, Cafés, Studios*, s. 210.
24 Beach, *Ulysses in Paris* s. 24.
25 Arthur Power'la görüşme, 1953.
26 Desmond Harmsworth, 'James Joyce: A Sketch' *Harper's Bazzar* (Nisan, 1949) 198.
27 Arthur Power, *From an Old Waterford House* (Londra, n.d) 63-64. s.lar.
28 Arthur Power'la görüşme, 1953 ve Arthur Power, 'James Joyce-The Man' *Irish Times*, 30 Aralık 1944.
29 Power, *From an Old Waterford House* 65-66. s.lar.
30 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 13 Nisan 1921 tar. mektup 17 Nisan 1921 tar. Joyce'un cevabı *Letters* I, 163'te.
31 John Rodker ile görüşme, 1954.
32 Francini Burini'ye gön. 30 Aralık 1921 tar. mektup *Letters* III, 55.
33 Metin, William White,'ın 'Irish Antitheses: Shaw and Joyce' *The Shavian*, II. Sayı. 3 (Şubat. 1961) 28-29. s.lar, Mektup ilk kez Sylvia Beach, *Shakespeare and Company* (1952) s. 52'te basıldı.
34 Robert McAlmon'a gön. 10 Ekim 1921 tar. mektup *Letters* I, 173, Harriet Weaver'a gön. 13 Ekim 1921 tar. mektup *Letters* III, 51.
35 Harriet Weaver'a gön. 10 Nisan 1922 tar. mektup Joyce'un yaptığı alıntı. *Letters* I 183.
36 Sylvia Beach'e gön. tarihsiz mektup, SUNY Buffalo.
37 Sykes'a gön.? Şubat 1921 tar. mektup *Letters* I. 157.
38 Harriet Weaver'a gön. 9 Nisan 1921 tar. posta kartı. *Letters* III 40; yine ona gön. 10 Nisan1921 tar. mektup *Letters* I, 161.
39 Bak; *Letters of Ezra Pound* 166.

[40] Wyndham Lewis'la görüşme, 1953.

[41] Harriet Weaver'a gön. 25 Kasım 1922 tar. mektup (*Letters* III, 68) Joyce'un Proust'tle Mayıs'ta buluştuğunu tespit eder.

[42] Colum, *Our Friend James Joyce,* s. 151.

[43] Williams, *Autobiography*, s. 218.

[44] Anderson, *My Thirty Years' War* s. 245.

[45] SUNY Buffalo'da, Dr. Melissa Banta'nın bana gönderme nezaketinde bulunduğu basılmamış mektup.

[46] Arthur Power, "James Joyce-The Man" *Irish Times,* 30 Aralık 1944 ve Power'la görüşme 1953.

[47] Mercanton, *Les Heures de James Joyce* s. 46.

[48] Budgen, "*Recollections of James Joyce*" s. 10-11: Bu olayın değişik versiyonları olduğuna dikkatimi çeken kişi John H. Thompson'dır.

[49] Mrs. Violet Schiff'tan bana gön. mektup 1957.

[50] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.

[51] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

[52] Defter, Buffalo'daki SUNY'dedir.

[53] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

[54] Arthur Power'la görüşme 1953 ve bkz. Harriet Weaver'a gön. 25 Kasım 1922 tar. mektup Bu mektupta Joyce Proust'un isminin 'sık sık kendi ismiyle birlikte anıldığını' söyler.

[55] S. Joyce'a gön. 14 Eylül 1920 tar. mektup *Letters* III, 21.

[56] Lidderdale and Nicholson, *Dear Miss Weaver*, 188.

[57] *Selected Letters*, 281.

[58] Jacques Benoist-Méchin ile görüşme, 1954.

[59] Valery Larbaud'ya gön. 5 Haziran 1921 tar. mektup *Letters* III, 43.

[60] A. Francini Bruni'ye gön. 7 Haziran 1921 tar. mektup *Letters* III, 44.

[61] Joyce, Gorman toplu yazılarda alıntılar yaptı. Bazı eleştirmenler kitabın ilk yarısını yazdıktan sonra Joyce'un planlarını radikal biçimde değiştirdiğini ileri sürdüler. Ama kanıt, ilk taslakların (Gorman toplu yazılara göre) son üç bölüm olduğu gerçeği göz önüne alınırsa, romanı yazma sürecinin üstteki derinin pul pul dökülmesi gibi olduğu yönündedir.

[62] A. J. Leventhal ile görüşme, 1953.

[63] Arthur Power, *From an Old Waterford House* s. 67 ve Arthur Power ile görüşme, 1953.

[64] Arthur Power, *From an Old Waterford House* s. 71 ve Thomas McGreevy'nin Dublin Trinity College'deki yazıları arasındaki bir not.

[65] Joyce'un McAlmon'a gön. mektuplar Yale'dadır.

[66] Robert McAlmon'ın bana gön. mektup1954.

[67] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.

[68] Robert McAlmon, *Being Geniuses Together* (Londra, 1938) s. 21.

[69] Robert McAlmon'ın bana gön. mektup 1954.

[70] Aynı mek. Ve McAlmon, *Being Geniuses Together* 90-91. s.lar.

71 *Letters* I, 228.
73 Sisley Huddleston, *Paris Salons, Cafès, Studios*, s. 217.
74 Wyndham Lewis, *Rude Assignment* (Londra, 1950), s. 56.
75 Wyndham Lewis ile görüşme, 1953.
76 a.g.e.
77 Harriet Weaver'a gön. 23 Ağustos 1923 tar. mektup *Letters*, III 80.
78 Myron Nutting'in bana gön. mektup 1957.
79 *Ulysses*, 770-771 (915-916) (N. E. s. 828).
80 Bak, Gorman, s. 11.
81 Valery Larbaud'ya gön. mektup 1921 Yazı, *Letters* I, 169.
82 Harriet Weaver'a gön. 3 Nisan 1921 tar. mektup *Letters* III, 15.
83 McAlmon, *Being Geniuses Together*, s. 23.
84 Harriet Weaver'a gön. 7 Ağustos 1921 tar. mektup *Letters* I, 168.
85 Arthur Power ile görüşme, 1953.
86 Robert McAlmon'a gön. 27 Ağustos 1921 tar. mektup Harriet Weaver'a gön. 30 Ağustos 1921 tar. mektup ve Budgen'a gön. 6 Eylül 1921 tar. mektup *Letters* I, 170-171.
87 Wyndham Lewis'le görüşme, 1953.
88 Jacques Benoist-Méchin ile görüşme, 1956.
89 Harriet Weaver'a gön. 2 Aralık 1921 tar. basılmamış bir mektup.
90 Harriet Weaver'a gön. 7 Ekim 1921 tar. mektup *Letters* I, 172.
91 *Letters* I, 174, Burada mektup 14 Ekim 1921 olarak tarihlendirilmiştir.
92 *Letters* I, 175.
93 Myron Nutting'in bana gön. mektup 1957.
94 Valery Larbaud'ya gön. 20 Ekim 1921 tar. mektup *Letters* III, 51.
95 Robert McAlmon'a gön. 29 Ekim 1921 tar. mektup *Letters* I, 175 ve Valery Larbaud'ya gön. 30 Ekim 1921 tar. mektup *Letters* II.
96 Harriet Weaver'a gön. 25 Kasım 1921 tar. basılmamış bir mektup.
97 Valery Larbaud'nun Édouard Dujardin'nin *Les Lauries sont coupés* isimli eserine yazdığı 'Préface' (önsöz).
98 Stuart Gilbert, *Contempo* (Chapel Hill, N. C.) III. (15 Şubat, 1934) 6.
99 Harriet Weaver'a gön. 22 Kasım 1929 tar. mektup *Letters* I, 286.
100 Édouard Dujardin'e gön. 5 Aralık 1938 tar. mektup *Letters* III, 433.
101 Harriet Weaver'a gön. 22 Kasım 1929 tar. mektup.
102 Adrienne Monnier, 'La Traduction d' "Ulysse"' *Mercure de France* CCCIX. (1 Mayıs 1950), 30-22. s.lar.
103 Jacques Benoist-Méchin ile görüşme, 1956.
104 Aynı gör.
105 Carlo Linati'ye gön. 21 Eylül 1920 tar. mektup *Selected Letters* II, 270.
106 Jacques Benoist-Méchin ile görüşme, 1956.
107 Harriet Weaver'a gön. 6 Şubat 1923 tar. mektubun yayımlanmamış bir bölümü.

[108] Sylvia Beach, "*Ulysses*" à Paris' *Mercure de France* CCCIX (Mayıs, 1950) s. 27.

[109] Harriet Weaver'a gön. 10 Aralık 1921 tar. mektup *Letters* I, 178.

[110] Aynı mek.

[111] Aynı mek.

[112] "*Ulysses*" Larbaud'nun konferansından bir rapor, *Observer* (Londra) 11 Aralık 1921, s. 9.

[113] Harriet Weaver'a gön. 25 Kasım 1921 tar. basılmamış bir mektup.

[114] Harriet Weaver'a gön. 10 Aralık 1921 tar. mektup.

[115] Huddlestone, *Paris Salons, Cafés, Studios* s. 203.

[116] Harriet Weaver'a gön. 10 Aralık 1921 tar. mektup.

[117] *Letters* III, 52.

[118] Djuna Barnes,'James Joyce', *Vanity Fair*, XVIII. (Nisan 1922), 65.

[119] Djuna Barnes, 'Lament for the Left Bank' *Town and Country*, Aralık 1921, s. 148.

[120] Djuna Barnes,'James Joyce', *Vanity Fair*, XVIII. (Nisan 1922), 65.

[121] Burton Rascoe, *A Bookman's Daybook* (1929) s. 27.

[122] Joyce bu ifadeyi Miss Weaver'a söylemişti.

[123] Sylvia Beach' "*Ulysses*" à Paris' *Mercure de France* CCCIX (Mayıs, 1950) s. 29.

[124] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

[125] a.g.e.

[126] Harriet Weaver'a gön. 20 Mart 1922 tar. mektup *Letters* III, 62.

[127] Arthur Power'la görüşme 1953.

[128] Gilbert Seldes ile görüşme, 1958.

[129] Aynı gör.

[130] Tarihsiz mektup ? 5 Ocak 1924, *Letters* III, 86 (K. E. [SM] s. 126).

[131] August Suter ile görüşme, 1956.

BÖLÜM XXX

[1] Harriet Weaver'a gön. 6 Şubat 1923 tar. mektup *Letters* I, 200.

[2] T. S. Eliot, "*Ulysses, Order and Myth*" *Dial* (1923 Kasım) *James Joyce Two Decades of Criticism*'de yeniden basıldı. Ed. Seon Givens (1948) s. 201.

[3] Harriet Weaver'a gön. 19 Kasım 1923 tar. mektup *Letters* III, 83.

[4] Woolf, *Bir Yazarın Güncesi* s. 363.

[5] a.g.e. s. 49, 47.

[6] Gillet, *Claybook for James Joyce* 31-32. s.lar.

[7] Woolf, *A Writer's Diary (Bir Yazarın Güncesi)* s. 50-51.

[8] Gilbert, *James Joyce's Ulysses* s. 28.

[9] Samuel Putnam, *Paris Was Our Mistress* (1947), s. 153.

[10] Alice B. Toklas ile görüşme, 1954.

[11] Bu mektup, Şikago'daki Newberry Kütüphanesi'ndedir.

[12] Barrett H. Clark'in *Intimate Portraits* (1951) isimli kitabında s. 110 "George Moore".

[13] Bak, Patrick McCarthy, "Une Discussion fructueuse" *Bulletin des amis des Jacques Riviére et Alein-Founier,* III. No 7 (end trimester 1977), 18-19. s.lar.

[14] Jean Paulhan ile görüşme, 1954.

[15] Gide'tan Joyce'a gön. 30 Nisan 1931 tar. mektup.

[16] Jean Paulhan ile görüşme, 1954.

[17] Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 123-127. s.larında yeniden basılmıştır.

[18] Örneğin, Dr W. R. F. Collis, kendi babasının, kitapta sözü edilen Collis&Ward hukuk firmasıyla alay edilip edilmediği endişesini taşıdığını bana bildirmiştir.

[19] Lady Gregory'ye yazdığı 8 Ağustos 1922 tarihli mektup. *Selected Letters* 290.

[20] L. A. G. Strong ile görüşme, 1947.

[21] Yeats'in John Quinn'e gön. 23 Temmuz 1918 tar. mektup *The Letters of W. B. Yeats,* 651.

[22] Thomas McGreevy'den *Times Literary Supplement*'ın editörüne gön. mektup 25 Ocak, Aralık 1941, 43, 45.

[23] Yeats'in Olivia Shakespear'e gön. 8 Mart 1922 ve 28 Haziran 1923 tar. mektuplar *The Letters of W. B. Yeats,* 679, 698.

[24] Yeats'e gön. basılmamış mek. Haziran 1923. Joyce 12 Temmuz 1924 tar. başka bir mektubunda yine bir daveti reddetti. *Letters* III, 100.

[25] S. Joyce'tan, Joyce'a gön. 26 Şubat 1922 tar. mektup.

[26] Harriet Weaver'a gön. 30 Nisan 1922 tar. mektup *Letters* III, 64.

[27] Robert McAlmon'a gön. 17 Mart 1922 tar. mektup *Letters* III, 60.

[28] McAlmon'a gön. günü belirsiz mektup Mart1922 *Letters* I, 182.

[29] McAlmon'a gön. 11 Şubat 1922 tar. (*Letters* I, 180) ve S. Joyce'a gön. 20 Mart 1922 tar. mektuplar (*Letters* III, 61).

[30] Harriet Weaver'a gön. 20 Mart 1922 tar. mektup *Letters* III, 62.

[31] Middleton Murry 'Mr. Joyce's "*Ulysses*" *Nation* (Londra) XXXI (1922) c. II, s. 124.

[32] Katherine Mansfield'ın Violet Schiff'e gön. 1 ? Nisan 1921 tar. basılmamış, Cornell'daki mektup.

[33] Violet Schiff'ten Wyndham Lewis'a gön. 4 Nisan 1922 tar. basılmamış, Cornell'daki mektup.

[34] Arnold Bennett, 'Concerning Joyce's "*Ulysses*"' *Bookman* LV (Ağustos 1922), 567.

[35] Harriet Weaver'a gön. 16 Mayıs 1922 tar. mektup *Letters* I, 184.

[36] Stuart Gilberts toplu yazılar.

[37] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 20 Kasım 1922 tar. mektup.

[38] Harriet Weaver'a gön. 22 Ekim 1922 tar. mektup *Letters* I, 188.

[39] Sylvia Beach Violet Schiff'e böyle söylemişti. Violet Schiff'ten Wyndham Lewis'a gön. 11 Nisan 1922 tar. basılmamış, Cornell'daki mektup.

[40] Samuel Beckett ile görüşme, 1954.

[41] McAlmon'a gön. 1 Mart 1922 tar. mektup *Letters* I, 181.

[42] McAlmon'a gön. tarihsiz mektup Mart 1922.

[43] S. Joyce'a gön. 27 Ağustos 1920 tarihli posta kartı. *Letters* III, 16.

[44] Bkz. R. Ellmann, *The Consciousness of Joyce*, 89 ve 141. s.lar. Dominic Manganiello *Joyce's Politics* (Londra, 1980) isimli kitabının 168-169.sayfalarında Joyce'un hiçbir biçimde Serbest İrlanda'ya açık çek vermediğini ileri sürer. Buna katılmayan kimse olamaz. Ancak yine de Larbaud'nun *Ulysses* üzerine verdiği konferansla, İngilitere ve İrlanda temsilcileri arasında imzalanan anlaşmanın sonrasında açıklanan ateşkesin aynı güne gelmesi tesadüfüne Larbaud'nun dikkatini çeken kişi Joyce'tu. Kitapta Griffith'in göze çarpacak ölçüde dolaşması Joyce'un onun başkan olacağını sezdiği şeklinde yorumlanabilir.

[45] *Finnegans Wake*, 214.

[46] S. Joyce'a gön. 20 Mart 1922 tar. mektup.

[47] McAlmon, *Being Geniuses Together* s. 219.

[48] Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.

[49] Nora Joyce'a gön. 1922 Nisan tar. mektup *Letters* III, 63.

[50] George Joyce ile görüşme, 1953.

[51] Mrs. Josephine Murray'e gön. 10 Kasım 1922 tar. *Letters* I, 193.

[52] Harriet Weaver'a gön. 5 Ocak 1922 tar. basılmamış mektup.

[53] O da bir gözdoktoru olan, Dr. Morax'ın oğluyla görüşme, 1953.

[54] Dr. Mérigot de Treigny'den bana gön. mektup 1954.

[55] Gorman'a gön. mektup Gorman toplu yazılarda.

[56] Gerald Griffin, *The Wild Geese*, 22-45. s.lar.

[57] Harriet Weaver'a gön. 20 Ocak 1926 tar. mektup *Letters* I, 239.

[58] Harriet Weaver ile görüşme, 1956.

[59] Patricia Hutchins, *James Joyce's World*, s. 139 ve Kathleen Murray'le görüşme, 1953.

[60] Harriet Weaver'a gön. 4 Ekim 1922 tar. mektup *Letters* III 67.

[61] Harriet Weaver'a gön. 20 Eylül 1922 tar. mektup *Letters* I 185.

[62] Phillipe Soupault ile görüşme, 1954.

[63] Harriet Weaver'a gön. 11 Mart 1923 tar. mektup (*Letters* I, 201) ve 4 Ekim 1922 tar. mektup.

[64] Harriet Weaver'a gön. 27 Ekim 1922 tar. mektup *Letters* III 68.

[65] *Letters* I, 189.

[66] C. P. Curran'ın çıkardığı bir kopyadan.

[67] Harriet Weaver'a gön. 17 Kasım 1922 tar. mektup *Letters* I 194.

[68] Aynı mek.

[69] Frank Budgen ile görüşme, 3 Haziran 1964 ve Lidderdale and Nicholson, *Dear Miss Weaver* s. 185.

[70] August Suter ile görüşme, 1956.

[71] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 27 Mart, 6 Nisan, 7 Nisan 1923 tar. mektuplar.

[72] George Joyce ile görüşme, 1954.

[73] Harriet Weaver'a gön. 10 Temmuz 1923 tar. mektup *Letters* III 76.

[74] Mercanton, *Les Heures de James Joyce* s. 40.

[75] August Suter ile görüşme, 1956. Ayrıca bak Frank Budgen, *Horizon*, III (Şubat, 1941), 105.

[76] Harriet Weaver'dan J. S. Atherton'a gön. 30 Ağustos 1954 tar. mektup Lidderdale and Nicholson, *Dear Miss Weaver* isimli kitabında alıntılanmıştır. s. 428.

[77] Colum, *Our Friend James Joyce,* s. 149.

[78] *Finnegans Wake*, s. 135.

[79] Frank Budgen'a gön. 24 Ekim 1920 tar. mektup *Letters* I, 148.

[80] Myron Nutting'in bana gön. mektup 1957.

[81] Arthur Power, *From an Old Waterford House* s. 67. ve Arthur Power ile görüşme, 1953.

[82] *Letters* I, 19.

[83] August Suter ile görüşme, 1956.

[84] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.

[85] Eastman, *The Literary Mind*, s. 101.

[86] Frank Budgen, "James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. s. 24 Ed. Seon Givens.

[87] Eglinton, *Irish Literary Portraits*, s. 154.

[88] Edmond Jaloux, "James Joyce", *Le Temps* (Paris) 30 Ocak 1941.

[89] William Bird'ten bana gön. mektup 1955.

[90] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

[91] *Luna Park* (24 Ocak 1979, Brüksel) 5.sayıda 63-66. s.larda basılmıştı, editör March Dachy bana gönderme lütfunda bulundu. Burada verilen tamamlama André du Bouchet'ye göre orijinale yakındır.

[92] Gorman, s. 283.

[93] John Sullivan ile görüşme, 1953.

[94] Gorman, 282-283. s.lar.

[95] Adaline Glasheen, *A Census of Finnegans Wake* (Evanston, 1956) s. 119.

[96] *Finnegans Wake* 180-190. s.lar.

[97] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.

[98] *Ulysses*, 731 (863).

[99] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.

[100] Mercanton, *Les Heures de James Joyce* s. 61.

[101] Frank O'Connor ile görüşme, 1947.

[102] *Letters* I, 202.

[103] Maurice Saillet'in bana gönderdiği nüshadan.

[104] A. Walton Litz tarafından yapılan aşağıdaki tablo, *Finnegans Wake*'i oluşturma sürecindeki ilk on yılını anlatır.

Oluşturma	Yayımlama
1923	
10 Mart: King Roderick O'Connor parçasını (380-382. s.lar kitapta) yazarak *Finnegans Wake*'e başlar. Temmuz-Ağustos. Joyce, Tristram ve Isolde, (384-386. s.lar) St. Kevin (604-605. s.lar) ve 'pidgin fella Berkley' (611-612. s.lar) parçalarını taslak olarak yazar. Eylül ortasında "Mamalujo" II. iv. (383-389. s.lar) müsveddesini bitirir. 1923 sonunda defter, i ve vi (30-125, 169-261. s.lar) hariç I. Kısım'daki tüm bölümlerin kaba halini içine alır.	
1924	
Ocak-Mart: Joyce I.v (104-125. s.lar), I.vii (169-195. s.lar) ve I.viii (196-210. s.lar), üzerinde çalışır. Mart: Joyce Shaun the Post bölümü, III. i, ii, ii, iv. (403-590. s.lara) başlar. 1924'ün kalanında Joyce daha önce yazılmış I. Kısımdaki bölümleri gözden geçirir ve Shaun'un 4 gözleyişini yazmaya devam eder.	Yayımlama: *Transatlantic Review* I, Nisan (FW, II. iv, 383-389) "From Work in Progress" şeklinde olur.
1925	
Shaun bölümünü, I. Kısım'daki bazı parçaların gözden geçirmek için veya ilk basım hazırlıkları için ara vermediği sürece 1925 yılı içinde yazmaya devam eder. Nisan başında Joyce *Criterion* için nüshasını düzeltir ve bu ay bitince *Contract Collection* için baskı provalarına bakar. Ağustos'un sonunda Shaun'un son gözleyişine III. iv. (555-590) başlar. 5 Kasım'da hemen hemen onun müsvedde halini tamamlar.	Yayımlama, "From Work in Progress" *Contact Collection of Contemporary Writers* (Paris, Mayıs) (FW, kitabında 30-34. s.lar). Yayımlama: "Fragment of an Unpublished Work" (Yayımlanmamış Bir Eserden Parça) *Criterion* III, Temmuz (FW. I.v. 104-125) "From Work in Progress" (Bitmemiş Eserden) *Naivre d'Argent*, I. Ekim. (FW. I.viii, 96-216.). Yayımlama: "Extract from Work in Progress" *This Quarter* I. Sonbahar-Kış 1925-1926. (FW. I.vii. 169-195)

1926

Nisanda Shaun abcd II. Kısım (219-250. s.lar), yoğun irdelemelerin ardından "bitmiş" olarak kenara kondu.

Yazın Joyce "The Triangle" dediği sonra da "The Muddest Thick That Was Ever Heard Dump" dediği "bir taslak" yazdı. Bu yazdığı sonunda II. Kısım ii. bölümün (282-304. s.ların) ortasını oluşturdu. Sonbaharda Joyce I.i (3-29. s.lar) giriş bölümünü taslak olarak yazdı.

1927

1927'de Joyce *transition*'da yayımlacak I. Kısım (3-216. s.ları) gözden geçirdi.

Yazın, I.vi (126-168. s.ları) "The Hen" ve "Shem the Penman" arasında bağlayıcı bir bölüm olarak düzenledi.

Yayımlama: "Opening Pages of a Work in Progress" (Bitmemiş Bir Eserin Giriş Sayfaları) *Transition* No: 1 (Nisan) 9-30 (FW I. i).

Yayımlama: "Continuation of a Work in Progress" *transition* No:2 (Mayıs) 94-107 (FW I. ii).

transition No:3 (Haziran) 32-50 (FW I. iii).

transition No:4 (Temmuz) 46-65 (FW I. iv.).

transition No:5 (Ağustos) 15-31 (FW I. v).

transition No:6 (Eylül) 87-106 f. (FW I. vi).

transition No:7 (Ekim) 34-56 (FW I. vii).

transition No:8 (Kasım) 17-35 (FW I. viii)

1928

İlk aylarda yine *transition* için Joyce Shaun abc (403-455. s.ları) gözden geçirdi.

Bahar gelince kitap biçimi için *Anna Livia*'yı yeniden ele aldı.

Gözlerindeki sorun 1928 yılının ikinci yarısında çalışmasını engelledi.

Yayımlama: *transition* No:11 (Şubat) 7-18 (FW 282-304).

Yayımlama: *transition* No:12 (Mart) 7-27 (FW III. i, 196-216).

Yayımlama: *transition* No:13 (Yaz) 5-32 (FW III. ii).

Anna Livia Plurabelle (New York, Crosby Gaige, Ekim) (FW I.viii, 196-216)

1929

Joyce 1928'in sonunda "fable"ları gözden geçirmeye başladı. "The Mookse and the Gripes" (152-159. s.lar) "The Muddest Thick That Was Ever Heard Dump" (282-304. s.lar), "The Ondt and the Gracehoper" (414-419. s.lar) ve bu işi 1929 yılı baharı boyunca sürdürdü.

Yayımlama: No:15 (Şubat) 195-238 (FW III. iii).
Yayımlama: *Tales Told of Shem and Shaun* (Paris, Black Sun Press, Ağustos) (FW, 152-159, 282-304, 414-419. s.lar) *transition* No:18 (Kasım) 211-236 (FW III. iv)

1930

Joyce eylülde II.i (219-259. s.ları) üzerinde çalışmaya başladı.

Yayımlama: *Haveth Childers Everywhere* (Paris ve New York, Haziran) (FW 532-554). *Anna Livia Plurabelle* (Londra, Faber & Faber, Haziran) (FW I.viii)

1931

Joyce 1931 yılını kişisel meseleleri yüzünden çalışmadan geçirdi.

Yayımlama: *Haveth Childers Everywhere* (Londra, Faber & Faber, Mayıs) (FW 532-554)

1932

FW II.i (219-259. s.lar) büyük zorluklara rağmen 1932'de tamamlandı.

Yayımlama: Two Tales Told of Shem and Shaun (Londra, Faber & Faber, Aralık) (FW, 152-159, 282-304, 414-419. s.lar

---

BÖLÜM XXXI

1 Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.
2 Aynı gör.
3 Harriet Weaver'a gön. 9 Ekim 1923 tar. mektup *Letters* I, 204.
4 Colum, *Our Friend James Joyce* 122-123. s.lar.
5 Harriet Weaver'a gön. 21 Mayıs 1926 tar. mektup *Letters* I, 240.
6 Eugene Jolas, 'My Friend James Joyce', *James Joyce Two Decades of Criticism.* 11-12. s.lar. Ed. Givens.
7 Harriet Weaver'a gön. 2 Kasım 1923 tar. mektup *Letters* III, 82.
8 5 Temmuz 1923 tar. mektup Yayımlanmamış kısmı. *British Library.*
9 Harriet Weaver'a gön. 17 Eylül 1923 tar. mektup *Letters* I, 203.
10 Arthur Laubenstein ile görüşme, 1956.
11 Myron Nutting'in bana gön. mektup 1958.
12 Bravig Imbs, *Confesssions of Another Young Man* (1936) s. 57.

[13] George Antheil, *Bad Boy of Music* (Londra, n.d) 124-125. s.lar.
[14] Al Laney, *Paris Herald: The Incredible Newspaper* (1947).
[15] Natalie Clifford Barney ile görüşme, 1954.
[16] Harriet Weaver'a gön. 16 Ağustos 1924 tar. mektup *Letters* I, 219.
[17] Harriet Weaver'a gön. 9 Ekim 1923 tar. mektup.
[18] Ford Madox Ford, *It Was the Nightingale* (Londra, 1934), 269-270. s.lar.
[19] Wyndham Lewis ile görüşme, 1953.
[20] Robert McAlmon'ın bana gön. mektup 1955.
[21] Robert McAlmon'a gön. ? Şubat 1924 tar. mektup *Letters* I, 208.
[22] *Letters* I, 214.
[23] 5 Ağustos 1924 tar. telgraf; *Letters* I, 219 .
[24] Harriet Weaver'a gön. 16 Ağustos 1924 tar. mektup.
[25] Ettore Schmitz'e gön. 30 Ocak 1924 tar. mektup *Selected Letters*, 299.
[26] Italo Svevo, *Corrispondenza con Valery Larbaud, Benjamin Crémieux e Marie Anne Comnéne* (Milan, 1953) s. 12.
[27] *Letters* III, 97.
[28] Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1953.
[29] Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1956.
[30] *Selected Letters*, 300.
[31] S. Joyce'un BBC'de yaptığı basılmamış konuşma; "The Younger Generation Knocks at the Door".
[32] Signora Livia Svevo'nun yazılarından bir alıntı.
[33] Daniel Hummel'la görüşme, 1956.
[34] Harriet Weaver'a gön. 22 Aralık 1922 tar. mektup *Letters* I, 198.
[35] Adrienne Monnier ile görüşme, 1954.
[36] Harriet Weaver'a gön. 11 Temmuz 1924 tar. mektup *Letters* III, 99.
[37] Adrienne Monnier, "La Traduction d'Ulysse" *Mercure de France* CCCIX. (1 Mayıs 1950), s. 37.
[38] Valery Larbaud'ya gön. 28 Temmuz 1924 tar. mektup *Letters* I, 217.
[39] Harriet Weaver'a gön. 9 Kasım 1924 tar. mektup *Letters* III, 109.
[40] Hem Adrienne Monnier'nin hem de Sylvia Beach'in yakın arkadaşlarından biri olan Maurice Saillet'den bana gön. mektup.
[41] Harriet Weaver'a gön. 30 Aralık 1924 tar. mektup *Letters* III, 112.
[42] Robert McAlmon'a gön. 29 Şubat 1924 tar. mektup *Letters* I, 212.
[43] Huddlestone, *Paris Salons, Cafés, Studios*, s. 219.
[44] Harriet Weaver'a gön. 8 Nisan 1928 tar. mektup *Letters* III, 175.
[45] Robert McAlmon'a gönd? Şubat 18 1924 tar. mektup *Letters* III, 88.
[46] Arthur Power'la görüşme, 1953.
[47] Harriet Weaver'a gön. 7 Mart 1924 tar. mektup *Letters* I, 212.
[48] Harriet Weaver'a gön. 24 Mart 1924 tar. mektup *Letters* I, 213.

[49] Curran'ın notları. Adı geçen kişi sınıf arkadaşı Dr. Sarsfield Kerrigan'dı.
[50] Curran'ın notları.
[51] Harriet Weaver'a gön. 15 Mart 1924 tar. mektup *Letters* III, 90.
[52] Harriet Weaver'a gön. 24 Mayıs 1924 tar. mektup *Letters* III, 214.
[53] Williams, *Autobiography* 189, 190. s.lar.
[54] Hutchins, *James Joyce's World* isimli kitapta bu olayı Phyllis Moss Stein anlatır, 149.sayfa.
[55] Williams, *Autobiography* s. 190.
[56] Phyllis Moss Stein'den bana gön. 26 Haziran 1981 tar. mektup.
[57] Harriet Weaver'a gön. 24 Mayıs 1924 tar. mektup.
[58] Frank Budgen ile görüşme, 1956 ve Budgen, "*Recollections of James Joyce*" s. 13.
[59] Harriet Weaver'a gön. 27 Haziran 1924 tar. mektup *Letters* I, 215.
[60] Aynı mek.
[61] Harriet Weaver'a gön. 27 Eylül 1925 tar. mektup *Letters* I, 233.
[62] Myron Nutting'in bana gön. mektup 1955.
[63] Defter, Buffalo'daki SUNY'dedir.
[64] Bak, Yeats'in Harriet Weaver'a gön. 16 Ağustos 1924 tar. mektup *Letters* I, 219.
[65] Harriet Weaver'a gön. 11 Temmuz 1924 tar. mektup *Letters* III, 99.
[66] Valery Larbaud'ya gön. 28 Temmuz 1924 tar. mektup.
[67] Harriet Weaver'a gön. 16 Ağustos 1924 tar. mektup.
[68] Lloyd Morris, *A Threshold in the Sun* (1943) s. 243.
[69] Mrs. Murray'a çektiği 1 Kasım 1924 tar. telgraf. *Letters* III, 108.
[70] *Letters* I, 221.
[71] Harriet Weaver'a gön. 30 Aralık 1924 tar. mektup.
[72] Harriet Weaver'a gön. 23 Aralık 1924 tar. mektup *Letters* III, 111.
[73] Harriet Weaver'a gön. 13 Ocak 1925 tar. mektup *Letters* I, 224.
[74] Harriet Weaver'a gön. 26 Şubat 1925 tar. mektup *Letters* III, 114.
[75] Bu, Harriet Weaver'ın Joyce'a gön. 24 Şubat 1925 tar. mektuptan açıka bellidir.
[76] Harriet Weaver'a gön. 25 Mart 1925 tar. mektup *Letters* III, 117.
[77] Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.
[78] Reminiscences of Mrs. Helen Joyce.
[79] Simone Téry, *L'Ile dess Bardes* (Paris, 1925), Maria Jolas'nın editörlüğünü yaptığı, *A James Joyce Yearbook* s. 189.da alıntılarımıştır.
[80] *Letters* I, 227.
[81] Harriet Weaver'a gön. 13 Haziran 1925 tar. mektup *Letters* I, 227.
[82] Harriet Weaver'a gön. 27 Temmuz 1925 tar. mektup *Letters* I, 229.
[83] Harriet Weaver'a gön. 15 Ağustos 1925 tar. mektup *Letters* I, 230.
[84] Harriet Weaver'a gön. 20 Ocak 1926 tar. mektup *Letters* I, 239.
[85] *Letters* I, 239.
[86] S. Joyce'a gön. 28 Eylül 1925 tar. mektup *Letters* III, 127.
[87] Robert McAlmon'a gön. 8 Aralık 1925 tar. mektup Yale'dadır.

88 Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.

89 Harriet Weaver'a gön. 20 Ocak 1926 tar. mektup.

90 Henri Michaux ile görüşme 1954. Michaux onu *"le plus fermé", "il n'existait pas"* diye betimledi.

BÖLÜM XXXII

1 Harriet Weaver'a gön. 20 Ocak 1926 tar. mektup *Letters* I, 239.

2 Jacques Benoist-Méchin ile görüşme, 1954.

3 Harriet Weaver'a gön. 15 Şubat 1926 tar. mektup.

4 Ettore Schmitz'ten Joyce'a gön. 15 Şubat 1926 tar. mektup 'Carteggio Inedito, Italo Svevo -James Joyce' Harry Levin'in önsözüyle, *Inventario*, II (Bahar 1949) 126-128.sayfalarda.

5 Archibald Henderson, "Literature and Science" *Fortnightly Review*, CXXII (1924 Ekim) 519-521. s.lar.

6 Buffalo, SUNY'de olan daktilo edilmiş mektubun kopyasından.

7 Harriet Weaver'a gön. 17 Nisan 1926 tarih. mektup *Letters*, III 140.

8 Patrick Tuohy 1926 yılı Haziran'ında iki kez bir avukat kâtibini ona gönderdi ama John Joyce, Tuohy'nin kendisi bizzat çıkıp gelene kadar onun sorduğu soruları yanıtlamadı.

9 Stuart Gilbert ile görüşme, 1954.

10 Harriet Weaver'a gön. 24 Eylül 1926 tar. mektup *Letters*, I 245.

11 Sylvia Beach'e gön. 10 Ağustos 1926 tar. basılmamış mektup.

12 S. Joyce'a gön. 5 Kasım 1926 tar. mektup *Letters*, III 145.

13 "Bro. James Lyons Writes" (makale) *Columbus Blade* 26 Kasım 1926. 12.

14 Harriet Weaver'a gön. 24 Eylül 1926 tarih. mektup.

15 *The Letters of Thomas Wolfe* ed. Elizabeth Nowell (1956) 114-115. s.lar.

16 Thomas Wolfe'ten Aline Bernstein'e gön. 7? Eylül 1928 tar. mektup a.g.e. 138-139. s.lar.

17 Arthur Mizener, *The Far Side of Paradise* (Boston, 1951) s. 133 ve *Letters* III, 180. Ayrıca Fitzgerald'ın yaptığı Joyce karikatürüne bkz. *Les Années vingt* (exhibition catalogue, Paris, 1959) s. 169.

18 Elliot Paul, "Farthest North" *Bookman* (New York) LXXV (1932 Mayıs), 156-163. s.lar. Ayrıca *Letters of Sherwood Anderson* ed. Howard Mumford Jones and Walter B. Rideout (Boston, 1953), s. 169.

19 Harriet Weaver'a gön. 5 Kasım 1925 tar. basılmamış mektup.

20 Harriet Weaver'a gön. 11 Kasım 1925 tar. basılmamış mektup.

21 Harriet Weaver'a gön. 16 Ekim 1926 tar. mektup *Letters*, III 144.

22 Harriet Weaver'a gön. 8 Kasım 1926 tar. mektup *Letters*, I 246.

23 Julien Levy'dan bana gön. mektup 1955.

24 *Letters*, I 247-248.

25 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 20 Kasım 1926.

26 *The Letters of Ezra Pound*, 202.

27 Harriet Weaver'a gön. 24 Kasım 1926 tar. mektup *Letters*, III 146.

[28] Ezra Pound'tan Hilaire Hiler'e gön. 10 Mart 1937 tar. mektup *The Letters of Ezra Pound*, 292.

[29] Ezra Pound'a gön. 8 Kasım ? 1927 *Letters*, III 165.

[30] S. Joyce'a gön. 5 Kasım 1926 tar. mektup *Letters*, III 145.

[31] Mrs. Boezema Delimata ile görüşme, 1953.

[32] Harriet Weaver'a gön. 16 Ocak 1927 tar. mektup *Letters* III, 150, ayrıca ona gön. 1 Şubat 1927 tar. mektup *Letters* I, 249.

[33] Pound'tan tarihsiz mektup.

[34] *The Letters of Ezra Pound,* 206.

[35] Aynı mek.

[36] Ezra Pound'a gön. 2 Mart 1927 *Letters*, III 156.

[37] Harriet Weaver'a gön. 28 Mayıs 1929 tar. mektup *Selected Letters*, 341.

[38] Valery Larbaud'ya gön. 26 Ocak 1926 tar. mektup *Letters* III, 151.

[39] Joyce bu limerick'i 1933'de Versay'da yazdı.

[40] *Selected Letters*, 318.

[41] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.

[42] McAlmon, *Being Geniuses Together*, s. 251.

[43] William Bird'ten bana gön. mektup 1954.

[44] "Ernest Robert Curtius-Max Rychner, Ein Briefwechsel", *Merkur* XXIII. (Nisan 1969), s. 376.

[45] Claud W. Sykes'la görüşme, 1954.

[46] Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 59.

[47] Mercanton, *Les Heures de James Joyce* s. 26.

[48] Harriet Weaver'a gön. 18 Şubat 1927 tar. mektup *Letters* III, 154.

[49] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 11 Şubat 19 Şubat Ve 17 Eylül 1927. tar. mektup.

[50] Joyce bu alıntıyı Harriet Weaver'a gön. 26 Ocak 1927 tarihli basılmamış mektupta yapar.

[51] Karl Beckson ve John M. Munro, "Letters from Arthur Symons to James Joyce: 1904-1932" *James Joyce Quarterly*, IV. No 2. (Kış, 1967), 91-101.

[52] Harriet Weaver'a gön. 18 Şubat 1927 tar. mektup.

[53] Harriet Weaver'a gön. 16 Mart 1927 tar. mektup *Letters* III, 157.

[54] *Letters* I, 251.

[55] Elliot Paul, "Farthest North" *Bookman* (New York) LXXV (1932 Mayıs), 156-163. s.lar.

[56] Gilbert Seldes ile görüşme, 1958.

[57] Harriet Weaver'a gön. 20 Mayıs 1927 tar. mektup *Letters* I, 253.

[58] Harriet Weaver'a gön. 31 Mayıs 1927 tar. mektup *Letters* I, 256.

[59] Michael Healy'ye gön.1 Temmuz 1927 tar. mektup *Letters* I, 256.

[60] Sylvia Beach'e gön. 6 Haziran 1927 tar. basılmamış mektup.

[61] Harriet Weaver'a gön. 31 Mayıs 1927 tar. mektup.

[62] James Stephens, "The James Joyce I Knew" *Listener*, xxxvı (24 Ekim 1940), 566.

[63] George Slocombe, *The Tumult and the Shouting* (1936), s. 221.

64 Sylvia Beach'e gön. 14 Ağustos 1927 tar. basılmamış mektupta alıntılanmıştır.
65 Harriet Weaver'a gön. 26 Temmuz 1927 tar. mektuba iliştirilmiştir. *Selected Letters*, 325.
66 *Selected Letters*, 326.
67 Harriet Weaver'a gön. 23 Mart 1926 tar. basılmamış mektup.
68 Violet Schiff'ten Wyndham Lewis'e gön. 4 Nisan 1922 tar. basılmamış, Cornell'daki mektup.
69 Ezra Pound'a gön. basılmamış Ekim 1920 tar. bir mektup.
70 Wyndham Lewis *Time and Western Man* (Londra, 1927) s. 93.
71 Colum, *Our Friend James Joyce* s. 145.
72 Lewis, *Rude Assignment* s. 55.
73 Bu, Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 2 Eylül 1927 tar. mektupta açıktır.
74 Wyndham Lewis'le görüşme, 1953.
75 Lewis *Time and Western Man* s. 108.
76 Colum, *Our Friend James Joyce* s. 145.
77 Lewis *Time and Western Man* s. 126.
78 Budgen,'*Further Recollections of James Joyce* s. 10 ve Frank Budgen ile görüşme, 1956.
79 Harriet Weaver'ın ona verdiği 2 Eylül 1927 tar. mektuba verilen cevapta alıntılanmıştır.
80 *W. B. Yeats, A Vision* (Londra 1925 [1926]) 211-212. s.lar.
81 Eugene Jolas, "My Friend James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. 14-15. s.lar. Ed. Givens.
82 *Finnegans Wake* s. 419. Bak, Geoffrey Wagner, *Wyndham Lewis* (New Haven, 1957) 181-188. s.lar.
83 *Letters* I, 251.
84 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 26 Nisan 1927 tar. mektup.
85 *Letters* I, 251.
86 Harriet Weaver'a gön. 8 Ekim 1927 tar. mektup *Letters* III, 163.
87 Huddlestone, *Paris Salons, Cafés, Studios*, s. 214.
88 Harriet Weaver'a gön. 28 Ekim 1927 tar. mektup *Letters* I, 259.
89 Eastman, *The Literary Mind*, 99-100. s.lar.
90 Archibald MacLeish'ten Joyce'a gön. tarihsiz bir mektup.
91 Archibald MacLeish'ten bana gön. mektup 1954.
92 Harriet Weaver'a gön. 4 Kasım 1927 tar. mektup *Letters*, I 260.
93 Harriet Weaver'a gön. 9 Kasım 1927 tar. mektup *Letters*, I 261.
94 Harriet Weaver'a gön. 10 Ocak 1928 tar. basılmamış mektup.
95 Harriet Weaver Joyce'a gön. 30 Mart 1928 tar. mektupta "bir Jacobit (İng. Kralı I.James'e ve devrine ilişkin -ç.n.) hatta "Joyceçu" haline gelebileceğini söyler.
96 Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting.
97 *Letters* III, 170, 175.
98 *Letters* I, 198.
99 Valery Larbaud'ya gön. 28 Mart 1928 tar. mektup *Letters* III, 43.

[100] Larbaud'nun Joyce'a gön. 14 Haziran 1928 tar. mektup.
[101] Larbaud'nun Adrienne Monnier'ya gön. 6 Ekim 1923 tar. Fonds Doucet'deki basılmamış mektup. (mektubun tarihi olaylarla uyuşmuyor, olaylar 1926-1929 arasında geçiyor -ç.n.).
[102] Valery Larbaud'ya gön. 28 Mart 1928 tar. mektup.
[103] Harriet Weaver'a gön. 8 Nisan 1928 tar. mektup *Letters* III, 175.
[104] Harriet Weaver'a gön. 16 Nisan 1928 tar. mektup *Letters* III, 176.
[105] Frank Budgen'e gönderilen 27 Mayıs 1928 tar. mektup *Letters* III, 177.
[106] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 183.
[107] Sylvia Beach'ten.
[108] Gilbert toplu yazılar.
[109] Harriet Weaver'a gön. 3 Haziran 1928 tar. mektup *Letters* III, 178.
[110] Harriet Weaver'a gön. 8 Nisan 1928 tar. basılmamış mektup.
[111] Rebecca West'in bana gön. mektup 1958.
[112] *Selected Letters*, 334
[113] Bak *Letters* I, 274-275.
[114] Harriet Weaver'a gön. 2 Aralık 1928 tar. mektup *Letters* I, 276.
[115] Arthur Power'la görüşme, 1953.

BÖLÜM XXXIII

[1] John Sullivan ile görüşme, 1953. Sullivan James Joyce'un ricasıyla John Joyce'a uğramıştı.
[2] Niall Sheridan ile görüşme 1953; Maria Jolas'in editörlüğünü yaptığı, *A James Joyce Yearbook* 'Bay John Stanislaus'la Görüşme'169. s. ile kıyaslayın.
[3] Harriet Weaver'a gön. 26 Nisan 1929 tar. posta kartı *Letters* III, 189.
[4] Profesör Gegorges Cunelli ile görüşme, 26 Temmuz 1976.
[5] Harriet Weaver'a gön. 6 Şubat 1923 tar. mektup *Letters* I, 200.
[6] William Bird'ten bana gön. mektup 1954.
[7] Samuel Beckett'le görüşme, 1953. Ayrıca bkz. Harriet Weaver'a gön. 28 Mayıs 1929 tar. mektup *Letters* I, 280.
[8] Harriet Weaver'a gön. 19 Ekim 1929 tar. mektup *Letters* I, 285.
[9] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.
[10] Albert Hubbell'ın bana gön. mektup 1981.
[11] Valery Larbaud'ya gön. 30 Temmuz 1929 tar. mektup *Letters* I, 282.
[12] McAlmon'dan bana gön. mektup 1955.
[13] Valery Larbaud'ya gön. 30 Temmuz 1929 tar. mektup.
[14] Harriet Weaver'a gön. 28 Mayıs 1929 tar. mektup.
[15] Carresse Crosby'den bana. gön. mektup 1957.
[16] Carresse Crosby, *The Passionate Years* (1953) s. 184.
[17] Harriet Weaver'a gön. 27 Mayıs 1929 tar. mektup *Letters* I, 279.
[18] C. Brancusi ile yapılan görüşme, 1954.
[19] Harriet Weaver'a gön. 27 Mayıs 1929 tar. mektup.

[20] James F. Spoerri'den gelen bilgi. Harriet Weaver'a gön. 17 Ocak 1932 tar. mektupla kıyaslayın. *Letters* I, 312.

[21] Carresse Crosby, *The Passionate Years* s. 187.

[22] Nino Frank ile görüşme, 1954.

[23] Stuart Gilbert ile görüşme, 1954 ve Harriet Weaver'a gön. 27 Eylül 1930 tar. mektup (*Letters* I, 294) ve 17 Aralık 1931 tar. mektup (*Selected Letters* 358).

[24] Dorothy Brett, *Lawrence and Brett* (Filedelfiya, 1933), s. 81; D. H. Lawrence, *Phoenix*, ed. Edward D. McDonald (Londra, 1936) s. 517. Ayrıca 250 ve 270. s.lara bkz.

[25] Valery Larbaud'ya gön. 30 Temmuz 1929 tar. mektup.

[26] Bu olayı bana, 1974 Temmuz'unda Nabokov'un kendisinden dinlemiş olan Alfred Appel, Jr. anlattı.

[27] Thomas E. Conolly, *The Personal Library of James Joyce* (Buffalo, 1955) s. 9.

[28] Harriet Weaver'a gön. 16 Temmuz 1929 tar. mektup *Letters* I, 281.

[29] George Moore'un John Eglinton'a gön. mektup.

[30] George Moore'un Louis Gillet'ye gön. 20 Ağustos 1921 tar. mektup Gillet'in *Claybook for James Joyce* isimli kitabının 33.sayfasında alıntı yapılmıştır.

[31] George Moore'dan Joyce'a gön. 11 Eylül 1929 tar. mektup.

[32] Nancy Cunard, *GM, Memories of George Moore* (Londra, 1956) s. 162'de alıntı.

[33] Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 32-33.

[34] Harriet Weaver'a gön. 30 Kasım ? 1933 tar. basılmamış mektup.

[35] Harriet Weaver'a gön. 22 Kasım 1929 tar. mektup *Letters* I, 286.

[36] Harriet Weaver'a gön. 18 Mart 1930 tar. mektup *Letters* I, 289.

[37] John Sullivan'a gön. 26 Mayıs 1932 tar. mektup *Letters* III, 246.

[38] John Sullivan ile görüşme, 1953.

[39] Aynı gör.

[40] Herbert Hughes'a gön. 19 Ekim 1930 tar. mektup kısmen, Christie'nin *Modern Printed Books, Autograph Letters, Manuscripts and Drawings* isimli eserinin 3-4. s.larında alıntılanmıştır, Nisan 1974 (Londra), Lot 370 ve seçilmiş özel alıntılarla tamamlanmıştır.

[41] Frank Budgen, *James Joyce and the Making of 'Ulysses'* s. 16.

[42] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 173.

[43] Gorman, s. 346.

[44] 1932 dolaylarında, tarih düşülmemiş bir not.

[45] John Sullivan ile görüşme, 1953.

[46] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.

[47] Victor Gollancz, *Journey Towards Music: A Memoir* (1965) s. 23.

[48] Frank Budgen, "James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. 24-25. s.lar. Ed. Seon Givens.

[49] John Sullivan ile görüşme, 1953.

[50] Harriet Weaver'a gön. 18 Mart 1930 tar. mektup.

[51] Aynı mek.

[52] *Critical Writings*, 258-268.sayfalar.
[53] Stuart Gilbert ile görüşme, 1954.
[54] William Bird'ten bana gön. mektup 1955.
[55] Aldous Huxley'den bana gön. mektup 1957.
[56] Aynı mek.
[57] T. W. Pugh ile görüşme, 1953.
[58] Borach'ın mektubu 11 Şubat 1930 tarihlidir.
[59] Mektup 14 Şubat 1930 tarihlidir.
[60] Carola Giedion-Welcker "James Joyce in Zurich" *Horizon*, XVIII (Eylül 1948), 210.
[61] George Moore'dan Joyce'a gön. 10 Mayıs 1930 tar. mektup.
[62] Georges Borach'ın mektup zarfı üzerine yazılmış, 1930 Haziran tarihli, Vogt'un raporu.
[63] Nora Joyce'tan Harriet Weaver'a gön. 15 Haziran 1930 tar. mektup *Letters* III, 198.
[64] Fransızca'dan çevrilmiştir.
[65] Bu hadise *L'Intermédiaire*'de 5 Temmuz 1930 ve *Londan Daily Express*'te 1 Temmuz 1930 tarihli çıkan makalelere dayandırılır.
[66] Harriet Weaver'a gön. 18 Mart 1930 tar. mektup.
[67] Sigfried Giedion ve Carola Giedion-Welcker'la görüşme, 1956.
[68] Paul Léon'dan Frank Budgen'a gön. 1933 tar. mektup Budgen, '*Further Recollections of James Joyce* isimli kitabanın 13-14. s.larında alıntılanmıştır.
[69] Nancy Cunard'tan bana gön. mektup 1957.
[70] Aynı mek.
[71] Sir Thomas Beecham'dan Joyce'a gön. 22 Eylül 1930 tar. mektup.
[72] George Antheil'e gön. 7 Eylül 1930 tar. mektup *Letters* I, 292.
[73] George Antheil'e gön. 3 Ocak 1931 tar. mektup *Letters* I, 297.
[74] *Letters* I, 297.
[75] Joyce'tan Augustus'a gön. basılmamış bir mektuptan olan bu alıntı, 17 Aralık 1979'da satışa çıkarılan Sotheby's *Principal Catalogue* 102. s.da kısmen yayımlanmıştır.
[76] Harriet Weaver'a gön. 22 Kasım 1930 tar. mektup *Letters* I, 295.
[77] Stuart Gilbert'tan Harriet Weaver'a gön. 29 Ocak 1931 tar. basılmamış mektup (British Library).
[78] Dr. Daniel Brody ile görüşme, 1954.
[79] Georg Goyert'e gön. 22 Ekim 1932 tar. mektup *Letters* III, 262.
[80] Dr. Daniel Brody ile görüşme, 1954.
[81] Harriet Weaver'a gön. 17 Ekim 1932 tar. basılmamış bir mektup.
[82] Özel koleksiyonda, daktilo edilmiş bir kopyadan, bkz. *Letters* III, 253.
[83] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.
[84] Paul Léon'dan Joyce'a gön. 25 Nisan 1930 tar. mektup.
[85] Mme Lucie Léon'un koleksiyonunda bulunan Paul Léon'dan Alexander Léon'a gönderilen (Fransızca) mektup.
[86] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1954.

87 Helen Nutting'in Günlüğü.

88 Paul Léon, 'In Memory of Joyce' *A James Joyce Yearbook* s. 119.

89 a.g.e. s. 120.

90 Gilbert toplu yazılar.

91 Diary of Helen (Mrs. Myron) Nutting, Helen Nutting de güzel bir kadındı.

92 Arthur Power'la görüşme, 1953.

93 Mary Colum, *Life and the Dream* s. 398.

94 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.

95 Budgen, '*Further Recollections of James Joyce* s. 7.

96 Stuart Gilbert ile görüşme, 1954.

97 Herbert Gorman, Joyce'a gön. 3 Ocak 1931 tarihli mektupta bazı insanların kendisine karşı başvurduğu oyalama taktiklerinden şikâyet eder.

98 Byrne, *Silent Years* s. 145.

99 Peggy Gugenheim, *Out of this Century* (1946) s. 130.

100 *Anna Livia Plurabelle*'nin ilk sayfalarının Beckett'in çevirdiği Fransızcası Yale'dadır. Diğerlerinin de gözden geçirmesi sürecinde epey değişmiş olsa, bir çevirinin mümkün olduğunu gösteriyordu, onun çevirisinden birçok ifade aynen korundu sonraki çevirilerde.

101 Georges Belmont, "Table Ronde" *Engrages* (Vincennes: Université de Paris VIIe), Sayı 4-5 (Sonbahar,1980) s. 182.

102 Paul Léon'dan Joyce'a gön. 13 Mayıs 1931 tar. mektup Kıyasla: Phillippe Souppault, *Souvenirs de James Joyce* (Algiers, 1943), 73-78. s.lar.

103 Harriet Weaver'ın Joyce'a naklettiği 30 Aralık 1930 tar. mektup.

104 *Letters* I, 232.

105 Louis Gillet'den Joyce gön. 7 Ocak 1931 tar. mektup Aynı zamanda Joyce'un Harriet Weaver'a gön. 18 Şubat 1931 tar. mektup bkz. *Letters* I, 300.

106 Harriet Weaver'a gön. 18 Şubat 1931 tar. mektup.

107 Budgen, "*Further Recollections of James Joyce*" s. 6 ve Frank Budgen ile görüşme, 1956.

108 Dr. Carolo Giedion-Welcker ile görüşme, 1954.

109 Mary Colum, *Life and the Dream* 394-395. s.lar.

110 Colum, *Our Friend James Joyce* s. 130.

111 a.g.e. 154, 160. *Finnegans Wake*, s. 542, 554, 550.

112 Signora Livia Svevo'yla görüşme, 1954 ve bkz. *Letters* I, 298.

113 Signora Livia Schmitz'e (Svevo) gön. 24 Eylül 1928 tar. mektup "Carteggio Inedito, Italo Svevo- James Joyce" *Inventario,* II (Bahar, 1949), 132; ve bkz. *Letters* I, 270.

114 Lucia Joyce'tan Signora Livia Schmitz'e (Svevo) gön. 25 Ocak 1931 tar. mektup *Letters* I, 298.

115 Ford Madox Ford'tan Joyce'a gön. 9 Mart 1931 tar. mektup.

116 Harriet Weaver'a gön. 16 Şubat 1931 tar. mektubun yayımlanmamış bölümü.

117 Harriet Weaver'dan bana gön. bir mektup (1957).

118 Larbaud'nun Joyce'a gön. 15 Mart 1931 tar. mektup.

[119] S. Joyce'a gön. 29 Mart 1932 tar. mektup *Letters* III, 241.

[120] *Letters* III, 245.

[121] Harriet Weaver'a gön. 11 Mart 1931 tar. mektup *Letters* I, 302.

[122] Leon Edel, "*A Paris Letter*" *Canadian Forum* (Nisan, 1931) s. 460 "Une Soirée James Joyce" *Les Nouvelles Littéraires*' 4 Nisan 1931.

[123] Robert McAlmon, *Being Geniuses Together* 285-286. s.lar.

[124] Harriet Weaver'a gön. 17 Nisan 1931 tar. mektup *Letters* III, 217.

[125] Harriet Weaver'a gön. 11 Mart 1931 tar. mektubun yayımlanmamış bölümü.

[126] Mary ve Padraic Colum'a gön. 18 Temmuz 1931 tar. mektup *Letters* III, 221.

[127] Aynı mek.

[128] Harriet Weaver'a gön. 5 Temmuz 1931 tar. yayımlanmamış mektup.

[129] Arthur Power'la görüşme, 1953.

[130] *Letters* III, 221.

[131] Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.

[132] *Finnegans Wake* (s. 556).

[133] Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953.

[134] Aynı gör.

[135] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 17 Temmuz 1931 tar. mektup.

[136] Dr. Daniel Brody'ye gön. 30 Temmuz 1931 tar. mektup *Letters* I, 305.

[137] Harold Nicolson'dan Joyce'a gön. 13 Ağustos 1931 tar. mektup.

[138] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 17 Temmuz 1931 tar. mektup.

[139] Joyce'un notları arasındadır.

[140] *Frankfurter Zeitung*'un editörlerinden Ernst Hitchmann'a gön. 13 Ağustos 1931 tar. mektup.

[141] Willi Rothschild'ten Monro Saw & Co.'ye gön. 19 Eylül 1931 tar. mektup.

[142] F. R. D'O Monro'dan Joyce gön. 6 Ekim 1931 tar. mektup.

[143] Harriet Weaver'dan John Sullivan'a gön. 19 Temmuz 1931 tar. mektup.

[144] Olivert Gogarty bunu şarkıcı Margaret Bourke-Sheridan'dan duyduğunu söyler. Gogarty, *Intimations* 62-67. s.lar.

[145] T. J. Kiernan, "*Portrait of James Joyce*" isimli kitabından BBC yayımında alıntı.

[146] Harriet Weaver'a gön. 20 Nisan 1932 tar. mektup *Letters* I, 317.

[147] Harriet Weaver'a gön. 21 Kasım 1931 tar. mektup *Letters* III, 233.

[148] Stuart Gilbert, Introduction, *Letters* I, 38. Öneriyi Sylvia Beach'in yaptığının Maurice Saillet'nin bana gön. 5 Ocak 1975 tar. mektuptan öğrendim.

[149] Michael J. Lennon, "James Joyce" *Catholic World*, CXXXII (Mart, 1931) 641-652.

[150] Harriet Weaver'a gön. 28 Ocak 1932 tar. mektup *Letters* I, 313.

[151] *Letters* I, 310.

[152] Mrs. May Monaghan ile görüşme, 1953.

[153] Eva Joyle'la görüşme, 1953.

[154] Michael Healy'den Joyce'a gön. 1 Ocak 1932 tar. mektup.

155 *Letters* III, 239.
156 Phillippe Souppault ile görüşme, 1954.
157 *Letters* I, 311.
158 Harriet Weaver'a gön. 13 Mart 1932 tar. basılmamış bir mektup.
159 *Letters* I, 311.
160 Harriet Weaver'a gön. 22 Temmuz 1932 tar. mektup *Letters* III, 250.
161 Aynı mek.
162 Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 113.
163 Louis Gillet, *Stèle pour James Joyce* (Marsilya 1941), 172-177. s.lar.
164 Eugene Jolas, "My Friend James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. s. 9. Ed. Givens.
165 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.
166 Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 132.
167 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953 ve gazete kupürleri.
168 Mario Nordio, *"My First English Teacher" James Joyce Quarterly*, IX. Sayı 3 (Bahar, 1972), 323.
169 Bu tarihli orijinal elyazması Rober N. Kastor'dadır. Joyce şiirin niteliği açısından alçakgönüllüydü. Louis Gillet'ye *"Je suis papa mais pas poéte"* (Şair değil, babayım ben) diye yazdı. Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 17.

BÖLÜM XXXIV

1 *Ulysses*, 195 (250) (N. E. s. 235).
2 Frank Budgen ile görüşme, 1953.
3 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.
4 Guggenheim, *Out of This Century*, s. 197.
5 Samuel Beckett'le görüşme, 1953.
6 Frank Budgen, *"Further Recollections of James Joyce" Partisan review*, XXXIII (Fall, 1956), 532.
7 Samuel Beckett'le görüşme, 1953.
8 Samuel Beckett'le görüşme, 1954.
9 Aynı gör.
10 McGreevy'nin Joyce'un ölümünün ardından yazdığı bir nottan. McGreevy notlar.
11 Samuel Beckett'le Sean O'Mordha'nın 1981 Haziran'ında yaptığı bir görüşme.
12 Samuel Beckett'le görüşme, 1954.
13 Aynı gör. Ve Mrs. Maria Jolas, Mme Lucie Léon ile görüşme, 1953.
14 Deirdre Bair, *Beckett* (1978), s. 100-101 ve 143.
15 William Bird'ten bana gön. mektup 1955.
16 Mary Colum, *Life and the Dream* s. 396.
17 Mme Lucie Léon ile görüşme, 1954.
18 George Joyce ile görüşme, 1954.

[19] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1954.

[20] Şanzelize'de yürürken, bu durumda olduğunu Nino Frank gözlemlemişti. Frank ile görüşme, 1953.

[21] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1954.

[22] Paul Léon'un Harriet Weaver'a gön. 19 Temmuz 1935 tar. mektup Joyce'un bu söylediğini alıntı yapar.

[23] *Letters* I, 317.

[24] Joyce'un Valery Larbaud'ya gön. 13 Mayıs 1932, *Letters* III, 245.

[25] Mary Colum, *Life and the Dream* 396-397. s.lar.

[26] Lucia Joyce'un sağlık belgeleri.

[27] Lidderdale and Nicholson, *Dear Miss Weaver*, 311-312. s.lar.

[28] Mektup, Adrienne Monnier'nin edebiyat icracısı Maurice Saillet'tedir.

[29] Maria Jolas, "*The Joyce I knew and the Women Around Him*", *Crane Bag* (Dublin) de basılmış bitmemiş biyografiden bir bölüm. IV: I (1980) 82-87. s.lar.

[30] Harriet Weaver'a gön. 1932 tar. basılmamış mektup.

[31] Harriet Weaver'a gön. 17 Ekim 1932 ve 7 Nisan 1935 tar. basılmamış mektuplar.

[32] James F. Spoerri, "The Odyssey Press Edition of James Joyce's *Ulysses*, *Papers of the Bibliographical Society of America*, L (Second Quarter 1956), ayrıca bak, R. F. Roberts Bibliographical Notes on James Joyce's "*Ulysses* " ' *Colophon* (New York), New Series I (Bahar 1936), 565-579. s.lar.

[33] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 13 Mayıs 1932 tar. mektup.

[34] T. S. Eliot'a gön. 22 Şubat 1922 tar. mektup *Letters* I, 314.

[35] Paul Léon'a gön. 1934 tar. bu mektup Curran'ın notlarında alıntılanmıştır.

[36] Alfred Kerr, "Joyce in England" çev. Joseph Prescott, Ed, Marvin Magalaner, *A James Joyce Miscellany* (1957) 37-43. s.lar.

[37] Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 110.

[38] Griffin, *The Wild Geese*, s. 28.

[39] Sisley Huddleston, *Back to Montparnasse* (Filedelfiya, 1931), 195-196. s.lar.

[40] Profesör Hans Richter'den bana gön. mektup 1958.

[41] Louis Zukofsky'den bana gön. mektup 1954.

[42] George Joyce'a gön. 28 Ekim 1935 tar. mektup *Letters* III, 379.

[43] Harriet Weaver'a gön. 29 Ekim 1932 tar. basılmamış mektup.

[44] Curran notlar.

[45] James Stephens'a gön. 7 Mayıs 1932 tar. mektup *Letters* I, 317.

[46] William Bird'ten bana gön. mektup 1955.

[47] Harriet Weaver'a gön. 10 Temmuz 1932 tar. mektup *Letters* I, 321.

[48] John Sullivan'a gön. 25 Ağustos 1932 tar. mektup *Letters* III, 257.

[49] "Bundesfeier, 1932" (1 Ağustos) tarihli Frank Budgen'a gön. mektup *Letters* III, 251.

[50] Robert Mayo'nun Dr. Robert Collinson'la yaptığı görüşme, 1955.

[51] British Library'deki Harriet Weaver'ın notları arasındaki, yayımlanmamış mektup.

[52] Harriet Weaver'a gön. 10 Temmuz 1932 tar. mektup.
[53] Harriet Weaver'a gön. 6 Ağustos 1932 tar. mektup *Letters* III, 254.
[54] Harriet Weaver'a gön. 7 Aralık 1931 tar. mektup *Letters* I, 308.
[55] Harriet Weaver'a gön. 22 Eylül 1932 tar. ve Frank Budgen'a gön. 9 Ekim 1932 tar. mektup (*Letters* III, 259, 260).
[56] Eugene Jolas, "My Friend James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism.* s. 10 Ed. Givens. İle *Partisan Review* VIII (Mart-Nisan 1941), 82-93. s.larında çıktığı biçimiyle makaleyi kıyasla.
[57] *The Letters of W. B. Yeats*, 800.
[58] Eugene Jolas, "My Friend James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism.* s. 14 Ed. Givens.
[59] Diary of David Fleischman, 21 Temmuz 1938.
[60] Ezra Pound'a gön. 5 Haziran 1920 tar. basılmamış mektup.
[61] Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 24.
[62] Budgen, *Myselves When Young* s. 187 ve Ellmann, *The Consciousness of Joyce*, 3 ve 135. s.lar.
[63] *Letters* I, 325.
[64] Harriet Weaver'a gön. 10 Ekim 1932 tar. basılmamış mektup.
[65] Harriet Weaver'a gön. 11 Kasım 1932 tar. mektup *Letters* I, 326.
[66] Harriet Weaver'a gön. 21 Ekim 1932 tar. basılmamış mektup.
[67] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1953.
[68] Harriet Weaver'a gön. 25 Kasım 1932 tar. mektup *Letters* I, 327.
[69] Harriet Weaver'a gön. 18 Ocak 1933 tar. mektup *Letters* I, 331.
[70] Paul Léon'un Harriet Weaver'a gön. 23 Mart 1933 tar. mektup *Letters* III, 259, 272.
[71] Paul Léon'un Harriet Weaver'a gön. 25 Nisan 1933 tar. mektup *Letters* III, 276.
[72] S. Joyce'a gön. 30 Mayıs 1933 tar. mektup *Letters* III, 281.
[73] Mme Gillet'de olan Louis Gillet'nin notları.
[74] John Sullivan ile görüşme, 1953.
[75] Lucia Joyce'un sağlık belgeleri.
[76] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 233.
[77] Eskiden Frank Budgen'deydi.
[78] Budgen, "*Further Recollections of James Joyce*" 4-5. s.lar.
[79] Morris L. Ernst'ten bana gön. 30 Kasım 1945 tar. mektup.
[80] Morris L. Ernst, *The Censor Marches On* (1940).
[81] John M. Woolsey'in kararı *Ulysses* (New York, 1934) baskısında s.xiv.te yeniden basılmıştır.
[82] Kitabın grafik tasarımlarını yapan Ernst Reichl bu ayrıntıları *Linotype News* 1934 Şubat sayısında verir.
[83] Morris L. Ernst, Foreword, *Ulysses* (New York, 1934) s.viii.
[84] *Letters* I, 338.
[85] Harriet Weaver'a gön. 27 Ekim 1931 tar. mektup *Letters*, III 232.

[86] Frank Budgen'a gön. 25 Nisan 1934 tar. mektup *Letters* III, 302.

[87] Lucie Noël (Léon), *James Joyce and Paul L. Léon: The Story of a Friendship* (1950) 24-25. s.lar.

[88] "James Joyce à la Coupole", *Nouvelles Littéraires'* 3 Mart 1934 s. 6.

[89] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.

[90] Carola Giedion-Welcker'la görüşme, 1954.

[91] Harriet Weaver'a gön. 24 Nisan 1934 tar. mektup *Letters*, I 339.

[92] Robert McAlmon'a gön. 6 Mayıs 1934 tar. mektup *Letters* I, 340.

[93] Bak Gorman s. 345.

[94] Dr. Alfred Dutli'nin Othmar Schoeck ile yaptığı görüşme, 1955.

[95] *Critical Writings*, 271-273. s.lar.

[96] Gorman notlar.

[97] *Finnegans Wake* s. 259.

[98] Madam France Raphael'den bana gön. mektup 1955.

[99] Armand Petitjean'den bana gön. mektup 1958.

[100] *Letters* III, 301.

[101] Madam France Raphael'den bana gön. mektup 1958.

[102] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 10 Mayıs 1934 tar. mektup Joyce'un, McAlmon'ın kitabıyla ilgili şikâyette bulunmuş olduğunu açıkça ortaya koyar.

[103] Robert McAlmon'ın bana gön. mektup 1956.

[104] *Letters* III, 306.

[105] *Letters* III, 342.

[106] Nora Joyce'tan George ve Helen Joyce'a gön. 12 Temmuz 1934 tar. mektup.

[107] *Letters* I, 341.

[108] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 115.

[109] Harriet Weaver'a gön. 10 Temmuz 1934 tar. mektup *Letters* III, 308.

[110] George ve Helen Joyce'a gön. 13 Temmuz 1934 tar. mektup *Letters* III, 309.

[111] Harriet Weaver'a gön. 28 Temmuz 1934 tar. mektup *Letters* III, 310.

[112] T. W. Pugh'a gön. 6 Ağustos 1934 tar. mektup *Letters* III, 313.

[113] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1953 ve Mrs. Maria Jolas'ın bana gön. mektup. 1959.

[114] Frank Budgen'a gön. 5 Eylûl 1934 tar. mektup (*Letters* III, 324) ile George ve Helen Joyce'a gön. 9 Eylûl 1934 tar. mektuplar.

[115] George ve Helen Joyce'a gön. mektup 17 Aralık 1934.

[116] Lucia Joyce'un sağlık belgeleri.

[117] Harriet Weaver'a gön. 22 Eylûl 1934 tar. mektup ile *Letters* I 346'yı kıyasla.

[118] Profesör Sigfried Giedion ve Carola Giedion-Welcker'la görüşme, 1953.

[119] George ve Helen Joyce'a gön. 16 Ekim 1934 tar. mektup. Bir kısmı *Letters* I 348'de.

[120] Harriet Weaver'a gön. 21 Ekim 1934 tar. mektup ile *Letters* I 349.

[121] Oscar Schwarz ile görüşme, 1956.

[122] *Letters* I 349.

[123] Aynı mek.

[124] Harriet Weaver'a gön. 17 Aralık 1934 tar. mektup ile *Letters* I, 352 McCormack'ın telgrafı 26 Ekim 1934 tarihlidir.

[125] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1954.

[126] Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 24.

[127] C. P. Curran'a gön. 10 Ağustos 1935 tar. mektup, *Letters* I, 378.

[128] George Joyce'a gön. 21 Kasım 1934 tar. mektup ve hem ona hem de Helen Joyce'a gön. 19 Şubat 1935 tar. mektup (*Letters* III, 329, 344).

[129] George Joyce'a gön. 27 Aralık 1934 tar. *Letters* III, 338.

[130] Paul Léon'dan Joyce'a gön. 14 Aralık 1934 tar. mektup.

[131] *Letters* III, 332.

[132] Jung'un isteği doğrultusunda öğrencisi Cary F. Baynes'in Lucia'yla ilgili tuttuğu notlardan. Kızı, Ximena de Angulo Roelli, onları benim için çoğaltma inceliğinde bulundu.

[133] Dr. Carl G. Jung ile görüşme, 1953.

[134] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 25 Şubat 1935 tar. mektup.

[135] Baynes'in notları.

[136] Dr. Carl G. Jung ile görüşme, 1953.

[137] Hutchins, *James Joyce's World* 184-185. s.lar.

[138] Ernest Jones, *Sigmund Freud* (Londra, 1955) Vol II, s. 165.

[139] Padraic Colum, "Portrait of James Joyce" *Dublin Magazine* VII (Nisan-Haziran 1932) s. 48.

[140] George ve Helen Joyce'a gön. 5 Şubat 1935 tar. mektup Bir kısmı *Letters* I 356'da.

[141] George ve Helen Joyce'a gön. 19 Şubat 1935 tar. mektup kısmen *Letters* III 344.

[142] Harriet Weaver'a gön. 1 Mayıs 1935 tar. mektup ile *Letters* I, 365 yine ona gön. 7 Nisan 1935 tar. mektup kısmen *Letters* I 360'ta.

[143] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 17 Şubat 1935 tar. mektup.

[144] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 28 Şubat 1935 tar. mektup.

[145] Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 17 Mart 1935 tar. mektup.

[146] Harriet Weaver'a gön. 7 Nisan 1935 tar. mektup.

[147] Harriet Weaver'a gön. 1 Mayıs 1935 tar. mektup.

[148] Aynı mek.

[149] Lucia Joyce'a gön. 29 Mayıs 1935 tar. mektup *Letters* III, 357.

[150] *Letters* I, 371.

[151] Helen Joyce'la görüşme, 1954 ve Phillippe Souppault'nun bana gön mektup 1958.

[152] Harriet Weaver'a gön. 7 Nisan 1935 tar. mektup.

[153] Harriet Weaver'a gön. 1 Mayıs 1935 tar. mektup.

[154] Aynı mek.

[155] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.

[156] Mrs. Eileen Joyce Schaurek'e gön. 16 Mart 1935 tar. mektup *Letters* III, 350.

[157] Lucia Joyce'a gön. 27 Nisan 1935 tar. mektup *Letters* I, 364.

[158] Mrs. Bertha Schaurek Delimata ile görüşme, 1953.

[159] Lucia Joyce'a gön. 29 Mayıs 1935 tar. mektup *Letters* III, 357.

160 Mrs. Kathleen Barnacle Griffin ile görüşme, 1953 ve George ve Helen Joyce'a gön. Temmuz 1935 tar. mektup *Letters* I 375.

161 Michael Healy'ye gön. 13 Temmuz 1935 tar. mektup (*Letters* III, 368) aynı zamanda Healy'ye gön. 28 Haziran 1935 tar. mektup bkz. *Letters* I 375.

162 Paul Léon'un Harriet Weaver'a gön. 19 Temmuz 1935 tar. mektup.

163 George ve Helen Joyce'a gön. 16 Temmuz 1935 tar. mektup *Letters* III 369.

164 Harriet Weaver'a gön. 11 Ekim 1935 tar. mektup *Letters* I 385.

165 Harriet Weaver'dan Joyce'a gön. 19 Ekim 1935 tar. mektup.

BÖLÜM XXXV

1 Paul Léon'un Harriet Weaver'a gön. 19 Temmuz 1935 tar. mektup.

2 Bu ameliyat 1936 Mayıs sonunda gerçekleşti ve başarılı oldu.

3 Alfred Kerr, "Joyce in England" Ed. Marvin Magalaner, *A James Joyce Miscellany* 37-43. s.lar.

4 S. Joyce'tan, Joyce'a gön. 24 Nisan ve 11 Mayıs 1936 tar. mektuplar.

5 S. Joyce'tan, Joyce'a gön. 20 Mayıs 1936 tar. mektup.

6 S. Joyce'tan, Joyce'a gön. 1 Haziran 1936 tar. mektup.

7 Harriet Weaver'a gön. 9 Haziran 1936 tar. mektup *Letters*, III 385.

8 Stephen Joyce'a gön. 10 Ağustos 1936 tar. mektup *Letters*, I 386.

9 Tom Kristensen ile görüşme, 1956.

10 Mrs. Kastor Hensen ile görüşme, 1956.

11 Kai Friis-Møller ile görüşme, 1956.

12 Tom Kristensen ile görüşme, 1956.

13 M. S. Byram, "*Ulysses* in Copenhagen: James Joyce and Tom Kristensen" *James Joyce Quarterly*, XIV. (Kış, 1977), 186-190.

14 Kai Friis-Møller ile görüşme, 1956.

15 Ole Vinding, "James Joyce in Copenhagen", Willard Potts'un ed.yaptığı *Portraits of the Artist in Exile* isimli kitapta (Seattle, 1979) 139-152. s.lar.

16 *Letters* III, 387. Bu kartpostal 1953 yılında Sullivan'daydı.

17 Hemingway geçen konuşmayı, Bernard Berenson'a yolladığı 14 Ekim 1952 tar. mektupta böyle anlatır. *Selected Letters of Ernest Hemingway* 1917-*1961* ed. Carlos Baker (1981), 789.

18 Hemingway üzerine bir makale, "An American Stroyteller" *Time* (13 Aralık 1954) s. 75.

19 Robert McAlmon, *Being Geniuses Together* Kay Boyle'un ek bölümleriyle yeni bas. (Londra, 1970) s. 242.

20 Prag'daki Edanka Bodhajskai'ya gön. basılmamış mektup (1936 Ekim) Southern Illionis Üniversitesi'ndedir.

21 Ernst Robert Curtius'tan bana gön. mektup 1954.

22 Ernst Robert Curtius-Max Rychner, Ein Briefwechsel,' *Merkur* XXIII (Nisan, 1969), 376.

23 James Stephens'a gön. 18 Eylül 1936 tar. mektup *Letters* III, 389.

24 Mektup SUNY Buffalo'da (Bak *Letters* III,389).

25 *Letters* III, 391.

[26] Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
[27] S. Joyce ile görüşme, 1954.
[28] John Sullivan ile görüşme, 1953.
[29] Gegorges Cunelli ile görüşme, 26 Temmuz 1976.
[30] Bu ithaf yazısı Mme Léon'un koleksiyonundadır. Bak onun yazdığı *James Joyce and Paul L. Léon* s. 23.
[31] Gorman notlar, karş. Gorman, s. 346.
[32] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1953.
[33] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.
[34] *Letters* III, 401.
[35] Christopher Givan, 'Cocktails with Nabokov, *Los Angeles Times*, 7 Ağustos 1977.
[36] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.
[37] Dr. Carola Giedion-Welcker'la görüşme, 1956.
[38] Nino Frank ile görüşme, 1953.
[39] George Pelorson ile görüşme, 1953.
[40] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.
[41] *Contempo* (Chapel Hill, N. C.) III (15 Şubat 1934) s. 3.
[42] Lawrence E. Harvey'nin *Samuel Beckett: Poet and Critic* (Princeton, 1970) isimli kitabında özellikle Beckett'in kendi açıklamasına yer veren s. 296-298. s.lardan ve Beckett'in bana gön. 20 Haziran 1981 tar. mektuptan yararlandım.
[43] Frank O'Connor ile görüşme, 1952, bkz. W. B. Yeats'ten Lady Gregory'ye gön. 19 Mayıs 1929 tar. mektup *The Letters of W. B. Yeats*, 764.
[44] Samuel Beckett'le görüşme, 1953.
[45] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.
[46] Aynı gör.
[47] Lucia Joyce'a gön. 1 Haziran 1934 tar. mektup *Letters* I, 340.
[48] Terence White Gervais'den bana gön. mektup. 1954.
[49] Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 51.
[50] Jacob Schwartz'la yapılan görüşme, 1956.
[51] Eastman, *The Literary Mind*, s. 100.
[52] *Finnegans Wake* (s. 120).
[53] Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 45.
[54] *Letters* III, 400.
[55] Nancy Cunard'tan bana gön. mektup 1957 Joyce'un sözleri *Critical writings* 274-275. sayfadan alınmıştır.
[56] C. P. Curran'a 8 Haziran 1937'de gön. mektup, *Letters* I, 391.
[57] C. P. Curran'a 6 Ağustos 1937'de gön. mektup, *Letters* I, 394.
[58] *Letters* III, 399.
[59] C. P. Curran'a 19 Ağustos 1937'de gön. mektup, *Letters* I, 395.
[60] Frank Budgen'a gön. 20 Eylül 1937 tar. mektup *Letters* I, 397.

[61] Frank Budgen'a gön. 28 Ağustos 1937 tar. mektup (*Letters* III, 404) ve 9 Eylül 1937 tar. mektup (*Letters* I, 396).

[62] *Pastimes of James Joyce* (New York, Joyce Memorial Fund Committee tarafından basılmıştır, 1941) s. yok.

[63] Gorman'dan John Farrar'a gön. 14 Eylül 1937 tar. mektup.

[64] Bair, *Beckett* s. 277-281 ve *Letters* III, 411-413.

[65] Helen Joyce'a gön. 6 Nisan 1938 tar. mektup *Letters* III, 418.

[66] James Johnson Sweeney ile görüşme, 1956.

[67] Jacques Mercanton, *Labyrinthe* (Cenova), Sayı 1 (14 Ekim 1944) s. 2.

[68] Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 16.

[69] Eugene Jolas, "My Friend James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. 16-17. s.lar. Ed. Givens.

[70] Dr. Carolo Giedion-Welcker ile görüşme, 1954.

[71] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.

[72] Samuel Beckett'ten bana gön. 6 Mart 1981 tar. mektup.

[73] Jacques Mercanton ile görüşme, 1956.

[74] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.

[75] Aynı gör.

[76] Joyce on altı mülteciye yardım ettiğinden Frank Budgen'e bir konuşma sırasında söz etmişti. Bkz. "James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. s. 23 Ed. Givens.

[77] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 231.

[78] David Fleischman'dan bana gön. 20 Eylül 1958 tar. mektupta, 2 Ağustos 1938 tarihinde günlüğüne düştüğü olayı alıntılamıştı. Ben Nora'nın ağzından söylenmiş ilgisiz sözleri birazcık düzelttim.

[79] Mme Lucie Léon ile görüşme, 1954.

[80] Lucie Noël (Léon), *James Joyce and Paul L. Léon* s. 10.

[81] Jacques Mercanton ile görüşme, 1956.

[82] Lucie Noël (Léon), *James Joyce and Paul L. Léon* s. 30.

[83] Colum, *Our Friend James Joyce* s. 230. Samuel Beckett'le görüşme, 1954. Stuart Gilbert, Joyce'un savaşın başka bir yöne kaydığı için nasıl rahatladığını anımsar.

[84] Frank Budgen, "Joyce's Chapters of Going Forth by Day" *James Joyce Two Decades of Criticism*. s. 367 Ed. Givens.

[85] Stuart Gilbert, *Stéle pour James Joyce* s. 164-165.

[86] Eugene Jolas, "My Friend James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. s. 18. Ed. Givens.

[87] Paul Léon, "In Memory of Joyce" *A James Joyce Yearbook* s. 123.

[88] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.

[89] George Pelorson ile görüşme, 1953.

[90] Paul Ruggiero'ya gön. 18 Kasım 1938 tar. mektup *Letters* I, 402.

[91] Paul Léon, "In Memory of Joyce" *A James Joyce Yearbook* 123-124. s.lar Lucie Noël (Léon),

James Joyce and Paul L. Léon s. 17.

92 *Letters* III, 435.

93 Hutchins, *James Joyce's World* s. 189.

94 Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 94.

95 Frank Budgen, "James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. Ed. Seon Givens s. 26.

96 Dr. Gisèle Freund ile görüşme, 1 Ağustos 1981.

97 Mercanton, *Les Heures de James Joyce*, s. 36.

BÖLÜM XXXVI

1 Carola Giedion-Welcker'la görüşme, 1956.

2 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1956.

3 *Letters* III, 437.

4 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1956.

5 Harriet Weaver'a gön. basılmamış bir mektup.

6 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1956.

7 Georg Goyert'e gön. 11 Ekim 1938 tar. mektup *Letters* III, 432.

8 Samuel Beckett'le görüşme, 1956.

9 Sean O'Casey'den Joyce'a gön. 30 Mayıs 1939 tar. mektup.

10 Frank Budgen, "James Joyce", *James Joyce Two Decades of Criticism*. Ed. Givens. s. 26.

11 Jacques Mercanton ile görüşme, 1956.

12 Gillet, *Claybook for James Joyce* s. 21.

13 *Letters* III, 443 .

14 Paul Léon'a gön. 2 Eylül 1939 tar. mektup *Letters* III, 453.

15 George Joyce'a çek. 3 Eylül 1939 tar. telg. *Letters* III, 454.

16 George ve Helen Joyce'a gön. 3 Eylül 1939 tar. mektup.

17 George ve Helen Joyce'a gön. 5 Eylül 1939 tar. mektup.

18 Dr. Daniel P. O'Brien ile Mrs. Adaline Glasheen'in yaptığı görüşme, 1958.

19 Aynı gör.

20 Dr. T. Bertrand-Fontaine ile görüşme, 1956.

21 Samuel Beckett'le görüşme 1954.

22 Aynı gör.

23 Saint-Gérand-le-Puy'de Joyce'un neler yaşadığı konusundaki birçok ayrıntıyı Maria Jolas'ın "Joyce en 1939-1940" isimli makalesine *Mercure de France* CCCIX (1 Mayıs 1950) 45-58. s.lar ve ayrıca Mrs. Jolas'yla 1953, 1954 ve 1956'da yaptığım görüşmelere borçluyum.

24 Dr. Daniel Brody'ye gön. 10 Ocak 1940 tar. posta kartı. (*Letters* III, 464) ve James Laughlin'e gön. 21 Şubat 1940 tar. posta kartı (*Letters* III, 468).

25 Fritz Vanderpyl'a gön. 14 Mart 1940 tar. mektup *Letters* III, 471.

26 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1956.

27 Mrs. Muriel Elliott'tan bana gön. mektup 1954.

28 Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.

[29] Stephen Joyce ile görüşme, 1954.
[30] George Pelorson ile görüşme, 1954.
[31] "*Silence, Exile&Death*" *Time* XXXVII (10 Şubat 1941) 72, 74. s.lar.
[32] Robert Kastor ile görüşme, 1955.
[33] Lucie Noël (Léon), *James Joyce and Paul L. Léon* s. 33.
[34] "Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.
[35] George Joyce ile görüşme, 1953.
[36] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.
[37] Maria Jolas'ın "Joyce en 1939-1940" *Mercure de France* CCCIX (1 Mayıs 1950) s. 56.
[38] Ezra Pound'a gön. tarihsiz ama Ekim 1920 olduğu sanılan, basılm. mektup.
[39] Mrs. Muriel Elliott'tan bana gön. mektup 1954.
[40] Lucie Noël (Léon), *James Joyce and Paul L. Léon* s. 36.
[41] Samuel Beckett'le görüşme, 1954.
[42] Léon'un yaşamındaki son ayın dokunaklı öyküsü Lucie Noël (Léon), *James Joyce and Paul L. Léon* 36-43. s.lardadır.
[43] *Letters* I, 416.
[44] Mrs. Olga Brauchbar'dan bana gön. mektup 1955 ve Gustav Zumsteg ile görüşme, 1956.
[45] Edmund Brauchbar'dan bana gön. 11 Eylül 1940 tar. mektup.
[46] Ben bu tarihleri Paul Ruggeiero'daki yazışmalardan aldım.
[47] Armand Petitjean'e gön. mektup 1940.
[48] Armand Petitjean'e gön. 23 Kasım 1940 tar. mektup (*Letters* III, 500) ve Louis Gillet'ye gön. 23 Kasım 1940 tar. mektup (*Letters* I, 424).
[49] Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
[50] Edmund Brauchbar'a gön. 3 Kasım 1940 tar. mektup *Letters* III, 496.
[51] Stephen Joyce ile görüşme, 1954.
[52] George Joyce ile görüşme, 1953.
[53] Aynı gör.
[54] Stephen Joyce ile görüşme, 1954.
[55] Aynı gör.
[56] Jacques Mercanton ile görüşme, 1956.
[57] Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
[58] Zürih Belediye Başkanı'na gön. 20 Aralık 1940 tar. mektup *Letters* I, 427.
[59] Heinrich Straumann, "Last Meeting with Joyce" *A James Joyce Yearbook*, 109-115. s.lar.
[60] Stephen Joyce ile görüşme, 1956.
[61] Aynı gör.
[62] James Johnson Sweeney ile görüşme, 1957.
[63] Bu sayfaları yazarken Carola Giedion-Welcker'ın, Gorman'ın Joyce biyografisine yaptığı yararlı "Nachtrag"a (Ek) çok şey borçluyum.
[64] *Letters* III, 507.
[65] Gustav Zumsteg ve annesiyle görüşme, 1956.

[66] Paul Ruggiero ile görüşme, 1953.
[67] Stephen Joyce ile görüşme, 1954.
[68] George Joyce ile görüşme, 1953.
[69] Aynı gör.
[70] BBC Programı, "Portrait of James Joyce".
[71] Nino Frank ile görüşme, 1953.
[72] Sandy Campbell, "Mrs. Joyce of Zurich" *Harper's Bazaar* (Ekim, 1952) s. 171.
[73] Mrs. Maria Jolas ile görüşme, 1954.
[74] John Prudhoe ile görüşme, 1953; Nora Joyce'la Zürih'te konuşmuştu kendisi.
[75] George Joyce ile görüşme, 1954.

DİZİN

Dizindeki bazı kısaltmaların açılımı:
J: Joyce
DÜK: Dublin Üniversite Kolej
U: Ulysses
P: Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi
Alm: Almanca, Alman.
Dok: Doktor
Exag: Our Exagmination... diye başlayan (FW)'i savunan mektup.

Abbas, Joachim 179, 396
Abbey Tiyatrosu 214, 281, 282, 332, 384, 462
Aberdeen, Lady 380
Abin, César 571, 736
Academy The 141, 144, 150, 725
Ackermann, Walter 499
Aeolus 52, 92, 336, 423, 425, 507, 595, 600
Aeschylus 98, 474
Agnès 702
Ağlıyor Rahoon Üstünde 376
Aiken, Conrad 833, 836
Ainsworth, Muhterem Godfrey 16
Akinalı Toma 83, 87, 89, 95, 132, 226, 227, 395,
Albatross Press 744, 769
Albini, Ettore 398
Aldington, Richard 407, 522, 583, 620, 708
Alfonso (İspanya kralı) 636
Almanca 68, 222, 224, 229, 250, 255, 352, 393, 397, 435, 444, 450, 458, 498, 501, 517, 527, 541, 543, 564, 576, 588, 589, 628, 666, 678, 697, 716, 717, 728, 747, 748, 752, 763, 808, 830
Almanya 252, 303, 310, 317, 449, 481, 543, 605, 691, 722, 808, 809, 833
ameliyat 155, 399, 480, 614, 615, 618, 645, 647, 651, 652, 662, 693, 710, 711, 742, 749, 750, 751, 752, 757, 763, 774, 777, 780, 785, 843
Amerikalılar 418, 747
anarşizm 489
Anderson Galleries 639
Anderson, Margaret 485, 576, 577, 578, 583
Anderson, Sherwood 591, 606, 664
Anna Livia Plurabelle 10, 122, 297, 343, 533, 534, 624, 629, 635, 641, 644, 655, 656, 673, 678, 682, 683, 688, 692, 700, 703, 704, 705, 721, 726, 745, 766, 775, 798, 808, 811, 815, 831
Annals of the Four Masters 635
Annunzio 82, 83, 103, 117, 228, 753, 792
Anstey, F. 78, 432
Antheil, George 637, 638, 692, 701, 708, 714, 715, 731, 763
Antheil, Mrs. George 684
antisemitism 233, 272, 431, 809
Antient Concert Rooms 32, 122, 129, 204, 238
Apollinaire, Guillaume 562
Appel, Alfred 918
Ara Sınavlar 60, 68, 73, 79, 95
"Araby" 63, 183

Aran Adaları 156, 288, 291, 376
Arbois de Jubainville, H. d' 149
Archer, William 15, 76, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 114, 133, 138, 151, 230, 463, 478, 650
Arınma Dublinliler'de öykü 64, 93, 165, 246, 254, 261, 271, 273, 386, 415, 433
Aristo 151, 201, 242, 505
Arliss, George 764
Armstrong 187
Arnold, Edward 313
Arnold, Matthew 81, 149
Arnold, Thomas 81
Arp, Hans 471
Artifoni, Almidano 83, 221, 222, 223, 235, 236, 250, 263, 268, 284, 298, 299, 302, 303, 307, 308, 316, 332, 335
Asquith, Herbert Henry 466, 467
Ateşli Romatizma 30, 307, 308, 314, 346
Atherton, James 896, 908
Aughrimli Kız 291
Augustine, Saint 28, 29, 30, 73, 96, 172, 333, 369, 727, 847
Aujey 194
Austen, Jane 557
Auvergniat, A. 159
Avrupa 12, 65, 87, 92, 101, 102, 117, 124, 133, 136, 173, 174, 182, 212, 213, 215, 220, 222, 231, 232, 234, 237, 247, 250, 261, 270, 271, 272, 281, 288, 290, 291, 298, 303, 309, 317, 340, 364, 374, 378, 390, 424, 431, 441, 445, 489, 500, 506, 524, 526, 535, 541, 571, 577, 581, 593, 599, 662, 669, 672, 686, 692, 704, 728, 729, 731, 744, 746, 747, 811, 825, 834, 837
Ayaktakımın Günü 130
Aydınlık ve Karanlık 107
Aziz Stanislaus 30

Babalık 242, 319, 400, 430, 696, 764, 767
Babayiğit 87, 156, 281, 288, 312, 379
Babel, Isaak 839
Babou, Henry 716
Bach, Johann Sebastian 494, 793, 894
Bahnhofstrasse 450, 480, 493, 516, 517
Baillie, John 200, 228, 868
Bailly, Mrs. René 780
Bailly, René 762, 797
Bair, Deirdre 922, 929
Baker, Carlos 702, 927
Bakire Meryem 37, 43, 49, 69, 180, 347, 410, 453, 518, 810
Bakunin, Mikhail 175, 898
Balzac, Honoré de 20, 130, 410, 887, 898
Banta, Melissa 16, 903
Banville, Theodore de 513
Barbentini, Constance 873
Barnacle, Kathleen 13, 192, 780, 867, 869, 871, 875, 876, 907, 911, 921, 927
Barnacle, Mrs. Thomas (Nora'nın annesi) 727, 839
Barnacle, Nora (Joyce Mrs. Nora) 190, 191, 200, 203, 204, 205, 211, 213, 216, 223, 224, 231, 239, 286, 292, 341, 342, 365, 409, 437, 449, 727
Barnes, Djuna 117, 370, 523, 524, 601, 859, 864, 883, 892, 896, 905
Barney, Natalie Clifford 420, 558, 560, 638, 900, 912
Barones, St. Leger 524, 570, 901
Barrie, J. M. 505, 725
Bartoli, Romeo 315
Bartoluzzi 267
Başpiskopos Walsh 185, 271, 336
Baudelaire 22, 230
Bax, Arnold 731
Baynes, Cary F. 926
Beach, Sylvia 16, 17, 18, 407, 434, 475, 509, 561, 562, 573, 574, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 589, 597, 598, 599, 601, 602, 603, 609, 612, 620, 621, 637, 643, 645, 662, 670, 672, 674, 675, 685, 686, 690,

693, 702, 708, 712, 721, 722, 729, 731, 736, 742, 743, 744, 747, 751, 778, 795, 816, 847, 892, 899, 900, 902, 903, 905, 906, 912, 914, 915, 916, 917, 921
Béaslai, Piaras 336, 880
Beaugency 788, 789, 834
Bécat, Émile 716
Bécat, Mme. Marie Monnier 691
Becker, Maria 845
Beckett, Samuel 13, 15, 16, 459, 626, 631, 699, 702, 707, 721, 739, 740, 741, 776, 797, 798, 799, 800, 801, 806, 808, 809, 814, 822, 829, 832, 833, 835, 856, 864, 891, 899, 903, 904, 907, 908, 917, 918, 919, 920, 922, 928, 929, 930, 931
Beckson, Karl 915
Beecham, Sir Thomas 713, 714, 730, 919
Behrendt, Rachel 762
Belçika 455, 697, 712, 769, 770, 833
Bell, Clive 564
Bell, G. K. A. 200, 201, 203, 209, 637, 868
Bellini, Vincenzo 378, 441, 471, 502
Belmont, Georges 784, 920
Belvedere Koleji 55, 79, 850, 852
Belvedere Kontesi Mary 55
Benco, Silvio 299, 442, 509, 540, 541, 552, 620, 641, 876, 889, 898
Benda, Julien 561
Bennett, Arnold 609, 760, 906
Bennett, A. Percy 487, 489, 491, 492, 506, 507, 512, 513, 526, 527, 610, 731, 759, 826, 894
Benoist-Méchin, Jacques 597, 598, 599, 657, 901, 903, 904, 905, 914
Béran, Felix 459, 475, 495, 891, 892
Béran, Frau Lisa 891, 894
Bérard, Victor 470, 570, 630
Berce, Lojce 541
Berenson, Bernard 927
Bergan, Alfred 42, 64, 66, 67, 69, 74, 93, 134, 475, 734, 803, 850, 853, 857, 858, 861
Berkeley, George 635, 909
Berlioz, Hector 707
Berlitz School 83, 144, 213, 220, 221, 222, 224, 226, 231, 235, 236, 239, 242, 250, 253, 256, 257, 260, 263, 267, 268, 269, 284, 298, 302, 307, 308, 316, 357, 392, 441, 444, 575, 655, 728, 890
Berman, Dr. Louis 614, 616
Bernhardt, Sarah 152, 158
Bernstein, Aline 663, 914
Berrone, Louis 883
Bertelli 221, 235, 263
Bertha (karakter) 193, 195, 205, 327, 331, 334, 355, 366, 412, 415, 417, 445, 474, 510, 530, 531, 657, 688, 811, 880
Bertrand-Fontaine, Dr. T. 930
Besant, Annie 406
Best, Dr. Richard 149, 185, 189, 197, 238, 351, 420, 421, 738, 856, 865, 866, 868, 881, 888
Beşinci George 364
Bewley's Cafe 351
Beyaz Çocuklar 28
Bibliothèque Nationale 151, 157
Bifur 701
Billeter, Judge 895
Billington 64, 526
Binbaşı Powell 67, 595
Binbaşı Tweedy (karakter) 67
"Bir Anne" 204, 343
"Bir Karşılaşma" 68, 78, 381, 382, 405
Bird, William 626, 656, 674, 697, 708, 709, 740, 749, 750, 817, 865, 908, 915, 917, 919, 922, 923
Birleşik Liberal Kulübü 33, 34
Bishop, John Peale 603
Bitmemiş Eser 622, 644, 648, 668, 670, 674, 690, 693, 699, 700, 723, 724, 726, 745, 756, 762, 773, 790, 793, 794, 802, 803, 813
Biz Ölüler Uyanınca 95, 98
Björnson, Björnstjerne 101

BK Edebi Değildir 511
Blackmore, Mrs. Mary Barnacle 13, 867
Black-Roberts, Gwaldys 657
Blake, William 45, 179, 225, 368, 369, 370, 390, 427, 428, 429, 522, 564, 613, 654, 671, 672, 674, 937
Blanche, Jacques Émile 716
Blavatsky, Mme. H. P. 210
Bleibtreu, Karl 473, 474, 484, 892
Bliss, Arthur 731
Bliznakoff, Marco 417
Bliznakoff, Olga 417
Bliznakoff, Vela 458, 890, 891, 892
Bloch, Konrad 492, 506
Bloch, Savitsky Mme. Ludmila 519, 558, 559, 561, 571, 899
Bloom, Joseph 434
Bloom, Leopold 38, 191, 194, 234, 415, 431, 433, 888
Bloom, Milly 104
Bloom, Molly 54, 67, 165, 214, 310, 343, 373, 395, 416, 417, 422, 429, 434, 504, 533, 560, 575, 592, 593, 595, 604, 629, 630, 643, 792, 810, 811, 813, 844, 850
Bloomsday 648, 702, 834, 845, 888
Boardman, Eddie 64
Boardman, Edy 64
Bodhajskai, Edenka 927
Bodkin, Michael 292, 375, 883
Bodkin, Thomas 70, 192, 193, 286, 365, 854, 884
Bognor 633, 634, 636, 728
Bohemian Girl 30
Boisen, Albay Mogens 790
Bollman, Frau Walter 896
Boni and Liveright 571, 578
Boodie (karakter) 44
Book of Kells 625
Borach, Georges 456, 479, 480, 499, 505, 512, 528, 565, 709, 710, 763, 893, 895, 896, 919
Borsch, Dr. Louis 614, 616, 621, 622, 647, 650, 651, 653, 654, 655, 689, 693, 709, 711
Boswell, James 392
Bouchet, André du 17, 627, 908
Bourget, Paul 311, 596
Bourke-Sheridan, Margaret 921
Boyd, Ernest 165, 760
Boylan, Blazes 67, 324, 338, 372, 417, 427, 428, 430, 431, 436, 437, 438
Boyle, Kay 94, 437, 672, 793, 816, 927
Bradbrook, M. C. 203
Bradley, Mrs. William Aspenwall 141, 143, 559, 560, 569, 570, 850, 899, 900
Bradley, Muhterem Bruce S. J. 17, 49
Brancusi, Constantin 700, 701, 917
Brandes, Georg 272, 886
Brasserie, Lutétia 593
Brauchbar, Edmund 456, 809, 839, 931
Brauchbar, Olga 457, 837,
Brauchbar, Rudolph 837, 839
Bray 42, 43, 45, 51, 208, 227, 230, 290, 772, 777, 780, 850, 851, 856
Brett, Dorothy 918
Breuer, Marcel 842
Bridges, Robert 669, 703
Brion, Marcel 699
Britannica Ansiklopedisi 716
British Broadcasting Corporation (BBC) 420, 762
British Library 16, 858, 889, 893, 898, 911, 919, 924
British Museum 14, 609, 751
Brittany 648, 666, 827, 899
Broadbent 32, 890
Brocchi, Signora (Emma Cuzzi) 885
Broch, Hermann 809
Brontë, Emily 753
Broody, Dr. Daniel 432, 716, 888, 897, 919, 921, 931

Brooks, Maurice 33
Brown, Muhterem T. P. SJ 47, 773
Brown, Richard 899
Browne, Mervyn Archdale 48, 83, 116, 289, 545
Browne, Peder Henry 117
Browning, Robert 20, 289, 513, 596, 719
Brunner, Dr. 771, 776
Bruno, Giordano 83, 118, 172, 179, 183, 282, 283, 411
Bryher, Winifred Ellerman 590, 649
Buckley ve Rus general 429, 654
Budgen, Frank 13, 17, 41, 47, 168, 255, 347, 357, 431, 435, 470, 476, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 503, 504, 508, 511, 518, 519, 520, 522, 524, 527, 529, 531, 536, 539, 540, 542, 544, 545, 546, 564, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 583, 584, 590, 600, 620, 621, 626, 680, 699, 707, 716, 720, 723, 738, 739, 754, 758, 759, 761, 766, 774, 804, 811, 816, 823, 850, 856, 862, 873, 882, 883, 888, 889, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 900, 901, 902, 903, 904, 907, 908, 913, 916, 917, 918, 919, 920, 922, 923, 924, 925, 929, 930
Bulfin, William 209, 869
Burghölzli 758, 770, 771
Burke, Albay Richard 157
Burke, Dallama (karakter) 143, 347
Bushe, Seymour 120, 237, 859
Busoni, Ferrucio 471, 528, 529, 892
Busser, Ralph V. 17, 445, 890
Butler, Samuel 181, 573, 574, 597, 642
Butler, Yarbay P. R. 50, 210, 390, 473, 851, 856
Büchner, Karl Georg 474
Bükreş 348, 350, 351
Byram, M. S. 927
Byrne, John Francis 13, 15, 87, 88, 89, 91, 94, 119, 126, 135, 145, 147, 145, 146, 147, 148, 162, 163, 183, 185, 197, 203, 207, 212, 216, 237, 241, 243, 284, 324, 327, 328, 329, 338, 346, 424, 493, 596, 683, 721, 738, 789, 837, 856, 861, 863, 865, 869, 879, 880, 920
Byron, George Gordon Lort 60, 181, 268, 432, 714, 715, 763, 796

Cadic, Èdouard 83, 84, 144
Café d'Harcourt 593
Cahoon, Herbert 12, 53, 866
Calder, Alexander 698
Calendar 656
Callanan, Mary Ellen 35, 112, 184, 288, 289
Callanan, Mrs. 287
Calypso 453, 507
Camden, Hall 195, 196
Campbell, Henry 851
Campbell, Joseph 388, 851, 898
Campbell, Sandy 932
Canarutto, Signora Moise 239, 268
Candlemas 41, 518
Canudo, Riciotto 155
Cape, Jonathan 15, 16, 207, 465, 745
Carducci, Edgardo 731, 739, 886
Carens, James 868
Caris, Giuseppe 348
Carr, Henry 17, 18, 490, 526, 527, 896
Carr, Noël 170, 491, 492, 506, 507, 511, 512, 513, 519, 521, 523, 525
Carswell, Catherine 868
Caruso, Enrico 332, 708
Casey, John (karakter) 42
Casey, Joseph 137, 139, 159
Casey, Patrice 157, 158, 669, 822, 930
Castiglione, Baldassare 101
Cathleen ni Houlihan 129, 282, 292, 334
Cato 252
Cavalcanti, Guido 83
Cavallotti, Felice 513
Cecilia Sokak Royal University Medical School 126
Celtic Christmas 230

Cerf, Bennett 731, 759, 760, 836
Cézanne, Paul 787
Chadbourne, Stanchfield and Levy 668
Chalas, Antonio 521
Chamber Music 189
Chance, Charles 165, 433
Chance, Mrs. Charles 434
Chaplin, Charlie 697
Charles, David H. 13, 14, 29, 38, 65, 66, 75, 82, 122, 164, 165, 176, 177, 278, 308, 331, 352, 374, 383, 390, 392, 433, 434, 507, 586, 616, 618, 619, 620, 630, 649, 651, 680, 746, 845, 849, 851, 852, 853, 867, 872, 875, 881, 883, 884, 885, 892
Chaucer ABC A 751, 787, 788
Chaucer, Geoffrey 261, 372
Chesterton 505, 751
Chevalier, Maurice 798
Childs, Samuel 120, 139, 859, 860
Christ, Parnell 52
Christie 918
"Christmas Eve" 221, 230, 559
Churchill, Winston 581
cinsellik 181, 343, 660, 698
Circe 102, 193, 285, 296, 334, 355, 513, 416, 421, 424, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 508, 518, 524, 527, 528, 529, 533, 538, 548, 558, 559, 562, 569, 570, 572, 582, 583, 584, 588, 608, 609, 635, 660, 683
Cizvitler 55, 70, 80, 234, 257, 800
Clancy, George 84, 85, 424, 898
Clancy, Long John 64
Clark, Barrett 606, 906
Claudel, Paul 561, 607
Clery, Emma (karakter) 94, 95, 96, 98, 118, 119, 147, 246, 305, 346, 857, 877
Clifford, Martha (karakter) 187, 214, 355, 516, 517, 558, 560, 900, 912
Clifton Okulu 186
Clinch, Mrs. (karakter) 67
Clongowes Wood Koleji 17, 30, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 70, 78, 84, 141, 143, 320, 346, 364, 498, 557, 629, 851, 892
Closerie des Lilas 580
Clough, Arthur Hugh 81, 751
Club des Étrangers 469, 470
Clutton, Brock Arthur 477, 509, 893
Cohen, J. M. 20, 847
Cohen, Mrs. Bela (karakter) 310, 425, 428
Colesser 728
Colin, Dr. Louis 616
Collins, Dr. Joseph 592, 593
Collins, Roberts'ın avukatı 383
Collinson, Dr. Arthur 689, 709, 710, 750, 890, 923
Collis, Dr. W. R. F. 36, 906
Colum, Mary 75, 311, 449, 525, 606, 723, 738, 740, 742, 821, 890, 896, 920, 922, 923
Colum, Padraic 36, 127, 133, 167, 172, 174, 189, 215, 230, 273, 282, 381, 523, 624, 634, 648, 680, 688, 724, 776, 809, 849, 854, 858, 861, 865, 921, 926
Columbus, Christopher 376, 914
Comerford, John 847
Commerce 641, 643, 834
Compton 527
Conmee, Muhterem John S. J. 47, 55, 67, 420
Conner, Benjamin 690
Connolly, Albrecht 60, 79, 143, 852
Connolly, Connie 422, 852, 854, 855
Connonlly, Thomas E. 894
Connolly, Vincent 894
Conroy, Gretta (karakter) 289, 292
Conroy, Gabriel (karakter) 39, 142, 289, 290, 322, 419
Constable & Co. 259
Contact Collection of Contemporary Writers 656, 909
Conway, Mrs. Dante Hearn 43, 44, 53, 850

Cooper, Becky 426
Copeau, Jacques 560
Corelli, Marie 230
Cork Üniversite-Kolej 848
Cork 27, 28, 29, 30, 31, 32, 35, 38, 42, 43, 52, 54, 57, 67, 80, 104, 177, 349, 350, 611, 631, 708, 734, 847, 855
Corley (karakter) 260, 275, 343, 354
Corneille Oteli 142, 153, 154
Corneille, Pierre 96, 560
Corriere della sera 304, 307
Cosgrave, Morris 336
Cosgrave, Vincent 87, 89, 94, 145, 146, 148, 163, 166, 183, 186, 195, 196, 211, 226, 227, 228, 238, 239, 240, 242, 243, 245, 246, 284, 314, 323, 325, 327, 328, 333, 335, 336, 338, 339, 390, 411, 537, 621, 683, 772, 861, 863, 879
Cotton, Evelyn 490
Courtney, W. L. 95, 99, 103, 151, 857
Cousin, Victor 151
Cousins, James H. 887
Cousins, Mrs. James H. (Margaret Gretta) 185, 190, 207, 238, 291, 388, 867
Cowall, Bob 37
Crabbe, George 172
Cranly (karakter) 87, 147, 148, 416, 424, 856
Crawford, Myles (karakter) 336, 426
Creagh, Peder John 431
Crémieux, Benjamin 640, 641, 912
Criterion The 639, 652, 656, 692, 703, 744, 909
Critical Writings of James Joyce 12, 14, 171
Croce, Benedetto 393, 395, 441, 669
Croessmann Koleksiyonu 13, 892
Croke, Dr. Fermoy 30, 449
Crommelynck, Fernand 571
Cropper, Muhterem James 665, 822
Croppy, Boy 74, 204
Crosby, Harry 672, 700
Crosby, Mrs. Harry (Caresse) 701, 910, 917, 918
Cruise, O'Brien Conor 851
Cullen, Peder James A 70
Cunard, Lady (Maud) 466, 549, 550, 551, 673, 713, 714
Cunard, Nancy 713, 714, 803, 891, 918, 919, 928
Cunelli, Prof. Georges 697, 796, 917, 928
Cunningham, Martin 31, 165
Cupid's Confidante 122
Curran, Constantine P. 16, 87, 101, 116, 117, 144, 148, 182, 185, 196, 197, 198, 201, 219, 227, 228, 231, 237, 242, 246, 267, 290, 324, 381, 390, 523, 613, 733, 761, 773, 780, 781, 803, 804, 849, 850, 855, 856, 858, 859, 865, 867, 868, 907, 913, 923, 926, 929
Curti, Arthur 534, 535
Curtis, O'Leary 238, 389
Curtius, Ernst Robert 674, 729, 794, 915, 928
Cusack, Michael 84
Cuzzi, Paolo 392, 393, 440, 885
Cuzzi, Signora 394
Cyclops 6, 39, 64, 85, 171, 413, 416, 423, 427, 430, 432, 438, 494, 504, 508, 527, 529, 531, 532, 534, 543, 576, 600, 638
Czernovic 469
Çehov, Anton 201
Çorak Ülke 568, 605, 654

D'Annunzio, Gabriele 82, 83, 103, 117, 228, 753, 792
D'Arcy W. P. 881, 882
D'Arcy, Bartell (karakter) 289, 436
Dachy, Marc 18, 908
Dadaizm 585
Daedalus 182, 183, 188, 199, 415, 631, 860, 864, 868, 869
Daheim Pension 481, 484
Daily Express 137, 142, 152, 159, 172, 174,

290, 919
Daly, James 46, 437
Daly, John 29
Daly, Peder James 46, 346
Damon, Foster 598
Dana 177, 179, 200, 899
Danca 14, 102, 114, 277, 644, 729, 788, 789, 790, 791
Dandolt, Dr. Emil 845
Dante, Alighieri 20, 21, 82, 101, 130, 139, 163, 183, 223, 232, 258, 366, 369, 371, 398, 415, 416, 417, 418, 440, 453, 479, 516, 526, 592, 599, 677, 753, 777, 780
Dante (karakter) 43, 44, 53
Darantiére, Maurice 579, 580, 589, 601, 602, 610, 621
Darlington, Muhterem Joseph SJ 81, 82, 144, 152, 173, 346
Däubler, Teodor 155
Davidson, Jo 651, 716
Davies, Hubert Henry 522
Davin (karakter) 85, 160
Davitt, Michael 43, 52, 157
Davray, Henry 405
De Valera, Eamon 41, 611, 709
de Vries, Juda 490, 662, 759
Deasy, Mr. (karakter) 142, 187, 377, 378, 483
Debray, Dr. 781
Dedalus, Stephen (karakter) 22, 27, 39, 44, 48, 53, 57, 78, 111, 142, 161, 171, 180, 181, 182, 189, 191, 208, 215, 234, 242, 246, 293, 298, 302, 303, 309, 338, 339, 340, 341, 343, 399, 406, 410, 415, 424, 426, 430, 432, 453, 454, 455, 476, 527, 528, 549, 558, 563, 586, 628, 630, 642, 680, 683, 697, 772, 785, 899
Dedalus 558, 642, 899
Defoe, Daniel 368, 369, 370, 522, 545, 896
Deirdre 21, 675, 922
Déjeuner Ulysse 562, 702
Delany, Muhterem Peder William 81, 95, 117
Delimata, Mrs. Boezama 13, 915, 927
Delmas, Dr. Achille 782, 811, 827, 838
Dempsey, George Stanislaus 56, 60, 73, 78, 95, 609
Denize Giden Atlılar 149, 169, 156, 288, 312, 328, 337, 505, 562
Denson, Alan 380, 861, 862
Denza, Luigi 186
Derwent, Lort 844
Després, Suzanne 571
Devin, Tom 42, 216, 354, 422, 665, 803, 804
Devoy, John 864
Dışlanmışların Dili 120
Diagnam, Master (karakter) 420
Diarmuid and Grania 116
Dickens, Charles 371, 586, 658
Dillon, Matt 434, 595
Dixon, Vladimir 699
Dixon, Dublin'li avukat 384, 390, 545,
Diyojen 140
Dlugasz, Moses 357
Dockrell, Mrs. Vera Esposito 867, 868, 889
Dodd, Reuben J. Jr. 58, 852
Dodd, Reuben J. (Dublinli tefeci) 58, 59, 424
Dolmetsch, Arnold 188, 189
Don Kişot 479
Donizetti, Gaetano 387, 471
Dooley'nin Tedbiri 487
Doolittle, Hilda (H. D.) 407
Dorrian, Cecil 462
Dostoyevski, Fyodor 494, 557, 596
Douce, Joseph 144, 159, 160, 162, 219
Doumic, René 722
Dowden, Edward 81, 163, 173, 474
Dowland, John 74
Doyle, Peder Charles 852
Doyle, A. Conan 200, 204, 230
drama 67, 77, 84, 90, 95, 96, 97, 98, 105, 106, 122, 152, 156, 160, 166, 182, 226,

311, 312, 414, 463, 464, 474, 522, 670, 712, 714, 763, 791, 794, 815, 857, 886
Drama ve Yaşam 94, 95, 124, 125, 147
Dream Stuff 107
Dreyfus, Alfred 431
Drieu la Rochelle, Pierre 709
Drimmie, David 59, 93
Drinkwater, John 675, 688, 690, 703, 704
du Bouchet, André 17, 627, 908
Dua 110, 645, 679
Dublin Georgia 666
Dublin Üniversite Kolej (DÜK) 10, 16, 79, 80, 437
Dublin ve Chapelizod İçki Damıtma Şirketi 32
Dublin Yün Şirketi 351
Dublin 10, 12, 13, 16, 17, 22, 23, 27, 29, 32, 33, 34, 38, 41, 42, 43, 45, 54, 55, 58, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 75, 79, 80, 81, 89, 90, 91, 96, 100, 101, 104, 110, 113, 114, 116, 118, 120, 121, 127, 128, 129, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 144, 141, 142, 144, 146, 147, 148, 150, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 166, 167, 171, 173, 174, 176, 182, 183, 184, 185, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 200, 203, 208, 212, 219, 223, 224, 226, 227, 230, 231, 233, 235, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 254, 258, 260, 263, 266, 268, 271, 274, 278, 279, 284, 286, 287, 288, 290, 292, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 308, 313, 315, 316, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 328, 331, 332, 334, 335, 337, 338, 340, 343, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 359, 360, 364, 372, 373, 374, 377, 380, 383, 384, 385, 387, 389, 390, 391, 392, 397, 403, 409, 410, 416, 420, 421, 422, 424, 426, 431, 432, 434, 437, 438, 443, 449, 457, 460, 467, 469, 472, 473, 478, 479, 488, 510, 521, 522, 523, 526, 530, 537, 544, 547, 548, 550, 552, 553, 558, 579, 581, 582, 585, 589, 599, 607, 608, 611, 612, 613, 615, 617, 618, 626, 627, 630, 641, 642, 644, 646, 647, 648, 649, 650, 652, 654, 657, 658, 660, 661, 665, 666, 668, 675, 676, 677, 678, 679, 681, 682, 691, 699, 701, 703, 704, 705, 707, 709, 716, 721, 733, 735, 736, 750, 752, 757, 759, 770, 776, 777, 780, 781, 782, 789, 790, 791, 798, 801, 803, 804, 813, 814, 816, 822, 825, 826, 836, 837, 845, 849, 851, 852, 853, 855, 856, 857, 858, 860, 861, 864, 865, 866, 868, 869, 874, 881, 888, 899, 903, 923, 926
Dublinliler 9, 14, 35, 36, 37, 39, 60, 64, 86, 93, 107, 112, 130, 165, 175, 198, 199, 225, 229, 233, 246, 247, 249, 250, 254, 258, 259, 262, 263, 270, 272, 273, 284, 288, 292, 296, 306, 313, 320, 322, 324, 328, 329, 337, 338, 343, 346, 352, 359, 360, 363, 364, 372, 375, 379, 383, 384, 385, 387, 403, 404, 405, 408, 414, 420, 421, 440, 443, 445, 449, 451, 452, 456, 461, 467, 468, 477, 478, 479, 502, 539, 570, 586, 598, 599, 678, 733, 804, 811, 815, 817, 852
Duckworth, Gerald 461, 462, 465, 891
Duff, Charles 352, 423, 881
Dufour, Signora 265, 269
Duggan, Muhterem D. F. 848
Dujardin, Édouard 17, 124, 158, 159, 165, 414, 474, 596, 597, 606, 640, 641, 702, 704, 722, 723, 726, 759, 762, 864, 904
Dulanty, John 714, 730, 734
Dumas, Georges 261, 311
Dunlop, D. N. 151, 863
Dunning, Ralph Cheever 675
Dunsany, Lort 701
Duse, Eleanora 103, 311, 629

Dutli, Dr. Alfred 12, 891, 892, 894, 895, 925

Earwicker, Humphrey Chimpden 39, 128, 179, 237, 271, 289, 369, 370, 482, 515, 584, 624, 625, 630, 635, 639, 652, 665, 699, 704, 716, 725, 728, 729, 788, 792, 793, 823
Eastman, Max 568, 625, 683, 802, 901, 908, 916, 928
Ecce Puer 737
Ecce, Homo 89
Eccel, Mrs. Maria 18, 882
Eccles Street 37, 179, 324, 327, 338, 431, 432, 436, 573, 596
École des Langues 269, 283
Economo, Baron 379
Edebiyat ve Tarih Derneği 119, 120, 123, 125
Edel, Leon 921
Efifaniler 113, 114
Eflatun 133
Egan, Kevin 157, 158
Egoist 404, 405, 406, 407, 408, 409, 411, 443, 450, 451, 452, 461, 462, 465, 477, 478, 508, 521, 537, 563, 565, 580, 890
Einstein, Albert 599, 669, 680
Eisenstein, Serge 745
Eliot, Thomas Stearns 15, 17, 20, 82, 265, 293, 406, 407, 414, 476, 508, 560, 565, 566, 567, 568, 569, 583, 590, 604, 605, 610, 620, 636, 639, 640, 669, 680, 692, 701, 716, 729, 733, 744, 790, 802, 847, 899, 900, 905, 923
Elliott, Mrs. Muriel 831, 832, 931
Ellmann, Richard 2, 11, 12, 14, 16, 310, 502, 543, 845, 859, 864, 866, 871, 875, 878, 880, 885, 888, 899, 907, 924
Elwood, John 163, 186, 238
Emerson, Ralph Waldo 146, 898.
Emmet, Robert 270, 280
English Review, The 387, 405, 583
epicleses 198
epiphanies 859, 860
Erckmann-Chatrian 63
Esposito, Bianca 190
Esposito, Michele 158, 190
estetik 98, 147, 150, 152, 156, 160, 181, 226, 344, 359, 410, 634, 774, 810, 863
eşcinsellik 68, 148, 274, 321, 366, 381, 503, 538, 577, 635
Et Tu, Healy 52, 54
Eumaeus 38, 414, 419, 508, 532, 574, 880
Euston Hotel 614, 615, 649
Eveline (karakter) 64, 200, 216, 246, 343, 853
Evening Telgraph 122, 335, 336, 337, 350, 358, 425, 859
Exagmination... Our 699
Eyers 221, 224, 227

Faber & Faber 15, 16, 703, 744, 807, 816, 911
Faccone, Ginette 763
Faesi, Robert 838
Falconer, John 387, 388, 390
Fallon, William 93, 856
Fanning, Long John 64, 423
Fargue, Léon Paul 581, 599, 643, 689, 702, 705, 762
Farr, Florence 91, 189
Farrar, John 806, 823, 929
Farrell, Endymion 422
Faulkner, William 21, 345, 346, 880
Fauré, Gabriel 562
Faust 146, 255, 310, 453, 479, 500, 576, 707, 878
Fay, Frank 195, 196, 868
Fay, William G. 195, 196, 657, 868
Fehr, Bernhard 763, 795
Feilbogen, Siegmund 458, 459, 486, 487
Feis Ceoil 148, 184

Fellowes, Saygıdeğer Mrs. Reginald (Daisy) 762
Fenianismo, Il 299
Ferguson, Clifford 124, 187
Fernandez, Émile 698
Ferrari's Restoran 601
Ferreri, Signora Olivia 885
Ferrero, Guglielmo 260, 272, 899
Fichte, Johann Gottlieb 159
Field, William 116, 230, 376, 377, 378, 522
Finn, MacCumhal (MacCool) 152, 190, 224, 228, 349, 354, 356, 374, 623, 682, 793, 797, 811, 812, 814, 823, 830, 831, 847
Finn's Hotel 152, 190, 224, 228, 349, 354, 356, 374
"Finnegan's Wake" 622, 623
Finnegans Wake 10, 11, 14, 15, 16, 19, 20, 22, 23, 24, 27, 32, 34, 39, 41, 44, 45, 51, 53, 54, 64, 73, 75, 80, 83, 98, 101, 105, 107, 122, 127, 128, 130, 179, 187, 194, 219, 232, 237, 252, 265, 271, 286, 294, 297, 343, 347, 348, 368, 369, 370, 392, 406, 413, 421, 426, 427, 429, 432, 433, 435, 439, 441, 449, 454, 458, 459, 469, 472, 493, 523, 533, 534, 535, 539, 541, 557, 568, 573, 584, 591, 593, 604, 615, 622, 624, 625, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 639, 644, 646, 647, 652, 657, 659, 661, 662, 663, 664, 665, 672, 674, 675, 678, 679, 680, 681, 682, 684, 688, 694, 696, 699, 700, 704, 705, 706, 709, 716, 719, 723, 728, 729, 731, 738, 740, 744, 751, 755, 757, 758, 759, 762, 773, 775, 784, 793, 796, 801, 802, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 813, 816, 817, 818, 821, 822, 823, 826, 829, 832, 833, 835, 836, 837, 839, 841, 845, 847, 848, 849, 851, 859, 861, 872, 873, 876, 888, 889, 907, 908, 909, 916, 920, 921, 925, 928
Fishberg, Maurice 456, 891
Fitzgerald, Desmond 609, 612
Fitzgerald, F. Scott 663
Flanner, Janet 705
Flaubert, Gustave 21, 82, 101, 117, 181, 344, 411, 452, 565, 890
Fleischman, David 13, 291, 753, 797, 809, 876, 924, 929
Fleischman, Leon 571, 652
Fleischmann, Marthe 13, 17, 516, 518, 519, 628, 710, 854, 896
Fleming, Mrs. 432
Florence, Farr 38, 65, 91, 176, 186, 189, 331, 374, 781, 845, 846, 849, 851
Flower, Henry 194
Fluntern mezarlığı 844
Fogarty'nin bakkalı 93
Fogazzaro, Antonio 101
Fogel, Daniel Mark 891
Fontanas, Andrés 561
Ford, Ford Madox 405, 409, 449, 558, 620, 630, 638, 639, 640, 644, 659, 688, 700, 709, 724, 725, 754, 912, 920
Forel, Dr. Oscar 758, 761, 768, 769, 770
Formiggini, Angelo Fortunato 384, 884
Fortnightly Review 95, 99, 103, 114, 149, 151, 785, 914
Fouquet's Restoran 767
France, Anatole 238, 277, 296, 318, 405, 431, 558, 562, 648, 722, 765, 899, 900, 902, 904, 905, 912, 925, 930, 931
Francini, Buruni Alessandro 13, 161, 223, 224, 226, 231, 239, 240, 253, 255, 256, 259, 264, 266, 268, 298, 299, 300, 302, 311, 442, 537, 540, 541, 552, 570, 574, 581, 588, 660, 826, 852, 870, 871, 872, 873, 875, 876, 877, 878, 883, 889, 897, 901, 902, 903
Frank, Nino 701, 722, 797, 798, 831, 844, 890 918, 923, 928, 932

Frankfurter Zeitung 729, 730, 801, 921
Fransızca dili ve edebiyatı 11, 17, 27, 74, 79, 83, 99, 103, 149, 150, 152, 155, 173, 222, 224, 228, 229, 276, 277, 307, 423, 455, 458, 463, 470, 513, 515, 541, 549, 557, 558, 559, 565, 580, 589, 607, 627, 643, 670, 675, 678, 684, 685, 686, 687, 689, 702, 704, 711, 721,722, 726, 747, 748, 751, 752, 770, 789, 799, 812, 816, 830, 853, 855, 860, 866, 919
frengi 173, 257
Freud, Sigmund 28, 113, 158, 393, 414, 453, 459, 501, 563, 577, 586, 599, 626, 627, 717, 723, 738, 775, 791, 838, 926
Freund, Gisèle 17, 575, 816, 930
Freysz, Dr. H. 843
Friede, Donald 670, 690
Friedrich, Gerhard 290, 876
Friis-Møller, Kai 790, 791, 927
Frost, Robert 406, 887
Fry, Roger 509
Fulham, Mr. (karakter) 228
Furey, Michael (karakter) 291, 292, 293, 294, 295, 296, 375
Furlan, Boris 395, 439, 885, 889
Furlong, Thomas 50
fütürizm 494

Gaelic Atletizim Federasyonu 84
Gaelic League 209, 291
Gaige, Crosby 688, 910
Gale 704
Gallaher, Brendan 67, 70, 853
Gallaher, Fred 67, 260
Gallaher, Ignatius (karakter) 67, 260, 275
Gallaher, Mrs. 67 (karakter)
Galli, Carlo 704
Galsworthy, John 669, 675
Galvin, Nanny 46
Galway 27, 52, 80, 190, 191, 192, 193, 195, 215, 239, 286, 291, 292, 295, 314, 322, 325, 332, 333, 335, 362, 365, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 384, 464, 505, 548, 558, 612, 613, 617, 618, 633, 691, 780, 839, 884
Gann 491, 506, 507, 526, 527
Garnett, Edward 465
Garryowen 422, 430
Garvin, John 851, 888
Gasthaus, Hoffnung 220, 469
Gaudier-Brzeska 406
Gece Duası 400
Geilinger, Max 844
Gelecekten haber verme772
General Grant 560 (karakter.)
Gerard Kardeşler 117
Gerbore, Pietro 786
Gervais, Terence White 801, 928
Geyik imgesi 53
Ghezzi, Muhterem Peder Charles 82, 83, 855
Giacomo Joyce 9, 395, 399, 402, 403, 482, 517, 885, 886
Gibbon, Monk 381, 861
Gide, André 560, 561, 581, 596, 607, 669, 743, 793, 845, 906
Giedion, Sigfried 435, 522, 573, 710, 723, 757, 763, 798, 838, 839, 842, 843, 844, 862, 889, 919, 920, 925, 928, 929, 930, 932
Giedion-Welckler, Carola 522
Gilbert, J. T. 278
Gilbert, Mrs. Stuart (Moune) 688, 702, 817
Gilbert, Stuart 10, 13, 14, 15, 16, 188, 278, 310, 414, 416, 419, 593, 597, 598, 602, 605, 640, 672, 675, 676, 685, 686, 687, 689, 699, 703, 708, 716, 720, 740, 744, 745, 759, 760, 784, 790, 798, 808, 815, 864, 887, 904, 905, 914, 915, 917, 918, 919, 920, 921, 929
Gilford, E. 213, 215, 220, 869

Gillet, Louis 23, 39, 82, 182, 242, 605, 679, 704, 705, 722, 735, 736, 751, 757, 762, 813, 816, 823, 838, 839, 849, 856, 867, 879, 905, 906, 915, 918, 920, 922, 923, 924, 930, 931
Gillies 174
Giraudoux, Jean 562, 839
Gissing, George 275
Givan, Christopher 928
Givens, Seon 905, 908, 911, 916, 918, 922, 924, 929, 930
Glasheen, Adaline 292, 567, 630, 876, 888, 908, 930
Globocnik, Amalija 224, 227, 870, 883
Glyn, Elinor 230
Goblin 174
Goethe, Johann Wolfgang von 129, 146, 255, 310, 454, 576, 732, 832, 883
Gogarty, Oliver St. John 10, 15, 17, 101, 148, 149, 150, 159, 163, 164, 166, 168, 170, 172, 176, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 234, 237, 243, 244, 245, 246, 254, 260, 275, 276, 278, 280, 308, 321, 322, 323, 324, 327, 337, 338, 339, 390, 411, 424, 425, 438, 537, 613, 691, 732, 822, 823, 844, 854, 862, 865, 866, 867, 868, 869, 875, 878, 879, 921
Goldschmidt, Rudolf 456, 483, 492, 518, 891
Goldsmith, Oliver 247
Goll, Ivan 564, 641, 717, 721
Gonçarov, Ivan 739
Gonne, Maud 142, 155, 334
Goossens, Eugene 731
Gorki, Maksim 248
Gorman, Herbert 13, 15, 46, 47, 55, 59, 78, 89, 118, 131, 133, 143, 175, 183, 201, 305, 351, 357, 364, 379, 390, 445, 483, 507, 537, 552, 615, 628, 659, 714, 720, 721, 759, 763, 781, 796, 804, 806, 808, 823, 824, 825, 826, 832, 837, 848, 849, 850, 851, 853, 854, 857, 858, 859, 861, 862, 863, 864, 866, 867, 872, 873, 874, 877, 878, 881, 882, 883, 884, 885, 889, 890, 891, 892, 893, 895, 897, 899, 903, 904, 907, 908, 918, 920, 925, 928, 929, 932
Gorman, Mrs. Herbert (Jean) 714, 721
Gorman, Mrs. Herbert (Claire) 781
Gosse, Edmund 181, 277, 450, 487, 605, 890
Gotham Book Mart 833
Gould, Gerald 409
Gourmont, Remy de 558, 559
Goyert, Georg 343, 662, 685, 717, 729, 822, 880, 919, 930
Görünüşe Aldanma 56
Gramer 55
Granville, Barker Harley 762
Greene, David 286, 287, 728, 863
Greenham, Richard 286, 287, 728, 863
Gregan, Paul 110, 152
Gregory, Lady 10, 127, 129, 134, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 146, 151, 152, 157, 168, 191, 215, 238, 291, 332, 333, 376, 380, 386, 388, 476, 564, 588, 608, 669, 862, 863, 865, 866, 869, 899, 906, 928
Grévisse, Maurice 565
Griffin, Gerald 81, 745, 855, 907
Griffin, Mrs. John 13, 192, 193, 515, 558, 803, 867, 869, 871, 875, 880, 911, 921, 923, 927
Griffith, Arthur 142, 208, 279, 280, 281, 301, 365, 387, 611, 885, 907
Grigson, Geoffrey 658
Guggenheim, Peggy 14, 721, 739, 740, 922
Guillermet, Fanny 460, 891
Guinness, Sir Arthur 33, 93, 126, 422, 424, 665, 666, 714
Guinness's Biracılık 126

Guye, Joseph 224
Guyon, B. 887
"Güç" 92
günah 20, 63, 71, 77, 91, 161, 172, 180, 212, 252, 320, 346, 400, 436, 517, 541, 644, 660, 703, 825
günahkârlık 28, 71
Güney Afrika Sömürgeleştirme Derneği 307

Hackett, Felix E. 144, 346, 855, 859, 860, 861
Hades (U'te bölüm) 59, 440, 479, 507, 546, 595, 600
Haggard, H. Rider 490
Hall, J. B. 81, 122, 166, 177, 195, 196, 845, 860
Hamlet 51, 75, 171, 189, 311, 312, 347, 393, 398, 415, 426, 473, 477, 500, 501, 502, 591, 792, 886
Hamlet 479, 521, 763, 885, 886, 889
Hand, Robert (karakter) 306, 338, 355, 367, 411, 415, 417
Hand, Yargıç Augustus N. 774
Hand, Yargıç Learned 774
Hanley, T. E. 13
Hansen, Mrs. Johana Kastor 790
Hardy, Thomas 10, 76, 111, 247, 261, 275, 411, 854
Harmsworth, Desmond 571, 579, 751, 896, 902
Harrington, Timothy C. 138, 263, 267, 862
Harris, Frank 409
Harris, Morris 271
Harrison, Mrs. 582
Hart, Michael 15, 260, 423, 424, 672
Harte, Bret 290, 291, 876, 898
Hartmann, Dr. Edward 709, 750
Harvey, Lawrence E. 800, 928
Harvey, Rupert 657
Hassall, Christopher 891
Hathaway, Anne 189, 421
Hauptmann, Gerhard 101, 102, 115, 116, 119, 181, 214, 234, 277, 657
Haveth Childers Everywhere 703, 716, 724, 911
Hawtree, Yüzbaşı 122
hayal gücü 642, 754
Hayaletler 474
Healy, Michael 333, 373, 450, 463, 612, 613, 633, 661, 733, 780, 901, 915, 922, 927
Healy, Timothy M. 52, 120, 629
Healy, Tommy 193
Heap, Jane 485, 576, 577
Hebald, Miltor 845
Hebel, I. P. 534
Heiberg, Gunnar 791
Heine, (Heinrich) 129
Heinemann, (William) 259, 467
Helenizm 133, 456
Hely's 422
Hemingway, Ernest 15, 21, 581, 591, 606, 620, 639, 644, 669, 792, 793, 927
Henchy (karakter) 12, 39, 143, 145, 146, 359
Henderson, Archibald 337, 657, 914
Henry, Muhterem Peder William 56, 69, 70, 71, 78, 116
Hermetic Society 110, 210
Hewson, Philip (karakter) 81
Hıristiyan imgeleri 63
Hıristiyan Kardeşler okulu 55, 63
Hiler, Hilaire 915
Hiltpold, Rudolf 516, 519
Hind, C. Lewis 150
Hitchmann, Ernst 921
Hitler, Adolf 769, 808, 811, 821
Hoey, Pat 662
Hollanda 85, 172, 387, 482, 522, 579, 615, 631, 676, 813, 833
Holloway, Joseph 39, 156, 189, 195, 204, 337, 860, 866, 867, 868, 869, 880, 884

Holms, John 721
Holroyd-Reece, John 744, 769
"Home Olga" 16, 800
Homeros 20, 133, 294, 415, 416, 417, 418, 424, 430, 521, 524, 569, 570, 600, 602, 616, 655, 703, 780, 800, 832
Hone, Joseph Maunsel 209, 313, 324, 328, 364, 374, 379, 380, 863, 869, 878, 883, 884
Hopkins, Gerard Manley 81
Horace 65, 72, 73, 102, 402, 493, 513, 526, 611, 895
Horniman, Annie 238
Horthy, Amiral Miklos 222
Hortlaklar 97, 115, 311, 312, 660, 763
Houghton, Stanley 512, 534
Howald, Ernst 838
Howard, Philip 894, 914
Howe, W. T. H. 385
Howells, Herbert 731
Hubbell, Albert 17, 698, 699, 917
Huddleston, Sisley 591, 609, 644, 670, 682, 745, 854, 894, 904, 923
Hudson, W. H. 405
Huebsch, B. W. 91, 443, 466, 468, 476, 480, 506, 523, 540, 562, 570, 571, 578, 659, 731, 732, 803, 821, 836, 851, 891, 892
Hughes, Herbert 92, 706, 707, 731, 862, 918
Hugo, Victor 738
Huguenots, Les 707, 779
Hukuk Öğrencileri Tartışma Derneği 119
Hulme, T. E. 406
Hume, David 607, 739
Hummel, Daniel 503, 504, 574, 642, 894, 895, 912
Huneker, James 571
Hunt, Violet 462
Hunter, Alfred H. 18, 196, 197, 271, 272, 285, 433
Huntington, C. 725
Hurley, J. 848
Hutchins, Patricia 75, 775, 859, 907
Hutchinson & Co. 313
Huxley, Aldous 418, 701, 709, 887, 919
Huxley, Julian 700
Huysmans, (Joris Karl) 101
Hyde, Douglas 116, 127
Hyman, Louis 17, 882, 889
Hynes (karakter) 39, 271, 853

Ibsen, Henrik 63, 76, 77, 90, 91, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 130, 149, 152, 167, 168, 181, 203, 229, 232, 234, 237, 239, 253, 265, 268, 271, 277, 280, 281, 300, 310, 311, 312, 335, 458, 474, 522, 650, 660, 763, 764, 765, 785, 788, 791, 794, 795, 858, 871, 873, 890
Ibsen'in Hortlaklar'ına bir Sonsöz 763
Ideas of Good and Evil 130, 861
Ideas 236
Ikarus 415
Imbs, Bravig 911
Intermédiaire, L' 919
International Review 458, 486, 487
Ireland, John 278, 301, 652, 682, 731, 849, 866, 881, 882, 889, 899
Irish Times 151, 150, 152, 159, 171, 174, 423, 433, 515, 773, 822, 902, 903
Irredentist 442
Irwin, Francis 187
Iseult 21, 634, 666, 667
Ithaca (U'te bölüm) 416, 431, 508, 574, 575, 589, 594, 600, 643
Ivors, Miss. (karakter) 288, 290, 291
iç monolog 165, 414, 420, 604
İdarehane'de Ulusal Bayram Günü 53
"İki Çapkın" 273
İki Makale 117, 118
İkinci Léopold 455

İlahi Komedya 133, 271, 453, 516, 533
İngiliz Edebiyatı 258, 605, 703, 787
İngiliz Oyuncuları 168, 169, 505, 507, 510, 512, 513, 522, 525, 527, 534, 582, 706
İngilizce dili 260, 625
İngiltere 15, 16, 76, 80, 84, 104, 126, 141, 188, 221, 272, 280, 281, 300, 301, 309, 332, 359, 364, 368, 369, 372, 377, 384, 404, 405, 411, 445, 450, 462, 466, 476, 478, 487, 493, 499, 506, 510, 511, 523, 535, 546, 547, 549, 563, 570, 580, 581, 587, 590, 605, 611, 622, 648, 649, 703, 705, 707, 710, 724, 726, 730, 734, 742, 744, 746, 752, 761, 775, 782, 790, 792, 809, 822, 823, 824, 826, 866
intihar 51, 58, 87, 241, 293, 317, 399, 430, 434, 519, 668, 772, 778, 884
İrlanda Edebiyat Akademisi 390, 752, 754
İrlanda Edebiyat Tiyatrosu 116, 117, 119, 856
İrlanda, Azizler ve Ermişler Adası 249
İrlanda 2, 12, 14, 16, 17, 21, 30, 31, 32, 33, 34, 40, 42, 43, 44, 45, 51, 53, 55, 61, 64, 73, 74, 76, 80, 82, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 98, 101, 104, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 139, 146, 163, 147, 148, 149, 153, 157, 159, 160, 163, 167, 170, 177, 181, 185, 188, 190, 195, 199, 200, 201, 204, 208, 209, 212, 213, 215, 221, 224, 233, 236, 237, 238, 245, 247, 249, 257, 258, 259, 262, 263, 265, 272, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 286, 288, 291, 292, 293, 294, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 315, 322, 323, 324, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 340, 342, 343, 349, 351, 353, 355, 359, 363, 364, 365, 368, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 384, 385, 387, 388, 390, 391, 408, 409, 414, 415, 418, 424, 425, 430, 431, 441, 449, 451, 458, 459, 460, 461, 463, 467, 476, 487, 490, 491, 498, 502, 506, 515, 522, 523, 529, 531, 535, 545, 546, 547, 548, 549, 567, 563, 567, 579, 581, 582, 590, 596, 598, 599, 602, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 623, 625, 630, 635, 637, 641, 643, 648, 649, 652, 653, 656, 661, 666, 670, 675, 685, 691, 696, 703, 707, 714, 721, 724, 726, 729, 730, 732, 734, 736, 752, 754, 757, 758, 761, 770, 772, 773, 776, 778, 780, 781, 800, 803, 804, 808, 809, 811, 814, 817, 822, 823, 826, 832, 833, 835, 837, 839, 844, 851, 856, 857, 860, 880, 881, 884, 891, 907
İrlandaca (Gaelic) 74, 77, 84, 116, 181, 291, 386, 389, 460, 588, 648, 666, 830, 842
İsviçre Yazarlar Derneği 838, 844
İtalya 118, 155, 179, 184, 220, 229, 233, 248, 259, 270, 272, 276, 278, 284, 311, 337, 370, 384, 393, 409, 439, 442, 445, 451, 452, 453, 522, 541, 542, 546, 588, 599, 643, 686, 712, 786, 787, 792, 795, 826, 833, 884
İtalyanca 82, 101, 175, 221, 222, 223, 256, 257, 270, 274, 303, 306, 328, 332, 338, 362, 371, 372, 389, 441, 449, 458, 466, 470, 475, 502, 513, 531, 533, 542, 557, 565, 566, 588, 593, 643, 722, 739, 748, 767, 768, 771, 808, 822, 831, 834, 853, 855, 860

Jacobsen, Jens Peter 117, 230
Jahnke-Osterwalder, Dr. Asta 845
Jaloux, Edmond 564, 565, 620, 626, 841, 908
James, Henry 229, 250, 266, 270, 414, 551, 603, 856

Janet, Pierre 311
Jarnach, Philipp 46, 155, 471, 485, 504, 538, 864, 892, 895
John, Augustus 708, 716
John Jameson and Son's 675
John Joyce 804
Johnson, Dr. Samuel 133
Johnson, Lionel 124
Jolas, Eugene 15, 21, 23, 606, 670, 672, 681, 699, 721, 732, 735, 738, 762, 770, 808, 816, 829, 830, 847, 911, 916, 922, 924, 929
Jolas, Maria (Mrs. Eugene) 12, 15, 193, 341, 674, 698, 700, 735, 749, 752, 781, 782, 808, 815, 817, 821, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 845, 847, 848, 868, 880, 889, 913, 915, 917, 920, 922, 923, 925, 926, 928, 930, 931, 932
Jolas, Tina 798
Jones, Ernest 393, 926
Jones, Howard Mumford 914
Jonson, Ben 151, 152, 157, 160
Jousse, Pére Marcel 723
Joyce Book, The 674, 706, 716, 731, 862
Joyce, Charles Patrick 374, 872, 875, 883, 884, 885
Joyce, Eva 13, 185, 845, 849, 850, 853, 856, 857, 865, 882
Joyce, Florence 845, 849, 851
Joyce, George Alfred 38
Joyce, George (Giorgio, J'un oğlu) 28, 356, 652, 702, 719, 742, 750, 767, 817, 845, 877, 880, 907, 908, 923, 926, 930, 931, 932
Joyce, George (19.yy'da yaşamış atası) 13
Joyce, James (d. 1943, J'un yeğeni) 845
Joyce, James Augustine (J'un dedesi) 28, 29, 30, 847
Joyce, James (J'un büyük büyükbabası) 28
Joyce, John Stanislaus (J'un babası) 27, 30, 37, 38, 65, 135, 607, 630, 646, 696, 727, 734, 825, 848, 849, 850, 863, 917
Joyce, Lucia Anna (J'un kızı) 17, 160, 161, 167, 307, 345, 348, 358, 372, 373, 374, 399, 441, 450, 464, 474, 498, 501, 502, 532, 540, 557, 558, 559, 560, 595, 613, 617, 618, 619, 636, 650, 663, 684, 692, 697, 698, 699, 709, 719, 731, 736, 739, 740, 741, 742, 743, 749, 750, 751, 752, 754, 755, 756, 758, 760, 761, 764, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 786, 787, 788, 802, 811, 821, 826, 827, 828, 833, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 844, 845, 847, 920, 923, 924, 926, 927, 928
Joyce, Mabel Josephine (J'un kız kardeşi) 38, 61, 65, 169, 176, 242, 331, 359, 617
Joyce, Margaret Alice (J'un kız kardeşi) 38, 44, 176, 315, 329
Joyce, Mary Jane Murray (J'un annesi) 34, 35, 36, 289, 735 (Joyce Mrs. John Stanislaus)
Joyce, Mary Kathleen (J'un kız kardeşi) 13, 845, 846, 849, 853, 860, 876, 921 (Monaghan Mrs. Mary)
Joyce, Michael 729
Joyce, Mrs. Helen (J'un gelini) 493, 731, 736, 753, 797, 810, 814, 828, 834, 856, 913, 925, 926, 927, 930
Joyce, Stanislaus (J'un kardeşi) 13, 14, 15, 16, 17, 27, 30, 31, 37, 47, 54, 57, 59, 65, 69, 88, 104, 157, 149, 164, 197, 252, 458, 464, 607, 630, 646, 696, 725, 727, 734, 825, 847, 849, 850, 861, 863
Joyce, Stephen James (J'un torunu) 356, 676, 797, 832, 845, 927, 931, 932
Jung, Dr. Carl Gustav 393, 453, 486, 535, 536, 537, 538, 586, 716, 717, 718, 723, 732, 738, 752, 771, 774, 775, 776, 791, 897, 926

Kaempffer, Gertrude 17, 167, 481, 482, 628, 893
Kafka, Franz 801
Kafka, Irene 729, 801
Kahane, Jack 716, 743
Kahn, Otto 692, 708
Kain, Richard M. 860, 862, 863
Kane, Matthew 165
Kaptan Dehan 357
Kardinal Logue 90, 336
Kardinal Rampolla 121
Kastor, Robert 731, 828, 834, 931
Kaufleuten 490, 628
Keats, John 308
Kelleher, John V. 12, 278, 681, 804, 813, 890
Keller, Gottfried 434, 763
Keller, T. G. 199, 238
Kelly, John 42, 51, 53
Kelly, Terence 175
Kelly, Thomas F. 174
Kennedy, Hugh Boyle 94, 98, 116, 865
Kennedy, John 126, 861
Kennedy, Olive 422
Kenny, Peder Peter 48
Keogh, Ted 437, 889
Kernan (karakter) 39, 64, 84, 165
Kerr, Alfred 745, 785, 786, 923, 927
Kerridge, W. H. 498
Kerrigan, Dr. 913
Kerse, J. H. 41
Kettle, Mrs. Thomas (Mary Sheehy) 74, 183, 190, 324, 460, 461, 856, 860, 876
Kettle, Thomas 84, 86, 87, 91, 94, 125, 173, 246, 278, 279, 305, 306, 324, 328, 334, 337, 339, 381, 384, 390, 411, 460, 733, 872
Kevin, Saint 635
kıskançlık 331, 441, 571
"Kız Kardeşler" 37, 39, 112, 198, 199, 249, 263, 343
Kızıma Sunulan Çiçek 399
Kieffer, Helen 601, 636
Kiernan, T. J. 921
Kim Kimdir 450, 476, 550
King, Prof. Carlyle 13, 44, 850, 851
Kinahan 125, 144, 346
Kipling, Rudyard 277, 753
Klōti, Dr. Emil 838
Knight, E. H. 615
Koerner, Elisabeth 530
Koht, Halvdan 871
komedi 97, 129, 151, 152, 226, 238, 438, 482, 569, 687
komünizm 793
Kont Diodato Tripcovich 442
Kont Francesco Sordina 236, 445
Kont O'Kelly 835
Kontes Cathleen 90, 108, 116, 118, 200, 282, 312, 374, 403
Kopenhag 688, 716, 788, 789, 790, 791, 792, 794, 874
Korff, Arnold 530
Korolenko 248
Krakovlu Stanislaus 30
Kral Lear 82, 140, 421
Kraliçe Victoria 96
Kraliyet Bütçesi 466, 468
Kraliyet Edebiyat Fonu 450, 452, 890
Kraliyet Üniversitesi 136
Kraus, Dr. Hans 894
Kristensen, Tom 789, 790, 791, 927
Kronenhalle 471, 842
Kropotkin, Peter 175, 898
kuşku 27, 105, 106, 134, 207, 214, 216, 232, 233, 331, 353, 360, 384, 398, 412, 417, 431, 440, 628, 637, 659
Kutsal Bakire Meryem Cemiyeti 69
"Kutsal Görev" 53, 201, 210
"Küçük Bir Bulut" 67

"Küçük Jim" 50
Küsnacht 454, 717, 771, 776

Labriola, Antonio 281
Lamb, Charles 68, 158, 800
Lane, John 15, 16, 35, 58, 59, 190, 259, 387, 425, 462, 745, 778, 790, 849
Laney, Al 638, 912
Lang, Dr. Hans Joachim 892
Lang, Siegfried 503, 543,
Langer's Café 670
Lanson, Gustav 565
Larbaud, Valery 17, 556, 558, 573, 574, 581, 583, 587, 588, 591, 593, 595, 596, 597, 599, 600, 604, 607, 632, 634, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 648, 656, 670, 682, 686, 687, 689, 697, 699, 717, 725, 832, 833, 903, 904, 905, 907, 912, 913, 915, 916, 917, 918, 921, 923
Laski, Harold 745
Lassalle, Ferdinand 230
Latince 27, 68, 78, 92, 198, 415, 541, 601, 648, 652, 666, 747, 748, 842, 853, 855, 860
Laubenstein, Arthur 636, 637, 911
Laughlin, James 864, 931
Laughton, Charles 746
Laurie, T. Werner 462, 465, 745
Lauri-Volpi, Giacomo 708, 711, 712, 713
Lawrence, D. H. 289, 465, 658, 666, 669, 701, 702, 800, 918, 928
Lawrence, Mrs. D. H. 702
Le Corbusier 798
Lebaudy, Jacques 171
Lee, Sidney
LeGallienne, Richard 708
Lenassi, Mario 536, 543
Lenehan, Matt 423
Lenehan (karakter) 260, 272, 419, 545
Lenin, Nikolai 471
Lennon, Yargıç Michael 144, 732, 733, 803, 824, 826, 859, 921
Léon, Mma. Paul (Lucie Noël) 718, 740, 773, 817, 828, 834, 835, 919, 920, 922, 923, 924, 925, 926, 929, 930, 931
Léon, Paul 15, 314, 564, 719, 721, 736, 744, 745, 750, 755, 756, 757, 760, 769, 774, 778, 796, 808, 827, 828, 829, 834, 835, 919, 920, 923, 924, 926, 927, 930
Leoville 54
Lermontov, Mikhail 245, 246, 248, 872
Lérouin, L. 103, 858
Les Années vingt 914
Leslie, Shane 760
Lestrygonians (U'te bölüm) 507, 576
Leventhal, A. J. (Emery, L. K.) 589, 884, 903
Levin, Julien 12, 16, 433, 642, 823, 914
Lévy-Bruhl, Lucien 794
Lewis, Sinclair 418
Lewis, Wyndham 15, 41, 102, 150, 172, 406, 407, 409, 522, 559, 565, 566, 567, 568, 569, 583, 585, 587, 591, 592, 595, 627, 639, 652, 657, 659, 669, 679, 680, 681, 691, 692, 700, 708, 714, 769, 889, 900, 901, 903, 904, 906, 912, 916
Lidderdale, Jane 17, 164, 171, 881, 895, 903, 907, 908, 923
Lidwell, J. G. 380, 381, 382, 383, 530
Liffey Nehri 22, 32, 35, 58, 59, 81, 234, 387, 504, 534, 613, 623, 630, 641, 644, 645, 654, 676, 688, 691, 703, 728, 811, 812, 813, 814, 817, 880, 888
Light, Jimmy 599, 600
Limerickler 891
Linati, Carlo 522, 531, 548, 553, 596, 598, 620, 898, 900, 905
Lindley, Alexander 759
Little Review 485, 507, 508, 565, 571, 573, 576, 578, 592, 608, 638, 639, 657, 658
Litz, A. Walton 508, 570, 879, 889, 901, 908

Llona, Victor 699
Lloyd, George David 513, 648, 696, 804, 913
Locarno 17, 480, 481, 482, 484, 511, 524, 616, 628
Logue, Kardinal 52, 90, 336
Londra 31, 37, 64, 67, 103, 122, 129, 132, 136, 137, 138, 141, 146, 150, 151, 157, 186, 189, 213, 214, 216, 219, 236, 248, 257, 275, 278, 279, 282, 311, 317, 338, 339, 349, 350, 352, 371, 374, 382, 383, 387, 405, 406, 443, 450, 463, 466, 478, 480, 496, 508, 510, 523, 527, 535, 546, 547, 548, 549, 552, 558, 565, 574, 579, 580, 587, 595, 607, 612, 613, 614, 615, 617, 618, 633, 642, 649, 657, 675, 679, 681, 684, 685, 704, 705, 711, 714, 715, 718, 726, 727, 728, 729, 730, 734, 742, 753, 754, 776, 777, 778, 781, 815, 816, 821, 824, 845, 851, 854, 855, 856, 860, 862, 863, 868, 869, 877, 881, 889, 893, 894, 895, 899, 902, 904, 905, 906, 907, 911, 912, 916, 918, 926, 927
Longworth, E. V. 137, 153, 172, 173
Loos, Anita 665
Loti, Pierre 154
Lotus-Eaters (U'te bölüm.) 479, 507, 595
Lover, Samuel 51
Loy, Dr. 770
Löffler, Prof. 838
Lucian 440
Lucifer 68, 91, 129, 183, 230, 321, 415, 453, 567, 568
Luening, Otto 494
Lugné, Poë 560, 571, 791
Lynch (karakter) 195, 243, 325, 333, 338, 344, 415, 545, 683, 772
Lyons, Dr. J. B. 17, 842
Lyons, Dr. Robert Dyer 33
Lyons, James 662, 914
Lyons, Mrs. (J'un büyük teyzesi) 288
Lyster, T. W. 149

M'Coy, C. P. (karakter) 433
M'Guinness, Mrs. 93, 442
Macar 89, 233, 234, 581, 698
Macaristan 233, 266, 433, 449, 457, 483, 581, 589, 629
MacCarthy, Nancy 852
MacCumhal, Finn (Finn MacCool) 728, 793, 812, 830
MacDonagh, Donagh 333
MacDonald, Dr. W. G. 782
MacDowell, Gerty (karakter) 64, 179, 416, 422, 432, 516, 518, 542, 578
MacErlaine 79
Machnich, Antonio 348, 349, 350, 351, 354
MacHugh, Prof. (karakter) 336
Mack, Mrs. 425
MacLagan, Dr. 142
MacLeish, Ada (Mrs. Archibald) 386
MacLeish, Archibald 668, 675, 678, 683, 916
MacNally, Leonard 280
Macnamara, Brinsley 889
MacNeill, Hugh 337
Macpherson, James 822
MacSwiney, Terence 611
Madame Lapeyre'nin küçük barı 814
Madden, (karakter) 85
Maeterlinck, Maurice 168, 174, 669, 735
Magalaner, Marvin 888, 923, 927
Magdalen, Mother M. 868
Magee, W. K. (Eglington, John) 149, 150, 180, 212, 238, 324
Magennis, Prof. William 79, 95, 98
Maginni, Prof. 422
Maglin, Rudolf 494
Mahaffy, J. P. 81
Maier, Dr. Hans W. 758, 770
Maillard, Dr. G. 742, 749
Malacrida, 220

Malet, St Lo 273, 274
Malins, Edward 18, 876
Malins, Freddy (karakter) 289
Mallarmé, Stéphane 171, 607
Mamalujo 635, 644, 909
Mangan, James Clarence 74, 124, 126, 296, 303, 304, 344, 624, 847
Manganiello, Dominic 907
Mann, Thomas 809
Mann, Heinrich 675
Mansfield, Katherine 509, 609, 895, 906
Manton, (Yargıç) Martin T. 774
Marckwardt 224, 444
Mario 31
Markow-Totévy, Georges 867
Marksist 21, 279
Marquis 469
Marsden, Dora 406, 407, 477
Marsh, Edward 466, 891
Marshall, John 466
Marsilya 284, 298, 434, 616, 835, 922
Martello, Tower 17, 42, 44, 150, 151, 153, 189, 207, 608, 850, 851
Martin, Jules 18, 165, 279, 300, 403, 461, 472, 473, 474, 482, 490, 691, 774, 872
Martinelli, Giovanni 708
Martins, Forlag 788, 790
Martyn, Edward 90, 91, 116, 522, 534
Marx, Karl 175
Mascagni, Pietro 798
Mason, Ellsworth 12, 858, 859, 876, 879
Massenet, Jules 454
mastürbasyon 22, 542, 570
Matcham's Masterstroke 72
Mathews, Elkin 273, 274, 304, 313, 403, 874, 877, 887
Matisse, Henri 770, 778
Matthews, Charles 122
Maunsel & Co. 320, 322, 324, 363, 374, 379, 387
Maupassant, Guy de 165, 247, 248
Maurice (karakter) 147
Maurois, André 686
Mauthner, Fritz 740
Max, Mr. 688
Mayer, Teodoro 233, 234, 433
Mayo, Robert 282, 890, 923
Mazzoni 372
McAlmon, Robert 557, 575, 581, 585, 587, 590, 591, 593, 595, 596, 609, 610, 612, 639, 644, 646, 648, 649, 656, 674, 684, 685, 696, 699, 726, 763, 766, 767, 902, 903, 904, 906, 907, 912, 913, 915, 917, 921, 925, 927
McCann, Ellen 29, 41, 629, 804, 850
McCann, Philip 29, 41, 629, 804, 850
McCarthy, Denis Florence 187
McCarthy, Desmond 509
McCarthy, Patrick 906
McCormack, John 145, 184, 185, 186, 204, 289, 641, 709, 767, 772, 773, 842, 926
McCormick, Mrs. Harold 474, 486, 495, 530, 535, 536, 537, 538, 540, 552, 897
McDonald, Edward D. 806, 918
McGinty 66, 238, 853, 871
McGreevy, Thomas 17, 661, 699, 702, 739, 761, 779, 851, 903, 906, 922
McGuckin, Barton
McHugh, Roger 386, 885
McIntyre, J. Lewis 172, 620
McKernan, Joe 99, 185, 271
McKernanlar 185, 189, 207
McSwiney, Peter Paul 29, 33
Meštrović, Ivan 440
Mead, J. 335, 336
Meenan, James 855
Megavis, Mario 446
Meili, Max 844
Meissel, Filippo 399
Melchiori, Profesör Giorgio 17, 884

Memorabilia 156
Men and Women 151, 152
Mencken, H. L. 405, 443
Mercanton, Jacques 420, 584, 622, 631, 674, 753, 801, 802, 807, 809, 810, 818, 823, 826, 838, 841, 888, 900, 903, 908, 915, 924, 926, 928, 929, 930, 931
Mercier, Vivian 876
Meredith, George 76, 142, 197, 332, 639
Merhamet Hastanesi 121
Mérigot de Treigny 614, 907
Mettal, Hannah von 510
Meyer, Mr. 534
Michael Kramer 115, 116, 118, 125, 181, 214
Michaux, Henri 219, 656, 914
Mikelanj'ın Musa heykeli 120
Miles, Hamish 701
Milhaud, Darius 638
Milli Kütüphane 12, 88, 129, 148, 149, 167, 173, 212, 417, 867, 880
Milligan, Alice 380
milliyetçilik 20, 28, 43, 90, 124, 234, 292, 293, 303, 579, 625
Milner, Augustus 524
Milton, John 82, 545, 845
Mime of Mick, Nick and the Maggies 751, 765
Mirage of the Fisherman of Aran, The 378, 884
Mirbeau, Octave 277
Misses Flynn Okulu 35, 288
Mitchell, Yargıç Richard H. 670
Mizener, Arthur 14, 914
Moeller, Philip 577
Moeran, E. J. 731
Moffat, A. 185
Moly 569, 570
Mona Lisa 124, 566
Monnier, Adrienne 10, 16, 17, 561, 562, 574, 579, 581, 597, 600, 607, 632, 641, 642, 643, 644, 670, 672, 684, 686, 687, 689, 691, 702, 708, 712, 722, 723, 726, 743, 744, 759, 816, 904, 912, 917, 923
Monro, F. R. D'O 921
Monro, Lionel 729
Monro, Saw & Co. 476, 550, 722, 726, 921
Monroe, Harriet 405, 484
Montaigne, Michel 385
Montale, Eugenio 641
Montesquieu 454
Monteverdi, Claudio 593
Monto 424, 425
Moods 72
Moore, George 15, 102, 111, 116, 117, 158, 168, 238, 257, 261, 275, 294, 414, 467, 606, 648, 704, 705, 710, 891, 906, 918, 919
Moore, T. Sturge 478
Moore, Thomas 286, 291
Morand, Paul 709
Morax, Dr. Victor 613, 614, 907
More, Henry 125
Morel, Auguste 642, 643, 686, 687, 701
Morrell, Lady (Ottoline) 714
Morris, Lloyd 648, 913
Morris, William 89, 130, 192, 193, 271, 336, 589, 649, 698, 759, 760, 856, 924
Morrison, Arthur 276
Mosher, Thomas 129, 865
Moss, Phyllis 18, 646, 913
Most, Johann 175
Moynihan (karakter) 346
Mozart, Wolfgang Amedeus 638, 773, 796
Mr. Dooley 394, 487
Mulligan, Buck (karakter) 67, 133, 187, 196, 197, 209, 310, 338, 424, 430, 431, 438, 691
Mullingar 32, 104, 115, 279, 332, 434, 859
Mulvey, Willie 193, 435
Munro, John M. 915
Munro, Lionel 728
Murnaghan, James George 219

Murphy, Robert 16, 626, 799, 800, 836
Murray, Alice (J'un kuzeni) 615
Murray, C. J. 882
Murray, Charles 75
Murray, John (J'un dayısı) 34
Murray, John (J'un anne tarafından büyük babası) 35
Murray, Kathleen (Katsy) 866, 872, 880, 881, 907
Murray, Mrs. William 36, 37, 66, 166, 221, 870
Murray, Patrick 36
Murry, J. Middleton 609, 617, 895, 906
Musa 120, 312, 488, 628, 637
Musacı düşlenim 52
Mussolini, Benito 792
Münih 387, 510, 530, 531, 662, 689, 692, 811, 845
müzik 11, 32, 35, 36, 109, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 206, 289, 350, 365, 375, 441, 453, 471, 477, 529, 530, 638, 697, 706, 711, 712, 723, 730, 801, 802, 834, 882
"My love she was born in the north countree" 203
"My Mountain Maid Arise" 193

Nabokov, Vladimir 703, 798, 918, 928
Naegeli, Prof. 770
Nakabayashi, Takao 17, 884
Nannetti, Joseph 422
Napolyon 122, 625, 663, 677, 697
Nast-Kolb ve Schumacher 263, 267
Natanson, Jacques 571, 901
National Broadcasting Company (NBC) 773
National University 337
Nausicaa (U'te bölüm) 64, 413, 416, 432, 482, 508, 519, 542, 544, 576, 577, 578, 585, 589
Navire d'Argent, Le 641, 656
Naziler 769, 808, 809, 835
Neighborhood Playhouse 651
Nestor (U'te bölüm) 377, 507
New Freewoman 404, 406, 408, 887
New Statesman 409, 509, 691, 881
New York Tribune 578, 902
New York Times 578, 709
New Yorker, The 698, 773
Newall, Harry 51
Newman, John Henry (kardinal) 60, 80, 94, 96, 545, 778
Nicholson, Mary 881, 895, 903, 907, 908, 923
Nicolson, Harold 729, 732, 874, 921
Nicolson, Nigel 874
Nietzsche, Friedrich 175, 197, 208, 395
Nighttown 73, 188
Nobel Ödülü 609, 831
Noon, Peder Wiliam T. 83, 91
Norman, H. F. 143, 199, 200, 232
Northern Whig 365, 380
Norveçli Kaptan 41, 804
Nouvelle Revue Française 573, 607, 641, 722
Nouvelles Littéraires, Les 921, 925
Novak, Francesco 348, 350, 351, 360
Nutting, Mrs. Myron (Helen) 601, 602, 684, 719, 720, 920
Nutting, Myron 13, 17, 592, 624, 626, 637, 647, 655, 750, 802, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 908, 911, 913

O'Brien, Conor Cruise 851
O'Brien, Dr. Daniel P. 817, 830
O'Brien, R. Barry 52, 851
O'Brien, Vincent 185
O'Brien, William 864
O'Callaghan 207
O'Casey, Sean 669, 822, 930
O'Connell, Alicia 29
O'Connell, Charles 28, 29

O'Connell, Daniel 28
O'Connell, John 28, 29, 30, 31, 41, 847
O'Connell, William 29, 42
O'Connor, Frank 631, 908, 928
O'Connor, Jeremiah Joseph 28
O'Connor, T. P. 67, 103, 851
O'Faolain, Eileen 852
O'Faolain, Sean 692, 700, 798, 865
O'Flaherty, Liam 17, 380
O'Grady, Standish 110, 127
O'Hara, Matthew 150, 159
O'Holleran, Mary 192
O'Horgan, John 851
O'Kelly, Count 734
O'Kelly, Seamus 276
O'Leary, John 127, 299
O'Mulloy, Muhterem John 41
O'Neill, Eugene 792
O'Neill, Michael J. 39
O'Neill, Muhterem Peder George 82
O'Nolan, Brian 848
O'Reilly, Persse (karakter) 652
O'Shea, Kitty (Mrs. W. H.) 682
O'Sullivan, Sean 716
Oberammergau'daki Çile Oyunu 121
Oblong, May 426, 888
Observer 609, 822, 905
Oda Müziği 183, 188, 189, 190, 211, 214, 219, 250, 259, 273, 274, 283, 304, 408, 440, 449, 451, 585, 518, 550, 570, 599, 660, 877
Odéon Café 471
Odyssey Press 744, 923 744, 923
Ofner, Richard 809
Ogden, C. K. 700, 704
Okültizm 101, 210
Olcott, H. S. 101
"Ondt and the Gracehoper, the" 681, 687, 700, 911
opera 32, 289, 490, 706, 708, 750
Opffer, Ivan 716
Orell, Argio 540
Orr, C. W. 731
Osservatore Romano 841
Ovid 523, 896
Oxen of the Sun 347, 880
Oxford 18, 80, 81, 133, 148, 184, 185, 187, 188, 209, 406, 526, 685, 692, 714, 731, 876
Ölüler 35, 107, 288, 289, 291, 293, 295, 296, 297, 317, 343

Padua Üniversitesi 370, 372, 883
Page of Irish History, A 855, 859
Paige, D. D. 15, 887
Paix, Café de la 708
Palestrina 493, 494
Palmer, Cecil 490, 491, 492, 893, 894
Palmer, Geoffrey Molyneux 307, 403, 886, 896
Palmer, Mrs. Bandman 473
Palmieri, Benedetto 185, 186
"Pansiyon" 235, 247, 343, 405, 443
Paolieri, Ferdinando 101
Papa 53, 90, 245, 271, 301, 455, 467, 488, 493, 772, 809, 842
Papa 13. Leo 455
Paris Üniversitesi 136
Paris 121, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 155, 156, 219, 400
Parker, Martin 872
Parlak Bir Meslek 104, 110, 116, 133, 177
Parnell, Charles Stewart 34, 38, 39, 43, 51, 52, 53, 54, 60, 61, 68, 77, 99, 121, 181, 183, 189, 279, 296, 300, 336, 341, 343, 359, 363, 370, 378, 388, 391, 611, 666, 696, 790, 851, 883
Parsifal 23
pasifizm 174
Paskalya İsyanı 85

Pastimes of James Joyce 929
Pater, Walter 124, 161, 545
Paul, Elliot 670, 672, 675, 699, 890, 914, 915
Paulhan, Jean 562, 607, 641, 669, 823, 900, 906
Pearse, Patrick 84, 460
Pedersen 277
Pelorson, George 799, 815, 823, 832, 928, 930, 931
PEN 675, 681, 709, 802, 803
Penelope (U'te bölüm) 416, 417, 438, 440, 508, 562, 574, 575, 589, 590, 591, 593, 594, 595, 596, 598, 599, 600, 608, 609, 629, 643
Péron, Alfred 721, 823
Petitjean, Armand 766, 793, 838, 839, 925,
Petrarch 799
Pfauen Café 479, 486, 536
Phillips, Stephen 81
Phoenix Park 51, 515
Phokas, Paul 469, 470
Picasso, Pablo 20, 678, 700
Picciola 368, 379
Piccolo della Sera, Il 233, 263, 299, 311, 321, 328, 332, 349, 366, 370, 376, 384, 433, 540, 885
Pigott, Richard 51, 52, 185
Pinard, de la Boulaye 799
Pinker, J. B. 443, 461, 462, 464, 465, 477, 478, 508, 523, 540, 562, 563, 594, 751, 889, 891, 893, 896
Pirandello, Luigi 669, 675, 680
Plunket, Piskopos 121, 286
Plunkett, Saygıdeğer Davit 33
Plurabelle, Anna Livia (karakter) 10, 122, 297, 343, 533, 534, 565, 624, 629, 635, 641, 644, 655, 656, 673, 678, 682, 683, 688, 692, 700, 703, 704, 705, 721, 726, 745, 766, 775, 798, 808, 811, 815, 831, 910, 911, 920
Poetry 16, 161, 167, 172, 404, 405, 485, 562, 568, 569, 571, 573, 754
Pola 17, 120, 155, 156, 161, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 231, 235, 239, 249, 255, 334, 410
Pollock, John 708
Pollock, Sir Frederick 745
Pomes Penyeach 110, 169, 674, 675, 677, 679, 691, 701, 731, 751, 755
Ponisovsky, Alex 718, 740, 741, 829
Popper, Amalia 395, 630, 885
Popper, Leopoldo 395
Porter, E. P. 867
"Portrait of the Artist, A" 177, 676
Portrait of the Artist as a Young Man, A 177, 676
Potts, Willard 927
Poulaphouca Barajı 422
Pound, Ezra 10, 15, 16, 17, 82, 141, 249, 389, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 411, 418, 443, 450, 452, 462, 464, 465, 466, 468, 475, 476, 477, 478, 479, 484, 485, 505, 507, 508, 521, 527, 529, 534, 544, 546, 547, 548, 549, 550, 552, 553, 558, 558, 559, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 571, 576, 577, 581, 582, 583, 585, 586, 587, 590, 597, 600, 604, 610, 614, 620, 629, 636, 637, 638, 663, 667, 668, 669, 673, 674, 675, 679, 680, 692, 695, 721, 733, 753, 754, 769, 885, 887, 889, 890, 891, 892, 893, 895, 896, 898, 900, 901, 903, 914, 915, 916, 924, 931
Pound, Mrs. Ezra (Dorothy) 602
Powell, Josie (karakter) 67, 595
Power, Arthur 579, 584, 589, 594, 602, 625, 646, 679, 695, 720, 727, 847, 851, 864, 887, 902, 903, 904, 905, 908, 912, 917, 920, 921

Power, John Wyse 336, 389
Powys, John Cowper 577
Prangins, Les Rives de 770, 771
Prens Makinsky 837
Prenses Caetani 643
Prescott, Profesör Joseph 876, 893, 896,
Prezioso, Roberto 234, 263, 299, 303, 332, 337, 351, 365, 366, 367, 411, 437, 502
Price, Henry N. Blackwood 187, 376, 377, 378, 884
Printemps, Yvonne 798
Prometheus 453, 603
Proteus (U'te bölüm) 485, 507
Proust, Marcel 23, 560, 564, 583, 584, 639, 903
Provincials 246
Prudhoe, John 932
psikanaliz 393, 453, 535, 538, 569
Puccini, Giacomo 401
Pugh, Thomas W. 12, 709, 770, 852, 888, 889, 919, 925
Purcell, Henry 522, 638
Purdon, Peder (karakter) 165
Purefoy, Mrs. (karakter) 421, 545
Purser, Sarah 129
Putnam, Samuel 724, 725, 906

Queen's Koleji 57, 848
Quinet, Edgar 757
Quinn, John 31, 476, 485, 507, 543, 549, 550, 552, 558, 557, 562, 571, 576, 577, 578, 582, 601, 636, 638, 639, 650, 663, 673, 867, 895, 897, 899, 900, 901, 902, 906

Rabelais, François 20, 573, 604, 648
Racine, Jean 560, 597, 677
Ralli, Baron Ambrogio 299, 402, 445, 452, 581, 594
Random House 14, 16, 731, 744, 760
Raphael, Mme. France 369, 765, 766
Rascoe, Burton 905
"Raughty Tinker, The" 496
Rawson, Tristan 490, 492, 513, 894
Ray, Gordon N. 891, 901
Raynold 54
Raynor, Miss. 45
Raytchine, Solange 846
Read, Forrest 887, 898
Rebez, Giovanni 348, 349, 350, 351, 354
Reclus, Elisée 175
Reddin, Dr. Terry 732
Reidy, Eileen 204, 869
Reinhardt, Max 474
Rembrandt, van Rijin 676
Ren Nehri 533, 534, 804
Renan, Ernest 230, 238, 280, 309, 648
René-Ulysse 756
resim sanatı 676
Reszke, Jean de 158
Revoltella, Pasquale 372, 392, 450, 541
Revue des Deux Mondes, La 10, 705, 723, 839
Reynolds, Thomas 280
Reynolds, W. B. 350
Rhein-Verlag 564, 662, 691, 716, 729
Ribermont-Dessaignes, G. 701
Richards, Grant 158, 214, 228, 247, 249, 254, 259, 260, 261, 262, 263, 272, 273, 328, 359, 360, 364, 380, 404, 408, 409, 443, 461, 468, 477, 506, 660, 872, 873, 874, 885, 887, 889, 892
Richardson, Dorothy 414
Richter, Prof. Hans 923
Rideout, Walter 876, 914
Rilke, Riner Maria 232, 558
Rimbaud, Arthur 278, 671
Riordan, Mrs. Dante (karakter) 227, 850
Rivers, Alston 313
Rivière, Dr. Joseph 137, 142, 219, 607
Roberts, George 158, 195, 196, 197, 202, 210, 215, 237, 313, 324, 328, 337, 338,

352, 359, 360, 363, 364, 365, 372, 373, 374, 375, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 389, 390, 403, 408, 412, 426, 443, 452, 657, 869, 882, 884, 885
Roberts, R. F. 923
Robertson, T. W. 122
Rodker, John 558, 580, 581, 699, 900, 902
Rodker, Mrs. John 900
Roe, William 847
Roelli, Mrs. Ximena de Angulo 17, 926
Roma 18, 35, 83, 119, 172, 198, 222, 232, 252, 257, 259, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 278, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 296, 297, 298, 300, 301, 304, 307, 354, 369, 372, 375, 391, 439, 441, 466, 467, 479, 558, 589, 610, 625, 626, 648, 786, 873
Romains, Jules 641, 702
Romanova, H. 718
Rooney, William 142, 365
Roosevelt, Başkan Franklin D. 806
Rosenbach, A. S. W. 639, 678
Rosetti, Gioacchino 101, 369
Ross, Robert 321, 535, 879
Rossi, Louis 873
Rossini, Gioacchino 270, 707, 711, 712, 750
Rota, Bertram 891
Roten, Kreuz 843
Roth, Samuel 591, 662, 663, 668, 669, 670, 690
Rothschild, Willi 730, 921
Rousseau, Jean Jacques 170, 248, 584
Roussel, Albert 731
Routh, Eugene 155
Rowan, Archibald Hamilton 35, 48, 225, 289, 306, 338, 370, 411, 417, 436, 510
Rowan, Richard (karakter)
Rönesans 258, 371, 512, 681
Ruggiero, Paul 166, 469, 481, 565, 795, 815, 837, 838, 841, 843, 892, 893, 895, 897, 928, 930, 931, 932
Rumbold, Richard 526
Rumbold, Sir Horace 513, 526, 611, 895
Ruskin, John 92, 371
Russell, Bertrand 532
Russell, George (Takma ismi AE) 9, 15, 102, 110, 113, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 138, 152, 167, 168, 197, 198, 202, 210, 215, 226, 230, 237, 324, 380, 383, 532, 669, 679, 861, 865, 868
Russell, Vera 17, 314, 878
Rusya 234, 248, 652, 690, 718
Ruttledge 336
Ryan, Desmond 864
Ryan, Fred 59, 177, 180, 215, 237, 282
Rychner, Max 915, 928

Sacher-Masoch, Leopold von 355, 415, 427, 428, 480, 899
Sächselüte 472
Saddlemyer, Ann 864
Sade, Marquis de 415, 605
Sage, Robert 672, 699
Saillet, Maurice 17, 643, 908, 912, 921, 923
Sainati, Alfredo 312
Saint-Gérand-le-Puy 829, 834, 835, 836, 839, 840, 930
Saintsbury,George 544
Salanka, Başkeşiş Peter 628
Salley Gardens, The 194, 773
Salvini, Tommaso 311, 312
San Sabba'da kayıkları seyrederken 401
Sanatçının Eski Bir Denizci Olarak Portresi 746
Sanatçının Portresi 9, 29, 39, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 56, 57, 58, 60, 63, 69, 70, 71, 77, 78, 82, 85, 86, 87, 93, 98, 99, 103, 104, 108, 109, 113, 117, 139, 143, 147, 148, 163, 164, 173, 177, 181, 195, 199, 224, 227, 230, 246, 272, 276, 293, 300, 303, 306, 316, 319, 344, 345, 346, 347, 355,

364, 366, 369, 402, 406, 408, 409, 410, 411, 413, 414, 416, 417, 418, 422, 426, 432, 438, 439, 443, 450, 452, 454, 461, 462, 463, 465, 466, 476, 479, 481, 484, 539, 549, 558, 564, 565, 570, 592, 599, 600, 604, 609, 680, 688, 791, 847, 849, 850, 851, 852, 854, 855, 856, 857, 859, 865, 869, 879, 880, 881, 884, 891
Sanık Sandalyesindeki Irlanda 301, 384
Santos, Nicolas 314, 434, 835
Satie, Erik 638
Saturday Review, The 183, 403, 879
Sauermann, Charlotte 485, 486, 809
Sax, Victor 456, 457, 891
Sayers, Philip 66, 853
Scéve, Maurice 791
Schaurek, Frantisek 443, 539
Schaurek, Mrs. Eileen Joyce 449, 539, 661, 688, 772, 776, 845, 850
Schickele, René 474
Schiff, Mrs. Sydney (Violet) 440, 609, 889, 901, 903, 906, 916
Schiff, Sydney 583, 675, 895
Schimpff, F. H. 890
Schmitz, Ettore 314, 317, 318, 319, 320, 337, 339, 360, 372, 373, 391, 392, 393, 411, 433, 442, 457, 494, 531, 532, 537, 541, 552, 574, 575, 640, 642, 657, 725, 726, 879, 882, 902, 912, 914
Schmitz, Signora Livia 162, 641, 724, 815, 920
Schoeck, Othmar 763, 838, 925
Scholes, Robert 860
Scholz 353, 354
Schopenhauer, Arthur 395
Schwartz, Jacob 53, 851, 860, 928
Scuola Revoltella Superiore di Commercio 224, 235, 236, 239, 250, 253, 256, 263, 264, 267, 284, 298, 307, 316, 357, 372, 392, 439, 442, 444, 450, 541, 547, 697
Scylla and Charybdis (U'te bölüm) 344, 507, 521, 576, 589, 880
Secker, Martin 403, 461
Seldes, Gilbert 602, 603, 640, 675, 760, 905, 915
Selected Letters of James Joyce 862-927
Selig, Karl Ludwig 878
Servire Press 765
Sessions, Roger 731
Settani, Ettore 831
Sexton, Thomas 336, 757
Shakespeare and Company 561, 562, 573, 579, 600, 606, 816, 902
Shakespeare, William 27, 55, 82, 95, 96, 106, 120, 133, 139, 151, 174, 189, 243, 311, 317, 347, 368, 393, 398, 411, 415, 420, 421, 426, 453, 458, 471, 473, 501, 502, 516, 527, 659, 677, 728, 747, 791, 792, 885, 886, 899
Shankar, Uday 768
Shaun (karakter) 83, 437, 624, 630, 645, 654, 655, 656, 661, 663, 664, 667, 673, 680, 681, 688, 692, 699, 700, 705, 709, 714, 716, 909, 910, 911
Shaw, Bernard 10, 12, 16, 17, 18, 21, 76, 136, 163, 164, 171, 181, 332, 337, 407, 460, 478, 505, 509, 511, 535, 561, 581, 582, 583, 587, 648, 657, 658, 669, 752, 753, 754, 880, 881, 890, 895, 902
Shaw, Phil 104
Sheehy, David 73, 290
Sheehy, Kathleen 73, 290
Sheehy, Margaret 122
Sheehy, Mary 74, 183, 190, 324, 460, 856, 860, 876
Sheehy, Richard 73, 91, 650
Sheehy, Skeffington Francis 16, 17, 460, 859, 861, 865, 866, 869
Sheehy, Skeffington Mrs. Andrée 18, 859
Sheehy, Skeffington Mrs. Hanna 243, 324, 891
Sheehy, Yargıç Eugene 78, 82, 86, 93, 98, 122, 332, 849, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 860, 867

Shelley, Percy Bysshe 83, 92, 163, 241, 243, 265, 280, 375
Shem (karakter) 19, 39, 83, 298, 392, 421, 432, 437, 449, 472, 624, 630, 648, 656, 663, 665, 674, 678, 700, 714, 716, 910, 911
Sheridan, Niall 848, 850, 851, 853, 857, 858, 861, 865, 866, 917, 921
Shrewsbury, Arthur 493
Sidler, Ernst 480
Siluetler 72
Silverman, Oscar 859, 860
Silvestri, Tullio 157, 366, 441, 442, 541, 546, 552, 883, 889, 897
Simonetti 267
"Simples" 441
Sinclair, Harry 418, 661
sinema 349, 350, 351, 352, 360, 472, 487
Sinico, Giuseppe 242, 315
Sinigaglia, 242
Sinn, Féin 10, 31, 84, 163, 183, 188, 208, 279, 280, 281, 301, 334, 365, 380, 387, 467, 585, 611
Sirens (U'te bōlūm) 270, 504, 508, 521, 524, 527, 528, 529, 530, 599, 600, 660
Sitwell, Edith 722
Siyonizm 456
Skinner, Charles 867, 892
Slingsby, G. V. L. 699
Slocombe, George 620, 677, 915
Slocum, J. John 12, 53, 580, 850, 856, 858, 861, 863, 868, 869, 870, 872, 891, 894
Smareglia, Antonio 379
Smart Set, The 404, 405, 443, 452
Smith 491, 506, 507, 513, 526, 527
Snow, C. P. 21
Sockerson 662
Sokrates 22, 609
Soldat 224
Son Yemek 271
Sonne, Dr. Isaiah 470
Sosyalizm 230, 235
Sotheby's 617, 919
Soupault, Philippe 565, 564, 616, 702, 721, 726, 733, 779, 797, 798, 801, 817, 900, 907
Speaker, The 138, 141, 144, 152, 154, 159, 200
Speck, Paul 844
Spencer, Herbert 157, 175
Spinoza, Baruch 156
Spire, André 561, 726
Spitteler, Karl 603
Spoerri, James F. 12, 918, 923
Spōrri, Théodor 838
St. Andrew's Hospital 782
St. Colman's College 30, 45, 848
St. Francis 179
St. Stephen's 118, 119, 125, 134, 196, 201, 859
Stage Society 466, 478, 509, 657
Staley, Prof. Thomas 18, 882
Stanford, W. B. 14, 896
Starkey, James S. 186, 202, 212, 238
Stefano, Giovanni 513
Stein, Gertrude 606, 679, 700
Stein, Phyllis Moss 18, 913
Stendhal 49, 253, 452, 638
Stephen Hero 15, 41, 77, 82, 85, 87, 95, 98, 104, 111, 114, 123, 125, 147, 177, 178, 181, 182, 183, 197, 198, 212, 220, 227, 228, 230, 233, 245, 246, 250, 263, 288, 309, 321, 340, 341, 344, 345, 449, 539, 744, 778, 847, 854, 856, 857, 858, 859, 863, 865
Stephens, James (Fenian lideri) 300
Stephens, James 41, 385, 669, 675, 676, 704, 706, 707, 747, 753, 794, 795, 884, 885, 915, 923, 928
Sterne, Laurence 476, 545, 634
Stevens, Wallace 419
Stevenson, Robert Louis 679
Stirling, James 33
Stirner 175

Storiella as She is Syung 751
Straumann, Prof Heinrich 838, 841, 844, 845, 854, 895, 896, 931
Strauss, D. F. 230, 321
Stravinsky, Igor 763
Strindberg, August 474
Strong, L. A. G. 131, 608, 906
Suarès, André 571, 901
Sudermann, Hermann 77, 180, 181, 215
Sullivan, J. W. N. 700
Sullivan, John 487, 568, 629, 706, 757, 792, 796, 908, 917, 918, 921, 923, 924, 928
Sullivan, Kevin 45, 89, 850, 856
Summer, S. John 892
"Suretler" 32, 37, 247, 273
Suter, August 46, 168, 493, 503, 603, 622, 625, 850, 894, 896, 899, 905, 907, 908
Suter, Paul 494, 495, 503, 543, 894, 895
Suvich, Fulvio 786
sürgün 77, 91, 139, 144, 147, 231, 265, 280, 302, 306, 321, 339, 391, 410, 412, 439, 450, 453, 604, 659, 780, 800
Sürgünler 9, 14, 31, 35, 48, 87, 121, 193, 195, 196, 205, 214, 225, 242, 285, 298, 306, 311, 323, 325, 327, 331, 334, 338, 339, 355, 365, 366, 367, 370, 375, 402, 403, 411, 414, 415, 417, 436, 439, 443, 444, 449, 462, 464, 466, 469, 474, 476, 477, 478, 487, 506, 509, 517, 521, 522, 530, 531, 543, 549, 553, 560, 567, 570, 571, 586, 637, 651, 657, 811, 848, 865, 868, 869, 870, 872, 877, 879, 880, 881, 884, 887, 895, 901
Swedenborg, Emaunel 369, 396
Sweeney, James Johnson 807, 842, 929, 932
Swift, Jonathan 66, 130, 174, 209, 306, 476, 545, 624
Swinburne, Algernon Charles 130, 208, 210
Sykes, Claud W. 168, 456, 862, 890, 892, 893, 894, 895, 896, 900, 902, 915
Sykes, Mrs. Claud W. (Daisy Race) 473, 484, 492, 892, 893
Symons, Arthur 102, 110, 141, 156, 183, 214, 216, 219, 273, 305, 461, 877, 915
Symons, Mrs. Arthur (Rhoda) 674
Synge, John Millington 21, 23, 87, 127, 137, 151, 155, 156, 157, 195, 202, 281, 282, 288, 312, 313, 328, 337, 376, 379, 384, 389, 505, 606, 648, 863, 864, 885
Şakacı İsa'nın Türküsü 308
Şeytan 44, 45, 101, 171, 499, 572, 630, 677
"Şimdi Uyu" 469
Šimič, Stanislav 224, 870, 883

T. P's Weekly 103, 239
Tailteann Games 390
Talboys, Mrs. Mervyn (karakter) 428
Tales Told of Shem and Shaun 700, 911
Tamaro, Dr. Attilio 302
Tanaka, Mme. Yasushi 494, 563, 564, 9001
Tate, Mr. (karakter) 56, 60
Taylor, Horace 493
Taylor, John F. 119, 120, 237, 545, 859
Telemachus (U'te bölüm) 440, 500, 507, 527, 643
Temple (karakter) 163
Tenebrae 110, 160
Teozofi 128, 406
Téry, Simone 652, 913
Terzini 269
Thayer, Schofield 525, 577
This quarter 656, 909
Thomas, Ambroise 792
Thompson, Francis 642
Thompson, John H. 867, 903
Thoreau, Henry David 294
Thornton, Mrs. 432, 849
Thornton, Ned 64, 165
Thring, G. Herbert 534, 535
Tierney, Michael 77, 855
"Tilly" 169, 274
Time 679, 680, 816, 869, 872, 916

Times Literary Supplement 477, 509, 610, 893, 896, 906
Tinayre, Marcelle 172, 181
Tindall, William York 291, 427, 876
Titbits 72
tiyatro 90, 91, 94, 195, 337, 509
Toklas, Alice B. 906
Tolstoy, Kont Leo 20, 21, 101, 111, 165, 230, 248, 291, 414, 753, 898
"Toprak"37, 226
trajedi 172
Transatlantic Review 639, 644, 659, 909
Transition 910
Trautman, Ivy 698
travesticilik 193, 503
Traviata, La 322, 453
Trench, Samuel Chenevix 209, 211
Trianons, Les 686, 722
Trieste 13, 17, 18, 83, 90, 157, 159, 160, 161, 155, 156, 187, 220, 221, 222, 223, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 244, 247, 249, 250, 252, 253, 254, 256, 258, 259, 263, 265, 266, 268, 270, 275, 284, 285, 286, 297, 298, 299, 302, 304, 307, 311, 315, 316, 317, 318, 321, 322, 325, 327, 328, 331, 332, 335, 337, 338, 342, 346, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 357, 358, 359, 362, 363, 366, 369, 371, 372, 373, 374, 376, 379, 384, 387, 390, 391, 392, 393, 397, 398, 401, 404, 409, 433, 434, 438, 439, 442, 443, 445, 449, 450, 451, 452, 453, 457, 464, 469, 470, 474, 475, 494, 506, 507, 517, 522, 530, 532, 533, 534, 535, 537, 538, 539, 541, 542, 544, 546, 547, 549, 550, 552, 557, 559, 574, 581, 588, 594, 608, 609, 610, 625, 641, 642, 660, 661, 668, 678, 697, 698, 706, 710, 724, 725, 736, 761, 772, 786, 795, 813, 825, 826, 835, 842, 845, 868, 870, 872, 876, 879, 881, 885, 889, 898, 899
Trinity Kolej 64, 80, 81, 121, 137, 139, 163, 173, 187, 209, 589, 625
Tripcovich, Mario 442, 585
Tristram 21, 415, 476, 568, 625, 634, 665, 666, 909
Troilus and Cressida 474, 527
Trollope, Anthony 608
Troubnikoff, Alexander 810
Tucker, Benjamin 175
Tuhaf Bir Tarihçe 408
Tuohy, Patrick 18, 27, 570, 575, 646, 647, 654, 676, 696, 816, 914
Tuoni, Dario de 885
Turgenyev, Ivan 111, 246, 248, 277, 311, 579, 898
Turner, Ethel 490, 498, 513
Tutto é Sciolto 401
Twain, Mark 663
Two Worlds Monthly 662, 668
Tynan, Katharine 35, 380
Tzara, Tristan 471, 644

Ulysse 159, 562, 593, 702, 756, 813, 904, 912
Ulysses (karakter) 67, 416, 417, 418, 479, 480, 500, 560, 569, 598
Ulysses 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 20, 21, 27, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 51, 52, 53, 55, 58, 59, 63, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 82, 85, 94, 98, 102, 104, 107, 119, 120, 125, 128, 129, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 148, 149, 157, 158, 161, 164, 165, 169, 171, 176, 177, 178, 179, 187, 189, 191, 193, 195, 196, 197, 199, 204, 208, 209, 210, 214, 215, 219, 221, 222, 225, 233, 234, 237, 241, 255, 258, 269, 270, 271, 272, 276, 280, 285, 287, 296, 298, 299, 302, 309, 310, 314, 318, 321, 322, 323, 324, 332, 335, 336, 338, 340, 343, 344, 346, 347, 354, 355, 357, 369, 372, 373, 377, 382, 387, 393, 394,

395, 397, 399, 402, 403, 410, 411, 413, 414, 415, 420, 421, 422, 424, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 434, 437, 438, 439, 440, 443, 449, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 461, 462, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 477, 478, 483, 484, 485, 489, 490, 494, 501, 503, 504, 507, 508, 515, 516, 521, 523, 524, 526, 527, 530, 532, 533, 537, 538, 539, 540, 542, 543, 544, 547, 550, 552, 558, 562, 563, 565, 570, 571, 572, 573, 574, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 596, 597, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 611, 612, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 622, 624, 625, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 634, 635, 637, 638, 639, 641, 642, 644, 645, 648, 651, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 669, 673, 674, 676, 678, 679, 680, 681, 682, 685, 686, 687, 689, 696, 701, 702, 703, 704, 705, 708, 709, 716, 717, 718, 719, 720, 722, 723, 731, 736, 744, 745, 746, 747, 752, 753, 759, 760, 762, 770, 771, 772, 774, 775, 776, 778, 784, 785, 788, 789, 790, 793, 794, 795, 798, 801, 802, 803, 804, 809, 810, 811, 813, 815, 816, 817, 818, 826, 832, 845, 847, 849, 850, 851, 853, 857, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 867, 869, 874, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 899, 900, 901, 902, 904, 905, 906, 907, 908, 918, 922, 923, 924, 925, 927

Unamuno, Miguel de 669, 675

Università di Trieste 541

Università Popolare 328, 368

"Üzücü Bir Olay" 236, 249

Vail, Laurence 672, 816

Valéry, Paul 558, 560, 561, 669, 702, 801

Van Dieren, Bernard 731

Vance, Eileen (Mrs. Harris) 44, 45, 50, 850, 851

Vance, James 44

Vance, Norah 44

Vanderbilt, W. K. 562

Vanderpyl, Fritz 562, 563, 564, 831, 900, 931

Vanhomrigh, Esther 174, 666

Vaughan, Peder Bernard 165, 280

Veneziani, Bruno 411

Veneziani, Giocchino 439, 452

Venture ,The 200, 228

Verdi, Giuseppe 453, 499, 749, 803

Vergil 289, 354

Verlaine, Paul 96, 101, 102, 278, 306, 355, 495, 510, 592

Vermeer, 676

Vico, Giambattista 44, 187, 357, 358, 393, 634, 645, 666, 754, 757, 790, 791, 837

Vidacovich, Nicolo 312, 337, 349, 372, 374, 403

Vidan, Iro 871

"Vielleicht ein Traum" 729

Viking Press 14, 16, 732, 807

Villona 155

Vinding, Ole 791, 792, 793, 927

Vogt, Dr. Alfred 710, 711, 712, 716, 749, 750, 751, 756, 757, 762, 763, 806, 838, 919

Volta Sineması 159

Voltaire, Café 159

von Hibler, Lucy 892

Vor Sonnenaufgang 115

Vortisizim 406

Wade 15, 862

Wagner, Geoffrey 916

Wagner, Richard 90, 96, 142, 276, 282, 371, 441, 528

Wall, Mervyn 225, 240, 338, 681, 852
Wallace, Edgar 690
Wallace, Mrs. Richard (Lillian) 419, 593, 602
Wallace, Richard 592
Walls, Mrs. Mabel Murray 18, 866, 867, 872, 885
Walsh, Ernest 656
Walsh, Louis 52, 94, 125, 126, 185, 271, 336, 860
Wandering Rocks (U'te bölüm) 67, 420
Warner Brothers 745
Waterloo 122, 663, 834
Watson, J. S. 525
Weaver, Harriet Shaw 12, 14, 16, 17, 53, 163, 164, 171, 352, 407, 411, 416, 449, 450, 461, 462, 464, 465, 466, 475, 476, 477, 478, 484, 508, 509, 521, 529, 531, 535, 540, 543, 544, 546, 549, 551, 552, 561, 563, 564, 570, 572, 574, 576, 580, 581, 582, 583, 585, 587, 588, 591, 593, 594, 595, 599, 600, 602, 604, 609, 610, 614, 615, 620, 621, 624, 625, 632, 634, 635, 636, 639, 640, 642, 643, 644, 645, 648, 649, 650, 653, 654, 655, 656, 657, 661, 662, 664, 667, 672, 673, 674, 675, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 689, 693, 694, 695, 700, 701, 702, 706, 708, 710, 711, 721, 722, 724, 726, 729, 730, 733, 735, 741, 742, 755, 756, 761, 762, 766, 767, 769, 772, 776, 777, 778, 779, 781, 782, 787, 796, 808, 821, 851, 866, 879, 881, 882, 887, 891, 892, 893, 895, 896, 897, 898, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 930
Webb, George 175
Weber Café 602
Wedekind, Frank 474, 898
Weekes, Charles 383
Wegner, M. C. 744
Weininger, Otto 532
Weiss, Dr. Edoardo 453
Weiss, Ottocaro 13, 18, 164, 165, 454, 455, 456, 457, 459, 518, 523, 528, 529, 530, 531, 532, 534, 536, 537, 543, 874, 879, 889, 891, 892, 896, 897
Weiss, Paula 533
Weisses Kreuz Restaurant zum 469, 470
Well of the Saints, The 195
Wells, H. G. 15, 49, 443, 449, 450, 476, 477, 485, 693, 694, 695, 889
Werfel, Franz 803
West, Rebecca 38, 42, 142, 401, 406, 407, 476, 652, 669, 691, 700, 760, 917
Wetherup 593
Wettstein, Dr. Georg 506, 507, 513, 521
White, William 58, 271, 801, 848, 849, 899, 902, 928
Whitty, Dame 91
Wiederkehr, Paul 469
Wilde, Oscar 132, 136, 274, 275, 321, 413, 487, 491, 511, 534, 772, 852, 879
Wilde, Sir William 66, 190
William Tell 711, 713, 730
Williams, William Carlos 389, 561, 583, 646, 699, 900, 903, 913
Willingtonlu Mr. Wilson 690
Wilson, Edmund 532, 729, 760, 823
Wind among the Reeds, The 111
Wolfe, Thomas 48, 663, 914
Wolf-Ferrari, Ermanno 538
Woods, James 852
Woolf, Leonard 895
Woolf, Virgina 407, 509, 605, 669, 679, 898, 905
Woolsey, Yargıç John 760, 761, 924
Wordsworth, William 243
Work in Progress 622, 699, 813, 909, 910
Wright, Cecil 77, 187, 867
Wright, Dossie 195
Wyndham 268

Yahudiler 219, 456, 512, 532, 808, 809
Yakıcı Gaz 52, 370, 387, 388
Yarıştan Sonra 200, 246, 249, 270
Yasaklı bir yazardan, yasaklı bir şarkıcıya 708
Yazarlar Derneği 14, 18, 273, 468, 534, 838, 844
Yeats, Jack 801
Yeats, John Butler 210
Yeats, Lily 867
Yeats, William Butler 5, 10, 12, 15, 21, 52, 72, 76, 82, 90, 91, 102, 108, 109, 110, 111, 113, 116, 117, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 141, 142, 144, 146, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 161, 167, 168, 175, 179, 180, 182, 185, 189, 191, 194, 196, 200, 202, 214, 230, 238, 265, 273, 280, 282, 288, 292, 299, 305, 312, 313, 332, 334, 335, 340, 369, 370, 374, 376, 380, 384, 390, 403, 404, 405, 450, 451, 452, 459, 462, 466, 467, 468, 476, 478, 508, 522, 550, 564, 581, 586, 604, 608, 648, 658, 660, 669, 680, 681, 752, 753, 790, 851, 854, 855, 856, 857, 859, 861, 862, 863, 865, 866, 871, 875, 876, 883, 885, 887, 890, 891, 898, 906, 913, 916, 924, 928
Yedinci Edward 159, 301, 360, 380
Yellow Ale, The 386,773
yıldırımlar 11, 44, 350, 548, 634
Young, Filson 177, 259, 408, 580, 607, 630, 676, 893, 895, 896, 911, 924
Yunan 95, 96, 98, 103, 119, 133, 156, 232, 236, 336, 358, 413, 417, 430, 456, 469, 473, 474, 479, 494, 500, 504, 508, 512, 516, 521, 524, 602, 609, 684, 696, 705, 747, 751, 815, 835, 842
Yunanistan 96, 189, 233, 470, 602,
Yüzbaşı W. H. O'Shea 38, 52, 611

Zacconi, Ermete 311
Zimmer, Heinrich 823
Zimmerleuten 495
Zola, Émile 21, 101, 172, 431, 606
Zollinger, Dr. 844
Zukofsky, Louis 746, 923
Zumsteg, Frau Gustav 842, 932
Zumsteg, Gustave 842, 932
zührevi 280, 765
Zürih Üniversitesi 13, 453, 758, 763, 838, 845
Zürih 13, 17, 45, 140, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 172, 158, 219, 220, 326, 434, 445, 449, 450, 453, 457, 458, 460, 462, 463, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 480, 481, 482, 484, 485, 486, 490, 492, 493, 506, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 524, 525, 527, 528, 529, 534, 535, 539, 540, 543, 544, 565, 576, 557, 560, 564, 565, 585, 586, 590, 605, 611, 625, 626, 627, 628, 647, 669, 673, 697, 698, 706, 710, 716, 717, 739, 749, 750, 751, 754, 756, 758, 762, 763, 770, 771, 774, 776, 790, 795, 804, 806, 811, 815, 826, 827, 836, 837, 838, 841, 842, 844, 845, 894, 895, 896, 931, 932
Zweig, Stefan 509, 510, 530, 688, 891

RICHARD ELLMANN

JAMES JOYCE

Hayatı ve Eserleri

Kelimelere günlük dildeki sadeliği işleyen James Joyce, anlatımına yüksek değerde zenginlik katarak ve her olguyu net bir bakış açısıyla irdeleyerek *sui generis* bir üslup yaratmış.

James Joyce'u anlatan doğru metinler ortaya koymak hiç de kolay olmasa gerektir. O, çağının vokabülerini gelecek nesillere (*mesela şimdi bizlere*) zengin bir edebiyat kaynağı olarak sunma becerisine sahip bir kelime ustasıdır. İlk okumada zor anlaşılır; ama sayfalar birbiri ardına devrildikçe görülür ki Joyce'un her kelimesi, ardından geleni bütünler ve oluşan her cümle, yerinden oynatıldığında paragrafları yıkılıveren köşe taşı niteliğindedir. Joyce'u anlamak, onu anlatabilmek için gerek şart olmakla beraber yeter şart değildir. Onun sözdizimi, kendine has bir matematiksel kurgu niteliğindedir; yapısöküm bilinmeden Joyce metinlerinin anlam derinliğine vâkıf olunamaz. Satırların arasındayken birden kendinizi İrlanda vadilerinin melodik gölgelerinde bulabilirsiniz.

İrlanda edebiyatı üzerine otorite kabul edilen Richard Ellmann, edebiyatın zeki çocuğu Joyce'un eserlerindeki bölümlerden Joyce'un dünya algılamalarına sürekli göndermeler yaparak âdeta birbirini açımlayan çapraz referanslar oluşmasını sağlayıp okurla yazar arasına dürüstçe giriyor. Denilebilir ki elinizdeki kitabı herhangi bir biyografi/monografi eserinden ayıran en temel özellik de budur: Joyce'nin çok boyutlu kişiliğinin aynı zengin anlatımla karşılık bulabilmesi için, Ellmann'ın oluşturduğu iki düzlemli referans dizgesi, okumaları kolaylaştırıyor.

Özce, Ellmann, James Augustine Aloysius Joyce'u, bu eksantrik öykücüyü anlama ve anlatma işini hakkıyla yerine getirmiş: zor'u becermiş!

www.kabalci.com.tr

ISBN 978-975-997-203-5

9 789759 972035

www.kabalciyayinevi.com